This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Opera omnia, postremum ab ipso aucta et recensita, nunc primum copioso ...

Justus Lipsius

Digitized by Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JUSTI LIPSI V. C.

OPERA OMNIA;

POSTREMUM AB IPSO AUCTA ET RECENSITA:

NUNC PRIMUM COPIOSO RERUM INDICE ILLUSTRATA.

Tomus Tertius,

VESALIÆ,
Typis ANDREÆ ab HOOGENHUYSEN,
Typogr. Ord. M. DC. LXXV.

Digitized by Google

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBRI QUINQUE,

COMMENTARIUS AD POLYBIUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

PHILIPPO III.
HISPANIARUM
ET INDIARUM
PRINCIPI.

QUÆ de MILITIA ſcripſi, magne Princeps, etiam tunc cùm ſcripſi, animo tibi deſtinavi & inſcripſi, & ſuſpendi, ut ſic dicam, ad tuam aram. Multa me incitabant, ſed præcipua: quòd tuus eſſem, in ſolo & vetuſtiſſimo patrimonio tuo natus: quòd res militaris, & ideò magnitudine & fortunâ tuâ non indigna. Enimverò quem magis tractare aut ſcire hæc deceat, quàm Principem? & veriſſimè prudens ille noſter Cornelius: *Cetera utcumque diſſimulari, ſed ducis boni Imperatoriam eſſe virtutem.* Quid verò talem Principem? Nihil blandimur tibi, nec publicè locus ſit, aut gratia: ſed ab orbe condito non fuit, qui major in re aut ſpe fuerit, quàm te fata videntur deſtinaſſe. Præeſt jamdiu maximus Regum pater tuus tot regnis, in utroque orbe jura reddit, veteri & novo; atque ecce novam ad potentiam viam fortuna nuper aperuit, adjectâ Luſitaniâ: quæ ſola adhuc lacinia deerat pulcherrimæ & ſoli-

ſolidæ Hiſpaniarum veſti. Ac
unà cum eâ Africæ & Aſiæ po
læ: id eſt, clauſtra atque adi
ipſas illas invadatis, & totas
leges & jura veſtra. Pietas jamd
& religio: ſed recenter etiam in
immanis ille hoſtis Auſtriacis tui
ctus & ſolens violare, rapere, &
gnis adjicere, nullo niſi armoru
expergiſcere tu aliquando, ado
vegete, & magno PHILIPPO tuo
gnus ALEXANDER. Omnes iſti Af
rii ſe contrahent, & ad motum tu
bunt quantum nunc timentur. Exer
adſunt fortiter & feliciter capiend
rii à majoribus illis tuis, quos immen
è Cæſaribus & Regibus nectis. Se
nent inter iſtos FERDINANDVS &
BELLA proavi (fœminam nihil me
addere; non fœminam, ſed vero verb
roinam) eminent, inquam, primi a
res magnitudinis & claritudinis Hiſpa
Ii in Italiam arma intulerunt, ii in Gal
ii novum orbem tibi aperuerunt, arca
depoſitum, & quid niſi limitem ad no
imperium à Providentiâ divinâ? Sec
CAROLUS inter iſtos luce ſuâ fulget, a
tuus, vir bello maximus, & idem mo
rati bonique exemplar imperii. Quid P
LIPPUS pater? Cujus ut ceteræ virtutes ſ
antur (vivit enim, & poſteritas magis ha
dicet,) at certè LENITAS & CONSTA
TIA non omittentur, illuſtria ſidera i
illo virtutum choro. Non fuit à natis Re-

Digitized by Google

gibus (te Fides & Veritas app
magis propriè hæc ſibi vindica
addo ab illis fontibus ſcaturigine
tum regimen & quietum. ut gub
magnâ navi, flectit & regit omn
motu. Quid ad minuta eo? Ut ſ
mundi rector. Deus, machinam
tit & movet, ipſe inconcuſſus
ille genitor, vetus regnandi &
ſuccede, ſed ſerò (pietas tua
lat:) & illum atque illos nobis
rum ſanguinem & partem præfe
tur ad ſimilitudinem ſuorum exc
que natura, & ſimulacrum coe
morum refert decerpta ab iis aur
Chriſtianum turbatum bellis aut
te oculos conjicit, & aliorum ape
tio eſt, aliorum occultus metus.
niſi maxima, jam magno tibi,
Tu utere advocante fortunâ; ſe
ei debeas, & feciſſe eam virtus
Abſque hac, princeps magnam f
re potes, non potes bonam:
mam aut diuturnam potes, ni
fulcro. Nam vivos & ſuperſtites
rectè factis etiam Livor aut In
& plebe ii ſermones: at mortu
tractu Veritas invaleſcit, ſplen
mæ & Virtutis, irradiat, & ſer
memoriam tradunt poſterorum.
de me & meo munere, exiguum
que fateor, etſi in re magnâ. Qu
jus Militiâ? quæ ſola orbem temp
gna ſolùm dat aut adimit, ſed i

Nulla reſpublica aut ſtatus ſine eâ floruit, nulla perennavit: & ut quæque melioribus legibus aut moribus fuit, ita hanc habuit meliorem. Talem ROMANAM apud te audacter profitemur: quâ nihil cultius, ſanctius, amplius, moribus, diſciplinâ, imperio fuit. Igitur nec Militiâ. Et hæc eſt illud telum, quo, Virtute comite, terras ſibi ſub utroque Sole ſubjecerunt, & ſubjectas in ſæcula aliquot tenuerunt. O ſi mens tibi ſit Princeps (facultas adeſt, & probæ inſtitutioni hoc debes, ut intellegas) ſi mens, dico, ſit vagandi per eorum Annales & geſta: quos flores virtutum colligas? quæ præcepta paci & bello? Sed huic maximè, in quo excelluiſſe eos ſuper omnes gentes, dicere poſſumus cum gentium conſenſu. Tuam illam conſule, & ipſos Hiſpanos. Qui etſi robore & bello ſemper validi, tamen ab arte deſtituti ſunt: & ea fecit ut caderent quamvis ægrè & ſerò, ſub Romanas leges. In laudem eorum hoc dixerim. Nulla natio vetuſtiorem hanc gloriam ſibi vindicat, nulla diuturniorem: non ipſi illi, quos laudatum imus, Romani. Ecce ab antiquo, & priuſquàm Romana virtus ſe exſereret, bello Peloponneſiaco fama eorum ad Græcos ipſos venerat: & Alcibiades in oratione quapiam apud Thucydidem, *fortiſſimos* teſtatur *& pugnaciſſimos omnium* barbarorum.* Quid Livius? *Gentem natam inſtaurandis reparandiſque bellis*: & alibi, *qui nullam vitam rentur ſine armis eſſe.* Annæus Florus, ipſam Hiſpaniam indigetat *bellatricem, viris armiſque*

* *Sic Græci appellant omnes non Græcos.*

…is quæ nobilem, *Annibalis eruditric*…
…jus Paterculus, ita fortem, ut duc…
… *per quinquennium dijudicari non*…
Hiſpanis Romanisne in armis plus eſſe…
… *Populus alteri imperaturus eſſe*…
…ici poteſt, idque à Romanis…
…ibus & ſuperbis? Nec verba…
…ocuit bello Annibalico, qui p…
…as victorias Hiſpano militi non i…
…ret acceptas. Sed & Romani, …
…nam provinciarum Hiſpaniam in…
…tiam domuerunt: ducentos…
in eâ, & de eâ, pugnantes, variè…
ctores. Sed victores tamen ad…
idque ab hac militari arte quam…
quam vel nunc ſi adſumitis, q…
quin cum æternâ laude fructuqu…
parte tamen adſumitis: nam u…
non ſuadeo aut probo. Multa…
ribus armiſque noſtris, quædam…
Judicio opus eſt, quod tu & tu…
lè *interponent*. Mihi quidem…
in *tui* gratiam è tenebris hæc…
mortuas ſepultaſque protrahe…
ut haud in vanum, & ſedan…
ropâ turbis ſint, & extra ea…
Propagando. Vires ſi pro…
ſunt, ignoſci poſtulo: & hun…
dio potiùs mei cultus, quàm…
ſtimari. Ego quidem in te…
maxime, vel veterum Gallo…
cior, & lege illâ priſcâ me ti…
TIONIS.

Digitized by Google

LECTORI MEO.

CUM *opus aliquod jamdiu meditarer & ſolicitè quærerem, quod compendio eſſet tot ſcriptionibus, & lucem præferret ad hiſtorias: repperi cujus ſpecimen & primitias nunc præbeo, quod* FACEM HISTORICAM *non ex ſuperbiâ ſed ex propoſito, appellavi. Id eſt, ut mores Romanos publicos privatoſque proferam (alibi & Græcos:) atque eos ita illuſtrem, ut ſimul loca ſcriptorum veterum, qui alludunt vel tangunt. Hoc cùm diffuſum, imò & confuſum ſit (negare non poſſum:) placuit excerpere primùm ex omni cumulo quidquid ad* MILITIAM *facit, & id junctim proponere, & ſerie aliquâ ac cohæſione rerum. Ideò quæ ad Militiam: quia ea non creberrimè, ſed aſſiduè, in hiſtoriâ occurrit, & omnem in eâ paginam, ut ſic dicam, facit. Ut enim vita noſtra publica eſt, ſic ſcriptio: illa ab ævo in ævum, turbæ & bella: ergo & Annales, qui ævum repræſentant. Atque ego ſciens & gnarus dico, nihil eſſe quod magis ſiſtat aut remoretur juventutem, quàm militiæ priſcæ ignorantia: cui malo ante omnia medemur, & hanc caligenem noſtrâ* FACE *(pro copiâ quidem ingenii) imus depulſum. In tres partes totum hoc* DE MILITIA *diviſi: prima eſt, quam vides,* AD POLYBIUM: *in quâ generalis ejus notificatio, & ſiquid ad ordinem, arma, leges facit, aperimus & revelamus. Sunt libri quinque quos habes. Altera* POLYORCETICΩN, *ſive* De machinis, tormen-

mentis, telis; libri totidem: *qui parati, & ſub-ſequentur. Tertia,* DE TRIUMPHO, *lætiſſima pars, & clauſula felicis belli. Tum ad reliqua* FACIS *ordine ibimus, ſi auctor ille vitæ noſtræ dabit vitam, ſed & vires. Nam voluntas quidem & materies adeſt; ſed valetudo ſæpe intercedit, plures hos annos hoſtilis & adverſa. Ah, quàm in hoc ipſo ſcripto ſæpè me ligavit, & ad ſcamma deductum retinuit? Scio, & apud me magis quàm publicitùs queror. Tamen & publicitùs tango, ut venia & miſeratio aliqua ſit, ſicubi quod voluimus non fecimus, & evênit nobis in iſto curſu quod dicitur,* Caballus in Clivo. *Tamen ut Flaviorum ille primus dicere ſolitus,* Imperatorem ſtantem mori oportere: *ſic nobis ſenſus, Hominem in opere deſicere: nec deſinere potiùs, quod ſuadebat olim priſcus aliquis cenſor. Certè vel in iſtis alibi languidis, fructus & uſus ſuus erit juventuti; & noſtro labore quæſitum aliquid aut erutum, in quo nonnemo inveniendo ſudaſſet. Totum enim hoc Polybii ſcriptum perplexum & caligine obſitum: nec induſtriâ ſolùm, ſed acritate ingenii opus ad pervadendum. Speramus, imò profitemur, in parte feciſſe: idque non adjutos à prioribus, niſi fortè à Franc. Patricio Italo, quem ſolum veſtigia preſſiſſe in hac ſemitâ equidem ſcio. Quid nos præter eum, Lector viderit: quid alius præter nos, ſequẽs item ætas. Nec enim neſcio, ubi ſemel opus cœptum eſt, & velut fragmina aut ſentes amota, concurſum fieri, & poſtremos quoſque priorum etiam laudem in ſe derivare. Aliquid nempe reperient, & unus ſæpe locus aut remotior lectio eſt quæ rem conficit; quod non tam doctrinæ*

dixe-

dixeris, quàm fortunæ. Ego verò & hoc excuſo, quòd antè publica judicia ſubire nobis opus, quàm privata experiri: nec ullæ recitationes aut inter amicos lectiones ſunt, ſapientiſſimo conſilio uſurpatæ antiquis. Typographia iſta nos ſtatim protrahit, & irrevocabiliter protrahit: nec fas, etiam cùm reſipueris, reſipuiſſe. Alia tamen editio relinquitur, & mederi poteſt: ſub eam vos æqui & iniqui advoco, juvate. Sive laudi noſtræ favetis, ſuggerite: ſive carpere gaudetis, corrigite. Ego utroque affectu utar in unum finem, emendandi & diſcendi. Erunt ex verbo veteri, * δεύτεραι φροντίδες. *Jam, quod ad Polybii ipſum hoc opuſculum ſpectat, re non mole magnum, haud ambigendum arbitror quin Polybii ſit, & ipſe agnoſcit, ut *alibi notamus. Sed tamen ab alienâ manu contractum aut reciſum aliquid videri, non nego: & eſt cetera Polybiana ſcriptio uber magis & diffuſa. Titulus etiam qui* Librum ſextum Hiſtoriarum *præfert, mihi eſt falſus: cùm nec iſta ſic continua, ullo modo aut veniâ hiſtoriæ ſint, & ipſe fateatur è libro an libris* De rebuſpublicis *eſſe. Fuit videlicet introductio in Hiſtorias, & grande adjumentum, noſſe quid Romani, Carthaginienſes, Spartani, pace aut bello uſitarint: & tum, cùm breviter inter narrandum tangitur, habere unde doctior ſis, & petas. Satis de meo & Polybii inſtituto: utile utrumque ſit voveo; & hoc quoque, ut iſtis abſolutis pedem mihi porrigere & promovere fas ad ſerium illum Sapientiæ callem, quò adſpiro. Da hoc Deus, & in omni vitâ non mihi ſolùm vixiſſe.*

* Curæ ſecũdæ.

* Lib. v. Dialog. xv.

JUSTI

JUSTI LIPSI

DE MILITIA ROMANA

LIBER PRIMUS.

DIALOGISMUS I.

Præfatiuncula & occaſio dicendi, tum laus aliqua militiæ Romanæ.

A MERIDIE, ut ferè mos meus eſt, inambulaban cupidis honeſtarum artium me præbens, & ve lut domeſticas quaſdam ſcholas habens, reſpo dendo aut differendo. Venit ad me honeſt frontis & mentis adoleſcens, AUDITOR me (nec aliter nunc appellem) qui ſalute dictâ, Illud de Mi litiâ promiſſum Lipſi, inquit, quando expungis? Tardu nomen es, ne dicam malum. Ego, Cùm otium erit, inquan Longa res eſt, nec paucarum aliquot horarum. Ille iterum De otio ne obtende, feriæ ſunt, & tam vacui nos nunc quàm ipſa Vacuna. Quando etiam aptius? Fervent omni bellis, nec alii magis in menſis aut in circulis ſermones Quàm volupe ſit, inter iſta veterem illam ſeriò intellege re, & decerpere ex eâ aliquid quod ſit in hodiernum uſum Ego riſi, &, Quid ais, inquam, decerpere? Sæculum ho ignoras, aut diſſimulas. Nam contemnunt noſtri Marte hæc talia, & nænias & ludos ea habent puerorum. Fortaſ ſis, inquit ille, vel ideò quòd parum norunt. Nam pleriſque horum jure illud occinas:

* Πρὶν γὰρ φρονεῖν εὖ, καταφρονεῖν ἐπίσταται.

Et quid de illis mirer? Pauci noſtrûm, qui libelliones habemus, ſcite hæc ſcimus, & in nos quoque convenit ſenis Coi dictum:

* Πολλοὶ θυρσοφορέουσι. ὀλίγοι γινώσκουσι.

Ne inter eos diutius ego ſim, tu effice & adjuta. Nam pleraque video, non video, & ut in confinio lucis ac noctis poſitus, parum certo oculo diſcerno. Jam facis? Volo, inquam: ſed, niſi ut tibi gratificer, quâ ſpe fructus? Imò vero

Digitized by Google

Utilitas. verò duplicis, inquit ille, Certi & Incerti. Certi qui quòd vera ea fax ad hiſtorias: quarum quæ alia ferè *Ad hiſtoriam.* teries, quàm bella & pugnæ? Incerti autem, quòd & *Ad uſum.* dierni Duces aliquid ex iis fortaſſe haurient, ad ſuu præſentem uſum. Movi caput, &. De hoc quidem diff inquam, illud prius ſpero. Subjecit, Non ego: & i animo ac vaticinio, aut jam eſt aut erit Princeps ali magnus, qui pravam & laxam hanc militiam corrigat ad veterem illam ordinet atque adſtringat. O ſi dies! quas laureas & victorias videam? Quàm lon lateque ſparſa Chriſtiana ſigna? Injice hanc ment Deus; & ad priſcam illam ac Romanam maxime mi tiam flecte: cum cujus Delectu, Diſciplinâ, Ordine, ſi no hæc noviria arma jungantur, quæ vis aut acies reſiſt Ego hîc manum ſuſtuli, Euge, inquam, me quoque H *Romanæ militiæ laus.* commemoratione incendis. Et ut ſcintilla in aridam m teriem incidens facilè comprehendit: ſic ego inflam mor in nomine & virtute Romanâ. Et bonâ fide, qu gens in militiâ fortior aut felicior? Delectum vide; nil accuratius. Ordinem; nihil aptius. Diſciplinam; nih ſeverius ſanctiuſque. Itaque per annos ſeptingentos, to triumphos pene quot annos numerant, & imperio ſu ſubjecerunt quidquid validum aut bonum in orbe terra rum. Nam alios quoſdam latius imperaſſe fortaſſe dixe ris, aut nunc imperare (certe magnum noſtrum Re gem:) ſed in tam ſelectis gentibus aut terris, non dices Pœnos, Macedonas, Aſſyrios vicerunt, & imperium in eos uſurparunt qui ante imperarant. Quid Hiſpanos, aut *Lib. 1.* Gallos? Quos vincere non gloriæ fortaſſis majoris, ſed operæ fuit. Ita paullatim molem illam *maximi ſecundùm deorum opes Imperii* (Livii verba agnoſcis) conſtitue runt, idque in optimâ Europæ, Aſiæ, Africæ parte. Quâ autem aliâ re, niſi militiâ hac, quam laudamus? Nam ingenia, numerum, robora hominum ſi vides; ſingulis, aut omnibus, ſæpe vincebantur: ſuperabat Ordo & Diſciplina. Ergo haud vane olim vaticinatus apud Livium *Lib. 1.* Romulus: *Nullas opes humanas armis Romanis poſſe reſiſtere.* Quid Romulum loquor? Ipſe Romanorum hoſtis Taxilles, ille à ſinu & latere Mithridatis, libero ore apud Tigra- *Plut. in Lucul.* nem faſſus: Ἄμαχον πρᾶγμα, τὰ Ῥωμαίων ὅπλα: *Rem invictam, Romana arma.* Atque hæc ita olim fuerunt, quamdiu diſciplina & ſanctitas quædam, ut ita dicam, armorum *Depravatio ejuſdem.* viguit: poſtquàm ſanguine civili infecta ea & corrupta ſunt, poſtquàm rapere & lancinare, atque etiam laſcivire, in morem vertit; reſedit illa virtus, & quod ſequitur, fortuna, *Seceſſio ad explicandum.* nec aliud quàm umbra & nomen fuit militiæ Romanæ. Ideò ſi vis me illuſtrare hanc & explicare; de Veteri

modò

Digitized by Google

[illegible] ...nitio, nec inferiorem iſtam, niſi pauce...
[illegible] ...c, Ergo promittis? ô me beatum! Et ſe...
[illegible] ...bio? Imò tu ſede, inquam: ego utrum...
[illegible] ...animus hic aut valetudo ſuadebunt. Atq...
[illegible] ...ſolet; & cum eâ vigor & alacrita...
[illegible] ...Nunc vereor ut ipſa & ætas, ſed ipſa...
[illegible] ...me lætum illud aut lepidum etiam...
[illegible] ...ſit. Quid tamen eſt? ut in Vere anni flo...
[illegible] ...gignuntur, Autumnus tamen eſt qu...
[illegible] ...ſic in priori illâ ætate amœniora fortaſſe...
[illegible] ...nunc utiliora, ſi Deus & Tempora vole...
[illegible] ...quidem non fruſtrà ambigo, quæ apud nos...
[illegible] ...t turbidarum artium, noſtras iſtas b...
[illegible] oppreſſum eunt aut expulſum. Sed Deu...
[illegible], priuſquam ordiar, veneror atque invoc...
Lux æterna, Sol ſine ortu aut occaſu, per has a...
[illegible] ...curas cunctem dirige,

——— clara meæ prapandens lumina menti,
Res quibus occultas penitus conviſere poſſim.

DIALOG. II.

Modus & Ordo dicendorum, tum de ...
de Tributis, de Stipendiis.

AT tu jam ſediſti. AUD. Animo & cor...
poſitus ad audiendum. LIPS. Audi igitur, ſ...
atque Ordinem priùs, quem tenebo in diſſere...
du hic erit, ut Polybii verba eligam & inſiſtam...
ſupereſt eorum qui de veteri militiâ ſcripſeru...
Vegetius quidem nihil habet meri, ac ſui &...
ævi inſtituta aut mores miſcet ac confundit. Po...
hærebimus igitur, & ut ii qui iter ignotum...
limitem aut aggerem aliquem comprehendunt,...
ſtant: ſic nos illum, tuti ab errore aut lapſu. Sed...
ejus quia haud aptus ubique ad docendum,...
[illegible] ſuggeram alium, atque eum quem de...
noſtra dabit. Ab eâ enim appoſitè Militiam exo...
mus, quæ eſt, MULTITUDO APTA ET COMP...
ARMIS, AD VIM FACIENDAM AUT ARCENDAM,...
TALEGI. Quinque in definitionem iſtam par...
DILECTUM, ORDINEM, ARMA, ACIEM, D...
NAM: quas ſingulas ordine, & totidem Sermoni...
cam. Polybii ipſa verba ſecundum has parte...
ubi ea quidem erunt: quà deficient, velut laci...

Digitized by Google

veſti à me aut ab aliis adtexam. Omnia deinde explanabo & illuſtrabo, ſed breviter; quia jamdiu nobis illud ſedit, * Οὐ τὸ μέγα εὖ, ἀλλὰ τὸ μέγα. Ita olim Demoſthenes, valde pro meo ſenſu. Sed Polybium ipſum jam audiamus, qui ſic de Dilectu. Vin' tu legere? Cape. Aud. Et utrâque manu quidem: ſed Græcis adſcripta quæ hęc verſio? Lips. Noſtra eſt. Nam etſi Janus Laſcaris, homo Græcus, aptè & doctè pleraque jam verterat: tamen revera alibi aliter, & quod caput eſt, non ſemper preſſe & adſtricte. Id autem adprime mihi placet in ſcriptoribus qui ſtilo tales, maxime cum de re agitur: in quâ verbum additum, aut omiſſum, aut laxius etiam redditum, magnas facit vel mutationes vel errationes. At tu lege.

**Non quod magnum, benè, ſed quod benè, magnum.*
Cauſa verſionis noſtræ. Et qualis ea.

POLYB.

Ἐπεὶ δ᾽ ἂν ἀποδείξωσι τοὺς ὑπάτους, μετὰ ταῦτα χιλιάρχους καθιστᾶσι, τέσσαρας καὶ δέκα μὲν ἐκ τῶν πέντε ἐνιαυσίους ἐχόντων ἤδη στρατείας, δέκα δ᾽ ἄλλους σὺν τούτοις ἐκ τῶν δέκα τῶν λοιπῶν, τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα, τοὺς δὲ πεζοὺς ἐξ ὧν δεῖ στρατείας τελεῖν κατ᾽ ἀνάγκην, ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ἀπὸ γενεᾶς, πλὴν τῶν ὑπὸ τετρακοσίας δραχμὰς τετιμημένων. τούτους δὲ παριᾶσι πάντας, εἰς τὴν ναυτικὴν χρείαν. Ἐὰν δὲ ποτε κατεπείγῃ τὰ τῆς περιστάσεως, ὀφείλουσιν οἱ πεζοὶ στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ἐνιαυσίους. Πολιτικὴν δὲ λαβεῖν ἀρχὴν οὐκ ἔξεστιν οὐδενὶ πρότερον, ἐὰν μὴ δέκα, στρατείας ἐνιαυσίους ᾖ τετελεκώς.

Cùm verò Conſules deſignaverint, tum Tribunos militum conſtituunt, quatuordecim quidem ex iis qui jam quina ſtipendia annua confecerint; decem alios præterea ex iis qui dena. At reliquorum, equites quidem dena, pedites vicena ſtipendia explere oportet neceſſariò in annis quadraginta ſex à nativitate. Excipio eos qui infra drachmas quadringenas cenſi ſunt; quos omittunt, & reſervant omnes ad nauticum uſum. Quòd ſiquando res & circumſtans neceſſitas eò adigunt, debent pedites facere annua vicena ſtipendia. Urbanum verò magiſtratum non antè capere cuiquã fas, quàm decem ſtipendia militiæ adimplerit.

Satis: inſiſte. Orditur Polybius à Dilectu, quem in Definitionis meæ verbis primis incluſeram, Multitudo apta. Quomodo enim talis ſine iſto? Quin niſi eligis & excerpis, non militem ſed turbam habes. De eo tria dicit. *Qui elegerint, Quos, Quomodo.* Duo prima ſunt in verbis, quæ legiſti: & quia Tribuni ſunt qui eligunt, de ipſis, & numero eorum nunc præmittit.

In Dilectu tria ſpectanda.

„ *Cùm Conſules deſignaverint, tum Tribunos militum conſtituunt.*] Quod fit ſcilicet principio cujuſque anni. Et meritò Conſules prius deſignantur, quia ii ſunt qui in parte Tribunos faciunt, in alia parte ipſe populus, * poſteà dicendum.

* Lib. II. Dialog. IX

„ *Quat-*

Digitized by Google

„*Quatuordecim quidem ex iis.*] Diviſio hæ... erus Tribunorum, qui ſcripti in quattuor ... am ad tot iſtas accommodat ſua Polybius: qu... is ferè ita ſcriptæ. ſingulis nempe Conſulibus ... it quattuordecim Tribunos factos ex iis.

„*Qui jam quina ſtipendia annua confecerint.*] ... iſti? Tribuni equeſtres, id eſt ex equitum co... Nam ſemel mihi hoc nota: Duo genera Tribun... lybius facit, *Juniores* & *Seniores*: quos à ſtip... numero ſic appellat. Juniores ſunt, Equites ... darum, ut prius citiuſque Tribuni fiant, ... belli. Quid ita? Tum quia reip. intereſſe ... iſti ex optimis ſtatim ad eam accedant: tum e... ſtipendiorum ratio & æqualitas ſic popoſcit. N... erat, poſt dimidiata ſtipendia confecta, Tri... pi. Nec antè: ecce Equites, dena conficiebant ... vicena: ergo proportione illi poſt quina ſtipe... hi poſt dena. Hæc vera Polybii mens & ſent... cauſſa diviſionis. Sunt autem quattuordecim ju... ex Equite, decem tantùm è plebe: quia plure... habere voluerunt honeſtiores.

„*Decem alios prætereà ex iis qui dena.*] Ego i... pro ſententiâ jam dictâ: at vulgò legunt & vert... catè. Laſcaris quidem ſic: *Decem autem ali... tas, ex iis qui decem reliqua fecerint.* Quæ erg... cem reliqua? An quinque illis prioribus addend... quindecim annorum ſtipendia? nugatoria, ... Quin Græca leviter corrigenda ſunt. Δέκα δὲ ... τῶν λοιπῶν δέκα. τοὺς λοιποὺς τὰς μὲν ἱππεῖς δέκα: ſ... verſâ. Nam hoc ait: Tribuni quidem fieri p... equite, qui quina ſtipendia fecerint; ex plebe ... : at reliqui jam milites in univerſum ſtipendia ... ant, equites dena, pedites vicena. Non etiam d... τὰ λοιπά, τοὺς μὲν ἱππεῖς: quod eſſet, *Ceterùm, eq...* dem. formulâ & modo ſermonis deflectendi.

„*Pedites vicena ſtipendia explere oportet.*] Iterù... correctione, vulgatam non eſt ut expedias: cert... nis, hactenus non fecerunt. Laſcaris ita reddi... tes vero ex iis qui ſextum & quadrageſimum ætat... rint annum. Quam lectionem ſecutus ſit, neſ... gatam non expreſſit. Atque amb lius, ſentent... næ mentis nullam expreſſit: Sigonius & G ucchi... talium curioſi & docti, ita hæc citant: *Quattuor... iis qui quinque ſtipendia annua habeant, decem ... lios ex iis qui decem: equites quidem qui decem, pe... rò qui ſex.* Et explicant, *Neminem qui equo m...* (ſunt ipſa Gruchii) *Tribunum fieri potuiſſe niſi...*

ſtipendia haberet, cùm interim ſatis eſſet peditibus vel ſ. annos meruiſſe. Nego quidquam magis aut à Polybio, aut à ratione abire. Iſtud quidem de *ſex* annis ubi lectum aut ſcriptum? Quin diſertè de *quinq & decem* in Polybio eſt. Quæ etiam ratio, ut equites tardiùs ad honores, quàm plebeii perveniant: idq. tot annis? Omnia contrà ſunt, ut dixi: & profectò Græcanica hæc emendanda: Τοὺς δὲ πεζοὺς εἴκοσι δεῖ στρατείας τελεῖν: *Pedites viginti oportet ſtipendia implere.* Nihil verius.

Iterum ſcriptura correcta.

Lib. XXVII. Quod equites dena, ecce Livius docuerit: *Adduxerunt acerbitati & tempus, ne præterita ſtipendia procederent iis qui equo publico meruerant, ſed dena ſtipendia equis privatis facerent.* Loquitur de iis qui ad Cannas fugerant, hac ignominiâ affectos à Cenſoribus, ut ne in numerum venirent ſtipendia præterita, utque iterùm à novo ſtipendia ſua dena facerent, & quidem equis ſuis ac privatis.

Equitum quot ſtipendia.

Idem ex Plutarcho clariùs. Apud quem Gracchus in Oratione quâdam jactat, Ἐστρατεῦσθαι δώδεκα ἔτη, τῶν ἄλλων δέκα στρατευομένων ἐν ἀνάγκαις: *Militaſſe ſe annos duodecim, cùm alii non niſi decem neceſſitate militent.* Quis ambigit quin Gracchus hic inter equites? Et in gloriâ ſe ponit & ſtudio in patriam, quòd duodecim ſtipendia confecerit, præter morem & legem dena exigentem. Jam verò pedites vicena dicimus meruiſſe. Qui auctores? Ipſe Polybius palàm, qui mox ſubjungit: Ὀφείλουσι πεζοὶ στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ἐν αὐταῖς: *Pedites debent conficere annua ſtipendia viginti.*

Quot peditatio.

Idem ex Livio eſt colligere. Apud quem Sp. Liguſtinus quidam detrectat militiam Macedonicam, & ſic ſe excuſat: *Viginti duo ſtipendia in exercitu emerita habeo, & major ſum annis quinquaginta.* Duplex cauſſa. quod & ſtipendia largiter confecerit (duo ſupra numerum, uti & Gracchus:) & quòd ætatis jam beneficio debeat vacare.

Livius explicatus. Lib. XLII

Reſcribere & mutare eum numerum * alibi volui: malè & Servius mihi dux in errorem. Nam apud eum legas, *eos qui in ſacramento rogantur & plenam militiam habent, viginti quinque annis teneri.* Quod nec veteri nec ſequenti ævo univerſè verum fuit, & corrigere humanius Servium ſit quàm corripere: *viginti quoque annis teneri.* Res quidem ita fuit.

* Ad I. Annal Tac.

Atque apud Tacitum, cùm milites per ſeditionem expreſſiſſent, ut *ſextusdecimus ſtipendii annus finem adferret*; diſplicuit Patribus & Principi, & eo abrogato, mos priſcus repoſitus, decretumque *ut viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur.* Atque ita deinceps factum.

I. Annal. Ibid.

Qui Veterani.

Suidas: Βετερανὸς παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. ἐπὶ εἰκοσαέτιαν δὲ ἐστρατεύοντο: *Veteranus Romanis dicitur militiâ dimiſſus, in viginti autem annos merebant.* In Codice Juſtinianæo conſimiliter Veterani definiuntur

nientur, qui poſt viceſima ſtipendia honeſtam, vel cauſſariam miſſionem ſunt conſecuti: quod ita interpoſitâ diſtinctione legendum eſt: quia certè cauſſaria miſſio poſt expleta ſtipendia non datur. Idem numerus in Codice Theodoſii aliquoties. Etſi in eodem etiam de vigintiquinque aut quatuor ſtipendiis leges: ſed in certo genere militum, & conditionis deterioris. Hæc mihi ita videntur. Quid erudito viro, qui in Polybio hîc corrigi voluit: τοὺς δὲ πεζοὺς ἐξ ἢ δέκα στρατείας πάσας: non equidem ſcio, nec ſcintillam lucis in iis verbis video.

[22] *In annis quadraginta ſex.*] Eſt hæc Servii regis definitio, qui annos eos utiles militiæ fecit. Nam diſtinxit Claſſes in Centurias Juniorum & Seniorum: illos qui militarent, hos qui vacarent, niſi in magnâ neceſſitate. *Juniores, ad annum quadrageſimum ſextum* (ita Tubero apud Agellium) *ſupraque eum Seniores appellavit.* Cenſorinus anno uno minùs numerare videtur: *Uſque quinque & quadraginta annos Juvenes appellatos, quòd remp. in re militari poſſent juvare.* Hoc ergo Polybius nunc dicit, vicena illa ſtipendia complenda fuiſſe in orbe tot annorum. Sed cur non principium etiam militiæ ponit, cùm dixerit finem? Licet ex eodem Tuberone apud Agellium addas *Servius ab anno decimoſeptimo, quòd idoneos jam eſſe reip. arbitrabatur, milites ſcripſit.* Atque illud manſit. Et in Punico ſecundo bello, cùm neceſſitas violaſſet: tum decretum *ut Tribuni plebis* (Livii verba) *ad populum ferrent, ut qui minores annis ſeptem & decem ſacramento dixiſſent, iis proinde ſtipendia procederent, ac ſi ſeptem & decem annorum, aut majores, milites facti eſſent.* Ecce, in juventutis inopiâ, quidam tunc etiam prætextati milites capti: id ne fraudi iis eſſet, & quia præter Servii ac vetus inſtitutum, lege ſubventum fuit, & anni illi in ſtipendia venerunt, haud ſecus quàm ſi à decimoſeptimo cœpiſſent. Atqui ambitio etiam interveniſſe videtur, & quidam, ut citò ad honores & Tribunatus venirent, ante id tempus militiæ adſcripti. Quod Gracchi lex poſteà cavit, & interdixit νεώτερον ἑπτακαίδεκα ἐτῶν μὴ καταλέγεσθαι στρατιώτην: *juniorem annis ſeptem & decem militem non legi.* Plutarchus id ita in Gracchis. Vegetium ergo miror ſcribere: *Si antiqua conſuetudo ſervanda ſit, incipientem pubertatem ad dilectum vocari.* Quod diſtrictè verum non eſt, nec decimus ſeptimus certè annus *incipiens pubertas.* At Silius magis etiam intendit.

Pubeſcit miles caſtris, galeaque teruntur
Nondum ſignatæ flavâ lanugine malæ:

quaſi impuberes ad ea venirent. Habes carceres, habes metam militiæ. Sed an non igitur plura vicenis ſtipendiis? Imò triginta erunt, ſi totum id tempus militarent, ab

Digitized by Google

I. ad XLVI. Cave erres. Continua olim *mil*
(ſicuti cùm legiones perpetuæ inſtitutæ.) ſed
è, aut certè ſingula bella, inibant militiam. & d
Lex igitur volebat, ut in annis illis triginta u
iſque neceſſariò impleret ſtipendia ſua vigin
quidem priùs: & exempli causâ, qui contin
t, implebat ea trigeſimoſeptimo anno: ſed po
n debebat. Hi ſunt anni triginta illi, de quib
ia capienda, cùm *Juniorum ætatem annis trigi*
Item Salluſtius ad Cæſarem, cùm monet ill
ne militia injuſta ſit, cùm alii triginta, pars n
ndium faciat. Itemque in Tacito, veterani qu
icena aut ſupra ſtipendia ſe numerare. Nec viri
audiemus hinc colligentem (Carolus Sigon
egitima ſtipendia fuiſſe triginta annorum. S
ſe aliqua hæſitatio ad annum *quadrageſimum ſe*
em finem militiæ dicti ſcriptores faciunt: at a
quinquageſimum. Seneca de brev. vit. cap u
inquageſimo anno militem non cogit. Fabius
vacaret ex lege, quòd quinquagenarius eſſet. L
erque nominat: an poſterioribus temporibus
n potiùs jam olim illa lex, ſive mos? Nam &
bello Macedonico decretum, *nulli qui non m*
quinquaginta eſſet, vacationem militiæ eſſe. Q
nciliamus iſta cum inſtituto Servii? Bellè. Na
manſiſſe quidem illud de annis quadragin
muniter: ſed pone aliquem, caſu & morbo, ſt
ſua intra id tempus non impleſſe, dico cogi po
que ad annum quinquageſimum. Iſte igitur quin
mus plenè liberabat, ſive facta ſtipendia ſive in
Ex verbis Liguſtini ſuprà colligas, qui in cla
ut decretorium id ponit: *Et major ſum ann*
ginta. Hi anni in militiâ Romanâ: nec diſſimile
im in Græcâ. In Demoſthene lego, *juſſos o*
ſcendere triremes, uſque ad eos qui quadraginta
annorum eſſent. In quem tamen locum Ulpia
oliaſtes notat, *Novum hoc fuiſſe. Quia Lex apu*
nſes ad annum quadrageſimum dumtaxat *jubet mi*
exorſos à decimo octavo. Idque his gradibus, ut a
um circa urbem militent & caſtella cuſtodiant, tutior
ilitiâ: à vigeſimo autem, ad longinqua bella & extra
tiam eant. Ita ferè Ulpianus. Et dixeris Macrobium
hoc inſtitutum adſpicere, cùm de vi Septenarii nu-
ibit: *Nonnullarum rerum publicarum is mos eſt, ut*
am hebdomadem ad militiam nemo cogatur, in pluri
r remiſſio poſt ſeptimam. Sexta hebdomas, quadra-
s ſecundus annus eſt, & tangere Athenienſes vide-
tur:

Digitized by Google

[illegible]ur: ſeptimæ quadrageſimus nonus, & ad Romanos pertinet, cùm dicat poſt ſeptimanam: qui eſt quinquageſimus annus. Plato in ſuâ republicâ, paullò ſeriùs quàm alii, & admittit & dimittit. Nam legem fert, ſtatuitque Ἀνδρὶ μὲν [illegible] μεχρὶ τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν· γυναικὶ δὲ ἐπειδὰν παῖδας φέρειν [illegible] μεχρὶ τῶν πεντήκοντα. *Viro quidem annos viginti, uſque ad ſexaginta; feminæ verò cùm pepererit, uſque ad quinquaginta.* Quæ ille de Militiâ, in quam & feminas ſcilicet adſcribit.

Excipio eos, qui infra drachmas quadringenas cenſi.] Prima nota legendorum, fuit *Ætas*: altera nunc *Cenſus*. Tangit tam magis quàm explicat, quia tunc nota. Nam Ser. Tullius rex cùm cenſum inſtituiſſet, in claſſes populum diviſit, idque pro opibus: ex quibus dilectus atque alia reip. munia adminiſtrarentur. Non enim profectò viliores quoſdam in militiam legebant, nec erat hoc inopiæ aſylum: ſed divites, honeſtos, & quos res privata rei quoque publicæ alligaret. Nabis tyrannus apud Livium, cùm diverſa oſtendit Spartana inſtituta à Romanis: *Vos*, inquit, *à cenſu equitem, à cenſu peditem legitis.* Et exſtant ipſa diſcrimina & modus opum in claſſibus Servianis, quas Livius & Dionyſius deſcripſêre. Sed enim hîc nodus in Polybii verbis. Ait, *qui infra drachmas quadringentas*: quæ ſunt Romano more & eloquio, *quaterna millia æris*. An ergo talis aliqua finitio cenſus in claſſibus? nuſquam. Vide & examina. Imò illa infima. *Quinta* claſſis *undecim millia* habuit, ut Livius; ſive *duodecim quingenta*, ut veriùs à Dionyſio, ſcriptum. Infra hanc autem qui eſſent, *immunes fuere militiâ*, ut Livius ait. Quid dicendum igitur? Quid, niſi mutationem aliquam, ut ſolet, interveniſſe? Nam cùm olim tota *Sexta* claſſis vacua feriataque eſſet, Polybii & ſuprà ævo, aliter: nec placuit tantam multitudinem munerum omnium eſſe expertem. Itaque inſtituta nova aliqua diviſio (quando, neſcio: crediderim ſub bella Punica) & *Sexta* illa numeroſa claſſis diſtributa quaſi in tres iterùm claſſiculas, pro ratione cenſus. Prima fuit, de quâ hîc Polybius, eorum qui à *mille ducentis drachmis* (ſive *duodecim millibus æris*) pertingerent ad *quadringentas*. Altera, qui ab iſtis ad *centum quinquaginta*. Tertia denique, qui ad *trigintatres*, paullo ſuprà. Hæc non à conjecturâ merâ ponimus, ſed Julii Paulli verbis apud Agellium firmamus. Quærebatur qui eſſent *Proletarii* in verſu Ennii: atque ille ſic explicat: *Qui in plebe Romanâ tenuiſſimi pauperrimique erant, neque amplius quàm mille quingentûm æris in cenſum deferebant, Proletarii appellabantur: qui verò nullo aut perquàm exiguo ære cenſebantur, Capitecenſi vocabantur. Extremus autem Capitecenſorum cenſus æris fuit trecenta ſexagintaquinque.* Hæc ſi attentè cum Polybianis iſtis con-

confers, neceſſario infers & elicis diviſionem à me dict. Sunt enim certè aliqui ſupra iſtum Proletariorum cenſ *mille quingenûm æris*: qui autem niſi illi *Quatermillenari* Polybio dicti? Atque eſt etiam proportio aliqua in his g dibus, quòd primus ille à duodenis millibus ſic deſcen ut ſit ejus quaſi triens; alter, trientis hujus iterùm trie cum levi exceſſu; tertius, non jam triens, ſed juſtus q drans, ſi tamen legas in Agellio *trecenta ſeptuaginta q que*. Quod faciundum arbitror, & video libros quo variare.

Pauperes non niſi in neceſſitate ſcripti.

„ *Quos omittunt.*] Clarè habes, tenuiores iſtos ad mil am non vocari. Numquam igitur? Imò vero, ſed in nece tate aut tumultu. Idem loco dicto Julius Paulus: *Quoni res pecuniaque familiaris obſidis vicem pignoriſque ap remp. eſſe videbatur, amoriſque in patriam fides quæd in ea & firmamentum; neque Proletarii, neque Capitecenſi, m lites, niſi in tumultu maximo, ſcribebantur.* Itaque Ennii ve ſús huc ducit, & explicat:

Proletarius publicitus ſcutiſque feroque
Ornatur ferro, muros, urbemque, forumque
Excubiis curant.

Duo ibi notes, & quod arma iis data è publico Enni dicit; & quòd muros dumtaxat cuſtodierint & urbe Nam etiam cùm neceſſitas adigeret, non tamen in acie hoc genus educebant, aut legionibus miſcebant, ſe ſed in urbe habebant ſub oculis & curâ ſeniorum: qui ipſi in armis ſolent adjungi. Paullatim tamen & eo ve tum (ſed poſt Polybii) ut Proletarii atque etiam Capite cenſi in militiam vulgo ſcriberentur. Salluſtius de Mario

In Jug.

Capitecenſi ſcripti.

Ipſe milites ſcribere non more majorum, neque ex claſſibus ſed uti libido cujuſque erat, Capitecenſos pleroſque. Ecce humiles eos ipſe jam Conſul legit, per eos ex humili ta lis factus. Plutarchus de eâdem re: Ἀναῤῥηθεὶς δὲ λαμπρῶς εὐθὺς ἐστρατολόγει παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν, πολὺ τὸ ἄπορον καὶ δοῦλον καταγράφων, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιούτους, ἀλλ' ὥσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὅπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἑκάστου τιθέναι δοκοῦντος: *Conſul declaratus ſplendidè, ſtatim Delectum habuit præter legem & morem, plurimos è pauperibus & ſervili genere conſcribens: cùm anteà Duces hos tales non ſuſciperent, ſed arma quoque, ut aliud aliquid honeſtorum, non niſi honeſtis digniſque darent, cùm quiſque velut pignus rem familiarem oppone re videretur.*

In Mario.

Incauta verſio in Plutarcho.

In cujus verbis *ſervile genus* verti, quod alii *ſervos* fecerunt: parum vere, neque umquam ipſos ſervos Marius legit, ſed libertinos & tales qui nati è ſervis. Quo ſenſu tamen clarius ſcribatur, πολὺ τὸ ἄπορον καὶ δοῦλον. ſive ut Joſ. Scaligero placet, καὶ ἄδηλον. Sed à Mario, ut dixi,

dixi, principium, mox progreſſus. Nam bello Sociali cœpere jam in militiam ſcribi, & manſere. Eâ mente Livii epitomen exaudio: *Libertinos tunc primùm militare cœpiſſe.* Quid? non etiam anteà? non ſub Mario? Ita, ſed pauci, nec ita vulgò. Nam quod in Livio eſt jam olim, *Nec ingenui modò aut juniores ſacramento adacti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ, libertinique centuriati*: id ſcilicet excuſes, quod in tumultu, nec niſi ad tutelam urbis. Sed proprie etiam Livius *Libertinos intellegit*, τοὺς ἐξελευθέρους, id eſt qui nati ex libertis: at Epitoma fortaſſe capienda de *libertis* ipſis. Ego ſuſpicor, nec vocem eam notione priſcâ ibi uſurpatam. Uti nec in Macrobio, eâ ipſâ re: *Bello ſociali cohortium duodecim è libertinis conſcriptarum opera memorabilis virtutis apparuit.* Puto * libertos intellegi & Appianus I. Civil. in hac hiſtoriâ ἀπελευθέρους nominat, qui ſunt profectò iſti. Ita vides paullatim, quod dixi, tenuiores etiam cives admiſſos: tamen cives. Quid ni? cùm etiam ſocii paullo poſt civitate donati, & ex iis milites in legiones ſcripti.

Lib. LXXIII. *Libertini in militia.* Lib. X. *Et liberti* I. Saturn. cap. XI. * *Vide alias paſſim.*

„ *Reſervant ad nauticum uſum.*] Quæ militia ſcilicet vilior, & talis habita ſemper. An quia periculorum ibi plus, & metus etiam ignavæ mortis? An quia parùm loci virtuti & robori militari? Ars & nautæ pleraque adminiſtrant. An quia paulatim animos quoque dehoneſtat & corrumpit? Tale aliquid Plato indicat, & optat cives ſuos Athenienſes (etſi militiâ eâ ſolâ claros) res maritimas numquam attigiſſe. Sed Romanis quidem perpetuum hoc judicium: & pro eo Livius: *Navales ſocii*, inquit, *relictis nuper claſſibus ad ſpem honoratioris militiæ tranſgreſſi*: id eſt, terreſtris. Sic Tacitus: *Facta & reliquis* (claſſis) *ſpes in poſterum honoratioris militiæ.* Ergo iſti Sextani & viles, ait Polybius, ad mare ſepoſiti & aſſervati. Exempla in Livio: *Magna vis hominum conſcripta Romæ, Libertini etiam, quibus liberi eſſent & ætas militaris, in verba juraverant. Ex hoc urbano exercitu, qui minores quinq; & triginta annis eſſent, in naves impoſiti; alii ut urbi præſideret relicti.* Ubi ſilentio non tranſeo, quod addit, *quibus liberi eſſent*: ut ſcilicet quos opes reip. non adſtringerent, caritas iſta liberorum & alterum pignus vinciret. Et an non iſti, quos *Proletarios* Ennius dixit? Sed nefas fortaſſe à Paullo & Grammaticis diſſentire. Exemplum aliud in eodem Livio: *M. Junio Prætori datum negotium, ut in claſſem ſocios navales libertinos legeret.* Et alibi: *Naves civibus Romanis qui ſervitutem ſerviſſent completæ, ingenui tantùm præfecti.*

Navalis militia vilis. IV. de Legib. Lib. XXXII. I. Hiſt. Lib. XXII. *E libertinis ſervi electi* Lib. XXXVI.

„ *Urbanum magiſtratum non ante capere cuiquam fa-*
Mira & ad militiam bona lex, neſcio an alibi legenda. O
ſervetur. Ab honoribus excluſi, qui tot ſtipendia non
ciſſent: & miramur frequentem & volentem militiam
lam fuiſſe? Sed ait, *urbanum magiſtratum*: non ergo *milit*
rem: & certè Equites, Tribuni in legionibus facti, poſt ſ
pendia quina. Definit etiam *decem* ſtipendia. Cur illa? Q
hic modus & finis militiæ equeſtris, è quo genere pleriq
ad magiſtratus. An rigide autem ſervata hæc lex non l
bet nunc inquirere, & vereor ut perruptæ ejus (quid n
auſit & poſſit Ambitio?) ſint exempla.

DIALOG. III.

Ratio & modus legendi. Signa propoſita, dies edict Tribuni per legiones diſtributi. Sortitio tribuum & alia.

QUI legerint, & *Quos*, è Polybio vidimus: nunc ex ec dem, *Quomodo*. An aliquid habes, aut interpellas? AUD. Ego verò nihil, & ut ii qui valde ſitiunt, ſilentio adhuc bibo. Sed didici etiam à viro *Ter maximo*: Συννοεῖν δεῖν τὸ ἀκούοντα τῷ λέγοντι καὶ συμπνεῖν, καὶ ὀξυτέραν ἔχειν τὴν ἀκοὴν τῆς τοῦ λέγοντος φωνῆς: *Conſentire dicenti diſcentem & conſpirare debere, ac celeriorem acutioremque auditum habere ejus lingua.* LIPS. Hoc vere, & in philoſophicis maxime, ubi inſtructio aut cura eſt animorum: hîc, ubi delectatio aut doctrina exterior, cur obnoxium te præbeas aut ſilentem? Nolo, veto, & interloqui te cupio atque etiam obloqui, ſiquid viſum. Fræna tibi laxo, & do plenum jus. AUD. In tempore igitur utar, nunc perge. LIPS. Imò tu perge, & Polybiana hæc conſequenter lege. Intereà quievero.

Triſmeg. cap. x.

POLYB.

Ἐπὰν δὲ μέλλωσι ποιεῖσθαι τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν, οἱ τὰς ὑπάτους ἔχοντες ἀρχὰς, προλέγουσιν ἐν τῷ δήμῳ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει παραγίνεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις Ῥωμαίους ἅπαντας. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. Τῆς δὲ ἡμέρας ἐπελθούσης, καὶ τῶν στρατευσίμων παραγινομένων εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ μετὰ ταῦτα συναθροισθέντων εἰς τὸν Καπιτώλιον, διεῖ-

Cùm verò Dilectum habituri ſunt. Conſules publicè diem prodicunt, qua die Romanos omnes adeſſe oporteat, quibus ætas ſit militaris. Faciunt hoc pe- no quotannis. Cùm igitur dies adeſt, & militaris omnis juventus in urbe, & mox in Capitolio congregata, tum dividunt ſe Juniores Tribuni ec ordine

ἐν τάξει αὐτῶν οἱ κατασταθέντες χιλίαρχοι, διελόμενοι ἐν οἷς τὸ σύμπαν εἰς τέτταρα μέρη, διὰ τὸ τέτταρα στρατόπεδα ἐξ αὐτῶν ποιεῖν καὶ τοῦτο διαιρεῖν τῶν δυνάμεων τὰς ... Καὶ τοὺς μὲν πρώτους κατασταθέντας τέτταρας, εἰς τὸ πρῶτον καλούμενον στρατόπεδον ἀποδεικνύουσι· τοὺς δ' ἑξῆς τρεῖς εἰς τὸ δεύτερον· τοὺς δ' ἐπιγινομένους τέτταρας εἰς τὸ τρίτον· τοὺς δὲ τελευταίους τρεῖς εἰς τὸ τέταρτον. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων, δύο μὲν τοὺς πρώτους εἰς τὸ πρῶτον, τοὺς δὲ τρεῖς ἄλλους, εἰς τὸ δεύτερον· δύο δὲ τοὺς ἑξῆς, εἰς τὸ τρίτον· τοὺς δὲ τρεῖς τοὺς πλευταίους, εἰς τὸ τέταρτον. Γενομένης δὲ τῆς διαιρέσεως καὶ καταστάσεως τῶν χιλιάρχων τοιαύτης, ὥστε πάντα τὰ στρατόπεδα τοὺς ἴσους ἔχειν ἄρχοντας, μετὰ ταῦτα καθίσαντες χωρὶς ἀλλήλων κατὰ στρατόπεδον, κληροῦσι τὰς φυλὰς κατὰ μίαν, καὶ προσκαλοῦνται τὴν ἀεὶ λαχοῦσαν. Ἐκ δὲ ταύτης ἐκλέγουσι τῶν νεανίσκων τέτταρας ἐπιεικῶς τοὺς παραπλησίους ταῖς ἡλικίαις καὶ ταῖς ἕξεσι. Προσαχθέντων δὲ τούτων, λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν ἐκλογὴν οἱ τοῦ πρώτου στρατοπέδου, δεύτεροι δ' οἱ τοῦ δευτέρου, τρίτοι δ' οἱ τοῦ τρίτου, πανύστατοι δ' οἱ τοῦ τετάρτου. Πάλιν δ' ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν αἵρεσιν οἱ τοῦ δευτέρου στρατοπέδου, καὶ ἑξῆς οὕτως, ὕστατοι δ' οἱ τοῦ πρώτου. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, πρῶτοι λαμβάνουσιν οἱ τοῦ τρίτου στρατοπέδου, τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ δευτέρου. Καὶ κατὰ λόγον ἀεὶ οὕτως ἐκ περιόδου γινομένης τῆς ἐκλογῆς, παραπλησίους συμβαίνει λαμβάνειν

ordine quo a populo fue[rant] Imperatoribus jussi fact[i] in quatuor partes. Q[u]... nimirum quatuor a... eos legiones totam & p... ipsarum copiarum div[isio]nem faciunt. Et pr[imo] quidem designatos q[ua]tuor primæ legioni attribuunt; tres pro[ximos] Secundæ; quatuor Tertiæ; denique tr[es ul]timos Quartæ. Sec[unda] verò Tribunorum, ... quidem primos P[rimæ]... tres alios Secundæ ... os sequentes Tertiæ ... nique tres ultimos ... tæ. Facta autem ... viſione Tribunorum ... di, ut omnes legion[es] pari numero habean[t] ... ces, tum ſedentes ... & ſeorſim Tribuni ... que legionis, trib... tiuntur ſingillatim, ... vocant ut in q... ſors cecidit. Ex ... gunt quatuor juven[es] ... te & habitudine pr... dum æquales. ... productis, primi ... nem faciunt Primæ ... Tribuni; ſecundi ... dæ; tertii Tertiæ; ... Quartæ. Iterumque ... tuor productis, pri... ctionem habent Secun[dæ le]gionis Tribuni; & ſ... ceps; ultimi verò ... mæ. Poſt hæc denu[o] ... tuor productis, prim[i] ... unt Tertiæ legionis T[ribuni]... ultimi verò Secundæ ... que ita ſemper e... alternante & in orbe ... te, fit ut pares ad...

Digitized by Google

τοὺς ἄνδρας εἰς ἕκαστον τῶν στρατοπέδων. | capiantur in quamque legionem.

Jam ſuſtine, & audi. Tribunos creavit, numeravit, cætate & cenſu adjunxit: nunc denique Modum & formam exponit Dilectus.

Conſules Dilectui præſunt, Tribuni eligunt.

„ *Conſules diem publice prodicunt.*] Etſi enim Tribuni electi, tamen præcipua dilectuum Conſules ipſi obeunt & ſummæ rei præſident, Tribuni adminiſtrant & exſequuntur per partes. Polybius de rep. Romanâ, inter munia conſularia hoc recenſet, καταγράφειν στρατιώτας, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἐκλέγειν: *Conſcribere milites, & idoneos diligere.* Livius non ſemel narrat: *Conſules poſitis ſellis dilectum habebant.* Ubi & aliquid de formâ. Nam in curulibus ſuis ſedebant, ſpecie magiſtratus. Dionyſius lib. VIII: *Conſules in ſubjecto campo curules ſellas* (τοὺς στρατηγικοὺς δίφρους) *poſuerunt, ubi & dilectum habuerunt.* Ut novum notat, quòd in campo. Nam ſolent in Capitolio, ut jam dicemus: ſed eò factum, quò Tribunitiæ interceſſiones vitarentur, quibus non ibi locus.

Lib. III.

Sedent in curulibus.

Diei prodictio:

„ *Diem prodicunt.*] Voce præconis, an ſcripto, an utroque? De ſcripto credo, cùm ordinaria res fuit: de voce etiam, cùm aliquid ſubitum, & ſcriptum videbatur tardum. Scriptum Dionyſius ingerit: προέγραψαν ἡμέραν: *diem proſcripſerunt*, in hac re. Et Livius, qui *Edictum* nominat: *Juniores Romam ad edictum ſine detractione convenerunt.* Sic etiam alibi: *ſilentio patrum edicitur dilectus.* Numquid & aliud huic rei ſignum? Ita, ſed non niſi ſub ipſum conventus diem. Nam ſignum tunc ex arce tollebant, ſervabantque donec is ſolutus. Arnobius inter ea, quæ olim uſitata, poſteà aboluerant: *Cùm paratis bella, ſignum monſtratis ex arce?* Virgilius alluſit:

Lib. VIII.

Aut proſcriptio.

Lib. VI.

Item ſigni ſublatio.

Lib. VIII.

> *Ut belli ſignum Laurenti Turnus ab arce*
> *Extulit.*

Lib. VIII.

Dionyſius apertiſſime: Προύθεσαν τὰ τοῦ πολέμου σημεῖα, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως κατέγραφον: *Propoſuerunt belli ſigna* (Conſules) *& copias urbanas conſcripſerunt.* Ex quo ſuſpicere, hæc ſigna ſola aliquando propoſita, & fortaſſe præcones circummiſſos, cùm res non ferret moram. Sane Servius in Virgilianum illum locum vult non niſi in Tumultu id factum: & agnoſcit non ſignum, ſed ſigna (quo numero & Dionyſius) *duplex ſcilicet vexillum, ruſſeum & cæruleum, illud ad pedites, hoc ad equites convocandos.* Non auſim ſubſignare, cùm Livius unius tantum meminerit: *Cùm*, inquit, *vexillo in arce poſito, comitiorum cauſsâ, exercitus indictus eſſet.* Feſtus in voce Juſti: *Juſti dies dicebantur triginta, cùm exercitus imperatus, & vexillum in arce poſitum eſſet.* Dio Caſſius diffuſe ſatis ſuper hoc ritu ſcribit (tu vide) idem-

Lib. XXXVI.

Lib. XXXVII.

...mque putat in comitiis centuriatis ſolere ſervari, eti...
...lliano ævo: at centuriata quædam comitia fuere ...
...ſtra, ad Dilectum. Quòd autem idem *arcem Janicul...*
...at ambigo: cùm ſic *Arx* ſine definitione poſita C...
...nam magis deſignet, ἐξοχῶς: & Servius diſerte de e...
...net. Quid quod ipſe Dilectus in Capitolio? id ...
ſequitur.

In Capitolio] Sive in ejus areâ, uti opinor. Sed i...
...en auguſto, ſacro: & quare? Niſi ut ante oculos ...
Jupiter opt. max. obnoxios magis omnes fra...
...redderet ad parendum. Nam ſæpe hîc contr...
turbæ. Pertinet ad hunc ritum, quod Livius d...
...cello Conſule *Ipſe dimiſſis Siculis, in Capitolium ad...*
diſceſſit. Nec Dilectus ſolùm, ſed alia quæ ad bell...
agitata, ſi credis Appiano: Ἡ δὲ βουλὴ ἐς τὸ Κα...
... εἰώθασι περὶ πολέμων σκοπεῖν συνῆλθε: *Senatu...*
pitolium, ubi ſuper bello deliberare ſolent, convênit.

Juniores Tribuni.] Id eſt, equites: ab ætate t...
ſtipendiis.

Eo ordine quo à populo aut Impp. ſunt facti.] N...
...atio ſcilicet exiſtat aut ambitus de locis. Nam i...
aliquis honos. Ita Livio: *L. Atius Tribunus primus le...*
cundæ, quaſi per laudem dicitur. Hoc igitur caverū...
& locarunt eos uti deſignati. Atqui miſcella iſta de...
pars à populo, pars à Cōſulibus: ergo & plures lo...
aut ſecundi: Quæ hîc deciſio? ego pro meo ſenſu d...
num unius generis omnes uno loco ſunto, id eſt E...
aut Plebeii. Jam in Equeſtribus ſi duo primi (unus ...
à populo, alius à Conſule:) me arbitro præeat ill...
laris. Nam publica illa ſuffragia ſemper honeſtiſſim...
ta, & viri clari fere à populo hunc ipſum Tribuna...
fierunt. Hiſtoriæ docebunt, cùm obſervabis. Idem...
beis cenſeo, præiſſe inquam Populares ubi idem g...

Quatuor apud eos legiones.] Ita plerumque ſu...
factum: & cuique Conſuli adtributæ duæ legiones...
bius ita fere numerat, & metationem caſtrorum, a...
ad hunc modum aptat. Sed & Livius: *Volumni...*
truriam cum juſto conſulari exercitu profectus. Et alibi...
Conſulares exercitus ſcripti. Utrobique hos intelleg...
rum legionum. At poſteà creſcente imperio, & Præ...
creatis qui in provincias mitterentur, & ſæpe ...
notum teſtatumque eſt plures legiones ſcriptas. Q...
ſteà? Imò jam ante Polybii ævum, quoties magn...
quod aut dignum diſcrimen eſſet. Ita ſub initium...
liberatæ urbis, M. Valerio Dictatore, *quantu...*
quam exercitus (ſunt verba Livii,) *decem legiones ...*
Quin idem generatim prodidit lib. IX. *in omni ſ...*

Digitized by Google

Potentia & frequentia Romanorum. *defectione, urbano prope dilectu, decem ſcriptas legiones.* Sunt profectò magnæ copiæ, & præſertim capitum ſic electorum: idque ex unâ Romanâ urbe. Quid tamen admirationem hic defigam; Cùm bellis Punicis, atque adeo poſt cladem Cannenſem, civibus tam multis illîc & alibi amiſſis, ſociis paſſim deficientibus, legam *duodeviginti legionibus rem geſtam.* Et ſtatim pòſt, *Summam trium & viginti legionum effectam.* Hęc ita ſuis locis Livius. At illud iam pænè ſupra fidem, cùm in expectatione & metu bellum Gallicum eſſet, Romanos & ſocios armaſſe numerum quem Plinii verbis magis eſt ut dicam. Ille ſic: *Italia L. Æmilio Paulo* (*Papo* legendum) *C. Atilio Regulo Conſulibus, nuntiato Gallico tumultu, ſola ſine externis ullis auxiliis atque etiam tunc ſine Tranſpadanis, equitum octaginta millia peditum ſeptingenta millia armavit.* Quid adſtupeſcis? Oroſius auget etiam hunc numerum, & quidem Fabio auctore. *In utriuſque Conſulis exercitu octingenta millia armatorum fuère, ſicut Fabius Hiſtoricus, qui eidem bello interfuit, ſcripſit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadraginta octo millia ducenti, equitum verò viginti ſex millia ſexcenti. Cetera multitudo ſociorum fuit.* Sed Polybius (fideliſſimus in talibus ſcriptor) ad Plinianũ calculum accedit, ſummâ etiam per ſingulas gentes conceptâ. Si voles, vide. Jam verò per bella civilia Romana, quæ copiæ? Unus Cornelius Cinna, ut Vellejus ait, *ex novorum civium dilectu trecentas amplius cohortes ſcripſit, & triginta legionum inſtar effecit.* Pompeii & Cæſaris bello, ſparſas in variis locis pluſquam *quadraginta legiones* memini adnotare. Quid in Mutinenſi & Philippenſi? (bonâ fide numero) ſupra *quinquaginta*, imò malâ fide numero, & deminuo. Appianus enim auctor, ſoli Octaviano Cæſari fuiſſe *quadraginta legiones, cùm bellum pararet in Antonium, Domitium Ænobarbum, & Sextum.* Et quid cenſes de tribus illis aliis, copias pares aut majores non habuiſſe? Verè ſtupenda iſta: ſicut & hoc ejuſdem Appiani, in unâ Siciliâ, uno tempore, *legiones fuiſſe quadragintaquinque, equitum vigintiquinque millia, levis armaturæ tantundem & plus dimidio, naves longas & militares ſexcentas, onerarias ſine numero.* Hæc ſcriptor ille narrat & adfirmat, cùm Sextus Siciliâ pulſus fuit, & Lepidus ab Octaviano exarmatus. Et quid ais de potentiâ Romanâ? Nónne hoc ſpecimen? Et nónne ille verè, qui ſcripſit, *Romanis viros & ſobolem militarem, tamquam è perenni fonte, domi affluxiſſe?* Nónne & Pyrrhus haud injuriâ queſtus, *videri ſibi pugnam cum Lernæâ quadam hydrâ ſuſceptam, cui capite uno reſecto, aliud aliudque duplicetur & accreſcat?* Atqui hæc à pulcherrimo iſto Dilectu fuerunt, in quo pergamus.

Margin notes: Liv. xxiii. — Lib. xxiv. *Viginti tres legiones.* — *Italiæ olim vires.* Lib. iii. cap. xx. — Lib. iv. cap. xiii. — Lib. ii. — Lib. ii. *Legiones triginta.* — [illegible] v. Civil. *Quadraginta.* — *Utilitas boni dilectus.* Plut. in Pyrrho. — Ibid.

Pri-

mos deſignatos quattuor primæ legioni attribuun ... ſa diviſio, ut omnia in hac militiâ, nec pruden ... ſed acuminis plena. Miſcuerunt plebejos cum ... us: ſed ita ut hi, alternante numero, aut pare ... ſuperiores. Ita primorum civium par aut m ... imperium. Quid autem ſi plures legiones? Ea ... one ſex: erunt Tribuni juniores viginti & ... quindecim. Mixtio eadem. Quid ſi una ... Credo Juniores numero præſtitiſſe, & q

Seniorum verò Tribunorum.] Cauſſam nominis ... , quia annis aut certè ſtipendiis majores. Vi ... ctus Gracchius cenſet hos eoſdem *Veteres* à Ci ... pellatos: *Hi tres homines, veteres Tribuni-milita* ... *s nati.* At Aſconius aliter, qui explicat, *Veteres* ... *ſeveri.* Diſtinctiuncula igitur mutanda, ſcribend ... *mines veteres.*

Sedentes ſejuncti.] Hoc vult, ſenos & ſenos d ... iſſe & intervallis diviſos: eo fine, ut quippe ad ... nt & ſeponerent ſuos.

Tribus ſortiuntur.] Itáne Tribus? At ego c ... turias exſpectabam, quia ſecundùm eas, im ... milites lecti. Verum eſt: ſed & hoc quoque, in c ... comitiis centuriatis populum diviſum fuiſſe per Tr ... in ipſis deinde tribubus, centuriæ & diſcrimen claſſ ... hoc (ne longiùs à re abeam) facile & prolixè al ... Etruro. Sed ecce in ipsâ noſtrâ re quòd jam olim ... Livius ſatis auctor: *Dilectum haberi non ex tota* ... *placuiſſe, decem tribus ſorte ductæ, ex his ſcriptos Juni* ... *Tribuni ad bellum duxêre.* Hæc ille non longe poſt ... viros exactos. Et nota inibi, non omnes ſemper ... vocatas ad Dilectum, ſi exigua aliqua manus ſcri ... Quid opus, cùm tam multæ (XXXV. erant) & ta ... quentes? Quod ex ſenſibus poſterioris ævi ſatis ... At quæras, Cur hîc ſors adhibita? Cur non hanc il ... vocabant, arbitrio Conſulum? Cauſa duplici, ... æmulatio tolleretur, ne hæc poſthabita illi videretu ... querela, ne iſta aut alia onerari, ſi fortè dilectu ... iret per omnes.

Singillatim.] Ita capio, ut non ſolùm alia poſt ... ſorte ducta ſit, ſed etiam Capitolium ingreſſa. Nam ... ctim plures aut omnes non ceperit locus. Et opus la ... aliqua, ut Conſules præſiderent, Tribuni ſederent, n ... ſejungerentur comp onerenturque.

Ex eâ verò eligunt.] En jam electio, nec ſortis ... mentio. Tribus hic vocata in centurias ſuas ivit. o ... tamen ſenioribus: quos advocari in ſupervacuum,

Digitized by Google

opus. Ex ſingulis tum centuriis, & pro cenſu accla[illegible] milites citati nominatim. Dico *nominatim*: & aliquoties [illegible] hac re leges. Itaque Tabulas ad manum fuiſſe opus eſt, [illegible] quibus nomina, ætates, & opes. Iſta igitur electio: nec a[illegible] ter potuit, aut debuit. Appianus tamen immutatum oſtendit bello Hiſpanico L. Lucullo Conſule, qui f[illegible] annus urbis DCII. Ait: Καὶ στρατιὰν ἐυθὺς ἐκλήρωσαν ἐς Ἰ[illegible] ρίαν, τότε πρῶτον ἀντὶ καταλέξεως: *Et exercitum ſorte ſcrip[ſe]runt in Hiſpaniam, tunc primùm loco dilectus.* Obſerva at[illegible] etiam quam edit cauſſam. *Cùm enim multi*, inquit, *accuſa[illegible] Conſules quòd injuſtè & iniquè dilectus haberent, & quoſd[illegible] ad leviores aut minùs periculoſas expeditiones caperent, [illegible]ſum tunc Senatui ſorte milites ſcribere.* Cauſſa ſpecioſa, n[illegible] ambigo quin ſæpe vera. Sicut enim factum vellent Conſ[u]les, non in longinquam eum aut aſperam militiam ſc[ri]bebant, ſed reſervabant in mitiorem, ut *per opida militia expleret* (utar Taciti verbis in re ſimili) *nitidus & quæ[ſ]ſtuoſus.* Cùm id ſępicule fieret, animadverſum, & publi[ce] culpatum. Sed enim duo hîc quæro. Priùs, an tunc primum milites ſorte capti? Negat Valerius, qui adhibet in dilect[u] M'. Curii, ætatibus aliquot ante. *M'. Curius*, inqui[t], *Conſul cùm dilectum ſubitò edicere coactus eſset, & Juniorum nemo reſpondiſſet, conjectis in ſortem omnibus tribubus, Polli[æ] quæ proxima exierat, primum nomen urnâ extractum cita[ri] juſſit.* Vides ſortitionem tribuum fieri, nec id tantum, ſe[d] ipſum nomen extrahi urnâ. Reſpondeo, id hîc præter mo[rem] paullo, atque ex occaſione factum. Res enim ſubita fuit, & ſcripti velut in tumultu, non curioſo dilectu. Itaque vocavit, & ſortitus eſt tribus, ex tribu quæ prima, hunc aut illum juvenem: ſiluerunt & detrectarunt: quid ipſe? Exemplo & ſeveritate eſſe opus vidit. Ergo iterum (ne in primam illam tribum aut citatos videretur deſtinato ſævire: ſive etiam ut locus pœnitentiæ eſſet) iterùm inquam tribus conjecit in ſortem. Tunc proxima (nota *proxima*, id eſt, ſecunda: alioqui certe hæc *prima* eſſet, atque ita ſcribenda) exiit Pollia. Ex hac ipſa, ut omnia ſorti permitteret, & ne quis diceret ſe in plurium culpâ eximie electum ad pœnam, iterum militem ſortitus eſt: & quem ſors dedit, vocavit. Renuentem, vendidit. Ergo rarum hoc exemplum, nec niſi in re tumultus. Alterum, ſuper quo ambigo, An poſteà ſortitio iſta ſemel uſurpata manſerit? Minime. Ipſe Appianus admonet, quinquennio circiter poſt rediiſſe eos ad morem ſolitum: & *Fabio Æmi[liano]* ...

Digitized by Google

„ *Quattuor juvenes, ætate & habitudine propemodum æquales.*] An id ex aſpectu, an è tabulis? Imo vero è tabulis. Nam ut ætatem ex aſpectu dijudicare potuerint; non certe cenſum, cujus habita maxime ratio. Et ait, *juvenes.* ſignificans, quod ab infimo genere militum orſi, id eſt, Velitari. In hac autem citatione ſervatum per religionem, ut primus miles boni nominis eſſet. Captabant enim ex eo omen. Cicero: *In dilectu Conſules obſervant, ut primus miles fiat bono nomine.* Feſtus: *Lacus Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur fruendus* (puto, *ſi fruendus.* Nec terram aut rudera quotannis, ſed piſces ex eo fructumque capiebant) *Ominis boni gratiâ, ut in dilectu cenſuve primi nominantur Valerius, Salvius, Statorius.* I tabulis. Miles boni nominis. I. de Div.

„ *Primi electionem faciunt Primæ legionis Tribuni.*] Negari non poteſt, quin hæc commoda & ingenioſa electio, & ut viri ac vires æqualiter in legiones diſtribuantur, ſine querela.

DIALOG. IV.

Quædam Polybio non dicta. Subitarii milites. Pœnæ & coërcitio non parentium. Item de Vacationibus.

ABSOLVI Polybiana hæc & illuſtravi: eſtne quod requiras? AUD. O te benignum! utar hac comitate, & ſubjiciam quod animo volvo. Utrum ſemper curioſus hic Dilectus? Et in omni bello? LIPS. Minime. Pone in vicino hoſtem: pone repens alibi periculum, & auxilium ſubito ferendum: omittebant tribus, centurias, ſortes, & militem confuſe ac raptim capiebant, educebant. Id genus *Subitarios* vocabant. Livius: *Senatum conſules vocant, jubentur ſubitarium ſcribere exercitum, atque in Algidum ducere.* Idem: *Hernici & Colonia Antium dare Quinctio ſubitarios milites* (*ita tum repentina auxilia vocabant*) *juſſi.* Ac ſolent iſtos ſcribere in tumultu. Livius: *Senatum cenſere ſubitarios milites, tumultus cauſâ conſcriptos, primo quoque tempore dimitti.* Atque ita ſcribere, ut ſine diſcrimine aut excuſatione ſæpe cogerentur, juvenes ſeneſque. Livius: *Juſtitium indici, Dilectum omnis generis hominum haberi Senatus juſſit.* Iterum: *Nec Juniores modò conſcripti, ſed Seniores etiam coacti nomina dare, ut urbis cuſtodiam agerent.* Et alibi: *Dictator omnes Juniores nullo detrectante militiam, ſacramento adegit.* Tale fuiſſe dico in M'. Curii dilectu, de quo ſuprà: & ideo ſortem adhibitam, non electionem, quia res feſtina. Satis tibi factum?

AUD.

AUD. Hic ſatis: poſco aliud. Dixiſti citatos nominatim ſingulos: quid non prodirent? & quæ coactio? LIPS. Iure hoc quæris, & miror Polybio omiſſum: ſed ego repnam. Invenio igitur pronos interdum & ſpontaneos valdè in militiam fuiſſe, interdum contra. Pronos, cùm a dux gratioſus: ut de Q. Fabio Livius: *Concurſus inde ad Conſulem factus omnium fermè Juniorum, & pro ſe quiſque nomina dabant. Tanta cupido erat ſub eo duce ſtipendia faciendi.* Aut bellum aliquod in ſpe lucri: ut de bello Perſico idem Livius: *Licinius veteres quoſque ſcribebat milites & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes eos videbant qui priore bello Macedonico, aut adverſus Antiochum in Aſiâ, ſtipendia fecerant.* In his talibus igitur vix citatione opus. At contrà in aliis, & ſæpè citati ad nomen nec reſpondebant. Propria ea hîc locutio. Livius: *Juniorum, cùm ſine provocatione imperium eſſet, ad nomina reſpondere.* Et ſæpè in eodem Dionyſius alibi vertit, προσιέναι τῇ καταγραφῇ *accedere ad dilectum*: quia non voce ſolùm & reſponſo, ſed corpore & progreſſu ſe ſiſtebant Tribunis. Sicut contrà, non reſpondebant, qui ſilebant & ſe ſubtrahebant. Sed numquid pœna his talibus? Fuit. Polybius nec id dixit: ego breviter, ſi quid lêgi alibi aut collêgi. Ac video eſſe qui de *Mulctâ* hîc ſuſpicentur, quia Varro ita apud Agellium: *M. Terentius Varro, quando citatus neque reſpondit, neque excuſatus eſt, ego ei unum ovem mulctam dico.* Sed profectò pro reliquâ ſeveritate in militiâ, leve iſtud & lene ſit: ac potiùs Varroniana ceperim de citatione judiciariâ & ad magiſtratuum tribunal. In Dilectu quidem reperio coërcitionem magis arctam, & pœnam, non mulctam. Primùm *Vincla*, ut in Dionyſio: Πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐκέλευσαν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπάγειν: *Multos civium juſſerunt* (ipſi Conſules) *in vincula & carcerem duci.* Itaque prehendi eos jubebant, & ſic in Livio: *Quemcumque lictor juſſu Conſulis prehendiſſet, Tribunus mitti jubebat.* Nam Tribuni etiam, pravo certamine, ſæpe interveniebant, & vim Conſularem frangebant. Legas & collum iis tortum, ut ſcilicet ducerentur. In eodem Livio: *Hoc decreto Conſul armatus, cùm paucis appellantibus Tribunum collum torſiſſet, metu ceteri ſacramento dixêre.* Sed & interdum virgæ adhibitæ in contumaces. Livius: *Acerbitas in dilectu, non damno modò civium, ſed laceratione corporum, partim virgis cæſis qui ad nomina non reſpondiſſent, partim in vincla ductis, invisa erat.* Sed interdum, nec niſi à Conſulibus immodicè ſeveris. Magis illud, quod ibidem tangitur, *Damno* affectos cives: id eſt, direpta aut vendita eorum bona. Dionyſius hoc diducit, & copioſe narrat de Valerio & Fabio Conſulibus, qui dilectum extra urbem habebant

De citatis, qui. Interdum volentes. — *Lib. X.* — *Lib. XLII.* — *Interdum refractarii. Reſpondere ad nomen.* — *Lib. III.* — *Lib. VIII.* — *Pœna detractantium.* — *An mulcta fuerit?* — *Lib. XI. c. I.* — *Potiùs vincla.* — *Lib. X.* — *Lib. III.* — *Lib. IV.* — *Et verbera.* — *Lib. VII.* — *Bonorum ablatio.*

(ſcovo

Digitized by Google

(novo more) ne poteſtas eorum à Tribunis interpe
retur.

Atque illi, inquit, eos qui non parebant, ſi ipſos d
non poterant (abſentes ſcilicet) in bonis damno aff
Qui prædia agroſque habebant, excidebant deiicieb
in conductis habitabant, eorum agebant ferebantque ſup
lem, boves, pecora jumenta, & inſtrumentum omne ruſtic
iò vero interdum extremâ pœnâ affecti, & morte c
d eſt venundati in ſervitutem. Valerius: M'. Cu
ſ itus non eſſe opus reip. eo cive qui parere neſciret, &
& ipſum vendidit. Varro in hoc ipſo facto: C
ſul, in Capitolio cùm dilectum haberet, nec citatus in
reſpondiſſet, vendidit Tenebrionem. Uterque, ut v
de venditione ejus. Eò miror in Livii epitom
Curius Dentatus cùm dilectum haberet, ejus qui ci
reſpondebat, bona vendidit. Bona tantùm? Mutilu
error, & juvat lectio ſcripta: bona primùm vendidit.
vero bona primùm, mox vendidit. Sic aut fuit, a
debuit: & adfirmat hu[illegible]rdinem Valerius, qui mol
e Livio hauſit. Sed hæc quidem pœna acris, & rara
Auguſt. tamen etiam uſurpata in eo, qui duobus fili
le ſcentibus, cauſâ detrectandi ſacramenti, pollices amp
ſet, ipſum (ait Suetonius) & bona ſubjecit haſtæ. Sed
Auguſtus detrectantes militiam, & bonis & famâ
ctavit, apud Dionem, ſortitione tamen factâ. Κα
inquit, μηδεὶς τῶν τὴν ...

Et quoniam Juniorum nemo in militiam allegi vellet, ſe
eſſeas: & eorum qui nondum quinque & triginta ann
pleſſent, quintum quemque; eorum qui majores decimum
ſortes, & bonis privavit & infamiâ notavit. Ubi diſcr
pœnæ factum in iis qui minores trigintaquinque a
qua hæc ætas pauciorum ſtipendiorum, & vegeta
ne, & geſtire ad militiam debebant. Iſta olim. Et a
Menander I. C. illam ſervitutis pœnam, etſi æve
mutatam. Qui ad dilectum olim, inquit, non reſpondeba
proditores libertatis, in ſervitutem redigebantur: ſed m
ſtatu militiæ receſſum à capitis pœna eſt, quia plerumqu
voluntario milite numeri ſupplentur. Habes pœnas. Qu
men ſæpe Tribuni tardabant, aut tollebant. Illi eni
intercedebant, & de cauſſis etiam cognoſcebant. Itaqu
arte dilectus ſæpe impediebant, cùm aliquid à Pat
vellent expreſſum. Livius: Tribuni, ſuo more impedir
ctus. Dionyſius: Et cùm nomina, inquit, non darent, imp
tes erant Conſules eos juxta leges punire. Παρ
...

Digitized by Google

ἢ τὰ σώματα τῶν ἐκλιπόντων τὴν στρατείαν ἄγειν, ἢ τὰ χρή[…]
φέρειν: *Stabant enim pro plebe Tribuni, & impedituri eran[t]*
quis tentaſſet aut corpora eorum ducere qui militiam detre[cta]
bant, aut bona auferre. Atq; obiter iſtic nota duplicem il[lam]
Cognitio cauſſarum poenam Sed & cognitio ipſa ſæpè ad Tribunos tracta.
in Livio: *Cùm milites Tribunos plebei adiſſent, uti ca[u]*
Lib. xxiv *ſas cognoſcerent eorum quibus aut emerita ſtipendia,*
Propria Conſulum. *morbus cauſſæ eſſent, quò minùs militarent.* Etſi prima
Lib. xlii propria hæc cognitio Conſularis. Ipſe Livius: *Centu[rio]*
nes citati Tribunos plebis appellarunt. Duo ex collegio
Conſules rejiciebant, eorum cognitionem eſſe debere qui[bus]
delectus quibuſque bellum mandatum eſſet. Ceteri cog[ni]
turos ſe de quo appellati eſſent, ajebant. Et, ſi injuria fier[et]
auxilium civibus laturos. Et ſtatim addit: *Ad ſubſelli[a]*
Tribunorum res agebatur. Coërcita tamen interdum ha[æc]
Lib. xxiv. Tribunorum licentia, præeunte decreto Patrum. In L[i]
vio: *Tribunos plebis non placere* [illegible]*ſſas militares cognoſce[re]*
Cauſſa detrectandi. *quò minùs ad edictum convenir[…]* At enim haud injur[ià]
quæres. Quæ cauſſæ igitur juſtæ ad detrectandum? T[ri]
plices. Nam & hoc huic notitiæ addam. Prima, *Vac[a]*
Vacatio. Senes immunes *tio.* Atque ea triplex, ab *Ætate*, ab *Honore* à *Benef[i]*
cio. Ab ætate, ut cùm aliquis ſupra quinquageſimu[m]
annum, ſive implevit ſtipendia ſua ſeu non implev[it]
(puta non ſcriptum ſemper, aut aliàs ægrotaſſe) is tal[is]
Magiſtratus & Sacerdotes. vacat, Suprà dictum. Ab honore, ut ſiquis in mag[i]
ſtratu, aut ſacerdos. Nec enim aut illi à rep. aut iſti ab[]
ducti à ſacris. De illis ratio & exempla dictant; d[e]
In Camillo. iſtis & auctoritas: nam Plutarchus clarè, θέντα νόμ[ον]
ἀφεῖναι τοὺς ἱερεῖς τῆς στρατείας, χωρὶς ἂν μὴ Γαλατικὸς ἢ πόλεμος
legem poſitam, quâ ſolvebantur militiâ ſacerdotes, niſi
Gallicum bellum eſſet. Jam à Beneficio, ut ſicui Senatu[s]
populúſve dediſſet. Factum id ſæpè pro meritis, alià[s]
Et quibus indultum. in annos, aliàs in ævum. In annos, ut apud Livium
Lib. xxiii. *Præneſtinis militibus Senatus duplex ſtipendium, quin*
quennii militiæ vacationem decrevit. In quinque ecce an
nos decrevit, qui de legitimo ſtipendiorum numer[o]
Lib. ii. de Nat. deor. deducerentur. Alias tamen largiùs, & in ævum. U[t]
apud Ciceronem indefinitè, *P. Vatienus & agro à Se*
natu, & vacatione donatus eſt. Apud eumdem: *Militibus*
Philip. v *veteranis, qui libertatem populi R. defendiſſent, his libe*
riſque eorum vacationem militiæ eſſe. Iſta Senatus, ſed
Lib. xxxix. dedit & populus. Ut apud Livium: *Conſul cum Tribuni*
ſplebis ageret, ut P. Æbutio emerita ſtipendia eſſent, neu
Item Emeritis. *invitus militaret.* Atque hæc de primâ cauſsâ, quæ
eſt Vacatio. Altera, *Emeritum.* Qui enim ſtipendia
Item morbidi vel defecti. ſua viginti finiſſet, tuto non dabat nomen. Supra di
ctum. Cauſſa tertia, *Morbus aut Vitium*, quæ latè pa
tet.

Digitized by Google

tet. Nam & manci aut debiles, non habiles ad militiam judicati: & nominatim ii, quibus pollices aut digiti non eſſent. Ex Suetonio ſupra adduxi de patre miti & immiti: & ſimile in Valerio, C. *Vettienum ſiniſtræ manus digitos, ne bello Italico militaret, ſibi abſcidiſſe.* Nota, *ſiniſtræ* etiam. quid ita? Quia ea manus inepta tunc ad ſcutum tenendum, ſicut dextra ad gladium. Ammianus de Gallorum moribus: *Nec illorum quiſquam, ut in Italiâ, munus Martium extimeſcens pollicem ſibi præcidit, quos jaculariter Murcos appellant.* Sed & Menander I. C. *Eum qui filium debilitavit, dilectu per bellum indicto, ut inhabilis militiæ ſit, præceptum D. Trajani deportavit.* Dixi hoc genus late patuiſſe: addo & fraudes interveniſſe. Ideò non ſtatim accepta quæcumque cauſſa, ſed diſcuſſa, ſæpe & plurimùm ante bellum, interdum poſt illud. Livius: *Cognitio vacantium militiæ munere poſt bellum differtur. Ita dubii quoque inclinant ad nomina danda.* Idem alibi: *Conſules in concione pronuntiant, tempus non eſſe cauſſas cognoſcendi. Omnes Juniores poſterâ die, primâ luce in campo Martio adeſſent, cognoſcendis cauſſis eorum qui nomina non dediſſent, bello perfecto, ſe daturos tempus. Pro deſertore futurum, cujus cauſſam non probaſſent.* His talibus volentes reddebant etiam non volentes. Nec vero dilatæ ſolùm cauſſę, ſed & ſublatæ. Hoc in magno tumultu, & cùm publicum diſcrimen. Livius: *Cùm, quod per magnos tumultus fieri ſolitum erat, juſtitio indicto, dilectus ſine vacationibus habitus eſſet.* Eidem rei Cicero: *Gravius eſſe Tumultum quàm Bellum, vel hinc intellegi poteſt, quòd bello vacationes valent, tumultu non valent.* Quidam ibi libri *bello Gallico* edunt, non recte. Nam id profecto olim eximium, & habitum fere pro tumultu. Livius: *Mamercinus Conſul, cui bellum Gallicum eveniſſet, ſcribere exercitum ſine ullâ vacationis veniâ juſſus.* Ipſe Cicero, jam ſuo ævo: *Conſules duas Gallias ſortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent.* Atque etiam alias in metu id factum, & cauſſæ pro non cauſſis. Livius: *Exercitus ex Cauſſariis Senioribuſque à L. Quinctio ſcribitur, qui Urbi mœnibuſque præſidio ſit.* Cauſſarios iſtic dicit, quibus morbus aut talis cauſſa, & à Senioribus diſtinguit. Seneca in hanc mentem ſcripſit, *In animo noſtro eſſe cauſſarias partes, quibus adhibenda curatio ſit.* nempe morbidas & vitioſas. Nec aliter Sex. Empiricus *Cauſſarium dentem, Cauſſarium oculum,* qui afficitur & dolet. Ipſa *Cauſſaria* miſſio nomen habet iſtinc.

Lib. VI. cap. III. — Lib. XV. — L. III. de re milit. — Lib. IV. — Lib. III. — *Sublata cauſſa in tumultu* — Lib. VII. — Lib. VIII — Lib. I. ad Attic. — Lib. VI. — *Cauſſarii pro morbidis* — Epiſt. LXIX.

DIALOG. V.

Equitum dilectus, genera & diſcrimen. De equo blico accuratè diſſertum, & tranſvectione.

HAc de Dilectu peditum Polybius: Equitum jungit.

POLYB. Μετὰ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς, τὸ μὲν παλαιὸν ὑστέρους εἰώθεσαν δοκιμάζειν ἐπὶ τοῖς τετρακισχιλίοις διακοσίοις, νῦν δὲ προτέρους, πλουτίνδην αὐτῶν γεγενημένης ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ποιοῦσι τριακοσίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον.

Olim quidem equites lent legere poſt pedites q termillenos ducenos, nunc rò priores capiunt, juxt pes ſecretione eorum à C ſore facta. Et conſtitu in quamque legionem centos.

Pauca verba, ſed nobis ad lucem totius rei diffunden Primùm de tempore lectionis notat, id variaſſe. &

Tempus huic dilecti. „ *Olim,* inquit, *ſolent legere poſt pedites.*] Credo id quot facilis iſta lectio, nec ita ut peditum operoſa. Ser bant igitur in finem. Mutatum tamen ſub Polybii ævu ut indicat: quâ cauſsâ? An non ambitione? & quia ut gnitate præibant, ſic ipsâ lectione voluerunt?

„ *Juxta opes ſecretione eorum à Cenſore factâ.*] Oſte dit quomodo lecti, & facile id fuiſſe, quippe è corpo uno. Nam Cenſores jam ante, equites à reliquis ſe a rant, & in tabulis habebant hoc genus. Separarant, quit, ab opibus: id eſt, quicumque *quadringenta* hab bant, & vita non improbabatur, in equites referebai

Duplices equites. Priores equo publico Sed tamen hîc ſciendum, ipſorum equitum duplex et corpus fuiſſe: alios equo publico, alios ſine eo. vetuſtiſſimi, & proprie ac ſoli equites olim dicti. Plini *Lib. XXIII. cap. I.* *Anuli: planè medium ordinem tertiumque plebi & patrib inſerüere, & quod antè militares equi nomen dederai hoc nunc pecuniæ judices tribuunt.* Significat, ſolos quites dictos olim ab ipsâ re, & quibus militares fi publici equi: ſed poſteâ ac ſuo ævo, omnes quibus an li aurei, pecuniæ indices ac teſtes. *Indices,* inquam: & hc

Levis emendatio in Plinio. ilb. leg quam *judices* malim. Pro eadem ſententiâ idem Pl nius: *Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum public rum.* Et Feſtus: *Equitare antiqui dicebant, equo publico m rere.* Certũ igitur hoc genus, & manſit ad inferiora tempo

Philip. VI. ra diſtinctum. Cicero in Antonium: *Altera ſtatua eſt equ ium Romanorum* equo *publico.* Et in lapidibus Principum

æv

Digitized by Google

ævo ſæpè occurrit inter dignitates. Aſconius eos *Militares* dixit: *His decem annis, victore Sullâ, ſpoliatus eſt populus Romanus judicandi jure quod habuit per equites Romanos militares.* Non quia ſoli tunc iſti ſed quia neceſſariò & plurimum militabant: & quibus equus publicus non eſſet, poterât etiam inter pedites merere. Sed olim iſti ſoli videntur in equis militaſſe: quod tamen mutatum & bello Vejenti etiam alii in eam militiam admiſſi. Livius originem rei ſic aperit *Cùm repentè quibus census equeſtris erat, equi publici nendum erant aſſignati, Senatum adeunt, factâ dicendi poteſtate equis ſe ſuis ſtipendia facturos promittunt.* Atque addit, gratum id Senatui fuiſſe, & *equis certum numerum æris aſſignatum: tumque primùm equis merere equites cœpiſſe.* Quid vult in eâ clauſulâ, niſi tunc primùm inſtitutum ut etiam alii quibus cenſus equeſtris eſſet, etiamſi equos publicos non haberent, tamen militarent, & æra mererent? Sed æra, non ut illi Equo publico, ſed, ad exemplum peditum, annua ſtipendia, nec niſi cùm militarent. Hanc equidem mentem puto, & conditionem priorum illorum meliorem, aut certè digniorem. Nam accipiebant è publico pecuniam & ad emendum equum, & ad alendum: illam ſemel, hanc annuam. eſtque; utraque ſumma à Livio in cenſu Serviano (tam vetus res eſt) ſic expreſſa: *Ad equos emendos dena millia æris ex publico data; & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.* Habes *dena millia* ad emendum, id eſt Philippicos noſtros circiter centum: *bina millia* ad alendum, id eſt Philippicos viginti. Satis grandis, pro illo ævo & opibus, utraque ſumma, ſed cogitandum, quòd prior illa non niſi ſemel data, & onera etiam huic militiæ plura adiuncta, calones alii equi aut muli ad ſarcinas, tentoria, & cibatum ferendum. Sed in ſummâ priore abire à nobis Varro videtur, qui clarè definit, *Equum publicum mille aſſariûm eſſe.* Atqui *decem millium* è Livio verum eſſet, & puto notâ numerali immiſsâ ſic legendum: *Equum publicum X. mille.* At in alterâ ſummâ concors teſtimonium Catonis reperio apud Chariſium, ex Oratione *quâ ſuaſit uti plura æra equeſtria fierent.* Ex eâ adfert: *Nunc ego arbitror oportere * reſtitui, quò minus duobus millibus ducentis ſit ærum equeſtrium.* Credo & hic immiſsâ negatione ſcribendum: *oportere inſtitui ne quo minùs.* Augeri enim vult & ſuadet (titulus indicat) æra equeſtria, atque ita *ducenta* illa addit. Ipſa autem vetus ſumma in eodem Catone, ibidem: *De æribus equeſtribus, de duobus millibus actum eſt.* Atque hæc de præmio: niſi quis malit Catoniana illa ad numerum ipſum referri equitum, & ut ſuaſerit tot æra inſtitui, totidemque capita quæ haberent. Non abſurdum ſit: nec longè ab hoc nume-

Militares equi.

Lib. v. *Quando equo ſuo merere cœperint.*

Summa ad equum publicum Lib. I.

Varronis locus adverſarius VII. de LL. *Fortè corrigendus.*

* Fortè inſtitui.

Quot fuerint equo publico.

Digitized by Google

numero fuiſſe arbitror illo ævo: Servius quidem rex a
decim centurias inſtituit, ex Livio: & quamquam in
Traſtantia Romanorum equitum — numerum illum manſerint, tamen ipſæ Centuriæ larg
& valdè auctæ. Adeò ut Dionyſius ſuo ævo (id eſt Au
ſti, & circà) *ad quinque millia* numeret eorum quibus eq
Lib. XLII — publicus eſſet. Magnæ vires, nec fuſtrà iis fiſi Ro
ni, quod apud Livium Perſes indicat, qui levi eque
prœlio victor ſuos excitat: *Præjudicatum eventum h
habetis. meliorum partem hoſtium, equitatum Romanum,
invictos ſe eſſe gloriabantur, fudiſtis.* Nec tamen temere aut
Vita ſpectata in iſtis. — mnes ad equum publicum reſcripti, ſed cum dilectu
examine etiam morum. In Excerptis Gloſſarii veteris le
*Dicente quodam eſſe ſibi ſubſtantiam equeſtris dignitatis, ſ
cùm equum publicum peteret, prætermiſſum ſe eſſe; ſecurum c
mine quod ipſi concitaverunt: Hadrianus dixit, Qui equu
Cenſor aſſignabat. — publicum petit, emendatus eſſe debet. cetera autem vitæ tuæ ip
probabis.* Itaque non Conſul aut Imperator, ſed Cenſo
Lib. XXXIX. — olim eum dabat; judex ſcilicet morum. In Livio, de Se
Ebutio, cui præmii loco Vacatio data: *Ne invitus militare
Idem recognoſcebat — nè ve Cenſor ei equum publicum aſſignaret.* Atque ille ipſ
Lib. XXIV. — Cenſor, cùm jam haberet, recognoſcebat, & ſiqui
vitii in iis, adimebat. Livius: *His ſuperioribuſque illis equ
adempti, qui publicum equum habebant*: quod de Cenſo
riis notis narrat. Aſpexitque eò Perſius:

Cenſoremve tuum vel quod trabeate ſalutas.

Obiter ad Tranſvectionem etiam alludens, quam trabeat
ſolent obire. Sed ibi Commentator vetus: *Cognitio equi
tum Romanorum Cenſoribus erat ſubjecta, quæ nunc Conſu
lum eſt officii.* Miror de Conſulibus, nec exemplum legi
Poſteà Princep. — ſed Principes ipſos id uſurpaſſe inferioribus temporibus,
Cap. XVI. — ſatis clarum. Suetonius in Caligulâ: *Equites Romanos
ſeverè curioſeque recognovit, palam adempto equo quibus
aut probri aut ignominiæ aliquid ineſſet.* Et in eodem
ſcriptore alibi exempla. Faciebat ad hoc examen ipſa
Tranſvectio eorum — Tranſvectio, propria equitum iſtorum pompa: de quâ
operæpretium audire Dionyſium loquentem: *Pugnæ*
Lib. VI. — inquit, *ad Regillum plura monimenta ſunt. ſed ante omnia inſigne, pompa & tranſvectio equitum Romanorum qui equum publicum habent. Ii per centurias & turmas diviſi, ordine equis inſidentes vehuntur omnes quaſi è pugnâ venientes, ramis oleæ coronati, & purpureas palmatas togas induti, quas Trabeas dicunt, incipiunt autem ab æde quadam Martis extra urbem ſita, tranſeunteſque cum alia loca urbis, tum forum, & ædem Caſtorum prætereunt, interdum ad quinque virorum millia gerentes præmia & dona militaria quæcumque à Ducibus in bello acceperint.* Egregium ſanè dignumque magnitudine imperii ſpectaculum. Clarè & liquidò omnia habes:

quæ

Digitized by Google

quæ apud alios brevius. ut apud Valerium: *Trabeatos equites, Idibus Julüs Q. Fabius transvehi instituit.* Apud Livium ab eodem (Fabio) *institutum dicitur, ut equites Idibus Quinctilibus transveherentur.* Sed & Plinium in viris illustribus: *Fabius Rullianus primus instituit, ut equites Romani Idibus Quinctilibus ab æde Honoris, albis equis insidentes in Capitolium transirent.* Qui tamen ab *æde Honoris* eos deducit; at Dionysius à *Martis*: concilies, quòd Honoris ædes extra portam Collinam fuerit, nec longè ab eâ Martis. Idem in *albis equis* omnes collocat: & quis credat tot unius coloris fuisse; quàve caussa; Reſcripſerim: *alti equis insidentes.* nec aliud vult quàm ſublimes & conſpicuos fuisse in equis. Quod etiam in Dionysio est de *oleaginis coronis*, idem in Plinio: *Oleæ honorem Romana majestas magnum tribuit, equitum turmas Idibus Iuliis ex ea coronando.* At *Turmas.* incessisse igitur apparet turmatim, idque ſub vexillis. E Tacito eſt colligere, qui inter honores mortuo Germanico decretos refert: *Uti turmæ Idibus Julüs imaginem ejus ſequerentur.* De hac ipſâ Tranſuectione Valerius capiendus: *Equeſtris verò ordinis juventus, omnibus annis bis urbem ſpectaculo ſui ſub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & Equitum probatione.* Et qui hîc *magni auctores*? puto vel ipſi qui præibant & ducebant, è primoribus civium: vel potiùs qui inſtituerunt, ut Romulus Lupercalia, Fabius Tranſvectionem: Quam nunc *Probationem* Valerius dixit; quia ut tetigi, in eâ examen & diſcuſſio vitæ. Suetonius clarè: *Auguſtus equitum turmas frequenter recognovit, poſt longam intercapedinem reducto more Tranſvectionis. Sed neque detrahi quemquam in tranſvehendo ab accuſatore paſſus eſt & ſenio vel aliquâ corporis labe inſignibus permiſit, præmiſſo in ordine equo, ad reſpondendum, quoties citarentur, pedibus venire.* Vides in ipſâ tranſvectione accuſatos, citatos, imò & detractos ignominiosè, quod tamen Auguſtus fieri ultra interdixit. Spectat eò Ovidii carmen excuſantis ſe apud Auguſtum:

Lib. II. cap II.
Lib. IX.

Plinii à Dionyſio diſſenſus.

Ille & correctus.
Olea coronabantur.
Lib. XV. cap. IV.
Per Turmas & vexula diviſi.
II. Annal.
Lib. II. c. II.

Probatio eadem Tranſvectio
cap. XXXVII.

Ovidius explicatus,
Lib. II. Triſt. Eleg. I.

> *At memini, vitamque meam moreſque probabas*
> *Illo, quem dederas, prætereuntis equo.*

Et tu, inquit, ſæpè in Tranſvectione tacitus me probaſti, cùm tranſirem & prætervehcrer, nemine accuſante: tranſirem illo ipſo equo, quem tu aſſignaras. Iterùm idem:

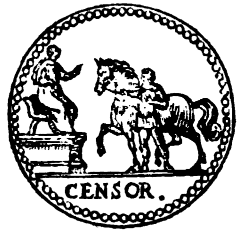
> *Carminaque; edideram, cùm te delicta notantem*
> *Præterii toties irrequietus eques.*

Ibid.

Eodem *Prætereundi* verbo utitur, & palàm indicat neminem ſe iiſſe. Hærebant enim & quieſcebant accuſati: quo ſenſu fortaſſe illud *irrequietus* adjunctum. Etſi quidem

 ma-

Fortaſſe correctus malim, & verius arbitror, *ille quietus*: nempe inger & vitâ talis, in otio, ac nemini moleſtus. Quod ii tur ſine culpa; abibant, & *equum traducebant*. ii ali ſiſtebant & jubebantur *vendere equum*. Sollenne in (Lib. IV. cap. I.) travis re utrumque verbum. Valerius, *Traduc equum* (Lib. XLII) inquit, *Sacerdos, & lucrifac cenſoriam notam*. Livi *Claudius Livium vendere equum juſſit*. Et plura exem pla, & in re cenſoriâ tibi prompta. Hæc igitur Tran vectio, quæ ad ima etiam tempora manſit, etſi N (In Nerone) ronis ævo aliquid in eâ mutatum. Dionis epitome i narrat: Καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἤδη παρηνόμει, ὥστε καὶ ἀζώσ (*Xiphilini locus & ſententia evoluta.*) χιτῶνας ἐν τῷ δημοσίῳ ἐνδύεσθαι. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ ἱππ ἐκ τοῦ τέλους, ἐπὶ αὐτοῦ πρῶτον ἐφ' ἵπποις ἐν τῇ ἐτησ σφῶν ἐξ ἰδίου ἐχρήσαντο. Quæ verba, ut ſcriptio quide iſta eſt, ſic reddidero: *Jam & in iſtis ita moribus p trius abibat Nero, ut & diſcinctas tunicas indueret in publi Feruntur & equites equo publico, ſub illo primùm equis i ſide tes in recognitione annuâ, iis eſſe uſi.* Sic inquam reddo, novam inopinatamque ſententiam: cùm hactenus ve terint: *Feruntur equites ſub illo ephippiis primùm uſi*: qua in Græco eſſet ἐφιππίοις. Atquin de ephippiis quis (* Vide lib III. Dial. VII.) credet? Cùm conſtet ſæculis aliquot * ante Romano & vulgò, iis uſos. Noſtra ſententia magis pro hac re. E vult equites trabeis, ſive etiam tunicis ſolutis uſos, & Ne ronis exemplo in iis tranſvectos. Atque hæc de equo pu (*Redditio equi* Non in Caball.) blico quem confectis ſtipendiis reſtituebant, & reduce bant ad Cenſorem. Ejus mentis Varronianum hoc fra gmentum arbitror: *In caſtris permanſi, inde caballum re duxi ad Cenſorem.* Et optime de eo ritu Plutarchus i Pompejo: *Mos eſt*, inquit, *Romanis equitibus, ubi legitima ſtipendia impleverint, ducere in forum equum ſuum ad Duum viros, quos Cenſores appellant, & commemorantes Imperato res quoſque ſub quibus meruerint, militiâ ſolvi.* Quod mib factum etiam à Pompejo nar rat: & nummi in hanc rem ho dieque exſtant. Ut iſte Claudii in recognitione equitum. Sati de hoc equo, quem lapides etiam memorant Ut: CN. POMPEIO POMPEIANO. EQUO. PUBLICO. TRIBUNO. LEGIONIS. Iterùm CURATORI. REIP. MANT. EQUO PUBL. PRÆF. FABR.

(*Lib II. Dial. VI.) » *In quamque legionem trecentos.*] De hoc numero commodiùs * infrà dicam.

Digitized by Google

DIALOG. VI.

Sacramentum militiæ. Qui exegerint: quomodo datum aut dictum: quibus verbis.

DILECTUI civium conſequens eſt & adhæret, Sacramentum. Itaque de eo Polybius ſic adjungit: Tu vero lege.

Ἐπιτελεσθείσης δὲ τῆς καταγραφῆς τὸν προειρημένον τρόπον, ἀθροίσαντες τοὺς * ἐπιλεγομένους οἱ προσήκοντες τῶν χιλιάρχων καθ' ἕκαστον στρατόπεδον, καὶ λαβόντες ἐκ πάντων ἕνα τὸν ἐπιτηδειότατον, ἐξορκίζουσι ἦ μὴν πειθαρχήσειν καὶ ποιήσειν τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὀμνύουσι καθ' ἕνα προπορευόμενοι, τοῦτ' αὐτὸ δηλοῦντες, ὅτι ποιήσουσι πάντα, καθάπερ ὁ πρῶτος.

Finitâ jam conſcriptione ad modum dictum, Tribunimilitum ſuæ cujuſque legionis, eos congregantes & unum ex omnibus maximè idoneum eligentes, ſacramento adigunt, Obtemperaturum ſe & facturum quidquid mandabitur ab Imperatoribus, juxta vires. Reliqui autem omnes adjurant ſingillatim prodeuntes, hoc ipſum affirmantes ſe facturos ut ille primus.

POLYB. — *Scalig. ἐπιλελογμένους.

„ *Suæ cujuſque legionis.*] Obſerva legiones ſingulas juraſſe, & apud ſuos quamque Tribunos. An non Conſules ipſi exigebant? Non apparet. Tamen in verba eorum juraſſe certum eſt, & iis obtemperaturos ſe ad formulam mox dicendam. Sed Tribuni, ut aliâ vice Conſulem, ſic hoc quoque adminiſtrarunt. *Tribuni exigebant.*

„ *Unum ex omnibus maximè idoneum eligentes.*] Palàm & ſignanter hoc dicit, unum ex totâ legione electum qui ſingula iuramenti verba conceperit præiveritque. alios deinde ſecutos, hoc ſaltem dixiſſe, *Jurare ſe idem.* Hoc eſt quod Feſtus notaverat: *Præjurationes facere dicuntur: qui ante alios conceptis verbis jurant, poſt quos in eadem verba jurantes tantummodò dicant, Idem in me.* Ita Polybius: ſed in Livio an non aliter? Nam ille, poſt ſeditionem Hiſpanienſem ad Sucronem: *Citati,* inquit, *milites nominatim apud Tribunos militum in verba P. Scipionis jurant.* De Tribunis, idem eſt quod in Polybio: ſed de militibus *nominatim citatos* facit, & juraſſe. Poteſt tamen flecti ad hanc ſententiam, ut ſinguli citati & progreſſi, juraverint in ea quæ unus aliquis præiſſet. Si hîc aliter; factum noviter eſto, & majori vinculo ob priorem fidem in ſedi- *Unus è legione jurabat.* *Livii locus expenſus.*

 tione

Digitized by Google

Et Ap-piani. tione violatam. Tale aliquid in Appiano lego à Fimb tentatum, cujus milites cùm ad Sullam ſpectarent, ip ſubornatis quibuſdam, novâ religione ſacramenti adſtri *In Mithr.* gere voluit: Ἐκβοησάντων δὲ τῶν Ἐνετῶν, ὅτι δέοι καλεῖν τὸν ὅρκον ἐξ ὀνόματος, ὁ μὲν ἐκέλευσε τοὺς ἑαυτῷ πάντας ἐ αὐτοῦ: *clamantibus autem Venetis, oportere nominatim cita ad ſacramentum, ipſe quoſdam ex beneficiariis ſuis citab* Ecce & hîc nominatim vocandi erant, eodem illo fin Sed enim in Appiani verbis qui iſti Veneti? Falſi, nec i *Correctus Appianus.* ſuo loco: & reſcribendum τῶν ὠνητῶν. Quod eſt, *claman tibus corruptis illis & venalibus*. Rem & narratiunculam to tam vide, agnoſces: & pretio quoſdam jamante huc in duxerat Fimbria, ut id vellent. Ergo viritim jurarunt plu *II Civil.* rimùm: neſcio an ſemper. Dixeris quòd per centuri *Centuriatim jurare.* etiam, ex Cæſare; *Petrejus Princeps in hæc verba jura ipſe idem ſacramentum adigit Afranium, ſubſequuntur Tr buni militum Centurioneſque: centuriatim producti mili idem jurant.* Sed potuit & in Centuriis præjuratio eſſ & mox viritim conjuratio.

Incerta ipſa verba ſacramenti. „ *Obtemperaturum ſe & facturum.*] Formulam tang ſacramenti militaris, vellem ut religioſe verba. Nam e quidquid quæſiverim, parùm mihi certa ſunt. Dionyſi *Dionyſius ut conceptas.* aliquoties commemorat, ſed verbis non iiſdem. Alı ad Polybii hoc ſcriptum fere accedit: Ὁ στρατιωτικὸς ὅρκος ὃν ἁπάντων μάλιστα ἐμπεδοῦσι Ῥωμαῖοι, τοῖς στρατηγοῖς ἀκο *Lib. XI.* λουθεῖν κελεύει ὅποι ποτ' ἂν ἄγωσι: *Sacramentum militia quod omnium maxime Romani ſervant, jubet ſequi Duce quocunque duxerint.* Alibi diſcedit, aut certe plura ad *Lib. X.* jungit: Ἀκολουθήσειν τοῖς ὑπάτοις, ἐφ' οὓς ἂν καλῶνται πο λέμους, καὶ μήτε ἀπολείψειν τὰ σημεῖα, μήτε ἄλλο πράξαι μηδὲν ἐναντίον τῷ δήμῳ: *Secuturos ſe Conſules ad quæcum que bella vocaverint, neque ſigna deſerturos, neque aliquid adverſum populum facturos.* Tria ibi complectitur. Et poſtremum illud de Populo, nuſquam temere legas: de *Lib. VI.* Signis alterum, ſæpius. Ut in eodem Dionyſio: Τῶν γὰρ ἱερῶν ἦν ταγμάτων κύριος ἣν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειργμένων, καὶ οὐδεὶς ἀπολείπεσθαι τῶν σημείων ἠξίου: *Sacrarum enim legionum dominus etiam erat, quæ ſacramento militari adſtrictæ, nec quiſquam ſigna relinquere auſit.* Ubi *Correctus obiter.* *ſacras legiones*, nec intellego, nec retineo: tranſpono magis Græcam vocem, & lego: τῶν ἱερῶν σημείων: & *Signis* addo, quæ dicta & habita ſacra. Ad hoc ipſum autem, de ſignis in ſacramento, Seneca aſpexit: *Primum militiæ* *Ep. XCVI.* *vinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas.* Hæc ita in Dionyſio: at in Livio diverſam etiam formu- *Uti Livius concipiat.* lam reperio, & brevem iſtam: *Conventuros ſe juſſu Con-* *ſulum, neque injuſſu abituros.* Hoc ille ſtatim à regibus *Lib. III.*

pulſis

pulſis ita prodidit, ubi P. Valerius Capitolium recuperat. Iterat & proponit ipſa verba in bello Punico ſecundo: *Milites tum primum, quod numquam ante factum erat, jurejurando adacti à Tribunis militum, juſſu Conſulum conventuros, neque injuſſu abituros.* Quid ais Livi? Numquam ante id factum? Tu aliter docuiſti, & dedi jam totidem verba. Sed diſcriminat ipſe, etſi non ſine ambage & nodo. Nam ſubdit: *Ad eum diem nil præter ſacramentum fuerat, & ubi decuriatum aut centuriatum conveniſſent, ſua voluntate ipſi inter ſe equites decuriati, pedites centuriati conjurabant; Seſe fugæ atque formidinis ergô non abituros, neque ex ordine receſſuros, niſi teli ſumendi aut petendi, aut hoſtis feriendi, aut civis ſervandi cauſſa. Id ex voluntario inter ipſos fœdere à Tribunis ad legitimam jurisjurandi adactionem tranſlatum.* Dicit hîc duo. Nec vinclum æque validum fuiſſe, nec eadem verba. Non vinclum, quia ſacramentum & velut fœdus ſpontaneum quoddam inter ipſos erat, nec Tribuni adigebant. Non verba, quia formula tota diverſa, nec quidquam ibi de ſequela Ducum aut Signorum. Ita hîc quidem Livius: ſed quis cum Dionyſio conciliet, qui palam de ducibus & ſignis habet? Quin habet etiam ipſe Livius, ut dedi ſupra. At inquies, non tamen jurarunt. Cur igitur idem Livius ſic locutus? *Omnes qui in verba juraſtis.* Item: *In verba ſua juratos centuriavit.* Atque hæc olim, & diu ante Punica. Præfatus ſum intricate hęc ſcripta, nec ego plene & ad meum votum extrico. Implicat & aliquid L. Cincius apud Agellium, qui juramentum aliud ſuggerit: *Cùm dilectus antiquitus fieret, & milites ſcriberentur, in juſjurandum eos Tribunus militum adigebat hoc modo. In magiſtratu C. Lælii C. F. Conſulis L. Cornelii P. F. Conſulis, in exercitu decemque millia prope furtum non facies*: & alia quæ addit aliena à jam dictis. Sed moneo, alterum hoc, & poſterius priore juramentum eſſe. Hoc enim præſtabant jam milites, & educendi: imò, ſi * Polybium audimus, in ipſis jam caſtris: at illud prius, ſtatim à conſcriptione. Iſtud ad Diſciplinam modò pertinuit; illud ad militiam ipſam. Alia etiam verba ſub Impp. ut * alibi ſcripſi.

Lib. XXII.

Implicata Livii ſcripto.

Lib. VI.

Lib. XVI. cap. IV.

* Vide lib. V Dial.

* Ad Annal Taciti.

DIAL.

DIALOG. VII.

Sociorum electio. Diſcrimen inter Auxilia. Præfectus eorum, & Quæſtor.

De civibus finivit, & jam ad ſocios ſe confert. Vide & lege:

POLYB.

Κατὰ δὲ τῶν αὐτοὺς καιροὺς οἱ τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἔχοντες, παραγγέλλουσι ταῖς ἄρχουσι ταῖς ἀπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίας· ἐξ ὧν ἂν βούλωνται συστρατεύειν τοὺς συμμάχους, διασαφοῦντες τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρεῖναι τοὺς κεκριμένους. Αἱ δὲ πόλεις παραπλησίαν ποιησάμεναι τῇ προειρημένῃ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν ὅρκον, ἐκπέμπουσι, ἄρχοντα συστήσαντες καὶ μισθοδότην.

Sub hoc ipſum tempu[s] Conſules denunciant magiſtr[a]tibus ſociarum in Italiâ civ[i]tatum, è quibus auxilia [&] commilitium habere volunt [:] ſignificántque iis & nume[r]um, & diem, & locum i[n] quem convenire debeant quo[s] legent. At verò civitates ſi[-]milem facientes jam dict[o] dilectum, itemque juramen[-]tum adigentes, mittunt eos Præfectum conſtituentes [&] Quæſtorem.

Pars altera Romanarum virium, Socii, qui pari numero le[-]gionibus juncti, aut & majori. De horum igitur Dilect[u] quoque tangit, ſed breviter, quia multa paria jam dictis.

„ *Sub hoc ipſum tempus.*] Novorum Conſulum.

„ *Denunciant magiſtratibus.*] Aut coram ipſis aut eo[-]rum legatis, qui fere tunc Romæ. Veniebant enim ſpon[-]te aut advocabantur, ob has tales cauſſas. Livius: *Conſ[ul] ſociis & Latini nominis magiſtratibus, legatìſve eorum qui mi[-]lites dare debebant, edixit ut in Capitolio ſe adirent.*

Latini in urbe, novo anno, aut antè.

„ *Sociorum civitatum in Italiâ.*] Tota Italia ſub ho[c] Polybii tempus ſubjecta Romanis, ſed ita ut in provinciam nulla pars redigeretur: liberi manebant, ſuis legibus plen[-]que & magiſtratibus (excipio paucas Præfecturas: & So[cii] appellabantur, quaſi confœderati, & conſortes armorum. Diſcrimen autem inter *Socios & Auxilia*, apud eos q[ui] ſignate & caute ſunt locuti: quòd Socii, ſemper Italic[i], Auxiliares, externi. Varro: *Auxilium ab actu, cùm acceſſ[e]rant qui adjumento eſſent alienigenæ* Diſertim addit, *alienige[-]næ.* Feſtus: *Auxiliares dicuntur, in bello ſocii Romanorum ex[-]terarum nationum.* Etiam ipſe ad *exteros* refert. Et ſoc[ii] quidem ſemper gratis militarunt, id eſt ſine impendi[o] Romanorum (frumentum excipio:) Auxiliares aliter, & quam

Socii & Auxiliares diſcreti.

Iſti mercenarii.

quamquam ſæpè à regibus miſſi ſuopte ſumptu, tamen & pecuniâ etiam ſcripti. Primi in Hiſpaniâ, ſi Livio credimus: *Id in Hiſpaniâ ad memoriam inſigne eſt, quòd mercenarium militem in caſtris neminem, antequam tum Celtiberos, Romani habuerunt.* Ambiguè hoc refero, haud fruſtrà: & evertit ſanè Zonaras, qui diu antè initium huic rei facit. Nam illa Livii incidunt in Annibalicum bellum, cùm duo Scipiones in Hiſpania: at iſte in Siciliâ, bello Punico primo, originem aſſignat. Μετανιστᾶς δὲ, inquit: ἀπὸ Καρχηδονίων Γαλάτας, καὶ ἄλλους τινὰς σφῶν συμμάχων τινὰς, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ μισθοφορᾷ προσελάβοντο, μήπω πρότερον τρέφοντες ξενικόν. *Deficientes à Carthaginienſibus Gallos, & alios quoſdam ſociorum, Romani ſtipendio conduxerunt, non antè peregrinum militem ſoliti alere.* Juvat aliquid Livium, quòd iſti per occaſionem adſumpti, & reperti magis quàm quæſiti: at primi conſilio & ex deſtinato, illi Celtiberi. Noto etiam *Socios* propriè dictos, poſt Italiam civitate donatam, defeciſſe: & eorum vicem Auxilia fuiſſe, quæ variis gentibus ſolent imperare. Qui primi Romanis. Lib. XXIV. Diſſenſus Zonaræ. Tom. II. Temeraria conciliatio. Deſinunt ſocii poſt Sociale bellum.

20 *Significantque iis & numerum.*] Cùm multæ Italorum gentes eſſent, non credo omni anno per omnes itum: maximè ſi paucæ legiones ſcribendæ: ſed in orbem iuiſſe, & vicissitudine quâdam ex his illiſque cepiſſe. In eâ tamen ipſâ re, inquies, non graves erant aut injurii, cùm ſic numerum præſcribebant? Non, quia vires propemodum ſciebant, & pro iis indicebant. Livius: *Ex coloniis quindecim millia peditum & quingentos equites, pro numero cujuſque Juniorum, Conſul ſcripſit.* Sed unde ſcivit numerum? è tabulis Cenſoriis, quas probabile eſt Romæ quoque fuiſſe. Imò vero tandem ipſi Romani Cenſores cenſum illic egerunt, eidem Livio narratum, in Livio & Claudio Nerone Cenſoribus: *Duodecim deinde coloniarum, quod numquam antea factum erat, deferentibus Cenſoribus ipſarum coloniarum, cenſum receperunt. Ut quantum numero militum quantum pecuniæ valerent, in publicis tabulis monumenta exſtarent.* Itaque pro imperio rem hîc gerebant, & tot aut tot milites imperabant. Imperabant, inquam. Et ſic Livius diſtinctè: *Præter eum numerum militum, quos L. Quinctius in eam provinciam ſcripſiſſet, imperaſſetve.* Scripſiſſet, ad cives refertur; imperaſſet, ad ſocios. Idem ſtatim: *Quos L. Quinctius milites conſcripſiſſet, & quos ſociis nominiq; Latino imperaſſet.* Ratio indicendi. Idque pro numero & opibus. Cenſus habebant. Aut ipſi capiebant. Lib. XXIX. Imperari ſocius dicitur. Lib. XXXVI.

20 *Diem & locum.*] Illa ipſa, quæ civibus.

21 *Itemque juramentum adigentes.*] Quale illud? In Romanos Conſules, an in præfectos ſuos tantùm? puto in Conſules, & rem Romanam. Opus enim fuit vinculo hoc & alio, ut cùm pares viribus eſſent, nequid novarent aut moverent in Romanos. Denique oportuit ſubjectos omnes Iurant in ducem & rem Romanam.

pariter

pariter eſſe uni Duci : ergo & in eum probabile jur
Socii itaque jurabant, non tamen Auxilia. Et hac mc

Auxilia non iurant
Lib. I.

ſcriptum à Dione accipio in bello Actiaco : Τοσαύτη προθυμία ἀμφότεροι ὁμοίως ἐχρήσαντο, ὥστε καὶ ὅρκους συμμαχίας σφῶν ἑκατέρω ποιήσασθαι : *Tanto autem ſt*[u]*-* *& promptitudine utrique agebant* (Octavianus & An[to]nius) *ut etiam auxiliares ſuas copias Sacramento adege*[rent]. Narrat ut novum, nec ante receptum.

„ *Præfectum conſtituentes.*] Quem verò illum ? ex eo genere *Præfectos*, qui cum Tribunis comparant Non opinor : & contra * Polybius mox dicet, à C[on]ſulibus eos, non à ſociis conſtitutos. In Græco eſt ἀρχ An *Prætorem* verti melius ? Quos interdum nomina hîc reperio. Ut in Livio de obſeſſis Caſilini : *Præn[esti]ni maxima pars fuêre Ex quingentis ſeptuaginta minus* [di]*midium ferrum fameſque abſumpſit : ceteri incolumes c*[um] *Prætore ſuo Manitio* (*ſcriba is antè fuerat*) *redierunt.* alibi Prætoris in hac militiâ mentio. An ergo ſingula [o]pida ſic Prætores ſuos dabant, qui jus aliquod in ſuos h[a]berent, eoſque obſervarent : ex omnibus tamen junct[is] ſociis duodecim alii, Præfecti in quodque Cornu cre[a]bantur ? Idque à Conſulibus ? Dicendum videtur. A[t] certè *Præfectus cohortis* intellegendus, non ille Tribu[ni]cio jure.

* Lib. II Dialog. x.
Dubius Polybii locus.
Pratores in Latio.
Lib. XXIII.

„ *Et Quæſtorem.*] In Græco eſt, μισθοδότην : Rom[a]no ego more verti, quocumque * nomine dixerint L[a]tini. Res ita eſt, habuiſſe eos proprios ſuos Tribunos ær[a]rios, ſive mercedis exhibitores. Itaque ſuâ pecuniâ omni ſumptu Socii militarũt, frumentum excipio tantùm quod habuere à Romanis. Magna hæc res, & gran[de] imperii inſtrumentum, fidas volenteſque tot manus h[a]bere, nec ſuam aperire ad largiendum. Prędæ dumtax[at] participes fuêre, & ſi quid donorum aut adventitii lucel[li]. De ſtipendiis igitur, queruntur ipſi Socii gravi illo bel[lo] Annibalis : *Decimum annum dilectibus & ſtipendiis exha[u]ſtos eſſe.* Iterumque : *Nec militem qui legeretur, nec pec[u]niam quæ daretur, in ſtipendium ſibi eſſe.* Video ad ha[nc] rem pacta fœderis cum Æquis initi, quod Dionyſius recitat : Αἰκανοὺς εἶναι Ῥωμαίων ὑπηκόους, πόλεις τε καὶ χώρας τὰς ἑαυτῶν ἔχοντας, ἀποφέρειν δὲ Ῥωμαίοις μηδὲν, ὅτι [μὴ] στρατιὰς, ὅταν αὐτοῖς παραγγελθῇ, τέλεσι τοῖς ἰδίοις ἐκστρατευομένους αὐτοὺς : *Æquos Romanis ſubditos eſſe, urbes agr[os]que ſuos retinentes, Romanis nihil dantes præter copias qu[as] dies imperabuntur, atque eas ſuo ipſorum ſumptu ſtipe[ndia]tioque.*

Quæſtor ſociis.
* Fortaſſe & Scribam, ex Livio.
Suo ſumptu militans:
Lib. XXVII.
Ibid.
Lib. x.

DIA

DIALOG. VIII.

Additum de Evocatis. Cur ita dicti, & quid, & quàm multi fuerint. Dignitas eorum, & paritas cum Centurionibus.

NEc plura de omni Dilectu Polybius: pluráne etiam ſunt? Quædam, nec mihi omittenda. Neglegit de *Evocatis* verbo admonere, qui ſæpe tamen exercituum robur. Ii ex civibus, è ſociis; ex equite, ex pedite ſumebantur; ſed rogatione & precibus, atque ideò Evocati dicti. Veterani enim fuerunt, gnari prudenteſque militiæ, qui expletis ſtipendiis ſponte in gratiam Conſulum aut Ducum militiam ſumebant. Et quia ſæpe litteris aut nunciis nominatim evocabantur, inde habuere nomen. Dio optimè: Τῶν δ' εὐοκάτων σύστημα, οὓς ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσειεν, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάζουσιν: *Evocatorum manus, quos aliquis Anacletos Græce, quaſi Revocatos, quòd defuncti militia iterùm ad eam revocentur, dixerit.* Agrætius neſcio quid ſubtilius, & pro Gramatico: *Advocatus, daturus patrocinium: Invocatus, præſtaturus auxilium: Evocatus, præbiturus obſequiũ.* Parùm ad noſtros iſtos: magis hoc Donati in Terentium, ad verba: *Simalio, Donax, Syriſce ſequimini.*] *Hujuſmodi militia*, ait, *per tumultum repente ſuſcipitur, & dicitur Evocatio, ubi dux alloquitur cives, Qui remp. ſalvam eſſe vultis, me ſequimini.* Unde Virgilius ait:

—— deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubitò, ferrumque retractat.

Et ſimilia Servius ad hoſce verſus. Nec dubium eſt, quin Virgilius huc reſpexerit: etſi neſcio an hoc apte uterque Grammaticus, quòd id factum velint non niſi in tumultu. Non hoc dedero, imò ordinariò & vulgò in omni fere bello. Quòd tamen origo prima à Tumultu, libens concedam: etſi deſunt mihi exempla, ſed ratio ſatis ſuadet. Noto autem vetus hoc genus, & Livio indicatum bello in Volſcos & Æquos, ubi T. Quinctium Conſulem duxiſſe memorat *cohortes veteres, voluntate ſequentes. Voluntate*, inquit, & *veteres*: quæ duæ Evocatorum notæ. De voluntate Polybius infrà, ubi caſtra diſponit, ponit apud Prætorium τοὺς ἐθελοντὴν συστρατευομένους τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι: *eos qui voluntate militant, in gratiam Conſulum*: & intellegit ſane iſtos. Et cur non voluntate, cùm *veteres*, id eſt militiâ legitimâ defuncti? Utramque notam ſignate exprimit Dionyſius de L. Siccio, jam veteri rep. & ſub annum orbis trecenteſimum. *Erat in iſtis*, inquit, *L. Siccius, qui cohortem ducebat vo-*

Evocati crebri in copiis.

Unde dicti

Lib. LV.

In Eunuc.

VII. Æn.

Errat Servius cum Donato.

Jam olim Evocati.

Lib. III.

Duplex eorum indicatio.

Digitized by Google

virorum octingentorum, qui jam ſupra ætatem militare erant, nec in militiæ leges cadebant (uti nec ipſe Sicciu) honorantes tamen virum, & beneficiis pluribus ab eo ... cti, euntem ad bellum noluerunt deſerere. Atque erat manus exercitus totius, ſive præliorum peritiâ, ſive in ... culis conſtantiâ, longè princeps. Omnia deſcripta ha... multos fuiſſe, voluntarios, veteres & bellorum peri... denique in gratiam etiam unius Ducis juſſe. Quid Sa... ſtius? Breviter, ſed plenè, uti ejus mos eſt: *Marius Latio fortiſſimum quemque, pleroſque militiâ, paucos fa... cognitos, accire, & ambiendo cogere homines emeritis ... pendiis ſecum proficiſci.* Et obſerva, non è civibus ſolì ſed ex Latio etiam evocatos: ſive & è coloniis aut p... vinciis, ut de ſe ipſe Cæſar: *Multis præterea viris forti... Toloſâ & Narbone nominatim evocatis.* Vides *nominati evocari*, id eſt nunciis aut litteris miſſis. Et fuit ea n... nus ſæpè grandis. In Plutarcho de T. Quinctio itu... in Macedoniam lego, collegiſſe veteranos, Scipio ... ante milites, ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους, ὥσπερ στόμωμα τρισχιλίους; *validos adhuc, & voluntarios, velut mucron... aciei, ad ter mille.* Cæſar Pompejo adjungit, *Evoca... rum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis ſuperiorum e... ercitiuum ad eum convenerant.* Id eſt, ex iis qui bene... cia & promotiones ab ipſo habebant. Nam tales ſcilic... magis obſtricti. Atque ita Cæſar Octavianus ex colon... Campanis, patris ſui beneficiariis, collegit *ad dece... millia* Evocatorum, ut in Appiano leges. Quid aute... iſti ſic collecti, in legiones ſparſi & deſcripti? Non op... nor: ſed propria quædam & ſeorſim manus fuit, per co... hortes quidem aut centurias diſpoſita: ſed ſub uno tame... aliquo vexillo. Juvat Appianus, qui illos Octavian... decem mille ait, ὡς ἐς μόνην τοῦ σώματος φυλακὴν, ὑφ' ἓν σημεῖον, *tamquam ad ſolam corporis cuſtodiam, ſub un... vexillo* habitos fuiſſe, Dionyſii etiam octingenti ili... una cohors dicuntur. Et ab hoc exemplo paſſim in Ta... cito, *Vexillum veteranorum*: *vexillarii legionum*, & talia leguntur. quia ſcilicet exauctorati tunc milites, & non... dum tamen plene miſſi (dum præmia & agros expectant) velut veterani & Evocati quidam, ſecreti à legionibus *ad vexillum retinebantur* (verba & hæc Taciti) *ceterorum immunes, niſi propulſandi hoſtis.* Ubi & hoc notes in rem noſtram, Evocatos immunes ab excubiis, operibus valli & caſtrorum fuiſſe. Quidni, quaſi quondam Centuriones & Principales milites, ut mox dicam? Ergo ſub Vexillo erant, & ſeorſim. Quamquam non negem, interdum etiam aliis militibus mixtos & inſertos, ſed ſic ut præeſſent. Indicare Cæſar videtur, de Pom-

[Margin notes:] In Jug. — *E Latinis etiam ſumpti* — *Grandi numero interdum.* — In Quinctio. — Lib. III. Civil. — *Plerique beneficiis adſtricti.* — III Civil. — *Ordinatio eorum Sub vexillo habiti.* — *Immunes operum & munium.* — I. Annal. — I. Civil.

pei...

peii bellico apparatu: *Multi undique ex veteribus Pompeii exercitibus, ſpe præmiorum atque ordinum evocantur.* Nam & ordinum ſpes iis proponitur, quos ſcilicet eſſent ducturi. An tamen & inter ipſos, Centuriones non habuerint, quæri poteſt. Cicero *Præfectum* modò attribuere videtur, ad Appium: *Antonium Præfectum Evocatorum ad te miſi.* Cæſar Centuriones etiam: & de Craſtino. *Erat, inquit, in exercitu Craſtinus Evocatus, qui ſuperiore anno primum pilum in legione decima duxerat. Hic ſigno dato, Sequimini me, inquit, manipulares mei qui fuiſtis.* Manipulo præfuiſſe videtur: ſed tamen ait, *qui* * *fuiſtis*, quaſi jam non eſſent ſic vocandi, non ultrà ſcilicet gregarii, ſed veterani & inſignes. Tamen in Livio clariùs lego de Scipione trajiciente in Africam: *Voluntarios ſeptem ferè millia, poſtquam in Siciliam venit, ordinavit centuriaſque.* Ita Livius fine libri vigeſimi octavi, & initio ſequentis: etſi ambigo an veri iſti Evocati, an non extra ordinem ſponte ſequentes, ſed ætate adhuc militari. Nam video & *juvenes florentes ætate* inter eos poni. Sed ſive verà Centuriones etiam ſuos habuerint, ſive modò Præfectum: ſinguli tamen profectò velut Centuriones fuere, & hoc honore atque inſignibus affecti. Gloſſæ veteres: *Evocatus* Ὀρδιναρχος, id eſt *Ordinum ductor.* Et Cæſar paſſim jungit & æquiparat utroſque iſtos. Ut: *quaterna in ſingulos jugera, & pro ratâ parte Centurionibus Evocatiſque.* Iterùm: *Ex Pompejanis cecidiſſe ... Centuriones & Evocatos complures.* Atque à ... vites etiam iis (proprium Centurionum geſtamen) tribuuntur. Ubi de Evocatis in ſatellitio Auguſti, ... ἴδιον, ῥάβδους φέροντες ὥσπερ οἱ ... : *Ac ſunt etiam nunc manus propria & diſcreta, ... ferentes uti Centuriones.* Interpres reddidit, *Legiones* ... *& Faſces*, neutrum rectè. Quia igitur Centurionibus comparati, interdum & miſcentur. Ut qui Valerio Maximo Titinius *Centurio* eſt in parte Caſſianâ, is Velleio Paterculo dicitur *C. Caſſi Evocatus.* Inde Suetonio nulla dubitatio, in origine gentis Flaviæ: *T. Flavius Petro municeps Reatinus, bello civili Pompejanarum partium Centurio, incertum ſponte an evocatus, profugit ex acie Pharſalicâ, domumque ſe contulit.* Quæ vero hæc dubitatio, *incertum ſponte an evocatus?* Et nónne omnes Evocati (in militiâ quidem) ſpontanei ſunt? Habeo exceptam ... priſci libri, quo Turnebus olim uſus: in eo nulla hæc verba, *incertum ſponte.* Et profectò ab imperito addita, qui nec Evocatos noverat, nec breve hoc dicendi genus digerebat. *Centurio an Evocatus.* Quod Suetonius omnino ſcripſit: eſtque in dubitando phraſis, Ciceroni,

Ordines ſæpe habent.

III. Civil.

* At quia jam iis ... erat.

Evocati pro Centurionibus.

Civil.

Civil. III.

Vitem ... ſtant.

Confunduntur cum Centurionibus.

Lib. ... cap. ...

In Vel... cap. 1.

Macula ... nui locus ... latus.

Ciceroni, Plinio, Tacito, aliiſque frequentata. Q
cum Legatis junguntur, quaſi honeſtiſſimi, in H
bello Africo: *Legati Evocatique obſecrare Cæſarem, ne*
taret ſignum dare. Ibidem & opidis præſunt Cæ
opidum Sarſuram venit, & capit, fortiter repugnante P.
les *nelio Scipione Evocato, qui ibi præerat.* Honeſtum
evo- omnino genus. Et jam vides, quid fuerint: pedite
rique haud dubie; ſed etiam Equites, quod Cæſar d
Gal- *Germanorum adventu*, inquit, *quòd minùs idoneis equi*
x. *bantur, à Tribunis reliquiſque equitibus Romanis, atque*
catis equos ſumit, Germaniſque diſtribuit. Galba eti
pud Suetonium: *delegit equeſtris ordinis juvenes, qui*
nente aureorum anulorum uſu, Evocati appellarentur,
biasque vice militum circa cubiculum ſuum agerent.
tamen non vere Evocati, ſed honeſtiore hoc nomine
cti, & exemplo illo Augusti, in cuſtodiam allecti.

DIALOG. IX.

Conquiſitores ad Dilectum. Tirones poſſeſſoribus indicti. In cute puncti.

CIRCUMSPICIO, ſiquid etiam in hanc rem non
uiſito- ctum: & occurrunt *Conquiſitores*, qui adhibiti ad d
mu- ctus. Ii fuerunt qui in agros & extra urbem miſſi, ad in
gandam & conquirendam juventutem: atque ab
re dicti. Multi enim ſæpe aut ſuo metu, aut parentum ti
do amore, militiam fugiebant, latitabant, nec dabant n
men. Ad eruendos eos & conducendos, iſti. Livius oſten
mviri Triumviros interdum huic rei creatos, ut aſpero illo be
onqui- Punico ſecundo: *Creati Triumviri bini, conquiſitionem*
um. *geniorum per agros habuerunt.* Uſurparunt & exteri. A
II. que idem Livius de Annibale: *Magone fratre ad conqu*
ſitionem militum miſſo. Idem de ejuſdem rebus: *Duo pop*
XXI. *li dilectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus, c*
Mil. *men defectionis feciſſent.* Sed iterùm de Romanis Cic
ro: *Si Italiæ dilectus, ut nonnulli conquiſitores tui dicti*
Att. *tant, contra Milonem parati ſunt.* Idem: *Nec enim conqui*
VII. *tores φαινοπροσωπεῖν audent cùm ille adſit.* Quibus locis ſim
x. pliciter ii ſunt, qui militem cogunt, & ad militia
porrò adducunt. Crebrum munus inferiore ævo, & po
ctus bellum Sociale. Nam cùm ii jam civibus æquati, &
alia ex totâ Italiâ ſcriberentur legiones, valdè vereor u
mutata ſit tota Dilectuum forma; nec Romæ jam ha
bui, ſed in opidis coloniiſque paſſim. Ratio ſuadet. Quo
modo

Digitized by Google

enim omnes illi, & tam diſſiti, uno tem...
venirent? Quin revera legiones in reg...
eno, Samnio, Etruria, ſcribebant: &...
ont. Cæſar: *Attius delectum toto Piceno...*
Senatoribus, habebat. Et vides honeſtio...
atque è Senatu conquiſiſſe: imo ipſos Lega...
lem: *Cato hæc magno ſtudio agebat in Luc...*
e per Legatos ſuos civium Rom. delectus...
& extra bellum civile, idem de ſe: *Cæſ...*
Galliæ motum expectans, per M. Silanum, C. ...
xtium Legatos, delectum habere inſtituit. Ita...
atque alia in moribus mutant, aut ſuccec...
rincipibus illud valde diverſum, ut jam ne...
, ſed indictio militum pro opibus cujuſq...
mpla hoc rei permulta ſunt, & in Codice...
ſolo tota res explicata. Res improba, & ad...
tiæ germanæ inventa. Partim enim ig...
os tirones dabant, partim pro iis aurum...
mille hic prædandi ſinus & artes. Veg...
queritur & declamat, cauſſam hanc Ro...
inc, inquit *tot ubique ab hoſtibus illatæ...*
longa pax militem incurioſiùs legit, dum...
tirones per gratiam aut diſſimulationem pr...
ſciantur armis, quales domini habere faſti...
tum, ut etiam ſervitia & vilia capita da...
reprimere conarentur, ſed conarentur
tiniani, Theodoſii lex fuit: *Quotieſcumq...*
crediderit offerendum, ſtatim de natali...
vitæ conditione examen habeatur: & a...
adſpiret, niſi quem penitus liberum aut...
conditione, inquiſitio tam cauta de prehenderi...
alia: *Inter optimas lectiſſimorum militum tur...*
e numero ſervorum dandum eſſe decernimus...
ductum, vel ex famoſarum miniſtris taber...
cocorum aut piſtorum numero, vel etiam eo qu...
formitas militiâ ſecernit, nec tracta de ergaſtul...
rem jam hoc ipſo non Romanam, quod h...
r! Olim quis fraudibus iſtis locus? cùm ex in...
tes ſcripti, atque iis non crimine, non infam...
am hi tales aut urbe, aut tribu movebantur...
s autem, atque iis honeſtioribus, miles f...
que Livius hoc uno probat, Atellanos *cenſoria...*
s fuiſſe, quod neque tribu moverentur, neque à m...
pendiis repellerentur. At ſub Principibus etiam...
intrudere cœperunt: & quid mirer? ipſi eos hab...
ſi ſervos. Ecce enim tirones jam captos compu...

Digitized by Google

Tirones ſtigmatia. &in cute ſignabant. Vegetius: *Victuris in cute ſ milites ſcripti, & matriculis inſerti jurare ſolent.* Ve ſtigmata fuêre, & quidem manibus impreſſa. Lib. II. cap. V. medicus: Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλ μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα τὰ στρατευομένων χερσί: *Stigmata vocant quæ in facie aut aliâ parte ris inſcribuntur, qualia ſunt militum in manibus.* Nomine Principis inſcripti. autem ibi ſcriptum, ſolidè neſcio, ſuſpicor tamen n Imperatoris. Divus Auguſtinus inducit: *Sic error co* Epiſt. I. *dus eſt ovis, ut non corrumpatur in eâ ſignaculum red ris. Neque enim ſi quiſquam regio charactere à ſignato tore ſignetur, & accipiat indulgentiam: atque ille redeat a tiam, ille autem eſſe in militiâ in quâ nondum erat incipi aliquo eorum character ille reſcinditur, an non potiùs in bus agnoſcitur, & honore debito, quoniam regius eſt, app tur.* Appellat enim *regium characterem*, uti & Chry Auguſtinus explicatus. mus Hom. III. in II. ad Corinth. Σφραγίδα: Καθάπ στρατιώταις σφραγὶς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτί κἂν λειποταξίης, καταδῆλος γίνῃ πᾶσιν: *Sicut militibus ſ culum, ita fidelibus ſpiritus imponitur. & ſi ordinem de ris, notus omnibus fias.* Enimverò & in Codice de A ductu Impp. ſic edicunt: *Aquarii ſingulis manibus n Pietatis noſtræ impreſſo ſignari decernimus, ut hujuſmodi a tatione manifeſti ſint omnibus.* Quid, quòd & olim men Imperatoris in ſcutis, haſtis, vexillis ſolent inſcri atque eo exemplo nunc in cute; An & à ſacris hoc peti Initiandi ſtigmate puncti. dici poſſit. Nam quos deo alicui conſecrabant & in bant, hos ſtigmatibus inurebant. Prudentius apertè:

περὶ στεφ. Hym. I.

Quid, cùm ſacrandus accipit ſphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus,
His membra pergunt urere; utque igniverint,
Quamcumque partem corporis ferVens nota
Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant.

Potuit igitur exemplo quodam pravæ religionis pr hoc induci, ut talis quaſi conſecratus militiæ oſtende tur: tum etiam ab hac cauſâ, ut agnoſci poſſet, nec latita C de Fabric. Eam Imperatores Arcadius & Honorius præferunt: *gmata, hoc eſt notæ publicæ, fabricenſium brachiis, ad imita nem tironum infligantur, ut hoc ſaltem modo poſſint latitar agnoſci.* Adfatim hæc puto ad clarandum Dilectum tum: non quin aliquid deſit, ſed tenue, obvium, & pe videndum ac capiendum. Subtexo Tabulam memo tuæ & intelligentiæ juvandæ.

Digitized by Google

TABULA SEU BREVIARIUM LIBRI PRIMI.

Dilectus duplex.

- **Civium**
  - **Peditum** qui lecti.
    - E tribubus honeſtiſſimis: & per claſſes:
    - Fit in Capitolio:
    - Præſident Conſules.
    - Adminiſtrant Tribuni.
    - Cogunt nolentes
      - Vinclis,
      - Direptione aut vẽditione ipſorum,
      - Venditione ipſorũ.
    - Excuſantur quibus vacatio
      - Ætatis, ut quinquagenarii.
      - Honoris, ut magiſtratus & ſacerdotes.
      - Beneficii, quibus præmium Senatus aut populus dedit.
  - **Equitum** qui duplices
    - Equo publico,
    - Equo ſuo.
- **Sociorum** qui ſunt,
  - Propriè ſocii, qui capti
    - Ex Italia, per gentes imperati
    - Militant ſuo ſumptu.
  - Auxiliares qui ſunt
    - Exteri:
    - Militant ferè mercede.

Hi omnes ſacramento dicunt in Conſulum verba, poſt Dilectum.

Sunt & Evocati, veterani qui ſponte militiam ſumunt:

Vulgò & olim iſta: poſteà Conquiſitores ſæpè adhibiti, qui in agris aut coloniis indagarent juniores, cogerentque.

Imò ſub Principibus inferioribus tirones indicti poſſeſſionibus: ſæpè viles, & non pro robore aut ſplendore priſco. Iidem in cute ſignati, ſervilem in modum.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
DE MILITI[A]
ROMANA
LIBER SECUNDU[S]

DIALOGISMUS I.

De Ordine, & is quotuplex, tum de quattuor generibus militum, Velitibus, Haſtatis, Pri[nci]bus, Triariis.

DIES alter erat, & is jam medius atque *ad eo cum mortuus*, ut jocatur pater lepôrum Pla[utus,] venit ad me Auditor, & vultu alacri, Quid [de]ſcis, inquit, & quid etiam debeas. LIPS. ſed heus tu, an hodie tam bona nomina? L[ex] & Prętor jus ſuum vix obtinent: tu unâ admonitiun[cula] cenſes habere te rem factam? AUD. Nam fidem tuam VI. LIPS. Blandiris. Sed tamen mei, non ævi hujus, mor, reddam. Nolo reliquator eſſe tibi, qui alia pro hic ore ferreo ſis ad petendum. AUD. Scis quomo[do?] Niſi totum & ad aſſem mihi reddis, nec mortuus pe[r]quieſces. LIPS. Heu negotium? Et quàm non ſe[mper] benignitas mea mihi noxæ: ſed ſum eo fato. Tu ſe[de] atque audi. Heſternò de *Delectu* ſatis diximus: *Ordo* cipit, qui in his definitionis noſtræ verbis incluſus, M[UL]TITUDO COMPOSITA. Nam ut *apta* ea ſit per Delect[um,] ſic *compoſita* per Ordinem, qui digerit, & facit unius [cor]poris velut habilia quædam membra. Is Ordo varius & in *Militibus*, atque in *Ducibus* ipſis. In Militibus du[pli]citer conſiderandus; ſecundum *Genera*, & per *Par[tes.]* Genera appello, *diſcrimina illa militum diffuſa per ple[ras]que partes*. At partes, *ipſas diviſiones, & ſub certis ſign[is] ducibus diſtributiones*. Intelliges ex ſermone ſequenti. G[e]nera igitur ſunt quattuor, *Velites, Haſtati, Principes, Tr[ia]rii*: quod tamen de Peditibus accipio, tantùm, & Pol[y]bius noſter ſic revelat. Lege:

Ordo dupliciter cõſideratus. Iterùm duplicitèr. Genera militum.

Oi δ

Digitized by Google

„ *Horum juvenes & pauperes maximè Tribuni ſili[...]*

Velites à quibus lecti. A Velitibus incipiunt, & attende. A duplici eos excernunt, Ætatis & Opum. Qui utraque ea paru[...] buit, in minimo iſto genere militavit. Quid, qui [...]rum tantùm? Da pauperem, ſed ævo & uſu vete[...] credo in Triarios tranſlatum. Da divitem, ſed annis [...]dicum: credo in Haſtatos tranſcriptum. Sanè illu[...]gnum notâ eſt, hîc utriuſque rei mentionem fieri: in quoque aliorum generum, Ætatis tantùm. Quo[...]gumentum eſt, niſi valdè pauperes & infirmarum [...]um inter Velites non militaſſe. Hoc ideò, quia [...] ſolùm parum honorata hæc militia (quippe leves, minus ferè pugnant) ſed etiam quia parùm tuta, [...] fronte plurimum exponuntur hoſti & in ore, ut di[...] belli: idque pænè inermes.

Vilißimi Velites.

Laſcaris error. „ *In Velites.*] Ita vertendum fuit, quod in Pol[...] eſt γεῤῥοφόροι. At Laſcaris *Pilanos* fecerat; quàm verſos ab iſtis & ipſe à vero! Nam *Pilani*, Triarii ſunt mox videbis. Polybius autem, pro ſui ævi mori[...] ſolos Velites agnoſcit in levi armaturâ: & Accen[...] Rorarii, quos Livius, jam deſierant, * militiâ in parte leviter mutatâ.

* vide infra Dialog. III. IV. de LL

Haſtati olim haſtis uſi. „ *In Haſtatos.*] Quos Varro vult dictos, *quòd pr[...] pugnabant haſtis.* Nec malè ſi *primò* legas. Olim er[...] ita factum adſignificat, poſtea mutatum, etſi nom[...] manente. Nam Polybii ævo, atque etiam antè, Ha[...]ti pilis & gladiis pugnabant: haſtæ jaculatoriæ apud V[...]lites remanſerant ſolos. Olim tamen, ut Varro, ait & cum eo Ennius:

*Haſtati * ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.*

* Qod verbum ad emiſſionem. Lib VIII

Quinetiam Livius, bello in Latinos, cuique Haſtat[...]rum manipulo admiſcet *vicenos leves, qui haſtam tan[...] geſaque gererent*: reliquias, ut apparet, veterum Haſta[...]rum. Sunt & alii novitii in Ammiano ac Vegetio, [...] qui ſtabilibus haſtis pugnant ſive contis. Itaque Gloſſis, *Haſtatus* explicatur Κοντοφόρος.

Haſtati alio ſenſu.

Lib. VIII Principes maturi. „ *Ætate florentiſſimos.*] In Livio eſt, *Robuſtior inde[...] tas, quibus Principibus eſt nomen.* Sicut in eodem de Haſt[...]tis, *Flos juvenum pubeſcentium.* Ex quo facilè collig[...] Haſtatos adoleſcentes aut juvenes fuiſſe; Principes, vir[...] aut viris proximos, Triarios grandes & maturos.

Unde dicti Varronis mens quaſita. „ *In Principes.*] Varro derivat, *qui à principio gladiis pugn[...]bant, & pòſt commutatâ re militari minùs illuſtres ſumu[...]tur.* Verba obſcuriuſcula, ſed credo ſenſum: Olim Pri[...]cipes à principio pugnabant, unde & nomen: poſt alii minùs illuſtres ſumpti in eum locum. Qui? nem[...]

Haſta[...]

Digitized by Google

Haſtati. Tale aliquid fuiſſe ſub Servio, & in acie ſtetiſſe ordine claſſium, * alibi ediſſeretur. * Lib. IV. Dialog. II

» *Ætate maximos.*] In Livio, *Veteranum militem & ſpectatæ virtutis.*

» *In Triarios.*] Sic dictos, ait idem Varro, *quòd in acie tertio ordine extremis ſubſidio deponuntur.* Ergo ab ordine dicti, quia tertii. Eſt & in Gloſſis, *Tertiarius*, ἐφεδρος: quaſi dicas ſubſeſſorem, & in vicem locumque paratum. Ipſi etiam Triarii ſubſidebant, preſſo altero genu. Sed vetuſtam magis vocem credo Pilanos fuiſſe: ideò, inquit Varro, *quòd pugnabant pilis.* Et ipſe totus ille ordo *Pilani* dictus. An & *Armites*? Gloſſæ ſuggerunt: *Armites, οἱ κλῖ-ται οἱ ἐν ἰσχύι ὅπλ.* Triarii unde. Ternarii. Pilani. Armites.

» *Dividunt autem in hunc modum, ut maximi ætate ſint ſexcenti.*] addit numerum cujuſque generis, & primùm Triarios facit ſexcentos: idque ſemper, & legionibus etiam auctis non augent ipſi. Quæ ratio iſta eſt? & cur tam diſpar ab aliis partibus iſta pars? Plures dari poſſunt. Prima, quòd robora hæc & flos ipſe virorum: atque ideò, ſi non numero, tamen virtute æquarent. Altera, quòd raro aut numquam hæc pars pugnabat ſola, ſed in extremo demum integrabat aciem aliis admixta. Tertia, quod ob adjunctas etiam copias fuit acies juſta. Nam cogita Imperatorem in hac parte (poſtea docendum) cum eo Selectos & ſæpe Extraordinarios, item pleroſque Evocatorum: hi juncti numero priores ſuperent, nedum æquent. Quarta, à nobis recenter excogitata, quod olim ita fuit in Pilanis: nec id mutatum, etſi in totâ re, inſtitutione novâ Velitum, mutatum. Ad Livium * mox diducam: tu memento. Quot Triarii. Cur pauciores aliis. * Dial. III.

» *Principes mille ducenti.*] Quo ipſo numero reliquæ duæ partes, Velitum dico & Haſtatorum. Collige & conſumma, reperies legionem Polybianam *quater mille virorum & ducentorum.* Ad numerum autem hunc ipſum cujus generis haud dubiè Livii locus facit de Petilio Conſule: qui auxilium laturus, *ad cornu ſuum tendit, cum mille ducentis viris.* Eſt ipſa una pars ſive Principum, ſive Haſtatorum. Unde enim aliter tam juſtus numerus? Nec diviſio alia in exercitu ad hanc ſummam. Quot Principes. Lib. VII.

» *Quòd ſi plures quattuor millibus ſint, pro ratâ dividunt.*] Genera tali illo numero definivit: ſed quid ſi legio igitur major, & quinque aut circiter millium? Nam & id fiebat. Tunc, inquit, augebant partes proportione, Triariis modò exceptis. Facile eſt. Pone legionem *quinque millium ducentorum:* habebunt genera milites *mille quingentos triginta quattuor:* Triariis tamen exceptis. Sic in ſexmillenaria, aut tali. Partes cum legione augentur.

Digitized by Google

DIALOG. II.

De Manipulis militum. Eorum numerus, & Græca nomina.

HABES *Genera* militum: eo ad *Partes*. Parum enir hic diſtinctos, niſi & diviſio fiat utilis ad imperia, & pugnas. Erant igitur in quattuor his generibus *Mani* ex iis *Cohortes*, ex his *Legio* tota. De Manipulis, doctoı noſtrum audiamus: & fac quod ſoles.

POLYB.

Ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιαρχῶν διεῖλον τὰς ἡλικίας, ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων. Καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. Τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβάλλοντας κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσοις ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμαν. Καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν, καὶ σημαίαν.

Poſt hæc, unà cum Ordin ductoribus dividunt ætates, gulas ſive Genera, quam in decem partes, exceptis V tibus. Et attribuunt cui parti duos Duces, & d Vragos. Ipſos Velites, multitudo eſt, æquabiliter tribuunt in omnes partes. A unamquamque harum par um appellant Ordinem, Manipulum, & Signum.

Pauca verba, ſed gravida & plena ſunt, dilatemus & r feremus. Ait:

Tribuni & Centuriones dividunt.

„ *Unà cum Ordinum ductoribus dividunt.*] Qui dividur Tribuni, de quibus anterior ſermo. Sed id, inquit, cum *Ordinum ductoribus*, id eſt Centurionibus, quos in conſiliu & auxilium hic aſſumunt. Nam etſi de iis poſteà dican ut confuſio vitetur; tamen ſcito creatos jam eſſe, atque i ſtatim poſt Genera diviſa.

„ *Ætates ſingulas ſive genera, quamque in decem partes.* Ætates appellat, quia pro ætate diviſi, ut dictum. Lev eſt: hoc in magno, quod tam diſertè ait *quamque ætatem diviſam in decem partes*, Velitibus tamen exceptis. Er go triginta iſtæ fuerunt, & tot Manipuli in legione: quo hîc dicit Partes. Conſentit L. Cincius apud Agelliu *In legione ſunt centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Et eſt vetuſtiſſima hæc diviſio, imo à Romul ipſo, ſi Ovidio accredo. Is cùm de anno decem men ſium diſſereret, & quæreret huic rei argumenta, hæc quo que protulit:

Quot manipuli in legione.

Lib. XVI. cap. IV.

Manipulorum vetus res & diviſio.

III. Faſt.

Inde Patres centum denos ſecrevit in orbes
Romulus, Haſtatos inſtituitque decem.

Et to

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo.

Et de *Patribus* ambigo an rectè ſcriptum, etſi probè ſcio centum eos a Romulo inſtitutos. Sed quis me docet in decem partes, ſive orbes, ut loquitur, diviſos umquam fuiſſe? Quàm etiam non aptè, copulâ inſertâ curiæ milites ſtatim miſcet? Ego verò cenſeo litterulâ detractâ reſcribendum: *Inde pares centum.* Pares ætate & habitudine, ut ferè in quoque genere ſervabant. Mens igitur Poëtæ; Inde factum ut Romulus decies centum pares eligeret, faceretque decem Haſtatos: idem in Principibus, idem in Pilanis. Haſtatos dico decem, ipſos Manipulos *ſive corpora*, ut benè poëta appellat. Quàm verè etiam *centum*? Nam eo numero primi illi Manipuli fuerunt. Plutarchus aliique aſſerunt: & conſenſu traditur primam legionem Romuli non niſi *trium millium* fuiſſe. Ergo quodque dictorum generum mille habuit: etiam Pilani nec accurata alia diviſio adhuc reperta. AUD. Pulchra & vere (aut fallor) correctio, & in litterulâ quod momentum? LIPS. Sæpè in noſtrâ Criticâ, utiliſſimâ & ſaluberrimâ, ſi modice adhibetur & modeſte.

Dubitatio de loſtibus in Ordine.

Conjecturæ eo.

Haſtatorum ipſe ordo.

,,*Ipſos Velites, qui multitudo eſt, æquabiliter diſtribuunt in omnes partes.*] Valde hoc notandum, Velitum nec Manipulos ullos fuiſſe proprios, & quod ſequitur, nec Signa. Itaque *Subſignanus miles* dividitur & ſecernitur ab iſto levi. Tacitus I. Hiſt. *Penino ſubſignanum militem itinere & grave legionum agmen traduxit.* Idemque III. Hiſt. *Monuit ſubſignano milite media firmare, auxilia paſſim circumfuſa ſunt.* Opponit Auxiliis, quæ in locum Velitum venère. Sed ipſi igitur Velites, ſi propria nulla corpora, quos Duces habuère? Credo Centuriones aliorum manipulorum, quo fine in eos ſparſi. Nam hoc eſt quod hîc Polybius dicit, *æquabiliter diſtributos in omnes partes*: id eſt, ut quodque genus *quadringentos* habuerit, quiſque manipulus *quadraginta.* Etſi raró tamen in agmine aut acie ſic inceſſère, & ſeorſim ferè poſiti, aut intermixti. Imperia tamen, & ſiquid opus, à Centurionibus illis quiſque habebant, & ad hos ſe applicabant.

Velites extra Signa. Subſignanus miles ab Auxiliis diverſus.

Velites ſparſi per manipulos.

,,*Appellant Ordinem.*] Etſi proprie, ex Livio, Ordo manipuli pars eſt dimidiata. Nam cùm duo Centuriones ſint in Manipulo, cuique ſuam partem aſſignarunt quam duceret, vocaruntque *Centuriam* aut *Ordinem.* Ea fuit *ſexaginta militum* in legione veteri & Polybiana: atque ita Livius *Ordinem* definit. Mox plura. Nam hæc connexa inter ſe ſunt, & alibi repetenda.

Ordo, quid.

,,*Manipulum.*] Dixit Græce σπεῖραν: ſed aliter hîc reddi non poteſt, non debet. Scio equidem *Cohortem* ea voce

Spira, quid.

Græ-

Græcis vulgò notari : hîc res abnuit, & Polybius i|
Pro Manipulo capta. non ſemel eâ voce pro Manipulo palàm eſt uſus. Id
Dionyſius. Cujus locum operæ eſt recitem atque ill
Lib. x. ſtrem. Gloriatur apud eum L. Siccius (Sicinium alii
cant) vir Romanus, & à robore notus, *triginta ſe anni*
militiâ & in imperiis fuiſſe, τοτὲ μὲν σπείρας ἡγούμενον, τ
δὲ ὅλου ἡγούμενος : *alias manipuli ductorem*, *aliàs legi*
Dionyſii vera ſententia & verſio. *totius*. Ita vertendum ajo, & mecum, quibus notæ res R
manæ. Nam quod faciunt *Cohortis Præfectum*, non p
teſt pro iſtâ re militari. Inter cives enim & in legionib
nemo fuit; ſociorum Præfecti tantùm, inter quos conſ
hunc Siccium non meruiſſe. Ergo ait, aliàs ſe Centuri
nem fuiſſe & manipuli ducem, aliàs Primipilum & cap
Manipuli diu in militiâ. legionis totius. Atque hæc prima igitur diviſio eſt in M
nipulos, quæ diutiſſimè in militiâ manſit. Nam & Pri
1. Annal. cipum ævo, Tacitus: *Concionem, quia permixta videbatu*
1. Hiſt. *diſcedere in manipulos jubet*. Idem de Prætoriis quoque c
hortibus : *Manipulatim allocuti ſunt Licinius Plotius*
Aliâ ſignificatione labenti imperio. *Proculus Firmus*. Etſi paullò pòſt (an ſub Hadriano a
Antoninis?) mutavit, & Centurias pro Manipulis habe
re cœperunt, iſtos pro Contuberniis aut Decuriis ipſi
Lib. II. cap. XVII. Vegetius : *Contubernium Manipulus vocabatur, ab eò quò*
junctis manibus pariter dimicabant. Ait *vocabatur*, qua
de ævo priſco : ne te hîc aut alibi fallat, paullo ſuperiu
ævum, ut Trajani aut talium, ille habet pro priſco. Jan
Lib. XVII. in Ammiano Manipulus non alio ſenſu. *Convocatis*, in
quit, *cohortibus*, & *centuriis*, & *manipulis*. Poſtponit enim
Centuriis & uſurpat ut illud ævum.

DIALOG. III.

Involuta quædam Livii ſuper Ordine evoluta, partim emendata.

HÆc ita ediſſerui, & clara, firma videntur : niſi quòd ventus à Livio, qui turbat. Ille ubi bellum inter Romanos & Latinos narrat, & digreſſiunculâ ordines (qui in utroque populo eidem) recenſet : Deus bone, quam à nobis abit? Dixeris de aliâ prorſus militiâ, quàm Romanâ, aut certe Polybianâ, eum loqui. Operæ tibi videtur ut verbatim legamus, & evolvamus? AUD. Unice aveo. Nam in memoriam loci, te monente, redeo : quem quoties lego & inſiſto, apud Cimmerios agere me cenſeo, & in nigrâ nocte: LIPS. Vide igitur, & ſepoſito paullùm Polybio, hæc lege:

Fuit

Fuit civili maximè bello pugna ſimilis, adeò nihil apud Latinos diſſonum ab Romanâ republicâ, præter animos, erat. Clypeis anteà Romani uſi ſunt, deinde poſtquam ſtipendiarii facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecêre. Et quod anteà Phalanges ſimiles Macedonicis, hoc poſteà Manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe: poſtremò in plures Ordines inſtruebantur. Ordo ſexagenos milites, duos Centuriones, vexillarium unum habebat. Prima acies Haſtati erant, Manipuli quindecim, diſtantes inter ſe modicum ſpatium. Manipulus leves vicenos milites aliam turbam ſcutatorum habebat. Leves autem, qui haſtam tantùm geſaque gererent, vocabantur. Hæc prima frons in acie Florum juvenum pubeſcentium ad militiam habebat. Robuſtior inde ætas totidem Manipulorum, quibus Principibus nomen eſt, hos ſequebantur, ſcutati omnes inſignibus maximè armis. Hoc triginta Manipulorum agmen Antepilanos appellabant, quia ſub ſignis jam alii quindecim Ordines locabantur, ex quibus Ordo unuſquiſque tres partes habebat: earum unamquamque Primumpilum vocabant: tribus ex vexillis conſtabat: vexillum centum octoginta ſex homines erant. Primum vexillum Triarios ducebat, veteranum militem, & ſpectatæ virtutis: ſecundum Rorarios, minus roboris ætate factiſque: tertium Accenſos, minimæ fiduciæ manum, eò & in poſtremam aciem rejiciebantur. Lib. VIII.

Ne ultrà. Affatim turbarum aut tricarum in his verbis. Ait primò:

„ *Adeò nihil apud Latinos diſſonum ab Romanâ republicâ, præter animos, erat.*] Communiter dicit, arma, ordines, manipulos, omnia eadem fuiſſe Latinis. Sed quod eſt, *ab Romanâ re publicâ*: in ſcripto optimo libro ſaltem erat: *ab Romanâ re*. Et malim.

„ *Clypeis anteà Romani uſi.*] Ab capite petit & ab alto. Sed quod tamen ait de clypeis, non ſic capiendum quaſi ſolis iis anteà uſi: imo vero & ſcutis (ipſe in Serviano cenſu docuit:) ſed quod poſt ſtipendia inſtituta ſolùm uſi ſint ſcutis, anteà etiam clypeis. * Poſteà docebo. *Cautio de Livio.* *Lib. III. Dial. II.

„ *Quod anteà phalanges ſimiles Macedonicis.*] Quando anteà? Nam ſub Romulo jam Legio, atque etiam Manipuli, ut videbo. Quid ergo vis? Credo hoc. Manipulos quidem fuiſſe, ſed non in acie diviſim & diſtinctè ſtetiſſe: concurriſſe per totas legiones, ſive, ut ipſe appellat, phalanges. Nam & in ipſâ illâ Macedonum phalange diſcrimina ſua & ſectiones erant uſque ad Centurias, Decurias: ſed in acie juncta omnia & devincta. Tale igitur fuiſſe vult olim. In Athenæo lego: Ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ Θυῤῥηνῶν τὴν σταδίαν μάχην φαλαγγηδὸν ἐπιόντων. *Acceperunt* *Phalanges olim Romanis. Quo ſenſu.* Lib. VI. *Athenæus explicatus.*

Digitized by Google

& à Tyrrhenis ſtatariam pugnam, per phalanges incedent. Agit de iis, quæ Romani à variis gentibus ad ſe traxe[...] Sed hoc *per phalanges ingredi*, ſive φαλαγγηδὸν, alite[...] quidem acceperim quam primo ſonat. Nec enim v[...] credo, legiones ipſas ab Etruſcis ſumptas: ſed magis, [...] nipulos aut ſectionem potiùs diviſionemque per mani[...] los in pugna. Nec aliter ego interpretor τὸ φαλαγγη[...] quam *manipulatim*. De ea re ſequitur:

„ *Hoc poſteà manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe.*] Iteri[...] rogo, Quando *poſteà*? incuria tua eſt (audeo dicer[...] Livi, quòd non explicaſti. Quin tu natare mihi in tota i[...] re videris, nec vel cum aliis ſcriptoribus, vel tecum, ſa[...] conſentire. Age, de Manipulis hoc quale eſt? Enimve[...] Manipuli ſtatim ab urbe condita fuerunt, imò ante ipſa[...] Romuli primum tirocinium belli, & cùm eripiendo f[...] tri Remulo paſtorum manum collegit, Manipulos h[...] buit, ut fatentur priſci omnes qui hæc exſecuti. Illi i[...] Manipuli, centenûm hominum fuerunt. In Collect[...] nei de origine Romaná: *Romulus coactâ paſtorum man[...] eaque in centenos homines diſtributa, perticas manipulis f[...] ni variè vinctas dedit. Unde inſtitutum, ut poſteà milit[...] qui ejuſdem ſigni eſſent, Manipulares vocarentur.* Plutar[...] chus eadem; & diſerte illam totam manum facit συνει[...] χωρηθεῖσαν εἰς ἑκατοστύας: *diviſam ordinatamque in centuria[...]* Ovidius:

Manipulorum vetuſtas.

Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Unde maniplaris nomina miles habet.

III. Faſt.

Atenim deſierunt poſtea fortaſſe Manipuli. Imò tu ip[...] Livî renovas, & jam ſub rege Tarquinio agnoſcis: *M[...] ſcuit manipulos ex Latinis Romaniſque.* Quæ tamen m[...] xtio non diuturna fuit, etſi h[a]buit ſuas cauſſas: metu[...] opinor, à Latinis, ſi ſoli & ſeorſim ordinarentur. Qui[...] & ſub primis ſtatim conſulibus ponis, atque etiam nume[...] roſe, & diſcretos: *Conſulum alter T. Lucretius portâ Næ[...] viâ cum aliquot manipulis militum eſt egreſſus.* Atque adeò univerſe alibi, nec falsò, affirmas: *Diſciplinam militarem, jaminde ab initiis urbis, in artis perpetuis præceptis ordinata modum veniſſe.* Ita ſane, ab ipſis initiis, & Romulus decem Manipulos in claſſe quaque inſtituit; & Tullus Hoſtilius fortaſſe digeſſit magis & perpolivit, de quo Florus: *Hic omnem militarem diſciplinam artemque bellandi condidit.* Sed quid tamen hîc pro te? quod ante dictum; non negare te de Manipulis, ſed de eorum ſecretione in pugna, deque intervallis inter ſingulos, quæ poſtea (Etruſcorum fortaſſe exemplo, ex Athenæo) ſunt inſtituta.

Et ipſo Livio aſſerta. Lib. I.

Lib. II.

Lib. IX.

Lib. I. cap. III.

Excuſatus Livius.

„Po-

„ *Poſtremò in plures ordines inſtruebantur.*] Ergo Ordo aliud Livio quàm manipulus eſt, quod nexus ſermonis poſcit, aut potiùs cogit. Primò in Phalanges, inquit, diviſa acies, poſteà in manipulos, poſtremò & in plures ordines. Quis gradationem hanc non videt, & cum temporibus res diſtinctas; Nec enim vult ſectionem ibi receſſiſſe: ſed ipſius Manipuli factas duas partes, quos Ordines appellarunt. Itaque adjungit quid ſit Ordo. *Ordo Manip. diverſus.*

„ *Ordo ſexagenos milites.* [Si Ordo hic ipſe Manipulus, quod vulgò volunt: cedo, quis manipulum tam exiguum (niſi fortè in Triariis, de quibus non hic ſermo) legit; Imo jam à Romulo centenarii illi, ut dictum, poſteà etiam auctiores. Nec tamen nego Ordinem interdum pro Manipulo ſumi: quod in hac ipsâ narratione alibi Livius: ſed non hîc, ubi palàm diſtinguit. Quid ergo hîc; idem, quod *Centuriam* idem Livius appellat, Polybius *Partem*. Ille *Priorem* & *Poſteriorem* in Manipulo agnoſcit, iſte *Dextram* & *Lævam*. Nec alio ſenſu *Ordines petere*, & *Impetrare*: item *Ordinis ductor*, pro Centurione ipſo. Sequitur nodus, *Quid o[rdo]*

„ *Duos Centuriones.* [Itàne; hoc convenit & æquum eſt, ut in uno ordine duo ſint Centuriones; ut Sexageni milites bis diviſi, quæque pars ſuum habeat; numquam factum, nec niſi hic lectum. Age, pergamus. Addit quindecim Manipulos Haſtatorum fuiſſe: ergo triginta Ordines. Totidem Principum: quid conſequitur; In ſolis duabus claſſibus *centum viginti* Centuriones fuiſſe. Hæc talia ſunt, ut color iis allini nullus poſſit ad fallendum. Equidem lectionem & diſtinctionem muto leviter: *Ordo ſexagenos milites & duos, Centurionem & vexillarium unum habebat.* Ipſa hæc res fuit. Primùm, vetus ille & Livii hic Ordo, non *ſexagenos* milites habuit, ut Polybii; ſed duobus plures, *ſexagenos* inquam *duos*. Palàm id evincit Livii numerus infrà, qui in tribus vexillis (ſive Ordinibus. Tot enim Vexilla, quot ordines) *centum octoginta ſex* milites ponit. Unde illi ſex ſuper rotundum numerum, niſi à duobus iſtis qui redundant; Attende, clarum & firmum eſt. Secundò, feci *Centurionem & Vexillarium unum.* Nec hîc aliquid ambigui. Ubi dux cumque, ibi Vexillum: & Polybius diſertè, *In quemque Manipulum duos ſigniferos capit*, ſcilicet in Ordine unum. *Abſurda lectio.* *Correctio.* *Confirmatio.*

„ *Haſtati erant Manipuli quindecim.*] Turbidus hic Auctor qui involvit, & evertit dicta omnia in militiâ, aut dicenda. Ergóne xv. Manipuli Haſtatorum; totidem Principum; totidem Pilanorum; Sunt igitur in legione non *triginta*, ut priſci conſenſu volunt, ſed manipuli *quadraginta quinque*. Si ſequimur; ecce & Centurionum nume- *De numero manipulorum.*

numerus atque ordo mutandus, & erunt in unive
nonaginta. Id quoque contra ſcripta veteribus. At
Livius aperte, & iterato. Nam & mox ſequitur, *Ho*
ginta manipulorum agmen, de duabus claſſibus: & de
quindecim iterùm adduntur. Quid dicam, aut exped
Ades Critica; tu illa proba cùm neceſſaria: & hîc puto

Correctio. Legam: *Manipuli decem*: aut copulâ inſertâ, quæ e
rem genuerit. *Manipulique decem.* Etſi quid de cauſ
roris quæro? Nuſquam magis aut crebrius, quàm in
meris, peccatum.

„ *Hoc triginta Manipulorum agmen.*] Meâ volunt
viginti.

„ *Antepilanos appellabant, quia ſub ſignis jam alii q*
decim ordines locabantur.] Mire hæc poſtrema involut
fœdata. Si ſana ſunt; aliâ mente & ingenio opus (
credo) ad eliciendum aliquid ſani. Tranſilit ecce à
nipulis ad Ordines: & *alii*, inquit, *quindecim ordines.* Q
alii? Quaſi & Manipuli Ordines. Vide ſeriem, hoc e
cit. Quid refutem, aut te teneam? Sine fraude ſente
Iterum correctio. dictio mihi eſto. Corrigo: *quia ſub ſignis jam alii decem*
dine locabantur. Qui alii *decem*? Nempe manipuli. Q
modo locabantur? *Ordine* (ita lego) & *ſub ſignis.*
hoc monet? Nónne & alii ſub ſignis? Ita, ſed quia hoc
ſtea immutatum, & Rorarii & Accenſi (id eſt levis ar
tura) ſub nullis ſignis: ideo expreſſe addit *ordine* ſtet
(non ſparſim in fronte, ad latera, aut per intervalla)
que ſub ſignis. Qui veteris militiæ firmiter ſciens eſt, h
non refutabit. Quod ſiquis totam vocem *Ordines* eji
per me licebit.

Gloſſema ſublatum. „ *Ex quibus Ordo unuſquiſque tres partes habebat.*] N
id admitto. Tollo *Ordinem*, ex repetitione prave in
tum, & lego: *Ex quibus unuſquiſque.* Quis unuſquiſqu
Manipulus, de quo præivit. Sententiam totam clare m
videbis: ſunt enim nexa.

„ *Earum unamquamque Primumpilum vocabant.*] F
ſo, falſo. Quid ſtultius, quam ſingulas partes *Primas* di
re? Ubi ordo & poſitio eſt, etiam numerus variat pro ſi
Lego: *Earum unamquamque primam, Pilum vocab*
Tres, inquit, ſunt Manipuli cujuſque partes, non duæ,
in prioribus. Primam quamque harum partium (ſu
enim decem ita primæ) appellant *Pilum.* Nónne id c
rum eſt? Tres fuere claſſes, *Haſtati, Principes, Pilani.* Su
iſti ultimi, quibus ſubjuncti & adjuncti *Rorarii & Accen*
Ergo in iſto uno Manipulo tres partes, ſingulæ nominib
ſuis diſtinctę. Ecce jam complexione ſententiam toti
Cur Antepilani dicti. loci: *Hoc viginti Manipulorum agmen Antepilanos vo*
cabant. Quare? Quia jam ſub ſignis & ordine alii dece

Man

Digitized by Google

Manipuli ſequebantur; qui tres partes ſinguli habebant; & earum unaquæque prima, Pilus dicebatur. Quia igitur ante Pilum poſiti illi, Antepilani dicti.

„ *Tribus ex vexillis conſtabat*..] Ipſe manipulus (ὅλος ὁ λόχος) conſtabat tribus vexillis. Quid mirum? Ratio exigit, & antè dicta. Nam quiſque ordo ſuum vexillum habuit: tres hîc ordines ſive partes: ergo tria vexilla.

„ *Vexillum centum octoginta ſex homines erant.*] Iterùm hîc vro & ſeco: Diodore ubi es? Nam age. Decem manipuli in extremâ acie: cujuſque tres partes, & totidem vexilla: ſunt igitur hæc triginta. Si autem in quoque vexillo, homines *centum octoginta ſex*; erunt in ſolâ hac acie *quinque millia quingenti octoginta*. Adde reliquas duas, quæ & quanta iſta legio? Atque hæc ex noſtrâ primâ correctione: ſi *quindecim ordines* retines, partes & vexilla magis etiam auges. Ergo iterùm neceſſariò ſeco, & vocem rejicio *Vexilli*. Lego: *Tribus ex vexillis conſtabat, centum octoginta ſex homines erant*. Id juſtiſſimè & veriſſime. Quiſque ordo, ut ante dictum, ſexaginta duo homines erant: tres ſunt in hoc tali Manipulo: ergo in totum homines *centum octoginta ſex*. Atque eſt hæc ipſa Polybiana militia & ordo, cum unico ſaltem diſcrimine, quod eſt à Levi armaturâ. Nam Polybii, ut dixi ſeorſim eſt, & extra ordines: hic in Ordinibus, & Pilanis conjuncta. Sed numerum ſi vides, nihil diſcriminis prorſus. Nam ſunt Rorarii *ſexcenti viginti*, totidem Accenſi: ergo ſimul *mille ducenti quadraginta*. Nonne totidem Velites in Polybio? Excipio, quòd *quadraginta* iſti redundent, ex ſupernumerariis illis duobus. Idem eſt in Triariis ſive Pilanis. Ibi ſunt *ſexcenti*, hîc *ſexcenti viginti*; & nunc vides ac diſcis cauſſam (ſupra tetigi) cur & unde illi tam pauci, reſpectu priorum. Ab antiquo ſcilicet inſtituto eſt, & cùm in uno Manipulo Leves habuerunt: ii poſtea divulſi ſunt & dirempti: manſerunt igitur illi eodem numero, nec aucti. Dic ſodes, quæ divinatio hæc ſic attigerit, & undique pariaverit, niſi quia res fuit? ut igitur conſummem, habes triginta manipulos in Livio: priores viginti, faciunt homines *bis mille quadringentos octoginta*: poſteriores decem, *mille octingentos ſexaginta*. Ergo eſt hæc legio *quattuor millium trecentorum quadraginta*. Superat Polybianam *centum quadraginta*: qui nati ſunt ex *duobus* ſupra ſexaginta toties dictis. At in Livio mox ſequitur, *Legiones tunc ſcriptas ferè quinis millibus peditum*: non ergo ad noſtrum numerum. Ajo id quoque falſo; & in Livio reſcribendum, *quaternis*. Bonâ fide, invitus toties reſcribo: ſed non mea culpa, ſi res, ſi Livius ipſe poſcit.* poſtea docebo. Turbinem hunc vitavi, & quam

Amentu lo In.

Vox ejecta

Paria hæc cum Polybio.

Conſummatio tota & digeſtio.

Objectio.

Correctio.

* Dialog. v. infra.

& quamquam colligere paullùm vela nos juſſit
hibere, non tamen ea ſcidit, nec rejecit de recto c
AVD. Per fidem, multa acutè, & me mirante. Unum t
quæro, de ultimo agmine. Si tria illic vexilla, a
am totidem Centuriones; nam id appâret. Si ita eſt
ergo ſexaginta Centuriones, pro tuo & Polybii ſ
LIPS. Benè infers. Sed hac de re mihi non liquet, niſi
ſuſpicor jamtunc Pilanos ſolos habuiſſe ſuos Centuri
iiſque levem illam manum paruiſſe. Itaque nec di
poſteà habuit ullos duces. Quod autem de vexillo
hîc fefellerit, nec ſemper dux ubi illud. Hîc autem
ad diſcrimen, non ad imperium: & quia armis ord
iſti inter ſe diſtincti. Habes ad Livianum locum quæ
bis, viſa: ad quem ſi viros primores in doctrinâ adhæ
dicam, quid faciam magnum? Ego ad plures alios.
iſto ipſo interdum Ariſtophanæum illud occurrit,

* Ἦ τῆς ὁδοῦ τὸ παράπαν ἡμαρτήκαμεν;

** An à viâ non prorſus exerravimus?*

Vix tamen opinor. Niſi ſi diverſiſſima illa Militia a
quæ ſecuta, imò quæ præceſſit. Tamen habe ſum
tim & id, quod colligitur ex lectione vulgatâ. Ha
Manipuli quindecim, totidem Principes: ſinguli *ſ*
genûm militum, idemque quod Ordines. Sunt in qua
claſſe homines *nongenti*. Adde Pilanos, Rorarios, Ac
ſos, in quaque iſtarum claſſium *nongentos triginta*:
tota legio *quattuor millium quingentorum nonaginta*.
tamen, ut poſtrema à nobis emendes, quæ nimis ali
exorbitant.

DIALOG. IV.

Cohors, Numeri, Spira. Cohors prima, Cohors Prætoria.

SED in viam redeamus, Livio jam dimiſſo. AVD. N
hercules cum bonâ gratiâ. LIPS. Quid ita? AVD.
mis ſecuiſti & uſſiſti, nec injuriâ timebas alium D
dorum. Nam tuus ille fuit, & ad plures abiit: ho
cida, occidiſti. LIPS. Rides me? Sed feriò. Luſi ſ
pugnavi ſemel in Diodorum; ſed ſemel; ſed in re ſer
In his minutis & litterariis, impugnet qui volet, non
pugno. Noſti ingenium meum? Pacis eſt; & cu
Theognide,

——Τόν γ' ἐχθρὸν ἀλεύομαι
Ὥστε κυβερνήτης χοιράδας εἰναλίας:
——*hoſtem ego vito,*
Nauta velut ſcopulos vel vada naufraga.

S

Sed ad rem noſtram. Dictum de Manipulis, è quibus conficitur deinde *Cohors*. Ea vox origine Græcanicâ eſt, & χόρτος illis, περιφραγμένος χῶρος περιεχόμενος: ſive ut Heſychius, περίβολος αὐλῆς: Uno verbo, quod clauſum & ſeptum in anteriore domo vel villâ, χόρτον illi dixerunt, & Latini *Cohortem* vel *Chortem*. Nam & ſic ſcribebant, & vetuſta marmora docent. Sic in Martiali *Raucæ chortis aves*. Varro in *plano co[h]ors, in quâ paſcebantur gallinæ*. Vopiſcus in Aureliano: *Roſas in ejuſdem mulieris cohorte exiſſe purpureas*. Hodie quoque Galli, Hiſpani, Itali retinent, & ſuperioris paullò ævi ſcripta appellant *Curtes*. Græca vox igitur, etſi Varro tamen derivat etiam à coërcendo: *quod circa eum locum pecus coërceretur*. Notam militarem ille idem ab hac ruſticâ deducit, *quod in villâ ex pluribus tectis conjungitur & quiddam fit unum, hæc ex manipulis copulatur cohors*. E quot autem manipulis? tribus. Nam certum eſt, prædocui, decem modò cohortes in legione fuiſſe. Sed quomodo è manipulis? an tribus ejuſdem generis? exempli cauſâ Haſtatorum, aut Principum? Minimè. Nec commode id potuit: ſuperaſſet enim manipulus unus in quoque genere poſt tres cohortes. Verius eſt mixtam è triplici genere fuiſſe, ſic quaſi parvam aliquam legionem. Habuit Haſtatos, Principes, Triarios, è ſingulis manipulum unum: & adde Velites, qui manipulos ſolent comitari. Ita fuit juſta plenaque legionaria cohors, homines *quadringenti & viginti*. Quòd ſi pleniores manipuli aut legiones, plenior ſcilicet etiam ipſa: atque ita *Quingenarias* & *Sexcenarias* etiam leges. Græci Hiſtorici eas vulgò vocant & reddunt Σπεῖρας: quod & Ennius uſurpavit Græciſſans -- *ſpiras legionibus nexunt*: puto de Socialibus, quæ legionibus adnexæ. Nazarius etiam uſus in Panegyrico: *Cum ſpiris tenebriſque congreſſus*. Suidas interpretatur Spiras, etiam *Numeros*. Σπεῖραι, inquit, πλῆθος στρατιωτῶν, φάλαγγες. Et ſcis *Numeros* inferiore ævo crebrò legi, ſive de Cohortibus ſive de Legionibus ipſis. Cohortes autem iſtæ omnes in legionibus numero æquales, quia & manipuli tales erant. Hoc miraris? fortaſſe quia dignitas aliqua *primæ* tribuitur. Ut apud Ciceronem: qui ut magnum refert, *Bibulum amiſiſſe totam cohortem primam*. Cæſar pariter attollit: *Duabus miſſis ſubſidio cohortibus, atque his primis legionum duarum*. Sed moneo, non à numero hoc, ſed à ſplendore & primatu fuiſſe. Eminebat ceteris ideò, quod primi in eâ Centuriones generis cujuſque: fortaſſe & flos aliquis & lectio virorum. Vegetius non te abducet. AUD. Jam rem tangis: is mihi mente, & commovebat. LIPS. Non nunquam te abducet dum

Cohors Græca.

III. RR.

IV. de L.

Tres manipuli in cohorte.

Atque diverſo Genere

Spira.

Numeri pro Cohortibus

Prima Cohors dignissima.

Ad Attic. l. v ep. x

Galic.

Vegetius a ... ſecus

dum ſcribit, in Primâ cohorte *mille centum quinqu*
Lib. II. cap. VI. *dites* fuiſſe, in aliis non niſi *quingentos quinquag*
quinque. Hæc novitiæ militiæ ſunt, procul a noſtrâ
ſcâ. Illud modò obſervo, *Prætorias* fuiſſe quaſdam
Prætoria Cohors. A quo instituta. lut extra ordinem, edecumatas & grandes. Earum
go à P. Scipione, ut adfirmat Feſtus: *Prætoria cohors*
à Prætore non diſcederet. Scipio enim Africanus pr
fortiſſimum quemque dilegit, qui ab eo in bello non diſcede
& cetero militiæ munere vacarent, & ſeſquiplex ſti
dium acciperent. Non ergo anteà; inquies. Non
dinaria, nec in iſtas ſtipendii aut vacationis leges.
qui & olim tale aliquid. Ut in Livio, de A. Poſthu
D.ctatore: *Cohortem ſuam delectâ manu, præſidii ca*
Lib. II. *circa ſe habuiſſe.* & appellat ſtatim, *Cohortem Dictat*
Sed & raro factum leges, & fuit è voluntariis fort
aut in unius pugnæ eventum captis, illa manus.
Uter Scipio instituerit. nec Scipionem priorem Africanum puto inſtituiſſe.
argumento? quia Polybius ſuper eâ ſilet, non fa
rus ſi in uſu jamtunc fuiſſet. Atque adeo ejus loco
cti è ſociis videntur fuiſſe, ut ex eodem diſces. Ig
ipſo Polybii ævo inſtitutam verius eſt, ab Scipione
mantino. Indicat Appianus, qui de iſto Numanti
*Videri posteriorem.*ituro: Ἐθελοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πελάτας ἐκ Ῥώμη
φίλους πεντακοσίους, οὓς εἰς ἴλην καταλέξας ἐκάλει φίλων ἴ
In Iberic. *Voluntarios quoſdam & clientes amicoſque ſuos Româ ed*
ad quingentos, quos in cohortem conſcribens appellavit co
tem amicorum. Nec mirare ſi ἴλην Cohortem verto (ſcio
lam aut *Turmam* plurimùm eſſe:) ſed res hîc ſuadet,
Appianus ipſe atque alii Græci, qui uſi pro peditum eti
manu. Neque neſcio Prætorianos etiam equites fui
ſed cùm *quingentorum* hîc numerus ſit, qui cohorti reſp
det; itemque Feſtus originem rei ad Scipionem refe
Turma Prætoria. bellius viſum ſic interpretari. De Turmâ ſanè Præ
In Jug. riâ, in Salluſtio eſt, de Mario: *Cum turmâ ſuâ, quam ex f*
tiſſimis magis, quàm familiariſſimis paraverat. Vides
hoc genus adoptatos ferè & tranſcriptos amicos: et ſi
In Antonio. fortibus potiùs viris implebant. Plutarchus, de Octavi
quæ ad Antonium vênit, adduxitque ſecum à fratre ἐπι
κτοὺς στρατιώτας δισχιλίους, εἰς στρατηγικὰς σπείρας, κεκοσμημένους
πρεπέστατα πανοπλίαις: *Dilectos milites ad bis mille, in coh*
tes Prætorias digerendos, ornatos inſignibus maximè a.m
Arma Prætorianorum. Arma hæc fuêre, thoraces ſquamei, & ſcuta imbricat
Dio ingerit in Macrino. Quem ſcribit *Prætorianis ſ*
abſtuliſſe τοὺς θώρακας τοὺς λεπιδωτοὺς, καὶ τὰς ἀσπίδ
τὰς σωληνοειδεῖς, *quò leviores in prælio eſſent.* Ac per bel
Plures Cohortes factæ. civilia cohortes iſtæ auctæ, & unus aliquis plures hab
bat: quo exemplo Auguſtus denique Romæ circa
habu

Digitized by Google

habuit novem prætorias, firmamentum imperii, & poſtea peſtem. Veteres ut dixi non niſi unam, nec ſcio an omnes. In Cæſare quidem, tot prælijs, nuſquam mentio (pro meâ nunc memoriâ) Prætoriæ ſuæ cohortis: niſi quòd libro primo Gallicorum obiter ſcribit, *cum ſolâ decimâ legione ſe iturum ſibique eam Prætoriam cohortem futuram.* Salluſtius Petrejo tribuit: *Petrejus cohortem Prætoriam in medios hoſtes inducit.* In Catilin. Nec diſſimile, quòd Macedonibus fuit *Cohors regia*, de quâ in Livio atque aliis legas. Lib. XIX. In Ammiano etiam Sapor Perſarum rex *portis obequitat, cum cohorte regali.* *Cohors pro equite.* Ubi tamen Cohors de equitibus eſt, præter uſum antiquum. Lib. XXIV. Sicut alibi rerùm: *Reliquos ex eâ cohorte ad pedeſtrem compegit militiam.* Adeò non res ſolùm, ſed verba in militia jam confuſa: ſicut & *Turmam* in eodem de Peditibus obſerves.

DIALOG. V.

Legio, & paullatim ejus augmenta.

EX Cohortibus *Legio* fit, atque iis denis. Dicta, ait Varro, *quòd leguntur milites in dilectu.* *Unde dicta.* Simile Plutarchus: Ἐκλήθη λεγεὼν τῶν λογάδας εἶναι τοὺς μαχίμους ἐκ πάντων: *Vocata eſt Legio, quòd lecti ex omnibus eſſent militares.* Invênit fecitque eam Romulus, ſed quantam? *Quanta primo.* *Trium millium,* ut Varro, Dionyſius, Plutarchus tradiderunt: cùm ſumeret è ſingulis tribubus ſingula millia, atque eæ tres erant. Auxit idem Romúlus, ſi Plutarchi verba ſic capienda, poſt Tatium & Sabinos in civitatem acceptos. Nam tunc, ut inquit, αἱ λεγεῶνες ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχιλίων, ἱππέων δὲ ἑξακοσίων: *legiones factæ peditum ſexmillium, equitum ſexcentorum.* Et vulgò erroris latı Plutarchum damnant, cum certum ſit poſt legiones tantas numquam fuiſſe. *Plutarchus excuſatus.* At non ego. Et optimi ſcriptoris bonam hanc mentem malo, Romulum duplicaſſe legiones populo jam duplici, & binas feciſſe tot millium. Sane de ſexcentis equitibus in unam legionem, nullo ævo factum. Tamen aucta haud longè poſt, an à Romulo, an à Tullo Hoſtilio? de quo Flori hoc exſtat: *Hic omnem militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit*: ut appareat eum aliquid in militia & legionum numero, aut ordine, innovaſſe. Lib I. cap. III. Sed conjectura eſt: iſta veritas, jam ſtatim à regibus ejectis fuiſſe *quatermillenas.* *Quatuor millium facta.* Ita Dionyſius à P. Valerio Poplicola ſcripta memorat δέκα τάγματα ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχιλίων ἕκαστον: *decem legiones, è quater mille viris ſingulas.* Lib. VI. Sed & Livius haud longè poſteriùs, Lib. VII.

bello Volſco *quattuor legiones quaternûm millium* ſcri
Auget & adjicit *ducentos*, poſt triginta circiter an
Lib. VII. *Decem legiones ſcriptæ quaternûm millium & ducento*
peditum. Hic vulgatus modus fuit, & diu manſit. Eo
Firmata Liviana correctio. nùs trepidè correxi in Livio ſuprà, *quaternis millibus*: e
hæc ille bello in Latinos ſcripſit, id eſt decennio p
jam dicta. Atqui ſi *quinque millia* ſcribebant vulgò: q
ita non antè, non poſt, commemoravit; imò cur al
commemoravit; Excute libros omnes ſub hæc tempo
quattuor millia reperies, non *quinque*. Ecce de legio
Lib. XXXVIII. quæ Rhegium occuparat, bello Pyrrhi: *Tota legio, m*
lia hominum quattuor, in foro ſecuri percuſſi ſunt. Sed &
Lib. XXI. infrà, initio belli Annibalici: *Sempronio datæ legi*
duæ, eæ quaterna millia pedites erant, & trecenti equi
Lib. XXII. Imò expreſſè tempus idem Livius adnotat, quo mod
Quinque millium facta. hic adauctus. Fuit eodem iſto Annibalis bello. Et a
inquit, *quattuor legiones novas ſcriptas tradunt, num*
quoque peditum equitumque legiones auctas, millibus p
ditum & centenis equitibus in ſingulas adjectis. En, tu
demum ad *quina* millia ventum, nec ſatis firmiter: c
pro re aut tempore ad *quaterna* ſua redirent. Quod P
lybius plus ſemel ſuggerit, & variatum in occaſionib
oſtendit. Denique facta etiam *ſex millium*, idque a S
Sex millium. pione in Africam trajecturo. *Qui ſupplevit ita legio*
Lib. XXX. (ait Livius) *Ut ſingulæ ſena millia & ducenos pedites, t*
Lib. XLII. *centos haberent equites*. Iterarunt paullo poſt bello Mac
donico. Et idem Livius: *Id præcipui provinciæ Maced*
niæ datum, quòd cùm alterius conſulis legionibus quina m
lia & duceni equites ex veteri inſtituto darentur in legion
ſingulas, in Macedoniam ſena millia peditum ſcribi juſſ
equites trecenti æqualiter in ſingulas. Ubi obſerva v
tus inſtitutum appellari *quina* illa millia: quia nov
tium iſtud Scipionis, nondum habebat firmitatem.
enim ibidem (monendus omnino es) *equites duceni* a
Correctus Livius. tribuuntur, quaſi ex more. Falſo, ut poſt docebo:
jamnunc reſcribe *pedites*, quod ſpondeo eſſe certu
Nam plerumque *duceni* iſti ſupra quattuor, quinque, ſe
millia addi ſolent: & malè exſcriptor, qui in *equites* m
tavit. Nam illi ecce ſequuntur, *trecenti æqualiter in ſin*
gulas. Variatum, inquit, in pedite fuit, nihil in equit
& treceni *æqualiter* (tam in quina millia, quàm in ſena
Feſtus incautè ſcripſit. adſcripti. Ex his vides Feſtum culpæ vix liberari, q
ſic ſcripſit: *Sex millium & ducentorum hominum primu*
C. Marius conſcripſit legionem, cùm anteà quattuor millium
fuiſſe. Unde etiam Quadrata appellabatur. Bis autem fal
ſus. Primò quòd C. Marium *primum* ſcripſiſſe it
tradit: ſecundo, quod anteà non niſi *quattuor millium*

teruit

Digitized by Google

tertio, quod ideo *quadratam* dictam. Ego magis arbitror à formâ & ordine, quem in acie tenebat. Sed peccat in hac re alter Eutropius, qui jam ſub annum Urbis CCCXCII. legiones ſex millium facit: *Ex Romanis tantùm tirones lecti ſunt, factæque legiones decem, qui modus ſexaginta vel ampliùs armatorum millia efficiebat.* Erras ô bone Eutropi, aut quod mitius eſt, tuus exſcriptor, & *quadraginta* verum eſſet. Cæſaris autem & circa ævo quid fuerit, quæro, An Marianus ille modus? Non perſuadeor: imò ex Commentariis Julianis legiones haud reperio (ſedulò inquiſivi) ſupra Polybianum longe modum. Quinimo veteranas infra. Ipſe bello Gallico, *in duabus legionibus* ſuis *vix hominum millia ſeptem* fuiſſe diſertè ſcripſit. Item Hirtius bello Alexandrino, *Legionem ſextam veteranam adeò diminutam, ut minus mille hominum in eâ eſſet.* Nec eſt error in numeris. Prœlia ſcilicet attriverant aliique caſus, & tarda ſæpe ſupplementa. Auguſti etiam ævo ad Polybii modulum fuiſſe, evincit Taciti locus iſte, in ſeditione & ſævitia legionum Germanicarum. Cùm enim Centuriones ſuos verberarent & occiderent, ſumpſere ſibi, inquit, *ſexageni ſingulos, ut numerum Centurionum adæquarent.* Sunt ipſi Ordines, ſive dimidiati manipuli veteres, militum *ſexaginta.*

Item Eutropius.

Cæſaris Legionum modus.

Lib. V.

I. Annal.

DIALOG. VI.

Equitum diviſio, Turmæ; & eorum in legione numerus.

PEREGI de Ordine peditum qui in legione, vis ut Equites adjungam? Ratio poſcit. In iis *Genera* nulla quærenda, uniuſmodi ſunt: tantum *partes.* Eas ipſas paucis verbis promit Magiſter.

Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἱππέων εἰς ἴλας δέκα διεῖλον. — *Conſimiliter & equites in decem turmas dividebant.* POLYB.

Cùm dixiſſet Genera ſingula diviſa in decem partes, infert pari diviſione in equite uſos, & ſecuerunt, inquit,

„ *In decem turmas.*] Ita vertimus ἴλας, etſi primitus ea vox *Alas* inſonat, & Laſcaris ita ſcripſit. At quî id poteſt? Uni legioni una Ala eſt, in Alâ Turmæ deinde decem. Imo Legio propriè *Alas* non habuit: & eſt ea vox ſociorum, quod curioſus Lector obſervet. Sunt igitur Turmæ. Et ſatis auctor ſic vertendi (ne ad alios eam) ipſe Livius. Qui in pugnâ Hiſpanienſi Scipionis cum Haſdrubale, è Polybio, ut ſolet, tranſſcribens, cùm ille *ſubductas ex acie* τρεῖς ἴλας ἱππέων dixiſſet: iſte vertit, *ternas equitum turmas*

Ἴλη pro Turma

Lib. XXI.

Lib. XXVIII. *Quanta Turma.*

Digitized by Google

turmas. Sed & Polybius in ipſo hoc ſcripto ſæpius
IV. de LL. uſurpat. Quid eſt igitur Turma? Ter deni equites ex V
rone, qui & nomen à ternario illo numero petit. *Tur*
inquit, *Terma eſt. E. in V. abiit, quòd ter deni equites ex tri*
tribubus Tatientium, Ramnium, Lucerum fiebant. Eiſd
paribus verbis & ſententiâ, Feſtus. Quid Iſidorus? *Tur*
triginta equites ſunt. Hoc verius eſt, quam quod idem al
Legio habet ſexaginta centurias, manipulos triginta, coho
duodecim, turmas ducentas. Itáne *turmas ducentas*? Imo
Correctus Iſidorus. *nas*, quod verum eſt; aut *turmales ducentos*, quod haud lo
ge à vero, & interdum ſic fuit. Corrige ibidem *cohortes*
Lib. II. cap. XXIV. *cem*. Vegetius Turmam paullo grandiorem facit: *Hab*
inquit, *una Turma equites trigintaduos*. Virgilius lon
minorem:

Lib. V. *Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur*
Ductores, pueri biſſeni quemque ſecuti.

Duodenos enim in quaque turmulâ ponit: ſed hoc in l
dicro: in militiâ fuerunt dicto jam numero, idque ex vete
Equites in legione trecenti. inſtituto. Nam jam olim ſub ipſo Romulo *trecenti* equ
tes in legionem ſcripti, id eſt decem *tricenaria* turmæ, e
Livio, Dionyſio, Plutarcho. Manſit poſt reges exactos. E
Lib. III. clare idem Livius: *Equites duarum legionum. ſexcenti fere*
ex equis deſiliunt. Ponit ſexcentos in duabus, ergo dimi
diatos in ſingulis. Idem haud longe poſt: *Decem legione*
quaternum millium ad ducentorum peditum, equitum trecen
Lib. VIII. *torum*. Iterùm in bello Latino: *Scribebantur autem quat*
tuor fere legiones quaternis millibus peditum, equitibus in ſin
gulas trecenis. Hæc liquida & clara ſunt, nubem inducit
Lib. XXII. *Livii ambiguus locus.* unus Livii locus in bello Punico ſecundo: *Alii quatuor*
novas legiones ſcriptas tradunt. Numero quoque peditum e-
quitumque legiones auctas, millibus peditum equitumque legio-
nes auctas, millibus peditum & centenis equitibus in ſingulas
adjectis: ut quina millia peditum, treceni equites eſſent. Ne-
bula hæc eſt, aut fabula: & malo *alios*, quam Livium ſic
ſenſiſſe. An vero tunc demum *treceni* facti? Nego aliter
antea legi, & à ſæculis multis. Vereor ut tota ſcriptio
interpolata ſit (quoties in Livio, & præſertim his libris
Acrè & ambiguè expeditus. Punici belli?) & tantùm de peditibus fuerit. Si non pla-
cet tum placeat *quadringenis equites* reſcribi. Id quoque
enim factum reperio, etſi rarò, ut centenos adderent præ-
Lib. XI. ter morem. Ipſe Livius: *Novam legionem quinque millium*
& ducentorum peditum, equitibus quadringenis Conſules ſcri-
Polibii falſa lectio. *bere juſſi*. AUD. Utar jure quod dediſti, & interrumpam. Tu
negas de *ducentis*? Audi Polybium palàm adfirmantem.
Lib. III. Ῥωμαῖοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ἀεὶ τότε τέτταρα
στρατόπεδα προχειρίζουσι. Τὸ δὲ στρατόπεδον πεζοὺς μὲν λαμβάνει περὶ
τετρακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους. Ἐπὰν δή τις ὁλοσχερεστέρα

προ-

ἀθροίζονται] χιλίαι, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ ποιοῦσι πετρακισχιλίους, τοὺς δὲ ἱππεῖς τριακοσίους. *Romani ſicut antea diximus, ſemper ferè quatuor legiones efficiunt. Accipit autem legio pedites quidem circiter quater mille, equites verò ducentos. Quòd ſi quando major neceſſitas appareat, pedites faciunt in quamque legionem quinque millia, equites trecentos.* En, definit quando ducenti, quando trecenti; & illos magis vulgo. LIPS. Si improviſum mihi telum, percellerer: vidi antè; & animo removi. Nam clarum Polybii locum fateor, nego rectum. Ne mihi hoc credas, volo Polybio ipſi. Nónne remittit nos ad ea quæ ſuper hac re ante dixit? *ſicut*, inquit, *& ante diximus* Ubi igitur tale mi Polybi? Ecce verba libro primo: Ἔστι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ πάντα τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκὰ, χωρὶς τῶν συμμάχων, ἃ κατ' ἐνιαυτὸν διαχειρίζονται, τούτων ἕκαστον ἀνὰ τετρακισχιλίους πεζοὺς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους: *Sunt apud Romanos in univerſum quattuor legiones præter Socios, quas in annos ſingulos parant. Harum quæq; habet ad quater mille pedites equites trecentos.* Quid tu jam mi auditor? nónne hic locus ex diametro pugnat in alterum, atque etiam vincit? Me judice. Et immutetur ille, ἱππεῖς τριακοσίους, *equites trecentos*: quos certum eſt ſemper & vulgo fuiſſe imò rarò auctos, etiamſi pedites aucti. Univerſe Polybius in hoc noſtro libello, ubi de Delectu: ἱππεῖς ποιοῦσι τριακοσίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον: *equites faciunt trecentos in ſingulas legiones.* Atqui legiones hæ ejus non niſi quaternûm millium ſunt. Virgilius ad ſollennem hunc numerum reſpexit: *Correctus Polybius.*

—— equites ex Urbe Latinâ Lib. IX.
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.

Et *juſtum* hunc Livius appellavit: *Decretæ duæ legiones cum ſuo juſto equitatu*: alibi ſimpliciter: *Binæ legiones cum ſuo equitatu*: quia de numero conſtabat, & nullâ in re minùs variatum. In Cæſaris tamen Commentariis, bis, ter, leo de *equitibus ducentis*: an quia parùm plenus numerus, an ſic tunc moris? Abſolui, niſi quod Ovidii verſum addo, qui facit diviſioni dictæ: *Juſtus equitatus.* Lib. XXI.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat *Ovidius explicatus.*
Corpora, legitimo quique merebat equo.

Non ſolùm, inquit, peditum genera in decem quęque partes tributa, ſed & eques. Nam & ille habuit decem Turmas. Hæc mens: & ſunt igitur Turmæ in Alâ, quod Cohortes in legione: & Decuriæ, quod Manipuli. Ternæ enim in Turmâ. Quod autem ſcripſit *legitimo equo*, aſpectare equum publicum videtur, & legibus datum: etſi is profecto nondum ſub Romulo.

DIALOG. VII.

Sociorum diviſio, & numerus. Extraordinari Ablecti, Alares, & Alæ.

ABSOLVI Cives, Socios admitto: niſi quid tu m nes. AUD. Ego te? Tu me verò, ut ſuos à linguâ victos Hercules ille Gallicanus. Quin perge, & tu Sol imperium mihi, quod olim Jovi ſit) ſiſte. LIPS: P biana hæc igitur lege:

POLYB. Οἱ πρῶτον μὲν τοῖς ὑπάτοις τῶν ἐπιτηδειοτάτους πρὸς τὴν ἀληθινὴν χρείαν ἐκ πάντων τῶν παραγεγονότων συμμάχων ἱππεῖς καὶ πεζοὺς ἐκλέγουσι, τούτους καλουμένους ἐκτραορδιναρίους. Ὃ μεθερμηνευόμενον, Ἐπιλέκτους δηλοῖ. Τὸ δὲ πλῆθος γίνεται τὸ πᾶν τῶν συμμάχων, τὸ μὲν τῶν πεζῶν, πάρισον τοῖς Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, ὡς τὸ πολύ. τὸ δὲ τῶν ἱππέων, διπλάσιον. Ἐκ δὲ τούτων λαμβάνουσι τῶν μὲν ἱππέων εἰς τοὺς ἐπιλέκτους ἐπιεικῶς τὸ τρίτον μέρος· τῶν δὲ πεζῶν τὸ πέμπτον. Τοὺς δὲ λοιποὺς διεῖλον εἰς δύο μέρη, καὶ καλοῦσι τὸ μὲν δεξιὸν, τὸ δ' εὐώνυμον κέρας.

Præfecti primùm ex om bus ſociis aptiſſimos elig ad proprium uſum Co lum, tam equites quàm pe tes, quos vocant Extra dinarios. Id valet interp tatum, Electi. Multitudo a tem omnis ſociorum eſt, ditum quidem par Roma legionibus, ut plurimù equitum dupla. Ex his a cipiunt equitum quidem in E traordinarios partem ad dum tertiam; peditum, qu tam. Reliquos dividunt duas partes, appellantque terum Dextrum, alter Siniſtrum cornu.

Hæc ille de Sociorum diviſione, numero, & ordine br viter, & miſcet equites peditesque. Sed res intellegitur; ego explicatiùs dicam. Ait:

„ *Præfecti.*] Ita ii dicti qui ſociis præerant, vice trib norum, de quibus poſteâ. Ii ergo nunc dividunt & ord nant, ſicut in legionibus Tribuni.

„ *Tam equites quàm pedites, quos vocant Extraordinarios.*] Obſervabis, pedites equiteſque ſociorum in duo ve lut corpora diviſos, nec habitos omnes unà. Id ordini cauſsâ factum ut non nego; ita ſuſpicor etiam ſecuritati. Nam cùm equites dupli eſſent ad legionarios, pedites nu mero pari: viri prudentes Romani (profectò ita fue runt) non pro bono ſuo cenſuerunt coire omnes in unum, ubi viſu & æſtimatione ſui fiduciam caperent, & animo fortaſſe novandi. Occultum, ſed verum dogma eſt ad continendam militarem fidem, ſaluberrimum viribu

Diviſi & diſtracti ſocii.

noi

Digitized by Google

non miſceri. Itaque abjunxerunt, muneribus, & nominibus etiam, diſtinctos. Pars *Alares* fuerunt; pars *extraordinarii*, de quibus primò agit. Ea vox, inquit, notat electos & exceptos: quod verum eſt, & Ordinarii, qui ſunt in vulgo. Suidas hunc Polybii locum adſpexit: Ἐκτραορδινάριοι, Ῥωμαϊκὴ λέξις, σημαίνει δὲ ἐπιλέκτους. *Extraordinarios, Romanus ſermo. Significat autem electos.* Quanti iſti fuerint, partitè dicit: Equites, inquit, *tertia pars*: id eſt, è ſexcentis *ducenti*. Tot enim in cornu uno ſociorum fuerunt. Horum equitum mentio certa in Livio: *C. Scribonium Præfectum ſociûm ad vallum hoſtium cum Equitibus Extraordinariis ſiniſtræ alæ mittit.* Etiam ambigua alibi: *Cedere inde ab Romanis dextra ala & Extraordinarii cæpere.* Iterumque: *Siniſtra ſociorum ala & Extraordinarii in primâ acie pugnabant.* Dico ambigua. Quia etſi ſuſpicetur quiſpiam ob *Alæ* nomen adjunctum de equitibus capiendum; fortaſſe falletur, & magis eſt utroſque pedites hîc capi. Mox dicam. Certè & *Extraordinarii* pedites, ut Polybius palàm nunc aſſerit, & numerum etiam pandit. Fuere, inquit, *pars quinta*. Nempe totius cornu. Id autem legionem plurimùm æquabat: ergo è *quater mille ducentis* eſſent in extraordinarios *octingenti quadraginta*. Quid ſi major numerus ſociorum, ut ſæpe? Creſcebant & iſti, ſed ad modum dictum. Horum mentio item in Livio: *Cohors Extraordinaria miſſa à Conſule ad tuendum Quæſtorium.* Et ſtatim: *Quarta legio cum duabus Extraordinariis cohortibus portâ erupit.* Imò videtur & numerum alibi præire: *Quattuor Extraordinariis cohortibus duas adjunxit præpoſito M. Valerio.* Quattuor ecce facit, & duas adjungit ſive Legionarias ſive Alares. Sane ille numerus *Octingentorum quadraginta* aptiſſime dividatur in duas cohortes plenas, ſingulas *quadringentorum viginti*. Adde totidem è cornu altero, habes quattuor Livianas. Sed tamen, ne te fallam, tam plenas eas fuiſſe non eſt cenſendum. Nam Polybius, etſi hîc nihil, tamen in caſtrorum ſitu ſuggerit, quod aliò nos vocet. Nam illic diſerte ex utroque iſto genere capit & detrahit τῶν ἐπιλέκτων (ita loquitur) ἀπολέκτους: *Extraordinariorum ablectos.* Atque ait certam manum ſecerni ex iſtis ſolitam, qui ſemper juxta Conſulem, in viâ, in caſtris, in pugnâ, velut ſatellites quidam aut cuſtodes. Nunc nota, in loco magis videbimus. Quot ergo opinamur iſtos fuiſſe? Opinamur. Nam ipſe numerum expreſſit nuſquam. Si è *ducentis* equitibus (tot dixi Extraordinarios fuiſſe) *quadraginta* detrahas in unam Turmam *Ablectorum*, meo animo ſit ſatis. Ita in Conſulari exercitu duas habebit Conſul. Reliquæ erunt Turmæ Extraordinariorum

Extraordinarii.
Equitum inter eos Numerus.
Lib. XL.
Lib. XXVII.
Lib. XXXV.
Etiam pedites.
Eorum numerus.
Lib. XXXIV.
Quæ iſtæ cohortes.
Lib. XL.
Ablecti Extraordinariorum.
Quàm multi.

Digitized by Google

riorum quattuor. Et iterùm quattuor, ex utraque
Quid in peditibus? Cenſeo cohortes quattuor utriu
cornu fuiſſe, ex Livio: ſed quales reliquæ ſocio
minùs grandes, & hominum *trecentorum trigint*
Ita una cohors juſta ſuperſit in *Ablectos*. In quoqu
nim cornu diximus octingentos quadraginta fuiſſe
duc *ſexcentos ſeptuagintaduos* in cohortes binas, dim
ta una supereſt, homines *centum ſexaginta octo*. Nec
da deinde & explenda alterius cornu dimidiatâ al
Frontem ad iſta contrahis? triſtiora aut minutiora
ſed ſemel intellegenda, ad ſeriam & plenam mi
cognitionem. AUD. Non hercules mihi triſtia, &
ſe talia; tamen ut lupini affuſâ aquâ macerantur &
teſcunt: ſic iſta, diſſertione tuâ & linguâ. LIPS. Mi
ditor omitte. Nam eloquentiæ quis hîc locus? Q
verè hæc talia ſunt, quæ *ornari negant, contenta do*
ut olim poëta. Sed habes Extraordinarios: pergo.

Numerus ſociorum. Par ferè Romanis. „ *Multitudo peditum quidem par Romanis legionibus,*
quitum dupla.] Universè nunc definit de totis ped
bus, totis equitibus ſociorum. Et illi, inquit, ut p
rimùm, æquant legiones, iſti excedunt. Livius in
Lib. VIII dem ſententiâ: *Scribebantur ferè legiones alterum tant*
Lib. XXII *ex Latino dilectu adjiciebatur.* Et alibi: *Socii duplicem*
merum equitum darent, pedites æquarent. Denique
poſteriori ævo plurimùm hoc ſervatum. Ut in Suet
Cap. XVI. nii Tiberio: *Bellum per quindecim legiones, paremque a*
xiliorum copiam geſſit. Et teſtimonia plura, quæ tute n
tabis. At enim in hac re variatum ſæpe, idque jam oli
Interdum aliter, imò ſæpè. ut non fruſtra adjectione ſibi caverit Polybius, *ut pl*
rimùm. ſignificans vulgo id fieri, & niſi tempori a
Patribus aliter viſum fuiſſet. Nam hæc duo temper
bant; & ſæpe neceſſitas aliqua majorem numerum in
perabat, ſæpe arbitrium Patrum. Equidem reper
paſt bellum Punicum ſecundum, plures Sociorum fe
lectos: quidni? totâ Italiâ jam domitâ, & in ſocietate
armorum adſcitâ. Livii libros ſi vides (non onero
exemplis:) fere invenies tertiâ aut alterâ parte ſocio
Parte tertiâ ſuperant. exceſſiſſe, ſed tertiâ creberrime. Imo Livius hoc qua
certum & legitimum (aliter ac Polybius) refert: *Novu*
Lib. XI. *totus exercitus Conſulibus decretus, binæ legiones cum ſu*
equitatu, & ſociûm Latini nominis, quantus ſemper nu
merus, quindecim millia peditum, & octingenti equites
Involutus Livii locus Sed verba aut ſcriptio mihi incerta. Itáne *ſemper* is nu
merus? Tu me longe aliter doces (ut Polybium hîc
omittam) libros tuos ſingillatim evolventem. Jam
addis etiam de *octingentis* modo equitibus: & hoc credam
ſemper fuiſſe? Imo profecto *mille ducenti* eſſe debebant
ex mo-

Digitized by Google

ex more. Quid faciam huic loco; corrigam, quia ſententiam non dirigo, faciamque: *quantus tum ſemper*, voculâ iſtâ inſertâ, quæ adſtringit & alligat ad tempora illa & annos. Credo verum eſſe. Et cùm percurro eos libros & res ſub bella Macedonum aut Antiochi geſtas, ſæpè reperio talem illum numerum, etiam in equitibus ipſis. Credes tu hoc nobis, aut quæres. Ita tum igitur: at paullò poſt, Polybii iterùm ævo reditum ad priſcum morem, & pedites vulgò alteri tanti, equites dupli ſcripti. Lubet quærere, cur equites magis dupli; Quia, opinor, latè ſocii per opida & agros ſparſi: eoque facilius habere iis equos, & tolerare. At Romani, nec cenſu multi nimis equites tunc erant: & in unâ urbe haud tam commode habebant. *Correctiuncula evolutus.* *Equites cur plures è ſociis.*

„ *Appellant alterum Dextrum, alterum Siniſtrum cornu.*] Numerum dedit, nunc dividit. Et eſt, inquit, diſtributio ſimplex, qualis legionum: faciuntque duas partes, etſi non legiones, ſed *Cornua* appellant. Ita vox Græca ſonat: an pro mente tamen Polybii reddita; itemque pro re & more; Dubito, imò non dubito. Cedò exemplum unum, ubi *Cornu dextrum* aut *ſiniſtrum* legi in acie: ſed tam de legionibus, quàm de Sociis, nec de iſtis ſeorſim. Quid ergo ego? aliam vocem Latinam ſuggero, quæ ſit in hunc ſenſum. Ea eſt, *Ala*. Dico *Alam dextram & ſiniſtram*, vocatas partes illas duas ſociorum: quia plurimùm, ut alæ in avibus, corpus illud legionum utrimque tegebant. Aud. Ne calor te Lipſi auferat. Et ſcin, de peditibus, non de equitibus, ſermonem hunc eſſe? Lips. O tuam providentiam: abripiebar, niſi revocaſſes. Quin ſile homo, ego de peditibus probe me ſcio loqui, & *Alas* iis adſigno, præter vulgi ac tuam, ut video, mentem. Atqui res firma eſt: & Liviana hæc audi. Primùm: *Dextera ala (in alas diviſum ſocialem exercitum habebat) in primâ acie locata eſt, in ſubſidiis duæ Romanæ legiones.* Totam narratiunculam vide, conſenties ſtatim de peditibus hæc palam, & altero illo cornu, ſcripta. Atqui, inquies, ut novum refert, *diviſum in alas exercitum habuiſſe*: fallor ergo, qui apto hoc ad morem. Imo lnterula elapſa nos fallit, & omnino ſcribendum: *habebant*, numero multitudinis. Studioſe enim Livius hoc ipſum, quod nunc ego, notat: & tunc, inquit, moris dividi ſocios in duas Alas. Notat ideo, quia ejus ævo & diu ante non jam ſocii: nec omnibus fortaſſe hoc gnarum. Iterùm: *Egregiè legiones nec ſegniùs duæ alæ pugnabant.* Inſtructionem hîc pugnæ & ipſam totam vide, certum eſt pedites intellegi ſociales. Tertium: *Prima legio & dextra ala prælium inibant.* Et ibidem: *Primæ legioni tertia, & dextræ alæ ſiniſtra ſubiit.* Utrobique cum legionibus jungit & pariat, & nihil in iis pugnis videbit, qui hoc non videt. Sed & ſupra *Cornua ſociorum.* *Ala in peditibus.* Lib. XXXI. *Levis correctio ſed cum momento rei.* Lib XXVII.

ſuprà in Extraordinariis exempla quæ adduxi, fac
Alares cohortes. iſtuc. Jam clariſſimè & ἀναμφιρρήτως hoc evincunt, *Al*
cohortes. Quæ enim iſtę ſunt; non alię quàm ſociales; &
in duabus iſtis alis. Ecce iſta Livii *Sp. Nautius du*
Lib. x. *laribus cohortibus erat*. Et ne de pauculis ſuſpicêre aut
villêre, numerum ipſum expreſſit. qui in utroque co
Nam mox ait: *D. Brutum Scævam legatum cum legione*
mâ, & viginti alaribus cohortibus, ire adverſum hoſtem
bet. Erant ibi duæ legiones, & duæ Sociorum alæ ergo
cohortes. Quin ibidem etiam clare à Legionariis ſe
Caſar explicatus. git. Sed & in Cæſare *Alarii* hoc ſenſu. De pugna cum
I. Gallic. riovisto: *Omnes alarios in conſpectu hoſtium pro caſtris m*
ribus relinquit, quòd minus multitudine legionariorum n
tum, pro hoſtium numero, valebat, ut ſpeciem alariis ut
tur. Mens ibi & conſilium Cæſaris, non diſiung
legionarios, ſed unà habere ad pugnam: alarios aute
id eſt auxiliares & ſocios, prò caſtris alteris *in ſpeciem*,
loquitur, relinquere, terrendo hoſti aut diſtinendo. E
vera enim huic manui (è Gallis plerique erant) non
II. Civil. mis fidebat. Iterùm in Cæſare hæc vox: *Legionibus co*
pletis duabus Varro, cohortes circiter triginta alarias addi
Nempe auxiliares ex Hiſpanis. Idem alibi: *Crebras ſt*
In Clod. Alb. *tiones diſponunt equitum, & cohortium alariarum*. Ita
Capitolino: *Albino ex familiâ Cejoniorum duas Cohor*
alares dedi regendas. Et jamne de pedeſtribus alis tibi p
ſuaſi? AUD. Non, ſed extorſiſti: cedo, credo, & cu
meo bono. Nam hæc talia legebam magis antea, qua
capiebam. LIPS. Ergo pergamus. quo? porro divide
pedites, quod Polybius omittit. Quare? quia ne ſimil
omnia Romanis, exceptâ tamen cohortium frequenti
Nam cùm detracti ſint *octoginti quadraginta* in Extrao
Decem cohortes ſociorum. dinarios, palam eſt remanere in Alam non niſi *ter mi*
le trecentos ſexaginta. Divide in cohortes decem: id qu
que liquet, ſingulas *trecentorum trigintaſex* eſſe. Cet
Lib. VIII. ra igitur ſimilia. Et hoc eſt quod Livius aſſerit, in be
lo cum Latinis: *Eodem ordine Latini inſtruxerant aciem*
nec vexilla cum vexillis tantùm, Haſtati cum Haſta
tis, Principes cum Principibus, ſed Centurio quoque cum
Centurione, ſi ordines turbati non eſſent, concurrendum
ſibi eſſe ſciebat. Neceſſum ex iis eſt, & Manipulos &
An & Manipuli & Ordines. Centurias ſive Ordines, eadem cum Romanis habuiſ
ſe. Nos tamen ambigimus leviter, an Polybii æv
ſic factum. Primùm, quia ipſe tale nuſquam: ſed nec Li
vius temere (excipio libro primo, ubi *manipulos Lati*
norum nominat) niſi *cohortes* ingerit ſociorum. Secundo
quia in caſtris metandis Polybius cives quidem per ma
nipulos diſtingiut; in ſociis nihil tale, ſed locat ſal

tem

tem per decem corpora, velut cohortes. Tertio quia po-
ſteriore etiam ævo cohortes auxiliorum legis, non mani-
pulos aut Haſtatorum, Principum, Triariorumque diſtin-
ctiones. Denique ex iſtis Polybii argumentum, quod Ex-
traordinarios tot decerpit. Si ita, flos ipſe & robora abie-
runt; qui ſunt reliqui in Triarios? Tamen haud temere
hoc decido, imo etiam in æquabili lance, & media quod
dicitur agina, adhuc nuto. Aud. Quieſcere te video: res
de ſociis tacta? Lips. Facta. Aud. Atqui Alæ peditum, ab *Ala equi-*
illis equitum te abduxerunt, & de iis nec verbum. Lips. *ſtres.*
Jure ſuggeris, redeo & jam dico. Equites, cùm duplos
ita ponimus, fuere in quamque pedeſtrem alam *ſexcenti*: *Quanta*
detractis autem Extraordinariis, non niſi *quadringenti*. *fuerint.*
Hic quoque numerus *Ala* dictus, & ipſi illi equites *Ala-
res*. An non confuſio in hac re? Non, quia fere *equites* ad-
debant, aut *cohortes*: aut certe narratio indicium facie-
bat. De his in Salluſtio: *Ipſe Marius cum equitibus ſini-* In Jug.
ſtræ alæ eſſe. Non niſi ſociales intellege, ſicut & Ve- *Ala pro-*
getius diſtinguit. *Alæ dicuntur*, inquit, *equitum, quod ad* *pria de*
ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegunt acies, quæ *Sociis.* Lib. II.
nunc vexillationes vocantur. Eſt & aliud genus equitum, qui c. I. &
Legionarii vocantur, propterea quòd connexi ſint legioni. ſeq. vide.
Facit idem poſtea: etſi haud negem *Alam* commune no-
men eſſe, & interdum de Romanis etiam dici, ſed
(apud veteres quidem) perrarò. Livius, de Scipione
qui *trecentos juvenes florentes ætate* ad Siculorum equos Lib.
tranſcripſerat: *Egregiam hanc alam equitum evaſiſſe ferunt.* XXIX.
Ipſi ibi viri & numerus, ſunt Romani. Sed exempla hæc,
ut dixi, perrara. *Alarii* de ſociis in Livio: *Alarii equites,*
poſtquam tam memorabile facinus equitum Romanorum vi- Lib. XL.
dere. Diſtinguit planiſſime. atque iterum alibi: *C. Livi-* Lib.
um Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam con- XXIV.
*citatiſſimos equos immittere jubet, & legionarios equites in ſubſi-
diis eſſe.* Hoc ille in pugna quapiam L. Cornelii Conſulis,
cum Gallis Boiis: in cujus principio errorem non te celo,
aut verius culpam. Nam ſcribitur: *Siniſtra ſociorum equitum
ala & Extraordinarii, in prima acie pugnabant.* At ego aſ- *Gloſſema*
ſero *equites* ibi nullos fuiſſe, & temere per inſcitiam inſer- *eiectum è*
tos. Scripſerat Livius: *Siniſtra ſociorum ala*: & pedeſtrem *Livio.*
intellexerat illam partem Sciolus quiſpiam, qui Alas non
niſi in equitibus norat, eos injunxit. Malè. Ni ita ſit (totam
narrationem vide) numquam mihi apud tè ſtet fides.
Sed nec olim ſolum *Alares* ſocii, ſed etiam poſtea Auxili-
ares dicti. Tacitus: *Alares Pannonii, robur equitatus.* Ite- Hiſt. III.
rum: *Alares equites, & leves cohortium mittit.* Sed ſatis hęc Annal.
firmavimus, porro imus? Aud. Reprehendo, & leviter e- III.
tiam ſiſto, Quanta hęc ala fuerit, dictum à te, non doctum.

Lips,

LIPS. Ergo ſemper teſtes? Ad morem me vocas, v qui obtinuit, non inutilis hercle, ut omnia exempl mentur, ſed tamen cum ambitione conjunctus ſæp interim cùm tædio lectoris. Audi. Quadringenariam ſocialem fuiſſe vere dixi, & Polybius evincit. Poſteà que tanta, ex Hirtio in elegantiſſimo libello (ita enin belli Africani: *Poſtquam equites quadringenti Julian hoſtium ſuſtinere non poterant, Cæſar alteram alam n quæ ſatagentibus celeriter accurreret.* Vides *Alam* dici dringentos. Sed & grandiores tamen quædam fuere; Livio: *Campanorum ala, quingenti fere equites.* In ea alibi: *Numidarum ala equites quingenti.* Nam *milli* quoque in Julio Hygino lego: & in lapide priſco: P AL. BRITANNICÆ. MILIAR. Sed quamquam paullo g diores, manſit tamen diviſio illa in decem Turmas, quoque ſcilicet paullo pleniores. Hoc in Sociis fuiſſe lybii caſtrenſis metatio liquido oſtendit. An poſteà ſemper? Negat Hyginus, & in manuſcripto ejus codic legi: *Ala habet turmas ſedecim, decuriones & reliqua p numerum turmarum.* Non de noſtris & communibus credo loqui, & fuerint tunc majores. Dat & Tacitu ſpicari: *Quattuor equitum turmas, univerſam Trevirc alam cum Julio Claſſico miſit. Ex quibus pars in coloniâ rojulienſi retenta, duodecim equitum turmæ adverſus ho ière.* Si pro priſcâ diviſione ſcriptum, duę ſolæ turmæ manſerint: ſi pro Hygini, octonæ. Sed & Turmas p grandes Ammianus facit, numeratque, *Duarum turma equites circiter ſeptingentos.* Sed aut *ſeptuagenos* corrig dum eſt, aut voce eâ late abuſus, non novum illi ævo.

Numerus in Alâ.

Lib. x.

Quot turmæ in eâ.

IV. Hiſt.

Lib. XVIII

DIALOG. VIII.

De Centurionum numero, ordine, prærogativâ, de Optionibus, Primopilis, omnia accuratè.

IAM denique bonâ fide pergimus, nec te moror ſi mora Abſolvi de *Ordine in militibus*: alter in *Ducibus* ſupere utilis atque etiam jucundus. Duces ſunt duorum generu *Proprii* & *Communes.* Illi *qui certæ alicui & uni parti præſu* iſti, *qui communiter omnibus.* In illo genere *Centuriones* ſu & *Tribuni*: in iſto, *Legati* & *Imperator.* Videamus ſingulo & *Centuriones* primùm: de quibus ſic Polybius:

Diviſio ducum.

POLYB. Ἐξ ἑκάστου δὲ τῶν προειρημένων γενῶν, πλὴν τῶν νεωτάτων, ἐξέλεξαν ταξιάρχους ἀρι- | *Ex quoque autem dictoru Generum, exceptis natu min mis, eligunt Ordinum ductor* ſine

ἀριστίνδην δέκα. Μετὰ δὲ τούτους, ἑτέραν ἐκλογὴν ἄλλων δέκα ποιοῦνται· καὶ τούτους μὲν ἅπαντας ὀνομάζουσι ταξιάρχους, ὧν ὁ πρῶτος αἱρεθεὶς, καὶ συνεδρίου κοινωνεῖ. Προσεκλέγονται δ' οὗτοι πάλιν αὐτοὶ τοὺς ἴσους οὐραγούς. Ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιάρχων διεῖλον τὰς ἡλικίας ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων· καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. Τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβάλλοντας κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσους ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμαν. Καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν, καὶ σημαίαν· τοὺς δὲ ἡγεμόνας κεντυρίωνας, καὶ ταξιάρχους. Οὗτοι δὲ καθ' ἑκάστην σπεῖραν ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξέλεξαν αὐτοὶ δύο, τοὺς ἀκμαιοτάτους καὶ γενναιοτάτους ἄνδρας σημαιαφόρους. Δύο δὲ καθ' ἕκαστον τάγμα ποιοῦσιν ἡγεμόνας, εἰκότως. ἀδήλου γὰρ ὄντος καὶ τοῦ ποιῆσαι, καὶ τοῦ παθεῖν περὶ τὸν ἡγεμόνα, τῆς πολεμικῆς χρείας οὐκ ἐπιδεχομένης πρόφασιν, οὐδέποτε βούλονται τὴν σπεῖραν χωρὶς ἡγεμόνος εἶναι καὶ προστάτου. Παρόντων μὲν οὖν ἀμφοτέρων, ὁ μὲν πρῶτος αἱρεθεὶς ἡγεῖται τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς σπείρας· ὁ δὲ δεύτερος τῶν εὐωνύμων ἀνδρῶν τῆς σημαίας ἔχει τὴν ἡγεμονίαν. Μὴ παρόντων δὲ, ὁ καταλειπόμενος ἡγεῖται πάντων.

ſecundum virtutem, decem. Poſt iſtos alterâ electione iterùm decem: atque hos omnes appellant Ordinum ductores. Quorum is qui primus electus eſt, etiam conſilii particeps fit. Iſti autem rurſus eligunt totidem Vragos quos dicunt, ſive Tergi duces. Poſt hæc deinde unà cum Ordinum ductoribus dividunt ætates ſingulas ſive Genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus: & attribuunt cuique parti ex viris jam electis duos duces, & duos Vragos. Reliquos autem Velites, uti multitudo eſt, dividunt æquabiliter in omnes partes. Atque harum quamque appellant Ordinem & Manipulum, & Signum: ipſos autem duces, Centuriones & Ordinum ductores. Qui etiam in quemque Manipulum, ex reliquis eligunt duos, vigore corporis & animi præſtantes, Signiferos. Duos autem in quemque manipulum duces faciunt, meritò. Quia cùm incertum ſit quid quiſque facere aut pati poſſit, nec res bellica excuſationem capiat, numquam volunt manipulum ſine duce eſſe. Utroque igitur præſente, qui prior electus eſt, præeſt Dextræ parti manipuli: qui ſecundus ſiniſtræ. Cùm autem alter non adeſt, is qui relinquitur præeſt omnibus.

Hæc ſunt quæ noſter doctor de numero & ordine inter ſe Centurionum, paucis bene intellecta etiam eruditiorum. Equidem in claram lucem dare enitar, tu animum & aures mihi. Aut:

" *Ex quoque dictorum generum.*] Verba ſi examinas, efficiunt, non ſolum in quoque genere creatos Centuriones, ſed ex quoque genere. Sic ut Haſtati ex Haſtatis, & *Centuriones primi, à ſuo quiſque genere.*

 dein-

deinceps. Quod in primâ iſtâ ordinatione ſervatum taſſe, aliàs ſæpè neglectum aut calcatum : cùm è g in genus ad honeſtiores ordines, virtutis alicujus transferrent.

,, *Exceptis natu minimis.*] Ii ſunt Velites, qui nec propria habent nec duces.

Tribuni aſſignant ordines.

,, *Eligunt.*] Ipſi Tribuni, ex ſermonis contextu ſic ut Conſulum juſſu aut permiſſu. Nam iſti prof ordines dabant, attollebant, pro arbitratu. Apud

Lib. XL.

um : *Conſul deprecatus eſt Tribunos plebis, ne prohi ſe quem cuique ordinem aſſignari è republicâ ſit, eum ſignare.* Attamen uſi ſub initium, & ubi tam multi aſſig

Lib. XL.

di, operâ tribunorum. Itaque & de iis apud Livium Sp guſtinus : *Ordinem, quo me dignum judicent Tribuni mili aſſignare ipſorum poteſtatis eſt.* Ibidem : Tribuni mili *in legione primâ primum pilum ei, virtutis cauſſâ, aſſi runt.* Nota, quòd ait ſolenniter: *virtutis cauſſâ*: in forn id fuit & jam ſequitur in noſtro.

Ob virtutem dati.

,, *Secundùm virtutem.*] Quæ utraque intelleger animi & corporis : ſed maximè iſta militaris. Luca

Lib. VI.

de Scævâ :

—— *ibi ſanguine multo*
Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.

Promoti & Promotiones.

Significat ob ſtrenua facta multaſque cædes promot *Promotum* dico, quæ frequens, & velut propria, in ha vox eſt : eoque ſenſu Suidas: Πρόμωτος, ὁ προκόπτων παρὰ Ῥω μαίοις: *Promotus, qui provehitur & aſcendit apud Roma*

Requiſita in Centurione.

Exempla tibi ultrò obvia. A fortibus factis igitur pron tio : & hoc milites reddebat fortes. In Tacito pluſcula

1. Annal.

ordine expreſſa, quæ hîc ſpectabant; dabo verba. *Cen rionatum*, inquit, *Germanicus inde egit. Citatus ab Impera re, nomen, ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum, quæ ſt nuè in prœliis feciſſet, & cui erant donaria militaria, edeb* Priora ad notitiam viri aut honeſtatem ſpectant, poſter ra ad hanc rem propriè, & à ſtrenuè factis aut dona maximè promotio. De his Lucanus ſignificat:

—— *ſummi tum munera pili*
Lælius, emeritique gerens inſignia doni,
Servati civis referentem præmia quercum.

Significat, inquam, hunc Lælium civicâ inſignem fuiſſ & ob id quoque Primopilatu donatum. Non eſt d bium, quin iſta res inter firmamenta fuerit militiæ R manæ : & infractam eam, cùm hæc neglecta. Vegeti

Lib. II. cap. III. *Per gratiam dati ordines.*

de ſuo ævo queritur, *Legionum robur infractum, cùm pr mia virtutis occuparet ambitio, & per gratiam promoveren tur milites, qui conſueverant per virtutem.* Benè Veget us, & ita poſt Auguſtum paullatim factum. Nam & ip

Princ

Principes inter beneficia cœperunt dare, & ab iis pe-
tebantur. Plinius de amico quodam: *Huic ego ordines impetraveram.* Capitolinus: *Per Lolianum Avitum conſularem virum ordinis ducendi dignitatem petiit.* Nec aliâ mente Juvenalis:

> *---perlege rubras*
> *Majorum leges, aut vitem poſce libello.*

Jam & cenſûs rationem habitam video, & quoſdam dignitate ſtatim ab initio Centuriones factos, ſine militiæ rudimentis. Mihi hoc Dio Caſſius dicit, apud quem Mæcenas ſuadet Auguſto, *recipi in Senatum quoſdam Centuriones, modò non eos qui aliquando inter gregarios meruiſſent, & corbes ac flores portaſſent. Id enim indignum & turpe,* ἐπεὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἑκατονταρχησάντων οὐδὲν κωλύει τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν μεταλαμβάνεσθαι: *ex iis verò qui ab initio per Centuriones fuiſſent, nihil impedire prudentiſſimos aſſumere.* Facit huc fortè illud Portii Latronis ad Senecam: *Cenſus in Caſtris ordinem promovet, cenſus judices legit.* Quid, quòd etiam aliter facti per ... Emebant: Sed hoc apud turpes, & cujuſmodi Piſonem Cicero carpit: quem ait, *Centurionatus palàm vendidiſſe, ordineſque per ſervulum aſſignaſſe.* Servulum, non Tribunum, & interpretem nempe nundinationis.

Decem.] Hæc eſt prior electio, & ita fiunt triginta.

Altera electione iterùm decem.] Adnota. Duplex electio: & quo fine? Cur non uno labore atque operâ decem ... & ſtatim initio legerunt *ſexaginta*? Noluerunt, & hæc cauſſa. Triginta manipuli ſunt in legione, ut diximus: in quoque Centuriones duo. Ut igitur conſtaret uter prior & quodam genere dignior eſſet, duplex hæc electio facta, & in quoque ſuo manipulo prælati electi illi Primi. Mox magis aperiemus. Nota & amplius, clariſſimè ex his verbis elici & aſſeri *ſexaginta* Centuriones: quos etiam Tacitus, in verbis quæ ſuprà de numero legionum dedi: *Sexageni ſingulos, ut numerum Centurionum adæquarent.* Sed & Dionyſius ubi de Primipilo, verbis infrà reddendis. Liquidum hoc eſt, & omnis ordo ſic poſcit: ubi mentem viri docti & harum quoque rerum curioſi habent, cùm *triginta* modò ſtatuunt ex Polybii mente? Valdè errant. Quid tamen inſultem?

> Ἁμαρτάνει τι καὶ σοφοῦ σοφώτερος.
> *Et labitur ſapiente vel ſapientior:*

ait quiſpiam. Illi hîc, ego alibi: maximè ille, qui minimè ſe putat.

„ *Qui primus electus eſt.*] Primopilum intelligit
clarum, electionem iſtam factam primùm in T
tum Principibus, tum Haſtatis : ordine ſcililicet
tatum.

Conſilium militare. E quibus? Legatis ac Tribunis.

„ *Etiam conſilii particeps fit.*] Pluribus eminuit i
mus; etiam eo, quòd more & jure ad Conſilium ven
litare accipi liquet. In quod primo omnium Legati v
di jus habebant, & Tribuni. Æquabatur igitur q
parte iſtis Livius de prioribus lib. IX. *Ad Conſules*
ne advocantes quidem in conſilium, ſuâ ſponte Legati
VI. Gallic. *buni veniunt.* De iſto Cæſar : *Labienus noctu Tribun*
V. Gallic. *litum primiſque ordinibus convocatis.* Iterum : *Ad co*
rem deferunt. L. Cotta compluresque Tribuni militum
morum ordinum Centuriones nihil temere agendum cen

Et Primopilis. Iſtos Primopilos utrobique intellegi probabile eſt,
iis, primos Principes & Haſtatos. Etſi interdum ple
Interdum & aliis Centurionibus, omnes Centuriones advocatos legam : ſed pro t
re, & arbitrio Ducis magis, quàm more. Cæſar in
pugnâ in Arioviſtum; *Convocato conſilio, omniumq*
I. Gallic. *num ad id conſilium adhibitis Centurionibus.* Interc
Et Equitibus. Equites admixti, digniores ſcilicet militum, & Cen
Lib XXXIV. nibus æquandi. Cato Priſcus apud Livium, bell
ſpanienſi, *Convocari Tribunos Præfectoſque, & E*
Dubitatio in Livii verbis. *omnes, & Centuriones juſſit.* Et Præfectos inibi accipia
ciorum, qui Tribunis pares. Miror tamen de *omnibus*
tibus: nam duas legiones Cato habuit, ergo equite
centos. Addo centum viginti Centuriones, duo
Tribunos, totidem Præfectos ſociales, concio iſt
conſilium. Dubitavi legere : *Præfectoſque equitum*
Atque iſ ſint Decuriones, meritò ſanè vocati, ubi o
Centuriones. De equitibus aliquid indicaſſe Vir
videtur :

Lib. XI. *Ductores Teucrûm primi, & delectâ juventus,*
Conſilium ſummis regni de rebus habebant.

Ut quid enim *juvenes* conſilia tam arduo miſcet, niſi
ſideratione Romani moris (ita poëta hic amat) quo
tes admiſſi? Qui ferè è juventute.

„ *Iſti autem rurſus eligunt totidem, quos Uragos dic*
Qui Vragi Polybio. Qui autem *iſti*? Centuriones, ut videtur, jam lecti: il
quam *Uragos* ſibi legunt. Sed quos? Et quo Latino n
An agminis coactores? ne dictos? Jamdiu equidem ambigo & quæro. Si Gr
nicam vocem intueor, dixerim eſſe *Agminis coact*
Cap XLV. Horum cùm alibi, tum in Suetonio, mentio : *Renunti*
coactum agmen, ſicut erant, loricatos ad diſcumbendum a
tatus eſt. Atque hi profectò à fine & à tergo curant. S
men hos intellegit, & ii ordinarium hoc munus; mi
non ab hiſtoriæ aut militiæ ſcriptore dictum aut tract

An

Digitized by Google

An magis eſt *Optiones* hîc accipi? Quos ipſe cùm Græco verbo reddere non poſſet, ſimili notificavit? Credo hos eſſe. Eò magis quòd à Centurionibus lectos dicat: & ſunt ſane iſti ſubſidia & velut vicarii Centurionum. In Feſto: *Optio qui nunc dicitur, anteà dicebatur Accenſus. Is adjutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui ex eo tempore, quem velint, Centurionibus permiſſum eſt optare, & nomen ex facto ſortitus eſt.* Clariùs ſcribatur: *qui, ex quo tempore.* Nam hoc ſentit dixitque Feſtus, anteà *Accenſum* dictum, cùm Tribunus eum daret: ſed poſtquàm Centurioni optandi eligendique jus fuit, factum *Optionem.* Nonius ſimiliter: *Optiones in cohortibus, qui ſunt honeſti gradus, ut optatos, quod eſt electus.* Et Vegetius: *Optiones ab optando appellati, quòd antecedentibus ægritudine impeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarii ſolent curare.* Quod aliquid etiam pro Polybii verbo. Nam ſignificat ipſos Centuriones anteceſſiſſe, iſtos à tergo fuiſſe. Et an fortaſſe in acie ſic poſiti? Opinor, etſi teſtibus haud firmem. Horum & Varroni mentio: *Optiones in turmis, Decurionum; & cohortibus, Centurionum appellati.* Item priſco lapide: BENEFICIARIUS. TRIBUNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTURIA. In Procopio Latino facto: *Gezon erat quidam inter pedites, ejus ordinis, quos Optios Romani appellant.* Sed & Tacitus inter officia militaria nominat, *Proculum teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium Optionem eorundem:* paullo alio tamen, ut videtur, ſenſu. Sed in id ævum nunc non inquiro, & aliquid ad Tacitum dixi. An iſti noſtri ſunt, quos *Succenturiones* Livius? Ita enim bello Latino: *Centurioni primipili permiſſum erat ab Conſulibus, ut Succenturionem quem vellet legeret.* Credam; & hinc eſſe originem rei, à bello inquam Latino, occultè ab eo tactam. Nam anteà, inquit Feſtus Tribuni dabant: nunc permiſſum, *legeret quem vellet.* Video & in Dione Caſſio ἑκατοντάρχας καὶ ὑπομείονας jungi: id eſt ad verbum, *Centuriones & ſub-minores:* quaſi dicas *Vicarios aut Procenturiones.* Ita acceperim: & notat, eos à Cæſare in Senatum etiam lectos. Simile in Tribunis & Ducibus fuit imo ævo, quorum *Vicarios* in Cæſareis ſcriptoribus ſæpe leges.

An Optiones? | Qui ſint iſti. | Reſcriptus obiter Feſtus. | Lib. II. cap. VII. | IV. de L. L. | Lib. II. Vandal. | I. Hiſt. | Succenturiones. | Lib. VIII. | Lib. XLIII.

Attribuunt cuique parti ex viris jam electis duos duces.] Pars hîc manipulus eſt: tales in legione triginta: & in quoque duo duces ſive Centuriones: quid ergo clarius quinquaginta eos eſſe? Mentem aut oculos alibi habuerunt, qui non viderunt. Sed & ii verbis his refutantur, qui unum *Primopilum* fuiſſe volunt tantùm: unde enim ſemper erunt? Unde *cuique parti duo?* Quod hîc dicitur. Livii locus qui eos inducit, eſt: *Duo Primipili ex utraque acie inter Triarios erant, Romanus corpore haud ſatis validus,*

Latinus viribus ingens, bellatorque primus. Sed non
tentia, duos tantùm fuiſſe, id eſt unum in quaq
(id verò non poteſt. Nam quattuor ibi legiones R
næ erant) ſed duos tales, cum notis valetudinis &
ris adſcriptis.

„ *Appellant Ordinem & Manipulum & Signum.*
verti, & videtur manifeſtò Polybius de Manipulo ta
loqui. Alii tamen malunt, *Appellant Legionem, Coh*
& Manipulum: nempè, inquirunt, pro variâ inter ſ
tium illarum compoſitione & juncturâ.

„ *Centuriones & ordinum ductores.*] Ipſa Latina v
Greco eſt χεντυρίωνες : ſed adſpiratè ſic ſcripta. C
Lib. I. quia ſic ſolet illa ætas. Fabius: *Chorenæ, Chenturiones*
chones adhuc quibuſdam inſcriptionibus manent.

„ *Eligunt duos vigore animi & corporis præſtantes S*
Quot ſigna in manipulo. *feros.*] Ex hac ſcriptione clarum videatur, duo ſig
quoque manipulo fuiſſe. Nec aliter è Livio, *qui in C*
Duo vidi-ri. ne locat, id eſt dimidio manipulo, *Centurionem & Ve*
rium unum. Videtur & Vegetius facere: *Antiqui coh*
Lib. VIII. *in centurias diviſerunt, & ſingulis centuriis ſingula vexilla*
Lib. II. cap. XIII. *ſtituerunt.* Dat ecce ſingula ſingulis Centuriis: atq
manipulo centuriç duæ. Ipſe *Vexilla* dicit, ſicut & Li
Vexillarium? Non quia revera vela aut panni fuerint (n
mi certe aut lapides non oſtendunt) ſed *quia conf*
An fortè & unicum. dunt, & cum *Signi* voce miſcent. Nam *Vexilla* propriè o
non niſi equitum. Hæc ita dixerim, ſed non ſine *retra*
tione & dubio aſſenſu. Nam profectò nimia videtur
gnorum illa pluralitas, ut fuerint in legione ſolâ, pedit
ſexaginta; equitum dena. Nam ſingulis turmis ſigna
fuiſſe, non videtur ambigendum. Adde jam Socios :
valde creſcent. Hęc igitur tot ſigna an non *confuſi*
IV. de L. L. fuerint? Accedit Varronis auctoritas, qui aliò duc
Manipulus, minima exercitus manus, quæ unum ſequi
ſignum. De uno ait, non duobus. Ipſe Polybius, Manip
lum paſſim Σημαίαν, id eſt *Signum* vertit & appellat: ſ
Signum, non Signa. Quid quòd una modò legionis Aqu
la, & ea Primopilo commiſſa? Cur non hoc exemp
in ceteris? Denique Cęſar etiam fortaſſe nos huc *incline*
Qui prœlio Pharſalico *relata ad ſe* ſcribit, *centum oct*
III. Civil. *ginta ſigna militaria, aquilas novem.* Atqui legiones Pon
pejanç illic undecim ſteterant: ergo ſigna manipulo
rum circiter *ſexcenta ſexaginta*, ex priore illâ ſente
tia: quòd minimè convenit in numerum Julianum.
enim novem aquilæ captæ: quæ ratio aut proportio, u
tantùm *centum octoginta* è reliquis? Magis autem ea
ſi unum modò ſignum manipulis demus, & tot capta
faciamus è *trecentis triginta.* Minutè hæc deduco: qui
referti

Digitized by Google

ſert? Non alii inquiſiverunt, & ſemel hæc ſcire cupido eſt, non quia delectet * περιεργάζεσθαι. Quid ergo aſſero; nihil firmiter, ſed propemodum unicum uni manipulo fuiſſe. Ad Polybi & Livii dico, duos quidem Vexillarios dari: ſed non conſequi neceſſario de duobus vexillis. Poſſunt enim ita dari, ut alter alterius vicem obeat in defatigatione (gravia enim hæc ſigna) aut etiam in morbo. Quæ ipſa cauſſa in Centurionibus duobus à Polybio expreſſa. Ad Vegetium, parùm is movet. Nam ejus ævo manipuli veri & veteres deſierant, eorumque vicem Centuriæ jam erant. Siſtit tamen iterùm Livius, qui diſertè tria Vexilla in tribus Ordinibus ponit, libro octavo, verbis ſuprà, ubi de Triariis, Rorariis, & Accenſis. Itaque hærere me fateor, nec jurgium hoc diſcingere. Quidquid ſit, illud arbitror, in poſtremo Genere, id eſt Triariis, non niſi ſingula ſigna ſtetiſſe. Argumento ab unâ aquilâ; tum etiam quia exiguus ille manipulus, & numero non niſi unus ordo: atque ita Livius olim, cùm Rorarii & Accenſi adjuncti, non niſi unum Vexillum donat. Credo igitur manſiſſe.

„ *Qui prior electus eſt, præeſt dextræ parti.*] Alio ſenſu hic *pars*, & ſignificat *Centuriam* ſive *Ordinem*, id eſt Manipulum dimidiatum. Valde autem notanda hæc Polybii, ex quibus quomodo de ordine & dignitate Centurionum expediamus? Numquam ſatis certò. At nunc mihi omnia clara, & efficiam ut etiam tibi, ſi lubet attendere. Aud. Lubet? Ardeo. Numquam magis hæreo, quàm cùm iſta in Hiſtoriis lego, de promotionibus ad altiores ordines, de primo Principe, octavo Haſtato, & talia. Plene hæc ſemel tu & plane. Lips. Faciam, ſed vereor ut tenuia intercurrant, ad quę non erigitur vulgus. Sed hoc ſeponam, tibi canam & paucis. Ordo Centurionum triplex, *A Numero, à Genere, à Situ*. *A Numero* eſt, qui in ipſis Manipulis aut cohortibus. Et ut illi atque iſtæ non niſi Decimæ, ſic Centuriones. A primo ad hunc numerum deſcenditur, nec itur infrà. Honeſtiſſimi autem ſemper, quod liquet, prima, & ſic deinceps. *A Genere*, qui in ipſâ cohorte, unâ ſpectatur, & honeſtior Centurionum ille qui eo honeſtiore. Exempli cauſſâ. Sex ſunt Decimi in cohorte Decimâ: duo in Haſtatorum manipulo, duo in Principum, totidem in Triariorum: qui honeſtiſſimi? Triariorum haud dubiè, tum Principum, ultimi Haſtatorum. *A Situ* denique, quod eos qui ejuſdem Numeri, Generis, imò Manipuli ſunt, ſpectat. Exempli gratiâ. Quod diſcrimen aut præitio inter duos *Primos pilos*, duos *Octavos Haſtatos*? Iſtud, quod Polybius in verbis ad quę commentamur promit, ut dignior ſit qui *præeſt parti ſive ordini*

Margin notes: * ἀργυρεῖν. — *Diviſio & diſcrimen Centurionum.* — *A Numero.* — *A Genere.* — *A Situ.*

Digitized by Google

ordini dextro. Qnir ille; certus, inquit, & ſine contr-
ſiâ ſemper, qui primus electus eſt in electione p
Ut totum me aperiam, & diffundam vel ex ſup
cuo, vide. Sunt duæ electiones (antè dictum:) &
re eligebant Centuriones triginta: nempe in qu
Genere decem itum iterum triginta, diviſione eâdem.
omnes qui primi, ſecundi, tertii, in tali Genere in tali
pulo, priore electione dicti; ii præerant dextræ ce
& hoc aſpectu in eodem Numero, Genere, Ma
digniores. Hæc intellegi à te cenſeo: firmanda a
luſtranda ſunt exemplis. Eo promptius, quod qua
in tenebris ſunt aut lite: obſcura dico, aut incerta
Numeros & Genera ſpectant (jungi enim ferè ſo
iſta. Livius de Sp. Ligultino, in concione ad popu
quæ tota ſine hac notitiâ obtenebrat: *Virtutis cauſſa*
T. Quinctius Decumum ordinem Haſtatum adſignavit.
runt rudimenta ejus militiæ, & ideò pro magno
rat, ordinem ſibi adſignatum, etſi ille vilis & i
Cicero: *Naſennius Cretenſi bello, Metello Impera*
octavum Principem duxit. Atque obiter in his tali
Princeps aut *Haſtatus* eſt ipſe ordo. Quo etiam
do Ovidius.

--- -- *Haſtatos inſtituitque decem:*

& dictionis talis pluriſariàm exempla. Neſcio an
in Cæſare: *Q. Fulginius ex primo Haſtato legionis du*
cimæ. Quid enim aliud vult, quàm Centurionem
ſe è ſequentibus apparet) in primo ordine ſeu mani
lo Haſtati? Tamen novitia & ſuſpecta locutio, n
nego ut multa in hodierno Cæſare: & an non fuit,
Fulginius Centurio primi Haſtati? malim, & puto: ca
ſamque corruptioni dederit nota, quâ ſculpi & ſc
Centuriones ſolent vulgo. Millies in lapidibus eſt,
curvatur in modum vitei flagelli. Nam vitis ſcilicet i
ſigne Centurionum; eoque hac formâ illum notaba
Id in X. litteram aut *ex* præpoſitiunculam tranſiſſe, n
novum. Phraſis ſane vulgata nova, nec nunc m
tranſmittenda. Video etiam nominari ſine notâ N
meri, cum illâ Generis tantùm. Ut in Floro: *C. Min*
cius quartæ legionis Haſtatus. Sed quis intellegitur erg
κατ' ἐξοχὴν ipſe primus. Oroſius docet, qui de eâdem
& homine: *Minucius quartæ legionis primus Haſtatus.*
mile in Livio: *T. Pedanius Princeps tertiæ legionis*: ac
pe primum, & ipſe ante ſic dixit. An eo ſenſu Suid.
Πελιγνὸς, ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως παρὰ Ῥωμαίοις: *Princeps, d*
agminis apud Romanos? An præſtat ſimpliciter interpr
tari de quocumque Centurione Principe? & certe
facit. Exempla aliquot utriuſque prioris diſcriminis h
be

Marginal notes: *Duplicis electionis effectus.* — *Exempla priorum diſcriminum.* Lib. XLII. — Epiſt. ad Brut. *Haſtatus pro Ordine.* — II. Civil. — *Divinatio in Cæſare.* — *Nota Centurionum.* — Lib. I. cap. XVIII. *Haſtatus, pro primo haſtato.* Lib. IV. c. I. Lib. XXV.

Digitized by Google

bes: etiam ultimi iſta. Livius in eâdem oratione Liguſtini: *Hic me Imperator dignum judicavit, cui primum Haſtatum prioris centuriæ aſſignaret.* Iterùm ibidem: *Mihi primus Princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus.* Cur utroque hic de *prioris centuria* diſertim, niſi quia honeſtior, & eſt hæc ipſa quæ Polybio *dextra?* In eandem mentem Cæſar: *Omnibus primæ cohortis Centurionibus interfectis, præter Principem priorem.* Brevius dictum, ſed æquiparat: *Princeps prior*, & *Centuriæ prioris*. Vereor ut in Livio hic corruptiuncula: *T. Pedanius Princeps primus Centurio* Utro modo vis diſtingui? *Princeps primus?* bene eſt, ſed tum *Centurionis* vox nónne vacat? An *Princeps, primus Centurio?* non potes, & falſum fit: quia Primopilo hoc convenit, eſſe *Centurionem primum.* In notæ fidei libro repperi: *primo Centurio*: parùm eſt, ſed tamen vacillatio dat ſuſpicari ne fuerit, *primæ* aut *prioris centuriæ.* Nam & *primæ* non male aſpectu ad omnes inferiores viginti. En exempla hujus diſcriminis quoque habes. Sed jam ad promotiones eamus, quas tangit Cæſar ſed non explicat, in his verbis: *Erant in eâ legione fortiſſimi viri, qui jam primis ordinibus appropinquabant, T. Pulfio & L. Varenus. Ii perpetuas controverſias inter ſe habebant, omnibuſque annis de loco ſummis ſimultatibus contabant.* Obſervare potes diuturnas, & ut ipſe ait *perpetuas* has contentiones de loco fuiſſe, *omnibuſque annis* repetitas. Quid ita? quia non ſaltu, ſed gradu promovebantur, & ab infimis ordinibus perveniebant lento pede ad primos. Id qui factum, quæro. An per Genera aſcendebant? exempli cauſſa, ut à *Decimo* Haſtato ad *Nonum*, & ſic conſequenter ad *Primum*? tum retrogradi à *Decimo* Principe ad *Primum?* denique à *Decimo* pilo ad *Summum?* Hæc non opinor, nec admitto. Per cohortes & manipulos magis eſt promotionem iſtam factam: hoc modo. Erant decem cohortes; infima *Decima*, & in ea tres manipuli: in quoque horum duo Centuriones. Iſti omnes Numero pares, Genere impares: ideoque prima promotio in eodem Numero & Cohorte, à manipulo ad manipulum, ſive à Genere ad Genus fuit. Puta, à *Decimo Haſtato* ad *Decimum Principem*, ab iſto ad *Decimum Pilum*, Tum expleta eâ cohorte, Numero aſcendebant, fiebantq; Noni, mox *Octavi*, & denique *Primi*. Cùm jam illic, à *Primo Haſtato* ad *Primum Principem*: à *Primo Principe* ad *Primum pilum ibant.* Hæc cùm ratio & analogia conſideranti ita ſuadent, tum & firma auctoritas Vegetii, iſta: *Vetus conſuetudo tenuit, ut ex primo Principe legionis promoveretur Centurio primi Pili.* Si ita eſt, & non ex *ſecundo Pilo*; convenienter profectò de toto illo ordine di-

Exempla de Sin. Lib. XLII.

III. Civil. *Cæſar explicatus.* Lib. XXV. *Livius ambiguè correctus.*

Promotio Centurionum. V. Galliæ.

Quo ordine.

Partim explicatum.

Lib II. cap. VIII.

Digitized by Google

digeſſi. Cùm igitur Cæſar ait; *primis illos ordinib* *propinquaſſe*: ſignificat in *ſecundo Principe aut Pila* in cohorte inquam ſecundâ: id certamen pluribu fuiſſe, quia pariter aſcendebant, & in pari virt nixi præire, non præibant. Nam virtutis ſæpè hi

Virtus rumpebat ordinem.

ctus, & ea eximia ad primos etiam locos ſaltu tradu O bona contentio! ô arcanum & utile militiæ firma tum! ſic in Cæſare: *Centuriones, quorum nonnulli ferioribus ordinibus reliquarum legionum, cauſſâ virtut ſuperiores erant ordines hujus legionis traducti, ne antè pa laudem amitterent, fortiſſimè pugnantes conciderunt.* & indicat, traduci aliquando de legione in legione lere. At de ſaltu promotionibus: exemplum in Sp. L ſtino, apud Livium: qui à *Decimo Haſtato* ad *Pri* traductus; ab iſto ad *Primum Principem*; iterùm ab iſt *Primum Pilum.* Hæc omnia virtutis cauſſa: etſi militia nondum continua, nec ita ordinariæ promotic At Cæſaris ævo jamdiu erant: ideoque magis inſigni ex plo Scæva ille apud eum; qui cùm ſe facto probaſſet humanæ virtutis, & poſteris quoque ſtupendo: ſta

III. Civil

hunc Imperator *ab octavis ordinibus ad primum pi traduxit.* Ita ipſe Cæſar ſcribit, nec diſtinguit bus *octavis*, Haſtatorum, Principum, an Pilanor Quid opus? inter imos ille ordo totus erat, & longè à

Lucanus illuſtratus.

mo: ideoque & *longum ordinem* Lucanus dixit. In eâc enim re, de eodem Scævâ.

——*Latiam longo gerit ordine vitem*:

id eſt qui longinquus, & tardæ promotionis, proc

Et Frontinus. Lib. IV. cap. VI.

metâ. Hoc ſenſu & Frontinus, de Veſpaſiano Princ *Cùm adoleſcentem honeſtè natum, anguſtiarum rei famili cauſſâ ad longiorem ordinem deductum reſciſſet; cenſu conſt to exauctoravit.* Laudatur humanitas ejus Principis, cùm ordines tunc (ſuprà monui) à cenſu aſſignarent tenuem quendam, etſi ſtirpe honeſtum, ad infimos o nes detruſum videbat: è quibus cùm lentè debuiſſet aſce dere & emergere; liberalitate potiùs illum juvit, & mi tiâ ſolvit. Sunt iidem, *inferiores* aut *infimi ordines* ut Cæſ

Inferiores ordines. II. Civil Eodem libro. primi ordines.

ri: *Q. Fulginius ex primo Haſtato legionis duodecimæ, q ob eximiam virtutem ex inferioribus ordinibus ad eum l cum pervenerat.* Eidem: *Fabius Peligæus ex infimis ord nibus de exercitu Curionis.* At contra, *primi ordines* ſun illi in cohorte *primâ*: *Primus Haſtatus* uterque, *Prim Princeps, Primus Pilus.* Non aliter acceperim, quo ties, *primorum ordinum Centuriones* lego. Ut in Livio

Lib. X. II. Gallic. III. Hiſt.

Legati Tribunique & primorum ordinum Centuriones appr bavêre. In Cæſare: *Legatos primorum ordinum Centurio nes ad Cæſarem mittunt.* In Tacitio: *Urgebatur maxim*

ſept

Digitized by Google

Legio nuper à Galbâ conſcripta, occiſi ſex primo
Centuriones. Nota & numerum: ſex, inquit,
omnes interfecti in cohorte primâ. Idem eſt, cùm
ordines pro ipſis Centurionibus talium ordinum, c
compendio quodam dicunt. Uti Cæſar: *Cum à Cottâ p*
que ordinibus acriter reſiſteretur. Iterùm: *Labienus Ti*
primiſque ordinibus convocatis. Apagete
correctores. Hæc munda & bella ſunt, & Livio quoque
ipſe *cum Tribunis primiſque ordinibus vadit ad con*
tranſitus. Sed & Frontino imitata: *Imperavit*
primis ordinibus, & centurionibus. Ubi tamen
à Centurionibus: ſed hoc ſenſu, quòd illi ex
alios, non gregales: & valet, *ceteriſque Ce*
At enim *primum* etiam *ordinem* ſingularie l
In Tacito: *Juſtus Catonius primi ordinis Centurio,*
Velleio: *Non incruentis Centurionibus, qui etiam prim*
cecidere. Et quia de uno ordine, magis eſt pri
primum capi, id eſt ipſos Primopilos. Qui v
principeſque *ordinum?* nam & hos in Livio obſervo: *Trib*
que ordinum nominatim ad pugnam ſecum ite
re. De Imperatore qui ſuos excitat: & p
cohortis primæ maximè affatum. Idem pa
, *Centurionum Principes. Non jam ſenſim, ut an*
Centurionum Principes poſtulant. Sunt iſti quo
imorum ordinum, & poſtulata edita probabile
r cujuſque Generis primos. En pervenimus jam
icem, & de ipſo Primopilo magnâ & invidendâ m
i dignitate, ſeorſim aliquid dicamus. Is appella
r variè. *Centurio primi pili,* ut in Livio: *Populus d*
ionem ædis dat M. Plætorio Centurioni primi pili. C
tiſſima ejus mentio in Livio, & ſtatim à partâ lib
e: ut appareat hunc ordinem, quod ad* intricata
vi monuimus, vel hoc teſtimonio perpetuum Ro
ſſe. Non ipatur deinde crebrò. Ut Vellejo: *Primi*
Centurionem, nomine Vibullium, fuſte percuſſit. Cæſa
P. Sextius Baculus primi pili Centurio. Dicebatur & S
pliciter *Primipilus, Primopilus,* vocibus coalitis & junc
Cæſar: *Primipilo P. Sextio multis vulneribus confecto.* Li
us: *Duo Primipili in utraque acie erant.* In lapidib
PRIMOPILO LEG. III. & locis ſexcentis. Diceba
& abſolutè *Primus Centurio.* Livius: *Primus Centu*
quem nunc Primipili appellant. Nihil cum aliis mu
Primipili, nempe Centurionem, & repetenda in ſtruendo
vox eſt. Idem ἡγεμὼν τοῦ τάγματος, *dux aut princeps legion*
aliquoties Dionyſio: & στρατοπεδάρχης τοῦ τάγματος, *Præfect*
legionis: itemque Primopilatus ipſe στρατοπεδαρχία. C
m honeſte? quia res ita fuit, & caput ipſe omni

Ce

Digitized by Google

Centurionum, & ductor. Dionyſius de Flavoleio Primopilo, Ἦν δὲ ἀνὴρ δημοτικὸς, ἀλλὰ τῶν ἐπαινουμένων δι' ἀρετὴν καὶ τὰ πολέμια ἄλκιμος, καὶ δι' ἀμφω ταῦτα ἑνὸς τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ᾗ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ἕπεσθαί τε καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει ὁ νόμος. Ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσι. *Erat vir plebejus genere, ſed virtute nobilis, & bello ſtrenuus: atque ab eâ utraque* (duplicem virtutem notâ in promotione) *ſplendidiſſimâ dignitate ornatus in unâ legione: cui ſexaginta centurias ſubſequi, & quod juſſerit exſequi lex jubet. Hos tales duces, Romani patrio ſuo ſermone, Primipilos vocant.* Ait ſequi eum *ſexaginta centurias*: id eſt omnes enim in legione: & ergo etiam in collegam ſuum, nostrum Primopilum, jus aliquod habet. Nam de Dextro accipienda, & ſummo: niſi tamen in ... rium hoc inhibuere per vices. Ait & *juſſa ejus ex... debere.* Ergóne aliis imperat? non jure profectò ... more: ſuæ dumtaxat centuriæ: ſed quia Impera... ſæpe mandata aut Tribunorum per illum edebantur vulgus. Etiam in acie, in agmine, illum adſpe... bant, & ad ejus nutum ſiſtebant aut procedebant: ... quia aquilam regebat, primum ſignum. Dionyſius docuerit Lectorem intentum, de L. Siccio: Ἐτέρᾳ πάλιν ἀγῶνος συστάντος ἐν ᾧ τόν τε στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος μὲν συνέβη πεσεῖν, καὶ τὸν ἀετὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τόν τε ... ἀγωνισάμενος, τόν τε ἀετὸν ἀνεσωσάμην, καὶ στρατοπεδάρχην ἔσωσα. ὃς ἐμοὶ τῆς τότε βοηθείας χάριν ἀποδιδοὺς τῆς ἡγεμονίας τοῦ τάγματος ἀφίστατό μοι, καὶ τὸν ἀετὸν ἐδίδου. *Alio iterùm prælio, in quo Præfectum legionis noſtræ contigit cadere, & aquilam venire in hoſtium poteſtatem, ... pariter pugnans & aquilam ſervavi, & Præfectum ... pui, qui gratiam mihi auxilii ejus referens, ducatum ... gionis ceſſit, & aquilam dedit.* Hîc verti ab aliis στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος, *Tribunum qui caſtris & legioni præerat*, video: ſed *Primopilum* intellegi veriſſimum eſt, nec aliud, quam *Primopilatum*, ipſam στρατοπεδαρχίαν, de qua infrâ addit Argumentum certum, quòd nihil horum Tribunum convenit, omnia in Primopilum, quòd Dux *legionis*, quòd *Aquilam cuſtodierit*. Nam cùm alii Centuriones ſua ſigna quiſque aſſiſterent & tuerentur, hic totius legionis aquilam: quod etiam in Vegetio clarum. *Centurio*, inquit, *Primipili non ſolùm aquilæ præerat, ſed etiam quattuor centurias in primâ acie gubernabat.* De aquila, bene & ad vetuſtum morem: de quattuor centuriis, ad novitium. Atque iſte noſter non niſi uni præfuit, & ſuæ. Ad eumdem morem Valerius: *Aquilarum altera vix convelli à Primipilo potuit.* Indicat ita præfuiſſe

Lib. IX.

Omnes centurias ducit.

Aquilæ præeſt. Lib. X.

Vera ſententia Dionyſii expreſſa.

Lib. II. cap. VIIII.

L. I. c. VI.

Digitized by Google

ut etiam ſub iter ipſe evelleret refixam, & Signifero ſuo in manum daret. Quinetiam in ipſa acie adſiſtebat, & tuebatur. Dionyſiana illa ſuprà hoc oſtendunt, tum iſtud Taciti: *Ipſam aquilam Atilius Verus primipili Centurio, multâ cum cæde hoſtium, & ad extremum moriens ſervaverat.* Quia igitur aquila in Primopili tutelâ, & ei velut aſſignata; inde manavit, ut Aquila pro ipſo illo munere & Primopilatu uſurparetur. A Plinio: *Centurionem in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas.* Id vero eſt, vitis inſigne Centurionatus, & ea per tardas promotiones & adſcenſus tandem perducit ad Primopili aquilam. Et velim inibi *lætas*, quam *lentas aquilas*: tum quia de lentis ordinibus jam dictum, tum etiam quia re lætæ ipſa & lætificantes, ob *præmia*, ut loquitur, *opima*. Non enim dignitas ſolùm, ſed opes adjunctæ: ideoque *locupletem aquilam* hoc ſenſu, mihi quidem, Juvenalis dicit: III. Hiſt. / *Aquila de Primopilatu.* / Lib. XIV. cap. I. / *Plinius explicatus.*

Ut locupletem aquilam tibi ſexageſimus annus
Adferat. — Sat. XIV.

Oſtendit, quod Plinius, tardum eſſe Primopilatum, & poſt gradatim ordines (ſi morem ſpectes, & niſi virtus perrumpat) decurſos: ſed tamen præmiis inſignem. Mihi inquam, poëta & meis auribus hoc ſonat: Scholiaſtę veteri aliter, qui de Signifero hoc accepit. Atqui nec illa tanta dignitas nec tanti quęſtu. De iſtâ, etiam Martialis. *Item Juvenalis.*

Grata Pudens meriti tulerit cùm præmia pili. Lib. I.

Quæ præmia? in pecunia primum, quam certam iis definivit Auguſtus, & quam Papinianus tetigit: *Pater filiam ex ratione commodorum primi pili trecentos aureos accipere voluit.* Ad quam & Suetonius adſpexit, cùm ſcribit Caligulam, per improbam avaritiam, *ple. iſq; Centurionum maturis jam, & intra pauciſſimos quàm conſummaturi eſſent dies primos pilos ademiſſe, cauſſatum ſenium cujuſque & imbecillitatem.* Scilicet præmia magna Primopilorum vel ex eo colligas, quod gregariis etiam militibus ſatis ingens ſumma definita: de quâ * alibi dictum. Pecunia igitur primum, fortaſſe pro cenſu equeſtri: certe adjunctus is honos, & pro equite erant, qui Primopilatu functi. Martialis: *Præmia Primopilo.* / Lib. XXIV. De adim. legat., Cap. XLIV. / * Ad I. Annal. Taciti. / *Dignitas equeſtris.*

Si ſine me ſoſpes Latias reveheris ad urbes,
Et referes pili præmia clarus eques.

Ovidius de æmulo ſuo in amore:

Ecce recens dives parto per vulnera cenſu,
Præfertur nobis ſanguine factus eques. III. Amor eleg. VIII.

Rem, ait, indignam, quod mea puella præponit mihi ſtirpe equiti, hunc novitium à militiâ factum. Itaque de eodem:

Læva manus, cui nunc ſerum malò convenit aure
Scuta tulit.

Oſtendit equitem, ab inſigni & anulo aureo. Den
clariſſimè ad primum pilum hęc refert, cum indig
unculâ:

Diſcite qui ſapitis, non hæc quæ ſcimus inertes,
Sed trepidas acies & fera bella ſequi.
Proque bono verſu primum deducite pilum.

AUD. Interpello. Et bonâ fide, an non hodie, cum
tâ, hoc liceat? quando nullus honos artibus à quibu
rus omnis honos. Nam ſine iis quæ fama diuturna? L
Omitte. ---- * Τί δάκρυον ἔνδον ἐγείρεις; Tale ævum e
memento Καιρῷ λατρεύειν, μηδ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισιν: *Tempo*
ſervire, nec adverſarier Auſtris. Deus eſt qui hæc dir
alibi alia excitat aut deprimit, bona, mala, ut ei viſ
Quis legem dabit? tu querelę tuæ, ſi ſapis, & ego ſerm
huic ne evagetur. Habes de Primopilatu, ejuſque hon
aut commodis: ad quę Suidas etiam adſpexit: Πριμοπ
ελος, τὸ μεῖζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ Ῥωμαίοις:
mopilarius, maximam inter milites dignitatem habens a
Romanos. Cetera bene, ſed non ipſa voce, confundi
nim *Primopilarem*, cum *Primopilo*: id eſt qui habuit dig
tatem, & qui habet. Nam certum eſt Romano uſu dici P
mopilares qui fuerunt, ut *Conſulares*, & tales. Taci
circumſcribit: *P. Actium primi pili honore perfunctu*
Sunt & in utroq; legum Codice (Juſtiniani & Theodo
Primopili: ſed, ne erres, diverſi ab iſtis. Illo ævo (ſic p
raque mutant) miniſterium magis fuit, quàm honor:
ſic dicti *qui ad paſcendos milites ſollenniter ad limitem*
ſtinantur. Ita in Theodoſiano leges, & ibidem *paſtum p*
mipili. Facitne quod in lapide veteri: LEGIONEM. PAVI
Sed quia olim quiddam eximium, petitum ambitioſe
repetitum. Atque adeò Tribuni ipſi, poſtquam defu
cti, capiebant. Livius *Additum legi; ne quis ubi Trib*
nus militum fuiſſet, poſteà ordinum ductor eſſet. Id prop
P. Salonium, qui alternis propè annis & Tribunus militu
& primus Centurio erat, quem nunc Primipili appellan
Lex igitur iterare vetuit, ſed poſt Tribunatum: alite
nihil obſtitit. Itâ in Livio *Sp. Liguſtinus, quater primu*
pilum duxiſſe gloriatur: atque inibi quintùm ducit. In V
lerio: *Cornelius virtutis nomine quater honore primipili a*
Imperatoribus donatur. Denique in Livio: *Septimùm*
primum pilum jam Tullus ducit. Septimum, dico; u
iterationem tantum, non numerum deſignet: etſi al
aliter, & volunt *ſecundum Primumpilum*, *Tertium*, & de
inceps dici: qui totum ſcilicet ordinem non *Pilum*, ſe
Primumpilum appellant. Alius viderit, ego me credo li

qui

Margin notes:
* *quid excitas lacrymam dormientem?* Phocyl.
Primopilaris quis.
XII. Ann.
Alii Primopili poſteà.
Lib. VIII Tit. IV. L. VI. & VIII.
Qui militem paſcunt. Olim iteratus hic honos.
Lib. VII.
Lib. XIII
Lib. VI. c. I.
Lib. VII.

Digitized by Google

...dum hoc ſatis è turbido de Centurionibus reddidiſſ... ...id minùs tamen depuravi, poſce. AUD. Tu verò no... ſolùm omnia, ſed præclarè. Quem te dicam... Memoriæ dolium exhauſiſſe mihi videris. LIP... ...onâ fuiſſe me, ad audientium admirationem, no... : ſed anni & morbi hęc talia deprędantur. T... ...ſiquid voles, non de me. AUD. Approbè omnia... ...quidem ſenſu. Requiſivi tamen inter exempla d... ...us, *Secundum* aut *Tertium pilum*, aut tale: nec de... LIPS. Ut rem tibi dicam, non repperi, & in eâ enun... ...one hæſito. Probabile tamen eſt fuiſſe, ſic ut dici... ...um, *Secundum Pilum*, ab exemplo ordinum aliorum... quidem in Vegetio *Triarius Prior*, & vidi qui parite... ...et *Triarium ſecundum*, & *Tertium*: ô quam van... ...n Vegetius (ipſum vide) longe hoc in aliam mentem... ...otus hic ordo tunc alius, ut aliàs docebo.

DIALOG. IX.

Tribuni ſmilitum, eorum electio, item diſcrimina, munia, inſignia.

...OXIMOS à Centurionibus Tribunos pono, qui... ...t illi Manipulis, ſic iſti legioni toti præfuerunt. To... ...co: nec enim certæ ejus parti. Ne moveat, quod Gr... ...ιλιάρχας, id eſt *Millenarios duces* paſſim vocant: à ſim... ...dine aliqua eſt, non à veritate. Nam quia in Macedo... ...m Græcorumque exercitu, ſupra Centuriones Mille... ...erant: ideo traduxerunt ad Romanam militiam... ...ia nominis non reſpondet. Illi ipſi Chiliarchæ... ...acedonas quando cœperint, Q. Curtius exponi... ...exandro id fuit, *Singulis millibus peditum*, aut *pra*... ...*erant, Chiliarchas vocabant. Tunc primum in hun*... ...*m copiis diſtributis. Namque anteà quingenariæ c*... ...*uerant, neque fortis ad iis præmia ceſſerant.* Ita leg... ...t, non *geſſerant*, ut vulgò: quoniam adſignific... ...rchias iſtas dari ex virtute cœptas, antea non f... ...Diſtributio autem talis in legione Romana null... ...ive Genera videas, ſive Cohortes. Illa quattuo... ...n, iſtæ decem: at Tribuni ſex fuerunt: quomod... ...Sed enim legio poſtea ſex millia habuit. Scimus... ...c manet, per millenarios numquam diſtributam... ...n ecce & Latini Græcos imitantur, & Varro Ata... in pulcherrimo carmine præfatur:

At nos congeries obnubit turbida rerum,
Ferrataque premunt milleno milite curæ.

Potui...

Digitized by Google

Potuit aſpectus tamen eſſe ad ſex illa millia, non r
cùm & Tribuni ſex eſſent. Sed imperium tamen cur
ne. Et bene Horatius:

Quod mihi paruerit legio Romana Tribuno.

Tribuni unde. Bene totam legionem ſibi vindicat, quia bini & bin
perabant ei per vices. Apud Latinos nomen iis à t
IV. de L. L. in Var. *quòd*, ut Varro ait, *terni è tribus tribubus Ramnium, Luce
Tatium olim ad exercitum mittebantur.* Quod non
(Turnebo viſum) ternos è quaque tribu captos:
ſed è tribus. Nam initio hic numerus, qui unà cum leg
poſteà auxit. Creavit autem eos primo Romulus: eju
exemplo reges & conſules, ut opinor, donec & pop
A populo quando primùm. in hunc honorem jus ac ſuffragium ſibi ſumſit. *Id fac*
ex Livio colligimus circa annum Urbis *trecenteſim
nonageſimum tertium. Cùm placuiſſet*, ait Livius, *eo a*
Lib. VII. *Tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri (nam & an
ſicut nunc quos Ruffulos vocant, Imperatores ipſi facieba
ſecundum in ſex locum Manilius tenuit.* Quibus verbis u
Livii ſententia. mis non ille ſenſus, quaſi duodecim tantùm Tribuni t
creati in legiones quattuor, eorumque partem medi
populus creaverit: non aſſentior erudito Sigonio
cenſenti: ſed quod è locis viginti quattuor, ſex tantù
exigua quędam pars populo deciſa. Ipſe Livius hoc a
docet, cùm pòſt annos paullo plus centum (hoc eſt, an
Lib. IX. CCCCXLIV.) iterùm mutatum narrat, atque ait: *D
imperia eo anno dari cœpta per populum, utraque ad rem mi
tarem pertinentia. Unum, ut Tribuni ſemideni in quattu
legiones à populo crearentur, quæ anteà per quàm pau
ſuffragio populi relictis locis, Dictatorum & Conſulum fi
fuerant beneficia.* Scribit populum anteà *perquàm pau
locos* habuiſſe: non ergo dimidios, ut voluit ille. Et abſu
dum etiam ſit, legionem tunc quæ ſupra quattuor mill
non niſi tres Tribunos habuiſſe: aut ſi ita, Livium de a
gmento poſt non tradidiſſe. Nam quod idem ille hîc *ind
cari augmentum* cenſet, clarè aliud eſt: nec auctum Tr
bunos eunt, ſed populi loca. Itaque anteà pars quart
relicta populo, id eſt ſeni: nunc pars tertia Conſulibus,
ſenoſdenos ipſe ſibi ſumpſit. Multos annos ita manſit, do
nec minùs idonei paullatim creati à populo, per ambitu
& gratiam, ut ſolet. Igitur bello Perſei Macedonico, cù
Excluſus populus. id in metu. *Conſules*, ait Livius, *ad populum ex S. C. tul
Lib. XLII. runt, ne Tribuni militùm eo anno ſuffragiis crearentur, ſe
Conſulum Prætorumque in iis faciendis jus arbitriumque eſſe*
Mox admiſſus. Sed non id diuturnum, populus jus repetiit, & illo ip
Lib. XLIII. bello (idem auctor) *Tribunos militum non permiſſum
Conſules facerent, populus creavit.* Itaque variabant &
L. XLIV. alternabant, donec *Senatus decrevit* (Livii etiam verb
ut

ulis octo legiones parem numerum Tribunorum Conſules & populus crearent. Æqualis hæc partitio, & numquid in poſterum firma? Crediderim. Certè utrumque genus Polybius noſter ſuprà agnovit, cùm Tribunos in legiones dividit *eo ordine quo à populo, ſive ab Imperatoribus, ſunt facti.* Præmittit *à populo*: & monui illos quoque habitos digniores. Feſtus de his utriſque: *Rufuli appellabantur Tribuni militum à Conſule facti, non à populo: de quorum jure quod Rutilius Rufus legem tulerat, Rufuli ac poſt Rutili ſunt appellati.* Contrà videatur verius: *Rutili, ac poſt Rufuli.* Nam Aſconii etiam ævo Rufuli vulgò dicti. Ille in Verrino Commentario: *Tribunorum militarium duo ſunt genera. Primum eorum qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari ſolent. Alii ſunt Comitiati, qui Romæ Comitiis deſignantur.* Itáne *in exercitu*? Atqui Romæ dilectum Conſules habebant, & ante eum Tribunos oportuit fuiſſe deſignatos. Verè hoc ex Polybio: ſed ſciendum Aſconii, imò Ciceronis ævo, aliter fuiſſe. Perpetuæ jam legiones, nec annuo dilectu ultrà opus, niſi forte in ſupplementa: ita prætores aut Conſules, aut qui pro iis, creabant in provinciis ſæpè. Nam & iſti in annos mutabantur. Sic à Cicerone, cùm in Ciliciâ Proconſul jam eſſet, *Scaptius Tribunatum accipit.* Ipſe ad Cæſarem in Galliam ſcribens, *Trebatio neque Tribunatum neque Præfecturam, ſed benivolentiam petit.* Plura exempla ſicut & iis ipſis temporibus creationis à populo, quæ ſemper honeſta. Cato per illum, ut Plutarchus in ejus vitâ: *Marius item à populo petiit*, ut Salluſtius: ipſi Cæſari *primus hic Romam reverſo per ſuffragia populi honor obtigit*, ut Tranquillus ſcribit. A quibus creati, vides: ſed qui creati? Duplex genus, Equites & Plebeii. Plures ex equitibus, ut in Polybio dictum. Atque ideò Cæſar, cùm *Præfectos Tribunoſque militum ad ſe miſſos*, maritimæ Galliarum civitates in cuſtodiâ habuiſſent: mox inter cauſſas belli recenſet, *injurias retentorum equitum Romanorum.* Equites clarè appellat. Item alibi: *Centuriones ampliorisque ordinis equites Rom. in tribunitium reſtituit honorem*: de his qui ab Afranio ad ſe tranſiſſent. Ubi Torrentii Antiſtitis fidus liber ſine copulâ habet, *amplioris ordinis.* Credo verius fore: *Centuriones ampliori ordini, equites R. in Trib.* ut pro conditione & genere velit quoſque promotos: Centuriones ad altiores ordines, Equites ad Tribunatum. Ita autem iſti ex Equitibus, ut etiam Senatores non rarò ſint electi: præſertim graviore bello. Livius: *Duo Conſulares Tribuni militum cum eo miſſi.* Apud eumdem Senatus decernit, *creari neminem Tribunum eo anno, niſi qui magiſtratum geſſiſſet.* Scilicet ut experientiores bellorum eſſent, & ævi judiciique

Lib. XLIV.

Duplex genus Tribunorum.

Lib. II.

Aſconius illuſtratus.

Tribuni in provinciis facti.

Ad Att. Lib. VII.

Ad Famil.

Cap. V.

Tribuni ex equite.

III Gallic.

II. Civil.

Divinatiuncula in Cæſare.

Tribuni è Senatoribus.

Lib. XLII.

cuique magis maturi. Sed id rarum: alioqui contrà, gradus hic ad Senatorium ordinem erat. Seneca hac me...
Ep. XLVII. *Quàm multos ſplendidiſſimè natos, Senatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit?* De Tribunis ca... aut cæſis in clade Varianâ. Sic Dionis epitome in Domitiano: Ἰούλιος Καλουάστερος χιλιαρχηκὼς ἐς βουλείας ἐλπίδα. *Julius Caluáſter, qui Tribunus fuerat in ſpem Senatoriæ dignitatis.* Hoc fine Auguſtus, *Senatorum liberis protinus à virili togâ latum clavum induere permiſit, militiamque auſpicantibus non Tribunatum modò legionum, ſed & Præfecturas alarum dedit.* Atque hinc illo ævo aliud diſcrimen Tribunorum ſubortum, ut quidam *Laticlavii*, quidam *Auguſticlavii* eſſent: illi qui ex Senatu, iſti qui ex equite nati. Unde que in libris & lapidibus occurrent TRIBUNI LATICLAVII: atque eos Statius intellexit,

Suet. cap. XXXVIII.

Laticlavii Tribuni.

In Silu.

Quem deceat clari præſtantior ordo Tribuni.

Præſtantior ordo eſt ille. At de Auguſticlavio Suetonius Othone: *Interfuit huic bello Suetonius Lenis, tertiædecimæ Legionis Tribunus Anguſticlavius.* Utrumque genus ambitiosè petitum & datum: & quò pluribus gratificari poſſent factum Semeſtre. Cui rei origo à diviſione munerum inter Tribunos, de quâ poſteà * dicam. Ad hanc rem Plinius: *Hunc ego rogo ſemeſtri Tribunatu ſplendidiorem & avunculo ſuo & ſibi facias.* Juvenalis:

Cap. X.

* Lib. V. Dial. X.

Lib IV. Epiſt.

Semeſtres.

Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semeſtri vatum digitos circumligat auro.

Sat. VII.

De Paride ſermo, qui gratioſus apud Domitianum tales hos Tribunatus impetrabat. Ipſe explicat:

Juvenali lux.

Præfectos Pelopeja facit, Philomela Tribunos.

Et appellat ſcitè *Semeſtre aurum*, quia anulo etiam aureo Tribuni utebantur, quod Appianus in Punicis notavit. Ita ego hunc locum interpretor. Quid ego? Scoliaſtes vetus in vitâ Juvenalis ſcribit: *Satyram non abſurdè compoſuit in Paridem Pantomimum poëtamque Claudii Neronis ejus ſemeſtribus militiolis tumentem.* Sic appellat iſta Præfecturas & Tribunatus, à temporis ſcilicet modo. Suetonii locus eſt, in quo ego inclino verbi hoc reponere. *Equeſtres militias ita ordinavit, ut poſt Cohortem, Alam; poſt Alam, Tribunatum legionis daret.* Quid? Præfectura Cohortis & Tribunatus, *equeſtres militiæ* ſunt? Nemo dixerit. Niſi fortè eo ſenſu, ut equitum tunc propria hæc promotio & militia, atque in curiam gradus. Quod haud rejecerim, & Cæſaris, Senecæ ſuprà, ſed & Taciti loca ſunt quæ eò ducant. Tamen conjecturæ etiam noſtræ ſua ratio eſt & *Semeſtres militiæ* approbæ in hanc mentem. Reperio & Tribunos cohortium dici, ut in Cæſare: *Conſenſiſſe Gaditanos cum Tribunis cohortium*: at quia

Claud. cap. XXV.

Suetonii ſortis correctio.

Tribuni cohortium.

II. Civil.

quia ſic in præſidia miſſis aut ſparſis Tribuni præerant? an mutatum aliquid poſt Polybium in numero Tribunorum? quod haud abſonum ſit, & Sociis jam admiſſis in legiones, aucti fortaſſe pro numero cohortium Tribuni. Sanè Scholiaſtes vetus illud Juvenalis —— *curam ſperare cohortis*, explicat *Tribunatum militum*: & in Plinii Epiſtolis eſt, *Tribunus cohortis ſub claſſico fuerat*. Et in ſacra Domini hiſtoriâ, apud Joannem: *Cohors ergo, & Tribunus, & miniſtri*. Et in Principum actis crebro leges, *Tribunos Maurorum, Aſſyriorum, Vocontiorum*, ſociarumque gentium: etſi illi legionum ſemper honeſtiores. Ideo in epiſtola Valeriani, apud Vopiſcum: *Hoſpitia eidem, ut Tribunis legionum, præbebis*. Vellejus Paterculus *functum ſe Tribunatu caſtrorum* cùm ſcribit, an non hunc Tribunatum militum intellegit? ſed ideò ſic agnominat, ut à Plebejo & Urbis diſtinguat. Niſi quis accipit de *Præfectura caſtrorum*. Quod munus ſcimus tunc fuiſſe. Sane *Tribunatus* vox laxa notione uſurpari cœpta, & in variam adminiſtrationem aut præfecturam. Ut *Tribunus ſtabuli, fabricæ, voluptatum*, & plura in ævo inferiore lecta tibi aut legenda. At en Tribunos jam pernoſti, ſi Munia breviter addam & Ornamenta. Munia ſunt Jus dicere. Livius: *Tribunos & jura reddere in principiis ſinebant, & ſignum ab eis petebant*. Iſidorus: *Tribuni vocati, quod militibus ſive plebibus jura tribuunt*. Complectitur utroſque, & militum, & plebis. Tertullianus alludit, dum quærit an militia Chriſtiano conveniat *etiam caligata vel inferior, cui non ſit neceſſitas immolationum, vel capitalium judiciorum*. Oſtendit Tribunos atque iſtos altiores gradus etiam de capite cognoviſſe: quod verum eſſe in Polybii de Caſtris cognoſces. Secundo, Signum excubiis dant, Vigilias curant, munitiones, exercitia: atque alia in tempore * dicenda. Ornamenta ſunt, Anulus aureus, quo ceteros milites non fas uti. Appianus: χρυσοφοροῦσι τῶν στρατευομένων οἱ χιλίαρχοι, τῶν ἐλασσόνων σιδηροφορούντων: *Aureos ferunt anulos inter militantes Tribuni, cùm alii inferiores ferreos geſtent*. Quid ais Appiane? etiámne equites non geſtant? Atqui notiſſima hiſtoria eſt de modiis anulorum à Magone in curia Carthaginenſium excuſſis: quos niſi equites etiam detraxerint, unde ea copia? Imo vero illi geſtarunt: nec negat Appianus, cujus dictio non niſi ad pedites producenda. Equites autem pari pæne loco & dignitate cum Tribunis. Hoc diſcrimen tamen ſuſtulit diu poſt Severus Imp. qui inter alia militibus indulſit τὸ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι, *etiam aureis anulis uti*, Herodianus in ipſo. Fortaſſe & inſigne alterum in veſte,

Tribuni caſtrorum.

Munia & officia Tribunorum.

Lib. XXVIII.

Lib. IX.

De Idolol. cap. XIX.

* Lib. V.

Inſigne eorum.

In Punic.

quam ſplendidiorem paullò geſſiſſe verò aſſimile eſt : i & Centuriones ipſos. Livius certè de Tribuno mili Decio : *Hæc omnia ſagulo gregali amictus, Centurion item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circ ire hoſtes notarent, perluſtravit.* In Appiano eſt, O vianum Cæſarem *veſtes prætextas, & Senatoriam di tatem in patriâ ſuâ cuique, obtuliſſe Tribunis & Centuri bus,* præmiorum loco. Τοῖς, inquit, λοχαγοῖς καὶ χιλ χοις περιπορφύρους ἐσθῆτας καὶ βουλείαν ἐν ταῖς πατ ἀξίωσιν. Sed hoc per bella civilia, cùm omnia immod & pleraque injuſta. De more, ſub Auguſto & deince tunica laticlavi fuit Tribunis, iis qui Senatorii gradus ſtirpis eſſent. Nec aliud, niſi quòd poſteà *Apparit* etiam reperio, ſed ab Alexandro Principe ſublatos. quo Lampridius : *Apparitores nullos eſſe paſſus eſt. T bunis aut Ducibus, niſi milites anteire noluit : juſſitqu ante Tribunum quattuor milites ambularent, ante Legat decem.* Duces ibi Legati, quod ipſe explicat : & e jamnunc tangam. Ad hos enim eo.

Lib. VII. v. Civil.

DIALOG. X.

Sociorum Duces & Præfecti.

DEDI Proprios legioni duces, ſed in Cives, Pediteſqu tantùm : Equites & Socii ſuperſunt, quos unâ oper nunc abſolvam. Diviſi per ſe, fateor : ſed quia pauca d uriſque dicenda, tractatione conjungam. De Equitibu tu iſtæc in Polybio lege :

POLYB.

Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ἱππεῖς εἰς ἴλας δέκα διεῖλον. Ἐξ ἑκάστης δὲ τρεῖς προκρίνουσιν ἰλάρχας. Οὗτοι δ' αὐτοὶ τρεῖς προσέλαβον οὐραγούς. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αἱρεθεὶς, ἰλαρχεῖ ἡγεῖται τῆς ἴλης. οἱ δὲ δύο δεκαδάρχων ἔχουσι τάξιν, καὶ καλοῦνται δὲ πάντες δεκουρίωνες. Μὴ παρόντος δὲ τοῦ πρώτου, πάλιν ὁ δεύτερος ἰλαρχίαν λαμβάνει τάξιν.	*Equites ſimiliter in turm diviſerunt decem. Ex unaquâ que tres ſumunt futuros du ces. Iſtiipſi tres adſumunt Ura gos, ſive Tergiductores. Qu igitur primus electus eſt, im perat toti turmæ : reliqui d Decurionum locum tenent, a que adeò omnes Decurion appellantur. Cùm primus a tem non adeſt, ſecundus præf cti turmæ locum adſumit.*

Tot Turmæ quot cohortes: Decuriæ, quot Maniputli.

Pauca omnino hîc dicenda, & tota res clara. Ait : „ *Tres ſumunt duces.*] Sunt igitur triginta in dece Turmis: & dignum obſervatu eſt, quòd Turmas cum Co hortibus componant & numero æquant : Decurias cu

Mani

Digitized by Google

Manipulis. Duces igitur etiam totidem: niſi hoc diſcrimine, quòd una turma unum, non geminos, ut Manipulus habet. Quid autem opus geminare inter tam paucos? Præſertim, cùm, ut addit,

„*Iſtiipſi tres adſumunt Vragos.*] Vel hinc liquere poteſt, rectè nos de Optionibus ſuprà in Centurionibus affirmaſſe. Nam quos eâdem voce hîc vocat *Vragos*, non eſt alios accipere quàm *Optiones*. Varro: *Primi ſingularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in ſingulis turmis ſunt etiam nunc terni. Quos hi primò adminiſtros ſibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem Tribuni faciunt.* Attende & examina. *Terni*, inquit, *Decuriones in ſingulis Turmis*: idem hic Polybius. *Ii*, addit, *primò adminiſtros ſibi adoptabant. Optiones*: ſunt palàm iſti Vragi. Nam & Polybius ait, quòd ipſi ſibi eos legebant. Sed Varro hoc amplius notat, immutatum poſteà eſſe, & Tribunos ſimilitum Optionatus jam iſtos dediſſe. Idque *propter ambitionem*, inquit: quia honos ſcilicet in eo & præmium. Quod *M. Cato in eâ quam habuit apud equites* ſcripſit, apud Feſtum: *Majores ſeorſum atque diverſum pretium paravere bonis atque ſtrenuis, Decurionatus, Optionatus, Haſtas donaticas aliosque honores.* Titulus ipſe Orationis ad equites eſt, & res tota. *Optiones in equitibus.* *iv. de L. L.* *Optionatus ipſum munus.*

„ *Qui primus electus eſt, imperat toti turmæ.*] An igitur alio & Præfecti nomine dictus? Negat ſtatim Polybius, & omnes Decuriones ait appellatos. Etiam Vegetius: *Turmæ qui præeſt, Decurio nominatur. Ut enim centum pedites ab uno Centurione, ſic triginta duo equites ab uno Decurione ſub uno vexillo reguntur.* Ubi tamen notandum, mutatum jam in numero, nec tres ſed unum fuiſſe, nomine tamen priſco. Nam ut illa ætas Manipulos in pedite ſuſtulit, ſic etiam Decurias in equite neglexit. Amplius ait *ſub uno vexillo*. Ergo quæque Turma unum ſignum: non etiam quæque Decuria aut dux, ut in pedite factum. Nota, quia Polybius non dixit. *Decurio etiam Turmæ.* *Lib. II. cap. XIV.*

„ *Cùm primus autem non adeſt, ſecundus.*] Idem eſt, quod in Centurionibus. Sed hoc quæro & velim ſcire, an in ipſis Turmis non etiam ordo? Ut alia prima fuerit, alia ſecunda, ſic deinceps? Neceſſum hoc eſt. Et ſi fuit, an non inter Decuriones ipſos? Ut digniſſimus ſit, qui primæ, & ſic reliquis, ut in Centurionum ſerie? Id quoque opinor: non dictum tamen, quia à ſe videbatur notum. *Ordo in Turmis.* *Et Decurionibus.*

„ *Præfecti turmæ.*] Nec te vox fallat, non exiſtimo Latinis ſic dictum. Reddidi quod in Græco eſt, ἰλάρχης: quâ voce aliquoties hîc utitur, & reliquos etiam duos ſic appellat. At Romani in ſuis Turmis non agnoverunt niſi Decuriones. Quid ſocii? Liquidò neſcio: neque adfirmem

 an ha-

Præfecti Turmæ. an habuerint diviſiones iſtas tam varias in unâ Tu Præfectos habuiſſe, hoc nunc memini legere. Ut in Lib. I. c. XVIII. ro: *Frentanæ Turmæ Præfectus Obſidius.* Si tamen & D riones ſuos; quia Turmæ majores, plures ſcilicet i Decuriâ. Hæc de Civibus. In Sociis nihil invenio d ctè, præter hoc in Polybio. Tu lege:

POLYB. Ἀθροισθέντων δὲ καὶ τῶν συμμάχων ὁμοῦ τοῖς Ῥωμαίοις, τὴν μὲν οἰκονομίαν καὶ τὸν χειρισμὸν ποιοῦνται, ἤτοι αὐτῶν οἱ καθεσταμένοι μὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἄρχοντες, προσαγορευόμενοι δὲ πραιφέκτοι, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες.

Junctis congregatiſqu ciis unà cum Romanis, rum quidem ordinati & gubernationem habe Conſulibus Conſtituti ces, qui Præfecti a lantur, duodecim mero.

„ *Junctis congregatiſque ſociis unà cum Romanis.*] videlicet ſociis, qui jungi duabus legionibus & uni C ſuli debebant.

Præfecti ordinant ſocios. „ *Horum quidem ordinationem.*] Spectat eò, ut v diſpoſitos per cohortes, centurias, diſcretoſque eſſe n Præfectorum, ſicut cives Tribunorum. Sed & iidem nores duces id eſt Centuriones & Turmarum Præfect videntur deſignaſſe.

A Conſulibus Præfecti. „ *A Conſulibus conſtituti.*] Hoc valdè ad rem Ro nam & ſecuritatem pertinet, ut arbitrio Conſulum facti pre ipſi duces. Ideò non placet quod Laſcaris v tit, *conſtituti à ſociis Principibus*: inductus verbis, opinor, q * Lib. I. Dial. VII. * ſuprà aliter explicavi. Ego verò malo ipſos Conſul & mecum Polybius ad Græca appello. Hoc, ut dixi, è contra omnem motum aut rebellionem; ut ſociis du Romani dederint, non altos ſcilicet, aut animorum pl nos, ſuſpectos, aut parum fideliter Romanos.

Varii Præfecti. „ *Qui Præfecti appellantur.*] Paſſim leges, atque eti Præfectos Alarum aut cohortium, ſed qui diverſi ab iſt Nam hi noſtri, ut numero, ſic jure & poteſtate Tribun pares, & qui eadem omnia in Sociis uſurpabant, quæ iſti i cives. Ipſos Præfectos cohortium puto inferioris ævi eſſ còm ſociis in cives receptis Auxilia inſtituta. De Alis am bigo, an olim habuerim: ſub Auguſto quidem. De qu Cap. XXXVIII. Suetonius: *Militiam auſpicantibus non Tribunatum mo legionum, ſed & Præfecturas Alarum dedit, ac nequis ex pers caſtrorum eſſet, binos plerumque Laticlavios præpoſu ſingulis Alis.*

DIAL

DIALOG. XI.

De Legatis, qui Imperatoribus attributi.

Communes nunc duces profero, qui non huic aut illi parti, ſed omnibus copiis præfecti. Talium duo genera, Legati & Imperatores. De Legatis, vetus eſt: etſi non tam ad imperandum primò inſtituti aut miſſi, quàm ad conſulendum. Miſſi dico. Quia hinc videtur ipſum nomen, quod Senatus quoſdam e primoribus in caſtra & ad Ducem legabat, militiæ gnaros, quorum operâ & conſilio uteretur. Dionyſius largiter explicat de L. Siccio, quem Decemviri ex urbe hoc prætextu & titulo miſerunt in caſtra, fraude illic, ut putabant, tollendum. Dederunt autem ei, ut inquit, ἐξουσίαν πρεσβευτοῦ, *poteſtatem Legati.* Tum ſubjungit: Ἔστι δὲ πάντων τιμιώτατόν τε καὶ ἱερώτατον ὁ πρεσβευτὴς παρὰ Ῥωμαίοις, ἐξουσίαν μὲν ἄρχοντος ἔχων καὶ δύναμιν, ἀσυλίαν δὲ καὶ σεβασμὸν ἱερέως: *Eſt autem omnium res honoratiſſima & ſacerrima apud Romanos, Legatus. Vim quidem ac poteſtatem Imperatoris habens, ſanctitudinem verò & venerationem ſacerdotis.* Vides nomen explicari: quod etiam Græci veteres ita ſervant. Dionyſius hic πρεσβευτάς: Polybius ante eum ſemper, & cum additione interdum πρεσβευτὰς καὶ συμβούλους, *Legatos & Conſiliarios*, muneri ſcilicet eorum explicando. Jam olim in re Romanâ fuerunt, & quidem ſupra Tribunos. Livius: *Concurrunt ad eum* (Appium Conſulem) *Legati Tribunique monentes.* Idem: *Dictator Mamercus Æmilius Legatos ſe ſequi juſſit Quinctium Capitolinum & Fabium Vibulanum.* Ubi de ratione conſtituendi etiam notes, & videntur ipſi Duces elegiſſe. Hîc de Dictatore, de Conſulibus Salluſtius: *Calpurnius Conſul, parato exercitu, legat ſibi homines nobiles.* Cicero ad Atticum: *Dolabella me ſibi legavit.* Et alibi exempla. Imò verò proprium hoc Conſulum fuiſſe dixeris, & eos Prætoribus quoque Legatos nominaſſe. Polybii verba eò ducunt, in Fragmento belli Hiſpanienſis. Ubi narrat *tantùm fuiſſe ejus terrorem, ob ferociam gentis & diſcrimina*, ὥστε μήτε χιλιάρχας ἀναπληρῶσθαι πρὸς τὴν ἀρχὴν τοὺς ἱκανούς, μήτε τοὺς εἰσφερομένους ὑπὸ τῶν ὑπάτων πρεσβευτὰς ὑπακούειν, οὓς ἔδει συνεξιέναι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ: *Ut nec Tribuni ſatis multi prodirent ad magiſtratum capiendum, neque nominati à Conſulibus Legati obedirent, quos oportebat cum Prætore ire.* Quod tamen ita verum cenſeo, ut conſilium conſenſuſque intervenerit Patrum. Livius: *Sena-*

Legati unde dicti.

Cauſ. & inſti. nom.

Lib. XI.

Vetus ea res.

Lib. II.

Lib. IV.

Quis elegerit? Conſules ipſi.

In Jug.

Περὶ πρεσβ. CXLI.

Sed ſcito, aut conſenſu Patrum.

Lib. XLIV *Senatus Cn. Servilio Conſuli negotium dedit, ut is in Ma-doniam quos L. Æmilio videretur, legaret.* Et Cicer Vatinium, hoc maxime ei objicit, quòd morem violarit. *Audire de te cupio, quo tandem S. C. legatu Ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo umq ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legerentur* reverà quoque neglexerunt, & idem Cicero in Sestianâ: *Quos Legatos non modò nullo S.C. ſed etiam repugnante Senatu, tute tibi legaſti.* Magna autem hæc digni ut Dionyſius expoſuit: & munus eorum conſulere, administrare, præeſſe, & uno verbo, vicariam operam Imperatori dare. Varro: *Legati qui publicè lecti* (nota *publicè*: ergo à Patribus.) *Quorum operâ conſilioque uterentur peregrè magiſtratus, quive nuncii Senatus ac populi eſſent.*

Eorum munia.

In Vatin. Eoſdem Cicero appellavit, *nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici conſilii auctores, miniſtros muneris provincialis.* Larga ergo poteſtas, ſed tamen Imperatori devincta, eique obnoxia. Cæſar: *Aliæ ſunt Legati partes atque Imperatoris, alter omnia agere ad præſcriptum; alter liberè ad ſummam rerum conſulere debet.*

Poteſtas reſtricta.

I. I. Civil.

II. Civil. Atque eâ re idem alibi ſcripſit, *Fiduciariam operam obtinere Legatum*: ſcilicet quòd revocetur, cùm vult is qui dedit; propriam; & a ſe non habet. Cùm tamen habet imperat, & imperii inſignia etiam ſumit. Livius de Pleminio Scipionis Legato: *Sine reſpectu non majeſtatis modò, ſed etiam humanitatis, in Legatum impetum, lictoribus prius indignum in modum mulctatus, faciunt.* Vides lictores habuiſſe. Et Cicero de Verre Legato Dolabellæ Proconſulis: *In Achajam ſumptu publico & legationis nomine, cum imperio & ſecuribus miſſus eſt.* Quod tamen obtinuiſſe modo cenſeo, cùm abſens Conſul aut Proconſul, atque ipſe ſuſtineret ejus vicem. De numero eorum, parùm certum eſt. Plures pauciores que fuerunt, Ut Senatui viſum, & ut bellum aut reſpoſcebat. Plerumque tamen pro numero legionum adtributi. Atque ita Polybius mox in re caſtrenſi, *duos eos* agnoſcit in legionibus binis; & ferè ſic obſervabis. Sub Principibus quidem duo genera Legatorum facta: *Conſularis* & *Prætorii.* Quorum ille toti exercitui præeſſet; iſti legionibus ſingulis: idque Auguſti invento. Quaſi enim unus ille jam Imperator eſſet, rem adminiſtrabat per legatos: nec aliter dicebantur: eoque nec triumphi jus habebant, cùm omnia gererent auſpiciis alienis. In Tacito atque illis ſcriptoribus hoc perpetuum: in quibus crebrò legas *legatos Conſulares*, aut compendio *Conſulares*: itemque *Legatos prætorios*, ſive *Legionum*. A dione tota res explicata oratione Mæcenatis, & alibi. Vocatque

Interdum imperant.

Cum inſignibus.

Lib. XXIX.

Quot Legati.

Singuli ferè ſingulis legionibus.

Duplices, ſub Imperatoribus

Lib. LII & LIII.

Digitized by Google

casque hos poſteriores ὑποστρατήγους καὶ ὑπάρχους, *Sub-prætores aut Sub-præfectus*: qui ipſi poſteà *Duces* Latinis dicti. Apud Suidam aliquis ſcriptor: Ἐῤῥύετο τὴν πόλιν ἔνδον ἐξεταζόμενος Φορτουνίου ὑποστράτηγος τῶν ἐπὶ τῆς Μυσίας, οὓς δοῦκας καλοῦσι: *Liberavit urbem intus quæſitus Fortunio, Legatus copiarum Myſiæ, quos Duces appellant.* *Duces pro Legatis.*

DIALOG. XII.

De Imperatore ipſo, Ductu & Auſpiciis. Lictores, Paludamenta, Equi ejus.

AT ſupremus & communiſſimus, ut ſic dicam, ducum, ipſe Imperator, à quo cives, ſocii, equites, pedites; denique omnes & omnia pendent. Ille eſt qui non ductum ſolùm, ſed auſpicia etiam habet. Diſtincta enim iſta, & Suetonius benè de Auguſto: *Domuit autem partim ductu, partim auſpiciis ſuis.* Ductu, cùm ipſe interfuit: auſpiciis, cum illo mandante alios, & fortunam ac deos ſuos (loquamur cum priſcis) commodante. Horatius pulchre ad Auguſtum, de privignis: *Imperator Ductus & Auſpicia.* *Cap. XXI.*

Te copias, te conſilium, & tuos,
Præbente divos. *Lib. IV. Od. XIV.*

Significat ipſos duxiſſe, hunc direxiſſe & juſſiſſe. Idem Ovidius clare de Tiberio, ad eumdem Auguſtum:

Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas.
Auſpicium cuidas grande deoſque tuos, *Lib. II. Triſt.*

Sed & Curtius hoc loquendi genus ad res Græcanicas tranſtulit, & ſic apud eum Alexander: *Quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicioque perdomui.* Sumptum autem à more veteri, quo omnia geſta auſpicatò, & præſertim in bellis. Cicero: *Rem bellicam majores noſtri administrari, niſi auſpicatò, noluerunt.* Et Livius prœlio Alienſi, ut novum, & triſte prodigium habet: quod *nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem.* Denique ſæpe apud eum alioſque mentio, *Conſules auſpicio operam dediſſe.* Nec aliâ fini in caſtris ipſum *Augurale*, & juxta Prætorium ſitum. Hæc olim ita, & ſeriò ſervata, poſtea non niſi imago & nomen manſit. Cicero: *Veritas auſpiciorum ſpreta eſt, ſpecies tantum retenta. Itaque maximæ reip. partes, in his bella, quibus reip. ſalus continetur, nullis auſpiciis adminiſtrantur.* Quid vero mirum, cùm pleraque jam a Proconſulibus aut Proprætoribus adminiſtrarentur, quibus ea nulla? Idem Orator: *Quàm multi anni ſunt, cum bella à Proprætoribus & Proconſulibus adminiſtrantur, qui auſpicia non habent?* Cauſſa, quia ſoli *Lib. VI. Veterum hic religio.* *I. De Divinat.* *Augurale* *II. De Nat. Deor. Poſteà hæc imaginaria.* *II. De Divinat.*

Soli magiſtratus auſpicia habent. Lib. XXII

ſoli magiſtratus auſpicia habebant, atque ea *domo,*
feriis actis, ſacrificio in monte perfecto, votis ritè nunc
ſecum ferebant, nec privatum auſpicia ſequebantur. F
Livius de Flaminio, qui ante initum Conſulatum,
novoque exemplo urbe abierat. Etſi tamen res ne
nomen manſit: & P. Scipio quoque ea ſibi vindicat
ne ullo magiſtratu, Proconſule in Hiſpaniam miſſ

Lib. XXVIII.

enim ad ſeditioſos milites: *Qui mihi nec hodie quid e*
videmini quo amentiæ progreſſi ſitis: quid facinoris in m
in deos ſacramenti teſtes, quid adverſus auſpicia ſub
militatis auſi ſitis. Atq; adeo *Auſpicium* ſimpliciter p

Dilatatio vocis. III. Ann.

perio. Ut apud Tacitum *Druſus urbe egreſſus, repetendis*
ciis, mox ovans introiit. Reſumpſiſſe imperium Procon
ſignificat, quod ingreſſu amiſerat: nec ipſa auſpicia
pere extra urbem. Summus igitur Dux, cui auſpiciu
imperium: ejuſque inſignia lictores cum faſcibus,
ii paludati. Ita enim ad bellum egredi ſolent. *Sil*
Varrone Conſule:

Inſignia Imperatoris Lictores paludati Lib. IX.

Iſque ut Varronem procul inter prœlia vidit,
Et juxta ſagulo circumvolitare rubenti
Lictorem, Noſco pompam atque inſignia, noſco:
Flaminius modò talis, ait.

Paludamentum ducis. Lib. III. Lib. VI. de L. L.

Lictorem facit in rubenti ſagulo ire, id eſt paludam
Quin ipſe Dux talis. Livius jam olim de Fabio ad Cre
ram ituro: *Conſul paludatus egrediens in veſtibulo om*
gentem ſuam videt. Varro: *Paludamenta ſunt ornamen*
inſignia militaria. Ideo ad bellum cùm exit Imperator, &
res mutant veſtem, & ſigna incinuerunt, paludatus d
proficiſci: quæ propterea quod conſpiciuntur qui ea ha
ac fiunt palàm, paludamenta dicta. Obſerva ini
(neſcio an alibi lectum) quòd etiam tubæ tunc inci
runt, & ad eas facta profectio. Niſi fortaſſis hæc r
rendum ejuſdem Varronis Fragmentum in Nonio.

Ad tubam exibat. In Abolla

tracta eſt, & abolla data eſt ad turbam, ubi ſerâ milit
munera belli ut præſtarem. Legerem, *ad tubam*, pro
ritu; & mox *urbi ſerâ*: eo pronior, quod Nonius i
explicat *Abollam, veſtem militarem.* Diceret igitur V
ro, aut quicumque ille apud Varronem, togam
extractam, & paludamentum datum, incinente tubâ.
le in Salluſtio: *Togam paludamento mutavit.* Et exem
plurima de hiſce paludatis: cur obvia ingeram? nec te
poris hujus eſt, nec mei moris. Unum Senecæ non tra
ſeo, quem & viri docti ereptum nobis ivêre aut inverſu
Scripſerat ille, in deteſtationem publicarum cædium:

Seneca ſua lectio aſſerta. Epiſt. XCVI.

Senatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & p
blicè jubentur vetita privatim. Quæ commiſſa capite luere
eadem quia paludati fecêre laudamus. Nihil clarius

hu

tum ritum. At quidam immutarant, *palam fecere*. Quos ſecutum te M. Antoni nollem, qui Senecam judicio tuo reformaſti nuper. Et (libere dicam) ſæpe tuo Libris & membranarum fidei plus aliquid datum oportuit. Quid autem proprie *Paludamentum*? Varro dixit, *inſigni* & *ornamenta militaria*. Militaria inquam, ne ſolorum Imperatorum cenſeas. Itaque & in Lucilii verſu legas:

Paludamentum, ſagum eſt. Vulgarem etiam militum.

Pone paludatus ſtabat rorarius velox.

Nempe ſagulo militari amictus. Et *Saliæ paludatæ* in Feſto, ſic ornatæ. Livius de Curiatio è trigeminis cæſo: *Cognito ſuper humero fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat.* Sagum eſt: & ſupra Silius *Sagula* lictoribus dat *paludatis*. Item Cicero: *Togulæ lictoribus ad portam præſto fuerant, quibus illi acceptis ſagula rejecerunt.* In ipſo Imperatore *Sagum* aut *chlamydem* ſcriptores utriuſque linguæ paſſim appellant. Scholiaſtes Juvenalis, in illud: *Cumque paludatis ducibus*:) *Euntibus ad militiam*, inquit, *chlamydatis ſilicet*. Plinius Agrippinam Claudii, in emiſſione lacus Fucini præſidentem, *paludamento auro textili* induit: Tacitus in eapſe re *chlamyde auratâ*. Plutarchus & Dio χλαμύδα στρατηγικὴν vel στρατιωτικὴν non ſemel vertunt: id eſt, *chlamydem Imperatoriam*, vel *militarem*. Quæ ejus forma lapides dant, & mox effigiabo: ſed & Strabo indicat, cùm ſcribit χλαμυδοειδὲς εἶναι σχῆμα τῆς γῆς τῆς οἰκουμένης: *Chlamydis figura terram habitatam eſſe*, id eſt, ut addit, extremis longitudinis utrimque anguſtis, latioribus imis. Talis facies: at color in Imperatorio eximius, & quidem è cocco. Plinius: *Coccum imperatoriis dicatum paludamentis*. Et Silius:

In Saliis — *Lib. I.* — *In Piſon.* — *Chlamys dicitur.* — *Sat. VI.* — *Lib. XXXIII.* — *Forma paludamenti* — *Lib. I.* — *Coccum ei proprium.*

At contra ardenti radiabat Scipio cocco.

Iſidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorium, cocco, purpurâ, & auro diſtinctum.* Non credimus illi de auro, pro veteri quidem more: atque hoc reſervatum triumphis. Ab hoc colore *Puniceum* dixerunt, ſive *Punicum*, ut Horatius:

Terra marique victus hoſtis Punico
Lugubre mutavit ſagum.

De M. Antonio Imp. qui victus ab Auguſto ad privatum & triſtem ſe habitum dedit. Græci φοινικίδα crebrò Plutarchus de Craſſo pugnaturo in Parthos: Λέγεται δὲ ἡμέρας ἐκείνης οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι: *Dicitur autem eo die, non ut mos eſt Romanorum Imperatoribus, in puniceâ veſte progreſſus, ſed atra.* Idem de eodem Valerius: *Ducturus erat copias adverſus Parthos. Ei pullum traditum eſt paludamentum, cum in prælium exeuntibus album aut purpureum dari ſoleat.* Atq; habent hoc uterq; inter triſtia omina. Sed quod de *albo* etiam eſt in Valerio, novum eſt: ſed verum. Nam etſi puniceo creberri-

In Epod. *Horatius explicatus.* — Lib. I. cap. VI. — *Album etiam paludamentum* — Bello Afric.

berrimè, tamen & illo interdum uſi. Hirtius de S Imp. in Africâ: *Cùm ſagulo purpureo ante advent uti ſolitus eſſet; dicitur Juba cum eo egiſſe, non opo lum eodem veſtitu uti atque ipſe uteretur. Itaque fact illico, uti Scipio ſeſe ad album veſtitum transferret.* altero colore teſtimonia magis firmant. In Silio:

Lib. III. *---- humeroque refulget*
Sanguinei patrium ſaguli decus.

De Sempronio Conſule. Dio Caſſius alibi de C quem Alexandrini natantem ex paludamento nov

Lib. XLII. ἁλουργᾶ ἱμάτια, *purpureas veſtes* dixit. Et alibi de

Lib. XLVI. Panſâ exituro in Antonium, *hominem qui puniceam ſtem adferebat, prolapſum in effuſo ſanguine cecidiſſe, ſtem maculaſſe.* Id quoque inter triſtia omina, & qu ſanguine ait, ſcito ſacrificiorum fuiſſe, quia inter v

Vota & facta Imp. exeuntis. immolationes exibant, & tunc veſtem hanc capie Cicero in Verrem: *Cùm paludatus exiſſet, votaq imperio ſuo, communique populi Romani nuncupaſſet.*: L

Lib. XXXI. *P. Sulpicius ſecundùm vota in Capitolio nuncupata, pa tus cùm lictoribus ab urbe profectus.* Quæ profectio

Deductio eorum. celebris eſſe ſolet frequentiâ deducentium proſec

Lib. XLII. tiumque. Idem Livius: *P. Licinius Conſul, votis in pitolio nuncupatis, paludatus ab urbe eſt profectus. Se quidem ea res cum magnâ dignitate ac majeſtate geritur, cipuè tamen convertit oculos animoſque, cùm ad magnum bilemque aut virtute aut fortunâ hoſtem euntem Con proſequuntur. Contrahit enim non officii modò cura, ſ iam ſtudium ſpectaculi, ut videant ducem ſuum, cuju*

Orat. in Piſon. *perio conſilioque ſummam remp. tuendam permiſerunt.* git hunc morem Cicero in Gabinium & Piſonem: *cum proficiſcebamini in provincias paludati, Conſul quiſquam putavit? Itaque, credo; ſi minus frequen veſtrum egreſſum ornando atque celebrando, at ſaltem bonis, ut Conſules, non triſtiſſimis, ut b*

Equi Imperatorii *preditores, proſequebantur.* Atque hæc paludam

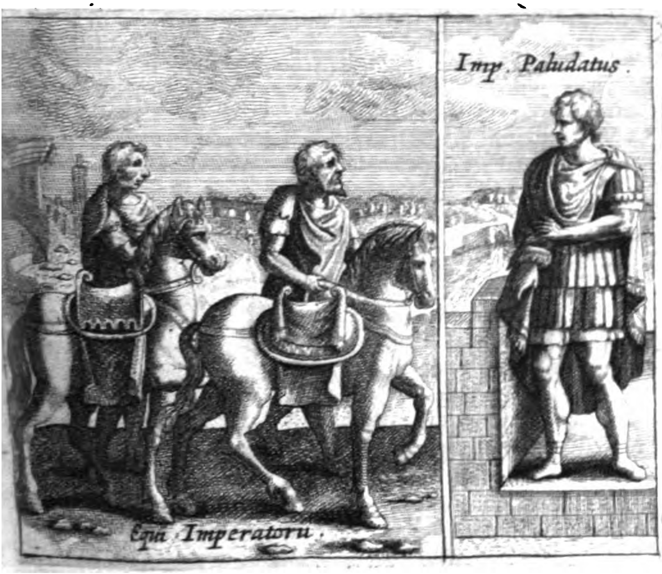
Lib. XV. ve inſignia lictorum, & ipſius Imperatoris, addo & in equis ejus tale aliquid uſurpatum. T *Turbatus equus, qui conſularia inſignia geſtabat evaſit.* Quòd ille inter omnia adverſa refert Cæ Pæto facta, expedienti in Parthos. Nec alium quum intellegit, quam Imperatorium, quem réſve inſignibus iſtis ornabant. Plutarchus de item in Parthos: Ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κε βίᾳ συνεπισπασάμενος τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον. ὑποβρύχιος *Equus unus ex Imperatoriis, ſplendidè ornatus, per vim*

III. Civil. *ſtracto rectore in ipſum flumen, ſtatim demerſus diſpa* Nec ſcio an ad hunc ipſum hoc Cæſaris non refer

Po

Digitized by Google

*ompejus jam cùm intra vallem noſtri verſarentur, equum *
actus, detractis inſignibus Imperatoriis, decumanâ portâ ſe
x caſtris ejecit. Ambiguum enim eſt, utrùm ſibi detraxe-
it inſignia, an equo, an potiùs utrique. Et quæ *Phaleræ in*
ææc inſigniæ? Phaleræ & aurum, fortaſſe & coccineum *eis.*
ſtratum. Priora de eodem Pompejo lego, bello in *Et coccum.*
ertorium, cùm in manus pæne hoſtium veniſſe Plutar-
hus narrat: niſi quod equum ejus diripuerunt, χρυσῷ κεκο-
μημένον καὶ φαλάροις ἀνάπλεων: *auro ornatum & faleris ple-*
um. Sed & Julius Obſequens prodigium triſte Vibio
anſæ factum ſcribit, quod *equus faleratus in ipſius con-*
ectu feſtinans concidit. Denique hunc talem inter impe-
i inſignia *Dionyſius* ponit, de L. Quinctio Dictato- *Lib. x.*
e ad aratrum capto: Ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους
προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτάς
τε ἁλουργεῖς, καὶ τὰ ἄλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς: *Equos ipſi*
aleris decoris ornatos admoverunt, & ſecures cum fa-
ibus, veſteſque purpuratas; & alia imperii inſignia. Ac
idi in columna illa Trajani, cùm in Italia eſſem, hos
les exſtare ſculptos, & haud longe Principem à Strato- *In regibus*
bus duci. An non apud Græcos ſimile? De Alexan- *tale ali-*
ro quidem Curtius ſcripſit, Taxili inter alia dona *quid.* *Lib. VIII*
iſiſſe *triginta equos ex ſuis, cum iiſdem inſignibus, quis*
ſueverant cùm ipſum veherent.

Et

Et jam decurri ſecundum hoc velut ſpatium in meo miſſu: feſſus ſum, & interjungam. Au licebit etiam de *Armis*? Lips. Non nunc, fruſt cas. Sol tua vota non audiit, inclinavit. Et is c mero nos monet.

Ὥρη μὲν πολέων μύθων, ὥρη δὲ καὶ ὕπνου:

Tempus ſermonis varii, tempus quoque ſomni.

Abi, cras redi. Quid etiam hæres? Aud. Saltem, primo ſermone da ſummulam. Lips. Bene mone

TABULA ORDINIS IN MILITIBUS.

Milites ſimplices ſunt:

- **Cives,** *quæ Legio dicitur, & habet.*
  - EQUITES *trecentos, unius omnes generis. Diviſos in turmas decem: & has hominum triginta.*
  - PEDITES *quater mille ducẽtos. Atque hi ſũt quatuor generum,*
    - VELITES *mille ducenti: diviſi equaliter per reliqua genera & manipulos, in quoque eorum quadraginta.*
    - HASTATI, *totidem. Diviſi in decem manipulos, ſingulos hominum* CXX. *Manipulus Ordines ſive Centurias duas habet, hominum* LX.
    - PRINCIPES, *numero & diviſione pari.*
    - TRIARII, *numero dimidiato, id eſt ſexcenti. Diviſio eadem, Manipuli & Ordines dimidiati.*
    - *Iſti omnes rurſus, juncti dividuntur in Cohortes decem, quæque habet tres Manipulos: Haſtatorum, Principum, Triariorum ſingulos: & Velites Manipulus ſuis adjuncti. Ergo ſunt hominum quadringentorum viginti.*
- **Socii,** *quæ Ala dicitur, aut Cornu: & habet.*
  - EQUITES *numero duplo, id eſt ſexcẽtos. dividuntur in*
    - EXTRAORDINARIOS, *qui ſunt ducenti: ex his una Turma, id eſt, quadraginta* ABLECTI.
    - ALARES, *qui ſunt quadringenti. Dividuntur in decem Turmas, ſingulas hominum* XL. Nota, *Sociales Turmas decuriâ excedere Civiles.*
  - PEDITES. *quater mille ducentos, ut plurimũ.* Sũt duo genera.
    - EXTRAORDINARII, *numero octingenti & quadraginta. Sunt Cohortes duæ hominum trecentorum trigintaſex: & una dimidiata, hominum centum ſexaginta octo in* ABLECTOS.
    - ALARES *numero ter mille trecenti ſexaginta. Dividuntur vel in Manipulos fortaſſe & Genera, ritu Civium; vel duntaxat in Centurias & Cohortes.* Cohortes ſingulæ erunt, *trecentorum trigintaſex; minores quàm Civiles.*

TABULA ORDINIS IN DUCIBUS.

Duces ſunt duplices:

- **Proprii**, ut ſunt
  - **Centuriones**, *in Manipulis. Ordo & diviſio eorum per Genera, Velitibus exceptis. Sunt.*
    - **Hastatorum**, *decē Duo primi, duo ſecun que ad Decimum ; & p mero, ordo eſt dignit Honeſtior in eodem pa qui priori Centuriæ p ſive dextræ.*
    - **Principum**, *numero dine iiſdem.*
    - **Triariorum**, *num ordine iiſdem, niſi qud Primopilus, caput & Legionis. Is Primus C rio dicitur, & Aquilæ eſt. Sunt ergo in univer Centuriones ſexaginta totidem Succenturiones Optiones.*
  - *Quod ad* **Equites** *civium aut ſociorum, Turmas ſingulas habent tres Decuriones. S Ergo Decuriones in Alâ triginta, & toti optiones.*
  - **Tribuni**, in unaquâque Legione, *ſunt mero ſeni, & totidem Præfecti in quâque ſociali ſive Cornu.*
- **Communes**, ut ſunt.
  - **Legati**, *conſilii cauſâ adjuncti, & auxili imperandum. Sunt ferè bini apud* **Polybiu** *aliàs plures, & mox pro numero legionum.*
  - **Imperator** *ſummus, cui jus in omnes.*

JUST

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
DE MILITIA ROMANA
LIBER TERTIUS.

DIALOGISMUS I.

Ad Arma ventum. De Velitibus prædictum, eorumque origine. Tum Haſtis eorum, Parmâ, Galeâ.

DIE tertio convenimus, & ſtatim à cibo. Ego orſus ſum. Bene mature te ſiſtis, nec es è fœmineâ ſtirpe. AUD. Quid jam? LIPS. Nam eas è mori natas, dixit Plautus: at tu videris potiùs è Metellis. AUD. Iterùm hæreo. LIPS. Quia ſim *Celeris* cognomentum ſcis adhæſiſſe iſtis. AUD. Ve[n] tibi, & ſtatim venias quò te voco! LIPS. Quò iſtuc? AUD. Rogas? Ad Circum noſtrum, ad peragendos Martiales illos ludos. LIPS. Hodie adfatim talium, nec aliud [c]ebrius in hoc mundi theatro. Galliam triplicem vide: ardet, imò extinguitur per peſſima bella, & vetus illa gloria abit in favillas. Europam totam: hoſtis barbarus imminet, & ille ab Aſiâ tyrannus cathenas minatur perpetuæ ſervitutis. Itaque bella ſi vis, habes. AUD. Apage talia. Nec vera & acria illa volo; ſed hæc imaginaria, & quæ ſenſum ab iis abducant. LIPS. Non nego hunc quoque fructum eſſe in hiſce ſtudiis. Et ut graviora illa firmant in malis animum, ſic hæc avocant & in ſe figunt. Ergo ad *Arma* imus? AUD. Imus. *Arma, arma.* LIPS. Tu quoque canis bellicum? multæ hodie ejuſmodi faces, [et] illam vel aquis Stygiis reſtinguendæ. Sed ARMA tertia pars facta noſtri ſermonis, & incluſeram definitionis aper[tis] verbis: MULTITUDO IN ARMIS. Fruſtrà enim Dilectus & Ordo, niſi & hæc adſint, ac prompto jam pugnare militi, dent quo pugnet. Arma igitur duplicia: *Ad petendum, Ad tegendum.* Illa *Tela* propriè, & hæc *Arma.* Sed Polybius in exſequendo diſcrimen hoc non ſervat: ſegregit ipſe & deſcribit ſecundùm Genera militum, quę [di]xi. Dat primò Velitibus arma ſua, tum reliquis: & utraque illa mixtim pandit. Videamus, lege.

POLYB. Καὶ τοῖς μὲν νεωτάτοις παρήγγειλαν μάχαιραν φορεῖν, καὶ γρόσφους, καὶ πάρμην. Ἡ δὲ πάρμη καὶ δύναμιν ἔχει τῇ κατασκευῇ, καὶ μέγεθος ἀρκοῦν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. Περιφερὴς γὰρ οὖσα τῷ σχήματι, τρίποδον ἔχει τὴν διάμετρον. Προσεπικοσμεῖται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ, ποτὲ λυκείαν, ἢ τι τῶν τοιούτων ἐπιτίθεται, σκέπης ἅμα καὶ σημείου χάριν, ἵνα τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσι προκινδυνεύοντες ἐρρωμένως καὶ μὴ διάδηλοι γίνωνται. Τὸ δὲ τῶν γρόσφων βέλος ἔχει τῷ μὲν μήκει τὸ ξύλον, ὡς ἐπίπαν δίπηχυ, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαῖον. Τὸ δὲ κέντρον, σπιθαμιαῖον, κατὰ τοσοῦτον ἐπὶ λεπτὸν ἐξεληλασμένον καὶ συνωξυμμένον, ὥστε κατ᾽ ἀνάγκην εὐθέως ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμβολῆς κάμπτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἀντιβάλλειν. Εἰ δὲ μὴ, κοινὸν γίνεται τὸ βέλος.

Et junioribus quidem dabant gladiũ ferre, & h & parmam. Parma aut firmitatẽ habet à ſtructi magnitudinem quæ ſit te Cùm enim formâ rotun tripedalem habet dime Adornatur præterea & ci tegmine capitis. Atq; lupinam aut tale aliquic n t. tutelæ ſimul & ſigni ut ductoribus ordinũ cũ niè aut aliter pugnan poſſint innoteſcere. Telũ quod Groſphos vocamus, in longitudine quidem plu que duorum cubitorum, in ſitie verò unius digiti. Fe eſt unius ſpithamæ, atque extenuatum & in aciem ductum, ut neceſſariò ſta primo jactu inflectatur; poſſint hoſtes retorquere. id ſit, commune fiat hoc tel

Levium militum plura genera. Ad verba ipſa priuſquam venio, eſt quod prædicam. litibus arma hîc aſſignantur, ſed quibus? Propriè d Nam ecce commune nomen eſt *Levis armatura*: ſed plura genera ſive partes, ut *Rorarii*, *Accenſi*, & quos *tes* nunc dico. Illi priores duo, in *Veteri* levi armaturâ *Veteres, Et Novi.* runt; illi poſtremi in *Novâ*. Hoc attende, & ſcito. No totum iſtud de Velitibus fuiſſe, & anteà *Funditores*, *J latores*, *Sagittarios*, & id genus in uſu habuiſſe, quos bus illis nominibus dicebant. Credo me alibi explic *Velites quando primum.* rum: nunc hoc imbibe, manſiſſe illos ad bellum Puni ſecundum, quo Velites inſtituti. Anteà perrarò id men in Romanâ re aut hiſtoriâ leges: nec certè pro iſto noſtro ſenſu. Sed tunc, inquam, inſtituti * obſidi ** Anno urbis* DXLII. Capuæ, & rem notabilem Livius aliique notant. Cùm mani, inquit ille, ab equitatu Campano (cui hodie q Lib. XXVI. que meritiſſima loria) plerumque vincerentur, ægrè nerosis animis fuit, & *quod viribus deerat, arte æqua vere Ex omnibus legionibus juvenes electi ſunt, maximè vigor levitate corporum veloces. Eis parmæ breviores quàm eq ſtres, & ſeptena jacula quaternos longa pedes data, præfi ferro quale haſtis velitaribus ineſt. Eos ſingulos in equos ſ accipientes equites aſſuefecerunt & vehi poſt ſeſe, & deſil perniciter, ubi ſignum datum eſſet. Inde equitatu quoq; ſuper*

Rom

...mana acies fuit. Inſtitutum ut Velites in legionibus eſſent. ...bes inſtitutionem, cauſſam, & armaturam. Nec ſcio Exemplum non ſit a Germanis noſtris aut Gallis, qui... jam olim & diu antè id factitatum. Ipſe Livius: *Gal... ...cer equites rares ſagittarios expeditoſque levis armaturæ ...jecerant.* Idem poſteà: *Veniebant decem millia Gallo... ...equitum, par numerus peditum, & ipſorum jungentium ...ſum equis, & in vicem pro l.pſorum equitum vacuos ca... ...tium ad pugnam equos.* Cæſar quoque de Germanis, ...u cum Ariovisto: *Erant equitum millia ſex, totidem nume... pedites velociſſimi ac fortiſſimi; quos ex omni copia ſinguli ...gulos ſalutis ſuæ cauſſa delegerant. Cum his in prælis ver... ...bantur, ad eos ſe equites recipiebant. Hi, ſiquid erat durius, ...currebant: ſiqui graviore vulnere equo deciderant, cir... ...ſiſtebant: ſi quò erat longiùs prodeundum aut celeriùs re... ...iendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut jubis ...orum ſublevati curſum adæquarent.* Denique ſuo et... ...m ævo in eâ gente Tacitus hoc obſervat: *Mixti præ... ...ntur, apta & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate ...ditum.* Et quamquam iſtos equo vectos non legamus, ...od de ſuis Velitibus Livius: tamen certum eſt nec Ve... ...tes poſteà uſurpaſſe, & tunc quoque cùm fecerunt, ce... ...riter ex equis delapſos. Video & Numidas hanc mi... ...ionem ſic uſurpaſſe. Hirtius in bello Africo: *Impe... ...m faciunt Numidæ, leveſque armaturæ mirabili velocitate ...rompti: qui inter equites pugnabant, & unà pariterque cum e... ...uitibus accurrere, & refugere conſueverunt.* Sed ad noſtros Velites, Valerius de hac ipsâ inſtitutione primâ: *Q. Na... ...vius Centurio è peditibus lectos expediti corporis, brevibus & incurvis ſeptenis armatos haſtis, parvo tegmine munitos, veloci ſaltu jungere ſe equitibus, & rurſus celeri motu dela... ...i inſtituit. Quo faciliùs equeſtri prœlio ſubjecti pedites, vi... ...os pariter atque equos hoſtium telis inceſſerent.* Hæc ori... ...go. Et manſit res diu poſteà, & Jugurthæ bello Sallu... ...tius: *Auxiliarios equites Tribunis legionum & Præfectis ...ohortium diſpertiverat, ut cum his permixti Velites, qua... ...cumque invaderent, equitatus hoſtium propulſarent.* An & Cæſaris atque illo ævo, neſcio. Certe in ſcriptis ejus non eſt mentio: imò ſi fuiſſent, quid opus ex anteſigna... ...nis legionum eligere quoſdam in hunc uſum? Nam ita ipſe bello in Pompejum: *Adoleſcentes atque expeditos, ex anteſignanis electos milites ad pernicitatem, armis inter equites prœliari juſſit.* Ac mihi ſuſpicio eſt (ſuſpicio tan... ...tùm) poſt Socios receptos in cives, mixtoſque legionibus, Velites deſiiſſe, & eorum loco fuiſſe juniores quoſdam Anteſignanos, atque ita reliquas claſſes auctas. Livius tale indicare videtur, cùm ſcribit, pugnâ Africanâ Scipionis in An...

Etiam alii populi ſic uſi. *Galli.* Lib. VII. Lib. XLII. *Et Germani.* I. Gallic. De mor. Germ. Lib. II. cap. III. *Quamdiu Velites.* III. Civil. *Videri deſiiſſe cum Sociis.* Lib. XXX.

Lib. xxx. in Annibalem: *Velitibus (ea tunc levis armatura era* *complevit.* Ut quid enim ſollicite monet, *tunc ean* *levem armaturam*, ſi etiam nunc & ejus ævo era non opinor. Et profecto poſtea *Sagittarios* & *Fun* leges inter leves, qui longe à noſtris. AUD. Eg jamdiu poſt Cæſarem *Velitares*, & *Velitare auxiliu* perio in Ammiano Marcellino. Ergo iterum rec

Unde dicti Velites. LIPS. Non ipſi, ſed vox in quorumdam uſu, qui eo verbo non niſi levem militem ſignant. Nec de. Nam primos ipſos Velites Livius indicat à *vel* dictos. Et Feſtus aſſerit: *Velites dicuntur expediti* quaſi *volites, id eſt volantes.* Iſidorus aliter, & *vel litatione vel à civitate Etruriæ quæ Velites vocabatur* rivat. Quæ iſta civitas, neſcio: *Veliates* quidem lià, ſed alibi lego. Heus tu, fugerat me pæne dicere eſſe quos γροσφομάχους Polybius toto iſto libro, & appellat: nec Laſcarim tibi audiendum, qui *Pi*

Laſcaris hic error. conſtanter vertit. Quam ille errat? quam ii (nec è ge homines) qui ſecuti? quibus iiſdem *Haſta velitari* *Pilum*, eodem illo Laſcari præeunte. Quis autem ne rei Romanę non plane expers, *Pilanos* ipſos Triarios & *Pilum* commune legionariis telum? Statim doc mus, nunc ad prima Polybii, dicentis:

Velitaria arma. „*Denunciant ferre gladium*, & *haſtas*, & *parma*

In Jug. Univerſe primum arma eorum nominat, mox par deſcribit. Sunt hæc quæ Salluſtius intellegit: *Ibre ſagi* *rii*, & *cohors Pelignaium Velitaribus armis, itineris pro* *randi cauſſa.*

Gladius Hiſpanienſis. „*Gladium.*] Non aliter deſcribit, nec opus erat, q fuit Hiſpanienſis. Idem inquam ille, qui aliis quoque litibus, & poſtea ab eo exponendus. Livius hoc mihi

Lib. XXXVIII. cit, *Velitem* noſtrum nominans: *Hic miles parmam tri* *dalem habet, & in dextrâ haſtas quibus eminus utitur, gla* *Hiſpanienſi eſt cinctus. Quòd ſi pede collato pugnandum* *tranſlatis in lævam haſtis, ſtringit gladium.* Vides ap quis gladius, & quo fine.

Haſta Velitum. „*Haſtas.*] Bene multitudinis numero. Habuit nam ptem, ut ſtatim videbimus. Cur autem γρόσφους (ita Græco) *Haſtas* vertimus? cur non cum Laſcari *Pi* Quia iſtud quidem ratio & Polybius ipſe vetat, qui m deſcribit Pila: illud autem Livius ſuggerit & exemp

Lib. xxxi *Haſtæ* inquam propriæ ſunt Velitum, & ſic appella Livius: *Velites, emiſſis haſtis, cominus rem gerebant.* Ovidi

In Ibin. *Utque petit primò plenum flaventis arenæ*

Ovidius cautè legendus. *Nondum calfacti velitis haſta ſolum*

Etſi Velites noſtros tempore poëtæ ejus fuiſſe non op nor, ſed pro *Jaculatore* laxe ſumit: uti contra, iſtum p

Vel

Digitized by Google

Velite Vegetius: *Claudius pluribus jaculatoribus inſtitutis atque perdoctis, hoſtem cui prius impar fuerat, ſuperavit.* Intellegit Appium Claudium Conſulem, qui tunc ad Capuam imperabat, cum Velites inventi. Et primum ſane præcipuumque eorum munus fuit, jaculari. Iſtæ haſtæ quia ſuâ quâdam formâ, & minores; diſcretim ab aliis dictæ, *Haſtæ velitares*. Feſtus: *Advelitatio, jactatio quædam verborum figurata ab haſtis velitaribus.* Livius *Conſul ingentem vim pilorum, & velitarium haſtarum, ſagittarum, glandiſque paraverat.* Plinius etiam ſcribit, *Tyrrenum inveniſſe haſtas velitares, pilumque.* Ex quo aliquid in Iſidori mentem, qui Velites ex Etruriâ deducit. Sed profecto Plinius univerſe ibi pro haſtâ miſſili: ut Livius, cum de ipſis noſtris Velitibus: *Jacula*, inquit, *præfixa ferro, quale haſtis velitaribus ineſt.* Atqui nonne de iiſipſis ſermo? ineptum ergo videatur eadem per eadem illuſtrare. Sed quia proprie Velites tunc perierant, communiter loquitur, & habuere inquit, haſtas ferro quale nunc quoque in jaculatoriis haſtis: quas illa ætas *Velitares* dicebat. Hæc ad Latinam vocem. de Græca, ea & in Plutarcho occurrit, ſed ſemel atque iterum, apud alios rariùs, tamen proba eſt, & Polybius aſſidue hac uſus. Γρόσφον enim ipſum telum, & ab eo γροσφομάχους Velites dixit. Vulgata adhuc lexica, aut *Pilum* cum Laſcari explicant, aut, ſi Deo placet, *glandem*. Ridicule audiatur optimus ſcholiaſtes poëtæ optimi, Euſtathius, in iſtud --- Αἰγανέην ἱέντες, *haſtis jacientes*. Οἱ, inquit, παλαιοί φασιν αἰγανέην ὅτι γρόσχος, μικρὸν ἀκόντιον. Καὶ ζητητέον μήποτε ἐσφάλθαι ὁ γρόσχος. γρόσφος γὰρ μάλιστα εὑρίσκεται διὰ τοῦ φ. εἰ μὴ ἄρα μηχανικὴ λέξις ὁ γρόσφος, ὁ δὲ γρόσχος ἀκόντιον: *Antiqui dicunt Aiganeam eſſe Groſchum, parvum jaculum. Et quærendum an non error in iſto, Groſchus: crebriùs enim reperitur Groſphus per ph. Niſi tamen mechanica dictio Groſphus; at Groſchus jaculum.* Vides (etſi de ſcriptura ambigit) tamen plane explicatum, pro Polybii & noſtra mente.

„ *Parma & firmitatem habet à ſtructura.*] Atque ea firmitas etiam ſit à materiâ. Unde igitur? ex ære? nugæ: nec honeſtiores ipſi talia nunc ſcuta habuerunt, nedum ut illi minimi. E corio? video eruditos quoſdam velle inductos à Suidâ: Πάρμαι, δερμάτινοι θυρεοὶ παρὰ Καρχηδονίοις: *Parmæ, coriacea ſcuta apud Carthaginienſes.* Sed temere fortaſſe inductos. Si alia apud Romanos, cur ad Carthaginienſes reſtringit Suidas? Cur Polybius verbo non tangit, & diſcriminat à legionariorum? Nam iſtorum ſane è ligno fuerunt, corio ſaltem ſuperducto. Cenſeo igitur idem in iſtis. Ipſe Polybius alibi indicat, qui ſtabilitatem & * ὄγκον Romanæ parmæ tribuit: non habuiſſet è corio

Jaculatores pro Velite. Lib. I. c. XV.

Lib. XXXVIII.

Lib. VII. cap. LVI.

Livii verba excuſ.

Grosphi vox.

Odyſſ. Φ. ŷ. 631.

Parma quâ materiâ.

An è corio

E ligno potius.

* Vide mox de

(Scutis Dial. ſeq. In Analectis.) corio mero. Quòd ad Suidę certum eſt Afrorum pl. ſcuta ſic fuiſſe: ſed Afrorum, ut * aliàs deducam.

(Parma rotunda. In Non.) „ *Formâ rotundâ.*] A quâ nomen petit Varro. *Parma*, inquit, *quod à medio in omnes partes par.* orbis ſit, ex iis verbis. Idem & *rotundas* in Fr. quopiam facit: *Quem ſequuntur cum rotundis Velit. parmis.*

(Quanta fuerit, addubitatũ.) „ *Tripedalem habet dimenſionem.*] Græcè διάμ ſcimus eo verbo venire normalem plerumque line rectam: Latini *dimetientem* dicunt. Nec cauſſ tur vel hic ambigendi, niſi quia res inſpecta ſiſtit & moratur. Age, tripedalis eſt Diametrus? Erg metrus ſive ambitus novempedalis. Id enim ſequ certiſſimo ſcito menſuratorum. Et tu talem pa *parvam* appelles, *brevem*, & denique *Parmulam* enim adjectiunculis aut nominibus Latini efferunt. Nonius: *Parma, breve ſcutum.* Iſidorus: *Parma, lev ma, quaſi parvus clypeus.* Frontinus de ipſis noſtris V

(Lib. IV. cap. VII.) bus: *Parmulis non amplis ornati.* Valerius: *Par gmine muniti.* Si, inquam, omnes conſenſu brevitate levitatem attribuunt; qui poteſt in iſto modo? Qui tim amplus & nec major fere in graviore armaturâ. ſcutum legionarii militis etſi *quattuor pedes* habet in

(Lib. XXVI.) gitudine, tamen *duos & ſemis* tantùm in lato. Am Livius ſcribit, *Parmas iis fuiſſe breviores, quàm eque* id eſt minores. Ego non credo ullum equitem com dè tractare poſſe hanc undique tripedalem. Tam Livius ita: *Hic miles tripedalem parmam habet.* Et P bius: μέγεθος ἀρκοῦν πρὸς ἀσφάλειαν adtribuit: id eſt, *gnitudinem quæ ſit tuendo.* Ergo ſatis magnæ: etſi inc bam *tripedales* in longum facere, atque in eâ diam tantùm; non etiam in latum: niſi quòd tunc non ſin tundæ, & fortaſſe mutaverint. Conſideretur. Feſtus dem oſtendit pariter exiguas fuiſſe: *Parmulis*, in (nota diminuentem vocem) *pugnare milites ſoliti quarum uſum C. Marius ſuſtulit, datis in vicem earum tianis.* De his Bruttianis, idem: *Bruttianæ parmæ, quibus Bruttii ſunt uſi.* Nota ſcutorum vocem, & ta equitum poſteriorum armaturâ apparent: id eſt longa.

(Galea à Caſſide differt.) „ *Simplici tegmine capitis.*] Significat ex ære aut fe nihil fuiſſe, dumtaxat è pelle aut lanâ aliquid, & *Gal* aut *Galeam*. Nam ſic diſcernit hanc à Caſſide Iſido quòd *Caſſis de laminâ eſt, Galea de corio.* Ille hoc verè pro eo Tacitus: *vix uni alterive caſſis, aut galea,* de Ger

(Galeæ etymon.) nis ſic ſcribens, & manifeſtò abjungens. Ipſa vox quo præfert. Quia *Galea* eſt propriè ἀπὸ τῆς γαλῆς, *à fele* muſt

Digitized by Google

llâ: etſi Varro maluit petere à *Galero*. Sanè priſci te-
ma ferè capiebant à feris. Unde in Homero aliiſque,
... κτιδέη, ζειρεία, αἰγείη : *muſtellina, canina, taurina, ca-*
. Lego & in Suidâ : Ἀλωπεκέη, ἡ ἀλωπεκῆ κεφαλαία : *Vulpi-*
ſa galea. Sic igitur dictæ, quia à talibus animalibus
..., Mos, qui paſſim tangitur à poëtis. Ut Statio :
Tela rudes trunci, galeæ vacua ora leonum. Lib. VII.
..s enim leoninas exuvias ſumebant, ut caput capite ve-
ent, ceteris humeros & dorſum. Homerus de Aga-
mnone :

Ἀμφὶ δ' ἔπειτ' ὤμοισιν ἑέσσατο δέρμα λέοντος Iliad. κ
Αἴθωνος, μεγάλοιο, ποδηνεκές. —— verſ. 23.
Atque humeros circumjecit pellem inde leonis
Ardentis, magni, crurum tenus.

..ſter Virgilius de Aventino Italo : Lib. VII.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum ſetâ, cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat.

..c de nihilo hoc poëta Romanus. Quoniam & Romani
ſuâ militia vulgò uſurparunt, & adnoto in Columnâ
Trajani ſigniferos omnes ſemper in hoc habitu. Cum
elle dico leonis, quæ caput, humeros, dorſum tegat, &
..dâ pedes flagellet. Etiam in Tacito Germanicus, *conte-*
ctus humeros ferinâ pelle, adit caſtrorum vias. Non ſic tamen
noſtro Velite, cui galea tantùm è tali aliquo tegmine,
ſæpè lupo, (Romanâ ferâ, & Romuli nutrice) quod
..rte Polybius hîc ſignat. Alludit Propertius, de caſcis
..s Romanis :

Signiferi Romani leoninam induti.

Galea è lupinâ.

Et galeâ hirſutâ compta lupina jubâ. Lib. IV. eleg. 1.

..irgilius : —— *ſpicula geſtant*
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros.

..lias ex urſo aut tali ferâ habuerunt. Statius :
Ille Lycaoniæ rictu caput aſperat urſæ. Lib. IV.

..uin Claudianus Afris dat è ſerpente : Lib. I. de Laud. Stil.
Serpentum geſtant patulos pro Caſſide rictus.

..æc talia *Galeros* appellat Virgilius ſuprà, ut Frontinus
..eliti noſtro *Galericulos* adaptat: Silius *Cudones*: dixit :

Galeri.

—— *caput his cudone ferino*
Stat cautum.

Cudones.

..terum : —— *cudone comantes.*
Disjecit crines.

..ed & video Græcos iis uſos, aut finitimos. Xenophon de
Thracibus : Ἐπὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κράνη σκύτινα, οἷάπερ τὰ
Παφλαγονικά : *In capite galeæ è corio, cujuſmodi Paphla-*
gonum. Sed & Macedones habuêre. Dio Caſſius ait M.
Antonium Caracallam, *legionem Macedonum inſtituiſſe,*
& priſco ritu ornaſſe. Arma autem erant, inquit, Κράνος
ὠμο-

Lib. V. *Paphlagonũ galea.* In Caracal. *Macedonũ*

Digitized by Google

ἀμοβόειον, θώραξ λινέος: galea è crudo bove, lorica linte i; & addit. Facit hoc poëtæ in Cauſiam Macedonum:

Καυσίη, ἡ τὸ πάροιθε Μακηδόσιν εὔκολον ὅπλον,
Καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ:

Cauſia, quæ Macetum genti fuit utile tegmen,
Pilleus in nimbis, inque acie galea.

Aud. Sed heus, Polybii verba cùm video; *atque eſt, in qu[a] cùm lupinam aut tale aliquid imponit, tutelæ ſimul & ſ[pecie] cauſâ*: hęrere incipio, utrum nudo capiti, an galeæ a[l]i[quid] imponat? Eò magis, quòd in Vegetio memini legere [ga]leas ipſas ad terrorem hirſutis (alii libri *urſinis*) *pellibus* [te]*ctas*. Lips. Non ita hîc factum. Cùm præmiſerit de [ſim]*plici tegmine*: nec ratio eſt tam caute & cuſtodire arma istos. Addo legere me *Galeam venatoriam*, pro hoc ſe[n]ſu; in Æmilio Probo, de Datami: *Ipſe agreſti dupliciqtte a[mi]culo circumdatus, hirtaque tunicâ, gerens in capite galeam v[e]natoriam; dextra manu clavam.* Ita enim veriùs diſtingu[o], quàm ut ad *clavam* referatur. Et quídni iſti uſi, quibus cæde ferarum copia? Sed pergo.

„ *Habet lignum in longitudine duorum cubitorum.*] Sunt igitur in haſtili *tres pedes*. Nam quod in Livio eſt: *Septen[a] jacula quaternos longa pedes data.* Et in Frontino: *Septen[is] ſingulos haſtis quaternorum circiter pedum armavit.* Id a[d] telum totum referendum eſt, unà cum ferri modo, qu[od] fuit dodrantalis, id eſt haud longè à pede.

„ *Craſſitie unius digiti.*] Ergo tenue lignum. & ut ho[]diernę ſagittæ. Quídni tale cùm *ſeptem* ea tulerint? Suprà in Livii & Frontini verbis habes. Septena igitur illa implebant manum. Huc facit Valerii locus, ſed cum noſtrâ correctione qui ſcribit eos *brevibus & incurvis ſeptenis armatos haſtis.* Brevibus pedum quattuor: ſed quomodo *incurvis*? An à ferro? Non dicit Polybius. Et pone hamatum fuiſſe, non tamen aptè hoc *incurvum*. Libri ſcripti quos conſului habebant, *inturmis*. Putarem *infirmis* verum eſſe, & ad hanc tenuitatem referrem: ſive etiam ad ferrum.

Galea venatoria

In Datami.

Lib. II.

Concordia inter Polybium & alios.

Tenera haſta Velitũ.

Valerii locus tentatur.

Lib. II. cap. III.

„ *Ferrum eſt unius ſpithamæ.*] Ita Græcis dicitur, qui Latinis eſt *Palmus major*, qui & *Dodrans*.

„ *Statim à primo jactu inflectatur.*] Tale aliquid in ipſo Pilo machinatus C. Marius, vt pòſt dicam. Sed & Livius, etiam ante inſtitutos hos Velites ad Capuam, libro XXIV. *Sagittarii, funditoreſque, & velites etiam, quorum inhabile telum ad remittendum imperitis eſt.* Qui tamen locus conſideratione duplici eget. Primùm quòd *Velites* nominat (neſcio an alibi) veteres illos *Iaculatores*: deinde quod ait *imperitis inhabile*. Atqui & *peritis*, ſi tale & tam flexile eſt, quale hîc deſcribitur: & Polybius apertè negat remit-

remitti. An redundat vox *imperitis*? An mutanda in *impeditis*? Ut niſi quis otioſe mucronem refingat & erigat, neget remitti, An deo etiam *imperitis* inhabile, quia amento emittebatur, & certo motu? Sed quidquid eſt, hæc arma. Velitum: à quibus moneo haud longe *Peltaſtas* ſive *Cetratos* abiiſſe Græcorum. Ut alia loca omittam, Ælianus ita deſcribit: Οἱ πελταςαὶ μέσῃ πως τῇ χρῶνται σκευῇ. ἡ γὰρ πέλτη μικρὸν τι ἐστιν ἀσπίδιον, καὶ κοῦφον, καὶ τὰ δόρατα πολὺ τῶν ὁπλιτῶν λείπονται: *Peltaſtæ media utebantur armatura. Nam Pelta parvus quidam clypeolus eſt, & levis, & haſtæ eorum longè infra modum Gravium.*

DIALOG. II.

De Scuto accuratè. Diſcrimen à Clypeo. Magnitudo ejus, Circulus, Umbo, Origo, & exemplum.

VELITIBUS arma ſua dedit, dat nunc Haſtatis; imò & aliis junctim, quia armis iſti leviter inter ſe diſſidebant: & quid fuit, dicit. Lege:

Τοῖς δὲ δευτέροις μὲν τῇ ἡλικίᾳ, ἀστάτοις δὲ προσαγορευομένοις, παρήγγελλον φέρειν πανοπλίαν. Ἔστι δ' ἡ Ῥωμαϊκὴ πανοπλία, πρῶτον μὲν θυρεός, οὗ τὸ μὲν πλάτος ἐστὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας πένθ' ἡμιποδίων, τὸ δὲ μῆκος, ποδῶν τεττάρων. Ὁ δὲ μείζων ἔτι καὶ παλαιστιαῖος, ἐκ διπλῆς σανίδος, ταυρικῇ κόλλῃ συμπεπηγὼς ὀθονίῳ μετὰ ταῦτα μοσχείῳ δέρματι περιείληπται τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. Ἔχει δὲ περὶ τὴν ἴτυν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν σιδηροῦν σάλπιγγα, δι' ἧς τὰς τε καταφορὰς τῶν μαχαιρῶν ἀσφαλίζεται, καὶ τὰς ἐπὶ τὴν γῆν ἐξερείσεις. Προσήρμοσται δ' αὐτῷ καὶ σιδηροῦς κόγχος, ὃς τὰς ὁλοσχερεῖς ἀποστέγει πληγὰς, λίθων καὶ σαρισσῶν, καὶ καθόλου βιαίων βελῶν.

Secundis verò ætate, & quos Haſtatos dicunt, mandabant ferre omnia arma. Sunt ea more Romano Scutum primò. Cujus latitudo eſt in gibbâ ſuperficie duorum pedum & ſemis: longitudo pedum quatuor. Majus verò etiam palmo prætereà excedit, eſt ex duplici tabulatione, taurino glutino cum linteo compactum: dehinc vituli boviſve corio tegitur exteriorem ſuperficiem. Habet in curvatura circa ſuperam inferamq; partem ferreum munimentum, quo & contra ictus enſium defenditur, & contra inclinationes aut depoſitiones in terram. Aptatur illi & ferreus umbo, qui vehementiores ictus avertit lapidum & ſariſſarum, & universè violenti cujuſque teli. POLYB.

 Aſſignat

at igitur primò

um.] Cui nomen ... τὸ σκῦτ☉, id eſt à l...
ım. Id verius, quam aut *à ſecundo, quaſi ſec...*
ırro comminiſcitur; aut *ab excutiendo,* qu...
tia excutiat tela. Moneo differre à *Clypeo,* ...
uicumque ſignatè ac proprie locuti. Livius:
beis fecêre. Et eſt diſcrimen à formâ. Quæ
& in orbem juſtum relata, *Clypeos* dixêre, qu...
exibant, *Scuta.* Virgilius:

---- *clypeique ſub orbe teguntur.*

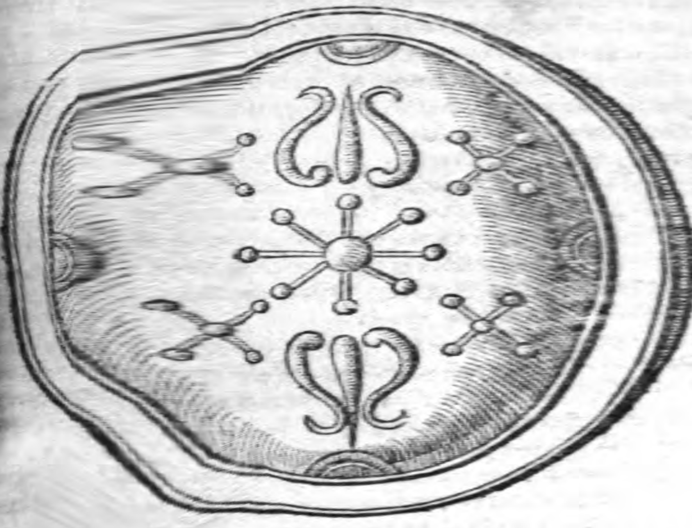
golici clypeî aut Phœbææ lampadis inſtar.

Argolici, quo magis orbem notet: quia talia
mianus: *Jugum tereti ambitu, Argolici clype...*
onyſio: Α'ργολικαὶ ἀσπίδες: *Argolici clypei:* in Se...
,qui ſimpliciter ſunt *Clypei* Livio noſtro. ...
ontra leges *Scuta longa:* & mox audiemus ſic
e diſcrimen apud Græcos. Et Homerus ...
agnomento dixit, *clypeos rotundos:* at θυρεοὺς P...
per noſtra *Scuta:* nec aliter Dionyſius & Pl...
& inferior illa ætas confundunt.

ius latitudo in gibbâ ſuperficie.] Metitur exterio...
n, ſed ubi? Scutorum enim unum & comm...
næquali latitudine: ac patet magis producitur
bilicum, extremis anguſtioribus. In tali p...
nſurari mediam partem. Alterum genus ra...
en in uſu etiam, quod undique æquali latitud...
velut formam habet, ſed incurvæ: & ut ap...
ſectum canalem aut imbricem refert. Dio Ca...
ıc genus copulat, cum Teſtudinem milita...
t in ejus medio locat τοὺς τὰς πλατείας ἀσπίδας (...
ocem, debuiſſet θυρεοὺς) ἔχοντας *eos qui lata ſc...*
t: in lateribus τοὺς ἀσπίσι ταῖς κοίλαις ταῖς σωληνοειδέσι...
s: eas qui ſcutis cavis in modum canalium f...
ur. Utrumque in monumentis videmus: ...
crimine uſurpatum, ut oſtendit idem Dio. N...
lacrinum *Prætorianis militibus,* pugna in Ant...
abſtuliſſe τὰς σωληνοειδεῖς ἀσπίδας, *ſcuta imbricata...*
iores inquit, *eos redderet ad pugnam.* Ergo hæc ...
longiora etiam, quod Polybius indicare mox...
& palam magis Apulejus: *Miles,* inquit, *è legio...*
galeam nitore præmicantem, & ſcutum ceteris...
Noſtrum intellegit quod vulgaria anteibat, ...
es militum geſtabant. Neſcio an & Ammianu...
tibus quibuſdam Romanis: qui *veriti ne...*
ut poſt ſignum erectum, ſcutis quæ patula ſunt...
, firmius adhærentes, eaque licet imperitè regend...

Digitized by Google

...m amnem velocitatem comi... ...nare, poteſt illa alia: quia ... & facies utrorumque ſic in...

...itudo pedum quattuor.] Vide... & oblonga magis quam lata f... Romanorum iſtos θυρεοὺς ἐπιμη... ...chus, ποδήρεις, ad pedes demiſſos. ... regebant, leviter ſe inclinan... Livius ſcribit milites in vigiliis ... ...nem ſcuti poſito, dormiiſſe. Si ſtant... ...us. Reperio & inferiore ac corru... ...m. Nam in Niceta Choniate, u... ...e Macedonicâ ad ſingulare ce... ...; ἀσπὶς, inquit, αὐτῶν ἐς ἀνδρομή... ad hominis longitudinem datur. ...ajus verò ſcutum etiam palmo ... illud incurvum eſt, de quo ... ...verit? Triarii, opinor aut dign... ...gatam Livii ſcripturam audiemu... ...riarii objectis clypeis arcuêre. Illinc ... ii Romanis, & ſcutis repone cu... Ex duplici tabulatione.] Quo id f... ...e, incuruas ſic aptatas; an d... ...m? Ego hoc opinor, & è pluri... ...orpus hoc junctum. Varro ſub...

Digitized by Google

De L.L. ſcuti quærit: *A ſecturâ*, inquit *ut ſecatum; quòd n*
Lib. xxi. *confectum ſit tabellis.* Etiam Ammianus: *Cùm apud*
ſios adhuc Cæſar Julianus quatiens ſcutum variis m
exerceretur in campo, axiculis quis orbis erat compagin
in vanum excuſſis, anſa remanſerat ſola. Oſtendit
bus lignis & axiculis conſtitiſſe. Atque hęc è certis
E quâ arbore. ribus, quas Plinius deſignat: *Frigidiſſima quæcumque a*
tica leniſſima autem, & ideò ſcutis faciendis aptiſſima, qu
Lib. xvi. *plaga contrahit ſe protinus, clauditque ſuum vulnus,*
Lib. xl. *id contumaciùs tranſmittunt ferrum. In quo genere ſu*
E ſalice ſæpè *cus, ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus utraque*
viſſimæ autem ex his ficus & ſalix, ideoque utiliſſimæ.
des Salicem inter utiliſſimas cenſeri, atque etiam vi
tiſſimas, ut aliunde diſco. Adeò ut Græci poëtæ ἰτέα
ve *Salicem* dixerint pro ipſo Scuto. Euripides:

Κρέων γε τοὔνθεν δ' ἰτέαν λαβὼν χερί:

Salicem Creon deinde ſuſcipiens manu

Heſychius: Ἰτέαι, ἀσπίδες. διὰ τὸ πρώτως ἐκ ταύτης τ
κατασκευασθῆναι: *Salices, ſcuta. Quia primitus ex hac*
terie ſunt facta. In Theocrito etiam eſt:

Eidyll. xvi. Ἀχθόμενοι σακέεσσι βραχίονας ἰτεΐνοισιν:

Brachia vimineis ſcutis preſſi atque gravati.

Scuta è vimine. De Syracuſis loquitur. Et neſcio an non aliud ibi ſcu
rum etiam genus tangat, quod non è tabellis, ſed
minibus textum. Ideo etiam ita verti. Nam Siculi & S
cuſii talibus vulgò uſi. Feſtus: *Cerrones leves, & inepti*
cratibus dicti, quod Siculi adverſus Athenienſes cratibus
ſcutis ſint uſi, quas Græci, γέῤῥας appellant. Bene Feſtus.
Gerra. cum eo Euſtathius: Γέῤῥαι, ἀσπίδες Περσικαὶ ἐκ λύγων,
Perſæ ſunt uſi. ἰτεΐνοι: *Gerræ, ſcuta Perſica, ex viminibus, & ſalignâ.* Pe
attribuit, quia creberrime & recentiſſime ii habuer
Gloſſæ item: Γέῤῥον, εἶδος ἀσπίδος Περσικῆς. *Gerrum* (h
etiam genere vulgo extulerunt) *genus ſcuti Perſici.*
Lib. xxiv. Xenophonte aliquoties ea vox: & Ammianus de Pe
etiam ſui ævi: *Obtecti*, inquit, *ſcutis vimine firmiſſimo*
Ibid. *xtis, & crudorum tergorum denſitate veſtis.* Idem poſt
Quâ formâ fuerint *Manipuli peditum contecti ſcutis oblongis & curuis, quæ te*
ta vimine & crudis coriis geſtant. Ipſa deſcripta habes,
item formam. A quâ tamen aliquid Strabo abit. Qui
Lib. xv. Perſis: Ὁπλίζονται δὲ γέῤῥῳ ῥομβοειδεῖ. *Armantur ſcuto rhom*
bi ſpeciem. Hæc figura non plane quadrat in Ammia
oblongam & curuam. Sed potuerunt a Strabone mutaſ
In Eunapio lego Parthis quoque (gens eadem, aut in e
dem ſolo) ſcuta hæc talia, imò & galeas fuiſſe. Οἱ δὲ τ
Πάρθων, inquit, οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες καὶ κράνη οἰσύϊνα, πλ
κήν τινα πάτριον πεπλεγμένα: *Qui Parthorum ſcuta habeba*
viminea, & galeas vimineas, ſuo & patrio quodam modo i
texta

Digitized by Google

texta. Nec vero Perſæ tantum, ſed Germani habuere. Ex Tacito: *Nec ſcuta quidem ferro nervove firmata, ſed viminum textus, vel tenues & fucatas colore tabulas eſſe.* Galli quoque in Cæſare: *Scutis ex cortice factis, aut viminibus textis, quæ ſubito ut temporis exiguitas poſtulabat, induxerant pellibus.* De aliâ aliquâ gente Salluſtius, in fragmento: *Soliti nectere ex viminibus vaſa agreſtia, ibi tum quod inopia ſcutorum fuerat, ab ea arte ſe quiſque in formam parmæ equeſtris armabat.* Sed uterque oſtendit non optima aut firmiſſima ea ſcuta fuiſſe, & aſſumpta in egeſtate aliorum. Significat & Thucydides: Ναύτας ἐξώπλισεν ἀσπίσι φαύλαις καὶ οἰσυΐναις ταῖς πολλαῖς *Nautas armavit ſcutis improbis, & pleriſque vimineis.* Tamen Macedones etiam olim uſi, ſed quæ in ærea aut argentea Alexander mutavit: & hoc is apud Curtium objicit: *Lignea enim vaſa deſiderant, & ex cratibus ſcuta.* An non Itali & ipſi Romani? Dicas ex Virgilio, qui de Italis:

Germani habuere ſcuta. Et Galli interdum.

Improbabat ſcuta.

Macedones olim uſi.

Lib. x.

Et Itali.

-- - flectuntque ſalignas*
Umbonum crates alii.

VII. Aen.
* Fortaſſe plectunt.

Ex Lucano, de Romanis Arimini:

Lib. I.

-- -- nuda jam crate fluentes
Invadunt clypeos.

Intellegit vetuſtos, & pelle ſciſsâ & fluidâ jam deſtitutos. *Crates* uterque dicit: quæ vox tamen & in tabellarum textum convenire poteſt. Scuta tamen rotunda & equeſtria, tum * Salluſtius, tum Dio, indicare videntur (levitatis forſſe cauſsâ) talia fuiſſe. Dio ſic de Salvidieno, qui cymbas quaſdam contra Sextum Pompejum ridicule inſtruit: Δερμάτινα πλοῖα, κατὰ τοὺς ἐν ὠκεανῷ πλέοντας, ἐναυπηγήσατο, ἔνδοθεν μὲν ῥάβδοις λείαις σκάφας ἀλλ' ἀμειβόμενον, ἔξωθεν δὲ βοὸς δέρμα ὠμὸν, ἐς ἀσπίδος κυκλοτεροῦς τρόπον, περιτιθείς. *Coriacea navigia, ut ſolent ii qui Oceanum navigant, fabricare eſt aggreſſus, introrſus ea virgis levibus intexens, extrinſecus vero bovis crudum corium, in modum rotundioris clypei, circumponens.* Cum rotundo clypeo diſerte comparat; qui equitum fere fuit. Sed heus tu, cur non me revocas evagantem? Et nonne hæc extra Polybium? AUD. Non extra hiſtoriam aut militiam: & ſunt utrique illuſtrandæ. Quin ad tales excurſus liber eſto, & jamnunc mappam tibi mitto. DIPS. Reduc & contrahe. Non enim lubet extra viam: ipſa longa affatim, & fatigat. Pergo.

* In fragm. ſupra.
Lib. XLVIII.

„Taurino glutino.] Quod & linteum tabellis junxit (de quo linteo hic in Polybio:) & tabellas ipſas inter ſeſe. Denique & corium firmavit Auſonius:

Glutinum in ſcuto.

Tergora dic clypeis accommoda quid faciat? glux. Videntur & nervo aut ferro vinxiſſe. Ex Tacito: *Ne ſcuta quidem*

In Monoſ.
Et Nervi.
II. Annal.

ferro

ferro nervóve firmata. Sed *ferrum* referri ad or cumpoſitum poteſt, de quo Polybius tangit, vel bonem: *nervi*, non niſi huic rei & tabulis vinciend videntur.

Corium in ſcutis. „ *Vituli boviſve corio.*] Potiùs profectò *bovis*: & ſtius: tamen quia μοσχείῳ δέρματι in Græco eſt, d quoque expreſſi. Corii hujus inducti apud Græc noſque mentio, & creberrime poëtas, qui corii multiplicant & adaugent. Exempla illa omitt priè ad Polybium & ad verum, Statius:

Lib. III. *Nec pudor emerito clypeum veſtiße juvenco.*

Idem:

----- *graves clypeos cæſis veſtire juvencis.*

Lib. XXIII. Sed & Livius teſtimonium, in re miſerabili ſuggerit feſſis Caſilini ab Annibale: *Poſtremò ad id ventum ino ut lora detractaſq; ſcutis pelles, ubi fervidâ molliſſent a q dere conarentur.* Accuſarem cupidinem vitæ, niſi conſtantiâ non ab ignaviâ fuit. Silius idem de Sagu

Lib. II. ----- *reſolutaque nudos*

Linquentes clypeos armorum tegmina mandunt.

Hegeſippus de Judæis, qui in urbe ſacrâ à Veſp obſeſſi: *Et cùm alia famis ſolatia non reperirent, detra coria ſcutis, ut cibo eſſent ſibi quæ præſidio non eſſent.*

Margo ferreus in ſcuto. „ *Ferreum munimentum.*] In Polybio, σιδηροῦν σια quæ vox *labrum* & extremitatem talem notat: prop men *Sputi* inſtar tenuem bracteam aut lamellam. N lis: *Hoc linitur ſputo Jani cariota Kalendis.* Suidas ipſun Polybii locum, opinor reſpiciens: Σιάλωμα, σιδηρᾶ πε τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θυρεοῦ: *Sialôma, ferreus ambitus Roman* Vult idem Heſychius: Σιάλωμα, μέρος τι τοῦ ὅπλου τοῦ μένου θυρεοῦ: *Sialôma, pars aliqua armaturæ, quam Scut cunt.* Plutarchus λεπίδα dixit, & auctorum hujuſce r

Camilli inventum. millum fecit. Ille in pugnâ contra Gallos, quorum i nes gladios timebat cùm alia machinatus eſt, tum iſtu

In Camil. θυρεοῖς inquit, κύκλῳ περιήρμοσε λεπίδα χαλκῆν, τοῦ ξύλο αὐτοῦ τὰς πληγὰς μὴ στέγοντος: *Scutis laminam ferream in adaptavit, ligno ſolo ictus parùm ſuſtinente.* Ergo hæc una & prima rei; altera quam Polybius adjungit ſcuti tutelam & ſervamen. Inclinabant enim ſæpè i râm, & ferè ſic ante tentoria aut in excubiis habe pilis etiam (quod marmora nos docent) acclinatis. ergo putiſceret lignum, munimen à ferro.

Umbo è vario metallo. „ *Ferreus umbo.*] Ita plurimùm & vulgò, è ferro. poëtæ aureum etiam faciunt. Ut Virgilius:

x. Aeneid. ---- *vaſtos umbo vomit aureus ignes.*

Lib. IV. Epiſt. XX. Sed & Sidonius poſteriore ævo reipſâ ſic fuiſſe oſte *Clypeorum lux in orbibus nivea, fulva in umbonibus*

ce

...us prodebat ut ſtudium. Hoc ille de Sigimere juvene re-
..., ejuſque comitatu ſelecto: & ſatis indicat ditiores
...tum in ambitu, & aurum in umbone geſtaſſe. Non
...us olim. Umbonem autem certum eſt mediam
... partem ſcuti dictam, quæ protuberat & exſeritur
... rotundo tumore. Ideò Umbo, quod Græcis eſt ... Qui Umbo? Pro monte.
... Montes & eminentias hac voce Statius poëta ſæ-
appellat, quod jure ſuo doctus Scaliger nos docuit
...ronem. Sed & Latini veſtis poſitum, qui ad pectus
... in tumorem, ſic dixerunt. Tertullianus: *Totum* Pro veſtis parte
...ti umbonis figmentum. Iterùm: *Recognito rurſus um-* De Pall. cap. v.
... ſi quid excubitavit reformato. Perſius: Ibid.
– – totaque impune Saburra, Sat. v.
Permiſit ſparſiſſe oculos jam candidus umbo.
...tone loquitur, qui in viros tranſſcriptus, & depoſi-
...ætexta candidam togam ſumpſit: una cum eâ etiam Perſio lux.
...tatem. Non aliter ego illa interpretor. Apulejus hoc
...m ducendus: *Palla ſub dextrum latus ad humerum læ-* Lib. xi.
... recurrens, umbonis vice, dejecta parte laciniæ, multi-
... contabulatione dependula. Et Gloſſæ priſcæ: *Umbili-*
..., ὀμφαλὸς ἀσπίδος, ...: an non corrigendę? *Umbo,*
...λός. Nec enim *Umbilici* vocem profectò temere in
...avis ea notione leges.
... *Jus avertit lapidum.*] Atque uſus alter, quod avertat
...m hoſtes. Nam in conflictu & pugnâ cominus ute- Umbone trudebant.
...tur eo, ad impulſum. Suetonius de Acilio animo- Jul. cap.
milite: *qui abſciſâ dextra, tranſilivit in navem, umbone* LXVIII,
...us agens. Curtius: *Totam aciem pavore ſuo fluitan-* Lib. III.
... umbonibus poſſe prope li. Livius: *Umbonibus incuſſaque* Lib. IX.
... ſternuntur hoſtes. Iterum: *Ala deinde & umbonibus* Lib. xxx.
...ſantes. Ubi Alam etiam dicit partem illam humeri Umbo pro humero.
...chiique, adjutricem in hoc niſu. Quid, quod ipſa Lib. II.
...urva illa pars, Umbo? Fallor, aut ſic Statius:
– – – – – clypeum non ſuſtinet umbo
Mutatum ſpoliis.
... Tydeo ait, defeſſo à pugna & vix arma ſuſtinente.
... Luctatius: *Hic umbonem pro humero poſuit, aut pro ma-*
... Martialis conſimiliter, de valente ſuo liberto
In turbam incideris, cunctos umbone repelles.
...rofectò iſta pars brachii eſt, projecta & incurvans. Sa-
... de Scuto, pro Polybii quidem mente. AUD. Non
...iam pro mea. LIPS. Quid abeſt, aut aves igitur? AUD.
...incipium & inductionem ſcuti, ob Livii verba (in men- * Lib. II.
... habeo) quæ me torquent. Nam cum illa de * Ordine Dial. III.
...gebamus, hæc quoque erant: *Clypeis anteà Romani uſi* Lib. VIII.
...t, deinde poſtquam ſtipendiarii facti ſunt, ſcuta pro clypeis
...cere. Ergone tunc demum ſcuta introducta, cum ſti-
pen-

Digitized by Google

pendia, id eſt obſidione Vejenti? Atqui ipſe Liviu & jam in armandis claſſibus Servianis, dat primo taxat *clypeos* (ἀσπίδας Ἀργολικὰς Dionyſius :) *ſcuta*, quos θυρεὰς idem ibi Grecus. Sed & ſæpii Scutorum mentio. LIPS. Me ſpectas? Prope eſt gem reſpondere ad talia quæ abducunt extra Poly campum. Sed tamen quia in margine hæres, fiat. ſuprà leviter de ſenſu verborum Livii, qui non eſt (bi aſpecta præferunt) quaſi anteà clypeis tantùm ni uſi, poſteà ſcutis. Id verò falſum: ſed quod utr genus in uſu anteà, poſtinde ſola ſcuta. Breviter h tentia. Origo igitur Scutorum à regibus, imò à prir rege, ſi fidem habes Plutarcho. Ille ſic de Romulo θυρεοῖς τῶν Σαβίνων ὁ Ῥωμύλος ἐχρήσατο, καὶ μετέβαλε τὸν μον ἑαυτοῦ τε καὶ Ῥωμαίων ὅπλισιν ἀσπίδας Ἀργολικὰς των: *Scutis Sabinorum Romulus eſt uſus, & mutavit Romanorum aliorum arma, anteà clypeos Argolicos tium*. Id verò palàm contra Livium, & iſto aucto permutatio hæc ante Veiens bellum; tunc ſcilicet cù cepti, unà cum Tatio, in urbem Sabini. Sed poteſt que verum dicere. Et fuit ita ſub Romulo, mutatum vio; iterumque mutatum, obſidione Vejorum. Tam Græco illo dixeris, ortum & notitiam ſcuti eſſe à Sa At negat alius Græcus, Athenæus: qui inter ea qua mani a variis gentibus hauſêre: παρὰ Σαμνιτῶν, in ἔμαθον θυρεοῦ χρῆσιν: *A Samnitibus didicêre ſcuti uſum.* ſar apud Salluſtium hinc ſtare videatur: *Arma atq la militaria à Samnitibus ſumpſimus*. Nam Arma & nominat: atque illa propriè ſcutum eſſe ſcimus, e quæ ab armo feruntur. Tamen ad Plutarchum mag eam, & à Samnitibus abjungam. Quid ita? Cauſâ du Priore, quòd diu ante Samnitas notos, aut certè bello tos, in uſu Romanis ſcuta. Plutarchus, Dionyſius, Li teſtes ſunto. Nam iſti bello non tentati ante annum bis CCCCX. diu ante promiſcua jam ſcuta, ſi illis fides. tera. Quòd etiam forma ſcuti Samnitici diſſedit à Rom Ita enim de illo Livius: *Forma erat ſcuti* (Samnit *ſummum latius, qua pectus atque humeri teguntur, faſ æquali, ad imum cuneatior, mobilitatis cauſſa*. Facilis in lectu hæc deſcriptio, & videmus etiam in majorum ſtrorum inſignibus aut monumentis hæc talia ſcuta. enim Romanum diverſiforme fuit, & quale dixi: non meâ ſententiâ à Samnitibus. An non a Liguribus? aliquis. Ita enim Livius præire videtur, & viri doct per ex eo affirmarunt: *Stabilior aut parma aut ſcut guſtino Romanus erat*. En apertè diſtinguit, Romani tribuit & *Parmam* (nempe levibus) & *Scutum*, (

Livii integer ſententia.

Romulus ſcuta induxit. In Romulo.

An à Sabinis exemplum.

An à Samnitibus. In Catil.

Potius à Sabinis.

Lib. IX.

Iterum è Liguribus. Lib. XLIV.

vi

Digitized by Google

vibus) ſed *Liguſtinum*. Nolo imponant tibi verba, at viri cetera curioſi & docti. Hic glaucoma in eorum oculis, & removebo. Livius ibi de levi tantùm milite agit, nihil de gravi. Cur igitur ſcutum à parmâ dividit? dividit, ſed Liguſtinum. Scito igitur, totam illam à Livio memoratam ibi pugnam, ſolius levis armaturæ utrimque fuiſſe. Et à Perſeo, inquam, & à Romanis, graves non concurrerunt. Livius hic defectus & mutilus, eoque minus id ex eo ſtatim liqueat? at puriſſimè e Plutarcho, qui pugnam eam deſcribit. Is facit Romanos Velites pugnaſſe, & una cum iis *ſeptingentos Ligures*: qui leviùs ſcilicet armati, & ideo expreſſim hîc Livius *Parmam* nominat, quæ Velitum: *Scutum Liguſtinum*, quod ejus gentis. Quale id fuit, è Diodoro diſcas, & totam hanc litem ſopias: Ὁπλισμὸν ἔχουσιν οἱ Λίγυες ἐλαφρότερον τῆς Ῥωμαίων τῇ κατασκευῇ. Σκεπάζει γὰρ αὐτοὺς παραμήκης θυρεὸς εἰς τὸν Γαλατικὸν ῥυθμὸν δεδημιουργημένος, καὶ χιτὼν συνεσφιγμένος ζωστῆρι. Καὶ περιτίθενται θηρίων δορὰς, καὶ ξίφος σύμμετρον: *Armaturam habent Ligures leviorem Romanâ. Tegit enim eos ſcutum longum, ad Gallicum modulum factum, & tunica cingulo adſtricta. Circumponunt etiam pelles ferarum, & habilem gladium.* Ecce habes Scutum Liguſtinum, & ſimul leviter armatos Ligures fuiſſe. Fragmentum in Suidâ reperio, quod huc facit corrigas: Τῇ δυνάμει τῆς πάρμης καὶ τῶν Λιβυστικῶν θυρεῶν ἀντεῖχον ἐῤῥωμένως οἱ Ῥωμαῖοι: *Firmitate parmæ & Libycorum ſcutorum fortiter reſiſtebant Romani.* Itàne Libyca ſcuta Romanis; nulla. Scribe Λιγυστικῶν: & ſcito è Polybio fragmentum eſſe hanc ipſam velitarem cum Perſeo pugnam denarrante. Ex eo deinde vertit, ut ſolet, pene verbatim Patavinus. Hæc ita vera me dixiſſe ipſe Livius etiam ſuggeret, qui paullò poſt adjungit, *Pugnatum utrimque levi armaturâ eſſe.* Faceſſite igitur ſcuta Liguſtina à Romanis. AUD. Gaudeo quòd abduxeris; tu me eduxiſti, atque alios fortaſſis, errantes. LIPS. Utinam me quoque alius, cùm opus, ſed clementer! Nam noſtri plerique hodie Archilochæi ſunt, & gaudent *inurbeſin*.

Fallax Livius ſcriptû. Id contra viros doctos explicatum.

Forma ſcuti Liguſtini. Lib. VI.

Quod diſſidet Romano.

Correctus Suidas ont Polybius.

DIALOG. III.

Gladius *Hiſpanienſis. Origo, Uſus, Bonitas.*

SED nos ad Polybium. Dat ſecundo graviori militi Gladium, & eum ſic depingit:

Ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φέρει *Unà cum ſcuto gladium imperant, quem fert ad dex-* POLYB.

μηρόν. Καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἰβη- ρικήν· ἔχει δὲ αὕτη κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι. | trum femur. Appellan ſpanienſem, habetque cronem eximium, & utrimque validum, q am lamina ejus firma e ſtabilis.

Unus olim gladius.

„ *Gladium imperant.*] Gladium, inquit. Non ergo res, etſi poſteà ita fuit. Nam ſequenti ævo minorem e alium ferebant, quem *Pugionem* Latinâ voce Tacitus c alii Græcanicâ, *Paramerium*, aut *Parazonium*, quia a mur ſcilicet aut zonam pendêret. De hoc quia nihil P bius, omitto.

Gladius an ad dextrā?

„ *Fert ad dextrum femur.*] Novum eſt noſtris n ribus, & videntur eſſe quæ reſiſtant. Primùm, quomod cilis ea eductio; quomodo vagina inibi non impedit to ad pugnam; Sed & Joſephus contrà, de ipſis Ro nis: Οἱ μὲν πεζοὶ, inquit, καὶ μαχαιροφοροῦσιν ἀμφοτέρωθεν. χεροῦπερ δὲ αὐτῶν τὸ λαιὸν ξίφος πολλῷ. τὸ γὰρ κατὰ δεξιὸν σπιθαμῆς πλέον οὐκ ἔχει μῆκος: *Pedites utrimque gladium geſtant Longi quidem illum ad ſiniſtrum latus: nam qui ad dextrum eſt, mi ſive duodecim digitorum menſum non excedit.* Nónne re longiorem, id eſt Hiſpanienſem iſtum ad læv ponit? Sed & cum eo Sidonius, ubi urbem Romam mat:

Lib. III. Excid.

--- -- bellis hoſtilibus aſper
Applicat à lævâ fulgentem balteus enſem.

Panegyr. ad Anthem.

Quis autem ambigit, quin Romam ornet pro Roma more? Amplius, ſub ipſum Polybii ævum nummos perio, in quibus gladii ſunt ſiniſtri. Hęc cùm ita ſi olim dubitavi ecquid iſta Polybii vera ſatis aut ſa Nunc minimè, & eò deſcendo ut mutaſſe hanc rem ce ſeam, & aliter atque aliter geſtaſſe. Certe quin Joſephi eſt Flaviorum, ævo ita fuerit ut ſcribit, gladii nempe niſtri, non eſt ambigendum: & fortaſſe id introductum cùm Gladioli aut Parameria introducta. Etſi parùm c jam firmiter. Nam ecce in columnâ Trajani pleroſqu militum cinctos iterùm pro priſco ritu dextros vide idemque, in Antonini: etſi Imperator tamen ipſe & Tr buni habent ferè ſiniſtros. Omnino variavit ea res. cur in Romanis ita miremur, quod non in Gallis? Na ii quoque certò dextros geſtarunt, quod Strabo & Diodo rus clarè ſcribunt. Atqui incommoda eductio. No in Romanis quidem; qui nec longi nimis erant, & a humero non à medio cingulo pendebant. Denique cre do eos ſpectaſſe ſcuti uſum, præcipui inter arma. Id im pediri videbatur eiuſque; frequens motio, ſi gladius a vagina ſub brachio ſiniſtro. Non ergo, inquies, in pugn

Variatum in ea re.

ide.r

Idem, cùm vagina ad dextrum? Reciprocatio enim br… chii ad ictus impedita. Fateor, nec habeo quod dica… niſi rejici ſolere tunc pone tergum. Uno verbo, arbit… ria hæc res fuit & utrimque cauſſæ.

Appellant Hiſpanienſem.] Paſſim quidem & creb… quid ita ante Hiſpanos etiam notos? Ut Livius in … Manli illá veteri cum Gallo: *Manlius Hiſpano ci… gladio.* In eadem re Quadrigarius: Scuto pedeſt… dio Hiſpanico cinctus contra Gallum conſtitit. Uterq… tè notat de Hiſpanico, me mirante. Unde is… commercia? cùm Romani nec in Italiâ ſu… etiam eſſent. At intellegunt formâ Hiſpa… Nec id quidem dicet ſcriptor incertus ap… (an non ipſe Polybius?) qui hanc quoqu… hora Annibalis & ſecundi Punici belli…, cùm Romani vires & conſtantiam … Hiſpanicæ, aſſumpsêre hunc enſem … Οἱ δὲ Κελτίβηρες τῇ κατασκευῇ τῆς μαχαίρ… τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ κέντημα … … ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν. Ἧι καὶ Ῥωμαῖοι … μαχαίρας ἐκ τῶν κατ᾽ Ἀννίβαν … Καὶ τὴν μὲν κατασκευὴν μετέλαβον, αὐτ… … καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν οὐδ… : *Celtiberi paratura gladiorum longè al… & mucronem validum habent, & ictu… parte. Quare & Romani uſitatos & pa… tes, à temporibus Annibalis iſtos Hiſpan… Et formam quidem aſſumpſerunt, ipſam … & aliam accurationem nequaquam imi…* … ſi vera (puto eſſe:) quid pro Livio a… Appellaſſe eos gladium Hiſpanicum, … : non quia reipſâ talis eſſet, ſed que … eques, depoſitâ parmâ & longiore ſuo g… (ut videbimus) ſumſit pedeſtre … tum, ut Hiſpanicum poſteà dictu… ium breviorem, Hiſpanicum … melior alline.

Habet mucronem eximium.] Quo Romani… uſi, & Hiſpani hodie, etſi gladii eorum a… formâ. Polybius: Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐκ ἐκ κατασφ… … ὀρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, … … ἔχοντες εἰς τὰ … … περὶ αὐτὰς … τοὺς πλείστους: *At Romani non … … rectis gladiis utentes, mucrone ad hanc rem … … ientes in pectora & facies, pleroſque interfecerunt.* … facies petiiſſe: ne primus Cæſar hoc juſſerit F… … câ illâ pugnâ, *Miles faciem feri.* De Hiſpanis, Livi… *… prælongi gladii ac ſine mucronibus, Hiſpano punct…*

Digitized by Google

Puncta utilitas. magis quàm cæſim aſſueto petere hoſtem, *breVitate ha* & *cum mucronibus*. Et utilitatem hujus rei in Vegeti
Lib. I. cap. XII. bes. *Non cæſim*, inquit, *ſed punctim tirones ferire bant. Nam cæſim pugnantes non ſolùm facile Vicêre, ſed deriſêre Romani. Cæſa enim quovis impetu Veniat, no quenter interficit, cùm & armis Vitalia defendantur bus: at contrà puncta duas uncias adacta mortalis eſt. de dum cæſa infertur, brachium dextrum latuſque tur: puncta autem tecto corpore infertur, & adverſ ſauciat antequam videat.* Bonæ & veræ cauſſæ. Et, ipſe quoque notat. Hac re facilè vicêre eos qui pu
Lib. XXXVIII. bant cæſim. Dio Caſſius tetigit pugnâ Julianâ in viſtum: Τά τε γὰρ ξιφίδια αὐτῶν (Ῥωμαίων) καὶ σμικρότε Γαλατικῶν ὄντα, καὶ τὰς προσβολὰς χαλυβδικὰς ἔχοντα, σιμώτατα σφίσιν ἐγένετο: *Gladioli enim Romanorum viores Gallicis, & mucrones è chalybe habentes, u mi iis fuerunt*. Appellat ξιφίδια, *gladiolos*, aſpectu ad G rum illos immanes: & re ipſâ fuerunt haud magni.

Forma gladii Hiſpanici. „*Ictum utrimque validum*.] Nota, *utrimque* & facilè formam faciemque Romani gladii colligas, lis ferè hodie eſt noſter equeſter. Appâret ita in m mentis priſcis: etſi in iiſdem etiam acie ſimplici, &
Is ad cæſam quoque utilis. pernè leviter pandus, ad Orientalem aut Turcicam mam. Sed iſte rarior, & Polybio nunc ignotus. A ſam igitur ſerviit etiam hic gladius: &, ut res erat, Ro
Lib. XVII ni ambifariàm uſi. Polybius, ubi Romanam militia arma cum Macedonum comparet: Τῇ μαχαίρᾳ ἐκ μ φορᾶς καὶ διαιρέσεως ποιοῦσι τὴν μάχην: quæ ſupinè inter (ut pleraque alia) vertit. Ego ſic: *Gladio punctim & c pugnant*. Nam illud ἐκ μεταφορᾶς, *è tranſlatione*, ad punc refero: & huic ἐκ καταφορᾶς *ex dilatione* aut *demiſſione*, pono. Quia gladius ſcilicet in pungendo reciproc & transfertur, in cædendo demittitur. Ἐκ διαιρέσεως tem, cæſa eſt: ad verbum, *ex diviſione*. Quia ictus ille d dit ſcilicet abjungitque. Tamen vide an non verius ἐκ διαφόρεως *è ſublatione*: quod Polybius alibi uſurpa
Lib. II. hunc ſenſum. Scribit de Gallis: Ἴδιον τῆς Γαλατικῆς χρείας ἐκ διαφόρεως μάχη: *Proprium Gallicani uſus, pugnare
Vis gladii Hiſpanici ſim*. Fateor tamen in Suidâ alibi & fragmentum hoc gi: μαχόμενοι ἐκ διαιρέσεως ταῖς μαχαίραις: ſed hoc quo
Lib. V. De benef. fortaſſe malè. De vehementiâ autem ictus, exempla in necâ. *Galeam machærâ Hiſpanâ diviſam*. In Livio: *Poſtqu
Lib. XXXI gladio Hiſpanienſi detruncata corpora, brachiis abſciſis totâ cerVice deſectâ, & fœditatem aliam vulnerum videri
Lib. VI.* Aſtimatio in Diodoro: Οὔτε θυρεὸς, οὔτε κράνος, οὔτε ὑπομένει τὴν πληγήν: *Neque ſcutum, neque galea, neque oſ ſuſtinet ictum*. Plutarchus cum eo, pugnâ Æmilii

Per

Perſeo: Μάχαιραι ἐμπίπτουσαι ὑπὸ βάρους καὶ καταφορᾶς διὰ παντὸς ὅπλου χωροῦσαι ἐπὶ τὰ σώματα: *Gladii illorum* (Romanorum) *gravitate & ictu per omnia arma ad corpora pervadentes.* Ait, *gravitate.* Ergóne tam magni; minimè, ſed craſſiuſculi potiùs & firmi. Sculpturæ veteres ſic oſtendunt, & erutos è terrá ipſi vidimus, qui duos pedes in laminâ non explebant. Haud fruſtrà ergo Livius dixit, *brevitate habiles; idemque, ad propiorem habiles pugnam:* Dio ξιφίδια *gladiolos:* & Lucanus *exiguos*, iſto verſu: In Aemil. *Brevis fuere.*

Cantaber exiguis, & longis, Teutonus armis. Lib. VI.

Nec enim de Scotis acceperim, quæ Hiſpanis Galliſque pænè ejuſdem formæ: magis de hiſce gladiis, qui ſic diverſi.

DIALOG. IV.

Pilum totum deſcriptum. Magnitudo, forma, violentia: & ſiquid mutatum.

Tertium inter arma *Pilum*: quod Polybium licet audias deſcribentem. Lege: POLYB.

Πρὸς δὲ τούτοις ὑσσοὶ δύο, καὶ περικεφαλαία χαλκῆ, καὶ προκνημίς. Τῶν δ' ὑσσῶν εἰσὶν οἱ μὲν παχεῖς, οἱ δὲ λεπτοί. Τῶν δὲ στερεωτέρων, οἱ μὲν στρογγύλοι παλαιστιαίαν ἔχουσι τὴν διάμετρον· οἱ δὲ τετράγωνοι, τὴν πλευράν. Οἱ γε μὴν λεπτοὶ σιβυνίοις ἐοίκασι συμμέτροις, οὓς φοροῦσι μετὰ τῶν προειρημένων. Ἁπάντων δὲ τούτων τὸ ξύλον τὸ μῆκός ἐστιν, ὡς τρεῖς πήχεις. Προσήρμοσται δ' ἑκάστοις βέλος σιδηροῦν ἀγκιστρωτὸν, ἴσον ἔχον τὸ μῆκος τοῖς ξύλοις, οὗ τὴν ἔνδεσιν καὶ τὴν χρείαν οὕτως ἀσφαλίζονται βεβαίως, ἕως μέσων τῶν ξύλων ἐνδέντες, καὶ πυκναῖς ταῖς λαβίσι προσηλοῦντες, ὥστε μὴ πρότερον ἐν ταῖς χρείαις ἀπολυθῆναι τὸν δεσμὸν, ἢ τὸ σίδηρον θραυσθῆναι, καίπερ ὄντα τὸ πάχος ἐν τῷ πυθμένι, καὶ τῇ πρὸς τὸ ξύλον συναφῇ τριῶν ἡμιδακτυλίων. Ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τοιαύτην πρόνοιαν ποιοῦνται τῆς ἐνδέσεως.

Præter hæc, pila duo, & galea ærea, & ocrea. Pilorum autem alia ſunt craſſa, alia tenuia. E craſſis & firmioribus, iterùm alia rotunda, quæ palmarem habent diametrum; alia quadrangula, quæ latus. Tenuia autem ſibynis medicis aſſimilantur, quæ ferunt unà cum prædictis. Omnium verò iſtorum longitudo ligni, ferè tria cubita. Aptatur ſingulis telum ferreum, hamatum, longitudine par ipſi ligno; cujus nexum uſionemque ita validè firmant, ad medium uſque ligni inſerentes, & crebris fibulis adſtringentes, ut non priùs devinctio illa inter utendum ſolvatur, quàm ipſum ferrum defringatur, etſi id craſſitiem habet in parte inferiore & quà ligno infigitur digiti & ſemis. Intantum & tam providè curant hanc convexionem.

Sultine, & jam me audi. Ait.

De voce ὑσσοῦ. ,, *Præter hæc pila duo.*] Pila rectè verto, quod eſt in ὑσσὸς. At Laſcaris, & eum ſecuti alii, *Veruta*. Quis dabit? quis non videt obnubilari aut eripi germanam deſcriptionem, alienâ hac voce immiſsâ? Imò ὑσσὸς Ea pilum in Latio. Peculiare Romanis. tarcho, Dionyſio, Appiano, noſtro aſſiduè, eſt Pi Res ipſa vociferatur: & nonne hîc legionarium mili armat, cujus proprium miſſile eſt Pilum? Inde Silius Lib. VIII quam commode Latinos ſic adornat:

Non illis ſolitum criſpare haſtilia campo,
Nec mos pennigeris pharetram impleviſſe ſagittis,
Pila volunt, brevibuſque habiles mucronibus enſes,
Ære caput tecti ſurgunt ſuper agmina criſtis.

Latini, inquit, non haſtas ſpargunt, non ſagittas: ſed p iis telum, & breves Hiſpanici gladii, tum galea & criſt Eſt ipſe legionarius miles expreſſus. Sed & in Veget *Pilatæ legiones veterum*: & in Feſto. *Pilumnus populus* e plicatur ipſe Romanus, *velut pilis uti aſſuetus*. Et quis p pulus præter eos uſus? Gloſſæ hoc faciunt: *Pilum*. ὑπερῷ ον, Ῥωμαϊκὸν δόρυ: *cœnaculum*, & *Romanum telum*. Dupl interpretamentum dant; poſterius clare verum, prius Corrupta Gloſſa. tio exſcriptoris obſcurum aut falſum. Nam quid hoc no aut monſtelli eſt. *Pilum* ſignificare *cænaculum*? Græ Emendata. tamen vox id ſonat, ſed leviter mihi reformanda in ὑπερ quod valet *piſtillum*. Ita ſane. Pilum, inquit Gloſſogr phus optimus, duo notat, & *piſtillum* & *telum*. Nihil h Varro illuſtratus. IV. de L. L dubium, atque adeò Varro Pilum pro telo uſurpari co ptum vult ab illo. *Pilum enim dictum, inquit, ab omine, qu hoſtes feriret, ut pilum.* Ea lectio mihi proba; & ſic inſtrumento illo ruſtico aut cibario teri frangique frume ta ſolent, ſic iſto hoſtes. Inde captum omen, & vos tr lata in bellum. Alii tamen reſcribunt, *quod hoſtis perir ut perilum*; mihi quidem minùs probe.

Quot Pila militi. ,, *Pila duo.*] Quem numerum poëtæ, ut ſolent, tangu Virgilius:

I. Aen. *Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.*

II. Theb. Et Statius.

Duo videri. *Quæ duo ſola manu geſtans, acclivia monti*
Fixerat, intorquet jacula.

Lib. II. cap. XV. Sed & Vegetius aperte: *Habebant bina miſſilia, unum m jus quod Pilum vocabant, & aliud minus quod Verutum.* D ſentio tamen aliquo cum Polybio, quod is videatur d majora pila dare militi, alterum rotundum, alterum qu drum. Si tamen is ejus ſenſus. Cur non ambigam? pler que hic breviter aut obſcure dicta: ſicut hoc ipſum qu ait, *tenuia illiſe eos unà cum prædictis.* Quid? an præt duo majora, etiam tenuia? An ex Vegetii mente, cu

ut

Digitized by Google

uno majorum, alterum minus? Hoc magis credam, ne nimis manum iis impleam aut onerem. Quod tamen Vegetius de Veruto addit & diſtinguit: vix ſcio an ita veteres. Imo ex Polybio & Livio communiter hæc dicta Pila. *Diſcrimen Vegetii vanum.*

„*Rotunda, quæ palmarem habent diametrum; quadrangula quæ latus.*] Fateor adhæſiſſe me in his verbis, nunc expedio. Dicit Rotunda quidem palmarem diametrum habuiſſe; at quadrata, totum ambitum ſive omne latus. Ita enim id accipiendum, etſi aliter videatur dictum. Nam ſi quodque latus in his palmare; profecto ſedecim digitorum ambitus fiat, nulla manu commode ſtringendus. Sed nec proportio ulla ferri tunc ad lignum: cum adjungat illud fuiſſe digiti & ſemis: qui modus quid ad ſedecim? Eſto igitur pro re interpretatio, & fiant Pila χειροπληθῆ, *manum implentia*, ut Dionyſius dixit; non hercules exeuntia & aperientia. Palmus hic autem παλαιστὴ, digitorum quattuor: qui *quadrans* pedis eſt, ut mirer *Trientale latus* Laſcari verſum. *Pili craſſities.*

„*Quadrangula.*] Quæ crebra magis fuiſſe rotundis videntur. Livius certe vulgarem hanc Pili formam agnoſcit, ubi de Falarica *Haſtili cetera tereti, præterquam ad extremum unde ferrum exſtabat. Id, ſicut in pilo, quadratum.* Niſi forte rotunda etiam, eâ parte ſic formabantur. Sed Appianus quadrata ſola agnoſcit, aut quidem deſcribit, in pugna C. Sulpicii cum Gallis: Τὰ δὲ δόρατα ἦν οὐκ ἐοικότα ἀκοντίοις, ἃ Ῥωμαῖοι ὑσσοὺς καλοῦσι, ξύλου τετραγώνου τὸ ἥμισυ καὶ τὸ ἄλλο σιδήρου τετραγώνου καὶ οὐδὲ μαλακοῦ χωρὶς γε τῆς αἰχμῆς: *Erant haſtæ non ſimiles jaculis quas Romani Huſſos* (imo Pila) *dicunt, è ligno quadrangulo parte mediâ parte reliqua è ferro quadrangulo, atque eo molli, excepto mucrone.* Brevis, ſed bona deſcriptio. In quâ quod negat *ſimilia jaculis fuiſſe*, ferri hoc ſenſu poteſt, non ſimilia ſcilicet vulgatis levibuſque jaculis. Alioqui profecto ſimilia ſunt, imo ipſa jacula: & ſuſpicetur aliquis reſcribendum potiùs, * ἦν οὐκ ἐοικότα, ſententia ajente. Addit. *Mediam partem è ligno, aliam è ferro:* & conſonat cum iis quæ Polybius hoc loco. Hoc diſſonat, quod molle ferrum facit, credo ad inflexum, & ut in Velitum haſtâ. At nihil tale noſter, etſi poſtea opinamur ſic fuiſſe. *Pila vulgo Quadrangula.* Lib. XXI. In Celt. *Explicatus Appianus* * Vel ἦν οὐκ ἀνεοικότα. Fortaſſe correctius

„*Sibunis medicis aſſimilantur.*] Varie vox ſcribitur, in prima aut media ſyllaba, i. & y. alternante. Parum hoc eſt. ſignificatio quidem certa, venabulum fuiſſe, ſive jaculum venatorum. Feſtus: *Sibunam appellant Illyrici telum venabuli ſimile.* Ennius: *Illyrici reſtant ſicis ſibuniſque fodientes.* Qui vult vocem, ut vides, Illyricam fuiſſe: cur non magis Græcam certe Græcis jam olim tritam? Et ipſi Illyrii ſini- *Sibuna.*

finitimi tunc, opinor, Græciſſabant; &, extra contro-
ſiam, ipſe Ennius. Magiſtri igitur Græci paſſim expli-
& oggerunt hanc vocem. Ut Heſychius: Σιβύνη, ὅπλ
ὅμοιον ἀκοντίῳ: *Sibuna, telum haſtæ conſimile.* Idem
rum, ſed preſſius Συβίνη, κυνηγετικὸν: *Subina, telum f*
dis apris. Quo ſenſu Athenæus ſcribit, illatos in co
Athenæo
lib. v.
vium Carani σὺν χοίροις σιβύναις ἀργυραῖς διαπεπερονημένους
pros ſibunis argenteis transfixos. Cur tali pompâ? ut
rioſus convivator oſtenderet vere feros eſſe, nec do
coquo ſed in ſiluis à venatore cæſos. Legi & in Suid
Σιβύνη, ἀκόντιον Ῥωμαϊκόν: *Sibuna Romanum telum.* C
verum ſit, pro Polybianâ hîc deſcriptione minoris Pi
Mucro uncatus.
„*Telum ferreum hamatum.*] Sive mavis, *uncina*
Sententia eſt, hamos retro mucronem fuiſſe, ne fa
Id mſatis latus.
eſſet evulſu ſemel impactum telum. Ipſe autem mu
qua tus aut qua latitudine, non dicit: ſuſpicor gra
ſculum fuiſſe, tum pro ferri modo, tum ex Flori ver
Lib. II cap. VII.
Ait de prima Romanorum pugna cum Philippo Mace
num: *Nihil tamen terribilius fuit ipſo vulnerum aſpectu,*
non ſpiculis neque ſagittis, neque Græculo ullo ferro ſed in
tibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra morem (ſic
ge non *mortem*) *patebant.* Pila vocat *ingentia* nec *min*
i *sgladi s.* Quæ ſi de longitudine capis, quomodo ver
Gladii certè breviculi, & valde intra Pili modum. Ma
eſt de latitudine dici & comparari, & ita mucrones fui
pæne pedes.
Pilum ponderoſum & lentum.
„*Longitudine par ipſi ligno.*] Pluſculum hîc igitur fer
nec de nihilo Silius hoc iteravit, *pondera pili.* Sed & T
bullus *Lenti* epitheto affecit: cur, niſi quia pondus & gr
vitas tale faciebant, præſertim nec adjutum ullis penn
Ad Meſſ.
E. violentum.
---- celeremve ſagittam
Jecerit, aut lento perfregerit obvia pilo.
Lib. IX.
Oſtendit & idem vim telo fuiſſe, & obvia ab eo perfracta
Hoc quoque Livius: *Pilum haud paullo quàm haſta vehe*
mentius ictu miſſuque telum. Cæſar: *Cùm primi ordines ho*
Lib. II, cap. XV.
ſtium tranſfixi pilis concidiſſent. Vegetius magis apertè
Arte & virtute directum ſcutatos pedites & loricatos equit
ſæpè tranſverberat. Et exemplum in Suida ex incerto
ſcriptore: Ἐξακοντίσας ὑσσὸν διέλασεν αὐτοῦ τόν τε θυρεὸν καὶ τ
θώρακα: *Emiſſo pilo perfregit ſcutum ejus & loricam.* Sed a
Polybium: *ferrum,* inquit, *par ipſi ligno.* Quod verum
eſt: ſed ita, ut ſeorſim non exiterit & prominuerit totu
ille modus, ſed pars ejus dimidia circiter infixa fuerit ve
Magnitudo pili
adfixa ligno. Hoc latis oſtendit, cùm dicit *ad medium*
uſque lignum inſertum fuiſſe. Eminuit ergo in mucro-
nem, & manſit cubitus & ſemis, alter ille modus, *erit*
in ligno. Hoc notabis, ut juſtam magnitudinem totius

Pil.

Fibulatoris quæ ex hoc ratiocinio fuit quattuor cubitorum exſtans, id eſt pedum ſeptem paullo minus. Superavit igitur menſuram hominis: ideoque Silius niti in eâ milites facit:

Stabant innixi pilis exercitus omnis.

Non longe ab hoc modulo Dionyſius abit, cum Pilum de induſtria ſic deſcribit: Ἔστι δὲ ταῦτα (ὑσσοὺς præmiſit) βέλη Ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι, ξύλα ἀρκοῦντα μέγεθός τι ἐν χειροπληθῆ, τριῶν δ' οὐχ ἧττον ποδῶν ὀβελίσκους ἔχοντα προὔχοντας, κατ' εὐθεῖαν, ἑκατέρωθεν τῶν ἄκρων, μετρίοις ἀκοντίοις ἴσα σὺν τῷ σιδήρῳ: *Sunt hæc tela Romanorum, quæ cum in manus veniunt, jaculantur; haſtilia longa & manum implentia; trium non minùs pedum mucrones exſtante habentia rectâ lineâ ab utroque extremorum; paria mediocribus jaculis unà cum ferro.* Verba, quibus inſiſtendum leviter & examinandum eſt. Ait haſtilia *manum impleviſſe*; ſupra monui & diduxi. *Mucrones non minùs tres pedes exſtitiſſe*: imò magis, ſi Polybium audis. Et ſane ſeſquipede toto minus in Dionyſio eſt: an quia ævo ejus jam decreverat? an quia de ipſo exſtante mucrone modo ſentit, nec ferrum metitur quod in ligno? Sed nec ſic conſenſio uſque quaque cum Polybio; & credo revera ævo hæc talia mutaſſe. Quidni credam? ecce Vegetii aut ſupra temporibus, ferrum *trigonum* non tetragonum fuit: idemq; nō niſi pedale. Sic enim ſcribit: *Miſſilia quibus utebatur pedeſtris exercitus Pila vocabantur, ferro ſubtili trigono præfixa, unciarum novem, ſive pedali, quod in ſcutum fixum non poſſet abſcindi.* Amplius in Dionyſio: *Rectâ lineâ ab utroque extremorum.* Dicit igitur obeliſcos iſtos ſive mucrones (alii *verucula* reddunt) utrimque fuiſſe præfixos, ut verba quidem volunt, vel potius ii qui verterunt. Nam res & ratio diſſentit. Cur duplex tam grandis ibi mucro? cui uſui, imò quomodo non impedimento ſit? Exiguum ſane ferrum à pede, ſive Græcorum σαυρωτῆρα fuiſſe, omnino aſſentior, quo ſcilicet in terram poſſet defigi, quod communiter ſolet, ſed non illud ad jactum & longum. Ergo in Dionyſio clarius legatur, ἀπὸ θατέρου, *ab altero*: etſi nihil opus eſt, & vulgata quoque dant hunc ſenſum.

Lib. XII. — Lib. V. — Dionyſius explicatus. — Pilum in ferro decrevit. Lib. I. cap. XX.

Crebris fibulis aſtringentes.] Quod non miror in longitudine illa ferri. Puto autem, & Polybius ſubindicat, non tubum ſive auliſcum fuiſſe tam grandem, in quem lignum immitteretur; ſed potiùs duas utrimque alas ferreas, quas fibulæ iſtæ comprehenderent & affirmarent. Fibulæ inquam crebræ (palam in Polybio πυκνοῖς λαβίσι) etſi è Plutarcho dixeris duas modo fuiſſe. Sed, ut verum fatear, Plutarchi totum hoc mihi obſcurum eſt, aut

Fibulatio in Pilo. — Diverſa in Plutarcho.

aut alia valdè ratio illigandi, & in breviore ferro. V
ba ejus accipe, ſed fideliter verſa, in Mario: *Dic
inquit, Marius in pugnâ illâ cum Teutonis primùm inno
ſo hoc de Pilis. Nam cùm anteà immiſſio ligni in ferrum
bus fibulis* (δυσὶ περόναις) *ferreis comprehenſa & obſtrict
ſet; tunc quidem Marius alteram ut erat reliquit; alteram
lens, clavum ligneum fragilem ejus loco impoſuit, hoc com
tus & ſpectans, ut pilum ſcuto adverſarii incidens rectum
maneret, ſed fracto ligneo clavo flexus fieret circa ferru
telum ob incurvitatem mucronis ſic inhærens traheret*

Duæ modò fibulæ. Claré adſignat duas tantùm fibulas, nec aliter po
ad effectum quem denarrat. Fuerint igitur duæ alæ
reæ, atque eæ utrimque fibulâ ſuâ comprehenſæ. Har

Cur altera lignea. alteram dicit è ligno ſuppoſitam, ut ſcilicet impet
pervaſione teli incidentis diffracta, ſolueretur ea *al*
ſic inflexâ alterâ telum pendulum & incurvum tra
retur. Cui bono? ut impediret ſcilicet pugnantem &
to is commodè uti nón poſſet. Quid ergo, inquies. N
ne & antè inhærebat, & impediebat? Ecce in Livio a

Lib. IX. aliquot ſecula, pugnâ cum Gallis: *Oneratique telis* (P
præmiſit) *quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata
hærentibus gerebant ſcuta.* Hoc ita fuit, ob uncos ſcilicet
vetabant extrahi pilum aut revelli. Sed Marius p
tavit majus impedimentum hoſti, ſi pilum inflexu

Flexus in Pilo. non ita rectum pendêret, & motum translationemq
ſcuti vetaret. Certè flexio hæc pili poſteà etiam ma
ſit; ſive à Mariano invento, ſive è mollitie & tenuita
ferri, quam Appianus agnoſcit. In Cæſare quidem leg

I. Gallic. pugnâ cum Helvetiis: *Gallis magno ad pugnam erat i
pedimento, quòd pluribus eorum ſcutis uno ictu pilorum tra
fixis & colligatis, cùm ferrum ſe inflexiſſet, neque evelle
neque ſiniſtrâ impeditâ ſatis commodè pugnare poterant.*
& Livius, pugnâ cum Gallogræcis. *Legionum ante
gnani pila conjecerunt Ii verò non ſolùm vulnerabantur,
transverberatis ſcutis, plerique inter ſe conſerti hærebant.* E
illud Cæſarianum, & par colligatio conſertioque ſcut
rum. Adnoto autem amplius, Mariani hujus facti m
moriam exſtare & in Scholiaſte priſco Horatii, qui ha
poëtæ:

II. Serm. I.

> —— *nec enim quivis horrentia pilis*
> *Agmina nec fracta pereuntes cuſpide Gallos,*
> *Aut labentis equo deſcribat vulnera Parthi:*

Hæc inquam poëtæ iſtuc refert. Et *Ex hiſtoriâ*, inquit,
Mario hoc ſumptum eſt. Nam Marius adverſus San oni
(legendum *Teutonas*) *talia tela commentus eſt ut fract
mitterentur, nec remitti ab hoſtibus poſſent.* In re, eaden
Plutarcho dicit; in cauſsâ diſcrepat, & vult fuiſſe ne remit
teren

ferentur. Utrumque potuit eſſe, & hæc quoque cauſſa in Velitari telo a Polybio tacta.

DIALOG. V.

De Galea, & multiplici criſta.

SED perge, & lege:

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις προσεπικοσμοῦνται πτερίνῳ στεφάνῳ, καὶ πτεροῖς φοινικοῖς ἢ μέλασιν, ὀρθοῖς τρισὶν, ὡς πηχυαίοις τὸ μέγεθος. ὧν προστεθέντων κατὰ κορυφὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις ὅπλοις, ὁ μὲν ἀνὴρ φαίνεται διπλάσιος ἑαυτοῦ κατὰ τὸ μέγεθος, ἡ δ' ὄψις καλὴ καὶ καταπληκτικὴ τοῖς ἐναντίοις. POLYB.

Super hæc omnia adornantur apice plumeo, penniſque puniceis aut nigris, rectis tribus, ad cubiti longitudinem, quæ cùm in ſummo vertice aliis armis addiderint, vir duplo major appâret, & pulchra ea ſpecies fit, hoſtique formidoloſa.

De Criſtis agit, cum antea breviter & verbo de Galea dixiſſet. Eſt iis, ajebat, *Galea ærea*. Tales Livius & Dionyſius agnóſcunt in Serviano cenſu. Sed veteres cùm χαλκᾶ aut *ærea* dicunt, ex alio metallo non excludunt. Camillus militibus ſuis Ἐχαλκεύσατο (verba Plutarchi) κράνη τοῖς πλείστοις ὁλοσίδηρα καὶ λεῖα ταῖς περιφερείαις, ὡς ἀπολισθαίνειν ἢ κατάγνυσθαι τὰς μαχαίρας: *Fabricatus eſt Galeas pleriſque totas ferreas, & leves in ambitu, ut gladii aut laberentur in iis, aut frangerentur.* Hoc ille fecit contra Gallos & immanes eorum gladios. Dixeris ergo non omnibus tunc fuiſſe galeas ferro aut metallo ſolido, ſed è corio aut tali materie, ferro aliquo per lineas aut circulos inducto. Galearum autem forma, cujuſmodi paſſim in priſci ævi monumentis appâret, hæc. Antrorſum apertæ, & ferri aliquâ eminentiâ ſed repandi. Unde & Silæ dictæ Feſto: *Silus appellatur naſo ſurſum verſus repando. Unde Galeæ quoque à ſimilitudine Silæ dicebantur.* Ad latus & malas utraſque, *Bucculæ* ſic dictæ, quòd buccas tegant. Livius: *Alii galeas bucculaſque tergere.* Juvenalis:

—— *aut fracta de caſſide buccula pendens.*

Inde *Buccularii* in Paterno Juriſconſulto, qui has parant conficiuntque. Ab imis Bucculis lora, quibus ſtringerentur ad guttur & firmarentur. De his Silius:

Caſſidis à mento maleſidæ vincula rupit.

Item Sidonius: *Alii de concavo tibi Caſſidis excituro, flexilium laminarum vincula diffibulant.* Flexiles enim laminas Bucculas iſtas vocat, ſic aptas ut penderent à caſſide & flecterentur: *Vincula*, hæc lora. Quæ & Suidas intellegit, &

Galea ex ære. — In Camil. — *Forma galeæ.* — *Bucculæ.* — Lib. XLIV — Lib. XIV. — Lib. III. epiſt. III. — *Lora in galeis.*

ἰχῦς

Lora in galeis. ὀχεῦς vocat. Ὀχεὺς, inquit, ὁ ἱμὰς τῆς περικεφαλαίας, ὃ συν- περὶ τὸν τράχηλον τοῦ φοροῦντος : *Ocheus, lorum galeæ*, *adſtringitur circa collum ferentis.* Hæ partes Galeæ, at adnoto, veteres clauſas & vultui appreſſas undique (re noſtrorum equitum) vix habuiſſe. Inde illa vox C ris, in acie Pharſalicâ, *Miles faciem feri* : quæ ſcilicet, n ſcuti objectu, nuda. Inde & in Perſis, ut novum mir Ammianus; *quòd humanorum vultuum ſimulacra ita ca bus diligenter aptata eſſent, ut imbracteatis corporibus ſol ibi tantùm incidentia tela poſſent hærere, quà per cave minutas, & orbibus oculorum affixas, parciùs viſitur, ve ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur.* Sunt pl

Criſta. hodiernæ equitum Galeę : ſed tranſeo ad *Criſtam* de parte Polybius ſolâ dicit, aliis omiſſis. Quid ita ? Qui hac mira & propria quædam ſuperbia an laſcivia Ro norum, & valdè ſibi in iis placebant. Itaque ad h eamus. Ait:

Apex pro criſta. „ *Apice plumeo.*] Sic reddidi, quod in Græco eſt πτέρινον στεφάνην : quod ad verbum eſſet *corolla plumea.* quia non propriè hæc corolla, malui *Apicem*, & habeo ctores. Virgilium : *Ardet apex capiti.* Statium : *E no Ledæus apex.* Ipſa vox Græca στέφανος aut στεφάνη va etiam in hunc ſenſum. Nec enim temerè mutaverim,

In voce. πτερίνω. vir eximius ingenioſè (fatendum eſt) fecerit, πλε- π φάλω. Sed retinet Suidas, qui ut vulgò hæc legit :

In Pyrrho Plutarchus, qui στεφάνην in hac re dicit. De Pyrrho reg Τὴν στεφάνην ἧ διάσημον τὸ κράνος ἦν, ἀφελὼν ἔδωκέ τινι τῶν ... ρων : *Apicem quo inſignis & cognobilis galea ejus erat, am tum alicui auferens eum tradidit.* Non enim de regiâ aureâ aliquâ coronâ ſentit (ſed de hoc inſigni galeæ, qu

Apex Pyrrhi proprium ipſe habuit *Cornua hirci.* Idem in eodem Pl tarchus : Ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρεπεῖ καὶ τοῖς τραγ κέρασιν : *Agnitus fuit ab eximia criſta, & à cornibus hirci* Reges enim, itemque digniores militum, inſignes ma mè & ſuperbas faciebant has partes. Contra plebeii. N

Plebeja galea Lib. VII alio ſenſu Lucanus de M Bruto, in acie Pharſalicâ :

Illic plebeja contectus caſſide vultus,
Ignotuſque hoſti, quod ferrum Brute tenebas?

Vult enim habitu gregarii militis fuiſſe, & galeâ aut c ſtâ minimè inſigni. Sed & Centuriones Romani mo

Lib. II. cap. XVI. tranſverſas criſtas hoc fine gerebant; ut inquam intern ſcerentur. Vegetii quidem ævo ſic fuit : olim non ar tror. Sed ille ſic : *Centuriones habebant galeas ferreas, tranſverſis & argentatis criſtis, ut facilius agnoſcerentur.* A genti aliquid mixti in criſtis agnoſcit, fortaſſe & auri nobiliorum. Non pello igitur στεφάνην vocem : & toto illud criſtatum cum alio ſæpè additamento nónne coro

etia

Digitized by Google

etiam ſpeciem refert? Maximè quia in capite, & cùm eſt triplex. Addo & φάλον proprie ſecretum eſſe ἀπὸ τοῦ λόφου. Ille conus eſt, hic criſta. Græci litteratores: φάλοι, τὰ ἐπὶ τῶν περικεφαλαιῶν ἀσπιδίσκια, λόφοι δὲ αἱ τριχώσεις: *Phali, clypeoli in galeis; lophi, jubæ, aut criſtæ.* Euſtathius: φάλοι κατά τινας τῶν παλαιῶν συρίγγιά τινα ἐπὶ τῶν μετώπων, εἰς ἃ ἐνεδίδοντο οἱ λόφοι: *Phali, juxta quoſdam veterum, fiſtulæ aut tubuli ſuper frontem, in quos criſtæ immittiebantur.* Ita iſti. Nec nego tamen aut neſcio Heſychium confundere: Φάλος, inquit, ὁ λόφος τῆς περικεφαλαίας: *Phalus, criſta galeæ.* Fortaſſis & alii, quod alius quærat. Sed quod Euſtathio φάλος, hoc Latinis eſt Conus. Statius: φάλοι & λόφοι diverſa.

—— criſta nitenti
Inſurgens cono.

Et Gloſſæ explicant *Conum*, κύμβαλον καὶ ἄκρον τῆς περικεφαλαίας: *cymbalum, & ſupremam partem galeæ.* De cymbalo non credo: & reſcribo, κύμβαχον, Homeri etiam voce. Nam κύμβαχος, Heſychio interprete, eſt τὸ ἀνώτατον μέρος τῆς περικεφαλαίας. Gloſſa re-ſcripta.

Penniſque puniceis aut nigris.] Appâret olim, & Polybibius ſcripſit, non niſi pennas ipſas rectas ſic tuliſſe, ſine alio paratu aut diffuſione; qui mos ferè hodie Turcarum. In monumentis tamen aliter conſpicimus, & ferè ad exemplum hodiernum. Sed quidquid ejus fuit; colores videamus, quos ponit duos. *Puniceum* primò, quem credo honeſtiorum fuiſſe, & aptum ſanè ſanguineo huic Marti. Virgilius: Puniceus color in criſtis.

—criſtaque tegit galea aurea rubrâ:

Iterùm:

—— criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti.

Et tertium: *Purpurei criſtis juvenes.* Diodorus Hiſpanos quoque oſtendit amaſſe: Περὶ δὲ τὰς κεφαλὰς κράνη χαλκᾶ περιτίθενται φοινικοῖς κατεσκευασμένα λόφοις: *Circum capita galeas æreas ponunt, puniceis ornatas criſtis.* Ponit ſecundò, *Nigrum.* Triſtis ille & Diti ſacer, ad quem multi in ferali hoc certamine ibant. Puto viliorum fuiſſe, nec legi exemplum. Benè de *candido.* Ut in Virgilio: Lib. VI. Item niger Et candidus.

Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.

In Statio:

—capiti intremit ærea caſſis,
Ter niveâ ſcandente jubâ. Lib. II.

Is quoque color feſtus & dignior, datque Annibali Silius:

—vibrant cui vertice coni
Albentis niveæ tremulo nutamine pennæ.

Laſcivia poſteà in hac re, & aſſumpſere etiam Pavonum. Sed fallor, aut regia & Junonia hæc avis non niſi in Regum

gum & Principum uſi fuit. Indicat Claudianus, qui H
rio ſuo talem dat:

De VI. conſul. *Quòd picturatas galeæ Junonia criſtas*
Ornet avis.

Et ſcriptor Panegyrici ad Maximianum: *Offert tibi e*
tum puero galeam auro gemmiſque diſtinctam, & penni
chræ alitis eminentem. Cui lux à Claudiano eſto. Sed
de nigris aut fuſcis negavi legere, non tamen ambigo
tulerint: ut aquilæ, & talium avium, quæ pugnaces au
paces. Vel ominis ſcilicet cauſsâ.

Triplex ſæpè criſta. „ *Rectis tribus.*] Triplex hæc criſti eſt, ſive τριλοφία G
corum, itemque τριφάλεια: etſi τρυφάλειαν tamen com
niùs ſcribunt. Quis non ejus meminit? poëtæ ce
tim. Ut ille:

Virg. VII. *Cui triplici criſtata jubâ galea alta.*

Alter:

Val. Ar. XII. *—— triplici pulſans faſtigia criſtâ.*

Suidæ inventiuncula. Etiam alii. Ut Suidas: qui Geryonem autumat dict
τρικέφαλον, ſive *tricipitem*, ὅτι τρεῖς λόφους εἶχεν ἐν τῇ περικε
φαλαίᾳ: *quod tres criſtas in galea haberet.* Vide & lepidam n
ratiunculam apud Plutarchum in Arato, de virgine, qua
captam miles galea ſua tricriſti inſigniverat, & in Dia
templo depoſuerat: unde egreſſa ſubito aſpectu terr
omnes, quaſi ipſa ibi Diana appareret, urbemque ſerv
Juba in criſtis. vit. Hactenus de criſtis Polybius. AUD. Quid de Jub
eas omittis? LIPS. Uni cum Polybio: nec enim, quod m
remur, tangit, niſi tibi noſtra conjectura ſedeat, cui lev
ter viſum legere: ἢ ὀρθαῖς θριξίν: *aut rectis crinibus ſive j*
bis. Enimvero quis neſcit *jubas* creberrimè galeis impoſ
tas? Nec Græcorum tantùm (perpetuum pene apud eos
ſed & Latinorum. Virgilius de Mezentio:

criſtaque hirſutus equinâ.

Silius de Curione Romano:

Lib. VII. *Horridus & ſquamis & equina Curio criſta.*

Lib. VIII. Idem de Flaminio Conſule:

----- cui vertice fulgens
Triplex criſta jubas effundit crine Suēvo.

Cui Suevum ſive Germanicum etiam crinem adfingit
quia ſcilicet ille Flaminius triumphaverat de Gallis, quos
cum Germanis contundi à poëtis id ævi, haud novum.
Aliter ego quidem Silium non intellego. Eſt & in eo-
dem Silio, de Marcello:

Circumſtant rapidi juvenes, aptantque frementi
Lib. XII. *Sanguineas de more jubas.*

Et cum recogito, etiam in lapidibus vidi, etſi minus
ſæpe.

„ Pul-

Digitized by Google

„ *Pulcher is aſpectus, hoſtique formidoloſus.* In re tenui momentum ad pugnam & victoriam oſtendit : & cauſsâ duplici, inquit, bonæ criſtæ. Sive quòd vir major, & animo quoque creſcit : ſive quòd hoſti terrorem magis præbet. Vtrumque verum, & neſcio quo naturæ ductu vbiq; terrarum fere bellatores hoc adfectant. Orientales paſſim atque etiam rudes iſti in novo orbe. Majores noſtri ſtudioſè, etſi nos vulgò omiſimus : ſtudioſè; Imò ambitioſè, & hinc inſignia iſta familiarum tam varia, quîs ſuperbimus. Primi auctores rei Cares, quod ſcriptores adnotarunt. Ut Herodotus Ἐπὶ τὰ κράνεα λόφους ἐπιδέεσθαι Κᾶρές εἰσι οἱ καταδείξαντες : *In galeis criſtas illigare Cares ſunt qui oſtenderunt.* Strabo : Τὰ δὲ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ζῆλος τά τε ὄχανα ποιοῦνται τεκμήρια, καὶ τὰ ἐπίσημα καὶ τοὺς λόφους : *Studii ſui erga rem bellicam teſtimonia adferunt ſcutorum anſas, & inſignia & criſtas.* Idem Plinius prodidit ubi de inventoribus rerum : idem Polyænus. Sed Galeas & Criſtas aliquot è monumentis vide.

Vſus criſtarum.

Inventores criſtæ.
In Clio.
Lib. XIV.
Lib. VII.

DIALOG.

Digitized by Google

DIALOG. VI.

De Loricâ, & variâ ejus ſpecie.

ULTIMUM inter arma, *Lorica*: quam duplicem oſtendit in his verbis: Legito.

POLYB. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ προσλαβόντες χάλκωμα σπιθαμιαῖον πάντῃ πάντως, ὃ προστίθενται μὲν πρὸ τῶν στέρνων, καλοῦσι δὲ καρδιοφύλακα, τελείαν ἔχουσι τὴν καθόπλισιν. Οἱ δὲ ὑπὲρ τὰς μυρίας τιμώμενοι δραχμάς, ἀντὶ τοῦ καρδιοφύλακος σὺν τοῖς ἄλλοις, ἁλυσιδωτοὺς περιτίθενται θώρακας. Ὁ δ᾽ αὐτὸς τρόπος τῆς καθοπλίσεώς ἐστι καὶ περὶ τοὺς πρίγκιπας καὶ τριαρίους, πλὴν ἀντὶ τῶν ὑσσῶν οἱ τριάριοι δόρατα φοροῦσι.

At pleriq; capientes a
laminã quæ ſit palmi m
ſive duodecim digitorum
que, nec amplius, etiam p
apponunt, & vocant pect
ac ſi plenam juſtamqu
bent armaturam. Qui t
ſuper decem mille drachm
ſi ſunt, ii pro pectorali ſup
tera arma loricas capiun
matas. Par ratio ſimiliſqu
morum in Principibus e
Triariis, niſi quòd pro
Triarii ferunt haſtas.

Tegumentum ad pectus. „ *Plerique capientes æream laminam.*] Vult pleroſ militum non habuiſſe loricas illas hamatas, de qu mox dicit: ſed ejus loco partem æris aut ferri pro u quæ tegeret ſummum pectus. Nam infra ventris ſcu ſc tis munibat. Fuit adſimile quiddam hodierno pect li, ſed minùs longum, & æquabiliter quadrum. Id, inq

„ *Vocant pectorale,*] Diu hæſi quomodo veterem διοφύλακα, & ſedit tandem iſtud. Nam quod Laſcaris *dium* fecit, ſcitè vocem expreſſit, non tamen ſcript mentem. Cedò enim quis Romanorum ſic dixit? Nec men dubium, quin obviam vulgatamque vocem Polyb

Pectorale. habuerit in mente. Eam cenſeo. *Pectorale*: & ſic à r uſu dicebant, pectori tegendo. Varro: *De corio crud ctoralia faciebant.* Plinius: *E pectoralibus eorum, ocre & galeis.*

Alluſit & tetigit Silius:

Lib. VIII. *Pectora pellis obit cæſi è venatibus urſi*: pectoralia è rio vult fuiſſe, uti & Varro. Etiam è ferro, idem:

Ibid. *Ille viris pila, & ferro circumdare pectus*
Addiderat.

Xenophon de Perſis: Θώραξ μὲν περὶ τὰ στέρνα ... *Lorica circa pectus cuique erit.* An Livii ea mens in Saliis ſcribendis, qui armati ſaltabant? *Æneum pectori tegim*

[…]plo dicas, . Dionyſio non dicas. Qui hoc interpre- Lib. I.
[…] χαλκοῖς μίτραις περιεζωσμένους: æreis balteis ſuccinctos: & Lib II.
[…]bi clarius appellat χαλκαῖς ζώναις, ænea cingula. Sed Lib. VII.
[…]c quod in eodem Livio de Samnitibus: Spongia pecto[…] tegumentum: hoc convenit propriè, nec illa ex ære.
H[…]c genus appellat Polyænus ἡμιθωράκια, ſemiloricas. In his Semilorica.
[…]bis: Ἀλέξανδρος, inquit, ἡμιθωράκια τοῖς φεύγουσι στρατιώταις Lib. IV.
[…] ἵνα μένοντες μὲν ἀσφάλειαν ἔχωσι, τὰ πρόσω […]ντες, φεύγοντες δὲ τὰ ὄπισθεν μέρη φυλάσσειν μὴ [δύν]ωνται: Alexander fugitivis militibus ſemiloricas pro in[teg]ris dedit, ut manentes quidem tuti eſſent, anterioribus [par]tis; fugientes poſtica tueri non poſſent. Et Pauſanias lo[ri]cas veterum & Homericas deſcribens, oſtendit habuiſ[ſe] duas partes. Δύο ἦν, ait, χαλκᾶ ποιήματα. τὸ μὲν στέρνῳ καὶ […] ἀμφὶ τὴν γαστέρα ἁρμόζον. τὸ δὲ ὡς νώτου σκέπην εἶναι. Γύαλα ἐκα[λεῖτο]. Τὸ μὲν ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ὄπισθεν προσῆγον, ἔπειτα περόναι [συνέ]ζευγνον ἀλλήλοις: Duæ erant æreæ partes. Illa quidem [pe]ctori & iis quæ circa ventrem aptabatur: ac ut dorſo tegmen [eſ]ſet. Vocabant Gyala, ſive Cava & incurva à forma. Il[la]m antrorſus, hanc retrorſum inducebant: deinde fibulæ [u]tramque jungebant. Vide & inquire, fateberis adſimi[le]s aut ipſas eſſe hodiernas loricas noſtras. Sunt enim [...] στατοὶ θώρακες, ſive ſtantes & ſolidi, quos Euſtathius [a]liique in Homero item agnoſcunt. Ergo duæ partes: [ne]c diſſimile in Hamatis, quo aſpectu Valerium ar[bi]tror duas loricas ex eâ feciſſe. Nam de Scævâ ille cum [la]udaret, & factum ejus attolleret Britannico bello; in [sc]opulo, inquit, relictis, & diu magnâ vi hoſtium [su]ſtentatâ, cùm ſolus eſſet, tandem galea jam ictibus di[s]ſipata, & ſcuto crebris foraminibus abſumpto, profundo ſe [cre]didit, ac duabus loricis onuſtus inter undas enavit. Augen[d]æ admirationi addit de duabus loricis. Sed quas eas ſuſpi[ca]ber; ab hoſte alteram; non id tempus aut occaſio legen[di] ſpolia, cùm ſuum ſcutum ipſe amiſit, ſive ut honeſtè Valerius, impendit. Opinor magis, intellegi duplicem hanc loricam, & hoc dilaudare, quòd feſſus & duplici etiam loricâ onuſtus potuerit enatare. Sanè Euſtathius mihi auctor, διπλοῦν θώρακα ſic quoque dici: quem vide. De fibulis quidem, quæ in latere utroque loricas iſtas jungebant, in Silio eſt:

Duplex lorica. Lib. I.

Valerio quæſita lux.

Lib. III. cap. II.

Fibulæ loricarum.

> ---- quà fibula morſus
> Loricæ crebro laxata reſolverat ictu.

Lib. VII.

Et apud Suidam, de ſquameâ loricâ Parthorum: Περόναι δὲ εἰσι κατὰ τὰς πλευράς: Fibulæ ſunt ad latera. Sed & Pauſanias hic apponit.

22 *Plenam juſtamque habent armaturam.*] Corpore ſcilicet jam undique munito & tecto. Quod ita gloriatur Romani undique armati.

Digitized by Google

Lib. III. cap. XXIV. Titus Cæſar de ſuis Romanis, apud Hegeſippu *gredimur in bellum muniti undique. Tegitur galeâ loricâ pectus, totumque clypeo corpus. Ubi feriat hoſtis mum militem reperire non poteſt, quem ferro tectum ſpicit.*

„ *Qui tamen ſuper decem mille drachmas cenſi.*] D genus militum, idque à cenſu, quibus neceſſitas non pectoralia, ſed totas loricas. Ii erant ditic quod ſumma iſta indicat, è primâ claſſe. Atque iſti olim, ex Servii inſtituto, eximiè & præter ceteros bant armari: quod ex Livio & Dionyſio diſcas. ſub Polybio, atque etiam poſteà, ut videtur. N cauſsâ Hirtius in Bello Hiſpanienſi aliquoties *Lo* exprimit & nominat, quaſi militum digniores au d tiores. *Loricatus unus*, inquit, *ex legione Vernac nos transfugit.* Iterùm: *Centuriones loricati &c Cæſarem transfugerunt.* Niſi tamen ita agnomin gionarios, & ad diſcrimen armaturæ levis. Ad P mentem facit quod Panegyriſtes ad Conſtantinum *vincendi erant milites, proh nefas! paullò antè Roman armis omnibus more primæ claſſis armati.* Quod il Prætorianis Maxentii ſcripſit.

Prima claſſis arma meliora.

Prætoriani loricati.

„ *Loricas capiunt hamatas.*] Græcè θώρακας ἁλυσι quod ad verbum eſſet *Loricas catenatas*: ſed Latini, ut dixerunt. Credo, quia circuli & catenæ nexæ, hamuli ciem dimidiatæ referebant: an quia & hami catenulas gebant? Dicere hoc Sidonius videatur:

Lorica hamata.

----- nec ſutilis illi
Circulus impactis loricam texuit hamis.

Panag. ad Anthem.

Etſi potes etiam pro priore ſenſu interpretari. *Lorica* dem *hamata* verſa à veteri Bibliorum interprete, ul Græco θώραξ ἁλυσιδωτός: & hamos ſive catenas legis paſſim. In Virgilio:

Lib. I. Reg. cap. XVII.

Loricam conſertam hamis auroque trilicem.

In Lucano

Lib. VII.

----- qua torta graves lorica catenas
Opponit.

In Statio:

Lib. XII.

Multiplicem tenues iterant thoraca catenæ.

Et non aliud quidem fuit, quàm circuli ſive annuli rei inter ſe nexi, more quem hodie Galli & Germani vamus, etſi exoleſcentem. Imò origo à Gallis. V ro: *Lorica à loris, quòd de corio crudo pectoralia faciebe Poſteà ſucciderunt Galli è ferro ſub id vocabulum ex a lis ferream tunicam.* Verè de etymo. Etſi Iſidorus ter: *Lorica, quod loris careat. Solis enim ferreis circulis con xta eſt.* Ridiculè, ut ſolet. Sed *poſteà*, inquit Varro, *Ga*

Quid ea fuerit.

Galli repperérunt.

De L. L.

ſuc

Digitized by Google

xuderant è ferro. Quando *poſteà*? Quin ego loricas æ- is Romæ diu reperio ante Gallos notos. In ipſo Ser- cenſu præſcribitur primæ claſſi *lorica ex ære.* Sed cre- eam fuiſſe, qualis Homeri & veterum, è laminâ non anulis: quod genus ſuprà diximus, & στάδιες vel στα... pellabant: ſcilicet quia ſolidi & ſtabant ſine inflexione. go hamatæ uſæ à Gallis. Quarum alterum etiam ge- s, quod non anulis ſolis ſed & ſquamis conſtat. Græ- φολιδωτὸς vocant, vel λεπιδωτὸς, à ſquamis piſcium l ſerpentum. Sic Lucullum Plutarchus ſcribit, ipſo die o pugnavit in Tigranem, indutum habuiſſe θώρακα σιδη- φολιδωτὸν: *loricam ferream ſquameam.* Et Dio Caſſius, acrinum Imperatorem abſtuliſſe Prætorianis τὰς θώ- ρακας τὰς λεπιδωτὰς, *loricas ſquameas*: noteſque ab his emplis, honeſtiorum plane has fuiſſe. Has dico hamis laminis ſolidis ſimul conſtitiſſe, ex Silio qui Flamini- Conſulem armans:

Loricam induitur, tortos huic nexilis hamos
Ferro ſquama rudi, permiſtoque aſperat auro.

Iſidoro: *Squama eſt lorica ex laminis æreis vel ferreis catenata, in modum ſquamarum piſcis.* Ipſas ergo ſqua- is catenæ jungebant. Tertullianus hanc intellegit, & exandro Magno tribuit: *Pectus ſquamarum ſignaculis ulptum* (malo *diſcalptum*) *textu pellucido tegendo nu- bit.* Et Virgilius:

——rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat ſquamis.

...us:

Horridus & ſquamis & equinâ Curio criſta.

...nc aut priorem, idem:

At laterum textus ſpatioſaque pectora ſervat
Nexilis innumero chalybum ſubtemine thorax.

...s ipſas ſquamas etiam *Plumas* video dici, à ſpecie pari. Statio:

—— enſem germani in corpore preſſit,
Qua malè jam plumis imus tegit inguina venter.

...que explicat ibi Luctatius, *laminis.* Parthorum aſſi- ...um hoc tegmen, etiam in equis. Juſtinus: *Munimen- m ipſis equiſque loricæ plumatæ ſunt, quæ utrumque to- corpore tegunt.* Ammianus de iiſdem: *Hoſtem undique ...minis ferreis in modum tenuis plumæ contectum.* Sallu- ...us: *Equites cataphracti, ferrea omni ſpecie, equis pa- ...i operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum ...umæ adnexuerant.* Et ipſe quidem linteo laminas ſuper- ...ctit. Virgilius pelli,

Spumantemque agitabat equum, quem pellis aënis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

Verba Varronis controverſa.
Lorica ſquamea.
In Lucull.
In Macr.
Ejus textus & conſertio.
Lib. v.
Tertullianus illuſtratus.
De Pall. cap. iv.
Lib. xi.
Lib. viii.
Lib. iv.
Pluma quid?
Lib. xi.
Parthorum cataphracta.
Lib. xli.
Lib. xxiv.
In Fragm.

Digitized by Google

Quam etiam pellem *auro conſertam* facit: an quia au in ſquamis mixtum, an quia ipſæ ſquamæ aurô i xæ; id eſſet; cantenulis aut filis ex auro. Certè ſ mas ipſas ordine connexas & ratio vult, & Curti

Lib. IV. *quitibus equiſque tegumenta erant ex ferreis laminis, ſe ter ſe connexis*. Atque eo ſenſu *Hamari laminas* Cla nus dixerit:

Lib. II. In Ruffin.

------ conjuncta per artem
Flexilis inductis hamatur lamina membris,
Horribilis viſu. Credas ſimulacra moveri
Ferrea, cognatoque viros ſpirare metallo.

Niſi ſi ibi verius, *animatur lamina*: quòd quaſi vive corpore, & aggenita videatur. Ammianus, qui

Lib. XVI. *Corpori totius apta.* vidit: *Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, no ros, quos laminarum circuli tenues apti corporibus, fle ambiebant, per omnia membra diducti, ut quocu artus neceſſitas commoviſſet, veſtitus congrueret, jun cohærenter aptata.* Pleniſſimè ſcriptor Græcus Suidam: Θώραξ δὲ ἱππικὸς Παρθικὸς τοιοῦτος δέ ἐστι. Τ γὰρ αὐτοῦ πρόσω, στέρνα τέ καὶ μηροὺς, καὶ χεῖρας ἄκρας, καὶ μας καλύπτει· τὸ δὲ ὄπισθεν νῶτά τε καὶ τὸν αὐχένα, καὶ κεφαλὴν ἅπασαν. Περόναι δέ εἰσι, πρὸς ταῖς πλευραῖς πεποιη αἷς ἑκάτερον τῶν μερῶν συμπορπηθὲν, ὅλον σιδηροῦν ποιεῖ φ θαι τὸν ἱππέα. Κωλύει δὲ οὐδὲν ὁ σίδηρος, οὔτε ταῖς ἐκ τῶν μελῶν, οὔτε τὰς συστολάς· οὕτως ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῶ λῶν φύσιν πεποίηται. Ὁπλίζουσι δὲ καὶ τὸν ἵππον ὁμοίως πάντα μέχρι τῶν ὀνύχων· διότι οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἂν εἴη τῶν ὅπλων, εἰ ὁ ἵππος αὐτοῖς προαπόλοιτο: *Lorica Parthi tis eſt talis. Prior ejus pars pectus & femora & manu tremas & crura tegit: poſterior, tergum & cervicem & ca totum. Fibulæ verò ſunt ad latera, quibus utramque tem jungunt, atque ita totum equitem ferreum dant vi Probibet verò nihil aut impedit ferrum membrorum exte nes ſive contractiones: adeò curioſè factum ſectumque e naturam membrorum. Armant autem & equum ſimi ferro, totum quidem & uſque ad ungulas. Hoc ideò, quia hil iis arma proſint propria, ſi equus interficiatur.* Iſti ig Parthorum Cathaphracti ſive Clibanarii, de quibus

Lib. IV. *Clibanus Sarmatarum.* Propertii verſus:

Ferreus aurato neu catafractus equo:

ſed à Douſâ filio noſtro emendatus, *ærato*. Nec ſoli illi & Sarmatæ in hac armaturâ. Tacitus: *Cataphracta P*

I. Hiſt. *cipibus ac nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis aut p*

Lib. VI. *duro corio conſertum*. Valerius Flaccus:

Sarmaticæ coiëre manus, fremituſque virorum
Semiferi. Riget his molli loricâ catenâ,
Id quoque tegmen equis.

Et c

Et deſculpti hi tales in columna Trajani, cum contis, atque etiam ſagittis. Nec verò ferro ſolùm nectabant loricas, ſed & cornu. Ammianus: *Sarmatis & Quadis haſtæ ſunt longiores, & loricæ ex cornibus raſis & levigatis, plumarum ſpecie, linteis indumentis innexæ.* Ideò juſte in Tacito loco ſuprà ambigam, (non enim aſſeram. Abſit.) an non reponendum *præduro cornu.* Quoniam & Pauſanias, ut proprium, Sarmatis hoc adtribuit, atque adeo negat ferrum iis eſſe. Τὰς δὲ θώρακας, inquit, ποιοῦσι τὸν τρόπον τοῦτον. ἵππους πολλὰς ἕκαστος τρέφει. ... ἀλλὰ καὶ θεοῖς θύουσιν ἐπιχωρίοις. Συλλεξάμενοι ... ὁπλὰς, ... καὶ διελόντες, ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν ... φολίσιν ἐμφερῆ. ὅστις δὲ οὐκ εἶδέ πω δράκοντα, πίτυός γε εἶδε καρπὸν χλωρὸν ἔτι. τοῖς ἐν ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς πίτυος ... εἰκάζων τὸ ἔργον τὸ ἐκ τῆς ὁπλῆς, οὐκ ἂν ... Ταῦτα διατρήσαντες, καὶ νεύροις ἵππων καὶ βοῶν ... χρῶνται θώραξιν, οὔτε εὐπρεπείᾳ τῶν Ἑλληνικῶν ... , οὔτε ἀσθενεστέροις. Καὶ γὰρ συστάδην πληττόμενοι, καὶ ... ἀνέχονται: *Thoraces verò ita faciunt. Multos equos quiſque nutrit. Iis non ad bellum modò utuntur, ſed & diis patriis ſuis immolant. Colligentes verò ungulas, eas purgantes & diſſecantes, conficiunt ex iis quiddam draconum ſquamis ſimile. Aut ſiquis dra onem non viderit, vidit autem nucis pineæ fructum viridem, is è nuce ſegmentis aut lacunulis torulis ſi opus aſſimul rit, haud errarit. Has igitur ſquamulas perforantes, & nervis equinis aut bubulis coſuentes loricas ad uſum habent, neque decore Græcanicis inferiores, neque infirmiores. Nam & cominus percuſſæ, & jactu petitæ, ſiſtunt & ſuſtinent.* Graphicè ibi loricas iſtas deſcriptas habes: ad quarum exemplum Domitiani Principis illa fuit, Martiali laudata;

Quam vel ad Ætolæ ſecuram cuſpidis ictum
Texuit innumeri lubricus unguis apri.

Nec enim hìc optimo noſtro Turnebo aſſentior, *ſquamas* ſeneas explicanti, *quæ aprinarum ungularum ſpeciem referrent.* Imò ex ipſis ungulis. Et imitari hoc ideò Domitianus ambitiosè voluit, quia expeditionem in Sarmatas ipſe ſuſcepiſſet (in Tranquillo leges) & lauream de iis Jovi conſecraſſet. Sed ſatis de loricis hamatis, Ad quas referendi Statiani verſus iſti:

—— latus omne ſub armis
Ferrea ſuta tegunt.

Iterùm:

—— magnorumque ærea ſuta
Thoracum.

Et tertium:

Lorica cornea.

Lib. XVII.

Suſpiciuncula in Tacito.

Lib. I.

Lib. VII.

Martialis explicatus

Lib. IV.

Lib. XII.

Lib. VII. ------- *ter inſuto ſervant ingentia ferro*
Pectora. Nam tergo numquam metus.

Trilices lorica. Ubi *ſuta* hæc appellat, ſive catenas junctas, ſive la nexas, utrum voles. Ait & in extremis verſibus *te tum ferrum*: ut oſtendat *trilicem* loricam eam fuiſſe. catenas aut laminas ſic geminatas. Sic in Virgilio:
Loricam conſertam hamis auroque trilicem.

Lib. II. In Valerio:
Per clypei cedentis opus, partemque trilicem.

Lib. II. In Silio:
---- *textam nodis auroque trilicem*
Loricam.

Etſi hæc poſtrema ad lineam loricam fas ſit & trans At de ſquamis etiam geminis Virgilius:

Lib. IX. *Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro*
Suſtinuit.

Lib. IV. Atque hic talis textus an non *Crates* in Statio?
Omnibus æratæ propugnant pectora crates,

Item Silio:

Lib. V. - - - *clypeo ſtetit æris in ora*
Cuſpis, & oppoſitas vetita eſt tranſmittere cratès.

* Supra de iis, Dial. II. An clypeorum* crates intelligunt, quibus coria indu & umbo ex ære aut ferro? An potius, ut dixi has l cas, in quibus anulorum ordines & textus velut c referunt? At denique aliud genus, quod Statii & Silii crebrum? cùm ſegmenta ferrea, tamquam faſciæ aliis ſuperpoſitæ, corpus ambiunt. Nuſquam legi, fate ſed in columnâ Trajani aſſiduum & pæne unicum in R mano milite hoc genus. Sunt & linei thoraces: ſed quid Polybium? omitto. AUD. Imò te quæſo, exſequere non ad Polybium, nonne ad hiſtoriam? LIPS. & G cam quidem ac Romanam. In utraque enim crebra m tio, ac varii populi uſi. Ipſi Græci primùm, & quid vetuſtiſſimi, etiam apud Homerum: cui Ajax dicitur λινοθώρηξ, *lineo thorace indutus*, itemque Adraſtus. Quos loc Plinius adſpicit cùm ſcribit: *Honos lino etiam Traja bello, cur enim non & prœliis interſit, ut naufragiis? Th racibus lineis, paucos tamen, pugnaſſe teſtis eſt Homeru* In Alcæo etiam poëtâ apud Athenæum θώρηκες νέοι λ recenſentur, *thoraces è novo lino*. Imò communit Græci induerunt poſt Ephicratem ducem. de quo ita A milius Probus, an Cornelius Nepos? ſed quicumque auctor: *Genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque æne lineas dedit.* Geſtarunt & Macedones. Quorum arma o lim erant, Dione auctore, θώρηξ λινοῦς τρίμιτος, ἀσπ χαλκῆ *thorax lineus trilix, clypeus æreus.* Sed & Alexande ipſe apud Plutarchum induit θώρακα λινοῦν διπλοῦν: *thoracem lin*

Lorica ſegmentata. Linea lorica. Iliad. β. Lib. XIX. cap. I. Græcis crebra. In Iphicr. Macedonibus uſurpata. In Caracal. In Alex.

[...]um bilicem. Jam etiam Thracibus Xenophon adſcri- [...] χιτωνίσκους ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινοῦ στρωματοδέσμου: [...]as ſuper genua, craſſitie ut linum quo ſtragula vinciun[...]. Cujuſmodi Hiſpanorum credo fuiſſe, quo pugnâ [...]nenſi Polybius deſtituit ἐν λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις: [...]lineis purpurâ prætextis tunicis. Quod ipſum ex eo Livi[...] Nam tunicæ illæ profectò vicem thoracum fuerunt, [...]ue ita de iiſdem Hiſpanis Strabo: Λινοθώρακες οἱ πλείους. [...]ν δὲ ἁλυσιδωτοῖς χρῶνται: In lineo thorace plerique, [...]i hamatis utuntur. Quin etiam Chalybes apud Xe[...]phontem (atqui ferri ibi copia) in hoc thorace. Εἶ[...], inquit, θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤτρου: Habebant [...]icas lineas ad imum ventrem uſque. In Italiâ quo[...]e uſurparunt. Et Livius Auguſtum legiſſe aſſerit [...] thorace linteo ſcriptum, De Coſſi opimis ſpoliis. Qui [...]ctus fuerit oportet, & ab illo ævo. Silius etiam po[...]pulariter Faliſcos ita armat:

Et Thracibus

Lib. v. Anabaſ.

Hiſpanis.

Lib. III.

Lib. III.

IV. Anabaſ.

Et Italis. Lib. IV.

Indutoſque ſimul gentilia lina Faliſcos.

[...]eminit & alibi:

Lib. IV.

—— lævum quà tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus.

Lib. IX.

[...]ed & Suetonius de Imp. Galbâ: *Thoracem induit linteum.* [...]uſu ergo pluriſariam: etſi Pauſanias tamen deprimit, [...] venantibus magis, quam pugnantibus commendat. [...]ι θώρακες, inquit, οἱ λινοῖ μαχομένοις μὲν οὐχ ὁμοίως εἰσὶ χρήσι[...]μοι. Διιᾶσι γὰρ καὶ βιαζόμενοι τὸν σίδηρον, θηρῶσι δὲ ὠφελοῦσι, [...]ποκλῶνται γὰρ σφίσι καὶ λεόντων ὀδόντες καὶ παρδάλεων: *Lori[...]e linteæ pugnantibus non æquè utiles. Tranſmittunt enim [...]el coactæ & fractæ ferrum: venantibus autem proſunt. [...]rangumtur enim aut retunduntur in iis leonum dentes & [...]antherarum.* Ita Pauſanias judicat. Haud vanè de pri[...]câ quidem conficiendi ratione, quæ erat ut è filis plu[...]ibus funiculos ſtruerent, eoſque deinde necterent & [...]nter ſe aptarent. A multitudine filiorum, an funicu[...]lorum? bilices, trilices, dixere. Plinius auctor, Ama[...]ſim Ægypti regem thoracem habuiſſe, *cujus ſingula fila trecentis ſexagintaquinque filis conſtabant.* Idem de eo[...]dem Herodotus, niſi quòd *trecenta ſexaginta* modò ſcri[...]bit. Diverſum paullò genus videtur, de quo in Nicetâ Choniate lego. Is in Iſaacii rebus, Conradum quemdam Montisferratenſem mirificè laudat, & robur ejus extol[...]lit. Addit deinde: Αὐτὸς μὲν τοι ἄνευ θυρεοῦ τὴν μάχην διηγωνί[...]ζετο, ἐν δὲ λινῷ πεποιημένον ὕφασμα, ὅπερ ἀκριβῶς ἐκ... ἀκρά[...]τῳ ... πολλάκις ἐπιτυχθὲν, δίκην θώρακος ἐνε[...]δύετο. Ἐς τοσοῦτον δὲ ἦν ἀντιτυπὲς ... ὥστε ... [...]ὡς καὶ βέλους εἶναι παντὸς στεγανώτερον: *Ipſe tunc quidem ſine ſcuto*

Cap. XIX. *Pauſania de his judicium.* Lib. I.

Lib. XIX. cap. I. In Thal.

Nova conficiendi ratio.

 pugna-

Digitized by Google

pugnabat, ſed ex lino factum textum quoddam, auſtero aſſatim ſalito madidatum, ſæpius replicatum thoracis induerat. Adeo autem ictibus reſiſtebat vi ſale coactum & perfuſum, ut omni telo eſſet robu

Mirus ille thorax, & conficiendi ratio: cur perit quiri deberet, & fortaſſe poſſet ex iis quæ Nic ſcribit. Dixit autem πολλάκις διεπτυχθὲν, *ſæpius plicatum fuiſſe*: & paullo poſt, συμπιληθέντα καὶ ... quaſi *fullonia arte confectum* indicans, ut coactilia lent. Et verò è lanâ etiam ejuſmodi coactiles thora reperio ut in Suida, è ſcriptore veteri: Φοροῦσι δὲ ... ταῖς κεφαλαῖς θώρακας πιλητοὺς, ὧν τὰ κύτη ὑπάρχουσι ... διὰ τὴν χρηστότητα τῶν πιλημάτων: *Ferunt in capitibus races coactiles, quorum ſinuatio firma & ſtabilis ma ob bonitatem coactilium.* Significat à calonibus aut militibus per viam geſtatos, ut onera alia, in capi ſic tamen duros ut nihil inflecterentur; & ſervar cavitatem ſuam & habitum corpori aptum. Videt Cæſaris ævo in uſu fuiſſe, etſi fortaſſe non tam prob Scribit de ſuis in metu hoſtilium ſagittarum: *Omnes milites aut ex ſubcoactis, aut ex centonibus tunicas aut gmenta fecerant, quibus tela vitarent.* Subcoacta di quæ Ulpianus *Coactilia*, Plinius *lanas coactas*: & ſu noſtra hodie *Feltra*. Plinii verba: *Lanæ per ſe coact veſtem faciunt, & ſi addatur acetum, etiam ferro reſiſtun* Aceto ipſe vim tribuit, quam Nicetas vino auſter niſi ſi & acetum ipſe intellexit. Lanei igitur etia Thoraces: & an non tale aliquid *Spongia* Samnitum Livio? *Spongia* inquit, *pectori tegumentum.* Ego op nor, & *Spongias* item *retiariorum* Tertulliano. La bente ævo video tunicas integras ex his coactis factas quas vulgo milites geſtabant, & *Thoracomachos* dice bant. Suſpicor ab Antonino Caracalla repertas, e Dionis Fragmento LXXXII. in Fulvianis: Καὶ ἀσθενέσ τερος, inquit, ποιῆσαι ἦν, ὅτι γὰρ καύματα, οὐδ' ὅπλα φέρει ἐδύνατο ὥστε καὶ τοὺς χειριδωτοὺς χιτῶνας ἐς θώρακος τρό πον τινὰ πεποιημένους ἐνδύεσθαι, καὶ τὴν ὅπλου δόξαν χωρὶ τοῦ βάρους αὐτοῦ ἔχειν, μήτε ἐπιβουλεύηται, μήτε θαυμάζηται, κ αὐτοῖς καὶ ἄνευ μάχης πολλάκις ἐχρῆτο: *Imbecillius ad labo rem erat, neque æſtum neque arma ferre poterat. Adeo ut & tunicas manicatas, in Loricæ modum factas indueret ſpeciem uſumque armorum ſine gravitate eorum habens, minus inſidiis aut ſpectaculo expoſitus: quibus etiam extra pugnam ſæpè eſt uſus.* Eſt omnino *Tunicata hæc lorica,* cujus * deſcriptio plena in libello qui Notitiæ imperii ſubjungitur, & ne quærere habeas, cape verba. *Inter omnia quæ adverſum bellum provida poſteritatis cogita-*

Lorica lanea.

III. Civil *Subcoacta in Cæſare.* Lib. VII. c. XLVIII

Spongia in Livio.

* *Etiam Figura,* vide *Analecta.*

Digitized by Google

...vit antiquitas. *Thoracomachum quoque ad levamen armorum ponderi & aſperitati ſubjecit. Hoc enim ve... tegmina, quod de coactili ad menſuram & tutelam ... corporis conficitur, de mollibus lanis timoris ſolicitud... tum magiſtra compoſuit. Ut hoc inducto primum lori... ... aut haſtis ſimul in fragilitatem corporis ponderi... mate non læderent: membra quoque veſtimentis inter ar... ... diſcrimentali ſolatio adjuta labori ſufficeren... ne idem Thoracomachus pluviis verberatus, ingrave... dere adficit veſtientem. de Lybicis bene confectis p... inſtar ejuſdem Thoracomachi faciem convenit ſu...* ...ere.

Plene dicit omnia. Cauſſam inventi, qua... ...as & mollities; Materiem, quæ lana coactilis, U... ad muniendum & veſtiendum. Dico ad veſtiend... forma quoque talis fuit, demiſſa infra genua. ... ...ndit. Et de iſtis Agathiam cenſeo loqui, cu... ...is acie inſtruenda contra Francos, colloca... ... *Principes loricis ad pedes uſque demiſſis induti.* ... Profecto loricas hoc non convenit. Itaque Pen... ...iem & uſum contra frigus habuit, & ſic etiam di... Gloſſæ veteres: *Thoracomachus, penula milita...* ...iam hinc explicabis: Μανδύας, εἶδος ἱματίου ... ... *: Penula, genus veſtis quod lorica dicit...* ...c lorica: & in ipſa deſcriptione veſtimentu... ...r. Addit in fine tectam contra pluvias fuiſſ... ...a paullatim eas combiberet. Idem Iſidorus v... *...liciis autem & polimentur & teguntur loricæ.* Suida... ...n hoc tegmen dicit: Ζαβαρεῖον: ἐν ᾧ αἱ ζαβ... ζάβαι γὰρ λωρίκιον: *Zabarium, in quo Zabæ repo... nam Zaba, lorica eſt.* Ita illa ætas nominabat ...es in Leonis libello militari *Zabus cendenlis tegi...* ...entur culis. In Juſtiniani Novella quapiam, ... ζάβας ἤτοι λωρίκια, *eas quæ Zabæ ſive loricæ* ...

Hem quo abeo? ad quam diverſum à tuo Po... ...um? cum omnia lapſa, & militiæ Romanæ vix ... Juvat tamen & illa noſſe ob ſcriptores inſi... quibus in occaſione non invidemus lucem. Ab... Aud. Curioſe aliquid quæro. Lips. Nego Aud. ...ita? Lips. Hoc ipſum, quia curioſè. Non amo ...mus, atque utinam ad fructum & uſum magis ...mus noſtra! Aud. Immo tale erit. Rogo in veteribus loricis ecquæ gravitas? Nam ſcriptor ille de Thoracomacho, hoc nomine maxime commendat illam no...tu, quòd pondus præ ea haberent veteres. Lips. ...ppe ut omnia metalla. Redeo tamen in memo... ...voci in Plutarcho, qui non præit ad maximum pondus.

Digitized by Google

Pondus loricarum. pondus. Scribit in Demetrio: Θώρακες αὐτῷ δύο ἐκομ[ι]σθησαν ἐκ Κύπρου σιδηροῖ, ὁλκῆς ἑκάτερος τεσσαρακοντάμνου. ἀπάθειαν δὲ αὐτῶν καὶ ῥώμην ἐπιδεικνύμενος ὁ τεχνίτη[ς] λος, ἐκέλευσεν ἐξ καὶ εἴκοσι βημάτων ἀφεῖναι καταπ[αλτι]κὸν βέλος. τοῦ δὲ ἐμπεσόντος, ἀῤῥαγὴς διέμενεν ὁ σίδηρος ἀμυχ[ὴν] μόλις εἶχεν ἀμβλεῖαν, οἷαν ἀπὸ γραφείου: *Loricæ illi a[llatæ] fuerunt ex Cypro ferreæ, librarum utraque* (an utrali[bet]) *quadraginta. Earum impatientiam & robur cùm oſte[nderet] artifex Zoilus vellet, juſſit immittere à ſex & [viginti] paſſibus telum catapultarium, quod cùm violenter inc[idiſ]ſet, ferrum loricæ ſine fractura manſit, ſtricturam ver[o] levem & cæcam habuit quaſi à ſcriptorio ſtilo.* No[tabis] gabis & pondus hoc exiguum fuiſſe, & robur exim[ium:] quod tamen & noſtri hodie æmulantur. Sunt enim [so]lidæ Loricæ, quæ reſpuunt aut ſubſiſtunt Sclopeto[rum] glandes, valido haud dubie & penetrabili ictu ven[ien]tes. Sequitur in Polybio:

„ *Par ratio ac ſimilis armorum in Principibus eſt.*] [Sunt] igitur hæc genera pariter armata, & diſcrimen m[odo] aliquod à cenſu, uti dictum. Unum excipit, quòd

Triarii ſine Pilis. „ *Pro pilis Triarii ferunt haſtas.*] Pila enim iſti [non] habent, cauſsâ apertâ: quoniam in extremo depo[ſiti] longius ab hoſte erant, quam ut pila eorum pertin[ge]rent, aut vim perferrent miſſa. Altera etiam cau[ſa,] quod fortaſſe contra equitum irruptionem & totam [or]dinum confuſionem muniverunt iſtos haſtis: quibu[s a]cies, ut Livius loquitur, *velut vallo ſepta inhorre[ret.]*

Lib. VIII. Iſtas igitur haſtas ad ſtatariam & manuariam pugn[am]

Haſtæ eorum. habebant, & ut idem Livius, *ad ora fodienda.* Ipſi [Po]

Ibid. lybio narratur, pugnâ cum Gallis, *Tribunos militum* [juſ]

Lib. II. *ſiſſe haſtas Triariorum tradi primis manipulis, atque [ex] iis pugnari in ora Gallorum.* Ne tamen erres, ha[ſtæ] iſtæ non nimis longæ, nec ut Macedonum ſariſſæ. [Qui] potuiſſent? ſcutum majus ſiniſtra Triarii gerebant; [non] videntur niſi una manu commodè tractaſſe iſtas haſtas.

DIALO[GUS]

Digitized by Google

DIALOG. VII.

De Ocreis obiter. Tum ex profeſſo & plen…
de Equitum armis.

…Armis quod ad Pedites, plenè abſolui. Au…
…rrumpo, & nego. Nam ubi Ocreæ? Verbo t…
…olybius: expectabam uberiorem à te explicati…
… Profectò jure me revocas: nam exciderat: ſe…
…cape. *Ocream* ſingulari numero tribuit & no…
…ybius: an ergo unam tantùm? Haud de nihil…
…tatio eſt: & in Vegetio palam ſcriptum: *Pedite…*
…etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogebantu…
…e. Dat unis modò cruribus, & ſignanter *dextris*.
… cauſſam inibi ex eodem elicias, quòd in pugnâ
…us, dextros pedes inante milites habere debeant: *at…*
…libus certatur, ſiniſtros. Itaque jam olim legas q…
… populos contrà, ſiniſtrum modò crus texiſſe, qui
… jaculis pugnabant ut Livius de Samnitibus: *Siniſt…*
ocreâ tectum. Silius de Sabinis:

Cun…

Lib. VIII.

Cunctis haſta decus, clypeuſque refertur in orbem,
Vertice & inplumes, & lævi tegmine cruris
Ibant.

Deſcribit eos leves cum haſtâ, cum parmâ, ſine cri
quales Velites Romani erant. Igitur & ſiniſtrum
crus armat ab hac, an ab aliâ cauſsâ, aut more? Hæc
Vegetio: tamen de priſcis, magis eſt, ut crus utru
fuerint tecti. Monumenta lapidea clamant & ſic
runt: Livius etiam & Dionyſius in cenſu Serviano
Scutum & Haſtam ſingulariè, at *Ocreas* plurium nu
eloquuntur. Niſi quis de monumentis dixerit, O
quidem conſpici, ſed non inferri ferreas eas utraſque
ſe. Ut voles judica. Ego ad equites tranſeo, an deſi
ſatias te habet ejuſmodi ſermonum? Aud. Scin qu
do? Ut arena cùm multum bibit, tamen aret, ſic ego ſi
aſſiduè tuorum ſermonum. Perge & infunde. I
Quin tu perge, & hæc lege:

POLYB.

Ὁ δὲ καθοπλισμὸς τῶν ἱππέων νῦν μὲν ἐστι παραπλήσιος τῷ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ δὲ παλαιὸν πρῶτον μὲν θώρακας οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἐν περιζώμασιν ἐκινδύνευον. Ἐξ οὗ πρὸς μὲν τὸ καταβαίνειν, καὶ ταχέως ἀναπηδᾶν ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἑτοίμως διέκειντο καὶ πρακτικῶς, πρὸς δὲ τὰς συμπλοκὰς ἐπισφαλῶς εἶχον, διὰ τὸ γυμνοὶ κινδυνεύειν. Τὰ δὲ δόρατα κατὰ δύο τρόπους, ἄπρακτα ἦν αὐτοῖς. Καθὸ μὲν γὰρ λεπτὰ καὶ κλαδαρὰ ποιοῦντες, οὔτε τοῦ προτεθέντος ἠδύναντο σκοποῦ στοχάζεσθαι, πρό τε τοῦ τὴν ἐπιδορατίδα πρός τι προσερεῖσαι, κραδαινόμενα, δι' αὐτῆς τῆς τῶν ἵππων κινήσεως, τὰ πλεῖστα συνετρίβετο. Πρὸς δὲ τούτοις ἄνευ σαυρωτῆρος κατασκευάζοντες, μιᾷ τῇ πρώτῃ διὰ τῆς ἐπιδορατίδος ἐχρῶντο πληγῇ, μετὰ δὲ ταῦτα κλασθέντων, λοιπὸν ἦν ἄπρακτα αὐτοῖς καὶ μάταια. Τόν γε μὴν θυρεὸν εἶχον ἐκ βοείου δέρματος, τοῖς ὀμφαλωτοῖς ποπάνοις παραπλήσιον, τοῖς ἐπὶ τὰς θυσίας

Armatura Equitum quidem conſimilis eſ[t] Græcorum. At antiq[ui] loricas non habebant, veſte ſuccincti pugnab[ant]. Ex quo quidem ad di[...]ſum aſcenſumque facile[...] equos magis expediti er[ant], ſed ad congreſſus minùs [...]ti & ſecuri, cùm iner[mes] pugnarent. Haſtæ et[iam] dupliciter inutiles iis er[ant]. Quòd & graciles facieb[ant] ac tremulas, eóque nec [...]lineare rectè poterant & [sco]pum tangere; & pr[iusquam] quam cuſpidem in aliquo [...]figerent, concuſſæ ipſo [mo]tu equorum pleraque fr[an]gebantur. Addo quòd [...] imâ cuſpide factæ, ſol[am] plagam ictúmque prim[am] parte dabant: eáque fracta reliquum inutile & [in]efficax iis erat. At v[ero] ſcutum habebant ex bo[vino] corio, umbilicatis plac[en]tis ſimillimum, quas in [sa]crificiis ſolent apponere. Q[...]

ἐπι

...βύρσαις. εἰς δὲ τὰς τῆς ...λίας ἦν χρῆσθαι, διὰ τὸ ...στασιν ἔχειν ἀλλά τι τῶν ὄμ- ...ἀποδερομένων βύρσων καὶ μα- ...ντες, δύσχρηστοι καὶ ἀχρεῖοι ...καὶ νῦν ἔτι μένει καὶ πάλαι. Διὸ ... τῆς χρείας ...τυχίας μετέλαβον τὴν ...ἑλληνικὴν τὴν ὁ-... ἐν ᾗ τῶν μὲν δοράτων ... τῆς ἐπιδορατί-... ὀρθὴν ἅμα καὶ ... συμβαίνει, διὰ ...στάσιμον, ἀτρεμοῦς τε ... ὑπάρχον-... δὲ καὶ τὴν ἐκ με-... τοῦ σαυρωτῆρος χρεί-... βίαιον. Ὁ δ᾽ αὐ-...λόγος καὶ ἐπὶ τῶν θυρεῶν. ... πρὸς τὰς ἐμβολὰς, καὶ τὰς ἐπιθέσεις, ἑδραῖοι καὶ ...βέβαιον ἴσχουσι τὴν χρείαν, ... ἐμιμήσαντο ταχέως. ...γὰρ, εἰ καί τινες ἄλλοι, ... ἔθη, καὶ ζηλῶσαι τὸ ... Ῥωμαῖοι.

bus neque in pugna commodè erat uti, quia firmitatem non haberent: & ab imbre corio ſoluto aut viciato, inutilia & olim & nunc fiant prorſus. Icircò improba eorum uſio cùm eſſet, ſtatim aſſumpſere Græcanicam paraturam armorum, in qua haſtarum quidem primæ cuſpidis plagam directam & validam eſſe contingit, quoniam ſtabile & immobile haſtile eſt; itemque ex tranſumptione, imæ cuſpidis uſum firmum ac violentum. Eadem ratio in ſcutis. Nam & in aggreſſione & oppoſitione ſtabilia & firmiter tenſa manent. Quòd cùm vidiſſent, imitati ſunt ſtatim. Boni enim promptique ſunt Romani, ſiqua gens alia, aſſumere mores & æmulari ſiquid alibi bonum.

Loricas non habebant, ſed in veſte ſuccincti pugnabant.] ſic verto & exaudio, quod in Græco eſt ἐν περιζώμασι. ...aſcaris fecit *in ſubligaculis pugnaſſe.* Neque nego id ...que περίζωμα Græcis eſſe: ſed quis credet nudos eos ...mpeſtri ſolo tectos pugnaſſe? Indecorum & inuti-...erit, tum etiam (niſi fortè in Germanis aut barba-... ſine exemplis. Mea mens eſt, veſte ſaltem fuiſſe ...s, & quò magis expediti eſſent, ſuper eam cinctos. ...Feſtus: *Endo procinctu, in procinctu. Nam apud an-... togis incincti pugnaſſe dicuntur.* Item Plutarchus de ...entis in procinctu: Μικροὺς τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνοντες ...ζώννυντες τὴν τήβεννον. *Iam ſcuta capturis & togam ac-...* ...is. Propriè autem ad equites, quod Dionyſius in ...Tranſ...fectione ſcribit: *eos in togis quas Trabeas dicunt tranſ-...ctos, tanquam è pugnâ venirent.* E quo colligas pugnas ...habitu, & ſuper trabeas fuiſſe cinctos. Quod nec Vir-...gilius abnuat:

—*parvâque ſedebat Succinctus trabeâ.*

Aliquid

Aliquid etiam huc Scholiaſtes vetus Horatii confe illud,

----- *cinctutis non exaudita Cethegis.*

Cinctutis inquit, *antiquè militaribus viris & ad m paratis.*

Veteres quomodo in equum.

„ *Ad deſcenſum aſcenſumque facilem in equos.*] utrumque meritò ſpectabant, cùm auxilio nullo a cro uterentur ad allevandum. Lego interdum innixos fuiſſe. Ut in Livio, de Cornelio Coſſo: *Quem quo ictum dejeciſſet, confeſtim & ipſe haſtâ innixus ſe i excipit.* Videntur & equos quidam inſueviſſe ad flec crura, & ſeſe demittendum. Ut Silius de equo miræ f ingenii:

Lib. IV.

Lib. X.

Inde inclinatus collum ſubmiſſus & armos,
De more inflexis præbebat ſcande, e te, ga
Cruribus.

Nempe herum ſuum graviter læſum in pugnâ Ca ſi ſuſcipere voluit in dorſum, ut ſolet. Aliis d gnio aut mollioribus (nec enim vulgò) fuit qui manu tol & adjutaret. *Stratores* ii Latii is dicti, quia & ſtern equum, & in eum ſublevarent. Spartianus: *Cùm in equum ſtrator ejus levaret.* Ammianus de Juliano: *pſo milite, qui ſe inſeſſurum equo dextrâ manu erexit.* de Valentiniano: *Cùm eum elatus non ſuſciperet equu teriores pedes præter morem erigens in ſublime, dextram toris militis juſſit abſcindi.* Sunt iſti Græcis ἀναβολεῖς, a tollendo. Plutarchus: Ἅμα δ' ἵππος τῷ Κράσσῳ παρέστη χ χάλινος, καὶ οἱ ἀναβολεῖς αὐτὸν ἀράμενοι περιεβίβασαν, καὶ παρεί πληγῇ τὸν ἵππον ἐπιταχύνοντες: *Simul Craſſo admotus e quus auratis frænis, & Stratores eum ſuſtollentes impo runt, & ſecuti ſunt equum verberibus incitantes.* Hoc ſu in Suidâ ſcriptor aliquis: Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἀναβολέα ἐκκαλεσάμενος καὶ ταχέως ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, ᾔτησε πιεῖν: *ſtratorem vocans, & ſtatim equum conſcendens, petiit bere.* Ac rectè ibi Suidas interpretatur Ἀναβολέα, τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνάγοντα: *eum qui in equum tollit.* Sed quod id addit: Ἀναβολεὺς, καὶ ἡ παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένη σκάλα: *Ana leus, etiam ea quæ Romanis Scala dicitur:* quaſi velit ſcanſorium aliquod inſtrumentum: id verò mihi biumeſt, nec exemplum quod affert evincit. Nam ſu cit in fidem: Ὁ δὲ Μασσίας γηράσας ἵππῳ χωρὶς ἀναβολέως ἐ βαινεν: *Maſſias cùm ſenuiſſet, in equum ſine ſcanſorio inſt mento conſcendit.* Non, inquam, evincit. Et moneo Appiani Lybico eſſe ſumptum, atque ex eo corrigendu ὁ δὲ Μασσανάσσας. De Maſaniſsâ enim rege hoc narr eum inter cetera ſenectæ ætatis commoda, hoc quoq habuiſſe, ut agilitas non deſereret, & ultrò ac ſine ſt

Strator.
In Caracal.
Lib. XXII.
Lib. XXX.

Anaboleus pro ſtratore.
In Craſſo.

Etiam pro ſcanſorio inſtrumento fortaſſe.

to

[illeg]dis operâ (cur non ſic interpretere?) iret in equum. Tamen pro Suidæ ſententiâ etiam Euſtathius, uber ſed utilis Scholiaſtes, in Homerum: Ἀναβολεὺς οὐ μόνον τὸ σιδήρεον [illegible] ἐπὶ ᾧ πόδας ἐντιθέντες ἔφιπποι γίνονταί τινες, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος [illegible] εἰς τοιοῦτο ἔργον ὑπουργῶν: *Anaboleus non ſolùm ferrum illud minutum dicitur, cui pedes imponunt quidam ut inſcendant commodiùs: ſed etiam vir ipſe qui ad tale opus adjuvat.* Ex quibus doctiſſimus Budæus efficit veteribus notos etiam fuiſſe ſubiices illos pedaneos ex ephippio utrimque dependentes, quibus hodie utimur ad ſcandendum & innitendum. Quod tamen verba Euſtathii mihi clarè non dicunt: ſed potuit inſtrumentum deſignare non penſile, ſed portatile, quod apponerent juxta equum. & eo velut gradu attollerentur. Fit hodie interdum in curribus, & eſſent verè ex Suidæ interpretatione *Scalæ*. Poſſet Plutarchus huc trahi, dum notat *Gracchum vias reparaſſe & lapides haud longè diſtantes in marginibus defixiſſe*, ὡς εἴη ῥαδίως τοῖς ἵππους ἔχουσιν ἐπιβαίνειν ἀπ' αὐτῶν, ἀναβολέως [illegible] δεομένοις: *ut eſſet facile iis qui equos haberent eos inſcendere, inſtrumento ſcanſili non egentes.* Etſi nihil video cur non hic quoque vertere fas ſit *Stratorem*. Sed quidquid hujus ſit, illud tamen tene, Euſtathium dicere *quoſdam* uſurpaſſe, non ergo vulgò omnes: & ejus ævo ſi pedanei illi ſubiices fuerunt, non certè priſco magis, quod ſtatuæ & imagines omnes evincunt. Nuſquam enim in iis forma aut veſtigium, & pedes ſemper penduli, ſine alio fulcro. Atque adeò res nova, ut nec ſit ei Latinum nomen: niſi quòd patrum ætate Franc. Philelphus, ne res quotidiana careret vocabulo, *Stapedam* appellavit, quòd pes in eo ſtaret. Budæus meliùs puriuſque putavit circumſcribi, & *Subiicem pedaneum* dici. Aud. Ut video non omnia laudabilium veteres invenère, quædam relicta & nobis. Nam certè hoc ferrum utile & firmiori ſeſſioni eſt, utile & ſcanſioni. Quæ meo animo difficilis fuit, utique armatis. Lips. Nobis ita ſit, nempe inexercitatis: at illi continuo uſu diſcebant, idque inter militiæ rudimenta. Quid tamen tantopere mirandum? Nónne & ruſticuli noſtri cottidie uſurpant, & nullo niſu ſubjiciunt ſe in equos. Ita veteres, atque id ſaltu quodam factum Virgilius tangit:

— — *corpora ſaltu*
Subiiciunt in equos.

Et Claudianus:

Inque frementis equi dorſum, cum pondere conti,
Indutas chalybum ſaltu transferre cathenas.

Sed de Romanis propriè, Vegetium audi. *Non tantùm à tironibus, ſed etiam à ſtipendioſis militibus ſalitio equorum diſtri-*

Odyſſ. a. verſ. 155.

Pedanei ſubiices an veteribus.

In Gracchis.

Inſiliebant equis priſci.

Lib. I. cap. XVIII.

Digitized by Google

*diſtrictè ſemper eſt ex…cta. Quem uſum uſque ad …
tem, licet jam cum diſſimulatione, perveniſſe manifeſt…
Equi lignei hieme ſub tecto, æſtate ponebantur in …
Super hos juniores primò inermes, dum conſuetudine …
rent, demum armati cogebantur aſcendere. Tantaq; cu…
ut non ſolùm à dextris, ſed etiam à ſiniſtris & inſilire &
condiſcerent, evaginatos etiam gladios vel contos tenent…
enim aſſiduâ meditatione faciebant, ſcilicet ut in …
prœlii ſine morâ aſcenderent, qui tam ſtudioſe exer…
tur in pace.* Vides ſalitionem hanc inter aſſidua…
citia vel ad Vegetii tempora, cùm bona pleraqu…
perierant, retentam: haud æque neceſſariam, …
tunc equeſtria iſta fulcra. AUD. At in Vegetii …
non diſſimulo mirari me de *gladio evaginato* quod a…
ſie quoque inſiluiſſe. LIPS. Nihil eſt. Uſus hæc & …
ra potuit: & nonne de Pompejo Plutarchus tradid…
ſenem exercuiſſe ſe inter milites, & in equo viſum, ſive …
verba ejus ſunt) ἱππότην, ἑλκόμενόν τε τὸ ξίφος … ως θέοντι τῷ ἵππῳ καὶ κατακλείοντα δὲ χερῶς: *trahentem …
educentem gladium ſine difficultate, equo incitato & c…
te, iterumque facillimè repoſuiſſe?* Quod factitatum …
quædam talia, Viennæ memini à Turcici generis …
te ſpectante D. MAXIMILIANO Imperatorum op…
& magna nobilium ac popularium turba. Quid ille …
Plutarchus de Julio Cæſare? Τὸ μὲν ἱππεύειν ἐκ … ἦν αὐτῷ ῥᾴδιον. Εἰώθει γὰρ εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας … κατὰ τῷ νώτῳ περιπλέκων, ἀνακρότως ἐλαύνειν τὸν ἵππον: *E…
tare à puero illi facile erat. Aſſueverat enim manus …
invertens & dorſo ſuo implicans totis viribus equum a…
tere & concitare.* Ecce. Hæc & talia, facilia redde…
iis quæ nobis ſunt ardua, & diſcendo exercendo …
vere militaris Ars fiebat. Sed alterum etiam moneo, …
facilior hæc ſalitio, nempe quod Sellas iſtas eque…
altiuſculas, & è ferro lignoque compaginatas, no…
bebant. Quid ergo earum vicem? ſtragula quæda…
panno, corio, pelle, quibus equos inſternebant, eo…
& *Strata* dicebant: ferè ut hodie noſtri agaſones. Se…
neca: *Stultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſp…
ſed ſtratum ejus & frenos.* Iterùm: *Equum empturus, …
jubas ſtratum.* Græci. στρώματα pariter dixere, item …
Ἐφίππια: qua voce vulgò & Latini uſi. Varro: *…
puero modica una fuit tunica & toga, ſine faſceis cal…
mentum, equus ſine ephippio.* Et oſtendit quoſdam …
rius aut fortius habitos, ephippiis etiam caruiſſe. Q…
tamen non ita perpetuum fuiſſe arbitror; ut Neronis …
nique ævo Equites in tranſuehendo ea uſurparint: qu…
ex Dionis compendio * ſupra monui, & jure aliorſ…
tra…

Pompeii dexteritas. In Pompejo.

In Cæſ. *Julii Cæſaris equitandi peritia.*

Veteribus non Sella in equis.

Ep. LXXX.

Quidam ſine ſtratis.

* Lib. I. Dial. V.

axi. Profectò jamdiu in promiſcuo uſu ephippia, & mnis lectio docet. Quin Cæſar cùm Germanos oſtenit riscaruiſſe, hoc quoque addocet, Romanos habuiſſe, uos eo nomine ut molles illi contemnebant. *Nihil,* inuit, *eorum moribus turpius aut inertius habetur, quàm ephippiis uti. Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum utum quamvis pauci adire audent.* Ac vide quam mutarint. Tales Germani olim, & in dorſis equorum nu-s; nunc ſellæ iſtæ altiores & fibræ factæ eorum quaſi culiares. Quâ in re ut multis aliis, convenit iis cum rſis, de quibus Xenophon: Νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν· οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως περὶ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται: *Nunc autem ſtragula ra in equis habent, quàm in lectis. Non enim tam equitatio-curam habent, quàm mollioris ſeſſionis.* Notat & ipſe duores olim fuiſſe Perſas, ſuo ævo degeneraſſe & has ad deias veniſſe. Sed Germanis fortaſſe cauſſa alia ejuſmodi larum, nimirum firmitas, & quia ſecuriùs ſic concurrunt conflīgunt. Certè in ſola & paſſa illa ſtragula ut faciliùs endere, ita & dejici aut delabi. Sed de Romanis igitur, ti inſtraviſſe corium aut pellem. Eoque in Gloſſis pris ſcriptum: Ε'φίππιον, *ſcordiſcale.* Nam & in aliis Gloſ-explicatum reperio: *Sordiſcum* (an *Scordiſcum?*) *corium dum.* E corio igitur aut pelle animalis cujuſpiam: & ētæ huc aſpiciunt, cùm nobilibus viris rariores quaſm pelles ſubſternunt. Ut Statius Parthenopæo, è lynce:

Cornipedem trepidos ſuetum prævertere cervos,
larum geminæ dejectu lyncis.

us Flaminio Conſuli, è tigride:

Stat ſonipes vexatque ferox humentia fræna,
Caucaſeam inſtratus virgato corpore tigrim.

on tamen ſine notâ, quod iamtunc Italiæ eam feram mmunicat, viſam primùm ſub Auguſto, ut Plinius tradit. d vel poëticum jus excuſet; vel quòd de pelle tantùm, æ advehi potuit etiam ignotâ ferâ. Alii centunculos ſternebant aut viliores pannos. Ex Frontino, in Strategemate quapiam natando: *Agaſones lixaſque armatos mul inſuſſit, jumentorumque magnam partem inſtratorum ntunculis, ut per hoc equitatus ſpecies objiceretur.* Ex Livio, n re ſimili: *Mulis ſtrata detrahi jubet, binisque tan-ùm centunculis relictis, agaſones armatos imponit.* Sed hoeſtiores veſtem ſcilicet pretioſam magis inſtraviſſe, aut apetem. Silius:

Illum Sidonio fulgentem ardere tapeta.

De equo dicit, qui ſic inſtratus. Lego & apud Livium: *Et cùm tibi viro liceat purpurâ in veſte ſtragulâ uti matremfamilias tuam purpureum amiculum habere non ſines? & equus*

IV. Gallic.

Lib. VIII. Pæd.

Pelles pro ſtratis.

Lib. IV.

Lib. V.

Silli fortaſſis improvida ſcriptio.

Centunculi pro ſtatis.

Lib. II. cap. IV.

Lib. VIII.

Et tapetes.

Lib. XXXIV.

tuus pretioſius inſtratus erit, quam uxor veſtita? In
ſione legis Oppiæ hæc dicuntur, & temere à q
dam reponi video, *lectus tuus.* De equo verum eſt
fuit purpura aut cocco inſternere magiſtratibus & q
imperio erant. Atque hi ſunt, quos ſupra dixi, *Con*
aut *Imperatorii equi.* AUD. Satis nova me doces. Se
plius, Sellæ ergo iſtæ noſtræ nuper natæ? LIPS. N
quam nec dixi. Negavi perveteres, non tamen fac
vitias: & fortaſſe Sidonii Apollinaris ævo jam in uſu
cunt hæc verba: *Alii ſanguine ac ſpumis pinguia lup*
ſcipiunt, alii ſellarum equeſtrium madefacta ſudoribus
reſupinant. Nam & *Sellas* nominat & *reſupinata fulc*
trumque pro hodiernis. Et jam ante Panegyriſtes,
ſtantino: *Tunc ire præcipites* (equites hoſtium) *labi re*
aut moribundi ſedilibus attineri, permixta equorum cl
cere. Quid quod in columna Trajani (ſæpe mihi adv
aut advocanda. Multa ibi imago rerum veterum.)
ma quædam noſtræ huic conſimilis? Imperatorios
ex ea ſupra dedi, & reſpice. Sed fortaſſe verius,
ctum factumque aliquid è pannis ibi eſſe, ad molli
ſidendum, ſine ligno tamen aut ferro. An & Dio
mens, ut ſub Nerone primum hæc talia ephippia
tes receperint? vix opinor; nec eo produxerim.

Sella noſtra quando nata.

Lib. III. epiſt. III.

„ *Haſtas graciles faciebant ac tremulas.*] Duplici
cauſsâ inutiles, cùm nec figerent fortiter, nec colli
rent rectè. Sed de fixione tamen aliter apparuit in con
ſu Aruntis & Bruti, cum *uterque* (Livii verbis) *cont*
ictu per parmam transfixus, duabus hærentes haſtis ex
moribundi lapſi ſunt. Dixeris fortes robuſtaſque fuiſſe
potius illud pro Polybio, parmas tunc penetrabiles &
firmas. Atque id ſequitur:

Lib. II.

„ *Scutum ex bovillo corio.*] Accipio, corio mero, &
la materie ſubjectâ aut ligno. Si enim & illa, cur reji
cur non pedeſtre ſcutum bonitate æquiparet? Sed cr
è corio ſolo fuiſſe, arte leviter durato, quod tamen
pluviam (ut addit) reſolveret. Fuit igitur cujuſmodi
frorum olim ſcuta, de quibus Suidas: Πάρμαι, δερμά
θυρεοὶ παρὰ Καρχηδονίοις: *Parmæ, coriacea ſcuta apud Car*
ginenſes. Salluſtius & Numidis tribuit: *Super terga gladi*
ſcuta, verum ea Numidica ex coriis, ponderis gratia ſi
& offenſæ, quo levius ſtreperent. Item Afris Silius.

Parma equitum.

E corio mero.

In Jug.

Lib. II.

----- *rudis his tunc parma, brevique*
Bellabant enſe.

Nec aliam quàm hanc rudem è corio intellegit, *Citr*
vel *Cetram* proprie iis dictam. Iſidorus: *Cetra ſcutum lo*
um ſine ligno, quo utuntur Afri & Mauri. Scholiaſtes Ju
nalis: *Oryx animal minus quam bubalus, quem Mauri U*

Cetra propriè.

Digitized by Google

contegebant, cujus pellis ad citras (bene Pythœus citras) proficit, ſcuta Maurorum minora. Citra quidem & in Gloſſis ſcribitur: Ἀσπὶς λαισήϊα citra. An quia latrocinantes utebantur? an reſcribimus λῃστικά: ſed vix auſim. Addo, Hiſpanorum etiam Cetras fuiſſe, eorum maxime qui proximi Mauris & Afris: atque inde in Cæſare *Hiſpanorum cetratæ cohortes*: & in Livio: *Hiſpani cetris ſuppoſitis incubantes flumen tranſnatavere.* Sed videndum an non paullo aliæ, atque alibi quæſivero. I. Civil. Lib. xxi.

„*Sine imâ cuſpide.*] Græci hoc uno verbo σαυρωτῆρα dicunt, ſive etiam στύρακα & οὐρίαχον. Sed priore voce Polybius hic uſus, itemque Homerus: Saurotér in haſta.

—— ἔγχεα δέ σφιν

Ὄρθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος ἐλήλατο. Iliad. κ.

Ubi ſic Euſtathius: Σαυρωτὴρ, σιδήριον κοῖλον ἐξ ἄκρου ὀξὺ, ᾧ ἐνστηριζόμενον τὸ ὀπίσω ἄκρον τοῦ δόρατος ὀρθὸν αὐτὸ ἱστᾶναι ποιεῖ πηγνύμενον ἔξω: *Saurotér ferrum parvum cavum, in acutum deſinens, cui inſerta infima pars haſtæ efficit ut rectâ ſtatuatur defixa terræ.* Ac vides ibi alterum etiam uſum ejus ferri, nempe ad haſtam rectam defigendam, cum ea feriata. Sed ad uſum Polybianum, exemplum incerti ſcriptoris apud Suidam ecce iſtud: Καὶ τάχυ περιστρέψας τὸν ἵππον εἰς πεσόντα παίει τῷ σαυρωτῆρι διὰ τοῦ τραχήλου: *Et celeriter equo converſo ad jam lapſum, percutit eum cuſpide imâ in gula.*

„*Umbilicatis placentis ſimillimum.*] In Græco eſt vox Popani, de quo genere Suidas: Πόπανα, πλακοῦντα πλατέα καὶ λεπτὰ καὶ περιφερῆ: *Popana, placentæ latæ, tenues, & rotundæ.* Ex iis & formam equeſtris ſcuti vides, ſive potius *Parmæ*. Ita enim olim vocabant. Livius: *Deſiliunt ex equis, & pro anteſignanis parmas objiciunt.* Iterùm: *Vexilla ſe ſuorum parmaſque cernere equitum.* Et fere ita Livius. Sicut & Gloſſæ explicant: *Parma*, ἀσπὶς ἱππική. Popana. Lib. ii.

„*Aſſumpſere Græcanicam armaturam.*] Quę ea fuerit, nemo melius Joſepho dixerit: ſi tamen tam plena & inſtructa ea jamtunc Polybii ævo. Sed Joſephus audiatur. Τοῖς ἱππεῦσιν μάχαιρα μὲν ἐκ δεξιῶν μακρὰ, καὶ κοντὸς ἐπιμήκης ἐν χειρί. Θυρεὸς δὲ παρὰ πλευρὸν ἵππου πλάγιος, καὶ κατὰ φαρέτρας παρήρτηνται τρεῖς ἢ πλείους ἄκοντες, πλατεῖς μὲν αἰχμὰς, οὐκ ἀποδέοντες δὲ δοράτων μέγεθος. Κράνη δὲ καὶ θώρακες ὁμοίως τοῖς πεζοῖς ἅπασιν: *Equitibus gladius eſt dextrum oblongus, & contus item longus in manu. Scutum ad latus equi tranſverſum, & in pharetra portantur tria aut plura jacula, cuſpide lata & haſtis magnitudine non cedentia. Galeas & loricas omnes habent, uti pedites.* Fida & multiplex hæc armatura, ac lubet per partes inſpicere. Ait primo *gladium fuiſſe ad dextrum*. Nota igitur, more Polybiano & veteri, equites tunc geſtaſſe dextros Equitum omnia arma, ordine. Lib. iii. Excid. Gla[illegible] iis dexter.

gladios, etſi pedites eos jam haberent ſiniſtros. Sec
Iſque oblongus. *oblongum* fuiſſe: aliter quàm in noſtris equitibus, qui
orem pedeſtri gerunt. Olim contrà, & valdè olim
Lib. VIII & in Dionyſio eſt de equitibus Romanis, ſub ann
bis CCLXVII. Ἐπειδὴ οἱ μὲν εἰσακοντίζουσι τὰς λόγχ
δὲ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας τοῖς ἱππικοῖς ξίφεσι μακροτέ
παίοντες, πολλοὺς ἐρρίπτουν ἡμιθανεῖς: *deinde alii ejacula*
lanceas, alii eos qui propiùs accedebant, equeſtribus lo
bus gladiis ferientes, multos proſternebant ſeminecs.
notabilis locus. Quòd & lanceas ejaculati equit
quòd gladii eorum tales. Ac de iſtis, poſteriore
æuo in Dione Chryſoſtomo teſtimonium obſerva
In Boryſt. ille de Charidemo quodam viro nobili: Περιέζωστο
μάχαιραν μεγάλην τῶν ἱππικῶν: *Accinctus erat longiore*
dium ex illis equeſtribus. Pergit porrò addere Ioſe
Contus vel haſta. *contum in manu longum.* Et intellegit grandiorem
curſoriam haſtam, ad hoſtem cominus feriendu
deiiciendum. Non eſt dubium quin & olim haſtæ
An femori obnixa? uſui, non tamen femore aut genu obnixæ, ob fe
in imo quod dixi. Alii tamen ſic ferebant, cùm
ſcilicet aberant: ut Afer ille, de quo Silius:

Lib. XV. *Suſtentata genu per campum pondera conti*
Sarmatici prona adverſos urgebat in hoſtes.

Lib. VI. Ut Sarmata quiſpiam in Valerio:

----- campis hoſtilibus umbram
Fert abies obnixa genu.

Sed Romani an ſub brachium inclinaverint, & ad
applicauerint, haud aſſero: ratio illa & aſpectus acu
ferri ſic poſcit. At illud ſatis nouum, quod Joſephus
jungit, *in pharetrâ tria aut quattuor jacula.* Nihil
Haſta etiā jaculatoria. in Polybio, aut ullo veterum: niſi quòd in Dionyſii
verbis vidimus *ejaculatos fuiſſe haſtas.* Sed li et, im
portet fortaſſe, intellegere concurſorias illas haſtas,
tunc minores & tremulę habuere potuerunt dupl
hunc uſum. Aliter in Joſepho, & velitares iſtas haſtas
res donat. Ævo igitur hoc acceſſit, ac cominus atque
Galea & lorica. nus pugnare eques ille potuit. Poſt rema ſunt, *gale*
lorica juxtà ac peditibus. Dat igitur omnia arma, &
ut apparet, modo. Si ita eſt, quid igitur Appianum ind
Super Appiano loco. ſcribere de Scipione, in pugnâ Africanâ cum Annib
Cùm pedites proculcarentur ab elephantis in acie mediâ,
ob gravitatem armorum parum agiles erant ad inſequen
aut refugiendum, Scipio juſſit Italicos equites ab equis
lire leviùs armatos, & tela conjicere in elephantos? Ecce
tota & verba dicunt clare levia arma equitum præ pe
ſtribus fuiſſe. Atqui nónne omnia eadem peditibus ha
bant? Joſephus aſſerit, & ex Polybio idem dicas.

fo

Digitized by Google

forſè tunc & illis bellis, nondum mutaverant : & poſteà illis denique Græcanicis id factum. In rebus levibus, mi Auditor, nónne interdum hæremus, & fortaſſe ſatagimus? ac vereor ne me dicas* εἰς χεῖρον ἐκτρέψῃς. Aud. Egóne? cui fructuoſa hæc cura, & juvat atque opus in talibus recidere, ac ſtirpes tollere dubitationum. *grave deteriorare.

DIALOG. VIII.

Numidæ equites deſcripti, & Tarentini.

Sed enimverò Lipſi, cùm *Graves* equites deſcripſiſti, nullos etiam *Leves*? Lips. Nullos. Non enim fuerunt alii in Romanis. Aud. Sed in eos tamen, aut & cum iis poſteà pugnarunt, niſi fallor, & nominatim Numidæ: de quibus ſæpè lego, & præſertim in Annibalis rebus. Lubet ſcire quale hoc genus, cui & pretium fuiſſe video & virtutem. *Numidæ deſcripti.* Lips. Nihil minus in ſpecie : ſed re tamen & efficaciâ haud rarò ſe probarunt. Deſcribit Livius graphicum in morem: *Nihil primo aſpectu contemptius. Equi homineſque paulluli & graciles : diſcinctus & inermis eques, præterquàm quòd jacula ſecum portat : equi ſine frænis : deformis ipſe curſus, rigidâ cervice & extento capite currentium.* Lib. xxxv Cui paria Claudianus, in bello Gildonico:

Non contra clypeis tectos, galeiſque micantes
Ibis, in ſolis longè fiducia telis:
Exarmatus erit, cùm miſſile torſerit hoſtis.
Dextra movet jaculum, prætentat pallia læva,
Cetera nudus eques.

Vides ipſos nudos, inermes, præter jacula : & lævâ, pro clypeo, veſtem prætendiſſe. *Nudi ab armis.* Artem autem jaculatoriam ſolam is tribui videbis, ut Salluſtius de Jugurthâ : *Uti mos gentis illius eſt, equitare, jaculari.* Herodianus ; Οἱ δὲ Νομάδες ἀκοντισταί ἄριστοι : *Numidæ jaculatores certiſſimi.* Lib. vii. Addidit Livius, *equos ſine frænis* : & ſic in Virgilio *Et Numidæ infrænes cingunt.* Claudianus: - - *ſonipes ignarus habenæ, Virga regit.* *Sine fræno.* Ubi Virgam loco Fræni adnotes, aliis etiam expreſſum. Ut Silio:

—— *Numidæ, gens inſcia fræni,*
Queîs inter geminas, per ludum mobilis, aures
Quadrupedem flectit, non cedens virga lupatis.

In Strabone ; Μικροῖς ἵπποις χρῶνται, ὀξέσι δὲ καὶ εὐπειθέσιν, ὥστε ἀπὸ ῥαβδίου οἰακίζεσθαι : *Parvis equis utuntur, ſed velocibus, itaque obſequentibus ut exiguâ virgulâ regantur.* Herodianus : Νομάδες, ἱππεῖς ἄριστοι, ὡς μηδὲ χαλινῶν δεῖσθαι, ῥάβδῳ μόνῃ τὸν δρόμον τῶν ἵππων κυβερνῶντες : *Numidæ, equites optimi, ut vel*

 ſine

ſine frænis, ſolâ virgâ curſum equorum moderentur. ...nius, ad Gratianum: *Mirabamur poëtam, qui dixer... frænos Numidas: & alterum, qui ita collegerat, ut ... in equitando verbera, & præcepta eſſe fugæ, & præce... ſtendi. Obſcurum hoc nobis legentibus erat, intelleximu... dentes. Cùm idem arcum intenderes, & habenas remi... aut equum ſegniùs euntem verbere concitares, vel ecd... bere intemperantiam coërceres.* Nec fræna tantùm adi... ſed & Strata. Lucanus:

Et gens quæ nudo reſidens Maſſylia dorſo,
Ora levi flectit frænorum neſcia virga.

Sine ſtrato. Dorſo nudo imponit. Ut & Appianus ipſum Maſan... Γυμνὸν τ' ἵππον ἀναβαίνων, ὡς ἔθος ἐςὶ Νομάσι: *Nudum e... conſcendens, ut mos Numidis.* Satis ex horum colla... liquet qui Numidæ illi, viles aut ridiculi in ſpecie... ſæpe validi & feroces. Scivit Annibal & Romani:... rum ille victorias ſuas in parte, iſti clades huic gener... gnant. Et Romani poſteà, victâ Africâ, æſtimaru... ſæpè inter auxilia habuerunt, ut Scipio minor, ut ... rius, ut in Galliâ ipſe Cæſar. AUD. Benè hæc & fir... docuiſti: tamen Livii locus eſt, qui addit iis arma, ... tra tuum ſenſum. Scribit in pugnâ Cannenſi. inter ... Annibalis, *Quingentos fermè Numidas, præter conſueta ... telaque, gladios occultos ſub loricis habentes, ſpecie tra... garum adequitaſſe, parmaſque & jacula ante pedes hoſ... projeciſſe.* Nonne palam *arma* dat. imo diſtincte *loric... parmas*? LIPS. Vidi olim locum, & me tenuit: eo ma... quòd in Appiano non *Numidas*, ſed *Celtiberos* in hac ... re legebam. Et ſanè magis conveniat, niſi hoc Liv...

Numidæ armati. ſublevat, quod aliud etiam genus Numidarum equit... qui graviores, & frænati: de quibus ipſe libro x... *Nec omnes Numidæ in dextro cornu locati, ſed quibus, d... torum in morem, binos trahentibus equos, inter acerrim... ſæpè pugnam, in recentem ex feſſo* ARMATIS *tranſſul... moris erat.* Palam armatos eos facit: & de tali genere p... res illos dicam fuiſſe? haud aliud reperio. Et ſane De...

Deſultores. tores iſti equites miri, & alibi tamen lecti. Ut in A... no: Ἀμφιπποι, οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀςρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ... μόνον. οἱ καὶ μεταπηδῶσιν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον ὅταν ... χρεία: *Amphippi, qui duobus equis non ſtratis, & colli... inter ſe, vehuntur. Qui etiam de alio in alium tranſili... cum uſus poſcit.* In ludum & circum hi traducti, & a... pà re dicti Deſultores, Manilius:

Lib. v.

Nec non alterno deſultor ſidere dorſo
Quadrupedum, & ſtabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos.

Hyginus: *Caſtor dicitur alterna morte redemptus. Unde...*

Romani ſervant inſtitutum, cum Deſultorem mittunt. ... *duos equos habet, pileum in capite, equo in equum* ... *ſilit, quod ille ſua & fratris vice fungatur.* Propertius:

Eſt etiam aurigæ ſpecies Vertumnus, & ejus Trajicit alterno qui leve pondus equo.

... Vertumnum varias ſpecies induere, modò aurigam ... ri, modò deſultorem. Homerus iſtos agnovit, & ... deſcripſit, ſed in quatuor etiam equis alternantes,

——— ὃ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ πέτονται; Iliad. o. verſ. 6.9

——— *hic ſemper firmiter inſtat*
Ex alio inſiliens alium; idque in perpete curſu.

Ibi Euſtathius notat: Ἐν δὲ παλαιοῖς σχολίοις γέγραπται, ὅτι ... ἑωρακέναι ... ὡς ὁ ποιητὴς λέγει, ... τῆς χαλινῆς, καὶ ἀνεμποδίστως τηροῦντα τὸν δρόμον τῶν ἵππων. Καὶ ὅτι καὶ νῦν ἐν Ῥώμῃ τοῦτο γίνεται. *In pri... Scholiis ſcriptum eſt, quod Demetrius dicat ſe vidiſſe quem... tranſilientem, ut poëta dicit, retinentem fræna, & ſine ... impedimento regentem equorum curſum. Et quod etiam ...* * *Romæ id fiat.* Nec mirum tibi nimis aut fabuloſum * In Cœnſibus. de quaternis Homeri equis videatur; ecce Florus, de *ſenis* etiam in hiſtoriâ dicit, libro III. cap. III. *Rex ipſe* (Theutonum) *Theutobocchus quaternos ſenoſque equos* ... *ſolitus, vix unum cùm fugeret, aſcendit.* Hi ... igitur Numidæ, Tarentini, qui & ipſi in Livio, & ... Polybio nominantur, haud diſſimiles, & duplex ... eorum genus. Sunt illi leves, de quibus Ælianus, ... ὡς ... μόνον ἀκροβολίζουσιν, εἰς δὲ χεῖρας τοῖς πολεμίοις ... ἔρχονται, καὶ καλοῦνται Ἱππακοντισταὶ καὶ Ταραντῖνοι: ... *alii jaculantur tantùm, ad manus hoſtibus non ve... & vocantur Hippagoniſtæ & Tarentini.* Sunt alii, de ... Livius: *Cretenſes auxiliares, & quos Tarentinos vo... , equites binos ſecum trahentes equos.* Nec plura de Lib. XXXV ... habet, aut opus, dicere: finis in Polybio. *Armorum.* ... Atqui multa reſtant: tela alia ubi ſunt? Lips. ... ibi promenda: fruſtra me reſpicis, haud aliter nunc * In Polyhiſtore... ... Aud. Quod vis igitur fiat. Nam

Ad loquendum atque ad tacendum tute habes portiſculum:

... in Panto. Sed tamen Apophoretum in abitu ec... ? Lips. Quod illud? Aud. Hoc ſolenne dico, ... ſectione & ſummulâ. Lips. Vix hic opus, tamen cape.

COLLECTIO ARMORUM,

ARMA ſecundùm genera. Primò.

VELITUM
- *Gladius Hiſpanienſis.*
- *Haſtulæ, trium pedum longitudine … tali craſſitie, ferro molli duode… gitorum.*
- *Parma, tripedalis.*
- *Galea, è pelle aut corio.*

HASTATORUM & PRINCIPUM & TRIARIORUM
- *Scutum, latum duos pedes & ſemi… gum quattuor, & interdum pa…*
- *Gladius Hiſpanienſis, firmus muc… utrimque ictu.*
- *Galea ærea, cum criſtis.*
- *Ocreæ.*
- *Pila duo. Unum majus idque* Rotundum vel Quadrang…
  Minus, ſimile Venatoriis haſti…
- *Omnium iſtorum longitudo in ligno … cubiti; in ferro, totidem. Sed pars … fibulis nexa ligno. Mucro ham… Triarii ferunt haſtas.*
- *Lorica duplex, vel è laminâ æreâ ſe… reâ, digitorum undique duodecim … ctorale dicta:*
  Vel ex catenis & ſquamulis confecta … Hamata. Hæc ditiorum.

EQUITUM
- *Scutum.*
- *Haſta.*
- *Gladius.*
- *Lorica.*
- *Galea.*

JUST…

JUSTI LIPSI

DE MILITIA ROMANA

LIBER QUARTUS

DIALOGISMUS I.

Diſpoſitio Aciei & communis ordo, tum viæ intervalla: perque iſta acceſſio & receſſio.

DIE quarto venit meus ad conſtitutum; Ecce inquit, ſi umquam, avidum nunc audiendi. Aciei enim & pugnæ res erit. Subriſi, & hac ſpe, inquam, licet abeas. Ubi in Pol verbulum? Quære, veſtiga, non reperies Cùm dux noſter & magiſter deficit, ego ſul AUD. Túne? Et ſic me ludum facias? Dicat Polybius; ſi vivo ego, dices. LIPS. Flocci & æ minæ. [illegible] hîc mihi obnoxius, ex promiſſo. Diviſio & volunt, & cum primis ipſa res: quæ nulla e omittis. Nómne ejus cauſſâ omnia? Nec p, *Dilectus*, *Ordo*, *Arma*: ſed ipſa *Diſciplina*, & nihil eâ opus, niſi ad fortiter & felicite m. Ergo uno verbo mi Doctor, doce: Quid facies? AUD. In vincla te dabo, ſed rum, nec dimittam, niſi impetrato. LIPS. O petraſti: etſi revera hæreo unde ordiar: quà ordiar: quia orbita nulla preſſa, quam inſiſtam. circumſpicio, nihil melius quàm ad Livium [illegible] Romanos ordines, tum & Ac [illegible] qui Latinos & Romanos & Polybium dimitte: Hæc tu mihi lege, & rem ipſam præcipuam li caſtigatiunculâ, quòd rem fortaſſis habuit, quòd e nec verbo. Cauſſam tamen [illegible] diſpoſitio hæc potuit [illegible] ejus & variis pugnis [illegible] Sed legito:

Digitized by Google

Livius. Lib. VIII *Ubi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet, Haſtat[...] um primi pugnam inibant. Si Haſtati profligare h[...] non poſſent, pede preſſo eos retrocedentes in intervalla or[...] Prin.ipes recipiebant. Tum Principum pugna erat, H[...] ſequebantur. Triarii ſub vexillis conſidebant ſiniſtro [...] porrecto, ſcuta innixa humeris, haſtas ſub erectâ cuſ[...] terrâ fixas, haud ſecùs quàm vallo ſepta inhorreret [...] tenentes. Si apud Principes quoque haud ſatis proſpe[...] gnatum eſſet, à primâ acie ad Triarios, ſenſim refer[...] tur. Inde rem ad Triarios rediſſe, cùm laboratur, pro[...] increbuit. Triarii conſurgentes, ubi in intervallo ordinum[...] rum Principes & Haſtatos recepiſſent, extemplò [...] preſſis ordinibus velut claudebant vias, unóque cont[...] ti agmine, jam nullâ ſpe poſt relictâ, in hoſtem incede[...] Id erat formidoloſiſſimum hoſti, cùm velut victos [...] cuti, novam repentè aciem exſurgentem, auctam nu[...] cernebant.*

Ecce tibi ACIES, quæ definitioni noſtræ his ve[...] inſita, AD IMPUGNANDUM AUT REPUGNAND[...] Nam duplici hac cauſsâ omnis acies inſtructa, id[...] victoriæ ſpe & fine. Pleraque autem ea omnis un[...] ſimplici ordine diſpoſita, quem hîc habes: ordine c[...] per Genera militum ſive claſſes. Nam

„ *Haſtati omnium primi pugnam inibant.*] Non pl[...] aut universè verum eſt, ſed *primi omnium* dumtaxat ex [...] tariâ & gravi acie. Nam Velites certè ante eos, aut [...] ves milites, pugnare ſoliti: & ſic per gradus virium, [...] *Ordo in pugnâ quis.* gna procedebat. Ab infirmioribus, paulatim ad m[...] gis firmos firmoſque ventum. Perpetuus & inviolab[...] lis ferè hic ordo, veteri & bonâ quidem re Roman[...] *Lib. XXX.* Aliter alibi in Livio, ſed ſuſpectè aut falsò. Falsò hi[...] *Livii corrupta ſcriptio.* in pugnâ Scipionis cum Syphace & Aſdrubale: *Rom[...] nus poſt Principes Haſtatorum prima ſigna, in ſubſidiis Tri[...] rios conſtituit.* Non eſt ita. Aliter Appianus & Polybi[...] in eâpſe pugnâ, & disertè ſtatuunt (Polybii verba[...] Πρώτην μὲν τὰς τῶν ἀστάτων σημαίας, ἐπὶ δὲ ταύταις τὰς πριγ[...] κίπων, τελευταίας δὲ τὰς τῶν τριαρίων: *Primùm quidem Haſtat[...] rum ſigna, poſt iſta Principum, extrema verò Triariorum[...]* atque inſerit, factum id à Scipione κατὰ τὸ παρ' αὐ[...] ἔθος, *juxta morem Romanorum.* Simile Appianus, & nihi[...] *Correcta.* certius. Corrigatur ergo Livius: *Romanus Principes po[...] Haſtatorum prima ſigna*: à Carolo Sigonio quoque ant[...] nos obſervatum. Suſpectè autem in loco Livii altero[...] *Lib. XXII.* *Pugna exorta eſt, non illa ordinata per Principes, Haſtatoſ[...] que, & Triarios.* Enimverò hæc pugna talis inordinata *Suſpecta altera.* & præter mores, nec eſt ut Livius ita ſcripſerit. Vereor ut hos tales locos non imperitia, ſed improvida peritia corru-

Digitized by Google

-eruperit cujuſpiam, qui aut vocem *Principum* attende-
rit, eoque primos fecerit; aut qui Vegetii ſcripta & mo-
nita ſic locantis: *In primâ acie*, inquit, *pugnantes Principes,
in ſecundâ Haſtati, in tertiâ Triarii vocabantur.* Alibi ite-
rat: *Prima acies Principum, ſecunda Haſtatorum.* Moneo
te, nequid hæc turbent aut offuſcent, alio ritu ſcripta, &
alio ſenſu. Ritu quidem, qui ſub Hadriano aut Trajano
cœpit (habet hæc pro veteribus, ut obſervabis Vegetius)
qui in militiâ multa immutarunt. Senſu autem, ut *Prin-
cipes* fuerint (ipſemet ſic definit) *in primo ordine exer-
citati & veteres milites: Haſtati in ſecundo, circumdati ca-
taphractis ſagittarii, necnon optimi milites cum ſpiculis vel
verutis, quos priùs Haſtatos vocabant.* Vides diverſa omnia à
priſcis. Et ſcribit etiam, *quos anteà Principes vocabant.*
Non ergo tunc & tuo ævo? Non communiter, ſed ma-
gis *Antepilanos.* Ex Ammiano: *Antepilanis Haſtatiſque
& ordinum primis, velut inſolubili muro, fundatis.* Alluſit
a Simplicio quodam, qui anteire deceſſorem ſuum omni
gravitate ſtudebat: *Hic in cruento certamine cum Maximi-
no, velut antepilanus ſuo contendens, ſuperare eum in ſucci-
dendis familiarum nobilium nervis ſtudebat.* Is ergo tunc
ordo. Et firmat alius Ammiani locus, ſi emendetur, iſte.
*Imperator catervis peditum firmis medium inter acies ſpatium,
ſecundùm Homericam diſpoſitionem præſtituit.* Quid tu
ais? *Firmis*? Et Homerum advocas? Planiſſime adver-
ſus ille eſt, & * infirmos in medio locat. Nota res eſt. Eo-
que hîc reſcribendum, *infirmis*, ad hunc Vegetianum mo-
rem. In fronte enim veteres & exercitati illi Principes,
in medio Sagittarii & Haſtati, in tergo Triarii. Ergo in-
ter firmiſſimos interjecti infirmi. Non aliter tunc fuit;
olim aliter, ut dixi, & pluribus exemplis (quod opus in
re notâ?) Poſſim firmare.

Vegetius aliter ac priſci ordinat. *Lib. I. cap. XX.* *Lib. II. cap. XV.* *Lib III. cap. XIV.*

Antepilani, ut tunc Principes. *Lib. XVI.*

Lib. XXVIII.

Lib. XXIV.

** Vide inf. Dial. VIII.*

Ammianus correctus.

,, *Eas retrocedentes in intervalla ordinum Principes reci-
piebant.*] Diſpoſitio fuit, quam poſuit: ſed ratio pugnæ,
inquit, diviſa & per partes. Haſtati quidem primi e gra-
vi armaturâ pugnabant: quid ſi pellerentur, aut non
pellerent hoſtem? Retrocedebant in intervalla ordinum,
& Principes excipiebant. In hac re ars omnis & arca-
num, ut ſic dicam, militiæ Romanæ: habere vias inter
manipulos, claudere & aperire eas, prout viſum. Huic
invento, non fallor, omnes eorum victorias liceat pænè
adſcribere. Appellat hîc *Intervalla ordinum*: aliàs, *Vias.*
Ut: *Vias patentes inter manipulos anteſignanorum.* Ite-
rùm: *Pandunturinter ordines viæ.* Et in hoc ipſo textu
quem libamus, *Veluti claudebant vias.* Nec aliud eſt,
quod ſuprà dixit: *Manipuli diſtantes inter ſe modicum
ſpatium.* Quod item de Camillo: *Obverſos in aciem,
ordi-*

Receſſus & receptio in intervalla.

Via ordinum. *Lib. XXX.* *Lib. X.* *Lib VIII.* *Lib. VI.*

ordines interequitans: nempe per hæc ſpatia. Græci
χώρους vocant. Suidas: Διαχώρους, τὰ διαστήματα τῶν
Quæ autem, & quot, & quanta illa? dabo pro vi
nec rem tam utibilem patiar hærere in finibus N
Duplicia primum hæc intervalla, *inter Genera*, &
Manipulos. Inter Genera, transverſa erant, po
gulum quodque militum corpus. Ut poſt Haſt
ſpatio relicto, Principes ſequebantur; iterùm ſ
poſt iſtos, Triarii. Ergo transverſa illa intervalla, d
taxat bina. Alia inter Manipulos, directa ſpatia
viæ, & quæ in uno ipſo Genere Manipulum à Man
lo diſcernebant. Hæc in denis manipulis neceſſariò
vem erant, ut facilè per te vides. Sed quanta ſing
firmiter & ſolidè neſcio, imo credo pro locis, pro
piis, pro ducis arbitrio variaſſe. Tamen illa transv
grandiuſcula fuiſſe dixeris, ex Polybio notante, A
balem in pugnâ Africanâ *tertiam aciem* (ita diviſerat, l
mano exemplo) *plus ſtadio à ſecunda removiſſe*. Etſi
Romanis hoc non dixerim; ſed probabiliter, quod in
ſitione & ſectione caſtrorum, id hic fuiſſe. Quid en
aliud ea, quam velut diſpoſita acies? Ibi ergo pri
via transverſa *Quintana*; *quinquaginta pedum* eſt: alt
Principalis ſive *Principiorum*, *pedum centum*. Vix a
bigo quin tale in acie communiter. Et Principes
Haſtatis *quinquaginta* circiter pedes remoti, *Triarii*
illis *centum*. Nam hic Prætor erat, & ſigna, Prin
piorum ipſa forma. Opus etiam profectò tali aliquo i
tervallo ad procedendum aut recedendum, & ne agm
na miſcerentur. Jam in directis Viis, aliter atque al
ter fuit pro uſu. Si Velites (ut ſæpè) interjecti, lati
ſculas fuiſſe oportuit, *pedum* XX. aut XXX. Si non, fu
rint ſane pedum X. Id quoque pro numero legionu
aliter: & ubi hæ multæ; ac quod ſequitur, manipuli
ſpatia non potuere eſſe magna: imo fortaſſe Cæſaris &
inferiorum ævo, cùm jam non binæ, ſed quaternæ
octonæ, denæ pugnarent legiones, diviſio & inter
valla facta non per manipulos, ſed per cohortes. Co
gitetur. Sed uſus enimvero iſtarum Viarum magnus
& quem Livius hîc proponit. In pugnâ, etſi diviſi ordi
nibus, tamen unum omnes corpus ſtatim fiebant, cum
opus: & per vias iſtas jungebant ſe, diſiungebant.
Hoc ita exempli cauſsâ, factum. Haſtati premuntur,
volo Principes ſuccedere, & iſtos recipere: ſtatim id
fiebat beneficio Viarum. Recedebant enim *Manipuli*
Haſtatorum ſinguli, & averſi leviter vias Principum in-
grediebantur, quas ii laxabant, & ipſi quoque leviter
procedebant. Tum aut retinebant apud ſe haſtatos, du-
plica-

Diſtincta hæc intervalla. Prima transverſa & Generū

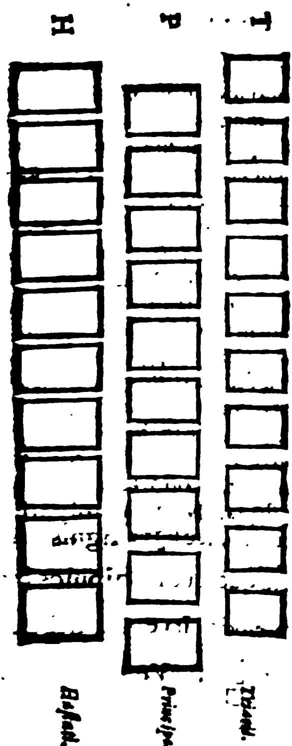
Secunda directa, & Manipulorum.

Modus eorum & quantitas,
Lib. XV.

Uſus & fructus Viarum.

ficato agmine; aut plane feſſos retrò ſe locabat in grandiore intervallo, ordinibus ſemper (longus uſus id faciebat) ſervatis. Idem in Triariis: ſi Principes impropere pugnantes receptarent. Jámne hoc capis? AUDITOR. Propemodum. In unâ re hæſito, quomodo manipuli manipulos non impulerint in hoc receſſu? niſi ſi in latus flexi & obliqui retroceſſerint. LIPSIUS. Nihil horum. Video te in unâ & ſummâ re falli, quam mea culpa eſt quod non prædixi. Cenſes Manipulos rectos oppoſitos fuiſſe, Vias item per tria genera fuiſſe rectas: eſt error. Singula Genera Vias ſuas dimenſas habuere, ſed non per alia Genera penetrantes. Manipuli Principum claudebant à tergo Viam haſtatorum, & liberum per eam aſpectum aut excurſum habebant: idemque Triarii, per iſtorum. In quincuncem igitur diſpoſitio iſta manipulorum fuit, ut ſemel dicam. Vide formam:

Ratio recedendi, & ſitus manipulorum

Jam

melius fortaſſe ſcribi: ἐγγυτάτων δὲ σημαίων *proximiſque ſignis.* Vulgò quidem unâ voce editur διοσημ corruptè.

„ *Haſtati ſequebantur.*] Dixeris igitur à tergo poſt Haſtatos, ſolis Principibus jam pugnantibus. Nec abſ ſed ſæpè aliter factum, & junctim quoque pugnaſſe fraude opinor.

Subſeſſio Triariorum. „ *Triarii ſub vexillis conſidebant.*] A quâ ſeſſione E'φ Tertiarii explicantur in Gloſſis: & Varro, *quòd Triarii ſideant, ab eo ſubſidium* vult d ctum Plautus reſpicit: *gite. ſubſidue omnes, quaſi ſolent Triarii.* Cauſſa huic ſeſſioni in Vegetio: *Triarii* inquit, *genibus poſitis ſol b* Lib. I. cap. XX. *intra ſcuta ſubſidere, ne ſtantes venientibus telis vulnerentur.*

„ *Scuta innixa humeris.*] In mentem aliquando venit legi poſſe, *innexa humeris*, quaſi vellet loris quibuſdam (τελαμῶνας Græci dicunt) ab humeris revincta fuiſſe. Macedones ita ſolent, & commodius fuit tractare utraque manu haſtas. Sed nihil muto. & capiamus à ſitu ipſo ſic ſubſidentium ſcuta in humeros inclinaſſe. Porrigebant enim & attollebant leviter ſiniſtrum genu, eoque attollebatur & ſcutum.

Surrecti vox. „ *Sub erecta cuſpide.*] Unicâ voce verius, *Subrecta cuſpide*, à ſubrigendo. In Virgilio: —— *tot ſurgit aur* In Lucillio: *Numquid mutino ſubrectoque huic opus ſign* Lib. XII. malè editur, *ſubjecto.* Intellegit turpiculas illas res phallos erectos. In ipſo Livio: *ſubrecto mucrone.*

„ *Compreſſis ordinibus velut claudebant vias.*] Claudebant ergo ordines ſolent in ipſâ pugna, ad vim atque impetum XII. Hiſt. majorem: iidem aperti ad receptum ſuorum. Tacitus & ſuo ævo manſiſſe oſtendit: *Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos.* Sed enim hîc quæſtiuncula. Triarii, de more veteri, in cuſtodiâ ferè caſtrorum: quomodo nunc in acie? Dionyſius illud firmat: Οἱ τριάριοι, inquit, εἰσὶν οἱ πρεσβύτατοι Lib. VIII τῶν στρατευομένων, οἷς τὰ στρατόπεδα ἐπιτρέπεται φυλάττειν ὅταν ἐξίωσιν εἰς τὴν μάχην, καὶ ἐφ᾽ οὓς τελευταίους καταφεύγουσι διὰ τὴν ἀνάγκην: *Triarii ſunt vetuſtiſſimi militum quibus caſtra ſolent commendare cuſtodienda cùm in aciem exeunt, & ad quos poſtremos confugiunt urgente neceſſitate.* Lib. I. Iterùm: Ἦσαν δὲ τοῦ χάρακος φύλακες οἱ τριάριοι λεγόμενοι παλαιοί τε καὶ πολλῶν ἔμπειροι πολέμων, οἷς ἔσχατοις, ὅταν ἀπογνωσθῇ πᾶσα ἐλπὶς, εἰς τοὺς περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας χρῶνται: *Erant caſtrorum cuſtodes Triarii, veteres milites & multorum bellorum uſu docti, quos ultimos adhiberi ſolent rebus deſperatis, & cùm nulla ſpes reliqua.* Cuſtodiæ ejus & in Livio notabis exempla. Quid ergo? non de

de more pugnabant? Vix apparet, olim quidem. Nam quod aliquis ſuſpicetur partem ad caſtra, partem in acie relictam; ægre potuit. Exigua enim manus, & in duabus legionibus non niſi *mille ducenti*. Niſi tamen dimidia illa pars relicta, expleta & adaucta fuit Sociorum Extraordinariorum adjectione, itemque Evocatorum aliquot: quod haud temere. Sed tamen ex Dionyſio ſenſeris, ſervatos in caſtris ad res ultimas, nec niſi in magna neceſſitate ad aciem ductos.

DIALOG. II.

Velites ubi olim & poſteà locati, item Equites, & Socii.

HABES totam Aciem, & qualis vulgò, imò ſemper, in communi iſto ordine fuit. AUD. Egóne totam? imò manca & mutila eſt & pleræque partes deſunt. Ubi Velites? Ubi Equites? Ubi Socii? In Livii aut tuis verbis nihil vidi. LIPS. De Sociis, ne mirare. Nam pugna hæc in ipſos Socios fuit. Itaque oppoſitos, non appoſitos cogitabis: & Livius dicere nihil potuit. De Velitibus, cum diſtinctione res explicanda. Fuit Vetus levis armatura, ut monui, fuit Nova. Hîc de Veteri cogitandum, quæ conſtitit Rorariis & Accenſis. Eorum diſpoſitio paullo alia, quàm poſteà fuit. Nempe non in primâ acie aut viarum intervallis, ſed poſt Triarios in extremâ acie ipſâ. Livius clarè dicit in pugnâ iſtâ cum Latinis. Qui ergo orſi pugnam? Haſtati. qui deinde? Principes. Sed tum *Rorarii procurrebant inter antepilanos* (ita Livius) *addebantque vires Haſtatis & Principibus*. Procurrebant inquam, per vias illas & intervalla. De Accenſis, addit, defeſſis jam aliis, *ab noviſſima acie procedere ante ſigna juſſos*. Itaque hoc ritu, profectò non committebant pugnam Leves iſti: quod poſteà factum, & ratio ſic volebat. Pugnabant enim fundis, jaculis, & telis quæ eminus mitterentur. Quòd autem aliquis dixerit, non ſemper ita factum, ſed in eâ modò pugnâ, Conſule ob cauſſas ſic diſponente: non apparet id ſanè è Livio. Et Dionyſium alibi cum examino, reperio ordinem hunc à Servio ſic fuiſſe. Nam ille duobus locis, ubi claſſes recenſet & ordinat, oſtendit in militiâ & acie quoque ſic ſtetiſſe. Nam de *Primâ*, cùm cenſum & arma edidiſſet, ſubjunxit: Χώραν δὲ κατεῖχεν ἐν τοῖς πολέμοις τὴν πρώτην τῆς φάλαγγος ὅλης: *Locum verò in bellis habuit primum, & ante reliquam totam copiam.* Iterùm de *Secunda*:

Diſcrimen levis armaturæ. Veteris ejus diſpoſitio.

Lib. IV.

Ε'νςομεῖπ ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τοὺς πρoμάχους : *Ordinab in acie poſt primos pugnatores.* De Tertiâ pariter, χώρα ςάσις τούτων ἐν ταῖς μάχαις μετὰ τοὺς ἐφισαμένους τοῖς πρoμα *locus horum & ſtatio in pugnis juxta eos qui poſt Prim* De Quartâ denique : ςάσιν ἔχει ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν ὑςα *locum in certaminibus ultimum habet.* Quid ergo Qu Dionyſii ? Τούτους, ἔξω τάξεως ἐταξε ςρατεύεσθαι : *hos ordinem juſſit militare.* Eadem, & totidem ferè ve

Lib. VII. poſteà iterat in judicio Coriolani. Quæ ego addux ſiùs, ut ſemel de origine & ordine militiæ priſcæ con & quomodo is paullatim mutarit. Ergo Servii inſ to, ditiſſimi quique in primâ acie, & hoc eſt quod V

Lib. IV. De L. L. *Principes* deducebat, & * *olim à principio gladiis pugn* adſeverabat. Sequebantur ordine opum alii, & in ex

*Vide ſuprà lib. II Dial. I. mo denique ii viliores & pauperes, & qui levibus pugnabant. Sed qui iſti extra ordinem *Quintani* ? cenſi, ex Livio, & qui juſtus etiam miles non erat. C hęc ita. Sed cùm multa in eo ordine damnanda uſu ratio docuiſſent, tempore mutarunt. Quæ enim ra optimos ditiſſimoſque omnes exponere periculis, in mâ acie objectos ? Noluerunt, & Principes ſecundo co ſtatuerunt. Poſteà etiam ætatum diſcrimina magis ctarunt, & reduxerunt, ad morem, quem in Livio vi Sed nec ibi ſteterunt. Res docuit Leves propugnare bere, atque eo exemplo Velites à Triariis removeri & ad principia locarunt. Ubi? Aut quomodo? Diſtin

Varia locatio Velitum. hoc dicam, quia variavit. Triplex ferè eorum loca Interdum ante omnia ſigna & in fronte. Ut pugnâ M

Ante ſigna. lii in Gallogręcos apud Livium : *Ante ſigna modica tervallo Velites erant.* Iterumque : *Conſul prima in locata Levi armatura.* Interdum mixta primis mani

Lib. XXXVIII. lis, aut potiùs inſita in jam dictis Viis. Livius pu

Ibid. Africanâ : *Vias patentes inter manipulos anteſignanor*

Lib. XXX. *Velitibus complet.* Salluſtius pugnâ Metelli cum Jugurt

Inter ſigna *Inter manipulos funditores & ſagittarios diſpertit.* Appiar

In Syriac. pugnâ cum Antiocho : Α'ναμεμίχατό τε ἅπασι ψιλοί τε τοξόται πολλοί. *Intermixti erant omnibus Velites & ſagitt multi.* Denique interdum, non in Viis ſparſi, ſed in c

In cornibus. nibus poſiti junctim. Ut pugnâ Cannenſi Appianus : ρος ἕκαστον ἀυλῶν εἶχε τοὺς πεζοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ψιλο ἱππέας ἐκατέρωθεν : *Quæque pars habebat pedites* (gravior *in medio, Leves & Equites utrimque in cornibus.* Crebra diſpoſitio, ut obſervabis: & Vegetius ut ſolennem reci *Funditores*, inquit, & *Sagittarii præcipue in cornibus lo bantur, à quibus pugnandi ſumebatur exordium.* Sed u cumque poſiti, prodire ante alios ſoliti & pugnam co

Lib. II. mittere, cùm datum ſignum. Polybius : Α'μα τῷ

ἀνηρτησάς ἀπέλυθε ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων, κατὰ τὸ ἴδιον ἔθος, εἰσηκοντίζοντο : *Unà cum eo, quòd Jaculatores prodeuntes è Romanis legionibus, juxta morem, ejaculabantur.* Oſtendit morem hunc fuiſſe, etiam priuſquam Velites propriè dicti inſtituerentur. Itaque ſive manipulis inſiti, ſive cornibus aſſiti, procurrebant, & unà cum Equite fere pugnabant: Cedentes autem inter legiones recipi ſolent, & à tergo poni, aut iterùm aliá procurrere. Ipſe Eques, quid? Dupliciter ferè locatus. Primò in cornibus, ita ut legiones ſocioſque medios haberet. Quæ ordinaria fere poſitio, & in ſupervacuum adduxerim exempla. Altera, ut eo interdum ponerent, ſpatiis relictis inter manipulos & legiones, quà poſſent cum impetu emitti. Id fallendo hoſti & ut improviſa res eſſet, Livius: *Dereliquerat intervalla inter ordines peditum, qua ſatis laxo ſpatio equi permitti poſſent.* Idem: *Hiſpani inter cornua & mediam aciem intervalla patentia ſatis latè fecerunt, qua equitatum, ubi tempus eſſet, emitterent. Et Romani more exercitum cùm inſtruxiſſent, id modo hoſtium imitati ſunt, ut inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent vias.* Ad diſpoſitionem Velitum Equitumque, imò & legionum Panegyricus ſcriptor facit, ad Theodoſium: *Ecce autem, & jam omnis campus horrebat, diviſi in cornua equites, leves ante ſigna Velites, diſpoſitæ manipulatim cohortes gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones.* Item ejus: *Cùm tuba bellicum cecinit, protinus unuſquiſque ſciens capeſſit officium. Velites executione adornant ordines, principes curant, equites ordinibus præſunt.* Quæ in ſenſu ambiguo, & fortè purganda: *Velites excuſſionem* (vel *curſionem*) *adornant, ordines principes curant, equites ordinibus præeunt.* * Præire inquam equites ordinibus malo, quàm præeſſe, quia res magis ſic fuit. Sed fortaſſe in verbis interior aliqua plaga, mihi nunc non ſananda. Ad interrogata tua peregi, niſi de Sociis: quod uno verbo poteſt. Stetere enim plerumque in Cornibus & ad latera legionum. Livius: *Romani mediam aciem, Latini cornua tenuerunt.* Quid tamen, cùm nulla media acies, & duo cornua tantùm? Sæpè id, imò plurimùm olim, cùm duæ Romanæ tantùm legiones. Tum ſcilicet, exteriores cujuſque cornu alas Socii tenebant. Atque hæc, ut dixi plurimùm nam & ſponte, aut aliter, ſocios poſitos leges, pro loco aut uſu. Livius: *Dextera Ala in primâ acie locata eſt, in ſubſidiis duæ legiones.* Idem de Equitibus. Quid te moror? Numquam res facta, ſi diducte omnia proſequar. Contraho, & obſervationi aut induſtriæ, cùm viam feci, quæ relinquo.

Liv.

Liv.

De

do

Ter

Ap

* N pro re Vel ſol

Soc. poſi Lib. vii

Lib.

Digitized by Google

DIALOG. III.

Signa quot, & ubi fuerint. Anteſignani & Poſtſignani.

AUD Magna mihi fateor, lux aſſulſit per hos ſerm nondum plena. Sed ut ſolem ſæpè cùm ſe expl alia nubes excipit & intercipit: ſic fit huic menti. I perrupi, & jam video: obnubilat de *Signis* & *Anteſign* Dic ſodes, ubi illa locata, & qui iſti? LIPS Addam & operam, & per me nihil deerit (pro copiâ quidem) minùs rem totam & ex aſſe cognoſcas. De Signis i buit. Cuique Manipulo ſua fuiſſe, tum & Legioni munem Aquilam, non ignoras. Et Manipulorum in ſuo quæque Manipulo fuiſſe, ratio & exempla d Livius: *Haſtatorum prima Signa, deinde Principum Triarii poſtremos claudebant.* Idem alibi: *Principe Haſtatorum prima ſigna, in ſubſidiis Triarios conſtituit.* que ut ab timore profectum Cæſar notat, quòd *C in unum locum ſignis, conferti, neque ordines neque ſign. varent.* Sparſa igitur & diſpoſita: ſed ubi? In f manipuli, an ejus medio? De fronte dicere videtur, in Livio eſt: *Dictator ſigna efferri, at ſequi armatos jub* ſequuntur præeunt ſigna. Cæſar in ipſâ acie: *Signa re, & manipulos laxare juſſit.* Signa igitur prîma ill hoſtem. Et Livius in pugnâ cum Latinis: *Omnis pavorque cum illo latus, ſigna primò Latinorum turbavi inde in totam penitus aciem pervaſit.* Sed & Tacitus de ardore militum: *Nulla requiem, non expectare ducem teire ſigna, urgere ſigniferos.* Quod ſcilicet feſtinatio ctum, ut anteirent: ſicut & Statio:

> ——— retrò vexilla tubæque
> Poſt tergum, & litui bellum invenère ſecuti

Unde & de tubis lituiſque elicias, ſolere inter primo Atque hoc in agmine, & viâ ſic fuiſſe, nihil ambi nonnihil in acie: & an non vallum aliquod virorum jectum, ne ſic nuda oſtenſa & oblata hoſti? Atque ii quos *Anteſignanos* appellarunt. Quæ vox tamen muniter de toto primo agmine invaluit, & ipſi H videntur ſic dicti: non quia ante omnia ſigna (ſua habebant) ſed quia ante præcipua eſſent, Aquila Triariorum, quæ legionis & cohortium prima e Hos Græci προμαχοι τῶν σημείων vertunt, *Propugna ſignorum*: ſive & προτάκται. *Præpoſitos*, a loco. Livius *Pugna orta eſt, non illa ordinata per Haſtatos, Principe*

Signa manipulorum.
Lib. XXXVII.

Diſpoſita per manipulos.
Lib. X.
Lib. II.
Lib. VIII.
I. Hiſt.

Anteſignani.

Lib. XXII.

& T

& *Triarios; nec ut pro ſignis Antſignanus, poſt ſigna alia pugnaret acies.* iterùm: *Cadunt Anteſignani, & ne nudentur propugnatoribus ſigna-fit ex ſecundâ prima acies.* Ex quibus locis dixeris, ſigna præcipua & plurima in ſecundâ acie ſtetiſſe: ac fuiſſe *Anteſignanos, Subſignanos Poſtſignanos.* Idem Livius: *Cæſos Haſtatos Principeque: ſtragem & ante ſigna, & poſt ſigna factam: Triarios poſtremò rem reſtituiſſe.* Sane oſtendit, quoſdam. Principum poſt ſigna fuiſſe: nam Triarii integri, nec cæſi. Simile in Ammiano, cui *Poſtſignani* in extremâ acie: *Cùm ad alios Poſtſignanos in acie locatos extremâ veniſſet.* Hoc igitur ſenſu *Antiſignani* ſint ipſi Haſtati. Quod Livius palàm firmat pugnâ Scipionis cum Annibale: *Vias patentes, inter manipulos Anteſignanorum, Velitibus complet.* Qui palam ſunt Haſtati, ex Polybio, quem Livius vertit. Nam ille hoc ſic dixerat: Τὰ διαστήματα τῶν πρώτων σημαιῶν ἀνεπλήρωσε τοῖς γροσφομάχοις ἀντιστήσας. *Intervalla primorum Manipulorum complevit Velitibus.* At primi Manipuli, ſunt Haſtati. Facit eodem Livius: *Legionum Anteſignani pila conjecerunt.* Cæſar: *Unius legionis Anteſignanos præcurrere, atque occupare eum locum jubet.* Idem iterum: *Adoleſcentes atque expeditos ex Anteſignanis electos milites.* Ergo illi Haſtati; & Principes ſuccedebant, ac pleraque ſigna habuiſſe ii & cuſtodiſſe videntur. Iterum ex Livio, ſic aciem dividente: *Triplex ſtetit Romana acies, peditum pars ante ſigna locata, poſt ſigna accepta, equites cornua cinxere.* Sed quid? inquies, ergo Triarii ſine ſignis? ex Livii octavo, ubi de Ordinibus, aliter videtur: atque ipſa ratio ſigna ſua manipulis iſtis donat. Et ſane habuiſſe fateor, ſed in acie an non in unam Principum partem tranſlata, ex dictis ambigendum. Non exſolvit nodum Tacitus, qui de pugna Othonis cum Vitellio: *Primani, ſtratis Unaetvicesimanorum principiis, Aquilam abſtulere.* Nam & prima acies alibi *Principia* dicta; & ſunt qui ipſos Principes, id eſt mediam, ſic appellent. Ligat etiam non explicat Frontinus, in Sullæ quodam Stratagemate: *Sulla triplicem peditum aciem ordinavit, relictis intervallis propter levem armaturam & equitem. Tum Proſignanis, qui in ſecunda acie erant, imperavit, ut denſos numeroſoſque palos in terram defigerent: intraque eos, appropinquantibus quadrigis, ante ſigna noſtram aciem recepit.* Proſignanos ab Anteſignanis diſcernit: & an totam ſecundam aciem ſic appellat, quia ſtatim pro ipſis aut ſub ipſis ſignis? an ejus primorem partem? Fateor me ambiguum nutantemque in tota re, nec pudet: pro veteri tamen ordine, Manipulis triariorum quoque ſua ſigna fuiſſe, auſim dicere: & Livius in octavo videatur. Quod ſi eſt, dixeris & Aquilam penes illos fuiſ-

Lib. II. Lib. VIII. poſtſignani. Lib. XVI. Lib. XXX. Lib. XXXVII. Lib. XXIII. De loco Signorum. II. Hiſt. Lib. II. cap. III.

ſe, quoniam ei Præpoſitus certè Primopilus. An tame[n]
tata poſteà res, imò an olim in ipsâ pugnâ, tranſact[a]
cipua hæc ſigna in Aciem mediam, haud affirmem
magis, Imperatorem & Tribunos circa ea fuiſſe.

DIALOG. IV.

*Ducum, militumque locatio diſtinctè; & pœn[a]
qui ordinem liquiſſet.*

AUD. Ergòne Imperator mediâ eâ parte? LIPS[.] [pro-]
babile eſt, & exempla oſtendunt. Virgilius:

Imp. medius. ------ *medio dux agmine Turnus.*
Vertitur arma tenens.

Ratio etiam vult, ut ibi ſit unde proſpiciat & mandet [faci-]
limè in omnes partes. Qui locus medius eſt, ſed pau[lò]
tamen ad finem magis admotus. Nam inter Princ[ipes]
& Triarios, ante aquilas, ſtetiſſe cenſeo Imperator[em.]
Argumento, quòd is ejus ſitus in caſtris, ante Princ[ipia]
Juxta aquilas. dico & aquilas. Itaque & Salluſtius de Catilinâ: *ipſe c[um]*
libertis propter aquilam adſiſtit. Cum libertis, quos fi[dos]
habebat & ad ſui cuſtodiam: ſicut Imperator *Ab[le-]*
ctos apud ſe & quoſdam Evocatos. Etſi pro arbit[rio]
tamen mutaſſe & ſumpſiſſe eum locum ſæpe, non eſt [du-]
gardum: & exempla alia docebunt. Sed ubi Legati & T[ri-]
Legatorū locus. buni? item juxta Imperatorem: niſi tamen Legati cu[ra-]
rent & præpoſiti eſſent certæ alicui legioni aut cornu, q[uod]
ſæpè. Tunc enim in medio ejus, loco Imperatoris a[ge-]
Tribunorū. bant. Quod idem aliquando in Tribunis, ut huic a[ut]
illi parti præficerentur. Sed vulgò credo retrò Princip[es]
ſtetiſſe, quo ordine in caſtris: & juxta eos, ſociorum Pr[æ-]
III. Hiſt. fectos. Tacitus indicat: *Ante aquilam Præfecti caſtror[um]*
Tribunique, & primi centurionum, ceteri juxta ſuam qu[iſ-]
que centuriam. De ingreſſu Vitellii ejuſque exercitus [in]
urbem ſcribit: qui compoſitus & ſub ſignis. Notes mi[hi]
primopilos (ii ſunt *primi centurionum*) ad aquilas ſu[as]
ſtetiſſe: ceteros in manipulis & centuriis ſuis. Livius qu[o-]
Lib. IV. que pro hac mente: *Duces legatique, & quod circa ſig[na]*
roboris de exercitu fuit, Tuſculum petiere. Intelleg[o]
Tribunos, Primopilos, & Triariorum Centuriones, [aut]
fortaſſe Triarios ipſos, quorum cuſtodiæ aquila erat [&]
præcipua ſigna. At centuriones ipſi ubi? Tacitus d[i-]
xit, *juxta ſuam quiſque centuriam*: id eſt, opinor, in c[a-]
Centurionum. pite ipſum. Nam credo à fronte Centuriones præiuiſſ[e]
& curaſſe, ut Optiones eorum à tergo. Argumentum [è]
caſtris. Ubi item in manipulis primum locum, & ſede[m]
habe[n]

habent. Et ſanè ſi *ordinum ductores* propriè, antecunt & ducunt. Seneca alluſit: *Quò quiſque genere honeſtior famâ, patrimonio eſt. Hoc ſe fortiùs gerat, memor in primâ acie alios ordines ſtare.* Idem alibi: *Quid ſi militare nolis niſi Imperator aut Tribunus? etiamſi alii primam aciem tenebunt, te ſors inter gregarios poſuit.* Ubi alias etiam ſcriptum, *inter triarios*: haud improbe. Etſi prior lectio magis pro mente Senecæ videtur. Et non es, inquit, inter primos in republicâ, nec ut Imp. Tribuni, aut Centuriones: tamen inter gregarios & vulgus milita: milita igitur. Nec ea ibi ſententia, tamquam Imp. aut Tribuni ſint in primâ totâ acie: non: ſed primi in ſuo extremo ordine, ſcilicet Triariorum. Etſi fateor interdum honeſtiſſimos, gloriæ aut exempli cauſſâ, in primam ipſam aciem iviſſe, ac pugnaſſe. Idem Seneca: *Prima acies Pompejanarum partium Senatus.* Multi enim Senatorii in illis caſtris, non legitimi milites ſed voluntarii, & quaſi Evocati: atque ii, ait Seneca, inter primos Centuriones & fronte aciei ſteterunt. Fecit hoc & Catilina, ſed cauſſâ aliâ: *Centuriones omnes lectos & Evocatos, præterea ex gregariis optimè quemque armatum in primam aciem ſubducit.* Ecce Centuriones *omnes lecti*, & *Evocati* in fronte ſtatuuntur, ſed præter morem ſanè. Niſi eſſet, cur Salluſtius ſignanter narraret? Sed fecit ipſe, ut robur omne illîc haberet, & vi perrumperet ac laceraret. Non ergo omnes ibi de more Centuriones, imò tantùm Haſtatorum: ſed nec Evocati omnes, dumtaxat qui aut ſponte vellent, aut qui manipulo pro Centurione eſſent. Talis Craſtinus in exercitu Cæſaris, qui prælium commiſit, & *manipulares ſuos ſe ſequi juſſit.* Atqui ille evocatus: & pugnavit tamen in legione Decimâ, in quâ primum pilum duxerat, inter primos. Aliàs, ipſe Cæſar Evocatos Pompeii *totâ acie diſpergit.* Aud. Video locatos jam Duces ſingillatim: ſed hoc adde, in equis an pedibus pugnarunt? nam videor legiſſe de equis. Lips. Diſtinctè hoc dicendum eſt. Imperator ipſe plurimum in equo, & ſic Livius de Camillo: *In equum inſilit, & ante ſigna obverſus in aciem ordines interequitat.* Hirtius de Cæſare: *Equo circumvectus, legioneſque cohortatus, ſigno dato, acceſſum hoſtium aucupabatur.* Et hoc fine Imperatorii illi equi, de quibus dictum. Ipſi Tribuni ſæpè in equis. Cæſar: *A Tribuniſ militum reliquiſque equitibus Romanis atque Evocatis equos ſumit.* Vides equos habuiſſe; imò interdum inter equites pugnaſſe. Livius: *Equites ducibus Tribunis haud multò plus hoſtibus quàm ſuis præbuerunt tumultus.* Quod an in omnibus tribunis verum fuerit, neſcio: fortaſſe in iis tantùm, qui ordinis & loci equeſtris; plebeii,

De Conſtant. ſap. cap. ult.

De Tranq. cap. III.

Seneca explicatus.

In Epiſt.

Imperator in equo.

Lib. VI.

Sæpè & Tribuni.

VII. Gall.

Lib. X.

Digitized by Google

ſteterint pedites inter ſuos. Sed de his Cæſar qui
capiendus: *Cæſar primum ſuo, deinde omnium è conſ*
remotis equis, ut æquato periculo ſpem fugæ tolleret. I
legit de Ducibus aliis & Tribunis. Fecit idem Cat
apud Salluſtium: *Remotis omnium equis quo militibus*
æquato periculo, animus amplior eſſet, ipſe pedes exerc
inſtruxit. Sed & Spartacus fugitivorum Imp. apud
tarchum, pugna in Craſſum, *admotum equum g*
In Craſſo *confodit*, eadem cauſſa. Legi & in Ammiano: *Al*
Lib. XVI. *norum peditum fremitus indignationi mixtus auditus eſt*
ciferantium relictis equis ſecum debere verſari regales,
quid contigiſſet adverſum, deſerta miſerabili plebe, fa
diſcedendi copiam reperirent. AUD. Teneo jam de D
Militum certus ordo bus: ipſi gregarii milites quo ordine? & an quiſque ſe
cabat in ſuo manipulo ubi vellet? LIPS. Minime.
dubito quin hoc quoque compoſite, ut alia fuerunt.
Lib. I. cap. XXVI Vegetio lego: *tirones ſecundum matriculæ ordinem in a*
dirigi. An ſecundum ordinem quo lecti & adſcripti?
potius matricula hæc fuit ordinis à Centurione inſtit
Nam ipſum credo ſuos juxta vires, pro judicio, *loca*
certis quemque locis, quos in acie & agmine tenere
Lib. IX Ni hoc eſſet, quomodo Livianum illud verum? *Sed ſi*
undique coibant, & notis ordinibus in veteri diſciplina mi
tiæ, jam ſine præcepto ullius ſua ſponte ſtruebant aci
Eum quiſque noverat. Noviſſe quemque ordinem & locum dicit: nec potuit
ſi certum & unum. Ea fine hoc exercitium, quod
Lib IX. eodem Livio, cum *crebro decurrere milites cogebant, ut ti*
nes aſſueſcerent ſigna ſequi, & in acie agnoſcere ordines ſu
Sedulo ſervabat Quos quidem ordines pertinaciter ſervabant. Eoq
Cæſar, cum de Hiſpanienſi milite ſcripſiſſet: *Genus er*
I. Civil. *pugnæ militum illorum; ut magno impetu procurrerent, a*
dacter locum caperent, ordines ſuos non magnopere ſerv
rent: tum denique de ſuis & Romanis ſubjunxit, *pertu*
batos fuiſſe inſuetos hujus generis pugnæ. Circumveniri
nim ſeſe ab aperto latere procurrentibus ſingulis arbitrabantu
ipſi autem ſuos ordines ſervare, neque à ſignis diſcedere, n
que ſine gravi cauſſa eum locum quẽ ceperant dimitti cenſu
rant oportere. Itaque in ſimili genere pugnæ idem Cæſ
(apud Hirtium) *edixit per ordines, ne quis miles à ſign*
quattuor pedes longius procederet. Id eſt, ne quis vel pallu
Pœna deſerentibus. unum progrederetur extra lineam ubi ſigna. Tanta cau-
Lib. V. tio erat, imò & mors pœna, ſi qui reliquiſſent. Joſephu
Excid. Οἱ νόμοι δὲ ἀεὶ κἄν τις βραχύ τι τῆς τάξεως ἀναχωρήσαν-
τας θανάτῳ κολάζουσι: *Leges Romanæ ſemper eum qui vel le*
viter ordine exceſſerit, morte puniunt. Hegeſippus ho
vertit: *Legibus egredienti ordinem præſcripta mors eſt.* Ta-
XIII. Ann. citus: *Qui ſigna reliquerat, ſtatim capite pœnas luebat.*
Quo

Quod idem in agmine ſervabant. Tacitus de Corbulo- *Pœna in agmine.*
ne: *Legiones veterem ad morem reduxit, nequis agmine* XI. Annal.
decederet, nec pugnam niſi juſſus iniret. Idem: *Vexil-* I. Annal.
lum ad ripam venit, pro deſertore fore clamitans ſi quis
agmine deceſſiſſet. Etsi non mors hic ſemper, ſed mi-
nor pœna. Livius de Scipione Numantino: *Quem*
militem extra ordinem deprehendiſſet, ſi Romanus erat, Epit. LVI.
vitibus; ſi extraneus, fuſtibus cecidit. Quod intellegen-
dum, ubi minor exceſſus & aberratio. quod ſi major,
profecto deſertionis pœna mors erat. Quis autem in
ea, diſtincte Appianus: Τοῦ νόμου λειποστράτιον ἐν τοῖς πο- In Punic.
λέμοις ἡγουμένου τὸν ἀποχωροῦντα πορρωτέρω σάλπιγγος *Quatenus*
ἀκοῆς: *Lege deſertorem habente, qui longius quam unde* *aliquis de-*
tuba audiri poſſit, exceſſiſſet. ? Hodie nihil tam impune *ſertor.*
quam vagari, prædari, rapere: olim mors leviter a-
beunti. Nec Romani ſolum hic ſeveri, ſed etiam Græ-
ci, qui hos tales ignominia notabant. Demoſthenes: *Græcis ſi-*
Ὑμεῖς τὸν λείποντα τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τάξιν ταχθεῖσαν, ἄτιμον *miles.*
οἴεσθε δεῖν εἶναι καὶ μηδενὸς τῶν κοινῶν μετέχειν: *Vos* Orat. de
eum qui adſignatum à duce ordinem deſeruerit, infamem ju- Rhodior.
dicatis eſſe debere, nec ullam reip. partem attingere. At- libert.
que id, opinor, quia periuri. Athenienſibus enim ſo-
lenne hoc juramentum ante militiam: μήτε ἱερὰ ὅπλα
καταισχυνεῖν, μήτε τὴν τάξιν λείψειν: *nec ſacra arma dedeco-*
re affecturos, nec ordinem deſerturos: quod ita in Lycurgo
Rhetore adverſus Leocratem ſcriptum. Sed & Lacedæ-
monis legem Demaratus apud Herodotum recenſet: *Et Spar-*
οὐ φεύγειν οὐδὲν πλῆθος ἀνθρώπων ἐκ μάχης, ἀλλὰ μένοντας ἐν *tanis.*
τῇ τάξει ἐπικρατέειν ἢ ἀπόλλυσθαι: *non fugere ullam virorum* Lib. VII
multitudinem in acie, ſed ſtantes in ordine vincere aut mori.
Duræ leges, inquies. Duræ, ſed utiles: iſtæ ſunt quæ
viros, quæ milites pepererunt, gentium hominumque
victores. Nec miror de priſco illo ævo. Ecce & Julia- Lib. XXIV
nus Imp. ſuo jam pravo & laxo, *decem milites ex his qui*
fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſecutus
veteres Leges. Narrat in rebus ejus Ammianus. Aud.
Quàm vellem ſub talibus legibus noſtri milites? Lips.
Quid ita? Aud. Ut aut alii eſſent, aut non eſſent.

DIALOG. V.

In occaſione de Signis dictum, de formâ eorum ſingu-
latim, de cultu & religione.

At enim alia etiam hic mihi cupiditas. Lips. Non a-
mocupidos. Aud. Imo, ut Lucilius ait,

Digitized by Google

——— *cupiditas.*
Ex homine, cupido ex ſtulto numquam tollitur.
Honeſta hęc noſtra cupiditas, & diſcendi amor. I
gnis deſerendis agis, ante de locandis: dic ſemel & e
ca quæ ipſa Signa. Diſtuliſti? ſed res poſcit, & ego. L
Atqui ad Pugnam ego jam ibam. Et vereor ne ut c
qui huc illuc flectuntur, parum intendunt: ſic ego n
aliquid in præcipuâ re videam, tua avocatione. Aud.
pa hæc mea fuerit, recipio: * Τὸ δ' ἐν ποσὶ ἔτω τρέχ
ait Pindarus. Lips. Tu quidem ſi me jubeas ſidera e
bere, credo debeam: ita quod cœpiſti urges. Obt
pero igitur Euryſtheo meo, & ſcito, Duplicia in n
tia noſtra Signa eſſe, *Peditum Equitumque.* Pedit
item duplicia, *Legionis* totius & *Manipulorum.* Sign
legionis, Aquila, ut ſupra tetigi: nec niſi unius u
Imo nec ſociorum quidem. Et quia hæc præcipui i
perii ſignum; ſubjungi ſub eam ſocios voluerunt
auxilia, non ſeorſum habere. Hujus origo *variè* pe
tur. A Jove alii, qui hanc inſigne militiæ habuerit: q
dam à Trojanis; ego fortaſſe nihil errem, ſi aut *ipſ*
à ſe Romanos reperiſſe dixerim, aut vicinorum exen
plo. Sane rapacium aliquot animalium effigies, adſun
& præferri, bello convenit: & video varie olim feciſ
Romanos. Nec enim ſolam Aquilam priſci illi, ſe
plura ejuſmodi animalia prætulerunt, nata in *pugna*
aut raptus. Plinius hoc docet: *Romanis Legionibus a
quilam C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo proprie dicavit
Erat & antea prima, cum quattuor aliis Lupi, Minotau
ri, Equi, Apri, quæ ſingulos ordines anteibant. Paucis ante
annis ſola portari in aciem cœperat; reliqua in caſtris relinque
bantur, Marius in totum ea abdicavit.* Notanda nobis moni
tio hæc Plinii, & miranda. An non mirer rem tam *no*
vam eſſe, & diu poſt Polybii ævum, de eximia & ſoli
taria hac dignitate aquilæ: & tamen non ipſum, non Li
vium aut Dionyſium, aliorum illorum ſignorum memi
niſſe? Atqui fortaſſis cohortium illa fuerunt. Non po
teſt: cum quattuor ea tantùm nominet Plinius, *cohortes*
autem decem ſint: ſed & addat, *ſingulos ea ordines anteiſ
ſe.* An cenſemus ad veteres illos ordines & Genera mi
litum Plinium reſpexiſſe, cum inſtruebantur (antea
monui ex Dionyſio) per quinque ſuas claſſes! Etſi po
ſtea etiam quinque ordines, in ipſo Livio explicati;
nempe *Haſtati, Principes, Triarii, Rorarii, Accenſi.*
An ergo fortaſſe ſinguli iſti diſcretum tale ſignum ha
bebant? ſed Triarii ipſam Aquilam? qui volet, examinet:
in Feſto quidem lego: *Porci effigies inter militaria ſigna
quintum locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax
fieret*

*Quod in pedibus eſt, eat & currat.

Aquila legionis.

Origo ejus

Alia quoque animalia olim
Lib. x cap. iv.

Incertum, ubi ea.

Digitized by Google

ſicut cæſa porca fœdus firmari ſolebat. Ecce & ille *quintum locum* tribuit: ergo inter Accenſos eſto. Nam in manipulis aut cohortibus, ubi denarii ſunt numeri, non habeo aperte hoc diſcrimen. Nominat & Feſtus *Porcum*, qui Plinio eſt *Aper*. Idem & de * Minotauro commemorat: *Minotaurus*, inquit, *inter militaria ſigna, quod non minus occulta eſſe debeant conſilia ducum, quam fuit domicilium ejus Labyrinthus.* Belle hæc dicuntur. Sed unde ruſticulis illis Romanis Minotaurus & fabella hæc innotuit? Vide ne vere, non Minotaurus, ſed taurus fuerit: uti alia animalia illa nota Italiæ; & capta ob cauſſam quam dixi. Certe & Taurus robuſtum ac ferox animal, atque aptum pugnæ: nec aliter etiam Germani priſci *imagines ferarum* habuiſſe à Tacito ſcribuntur inter ſigna. Sed Aquilæ hæc dignitas etiam apud alias gentes fuit. Perſis regale hoc ſignum: atque ita Xenophon de Cyro: Ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει: *Erat ei ſignum aquila aurea in haſtâ longa extenſa. Et nunc quoque ipſum hoc inſigne Perſarum regi manet.* Iterum Xenophon in rebus Cyri minoris: Καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον: *Regium inſigne videre ſe dicebant, aquilam auream in pelta ſuper haſtam extenſam.* Sed quomodo hæc *in peltâ*? depicta in ea aut ſculpta? an ſuper peltam impoſita, & velut pedibus ei inſidens? quod voles, arbitrare. Meminit Curtius, de Dario: *Inter hæc aquilam auream pinnas extendenti ſimilem ſacraverunt.* Talis omnino Romana, ut ad eam redeam, quæ ſummæ haſtæ inſiſtebat ex auro vel argento, & fulmen ſæpe unguibus tenebat, quaſi jaculatura.

* Etiam Vegetius Lib. III. cap. VI.

Aquila Perſarum VII. Pæd.

I. Anabaſ.

Lib. III.

Forma Romanæ Aquilæ

In Nummis M. Antonii & Auguſti ſic appâret: ſed & in Dione alibi légi inter prodigia triſtiora, *aquilas fulmina è pedibus abjeciſſe & remiſiſſe.* Sed nec corpus ipſum aquilæ magnum, cùm Florus ſcribat, clade Varianâ *ſigniferum*

Lib. XLIII.

Lib. IV. *ferum aquilam intra balthei ſui latebras gerentem in* [illegible] *tâ palude delituiſſe*: ne ſcilicet potirentur eâ hoſtes. T[illegible] Silio, pugnâ ad Thraſymenum:

Lib. VI.
Occulere interdum & terræ mandare parabat,
Sed ſubitis victus telis labentia membra
Proſtravit ſuper, atque illatâ morte tegebat.

Hæc forma Aquilæ: niſi quòd in Dione tamen intric[illegible]
Lib. XL. aliquid de ſacello vel ædiculâ, in quâ eam locat. Ὁ ἀ[...]τὸς, inquit, ἀνωμαστμδύ@, ἐστὶ δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ [...] χρυσοῦς ἐνίδρυται, καθίσταται ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ κατα[...] στρατοπέδοις, καὶ οὐδαμόσε ἐκ τῶν χειμαδίων, πλὴν εἴ ποι πᾶς ὁ στρατὸς ἐξίοι, κινεῖται, καὶ αὐτὸν εἷς ἀνὴρ ἐπὶ δόρατο[ς] μακροῦ ἐς ὀξὺ τὸν στύρακα ἀπηγμένου, ὥστε καὶ ἐς τὸ ἔδαφος [κατα]πήγνυσθαι, φέρει: *Aquila quæ dicitur, eſt ſacellum exigu[um,] & in eo aquila aurea locatur, ſtatuiturque in omnibus ord[ina]riis legionibus, nec quoquam ex hibernis effertur, niſi omnis legio exit, quam vir unus in haſtâ parvâ* (m[alim] μακροῦ in Græco, id eſſet *longâ*) *cujus inferior cuſpis in* [a]*cutum deſinit ut in terram defigi poſſit, portat.* Dico intric[atum]

Obſcura illa Dionis. hoc de ſacello. Ubi enim in numis uſquam talis effig[ies?] Quin nudæ eæ conſpiciuntur (& centenæ aliquot exta[nt]) ſine tegmine ullo ſacelli. Nónne etiam prægrave [illegible] pondus ferenti fuiſſet? In columnâ tantùm Trajani, [ne]ſcio quid in alis aquilarum imponitur, quod ſacelli fi[gu]ram refert; ſed fortaſſe ſigno illo & ſenſu, aquilam cù[m] in hibernis eſſet, in ſacello repoſitam, atque inde mot[am] cùm educenda. Id mihi Herodianus appr[o]bat, qui [in]

Signa in ædiculâ. Prætorianorum caſtris loquens, Antoninum venire fa[cit]
Lib. IV. εἰς τὸν νεὼν, ἔνθα τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ στρατοπ[έδου] προσκυνεῖται: *in ſacellum, ubi ſigna & imagines exercitus a[do]rantur.* Sed & figulina opera noſtrâ ætate ibi eruta, cu[m] inſcriptione. EX ÆDICULA AUGUSTORUM: quam ha[bere] eſſe nihil abſurdum. Enimuerò & olim Romæ ſigna [in] templo. Dionyſius: Ἐκέλευσεν ἐκ τῶν ἱερῶν τὰ σημεῖα [ἐκ]φέρειν: *Juſſit è templis ſigna efferre.* Et ſanè repoſita [in] ærario, templo Saturni. Livius; *Signa Quæſtores ex [æ]rario deferre juſſit.* Et alibi: *Signa ærario prompta feru[n]tur ad Dictatorem.* Illîc igitur, & religionis cauſsâ; [&] cuſtodiæ, quia pecunia ibi publica & argentum. Necal[i]ter Galli olim τὰς χρυσᾶς σημαίας τὰς ἀκινήτους λεγομένας [...] τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἱεροῦ εἶχον: *aurea ſigna, quæ Immota vocita[]bant, in Minervæ templo habebant*: quod Polybius ſcripſi[t].

Fixa in terram. Eſt autem in Dionis etiam deſcriptione, *defigi in terra[m] ſolere*: quod in exemplis multis legas. Claudianus: — *nec ut rubris aquilas figamus arenis.* Tacitus: *Plurimu[s]*
1. Annal. *circa aquilas labor, quæ neque figi limoſa humo, neque adver[*]*ſum ferri ingruentia tela poterant.* Figebantur igitur & in

ipſ[]

ipſâ pugnâ, cùm ea in loco ſtaret, nec impelleretur hoſtis. Sed & in caſtris defixæ ſtabant, ac legis inter prodigia cùm in hoſtem eundem eſſet non potuiſſe evelli. Hujus ſententię puto quod in Thebaide Tragœdiâ, Senecæ inſcriptà, legitur:

——.. æra jam bellum cient,
Aquilaque pugnam ſignifer mota vocat.

Non enim ibi ventilatio aliqua aut in aëre motus aquilæ capiendus, ſed quod refixa ac loco mota ab Signifero fuerit præeunte ad pugnam. Etſi tota res vana, nec credimus Thebanos olim aut Græcos (de iis ſermo) aquilam uſurpaſſe. Sed Romanos ſcilicet ritus poëtæ trahunt ad alios, quod ipſam Statius in iſtâ re, cùm de Adraſto loquitur, militare conſilium habente:

Ventum ad conſilii penetrale, domumque verendam. Lib. 2.
Signorum, magnis ubi dudum cladibus æger
Rerum extrema movens fruſtrà conſultat Adraſtus.

Nam facit ſigna adſervari in tabernaculo Adraſti, ſive in Prætorio. Quod ipſum indicare Tacitus videtur de ſeditioſo milite, *Vexillum in domo Germanici ſuum flagitare occipiunt.* 1. Annal. Etſi aliud fortaſſe illud vexillum (in Tacito dixi) & certum ante Prætorium potiùs quàm in ipſo Signa olim fuiſſe. Videndum etiam in Statio, an non verius diſtingui *Signorum cladibus*: enallage quadam poëticâ, ut dicat, Adraſtum ægrum animi fuiſſe ob multa ſigna cladium quæ animo jam revolvebat. Sed ego ab aquilâ noſtrâ abeo: de quâ tamen Joſephi egregius locus: Lib. III. Α᾽ετὸς παντὸς ἄρχει Ῥωμαίοις τάγματος, βασιλεύς τε οἰωνῶν ἁπάντων καὶ ἀλκιμώτατος ὤν. Ὃ δὴ καὶ τῆς ἡγεμονίας τεκμήριον αὐτοῖς, καὶ κληδὼν ἐφ᾽ οὓς ἂν ἴωσι τοῦ κρατήσειν δοκεῖ: *Aquila omni legioni apud Romanos præeſt, rex ipſa omnium avium & eadem valentiſſima. Unde etiam imperii ſignum ipſis eſt, & velut omen victoriæ in quoſcumque eunt.* Unica autem tantùm hæc Aquila in legione una: nec Socii, cùm in aliis pares, eam habuerunt. Itaque per ipſas Aquilas, numerant legiones. Ut Hirtius: *Erat Pompeii acies tredecim aquilis conſtituta.* Et improvidè omnino Lucanus, qui de Arimino à Cæſare capto:

Ut notæ fulsère aquilæ, Romanaque ſigna.

Non enim niſi una tunc apud Cæſarem legio (ipſe & alii tradunt:) ergo nec niſi una Aquila. Sed poëta à calore excuſetur, aut enallage & ſchemate: ego tranſeo ad manipulorum ſigna: quæ olim quid fuerint ipſa vox illa indicio eſt. Nam cùm perticis fœni manipulos ſeu ſtraminis ſuſpenſos ferrent, illa ipſa manus quæ ea ſequeretur dicti Manipuli. Poëta:

Manipuli ſignum. *Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,*
Unde Maniplaris nomina miles habet.

Sed hæc ruſtica non manſêre. Poſterior forma fui ſta, in cujus ſummo tranſverſum ligneolum, modum cis. Nummi & monumenta paſſim ingerunt. &, ſæpè manu ſuprà eminente: nónne alluſione ad Manipuli cem? Sed & orbiculos quoſdam vel clypeolos, qui a crucem haſtæ adnexi, iidem nummi & lapides oſtend Quid fuerunt? Ex argento vel auro imagines eo *Imagines inſignis.* primò, deinde & Imperatorum. Tertullianus: *O illi imaginum ſuggeſtus in ſignis* (ita legimus) *mo crucium ſunt.* Trahit ad noſtræ & ſanctæ crucis glor & omnes illi adtextus & ſtructura imaginum, inquit manipularibus ſignis, quid niſi ornamenta crucis? I deorum primò fuiſſe, nec ambigo quin Martis; Ro li, & talium innexa olim: qui ſcilicet militares dii, conſpiciuntur in nummis, ante Principum ævum: ab hoc exempla ipſorum deinde Imperatorum. Sic D 1. Annal. Tib cap. XLVIII. imago inter ſigna, apud Tacitum: *Tua Dive Augu cælo recepta mens, tua pater Druſe imago.* Sed & Sej per adulationem, in Suetonio: *Munera Syriacis legi bus dedit, quòd ſolæ nullam Sejani imaginem inter ſigna Cal. cap. XIV. luiſſent.* At de Cæſarum, ſcriptores vulgò. Suetoni *Artabanus tranſgreſſus Eufratem aquilas & ſigna Rom na, Cæſarumque imagines adoravit.* Etſi diſtinguere i à Signis videri poſſit, & ſeorſim quoque effigies illoru adoratas. Sed in Arriano certius, Diſſertationibus E cteti: τὰ σημεῖα τῆς ἐπιλέκτου στρατιᾶς, ἀετοὶ, εἰκόνες β σιλειοι, σύμπαντα, πάντα χρυσᾶ, ἀναπεπαμένα ἐπὶ ξυ ἠργυρωμένων: *ſigna ſelecti exercitus* (id eſt, legionum *aquilæ, imagines Principum, vexilla omnia aurea, exte* *Signa ex auro vel argento.* *ſa in haſtis argentatis.* Nota, quòd aurea ipſa fuiſſe d cit, etſi haſtas argentatas. Olim tamen & ſigna ex a Lib. XXIII gento, & cauſſa in Plinio: *color argento clarior eſt, ma giſque diei ſimilis: & ideò militaribus ſignis familiarior, qu niam is longiùs fulget.* Non addicat aurea, ſed magis vu 1. Hiſt. gò fuiſſe ait ex argento. De his imaginibus Tacitus *Vexillarius direptam Galbæ imaginem ſolo adflixit.* Pane gyriſtes ad Maximianum: *Demens qui neſciebat, qu cumque fugeret, ubique numina veſtra divinitatis eſſe, u vultus veſtri, ubi ſigna coluntur.* Nec ſuſtulit ea prorſu Conſtantinus Imperator. Etſi in Euſebio ſcriptum, quò Lib. VI. de Vit. Conſt. *crucem ſignis inſeri juſſerit,* καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν τὸ μηδέν: *& aurearum ima ginum, cujuſmodi anteà ſolent, nullam.* Aut enim d mortuis tantùm Imperatoribus hoc ſentit; aut non diu turnum fuit. Ipſius certè Conſtantini & filiorum ima

gine

...gines ſunt in Signis, quæ nummi ab illo ævo repræſen...tant. Sed & Vegetius diu poſt illum: *Prima cohors imagi...nes Imperatorum, id eſt divina & præſentia ſigna veneratur.* ...apud eumdem, *Imaginarii vel Imaginiferi, qui imagi...nem Imperatoris portant.* Sed nota, *Imperatoris*, unius ...numero: ergo non jam defunctorum. Hæc talia Ta...citus intellexit, in adventu Teridatis: *Agmina legionum ...nitere fulgentibus aquilis ſigniſque, & ſimulacris deum, in ...modum templi.* An & Iſidorus, cum ſcribit: *Pilam in ſigna ...conſtituiſſe fertur Auguſtus, propter nationes ſibi in cuncto ...orbe ſubjectas, ut * magis figuram orbis oſtenderet.* Ego o...lim ſic accepi, & ad clypeolos illos rettuli: valde nunc ...ſilio, & ſcio ſigna hæc imaginum, fuiſſe diu ante Au...guſtum. Quid ergo Iſidorus vult? novum imo vetus, ...paucis notum, ſignum tangere: quod fuit pila vel ...globus in ſumma haſta. Turcæ hodie retinent, & equi... aliquot pilos ab eo globo pendulos demittunt. Fallor, ... hoc eſt quod Beda ſic tangit de Eduino rege: *Nec ... incedente illo ubilibet per plateas, illud genus vexil...li quod Romani Tufam, Angli appellant Tuuf, ante eum ...ferri ſolebat.* De ſplendore & pompa regis ejus ſcribit, & ...pacis tempore ſemper inceſſiſſe cum hoc vexillo. Gra...tia tibi eſto Beda qui nominaſti, & per te Vegetio jam ...ſuccurrimus perpetuum alias laboranti. Scribit iſte in ſi...gnorum recenſu: *Aquilæ, dracones, vexilla, flamulæ ru...fæ, pinnæ.* Male *rufæ*. Quia etſi puniceas fuiſſe fateor, non ...ſolas. Libri ſcripti (Stewechius teſtatur) *tubæ* i...tem uno ex iis *tufæ*. Amplector, teneo, & in ordine iſto ...eorum deinceps colloco: *flamulas, tufas.* Ipſa vox an ...Gallis hodie *Pilam* ſonat, qui E addito *Etufam*? Sed tamen inter equeſtria magis fuiſſe arbitror, quia poſt ...flamulas Vegetius recenſet. Satis de Manipulorum ſignis ...equitum imus. AUD. Cohortium ergo omittis? ...LIPS. Non enim propria opinor fuiſſe, nec Polybius ...quam. Tacitus quidem ingerere videtur: *Concio... diſcedere in manipulos jubet, vexilla præferri ut id ...diſcerneret cohortes.* Et iterum: *vexillarius comi...tantis Galbam cohortis.* Tertium: *Una tres aquilas, & ſigna ...cohortium locant.* Imo & ipſe Livius: *Cohortibus, quæ ſigna ...amiſerant, hordeum dari juſſit.* Cæſar: *Quartæ cohortis o...mnibus fere Centurionibus occiſis, ſigniferoque interfecto, ...ſigno amiſſo.* Iterum Livius: *An ſi eoſdem animos habuiſſe... ſigna alicui manipulo aut cohorti hoſtis abſtuliſſet?* Di...cerne, etiam videtur. Sed tamen ſine calumnia accipi fortaſſe de Signis ipſis manipulorum poſſunt, qui faciunt ſcilicet Cohortem. Niſi placet Signum cohor...tis dici, ipſum illud Triariorum, quod digniſſimum ſcili-

Lib. II cap. VI

XIV. An

Lib. XV

* E ſcri...ptis lib... lego ma... id eſt ...mis.

Signum Pila.

Lib. II Hiſt. c. XVI.

Lib. II cap. V. *Vegetius correctus*

An cohortibus ſigna

I. Annal. I. Hiſt.

Digitized by Google

ſcilicet erat. Sane diverſa forma fuiſſe (olim q
vix dixerim: & conſule omnes nummos aut lapide
ter manipulorum & legionis non puto repertum ir
deo qui Lucanum eo traxit: - - - - - - - *per ſigna de*
licia caſtris. Signa decem, inquit, *totidem cohortium*
O bone quàm facis quod ego ſæpe, & erras? Illa
caſtra decem ſunt, non ſigna: & per caſtra, totid
tellegit annos. Nuſquam ergo expreſſe cohorti
gna? imo, ſed inferiore ævo, quo multa jam n
& è Vegetio colligas ſingulis cohortibus fuiſſe ſuos
cones. Sed quid ad Polybium aut priſcos? Magis a
ſite addubites, an Sociorum manipuli ſigna habu
Sociorum ſigna. an tantum cohortes. Equidem in Livio lego: *Qu*
millia militum amiſſa, & legionis ſecundæ ſigna tria
Lib. XXXIX. *decim vexilla ſocium nominis Latini.* Videtur *Signa* t
Lib. XXV. ere civibus, *vexilla* ſociis: uti & hoc loco: *Proxim*
tæ cohors Peligna erat, cujus præfectus Vibius ereptum
xillum trans vallum hoſtium jecit. Tribuit vexillum
horti: ſed an toti, an ejus parti? Nam de voce,
valde moveor, & ſcio Livium ac Tacitum cum ſ
miſcuiſſe. Equidem temere nihil hic adfirmem, qu
Equitum vexilla. de tota diſtributione cohortis Socialis firmiter ſcio.
feriore tamen ævo, nihil abnegem, Vexilla cohort
Lib. VIII proprie dici. Sic in Auſonio: *Clara cohortis vexill*
gens: id eſt, cohorti præfectus. In Capitolino de
tinace: *Vexillis regendis adſcitus eſt.* Omitto iſta
ad vetera ac propria *Vexilla* venio, quæ Equitum
runt. De iis Livius: *Vexilla ſe ſuorum parmaſque cer*
equitum: de Romanis equitibus dicit. Idem de ſociis:
ferre vexillario juſſit ſigna. Proprie *vexillarios* & er
hæc vela quædam quadra expanſa ad haſtam: ſed
modica, ut in monumentis comparent. Noſtra ætas
tinet in equitum bandis, etſi forma paulum diverſa. P
Vexillatio. pius accedunt templorum vexilla, quæ in luſtration
Lib. II. proceſſibus anteferunt. Hinc *Vexillatio*, de ipſis equ
cap. I. bus aut eorum Alâ, crebrum poſteris verbum. Ve
Cap. XX. tius: *Equitum Alæ, quod protegant acies, quæ nunc Ve*
lationes vocantur, quia velis, hoc eſt flamulis, utuntur.
Galba Suetonii, *Germanicorum Vexillatio*: quæ Taci
ambiguo magis ſenſu dixit *Germanica Vexilla.* Sed
Flamula. Vegetii verbis, ſunt qui *Flamulas* in *Flameola* mutent
male! abſtineant. Georgius Cedrenus: Βιξιλλατίωνες, οἱ
μαίων ἱππεῖς· καὶ βίξιλλα, παραπετάσματα ἐκ πορφύρας καὶ χ
σοῦ εἰς τετράγωνον σχῆμα πεποιημένα. Ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ
κρῶν δοράτων, κύκλῳ παραπορευόμενοι τὸν βασιλέα, καλ
πτουσιν αὐτούς. Εἶεν δ' ἂν τὰ λεγόμενα φλάμουλα: *Vexillation*
Romanorum equites. Vexilla, paſſi panni ſeu vela è p

p

purâ & auro, in *quadratam formam effecta.* Hæc adaq... tes longis haſtis, *circum Principes in orbem euntes, eos te...* *Sunt autem illa quæ nunc Flamulæ dicuntur.* Ille idem Arabibus : Τὸν τ̃ εἰρήνης ἔγγραφον χάρτην ἐπὶ φλαμμύλ... μαζαντες : *Chartam conſcriptam, pacis teſtem, ſuper flamulà ſuſpendentes.* Sic vertendum id fuit : & ducen... huc etiam Suidas : Σαυρίον, εἶδ© σημαίας ἢ φλαμμύλ. *Saurion, genus ſigni vel flamulæ.* Quid tamen *Saurion*, igno... Noto ultra in Cedreni verbis, *è purpura fuiſſe.* Poteſt ap... ri Capitolini illud in Gordianis: *Sublata de vexillis pur... ra, Imperatores eos dicemus*: etſi Dracones tamen ti... etiam purpurei. Iſidorus, de coloribus Circi: *Ruſſ... cum re Marti ſacraverunt, à qua Romani exoriuntur, ... dre vexilla Romanorum cocco decorantur.* Ille idem C... ...us aurum miſcet, & circum Principem ea loc... ipſum Ammianus de Conſtantio Cæſare Roma... re geſtiente: *ut pompam nimis extentam, rigenti auro vexilla, & pulchritudinem ſtipatorum oſtende... quillius agenti populo.* Atque his vexillis, ſed & ... aliis, nomen Principis inſcriptum. Dio de Vergini... ſo : *Ipſum Cæſarem & Auguſtum appellabant, cumq... acquieſceret*, τ̃ ςρατιωτῶν τις ἐπὶ τ̃ σημεῖον ταῦτα ἀλείψας ἐπέγραψε: *militum quiſpiam uni è ſignis celeriter hæc inſcr...* Suetonius in Veſpaſiano: *Aſſenſere cuncti, nomen ejus vexillis omnibus ſine mora inſcripſerunt.* Alluſit au... ...r Thebaidos:

——— aureâ clarum notâ
Nomen Ducum vexilla præſcriptum ferunt.

...t aureo textu fuiſſe iſtas litteras. Hoc quoque ...gis priſco videtur, cum unum aliquod & Impera... Vexillum grande præferre ...ur, nomen ejus habens ...men aureis ſed puniceis litteris inſcriptum. Eoqu... ipſa tunc non punicea, ſed candidi potius coloris. Dio de iſto in rebus Craſſi contra Parthos: Σημεῖον δέ τι ... τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ, γράμματα ἐπ' αὐ... ...ς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τῷ αὐ... ... ἐχόντων, εἰς τ̃ ποταμὸν τῆς γεφύρας ἀνεστραμμ... ...: *Vexillum quoddam ex illis magnis, quæ velorum ſunt ſimilia, & quæ puniceas litteras inſcriptas habent ad militiam exercitus & ſummi ejus Imperatoris, id tale in flumen è ponte inverſum decidit.* Hoc ad equeſtres Flamulas commodè non referas, ſed fuit potius Imperatorium quoddam ſignum : quod poſterior ætas *Labarum* dicit. De quo uberiùs non nunc dico, non item de Draconibus, quia hæc inferioris ævi. AUD. de Labaro remitto, de Draconibus urgeo : & Muſarum fidem dicito. LIPS. Non rogas, ſed jubes, cùm ſic rogas. Accipe ubertim.

Draconum origo unde ſit, invenio magis, quàm cr
-VIII. Iſidorus ab alto petit & à noſtro Phœbo: *Draconis ſi*
inquit, *ab ipſo Apolline morte Draconis inchoata*, *de*
à Græcis & Romanis in bello geſtari cœperunt. De Ap
ne, haud illepidè; de Græcis falsò. Nam quis iis
quam ſcriptor tribuit? Aliis aliquot gentibus magi
Aſſyrii iis uſi. perio. Ut Aſſyriis, Joannes Curopalates: *Cyrus*, in
De Offic. Conſtant. *ut Medorum principatum adeptus eſt*, Aſſyriis quoque
lum intulit, & ab iis cœpit τὸ κυββάδιον, καὶ τὸ δρακό
Et Indi. φλάμμουλον: *tunicæ genus*, & *Draconis vexillum*. I
tribuit ſcriptor incertus apud Suidam, cujus ipſa ve
In Χιλιαστὺς, & voce Ἰνδοί. dabo, quia graphicè depingit: Ἰνδοί, ἔθνος βάρβαρον. κ
τῷ πόλεμον ἦσαν αὐτοῖς σημεῖαι τῶν ἱππέων καθ' ἑκάστην χ
στὺν δράκων ἐπὶ κόμματος ἀνατεταμένος. Οὗ ἀργυρᾶ μὲ
κεφαλὴ πεποίηται, σεσηρότων ὀδόντων, καὶ τοῦ χάσματος ἀ
λὴν ἔχοντος· τὸ δὲ ἄλλο σῶμα σηρικὸν ὕφος ἦν, ἔς τε μῆ
καὶ βάθος καὶ τὸ ποικίλον τῆς χροιᾶς ἐς ἀληθινὸν δράκο
Indi, gens barbara. Quibus in bello erant ſigna, in quo
mille equites Draco, extenſus in perticâ. Ejus caput ex
gento factum erat, dentibus reſtrictis & nudis, minace ric
reliquum corpus ſericeo textu, longitudine & craſſitie & v
rietate coloris in verum draconem. Sed qui apud eum
Indi & Sindi iidem hic populi. *Indi?* An Orientales illi, magnus nobiliſque popul
Minimè: *barbari*, ut ipſemet ille ſcriptor ait, & niſi fal
(imò non fallor) illi ipſi quos alii dicunt & ſcribunt S
dos. Sed illa prior ſcriptura alibi quoque reperitur,
Scythæ Draconibus uſi. ſunt populi Scytharum. Certè Scythas Draconibus uſ
ex eodem Suidâ haurio, apud quem innominatus ite
ſcriptor: Σημεῖα Σκυθικὰ, ἃ φέρουσιν ἐν τῷ πολέμῳ, ὑφά
σματά εἰσι βαφῇ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδέαν μάλιστα ὄφ
ἐοίκασι, καὶ ἀπῃώρηνται κόντων συμμέτρων: *Signa Scythic*
quæ ferunt in bello, ſunt vela vel textilia colore variegat
quæ in ſpeciem maxime ſerpentium aſſimilata ſunt, & ſuſpe
Item Daci *ſa è mediocribus haſtis.* Vides ergo Scytharum eſſe? qu
rum pars aut confines cùm ſint Daci, quid mirer e
quoque vulgò uſurpaſſe? Imò non alia ſigna habent i
columnâ Trajani, bello illo Dacico, & ſæpè ibi vide
Romani ab iſtis. expreſſa. Atque ego cenſeo ab illis ipſis Romanos ſu
pſiſſe, ut fit, imitatione. Placuit enim ille terror que
moti in aëre faciunt, & viſum bello aptiùs quàm Rom
na illa ſigna. Ab iis, inquam, origo, vel hoc argument
quòd ante Trajani ævum non eos in rebus Romanis le
Aut à Perſis. gas. Niſi quis tamen à Perſis magis petat, cùm in Vo
piſci Aureliano legam, inter ſpolia à Zenobiâ capta &
traducta, etiam *Perſicos dracones*. Atque hoc faciat pr
ſententiâ Curopalatæ ſuprà dictâ. Deinceps quiden
crebri in Romanâ hiſtoriâ: & Vegetius notat, *Dra*
cona

Digitized by Google

Dracones per ſingulas cohortes à Draconariis ferri in prœlium. Si per ſingulas cohortes, ſanè multi. Ut addam, proprios quoſdam & peculiares Principis fuiſſe, qui toti è purpurâ, in ejus comitatu. Significat, Ammianus de Juliano veniente in prœlium: *Quo agnito per purpureum ſignum Draconis ſummitati haſtæ longioris aptatum.* Disertè *purpureum* ibi dicit, qui color imperii: & niſi fuiſſet, cùm tam multi Dracones in acie, unde ex uno illo Cæſar * agnitus? Sed color eminebat, ut dixi: & de iis capiendus idem Ammianus, ingreſſu Conſtantii Auguſti in urbem: *Alternumque poteſtatis greſſus multiplices alios purpureis ſubtegminibus texti circumdedere Dracones, haſtarum aureis gemmatiſque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflatiles, & ideò velut irâ perciti ſibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum.* Quorum ſententia eſt (nam vulgò malè diſtinguuntur:) alios varias poteſtates ſive Præſides & Duces circa Imperatorem inceſſiſſe, atque eos circumdediſſe deinde Dracones. Poëta Claudianus Honorii Principis ingreſſum Draconibus quoque ornat: Lib. xx. cap. xiii Lib. xvi. *Niſi placet longiorem haſtâ eâ ceteris fuiſſe, ex Ammiano. Dracones circa Principem.

——— quid fixa Draconum
Ora velint, fluitent ventis, an vera minentur
Sibila, ſuſpenſum rapturi dentibus hoſtem. vi. Conſ. Honor.

Ubi *fixa ora* licet accipere (aliter, *fiſſa*, legerem, id eſſet aperta.) In ipsâ haſtâ per guttur ſic infixâ, ut in columnâ Trajani alibi compârent. Nam ut te moneam, etſi *ὑφάσματα* ſuprà dicuntur, etſi *textu ſericeo*, etſi *flammulæ* denique *ſubtegminibus texti* Ammiano: tamen profectò ambigas, an in velo ſic depicti fuerint aut acu texti; an potiùs corpus totum ſolidum è pannis & ſubtegmine factum. Moveor ita cenſere è Trajani columnâ ſæpè dicta, in quâ palàm ſic extant: corpora dico, non imagines: moveor & à verbis ſuprà Græcis, ubi *longitudo* & *profunditas* iis datur. Quid, quòd ſibilaſſe eos volunt, concepto vento? Sed hoc ad ſonitum, quem velum motum facit, referri etiam poſſit: etſi Ammiani verba magis non inclinent illuc. *Hiatu*, inquit, *vaſto perflatiles, & ideò velut irâ perciti ſibilantes.* Vaſtum hiatum vult perflari, & illinc ſibilum naſci. Scriptor quiſpiam in Suidâ de hoc ſibilo: Καὶ ἃ τὴν ἠχὴν ἀφιᾶσι πρὸς τὴν συγκίνησιν ὑπὸ τῆς πνοῆς διερχομένης βίᾳ. *Atque etiam ſibilant & ſonant aliquid ad motum, à vento aut ſpiritu violenter penetrante.* Videtur & eò Sidonius ſpectare, verſibus hiſce, pugnâ inter Vandalos & Romanos: An in velo Dracones? An ſolidi, corporati? In Σημεῖα.

——— jam textilis anguis
Diſcurrit per utramque aciem, cui guttur adactis
Turgeſcit Zephyris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem; pannoque furorem Panegyr. Majori.

Aura facit, quoties craſſatur vectile tergum
Flatibus; nimium jam non capit aluus inane.

Adhibe mentem tuam & ſenſus, vix aliud poſſis dic[illegible] quàm defingi ab eo rotundum & inanem Draconem, textum ut vento turgeſcat quem per guttur admittit. in ſententiam tamen aliam ducat Prudentius:

Περὶ στεφ. Hymn. I.

Proque ventoſis draconum, quós gerebant palliis.
Præferunt inſigne lignum quod draconem ſubdidit.

De Draconariis duobus loquitur, qui è militibus agg[illegible] gati ad cœtum Chriſti. Et vocat ecce *Pallia draconu[illegible]* quod ſit pro mente & ritu vulgi: cùm & hodie in velis n[illegible] litaribus varia ſic pingamus. Habes quos voluiſti Dracon[illegible] ego in gradu me compono unde dejeceras, imò ad linea[illegible] ipſam venio quam inſtiti, de Signis non deferendis. Ha[illegible] enim illa Romana ſigna, quæ ſacra habuerunt, per quę j[illegible] rarunt, & quos unicos bellorum deos. Bono conſilio [illegible] religionem animis g gnerent, & ſignorum non amore[illegible] tantùm, ſed venerationem. Ergo firmiùs aſſervabant, fo[illegible] tiùs amiſſa recuperabant. Quoties legis, integras acie[illegible] jam fluctuantes, jam recedentes, reſtitutas & impulſa[illegible] ſignis in hoſtem jactis? Suadebat enim repetere non pœn[illegible] tantùm, quæ manebat iis amiſſis, ſed etiam pudor & re ligio, & quaſi deos ac ſacra ſua prodidiſſent. Pœnæ exempla, in Dionyſio. *Quidam*, inquit, *è ducibus ſigna ſu[illegible] erepta in hoſtes jecerunt, ut languidioribus aut timidioribus ex neceſſitate robur imprimerent, ſcientibus quòd iis qui ſigna non retuliſſent, cum ignominiâ eſſet moriendum.* In Livio: *Inermes milites, ſigno amiſſo ſigniferos, duplicarios quę quę reli querant ordines, virgis cæſos ſecuri percuſſit.* Religionis exempla, in Tertulliano: *Religio tota caſtrenſis ſigna [illegible] tur, ſigna jurat, diis omnibus præponit.* In rebus ipſis, [illegible] perfugium illic, ut in ſacris. Tacitus: *Signa & aquilam amplexus, religione ſeſe tutabatur.* Ammianus: *Qui fr[illegible] conſcius & noxarum ad militaria ſigna confugit.* Quòd [illegible] nabant, ungebant, colebant, ut ipſos deos. Clau[illegible]

In hoſtem jaci ſolent.

Mors pœna, ſi amiſiſſent. Lib. IX. Lib. II.

Deorum iis cultus. Apologet. I. Annal. Lib. XXV.

Signa ſacra.

—— Mavortia ſigna rubeſcunt
Floribus, & ſubitis animantur frondibus haſtæ.

Claud. cap. XIII. Neron. cap. XLVII. Lib. XII. cap. IV.

Suetonius eo ſenſu: *Neque aquilæ ornari, neque ſig[illegible] velli potuerunt.* Nec aliter in eodem, de laribus: *Kale[illegible] nuariis exornati lares.* Etiam ungebant. Plinius [illegible] *læ certè ac ſigna illa pulverulenta & cuſtodiis horrida [illegible] guntur etiam feſtis diebus, utinamque dicere poſſe[illegible] primus inſtituiſſet.* Scilicet deos quoque ſolent u[illegible] & lavare, & cibos apponere, & omnia quæ in [illegible] lætis more humano. In marmore antiquo: CORO-NAE. INLATAE. SIGNAQUE. UNCTA. Seneca in hanc ſuperſtitionem: *Alius ſictor eſt, alius unctor, qui vano* bra-

brachiorum motus imitatur ungentem. Minutius Felix: *Lapides uncti & coronati.* Ab hoc ergo ritu Signa uncta, ſed non ſevero & Polybiano illo ævo; ipſe Plinius oſtendit rem novitiam eſſe. Habes religionem in Signis, & vere de iis Dionyſius: Τιμιώτατα Ῥωμαίοις ὄντα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται: *Venerabilia maximè ea Romanis, & tanquam deorum ſtatuas, ſacra arbitrantur.* Item Tacitus: *Converſus ad ſigna & bellorum deos.* Iterùm: *Sequerentur Romanas aves propria legionum numina*: de aquilis. AUD. Cetera capio, Plinii locum ruminor de *cuſtodiis ſignorum.* Appellat enim ea in verbis à te dictis *cuſtodiis horrida.* Quæ illæ? LIPS. Subitò rogas, ſubitò reſpondeo, videri ad aquilas & ſigna carcerem militarem fuiſſe: quia is locus maximè conſpicuus & nocte dieque cuſtoditus. Carcerem quidem in caſtris Tacitus agnoſcit, in ſeditione militum Pannonicâ: *Bleſus paucos adfici verberibus, claudi carcere jubet.* Et ſtatim ibi, *carcere effracto ſolvunt vincula, deſertoreſque & rerum capitalium damnatos ſibi miſcent.* Juvenalis: *Lævaque ſi longo caſtrorum in carcere manſit.* An ſimplicius, cuſtodias militares & excubias accipi? Finis eſto, Figuras è columnâ Trajani vide, cujuſmodi & in Nummis atque aliis lapidibus conſpiciuntur.

Lib. VI.

1. Annal.

Carcer ad ſigna.

1. Annal.

 AUD.

Digitized by Google

Aud. Avidè inſpicio : ſed dubium me magis quàm c- ctum figura hæc reddit. De aquilis ſolis dixiſti : quid ſibi vult ovis, an aries in perticarum una ? Quid ſphy in alterâ ? Lips. Mehercules mihi quoque Sphyn opus ſit, quæ doceat ſoluere quidquid ponis aut ligas. I ove, es fruſtrà, nam lupus eſt : & ſcis originem Roma parentis. Equidem in Appiano etiam lego elephante inter ſigna legionis cujuſdam fuiſſe, & adſignat cauſſa: Ἡ δὲ στρατιὰ τοῦ Καίσαρος ἐς τοσοῦτον ἀνεθάρρησεν, ὡς τὸ πέ- μπτον τέλος, αἰτῆσαι ἀντιταχθῆναι τοῖς ἐλέφασι, κρατῆσαι τε καρτερῶς, καὶ νῦν ἀπ' ἐκείνου τῷ δὲ τῷ τέλει ἐλέφαντες ἐς τὰ σημεῖα ἐπίκεινται : *Exercitus Cæſaris ita animo confirmatus eſt, ut Quinta legio popoſcerit opponi elephantis, eoſque egregie vicerit, ac nunc etiam eâ de cauſſâ elephantes in ſigni huic legioni conſtituuntur.* Quod tamen ita intellego, u- amotam aquilam non opiner, ſed in clypeis ſignisque manipulorum elephantem fuiſſe. Tale in Hirtio vi- detur bello Africo : *Non ſum, inquit, tiro Labiene; ſed de legione decimâ veteranus. Tum Labienus, Non agnoſco, inquit, ſigna Decumanorum.* Et fortaſſe diſcri- mina quædam ſua habuerunt, ut in Notitiâ imperii comparent.

Lupus in ſignis.
Elephas.
2. Civil.

DIALOG. VI.

Duplex, triplexque acies, & aliquot ejus formæ.

Sed nobis evenire videtur, quod pueris qui ad aquas ludunt. Ii cùm lapillum in ſtagnum jecerint, paullatim magis magiſque majores orbes faciunt : & tu ſcrupo uno injecto, varios circulos conſequi facis rogationum, reſponſionum. Semel tibi dico, deſine. Multa huic rei annexa, aut adſita : & ſi maximè coner,

Ἀλλ' οὔ πως ἅμα πάντα δυνήσομαι αὐτὸς ἑλέσθαι :
At minime potero complectier omnia ſolus.

Homer.

Redeamus, unde abiuimus, ad Ordinem aciei, qui tamen explicatus. Sequebatur *Forma*, id eſt quâ poſiturâ & velut facie acies inſtructa. Hæc non varia admodum apud Romanos : & fuit ferè aut *Duplex*, aut *Triplex*. Duplex, cùm tota acies in cornua duo ſecta, Dextrum ac Lævum. Ea ſæpiſſimè obtinuit in exercitu Conſulari : cùm duæ legiones, & ſingulis ſua auxilia adjuncta. Hanc ſectionem certum eſt veterem eſſe, & aliis quoque gentibus uſurpatam. Poliænus quidem eam refert ad Pana auctorem. Διονύσε, inquit, στρατηγὸς ἦν ὁ Πάν. Οὗτος πρῶτος τάξιν εὗρε, ὠνόμασε φάλαγγα, κέρας τάξε δεξιὸν καὶ λαιόν, Ταύτῃ

Acies duplex.

Lib. 1. Stratag. Cornua Pan. reperit.

Digitized by Google

Ταύτῃ τοι ἄρα κερασφόρον τὸν Πᾶνα δημιουργοῦσι: Dionyſii ſive Bacchi Dux fuit in militia Pan. Is primum repperit ordinem, nominavit phalangem, cornu inſtituit dextrum & levum. Ex quo cornutum etiam Pana vulgo deſingunt. Exempla aliquot ejus locationis apud Romanos quærere, & ponere, ſit ſtillicidium de ſitula ſumere, ſexcenta ſunt. Triplex eſt, cum præter cornua, alia etiam media exſurgit. Id quoque crebrum: non ſolum ubi plures legiones, ſed & cum duæ: iſtis ſcilicet in medio poſitis, ſociis ad utrumque cornu. Res per ſe clara, & obvia exempla. Sed eſt & alia ratio Duplicis Triplicisque aciei: cum præter ſimplicem illam diviſionem, à tergo etiam ſectio fit & diſcrimen. Ut ſi quattuor legiones habeam, duas in fronte cum Sociis ſuis pono; totidem à tergo, velut in ſubſidiis ſuppono. Idem in duabus quoque factum, & aut Ala utraque ſociorum (ſive Cornu mavis) præpoſita, ſubjunctis legionibus, aut contra. In Livio rem vide, pugna in Annibalem Marcelli: *Pugnatum amplius duabus horis eſt, cedere inde ab Romanis dextra Ala & Extraordinarii cœpere. Quod ubi Marcellus vidit, duodevicesimam legionem in primam aciem inducit. Dum alii trepide cedunt, alii ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt.* Iterum alio prælio idem Marcellus: *Diu pugna neutro inclinata ſtetit. Primæ legioni tertia, dextræ Alæ ſiniſtra ſubiit.* Sed & de legionibus ipſis ſic diſpoſitis, exempla. In Livio: *Prætoris legiones in primâ acie fuerunt, Cornelius ſuas in ſubſidiis tenuit.* Alibi: *In primam aciem ſuas legiones Sempronius induxit, in ſubſidiis locatæ P. Licinii legiones.* Et plura: Has autem ſecundarias aut tertiarias legiones ſive copias, *ſubſidia* aut *ſubſidiarias* etiam vocabant. Idem Livius: *Cedenti duodecimæ legioni quæ in levo cornu erat, tertiamdecimam legionem ex ſubſidiis in primam aciem firmamentum ducit.* Salluſtius: *Ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hoſtibus erat, triplicibus ſubſidiis aciem inſtruxit.* Nec totæ ſemper legiones, ſed cohortes aliquot ſic ſubſtitutæ. Livius: *Subſidiariæ cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ caſus reſervabantur, in primam aciem extemplo emiſſi.* Salluſtius: *Octo cohortes in fronte conſtituit, reliqua ſigna in ſubſidiis locat.* Ad has poſituras Tibulli iſti verſus faciunt, ad Meſſallam:

Triplex acies.

Alio duplex acies.

Lib. xxvii.

Ibid.

Lib. xxx.

Subſidia.

Lib. xxii.

In Jug.

Lib. ix.

Seu ſit opus quadratum acies conſiſtat in agmen,
Rectus ut æquatis decurrat frontibus ordo:
Seu libeat duplicem, ſeu junctum cernere Martem,
Dextraque ut levum teneat, dextrumq; ſiniſtra
Miles, ſitque duplex gemini victoria caſus.

Tibullus explicatus. Facit variam *pugnæ faciem*, ut ipſe appellat. Primò, [Qua-]
dratam ſimplicem, fronte recto : ſecundò, *Dupl[icem]*
utroque cornu : tertio *Junctam*, quam capiebam [tri-]
plicem, aliâ ſcilicet ad duas junctâ. Nam ſic fiebat, [ut]
hîc dicitur, ut dexterâ ſuâ miles qui in lævo eſt ſini[ſtram]
medii aſpiciat, ſiniſtrâ ſuâ, qui in dextro ejuſdem [me-]
dextram. Inſpice, intelleges. Sed remoratur aut p[æne]
revocat, quod ſequitur,

---- *ſitque duplex gemini victoria caſus.*

Ita enim non duplex, ſed triplex è triplici acie vict[oria]
ſit & caſus. An *Junctam* igitur intellegit ſubjunctam [et]
duplicatam, de quâ diximus? Ut acies aciei ſit ſup[po-]
ſita? Hoc opinor. Et utrobique ſanè dexterâ ſuâ ſi[ni-]
ſtram appoſiti cornus cornu aſpicit & contrà. Nec m[ihi]
diſpliceat etiam ſcribi : ---- *duplicem ſejunctum cern[it]*
Martem. Ut duas modò poſituras nominet, Quad[ra-]
tam ſimplicem, indiviſam : & hanc abjunctam, in d[uo]
cornua : facili ita ſententiâ. Hæ præcipuæ ſunt & re[ce-]
ptæ Romanis inſtructiones : quas tamen leviter var[ia-]
bant promovendo, aut retrahendo. Quid velim, exem[-]
pla docebunt. Plerumque enim æqualiter utroque co[r-]
nu & ſimul concurrebant : quòd Cato apud Feſtum d[i-]
Frons recta. xit. *Recto fronte* : Tibullus in citatis verſibus, *æqua[tis]*
frontibus. Et de eâ re Vegetius : *Una depugnatio eſt fro[n-]*
Lib. III. cap XX. *te longâ, quadrato exercitu, ſicut etiam nunc & propè ſempe[r]*
Ea vulgatiſsima. *ſolet prœlium fieri.* Altera depugnatio *Obliqua*, cùm co[r-]
nu ante cornu promovetur. Græci Tactici : Λοξὴ φάλαγξ
Frons obliqua. ἡ τὸ μὲν κέρας ἕτερον, ὁπότερον ἂν προαιρῆται, πλησίον τῶν πο-
λεμίων ἔχουσα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ποιουμένη· τὸ δὲ ἕτ-
ερον ἐν ἀποστάσει, δι' ὑποστολῆς ἔχουσα : *Obliqua phalanx, qua[e]*
alterum cornu, utrumque prædictum fuerit, juxta hoſte[s]
Ibid. *magis admovet & eo prœlium facit, alterum autem abjun-*
git. Vegetius de hoc genere : *Secunda depugnatio eſt*
Obliqua, plurimùm melior. Hujus talis eſt modus. Cùm
inſtructæ acies ad congreſſum veniunt, tunc tu ſiniſtram a[-]
lam tuam (Cornu intellegit, & mox ita vocat) *à dex-*
trâ adverſarii longiùs ſeparabis, ne vel miſſilia ad eam vel
ſagittæ perveniant : dextram autem alam tuam ſiniſtra[e]
illius alæ junge, & ibi primùm inchoa prœlium. Sed ipſe à
Dextrâ modò committi vult prœlium, non æquè à Sini-
ſtrâ. Et damnat ideò, *quod tunc*, inquit, *quaſi man-*
cus eſt impetus, & aperti cum difficultate aggrediuntur ho-
Vegetio claritas. *ſtes.* Bene monet, pro armaturâ veteri. Nam ſi cornu
ſiniſtrum tuum promoves adverſus hoſtile dextrum, pro-
fectò latus nudum objicis hoſti, qui miſſilibus aut ſagit-
tis à ſiniſtro ſuo tutò petet. Hoc eſt quod ait, *apertos*
aggredi tunc hoſtem : quia ſcuta nempe in ſiniſtris. Qui
aliam

aliam cauſſam quæſivit, & ad infirmitatem ſiniſtrarum partium retulit, næ ille Vegetium aut rem non cepit. Pro hac ratione Cæſar in Arioviſtum pugnavit, & cùm triplicem aciem inſtruxiſſet, tamen *à dextro cornu* (ejus verba ſunt) *quòd eam partem hoſtium minime firmam eſſe animadverterat, prœlium commiſit.* Tertium genus, cùm in triplici acie, tertiam & mediam amoves ab hoſte, & cornua modò immittis. Seneca tangit: *Quemadmodum idem exercitus modò latiùs panditur, modò in anguſtum coarctatur, & aut in cornua ſinuatâ mediâ parte curuatur, aut rectâ fronte explicatur.* Scipio uſurpavit in Hiſpania. Qui cùm aliquot diebus obſervaſſet ſic ſtructam hoſtium aciem, ut optimi in medio eſſent, infirmiores in alis: ipſe contrà inſtruxit, & auxilia in medio poſuit; cives & quod roboris erat, in alis. *Ubi igitur* (ait Livius) *jam incipiendæ pugnæ tempus erat, Hiſpanos* (*ea media acies erat*) *preſſo gradu incedere jubet. Ipſe è dextro cornu nuncium ad Silanum & Martium mittit ut cornu extenderent in ſiniſtra parte, quemadmodum ſe tendentem à dextrâ vidiſſent, & cum expeditis peditum equitumque priùs pugnam conſererent, quàm coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita deductis cornibus ſinus in medio erat, quia ſegnius Hiſpanorum ſigna incedebant.* Hæc proviſio & inſtructio certam victoriam dedit, cùm firmis concurrerent, & alii dum ſuum hoſtem exſpectant in medio manent otioſi, denique alienâ fugâ & clade conſternati. Quartum genus, huic adverſum. Cùm ſcilicet ipſa media acies prominet, & incurrit prima in hoſtem. Græci ἐπικαμπὴς, *flexum* dicunt, ſive etiam κυρτὸν *gibberum.* Ælianus: Ἐπικαμπὴς παράταξις, ἐπὰν τὰ μέσα τῆς πολεμίοις προσνεύῃ, τὰ δὲ κέρατα ἐκ τῶν ὀπίσω μερῶν ὀρθὰ ἐν ἑαυτῇ ἔχῃ τεταγμένα: *Flexa inſtructio dicitur, cùm media hoſtibus incidunt, cornua autem retro recta habet collocata.* Hac Annibal in pugnâ Cannenſi ſcitiſſimè eſt uſus: ſed cum ea quoque arte, ut cornua robuſtiſſima haberet & integra ſervaret; & mediis denique pulſis, ſinu facto, immitteret ea utrimque legionibus, victoriæ ſuæ certam cauſſam. Quàm utiliter talia noſtri Duces meditentur & uſurpent? Et paulatim credo facturos, ut ingenia & inſtitutionem quorumdam video, qui ſuccreſcunt.

1. Gallic.

Sinuata acies.

De vitâ beat. c. IV.

Lib. XXVIII.

Gibbera acies.

DIALOG. VII.

Aliæ quædam acierum formæ, Cuneus, Glo[bus,] Forfex, Turris, Serra.

AUD. Non aliæ igitur aut plures Aciei formæ [?] reſiſtis & ſiles? LIPS. Cogito, ſi quid utiliter [ad-]addam. Nam omnia congerere, & figuras aliquot [ſub-]tiliter ex Tacticis delineare aut explicare, non eſt v[...] quo fine? Romani rarò uſurparunt: & ſunt mag[is in-]ventiunculæ & ſchematiſmi ingeniorum. Quædam [ta-]men apud Romanos etiam uſurpata interdum, [quæ] ſtrictim & per indicem dat Cato. Feſtus ex eo [...]: *Sive forte opus ſit cuneo, aut globo, aut forcipe: aut [tur-]ribus, aut ſerra ut adoriare.* Cato ſenior eſt, quem [ſcri-]pſiſſe ſcimus De re militari. Hæc & pauca alia Age[llius]
Lib. x. c. ix. item prodit Capite proprio: *Vocabula ſunt milita[ria,] quibus inſtructa certo modo acies ſolet appellari, Frons, [Sub-]ſidia, Cuneus, Orbis, Globus, Forfices, Serra, Ala, T[urres.]*
Sed Catonis verba atque ordinem inſiſtamus: quia [et] Cuneus. præterea Agellius, jam per me aut ipſum te noris. [No-]minat *Cuneum*, primò. Qui eſt cum anguſta in f[ron-]
Lib. I. cap. XXVI te acies, trigoni forma, paulatim ſe retrorſum pan[dit.] Igitur & *Trigonum* vocant. Vegetius: *In Trigonum, q[uem] Cuneum vocant, acies mutanda eſt.* Item Ε'μβολον [...] roſtrum Græci. Illorum Scholia: Ε'μβολον παρατάξεως ὄνομα ἔστι δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ῥόμβου: *Roſtrum inſtructionis n[o-]men. Eſt autem dimidia pars rhombi.* Dixere & *Ca[put] porcinum*, quia aſſimilatur, & quia velut fodit & ruit i[n]
Lib. XVII vadendo. Ammianus: *Deſinente in anguſtum fronte, qu[em]*
Lib. III. cap. XIX. *habitum Caput porcinum ſimplicitas militaris appellat.* Ve[-]getius: *Cuneus multitudo peditum, quæ primo anguſti[or,] deinde latior procedit, & adverſariorum ordines rumpit. Qua[re-]rem* (lego *Quare*) *milites Caput porcinum appellant.* Se[d] uberrime & optime hæc omnia Agathias hiſtoricus, quem locum & Suidas exſcripſit, cujus verba fideliter vertam.
Lib. II. *Erat iis forma aciei velut in roſtrum. Littera enim Δ aſ-ſimilabatur. Et anterior pars quà in acutum deſinebat, [ar-]cta & denſa erat, quia ſcutis undique muniebatur. Di-xeris caput eos porci ſtructura eà efformaſſe. Crura autem utrimque ſecundum ordines & cohortes in profundum com-poſita, & pleraque parte in obliquum extenſa, deibant paul-latim & diſiungebantur, donec in maximam latitudi-nem progreſſa deſinerent, ita ut medius locus vacuus re-linqueretur, & terga militum nuda per ordinem conſpi-*

ceren-

rentur. Hoc ille de Francis, qui pugna in Narſetem Hiſpani
c uſi. Sed & Hiſpani olim creberrime. Ac de iis Li- uſi cuneis.
ius: *Celtiberi ubi ordinatâ acie & ſignis collatis ſe non eſſe* Lib. XL.
ares legionibus ſenſerunt, cuneo impreſſionem fecerunt.
eo tantum valent genere pugnæ, ut quacumque parte
ntulêre, impetu ſuo ſuſtineri nequeant. Romani etiam
on rarò. Ut apud Livium: *Cuneo quidem hoc laxum at-* Lib. XXII.
ue ſolutum agmen, ac ſi nihil obſtet, tranſibimus. Apud
æſarem: *Milites caſtris excluſi, cuneo facto, & duce* VI. Gallic.
ebonio equite Rom. per medios hoſtes perrumpunt. Etſi
ox ea notione etiam alia, ne erres: ſignificatque hiſto-
is multitudinem confertam. Ita Livius: *Cuneum Ma-* Lib.
lonum, phalangem ipſi vocant. Idem de manipulis XXXII.
 cohortibus Latinorum: *Tanta cadê perrupêre cuneos.* Lib. VIII.
acitus: *Catervis & Cuneis concurrebant.* Cæſar: *Hoſtes* VII. Gal-
fore ac locis patentioribus cuneatim conſtiterunt. Sed lic.
cunda forma in Catone, *Globus*, quem Vegetius Globus.
plicat, & dici ait, *qui à ſua acie ſeparatus, vago ſu-* Lib. III.
rventu incurſat inimicos. Sed credo & figura globoſa cap. XIX.
in rotundum fuiſſe. Tertia, *Forceps*: quæ in Agellio Forceps.
rfex: ſed in figura idem eſt. Dicitur, cum contraria
uneo acies inſtruitur, latioribus primis & apertis, ac
aullatim deſinentibus in anguſtum. Vegetius de ea:
x lectiſſimis militibus confertis in V litteram hic ordo com-
ultur, & illum Cuneum excipit, atque ex utraque parte
cludit. Ubi & uſum ejus vides, ad cuneum ſolven-
um & atterendum. Fecit Narſes apud Agathiam
ontra Francos: Τότε, inquit, ὁ Νάρσης ἐπικάμψας ὑπέρ
... καὶ ἐπικάμπτων ἠρέμα... (ὡς ἂν Lib. II.
Τακτικοὶ ὀνομάσαιεν) τὴν φάλαγγα ... , ...
& alia: *Tum Narſes incurvans paulatim & cornua produ-*
cens, & inflexam anteriorem, ut quo verbo Militares
criptores dixerint, aciem conſtituens, juſſit, &c. Specta-
it & huc Ammianus: *Cogitatum eſt enim ſoliciteq; præſtru-*
tum, ſævientes ultra ſolitum Alemanni vaganteſque
ffuſi, multitudine geminata noſtrorum, forcipis ſpecie,
ruſi in anguſtias cæderentur. Quartum in Catone, *Turres.* Turris.
a forma Græcis πύργος, & Heſychius explicat πλῆ-
θος ἐν τετραγώνῳ: *ordinem militum in quadro.* Euſtathius
n hoc Homeri:

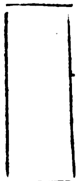
Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες· Iliad. μ.

Aſt hi turritim ſeſe ipſos deinde locantes;

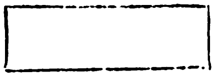
it, inquam notat: Πύργος δὲ νῦν ἐρρέθη διάταξις ... τε-
τραγωνοειδής, ἢ πλινθίον συντεταγμένη: *Turris nunc à poëtâ dicta*
eſt inſtructio militaris, quadriformis, juxta laterculum diſpo-
ſita. Vultne idem cum laterculo eſſe? an conſtare è latercu-
lis & Turim eſſe in altum profundumque quadram

in-

Turris

Laterculus.

inſtructionem ? Late… autem potiùs , jacenter… latum ? Voces & im… ſubindicant. Quintum…

Serra. De quâ in Feſto : *Serra p… ri dicitur , cùm aſſidue ac… recediturque , neque ullo ce… tur tempore.* Id fiebat cùm… puli primæ aciei modò in… bant, modò reſiliebant , &… debatur dentata quædam… ma. Potuit & aliter , cùm… lites ex intervallis mani… rum inſiliebant & reſiliebant. Ita Paulus Æmilius, p…

Frontin. lib. II. cap. III. in Perſem : *Triplicem aciem cuneis* (id eſt manipulis… *ſtruxit. Inter quos ſubinde Velites emiſit. Quo gener… profligari nihil videret , cedere inſtituit , ut duceret hoſ… confragoſa.* Non alia equidem de figuris habeo d… aut utilia dictu.

DIALOG. VIII.

Exempla aliquot pugnarum : Craſſi , Manli… Cæſaris cum Afranio , Cæſaris cum Pompejo.

AUD. Commodum & comem te mihi exhibes , te… ri debeo, ita me Deus amet. Sed ecquid etiam ma… Et per exempla te diffundis , atque illuſtras aut appro… præcipuas iſtas formas ? Inſignes multæ pugnæ pugna… ſunt , velim quaſi * αὐτόπτης paulisper eſſe, & luſtrare… deſignante. LIPS. Poſſim cum Socrate dicere. * σὺ δ… εἶς λόγων ἔκαί ἐναι θύλακον. Et unde hæc mihi promp… AUD. Nempe cottidie iis inverſaris , & Hiſtoriæ , tuo… pabulum. Denique an umquam * ἑρμῆς ἀμύητος ? LI… Pertendis , & ideò ſequor. Molli fronte ſum ad nega… dum. Atque ut aqua in ligno aut lævi lapide facile d… centis digitos ſequitur , ſic ego preces. Videbo an mem… ria favebit : audi. Eſto prima forma *Quadrata* ſi… plex , ſine ullâ diviſione. Haud ſæpè repperi : eſt tame… in Plutarchi Craſſo his à me redditis verbis. Nam ill… ita ſtruxit in Parthos.

* Iocularis ſpectator. * Tu me cenſes ſermonum aliquem eſſe ſaccum * Mercurius infans

Quadrata juſta acies

PLUT. *At Craſſus attonitus fuit prorſus , & præ trepidatione na… planè conſiſtens ſtruxit aciem. Primùm quidem , de Caſſ… ſententiâ , raram & tenuem per plurimum campi producens… me ci…*

... ducitur : & equitatum ad cornua diffudit. Po... mutavit, ac contractis copiis ancipitem aciem fecit, profundum laterculum, sic ut duodecim cohortes quodque ... teneret. Ad quamque cohortem equitum Turmam ap..., ut nulla pars indigna auxilii equestris eſſet.

Mira hæc fuit diſpoſitio, ſingillatim examinan... Ait:

... Raram & tenuem.] Caſſiana hæc ſententia bona ... contra equitatum, quo hoſtis valebat. Alioqui con... gravem & ſtatarium militem non item, quia facilis ... impetu: quod ſic in Livio, XXV. *Porrectæ in longitu... acies, clamantibus Tribunis, nihil introrſus roboris ac ... eſſe, & quocumque impetum feciſſent hoſtes perru...*

Profundum laterculum.] Vides ergo plurimùm eſſe ... culum non profundum, id eſt, ut dixi, ſuprà, expaſ... jacentem. Sed iſte Craſſi æquilaterus fuit.

Ut duodecim cohortes tantum quodque latus teneret.] Iſtæ ... cohortes non niſi quadragintaquatuor, ſimplici ordine ... poſitę: ſi tamen repeti placet, & in numerum bis ... re cohortes aut turmas angulares. Si non, age po... nus reipſà undique duodecim: atque erunt quadragin... octo. Etſi neutrum ſine ſcrupulo fiet. Nam Craſſus legio... ibi habuit, ipſo Plutarcho auctore, *ſeptenas*, at ille co... rum numerus non explerit omnino *quinas*. Cogitan... m igitur & adſumendum, reliquas *vigintiduas* cohortes ... mediâ quadraturâ ad ſubſidium ſitas. Idem de levi ar... turâ ſupplendum, quam habuit ad *octo milia*, ex eo ... Plutarcho. Ubi igitur hæc? Vel inter equitatum & ... interjecta, ut ſolet, vel ſparſa in fronte.

Ad quamque cohortem equitum Turmam.] Nec hîc ... In Græco eſt *ἑκάστῃ ἴλην*. *Alam* igitur ver... nudo. In Græco eſt ... ut alii? Oportet tum fuiſſe tot alas quot cohor... eſſent *ſeptuaginta*: immanis numerus, etiam mi... infrequentes ponas. An magis ergo *Turmam*, ... ? Omnino verius eſt. Etſi nec ſic numerus undi... Juſtus: quia Turmæ *ſeptuaginta* efficiant non niſi ... largiſſimè *bis mille octingentos*. At enimverò *qua... tuor milia* equitum noſter iſte tribuit Craſſo. Tamen hîc ... maneo & perſevero: ſed cum indicatione, aliquot tur... mas Equitum præſidii cauſsâ aut ſubſidii in medio ſtetiſ... ſe, juxta ipſos Duces. Paullò pòſt quidem lego in Plu... tarcho, Craſſum filium erupiſſe cum *mille trecentis equi...* ... : atque ità facilè ad numerum dictum, aut ſuprà, ... Hæc ſcrutari interdum utile: nec cum vulgo, ... tenui lectione & velut ſummis labiis libare,

Eſto

Proſitata Plutarchi verba.

Ἴλη pro Turmâ.

Quadrata gemina. Eſto forma altera. *Quadrata* duplex. Exempla cer ſed ſume acrem illam pugnam pro imperio, inter nos & Romanos, ad quam Livii verba pertinent qu prà adduximus,& hæc quæ addit:

LIVIUS Lib.VIII *Inſtructis ſicut antè dictum eſt ordinibus, proceſſere i em. Manlius dextro, Decius lævo cornu præerant. I utrimque æquis viribus res gerebatur, deinde ab lævo Haſtati Romani non ferentes impreſſionem Latinoru ad Principes recepêre.*

Ecce quattuor hîc legiones fuere, in quoque cornu tur duæ. Quomodo inſtructæ? *ordinibus*, inquit, *qu ante dictum eſt*: id fuit,ut diviſio corporum eſſet in H tos, Principes, Triarios. Quæ diviſio in quacumque ſpoſitione olim firma: & in ſimplici forma ap

Ordo triplex. Fiebat enim tum retrorſum quaſi triplex acies, porr & in laterculum jacens. Homerica illa vetus non gè abſiſtit.

Iliad. Δ.
Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθε στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν.
Atque equites poſuit cum curribus ordine primo,
A tergo pedites præſtanti robore, belli
Munimen ſeptumque, ſed in medio agmine viles.

Ecce, triplex in profundum eſt acies, cum viis & int vallis: ſed differt à Romanâ, quòd in medio viles & imbecilli,quos ipſi in fronte magis ponebant. Ce vix abeunt, & fortiſſimi certè in tergo, ut Triarii no Euſtathius in hunc locum: *Herodotus & Apion*, inq *dicunt ad laterculum aciem hanc ſtructam: hoc eſt, ad dines oblongos, pari numero conſtantes, ut inter duos ordi via aliqua ſit media, per quam progredi ac regredi lice quas vias poëta appellat Pontes.* Tales igitur Ordin ſive Genera, ut ego appellavi: ſed hæc ipſa deinde di ſa in manipulos, cum ſuis intervallis. Sed ipſi ma puli quomodo, & quàm densè ordinanti? In quadru fuiſſe hoc primùm moneo: & ex cuneis illis quadr quadratum deinde corpus totius legionis. Iccirco E

Quadrata legio. nio *Quadrata legio* dicta, non à numero quater millium ut vult Feſtus. Et hoc ſenſu Panegyricus de acie ja depoſitâ: *Gradu pleno ferentes agmina quadrata legion* Ergo ſi juſtè propemodum quadratos manipulos vol mus; fuerint in quaque lineâ deni milites in latum, du deni in longum. Ita legio Polybiana in fronte habuer *centum* viros: in profundum *trigintaquattuor*, ſic ut Tri rios (ii dimidiati ſunt) dividas in ſenos & denos. Se

no

Digitized by Google

...latum, denos in profundum. Haud longè à meo ...lo acies & phalanx Antiochi regis abiit: *quæ à ... introrſus in duos & triginta armatorum ordines pa...* Ita Livius deſcribit: qui non alibi (quod ſciam) te... ita de ipſis Romanis. Niſi quis tamen huc ducit, ... eſt in pugnâ cum Latinis: *Aciem in plures or... inſtructam, ordinem ſexagintaduos milites habuiſſe:* ...quam, ut quiſque manipulus diviſus in duas par... fronte *duos* viros habuerit, introrſus *ſexaginta*. Ita legio una Polybiana in profundum habuiſ... *centum quinquaginta*, in latum, non niſi *vi...* Quod fortaſſe ſub initia haud abſurdum ſic fuiſ... inde *Ordines* dictos, quia duplex ita ſeries eſſet ...ipulo uno. Cogitetur. At poſteà, non mihi du... manipulos raros, denſos, factos pro tempore ...trio ducum, & legionem tamen in latum ma... tenſam. Id eò, quò plures in fronte pugnatores eſ... nec tot otioſæ manus; tum etiam, ut Principes ſua poſſent permittere ad hoſtem. Quod identi... factitatum legimus, haud commodè ſi prior acies profunda. Huic rei etiam inventum reperio, ut in ...a primi ſubſiderent, donec poſteri emiſiſſent. Ap... us notat de Sulpicio Dictatore in Gallos: Ἐκέλευσε τοὺς ἐπὶ τῷ μετώπῳ πεζοὺς ἐξακοντίσαντας ὁμοῦ συγκαθίσαι, μέχρι βάλωσιν οἱ δεύτεροι, καὶ τρίτοι, καὶ τέταρτοι, ...ἀφιέντας ἀεὶ συγκαθίζειν, ἵνα μὴ κατ' αὐτῶν ἐνεχθῇ τὰ δόρατα. *...ut eos qui in fronte erant cùm jeciſſent, ſimul inclina... ſubſidere, donec ſecundi & tertii & quarti jeciſſent. ...autem quiſque emiſiſſet, ſubſidere, ne in ipſos tela in... enter.* Hoc etſi ibi factum Appianus velut ſingulari... notat; tamen credo & aliàs, atque hunc fuiſſe com... em morem. Quomodo efficaciter alioqui tot te... miſſa? De ordinibus hoc poſſum dicere, quos tamen ...dè interdum auctos, & * εἰς βάθος ductos non ne..., cùm locus arctus ita vellet. Livius appellat *multi... are ordines. Quæ res*, inquit, *& paucitatem eorum ...nem, & multitudinem Etruſcorum, multiplicatis in ar... ordinibus faciebat.* Ad quem locum Glareanus ſub... ere & caligare ſe fatetur, Sigonius & Robortellus ...ladiantur. Sententia autem planiſſima videtur & fa... tranſitu, cùm pauci in arcto loco ſunt, è propinquo ...merari & conſpici, quod in Romanis ibi: cùm multi, ...gis etiam apparere, tergo retrorſum diffuſo & va..., quod in Etruſcis. Multiplicantur igitur ordines in profundum, ſive etiam in latum. Ut in Curtio: *...inta & duo armatorum ordines ibant. Neque enim lati... tendi aciem patiebantur anguſtiæ, paullatim deinde laxare*

Li... VII... Eo... in l... ſeiſ...

Ordi... ma...

Ra... ... pila.

In G...

* in profundum.

Lib. I... Multip... catio o... num.

Lib. II...

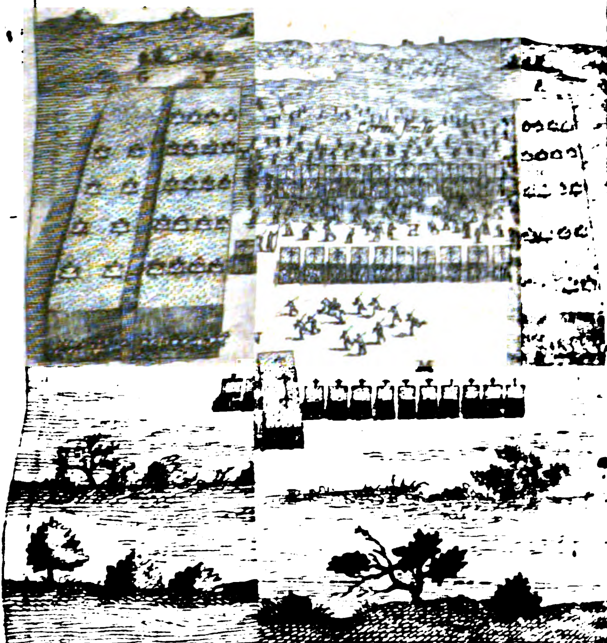
laxare ſe ſinus montium & majus aperire ſpatiu ita ut non pedes ſolum pluribus ordinibus incedere lateribus circumfundi poſſet equitatus. Ordin guli viri, quos alii vel ponè ſequuntur, vel a hærent: pro duplici aſpectu: Vegetium vid hoc ſenſu dixiſſe, libro II. cap. XV. Sed enim to loco quanti milites ordinari poſſint & ſolea mus, opus prænoſcere ſpatium, quod inter e Polybius noſter expreſſit, cum Romana arr tiam componit cum Macedonicis: Ἵστανται μὲν οὖν οἱ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ Ῥωμαῖοι *Conſiſtunt igitur in dibus una cum armis etiam Romani.* Signific Romanos quam Macedonas, *tres pedes* ſpatii idque utrimque, à latere & à tergo. Ita enim *gladii ſcutique uſum commodum*, *debere eos haber ut minimum, tres pedes*, κατ' ἐπιστάτην καὶ κατὰ παραστάτην ut loquitur: *inter ſubſtitem, & inter adſtitem*: qu tergo & ad latus. Vegetius paullum diverſe. *li armati*, inquit, *indirectum ternos pedes inter ſe conſueverunt, hoc eſt in mille paſſibus, mille ſexce ginta ſex pedites ordinantur in longum: ut nec acies ceat, & ſpatium ſit arma tractandi. Inter ordinem & ordinem à tergo in latum, ſex pedes diſtare vol ut haberent pugnantes ſpatium accedendi & recedend hementius enim cum ſaltu curſuque tela mittuntur.* in directum, ut ipſe ait, ſive κατὰ παραστάτην cum bio, *pedes* dat *ternos*, & in hoc conſentiant: inter nes, id eſt, inter præſtites & ſubſtites, duplicat & *ſex pedes.* Atqui Polybius & hic non niſi *ternos.* cilies, quod Polybius de pugna propinqua & in n bus loquitur; Vegetius aſpicit magis longinquam, cum jacula emittuntur. Hic autem pluſculo ſpacio pus: ſed poſtea coëunt & ſe denſant. Semel hæc d ad univerſam inſtructionem ſunto: & Imaginem communis hujus pugnę pingo, ſed ad numeros Polyb nos.

Spatium inter ſingulos. Lib. XVII

Diſſenſio Vegetii à Polybio. Lib. III. cap. XIV.

ICONISMU

AE.

A. Equites ſociorum utriuſque Alae . cornu viginti Turmae . Tribb.

B. Haſtati ſociorum Alae ſiniſtrae .

C. Haſtati legionis ſecundae .

D. Haſtati legionis primae

F. Haſtati ſociorum Alae dextrae .

R. Extraordinarij pedites , ut ante . alterius Alae .

S. Triarij ſociorum .

T. Velites ſparſi ante et per intervalla

V. Legatus qui praeeſt cornu

Digitized by Google

laxare ſe ſinus montium & majus aperire ſpatium c *ita ut non pedes ſolum pluribus ordinibus incedere, ſe lateribus circumfundi poſſet equitatus.* Ordines ei guli viri, quos alii vel ponè ſequuntur, vel ad la hærent: pro duplici aſpectu: Vegetium video & hoc ſenſu dixiſſe, libro II. cap. XV. Sed enim, ut to loco quanti milites ordinari poſſint & ſoleant mus, opus prænoſcere ſpatium, quod inter eos fi Polybius noſter expreſſit, cum Romana arma e tiam componit cum Macedonicis: ἵσαται μὲν οὖν ἐν τ σὶ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ Ῥωμαῖοι *Conſiſtunt igitur in tribu dibus una cum armis etiam Romani.* Significat Romanos quam Macedonas, *tres pedes* ſpatii hat idque utrimque, à latere & à tergo. Ita enim ad *gladii ſcutique uſum commodum, debere eos habere ſpa ut minimum, tres pedes,* κατ' ἐπιστάτην καὶ κατὰ παραστάτην ut loquitur: *inter ſubſtitem, & inter adſtitem*: quod tergo & ad latus. Vegetius paullum diverſe *li armati,* inquit, *indirectum ternos pedes inter ſe confueverunt, hoc eſt in mille paſſibus; mille ſexcen ginta ſex pedites ordinantur in longum: ut nec acies ceat, & ſpatium ſit arma tractandi. Inter ordinem & ordinem à tergo in latum, ſex pedes diſtare volue ut haberent pugnantes ſpatium accedendi & recedendi hementius enim cum ſaltu curſuque tela mittuntur.* in directum, ut ipſe ait, ſive κατὰ παραστάτην cum bio, *pedes* dat *ternos*, & in hoc conſentiant: inter nes, id eſt, inter præſtites & ſubſtites, duplicat & *ſex pedes.* Atqui Polybius & hic non niſi *ternos.* cilies, quod Polybius de pugna propinqua & in bus loquitur; Vegetius aſpicit magis longinquam, cum jacula emittuntur. Hic autem pluſculo ſpacio pus: ſed poſtea coëunt & ſe denſant. Semel hæc ad univerſam inſtructionem ſunto: & Imaginem communis hujus pugnæ pingo, ſed ad numeros Polybi nos.

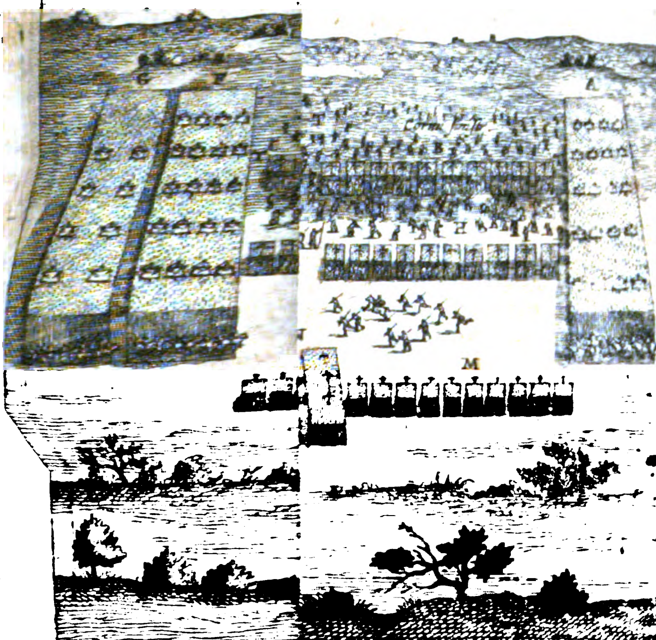
Spatium inter ſingulos. Lib. XVII

Diſſenſio Vegetii à Polybio. Lib. III. cap. XIV.

ICONISMUS

Digitized by Google

AE.

A. Equites ſociorum utriuſq; alae . . . .
cornu viginti Turmae . u Tribb.

B. Haſtati ſociorum Alae ſiniſtr...m .

C. Haſtati legionis ſecundae .nte

D. Haſtati legionis primae

E. Haſtati ſociorum Alae dextr...ae . .

R. Extraordinarij pedites , ut ante .
alterius Alae .

S. Triarij ſociorum .

T. Velites ſparſi ante ...t per
intervalla

V. Legatus qui praeeſt cornu

Digitized by Google

DECLARATIO ICONISMI.

ACIES media *legiones duas habet: quarum honeſtior ad dexteram. Sic Hirtius bello Hiſpanienſi*: Hîc Decumani ſuum locum, cornu dextrum tenebant, ſiniſtrum tertia & quarta legio. *Ipſe Cæſar acie Pharſalicâ*: Cæſar ſuperius inſtitutum ſervans, decimam legionem in dextro cornu collocaverat. *Inſtitutum id eſt morem in diſponendo. Atque hoc eximia virtus ejus legionis faciebat: alioqui vel dilectu in ordine poſitæ, ut* Prima, Secunda, Tertia: *vel ſorte, ad vitandam æmulationem. Tacitus*: Dum legiones de ordine agminis ſortiuntur, equites prorupere. III. Civil. II. Hiſt.

SOCII, *ſunt in cornibus: ſive per Manipulos, ſive magis per cohortes diſpone. Ii numerum legionum (ob detractiones) non æquant: ſed ſubventio ab Extraordinariis, quos à tergo iis junxim. Et ſane junctim ita pugnaſſe lego. Ut in Livii* XXVII. Cedere inde ab Romanis dextra Ala & Extraordinarii cœpere. *Iterùm* XXXV. Siniſtra Sociorum Ala & Extraordinarii in primâ acie pugnabant. *Iſtæ enim Alæ de peditibus capiendæ.*

EQUITES *ad latera paullum prominentes, ut ſolent. Diviſi in turmas ſuas intellegi debent: & ſæpe ſeorſim Romani, ſeorſim Sociales.* Extraordinarii *equites tamen Romanis jungi poterunt, quia hi pauciores, & Socii excedebant. Facile hæc ἀναλόγως diducere & partiri, ſiquis intendet.*

INTERVALLA agminum *aliqua, & aliàs alia, pro locis cujuſque. In Cæſare obſervo, ubi ipſe atque Afranius aciem ſub caſtris inſtruunt, hæc verba*: Non amplius pedum millibus duobus ab caſtris caſtra diſtabant. Hinc duas partes Acies occupabant duæ, tertia vacabat ad incurſum. *Conſidera, videbis in quaque trium partium paullo plus quàm ſtadium, ſive* DC. *pedes, eſſe: ergo tota una Acies, cum ſuis intervallis, interdum non plus occupavit. Simile ex altero ejus loco erue,* III. Civil. Pompejus, *inquit*, exercitum pro caſtris conſtituerat, ſic ut tertia Acies vallum contingeret, omniſque ejus exercitus telis ex vallo adjectis poſſet protegi. *Atqui multæ ibi legiones: nec tamen profunditas major, quàm ut intra teli ictum eſſent. Is autem jactus, nec in ſagittis quidem, Stadium excedit, imò ſæpe nec pertingit. Ergo vere diximus, atque hîc oſtendimus, in longum magis quàm denſum veterum Acies inſtitutas.* I. Civil.

AQUILAS *in Triariis poſui. & juxta Imperatorem, Tribunorum quoſdam, & Evocatos Ablectoſque. Si non omnia tam expreſſe è verbis noſtris hîc aut alibi expleantur. Nam ſculptores (ut ſemel moneam) non ſemper pro noſtrâ mentem ſuam & manum aptant. Quòd ſi Aquilæ etiam in Principibus ponendæ: fiat. & mutanda mutentur. Omnia minuta, & quidquid minutum occurrit, in ſcripto ediſſerere difficile eſt.*

AT nos pergamus porrò, & exemplum etiam p[...] unius aut alterius ex inferiore ævo habe. Prius C[...] rianæ cum Afranio: etſi non pugnæ propriè (nec eni[...] manus ventum) ſed inſtructionis ad pugnam, quæ [...] batur. Cæſar ipſe ſic deſcribit:

CAES. 1. Civil. *Acies erat Afraniana duplex, legiò* v. *&* III. *in ſu[...] locum alariæ cohortis obtinebat. Cæſaris triplex, ſed pr[...] aciem quaternæ cohortes ex* v. *legione tenebant, has ſub[...] riæ ternæ, & rurſus aliæ tòtidem ſuæ cujuſque legionis [...] quebantur. Sagittarii funditoréſque mediâ continebantur [...] equitatus latera cingebat.*

Depravatus Cæſar. Res perobſcura videtur, & eò magis quia parum pur[...] ba. Scribitur, *acies Afraniana duplex legio* v. *&* III. *i[...] ſidiis*. Quid? Eóne ſenſu, ut una legio quinta in fronte[...] rit, altera in ſubſidiis ut ſolent alariæ cohortes? An [...] placet cum Faërno (viro & Critico bono, quod ſc[...] mihi probant) reſcribere, *duplex ex legione primâ & t[...] in ſubſidiis locum alariæ cohortes obtinebant.* In parte m[...] veriuſque, fateor: ſed utrovis modo, duæ tantùm le[...] nes Afranio tribuuntur, falsò. Ille verò quinque ha[...] quod ex Cæſaris priore ſcriptione certum eſt: imò[...] ſeptem, ſi emendata eſt epitoma Liviana. Sed ſunto [...] que: & legamus igitur. *Acies erat Afraniana du[...]*

Is correctus *legionum quinque, & in ſubſidiis l. a. cohortes obtinebant.* [...] eſt ſenſus. Afranius duplicem aciem ſtruxit. Prior[...] è quinque legionibus diſtincta, altera ſubſidiaria è [...] hortibus alaribus ſive ſociis, nempe Hiſpanis. Hos [...] grandi numero Afranius conſcripſerat, habentque a[...] hortes circiter *octoginta* quod è prioribus item Cæſar[...] conſtat. Ergo quia numero æquabat ferè octo legio[...] pro legionibus iis eſt uſus in acie ſecundâ. Quid a[...] Cæſar? Ipſe triplicem ita ſtruxit.

„ *Primam aciem quaternæ cohortes ex quintâ legione t[...] bant.*] Si hæc ſequeris, non niſi pauculæ cohortes in [...]

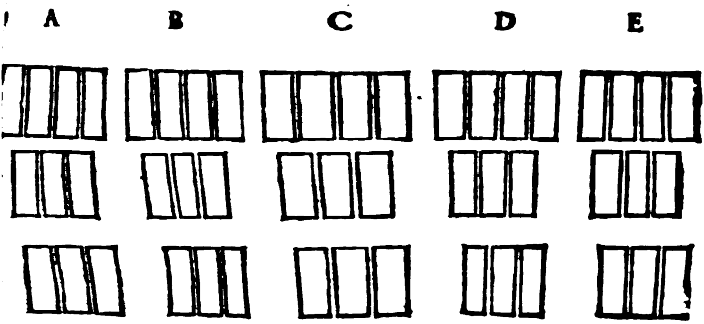
Rejecta vulgata lectio. acie erunt, impar valdè numerus pro Afranii: & f[...] etiam pro copiis, quas Cæſar tunc habebat. Nam & [...] legiones quinque fuerunt, nec eâ parte vincebatur: [...] auxilia exigua aut nulla habebat, eoque artificiosâ [...]

Vera repoſita. ſione ſe munivit, & copias locavit. Lege igitur: *qua[...] cohortes ex quinque legionibus*, & ſcito numerorum e[...] rem eſſe. Diſpoſitio talis. In primâ acie quinquies [...] ternæ cohortes, in ſecundâ quinquies ternæ, in terti[...] tidem: atque addit, *ſuæ cujuſque legionis*. Id eſt, quam[...] unam legionem ſic in tres partes diviſam, ut primâ [...] habuerit quattuor cohortes, ſecundâ & tertiâ ter[...]

N

Digitized by Google

Nihil verius aut clarius: & nónne bis ternæ, & ſemel quaternæ cohortes, legio una ſunt? Diſpoſitio autem haud dubie cohortium fuit obliqua, cum intervallis ſuis, & ad inſtar manipulorum. Addit de Sagittariis, qui in mediâ acie: hoc eſt vel in medio totius vel in Partium intervallis. Equites ad latera, de more. Ecce delineabo craſsè hanc aciem, nequid erres.

A. *ſignat legionem primam, cujus ſunt ſubſitæ cohortes: B. ſecundam, & ſic deinceps.*

Altera explicanda mihi pugna & inſtructio ejuſdem Cæſaris in Pompejum campis Pharſalicis. Ea pugna magna, inter magnos duces, ultima in libertate & pro libertate: Cæſaris verba plura ſunt, excerpam quæ meæ rei.

Cæſar cùm Pompeii caſtris appropinquaſſet, ad hunc modum aciem ejus inſtructam animadvertit. Erant in ſiniſtro cornu legiones duæ, traditæ à Cæſare ex Sctº. initio diſſenſionis. Harum una prima, altera tertia appellabatur. In eo loco ipſe erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis legio conjuncta cum cohortibus Hiſpanis; quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant locatæ. Has firmiſſimas ſe habere Pompejus exiſtimabat. Reliquas inter aciem mediam cornuaque interjecerat, numeroque cohortes centum decem expleverat. Hæc erant millia quinquaginta quinque. Evocatorum circiter duo millia, quæ tota acie diſperſerat: CAES. III. Civil.

Iſta verba priùs luſtranda bræviter ſunt, verè inquam luſtranda alibi & purganda. Ait:

„ *Altera tertia appellabatur.*] Ineptè hoc, *appellabatur:* nec unquam ita ipſe Cæſar. Qui hoc fecit, quaſi de ævo veteri locutus eſt, & cum jam non iſtæ appellationes. Sed

hoc & alia vitia aut interpolationes crebrò nos in Ca deprehendimus, & protrahemus unà cum ipſo, ſi D volet. Nunc de re. *Tertia*, inquit. Imò *Quarta* eſt Lucan

De cognomine legionis dubitatum.

——cornus tibi cura ſiniſtri
Lentule cum primâ, quæ tum fuit optima bello,
Et quartâ legione datur.

Poëtam hoc ignoraſſe, aut neglexiſſe? Non ſolet in h libus, & hiſtoricâ fide agit. Ego verò numerum ejus in ſarem admiſerim: hoc magis, quòd Commentarii iſti in eodem numero vacillant. Nam quæ hîc eſt *terti* ſcribitur in octavo Gallicorum, *decimaquinta. Ex ſi mero*, inquit Hirtius, *decimamquintam ex Sc. tradi jubet.*

„ *In eo loco ipſe erat Pompejus.*] Diſſentiunt Plutarc Appianus, Lucanus: quos vide. Cæſari in hac re cur no creditum? An ipſe mente totus in pugnam parum c hæc animadvertit? Et vidit ibi fortaſſe Pompejum, ſed ſubſtitit & aliò mox ivit? An hæc etiam corrupta?

„ *Cum legionibus Syriacis.*] Quæ duę. Initio hujus *Exſpectabat cum Scipione ex Syriâ legiones duas.*

Cohortes Hiſpanienſes.

„ *Cum cohortibus Hiſpanis.*] Cave imponat tibi, & tes Hiſpanos gente fuiſſe. Non. Nec is honos vel for mis exteris, ut inter legiones locentur & pugnent. I legit Romanas cohortes, ſed quę in Hiſpaniâ fuerant Afranio, & ab eo traductæ ad Pompejum erant: aptiu dixiſſet *Hiſpanienſes.* Veteranus haud dubiè miles, & quiæ illarum legionum, quæ partim Cæſari adhæſer partim domum iuerant relictis ſignis.

„ *Traductas ab Afranio docuimus.*] Nuſquam in libris doctum, qui & aliàs mutili.

„ *Has firmiſſimas ſe habere.*] Non ad cohortes tan refert, ſed ad legiones omnes dictas: quæ veteranæ cet fuerunt.

„ *Reliquas.*] Nempe quinque legiones tironum. ipſo Cęſare, qui Pompeio cohortes cx. tribuit: ergo le nes undecim. De hac locaturâ Frontinus: *Legiones ſe dùm virtutem cujuſque firmiſſimas in cornibus & in medi locavit, ſpatia his interpoſita tironibus ſupplevit.* Sed quo ſu *ſpatia interpoſita ſuppleta* dicit Frontinus; aut Cæſar *giones reliquas interjectas*? An ut in fronte ſimplici unde iſtæ legiones fuerint? An ut, more manipulari illo, quinque introrſum paullò reductæ & ad ſpatia appo fuerint? Mihi hoc aptius videatur, & ut triplex illa a maneat diſtincta, fortaſſe alioqui confundenda: etſi ve tamen in priorem etiam mentem eunt.

Lib. II. cap. IV.

„ *Hæc erant millia quinquaginta quinque.*] Negant P tarchus & Appianus, qui de *quadraginta quinque* milli magis dicunt. Nam Plutarchus Cæſarem habuiſſe xx

mill

Digitized by Google

millia ſcribit, Pompejum paullò *plus altero tanto*. Eſt etiam in optimo Torrentii (Antiſtitis noſtri in religione & doctrinâ) libro, XLV. *millia* palàm ſcriptum. Atqui undecim legiones fuiſſe diximus. Quid tum? Sex veteranæ fuerunt, eoque parum plenæ: ſed nec tironum illo ævo tam grandes. Argumentum e pluribus Cæſaris locis, ſed & ex iſto: cùm ſuas copias ſcribit non niſi XXII. *millium* fuiſſe. Atqui habuit *octoginta cohortes*, id eſt legiones octo. Ergo nec *ternulenæ* ſingulæ fuerunt, ſcilicet quia prœliis acciſæ & veteranæ. *Media aut parva legiones veteres.*

„ *Totâ acie diſperſerat.*] Hoc verò notandum eſt. Et colligas evocatos in acie certum locum non habuiſſe, ſed ut circa Imperatorem ſtetiſſe quoſdam, aut majorem partem per manipulos varie ſparſos: idque in fronte juxta Centuriones, reliquis regimen & exemplum. Nunc Cæſaris aciem videamus, & lege hæc verba: *Evocatorum loci.*

Cæſar ſuperius inſtitutum ſervans, decimam legionem in dextro, nonam ſiniſtro collocaverat, tametſi erat Dyrrhachinis prœliis vehementer attenuata. Huic ſic junxit octavam, ut pæne unam è duabus efficeret, atque alteram alteri præſidio eſſe juſſerat. Cohortes in acie habebat octoginta, quæ ſumma erat XXII. ∞. *Siniſtro cornu Antonium, dextro P. Sullam, mediâ acie Cn. Domitium præfecerat, ipſe contra Pompejum conſtitit. Simul his rebus animadverſis quas demonſtravimus, timens ne à multitudine equitum dextrum cornu circumveniretur, celeriter ex ternâ acie ſingulas cohortes detraxit, atque ex his quartam inſtituit.* CÆS.

„ *Huic ſic junxit octavam.*] Cæſar numero legionum non tam potens quàm Pompejus, robore præpollebat. Itaque ad ejus exemplum aciem triplicem quidem inſtruxerit, ſed non legionibus ſic denſavit. Dumtaxat ſiniſtro cornu duæ fuerunt, eæque ſemiplenæ: medio, & dextro, utrobique una. Superſunt ergo quattuor etiam legiones, ubi locandæ? Nihil ipſe dixit, quod miror. Sed cogitandum, ab eodem Pompeii exemplo, fuiſſe interjectas, aut ſubjectas. Sed addit:

„ *Ex ternâ acie ſingulas cohortes detraxit, & ex his quartam inſtituit.*] Legendum, *ex ternâ acie ſenas cohortes*. Senas dico, & ita palam Plutarchus, ἀπὸ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἓξ σπείρας: *ab extremo agmine ſex cohortes*. Et in Pompejo: σπείρας ἓξ ἀπὸ τῶν ἐπιταγμάτων: *cohortes ſex ex ultimis aut ſubſidiariis*. In Frontino quoque is numerus: *ſex cohortes*, inquit, *in ſubſidio tenuit, ſed dextro latere converſas in obliquum*. De quo ſitu etiam Lucanus: *Correctio. Cæſar.*

—*tenet obliquas poſt ſigna cohortes.*

Digitized by Google

Atque hæc eſt quarta illa acies, victoriæ ejus cauſſ traxit autem eas binas è quaque acie ultimâ: atque ctè ſcriptum, *ex ternâ acie* (aut *tertiâ.*) Si tamen e etiam ſcribas, haud malè. Miramur Florum has C *norum cohortes* appellare: quas Cæſar quidem oſte

Lib. I. cap. III. ipſis legionibus detractas. Lubet Frontini verba ſuper utraque hac acie: *Cn. Pompejus adverſus C rem Palæpharſali triplicem inſtruxit aciem, quarum denos ordines haberent in latitudinem. Legiones ſec virtutem cujuſque, in cornibus & in medio collocavit, ſp interpoſita tironibus ſupplevit. Adverſus hanc ordina Julius Cæſar & ipſe triplici acie diſpoſitis in fronte legi ſiniſtrum latus ne circuiri poſſet, admovit paludibus.*

Frontinus explicatus. quòd ait, *denos ordines habuiſſe ſingulas Pompeii acie titudinem.* Quo id ſenſu? Opinor, hoc vult: cùm que acies duas legiones haberet; in fronte quinas nas cohortes ſtetiſſe, aliis quinis & quinis ſubjunctis que ita factos decem ordines ut appellat, ſive ſeries ſut ſtrigas. Non enim tam diſtinctè in manipulos hîc ubi tantus legionum numerus; ſed nec fortaſſe in l tos, Principes, Triarios. Nimis accuratè. Imò ve ut poſt Sullam & ſocios receptos, nomina quide in Ordinibus manſerint & Centurionibus: vix habuerint in acie ipſâ. Appello ad Cæſarem, Ta & illos ſcriptores, nuſquam locatam aciem ſigna reperies: ſed per cohortes aut legiones diviſam. Magiſter, hoc de Ordinibus in Frontino ſubobſcur dictum, recipe & ediſſere. LIPS. Dico, in quaque l ne quinque cohortes ſtetiſſe in fronte, & quinque ras in ſubſidiis: cùm autem duæ legiones in quaq cie, ſurgunt deni illi Ordines Frontini, id eſt coh Nam lineas ipſas virorum ſingulas, Ordines ſi hîc vulgato more appellem; valde hæream, & omnes legiones non niſi triginta viros habuerint in fronte. nino moleſtus Frontini locus, an & ſuſpectus? Et fo ſe, *in altitudinem* melius apud eum ſcribi. Etſi nec ca funditas magna, pro numero quidem copiarum. An ta numeralis prava eſt, & pro X. *denariâ* notâ, hæc tima ∞. *millenaria* ſubſtituenda eſt? Ita eſſent tria lia virorum in fronte. Heu tenebras meas, aut re veterum! quas revera per leves conjecturas, & lacia veſtigia, venamur.

DIA

DIALOG. IX.

Allocutio exercitus ante pugnam, de ſuffragio & refragio militari.

C jam abſoluimus totum hoc de Acie : ipſa ſtructa eſt, Signa diſpoſita, Forma expoſita : quid ſupereſt niſi pna ? Quæ jam manuum eſt, non verborum. Ergo amus. Aud. Enimuerò frigida hæc tua pugna, & in magnâ ſpe victoriæ. Lips. Quid jam ? Aud. Non m vides ? Languent tui milites, non *Alloquio*, non *ſico* à te excitati. Et cur ſollemnia omiſiſti militiæ Ronæ ? Lips. Homo audacule, & cur edictum ate tum Dictatoris ? Quod pro numine ſemper obſerva- n non ignoras. Nónne paullò antè vetui ſubjice- ant interpellare ? Age lictor, ſtringe ſecurim. Aud. rritus exſpecto, nec à Papirio hoc ego Fabius Ro- m fugero. Quid fugero ? Imò ut Diogenes olim Cy- us, cùm aſſectaretur aſſiduè Antiſthenem & vel invi- dhæreret, atque ille tandem baculum etiam tolleret ninaretur, *Percute*, inquit, *vel ſic maneo* : idem ego mi ctor, *Cæde non cedam*. Lips. Tu quidem Canius mi- *ideris*, & ludens ac cavillans ire ad mortem. Aud. dò ne canis. Lips. Imò & canis : uſque eò enim nis aut latras, donec auferas. Aud. Ergo unum hoc m ſermonis fruſtulum, & das me in ſoporem. Spondeo, hunc diem quieſcam. Lips. Faciundum eſt, ut vi- o : ſed cum tuâ lege. Attamen conſidera, an non line & orbitâ nos removes crebrâ hac interpellatione ? d. Imò in ipſam adeò repono. Nam profectó poſt actam aciem, aut ſub id tempus, duo illa fere ſecuta. ps. Ergo accipe ô avide Cerbere & has offas : priorem *Allocutione*. Sic appello, cùm Imperator affatur publicè s milites, & retinet aut impellit. Retinet, aliquando nis aut propere geſtientes ; impellit, tardantes aut ti- ntes. Ad ſummam, format in quacumque re & do- t. Utile haud dubiè vetus hoc inſtitutum, hodie ut alia miſſum, & cùm licet illud Spartani cujuſpiam uſurpare, Ἐπὶ τὰ καλά. Utile inquam. Cùm Imperator conſilio ſæpè eloquio validus, & ſemper auctoritate, ſuos com- oſitâ oratione excitaret, & vel timidis robur ac vires ret. Ab illo autem ardore ad pugnam : rectâ ibant, m præſentia Imperatoris adhuc in oculis, & verba in ribus verſarentur. Mihi certum eſt, acies aliquot erectas, ad victoriam firmatas, ſolâ hac concione. Sed quâ

Perierant? honeſta. Fructus alloquii.

Digitized by Google

Atque hæc eſt quarta illa acies, victoriæ ejus cauſſa. D traxit autem eas binas è quaque acie ultimâ: atque ita r ctè ſcriptum, *ex ternâ acie* (aut *tertiâ.*) Si tamen *extren* etiam ſcribas, haud malè. Miramur Florum has *Germ* *norum cohortes* appellare: quas Cæſar quidem oſtendit e ipſis legionibus detractas. Lubet Frontini verba adde ſuper utraque hac acie: *Cn. Pompejus adverſus C. Cæſ rem Palæpharſali triplicem inſtruxit aciem, quarum ſingu denos ordines haberent in latitudinem. Legiones ſecundù virtutem cujuſque, in cornibus & in medio collocavit, ſpatia l interpoſita tironibus ſupplevit. Adverſus hanc ordinationem Julius Cæſar & ipſe triplici acie diſpoſitis in fronte legionibu ſiniſtrum latus ne circuiri poſſet, admovit paludibus.* No quòd ait, *denos ordines habuiſſe ſingulas Pompeii acies in l titudinem.* Quo id ſenſu? Opinor, hoc vult: cùm qu que acies duas legiones haberet; in fronte quinas & qu nas cohortes ſtetiſſe, aliis quinis & quinis ſubjunctis: a que ita factos decem ordines ut appellat, ſive ſeries & v lut ſtrigas. Non enim tam diſtinctè in manipulos hîc divi ubi tantus legionum numerus; ſed nec fortaſſe in Haſt tos, Principes, Triarios. Nimis accuratè. Imò vereor ut poſt Sullam & ſocios receptos, nomina quidem iſt in Ordinibus manſerint & Centurionibus: vix uſu habuerint in acie ipſâ. Appello ad Cæſarem, Tacitu & illos ſcriptores, nuſquam locatam aciem ſignate ſi reperies: ſed per cohortes aut legiones diviſam. Au Magiſter, hoc de Ordinibus in Frontino ſubobſcurè à dictum, recipe & ediſſere. LIPS. Dico, in quaque legio ne quinque cohortes ſtetiſſe in fronte, & quinque alte ras in ſubſidiis: cùm autem duæ legiones in quaque a cie, ſurgunt deni illi Ordines Frontini, id eſt cohorte Nam lineas ipſas virorum ſingulas, Ordines ſi hîc pr vulgato more appellem; valde hæream, & omnes iſt legiones non niſi triginta viros habuerint in fronte. Om nino moleſtus Frontini locus, an & ſuſpectus? Et forta ſe, *in altitudinem* melius apud eum ſcribi. Etſi nec ea pro funditas magna, pro numero quidem copiarum. An no ta numeralis prava eſt, & pro X. *denariâ* notâ, hæc fini tima ∞. *millenaria* ſubſtituenda eſt? Ita eſſent tria mil lia virorum in fronte. Heu tenebras meas, aut rerum veterum! quas revera per leves conjecturas, & fal lacia veſtigia, venamur.

Lib. I. cap. III.

Frontinus explicatus.

DIAL.

Digitized by Google

DIALOG. IX.

Allocutio exercitus ante pugnam, de ſuffragio & refragio militari.

AC jam abſoluimus totum hoc de Acie: ipſa ſtructa eſt, Signa diſpoſita, Forma expoſita: quid ſupereſt niſi pugna? Quæ jam manuum eſt, non verborum. Ergo mittamus. Aud. Enimuerò frigida hęc tua pugna, & non in magnâ ſpe victoriæ. Lips. Quid jam? Aud. Non enim vides? Languent tui milites, non *Alloquio*, non *Claſſico* à te excitati. Et cur ſollemnia omiſiſti militiæ Romanæ? Lips. Homo audacule, & cur edictum à te ſpretum Dictatoris? Quod pro numine ſemper obſervatum non ignoras. Nónne paullò antè vetui ſubjicere, aut interpellare? Age lictor, ſtringe ſecurim. Aud. Interritus exſpecto, nec à Papirio hoc ego Fabius Romam fugero. Quid fugero? Imò ut Diogenes olim Cynicus, cùm aſſectaretur aſſiduè Antiſthenem & vel invito adhæreret, atque ille tandem baculum etiam tolleret & minaretur, *Percute*, inquit, *vel ſic maneo*: idem ego mi doctor, *Cæde non cedam*. Lips. Tu quidem Canius mihi videris, & ludens ac cavillans ire ad mortem. Aud. Modò ne canis. Lips. Imò & canis: uſque eò enim gannis aut latras, donec auferas. Aud. Ergo unum hoc etiam ſermonis fruſtulum, & das me in ſoporem. Spondeo, in hunc diem quieſcam. Lips. Faciundum eſt, ut video: ſed cum tuâ lege. Attamen conſidera, an non ordine & orbitâ nos removes crebrâ hac interpellatione? Aud. Imò in ipſam adeò repono. Nam profectó poſt ſtructam aciem, aut ſub id tempus, duo illa fere ſecuta. Lips. Ergo accipe ô avide Cerbere & has offas: priorem de *Allocutione*. Sic appello, cùm Imperator affatur publicè ſuos milites, & retinet aut impellit. Retinet, aliquando nimis aut propere geſtientes; impellit, tardantes aut timentes. Ad ſummam, format in quacumque re & docet. Utile haud dubie vetus hoc inſtitutum, hodie ut alia omiſſum, & cùm licet illud Spartani cujúſpiam uſurpare, * Ἔρδε τὰ καλά. Utile inquam. Cùm Imperator conſilio & ſæpè eloquio validus, & ſemper auctoritate, ſuos compoſitâ oratione excitaret, & vel timidis robur ac vires daret. Ab illo autem ardore ad pugnam: rectà ibant, cùm præſentia Imperatoris adhuc in oculis, & verba in auribus verſarentur. Mihi certum eſt, acies aliquot erectas, & ad victoriam firmatas, ſolâ hac concione. Sed quâ

**Pederant honeſta.*

Fructus alloquii.

ea formâ? Videamus. Sæpè interequitans ordines;
affatus eos eſt, ſub ipſam pugnam: ſæpè in caſtris &
te egreſſum. Aliquando etiam extra ſuſpicionem omn
pugnæ, ſiqua ſeditio aut querela, aut alius animor
Allocutio in Tribunali. morbus, cui ſermone mederetur. Sed cùm in caſtris,
etiam in ipſo campo interdum, fiebat in Tribunali, qu
è ceſpite ſubitò erigebant Altior enim eſſe Impera
debebat, & ad auditum faciliorem ac latiorem, tı
ad auctoritatem. E ceſpite dixi Tribunal fuiſſe, e
in Hibernis fortaſſe etiam à lapide nihil vetat: ſed ill
I. Annal. ferè ſollemne, & e militiæ ritu reperio. Tacitus de ſe
tioſis: *Congerunt ceſpites, exſtruunt Tribunal.* Lucar
Lib. V. de Cæſare:

---- ſtetit aggere fulti
Ceſpitis intrepidus vultu.

Statius, de Bolano:

Hîc ſuetus dare jura pater, hoc ceſpite turmas
Affari.

In Nerone. Dio, de Boundicâ reginâ Britanniæ: Καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ βῆ[μα]
ἐκ γῆς ἑλώδους ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ τρόπου πεποιημένον: *Et conſcend*
tribunal è terrâ paluſtri, Romanum in morem factum. Mu
lier ſcilicet illa plus cordis habuit, quàm multi viri: & m
litem ſuum non duxit ſolùm, ſed publicè affata eſt & in
Milites ordinati in audiendo. ſtruxit: idque Romano ritu, in ceſpite, ut Dio notat. Cir
autem hunc ceſpitem ſive tribunal, milites diſpoſiti no
confusè, nec ut quiſque accurrerat, ſed per manipulos &
I. Annal. turmas. Germanicus Cæſar apud Tacitum, *Concionem*
quia permiſta videbatur, diſcedere in manipulos jubet; vexill
præferri, ut id ſaltem diſcerneret cohortes. Ubi & vexilla pr
lata notes, id eſt Signa manipulorum turmarumque, &
ipſarum legionum. Plinius in laudatione Trajani: *Mult*
poſt ſæcula Tribunal viridi ceſpite exſtructum, nec faſcium tan
tùm ſed pilorum ſignorumque honore circumdatum. Laudat i
* Nec malè *horrere.* Trajano, quod is quoque ritu priſco militem affatus ſi
ritu, qui exoleverat ſub Domitiano & ejuſmodi ignav
Affatus autem, inquit, *in ceſpite*: quem non cum faſcibus l
ctores ſolùm adſtarent, ſed circumſtarent milites cum P
De bell. Gildon. lis & Signis. Ergo armati: & ſic Claudianus:

Dictis ante tamen Princeps confirmat ituros,
Aggere conſpicuus. Stat circumfuſa juventus
Nixa haſtis, pronaſque ferox accommodat aures.

Signa autem anteſtabant, & juxta ea Centuriones & D
ces: etſi Legati & Tribuni fortaſſe à lateribus illi aut ter
Lib. XVII. go. In figurâ mox videbis. Ammianus de Conſtantio
Tribunal inſiſtens, ſigniſque ambitus & aquilis, & agmin
Lib. XXIII *multiplicium poteſtatum, bis exercitum allocutus.* Idem de
Juliano: *Ipſe aggere glebali aſſiſtens coronaque celſarum cir-*
cumda-

Digitized by Google

ſumdatus poteſtatum, talia ſereno ore diſſeruit. Vides *Aggerem*, vides Signa, vides poteſtates ſive Duces. Etſi legas etiam vocatos milites in concionem ad ipſa ſigna: id eſt ad Principia: cum nempe in caſtris affatio eſſet. Ibi quippe ante Prætorium, ut dicam in re caſtrenſi, ipſum Tribunal. Hoc ſenſu Lucanus de Cæſare:

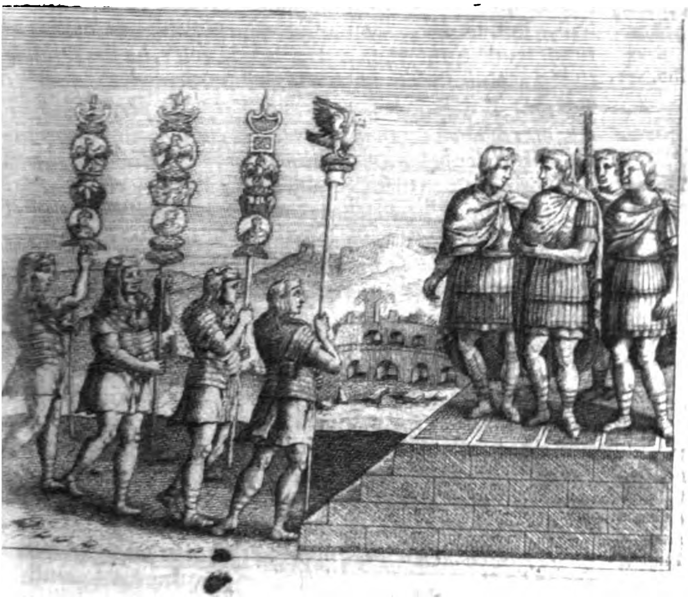
Convocat armatos extemplo ad ſigna maniplos. Lib. 1.

Sed nota & inibi, cum armis conveniſſe. Iſta in Nummis & lapidibus ſic expreſſa.

Digitized by Google

Clamor in aſſenſu. Tale igitur alloquium : quid in eo amplius? Approba aut improbatio, & utrumque per ſua ſigna. Veteri q

Lib. VII. dem ritu reperio clamorem in aſſenſu, & dextras ſubla contrà, fremitum aut mœſtam taciturnitatem. Livio : *Omniaque ea ingenti alacritate per clamorem lit trem indicem omnium aſſenſus agebantur.* Idem ſ ptor in ipsâ Ducis oratione: *Si jam ſatis animi eſt de*

Lib. II. *nique placet, agite dum, clamorem qualem in acie ſubl ri eſtis hîc tollite, indicem voluntatis virtutiſque veſt* Atque adeò appellat hunc communiter *aſſenſum milita* alibi : *Hoc ſilentium milites, omiſſo militari aſſenſu, in me diendo ſervandum eſt. Ubi ſententiam meam peregero, quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti tranſib* Noluit enim Dux ibi clamorem, quia hoſtes fallendi era & pro militari Senatorium aſſenſum uſurpavit. Valer Flaccus ad hunc ritum :

-- --- oritur clamor dextræque ſequentum
Verba ducis.

Item Dextra elata Ubi & Dextras elatas habes, ut in Lucano:

Lib. I.

——— his cunctæ ſimul adſenſere cohortes,
Elataſque altè, quæcumque ad bella vocarent,
Promiſere manus.

Appoſito ſanè ſigno : ſiquidem manibus peragendu

Vel arma concuſſa. plerumque erat quod incitabantur. Sed & tertium a ſenſus genus exſtat, Concuſſio armorum: ſic, ut haſtis f

Lib. XX. rirent ſcuta. Ammianus : *Hac fiduciâ miles, haſtis ferien*

Lib. XVI. *clypeos, ſonitu adſurgens ingenti, uno propemodum ore dict favebat & cœptis.* Idem alias : *Nec finiri perpeſſi quæ d cebantur, ſtridore dentium infrendentes, ardoremque pugn di haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem duci exoraban*

Lib. XV. Diſſentire tamen idem & abire à ſe videtur, cùm ſcrib *Militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes, qu eſt proſperitatis indicium plenum (nam contrà cùm haſtis cl pei feriuntur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo qua toque gaudio Auguſti probavêre judicium.* Satis palàm quide dicit, *haſtis ſcuta ferire*, in diſſenſu & itâ eſſe, in aſſenſu favore, *ſcuta genibus illidi.* Sed credo conciliari ſi dixeri aſſenſum eum per iracundiam, bonum optabilemque hoſtem eſſe : itàque accipi, cùm Imperator de pugn aut acie affatur. At contrà infauſtum hoc idem, cu

Vel eadem ſublata. aliâ de re allocutio, & in quâ animis iriſque nihil opu Invenias & paullò aliter aſſenſum hunc indicatum in e

Vel cum crepitu mota. dem ſcriptore videlicet ſublatis ſcutis. Ut libro XXIII. *Co cluſâ oratione prœliator miles exſultans, ſublatis altiùs ſcuti*

Lib. XXIV *nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat ſub Imperator* Quod ſimile eſt illi de ſublatis Dextris. Iterùm etiam al ter, in crepitu armorum. *Hac modeſtâ Imperatoris oration*

delin

Digitized by Google

acclamabat pro tempore miles, auctoritatem ejus ſublimitatemque cordis conſenſu extollebat in cælum. Quod cùm vere atque ex animo dicitur ſolet amor ex crepitu levi monſtrari. Sed hæc talia profecto non priſci nimis nec mere Romani ritus: ab exteris & barbaris cenſeo manaſſe. Germani quidem & Galli ſic factitarunt ab antiquo. Tacitus de illis: *Si diſplicuit ſententia, fremitu aſpernantur; ſi placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum genus aſſenſus eſt, armis laudare.* Iterùm de iiſdem: *Ubi ſono armorum tripudiiſque (ita illis mos) approbata ſunt dicta.* At de Gallis Cæſar: *Conclamat omnis multitudo. & ſuo more armis concrepat, quod facere in eo conſuerunt, cujus orationem approbant.* Germanorum hic ritus proprie. De morib. Germ. V. Hiſt. VII. Gallic.

DIALOG. X.

De Claſſico. De Tubâ, Lituo, Cornibus, Buccina, ſeorſim: item de Tympanis.

ALLOCUTIO finiit, *Claſſicum* excipit. Id eſt, cùm ſigna omnia pariter canunt, & militem vocant incitantque ad pugnam. Ducta vox a Claſſe, quòd ſono tali claſſes olim ad concionem vocabantur: ſive etiam, ipſa primitùs *à calando* (quæ Iſidori ſententia eſt) *calaſica*. Sanè vocari claſſico ſolere, verum eſt. Et ita Livius: *Conſul claſſico ad concionem vocat.* Simile in ipsâ urbe olim. Et in Lucillio lego: Claſſico concio advocata. Lib. VII.

Rauco conventionem ſonitu & curvis cogunt cornibus

Velit fortaſſe aliquis, *Rauco concionem*, cauſsâ verſus: etſi *conventio* in hac quoque re bona. Ritus valde antiquus: & Propertio ſi fides,

Buccina cogebat priſcos ad verba Quirites,

jam tum Romulæo illo ævo. Idem Dionyſius: Τὰς δημοτικὰς ὑπηρέται τινὲς κέρασι βοείοις ἐμβυκανῶντες ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον: *Plebem miniſtri quidam cornibus bovillis, id eſt buccinis, inſonantes ad Concionem cogebant.* Uterque de Buccina, cui *Claſſici* nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. *Claſſicum*, inquit, *appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt.* Sed & Seneca in Oedipo: Lib. II. Lib. II cap. XXII.

Sonuit reflexo claſſicum cornu.

Tamen contrà, ſoli etiam tubæ Suetonius adſcribit: *Raptâ ab uno tubâ, ingenti ſpiritu claſſicum exorſus eſt.* Sed in his talibus non aliquid eſt, quàm τὸ [illegible] σημαίνειν, *bellicum & incitatorium canere*, certis videlicet modis. Quod in pugna quidem legitima fiebat omni illo inſtrumento, & Cornuum & Tubarum. Fabius: *Quid autem aliud in noſtris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quantò eſt vehementior, tantò Romana in* In Jul. cap. XXXII. Claſſicum è pluribus ſonis. Lib. II. cap. XVIII.

bello

bellis gloria ceteris præſtat. Vegetius: *Quoties pugn… & Tubicines & Cornicines pariter canunt.* Video & Li… miſceri ab Horatio:

Lib. II. cap. XXII

Jamiam minaci murmure cornuum
Præſtringis aures, jam litui ſonant.

Ode I. lib. II.

Litui, quid. Diverſi à tuba.

Quid igitur iſti? diſtincti à cornu? Horatius facit, à t… Seneca:

In Oedipo.

Sonuit reflexo claſſicum cornu,
Lituuſque adunco ſtridulos cantus
Eliſit ære.

Nam facit *aduncâ* eſſe formâ, quæ non in Tuba. Lucanus aperte ſejungit:

Lib. I.

---- ſtridor lituum clangorque tubarum.

Sunt inter cornua.

Dixeris à ſimilitudine Auguralis litui appellatos, qu… extremo incurvus. Feſtus ita de noſtro, etſi alio c… mo: *Lituus, quod litiû ſit teſtis. Eſt enim genus buc… incurvæ, quo qui cecinerit, dicitur Liticen. Ennius. I… loci Lituus ſonitus effudit acutos.* Dat acutum ſonum, & Statius:

Lib. VI.

Et Lituis aures circumpulſantur acutis.

Stridulum Seneca, in verſibus datis. Et alibi idem: *J… tacet murmur grave claſſicorum,*
Jam ſilet ſtridor Litui ſtrepentis.

E quibus colligimus grandem aut patulum canalem hu… non fuiſſe. Nec male fortaſſe Chariſius: *Liticen à Litu… quod eſt genus tubæ minoris.* Fuit igitur medium aliqu… inter Tubam & Cornu: non rectum prorſus ut illa, n… totum incurvum, ut iſtud. Quin tamen confundant i… terim ſcriptores, haud abnuo. Ut Ammianus: *Voc… Lituorumque intonante fragore cohorruit*: de claſſico ipſo, … laxè ac diffuſe ea voce eſt uſus. Ut idem alibi: *Litui i… nerarium ſonant,* de tubis cornibuſque. Sed & ſæpiu… In Scholiaſte Horatii eſt, *Lituum equitum fuiſſe, ut pe… tum Tubam*: notabiliter, ſi vere AUD. Sed ipſa igit… Tuba quæ, & cujuſcemodi? LIPS. Hujuſce, cujus h… die apud Europæos fere vides. Ære directo ducta e… canali ad exitum latiore. Itaque Ovidius diſcriminat… Cornibus:

Lib. I.

Tuba forma.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

Et Juvenalis:

Cornicini, ſive hic recto cantaverat ære.

Neſcio, inquit, Cornicinem hunc an Tubicinem fuiſſ… dicam. Ex ære igitur, & talis. Hac cauſſa in Propei… tii verſu vidi qui mutarent,

Tuba ærea

Et ſtruxit querulas rauca per oſſa tubas.

Lib. IV.

Mutant, inquam, in *æra*: quod nolim nunc ego. Po… teſt enim laxe & κοινικῶς, per Tubam Cornu intellege…

Fortaſſe ex oſſe moſſa.

re: poteſt dicere, primas Tubas ab exemplo cornuum ſtructas: poteſt denique ſimpliciter capi, & aſſeri in ipſa tuba oſſeum aliquid fuiſſe, quod inſitum aut impactum ad ſonorem. Artemidorus dicet, qui de iis *qui in ſomnio tubâ canere viſi, id tale ſomnium*, inquit, *ægrotantes tollit.* σύγκειται γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀστοῦ καὶ χαλκοῦ: *compoſita eſt* Lib. I. cap. LVIII. *enim tuba ex oſſe & ære.* Subtilis interpretatio. Mortem tuba præſignificat. Quianam? quod ex oſſibus facta, notat in cineres & oſſa te iturum. Potuiſſet & alia addi, quod funera quædam elata ad tubam, ut jam nunc dicam. Iſta militaris tuba, eſt & alia ſacrorum diſpare uſu, neſcio an forma. Varro de ea: *Tuba* Tuba in ſacris. *à tubis, quod etiam nunc ita appellant tubicines ſacrorum.* Deducit à tubo ſive canali, quem referebat. De ea Feſtus: *Armiluſtrum, feſtum quo res divinas armati faciebant, ac dum ſacrificant tubis canebant.* Ipſe iterum Varro: *Tubiluſtrium appellatum, quod eo die ſacrorum tubæ luſtrantur.* Calpurnius in Eclogis.

Inter ſacra tubas, non inter bella ſonare.

Suidas: Σάλπιγξ, ἱεροπρεπὲς τοῦτο ὄργανον. ἱερεῖς γὰρ ἐχρῶντο τῇ σάλπιγγι: *Tuba, ſacrum hoc inſtrumentum, ſacerdotes nam utebantur tubâ.* Artemidorus: Σαλπίζειν, δοκεῖν σάλπιγγι τῇ ἱερᾷ, δούλους καὶ πάντας ἐν ὑπηρεσίᾳ ὄντας τῆς δουλείας ἐλευθεροῖ. ἴδιον γὰρ ἐλευθέρων τὸ ὄργανον: *Videri ſacra tubæ canere, ſervos & omnes qui in miniſterio aliquo, liberat & abſolvit. Proprium enim liberorum hoc inſtrumentum.* Ubi ſupra. Diſcis hinc & vile nihil in hac re fuiſſe, imo ſummates viros exercuiſſe. Ut in Dione *Nobanus conſul* Tuba digniores etiam utebantur. *tubâ canere ſolitus, & in ea re multus: prodigium tamen fecit, quod ipſis Kalendis anni cecinit, quaſi belli ſignum dediſſet.* Lib. LVII. De Tuba ſatis dictum, niſi vis me addere curioſa quædam de genere Tubarum & diſcrimine, ex Euſtatio petita. In Iliad Σ Ille adnotat, *Homerum quidem tubam noviſſe, nuſquam tamen heroïbus tribuiſſe, quia nondum tunc in uſu Græcorum.* Tuba priſcis Græcis ignota. Facit autem ſex ejus genera. *Primam quam Minerva invenit, quæ etiam Argivis colitur hoc cognomento,* Σάλπιγξ Ἀθηνᾶ. *Alteram apud Ægyptios, quam Oſiris repperit, quæ * Chnove, dicitur ipſis, utunturque ad ſacrificia.* Ejus ſpecies plures. Tertiam, * *Gallicam, conflatilem, haud nimis magnam, quæ os habeat deformatum in beſtias, & canalem ipſum plumbeum, in quem inſpirant Tubicines: atque eſſe eam acuti ſoni. Vocatur autem ab ipſis Gallis Carnyx. Quartam, Paphlagonicam, cujus os effigie bovis, gravi mugitu, ſurſum inflandam. Quintam, Medicam, è calamo tubum habentem, gravi ſono. Sextam, Tyrrhenicam, cujus inventores Tyrrheni, quæ ſimilis * tybiæ Phrygiæ, habens orificium ſciſſum aut fractum.*

* χνώη. Nota hoc de Gallica.

* Obſerva.

Ea

re. Carpſit ſumpſit ex optimis qui fuerunt, & pleri non ſunt; utinam judicio & cura, addo & fide, me ri! Nam & nomina fere ſupprimit, & intendere op tet quid ejus ſit, quid alienum. Ceterum etſi ille, dixi, Arcadicum & Midinum ſapit; alios tamen le& res ſuos facit, qui curioſi quidem ſint & intenti. F in occaſione volui: & peregi, opinor, de toto hoc nere quod in Claſſica venit. Univerſe appellabant *Æn tores*, quia omnia ex ære. In Gloſſis: *Æneator*, σαλπι In Ammiano: *Æneatorum occentu ſigno dato progrediendi pugnam.* Idem iterum: *Dato æneatorum occentu ſo'em ter ſigno ad pugnandum.* Et in Suetonio aliiſque ea v AUD. Equidem diſcrimina hæc habeo; numerum, ſi poteſt, velim ſcire. LIPS. Ægre equidem divino. S ſpicor tamen multos fuiſſe, & cuique manipulo aut t mæ ſuos. Inducit Salluſtius, de Mario: *Cohortium, t marum, legionum tubicines ſimul omnes canere jubet.* La Tubicines, & intellegit ea voce etiam qui cornu. S vides cohortibus, id eſt manipulis, niſi fallor & tu mis, & legionibus ipſis diſtincte aſſignari. Quomodo ut ſingularum partium ſui fuerint, & tot fortaſſe quo Signa: tum etiam communes legionis. Illi tempo pugnæ, in ſua quiſque parte ſteterunt, iſti juxta aqu las & Imperatorem. Dionis locum conſidero, & hu apto, pugna Philippenſi inter Brutum & Octavianum *Deinde Tubicen unus utrimque inſonuit, & mox alii parite reſponderunt. Priores quidem ii qui rotundo quodam loco con ſtituti, tubis certum aliquid modulabantur, quo ut conſiſterent & prœlio ſepararent milites, admonebantur: tum dein omnes reliqui, qui animos iraſque militum acuebant, & a pugnam excitabant.* Obſerva triplicem tubæ ſonum Primum, unius & ſingularis, qui primopili fortaſſe haud longe ab Imperatore, ejuſque nutu incinuit: ſecundum, aliquot aliorum qui in loco quodam orbiculato & fortaſſis editiore ſtabant, ad ſigna & aquilas, ut exiſtimo: tertium, omnium aliorum per cohortes, per turmas, qui pariter jam claſſicum canebant. Nam duo priores ſoni non niſi expediendo militi videbantur, paulatimque ejus animi & iræ motæ. Facit enim profecto hoc ſonus, & magnam vim habet ad ſpiritus & ſanguinem evocandum. Ideò placent hic quoque Romani, qui non in equitibus ſolum Tubas, ut nos, ſed & peditibus habebant. Tubæ autem illius primæ exemplum fortaſſe in Apulejo, in quo multi mores reconditi, paucis verbis advelati: *Cum tuba bellicum cecinit, milites clangore incenſi, alius accingit ur gladio, alius clypeum capit, alius equum frenis temperat.* Eſt enim adhuc non verum claſ-

Æneatores.

Quot in exercitu?

Non infra Signorum forte numerum.

Lib. XLVII.

Modus incinendi Claſſici.

De Mũdo Apuleius explicatur.

claſſicum, ſed præparatorium illud ad pugnam. Tangitur & totus iſte mos ab Hirtio, bello Africano: Cùm inquit, Cæſar deliberaret etiam de pugnâ; *ſubitò dextro cornu tubicina miniſſu Cæſaris canere cœpit.* Ecce in cornibus etiam tubicines, & omnino ſparſi per manipulos: ſed ii ſignum à Primopili Tubicine, aut Imperatoris, exſpectare debebant, tum ſuccinere. Lego & in Græcorum militiâ: Ἑκάστην ἑκατονταρχίαν ἐκτάκτους ἔχειν ε. σημειοφόρον, οὐραγὸν, σαλπιγκτὴν, ὑπηρέτην, στρατοκήρυκα: *Centuriam quamque habere supernumerarios, (* aut *extraordinarios) quinque, unum Signiferum, Vragum, Tubicinem, Miniſtrum, præconem.* Itaque & hîc per centurias: ſi idem in Romanis, numerum teneſ. Aud. In peditibus etiam Tubas locaſti aut Cornua: nihilne tympanorum, & cujuſmodi hodie vaſa pulſamus? Lips. In Romanis nihil: apud alias tamen gentes obſervitavi. Aud. Imò in Romanis nihil: niſi aliud doces: & redeo in memoriam legere apud Dionyſium, in claſſibus deſcribendis ſub Ser. Tullio, *duas centurias* * *Tubicinum & Tympaniſtarum, & qui aliis quibuſdam organis ad bella vocabant.* Habes & alia etiam genera, nempe Cornua, præter Tympana & Tubas. Lips. Loci commemini, ſed ſemper mihi in ſuſpicione. Quis enim umquam Tympana prætereà Romanis aſſignavit? Imò in convicio apud illos. * *Tympanotriba* (in Plauto) & Galli matriſdeûm, id eſt effæminati pulſabant. Quid etiam, ipſe Dionyſius non refellit? Cùm dicta ſua ibidem recolligens σαλπικταῖς καὶ βυκανισταῖς nominat, tympanorum nullâ mentione. Idē libro ſeptimo facit, ubi de claſſibus hæc repetuntur: ibi quoque, inquam, βυκανισταὶ leguntur, nec dubito quin verbis illis tuis reponendi. Maximè cum Livius in eâdem re, *Tubicines & Cornicines* uſurpet. Vetera tamen Tympana, & ab ipſo Baccho, ſed in eo ferè choro relicta, & apud molles. Polyænus de Baccho, ejuſque rebus: καὶ κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις ἐσήμηνεν ἀντὶ σάλπιγγος: *Et cymbalis & tympanis ſignum dedit, loco tubæ.* Et ab eo fortaſſis eſt, quòd in bello uſi etiam Indi. Curtius: *Indi tympana ſuo more pulſantes.* Iterùm: *Poſt elephantos Porus peditem poſuerat ac ſagittarios tympana pulſare ſolitos. Id pro cantu tubarum Indis erat.* Scriptor quiſpiam apud Suidam: Σάλπιγξιν Ἰνδοὶ οὐ χρῶνται, ἀλλ' ἀντὶ σαλπίγγων αὐτοῖς εἰσιν αἱ μάστιγες, ἃς ἀποκτυποῦσιν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ τύμπανα φρικώδη τινὰ βόμβον ἐξ ἑαυτῶν ἀνιέντα: *Tubis Indi non utuntur, ſed pro iis ſunt Flagella, quæ excutiunt in aërem; & tympana item, horribilem quemdam bombum emittentia.* Invenio Abaros quoque, gentem barbaram (Hunos alii vocant) habuiſſe. Menander hiſtoricus: Οἱ δὲ Ἄβαροι κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν ἐξέλλοντο ἠχὴν ξυμμιγῆ τε καὶ ἄγριον,

Et Hirtius.

In Centuriis Græcorum Tubicen.

Tympana an Romanis?

Lib. IV.

* σαλπικτῶν καὶ τυμπανιστῶν.

* Simile in Senecâ & Quinctil.

Dionyſius corrigitur.

Lib. I. Strat.

Habuerūt Indi;

Lib. VIII

Ibid.

Et Abari.

ἐπὶ τὲ σὺν ξὺν τῷ ἀλαλάγματι ἐπιδουπῆσαι τοῖς τυμπ
Abari initio prœlii ſtatuerant excitare mixtum quem & ferum ſonum, ſimulque cum barritu perſonare tymp. Cujuſmodi tamen hæc tympana, haud probe ſcio à noſtris certè diverſa illa Indorum. Nam in Suidâ ſcribuntur: *ex palmæ arboris cavato ſtipite, cui tin nabula ex orichalco introrſus adaptabant, & os deinde taurino corio occludebant, atque id in altum ferebant, co tiebantque in acie. Tintinnabula igitur, quæ multa & gna intus, inconditum quemdam ſonum edebant.* Plu chus Parthos quoque facit *non cornibus, aut tubis incita ad pugnam*: Ἀλλὰ, inquit, ῥόπτρα βυρσοπαγῆ καὶ κ ἐξεκπιόνοντες ἢ χέρσις χαλκοῖς ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι. δὲ φθέγγεται βύθιόν τι καὶ δεινὸν, ὠρυγῇ θηριώδει καὶ τραχ βροντῆς μεμιγμένον: *Sed ſtipites quoſdam corio tectos & cavos tintinnabulis æreis circumpoſitis plurifariàm ſimul ſant. Illi verò obſcurum aliquid & terribile reſonant, ululatu ferino & tonitru commixtum.* Hæc illi de Ty panis. Etſi in marmoribus tamen Galli matriſde conſpiciuntur tympanum manu tenentes, rotundum frà, ſuprà planum: atque ibi corium inductum, qu bacillis pulſant. Cujuſmodi hodie equeſtria Germa rum vel Afrorum tympana. Plinius ab eâ formâ m garitarum quoddam genus *Tympanium* vocat: *quib* inquit, *una tantùm eſt facies, & ab ea rotunditas, ave planities. Ob id Tympania nominantur.* Deſcribit Apoll dorus hæc talia, & vult Salmoneum iis tonitru imitatu Καὶ βύρσας μὲν ἐξηρημένας ἐξ ἅρματος μετ' λεβήτων χαλκ σύρων, ἔλεγε βροντᾶν: *Et pelles detractas in curru, cum æn lebetibus agitans, dicebat ſe tonare.* Imò tales etiam pell non in ære tantum, in ligno ſic cavato & aptato, ap Iſidorum: *Tympanum*, inquit, *eſt pellis vel corium gno ex una parte extentum.* Dimidiatum noſtras tymp num: jam plenum in eodem, ſed alio nomine. Na *Symphoniam* vocat. *Symphonia*, inquit, *vulgò appella lignum cavum, ex utraque parte pelle extenſa, quam vi gulis hinc & inde Muſici feriunt.*

Tympana Indorum qualia.

Et Parthis talia.

In Craſſo.

Diverſa in lapidibus.

Lib. IX.

* Lego *ima.*

Lib. I. Biblioth.

Tympana noſtra lignea.

DIALOG. XI.

Clamor militum ſub pugnam & Baritus; concuſsio item armorum.

Sed jam remos inhibeo, & demitto vela, portum attigi propoſitum in hodierno curſu. Aud. O ſi auſim! Lips. Novus hic pudor. Eloquere. Aud. Imò vetus mi præceptor, nec ille ſolùm in animo iſto habitat, ſed in vultu ſępè rubor. Quòd apud te excuſſerim, alia virtus fecit (ſic interpretor) cupiditas diſcendi. Sed ſi vis, hanc omitto: illa ſervo. Lips. Serva, ſerva fili, gemmas pulcherrimas in juventute. Quod ad me, cum Plauto,

Ego illum periiſſe duco, cui quidem periit pudor.

Sed & rubor ille non improbus, quem ſcitè aliquis dixit *Colorem virtutis*. Quid tamen vis? Nam vel ſilentio & modeſtiâ iſtâ à me impetres, quod non verbis. Aud. Si vacat & commodum eſt, aliquid etiam de *Incitamentis* in Acie aut *Signis*: quæ videntur his abeſſe. Nam de *Allocatione* dixiſti, item de *Claſſico*: ſed ego & *Clamorem* legiſſe recordor, & *Signa* quædam pugnæ. Si inquam vacat, doce. Lips. Ego verò faciam. Et ut vinitor in vin-

demiando minutos etiam racemos repetit & coll

Clamor poſt claſſicum. ſic ego vel hæc tenuia, ſi quid omiſi. Subjicis de Cl re: benè atque ordine. Nam ille Claſſicum excepi que edebatur in ipsâ imminente jam conjūctione & flictu, incitatio pariter animi & virium, atque hoſti te

Quando is ed.tusp Nam hos habebat fines. Itaque antè, & cùm em ſilentium vaſtum erat: idque Homerico verſu Age approbat, apud quem *Græci taciti eunt, ſpirantes r* at Trojani contrà *cum clamore, ut grues*. Subjicit dei

Lib. I. cap. XI. quod huc valdè facit, & ad litteram dabo: *Quid er vult ardentiſſimus clamor militum Romanorum, que congreſſibus prœliorum fieri ſolitum ſcriptores Annalium moraverunt?* Et reſpondet, ac prudenter diſtinguit: *tum etiam gradu clementi & ſilentio eſt opus, cùm ad ho itur, in conſpectu longinquo procul diſtantem? Cùm prope ad manus ventum eſt, tum jam è propinquo hoſ impetu propulſandus eſt, & clamore terrendus.* Oſte incurſum & impetum dumtaxat cum clamore fact

Lib. III. cap. XVIII Atque ita etiam: *Clamor autem, quem Barritum vo non ante debet attolli, quàm utraque acies ſe junxerit.* tus herculè hoc inſtitutum. Et Cæſar ita memorat, c cauſſis, ubi Pompeii conſilium damnat, qui id om

III. Civil. rat: *Neque fruſtrà antiquitus inſtitutum eſt, ut ſi undique concinerent, clamoremque univerſi tollerent, qu rebus & hoſtes terreri, & ſuos incitari exiſtimaverunt.* D plicem dat cauſſam, à me tactam, Hoſtium terrore Sui incitamentum. Jam tum in Romuli rebus Livius c

Lib. I. morem hunc agnoſcit: *Fuſi primo impetu & clamore*

Lib. II. *ſtes.* Et ſtatim poſt reges: *Conſul nec promovit acie nec clamorem reddi paſſus.* Et ſparſa in omni hiſtoriâ exe pla: omni, etiam Barbarorum. Velut enim natu duce hic clamor uſurpatus. Et facere hodie ſollennit

Quis ille clamor? lêgi novi orbis gentes. Quis autem clamor ille, aut quæ verba, Græcorum ſive Romanorum? Nam prob bile eſt certa & perpetua quædam fuiſſe. Equidem v lim ſcire, & indago, ſed vereor ut certò adipiſcar. Arb tror vocem aliquam confuſam, repetitam fuiſſe, n quidem ſignificantem: cujuſmodi ſubitæ & primi imp tus eſſe ſolent, ſillabæ potiùs quàm verba. Facit ap

Alalagmus Græcorum. Græcos quidem ipſa vox ἀλαλάζειν καὶ ἀλαλαγμός, ſi dua in iſtâ re: & quid aliud quàm formatæ à ſillabâ iſt repetitâ, *Al al*? Quâ utebantur ſcilicet in provocan do. In Suidæ collectaneis hoc apertè ſatis dicitur: O προσιόντες εἰς πόλεμον τὸ Ἐλελεῦ ἐφώνουν μετά τινος ἐμμε λοῦς κινήσεως: *Euntes ad prœlium illud Eleleu acclamabant cum modulato quodam motu.* Ibi tenuimus, & malo litte ram tamen grandiorem. Apud Romanos quid fuerit

plane-

…niſſimè ignoro : niſi quòd *Baritum* vel *Barritum* po… *Baritus.*
…riore ævo reperio, ſed Germanorum verbum. Uſi ta…
…n Romani. An quia ſillaba illa repetita prior, ut ho…
…e Germanis quibuſdam, *Har har?* An à clamore du…
…um? Quoniam * *Baeren* vel *Bêren* hodieque ſublatè ** Unde & fluctibus marinis apud nos nomen.*
…ferociter clamare nobis ſignat. An denique ab urſis
…matum? Qui *Bêren* item nobis : & haud abſurdè ab iis
…rum, quòd quaſi vocem illam imitantur. Vox quidem
…ſtras, Tacito teſte : *Sunt illis* (Germanis) *hæc quo…*
…carmina, quorum relatu, quem Baritum vocant, accen… *De more Germ.*
…t animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu auguran…
*…r. Affectatur præcipue * aſperitas ſoni, & fractum murmur* ** Quæ eſt in litterâ R.*
…objectis ad os ſcutis, quo plenior & gravior vox repercuſſa in…
…meſcat. Nec abſonum quod de urſis dixi, cum & λυκη…
…μὸν legam, quaſi dicas *Lupinum ſonum*, in re eâdem, & qui
…pos ululantes imitabantur. Scriptor apud Suidam : Καὶ *Lupinus ululatus.*
… οἱ Ἄβαρες ἐσέβαλλον ἀθρόως, χρώμενοι τῷ συνήθει λυκη…
…μῷ. Φίλη δὲ αὐτοῖς ἡ τοιαύτη ὠρυγή : *Igitur Abari ingru…*
…unt conferti, utentes conſueto ſuo lupino ſono. Gratus autem
…ſolens iis talis ululatus. Credo & Gallos uſos, ex Livio : *Lib. xx.*
Galli occurſant in ripam, cum variis ululatibus cantuque
…moris ſui. Sed Germanorum igitur Baritus. Quem & *Baritus & Romanorū.*
Romani inferiores aſſumſêre, nec uno loco iis tribuit, &
deſcribit Ammianus. Ut in concione Conſtantii Imp.
ad milites : *Ut nec oculorum veſtrorum vibratæ lucis ar…* *Lib. xxi.*
dorem, nec baritus ſonum perferant primum. Alibi : *Et Ro…* *Lib. xxxi*
mani quidem voce undique Martiâ concinentes, à mino eſolitâ
ad majorem protolli, quam gentilitate appellant Baritum.
Ubi deſcribitur in parte etiam Baritus : clariuſque ei…
dem, de Germanis ipſis : *Geſtientes Baritum ciêre vel* *Lib. xvi.*
maximum, qui clamor ipſo fervore certaminum à tenui ſuſurro
exoriens, paullatimque adoleſcens, ritu extollitur fluctuum
cautibus illiſorum. Hic Baritus igitur. Qui in Feſto etiam
Barbaricum dictus : *Barbaricum appellatur clamor exer…*
citus, quòd eo genere barbari utantur. At Romani non *Arma iis concuſſa.*
clamore ſolùm uſi, ſed ſtrepitu etiam & concuſſione ar… *Lib. i.*
morum. Polybius in pugnâ Reguli cum Xantippo : Κα…
τὰ τὰ παρ' αὐτοῖς ἔθη συνεψόφησαν τοῖς ὅπλοις καὶ συναλα…
λάξαντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους : *Ex more iis conſueto*
armis concrepuerunt, & unà clamantes invaſerunt hoſtem.
Idem in pugnâ Scipionis cum Annibale : Οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ *Lib. xii.*
τὰ πάτρια συναλαλάξαντες καὶ συμψοφήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς
θυρεοὺς, προσέβαλλον τοῖς ἐναντίοις : *Romani, juxta morem*
patrium, clamore ſublato, & gladiis ad ſcuta concrepantes,
invaſerunt oppoſitos. Dio Caſſius in pugnâ Pompeii no… *Lib. XXXVI.*
cturnâ cum Mithridate : Πρῶτον μὲν οἱ σαλπιγκταὶ πάντες
ἅμα τὸ πολεμικὸν ἀπὸ συνθήματος ἐσήμηναν· ἔπειτα δὲ οἵ τε

ϛρατιῶται καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος πᾶς ἐπηλάλαξε. καὶ οἱ μὲν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ καὶ λίθοις πρὸς τὰ χαλκᾶ σκεύη προσεπήχησαν: *Primùm tubicines omnes ex compoſito* * *ſimul bellicum cecinerunt: tum milites & reliqua turba* ***on*** *(id eſt, calones & lixę) conclamarunt. Et illi quidem haſtas aut pila ad ſcuta concutiebant,* * *iſti lapides etiam area vaſa.* Quâ tamen narratione hoc de calonibus vum, & temporis illius modò fuit, nec trahendum ad rem: tunc ſcilicet uſurpatum, quò major ſonus ſtrepit que eſſet terrendo hoſti. At de militibus ipſis, iterùm in pugnâ Philippenſi: Κἀκ τούτου ἀλαλάξαντες οἱ ὁπλῖται τάς τε ἀσπίδας τοῖς δόρασιν ἔκρουον, καὶ ἐκεῖνα ἐπ᾽ ἀλλήλους ἐξηκόντιζον: *Deinde* (poſt claſſicum) *clamantes milites ta ſua pilis percuſſerunt, & ea ipſa in ſeſe mutuò jecerunt.* Mansit mos Ammiani etiam ævo, atque ipſe cum cauſſâ ditâ prodit: *Quibus occurrere bene pertinax miles explica ordinibus parans, haſtiſque feriens ſcuta (qui habitus ir pugnantium concitat & dolorem) proximo jam geſtu ter bat.* Quod ipſum uſurpabant etiam nondum vicino hoſte, & cùm duci in eum vellent. Idem ſcriptor: *Nec ſi ri perpeſſi quæ dicebantur, ſtridore dentium infrendentes, a doremque pugnandi, haſtis illidendo ſcuta monſtrantes.* meminiſſe huic rei oportet, quæ dixi in Aſſenſu milita ſuprà. Habes de clamore. Qui tanti apud illos æſtim tus, ut ex eo dijudicarent de eventu pugnæ. Livius: *Clamor indicium primum fuit, quò res inclinatura eſſet. Excit tior crebriorque ab hoſte* (Volſco) *ſublatus; ab Roman diſſonus, impar, ſegnis, ſæpè iteratus, prodidit pavorem an morum.* Simile Plutarchus in futurâ clade Craſſianâ. *Cù is,* inquit, *ſuos clamorem tollere juſſiſſet; mæſtitiam eoru accuſavit, quòd imbecillum & inæqualem edidiſſent.* AU Hoc mihi mirum: tantíne ea res? An homines, ut aves, olim clamore abigebantur? LIPS. Ne illud Momentum habet ea res etiam à naturalibus cauſſi Quippe duo ſenſus in nobis per quos Timor maximè animum penetrat, Oculi & Aures. Alterutrum igitur illorum qui turbat, næ ille victoriæ ſuæ multum confert. Quid autem magis aures, quàm validus & magnus ſonus? Itaque non injuriâ Catoni priſco hoc ad ſcribitur: *Verba plus quàm gladium, & voces quàm manum hoſtes territare & in fugam vertere.* Scivit Joſephus ille, & bonus dux, & ſcriptor. Qui bello in Romanos, cùm morem eorum noſſet occlamandi, metuens ne ſui terrerentur: ἐκέλευσε πρὸς τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν ταγμάτων ἐμφράξαι τὰς ἀκοὰς, ὡς μὴ καταπλαγῶσιν: *juſſit ad clamorem legionum aures obſtruere, ne percellerentur.* Idque illi utiliter & ſuo bono fecerunt: quid opus, ſi non violenta aliqua

Marginal notes:
* Quod non ſic ſolet, ut antè monui.
*Calones nempe.
Lib. XLVII.
Lib. XIV.
Lib. XVI.
Clamor momenta habebat.
Lib. IV.
Catonis dictum.
Lib. III. cap. XVIII

aliqua vis in iſtâ re? Itaque jam olim & alæ uſæ gentes: atque Pane inventore, ut vult Polyænus. Is ſcribit, *cùm Bacchus expeditione Indicâ in valle aliquâ cavâ cum copiis eſſet, ex adverſo autem infinita hoſtium multitudo; nonnihil animo pertimuiſſe. Tum Pana ſuaſiſſe, ut noctu Dionyſii exercitus maximum clamorem tolleret, quem cùm & petræ & valles exceptum referrent & augerent, hoſtes territos in fugam ſe dediſſe. Inde natum ut terrores ejuſmodi Panici appellentur.* Imò verò Macedones & Perſæ etiam uſi. De quibus ita Curtius: *Jam in conſpectu, ſed extra teli jactum, utraque acies erat, cùm priores Perſæ inconditum & trucem ſuſtulêre clamorem. Redditur & à Macedonibus major, exercitus impar numero, ſed jugis montium vaſtiſque ſaltibus repercuſſus.* Etiam Græci, quibus aut τὸ ἀλαλάζειν paſſim tribuitur, aut τὸ παιανίζειν. Thucydides: ἐπαιάνισαν αὐτοῖς ὡς ἐπίπλουν: *Pæan iis clamatus ad navalem congreſſum.* Ibi Scholiaſtes: Δύο παιᾶνας ᾔδον οἱ Ἕλληνες, ἕνα μὲν πρὸ τοῦ πολέμου, τῷ Ἄρει, μετὰ δὲ τὸν πόλεμον, τῷ Ἀπόλλωνι: *Duos Pæanas norunt Græci. Unum ante prælium, Marti; alterum poſt prælium, Apollini.* Illum priorem, ἐμβατήριον παιᾶνα, *congreſſivum Pæana*, Plutarchus in Lycurgo dixit: hunc alterum, ἐπινίκιον παιᾶνα *victorialem* in Romuli rebus. Videtur cum cantu aut rythmo quodam fuiſſe, atque ideò Pęanes dicti. Manſit apud imos etiam Græcos qui tamen, ut Chriſtiani, *Vicit crux*, pro pæane habebant. Cedrenus hoc tradit in Baſilio Imperatore, pugnâ cum Marihæis: Βοῇ μεγάλῃ παιανίζοντες, καὶ τὸ Σταυρὸς ἐνίκησε, συμβοήσαντες, ἐπιτίθενται τοῖς ἐχθροῖς: *Voce magnâ Pæanem canentes, & illud, Crux vicit, conclamantes, aggrediuntur hoſtes.*

Lib. 1. Strat.

Lib. III.

Pæan Græcorum.

Lib. 1.

Chriſtianorum.

DIALOG. XII.

Signum pugnæ, Tunica punicea: ſignum pugnæ, vox & teſſera.

De *Clamore* habes: qui rarus apud nos, aut nullus, niſi quòd Aſiaticos & Turcas audio ſervare. Etiam Hiberni in Europâ ſuum *Pharro* ingeminant, & Hiberi interdum acclamant. Sed mos non in magno hodie, nec ſollennis. Supereſt de *Signo* pugnę, quod diverſum à Claſſico: quia iſtud mutum. Illud auribus, hoc oculis ſerviit, & tempore Claſſicum præivit. Nam Romani, cùm decretum jam pugnare, tunicam ruſſam in Prætorii faſtigio extendebant in haſtâ, ut eo ſigno miles moneretur parare ſe, & arma; tum etiam, ut ſiqui diſperſi, conveni-

Signum mutum pugnæ.

Tunica ruſſa.

rent. Utile fuit in re ſubitâ, & ut momento omnes m
rentur. De hoc ſigno aut palàm, aut occultiùs, pl
In Fabio. ſcriptores. Palàm, ut Plutarchus: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐ
κεν. Ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ἐπάνω τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς δια
μένος: *Pugnæ ſignum propoſuit. Eſt autem tunica cocc*
In Bruto. *ſuper tabernaculum Imperatoris extenſa.* Idem iterùm:
δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου καὶ Κασσίου χάρακι σύμβολ
γῶνος, φοινικοῦς χιτών: *Unà cum luce propoſitum fuit Bru*
Caſſii caſtris pugnæ ſignum, punicea tunica. Iſidorus: *R*
ta, quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam. Ha
Conſulibus Romani uſi ſunt milites, unde etiam Ruſſati
cabantur. Solebat enim pridie quàm dimicandum eſſet, a
Principiis poni, admonitio & indicium futuræ pugnæ Ait a
Principia, quod Plutarchus ſuper tabernaculum Ducis
bene. Quia Prætorium ante ipſa Principia ſitum. Sed qu
Aut vexillum ruſſum. iſti Tunicam, alii Vexillum appellant. Ut Cæſar: *C*
omnia uno tempore erant agenda. Vexillum proponendu
II Gallic *quod erat inſigne cùm ad arma concurri oporteret.* Hirtius: *C*
Bell. Hiſp. *iter facere Cæſar vellet, renuntiatum eſt à ſpeculatoribus Po*
pejum de tertiâ vigilia in aciem ſtetiſſe. Hoc nuntio alla
Lib. XXXVI I. *vexillum propoſuit.* Ammianus: *Signis illicò fixis ex mo*
cùm undique ad arma conclamaretur, ſtetit regibilis miles,
xillum operiens extollendum, quod erat opportune ſubeun
indicium pugnæ. Et de hoc ſane Vexillo Gloſſas capi
2. Annal. Γ'ένιον φάρος, *vexillum.* Fortaſſe & Tacitus: *Vexillu*
in domo Germanici ſitum flagitare occipiunt: quaſi jus
arbitrium pugnæ. Niſi magis ibi ſenſus, petiiſſe vexill
quaſi ut emeriti eſſent, & ſub vexillo Veterani. Not
enim & ille mos: ſed ab hoc ritu fuit, quòd Scipio
Numantiam, cùm caſtella circa urbem plura ſtruxiſſe
inſtituit, εἴ τι ἐνοχλοῖεν οἱ πολέμιοι, σημεῖον, ἐξαίρειν ἡμέρας μὲν, φο
νικίδα ἐπὶ δόρατος ὑψηλοῦ, νυκτὸς δὲ, πῦρ: *ſiquid hoſtes i*
currerent aut moleſtarent, ſignum tollere, de die quide
puniceam veſtem in haſta alta, de nocte ignem. Ita Appi
nus in Ibericis. In navali etiam pugnâ uſurpabant. Ut i
Hirtii, de bello Alexandrino, priore: *Vexillo ſubla*
quo pugnandi dabat ſignum: è ſuâ prætoriâ. Et hæc ſat
aperta ſunt: tecte aut obſcuriùs alii etiam tangunt. U
Livio lux Livius: *Poſcunt pugnam, poſtulant ut ſignum detur.* Quo
Lib. II. tamen aliquis vel ad Claſſicum, vel ad vocale ſignu
Lib. VI. etiam trahat. Firmiùs alibi: *Lætus ad milites, ja*
arma ad propoſitum pugnæ ſignum capientes, proceſſit. Nan
ait *propoſitum.*: quod non convenit niſi in iſtud. Ite
Lib. XXII. rùm: *Varro nihil conſulto collega, ſignum pugnæ propo*
Lib VI. *ſuit.* Nec minùs aperte etiam Dionyſius: Ἐπειδὴ δὲ τὰ σ
Et Dionyſio. μεῖα ἤρθη παρ' ἑκατέρων τῆς μάχης: *Poſtquam utrimque ſign*
Lib. X. *ſublata ſunt pugnæ.* Iterum: Ἐπειδὴ δὲ τὰ σημεῖα ἀνεδόθη

ἀρθῆναι τῆς μάχης: *Poſtquam ſigna tolli juſſit pugnæ.* Mihi, inquam, aperte: etſi alii de Signis militaribus capiunt & vertunt. Ea quidem ipſa Græcanica phraſis in Thucydide eſt, & in ſimilem huic meo ſenſum. Ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἑκατέροις ἤρθη, συνεμίσγον: *Poſtquam utriſque ſigna ſublata ſunt, navale prælium inierunt.* Et poſt: Ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ τὰ σημεῖα ἤρθη, βραχύ μέν τι προῆλθον ὡς βοηθήσοντες. ἐπεὶ δὲ διὰ τάχους ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο, καὶ τὰ σημεῖα κατεσπάσθη, πάλιν ἐπανεχώρουν ἐς τὸ τεῖχος: *Ut pugna facta eſt, & ſigna ſublata, paullum quid progreſſi ſunt ut auxilium laturi. Poſtquam vero victoria Athenienſium celiter fuit, & ſigna detracta ſunt, iterùm ad præſidium ſuum rediêre.* Ea Suidas & Scholiaſtes ſic interpretantur: Σύμβολά τινα εἶχον, ἃ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μάχης ἐδείκνυτο. καὶ ὅτε μὲν ἀνετείνετο τὰ σύμβολα, ἤρχοντο τῆς μάχης. ὅτε δὲ κατεσπῶντο, ἐπαύοντο: *Signa quædam habebant, quæ ſub tempus pugnæ oſtendebantur, & cum ea erigebantur, pugnam incipiebant, cum demittebantur, deſinebant.* Aliquid ad hunc morem, quod Dio Chryſoſtomus ſuo etiam ævo uſurpatum oſtendit, ut in muris ſignum poneretur, inſtante hoſte. Nam ita in Boriſthenetico: Καὶ αἵ τε πύλαι συγκέκλειντο, καὶ τὸ σημεῖον ἦρτο ἐπὶ τοῦ τείχους τὸ πολεμικόν: *Et portæ clauſæ erant, & in muro ſignum ſublatum bellicum.* Imo de iſtâ ipſâ ruſsâ tunicâ, apud Græcos reperio exempla. Plutarchus de pugna Antigoni cum Cleomene, *quieſcere*, inquit, *quoſdam juſſit*, ἄχρις ἂν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρθῇ φοινικὶς ὑπὲρ σαρίσσης διατεταμένη: *donec à rege ſublata eſſet punicea veſtis, ſuper ſariſſam extenſa.* Quod ipſum & in Polybio ita leges. Simile, quod Polyænus de Conone: Ἐπῆρε τὴν φοινικίδα. ἦν δὲ ἀρχῆς μάχης σύνθημα τοῖς κυβερνήταις: *Suſtulit puniceam veſtem, erat ea autem ſignum pugnæ gubernatoribus navium.* Eſt quidem in Homero etiam, de Agamemnone ſuos ad pugnam vocante:

Lib. I. Græcis tolle aliquid

Suid. in σημεῖα.

In Philopœm.

Lib. II.

> Πορφύρεον μέγα φᾶρος ἔχων ἐν χειρὶ παχείᾳ.
>
> *Purpuream endo manu validâ tollens ſibi veſtem.*

Iliad θ. verſ. 221.

Sed non niſi de propria & regali ejus veſte Euſtathius accipit, quam ſuſpicari licet manu allevatam ab eo, in feſtinatione & curſu. Sane de tali aut alio ſigno vix mentio in Homero. Nec huic rei aliud legi, niſi ſi forte in Curtio, de Alexandro, qui cum tubæ ſonus haud pariter ab omnibus exaudiretur, cum caſtra movenda eſſent, *Perticam quæ undique conſpici poſſet, ſupra Prætorium ſtatuit, ex qua ſignum eminebat pariter omnibus conſpicuum.* Sed id quale fuerit, non dicit. Etiam Perſas (in Ammiano) video ad oppugnationem vocari, *ſigno per flammeum erecto vexillum.* Et jam habes omnia Signa: an

Signum ad iter

Lib. V.

Lib. XX.

 men-

mentior? & unum etiam ſupereſt, leve, facile, quo
gnæ ſignum item dicunt, aut ſimpliciter *Signum*. I
DiTeſſerâ. dem, *Teſſera*: & Græci σωύϑημα. Quod datur
alteroque verbo ſub ipſam pugnam ab Imperato
eo ſymbolo commilitones inter ſe norint, & item ho
III. Hiſt. Cujus uſus perit, cum ille quoque tenet. Tacitus in
Lib. VII. civili: *Crebris interrogationibus pugnæ ſignum*. In Th
dide ſimile, pugna inter Syracuſios & Athenienſes
τοῖς ἐρωτήμασι τ̃ ξυνθήματ© πυκνοῖς χρώμενοι σφίσι τε
θόρυβον πολλὼ παρεῖχον ἅμα πάντες ἐρωτῶντες, καὶ τοῖς
μίοις σαφὲς αὐτὸ κατέστησαν: *Crebris interrogationibus ſig*
tentes, ſibiipſis tumultum crearunt omnes ſimul interroga
Acutum. *& hoſtibus notum id fecerunt*. Remedium huic rei no
ſurdum in Polyæno, qui inter ſtratagemata recenſet, q
Lib. I. *Acues quidam dux Arcadum* τοῖς ἰδίοις ὁπλίταις ἔδωκε σύνθη
κτείνειν τοὺς τὸ σύνθημα ἐρωτῶντας: *ſuis militibus ſignum dedit, i*
ficere eos qui ſignum interrogaſſent. Ita Arcades cum non
garent tacitique eſſent, interrogantes Lacedæmonios (
II. Gallic ctu autem hęc geſta) interimebant. De hoc ſigno Cęſar
pendus, pugnâ ſubitariâ in Nervios: *Cæſari omnia uno te*
pore erant agenda. Vexillum proponendum, quod erat inſ
cùm ad arma concurri oporteret: ſignum tubâ dandum, a
Cæſar illu- *inſtruenda, milites cohortandi; ſignum dandum*. Tria h
ſtratus. habes noſtra ſigna: *Vexillum, Claſſicum, Teſſeram*. De q
poſtrema, niſi verba poſtrema capis, ſuperflua videa
tur aut inculcata. De eodem Hirtius, bello Africo: C
ſar ſigno Felicitatis dato, equo admiſſo in hoſtem ire contend
Fuit igitur ibi ſignum, *Felicitas*: ut Bruto *Libertas*: & p
Lib. III. rumque tale aliquid, breve, & omnis boni. Vegetius: *V*
cap. V. *calia ſigna dicuntur, quæ voce humanâ pronunciantur. Si*
in vigiliis: vel in prælio pro ſigno dicitur; ut puta, Victoria, P
ma, Virtus, Deus nobiſcum, Triumphus Imperatoris, & a
quæcumque voluerit dare is qui in exercitu habet maxima
poteſtatem. Veteres magis, nomina fere deorum daban
quos aut patria, aut ipſi Duces colebant. Ita Cyro ſignu
erat, Ζεὺς σύμμαχ©, ἡγεμὼν, σωτὴρ: *Juppiter ſocius, Dux*
VII. Pæd. *Servator*, ut Xenophon tradit: Cæſari *Venus genitrix*, u
II. Civil. Appianus: Auguſto, *Apollo*, ut Valerius. Etſi alia quoque
I. cap. V. imò & dicta & verſus: quę longum ſit perſequi, & ſpon
te occurrunt. Ego verò peregi jam plene, tu abi, cura cor
poris me vocat. AUD. Nónne in craſtinum revocas?
LIPS. Sub lege, ſi illud nobis erit. Ego, in tam tenui
valetudine, quid mihi pollicear? Nec *multa* aut longe
jaculor, ut poëta loquitur, tam imbecillus. AUD. O
utinam aliter ſit! utinam de meis viribus, imò & annis,
tibi addam! LIPS. Amanter hæc potiùs, quàm ſa-
pienter: neç e medio ſpatio revocari ad carceres ve-
lim.

Digitized by Google

], utique in tam exercito curſu. Tu Breviarium
e, & ſalve.

Breviarium Libri Quarti.

Acie[s] [in]ſtruen[d]a:

- **Ordo & divisio in** — **Genera**
  - *Haſtatos. Qui per manipulos diſpoſiti primi, cum intervallis.*
  - *Principes ſecundi, pariter.*
  - *Triarii tertii, pariter.*
  - *Velites ſparſi in manipulos, in lateribus, in frõte.*
  - *Equites, ad latera, aut interdum in viis & à tergo.*
- **Signorum locatio & ducum.**
  - *Hæc circa frontem, in quoque Genere, Unde Anteſignani & Poſtſignani.*
  - *Ex his Tribuni, Primopili & Imperator, circa medium, circaque Aquilas: Centuriones in fronte, ad ſuos quiſque manipulos.*
  - *De ipſis ſignis & forma, in occaſione additum.*
- **Forma inſtructionis.**
  - *Quadrata plurimùm: eaque duplex, aut triplex.*
  - *Aliter etiam duplex aut multiplex, cum Subſidiis.*
  - *Variatur Schematiſmis, Cuneo, Globo, Forcipe, Turribus, Serrâ.*
- **Adjuncta Aciei. ut**
  - *Allocutio.*
  - *Claſſicum.*
  - *Clamor.*
  - *Signum pugnæ.*

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE MILITI ROMANA

LIBER QUINTUS

DIALOGISMUS I.

Ad Diſciplinam tranſitum, ac primò de ſede ejus Caſtris. Ea laudata, di v.ju, partes recenſitæ.

AUDITOR ad me ſolito maturior venit, & i Amœnior hic, Lipſi, dies eſt,

Diffuſumque nitet pacato lumine cælum:

Ut ait Lucretius: viſne ambulemus? A provocat, tum etiam liberior ſermo atque animus erit ſpatiis his camporum. LIPS. Non nolo: & ſcis cum Cicerone olim, tueri valetudinem crebrâ iſtâ do ſticâ ambulatione: quid ni magis amem & uſurpem, c licet, illam ſubdivalem? Fiat, heus puer, cedo calc & pallium. Habeo. Imus? quò? AUD. Ad mœnia hæ voles, verè amœna. Aquam hinc vides, illinc virid paullo longiùs agros & camporum ſpatia olim cul nunc, heu, deſerta. LIPS. Deſerta? Imò exciſa ple que aut dejecta. En ſtripes en arbores, quæ fueru en domus & ædificia, quæ fuerunt! Ferum Martem, n qui animata ſolùm vitâ devolvit, ſed evertit quidq ſtetit. O etiam ferini animi, qui cladibus his auctor qui delectamini, qui gaudetis, & per malam ambitione fovetis. Meo voto, in vos & capita veſtra expeta primæ glandes emiſſæ aut prima tela. AUD. Tu ille m tis ſic loqueris? LIPS. Loquor. Iſti malorum fons & ca ſa, iſti per parvam cupidinem aut metum bella nob ſuſcitant, poſt ipſos manſura. Iterùm voveo, cadant, his victimis Bellona placata abeat, & candida Pax ſucc dat. AUD. Pacem laudare tecum poſſumus, atque e iam amare: ſed te doctore didici, ut in aëre, ſic in te râ, ſuas eſſe bellorum tempeſtates, & dejici iſtâ gran din

e atque atteri hominum aliquot ſtripes. Nônne ferroſtrum eſt? Nônne jurare, ut ſic dicam, in communiſtam legem?

Μοχθεῖν ἀνάγκη. τὰς δὲ δαιμόνων τύχας
ὅστις φέρει κάλλιστ', οὗτος ἀνὴρ σοφός: Euripid.

Dolere & affligi neceſſe. At qui Deûm
Sortem optimè fert, ille vir verè ſapit Ariſtot.

Lips. Scio, & à me fiet. Qui novi non caſus ſolùm, ludibria rerum humanarum. In eo tamen maneaus, * τὸ σοφὸν μετριοπαθῆ μὲν εἶναι, ἀπαθῆ δὲ μὴ εἶναι Aud. In hac re maneo, in alia moveor & affectum vehementem habeo. Lips. Quem, aut in qua? Aud. Deſiderii vel cupiinis potius peraudiendi de re inſtituta. Ad disciplinam ventum, qua opus hodie maximè, & quæ non uſu ſolum, ſed notitia videtur mihi ceſſiſſe. Tu renovas? Lips. Non mearum virium. Suggerere aliquid poſſum ex illa veteri, capiat ex ea aut hauriat ſi quis volet. Ambulemus. Ambulemur, Polybium habes? Aud. Ecce mea prævisione puer habet. Lips. Bene eſt, audi. Diſciplinam comprehendi in definitionis meæ verbis, Sub certa lege. Nec enim aliud ea eſt, quàm *Præſcriptum & lex quædam militandi, & in militia ſe gerendi.* Itaque ea continet, *Modum, Munia, Opera, Tempus* militiæ: & quæ pleraque Polybius exſequitur, etſi nec diſpoſite ſatis, nec plenè. Sed ſiquid ille omittit, aut alibi aut hic dicam. Politicis enim noſtris Monitis ſive Notis quædam reſervamus, ante etiam à nobis factum. Tu librum cape, & lege.

* Sapientem mediocres affectus habere, nullos non habere.

Diſciplina definitio.

Polyb.

Τούτων δὲ τῶν ἀρχόντων ἡτοιμασμένων, παραλαβόντες οἱ χιλίαρχοι τούς τε Ῥωμαίους ὁμοίως καὶ τοὺς συμμάχους στρατοπεδεύουσι, μίας ὑπαρχούσης παρ' αὐτοῖς θεωρίας στρατοπεδείας, ᾗ χρῶνται πρὸς πάντα καιρὸν καὶ τόπον. Διὸ καὶ δοκεῖ μοι πρέπειν τῷ καιρῷ, τὸ πειραθῆναι καθ' ὅσον οἷόν τε τῷ λόγῳ τοὺς ἀκούοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς τε κατὰ τὰς πορείας καὶ στρατοπεδείας καὶ παρατάξεις χειρισμοὺς τῶν δυνάμεων. Τίς γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀποτρόπαιος πρὸς τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα τῶν ἔργων, ὃς οὐκ ἂν βραχὺ προσεπιμελέστερον ἐπιστήσαι περὶ τῶν τοιούτων, ὑπὲρ ὧν ἅπαξ ἀκούσας ἐπιστήμων ἔσται

His ita paratis, accipiunt Tribuni Romanos unà & Socios, & caſtra metantur unâ quidem apud eos & pariformi metatione, quâ utuntur in omni tempore & loco. Ideòque & viſum mihi nunc decorum, conari, quantum in verbis poteſt, audientes inducere in notitiam modi & ordinationis, circa itinera, circa metationes, circa inſtructiones copiarum. Quis autem adeò abhorret abjunctuſque eſt à pulchris & honeſtis rebus, ut nolit paulò attentiùs hæc inquirere, quæ cùm ſemel audierit, gnarus erit unius rei inter alias digniſ-

πραγ-

κεφάλαιον ἑνὸς τῶν ἀξίων λόγου ſimæ notitia, & con-
καὶ γνώσεως. ratione.

Ad caſtra, ut vides, nos ducit: & Diſciplinam eg-
ſtinc ordior, non quia ſola ea pars, aut non ea alibi, ſed
hîc præcipuè. Nam Caſtra re ipsâ gymnaſium, pa-
ſtra, ſedes imò & domicilium Diſciplinæ. *Munia*, *O-
ra*, *Exercitia*, *Præmia*, *Pœnæ* ſunt in caſtris: & uno ver-
hîc regitur miles & formatur. Ipſa caſtra non ſine
ſciplinâ fiunt, aut conſtant: quæ accuratiſſima ſane ap-
Romanos. Audi hoc à me. Si in togâ aut ſago pars a
aut ſpecimen Romanæ prudentiæ: hîc reperies, imò
pientiæ, & judicio eo verbo utor. Non vanè aut levi
Polybius hîc attollit, & *rem unam omnium cognitione
gniſſimam* ait. Quis Polybius? Quo vix alius ſcriptor
dicio firmior, & nemo certe uſu atque experientiâ d
ctior. Ergo verba cogitatè examinemus & penſicu
mus.

Landatio Rom. caſtrorum

„ *Caſtra metantur.*] Nam quam primùm juncti ci
& ſocii, non confident ſine caſtris. Sed ea junctio pl
rumque in locis hoſti vicinis, aut certè extra Romanu
ſolum. Nullam illi noctem (vide curam & providentia
ſine caſtris agebant, & ſemper ligneis terreiſque i
mœnibus, ut in urbe, cincti. Quando id inſtitutum?
antiquo, ſi Livium & Dionyſium interrogas, qui ſ
regibus & ſtatim poſt eos, caſtra ponunt, vallo & fo
cingunt. Pluries meminerunt. Eo mirer à Frontino hu
rem ad Pyrrhi tempora relatam, & aſſeri ab ejus exem
plo, inſtitutam. Nam ait: *Caſtra antiquitus Romani paſſi
per corpora cohortium, veluti mapalia, conſtituere ſoliti
rant: Pyrrhus Epirotarum rex primus totum exercitum ſi
eodem vallo continere inſtituit. Romani deinde, victo eo
campis Aruſinis, caſtris ejus potiti & ordinatione notata, pau
latim ad hanc uſque metationem quæ nunc eſt pervenerun*
Totâ in re dubito, & controverto. Romani, inquit, ante
per cohortes? Atqui Manipulos fuiſſe docuimus, & eam olim
diviſionem. Pyrrhus *primus exercitum ſub eodem vallo*? ne
apud Grecos quidem verum, & in Homero ipſo exempl
ſunt quæ refellunt. Illud fortaſſe potuit, Pyrrhi (ut fuit dili
gens ordinis & inſtructionis) primum curioſius meliuſqu
caſtra digeſſiſſe. & fortaſſe ad illud inſtar Romani. Fortaſſ
inquio. Nam cur adfirmem? Video in reliquo ordine omni
compoſita jam antè apud Romanos: potuit & debuit ἀνα-
λόγως etiam in caſtris. Si aliter: cur Polybius, qui ſic liben
abit & trahit in laudem ſuæ gentis, imitationem hanc
ſiluit? Imò cur diverſa tota & alia apud Græcos ratio? quod
ipſe notâ ... r. Sed ſive à ſe, ſive ab aliis Romani: pul-
chra & admirabilis hæc facies ipſis etiam Græcis. Philip-
pu

Vetera caſtra.

Frontinus tamen vult à Pyrrho. Lib. IV. [illegible]

Non meo aſſenſu.

pus Macedonum, narrante Livio, *ſubjecta cernens Romana caſtra, admiratus eſſe dicitur & univerſam ſpeciem caſtrorum, & deſcripta ſuis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum intervallis: & negaſſe Barbarorum ea caſtra ulli videri poſſe.* Idem hæc Pyrrho Plutarchus adſcribit: illi, dico, Pyrrho Epirotæ: ſi verè, quomodo Frontinus vere? Sed Plutarchi verba hæc: Τάξιν τε καὶ φυλακὰς καὶ κόσμον Ῥωμαίων καὶ τὸ σχῆμα τῆς στρατοπεδείας ἐθαύμασε. καὶ τῶν φίλων προσαγορεύσας τὸν ἐγγυτάτω, Τάξις μὲν, εἶπεν, ὦ Μεγάκλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος: *Ordinem, & ſtationes, & diſpoſitionem Romanorum, & figuram ipſam caſtrorum admiratus eſt: & proximum amicorum affatus, O Megacles, inquit, hic ordo barbarorum, non eſt barbarus.* Si ipſe Pyrrhus metationi huic adſtupuit: non ab eo profectò exemplum. Lib. xxxi / In Pyrrho

„ *Una quidem apud eos & pariformi metatione.*] Aliter quàm apud Græcos alioſque, qui pro locis & temporibus mutabant. Non ſic Romani, ſimplex ſemper & eadem: excipio, quòd minor vel auctior ſpatio, pro numero legionum. Sed quadrata ſemper, ſed portæ & ſectiones eædem, ſed tabernacula ducum & militum eodem ſitu. Hinc utiliſſima illa notitia caſtrorum, & prævisa & invenienda militibus omnia, ſicut civibus in aliquâ urbe. Uniuſmodi igitur ſemper caſtra, ſi formam conſideres: paullo alia, ſi apparatum totum & inſtructum. Nam moneo, duplicia Romanis caſtra fuiſſe, *Aeſtiva* & *Hiberna*. Illa, quæ mobilia, & æſtatis ſive expeditionis tempore, in unam ſæpè noctem ſtructa. Quæ iterùm duplicia, à more manſioniſque differentiâ. Si enim una alteraque, aut omnino paucæ noctes in iis agendæ: ſine aliâ additione *Caſtra* dicebant, aut *Manſiones* etiam poſteriore ævo. Si diutiùs ſubſiſtendum; ab ipſâ re *Stativa*, aut *Stativas*. In Suetonio Aeſtiva habes: *Obiit in caſtris Aeſtivis, quæ ex eo Scelerata ſunt appellata.* Stativa in Livio ſub Rege Tarquinio: *In iis Stativis, ut fit, longo magis quàm acri bello.* Cæſar: *Eodem die uterque eorum ex caſtris Stativis, à flumine Apſo, exercitum educunt.* Dixi & *Stativas* appellari, voce in poſtremis ſcriptoribus reperiendâ, & intellegunt *Sedes*. Verba edicti Alexandri Imp. apud Lampridium: *Illa die, illa hora, ab urbe ſum exiturus, & ſi dii voluerint, in prima manſione manſurus. Deinde per ordinem manſiones, deinde Stativæ.* Sedes dixi intellegi: & ipſa ea vox pro caſtris. Vegetius: *Eruditi in ſedibus milites.* Ammianus: *Militares numeri diſtinctas remearunt ſedes.* Et pluſcula exempla. At *Hiberna* ſunt, quæ per Hiemem & in diuturna manſione militibus receptaculum: ab ipſo item ſic tempore dicta. *Hiemalia* Vopiſcus appellavit: *Tuum eſt illic Hiemalia & Aeſtiva diſpo-*

Uniformia Romanis caſtra. / Duorum generum. / Aeſtiva. / Stativa. / Claud. c. 1 / Lib. 1. / Sedes, pro caſtris. / Hiberna. / In Aurel.

Lib. v. Lib. I. cap. XII. *diſponere, ubi tuis nihil deerit.* Iſtorum origo in Li bello Vejenti : *Hibernacula etiam, res nova Romano liti, ædificari cœpta.* Annæus Florus : *Tunc primum matum ſub pellibus, taxata ſtipendio hiberna.* Id ſub annum urbis CCCLVIII. Etſi Livius & Cæ *Pelles* removere & ſejungere ab *Hibernis* videntur. ille lib. XXXVIII. *Inſtare hiemem, Aut ſub pellibus lites habendos fore : aut ſi concedere in Hiberna vellent, ferendum in æſtatem bellum.* Cæſar lib. III. *Hujuſ di tempeſtates conſecutæ ſunt, ut continuatione imbrium, tiùs ſub pellibus milites contineri non poſſent. Itaque ex citum Cæſar in Hibernis collocavit.* Itaque, pro iſtor mente, *Stativa* illa ſint ſub Pellibus : *Hiberna*, in opi aut caſtris, quæ tabernaculis & alio opere accuratiùs ſtructa. Et meritò, tum contra cæli injurias, tum q uſui plura neceſſaria in diuturnâ morâ. Itaque hæc tal

Membra caſtrorum. partes ſive membra habebant magis diſtincta, ut *Ar mentarium, Fabricam, Valetudinarium,* & ſi quid repe tale. Imò reverà inſtar opidorũ ſępe ſtruebantur, pręſert in finibus imperii, & ubi perpetuæ ſtationes & præter ræ contra hoſtem. Tale in Euphratis, Danubii, Rheni noſ ripâ : & hæc ea origo & genitura nobilium aliquot hoc

Proceſtria. opidorum. Ad hæc etiam, ea quæ *Proceſtria* dicebant, n fallor. Feſtus enim in eâ voce explicandâ nutat : *Pro*

Divinatio in Feſto. *ſtria, quò proceditur in muro. Aelius Proceſtria ædific eſſe dixit extra portam. Artorius quæ ſunt ante caſtra, iam qui non habent caſtra, propugnacula quibus pro caſt utuntur ædificant.* Sententiæ tamen haud nimis diverſ ſi attendis. Prima eſt, locum ſpatiumque ſic dici pr ceſſus in muro. Quid vult? Ambulacra illîc, à proc denda? Vix opinor, & malim ſcribi, *quò proceditur à m ro.* Ut ſint Proceſtria, quidquid ante muros eſt, qu modo Aelius, *ædificia extra portam* : quaſi ſuburbia a προάστεια. At Artorius, vult ædificia eſſe ante caſtra : i

Et iterum. la ipſa quæ loco caſtrorum ſunt, *propugnacula ædificia* Ita enim poſtremam vocẽ ſcripſerim, & me capis. Duple eſt ſententia ſcilicet Artorii : aut ædificia ante caſtra e ſe, aut ipſa illa quæ vice caſtrorum uſurpantur. Sic *Pro caſtris*, duo notat, & ante ea, & pro ipſis. S

* ſubtiliter vellere, ſpinas abligere. quid juvat hæc * ἐξακανθίζειν ? tenuis fructus: magis not pro Artorii priore ſententia Gloſſas eſſe, dum expl cant: Procaſtria, οἰκήματα πρὸ τῆς παρεμβολῆς. Itemqu

Tacito lux IV. Hiſt. morem vulgò caſtrenſem quem Tacitus notat : *Subver ſa longæ pacis opera, haud procul caſtris in modum municip exſtructa.* Sunt profectò hæc *Proceſtria* : quæ adnex fere Hibernis aut ſtativis, ut eò reciperentur lixæ, adve ræ, & qui alii paganorum caſtra ſequerentur. Miſce

enim

Digitized by Google

enim eos militibus, non Romanus uſus. Cæſar pro hac conſuetudine, cùm Germanos equites ſubitò ſcribit ad caſtra advolaſſe: *Nec priùs ſunt viſi quàm caſtris appropinquarent, uſque eò, ut qui ſub vallo tenderent mercatores, recipiendi ſui non haberent facultatem.* Manifeſtò dat intellegi, lixas, id eſt mercatores & id genus, ſub caſtris tetendiſſe, non in caſtris; & receptum denique in ea habuiſſe, hoſte inſtante. Lib. VI.

22 *Circa itinera, circa metationes, circa inſtructiones copiarum.*] Tria polliceri videtur jam dicturus, *Agmen, Caſtra, Acies.* Priora duo exſecutus eſt, etſi ordine alio: tertium deſidero, ſi tamen id ſenſit. Vox Græca ſanè eò ferè ducitur: & ſi ita eſt, abſolvo culpæ Polybium cujus antè reum feci, quaſi neglegenter de Acie omiſiſſet. Fortaſſe nunc non ipſe, ſed exſcriptorum aut temporum culpa hæc ſubduxit.

DIALOG. II.

Prætorii poſitura, ejus magnitudo, & partes.

POLYB.

Ἔστι δὲ τὸ γένος αὐτῶν τῆς στρατοπεδείας τοιόνδε. τοῦ κριθέντος ἀεὶ τόπου πρὸς στρατοπεδείαν, ὁ μὲν ἐπιτηδειότατος εἴς τε τὴν ἄποψιν ἅμα καὶ παραγγελίαν, τῇ τοῦ στρατηγοῦ σκηνῇ προκαταλαμβάνεται. τεθείσης δὲ τῆς σημαίας οὗ μέλλουσι πηγνύναι ταύτην, ἀπομετρεῖται περὶ τὴν σημαίαν τετράγωνος τόπος, ὥστε πάσας τὰς πλευρὰς ἀπέχειν ἑκατὸν πόδας τῆς σημαίας, τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τετράπλεθρον.

Eſt autem metatio caſtrorum ejuſmodi. Loci ſemper, quem caſtris dilegerint, aptiſſimam & commodiſſimam partem aſpectui ſimul & juſſioni, eam ſibi vindicat Prætorium. Signo autem poſito, ubi id defixuri ſunt, menſurâ definitur circùm id ſignum quadratum ſpatium, ſicut omnia latera à ſigno centum pedes abſint, fiatque tota ipſa area ſive pedatura jugerum quaternûm.

Cum laudavit Polybius caſtra, ponit & deſignat: ſed Prætorium primò. Quid ni illud? Honoris & decentiæ cauſſâ, primo Duci primus locus. Tamen Vegetius ipſa ſigna militaria præmittit, atque iis locum præmetatur. *Prima,* inquit, *ſigna ſuis locis intra caſtra ponuntur, quia nihil eſt venerabilius eorum majeſtate militibus. Deinde Duci Prætorium ejuſque comitibus præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur.* Et Polybius hic quoq; (& magis poſtea) *Signi* aut *Vexilli* meminit primò poſiti: ſed in alium ſenſum, nec illius militaris. Sanè Vegetii ævo dixeris Signa in uno loco circa Principia conſtitiſſe: quod & ex Taciti ſcriptis liceat

Signa primo locat Vegetius Lib. III. cap. VIII.

liceat opinari. At Polybius Signorum mentionem ha
aliter facit, videturque locare in Manipulis ſuis qu
que, aut Turmis. Iſta quidem Signa, quæ ad locum no
ſicandum; metatorum ſunt, ut poſtea dicam, non leg
num aut manipulorum.

„ *Aptiſſimam & commodiſſimam partem, aſpectui ſu*
Prætorium in edito aut conſpicuo. *& juſſioni.*] Nempe eam partem quæ editior, aut cui
unde nihil obſtabat: quæ aſpici undique & aſpicere po
rat, è quâ dari mandata & audiri. Nam ecce Allocu
Signa ad pugnam propoſitio, circa Prætorium aut ſu
ipſum facta: quæ locum volebant liberum & conſpectu
Eaipſa res ad majeſtatem aliquam & vim imperii facieb
Ipſum erectius. eminere loco qui dignitate eminebat. Ipſum etiam Tab
naculum non latius ſolùm ceteris, ſed altius, & quaſi
urbe aliquâ templum.

„ *Prætorium.*] Una iſta vox Latinis, quam duplici P
lybius interpretatus eſt, τῦ ςρατηγῦ σκηνὴν: *tabernacul*
Strategiū. *Prætoris*. Etſi Greci quoque ſimpliciter ςρατήγιον, quaſi *Im*
peratorium, aut *Prætorium*, dicunt. Corrigi Suidam ita ce
ſeo: ςρατήγιον, ὁ τόπος τῦ ςρατῦ: *Strategium, locus exercit*
Prætorium unde dictū. imò verò τῦ ςρατηγῦ, vel ex iis quę Suidas adtexit. Sed c
Latinis *Prætorium*? Feſtum audi: *Initio Prætores eran*
qui nunc Conſules, & ii bella adminiſtrabant. Quorum tabe
naculum quoque dicebatur Prætorium. Auguſtæa ætas v
Auguſtale detur & hoc *Auguſtale* dixiſſe: ut quidem in Fabio leg
Lib xviii cap. 11. ſed ſolo: *Carmen funebre, proprie Nænia; & tabernaculu*
ducis, Auguſtale. Poteſt ab Auguſtis ita dictum eſſe, q
Sed ſine exemplo. in eo tendebant: ſed exemplum tamen ejus verbi au
uſurpationem, mirum nuſquam reperiri. Aliter auten
etiam Latinis vox *Prætorii*: nec pro loco ſolùm, ſed pr
Alio ſenſu Prætoriū. conventu & hominibus qui in eo loco. Hoc ſenſu *Præt*
rium dimittere dicunt: quod eſt proinde quaſi *Curiam mi*
Lib. xxx. *tere, aut Senatum.* Livius: *Tribunis edicit, ut ubi Prætori*
Lib. xxxvi. *dimiſſo ſigna concinuiſſent.* Idem iterùm: *Priuſquam Præ*
torium dimitteret, denuntiavit. Iterumque: *Fulvius dimit*
tens Prætorium Tribunis militum imperat. Quæ miſſio
ſemper ad horam & ſtatutum tempus facta, ſcilicet veſpe
re & luce abeunte, cùm Vigilię mox conſtituendæ eſſent
& quiſque ad corpora aut munia ſua curanda abiret. Ideò
mandata, ſiqua in noctem aut primam lucem Impera-
tor vellet, tunc dabat: ne quies turbaretur caſtrorum. Di-
ctio hęc reſtituenda Livio, in rebus Annibalis. Ubi acer
ille Imperator & in dolos intentus, ſub pugnam ad Trebi-
Lib xxi. am, fratri ſuo Magoni in tabernaculo infit: *Delige centenos*
viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigi-
lia prima venias: nunc corpora curare tempus eſt. Ita præ-
conium miſſum. Subſcribunt uſque adhuc, & explicant
Præ-

Digitized by Google

præcones circummiſſos, qui edicerent corpora curare. Ego verò non admitto in Romanâ aut Punicâ militiâ *Prames*: etſi Græcos habuiſſe probè ſcio: magiſque acedo veteribus libris, in quibus conſtanter repperi, *Præmium miſſum*: & quis non probet? Simile eſt alterum illud e militiâ, *Mittere principia*. In Frontino leges: *Perſtare principiis, donec ea mitterentur, præcepit*. Quod ille de militibus dixit ignominiâ notatis & oculis omnium in fœdo habitu ibi expoſitis. Tentanda non eſt aut immutanda ſcriptio (conati quidam:) firmaturque iterùm à Frontino: *Tempus elegit quo miſſa principia quietem omnibus caſtrenſibus dabant*. Quid igitur hoc eſt? Pænè idem quod alterum prius: & dicuntur mitti aut dimitti Principia, cùm Tribuni non ultrà ibi præſident, jus aut mandata dipertiunt, ſed ſub noctem ad Prætorium eunt, mox ad ſe turi. Id verò eſt *mittere principia*, & conventum militum ſolvere, qui ibi frequentes. Cùm de Vigiliis agemus, capies hoc magis.

Correctus Livius.

Principia mittere.

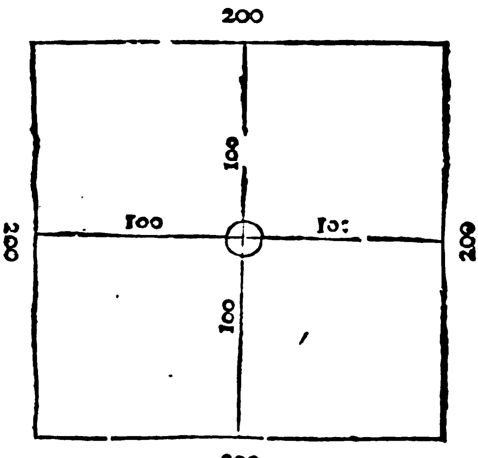
Lib. IV. cap. I.

Lib. II. cap. V.

Quo ſenſu dictum.

„ *Ut omnia latera à ſigno centum pedes abſint.*] Signum hoc fuit vexillum album, ut infrà dicam. Ab eo removet quaquaverſus latera pedes centenos. Eſt igitur quadratum hoc juſtum, cujus latera ſingula *pedum ducentenûm*. Nam vide in figurâ. Grandis igitur & capax hæc metatio,

Area Prætorii.

ac par (ut mox videbis) illi quattuor manipulorum, ſive hominum *quadringentorum octoginta*. Ergóne opus tantâ? opus. Primùm, quia ipſe Prætor, pro ſe, laxiùs paullo agere & tendere debuit, quam caput aliquod è vulgo. Deinde quia miniſtri aut comites illi plures, quos juxta ſe habebat.

Cur tàm ampla.

Miniſtri & apparitio Prætoris.

Digitized by Google

Inter miniſtros, lictores erant primò, & peculiares dein
ſervi ad varios ejus uſus. Inter comites, honeſtiores mu
Comites & Contubernales. ti, qui amicitiæ cauſsâ aut militiæ, ſponte eum ſecuti.
è contubernio Prætoris, aut *Contubernales* ejus dicebantu
quoniam eâdem iſtâ pedaturâ tendebant. Imò Senato
rum filii, & tale nobiliorum genus, comitari ita magiſtr
tus ſolebant. Atque ipſe Julius Cæſar, cùm ſuâ quadam
cauſsâ peregrinari nobiles nollet, tamen hoc utiliter
majoribus inſtitutum non abrogavit, & cum exception
Cap. XLII edixit: *Neu quis ſenatoris filius, niſi contubernalis aut co*
mes magiſtratus, peregre proficiſceretur. Ita Suetonius i
ejus rebus. Et ſanè utilitas hîc clara, quòd juventu
caſtè modeſteque agebat, ſub oculis & in latere ducis
quòd ſermonibus ſæpè militaribus, & interdum conſi
liis, intererat: denique *duces agere*, ut Plinius admonet,
parendo diſcebat. Sed & laxitate Prætori opus, ad mu-
los & jumenta quæ plura habebat, itemque ad ſupelle-
Muli & vaſa militia. ctilem & vaſa. Pecunia è publico ad *Mulos & tabernacula* dabatur: & altera ad *Vaſa*, *Vaſarium* appellata. In
Iulianæ deliciæ his quidem, adeò non uſum, ſed delicias & luxum qui-
dam ſpectabant, ut de Cæſare ſcripſerit Suetonius: *In*
Cap. XLVI *expeditionibus teſſellata & ſectilia pavimenta circumtuliſſe.*
Scilicet quibus Prætorii ſui ſolum parte aliquâ tegeret, &
ſterneret, in brevem uſum. Nec de Prætorio plus hau-
ſeris è Polybio: de meo aliquid addam? Quoniam toto
Forma Prætorii. capite adnuis, fiat. Forma ejus ſuperior fuiſſe videtur ro-
IV. de L. L tunda, ex Varrone: *In cavædio ſi locus nullus relictus, ſub*
divo qui eſſet, teſtudo dicebatur, à teſtudinis ſimilitudine: ut
eſt in Prætorio in caſtris. Significat teſtudineâ formâ id
fuiſſe, curvatum in cameram rotundiorem. Hac cauſsâ
Lib. III. Excid. fortaſſè Joſephus cum templo componit: τὸ στρατήγιον,
Cum templo comparatur. inquit, ναῷ παραπλήσιον: *Prætorium templo ſimile*, quòd tem-
pla pleraque talia: aut etiam, quòd eminebat in mediis
caſtris, ut in urbe aliquâ templum. An & quia religio
Augurale in eo. ibi, & pars ſociorum? Certè *Augurale* fuit, ubi ſacri-
ficare & auſpicari Imperator ſolet. Tacitus de Germa-
II. Ann. nico: *Nocte cœpta egreſſus Augurali, per occulta & vigili-*
XV. Annal. *bus ignara.* Meminit iterùm: *Structam ante augurale*
aram ſubdita face accendi. Ita enim legerim magis, quàm
In Tacito noſtra lectio. ut vulgatur: *Structa ante Auguralem aram.* Quaſi Ara
aliqua cognomento *Auguralis* fuerit: quod non probo,
nec etiam ante aram aliquid ſtrui mos, ſed in ipsâ, aut ſu-
per ipſam. Itaque crediderim ante ipſum Augurale aram
Ara ad Augurale. hanc fuiſſe, in quâ ſollenniter libamenta aliqua illata &
cremata, cottidianæ religionis ergô. An non Dionyſius
Lib. IX. hanc intellegit, cùm inter prodigia ſcribit: Τοῦ ἱερέως τοῦ ὑπά-
του Γαΐου Ναυλίου κεραυνὸς εἰς τὸ στρατήγιον ἐμπεσὼν, τήν τε σκηνὴν
διέσπα-

Digitized by Google

διέσειϲε, *καὶ τὴν ἑστίαν ἀνέτρεψε* : *In alterius Conſulum, C. Manlii Prætorium fulmen incidens, & tabernaculum diſiecit, & focum ſive Aram evertit.* Niſi ſi de Larum magis foco intellegit : quod in medio pono. At ipſum noſtrum hoc eſt, quod *Auguratorium* Julio Hygino dicitur (vir ille de Caſtris ſcripſit, & vidi in codice veteri ac libavi) *Auguratorium*, inquam, ipſi : qui & ſitum docet : *Auguratorium parte dextra Prætorii, Tribunal læva, ut accepto augurio inſuper aſcendat.* Ecce duo membra Prætorii, Augurale & Tribunal, & utrique ſuum locum. Quod autem *dextra* ait, aut *ſiniſtra* : puto capiendum pro intrantium ratione, & aſpectu venientium à Decumanâ. Sed & Stabula, Culinam, & ejuſmodi partes ſeorſim in Prætorio fuiſſe, tu tibi ſubjeceris me ſilente, nec longè à Prætorio *Armamentarium*, cùm id fuit. *Ubi id ſitum.*

„ *Tota ipſa area ſive pedatura jugerum quaternum.*] In Græco *Plethra quaterna* ſunt : nos fecimus *jugera*, etſi plurium opinione Jugerum eſt paulò majus. Poſſis veriùs firmiuſque, *Verſus*. Varro : *Verſum dicunt centum pedes quoquoverſus quadratum.* Quod ipſum dimenſum quater eſt in areâ Polybiana. Sed Varro addit, *in Campania* vulgò ſic appellare & metiri : contrà Hyginus in *Dalmatia*. *Jugerum, inquit, in Dalmatia Verſus appellant, in Provincia Narbonenſi alii Libram, alii Parallelam.* Sed in verbis quid inſiſtam, cùm rei adfatim? Aud. Etiamnum inſiſtes, & te rogo. Lips. Quid illud? Aud. *Pedaturam* hîc quam appellas, ea firmat mihi pedem. Libera & expedi. Lips. In facili eſt : quia tamen voce eâ ſæpè & neceſſariò utar, audi. Quod Græcis *ποδισμὸς*, id Latinis *Pedatura* : etſi *Podiſmi* ipſâ Græcanicâ voce crebro in hac tali re Vegetius uſus. Podiſmus autem, dimenſio, aut & dimenſum ipſum per pedes : ſicut *σταδισμὸς*, per ſtadia. Ad verbum eſt, *Pedatura*. Gloſſæ illæ fidæ : *ποδισμὸς*, *pedatura*. Vegetius : *Singulæ centuriæ accipiunt pedaturas.* Caſſiodorus : *Pedaturas murorum omnes ſubeatis.* Hyginus in iſtâ re caſtrorum : *Si ſtrictior fuerit pedatura.* Et accipiunt, ut vides, non pro ipsâ menſurâ tantum, ſed pro ſpatio areaque quam ſic dimenſi. Neſcio an Frontinus magis nove hoc ipſum non pedem dixerit : *Pomiferam arborem, inquit, quam in pede caſtrorum fuerat amplexa metatio.* Interpreter equitem, pedaturâ & areâ : niſi quis extremum & finem caſtrorum malit. Sed pro priore tamen ſenſu ſciat & Senecam eſſe : *Exiguæ ſæpe areæ in multos uſus deſcribentis arte patuerunt, & pedem quamvis anguſtum diſpoſitio fecit habitabilem.*

Verſus, quid. I. de R. R. cap. x. *Pedatura.* *Podiſmus.* Lib. III. cap. VIII. V. Var. IX. *Pes pro eodem.* Lib. IV. cap. III. De Tranq. cap. x.

DIALOG. III.

Tribunorum metatura, Quæſtoris, Evocatorum Ablectorum, Extraordinariorum.

JAM perge ſodes, & lege.

POLYB. Τούτου δὲ τοῦ σχήματος ἀεὶ παρὰ μίαν ἐπιφάνειαν καὶ πλευρὰν, ἥτις ἂν ἐπιτηδειοτάτη φανῇ πρός τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομὰς παρεμβάλλεται τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα τὸν τρόπον τοῦτον. Ἓξ ὑπαρχόντων χιλιάρχων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, δυεῖν δὲ στρατοπέδων ὄντων τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀεὶ μεθ᾽ ἑκατέρου τῶν ὑπάτων, φανερὸν ὅτι δώδεκα χιλιάρχους ἀναγκαῖον συστρατεύεσθαι ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων. Τιθέασι δὴ τὰς τούτων σκηνὰς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἁπάσας, ἥ τις ἐστὶν παράλληλος τῇ τοῦ τετραγώνου προκριθείσῃ πλευρᾷ. Πεντήκοντα δ᾽ ἀπέχει πόδας ἀπ᾽ αὐτῆς, ἵπποις ἅμα δ᾽ ὑποζυγίοις καὶ τῇ λοιπῇ τῶν χιλιάρχων ἀποσκευῇ τόπος. Αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ προειρημένου σχήματος εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμέναι, πήγνυνται πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, ἣ σοι ἔστω καὶ καλείσθω δὲ καθάπαξ ἡμῖν ἀεὶ τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον. Ἀφεστᾶσι δ᾽ ἀλλήλων μὲν ἴσον αἱ τῶν χιλιάρχων σκηναὶ, τοσοῦτον δὲ τόπον, ὥστε παρ᾽ ὅλον τὸ πλάτος ἀεὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων παρήκειν.

Ad hujus figuræ ſem unum adſpectum & la quod optimum videatur quationi & pabulationi cantur Romanæ legiones h in modum. Cùm ſex buni ſint in legione, ut d mus, & duæ ſint utique le nes ipſius Conſulis; liquet d decim Tribunos alteri Con lum in militia adeſſe. C locant horum tabernacula unam rectam lineam omn quæ parallela ſit & pari ſtans lateri Quadrati in ha rem capto. Diſtet autem eo quinquaginta pedes: quis ſcilicet, & jumentis reliquis Tribunorum impe mentis locandis. Tabern cula autem prædictæ Figu averſa ponuntur, ut extra ſum ſpectent. Quod ſit, appelletur ſemel à nobis, t tius figuræ caſtrenſis frons faciès. Diſtant inter ſe Tr bunorum tentoria æqualite & eò producuntur, ut omn ſpatium attingant Romano rum Legionum.

Statuto Prætorio & ſede Conſulis, proximum eſt locar ab eo proximos. Ii ſunt Tribuni. Ponit: & indicat qu parte ſemper. Ait:

Prætorii adſpectus Decumanam verſus. „ *Ad hujus figuræ ſemper unum aſpectum & latus.*] Se rio hoc monet & præmittit, numquam variatum in ha poſiturâ. Semper ad unum latus, idemque hujus Qua drati, Tribuni collocati, & infra eos, legiones. Quod au tem

Digitized by Google

latus? Id, inquit, quod aquando aptiſſimum ſit & pa-
ndo. Igitur aptabant ita caſtra, ut Prætoria ferè porta
em ſpectaret, Decumana averſiſſima ab illo. Et per
plurimùm aquabantur & pabulabantur: ergo & fa-
caſtrorum tota verſa in illam.

„ *Quinquaginta verò pedes ab eo diſtat.*] Rimanti aut
uirenti, omnia hîc ſatis clara. Linea iſta, inquit, paral-
diſtat à lineâ Quadrati quinquaginta pedes. Quo fine
c ſpatium? Ut tabernacula illic Tribunorum poſſint
atque ea ipſa laxiora, calonibus, equis, mulis. Quis
cit honeſtiùs paullò comitatos inſtructoſque fuiſſe
s militum duces, & ſæpè Senatores?

„ *Totius figuræ caſtrenſis frons & facies.*] Id eâ cauſsâ, quòd omnia illuc ſpectent & intendant. Hac igitur con-
deratione Prætoria porta, & quæ juxta eam, tergum &
oſteriora caſtrorum ſunt: Decumana & introrſum alia,
cies & pectus. Diverſa inſpectio eſt, cùm Tacitus *aver-
caſtrorum*, Decumanam appellat: & Livius, *abs tergo
ſtrorum* eam ponit: quod fit intuitu & relatione ad ho-
em. Nam hæc fere ſemper illi averſa, atque ita frons cen-
etur pars ei proxima & oppoſita. *Frons caſtrorum, duplici conſideratione.*

„ *Diſtant inter ſe Tribunorum tentoria æqualiter.*] No-
a non continua igitur fuiſſe, nec connexa. Cur autem
eparata? Credo ad uſum militarem, & ut commeatus
c tranſitus undique ad Forum utrumque eſſet, per minu-
tas illas vias & ſpatia interjecta. Sed & dignitas locatio-
nis major, ſic diviſæ & abjunctæ. Quanta autem illa in-
tervalla? In Tabulâ videbis. Nunc, ſi placet, lege non
quæ ſequuntur, ſed paullò inferiùs, quæ huc ſpectant. Etſi
enim Polybius ipſe Principia & legiones hîc adtexit: ta-
men ordini meo & intellectui tuo aptius, totam *Superio-
rem* partem ſimul deſcribi, & tum ad *Imam* iri. Ergo iſta
nunc lege:

Ὁ δ' ὑπὸ τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνὰς ὄπισθεν τόπος ὑπολειπόμενος, ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τοῦ στρατηγοῦ παρακείμενος, ὁ μὲν εἰς ἀγορὰν γίνεται τόπος, ὁ δὲ ἕτερος τῷ τε ταμίᾳ, καὶ ταῖς ἅμα τούτῳ χορηγίαις. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τελευταίας τῶν χιλιάρχων σκηνῆς, κατὰ τόπον οἷον ἐπικάμπιον ἔχοντες πρὸς τὰς σκηνὰς, οἱ τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπόλεκτοι, καὶ τινες τῶν ἐθελοντὴν στρατευομένων

At qui ponè Tribunorum tentoria locus jacet, & ex utraque parte Prætorio adjacet, ejus una pars Foro deſtinatur, altera Quæſtori ejuſque apparatibus. Ab utroque verò extremo Tribunorum tabernaculo, retrò quaſi inflexam metationem habent Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex iis qui ultrò ac ſponte in gratiam Conſulum militant. Hi omnes

Digitized by Google

τῇ τῶν ὑπάτων χάρακι. Πάντες οὗτοι στρατοπεδεύουσι παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ χάρακος ἐπιφανείας, βλέποντες οἱ μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ταμιείου παρατηδὰς, οἱ δ' ἑκατέρου μέρους εἰς τὴν ἀγορὰν. ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει τούτοις, μὴ μόνον στρατοπεδεύειν σύνεγγυς τῶν ὑπάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πορείας, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας χρείας περὶ τὸν ὕπατον, καὶ τὸν ταμίαν ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὴν ὅλην διατριβήν. Ἀντίκειται δὲ τούτοις ἐπὶ τὸν χάρακα βλέποντες οἱ τὴν παραπλήσιον χρείαν παρεχόμενοι πεζοὶ τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν. Ἑξῆς δὲ τούτοις δίοδος ἀπολείπεται πλάτος ποδῶν ἑκατὸν, παράλληλος μὲν ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἐπὶ θάτερα δὲ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τοῦ στρατηγίου, καὶ τοῦ ταμιείου παρατείνουσα, παρὰ πάντα τὰ προειρημένα μέρη τοῦ χάρακος. Παρὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πλευρὰν ταύτης, οἱ τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἐπίλεκτοι στρατοπεδεύουσι, βλέποντες ἐπί τε τὴν ἀγορὰν ἅμα καὶ τὸ στρατήγιον, καὶ τὸ ταμιεῖον. Κατὰ μέσον δὲ τὴν τούτων τῶν ἱππέων παρεμβολὴν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ στρατηγίου περίστασιν, δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν, φέρουσα μὲν ἐπὶ τὴν ὄπισθεν πλευρὰν τῆς στρατοπεδείας, τῇ δὲ τάξει πρὸς ὀρθὰς κειμένη τῇ προειρημένῃ πλατείᾳ. Τοῖς δ' ἱππεῦσι τούτοις ἀντίστροφοι τίθενται πάλιν ἐκ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι πεζοὶ, βλέποντες πρὸς τὸν χάρακα, καὶ τὴν ὄπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης στρατοπεδείας. Τὸ δ' ἀπολειπόμενον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τούτων κενὸν παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων πλευρὰς δίδοται τοῖς ἀλλοφύλοις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένοις συμμάχοις.

locantur & ſpectant tra verſa latera, alii Quæ rium intuentes, alii Foru Plerumque autem eveni iſtos non modò metari cir Conſules, ſed & in agmi & viâ faciendâ, aliiſq adminiſtrationibus, cura atque agere apud Conſule & Quæſtorem. Opponunt iſtis in vallum ſpectante conſimilem prædictis uſu præbentes pedites. Supra d inde utroſque via relinqu tur lata pedes centum, parallela Tribunorum tentoriis, ad utrumque autem Fo latus & Prætorii & Quæſtorii pertingens & ad omne dicti valli partes. Ad ſuperum hujus viæ latus ſociorum equites Extraordinarii metantur, Forum verſu aſpicientes, & Prætorium, & Quæſtorium. Circa mediam horum metaturam, & è regione ipſius Prætorii, via relinquitur quinquaginta pedum, quæ fert ad poſtica caſtrorum, ordine autem & ſitu rectangula eſt prædicta viæ latæ. His demum equitibus averſi locantur ſociorum Extraordinarii pedites, aſpicientes vallum & tergum caſtrorum. Quod autem ſuperat vacuum ex utraque harum partium ad latera tranſverſa, id datur extraneis & ſiquis ſubitò & tempore ſocius advenerit.

Tribunos cùm locavimus, videamus ecquis alius è dignioribus in iſto tractu? Ita, inquit, etiam Quæſtor. Ubi? Deſignat

Digitized by Google

„ *Qui pone Tribunorum tentoria locus jacet.*] Ille, qui ab utraque parte Prætorii, utriſque Tribunorum tentoriis reſpondet. Atque is duplici uſui. Nam

„ *Ejus una pars Foro deſtinatur.*] Quod & rebus venalibus, opinor, ſervit, & conventibus, & Legationibus etiam audiendis. In Suida reperio fragmentum: Ὀλίγῳ ἐξωτέρω τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς, χωρίον τι ὥσπερ ἀγορὰ ἀπεδέδεικτο, ὃ δὴ Γνώμα προσηγορεύετο. Ἐκεῖσε δὲ αἱ πρεσβεῖαι καὶ αἱ ἀγγελίαι, καὶ * ἄλλα ἐγίνοντο. *Paulum ultra tabernaculum Prætorium, locus oſtenſus fuit velut Forum, qui Gnoma appellabatur. Illic autem legationes & nuntii, & alia adminiſtrabantur.* Sed neſcio tamen an non de loco & Foro Quæſtorio hoc accipi verius ſit, quoniam ad eum veniebant & deducebantur primò legati. Ita ſane in Hygino ſcriptum: *In Quæſtorio maxime legati hoſtium & obſides, & ſiqua præda facta fuerit in quæſtione ponitur.* Quod autem Suidas ait *Gnoman* appellari, mihi inauditum eſt: doceat qui novit. Leg. ἄλλα

„ *Altera quæſtori, ejuſque apparatibus.*] Utrumque hoc ſpatium grande fuit, & in omni latere circiter *pedum trecentorum.* Unum igitur, atque id dextrum (reſpectu Prætoris in caſtra verſi) Foro ſerviit: alterum, de quo nunc, Quæſtori. Sed itane Polybi ponis? palam, & mox reponis. At nobis tamen dubitatio aut remora, ex Livianis aliquot locis, qui in te pugnant. Narrat alibi, Samnites in caſtra Romana improviſos irrupiſſe: *& ab tergo,* inquit, *caſtrorum, porta Decumana, impetus factus, itaque captum Quæſtorium, Quæſtorque ibi L. Opimius Panſa occiſus.* Quid clarius, quam haud longe a Decumana Quæſtorium fuiſſe? Sed & *Quæſtoriam portam* idem nominat, & ponit à Prætoria longe. Ut cum de L. Æmilio, qui ſuos inſtruit in caſtris adverſus Ligures. Is *M. Valerium erumpere extraordinaria porta juſſit: ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: tertia legio adverſus ſiniſtram principalem, Q. Fulvius Flaccus dextera ala ad Quæſtoriam portam poſitus.* Preſſius hæc conſidera. Ad quatuor portas exercitum inſtruxit, & orſus ab *Extraordinaria* (ea eſt *Prætoria*) ad utramque *Principalem,* & tum *Quæſtoriam* deſcendit. Quæ eſſe poteſt, niſi *Decumana* ipſa? ſic dicta ſcilicet, quia Quæſtorio vicina. Indicat iterum Livius, cum Galli Boii Sempronium in caſtris aggrediuntur. ac dum ille, inquit, ſuos diſponit & *duabus Principalibus portis ſigna efferre jubet: alius tumultus ab adverſa parte caſtrorum eſt exortus. In portam Quæſtoriam irruperant Galli.* Et mox addit: *tria prælia circa caſtra locis diſtantibus fuiſſe.* Ecce duas *principales* portas abjungit à *Quæſtoria,* & hanc ait in

Quæſtorium ubi. Livius diſſentire videtur. Lib. x. Quæſtoria porta. Lib. xl. Lib. xxxiv.

adversâ (ſive magis placet *aversâ*, aut *diversa*) *parte* ſ
item, prælia illa *diſtantibus locis facta*. Atquin pro
ſi Quæſtorium, ubi Polybius ponit; nihil cl
quàm ad alteram Principalem id fuiſſe. Hæc talia
mi Auditor, ut ego quidem ſine calumniâ nihil iis ob
dam. Deſcendo illuc, ut olim & veteri ævo Quæſto
fuerit e regione Decumanæ, viâ mediâ *Quintanâ*.
tionem ille ſitus habuit. Quòd in utraque caſtro
parte voluerunt imperium aliquod & magiſtratum
ſe. Si ita eſt, tum & viam illam latiorem fecerim, &
tum haud minus pedum. Argumentum aliquod
hac re, quòd etiam poſteà (Quæſtorio jam tranſlato
rum illud Quæſtoris *Quintana* appellata: quid
priſco nomine, ut ſolet, retento? Nam quod Iſid
ait: *Quintana, pars plateæ quinta eſt qua carpentum prog
poteſt*, aut nec verum eſt, aut nihil ad noſtram facit
quâ Feſtus: *Quintana appellabatur in caſtris poſt Prætori
ubi rerum utenſilium forum fuit* Etſi in eo legitur: *Quin
na appellabatur porta in caſtris*. Sed portæ profe
vox delenda (palàm enim falſa) aut in *partem* commut
da eſt. Unde enim in portâ forum? Sed etiam alibi ſic
pellabant, exemplo caſtrenſi. Suetonius de Nero
*Quintana domi conſtituta ubi partæ prædæ & ad licitation
dividendæ pretium aſſumeretur*. Hæc olim dico ſic fuiſ
ante Polybii tamen ævum mutaſſe, & viſum transfe
Quæſtorium in Prætorii latus, ut vicinius eſſet. Neſc
an non huc Hygini nota faciat: *Quæſtorium*, inquit *di
tur quòd aliquando ibi Quæſtores pedaturam acceperint qu
eſt ſupra Prætorium in rigore portæ, quæ à cohortibus de
mis ibi tendentibus Decimana eſt appellata*. Videtur agnoſc
re veterem illum ſitum, & retentam etiam appellati
nem, etſi aliter oſtendit nunc eſſe. *Aliquando*, inqu
ibi *acceperunt pedaturam*: nempe priſcis temporibu
An magis eſt intelligi, quòd jam ævo Principum Quæ
ſtores non ampliùs in militiam irent: atque ita nome
loci ſine re eſſet? Sed tamen ſitus quem tangit, non e
profectò iſte Polybii & novus: ſed planè vetus ill
è regione Decumanæ. Niſi quis alius in verbis ii
ſenſus, quem ſcrutari magis penſiculatè haud poſſim: quo
niam ſcriptus ille codex non ultrà mihi ad manum, & pau
cula ſunt excerpta. Siquis habet, & tanti eſt, videto, imò e
dito & videndum etiam aliis præbeto. Qualiacumque illa
vetera, præ iſtis certè novitiis ponenda, quæ ſic affatim
Typographia atque etiam * ἀκρίτως ſæpè, nobis protru-
dit. Vis dicam tibi verum verbum? Ars ea quæ inſtau-
randis litteris fuit, ea ipſa perdendis profligandiſque erit,
ut facilitatem hanc video imperitum quidquid aut ine-
ptum

Conciliatio tentata

Quintana

Cap. XXVI.

* ſine judicio.

m divulgandi. Sed ad meum Quæſtorium. Cenſeo ſe variaſſe, quod ad locum: & occurrit Livii teſtimonium, è quo colligas, ſatis longule ante Polybii ſitu fuiſſe. Ita enim libro XLI. *Prætorio dejecto, direptis quæ ibi fuerant, ad Quæſtorium, forum Quintananque hoſtes pervenerunt.* Apparet ad Prætorium & Forum adſitum tunc fuiſſe: ut verba hæc eferunt. Sed quid tam curioſè hæc perſequor? Et an in ventum brachia jacto, aut cum Ariſtotele, * πετόμενα διώκειν? Vereor: de modo Quæſtorii maaddo: etſi nec id liquidò poſſum. Polybius ſiluit: edam dimidiatum ad Prætorii fuiſſe, id eſt *ducentos* les in longum, *centenos* in latum. Amplitudo quim opus fuit, ad commeatus, veſtes, pecuniam, ædam, aliaque reponenda. Sed in verborum texpergamus.

* Volantia ſectari

" *Ab utroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Implevit de præcipuis imperiis, tranſit ad milites qui uſui ut tutelæ eorum adjuncti. Nam Supera iſta caſtrorum ars nihil habet præter duces, & eorum comites, aut dminiſtros. Valde hoc notandum. Atque omne corus legionum & ſociorum infrà metationem habuit aque cauſsâ ibi denique *Principiorum* nomen & quaſi æc Supera, eſſet extra caſtra. Sed jam ad verba. AUD. Imò ad mea rogata. Nam dicebas, *impleſſe eum de imperiis*: itane? Ubi ergo *Legati*, quos nuſquam video locatos? LIPS. Benè hoc injicis, dabo. Polybius quidem etſi Legatos in caſtris ſtatim agnoſcit, & excubias iis aſſignat; tamen omiſit & oblitus eſt Pedaturam. Quam aptè videor iis dare ad latus alterum Prætorii, & ubi Forum. Ita parte una Quæſtor ſit, parte altera ipſi. Omnino ratio vult haud longe Prætorem eos tetendiſſe; quia & dignitate proximi, & ad eum ſermonis conſiliique cauſsâ ſæpè advocati. Quid ſi plures jam Legati, & tot quot legiones, ut inferiore ævo factum? Credo, cùm tunc Quæſtor non ita vulgò comitaretur, eos utrimque ad latus Prætorii fuiſſe, & ſic medium habuiſſe ſuum Ducem. Joſephus hæc talia vult: *Μέσας δὲ τὰς τῶν ἡγεμόνων σκηνὰς πηγνύουσι, μεσαίτατον δὲ τούτων τὸ στρατήγιον*: *Media tabernacula ducum ſuorum ponunt, maximè autem medium, & inter iſta, Prætorium.* Quod veteri novoque more verum eſt, & ſemper in medio Tribunorum, aliorumque Ducum, Prætoris locus. Profecto ut in ipſâ acie, Prætor ſive Conſul (confundimus iſta, ut ſcis) poſt Haſtatos & Principes, ante Triarios

Supera pars tota Ducum.

Legatorum metatio.

Lib. III. Excid.

Dux ſummus medius Ducum.

ſtabat,

Digitized by Google

ſtabat, media fere acie; & ad latera Tribuni: ita hic, quod pro Triariis, Ablecti & Extraordinarii, & Evocati ſubſtituti. Quia igitur medium ita Prætorium, Ammiano ſcriptum: *Alemannos aduſque Primanorum legionem locatam in medio perveniſſe*; quæ confirmatio *Caſtra Prætoria dictitatur*. Nempe à ſimilitudine illa poſituræ caſtris. Sed ohe, jam ad verba.

Lib. xvi

Caſtra Prætoria.

„ *Ab utroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Intelligit extremum, verſus portas Principales, & ubi deſinunt legiones, ſocii excipiunt. Nec tamen ita accipio, quaſi ab ipſo tabernaculo metatio iſta rigide cœperit: in intervallum decore medium aliquod fuerit, ſeparans Tribunis à Præfectis, ut mox dicam.

„ *Quaſi inflexam metationem habent.*] Non incurvatam aut lunatam, ſed quæ in cubitum aut anconem. Figura caſtrenſis, quam dabo, hæc & alia aperiet.

„ *Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex iis qui ultro ac ſponte militant.*] Duo genera hic collocat, *Ablectos* equites & *Evocatos*. Ubi & quo ordine? Utroſque Forum aut quæſtorium intuentes: quod ex Tabula quoque clarum erit: ſed ſuprà, niſi fallor, Ablectos, in infra Evocatos. Iſtos enim digniores habeo, & ideo juxta Præfectos Tribunoſque ſtatim eos loco. De modo pedaturæ nihil ipſe dicit: & in Evocatis incertus fuit: nec in Ablectis quidem nimis certus.* Supra diſputavi de ea re, ſed ratiunculas nondum diſpunxi: nec ſcio an una in totum cohors, an duæ, id eſt è quoque cornu una fuerit in hoc genus. Sed obſerva etiam, quòd ait *quoſdam* ex Evocatis. Non enim ſemper *omnes*: & numerus ſi grandior, extra exiguam hanc areolam iis locus, quem poſtea dicet. Nam tibi lectione & mente hæc conjungenda ſunt, aut mihi ſupervacue multa iteranda, quod fugio, fugi, fugiam.

* Dial. vii lib. iv.

Incertum quot: Ablecti.

„ *Evenit iſtos non modò metari circa Conſulem, ſed & in agmine & viâ aliiſque adminiſtrationibus curare atque agere apud Conſulem & Quæſtorem.*] Clare hic habes munia & uſum Ablectorum & Evocatorum, tam equitum quam peditum: qui fuit, à cuſtodia & velut ſatellitio Conſulis eſſe. Plurimum ii juxta eum, in caſtris, in agmine, puto & in acie ipſa.

„ *Via relinquitur lata pedes centum.*] Pari igitur magnitudine, quâ via principiorum. Cur tanta? Ut foro latitudo ſua major & Quæſtorii areæ eſſet, ad res venales, ad prædam, ad circulos etiam & ſermones. Quid ſi & illa cauſſa, ut in neceſſitate commodè in iſto vacuo copiæ inſtrui & educi in hoſtem poſſent? puta, cùm eruptione pugnandum, aut tempore tali.

Hæc

Digitized by Google

Hæc eſt quam *Quintanam*, ut opinor, Hyginus appellat: *Lateribus Quæſtorii tendere debet ad viam Quintanam centuriæ Statorum, ut poſticum Prætorii tueantur.* Cùm enim de *Poſtico Prætorii* exprimat, non eſt intellegere aliam illam & inferiorem Quintanam. A quâ tamen & hanc ego cenſeo dictam, & quia Quæſtor olim in verâ Quintanâ (à quintis cohortibus ibi tendentibus dicta) nunc eo tranſlato, hæc quoque proxima via, & quæ uſui venalium, ut prior illa, ſerviebat, vênit in idem nomen. Pars ſuperior explicata eſt, quá fini quidem opus. Nam verba Polybii ſingula rimari, non eſt otium aut pretium: & quamvis obſcura quædam aſpicienti videantur, inſpicienti minime. Et ſiquid erit, in lucem dabit Tabula ſubjicienda. Quintana duplex

DIALOG. IV.

Inferior caſtrorum pars explicata, & deinde cum Declaratione & Podiſmis ſuis propoſita.

AD Inferiorem partem eamus, & tu (quod ille de viro magno olim) *Cedo magiſtrum.* Polybii inquam hæc lege.

Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρόσθεν ἐξ πάσης τῆς σκηνῆς, λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοῦτο τὸ πλάτος ὁριζούσης εὐθείας, ἥτις γίνεται παράλληλος ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἀπὸ ταύτης ἄρχονται ποιεῖσθαι τὰς τῶν στρατοπέδων παρεμβολάς, χειρίζοντες τὸν τρόπον τοῦτον. Διχοτομήσαντες τὴν προειρημένην εὐθεῖαν, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ σημεῖον πρὸς ὀρθὰς τῇ γραμμῇ, τοὺς ἱππεῖς ἀντίους ἑαυτοῖς ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι, πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων, μέσον ποιοῦντες τὴν τομὴν τοῦ διαστήματος. Ἔστι δ' ἥ τε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν στρατοπεδεία παραπλήσιος. Γίνεται γὰρ τὸ ὅλον σχῆμα καὶ τῶν σημαιῶν

Iterùm cùm dimenſi fuerint centum pedes antrorſus legiones verſus, tum à lineâ rectâ ſpatium hoc finiente (quæ lineæ reſpondeat & parallela ſit Tribunorum tentoriis) à lineâ illâ, dico, ordiuntur facere caſtra & domicilia legionum, hoc modo adminiſtrantes. Cùm diviſerunt prædictam lineam rectam in duas partes, ab hac ſectione & ſigno rectis ad lineam angulis equites utriuſque legionis adverſos inter ſe locant, quinquaginta pedum intervallo: ſic ut mediam faciant ſectionem ipſam ejus intervalli. Eſt autē metatio tentoriorum tam equitum quàm peditum ſimilis. Fit enim univerſa figura & Ma- POLYB.

καὶ τῶν οὐλαμῶν τετράγωνον. Τοῦτο δὲ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους, ἔχει δὲ τὸ μὲν μῆκος ὡρισμένον, τὸ παρὰ τὴν δίοδον. Ἔστι γὰρ ἑκατὸν ποδῶν. Ὡς δ' ἐπιτοπολὺ καὶ τὸ βάθος ἴσον πειρῶνται ποιεῖν, πλὴν τῶν συμμάχων. Ὅταν δὲ τοῖς μείζοσι στρατοπέδοις χρῶνται τὸ κατὰ λόγον καὶ τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει προστιθέασι. Γινομένης δὲ τῆς τῶν ἱππέων παρεμβολῆς κατὰ μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς, οἱονεὶ ῥύμης τινὸς ἐπικαρσίου πρὸς τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν εὐθεῖαν, καὶ τὸν πρὸ τῶν χιλιάρχων τόπον (τῷ γὰρ ὄντι ῥύμαις παραπλήσιον ἀποτελεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα πασῶν, ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους, αἷς μὲν ταγμάτων, αἷς δ' οὐλαμῶν. ἐπὶ τὸ μῆκος δὲ παρεμβεβληκότων) πλὴν τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσι κατὰ νώτου τῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων τριαρίοις κατ' οὐλαμὸν ἑκάστῳ σημαίαν ἐν ὁμοίῳ σχήματι τιθέασι. Συμψαυόντων μὲν τῶν σχημάτων ἀλλήλοις, βλεπόντων δ' ἔμπαλιν πρὸς τὰς ἐναντίας τοῖς ἱππεῦσιν ἐπιφανείας, ἥμισυ ποιοῦντες τὸ βάθος τοῦ μήκους ἑκάστῃ σημαίᾳ, τῷ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος ἡμίσεις ὡς ἐπίπαν εἶναι τούτους τῶν ἄλλων μερῶν. Διόπερ ἀνισούντων πολλάκις τῶν ἀνδρῶν, ἰσάζειν ἀεὶ συμβαίνει πάντα τὰ μέρη κατὰ τὸ μῆκος, διὰ τὴν τοῦ βάθους διαφοράν. Αὖθις δὲ πεντήκοντα πόδας ἀφ' ἑκατέρων τούτων ἀποστήσαντες, ἀντίους παρεμβάλλουσι τοῖς τριαρίοις τοὺς πρίγκιπας. Νευόντων δὲ καὶ τούτων εἰς τὰ προειρημένα διαστήματα, δύο αὖται πάλιν ἀποτελοῦνται ῥύμαι, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας λαμβάνουσαι. καὶ τὰς εἰσβολὰς ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσιν, ἐκ τοῦ

nipuli & Turmæ quadr… Aſpicit verò in vias ſive… tus, & habet longitudi… definitam & certam illam … ad viam. Eſt enim cen… pedum. Plurimùm vero … latitudinem adæquare con… tur, præterquam in Sociis. Q… ſi legionibus magis pl… & numeroſis utantur, pro … ta ad longitudinem & l… tudinem adjiciunt. Fa… igitur hac locatione Equit… ad media tabernacula Tri… norum, quaſi Striga aut V… tranſverſario addictam recta… lineam (re enim ipſa vicis a… milatur hæc Figura viaru… ab utraque parte & Manip… lorum & Turmarum, in lo… gum ſe extendentium) tum … ctu equitibus â tergo Triari… utriuſque legionis adp… nunt, quemque Manip… lum cuique Turmæ, figura pa… ri. Sic quidem, ut figuræ … mutuo tangant, ſed Triarii … alteram partem aſpiciant E… quitibus obverſi. Faciunt etiam … dimidium latitudinis pro lon… gitudine in quoque Manipul… quia Triarii numero dimi… diati ſunt ad Manipulos a… lios. Itaque cùm numero ſa… pè impari ſint ipſi viri, tamen … longitudinem æqualem eſſ… contingit, quoniam latitudinem … variant. Atque iterùm quin… quaginta pedes ab iis utriſque … abſcedentes, oppoſitos & ad… verſos Triariis locant Princi… pes. His ipſis ſpectantibus & … vergẽtibus in ſpatia atq; inter… valla jam dicta, duo iſti iterũ … vici fiunt, initium quidẽ capiẽ… tes eadem recta linea, & in… greſſus eoſdem cum equitibus,

πρὸ

ex ſpatio illo centumpede quod ante Tribunos eſt, deſinentes porrò finienteſque in partem latuſq; caſtrorum Tribunis oppoſitum, quod ab initio diximus velut frontē eſſe figuræ totius. Secundum Principes vero, iterum averſos locant Haſtatos, figuris tamen & areis contingentibus ſe & junctis. Cum autem decem Manipulos ſingulæ partes ac Strigæ habeant, ex dicta diviſione: efficitur ut omnes vici æquales ſint longitudine, itemq; fines & deſinentiæ pares in latere caſtrorum ad frontem. In quam verſos etiam extremos Manipulos locant. Ab Haſtatis rurſus quinquaginta pedum intervallo Sociorum equites ponunt, adverſos illis, initium facientes ab eadem recta linea, & deſinentes in recta. Eſt autem multitudo Sociorum, ut prædixi, peditum quidem par Romanis legionibus, exceptis tamen detractiſque Extraordinariis; equitum vero dupla, his quoque tamen ut detrahas tertiam partem in electos. Ideoque & latitudinem iſtis augentes in figuris caſtrenſibus, conantur longitudine exæquare legionibus Romanis. Abſolutis igitur omnibus quinque viis, iterum averſos ab Equitibus locant peditum ſocialium Manipulos, augentes latitudinem proportione; aſpectum habentes vallum verſus, & utramque faciem aut latus transverſum. In omni autem Manipulo, prima

τέρων τοῦ μέρους σκηνὰς οἱ ταξίαρχοι λαμβάνουσιν. Ἅμα δὲ τὸν προειρημένον τρόπον παρεμβάλλοντες καθ' ἕκαστον μέρος τὴν ἕκτην οὐλαμὸν, ἀπὸ τοῦ πέμπτου πεντήκοντα πόδας ἀφιστᾶσι. παραπλησίως δὲ καὶ τὰς τῶν πεζῶν τάξεις, ὥστε γίνεσθαι καὶ ταύτην ἄλλην διὰ μέσων τῶν στρατοπέδων δίοδον, ἐπικάρσιον μὲν πρὸς τὰς ῥύμας, παράλληλον δὲ ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἣν καλοῦσι πέμπτην, διὰ τὸ παρὰ τὰ πέντε τάγματα παρήκειν.

ab utraque parte tentori Centuriones habent. A prædictum verò modu locantes ad quodque lat Sextam Turmam, à Quin ta pedibus quinquagint eam abducunt, ſimiliter peditum Manipulos, ut fi alia via per medias legione tranſverſa quidem quod a Strigas, ſed parallela tento riis Tribunorum: quam ap pellant Quintanam, quod quinque illos ordines ſecat & pervadit.

Jam ſiſte. Diutiùs paſſus ſum te legere, ut ſemel liberarem. Nunc denique abſolviſti totam inferiorem partem, diviſam & ipſam in duas partes, ſed conformes. Via enim media tranſverſa ſecat diſparatque quinos Manipulos à quinis: ſed in locatione aliâ, nullum inter eos diſcrimen. Percurramus igitur Polybiana verba, quia hoc ſolum & fundamentum eſt cui inædeficamus: ſed verè percurramus. Faciam breve, & ſcio te velle. Ait.

„ *Iterùm cùm dimenſi fuerint centum pedes antrorſum.*] Vides hîc ſpatium centenarium à Tribunis ad legiones: quid id fuit? *Principia* Romanis dicta. Etſi enim propriè ſic appelles initium ipſum caſtrorum ubi legiones (inde enim vox) tamen totum hoc ſpatium medium conſtat ſic eſſe dictum. Plutarchus in Galbâ verbatim convertens, ἀρχαῖα dixit cum adhibitione. ἃ πριγκίπια Ῥωμαῖοι καλοῦσι: *Archæa, ſive Initia, quæ Romani Principia appellant.* Cicero ad Brutum: *Spes libertatis nuſquam niſi in caſtrorum veſtrorum principiis eſt.* Cur non tota caſtra nominat? Cur hæc eximiè? quia in Principiis, aut juxta illa, Tribuni, Præfecti, honeſtiſſimi Decurionum & centurionum: quibus ſcilicet cura major & amor reip. ac libertatis, quàm militari vulgo. Capita ergo intellegit & vertices caſtrorum, qui ibi metabantur. Livius: *Tribunos jura reddere in principiis ſinebant.* Credo ſediſſe eos, juri dicundo, ante tentoria ſua; non ad Signa aut Aquilas ipſas. Idem ibidem: *In Principiis Prætorioque, ubi ſermones inter ſe ſerentium circulos vidiſſent.* Profectò viam & ſpatium ipſum intellegit, inter legiones medium & Tribunos. Etſi legas proprie & ſtrictè magis, ipſa initia caſtrorum militarium, & ubi Signa præcipua defixa, ſic appellata. Suetonius: *Capite punivit; & quidem ante principia caſtrorum.* Id valet, in viâ iſtâ & ſpatio ante ſigna. Simile in Quin-

Principia in caſtris. Duplici ſenſu?

Ciceroni lux.

Lib. XXVII.

Quinctiliani Declamatione pro Milite: *Sed neque hoc Mars parens, neque ſigna militaria aquilæque victrices ſinant, ut tuâ quoque ſententiâ quiſquam vir, & Romanus & miles, nimium pudicus ſit, apud quem ante principia agendum eſt.* Sed hoc pro priore fortaſſe ſententiâ, quia probabile cauſſam hanc ad Tribunal dictam, & ante Prætorium ipſum. E Quinctiliani autem verbis colligas, ſacra & caſta hæc Principia habita, & fuiſſe in Religione. Tacitus ipſum indicat, cùm de laſciviente feminâ narrat: *In ipſis principiis ſtuprum auſam.* Exaggerat flagitium, a ſanctimoniâ loci. Et ita fuit, ob præcipua ſigna quæ ordine illic antefixa. Tacitus de Sejano: *Tiberius coli effigies ejus inter principia legionum ſineret.* Nam primæ omnes Decuriæ, & Manipuli metabantur illic, ut intelleges è Polybio: ergo & ſigna quoque prima, id eſt primi Haſtati, primi Principis & Primipili etiam, id eſt, Aquilæ ipſæ. An & hoc verum, omnium cohortium ſigna ibi defixa, ante Prætorem ſcilicet, & non movenda niſi eo ſciente, jubente? Nonnulla ſuadent, maxime quæ lego in hiſtoriis ſequentis ævi. Sed ut nunc hoc non definiam, conſtat ſanctiorem hunc locum habitum: ubi legionum ſcilicet numina, & ubi aræ item atque altaria exſtructa. Quod verum eſſe volo tamen, non niſi in Stativis aut Hibernis. Tacitus de Planco: *Ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani Romanis in caſtris, ſanguine ſuo altaria deûm commaculaviſſet.* Præmiſit autem, Plancum in caſtris primæ legionis *ſigna & aquilam amplexum, religione ſeſe tutatum fuiſſe.* De his idem aris in Dione Caſſio, qui inter ſigna Varianæ cladis refert. Quòd δόρατα ἀπὸ τῆς ἄρκτου φερόμενα ἐς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον ἐσπίπτειν ἐδόκει, μέλισσαί τε περὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν κηρία ἀνέπλασσον: *Haſtæ à Septemtrione delatæ incidere in Romana caſtra videbantur, & apes circa altaria eorum cerificaverant.* Caſtrenſia altaria, iſta ſunt: fortaſſis & Ara ante Augurale obverſa, de quâ ſupra. Equidem in Græcorum etiam rebus hunc morem & religionem recognoſco. Ut cùm Homerus de Achæis ſuis ſcribit:

> —— ἵνα σφ' ἀγορή τε θέμις τε
> Ἤην, τῇ δὴ καὶ σφι θεῶν τετεύχατο βωμοί:
> —— *ubi iis Fora judiciumque,*
> *Atque ibi conſtructa deorum altaria ſancta.*

In Foro ille ponit & ubi judicia: Romani in Principiis, ubi item judicia, præmia & pœnæ.

" *Quinquaginta pedum intervallo*] Ordinaria iſta dimenſio, & viæ ſic grandes, non decoræ ſolùm, ſed utiles ad equos & jumenta educenda, inducenda. Interdum tamen contractis reperio, ob aliquam cauſſam. Ut in Cæſare:

Principia ſacra. — 1. Hiſt. — *Signa præcipua ibi.* — *Aræ in Principiis.* — 1. Annal. — *Aræ in Græcorum caſtris.* — *Viæ caſtrenſes.*

Digitized by Google

v. Gallic. *Caſtra etſi erant exigua per ſe vix hominum milium ſep[...] præſertim nullis cum impedimentis; tamen anguſtiis via[...] quantum poteſt contrahit.* Quin nomina ſua Viis iſtis [...]rint, vix ambigo: nondum tamen mihi fuit reperire.

„ *Latitudinem adæquare conantur, præterquam in S[o]ci[is]*. Longitudo, inquit, areolarum ſemper pariat: non æ[que] latitudo. Et cauſſa eſt, quòd Turmæ quædam aut ma[nipuli] militares grandiores. Ut in Sociis ecce, equites quad[ra]ginta ſunt in Turmam: at in civibus dumtaxat triginta. Ergo meritò iis ſpatium & pedatura amplior: ſed id ac[ce]dat in latum. Et Socios quidem excipit ipſe tantùm: [...]potes & Triarios, qui anguſtius quàm alii (dimidiat[us] enim numerus) metantur. Obſerva hîc autem, longit[u]dinem caſtrorum Polybio dici & cenſeri, à Prætoriâ [ad] Decumanam: latitudinem, à Principali Dextrâ ad Si[ni]ſtram.

Pedatura diverſa.

Longitudo caſtrorum quæ?

Quaſi Striga aut vico tranſverſario.] Ῥύμη eſt in Græc[o] quod ſulcum & tractum notat, παρὰ τὸ ῥύειν. Joſephus i[n] caſtrorum re adhibet hoc quoque verbi: Ῥυμοτομοῦσι [...] διαθέντες εἴσω τὰ ςρατόπεδον: *Dividunt in Strigas & ordin[ant] introrſus compoſite admodum ſua caſtra.* Latinam voce[m] *Strigæ* Hyginus præit: *Poterunt Singulares in Striga Præt[o]rianorum tendere.* In Feſto, *Striges* ſunt (fortaſſe *Strigæ*) *ordines rerum inter ſe conjunctè collocatarum à ſtringendo.* I[n] arando quoque ſulcum uno ductu peractum, Strigam vo[]cabant. Sed & Vicum. Nec malè: cùm in Gloſſis ſit ῥύμη, *vicus*: in Apoſtolorum Actis, πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμη[ν] τὴν καλουμένην εὐθεῖαν: ubi benè interpres, *Vade in vicum qui vocatur rectus.* Ut igitur Vici in urbibus *id quod ex do[]mibus conſtat*, ait Varro, id eſt medium illud inter vias: it[a] in caſtris manipulorum ordo cum tentoriis. Quæ caſtr[a] ipſe Polybius cum urbe confert.

Lib III.

Striga.

De L.L.

„ *Figura pari.*] In longum, non in latum.

„ *Duo iterùm vici fiunt.*] Scilicet in quaque legione unus: an duo, quia Quintanâ mediâ ſecantur?

„ *Ingreſſus eoſdem cum Equitibus.*] Sive & Triariis. Equites tamen nominat, quia illorum ἐξόχως hæc area, & Triarii additi ac ſubjuncti.

„ *In partem latuſque Tribunis oppoſitum.*] Nempe in decimo ſuo ordine deſinunt, ad vallum & Decumanam.

„ *Figuris tamen & areis contingentibus ſe & junctis.*] Ut laceri locus fiat, nec via interſeratur non neceſſaria. Averſi enim ſic poſiti & tergis contingentes, utrinque exitus ſuos habent, nec alteri alteris moleſti.

„ *Ideoque & latitudinem iſtis augentes.*] Scilicet Equitibus ſociorum, qui Romanis plures.

„ *Omni-*

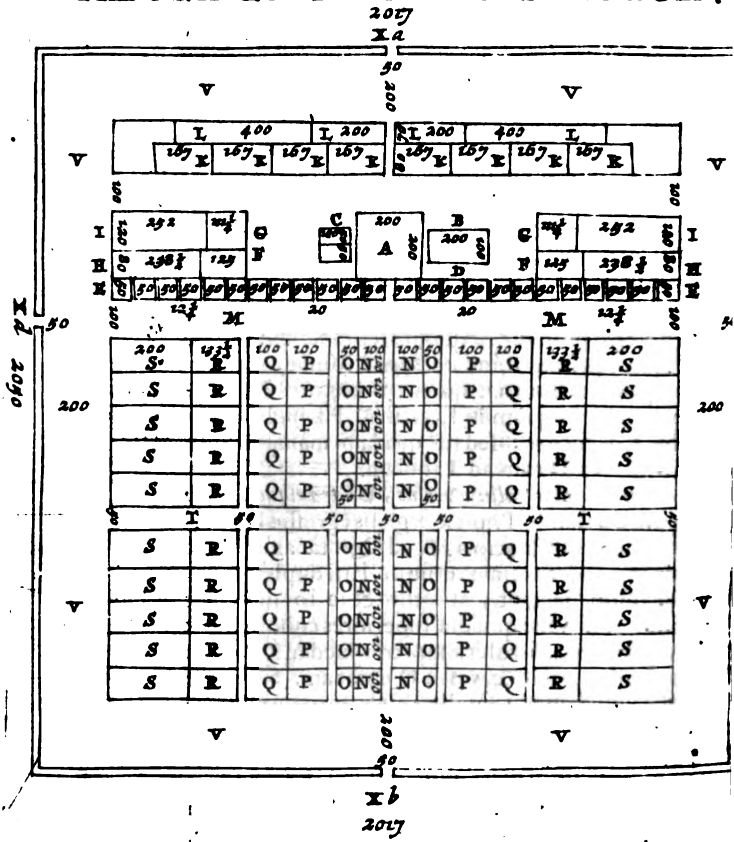
Digitized by Google

„ *Omnibus quinque viis.*] Haud plores agnoſcit, directas quidem & in longum. Nam tranſverſariæ tres ſunt, ut in Figurâ vides. *Quot viæ caſtrorum.*

„ *Iterùm adverſa locant ab equitibus peditum ſocialium ſigna.*] Hîc dubitatio mihi juſta de ſociorum locatione. Utrùmne ut Romani, per manipulos ſuos & vias diſtinctè locati? An conjunctim magis per cohortes? Illud priùs ſimilitudo ſuadere & ratio etiam videatur: quia ſic cum equitibus omnes juncti iiſque appoſiti, conferti ſint, nec commodè poſiti ad ingreſſus aut egreſſus. Hoc tamen alterum magis pro Polybii mente videtur, certè verbis, cùm dicit: *Omnes quinque vias abſolutas*: omnes inquam: non ergo aliæ reſtant. Item cùm adderet: *adverſa equitibus locari peditum ſocialium ſigna*: non diſtinguit Triarios tantùm, ſed universè profatur. Ampliùs, cùm ſcribit: *auctam latitudinem pro portione.* Itáne *auctam*? Minutam oportuit, ſi manipulatim locati: quoniam minores & infrequentiores ii in ſociis, quàm in Romanis. His inducor, cohortatim locatos ſocios, ſed ſua quadam manipulorum fortaſſe diviſione. Dicam ad Tabulam. *Socii an more Romanorum diſtincti.* *Cohortes ſocia minores.*

„ *Aſpectum habentes vallum verſus, & utramque faciem aut latus tranſverſum.*] Triplex ergo iis egreſſus: in vallum primò, deinde ad Principia, & ad Quintanam. Hoc appellat utrumque latus tranſverſum. Etſi duplex etiam vallum eſt, quod ſpectant, in latum & in longum. Ut paullum diducam. Vide quinque ſuperiores cohortes, ex iis prima in Principia, ſi volet, exit: tres mediæ in vallum oppoſitum: quinta, vel iſtuc, vel in Quintanam. Simile de quinque aliis: & jam iſta intellegis? nam contractiore fronte te eſſe video. AUD. Mentiri non eſt meum, quod igitur apud te mi Magiſter liceat, totidem hæc iſta, quot effatus es, perdidiſti verba. In ſitu hoc toto nihilo ſum tibi doctior. LIPS. Hem! te ſic eſſe, quod non es? Nam acumen & ſagacitatem tuam ſæpè in experimento didici. Sed quod evênit tamen, prævidi: & ſuſpicabar auditum unum fugitivum, non eſſe combibendæ huic doctrinæ. Ad oculos me vertam, & Tabulam tibi habe, quam conſultò attuli, depictam & deſcriptam. Intuêre. AUD. O meum Solem! ſic te appellem, imò & publicum; & proprium hoc tuum, quæ vis & concepiſti ſermone aut ſtilo efferre atque illuſtrare ſuper multos. LIPS. Ne blandire. Haud magna laus eſt: & fortaſſe quià ego minùs acutus, diffuſiùs alios doceo, quæ ægrè fuerit cepiſſe mihi. Sed tu hoc age, & vide.

TABULA ET FORMA CASTRORUM.

A. Praetorium
B. Quaeſtorium
C. Legati duo
D. Tribuni
E. Praefecti ſociūm
F. Evocati equites
G. Ablecti equites
H. Evocati pedites
I. Ablecti pedites

K. Extraordinarij equites
L. Extraordinarij pedites
M. Principia
N. Equites Romani
O. Triarij legg.
P. Principes legg.
Q. Haſtati legg.
R. Equites legg.
S. Pediter legg.

T. Quintana
V. Spatium ad vallum
Xa. Porta Praet
Xb. Porta Decum
Xc. Porta Princi dextra
Xd. Porta Princip ſiniſtra

Digitized by Google

DECLARATIO ET DISQUISITIO TABULÆ.

INTENTE aſpicis. Dic ſodes, Tabula hæc te juvat? AUD. Vel maximè & ex veteri verbo, non ſolùm oculisquàm auribus plus credo, ſed etiam plus diſco. Utinam tu porrò adjuves, & velut diſſignator per ſingula loca me circumducas & illuſtres! LIPS. Comiter fiet: & tamquam ramulos omnes hujus arboris excutiam ad tuum fructum. Prima eſto.

PARS SUPERA, ET

PRÆTORIUM in eâ. *Quod in medio ſitum vides, non quidem caſtrorum, ſed aliorum datum. Magnæ rationis hic ſitus. Primùm, non longe ab hoſte, & ad Prætoriam portam, quæ illum ſemper fere ſpectabat: nimirum ut obſervet ſiquid ille moliatur aut moveat; & nuntios quoque aut exploratores ſtatim admittat. Cauſſa altera, ut duces omnes circum ſe habeat, quorum conſilio, cum opus, ſtatim utatur: item jubeat aliquid aut mandet. Tertia, ut in conſpectu habeat ſubjecta caſtra & militem totum, videatque ſiquid peccent aut turbent. Ipſe ille aſpectus coërcebat milites, qui ſciebant ſemper ſub oculis ſui Ducis ſe verſari, eoque in omnibus magis compoſite ſe gerebant. Nec Ducis tantùm, ſed Ducum. Quoniam Quæſtor, Legati, Tribuni omnes fere huc ſpectabant. Denique cauſſa etiam hic, honor & dignitas. Quòd media omnia honeſtiora, imò & tutiora. Atque ita in corpore etiam iſto cor circa medium, & ſubjectas habet inferas illas partes. Ad prætorium ſitum eſt.* Prætorium cur mediū.

QUÆSTORIUM, *ad latus dextrum dicam an ſiniſtrum? Si Imperatorem aſpicio in caſtra verſum, ſiniſtrum fuerit: ſi Aquilas & ipſa caſtra, magis dextrum. Eadem dubitatio in Dextrâ & ſiniſtrâ portâ Principali. Sed quod ad rem, hilum non intereſt utrum latus appelles: teneas tamen Quæſtorium ad dextram fuiſſe. Cur? Et an ſupra Legatos? Ita, quia iſte magiſtratus populi Romani, alii non niſi in dignitate. Itaque ſupra Legatos Quæſtor.* Quæſtor dexter.

LEGATI, *meritò juxta Prætorium à nobis ſiti, etſi Polybius non fecit verbum. In latum tabernacula illorum produxi, ut ne Prætorium ejuſque conſpectum Ablectis & Evocatis prorſus eriperent: quod idem in Quæſtorio ſum ſecutus. Alioqui ſi quis malit in longum obtendere, haud repugnem: niſi quòd meum* illud

illud magis fortaſſe decorum. Alter eorum facie in Ableƈt ſpectaverit, alter in ſubjectos Tribunos. Viam inter ipſos Prætorem mediam feci, ſed exiguam; quâ vel ad ipſum iren & item qui in contubernio Prætoris, illac exirent. Adjun enim prorſus & adnecti haud placet.

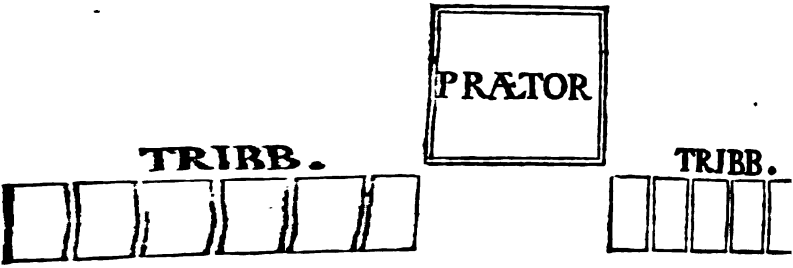
TRIBUNI, *ſub ipſum Prætorium ordine ſiti. Diviſi in du partes viâ mediâ, quæ à legionibus ad Prætorium ducit: & i collocati ſeni, & ſeni, ut quiſque ordo ſuam legionem habe in conſpectu. Exempli cauſâ, ſex Tribuni primæ legion huc ſunt oppoſiti: ſex ſecundæ, illi. Ordo etiam inter ipſo ut primus Tribunus (nam ſcis dignitatem & ambitionem eo fuiſſe) ad Prætorium primus eſſet, oppoſitus equitibus; ſ cundus deinceps, & ſic ad ſextum. Tabernacula illorum ſ ceta & diſparata: ſive quia dignitas in eo aliqua eſt, ſeorſ tendere: ſive quia ratio voluit vias quaſdam medias eſſe, p quas ad Forum utrumque ſine ambitu iretur. Eæ viæ ut les quattuor ſunt in utraque parte: quinta enim perit P torii objectu. Caput tu moves? Quid diſplicet?* AUD. *Diſplic quòd Prætorium totum non eſt liberum; & ampliùs, quod vi illæ duæ inutiles, & cum loci jacturâ.* LIPS. *Me quoque al quid movit initio. Sed cùm Polibii verba penſitavi, aliter n potui. Ait enim diſertè,* Tribunorum tentoria æqualiter i ter ſe diſtetiſſe: *ergo viæ & intervalla fuerunt. Ait ampli cùm equites locat,* initium iis eſſe à mediis Tribunoru tentoriis. *Igitur palàm locanda duo prima, id eſt media, a viæ illius utrumque marginem juxta quam equites metantu Niſi hæc in Polybio eſſent: ego verò libens totum Prætorii ſp tium vacuum liberumque reliquiſſem, pulchre & utiliter eti ad commeatum. Idem ad alloquia aut judicia. Et profecto cùm hæc conſidero inducor ut credam ſic fuiſſe. Nam Tribun ecce ad latus unum fuit: quomodo alloqui milites commo illinc potuit, tentoriis objectis? Jam judicia ſi exercenda cu conſilio militari: videantur ea commode in aditu & veſtib lo. Prætorii exercita, ſed ſpatio vaſtiore. Quod ſi placea removeantur undique Tribuni à Prætorio, imò via etiam i ter ipſos & illud media ſit pedum* viginti quinque: *(ii ped reſultant ex quinquaginta pedum viâ Prætorio oppoſitâ: n mera, & reperies) quæ viâ ſerviat pulchre ad tranſitus Forum utrumque: tum Tribuni excipiant, & degant in ſpa juſto pedum trecentorum. Ita ſingulis pedatura ſua manel pedum* quinquaginta: *& decore incipient à peditibus ipſis, eſt Triariis: habebuntque equites (honeſtiſſimi civium) liberu in Prætorium aſpectum & acceſſum. Iſta placent: quid tam Polybii verbis fiet de intervallis? Vide an non ſervare ea p ſſ imò debeas, legionibus magis plenus. Nam cùm eæ eſſent qui* que millium & ducentorum: *palàm eſt auctum modum Principum & Haſtatorum pedaturâ: ergo & in ſpatio oppoſit*

Situs Tribunorum diſtinctus.

Via inter Tribunos.

Addubitatam in hac re.

ubi Tribuni. Commodè igitur tunc & loces ita, & exigua des intervalla. Etiam ſi id non fit; verba tamen Polybii & præcepta ſerves, ſi in latum tentoria Tribunitia facias pedum modò quadraginta. Nihil impedit, & viæ tunc fuerint mediæ pedum duodenûm. Alterum de equitibus, quod obſtat: benignè intellegendum ſit, opponi eos mediis Tribunorum tentoriis in parte. Quod verum eſſe ex ſitu vides: & accipe, ſi vis tabellam.

PRÆFECTI ſociorum. Quos Polybius (ô incuriam! nec aliter poſſum dicere, ſi ſcriptum hoc integrum) nuſquam locat. Nos ad latera Tribunorum ponimus, ſitu & modulo paribus: quidni? Cùm pari munere & dignitate. Ubique eos Polybius æquiparat: niſi quòd illi tamen honeſtiores, quatenus cives. Ratio etiam vult opponi eos ſuis Alis ſive Cornibus: ſicuti legionibus Tribuni. Dividantur ergo, & ſint in quaque parte ſeni, eâdem metaturâ quâ Tribuni, niſi quòd viæ aut intervalla hic magis exigua (ut nos in tabella dedimus) an potiùs nulla? Cui enim uſui? Nec tranſitus hic aut commeatus ulli, cùm à tergo excipiant Evocati & Ablecti. Quid ergo fiet ſpatio grandiori, quod eſt pedum trecentorum ſexagintatrium & ſemis? Nam triginta pedes ex ipſa illa via capimus quinquaginta pedum, quæ ſocios à legionibus abjungit. Hoc ſtatuo, quia Polybius ſcribit Ablectorum & Evocatorum tabernacula incipere obliquo flexu ſtatim ab extremis Tribunorum. Igitur non tam grandi intervallo abiungenda videntur: aliquo tamen, ut & ipſi, & Præfecti etiam, diſtincti ſint a Tribunis. Mea iſta menſione ſint interjecti pedes viginti. Idem ergo ſi ordinare Præfectorum tabernacula, poſſis in longum metiere de menſura Tribunicia, nec dare iis quinquaginta, ſed quadraginta pedes tantùm. Ita ſpatiabis, & reliquum ſuperne Evocatis addes.

EVOCATI *equites. Hîc colloco proximos à Præfectis,qu dignitate ſupra Ablectos ſunt. Polybius tamen Ablectos pr res nominat,& parum refert ſuperne an inferne ponas.*

EVOCATI *pedites. Horum omnium numerus incertus e & ſæpe plures quàm ut iſta area capiat. Sed Polybius quo* dam Evocatorum *modò hîc ponit:ubi reliquos? Si plures fu rint vel ad latera Præfectorum locandi, vel Extraordinari rum ſuprà in Vacuo: vel etiam nova area iis in foro tranſve ſo. Nam hoc quoque interdum imple i,& tum Forum in Qu ſtorium transferri Polybius infrà dicet.*

ABLECTI *equites. Turma una.*

ABLECTI *pedites. Cohors una nunc eſto.*

EXTRAORDINARII *equites. Sunt turmæ in univerſu octo:utrimque locantur quatuor. Eos infrà ponimus, Prat rium & Fora ſpectantes (etſi quidam aliter:) quia Polyb verba volunt. Eſt quoque pro ceterâ locaturâ, ut pedites tergo equitum ſint (ut Triarii in legionibus) equis obſer vandis.*

EXTRAORDINARIÆ *Cohortes. Quatres an quattuor fa ciam,neſcio: ſed tres ponamus nunc eſſe: & quomodo locamu ut par utrimque numerus? Non poteſt ſine diviſione. Eſto igi tur utrimlibet una cum dimidiâ ſed dimidiæ duæ virum aſpici ant,atque ita junctæ quodammodò ſint, niſi pedum aliquod in tervallo. Si plures hîc locas, & pauciores in Ablectis: facile dictis pariare. Habes partem totam Superam, quæ intricatio eſt, quia à Polybio minùs ſignate deſcripta. Itaque variant poſitione alii & numeris: ego me ſpero, ſi non vera veriſimili dixiſſe. Nunc conſidera, quod ad prudentiam Romanam, in omni hac parte vix cives ullos eſſe. En cuſtodiam primari Ducis & Ducum, committere ſociis voluerunt: quid niſi ut fide ſic habitâ,magis adſtringerent eorum fidem? Sed & cauſa occultior altera, quòd præcipuos ſociorum circa ſe & in ore at que oculis habebant, nequid clàm conſulerent aut innovarent. Etſi autem iſti undique cingunt Imperatorem & in cuſtodi habent;non tamen ita, ut non ſit præſidium aliquod civile, ſi opus. Nam & Evocati utrimque ſunt,veterani milites: ſunt in contubernio ejus centeni aliquot homines: adſident cum ſuis Quæſtor & Legati: præſident Tribuni, ad quos ei ſemper re ceptus,& per eos in medias legiones. Conſideratio altera, quod loca hic magna & vacua. Quare? Vel quia decore ibi, vel quia utiliter. Decore,ut Forum utrumq;: ubi ſi quid litis aut injuriæ, in propinquo qui ſolvant aut ulciſcantur. Utiliter, ut Quintana illa magna; quia ſi opus inſtruere exercitum in caſtris, ibi & in Foro utroque facillime fiat. Item ſi educendus; ſublatis Extraordinariis & in latus ſi poſitis, grande ſpatium ad ordinandum. Sequitur nunc.*

Conſiderata poſitio ſuperior.

Tota è Sociis ferè.

Cur ibi ſpatia vacua.

PARS

PARS INFERA.

EQUITES Romani. Hi, ut digniſſimi in medio locati, & liberrimos habent egreſſus Tuti hic: & quamquam in acie alia diſpoſitio; tamen recepti hic inter pedites, quia in caſtris nullus eorum uſus.

TRIARII, honore & loco ab iſtis proximi. & conveniunt in unam aream: tum ut via compendii ſiat, tum equos obſervent, ne in caſtris ſoluti aut vagi dent turbas. Hoc Polybius infra dicet.

PRINCIPES & HASTATI in una item area, & vides non manipulatim ſolùm ſed cohortatim pulchre locatos. Triarii enim, Principes, Haſtati, ſic in una linea faciunt quique ſuam cohortem. Sed ubi Velites igitur? inquies. Hic vero dubitatio aut velitatio: & ô Polybi cur ſiluiſti? Per te ſumus in errore aut tenebris, & verbo uno alteroque poteras illucere. Non feciſti. Et ideò ecce qui intentiùs hæc ſcrutamur ſententiis diſſidemus. Volunt quidam Velites mixtos manipulis fuiſſe, & areas ſatis eſſe capaces. Movet eos, quod Polybius de ordine ante dixerat: Velites per manipulos æqualiter eſſe diſtributos. Hic igitur, inquiunt, item ſunto. Sed quid dicitis? æqualiter? Injuria Triariorum ſit: quorum dimidiata pedatura habere & recipere tantos debeat, quantos in plena ſua Principes & Haſtati. Subveniunt, & aliter dividunt, ac Principibus & Haſtatis duplum aſſignant, nempe quadraginta octo: Triariis non niſi vigintiquattuor in manipulum quemque. Proportio eſt, fateor: ſed quomodo Polybio igitur innituntur, qui de æquali diviſione aſſerit? Ruit hoc fundamentum: ſed nec alias firmum. Enimverò ſi Velites mixti Triariis: cur non iis obſervationem equorum potiùs Polybius injungit? Certè miniſterio illi propiores. Ampliùs, cur tam diſtinctè Triarios, Principes, Haſtatos collocat: nec verbum de iſtis adjungendis adjungit? At enim alibi non eſt eos collocare. Imo vero eſt, & fortaſſis Polybio præeunte. Certe cùm verba ejus examino, quæ infra ſunt de Excubiis ſedem videor Velitarem reperiſſe. Ait: Τὴν δὲ ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθ' ἡμέραν τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες: Exteriorem ambitum Velites noctu complent, de die ad totum vallum accubantes: ſive ut alia lectio, παροικοῦντες, adhabitantes: quod magis etiam ſit pro mea mente. Ait Polybius noctu excubare Velites pro caſtris, & extra vallum: de die juxta vallum (interius profecto) tendere & adiacere. Haud aliter * acceperim, & ſunt quæ inducant. Illud maxime, quod ſicut in agmine, & paſſim extra ordines Velites ſunt: ita hic quoque, & ad latera

De Velitum metatura.

Aliorum ſententia.

Ea refutata.

Noſtra locatio.

* vide tamen infra Dial. 9.

Confirmata ea. *ſunt projecti. Tota etiam caſtrenſis ratio ſic vult, in qua mi quique medii, & paullatim venitur ad extremos. gitur infimi omnium ſunt Velites, ita extimo ordine locandi. Quis is eſt? ad vallum & ſpatium illud, quod ſtra interiora ambit. Amplius. Notat infra Polybius lites ab excubiis & miniſteriis diurnis eſſe immunes: ergo plane feriati, hi ad vallum ſint, & obſervent, & ut in quoque proximi ſint hoſti. Sane incuſtoditum hoc totum lare ſpatium eſſe non convenit, aut leviter cuſtoditum. multa? conſidera, nihil aptius invenies ad hos locandos. titio autem, cùm duplices ſint velites, legionum & ſocio ut illi ſint ad ſuperam inferamque partem; iſti, ad latus utr que. Eadem enim partitio Polybii ſtatim in opere caſtror ut ſocii latera ſua muniant: legiones quæque unum, pr ſuperum, & inferum ſecunda. Itaque* mille ducenti *Vel ſupra Prætorium tendent, totidem ad Decumanam: mil ad quamque Principalem. Tendent autem ſimplici ordine, multum ſpatii ſument introrſum: quia ſcilicet grande unum quodque latus eſt, & pedum* bis mille *ſupra. Sed nec impe dimenta multa Velites habent aut arma, & minore pediſm iis opus. Opponat aliquis. At enim ſic laxe nimis Principes Haſtati tendent. Non eſt ita. Nam* ἀναλόγως *ſi equites tri ginta, & totidem equi, par ſpatium manipulo habent: cu non homines centum viginti? maximè cùm centuriones, optio nes, ſigniferi & honeſtiores illi militum, calones ſuos habu rint, & ſarcinas, & jumenta. Nam cuique manipulo ego mu los fuiſſe arbitror ad tentoria, molas, & hæc talia ferenda: qu non reperio geſtaſſe milites ipſos. Cogitetur etiam aliqui loci periſſe in tabernaculis figendis, & ſingulorum interval lis. Quoniam omnia ſic juncta fuiſſe, ut exitus aut tranſi tus non eſſet, haud opinor, nec fieri decorum. Iſta in ea mihi videntur, ſed non affirmatè; & hic illud locum habea imo in pleroque hoc antiquario ſtudio.*

Quomodo locati Velites.

Σοὶ μὲν ταῦτα δοκοῦντ' ἐστιν, ἐμοὶ δὲ τάδε.

Tibi illa ſic videntur, aſt iſthæc mihi.

Pergamus: ſequuntur

EQUITES *ſocii, univerſum autem corpus ſociale extrorſum eſt, ut fere in acie ipſa. Nec imprudentiæ fui eos dividere & vires ſejungere: ut contra Romani medii juncti, numeroſi mi.*

PEDITES *ſocii. Quibus vias nullas dat aut intervalla, ſe ſic per cohortes locat. Cohortes autem iſtæ, detracto Velitibus modicæ ſunt, nec niſi hominum* ducentorum triginta ſex *An autem confuſè locati? an per genera ſua diviſi? ponamu iſtud fuiſſe (etſi ſupra diſputavi) & Triarios ſeorſim, Prin cipes, ac Haſtatos fuiſſe. Ita dico ſeorſim, ut juncti tamen lateribus eſſent, ſicut Haſtati & Principes tergis. Ideò autem*

Socii quomodo locati.

lat

lateribus hic jungo: quia ſi Triarios juxta equites in longum ponimus; profecto incommodiſſimo illi loco ſint, & ad exitus inepto. Malim ergo aliter: & ſic locare, ut omnes Centuriones Vallum ſpectent, aut Principia & Quintanam. Hoc ex dignitate eorum, & commodo: & facit, quod Polybius in capite utroque cujuſque manipuli ordinum ductores ponit. Hoc notare te volo in tota metatione: & Decuriones aut Centuriones ſcire eſſe in capitibus ad Vias; & juxta eos ſigniferos ut opinor. Præcipua hæc ſunt monenda: niſi quid tu ſuggeras. Aud. Suggero. Prætoria cohors aut cohortes ubi ſunt? nuſquam locaſti. Lips. Non enim Polybius, nec tunc adhuc vulgo erat. Cùm fuit autem, omnino oportet juxta Prætorium tetendiſſe, juxta Legatos aut Quæſtorem: Sed aliud mihi hic occurrit. Superior tota pars Socios fere habet: quid ergo cum Socii non fuerunt? cùm omnes civitate donati & in legiones tranſcripti? quod haud longe nimis à Polybii ævo fuit. Cenſeo partem eam tunc occupaſſe Prætorias cohortes quæ magis cœperunt invaleſcere, itemque equitum aliquos ſelectos. Puta idem de Evocatis, qui tunc quoque plures. In Hygino ad hanc rem reperio, Prætorianos & Equites Singulares juxta prætorium tetendiſſe, Principum ſcilicet ævo. Nec ambigere oportet, quin tunc multa mutata, præſertim in ſupernis. Si quis volet Vexillarios quoque legionum, id eſt Veteranos, ibi metaturam habuiſſe: meo animo haud aberret. Sed jam quoque dentur & declarentur Tabulæ noſtræ numeri & Prætoria cohortes, aut Mutatio in caſtris.

PODISMI.

Podismos appello, ut dixi, Pedaturas ſive menſiones pedales. Sed cùm pes duplex ſit, Simplex & Magnus: utriuſque nobis uſus erit. Illius, in menſuris longitudinis aut latitudinis; hujus in utriuſque. Nam pes magnus Varroni eſt, qui alius Planus aut Conſtratus, & vulgo noſtro Quadratus aut Superficialis. Hujus uſus in areis metiendis, & ut planities ac capacitas tota innoteſcat. Videamus.

Prætorium quadratum juſtum eſt, ducentorum undique pedum. Latere in latus ducto efficitur area pedum 40000 paſſuum 1600.

Quæstorium dimidiatum feci ad Prœtorium, haud abſurda cauſsâ. Proximus ille dignitate eſt: dimidium ergo pedaturæ eſto. Et magis ideò, quia ampla ei vaſa, & inſtrumenta. Habet 200. ped. in latum, 100. in longum. Planities ped. 20000.

Legati iterùm dimidiati ad Quæſtorem. Ergo habento in longum ſinguli 50. ped. in latum 100. Ne aberres in lato

aut

aut longo: ex Polybii mente longum appello, ſpatium à Pr[illegible] toria ad Decumanam; latum à Principali ad Principale[illegible] Eſt area 5000.

TRIBUNI *iterùm dimidiati, & habent æqualiter in qua[illegible] 50 ped. Sunt in areâ 2500.*

PRAEFECTI *pares Tribunis, cum exceptiunculis quas di[illegible] aut in Tabulâ poſui: etſi in numeris pes unus fortaſſe deſit a[illegible] ſuperſit in univerſum. Quid ad rem? difficile exactè pariar[illegible] nec eſt Archimedis hic abacus.*

EVOCATI, *quorum numerus incertus, & ideò pedatu[illegible] Sunto tamen triginta, id eſt Turma una Romana: habebu[illegible] 80. ped. in longum, 125. in latum. Area 10000. ſuperſu[illegible] inibi 238 $\frac{1}{2}$. Ea area eſſet pedum circiter 20000. Caperet ig[illegible] tur manipulos duos civiles peditum, id eſt homines 240.*

ABLECTI *ſint turba una ſocialis ergo 40. equites: ergo are[illegible] 13333 $\frac{1}{2}$. Efficiunt eam numeri à me notati, in longum 12[illegible] in latum 111 $\frac{1}{4}$. A tergo (item opinatione mea) cohors un[illegible] ejuſdem nominis, 330. hominum. Area illi eſſe debet 2800[illegible] ergo eſſent in latum 233 $\frac{1}{2}$ circiter, in longum 120. Superſu[illegible] ped. 19. Ego eos inſuper habui notare in mea Tabula, & plen[illegible] admumeravi.*

EXTRAORDINARII *equites, Turmæ quattuor ſociale[illegible] areolæ diviſæ ad modum dictum. Item in cohortibus ſuperr[illegible] tribus, utrimque una cum dimidia. Vacuum ſupereſt, palan[illegible] ita Polybio ſcriptum, ſociis adventantibus delinquendum.* I[illegible]

PARTE INFERA *primi* EQUITES. *Podiſmus è Polybi[illegible] notus, eſt area ped. 10000. Ad paſſus ſi redigas, ſunt 40[illegible] Hoc in omnibus manipulis æqualiter & turmis. An non gran[illegible] de ſpatium triginta equitibus, triginta equis? nec enim unu[illegible] plus uno militari equo, opinor, habuit. Dico non prægrand[illegible] Nam cogitanti calones totidem, fortaſſe & Decurionibus ipſ[illegible] aliqui honeſtiores comites aut miniſtri: item jumenta aut mu[illegible] li ad ſarcinas, hordeum, frumentum. Nec enim ipſi equite[illegible] onuſti aut eorum inſeſſorii equi.*

TRIARII. *Dimidiati ad equites. Liquet. Cetera paria, & ratio eadem podiſmorum etiam in legionibus auctis.*

VIAE *definitæ à Polybio, ſuntque omnes aut* quinquaginta *aut* centum *pedum. Excipio minuſculas inter Tribunos au[illegible] Præfectos: excipio & ſemitas inter tabernacula, ſi qua fuerunt.*

PORTAE *ſingulæ 50. ped. mea menſione, latiore enim in greſſu opus vehiculis & jumentis.*

VALLI *modus parte una 2017. ped. alterâ pluſculo maior 2050. Metatio ſuperior viſa mihi exigere: etſi potes aliquid recidere, ſi voles. Nam Polybius ſanè* æquila-

tera

Digitized by Google

tera caſtra *mox dicet: ſed an capiendus ſic rigidè? Ego verò ſcio Martiam hanc eſſe, non Mathematicam artem. Illi ipſi qui æquare voluerunt, cùm ad rem ventum, non fecerunt. Vides in toto ambitu eſſe* milliare unum & ſemis, & aliquot paſſus. *In eo ſpatio pedum* 16800. *Locarunt bellè & commodè, equitum* 1800. *Præter comites Prætoris, Legatorum, Quæſtoris, Tribunorum, præter omne genus calonum, jumentorum, & impedimentorum.*

DIALOG. V.

De Tentoriis, Foſſa; Vallo, Portis.

AUD. Tenet me & oculos hæc ſpecies, tota pulchra, prudens, imò ſapiens, quod initio dixiſti. Unde uſticulis iſta mens? Nam tales putantur priſci Romani: etſi multa ſub regibus, quæ & cor & elegantiam oſtendunt. LIPS. Nobis ſic videntur, fateor. ſed velim examinari à peritis & Martialibus; quia, ut Fabius ait, *tum dignum operæ pretium venit, cùm inter ſe congruunt præcepta & experimenta.* Sed examinari dico ab iis, qui non omnium litterarum aut artium rudes: in quos profectò convenit * νοῦς οὐκ ἔνι κενταύροισι. At nos, ſi lubet pergamus: enucleanda etiam quædam in his caſtris. Polybii iſta lege:

* Mens non inest Centauris.

POLYB.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίνεται τῆς στρατοπεδείας τετράγωνον ἰσόπλευρον. Τὰ δὲ κατὰ μέρος ἤδη τῆς ῥυμοτομίας ἐν αὐτῇ καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας, πόλει παραπλησίαν ἔχει τὴν διάθεσιν. Τὸ δὲ χαράκωμα τῶν σκηνῶν ἀφιστᾶσι κατὰ πάσας τὰς ἐπιφανείας διακοσίους πόδας. Τοῦτο δὲ τὸ κένωμα πολλὰς καὶ δοκίμους αὐτοῖς παρέχεται χρείας. πρός τε τὰς εἰσαγωγὰς, καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν στρατοπέδων εὐφυῶς ἔχει καὶ δεόντως. ἕκαστοι γὰρ κατὰ τὰς αὑτῶν ῥύμας εἰς τοῦτο τὸ κένωμα ποιοῦνται τὴν ἔξοδον, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν συμπίπτοντες ἀνατρέπουσι καὶ συμπατοῦσιν ἀλλήλους. Ἔς τε τὴν παρεισαγομένων θρεμμάτων, καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς τὸ-

His ita conſtitutis, tota figura caſtrorum fit quadrata, æquilatera. Partes autem ejus & in Strigarum ſectione, & in alio ordine, urbi ſimilem locationem habent. Vallum verò ipſum abjungunt à tentoriis quaquaverſus pedes ducentos. Id vacuum multas & ſpectabiles utilitates iis præbet. Quoniam & ad egreſſus ingreſſuſque copiarum convenit (ſinguli enim juxta Strigas ſuas in hoc vacuum exeunt, nec confuſi proterunt ſe & conculcant:) & pecudes adductas aut prædas ex hoſtico captas huc agunt feruntque & noctibus ſervant. Præcipuum verò,

τὸ περὶ-

τὸ περιέχοντες ἀσφαλῶς τηροῦσι τὰς νύκτας. Τὸ δὲ μέγιστον ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε πῦρ, οὔτε βέλος ἐξικνεῖται πρὸς αὐτοὺς, πλὴν τελείως ὀλίγον· γίνεται δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῆ, διά τε τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως, καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν περίστασιν.

quod in nocturnis aſſultibu neque ignis, neque t lum ad eos pervenit, pr ter pauca: eaque ip innoxia fere fiunt, tum intervalli ſpatium, tum tentoria circumpoſita.

Paullò pòſt:

Τῆς δὲ ταφρείας καὶ χαρακοποιΐας, δύο μὲν ἐπιβάλλουσι πλευραὶ τοῖς συμμάχοις, παρ' ἃς καὶ στρατοπεδεύει τὰ κέρας αὐτῶν ἑκάτερον· δύο δὲ τοῖς Ῥωμαίοις, ἑκατέρῳ τῷ στρατοπέδῳ μία. Διαιρεθείσης δὲ τῆς πλευρᾶς ἑκάστης κατὰ σημαίαν, τὴν μὲν κατὰ μέρος ἐπιμέλειαν οἱ ταξίαρχοι ποιοῦνται παρεστῶτες· τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς δύο τῶν χιλιάρχων.

Foſſæ vero ac valli ſtruen di duo latera incumb m ſociis, ad quæ utrumqu eorum, cornu metatur duo alia Romanis, cuique le gioni unum. Diviſo au tem latere unoquoque per manipulos, curam par tium Centuriones gerunt iique aſſiſtunt: univerſi autem o peris probationem duo Tribu norum.

Hæc ſola noſter doctor de tota facie Externa: leniter profectò, imò neglegenter, ſi fas hoc mihi dictu. Nam cùm tres ſint Externæ hujus partis partes: *Foſſa, Vallum, Portæ*: duas priores libat, tertiam nec verbo tangit Ait.

Græcorum rotunda caſtra. ,, *Figura caſtrorum ſit quadrangula.*] Hinc formam Romani amaverunt, & elegerunt præ Græcanica, quæ ſæpe rotunda; ita de Spartanis quidem Xenophon: Ἐρῶ δὲ καὶ ἣν στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι Λυκοῦργος. Διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι, εἰς κύκλον ἐστρατοπεδεύσατο, εἰ μὴ ὄρος ἀσφαλὲς εἴη, ἢ τεῖχος, ἢ ποταμὸν ὄπισθεν ἔχοιεν: *Dicam & quomodo caſtra poni oportere cenſuerit Lycurgus. Quia enim angulos diſpoſiti loci inutiles arbitrabatur, in orbem magis caſtra ponebat, niſi aut mons aliquis tutamen daret, aut murus, aut fluvium à tergo haberent.* Nec cauſſa nulla illa Lycurgi, quam in opidis ferè condendis ſecuti ſunt: tamen Romanis placuit aliter, & ex juſta item cauſsâ. Interior enim illorum tota diſpoſitio hanc talem formam cupit; aut potiùs poſcit. Itaque Joſephus etiam ſic deſcribit: Διαμετρεῖται, inquit, παρεμβολὴ τετράγωνος αὐτοῖς: *Ad menſuram conſtituuntur iis caſtra quadrangula.* Vegetius tamen & alias formas ſuo ævo in uſu oſtendit, & exemplo Græcorum ad locum ferè aptatas. *Pro neceſſitate loci*, inquit, *vel Quadrata, vel Rotun-*

De rep. Laced.

Lib. III.

Lib. III. cap. VIII.

Digitized by Google

Rotunda, vel Oblonga caſtra conſtitues. Ubi quæ ſint *Oblonga*, ne addubites: non ovata ſanè formâ, ſed *quibus*, ut mox ait, *ultra latitudinis ſpatium tertia pars longitudinis additur.* Itaque ea quoque *Quadra*, ſed non *Quadrata*, id eſt æquilatera, pro Vegetii ſenſu. Leo Imperator, cujus utilem bonumque libellum De militia habemus, is quoque duas haſce quadrangulas agnoſcit. *Diverſos ſitus & formas Foſſatorum antiqui tradiderunt in caſtris ponendis. Laudabilis autem Quadrata atque Oblonga eſt, tum quia ordinata, tum quia neceſſaria.* Sed in Vegetio etiam Rotunda ponitur, tunc recepta: & exemplum ejus in Ammiano: *In valle graminea prope rivum, multiplicato ſcutorum ordine, in orbiculatam figuram metatis tutiùs caſtris, quievimus.* Lib. XXIV

„ *Æquilatera.*] Exiguo quidem diſcrimine, ut ego ſupra depinxi.

„ *Urbi ſimilem locationem habent.*] Iterat hoc infra uberiùs.

„ *Vallum vero ipſum abjungunt à tentoriis.*] Quod vacuum, ſi manere in imagine iſtâ urbis lubet, haud abſurdè *Pomœrium* dicam, quia introrſum poſt muros eſt. Ejus uſum triplicem Polybius promit. Primum.

„ *Ad egreſſus ingreſſuſque copiarum.*] Nempe ut compoſiti ineant, atque in vacuo eo per Genera & Manipulos ſe diſiungant: iterumque in egreſſu, ſic jungant. Quod utibile maxime, ſi eruptione pugnandum, & inſtat hoſtis. Secundum,

„ *Ad pecudes adductas aut prædas.*] Mira providentia, & ne hoc quoque nomine confuſio minima in caſtris. Nec tamen in longum ibi præda ſervata: ſed ab ipſis, aut Quæſtore, mox vendenda. Pecudes etiam intellego, tam eas quæ ex hoſte captæ, quam has quæ in militarem cibum, etſi paucæ, ſequebantur. Nec enim tales multæ deliciæ. Tertium,

„ *In nocturnis aſſultibus.*] Si hoſtis, inquit, noctu aſſiliat, aut per inſidias & clàm tela immittat, innoxia ferè ſunt ob illud ſpatium interjectum, & cum perveniunt, viribus defecta.

„ *Neque ignis, neque telum.*] Ignis voce, tela ignita ſive faces intellegit, in crebro uſu veteribus ad pugnas, ut * alibi ſcribo. * In Poliorcet.

„ *Tum ob tentoria circumpoſita.*] Nihil nobis uſquam de tentoriis dixit, cujuſmodi ea fuerint: firma tamen fuiſſe hinc diſcas. An igitur ex aſſeribus aut tabulis, & ideo Tabernacula dicta? In hibernis fortaſſe & perpetuis illis caſtris nihil abſonum: tamen vulgò minime. Et conſtat fuiſſe tentoria hæc è corio & pelle. *Tentoria cujuſmodi?*

Inde

Digitized by Google

E corio aut pelle — Inde & nomen, quia funibus tendebant & detend[...] Cęſar: *Signo profectionis dato, tabernaculiſque [...]ſis.* Tacitus: *Inciſis tabernaculorum funibus, ſuiſme[...] toriis coopertos trucidabant.* Iſidorus: *Dicta T[...]be[...]l[...], quod cortinæ funibus diſtentæ tabulis interſtantib[...] penderentur, quæ tentoria ſuſtinerent.* Etſi ipſe *cortin[...]* cit, & e lino fortaſſe intellegit, de quibus ſtatim. *Tabernaculorum* vox imponet. Cùm Feſtus monue[...] *tabernis tecta caſtrenſia, quamquam pellibus contega[...] Tabernacula dicta.* A formâ igitur aut uſu ſimili, [...] à materie: & iſtæc è pellibus corioque fuerunt. J[...]phus de Romanis: Τὰς δέῤῥεις αἷς ὑποσκηνοῦν: *pelles [...] quibus tendebant.* In epiſtolâ Valeriani apud Tre[...]lium: *Tribuno Claudio pellium tentoriarum decurias [...]ta dabis.* Adnota obiter è publico etiam datas: ſed duc[...] Nam Tacitus contra, Tiberii ævo *veſtem & tentoria* [...] à militibus dicit. Sed de pellibus his & Tacitus, ubi [...] Friſiis: *Tributum iis Durſus modicum juſſerat pro ang[...]rerum, ut in uſus caſtrenſes coria boum penderent.* In te[...]toriorum ſcilicet uſum, atque etiam ſcutorum. In juſdem Taciti ſuprà loco: *ſuiſmet coriis coopertos* (non aut *tentoriis*) ſcripta lectio probe ad hunc ſenſum refert. [...] igitur de more: interdum, ubi inopia, etiam ſtrame[...]tis, centunculis, aut veſtibus uſi. Sic Cæſar cùm milit[...] in Africam expeditos & nihil præter arma ferentes tra[...] vexiſſet: *Attenuati illi, opidò perquàm pauci ſub pelli[...] acquieſcebant: reliqui ex veſtimentis tentoriolis factis, at[...] arundinibus coriiſque contecti permanebant.* In Hirtio [...] ſcriptum, nec ſine vitio. Quomodo enim *arundinib[...] coriiſque contecti* ſi negat pelles habuiſſe? Corii ſanè [...] falſa: & puto *ſtoreiſque* verum eſſe. In vetuſtiore [...]men libro, *arundinum copiis* lego: ex quo haud malè, [...]rundinum copulis. Ergo pellibus ſic uſi, & inde vulgat[...] hiſtoricorum ſcriptio, *ſub pellibus eſſe.* Fecerunt & Græ[...]ci, quibus Xenophon σκηνώματα δέρρεις adtribuit: *ten[...]toria & tegmina pelles.* Q. Curtius de Alexandro Mac[...]done: *Pellibus ſæpè tabernaculi allevatis, ut conſpicer[...] hoſtium ignes.* Quod autem in Polyæno ſcriptum d[...] Ageſilao, cùm *juſſiſſe milites caſtra bis ter in die mutar[...] atque ita neceſſariò ligna multa incidiſſe, cùm tentoria er[...]gerent* (τὰς σκηνὰς ἐγείροντας) *eaque arte Bœotiam calli[...] vaſtam reddidiſſe, & ſine arboribus*: id non eo facit qu[...] tentoria tota è lignis, ſed dumtaxat fulcra & tigilla l[...]gnea fuiſſe, quibus erigerentur & ſuſtinerentur. Q[...] ipſa ejus verba ſignificant. Etſi tamen e ligno etia[...] reperio. Ut in Procopio (verſionem modò vide) d[...] Beliſario: *Ipſe ſubitò tugurio ex craſſis aſſeribus compacto* [...]

Margin notes: *E corio aut pelle* · VII. Gallic. · IV. Hiſt. · In Claud. · De Bello Afric. · *Correctus Hirtius.* · I. Anabaſ. · Lib. III. · Lib. II. Stratag. · Lib. II. Bell. Perſ.

Digitized by Google

quod Papilionem vocant. Vocem & hanc notabis, quæ item in Trebelli triginta tyrannis, de Herode: *Homo Orientalis & Græcæ luxuriæ, cui erant ſigillata tentoria, & aurati papiliones.* In Lampridii Alexandro: *Apertis papilionibus prandit atque cænavit.* Iſidorus: *Papiliones, à ſimilitudine parui animalis volantis.* Hæc ita priſcis: etſi è lino etiam, noſtrate ipſo ritu, adnoto fuiſſe. Iſidorus ſuprà indicat: & clarè Suidas: Τένδα παρ' ἡμῖν οἰκία ἐκ λίνου: *Tenda apud nos domus ex lino.* Res & vox eſt hodierna. Talia igitur tentoria, ſed quàm multa in Manipulum? Lubet inquirere: & credam duodecim fuiſſe. Vegetius quidem auctor undecim homines unà tetendiſſe, & id *Contubernium* appellatum. *Singula*, inquit, *contubernia, hoc eſt undecim homines deputantur.* Idem præſidem iis dat Decanum, qui ipſe ſcilicet undecimus: *Decani decem militibus præſunt, qui nunc caput contubernii vocantur.* An ab iſto capite Italis hodie *Caporales*: etſi *Corporales* alii efferunt, & ad Ammiani *Concorporales* nos remittunt. Hyginus porrò numerum hunc minuit, & *octo* in contubernio ponit. *Centuria habet milites octoginta, papiliones tendit decem, papilio tegit homines octo.* Sed hoc in Centuriâ tantùm: & Vegetii numerus magis pro Polybiano ævo, nec pro ipsâ areâ ineptus, ut terna & terna ſteterint tabernacula, ordine quaterno. Atque iſtæ ſunt velut domus militares, cuique notæ, & ſciebant quoto, & apud quem manerent. Itaque familiaritas quædam erat & nexus, *Contubernalem* eſſe: ſicut *Adtubernales* Feſto dicti, quorum tabernacula juncta. Ipſi autem Centuriones in capite cujuſque Manipuli ad exitum ſiti, ut Polybius palàm ſcripſit: reliquos adſitos probabile eſt, ut ętas aut dignitas cujuſque erat. AUD. Sed enim hoc quoque aveo ſcire. Nihil membrorum aut diſcriminum in his tentoriis? Non culina, non cubicula & lecti? LIPS. Rideo, & tu verò parùm cogitas ſtrictam & duram militiam Romanam. Quid culinâ opus? Cùm panis cibus eſſet, & obſonia nulla aut rara? De quibus poſteà tamen dicam. De cubiculis aut lectis, apage. Illi verò aut humi jacebant, aut ſuper gramen aliquod aut ſtramen. Livius de Annibale: *Multi ſæpe militari ſagulo opertum humi jacentem inter cuſtodias ſtationeſque militum conſpexerunt.* Et lego Scipionem Æmilianum (cui Comes noſter Polybius,) cùm ſolutam diſciplinam corrigeret ad Numantiam, *lectos vetuiſſe habere, atque ipſum primum in ſtramento dormiviſſe.* Appiani verba: Κλίνας τε ἀπεῖπεν ἔχειν, καὶ πρῶτος ἐπὶ στιβάδος ἀνεπαύετο. Facit huc illud Plinii lib. VIII. *Antiquus torus è ſtramento erat, qualiter nunc etiam in caſtris gauſape*: ſive ut libri

Quot tentoria in Manipulũ.

Contubernium.

Lib. II. cap. ult.

Militum ſtibadia.

Lib. XXI.

In Iberic.

libri aliquot ſcripti, *gauſapinis*. Sed Satis de Tentoriis
Polybii verba redeamus.

„ *Foſſæ autem ac valli ſtruendi duo latera incumbunt*
ciis.] Ubique providentiam videas & mireris. Ecc
Ordo in munitione. in muniendis caſtris perpetuus & certus ordo : & ut q
que in iis locum & tentorium ſuum noverat, ſic part
quoque operis, quæ obveniret. Nam Socii ſemper duo
tera habebant, ubi tendebant : & eo ordine etiam, niſi
lor, quo tendebant : Romani duo reliqua, per manipu
ſic diviſi. Quid autem, cùm deſierunt jam eſſe Soc
Tum per legiones diviſio facta; & ſi plures, ſingulis ſu
III Civil. latus : In Cæſare : *Singula latera caſtrorum ſingulis*
tribuit legionibus muniendа.

„ *Curam partium Centuriones gerunt.*] Quiſque in
Lib. III. cap. VIII. manipulo. Vegetius : *Opus Centuriones decempedis metit*
tur, ne minus foderit aut erraverit alicujus ignavia. Ubi
lim legi, *eruerit* : ſicut & *Rutra* in h c re legas.

„ *Operis probationem duo Tribunorum.*] Centurion
quidem per partes intendunt : ſed toti operi præſunt
Tribuni intendunt munitioni. curant duo Tribuni. Ut ſcilicet universè omnia aptè
cohærenter, & nequid ipſi Centuriones remittant. Veg
Lib. III. cap. VIII. tius idem : *Tribuni circumeunt, nec ante diſcedunt, quàm fu*
rint univerſa perfecta. Qui ſunt autem iſti *duo* Tribuni
quaque legione unus, qui per menſes ſuos imperium h
beat, ut mox diſces. Nec plura nobis de Foſsâ aut val
Polybius : ego neceſſariò aliquid ad lucem tuam addat
Foſſam praducere. Foſſa igitur exteriùs vallo prædueta : prædueta, inquat
& ſic ab ipsâ re dicebant. Tibullus :

Quà deceat tutam caſtris præducere foſſam.

Vegetius : *Tunc opere tumultuario foſſa præducitur.* Cæ
ſar : *Foſſas tranſverſis viis præducit.* Etſi vulgò ibi *perdu*
cit. In Silio :

——— *foſſas inſtant præducere muris.*

Magnitudo ejus. Dicebant & *Deprimere foſſam*, itemque *Percutere* : ac no
tabis per te exempla. Ea foſſa lata plurimùm octo pede
Lib. III. & totidem alta. Joſephum ſic interpretor, ubi de caſtris
Τάφρος ἔξωθεν περιβάλλεται βάθος τετράπηχυς, καὶ εὖρος ἴσ
Foſſa exteriùs circumiicitur profunda quattuor cubitis, la
æqualiter. Definit quattuor cubitis : ſed cubitum illi
majorem accipio & duorum pedum : etſi nec ſic modu
Foſſæ nimis amplus. Nec abs re fortaſſe in Joſepho leg
δεκάπηχυς qui eſſent *quindecim pedes* : ut in Cæſare plu
ſemel lego. Imò etiam alii adaugent. Et Vegetius, et
Lib. III. cap. VIII. rebus labentibus, ac poſt Joſephum : *Milites*, inquit, *gla*
dio cincti foſſam aperiunt, latam aut novem aut undecim
aut tredecim pedibus : vel ſi major adverſariorum vis me
tuitur, pedibus decem & ſeptem vel novem. Imparem enim
nume

numerum ſervari moris eſt. Ait autem primò, *aſcinctos fuiſſe.* Quò facit hoc Taciti, inter Corbulonis ſevera recenſentis, *Militem quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantùm accinctus foderet, morte punitos.* Ponit deinde modum, ſed varium, uti revera fuit, pro temporibus, pro arbitrio Ducis. Sed quod notat *imparem de more ſervatum*: ipſe contrait, dum alibi ſcribit: *Ubi vis acrior imminet hoſtium, tunc legitimâ foſſâ ambitum convenit munire caſtrorum, ita ut duodecim pedes lata ſit, & alta ſub lineâ, ſicut appellant, novem* En, facit legitimam foſſam duodenûm pedum: quem parem numerum eſſe liquet. Sed quod dicitur hîc *ſub linea*: idipſum Hirtio, niſi fallor, *directis lateribus. Foſſam duplicem, inquit, pedum quindenum lateribus directis deprimi jubet.* Ita altitudo undique major, quàm ſi jacentia latera facias & metiare. Atque hoc de Foſſâ: *Vallum* ipſum nunc deſcribo, quod appello aggeſtum è terrâ & ſudibus, ad labrum interius foſſæ, velut murum. Duæ igitur ejus partes (ut diſtincte explicem) *Agger*, & *Sudes.* Agger eſt ipſa terra, de quâ Virgilius: II. Annal. Lib. I. cap. XXIV. Vegetii à ſe diſſenſio. VIII. Gal. Quid Vallum? Lib. I. cap. XXIV. In eo Agger.

Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingunt.

Deſcribit eum Vegetius: *Si nimia neceſſitas non premit, ceſpites circumciduntur è terrâ, & ex illis velut murus inſtruitur, altus tribus pedibus ſupra terram: ſed ubi vis acrior imminet hoſtium, tunc creſcit in altum quattuor pedes.* Ponit ceſpites ad hanc ſtructuram, uti & Plinius, *Ceſpitum*, inquit, *natura caſtrorum vallis accommodata.* Hujus & modulum præſcribit Vegetius: *Ceſpes fit altus ſemiſſem, latus pedem, longus pedem ſemis.* Nam nec temerè aut pro arbitrio hunc exſcindere licuit, ſed omnia ad normam. Quid autem ſi *terra ſolutior fuerit* (ut Vegetius loquitur) *ut ad ſimilitudinem lateris, ceſpes non poſſit abſcindi?* Tum ſanè, ut inibi addit, aut *foſſa præducitur, cujus intrinſecus agger exceſcit*: aut ut poſteà, *ſepibus ductis, vel interpoſitis ſtipitibus ramisque arborum, ne terra facilè dilabatur, Agger erigitur.* Hoc ipſum Hygino monitum: *Cervoli, trunci ramoſi, ad hos decurritur, ſi ſoli naturâ nimiâ teneritudine, ceſpes frangeretur.* Iſte Agger eſt, qui ſæpè tamen ultra Vegetianum modum. In Cæſare quidem lego: *Erat eo loco foſſa pedum quindecim, & vallus contra hoſtem in altitudinem pedum decem, tantundemque ejus valli Agger in latitudinem patebat.* In Hirtio etiam: *Caſtra imperat vallo pedum duodecim muniri.* Pars altera, ut dixi, *Sudes*, qui proprie *valli*, & inde compoſitum ex utroque, dixêre *Vallum.* Virgilius priore & propriâ notione: Modus ejus. Lib. XXXV cap. XIV. Ibid. Ceſpes ipſe quantus. Ibid. Sepes aliquando circumpoſitæ. (Aut rami interpoſiti.) III Civil. Valli altitudo. Sudes & Valli, idem.

Quadrifidasque ſudes, & acuto robore vallos.

Ibi Servius: *Bis idem dixit. Nam & Valli & Sudes idem ſunt.*

Digitized by Google

Magis priſci dixêre & *Suros*. *Suri, fuſtes*, ait Feſtus. *Un* ὑποκοριστικῶς *Surculi*. Idem Ennii *Crebriſuro* notat : eaq voce notari *vallum crebris ſuris, id eſt palis munitum*. S

Lib. VII cap. VII. Sudium vox creberrima Ut in Valerio : *Tragulis & pil quia roboreæ ſudes deerant, vallavit*. E robore eas ſum

E quâ arbore. ex acere Propertius :

Lib. IV. *Hunc Tatius fontem vallo præcingit acerno.*

Sed non eſt dubium quin è quocunque & obvio lign

Lib. XXXI robuſto tamen, cùm daretur. Iterùm de Sudibus Ammi nus : *Vallo ſudibus foſſaque firmato*. Idem : *Vallum ſudib denſis & foſſarum altitudine, cautiùs adſtruebatur*, ſepiuſqu

Lib. IV. cap. XVI. In Vegetio igitur cùm legitur : *Quibus protecti bellatores, lutum obfuerit, civitatis foſſatum etiam comportatis lapidib complent* : longè aliam lectionem ſcripti libri præeunt : i quibus ferè eſt, *bellatores ſudatum auferunt*. Ex quo illu natum : *ſi lutum obfuerit*. Atqui (vide & conſidera) *lu*

Correctus Vegetius. non ibi locus. Equidem lego : *Sudetum auferunt*. Sub m ſculis, inquit, protecti bellatores detrahunt ſudes mœni rum, & foſſas complent. Nam & in opidis etiam iſtæ ſu des. Sidonius ad Narbonem Martium :

Non te foſſa patens, nec hiſpidarum
Objectu ſudium coronat agger.

Et Suidas. Igitur quâ formâ *Vepres Vepretum* faciunt, *Salices Scalic tum*, tali *Sudes Sudetum*. In Suidâ eſt : Σέδετον, τὸ φοσσᾶτον *Sedetum, foſſatum*. Vide ne Σύδετον vera lectio ſit, *Sudetum* niſi quis exiſtimat à *Sedibus* dictum hoc *Sedetum*. Form

Ipſi Valli quales? Sudium ſive Vallorum quæ fuerit, diffusè in Polybio ipſ noſtro habes de rebus Quinctii Flaminii in Græciâ. Ipſum

Lib. XVII. vide. Inter alia oſtendit, non *æquabili & ſimplici ligni fuiſſe ſed habuiſſe* ut ipſe appellat, δύο κεραίας ἢ τρεῖς ἢ τεττ ρας : *duas eminentias & velut cornua, aut tres aut quattuor*. Significat ramos in majore ſtipite, qui reciſi ut cornua emi

Varro explicatus. De L. L. nebant. Tales præſertim in ſummo erant eoque Varro me judice, aſpexit cùm ſcripſit : *Vallum, vel quòd ea vari care nemo poſſit, vel quòd ſingula ibi extrema bacilla furcilla ta figuram habeant litteræ V*. Duplex etymon dat, ſive quòd nemo ea varicando tranſcendat; ſive quod in capite & extremo bacillorum V littera ſit expreſſa. Oſtendit

Valli ſuperne acuti. amplius idem Polybius, φιλοπόνως ἀπεξυμμένας τὰς κεραίας : *ſtudiosè acutas fuiſſe eminentias illas vallorum* : & cauſſam addit, ne quis facilè poſſet apprehendendo evellere, lubrico ſcilicet ligno. Cauſſa etiam altera in promptu, contra transgreſſum aut tranſcenſum. Hæc acu-

Lib. XXV. mina Ammianus ita exprimit : *Caſtra ponuntur, undique, in modum mucronum, præ acutis ſudibus fixis*. Iſti ſunt Valli aut Sudes : quas in Aggere illo terreo defi-

Lib. III. xas ſatis liquet. Vegetius ; *Super aggerem valli, hoc eſt*

ſudes

Digitized by Google

ſudes vel tribuli lignei, per ordinem digeruntur. Idque longiuſculos fuiſſe oportuit hos vallos, cùm pars in terram defigeretur, firmamenti cauſsâ, & pars emineret. Etſi implexos & devinctos inter ſe etiam fuiſſe, ex Polybio diſcas. Hæc ratio tota vallandi nec antiquis Græcorum ignota, imò uſurpata fuit, ex Homero. Nam ille Agamemnonem ſic facit caſtra ædificare ad Trojam:

cap. VIII.

Valli ratio Græcis nota.

Iliad. *ι.* verſ. 339.

Καὶ δὴ τεῖχος ἔδειμε, καὶ ἤλασε τάφρον ἐπ' αὐτῷ
Εὐρεῖαν, μεγάλην, ἐν δὲ σκόλοπας κατέπηξεν:

Et murum conſtruxit, & hunc fôdit prope foſſam,
Latam atque ingentem, & vallos poſuit quoque in ipſâ.

Satis de Vallo: pars tertia, *Portæ.* Quot eas fuiſſe dicimus? Quattuor. Ex Livio: *Ad quattuor portas exercitum inſtruxit.* Ubi autem? Ad unumquodque latus unam, ex Joſepho. Πύλαι δὲ ἐνοικοδομοῦνται τέσσαρες, καθ' ἕκαστον τοῦ περιβόλου κλίμα: *Portæ inædificantur quattuor, ad unamquamque ambitus partem.* Atque inter eas prima *Prætoria*, quæ ſcilicet vicina & a tergo Prætoris. Ammianus: *Auſi inter hæc equitum cunei, portâ perruptâ Prætoriâ, prope ipſum tabernaculum Principis advenire.* Feſtus: *Prætoria porta appellatur in caſtris, quâ exercitus in prœlium educitur.* Et ſanè ſolet ea plerumque obverti hoſti, ut Decumana averti. Vegetius: *Porta Prætoria aut Orientem ſpectat, aut illum locum qui ad hoſtes pertinet, aut illam partem ad quam exercitus eſt iturus.* Ubi igitur hoſtis in vicino, illum ſpectat: ubi minimè, alterutrum ex iis quæ dicit. Hæc ipſa *Extraordinaria* Livio dicta: *M. Valerium erumpere Extraordinaria porta juſſit*: ab iis ipſis Turmis & Cohortibus, quæ illic tendunt. Duę laterales & proximæ, *Principales*: e quibus *Læva* altera ad diſcrimen, altera *Dextra.* Unde nomen? Feſtus dicet: *Principalis caſtrorum porta nominatur, quòd in eo loco eſt, in quo Principes ordines tendunt.* Id eſt, primi ordines, capita & apices caſtrorum; ut Tribuni, Præfecti, primique Centurionum. Bona derivatio: alioqui nec mala à *Principiis* ipſis: ſed tum *Principalis* magis eſſet. Mentio in Livio ſatis crebra: & loca alibi dedi, aut tu excerpes. Quarta, *Decumana*, à cohortibus Decimis ibi tendentibus ſic dicta. Ea eſt oppoſita Prętoriæ, & remota ab hoſte. Tacitus: *Cuncti ruebant ad portas, quarum Decumana maxime petebatur, averſa hoſti & fugientibus tutior.* Vegetius oſtendit ſupplicia extra hanc ſumpta: *Decumana quæ appellatur poſt Prætorium eſt, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam.* Hæc eadem *Quæſtoria* olim dicta, ut ſuprà diſſertum. Iſta olim: nec inferior ætas valdè mutavit, niſi quòd minores quaſdam portulas interſtruxit. Leo Imp. *Ambitus foſſati Portas* quat-

Portæ in caſtris. Lib. XI.

Lib. III.

Prætoria. Lib. XXV.

Extraordinaria eadē Lib. XL.

Principales duæ.

Decumana.

Poſteà plures portulæ.

Digitized by Google

quattuor majores & publicas habere debet, portulas aut *parvas præterea complures.* Sed illas majores quantas fu arbitramur? Josephus grandes fuisse ostendit, Πρός τε ε δους τῶν ὑποζυγίων διμερεῖς, καὶ πρὸς ἐκδρομάς, εἰ κατεπ γοι, πλατείας: *Ad introitus jumentorum faciles, & ad exc ſus, ſi opus ſit, latas.* Ergo ſuprà, non minùs patuiſſe qu

Fores in portis.

Vias cenſui, id eſt pedes quinquaginta. Fores & jan etiam iis impoſitæ, ad ſerandum ac reſerandum. Virgi indicavit, in caſtris Trojanorum:

Portam, vi multa, converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris.

Lib. IX.

Hirtius item expreſsè: *Portis fores altioreſques turres i poſuit.* Ubi & turres in portis ad defenſionem notes: qu item ſæpè in toto ambitu caſtrorum Joſephus: Καὶ τὸ ἔνδον, εἰς σκηνὰς διαλαμβάνουσι, ἔξωθεν δὲ ὁ κύκλος τείχους ἐπέχει, πύργοις ἐξ ἴσου διεστηκότος κεκοσμημένος. ἐπὶ δὲ τῶν μετ πυργίων, τούς τε ὀξυβελεῖς, καὶ καταπέλτας, καὶ λιθοβόλα, καὶ πᾶν ἀφ τήριον ὄργανον τιθέασιν, ἅπαντα πρὸς τὰς βολὰς ἕτοιμα: *Et introrſu quidem tabernaculis locum capiunt, extrorſum verò ambit muri præbet ſpeciem, turribus ex æquo ſpatio inſtructis, & p intervalla balliſtas, & catapultas & aliud omne inſtrume tum miſſile diſponunt, cuncta ad jactum parata.* Quæ ta tamen non niſi in Stativis, & diuturnioribus ſedibu credendum eſt habuiſſe. In unam noctem, ne forib quidem valdè opus.

VIII. Callic.

Turres in portis.

Et Vallo.

Lib. III.

DIALOG. VI.

De operibus. Qui Immunes in iis, qui Munifices. Secordia poſterioris ævi.

HABES exteriorem quoque caſtrorum faciem: quâ tamen ſcito variatum interim aliquid majo firmitatis aut tutelæ causâ. Legas enim non raro dupl cem foſſam, & duplex vallum: ſed quæ ſcilicet eade jam dictis. AUD. Lingvam mihi ſolvis, quam ægrè coë cui: & rogare libido, an hæc talia & tot opera ipſi milite LIPS. Ipſi nec pro noſtro more aut ſecordiâ, munitor quoſdam ſeorſim cogita circumductos. AUD. Non cogit Sed calones, lixas & id genus in mente habeo: & an no ii potiùs ad ſervilia hæc munera admoti? LIPS. Servil appellas? Ad quæ ego reperio ipſos Imperatores manu interdum admoviſſe, in calcar & exemplum. Exco hæc noſtri ævi judicia, & ſcito Romanos ſocioſque com muniter & ſolenniter in his operibus fuiſſe. Cottidi na erant; & ſi qua alia res, hæc militem firmabat indura

Ipſi milites muniverant.

Digitized by Google

m ſepoſito, diſce: duo genera militum fuiſſe, *Munifices* *Munifices*
Immunes. Illos, qui munus facerent: id eſt, foſſas, val-
m ſtruerent, excubias ſtationeſque obirent. Iſtos, qui
omnibus vacarent. De prioribus ita Feſtus: *Muni-*
fices, qui non vacabant, ſed munus reip. faciebant. Ubi illud,
publicè, ſuſpectum leviter habeo, nec ſcio an non ma-
publicè legendum, abjecto *rei*. Vegetius: *Munifices*
appellantur, qui munus facere coguntur. In hoc genere
…tes gregarii, & quibus honos aut gradus vacationem
…n dabat. Quidam enim, ut poſui, *Immunes* erant, *Immunes.*
…os Feſtus *Beneficiarios* vocat. *Beneficiarii*, inquit, *di-*
cuntur qui vacabant muneris beneficio. Et hic diſplicet
beneficium muneris: illud verò onus eſt. Lego, *muneribus*
beneficio. Senſus, ſic dictos, qui beneficio Imperatorum,
muneribus vacarent. Duo enim genera ejuſmodi Immu-
nium: alii, qui ex lege & more vacabant; alii, qui ex be-
neficio. Ex lege, omnes Tribuni, Centurioneſque, qui *Tribuni, Centuriones, Equites vacant.*
magiſtri & exactores munerum erant, non actores. Item
Equites, ob dignitatem. Valerius me docuit in exem-
plo: *Equeſtris*, inquit, *ordinis bona magnaque pars, qua-* Lib. II. cap. IX.
dringenti juvenes, cenſoriam notam patiente animo ſuſti-
nuerunt, quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum
juſſi, facere id neglexerant. Clariùs ex Frontino, in Lib. IV. cap. I.
eadem re: *Aurelius Cotta Conſul, Cùm ad opus equites ne-*
ceſſitate cogente juſſiſſet accedere eorumque pars detrectaſſet
imperium, queſtus apud Cenſores effecit ut notarentur. Ex
quo liquet immunes eos vulgò fuiſſe, nec niſi in neceſſi-
tate admotos: quod tunc quoque recuſarunt, ne jus
ſcilicet ſuum remittere aut proiicere viderentur. In eo-
dem numero pono etiam Veteranos, & Evocatos, quos *Evocati vacant.*
omnino probabile eſt, cùm ſponte militiam ſumerent,
munerum hac neceſſitate non aſtrictos, niſi item in ne-
ceſſitate. A quo exemplo exauctorati & qui ſub vexillo *Item Vexillarii.*
habebantur temporibus Principum, *ceterorum immunes*
erant (ait Tacitus) *niſi propulſandi hoſtis*. Atque iſti ta- I. Annal.
les lege vacabant: beneficio autem, quibus id indultum *Et quidam beneficiarii Imperator indulgebat*
per gratiam, ſive quia virtute meruiſſent. Tale cùm An-
nibal Imperator Campanis concedit, apud Livium, *Ne*
civis Campanus invitus militaret, munúſve faceret: quod Lib. XXIII.
valet nec ad militiam adigi debere; nec ſi in eâ ſponte
eſſet, ad munus. In eodem Livio, octo cohortes Her- Lib. VII.
nicorum ſcribuntur, *quæ duplex ſtipendium acciperent,*
immunes quoque operum militarium eſſent, in unum pugnæ
laborem reſervati. Sed & apud eumdem, Senatus inter
cetera, quæ ignominiosè de Cannenſibus reliquiis, cen-
ſet: *Ne quis eorum munere vacaret, neu dono militari, vir-* Lib. XXVI

Digitized by Google

tutis ergô, donaretur. Nec Imperatores ſolùm ipſi daban ſed indulgebant aut connivebant etiam pro tempore Tribuni. In Quinctiliani Declamatione, pro Milite: *Tranſeo oblatam nolenti munerum vacationem, & blandiùs adulatum militi Tribunum.* Talia olim; at remiſſiore jam & minùs intentâ militiâ, invaluit, Vacationes pretio etiam, idque à Centurionibus, emi. Inter alia, quæ militiam & rem Romanam everterunt, hanc ſcito eſſe inter occultas cauſas. Redimebant igitur, & jam per bella civilia cœptum manſit ſub Auguſto. Tacitus in ſeditione, quæ ſtatim ab ejus morte, loqui milites facit: *Hinc* (è decem aſſium ſtipendio) *arma, veſtem, tentoria, hinc ſævitiam Centurionum & vacationem munerum redimi.* Quomodo hîc ſævitia, & Centurionum etiam avaritia aut fraus; declarat idem ampliter in rebus Othonis. *Flagitatum*, inquit, *ut vacationes præſtari Centurionibus ſolitæ remitterentur. Namque gregarius miles* (nota *gregarium*) tantùm exprimi) *ut tributum annuum pendebat, pars manipulis, pars per commeatus aut in ipſis caſtris vaga; dum mercedem Centurioni exſolveret, neque modum oneris quiſquam, neque genus quæſtus, penſi habebat. Per latrocinia aut raptus, aut ſervilibus miniſteriis, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles labore ac ſævitia fatigari, donec vacationem emeret. Ubi ſumptibus exhauſtus ſecordia miſer elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo in manipulum redibat. Ac rurſus alius atque alius eadem egeſtate ac licentia corrupti, ad ſeditionem ac diſcordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos averteret, ex fiſco ſuo vacationes annuas exſoluturum promiſit: rem haud dubie utilem, & à bonis poſteà Principibus perpetuitate diſciplinæ firmatam.* Tota res explicata, & ſeveriter etiam damnata: niſi quòd poſteà remittit aliquid, & probat vacationes ſolui è fiſco. Si te novi Tacite & rectum tuum ſenſum; non pro judicio, ſed pro tempore, & quia eò ventum ut foveri hæc vulnera poſſent non ſanari. Quod autem ait, *rem eam à Principibus poſteà perpetuitate diſciplinæ firmatam*: quid hoc eſt? An nemo poſteà munifex? Omnes pretio è fiſco ſoluto vacarent? Profectò non potuit, aut omnis jam munitio & vigiliæ, & munia, ceſſerunt. Non ea mens. Sed certo aliquo numero vacationes Centurioni ſolutas; ceterùm, militi nullam ſævitiam ultrà adhibitam, aut immodicè exagitatum; ſed cùm opus, feciſſe opus. Spes enim cùm reciſa extorquendi, ceſſavit & tormentum. Sanè quin poſteriore etiam ævo munierint opuſque fecerint, dubitari non poteſt vel ex Vegetio, qui diſtinguit duo genera militum: *Principales, qui privilegiis muniuntur; Muni-*

[Margin notes: *Et Tribuni.* — *Et Centuriones.* — *Vacationes empta.* — 1. Annal. — 1. Hiſt. — *In Tacito ſcrupulus.* — *Is ſublatus* — Lib. II. cap. VIII.]

Digitized by Google

Munifices, qui munus facere coguntur. Ipſe *Principales* appellat, illos eximios & in gradu: *Munifices*, viliores & gregales. Ita Ammianus: *Munificis militis vili & fortuito cibo contentus*: quod ita ſcribit in laudem & continentiam Juliani Imperatoris. Iterumque: *Portio pultis parabatur exigua, etiam munifici faſtidienda gregario.* In Codice Theodoſi: *Qui contra hanc ſanctionem fecerit. promotus regradationis humilitate plectetur, munifex pœnam deportationis excipiet.* Quibus locis *Munifices* palam diſtinguuntur à Principalibus ſive Promotis. Vides quid moris fuerit, quomodo minuerit. Et facit eò Dionis ſcriptio, qui Mæcenatem Auguſto ſuadentem inducit, *ut allegat in Senatum quoſdam etiam ex Centurionibus*, πλὴν τῶν ἐν τῷ τεταγμένῳ ἐστρατευμένων. τούτων μὲν γὰρ τῶν καὶ φορμοφορησάντων καὶ λαρκοφορησάντων καὶ αἰσχρὸν καὶ ἐπονείδιστόν ἐστιν ἐν τῷ βουλευτικῷ τινας ἐξετάζεσθαι: *præter eos, qui aliquando inter gregarios militaſſent. Nam ex iis qui corbes aut ſportulas tuliſſent, turpe & ignominioſum ſit, quoſdam in Senatu cenſeri.* Ita Dio. Qui cenſet Centuriones quoque Senatores fieri, ſed nempe qui ab initio tales, aut in gradu aliquo: nec qui unquam vilia iſta obiiſſent. Vilia, ut ipſe judicat, pro ſuo jam æuo: an pro veteri? Abſit; aliter oſtendimus. Et quid C. ille Marius, nónne à caligâ ad Conſulatum pervenit? nonne munifex, & qui vitem capite ſæpè excepit & fregit;

Silentus pigrâ muniret caſtra dolabrâ?

Ut ait Satyricus. Sed molliore illo ævo, fracta & mollia etiam judicia: pulverulenta virtus ſorduit. & jam pænè dedecus, eſſe verè virum. Audi Tacitum de Syriacis legionibus, quas Corbulo deſides & ignavas repperit: *Satis conſtitit*, inquit, *fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent, vallum foſſamque quaſi nova & mira viſerunt, ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi militiâ per opida expleta.* O milites, ſed Nerone non Corbulone dignos! Et tale, quod de Prætorianis Spartianus ſcribit: quos cùm Julianus is qui imperium ab iis emerat, in campum produceret & exercere militariter vellet: *illi vicarios operis, quod cuique præſcribebatur, mercede conduxerunt.* Plane, ut de ægyptiis Valerius: *qui ductu Archelai adverſus A. Gabinium mœnibus egreſſi, cùm caſtra vallo atque foſſâ cingere juberentur, univerſi ſucclamarunt, ut id opus publicâ pecuniâ faciendum locaretur.* Rides? Qui magis quàm in noſtris hominibus & majoribus, per quos certum eſt idem futurum ſi rogarentur? imò ſeditionem futuram, ſi juberentur? Iſta ſunt quæ militiam perdiderunt, & perdunt:

Principales milites.
Munifices pro gregariis.
Lib. XVI.
Lib. XXV.
Lib. VIII tit. V. l. II
Lib. LII.
Dio explicatus.
IV. Annal
Mollitia ſub Principibus.
In Juliano.
Lib. IX. cap. I.

Digitized by Google

dant: vilia habere & ſervilia, quæ domini vſurpare orbis terræ. Romani enim certè tales: atque etiam Macedones, de quibus apud Curtium obſidione Tyri:

Macedones operarii. Lib. IV. *Macedonas inclytos armis, dorſo, ſicut jumenta, onera portare.* Quod iis obiiciunt obſeſſi, dum terram fodiunt & ſportis egerunt: obiiciunt, inquam, ſed mox ſuccumbendi. Nec Flori ſanè illud æquis oculis lego: qui de

Lib. II. cap. XVIII. Scipione ad Numantiam, priſcam diſciplinam revocante: *Aſſiduis & injuſtis, & ſervilibus maximè operibus attriviſſe* milites ſuos ſcribit. Apage; ſervilibus

Calones aut ſervi raro muniebant. numquam id in Romanis caſtris ſervi: quos ſemel atque iterùm dumtaxat lego manum his operibus admoviſſe. In Hirtio de bello Alexandrino: *Cùm more operis cottidiani, magnam illam ſervorum multitudinem quæ aggerem portabat militum eſſe crediſſet.* Nam Cæſar illi ſervos huic rei adſtrinxit, quia militem paratum habere volebat in pugnam: atque id Pharnacem fefellit. Rarò aut perraro igitur, dico legiſſe me id expreſſim, & quòd ſervi ſoli: etſi quin milites interdum juverit, cùm opus ſubitum, haud negem. In Cæſare etiam, obſidione Maſſilienſi, cùm magnæ munitiones inſtituerentur, lego C. *Trebonium ad efficienda opera magnam jumentorum atque hominum multitudinem ex omni provinciâ evocaſſe.*

II. Civil. *Interdum & Provinciales. Munitio deſita.*

Sed rara hæc exempla olim: poſtea tota res abiit, & deſierunt muniri etiam caſtra. Vegetius de ſuo ævo:

Lib. I. cap. XXI. *hujus rei* (metationis caſtrorum) *ſcientia prorſus intercidit, nemo enim jamdiu ductis foſſis fixiſque ſudibus caſtra conſtituit.* Obſerves inde Valentiniani junioris igitur tempore Vegetium vixiſſe: nam ſenioris, caſtra adhuc in uſu. Ammianus ſanè aliquoties munit, in Juliani & Valentiniani rebus: & de hujus fratre Valente in Alanos

Lib. XXXI nos ducente, *Vallo* inquit, *ſudibus foſſaque firmato.* Non ergo tunc ſcientia prorſus interciderat, aut uſus. Etiam

Scutorum munitio. jam aliud muniendi genus & levius cœperat, ut non vallo, ſed ſcutis, idque multiplicatâ ſerie, cingerentur.

Lib. XVII Idem Ammianus in rebus Juliani: *Quibus terminatis, revocatus invictiſſimus miles propè ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur &*

Lib. XXIV *ſomno.* Iterùm in eodem Principe: *In valle graminea prope rivum multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutiùs caſtris quievimus.* Quod ipſum in obſidionibus opidorum aliquoties in eo ſcriptore factum advertas. Ut libro XXI. *Ordine itaque*

Lib. XIX. *que ſcutorum gemino Aquileia circumſepta.* Alibi de triplici ordine, imò & quintuplici legas. *Quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas:* quod de Perſis Ammianus ſcripſit. Sed hæc ſcuta ſola & ſine viris depoſita,

poſita non eſt arbitrandum: recta quidem ſic & juncta ſtetiſſe arbitror ad pila aut haſtas acclinata, ſed milites item appoſitos ad tuendum. Sed ad Vegetium quod facit, periiſſe hunc uſum: idem in fragmento Græcanici ſcriptoris apud Suidam mihi obſervatum: qui Mauricium quemdam diu deſitam ſepultamque hanc rem ait reſtituiſſe & eduxiſſe. Οἱ Ῥωμαῖοι γὰρ, inquit, τὸ πρότερον οὐκ ἐπιτάφρευον, ὥστε μηδὲ ἐν ἐπιστήμῃ πάμπαν τὸ τοιόνδε εἶχον πρότερον ἢ Μαυρίκιον τὸν Παύλου ἡγήσασθαι τοῦ ἑώου πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ ὅτε τὴν στρατηγίαν εἶχεν, τὸ τοιόνδε ῥαθυμίας παρεῖθεν ἐς τὸ δέον ἐπανήγαγε. Ῥωμαίοις γὰρ μὴ βουλομένοις ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἐς λήθην κατώλισθεν. Πόνος γὰρ ὄκνου πολέμιος: *Romani anteà caſtra non muniebant, atque adeò ſcientiam ejus rei prorſus non habebant, priuſquam Mauricius Pauli filius dux Orientali bello eſſet. Is poſtquam ducatum ſuſcepit, hoc totum ignaviæ prioris correxit, & ad decorum atque utile redegit. Romanis tamen ea res volentibus minimè erat, atque in oblivionem jam lapſa erat. Labor ſiquiden ignaviæ adverſarius.* Habes adfirmatum hoc ipſum quod in Vegetio, ſed auctorem etiam reſuſcitatæ artis, dignum quem norîmus. Vir enim profecto fuit, quicumque iſte Mauricius. Et ſanè ſub Græcis iterùm vixiſſe ea videtur, ſi Leonis Imperatoris præcepta uſum habuerunt, quæ de Caſtris exſtant. Ea ipſe voce ejus ſæculi, Ἄπληκτα vocat: & interpretatur Ἄπληκτον, τὸ φοσσᾶτον. Suidas haud aliter: Ἄπληκτον, τόπος ἔνθα καταλύουσι τῆς ὁδοιπορίας τὰ στρατόπεδα: *Aplectum, locus ubi à via quieſcunt legiones.* Quis alius ille locus, quàm caſtra? Eſt & in Conſtantino Porphyrogenetâ id verbi: Οὗτοι, inquit, τὰ τῶν βασιλέων ἄπληκτα διατιθοῦσι, καὶ τὰς ὁδοὺς ἐκκαθαίρουσι: *Iſti & caſtra Imperatorum diſponunt atque aptant, & vias mundant*; de officii certo genere.

Inſtaurata iterum munitio.

Aplecta. pro caſtris.

DIALOG. VII.

De caſtris auctis, aut geminatis.

SED exceſſimus, in viam redimus & ad Polybium noſtrum: cum quo etiam ratiunculæ aliquid ſubducendum de caſtris. Nam quia mutari in iis ſolet pro numero militum majore, imò ſub duobus ducibus geminari: hæc quoque addit, non aliâ in re, fateor, quàm in hac caſtrenſi, ſerius magis & accuratus. Nec omnino de nihilo, qui hunc libellum *De metatione caſtrorum* inſcripſerunt; quia plurima certè pars de iſtis. Verba hæc lege:

Ἐὰν

Digitized by Google

POLYB. Ἐὰν δέ ποτε πλεονάζῃ τὸ τῶν συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς συστρατευομένων, ἢ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένων. τοῖς μὲν ἐκ τοῦ καιροῦ πρὸς τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς παρὰ τὸ στρατήγιον ἀναπληροῦσι τόπους, τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον συνάγοντες εἰς αὐτὸν τὸν καθήκοντα πρὸς τὴν χρείαν τόπον. Τοῖς δ' ἐξ ἀρχῆς συνεκπορευομένοις, ἐὰν ᾖ τὸ πλῆθος ἱκανὸν, ῥύμην μίαν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις παρ' αὐτὰς τὰς πλαγίας ἐπιφανείας παρεμβάλλουσι. Πάντων δὲ τῶν τεττάρων στρατοπέδων, καὶ τῶν ὑπάτων ἀμφοτέρων εἰς ἕνα χάρακα συναθροισθέντων, οὐδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν, πλὴν δύο στρατιὰς κατὰ τὸν ἄρτι λόγον παρεμβεβληκυίας ἀντεστραμμένας αὑταῖς συνηρμόσθαι, συναπτούσας κατὰ τοὺς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολάς. οὓς ἐποιούμεθα εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντας ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης παρεμβολῆς. Ὅτε δὴ συμβαίνει γίνεσθαι τὸ μὲν σχῆμα παραμήκες, τὸ δὲ χωρίον διπλάσιον τοῦ πρόσθεν, τὴν δὲ περίμετρον ἡμιόλιον. ὅταν μὲν οὖν συμβαίνῃ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ὁμοῦ στρατοπεδεύειν, οὕτως ἀεὶ χρῶνται τοῖς στρατοπεδείαις. ὅταν δὲ χωρὶς, τὰ ἄλλα μὲν ὡσαύτως, τὴν δ' ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον καὶ τὸ στρατήγιον, μέσον τιθέασι τῶν δυεῖν στρατοπέδων.

Quòd ſi aliquando maj[or] ſit Sociorum multitudo ... ab initio comitantium, ... poſteà forte ſuperveni[en]tium: his quidem qui p[o]ſtea, præter loca dicta, etia[m] eum quæ ad Prætorium e[x]complent, Forum ipſum [&] Quæſtorium, ſi res exiga[t], in unum conferentes. Iis ve[rò], qui ab initio ſimul e[gressi] fuerunt, ſi juſta mul[ti]titudo ſit, Strigam unam [ex] parte altera legionum ad[dunt] verſus vallum. Omnibus autem quattuor legionibus, ab utroque Conſule, in una caſtra conductis, non aliud mente concipere oportet, quam duos exercitus, modo quem ſupra dixi, pariter metatos, atque invicem ſibi obverſos eſſe: junctos & ſeſe contingentes, quâ parte Extraordinarii utriuſque exercitus locantur, quos feci ſcilicet metari ad caſtrorum tergum. Ita fiet, ut figura quidem ſit oblonga, locus priore duplo major, ambitus ſeſquialiter. Cùm igitur Conſules unà metantur, ejuſmodi ſemper utuntur metaturâ: cùm ſeorſim alia quidem ſunt ſimilia, Forum verò, Quæſtorium, & Prætorium in medio utriuſque exercitus ponunt.

Duo proponit & exponit, quæ morari lectorem poſſint. Prius, de Sociis. Nam ii aliquando plures aut ſuperveniunt (puta à regibus aut ſociis gentibus miſſi) aut ſimul lecti & egreſſi ſunt. Quod crebrum, cùm è Latio aliquando duplicem numerum aut ſeſquialterum, ut docui, capere ſolerent. Quid tum igitur factum? Ordine explicat. Et pro adventoribus quidem, inquit,

» præ-

„ *Præter loca dicta.*] Quæ iſta? Vacua, ut opinor, poſt Extraordinarios relicta. Nam hoc deſertè dixit, ſpatii ibi aliquid redundare, advenientibus implendum. Sed ſi ea non ſufficiant; addit,

„ *Etiam qui ad Prætorium eſt, complent.*] Nimirum ſpatium illud centum pedum & viam latam, anteà relictam. Quod ſi opus etiam ſit, totum Forum ad Prætorium uſque complent. Dixeris. Ubi tunc igitur Forum? Reſpondet, in unum locum ſolere cum Quæſtorio conferri: id eſt, ut locus ille vacuus anteà uſibus Quæſtoris deſtinatus tantùm, nunc etiam foro rerum vænalium ſerviat. At verò ſi ab initio major fuerit multitudo, & caſtris nondum poſitis aut vallatis: tum aliter & magis compoſitè rem expediunt. Quomodo? *Forum & Quæſtorii juncta.*

„ *Stigam unam parte alterâ legionum addunt.*] Caſtra ſcilicet in latitudine augent, & ad ſocios alios ſocios ponunt, prorſus forma & modo dicto. Ita fit tunc via media, & alter Vicus. Sed hoc tantùm, ſi juſta multitudo, inquit, ad locum implendum. Si non, ſuperne ſcilicet locantur. Credo idem factum, ſi tres (quod tamen rarò) ſub uno Conſule legiones: in latum, inquam, caſtra producta. Quid tamen ſi quattuor, & uterque ibi Conſul? facilis ratio: & ait, *Caſtra in latum ſemper aucta.*

„*Non aliud mente concipere orportere, quàm duos exercitus.*] Sententia tota. Binas eſſe copias, & bina velut caſtra, unò ſaltem vallo clauſa. Itaque diſpoſitio tota eadem manet; dumtaxat notandum binos iſtos exercitus à tergo ſibi jungi, & Extraordinarios limitem caſtrorum eſſe. Atque iſtud facile: aliud monet, obſcurius aut implexius nobis. Quid enim ſi una quidem, ſed non miſceri volunt caſtris? uterque Conſul ſejunctos habere ſuos? Tum, inquit,

„ *Alia quidem ſunt ſimilia; Forum verò, Quæſtorium & Prætorium in medio.*] Videtur dicere (videtur, nam ſatis hæc ambigua.) quod ad legiones, omnia tunc fuiſſe eadem: dumtaxat Prætorium, Quæſtorium & Forum admota utrimque ad vallum, & ſic communionem inter Conſules fuiſſe: ſingulis tamen caſtris vallo ſuo diſcretis. Nam hoc niſi fuiſſet, jam non eſſet metatio, & caſtra diverſa. Hoc autem fieri potuit, vel in oblonga illa figura jam dictâ: ſaltem ut Extraordinarii amoverentur, & ad latus locarentur: vel in figura alia, ut caſtra velut geminarentur, ſed duplici vallo ſecreta: Prætorium autem & adjuncta, ad latus utrumqe circa portas Principales. Iſta ex Polybio. Etſi rarò aut non leges (in libris qui hodie) Conſules ſic junctis caſtris, vallo tamen diviſos. Et quid opus? niſi ſi auctoritatis *Partitio caſtrorum, ubi duo Imp.*

Digitized by Google

tatis ſervandæ gratiâ: etſi aliter etiam ea ſalva. Scipio
III. Civil. ad Pompeium venit: & ut Cæſar narrat, *receptis omni*
una caſtra legionibus, ille ſuum cum Scipione honorem par
claſſicumque apud eum cani, & alterum jubet Prætorium
Lib. LIII Simile Auguſtus in Agrippâ & ut Dio ait, *ſi quando*
ad bellum irent, tabernaculum ſui ſimile dabat, & ſi
ab utroque peti jubebat. Diviſa quidem caſtra etiam
ſed loco etiam diviſa & abjuncta: idque vel ob nu
rum militum majorem, ut apud Cannas majora & m
ra fuerunt: vel ob alium uſum, ut Cæſar in Arioviſ
Illud rari exempli, utrumque Conſulem conveniſſe
in caſtris nil mutaſſe: ſed Haſtatos ab Haſtatis, Pr
pes à Principibus, & ſic ordine; itemque Centurio
à Centurione, Tribunum à Tribuno receptos. Q
Claudius Nero & C. Livius uſurparunt, contra Aſ
balem: ſed dumtaxat in unam noctem, & ad fall
dum hoſtem. Diſcas tamen ex eo, ſatis laxè metari ſ
re cùm tot millia in iiſdem locis poſſent recipere & h
rere: expulſis, niſi fallor, & in vacuum ad valla reda
calonibus & jumentis pleriſque.

DIALOG. VIII.

De miniſteriis, quæ Tribunis & Equitibus & alibi pr
ſtantur, item de Excubiis & Stationibus.

SED de Caſtris ipſis denique jam peregimus, ſe
mone & re haud illepidâ, ſed longâ: & ſubinde cu
Pindaro vereor, * μὴ κόρος ἐλθὼν κνίσῃ. AUD. Harum qu
dem dapum haud ſatier, te condiente: & vetus i
lud verum didici.

* *ne ſatietas veniens offendat.*

Οὐ παντός γε παντός ἐστιν ἀρτῦσαι καλῶς:
Condire ſcitè non cuilibet datum eſt.

LIPS. Fortaſſe nec mihi, niſi quia amor tuus ita vult, c
bella etiam non bella. Sed ſedem igitur Diſciplin
quia vidimus, nunc ipſam. Tria ad eam ſpectant, *Munia*
Exercitia, Leges. Quædam ex his prompta nobis i
Polybio, quædam non erunt. Ipſum primò excutia
mus: ſi quid deerit, & tempus & hic animus ferent
doſt dabo. *Munia* appellamus excubias, miniſteri
& hæc talia: quæ in his Polybii verbis habes. Lege:

POLYB.

Ἑξῆς δὲ τούτοις διέταξαν τὰς ση-	*Deinde vero ordinant ma*
μαίας ἐξ ἑκάστου στρατοπέδου τῶν	*nipulos ex utraque legione*
πριγκίπων, καὶ τῶν ἁστάτων, δύο μὲν	*Principum & Haſtatorum,*
εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τόπου τοῦ πρὸ	*duos ad curam loci qui ante*
τῶν χιλιάρχων. Τὴν γὰρ διατρι-	*Tribunos eſt. In hac enim*

τὴν

ἐν ταῖς καθημερίαις οἱ πλεῖστοι Ῥωμαίων ἐν ταύτῃ ποιοῦνται τῇ πλατείᾳ· διόπερ ἀεὶ σπουδάζουσι περὶ ταύτης, ὡς ῥαίνηται καὶ καλλύνηται μετ' ἐπιμελείας. Τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα, τρεῖς ἕκαστος τῶν χιλιάρχων διαλαγχάνει. τοσαῦται γάρ εἰσι τῶν ἁστάτων καὶ πριγκίπων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ σημαῖαι, τῇ ἄρτι ῥηθείσῃ διαιρέσει. χιλίαρχοι δὲ ἕξ. τῶν δὲ τριῶν σημαιῶν ἀνὰ μέρος ἑκάστη τῷ χιλιάρχῳ λειτουργεῖ λειτουργίαν τοιαύτην. ἐπειδὰν καταστρατοπεδεύσωσι, τὴν σκηνὴν ἱστᾶσιν οὗτοι, καὶ τὸν περὶ τὴν σκηνὴν τόπον ἐδαφίζουσι. κἄν τι περιφράξαι δέῃ τῶν σκευῶν ἀσφαλείας χάριν, οὗτοι φροντίζουσι. διδόασι δὲ καὶ φυλακεῖα δύο, τὸ φυλακεῖον ἐστιν ἐκ τεττάρων ἀνδρῶν, οἱ μὲν πρὸ τῆς σκηνῆς, οἱ κατόπιν παρὰ τοὺς ἵππους ποιοῦνται τὴν φυλακήν. Οὐσῶν δὲ σημαιῶν ἑκάστῳ χιλιάρχῳ τριῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν ὑπαρχόντων ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, (χωρὶς τῶν τριαρίων καὶ γροσφομάχων. οὗτοι γὰρ οὐ λειτουργοῦσι) τὸ μὲν ἔργον γίνεται κοῦφον, διὰ τὸ παρὰ τετάρτην ἡμέραν ἑκάστῃ σημαίᾳ καθήκειν τὴν λειτουργίαν. Τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τῆς χρείας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ τῆς τιμῆς, διὰ τῶν προειρημένων ἀποτελεῖται σεμνὸν καὶ προστατικόν. Αἱ δὲ τῶν τριαρίων σημαῖαι, τῆς μὲν τῶν χιλιάρχων ἀπολύονται λειτουργίας, εἰς δὲ τοὺς τῶν ἱππέων οὐλαμοὺς ἑκάστη σημαία, καθ' ἡμέραν δίδωσι φυλακεῖον ἀεὶ τῷ γειτνιῶντι κατόπιν τῶν οὐλαμῶν, οἵτινες τηροῦσι μὲν καὶ τἆλλα, μάλιστα δὲ τοὺς ἵππους, ἵνα μήτ' ἐμπλεκόμενοι τοῖς δεσμοῖς, βλάπτωνται πρὸς τὴν χρείαν, μὴ πελυόμενοι καὶ περιπίπτοντες τοῖς ἄλλοις ταραχὰς καὶ θορύβους ἐμποιῶσι τῷ στρατοπέδῳ. Μία δ' ἐξ &

latiore via plerumque diem pleriq; militum terunt: ideoq; curæ iis eſt, ut aſpergatur verraturq; diligenter. Reliquorum autem manipulorũ octodecim quiſq; Tribunus tres ſortitur. tot enim ſunt Haſtatorum & Principũ in quaq; legione manipuli, Tribuni autem ipſi ſex. atq; è tribus iſtis manipulis ſinguli & per vices Tribuno hoc miniſterium miniſtrant. Cùm caſtrametantur, tentorium ejus ſtatuunt, & locum circà complanant: & ſiqquid ſepiendum aut claudendum ſit ad vaſorũ utenſiliumque cuſtodiam, id præſtant. Dant & duas excubias: excubia autem eſt è viris quattuor, quarum pars ante tentorium, pars poſt illud juxta equos agunt. Cùm autem ſint cuique Tribuno tres manipuli, & in quoque iſtorum viri ſupra centum (Triariis exceptis & Velitibus. Nam hi non miniſtrant:) leve munus fit, nec niſi in quartum quemq diem ad manipulum redit & incumbit. Tribunis verò ſimul & commoditas ex hiſce miniſteriis, ſimul & dignitas atque honos imperio accedit. Triariorum porrò manipuli liberi quidem ſunt à miniſterio Tribunitio, ſed Turmis equitum excubiam cottidie præbent, ut quiſq; manipulus à tergo Turmæ aſſidet. Atque hi curant cùm alia, tum equos maximè, ne aut vinculis impediti inque ligati lædantur, inutiles futuri ad militiam; aut ſoluti & ruentes turbas ac conſter-

ſter-

ἁπασῶν καθ' ἡμέραν σημαία ἀναμέρος τῷ στρατηγῷ παρακοιτεῖ, ἥτις ἅμα μὲν ἀσφάλειαν παρασκευάζει τῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς ἐπιβουλάς, ἅμα δὲ κόσμου τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς.

ſternationem excitent ...ſtris. Unus vero ex omnibus manipulis in diem Imperatori excubat, quæ res & tutum eum præſtat ab inſidiis, & ornatum ſpeciemq; magiſtratui addit.

Poſitis caſtris, primùm poſt juramentum (de quo dicetur in Legibus) præſtitum, quod curant Tribuni, eſt partitio manipulorum ad miniſteria, & munia diurna. Attende. Pulchra videbis & compoſita, haud aliter quàm in familiâ boni Patris.

„ *Ordinant manipulos*, inquit, *ex utraque legione Principum & Haſtatorum.*] Qui verò ordinant? Tribuni. quomodo? Sorte. Quos? non omnes, ſed Principum & Haſtatorum ex utraque legione. Triarios & Velites omittunt, quorum nullus hîc uſus. Et ex utraque legione ita, ut tamen ſex & ſex Tribuni, quique non niſi ex ſuâ legione manipulos capiant: nec miles extra ſuam legionem miniſterium Tribuno præſtet. Summatim hæc iſtis verbis primis dicuntur: quæ velim te libare oculis interdum, & eos tum ad me referre. Vix enim ſermonem meum capias, niſi & Polybiana iſta adjungas.

Quot manipuli ad primam curam.

„ *Duos ad curam loci.*] Iſti duo manipuli in totum ſunt? An duo ex quaque legione? nempe unus Principum, unus Haſtatorum ex quaque? Sunt verò ex quaque, atque ita quattuor ſimul, argumento claro ex verbis infrà, cùm *octodecim manipulos* reliquos in legione dicit. Sunt autem in quaque ex utroque hoc Genere viginti, decem Principum, decem Haſtatorum.

Frequentia Principiorum.

„ *Loci qui ante Tribunos eſt.*] Ea ſunt Principia, celeberrimus & ſacerrimus locus, ut ſuprà dictum, & hîc quoque clarè vides. Sermones enim ibi & conventus in totum diem, atque etiam judicia, & ſiquid aliud publicè agendum.

„ *Ut aſpergatur verraturque diligenter.*] Heus tu Batave, qui munditiâ & politiâ provocatis aut vincitis omnes gentes, quid Romani tibi noſtri videntur? Non & ipſi politi, munduli, idque in ipſis caſtris? Noluerunt ſordium hîc aliquid: & quia frequenti itu & attritu neceſſum erat pulverem aut lutum fieri, juſſerunt in dies viam hanc adſpergi & mundari. Illud, cùm pulvis; hoc, cùm lutum. Sed fortaſſe etiam non fallar, ſi ceſpitem hîc diſpoſitum teſſellatim dicam, inſtar pavimenti. Sit pro reliquâ diligentiâ Romanâ: & Tribuniciis tabernaculis ita factum, mox dicet. Hoc magis

Principia verſa, terſa.

adfir-

Digitized by Google

adfirmem in Stativis aut Hibernis; ſi iſta quidem lapide aut glareâ etiam ſtrata non fuerunt. Aud. O gratam mihi curam! & quæ alterum injiciat à te celatum. Lips. Quid illud? Profer. Aud. Verecundor. Lips, Quid tandem? Impurum aut infandum aliquid in caſtris his caſtris? Aud. Non tale, à naturâ eſt, ſed & naturâ duce ſilemus Lips. Dic clariùs. Aud. Ea inquam quæ natura requirit, cùm tam mundi Romani tui, ubi depoſuerunt? Lips. Profectò in riſum me das inopinato hoc & jocoſo quæſito. Tamen certè neceſſaria res, videamus. Quî autem definiam? Veteres ſilent, quod tu quoque nunc ægrè proferebas. Conjicio, extra caſtra & vallum hæc feciſſe, cùm liceret: id eſt, de die. Quòd ſi noctu urgerentur? in tentoriis & vaſis, ac calones aut ipſos aſportaſſe. *Ubi ſordes humanæ?* Diſcurriſſe enim in tenebris per caſtra & excubias, non opinor: & fraudi fuerit locus. Quid ſi etiam, ut Turcas hodie audio, in foſſis quibuſdam hæc excreverint, iiſque terrâ repletis, alias ſubinde novas foderint? *Turcarum mundicies.* Id potuit, & Turcæ majoribus tabernaculis tentoriola quædam conjuncta habent, cum his ſcrobibus: quæ tentoriola ſcilicet crebrò mutant. Faciunt ſimile in extis aliiſque rejectamentis carnium, & ea defodiunt atque humo operiunt ſtudioſè, contra fœtores. Salubria haud dubiè caſtra, per minutas has obſervationes. At enim Spartani liberiùs aut inverecundiùs ſe hîc gerebant. De quorum militiâ caſtriſque Xenophon hoc quoque narrat: Καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅτι οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῶν ὅπλων πλέον, ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους, ἀπέρχονται) καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσιν: *Spartanorum mos.* *Atque eos qui ad neceſſaria ſecedunt, non oportet mirari quòd haud longiùs ab aliis aut ab armis ſuis recedunt, quàm quod ſatis ſit ne nares offendant. Hoc enim ſecuritatis cauſſa faciunt & ne excipiantur.* Sed in miniſteriis noſtris pergamus.

„ *Quiſque Tribunus tres ſortitur.*] Hîc de ſorte, antè non dixit: ſed antè quoque admiſi a ſolenni militiæ, in quâ ſors aſſidua aut certè crebra. Ait, *quemque Tribunum tres habere*: quid clariùs? Sunt reliqui octodecim manipuli, ſeni Tribuni: tres igitur in ſingulos. Quid autem iſti faciunt? Sequitur,

„ *Tentorium ejus ſtatuunt.*] Non ergo lautioribus hiſce Tribunis proprii miniſtri & ſervi? Fuerunt, ſed viſum tamen hæc omnia, quæ militiam tangunt per milites fieri: tum contra ignaviam & otium, tum cauſâ obſequii, & ut opportuni magis imperiis atque obnoxii eſſent. Hodie abnuant, per malum faſtum. Qui in milite bonus, ſed in hoſtem: apud Duces obſequioſi & flexi animi conveniunt.

ἁπασῶν καθ' ἡμέραν σημαία ἀναμέρος τῷ στρατηγῷ παρακοιτεῖ, ἥτις ἅμα μὲν ἀσφάλειαν παρασκευάζει τῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς ἐπιβουλάς, ἅμα δὲ κοσμεῖ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς.

ſternationem excitent in[...] *ſtris. Unus vero ex omnib*[...] *manipulis in diem Imperat*[...] *excubat, quæ res & tutum e*[...] *præſtat ab inſidiis, & ornat*[...] *ſpeciemq; magiſtratui add*[...]

Poſitis caſtris, primùm poſt juramentum (de quo dic- tur in Legibus) præſtitum, quod curant Tribuni, e partitio manipulorum ad miniſteria, & munia diurn. Attende. Pulchra videbis & compoſita, haud alit quàm in familiâ boni Patris.

„ *Ordinant manipulos*, inquit, *ex utraque legione Prin- cipum & Haſtatorum.*] Qui verò ordinant? Tribun quomodo? Sorte. Quos? non omnes, ſed Principum & Haſtatorum ex utraque legione. Triarios & Velites o- mittunt, quorum nullus hîc uſus. Et ex utraque le- gione ita, ut tamen ſex & ſex Tribuni, quique non- niſi ex ſuâ legione manipulos capiant: nec miles extra ſuam legionem miniſterium Tribuno præſtet. Summa- tim hæc iſtis verbis primis dicuntur: quæ velim te lib- rare oculis interdum, & eos tum ad me referre. Vix enim ſermonem meum capias, niſi & Polybiana iſta adjun- gas.

Quot manipuli ad primam curam.

„ *Duos ad curam loci.*] Iſti duo manipuli in totum ſunt? An duo ex quaque legione? nempe unus Princi- pum, unus Haſtatorum ex quaque? Sunt verò ex qua- que, atque ita quattuor ſimul, argumento claro ex ver- bis infrà, cùm *octodecim manipulos* reliquos in legione dicit. Sunt autem in quaque ex utroque hoc Genere viginti, decem Principum, decem Haſtatorum.

Frequentia Principiorum.

„ *Loci qui ante Tribunos eſt.*] Ea ſunt Principia, ce- leberrimus & ſacerrimus locus, ut ſuprà dictum, & hîc quoque clarè vides. Sermones enim ibi & conventus in totum diem, atque etiam judicia, & ſiquid aliud publi- cè agendum.

Principia verſa, terſa.

„ *Ut aſpergatur verratúrque diligenter.*] Heus tu Ba- tave, qui munditiâ & politiâ provocatis aut vincitis o- mnes gentes, quid Romani tibi noſtri videntur? Non & ipſi politi, munduli, idque in ipſis caſtris? Noluer- runt ſordium hîc aliquid: & quia frequenti itu & attri- tu neceſſum erat pulverem aut lutum fieri, juſſerunt in dies viam hanc adſpergi & mundari. Illud, cùm pul- vis; hoc, cùm lutum. Sed fortaſſe etiam non fallar, ſi ceſpitem hic diſpoſitum teſſellatim dicam, inſtar pavi- menti. Sit pro reliquâ diligentiâ Romanâ: & Tribu- niciis tabernaculis ita factum, mox dicet. Hoc magis

adſtr-

... aut hibernis; in ita quidem lapide aut glareâ etiam ſtrata non fuerunt. AUD. O gratam mihi curam! & quæ alterum injiciat à te celatum. LIPS. Quid illud? Profer. AUD. Verecundor. LIPS, Quid tandem? Impurum aut infandum aliquid in caſtis his caſtris? AUD. Non tale, à naturâ eſt, ſed & naturâ duce fiemus. LIPS. Dic clariùs. AUD. Ea inquam quæ natura requirit, cùm tam mundi Romani tui, ubi depoſuerunt? LIPS. Profectò in riſum me das inopinato hoc & jocoſo quæſito. Tamen certè neceſſaria res, videamus. Qui autem definiam? Veteres ſilent, quod tu quoque nunc ægrè proferebas. Conjicio, extra caſtra & vallum hæc feciſſe, cùm liceret: id eſt, de die. Quòd ſi noctu urgerentur? in tentoriis & vaſis, ac calones aut ipſos aſportaſſe. Diſcurriſſe enim in tenebris per caſtra & excubias, non opinor: & fraudi fuerit locus. Quid ſi etiam, ut Turcas hodie audio, in foſſis quibuſdam hæc excreverint, iiſque terrâ repletis, alias ſubinde novas foderint? Id potuit, & Turcæ majoribus tabernaculis tentoriola quædam conjuncta habent, cum his ſcrobibus: quæ tentoriola ſcilicet crebrò mutant. Faciunt ſimile in extis aliiſque rejectamentis carnium, & ea defodiunt atque humo operiunt ſtudiosè, contra fœtores. Salubria haud dubiè caſtra, per minutas has obſervationes. At enim Spartani liberiùs aut inverecundiùs ſe hîc gerebant. De quorum militiâ caſtriſque Xenophon hoc quoque narrat: καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅτι οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῶν ὅπλων πλέον, ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους, ἀπέρχονται· καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσιν: *Atque eos qui ad neceſſaria ſecedunt, non oportet mirari quòd haud longiùs ab aliis aut ab armis ſuis recedunt, quàm quod ſatis ſit ne nares offendant. Hoc enim ſecuritatis cauſſa faciunt & ne excipiantur.* Sed in miniſteriis noſtris pergamus.

Ubi ſordes humanæ?

Turcarum mundicies.

Spartanorum mos.

„ *Quiſque Tribunus tres ſortitur.*] Hîc de ſorte, antè non dixit: ſed antè quoque admiſi a ſolenni militiæ, in quâ ſors aſſidua aut certè crebra. Ait, *quemque Tribunum tres habere*: quid clariùs? Sunt reliqui octodecim manipuli, ſeni Tribuni: tres igitur in ſingulos. Quid autem iſti faciunt? Sequitur,

„ *Tentorium ejus ſtatuunt.*] Non ergo lautioribus hiſce Tribunis proprii miniſtri & ſervi? Fuerunt, ſed viſum tamen hæc omnia, quæ militiam tangunt per milites fieri: tum contra ignaviam & otium, tum cauſsâ obſequii, & ut opportuni magis imperiis atque obnoxii eſſent. Hodie abnuant, per malum faſtum. Qui in milite bonus, ſed in hoſtem: apud Duces obſequioſi & flexi animi conveniunt.

„ *Locum circà complanant.*] In Græco, ἐδάφιουν: *pa-mentabant.* Nec tamen de vero lapideoque pavimen ceperim: unde cottidiani & ſubiti iſti lapides? Sed ceſpiticio,& credo virides ſic eos comportatos à milite teſſellatim diſpoſitos. Si locus tamen vicinus præber aut diuturnior mora poſceret (ut Stativis aut Hibern non abnuam etiam de glareâ aut lapide, quia iſtos ho nes video omnia de facili præſtitiſſe, quæ ardua nobis onerosa. Julius quidem Cæſar *ſectilia ſua & teſſellata* hunc uſum circumtulit, ut ſuprà monui: ſed Julius ſ qui omnia ſupra vulgus, & ipſe reverà non è vulgo. H miniſteria Vegetius quoque tetigit: *Duci prætorium p paratur, ac Tribunis tabernacula collocantur, quibus per con bernales deputatos aqua, lignum, & pabulum miniſtran* Quæ poſtrema etſi Polybius non expreſſit: tamen fu olim cenſeo, & aquatum, lignatum, pabulatum mili iſtos eſſe in uſum Tribunorum.

Tentoria ceſpite ſtrata.

Cæſaris ſplendor.

Lib. III. cap. VIII.

Miniſteria Tribunis.

„ *Dant & excubias duas.*] Præter dicta, è ternis i manipulis ordine Tribunis ſunt excubitores. Quid agunt? Velut cuſtodes quidam ibi ſunt aut apparitor Imò fallor, aut cum ipſis Tribunis, ſi exibant, pars eoru exibat: ut honeſtè ſcilicet per caſtra & alibi inced rent, militibus ſic comitati. Hunc morem collapſi reſtituit Alexander Severus, Imperator inter optim ſiquis facta & dicta ejus juſtâ trutinâ librat; *Appari res nullos eſſe paſſus eſt:* (ita in vitâ ejus Lampridius) *T bunis aut Ducibus niſi milites antêire noluit. Juſſitquè ut a Tribunum quattuor milites ambularent, ante Ducem ſex, a Legatum decem.* Ecce *quattuor* milites attribuit, quid i ipſam unam Excubiam noſtram? *Duci ſex.* Quis iſte du qui olim Legatus dictus, legioni nempe præpoſitus: quo colligas tres excubias eum habuiſſe: parte me ſcilicet manente, & tentorium adſervante. At ipſi *Le gato decem*: id eſt, Legato Conſulari, aut exercitus p mario Duci. Ex hiſce Lampridii arbitror Trebelliu Pollionem caſtigandum in triginta Tyrannis, Baliſtâ cimoſeptimo: *Eſt Valeriani epiſtola, in quâ docet præcepta gubernandæ reip. ab eodem* (Baliſtâ) *data, gaud quòd ejus conſilio nullum adſcriptitium, id eſt Vacantem beret, & Tribunum nullum ſtipatorem, qui non verè pugna* Scribo, & *Tribunus.* Eſt hoc ipſum quod Alexan ſuſtulerat, ſed poſteà iterùm irruperat, ne Tribuni ap ritores aut ſtipatores proprios haberent, qui annonas licet acciperent, & militum ſalaria abſumerent: ſed du taxat vere milites ante eos irent.

Excubiæ Tribunis. Comitantur eos.

Trebellius leviter reſcriptus.

„ *Excubia eſt è viris quattuor.*] Notetur feriò excub rum hic numerus. Qui ipſe fuit etiam Vegetii ævo:

Quot hominum excubia?

Digitized by Google

ſingulis, inquit, *Centuriis quaterni equites, & quaterni pedites, excubitum noctibus faciunt.* In Actis Apoſtolicis hoc ſenſu ſcribitur, cap. XXII. de Petro : *Miſit in carcerem, tradens quattuor quaternionibus militum cuſtodiendum* : id eſt, adjungens ei excubias quattuor.

„ *Leve munus, quoniam in quartum quemque diem ad manipulum redit, & incumbit.*] Ita eſt. Sunt tres manipuli, ergo ad primum quarto die munus redit. Sed in ipſo Manipulo quoque, quindecim duplices tales Excubiæ: ergo : quadragintaquinque in tribus : atque ita non niſi tali die ad ſingulos venit.

„ *Triariorum Manipuli liberi ſunt à miniſterio Tribunicio.*] Atque etiam Velitum, ut præmiſit: ſed Triariorum, ob dignitatem, iſtorum ob vilitatem: & quia utrique aliò vocantur. Quò Triarii? Addit,

Equitibus excubia una.

„ *Turmis equitum excubiam cottidie præbent.*] Obſerva & equitibus honorem habitum, qui primores civium, & proximi à *Tribunis.* Sed nónne in vili, quòd iſtis miniſtrant *Triarii? Nónne dignius, ſi digniori?* Non hîc quidem. *Aſpectus ad locum* metationemque fuit : & quia Triarii poſt *ipſos equites*, percommodum viſum ut iis miniſtrarent, ſine moleſtiâ ullâ ſuâ, & in ſuis tabernaculis manentes. Nam & hoc adjungit, quemque Manipulum Excubiam dediſſe turmæ propoſitæ, & cui ipſe ſubjunctus. Hoc leve & amplius : dedêre tantùm excubiam unam. Nam φυλακεῖον hîc ſingulari numero Polybius : convenienter id ipſum. Quoniam nec equitum tanta dignitas; & quia ipſi Triarii etiam non niſi dimidiati ad alios manipulos. Vide ubique, in minimis, maximis, analogiam & circumſpectionem.

1. Annal.

„ *Turbas & conſternationem excitent in caſtris.*] Cujus rei exemplum in Tacito : *Forte equus abruptis vinculis vagus & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbavit. Tanta inde conſternatio in caſtris irrupiſſe Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas.* Et addit, ſiſti non potuiſſe, niſi quòd ipſe Legatus ſe projecit in limine portæ, & pudore calcandi fugam repreſſit. Inſigne exemplum etiam hæc talia minima cavenda, vicino maximè hoſte: & vides Romanos veteres feciſſe.

Excubiæ Imperatori.

„ *Unus verò ex omnibus manipulus in diem Imperatori excubat.*] Dubitare aliquis poſſit, unuſne ex omnibus omnino manipulus, an tantùm ex triginta unius legionis? Nihil enim definit, etſi hactenus ſermo de unâ legione fuit. Sed poſteà tamen etiam in Vigiliis unius Manipuli accubantis Prætorio mentio tantùm fit. Ergo hoc non decido: magis quæro, Sociis quid factum? Quæro? imò queror etiam de te Polybi, qui ſiluiſti. Certe immunes & vacuos

Sociis a exc...

Digitized by Google

editio *alteras cohortes*:ut ſignificet duas fuiſſe. Nam a-
nas profectò non convenit, & fuerit hoc relevandis
tibus, at non pellendis magis hoſtibus. In libro au
ſcripto Torrentii, *ad terras* compendio quodam ſcripti
è quo libens fecerim, *ad terras*. Sed de *duabus*, oſte
Cæſar ſolenne fuiſſe, vicino præſertim hoſte. *Coho*
quæ in ſtationibus erant, ſecum in eam partem proficiſc
duas ex reliquis in ſtationem ſuccedere juſſit. Abduxit ab
portâ duas & duas juſſit ſuccedere. Atque ita in ſtati
bus Romani. Paullò aliter Spartani, bonæ & compo
item militiæ homines, de quibus Xenophon: Φυλακὰ
μὲν ἐπαίνεσε μεθημερινάς, τὰς μὲν πρὸς τὰ ὅπλα εἴσω βλεπ
οὐ γὰρ πολεμίων ἕνεκα, ἀλλὰ φίλων αὗται καθίστανται. τοὺς γε μὲν π
μίους, ἱππεῖς φυλάττουσι ἀπὸ χωρίων ἂν ἂν ἐκπλεῖστον προορ
Diurnas cuſtodias inſtituit (Lycurgus) *illas quidem qu*
caſtra & ſuorum arma verſæ eſſent. Non enim hoſtium ca
ſed ſociorum & amicorum eæ conſtituuntur. Alteras, quæ
ſtes obſervent, equitum; idque in locis, è quibus longi
ſit proſpectus. Spartani igitur aſſervabant fœderatos
& armorum ſocios, unâ illâ cuſtodiâ; alterâ hoſtes. Cu
dia in ſocios, peditum fuit, in hoſtes equitum, atque e
locis ferè montanis, aut excelſis.

DIALOG. IX.

De Vigiliis. Teſſera in iis, Teſſerulæ, & diviſio,
& Circuitio, omnia diſtinctè.

MINISTERIA dicta ſunt & diurnæ Excubiæ, ad V
gilias tranſit, quę propriè ſunt noctis. Sed quia
in his ordine dicit, de *Teſſeris* primò, tum de *Vigiliis* earu
que numero, denique de *Circuitione*: hæc, inquam, omn
quia ipſe diſtinctè, ego quoque partiar & diſtinguam,
ſingillatim de his dicam. Da te mihi, quęſo: vereor en
ut tenebroſum aliquid in his Vigiliis, & ab ipsâ Noc
Verba Polybii cedò:

POLYB. Τὴν δὲ τοῦ νυκτερινοῦ συνθήματος παράδοσιν ἀσφαλίζονται τὸν τρόπον τοῦτον. Καθ' ἕκαστον γένος καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν ἐκ τῆς δεκάτης σημαίας τοῖς τελευταίοις μέρεσι στρατοπεδευούσης κατὰ τὰς ῥύμας, ἐκ τούτων εἷς ἑκάστης ἀνὴρ λαμβάνεται κατ' ἐκλογὴν, ὃς τῶν μὲν, κατὰ τὰς φυλακὰς λειτουργιῶν

Nocturni ſigni tradition
tutam ſecuramque hoc m
reddunt. In quoque gen
equitum & peditum, ex
cimo ſigno, quod ultim
eſt & in ſtrigarum pa
extremâ, vir unus qu
piam eligitur, qui à
liquo munere excubiar

λ

unis ſit. It cottidie, ſo-
m inclinante, ad Tribuni
rium venit, & ſignum
iens (id verò eſt tabel-
tiuſcula inſcripta) ite-
abit. Rediens autem ad
ſignum, taleolam i-
, ſive ligellum, tradit,
itis teſtibus, proximi
duci, atque ille ſimiliter
quæ mis; denique alii ſic
, donec ad prima & pro-
Tribunos metata ſigna
niat. Quorum centu-
s oportet tabellam, cùm
ondum occidit, referre
ribunos. Quòd ſi omnes
æ ſunt quæ datæ erant,
ſcit ſignum ad omnes,
omnes ad ſe veniſſe. At
od deſit, confeſtim in-
in factum, noſcens ex
ptione cujus partis ſignū
perlatum: & cujus culpa
nora id factum, is ſubit
enientem pœnam.

ditum, ex Decimo ſigno.] illarum ratio Teſſeris acceperint, dederint-e Signo (Manipulum, num aliquem eligi qui que. Quare ex decimo dum diviſionem illinc unos. In textu verbo-

t cui unum hoc munus: re immunis. Dictus ab in marmoribus, inter etiam in Tacito, Teſſe-rarii, qui teſſeram per con- *Teſſerarii. 1. Hiſt. Lib. 11. cap. VI.*

rgo à Tribuno ſignum b alio accipit, & acce-ucis hoc eſt, & conſen-ipio cùm ſeditioſos in-rio tetenderunt Albius & citus de Tiberio verbis abnu- *Signum à Duce, ſed per Tribunos. L. XXVIII. 1. Annal.*

Digitized by Google

abnuente, re Principatum arripiente: *Signum tamen* [...] *peratoriis cohortibus ut Imperator, dederat.* Dio cùm n[...] honorem Agrippæ habitum, & communicatum ab Au[...]
Lib.LIII ſto, ut Imperatori: Τότε σύνθημα παρ' ἀμφοτέρων ἐδίδοτο: *Et ſignum ab utroque eorum dabatur.* Sed daba[...] nempe ipſis Tribunis. Atque ita Suetonius Claudio: *Ex*[...]
Cap. XLII. *bitori Tribuno ſignum, de more, petenti.* Idem Nerone: [...]
Cap. IX. *gnum excubanti Tribuno dedit, Optimam matrem.* Ap[...]
V. Civil. nus de L. Antonio, qui ſe Octaviano ſubmiſit, & *Tribun*[...] inquit, *miſit teſſeram militarem accepturos à Cæſare. Illi* [...] *tem & numerum copiarum ei attulerunt: uti & nunc in*[...] *re eſt, Tribunum petentem ſignum, dare Imperatori pugil*[...]
Mos de annumerando milite. *res, qui numerum contineant militis præſentis.* Attende qu[...] inibi eſt de numero militum cottidie relato. Quis p[...] ter Appianum tradidit? Niſi quòd Seneca tamen tetig[...] De Tranquillitate cap. VIII. De Pompeii liberto D[...] metrio agit, ejuſque opibus: *Numerus illi quotidie ſer*[...] *rum ut Imperatori exercitus referebatur, cui jamdudum di*[...] *tiæ eſſe debuerant duo vicarii & cella laxior.* Stomachat[...] in ſervum, ita ſervorum divitem, ut ei, exemplo caſtren[...] cottidie referretur numerus ſuperſtitum. Utile ſanè h[...]
Valdè laudabilis. in militiâ, & omnino cauto Duci imitandum: ut qu[...] niam multi per commeatus, aut quâ aliâ cauſsâ, diffluun[...] multi caſu aut ferro pereunt: ſciat cottidie ſuas vir[...] & quid militum ad manum. Ruunt multi in pericul[...] fiduciâ virium quas habere putant, nec habent: & fra[...] des quæ hîc hodie, non eſt ignotum, cùm nomi[...] magis Centuriarum quàm numeri conſtant. Ergo p[...] tebant & capiebant Tribuni ab ipſo primo Duce: at[...]
L.XXVIII. Tribunis deinde milites. Livius de ſeditione in Scipi[...] nem, quam tetigi: *Conſtabat tamen forma caſtrorum, qu*[...] *Tribunos jura dare in Principiis ſinebant, & ſignum ab iis p*[...] *tebant.* Nec pugnat cum eo quod Scipio dixit, *Album* [...] *Atrium* dediſſe: quia id quoque ut dixi, factum. Hæc i[...]
Lib. II. cap. IX. olim: Vegetii tempore dabat Præfectus legionis. Scrib[...] inter ejus munia: *Vigiliarum vel profectionis teſſera ab e*[...] *dem petebatur.*

Signū aut teſſera militaris. „ *Id verò eſt tabella latiuſcula inſcripta.*] Quia Syn[...] thema non inavit & ſæpiùs iterandum eſt, quid & qual[...] ſit meritò dixit. Eſt inquit, *tabella paullò latior.* Græce un[...] verbo, πλατεῖον. *Tabellam* quidem & e ligno eſſe, ipſe ſtatin[...] dicit, cùm ξυλύφιον ſive ligellum appellat. Sed & Plinius
Lib. XVI. cap. XVIII *Liguſtrum teſſeris aptiſſimum.* In ambiguo tamen, an non lu[...] ſorias intellegat. Sicut & in eodem, cùm ſcribit, *Signi da*[...]
Lib. VII. cap. LVI. *tionem, teſſeras, vigilias, Palamedem inveniſſe bello Troja*[...]
Quis reperit? *no.* Dixeris quidem ex adjunctis, eum has noſtras milita[...] res intellegere; ſed ſuſpendunt aſſertionem noſtram

Græci,

Digitized by Google

lusum aſſignant. So- *Palamedes luſoriæ.*

ίζας,

ς,

, inter alia quæ rep-
...ίζειν : *calculos otii*
nas contra Palame-
adit. Hoc Pauſanias,
e , quod ſciam , ne-
, quos ad eum quo-
uiſquis tamen inven-
ctis nominata. Vir-

a ſignum. Lib. VII.

ut teſſera ſignum Lib. X.

d mandata adhibue- *Mandata per teſſeras*
us: *Scipio teſſeram ve-*
quique curati & pran- L.XXVIII.
equos. Hirtius bello
extra vallum omnes Cap. VI.
s de Galbâ: *Sollenni* Cap. XVIII.
eſſerâ datâ ut manus
l eſſeras grandiuſcu-
a poſſent. Imò *libel-*
Præcepta ſequentis
iungendum eſſet , per
quo quiſque dubitaret,
l noctis horâ, uteretur.
reverà hæc talia Teſ-
e quidem illæ noſtræ.
, nequis quid excuſa-
nes tangerent ſi ve-
rum exemplo, quid
noctem, & ſine peri-
s . Denique & celer-
ac mente:

nſtendit. Sed man- *Teſſera ad iter.*
æ ad iter. Ammia- Lib. XXI.
Teſſera data ſolenni,
arma-

Digitized by Google

Lib. XXIII. *armatos omnes celeri eduxere procurſu.* Et idem: *Miſſ*
Provinciales numeros expeditionali teſſera, cunctos tra
juſſit Eufratem. Vides ad abſentes etiam miſſam: ...n
Abſentibus etiam miſſa. liud, quàm mandatorium hunc libellum. Idem
ptor: *Miſſam ad ſe teſſeram finxit, redeundi cum milite*
licano. Iterumque: *Militem diffuſum per provinciales*
teſſera colligere. Sed de his vialibus teſſeris Silio
etiam:

---nec teſſera caſtris
In Cteſiphonta datur.

Dolet & tangit imminutas imperii vires, nec jam,
quit, teſſera expectanda, *Pete Cteſiphontem.* Silius de
drubale:

Lib. XV. *--- tacitum dat teſſera ſignum,*
Dimiſſa, in colles, pugna, ſilvasque ferantur,
Diſperſi.

Quod ille Dux induſtrie fecit, & occulte præcepit o
Lib. III. & XVII. num ductoribus, ut ſi vincerentur, diſperſi quiſ
ſuos ducerent ad Pyrenæum. Alluſit & Hegeſippus: *M*
Stratagema in Teſſeris. *teſſeram expectat, ſervus imperium. Siquis horum ſine præc*
exierit, alter deſertor, alter fugitivus eſt. Atque addo, a
tiæ vel cautioni potiùs, locum etiam hîc fuiſſe. Dab
enim interdum ſignatas, nec niſi tempore & loco refer
das. Cæſar in more habuit, ut magis celaret ſuum
De bello Afric. auctore Hirtio: *Neque certum locum gubernatoribus qu*
peterent, neque ut mos ipſius conſuetudoque ſuperioribus t
poribus fuerat, tabellas ſignatas dederat, ut in tempor
Lib. I. cap. *perlectis locum certum peterent univerſi.* Simile olim H
milcar Pœnorum dux: qui *ut in Siciliam inopina*
appelleret, non pronunciavit quò proficiſceretur, ſed tabell
in quibus ſcriptum erat quam partem peti vellet, ſigna
gubernatoribus tradidit, præcepitque nequis legeret, niſ
Inſcriptio teſſeræ. *tempeſtatis à curſu Prætoriæ navis abductus eſſet.* Sed red
ad verba Polybii, qui addit, πλατεῖον hoc *inſcriptum fu*
Nempe ipſo nocturno ſigno aut dicto, quòd e
vellet imperator. Sæpè unum, alterum, verbum erat;
** vide ſupra Dial. XII. lib. IV.* terdum mandatum, aut ſententiam habebat, aut verſu
Ut in * pugnâ. Claudius quidem à Suetonio, in con
ratione dediſſe ſcribitur *excubitori Tribuno haud tem*
ſignum aliud, quam Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλ
πήνῃ. Qui integer Homeri verſus eſt. Et Imperator quide
ipſe ore dabat & pronunciabat (in hoc, aliiſque exem
plis:) ſed Tribuni tum inſcribebant, & dividebant. Mo
dus dividendi jam ſequitur:

Teſſera ab ultimis diviſa. ,, *Rediens ad ſuum manipulum, ligellum iſtud ſive talea*
tradit proximi Manipuliduci.] Teſſerarius acceptâ teſſera
Tribuno, non loci aut dignitatis ordine dabat, incipie

a p

libat ad ſuum: & ultimum
t: illi acceptam proximi
ûm proximi : donec ad
eſſe Bonus hic ordo du-
is caſtris & hoſti propin-
n ut teſſera ſic viâ rectâ,

lux nondum occidit referi-
tatem. Luce ambiguâ,
buno datæ ; ante eum-
Quid ſi mora aut cul-
pa quidem ſic cognoſci-

irit in factum, noſcens ex
non ſit perlata.] Ecce,
n non rediiſſe: inter plu-
ut claſſis deſit? Ait Poly-
. Quid? Nónne inſcrip- *Inſcriptio generum in Teſſeru.*
d ſymbolum aut ſignum
em omnibus , in unam
m inſcriptio quæ notaret
, teſſerarius Haſtatorum,
, quiſque ſuam Teſſeram
Aut tali, quæ initialibus
s. Quo fine? Ne longè
ctum: ſed ſtatim conſta-
peculiari notâ, nihil cer-
aliquam fuiſſe. Quæro
catum, quid ſi neget ali-
n, ut dicitur jurgio, alter
teſtibus adhibitis conſi-
t : nec mirum, in re cu-
. Facile id autem : quia
præſentibus militibus da-
roba & firma , præ no-
n inſuſurramus , quàm *Laudata Teſſera.*
intellectam? Diſcurſu
uitur in ſummâ quiete.
unt , & porrò tradunt:
um ſunt vigilandi vices.
mperatore Tribunus; ab
n manipulo ſuo quiſque
ritandi aliud etiam ali-
t ſine tumultu. Sequi-

Tà

Digitized by Google

POLYB.

Τὰ δὲ περὶ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς οὕτως οἰκονομεῖται παρ' αὐτοῖς. Τὸν μὲν στρατηγὸν καὶ τὴν τούτου σκηνὴν παρακειμένη σημαία φυλάττει. τοὺς δὲ χιλιάρχους καὶ τὰς τῶν ἱππέων ἴλας οἱ διατεταγμένοι, κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, ἐξ ἑκάστης σημαίας. Ὁμοίως δὲ καὶ παρ' ἕκαστον τάγμα πάντες ἐξ ἑαυτῶν τιθέασι φυλακὴν, τὰς δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς ἀποτάττει. Γίνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν, καὶ παρ' ἕκαστον τῶν πρεσβευτῶν, καὶ συμβούλων δύο. Τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθημέριον τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες. Αὕτη γὰρ ἐπιτέτακται τούτοις ἡ λειτουργία. Ἐπὶ τῶν εἰσόδων ἀνὰ δέκα ποιοῦνται τούτων αὐτῶν τὰς προκοιτίας. Τῶν δ' εἰς τὰς φυλακὰς ἀποταχθέντων ἀφ' ἑκάστου φυλακείου, τὴν πρώτην μελλόντων τηρεῖν, εἷς ἐξ ἑκάστης σημαίας οὐραγὸς ἄγει πρὸς τὸν χιλίαρχον ἑσπέρας. Ὁ δὲ δίδωσι τούτοις πᾶσι ξυλήφια κατὰ φυλακὴν, βραχέα τελέως, ἔχοντα χαρακτῆρα.

Ea verò quæ ad vigili as no Eturnas spectant, sic ab iis ministrantur. Imperator & Prætorium accubans ma pulus custodit; Tribunos & quitum turmas, iis qui Quo manipulo constituti sunt, diximus. Similiter eti per singulos manipulos om ex seipsis Vigiliam ponunt, reliquas ipse Impe tor ordinat. Fiunt autem p rumque tres Vigiliæ ap Quæstorem, & apud quemq Legatorum duæ. Exterior vero aspectum castrorum V lites complent, per totum va lum de die accubantes. Hoc nim munus iis incumbit. portis singulæ eorum dec riæ excubant. Qui vero Vigilias destinati sunt, singulis eorum excubiis, nus cujusque manipuli Terg ductor, ducit vespere ad Trib num qui primas sunt actu Is verò dat omnibus istis Te serulas plane exiguas pro qu que vigiliâ, habentes char cterem.

Excubiæ à Vigiliis discretæ. Lib. IX.

Jam ipsas Vigilias enumerat atque ordinat, quas νυκτερ φυλακὰς, *nocturnas custodias* dicit. Latini uno verb *Vigilias*, & distinguunt ab *Excubiis*, quæ diurnæ e iam sunt. Isidorus non malè: *Excubiæ autem diurn sunt, Vigiliæ nocturnæ*: etsi ille quoque pro istis usur patæ, & est generale nomen; at non contrà. Ait:

„ *Prætorium accubans manipulus.*] Uti & in diurnis ex cubiis: & in numero nihil, sed homines mutantur.

Vigiliæ per manipulos.

„ *Per singulos manipulos.*] Græce est, παρ' ἕκαστον τάγμα, quod *per quamque legionem* sonare etiam potest: se Polybius *Ordinem* & *Manipulum* ferè sic appellat, & re vult de istis capi. Quantulum enim esset, unam Vigil am in quaque legione excubare? At illud bonum & a securitatem depositum, esse ordine per singulos mani pulos, in longum latumque castrorum: atque ita nihi usquam incustoditum. Sunt autem in quaque legion

mani

bant homines *centum vi-*
Non ponit, nec credi-
rii dabant, & ipſi equi-
ociis paria dicenda.
uat.] Quas reliquas? An
ſi manipuli? Vix appa-
in diurnis, probabile eſt
s quæ ſequuntur, Quæ-
um ſit, dignioribus il-
dſignatos: & fortaſſe è
ariorum, qui vicini. An
t iſtæ quidem manipula-
æ variaverint pro libitu
temporum? Conſidera.
χύτραν ποικίλλειν.
m.] Verſio & ſententia
ris, qui ſic reddidit: *Fiunt*
uæſtorem unæ binæ apud
bius, reliquas excubias
eas ferè tres eſſe: unam
s. Ego malim capi (&
ro excubiarum. Ut tres
omines duodecim: cui-
nem ſuſpicatus ſum huic
a ſuſpicionibus hæc con-
mur nullâ induſtriâ for-

complent.] Ambigas quid
aſtra, medios inter val-
io: an extra ipſa ca-
itas eorum magis ſuaſe-
bit: *Procubitores dicun-*
e cauſſâ ante caſtra excu-
quo ſunt. Ut M. Cato in eo
dus locus, & omnino
ſſe, & *ante caſtra.* Sed
ortis, aut ante eas. Certè
non abſque periculo eo-
iſtos in levi habitos &
a eo nobis loco ſint, quo in
erviant iſta, non imperent.
lum locat, & videntur
buiſſe. Sed ait idem,
Ergo multos vigilaſſe
i, quod fuit pedum ſu-
t diximus. Sed intelligo
os: ſed ſparſim, & per
excu-

** illam depingere. Ambigua Polybii ſententia.*

Velites ubi?

Velites projecti & viles.

Digitized by Google

excubias diviſos. Pone (ut in manipulis) ſingulis c tenis pedibus excubiam unam:tutelæ ſatis erit. Ne pe viginti excubiæ in latere, ſive viri *octoginta.* Ac eos qui in portis.

Portarum Vigiliæ. „ *In portis ſingulæ eorum decuriæ excubant.*] An ſoli V tes? An nulli è civibus aut ſociis adjuncti? Equid vereor, ut parùm firma ſit hæc cuſtodia, & Vege libenter acceſſerim qui & equites apponit. *Equites,* *Equites ibi.* quit, *extra vallum nocturnas excubias facere debent.* Lib. III. cap. VIII. eſſet ab exemplo diurno, quo Staiones poſuimus a portas. Certè fimiorem aliquam manum ad ipſos a tus ut locemus, ratio inducit: & puto etiam mani los, an cohortes potiùs excubaſſe. Toties illud *Pu* Quid enim faciam? Vacillandum eſt, cùm ſcipio noſ Polybius deſerit, ille qui olim ipſius Scipionis.

Diviſio vigilum. „ *Ducit veſpere ad Tribunum qui primam ſunt acturi.* Ex his aliiſque certum eſt, Vigiles quaternos ſe divi ſe in quattuor partes, ita ut ſinguli vigiliam unam n ctis obirent, ſorte dividente. Ad quam ſortem Virg lius aſpexit:

Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt

Lib. III. cap. VIII *Per ternas quaque horas.* Ad vices autem & mutationem Vegetius: *Quia impoſ bile videbatur in ſpeculis per totam noctem vigilantes ſing los permanere, ideò in quattuor partes ad clepſydram ſunt di ſæ vigiliæ, ut non ampliùs quàm tribus horis nocturnis nece ſe ſit vigilare.* Bona & commoda ratio. Erant quattu vigiles, atque ii unà, ſed unus ex iis ſuâ vigilia quiſque pe ſtabat intentus & verè vigil, alii adjacebant aut accuba bant. Itaque his quies aliqua; & ille ſtans ſi auxilium p ſceret, ad manum habebat. Multò melior hæc ratio qua noſtrorum Sentinellarum, qui prorſus ſolitarii; & ce tè è ſuis abjuncti. Itaque facilè intercipiuntur, imò & occiduntur, ſine aliorum ſenſu. Sed jam ad Polybium ait: *Tergiductorem ſive Optionem, ducere primos quoſqu Vigiles ad Tribunum,* quis ergo ſecundos, tertios quartos Nemo, nec ullus ultrà diſcurſus in caſtris: ſed pro babile eſt, ipſos iſtos primos Teſſerulas quoque eorum vicem accepiſſe. Caſtra quidem noctu omnino quieta ideoque ſtatuendum, Vigiles primos, etſi depenſo ſuo penſo, tamen non abiiſſe ad tentoria, ſed illic reliquum noctis manſiſſe. Idem in ſecundis & tertiis, non poſt ve niſſe ſub ſuam horam: ſed illic eam otio expectaſſe. Qua rere lubet de Velitibus. An non iis Teſſerulæ? Si fuerint quis deduxit? Non, enim iis Optio aut Centurio. Fuiſ ſe Teſſeras tamen, neceſſarium videtur pro fide Vigilia rum: & arbitrari liceat Optionem deduxiſſe mani-

pu

adtributa. In Ordine

guas, juxta Vigiliam.]
t iteratæ iſtæ Teſſe-
us, & Teſſerarius ipſe
. Sed nempe diverſam
n aut dictum noctur-
erent : iſtæ diverſi
Etiam in modulo di-
xit : iſtæ *planè exiguæ,*
æ. Omnino non aliud
notâ duplici impreſſa:
pſius. Id hoc fine,
nſpiceret quis in quo-
, munus feciſſet aut
ulptum, H.P.T. Cum
anipuli: itemque; V.
pis, Triarii ille & ille
ſecunda, ſic deinceps
itione Polybium no-

Teſſerula à prioribus alia.

circuitionis equitibus
itur. Oportet enim
Turmæ Præfectum,
ecurionem in quaque
, uni Tergiductorum
præcipere mane præce-
iuſmodi, ut quattuor
us Turmæ ſuæ indicet
dicat ante prandium,
ebebunt circuire. De-
uentis Turmæ Præfe-
rtet eumdem veſpe-
are, quòd ad eum ſequē-
i circuitionis cura
at. Qui cum audierit,
conſimiliter jam di-
n facere in ſequentem
pariter & eos qui
tur. Qui vero ordina-
rgiductoribus fuerint ex
Turma quattuor, poſt-
ortiti fuerint vigilias, e-
Tribunum, & ſcriptum
nt quotam & quot de-
obire. Poſt quæ illi
r accubant ad primum

POLYB.

Tepes,

Digitized by Google

ταρες, παρὰ τὴν πρώτων σημαί-ων τῶν τριαρίων. Ὁ γὰρ ταύτης ταξίαρχος τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ κατὰ φυλακὴν βυκανᾶν. Συνάψαντος δὲ τοῦ καιροῦ τὴν πρώτην ἐφοδεύει φυλακὴν ὁ ταύτην λαχὼν, ἔχων μετ' αὐτοῦ μάρτυρας τῶν φίλων. Ἐπιπορεύεται δὲ τοὺς ῥηθέντας τόπους, οὐ μόνον τοὺς περὶ τὸν χάρακα καὶ τὰς εἰσόδοις, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ σημαίας ἅπαντας, καὶ τοὺς κατ' οὐλαμόν. Κἂν μὲν εὕρῃ τοὺς φυλάττοντας τὴν πρώτην ἐγρηγορότας, λαμβάνει παρὰ τούτων τὸ καρφίον· ἐὰν δ' εὕρῃ κοιμώμενον, ἢ λελοιπότα τινὰ τὸν τόπον, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς σύνεγγυς, ἀπαλλάττεται. Τὸ δὲ παραπλήσιον γίνεται καὶ ὑπὸ τῶν τὰς ἑξῆς φυλακὰς ἐφοδευόντων. Τὴν δ' ἐπιμέλειαν τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανᾶν ὡς ἀρτίως εἶπον, ἵνα σύμφωνον ᾖ τοῖς ἐφοδεύουσι πρὸς τοὺς φυλάττοντας, οἱ τῆς πρώτης σημαίας τῶν τριαρίων ἐξ ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου ταξίαρχοι, καθ' ἡμέραν ποιοῦνται. Τῶν δ' ἐφόδων ἕκαστος ἅμα τῷ φωτὶ πρὸς τὸν χιλίαρχον ἀναφέρει τὸ σύνθημα, κἂν μὲν ἢ πάντα δεδομένα, χωρὶς ἐγκλήματος ἀπαλλάττονται πάλιν. Ἂν δέ τις ἐλάττω φέρῃ τοῦ πλήθους τῶν φυλακείων, ζητοῦσιν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος ποῖον ἐκ τῶν φυλακείων λείπεται. Τούτου δὲ γνωσθέντος καλεῖ τὸν ταξίαρχον, οὗτος δ' ἄγει τοὺς ἀποταχθέντας εἰς τὴν φυλακὴν, οὗτοι δὲ συγκρίνονται πρὸς τὴν ἔφοδον. Ἐὰν μὲν οὖν ἐν τοῖς φύλαξιν ᾖ τὸ κακὸν, εὐθέως δῆλός ἐστιν ὁ τὴν ἐφοδείαν ἔχων, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς σύνεγγυς. ὤφειλε γὰρ τοῦτο ποιεῖν. Ἐὰν δὲ μηδὲν ᾖ τοιοῦτο γεγονὸς, εἰς τὴν ἔφοδον ἀναχωρεῖ τὸ ἔγκλημα. Καθίσαντος δὲ παραχρῆμα συνεδρίου, τῶν χιλιάρχων κρίνεται, κἂν καταδικασθῇ ξυλοκοπεῖται.

Manipulum Triariorum, Primum pilum. Ejus e Centurio curam habet quamque Vigiliam buccin gnum dandi. Cùm vero t pus appetierit, primam V liam circuit is qui eam titus eſt, habens apud ſe te aliquos ex amicis. Perluſ vero dictos locos, non ſo circa vallum & Portas, etiam circa manipulos turmas. Quod ſi reperit Primam agunt vigilan capit ab iis teſſerulam, aliquem dormientem aut deſertorem, teſtificatus zimos abit. Idem fit ab iis qui ſequentes vigili ſtant. Curam vero b cinandi ad quamque Vig am, ut circuitoribus c veniat cum vigilibus, C turiones primi manip Triariorum in quaque le ne per dies curant. Quiſq; tem circuitorum una cum l ad Tribunum defert T ſeram. Et ſi omnes red ſint. ſine culpa abeunt. Q ſiquis pauciores fert qu pro numero Vigiliaru inquirunt ex charact quænam Vigilia defece Quo cognito, vocat Centur nem, qui ducit eos quor Vigilia fuerat, ii diſ ptant cum circuitore. E Vigilum delictum eſt, ſt tim oſtendit circuitor a hibitis teſtibus è proxim id enim facere tenetur. nihil horum; in ipſum cadit c pa. Statimq; conſilio advocat Tribunus judicat, & ſi damn tus fuerit, fuſte perc titur.

Poſu

nandæ ſunt, alioqui in
. Dum inſidis aut in-
veo, & objicior hoſti.
nè & tutò muniemur.

ίως, paſſim in re iſtâ:
lacet vox *Circuitionis* *Circuitio.*
unt exempla. Magis
auctor Feſtus) *Fra-*

â ratione, quieſcant *Equites*
ſi diurnis curis: ſuc- *circum-*
,aut pares. Hoc ante *eunt.*
ocet, qui inter prodi-
ico: *Circumeunti vi-* Lib. XXII.
ebat, *arſiſſe.* Quem *Livio lux.*
tenebras ad fulcrum:
uiſſe vult, ritu Cen-
rem circuitionem &

Lib. X.
e caſtra

ſos interim Tribunos *Tribuni*
ivius: *A cuſtodibus* *aliquando*
nos jacta. Quin & *idem*
e Tito in obſidione L. XXVIII.
& de Mario Salluſti- *Et Impe-*
s jungit, de Metello: *rator aut*
egatis circuire. Poſte- *Legati.*
tiam Centurionibus *An & Cē-*
llatim ſeditione addit *turiones*
ibus omiſſo tubæ ſono, II. Hiſt.
oc magis ſit intellegi
es procurant. Item-
ſingulas ordiri. Eſt
rum per Centurionem XV Annal.
Romanæ militiæ re-
Credo autem fuiſſe,
bili?) nunciaret Im-
ra in quiete eſſe. At
n munus fuit, & ut *Circitores.* Lib. III.
cap. VIII.
urmę, non *Alæ*, ut
res Præfecti ſive De-
primi è tribus: idque
ecimo die redibat ad
V Tur-

Digitized by Google

Turmam circumeundi munus, ſi tamen è quaque legi Circuitores capti, quod Polybii verba hîc oſtendi. Ergo octo fuerunt in unam noctem, & partiti ſunt luſtrationem, quod nunc dicet.

„ *Scriptum accipiunt, quotam, & quot debeant obire.*] Inquiſita ratio luſtrandi. quattuor modò Circuitores fuiſſent, atque ii tota ca luſtraſſent: quid opus ſcripto, aut deſignatione? nu Sed quia octo, & bipertitò obibant: ecce cuique parti aſignant Tribuni Vigilias, quas luſtrent. Sed an per legiones? Id eſt, ut cujuſque legionis equites, ſuos luſtraverin Hoc neſcio. Sed ſive illud, ſive aliter, utile tamen ſcriptum. Si enim quique in ſuâ legione obibant, ſcieba quidem Vigilias in manipulis: ſed quis, cujus partes, Prætorium, Quæſtorium, Legatos, portas excubaren id haud certò ſciebant. Optime Tribunus, qui ideò ſcribebat. Sin autem Tribunus ipſe caſtra dividebat, & partes luſtrandas, ne certum eſſet unde inciperent, aut qu obirent: multò magis ſanè hoc opus. Incertò enim adventantibus, ſemper alii debebant in omni parte eſſe intenti. Sed dices, cur *quotam* etiam ſcribit? Nam id *ja* conſtabat, & inter ipſos, ut Polybius dixit, ſortiti eran Majoris firmitatis cauſsâ, & ut quiſque cum notâ ſu Vigiliæ omnes eas haberet. In re, unde ſalus caſtrorum pendebat, nolebant quæſtioni aut excuſationi locum ullum eſſe. Poſſes etiam in Græcis interpretari & legere πόσην καὶ πόσας: *quantam & quàm multas*. Quod eſſet, u non ſolùm numerum Vigiliarum, ſed modum & magnitudinem ſcirent. Nam hæc variabant: & alibi una erat alibi duplices, triplices alibi manipulus totus. Hæc autem ſcienda, ut non de certitudine tantùm, ſed de numero quoque referrent.

„ *Accubant ab Primumpilum.*] Circuitores ad aquilā adjacent. Boná cauſsâ, ut proximi ſint ad audiendum Signum, atque et ipſi attendendum ut in tempore detur. Sed & honeſtum decorumque id Aquilis; ante ipſas, velut equeſtres excubias illas eſſe. Uno enim abeunte, reliqui tres accubebant.

„ *Cujus Centurio curam habet.*] Cur ille? quia magna hæc res: & ideò commiſſa capiti Centurionum.

„ *Ad quamque Vigiliam.*] Vigiliæ quaternæ. Quæ quattuor erant, & ſingulæ diviſæ in horas ternas. Lucanus clarè:

Lib. v.
-----jam caſtra ſilebant,
Tertia jam vigiles commoverat hora ſecundos.

Quies, inquit, in caſtris erat, & tertiâ horâ parabant ſe Vigiles ſecundi. In Auſonio hic Griphus:

-----noctiſque per umbram
Tergemini vigiles. In Auſonio ſaloera.

Mihi

en ſic inſcribit. Vir In Gripho Ternario.
tuor Vigiliæ, in ſingu-
nâ horâ excubaſſe. Id
s Polybius & nos ha-
ii temporibus aliter,
acit; & ſingulos *tri-* Lib. III.
la * toties mutandi: *Vigiles per ternas horas.*
ſet? Nam buccina
t. Aliud eſt in Au- *præſertim brevioribus horis æſtivis.
: *noctiſque per um-*
tergemina, non ipſi
ilius: quod clarum.
dacior; cur offendar?
vigilias hîc dici, &
ve quis etiam ad pri-
octem videntur non
ocrito ſunt loca. Sed
ixi, Vigiliæ: & Pri- *Clepſydræ ad Vigilias.*
Habebat vaſcula a-
ſar appellat, quibus
guebant. Vegetius:
viſæ vigiliæ. Cæſar
breviores eſſe noctes, Lib. v.
m id & obſervatum
quæ caſtra comita-

dixit Laſcaris: ſed *Buccina ad Vigilias.*
er factum. Buccina Lib. VII.
igiliæ buccinâ ſignum
ccinam præſtò eſſent. Lib. XXVI

na lucem. Lib. IV.
Lib. VII.
noctem
iquas
ete.
s, ad mediam no-
bitam, quia turba-
bonam partem pri-
mire. Hanris etiam,
ces non eſſent. Sed
lo ſociali nocte profe- Lib. I. cap. v.
dem remanentium di-
m ſequeretur, incolu-
re, quem Varus in-
Buccinatore in ca-
lictis, de tertia vigilia
exerci-

exercitum ſilentio in opidum reduxit. Ad hunc morem
Orat. pro Mur. cero aſpexit: *Te gallorum, illum buccinarum, cantus exſ*
tat. Salluſtius communi verbo, & multitudinis num
In Jug. eſt uſus: *Marius quàm maximum ſilentium haberi juſſit*
ſigna quidem, uti ſolent per vigilias, canere. An quia re
plura, an quia plures. Iſtud Auſonius ſignificat:

> ——— *ter clara inſtantis Eoi*
> *Signa canit ſerus, depenſo Marte, ſatelles.*

Lib. III. cap. VIII. At illud è Vegetio firmes: *A tubicine, inquit, omnes vig*
committuntur, & finitis horis à cornicine revocantur.
An & Tuba adhibita. que tubam adhibet ad initia, Cornu ſive buccinam
finem. Tacitus quoque in verbis ſuprà datis tangit, *Or*
II. Hiſt. *tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur.* Tubâ, diſe
*Sed Græca ea vox communior eſt. Sed & Joſephus: Τὰς φυλακὰς καὶ τὰς ἐξεγέρσεις * σάλπ
προσημαίνουσι: *Vigilias & excitationes, Tubæ præſignific*
Et certum eſt jam olim ſigna omnia cecíniſſe initio V
Signa omnia ſub Vigilias. liarum, aut potiùs paullo ante ipſas, cùm ſcilicet Pra
torii dimitteretur. Polybius, de Scipionis ſtratagemate,
caſtra Syphacis incendit: Ἔστι γὰρ ἔθος Ῥωμαίοις κατὰ τ
Lib. XV. δείπνου καιρὸν τοὺς βυκανητὰς καὶ σαλπιγκτὰς πάντας σημ
παρὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνήν, χάριν τοῦ τὰς νυκτερινὰς
λακὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἵστασθαι: *Eſt enim mos Roma*
ſub tempus cœnæ buccinatores & tubicines omnes canere
Prætoris tabernaculum, ut tunc vigiliæ nocturnæ conſtitu
Lib. XXX. *tur.* Liviusipſum illud narrans: *Ubi Prætorio demiſſo ſig*
concinuiſſent. An & ideò Propertius?

> *Nil tibi ſit rauco Prætoria claſſica cornu*
> *Flare, nec Aonium cingere Marte nemus.*

Nam *Prætoria* claſſica ſignatè appellat. Atque hoc eſ
III. Civil. lud ſignum imperii, quod Cæſar tangit: *Pompejus recep*
omnibus in una caſtra legionibus, ſuum cum Scipione ho
rem partitur, claſſicumque apud eum cani, & alterum illi ju
De Livii ſententia. *Prætorium tendi.* Haud dubiè hoc ipſum eſt: ſed ambigo
Livius item eò aſpexerit, ſive Aſdrubal apud Livium:
ſuſpicione injectâ de adventu alterius Conſulis in ca
L. XXVIII. Livii, *attendi jubet, ſemel biſve ſignum canat in caſtris.* Et
tim addit: *Illud veterem ducem, & aſſuetum Romano h*
movit quòd ſemel in Prætoriis caſtris ſignum, bis in Conſula
bus referebant ceciniſſe. Duos profectò Conſules eſſe. Putare
de ipſo iſto claſſico intelligendum: ſed Livius ſingula
ſignum dicit: & Silius in eâ re *Buccinam* nominat:

> Lib. XV. ——— *Bis clarum buccina ſignum*
> *Prætereà, gemino prodebat juncta magiſtro*
> *Caſtra regi.*

Ut fortaſſe ad Vigilias ipſas hæc ſint referenda: & in u
caſtris Buccinam unam ſonuiſſe: niſi cùm duo Prætor
& duo duces. In Tacito autem quod legitur, in
folle

m à Centurione nunciari, Lib. xv. Annal.
bam olim ad hoc Claſſi-
te cænam cecinit, hæc ſi-
l ut ſtatim à claſſi o cæ-
nturio Vigiliis incipere:
ccinam dimiſſum convi-
aſtra inquieta. Vel etiam
iiti convivii datum opi-

Primùm fidei cauſsâ ut ſi
egerat aut abnuat: dein-
li, quia nec honeſtum,
uire. Ergo aliquem aut
pè ejuſdem illius ordinis,
reddebant.
Tam illos, quos apud ſe
timos.
nt.] Hoc ille de Primo-
iis. Atque ait, *ex utraque*
Ita vertere malo illud
n Laſcari *cottidie.* Non
& ab utroque Centurio-
cùm quattuor eſſent (duo
ud grave fuiſſe in quin-
s. profectò grave, & ſin-
igilandum ad curam, in
dum.
manipuli, in quo culpa.
eis jungas: quod ſemel
es: nihil omiſſum? quæ-
ixit: ſed ſciri etiam eo ſi- *Vigiles cū armis.*
acitus de inſtauratâ diſci-
igiliæ, diurna nocturnaque xi. Annal.
d tunc omiſſum ſcilicet, *Scutū olim ademptū.*
Paullus tamen olim ſine Lib. XLIV.
nore, ait Livius, *ſcutum*
dedit: *Stare enim ga-*
lo, capite ſuper marginem
oc ipſum eveniſſe teſta- Ep. XXXVI
am aliquando ſaucius pro
incumbat, quia ſolet obre-
miniculum reclinatus. Etſi *Poſteà redditum.*
amur: & in monumentis
ſe depoſito ſtare certo.
ctiſſe etiam Tertullianus
tiano, libro de Coronâ:
s renuntiavit, incumbens Cap. XI.
& *re-*

& requieſcens ſuper luncho quo perfoſſum eſt latus Chriſti: eodem etiam Senecâ lectum moneo, qui illo die in exp- ditione fuiſſent, ne vicibus quidem ſuis vigilaſſe. *Mi*- inquit, *vigilias dividitat nox immunis eſt ab expediti redeuntium.* Cauſſa ab humanitate, & quia tales eg quiete. Secundùm. Nihil de *Vigilum vocibus* in Polyb at Tacitus injecit. *Invalidi ignes, interruptæ voces*: de n cte quam Romani egerunt in angore, obſidentibus G manis. Iterùm clariùs: *Vigiles flagitium ſuum ducis dedec excuſabant, tamquam juſſi ſilere, ne quietem ejus turbare Ita intermiſſo ſigno & vocibus, ſe quoque in ſomnum lapſ* Duo adhibita oſtendit ad excitandum, *Signum* ſive bu cinam, & *Voces*. Et de his Dionyſius jam olim, cùm Sab caſtra Romana tentarent noctu, & illi de compoſi negligentiam & ſomnum præferrent: Οἱ πρῶτοι προε- ρῆμοι, inquit, ὅτε φέγγη λαμπτήρων ἑώρων, ὅτε φωνὰς φυλάκ- κατηκουον: *Qui primi* (Sabinorum) *progreſſi ſunt, neque ſple dores facium videbant, neque voces vigilum audiebant.* N ta ibi & Faces, de quibus ſtatim. Lego & in Polyæn Clearchum cùm timeret incurſuros noctu hoſtes, ju ſiſſe ſuis ἐν τοῖς ὅπλοις διατελεῖν, καὶ ἐγέρσεις ποιεῖσθαι πυκνά *in armis permanere, & excitationes crebras facere.* A voces has referendum videtur, quibus Vigiles cum cl more proximos & ſucceſſuros excitabant: etſi ad ipſ Vigilias crebras poſſis. Ambroſius & eò reſpicit de gru bus: *poſt ubi vigiliarum munus fuerit completum, perfunct munere in ſomnum ſe prævio clangore componit, ut excit dormientem, cui vices muneris traditura eſt.* Et quæ au tem voces? Opinor, ex ipsâ re: *Vigila, vigila.* Tale al quid in Servio, qui ſacerdotes ad templum Martis iuiſſe inſtante bello, & *motis ancilibus dixiſſe* • *Mars vigila*, ſcri ptum reliquit: quaſi illum, more militiæ, ad excuban dum provocantes. An & Homerus huc adſpexit? Apu quem Agamemnon, fratri per caſtra ituro, vigiliis jam poſitis mandat:

> Φθέγγεο ᾗ κεν ἴῃσθα, καὶ ἐγρήγορθαι ἄνωχθι:
>
> *Quà venies clamato, atque admoneas* VIGILARE.

Sed hoc videtur à Circuitore illo magis, quàm Vigile uſurpatum. Facit magis, quòd hodie apud Turcas ille mos, & in arcibus opidiſque excubias ita agunt, ut alta voce invicem appellent ſe & reſponſent. Petrus Bellonius diligens utiliſque obſervator monuit: itemque amicus noſter Carolus Cluſius, Pannones idem factitare, qui cla- rè & mutuò ſibi accinunt *Szolaii Szolaii virratzto, Szolaii,* id eſt, *Vigila vigila vigil, vigila.* Et cùm ſub auroram ſe recipiunt; canunt: *Haynal vagijon ſzeppyros, haynal haynal vagijm*, hoc eſt, *Erumpit jam elegans rubens* (ſcilicet aurora

De Tranq; cap. ult. — *Voces Vigilum.* — I. Annal. — v. Hiſt. — Lib. v. — Lib. II. Stratag. — Lib. v. Hexaëmer. cap. xv. — *Quæ ea fuerint* — Iliad x. verſ. 67. — *Turcæ his vocibus utuntur.* — *Et Pannones.*

& Perſæ cantitare ſo- *Et Perſa.*
mianus: *Noſtri obarun-* * Idem
entici juſtitiam felicita- hoc in
llentes. Quæ omnia Zoſimo.
o neget. Atque iſtæ Lib. III.
ula ſive Campanulæ, *Tintinna-*
ὁ γὰρ κώδων παρεντχ- *bula Græ-*
ελθεῖν ἐν ῥᾳδίως διδόντα *cis.*
nabulo enim prolato, Lib. IV.
a in vacuum locum ſca-
quitur, qui Potidæam
circuit tintinnabulum
deſerit. Ibi Scholia-
ἄλλῳ παρεδίδου τὸν κώ-
κλίμμενα: *Intereà dum*
illud traderet, tempore
r. Hoc ipſum tempus
s legit cùm Sicyonem
ὁ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν
πολλὰ καὶ θορυβῶν ἦν τῶν
is qui matutinam vi-
bulo, erantque lumina
neſius: Τὸ λύχνον μοι
κώδων ὁ φυλακτήριος:
ſæpe turbat tintinna-
nis Vigilibus in urbe
guſtum ſomnio moni-
ra, procubitorem Jovis Lib. LIV.
m ei appendiſſe. οἱ γὰρ,
ς, κώδωσι χρῶνται, ὅπως
ται: qui enim vicos noctu
ificare inter ſe, cùm vo-
adem ibi cauſſa. Sed
ὰς φυλακὰς περιπολοῦντες In Κωθω-
φύλακας, κώδωνας εἰ- νοφορῶν.
τὸν καθεύδοντα, καὶ ἵνα οἱ
qui vigilias circuibant
intinnabula habebant,
is dormiret, & ut vigi-
odie prorſus exolevit,
dam Vigiliæ excitan-
de *Ignibus*, quos repe- *Ignes Vi-*
gilum.
Lib. IV.
turmæ.

cas.

In

Digitized by Google

cito : *Apud Romanos inValidi ignes*. In Livio: *Pl*
nibus, quàm pro numero manentium, in ſpeciem fac
oſſis ad ignes referre; quibus cænæ & corporum
orum cauſsâ utebantur. Quò Diodorus ducit, de F
. *Juſsiſſe ſuos luculentam flammam facere, per interV*
iter Viginti cubitorum, tamquam ad cænam curam
is; ſecunda vigilia minorem; tertia minimam; ut pro
ntibus Vera caſtra Viderentur. Quos ſcilicet ignes
tos, in noctem & Vigilias producebant, donec pa
exſtinguerentur. Etſi tamen de Facibus prop
gilias, aliquid ex Dionyſio ſuſpicêre, qui ſuprà φε
τήρων ſignanter dixit, id eſt *Facium lumina.* Ite
o, qui & ipſe verbo Facium uſus:

certæque faces, & jam malè perVigil ignis. De la
s excubiis & remiſſis, uti Tacitus *inValidos ign*
e idem Statius, ubi crebras excubias & denſas n

ntractæque Vices, & crebrior excubat ignis. Quin
olumnâ Trajani, ubi Vigiles ponuntur, vide
eos in turris feneſtrâ exſertam facem: quid ? ad
dum, & ut accedentes noſcerent ? Opinor. N
bnuam, ipſos Vigiles etiam Faces manu tenuiſſe, a
ſe fixiſſe.

Sed

Digitized by Google

in turribus aut ſpecu-
icandum aliquid aut
ficatione facta, ex pro-
hoc genus Græci di- Φρυκτοὶ *Græcorum*
ryčti, faces quædam è
ſignificant vicinis aut
Atque etiam cum ſo-
s, geſtant faces quie-
'alia Scholiaſtes Thu-
iquoties memorata,
Convenit quod Poly-
gnificare dicit: & va- *Eorum uſus pro litteris.*
ſſle pro litteris etiam
unt? & alia uſurpant
le ſcriptor diffuſè ex- *Quis invenerit?*
de. Inventum hoc Si-
gnificationem Trojano Lib. VII.
amede? cui plerique

α

em: Πυρσοὺς ἂν ἐσοφίσατο,
ſed in noſtrum malum.
ξειδρηκέναι πυρσοὺς, κα-
s, optimos & celerri-
de Sinone, cauſſam
facem quâ Græcos

ον ἄειρε

ime levavit,

io apud Numantiam, *Romani interdum uſi.*
ſtra & per partes aſſi- In Iberic.
peterentur ab hoſte, de
carent; de nocte, igne.
erat, ignibus ſignifica- II. Gallic
ncurſum eſt. Vegetius
æ, per noctem flammis,

DIA-

Digitized by Google

DIALOG. X.

De imperiis caſtrorum, & adminiſtratione in his tali
Tribuni per vices faciunt. Et Salutationes ducun

TANDEM, tandem, de Vigiliis abſolvimus, & ad e*citia* imus, AUD. Nec nunc quidem plene. L Quid autem abeſt? AUD. De Tribuno ſive Tribunis, c crebrò Polybius & tu nominaſtis, & fere duos, aut un Quis igitur ille? certus, an quem caſus dabat? LIPS. verò certus, & nihil hîc à caſu. Commode autem p dabo. Qui a facit non ad dicta ſolùm, ſed dicenda. O in hac adminiſtratione certus fuit, nec omnes Trib ſimul imperitarunt, nequa confuſio aut diſſenſio eti eſſet. Scis illud vetus, * Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Qua ſe & diſcretione, iſta Polybii verba dicent: recita.

** Multorum imperium non utile.*

POLYB.

Τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς, δύο τῶν χιλιάρχων. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν τὴν κατὰ τὸ στρατόπεδον ἐπιμέλειαν οὗτοι ποιοῦνται. Κατὰ δύο γὰρ σφᾶς αὐτοὺς διελόντες ἀνὰ μέρος τοῦ ἑξαμήνου τὴν δίμηνον ἄρχουσι, καὶ πάσης οἱ λαχόντες τῆς ἐν τοῖς ὑπαίθροις προΐστανται χρείας. Ὁ δ᾽ αὐτὸς τρόπος τῆς ἀρχῆς μὲν καὶ τῶν πραιφέκτων περὶ τοὺς συμμάχοις. Οἱ δ᾽ ἱππεῖς καὶ ταξίαρχοι πάντες ἅμα τῷ φωτὶ παραγίνονται πρὸς τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς· οἱ δὲ χιλίαρχοι πρὸς τὸν ὕπατον, κἀκεῖνος μὲν τὸ κατεπεῖγον ἀεὶ παραγγέλλει τοῖς χιλιάρχοις, οἱ δὲ χιλίαρχοι τοῖς ἱππεῦσι καὶ ταξιάρχοις· οὗτοι δὲ τοῖς πολλοῖς, ὅταν ἑκάστου ὁ καιρὸς ᾖ.

Univerſam lateris pro tionem duo Tribuni faciu Similiter aliam etiam caſtr ſem curam hi ſunt qui runt. Nam in binos & binos dividentes, ſemeſtris ſpa duos menſes imperant, quos ea ſors tangit univ ſæ adminiſtrationi caſtre tunc præſunt. Idem impe tandi modus Præfectoru in ſocius. Equites verò Centuriones cum prima lu veniunt ad tentoria Tr bunorum, Tribuni ad Conſ lis: atque ille quidquid ag dum Tribunis edicit: Tr buni equitibus Centur nibuſque: iſti vulgo militum cùm tempus cuique rei v nit.

„ *Univerſam lateris probationem.*] Hoc ad caſtrorum munitionem ſpectat, de quâ dictum.

Munera Tribunorum.

„ *Duo Tribuni.*] E quaque legione unus, ut jam audies.

„ *Aliam etiam caſtrenſem curam.*] Nempe vigilias diſponere, circuire; teſſeras & ſignum dare; denique, quidquid ad uſum, imperare. Sed inprimis etiam jus dicebant, & cauſſas ſive lites militares cognoſcebant. Livius: *Tribunos & jura reddere in principiis ſinebant, & ſignum ab eis pe tebant*

Lib. XXVIII.

Digitized by Google

e capite cognoſcebant;

Totum hoc ita exau- *Diviſio Tribunorum.*
ibunos in tres ſe partes
binos menſes. Ita, cum
erant qui imperabant:
niſi fallor, alternis. Id
uterque in unis caſtris, *A Conſulū exemplo*
ſta ſic cenſendi non u-
aſtrenſi:) qui fere ad
d unum dico, cum de
duabus. Niſi obſervas,
viſio commoda fuit &
requiem; prudens ad
iebus & menſibus, in *Unus in diem imperabat.*
. Ad hanc diviſionem
ulvius Tribunus militum Lib.
. Diſerte ait *menſes,* XXXIV.
hic *duos menſes.* Alioqui *Alia diviſio rejecta.*
e legione unus in men-
in Centurionibus duo-
ut impedito, alter ni-
iam quærere, cur in *ſe-* *Cur ſemeſtris ea fuerit?*
in totum annum? Ra-
& negotiis inæqualis.
e; hiems pigra & otio-
honoratum ſe parum,
aut otium admittebant,
etiam, an non hęc ſe-
Tribunis Semeſtribus, * Lib. II. Dial. IX.

fectorum in ſocios.] Qui
ntur.
Omneſne equites? in- *Equitum nomine Decuriones.*
ellegi tantùm, ratio &
iverint modò ii, qui in
pręgrandis.
oria Tribunorum.]Ita me *Centuriones & Decuriones ad Tribunos.*
nta Centuriones, trigin-
puto) veniunt agmine,
neſne Tribunos? an eos
erium? hoc verius.] ve-
r ſpeciem officii, ut ſalu- *Tribuni ad Imperatorem.*
ſi Tribuni cum hoc co-
num. Nonne decore
nitatem imperantium
ſubditis veneratio-
nem?

Digitized by Google

Lib. III. Excid. nem? Joſephus de totâ iſtâ re: Ὑπὸ δὲ τὴν ἕω, τὸ [...]
τικὸν μὲν ἐπὶ τοὺς ἑκατοντάρχας ἕκαστοι, πρὸς δὲ τοὺς χ[...]
οὗτοι συνίασιν ἀσπασόμενοι, μεθ' ὧν πρὸς τὸν ἡγεμόνα τ[...]
ταξίαρχαι πάντες: *Manè & ſub auroram, milites quid[...]*
guli ad Centuriones, ad Tribunos porro iſti conveniun[...]
taturi: cum quibus ad Ducem *primarium omnes deind[...]*
num ductores. Eadem dicit quæ Polybius: ſed hoc a[...]
de militibus, quod ii quoque venerint e ſuâ quiſqu[...]
turia ſalutatum Centuriones. Jam addit noſter:

„ *Ille quidquid agendum, Tribunis edicit.*] Non [...]
hæc aut honoraria tantùm ſalutatio, ſed viſio, [...]
quid vellent? Itaque imperator tunc iis *Signum*
Signum mane datum Tribunis. atque alia pro tempore edicebat agenda. De Sign[...]
ita Joſephus: Ὁ δὲ αὐτοῖς τό τε ἐξ ἔθους σημεῖον, καὶ τ[...]
παραγγέλματα δίδωσι διαφέρειν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους: I[...]
Lib. III. *rò (Imp.) tunc illis ex more Signum dat & alia m[...]*
perferenda ad ſubjectos. Cur tamen tam mane ſig[...]
nam * illud nocturnum opinor intellegi, & vigi[...]
Ideo, quia & Tribuni plerumque diem occupati; [...]
Imperator huc illuc diſtrahi poterat, & abire. P[...]
igitur & maturè: atque ipſi tamen apud ſe hab[...]
donec promendi tempus, & veſpere peterent Cen[...]
nes. Sed vide mihi etiam pulcherrimum imperandi [...]

* Niſi & in diurnis excubiis velimus fuiſſe.

Ordo in imperiis. Imperator Tribunis edicit, iſti Centurionibus, Cen[...]
nes ſuis. Qui ipſe apud Spartanos, ut ſcribit Thucy[...]
Lib. V. Βασιλέως ἄγοντος ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχεται· καὶ τοῖς μὲν [...]
μάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον, οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς, ἐκεῖ[...]
τοῖς πεντηκοντῆρσιν, αὖθις δὲ οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχαι[...]
οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ: *Rex cùm ducit, ab eo omne imper[...]*
ipſe quidem Polemarchis (velut Tribuni ſunt) *quo[...]*
eſt edicit; iſti Centurionibus; hi Quinquagenariis; [...]
canis; hi Decuriæ. Prorſus idem ordo, niſi quo[...]
ſculum etiam ſectus. At in illo Romano leviter in[...]
Lib. XLIV ſe Paulus Æmilius videtur, de quo ita Livius: *Ut* [...]
ac ſine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiu[...]
Ducis fierent, providit. Ubi omnibus ſimul pronunti[...]
quid fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio ac[...]
alios ab ſe adjicientes plus eo quod imperatum ſit, alio[...]
nus facere. Clamores deinde diſſonos oriri omnibus loc[...]
priùs hoſtes quam ipſos quid paretur ſcire. Placere [...]
Tribunum militum Primopilo legionis ſecretum edere [...]
rium, illum & dein ſingulos proximo cuique in ordine C[...]
rioni dicere quid opus facto ſit: ſive à primis ſignis ad [...]
viſſimum agmen, ſive ab extremis ad primos perferen[...]
ſit. Seneca huc ſpectavit, Epiſt. LX. *Quod in exerci[...]*
bis, quos magni Imperatores ordinant, fieri videmus [...]
imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſi[...]
ſi[...]

equitemque percurrat:
bis. Othonis etiam
ſe Ducum auctoritas, 1. Hiſt.
a Centuriones Tribu- *Tacitus explicatus*
nim rectè ſcripſimus,
r Centuriones. Quis
juberi? ſed hoc O-
de, & ipſis tantùm
qui cùm opus, pro-

. XI.

ſa, & primo dictum
os, vallos, ſarcinas,

yrinthum hunc evaſi-
alteram Diſciplinæ
longiuſcula enim eſt,
lie. Hoc magis, quod
urbem ambivimus,
Ergone domum?
re, quod feminæ in
â? AUD. Subducere
autem opus? famem
ſcit. Res enim magis
pleſ ſumitur, melior
ilitari re, ad meum
re. LIPS. Sed enim
us inquam: nec il-
ſu Polybius eſto, &
uſarum fontes ſaliunt.
rùm referandum eſt,
rò ambulemus paul-
exercitiis autem ut
eris, Operis, Armorum.
iquid ſcripſiſſe, quod
unc dabo. Verba ſunt
n dilaudat & com-

en habeant, vides, dein CICERO
re plus dimidiati menſis
erre vallum. Nam ſcu-
onere non plus nume-
. Arma enim membra
eſſe

Digitized by Google

eſſe militis dicunt, quæ quidẽ ita geruntur aptè, ut ſi uſus
abjectis oneribus, expeditis armis ut membris pugnare p

Romani laborioſiſſimi.

Pleraque hic omnia, quæ ad *Oneris* exercitia ſpe
uſurpata Romanis præter & ſupra pleraſque gentes.
ſimile uſquam, quale hic legis, & audies? Atque ej
Facti tolerare. fructus, indureſcere, & corpus habere cuique labo
In Mario. rendo. Plutarchus quidem de Romanis noſtris tra
eos ſic fuiſſe laboribus ſuetos factoſque (διαπόνους uno v
ut nec ſudantem, nec ſuſpirantem quemquam cerneres:
in diuturna illa pugna cum Cimbris magno æſtu & acri co
Lib. II. Cap. I. *ſu, Q. Catulum noraſſe, & ad Senatum ſeſcripſiſſe.*
Fructus exercitii. *Noſtri exercitus unde nomen.*] Clarum, quòd ab
cendo. Vegetius: *Exercitus ex re ipſa atque opere ex*
Lib. II. de Diæta. *nomen accepit.* Varro: *Exercitus, quod exercitando f*
lior. Planè melior, fortiorque. Hippocrates: Οἱ γὰρ
ἀγυμνάστοι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ παντὸς κοπιῶσι πόνου: *inexercitati*
Ibid. *nes ab omni labore fatigantur.* Et idem generatim pro
tus: Ῥαθυμίη ὑγραίνει, καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα ποιέει· πόνος δὲ ξ
νει, καὶ τὸ σῶμα ἰσχυρὸν ποιέει: *Deſidia humectat, & imbec*
corpus fluidumque reddit; labor ſiccat, & robuſtum ſtric
que corpus facit.

„*Quis labor & quantus agminis.*] Alia enim exercitia c
tit, illa ſola agminis, id eſt, oneris diducit. Quæ prof
magna, & Virgilii verbo, pene injuſta. Ille ſic de iſt
III Geor. *Non ſecùs ac patriis acer Romanus in armis*
Injuſto ſub faſce viam dum carpit, & ante
Hoſti expectatum poſitis ſtat in ordine caſtris.

Ejus exemplo Fabius: *Aſſueta gymnaſiis & oleo corp*
Lib. XI. *quamlibet ſint in ſuis certaminibus ſpecioſa atque robu*
Cap. III. *milliare iter faſceſque & vigilias imperes, deficiant & qu*
Onera in Faſce. *unctores ſuos.* Faſces & ipſe dixit, quia ſic alligatas fereb
velut in faſcem ſarcinas: & malè atque imperite, qu
Falces.

Cibos ferunt. „*Ferre plus dimidiati menſis cibaria.*] Quattuor on
genera militibus imponit, *Cibum, Utenſilia, Vallum, A*
De cibo, ait, *Ferre plus dimidiati menſis.* Omnino *plu*
ſæpè etiam totius menſis. Livius: *Prætore dimiſſo Con*
Lib. XLIV *menſtruum juſſo milite ſecum ferre, profectus eſt.* Ide
Epitomâ de Scipione Numantino: *Militem trigint*
Lib. LVII *rum frumentum ferre cogebat.* Paullo minus in Cæſar
Afranianis: *Frumenti copiam legionari nonnullam habeb*
II. Civil. *quod dierum viginti duorum ab Ilerdâ frumentum juſſi e*
efferre: cetrati auxiliareſque nullam, quorum erant & fa
tates ad parandum exiguæ, & corpora inſueta ad onera
Auxiliares non ferunt. *tanda.* Tot dierum portaſſe legionarios vides, ſed ſo
auxiliares, inquit, inſoliti erant & rudes ferendi. Ma

in Principum infe-
exandro Lampridii:
, *ut in manſionibus*
decem & ſeptem, ut
vis & illic mulis eos
ævo ſeptemdecim
ut in Cicerone) ci-
tios & amicos. Niſi
nder. Remiſit, ſed
hunc numerum re-
decem & ſeptem die- Lib. XVII
bebat cervicibus mi-
m datum & latum, *Buccella-*
atum (quia ſectus *tum ferunt*
otiùs iſte. Spartia-
ditionem prohibuit,
ontentos eſſe. Dat in-
m fuiſſe: ſed deli-
aut ſiccitatem refu-
es ad panem recen-
o & omnes (Lega-
liis uti. Ammianus
tum ad uſus diutur-
go appellant, hume-
t verum fatear, po-
quia ponderis mi-
enti. Procopius de Lib. I.
i ſub Juſtiniano: Bel. Wan-
ſuetudo in clibanum dal.
cito corrumpi poſſet:
, *pro quartâ mini-*
, varum & vafrum
i faceret, nec ſum-
unc in balneis juſſiſe
ed eundem in naves
t) ſtatim in farinam
ujus eſu milites inci- *Bis coctus*
, bis inquam coctus: *panis.*
olim Græcis. Δίπυρον
ο- ἄρτο-, ὁ π...
anis, qui Romanis
os Romanos in im-
axamadium, ut in
i ſive biſcocti habeas Cap. X.
per hoc pane in eo-
ὶ τῶν ὤμων φέροντες, ἐν
ἐμβεβλημένοι ἀφίκοντο
Saccos

Digitized by Google

Ci'i in pe-ri ; aut ſaccis,

Saccos pelliceos in humeris ferentes, in quibus nihil aliud qu… panes biſcoctos domi impoſuerant, abibant. Simile ol… quod ad ſaccos, quas πήρας, *peras* Polybius appel… Ejus quoque hoc fragmentum: Μηδ' ἐπὶ ὑποζύγιον, … ἐν πήραις δέκ' ἡμερῶν ἔχειν ἐφόδια: *Neque in jumentis, ſe… ſaccis decem dierum habere cibaria.* Atque habes de on… frumenti. AUD. Quæro. Ipſius olim frumenti an fari… LIPS. De frumento memini legere tantùm. AUD. U… igitur panis, cùm opus, & qui comminuebant? LI… Aut tundebant pinſebantque, aut molis manuariis fr… gebant. Certè iſtas quoque inter inſtrumenta milita… fuiſſe, & comitatas caſtra, dicas ex Livio. Apud qu… variæ. Italiæ populi Scipioni ituro in Africam conferu… *ſcuta, galeas, haſtas, ſecures, rutra, falces, alveos, mol…* Sed & Plutarchus auctor, Antonii exercitum è Parth… reducem, fame tentatum, *quod ægrè frumentari liceret,… deficerentur molis: quæ relictæ omiſſæque fuerant, jumen… pa tim mortuis, partim ad ægros ferendos translatis.* Erg… & in jumentis hæc ferebantur.

Mola in exercitu

Lib. XXIX

Utenſilia Romanorum.

„ *Ferre ſi quid ad uſum velint.*] Hæc ſunt, quæ Uten… lia dixi. quæ illa? Partem eorum Joſephus dat: *Ferun… inquit, Romani pedites haſtam & ſcutum:* Πρὸς δὲ τούτ… πρίονα καὶ κόφινον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν. πρὸς δὲ ἱμάντα κ… δρέπανον, καὶ ἅλυσιν: *Præter iſta, ſerram, & corbem, rutrum… & ſecurim; amplius, lorum, falcem, & catenam.* Mul… ſane hæc onera, & pertinent pleraque ad ligandum… pabulandum, muniendum: poſtremum, id eſt *Caten…* ad captivos vinciendos. Sed tu me reſpicis, & vult… rogas an hæc tulerint omnia? Iſta, & plura etiam. Na… ubi olla, veru, & talia ad victum? Atqui tuliſſe iſta cu… Appianus in Ibericis dicit, tum ipſa res vult, & mon… menta antiqua oſtendunt. In columna Trajani militer… ſic videas:

onus. Sed vallum, an
m vallos. In Livio de
format ad Numantiam:
nos vallos ferre cogebat.
n cibariis in quinque dies,
adeſſent. Sed hæc ra-
e ternos aut quaternos.
Vallis, libro XVII. Εἷς
ἐπ' ἀλλήλους. *Unus vir*
mponens. Iſti autem ſe-
e ſe & munire, ſi caſtra
s eſſet. Cogita nume-
ulari exercitu ſupra *Se-*
vallos: profectò denſa
t, contra equitem pedi-
e fuit eos opprimere aut

artum onus, Arma. Imò
ilites quaſi ſua membra.
e Silius, aſpectu & imi-

ſve repoſti,
membris arma fuere.

Vallorum numerus.
Ep. LVII.
Lib. III.
Eorum utilitas.
Arma pro membris.
Lib. IX.

Lib. III. Simile Hegeſippus, apud quem ſic Romani : *Aliis arm oneri ſunt, nobis integumento, quia uſu levantur.* Sed ad Cicero, *aptè geſta fuiſſe.* Quod videre eſt in imagine ſup poſitâ è columnâ Trajani. Pendet galea ab dextro hum ro ad pectus; ſcutum in ſiniſtrâ; in eadem, pertica cum ſa cinis. Polybius tamen ait, *ſcutum ab humeris loro reci ctum pependiſſe, manibus tuliſſe pila & vallos.* Sed Gal cur non in capite? Id quoque ad duritiem, ut incedere eo nudo. Sed tu quid ad iſta? Siles? AUD. Stupore quide defixus. Tot & talia ut vir unus tulerit? Mihi non v ſed jumentum. LIPS. Rectiſſime dicis. Et ſic Joſeph comparat, qui ſcribit ὀλίγον ἀπολείπ τῶν ἀχθοφορούντων ὀρεω πεζόν: *Parum abeſſe à mulis ſarcinariis peditem* Romanum Itaque & *Mulos* joco etiam vocabant, an ipſos milites, a Furculas eorum? Feſtus: *Muli Mariani dici ſolebant Marii inſtituto cujus milites in furcâ interpoſitâ tabellâ v rioſius onera ſua portare adſueverant.* Frontinus: *C. Mari recidendorum impedimentorum gratiâ, quibus maximè agm oneratur, vaſa & cibaria militum in faſciculos aptata furc impoſuit, ſub quibus & habile onus & facilis requies eſſet. U de & in proverbium tractum eſt, Muli Mariani.* Tal iſtas furculas appellarunt *Aerumnulas*: quod Feſtus in e voce notat. Et ſic quidem onuſti milites quod admiratio nem tuam intendet, iter grande ſæpe conficiebant. Ve getius tirones ſuos adſuefacit, *pondus bajulare uſque ad ſexaginta libras, & iter facere gradu militari: quibus in a duis expeditionibus, neceſſitas imminet, annonam pariter armap rtandi.* Ait gradu militari: qui ſcilicet grandior atque ita quaſi proverbialiter Plautus:

Quin hinc metimur gradibus militariis?

Sed quod iſtud iter & quantum, dignum ſit inquiri. Veg tius ita definit: *Horis quinque æſtivis, viginti millia paſſuum militari gradu confici.* Et ſunt pro hoc modo, aut ſupr eum (ubi celeritate opus) exempla. Ut in Hirtio, de Ca ſare bello Africo: *Tertiâ vigiliâ egreſſus ab Agar, ſedecim millia paſſuum nocte progreſſus, ad Thapſum caſtra poni* En tot illa millia conficit cum toto exercitu, nec ſex tot horis, idque nocturnis, & (quod notes) æſtivis. Eæ au tem ſanè noctu breviores, pro more Romano: atqu hæc Aprili menſe geſta in ipſo Cæſare, ad Gergoviam nuntio accepto de Æduorum defectione, poſt mediam noctem *legiones quattuor expeditas; & equitatum educit: paſ ſuum millia XXV. progreſſus, agmen Æduorum conſpicit moratur, in deditionem accipit: Tribuſque horis noctium exercitui ad quietem datis, ſummo ſtudio militum, ante ortum ſolis, in caſtra redit.* Ita quinquaginta millia conficit à med nocte ad diei alterius initium: ſed, quod ſanè mirum, rebu geren

Margin notes: Ratio fe. rendorum. — Lib. XVII. — Romani muli. — Lib. IV. cap. I — Onuſti diu ambulant. — Lib. I. cap. XIX. — * Credo in veteri onere plus fuiſſe. — Cæſaris celeritas.

Digitized by Google

us. Sed & idem Cæſar, pericli-
. Craſſus horâ tertiâ diei adve-
millia paſſuum progreditur. Nec
e quibus Polyænus : *Philippus* *Macedones ad Romanam militiam.*
enta ſæpe ſtadia ambulare, fe-
ariſſas, & præterea commeatum,
ni uſus. Reddidi fideliter ipſa
milliaria *triginta ſeptem* ampli-
a, haud longè abeunt à duritiâ
nenti modo paria feciſſe etiam
Frontinus : *Philippus cùm pri-* Lib. LV. cap. 1.
vehiculorum uſum omnibus in-
us quàm ſingulos calones habere
*ſingulos, qui * molas & funes* *Nota de molis, ut ſuprà.
s triginta dierum farinam collo
ium regem, & dignum filio
s tamen & magnitudo fuit à
is. Nec Macedones iſta ſolùm,
ne robur in pedite. Quem ſuper *Etiam Catti priſci.*
copiis onerant. Quin & Tur-
llam, ſecurim, igniarium, ſaccu-
edam ferre, ſcimus per eos qui
ignavia ? Refragatur, aut ri-
endo abſunt, ut vix ſua arma,
rant, & pedites etiam videas
nemores dicti illius Scipionis ! *Turpe militem in equo vehi.*
cùm in agmine ſuo vidiſſet,
dit : *Nihil ab eo milite boni ex-*
ambulare non poſſet : Appia-
lquid affers, non deſino admi-
nera iis lata. Lips. Commo-
. Nam à primo tirocinio con-
uſurpabant. *Nihil autem eſt,*
n aſſidua meditatio facillimum
men, an non Servi iis & Ju-
l opus illa ipſos ferre ? Lips.
uêre ſervos, ſed nec multos, *Calones etiam pauci.*
riones, & digniores militum
ebant. Salluſtius, de Metello:
r. Ne miles gregarius in caſtris, In Jug.
umentum haberet. Vides ampu-
e, & neutrum gregariis licuiſ-
uſtius: *cæteris arctè modum ſta-*
noque præfiniſſe, ultra quos &
iter in veteri militiâ: in ſequen- *Poſteà increbuerũt.*
citus de Vitelliano exercitu: II. Hiſt.
n ſequebantur licentia corrupta.
Grandis numerus, & ſupra ipſũ

 mili-

Digitized by Google

militum : quod probo noſtro cenſori non probum
inter corruptelas militiæ habet. Joſephus tamen a
qui de numeroſis iſtis calonibus recenſet, & parte a
probat. *Erant*, inquit, *Veſpaſiano ad ſexaginta millia tum, præter calones, qui multi admodum ſequebantur, u peritia milicari vix infra dominos ponendi. Nam & in aſſidue exercitiis eorum interſunt; & in bello cum iis ver tur & periclitantur adeò ut nec peritiâ nec robore à quoq niſi à ſolis dominis vincantur. In quo admirari eſt R norum prudentiam, qui famulos ita aſſuefaciunt & in unt, ut non ſolùm ad vitæ officia, ſed ad belli munia ſint*
Diſcis ex eo Calones iſtos grandiores fuiſſe, & bello
que bonos. Quod Joſephus laudat & prudentiæ adſc
me diſſentiente, qui puto turbam hanc ſemper cor
pendæ diſciplinæ eſſe. Sed de ſervis tantùm eſt: à qu
Lixæ diverſi, qui velut negotiatores, quæſtus ſui cauſ
ſtra ſequebantur. De quibus aliàs. Nunc de Jume
Dico, ea quoque in caſtris plura fuiſſe, ſed gregariis
tibus non niſi ad uſum communem: nempe ut tentor
molas, & ſiquid tale ferrent. Digniores, ſibi quædan
buêre & ad proprium uſum. Reperies & his & vehi
modum etiam poſitum: imò rarenter vehiculis eos
Quia hæc ſcilicet impediunt aut morantur iter, præſe
per anguſta aut confragoſa. Mei judicii ſiquid eſt, m
& in noſtrâ militiâ frequentiora jumenta *Sagmaria*
quam currus: excipio quod ad Tormentorum vectura

Calones illi militares planè.

Jumenta in uita publica.

DIALOG. XII.

De Agmine toto. Tum de metatione caſtrorum, & metatoribus.

SED illud etiam opportunè hîc monebo (non enin
lancem aut dimenſum verba damus) compoſitc
ordinatos ſub his oneribus fuiſſe, nec viæ tantùm ſed
gnæ aptos. Mira eorum hîc providentia & diſpoſ
quam licet è Polybio cognoſcas. Puer librum redc
& tu legito: ego paullùm hîc conſido.

POLYB.

Τὰς δ᾽ ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἀναζυγὰς ποιοῦνται τὸν τρόπον τοῦτον. Ὅταν τὸ πρῶτον σημαίνῃ, καθαιροῦσι τὰς σκηνάς, καὶ συντιθέασι τὰ φορτία πάντες. Οὐκ ἔξεστι δὲ καθαιρεῖν οὔτ᾽

*E caſtris ſuis diſcedunt in modum. Cùm primum datum eſt, tabernacula detendunt, & ſarcinas co iunt omnes. Sed nec detra nec conſtituere cuiquã

φιστᾷσιν πρότερον ἢ δεῖν τὴν τῶν χιλιάρχων καὶ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνῆς. Ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατιθέασι τὰ σκευοφόρα τοῖς ὑποζυγίοις. Ἐπὰν δὲ τὸ τρίτον σημήνῃ, προάγειν δεῖ τοὺς πρώτους, καὶ κινεῖν τὴν ὅλην παρεμβολήν. Εἰς μὲν οὖν τὴν πρωτοπορείαν, ὡς ἐπίπαν, τάττουσι τοὺς ἐπιλέκτους. τούτοις δὲ τὸ τῶν συμμάχων δεξιὸν ἐπιβάλλει κέρας. Ἑξῆς δὲ τούτοις ἕπεται τὰ τῶν προειρημένων ὑποζύγια. Τῇ δὲ τούτων πορείᾳ τὸ πρῶτον τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀκολουθεῖ στρατόπεδον, ἔχον ὄπισθεν τὴν ἰδίαν ἀποσκευήν. ἑξῆς δὲ ἐπακολουθεῖ τὸ δεύτερον στρατόπεδον, ἑπομένων αὐτῷ τῶν ἰδίων ὑποζυγίων, καὶ τῆς τῶν συμμάχων ἀποσκευῆς, τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας τεταγμένων. Τελευταῖον γὰρ ἐν τῇ πορείᾳ ἐπιτάττεται τὸ τῶν συμμάχων εὐώνυμον κέρας. Οἱ δ' ἱππεῖς ποτὲ μὲν ἀπουραγοῦσι τοῖς οἰκείοις ἕκαστοι μέρεσι, ποτὲ δὲ παρὰ τὰ ὑποζύγια πλάγιοι παραπορεύονται, συνέχοντες ταῦτα, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τούτοις περιποιοῦντες. Προσδοκίας δ' οὔσης κατὰ τὴν οὐραγίαν, τὰ μὲν ἄλλα τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν, αὐτοὶ δ' οἱ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι, τὴν οὐραγίαν ἀντὶ τῆς πρωτοπορείας μεταλαμβάνουσι. παρὰ δὲ μίαν ἡμέραν τῶν μὲν στρατοπέδων καὶ τῶν κεράτων τὸ ἀνάπαλιν ἕπεται τοῦτο, ἵνα τῆς περὶ τὰς ὑδρείας καὶ σιτολογίας ἀκεραιότητος πάντες ἴσον κοινωνῶσι, μεταλαμβάνοντες ἀεὶ τὴν ἐπὶ τῆς πρωτοπορείας ἐναλλὰξ τάξιν. Χρῶνται δὲ καὶ ἑτέρῳ γένει πορείας ἐν τοῖς ἐπισφαλέσι τῶν καιρῶν, ἐν ἀναπεπταμένοις ἔχωσι τόποις. Ἄγουσι γὰρ τριφα-

naculum fas, priuſquam Tribunorum & Imperatoris erigatur deponatur've. Cùm verò ſecundum ſignum ſonuit, imponunt ſarcinas iumentis. Cùm tertium, procedere oportet primos & mouere tota caſtra. Ad primum autem agmen plerumque ponunt Extraordinarios. His ſuccedit ſociorum cornu Dextrum. Poſt iſtos ſequuntur iumenta prædictorum. Horum agmini ſuccedit & conſequitur Romana prima legio, à tergo habens vaſa ſua & impedimenta: tum ſecunda legio, cui ſubſequuntur iumenta ſua, & ſociorum item impedimenta, qui ad tergum locati ſunt. Ultimum enim in agmine eſt ſociorum cornu ſiniſtrum. Equites porrò interdum à tergo ſunt quiſque ſuæ parti, interdum ad latera iumentis adæquitant, continentes & coërcentes ea & ſecuritatem item præſtantes. Cùm autem ſuſpicio à tergo eſt, reliqua quidem eodem modo atque ordine manent, ipſi tantùm Extraordinarii pro fronte tergum curant, eóque traducuntur: alternis autem diebus altera legio & alterum cornu præcedunt, eademque rurſus ſequuntur. Ut commodi ſcilicet, quod ex aquatione aut pabulatione integrâ & illibatâ euenit, æqualiter omnes participes fiant, mutantes ſemper ordinem, ut alternatim primi incedant. Utuntur & alio genere agminis temporibus intutis, cùm patentes ha-

λαγίαν παράλληλον τῶν ἀστά-
των καὶ πριγκίπων καὶ τριαρίων,
τιθέντες τὰ τῶν ἡγουμένων ση-
μαιῶν ὑποζύγια πρὸ πάντων· ἐ-
πὶ δὲ ταῖς πρώταις σημαίαις τὰ
τῶν δευτέρων, ἐπὶ δὲ ταῖς δευτέ-
ραις τὰ τῶν τρίτων. καὶ κατὰ λόγον
οὕτως ἐναλλὰξ ἀεὶ τιθέντες τὰ ὑ-
ποζύγια ταῖς σημαίαις. Οὕτω
δὲ συντάξαντες τὴν πορείαν, ἐπει-
δὰν προσπίπτῃ τι τῶν δεινῶν,
ποτὲ μὲν παρ᾽ ἀσπίδα κλίναν-
τες, ποτὲ δ᾽ ἐπὶ δόρυ, προά-
γουσι τὰς σημαίας ἐκ τῶν ὑπο-
ζυγίων πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐ-
πιφάνειαν. Λοιπὸν ἐν βραχεῖ
χρόνῳ καὶ μιᾷ κινήσει τὸ μὲν
τῶν ὁπλιτῶν σύστημα λαμβάνει
παρατάξεως διάθεσιν, ἐὰν μή-
ποτε προσεξελίξαι δέῃ τοὺς ἀ-
στάτους, τότε τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν
παρεπομένων τούτοις πλῆθος
ὑπὸ τοὺς παρατεταγμένους ὑπε-
σταλκὸς ἔχει τὴν καθήκουσαν χώ-
ραν πρὸς τὸν κίνδυνον. Ὅταν δὲ
κατὰ τὰς πορείας ἐγγίζωσι στρατο-
πεδεύειν, προπορεύονται χιλίαρ-
χος καὶ τῶν ταξιάρχων οἱ πρὸς
τοῦτο τὸ μέρος ἀεὶ προχειρι-
σθέντες. Οἵτινες ἐπειδὰν συνθεά-
σωνται τὸν ὅλον τόπον, οὗ δεῖ στρα-
τοπεδεύειν, ἐν αὐτῷ τούτῳ πρῶ-
τον μὲν διέλαβον τὴν τοῦ στρατηγοῦ
σκηνὴν, οὗ δεῖ σφᾶς θεῖναι κατὰ τὸν
ἄρτι λόγον, καὶ παρὰ ποίαν ἐπι-
φάνειαν καὶ πλευρὰν τῆς περὶ
τὴν σκηνὴν περιστάσεως παρεμ-
βαλεῖν τὰ στρατόπεδα. Τούτων δὲ
προκριθέντων, διαμετροῦνται
τὴν περίστασιν τῆς σκηνῆς. μετὰ δὲ
ταύτας τὴν εὐθεῖαν, ἐφ᾽ ἧς αἱ σκη-
ναὶ τίθενται τῶν χιλιάρχων.
ἑξῆς δὲ τὴν ταύτης παράλληλον,
ἀφ᾽ ἧς ἄρχεται τὰ στρατόπεδα
παρεμβαλεῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ
τὰ ἐπὶ θάτερα μέρη ταῖς τῆς
σκηνῆς καταμετρήσαντο γραμ-

*In Græco lego: ἔχειν.

bent locos. Ducunt enim tri
cem phalangem ſive aci
æquidiſtantem, Haſtatoru
Principum, Triariorum, j
menta primorum manipu
rum omnibus præponent
poſt autem; primos ma
pulos, jumenta ſecundoru
poſt ſecundos, tertiorum;
que hoc modo ſemper alt
natim jumenta collocant
Ita agmine conſtituto, ſiq
hoſtile incidit, aliàs ad ſ
tum inclinantes, aliàs ad h
ſtam, producunt manipu
ex jumentis & impedimen
in hoſtium aſpectum. Ceter
brevi tempore armatorum c
pus accipit pugnæ ordinem:
quòd evolvere Haſtatos op
teat, & jumenta ac ſubſeque
*tem iis multitudinem * h*
bere convenientem locum
diſcrimen. Cùm verò app
pinquaverint ubi caſtra p
nenda, præeunt Tribu
& Centurionum illi, qui
hoc munus ſemper ele
ſunt. Hi cùm totum
cum conſpexerint, ubi
tari oportet, in eo prim
capiunt & deſignant P
torium, ubi id ponere op
tebit juxta ea quæ diximu
& ad quod latus aſpectu
que loci Prætorio adjac
tis ponere legiones. His
lectis & captis, dimeti
tur Prætorii ambitum:
inde lineam rectam,
quam tabernacula Tribun
rum locantur: tum aliam
neam æquidiſtantem, à q
incipiunt metari legion
Conſimiliter & latera
trimque ad Prætorium dim
tiuntur & deſcribunt

mu

μοῦς, περὶ ὧν ὑποδείξαμεν ἄρτι διὰ πλειόνων κατὰ μέρος. Γενομένων δὲ τούτων ἐν βραχεῖ χρόνῳ, διὰ τὸ ῥᾳδίαν εἶναι τὴν καταμέτρησιν, ὡς ἂν ἁπάντων ὡρισμένων τῶν διαστημάτων καὶ συνήθων ὄντων, μετὰ δὲ ταῦτα σημαίας ἵστησι μίαν μὲν πρώτην, ἐν ᾧ τόπῳ κρίνει τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν, δευτέραν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς προκριθείσης πλευρᾶς, τρίτην ἐπὶ μέσης τῆς γραμμῆς, ἐφ' ἧς οἱ χιλίαρχοι σκηνοῦσι, τετάρτην παρ' ἣν τάττονται τὰ στρατόπεδα. Καὶ ταύτας μὲν ποιοῦσι φοινικᾶς, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ λευκὴν, τὰ δ' ἐπὶ θάτερα ποτὲ μὲν ψιλὰ δόρατα πηγνύουσι, ποτὲ δὲ σημαίας ἐκ τῶν ἄλλων χρωμάτων. Γενομένων δὲ τούτων, ἑξῆς τὰς ῥύμας διαμετροῦσι, καὶ δόρατα καταπήγνυσιν ἐφ' ἑκάστης ῥύμης, ἐξ ὧν εἰκότως ὅταν ἐγγίσῃ τὰ στρατόπεδα κατὰ τὰς πορείας καὶ γένηται συνοπτὸς ὁ τόπος τῆς παρεμβολῆς, εὐθέως ἅπαντα γίνεται πᾶσι γνώριμα, τεκμαιρομένοις καὶ συλλογιζομένοις ἀπὸ τῆς τοῦ στρατηγοῦ σημαίας. Λοιπὸν ἑκάστου σαφῶς γινώσκοντος ἐν ποίᾳ ῥύμῃ, καὶ ποίῳ τόπῳ τῆς ῥύμης σκηνοῖ, (διὰ τὸ πάντας ἀεὶ τὸν αὐτὸν τόπον ἐπέχειν τῆς στρατοπεδείας.) γίνεταί τι παραπλήσιον, οἷον ὅταν εἰς πόλιν εἰσίῃ στρατόπεδον ἐγχώριον. Καὶ γὰρ ἐκεῖ διακλίνοντες ἀπὸ τῶν πυλῶν, εὐθέως ἕκαστοι προάγουσι, καὶ παραγίνονται πρὸς τὰς ἰδίας οἰκήσεις ἀδιαπτώτως διὰ τὸ καθόλου καὶ κατὰ μέρος γινώσκειν, ποῦ τῆς πόλεώς ἐστιν αὐτοῖς ἡ κατάλυσις. Τὸ δὲ παραπλήσιον ἔοικε καὶ περὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς συμβαίνειν στρατοπεδείας, ᾗ καὶ δοκοῦσι Ῥωμαῖοι κατακολουθοῦντες τὴν ἐν τούτοις εὐχέρειαν, τὴν ἐναντίαν ὁδὸν πορεύεσθαι τοῖς Ἕλλησι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. Οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες ἐν τῷ στρατοπεδεύειν ἡγοῦν-

-nis, de quibus diximus uberius & diſtinctè. His in brevi abſolutis, quoniam facilis dimenſio, omnibus intervallis definitis jam ante & conſuetis: tum Vexillum deſigunt, unum quidem & primum in loco ubi Prætorium ponendum; ſecundum in latere electo; tertium in media linea ubi Tribuni tendunt; quartum, ubi legiones. Et hæc quidem faciunt punicea, illud autem Imperatoris album: ad latera porrò interdum tenues haſtas defigunt, interdum vexilla coloris alterius. His factis, Strigas dimetiuntur, & haſtas in quaque ea defigunt: è quibus, cùm appropinquarunt copiæ & in conſpectu habent caſtra, ſtatim omnia omnibus innoteſcunt, indicio & ratiocinio uſis à Prætorii ſigno. Et cùm quiſque ſciat in qua Striga, & qua parte tendat, (ſemper enim in eadem:) fit quiddam ſimile, ut ſi exercitus in notam & ſuam urbem ingrediatur. Illic enim ſtatim à portis declinantes procedunt, & quiſque veniunt ad ſuas ædes ſine ambage aut errore: quoniam & univerſè & in parte cognoſcunt, qua regione urbis iis divertendum. Simile igitur & in Romanis metationibus evenit: eoque videntur Romani, facilitatem hanc ſpectantes, contrariam Græcis hac in parte viam inſtitiſſe. Græci enim in me-

ται κυκλοῦσθαι τὸ κατακλεισθὲν τοῖς ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων ὀχυρότησιν, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν περὶ τὰς ταφρείας ταλαιπωρίαν, ἅμα δὲ νομίζοντες οὐχ ὁμοίας εἶναι τὰς χειροποιήτους ἀσφαλείας, ταῖς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐπὶ τῶν τόπων ὑπαρχούσαις ὀχυρότησι. Διὸ καὶ κατά τε τὴν τῆς ὅλης παρεμβολῆς θέσιν, πᾶν ἀναγκάζονται σχῆμα μεταλαμβάνειν, ἐπόμενοι τοῖς τόποις, τά τε μέρη μεταλλάττειν ἄλλοτε πρὸς ἀλλήλους καὶ καταλλήλους τὸ πους. Ἐξ ὧν ἀνάστατον ὑπάρχειν συμβαίνει καὶ τὸν κατ᾽ ἰδίαν, καὶ τὸν κατὰ μέρος ἑκάστου τόπον τῆς στρατοπεδείας. Ῥωμαῖοι δὲ τὴν περὶ τὰς τάφρους ταλαιπωρίαν, καὶ τἄλλα τὰ παρεπόμενα τούτοις ὑπομένειν αἱροῦνται χάριν τῆς εὐχρείας, καὶ τοῦ γνώριμον καὶ μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν ἀεὶ παρεμβολήν.

tatione præcipuum cen ſequi & captare ex ipſi cis firmitatem : ſimul & borem muniendi detrac tes , tum & cenſ haud pares eſſe natura manufactas munitiones. taque & in univerſa ſtrorum poſitura , qu libet formam aſſumunt ceſſariò , locis obſeq tes , & partes ipſas mutare aliter atque a pro ſitu. E quibus in tum accidit locum eſſe privatim cuique & in tibus aſſignandum. Ro ni verò illam quæ c foſſas eſt ærumnam & borem , quæque alia ad rent , ſubire eligunt, cauſſa cilitatis & aptitudinis, & ut tam atque unicam eandem ſemper habeant metationem

Pluſcula hæc verba ſunt, & ideò in pleriſque clara. Su ma eorum eſt (utiliter enim contraham :) duplex ge agminis eſſe. Prius commune, & cùm ſine motu incedu quod eſt tale. Præeunt & exeunt *Extraordinarii*, & agm ducunt. Cur illi ? Quia portæ Prætoriæ vicini, per qu ferè egreſſus : atque etiam quia ordine pænè illo eunt, quo metati. Secundi, *Cornu Dextrum* Sociorum tertii, *prima legio* : quarti, *ſecunda* ; ultimi , *lævum co* Ad latera *equites*, aut quiſque poſt ſuorum agmen : eſt, Sociorum poſt ſocios, Romani poſt legiones. Ha enim quæque legio ſuam Alam, & item Cornu. Me his ſingulis ordinibus ſunt impedimenta. Si conſide pulcher eſt, & pænè idem qui caſtrorum ordo : præ tim cùm equites medii incedunt. Alterum genus n ita commune , & cùm in hoſtico & vicino periculo in dunt. Id tale. Præeunt impedimenta Haſtatorum , i ſequuntur : tum iterùm impedimenta Principum , mox ipſi : idem in Triariis. Eſt igitur tum quaſi co poſita ad pugnam acies, niſi quod evolvere ſe oportet impedimentis : quod fit, ad latus alterum declinando , & hoſtem eundo , illis (impedimenta dico) ſubſiſte tibus , aut retrò ſubductis. Summatim hæc ſententi

Duplex agmen.

niſi quòd adtexit de ratione metandi & delineandi caſtra. Nunc verba luſtremus. Ait:

,, *Cùm primùm ſignum datum eſt.*] Id *Itinerarium ſonare* Ammianus dixit: *Extracta quiete nocturna, itinerarium ſonare lituos jubet.* Ad primum autem hoc ſignum vaſa colligantur, & ad ſecundum mulis imponuntur, ut mox in Joſepho. Inde ſervi apud Plautum dictio: *Cor colligatis vaſis exſpectat meum.* Claſſicum ad iter. Lib. XXIV

,, *Cùm tertium.*] Nota ergo ter ſonuiſſe ſignum, ut nihil trepide aut confuſe: & cuique ſigno actionem ſuam adnexam. Joſephus ita prorſus: Ἐξιέναι δὲ τῆς στρατοπέδου δέον, ὑποσημαίνει μὲν ἡ σάλπιγξ, ἠρεμεῖ δὲ οὐδείς, ἀλλ' ἅμα νεύματι τὰς μὲν σκηνὰς ἀναιροῦσι, πάντα δ' ἐξαρτύονται πρὸς τὴν ἔξοδον. Πάλιν δὲ αἱ σάλπιγγες ὑποσημαίνουσι παρεσκευάσθαι. οἱ δ' ἐν τάχει τοῖς τε ὀρεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπιθέντες τὴν ἀποσκευήν, ἑστᾶσιν ὥσπερ ἐφ' ὕσπληγγος ἐξορμᾶν ἕτοιμοι, ὑποπιμπρᾶσί τε ἤδη τὴν παρεμβολήν, ὡς αὐτοῖς μὲν ῥᾴδιον ἐκεῖ πάλιν τειχίσασθαι, μὴ γένοιτο δ' ἐκεῖνό ποτε τοῖς πολεμίοις χρήσιμον. Καὶ τρίτον δὲ ὁμοίως αἱ σάλπιγγες προσημαίνουσι τὴν ἔξοδον, ἐπισπέρχοντες τοὺς δι' αἰτίαν τινὰ βραδύνοντας, ὡς μή τις ἀπολειφθείη τάξεως. Ὅ τε κῆρυξ δεξιὸς τῷ πολεμάρχῳ παραστάς, εἰ πρὸς πόλεμον εἰσὶν ἕτοιμοι, τῇ πατρίῳ γλώσσῃ τρὶς ἀναπυνθάνεται, κἀκεῖνοι τοσαυτάκις ἀντιβοῶσι μέγα τι καὶ πρόθυμον, ἕτοιμοι λέγοντες. Φθάνουσι δὲ τὸν ἐπερωτῶντα, καί τινος ἀρηΐου πνεύματος ὑποπιμπλάμενοι, τῇ βοῇ συνεξαίρουσι τὰς δεξιάς. Ἔπειτα προϊόντες ὁδεύουσιν ἡσυχῇ, καὶ μετὰ κόσμου πάντες, ὥσπερ ἐν πολέμῳ, τὴν ἰδίαν τάξιν ἕκαστος φυλάσσων: *Cùm caſtris egrediendum eſt, ſignificat quidem id Tuba: nemo autem quieſcit, ſed vel ſolo nutu moniti* (fortaſſe in Græco meliùs ἅμα πνεύματι, quod eſſet, *unà cum tubæ flatu & ſpiritu*) *tabernacula tollunt, atque omnia ad exitum aptantur. Iterùm verò tubæ ſignificant paratos eſſe, atque illi mulis & vehiculis imponentes impedimenta ſtant velut in carceribus exire parati & avidi: incendunt verò tunc ſua caſtra, ut quibus facile eſt iterùm ea conſtruere, & ne hoſtibus quandoque ea uſui ſint. Et ſimul tertio tubæ dant ſignum, quæ urgent & excitant ob cauſſam aliquam tardantes, nequis ordinem deſerat. At præco dexter Imperatori adſiſtens, an ad bellum parati ſint, patrio ſermone ter percunctatur: atque illi toties contra acclamant altâ & alacri voce, paratos ſe eſſe. Occupant autem & præveniunt interrogantem, & Martiali quodam ſpiritu repleti unà cum voce dextras attollunt. Tum progredientes viam faciunt, ſilentio & quiete, decenter omnes, tamquam in bello, proprium ordinem aſſervantes.* Pulchrè iſta narrat & explicatè; ut pleraque ille ſcriptor, mente & judicio bonus. Sed ait in primo ſigno σάλπιγγα ſive *Tubam* ſingulariter ſonuiſſe: in altero tertioque, σάλπιγγας, *Tubas*. Et credo ſic fuiſſe: ac ſecundo tertioque claſſicum ceciniſſe. Nam etſi in Joſepho σάλπιγγες dicuntur ſive tubæ, Ter ſignũ ſonat.

bæ, totum genus tamen intellegit: ut Ammianus in ve-

Mos ſingularis.

bis datis Lituorum voce. Livius II. *Claſſico ſignum pro-ſectionis dedit.* Singulare autem hoc, quòd adnotat *Præ-nem ter interrogaſſe. An parati ad bellum?* nos quem ne-alibi ego legi: ſed nec temere de Præcone in Rom a-caſtris. Sed etſi κήρυξ illi eſt, tamen licet intellegere & ve-tere, *Accenſum*, aut *Apparitorem*: & de ipſo ritu, cenſeo r-gaſſe, *An in procinctu eſſent?* Et fortaſſis hic illi clamor e-reſpondentium, quem Cæſar aliique tangunt, cum *V-ſa* ajunt *clamari*: & id inter ſollemnia ponunt. Signu-nempe alacritatis ac fiduciæ erat, nec clàm ſe ſubduce-tium. Cæſar III. Civil. *Scipio, ne conclamatis quidem va-flumen tranſiit.* Idem: *Cæſar legiones præmiſit, parvoque i-termiſſo ſpatio, ut & militare inſtitutum ſervaretur, & ne c-tiſſimè ejus profectio cognoſceretur, conclamari juſſit.* Port-quod ad tria ſigna, ſimile a Clearcho factum juſſumqu-

II. Ambas.

Græcis, cùm iter in Perſas, de quo Xenophon: Ἐπειδ-ὰν σημήνῃ τῷ κέρατι ὡς ἀναπαύεσθαι, σκευάζεσθε. ἐπειδὰν δὲ τὸ δεύ-τερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια. ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ, ἕπεσθε τῷ ἡγ-ουμένῳ: *Cùm ſignum cornu datum fuerit, ut ſolet ad quietem-tum vaſa colligite; cùm ſecundò, imponite jumentis; cùm ter-tiò, ſequimini veſtrum Ducem.*

Ad ſcutū inclinare.

,, *Aliàs ad ſcutum inclinantes.*] Id verò non aliud eſt militari Græcanicâ phraſi, quàm *ad ſiniſtram deflectere* & ſeſe obvertere: ſicut contra, *ad haſtam*, valet *ad dextram*. Ratio ſermonis, quia in alterutrâ eâ manu Scutum ve-Haſta. Phraſis, quâ creberrimè Polybius, Diodorus, Xe-nophon uſi. Qui etiam dicunt ἐπιστρέφειν ἐπὶ δόρυ, παρεκλ-ἐπὶ δόρυ: item, ἐκ δόρατος παρεμβάλλειν, & talia quæ nihil o-pus ſubtilius hic explicare.

,, *Romana prima legio à tergo habens vaſa ſua & impedi-menta.*]. Hæc eſt conſuetudo, de quâ Cæſar II. Gallic. *Quidam ex Belgis, eorum dierum conſuetudine itineris noſtri exercitus perſpecta, nocte ad Nervios pervenerunt, atque his demonſtrarunt, inter ſingulas legiones impedimentorum ma-gnum numerum intercedere: neque eſſe quidquam negotii cùm prima legio in caſtra veniſſet, reliquæque legiones ma-gnum ſpatium abeſſent, hanc ſub ſarcinis adoriri.* Hæc ita Belgæ haud vane obſervarant, & retulerant: ſed fefel-lerat quòd Cæſar mox mutavit, vicinus hoſti: & Agmen inſtituit alterum, de quo Polybius addit.

Evolutio. quid?

,, *Evolvere Haſtatos oporteat.*] Ita accipio (etſi obſcura vel ambigua) ut velit nihil rei aut operæ eſſe, niſi ut conſpe-cto hoſte, ſubſiſtant impedimenta, & ad latus explicent ſe, & libero loco ſtatuant Haſtati: quod idem Principes deinde ac Triarii: & ſic pugna legitima inſtructa. Sed

Velites

ubi, inquies, Velites? ego verò miror Polybium in

neu-

neutro genere Agminis meminiſſe. Credibile eſt locum is fuiſſe qui in Acie, id eſt fronte aut lateribus juxta equites ipſos. Malim tamen nunc in fronte, & præmiſſos ad explorandam hoſtem: quod factitatum alias legi. Ad hæc porò duplicia Agmina pertinet, quod Servius ex Varrone notat: *Duo ſunt genera agminum: Quadratum, quod immiſtis etiam jumentis incedit, ut ubivis poſſit conſidere: Pilatum alterum, quod ſine jumentis incedit, ſed inter ſe denſum eſt, quò faciliùs per iniqua loca tramittatur, Scaurus de vitâ ſua: In agrum hoſtium veni, pilatim exercitum duxi, id eſt, ſtrictim & densè.* Ita quidem Servius. Et videtur in altero genere nulla prorſus interponere jumenta: quod haud video quî verum eſſe poſſit. Nam ut Polybius quidem deſcribit, non immixta jumenta fuerunt, ſed tamen interſita: ſic ut ordines non turbarent, & triplex modó agmen omnium copiarum eſſet: haud aliter quàm in acie ſtructâ ſuprà à me eſt oſtenſum. Nam cùm dixit Haſtatos præiuiſſe, capere non Legionarios tantùm, ſed & Socios debes: ideinque in Principibus & Triariis: Imperatorem deinde & Extraordinarios cum Ablectis agmen clauſiſſe, aut loco ſuo (ſi mavis) ante Triarios inceſſiſſe. Vera igitur hæc acies, niſi quòd interpoſita jumenta, in fronte & grandioribus illis tranſverſis intervallis. Amoveantur: ad manus imus. Habet me & hoc dubium, quòd idem Servius prius agmen *Quadratum* appellat: non magis alterum? imò hoc verius. Certe de iſto in hoſtili agro Salluſtius ſenſit, cùm de Mario ſcripſit: *Neque tamen victoria ſecors aut inſolens factus, ſed pariter atque in conſpectu hoſtium, quadrato agmine incedere.* Idem Seneca epiſt. LX. *Ire quadrato agmine exercitum, ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum.* Prius quidem illud quadrum eſt, ſed in longum magis magiſque extenſum. Itaque Appianus cum laterculo comparat, in Iberico: Lucullus, inquit, *metu hoſtium*, πλινθίον ἐν πλινθίῳ τὴν στρατιὰν ἄγων: *quadratum, in formam laterculi, agmen ducens.* Moneo etiam, etſi hæc ſola duo Servius cum Polybio commemorat: tamen aliter atque aliter agmina ſępe inceſſiſſe. A lectione & obſervatione res pendet, ad quam te remitto. Unde omnia mihi prompta ſic ambulanti & fabulanti? Occurit tamen Ammiani de Juliano Imperatore qui in Perſide, haud malo conſilio, *ſarcinas & calones & apparitionem imbellem, impedimentorumque genus omne, inter utrumque latus inſtituit procedentium ordinum, nequa vi ſubita raperentur, ut ſæpè contigit, improtecta.* Quæ diſpoſitio fuit, ut utrimque à lateribus miles eſſet, in media ſerie atque ordine jumenta. At vero in Joſepho ordo totus alius, quem ille bis, ut ſol-

à Polybio neglecta.

Servii de duo ad Agmina.

Dubitatio ſuper eo.

Quadratum agmẽ.

Variatum in Agmine

Lib XXIV *Juliani agmen.*

ſollemnem, pariformiter deſcribit. Breviùs de Tito Jeroſolymâ ibat: *Progredientem in hoſtilem terram T præibant regia auxilia & omnes ſociales copiæ: poſt Munitores viarum, & metatores caſtrorum: deinde D jumenta: ac poſt eorum armatos ipſe Titus, cùm alios ctos tum lancearios* (ſive Speculatores) *habens. Poſt ip equites legionum, qui machinas anteibant: & poſt has, inter ſelectis Tribuni & cohortium Præfecti. Secundùm iſtos ca Aquilam ſigna, & ante eam Aeneatores. Poſt iſtos ipſa p lanx* (ſive legionum agmen) *ſenûm virorum ordinibu latata. Servitia autem & calones cujuſque legionis retro & ante ipſa jumenta. Ultimi verò omnium, Mercenari rumque custodes * Uragi ſive agminis coactores.* Diffuſiù Veſpaſiano: ſed quid verba adnumerem? Quin tu bro tertio ejus *pete*. Ego pergo in reliquis, quę Polybius dit. Nam in occaſione redit ad figenda caſtra, quod ſc ſcilicet poſt iter: atque dicit utiliter quædam, an non dicta.

Josephi ordo diverſus à dictis. Lib. VI. Excid.

* Hic enim *Vragi* eâ notione.

Præeunt Tribunus & Centuriones.] Unúſne Tribun an duo? Ex quaque ſcilicet legione unus, ut antè dict in adminiſtratione totâ caſtrenſi? Iſtud opinor. Hoc etia Legatum aliquando aut tales adjunctos, cùm periculu majus eſſet & diligentiùs ponenda caſtra. Ita Statius Bolani laudibus ponit, qui Legatus, quòd eum Corb lo ſæpè dilegerit ad hanc curam:

Tribuni ad caſtra metanda; Vel Legati.

v. Silu.

> ———— *Bolanus iter prænoſſe timendum,*
> *Bolanus tutis juga commoda quærere caſtris,*
> *Metari Bolanus agros.*

„ *Centurionum illi, qui ad hoc munus electi ſunt.*] Oſte dit munus fuiſſe in hominibus certis; quod & Vegeti oſtendit: qui appellat eos *Metatores*. Sed credo ej ævo diſtinctos à Centurionibus fuiſſe. Ipſe deſcribit *Meta res, qui præcedentes locum caſtris idoneum eligunt.* Met ſane non aliud, quam dividere, ſecare ſuis finibus & met *Vineas metari*, in Columellâ: *agros metari* in Virgilio leg ad ſationem: *Metata porticus* in Horatio, *menſurata*, *diſpoſita* explicatur à Scholiaſte. Tertullianus ita voc *Tempus, arbitrum & metatorem initii & finis*. Separat en & abiungit. Ipſe *metator agrorum*, Ciceroni in Agr ria eſt *Finitor*. Huic rei *Groma* & *Decempeda* ſerviebant. Unde in Luciliano verſu veteri:

Metatores.

Metari.

> ---- *viamque Vis degrumari, ut caſtris menſor fe cit olim.*

In Gloſſis: *Gruma* (nam & ſic ſcribitur) γνώμων, ... γνώμη, διόπτρα. Eædem: *Grumat*, μετρεῖ, ... *metitur. exa quat.* Feſtus: *Groma, genus machinulæ quâ regiones agri cujuſ que cognoſci poſſunt, quod Græci dicunt γνώμονα.* Eſt ſcilice

Groma quid.

Digitized by Google

ἐν γῆς τέτρασι quadratum duabus rectis ſe interſecantibus ſectum: cujus forma ſupra, in Prætorâ ſede. Ad Decempedam Cicero etiam huc advocat: *Peritus metator & callidus decempeda ſua ſaxa diviſerat.* Inde pro Metatore *Decempedator*, in eodem: *Æquiſſimus agri privati & publici decempedator.* Porro Metandi vox, ut ſolet, fuſa latius, & à caſtris in urbem iit. Hoſpitia, manſiones, & quidquid tale adſignatum, *Metari* dicunt, & *Metata.* Primò quidem ipſorum militum, aut Palatinorum; ſed mox & aliorum. In libris legum hæc exſtant, & jam olim tibi innotuere. In Cedreno eſt, *Theodoſii milites turbaſſe Theſſalonicæ διὰ μίνσατα, ob * metata.* Latinam ipſam vocem Græculus non inſolens uſurpat. Sic in Suidâ, μιτάτωρ, ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος παρὰ τοῦ ἄρχοντος: *Metator, præmiſſus nuntius à Principe*, nempe ad loca deſignanda: *Forrerius* noſtro verbo. Cyprianus honeſtè tranſtulit, ad Martyres: *Hoſpitium vobis in carcere præparavit, & metator quodammodò veſter nunc quoque vos antecedit.* Et Sidonius: *Metatoriam paginam quaſi cum Muſa prævia, miſi.* In Iſidoro eſt univerſe: *Hoſpitium, ubi quis ad tempus inhabitat, unde & Metatum, quia mutatur.* In re nihil peccat, in etymo pueriliter, ut ſæpe. Tertullianus: *Noſtra metatio, totum verſiforme eſt.* Id eſt, mundus in quo hoſpitamur aſſidue mutat. Sic *Metatura* Novatiano: *Ejus metaturæ regio ad meridianam reſpicit plagam. Metatorium* in Eccleſiæ hiſtoriis, pro domo adventoribus parata. *Metacula deorum*, Marciano Capellæ domicilia & ſedes ab Aſtrologis datæ. Simili ſenſu, idem, *Apollinem zodiaca hoſpitia præmetari*, id eſt Solem. In eâdem cæleſti re Ovidius:

Nos quoque ſub ducibus cælum metabimur illis.

Dividemus, & domos ſuas diis adtribuemus. Obſcurius in Ammiano. Qui de mollibus & ad oſtentationem divitibus, cùm anulis depoſitis in balneo, eoſdem abituri reſumunt, ſcribit: *digitis ut metatis abire.* Quiáne loca ſua & ſedes cuique anulo in digitis certæ? Sed ad rem meam redeo. Metator in militia, qui vel caſtra vel hoſpitia deſignat. Ille apud Lucanum ferox ad Cæſarem:

Signa ſuper Thuſci ſi ponere Tibridos undas,
Audax Heſperios veniam metator in agros.

Si in ipſâ Italiâ, imò ad urbem matrem ponere me, inquit, ſigna jubeas & caſtra: en ego metator. Optatus Milevitanus: *Cùm ante venturos milites, metatores, ut fieri ſolet, mitterentur.*

„*Vexillum unum ſtatuunt.*] Græcè eſt σημαίαν: ſed ita verti, quia vela quædam & pannulos parvos fuiſſe diverſicolores ad indicium, ex Polybio ipſo diſcis. In militum tamen metaturis, nudæ Haſtæ. Suntne hæc quę *Metas* vocat Feſtus?

Et Decempeda. Philipp. XIV. Phil. XIII.

Metari de hoſpitiis.

* ob hoſpitia.

Lib. IV. epiſt. I.

Lib. VIII epiſt. XI. *Iſidori nugamentum* De pace cap. II. De Trinit. cap. XI.

Ammianus fortè explicatus

Lib. III.

Feſtus? *Metari dicuntur caſtra, quia metis diriguntur.* E ad lineas aliaſque partitiones potes ducere.

„*Quartum in ea, ad quam ponunt legiones.*] Hoc obſcu imò pravè in Græco, nec Laſcaris expedivit. Emend Παρ' ὧν ἴδη τὰ στρατόπεδα: ſenſu quem Latinè expreſſi, res ipſa præfert.

Lib I cap. XXI. *Caſtra inſtar urbis.* „*Ut ſi exercitus in notam & patriam urbem ingrediatu* Pulchra imago & apta, quæ ſic etiam in Vegetio: *Si re conſtituta ſunt caſtra, quaſi civitatem muratam videntur* ſ*cum portare.* Et res ipſa eſt. Adeſte omnes non periti ſolùm ſed ſapientes: nego aliquid aptius, & per omnes part effectius, cogitari à vobis poſſe. Xenophon ut magnum Cyri caſtris laudat, quod εἶχον καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἄρχ

Lib. VIII. Paed. ἐπὶ τῶν σκηνῶν, *habebant ſigna quadam omnes Duces in ſ tabernaculis.* Ex quo efficiebatur, inquit, *ut quemadmodu in opidis induſtrioſi magis ſervi variorum domicilia norint, eorum maximè quorum opera crebra aut opportuna ita in C ri caſtris miniſtri ejus & ſigna Ducum noſſent, & ſi quo eoru convento opus eſſet, nihil quærerent, ſed rectà ſtatim eum irent.* At enim hic non Duces ſolùm noti aut nobil & perpetuæ eorum ſedes: ſed ſinguli pæne milites, qua claſſe aut manipulo quiſque eſſet. Polybii igitur com paratio veriſſima. Sunt hic portæ, ſunt directæ viæ, ſ fora, ſunt omnia dimenſa & diſpoſita, ut in ordinatiſſim civitate ſolent.

DIALOG. XIII.

De Exercitio Operis. Exempla aliquot ejuſmodi illuſtria.

Et de Agmine quidem iſta in occaſione, utiliter an ne ceſſario, dicta ſunto: ad *Opera* vocamur, ſecunda exercitii partem. Quis ea quoque ſuggeret? Quis Theſe filium ſermonis hujus diriget? non reperio, niſi quod ſpa ſim tangunt & univerſe. Univerſe quidem ita Liviu

Lib. IX. *Macedones operoſi.* *Jam in opere quis par Romano miles? quis ad tolerandu laborem melior?* Atque hoc ille, ubi Romanos cum Macedo nibus comparat, & hac parte longe anteiuiſſe adfirma

Lib V. Tamen & illi profecto hic laudabiles. Et Polybius eos de ſcribit λέγει ὡς ἐργάτας περὶ τὰς ταφρείας καὶ χαρακοποιίας, καὶ πᾶσαν τ τοιαύτην ταλαιπωρίαν φιλοπονωτάτους: *operarios, & circa foſſion & caſtrorum munitiones, & omnem ejuſmodi ærumnan laborioſiſſimos.* Sed haud dubie ſuperarunt Romani: ne fuerunt, aut erunt, iſta re iis milites comparand Horreſcit mihi animus (vero verbo utor) cum opera illo

ru

Digitized by Google

rum video, nec a magna manu, nec in magno tempore facta. Gigantes fabulata eſt vetuſtas & Perſicos quoſdam reges, qui montes ſtruxerunt, aut complanarunt? Hic veros eos habes. Illi patrarunt, quidquid fidem ſuperat, & fieri humanâ manu vix poſſe videatur. Longus aut ſuperfluens ſim, ſi omnia colligam: rem aſtringam in paucis & illuſtribus exemplis. Cæſar dum in Gallia eſt, præter alia, Atuaticorum opidum obſidens, *vallum pedum duodecim, in circuitu quindecim millium paſſuum, crebriſque caſtellis circummunivit.* Vide & ſpatium, quod eſt *quindecim milliarium*, & valli continui altitudinem *pedum* XII. Et pro ratâ latitudinem: amplius tot turres ligneas in ambitu exſtructas: admiratio te tanget in paucis diebus, ſolâ militari manu hæc confecta. Quid idem Cæſar, ingreſſu Helvetiorum in Provinciam excitatus? Is verò *cum unâ legione quam ſecum habebat, militibuſque qui ex provincia convenerant, à lacu Lemano ad montem Iuram, millia paſſuum novendecim, murum in altitudinem pedum ſedecim, foſſamque perduxit. Eo opere perfecto, præſidia diſponit, caſtella communit, quò faciliùs ſi ſe invito tranſire conarentur, prohibere poſſet.* Id quoque opus non multis diebus confecit, & Helvetios conſilio & aditu dejecit. Grande mehercules ſpatium *novendecim milliarium*: non tam grandis munitio quæ ad Aleſiam ejuſdem Cæſaris ſed operoſa magis & multiplex. Ipſa enim *in circuitu undecim millia paſſuum tenebat.* ſed (poſtea addit) *foſſa fuit pedum viginti directis lateribus ducta.* Iterùm ab *eâ foſſâ pedes quadringentos recedens*, reliquas munitiones inſtruxit. *Eæ erant, duæ foſſæ quindecim pedes latæ, eâdem altitudine quarum interiorem aquâ ex flumine derivatâ implevit. Poſt iſtas, aggerem & vallum pedum duodecim exſtruxit: ſive loricam pinnaſque adjecit, grandibus cervis eminentibus, qui adſcenſum hoſtium tardarent. Et turres toto opere circumdedit, quæ pedes octoginta inter ſe diſtarent.* Adde jam alias minores foſſas, *Cippis* conſitas; & ſcrobes *Stimulis* repletas. Quid amplius? Certè amplius. Nam iterùm *his rebus perfectis, pro loci natura quatuordecim millia paſſuum complexus, pares ejuſdem generis munitiones diverſas ab his contra exteriorem hoſtem fecit.* Vides duplicatum totum opus, & poſt tot illas moles contra opidanos, alteras tantas adjectas contra externum hoſtem ſi adveniret. Ita incluſus utrimque Cæſar opidum clauſit, & vim ſuſtinuit *ducentorum quadraginta millium* peditum, equitum *octo millium*, qui ſubſidio veniebant: & erant in ipſo opido hominum *millia ad octoginta*. Addo ejuſdem Cæſaris munitionem, quâ Pompejum ad Dyrrhachium clauſit, omnia omnium opera ſuperantem: qua

Cæſaris opus in Atuaticis.

Ejuſdem in Helvetiis. I. Gallic.

Item ad Aleſiam VII. Gallic.

Item contra Pompejum. III. Civil.

quâ millia paſſuum octodecim in circuitu erat comple- enim in Cæſare ipſo ſcribitur; etſi in Floro paullo & *ſedecim millia* reperies. Sed fas mihi dubitare in meris, & ex Appiano valdè etiam augere. Nam ille re: *Cæſar*, inquit, *aggreſſus eſt difficile & inopinatu ut uno muro omnes Pompeii copias circumplexus, à mare eum duceret: etiam ſi cœptis excideret, magnu poſteros ſuper hac audaciâ gloriam laturus. Erant en dia ducenta & mille.* Hæc ita verbatim ex Appiano ſi vera, abeſſe non poteſt quin ambitus operis fuer *octodecim* aut *ſedecim*, ſed *centum quinquaginta* milliarium. O rem incredibilem! ſed vix mihi. tim cùm verba Appiani attendo πόλυκμησ, *magnum* itemque δυσχερες καὶ παράλογον, *arduum & ſupra fi que opinionem*: denique *tantæ gloriæ* apud poſter pellantis & aſſerentis. Quorum nihil eſt, ſi n invulgata illa magnitudo: quæ in eodem Cæſare, eodem, alibi major. Lucanum etiam qui inſpicit tam in his talibus non poëtam, fideliter agit.) bit pro numero illo majore. Nam ipſe grandi *o* opus attollit:

Ambiguí numeri. 11. Civil. Ambitus ex Appiano. Item ex Lucano.

> *Franguntur montes, planumque per ardua Cæſar*
> *Ducit opus, pandit foſſas, turritaque ſummis*
> *Diſponit caſtella jugis, magnoque receſſu*
> *Amplexus fines, ſaltus nemoroſaque teſqua,*
> *Et ſilvas, vaſtaque feras indagine claudit.*
> *Non deſunt campi, non deſunt pabula Magno,*
> *Caſtraque Cæſareo circumdatus aggere mutat.*
> *Flumina tot curſus illîc exorta fatigant,*
> *Illîc merſa ſuos. operumque ut ſumma reviſat,*
> *Defeſſus Cæſar, mediis intermanet agris.*
> *Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,*
> *Adſcribatque Deis: fragili circumdata teſtâ*
> *Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi:*
> *En, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,*
> *Aſſyriis quantum populis telluris Eoæ*
> *Sufficit in regnum, ſubitum bellique tumultu*
> *Raptum clauſit opus. Quanti periere labores!*

Et alia etiam præmiſit & ſubſerit, ejuſdem admirat & magnificentiæ; fruſtrà, ſi non niſi vulgare aliquod in ſidiis opidorum opus. Conſidera verò quod ait *magn ceſſu ſaltus, teſqua, ſilvas* incluſiſſe: & Magnum clauſum *caſtra* tamen *mutaſſe*, pabuli copiam habu Qui potuerunt hæc à tot legionibus, in vulgato illo tio? Amplius, *Flumina* in eo ſpatio *oriri & deſinere* d ridicule, in eo minuto. Etiam Cæſar uno die extr & *ſumma operis* ſui non videt: manſio nocturna in

po

poni debet: nec id poteſt, niſi in numeris Appiani. Denique extra controverſiam, comparat hoc ſpatium cum terris quas Orontes aut Tigris ambit: quâ non dicam fide, ſed fronte, ſi tam exiguum? Imò tota regna, inquit, in Oriente vix ſunt majora. Hæc niſi ad vaſtum illud ſpatium refers, non ineptè ſolùm dicta, ſed ſtulte. Aud. Heu, res miras & novas! alia judicia induere cogor & ſenſus. Lips. Quidni in rebus veteribus? Quas ab ignaviâ aut impotentiâ noſtrâ metiri, deſipere eſt. Sed tu jam Appiano accedis? Aud. Pede timido. Et Oroſius etiam retinet, in quo (ſi commemini) *quindecim milliaria* legi. Lips. Ut voles, non te * ultrà impello: ſed hoc ſuperaddo, nihil magni miri in iſtis vulgatis octodecim fore, cùm Licinius Craſſus opus ſtruxerit altero tanto majus. Leges in Plutarcho, bello Spartacio, *Cùm fugitivi pæninſulam Bruttiorum inſediſſent quæ circa Regium, Craſſum inſecutum aſſediſſe, & eum in brevi tempore* (verba & hæc nota) *foſſam à mari ad mare duxiſſe, per cervicem pæninſulæ, ſtadiorum trecentorum, latitudine & altitudine quindecim pedum. Super foſſam verò vallum ſtruxiſſe altitudine & firmitate mirandum.* Sunt eadem in Græco pænè Plutarcho verba. Atque ecce, ſi hæc foſſa *trecentorum ſtadiorum*: ergo milliarium *triginta ſeptem cum dimidio*: duplo magis Cæſariano illo opus, præſertim cum vallo tam firmo & alto. Aud. Eia, jam credo, manum tollo. Sed addoce, poſteà etiam in uſu hæc opera? Lips. Poſteà. Auguſtus certè aut ejus Legati uſurparunt: ut bello in Cantabros Florus auctor, *Medullum montem perpetuâ quindecim milliarium foſſâ obſidione cinctum.* Magis magna Appianus de eodem iſto Octaviano, civili bello ad Peruſiam. Facit eam urbem circumvallatam ab eo primùm *quinquaginta ſex ſtadiorum ſpatio*, nec longiore, ob tumulos qui impediebant: ſed brachia inde ducta ad Tiberim, quæ uſum fluminis eriperent: poſteà alias foſſas vallumque ſtructum, *additis mille quingentis ligneis turribus, quæ ſexaginta pedes inter ſe diſtarent.* Ex hac turrium diſtantiâ, valli utriuſque (duplex enim fuit) magnitudinem dimetiare. Quid Hadrianus Imp. & Severus, qui vallo & foſſâ Britannos, per multa milliaria, a barbaris ſejunxerunt? Plura etiam exempla: atque ea operæ & ſtructuræ melioris: ut pontium, baſilicarum, theatrorum, aquæductuum: & quæ talia perite & adfabrè facta. Non quia olim in ipſis legionibus ſeorſim fabri? ſed quia ipſi milites, aut aliqui inter eos, longo uſu ſic docti, & mixti fortaſſis aliqui ex profeſſo tales, denique præerat & dirigebat Præfectus fabrûm. At tempore Vegetii & ſupra, quæque jam legio *habebat fabros lignarios, ſtructores carpentarios, ferrarios, reliquoſque artifices* ad hos uſus.

* Vide Analecta.

Craſſi opus in Spartacum.

Lib. IV. cap ult.

Octaviani opera.

Et varia paſſim.

Fabri in legionibus. Lib. II. cap. 11.

uſus. Itaque etiam in pace & otio, ſed contra otium
litari manu manſura multa ſtruebant. Flaminius
L.XXXIX. apud Livium, *ne in otio militem haberet, viam à B*
Lib. IV. *perduxit Aretium.* Apud Frontinum : *P. Naſica i*
cap. I. *nis, quamvis claſſis uſus neceſſarius non eſſet, ne tamen*
miles corrumperetur, naves ædificare inſtituit. Au
in Suetonio, *Foſſas Nili manu militari deterſit.* De
XIII. Ann. Corbulo apud Tacitum, *ne ſegnem militem attinere*
choatum à Druſo aggerem, Rheno coërcendo, abſolvi
piſcus de Probo Imp. *Milites otioſos eſſe numquam*
ſus. Exſtant apud Aegyptum ejus opera, quæ per milit
xit plurimis civitatibus. Pontes, templa, porticus, baſili
bore militum ſtruxit, ora fluminum multa patefecit p
multas ſiccavit, atque in his ſegetes agroſque conſtituit. Var
omnis generis opera vides a manu militum : quid
da etiam tota ? Dio Caſſius Lugdunum illud, hod
bile, a militibus ſtructum in otio teſtatur : & quid
ræque coloniæ ab iis, qui in eas deductæ ; Ego nih
bigo. O pulchras, ô ſalutares has curas ! & quibus
vanè adſcripſerim cultum & politum noſtrum ho
bem. Majores noſtri imitari in bello cœperant.
V Gallis. Nerviis Cæſar : *Vallo pedum undecim, & foſſa pedum*
decim, hiberna cingunt. Hæc ſuperiorum annorum conſ
dine à noſtris didicerant. Sed mox deſierunt, & noſtro
quod ſpecimen ? Guicciardinus, prudens ille ab
hiſtoricus, pro magno & mirando refert, *Poſtperum*
mnam, obſidione arcis Mediolanenſis, foſſas duas dux
intercludendum hoſtem, ſpatio milliaris unius. Rideo
quid hîc novi ? Certum eſt, Romana caſtra cottidie
& operoſius munita.

DIALOG. XIV.

Armorum exercitia, quàm crebra, & quàm
paſſim? Tum ordine quædam data.

AT de Operibus ſatis eſto : ego exſurgo, & p
ambulo, & ſimul ad Exercitia venio *Armorum.*
genter hæc quoque pars ab iis habita : & eſt ſane pro
um militis, arma peritè tractare & habere, ad defend
dum aut offendendum. Quid in hac re Romani, me
Lib. III. Exc.d. riâ teneo, Joſephum & narrare & laudare. Ejusden
& fortaſſe verba :

JOSEPH. *Quòd ſiquis alium Romanorum ordinem in militia in*
xerit, videbit hoc grande imperium eos habere virtut
ti

ritum, non fortunæ beneficium. Non enim initium illis armorum ipſum bellum eſt, nec ſolùm cùm uſus aut neceſſitas eſt manus movent, in pace feriati: ſed tamquam congeniti armis numquam pauſam Exercitii faciunt, nec exſpectant occaſiones. Meditationes autem illis ſive exercitia nihil à vero uſu fortitudinis & audaciæ abſunt, ſed quiſque cottidie miles omni alacritate tamquam à bello exercetur. Quo fit ut facillimè & pænè ſine labore ſenſu pugnas tolerent. Neque enim vel confuſio eos à conſueto ordine amovet & diſpergit, vel metus reddit attonitos, vel labor fatigatos. Sequitur verò victoria ſemper eos, cùm in hos pugnent qui non pariter confirmati. Nec ſane erraverit qui dixerit, Exercitia eorum pugnas ſine ſanguine, Pugnas exercitia cum ſanguine eſſe.

Primùm magnificat Romanos, & judicat eos Orbem terræ habere non Fortunæ beneficium, ſed Virtutis meritum. Idque maxime docet ab exercitiis, quæ tam aſſidua, ut neceſſariò robur & peritia, ideoque & Victoriæ, iis adſint. Dicit:

„ *Non enim illis initium armorum, bellum eſt.*] Non hercules, ſed ante bellum cogitant & præparantur ad bellum. Pulchrè Seneca: *In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra injurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace ſine ullo hoſte decurrit, vallum jacit, & ſupervacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerceas.* Ita ſapiens noſter ſcriptor, quem ſupra omnes Socrates veneror & miror. Aud. Indignantibus multis, & Agellios aut Diones tibi opponentibus. Lips. Nunc iſta & iſtos mitte. Ego ex animo ita cenſeo, qui eum ſcriptorem non amat, non ipſam Virtutem. De noſtrâ re, Theodoricus rex apud Caſſiodorum: *Diſcat miles in otio, quod proficere poſſit in bello. Animos ſubitò ad arma non erigunt, niſi qui ſe ad ipſa idoneos, præmiſſa exercitatione confidunt.* Hæc mera oracula ſunt. Et miror acutum illum doctorem ab Etruriâ noluiſſe artem eſſe militiam, idque ob cauſſas quaſdam: ſed leves aut nullas, prout eſt utilitas ab uſu & per eum arte. *In pace exercitia.* *Ep. XVIII.*

„ *Numquam pauſam exercitii faciunt.*] Omni die exercentur, omni ætate exercentur. Vegetius: *Juniores & novi milites mane & poſt meridiem, ad omne genus exercebantur armorum: veteres autem & eruditi, ſemel in die exercebantur.* En diſcrimen. Tirones bis die, Veterani ſemel. Quid de militibus dicam? Ipſi duces faciebant, ut ſcientiam oſtentarent, & in exemplum. Talis Scipio, qui pòſt Africanus, deſcribitur à Silio: *Juniores bis die exercentur.* *Ipſi Imperatores.* Lib. VIII.

Ipſe inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare ſudem, tranſmittere ſaltu
Murales foſſas, undoſum frangere nando
Indutus thoraca vadum, ſpectacula tantæ
Ante acies virtutis erant. Sæpe alite plantâ
Ilia perfoſſum & campi per aperta volantem
Ipſe pedes prævertit equum: ſæpe arduus idem
Caſtrorum ſpatium & ſaxo tranſmiſit & haſtâ.

Ut Valerius. Lib. VII.

Laudat & P. Valerium Conſulem Livius: *Non alius mili familiarior dux fuit, omnia inter infimos militum mun haud gravate obeundo. In ludo præterea militari cùm veloc tatis viriumque inter ſe æquales certamina ineunt, comiter fa cilis, vincere ac vinci vultu eodem, nec quemquam aſperna parem, qui ſe offerret.*

Et Pompejus. In Pompejo.

Et de Pompeio Salluſtius: *Cum alacri bus ſaltu, cum velocibus curſu, cum validis vecte certabat.* D eodem Plutarchus: *In bello civili jam ſenem & duode ſexa ginta annos natum, peditem atque equitem, ſe inter ſuos aſſ duè exercuiſſe.* Ipſi Imperatores poſteà fecerunt, & d

Ut Trajanus. In Panegyr.

Trajano Plinius: *Quid apud milites? Quam admirationem quemadmodum comparaſti? Cùm tecum inediam, tecum fe rent ſitim, cùm in illâ meditatione campeſtri militaribus tu mis Imperatorium pulverem ſudoremque miſceres, nihil à ce teris niſi robore ac præſtantiâ differens. Cùm libero Mar nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alac virtute militum, & lætus quoties aut caſſidi tuæ aut clype gravior ictus incideret. Laudabas quippe ferientes, hortaba riſque ut auderent: & jam audebant. Cùm ſpectator mode ratorque ineuntium certamina virorum, arma componere tela tentares, ac ſi quod durius accipienti videretur, ipſe vi brares.* Ergo omnes exercebantur, atque etiam in dies. Quo ſenſu additur,

In quiete exercitia maximè.

Quiſque cottidie miles.] Jam diximus, quòd in dies. Se addo, quòd id maximè in Stativis aut Hibernis, cùm quies ſcilicet à vero certamine & ab hoſte. Ideò in Pli nio ad Trajanum: *Cùm die Stativorum proximum campu alacritate, diſcurſu, pulvere attoleres.*

Lib. II. cap. XXIII. *Sub tecto hieme:* *Sereno, in campo.*

Vegetius notat, ne pluviis & hiemantibus diebus ceſſaſſe: ſed ei rei porti cus quaſdam & baſilicas leviter cannâ aut ſtramine te ctas habuiſſe, in queis equites peditesque exercerentur. Alias in campo. Inde *Campeſtres exercitationes* in Suetonio. *Meditatio campeſtris* ſuprà in Plinio: *Campidoctor* ipſ

Campidoctor.

ὁπλοδιδάκτης; (ita Gloſſæ reddunt) ſive *Doctor armorum* ut Vegetius. Certum hoc officium inferiore ævo: non cer tum veteri. Sed tunc Centurio aliquis aut miles annorum armorumque vetus docebat. Plinius Panegyrico: *Poſt quam exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, cu decus muralis aut civica, ſed Græculus magiſter adſiſtit.* Ego

verò

Digitized by Google

verò talem elegiſſem, præ omnibus iis qui officio doctores. Univerſe de Exercitio dictum: licuiſſet & decuiſſet forſitan partitè adjungere ejus ſpecies & genera. Sed quæ ſermonum finis? Et ut ii qui oppido aut metæ accedunt quam deſtinant, magis propere properant: ſic ego, mi Auditor, præceptâ jam quiete feſtino. AUD. At ne nimis. Ego ex meo & militari uſu cenſeo, paullum te illa ſaltem libare. LIPS. Libare igitur. Cape. Exercitia pleraque omnia Vegetius ſuppeditat, etſi haud uno loco. Ex ipſo aliiſque colligam, & diſpoſita (ita amo) ſubjecta oculis tuis ſiſtam. Primum, ad Ordinem facit, & gradum ſub ſignis: dicebatur

AMBULATIO. Vegetius: *Nihil magis in itinere vel in acie cuſtodiendum eſt, quàm ut omnes milites incedendi ordinem ſervent.* (Lib. I. cap. II.) *Quod aliter non poteſt, niſi ut aſſiduo exercitio Ambulare celeriter & æqualiter diſcant.* Ecce, duo in hoc Exercitio ſpectantur, *Celeritas* in ordinato inceſſu, ſub ſignis & ſub armis; tum etiam *Aequalitas*, ut ſuis juſtiſque intervallis. Idem alibi oſtendit curæ hanc rem fuiſſe bonis Imperatoribus: & *Vetus*, inquit, *conſuetudo permanſit & D. Auguſti atque Hadriani conſtitutionibus præcavetur, ut ter in menſe, tam equites quàm pedites educantur Ambulatum.* (Lib. I. cap. XXVII) *Hoc enim verbo hoc exercitii genus nominant. Decem millia paſſuum armati inſtructique omnibus telis pedites, militari gradu ire, ac redire in caſtra jubeantur. Ita ut aliquam itineris partem curſu alacriore conficerent.* Inſigne & utile factum. (*Vegetius illuſtratus.*) Et in quo notes *decem millia paſſuum*: quæ tamen vereor ut accipienda ſint *viginti*. AUD. Corrigas igitur? LIPS. Minime. Non dixi: ſed accipienda, nec invitis Vegetii verbis, ut ego diſtinxi. Sic enim ſonare ea volo, ut iverint decem millia eademque redierint; fiunt viginti. AUD. Nam quo argumento? Valdè ad laborem addis. LIPS. Ex ipſo Vegetio, qui libro primo, capite illo ipſo de Ambulatione: *Militari gradu viginti millia paſſuum horis quinque, dumtaxat æſtivis, conficienda ſunt. Pleno autem gradu, qui citatior eſt, totidem horis vigintiquatuor.* Hæc ſerio notanda, ut ſcias quid in Cęſare aliiſque ſit, *Eo die juſtum iter confectum*: quod eſt, quantum militari gradu vulgò ſolet, aut certè circa: ſic tamen, ut horas ſemper aliquot ſumas ad quietem. (*Juſtũ iter diurnum.*) Ad Ambulationem hanc pertinet Spartiani locus in Hadriano: *Exemplo virtutis ſuæ ceteros adhortatus, cùm etiam vicena millia pedibus armatus Ambularet.* Utitur enim & Ambulandi verbo, & totidem illa millia vicena exprimit. In Tertulliano item obſervo: (Ad mart. cap. III.) *In pace, labore & incommodis bellum pati jam ediſcunt, in armis Deambulando, campum Decurrendo, foſſam moliendo, teſtudinem deſudando.* Legerim hoc ultimum,

In Tertulliano notula. deſidendo. Quia is habitus multorum in teſtudine, inclinantium ſe & ſubſidentium, ut fiat imbricatum illud declive tectum. Alibi explicandum. Nunc ſecundum inter exercitia,

DECURSIO. Haud longè ab Ambulatione eſt, & fit in armis & ſub ſignis. Finem & fructum Vegetius pandit: *Lib. I. cap. IX.* *Ad curſum præcipue aſſueſaciendi ſunt milites, ut majore impetu in hoſtem procurrant; ut loca opportuna celeriter occupent; ut ad explorandum alacriter pergant; ut fugientium terga faciliùs comprehendant.* Nominavit Tertullianus ſuprà: & Seneca: *Ep. XVIII.* *Miles in mediâ pace decurrit ſine ullo hoſte & vallum iacit & ſupervacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſſit.* Item Livius inter militaria exercitia ludoſque quos Scipio inſtituit: *Lib. XXVI* *Primo die Legiones in armis quattuor millium ſpatio decurrerunt.* Spatium & illîc habes grande profectò ſi attendis curſum non itum fuiſſe. Capitolinus de hac ipſâ, in Maximinis: *Quintâ quaque die jubebat milites decurrere.* Suetonius Nerone: *Cap. VII.* *Inducta decurſione Prætorianis, ſcutum ſuâ manu prætulit.* Idem in Galba: *Ipſe maxime inſignis, quòd campeſtrem decurſionem ſcuto moderatus, etiam ad eſſedum Imperatoris per viginti millia paſſuum cucurrit.* Notanda hæc exempla, & rimanda ut admiremur. Cucurrit, inquit, viginti milliaria ad eſſedum, nempe incitatiùs: idque cùm jam prælato ſcuto etiam decurriſſet. Magnum robur, & ſpiritum Galbæ, fateri oportet: ſed quid de ſcuto ibi laudatur? *Scuti prælatio aut prætentio.* Puto tale eſſe, quòd viri Principes & Duces, armigeros haberent, qui ſcuta ferrent: & quamquam in exemplum decurrerent, tamen plerumque ſine onere ſcuti. At Nero & Galba contra: & uterque ſcutum ſuâ manu prætulit, ſic extenſum. Hæc decurſio ad Tubam facta, & ad eamdem revocata. Quod Vegetio ſcriptum libro II cap. XXII. Tertium

SALTUS. Ejus utilitas in Vegetio: *Lib. I. cap. IX.* *Ad ſaltum etiam exercendus eſt miles, quo vel foſſæ tranſiliuntur, vel impediens aliqua altitudo ſuperatur. Ut cùm ejuſmodi difficultates venerint poſſit ſine labore tranſire.* Silius ſuprà de Scipione: — *tranſcendere ſaltu Murales foſſas.* Et Salluſtius de Pompejo *Cum alacribus ſaltu certare.* Quartum

NATATIO. Aperta utilitas. Vegetius de ipſâ re: *Lib. III. cap. IV.* *Si mare ſeu fluvius vicinus eſt * ſedibus, æſtivo tempore ad natandum cogendi ſunt omnes.* (* Ipſis caſtris.) In ipſâ urbe, aut ad urbem hoc olim factum. Et *Romani veteres* (ait alio loco idem Vegetius) *In Tiberi natabant.* *Campum Martium vicinum Tiberi ideò delegerunt, in quo juventus poſt exercitium armorum, ſudorem pulveremque dilueret, ac curſus laſſitudinem natandi labore deponeret.* An non *lævore* deponeret? nec labor ſanè laſſitudinem

ſedet.

Digitized by Google

ſedet. Fuit & Piſcina huic rei: in Feſto: *Piſcinæ publicæ hodieque nomen manet, ipſa non exſtat, ad quam & natatum & exercitationis alioqui cauſſa veniebat populus.* Cum curâ res habita, ideo parentes quidam ipſi liberos ſuos docebant, ut Cato Priſcus apud Plutarchum, *Filium ſuum præivit & docuit ipſe non ſolùm jaculari aut armis depugnare, & equitare, ſed & pugillatum exercere, & æſtum ac frigus ferre, ac flumina vorticoſa aut rapida natando ſuperare ac transmittere.* Ergo jam ſero in Suetonio legi, de Auguſto: *Nepotes & litteras, & natare, & alia rudimenta per ſe pleraque docuit.* Etſi *notare* ibi aliquando arriſit: nec nunc [illegible] aſpernor. Cogito enim Auguſtum ſplendore & æſtimatione ſui ſupra Catonem fuiſſe, & vix illum jam ſenem ad hæc externa ſe demiſiſſe. Tamen eſto. Erraverim: quid novi aut mali his talibus? Pervicacia aut aſſertio odio eſto; aberratio riſui, aut veniæ. Vetus eſt: In Piſcinâ. In Caton. Cap. LXIV

Ἂν πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖς.
Si multa jacias, aliter aliàs jeceris.

Quintum in exercitiis,

P A L A R I A. Ampliter de his Vegetius lib. I. cap. XI. quem lege. Quid fuêre? non aliud quàm armorum exercitium & pugnæ, quæ in manibus eſſet. Statuebatur palus in terram rectus & fixus, qui ſex pedes eminéret ad modum hominis: eumque hinc illinc tiro aſſiliebat, & variis ictibus adſtante magiſtro, petebat. *In quâ exercitatione,* ait Vegetius, *ſervabatur illa cautela, ut ita tiro ad inferendum vulnus inſurgeret, ne quâ ex parte ipſe patéret ad plagam.* Meminit hujus exercitii Seneca: *Exerceamur ad palum, & ne fortuna imparatos deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* In Spartiani Hadriano legitur: *Equitavit ambulavitque* (nota de Ambulatione) *plurimùm armiſque & pilo ſe ſemper exercuit.* At ego verò *palo* mavelim: & duplex genus exercitii intellegi, *Armaturam,* & *Palaria.* Eſt tamen iterùm in Vopiſci Aureliano: *Nullum prætermiſit diem, quamvis feſtum quamvis vacantem, quo non ſe pilo & ſagittis ceteriſque armorum exerceret officiis.* Sed nec ibi religio mihi ſit in vicem iſtam vocem *Pali* demutare. Sane Pilum & Jacula aliorſum pertinuêre, nempe ad id quod ſubjungam. Nunc de Palo, etiam in Juvenali (ô Venus ſpecta & ride) cùm de fœminis: Epiſt. XVIII. Spartianus explicatus.

Quis neſcit aut quis non vidit vulnera pali?
Quem cavat aſſiduis ſudibus ſcutoque laceſſit.

Pro *Sudibus, Rudes* ibi mallem, & mecum vetus interpres, qui *Ferulas* interpretatur. Quæ in Saturnalibus ſcripſi, huc adtexe. Sextum,

Digitized by Google

Lib. I. cap. XIII.

ARMATURA. Quod levium fuit, uti Palaria gravium. De eo Vegetius: *Illo exercitii genere quod Armaturam vocant, & à Campidoctoribus traditur, imbuendus eſt tiro.* Adde ſequentia capita: diſces, non aliud quàm haſtilium, jaculorum, pilorum, ſagittarum miſſionem ſub hoc nomen veniſſe. Cauſſa, quòd ipſi leves milites dicti tunc *Armaturæ*. Olim quidem, juncto nomine altero, *Leves armaturæ*, Livio atque aliis: ſed compendio poſteà ſic ùt poſui Vegetius: *Poſt hos erant ferentarii & leves armaturæ, quos nunc exculcatores & Armaturas dicimus.* Aliæ ſunt ab iſtis, de quibus Græcorum ſcholia: Ὁπλορχέσαι, ὃς καλῦσιν Ἀρματούρας, οἷοί πέρ εἰσιν οἱ μεθ' ὅπλων ὀρχύμενοι: *Armiſalii, quos dicunt Armaturas, quales ſunt quicum armis ſaltant.* Credo hoc intellegi ab Artemidoro, & ὅπλον ſimpliciter dici: Τὸ δὲ ὅπλον τὸ λεγόμενον, παρολκὰς σημαίνει. τελευταῖον γὰρ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ἆθλον: *Quod Arma dicunt, dilationes & moras ſignificat, eſt enim ultimum & poſt alia præmium.* Inter Agones ponit, ſive ludos Gymnicos; & Plato recenſet lib. VIII. De Legibus, Non id ad nos, & eſt Pyrrhica quædam, aliena à ſeriâ militiâ: ad noſtram Seneca: *Juventutem majores noſtri rectam exercuerunt, haſtilia jacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare.* In Silio ſuprà: —— *vibrare ſudem.* Fortaſſe & hoc Feſti: *Sub vineam jacere dicuntur milites, cùm adſtantibus Centurionibus jacere coguntur ſudes.* Item iſtud priori explicando: *Sub vitem haſtas jacere dicitur veles, cùm eas ſub manu ſurſum mittit.* Nota autem & hîc adſtitiſſe Centuriones (in Feſti verbis) quaſi arbitros & doctores. An non huc proprie faciunt Juvenalis verſus iſti?

Armatura de Levibus.

Lib. II. cap. XV.

De ſaltatoribus armatis.

De Juvenalis verſibus diſceptatio.

Tu ſcabie frueris mali, quod in aggere rodit
Qui tegitur parmâ & galeâ, metuenſque flagelli
Diſcit ab hirſutâ jaculum torquere capellâ.

Quidam, imò plerique volunt: etſi jam diu litigatur ſuper germanâ ſententiâ in Senatu noſtro litteratorum. Nuper conſularis unus cenſuit, legendum in poſtremo verſu *hirſuto Capellâ*: ut viri nomen ſit, nempe Centurionis alicujus aut armorum doctoris. Ille hirſutus & piloſus, ut ſolent fortes & minime molles. Fundus & auctor huic ſententiæ Scholiaſtes vetus, in quo eſt: *Capella, ſine magiſtro, campi doctore.* Sed nulla invidia ſit cenſere aut ſapere aliquid etiam præter veteres: ego hîc facio, & aliorſum totam rem traho. Primùm, ſi de tirone ii verſus: cur illum maximè in exemplum advocat vilium ciborum? Cur parmâ tegit, quæ jam deſierat? Cur poma in caſtra transfert, quæ ibi rariſſima? Sed reſpondent de pomis è Plinio, & ſtabiliunt ſententiam èo fulcro. Nam ille ſic de Ziziphis & Tuberibus: *Sex. Papinius, quem*

Conſulem vidimus, primus utraque attulit (in Italiam) *Divi Auguſti temporibus, in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora quàm malis, ſed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta jam ſilvæ ſcandunt.* Ubi nihil equidem pro hac re video, imò contrà. Philius ait ſeri jam & arbores in aggeribus caſtrorum: ſed quas? Peregrinas, & quæ in deliciis: atque ipſe in eâ re indignatur. Quid cenſes igitur vilia illa poma hîc intellegi à poëtâ? Imò in pretio fuerunt: etſi reverà vix poma, & ſimilia baccis, ut ait Plinius: ſed exotica erant, & umbræ ac decori magis cauſsâ in caſtris hibernis ſata. Quin iſtæ aut ſimiles erant *Trichilæ* & umbracula caſtrorum, de quibus * poſteà monebo. Tamen demus etiam de vilibus ibi pomis: an quod ſequitur cadere in Tironem poteſt? Ait, *metuentem flagelli.* Nemo liber ei ſubjectus, aut ejus metuens, nedum miles. Vitis aut fuſtis eos punit, non flagrum. Quid ergo eſt? Pro meo ſenſu, Venator hîc deſcribitur & beſtiarius, qui feras jaculari condiſcit in capellâ. Quod talis, omnia addocent. Tegitur parmâ & galeâ; ut ſolent jaculatores iſti & leves. Metuit flagellum; ſub eo enim arenarii & totum hoc genus erat, infimæ conditionis ſervi. Docui in Saturnalibus noſtris: & addeſis propriè de Venatoribus locum Tertulliani: *Alii inter venatorum taureas patientiſſimi ſcapulis inambulaverunt.* De Chriſtianis loquitur, qui damnati ad beſtias, fortes & alacres ſuſtinuerant verberari taurinis iſtis tergis, id eſt flagellis. Claudianus etiam de hiſce ludis:

Lib. XV. cap. XIV.

* Dial. XVI

Ad Mart.

——— *inſonuit cum verbere ſigna magiſter.*

& noti ſunt Maſtigophori, Græcis in hac re dicti. Jam de vilitate cibi in tenues iſtos & inopes convenit, famelicos ſemper, nec in gladiatoriâ ſaginâ. Leve enim hoc genus & ſtrictũ eſſe debebat. Denique *in Aggere* convenit. Quo? Non illo caſtrenſi, ne errent: ſed urbano, & qui Romæ. Nam fuit à Tarquinio rege ſtructus agger, *opere imprimis mirabili*, ait Plinius. Quem magis explicat Dionyſius: *Urbs* inquit, *ab Eſquilinâ portâ Collinam uſque opere munita eſt. Nam foſſa cingitur latâ centum pedes, & ſupra foſſã muro ſive aggere alto & lato.* Strabo item libro V. In deſcriptione Romę: ubi Aggerem hunc in *ſex ſtadia* producit. Scholiaſtes Juvenalis nominat: *Iuxta Aggerem primus caſtra poſuit Sejanus, id eſt, juxta Diocletianas.* Ipſe Juvenalis alibi:

Agger Romæ.

Lib. IX.

Plebeium in Circo poſitum eſt & in Aggere fatum. Sat. VI.

Iterumque: Sat. X.

Aut quæ ventoſo conducta ſub Aggere texit.

Digitized by Google

*Suet. in Calig. Lamprid. in Eligab. Lib. I. Sat. VIII.

Utrobique oſtendit viliores & paupertinos illîc eg... Nominat & Victor, ac ponit, *Campum Viminalem Aggere.* *Plures alii, ſed ſignanter Horatius:

Nunc licet Eſquiliis habitare ſalubribus, atque
Aggere in aprico ſpatiari.

Et oſtendit ambulationes illîc & circulos fuiſſe. Id Fabius de Voce: *Adducit animos naturali voluptate vo... mnis, neque aliunde illi per fora atque Aggerem circuli.* S... igitur & juniores novitioſque Beſtiarios illîc exercito... à magiſtris doctos. Aud. Mihi verò in fronte ſententia ridet: à tergo eſt quod diſplicet. Quomodo enim d... cit *à Capella jaculari*? Niſi tu explicas. Lips. Jam expli... vi, ſed breviter, & te fugit. Ecce, diſcere debebat re... ferire feram aut beſtiam currentem, emiſſo jaculo. ... que diſcebat & experiebatur in capellâ. Nam in le... aut urſo periculum facere: id verò periculum. Nec aut ... vere feras iſtas expediebat, aut lædere, imò nec lace... re: denique integræ ſervabantur ad ipſos ludos. Ne u... de iſtis; tepidi jecoris es, ſi hæc non capis. Aud. Ca... ſed de Capellâ argutum eſt, fateor: etiámne omnibus p... bandum? Lips. Ut volet quiſque. Et ſi *hirſutum Ca... lam* aliquis mavult, facito: ſed cum ſenſu illo tame... me dicto. Supereſt inter Exercitia.

Salitio. Ea ad equites ſpectat: diſcebantque cel... ter & expedite, ab utravis parte, gladiis etiam ſtric... aut contum tenentes ſaltare in ligneum equum. Res ... deſcripta Vegetio lib. I. cap. XVIII. quem vide. Nece... rium hoc illi ævo, quod adjumenta ad ſcandendum in... quis nulla habuit. Aud. Non aliud in exercitio equitu... Lips. Imò verò, curſus, flexus, orbes, aliaque didi... re: etſi ſeorſim Vegetius non dixit. Noſtri equites tenu... concurſus quoſdam ludicros, quos * *Torneamenta* & ... *ſtra* vocant: ſed ii ad delicias ferè verſi & oblectame... aulę. Si vis de iis jam ante ſęcula aliquot videre quidfue... lege Nicephorum Gregoram, & Nicetam Choniat... in Græcorum rebus. Sed hunc maximè, qui floridè ubertim deſcripſit, an depinxit?

*Otho Friſing. *Tirocinia* vocat.

DIALOG. XV.

Ad leges itum, ac primò de ea quæ Furta tangit, tum quæ prædam.

ME ſeria noſtra vocant, & veni ad ultimam Diſci... ræ partem Leges. Euge recreor, aura à terrâ flat. Dico Leges, *inſtituta militiæ ſcripta aut non ſcripta.* ...

mul...

multa & varia fuiſſe ſcio, ſed pauca Polybius ſuppeditat, quæ perſequamur. Primum eſt, quod *Furta* tangit. Eorum quia magna occaſio & materies in caſtris, ubi pleraque aperta & inculta dira; placuit ſeverè cohibere & punire, verba in hanc rem Polybii habes:

Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν συναθροισθέντες οἱ χιλίαρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ἅμα καὶ δούλους ὁρκίζουσι, καθ' ἕνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν. Ὁ δ' ὅρκος ἐστὶ, μηδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν, ἀλλὰ κἂν εὕρῃ τις, τοῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τοὺς χιλιάρχους.

Poſt metationem caſtrorum, Tribuni convocantes omnem copiam, tum liberos quàm ſervos, juramento adigunt viritim, quod tale eſt: Nihil è caſtris furto tollere, imò ſiquis invenerit quidpiam, id ad Tribunum relaturos. POLYB.

„ *Poſt metationem caſtrorum*] Intellege, primam: & ſtatim ut Dilectus habitus eſt, & educti ſunt in campos.

„ *Tam liberos quàm ſervos.*] Valde notandum, hoc juramentum calones & ſervitia etiam aſtrinxiſſe, & quidquid humanorum capitum in caſtris.

„ *Adigunt viritim.*] Quò major religio & firmior, nec per centurias aut manipulos hic juratur.

„ *Quod tale eſt.*] An ipſa igitur illa verba quæ ponit? Sed Cincius apud Agellium pleniùs & diſtinctiùs repoſuit quæ antiquæ Providentiæ cauſſa opus eſt recitari: Lib xvi. cap. iv.
Cùm dilectus, inquit, antiquitus fieret, & milites ſcriberentur, juſiurandum eos Tribunus militaris adigebat in verba hæc: In Magistratu *C. Lælii C. F. Conſulis, L. Cornelii P. F. Conſulis, in exercitu decemque millia paſſuum prope, furtum non facies dolo malo, ſolus neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies ſingulos, extraque haſtam, haſtile, ligna, pomum, pabulum, utrem, follem, faculam, ſi quid ibi inveneris ſuſtulerisve quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, uti tu ad C. Lælium C. F. Conſulem, L. ve Cornelium P. F. Conſulem, ſive quem ad utrum eorum jus erit, proferes aut profitebere in triduo proximo, quidquid inveneris ſuſtulerisve, ſine dolo malo; aut domino ſuo, cujum id eſſe cenſebis, reddes, uti quod rectum factum eſſe voles.* Accurata & pulchra formula, digna examinari, ſi otium nunc eſſet. Sed ad Polybium me recipio. Et quæ autem pœna, quis in hac culpa? neuter hic expreſſit: ſed Polybius infra clarè dicit, *Fuſte percuſſum qui furto aliquid abſtuliſſet è caſtris.* Hem! non hic quadrupli, aut alia mitior pœna? nulla, ſed abſciſſa omnia, ut in cetero delicto militari. Exempla hercules etiam poſteriore ævo reperio. Ut in Suetonii Tiberio: *Is, inquit, militem Prætorianum ob ſurreptum è viridario pavonē, capite punivit.* Eſto de Furta ſevere punita. Cap LX.

pa-

In Peſcē-nio. pavone; quid in vili uno gallinaceo? Spartianus au Peſcennium Nigrum *ob unius gallinacei direptionem cem commanipulones, qui rapium ab uno comede ſecuri percuti juſſiſſe.* Iſta noſtris moribus miracu mera monſtra ſunt, ſed, Deus bone, pulchra: & lau liceat, ſi non lubet imitari. Aud. Iſta profecto * παλαιοῦ κόμματος, ut Græci dicunt: ejuſmodi num non cudit noſtra Moneta. Sed aveo quærere furta vetita, an etiam in hoſtico? non licuit prædari, r res hoſtiles? Lips. Dubito, an ſic paſſim, & ſpa In Salluſtio lego inter flagitia militiæ relatum, quc biniani milites *ab ſignis aberant, lixæ permixti cum mil diu noctuque vagabantur; & palantes, agros vaſta villas expugnarent, pecoris & mancipiorum prædas ce tes agerent.* Hæc, inquam, inter turpia & dedec quæque adveniens Metellus recîdit. Non ergo lib jus ſic prædari: ſed credo per manipulos, cohortes, l nes ſæpè miſſos milites, ut agerent ex hoſtili terrâ & rent: ſed cum lege, quam ex Polybio jam dicam, ut munis nempe ea præda eſſet. Sæpè dico, non ſen nec iſtud ſtudium bonos umquam milites aut fecerit ſervarit. Romani igitur avaritiæ huic, & quæ aſſita eſ juſtitię coërcendę, Prædam omnem in publicum vindicabant, & ad Quæſtorem jubebant deferri. tus alludens. *Nunc hanc prædam omnem jam ad Qu rem deferam.* Atque is divendebat, & ex pecuniâ ti perſolvebat. Decius quidam in accuſatione M. C liani, apud Dionyſium hoc ſic exprimit: *Scitis o quòd ſpolia & præda ex hoſtibus, quamcumque noſtrâ tute alipiſcimur, eam lex jubet publicam omnem Nec ſolùm gregarius miles aut privatus aliquis jus in non habet, imò nec ipſe Imperator. Sed Quæſtor accipiens divendit, & pecuniam in ærarium publicum Quam legem, ex quo urbem hanc incolimus, nemo dicam ſoluit, ſed nec culpavit.* Pulchre & clarè nyſius: & in ejus verba paſſim in hiſtoriis ſunt ex pla. Præda igitur plurimùm relata in publicum: quando militi conceſſa, ad excitandum eum in r quâ arduâ, id quoque ſub lege & diviſionis norm qua res, prudenter & hæc à Romanis adverſa, pru tiſſime cauta. Quod victores exercitus prædę ſe hęc afflixit? illa & victoria ſimul exuit? nota & a exempla ſunt. Caverunt Romani hac lege vel inſti quod ipſis Polybii verbis dicam. Ille in libro hiſ ſuæ decimo, cùm Carthago Nova capta à Scipione & in eâ magna præda.

*Nota tot in Contubernio fuiſſe, ut dixi.

*antiqua moneta

Prædatio non libera.

In Jug.

Præda publica erat.

Lib. VII.

Præda æqualiter diviſa.

Digitized by Google

Eſt Romanis ejuſmodi mos & adminiſtratio in expugnationibus oppidorum. Aliàs enim ſingulis diebus dividunt copias juxta urbis magnitudinem, aliàs per manipulos diſtribuunt. Sed ſic, ut numquam plus dimidia parte ad hanc rem adſumant. Reliqui in ordinibus ſuis manentes ſunt in ſubſidiis, interdum extra urbem, interdum in ipſa, ita ut ſemper tamen ſe oſtendant. Copiis vero plurimùm diviſis in duas legiones Romanas, in duas alas Sociales (rarò enim omnes quattuor legiones ſimul conveniunt) omnes qui ad prædam & raptus deſtinati ſunt, ferunt quiſque ea quæ ceperint ad ſuas Legiones vel Alas. Quo facto, Tribuni æqualiter omnibus dividunt, non ſolum iis qui in præſidiis aut ſubſidiis fuerunt, ſed & qui caſtra ſervaverunt: itemque ægris ſauciis, aut ad munus aliquod alio miſſis. Quod vero nihil fraudaturi ſint, aut ſubducturi è præda, id omnes jurant cumprimum in caſtra veniunt ituri ad bellum. Qua de re pluribus dictum eſt nobis in iis quæ De republica ſcripſimus. Ceterùm, cùm ſic dimidia militum pars ad prædam diſcurrit; dimidia, ſervatis ordinibus, iis curat & ſubſidiatur, numquam evenit periclitari Romanos de ſumma rerum. Spe enim lucri certa inter omnes, ſive maneant ſive prædas agant; nemo locum ordinemque deſerit. Quæ res ſæpè noxæ aliis ſolet eſſe.

Vides Romanum laudabile inſtitutum, perpetuum in omni præda. Imo verba paullum ſcrutemur. Ait:

„ *Aliàs ſingulis diebus dividunt copias.*] Id eſt, interdum cottidie permutari milites qui maneant, qui rapiant: interdum minimè, ſed ſemel per manipulos ſeponi & ſecerni. Puta, ex quaque legione vel alâ, quinque cohortes mitti, quinque ad ſigna retineri.

„ *Numquam plus dimidia parte.*] Providè & ex tuto. In hoſtem profligatum quidni dimidia pars victorum ſufficiat? abunde.

„ *Copiis plurimùm diviſis in duas legiones Romanas.*] Sententia eſt. Cùm duæ ſint partes totius exercitus, Cives & Socii: horum iterum duæ, Legio duplex, Ala duplex: ſervari, ut qui ad raptus miſſi, quiſque ſua ad ſuos ferat, cives ad cives, ſocii ad ſocios. Nec id tantum, ſed ad talem legionem ſuam, ad talem alam: omnia confuſioni vitandæ, & ut noti veniant ad notos. Cur verò Socii æqualiter ſic mixti? quia pars eorum æqualis. Dimidium prædæ in omni diviſione habebant, idque ex veteri inter ipſos pacto. Dionyſius promit in fœdere icto anno Urbis CCLXI. *Auxilia invicem ſibi ferunto* (Romani & Latini) *ſiqui bello petantur, totis viribus. Spoliorum & prædæ ex bello æquam partem ſorte utrique accipiunto.* Nota etiam de ſorte,

Socii æquas partes capiunt

Lib. VI.

ſorte, quam interveniſſe ubi res dividebant intellegim non ubi manubias ſive pecuniam ipſam. Hæc res i eſt inter præcipuas, quæ ſocios tot ſæculis tenuit in f lucellum & gloria ex aſſiduis & felicibus belli .

„ *Quod vero nihil fraudaturi ſint.*] Memorat jurame tum nunc contra ſubtractiones aut fraudes: juramentu illud ipſum, quod jam explicatum. Et nota, quòd hoc ſc ptum ſuum (quod nunc commentamur) advocat, & ge manum ſuum oſtendit. De Furtis ſatis eſto, à quib quam caſti Romani, & quam manus eorum continent exemplo illuſtri docuerit Frontinus: *Univerſi quoque e ercitus notabilis ſæpè fuit continentia: ſicuti ejus qui ſub Scauro meruit. Nam memoriæ tradidit Scaurus pomifera arborem, quam in pede caſtrorum amplexa fuerat metat poſtero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Juſ tia ubi es? ridè è cælo, & ſi terras iterùm inhabite non aliter fiat.

Lib. IV. cap III. *Mira abſtinentia Romanorum.*

DIALOG. XVI.

De ſtipendio militum, ejus origine & auctu. De Frumenti modo & hordei; de iis quæ ad victum.

AUD. Stipes ſit, qui non ſtupeat, fateor: ſed tamen ſi hîc ita continentes, an igitur aliunde lucra magn quæ implerent? An non ſtipendium pingue & lar gum? LIPS. Ducis me quò iter affectabam. Nam id quo que mirabile, quam exiguo ære meruerint; etiãtunc cùm publicè divites, privatim in re anguſtâ. Et ego Philo ſophus ſerio hoc aſſentior, opes eſſe quæ vitiant, quæ effæ minant, de quarum capite ſemina malorum orta. Vid igitur de Stipendiis, quod doctor noſter ita dicit:

POLYB.

Ὀψώνιον δ' οἱ μὲν πεζοὶ λαμ-
βάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὀβολοὺς·
οἱ δὲ ταξίαρχοι διπλοῦν, οἱ δ'
ἱππεῖς δραχμήν. Σιτομε-
τροῦνται δ' οἱ μὲν πεζοὶ πυρῶν
Ἀττικοῦ μεδίμνου δύο μέρη, μά-
λιστά πως· οἱ δ' ἱππεῖς κριθῶν
μὲν ἑπτὰ μεδίμνους εἰς τὸν μῆνα,
πυρῶν δὲ δύο. Τῶν δὲ συμμάχων
οἱ μὲν πεζοὶ τὸ ἴσον, οἱ δὲ
ἱππεῖς πυρῶν μὲν μέδιμνον ἕνα
καὶ τρίτον μέρος, κριθῶν δὲ

Stipendium pedites accipiun in diem duos obulos ductio res Ordinum duplum, equite drachmam, id eſt triplum Frumenti modum accipiun pedites Attici medimni dua partes admodum; equites hordei ſeptem medimnos in menſem, frumenti duos. Socii pedites capiunt par Romanis, equites verò frumenti medimnum unum & trientem,

πέντε

πέντε. Δίδονται δὲ τοῖς μὲν συμμάχοις ὅ τε σῖτος δωρεάν· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τοῦ τε σίτου καὶ τῆς ἐσθῆτος, κἄν τινος ὅπλου προσδεηθῶσι, πάντων τούτων ὁ ταμίας τὴν τεταγμένην τιμὴν ἐκ τῶν ὀψωνίων ὑπολογίζεται.

hordei quinque. Datur hoc autem ſociis muneri, Romanis verò & frumenti & veſtium, & ſi quibus armis egeant, omnium horum nomine Quæſtor certam definitamque pecuniam de Stipendio deducit.

Stipendium triplex, in *Pecuniâ*, *Frumento*, *Veſte*: quæ omnia aut tractat, aut tangit. Primùm de Pecuniâ, *Accipiunt*, inquit,

„*Stipendium pedites in diem duos obulos.*] Quod nos *Stipendium*, ipſe ὀψώνιον dixit. Sed certum eſt pecuniam tamen hic ſignari, ſicut à Thucydide aliquoties & Dionyſio Halicarnaſſæo, qui & ὀψωνιασμὸν appellat: credo ideò, quòd velut in obſonium pecunia ea primò data. Eſt etiam in laudatiſſimis illis Gloſſis: *Stipendium* ὀψώνιον ϛρατιωτικόν. Simile quod Latini inferiores dixêre *Annonas*. Nec enim ipſum quod eſui modò, ſed mercedem militarem & pecuniam intellexerunt. Video Græcos infimos ῥόγας, *rogas* appellare: an ab *erogando*? Nam & ipſam rem ῥογεύειν etiam dicunt. Leges in Cedreno plus ſemel, atque etiam Suidâ: qui tamen pro Donativo Principis capit & interpretatur. Ὀψώνιον pro mercede Græcis. Roga.

„*In diem duos obulos.*] Modum habes diurni ſtipendii antiqui, de cujus origine & progreſſu in Electis ſcripſi. Scis me non amare ταυτίζειν: addam aliquid non ibi ſcriptum, aut non ſic ſcriptum. Olim certum eſt Romanos nullo publico ære militaſſe, idque annis plus trecentis. Feſtus ita adnotat: *Privato ſumptu ſe alebant milites Romani, penè ad id tempus quo Roma capta eſt à Gallis.* Ait *pæne*, & jure addit, quia Stipendium inſtitutum *ſeptemdecim* circiter annis ante urbem captam. Livius hoc docet libro quarto, ſtatim poſt Anxur captum: *Additum*, inquit, *ut ſtipendium miles de publico acciperet, cùm ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet.* Livius dicit *de ſuo* militaſſe, Feſtus *privato ſumptu*: quid clarius? Et tamen hic quæro & initio, an igitur nihil e publico? non arma, non frumentum? Ambigo, & ſunt quæ inducunt accepiſſe. Dionyſii iſta in bello cum Sabinis: Τούτων δὲ πραθέντων δημοσίᾳ, τὰς κατ' ἄνδρα γενομένας εἰσφορὰς αἷς εἰσήνεγκαν τοὺς στρατιώτας, ἁπάσας ἐκομίσαντο: *His divenditis* (prædâ ſcilicet) *publice, collationes quæ viritim factæ erant in milites, eas omnes receperunt.* Nónne clarè ſatis collationem aliquid in milites dicit? & quo fine alias tributa, quæ Romani ex cenſu dabant? Amplius, in eodem Dionyſio, cùm Veientes pacem peterent, ſcribitur *frumentum eos obtuliſſe exer-*

Sine ſtipendio olim Romani. Quando cœperit? An non arma & frumentum? Lib. V. Lib. IX.

citui in duos menſes, pecuniam in ſtipendium ſex m
uti victor imperarat. Hic verò & frumentum in
datum habes, ſed & pecuniam in ſtipendium (
χρήματα εἰς ὀψωνιασμὸν) definitam. Etſi de pecuni
opinor ſed ſcio, oblatam eam non admodum f
viritim capti (nullum enim fuit) ſed in belli ſun
militum ſingulorum, pro æſtimatione victoris.
hæc tal a aliquoties in Dionyſio leges, ſed benig
per & æquiter capienda, ſtipendio nondum co
Idipſum cùm fuit, ſanè exiguum, & *duo oboli* e
lybiano ævo; id eſt * *tres aſſes.* Haud aliter La
tuleris: cùm duo oboli ſint tertia pars Drachm
Drachma vincitur leviter à Denario Romano: e
nant hæc & confundunt ſcriptores. Quantulu
eſt? In menſem *decem denarii*, id eſt Philippæu
En lucrum, quo objecto tanto opere gaviſi mil
Livio habes) & viſi rem ſuam ſtabiliviſſe. Sed
ſcilicet parcimonia & mores, quibus magis quàn
res Romana ſtetit. Lubet Livianum elogium op
addere: *Nulla umquam reſpublica nec major* (qu
mana) *nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit*
quam tam ſeræ avaritia luxuriaque immigraverint
tantus ac iamdiu paupertati ac parcimoniæ honos fu
nè & vere Livius: iſta res docet, & in tot vic
triumphis, imperio tam latè propagato, nihil
ad ſtipendii modum reperio, ante Julianum. C
miretur? Ubi tot Tribuni populares, & per publi
na ad privatam gratiam aut commoda graſſante
lum ex iis auxiſſe, aut (quod proditum exſtet
tum augere? Julius ille fuit, qui per milites magn
quoque leges fregit, & *legionibus ſtipendium*,
tonius, *in perpetuum duplicavit.* Res ſemel m
hîc ſtetit, ſed magis Auguſtus auxit, qui *omne*
milites ad certum ſtipendiorum præmiorumque f
adſtrinxit, ut in vitâ ejus Tranquillus. Eum
fuiſſe, *decem diurnos aſſes*, ex Tacito liquet.
ſcripta? etſi ſuſpicio mihi eſt, per bella illa c
civilia, magis etiam auxiſſe ſtipendia: ſed reciſ
jam tranquillis, ab Auguſto, & in ſummam ea
ter redacta. Manſit tamen non diu. Sed ſive N
Claudius, ſive potiùs Otho aut Vitellius, aliq
multum addidère: & jam Domitiani ævo, ſtip
menſtruum erant *aurei terni.* Ii eſſent in diem
quinque aſſes: quibus ipſe Domitianus iterùm
menſtruum *aureum unum*, id eſt denarios vigi
que. Tanti enim Romanus aureus, & res hæ
Johanne Zonarâ ad liquidum à nobis reducta. I

Modus primi ſtipendii.

* Aut ut juſtius. *Cum triete*

Vetus reſtrictio & frugalitas.

Lib. I. initio.

Cæſar ſtipendium auxit.

cap. XXVI.

Item Auguſtus.

cap. XLIX

Vel potius firmavit.

Domitianus auxit.

Digitized by Google

Domitiano : Καὶ τοῖς στρατιώταις τὴν μισθοφορὰν ἐπηύξησε, τάχα διὰ τὴν νίκην· πέντε γὰρ καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἑκάστου λαμβάνοντος, ἑκατὸν ἐκέλευσε δίδοσθαι. Μεταμεληθεὶς δὲ, τὴν ποσότητα οὐκ ἐμείωσε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν στρατευομένων συνέστειλε: *Militibus ſtipendium auxit, ſcilicet ob victoriam. Nam cùm ſeptuaginta quinq; drachmas ſinguli acciperent ipſe juſſit centenas dari. Pœnitens verò poſteà ſummam non imminuit ſed multitudinem militantium recîdit.* Ex quibus certum, in Suetonio rectè nos olim emendaſſe : *Addidit & quartum ſtipendium militi, * aureis ternis.* Inferiore ævo quid fuerit, non ultrà repperi, nec dicam. Aud. Illa quidem Domitiani ſumma pinguiſcula, ſed & Auguſti tolerabilis : illa Polybiana quid habuit ? *Cur quiſquam caput unctius referret ?* Ut jocer cum poëtâ. Nam certè exigua : & cur multi tamen ad militiam prompti ? Lips. Ipſa illa ſumma exigua, non nego : ſed frumentum additum exiguo pretio cogita, tum crebras etiam in triumphis donationes. Livius hoc te docuerit, quoties & in quo modo, donati. Amplius, cogita promotiones, & quod per virtutem ad altiores ordines venirent ; ergo & ad ſtipendia meliora. Multi enim duplicarii, ut audiemus : & addit.

Domit. cap. VII.
* Aut ſi velis, inferâ voculâ ad aureos ternos.
Alia commoda militum.

» *Ductores ordinum duplum.*] Ταξίαρχοι ſunt in Græco, quos licet Centuriones etiam reddere : ſed hic conſpectè *Ductores* magis feci. Non enim ſolos Centuriones opinor intellegi, ſed & Succenturiones ſive Optiones, fortaſſe & Signiferos ipſos. In Livio quidem lego, cùm Appius in fugacem ſuum exercitum animadvertit : *Ad hoc Centuriones duplicarioſque, qui reliquerant ordines, virgis cæſos ſecuri percuſſit.* Ergo Duplicarii aliqui præter ipſos Centuriones, ut palam vides. Sed unde, inquies, jam tum illo ævo, haud longè à regibus exactis ? cùm ſtipendium nondum inſtitutum eſſet. Ergo memento quorum diximus, frumentum videri è publico militibus jam olim datum. Varronem advoco : *Duplicarii, quibus ob virtutem duplicia cibaria ut darentur inſtitutum.* Oſtendit quoſdam etiam è grege milites fuiſſe ſic honeſtatos ob egregia facta. Et tale in Livio : *Milites qui in præſidio ſimul fuerant, duplici frumento in perpetuum, in præſentiâ ſingulis bubus donati.* Quod factum etiam diu poſt ſtipendium pecuniæ inſtitutum. Manſit hic uſus, & in Cæſare legas : *Cohortem poſteà duplici ſtipendio frumentoque, ſpeciariis, militaribus donis ampliſſime donavit.* In Vegetio : *Armaturæ duplares, quæ binas conſequuntur annonas.* Sed & *Seſquiplares* in eodem, *qui unam ſemis.*

Lib. II.
Duplicarii.
Nodus in Livio exſolutus.
IV. de L.L.
Lib. VII.
III Civ.
Lib. II, cap. VII.

» *Equites drachmam.*] Id eſt, ſtipendium triplex. Itaque ſuper Centuriones erant; tum quia genere digniores,

Equiti triplex ſtipendio.

Digitized by Google

Lib. VII. tum quia onerum plus ferebant. Ipſe hic modus
vio : *Aeque impudens poſtulatum fuit, ut de ſtipend*
tum (merebant autem eà tempeſtate triplex) æra
rentur. Hoc ille aliquot annis poſt ſtipendia inſtitut
vides vulgò invidioſam hanc ſummam fuiſſe. P
runt igitur minui, ſed non impetrarunt : an non
Penſitata Livii verba. poſteà ? Sed diu, inquam, poſteà ? Ex Livii con
ſuſpicor, quod hîc inſerit, *eà tempeſtate meruiſſe* : no
tuo ævo? Apparet : fruſtrà alioqui ſubmonuiſſet.
cules cùm recogito, ſtipendia à Julio & ab aliis
ingens hæc ſumma & prægrandis in equitum
ſi pariter creviſſent. Accedit, quòd dignitas equitu
jam tanta, poſt Socios civitate donatos. Illi enim
quitatu abundarent, ferè ad bellum ibant, pauc
paullatim è digniori & civili illa ſtirpe Sed ſuſpici
eſt, quam ſperni tam facile a te volo, quàm à me pr
Tribunorum ſtipendia. Polybius de diſcrimine ſtipendiorum. Sed heus in
nis quid fuit? Cur ii omiſſi? Magna eorum ſalaria
deo, & ſic celebrantur à Juvenali:

——— *alter enim quantum in legione Tribuni*
Accipiunt. donat Calvinæ vel Catienæ.

L. XXXIV. cap. III. A Plinio : *Nec pudet Tribunorum militarium ſalarii*
Uterque de productiore ſummâ, & velut per adagi
uſurpat. Quanta igitur? Appiani locus eſt, ni
qui ſcitiores nos ejus faciat, iſte. De Cæſare ſcribit, e
IV. Civil. triumpho quadruplici. Καὶ διένειμε, inquit, στρα
ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς Ἀττικάς, λοχαγῷ δὲ διπλ
καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἐπὶ διπλάσιον : *Diviſit dedit*
liti ſuper quinque mille drachmas ; Ductori ordinum e
plum ; Tribuno militum & Præfecto equitum, iterùm e
plum. Ex analogiâ hac donorum, juſtè & proba
inferas de Stipendiorum tali modo. Ergo Trib
Præfectus alæ quadruplum Salarii vulgaris habuit,
uberiora in veſte, frumento, ſpeciebus. Hæc talia i
pridio, Capitolino, Vopiſco videre tibi fas: ubi e
aliquot Principum ad litteram poſitæ, cum Trib
iſtis commodis aut donis. Haud diſſimile apud
Græcorum ſtipendia. cos. Et ſcribit Xenophon, *Seuthen regem Thrac*
VII. Anabaſ. *Græcos mercede jungere ſibi vellet, obtuliſſe & pollicitu*
μὲν στρατιώτῃ Κυζικηνόν, τῷ δὲ λοχαγῷ διμοιρίαν, τῷ δὲ
τετραμοιρίαν : *militi Cyzicenum, Centurioni duplũ,*
quadruplum. Hi Prætores, velut Tribuni Ro
rum erant, aut noſtri Colonelli Fecerunt idem L
monii in iiſdem copiis (quarum laus inclyta, & pr
ta per inclytum ſcriptorem) alliciendis, & inter pr
Ib. infrà. hæc ſunt : Δαρεικὸν ἕκαστος οἴσει τοῦ μηνὸς ὑμῶν, λοχαγ
διπλοῦν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλοῦν : *Daricum feret quiſq*

ſtrûm in menſem, Centurio, duplum, Prætor quadruplum. Ubi pariter obſerves, in ipſo ſtipendio haud longè à Romanis abire, præſertim ſub Auguſti ævum. Nam etſi Daricus non niſi viginti drachmis æſtimabatur; tamen alibi lego pluſculum etiam accepiſſe, & Drachmam habuiſſe diurnam. Thucydides de Athenienſibus: Δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἐλάμβανον: *Drachmam in diem quiſque accipiebat.* | *A Romanis vix diverſa.* | Lib. VII.

Iterùm idem: διδράχμους ὁπλίτας nominat in cuſtodiâ Potidææ: *qui binas drachmas* ferrent, ſed (ne diſſimulem) extra ordinem & ſolitum morem. Idem cenſeo ſuprà. Paullùm igitur infra drachmam meruerunt vulgò. Aud. Contra te cenſere Demoſthenes me hîc jubet. Ille in Philippicarum primâ definit quę opus ſunt militi: Στρατιώταις δισχιλίοις τετταράκοντα τάλαντα, ἵνα δέκα δραχμὰς τοῦ μηνὸς ὁ στρατιώτης σιτηρέσιον λαμβάνῃ. τοῖς δὲ ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσι, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνὸς, δώδεκα τάλαντα: *Bis mille militibus talenta ſunto quadraginta, ita ut quiſque decem drachmas in menſem accipiat: equitibus verò ducentis talenta duodecim, ſi quiſque triginta accipiat in menſem.* Alia hîc definitio, minor tuo dicto. Lips. Particulam verborum affers, plura inſpexiſſe oportuit. Redeo autem in memoriam, Oratorem illic ſuadere & dicere, ut dumtaxat in annonam (Græcè σιτηρέσιον) tot talenta & menſtruas drachmas dent: at reliquam pecuniam in ſtipendium, bellum ipſum ſuppeditaturum. Hæc ibi poſteà, atque ita nihil diſſentit. Imò, quod valdè notes, in triplici equitum Annonâ cum Romanis conſentit. | Lib. II. | *Demoſthenes explicatus.*

„ *Frumenti modum accipiunt.*] Cujus diſtributi ſæpè mentio. Ut in Cæſare: *Diem inſtare, quo die militibus frumentum metiri oporteret.* Iterùm: *Poſt diem ſeptimum ſe reverſurum confirmat, quam ad diem legioni, quam in præſidio relinquebat, deberi frumentum ſciebat.* Ac vides etiam certo die datum & cum curâ ne is laberetur. Bonum & utile inſtitutum, militi ſemper victum eſſe, nec inopiâ cogi ad rapiendum, aut deſerendum. Si pecunia in hunc uſum, potuiſſet ire in alium uſum: igitur maluerunt rem dare ipſam. Atque ita, ut nefas etiam haberetur vendere. Salluſtius inter militaria probra recenſet: *Frumentum publicè datum vendere panem in dies mercari.* Itáne culpa mercari aut vendere? Hodie nec rapere, & Vis aut Injuria ferè eſt quæ militem alat. Sed quis finis, ſi noſtra incompoſita cum illo ordine componam? & verbo fortaſſe lædam, qui ferro poſſunt. At in ipſâ re, exemplum ſeveritatis quâ Galba uſus, apud Suetonium: *Militi,* inquit, *qui per expeditionem annonâ arctiſſimâ, reſiduum cibariorum tritici modium centum denariis vendidiſſe arguebatur,* | *Frumenti datio.* | I. Gallic. | VII. Gall. | *Ea laudata.* | *Non vendebant.* | Cap. VII.

vetuit ſimulatq; indi ere cibo cœpiſſet, à quoquam opem
ri. Atque is fame extabuit.

„ *Attici medimni d as partes.*] Suidas, & Nepos
Attici ſex modios in Medimno ponunt : & ita eſt : e
nunc militi, Romano modo & ſermone, damus N
dios quaternos. Quid tantum, cùm ipſi ſervi eos ac
perint in Dimenſo ? Donatus in Terentium ? *Servi q*
ternos in dies accipiebant frumenti in menſem, & id Di
ſum dicebatur. Liceret & de quinis ſuſpicari ex Senecâ :
vus eſt quinque modios accipit, & quinque denarios. Se
bitror hoc ita ibi in utiliore & honeſtiore ſervo fu
nempe actore ſcænico : cui & peculiola præter mo
acceſſit. Aut ſi modii etiam quini dati? Salluſtius tang
videtur Oratione Marci Tribuni plebis. *Niſi forte*
mentariâ iſtâ lege munia veſtra penſantur, cùm tamen
nis modiis libertatem omnium æſtimavere. Dicas alludere
ſervile dimenſum, & ideò indignari libertatem ſic
xatam. Sed hoc incertum : de militibus noſtris, è Po
bio firmum. Magno & multo igitur frumento opus
plures legiones:& unde hæc copia ? Nam eguiſſe Ro
nos, aut per hanc inopiam ab incœpto aliquo deſ t
raró aut non leges. Cenſeo e provincialibus frum
tâ hæc coacta, & è Decimis quas hoc fine aratoribus
ponebant. Quid ſi ergo in hoſtili ? Etiam tum è vic
provinciis, aut ex ipſo hoſtico : ſed ſic, ut non in pri
tum & ſibi miles raperet, ſed deſecta aut inventa frum
ta deferret ad Quæſtorem. In publicum omnia ſepoſ
& tum cum modo & ordine diſtributa. Magnæ conſi
rationis res, & ſummi ad bellum uſus, de quo Poli
vidento.

„ *Equites hordei ſeptem medimnos, frumenti duos.*]
hordeo, peculiare hoc equiti ad jumenta : pro quo &
aliquando accepere, quod *Hordearium* appellat Fe
Sed in frumento, inquies, cur tantò plus? Nam duo me
mni ſunt modii duodeni. Triplo igitur peditem ex
dit : quid miraris ; Fit idem quod in pecuniâ, quo
donativis, & triplum ubique capit. Neque ambig
Ordinum ductoribus ſimile fuiſſe, & ſemel dictâ ana
giâ duplum quoque frumenti eos cepiſſe. Cui tamen
ſui equites tantum ? Ut ne venderent ? negavimus.
abſumerent ? qui potuêre ſoli? Ne cenſeas:non enim
Servum aut ſervos potiùs habuêre, & juſtum eſt hoc
menſum in capita terna. De hordeo, ſatis etiam largit
ſed certum eſt, præter equum militarem, jumenta
habuiſſe. Eſt in Plutarch. Catone Cenſorio quod
faciat, & illuſtretur aut illuſtret. Narrat in ceterâ ab
nentiâ ejus, ὅτι στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν

Militum dimenſum, ut ſervorum.

Ep.LXXX.

Unde Frumenta Romanis.

Frumentũ triplex equiti.

Catonis abſtinentia.

Digitized by Google

πλεῖον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν, ἢ τρεῖς Ἀττικοὺς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποζυγίοις ἔλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων: *quod etiam in imperiis & Præturis accipiebat ſibi & iis qui apud ſe, frumenti in menſem non plus tribus medimnis Atticis, in diem verò hordei jumentis ſuis minus ſeſquimedimno.* Si conſtaret de numero familiæ Catonianæ, facile eſſet aptare modum. Et ſanè partim etiam conſtat, & in eodem Plutarcho lego quinque eum ſervos in Hiſpaniam duxiſſe. Ipſe ergo ſextus: & habuêre ſinguli medios non niſi ternos. Hoc ad aſtruendam frugalitatem Catonis recenſet: & ideò certum, accepiſſe eum intra legitimum modum. Sed inquies, lictoribus ſuis & apparitoribus nihil accepit? Diſces hinc eos ſibi, & in capita ſeorſim, e publico accepiſſe. Addo, quoſdam Imperatores laxiùs hîc ſe geſſiſſe. Quod de Cæſare quidem lego: qui (ait Suetonius) *frumentum quoties copia eſſet, etiam ſine modo menſuraque præbuit militibus, & ſingula interdum mancipia & prædia viritim dedit.* O mirum magni benignique animi, ſed non nati ad priſcam & ſtrictam Diſciplinam! quæ ab illo profectò magis magiſque eſt lapſa. *Cæſar extra diſciplinam.*

» *Socii pedites capiunt par Romanis.*] Meritiſſimò. Nam & tantum capiebat eorum venter. At non tamen equites, de quibus ſubdit:

» *Equites verò frumenti medimnum unum & trientem.*] Iſti enimverò minùs quàm Romani, ab hac cauſsâ, quod minùs digni aut opulenti: eoque nec à familiâ ſic inſtructi. Singulis ergo famulus unus ſuffecerit: & eſt menſura hæc in duo capita, modiorum ſcilicet octo. Simile in hordeo, & habuêre pauciora impedimenta. AUD. Delectantia verò iſta & mihi non niſi confuſe adhuc audita aut nota. Sed volvo tamen in animo, an frumento tantùm ad cibos uſi? Nihil adjungis obſoniorum, aut alius alimenti? LIPS. Adjungam, etſi Polybius non fecit. Primùm dico, ſalem & leguminum aliquid militibus etiam datum. In Plutarchi Craſſo huic rei ſcriptum, inter omnia triſtia: συνέπεσε μετὰ τὴν διάβασιν μετρουμένοις τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις, πρῶτον πάντων δοθῆναι φακοὺς καὶ ἅλας, ἃ νομίζουσι πένθιμα Ῥωμαῖοι: *Simul evenit, ut poſt tranſitum fluminis, cùm emetirentur neceſſaria exercitui primùm omnium darent lentem & ſalem, quæ Romani habent funebria.* De ſale quidem vix ambigi poteſt, ſine quo vita non eſt. Sed & legumina aut piſa reperio. Ut in Cæſare: *Non illi hordeum cùm daretur, non legumina recuſabant*: quæ tunc ſcilicet pro frumento, in illâ neceſſitate. Alias, pro obſonio, ut in Syneſio, de Caro Imp. militariter cœnante: Τὸ δὲ δεῖπνον ἦν, πίσινον ἔτνος ἕωλον ἦν, καὶ ἐν αὐτῷ τεμάχια ἄττα κρεῶν ὑείων: *Cœna autem erat, è piſis pulmentum* *Legumina milit.* *Orat. de Regno.*

pridianum, *& in ipſo fruſta aliquot ſalitæ ſuillæ ca* Atque amplius, in eodem habes & Suillam? An ex caſtrenſi? Prorſus illius, quidem, & ſuperioris etiam,

Suilla militibus.

Nam Spartianus de Hadriano ita ſcribit: *Cibis etiam ſtrenſibus in propatulo libenter utens, hoc eſt larido, caſe poſcâ.* Nominat & Vulcatius in Avidio, inter legiti cibos: *Præter laridum, ac buccellatum, atque acetum, litem in expeditione quodquam portare prohibuit.* Ubi tum ſcilicet ad potum militarem conficiendum, & dictam poſcam. At de larido, mirum in Polybii et tempore fuerit in hos uſus. Scribit certè inter Ga

Lib II.

Ciſalpinæ laudes, *glandes & porcos in eâ abundare*, & argumentum: *quòd cùm plurimi in Italiâ cædantur*, *ad uſus vitamque privatam, tum ad ea quæ in exerc legioneſque præbentur, his tamen omnibus ſufficere Ga illam regionem.* Quid aliud intellegas, ὡς εἰς τὰ σp πεδα (ita verba ejus ſunt) παραθέσεις: quàm repoſit ſalita in militares uſus? Atque hi tales ſunt, quos *Mil res cibos* ſcriptores appellitant. Ut Spartianus in Peſc

Militares cibi, viles.

nio: *In omni expeditione militarem cibum ſumpſit a papilionem.* Lampridius de Alexandro: *Apertis pa lionibus prandit atque cænavit, cùm militarem cibum c ctis videntibus atque gaudentibus ſumeret.* En virum, gnum titulo & loco Principali! Et obſerva indide bis eos die cibum ſumpſiſſe, ſuâ horâ quemque, & ad etiam ſuo cibo. Prandium enim tenuius, & ſine u apparatu. Didici è Polyæno, qui partitè deſcribit ſtitutam diſciplinam militarem à Scipione ad Num

Lib. VII.

tiam, atque inter alia: Ἐκέλευεν ἀριστᾶν ὀρθοὺς ἄπυρον δειπνοῦντας δὲ προσφέρεσθαι καὶ κρέας ὀπτὸν καὶ ἑφθόν: *Ju*

Stantes prandent.

prandere ſtantes, ſine igne cibum (id eſt, incoctum;) *cænam verò proferre & addere carnem aſſam vel elixa*

Conſiderata Polyæni ſcriptio.

AUD. Heus tu, mira hæc correctio, & ſatis equid benigna, cùm delicias etiam præſcribit carnis aſſæ elixæ. Atquin ego longè ſeciùs opinabar, & in Sal ſtio legeram Metellum edixiſſe, *Ne quiſquam caſt panem, aut quem alium cibum coctum venderet.* Ec alius iſte Cenſor, qui arcet ab omni cibo cocto. LI

**Ne propera, neque enim igni tangeris.*

Adoleſcens, cum Theocrito: * μὴ σπεῦδ', οὐ γὰρ πυρὶ θάλπῃ. Aliorſum & mea & Salluſtiana illa trah Intellege. Juſſit Scipio in prandio leviter ſtantes cibu capere: at in cænâ indulſit (non ſanè juſſit, ne ſic accip ſi copia eſſet, carnem aſſam addere aut elixam. Met lus non in hæc, ſed pro his, pugnat. Nam ipſe lixas, c

Cibos coctos vendi non fas.

quos, & totum id genus caſtris ejecit: vetuitque, non ſ mere cibum coctum (verba notabis) ſed *vendere*. H nempe fuit, noluit proſtare cibos tales, & facilitate p

ranc

è prædâ aut pe-
ana ea ſententia,
nda ſuper eâdem
ſimiliter lapſam Lib. IV. cap. I.
inſuper prohibuiſ
uti. O riſu rem
i *inſuper prohibiti*
, malùm, igitur
imò nunc emen- *Frontinus forſitan correctus.*
m à ſe aſſa elixave.
eduxi è conſimili
& Salluſtianis item
Itaque coctis uti
. Hoc fine, inter
nio. Ut in Polyæ- *Milin veru & olla.*
ì ἀπεπέμψατο κρεῶν
λὼ χύτρας καὶ ὀβελί- Lib. VIII.
mmoveri novas men-
um, & veru & pocil-
anus de hoc Scipio-
ν οὐδενὶ, πλὴν ὀβελοῦ In Iberic.
ός: *Et vaſum non li-*
ræter veru, & ollam
c credo tenes. AUD.
Pane etiam quem ve-
ergo? Singuli ipſi pi- *Miles ipſe piſtor ſibi.*
Plauti? LIPS. Ita ve-
curioſe & ab profeſſo
bitarium & quem ſuâ
a mira loqui: ſed quid
i & priſci divertunt?
genui, illi cives. Quid?
Curiis aut Fabriciis, ſed
bis auctor, Antonium
r perferret, omnia mili-
it, ἄρτον προσεφέρετο αὐ-
ρεί, ὃ ἤρκει μόνῳ, μάζαν
ὀπτῆτο: *Panem addebat*
Triticum enim ſua manu
ſamque ex eo conficiens &
atur. Singularem huic
t ad coquendum, ſæpè
nuarias quaſdam molas
ut lapide tundebant: de-
erâ, ſubitò ſic in carbo-
t. Panis igitur ille gra- *Panis militaris.*
ſcriptum: *Legem certam*
natu-

L. XVIII. cap. IX. *naturæ eſſe, ut in quocumque genere, pani militari tertia po-tio ad grani pondus accedat.* Militarem, talem ſubitum & ſubcineritium appellat, nec benè aut diu excoctum. Se & ſine pane, frumento ſuo ſæpè uſi in pulte. Notum Plauto *pultifagos* Romanos appellari: & in Ammian

Lib. XXV. eſt, de Juliano Imperatore, jam in caſtris: *Et Impera o non cupidiæ ciborum ex regio more, ſed ſub columellis taber naculi cænaturo pultis portio parabatur exigua, etiam muni fici faſtidienda gregario.* Ita ille Imperator militariter cæ natus, inter bonos aut potiùs optimos, ſi non abiiſſet pietate. Et dictu meus, jam explevi te jam lautis epulis AUD. Propemodum, ſed lubet interbibere. Sine pot hoc convivium: quis is fuit? LIPS. Tetigi verò anteà Et quid cenſes, vinum aliquod Chium aut Falernum e

Aqua militibus. dentulum fuiſſe? Imò is pro cibo reliquo fuit, Aqua. Spar tianus de Peſcennio: *Cùm apud Aegyptum ab eo limitane milites vinum peterent, reſpondit, Nilum habetis, & vi num quæritis?* Plutarchus de Catone Cenſorio: Ὕδω δὲ ἔπινεν ἐπὶ τῆς ςρατείας, πλὴν εἴποτε διψήσας περιφλεγῶς, ὄξο ᾔτησεν, ἢ ἰσχύος ἐνδιδούσης ἐπιλάβοι μικρὸν οἰνάριον: *Aquam bibit in militiâ, niſi ſi in acri ſiti & calore acetum poſceret, au viribus defectus exiguum aliquod villum ſumeret.* Hec Cato, inter equites, inter nobiles, inter duces. Benè, quod ſignatis tabulis ago; ut vultus tuus eſt, vix nunc mihi ha bes fidem. Sed Cato igitur aquâ merâ vulgò uſus; inter-dum aceto, non ſolo, ſed cum aquâ ſcilicet mixto, quod

Aut poſca. ſuprà diximus *Poſcam*, vel ut quidam ſcribunt *Puſcam.* Ea ſententiâ Spartianus iterùm, in Peſcennio: *Juſſit vinum in expeditione neminem bibere, ſed aceto univerſos eſſe conten-*

Exemplo ſervorum. *tos.* Univerſos, inquit, etiam igitur ipſos Duces. Servo-rum hic potus olim, ut id quoque commune cum iis ha-beant, ſicut Dimenſum. Plautus:

Rudente. *Sed hic rex cum aceto pranſurus eſt & ſale.*

Jocosè, ut aſſolet. Cùm rex diceretur ſervus, ô bone, in-quit, hic rex poſcam bibet, & ſalem pro obſonio delinget. In eodem Plauto reponendum hoc verbi, olim mihi viſum:

Milite. *Alii ebrii ſunt, alii poſcam potitant.*

Conſtat ita verſus, & ſententia. Alii ſervorum, ait, vino ebrii, alii miſelli poſcam bibunt. AUD. Fateri volo, non ad meum guſtum hîc Romani: & ſi ego Imperator, vi-num non exſulet e meis caſtris. Nónne viribus & ani-mo addit? LIPS. Novitium ſapis. Alia mens iis, à qui-bus cottidie diſcimus ſapere. Ariſtoteles te reformet:

I. Oecon. cap. V. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἶνος πάσης καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριςὰς ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται καὶ τῶν ἐλευθέρων. οἷον Καρχηδόνιοι ἐπὶ ςρα-τιᾶς, φανερὸν ὅτι τούτοις ἢ μηδὲν, ἢ ὀλίγον μεταδοτέον: *Ac quo-*

niam

liberos homines ad ferociam & multa gentes etiam liberæ eo ab- re' Carthaginienſes) palàm eſt, ſervis dandum. Vini malitiam iè ad rem noſtram, Carthagi- mpoſitam olim rempublicam, ſc. Habes cibos, habes potus: aſſe & apparatum menſalem? Menſæ an fuerint, vix ſcio. upra, ubi eſt Scipionem remo- *menſas* : aliter ac veriùs ſcribi- menſas dicat prorſus remotas è æ eſſent? Et pro menſis plerum- Lucanus, cùm Afranii & Cæſaris enare facit: Ceſpites pro menſis.

'es permiſtus utriſque
ceſpite menſas Lib. IV.

ercitus ductore : *Trans Rhenum , ut ſedens in ceſpite nudo cibum* arro reſpicit: *Menſam eſſe cariam at quadrata, ut etiam nunc in ca-* aut ceſpites, quadri. Sed eſt etiam *um* cibum cepiſſe. Non ſcilicet ecubantem, civili illo promiſ- præſertim in prandio, ſupra adno- Principe Ammianus : *Stans inter- m brevem vilemque ſumere viſeba-* egyrico, quem Juliano dixit: *Qui n ad neceſſitatē humani corporis ca- bo, miniſtro obvio & poculo fortuito.* neliores, aut triclinia. Atque ita jam irrupiſſent (narrante Spar- *ris , & porticus & cryptas , &* et ille ferre nec in Hibernis ca- ſermo. Eſt & in Cæſare, cum æ luxuriæ, ſcriptum : *In caſtris nia ſtrata, magnum argenti pondus itibus tabernacula conſtrata.* Etſi s Torrentii) *triclilas ſtratas* ha- Trichilæ, umbroſæ iſtæ pergulæ, anâ Copâ: Cap. XVIII. IV. de L. L. Lib. XXV. III. Civil Trichila.

igida arundinibus.
 voce:
antem repit in undam.

æſar paſſim umbracula iſto (æſti- nem inſtrata fuiſſe, lectos depoſi- tos,

Digitized by Google

tes, argentum expoſitum: omnia cum certâ victoria
duciâ, & quaſi in reditum dominorũ. Eſt ibidem, *tab*
nacula ceſpitibus conſtrata: quod refer ad dicta ſuprà,
pavimentando. Nec id damnat Cæſar (in uſu fuit)
Argentum rarum in caſtris. quòd *recentibus ceſpitibus*, quaſi in lætum & feſtum
paratum. Carpit etiam *argentum expoſitum*, id mer
Lib. XXII ſimò, nec olim admittebat frugalitas caſtrenſis certè n
copioſum. In Livio pro hac re, de Annibale ſpolia & p
dam Cannenſem colligẽte: *Præter equos viroſque & ſiqu*
argenti, quod plurimũ in phaleris equorum erant (*nam ad*
ſciendum facto perexiguo, utique militantes, utebantur) *om*
cetera præda diripienda militi data eſt. Legito cum libr
Livius emendatus *ad veſcendum facto.* Et notat Livius iis temporibus & m
ribus rarum fuiſſe menſarium argentum, præſert
in caſtris. Scipionem ſanè edixiſſe ad Numantiam
Lib. VIII deo, ἀργυρῶν ἔκπωμα (Polyæni verba) μὴ ἔχειν πλέον δικοτύ
καὶ λούεσθαι μηδένα: *argenteum vas majus duabus cotylis nem*
nem habere, itemque neminem lavare, ſive balneis uti. P
ſcennius ſimile, apud Spartianum: *Cùm milites quoſdam*
caveo argenteo, expeditionis tempore, bibere vidiſſet, juſ
omne argentum ſubmoveri de caſtris, addito eo ut ligneis v
Lib. XXXIII, cap. III. *ſis uterentur.* Sed & Plinius de Spartaco, *interdixi*
caſtris ſuis nequis aurum haberet vel argentum. additqu
Tanto plus animi fuit fugitivis noſtris: ſignificans jam
Pocula è ligno. rupiſſe, & à divitibus ac mollibus illis haberi. Qu
igitur vulgò pocula? Lignea, quod ex Spartiano jam o
ſervaveris. Et ex Herodiano, qui de Caracallâ Anton
Lib. IV. no, militem imitante: Τράπεζάν τε δὲ πάνυ παρετίθετο, ἐσ
ὅτε καὶ ξυλίνοις ἐς πότον καὶ ἐδέσματα χρώμενος σκεύεσιν: *Me*
ſam vilem apponebat, atque etiam interdum ligneis vaſis a
Cibi tempora certa. *potum cibumque utebatur.* Omnia ad victum dedi: p
Lib. III. clauſulâ, etiam de Horâ. Nemini fas prandium a
cœnam ſumere, niſi ad ſignum. Joſephus: Οὔτε δεῖπνον
ἢ ἄριστον ὁπότε θελήσαιεν, αὐτεξούσιον ἑκάστῳ, πᾶσι δὲ ὁμοῦ: N
cœna aut prandium, cùm viſum, cuique libera, ſed omnib
ea ſimul. Sed nos libero pede vagati per ſtipendia ſumu
& per hæc frumenta: in quibus tamen pars etiam luſtra
da in agro Polybiano. Addebat:

„ *Datur autem hoc ſociis muneri.*] Benè & ratione f
ctum. Cùm enim pecuniæ ſtipendium à ſuis acciperen
quid minus à Romanis debuere quàm victum? Illoru
certe uſui & gloriæ militabant.

„ *Romanis verò & frumenti & veſtium, & ſi quibus arm*
egeant.] Contra ait fuiſſe in Romanis, & iis nec mu
neri frumentum quidem datum: minùs arma aut ve
ſtem. Sed pro his omnibus, inquit, certa aliqua pecuni
de ſtipendio detracta. In quo ego reſiſto leviter, & mi
ror

militum indignor? Nam age, ſti- in diem mihi porrigis, pre- vitæ: de eo ipſo in victum, ve- c ſodes, quid apud me reliquum? , quod dicitur, poſtico ad te cat nos Polybius conſideratè le- *definitumque pretium dedi ctum.* illum aliquid, nec pro arbitrio te annonæ ſed ſemper idem & ſſe. In exemplum. Ecce vel , plebs frumentum habuit aliàs um; aliàs (ut Gracchi lege) nagis ſimile in laborioſo milite? aliter in veſte aut armis, quæ cta. Ego arbitror, militem vix n meſtruum frumentum impen- taſſe jam nec impendiſſe: & mi- Nónne tu, ô noſter, Graccho- ub illud ipſum tempus & annos tqui C. Gracchus legem tulit, πὰ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο ν στρατευομένων: *veſtem è publi- oc nomine de ſtipendio militan-* hus in Gracchis: palam con- id ergo eſt? An nondum tulerat n jam lata, ſublata iterùm fuit? & fortaſſe poſterius, præſertim erantur, de ſtipendio ſuo & *a, tentoria redimenda eſſe.* Quæ ctis. De Frumento tamen inibi ris publicè datum poſteà, ac inſtitutas etiam in urbe frumen- in Electis. AUD. Multa her- atque etiam recondita: Plutar- iſiſti, qui eximiè huc facit. i. Nec ego profecto omnia ha- . Eſt in ejus Pompejo, hac *ompejus duas provincias habebat, quas abſens gubernabat, mit- ones inibi alens, quibus accipie- talenta quotannis.* LIPS. Quid eſt huic rei, & invalidus. AUD. dumtaxat legionum quas Pom- addo; nónne palàm impen- unam legionem? LIPS. Eià, . AUD. Atquin decretæ tunc cho auctore) legiones *quattuor:* abſū-

Dubitatio in Polybio.

Exſolutio.

Iterùm dubitatio.

Reſponſio. 1. Ann.

Plutarchi locus ad ſtipendia.

abſumpta igitur in ſingulas talenta *ducēta quinqua*
Lips. Juſtiſſimè. & ſi eſſent noſtrates Philippici ce
quinquaginta millia. Cùm examino, magna ſit hæc ſu
in militaria nuda ſtipendia: ſed frumenti & veſtis n
ne aliquid detrahitur, & armorum: tum in Tribu
Legatos, ipſum Imperatorem ſatis largiter: deniq
mulos, vaſa & talia quæ exercitui adhærebant,
profectò monuiſti, opportunus locus eſt: & ô n
Reges, quantò plus impenditis in legiunculas inco
ſtras veſtras? Sed veſtra hæc cura, mea nec monitio
in re pergo.

DIALOG. XVII.

Præmia militaria, Haſtæ, Armillæ, Torques,
Phaleræ, Spolia.

De Stipendiis peregimus, conſequenter de Præ
ſubtexam. Nam hæc pars quæ omnem vitam & ſo
tatem continet, vinculum & coagulum rerum publ
rum, in primis ſtudioſe à Romanis habita fuit: *P*
dico & *Pœnæ.* Sed de illis lætioribus præmitto, & ad
rent, ut lacinia, Stipendiis: quia & hæc militiæ al
commoda aut honos. Polybius ſic exſequitur:

POLYB. Καλῶς δὲ καὶ τοὺς νέους ἐκκαλοῦνται πρὸς τὸ κινδυνεύειν. Ἐπειδὰν γὰρ γένηταί τις χρεία, καί τινες αὐτῶν ἀνδραγαθήσωσιν, συναγαγὼν ὁ στρατηγὸς ἐκκλησίαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ παραστησάμενος τοὺς δόξαντάς τι πεπραχέναι διαφέρον, πρῶτον μὲν ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑκάστου λέγει, περί τε τῆς ἀνδραγαθίας, κἄν τι κατὰ τὸν βίον αὐτοῖς ἄλλο συνυπάρχῃ τῆς ἐπ' ἀγαθῷ μνήμης ἄξιον. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῷ μὲν τρώσαντι πολέμιον γαῖσον δωρεῖται· τῷ δὲ καταβάλλοντι, καὶ σκυλεύσαντι, τῷ μὲν πεζῷ φιάλην, τῷ δ' ἱππεῖ φάλαρα, ἐξ ἀρχῆς δὲ γαῖσον μόνον. Τυγχάνει δὲ τούτων οὐκ ἐὰν ἐν παρατάξει τις ἢ πόλεως καταλήψει τρώσῃ τινὰς, ἢ σκυλεύσῃ τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐὰν

Pulchrè autem juvenes e
tant ac provocant ad peri
ſubeunda. Cùm enim occa
dat, & aliqui eorum for
aut ſtrenuè fecerint, conv
Imperator in concionem
nes copias, & circumponen
bi eos qui auctores egregi
cinoris, primum quidem
des eorum ediſſerit, & ſuper
facto, & ſiquid aliud in
ritâ geſſerint, laude &
moriâ dignum. Poſthæc ei
dem qui hoſtem percuſſ
haſtam donat; qui verò
cerit & ſpoliaverit, p
quidem phialam, equiti ph
ras, olim autem haſtā ta
Iſta verò conſequitur, non
juſta acie, aut urbis
pugnatione percuſſerit aut

oſtem, ſed qui in
aut velitatione, aut
re in quo null neceſ-
erit virium pericli-
tunt, inquam, ſe
ultrò eò dederint.
em captâ, primis
um conſcenderint,
ream coronam. Simi-
n civem aut ſocium
ac ſervaverit, eum
ſtr donis boneſtat,
ni cogunt ſervatos
quidem ultrò faci-
vatorē ſuum coronare.
tem hunc qui ſerva-
er omnem vitā ut pa-
& omnia ei conferre ac
debet ut ſi genuiſſet.
ali incitatione porrò
um præſentes & co-
udientes provocant ad
en & æmulationem in
is, ſed & eos qui domi
. Nam qui adepti
di dona, præter gloriam
ercitu & domi etiam
n; cùm redierint in
m, ludos pompaſque
cui ineunt, quoniam
is licet ornamenta hæc
re & imponere, qui ab
ratore, virtutis cauſ-
onati ſunt. In ædibus ve-
nſpectiſſimâ earum par-
onunt Spolia indicia &
monia ſuæ virtutis.
ue tali curâ & diligentiâ
circa præmia, tum circa
nas in caſtris, meritò et-
n ſucceſſus militiæ apud
felices & illuſtres exſi-
nt.

tendiſti, ēPræmia in duo
Minora ſunt, quæ præmiſit,
, Haſtæ, Phaleræ, & ta-
,ut Coronæ,& quæ in ſer-
mone

mone dilatabo. Noſter enim, ut ſolet, carpit, & res
per tranſennam oſtendit. Ait:

Præmium & Pœna opus

„ *Pulchre juvenes excitant.*] Nulla res magis iſthæc. Et vis bonum, fortem, ex voto militem? Pr re: ſed & eumdem, cùm opus, puni. Ut in equo re calcaribus uter dum, ſed & fræno: ſic in milite, omni cive, præmiis ad virtutem incitandi, p vitiis revocandi. Lycurgus hoc pulchrè, Oratio Leocratem: Δύο γάρ ἐστι τὰ παιδεύοντα τοὺς νέους, ἥ τε τ κοινω' τῶν ζημεία, καὶ ἡ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς διδομένη Πρὸς ἑκάτερον δὲ τούτων βλέποντες, τὴν μὲν διὰ τὸν φόβον γοῦσι, τῆς δὲ διὰ τὴν δόξαν ἐπιθυμοῦσι: *Duo ſunt quæ j tutem inſtruunt ac formant, delinquentium caſtigati bonorum præmiatio. Ad utrumque enim horum aſpic illam quidem ob metum fugiunt: hanc ob gloriæ ſtudium piſcunt.*

Forma & pompa in donando.

„ *Convocans Imperator in omnes copias.*] E dem re divinâ priùs factâ. Hirtius bello Africo *ſtero die, divinâ re factâ, concione advocatâ, milites colla totumque exercitum veteranorum donavit præmiis, tiſſimo cuique & bene merenti pro ſuggeſtu tribuit.* Ea vocatio claſſico fiebat. Livius: *Luce ortâ, vocatis ad concilium militibus, Manlius primum ob virtutem lau donatuſque.* Jam cogita cum animo tuo ipſam ſcenam rerum. Stare Imperatorem in tribunali, loco e te juxta illum; à tergo, à latere, duces; ante & circà im ſam multitudinem, notos ignotoſque. Unum te illic ſpicuum voce Imperatorià laudari, mox donari: cuju mus non creſcat? Cujus pectus ad virtutem non incale cui modò ſcintilla ſit à meliori igne? Hæc igitur i bant, & in hiſtoriis exempla leges.

Lib.v.

Haſta in præmio.

„ *Et quidem qui hoſtem percuſſerit, haſtam donat.*] C Omnibus, qui hoſtem? Infinitum ſit. Sed ſtatim re git, & addit hæc talia non dari ob facinus in legitir communi pugnâ (cujus manus ibi torpeant?) ſed extra ordinem, aut in ſingulari pugnâ ejuſmodi fa ediderit, eum donari haſtâ. *Haſta* dico, & verto in Græco eſt γαῖσον. Quod jaculi genus eſſe ſcimus hîc communiter ſumit pro Haſtâ. Latini quidem mium hoc non aliter efferunt. Ut Feſtus: *Roman ros fortes ſæpè haſta donarunt.* Cato apud eumdem: *ſtas donaticas, alioſque honores.* Iſtæ ſine ferro eran que *Puræ* Latinis dictæ: ſicut *Argentum purum*, cui inſculptum; *Veſtis pura*, cui nihil è purpurâ adtext Suetonius Claudio: *Quem Britannico triumpho inter tares viros haſta pura donavit.* Propertius:

In Haſta Pura & ſine ferro.

Lib. IV.

lumnis,
ur equos.

ur haſta.
ἀνίδηξα. Rectè con-

.] Obſerva gradus in
laſta donatur: qui hoc
, duplex jam hîc præ-
. Nam pediti, inquit,
de phialâ ſive patera, *Phiala in præmio.*
imi & aſſenſus me eſ-
emoriam, ſicubi inter
ſti? Exſtat eorum lon-
& Plinio, de his quæ
lle vir meruit, verus
e iteratò & ſæpè. At
lla una. Dumtaxat
ego, donatum eum
inquebibri unâ. Sed hoc
atque Imperatoria illa *Divinatio*
. Quid igitur adfero? *in noſtro.*
concutimus aut ever-
n legendum: * Ψάλιον. * Scribebant & ψέλιον.
lacet (ſic ſolent novi-
re ipſâ, & creberrima
auro, quas viri milita- *Armilla in præmiis*
dictas eſſe exiſtimant,
rmos vocabant. Ter-
um donis. Plinius: Ar-
nt externi: & nota ci-
n, Denique aureas &
S ſtit tamen leviter & *Obex aliquis.*
pediuis proprium fuiſſe: *Lib. x.*
ivio: *Equites omnes,*
iculis armilliſque argen-
eviter. Quia Polybius *Sed is remotus.*
it: negatum non vo-
Ipſum quod de Pha-
ſum rigide ita ſit. Cùm
imul utraſque accepe-
miſceri deprehendes.
L. F. DONATO. A.
BRITANNICO. TOR-
. CORONA. AUREA.
, aut à pedite ad equi-

„ Equi

Digitized by Google

Phalera in donis. „ *Equiti phaleras.*]Silius inter dona Scipionis:
- - - *Phaleris hic pectora fulget,*
Lib. XV. *Hic torque aurato circumdat bellica colla.*
Sat. ult. Iuvenalis: *Ut læti phaleris omnes, & torquibus omnes.*
Distincta à Torquibus. Et distinguit uterque à Torquibus: ſicut & Diony
Siccii donis diſcretè poſuit, στρεπτοὺς καὶ τὰ φάλαρα : t
Lib. X. *& phalera* Quod ergo diſcrimen? Nam Polybius mi
videtur, & de Torque certè non fecit verbum. S
ſcrimen aliquod, è Silii ſuprà verſibus hauriendum
phaleræ demiſſæ ad pectus pendebant, Torques ſt
** Ut ſcutula:* vide bant magis & ambibant ipſum collum. Diverſitas
Suidam in formâ, quòd illæ * planiores & magis jacente
in φάλαρα contortæ (vox Latina & Græca indicat) & ex anu
Catella catellis plexæ. An non ipſæ *Catellæ* dictæ? In Livi
Lib. XXXIX. C. *Calpurnium donaſſe equites ſuos phaleris, Quinctiu
terum Prætorem, ſuos catellis ac fibulis.* Poſtponit Ca
Phaleris, & minoris habet: quia, quod ex narratio
Torques. deas, minùs laudabilis opera Quinctianorum. Ide
I. Annal. dicium de Torque, ſi tamen eſt idem. Frequen
Bello Hiſ. mentio. Ut in Tacito, Flavius Arminii frater jacta
cta ſtipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria
Lib. In Hirtio: *Cæſar ob virtutem turmæ Caſſianæ donavit*
XXXIII. *tredecim, & Præfecto torques aureos duos.* Credo hu
ter cives fuiſſe. Etſi tamen Plinius prodidit, *Auxilia*
cap. II. *externos torquibus aureis donatos, at cives non niſi arg*
Lib XI. Aliter Auguſtus, qui C. *Aſprenatem* (in Suetonio)
cap. VII. *equi debilitatem aureo torque donavit.* Ille verò civi
Vegetio etiam: *torquati ſimplares quibus torquis aure
lidus virtutis præmium fuit.* Manſit ad infimum ævum
Beliſarii laudatio. præmium, & in Suidâ ſcriptor, de Beliſario, ſub Juſtin
Ἐς μὲν τοὺς στρατιώτας φιλοδωρότατος ἐγεγόνει ἀνθρώπων ἁπ
λῶν τε γὰρ ἐν ξυμβολῇ οὐ τετυχηκότων χρήμασι μεγάλοις
μυθεῖτο τὰ τραύματα, καὶ τοῖς εὐδοκιμήσασι ψέλιά
στρεπτοὺς ἆθλα παρείχετο: *In milites omnium mortalium
fi... entiſſimus fuit. Nam & eorum, qui infeliciter pugnave
vulnera multis pecuniis ſol... batur; & qui proſperè, armill
torques præmia donabat.* Et quamquam non neſc
Torques Gallorum jam olim geſtamina propria & p
Vexillum fuiſſe; tamen ab hoc militiæ ritu manaſſe magis arbi
inter dona. quòd hodie nobilitas Europæa tam paſſim ſibi vin
torques. Nec aliud de *Minoribus* donis Polybius: qui
etiam de *Vexillis.* Quid? An veteri illo ævo non
runt? In Siccii profectò donis non recenſentur, qui v
men omnia adeptus quæ mereri virtus potuit. At i
In voce Polybii ævo fuiſſe, vincam ex ipſo. Qui apud Suidam
Ἀκόλου-θον. bit: Τοὺς δὲ ἐπίμετρα χρυσοῖς ὑφάσμασι καὶ λόγχαις βελ
ἀκολουθεῖν εἶναι τοῖς ἔργοις τὴν διὰ τῶν λόγων ἐπαγγελίαν:

Digitized by Google

ſtis, cùm vellet facta
tæ. Sed & Marius a-
et: Haſtas, vexillum, In Jug.
r antiquum: DONATO.
I. In Vopiſco dantur
la bicolora quattuor. In In Aurel.
donatur vexillis puris In Probo.
ra appellat, quæ uniuſ-
eliani bicolora fuerunt:
Agrippæ poſt navalem
, ait Suetonius: qui co-
nteis vel aureis filis &
... expreſ-
o. Quædam, inquit, præ-
exilla, phaleræ, coronæ
a. Niſi & hoc pro lu-
diis etiam fuerint au-
to tamen ſemper.
n defenderit.] Tangit
nt coronæ, atque hæ
s modò nominat Mu-
as, breviter recenſebo
data illi, qui civem ſer- Corona
m occiderat. Quod ita civica.
addendum. E quercu Lib. v.
s: Civicam coronam cap. VI.
lio dabat, quæ erat ili-
dianus:
ora quercu De laud.
e, Stilic. III.
em.
Cùm ei Galli torquem Lib. VI.
ab:lla per jocum, ten-
Imperator torque me
tera quæ ad coronam Quæſt.
Cauſſas cur è quercu, Rom.
e. Plinius cetera quæ XCII.
ui exequitur curioſe.
ato decus hoc non dant. Lib. XVI.
ve non ab extero ſer- cap. IV.
ndit πολίτας καὶ συμμά-
cos illos Latini nomi-
Plinius autem non de
iſque definit. Jam al-
m dignitate Civicam)
it Agellus dant ei duci Corona ob a-
or, ut inquit Plinius: ſidionalis.

Digitized by Google

& meritò, cùm non unus, ſed plures civium morte e
E gramine hæc fuit, decerpto è loco intra quem ol
Lib XXII. cap. IV. bantur: *quia ſummum victoriæ indicium erat herbar rigere victos.* Cauſſam eam dat Plinius: & Feſtus et Gradivi quoſdam ait petere, *quia gramine ſit ortus. interpretantur, quia corona graminea in re militari ... mæ eſt honorationis.* Hanc ipſi quoque dant qui ſervati ut in Civicâ factum: Livius de P. Decio Tribuno
Lib VII. tum: *Legiones gramineam coronam obſidionalem, clamo mum approbantes, Decio imponunt.* Eadem Q. Fabio Ma à Senatu populoque data, & aliis paucis quos in I vide. Non omitto abuſum, aut noviter uſum, hoc no
Obſidionalis aliter in Ammiano. Ammianum. Qui cùm opidum quoddam Perſicum
Lib. XXIV ptum à Romanis ſcribit, addit deinde, *eos qui fecêre fo me, obſidionalibus coronis donatos, & pro concione laudatos* ... *terum more.* Noviter hoc profectò, nec iſta *Obſidional*
Muralis corona. *Muralis* fuit, de quâ in Polybio hîc, nec eſt ignota. lius: *Muralis eſt, quâ donatur ab Imperatore, qui p murum ſubiit, inque opidum hoſtium per vim aſcendit.* lio Miloni cuidam datur, lib. XIII.

——— *cape victor honorem,*
Tempora murali cinctus turrita coronâ.

Caſtrenſis. Vicina eſt *Caſtrenſis*, quæ ejus, qui primus hoſtium ſtra pugnans introivit. Utraque hæc aurea fuit. Et d Polybius, cùm Scipio ſuos adhortatur ad oppugnan
Lib. X. Carthaginem Hiſpanicam: Λοιπὸν χρυσοῦς στεφάνους ... μέλλατο τοῖς πρώτως ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι: *Deinde co aureas pollicitus eſt iis, qui primùm murum conſcendi* Feſtus de alterâ: *Caſtrenſi coronâ donabatur, qui p hoſtium caſtra pugnando introiſſet. Cui inſigne erat ex*
Vallaris eadem. *vallum.* Vallis igitur diſtincta iſta fuit, & ideò *V ris* quoque dicta: ſicut illa prior habuit & prætulit rorum pinnas aut turres. Adfirmat de auro etiam Age *Et Muralis autem, & Caſtrenſis & Navalis, fieri ex ſolent.* Eo mirum, quid Suetonius ſibi velit in his
Cap. XXV. bis, de Auguſto: *Dona militaria aliquantò faciliùs, pl & torques, quidquid auro argentoque conſtaret, quàm val ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat.* omnia hæc profectò auro conſtabant: quid ergo mi minus indulſiſſe, quod & pretio & honore anteibat? F
In Suetonio conjectura. facilè expedio, niſi ſi ſic: *quidquid auro argentoque con ret, vallares ac murales coronas, quàm quæ honore præ rent, dabat.* Retrahenda particula illa videtur, & theſis facienda ubi poſui. Libentiùs dabat, inquit ter minora præmia phaleras & torques & quidquid è tallo; itemque inter majora coronas vallares ac mur quam civicas, aut ſi fortè obſidionales. Sed, inq

Digitized by Google

ā dictum, ſervatum *In ipſo
ptuliſſe? nec id ſine Polybii
Atque adeo in Ta- textu.
us ſibi vindicaſſe do- Imperator
mo tunc Imperato- coronas imponebat.
miles ſervati civis de- III.Ann.
rquibus & haſtâ. Cæ-
eam quoque Apronius
nagis quàm offenſus.
: Corripuit Conſula- Cap.XXXI
endis quibuſdam mi-
non omnium tribuen-
tem inter eas, quæ
leagineas intellexit: Oleaginea
rior illo ævo datas. corona.
am coronam eſſe Olea-
fuerunt, ſed trium-
quos auctores aut
contrà, virtutis cauſ-
Caſſius de Auguſto
ejo victo: Καὶ πα- Lib.XLIX
ικρατήσασι καὶ στέφανον
litibus) quingentas
viciſſent, etiam coro-
atu ipſo id factum
: qui cùm nollet
ere, ne efferren-
re poſſet, auderét-
τανίκαντας αὐτῶν, τοὺς Lib XLVI
νηγύρεσι φορεῖν δόντες,
audantes, illos mini-
ludos ferrent, illos
amen quis locus aut
or in locum Aurea-
mox addam. Sed
gi ejus, qui primus Navalis
.Re igitur & mate- corona.
ominatur in Vopiſci Agellia.
ronas navales. Ro-
idem opinor, aut
rata. Nam ecce hęc Diſtinctio
in navim aliquam à Roſtra-
qui navale aliquod ta,
duſtriâ pepeniſſent.
da aliquatenus ob-
e facit: Cedunt huic Lib XVI.
e ad hoc ævi celebres, cap. IV.
M.Var-

M. Varrone, piraticis bellis, dante Magno Pompeio: item *M. Agrippâ, tribuente Cæſare, Siculis.* Hinc clarus D lapſus & improvida affirmatio: Τὸν Ἀγρίππα στέφανον ... ἐμβόλοις ἠσκημένον ἐδωρήσατο, ὃ μὴ πρότερον, μήτ' ἄλλῳ τῷ ἐγένετο: *Agrippæ coronam auream roſtris diſtin... dedit, quod nec antea nec poſteà alii cuiquam contigit.* ... de Coronis, dictu quidem digna, habeo. Niſi quod ... communiter ſæpè donatam *Coronam auream* ſine a... gnomine, virtutis ergô. De Siccii donis Valerius, & *Præferebantur aureæ octo, civicæ quattuordecim,* ... *les tres, obſidionalis una.* De Manlio, poſteà Torq... cùm Gallum occidiſſet, Livius: *Dictator coronam au... addidit donum, mirisque eam pugnam laudibus tulit.* Lælio, idem: *Ante omnes Scipio C. Lælium, Præfectum ... ſis, & omni genere laudis ſibimetipſe æquavit, & corona ... ac triginta bubus donavit.* Idemque à Marcello factu... ſidi & Merico etſi exteris, quorum operâ Syracuſæ ... me captæ. De triumpho ejus Livius: *Non minimum ... re ſpectaculum, cum coronis aureis præcedentes, Soſis Sy... ſanus & Mericus Hiſpanus.* Sed & exercitus obſidione ... Quinctio ereptus: *coronam ei auream libræ pondo decr...* in eodem Livio ſcriptum. Ut *communis* ea fuiſſe v... tur, in quocumque egregio facto. A Græcis hoc ma... videtur, & maxime Athenienſibus, qui viritim & p... liter ſic donabant. Ita Demoſthenes coronâ a... inſignitus: ita *Rhodiorum populus* (in Livio) *coron... rea virtutis ergò donatus*: & quæ plura talia legas. Illud ... omittendum, Pœnos quoque videri hoc de Coronis ... poſſe. Livius quidem, ubi Annibal Caſilinum oppug... ita ſuggerit: *Poſtero die omnium animi ad oppugna... accenduntur, utique poſteaquam corona aurea muralis p... ſita eſt.* Etſi factum id eſſe potuit exemplo & imitat... Romanâ. Quæ ſingillatim de Donis dixi pleraque ea... ctim Zonaras alicubi tranſcripſit, & operæ eſt au... De triumpho narrat, & qui in eo ritus, atque inter p... ait: Καὶ ἐπαινέσας τοὺς συστρατευσαμένους αὐτῷ, καὶ κοινῇ ... ἰδίᾳ τινάς, ἐδωρεῖτο μὲν σφίσι χρήματι. Ἐτίμα δὲ καὶ κ... ἀριστεῖα τέ τισι, καὶ ψέλλια ἀσίδηρα παρεῖχε, καὶ σ... τοῖς μὲν χρυσοῦς, τοῖς δὲ ἀργυροῦς, ἐπιλέγων, ὄνομά τε ... καὶ τὸ ἀριστείας φέροντας τὸ ἐκτύπωμα. Εἰ γὰρ τείχους τις ... τῷ ἐπέβη, καὶ τείχους ὁ στέφανος εἶδος ἔφερεν. Ἢ ... πολιόρκησέ τι, καὶ τοῦτο κατεστί... εἰκόνισο. Ἐναυκράτησέ τις, ... σιν ὁ στέφανος ἐκεκόσμητο. Ἱππωκράτησέ τις, ἱππικοί τι ἐξ... πυτο. Ὁ δὲ πολίτην τινὰ ἐκ μάχης, ἢ ἑτέρου κινδύνου, ἢ ἐκ π... κίας σώσας, μέγιστόν τε εἶχε τὸν ἔπαινον, καὶ ἐλάμβανε στέφαν... μένον ἐκ δρυός, ὃς πολὺ πάντων καὶ τῶν ἀργυρῶν καὶ τῶν ... ὡς ἐντιμότερος προετετίμητο. Καὶ οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀ...

Margin notes: L. XLIX. — *Corona aurea.* — Lib. III. cap. II. — Lib. VII. — Lib. XXVI. — Lib. III. — Lib. XXXI. — Lib. XXIV. — *Zonaræ locus de donis plerisque omnibus.* Tom. II. Annal.

Digitized by Google

σπέδοις ὅλοις παρείχετο:
daſſet communiter, &
neſtabat etiam orna-
,& Haſtas puras da-
teas, nomen cuiuſque
n referentes. Sed enim
i ſpeciem corona fere-
um aut vallum) *id*
i viciſſet, aut navim
ſi equo viciſſet, eque-
em in prœlio, aut alio
aximâ in laude erat,
quæ longe & aureis
ebatur. Atque hæc
ant, ſed in manipu-
s. Qui tamen *Civi-*
on ſolùm in prœlio,
ſſet: præter alios,
ges addunt ſatis ar-
que eum locum, in quo
e ſervatus fateatur,
ſio ſcripta & conſi- L ib. xvi
plius Zonaras ima- cap. iv.
rellam coronis. Ex-
llari, Murali Roſtra-
am aliquid & depi-
quid feciſſet (quod
. Sed & addit Zo-
nt legionibus etiam
xemplum de Papi-
, manipulumque ba- Lib. x.
nat. Armillas ad
riones putem refe-
as diſertè peditibus
ationem, an conje-

.] Commoda ſunt *Ludos ſpe-*
è conſtant. Ut pri- *ctant cum*
Quo exemplo, Pom- *coronis.*
ircenſibus (Vellejus Lib ii.
triumphantium ute-
aliquid in hanc rem
tamen primum) ut
us de Papirii trium- *In triũpho*
ranſiere, ac tranſue- *tranſeunt.*
que, ac murales con- Lib. x
lti omnium ordinum, L. xxxix.
don ti

donati milit tribus donis, currum ſecuti ſunt. Quod ſi res etiam aliquis coronas aut dona meruiſſet, tul que: ea ipſi præferri moris fuiſſe videtur. Valeri

Lib. III. cap. II. Sicio, vel Sicinio (variè ſcribunt:) *Novem trium les Imperatorum currus ſecutus, totius civitatis oculos numeroſa donorum pompa convertit. Præferebantur aureæ coronæ octo, civicæ quatuordecim, murales tres, ob na'is una, torques centum octoginta tres, armillæ ce ſexaginta, haſtæ octodecim, phaleræ vigintiquinque:*

In tranſuectione. In judiciis. *menta etiam legioni, nedum militi ſatis multa.* Ter quites equo publico in Tranſuectione annuâ doni uſi: in verbis Dionyſii, ſuo loco datis. Quartò ſ in judicium quoque aut diſcrimen hæc introducer terdum, virtuti oſtentandæ. Livius de Manlio Ca

Lib. VI. lino: *Decora quoque belli non commemoraſſe tantùm, ſe tuliſſe etiam conſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorum ad tri dona Imperatorum ad quadraginta, in quibus inſignes murales coronas, civicas octo.* Opportunè ibi de ſp de quibus jam Polybius:

Spolia hoſtilia. „ *In ædibus verò, conſpectiſſimâ earum parte, ponun lia.*] Appellant Spolia, arma & exuvias detractas hoſti. Nam id jam olim, apud Græcos etiam ſolen oſtendere monumentum virtutis. Honori ea res apud manos & apud Valerium legas, de militibus ignor

Lib. II. cap. VII. notatis: *Recurſum autem iis ad priſtinum militiæ or propoſuerunt, ſiquis bina ſpolia ex hoſtibus tuliſſet.*

Lib. XXIV. Livium, cùm Senatum legeret & ſuppleret M. F dictator: *lègit qui Ædiles, Tribuni, Quæſtoréſve fue tum ex iis qui ſpolia ex hoſte fixa domi haberent, aut civ coronam accepiſſent.* Adverte, pæne pro magiſtratu ha cora fuiſſe, & lectos è privatis, quique honorem nu

Suſpenſa in ædibus. cepiſſent, eos eximiè quibus ſpolia, aut corona. A tem *domi fixa*. Rectè. Nam ſolent poſtibus ipſis & fo ſuſpendi, in tranſeuntium aſpectum. Id eſt, quod Pol dicit, *in conſpectiſſimo ædium loco poſita*: etſi poëta in atriis etiam locat;

Lib. VI.
> *——— vos atria raptim*
> *Nudate, & clypeos in bella refigite captos.*

Sed in poſtibus magis, & exempla evincunt. Feſtus: *tipagmenta, valuarum ornamenta quæ antis adpangu id eſt, adfiguntur. Antas* autem idem explicat *latera*

Lib XXXVIII. Etiam à triumphalibus *rum.* Livius: *Spolia ejus urbis ante currum laturus, & rus in poſtibus ſuis.* Vides triumphales quoque uſurp atque eos in primis. Silius de Regulo:

> *Affixi clypei curruſque, & ſpicula nota*

Lib. VI.
> *Ædibus in parvis, magni monumenta triumphi.*

Tibullus ad Meſſallam:

que, Lib I.
vias.

e ſecures, Lib. III.

hoſtes,
na domum.

rbi.

arma,
ecures,
entia clauſtra,
ſtra carinis.
Præteri iſtos gradus Ep. LXXV.
ibula. Vides etiam
ſuſpenſa fuiſſe, id Roſtra in
ullii in Antonium: ædibus.
ſpolia cùm aſpexiſti,
peii enim domum
purgati maris. Ipſa
rdianis intellegit:
a eſt in domo roſtra-
us, & proavi fuit.
uêre à Millo Anto-
, quæ etiam tunc
tè ex ære fuerunt, Spolia non
liis, quam Plinius fas revel-
liceret emptoribus re- lere.
ebant. Iterumque L. XXXV.
nſerent ſic collapſa cap II.
oc docebit in Cauſ- Quæſt.
agnus, muli ambi- XXXVII.
n Cato Priſcus olim
De ſpoliis, ne figeren-
to reperies, verbo

XVIII.

quas: tum
inius.

t, & quia hæc una
os. De iis Polybii

Aa

POLYB.

Δεῖ δὲ προσέχειν τοὺς μὲν στρατιώτας τοῖς χιλιάρχοις, τούτους δ' ἐπὶ τοῖς ὑπάτοις. Κύριος δὲ μὲν καὶ ζημιῶν ὁ χιλίαρχος, καὶ ἐνεχυριάζων καὶ μαστιγῶν. τοὺς δὲ συμμάχους οἱ πραιφέκτοι. Ξυλοκοπεῖται δὲ καὶ ὁ κλέψας τι τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου. καὶ μὴν ὁ μαρτυρήσας ψευδῆ, παραπλησίως. καὶ ἐάν τις τῶν ἐν ἀκμῇ παραχρησάμενος εὑρεθῇ τῷ σώματι. πρὸς δὲ τούτοις, ὁ τρὶς περὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας ζημιωθείς. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἀδικήματα κολάζουσιν. εἰς δ' ἀνανδρίαν τιθέασι καὶ στρατιωτικὴν αἰσχύνην τὰ τοιαῦτα τῶν ἐγκλημάτων. Ἐάν τινες ψευδῆ περὶ αὑτῶν ἀνδραγαθίαν ἀπαγγείλωσι τοῖς χιλιάρχοις, ἕνεκεν τοῦ τιμὰς λαβεῖν. Ὁμοίως ἄν τινες εἰς ἐφεδρείαν ταχθέντες, φόβου χάριν λίπωσι τὸν δοθέντα τόπον. Παραπλησίως ἐάν τις ἀποῤῥίψῃ τι τῶν ὅπλων κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον διὰ φόβον. Διὸ καί τινες μὲν ἐν ταῖς ἐφεδρείαις προδήλως ἀπόλλυνται, πολλαπλασίων αὐτοῖς ἐπιγινομένων, οὐ θέλοντες λιπεῖν τὴν τάξιν, δεδιότες τὴν οἰκείαν τιμωρίαν. Ἔνιοι δὲ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἐκβαλόντες θυρεὸν, ἢ μάχαιραν, ἤ τι τῶν ἄλλων ὅπλων παραλόγως, ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πολεμίους, ἢ κυριεύσειν ἐλπίζοντες ἂν ἀπέβαλον, ἢ παθόντες τι, τὴν πρόδηλον αἰσχύνην καὶ τὴν τῶν οἰκείων ὕβριν διαφεύξεσθαι.

Oportet attendere & a
tare milites Tribunis ,
bunos Conſulibus. T
& Tribunus jus habet p
que eſt mulctandi , pi
capiendi, & verberandi.
in ſocios Præfecti. Fuſ
tem percutiuntur, & is qu
aliquid abſtulit è caſtri
qui falſum teſtimonium
& qui in flore ætatis , c
ſuo deprehenditur abuſus
que qui ter ob eandem cu
mulctatus fuerit. Hæ
ut crimina puniunt :
gnaviæ & militari p
adſcribunt iſta. Siqui
sò ſtrenuum aliquod fa
ſuum referunt ad Trib
honoris præmiique c
Siqui in præſidio aut
tione poſiti , per metum
ſeruerunt locum. Siqu
jecerit armorum aliqu
ipſo diſcrimine per me
Eoque fit , ut quida
præſidiis certò pereant ,
ribus ingruentibus , du
cum verentur deſerere
hujuſce pœnæ. Quidam
iam in ipſo conflictu, e
ſo ſcuto aut gladio, a
ex armis, caſu fortuito
ciunt ſe ipſi in hoſtes cert
recuperare quod amiſe
aut occumbentes effugere
nifeſtam ignominiam &
probria ſuorum.

Tribuni jus in caſtigando.

Pœnas dicturus præmittit de iis qui irrogant, & oſte
Tribunorum id fuiſſe.

„ *Tribunus jus habet* , *potenſque eſt mulctandi.*]
recenſet quæ imperii eorum & juris. Quòd mul
dicunt , quòd pignus capiunt , quòd verberibus caſtig
An & capite puniunt ? Non hîc addit. Suprà ta
ubi de Vigiliis , ſcribit , *Si nihil tale factum, redit i*
cit

onſilio à Tribuno cauſſa
uſtuarium ſubit. Ex
ribunum cognoviſſe,
iles Circitores) ani-
e nimis id negave-
ctum, & unâ cogno-
videntur fuiſſe in ar-
ùm res capitis, ſæpiùs
nnaſſe. Salluſtius ita
rpiter amiſerat: Juſ-
n ſeſe parum expurgat,
e pœnas ſolvit. Metel-
i etiam ſine cauſſæ di-
ondemnare. Diony-
ic: Ὁ, τε νόμ☉ ἔδωκε
τε ὅσοις, ᾧ τὰ σημεῖα
ibus facultatem interfi-
deſerunt, idque cauſ-
Floro de Atilio Regu-
nomine deſierant, au-
. In quem, niſi paruiſſet,
s, navigandi fecit au-
e, qui in Prætorem
curim juſſit, ſed metu
ſtrâ dimiſit. Sed &
filium ſuum, qui in-
e conſilii advocatione
a. Atque adeò rigi-
nulla eſſet. Cicero:
ocatione eſto: quodque
utumque eſto. E more
morem & Livius tan-
ngius ab urbe mille paſ-
em lectum, provocare
e, at tanto illo ſpatio
nnia in manu imperan-
omiſit militem, & ad
fecit. Sed tamen am-
n non aliqua id immi-
civem animadverſum.
militiæ etiam valuerit,
aliquod è Salluſtio. Qui
, & cùm verberatum,
ſtatim addidit; Nam is
es veroſque cives non
tempore aliter fuiſſe
, atque alii etiam ſcri-
5 ptores

Qua tenus caput pu-mat.

Dux ſummus capitis inquirit. In Jug. Etiam ſolus.

Lib. xi.

Lib. ii. cap. ii.

Lib. viii

Et ſine provocatione. iii. de legibus. Lib. iii

An idem poſt legem Porciam.

Digitized by Google

Principes minuerunt. ptores. Illud fateor, à Principibus hîc novatum,
bus non ex uſu aut dignitate ſuâ viſa tam libera hæc
ſtas, & circumciderunt. Gregales puniri à Ducibu
miſerunt, Centuriones alioſque primores ſibi adſ
runt. Dio Caſſius Mæcenatem ita ſuadere facit A
Lib. LII. ſto: *Legatum Prætorium militibus præficito, exceptis ii*
mortem aut ignominiam ſpectant. Hæc enim ad ſolum
ſularem Legatum pertinebunt, exceptis etiam Centurio
& primariis militibus alius. Hos enim utroſque nulli pe
tere debes puniendos, ne quemquam iſtorum ſic metuan
& contra te aliquid auſint. Rem, & unà cauſſam, h
Duplices Legati exercituum illo ævo, Prætorii & C
lares. Illi jus in vitam non habent; iſti habent, ſed
exceptione, ut ne in digniores. Iterat hoc ipſum i
Suaſionis: *De his cauſſis, & equitum, Centurionu*
è legionibus, & privatorum primariorum, tu ipſe cogn
ubi caput aut infamia agetur. Nam hæc ad te ſolū debe
ferri, ac nemo alius de iis judicare. Quin idem ſcripto
Lib. IV. ſteà tradit, *Legatis Cæſareis conceſſum ut plus quàm*
[illegible] *imperio eſſent, & militarem habitum* (Paludar
[illegible] *eſtarent, gladiumque & jus capitaliter anima*
te[illegible] *militis haberent. Neque enim aliter ulli Proconſul*
Præſidi gladio ſe accingere licebat, quo ipſo jus necandi
tis negabatur. Atque hæc haud dubiè valuerunt.
Suet. c.XXX. que exemplo ad Tiberium miſſus fuit *Præfectus*
de vi & rapinis reus: quem tamen ille, ut quaſi m
Lib VI. Epiſt. ſtatem curæ attolleret, *cauſſam in Senatu dicere coëgit.*
XXXI. Centurio adulterii reus apud Plinium memoratur, in
re Tribuni. Qui *Legato Conſulari, ille Cæſari ſcripſerat.*
ſar excuſſis probationibus centurionem exauctoravit, a
etiam relegavit. Cæſar & nomen Centurionis, & comm
rationem diſciplinæ militaris ſententiæ adjecit, ne omnes
modi cauſſas revocare ad ſe videretur. Conſidera. A
terii cauſſa erat, apud ordinarium tribunal meritò d
ptanda: ſed reus Centurio erat. Accuſatus ergo apud
gatum Conſularem, ſed ille gnarus ſuæ poteſtatis,
ſaris ſententiam expoſcit. Hîc damnat, & adjicit in
tentiâ diſertè, *Centurionem*, & memorat inſtitutum
tiæ: nec de gregariis aut talibus velle cognoſcere. Sed
Polybium redeamus, dat igitur ille Tribunis ipſis p
ſtatem, *Mulctandi &*

„ *Pignoris capiendi.*] Niſi mulctam ſcilicet ſolver
An facit eò hoc Feſti? *Cenſio haſtaria dicebatur, cùm*
mulctæ nomine, ob delictum militare, indicebatur, quòd ha
daret. Privabatur igitur parte armorum, eaque pec
debebat luere.

, vitibus aut virgi-.
en ſententiâ.
git *Fuſtuarium*, Lati- *Fuſtuariū.*
paullò antè deſcri-
glectæ pœnam fuiſſe
Ea pœna eſt talis. Fu-
eviter tangit & deli-
unt ferientes alius fu-
pſis caſtris (nota ibi
in ipſis Principiis)
ſaluus erit. Quomodo
quiſquam è neceſſariis
unt, quos ea calamitas
s ſupplicii, & affe- *Sine carnificis operâ*
niſtri, aut carnifex,
objicit multitudini
An quia triſtior, &
emplum? Profectò
nmanipularium ma-
& bello Hiſpanienſi
m in caſtris jugulaſſet
ſſus. Apud Tacitum, III. Ann. *Gladiis objici.*
mque ignominioſæ co-
nc ratio, nec ab ſimi- I. Annal.
militum gladiis. In
iſtrictis gladiis, reus
r. Si nocentem accla-
. Et gaudebat cædibus
mianus: *Quid de iſtis* Lib. XXIX
contubernales devoti
rogantium ſanguine
merebant, priſco mo-
ud Macedonas. Cur- Lib. VI.
ore patrio dato ſigno *Saxis occiſi.*
juratione: Τοῦτον μὲν Lib. IV.
[illegible]
os cum eo comprehenſos
Ut videatur lapidatio
& Romani adhibue-
es, ſolum Fuſtuarium
olybius non aliam re-
; notaſti, non dubito.
ſecuri percuſſos, aut *Securi percuſſi.*
berâ republicâ: *Appius* Lib. II.
reliquerant ordines, vir- Lib.
n, ſeditione ad Sucro- XXXVIII.
lum, virgiſque cæſi, &
ſecuri

Digitized by Google

Lib.xv. ſecuri percuſſi ſunt. Quinetiam legio univerſa (in epitomâ Livii) quæ Rhegium occupaverat, obſeſſa, deditione factâ, ſecuri percuſſa eſt. At Securi Gladium ſub Principum tempora ſucceſſiſſe, ad Tacitum memini me notare. Quæ cauſſa tamen diſcriminis? An arbitrarium fuit? de more Conſul & ſupremus Dux ſecuri puniebat, quia ipſe judicabat, quia lictores ſcilicet habebat & ſecures & faſces? Tribuni autem aliter, quibus nulli tales adminiſtri nec inſtrumenta: eoque fuſte puniebant, peculiari caſtrenſi pœnâ? De Tribunis autem, eorumque ordinariis judiciis, Polybius hîc agit. Adjungo, Fuſtuarium nominari Ciceroni. Nam ſi ille Conſul, Fuſtuarium meruerunt legiones, quæ Conſulem reliquerunt. Livio: Fuſtuarium meretur, qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit. & alia Fuſtium pœna, caſtigando, non occidendo (cave miſceas) de quâ ſtatim.

Glandio percuſſi.

Phil. III. *Lib. v.*

„ *Etis qui furto aliquid abſtulit.*] Vigiliæ aut excubiæ neglectæ aut perperàm habitæ Fuſtem merebantur: ſed præter ea, inquit, etiam iſta dicenda. Sunt autem quatuor: primò *Furtum*, quod Polybius palàm dicit: at Catoni non ea, ſed manum reſectio eſt pœna. Ita enim Frontino: *M. Cato memoriæ prodidit in furto comprehenſis inter commilitones dextras eſſe præciſas aut ſi leniùs animadvertere voluiſſent in principes, ſanguinem miſſum.* Emenda, *in principiis ſanguinem miſſum.* Nam ibi exactæ plerœque pœnæ, ut dixi. Quod autem ait de ſanguine miſſo, id ita in Agellio legitur: *Fuit hæc quoque antiquitùs militaris animadverſio, jubere ignominiæ cauſſâ militi venam ſolvi & ſanguinem dimitti. Cujus rei ratio in litteris veteribus, quas quidem invenire potui, non exſtat: ſed opinor factum hoc primitus in militibus ſtupentis animi & a naturali habitu declinatis, ut non tam pœna, quàm medicina, videretur. Poſteà tamen ob pleraque alia delicta factitatum eſſe credo per conſuetudinem, quaſi minùs ſani viderentur omnes qui delinquerent.* Ita Agellius, cùm cauſſâ ſubtiliùs quæſitâ, & quæ M. Antonio M... non proba. Ipſe magis cenſet factum, ut ſanguinem quem cum gloriâ fundere pro patriâ noluerant, eum cum ignominiâ mitterent. Sed rogo te Marce, in ſic caſtigato (Cato dixit) quis ſanguis pro patriâ fundendus fuit? Quin ego etiam ſeorſum cenſeo, id fuiſſe tam meritæ ſummæ & ultimæ animadverſionis; quæ cùm clementia remiſiſſet, ſpeciem tamen ejus uſurpabat in pauculo ſanguine fundendo.

Catonis, ut videtur, à Polybio diſſenſus.

Lib. x. cap. VIII.

Lib. XIII Var. c. ult.

„ *Qui falſum teſtimonium dixit.*] Amo vos Romani ob cultam etiam inter arma pietatem. Cur hoc capitale? Quia religio mixta, & læſum aut ſpretum potiùs (le...

Falſum teſtimonium fuſte punitum.

Digitized by Google

?) perjurio ſupremum numen. Supremâ igitur

flore ætatis corpore ſuo abuſus.] Nec id crimen e in togâ ante Scantinium: fuit tamen quid ita? Quia occaſio ejus magna, nullo fæ- multis juvenibus in ipſo vigore formæ, ſub um ſeptimum. Cavent igitur, puniunt: xime, vix arbitror in ſervis. Notum illud um, cùm Tribunuſmilitum blanditiâ & uniorem militem tentaſſet, ille genero- ibunum ſtricto gladio interfecit, *Virum,* . Cauſſâ dictâ & probatâ, Marius ju- m abſoluit. Aud. Moram tibi inieci- erbo, quod non demitto. Peto? Annuis. neum ſexum in caſtris fuiſſe: poſſum bes. Poëtam Umbrum non memini-

Corruptela juvenum capitalis.

Fœminæ exſules à caſtris.

at: iſſent caſtra puellis.

. Nec de amicis aut ſcortis loquor: s: ego jus fuiſſe habendi ibi vel uxo- nariis viris. Tacito noſtro volo te d quem Severus Cæcina cenſuit, *Ne provinciâ obveniſſet, uxor comitaretur.* t & ait, *Haud fruſtrà placitum olim ne tes externas traherentur.* Dat & ra- am: *ineſſe enim mulierum comitatui, formidine morentur, & Romanum barbari inceſſus convertant.* Ora- ec ultra opus firmari. Aud. Non : ſed de ſcortis etiamnum hæreo, nâ, qui admiſcet. Nam ſcribit Sci- , *duo millia ſcortorum è caſtris reje-* c in re & viro: *Scorto, calones ſar- ria amputantur.* Ut ergo dixeris n fuiſſe; tamen vides in laxiore, en. Lips. Novum, novum, inaudi- errare (etſi pudor prohibet:) illa ſed mulieroſi fuerunt. Nec ultrà Romani ſolùm hîc ita caſti, ſed ac de Philippo rege proditum, , *cùm duo juvenes pſaltriam mer- a induxiſſent, re cognitâ ambos extra* Totidem hæc penè verbis repe- Iterùm ad noſtra judicia & mores Non imitari hoc licet, non licet ne- res? Nuperi, non ante multa ſæcu- natio, quæ maximè nunc iſtîc pec- cat,

III. Ann.

Etiam ſcorta Epit. LVII

Lib. II. cap. XVIII.

Simile in Græcis.

Digitized by Google

cat, moram aut legem hanc habuit in caſtris. Ex
Ligurino Guntheri poëtæ, qui tum vixit, inter re
derici primi Imperatoris in Italiâ geſtas, exſtat i
Friderici Imp. in hac re lex. iſta lex:

Non erit in noſtris nobiſcum fœmina caſtris,
Qui reus exſtiterit, ſpoliis nudatus abibit
Turpiter, & naſo mutilabitur illa reſecto.

Eadem in Radevico, lib. I. ipſis verbis: *Nemo a*
mulierem habeat in hoſpitio. Qui verò habere præſum
auferetur ei omne ſuum harnaſcha & excommunicatus
bitur, & mulieri naſus abſcindetur. Abi nunc, & more
tende. AUD. Sileo nec ultra jam Iſidorum ſubſanno
deo, qui *Caſtra dicta* vult *quaſi caſta, quòd caſtraretu*
libido. Olim verum, nunc exſerto cachinno rideamus
Tergemina pœna capitalis. Sequitur in Polybio:

„ *Qui ter ob eamdem culpam mulctatus.*] Videſis &
Etiam leviores & pecuniariæ culpæ, capitales fiu
ter repetitæ. Cauſſa, quod talem pravo ingenio c
bant, & factum ad peccandum. Fortaſſe & contuma
viſa punienda, & quod quaſi per contemptum ludib
que legis peccaret. Hæc & talia ſunt illa levia, de q
Joſephus: Προδιδάσκονται δὲ καὶ τῷ φόβῳ. οἵ τε γὰρ νόμ
αὐτοῖς οὐ μόνον λιποταξίου, ἀλλὰ καὶ ῥᾳστώνης ὀλίγης θανατικοί:
docentur & metu. Nam leges apud eos non ſolùm deſer
ſed etiam leviculæ negligentiæ capitales ſunt. Bene fa
Nihil ſatis adſtricti aut ſeveri inter armatos, & te
niſi timent.

Culpæ militares propriè. „ *Hæc talia ut crimina puniunt.*] Videatur alicui
ſequentibus pœnâ diſtinguere: quod non ita eſt, ſe
nere & colore. Quæ nunc dixi, inquit crimina ap
mnes ſunt, etſi non ſic punita: quæ addam, propria
tiæ, atq; illi adhærent. Omnia tamen pariter capite
l. II. De re milit. ta. Eſt ipſa diſtinctio, quæ in Arrio Menandro l. C
litum delicta ſive admiſſa, aut propria ſunt, aut cum c
communia. Proprium militare delictum eſt, quod quis m
les admittit. Hæc igitur poſteriora nunc adjungit, &
merat quattuor. Primo,

Præmii falſa petitio. „ *Si qui falſo ſtrenuum aliquod factum referunt.*]
hoc iterat, & an non ante in Falſo teſtimonio dic
Non diſcrimen aliquod: quia illîc perjurium & imp
eſt; hîc non niſi mendacium & prava ambitio, qua
men morte caſtigant. Ratio fuit. Quòd in militiâ e
varia & multa præmia virtuti poſita (audiviſti) ad qu
indigni aſpirarent & decus hoc polluerent, rigidè
punita. Eò magis hoc factum, quod nuda profeſſio
Lib. XXVI mium capiebat. Exemplum illuſtre in Livio, cuju
ſenſus, ſi non verba. Scipio Carthaginem novam cep

Digitized by Google

e. Sedit pro tribunali
daturus. Coronam
rum aſcendiſſet. *Duo*
& Sex. Digitus ſocius
atur, cùm ſui cuique
gregarentur. Scipio
s dedit, qui teſtibus
d verò non remedi-
abant utrimque *per*
allent, quàm quæ ſci-
er quidquid eſſet re-
npli rem cenſens, &
n venit, proſpicere
ribunali ſic pronun-
bellium & Sex. Digi-
ue eos ambos, virtu-
ta finem ea res ha-
e error (nam & is po-

.] Suprà huic rei ali- * Dial.
ſtationem, ordinem, VIII.
ϛρῶ, τάξις ἐϛὶν ἐκ διαδ- hujus libri
ῶν ὅπλων. Καὶ δεινὸς *Præſidium*
ῆσαντα καθ' ἣν ὁ ἀπο- *deſerere,*
ως τ̃ μετ' ἀρετῆς θά- *capitale.*
ſt per vices ante ca-
o lex eſt Romanorum,
exceſſerit. At illi
uppli iium mori, per-
nque cauſſâ deſeren-
b metum. Arctiùs,
impetus hoſtilis pe-
ignoſci.
id in ipſo diſcrimine, *Arma a-*
i ſua arma: cum du- *mittere,*
um. Idem in Signife- *capitale.*
rma, ubi ſigna eſſent? Lib. II.
amiſſo ſigniferos, vir-
s: *Miles qui in bello* Lib. III.
tur. Humanè, mili-
væ, qui contra Britan-
niverſis reſiſtens; ad
â, ſcuto abſumpto,
i) *viſo Imperatore,**
ùm laudem mereretur, Lib. III.
nc in oculis habens cap. II.
pud quaſdam gentes. * *Scuto.*
Græcis

Digitized by Google

Græcis ῥιψάσπιδες proverbio infames ſunt: & apud [Ger]manos, ait Tacitus, *ſcutum reliquiſſe præcipuum flagi[tium]; nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo nefas*

De mor. Germ.

„ *Quidam in ipſo conflictu.*] Credo inter hos in[...]gi Catonis Cenſorii filium, qui in prœlio cum Macedonum, equo delapſus, dum ſe recolligit, gla[dium] amiſit: ad quem recipiendum inter medios mu[...] hoſtium ſe immerſit, & multis vulneribus accep[...] ſuos rettulit. Hoc Plutarchus, Valerius, Juſtinus, [...]tinus inter inſignia facta prodiderunt. Hactenus d[e ſin]gulorum pœnis Polybius, & quæ ad eas culpæ: nun[c ad]jungit, de plurium peccatis. & quæ ratio puniendi, [ſi] exercitus aut pars ejus deliquiſſet. Vide verba:

Catonis filii virtus.

POLYB.

Ἐὰν δέ ποτε τὸ αὐτὸ τοῦτο περὶ πλείους συμβῇ γίνεσθαι, καὶ σημαίας τινὰς ὁλοσχερῶς πιεσθείσας λιπεῖν τοὺς τόπους, τὸ μὲν ἅπαντας ξυλοκοπεῖν ἢ φονεύειν ἀποδοκιμάζουσι· λύσιν δὲ τοῦ πράγματος εὑρίσκονται συμφέρουσαν ἅμα καὶ καταπληκτικήν. Συναθροίσας γὰρ τὸ στρατόπεδον ὁ χιλίαρχος, καὶ προαγαγὼν εἰς τοὺς λελοιπότας, κατηγορεῖ πικρῶς· καὶ τὸ τέλος, ποτὲ μὲν πέντε, ποτὲ δ' ὀκτὼ, ποτὲ δὲ εἴκοσι, τὸ δ' ὅλον πρὸς τὸ πλῆθος ἀεὶ στοχαζόμενος, ὥστε δέκατον μάλιστα γίνεσθαι τῶν ἡμαρτηκότων. Τούτους ἐκ πάντων κληροῦται τῶν ἀποδεδειλιακότων, καὶ τοὺς μὲν λαχόντας ξυλοκοπεῖ κατὰ τὸν ἄρτι ῥηθέντα λόγον ἀπαραιτήτως. Τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ μέτρημα κριθὰς δοὺς ἀντὶ πυρῶν, ἔξω κελεύει τοῦ χάρακος καὶ τῆς ἀσφαλείας ποιεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. Λοιπὸν τοῦ μὲν κινδύνου καὶ φόβου, τοῦ κατὰ τὸν κλῆρον, ἐπ' ἴσον ἐπικρεμαμένου πᾶσιν, ὡς ἂν ἀδήλου τοῦ συμπτώματος ὑπάρχοντος, τοῦ δὲ παραδειγματισμοῦ μετὰ τὴν κριθοφαγίαν ὁμοίως συμβαίνοντος περὶ πάντας. τὸ δυνατὸν ἐκ τῶν ἐθισμῶν εἴληπται πρὸς κατάπληξιν, καὶ διόρθωσιν τῶν συμπτωμάτων.

Quòd ſi plures peccaſſe [con]tingat, & manipulos [ali]quot ſimul locum deſ[eruiſſe]: omnes quidem fuſte [per]cutere aut occidere n[olunt]: modum autem ratio[nem]que repperierunt & [com]modam pariter, & [ter]ribilem. Exercitum [con]uocans Tribunus [...] in medium noxiis p[...] ctis, acriter eos incuſat [...] interdum quinque, aliis [...] aut viginti, & ut [...] dicam, ad multitud[inem] ſemper reſpiciens, ut [de]cima ferè pars delin[quen]tium ſit, hos ex om[nibus] ignavis ſortitur: & [...] quos ea ſors cecidit, [nul]lâ deprecatione, fuſte [per]cutit ad modum jam [di]ctum. Reliquis hordeum [pro] tritico admetiens, [iu]bet extra vallum te[...] & tutelam caſtrorum. [...] periculo & metu à [...] æqualiter omnibus [im]pendente, & exemp[lo ...]tem dati hordei ad o[mnes] perveniente, plurimu[m ...] eo more capitur & terror[is ...] correctionis.

-dam pariter & terribi- inventum, quicumque , & an non ab regi- ctos eos in Livio lego jus exercitus cùm fu- , inquit, *multitudo ſorte* Propria Romanis E'κ δὲ τοῦ ἄλλου πλή- χὼν κλήρῳ περὶ τῶν ἀλ- ισι κῆ τῶν λιπόντων τὰς ς: *Ex alia multitudi- deſignaßet, ante cete- punitio eſt in eos, qui unt.* Etiam ab Ap- eſarem alloquentem πατρίῳ νόμῳ, κὴ τοῦ ἐν- ς, τὸ δέκατον διακληρώ- *gionis, quoniam ea ſe- nque ſorte ad mortem* τρίῳ νόμῳ : quaſi Pe- evo nuſquam notus. ὴ κόλασμα, *patriam* srationem totam, & Decimum dico : nec *terdum quinque, aliàs* quintus aut octavus entium, vult ex iis uinque decurias pec- octo; viginti, viginti: go etiam Viceſima- : Centeſimationem : riâ exemplum. Ca- *n ſeditiones militares liquando etiam cente- ſt, cùm ſe clementem igni eſſent decimatione* lacrini, & ſuprà ex nitos qui turbidi aut hodie ? An hæc fie- periit ducum aucto- item in turbas & ſce- ſanguine & cæde qui m induunt; nec niſi

aliter omnibus impen- c quæ eò duxit ratio- omnibus ſuper caput

Decimatio vetus.

Lib. II.

Patrium inſtitutum.

Lib. IX.

Correctus Appianus.

Viceſimatio.

Centeſimatio.

Seditioſi ſic puniti.

Utilitas decimationis.

Digitized by Google

atque imminet ob incertam ſortem : atque inde m
Qui ferè inhærere ſolet iis, qui ſemel ſeriò admo
xtremam illam metam, Cicero cauſſam hanc ipſa
reſſit : *Statuerunt majores noſtri, ut ſi à multis eſſet flag*
rei militaris admiſſum, ſortione in quoſdam animad
eretur, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad pauc
eniret. Plutarchus, præter hoc, conſiderat & ſce
ipſam faciemque terribilem, cum ignominiâ adjun
Καὶ γὰρ, inquit, αἰσχύνη τῷ θανάτῳ πρόσεστι, καὶ δρᾶ
πολλὰ φρικώδη καὶ σκυθρωπὰ περὶ τὴν κόλασιν ἁπάντων θεω
: *Nam & dedecus tali morti ineſt, & fiunt multa*
terrorem & triſtitiam gignant, circa ipſam punitionem
mnium aſpectu. Indubiè ita eſt. Stant ſub ictu mor
mnes, ſuſpenſi & anxii, quæ tamen paucos tang
xcipit : atque ii mox ipſi manibus ſuorum perituri
de increpationem ducis, & publicam mæſtitiam, &
l ſolatii, vix miſerationis. Imò occulti aliquid gau-
dum quæ ſibi quiſque timuit, converſa vident in ca-
paucorum. Nec plura de Pœnis Polybius. AUD
tu etiam ? LIPS. Non ego. AUD. Sed certum &
ium eſt plura eſſe, & Vites, Fuſtes, Ignominias paſſim
. LIPS. Si obvia & paſſim, quid me poſcis aut aſpi-
te & induſtriâ tuâ pete. AUD. Imò dum in ſermone
xſequere. Mihi colligenda, tibi collecta : & valet in te
d vetus :

Ὁ γὰρ φρονῶν εὖ πάντα συλλαβὼν ἔχει.

s. In fine haud difficilem aut tenacem me præſtabo,
riorum etiam beneficiorum (ita homines ſumus)
ia pereat. Accipe, & aperi ſinum. Duo ſunt hîc etiam
ſideranda, *Caſtigatio* & *Ignominia*. Illa verberibus fa-
, & Polybio quoque tacta cùm ſcripſit Tribunum jus
uiſſe *verberandi*. Ipſe μαστιγοῦν dixit, quod etiam *fla-*
re reddas : ſed cave nunc feceris, nec ſervilia Fla-
a admoveris ad corpus ingenuum & militare. Fue-
in hac re *Fuſtes* aut *Virgæ* : illi honeſtiores, iſtæ acer-
es. Sed Fuſtes iterùm duplices, è Vite aut aliâ materie
te, civibus reſervati. Et hac mente Plinius : *Vitis inde-*
pœnam ipſam honorat. Livius diſcrimen apertius in-
t, aut ejus epitoma de Scipione ad Numantiam : *Quem*
tem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, vitibus,
tran us, fuſtibus cecîdit. Sic Catilina apud Q. Tullium
itariter : *M. Marium, inſpectante populo Romano, per*
m urbem vitibus cecîdit. Ita enim libri vetuſtiores, non
d ti, *virgis*. Ex hoc ritu Tacitus : *Centurio Lucillius in-*
citur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram,
derant. Quia fractâ vite in tergo militis, alteram & alie-
poſcebat. Et Juvenalis de Mario.

Node-

ce vitem.

vite Centurionis inter o-
llat inibi *nodoſam* : quia
um. Apulejus : *Miles è* Lib. IX.
tiore nodulo cerebrum diſ-
ſed oportuit aut Centu- *Centurioni Vitis.*
rum hoc geſtamen & in-
loria : Τιμὴ τίς ἐστι ... Lib. VII.
... : *Honos*
& qui adepti, dicunt Cen-
ites vetus Juvenalis hoc
ſce libello. Ut Centurio
enturionum eſt, à Libero
phavit, & inventor vitis
: atque adeò in lapidi-
s notatur bifurcatâ aut
n quoque ducibus bacu- *Græcis baculus.*
bitror) geſtamen & in-
honte ita deſcribitur, ἐν
... τῇ δεξιᾷ βακτηρίαν : *in*
ra ſcipionem. Aſtyochus
Dum Hermocrati mina- Lib. VII.
ſuſtulerat ſcipionem. De
ſtibus. Iſidorus : *Fuſtes* *Fuſtes ad caſtigandum.*
tur, dicti ab eo quòd præ-
vocant. Juvenes, ſæculi
Lampridius in Alexan-
licujus poſſeſſionem defle-
bus ſubjiciebatur, aut vir-
ium pœna (per gradus
rum. Valerius quidem
verbera : & raro etiam
iſi ubi mors à ſecuri con-
præierunt. Tamen in
: quem C. *Cotta virgis* Lib. II.
r pedites fungi coëgit : ſed cap. VII.
nè culpam, atque ini-
inferiore ævo ubique le-
ac plerique Orientales,
. Tranſeo ad *Ignomi-* *Ignominiæ militares.*
mi haud minùs coërciti,
omanis fuêre, & ordi-
bio hîc eſt. pono, *Hor-* *Hordeum in cibum.*
o exemplum : *Cohorti-* L. XXVII.
m Marcellus *dari juſſit.*
ſuis, cùm Partho ceſſiſ- Lib. XLIV.
... : *hordeum*

Digitized by Google

C.[illegible].XXIV *pro frumento dedit, & quoſdam decimavit.* Sueton Auguſto: *Cohortes, ſiquæ ceſſiſſent loco, decimatas*
Lib. XLIX *pavit.* Quod uſurpaſſe eum bello Dalmatico, in Dio
Lib. I. ges. Sed & Vegetius notat. *Tirones ſi parum in pro*
cap. XIII. *& exercitio profeciſſent, pro frumento hordeum coact cipere.* Cauſſa huic rei, ut indigni viderentur com militum cibo, ſed rejicerentur potiùs jungerenturque
Aere jumentis. Alterum, cùm *ære privantur*, & ſtipen
dirui. non procedit. Valerius: *Age, quàm graviter Se*
Lib. II. *tulit, quòd Q. Petillium Conſulem fortiſſime adverſus*
cap. VII. *res pugnantem occidere milites paſſi eſſent! Legioni enim ſtipendium anni procedere, neque æra dari voluit.* De hîc ignominia, quòd annum eum militiæ nolunt i merum venire, ad emeritum; & quòd æs dari vetant ſtus: *Reſignatum æs dicitur militi, cùm ob delictum a juſſu Tribuni militum, ne ſtipendium ei detur, in tabu fertur. Reſignare enim antiqui pro reſcribere interdum*
In Cento- *bant.* Varro in Fragmentis: *Stipendium appellatur*
nis Præfat. *æs militi, ſemeſtre aut annuum dabatur, Cui datu ſit propter ignominiam, Aere dirutus eſt.* Ad Var mentem Auſonius: *Procedere mihi inter frequent pendium jubebis; ſin aliter, Aere dirutum facies.* Bene *frequentes.* Nam qui Infrequens notabatur, patie
Lib. IV. hanc pœnam. Frontinus: *Decrevit Senatus uti ea*
cap. I. *tota infrequens referretur, ſtipendium ei annuum non tur, æraque reſcinderentur.* Latinus Pacatus in Pane co ad Theodoſium: *Gothus ille & Hunnus, & Al reſpondebat ad nomen, & alternabat excubias, & infrequens ferebat.* Seu potiùs, ut Cuſpinianus e *notari infrequens verebatur.* Quam ſententiam ipſam ſibus ita Sidonius expreſſit:

Panegyr. ad Socer.
Ibant pellitæ per claſſica Romula Turmæ,
Ad nomen currente Getâ. Timet Aere vocari
Dirutus, opprobrium non damnum barbarus horrens.

Infrequens miles. *Infrequens* autem, ait Feſtus; *appellabatur miles, qui*
Lib. IV. *abfuitve à ſignis.* Cornificius ad Herennium: *Pr quòd militiæ te infrequentem tradidiſti.* Plautus alibi: *pro infrequente mittas militiâ domum.* Tertium, cùm
Extra caſtra tēdere. *vallum & caſtra jubentur tendere*, Cauſſam habuit, indigni eſſent qui inter verè milites agerent, proje
Lib. X. objecti hoſti: idque interdum ſine tentoriis. Livius
Lib. II. *hortes, quæ ſigna amiſerant, extra vallum ſine tentor*
cap. VII. *ſtitutas invenit.* Valerius de iis qui capti, remiſſi à Py
* Licuit fuerant: *Decreverunt ne quis eorum intra caſtra ten*
igitur è *néve locum extra aſſignatum vallo aut foſſa cingeret,*
cannis aut *tentorium ex * pellibus haberet. Recurſum autem iis a*
ſtramine.] *ſtinum militiæ ordinem propoſuerint, ſiquis bina ſpo*
Puto hoc

Digitized by Google

ud Tacitum, XIII. ipſum in
, *milueſque tendere* Velitibus
rant hoſtem. Quar- fuiſſe.
, nempe ut parum *Diſcingi.*
s manipulorum, quo- L. XXVII.
iis, diſcinctos deſti-
ero delictorum genere Cap.
m diem juberet ante XXIV.
ctoſque. Valerius de Lib. II.
togâ laciniis abſciſſis cap. VII.
, à mane in noctem
le Lucullo : *Quoſ-*
, reliquo exercitu ſpe-
eſare: *Amictos veſte* Lib. III.
qui viri eſſent, eam
quinctum, *Mutare* *Militiam*
enere in humilius *mutare.*
o redditis : *Decre-* Lib. II.
rum numero milita-
auxilia tranſſcribe-
Cannenſes reſpe-
ivio :) *Nunc dete-* Lib. XXV.
noſtros fuerant ca-
rdo militandi, locuſ-
. Iterum Valerius
is equis, in fundi-
os abjiciens, quàm
miano : *Reliquos* Lib. XXIV
iam, quæ oneroſior
: *Equites quartæ* Lib. XXIX
ad infimum militiæ
n ordinem proje-
iacorum equeſtrem Lib. XXV.
ictis, inter impedi-
impoſuit. Sunt &
potumque capere:
lio (ut ſuprà mo-
Volonibus : & hæc Lib. XXIV
s in Romano ritu,
æ lex, de iis qui *Græcorum*
bello ordines de- *ignominia.*
ορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς
os tales in foro per
odorus Siculus hoc
am legem aliis, quæ
alidiorem eſſe, cùm
ibus mors optatior.

Et

*Locrenſium, quibus ille dedit leges.

Et qui ſcimus an non à * vicino populo mutuati hoc R- mani ? Jam Spartani eos qui ignaviæ in bellis comp- eſſent, variè notabant. Οὐ γὰρ μόνον (ait Plutarchus in A- ſilao) ἀρχῆς ἀπείργονται πάσης, ἀλλὰ καὶ δοῦναί τινι το- γυναῖκα καὶ λαβεῖν, ἄδοξόν ἐστι. Παίει δὲ ὁ βουλόμενος αὐτο-

Spartanorum nota.

ἐντυγχανόντων. οἱ δὲ καρτεροῦσι περιιόντες αὐχμηροὶ καὶ ταπ- τριβώνιά τε προσερραμμένους χρώματος βαπτοῦ φοροῦσι. καὶ ξυ- ται μέρος τῆς ὑπήνης, μέρος δὲ τρέφουσι : *Non enim ſolum* *centur omnis magiſtratu & imperio, ſed & dare alicui bo-* *uxorem, aut ab eo accipere, infame eſt. Percutit autem & ca-* *eos, ſiquis vult obviorum. At illi ferunt ſqualidi & humi-* *palliaque geſtant colore aliquo tincta & inſcripta. Par-* *etiam barbæ, quæ eſt ad labrum ſuperius, ſive muſtaca,* *dunt; partem verò alunt.* Ecce hi & tales ſtimuli, apud rias gentes, excitandæ Virtuti, Secordiæ comprimend- AUD. Multi, & duri quidem apud Romanos: & quę pati- tia ferre potuit? LIPS. Semper tu mirator; & plures, cre- tecum. Quia revera multa in totâ hac militiá, de quib- cum Mercurio Termaximo dixerim : Ταῦτα μὲν εἰδό- ἀληθῆ δόξειν, ἀγνοοῦσι δὲ ἄπιστα : *Hæc ſcienti quidem v-* *videantur, ignoranti incredibilia.* Sed tu jam ſcis, & paul- tim ad fidem te ipſe forma.

DIALOG. XIX.

De Miſsione quadruplici, Honeſta, Cauſſaria, Gratio- Ignominioſa: & de Commodis miſſorum.

NAM ego quidem te dimitto, & unà meos milites. Q- *rites*, quò lubet, abite. AUD. Quid autem facis? LI- Quod res jam poſcit, finem ſermoni toti impono, & *Miſſionem* venio ; quæ labore militem & me ſolvet, quietem ducet humanarum actionum finem. Nam p- confecta ſtipendia, mittebatur miles, liber deincep- immunis. Dixi *confecta ſtipendia*, quia lege certus an- rum numerus definitus, nec ſumere aut ponere militi- volentibus erat. *Ea legitima ſtipendia* vocat Livius, milite ex Cannenſi fugâ : *Nullo præſtituto militiæ temp- niſi quod legitimorum ſtipendiorum eſſet.* Ea viginti anno- in pedite fuiſſe, decem in equite, ſuprà in Dilectu v- definivi. Perpetuum id manſit: etſi ſub bellum Cimbric- aliquid immutatum (credo per Tribunos) ſed mox a- tiquatum. Cicero tetigit in eâ pro Cornelio: *Ut Q. Cæc-* *M. Junio Conſulibus, quæ leges rem militarem impedirent* *abrogarentur.* Ad ea verba Aſconius: *Ipſe quoque hic Jun-* *adverſus Cimbros male rem geſſit, ac plures leges quæ per* *annos, quibus hæc ſi gerebantur, populo latæ erant, quibus*

Legitima ſtipendia. Lib. XXIII.

li-

Digitized by Google

rit. Sanè viginti iſti an-
t.& ſub iis quoque (ex-
m) manſerunt. Nau-
itione fuiſſe , & annos
us Domitiani ævo dicas,
ſiquis aliter ſe ſubduxiſ- *Pœna te-*
vii Epitomâ : *C. Matie- merè ab-*
iiſſet , damnatus , ſub euntium.
nummo vænit. Ad hoc IV.
ro (Polybii niſi fallor)
ἐπ' ἐξαγωγῇ ἐπιπέπρασκετο,
ος, δοῦλος εἶναι : *Virgis*
id eſt, ut foris ſerviret)
c ferens , ut ſervus eſſet.
puniretur , ſiquis ſine
sá Cenſores etiam Ro- *De miſſio-*
cenſu accipiendo populi, ne Cenſo-
quàm multi abeſſent ab rum notio.
gebant , cauſſas ſtipen- Lib.
s nondum juſta miſſio XLIII.
: *Ex tui animi ſenten-*
ii Cenſorum , in provin-
dolo malo facere poteris?
a, Cauſſaria. Honeſta, *Honeſta*
uſſaria, quæ ob vitium, *miſſio.*
em manu truncatum, *Cauſſaria.*
iter inutilem militiæ
Et Apulejus ad hanc
s examinatum ac debi- Lib. IX.
c quia juſtam cauſſam
oneſtæ æquata. Ut in
verò qui honeſtas miſſio- Lib. VII.
la paria boum & quin- Cod. Th.
piant. In aliâ Con- tit. XX.
ia dimiſſus , quoniam
ntur, eodem beneficio
Gratioſa, & *Ignominio-* *Gratioſa.*
inat , per gratiam aut
ta : ſed ſæpe invali-
is : *Miſſorum quoque* L. XLIII.
ante emerita ſtipendia
fieri juſſuros At *Igno-* *Ignomi-*
men militiâ quis ſolu- *nioſa.*
s notam & infamiam
eſtati : & exemplum
, in Hirtii , de bello
ſtu, convocatis omnium
legio-

legionum Tribunis, Centurionibuſque, C. *Aviene, inquit,*
in Italiâ milites populi R. contra remp. inſtigaſti, rapin
per municipia feciſti, quodque mihi reique publicæ in
fuiſti: ob eas res, ignominiæ cauſſa, ab exercitu meo te re
veo, hodieque ex Africâ abeſſe, & quantum poteſt, prof
jubeo. Itemque te A. Fontei, quòd Tribuniſmilitum ſeditio
malusque civis fuiſti, ab exercitu dimitto. Ipſa verba ſic
dignitate in aſpectu omnium de Tribunali prolata, ç
no vulnere eos ſauciabant. Atque hæc ita olim:
Exauctoratio. Auguſto duplex miſſionis genus factum, *Exauctor*
& *Miſſio.* Illa fuit, cùm expletis ſtipendiis ſolveban
onere omni militię, niſi pugnæ in hoſtem. Nec jam
ſignis aut aquilis erant, ut alii milites, ſed ſub uno Vex
habebantur ſeorſim: dicebanturque Veterani. Id rep
tum, quia plena Miſſio commoda & præmia ſua habe
inſtituta ab Auguſto, quæ non ſtatim ſolui & repræſen
à rep. poterant: atque ideò exſpectabant ea ſub Vexil
unde & *Vexillarii* dicti. Sed fraus ſæpè in hac re, & de
Cap. XLIII. duſtriâ protrahebantur. Ita Suetonius de Tiberio: *Miſſio*
veteranorum rariſſimas fecit, ex ſenio mortem, ex morte c
pendium captans. Bono enim fiſci id fiebat. Et inde q
relæ ſub eodem Tiberio ipſorum militum, apud Tacitu
1. Annal. *Quòd tricena aut quadragena ſtipendia ſenes tolerent.* Ite
Ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed alio vocabulo
dem labores perferre. Ideoque petunt à Principe: *Ne*
trà ſub vexillis tenerentur, ſed iiſdem in caſtris præmium
cuniâ ſolveretur. Volunt in pecuniâ præmium, quia ſ
cie agrorum, & ut ii adſignarentur, eludebantur. T
ta hæc ratio, ut dixi, ab Auguſto. Et docet Sueton
Cap. XLIX. *Quidquid ubique militum eſſet, ad certam ſtipendiorum p*
miorumque formulam adſtrinxit: definitis, pro gradu cujuſ
& temporibus militiæ, & commodis miſſionum: nec aut æ
aut inopiâ, poſt miſſionem ſollicitari ad res novas poſſent. E
duo inſtituit, & Stipendia, & Præmia: atq; hoc de præm
Commoda missionis. oſtendit miſſioni adhæſiſſe, alioque verbo *commoda mi*
num dicit. Ita Ovidius:
Lib. I. de arte.

> *Romule militibus ſciſti dare commoda ſolus,*
> *Hæc mihi ſi dederis commoda, miles ero.*

Cap. XXXII. Suetonius Nerone: *Ita exhauſtus & egens, ut ſtipendia q*
que militum, & commoda veteranorum protrahi ac diff
neceſſe eſſet. In libris legum. *Commoda primipili.* Et alibi p
ries. Miror quid ita in Suidâ: Κόμοδα, δόσις ἐπὶ τῷ σεισ
παρεχομένη: *Commoda, donatio in terræmotu facta.* Equid
ſcio, & memini, liberalitate Principum opida quaſſa
terdum ſuſtentata: ſed id *Commoda* dictum peculiarit
haud legi. Vide an non aptiùs: ἐπὶ τῷ σιτηρῷ, *in annona*: &
huc trahamus. Illa Commoda quanta fuerint, expr
ſi

tes ægrè tunc ob præ- ra tempus definitum: ni poſt ſedecim annos lii poſt viginti annos, n. Et conatus mi- t, *Commoda emeri-* *ſummam recidit.* Sed *itum* ſumma, reci- triptio fortaſſis erro- ter ad Dionem, qui *llium* drachmarum at à Caligulâ accifa em quam dixi, *ſena* iâ, in ejus fine eſto

Lib. LV. Quanta ea fuerint.

Cap. XLIV.

Correctus Suetonius.

XX.

& militiæ veteris paratio.

à me erit? niſi ut o- donem. Lips. Acci- n urbem rectà & do- um hoc unum, niſi & culmen. Lips. conferas, veterem i preponderet, dicas. nbrâ & togâ?

τω:

ic.

aut manibus me tan- dor. Atque ego com- e, quem æſtimas, de fuiſſe rerum civilium dem, tamen bonitate is quoque optimè & de te ſperem, qui in- n es? Lips. O bone,

** Arcadiã me poſcis.* id eſt, difficilia.

ᾶττιν:

um amor & ſtudium? l dicitur, claudus pi- ndus, nec aliter elu- albus aut niger penes que in Militiâ Roma- nâ,

* ... *vir qui complur ia novit, Et qui divitias mentis congeſſerat amplas.* Empedocl. Pythag.

Digitized by Google

totidem diebus, conſideravi: *Dilectum*, *Ordin-*
a, *Aciem Diſciplinam*. De Dilectu, non videtur au
dum, quin optimus ille ex optimis honeſtiſſimiſ
l eos fuerit: hodie tamen, ut mores & inſti
, ægrè imitandus. Niſi ſi fortè in aliquâ republicâ.
l nos eæ paucæ, aut impotentes: & una Venetor
poteſt polletque, ob cauſſas quaſdam ſuas, à militiâ
arcet. Excipio navalem. Principes aut reges, ad h
nanam formulam ægrè adſtringantur: ii quoq
auſſas. Difficile ſit, non aliâ deſcriptione aut cen
etiam tutum, promiſcua ſic eſſe arma. Sed hæc, alia
ticis. Nunc illud tamen teneo, utiliter à quocumq
cipe rationem aliquam Dilectuum inſtituenda
n à vulgatâ. Quid Turca in Ianizaris ſuis faciat, n
gnotum: ego velim legiones plures aut paucas; (
cujuſque ſunt aut regna) conſcribi ex idoneis,
doleſcentiâ in certum tempus Militiæ obſtringi
nari. Ars quædam eſt tractandorum armorum
profeſſio nominis, & vultus aut cultus immutat
em ſtatim reddunt. Sed iterùm remitto te ad Pol
noſtra, & quas dabo Notas. Alterum eſt *Ordo*: ô ill
s in re Romanâ, quacumque conſideres! Secti
um apta, corpus legionem grandius, membra cohor
artus manipuli ipſi. Vide Duces & Centuriones d
tos, Signiferos, Optiones: nihil abeſt, nihil ſu
: ſic ut uſu omnia, non ut oneri ſint aut pompa
ſiderentur quæ dixi: multa cum bono totius militiæ
* bono etiam ærarii uſurpanda. Tertium *Arma*: &
inquiunt, jacemus. Irrident cùm ventum eſt ad ho
ones, & Fundas, Jacula, Sagittas pedibus calcan
hunt, præ unis noſtris Bombardis. Hoc fulmen
nitru nullam Romanam aciem ſuſtinere potuiſſe.
e ſi grandiora illa accederent, & quaſſatoria tormen-
ec & plura ita differunt: quid rerùm veterum aliquis
gnarus? Habeat fortaſſe quod reponat, & quo refel-
Primùm, quòd miſſilia illa omnia elevant; vereor ut
eorum benè norint. Fundæ, quantulum à noſtris
ardis vi & effectu (nam forma diverſiſſima) abie-
Ridiculum hoc in primo auditu: ſed mecum exami-
plumbo utrumque telum eſt, nec magnitudine aut
glãdes valde diſpares: nec impetu aut violẽtiâ valdè
ntur Fundæ. Credere me iis oportet, qui viderunt, qui
uerunt militiæ priſcæ cum hæc arte & uſu valebant;
ſcribũt quæ componãt cũ bombardis eas, aut ante-
t. De impetu, is tantus in emiſsâ perite fundâ, ut
ſæpè liqueſceret in medio curſu, concepto igne. Lu-
s:

---plum-

liqueſcit

rica plumbum
eſcit eundo,
venit ignes.

e ſolutæ
glandes.

es.

landes.
Phioſophus accedat, Nat.
, & *extenuatio accendit.* quæſt. II.
& *attritu aëris velut igne* cap. LVI.
ſcriptum. Nec id tamen
iebat in corpus. Vir- *Vis funda.*

a plumbo
it arenâ.
niror de Davide qui in-
immanem Goliathum
vim ejus noris, accipe *Inſtar tor-*
s: Βάλλουσι λίθους πολὺ *menti ve-*
δοκεῖν τὸ ἐλθεῖν ἀπὸ ... *nit.*
tis enim & hos, nec ſo-
ultò majores quàm alii,
us à catapultâ quapiam
comparat. Atque ad-
... σκεπαστήριον ὅπλον σωμ- *Arma o-*
ane armorum tegumen- *mnia rum-*
bombardis his noſtris *pit.*
c tantam: exipio *Muſ-*
unâ certò vincunt *Curſus ejus*
s ferantur & lædant. *longinquus*
tos aut trecentos pedes
aut aberrat, ſi pro-
ntos pedes vim per- Lib. II.
getio clarè ſcriptum. c. XXIII.
ſcopas hoc eſt fruti-
ponebant, ita ut ſex-
ut ſagittis vel certè la-
num ſæpius tangerent. *Vel ſagit-*
m utriſque dat, quod *tam ſupe-*
nunt, & longiùs vo- *rat.*
es, μακροβολωτέρων τὴν Lib. VIII

σφεν-

Lib. XLIX σφενδόνην τῶ τόξε: *longinquiùs jacere fundam, quàm arcum.* In Dione: Οἱ σφενδονῆται μακρότερα τῶν τόξων ἱέντες πάντας καὶ τῶν κατάφρακτων ἰσχυρῶς ἐλυμαίνοντο: *Funditores longius quàm ſagittarii jaculantes, omnes etiam cataphractos lædebant.* Hoc ille in rebus M. Antonii contra Parthos quos tamen benè armatos fuiſſe conſtat, & eoſdem ſagittis ſcientiſſimè uſos. Sed prævalebant tamen iis fundæ. Quod & Xenophon diſertè ſcribit in Græcorum ſuorum rebus: Μακρότερον γὰρ οἱ τε Ῥόδιοι τῶν Περσῶν ἐσφενδόνων, καὶ τῶν πλείστων τοξοτῶν: *Longiùs enim Rhodii quam Perſæ funditores ejaculabantur, atque adeò quàm plerique ſagittariorum.* Longè igitur jaculantur: an & certò? Omnes adfirmant, præſertim de Balearibus, & ab infantia didiciſſe deſtinatos iſtos ictus. Quinetiam in Bibliis ſacris lectum: *Habitatores Gabaa ad ſeptingentos, ſic funditus lapides ad certum jeciſſe, ut capillum quoque poſſent percutere.* De fundis ſatis, & tu nobis credis? AUD. Debeo. Quæ frons contra tot taleſque teſtes! tamen præter fidem opinionemque meam hactenus id eſſe non nego. At terrore nihilominùs & ſonitu Bombardæ vincunt. LIPS. Hoc damus, quid? ut aves terreant: Nam veros milites aut ſono aut aſpectu illo igneo motum iri, non opinamur: niſi fortè in novitate. Et ſanè exiſtimo, ſi Romani primò cum noſtris conflixiſſent, terrendos ſub initia ſpecie & ſtrepitu fuiſſe: ſed ſub initia dumtaxat. Re perſpectâ, futuros qui fuiſſent. Præſertim qui ſic armati, ſcuto projecto, leves aut vanos reddidiſſent iſtos ictus. AUD. Quid tamen de majoribus tormentis? totas legiones nónne proſternimus? LIPS. Scilicet ut hodie. Et periti narrant, nullam aciem vidiſſe hoc telo ſolutam. Levis colliculus, agger aut margo foſſæ interjacens, vim elidit aut directionem terribilis machinamenti. Nota hæc militaribus: & excipio oppugnationes oppidorum; plus in ſpeciem quàm in ſummam belli confert hoc tormentum. Incommoda autem quæ adjuncta, omitto: nec machinas Romanorum parte alterâ oppono aut libro: longior ſit ille ſermo, & aliò reſervatur. Tranſeo ad Jacula, quæ item eludunt. Atqui bonitas in iis hęc, quòd facile & citò mitterentur, quòd in omni tempore & loco. Non ita in Bombardis, quæ & moram aliquam habent ut impleantur; trepidationem ut emittantur; impedimentum, à pluvia aut quo alio caſu. An non & jacula longiùs permeant? Obſervo ſagittarum curſui æquari ab Homero; apud quem de ſe Vlyſſes:

Lib. v. Anabaſ.

Rectiſſimè jacit.

Lib. Judic. cap. XX.

Tormenta noſtra ſæpè inutilia.

In jaculis & miſſilibus quid boni. Longè eunt.

Odyſſ. ϑ

Δουρὶ δ' ἀκοντίζω, ὅσον οὐκ ἄλλος τις ὀϊστῷ:
Haſtâ autem jaculor, quantum vel nemo ſagittâ.

Etſi

Digitized by Google

Etſi hoc in Vlyſſe dictum, non communiter tamen verum, & prevolabat Sagitta. Quanto ? ipſe modus expreſſus in Statio: *Quam longe* *Lib. VI.*

Quale quater jaculo ſpatium, ter arundine vincas.

Circum metitur ad ludos & deſcribit. Et is fuit tantus, inquit, quantum vel quater jaculo transmittas, vel ter ſagittâ. Ergo parte curſus quartâ Sagitta vincebat. Et ſi illa *ſexcentos* pedes ibat, ut vidimus: iſta ſupra *quadringentos*. Ut ridere meritò debeam in affirmatione ſcriptores Itali, harum rerum tamen periti, qui conſtanter negat, lacertum ullum tam validum, ut ſaxum aut telum aliud jaceat, ad *quadraginta* paſſus. Deſine homo, & in vulgatâ tunc re veteribus crede. Atqui Jacula iſta vim etiam habuerunt ? vidiſti in Pilo, de quo * diximus: vis & in alio? Tragula in uſu fuit Hiſpanis & Gallis, & aliquando Romanis. De eâ ſic in Suidâ ſcriptor aliquis: Κότλας ἐχρήσατο τῷ ὅπλῳ ὃ τραγούλας ἐλέγετο, μεθ' οὗ οὕτω βιαίαν ἀφίει πληγὴν ὥστε τὸν βληθέντα διὰ τοῦ θώρακος καὶ τῶν πλευρῶν διαπεῖραι καὶ τῇ γῇ προσηλῶσαι: *Cotta utebatur telo quod Tragula dicitur. Quo ille tam validam plagam infligebat, uti eo percuſſum per loricam, latera, terræ velut clavo affigeret.* Sed & in Plutarcho ſcriptum, *Philopœmenem per utrumque femur ſimul, jaculo amentato transfixum.* Per Deum quæ iſtæ manus? aut viribus aut peritiâ validæ, quam aſſiduum exercitium dabat. Aliquid de Sagittis dicam? & patrum ævo in pretio fuerunt, & fortaſſe non bono conſilio prorſus ſic omiſſæ. Reperio Parthorum ſagittas *arma omnia penetraſſe*, in Plutarchi Craſſo. In Agathiâ Hiſtorico, *Aligerni Gothi manu ſagittas emiſſas, ſtatim totum hominem per ſcutum & loricam trajeciſſe.* Et quod mireris, *ſi in ſaxum aut aliud quiddam durum fractuque difficile incidiſſent, totum illud impetus violentia diffregiſſe.* Quæ Procopius de ſui ævi Sagittariis diffusè ſcribat, apud ipſum, ſi vis, vide. Hoc tantùm excerpo, *tanta vi emiſſam ſagittam, ut ei neque thorax ullus neque ſcutum poſſet reſiſtere.* Satis de levibus armis: quæ tamen præcipua in noſtrâ militiâ ſunt: & quàm raro aliter pugnatur? Illa pugnam omnem decernunt, capiunt victoriam ſtatim, aut cedunt: veræ & ſtatariæ pugnæ, tantùm nunc leguntur. Aud. Sed tuo judicio igitur, vetera illa tela meliora, aut uſurpanda? Lips. Meo, non ſpernenda prorſus: imò & quædam aſſumenda, ac cum noſtris iſtis miſcenda. Pulchrè & utiliter fieret, ſed à præexercitatis. Alioqui tela futilia. Jam gravis armatura Romanorum, quid dici poteſt quin optima? Homo à capite ad calcem in armis, ipſa crura non intecta: & præcipuum munimentum, pediti atque equiti prægrande ſcutum.

* Lib. III. cap. proprio

Vis jaculorum.

Vis ſagittarum, Lib. I.

Lib. I. Bell. Perſ.

Leves pleræque noſtra pugna

Panoplia Romanorum.

Digitized by Google

Scutum optimum armorum. tum. Aio utilius non eſſe inter arma: ſed noſtra igna[via] an audacia, è militiâ omni ejecit. Vicini aliquot retine[nt] ut Pannonii equites, & Turcæ: nos, ut dixi, ignave re[ji]ſimus, vel etiam confidenter, quaſi vel ſic tuti. Nec inſiſto: video qui noſtro ævo de Militiâ ſcripſere, culp[am] agnoſcere, & hortari ad emendandum. Certè noſtri *Contrà hodie.* plerique omnes inermes, & quid niſi cum Velitari m[a]nu componendi? expoſiti ad ictus, & ideò trepi[di] quòd natura ſui anxia cogit. AUD. Mi doctor, bonæ [fi]dei eſto, ut ſoles. Noſtri omnes Velites? quid ergo H[a]*De Sariſſis judicium.* ſtati aut Sariſſophori, quos laudabili Macedonum ritu h[a]bemus? LIPS. Paucos habemus, nos quidem Belgæ a[c] Galli. Plures Hiſpani, fateor, qui *Haſtam* etiam prov[er]bio appellant, *reginam armorum*: plurimos Helvetii, [qui] *Lib. XVII. vide.* olim hac pugna clari, & veri phalangitæ. Sed & nunc co[e]perunt rareſcere, & alia arma levia miſcere. Quæ aute[m] noſtra hic ſententia? omiſi, quia Polybius pro me ad[ver]tim dixerat, ubi Romana arma cum Macedonicis ex pr[o]feſſo confert. Quid prudentius aut firmius illo poſſim? [Ta]men ſententia mea hæc eſt. Romanos, etſi bonos & fac[i]*Romani ſpreverunt ob cauſſas* les bona imitari, non uſurpaſſe Haſtas, imò quas Triar[ii] olim habuerint, ſub Marii & Cęſaris ęvum omiſiſſe. Cau[ſ]ſæ. Quod non conveniens hoc telum diſtinctæ & diviſ[æ] per manipulos aciei. Grande & cohærens debet eſ[ſe] corpus, ubi vim haſtæ habeant: ſparſæ ſunt inutile[s]. Item. Pauci in magno corpore qui habent utiles: cù[m] primi modò ordines eas poſſint exſerere, reliqui non ni[ſi] nixu & corporibus juvare. Ampliùs, immobilis ferè & uniformis eſt talis acies, in frontem valida: ſubito verte[]re ſe & ſtabilire, ægrè poteſt. Poſtremò. Qui habet eam unum modo id telum efficax ferè habet (etſi Macedone[s] tamen jaculatoriam etiam haſtam:) & in primis ſcutu[m] grandius geſtare aut uti aptè non poteſt. Hæc, & forſita[n] plura, Romani conſideravere. Et quamquam ſæpè phala[n]gis periculum feciſſent, atque etiam cum ſuo interdu[m] *A Plutarcho in Æmilio.* periculo (uti Paullus Æmilius ſcribitur *exhorruiſſe a[d] confertam & haſtis protentis irruentem phalangem*:) ta[]men ſua pluris fecêre, & putarunt in totam rationem belli meliora. Ipſi enim quocumque loco pugnare u[ti]les, quacumque formâ, à fronte, à lateribus, à terg[o] & omnes utiles, cùm res ferret. Ut in corpore hoc o[pti]*Lib. IX.* mum, omnia membra agilia eſſe & implere ſuum munus: ſic in acie. Enimvero, ait Livius, *Illa phalanx immobilis & unius generis; Romana acies diſtinctior, ex pluribus partibus conſtans, facilis partienti quacumque opus eſſet, facilis jungenti.* Adde, quòd in locis ſalebroſis aut inæqua[]libus, inſtruere ſe Romanus poteſt: phalanx cum truci[]

Digitized by Google

vix poteſt. Quæ denſitate & connexione conſtat: eoque ſi foſſa, clivus, ſepes, aut aliud medium ſit, facilè diducitur, & manipularis illa acies inſinuat ſe per abrupta. Tum actum. Nec tamen negem, noſtris moribus & pugnis perutiles eſſe haſtas, præſertim contra equitem, cujus vim & impetum ſiſtunt egregiè aut repellunt. At in Romanâ armaturâ quid opus? cùm Velites in fronte fere procurrerent, & telis ſuis equitem arcerent: ac ſi non ipſi, legionarius facile tardaret aut fugaret conjectis pilis. Grave & efficax hoc telum, & quod ſinguli duplex geſtabant; ut vel incurrentem etiam equitem objectu ſcuti majoris, itemque protenſione pili alterius facile (ut meus eſt ſenſus) refutarent: præſertim firmi ſic & denſati Illud quidem certè ſcio, rarò ab incurſu * equitis ſolius Romanam aciem diſſipatam, quod hodie eſt crebrum. An non, inquies, Parthis? Ita, ſed obſerva quod *incurſu* dixi: Parthi autem ſagittis eminus ferè obruebant Romanos, in manus aut propius non ſuccedebant. Itaque non proterebant eos, ſed lentè conficiebant & vulnerabant, more ſuo ſcilicet refugientes & accedentes. Idem Sariſſophoris noſtris accideret per Bombardarios; ſi à ſimili auxilio aut equite deſtituerentur. De Haſtis igitur ſic ſentio. Romanis non neceſſarias, nobis haud inutiles eſſe, nec fore, etiam ſi Romana in parte arma aſſumantur. Vidi qui * miſceri vellet, & manipulos partim gladiis ſcutiſque inſtrui, partim Haſtis. Ipſi Duces, & uſu callidi, talia vidento. Quartum in Militiâ *Acies*. Quam ſi undique tutam & compoſitam in Romanâ inſtructione dixero, ratio mihi addicet. In fronte Haſtati, imbecilliores, poſt Principes, robuſtiores; tum Triarii, robuſtiſſimi. Ut per gradus fatigaretur hoſtis. Jam ad latera equites, qui circumveniri vetent aut cingi: & ſi à fronte hoſtium equites invadant, ipſi ab aperto latere eos incurrant. Multa, quæ ex prioribus meis haurire liceat, nec opus repetere: ſed illud pulcherrimum, & victoriæ parandæ: quod diviſi per intervalla, & in iis aut ante ea Veles, ita ut ſtatarius miles receptui iis ſit, & ipſi ſecurè aut deſinant pugnam, aut reſumant. Age, profligata aut inutilis: jam omnis Velitum manus: quid mali? Conſtant ordines, & callido conſilio, cùm mixti aut incerti iis non ſunt, nihil iſti putant ſibi periiſſe. Itaque quaſi integri pugnam ineunt, animis & corporibus nihil imminuti: denique cum tuto & certo ſemper receptu in ſua intervalla. Conſiderate Duces, magnum hoc arcanum eſt, fidere militem, pugnare cum ſpe victoriæ, cedere ſine metu ignominiæ aut periculi, ſi res cogat. In Romanis ita factum triplici iſtâ acie per

Bona tamen in equitem.

Romanis huic rei Pila.

* Imò ſoli ipſi equitem pellebant ut Cæſaris pugnâ, cum Pompeio ſex illæ cohortes

Concluſio diſſertatiunculæ.

* Is eſt Machiavellus.

De Acie judicium. Romana adprova.

Intervalla laudatiſſima.

Acceſſus & receſſus per ea.

per Haſtatos, Principes, & Triarios: qui ultimi, mol totam excipiebant, & ſuſtinebant validis præſidiis ti. Ibi Duces, ibi Signa præcipua, ibi veteranos mile in ſummâ, ibi Victoria quia Virtus. Abite Turcæ, c Ianizaris veſtris: qui imaginem aliquam uſurpatis m tiæ priſcæ ſed falſam. Vera illa ſi ſit, nos jam non ſim Nam illud pro certo habeo, ſi cum noſtris iſtis novit armis vetera jungantur, & ſimul Ordo & Acies: bis vetus & novus eat brevî ſub unius leges. Sed div illa diſpoſitio ſupra noſtram eſt, & aut non dici h vult aut non credi, cùm intempeſtiuum. O arcan verè cæleſte! quod ſuſpicamur magis homines, qu intellegimus, & quod mirâ temperie mundum hu gubernas! Frænas impios, aut provehis: & bonos att lis, dejicis, ut ad te, aut à te iverunt. Non pando pen propiùs ad hunc Solem, ne liqueſcam aut amburar: li libero ore clamo, qui gloriam aut imperium vult, ſ ctendum ad antiqua. Enimuerò ſi noſtri iſti Leves (Bo bardarios ſic appello) mixti per manipulos & ante m nipulos gravium ſint, cum intervallis & receptu: idque co tra equitem, contra graviorem peditem: quæ acies i vadat, imò quæ reſiſtat? Nam noſtri aptiſſimi ſic impet re, & reſilire ad iterùm impetendum: quæ omnia tame conſuetudine & longo exercitio facienda ſunt, ne in turbent. Vos, vos appello Duces, me vera dicere: per F dem imitamini, ſed contra eos, qui oppugnant Fide Jam in particulari inſtructione multa ſunt, ſed guſtu dare potuimus, præcepta non potuimus, & pende ab ingenio verè Martiali, id eſt igneo & excelſo. Qui c pit, capiat; qui non, ſuccumbat & vapulet. Illud mone Stratagematum hîc latum campum eſſe: & non aliâ plures victorias aut trophæa parta. Quidquid inop natum eſt, hoſtem turbat: modo tale ſit, ut non tuos tu bet. Ea ſit cautio: nec quælibet inventiuncula fructuo ſtatim aut efficax eſt, ſed cui circumſpectio & luſtr tio adjuncta. Argum eſſe oportet, qui Dux eſt, in terg in fronte, in capite, in pedibus oculos habere: & tame omnia facilia diſpoſitu, ubi ſemel proba communis i la diſpoſitio præceſſit. Da cohortes, da manipulos, ſ ſubſitos, ſic diſſitos, ſic ſolitos jungi aut diſiungi: præſt bo tibi in omni occaſione velut corpus Aciei, quale tu a res volet. Ultimum, *Diſciplina*. Me miſerum, quid compo nam! utinam color aut ſpecies ſit, quâ poſſim! Sed qua lis qualis illa veterum; hodie nulla eſt, & fatebuntur i pſi qui militię ſe dederunt. O pudor, ô dedecus! Barba ri & Scythæ hac parte nos ſuperant, & Leges ii aliquas ha bent, nos nullas. Quid ergo comparem? Diſciplinam Roma

Temperanda militia utraque Providentia hæc dirigit.

Mixtus utriuſque armaturæ.

Stratagemata præcipua ad victoriam.

De Diſciplina judicium. Id dilatum.

Romanam laudem,aut ſuadeam? Illa verò non bona, ſed optima eſt,quot fuerunt,quot erunt: data divinitus in exemplum. Conveniant & conſideant aliquot ſapientes, mente & ſcripto non concipient pleniorem, meliorem. Hanc igitur ſuadeo? Ut noſtri mores & homines ſunt,vix auſim. Satis ſi universè Diſciplinam aliquam,ſine quâ Militiæ non dicã bonitas aut felicitas non conſtat, ſed vix nomen. Latrocinia iſta ſunt,quæ ſine lege, jure, modo exercentur: nec velim appellare equidem talia hæc noſtra (nec debeo, cauſſa cùm bona eſt:) ſed bonâ fide,lineam eorum tangunt. Medère, medère tu aliquis Princeps,tu qui in animo mihi es, quem magnum & ad magna genuit Deus. Exemplo aliis præi, qui opibus præes. Nec plura de Diſciplinâ, in quâ perdidiſſe me cenſeo hæc pauca ipſa verba. Aud. Siccine deſperas? An ars hæc tua eſt,ut ſermonem facias compendi? Quin tu exſequere, de effectu in aliorum manu eſto. Lips. Quid ſi offendam,aut vapulem? Tu ſuccedaneum tuum tergum dabis? Aud. * Δέδιας δέος ἀδεές, ut cum Græcis hoc dicam. Novi modeſtiam & providentiam tuam. Denique eſto, aliquid quod improbetur dixeris: qui mali conſilii pœnas umquam luit,ſi ipſe non malus? Fides ubi conſtat,caligo & imbecillitas ingenii excuſanda ſunt. Lips. Impellis, permittam me vel cum metu lapſus. Tres igitur partes fecimus Diſciplinæ veteris, *Munia, Exercitia, Leges*. Singulæ videndæ ſunt, & ſiquid in iis nobis boni. *Munia* ſunt, *Excubiæ, Miniſteria, Opera*, & hæc quæ diffuſè ſum executus. Et de *Excubiis* quidem, aliqua nec improba apud nos ſpecies: credo tamen quædam meliora aut tutiora olim fuiſſe. Ut de Stationibus ante portas,ut de Teſſeris, de Circuitione aſſiduâ,de interpolatis Vigiliis & diſcrimine horarum: & talia, quæ induſtrius Dux animadvertat & * excerpat. *Miniſteria* aut ceſſant apud nos,aut voluntaria ſunt, & ſine lege. Tamen decorè (quis neget?) Tribunis & Ducibus talia quædam præſtentur,ſine incommodo aut vexatione militum, cùm res it in orbem. At *Opera* præcipua & utiliſſima, imò neceſſaria pars,nec ad victoriam ſolùm, ſed ad ſalutem. Caſtrorum tamen munitio cur tota omiſſa eſt? Aperti conſidemus, & ſine certo ordine:ac ſiquando cautioribus eſſe viſum eſt,*Carrago* uſurpatur re & voce Barbarorum. At vide mihi illa Romana caſtra ſic digeſta,ſic compoſita:quàm pulchra aſpectui,apta uſui, tuta ab incurſu omni & vi hoſtili? Quot exercitus noſtri aut alieni, per hanc incuriam cæſi aut fugati ſunt? Et jamnunc pulcherrimus ille ad Danubium, cùm inopinato tranſitu ſupervenisſet immanis ille hoſtis. Dic ſodes, ſi Romana ibi caſtra & cuſtodiæ,hęc eveniſſent? Atqui non lubet, imò pudet, operariis eſſe.

Diſciplinæ neceſſitas.

** Times inanem timorem,*

Reſumptũ hoc judicium.

Imitanda quidam in excubiis utriſque.

** Ex iis quæ prædicta.*

Miniſteria commendata.

Opera maximè.

Caſtra munienda.

Objectiuncula noſtrorum.

Miles manum ad ligonem? Ignominia ſit, apage, merc-
de conducantur qui id præſtent. Hæ voces: & quoru
Credas regali ſtemmate & opibus eſſe: tamen inſpic
mendicabula fere hominum ſunt, quos inopia & deſpe
tio ad militiam redegit. Homuncio, te pudeat face
quod tot inclyti olim viri, imò Senatores? Opiniunc
la eſt quâ ignaviam ſuam tegunt, depellenda unâ adm
nitiunculâ Principis aut edicto. Nemo turpe habeb
quod in commune fiet, quod à melioribus fiet, & inte
dum à Ducibus ipſis in exemplum. Polybius mihi
mente eſt, qui alibi ſcripſit. *Hominem cunctis prudenti-*
mum animalium, at ſibi ſtultiſſimum videri. Quid ita? Na
ceteræ animantes ubi ſemel offenderint, cavent, n
vulpes ad laqueum, lupus ad foveam, canis ad fuſte
temerè redibunt: ſolus homo ab ævo in ævum pecc
ferè in iiſdem. Ad nos & noſtra hæc nunc accomm
dem. Quæ clarior quàm operum hæc utilitas? Quid m
gis expoſitum in ſcriptis & libris? Neglegimus, & ſal
tem abjicere malumus, quàm opinationem. Atqui ea ip
Opera, quam extra caſtra utilia etiam ſunt? Ad oppu-
gnandum è tuto, contra noſtra hæc Tormenta unicum
remedium & certum. Ad oppida ipſa claudenda, ad ho-
ſtem à nobis, ab illis arcendum, Opera eximia ſunt, & qui-
bus præſtes quod nec magnâ manu militari. Jam in ipſa
Acie is locus. Vel ut parte aliquâ ſubitò munias te con-
tra hoſtem, vel ut ipſum * inducas, aut te ſubducas. Foſ-
ſas à Sullâ contra Mithridatis copias & ampliſſimum e-
quitatum ſubitò ductas leges, ne circumveniri poſſet:
& ſimile à Cæſare in aliâ occaſione aut re factum. Quid
verbis opus? Domitii Corbulonis dictum res probabit:
Dolabra (id eſt operibus) *vincendum hoſtem eſſe.* Uti-
nam animus ſit experiundi, & militem leviter huc ducen-
di, nec alii alienæ ignaviæ exemplo peccemus! Sed alte-
rum in Diſciplinâ, *Exercitium*: id quoque neglectum no-
bis. Ubi campidoctores noſtri ſunt? Ubi cottidianæ me-
ditationes armorum? Quin cùm nemo artem profiteatu
quam non didicerit; ſola hæc militaris eſt, quam unà ſume
re & ſcire ſe arbitrantur. Tympanum ſonuit, concurrunt
nomen apud ſcribam profeſſi ſunt, in veſte aliquid mu
tant, ferociùs incedunt, bacchantur, potitant: ecce jam
miles. Hæc ridenda, an miſeranda ſunt? Sed fiunt. Ito; ito
qui ſapis, ad illos veteres, & eorum exemplo milites tuo
in omni genere armorum forma, & aſſiduò forma. *Ne-*
que enim, ut ait Vegetius, *longitudo ætatis, aut annorum nu-*
merus, artem bellicam tradit, ſed continua exercitationis me-
ditatio. Poſt quanta volueris ſtipendia, inexercitatus mile
ſemper eſt tiro. Ultimum, *Leges.* Adeſte mei Duce
da

Opinio vilitatis detrahenda.

Homo pertinax, aut fatuus.

Utilitas operum.

* Decipias, paliis fixis, vallo cæco ſtructo. aut talibus Nota.

Exercitii hodie neglectus.

At coudie ſarpan-ſcum.

date veſtras: examinem paullum cujuſmodi ſint, & componam cum Romanis. Quid moſtatis? An nullæ, an paucæ ſunt? Illæ ipſæ quæ ſunt, irritæ & pro nullis? Profectò ita vivitur: libido pro lege eſt, —— *juriſque locum ſibi vindicat enſis.* Furta quis hodie punit? Imò quis raptus? Imò quis cædes? Nam ſtupra & adulteria, jam inter facinora militaria cenſentur, & quæ poſcant aliquam coronam. Scilicet de abſtinentiâ aut frugalitate in victu agam: exertis linguis irridebor. De juramento aut perjurio: manibus propellar. O pudor, ô honos, quò iuiſtis! quàm exſules facti eſtis militiæ pleræque in Europâ! Iterùm teſtor, querela aut accuſatio mea in bonos non convenit: gaudeant hæc dici, qui non ſunt tales. Vos flagitia hominum inſequor, vos maculæ & vibices generoſi Martis: qui ſcelerum confugium & aſylum bella habetis. Quam aliter apud Romanos noſtros, ſatis dixi. Ubi Juſtitia, Caſtitas, Innocentia habitabat in caſtris: & nuſquam violenti aut feroces, niſi in hoſtem, erant. Non deduco quæ in recenti memoriâ habes: ſed profectò ſunt talia, quæ in animo ſuo tacitus laudet, qui linguâ etiam culpet. Quis tamen ille furioſus, qui vel hoc auſſit? Non dicunt. Sed abiiſſe illa tempora, alios mores aliud hoc ævum velle. O boni & ſuaves! quaſi alii nunc homines, aut alia quæ gubernet ratio: & non omni ævo juſtum, juſtum ſit; tale injuſtum. Nempe ad difficilia vocantur. Abſtinere à vi & vitiis; manus in hoſtes, non in cives vertere; vires non Veneri ſed Marti reſervare: denique ſtipendia ſua non prodigere, aliâ, pene, ventre. De quibus ſanè ſtipendiis incidit opportunè hic monendum. Veteribus cautionem fuiſſe, ne tota ea eſſent in manu militari. Sed, ut ait Vegetius, *divinitus hoc inſtitutum, ut dimidia pars ſequeſtraretur apud Signa, & ibidem ipſis militibus ſervaretur, ne per luxum aut inanium rerum comparationem à contubernalibus poſſet abſumi.* O verè præclarum, & ut ipſe vult, divinum inſtitutum! cum duplici eoque aperto fructu. Ut & continentior aſtrictiorque miles eſſet, minùs in laſciviam, epulas, & denique turbas pronus: & ut majore animo pro Signis ſuis dimicet, *more humani ingenii*, ait idem ſcriptor, *ut pro illis habeat maximam curam, in quibus ſuam videt poſitam eſſe ſubſtantiam.* Quod equidem à Græco etiam Imperatore uſurpatum video, Iphicrate. De illo Polyænus: Ἐν τῇ δόσει τῶν μισθῶν καθ' ἕκαστον μῆνα ὑφαιρῶν τὸ τέταρτον μέρος, ὥσπερ ἐνέχυρον ἐκείνων κατεῖχεν, ἵνα μὴ λίποιεν τὸ στρατόπεδον, ὅπως ἄρα καὶ πολλοὺς εἶχεν αἰεὶ τοὺς στρατευομένους καὶ ἑτοίμους: *In mercedis ac ſtipendii ſolutione, quoque menſe ſubducens quartam partem, velut pignus militum retinebat,* ne

De legibus judicium.

Nobis pauca, & vana.

Scelera impunita.

Temperies noſtro ſcripto.

Romani boni & modeſti.

Vox vulgi rejecta.

Virtus volentibus facilis.

Ratio adſervandi ſtipendia.

Lib. II. cap. XX.

Duplicitèr utile.

Iphicratis factum.

Lib. III.

ne

Digitized by Google

ne facile deſererent exercitum. Atque ita & multos ſemper frequenteſque habuit milites, & eoſdem divites. Quis non videt hoc etiam in ſolutis iſtis moribus poſſe, aut potiùs debere fieri? Cùm alioqui miles, velut per gloriam prodigus, poſt quantavis ſtipendia pauper & egenus ſemper eſt? Imò, niſi rapto vivatur, victus diurni expers? Talia atque alia quàm facile, quam laudabile imitari, ſi mens altior nobis ſit, & ut poëta loquitur, *incoctum generoſo pectus honeſto*? Jam *Præmia* & *Pœnæ* notum eſt quàm excitent, aut reprimant: per malam ſocordiam & indulgentiam omnia nunc omiſſa. Præmia Promotionum ſi repetantur, bonum mirificè ſit, & ſine ærarii ullo ſumptu. Ea dico, cùm miles gradatim per virtutem aſcendit, & in ipſis ordinibus Centurionum (id enim quoque debet) eſt diſcrimen. Exiguum aliquod lucellum ad hos locos adjunctum, quàm inferiores milites inflammet? Iſta perveniendi ſpes quàm multos trahat ad militiam, & in eâ libentes teneat? Denique ipſæ coronæ, aut torques, & à me ſingillatim dicta, cum laudationibus publicis, ingenuos animos non ad diſcrimina ſolùm impellant, ſed ad ipſas mortes. Pœnas tamen etiam adjungo. Virtus aſſurgere non poteſt, ubi vitium libero paſſu comitatur; & abſciſo ac ſevero caſtigationis genere turba militaris coërcenda. Unde tot rebelliones hodie ac tumultus? Minæ aut arma in ſuos duces? ab impunitate & licentiâ: & quamquam aliæ cauſſæ prætexantur, iſtæ verè & intimæ ſunt. Coërceantur, & uno verbo; plus ducem ſuum miles timeat quàm hoſtem. Satis compoſui, præſertim tam inæqualia. Iterùm hortor, ut adſumantur: Quem? Utinam adſit & audiat, cujus intereſt, quem animi illis oculis jamdiu deſigno. Sed in cæleſti Providentiâ hoc eſt: audiat non audiat, Jus Faſque hæc audiet, & comprobabit in iis qui facient, vindicabit qui contemnent. At ecce mea domus, intro, & jam ſpatium omne de Militiâ decurri. Non quin aliquid ſuperſit dicendum alibi, ſed in FACE HISTORICA, ſi Deus volet, hoc fiet. Omnia ſimul, nec potuit, nec oportuit, vitandæ confuſioni. AUD. O illa Fax quando lucebis! * ἔξεχ' ὦ φίλε ἥλιε. LIPS. Brevi. Et ſi non toto vultu & corpore, at per partes & velut radios emicabit. Sed quod dicebam, *De militiâ ad Polybium* jam decurri: in quo ſalebras aut clivos complures fuiſſe, ut cum Platone loquar, * οὐκ οἴομαι, ἀλλ' εὖ οἶδα. Si pervaſi aut complanavi pleraque, gratia mihi eſto, ſi quædam minimè, venia. Et illud vetus cogitetur,

> * Καλὸς Θεόκριτος ὃ μέγας ἀνθρώπων ὁρᾷ:

Sed nec omnia videt. Et ideò ſiquis poſt me aliquid (nec dubito) moneat, vel ipſe divulget. Nihil æmulor aut invideo, imo ultrò excito & adhortor. Quid ſibi voluit

De præmiis & Pœnis.

Promotio revocanda.

Inſignia virtutis uſurpãda. Pœna imprimis.

Licentia militiæ corruptrix.

Finis comparationis, etiam ſermonis.

** Exorere ô care Sol.*

** Nõ puto, ſed ſcio.*

** Pulcher Theocritus haud ſolus hominum videt.*

ii, qui

ii, qui velut locum in balneis, ſic ſcriptorem aliquem occupant? Injuriam ſuam putant, ab alio tangi? Abite. Mihi alia mens: & quicumque es, doce, dirige, corrige, avidis ruribus & ſupinis manibus accipiam 'facientem. Livor tantùm aut convicia abſint, ad quæ ferri video hodie ſcribentium mentes. Pudet, pudet, & Senecam noſtrum ſæpè ruminor, qui dictum hoc protulit, *Poſtquam docti prodierunt boni eſſe deſierunt*: hactenus dictum, vereor ut mox oraculum, uti ſunt mores. At ipſi viderint. Ego de me teſtor, pacis mihi ingenium eſſe, & cum Heſiodo,

* *Μηδὲ κακῶν ἕταρον, μηδ' ἐσθλῶν νεικεστῆρα.*

& in hoc ipſo ſermone bellico, nihil tamen ſpirare bellicum. Tu Deus, qui Pax & amor es, da conſentire & conſpirare in commune bonum; da te, virtutes, honeſta ſtudia amare; & hæc juvare pro viribus & copiâ, quam dediſti: aut dabis. Nos quid ſumus? Humiles, imò humus: tu ſuper omnes, tu omnia; & à te, quidquid boni eſt, Summo bono. Hoc ama, me dilige, mi Auditor, & vale. Aud. O tu quoque longùm mi doctor, mi parens, nec aliter te appellem.

* *Nec pravis ſocium, obtrectatorémve bonorum.*

BREVIARIUM LIBRI ULTIMI.

Disciplinæ ſedes ſunt
- Castra. Ea diſpoſita, & dimenſa:
- *Prætoris, Quæſtoris, Legatorum, Tribunorum, & Militum metaturæ.*
- *Valli & Portarũ deſcriptio, & enumeratio.*

Partes ſunt
- Munia. *Quæ continent Miniſteria, Excubias, Circuitiones, & alia in caſtris.*
- Exercitia. *Quæ ſunt Oneris, ut in Agmine (& per occaſionem Agmen deſcriptum:) aut operis, aut denique Armorum.*
- Leges. *Quæ variæ ſunt. Nos è Polybio explicavimus eas quæ tangunt Furta. Stipendia, Præmia, Pœnas, Miſſionem.*
- *In clauſulâ, Comparata militia noſtra cum priſca.*

Digitized by Google

Digitized by Google

JVSTI LIPSI

ANALECTA

SIVE

OBSERVATIONES

RELIQUAE

AD MILITIAM

ET HOSCE LIBROS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD LECTOREM.

ADJUNXIMUS etiam, Lector, reliqua Obſervationum quædam, & ut verè appellamus, ANALECTA. Cur autem recolligo? cur non in opere ipſo dedi? cauſſæ ſunt, quas boni æquique conſules, quiſquis es talis. Primùm, verebar ne nimis à re interdum abirem, aut certè diutiùs in eâ ſiſterem; ſi quidquid eò facit, concinnarem. Polybius quæ non tetigit, aut quibus anſam non dedit ut apprehenderem, paſſus ſum abire paullulùm, mox reprehendenda. Ordo etiam ita viſus melior, nec in omni occaſione mens abducenda Lectoris. Fit cum noxâ ejus, adeò non cum fructu. Et ut oculus qui variè ſe inflectit, intentè nihil videt: ſic mens, quæ avocatur. Denique & tertiò, curioſa quibuſdam quædam ex his viſum iri cenſebant, & velut πάρεργα. Qui igitur ſic affecti, prioribus illis contenti, adhæc ne veniant: & qui aliter, quibuſque cupido eſt ſcitè aliquid ſcire, levi diverticulo huc deflectant. An & quartam cauſſam addam à meâ fortaſſis incuriâ? prodam, nec diſſimulabo. Quædam mihi ex dictis illuſtranda magis viſa, quædam firmanda, fortaſſe & alibi adducenda & reſtringenda. Ea omnia decorè mihi facturus videbar in hoc adtextu. Siquid et-

etiamnunc neglexi, aut non correxi: ve-niam da, quiſquis memor es tuæ & me-conditionis. Quid ambo ſumus? homines id eſt labi faciles, quid ego ſeorſim? æger & in decennali ampliùs languore. Ah quoties per eum in caligine eſſe me ſentio & velut nube: quàm quæ volo, non volo quæ poſſum, non poſſum: Sed prorſus ut ii qui vincti & impediti ſunt, membra habent ad uſum, nec utuntur: ſic mens lingua, ſtilus, adſtricta ad morbi hanc catenam. Solve me eâ Deus, cùm tibi viſum aut potiùs his totis vinculis ſolve, ſi viſum ut liber & ſolutus te apud te, fruar, in æternâ illâ luce deſpector aut irriſor eorum quæ nunc miramur. Intereà dum hoc fit, in ſtatione maneo, & nec ſaucius eam deſero: ut ſi manu & operâ haud multum, animo tamen juvem & exemplo. Interpretare ſic Lector, & hæc accipe, quædam etiam ejus generis opportunè in Face noſtrâ habiturus.

IN

IN NOVAM EDITIONEM LIBB. DE MILITIA ROMANA JUSTI LIPSI V. C.

Quid tibi cum Sophiâ (quærit vulgaria turba)
Qui veterem calles tam benè Militiam?
Antiquam Sophiam qui calles tam benè, LIPSI,
Quid tibi cum veteri (quæro ego) Militiâ?
Cur, meditabaris qui dogmata priſca Sophorum,
Miſces Socraticam, Militis arte, domum?
Olim Demochares fieri quod poſſe negabat,
Nempe Duces SOPHIAM, MILITIAMQUE *doces*
Eſſe putant fruſtrà te quidam: munera (dicunt)
Non benè conveniunt, Militis, atque Sophi.
Lancea Thymbra foret citiùs, quàm è Socrate quiſquam,
Judicio vulgi, Dux bonus eſſe queat.
Nónne modum ſcribis, fieri quî poſſit, ut unus,
Sit Rex egregius, de grege Socratico?
I nunc Demochares, tuq; ô vulgaria turba.
Sitis vos fruſtrà, LIPSIUS *efficiet.*

Antonius Vacquerius.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
ANALECTA
SIVE
OBSERVATIONES.
LIBER I. DIAL. II.

DE Dilectu.] *dilectus Græcis eſt* στρατολογία, *itemque* κατάλογος, *&* καταγραφή. *Dicunt paſſim* καταλόγους ποιεῖσθαι, καταγραφὴν ποιεῖσθαι: legere militem, ſcribere militem: *ſicut & Romani. De ſcripturâ ideò, quia ſic lecti in tabulas & codices referebantur, ut memoria nominum & ſtipendiorum publicè extaret. Itaque* καταλόγους *etiam pro ipſo tali indice. Ut in Suidâ:* Κατάλογος, ὁ πίναξ ἐφ' οὗ ἐνεγράφοντο τῶν στρατευομένων τὰ ὀνόματα: Catalogus, liber aut brevis, in quo militantium nomina ſcribebant. *Dio Caſſius peculiari quodam ſenſu uſurpat. pro civilibus tantùm & legionariis copiis. Ut libro* LII. ἑκατοντάρχης ἐκ τοῦ καταλόγου: Centurio è catalogo, *ſive è legione. Iterùm lib.* LV. Τὰ τείχη τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου στρατευομένων: legiones eorum qui ex catalogo & dilectu militant. *Opponit auxiliis, & copiis nō perpetuis ac firmis. Tertiò idem, lib.* XL. *de Craſſo Divite: quem ſcribit* ut pauperes miſerari ſolitum, τοὺς μὴ δυναμένους στρατόπεδον καταλόγου οἴκοθεν θρέψαι: eos qui non poſſent legionem catalogi à ſe & domeſticis copiis alere. *Quod dictum Plinio effertur, lib.* XXXIII *cap.* X. M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui reddítu añuo legionē tueri poſſet. *Haud diſſimiliter in Baſilio, de quadraginta martyribus:* Εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἐνεγράφησαν καταλόγους: In militares legiones relati ſunt. *Eoque ſenſu reperies in Juſtiniani Novellis. Vox etiam alia huic rei, ævo illo ſequenti,* Adnumium, vel Adnumius. *In Suidâ:* Ἀννούμιος, ἀπογραφὴ ὀνομάτων παρὰ Ῥωμαίοις· οἱ δὲ Ἀδνούμιον φασι: Annomius, deſcriptio nominū apud Romanos; alii autem Adnumiū dicunt. *Eſt in Cedreno ea vox, rebus Johannis Comneni: & interpres vir induſtrius & doctus fatetur ignorare quid vocis eſſet. Eſt & in Leone*

Pag. 16. lin. 5.

Cap.

Cap. VI. Tempore rogæ & adnomii, id eſt deſcriptionis nominum. *Sed ne diſſimulem, non tam in Dilectu fortaſſe locum habet, quàm in recenſu & admumeratione militum ſub tempus ſtipendii aut largitionis. Ad hanc ipſam rem reperies,* Pittacia Breves, Laterculum, Matriculam. *Sicut autem ſcribebantur in jam milites, ita delebantur non milites & rejecti. Plautus aſpexit:*

Pulchrè miles ceturiatus ibit ex puncto in manipulo.

Et explicabit Scholiaſtes Vetus in hoc Perſii: Proximus expungam.] Tractum à militibus, qui expuncti dicuntur dum foras à militiâ emittuntur. *Solent & mortuos ibi notare, & Theta ſuum adfigere. Ruffinus in Hieronymum:* quod tale eſſet quale ſiquis accepto breviculo in quo militum nomina continentur, nitatur inſpicere quanti ex militibus ſuperſint, quanti in bello ceciderint; & requirens, qui inſpicere miſſus eſt propriam notam, verbi cauſſa, ut dici ſolet, θ Ad uniuſcujuſque defuncti nomen adſcribat, & propriâ rurſus notâ ſuperſtitem ſignet.

Pag. 22. lin. 11. „ Tenuiores ad militiam non vocari.] *De bonâ illâ & compoſitâ rep. verum eſt: etſi poſteà remiſſum. Adeò, ut non libertini ſolùm, ſed ſervi etiam adſcripti; ſed ferè per civilia bella, cùm Virtus & Honos jus ſuum ægrè ſervant. Exemplum tamen ab ævo Annibalis, cùm neceſſitas id expreſſit. Tunc enim non ſolùm* octo millia ſervorum *in militiam empta quod Livius aliiq; prodant: ſed etiam paſtores aliquot ferociores in equites adſumpti. Docet Valerius (quod alii ſilent) libro* VII: Ex Aquiliâ quoque & Fidiculis ſeptuaginta atq; ducenti ad ſupplementum equitatus ſunt empti. *Atque hos ipſos ſtatim appellat* à paſtoralibus caſis collecta mancipia. *Sanè multi in Aquiliâ & feroces paſtores. Ac Pompejus etiam bello in Cæſarem, eodem illo tractu,* ſervos paſtores armat, atque his equos adtribuit: *quod ita in Cæſare ſcriptum Civilium primo. Repetit & occultè objicit idem Commentario tertio: cùm in equitibus Pompeii recenſet* octingintos, quos ex ſervis ſuis paſtorumque ſuorum coëgerat. *Qui tamen locus vitii ſuſpectus: nec* paſtorum ſervi *conſcripti videntur (id verò vile & ridiculum ſervorum ſervos) ſed ipſi paſtores. Itaque vide num ſcribendum:* Quos ex ſervitiis paſtoribuſque ſuorum coëgerat. *Ita in eodem Cæſare, libro eodem,* M. Cælius Milonem in Thurinum, ad ſolicitandos paſtores, miſit, *Ita & Domitius* colonis paſtoribuſque, quos ſecum adduxerat, naves Maſſilienſium complet, *Commentario primo.*

DIALOG. II

Pag. 27. lin. 21. „ L. Atius Tribunus primus.] *Per honorem ita dicitur; qui creſcit, ſi* Primus in legione primâ. *Eſt in Feſto:* Primanus Tribunus, qui primæ legioni tributum ſcribebat.

Digitized by Google

Sed unde iſtis legionum, ne erres: de Tribunis ærariis id capiendum.

DIALOG. VII.

„Eorum vicem Auxilia fuiſſe, quæ variis gentibus ſolent imperare] *Plenæ hujus rei Principum hiſtoriæ,* & *Socias* cohortes Hiſpanorum, Germanorum, Tungrorum, Batavorum, *aliarum gentium, ubique leges. Creberrimè item,* Auxiliares, & Auxilia. *Iſti verò omnes è provincialibus; & certis quibuſdam bellicoſiſque gentibus non aliud loco tributi, quàm militiam & vires imperabant: quod de Batavis ſcriptum Tacitus reliquit. Sed alii diffuſiores populi & ditiores, utrumq; ſæpè dabant, & Pecuniam & Militem: adeoq; robur in his & numerus, ut idem Tacitus audeat dicere:* Nihil validum in exercitibus, niſi quod externum. *Sed & alibi idem ſcribit:* Provinciarum ſanguine provincias vinci. *Et ſi autem miles è ſubditis, non tamen dilectu eorum aut arbitrio capiendus. Romani, Centuriones aut tales aliquos peritos legendi, mittebant: qui ſæpe uſui ſuo & compendio, magis quam publico ſerviebant. Tacitus fraudes & quæſtum hac in re indicat, & inter cauſſas ponit rebellionis Batavicæ:* Juſſu Vitellii Batavorũ juventus ad dilectum vocabatur. Quem ſuapte naturâ gravem, onerabant miniſtri avaritiâ ac luxu: ſenes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent; rurſus impuberes, ſed formâ conſpicui (& eſt plerìq; procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. *Sed &, cùm hæc aberant, dilectus ille per ſe gravis. Quod idem Batavi ibi apud Tacitum effantur:* Inſtare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut ſupremùm dividantur. *Trahebantur enim in diverſas terras, ut magnitudo Imperii erat; atque illic longâ militiâ ferè conſumebantur. Galgacus Britannorum Dux apud Tacitum, inter graviſſima Romani dominii ponit:* Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit; hi per dilectus alibi ſervituri auferuntur.

„Habuiſſe eos proprios ſuos Tribunos ærarios] *Tangit hoc Cicero, cùm Verri objicit quæſtũ eum feciſſe in claſſe contra prædones comparanda: & ait: cùm antiquitus inſtitutum eſſet ut ipſi ſocii pecuniam hanc tractarent; eum ad ſe tranſtuliſſe, & prædatum eſſe. Verba ſunt quinto in Verrem:* Cognoſcite nunc novam prædandi rationem, ab hoc primùm excogitatam. Sumptum omnem in claſſem, frumento, ſtipendio, ceteriſque rebus, navarcho ſuo quæque civitas dare ſolebat. Is neque ut accuſaretur à nautis committere audebat, & civibus ſuis

ſuis rationem referre debebat. Erat hoc, ut dico, fact tum ſemper, nec ſolùm in Siciliâ, ſed in omnibus provin etiam in Sociorum & Latinorum ſtipendio ac ſum: tum cùm illorum auxiliis uti ſolebamus. *Poſtrema huc prié faciunt, & notabis inibi Socios jam ante Ciceronem deſi*

DIALOG. VIII

Pag. 48. lin. 22.

,, Ex beneficiariis ſuperiorum exercituum. *Cæſaris verba ſunt; & dat intelligi pleroſque Evocatorum* Beneficiariis *ſolere eſſe. Quod hoc genus? Eorum qui benef Imperatoris ad gradus aut commoda promoti. Cæſar apud Hi tium in bello Africo:* Ordines in meo exercitu, benefi non virtute conſecuti. *Suetonius Tiberii cap.* XII Venit ſuſpicionem per quoſdam beneficii ſui Centuriones. *Veg tius lib.* II. *cap.* VII. Beneficiarii ab eo appellati, quòd pr moventur beneficio Tribunorum. *In lapidibus priſcis:* B NEF. TRIBUN. *Meminit Cicero lib.* V. *epiſt.* XX. *& oſtent etiam in pecuniâ Beneficia hæc fuiſſe, de quibus & in Syno Nicænâ, can.* XVIII. damnantur ii, qui militiam & zon deponentes, poſteà ad vomitum redeunt, ὡς βενεφικίοις κα προσδῶσι τὸ ἀναστρατεύεσθαι: ut beneficiis felicùs militiam re ſumant & inſtaurent. *Feſtus ad eos quoque refert, qui* munei in militiâ vacabant, beneficio Imperatoris. *In provinciis e iam* Beneficia, *in eos qui agris aut immunitate donati. Ita Cæ ſar.* Pompeii magna beneficia & clientelas in citerior provinciâ *commemorat: Hirtius*, majores Numidarum d ſos beneficio C. Marii.

DIALOG. IX.

Pag. 51. lin. 8.

,, Suſpicor tamen nomen Imperatoris.] *Imò jam penè ſcio. Is qui orationem funebrem ſcripſit (D. Ambro ſium auctorem faciunt) Valentiniano Imperatori:* Chara ctere domini inſcribuntur & ſervuli, & nomine Im peratoris ſignantur milites, *Duplex ritus & de ſervis, qu compungi ſolent dominico nomine, ut agnoſcerentur; & d militibus, qui præferre Imperatorem. Locus hic in ſcidis mei deliteſcens commodùm ſe nunc obtulit.*

ANA-

Digitized by Google

ANALECTA.

LIB. II. DIAL. II.

,, ETſi rarò tamen in agmine aut acie ſic inceſſere.] Pag. 59. lin. 35.
Id verum eſt, & in agmine fere præmitti ſolent ad incerta aut occulta viarum exploranda. In acie quoque aliter locari, & abjungi à gravioribus in loco dictum. Sed addo, diſtributionem hanc, de quâ Polybius, videri ad Cohortes maxime pertinere: in quas certum eſt Velites fuiſſe relatos centum viginti: *id eſt ter quadraginta, quot in ſingulis manipulis collegimus fuiſſe. Cohors igitur ſi alibi in præſidio, aut diviſa; habuit ſuos Velites, & huic rei adtributio illa ſerviit.*

,, Ab eo quòd junctis manibus pariter dimicabant.] Pag. 60. lin. 22.
Hinc aliquis colligat, in acie ſtetiſſe fere per Decurias in quaque centuria: & quia tales in uno contubernio etiam erant, Vegetius voluit Manipulum *ab ea ratione ſimul pugnandi dictum. Etſi de Etymo tamen aliter eſt, ſed res notetur.*

DIALOG. III.

,, Etſi habuit ſuas cauſſas.] *Suſpicionem, quæ dominantibus fere innata: & ne turbare Latini poſſent, putavit Tarquinius meliùs miſceri eos ac confundi cum Romanis. Poſteri aliter.* Pag. 62. lin. 31.

,, Ut in uno ordine duo ſint Centuriones.] *Id nego factum; & recte, ſi pro more & vero loquaris. Cùm tamen in omnia me verſo, nequid fruſtrà aut temere mutem; ſuccurrit poſſe excuſari fortaſſis, ſi Optiones etiam & Succenturiones venire velimus in hoc principale nomen. Feciſſe videtur Livius lib.* x. Quattuor Centuriones manipulumque haſtatorum armillis aureiſque coronis donavit, quia primi portam murumque Aquiloniæ ceperant. *Unus enim manipuli facinus hoc facit, nec credo admixtos Centuriones ex aliis fuiſſe. Etſi nec argumentum, nec numerus fortaſſe, ſatis certa.* Pag. 63. lin. 22.

,, Earum unamquamque primam, Pilum vocabant.] *Eſt noſtra ita correctio, & multa ſuadere videntur: tamen Turnebus, aliique.* Earum unam, quam Primumpilum vocabant: *voluntque totum illum ordinem* Primumpilum *dici. Sed abnuit, quòd* Pilani *dicantur, quòd ante eos poſiti,* Antepilani. *Tamen judicia in re dubia libera ſunto.* Pag. 64. lin. 32.

DIALOG. V.

Pag. 69. lin. 18. „ Legio.] *Quæ variis nominibus Græcis Latiniſq; etiam poſtmodum dicta. Græci veteres*, στρατόπεδον, στράτευμα *& creberrime* τάγματα *dixerunt: novelli etiam* θέματα, *ſcilicet quæ in loco & limite certo ſolent poni. In Gloſſis illis bonis* : Legio, Τάξις, θέμα. *In Cedreno* στρατηγοὶ, *Ipſi Legionarii* : *& Conſtantini Porphyrogenetæ libellus eſt titulo*, περὶ θεμάτων, *de* Legionibus, *ut illo ævo erant. Produxit Cedrenus etiam equites, &* θέματα καβαλλαρικὰ *in eo ſunt* Equitum alæ. *Iidem Græci dixère &* τέλος: *uti Plutarchus & Appianus. Quo ſenſu fortaſſe Dio (verba dedi in Tranſvectione equitum, libro primo)* ἱππεῖς ἐκ τοῦ τέλους: legionarii aut ordinarii equites: *aut paullò aliter id fuit. Reperio &* τεῖχος, *pro legione: nec audiam viros doctos qui vertunt in* τέλος. *Ita enim Dio lib.* LIV. *post recenſum legionum*: Τοσαῦτα τείχη τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου στρατευομένων: Tot legiones ſunt, quæ ex ordinario catalogo & delectu militant. *Idem in Eclogis, quas vulgavit utiliter Fulvius Urſinus, Ecloga ultima*: τοῦ τετάρτου τοῦ Σκυθικοῦ τείχους: legionis quartæ, cognomento Scythicæ. *Et infrà*: πολεμικώτατον τεῖχος: bellicoſiſſima legio. *Cur verò abhorream? Nam & Latino poſteriores* Murum *ſic uſurparunt. Vegetius* : Antiquos murum dixiſſe pedeſtrem exercitum : *& alibi in eadem. Notabis &* Numeros *pro legionibus, quod exemplis ad Tacitum firmavi. Item* Ordines : *imitatione ſcilicet Græcorum, quibus ſunt* τάγματα. *Hegeſippus ita*: Connexis ordinibus Quinto & Decimo : *& pluries idem, ne cumulem ſupervacuo verba.* Virtutes *etiam in Paullo Diacono legi ſe communiùs, pro copiis & robore militari.*

Pag. 70. lin. 22. „ Variatum in occaſionibus oſtendit.] *Inſtabilis omnino hic numerus, cùm Patres ſub initium anni provincias & exercitus ornarent id eſt, legiones deſcriberent quot quantaſque, bellum geri ex uſu videretur. Sæpe ad eos magiſtratus hoc referunt, apud Livium. Ut lib.* XXII. De bello deque re Dictator retulit, quibus quótve legionibus victori hoſti obviam eundum eſſe cenſerent Patres. *Idem lib.* XXVI. Conſul Senatu in Capitolium vocato, de adminiſtratione belli, de provinciis exercitibuſque Patres conſuluerunt. *Interim obiter nota locum in quem vocati : nempe capitolium, ubi de bello fere actum monuimus lib.* I. *ex Appiano. Nunc pro noſtra re etiam Claudianus, qui Stiliconem docet imaginem priſci & deſiti ritus retuliſſe.*

Neglectum Stilico tot jam per ſæcula morem
Rettulit, ut ducibus mandarent prœlia Patres,

Decre

Decretoque togæ felix legionibus iret
Teſſera.

Teſſera, *nimirum ad iter, & quò copiæ dirigendæ.*

„ Quadratam dictam.] *Infrà in Acie, de cauſſa hujus cognominis. Sed lubet alia quoque agnomenta legionum exſequi, quæ in ſcriptoribus prompta. Si curioſitas videbitur; tranſiiſſe videtur: tu lege, cui aliter. Et ut peſſime, quid niſi jactura atri liquoris alicujus & chartæ? Utinam meum illum omnem hîc effundam. Communis igitur & receptiſſima agnominatio legionum à numeris fuit, idque diſcretionis cauſſâ. Si enim* Legio *tantum; de quâ intelligam? Et intereſt ſæpe ob facinus aliquod egregium, aut aliam notitiam, ſciri. Ergo à numeris,* Primâ, Secundâ, Tertiâ, *uſque ad* Vigeſimam, Trigeſimam, *& quot fuêre. Id ab ordine temporis & dilectus, quo conſcriptæ. Dio Caſſius libro* XXXVIII. Τὰ πολιτικὰ στρατόπεδα ἐκ τῆς τῶν καταλόγων τάξιν ὠνομάζετο, ὅθεν περ καὶ νῦν ὁμοίως τινὰ αὐτῶν ἐπικλήσεις ἔχει: Civiles legiones juxta ordinem dilectuum appellabantur, ſicut & nunc eæ quæ exſtant agnominationes habent. *Quòd autem ævo ejus, itemque Auguſti extiterint, & quibus cognominibus (nam & alia, præter numeralia illa, ex occaſione dabant) ipsè fuſe ita ſcribit libro* LV.

Pag. 71 lin. 1.

Tres tunc (*Auguſti ævo*) & viginti legiones, aut ut »
alii volunt, quinque & viginti alebantur. Nunc verò no- »
ſtro ævo novemdecim modò ex iis ſuperſunt. Legio Se- »
cunda Auguſta, quę in Britanniâ ſuperiore hibernat: & tres »
Tertię. Quarum una in Phœnice, Gallica cognomento; al- »
tera in Arabiâ, Cyrenaica; tertia in Numidiâ, Auguſta. Jam »
Quarta Scythica in Syriâ agit, Quinta Macedonica in »
Daciâ. Sunt & Sextæ duæ. Quarum una in Britanniâ infe- »
riore, cognomento victrix; altera in Judæâ, Ferrata. Eſt & »
Septima in Myſiâ ſuperiore, quæ plurimùm Claudia dici- »
tur. Octava Auguſta, in Germaniâ ſuperiore. Decima in »
Pannoniâ ſuperiore, dicta Gemina, atque altera Decima in »
Judęâ. Undecimâ in Myſiâ inferiore, Claudia dicta. Ita »
enim hæ duæ legiones à Claudio cognominatę, quoniam »
in rebellione Camilli contra eum non ſteterunt. Duodeci- »
ma in Cappadociâ, Fulminatrix. Tertiadecima Gemina, in »
Daciâ. Decimaquarta Gemina in Pannoniâ. Decimaquinta »
Apollinaris in Cappadociâ. Et vigeſima, Valens & Victrix »
dicta, in Britanniâ ſuperiore. Quam ipſam, ut mihi videtur, »
cum eâ quæ & ipſa Vigeſimæ nomen habet & in Germa- »
niâ ſuperiore hiemat (etſi etiam, nec tamen ab omnibus, »
Valens appelletur: neq; nunc eo cognomine utitur) accipe- »
re oportet. Hæ ex Auguſti legionibus ſaluæ ſunt. Reliqua- »
rum aliæ prorſus exſtinctæ, aliæ aliis quibuſdã vel ab ipſo »

» Auguſto vel à ſecutis Imperatoribus ſunt permixtæ: u
» de & Geminæ cognomen ſollemne habent. Quonia
» verò ſemel in hunc ſermonem de legionibus veni, etia
» alias quæ deinceps à Principibus conſeriptæ ſunt ediſſ
» ram, ut promptum ſit volenti in uno loco hæc videre
» diſcere. Nero igitur primam Italicam dictam ſcripſit, qu
» in Myſiâ inferiore hibernat: Galba Primam Adjutricer
» quæ in Pannoniâ inferiore; & Septimam, quæ in Hiſp
» niâ. Veſpaſianus Secundam Adjutricem quæ in Pannon
» interiore; & Quartam Flaviam, in Syriâ. Domitian
» Primam Minerviam, quæ in Germaniá inferiore. Traj
» nus Secundam Ægyptiacam, & Trigeſimam German
» cam, quas & à ſeipſo agnominavit. M. Antonius Secu
» dam, in Norico.

Ecce hîc habes & numerum legionum, quæ ſub Principib ordinariæ & cognomina & loca earum ſive caſtra. Percurra ipſa verba, & inſeram (quia opus) alibi noſtram faciem. Al Ut alii volunt quinque & viginti.] *Diſſenſum interſcript res tangit, quorum alii vi intitres Auguſti ævo legiones fa ciunt; alii viginuiquinque. Inter hos poſteriores Tacitus eſt inquiſitionis & fidei notæ ſcriptor. In rebus enim Tiberii, cùm ex occaſione vires & copias imperii recenſet, ita inſit*: Italiam utroque mari duæ claſſes, Miſenum apud & Ravennam proximumque Galliæ littus roſtratæ naves præſidebant quas Actiacâ victoriâ captas Auguſtus in oppidum Foro julienſe miſerat, valido cum remige. Sed præcipuum ro bur, Rhenum juxta, commune in Germanos Galloſq subſidium, octo legiones erant. Hiſpaniæ recens perdom tæ tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat, domun populi Romani: cetera Africæ per duas legiones, parique numero Ægyptus. Dehinc, initio ab Syriâ uſque ad flu men Eufratem, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur quattuor legionibus coërcitum: accolis Hybero, Albano que, & aliis regibus, qui magnitudine noſtrâ proteguntu adverſum externa imperia. At Thraciam Rhœmetalces & liberi Cotyis; ripamque Danubii legionum duæ in Panno niâ, duæ in Mœſiâ attinebant. Totidem apud Dalmatian locatis, quæ poſitu regionis à tergo illis, & ſi repens auxi lium Italia poſceret, haud procul accirentur. Quamquan inſideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem præ toriæ cohortes. At apud idonea provinciarum ſociæ trire mes, aliæq; & auxilia cohortium. Neque multò ſecùs in virium, ſed perſequi incertum fuit, cùm ex uſu tempori huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minue rentur. *Inſignis & delectabilis locus, iis quidem qui animo intu eri & concipere non ſolùm magnitudinem vireſq; Romani Impe rii, ſed & ordinem diſpoſitionemque volunt. Habes igitur vigin*

tiquin-

viginti quinque legiones hîc in provinciis (adnumera:) præter cohortes alaſque ſociales, & claſſes. Habes in ipſâ Italiâ legiones duas claſſicas Ravennatem & Miſenatem, præter copias Forojulienſes: & in ipſâ urbe duodecim cohortes, fere millenarias, id eſt legionum item inſtar duarum. Sed de Sociis, excuſat quòd non numeret, quia aliquando, inquit, hi illi-ve erant; & numero majores aut minores. Tamen certum eſt, haud infra civiles copias fuiſſe, ex priſco illo & perpetuo ritu quo ſocii æquabant; & ex Taciti hîc aſſertione, haud multò ſecùs in iis virium fuiſſe: *quod eſt, haud minus. Fuerunt igitur tunc civiles copiæ, legionum circiter triginta: quæ eſſent (in legionem quinque millia ſumendo)* centum quinquaginta millia *hominum. Adde Socios tantumdem. Is modus tunc virium, nec aliter fere Dionis ævo, & hîc verbis. Nam numerat ſuperfuiſſe novemdecim ex Auguſteis, & alias deinde novem accenſet. At, quod mireris, Agathias Scholaſticus copias iſtas immenſùm auget. Nam cùm Hunnorum irruptiones, Juſtiniani ævo, in Thraciam Græciamque denarrat & deplorat: culpam conjicit in copiarum paucitatem, quas Principes tunc alebant.* Τὰ γὰρ *(inquit libro quinto Hiſtoriæ)* τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα οὐ τοσαῦτα διαμεμενήκεσαν ὁπόσα τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν πάλαι βασιλέων ἐξεύρηται, ἐς ἐλάχιστον δὲ ἦσαν μέρος περιελθόντα, οὐκ ἔτι τῷ μεγέθει τῆς πολιτείας ἐξήρκουν. Δέον γὰρ εἰς πέντε καὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑξακοσίας χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν τὴν ὅλην ἀγείρεσθαι δύναμιν, μόλις ἐν τῷ τότε εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν περιειστήκει. καὶ τούτων οἱ μὲν ἐν Ἰταλίᾳ ἐτετάχατο, οἱ δὲ κατὰ τὴν Λιβύην, ἕτεροι δὲ ἐν Σπανίᾳ, καὶ ἄλλοι παρὰ τοῖς Κόλχοις, καὶ ἄλλοι κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ Θήβην τὴν Αἰγυπτίαν, ἐνίδρυντο δὲ ὀλίγοι καὶ πρὸς τὰ ἑῷα τῶν Περσῶν ὅρια, οὐ γὰρ δήπου ἔδει ἐκεῖσε πλειόνων, διὰ τὰς σπονδάς: Romanorum enim copiæ non tantæ jam permanſerant, quantæ ſub prioribus olim Principibus fuerant; ſed ad minimam quamdam partem redactæ, non jam ultrà magnitudini imperii ſufficiebant. Cùm enim ad ſexcenta & quadragintaquinque millia virorum militarium, univerſas copias colligere oporteret; vix tunc in centum quinquaginta millibus conſtabant. Atque harum aliæ in Italiâ locatæ erant, quædam in Lybiâ, item in Hiſpaniâ; aliæque circa Colchos, & aliæ circa Alexandriam & Theben Ægyptiacam. Conſidebant & paucæ ad Orientales Perſarum limites: quia pluribus nondum opus ibi erat, ob fœdera & pacem. *En tibi & hîc breviter ſtatum imperii, cujuſmodi ſub Juſtiniano, & circà, fuit. Sed quod ait de tam immenſis olim copiis: quando id fuit? Non Auguſti, aut Dionis etiam ævo, id eſt ſub Alexandro Severo: imò nec Trajani, cùm florentiſſima (quod ad militiam) videtur fuiſſe res Romana. Nam columella in Italiâ Romæ exſtat in ipſo Capitolio, ubi*

nomina & numerus tunc legionum. Sunt in univerſum [...]*gintinovem, ſic deſculptæ.*

NOMINA LEG.

II. AUG.	II. ADIUT	IIII. SCYTH
VII. VICTR	IIII. FLAV	XVI. FLAV
XX. VICTR	VII. CLAUD	VI. FERR
VIII. AUG	I. ITALIC	X. FRETE
XXII. PRIM	V. MACED	III. CYREN
I. MINER	XI. CLAUD	II. TRAI
XXX. ULP	XIIII. GEM	III. AUG
I. ADIUT	XII. FULM	VII. GEM
XIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC
I. PARTH	II. PARTH	III. PARTH

Sic Capitolinus cippus: cui adſimilis alter apud Maffæos, [...] *quòd verſu antepenultimo tres iſtas etiam inſerit:*

X. GEM	XV. APOL	II. ITALIC.

Sed nec ſit longe ſupra triginta. Quem numerum velut ſoll[...]*nem etiam Favorinus joco uſurpat apud Spartianum in H*[...]*driano*: Arguentibus amicis, male eum cedere Hadria[...] de verbo, quod idonei auctores uſurpaſſent; Non rect[...] inquit, ſuadetis amici, qui non patimini illum me docti[...]rem omnibus credere, qui habet triginta legiones. *Nec a*[...]*ter reperio, niſi quòd in lapide quodam priſco*: L. SERGIUS. L. LEPIDUS. ÆD. TR. MIL. LEG. XXXX. *Ubi* quadrageſim[...] *legio exprimitur, non ſine mendi ſuſpicione, niſi ſi per bella ci*[...]*lia ſic fuit. Sed in Dione jam pergamus. Ait amplius*:

„ Legio ſecunda Auguſta.] *Sic dicta quod ipſe eam l*[...]*giſſet; ſive etiam per honorem, quaſi eo digna. Lego in Dio*[...] *eodem*, Legionem totam Auguſtam vetitam hoc cognom[...]ne ampliùs uti, *quod ignaviter ſe geſſiſſet. Ita in rebus Aug*[...]*ſti, libro* LIV. *Sed cùm tres fuerint hoc cognomine: de quâ, ign*[...]*ro. Amplius*: „ Gallica cognomento.] *Dio hîc* γαλλι[...] *dixit: at ipſâ Latinâ voce* τὸ τρίτον στρατόπεδον γαλλικὸν, [...] *Eclogis Fulvianis, Hæ tales autem agnominatæ vide*[...]*tur à locis Hibernorum.* „ Quinta Macedonica.] *Ita in marmoribus aliquoties reperio. Tametſi in Tacito* [...] Quarta. *Lib.* III. *Hiſt. acie Vitelliana*, Quartam Mac[...]donicam dextro cornu locat: *ſed reſcribendum forte* Qui[...]tam. „ Cognomento Victrix.] *in Græco eſt*, Victoru[...] Ἰῶν νικητόρων: *& eſt in Ammiano* Legio Victorum, *ſed n*[...]*vella magis: atque illa vetus cognomen* Victricis, *habuit qu*[...] *lapides docent.* „ Ferrata.] *Dicta, ut videtur, ab arm*[...]*rum præſtantia, & quæ tota è ferro. Fuit &* FRETENSI[...] *freto aſſita, in lapidibus.* „ Ita enim hæ duæ legi[...] à Claudio.] *Nec Claudiæ ſolùm dictæ, ſed* Piæ, Felic[...]

Ge[...]

Digitized by Google

Quod ipſe Dio in Claudio ita ſcribit : Juſſit duas legiones, Septimam & Undecimam, Claudias, & Fideles & Pias, etiam à Senatu agnominari. *Sed poſtremis his cognominibus video & alias gaudere. Ut in lapide* : SCHOLA SPECULATORUM. LEGIONUM. I. ET II. ADJUTRICUM. PIARUM. FIDELIUM. SEVERIANARUM. *In alio*: PRIMIP. LEG. X. GEM. PIÆ. FIDELIS. *Ratio collaudandi priſca, & in Livio* XXV. Viginti millia armatorum fortia, fidelia. „ Duodecima Fulminatrix.] *Itaque vetus hoc cognomen, & ab inſigni fortaſſe ſcutorum ſumptum. Valerius Flaccus de Biſaltis, lib.* VI.

> Cuncta phalanx inſigne Jovis, cælataque geſtat.
> Tegmina, diſperſos triſidis ardoribus ignes.
> Nec primus radios miles Romane coruſci
> Fulminis, & rutilas ſcutis diffuderis alas.

Fortaſſe dixi, quia vulgò videntur fulmen ſic per ſcuta diffudiſſe, quod monumenta priſca oſtendunt. Magis igitur ab impetu, & quòd fulminis in morem rueret, proſterneret. Nam Chriſtiani ſcriptores, etſi conſenſu tradunt, dictam legionem Fulminatricem *vel* Fulmineam, *quæ precibus ſuis fulmen & nimbos ſub Marco Imp. impetraverit : tamen conſtat diu ante cognomen hoc fuiſſe, ſed in legione ſcilicet aliâ, & ob aliam cauſſam. Solent autem & alia quædam inſignia ſcutis inſcribere, ut elephantes in Appiano : ut leones in* Claudiano, *de Bello Gethicô* :

> Nervius inſequitur, merituſque vocabula Felix,
> Dictaque ab Auguſto legio, nomenque probantes
> Invicti, clypeoque animoſi teſte leones.

Atque ibi quod eſt de Felice ; *in Aureliano Vopiſci* Tertia *ſic cognominatur* : Tecum habebis legionem tertiam Felicem, *Amplius* : „ Valens & Victrix dicta.] *Sic verti eſt in Græco eſt*, ουαλέριοι καὶ νικήτορες : Valerii & Victores. *Sed certum eſt ita Latinis appellatam, vel ex lapidibus. Ut ille, qui Parmæ viſitur* : PRÆF. LEG. XX. VALEN. VICTR. *item in Faliſcis* : LEG. XX. V. V. *interpretari ſic poſtrema hæc oportet.* „ Quam ipſam, ut mihi videtur.] *Hæc confuſa valde in Græco, imò & corrupta ſunt. Verba nunc ſonant, eamdem illam Vigeſimam eſſe cum ſuperiore : quod falſum eſt. Nec ſic novemdecim legiones Auguſtæas feceris. Dioni anteà aſſertum, ſed* octodecim *tantùm. Adde, quòd hibernis diverſæ cùm fuerint, ipſas oportuit divertiſſe. Græcis igitur negatio immittenda eſt, ſiquis id curat.* „ Primam Minerviam.] *Græcè* τὸ Ἀθηναῖον στρατόπεδον. *Erraverat Xylander, qui* Athenienſem *fecerat ; & columellæ ſuprà docent. Dicta eſt ab ipſa illa Dea, quam Domitianus eximiè coluit, & nomine ejus legionem honeſtavit. Simile ante de* Appollineâ: *quam ab Auguſto, cui peculiaris ille Deus poſt pugnam*

Digitized by Google

Actiacam, probabile ſic dictam. Satis de iſtis: quæ paſſim in Tacito, Spartiano, Capitolino occurrent, pleraque his conſona; interdum cum diſſenſu. Ut in Vopiſci Aureliano, Tribunus *ille ſcribitur* legionis ſextæ Gallicanæ, apud Maguntiacum: *quæ aut diverſa eſt à* Tertiâ *hic* Gallicanâ; *aut in hanc reformanda. Talia per te, cui ſtudium, indagaveris ego modum ſervo.*

DIALOG. VII.

Pag. 77. lin. 32. „ Ea eſt, Ala.] *Dico cornu Sociorum* Alam *appellatam: & quamquam ſatis docui, tamen accedat Vegetii imitatio, qui non ſemel* Alam *pro* Cornu *dixit. Ut lib.* III. Dextram alam tuam ſiniſtræ illius alæ junge: & *ibidem iterat.*

Pag. 95. lin. 15. „ Nam Vegetius longè in aliam mentem.] *Cujus verba & ſenſum ſuper Centurionum numero atque ordine operæ eſt ponere: quia & diverſa valde à priſcis, & in ipſo intricata. Verba ſunt hæc, lib.* II. *cap.* VIII.

„ Centurio Primipili non ſolùm Aquilæ præerat, ſed
„ etiam quattuor centurias, hoc eſt quadringentos milites
„ in primâ acie gubernabat. Item primus Haſtatus duas
„ centurias ducebat in acie ſecundâ, quem nunc Ducena-
„ rium vocant. Princeps autem primæ cohortis centuriam
„ ſemis gubernabat. Item ſecundus Haſtatus centuriam ſe-
„ mis, id eſt, centum quinquaginta homines. Triarius prior
„ centum homines gubernabat. Sic decem centuriæ cohor-
„ tis primæ à quinque Ordinariis regebantur, quibus magnæ
„ utilitates & magnus honor eſt à veteribus conſtitutus. E-
„ rant & centuriones, qui ſingulas centurias curabant, qui
„ nunc Centenarii vocantur. Secunda cohors habebat Cen-
„ turiones quinque, ſimiliter tertia, & quarta uſque ad De-
„ cimam cohortem. In totâ autem legione erant Centurio-
„ nes quinquagintaquinque.

Iſta Vegetius. Et ponit in ſingulis cohortibus Centuriones quinque: ergo quinquaginta *in univerſum. At enim* quinquagintaquinque *in fine numerantur. Falsò & induxit Modeſtus qui decem in primâ cohorte recenſuit, ſed præter verum & Vegetii clarum mentem. Sunt igitur pauciores demi quàm olim: hoc ideò quia non jam manipuli, ut olim: & itaque bini: ſed centuriæ & cohortes: & in quaque cohortium, quini centuriones. Prima autem cohors plenior: ſed tamen idem numerus, ſed plures centuriæ uni. Ipſa verba jam perluſtro. Ait:*

„ Quattuor Centurias in primâ acie gubernabat. *Plane præter morem veterem, idque dupliciter. Quòd & quattuor*

tuor cùm olim non niſi unam, & quod in primâ acie, cùm ille in extrema.

„ Primus Haſtatus duas centurias.] *Iſte Primopilo ſubjungitur . & dignior habetur Principe primo. Non aliter ex Vegetio dixeris , vel claro indicio , quòd duas centurias etiam habeat , cùm alter non niſi unam ſemis. Itaque comparatur cum Haſtato ſecundo. Omnia hæc novitia , & ab ordine atque armis immutatis nata. Nam haſtati jam inter firmos , & qui contis pugnabant.*

„ Triarius prior.] *Ecce hic inter ultimos ſuæ cohortis, re & nomine dignitatis novo.*

„ A quinque ordinariis regebantur.] *Hoc mihi nota , ſic vocatos communiter quinque illos primæ cohortis centuriones. Vegetius Capite anteriore* : Ordinarii dicuntur , qui in prœlio primos ordines ducunt. *Vopiſcum an non ſic intellegam in Bonoſo?* Militavit primum inter ordinarios ,deinde inter equites. *Et magis certè Capitolinum in Clodio Albino :* Sæpè & ordinarios Centuriones in crucem tulit. *Alio ſenſu iſta vox in Feſto , & Catonis ibi verbis*: In eà oratione quam ſcribit de ſuis virtutibus, contra Thermum. Quid mihi fieret , ſi non ego ſtipendia in ordine omnia , ordinarius meruiſſem ſemper? Sunt quidam qui manipularem , eum qui infimi ordinis ſit , appellatum credant Ordinarium. *Non ego Feſte , & puto mentem Catonis , ſeſe nullâ ambitione aut gratiâ in contuberniis Imperatorum , extra ordinem & immunem , militaſſe : ſed ſemper inter alios. Frontinus ita* : Q. Metellus Conſul , quamvis nullâ lege impediretur , quia filium contubernalem haberet , maluit eum in ordine merere.

DIALOG. XII.

„ Color in Imperatorio eximius , è cocco.] Pag 107. lin. 27.
Huc trabo Cæſarianum illud , Commentario ſeptimo : Accelerat Cæſar , ut prœlio interſit ejus adventu ex colore veſtitus cognito , quo inſigni in prœliis uti conſueverat, hoſtes committunt prœlium. *Etſi an germana illa Cæſaris , quis cui naſus eſt , non dubitet ? Quid enim opus monere inſigni* colore uſum in prœliis , *cùm id fuerit vulgatiſſimi moris? Sed hæc & alia pro Celſi ingenio diffuſa aut mixta ſunt , & parùm in totis illis Commentariis meri.*

ANALECTA.

LIB. III. DIAL. I.

Pag. 114. lin: 28.

RORARII, Accenſi.] *Lubet hoc ſemel aperire, quia poſteà etiam iteramus. Eſt igitur commune nomen levis armaturæ*, Ferentarii. *Salluſtius uſurpavit in Jugurthino:* Poſtquam eò ventum eſt, unde à ferentariis prœlium committi poſſet. *Explicat Feſtus:* Ferentarii, in bello auxiliares, à ferendo auxilio dicti; vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. *Poſterius etymon verius videtur, & eſt Varronis:* Ferentarii, *inquit*, equites dicti qui ea modò habebant arma quæ ferrentur, ut jaculum. Hujuſcemodi equites pictos vidi in Æſculapii æde vetere, & Ferentarios adſcriptos. *Sunt igitur Varroni leviores equites & jaculatores, etiam Ferentarii: etſi alii ad pedites ferè adſtringunt. Id genus olim in Romana militiâ duplex*, Rorarii & Accenſi. *Livius utroſque ſic recenſet, & locis etiam ordinibuſque disjungit in pugnâ cum Latinis. Feſtus de prioribus:* Rorarii qui è levi armatura primi prœlium committebant, quod ut ante imbrem fere rorare ſolet, ſic illi ante gravem armaturam prodibant. *Et ait diſertim*, prodiſſe ante graves: *quod etiam Livius indicat, dum ait* inter Antepilanos procurriſſe, & vires addidiſſe Haſtatis Principibuſque. *Moneo ſedulò, quia idem Livius (loco dicto, id eſt libro octavo) in fine & tergo agminis utrumque genus collocaverat, ſed cum hoc ſenſu, ut ibi ſtarent, donec pugna cœpta, tum procurrerent & eminus inter ordines pugnarent. Ad eum ipſum ſitum Lucillius ſpectaſſe videtur:*

Pone paludatus ſtabat rorarius velox.

Malè veles *reponunt: & eſt diſtinctum hoc genus. Pone igitur ſtabant, id eſt poſt Triarios. Hæc vox corrupta leviter in Symmacho, qui amat Plautina & vetera inſpergere, epiſt.* XLVII. *lib.* VIII. Soles in ſcribendo eſſe prolixus, pro ingenii tui viribus. Poſtquam te honor aulicus in procinctum vocavit, tu quoque verba ſuccingis. Tamquam levis armaturæ miles rurarius æmularis. *Scribo*, rorarios *& explico: facis quod rorarii olim, pauca quaſi verborum tela jacis & laceſſis, mox te ſubducis & poſt Triarios ſiſtis. De iiſdem Gloſſæ:* Rorarii, ἀκροβολισταί. *Genus alterum*, Accenſi: *quos Plautus quoque à Rorariis diſcernit, in fragmento apud Varronem:*

Ubi rorarii eſtis? en ſunt. Ubi accenſi? ecce.

Feſtus

Digitized by Google

Feſtus diffuſe ſatis explicat, & nonnihil confuſe: Adſcriptitii velut quidam ſcripti dicebantur, qui ſupplendis legionibus adjiciebantur, hos & Adcenſos dicebant, quod ad legionum cenſum eſſent adſcripti, Quidam Velatos, quod veſtiti inermes ſequerentur exercitum nonnulli Ferentarios, quod fundis lapidibuſque prœliaturi, ea modo ferrent quæ in hoſtes jacerentur. Alii Rorarios, quod id genus hominum, priuſquam acies coirent, in modum rorantis tempeſtatis dimicarent. *Varia promit, vera aut juxta verum. Vera, de Adſcriptivis & Accenſis, qui iidem videntur, aut ſimiles: de Velatis & Ferentariis, convenit etiam in aliis: de Rorariis, fallit, nec ſunt iidem. Sane de Adſcriptivis etiam Varro:* Aſcriptivi dicti, quod olim adſcribebantur inermes, qui ſuccederent armatis militibus ſi qui deperiſſent. *Simile Feſtus loco alio:* Adcenſi, qui in locum mortuorum militum ſubito ſubrogabantur, dicti ita quia ad cenſum adjiciebantur. *Et Plautus* ------ extra numerum es mihi. PEN. Idem iſtuc aliis adſcriptivis ad legionem fieri ſolet. *Itaque horum ſententiâ ſupernumerarii ſint & extraordinarii; quod tamen è Livio minime dixeris qui & Ordines dat, & numero certo legionibus miſcet. Vidi qui vellent eos armatos pariter ut Graves fuiſſe; hoc argumento quod in Livio ſcribitur,* Manlium accenſos ab noviſſima acie ante ſigna procedere juſſiſſe. Qui ubi ſubiere, extemplo Latini, tamquam idem adverſarii feciſſent, Triarios ſuos excitaverunt. *Qui enim, inquiunt, impoſitum ita Latinis, niſi armorum & aſpectus paritas fuiſſet? At negamus ità eſſe, & Vegetius mecum lib.* III. Quibus ſcuta deerant, ſive lapidibus manu jactis, ſive miſſilibus, in hoc ordine dimicabant: quos Accenſos, tamquam juniores & poſteà additos vocabant. *Videſne Scuta quidem habuiſſe, & fundis aut jaculis modo pugnaſſe. Sed & Feſtus ſupra inermes poſuit, & veſte ſola velatos. Quid ipſe Livius?* minimæ fiduciæ *hanc* manum *appellat, & infra ipſos Rorarios ponit. Apage igitur de armis. Nec ea conſpecta Latinis impoſuerunt à ſimilitudine aliqua; ſed ipſe motus & progreſſus novæ manus, ut oculi & ſenſus facile falluntur in pulvere illo campeſtri. Adde, quod jacula fortaſſe primi prætenderint, velut Triariorum haſtas. Iſta de utroque genere: quod deſiiſſe natis jam Velitibus dixi, ſed poſtea tamen iterum in Funditoribus & Sagittariis quaſi reſurrexiſſe. Nam Romani, promoto jam imperio, ſociis in civitatem acceptis, provinciis variis ſubjectis, Velites è ſuis ſcribere omiſerunt: eorum loco uſi funditoribus, ſagittariis, jaculatoribus, quos Baleares, Cretenſes, Numidæ, & id genus nationes ſubminiſtrarent. Itaque poſtea crebra horum iterum mentio: qui tamen inermes fere plurimum, ut illi priſci: Suidas hoc adſpectu vere ſcripſit:*

Οἱ Ῥωμαίων ψιλοὶ ἐφαπτίδας εἶχον, καὶ ζώσματα περὶ τῶν μηρῶν: Romanorum leves milites ſagula habebant, & cingula ſuper femora. *Talem ego deſcriptum aut deſculptum potiùs Funditorem adnoto, in monumento vetere: qui ſagulo aut chlamyde nuda reducta, lapides ſinu præfert. Tamen & alium etiam diligentius paullò ornatum, cui Galea, Scutum lunatum, & Ocreæ Raros fuiſſe tales credo: etſi tamen in Suda* etiam *ſcriptor aliquis*: Οἱ Ῥωμαίων ψιλοὶ, ἕκαστος αὐτῶν εἶχον ἐφαπτίδας, καὶ κνημῖδά τε καὶ λογχάδιον, καὶ ἀκόντιον δι' ὅλου σιδήρου πεποιημένον: Romanorum leves ſagula habebant quiſque, & ocream (*nota ſingulariè* * *unam*) & lanceam, & jaculum totum è ferro. *Sed id aut inferiore alio ævo fuiſſe debuit, aut in facinore aliquo & expeditione ſemel ſic uſurpatum. De Sagulo quidem, etiam Lucillius ſupra docuerit, ubi* paludatus rorarius *dicitur, ſic ornatus.*

* Sic & in alterâ ſimilarem hîc obſerves. Adde quæ de Ocreis

Pag. 115. lin. 37.

„ An & Cæſaris, atque illo ævo.] *Noto Cæſarem diſcrimen ponere inter* Leves, *itemque* Sagittarios & Funditores. *ut.* III. *Civil.* Primùm ſagittariis funditoribuſque circumjectis, poſteà levis armaturæ magnâ multitudine miſsâ. *Iterum alibi*: Magnum numerum levis armaturæ & ſagittariorum. *Sunt ergo* Leves *ei, niſi fallor, jaculatores.*

„ Afro-

„ Afrorum pleraque ſcuta ſic fuiſſe.] *Quæ dicebant* Cetras, *aut* Citras: *utramque enim ſcripturam invenio. Virgilius:* Pag. 1 lin. 1.

Lævas cetra tegit, falcati comminus enſes.

Et in Appiani Lybico, Maſaniſſa rex geſtat ἐλεφάντειον, *id eſt* ſcutum e corio elephanti: *quod haud dubie firmum nec facilè penetrari. Quid hodie Mauri? Nonne uſum ſervant & habent larea iſta ſcuta, ſed majuſcula & formata ſere in cor humanum? Atque ea cælare aut pingere varie ſolent. Quod etiam olim factitatum Silius indicat, libro* III.

Verſicolor contrà cetra, & falcatus ab arte
Enſis Adyrmachidæ.

Verſicolorem enim appellat, à variante hac picturâ. Britannis etiam Tacitus hæc ſcuta tribuit, & pugnare eos facit ingentibus gladiis, brevibus cetris. *Oſtendit parvas fuiſſe cujuſmodi & Hiſpanorum, qui vel maximè iis uſi. Strabo de Luſitanis:* Ἀσπίδιον δὲ αὐτοὺς δίπουν ἔχειν τὴν διάμετρον, κοῖλον εἰς τὸ ἔμπροσθεν, τελαμῶσιν ἐξηρτημένον: Clypeolum eos habere dicunt bipedali diametro, cavum antrorſus, loris ſuſpenſum. *Sed & in Diodoro Siculo etiam parvitas expreſſè valde ingeritur, de iis ipſis:* Φοροῦσι δὲ ἐν τοῖς πολέμοις πέλτας μικρὰς παντελῶς, διαπεπλεγμένας νεύροις. Ferunt peltas in bellis omnino parvas, nervis intertextas. *Atque has addit ſcite eos contra ictus aut tela incidentia circumferre: quod idem in Velite noſtro eſt ſuſpicandum. Itaque levitatem iiſdem Curtius jure tribuit, lib.* III. Armati bipennibus levibuſque ſcutis, cetræ maximè ſpeciem reddentibus. *Et in Suida legas:* Ὁ δὲ θυρεὸς τῶν Ἰβήρων εὔφορος: At ſcutum Hiſpanorum geſtatu facile. *Sed erat etiam in Diodori verbis,* e nervis eas textas: *quod hodieque fieri didici in Hiſpaniis, munimine ſatis firmo. Simile, quòd Strabo quoſdam Luſitanorum,* νευρίνοις κράνεσι. Nervinis galeis *uti ſcribit. Capimus Tacitum igitur, qui de Germanis, eorumque arma abiiciens:* Ne ſcuta quidam ferro nervóve firmata: *& oſtendit nervos ſolere intexi aut adtexi, tortos & duratos in ictum. Hiſpani itaque cetris uſi, nec tamen omnes. Cæſar quidem diſtinguit Commentario* I. *Civilium:* Præterea ſcutati citerioris provinciæ, & cetratæ ulterioris Hiſpaniæ cohortes. *Pro jam dictis diſtinguit, & Luſitanis finitimiſque dat cetras; aliis, qui Gallis viciniores, ſcuta. Ea ipſa, facie etiam Gallicana, ex Livio, libro* XXII. Gallis Hiſpaniſque ſcuta ejuſdem formæ fermè erant, diſpares gladii. *Idem Polybius, libro* III. Τῶν δὲ Ἰβήρων καὶ Κελτῶν ὁ μὲν θυρεὸς παραπλήσιος: Hiſpanorum & Gallorum ſcutum quidem adſimile. *Sed hoc univerſe haud verum (quippe eſt Gallorum ſcuta longa, Luſitanorum cetræ breves:) ſed dumtaxat de Celtiberis, & confinibus eorum. Ulteriores, inquam, cetris;*

cite-

citeriores magis uſi ſcutis. Dixerat clarè Cæſar, poſtea re[...] cat: & eodem libro ſequitur: Hos levis armaturæ Luſitan[...] peritique earum regionem cetrati citerioris Hiſpan[...] conſectabantur. *Quid definiam? mutare, ſi auſim, [...] ſcribere:* cetrati ulterioris. *Niſi ſi alio adſpectu* citerio[...]rem *ibi dicit, quod poteſt. Addo, Hiſpanos qui cetris u[...] pulſaſſe eas rythmicè & cantu ſaltuque hoſtem ſic invaſiſſ[...] Mira & laudanda alacritas in periculo, viribuſque attollena[...] Silius.* III.

—— miſit dives Gallæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percuſſa verbere terra,
Ad numerum reſonas gaudentem plaudere cetras.

Idem X.

—— ac ritu moris Iberi
Carmina pulſata fundentem barbara cetrâ
Invadit.

Diodorus pariter: Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμοὺς ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ᾄδουσιν, ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις: In prœliis ad rythmos incedunt, & pæanas cantant, cum invaſuri ſunt oppoſitos. *Nonne penè Laconum ritui reſpondet, qui ad tibiam & numeros ingreſſi & congreſſi? Et de cantu ac ſaltatione, etiam Gallos Germanoſque ſcio adhibuiſſe. Hæc de Cetrâ, quæ paullò aliter in Gloſſis optimis explicatur:* Ἀσπὶς λῃστρική, citra. *Ita enim ſcribitur, quaſi velint* Latronum *fuiſſe id ſcutum. Pro* Pelta *paſſim etiam ſumunt, & pro eâ Latini reddunt. Ut Livius, libro* XXXI. Nocte cetratos, quos peltaſtas vocant, in inſidiis abdiderat. *Ut contrà Plutarchus, qui* cetratos *Luſitanorum*, πελταστὰς *Græcè convertit. Nam ut ait idem Livius, libro* XXVIII. Pelta cetræ haud diſſimilis eſt. *Et de communi quidem Græcorum Pelta hoc accipio, de qua in occaſione iſta dicam. Inventum ejus ab Iphicrate. Ut Æmilius Probus in ejus vita.* Cùm ante illum Imperatorem maximis clypeis, brevibuſque haſtis, minutis gladiis uterentur; ille è contrario Peltam pro Parma fecit, à quo poſtea Peltaſtæ pedites appellati, ut eſſent ad motus concurſuſque leviores. *In quibus verbis notes,* Parmam *eum reddere* τὴν ἀσπίδα, *aſpicientem ſcilicet non ad modum, ſed ad rotundam formam. Alioqui (mox dicam) ipſa* Pelta *Latinis, creberrimè* Parma. *Sed de inventore illo etiam Diodorus libro* XV. Τῶν Ἑλλήνων μεγάλαις ἀσπίσι χρωμένων, καὶ διὰ τοῦτο δυσκινήτων ὄντων, συνεῖλε τὰς ἀσπίδας, καὶ κατεσκεύασε πέλτας συμμέτρους: Græcis antea magnis clypeis utentibus, & ob id ad motus parùm aptis, ipſe contraxit eos, & effecit modicas Peltas. *Hoc ita Iphicrates, & ob cauſſam dictam: contra Philopœmenes poſteà, qui grandiores clypeos reduxit, & ſprevit Peltas. In vi-*

ta

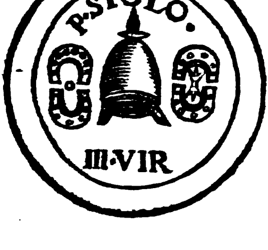
ta ejus apud Plutarchum leges: & hoc quoque feciſſe eum μὲν ᾗ βεβαίαν μάχην ἀντὶ δρομικῆς ᾗ πελταστικῆς: ſtabilem & gradu progredientem, pro curſoria illâ & peltaſticâ. *Hanc Græcam Peltam, formâ, niſi fallor, haud longe à Romana & velitari parmâ: etſi fortaſſe haud uſquequaque ſic rotunda. Profero dubie, quia jam dicta hoc evincere videntur, alia abnuunt & contra ire. Ut apud Suidam*: Πέλτη, ἀσπίδιον τετράγωνον: Peltæ, clypei quadranguli. *Apud Thucydidis Scholiaſtem* Πέλτη, ἀσπὶς τετράγωνος. *Itaque hæreo: etſi Plutarchus etiam rotundam facere videtur in Numa, ubi de Ancilibus*: Κύκλος γὰρ οὐκ ἔστι, *inquit*, οὐδὲ ἀποδίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ' ἐκτομὴν ἔχει γραμμῆς ἑλικοειδοῦς: Non enim circuli formâ ſunt, nec reddunt, ut pelta, circumferentiam, ſed inciſionem habent lineæ flexuoſæ. *Omnino parum claret mihi de communi Græcanicâ Pelta: magis de* Thraciâ, *quam reperire eſt crebro. Imo propriè velut iſtis adtributam, ut in Heſychio* Πέλτη, Θρᾳκικὸν ὅπλον Pelta: Thracia armatura, *Latini* Parmam *fere reddunt. Et eſt in Gloſſis*: Parma, Θρᾳκικὸν ὅπλον. *In Feſto*: Thraces gladiatores, à ſimilitudine Thracicarum parmularum. *Iis enim gladiatores certi Romæ armabantur. Martialis*:

Hæc quæ ſæpe ſolet vinci, quæ vincere rarò
Parma, tibi ſcutum pumilionis erit.

Non ipſe parmularius, nec Thracum fautor; eoque illudit obiter iis, & ſimul oſtendit parvam fuiſſe, & velut ſcutum pumilium. De eâ parvitate in omni Pelta, opinor, ſenſit Statius, libro VII. *cùm dixit*,

Sævaque difficiles excludere vulnera peltas.

Sed quæ forma hujus? an quæ communis illius? minimè, nec opus fuiſſet agnominatione diſcernere. Ad ancilia acceſſit, etſi lateribus minus, niſi fallor, incurvis aut reductis. Acceſſiſſe quidem Dionyſius ſatis indicat, cùm Saliis adſignat πέλτην Θρᾳκίαν, peltam Thraciam: *quos pro comperto eſt ancilia geſtaſſe. Pergit etiam deſcribere*: Ἡ δ' ἐστι ῥαβδωτῷ θυρεῷ, στενωτέρας ἔχοντι τὰς λαγόνας, ἐμφερής: Ea verò eſt virgato ſcuto, quod latera arctiora habeat, adſimilis. *Atquin*

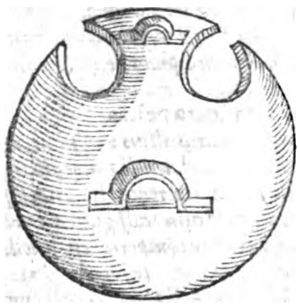

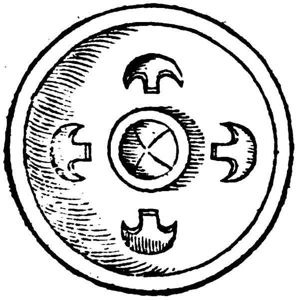

Ancilia à Peltâ abjunxit ſupra Plutarchus. Scimus, ſed à communi: nec eam vult omnino repræſentaſſe. Porrò Ancilia cujuſmodi, adi Feſtum qui docat: tum etiam vide hunc ab antiquitate nummum. Sed amplius etiam aliquid in Thracia Pelta noto. Non fuiſſe videlicet ſic inciſam tantum, ſed etiam leviter

leviter ſinuatas & introrſum curuantes. Planæ, inquam non fuerunt. Id colligas è Plinianis iſtis, libro XXXIII *de ſpeculis:* Multumque refert, utrùm concava ſint, & poculi modo, an parmæ Threcidicæ. *Faciunt differentiam in aſpectu, inquit, ſpecula, plana & concava: iterumque concava, ſive ut poculum protuberantia extrorſum, ſive ut parma Thracia, introrſum. Eſtne illa mens, an de cavitate aliâ poculi aut ſcyphi ſentit? ſed tamen diſſimili à cavitate parmæ. Hæc ita poſita, ſed timidiùs: magis certò adfirmare habeo de Amazonicâ Pelta. Ea enim & à prioribus diſtincta Virgilius nominat:*

Oucit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Et Seneca Tragicus: ---- lunatâ latus Protecta peltâ. *Iſidorus:* Pelta, ſcutum breviſſimum in modum lunæ mediæ. *Nota in eo parvitatem obiter: & ſpeciem, quæ eſt dimidiatæ lunæ. Satin' certò? nec aliud diſcrimen? Imò eſt, nec leviter debebit ſic defungi. Poëtæ, qui* lunatas *dicunt, excuſandi ſunt ſi non magis exprimunt, nec commodè poſſunt. Ego fatiam, & didici ex lapidibus aut monumentis priſcis, bilunem fuiſſe hanc Peltam: id eſt, duplici ſemilunâ inſignem. Hoc tùm marmor quoddam in Pontificiis hortis docet, ubi Amazonum pugna expreſſa, & cum ejuſmodi ſcutis: tum*

clarè Marcianus Capella, lib. VI. *qui partem Italiæ extremam, quæ Brutios habet,* lævo ſum ſe flectere *ſcribit;* & duobus promontoriis peltæ Amazonicæ formam reddere: dextro autem cornu Leucopetram tendere, lævo Lacinium. *Adi, ſodes, vel Ptolomæi vel alias tabulas, videbis duplicem ibi ſinum reddi, cum medio diſcrimine & eminentiâ, uti in formis ſubjectis reddo. Dicit quidem ibidem paullò ante Capella,* Italiam lunatam & quodam hemicyclo in quodam hemicyclo in promontorium memoratum (*Brutiorum*) circumferri. *Sed ne imponat, ſemicirculi igitur ſimplicis formâ Peltam eſſe: alius enim ibi adſpectus, & ſinum*

totum

totum reſpicit qui Brutios à Salentinis ſejungit, ſive etiam extremum Bruttiorum litus. Utrumque eſt tale: & rotta hæc Pelta ſic in dicto marmore expreſſa. Item altera ſi ſui pariformis, ſed paullò magis diffuſa, in Venditore quem citavimus: denique & plus ſatis in Notitiâ Imperii, inter inſignia quibus numeri aut cohortes uſæ, ut VESONTES, MENAPII, aliique. Nec plura nunc de Peltis, niſi quòd moneo è collo dependiſſe loris: quod etiam Strabo in Cetris dixerat ſuprà. Plutarchus in Æmilio: Τῶν Μακεδόνων τὰς πέλτας ἐξ ὤμου περισπασάντων. Macedonibus peltas ex humero detrahentibus, & demittentibus, quod fiebat, cùm apparent ſe pugnæ. Talia & Xenophon de Thracibus fugientibus, lib. VII. rejeciſſe Peltas in dorſum.

DIALOG. II.

Anſa remanſerat ſola.] *Unam anſam nominat; atqui duæ plerumque fuêre in ſcuto grandiore. Græci* ὄχανον *dicunt, à tenendo. Euſtathius:* Ὄχανον, τὸ τῆς ἀσπίδος κρά-τημα. *Herodotus id inventum Caribus aſſignat lib. I.* Καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὗτοί εἰσι οἱ ποιησάμενοι πρῶτοι. Τέως δὲ ἄνευ ὀχάνων ἐφόρεον τὰς ἀσπίδας, τελαμῶσι σκυτίνοισι οἰηκίζοντες περὶ τοῖσι αὐχέσι τε, καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι ὤμοισι περικείμενοι: *Anſas* ſcutorum hi ſunt qui primi fecerunt. Euſque enim ſine anſis ferebant clypeos, vinculis è loro ſuſpendentes circa collum, & humeris ſiniſtris circumponentes. *E ferro iſtas facit Suidas:* Πόρπαξ, ὁ ἀναφορεὺς τῆς ἀσπίδος, ὡς δέ τινες τὸ ὀλίγον μέσον τῆς ἀσπίδος σιδήριον, ὃ κρατεῖ τὴν ἀσπίδα ὁ στρατιώτης: Porpax, lorum quo ſcutum ſuſtollitur, ut alii dicunt, ferrum parvum quod ſcutum medium tranſit, & quo tenet ipſum miles. Pag. 124 lin. 1.

Germani habuêre.] *Quorum ſcuta grandia, uti & Gallorum. Tacitus:* Immenſa ſcuta, enormes haſtæ. *Sed de longitudine id maxime capiendum, ut de Gallis Diodorus:* Θυρεοῖς χρῶνται ἀνδρομήκεσι, πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως: Scutis utuntur ad hominis longitudinem, pro cujuſque ingenio pictis. *Virgilius de hiſdem:* Pag. 125. lin. 1.

... ſcutis protecti corpora longis.

Et Ovidius VI. Faſtorum:

Jactaque ſuper galeas ſcutaque longa ſonant.

Strabo: Θυρεὸς μακρὸς, καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: Scuta longa, & lanceæ ad proportionem. *Sed longa tamen magis, quàm lata ex Livio clare, lib.* XXXVIII. Scuta longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipſa plana, male tegebant Gallos. *Polybius hoc ipſum libro II.*

Τὸν Γαλατικὸν θυρεὸν ὀ δυνάμενον τὸν ἄνδρα σκεπάζειν : Scutum Gallicanum, parùm aptum, hominem totum tegere. *Tacitus & alterum illud de planitie indicat, dum ſcribit Germanis fuiſſe pro ſcutis*, tenues & fucatas colore tabulas. *Ita iſti: Plutarchus tamen Cimbris Theutoniſq; dat* θυρεοὺς πλατεῖς, Scuta lata. *Sunt numi ad illam formam.*

Pag. 126. lin. 43. ,, Ferreus umbo.] *Cùm de umbone aliiſque accuratè ita Polybius, tum ſile de ornatu Scuti & picturâ. Solent enim Græci, Romani, Barbari varias formas aut colores ſcutis addere; ſive ad inſigne ut cognobiles eſſent, ſive ad decorem. Vetus ritus, & quem Heroicis quoque temporibus video obtinuiſſe. Plutarchus Vlyſſem ait* Delphinam in ſcuto habuiſſe, *libello De ſollertiâ animalium: Lycurgus* Tridentem *adſignat Palamedi. Herodotus originem rei ad Cares refert libro* I. Κᾶρές εἰσι, *inquit*, οἱ καταδέξαντες ἐπὶ τὰς ἀσπίδας τὰ σημεῖα ποιέεσθαι : Cares ſunt qui oſtenderunt ſigna ſcutis imponere. *Strabo idem lib.* XIV. *&* Ἐπίσημα *ipſe appellat*, Inſignia; *ſeu* Notas. *Sequenti ævo multa exempla, ut in Græcis, Plutarchus ſcribit*, eum qui Lyſandrum interfecit inſigne clypei draconem habuiſſe: eoque oraculum monuiſſe, ut draconem vitaret. *Idem de Spartano quodam, qui clypei inſigne Muſcam haberet, viſu nihilo majorem: cúmque irrideretur ab aliis, quaſi ab ignaviâ & metu ita faceret, ne hoſti conſpicuus eſſet*: Imò, inquit, ut agnoſcar. Uſque eò enim accedo, ut cernere cominus

Lib. XII. poſſint ſigni mei modum. *Athenæus de Alcibiade*, ſcutum ex ebore & auro confectum habuiſſe: & in eo Cupidinem pro inſigni, qui brachiis fulmen complecteretur. *Ad poetas ſi abeam, quis finis? Ii deos, homines, animantes, alia intexunt, & pæne quidquid in rerum naturâ. Sed Romanos videamus, quos vetuſtos Propertius negat ita cultos fuiſſe, lib.* IV. *eleg.* XI.

Picta nec inducto fulgebat parma pyropo,
Præbebant cæſi baltea lenta boves.

Non vult pro temporis ſui luxu, pyropo ſcuta ornata, ſive lapide ipſo, ſive potiùs colore rutilo & flammante. Talis enim in fulmine, quod crebrum valde & quaſi de more, in Romanis ſcutis. Sed tamen ante de Tatio rege Sabino, idem poëta ſcripſerat:

Picta-

Digitized by Google

Pictaque per flavas arma levare jubas.

Et ſcutum intelligit, in quo jam olim imagines etiam Juvenalis agnoſcit:

Pendenteſque deos perituro oſtenderet hoſti;

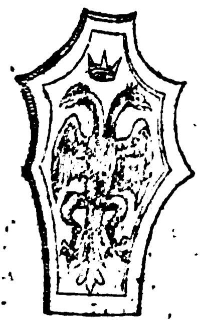
Romulum & Remum de lupa pendentes: & oſtenderet, *nempe admoto ſcuto. Sed & Majorum facta expreſſa, ut de Scævola quodam Silius libro* VIII.

Scævola, cui diræ celatur laudis honora
Effigie clypeus, flagrant altaribus ignes,
Tyrrhenûm valli medio ſtat Mucius, irâ
In ſemet verſâ.

Aut imagines eorum, ut de Scipione Africano idem libro XVII.

Terribilem oſtentans clypeum, quo patris, & unà
Cælarat patrui ſpirantes prœlia dira
Effigies.

Sed & proprias fortaſſe laudes & facta cælabant: quod liber de bello Hiſpanienſi, etſi parùm integer, ſubjicit, de ſingulari congreſſu inſignium duorum militum: Cùm ad dimicandum in planitiem ſe contuliſſent, ſcutorumque laudis inſignibus præfulgens opus cælatum. *Quinetiam oculis intueri eſt, in columna Trajani, ſcuta quædam coronis variis ornata, quas equidem donaticas fuiſſe arbitror, & eo indicio latas. Adnotavi & alibi (puto columna Antonini) duplicem aquilam concorporatam, ſic ut in imperii inſignibus hodie ſolet. Quæ cauſa? nec enim tunc duplex illud imperium Orientis & Occidentis: & ſi fuiſſet, non militi privatim congruebat. Puto indicari, è legione gemella fuiſſe: quoniam duæ velut aquilæ in unam ſic mixtæ. Hæc inſignia aliis etiam gentibus nota. Silius de Saguntino quodam, libro primo:*

Centum angues idem cælatum inſigne gerebat
In clypeo.

Idem libro IV. *de Chryxo quodam, Gallo:*

--- In titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpeioque jugo, demens, & vertice ſacro
Penſantes aurum Celtas umbone ferebat.

De iiſdem quidem Gallis etiam Diodorus ſuprà ſcribebat, ſcuta habuiſſe πεποικιλμένα ἰδιοτρόπως, i. variegata inſigni aliquo proprio. *Bene, de proprio, nam & communia quædam gentibus, legionibus, cohortibus erant: quod in Notitia imperii diſces. Item è Vegetio, libro* II. *capite* XVIII. Ne milites in tumultu prœlii à ſuis contuberna-

nalibus aberrarent, diverſis cohortibus diverſa in ſcutis ſigna pingebant; ut ipſi vocant, διάγνωσιν, ſicut etiam nunc moris eſt fieri. *Porrò ab illis peculiaribus nata ... ſignia & argumenta hæc familiarum, quæ in uſu eſſe dicam an abuſu? Ignaviſſimi uſurpant, & quos meliore jure ... crepes, quàm ſuum illum Africanus Scipio, qui cùm* ... tum ſcutum (*verba Frontini*) elegantiùs cujuſdam ... diſſet; dixit non ſe mirari, quòd tantâ curâ ornaſſet, ... quo plus præſidii, quàm in gladio haberet. *Iſta ... ſignibus: addo de Inſcriptionibus. Nam & ea ... fuit, & ſoliti fere nomina quædam in iis ſcribere. Pri... peratorum, ſub quibus merebant. Hirtius de bello Alexandrino:* Cn. Pompejo ſe provinciam recuperare ... præ ſe ferebat. Id quâ mente fecerit, conjecturâ ... non poteſt. Certè hoc præ ſe Thorius ferebat ... tes adeò fatebantur, ut Cn. Pompeii nomen in ſcutis ... ſcriptum haberent. *Atque ita Dio Caſſius ut rem ... ſcribit, Antonium adeò addictum nexumque Cleopatræ fuiſſe,* ut milites Romanos in ſatellitio haberet, omneſque in ſuis ſcutis nomen ejus inſcripſerint. *Hoc libro* L. *ſcribit, & alibi (libro* XLVIII.) *eumdem ritum tangit, de M. ... Secundò, Centurionum etiam nomina inſcribebant; atque ... & ſua. Vegetius loco dicto:* Præterea in adverſo ſcuto, uniuſcujuſque militis, litteris nomen erat adſcriptum, addito ex quâ eſſet cohorte, quáve centuriâ. *Dio in Domitiano:* Γ'αλλιηνὸς τά τε ἄλλα ... καὶ τοὺς στρατιώτας τό τε ἑαυτῶν ὄνομα καὶ τὰ τῶν ἑκατοντάρχων ἐπὶ τὰς ἀσπίδας ἐπιγράφειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἐμφανέστεροι οἱ ... αὐτῶν ἢ κακόν ποιήσαντες γένωνται: Julianus cum alia bene inſtituit, tum & milites juſſit ſua & Centurionum nomina ſcutis inſcribere, ut nobiliores eſſent qui ſtrenuum aut ignavum aliquid feciſſent. *Talia igitur & inſignia & indicia, cùm in Scutis; non mirum ea curioſe cauteque habita, & contra nimbos, pulverem, taléſque injurias tecta. Id Cæſar nos docet, Commentario* II. Hoſtiumque tam paratus ad dimicandum animus, ut non modò ad inſignia accommodanda, ſed etiam ad galeas induendas, ſcutiſque tegmenta detrahenda tempus defuerit. *Ubi* Inſignia *acceperim quibus miles à Centurione aut inter ſe, diſtinguitur, & maxime* Criſtas. *Ita enim idem Cæſar Comment.* VII. Cæſar tectis inſignibus ſuorum, occultatiſque ſignis militaribus. *Inſignia à Signis diſparat, & commode acceperis illa eminentia & conſpecta. Sed ad* tegmenta *(Cæſar palàm ſic appellat) ut redeam: idem Plutarchus clariſſime, in Lucullo, qui cum exiguis copiis in Tigranem iret, ... cùm rex ille faſtu cæcus fugere eum putaret & iter ingredi; Taxiles quidam, gnarus Romanæ*

mili-

militiæ, Ἀλλ' ὦ Βασιλεῦ, ἔφη, οὔτ' ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ἐξιόντες, οὔτε θυρεοῖς ἀνακεκαλυμμένοις χρῶνται, καὶ κράνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν, τὰ σκύτινα τῶν ὅπλων σκεπάσματα περιελόντες, ἀλλὰ μαχούμενοι ἐστὶν ἡ λαμπρότης αὕτη, καὶ βαδίζοντες ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους: At ô Rex, inquit, neque vestem nitidam viri isti capiunt iter ingredientes, neque scutis splendentibus, & nudis galeis utuntur; uti nunc, cùm coriacea detraxerint armorum tegmenta, sed reverà pugnaturientium hic splendor est, & in hostes jam euntium. *En clarè tibi totum ritum, & cujusmodi etiam quaque materie illa tegmenta. Tangit Frontinus* IV. *Stratag. cap.* I. *de Manio Curio*: Quatuor legiones eduxit armatas, & consistere, omnibus detectis armis, velut in acie jussit. *Ante aciem igitur, sive in viâ, sive in castris tegebant. Josephus lib.* V. *Excidii, cùm Romani, jussu Titi Vespasiani, lustrarentur, ut pecuniam acciperent*: Οἱ δὲ, *inquit*, ὥσπερ ἔθος, ἀνακαλύψαντες τὰ ὅπλα θήκαις ἐσκεπασμένα τέως, κατάφρακτοι προῄεσαν: Illi verò, ut mos est, arma sua detegentes, thecis hactenus inclusa & tecta, undique armati prodibant. *Sed nescius, an illic non tam victoria hæc involucra quàm Armamentarium aut similia repositoria intellegat in castris: quia nominat* θήκας. *In Cæsare* II. *Civilium similis ambiguitas.* Cùm, *inquit*, alius discessisset, alius ex diutino labore quieti se dedisset; arma verò omnia reposita contectaque essent: portis se foras hostes erumpunt. *Et sane in Tacito etiam lego, in castris Prætorio recondita arma, nec nisi jussu capta. De Othone*, I. *Historiarum*: Aperire deinde armamentarium jussit, capta statim arma sine more & ordine militiæ, ut prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur. *Nota hic quoque de insignibus, quod prædixi. Cùm autem sic reposita in uno loco arma essent per centurias manipulósque, opinor, digesta, non tamen frustrà militum nomina inscripta scutis, nequa fraus vel error in recipiendis. Nam potuit & hæc ritus ejus esse caussa. Sed de tegminibus istis, breviter etiam Cicero libro* II. *De naturâ deorum*: Scitè autem Chrysippus, ut clypei caussâ involucrum, vaginam autem gladii; sic, præter mundum, cetera omnia aliorum esse caussâ generata. *Quod cùm è Chrysippo sumpserit, liquet Græcis fuisse quoque talem morem. In Curtio quidem lego, cùm in viâ milites essent,* Patronem, Græcorum ducem, præcepisse suis, ut arma quæ in sarcinis anteà ferebantur, induerent, ad omne imperium suum parati.

Digitized by Google

DIALOG. III.

Pag. 130. lin. 9. „ Minorem alium, quem pugionem Latina voce Tacitus.] *Taciti verba XI. Annalium :* Ferunt militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantùm accinctus foderet, morte punitos. *Hunc minorem gladium ad ſiniſtram latus video in imaginibus quibuſdam, aliter ac Ioſepho dictum : more ſcilicet toto eo, ut monui variante. Sed en militem è columnâ Antonini, utrimque ſic cinctum.*

Hunc gladiolum Græci παραμήριον *vocant, quia pendulus fic ad femur. Leo Imperator :* Habeant ſpathas Romano more ab humeris pendentes, & parameria. *In Gloſſis :* μάχαιρα, παραμήριον, ſica. *Iunctim hoc malim, &* *reſcribi :* μάχαιρα παραμήριος. *Nam de omni machærâ, falſum ſit : Ita in iiſdem reſtrictè,* παραζώνιος μάχαιρα, ſica. *Sozomenus in Eccleſiaſtica hiſtoria, de Gerontio quodam Romano :* περιεζωσμένος τὸ παρὰ μηρὸν ξιφίδιον : diſtringens gladiolum, qui ad femur. *Et noſtri aliquet hodie pugiunculos ita ferunt. Iidem Græci* παραζώνιον *dicunt, quia ad zonam, & ab ea pendet. In Martiali Lemma eſt,* Parazonium, *& ſubſcriptum :*

Mili-

Militiæ decus hoc, & grati nomen honoris.
 Arma Tribunitium cingere digna latus.

Cui non is ſenſus, quaſi ſoli Tribuni geſtaſſent (errant qui arbitrati ſunt:) ſed laudat illud ſuum parazonium, & ita fabrum cultumque vult, ut vel Tribuno ſit dignum: Ornare enim auro & argento ſolent, quiſque pro fortunâ. Herodianus de Severi militibus: Τά τε ξιφίδια περιαιροῦντι αὐτῶν ἃ παρῄωρούντο τῷ ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένα: Et gladiolos iis (*Juliani militibus, Prætorianis*) abſtulerunt, quos ſuſpenſos geſtabant auro & argento cultos. *Abſtulerunt, inquam, tamquam militiâ jam exauctorarent, diſcingerentque. Idem* παραζώνεις. *Heſychio,* παραζώνεις, μικρὰ μάχαιρα: Parazoſtris, parva machæra. *Vegetio hoc ipſum eſt* Semiſpatha. Habebant (*inquit libro* I. *capite* XV.) gladios majores, quos Spathas vocabant, & alios minores quos Semiſpathas. *Nec verò Romani ſic tantùm, ſed veteres etiam Græci. In Homero eſt, de Agamemnone,* Iliad. γ.

 ---- ἐρυσσάμενος χείρεσσι μάχαιραν,
 Ἥ οἱ πὰρ ξίφεος μέγα κουλεὸν αἰὲν ἄωρτο:
 ---- manibus ſtrinxitque machæram,
 Quæ juxta gladii vaginam dependebat.

Euſtathius pro noſtrâ re explicat, & vult intelligi παραξιφίδα *ſive* ἐγχειρίδιον. *Herodotum advocat:* Καὶ ἐγχειρίδια παρὰ τὸν δεξιὸν μηρόν: Et pugiones ad dextrum femur. *Nam & Perſæ uſi, eſtque eorum Acinaces. Julius Pollux ita docet:* Ἀκινάκης, Περσικὸν ξιφίδιόν τι τῷ μηρῷ παρηρτημένον: Acinaces, Perſicus gladiolus quidam, femori adaptatus. *Moſchopulus item, in vocibus Atticis:* Ἀκινάκης, ἐγχειρίδιον βαρβαρικόν, ὃ φασιν οἱ Ἕλληνες Παραμηρίδιον: Acinaces, pugio barbaricus, quem Græci dicunt Paramachæridium. *Denique in Suidâ exponitur,* μικρὸν δόρυ Περσικόν: *etſi malè. Non ergo magnus ille gladius, quo Turcæ atque Orientales hodie utuntur, ex iſtorum quidem mente. Hiſpani iiſdem etiam uſi, ut monet Diodorus libro* VI. Ξίφη δὲ ἀμφίστομα, καὶ σιδήρῳ διαφόρῳ κεχαλκευμένα φοροῦσι, ἔχοντες σπιθαμιαίας παραξιφίδας, αἷς χρῶνται κατὰ τὰς ἐν ταῖς μάχαις συμπλοκάς. Gladios ferunt ancipites & utrimque incidentes, ferro præſtantiſſimo factos; habentes & gladiolos duodecim digitorum adjunctos, quibus utuntur junctâ pugnâ & in complexu. *Et an non Romani, ut majorem gladium, ſic minorem ab Hiſpanis? maxime cùm & modus ille Spithamæ utrobique ſit, quem Joſephus dixit. Ab illis, an à Gallis: cùm & hi uſi. Claudium Quadrigarium ſic exaudi, apud Agellium libro* IX. Gallus

Digitized by Google

quidam nudos, præter ſcutum & gladios duos. *Nam duos ta b it, & puto alterum minorem. De Germanis quid:m (& mores plerique tunc iidem) Dio clarius hoc aſſerit pugnâ Cæſaris in Arioviſtum* : Adeò autem cum impetu Romani eos invaſerunt, ut nec contis, nec gladiis illis longioribus uti poſſent, imò multi etiam uſu breviorum gladiorum (τῶν βραχυτέρων ξιφῶν) privati, manibus & dentibus depugnarent.

Pag. 130. lin. 44. „ Ab humero, non à medio cingulo pendebant.]
Veteri & heroico ritu. Homerus:

Α'μφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον:

Circum humeros jecit clavis gladium argentatis.

Virgilius:

Tum lateri atque humeris Tegeæum accommodat enſem.

Ideò Feſtus Arma *dicit* appellata, quòd ex armis, id eſt humeris pendêrent, ut gladius: *Sed & vetera monumenta paſſim oſtendunt, & procaciores militum hodie uſurpant. Loris autem latioribus dependebant, & id* Baltei, *vel* Baltea.
Virgilius:

---- humero cùm apparuit alto
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis.

Sidonius libro IV. *epiſt.* XX. Penduli ex humero baltei.
Silius libro X.

---- tergo quà balteus imo
Sinuatur, coxaque ſedet munimen utraque.

Qui verſus tamen indicat cingulum etiam commune, & quo in orbem ambimur, Balteum *item appellari, quod verum eſt* : & *de utroque Iſidorus*: Balteus dicitur non tantùm qua regimur, ſed etiam à quo arma dependent. *Ab hac ſimilitudine zona illa cæleſtis,* Balteus *Manilio*:

Sed nitet ingenti ſtellatus balteus orbe.

Hunc autem ſingulariie milites ornabant, eoque velut militiæ præcipuo inſigni ſuperbiebant. Bullis honeſtari plerumque ſolet, ex argento, auro, interdum & gemmis. Inde Varro Balteum *format*, quòd cingulum è corio habebant bullatum.
Virgilius de illo Pallantis:

---- notis fulſerunt ſingula bullis.

Calpurnius in Bucolicis:

Alternat vitreas lateralis cingula bullas.

Cingulam *dicit, novo genere, ut & gloſſæ* : Ζωνὴ, cingula, balteum cingulum. *Bullæ autem iſtæ quid, ex Iſidoro diſcas* : Bullæ, *inquit*, quòd ſimiles ſint rotunditate bullis, quæ in aquâ vento inflantur. *Et tales Plauto ſunt*:

Juſſin' bullas has foribus dari in ſplendorem?

Item Ciceroni in Verrem. Sed illæ forium ex ære, & ut capita clavorum ; *hæ meliore, ut dixi, metallo. Livius de Samnitibus*:

tibus : Auratæ vaginæ, aurata baltea illiſerant. *Plinius* : Capuli militum, ebore faſtidito, cælantur argento, vaginæ bullis, baltei laminis crepitant. *Virgilius*:

--- phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula. ---

Auſonius in Cupidine ſuo :

--- aurata fulgentia cingula bullâ.

Tribellius Pollio in Salonino : Cùm cingula ſua plerique militantium ponerent horâ convivii, Saloninus puer his auratos conſtellatoſque balteos rapuiſſe perhibetur : atque hinc tractum, ut deinceps cum imperatore cincti diſcumberent. *Conſtellatos ſibi accipio, ſtellulis, aut ſtellarum in modum lineis decuſſatis ſparſos. Simile autem futurum in Taciti Hiſtoriarum* II. Incurioſos milites, vernaculâ urbanitate, quidam ſpoliavere, abſciſſis furtim balteis, An accincti forent ? rogitantes. *De hiſdem Bullis & Flori hoc poteſt accipi, libro* II. *capite* VI. Opes ſuas Senatus libens in medium contulit, nec præter quod in bullis ſingulisque anulis erat, quidquam ſibi auri reliquere. *Etſi non abnuo ad pueriles quoque poſſe duci. Dixi & gemmis ornari. En Trebellius de Gallieno* : Gemmato balteo eſt uſus. *Tertullianum ſic accipe, De habitu virginum* : Latent in cingulis ſmaragdi & cylindros vaginæ ſuæ ſolus gladius ſub ſinu novit. *Parthi maximè ſic luxuriati. Claudianus, libro* II. *de Raptu* :

Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis,
Regales vinctura ſinus? ---

Tertullianus, De cultu feminarum : Ut ex auribus grana neſcio quæ penderent, quæ Parthi planè per omnia quæque ſua bullarum vice inſerunt. *Atque tales ornatiores baltei, ornatiorum militum. Ideò in Suidâ* : Μονόζωνοι, οἱ τίμιοι τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὴ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις ζωστῆρα φοροῦντες : Monozoni (ſingulariter cincti,) digniores militum dicuntur, qui non eundem aliis balteum geſtant.

„ Ad Orientalem aut Turcicam formam.] *Conſpiciuntur ita in columnâ Antonini, atque alibi, ſed omninò rariùs. Vide militem, qui indidem effictus.* Pag. 132. lin. 23.

 An

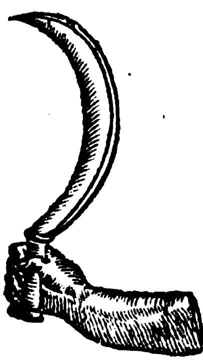

An non Græci hoc genus Copias vocarunt? Dubius ſum, & hæreo an non potiùs alio & inverſo fuerint flexu. Ita enim Curtius deſcribere videtur, & cum falcibus componit, libro VIII. Copidas vocabant gladios leviter curvatos, falcibus ſimiles, quîs appetebant belluarum manus. *Claudianus eos intellexit, de laudibus Stiliconis libro* I.

------ non falce Gelonus,
Non arcu pepulêre Getæ.

Ii enim populi & finitimi, talibus de more uſi. Statius poëta II. *Achilleidos:*

------- quo turbine ceſtum
Sauromates, falcemque Getes.

Ecce Getis tribuit, id eſt Dacis & in columnâ Trajani non aliis gladiis iſti pugnant. Vide & hunc typum. Quod autem in Statii verſu ceſtum *legitur, fateor mihi incertum eſſe, & aliàs* contum *ſupponere volui, aliàs* reſtim. *Ceſtuum profectò in acie rem eſſe, nondum mihi lectum, at contis eos pugnaſſe, indubium: & in Siliis,* pondera conti Sarmatici: *etiam apud hiſtoricos, in eorum rebus. Sed de* reſti, *id eſt laqueo, nia-*

complaceat: & peculiare hoc iis & finitimis videtur. Pauſanias in Sarmaticis libro I. Καὶ σειραῖς περιβαλόντες τῶν πολεμίων ὅτῳ καὶ τύχοιεν, τοὺς ἵππους ἀποστρέψαντες ἀνατρέπουσι τοὺς ἐνσχεθέντας ταῖς σειραῖς: Et laqueos injicientes in quemcumque hoſtium poſſunt, equos deinde avertentes dejiciunt deinde atque implicitos, ſic & illaqueatos. *Sozomenus de Scythâ quodam lib.* VII. *Eccleſiaſt. Hiſt. cap.* XXV. Parato hoc laqueo, ad ſcutum alligato, ſicuti ſolet in hoſtes; alteri cuidam dum ſequitur ſublatá manu dextrâ funem immiſſurus erat, ut ad ſe traheret. *De Scythis Alanis, hoc ipſum Joſephus, libro* VII. *Excidii, narratque Alanos iſtos in Mediam irrupiſſe, quibus obvius factus rex Teridates, penè vivus in eorum venit poteſtatem.* Βρόχον γὰρ, *inquit*, αὐτῷ τις πόρρωθεν περιβαλὼν ἔμελλεν ἐπισπάσειν, εἰ μὴ τῷ ξίφει θᾶττον ἐκεῖνος τὸν τόνον κόψας, ἔφθη διαφυγεῖν: Laqueum enim aliquis procul cum ei injeciſſet, tracturus ad ſe erat, niſi ille gladio celeriter abſcidiſſet funem, & occupaſſet fugere. *Hegeſippus de iiſdem, libro* V. *capite* I. Laqueos jacere, atque hoſtem innectere, ars Alanis bellandique mos eſt. *Valerius Flaccus aliam ejus modi gentem, Anchates, facit ſic bellare, libro* VI.

Doctus & Anchates patulo vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis adducere turmas.

Denique & Perſarum quibuſdam ſimile adſcribit Herodotus, quos Sigartios appellat. Ii, *inquit libro* VII. recte utuntur è loris confecta, & cum hoſte congredientes injiciunt eas, in ſummo laqueum habentes, quibus aut equum aut ipſum implicantes, ad ſe trahunt. *Notus Seatiano illo ævo mos fuit, & in multo ſermone, ob pugnas tunc cum iis gentibus, eoque & in Amphitheatra deductus, & gladiatores dati hoc exemplo. Iſidorus*: Laquearii, quorum pugna erat fugientes in ludo homines, injecto laqueo impeditos conſecutoſque proſternere. *Adde Suidam in voce* Σειραῖς.

DIALOG. IV.

„ Et credo reverà ævo hæc talia mutaſſe.] Pag. 137. lin. 11.
Adeò ut in monumentis priſcis vix putem conſpici priſcum hoc & Polybianum Pilum. Fortaſſe leviora illa Vegetiana, ſed & perrarò: nec miror, nam ipſe Vegetius deſiiſſe jam penè ſuo ævo oſtendit; & poſt deſcriptionem illam Pili (*libro* I. *capite* XX.) *addit*: Cujus generis rara apud nos jam ſunt tela. *Nominant ſcriptores inferioris ævi, fateor: ſed videndum, ne in alium ſenſum.*

Ut

Ut in ipſo Vegetio, cùm ſcribitur libro II. *capite* XV. *Quod* pilum vocabant, nunc ſpiculum dicitur: *ſatis* ... *Pili vocem aliò iviſſe. Item libro* I. *capite* XX. Sciend... cùm miſſilibus agitur, ſiniſtros pedes inantè milite... here debere: ſed cùm ad pila, ut appellant, ve... & manu ad manum gladiis pugnatur, tunc dext... *Pila miſſilibus opponit, & in pugnâ ſtatariâ uſurpat.* ... *te traho? credo haſtas tunc ſic dictas. Vide quæ no... ſâ lib.* IV. *Dialog.* I. *pag.* XXVI. *& adde Panegy... Juliano dictum:* Juvenes cum gladiis atque pilis, ... cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatorius ... tus. *Illi verò cuſtodes Cæſarei, non pila ſed haſtâ... bant, ex Suetonio aliiſque. Moneo hodie tamen ... ſeverare apud nos Belgas vocem Pili, qui ſagittam ... camus.*

DIALOG. V.

Pag. 140 lin. 44. ,, Argenti aliquid mixti in caſtris, vel auri.] *Ita Silius de Chryxo Celtâ lib.* IV.

Auro virgatæ veſtes, manicæque rigebant
Ex auro, & ſimili rutilabat criſta metallo.

Pag. 141. lin. 11. ,, Majores noſtri ſtudioſè.] *Ita eſt, & galeæ ... quæ ſcutis imponuntur, familiarum antiqua dignitate, originem habent à multifariis iſtis criſtis. Mira enim laſcivia, & alius* cornua *ſumebat, quaſi ad impetendum & terrendum: ut de Pyrrho rege in textu retuli. Addo & de Philippo Macedone: de quo Livius libro* XXVII. In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galeæ ad eminentem ramum perfregit. *De cornu iſto, pro inſigni capiti, ſic ut Afri cujuſdam, in honorem Ammonis, ornatus deſcribitur à Silio libro* XV.

Caſſide cornigerâ dependens infula.

Sed & in Virgilio eſt, libro XII.

Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ.

aliâ tamen fortaſſis mente, & criſtæ ipſæ plumeæ ſectæ & diviſæ intelleguntur velut in cornua. Suidas tale: Κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν τρίχωσιν ἐκάλουν: Cornu, veteres capillos aut jubas vocabant. *At in noſtris hodie Galeis quàm crebra cornua? aliæ animalium partes? ſæpe capita? Quæ omnia olim in Gallorum & Germanorum cottidiano ritu. Diodorus de Gallis:* Κράνη χαλκᾶ περιτίθενται, μεγάλας ἐξοχὰς ἐξ αὐτῶν ἔχοντα, παμμεγέθη φαντασίαν ἐπιφέροντα τοῖς χρωμένοις. Τοῖς μὲν γὰρ πρόσκειται συμφυῆ κέρατα, τοῖς δὲ ὀρνέων ἢ τετραπόδων ζώων ἐκτετυπωμέναι προτομαί: Galeas æreas capiti circumponunt, quæ magnas eminentias ver-

Digitized by Google

verticeſque habent, & magnificam opinionem ſpectantibus objiciunt. Aliis enim naturalia cornua appoſita ſunt, alis avium aut quadrupedum animalium expreſſæ effigies. *Plutarchus de Germanis, in Mario*: Κράνη μὲν εἰκασμένα θηρίων φοβερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς ἰδιομόρφοις ἔχοντες, ἃς ἐπαιρόμενοι λόφοις πτερωτοῖς εἰς ὕψος, ἐφαίνοντο μείζους. Galeas habentes quæ aſſimilarent terribilium ferarum rictus, aut alias peculiares facies, eaſque criſtis pennatis exſtruentes, majores, quàm erant, apparebant. *Etſi hoc paullò diverſum eſt à Diodoro, & vult iſte ut verba ſunt, galeas ipſas fuiſſe aut è feris, aut in eas formatas. Id enim quoque ſolent, detractas ita exuvias ferinas, ipſoſque biantes rictus capiti imponere. Apud Suidam ſcriptor* : Οἱ δὲ Πάρθοι τὰς κεφαλὰς τῶν θηρίων ἀφαιροῦντες ταῖς κράνεσιν, ἐχρῶντο τοῖς τῶν θηρίων χάσμασι: Parthi capita ipſa ferarum galeis adaptantes, utebantur earum rictibus.

Statius libro III.

--- ore ferarum
Et rictu horrificant galeas.

„ Criſtas aliquot è monumentis vide.] *Non tamen hic Polybianæ illæ expreſſæ, nec triplices. Polybii verba ſi quis attendit, dixerit magis pennas erectas fuiſſe, alias ſeſquipedem: cujuſmodi & Turcæ hodie geſtant.* Pag. 142. lin. 12.

DIALOG. VI.

„ A Douſa noſtro emendatus, aerato.] *Nec auratamen ferrum: quantam & loricas auratas lego & Parthia metalli ejus dives.* Pag. 148. lin. 41.

[illegible]] De-

DIALOG. II.

Pag. 177. lin. 27. „ Rorarii procurrebant inter Antepilanos.] *Simile Vegetius in ſuâ diſpoſitione notat, libro* III. *cap.* XIV. Sciendum ergo eſt, ſtantibus duobus primis ordinibus, tertium & quartum ordinem, ad provocandum, cum miſſilibus & ſagittis, primo loco ſemper exire. Qui ſi hoſtes in fugam vertere potuerint, ipſi cum equitibus perſequuntur: ſin verò ab hoſtibus pulſi fuerint, redeunt ad primam & ſecundam aciem, & inter ipſas recipiunt ſe ad loca ſua. *Ita illo ævo vides reditum penè fuiſſe ad priſcum & diu deſitum morem.*

DIALOG. V.

Pag. 188. lin. 43. „ Defigi in terram ſolere.] *Ita olim factum, & ipſa haſta ſic ſolo infixa. At poſteà (ad cuſtodiam, an ad delicias) non ipſa haſta, ne macularetur aut abſumeretur, ſed loculi aut thecæ ferreæ in terram defixæ, & in eas immiſſa ima haſtæ cuſpis. Conſpicitur ita clarè & deſculpitur in lapide marmoreo, ædibus quæ Ceſiorum ſunt Romæ: ubi quadrati iſti loculi ferrei, in acutum deſinentes, introrſum vacui, efformantur, & aquilæ ac cohortium Prætoriarum ſigna imponuntur. Lapis inſcriptus eſt* M. POMPEIO. PRIMOP. LEG. III. *& pluribus titulis.*

Pag. 193. lin. 9. „ E purpurâ fuiſſe.] *Trahunt huc & Ciceronis locum quidam è* II. *de Legib.* Color albus præcipuè decorus deo eſt, maximè in Textili. Tincta verò abſint, niſi à bellicis inſignibus. *Sed Ciceronis ſermo de templorum cultu duntaxat eſt: ideo verius, hoc ad Martem & ejuſmodi Deos, eorumque inſignia referri.*

DIALOG. VI.

Pag. 199. lin. 44. „ Dextraque ut lævum teneat.] *Alii legunt*, Dexterque v. l. teneat, dextrumque ſiniſter miles: *ſed conſimilis eſt mihi ſenſus.*

DIALOG. VIII.

Pag. 207. lin. 21. „ Ut in genua primi ſubſiderent.] *Simile in Silio, effectu non modò, lib.* IX.

Queis aſtare loco dederat fortuna ſecundo,
Contortum longo & proceræ cuſpidis ictu,

Ceu

Ceu primas agitent acies, certamina miſcent.
At quos deinde tenet retrorſum inglorius ordo,
Miſſilibus certant pugnas æquare ſuorum.

Quòd planè eſt pro locatione Vegetii, de quâ dixi, cùm Haſtati & Sagittarii ſecundo tertioque ordine conſiſtunt. Itaque à ſuo ævo hoc Silius (ut ſolent poëtæ) ad priſcum traxit.

„ Acies erat Afrania duplex.] *Correctionem noſtram vides, facilem nec longinquam, ſi per notas (ut ſolet, & editur vulgò) numeros iſtos ſcribas. Subit tamen nunc propius veriusque fortaſſe legere* : legionum II. & III. *id eſt,* duarum & trium. *Ita velit aciem duplicem fuiſſe, id eſt in duo cornua diviſam : uno ſtetiſſe duas legiones Petreii, cum ipſo; altero tres Afranii, item cum ipſo. Tot enim quiſque eorum legiones proprias habebat, ut ex Cæſare ſuprà clarum. Tum poſt eas, ſubſidia cohortium.* Pag. 210. lin. 6.

„ Ex terna acie ſingulas cohortes.] *Monui legendum* ſenas cohortes : *ſed hoc amplius alii,* ex tertiâ acie *volunt. Nec male, ſi duas ſubſidiarias etiam acies facit. Sane Cæſar ipſe* Tertiam aciem & Quartam *nominare videtur pro hoc ſitu.* Pag. 213. lin. 37.

DIALOG. XI.

„ Quis autem clamor ille, aut in quæ verba.] *Addo, reperire me etiam gentis aut Patriæ nomen acclamatum, ut nunc à quibuſdam ſolet. Nam Hiſpani, Hiſpaniam ingeminant in concertatione aut rixâ, & cùm auxilium cient. Plutarchus in Mario hoc ſcribit* : Ambrones, cùm pugnam cum Romanis incœptarent, ſive quò ſeſe cohortarentur, ſive ut hoſtes terrerent, nomen ſuum identidem intonaſſe AMBRONES. *In eodem lego, Romanos etiam uſurpaſſe crebrò illud,* Feri, *in acie, & cùm ſeſe mutuò adhortarentur.* Unde etiam, *inquit,* (*in Marcello*) quidam Feretrii Jovis nomen derivant. *Sed hoc in ipsâ acie, non ante eam.* Pag. 228. lin. 33.

„ Videntur cum cantu aut rythmo quodam fuiſſe.] *Idem ex Paullo Diacono dicat libro* XVIII. *de Heraclio Imperatore, qui tirones exercebat opere & arte militari* : Clamorem bellicum, & carmina & jubilum, & impetum in alterutrum ſurgendi habere hos docebat : ut reperti in bellis nil mirarentur, ſed fidenter proficiſcerentur in hoſtem. Pag. 231. lin. 23.

Digitized by Google

ANALECTA
LIB. V. DIAL. I.

Pag. 249. lin. 10. „ Locus, qui Gnoma appellabatur.] *Hoc de Foro ipſo Suidas. Et* Gnoma *ac* Groma *ſane idem, quod vel ex Gloſſis liquet: dixeriſque totum illum ſpatium uti Groma primùm ſecuerunt (id in Prætorio)* Gromam *dictum*, κατ' ἐξοχὴν. *Imò & locum adſitum, ut Forum.*

DIALOG. V.

Pag. 272. lin. 19. „ In tentoriorum ſcilicet uſum, & ſi fortè ſcutorum.] *Utrumque fuit, atque ita Cicero L. Piſoni objicit, Proconſuli Macedoniæ:* Quid? Illam armorum officinam ecquid recordaris, cùm omni totius provinciæ pecore compulſo, pellium nomine, omnem quæſtum illum domeſticum paternumque renovaſti? Videras enim grandis jam puer, bello Italico, repleri quæſtu veſtram domum, cùm pater armis faciendis tuus præfuiſſet.

DIALOG. VII.

Pag. 285. lin. 20. „ Si tres ſub uno Conſule legiones.] *Quod Polybii quidem ævo haud crebrum; increbuit ſub Principibus, atque etiam ante, cùm ſocii jam remoti. Tum igitur metatio latior, & Principia per vias ſuas magis diviſa. Tacitum ſic interpretor* I. *Annalium, de Germanico, qui cum copiis ad infelicem locum venit ubi Varus cæſus:* Prima Vari caſtra, lato ambitu, & dimenſis principiis, trium legionum manus oſtentabant. *Id eſt, cùm principia dimenſi eſſent, reppererunt tribus legionibus locum.*

DIALOG. IX.

Pag. 305. lin. 10. „ Fraxare, vigiliam circuire.] *Dubitabat Claudius Dauſquius, vir utriuſque linguæ bene ſciens, an non à Græco ductum eſſet,* παρὰ τὸ φράξαι: *quia ſic muniuntur Vigiliæ. Prudentius eâ formâ* ἐκ τοῦ χαράξαι, *fecit* Charaxare. *Idem Claudius ſuprà ubi in Græco eſt* πληρῶσι τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, *de Velitibus, ſuſpicabatur* τηρῶσι: *uti Polybius in hac ipsâ re loquitur.*

„ Aliud

„ Aliud eſt in Auſonii verſu, & niſi quis explicat, muto.] *Atque jam repperi, ecce, qui explicaret, & vellet referri ad triplicem noctis ſectionem, quæ apud Græcos fuiſſe videtur, ex Homero & Theocrito. Notavit, & me quoque in ſermone monuit, vir pietate doctrinâ, & amore in me ſingulari M. Antonius Delrius, ad Senecam.* Pag. 305. lin. 9.

„ De Ignibus, quos reperio crebrò.] *Et palàm ac certo in Cæſare,* III. *Civilium*: Cùm animadvertiſſent ex ignibus, noctu cohortes noſtras ad munitiones excubare, univerſi in multitudinem ſagittas conjiciebant, & ſe confeſtim ad ſuos recipiebant. Quibus rebus noſtri hæc reperiebant remedia, ut alio loco ignes facerent, alio excubarent. *Nota obiter, & incommodum quod oriri ex ignibus iis poteſt, & in facili remedium.* Pag. 311. lin. 42.

DIALOG. XII.

„ An parati ad bellum.] *Vere dixi rarum in ſcriptis morem, & in re tamen aſſiduum. An non tamen odoror in Paulo Diacono libro* XVII? Philippicus, *inquit*, egreſſus è regiâ urbe, hoſtili ſumpto apparatu, ad civitatem Amidam properat. Et collectis armatis percontabatur, Si in promptu haberent properandi ad bellum? *Simile profectò eſt, an tamen tunc ſollemniter ita factum ignoro. Suſpicetur etiam aliquis laſcivos vernulas eò reſpexiſſe in Tacito* (III. *Hiſt.*) *cùm milites abſciſis furtim baltheis ſpoliatos, interrogarent*, An accincti forent? *Quaſi imperatorium illud imitantes.* Pag. 330. lin. 4.

„ Aliter atque aliter agmina ſæpè inceſſiſſe.] *Ut in Cæſare ſectio & diviſio Agminum fere fit per legiones ipſas, non per Haſtatos, Principes, Triarios: quod obſerves. Hirtius in* VIII. *Gallicor.* Agminis ordinem ita conſtituit, ut legio VII. VIII. IX. ante omnia irent impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen cogeret XI. Hac ratione pænè QUADRATO Agmine inſtructo, in conſpectum eorum venit. *Simile ipſe Cæſar* II. *Gallic* Sed ratio ordoque Agminis aliter ſe habebat, ac Belgæ ad Nervios detulerant. Nam quòd hoſti appropinquabat, CONSUETUDINE SUA Cæſar, ſex legiones expeditas ducebat: poſt eas totius exercitus impedimenta collocabat: inde duæ legiones totum agmen claudebant, impedimentiſque præſidio erant. *Itaque conſuetudo hæc Cæſaris erat, ut ipſe ait, impedimenta in medium recipi, tutò aſſervanda: & legionum maximam partem expeditam præire, aliam ſequi. Idem factum à ſe in re ſubitâ oſtendit,* VII. Pag. 331. lin. 37.

Digitized by Google

Gallic. Pugnatur unà omnibus in partibus, conſiſtit agmen, impedimenta inter legiones recipiuntur.

DIALOG. XIII.

Pag. 337. lin. 1. „ Denique extra controverſiam.] *Hæc ita è Lucano, & Appiano : ſed finem controverſiæ, quid ſi ita ipſe Cæſar dicit & præit ? Mihi aperte, cùm notat : Pompejum territum hoc cœpto Cæſaris, cùm tamen neque prohibere poſſet, niſi prælio vellet decertare ; nec à* Dyrrachio *aut mari diſcedere, ubi apparatum omnem belli habebat* : relinquebatur, *inquit,* ut extremam rationem belli ſequens, quamplurimos colles occuparet, Cæſariſque copias quàm maximè diſtineret. Idque accidit. Caſtellis enim * XXIV. effectis, quindecim millia paſſuum in circuitu amplexus, hoc ſpatio pabulabatur. *Obſerva verò, ipſum Pompejum* XV. M. *paſſuum in ſpatio interiore amplexum, quantò igitur amplius, & longe amplius oportuit eſſe ſpatium atque ambitum Julianum, quo is cingebatur ? Analogia clamat, & aperta eſt. Hæc autem de Pompejo, Lucanus ita ex fide narrat, ut ſolet :*

* *Credo plura fuiſſe in tanto ſpatio.*

Ac tantum ſepti vallo ſibi vindicat agri,
Parva Micenææ quantum ſacrata Dianæ,
Diſtat ab excelſâ nemoralis Aricia Româ.

Sunt ipſa quindecim milliaria, *quæ poſuit Cæſar. At virum doctum, & alia cautum (jam nunc legi) hæc referre ad ipſum Cæſaris vallum ſupinitas eſt & aberratio larga in legendo. Lucanus videatur. Quòd etiam idem Strabonem advocat, & vult Ariciam diſtare Româ* viginti milliaria : *non ita eſt, & Strabonis ſcriptura falſa impoſuit, nec ibi* ſtadia centum ſexaginta *legenda, ſed* centum viginti. *Nota altera immutetur in Græcis. Vult Cæſar hîc, cum Lucano compoſitus : vult palàm Dionyſius libro ſixto, qui* centum viginti ſtadiis, *ſine ulla nota numerali, diſtare Ariciam à Roma ſcripſit. Idem cum eo Philoſtratus in vita Appollonii libro* IV. *Idem denique in Antonini Itinerario : niſi tamen quòd illic unitas additur,* & XVI. M. P. *leguntur.*

DIALOG. XIV.

Pag. 343. lin. 23. „ Palus in terram rectus & fixus.] *Quem palum more & Latinitate ſui ævi Diaconus* lanceam *dixit, in his verbis libri* XVII. Focas Macrobium Scribonium juſſit ſagittari apud Septimium, pendentem in lanceâ, in quâ tirones exercebantur.

„ A Tar-

Digitized by Google

„ A Tarquinio Rege ſtructus agger.] *Adde ad dictas auctores Strabonem libro* v. *in deſcriptione urbis, ubi Aggerem hunc in* ſex ſtadia *pretendit.* Pag 345. lin. 33.

DIALOG. XVI.

„ Pro donativo Principis.] *Ita Diaconus* : Anaſtaſius timens rogam multam jecit in populum. *Idem etiam pro ſtipendio* : Mauricius Imperator juſſit Petro Prætori, ut tertiam portionem rogæ in auro Romanus acciperet. & tertiam in armis, & aliam tertiam in veſtimentis diverſis. Pag. 351. lin. 22.

„ Tribunus & Præfectus alæ quadruplum.] *Hoc probabilius puto, quàm quod Hermolaus Barbarus, vir ſummus, cenſuit talentum eſſe. Induxit eum Strabonis locus, ſcribentis libro* XII. Tigranem regem Pompejo & militibus varia dona largitum, & Tribunis talentum. *Atqui non pro ſtipendiorum modo id fuit, ſed ex regia & libera benignitate. Si ad ſtipendia trahis : quid ergo Centurioni ſtipendium erit* decem minæ, *ſive mille drachmæ* ? *militi* dimidiata mina, *ſive quinquaginta drachmæ*? *ita enim diviſit eadem illa donatione Tigranes, ex Plutarcho & Appiano. Fallax aut nullum hoc argumentum eſt.* Pag. 354. lin. 32.

„ Ariſtoteles te reformet.] *Ante eum Plato, qui & hoc de Carthaginienſibus notavit, & lege complexus eſt,* Nequis in militiâ vinum guſtet, ſed aquam omni eo tempore bibat.. *Vide librum* II. *de Legibus.* Pag. 360. lin. 44.

Digitized by Google

INDEX DIALOGISMORUM,

LIBRI PRIMI.

PRÆFATIUNCULA & occaſio dicendi, tum laus aliqua Militiæ Romanæ. Dial. I. fol. 13.
Modus & Ordo dicendorum, tum de Dilectu, de Tribunis, de ſtipendiis. Dial. II. 15
Ratio & modus legendi. Signa propoſita, dies edictus. Tribuni per legiones distributi. Sortitio tribuum, & alia. Dial. III. 24
Quædam Polybio non dicta. Subitarii milites. Pœna & coërcitio non parentium. Item de Vacationibus. Dial. IV. 31
Equitum dilectus, genera & diſcrimen. De equo publico accurate diſſertum, & tranſvectione. Dial. V. 36
Sacramentum militiæ. Qui exegerint: quomodo datum aut dictum: quibus verbis. Dial. VI. 41
Sociorum electio. Diſcrimen inter Auxilia. Præfectus eorum, & Quæstor. Dial. VII. 44
Additum de Evocatis. Cur ita dicti, & quid, & quàm multi fuerint. Dignitas eorum, & paritas cum Centurionibus. Dial. VIII. 47
Conquiſitores ad Dilectum. Tirones poſſeſſoribus indicti. In cute puncti. Dial. IX. 50

LIBRI SECUNDI.

De ordine, & is quotuplex, tum de quattuor generibus militum, Velitibus, Hastatis, Principibus, Triariis. Dial. I. 54
De Manipulis militum. Eorum numerus, & Græca nomina. Dial. II. 58
Involuta quædam Livii ſuper Ordine evoluta, partim emendata. Dial. III. 60
Cohors, Numeri, Spira. Cohors prima, Cohors Prætoria. Dial. IV. 66
Legio, & paullatim ejus augmenta. Dial. V. 69
Equitum diviſio, Turmæ, & eorum in legione numerus. Dial. VI. 71
Sociorum diviſio, & numerus. Extraordinarii, Ablecti, Alares, & Alæ. Dial. VII. 74
De Centurionum numero, ordine, prærogativâ, de Optionibus, Primipilis, omnia accurate. Dial. VIII. 80
De Tribunis militum. Eorum electio. Item diſcrimina, munia, inſignia. Dial. IX. 95

Socio-

Sociorum Duces & Præfecti. Dial. x. 100
De Legatis, qui Imperatoribus attributi. Dial. xi 103
De Imperatore ipſo, Ductu & Auſpiciis. Lictores, Paludamenta, Equi ejus. Dial. xii 105

LIBRI TERTII.

Ad Arma ventum. De Velitibus prædictum, eorumque origine. Tum Haſtis eorum, Parmâ, Galeâ. Dial. i. 113
De Scuto accurate. Diſcrimen à Clypeo. Magnitudo ejus, Circulus, Umbo, Origo, & exemplum. Dial ii. 121
Gladius Hiſpanienſis. Origo, Uſus, Bonitas. Dial. iii. 129
Pilum totum deſcriptum. Magnitudo, forma, violentia: & ſiquid mutatum. Dial. iv. 133
De Galeâ, & multiplici criſtâ. Dial. v. 139
De Loricâ, & varia ejus ſpecie. Dial. vi. 144
De ocreis obiter. Tum ex profeſſo & plene de Equitum armis. Dial. vii. 155
Numidæ equites deſcripti, & Tarentini. Dial. viii. 165

LIBRI QUARTI.

Diſpoſitio Aciei & communis ordo, tum via & intervalla: perque iſta acceſſio & receſſio. Dial. i. 169
Velites ubi olim & poſteà locati. Item Equites, & Socii. Dialog. ii. 177
Signa quot, & ubi fuerint. Anteſignani & poſtſignani. Dialog. iii. 180
Ducum, militumque locatio diſtincte: & pœna qui ordinem liquiſſet. Dial. iv. 182
In occaſione de ſignis dignum, de forma eorum ſingillatim, de cultu & religione. Dial. v. 185
Duplex, triplexq; acies, & aliquot ejus formæ. Dial. vi. 198
Aliæ quædam acierum formæ. Cuneus, Globus, Forfex, Turris, Serra. Dial. vii. 202
Exempla aliquot pugnarum: Craſſi, Manlii, Cæſaris cum Afranio, Cæſaris cum Pompejo. Dial. viii. 204
Allocutio exercitus ante pugnam. De ſuffragio & refragio militari. Dial. ix. 215
De Claſſico. De Tuba, Lituo, Cornibus, Buccina, ſeorſim: item de Tympanis. Dial. x. 219
Clamor militum ſub pugnam & Baritus: concuſſio item armorum. Dial. xi 227
Signum pugnæ, Tunica puniceæ, ſignum pugnæ, vox & teſſera. Dial. xii. 231

Digitized by Google

LIBRI QUINTI.

Ad Diſciplinam tranſitum, ac primò de ſede ejus Caſtris. Ea laudata q; diviſa, partes recenſitæ. Dial. I. 236
Prætorii poſitura, ejus magnitudo, & partes. Dial. II. 241
Tribunorum metatura, Quæſtoris, Evocatorum, Ablectorum, Extraordinariorum. Dial. III. 246
Inferior caſtrorum pars explicata, & deinde cum Declaratione & Podiſmis ſuis propoſita. Dial. IV. 253
De Tentoriis, Foſſa, Vallo, Portis. Dial. V. 269
De operibus. Qui Immunes in iis, qui Munifices. Secordia poſterioris ævi. Dial. VI. 278
De caſtris auctis, aut geminatis. Dial. VII. 283
De miniſteriis, quæ Tribunis & Equitibus & alibi præſtantur, item de Excubiis & Stationibus. Dial VIII. 286
De Vigiliis. Teſſera in iis, Teſſerulæ, & diviſio, & Circuitio, omnia diſtincte. Dial. IX. 294
De imperiis caſtrorum, & adminiſtratione in his talibus. Tribuni per vices faciunt. Et Salutationes Ducum. Dial. X. 314
Ad Exercitia tranſitum. Ea diviſa, & primò dictum de Oneris exercitiis. Tuliſſe cibos, vallos, ſarcinas, præter arma Dialog. XI. 317
De Agmine toto. Tum de metatione caſtrorum, & metatoribus. Dial. XII. 324
De Exercitio Operis. Exempla aliquot ejuſmodi illuſtria Dialog. XIII 334
Armorum exercitia, quàm crebra, & quàm paſſim? Tum ordine quædam data. Dial. XIV. 338
Ad Leges itum, ac primò de eâ quæ Furta tangit, tum quæ Prædam. Dial. XV. 346
De Stipendio militum, ejus origine & auctu. De Frumenti modo, & hordei. De iis quæ ad victum. Dial. XVI. 350
Præmia militaria, Haſtæ, Armillæ, Torques, Phaleræ, Spolia. Dial. XVII. 364
De Pœnis, quis inflixerit, & quas: tum etiam de variis Ignominiis. Dial. XVIII. 375
De Miſſione quadrupli. i. Honeſta, Cauſſaria, Gratioſa, Ignominioſa: & de Commodis miſſorum. Dial. XIX. 390
Concluſio ſermonum quinque, & militiæ veteris cum noſtra brevis comparatio. Dial. XX. 393

APPROBATIO.

I. Lipſii, clariſſimi Lovanienſis Academiæ Profeſſoris, de Romanâ militia libros quinque, *quos ad priſcam illuſtrandam hiſtoriam erudite conſcripſit, probo, & prælo dignos cenſeo. Lovanii, Idibus Martiis,* 1594.

Henricus Cuyckius D. Petri Lovanii Decanus, & Pontificius ac Regius librorum Cenſor.

Digitized by Google

IVSTI LIPSI POLIORCETICΩN SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS, LIBRI QUINQUE.

AD

HISTORIARUM LUCEM

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISS^MO PRINCIPI ERNESTO

ARCHIEPISCOPO ET ELECTORI COLONIENSI

EPISCOPO ET PRINCIPI LEODICENSI, MONASTERIENSI, HILDESHEIMENSI, FRISINGENSI:

COMITI PALATINO UTRIUSQ; RHENI,

DUCI UTRIUSQUE BAVARIÆ, WESTFALIÆ, ANGARIÆ, BULLONII:

MARCHIONI FRANCIMONTANO:

COMITI LOSSENSI, LONGIENSI, HORNENSI:

SED ET ALIBI PRINCIPI AUT DYNASTÆ.

JUSTUS LIPSIUS

LIBENS MERITO DEDICAT CONSECRATQUE.

LIBENS, inquam, merito, hoc quidquid eſt operis, tibi SERENISSIME PRINCEPS conſecro, & frontem ejus ſplendore nominis tui illuſtro. Multa me impellunt: Beneficia tua, Dignitas & amplitudo, ipſum operis Argumentum. *Sanè* beneficia tua, imò & tuorum, expertus ſum, ex quo pedem primùm intuli: & poſui

poſui in Eburonum veſtro ſolo. Quidquid benignè dici fierique poteſt, à pleriſque mihi dictum aut factum eſt: à te inprimis tali Principe, qui ultrò vocare, noſcere, ſed & adſciſcere & proprium habere tibi, honeſtiſſimo congiario, voluiſti. Neque ego nolui, fateor: ſed patriæ meæ amor aut miſeratio, tum & nova cum eâ adſtrictio, velut tribunicia quadam vi interceſſerunt, & abeſſe me à vobis adegerunt, etſi corpore, vix animo ſejunctum. Quoties illò ad vos redeo? quoties ſermones & adfectus veſtros ruminor? tuam autem maximè incredibilem in illa altitudine comitatem: quam nuper etiam reguſtavi, cùm à fontibus veſtris (ad quos parùm fauſto pede ieram) reduci, Bona Fortuna mihi copiam fecit vultus ſermoniſque tui videndi obiter & fruendi. Quòd ſi hæc privata non eſſent: Dignitas tamen tua & gentis ſplendor, hunc talem cultum cur non ſibi vindicent? cùm & tu inter ſacri ordinis primos emineas, atque adeò à ſummo illo capite, ſi potentiam & latitudinem imperandi ſpectem, proximum te dixerim aut ſecundum. Tua eſt Archiepiſcopalis Ubiorum dignitas; tua Epiſcopalis Leodicenſis, Hildesheimenſis, Friſingenſis, Monaſterienſis: & annexi iſtis tituli, Septemuiralis imperii, Principatus, Ducatus, Comitatus, aut Dynaſtiæ. Atque hæc pro virtute aut meritis in te congeſta: tum etiam pro ſplendore inclytæ & vetuſtiſſimæ tuæ gentis. Quæ eſt in orbe Chriſtiano, imò & extero, quæ vobis vetuſtate & continuatis imperiis ſe præferat? Nam illa, ſi aſſenſum famæ & traditionibus præbemus, ante Chriſti ortum orta eſt: aut ſi antiqua nimis & quæ fidem tempori debent, ſeponimus, certis jam Annalium monumentis, ante Attilæ tempora opibus & potentia floruiſſe comperiemus. Adalgerio Bojorum rex tunc legitur, qui cum Alemanis ſuis in Francos profectus, prœlio inſigni ad Tolbiacum vicum interfuit, atque

que adeò interiit. Ab hoc THEODO qui magno Clodoveo belli in Burgondiones, itemque in Alaricum, auxiliator & conſors: iterumque THEODO alter, cui à rebus geſtis cognomen MAGNI fuit, qui vindex propagatorque imperii, aquilis & gente Romanorum pulſis, fines ſuos Alpium jugis terminavit. Mox THEODOVALDA, vel hoc nomine memorandus, quòd primus ſalutari aqua & fide noſtra tinctus, religionem in fines veſtros intulit: atque arma deinde movens in impios, Hunnos dico atque Abares, primùm victus, eos vicit: tum & à Narſete vocatus in Italiam, partem ejus ſubegit, atque adeò Rex etiam audiit Italorum. Quid alios commemorare opus TASSILONES, UTILONES, GARIBALDOS, & tot illuſtria nomina? A re mea, & decoro etiam abeam, ſi ſtemma tuum totum replicem: cui vel hoc ad gloriam ſatis ſit, originis rivos communes habere cum fonte Carolino: id eſt cum PIPINIS & MARTELLIS, atque illis heroïbus, qui leges, reges, & Imperatores dederunt in plerumque Chriſtianum orbem. Ipſis adeò vobis Imperatorem propriè, & in ſcaturigine veſtra, video LUDOVICUM BAVARUM, virum undique ſummum, fatente invidia: ſi tamen Principem illum ſacrorum, in animum induxiſſet, paullò magis aut vereri, aut certè revereri. Sed cum ſola ea exceptione laudetur: & jam ſine ulla, ejus pater LUDOVICUS SEVERUS, *Septemuir* Imperii: cui duo peculiaria & rara ad laudem ſunt: prius, quod in ea dignitate probitas & ſapientia ejus pariter ſic enituit, ut in caligine ſumma temporum, & deſperatione Germaniæ, ſolus à collegis, ſolus inquam, jus acceperit legendi Imperatoris, & per eum res labentes aut lapſas reſtituendi. Fecit, prudentiùs neſcio, an feliciùs: cùm ejus voce ac renunciatione RUDOLPHUS primus ex Habſpurgenſi Comite ſceptra imperii ſuſcepit, & fataliter deinde ad poſteros tranſmiſit. Alterum, quod eadem providentia rebus ſuis & genti privatim decus intulit,

tulit, ductâ in uxorem MACHTHILDE ejuſdem Rudolphi filiâ, è quâ mixtione & velut inſitione vos iſtæ ſtirpes fruticatis. Ecce antiquitatem, ecce potentiam: quid prudentiam & virtutes? utraque eximia. Ut in paucis exemplis doceam: LUDOVICUM cognomine DIVITEM, quàm verè divitem atque uberem earum eſſe oportuit, cujus Aula velut Ara fuit, ad quam è Germania undique confluerent, & lites, imò bella, voce ab oraculo illo edita, ſedarent? Res ita eſt, ſolo interventu ſuo (mira, nec niſi à magnis meritis auctoritas) Principum ac Dynaſtarum jurgia compoſuit, & ſtrictos jam gladios inhibuit ac repreſſit. GEORGIUM item DIVITEM, ſtudiis ac ſacris operatum addo: qui utrorumque amore & honore, Muſæum illud publicum exſtruxit, quod hodieque Ingolſtadii floret, & vectigali ac pecunia annua inſtruxit. ALBERTUM TERTIUM non commemorem? Res jubet & vetat: quæ ſic rara, ſic magna, ut fidem invenire vix poſſit, etſi narranda ex fide. Ille virtutibus domi & foris ita claruit, ut Bohæmi Rege deſtituti ad eum miſerint, ipſumque vocaverint: vocaverint, ſed non impetraverint (quis mihi credet) cùm regno & ſceptro omni præponeret Modeſtiam & Quietem. O titulum novum pulchrumque in veſtra imagine! & mihi certè ſuper omnes Regum aut Imperatorum. Adeſte ambitioſi, videte. En hic, qui regnum oblatum alta ſapientia ſpernit & rejicit, quod vos per preces, fraudes, enſes, impetratum itis aut ereptum. Nec verò ALBERTUM QUINTUM patrem tuum ſileam: heroëm, qui niſi in turbida hæc tempora divinitùs datus fuiſſet; religio aut imperium in Germania vix eſſet. Ille furentibus ſe oppoſuit, frena licentiæ dedit: lingua, mente, gladio, cùm opus fuit, pugnavit. Et vocavit in ſubſidium aut excitavit præſtantiſſimos undique viros: in his Patres SOCIETATIS IHESU, quos ille velut Prætorias quaſdam cohortes, contra hæreſes, in finibus ſuis diſpoſuit &

collo-

Digitized by Google

collocavit. Dignus patre, & æmulus ſupereſt, Dux GUILIELMUS tuus frater: ipſe tu. Qui primum hoc ſemper in imperiis habuiſti, fulcrum imperiorum ſervare, religionem & pietatem. Iſta ſunt in Dignitate tua & gentis ſplendore, quæ me incitarunt: ſed & operis, ut dixi, Argumentum. Quale id eſt MECHANICA ſunt & POLIORCETICA quæ damus: id eſt, ingenia, aut inventa veterum, ad oppugnandum aut repugnandum. Dupliciter tibi conveniunt: ſive quia delectaris, ductu ætherii tui ingenii, acrioribus iſtis & ſubtilioribus: ſive quia tali Principi & tam latè imperanti, opus ſcire hæc quoque arma aut tela, vel ad tuendum vel ad vindicandum. Utrumque enim in duplici hac purpura uſu tibi venit, fortaſſe & veniet: ut conditio temporum; & ſitus regionum tuarum eſt: eſt quæ junctæ, aut adſitæ ad noſtram Belgicam, ex grandi & diuturno ejus incendio alibi igneſcunt, aut ſcintillant. Et quamquam fateor pleraque ex iſtis abolita jam aut deſita; unico invento fulmineæ noſtræ Bombardæ (Lombardam Annales ſuperiores dicunt) tamen & quædam uſum etiam nunc habent, aut habere certè poſſunt, ſi quis rimabitur: & illum ſine controverſia fructum donant, intellegere res antiquas. Qui mihi maximè in oculis, profeſſione, inſtituto; ſed & recenti à Regia benignitate titulo, facto ad Hiſtorias veteres novaſque illuſtrandas aut ſcribendas Cauſſas, SERENISSIME, habes, conſecrati operis, quod ipſum & me unà nunc dono: felix illud, ſi in manum; & me, ſi in animum parte aliqua admittis. Lovanii, XVI. Kalend. Martii. ∞. Iↄ. XCVI.

LECTO-

LECTORI.

QUOD *deerat* MILITIÆ *plenæ, Lector, habes*, MACHINAS, TORMENTA, TELA *Rem illepidam, ſubtilem aut tricoſam: & ideò ſtilus ſcriptio fortaſſe noſtra alibi horreſcit aut areſcit. Sanè uberem ſegetem dare in macie hac agri, difficile eſt: Nec iſtud ſit ebur, è quo ſtatuam Jovis Olympii Phidias aliquis effingat. Sciuntur tamen utiliter ad hiſtoriam Græcam Latinamq;: in quibus quæ pagina propemodum eſt, in qua non incurrant? Sed de ſtilo, parùm eſt, rem modò ſi teligi: quam ipſam vereor ut parcè aliquis à me dixerit, aut non datam. Id quoque conſilio, non negabo: cùm animus aut ratio me non impellerit, illa fabrorum aut tectonum propria examuſſim proponere, aut omnibus membris deformare: Vidiſſe, & digitum intendiſſe, ſatis ſit: alibi etiam non vidiſſe aut alucinatum eſſe, in rebus quas ademit fugitiva oblivio, & veniam habeat cùm illud Varronis appoſitè hic præſcribam:* Non mediocres tenebræ in ſilva, ubi hæc captanda; neque eò, quò pervenire voluimus, ſemitæ tritæ; neque non in tramitibus quędam objecta, quę euntem retinere poſſint. *Sed lineas tamen aut rudes formas rerum operumq; duximus: & ſiquid eò facit, ex antiquis mediiſque ſcriptoribus conduximus: nec arduum, ſi quis tanti putabit, colores plures addere & in facie iſtæc proponere germana & plena. Principum hoc opus & cura ſit, fateor: tua* SERENISSIME ELECTOR *(iterùm te compello) qui libris nondum vulgatis, aut formis quoque antiquis (in Armamentariis latere arbitror) conquiſitis, in claram iſta des & ſine nube aliqud lucem. Hortor te ut facias: & me quoque, ſi voles, impendam, ut iſta iterum certiora, auctiora, picturis politiora, te auſpice divulgentur.*

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
POLIORCETICΩN
SIVE
DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS,
LIBRI PRIMI.

DIALOGISMUS I.

Miſcellanei ſermones, & præcipui ſemen atque occaſio.

IN Eburonibus cùm eſſem, valetudini recreandæ, domus & hoſpitium mihi fuit JOHANNIS FURII, primarii inter ſacros ibi myſtas viri, & mei ac litterarum peramantis. Multa mihi ab eo humanitas, ſermones cum eo jucundi & crebri, & fors fuit, ut die quodam menſis Junii iſte. In horto eramus, atque infit: Amicos hîc, Lipſi, multos habes: quod audio cottidie, & gaudeo. LIPS. Fateri debeo. Et omnes enumerare ambititio ſit, paucos injuria. FUR. Tamen inter eos vicini mei duo eminent, JACOBUS CARONDELETUS vir nobilis, collega noſter & Cancellarius: tum PETRUS ORANUS Juriſconſultus, & Principi à conſiliis. Horum uterque quàm ardenter te amat? LIPS. Et redamantem quidem. Sed ARNOLDUM WACHTENDONCKIUM cur omittis? cur LAMPSONIUM, imò LAMPSONIOS? cur pleroſque, uno verbo, procerum veſtrorum? Amare hanc urbem debeo, in quâ ſic amor. FUR. Fac igitur, & ſeriò noſter eſto. LIPS. Nónne ſum? clamo & teſtor. FUR. Manſione dico noſter, nec hinc aliò te ducas. LIPS. Enimverò amice jucundum ſit, ſi poſſim. Præter vos, Fontes etiam veſtri me teneant, quos ſenſi equidem ſalutares. Sed patriæ quid debeam, non ignoras: & hoſpitium mihi hanc urbem eſſe, non domum. FUR. O ſi aliter! & ſi herum illum atque heroëm noſtrum audias, qui invitat! ſed is nunc abeſt,

eſt,& Germania ſua eum habet, dolitorum cùm audie
migraſſe. Et bona fide Lipſi, in patriâ quid nunc e
quod allectet? Jacet & deformis eſt, aliarum qua
tuarum artium, tota domicilium horridi belli. LIP
Agnoſco, & tecum (nam & tua hæc patria) dole
ſed vel miſeratio me inducit, ut pro parte virili ſubleven
aut certè ſolet. Periclitabo? eſto. Ut Curtius ille in ape
tum hiatum terræ præcipitavit, amore quodam patria
ſic ego vel in medium diſcrimen, ea invitante. FUR. Heu
non mihi, non amicis hoc placeat: ſuſtine. Vides enim
atque audis cottidie res adverſas: & jam de Zutphania, de
Daventria captis, recens, & certum eſt. LIPS. Audivi
Sed ut Hectorem illum ſui fruſtra ad portam retinent: ſic
tu me. Meminiſtin' verbi quod Plinius in epiſtola qua
dam ponderat, & in morituro miratur? * Κίκεμαι. FUR.
Parce, vel ominis cauſsâ. LIPS. Quin tu parce,& omitte.
At de Daventiâ, dic ſodes, quomodo ſic ſubitò capta
nam munita habebatur. Vi,ut ajunt, tormentorum:
quibus non muri, non viri ulli reſtiterunt. Et profe-
cto Lipſi, jam hac parte ſuperamus veteres, quos tu
atque ego aliàs miramur. LIPS. Fatendum eſt. Etſi nec
iis defuere Machinæ, ingenioſæ, variæ, quibus hæc ta-
lia patrabant. Sed unum hoc inventum ſcilicet igneo-
rum tormentorum, diſiicit aut difflat omnia valida vete-
rum,aut acuta.FUR.Ingenium haud fruſtra iis tribuis, ſed
nec varietatem. Pluſcula enim talia in Hiſtoriarum li-
bris lego: & cùm lego, ſubſiſtere me fateor, nec for-
mam aut modum ſatis videre. Nominum tenus ea no-
ſco. Docéſne me ſemel Lipſi, quoniam caſus aut Deus
in hunc ſermonem tulit?LIPS Arduum petis,ſeſſionis, non
ambulationis;bibliothecę,non horti hoc opus.FUR. Ergo
ecce & bibliotheca ad manum,ineamus.LIPS.Quin ecce a-
lii prę manu, maneamus. Nam fallor?an illi ipſi ad nos
veniunt, quos antè nominavimus? FUR. Ii ſunt Carondе-
letus, Oranus, Lampſonius: miror quid tam manè velint.
Salvete ô Treſviri, ſed non,ut opinor, Capitales. CAR. I-
mò venimus vos abductum. FUR. Quò, aut quid? CAR.
Non in carcerem, ſed in liberum locum, ubi bene vobis
ſit & jucundè. Imus Lipſi? LIPS. Dic clariùs: quò? CAR.
Ad delicias tuas, hortos. Nam ita inter nos convenit, viſe-
re hodie SERELIUM Principis (Suburbanum ejus ſic vocant)
fabulari illic ſuaviter,& convivari LIPS. O quamper tem-
pus adveniſtis! eamus. Nam Furius hic me ad machinas
pæne alligarat: jam ſolvor. FUR. Laxaris, ne erra: ca-
thena etiam mea te reducet.LIPS.Sed ubi ADAMUS noſter
KEEMPUTIUS eſt?nónne is una? ORAN.Ille vero vel ma-
ximè,fidus tuus comes LIPS. Cujus officia & obſequia in

* D. Decreui.

toto hoc itinere, numquam plenè dilaudem. In eo didici, verum illud vetus: *Nihil homini amico eſt opportuno amicius.* Sed eamus: ubi Furius? ORAN. Heus Furi, jámne moraris? FUR. Jámne ut ſoles, & cales? ORAN. Non negamus, Calor & Candor duæ notæ Eburonum. Sed quid tecum effers? FUR. Viaticum, hos libellos, nam aliquid meditor. LIPS. Méne aſpicis? benè eveniat, ſi quid boni.

DIALOG. II.

De nomine & ſcripturâ Leodici urbis: tum initium ſermonis Machinalis.

IAM in viâ eramus; per urbem ad portam venimus, ubi flumen paratæ cymbæ. Ad nos Carondeletus, An conſcendimus, an in matutinâ iſta aurâ magis ambulamus? ORAN. Imò ambulemus. Nam paullula via eſt, nec plus paſſuum mille. FUR. Quid tamen Lipſio videtur? ORAN. Ambulare, quo nos Licinii Craſſi pervenerimus, facilè hic Licinius Macer. CARON. Poteris Lipſi? LIPS. Admodum, nam à capite & pedibus ſatis valeo, media modo ſunt in cauſſa. Tum & loca hæc magis videbimus, mihi hercules aſpectu amœna, qui inæqualitate illa delector. En colles, en valles; en alternatim prata, pomaria, ſegetes, ſilvas. Quid dicam, amici, niſi tres Deos vos amare, Pomonam, Cererem, Bacchum? Imo & quartum licet* Vulcanum addam, qui ſub his montibus, relicta Lipata, officinam ſuam habet. O apertæ opes, ô reconditæ! & quid deeſt vobis, præter bonorum veſtrorum ſenſum? Nam, ut ille ait.

** ob foſſiles carbones, quorum illic copia.*

Non eſt beatus, eſſe qui ſe non putat.

ORAN. Hæc ita erant, Lipſi, ante infauſta veſtra bella, quorum ignis nos quoque amburit. O mali ſemper vicini! & veterum non ſumus obliti. LIPS. Quid tibi vis? pungere Belgicos hos leones? vide ne iterùm aliquis *Audax*. ORAN. O te audacem, qui nobis in ſolo noſtro ſic mineris! Gaude Leodium, quod non hic imperet. LIPS. Leodicum debebas dicere. ORAN. Quid? cùm urbem non potes, nomen ejus evertis? Reſtituo everſum; ne criminare. ORAN. Nihil audio, apage has novitates. LAMPS. Ego vero audio, & ſerio Lipſi nos hoc doce. Nec enim metuo ne montes noſtri ſubſidant, aut Moſa curſum avertat, aut litterula addita aut ademptâ. Et ſuave eſt, in minimis etiam vera ſcire. Dic, quid ſubſiſtis aut metuis? LIPS. Hunc, ne me incurrat.

Digitized by Google

LAMPS. Amore facit, quod facit: & ſcin tu liti[
inter amicos, aut cavillos.

* Ἀεὶ πιθέτι με πόλεμοι διώκοιεν.

* Me bella ſemper conſequantur talia.

LIPS. Pax igitur paullisper Orane eſto: audite. A[
vitatibus abhorrere me fateor, ſi mortalium quemqua[
præſertim in re ſeriâ; quæ mores aut vitam ſpectet. At
iſtis litteratis aut Muſicis, ſicubi error, ut ſolet, inolev[
quæ culpa aut invidia eſt detexiſſe, & removiſſe? Ta[
in celeberrimæ urbis veſtræ nomine, quod nupera n[
glegentia aut imperitia corrupit. Dico nupera, & n[
go ſcriptum ullum paullò vetuſtius exſtare ante hos tr[
centos fortaſſe, & minùs, annos, in quo *Leodicenſ*[
non diſertè exprimantur. Sigeberti Gemblacenſ[
Chronica manuſcripta (puto ab ipſius ævo) apud me ſun[
ſemper ita lego. Tabula apud vos plumbea, non dudu[
eruta, ſic præfert: NITHARDUS LEODICENSIS EPS q[
fuit anno Chriſtiano M. XLII. Alia etiam vetuſtior: EG[
REGINALDUS LEODICENSIS. EPS SEPULTUS SU[
IN HAC BASILICA D. LAURENTII QUAM ADIU[
VANTE DEO CONSTRUX[I]. Vetuſta Caroli Magni vi[
ta: *Celebravit Paſcha in Leodico, vico publico.* Denique
breviter & fideliter, veſtri ſic Annales paullùm mod[
vetuſtiores conſenſu habent. Ipſa etiam noſtra lingu[
Germanica, an non fidem huic ſcripturæ facit? nam di[
cimus & ſcribimus palàm *Luydjck*: Germani ſuperi paull[
fortiùs, ut ſolent, *Luttich*. Quid etymon ipſum & de[
rivatio? aſſentit. Nam in communi illâ ſcriptione ob[
ſcurum aut nullum eſt, in hac meâ clarum inquirenti.
Vox enim compoſita profectò & noſtras eſt, *Leodedijck*
& compendio, *Leudijck*, & magis vulgate *Luydijck*
Quid ſignificat? * *populi aggerem*, aut *limitem*: quæ pri[
mogenia ſcilicet appellatio fuit vici an oppidi veſtri, ſupe[
Moſæ ripam aggeremve ſiti. Nam *Leodes* populi ſunt pr[
ſcâ noſtrâ dialecto: è quo fecimus deinde *Luyden* & *Lu*[
den. Credi hoc dicenti poterat: ſed contra pertinaciam
dabo & teſtes. Gregorius Turonenſis: *Ille à * Leodibu*[
ſuis defenſatus eſt. Et leviter mutatâ litterâ, *Leudi*. Ai[
moinus: *Omnes Leudi bonitatem ejus cernentes, vehemen*[
ter amaverunt. Idem: *Chriſti ſacerdotibus humilem ſe præ*[
bens, Leudis ſuis benevolum, gentibus externis pacatum. Et ab
hac ſtirpe illa fuit crebra nomina, *Leodevicus*: quaſi di[
cas * *refugium & aſylum populi*. Quem facimus & ſcri[
bimus hodie *Lodovicum*, vel *Ludovicum*. Reperio eun[
dem in Annalibus *Leudevicum*, & in Cæſaris Commen[
tariis *Litavicum*. Item *Leudolfus* * *auxilium populi* omi[
nat[u]r & notat: aliàs *Leudulfus*, *Lodolfus*, *Luibulfus*,
Ludulfus: quas varietates in libris eſt obſervare. Sed &

* Id eſt, publicum aggerem.

* Leudes, populi, ſed proprie i[n] minores & ſubditi.

* Liudevic[h].

* Luydhulf.

* Leona-

Lenardum, aut *Lienardum*, magis hinc & à *populari Liude*, quam à *Leonibus* petam. Prona hęc ad fidem ſunt, & ſatis eſt ſignari: illud difficilius aut rarius, * *Theoden*, pro *Leodem* eoſdem majores noſtros vulgò dixiſſe. Inde *Theodericus*, *gentium dives*, de cujus notione & ſcriptione fruſtrà litigatur. Idem eſt *Theuderius*, & *Thiedericus*, denique molliùs *Diedericus*, & abſciſe *Diericus* noſter. Sed & *Liedericum* in Chronicis, pro eodem lego. Quam rideo qui Ͻεγοτλάτιν hunc vertunt, & ſe ita inſcribunt? Eſt ab eadem ſtirpe *Theodulfus*, * *Thodemarus*; qui ſunt aliter *Liudulfus*, *Leodemerus*, *Luidomerus*, & Livianus ille *Luomarus*. Quid hodie noſter *Volcmarus*? Inde & * *Thieto*, ſive molliùs *Diedo*: & noſtra *Thiedonis villa*. Eſt in urbe veſtrâ liber olim ſcriptus, haud longè intra Carolum Magnum: qui *Pſalterium Davidis* Latinum habet, & ſupra cuique verbo appoſitam interpretationem noſtræ linguæ. Servat eum ARNOLDUS WACHTENDONCKIUS Decanus Collegii D. Martini, vir & bonus pariter, & doctus: atque utinam adeſſet? CARON. Vellem, ſed ęger a pedibus eſt, non poteſt. LIPS. In eo libro igitur vox hæc crebra (nam nunc exolevit:) *Thiado*, *gentium*; *Thiadon*, *nationes*; *Thiade*, *gente*; *Thiat*, *gens*; *Thiede*, *gentes*. LAMPS. Itane varie? LIPS. Ita nam caſibus & numeris ſuis (obſervavi) magis ac nunc variabant ac diſcernebant: : pænè ad Latinum ritum. Sed ad urbis veſtræ etymon ut redeam, faciunt & firmant, *Leodegarius*, collector populi: *Leodepoldus*, & breviùs *Leopoldus*, tutor aſſertorque populi, qui aliter etiam eſt *Thiebolдus* vel *Thiebaudus*. Nonne & hic illud *Thiede* ignoſcis, ſed, quod amat noſtra lingua, curtatum? *Theodebadus* etiam ille Gothorum, ſive *Theodatus* (populi benefactor) nomen habet iſthinc. Hęc magis vera Lampſoni, quàm Becani noſtri commentum, *Leudienſis* à *Leiode* Homerico deducentis. Et jocos etiam miſcet: illum ſacerdotem, eumdemque vini non alienum fuiſſe: & addit (ignoſcite aliena recitanti) utrumque in mores eſſe & convenire hujus urbis. ORAN. Ah, omitte illum, pænè dixerim, παντοφυῆ πλίνθον: dic de altero magis etymo, quod *Legiam* à legione petit. Scis enim qua re gloriemur Eburones, & nobis cecidit Titurius Sabinus, & Cotta. LIPS. Hem, quàm rideo! te quoque judicii tam plebeii eſſe! non tamen ſoles in aliis mi Orane. At enim hoc tale; non niſi pullato circulo dignum Unde igitur *Legiæ* vox? inquies. Neſcio, & libros paullò vetuſtiores *Lhetgiam* ſcribere audio. Ergo vide ne *Lietgia* vel potiùs *Lietgas* olim fuerit: cùm in * *Diviſione* vetuſta *Caroli & Ludovici regum* (ita inſcriptio eſt) legam: *In Hasba-*

* Qui idē eſt, *Vecardus*.

* Sicut T. &. L. ſolent alternare.

* In fama populi.

* Id eſt *popularis*.

* P. Pythœus edidit.

Hasbanio comitatus quatuor, Maſau ſuperior, quod ... iſta parte eſt; Liugas, quod de iſta parte Moſa eſt, & pert... ad Velſatum. An non illinc veſtrum *Lieges*? quaſi di... *Liu-gas*, compoſita voce, id eſt *Platéa*, ſive *tranſ... publicum, aut popularis.* Sanè *Gaſſas* etiam hodie cre... appellari Vias, Coloniæ Agrippinæ, Ita alludat ad *Leo...* nomen; & hoc viam illud aggerem publicum notet. S... hæc per viam & luſum ſic dicta ſunto. Quid autem Carondelete ſubſtitiſti? CAR. Nam ecce hic flumen, & regione horti: tranſmittendum eſt. Intra in hunc po... tonem: vos item alii. Jam tranſivimus: en Præ... rium, en hortus. LIPS. Prætorium, vulgare neg... tium, & vix pro noſtro hoc Principe; horti in aſpec... primo arrident. FUR. Magis hoc dices, ſi aſcendas ab aggere iſto luſtres. LIPS. Quis hic agger? FUR. Vi... ſequere, horto circumjicitur; ſepes in eo ut lorica a... murulus; infernè ad pedem foſſa: quid niſi munitio a... qua militaris aut caſtrenſis? Et hercules Lipſi, ac v... amici, cum otium eſt, cur non peragimus ſermon... militarem de *Oppugnatione & Machinis* à Lipſio affectu... LIPS. A me? nego. FUR. Tu negas? LIPS. Pernego. FU... Quemne hodie in horto meo orſi, cum hi intervenire... LIPS. Nulla memoria ſum in hoc morbo: neſc... CAR. Hem Lipſi, cave fallere. LIPS. Nam Caro... delete quid ea cauſſa huc venerim? ego vero ad rem... ſiones & jocos, & nolo quod intendat. CAR. Negare n... poſſum, me quoque avidum hujus ſermonis eſſe. ORA... Et faciet. LIPS. Quæ hæc factio eſt? ORAN. Factio... non ſumus. LIPS. Si auſim. ORAN. Quid? LIPS. S... lent ſic audire tui cives. ORAN. Furi, hæc ferimus? ... hanc culpam Lipſi dicere damnas eſto, aut in vincula i... Judicem me ſcis? LIPS. Et quidem perpetuum, qu... ad me? à culpa cum ſum innoxius, non ſum ulli o... noxius. CAR. Extra cavillos aut jocos. Lipſi, val... velim te hoc velle. Dies enim adhuc multus ad cibum: q... utilius aut jucundius agamus? Pendebimus & paſcem... tuo ore. LIPS. Mella non loquar: ad machinas & b... lica me vocatis, quid hæc ad delicias aut hort... niſi quia novus hic architectus munitionem & ca... ſubito ex eo fecit. Sed quis iſte qui huc intrat? & ... dem recta ad nos, an Salus aliqua mea eſt, quæ ſerva... CAR. Profecto CAROLUS BILLEHEUS hic eſt, vir ge... re & virtutibus nobilis, cura & tutela apud nos re... Obviam eamus: Billehee ſalve, gaudeo adven... BILL. Ego vos tales inveniſſe. O commodum ſo... litium! ſed vultiſne una mecum? CARD. Quo? BI... In urbem, mox ad conviviolum, ſi vid...

N...

Digitized by Google

Nam ne diſſimulem, Lipſium hoc fine quærebam. Sed & vos grati, quos Deus junxit. LIPS. Deus à machina Machinis me eripit: eamus Billéhee, non moror. BILL. Quo libentius facias, aderit cognatus meus MARTINUS DELRUS, quem ſcio quàm ames, & quàm te ille. LIPS. Eamus, moram tibi creas. CAR. Billéhee, non tuo modo hoc fiet, edico, & jus hic habeo. BILL. Quod? CAR. In Lipſium & iſtos, qui addicti mihi in hunc diem congerrones & convivæ. BILL. Serio? CAR. Admodum, quin tu potiùs, ne quid turbes, noſter eſto. Quod te alliciat, hic Lipſius de *Oppugnatione & Machinis* ſermonem habebit: & jam habebat, niſi interveniſſes. BILL. Eo quidem pretio maneo, heus pueri, capite hoc pallium: da manum Lipſi, ſedeamus. Commodum hic umbraculum, & ſcamna ſeſſui ſunt. LIPS. Heu Spes & Fortuna, quam luditis! Qui adjutor ſperabatur, auditor erit; & hoc quoque ad moleſtiam accedet, quod coram te tali dicam. Quod de Phocione olim Demoſthenes, de te uſurpem: *Securis adveniſti meorum ſermonum.* Nam apud iſtos peccato meo alibi latebra eſſe poterat; apud te tantum venia. Qui veterem & noſtram militiam non lectione tantum, ſed uſu & peritia calles. Sed venia tamen hoc facilius impetranda, quod non voluntate peccabo, ſed imperio: & iſti me adegerunt dicere nihil minus nunc agentem aut cogitantem. Hoc quoque excuſabit, ſpero. CAR. Faciemus, ordire: mites nos tibi non judices, ſed amici.

DIALOG. III.

Nomen Machinæ, Machiones, Mangana. Origo rei tota inquiſita.

ORDIOR igitur, quidem ab ipſo nomine: quod Græcis eſt μηχανὴ, παρὰ τὸ μήδω, μηδῶ, ut vult auctor Etymologici, ab *inveniendo aut ſapiendo*: ſive παρὰ τὸ μὴ χαίνειν, ut Euſtathius: ἡ μὴ ἐῶσα χαίνειν τινὰ ψεκτικῶς, διὰ τὸ ἐπιτυχὲς καὶ ἔντεχνον αὐτῆς: *quæ hiſcere ſcilicet aliquem non ſinit, neque reprehendendi cauſſa os ſolvere, ob efficaciam in ea & artem.* Sane ab ingenio conſenſu derivant, quod intervenit: & poſteriores ſcriptores Latini hæc ideo *Ingenia*, & eorum architectos *Ingeniarios* dixerunt. Aſconius: *Machina eſt ubi non tam materiæ, quam ratio artis atque* INGENII *ducitur.* Itaque fraudes, doli, inſidiæ, in hoc nomen apud Comicos, alioſque, paſſim venerunt. Sed & molitiones altiuſculę, *Machinæ*, unde Iſidorus: *Machiones, qui*

machinis inſiſtunt, propter altitudinem parietum. Intelle git noſtros hodie & Gallorum *Maſſones* (Originem voci diſcite) ſive fabros cæmentarios, qui olim à machin *Machinones*, poſteà *Machiones*, pronunciatu illo Hiſpa nico & Gallico quo ch. pingue s. valet. Veteres Græc μάγγανα etiam hæc dixerunt. Et ita Heſychius: Μάγγανα μηχανήματα, atque alii Scholiaſtæ Græci videntur. Hege ſippus uſurpavit libro IV. cap. XX. de Nerone: *Manganum ſibi quoddam de ligno paravit, quo ſe necaret.* Sed & Conſtantinopoli *Mangana*, locus à Conſtantino exſtructus: *ubi* (ait Glycas) *omnia bellica inſtrumenta repoſita, & libri de Mechanicis.* Nam manſit vox ad infimum ævum, etſi corrupta aut flexa variè: de quo * infrà videndum. Priuſquam autem de Machinis dicam diſtinctiùs, Origo earum & progreſſus videtur indagandus. Res enim incertior, ut ſolent hæc talia; & alii aliis adſcribunt. Vetuſtiſſima mentio, quam reperio, eſt in libris ſacris, & ipſe Moyſes in Deuteronomio nominat cap. XX. *Siqua autem ligna non ſunt pomifera, ſed agreſtia & in ceteros apta uſus ſuccide, & inſtrue* MACHINAS, *donec capias civitatem quæ contra te dimicat.* Etſi alii recentiores hic *Propugnaculum* aut *Munitionem*, non *Machinas* vertunt. At enim certò poſteà de machinis in eâdem gente, II. Paralip. cap. XXVI de Oziâ rege: *Fecit in Hieruſalem diverſi generis machinas, quas in turribus collocavit & in angulis murorum, ut mitterent ſagittas & ſaxa grandia.* Sed & in Ezechiele, atque alibi, mentio: ut nihil ambigam cum Eupolemo apud Euſebium aſſerere, à Moyſe pleraque armorum reperta, & machinarum. Sane illud ſagax & curioſa mens deprehendet, ſacra, imperia, artes, ab Oriente ferè in reliquum orbem & in Occaſum paullatim defluxiſſe. Hæc ita nobis viſa: aliis aliter, & Græci, vana ſæpè gens, tribuunt ſibi. Homerum tamen & id ævum machinas ignoraſſe, ipſi Scholiaſtæ Græci tradunt: & res in eo clamat. Quod enim earum veſtigium? niſi quòd diſputant, an κρόσσαι in eo ſcalarum quoddam genus ſit, quod negant alii, & malunt pinnas murorum eſſe. Non igitur illi priſci habuêre. nec Statio abſque alio auctore, temere acceſſerim, qui in Achilleide ſua, cùm facit Græcorum varios populos Achilli ad bellum contribuere & conferre: addit.

Murorum tormenta Pylos Meſſenaque tradunt:

Sive ut alii libri, * *tendunt*. Sed an tunc igitur muralia tormenta? nemo alius dixerit, eorum quos hodie legimus; niſi fortè Plinius, qui * *Equum* ſive *Arietem* (ut ipſe interpretatur) inventum vult Trojano bello. Sed communiter ita nemo, nec ratio aut exempla ulla ſuadent. Athe-

* uti *China Sina*, & talia.

* Lib. III. *de Baliſtis.*

Iliad. μ

* Quod ſpectaret ad tormentorum funes.

* Vide infrà lib. II. de Ariete.

Digitized by Google

Athenæus quidem vetuſtam ſatis rem facere in Græcis videtur, ſed non ævum tamen definit: tantùm, Romanos hauſiſſe & ſumpſiſſe ab illis, fine libri VI. Περὶ γὰρ τῶν Ἑλλήνων μηχανὰς καὶ ὄργανα πολιορκητικὰ μαθόντες, τούτοις αὐτοὺς κατεναυμάχησαν. *A Græcis machinas & inſtrumenta bellica cùm didiciſſent, ipſis eos aggreſſi ſunt.* Hæc ita ille, me valdè aſſenſionis dubio & ſuſpenſo. Nam Romanos quidem jam olim machinis uſos reperio, imò ſub regibus ipſis. Ut in Livio, de cenſu Servii: *Centurias etiam fabrûm duas ordinavit, quæ machinas in bello ferrent.* Et ſtatim poſt reges exactos Dionyſius, anno urbis CCLII. agnoſcit: apud quem Conſul Romanus Camerinos oppugnaturus, κριοὺς προσέφερε καὶ κλίμακας, καὶ πάσαις πολιορκίας ἐχρῆτο ἰδέαις: *arietes & ſcalas protulit, & omnigenere oppugnandi eſt uſus.* Iterùm, decennio infra, Conſul in Coriolanos, κριούς τε, καὶ γέρρα, καὶ κλίμακας ἐπεσκεύαζεν: *arietes, & crates, & ſcalas apparabat.* Quo magis miror eumdem Dionyſium vacillare, & poſtea anno CCCXII. ſcribere: ὅτι χελώνας τὰς χωστρίδας κατασκευάζειν εἰδότων τῶν τότε ἀνθρώπων, οὔτε τὰς καλουμένας ἑλεπόλεις: *cùm nec teſtudines ejus ævi homines parare noſſent, nec eas quæ Helepoles dicuntur.* Niſi eâ mente id ſcribit (& opinor) quod quædam machinarum olim quidem repertæ, magiſque neceſſariæ; non tamen illæ ſubtiliores & exactæ. *Teſtudines & Helepoles* nominatæ. Quis autem de Helepoli miratur, quam Demetrius denique, aliquot poſt ſæculis invenit? At de Teſtudine magis; cùm Livius eam palam celebret in obſidione Vejorum: *Quid turres, quid vineas, teſtudineſque, & alium apparatum oppugnandarum urbium loquar?* Quæ omnia illic adhibet, imò & *Aggerem* mox adjungit. Sed & Propertius jam antè agnoſcit Vineas, ſicut ipſe Dionyſius γέῤῥα, in Coſſi opimis, libro IV.

Dumque aries cornu murum pulſabat aëno,
Vineaque inductum longa tegebat opus.

Sed quidquid hujus ſit, veteres, ut videmus, Romanis machinæ: atque adeò ante Græcos, ſi fas ab Athenæo (ſed fas) diſſentire. Nam alii ferè conſenſu, ad Periclem auctorem, in eâ gente, Machinas referunt. Ut Diodorus libro XII. Vide Notas. Κατεσκεύασε μηχανὰς πρῶτος τῶν πρὸ αὐτοῦ· τούς τε ὀνομαζομένους κριούς, καὶ χελώνας, Ἀρτέμωνος τοῦ Κλαζομενίου κατασκευάζοντος: *Struxit machinas* PRIMUS *omnium ante ſe, & eos qui Arietes dicuntur, & Teſtudines, Artemone Clazomenio fabricante.* Ipſum hoc in Plutarchi Pericle leges: *aptum novitate rei, uſum machinis, & habuiſſe apud ſe fabrum inventoremque Artemonem Clazomenium.* Sed addit tamen, de Artemone diſſentire quoſdam, & ve-

& vetuſtiorem eum facere. Enimvero ſub ea tempora Machinæ certo jam repertæ, & Thucydides Peloponneſiaco bello palam miſcet. Quod Ariſtoteles quoque dat intelligi cum ſuadet magis c[?]pida muris claudi, additque: ἄλλως τε καὶ νῦν εὑρημένων τῶν περὶ τὰ βέλη καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν πρὸς τὰς πολιορκίας: *maxime cum nunc reperta ſint exactè, quæ ad tormenta aut machinas faciunt, urbibus oppugnandis*. Ait, *nunc*, id eſt, illo proxime ævo. Fuit autem Pericles circa annum urbis CCCXX. cum Servius Tullius vixerit anno ejuſdem CCXX. id eſt, ſæculo toto ante. Non ergo Romani à Græcis: niſi quis cenſet à finitimis Græcis in Italia habuiſſe. Quid ſi ab Etruſcis, aut à ſe? quis abnuat, vel adfirmet? in nocte hæc talia, niſi tuba aut lux aliqua prodat litterarum.

Lib. VII, Polit, c.X.

BILL. Tu tamen curioſe indagaſti: ſed, quod miror, Diodori locum omiſiſti, de Sardanapalo: quem ait, libro II. Niniven fruſtra obſediſſe, inopia machinarum. Οὐ γὰρ, inquit, οἱ πετροβόλοι, ἢ χελῶναι χωστρίδες, ἢ κριοὶ πρὸς ἀνατροπὴν μεμηχανημένοι τειχῶν, οὔπω κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξεύρηντο: *Non enim Balliſtæ aut Teſtudines, aut Arietes murorum everſores, illis temporibus adhuc reperta erant.* Si autem Moyſes habuit, & deinceps Judæi: nonne probabile pervaſiſſe in propinquum Orientem? LIPS. Probabile, & ſunt tamen quæ contra dicam.

Vide Notas.

DIALOG. IV.

Diviſio operis, tum de Oppugnatione Subita & per Coronam.

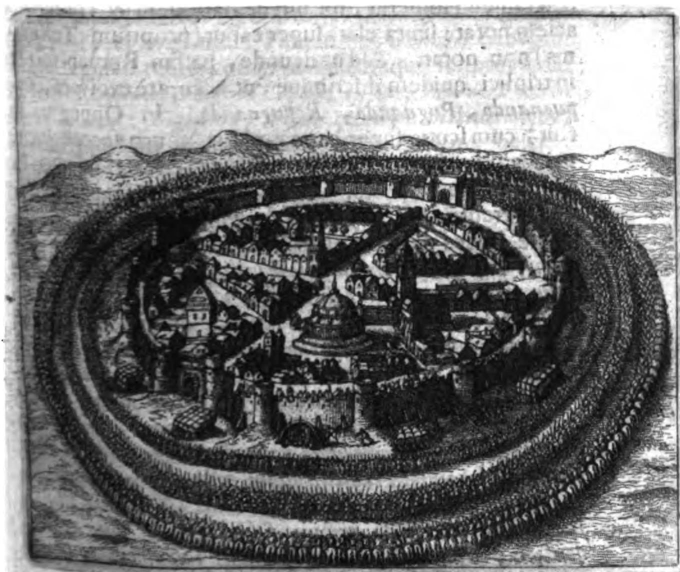
SED de Inventione, tantùm eſt: diſtinctè ad ipſas imus. Quod ut ordine magis poſſit, triplices eas facio, *Machinas* preſſè magis & reſtrictè, *Tormenta*, *Tela*. Livius mihi præit ad diſtinguendum, lib. XXVII. *Naves partim* MACHINATIONIBUS *onerat, apparatuq; mœnium oppugnandorum, partim* TORMENTIS *& ſaxis, atque miſſilium* TELORUM *omni genere inſtruit*. Tria iſtæc habetis, de quibus dicam: ſed iterùm cum diſcrimine, quia duplex *Oppugnatio* eſt, *Subita* & *Diuturna*. Illam præmittam, & quæ uſui eſſe ſolent adjungam. Eſt *Subita Oppugnatio*, *cum impetu, nec circumvallatione adhibita incurrunt*. Ad hanc rem *Coronâ* primum uſi, tum *Teſtudine*, ſæpè & *Scalis*, *Cratibus*, *Muſculis*, & quæ leviores ſunt Machinarum. Si placet, iſtoc ordine videamus. *Coronam* primum adhibeo: & ita ſolent, ad terrendum aut claudendum, ſed & ad diſtinendum. Sæpè occurrit, *coronâ cingere urbem*; *coronâ capere, expugnare*: & valet in hunc ſenſum. Silius:

Mœnia flexa ſinu, ſpiſſa vallata corona
Alligat, & telis in morem indaginis ambit.

Facit

Digitized by Google

Facit *ſpiſſam coronam*; id eſt duplicem, triplicem, aut ſupra, ut numerus militum, aut magnitudo loci oppugnandi erat. In Ammiano: *Armatorum triplici, corona muris circumdatis*. In Joſepho: Διπλῇ τῇ φάλαγγι κυκλοῦνται τὴν πόλιν, καὶ τρίτην ἔξωθεν περιϊστᾶσι τὴν ἵππον: *Duplici peditum corona urbem* (Jotapatam) *cingunt, & tertiam ſeriem equitum exterius ponunt*. Bonus ordo, notate, introrſum pedites, quorum invadere; extrorſum equites, quorum inſpectare & tueri. Et eminus quidem ſeries ita duplex aut triplex; ſed cum appropinquabant, ratio vult magis arctatos multiplicatosq; item fuiſſe in gyro ſcilicet aſſiduè anguſtiore. An nō & corpora alibi militum & cohortes relictæ, ad ſubita belli, & ſubſidium aut præſidium? opinor. Hoc etiam amplius, primos ordines peditum ſcutatorum graviorumque fuiſſe, qui cominus aſſultarent, invaderentque: retrorſum leves aut velites, ut funditores, ſagittarios, qui eminus pellerent telis, & deturbarent propugnatores. Obſervate etiam in Silii verbis de *Indagine*, cum qua comparat, à venatione: Græci cum *Sagenâ*, dicuntque rem ipſam Σαγηνεύειν. Id enim eſt apud Herodotum, Platonem, Herodianum, alios, *Corona cingere*, & includere velut piſces. Nec in hac re aliud monendum.

DIA-

DIALOG. V.

De Teſtudine militari, quid & quotuplex ea? ejus vis & robur.

SED *Teſtudo* ſequebatur, quâ ſtatim ſub muris uſi, ut recti & conferti ſuccederent, aſcenderentque. Cæſar libro II. *Gallorum atque Belgarum eadem eſt oppugnatio. Hi ubi * circumjecta multitudine hominum totis mœnibus, undique in murum lapides jaci cœpti ſunt, muruſque defenſoribus nudatus eſt, teſtudine factâ portis ſuccedunt.* Et quamquam Gallis hoc tribuit, Romani etiam uſi ſunt, & vulgò quidem uſi: ſed facit ideò, quia illi haud aliâ machinatione, operum ferè expertes: Romani autem & iſta adhibebant, cùm opus. Quid autem *Teſtudo*, ſive φάλαγξ Græcis, aut * συνασπισμὸς Junctio corporum armorumque, & ſcuta partim lateribus applicata, partim capitibus ſuperlata. Ab Homero exemplum eſſe volunt.

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ,

Scutum ſcuto hæret, galeæ galea, atque viro vir.

Sed tamen Homerus, nil niſi denſationem & confertam aciem notat: ſcuta elata ſuper caput (proprium Teſtudinis) non notat. Sed undeunde, paſſim Romani uſi: & in triplici quidem diſcrimine, ut accuratè evolvam, *Oppugnando, Pugnando, Repugnando.* In Oppugnando fuit, cum ſcutis ſuper capita elatis muro ſuccedebant, primis altioribus, & ordine paulatim, tecti ſimplicis in morem, decreſcente. Cauſſa, ut tela injecta per proclive laberentur, & minùs inſidere poſſent aut infigi. Optimè Livius deſcribit libro XLIV. *Juvenes quidam Romani, ludicro Circenſi ad uſum belli verſo, partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effuſione inductâ beſtiis omnium gentium Circum complendi, varia ſpectaculorum conquirere genera: nec ſemel quadrigis, ſemel deſultore miſſo, vix unius horæ tempus utrumque * circulum complebat. Inter cetera ſexageni fermè juvenes, interdum plures, ab apparitoribus ludi, armati inducebantur. Horum inductio in parte ſimul ſcrum decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitii quàm militaris artis, propiorque gladiatorium armorum uſum. Cùm alios decurſu edidiſſent motus, quadrato agmine facto, ſcutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis, faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant. Hinc quinquaginta fermè pedum ſpatio diſtantes armati duo procur-*

* Coronâ & hic nota.

* Conſcutatio.

* Curriculum, fortè

*currebant, comminatique inter ſe, ab imâ in ſummam teſtudinem per denſata ſcuta cum evaſiſſent, nunc velut propugnantes per oras extremæ teſtudinis, nunc in media inter ſe concurrentes, haud ſecùs quàm ſtabili ſolo perſultabant. Huic teſtudini ſimillima parte muri admotâ, cùm armati ſuperſtantes ſubiſſent, propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabantur. Id tantùm diſſimile fuit, quod & in fronte extrema, & ex lateribus, ſoli non habebant elata ſuper capita ſcuta, ne nudarent corpora, ſed * prætecta pugnantium more. Ita nec ipſos tela ex muro miſſa ſubeuntes læſerunt, & teſtudini iniecta, imbris in modum lubrico faſtigio innoxia ad imum labebantur.* Pulcher locus, & quid poteſt addi? In quo extremo, *imbricis in modum*, legi aliquando volui: ſed nihil opus: & Ammianus quoque ab iſtâ ſcriptura ſtat, qui velut imbrem è tecto delabi facit tela. Verba eius huic rei, libro XXVI. *Coniunctis tribus navigiis, Teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxerunt. Denſatis cohærentes ſuper capita ſcutis, primi tranſtris inſtabant armati; alii poſt hos ſenset curvantes humilius; tertiis gradatim inclinatis ſubmiſſe: ita ut noviſſimi ſuffraginibus inſidentes, formam ædificii fornicati monſtrarent, quod machinæ genus contra murales pugnas ideò figuratur hac ſpecie, ut miſſilium ictus atque ſaxorum, per decurſus cadentes labiles, inſtar* IMBRIUM, *evaneſcant.* Tamen nec de *imbrice*, ineptè. Et cum tegulari tecto comparat quicumque ſcriptor apud Suidam: Κεραμωτὸν, ταξικὴ διάταξις, ὅπερ ἐποίουν Ῥωμαῖοι ἐν παιδιᾶς μέρει: *Tegulare, ordinis quædam inſtructio, quod Romani faciebant in loco ludicri.* Quis auctor, neſcio: ſuſpicio eſt, Polybium ipſum ſcripſiſſe in hac re, quam Livius denarrat. Ait autem Patavinus, *ſexagenos fermè iuvenes fuiſſe.* Cur illo numero? palam eſt, ad Ordines Romanorum aſpectum, qui tanti erant. Itaque manipulatim aut centuriatim in Teſtudines ſe conglobabant, nequis confuſionem putet, aut ordinem vel hic neglectum. In Ammiano: *Alacris miles, & legionibus in teſtudines variis conglobatis, paullatim tutò progrediens, ſubruere mœnia conabatur.* Is autem unus è finibus, ſuccedere & ſubruere, ut in Cæſare, de Belgis: *Teſtudine facta, portis ſuccedunt, murumque ſubruunt.* Alter, ſuccedere & aſcendere, qui in Livio hic expreſſus, Nam *teſtudine parti muri admota, cùm armati ſuperſtantes ſubiſſent, propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabantur.* Itaque ex æquo pugnabant; aut tranſcendebant, ſi amoviſſent. Tacitus III. Hiſtoriar, *iteratam* id Teſtudinem appellat, & quaſi duplicatam: *Non iam ſanguis neque vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum quaterentq; portas, innixi, humeris & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes.*

* Fortè prætenta,

Imo indicat & tertios ſuper duplicem illam ſeriem adſcendiſſe, ſiquis verba ruminatur. De tali aſcenſu iterum Tacitus IV. Hiſtor. *Appoſitis pleriqué ſcalis, alii per Teſtudinem ſuorum, ſcandebant jam quidam, cum gladiis & armorum incuſſu præcipitati ſunt.* Hæc prima illa teſtudo, Lucani verſibus, aut pigmentis potius, claudenda, libro III.

Ut tamen hoſtiles denſa Teſtudine muros
Tecta ſubit virtus, armis innexa priores
Arma ferunt, galeamque extenſus protegit umbos;
Quæ prius ex longo nocuerunt miſſa receſſu,
Jam poſt terga cadunt. Nec Graiis flectere jactum,
Aut facilis labor eſt longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum.

Oſtendit nec Catapultas aut Balliſtas nocuiſſe, quia jam viciniores erant, nec facilè attemperare tormenta ad hos ictus. Cæſar in eadem Maſſiliæ obſidione (nam de eâ Lucanus) ita capiendus: *Cùm penè inædificata in muris ab exercitu noſtro mœnia viderent, ac tela manu conjicerentur, ſuorumque tormentorum uſum, quibus ipſi magna ſperaviſſent, ſpatio propinquitatis interire.* At *Teſtudo* altera in *pugna* eſt, cùm globo facto, & tecti ſcutis, ſic invadebant ac perrumpebant. Variæ gentes uſurparunt. Ut Germani, de quibus Florus libro III. *Elatis ſuper capita ſcutis, cùm ſe veluti teſtudine Barbarus tegeret, ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt.* Cæſar de eadem re, libro I. *Reperti ſunt complures noſtri milites, qui in phalanga inſilirent, & ſcuta manibus revellerent, ac deſuper vulnerarent.* Idem: *Germani celeriter, ex conſuetudine ſuâ, phalange factâ, impetum gladiorum exceperunt.* Idem de Helvetiis: *Ipſi confertiſſimâ acie, rejecto noſtro equitatu, phalange facta, ſub primam noſtram aciem ſucceſſerunt.* Et notetur denſatio ea firma utiliſque eſſe, in equitatum repellendum. Sed & Romani uſi haud nimis ſæpè, quia ordines non divellebant. Tamen uſi. Et Ammianus: *Alemanni nexam ſcutorum compagem, quæ noſtros in modum Teſtudinis tuebatur, ſcindebant gladiorum ictibus crebris.* Atque hæc ſecunda illa Teſtudo, in qua nec latera ſemper tecta, nec item ſubſeſſio illa & inclinatio per gradus. Tertia in *Repugnando*, cum ab equitatu aut levi armaturâ cincti, huc decurrunt ut in orbem ſe muniant, mediis altioribus, extremis undique deſidentibus: & fit ea vere tunc teſtudo. Accuratiſſime Dio Caſſius deſcripſit in M. Antonii rebus, libro XLIX. Parthi eum premebant in receſſu, & jam inſtabant Romanis legionibus, aliquoties victores. Illi hoc commenti, ut univerſi teſtudinem facerent, contra impetum ſcilicet ſagittarum, equitumque ipſorum.

Digitized by Google

ipſorum. At Parthi, quibus hoc inſolitum & aſpectu novum, arbitrati eos defatigatione & vulneribus conciſe, omiſſis arcubus, & ab equis deſilientes, gladiis nudatis invaſerunt, quaſi ad certam victoriam & cædem. Tum Romani, ſigno dato, omnes inſurrexerunt: & hoſtem nihil tale exſpectantem alacriter adorti, fuerunt fugaruntque, non ultra moleſtum. Addit Dio: *Porrò usſudo talis eſt, & fit hoc modo. Impedimentis, & levi armaturâ, & equite omni, in medium acceptis; gravis armaturæ pedites, illi qui oblongis & in tubi dimidiati modum factis ſcutis utantur, in extremis partibus, tamquam in latericio opere, pro muro pronuntur, & reliquos omnes ipſi extrà ſpectantes ambiunt. Ceteri, qui latiora ſcuta gerunt, in medio denſi locantur, & ſcuta cùm ſuper ſe, tum ſuper alios attollunt; ut in totâ phalange non aliud ſit quàm ſcuta cernere, & à talorum jactu omnes tutos eſſe, ob denſitatem inſtructionis. Adeò enim valide firmant, ut & ſuper eam* homines aliquot ingredi poſſint, imò etiam equi & currus agi, quoties in cavo & anguſto aliquo loco conſtipantur. Hæc eſt forma eius inſtructionis, & nomen à teſtudine cepit, ob firmitatem, & quia optimè tegit. Viſus autem* duplex eſt. Nam & in oppugnandâ munitione aliqua ſubeunt, & ſæpè in ipſum murum quoſdam attollunt: aut circumventi fortè à ſagittariis, inclinant ſe omnes ſimul (nam &* equi docti ſunt in genua ſubmittere ſe & inflectere) & ſic opinionem hoſtibus defatigationis ſuæ præbentes, iis appropinquantibus, ſtatim terrore injecto, conſurgunt, atque incurrunt.* Dio iſta; & Plutarchus in Antonio haud diſſimilia: Οἱ θυρεοφόροι συνέκλεισαν εἴσω τῶν ὅπλων τοὺς ψιλούς. αὐτοὶ δὲ καθέντες εἰς γόνυ, προὐβάλλοντο τοὺς θυρεούς, οἱ δὲ ὄπισθεν, ὑπερέσχον αὐτῶν τὰ ὅπλα, κἀκεῖνοι ὁμοίως ἕτεροι. Τὸ δὲ σχῆμα παραπλήσιον ἐρέψει γενόμενον, ὄψιν τε θεατρικὴν παρέχει, καὶ τῶν προβλημάτων στεγανώτατόν ἐστι πρὸς οἰστοὺς ἀπολισθαίνοντας: *Qui ſcuta ferebant, intra ſeſe levem armaturam concluſerunt. Ipſi autem in genu ſe ſubmittentes, projiciebant ante ſe ſcuta: & qui poſt eos ſcuta ſuper eos tenebant; atque ſuper iſtos alii ſimiliter. Quæ forma tecto ædificiorum ſimillima, & ſpeciem theatro ac ſpectaculo dignam præbet, & munimen firmiſſimum eſt contra jacula, quæ ſcilicet delabuntur.* Habetis de triplici Teſtudine, in qua plurimum ſubſeſſus aliquis aut inclinatio: ideoque Tertullianus ſcite dixit, *Teſtudinem deſidere*, ut nos quidem legimus, non *deſudare*. Facit eo Iſidorus: *Teſtudo, ſcutorum connexio*, CURVATA *in teſtudinis morem.*

CAROND. Hæc habemus: ſed de Dionis aſſertione, quatit animum. Et an tanta firmitas, ut jumenta, ut currus tulerit? vereor ut bonis humeris ſit, qui hoc ſuſcipit & portat. LIPS. Imo firmum verumque equidem puto. Quod pretium Dioni mentiendi? quę latebra etiam, in *Notetur

re

* ut in *iteratâ teſtudine*, ſuprà

* Illum *Pugna* omittit: quia rarò Romani.

re cottidianâ & omnium tunc oculis promptâ? Sed nempe reſtrinxit, *ſi in cavo & anguſto loco ſtipati.* Scilicet illi lateribus arctatis ne diffluerent, vis major & ſubſiſtentia non nimis miranda, ſi ſcuta lata & longa, ſi perpetuam ſeriem cogitabis. Juncta enim ſic valida, & præſertim à lacertoſis illis viris ſuſtentata, ut à columnis. Sic cenſeo, alius pro ſuo animo demat aut addat fidem. LAMPS. Imò & Oppianus his addat fidem, qui ubi equum militarem deſcribit & laudat, in Cynegerico primo:

Πολλάκι καὶ δηΐων ἀνδρῶν ἐπελάσσατο πύργοις.
Ἤρεμος, ἀσπιδόεσσαν ὑπόπτερον εὖτε βροτοῖσιν
Ἀσπὶς ὑπὲρ κεφαλῆς ἐπικάρσιον ἀσπίδ' ἐρείδῃ,
Ὁππότ' ἐελδόμενοι δηΐων πόλιν ἐξαλαπάξαι,
Καὶ πεδίον τεύχωσι μετήορον ἐπιαβόσον,
Δαιδαλέον, πυκινὸν, πολυόμφαλον.

Quæ ad verbum ita licet reddere:

Sæpè & hoſtilium virorum fertur in munitiones.
Quietus; ſcutatum, pinnatum, quando hominibus.
Clypeus ſuper caput elatus tranſverſum (nam ἐπικάρσιον ibi legerim) *ſuſtentat.*
Quando cupiunt tentantque hoſtilem urbem exſcindere,
Et campum exſtruunt ſublimem clypeorum.
Varium, confertum, umbonibus multis conſtantem.

Teſtudo hæc manifeſtò deſcribitur: & facit equum ſuper eam ſcandere, & ferri in muros. LIPS. Opportunus locus, qui tamen eò fortaſſe duci poteſt, ut equi equiteſque in media teſtudine habeantur, à pedite undique tecti & clauſi. Clarior itaque iſte Ariſtidis, in Romanæ militiæ laudatione: *Viri in limitibus conſtituti, ad tutelam imperii: quorum ſcuta in caput ſublata vel currus ſuſtineant, atque etiam equitibus ſint vehendis.* Certa & liquida ea affirmatio: & quæ me quidem Dioni jungit. Sed quidquid eſt, magnum tamen robur Teſtudinis: ad quod alluſit Ammianus, de rege Perſarum: *Ipſe rex ſublimior ceteris, petitus balliſtarum ictibus certis, & ſagittarum denſitate, opertura armorum in modum teſtudinis contextorum abſceſſit innoxius.* Significat ſquammeo thorace munitum regem, cujus laminæ ſive plumæ ſic textu perpetuo ſuperpoſitæ invicem, ut in Teſtudine ſcuta. Niſi quis malit, milites conglobatos circa eum, teſtudinem feciſſe. Sanè magnum robur, hoc Thoracis, qui *Catapulticum telum* potuit ſuſtinuiſſe: etſi & tales fuêre, ut e Plutarchi Demetrio liquet.

DIA-

Digitized by Google

DIALOG. VI.

De Scalis, & earum aliquot generibus de Sambucis.

IAM verò, præter Teſtudinem, *Scalæ* etiam communiter admotæ: atque earum varia genera fuiſſe, non credo vos neſcire. Harum inventio ad Capanea refertur, qui Thebas ſic invadere conatus: ſed à Jove & fulmine repulſus. In iſtis parandis, Polibii dogma & præceptum commune eſt, lib. IX. *ut ſi (exempli gratia) murus decem pedum fuerit, altitudo ſcalarum largiter ſit duodecim.* Tum etiam, ut *abſiſtentia ſcalarum infrà à muro, ſit quaſi dimidia, ad ipſas ſcalas reſpiciendo*: id eſt, ut in dicto jam numero, pedes circiter ſex remotę ſint à pede muri. Hoc mihi videtur dicere, etſi verbis ſatis implicitis: quæ equidem dabo, & meditationi veſtrę relinquam: Τὴν δ' ἀπόστασιν τῆς κλίμακος πρὸς τὴν ἀναβαινόντων συμμετρίαν, ἡμίσειαν εἶναι δεῖ τῆς κλίμακος. Ἵνα μήτε πλεῖον ἀφιστάμεναι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβαινόντων εὐσύμπτωτοι γίγνωνται, μήτε πάλιν ὀρθότεραι προσερειδόμεναι, λίαν ἀκροσφαλεῖς ὦσι τοῖς προσβαίνουσι: *Deſcenſum & inclinationem ſcalarum, ad conſcendentium menſurationem, oportet dimidium ſi ſcalarum eſſe. Ut nec longiùs abſiſtentes, in multitudine aſcendentium frangi faciles ſint; nec item rectæ magis appoſitæ, lapſiles ſint aſcendentibus.* Varia autem ſcalarum genera, & quædam ex his *compactiles*, id eſt, quæ aut pluribus partibus conſtant, & plicari rurſumque explicari poſſint; aut ipſi gradus removeri & recondi quaſi in vaginam, ſtipite coëunte. Appianus in Ibericis κλίμακας πτυκτὰς appellat ſive *plicatiles*, has tales: & Plutarchus in Arato, διαλυτὰς, *ſolutiles*. Quas Aratum apparaſſe ait, cùm de Sicyonis arce invadendâ cogitaret & recondidiſſe in arcis quibuſdam thecis; ruſticis quas *Athanas* dicebant. Nempe transferri hujuſmodi iſtæ ſine ſuſpicione poterant, & minore etiam moleſtiâ: atq; is finis. Sed fuêre præterea *Coriaceæ*, itemque *Reticulatæ*, aut *Stuppeæ*: de quibus in Herone, cap. XI. ſcriptum. Et illas ait eſſe *inſtar utrium, conſutas è corio, & inunctas ſevo aut adipe circum ſuturas ne evaporent: eaſque erigi ad murum ſpiritu inflatas, & dare aſcenſum. Reticulatas* autem format, *è ſtuppeis funibus inſtar retis contextas: ad quarum ſummitates hamos adjicit, ut murorum pinnis apprehendant.* Sed & in eodem *Scalas nauticas* quas aliquoties lego, an non has eſſe dicam? quia id genus ſcalis nautæ ferè utuntur Palam ita appellat, ubi de Ariete, c. XI. & iterum de Turribus, cap. XIII. *Diadem*

turres

turres mobiles, & terebram, & ſcalas nauticas reppeciſſe. Vitruvius, in ea ipſâ re, incerti & laxi ſermonis eſt: & *Machinam aſcendentem* vertit, quam Athenæus dixerat τὴν ἐπιβάθραν. In fine etiam capitis: *De acceſſu, qui* ἐπιβάθρα *dicitur:* an non meliùs, *aſcenſu?* nam *machinam aſcendentem* prædixit. Quòd autem eæ *Scalæ nauticæ* Heroni, ſtuppeæ ſint: liquet vel ex imaginibus eius, quas deformat, & velim vos videre. CARON. Quî poſſimus? mihi quidem Heron iſte ignotus & inviſus eſt. ORAN. Mihi pariter, librorum & bibliothecæ aliàs curioſo. Quis autem fuit? LIPS. Sub Imperatoribus Græcanicis, & in Chriſtianâ religione, quod ex ſcriptis innoteſcit, vixit: alius ab Herone illo Alexandrino, vetuſtiore, qui *Mechanica* item ſcripſit. Iſte autem Latinè editus & verſus eſt, à Franciſco Barocio Patricio Veneto, anno, ∞ · IↃ · LXXII. Titulus eſt *De machinis bellicis, & de Geodeſiâ.* Græce nanciſci (exſtat tamen in bibliothecis) non potui: Latina haud optima ſunt, ſed nec ſcriptio tota nimis ad veteris hiſtoriæ lucem. Juvat tamen, & ubi videbitur, excerpam. Sunt & aliæ ſcalæ, quas ipſe *Spectatores* vocat, baſi accuratiori inſtructæ ita, ut erigi poſſint & attolli: & in ſupremis iis aliquis conſtitui, qui ſpectet quid in urbe agatur. Is enim earum finis, & inde *Spectatorum* nomen. Agit de iis toto cap. XII. Denique in eodem, & *Scalæ* ſunt rotis impoſitæ, iiſque procedentes, quibus ſupremis pons adhæret: qui è propinquo injicitur in muros. Tractat cap. XIX. Nec grande fortaſſe in iis quoque momentum, aut fructus eſt, niſi ſcire. Sunt autem & aliæ, quæ etſi non formam, tamen uſum Scalarum habent: ut *Tollenones, & Sambucæ. Tolleno eſt*, ait Vegetius, *quoties una trabs in terram præalte defigitur, cui in ſummo vertice alia transverſa trabs longior, dimensâ medietate connectitur: eo libramento, ut ſi unum caput depreſſeris, aliud erigatur. In uno ergo capite, cratibus ſive tabulis contexitur machina, in quâ pauci collocantur armati. Tunc per funes uno depreſſo attractoque; capite alio elevati ponuntur in murum.* Res facilis: & traxit originem ab inſtrumentis quibus aquam haurimus, ponderaque vel bus educimus: quę **Grues* aut *Ciconias* dicunt. Agnoſcit & has voces Heron in iſtâ re, cap. XXV. & paullò aliter deformat. Nam & canalem fecit ſive tubum clauſum, antrorſus oſtiolis aperiendum, qui in defixo ſtipite innixus, attollatur, vertatur, & vir aut viri in eo delitentes, tranſeant in muros. Facit & Torculari ſimilem machinam, quæ ergatis voluta, deprimi aut exprimi & attolli poſſit, cum ſimili tubo aut inſtrumento. Hæc in imaginibus videnda. Sed dixi è Vegetio *Sambucam* quoque huc adhiberi: quid ea eſt? nam nominatur in hiſtoriis ſæpiuùs: Variè deſingi video, ſed uſum tamen ejus eſſe maximè in

Vide notas.

* Græcè γεράνους, χελώνια.

in aquis. Ita enim veteres conſuo uſurpant, atque ipſe Heron: nec alias intellegit *marinas machinationes* Vitruvius, *quæ per navim aditus habere poſſint*, cap. XIX. lib. IV. Tamen Vegetius in terra etiam adhibet, ſed, puto, ſolus. Deſcribit ipſe: *Sambuca dicitur à ſimilitudine citharæ. Nam quemadmodum in cithara chordæ ſunt, ita in trabe quæ juxta turrim ponitur, funes ſunt, qui pontem de ſuperiore parte trochleis laxant, ut aſcendat ad murum, ſtatimque de turri exeunt bellatores, & per eum tranſeuntes mœnia urbis invadunt.* Hæc bonus Vegetius, hic & alibi ſolutus & negligens, & parùm ad genium antiquum. Longè autem aliter, ut dixi, de Sambuca Heron, qui *ad maritimas civitates* admovet, & *navibus imponit*, cap. XXV. In pluribus autem verbis ſummatim ita format, ut *duabus navibus, junctis firmiter, tigna imponantur: & ſuper ea, aut inter ea, pons ſtruatur: alius firmus & ſtabilis, ſi ſuper, alius qui attolli & deprimi per funes poſſit, ſi inter tigna.* Compendio hoc dicit, & depingit: ſed minùs tamen totum hoc genus probat, ut labi aut everti facile, utique ſi ventus aliquis accedat aut tempeſtas. Et veriſſimè dicit: tamen quia pro magno veteres habuere, pleniùs etiam illuſtrabo. Livius hanc in oppugnatione Syracuſarum admotam à Marcello ſignificat, & deſcribit, etſi non nominat: *Junctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri applicaretur, cùm exteriore ordine remorum velut naves agerentur, turres contabulatas machinamentaque alia quatiendis muris portabant.* Obſcurè Hercules, & niſi Polybius hic ſubveniret, Livium vix eſſet explicare. Sed ille in tota re, ut & in lectione juvat: ſcribendumque in Livio monet, *binæ ad octo quinqueremes.* Senſus, fuiſſe binas & quinqueremes junctas, uſque ad octo. Ita enim fuit. Corpus erat navium octo, quæ utrimque quattuor diſpoſitæ, & binæ in ſeriem ita junctæ. Plutarchus in Marcello: ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος ὀκτὼ νεῶν, πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων, μηχανὴν ἄρας ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος. *In magno ponte octo navium, ſimul junctarum, machinam* (Sambucam) *tollens, navigabat ad murum.* Sed Polybius clariſſimè & uberrimè: *octo naves junctas fuiſſe, quibus interiores remi ablati eſſent, relictis exterioribus tantum: atque ita incitatas ad murum.* Fuit ergo velut unum corpus pariter motum & directum: ideoque in Livio legitur dum, *velut navis*, ſingulari numero; nec ille multitudinis, mentem ejus tangit. Tot igitur hic naves; etſi Heron *duas* modo poſuit, itemque Appianus in Mithridatico, de machinis ejus regis ad Cyzicum: Σαμβύκην δέ τινα, μηχάνημα μέγιστον, ἐπὶ δυοῖν νεοῖν φερόμενον, ἐποίει. *Sambucam quamdam, maximam machinam, duabus navibus latam & invectam, fecit.* Sed ideò illa

Vide Notas.

Lib. XXIV

illa Marcelli tanta, quia, ut Livius addit, *turres contabulatas, machinamentaque alia quatiendis muris portabat.* Quod in ſua nihilominus Appianus agnoſcit: Ἡ σαμβύκη δὲ ἐπεχείρει τῷ τείχει ἐφεδρεύουσα μάλιστα. βέλη τε πολλὰ ὁμοῦ, καὶ κριοὺς, καὶ ἀκόντια ἀφ ἱεῖσα. στρατιῶται δὲ σκάφεσι πολλοῖς μετὰ κλιμάκων περιέθεον, ὡς ἀναβησόμενοι δι' αὐτῆς ἐπὶ τὰ τείχη: *Sambuca admota muris maximè exerruit. Ut quæ tela ſimul multa, & arietes, & jacula funderet. Milites autem in ſcaphis circumcurſabant cum ſcalis, tamquam per eam in muros aſcenſuri.* Ita iſti Sambucam ſuam ornant: ſed quod præcipuum in eâ omittunt, de Scalis aut Gradibus in prorâ depoſitis, & in tempore allevandis. Polybius verò nihil eorum quę illi, tangit, ſed Scalas modò has accuratè & diffuse deſcribit. Quæ quia interpres, ut ſolet (& quis tandem Polybio manum & ſtilum commodat?) interpres, dico, perperam & imperite pleraque vertit: ſummam ego verborum & ſententiæ dabo, imò pęnè ipſa. *Scalæ fiunt, latitudine quattuor pedum, altitudine quanta muris ſufficit & pariare poteſt. Earum* duo latera pluteis muniunt, ſupernè loriculis tegentes. Has deponunt in latus & reclinant ſuper navium proram, longè ſuper roſtra eminentes. In malis autem navium aptatæ trochleæ, & inis funes: quibus funibus, cùm opus eſt, ad caput ſcalarum religatis, ii qui in puppe, attrahunt eas & attollunt. Sed & in proris quidam adjuvant ſublationem fulcris aut tignis ſubrigentes. In ſupremis porrò ſcalis eſt tabula, cujus* tria latera cratibus muniuntur: in quam veluti turriculam, viri quattuor conſcendunt per dictas ſcalas. & in muros inſiliunt cratibus remotis. Alii deinde conſequuntur. Dicta autem hæc Sambuca, quia cùm ſublatæ ſunt Scalæ, fit cum navibus unum quoddam corpus, & adſimile Sambucæ.* Hæc ferè Polybius. Nec minute diduco quæ malè interpres, ego aliter: quid enim opus aut inſultare, aut exſultare, in rebus haud maximis? vobis ſufficiet ipſas didiciſſe. In fine autem de cauſsâ nominis eſt. Quod ita etiam in Athenæo, ex Andreâ Panormitano, refertur: Ὡς ἀπὸ δυοῖν ὄνων προσαγάγοιτο τοῖς ἐναντίοις τείχεσι, καλεῖσθαι τε σαμβύκην, ἐπειδὴ ὅταν ἐξαρθῇ, γίνεται σχῆμα νεὼς καὶ κλίμακος ἓν τὸ σύμπαν: *quod duabus ſuculis ad muros hoſtiles admoveatur, & dici Sambucam, quia cùm ſublata eſt, fit unum quiddam in figura navis & Scalarum. Ipſe Suculas* (ita ὄνους vel ὀνίσκους reddimus) ponit ad attrahendum: nec negaverim commodum ita eſſe: ſed cùm Polybius nihil tale, videndum an non* ἀπὸ δύο νεῶν, *à duabus navibus*, veriùs legatur. De ipſo illo muſico inſtrumento, formâ trigoni, videatur Feſtus in Sambucâ, tum Suidas, Athenæus, Vitruvius libro VI. cap. I. Atque hæ Sambucæ fuerunt: in

*Ergo trigonâ aut roſtratâ formâ fuere, alioqui tria munienda. Et id excutiendis telis melius.

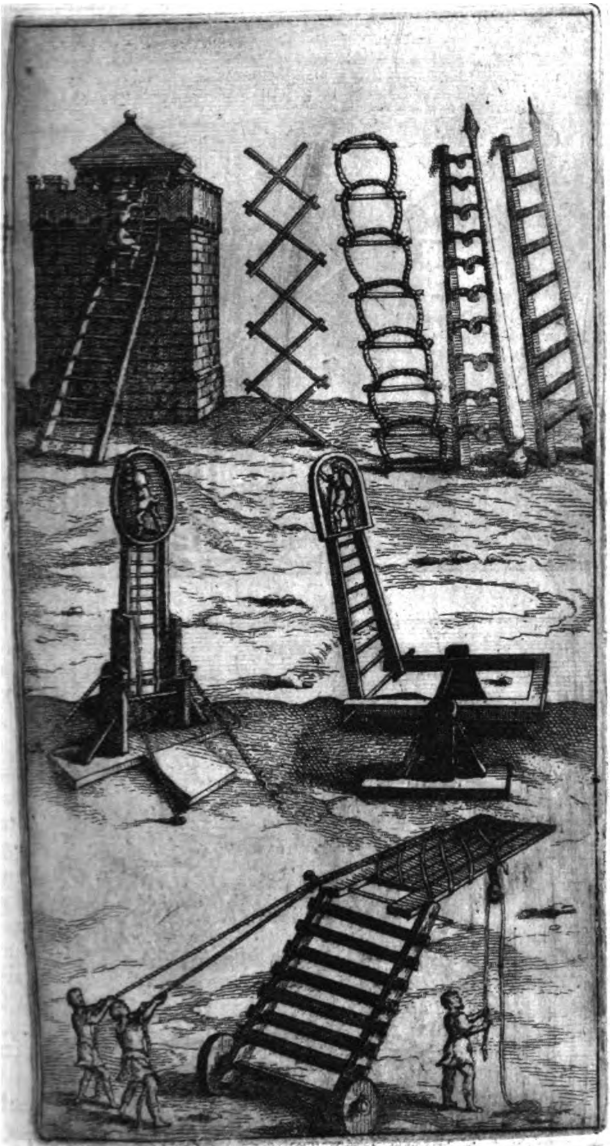
* Nam quartum navim ſpectans, non opus

* Ut antè in Appiano.

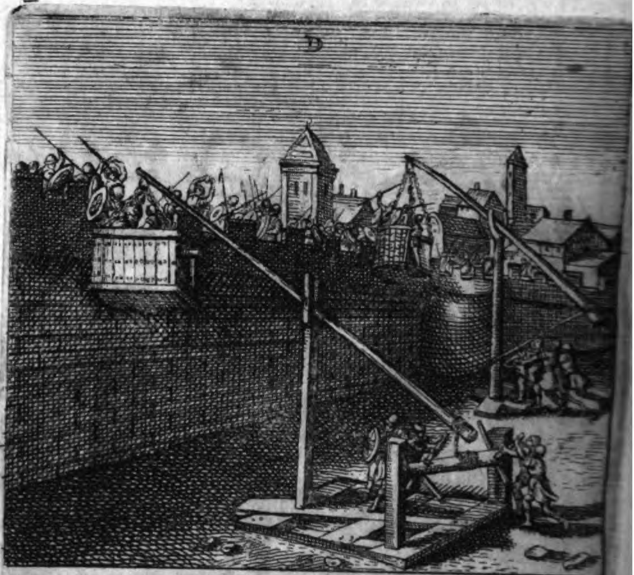
Digitized by Google

quas auxilium ferè à balliſtis, & lapidum incuſſu. Archimedes ita fecit, narrante Plutarcho: atque illas Marcelli perfregit, & à compage divulſas in mare abjecit. Unde Marcelli jocus, ὡς σαμβύκας, αὐτοῦ ῥαπιζομένας ἐκ πότου μετ' αἰσχύνης ἐκπεπτωκέναι *Sambucas ſuas, colaphis malè acceptas, è convivio & compotatione ejectas eſſe.* Ita vertimus & adſpexit, niſi fallor, ad convivantium morem, qui citharœdos, ſambuciſtrias, id genus, malè canentes aut non placentes, colaphizabant & ejiciebant. Ita igitur ſambucis ſuis factum, quæ lapidibus, ut colaphis, percuſſæ, in mare è navi ejectæ eſſent. Aliud in eas commentum legere eſt, in Vitruvii lib. IV. cap. ultimo & in Heronis XXV. ſed pergamus. LAMPS. Bonâ veniâ tuâ Lipſi, nihil aut parùm agimus, ſi auribus tantùm hæc machinalia ſubminiſtras. LIPS. Quid ergo ampliùs? LAMPS. Etiam oculis: & ii uno aſpectu celeriùs capiunt & dijudicant, quàm illæ multâ auditione. LIPS. Credo te verum dicere: ſed quid fiet? manus mihi ad hæc non facta, nec ingenium aut curam umquam eo flexi. Tu vicarius eſſe vis? potes, & formaſti vel ipſos pictores; inter hos *Othonem Venium* noſtrum, ad Muſas & Gratias juvenem factum. LAMPS. O ſi ille adſit! ſed Principis in comitatu eſt, & illi vacat: ego delineare potero ὡς παχύτερον, ſi tu dirigis & præis. LIPS. Fiat, pinge.

Digitized by Google

D. Tollenones. E. Sambucæ Polybij, quarum alia et levior forma in Herone.

Digitized by Google

DIALOG. VII.

Crates, Vineæ, Plutei, Spaliònes, Leſæ, Catti, & totum hoc genus explicatum.

QUARTUM, quod in ſubitâ oppugnatione poſui, ſunt *Crates.* Hirtius mihi auctor, priore de bello Alexandrino: *Neque noſtri aut ſcalis, aut cratibus, aut reliquis rebus parati venerant ad oppugnandum.* Duo jungit, noſtro ordine, Scalas & Crates: ſed & Ammianus XX. *Pars ſcalas vehentes, alii anteponentes vimineas crates, veluti taci pergebant antrorſus.* Idem XXI. *Pluteos igitur præferentes oppugnatores crateſq; denſiùs textas.* hæ autem Crates in duplici tunc uſu. Sive ut tegerent, ſic antelatæ; ſive ut foſſas iis explerent, & mixto aggere, quaſi per pontes irent. Sic profectò Cæſar VII. Gallicorum, facit ipſos Gallos, oppugnaturos Romana caſtra, *magno cratium, ſcalarum, harpagonum numero effecto, ad campeſtres munitiones accedere, ac tum clamore ſublato, crates projicere, funibus, ſagittis, lapidibus noſtros de vallo deturbare.* Item paullò poſt, iidem Galli, pari tentamento, *multitudine telorum propugnantes deturbant, aggere & cratibus aditus expediunt, falcibus vallum ac loricam ſcindunt.* Ubi vetus etiam Fulvii liber, *aggere & cratibus foſſas explent,* clariùs pro ſententia dictâ. Tales autem *Crates*, quibus foſſas explebant, non cenſemus fuiſſe elaboratas, ad modum illarum ſtabilium, quas in obſidione defigebant: ſed leviores, forſaſſe nec tecto aut lateribus, ſed ſimplici textu vimineo, quem ante ſe ferebant. Sanè aliæ accuratiores *Vineæ*: quibus in *Obſidione diutinâ* maximè utebantur. Cur autem has differam? opportuna res eſt, ut ſimul confinia hæc explicentur. *Vinea* igitur à ſimilitudine veræ illius dicta, quæ jugata, & in tectum allevata. Sub illa quia conſidere fas, & latera ſic clauſa: hæc quoque Militaris nomen ſumpſit. Nugatores quidam apud Chariſium pronunciatu diſcernunt: *Vinea*, inquit, *uvarum, & machinæ, diſtinguenda quidam exiſtimant, ut aliud per ë breve, aliud per ē longum proferatur.* Ineptè, & ipſe rejicit: nec magis hoc diſtinguimus, quàm *Scorpium, Arietem, Muſculum, Canem,* & talia quæ πολιορκητικά ſunt.. Quid autem ea, Heron ſic oſtendit cap. I. Appellat cum additamento *Teſtudinem vineam*, quod & Appollodorus in Turnebo facit: cujus verba videre licet Adverſ. XI cap. XXIV. Ad eorum & rei totius lucem, hæc Heronis ſunto, excerpta a me pro ſenſu magis, quàm interpretis verbis quæ ſæpè

ſordent. *Ligna Teſtudinis* (Vineæ) *quæ milites ferunt, ſe ejuſmodi. Erecta in altitudinem, inæqualia, ſingula duodecim digitos circiter craſſa, quinque pedum intervallo disjuncta. Connectuntur inter ſe, ſic ut quinarium illud intervallum ſemper ſervetur. Horum quæ altiora ſunt, viri ſtaturam & dimidiatam æquant; quæ humiliora, unam tantùm. Habent infernè cuſpides, quibus terræ infixa ſublevant portantes. Coria appenduntur craſſa, vel cilicia; ſuperiùs autem rugoſa, non extenſa, ut in hoc tumidum aut molle tela incidentia frangantur & lenteſcant.* Ita iſte, quid Vegetius? verba ejus recitari digna, ſed & explicari, nequid notitiæ huic deſit. Libro IV. cap. XV. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc barbaro militarique vocabulo Cauſias vocant. E lignis levioribus machina colligatur, alta pedibus octo, lata ſeptem, longa ſedecim. Hujus tectum duplici munitione, tabulatis cratibuſque contexitur. Latera quoque vimine ſepiuntur, ne ſaxorum telorumque impetu penetrentur. Extrinſecùs autem, ne immiſſo concrementur incendio, crudis ac recentibus coriis vel centonibus operitur. Cùm plures factæ fuerint, junguntur in ordinem, ſub quibus ſubſidentes tuti ad ſubruenda murorum penetrant fundamenta.* Ait primò, *è levioribus lignis* fuiſſe: craſſitie, quæ in Herone. *Sed cur leviora?* nempe quia transferri opus, & à militibus moveri. Qui hoc negant, quid oris aut mentis habent? Turnebus benè dixerat, malè illuſit ei Juriſconſultus, qui ad Cæſarem ſcripſit. *Agebantur, proferebantur, procedebant:* & hæc talia verba in iſtâ re uſurpata: quid niſi ad indicandum eum motum? Cæſar: *Caſtris munitis, vineas agere, quæque ad oppugnandum uſui, comparare.* Salluſtius: *Vineæ cum ingenti periculo fruſtra agebantur, nam cum hæ paullùm proceſſerant, igni aut lapidibus corrumpebantur.* Vides in tuto & eminus paratas, mox paullatim admotas. Lucanus:

Tunc adoperta levi præcedit Vinea terrâ.

Malim, *procedit*, ut in Salluſtio. Hirtius VIII. Gallic. *Non deterrentur tamen milites noſtri Vineas proferre.* Atque ita paullatim ad opidum ipſum admonebantur: quod Livius clare indicat lib. V. *Vineas tantùm non injunctas mœnibus eſſe.* Et libro XXXVII. *Vineas & aggerem muro injunctum.* Quod optabile ſcilicet, & finis pænè laborum: ſive ut ſub iis Arietem tunc admoverent, ſive (quod hîc Vegetius) ſubruerent muros. Pergit Vegetius: *Alta pedibus octo.*] Eſt ferè modus, qui in Herone, viri & dimidiati. Totam magnitudinem ſi conſideras; dixeris duplicem virorum ſeriem ſub eâ ſtetiſſe, quinos & quinos. Ea fuerit Decuria una, & crediderim ſic diviſos. Ampliùs: *Tectum munitione duplici.*] Ipſe ita munit, nec crates ſolùm ſed & tabulas imponit: quod tamen tabulatum, magis

propriè

propriè Pluteorum fuit. An Silii ea mens hoc verſu? Lib. XIII.

Tum gravida armato ſurgebat Vinea dorſo.

An *dorſum armatum*, tectum permunitum eſt? an Vineam *gravidam* capimus *armato dorſo*, id eſt milite? an denique eam à tergo & dorſo armatum militem revelat & oſtendit? Sed & Lucani verſus neſcio an huc faciat, qui prædictus:

——— --*adoperta levi præcedit vinea terrâ.*

An terrâ adoperta Vinea? contra incendium ſcilicet, ut in aliis machinis aliquot audiemus. An ſenſus, proceſſiſſe in levi & æquabili terrâ? Sequitur: *Latera quoque Viminibus ſepiuntur.*] Atque hæc præcipua ejus materies & tegmen. Ideò Cæſar II. Civil. *Contextæ viminibus vineæ.* ideò Græci γέῤῥα dicunt. Joſephus III. Excidii: Οἱ μὲν πρὸς ἀμύνας τῶν ὕπερθεν ἀφιεμένων βελῶν, γέῤῥα διατείναντες ὑπὲρ χαρακωμάτων, ἐχώννυον ὑπ' αὐτοῖς *Illi quidem ad depulſionem incidentium ſupernè jaculorum, crates extendentes in ſtipitibus, ſub iis fodiebant.* In Feſto: *Gerræ, crates vimineæ. Athenienſes cùm obſiderent Syracuſas, & crebro Gerras poſcerent, irridentes Siculi Gerras clamitabant. inde factum, ut pro nugis & contemptu dicantur.* Interdum tamen, ſi plura aut graviora in opida tormenta, nec vim ſufferrent hæ craticeæ; faciebant è craſſiore ligno. Cæſar II. Civil. præmiſſâ è cauſſâ jam dictâ, *Pedalibus lignis conjunctis porticus integebantur, atque hac agger inter manus proferebatur.* Notate autem *porticus* dici. Erat enim longior ſpecies, & ipſæ quoque Vineæ in ſeriem ſolent jungi. Vegetius addit: *Cùm plures factæ fuerint, junguntur in ordinem.*] Non ergo ſparſim & ſingulę ita poſitæ, ſed (niſi fallor) per manipulos, cohortes, & legiones, ordinatim diviſæ. Imò & duplicata aut triplicata, & pluries, illa ſeries: præſertim ubi opus faciendum, ut juxta Aggerem, Turrim, Arietem, aut tale. Cæſar clarè indicat II. Civil. *Aſſeres maximis balliſtis miſſi, per* QUATTUOR ORDINES CRATIUM *in terrâ defigebantur*, Niſi quis malit quadruplices illas crates in unius vineæ fronte fuiſſe. Ut velit tamen quod dixi, probabile eſt, & ex re ſumptum. Pergit Vegetius: *Sub quibus ſubſidentes.*] Alii malunt, *obſidentes.* Sed de ſubſeſſore nec abſurdum, quia latentium caventiumque is ferè habitus: & ſub eis ſubibant, unde & [illegible] obſervo à Joſepho dictas. Denique, *Ad ſubruenda murorum penetrant fundamenta.*] Varii uſus vinearum. Tegere, primus, qui & aliter paullò in Cęſare expreſſus. III. Civil. *Pompejus noctu additis magnis munitionibus, reliquis diebus turres extruxit, & in altitudinem pedum XV. effectis operibus, Vineis eam partem caſtrorum obtexit.* Puto eſſe.

ut

Digitized by Google

ut Vineæ in ſupremo vallo fuerint locatæ, ubi tutò m
excubias agerit: & cautum item à jactu telorum inter
ribus caſtris. An aliquis extra caſtra poſitas arbitrabit
& ſic iis obtecta? Tale quid eodem libro: cùm *Cæſa*
ceptui ſuorum timens, crates ad extremum tumulum con
hoſtem proferri, & adverſas locari, intra has, mediocri la
tudine foſſam, tectis militibus obduci juſſit, locumque
omnes partes quam maximè impediri. Statimque addi
Pompejanis ad recipiendum crates directæ; longuriique ob
ecti, & inſtitutæ foſſæ, magno impedimento fuerunt. Iſta
Vegetio, de Vineis: *Plutei* adſident, quos & dictio
conjungo. Fuêre olim e tabulis & aſſeribus, quod ip
vox dicit: nam id *Plutei* Latinis. Diſtinguit palàm à *Cra*
tibus Cæſar III. Civil. *Scaphas magnarum navium crat*
bus ac pluteis contexit. Sicut à Vineis Plautus: *Ad eum vi*
neas pluteoſque agam. Et Livius: *Segeſticam civitatem vi*
neis pluteiſque cepit. Iterùm à Cratibus Q. Curtius: *Cæ*
materiâ cratibus ac pluteis faciendis, ut equi Turres admo
verent, extra teli jactum eſſent. Nec olim, opinor, aliter
poſteà, planiſſimè aliter, & ex cratibus pluteos faciunt
corio intentos. Multa exempla ſunt, & confuſionem
fuiſſe video in materie, formâ tamen leviter diverſâ
Dixi olim aliter, eoque miror Verrium Flaccum ſcri
bere: *Plutei, crates corio crudo intentæ, quæ ſolebant oppon*
militibus opus facientibus, & appellabantur militares. Nunc
etiam tabulæ, quibus quid præſepitur, eodem nomine dicuntur.
Facit novitium de Tabulis, vetus de Cratibus: quod putabamus eſſe contrà. Certè novitii ſemper pro craticio opere. Ut Ammianus XIX. *Inquies Perſa vimineis civitatem pluteis circumdabat.* Iſidorus: *Plutei, ſunt crates corio crudo intentæ, quæ in opere faciendo hoſti objiciuntur.* Abbo quidam obſidione Lutetiæ:

Mille ſtruunt etiam celſis tentoria rebus,
Tergoribus collo demptis tergòve juvencum,
*Bis binos * treſiſve viros clypeare valebant,*
Quæ Pluteos calamus vocitat Cratéſve Latinus.

* Fortè *tresbiſve.*

Miſcet apertè cum *Cratibus*, & uſum ſermonis adfert. Quid Vegetius? *Plutei dicuntur, qui ad ſimilitudinem abſidis contexuntur è vimine, & ciliciis vel coriis proteguntur, terniſque rotulis, quarum una in medio, duæ in capitibus apponuntur, in quamcumque partem admoventur, more carpenti.* Formam videtis, diverſam à Vineæ; quia hæc in abſidem curvata: tum etiam quia rotis innixa, quod non in illâ. Hi ſunt quos *Leſæ* appellat Georgius Cedrenus, bello Sultani in Romanos, & ſic format: Διελὼν δὲ δίχα τὴν δύναμιν, καὶ τὴν μὲν ἑτέραν ἐπὶ τοῦ ἀνασκήματος, ἐπιμένειν χερσὶ λίθοις τοξείᾳ, αὐτὸς δὲ σχοινὰς ἐκ λύγων ἔχων πεπλεγμένας, βοείαις

βύρσαις

... ἐσκεπασμένας, καὶ τρόχους ἐχούσας ὑπὸ τοῖς τῶν βαστάζειν κιόνων βάσεσι, λέσας τὰς τοιαύτας κατονομάζουσι μηχανάς. ... σκεπάσας, ... φέροντα καὶ σκεπάνας, καὶ ἄλλα γεωργικὰ ὄργανα, ... μικρὸν ὑπόθεσιν τὰς λέσας, καὶ τοῖς τείχεσι ... καὶ οὕτως ὑπορύττειν ... καὶ ἀδεῶς τὰ θεμέλια.

...anus diviſis bifariam copiis, alteram partem ſtare in edito loco juſſit, nec aliud quam ſagittare: cum alterâ ipſe, * tabernacula quædam habens ex viminibus texta, & supernè bubillis coriis operta, quibus & rotæ erant ſubjectæ baſibus columnarum; vocant autem id genus machinas, (Leſas:) has inquam machinas habens, implevit eas copia militum, quos juſſit bidentes, dolabras, aliaque agreſtia inſtrumenta ferre. Exiſtimans ſcilicet paullatim admovere muris Leſas, atque ita ſuffodere aſſiduè & securè ipſa fundamenta. Video & Spaliones appellari ſub id ævum, ſed magis Vineas ipſas in Suidâ: *Spaliones, ſunt machinæ apud * Menandrum. Tentoria quædam, bovillis coriis extenſis facta, quæ lignis ad hominis longitudinem ſuſtinentur. Ea armati milites ſubeunt, atque ipſis muris appropinquantes, & ſecum fabrorum ac lapidariorum inſtrumenta, ſuffodiendis muris, ferentes. Ita ſub terrâ ſpecus faciunt, terram ipſam egerunt, & muri partem proſternunt.* Illa ipſa, ſed paullò uberiùs, in Agathiâ III. Hiſtor. quem licet videatis: atque is quoque *Spaliones* appellat: an quaſi *Papiliones*, quia tentoriis aſſident? ita dicunt Italorum aut Gallorum, *Pavilliones*. An ab eorumdem *Spallis* ſive humeris? quia nempe ſubibant, & protendebant iis, aut & portabant. Niſi Orientalis aliqua vox ſit: quod earum linguarum periti nos docebunt. Sed hæc igitur inferioris ævi nomina: res & finis haud nimis diverſa. Omnes enim de *ſuffodiendis muris* dicunt: quod & Vegetius ſupra. Ideo Lucanus:

Tunc adoperta levi procedit vinea terrâ,
Sub cujus pluteis, & tectâ fronte latentes,
Mœnia nunc ima parant, & vertere ferro
Mœnia.

Tacitus III. Hiſt. *Vitelliani pluteos crateſque, ſuffodiendis muris, & protegendis oppugnatoribus expediunt.* Idem infrà: *Legionarius pluteis & cratibus tectus, ſubruit muros.* Nec plura opus huic rei dici. LAMPS. Unum etiam opus, de nomine. An de induſtria *Cauſias* Vegetii omiſiſti, an diſtuliſti? LIPS. Divinas, de induſtriâ. Nam in voce eâ hærebam. Cur enim *Cauſia barbarum ac militare vocabulum*, ut ait? atqui Græcum probumque eſt, & Macedonicum capitis tegmen. Quæ etiam ſimilitudo Cauſiæ cum Vineâ? non magis quàm *Galeri*, aut *Pillei*: nec video cur ſic vocarint. Sed & libri ſcripti valdè variant: ſcribuntque, *Cautias*,

* Ita & Abbo, tentoria.

* Hiſtoricum dicit.

tius, *Cautus*, *Cattos*. An à cavendo *cautia*? an potiùs *Ca-tos* veram vocem habemus? Ego arbitror, primum qu[illegible] barbarica ea vox, & nempe Germanica noſtrâs, qui *Fe-lem* ſic vocamus. Ut autem id animal in ſubſeſſis aut in[ſi-]diis eſt, ad capiendum: ita ſub Vineâ milites, & hi[nc] nomen. Facit, quòd ipſa vox ita in ſcriptoribus poſt[e-]ris. Ut in Appendice ad Othonem Friſingenſem, [de] rebus Friderici Imp. cap. XXIII. *Cæſar omnem re-quum apparatum, quem ad oppugnationem civitatis fec[e-]rat. Talpas, Vulpeculas, Ericios, Cattos (talibus eni[m] cenſentur nominibus) juſſit exuri.* Vides pluſcula ab [e-]juſmodi animalibus nomina: & inter ea *Cattos*. Ide[m] in Radevico lib. II. cap. LIX. *Cremenſes magnâ au-daciâ ſuper muros cum ſuis machinis, quas Gattos ap-pellant, operiuntur.* LAMPS. At enim Lipſi, vide n[e] *Catti* iſti noſtri ſint, quos hodieque vocamus, mont[es] & aggeſta quædam è terrâ. Nam collocat in mœni-bus, quod aliter in Vineis ſolet. LIPS. Scio de noſtri[s] Cattis: ſed te quoque ſcientem facio aliter ibi fuiſſe. Idem Radevicus quippe ſubdit: *Tum Cremenſes callid[è] ſe intra ſuas machinas occultantes, primos quidem & de ſub-tus & ſuprà callidè excipiunt.* Vides latibula quædam & tegmina fuiſſe: quo ſenſu & Annales Germanici, in re-bus Rodulfi primi Auſtriaci: *Quapropter rex Bœmiæ co-piis contractis, novis quibuſdam inſtrumentis, quæ Catti vocantur, omnes munitiones expugnavit.* Vis clariùs? dabo & qui deſcribat pro mea mente: ſed riſum tu atque iſti tenere, in Latinitate horridioris illius ævi. Chronicum quoddam Colmarienſe exſtat, in quo ſub annum Chriſti MCCXCIII. narratur: *Dominus de Berckheim duas machinas * magnas, lapides projicientes; & Cat-tum, videlicet inſtrumentum quo turres deſtruuntur, ac-cepit.* Idem Chronicum, quinquennio inferiùs, de-ſcribit hoc modo: *Expugnavit rex hanc civitatem per duo * vaſa concava, quæ faciebant artifices ſapientes. Unum vas Cattus vocabatur, aliud Cancer. Erant hæc vaſa longa, quadrata, demiſſa, ex omni parte laterum clauſa. Verſus terram nullum munimen habebant, ſed verſus cœlum de tabulis fortibus ac ſpiſſis tectum, machinarum lapides minime metuebat. Cattus leve vas erat, & fa-ciliter trahebatur. Cùm hoc vas ad civitatem fuiſſet perductum, ligna quædam pro pedibus ſibi fecerunt, ut ad murum per foſſatum faciliùs poſſent pervenire. Cùm ad murum perveniſſent, juvenes de civitate egreſſi ſuccide-runt Catto pedes, & infoſſatum cadere coëgerunt.* O Muſam, ô lepôrem! & nares nonnemo veſtrûm du-cit.

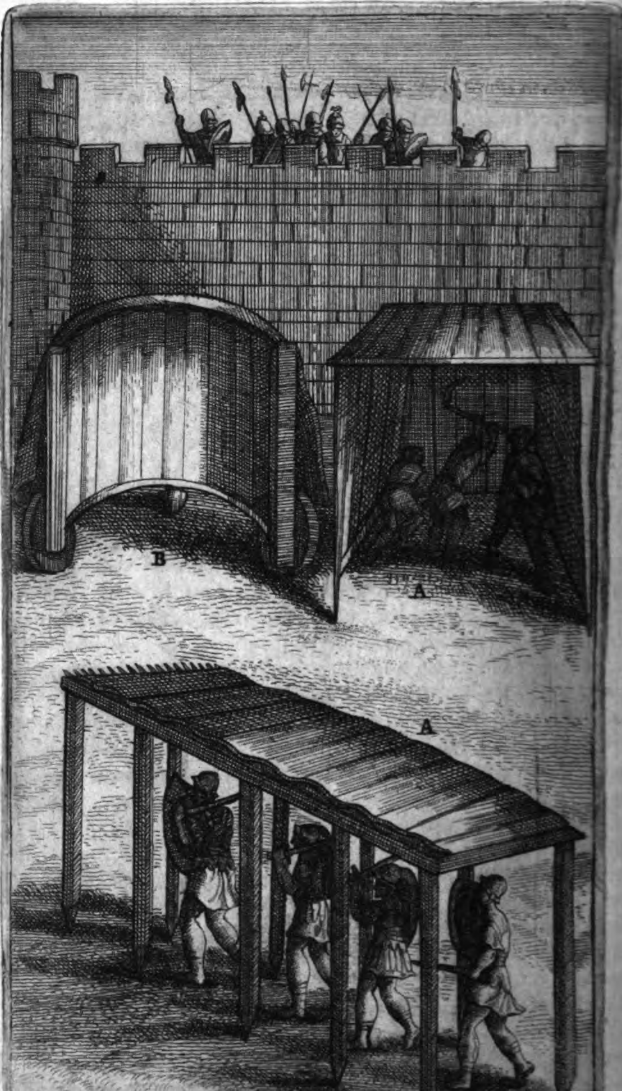
* Fortè *Manganas* Vide infrà de Balliſtis.

* Id eſt *inſtrumenta*.

Digitized by Google

et. Ah quantum intereſt puriter aliquid & ſcitè dici, ac ſpurcè & ignavè! Et ſunt tamen, qui ſermo-nem omnem curam ſpernunt, & ſuſque deque habent qui ſcribamus, quid dicamus. Ipſis hæc inertia: nos bono ævi melioris fruamur, & Latinè loquamur, aut ne loquamur. Sed ut abeam à meo Catto, addo cam in Vincentio Beluacenſi Vineas has dici *Cauti-bulas vel Chattos.* Sed pariter fortaſſe emendandum *Cattos.* Nec tamen negaverim, alibi paullò aliter *Cattos* dici, & pro *Teſtudine* aut machinâ aliâ; ſed eiuſdem fere viciâ. Tu Lampſoni, pinge.

Digitized by Google

A. *Vineæ.* B. *Pluteus.*

DIA-

Digitized by Google

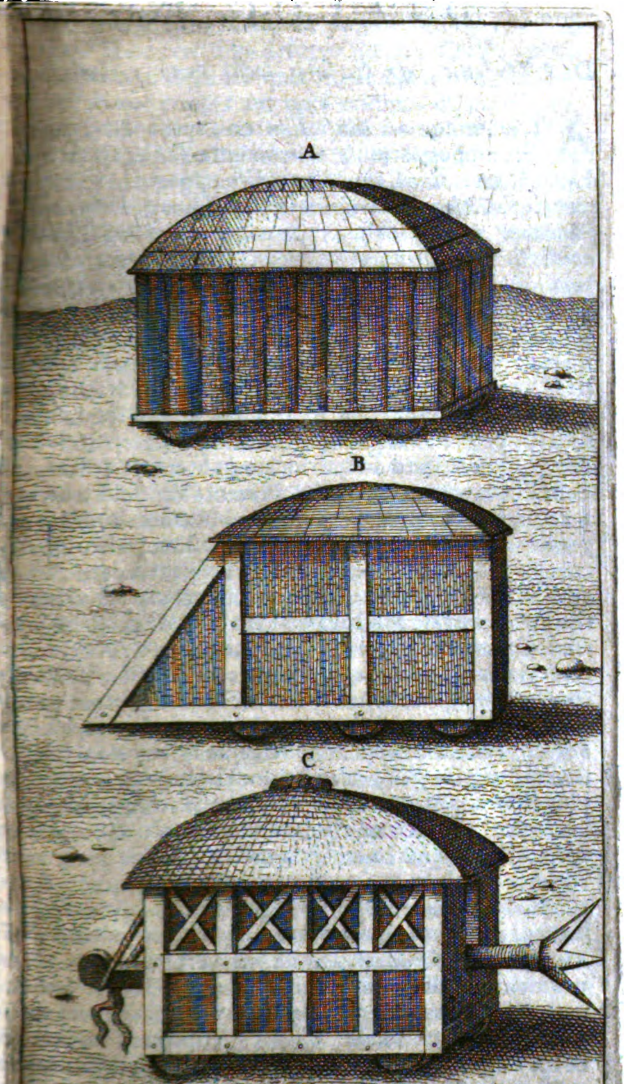
DIALOG. VIII.

Teſtudines triplices, Aggeſtitiæ, Foſſoriæ, Arietariæ.

HIS dictis *Teſtudines* vicinæ ſunt: imò eo nomine inferiores ſcriptores etiam Vineas & hæc talia comprehendunt. Faciunt generare *Teſtudinum* nomen in machinas omnes has tegentes. Fortaſſe & Plinius, cùm de Inventoribus ſcripſit: *Artemonem Clazomenium primùm Teſtudines repperiſſe.* Simile in Græcis: & probabile eſt, primò exiguas quaſdam leveſque repertas, paullatim ornatas & auctas, donec genera plura facta ſint & formæ. Quæ recenſet aliquot Heron, in Præfatione ſuâ: ſed præcipua ſunt tria, in iis quæ propriè *Teſtudines* dicuntur. Prima, quæ Græcis *χελώνη χωστρὶς* dicitur: Vitruvio reddita, *Teſtudo ad congeſtionem foſſarum.* Crebra hujus mentio, præſertim apud Græcos: Latini vulgò non ſic agnominant, etſi haud dubiè eâ uſi. Cæſarem puto hanc intellexiſſe II. Civil. *Antecedebat Teſtudo, pedum ſexaginta, æquandi loci cauſâ facta, ex fortiſſimis lignis, involuta omnibus rebus quibus ignis jactus & lapides defendi poſſunt.* Dat ei pedes LX. ſed an in toto ambitu, an ad latera? Vitruvius quidem *quadratam* eam facit, *habentem quoquoverſus latera ſingula pedum* XXV. & reliquam ſtructuram addit, non hîc, non alibi, curioſè nimis mihi ſcrutandam. Quid enim opus ? alia aliis; & nobis finis, hactenus machinas tangere, non ut fabricemus, ſed ut hiſtorias illuſtremus. Ipſum igitur, ſi vultis, videte libro X. c. XX. De hac Teſtudine, ita Polybius libro X. cùm Antiochus rex obſideret *Syringem*, validam Hyrcaniæ urbem: Ἦν δὲ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐπιβολῆς ἐν ταῖς χωστρίσι χελώναις. τάφροι γὰρ ἦσαν τρεῖς, πλάτος μὲν οὐκ ἔλαττον ἔχουσαι τριάκοντα πηχῶν, βάθος δὲ πεντεκαίδεκα. Ἐπὶ δὲ τοῖς χείλεσιν ἑκάστοις χαρακώματα διπλᾶ ἐπέκειτο, καὶ τελευταῖον προτείχισμα δυνατόν: *Erat certamen ferè omne & conatus in Teſtudinibus aggeſtitiis. Foſſæ enim erant triplices, latitudine quidem haud minore triginta cubitorum, profunditate verò quindecim. In labris autem earum ſingulis Vallum ſive Sudetum erat, & in ultimo validus murus.* Ita hæc reddo equidem, & capio. Ut fuerint in foſſarum margine quoque, defixi valli robuſti & ſudes, iique ligati: non tamen terrâ aut ceſpite adſtructi, quia ſic viſum omnem adimere opidanis, & tueri poterant ipſos oppugnantes. Eſt planè hoc, quod * alibi doceo,

* Lib. v. de Milit.

Vegetii *Sudetum*. Sed notate & obiter validam munitionem, foſſæ triplicis, prælargæ & profundæ: tum & muri in ultimæ ejus orâ. Hæc ipſa Teſtudo eſt, *qua* (ut Vitruvius ait) *acceſſus etiam ad murum poteſt habere*: & ſub eâ igitur murum ſubruebant. Livius xxxiv *Jam teſtudinibus admotis murus ſubruebatur, jam arietibus quatiebatur.* Altera Teſtudo eſt, quam ὄρυγα Græci agnominant: & Vitruvius vertit, *Teſtudinem ad fodiendum comparatam.* Leviter à priore abit: tamen abit, & *frontem ejus ſtruit, quemadmodum angulos trigonorum, ut à muro tela cùm in eas mittantur, non planis frontibus excipiant plagas, ſed ab lateribus labentes, ſine periculoque fodientes, qui intus ſunt, tueantur.* Tertia denique *Arietaria* agnominata; in quâ Aries ſuſpenditur: quam mihi commodius videtur tormentis reſervari. Lampſoni, fac quod ſoles: me vide, pinge.

A. *Teſtudo ſimplex*. B. *Roſtrata*. C. *Arietaria*.

Digitized by Google

DIALOG. IX.

De Muſculo, & Cæſaris locus in eo examinatu

AT enim ego ad *Muſculum* eo, quem dixi inter S bitæ oppugnationis inſtrumenta fuiſſe. Cæſar m docuit in III. Civil. cùm Gomphos oppugnare ex itine tentaret: *Cæſar caſtris munitis, ſcalas muſculoſque ad re pentinam oppugnationem, & crates parari juſſit.* Iden de Gallis, qui Aleſiæ incluſi, cùm ſubitò perrumper Juliana caſtra vellent: *Vercingentorix opido egreditur, caſtris longurios, muſculos, falces, reliquaque quæ eruptio nis cauſſa paraverat, profert.* Ubi tranſiens moneo male *è caſtris* ſcribi. Quomodo enim & opido egreditur, & profert inſtrumenta *è caſtris*? Nulla jam verò ipſe caſtra habebat; & in opidum copias reduxerat ſed nec petere à ſociis potuit, Romanis interjectis. Vocula (*è*) abeſt libro ſcripto optimo: atque ita reformandam ſequentem cenſeo, in *Crates*. Veriſſimum eſt: & mox in re narrandâ Cæſar: *aggere & cratibus aditus expediunt.* Solent enim aggerem, id eſt virgultorum faſces, in foſſam conjicere, longurios protendere à labro ad labrum, & ſuper eos cratibus injectis, velut ponte tranſire. Sed de Muſculo, video & in Alexandrinâ urbe cùm Cæſar rem gereret, & ſubitò deprehenſus, conaretur varia urbis loca ſua facere, ſic Hirtium ſcribere: *Interim munitiones cottidie operibus augentur, atque omnes opidi partes, quæ minùs firmæ eſſe viderentur, teſtudinibus atque muſculis aptantur.* E ſequentibus liquet, Cæſarem hæc feciſſe, ut munitiones ſuas proferret, & plus loci occuparet. Itaque ſententia, Teſtudines & Muſculos admotos ad opidi minùs firmas partes, eaſque dejectas. At enim vox *aptantur* ſatiſne hîc apta? non videtur: *quatiuntur, captantur*, aut tale mallem. Quid autem Muſculus? in Iſidoro lego: *Muſculus cuniculo ſimilis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur quaſi Muruſculus.* Quid dicam de iis verbis, neſcio. An cuniculo ſimilis? cui? animali, an foſſorio? Sed & murus, inquit, *eo perfoditur*: quæ verba induxere vulgò noſtros Mechanicos aut militares ſcriptores, ut putent & forment Muſculum acuto roſtro, & eoipſo muros perfodientem. Nihil tale olim: & eſſet hæc *Terebra* potiùs. Sed tamen Iſidoro quid faciam, ignoro. An *Muſculus Cuniculo ſimilis, ſub quo*? id verum eſſet: & eſt velut ſpecus ligneum, in quo milites conſtituti de-

runt

ruunt murum & demoliuntur. Differt à Vineis, Pluteis, cùm formâ, tum modulo & firmitate. Exiguus enim eſt, & muris quaſi facie oblongior: ſed lignis validis ſtructus, & ne perfringi deſuper poſſit. Credo equidem Muſculum dictum, quia inſtar ejus animalculi foderent ſub eo terram: aut quia milites, ut mures, cavum id ſubirent. Græci hoc tale nomen non habent, & ſub communi illo *Teſtudinum* comprehendunt. Atque ita etiam Vegetius planiſſimè: *Muſculos dicunt minores Machinas, quibus protecti bellatores, ſi lutum obſuerit, civitatis foſſatum etiam apportatis lapidibus, lignis ac terrâ non ſolùm complent, ſed etiam ſolidant, ut turres ambulatoriæ ſine impedimento jungantur ad murum. Vocantur autem à marinis belluis Muſculi. Nam quemadmodum illi, cùm minores ſint, tamen balænis auxilium adminiculumque jugiter exhibent: ita iſtæ machinæ breviores, deputatæ turribus magnis, adventui illarum viam faciunt.* Iſta Vegetius: qui, ut verba & deſcriptio ſunt, cum Teſtudinibus miſcet, quarum finis, æquare. Quod in eo eſt *ſi lutum obſuerit*, legendum *Sudetum auferunt*, alibi docemus. Sed de Muſculo, alium à Vegetiano Cæſar præit, & ſub eo muros dirutos, ut diximus, oſtendit. Deſcribit accuratè Civilium ſecundo, in obſidione Maſſiliæ: atque utinam liber ad manum! Verba enim intricata, & plura ſunt, nec commemini. FUR. Quin liber ecce hìc ad manum: cape: LIPS. Túne iſtum? unde in hoc rure? FUR. Nempe hoc viaticum erat, quod inſtruxi: & præſagiebam eo opus fore. LIPS. O te argutum, an malum! & hoc jam tunc agitabas? ſed cedo librum. Ait:

Ubi ex eâ turri, quæ circùm eſſent opera, tueri ſe poſſe confiſi ſunt, Muſculum ſexaginta pedes longum, ex materia bipedali, quem à turri latericiâ ad turrim hoſtium murumque perducerent, facere inſtituunt. Cujus Muſculi hæc erat forma. Duæ primùm trabes in ſolo æquè longæ, diſtantes inter ſe pedes quattuor collocantur: inque eis columellæ pedum in altitudinem quinque defiguntur. Has inter ſe capreolis molli faſtigio conjungunt, ubi tigna quæ muſculi tegendi cauſſa ponant, collocentur. Eò ſuper tigna bipedalia injiciunt, eaque laminis claviſque religant: ad extremum muſculi tectum trabeſque extremas, quadratas regulas, quattuor patentes digitos defigunt: quæ lateres, qui ſuper muſculo ſtruantur, contineant. Ita faſtigiato atque ordinatim ſtructo, ut trabes erant in capreolis collocatæ, lateribus lutoque muſculus, ut ab igne qui ex muro jaceretur tutus eſſet, contegitur. Supra lateres coria inducuntur, ne canalibus aqua immiſſa lateres diluere poſſit. Coria autem, ne rurſus igni ac lapidibus corrum-

pantur, centonibus conteguntur. Hoc opus omne * *te vineis, ad ipſam turrim perficiunt, ſubitoque inopinan hoſtibus, machinatione navali, phalangis ſubjectis, ad ea hoſtium admovent, ut ædificio jungatur. Quo malo perte ſubitò opidani, ſaxa quammaxima poſſunt vectibus pr vent, præcipitataque muro in muſculum devolvunt. Id firmitas materiæ ſuſtinet, & quidquid incidit faſtigio mu delabitur. Id ubi vident, mutant conſilium, cupas tæd pice refertas incendunt, eaſq; de muro in muſculum d vunt. Involutæ labuntur; delapſæ, ab lateribus lon furciſq; ab opere removentur. Interim ſub muſculo mi vectibus infima ſaxa turris hoſtium convellunt. Compl bus jam lapidibus ex eâ quæ ſuberat turri ſubductis, repe nâ ruina pars ejus turris concidit.*

* Poteſt & tecti

Hactenus Cæſar, ſed an Cæſar? ORAN. Ambigere utrùm clarâ luce lux ſit? LIPS. Non eſt ſimile. Cæſ nomen præſcribi, hoc ſcio: ſed & veterem famam fidem eſſe, de Cæſare auctore, cùm tamen curi ſcriptum ipſum examino & intueor, cogor dubita aut diſſentire. LAMPS. Ah Lipſi, hæc illa ſunt, ob q ſtudia iſta & vos alibi malè auditis, quia ambitioſè innovatis. In re tam receptâ, tam teſtatâ, ambigem ob tenuem aut levem cauſſam? deſiſte, & antiqua. LI Si vis, facio. Sed liceat tamen obiter dicere, multa Cæſare iſto legi, Cæſare veteri parùm digna. Pluſc notavi: ſed universè, quàm frigida aut hians & ſu ſæpè tota ſcriptio eſt? quàm conatur potiùs aliquid cere, quam dicit? Itaque obſcuritas & intricatio: d nique nomen Cæſaris niſi eſſet, in tanto pretio forta liber non eſſet. Quod ad verba, dico: nam res ce bona eſt, & Cæſaris ipſius, nec ſugillo. Ut in a quoque libris, manus aliqua pruriens, colorem ſu pulcherrimæ huic tabulæ illevit: corpus tamen & f tum non mutavit. CARON. At enim, Lipſi, diſert mi etiam viri hunc librum pro exemplari eloquentiæ h bent, & ſtudioſè imitantur. LIPS. Hoc ideò, q præſumptio de Cæſare acceſſit. Quis illum virum n æſtimet, quem conſtat alterum à Cicerone fuiſſe, in ambiguam ei palmam feciſſe? & alia quædam fragmen ejus hoc clamant. Sed tale in iſtis libris conſpici; n qui aures & animum (ne ſuperbum ſit) ſubactum lectione & Latinitate veteri habemus, non fatem ORAN. O quam hoc judicium offendat multos? LI Sed multos. Non tam benè cum humano genere agit ut bona & vera pluribus placeant: ſed nos mittam Dixi hæc in occaſione, quòd iſta Muſculi deſcriptio lo ga & copioſa eſt, ſed parùm lucida: proprium in eo ſcr

pro

pare vitium, dicere multis nec multa. Verba videamus, & appendamus. Ait *Muſculum* LX. *pedes longum.*] Liceat dubitare ſuper numero: *Sexaginta* pedes multi mihi videantur, ut Muſculus ſit, & dicatur. Deinde quæ analogia latitudinis ad hunc numerum? nam ponit *quatuor* modò pedes latum. Enorme hoc opus ſit, & informe, pro meo quidem ſenſu. Amplius, materia univerſa Cæſari *bipedalis* eſt (in quadrum, opinor:) idque ob firmitatem, quæ præcipuè hîc quæſita. Si igitur talis; age, quis mihi dabit trabem ſexagenûm pedum, & eâ ubique diametro? rara aut nulla ſilva. Quartò, quis uſus hujus machinæ, ſic longæ, ſic anguſtæ? Muro admovenda eſt, à fronte igitur, an à latere? Si à fronte; palam eſt, inutilem totum illum tractum à tergo, & porrectum corpus. Si à latere, plures tum viri utiles, fateor: ſed quî ſtabit, quod Cæſar mox dicit, *Quidquid ſupernè incidiſſet, faſtigio muſculi delapſum*? Nam tectum duplex, ſive diſpluviatum in Muſculo iſto fuit, ex * Cęſare: ergo ſi pars in murum dependet, quidquid injicitur, inter murum & ipſam hæret. Poſtremò, tanta & tam gravis moles (ita fuit, ſi omnia examinatis) quomodo vectibus tam facile & citò propelli ad murum potuerit, quoque videndum. Ergo inclinamus numerum arguere, & invertere in novenarium, *Muſculum* IX. *pedes longum.* Omnia ſic conſentiant, & conſiſtant. Verè Muſculus, & exiguus: intervallum in longo & lato analogum, & ſuâ ſymmetriâ: columellæ nonniſi quattuor, quarum etiam numerus ideò non expreſſus: atque eæ in ſingulis capitibus ſingulæ. Denique facilè admovendum opus, & impellendum. Atquin exiguus tunc ejus fructus & efficacia, inquies, quia pauci ſubibunt. Reſpondeo, pro hac magnitudine viros denos aut duodenos potuiſſe latere: ſed opus facere, ex ſucceſſione, binos & binos. Nec moveat, ſi exigua pars muri ita diruta: transferre enim machinam ſuam iidem illi ſubſeſſores leviter poterant, & ad infracta admovere. Sanè hoc videndum, & caput eſt; non in magnitudine Muſculi milites innovaſſe aut accuraſſe, ſed in robore & firmitate: utque adverſus quoſcumque ictus validè ſtaret. Hęc ita dubitantes dicimus: alibi nobis factum in ſcriptis: & tamen vel ſic carpimur: quæ ratio eſt? Ab Ariſtotele didiceram ἐν τοῖς εὐπορῆσαι βουλομένοις προὔργου τὸ διαπορῆσαι καλῶς: *Eſſe utile volentibus doctrina abundare, apte dubitare.* Per bona quædam, ſed calida ingenia, nec hoc licebit? At vident aliquid, quod nos minimè: ſcilicet nihil nos, in quo eorum oculi Homerici: & tamen exemplum numquid præbeo illuſionis? Oro vos per communes Muſas,

* Columellas enim facit pari altitudine *pedum quinque* & eas capreolis jungit Diſpar autem altitudo opus in ſimplici tecto. Sed nec Capreoli conveniant.

rem communem agamus, bono more, bonâ modeſ[tiâ]. & ſiquis alibi cautior vel acutior, ſciat & eſſe ubi neutr[um] ei adeſt. In juventute primâ aliquis nobis forta[ſſe] feruor fuit, ſed quod omnes fateantur, ſine livore: ætas, valetudo, ſapientia mox temperarunt. Spero in aliis, qui Palladis veræ proles ſunt: ſiqui Saturni a[ut] Martis h[a]beant, & clari magis quàm boni eſſe pergant. Q[uò] autem ego pergo? à Muſculis ad mures iſtos vivos, qui r[o]dunt: ſed ad illos jam revertor. Eſt & in Cæſare: *Quadr[a]tas regulas, quattuor patentes digitos.*] Regolæ, direct[a] ſunt tenuiora * ligna, quibus lateres ſuos coh[i]bet & fi[r]mat. *Patuere*, inquit, *quattuor digitos*: id eſt, tot illos lati f[uiſ]ſe in latere quoque, niſi fallor. An aliquis retulerit mag[is] ad intervallum, quod inter regulas ſingulas? no[n] nunc ego. Mox: *Lateribus lutoque muſculus, ut ab ign[i] tutus eſſet, contegitur.*] Hôc quidem aliquoties legas. Ut i[n] Vitruvio, de Teſtudine, *inſuper verò argilla cum capi[l]lo ſubacta, ad eam craſſitudinem inducatur, ut ignis no[n] poſſit nocere.* In Ammiano, de eâdem: *Limo aſperg[u]ntur ejus ſupremo.* Inferiore quoque ævo factum. Erit [in] Nicetâ Choniate ſcriptum, *Cùm Johannes Comnenus Imp[.] Anazarbam urbem obſideret, atque Armenii defenſores ſa[e]piùs machinas exuſſiſſent: tandem Imperatorem iis ſuperduxiſſe* [Greek] *tegmi[n]a & velamenta ex laterculis luteis*: planè, ut in Muſculo hîc Juliano. Mox: *Interim ſub Muſculo milites ve[ctibus] infima ſaxa turris hoſtium convellunt.*] Hîc Vectibus id faciunt, è ferro ſcilicet: nec ignotum, qu[æ] eorum vis aut forma. Græci μοχλία vel μοχλοὺς vocant, & ſunt pali è ligno, aut ferro, ad onera ſublevanda aut promovenda. Vitruvius & torculari vertendo adhibet, eumque qui Vecte immiſſo torquet, *Vectiarium* dicit. Si è ligno eſſent, lingula è ferro in altero capite ad[d]i ſolet, atque hos tales *Lingulatos* dixêre, ſive *Roſtratos.* Utebantur & ad muros ſubruendos, ut hîc, ſed ferreis haud dubiè, atque ita in Feſto: *Vecticularia vita dicitur eorum, qui vectibus parietes perfodiunt, furandi gratiâ.* Et in Gloſſis: μοχλὸς λιθουργοῦ, *Vectis.* In iiſdem, *Vectis*, μοχλὸς σιδηροῦς. Quia autem uſui ſæpè in militiâ, utroque hoc fine: ecce inter militaria exercitia erat, in vecte robur oſtentare. Salluſtius de Pompejo: *Cum velocibus ſaltu, cum validis vecte certabat.* Et utiles ſane iſti ad lapides prægrandes emovendos emoliendoſque, uti ſæpe in veterum muris: ubi minores aut infirmiores Dolabris magis hoc peragebant. Livius XXI. *Cùm muros defenſoribus nudaſſet, tum Annibal occaſionem ratus, quingentos fermè Afros cum dola*-

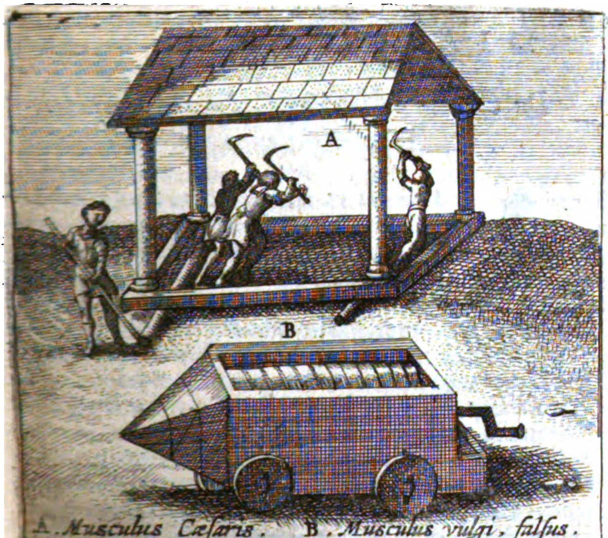
bris

* *Latas*, hodie dicimus.

bris ad ſubruendum ab imo murum mittit. Diſtinguit a *ſecuribus* idem Livius, XXVIII. *Et aliis partibus ſecuribus dolabriſq; cædebantur & refringebantur portæ.* Tacitus III. Hiſtor. *Mox converſus ad ſingulos, num ſecures, dolabras, & cetera expugnandis urbibus, ſecum attuliſſent, rogitabat?* Forma Dolabrę columnâ Trajani certa eſt, quâ milites ligna cædunt, ad muniendum. Eo ſenſu Corbulo apud Frontinum: *Hoſtem dolabra vincendum eſſe*: id eſt, opere & munitionibus. Juvenalis item, de Mario:

Si lentus pigra muniſſet caſtra dolabra.

Forma eſt ſecuris, ſed unicâ & ſimplici acie, parte alterâ in mucronem acuminatâ, quæ ſerviebat maximè muris deruendis, ut prior illa vallo & lignis cædendis.

A. *Musculus Cæſaris.* B. *Musculus vulgi, falſus.*

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
POLIORCETICΩN
SIVE
DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS,
LIBRI SECUNDI.
DIALOGISMUS I.

De Circumvallatione. Ejus multiplicis & operoſæ exempla.

ABSOLVISSE me cenſeo quidquid ad *Subitam* oppugnationem: ordo me vocat ad *Diuturnam*. Etſi quædam e jam dictis, ut *Teſtudines*, ut *Vineas*, etiam ad hanc adhibita, memini in loco monere. Diuturna igitur oppugnatio admota ſcilicet, ubi prior non ſucceſſiſſet: & aut artibus ingeniiſque vincendi hoſtes, aut longâ fame domandi erant. Sed hanc exſpectare anceps, arduum: & ideò ad majora Opera aut Tormenta converſi. Inter Opera primum, *Circumvallatio.* Ea ſollenniter olim adhibita Græcis Latiniſque, cùm premere obſidio munitionem aut locum vellent. Cauſſa juſtiſſima. Claudere enim prius erat, ne nuncii, cibi, auxilia intrarent; tum & nequis exiret. Sed etiam ut ſeſe obſidentes munirent, contra ſubitas eruptiones. An & cauſſa etiam aliqua. Terror? Certè enim metum, aut & deſperationem, concipiant neceſſum eſt, qui vident ſic arctè ſe claudi: & quamquam cetera adſunt, cogitatio tamen illius carceris nocet, tum & fiducia aut pertinacia hoſtilis. Ergo plerique olim circumvallabant, ii quidem quibus cura aliqua bonæ militiæ, aut artes. Græcis ſæpè nominatur ἀποτειχισμὸς καὶ περιτειχισμὸς hoc ſenſu: & ii quoque accurate uſi. Veteres eorum hiſtorici, πλινθοις καὶ πλιν-

Digitized by Google

ta ad hos muros ſtruendos adhibent: id eſt *lateres aut latercul s*, ſed crudos ſcilicet, nec ratio aut otium fuiſſe videtur ad excoquendum. Et ſi Figulos tamen * alibi plurimos in eorum exercitu lego: ſed non hoc fine, exiſtimo; potiùs ad militandum. Fuêre igitur, ut Romanorum ceſpes: etſi de modo aut magnitudine neſcio, niſi æquabilem tamen & uniformem fuiſſe. Docet Thucydides, lib. II. qui Platæenſes obſeſſos à Peloponneſiis & muro clauſos, *dimenſos eminus dicit altitudinem juſtam muri, ex numero & modulo laterculorum: atq; ita ſcalas apparaſſe ad tranſſcendendum.* Poſteriores, etiam vallis & ſtipitibus interpoſitis uſi videntur, ex Polybii XVII. ubi Græcam Romanamq; militiam hac parte componit. In Romanorum porrò vallo quid fuerit, * alibi dicimus: nunc addo, non ſimplicem ſæpe hunc murum fuiſſe, ſed duplicem, contra exteriorem etiam hoſtem. Si enim auxilia metuebantur, & vis aliqua major: ipſi ſeſe includebant, ne ſubito adventu aut impetu poſſent ſuperfundi. Hoc in obſidione illa Platæenſium factum, Thucydides ſic deſcribit: *Circumvallatio tota Peloponneſiorum habebat duos ambitus ſive muros. Unum in Platæenſes ipſos; alterum exteriùs ſpectantem, & ſiquis Athenis vellet adoriri Diſtabant inter ſe pedes ſedecim: intervallum medium inædificabatur tabernaculis vigilum & cuſtodum, per ſua diſcrimina. Ea tamen ita crebra & perpetua erant ut totum opus unus murus videretur craſſior, & qui pinnas utrimque haberet. Inter denas autem quaſque pinnas, Turres erant magnæ, & æquabili craſſitie, quæ tangerent interiorem & exteriorem frontem. Sic, dico, ut ambire eas non liceret, ſed per medias ipſas tranſeundum eſſet.* Nec obſcura tota ea res, aut aliter illuſtranda. Atque opus, fateor, per ſe nec vile, nec improbum: ſed quid ad Romana, ſi contendis? Multa exempla ſunt: ſed quia eligere mos noſter, non colligere; pauca dabo illuſtriora. Primùm, P. Scipio minor, Carthaginē cùm obſideret, ita eam & ſe cinxit, in Appiani Libyco: *Iſthmo potitus in quo urbs ſita, foſſam inibi duxit à mari ad mare: ipſe ab hoſte ſemotus, quantum teli jactus eſſet. Atq; illi quidem inſtabant & impedire conabantur, ſed Romani operantes ſimul & pugnantes opus perfecere, quod ſtadia viginti-quinque in fronte habebat. Eâ foſsâ abſolutâ, alteram haud procul inde duxit, pari magnitudine, quæ ad mediterranea ſpectabat: iterumque duas ſimiles iis circumponens, totum opus * quadrangulum fecit. Omnia deinde vallus acutis munit, & poſt vallos, alias foſſas duxit. Parte autem eâ quæ Carthaginem ſpectabat, murum vallumque ſtruxit, in viginti-quinque ſtadia: altum, abſque loricâ aut pinnis, pedes duodecim; itemque abſque turribus quæ per ſpatia interponebantur. Craſſities autem muri quaſi dimidiata, id eſt pedum ſenum.*

In

* In Plutarchi Ageſilao.

* Lib. V. De Mil. Rom. Dialog. V.

* *Ut ſolent Romani ſua caſtra.*

Digitized by Google

In medio autem ejus propugnaculum excelſum erat, & in turris lignea, quattuor tabulatorum, unde proſpicere erat quid in urbe ageretur. Hæc omnia ſpatio viginti dierum & noctium (brevitas temporis notetur) *abſolvit; toto exercitu per vices pugnante & operante, ac vix cibum aut ſomnum capiente. Quem deinde univerſum intra ſeptum iſtud induxit, & locavit. Atque hæc ei ſimul & caſtra erant, & munimentum: unde egreſſus & impetum faciens, commeatum auferebat, qui terrâ invehebatur. Nam hac cervice exceptâ, reliquâ parte, mari Carthago alluebatur.* Hoc Scipionis opus, facile intellectu, ſiquis ſitum Carthaginis veteris, pictum in tabulis, cum lectione iſtâ confert. Nec contentus terrâ ſic clauſiſſe, mare iis aufert, portu per aggerem clauſo & interſepto, quem ille duxit & jecit *à tenuî illa velut terræ faſciâ, quæ inter lacum & mare interjecta, Lingua dicebatur. Progrediens autem illinc in mare, & rectâ in os portus tendens, firmavit opus magnis ſtipatiſque lapidibus, ne à fluctibus auferrentur. Erat autem ſuperne latitudo Aggeris, pedum vigintiquattuor; infra autem & in aquis vel quadrupla. Id opus initio Pœni irridebant, ut tardum & longum, aut potiùs numquam abſolvendum. Sed cùm tantus ille exercitus operas conferret, nec diu aut noctu intermitteret; territi, parte aliâ portum ſibi fodere, ad medium mare, cœperunt.* Grande profectò & admirabile hoc quoque opus conſideranti, & in quo pertinax labor naturam pænè vicit. At enim idem Scipio, cùm Numantiam, in Hiſpaniâ urbem nobilem; obſideret; grande quoque opus, & tale (Appiano in Ibericis narrante) ſtruxit. *Erat ambitus Numantiæ ſtadiorum vigintiquattuor: circumvallationis quam parabat, ſupra ejus duplum. Atque id ſpatium diviſum totum per partes operantibus fuit, & cuiq; parti præfecti quidam, operis exactores & probatores. Prædictum autem, ut ſi quid hoſtes impedirent aut turbarent, ſignum in ea parte tollerent, de die quidem veſtem purpuream in longa pertica; de nocte, ignem, ut ipſe Scipio & Fabius maximus ejus frater, in neceſſariis alibi intenti, poſſent ſuccurrere. Ut igitur hæc perfecit, alteram foſſam iterum duxit, haud longe ab illa, & vallos in ea defixit, & murum inædificavit, cujus latitudo erat, pedes octo; altitudo, decem, abſque propugnaculis. Turres autem ubique interpoſitæ, per ſingula jugera, ſive centenos pedes. Lacum autem contiguum cùm non liceret muro pervadere aut inſtruere; * Aggerem ei injecit, parem muro & altitudine, & craſſitie, ut is eſſet loco muri. Cùm autem & flumen Durias, præter oppidum fluens, utile obſeſſis eſſet, tum ad emiſſionem & receptionem hominum, tum ad victum (nam & urinatores tranſibant, & ſcaphæ interdum, vento grandiore aut & remis, adjutæ:) nec jungere id ponte facile*

* *E lapidibus & lignis ſcilicet.*

ile eſſet, latum & violentum: propugnacula duo in utraque ripa conſtituit, loco pontis. Et ex propugnaculis iis, funibus ſuſpendit trabes longas, & per totum flumen pertinentes, quibus infixi velut gladii & tela acuta erant. Quæ trabes impulſæ à flumine, aſſiduæq; rotantes, neque natantes, neque navigantes, ſed nec urinantes patiebantur latere aut tranſire. Quod maximè Scipio volebat, ut nemine ingrediente aut tranſeunte, ignari eſſent omnium, quæ extra gererentur. Ut autem parata ſic ſunt omnia, & turribus catapultæ impoſitæ, & balliſtæ; & ad pinnas ac propugnacula appoſiti lapides, tela, & jacula; caſtella autem ſagittarii & funditores habuerunt: tum nuncios diſpoſuit per totum opus, qui die ac nocte, alii ab aliis dicta excipientes, ſignificarent ei quidquid agеretur. In turribus autem juſſit, ſiquod eveniſſet, ſignum tolli: in prima, dico, earum, ubi periculum eſſet. Et ſequi deinde atque attollere conſequenter alias, cùm illud in prima vidiſſent: ut per ſignum quidem celerrime cognoſceretur motus aut hoſtium molitio, ſed certitudo rei per nuncios. Exercitus porrò univerſus, cùm ad LX. millia pertingeret, unà cum incolis auxiliaribus: dimidium ejus diſpoſuit ad muri vallique cuſtodiam; viginti autem millia oppugnationi reſervavit, ſiquando ea eſſet; & ſubſidium iſtis reliqua decem millia. Locus autem & iſtis omnibus aſſignatus nec mutare, niſi juberentur, licebat. Ad mandata autem ſubitò ibant, & parati erant, ſicubi ſignum ſublatum eſſet. Ipſe etiam Scipio univerſum hoc opus quinquaginta ſtadiorum, quaque die ac nocte circuibat.* Scipionis hæc opera, & circumvallatio, induſtriæ & curæ plena: atque omnia, tanto Imperatore digna. Sed Octaviani etiam Cæſaris, poſteà Auguſti, circumvallationem adnoto, in Appian. v. Civil. paullò majorem, & breviter recenſendam. *L. Antonius, in diſſenſu illo civili, Peruſiam ſe contulerat, quem inſecutus Cæſar, cum omni diligentiâ, copiis opus facere juſſis, vallo & foſſa, quinquaginta ſex ſtadia amplexus, clauſit. Sed & *brachia longa ad Tiberim uſque protendit, ne quid in urbem poſſet inferri. Contrà Lucius, ipſe quoque ſimili vallo & foſſa, pedes collis muniebat. Cæſar deinde, cùm copias adventanti Aſinio & Ventidio oppoſuiſſet, celeriter Peruſiam rediens, foſſas ſudibus valliſque munivit, & latitudinem atque altitudinem earum auxit, ut hæc utraque triginta pedum eſſent. Sed & murum auxit & elevavit, & turres in eo ligneas ad mille quingentas ſtatuit, ſexagenos pedes inter ſe diſtantes. Sed & pinnæ crebræ erant, & alius apparatus: eaque omnia duplicata, & velut bifrons circumvallatio; tum contra obſeſſos, tum etiam ſiquid externi auxilii adventaret.* Ita Auguſtus: in quo opere turres maximè miremur, tot & tam crebras. Sed quid hæc colligo? Cæſar ille Julius, qui

* Sunt millia ſex, & duo ſtadia.

* σκέλη μακρά.

qui in omni re militari ſuper omnes, etiam in iſtâ fuit. Commentarii ejus variè oſtendunt: ſed adſumatur una nunc Aleſiæ obſidio, in quâ res geſtæ *quantas audere* (Velleii verba & judicium) *vix hominis; perficere pænè nullius, niſi Dei, eſſet.* Age verò, verba ipſa & narratio Cæſaris audiantur: quis legit? FUR. Ego libens, & tu paullùm interquieſce. Ait:

Ipſum erat opidum (Aleſia) *in colle ſummo, admodum edito loco, ut niſi obſidone expugnari non poſſe videretur. Cujus collis radices duo duabus ex partibus, flumina ſubluebant. Ante id opidum planicies circiter millia paſſuum tria in longitudinem patebat, reliquis ex omnibus partibus colles, mediocri interjecto ſpatio, pari altitudinis faſtigio, opidum cingebant. Sub muro, quæ pars collis ad Orientem ſpectabat, hunc omnem locum Gallorum copiæ compleverant, foſſamque & maceriam ſex in altitudinem pedum * produxerant. Ejus munitionis, quæ ab Romanis inſtituebatur, circuitus undecim millia paſſuum tenebat. Caſtra opportunis locis erant poſita, ibiq; caſtella viginti tria facta.*

* Leg. prad.

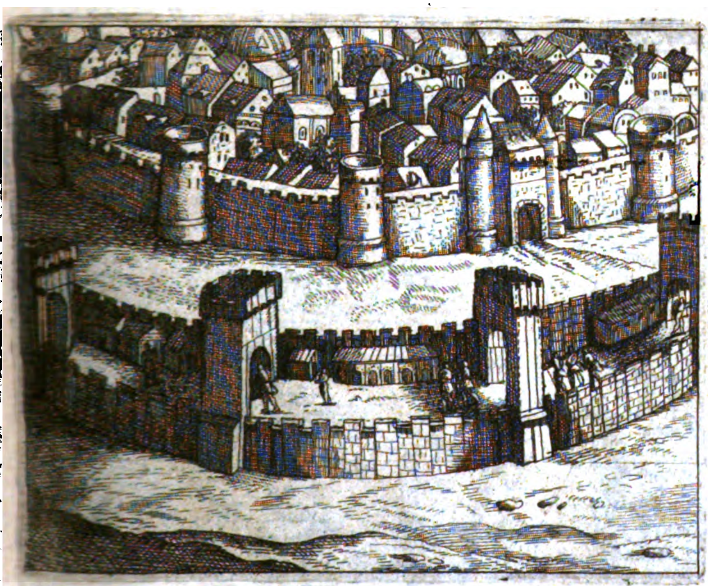
Cæſar deinde, animadverſo Gallos in urbem copias [illegible] duxiſſe, bellum velle ducere, auxilia totius G[illegible] exſpectare, auget munimenta, & ſic ait poſt pauca[illegible]

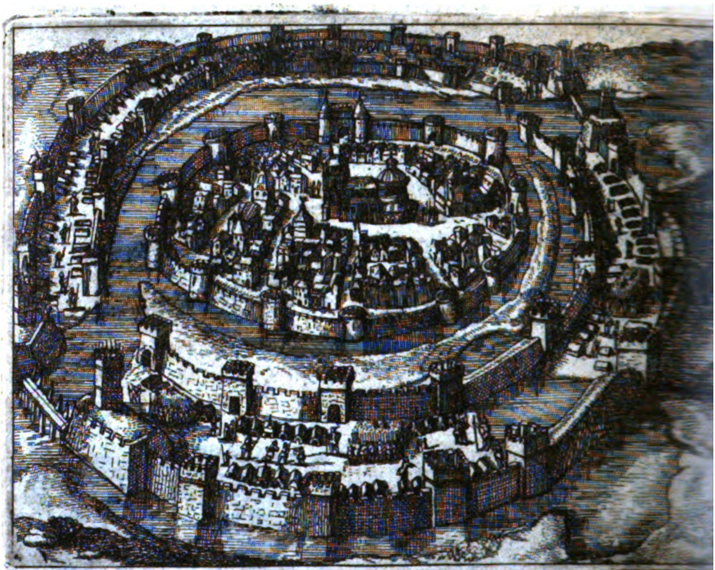
Quibus rebus cognitis ex perfugis, Cæſar hæc gene[illegible] nitionis inſtituit, Foſſam pedum XX. *latam, directis [illegible] bus duxit: ut ejus ſolum tantumdem pateret, qua[illegible] ſumma labra diſtarent. Reliquas omnes munitiones [illegible] foſſa pedibus quadringentis reduxit. Id hoc conſilio, qu[illegible] tantum eſſet neceſſariò ſpatium amplexus, * ne facilè [illegible] opus corona militum cingeretur, ne de improviſo aut [illegible] ad munitiones hoſtium multitudo advolaret, aut in[illegible] tela in noſtros operi deſtinatos conjicere poſſent. Hoc [illegible] miſſo ſpatio, duas foſſas quindecim pedes latas, eadem [illegible] tudine perduxit: quarum interiorem campeſtribus ac de[illegible] locis, aquâ ex flumine derivata complevit. Poſt eas ag[illegible] rem ac vallum duodecim pedum ſtruxit; huic loricam p[illegible] naſque adjecit, grandibus cervis eminentibus ad commiſſuram pluteorum atque aggeris, qui adſcenſum hoſtium tardarent: & turres toto opere circumdedit, quæ pedes octoginta inter ſe diſtarent. Ad hæc rurſus opera addendum Cæſar putavit, quò minore numero militum defendi munitiones poſſent. Itaq; truncis arborum, haud admodum firmis ramis, acciſis, atque horum delibratis ac præacutis cacuminibus, perpetuæ foſſæ quinos pedes altæ ducebantur. Huc illi ſtipites demiſſi, & ab infimo revincti, ne revelli poſſent, ab ramis eminebant. Quini erant ordines conjuncti inter ſe atque implicati: quò qui intraverant, ſeſe ipſi acutiſſimis vallis induebant. Hos Cippos appellabant. Ante hos obliquis ordinibus in quin-*

* Libri quidam *ſumma*

* Lego, *nec*

quincuncem diſpoſitis, ſcrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur, paullatim anguſtiore ad ſummum faſtigio. Hic teretes ſtipites, feminis craſſitudine ab ſummo præacuti & præuſti, demittebantur: ita ut non amplius quattuor digitis ex terra eminerent. Simul confirmandi & ſtabiliendi cauſa, ſinguli ab infimo ſolo pedes terra exculcabantur: reliqua pars ſcrobis, ad occultandas inſidias, viminibus ac virgultis integebatur. Hujus generis octoni ordines juncti, ternos inter ſe pedes diſtabant. Id ex ſimilitudine floris Lilium appellabant. Ante hæc, taleæ pedem longæ, ferreis hamis infixæ, totæ in terram infodiebantur. mediocribuſque intermiſſis ſpatiis, omnibus locis diſſerebantur. Quos Stimulos nominabant.

DIA-

DIALOG. II.

Cæſar totus explicatus in verbis quæ ſuprà. Brachia, Lorica, Cervi, Stimuli cæci, & alia vicina.

LIPS. Satis mi Furi, deſine, audiſtis quid in totâ eâ munitione fuerit; &, ſi mens ibi & attentio, mirati haud dubiè multiplex & pænè infinitum hoc opus fuiſtis. CAR. Audiimus, ſed hoc tantùm. Confuſa alibi aut obſcura narratio, & plenè capere ſi nos vis per partes diſpone, & illuſtra. LIPS. Age, fiat, Cæſari hoc detur; ſed & Operi, quod, me judice, meretur memoriam & vitam. Sunt in eo toto tres partes, *Interior munitio*, & *Exterior*, tum *Circumvallatio* his interjecta. Ego de *Circumvallatione* primùm dicam & excerpam: quia reipsâ prima fuit (Foſſis dumtaxat exceptis) & reliquæ munitiones mox adjectæ. Ea habuit has partes, *Vallum*, *Loricam*, *Cervos*, *Turres*. Videamus ſingillatim: & primò.

VALLUM. Id fuit *pedum* XII. ut ait: nec definit de latitudine aut altitudine: an quia idem fuit? Solet aliquoties: & in Hirtio leges, *Vallum decem pedes altum, cujus agger tot pedes in latitudinem patebat.* Et opus omnino latitudine fuit, ad inſiſtendum & defendendum. Quid in reliquâ ſtructurâ ejus fuerit, curioſè dicimus in iis quæ de * MILITIA. Nunc addo, nomen aliquando variare, & *Brachium* appellari. Hirtius in bello Hiſpanienſi: *Cæſar munitionibus Ateguam oppugnare, & Brachia circumducere cœpit.* Idem in bello Alexandrino: *Caſtellum quod rex munierat, brachiiſque cum opere caſtrorum munierat.* Livius XXXVIII. *Nicodemus intempeſtâ nocte, ſuperato brachio, in urbem penetrat.* Lucanus. * Lib. IV. Dial. V.

> ——— *fonteſque & pabula campi*
> *Amplexus foſſa, denſas tollentia pinnas,*
> *Ceſpitibus crudaq; exſtruxit brachia terra.*

Aperte vallum ita nominat, & Ceſpitibus ſtruit, & Pinnas etiam addit. Cauſſa nominis, quòd ejuſmodi valla in brachium & cubitum ferè curvantur: unde & à Græcis ἀγκῶνες dicuntur, ſive & σκέλη, *crura*, ut in Appiani ſuprà verbis. Alioqui flexus illi etiam & ſinus terræ, *Brachia* ſimili cauſſâ, appellantur. Ut in Curtio, libro VI. *Duo terræ ejus velut brachia excurrunt, media flexu modico ſinum faciunt, Lunæ ſimilem.* Ovidius:

> ——— *nec brachia longo*
> *Margine terrarum porrexerat Amphitrite.*

Pars ſecunda Valli, *Lorica*. Ea vox variâ ſignificatione

innotuit, pro tegmine pectoris militari: ut frequentiſſimè pro tegmine aliarum etiam rerum, aut inductione: ut in Vitruvio, *Loricæ ex calce & arenâ inducantur.* In Varrone: *Parietes opere tectorio loricandi.* In Plinio: *Ibi ornem limo ſe mergit & loricat.* Imago eſt & traductio ab illâ militari, quæ corpus amplectitur & tegit. Paulatim longiùs etiam itum, & objectio aliqua ad tegmen nobis antepoſitum, ſive munitiuncula, *Lorica* dicta. Ita muruli in ambitu, minores valli micuſque lati: ſed & e cratibus, aut tabulis pluteiſque ſepimenta, in hoc nomen venêre. De murulis, in Curtio libro IX. *Anguſta muri corona erat, non pinnæ, ſicut alibi faſtigium ejus diſtinxerant, ſed perpetua Lorica tranſitum ſepſerat.* Significat muri ejus, quem Alexander animoſè conſcendebat, loricam non fuiſſe ut alias vulgò, Pinnis diſtinctam: ſed ſine apprehenſione aut tranſitu continuò ſtructam. Eò ægrius fuiſſe, ſtare illîc aut hærere. Ammianus: *Muros altiùs excellebat, hac loricâ celeri diligentia conſummatâ, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans.* Idem iterùm, libro XXV. *Erat in hac regione extentum ſpatium & rotundum, loricâ ambitus circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus feras continens.* Vivarium fuit, & muro ſimplici circumductum. Sed & alia ambitio aut ἐσφίλο ſic dicta, ut Apulejo libro VI. *Dum ſic mecum jocatur comes, jam domus eorum extremam loricam pervẽneramus.* Itaque in Deuteronomii cap. XXII. ubi στεφάνην Græci verterunt, quidam e Latinis *Loriculam*: ſtructuram ſcilicet illam ſuperam ædium, qua Solaria ſua ambiebant & cingebant, contra caſum aut delapſum. Nam plana tecta eorum eſſe ſolebant, ad apricandum aut inambulandum: atque in orbem iſti muruli, quibus innitentes fas erat deſpicere. Davidi hoc factum, quem ſacræ litteræ ajunt *deambulaſſe in ſolario domus regiæ*, & vidiſſe lavantem illam, quam in omni vitâ pœnituit vidiſſe. Pro vallo autem aut terreo murulo, Tacitus IV. Hiſt. *Loricam vallumque per fines ſuos Treviri ſtruxere.* Iterùm IV. Annal. *Sabinus foſſam loricamque contexens, quattuor millia paſſuum ambitu amplexus eſt.* Florus de Scipione ad Numantiam, libro II. c. XVIII. *Foſſâ atque loricâ, quattuorque caſtris circumdedit.* Idem de Cæſare, ad Gergoviam, lib. III. cap. X. *Octodecim caſtellis, ingentique* [*quaſi*] *loricâ circumdatam, fame domuit.* Dele incluſam a me vocem, auctoribus libris. Sed & legitimum ipſum vallum, ſudibus, turribuſque inſtructum, Vegetius vult ſic dictum, lib. IV. cap XX. *Obſidentes ultrà ictum jactum foſſam faciunt, eamque non ſolùm vallo & ſudibus, ſed*

etiam

etiam turriculis instruunt, ut erumpentibus è civitate poſſint obſiſtere, quod opus Loriculam vocant, & ſæpè cùm obſidio defenditur, invenitur in hiſtoriis: LORICA URBEM ESSE CIRCUMDATAM. Ita Vegetius quidem: ſed vetuſtiores tamen ſic locutos, haud temerè dixerim, imo cum diſcrimine ferè quod monui, & ut pars modò Valli Lorica ſit. Illud tamen ævum ſolet, & paullò ſuperiùs, ut ex Flori locis liquet. Jam de *Cratibus* & vimineâ ſepe: ecce in Cæſare ipſo v. Gallic. *Turres contabulantur, pinnæ loricæque ex cratibus attexuntur.* In Hirtio, VIII. Gallic. *Pontes conſtrati, quorum frontes vimineâ loriculâ muniuntur.* De *Pluteis* autem, in hoc loco Juliano, quem legimus: *Ad commiſſuras pluteorum, atque aggeris,* putamus enim loricam intelligi putealem, locumque ſignari, quà aggeri & vallo jungitur. Clariùs hoc in VII. Gallic. *Duabus retentis portis, ceteras obſtruit, pluteos vallo addit.* BILL. Satis novitia & inopinata me doces: nec ego de hoc ligneo genere loricarum ſuſpicatus umquam ſui. Cæſaris illa, ſic capiebam: quaſi Pluteos additos, id eſt antepoſitos præfixoſque vallo vellet, contra reſciſſionem ejus & demolitionem; quem falcibus talique apparatu ſolent moliri. Obſtitiſſe igitur tunc Pluteos. LIPS. Nec abſonum hoc, aut nimis futile: ſed firmius tamen noſtrum videtur, ut ſepes ſic craticeas aut & ligneas, ſtruxerint, poſt quas tuti eſſent. Ita enim & Vineas, & Pluteos, ex hac materie ſtruebant, & eodem fine: unde, ut puto exemplum. Tela ſanè illa veterum, his aut inhærebant, aut frangebantur: denique facile, & non in arduo, hoc opus. Pro eo autem & Hirtius mihi videtur, VIII. Gallic. *Caſtra imperat vallo pedum* XII. *muniri, coroniſque pro hac ratione ejus altitudinis inædificari.* Ita vulgò, nec peſſimè: & poſſit *Corona* eſſe, quod στεφάνη jam dicta in libris ſacris. Sed libri tamen ſcripti conſentiunt legere, *Loriculamque pro hac ratione.* Ergo teneamus, & quia INÆDIFICANDI verbo utitur, ligneam fuiſſe ſuſpicemur. Hîc ſuſpicio, at in Suida aſſenſio: Δρύφακτοι, inquit, ξύλινοι θώρακες, [illegible] τὰ νῦν [illegible]: *Dryfracti, ligneæ Loricæ, quæ nunc tabulata vocantur.* Nihil clarius: & nomen ipſum factum, παρὰ τὸ ταῖς δρυσὶ φράσσειν: *ab eo, quòd lignis munitio hæc fiat.* In eodem ſcriptore: Θωράκιον, τὸ τεῖχος. Θωρακίοις· προμαχῶσι, δρυφάκτοις ξυλίνοις: *Thoracium, ipſe murus, thoraciis propugnaculis, Loriculis ligneis.* Atque hæ Loricæ murorum vallorumque ſunt, pinnis diſtinctæ ἐπάλξεις Græcis, προμαχῶνες, & creberrime Latino ritu θώρακες ſive *Loricæ aut loriculæ* dictæ. BILL. Majores tenuerunt, & paullùm modò vetuſtiores muri noſtri Europæi

Digitized by Google

pæi habent: idque cum diſtinctione iſtâ Pinnarum. Hodie omitti placuit Pinnas, ob infirmitatem: etſi *Loricas* tenemus, & noſtro verbo *Parapettos*. Sed altitudo, ſodes, Lipſi horum talium quæ fuit? LIPS. Haud ſtabilis ſemper aut exactè eadem: & in Hirtio audiſti; *Loriculam pro ratione altitudinis inædificari*. In humili ergo vallo, humiliorem paullò; grandiuſculam, in altiore. In Joſepho lego, velut de more, ſed in amplâ Hieroſolymorum munitione, *Loricas trium pedum altitudine fuiſſe; Pinnas, duorum*. Et ſanè ea menſura ad viri modum fit, atque abunde ei tuendo. Sint & quattuor pedes, in univerſum: ſuffecerint in caſtrenſi vallo. Sed ad partem Valli tertiam venio, qui ſunt CERVI. Non ii quidem in omni vallo, non: ſed hîc à Cæſare adtexti, majori tutelæ & ſecuritati. Quid ergo ii ſunt? *Cervi*, inquit Varro, *à ſimilitudine cornuum cervi*. Sunt igitur ramoſi trunci arborum, in eam faciem: atque ii firmiores aliâs, aliás infirmi. Iſti teneriores & infirmi, *Cervoli* dicebantur, verbo diminuente. In Hygino: *Cervoli, trunci ramoſi, ad hos decurritur, ſi ſoli natura; nimia teneritate, ceſpes frangeretur*. Utebantur his igitur in vallo ſtruendo, ad terram coërcendam adſtringendamque, identidem interjectis. Nos hodieque facimus, et ſic idem Hyginus: *Nec vallum exſtrui, nec foſſa fieri poteſt, ut non ripæ decidant, quoties Cervoli deſunt*. Quod tamen ubi legitimus denſuſque ceſpes, vix opus. De his Cervolis, Frontinus etiam, lib. I. cap. V. *Pelopidas vallum, cervolis & alio materiæ genere conſtructum, incendit*. Virgulta hæc fuiſſe mixta copioſe indicat, tum & ſudes, ac ligna. Et minorum hic uſus: quis majorum? diverſus, & ferè duplex. Receptiſſimus iſte, ut truncos illos firmiores in terram depangerent, & variè ſererent, itineri impediendo aut obſtruendo. Ut in Livio, XLIV. *Romanus ad Clitas quas vocant, munimenta Cervis etiam objectis, ut viam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit*. Fuere foſſæ & valli, & ante ea cervi iſti: conſimiliter ut in Cæſare *Cippi*, de quibus audiemus. Silius & hoc factitatum vult à timidis Cannarum reliquiis, quæ Canuſium ſe receperant, & Annibalem in horas exſpectabant. Muniunt ſe igitur,

Quaq; patet campus planis ingreſſibus hoſti,
Cervorum ambuſtis imitantur cornua ramis.

Obſerves amburi ſolere, ad robur & duritiem, & ſimul acumen: ut in Sudibus præuſtis. Tibullus quoque ſic adhibet, ad Meſſallam:

Nam

Nam te non alius belli tenet aptiùs artes,
Quà deceat tutam caſtris prӕducere foſſam,
Qualiter adverſus hoſti defigere cervos.

Nam ſic viri docti rectè emendarunt: etſi quis *Nervos*, qui anteà legebantur, ad Tormentorum diſpoſitionem aptam rettulerit, ſed renuit *Defigendi* tamen verbum. Atque is prior uſus & creber: alter qui hîc in Cæſare, rarior. *Grandes cervos eminuiſſe ad commiſſuras pluteorum atque aggeris, qui adſcenſum hoſtium tardarent.* Puto igitur in exteriore vallo eminuiſſe, inſertos inter Loricam ligneam, & Aggerem ipſum, ſimplicis coronæ in modum: & vidi agreſtes noſtros, ſpineas ejuſmodi projecturas, in Loricis terreis, eidem fini, uſurpare. In Virgilio Cervi etiam leguntur,

Atque humiles habitare caſas, & figere cervos:

ſed pro arborum truncis longioribus, iiſq; furcatis, opinor: quibus transverſa tigna injici poſſent, ad ſuſtinendum. Fit in Tuguriis, & rudi opere ruſticorum. An hoc ſenſu Appianus v. Civilium κεραίας dixit? Facit enim Bruti milites, cùm Xanthiorum urbem oppugnarent, *alios ſcalas ſubitarias feciſſe; alios κεραίας admoviſſe, iiſque pro ſcalis uſos.* Et interpres quidem vertit *Cervos*, profectò haud ineptè, ſi * tale aliquid fuit: ego voluiſſem *Antemnas*, quas ex navibus ſcilicet ſumpſerunt, & per eas connixi in muros. Pars deinde quarta, TURRES, quas *toto opere circumdatas* ſcribit, intervallo inter ſe pedum LXXX. Atque hæ diverſæ turres erant ab iis, quas poſteà dicam, *Mobilibus:* fixæ enim iſtæ, & minus operoſæ, minuſque etiam altæ. Julianæ hæ ſanè crebræ fuerunt; & calculus evincet, fuiſſe in *undecim milliarium ambitu, ad ſexcentas octogintaſeptem.* Quid in ambitu Exteriore *quatuordecim milliarum?* palàm eſt, acceſſiſſe ad dictum numerum, CLXXXVII. Ergo in utroque ambitu, inſimul, ꝏ.IↃ.LXI. Haud longè ab hoc numero & Octavianus Cæſar ad Peruſiam, cujus ligneas ibi turres Appianus numerat, *mille quingentas.* Quidquid diſſimulemus, ſunt hæc miranda; ſed alia etiam reſtant, & ſequitur.

* Nempe trunci arborum, cum lateralibus ramis, leviter acciſis: qui poſſint eſſe Scalarum loco.

INTERIOR MUNITIO, quam dixi. Ea comprehenſa eſt in latitudine pedum CCC. ab opido caſtra verſus, & habuit has partes: *Foſſas, Cippos, Lilia, Stimulos.* Foſsæ fuerunt, tres. Prima, ſub ipſum opidum ad radices collis, *pedum* XX. *directis lateribus.* Ab hac pedum CCCC. ſpatio, duas iterùm foſſas duxit, ſub ipſis caſtris, XV. *pedes latas, eadem altitudine.* Cùm autem hîc par altitudo, credibile & in primâ illâ fuiſſe, etſi non dixit: imó libri priſci nec latitudinem illîc exprimunt,

ſed ſcribunt, ut jam recitavi. Ex duabus autem iſtis [illegible] timis, alteram *interiorem*, *campeſtribus ac demiſſis locis aquâ ex flumine derivata, complevit*. Fuere enim paliàr duæ: non unà, ut pravo acumine, interpres quidam dixit. Nam duas vult nominatas, adſpectu ſectionis quæ à flumine medio facta: atque ideò nec *interiorem* quidem legit, ſed *inferiorem*. Quæ hæc mala libido innovandi eſt? certè pro tutelâ & reliquâ dignitate operis, magis facit, fuiſſe duplices: quod palàm hîc ſcribitur, & alibi ſimile obſervetur. Una autem ex his foſſis, eaque aquâ repleta, vallo adhæſit: altera quo intervallo ab eâ, non dixit. Haud magno tamen, id credam. Hæc cùm ita feciſſet Cęſar, in ſpatio illo campoque medio pedum cccc. opera hæc inſtituit, & totum locum variè impedivit. Primò, quos CIPPOS *appellabant*, defixit. Eorum quinque ordines ponit, in tot denis perpetuis foſſis, & infernè revincit? re totâ in eo ſatis clarâ, niſi quòd verba aliquid tenent. Nam ait: *truncis arborum, haud admodum firmis ramis, acciſis*, foſſas conſitas. An ergo rami quæſiti infirmi? ego contrà cenſebam, & operis ratio ac finis vellet. In veteribus conſenſu fere, *aut admodum*, ajente ſive alternante particulâ, iterumque *abſciſis*. Retineo, hoc ſenſu, ut aut truncos ipſos veterum arborum captos velit, ſed juniorum; aut & majorum ramos firmiores, qui cum ſuâ ſobole idem præſtabant. Hos enim ſparſos & ad latera exſtantes ramos, dolabrâ aptabant & exacuebant: quod in quibuſdam veterum bene *dolabratis* legitur, non *Delibratis*. Quod autem eſt, *Cippos* dictos, nihil equidem muto: ſine fraude tamen vacillationem optimi codicis indicô, qui Torrentii antiſtitis fuit, in quo correctum *Cappos*. Incidebat, *Scipos*, & ſanè militum laſcivia hunc velut Martialem hortum habuit & conſevit, & nomina etiam fortaſſis (ut mox *Lilia*) à re hortenſi ſumpſit. Alioqui *Cervos* dixiſſet, recepto verbo. Sed hoc in ventum dixerim: pergo ad ipſa LILIA, quibus fodit *ſcrobes, trium in altitudinem pedum, paullatim anguſtiore ad ſummum faſtigio*. Nego, ad ſummum: nec qui conſiderat, ad imum. Quid libri? meliores omnes, *ad infimum*: & defendendum eſt. Scrobes nempe ita factæ, ut patulâ rotunditate, paullatim anguſtarentur coirentque ad imum. Nunc ludis; quomodo terra exculcata commodè, quod additur: *Singuli ab infimo ſolo pedes terrâ exculcabantur*. Sententia eſt, è tribus illis pedibus altitudinis, tertium ab imo deperiiſſe; terrâ aggeſtâ ad ſtabiliendum ſtipitem, & circa eum ſtipatâ & exculcatâ. Nam Hotomannum bona Mens non impulit duas voces inducere & auferre,

pedes

Digitized by Google

pedes terrâ. Quid ergo reliqui duo pedes? ii vacui, & addit: *reliqua pars ſcrobis, ad occultandas inſidias, viminibus ac virgultis integebatur.* Id, inquam, eo ſenſu, ut vimina ac virgulta ſummam oram foveæ texerint, ei ſuperſtrata: imò & herbidus ceſpes ſuper ea, ut opinor, ad magis occultandum ſtilum, qui etſi quattuor digitos eminebat, ut dixit; tamen facilè hac tali materie celabatur. Feſtus id dixit, *Vallum cæcum.* Verba: *Cæcum vallum, in quo præacuti pali terræ adfixi, herbis & frondibus occuluntur.* Hirtius in Africano bello: *Valli foſſarumque altitudo, & extra vallum ſtili cæci mirabilem in modum conſiti, vel ſine defenſoribus aditum adverſariis prohibebant.* Vocat Stilos, ſicut & Silius:

Et ſtilus occulitur, cæcum in veſtigia telum.

Cæcum, non quod non videt, ſed non videtur: *ut cæca vada, cæci ſcopuli, morbi,* & plura. Pompejus hoc tale vallum ſtruxit, in ipſum Cæſarem, tunc cùm Brundiſio excederet: *Foſſas tranſverſas viis præducit, atque ibi ſudes ſtipiteſque præacutos defigit, hæc levibus cratibus terraque inæquat.* Vides herbam, terram, crates inſtratas: & dolus ita poſcit. Quo ſcitiſſime uſi in Romanos poſteriores Lazi, barbarus populus, quod ita lego in Suidâ, neſcio an ex Menandro: Οἱ δὲ Λάζοι βόθρους ὀρύξαντες, καὶ σκόλοπας τοῖς βόθροις ἐγκαταπήξαντες, ταρσοῖς καλάμων καὶ ὕλῃ μὴ βεβαίαν ἰσχὺν ἐχούσῃ, ἀλλὰ ῥᾳδίως τῷ ἐπιφερομένῳ ἄχθει ἐνδιδούσῃ τὰ στόματα τῶν ὀρυγμάτων ἐκάλυψαν, καὶ χοῦν ἐμβαλόντες, καὶ τὰ πέριξ ἐν ὑπαίθρῳ χωρία γεωργήσαντες καὶ πυροὺς σπείραντες, ἐξεπώσαντο τοὺς Ῥωμαίους. *Lazi ſcrobibus effoſſis, & ſtilos in iis defigentes, cratibus arundineis & tali materie, quæ firmitudinem non haberet, ſed ad onus illatum cederet ſtatim ac liberetur, ora ſcrobium texerunt. Tum & terram ſuperjecere, & circà araverunt, & frumenta inſeminarunt: atque ita vicerunt ſuderuntque Romanos.* Tales igitur ſtipites hi Juliani defixi, & quidem octonis ordinibus diſpoſiti, in quincuncem. Sed claudit & dicit, *id ex ſimilitudine floris Lilium appellatum.* Hîc ſubſiſtunt, aut variè ſe movent. Quæ enim in toto opere ſimilitudo Lilii? inquiunt. Nec de nihilo dubitatio: & eò decurritur, ut dicant calycem ipſum Lilii deſignari, cùm id clauſum adhuc, nec ſe expandit. Is capite leviter protuberante, & quadrato eſt: & talem fuiſſe volunt immiſſum ſtipitem, eoque aſpectum. Hæreo, imò non hæreo, nónne enim Cæſar diſertè ſcribit, *ſtipites teretes* fuiſſe? nec forma hæc quadrata, aut lilii clauſi convenit. Meo nunc ſenſu, adſpicit ſimilitudo totam foveam supernè expanſam jacentemque in orbem: cui medius deinde ſtipes inſeritur, atque id eſt velut Lilium patens cum ſta-

Digitized by Google

ſtamine ſuo aut ſtilo. Tu, aut tu, aliquid aptiùs? de
cete. In ſilentio veſtro, pergo ad STIMULOS, qua
tum in hac areâ opus. Non contentus Cæſar dupl
citer impediſſe iter, hos quoque addit: & *Taleas, p
dem longas, ferreis hamis infixas, totas in terram infe
diebat*, & per intervalla modica ſpargebat. Numeru
aut ordinem non dicit: obtinuere totum ſpatium, quo
reliquum ad primam foſſam. Iſtæ autem Taleæ breve
nec niſi pedales: atque ita notetis, totum opus pe
gradus creviſſe. Primó minoribus *Taleis*, mox majo
ribus *Liliis*, maximis denique *Cippis*: creviſſe, adſpect
dico eorum qui invaſiſſent. Dicit autem hos *Stimulo*
nominatos: & approbo, quid tamen ita longe abi
& divertit optimus Torrentii codex, qui *Famulos*
An *Hamulos*? nam hamis infixas dixit. An *Flamulas*
quod genus Violæ Latinis eſt, ut non abeamus ab hor
to. An nugas ago? cùm Cæſar ipſe mox, cùm adſul
taſſe caſtris Gallos facit, ita ſcribat: *Galli dum longiù
ab munitione aberant, plus multitudine telorum proficiebant
poſteaquàm propiùs ſucceſſerunt, aut ſe ipſi Stimulis inopi
nantes induebant; aut in Scrobes delapſi transfodiebantur.*
Stimuli ecce repetuntur, nec vacillat ibi liber: ſed &
ordo exponitur harum depoſitionum, quem dixi. *Inte-
rioris munitionis* omnia habetis: quid in

EXTERIORE? Eadem. Facies enim modò diverſa fuit,
& hæc hoſtem ſpectavit, ut illa opidanos. Cæſar id ita
dicit: *His rebus perfectis, regiones ſecutus æquiſſimas pro
loci naturâ*, XIV. *millia paſſuum complexus, pares ejuſdem
generis munitiones, diverſas ab his, contra exteriorem ho-
ſtem perfecit: ut ne magnâ quidem multitudine, ſi ita ac-
cideret, ejus diſceſſu munitionum præſidia circumfundi poſ-
ſent.* Oratorem ſi lubeat agere, diffundam & oſten-
dam per partes, tot iterùm *Foſſas*, *Vallum alterum*,
Turres, denique *Cippos*, *Lilia*, *Stimulos*: omnia hîc, in
aucto ambitu, auctiora. Ego non faciam: & magna
admiratio ſilentium magis imponit. BILL. Certè ad-
miramur. CARON. Stupemus, ſed quàm magnâ
manu, quo ſpatio, Cæſar hæc opera? LIPS. Nonniſi
decem legionibus: ſed nempe illis veteranis, & quibus ipſe
elogium in Hirtio tribuit, Hiſpanos alloquens: *An me
deleto, non animadvertebatis, decem habere legiones popu-
lum Romanum, quæ non ſolùm vobis obſiſtere, ſed etiam
cælum diruere poſſent?* Superba mihi ſæpè & improba viſa
dictio (& eſt:) ſed ſi quis hæc opera talia conſiderat,
nónne has veras molitiones gygantum dicat: nec noſtræ
ſortis? Quæris & de tempore, non expreſſit quidem
Cæſar: tamen ex eo colligas, haud longe ſupra *triginta*
dies

Digitized by Google

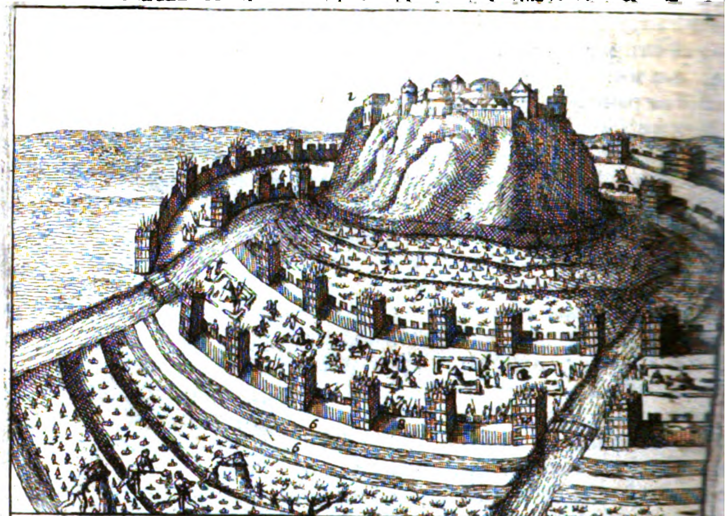
ſos impenſos. Nec abnue credere. Scipionis illud ad Carthaginem, *viginti dies* tenuit: & ejuſmodi alia, nobis ſemper mira, quia deſiimus facere miranda. LAMPS.

Hæ potuere manus adjungere Seſton Abido,
Ingeſtóque ſolo Phryxæum elidere pontum.

Sed tamen eſt quod quæram Lipſi, in totâ hac munitione Clauſiſti introrſum, extrorſum egregiè: quid autem? nullæ viæ igitur relictæ ad exeundum, aut ineundum? perpetui illi *Cippi*, *Lilia*, *Stimuli*? LIPS. Minimè, vel me tacente res id dicebat, exitus quoſdam ad frumentationes, pabulationes, aquationes, alioſque uſus, relictos. Sed ubi? Quod oblitus eram dicere, *vigintitria caſtella*, id eſt parua quædam caſtra, in Circumvallatione eâ fuerant: in quibus cohortes aliquot militum, & velut corpora eſſent, contra vim & incurſum. Quòd ſi tot illa, quot dixi, ponimus: fuerunt quaſi medio milliari quoque interjuncta: etſi libri quidam ſcripti, *triginta tria* ea faciunt. Ad hæc igitur caſtella mi Lampſoni, opportune vias & exitus nunc collocamus. FUR. Unum etiam ego. Intervallum inter Exterius Interiuſque vallum, quantum fuiſſe cenſes? LIPS. Si interius in ambitu habuit XI. milliaria, Exterius XIV. ut hîc ſcribitur: ratio colligit, fuiſſe inter utrumque, paſſus circiter *nongentos quinquagintaquatuor*. Magna latitudo, & propemodum milliari uno vallum à vallo abfuit: ſed cauſſa, credo, ut equi laxiùs haberentur, & pabulum etiam iis eſſet: tum denique ob calones, lixas, & id genus, quos probabile multos fuiſſe. Ratio quidem circularis hoc intervallum poſtulat: etſi juſtum tamen exacte ambitum circularem fuiſſe, haud opinamur: ſed pro locis procurriſſe, aut ſe flexiſſe, quod & Cæſar indicavit.

Digitized by Google

1. *Aleſia opidum in colle.* 2. *Foſſa infra collem à Cæſare ducta.* 3. *Stimuli.* 4. *Lilia.* 5. *Cippi.* 6. *Foſſa duæ ad vallum, interior aqua plena.* 7. *Vallum ipſum è terra, lorica è ligno.* 8. *Cervi, ſive rami grandes et denſi ſtipatiq; eminentes, contra adſcenſum.* 9. *Caſtella in orbem.* 10. *Turres ligneæ.*

DIALOG. III.

Agger totus ſtructus, & Cæſaris de eo locus.

SED enim *Vallum* & adjuncta ſatis explicavimus: & clauſum quidem hoſtem habemus, nondum oppugnatum. Ut id fiat, opera alia ſtruenda ſunt: inprimis AGGER. Is fuit terreus quidam, & aliâ materie mixtâ, mons & elevatio: quem paullatim verſus urbem producebant & attollebant: ut ex alto pugnarent, & *Turres* ibi conſtituerent, ſed & *Tormenta*. *Agger* vocabatur, ab ipsâ re: quia aggerebant & cumulabant: poſterior ætas *Aggeſtum* dixit, ſed & alio genere *Aggeſtus* in Ammiano lectus. Ordinem hunc operis fuiſſe, Cicero indicat, ad Atticum: *Oppidum cinximus Vallo, & Foſſa, & Aggere.* Uſum etiam, idem in Philippicâ v. *Græcia vel receptaculum eſſet pulſo Antonio, vel Agger oppugnandæ Italiæ.* Quare Græcia, *Agger?* quia finitima & mari velut foſsâ diviſa; quia alta ad oras; eoque velut Agger, imminens ad oppugnandum. Hoc igitur Agger, & eo fine: ſtruamus, ſi lubet. E terrâ, lapide, ligno congeriem ſtruebant: & hæc tria, cùm in aliis, tum

[illegible] in Suidâ junctim ſic legeris: Ἔγεστα, πολεμικὸν μηχάνημα, [illegible] λίθων, καὶ ξύλων, καὶ χοῦ ἐγηγερμένον, οἱ δὲ διὰ τὸ ἀ ἄγεστα: *Egeſta bellica machinatio, ex lapidibus, lignis, &* [illegible] *conſtructa, alii autem per A. ſcribunt Ageſta.* Thucydides, de Peloponneſiis, libro II. oppugnatione Platæarum: Ἔπειτα χῶμα ἔχουν πρὸς τὴν πόλιν, ἐσφόρουν δὲ ὕλην ἐς αὐτό, καὶ [illegible] γῆν, καὶ εἴ τι ἄλλο ἀνύτειν μέλλοι ἐπιβαλλόμενον: *Deinde Aggerem* [illegible] *ſtruxerunt, inferebant in eum materiem ſive ligna, tum* [illegible] *terram, & quidquid aliud injectum videbatur facere* [illegible]*endum* Item Joſephus, in obſidione Hieroſo[illegible]: *Ex iſtis vicinis montibus, & ingenti copia lignorum* [illegible] *collecta, cratibus etiam oppanſis contra venientia* [illegible] *ſtruebant: quibus alii, colles deruentes, terram* [illegible] *ſuggerebant.* Hæc ita tria igitur miſcebant: [illegible] de terrâ alibi ſeorſim, *Ceſpitibus ad aggerem* [illegible]. Et de ſaxis Suidas: Καὶ χώματα δύο ἐχώννυσαν [illegible] τὸ τεῖχος. ξύνδεσμος δὲ τοῦ χώματος αἱ πλίνθοι ἐγένοντο, [illegible] τῶν οἰκιῶν: *Aggeres duos excitabant utrimque ad* [illegible] *Vinclum autem aggeris lateres erant, qui ex ædibus* [illegible]. Sed neſcio, an lateres eos velit injectos ſtipando aggeri, an ad latera poſitos, pro muris, ad coërcendum. Sed materiem vidiſtis, & præcipue materiem, id eſt ligna. Virgulta enim & faſces maxime hic uſui: ſive ad implendum & attollendum, ſive ad ligandum. Itaque & *Aggeris* voce, hæc ſæpe intellegebant, ut Cæſar VII. Gallic. *Agger ab univerſis in munitionem conjectus eſt.* Faſces & virgulta fuere, quod hodieque ſolet ad explendam. Idem: *Cratibus atque aggere paludem expleri jubet.* iterùm: *Proximam foſſam cratibus integunt, atque aggere explent.* Hirtius de bello Alexandrino: *Arboribus excíſis, quæ longitudine utramque ripam contingerent, projectis, repentinoque aggere injecto, flumen tranſierunt.* Cæſar II. Civil. *Vimina materiamque comportari jubet, quibus comportatis rebus, aggerem exſtruit.* Imo videbatur vix ſtrui, ſine iſtis. Idem ibidem, cùm [illegible] incenſus agger & opera fuiſſent: *Unde agger comportari poſſet, nihil erat reliquum, omnibus arboribus longè lateque in finibus Maſſilienſium excíſis.* Incenſus, inquam, ibi, ut ſæpe: ergo ligneus, & arbores requirit ad reparandum. Itaque Pompejus Filius in Hiſpaniâ, ad Urſaonem, *ut ejus oppidi oppugnationem tutiorem efficeret* (loquitur ita Hirtius: id eſt, difficiliorem oppugnari) *omnem materiem circùm oppidum ſuccíſam, intro congeſſit.* Atque ita cùm Cæſar advenìſſet, *Agger, materieſque unde ſolitæ ſunt Turres agi, propiùs millia ſex non reperiebatur.* Similis inopia, ad Hieroſolyma, in Joſepho: *Romani plurimùm in aggerenda materie laborantes, tamen intra* XXI. *dies aggeres erexerunt, attonſis omnibus aut excíſis circà arbo-*

ribus

Digitized by Google

ribus, *ad ſtadia nonaginta*. Ea verò vaſtitas fuit, ad 1 liaria circiter undena. Et quidem Uſui arbores, non virgulta ſolùm, & tenuia ramorum, ſed ob ipſos tr cos: quia illa in molem mediam ſtipabant, hos & ad tera applicabant, firmando & coërcendo. Lucanus rè, libro III.

——— tunc omnia latè
Procumbunt nemora, & ſpoliantur robore ſilvæ.
Ut cùm terra levis mediam virgultaque molem
Suſpendant, STRUCTA LATERUM COMPA *ligatam*
Arctet humum, preſſus ne cedat Turribus Agger.

Struebant, inquam, latera, & cancellatim tignis di ctis tranſverſiſque, varie ligabant, quòd iterum po idem tangit, ibidem:

——— ſtellatis axibus Agger
Erigitur.

Qui enim * *ſtellati axes*, niſi hi laterales tranſverſi, dec ſſati, radiorum aut ſtellarum aliquâ facie? Et Silius quoque, imitatione ſi fortè Lucani, lib. XIII.

Hîc latera intexitis ſtellatis axibus Agger,
Hîc gravida armato ſurgebat Vinea dorſo.

*Quo ſenſu & Barthei ſtellati in Capitolino

Thucydidem huc appono, libro II. de Peloponneſiis a Platæis: Ξύλα μὲν δὲ τέμνοντες ἐκ τ̃ Κιθαιρῶνος, παρῳκοδόμουν ἑκατέρωθεν φορμηδὸν, ἀντὶ τοίχων τιθέντες, ὅπως μὴ διαχέοιτο ἐπιπολὺ τὸ χῶμα: *Lignis ex Cithærone monte exciſis, ſtrue bant utrimque implexim, ut caniſtri ac ſtoreæ ſolent, lo murorum ea apponentes, idq; ne terra longiùs funderet & la beretur.* Id enim vocat φορμηδὸν & Scholiaſtes inibi: Φορμὸς ψίαθος, ὅστις ἐναλλὰξ ἔχων τὸ πλέγμα ἐστιν: *Phormus, corb vel ſtorea, quæ alterno textu plexa eſt.* Notetur autem i Thucydide, *loco murorum* id fuiſſe, nam jamantè & mu ros notavimus latericios è Suidâ, in hunc finem. ADA Venia ſermonis mihi erit? LIPS. Imò gratia diutilè ſilu ſti. ADAM. Nam ſcis me ex iis eſſe, de quibus Theo gnides:

Οἷσιν ἐπὶ γλώσσῃ τε καὶ ὀφθαλμοῖσιν ἔπεστι Αἰδώς.
Quîs tener in linguâ atque oculis Pudor incolit unà.

Fronte aut linguâ parùm ego audax, LIPS. Tantò mihi probior, & *pauci boni Quæſtores*, ut idem poëta ait, *Linguæ ſimul & Mentis*. Sed ſiquid vis, age. ADAM. Str uctio hæc lateralis parùm mihi firma, ſi Agger ut que adſur gat altiùs: quid enim fulcra illa ipſa fulciat? LIPS. Vin clum aliquod internum ſcilicet: & cogitandum a trabes alias exteras illas nexas. Sed & *eriſmæ, ut Vitruviu appellat, extrorſum admoveri potuerunt, & acclinan do, ut in ruinoſis videmus, ſultentare. Tamen facil

*ἐρίσματα.

aſcen

[illegible]iar, inferiùs tigna hæc uſum habuiſſe; vix in altitudi[illegible] & tunc arctatam leviter molem, & ad oras coërcitam [illegible]tis. Imò, quid ſi Thucydides de ſepe, & craticeo [illegible] opere capiendus ſit? nec id improbum, per ſepimen[illegible]dam opus clauſum, & ſic φορμηδὸν ſtructum. Sed [illegible]pergo: & claudo igitur, præcipuam materiem, ligne[am] fuiſſe. Itaque non mirum, etiam in aquis aut mari Aggerem jactum: permirum, ſi é terrâ. Quod in [illegible]antem, Appianus ſuprà docuit, in Scipionis operibus ad Carthaginem: *Ubi aggerem duxit in ore portus, [illegible]patis projectisque grandibus ſaxis, latum in ſummo* XXIV. *pedes, in imo ejus duplum.* Sed & Cęſar ad Brundiſium, ut Pompejum includeret (ipſe ſcribit) *quà fauces erant anguſtiſſimæ portus, molem atque aggerem ab utraque parte litoris jaciebat.* Titus pariter, ad Hieroſolyma, in Hegeſippo, lib. v. cap. xx. *Unus Agger è regione munitionis, cui nomen Antonia, per mediam ductus erat Piſinam, quam Struthiam vocabant. Hunc Aggerem Quintus numerus triginta cubitorum in altitudinem fecerat.* Ubi equidem de numero ambigo & controverto: quia humilis mihi his Agger videtur, maximè Antoniæ turri oppoſitus, cujus rupes & baſis, cui impoſita, alta erant *cubitos quinquaginta*, ait Joſephus; & ipſa deinde Turris, *quadraginta.* Cui uſui ergo tantulus Agger in tantam altitudinem? nam æquare aut ſuperare debebat, mox docendum. Sed nec in Joſepho is numerus, à quo haud dubiè Hegeſippus ſumſit. Ille ergo non aliud dicit, quàm *Aggeres iſtos triginta cubitorum ſpatio inter ſe abjunctos*: quod ſuſpicari licet oculo parum firmo aut hærente Hegeſippum legiſſe; & ad altitudinem tranſtuliſſe. Sane aggeres vulgò alti, & id ferè pro muris, in quos ſtruebantur. Seneca communiter, de Conſtantiâ ſapient. cap. VI. *Æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere.* Silius:

——ſubit arduus agger,
Imponitque pugnantum deſuper urbi.

Cæſar II. Gallic. *Armorum magna multitudine de muro in foſſam jactâ, ſic ut propè ſummam muri Aggeriſque altitudinem acervi armorum adæquarent.* Mens eſt, Aggerem pari admodum altitudine cum oppoſito muro fuiſſe, & jacta inter utrumque arma, utrumque æquaſſe. Joſephus III. Excid. Ἐγειρομένου δὲ ἤδη τοῦ χώματος, καὶ ταῖς ἐπάλξεσιν ὅσον οὔπω πλησιάζοντος: *Erecto jam aggere, & ipſis murorum pinnis tantùm non appropinquante.* Ammianus XIX. *Pugna per Aggeres excelſos, muris proximis tentatur.* Ubi notetur, & admotos planè muris fuiſſe, ut è propinquo pugnarent. Tacitus IV. Annal. *Struebatur Agger, unde ſaxa, haſtæ, ignes,* PROPINQUUM *in hoſtem jacerentur.* Livius libro

Digitized by Google

libro v. *Cùm agger promotus ad urbem, Vineaque tamen non iniunctæ mœnibus eſſent.* Zoſimus lib. II. obſid. Byzantii: Ἐγκείμενος δὲ τῇ πολιορκίᾳ Κωνσταντῖνος, καὶ χῶμα ἴσον ἔχον ὕψος τῷ τείχει κατασκευάσας, πύργους τε ξυλίνους ... ὑψηλοτέρους τοῦ τείχους, ... *Incumbens oppugnationi urbis Conſtantinus, & Aggerem æquali altitudine cum muris excitans, Turres in eo conſtituit ligneas, altiores ipſis muris: ex iis qui oppidum defendebant telis ſaxiſque petebantur, ut Arietes aliaſque machinas tutò admovere liceret, atque ita urbem capere.* Ubi & uſum fructumque varium Aggerum, licet obſervare. Sed de altitudine, expreſſam etiam alibi lego, ut in Cæſare ad Maſſiliam. *Agger altus pedes* LXXX. legitur. In eodem, lib. VII. ad Avaricum: *Latus pedes trecentos triginta, altus pedes octoginta, qui murum hoſtium penè contingeret.* BILL. Profecto ... hæc magnitudo, & hodie quoque ſi ſtruant, cum ... urbs infeſtetur aut capiatur? LIPS. Atqui altiorem Belléhe reperio, in Joſepho & Hegeſippo. Nam *Maſſada* caſtellum fuit in Judæâ, ſitu & opere ... munitum. Totum in rupibus & inacceſſis locis erat, eminebatque ſuper reliquam terram, *cubitis trecentis.* Quid faceret in oppugnatione *Sylua* (Hegeſippo *Sella*) Romanus dux? Aggerem communem primò jecit, *altum cubitos ducentos:* latitudo non eſt expreſſa, ſed parem aut majorem, ratio eſt fuiſſe. Sed addit Joſephus: Οὐ μὴν οὔτε βέβαιον, οὔτε αὔταρκες ἐδόκει τὸ μέτρον εἶναι ταῖς μηχανήμασιν εἰς ἐπίβασιν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ βῆμα λίθων μεγάλων συνηρμοσμένων ἐποιήθη, πεντήκοντα πηχῶν εὖρος τε καὶ ὕψος· καὶ πύργος ἑξηκοντάπηχυς συνεστήθη, σιδήρῳ καταπεφραγμένος ἅπας. *At enim cùm nec is modus efficax aut ſufficiens videretur, machinis admovendis ad aſcenſum; aliud in eo Suggeſtum & tanquam tribunal exſtructum eſt, è lapidibus magnis aptè junctis latum pariter & altum quinquaginta cubitos; & in eo Turris impoſita ſexaginta cubitorum, quæ ferro undique eſſet tecta.* Eximium hoc opus, ſed triplex: & tota altitudo, *cubitorum trecentorum decem.* Nempe denos illos cubitos, exſuperabat ipſum Maſſadæ faſtigium: atque ita denique ceperunt. CAR. Juvat audire & diſcere ingenia, ſive & opera veterum: ſed de admotione tamen aggeris ad ipſos muros, velim ampliùs, & quomodo ea facta? LIPS. Paullatim, & progrediendo. Nam latera quidem, ut dixi, vinciebant claudebantque lignis: ſed antrorſus & urbem verſus, pars ea manebat aperta. Aggerebant igitur paullatim & promovebant, in foſſas ipſas, denique ad muros. Dum id fieret, nihilominus Turres in Aggere impoſitæ.

ſuit, quæ adminiſtrantes aut operantes tuebantur. Sed ea quoque cum Aggere paullatim procedebant. Adſtruo e Cæſare, VII. Gallic. *Noſtrarum Turrium altitudinem, quantum has cottidianus agger expreſſerat, commiſſis ſuarum turrium* * *malis adæquabant*. Dicit, cottidiano aggere Turres *exprimi*: in altum nempe, & id fiebat augmento & prolatione Aggeris, qui opidum verſus creſcebat. Scite enim, tergum aut caudam Aggeris humilem fuiſſe; & in clivum, frontem verſus, aſſiduè iviſſe. Qui in re interdum factum, ut Agger, ſi parum firmatus aut denſatus, prolaberetur in foſſas. Narrat Livius lib. x. *Fortè quodam loco malè denſatus Agger, pondere ſuperſtantium in foſſam procubuit*. Sed cavebant ſcilicet, & virgultis aut lapidibus identidem adfirmabant. Iſti Aggeres: satin', ut copiosè explicavi? ORAN. Haud culpamus, tamen cùm opus ſic grande, tardè nónne eo oportuit ſtrui? LIPS. Non oportuit, pro Romanâ diligentiâ & more. Nam & plures in paucis diebus invenio excitatos, opere per legiones diviſo, idq. ad diligentiam, & æmulationem. Tacitus IV. Hiſtor; obſidione Hieroſolymorum: *Titus quando impetum & ſubita belli locus abnueret, Aggeribus Vineiſque certare ſtatuit. Dividuntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit*. Hegeſippus in eâdem re: *Exſtruebantur Aggeres, per numeros opere diviſo. Præcipui quattuor eminuerant*. Numeri hîc, ſunt legiones: quod in eo ſcriptore ſæpè. Dicit autem *quattuor Aggeres*, exſtructos: quod ipſum ſcilicet Joſephus, qui & addit, *ſpatio ſeptemdecim dierum omnes perfectos*. Celeritatem igitur Oranius vides: nec plura huic rei opus. FUR. Unum etiam opus. Nam novi generis aggerem in Cæſare lêgi, qui e lateribus: atque eum velim explicari. LIPS. Opus tu & Cæſar aſſiduè ſuggeritis: pænè vellem uterque domi hodie manſiſſetis. Sed age, lege. FUR. Verba ſunt II. Civil.

Cùm jam nihil eſſet reliquum, unde Agger comportari poſſet, omnibus arboribus longè lateque in finibus Maſſilienſium excisis, Aggerem novi generis atque inauditum, ex lateritiis duobus muris, ſenum pedum craſſitudine, æqua ferè latitudine atque ille è materia fuerat Agger. Ubi autem ſpatium inter muros, aut imbecillitas materiæ poſtulare videbatur, pilæ interponuntur, tranſverſaria tigna injiciuntur, quæ firmamento eſſe poſſint; & quidquid eſt contignatum, cratibus conſternitur, crateſque luto integuntur. Sub tecto miles, dextra ac ſiniſtra muro tectus; adverſus, pluteī objectu; operi quæcumque uſui ſunt, ſine periculo ſupportat. Portæ, quibus locis videtur, eruptionis cauſſa in medio relinquuntur.

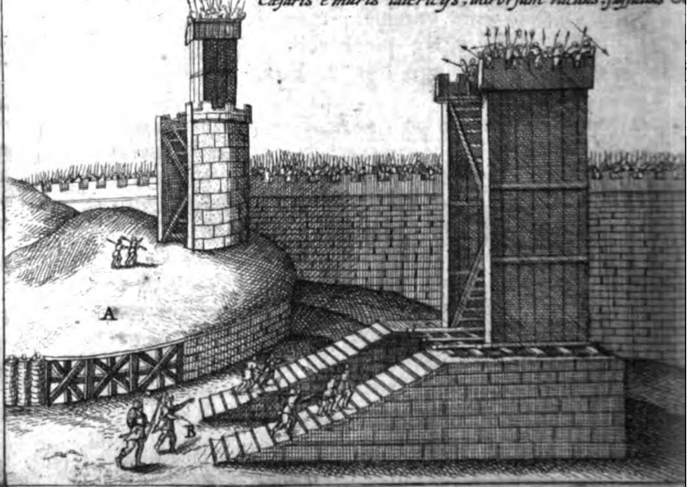
* Ita legend. infrà docemus, lib. v. Dial. VII.

Legi,

Legi,tu illuſtra. LIPS. Planè novus, ut Cæſar ipſe dicit,
ger. Infernè enim vacuus eſt, & eâ parte caſtelli aut
ceptaculi vicem habet. Supernè contignatio eſt :ſed qu
miremur, altitudinem non definivit;tantùm latitudin
& ait: *æquâ fuiſſe, atque ille è terrâ Agger.* Atqui nec ea
peritur : & eſt modò initio libri, *altitudinem fuiſſe ped*
LXXX. Sed ibi variant ſcripti libri,& quidam *latitudinem*
bent. Dicit autem fultum pilis in medio, *ubi ſpatium in*
muros, aut imbecillitas materiæ poſtulare videbatur. C
hoc ambiguè? ubique verò, in tantâ latitudine, opus
ſtinis fulcriſque fuit: nec ulla una arbor à latere ad la
potuit pertinere. Variè ergo interpoſita: idque *inter d*
muros. Nec enim plures fecit, & partem anteriorem re
quit apertam, de more. Pluteus dumtaxat, ut ſubdit,e
texit. Iſte Agger pingendo magis ſe oſtendet: qui ſt
ctus materiæ inopiâ, & alioqui utiliter etiam contra ign
Nec enim hic periclitetur exuri: ſicut nec ille magis no
tius, quem è terrâ merâ legi majores noſtros inſtitu.
Philippus Raveſteinius, vir nobilis, noſtrâs, & milit
clarus, ſcribit ſub id ſuum ævum repertum * *Aggere*
quemdam *Volubilem* (ita appellat:) qui ſcilicet, collec
monte terreo eminus, paullatim volvendo & ligonib
ſuperjaciendo, magnâ manu hominum urbi admover
tur. Hanc peſtem certam & inexplicabilem ipſe hab
& Gallos, ſi memini, auctores inventoreſque fa
Res intellectu facilis: tamen, ut cœpimus, iſta ping
mus: & ad *Turres* imus.

* Trenchi roxlani.

A. Agger communis, et ſtellatus: alibi latere aut ſepimento clauſus, ad varietatem oſtendendam. Suprà Suggeſtus è lapidibus, et in eo Turris, ad maßadam. B. Agger Cæſaris è muris latericijs, introrſum vacuus, ſuffultus &

Digitized by Google

DIALOG. IV.

De Turribus. Ignoratæ olim, quando repertæ? Altitudo, Tabulata, Ferrea tegmenta. De eis Cæſar explicatus.

TURRES ego, & ipſa res, addimus: quia eæ in Aggere, & ſtatim ab eo ſtructę. Imò & tunc, ut tetigi, cùm is nondum perfectus; & tutelæ operis miniſtrorumque cauſsâ, imponebantur. Salluſtius in Jugurthino: *Vineas agere, ſuperq; Aggerem jacere, & impoſitis ſuper Aggerem Turribus, opus & adminiſtros tutari.* Vineæ primùm, ut ſub iis commeare miles & aggerere poſſet; ſuper eas (id eſt altiùs quàm eæ) ipſe Agger; & in eo denique Turres. Ridiculus mihi viſus ille, qui hoc (*ſuperque* delendum cenſet: quis enim Vineis Aggerem injiciat? inquit. Nemo hercule, nemo, ſcimus: ſed nec verbi eam mentem hîc eſſe pariter ſcimus. Quod dixi, id dicit aut τὸ *ſuper* etiam, *ampliùs, præterea*, liceat interpretari. Siquid mutandum, *ſubterque* aptiſſimè legatur: quia ſub Vineis Aggerem comportabant, & jaciebant. Sed ad Turres, eæ igitur ſtatim ſtructæ, ſed paullò ab urbe longiùs, & ne tela vitarent aut impedirent. Cæſar II. Gallic. *Ubi vineis actis, Aggere exſtructo, Turrim conſtitui procul viderunt, primùm irridere ex muro atque increpitare verbis, Quò tanta machinatio, ab tanto ſpatio exſtrueretur? Quibuſnam manibus, aut quibus viribus, homines tantulæ ſtaturæ (nam pleriſq; omnibus Gallis, præ magnitudine corporum ſuorum, noſtra brevitas contemptui eſt) tanti oneris turrim in muros ſeſe collocare confiderent?* Quibus poſtremis verbis Faërnus & Fulvius emendant, *in muro*: nec aſſentior, qui ſcio non in ipſo muro Turres locari potuiſſe, ſed juxta eos, & in eos. Seneca autem hunc ſtuporem & inſcitiam Barbarorum univerſe exagitat, De vitâ beatâ, cap. XXVI. *Otioſi divitiis luditis, nec providetis earum periculum, ſicut Barbari plerumq; incluſi, & ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quò illa pertineant, quæ ex longinquo inſtruuntur, intellegunt.* Imò verò Galli illi, apud Cæſarem, cùm moveri eas viderunt & occultè accedere; divinum aliquid rati, ad eum miſerunt legatos de pace, his verbis: *Non ſe exiſtimare, Romanos ſine deorum ope bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes, tantâ celeritate promovere, & ex propinquitate pugnare poſſent.* Eadem ſimplicitas (ne quis Gallis noſtris inſultet) Indorum: quorum opidum Mazacas cùm Alexander obſideret (auctor Curtius lib. VIII.) *præcipuè*

Digitized by Google

rudes talium operum terrebant mobiles Turres, tantaque mo- nullâ ope quæ cerneretur adjutas, deorum numine agi credeba-
Et quid tu rides tecum Billéhee? BILL. Indorum ill- rum mentio, novellos iſtos & ad Occaſum repertos, a- ſpiciis Caroli Quinti, mihi ſubjicit: quos equi noſ- equiteſque conſpecti, & tormenta audita, in eundem d- duxere ſenſum, ut putarent cæleſtes viros & copias e- ſe: volare ſic & currere nova & ætherea animalia, d- nique fulgurare illos homines, & tonare. Itaque ſimi- prorſus olim in Machinis illis terribilibus, & non viſi- LIPS. Simile, ſic aliud fortaſſe poſt exorietur, quo- pretium iſtis demet, & ignaros item dabit in ſtuporem. Sed pergamus in noſtris. Adſtupebant igitur ea Barba- ri, & ſic Cæſar iterum de Sueſſionibus, lib. II. *Celeriter vineis ad oppidum actis, Aggere jacto, turribuſque conſtitutis, magnitudine operum, quæ neque viderant anteà Galli, neque audierant, legatos ad Cæſarem, de deditione mittunt.* Hi Barbari, & credimus: an etiam de Maſſilienſibus, quod Lucanus?

——— æquantes mœnia Turres
** Accipit, hæ nullo fixerunt robore terram,*
Sed per iter longum cauſsâ repsêre latenti.
Cùm tantum nutaret onus, telluris inanes
Concuſſiſſe ſinus quærentem erumpere ventum
Credidit, & muros mirata eſt ſtare juventus.

* Nempe Agger.

Non credimus, & laſciviæ aut incogitantiæ Poëtam notamus, qui Græculos & peritiſſimos machinarum: id facit mirari. Imò Cæſar omne tale genus, & tormenta, ubertim & præter ceteros, habuiſſe antiquitus Maſſilienſes oſtendit: ut alibi cantare Lucanus debeat, de credulitate eorum & errore, ac quaſi terram tremere cenſerent in Turrium motu. Hæc ſunt μεγαλόγα, ut uno verbo dicam. Enimverò apud Græcos, aut certè Siculos, reperta primùm res, Ex Athenæo Mechanico, apud Turnebum, ubi de his atque aliis: Ἐπίδοσιν δὲ ἔλαβεν ἡ τοιαύτη μηχανοποιΐα ἀπό τε τῆς Διονυσίου τοῦ Σικελιώτου τυραννίδος, κατά τε τὴν Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου βασιλείαν, ὅτε ἐπολιόρκει τοὺς Βυζαντίους: *Initium aut incrementum accepit omnis hæc machinalis fabrica, circa Dionyſii Siculi tyrannidem, & Philippi Amyntæ filii regnum, cùm is Byzantios oppugnaret.* Jungatur ad ea etiam, quæ ſuprà de Inventione ſunt dicta. Et cautiùs ita Athenæus: quam ex eo deinde Vitruvius lib. X. cap. XIX. *Cùm Philippus Amyntæ filius Byzantium oppugnaret, Polyidus Theſſalus, pluribus generibus & facilioribus, Teſtudinem arietariam explicavit, à quo receperunt Doctrinam Diades & Chæreas, qui cum Alexandro militaverunt. Itaque Diades ſcriptis ſuis oſtendit ſe inveniſſe turres ambu-*

latoria

[illegible], *quas etiam diſſolutas in exercitu circumferre ſolebat.* Ita & Heron, cap XIII. *Diades & Chæreas Polyidis Theſſali diſcipuli, qui unà cum Alexandro Macedone in militiam profecti ſunt, mechanici primi cùm Terebras, tum Scalas* [illegible], *tum etiam eas quæ rotis feruntur turres ligneas* [illegible]*erunt.* Hæc cautiùs, dico, & circumſpectiùs Athenæus, nec enim dicit *Diadem primum reppeiriſſe turres ambulatorias*, ſimpliciter: ſed τοὺς φορητοὺς πύργους, id eſt, *eas quæ circumferri poterant, ſolutiles*: ut equidem interpretor: [illegible] Vitruvium opus eſt capi. Nam ſimplices *Ambulatoriæ* aut *Subrotatæ*, ſane jamantè inventę in Sicilia, & in Dionyſii ſenioris rebus ponit memoratque Diodorus. Quas autem dicit *portatiles Turres* ſive φορητοὺς, [illegible] eaſdem Appiano eſſe in v. Civil, de rebus Caſſii ad Rhodum, ἐπιπηγνυμένους, *placatiles*: quia per partes ſcilicet tollebantur, ponebantur, reponebantur. Verba ejus: Ἐν ἀπεκδοχῇ γάρ τι τοιοῦτον (ὁ Κάσσιος) ἐπεφέρετο πύργους [illegible] αἳ τότε ἀνίσταντο: *Tale aliquid exſpectans Caſſius, tulerat ſecum* (in navibus) *Turres ſolutiles, quæ tunc repoſitæ & erectæ ſunt.* Nec enim ad illas, quæ Pegmatum modo, [illegible]ebantur attollebantúrve per cochleas, Appianum puto reſpexiſſe. Sed hæc igitur inventio, non ipſarum Turrium (fixæ enim illæ, jamdiu innotuerant: in opidis, in caſtris) ſed *Mobilium*, & quæ rotis agerentur. De his Vegetius: *T*[illegible]*ibus plures rotæ mechanicâ arte ſubduntur, quarum lapſu mobili magnitudo tam alta moveatur.* Plures, inquit & neceſſum eſt *quattuor*, ut minimùm: ſed & *ſex*, aut *octo* etiam ſubditas, prout Turrium modus eſſet, in Herone lego. De hiſce Rotis in Livio, lib. XXXII. *Cùm Turris per aggerem parùm denſati ſoli ageretur, Rota una in altorem orbitam depreſſa, ita Turrim inclinavit, ut ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemque inſanam ſuperſtantibus armatis præberet.* Et oportebat ſanè humum æquabilem denſamque huic rei eſſe: eoque & Curtius notavit, obſidione Gazæ: *Humus movendis inutilis Turribus, deſidente ſabulo, agilitatem Rotarum morabatur, & tabulata Turrium perfringebat.* Ita & Joſephus prodidit, *è tribus turribus quinquaginta cubitorum, unam vitio Aggeris concidiſſe*: idque ad Hieroſolyma. Actæ igitur Rotis, ſed latentibus & internis, aut certè interiùs movendis. Hoc ideò, ne telis hoſtium, qui agerent, exponerentur, & turris tueretur ſuos motores. A tergo tamen quoſdam applicitos, qui propellerent, non ambigo: & licuit, quia non illinc metus. Peccavit in hac re Vitiges Gothorum rex, & Romam obſidens (in Procopii I. Gothicorum (*Turres etiam molitus eſt, quæ hoſtium muros adæquarent, ex lapidum intervallis verâ dimenſione ſumptâ. Turribus autem ad angulos*

los ſuppoſuit rotas, quarum volutione huc illuc, ſubjunctis bobus, traherentur. Acceſſere igitur ad muros, atque adeò Beliſarius (vir alio Principe, quàm Juſtiniano, dignus) de induſtriâ & conſilio paſſus eſt ſuccedere: donec ſigno dato, boves telis certis peti juſſit, & occidi. Iiſque labentibus, ſtetere immotæ turres, & hoſtes abiere irriſi. An non ſimile tamen; quod ingenioſi illi Alexandrini fecere, cùm bellum in urbe eſſet, cum magno illo bellatore? Cæſarem dico. Ita enim Hirtius: *Præterea Ambulatorias turres decem tabulatorum confixerant, ſubjectiſque eas Rotis, funibus jumentiſque objectis, directis plateis, in quamcumque erat viſum partem movebant.* Funes & jumenta admovet, quæ facilè huc illuc agerent; maximè quia directæ & ſine multiplici flexu plateæ. An is ſenſus & lectio? nam alii libri aliter, & *pluteis* non *plateis* habent. Tum dixerit, Pluteos objectos, qui tegerent homines & jumenta: nec malè pro hac mente, *obtectis*. Hic igitur motus actioque turrium: quæ magnitudo? Vitruvius ex Diade breviter: *Turrem minimam ait fieri oportere, ne minus altam cubitorum* LX. *latitudinem* XVII. *Contracturam autem ſummam, imæ partis quintam. Arrectaria in turris imo dodrantalia, in ſummo ſemipedalia. Fieri autem ait oportere eam turrim tabulatorum decem ſingulis partibus in eâ feneſtratis. Majorem verò turrim altam cubitorum* CXX. *latam cubitorum* XXIII. *s. contracturam item ſummam, quintâ parte, arrectaria pedalia in imo, in ſummo ſemipedalia. Hanc magnitudinem turris faciebat tabulatorum* XX. *cùm haberent ſingula tabulata circuitionem cubitorum ternum, tegebat autem coriis crudis, ut ab omnî plagâ eſſent tutæ.* Hæc ita Vitruvius, & duplices modò Turres agnoſcit, *Minores Majoreſque*: ſed Heron ex eodem Diade, *Medias* etiam addit, cap XIII. *Minores quidem turrium* LX. *cubitorum in altitudine faciebat: baſim quadrabat, unumquodque latus* XVII. *cubitorum. Decem tectorum faciebat: ſupremum tectum, quintam partem baſis habebat. Majores autem & harum ſeſquialteras, quindecim tectorum faciebat, in altitudine cubitos* XC. *Iterumque duplas, quæ viginti tectis conſtarent, alias cubitos* CXX. *latas quaquaverſum ferè* XXIV. Ex his * Vitruvio ſatis lucis accedit: & quod ille obſcuriùs, *contracturam ſummam, imæ partis quintam* dixit: clarum eſt, tabulatum faſtigiumque ſummum intellegi, quod decreſcit in imi quintam. Ea ſubtiliùs & diſtinctiùs, tum in Heronis iſto & ſequenti capite, tum in Barocii Notis explicantur. Non faciunt ad noſtrum & Hiſtoricum inſtitutum: notemus tantùm, Turres in tot tabulata non æquabiliter ſurrexiſſe, ſed inſtar Phari Ægyptiaci, paullatim & per

* Et magis, ſi additur Athenæi fragmentum in Turnebo. XXIII. cap. XXX. Vide.

per ea ſingula decreviſſe. Qui modus ſanè aptior in ſpeciem, in ſtabilitatem, in motionem. Sed quod etiam ſpatium inter ipſa tabulata fuerit, curioſus aliquis quærat? Id quoque inæquale, & *Diades ac Chæreas* (ait Heron) *infimum tectum cubitos ſeptem attollunt, & digitos* XII. *ſuperiora quinque; ſingula cubitos quinque; reliqua, cubitos quattuor & trientem.* Hæc ita commenſuratio & præcepta ex arte: an ſervata ſemper in re & opere? Nemo opinetur, nec ad hæc præcepta aſtringebant ſe milites aut Duces. Itaque nec tabulata, ut illi volunt, minimæ turris, decem: imò ſex & infrà ſæpè, ut in Diodoro libro XIV. ubi Dionyſius Siciliæ tyrannus, προσήγαγε καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν τροχῶν πύργους τοῖς τείχεσιν, ἑξορόφους ὄντας οὓς κατεσκευάκει πρὸς τὸ τῶν οἰκιῶν ὕψος: *admovit & muris turres eas quæ rotis aguntur, ſex tabulatorum, quas conſtruxit ad altitudinem ædium.* Et in Latinis exempla. Sed nec temerè viginti tabulatorum, ut illi, in hiſtoriis invenio: niſi tamen quòd Mithridates ad Cyzicum, inter alia multa magnáque opera, *turrim centum cubitorum* ſtruxit, narrante Plutarcho in Lucullo: quæ altitudine pænè æquat illas Diadis duplices, nec tamen plenè. Ad decem, ſæpiùs, ut in Cæſare: *Exſtruitur Agger in altitudinem* IX. *pedum, collocatur in eo Turris decem tabulatorum.* Moneo obiter, pedes illos novenos corruptos videri: & næ ille puſillus Agger, cùm Uxellodunum, cui adſtruitur, in excelſo poſitum & prærupto. Fuit, ut minimum *pedum* LX. ac ſic auſim reſcribere. In Silio autem tanta item Turris, libro XIV.

Turris multiplici ſurgens ad ſidera tecto
Exibat, tabulata decem cui creſcere Grajus
Fecerat, & multas nemorum conſumpſerat umbras.

In Vegetio, nihil definiti, ſed univerſe ita ſcribit: *Turribus pro modo altitudinis additur latitudo, nam interdum trigenos pedes per quadrum, interdum quadragenos, vel quinquagenos latæ ſunt. Proceritas autem ipſarum tanta fit, ut non ſolùm muros, ſed etiam turres lapideas altitudine ſuperent.* Notatis latitudinem majorem, quàm in illâ Diadis aut Apollodori eſt: videlicet quia hæc non ad normam artis adſtricta, ſed pro temporibus, & voluntate ſtruentium mutata. Tabulata tamen plerumque plura: quo fine? ut defenſores plures imponerent, tum & *Tormenta, Scalas, Pontes,* & talia ad invadendum. De *Tormentis*, in Ammiano eſt: *Erigi Aggeres cœpti, turreſque fabricantur frontibus ferratis excelſæ, quarum faſtigiis balliſtæ locatæ ſunt ſingulis, ut à propugnaculis depellerent defenſores.* Singula faſtigia, ſingula tabulata capienda videntur: quos & *Vertices* idem appellat alibi: *Operum variæ ſpecies cum turribus admovebantur ferratis, quarum in verticibus*

celſis aptatæ balliſtæ, propugnatores agitantes humiliùs jectabant. An nonniſi ſuprema Turrium aliquis acceperit? etſi Livius clarè aliter, XXI. *Ipſe Annibal, quà turris mobilis, omnia munimenta urbis altitudine ſuperans, agebatur, hortator aderat, quæ cùm admota, catapultis balliſtiſque per omnia tabulata diſpoſitis, muros defenſoribus nudaſſet, tum Annibal quingentos fermè Afros, cum dolabris ad ſubruendum ab imo murum miſit.* Ergo tormenta in turribus. non maxima: & diſertim Joſephus aliquoties *ſagittarios & jaculatores* in iis collocat, καὶ τῶν ἀφετηρίων ὀργάνων τὰ κουφότερα, *& leviſſima* (notate) *tormentorum.* Sed & Scalas in iis condidi, opportunè proferendas. Ita enim Vegetius: *Præſens periculum civitatis eſt, ſi ad murum fuerit turris admota, plures enim accipit ſcalas, & diverſo genere tentat irrumpere.* Videndum an non Sidonii verſus hoc faciant in Burgo Leontii:

Sed nec teſtudo, nec vinea, nec rota currens
Jam poſitis ſcalis, unquam quaſſare valebunt.

Currentem enim *rotam*, liceat turrim mobilem accipere & prolatas ex eâ Scalas. Etſi Scalarum etiam genus eſt rotis ſurrepentium, pontemque ſupra ferentium: quod Heron deſcripſit in cap. XIX. Tertium in eâ, *Pontes*, de quibus Vegetius: *In ſuperioribus turris partibus contati & ſagittarii collocantur, qui defenſores urbis contis, miſſilibus ſaxiſque proſternant: in inferioribus habet Arietem, cujus impetu deſtruit muros: circa medium vero pontem accipit factum de duabus trabibus, ſeptumque de vimine, quem ſubitò prolatum inter turrim murumque conſtituunt, & per eum egredientes bellatores in civitatem tranſeunt.* Fateor mixtam cum Teſtudine Arietariâ hanc talem Turrim eſſe: ſed tamen Pontem in eâ collocat, ex veteri uſu & more. Ammianus XXI. *Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres propugnaculis hoſtium celſiores, impoſuere trigeminis navibus validè inter ſe connexis, quibus inſiſtentes armati, unà parique ardore propugnatores diſpellere, collatis ex propinquo viribus, nitebantur, ſubterque expediti velites, è turrium cavernis egreſſi, ponticulis ejectis, quos antè compaginarant, tranſgredi feſtinant.* Hoc ille in oppugnatione Aquileiæ narrat, & Ponticulos illos turribus manifeſtè imponit. In fixis quoque caſtrorum turribus, locat eos Hirtius: & quidem Vegetii ritu munitos de vimine Octavo Gallici: *Turres crebras excitat in altitudinem trium tabulatorum, pontibus trajectis conſtratiſque conjunctas, quorum frontes vimineâ loriculâ munirentur.* Factum & inferiori ævo ſcitote, & in Radevico (de Geſtis Friderici Imp. ſcriptum) libro II. cap. LIX. *Electis ergo de ſingulis agminibus viris fortiſſimis; intra machinas turrium eos collocat, variis quidem*

locis

alios ſuperiores alios inferiores: ut dum inferiores civi- per murum ingreſſuri Pontes applicarent, ſuperiores jaculis & ſagittis, quò minùs ab hoſtibus læderentur defen-rent. Erant Turres ipſæ nimiâ proceritate mirabiles, ſupra pedes in altum erectæ, multorum hominum per ſingu-la verſoria capaces. Ipſa eadem Guntherus poëta, ſpiri- & ingenii haud ſpernendus, imò, ut in illo ævo mi-ndus:

Protinus ad muros munitas undique turres
Invectaſque rotis, & magno pondere firmas,
Ducit, & hoſtili celſas ſuper aggere ſiſtit.
Harum ſumma tenent, quos vel balliſta vel arcus
Morte procul miſſa facit hoſtibus eſſe timendos,
Qui jaculum valido longè torquere lacerto,
*Longiùs excuſſa didicere potenter * habenâ.* * amento.
Inferiora viri fortes ex agmine toto
Electi, promptique manu, tabulata tuentur,
Qui dum trans foſſas porrecto ponte patentes
Mœnibus aſſiliunt & muros rumpere tentant,
Qui loca ſumma tenent, jaculis levibuſque ſagittis
Infeſtant miſeros per propugnacula cives.

Satis, ac cenſeo me Turres ubertim deſcripſiſſe. CARON. Fatemur, unum tamen deſidero, de *frontibus turrium ferratis*, quas in Ammiani verbis paulloantè notavi. Quid eæ, aut quare? LIPS. Munimen turribus contra ignes. Cùm enim præcipuum in eas remedium & repugnatio eſſet, per jacula ignita, faces, malleolos, munces: repertum, ut totæ ferro tegerentur. Totæ inquam, aut certè à triplici latere: etſi frontium modò Ammianus meminit expreſsè. Joſephus III. Excidii: Πύργους δὲ τρεῖς πεντήκοντα ποδῶν ἕκαστον τὸ ὕψος κατασκευάσας, πάντοθεν σιδήρῳ περιελυμάνωσε(?), ὡς ἑδραῖοί τε εἶεν ὑπὸ βρίθους, καὶ δυσάλωτοι πυρὶ, τῶν χωμάτων ἐπέστησεν: *Turres tres, ſingulas pedum quinquaginta altas, cùm ſtruxiſſet, ferro undique eas texit: tum ut ſtabiliores eſſent, ob pondus; tum ut igni incorruptibiles: atque ita in aggeribus conſtituit.* Addit ipſe & alteram cauſſam, de pondere: quod miror, & ſatis id dediſſe eò homines impoſiti videntur, tum tormenta. Sed iterat tamen idem, lib. VI. Καὶ τοὺς πύργους ἦν ἀμήχανον ἑλεῖν, μήτε ἀνατραπῆναι ῥᾳδίως διὰ τὸ βρῖθος, μήτ᾽ ἐμπρησθῆναι διὰ τὸν σίδηρον δυναμένους, ᾧ κατεκεκάλυπτο: *Turres expugnare aut capere difficile erat, ſed nec evertere ob pondus, nec comburere ob ferrum quo tegebantur.* Sed & utrumque hoc in Radevico, libro II. cap. LVIII. *Turres in excelſum erectas, ferro variaque materiâ undique tectas, ut & pondere ſtabiles eſſent, neq; ignibus expugnarentur, ſuper aggeres collocat.* Qui & aliam variam materiam, ut appellat, circumdat: ſcilicet centones,

 coria,

coria, & hæc de more. Ammianus XX. *Machinas Romanorum Perſæ exurere vi magnâ nitebantur, & aſſiduè malleolis & incendiaria tela torquentes, laborabant incaſſum: eâ ratione quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur.* FUR. Etiámne Romanis in hac re uſus aluminis? ATQUI ut novum, narratum à Claudio Quadrigario memini in turri aliquâ Archelai Athenis: *Tum Sulla conatus eſt, & * tempore magno eduxit copias, ut Archelai turrim unam, quam ille interpoſuit ligneam, incenderet. Venit, acceſſit, ligna ſubdidit, ſubmovit Græcos, ignem admovit, ſatis diu ſunt conati, numquam quiverunt incendere. Ita Archelaus omnem materiam obleverat alumine: quod Sulla atque milites mirabantur.* LIPS. O ſtili puritatem, & in compendio lucem! atque utinam ſcriptor ille exſtet, vel in ſcribentium hodie exemplum! Sed de alumine tunc quidem novum, poſtea, ut hæc talia, inveteravit. Atqui contra ignes novi generis Turrim Cæſar, aut ejus miles, ad Maſſiliam ſtruxit. Cedo librum Furi, legantur. FUR. A me fiet: audi. II. Civil.

* Fortè opere

Eſt animadverſum ab legionariis, qui dexteram partem operis adminiſtrabant, ex crebris hoſtium eruptionibus, magno ſibi eſſe præſidio poſſe, ſi pro caſtello ac receptaculo, turrim ex latere ſub muro feciſſent: quam primò ad repentinos incurſus humilem, parvamque fecerant, huc ſe referebant: hinc ſi qua major oppreſſerat vis, propugnabant: hinc ad repellendum & proſequendum hoſtem procurrebant, patebat hæc quoquoverſus pedes XXX. ſed parietem craſſitudo pedum V. poſteà verò, ut eſt rerum omnium magiſter uſus, hominum adhibita ſollertiâ, inventum eſt, magno eſſe uſui poſſe, ſi hæc eſſet in altitudinem turris elata, id hac ratione perfectum eſt, ubi turris altitudo perducta eſt ad contabulationem; eamque in parietes inſtruxerunt, ita ut capita tignorum extremâ parietum ſtructurâ tegerentur; ne quid emineret, ubi ignis hoſtium adhæreſceret, hanc inſuper contignationem, quantum tectum plutei & vinearum paſſum eſt, laterculo adſtruxerunt: ſupraque eum locum duo tigna tranſverſa injecerunt, non longè ab extremis parietibus, quibus ſuſpenderent eam contignationem, quæ turri tegumento eſſet futura: ſupraque ea tigna directò tranſverſas trabes injecerunt, eaſque aſſeribus religaverunt: has trabes paullò longiores atque eminentiores, quàm extremi parietes erant, effecerunt; ut eſſet, ubi tegumenta perpendere poſſent, ad defendendos ictus ac repellendos, dum inter eam contignationem parietes exſtruerentur: eamque contabulationem ſummam lateribus, lutoque conſtrauerunt, ne quid ignis hoſtium nocere poſſet: centoneſque inſuper injecerunt; ne aut tela tormentis miſſa tabulationem perfringerent, aut

ſaxa

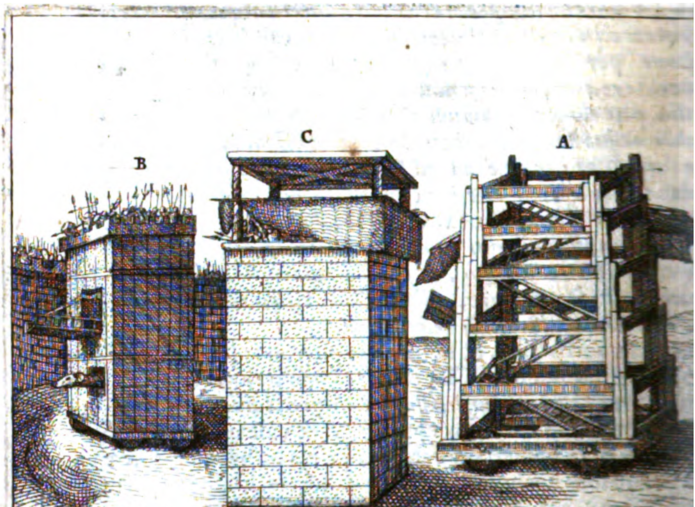
ſaxa ex catapultis latericium diſcuterent, Storias autem ex funibus anchorariis tres in longitudinem parietum turris, latas IV. pedes fecerunt: easque ex III. partibus, quæ ad hoſtes vergebant, eminentibus trabibus circum turrem præpendentes religaverunt, quod unum genus tegumenti aliis locis erant experti, nullo telo neque tormento tranſiri poſſe. ubi vero ea pars turris, quæ erat perfecta, tecta atque munita eſt ab omni ictu hoſtium; pluteos ad alia opera abduxerunt: turris tectum per ſeipſum prehenſionibus ex contignatione primâ ſuſpendere ac tollere cœperunt; ubi, quantum Storiarum demiſſio patiebatur, tantum elevabant. Intra hæc tegumenta abditi atque muniti, parietes lateribus extruebant: rurſuſque alii prehenſione ad ædificandum ſibi locum expediebant: ubi tempus alterius contabulationis videbatur, tigna item ut primò tecta, extremis lateribus inſtruebant, exque ea contignatione rurſus ſummam contabulationem, ſtoriaſque elevabant, ita tutò, ac ſine ullo vulnere VI. tabulata extruxerunt: feneſtraſque, quibus in locis viſum eſt, ad tormenta mittenda inſtruendo reliquerunt.

Pluſcula verba ſunt, & in ſpeciem intricata: ſed vix quod moretur intendentem. De *Storeis* tamen moneo, ubi ſcribitur, *tres factas in longitudinem parietum, latas pedes quattuor*, perperàm adhuc acceptum: ſed & vide qui reſcribere vellet, & in numero mutare. Atqui res ſic habet. Storeæ illæ e funibus anchorariis implexæ, fortes, ſolidæ, denſæ; tres fuêre, tot quot latera ſcilicet intuta ab hoſte. Nam tergo, nihil iis opus. Eæ longæ fuerunt, ut ipſi parietes, ſingulæ pedes XXX. latæ autem, nòn niſi *quaternos*. Optimâ ratione, cùm enim non niſi operariis ipſis opponerentur, & Turris latericia inferiùs ſuo robore ſe tegeret; profectò ſufficiebant *quattuor* illi pedes, ad homines tegendos, in opere neceſſariò ſe leviter curvantes. Addó & de *Prehenſionibus*, quas *Cochleas* aut *Præla* vulgò explicant, & eorum operâ ſublevatum volunt hoc tectum: nec abnuo commodè potuiſſe fieri, & hodie uſurpant. Sed an *Prehenſionum* vox apta? liber Torrentii *prenſionum* præfert: nè ſcio an faciam, *Preſſionum*. Preſſiones haud inepte ad Præla & elationem referantur: & adſimiliter Cæſar idem ſcripſit, *Turres à cottidiano aggere expreſſas*. Sunt tamen & proprie *Preſſiones* Vitruvio ὑπομόχλια: ſive id quod Vectibus ſubjicitur, ad elevandum. Videatur, an non & hic ſimilis preſſio; & tum fulcra & deſtinæ quæ ſuſtentarent, tabulato inferiori nixę. Iſta de Turribus, niſi etiam ex Nicetâ addo, Turres quaſdam complendis foſſis, & ad ſcanſionem fuiſſe. Narrat de Johanne quodam, *cum Varnam opidum obſediſſe, & Machinam quadrilateram ſtruxiſſe, quæ latitudine æquaret foſſæ ſpatium, & altitudine ipſa*

Digitized by Google

*mœnia. Eum deinde ſubjectis rotis ad foſſæ labrum ac-
viſſe, & deinde ſubvertiſſe atque in ipſam foſſam impul
Hanc autem utrumque labrum ſub finem tetigiſſe; atqu
eadem illa uſos milites, & ad foſſam complendam, & ad n
nia ſcandenda, vice ſcalarum.*

*A. Turris mobilis, cum gradibus ſuis ad tabulata ſingula, et oſtenſione velamentorum et ta
larum ad latera, ex Herone. B. Turris Vegetij, cum ponte et Ariete. C. Turris latericia
Cæſaris, cum funibus anchorarijs praependentibus, dum fit opus. Tectum ſupernè, mobile.*

DIALOG. V.

**Pontium pleraque ratio. Primùm Navalis, tum i
Utribus, in Cuppis: & Cæſaris in Rheno illuſtratus.**

GRANDIORES jam Machinas dixi, Tormenta n
vocant & exſpectant. CAR. Ego revoco, ſi pater
& de *Pontibus* velim addi. Mentio eorum in Turribus,
Aggeribus: ſed & in re militari, quàm ſæpè intercurrun
LIPS. Nego his eſſe *Machinas*. CAR. Ajo, & ing
nium certè ſæpè habent; & Tacitus hoc nomine ipſo ap
pellat, IV. Hiſtor. *Machinas etiam, inſolitum ſibi, au*
(de Germanis) *nec ulla ipſis ſolertia, perfugæ captivi
docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubjectis rot
propellere*. LIPS. Rideo tuum acumen. Machinas iſtas in mo
dum Pontium fuiſſe dicit, ſive in uſum, ut per eas tranſ
rent in muros: non tamen ſimpliciter Pontes. Atqu
iſtæ non aliud, quàm velut Turres uno tabulato fuerun

S

[illegible] tamen, quod dicis, tota res Pontium digna inſpici, [illegible] copiâ à me fiet. Vulgatas notaſque nunc eorum [illegible]s, quid opus adferri? ſcimus omnes: eligam rationes aliquot aut magis ſepoſitas, inter eas hanc, quâ Romani ſæpiſſimè uſi in fluminibus tranſmittendis, ponte è navibus facto. Bella inventio: & Eunapius ſcitiſſimè depingit, in Suidâ: Ζεύγνυται δὲ Ῥωμαίοις ἀπονώτατα τὰ ποτάμια ῥεύματα, ἅτε καὶ τοῦτο διὰ μελέτης ἀεὶ τοῖς στρατιώταις ὄν, καὶ ὥσπερ ἄλλο τι τῶν πολεμικῶν ἀσκούμενον, ἐπί τε Ἴστρῳ, καὶ Ῥήνῳ, καὶ Εὐφράτῃ. Ἔστι δὲ ὁ τρόπος (οὐ γὰρ δὴ πάντως εἰδέναι οἴομαι πάντας) τοιόσδε. Πλατεῖαι μέν εἰσιν αἱ νῆες δι' ὧν ὁ ποταμὸς ζεύγνυται. Ὁρμίζονται δὲ ὀλίγον ἄνω τοῦ ῥεύματος, ὑπὲρ τὸν μέλλοντα ζεύγνυσθαι τόπον. Ἐπὰν δὲ τὸ σημεῖον δοθῇ, ἀφιᾶσι μίαν πρώτην ναῦν φέρεσθαι ἐπὶ πλησίον τῆς οἰκείας ὄχθης. Ἐπὰν δὲ κατὰ τὸ ζευγνύμενον ἔχῃ τόπον, ἐμβάλλουσιν εἰς ῥεῦμα φορμὸν λίθων ἐμπεπλησμένον, καλωδίοις ἠρτημένον, ὥσπερ ἄγκυραν. Ἀφ' οὗ δεθεῖσα ἡ ναῦς πρὸς τῇ ὄχθῃ συνίσταται, καὶ ζεύγμασιν, ἅπερ ἐκφέρει αὐτοῖς ἡ ναῦς φέρει. Καὶ παραχρῆμα μέχρι τῆς ἀποβάσεως καταστρώννυται. Εἶτα ἄλλην ἀφιᾶσιν ὀλίγον ἐκείνης, καὶ ἄλλην ἀπ' ἐκείνης ἕως ἐπὶ τὴν ἀντιπέραν ὄχθην ἐλάσωσι τὸ ζεῦγμα. Ἡ δὲ πρὸς τῇ πολεμίᾳ ναῦς καὶ πύργους ἐπ' αὐτῇ, καὶ πυλίδα, καὶ τοξότας, καὶ καταπέλτας φέρει: *Romanis flumina pontibus* [illegible] *junguntur, & ſine labore; ut in quo milites aſſiduè ex*[illegible]*, & tanquam aliud militarium operum diſcunt, in Iſtro,* [illegible]*, Euphrate. Eſt autem modus, quem non omnes ſcire o*[illegible]*. Latæ jacenteſq; ſunt naves, quibus fluvius jungitur. Surſum autem paullùm in ſtatione ſunt, ſupra locum* [illegible] *ubi pontem facturi ſunt. Atqui ubi ſignum datum eſt, u*[illegible] *è navibus demittunt prono flumine ferri, juxta ſuam* [illegible] *ripam. Ea ubi ad locum jungendum & Ponti de*[illegible]*um venerit; corbem plenum lapidibus in flumen jaciunt,* [illegible] *fune quodam, velut ancboram, quo navis devincta,* [illegible] *ripam conſiſtit, & ſternitur tabulis tigniſque, quæ adſ*[illegible] *navis vehit. Et ſtatim ita ad finem deſcenſumque* [illegible] *uſque, conſtrata eſt. Deinde verò aliam demittunt,* [illegible] *ab eâ remotam; aliamque ab iſtâ; donec in adverſam* [illegible] *perduxerint pontem. Quæ autem hoſtili ripæ navis ob*[illegible]*, & turres habet, & portulam, & ſagittarios, &* [illegible]*.* Hæc ita Eunapius: & prorſus eadem Arria[illegible] in rebus Alexandri, cùm ex occaſione diſſerit de pon[illegible] hac juncturâ. Ambigit quomodo Alexander [illegible] fluvium tranſmiſerit, & quo genere pontis: nec [illegible] id ait: tamen *arbitrari ſe, uſum eo quo Romani Danubium aut Rhenum Celticum junxerunt, ac Tigrim & Euphratem. quoties uſus fuit*, atque addit, me vertente, libro quinto: *Celerrima & expeditiſſima Romanis eſt pontium conſtructio in navibus: quam ego pretium ſcriptionis cenſeo referre. Naves iis demittuntur, lapſu fluminis, dato ſigno: idq; non*

rectæ,

rectæ, ſed ut ſolet in iis quæ inhibent, & à puppi remi[...] Iſtas autem deorſum ducit, ut par eſt, fluminis curſus: re[...] verò & ſiſtit remigium obnixum, donec adverſa facta ſit [...] deſignato. Atq; ibi demittunt crates vimineas, formæ pyr[...] dis plexas, idoneis lectisq; ad id lapidibus oppletas: demit[...] autem à prorâ cujuſque navis, ut ſic obfirment & teneant [...] tra curſum. Simul autem una navium ita firmata fuerit [...] alia juxta illam, cum intervallo quantum opus videtur [...] firmitatem eorum quæ inſternuntur, pariter prorâ obvers[...] fluvii curſum ſtatuitur, & in utriſq; tigna ſtatim in d[...] ctum injiciuntur, & tabulæ aſſereſque tranſverſariis ad [...] nectendum. Ita mox per ceteras naves opus procedit, quar[...] opus ſunt ad totum pontem. Utrimque autem ad caput po[...] gradus in terram depacti adjiciuntur, quò facilior equis [...] mentiſque ſit ingreſſus, & ſimul ut quaſi vinculum [...] totius pontis. Brevi porrò ſpatio totum opus abſolvitur, & c[...] magno ardore ac tumultu, nec tamen decorum & ordo ab[...] Adhortationis etiam per quamq; navim, & increpatio[...] eorum qui ſegniùs munus obeunt, nihil impediunt aut tollu[...] vel edictorum auditionem, vel operandi celeritatem. A[...] hæc ſunt, quæ Romanis jam ab antiquo uſitata. Pulchra [...] vulgatiſſima olim ratio, & quam miror ab iis q[...] harum rerum fuerunt, nondum hodie vulgatam. Ve[...] ber altera cum alteris ſi confertis, quid opus lu[...] meâ? quin clara ſunt, & tota res partitè deſcript[...] CAR. Haud negaverim, ſed in rebus ipſis, al[...] quid eſt quod ſiſtat. E navibus pontes iſtos faciun[...] unde igitur eæ ſic ſubitò, & ad manum? præſerti[...] in hoſtili aliquo fluvio, ubi probabile eſt amotas. LIP[...] Reſpondeo, dupliciter tunc paratas: ſive ab ipſi[...] in ipſo ibi loco; ſive curribus providè jam advecta[...] Quid ibi & ſubitario opere; mirari non convenit[...] imò pro Romanis moribus id fuit. Nónne fab[...] in legionibus, & Præfectûs fabrûm? nónne vulgò ip[...] milites in tirocinio hæc diſcebant? nihil ambigimu[...] Et Eunapius hoc ſignificat, cùm ait *milites aſſiduè i[...] tali ſtructurâ exercitos, & ut militare aliquod opus did[...] ciſſe.* Struebant igitur ipſi rudes illas naves, ſive al[...] veos: quid quòd & alias, quarum in mari uſus, opero[...] ſiores? Certe Julianæ naves, quibus Britanniam peti[...] narrantur ab ipſo (Commentario, v.) *circiter ſexcenta ſingulari militum ſtudio inſtructæ.* Iterùm, idem *La[...] bieno ſcribit, ut quam plurimas poſſet, iis legionibus, qu[...] ſunt apud ipſum, naves inſtituat.* Itaq; tot manibus, incredi[...] bili celeritate hęc parabantur. Apud Cæſarem, I. Comme[...] tario, *reliquas copias Helvetiorum ut conſequi poſſet, pon[...] tem in Arari faciendum curat*: additque, mirantibus Helv[...]
ti[...]

die eum factum. Simile in VIII. Commentario cùm los palus media ſejungeret à ſuis caſtris: ipſe *pontibus conſtratâ, legiones traducit celeriter*, & inopinatò ſe ces. Atque ea Romonorum diligentia fuit, ſed vete-: poſteriores fatiſcere cœperunt & labare. Itaque bis jam legas, ut dixi, hæc talia circumvecta, in noſtrâ re apud Ammianum, libro XXIV. Ju- Imperator *naves juſſit exuri præter minores duodecim; profuturas pangendis pontibus, diſpoſuit vehi carpen-* In Vegetio autem, hoc de more jam ſcribitur, lib. III. VII. *Commodius repertum eſt, ut monoxylos, hoc eſt paullò ores ſcaphulas, ex ſingulis trabibus excavatas, carpentis portet exercitus, tabulatis, pariter, & clavis ferreis paratis. Ita abſque morâ conſtructus pons, & funibus ctus, lapidei arcus ſoliditatem præſtat in tempore.* Benè ſollicitè omnia præparantur, naves, tabulæ, clavi, es: pro novâ ſcilicet ignaviâ, quæ jam valebat. nunc Carondelete, ſatis feci? CAR. Satis, hac parte: aliud. Cur corbibus naves has firmant & ligant, non ancho-is, ut ſolet? nam mihi de corbibus hoc novum eſt. LIPS. b eâdem, opinor, cauſsâ, & jam dictâ. Omnia elege-unt, ipſis paranda: & tale in corbibus, quos facilè è viminibus ſtruere, & ad uſum hunc aptare. Non ita in anchoris: circumferendæ fuiſſent, & vehendæ. Quid, quòd ſolo aliquo iſtæ non mordent, aut adhærent; cor-bes in omni, boni utileſque ſunt? Potuit & hæc cauſſa ſſe, ac ſanè firmiter hæ tenebant ac ligabant, pyrami-dali eâ formâ ſic demiſſæ. Ideò enim tali, ut aquæ im-petus minùs pelleret, & ab acumine illo ſenſim facilè deretur. Cui rei puto & moneo, minuentem tenuemque partem illam, contra aquam ſurſum injectam; craſ-ſam & grandiorem, deorſum, fune inibi alligato. CAR. Sed & tertiùm rogo. Si tam vulgatus, & *ab antiquo*, ut ajunt, ille pons; cur rara aut nulla ejus mentio? LIPS. Vide Notas. Rara fortaſſis, non tamen nulla. Pompejum lego (in Flori lib. III. cap. V.) *ſtatim ponte navibus facto primum omnium Romanorum tranſiſſe Euphratem.* Habes clarè navalem hunc pontem: ſed & ſæpè recte & celatim, ut cùm pontium in flumine mentio eſt, niſi aliter formantur, putamus ac-cipiendos hos iſtos. An tamen origo non tam alta nec longè ultra Pompejum? vix enim occaſio fuit Euphra-tem, Rhenum, Danubium, & majora illa fluminum tranſ-mittendi. Ita ſi eſt; tum in Arriano antiquitas illa, a-ptè reſtringatur ad hoc ævi. Exemplum tamen, quod memini, & velut imaginem aut initium hujuſce pontis, in Hirtii de bello Hiſpanienſi habes, ubi *Cæſar, cùm ad flumen Bætim veniſſet, neque propter altitudinem fluminis*

tranſi-

tranſire poſſet, lapidibus corbes plenos demiſit, ita inſuper p[...] facto, copias tripartitò traduxit. Egregium inventum: corbes illi cùm lapides in ſtrue coërceant, ne diffluant, ipſi lapides pondere hæreant & ſiſtant: in facili eſt, ſta[...] pontem ſtruere, tignis tabuliſque ſuperjectis. Sed hoc [...] cum non habeat in altiore flumine, puta Rheno, D[a]nubio: ideoque corbes iſti ingenioſè aliò aptati & v[i]ſi, ad naves ſcilicet firmandas aſtringendaſque. Navale autem pontem in Trajani columnâ oculis uſurpare e[...] ſuper Danubium: ſuper ipſum Rhenum, ſtruxit Al[e]xander Severus Imp. Herodiano breviter (ut in re [...] narrante: Τὸν τε ποταμὸν ναυσὶ διαλαμβάνων, ὡς πρὸς ἀλλήλας συνδεθεισῶν, γεφυρωθέντα, εὐμαρῆ τὴν διάβασιν τοῖς στρατιώταις παρέξειν ᾤετο: *Fluvium ipſum navibus amplectens, & inter eas vinciens, ponte ita facto, putabat facilem tranſitum militibus præbiturum.* Hæc ſeria & in pontibus tranſitio: alii & navibus ſingulis tranſibant, uſque ſæpe levioribus & vere navicellis. Cæſar Sicorim flumen in Hiſpaniâ transmiſit (ipſe narrat I. Civil.) naveſque hujus generis à militibus fieri juſſit: *Carinæ primùm ac ſtatumina ex leviore materiâ fiebant, reliquum corpus navium viminibus contextum, coriis integebatur: has perfectas, carris junctis devehit noctu, militeſque his navibus flumen tranſportat.* Sed nec tuta, nec ex dignitate ſatis ea tranſvectio e[ſt], ideò & nocte patrata. De eâ ſic Lucanus:

Primùm cana ſalix madefacto vimine parvam
Texitur in puppim, cæſos induta juvencos,
Vectoris patiens, tumidum ſuperemicat amnem.

Imitatus id Salvidienus, bello Siculo, in Pompeium (notat Dio Caſſius:) ſed parùm feliciter, turbido illi freto. At Hiſpani, ritu gentico, leviori etiam opera & inflatis utribus incumbentes, ſolent tranare. Paſſim exempla, quod & Romani interim fecêre, certè Cæſar, de quo Suetonius: *Si flumina morarentur, nando trajiciens, vel innixus inflatis utribus, perſæpè nuncios de ſe prævenit.* Cui rei exemplum vel ab Hiſpanis, vel à Græcis: nam & hi uſui. Arrianus de Alexandro, Iſtrum trajiciente, libro I. Τὰς δὲ διφθέρας, ὑφ' ἃς ἐσκήνουν, τοῦ χάρφους πληρώσας, καὶ ὅσα μονόξυλα πλοῖα συναγαγὼν, διαβιβάζειν ἐπ' αὐτῶν τῆς στρατιᾶς ὅσους ἠδύνατο τὸν ἐν τῷ τοιῷδε τρόπῳ: *Pelles accipiens* (Alexander) *ſub quibus tetenderant, eaſque ſtramento farciens, ſed & lintres quotquot ibi erant colligens, in iis quantas copias potuit trajecit, in tali apparatu.* Idem iterùm lib. III. de Oxo amne ab eodem trajecto: Συναγαγὼν τὰς διφθέρας, ὑφ' αἷς ἐσκήνουν οἱ στρατιῶται, φορυτοῦ ἐμπλῆσαι ἐκέλευσεν, ὡς ξηροτάτου, καὶ καταδῆσαί τε καὶ συρράψαι ἀκριβῶς, τοῦ μὴ ἐνδύεσθαι ἐς αὐτὰς τοῦ ὕδατος: *Colligens pelles, ſub quibus milites egerant, ſtramen[...]*

[illegible]amentis aut & ſarmentis quàm maximè aridis eas impleri [illegible]it, & cum cura ligari & conſui, ne aquam poſſent admitte[illegible]. In eâdem re Curtius: *Utres quàm plurimos, ſtramen[illegible]farctas, dividit, his incubantes tranavere amnem.* U[illegible]mvis huic rei, & ſtramenta, & arida ſarmenta: quod [illegible] in Nicetâ de Scytharum moribus; Σχεδιάζει δὲ τοῖς Σκύ[illegible] τοῦ ποταμοῦ τὴν διάβασιν κάρφης πλήρης διφθέρα, λίαν ἐς τὸ [illegible] συνερραμμένη, ὡς μηδὲ βραχὺ λιβάδιον ἐκδιηθεῖσθαι: *Faci[illegible] tranſitum fluminis Scythis præbet, pellis ſtramentis reple[illegible]que ita curioſè compacta, ut nec guttula aquæ penetret.* Tum addit, *Solitos inſcendere hunc utrem, & equo ante [illegible], ejuſque cauda pro velo uſos, Iſtrum aliaque flumina [illegible]nſmittere.* Quin & pontem ex junctis his utribus fieri [illegible]ſe, docuit apud Xenophontem Rhodius quiſpiam, [illegible] victrix illa manus Græcorum, inſequentibus Per[illegible], ad Pigretem amnem conſtitiſſet. Locus eſt in III. A[illegible]abaſeos: *Utribus, ajebat, ad bis mille opus habebo, quas fa[illegible] adipiſci è capris, ovibus, bobus, aſinis qui caſtra hæc ſequun[illegible]. Funibus etiam, ad vinciendum; ſed & hos jumenta veſtra [illegible]gmaria ſatis dederint. Utribus autem junctis, lapides iis [illegible]pendam, quos velut anchoras demittam. Denique toti operi [illegible]rmenta crateſque injiciam, & terram ſuperſternam. Utris [illegible] quiſque duos viros facile feret, ne mergi vos arbitremi[illegible]; contra lapſum autem, terra & ſarmenta valebunt.* Hæc [illegible]e vir ingenioſè, ipſo Xenophonte laudante, etſi Græci [illegible]c non uſi, metu hoſtium in adversâ ripâ. Sed uſi [illegible] ſimili juncturâ Romani, & *Aſcogefrum* dixerunt [illegible]oce Græcâ, quaſi *pontem utrinum*: quem libellus poſt [illegible]otitiam imperii aperit, & deformat: cujus verba, [illegible]ſcula, abſtineo nunc dare. Sed trajecerunt tali [illegible]nte jam antè Romani, ſub Joviano Principe, Tigrim [illegible]vium, ſi Zoſimo credam lib. III. conati ſunt magis [illegible]m perfecerunt, ſi Ammiano. Sic enim iſte lib. XXV. *U[illegible] è cæſorum animalium coriis coagmentare pontem archi[illegible] promittebant:* ſed addit, *vanis conatibus id agitatum*, et[illegible] quipam ſeorſim utribus inſidentes, poſteà tranſivere. [illegible]mentum ſimile in eodem ſcriptore, ſed paullò diver[illegible], libro XXX. de Armeniorum rege fugitivo: qui *lectu[illegible] incillis repertos, binis utribus ſuffulciens, quibus ſingu[illegible] proceres inſidentes, & regulus ipſe, jumenta trahentes*, Eu[illegible]phratem tranſmiſere. Sed uſi ad hanc rem & cuppis in[illegible]terdum, ſive inanibus vaſis. In Lucano, lib. IV.

Namque ratem vacuæ ſuſtentant undiq; cuppæ,
Quarum porrectis ſeries conſtricta catenis,
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.

Quod ipſum Maximino Imp. factum ad Aquilejam, Herodianus vos docebit libro octavo. Satis de Pontibus.

ORAN.

Digitized by Google

ORAN. Ludis. LIPS. Tu me. ORAN. Ludis, inqua nobilem illum ſcilicet Julianum pontem, in Rheno f ctum, nec nominare tibi animus, aut memoria eſt? Li Memoria, ſed non animus, quid enim opus? ſumm viri ante me in hac curâ fuerunt: Turnebus, Hotom nus, Buteo, ipſe Cæſar Scaliger: quid in ſcænâ hac p eos ſpectet. LAMPS. At nobis placet. & clariùs aut miùs fortaſſe aliquid, quàm ſinguli illi, dices. Fi Quid, quod promiſiſti? LIPS Nunquam factum. F Imò jamnunc, cùm pontes in *Navibus* ſtruebas, *U bus, Cuppis, Sublicis.* Ubi ergo aliter ſubliceus? LIP Vincitis, habete. -------* Χαλεπὸν γὰρ ἐρυγμαχεῖν ἵνα πολλ

* *Difficile eſt unum contendere multis.*

Ait Cæſar;

Cæſar his de cauſſis Rhenum tranſire decreverat: ſed n vibus tranſire, neque ſatis tutum eſſe arbitrabatur, neq ſuæ, neque populi Romani, dignitatis eſſe ſtatuebat. It que etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, pr pter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis: t men id ſibi contendendum exiſtimabat. Rationem igitur po tis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paullùm ab im præacuta, dimenſa ad altitudinem fluminis, intervallo p dum duorum inter ſe jungebat. Hæc cum machinationibus * *im miſſa in flumen defixerat, fiſtucisque adegerat, non ſubli cæ modo directa ad perpendiculum, ſed* * *prona ac faſtigiata ut ſecundùm naturam fluminis procumberent. His item con traria duo ad eundem modum* * *juncta, intervallo pedum qua dragenûm, ab inferiore parte, contra vim atque impetum fluminis converſa ſtatuebant. Hæc utraque, bipedalibus tra bibus immiſſis, quantum eorum tignorum junctura diſtabat, binis utrimque fibulis ab extrema parte diſtinebantur, quibus diſclusis, atque in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo atque ea rerum natura, ut quò major vis a quæ ſeſe incitaviſſet, hoc arctiùs illigata tenerentur. Hæ directâ materiâ injectâ contexebantur, ac longuriis cratibusque conſternebantur, ac nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem part m fluminis obliquæ adigebantur, quæ pro ariete ſubjectæ & cum omni opere conjunctæ vim fluminis exciperent, & aliæ item ſupra pontem mediocri ſpatio; ut ſi arborum trunci ſive naves dejiciendi operis cauſâ eſſent à barbaris miſſæ, his defenſoribus earum rerum vis minueretur, ne ponti nocerent. Diebus decem quibus materia cœpta erat comportari, omni o pera effecto, exercitus traducitur.* Cæſaris verba habetis luſtremus, ait: *Navibus tranſire non arbitrabatur ſatis tu tum, neque ſuæ, aut populi Romani, dignitatis*] Cauſſ duplex facti pontis, Securitas & Dignitas. Et ſanè ſin gillatim navibus cùm tranſitur, & hoſtis facilè impedi aut partem excipiat: nec dignitatem etiam habet, qui fur-

*Quidam libri, *demiſſa*
*Fuluii cod. *pronè ac faſtigiatè.*
*Idem *diiuncta,*

Digitized by Google

ſortim & clàm ferè tranſitur. Tale Tacitus, de Germanico, II. Annal. *Cæſar, niſi pontibus præſidiisque impoſitis, dare in diſcrimen legiones, haud Imperatorium ratus.* Ait: *Hiſ ſumma difficultas faciendi pontis proponebatur.*] Ob altitudinem fluvii, latitudinem, violentiam. Et herculè hodie ſi faciendum; valdè, credo, cunctemur. Sed Cæſar, hîc Cæſar; & quæ per naturam fieri non poſſe videbantur, induſtriâ aut conſtantiâ perfecit. Struere cœpit: ſed an non flumine priùs averſo aliquantum, & ſic lenito? Non dicit ipſe: ſolent tamen Romani, & valdè è re fuiſſet. Ita idem Cæſar, cùm Pompejum ad Dyrrachium obſideret; aquæ inopiâ eum preſſurus, *omnia flumina, atque omnes rivos qui ad mare pertinebant, aut averterat, aut magnis operibus obſtruxerat.* Idem in Hiſpaniâ, *Continuato diem noctemque opere in flumine avertendo, eò jam rem deduxerat, ut equites poſſent atque auderent flumen tranſire.* Itaque tale aliquid mitigando & maturando operi hîc factum, ut non aſſero; ita leviter ſubjicio, & pono. Ait: *Tigna bina ſeſquipedalia.*] Craſſa hæc tigna, & capiendum æqualiter, & in omni latere, ſic fuiſſe. Ambitus igitur *ſex pedum.* Sanè opus robore, quia hæc & flumen excipiebant, & ferre totum pontem debebant. Ait: *Paullùm ab imo præacuta.*] An ferro præfixa, quidam ſic imaginantur & pingunt; ſed imaginantur & ſimplicius è * ligno mucronem ſic fuiſſe. Ait: *Dimenſa ad altitudinem fluminis.*] Menſurâ quidem variâ; uti flumen in medio aut circa ripas variabat. Nec ea mens, quam Cardanus effingit, quaſi non altiora fecerit: quàm ipſum ſummum flumen, æquâ cum aquis ſuperficie: non: ſed ut dixi, dimenſio ad fundum ſpectat. Quis etiam ambigit, quin ſurrexerint paullùm extra flumen, ad reliquam fabricam capiendam: tum etiam in caſum, ſi flumen fortè creviſſet? Ego verò quinos aut quaternos pedes eminuiſſe, nihil dubito. *Fiſtucisque adegerat.*] Quid Fiſtucæ & Fiſtucatio, vel ex Vitruvio diu notum, & paluſtres aut admaritimi populi, hodieque in ædificando & fundando, aſſiduè utuntur. Ait: *Prona & faſtigata.*] Hoc caput & arx inventiunculæ eſt, & fabricæ Julianæ. In iſtâ ſibi placet, & ſatis explicat, iis quidem qui non ſunt nubilâ aut varâ mente. Tigna, inquit, non recta demiſſa, ut in ſublicis pontium vulgò ſolet: ſed duo prona & decumbentia ſecundùm flumen; duo tum altera oppoſita, item jacentia & inclinantia, ſed ſitu contrario, in adverſum flumen. Intervallum autem inter oppoſita hæc tigna, facit *quadragenum pedum, ab inferiore parte*: quod eſt in fundo, & ubi defigebantur. Certum autem quùm ſic infernè divaricabant, capi-

* *Si quis volet, præuſto.*

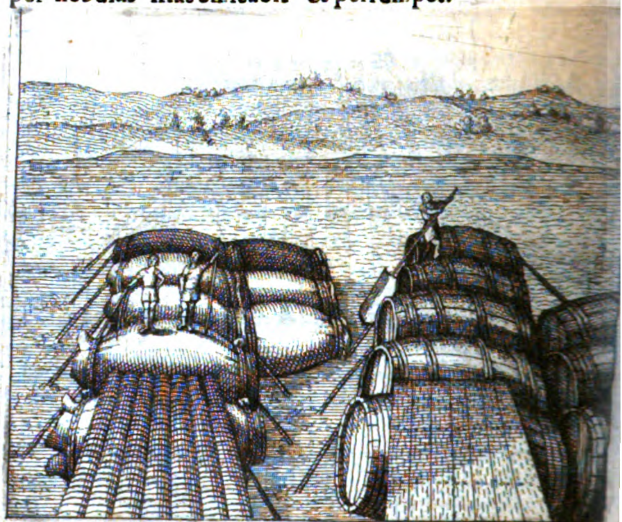
ta minùs paullò inter ſe abſtitiſſe. Quantum igi[tur] hoc ſpatii? Cæſar ſiluit, ſed putet aliquis ἀναλόγως *triginta pedum*, aut paullùm infra: atque eadem iſta latitudo in jecti pontis. Pergit: *Hæc utraque bipedalibus trabibus immiſſis.*] Tigna illa bina ibant per ſpatium fluminis, quantum à ripâ ad ripam erat: ſed quid in tranſverſo deinde & latitudine pontis? *Trabes*, inquit, *bipedales immiſſæ* inter ipſa bina tigna: bipedales, inquam, quantum ſcilicet intervallum inter tigna. Erant igitur hæ tranſverſariæ trabes, fundamentum mox & velut ſolum ſupremi pontis, cui levior materia injecta. Pergit. *binis utrimque fibulis ea tigna diſtenta.*] Quod ſententiam habet, tigna illa inclinata, diſtenta fuiſſe & obfirmata binis fibulis, in capite utroque immiſſæ trabis. Sed quid *Fibulæ*? quod Scaligero recte viſum, taleæ, & velut ligneæ (ſic appellem) anchoræ, immiſſæ ad ligandum. Vitruvius: *Utræque muri frontes inter ſe, quemadmodum fibulis, his taleis colligatæ.* Idem alibi: *Tigna tria à capite fibulâ conjuncta, & in imo divaricata*: etſi & alia ea fibula eſſe potuit, non nego. Ergo in Cæſare, *utrimque binæ fibulæ*, ſunto taleæ duæ duræ, firmæ, in caput quodque trabis immiſſæ. Duæ inquam: interior una, & altera exterior, ob cauſſam mox dicendam. Quid autem *Diſtineri*? validè teneri, ut *diſtringi*, aut etiam ſeorſim teneri & abjungi, ne corrent; ſed & ne abirent, duplici illo nexu. Ordo verborum Julii: *Utraque tigna immiſſis trabibus diſtinebantur*: quomodo? *binis utrimque fibulis ab extremâ parte.* Pergit jam porrò: *Quibus diſclusis, atque in contrarium partem revinctis.*] Tignis nempe extrorſum & introrſum clauſis: tum & parte alterâ pariter revinctis. Et ſtatim: *Ea erat rerum natura, ut quò major aquæ vis*] Planè rerum natura, & vult ex nexu illo & renexu fibularum conſequi, ut trabs immiſſa contineat tigna, nec ſinat ſurſum aut deorſum inclinare. Ut athletæ brachiis capitibusque junguntur, pedibus abſiſtunt, & ita ſe firmant contra lapſum: ſimile in hac pronitate tignorum, & mox revinctione. Cogitandum autem, quod Cæſar de duobus tignis dixit: idem fuiſſe in aliis, & totum opus per juga quædam, cum intervallo medio (ut in fornicibus arcubuſque pontium) iviſſe. Hoc miror, intervallum id non expreſſum, cùm cetera curioſe & minute exſequatur. Fuit, cùm incideret bina tigna in ordinem ſic iviſſe nullo intervallo: quod firmum ſanè opus ſit, ſed laboris & materiæ multæ; tum etiam fluvius fortaſſe nimis ſic coërcitus & clauſus. Additur: *Hæc directâ materie injectâ contexebantur.*] Directâ nempe, in longitudinem pontis; & quia tranſverſariis illis trabibus

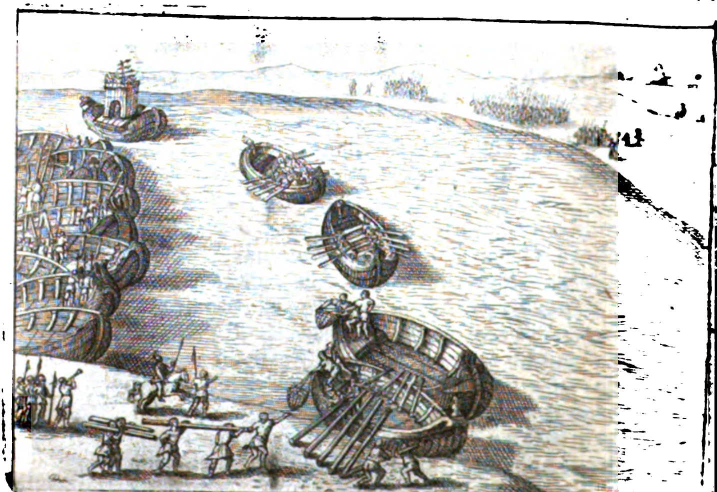
tigna

Digitized by Google

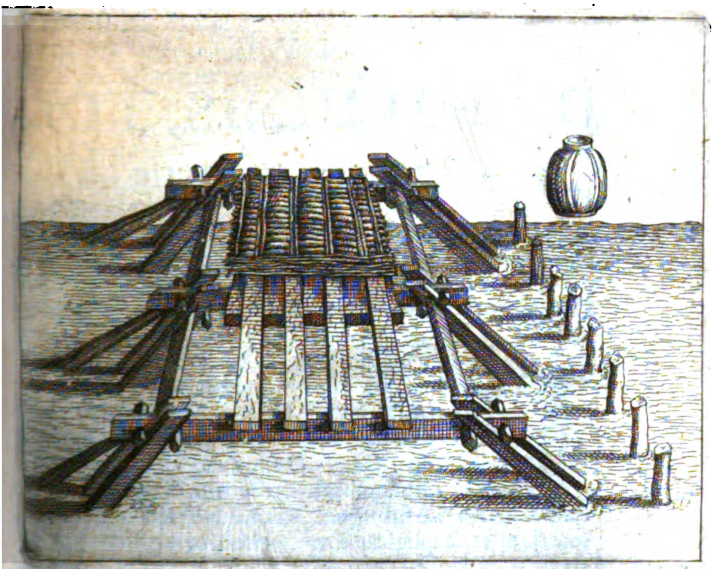
tigna hæc injecta, quæ ipſa, capita trabium in juſto intervallo ſuo retinebant & ſiſtebant. Super hæc tigna autem iterùm leviores longurii aut perticæ, atque ii viminibus intexti: an & terra ac ceſpes ſuper vimina? nihil abſonum ſit, imò pro Romano more. Amplius: *Sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur.*] Duplex poteſt eſſe ſententia, vel ut in ſuperiore pontis parte ſive & fluminis, ſublicæ iſtę fuerint; ſed eæ obliquæ & verſæ ad *partem fluminis inferiorem*, ut loquitur, ſive quà flumen ibat & devergebat. Ego ſenſu, jungendum illud *obliquæ* cum *parte inferiore*: non autem, ut ipſæ Sublicæ *adactæ ad inferiorem partem.* Hotomannus meo turbat, & reſcribendum ideò, *ad ſuperiorem partem* cenſet. Nihil opus. Sed ſententia altera eſſe poſſit; Sublicas illas reverà poſitas inferiori parte, & obliquas adactas contra flumen, quo fine? ut velut ſiſterent & fulcirent pontem ab impetu fortaſſe laborantem. Atque eo facere videatur, quòd cum reliquo opere eas jungit, ut ſolet in fulcimentiș. Tamen quia dicit *vim fluminis excepiſſe*; videndum, an non prior ſententia verior, magiſque ex operis uſu. Addit: *Quæ pro ariete ſubjectæ.*] Hoc iterùm magis pro alterâ ſententiâ, quia *ſubjectas* dicit, & pro *Ariete*, Sed vocem tamen *Arietis*, hoc ſenſu non ego, non alius fortaſſe legit: etſi haud inepta ſit pro imagine arietis ſubſilientis & ſe attollentis. Nonnè in ſimili ſenſu & *Capreoli*? Libri ſcripti fere, *pro pariete*, nec capio. Addit: *Aliæ item ſupra pontem.*] An non hoc quoque inclinet, illas igitur fuiſſe infra pontem? ſed inclinet; non cogat. Atque has removet à ponte *mediocri ſpatio*: ut non probem, qui nobis depingunt vallum ſeptumque contiguum, in V litteræ formam, ſive in trigonum, antepactum. Fit ſanè hodie, & utiliter, ſcio: ſed an ideò neceſſariò ita Cęſar? Imò verba contrà eunt. Eſto igitur potiùs ordo ſimplex aut duplex tignorum, quæ depacta in flumen, eo fine quem hîc dicit, nempe ad ligna, truncos, naves, & ſiquid aliud turbando operi immitteretur, ſiſtendum & retinendum: ut ſpatium deinde eſſet ad deducendum & amoliendum. Idcircò *Defenſores* appoſitè Cæſar dixit: & Plutarchus hoc exprimens, *προβόλας*. E quo item notandum, mirabile hoc opus fuiſſe, & ut ait, *fide omni majus*, præſertim ſic celeriter *in decem diebus effectum.* CAROND. In decem diebus? certè mirum laudandumque. At ego in fidis Chronicis lego: *Carolum Magnum, pontem item ligneum, ad Moguntiacum ſtruxiſſe: longum paſſus quingentos: ſed ingenti labore, & DECEM ANNORUM ſpatio* LIPS. Vide ævum ævo, homo homini quid interſit. Sanè noſtra

hæc ætas rara ejuſmodi exempla vidit, cùm carpe
aut deprimere, imò & non credere hæc talia malum
quàm imitari. Eò tu laudabilior ALEXANDER FAR
NESI, magne Dux, qui Scaldim noſtrum ſuperb
ponte junxiſti: & eo opere pulcherrimam urbium R
gi & corpori ſuo reddidiſti, à quo utroque per turb
male erat divulſa. Macte animi, poſteritas te dicet &
mirabitur, tunc cùm invidiâ remotâ, gloriæ tuæ ſ
per nebulas iſtas emicabit & perrumpet.

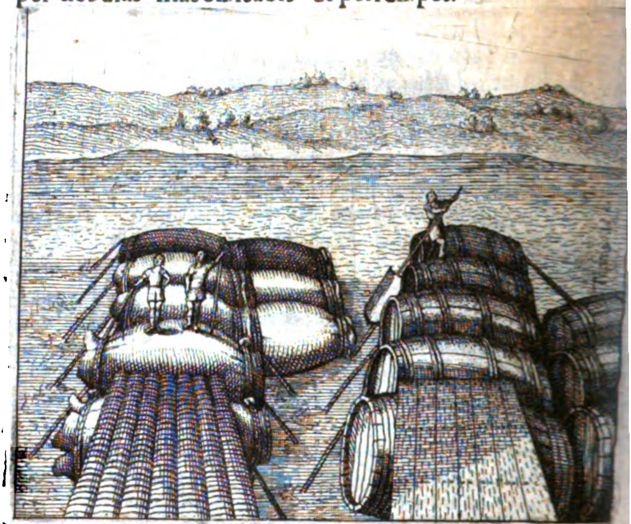
Digitized by Google

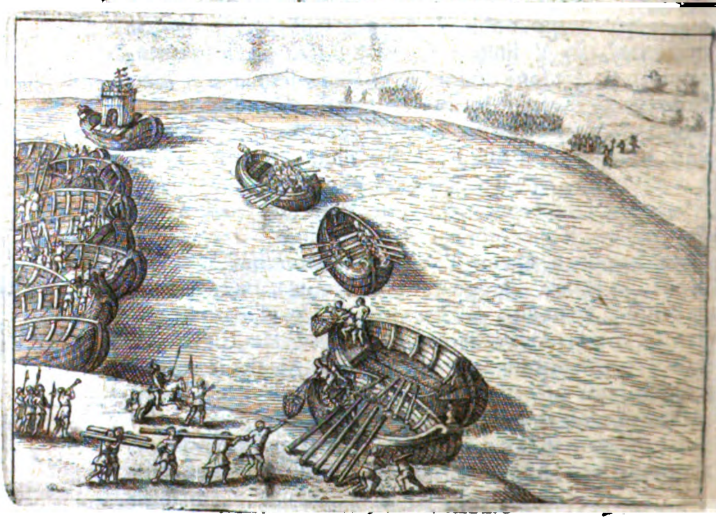

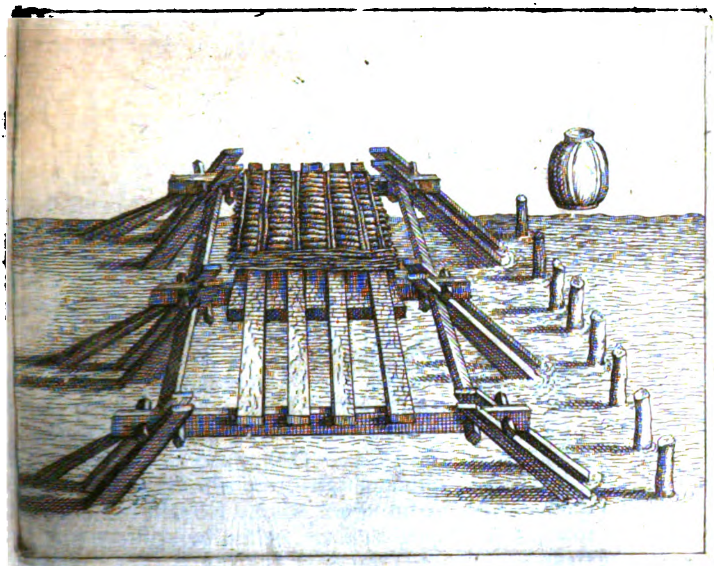

Digitized by Google

hæc ætas rara ejuſmodi exempla vidit, cùm carpe aut deprimere, imò & non credere hæc talia malum quàm imitari. Eò tu laudabilior ALEXANDER FA NESI, magne Dux, qui Scaldim noſtrum ſuper ponte junxiſti: & eo opere pulcherrimam urbium R gi & corpori ſuo reddidiſti, à quo utroque per turb male erat divulſa. Macte animi, poſteritas te dicet mirabitur, tunc cùm invidiâ remotâ, gloriæ tuæ f per nebulas iſtas emicabit & perrumpet.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI POLIORCETICΩN SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS, LIBRI TERTII

DIALOGISMUS I.

De Ariete diſſertio, quotuplex ille, & qualis in quoque genere. De Helepoli, & Terebrâ breviter.

DIu nos Machinæ tenuerunt, neque nego me fatigari. Vicarium ſermonis hujus ſpecto. CAR. Quis poſſit? aut quem illum? LIPS. Deſignabo, ſi admittitis, & omnium calculis aptum. CAR. Facito, ego quidem voto tuo ſubſigno. BILL. Nos alii fiat: Lipſius interjungat & quieſcat LIPS. Debeo benignitati huic gratiam, age ergo, tu Orane exſurge. ORAN. Quid facturus? LIPS. De *Ariete* dicturus. Tormenta enim nunc ſequuntur: & inter ea præeat iſte, tum *Catapultæ* excipiant, & *Balliſtæ*. ORAN. Cur autem ego electus, aut idoneus? LIPS. Nemo magis. Totum diem in me arietaſti: noſti uſum & artem. ORAN. O te pænè dixerim, * δίπλοῦν κάππα! ita iram recondis? LIPS. Et vindictam quoque: Domitianum vides. Extra jocum, ſubleva, & meam vicem de *Ariete* dicas. ORAN. Vervex ego, ſi fecero. LIPS. Imò niſi feceris, vos omnes appello, compellite. BILL. Oranus faciat. OMNES, OMNES ORAN. Certe compellor, ſed extemporaneus hic erit ſermo, nec pro tuâ, Lipſi, diligentiâ aut curâ. Tu tamen atque iſti, date manum alibi hærenti, atque attollite labantem. Arietis origo vetus, ſed parùm certa: cùm pars ad Græcos & Epeum referant, inter quos Plinius: *Equum, qui nunc Aries dicitur in muralibus machinis, Epeum inveniſſe ad Trojam*: pars ad Tyrios ſive Carthaginienſes, inter quos Vitruvius: *Primum ad oppugnationes Aries ſic inventus eſſe memoratur. Carthaginienſes ad Gades oppugnandas caſtra poſuerunt, cùm autem caſtellum antè cepiſſent, id demoliri ſunt conati, poſteaquam non habuerunt ad demoliti-*

* Id eſt κακόν, malum.

munitionem ferramenta; ſumpſerunt tignum, idque manibus ſuſtinentes, capiteque ejus ſummum murum continenter pulſantes, ſummos lapidum ordines dejiciebant, & ita gradatim ex ordine totam munitionem diſſipaverunt. Ego, ſi quis arbitrum capiat, Vitruvio magis, quàm Plinio accedam. Si enim Græcorum res, & jaminde à Trojano bello: cur Homerus non meminit, ille fons & theſaurus rerum artiumque? cur multis ſæculis nemo poſteà? nec probabile eſt, rem tam præſentanei uſus, ſemel repertam, ſubitò deperiſſe. BILL. Imò rem dicito, quid opus vel à Pœnis petere, quod ipſa ubique ratio, & penè natura commonſtrat? Certè qui impetum facere in fores aut objectum aliquid vult, cubito id facit, aut pedis impulſu. Ab eo exemplo, tignum in auxilium aſſumptum: & noſtri protervi aut ebrioli, in foribus perfringendis, cottidie uſurpant. ORAN: Haud abnuerim à naturæ ductu eſſe: ſed alibi tamen initium. Ubicumque autem, ſic dixere, à ſimilitudine & reciprocatione ictus arietini. Dixit deterior ætas *Carcamuſas*, opinor à ſono. In obſidione Pariſienſi Abbo:

Arietes, Carcamuſas vulgò reſonatos.

Eidem autem ſequens, etiam *Cancrum*, neſcio an ſimilitudine aliquâ fabricæ, aut quia identidem retrò iret. Sed Aries iſte non uniformis aut ſimplex, triplicem reperio. Eſt *Rudis*, & à primâ inventione: quem manibus lacertiſque validi homines ſuſtinent, & agunt. Talis in columnâ Trajani ſic pictus exſtat, & Daci eo utuntur. Poſſit huc duci Lucani illud, apud quem miles jactat libro I.

Tu quoſcumque voles in planum effundere muros,
His Aries actus diſperget ſaxa lacertis.

Et hoc Sidonii:

Nec Phari nunc regna precor, nec ut hiſce lacertis
Frangat Hydaſpeas Aries impactus Eruthras.

Lacertorum utrobique mentio: etſi ii quoque in *Compoſito* Ariete adhibiti, de quo addo. *Compoſitus* enim mihi eſt, qui trabem quoque alteram jungit & ſtatuit, à quâ pendulus vi majore, conatu leviore, libratur. Hunc quoque Pœnis ſuis Tertullianus primitùs repertum aſſerit, & *Arietem* (inquit libro de Pallio) *nemini adhuc libratum, illa dicitur Carthago, ſtudiis aſperrima belli, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli impetus, cummenta vim tormenti debile pecoris capite vindicantis.* Cùm enim oſcillationem ei tribuit, manifeſtè Compoſitum hunc demonſtrat. Sed & Vitruvius idem cum eo, qui vult ſtatim à rudi illâ inventione, *Fabrum quemdam Tyrium, nomine Pephaſmenon, hac ratione inductum, malo ſtatuto alterum ex eo uti trutinam ſuſpendiſſe, & reducendo & impellendo vehe-*

Digitized by Google

vehementibus plagis Gaditanorum murum dejeciſſe. Hic h plurimo uſu, & inter Romanorum opera ex profeſſ Joſephus Flavius deſcripſit, tertio excidii: *Eſt*, inquit *Aries trabs prægrandis, quæ malum navis adſimilat.* I *ſolidatur in capite gravi ferro, in arietis formam, unde & nomen adſumpſit. Dependet medius, funibus ſuſpenſus ex a liâ trabe, velut trutina; quæ trabs tignis utrimque firmis mu nita eſt & fulta. Repulſus porrò magnâ virorum manu re trorſum, iiſdemque antrorſum ſtatim & cum impetu reflectenti bus, quatit muros prominulo ferro. Neque eſt ulla turris tam valida, aut mœnia tam lata, quæ, ut primas maximè pla gas tulerint, ſuſtinere & ſubſiſtere aſſiduas eas poſſint.* Hæc Jo ſephus, nec pigebit per verba ejus ambulare, & lucem aut fidem iis dare, Lipſii mei exemplo. Ait: *Trabs prægran dis, quæ malum navis adſimilat.*] Imò ex ipſis malis na vium interdum lecta & adſumpta. In Agellio, libro I cap. XIII. P. *Craſſus, cùm opus eſſet firmâ ac procerâ trabe quâ Arietem faceret, ſcripſit ad magiſtrum architecton Moleatenſium, uti ex duobus malis, quos apud eos vidiſſet uter major eſſet, eum mittendum curaret.* Ammianus mate riem genuſque arboris etiam diſtinguit, libro XXIII. *Eligitur abies vel ornus excelſa.* Sanè excelſa, & Plutar chus inter Antonii machinas, bello Parthico, memorat *Arietem longitudine pedum* LXXX. At Vitruvius ac Græ ci formant & *pedum* CVI. imò & CXX. quos ex uno ligno fuiſſe vix putem. Porrò hæc prima Joſephi, Hegeſippus laxè ita reddit: *Magnitudo arboris, in modum mali nava lis, quem non ventorum procella, non velorum ſinus flectant.* Pergit Joſephus: *Gravi ferro, in arietis formam.*] Ita & Ammianus: *Cujus ſummitas duro ferro concluditur & proli xo, arietis efficiens prominulam ſpeciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit.* Hegeſippus diffuſius: *Nomen hoc ſpecies dedit, eò quòd validæ ac nodoſæ arboris caput ferro veſtitur, & quòd ut frons arietis prætenditur, quæ obductis laminis turgeſcit & prominet: è cujus medio, quaſi cor nu procedit ferri ſolidioris.* Notate, primùm, caput arboris ferro tegitur, & adfigitur laminis paullò longius: antror ſus in acumen producitur, quod *Cornu* Hegeſippus dixit. Nec enim aliter verba ejus capienda cenſeo, neque res fuit. Ammianus alibi, hoc *Acumen* vocat: *Vicit* (inquit lib XX.) *omne prohibendi commentum acumen Arietis, coagmenta fodiens lapidum.* Atque is finis & opus præcipuum Arietis fuit, cùm grandiores firmioreſque lapides, more priſco, muris inderentur; juncturas penetrare ac findere, & la pides emoliri. Lucanus:

> ——— *nunc Aries ſuſpenſo fortior ictu*
> *Incuſſus, denſi compagem ſolvere muri*
> *Tentat, & impoſitis unum ſubducere ſaxis.*

Hoc

Hoc acumen & ferrum, ἐμβολὴν ſive *Roſtrum* etiam Græci dixere, notante Suidâ: & fuit interdum trifidum, quadrifidum in mucrone, uti ſolent navium roſtra. Iidem communiùs & κεφαλὴν ſive *caput*, ſicut Latini. In Joſepho libro III historiola huic rei eſt: *Quidam*, inquit, *Judæus Eleazarus nomine, periculum imminens ab Ariete jam admoto muris videns, lapidem prægrandem ita violente jecit, ut caput machinæ diffringeret* (ὥστ' ἀποῤῥῆξαι τὴν κεφαλὴν τοῦ μηχανήματος:) *quod cùm vidiſſet, deſcendit etiam de muro, & magno ſtupore hoſtium, id ſecum in mœnia tulerat; niſi quòd quinque ſagittis confixus, unà cum ipſo capite iterùm decidit.* Quod ita legendum exaudiendumque eſt, non ut totum caput (grave id fuit) ſed decuſſam anteriorem ejus partem, tulerit ſic raptim in urbem. Addit Joſephus: *Dependet medius, funibus ſuſpenſus ex aliâ trabe.*] Quæ ſic Hegeſippus: *Ea arbor ſuſpenſa funibus, ad ſuperiora atque robuſta arborum nexis, multorum manu valide in murum impellebatur.* Sed mutat à Joſepho, quod ab *arboribus* nectit, ille ab unâ arbore: ſenſus tamen eſt, vel ab unâ mediâ tranſverſaque arbore pependiſſe, quam duæ aliæ ſuſtinerent, ut in Jugo aut Patibulo: ſive & à duabus reclinatis, & utroque capite conjunctis. Quod dicere Ammianus ita videatur: *Suſpenſa utrimque tranſverſis aſſeribus, & ferratis quaſi ex lance vinculis trabs alterius continetur.* Ubi *ferratis* etiam vinculis, ſive catenis eam nectit: at *funes* tamen Joſephus & Hegeſippus dixere: ſed quid vetat ad firmitudinem catenas etiam fuiſſe? Has trabes & ligaturam Lucanus intellexit.

—— nunc conjunctas adſtringere nodis
Inſtabat ferroq; trabes, quo frangeret altos
Portarum poſtes, quateretq; morantia clauſtra.

An non eamdem Ammianus, libro XX. dum ſcribit *Arietem deſtructum, diſſolutum fuiſſe, ut faciliùs veheretur, iterumque inſtructum*? Magis hoc eſt, quàm ut ipſam trabem ſolutam intellegamus. Pergit Flavius: *repulſum magnâ virorum manu.*] Quantam manum ſcilicet admittebat longitudo. Nec enim niſi ordo virorum unus utrimque admoveri potuit: & ſingulis ad ingreſſum & motum, minimùm dandi duo pedes. Sed recens ſcilicet manus manui ſuccedebat, eratque perpetuus is ictus. Ideo Arietes non ita multi inſtructi, etiam in magnâ obſidione: & plures tamen adhibiti ad miniſteria aut tutelam. Appianus in Punico, *oppugnandæ Carthagini duos vaſtos Arietes admovet, quorum alter à ſex mille peditibus impelleretur; alter à ſociorum navalium multitudine.* Titus ad Hieroſolyma, tres Arietes habuit, ex Joſepho: tot quot legiones. Non quia tota legio in dirigendo aut im-

Digitized by Google

pellendo occupata; ſed in tuendo, curando, per vice miniſtrando. Denique claudit Joſephus: *Neque eſt la turris tam valida, aut mœnia tam lata.*] Obſervat machinæ, quæ magis eluceſcat, ſi cogitentur v rum muri, validi hercules ſupra noſtram fidem. A Aries tamen tractu & tempore diſcuſſit. Ideò *Exte natorium inſtrumentum* Paullus Diaconus dixit libro XV *Exterminatorio inſtrumento facto, quod Arietem vo civitatem adeptus eſt.* Sed & alio latere Exterminatoriu quia is admotus ſignum perdendæ urbis. Uti ho mos aut lex eſt, duriùs in eos conſuli qui Tormenta e ſpectarint; ſic olim, qui Arietem. Cicero in Officiis: *cùm iis quos diviceris conſulendum eſt; tum ii, qui armis ſitis, ad Imperatoris fidem confugiunt, quamvis muri Aries percuſſerit, recipiendi ſunt.* Cæſar II. Gallicoru *Reſpondit, ſe magis conſuetudine ſuâ, quàm meritò eorum vitatem conſervaturum, ſi priuſquàm Aries murum attigiſ ſe dedidiſſent, ſed deditionis nullam eſſe conditionem, niſi arn traditis.* Atque hic eſt *Compoſitus* Aries, circa quem tam alius etiam labor aut cura. Nam & cratibus tegebant, coriis, contra jactus aut ignes, quod ſic in Joſepho libr III. Προσῆγον κελεύσας ... τε γέῤῥοις τε ἀμπελικίσι, καὶ καθύπερθε τε ... δέῤῥεσι πρός τε αὐτῶν καὶ τοῦ μηχανήματος ἀσφάλειαν: *Produxi re Arietem Vineis tectum, & ſupernè corio munitum, a ſuam & machinæ tutelam.* De Vineis, in Propertio etiar eſt, libro IV.

Dumque Aries cornu murum pulſabat aëno,
Vineaque inductum longa tegebat opus.

Longa, inquit, *vinea*: & in Joſepho: ἀμπελικὴ γέῤῥα, *perpetu crates.* Et ſi pro his tegumentis, receptum etiam, ut ſolidâ *Te ſtudine* totus Aries tegeretur: atque ea forma noſtra terti eſt *Teſtudo Arietaria*, vel *Teſtudo Aries* dictus. Hunc quo que Carthago repperit. Et Vitruvius ita lib. X. *Cetras Char cedonius* (male *Chalcedonius*) *de materiâ primum baſim ſubje ctis rotis fecit, ſupra que compegit arrectariis & jugis varas, & in his ſuſpendit Arietem, coriisque bubulis texit uti tutiores eſſent qui in eâ machinatione ad pulſandum murum eſſent collocati. Id autem, quia tardos conatus habuerat: Teſtudinem arietariam appellare.* Totam ipſe eam deformat, & minute ac menſuratè, ut architecti videatur. De eâdem Vegetius: *De materiâ ac tabulatis Teſtudo contexitur, quæ ne exuratur incendio, coriis vel ciliciis, centonibusq; veſtitur. Hæc intrinſecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & falx vocatur; aut certè ipſi us caput veſtitur ferro, & appellatur Aries. Teſtudo autem à ſimilitudine veræ teſtudinis nomen ſumſit: quia ſicut illa modò reducit, modò profert caput, ita machinamentum trabem.* Intellegi à Claudiano aliquis dixerit:

Tum

Jam tua murali libretur machina pulſu,
Saxa rotet præceps Aries, protectaque portas
Teſtudo feriat, ruat emerſura juventus.

Has portas feriri a Teſtudine facit, quod non niſi ab iſtâ poſſit: niſi σκευεκδοχικᾶς hi * capiendi, qui ſub eâ latent. At primo eam adhibet ac deſcribit Procopius I. Gothicorum, in rebus Vitigis: & poſteriore ævo Colmarienſe Chronicon, in quo *Cancer* appellatur. *Poſthæc Cancrum ad civitatem perduxerunt. Fuit Cancer inſtrumentum magnum, forte pariter, & ponderoſum. In eo erât* TRABS *magna, præter longa, in unâ parte groſſa in alterâ parte parva. In groſſiori parte, ſive in capite fuit ferro forti circumdata. & in fronte ipſius Cancri fortiſſimè colligata. Trabs hæc ſuper quædam inſtrumenta jacuit, quò faciliter moveretur.* Poſtrema verba de Cylindris intelligenda videntur: de quibus & in Vitruvio legetis. Addit autem ſubinde, *quingentos homines in Cancro iſtuisse occupatos*: ubi magitudinem vides Lips. Etiam in Herone, c. XI. Illum eundem videte c. XV. XVI. XVII. ubi plures item Arietes ſimul ſuſpendit. ORAN. Credo, ſed quid iſtis inſiſtimus? ſubtilia, & hodie inania ſunt, nec alio fine ſciantur quàm ut ſciantur. LAMPS. Non hic te moror, in nomine *Cancri* quæro, unde id habuit ORAN. Nempe à regreſſione & reciprocatione in ictu: an & quia in obliquum moveretur & peteret? An quia Teſtudo vocata Germaniæ, ipſi finitimum & teſtaceum animal ſuppoſuere? LIPS. Ego verò & de *Helepoli* a te exſpecto, quæ vicina aut eadem eſt, ex Ammiani quidem deſcriptione. Ille enim ſic, libro XXIII. *Probis Arietum machinamentis, crebritate jam deſpectis, conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota, quam Helepolim Græci cognominamus: cujus operâ diuturnâ Demetrius Antigoni filius, Rhodo aliiſque urbibus oppugnatis, Poliorcetes eſt oppugnatus. Ædificatur autem hoc modo. Teſtudo compaginatur immanis, axibus roborata longiſſimis, ferreiſque clavis aptata: & contegitur coriis bubulis virgarumque recenti texturâ, atque limo aſperguntur ejus ſuprema, ut flammeos detractet & miſſiles caſus. Conſeruntur autem ejus frontalibus triſulcæ cuſpides præacutæ, ponderibus ferreis graves qualia nobis pictores oſtendunt fulmina, vel fictores: ut quidquid petierit, aculeis exſertis abrumpat. Hanc ita validam molem, rotis & funibus regens numeroſus intrinſecus miles, languidiori murorum parti viribus admovet concitis: & niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis parietibus aditus patefacit ingentes.* Et ſanè, quid hæc aliud quàm *Teſtudo arietaria*? ORAN. Ipſe ita dicit, vix alius: & magis ad Turris genera *Helepolis* hæc celebris referenda. Ipſam Demetrii deſcribit Vitruvius in X. Plutarchus in Demetrio; Diodorus copioſiſſime in

* Sed & ſurſum aua Teſtudo capi poteſt.

Digitized by Google

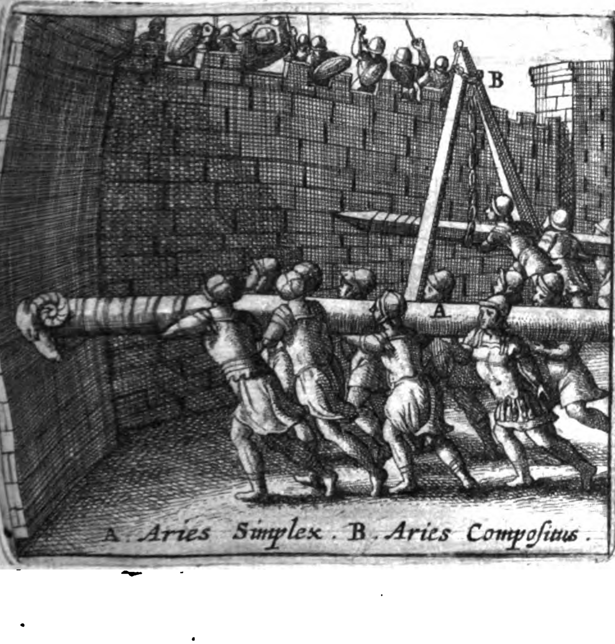
xx. obſidione illâ Rhodiorum. Et variant quidem inter ac diſſident; ſed conſenſus tamen eſt, Turrim fuiſſe, ſe multipliciter & magno opere inſtructam. Quinimò diſcretè ab *teſtudine Arietariâ* ſeparat Appianus in Mithridatico: Χώματα δὲ πολλὰ ἤγειρε, καὶ μηχανὰς ἐπήγνυτο, πύργους, καὶ χελώνας κριοφόρους, ἑλέπολιν ἑκατὸν πήχεων, ἐξ ἧς ἕτερος πύργος ἐπῆρτο, καταπέλτας, καὶ λίθους καὶ βέλη ποικίλα ἀφιείς: *Aggeres multos ſtruxit* (rex Mithridates ad Cyzicum) *& machinas confixit, Turres, & Teſtudines arietarias, & Helepolim centum cubitorum, è quâ & alia Turris ſurgebat, catapultas, lapides, & varia tela emittens.* Nec de hac ego plura: an aliquid magis de *Terebrâ*, quam Vitruvius nominat, & ex Athenæo ſumpſit, qui deſcripſit. Græcis eſt τρύπανον. LIPS. Clariſſimè Heron, qui & Figuras donat. Eſt autem gladii aut mucronis quædam ſimilitudo, quo muros perfodiebant. Romanos uſitaſſe haud lêgi: an poſteri, & inter eos veſtri Leodicenſes? Nam in Annalibus infimis ita ſcriptum: *Epiſcopum paraſſe* * *Arietem, & duos gladios, ad muros diruendos.* ORAN. Ego neſcio, nec quæro: deſino, abſolvi.

* Un mouton, & deux glaives.

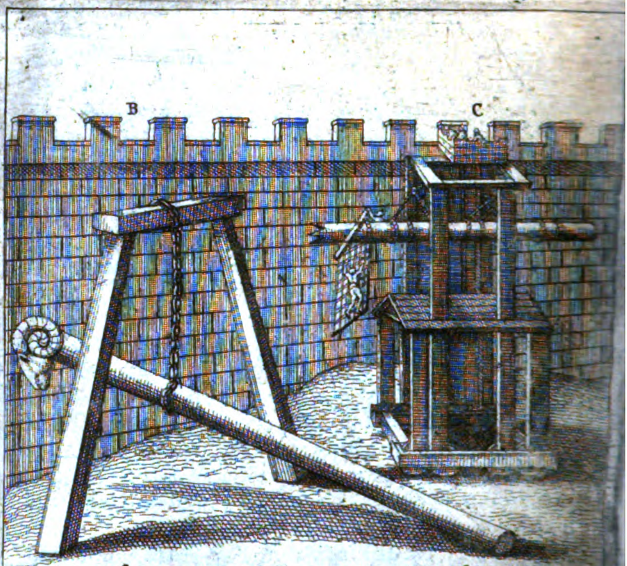
AD TEXTUS

VERBA Heronis, quibus Arietem in Teſtudine deſcribit & ſuſpendit, obiterque alia genera adjungit & tangit, libuit hîc addere e cap. XI. & tum venire ad figuras. Suadeam etiam legere & conferre unà Vitruvii in hac re caput, & Athenæi apud Turnebum excerpta, ſi quis in architecturâ inquirendâ ſtudebit. Haud difficile erit è trium iſtorum collatione perrumpere: nos Heronis verba, à Barocio ita verſa, nunc damus. Ait: *Verùm Principis Byzantii familiares Arietem cubitorum centum & viginti juxta longitudinem faciebant: ab ipſius autem calce juxta craſſitiem quidem, pedalem: in latitudinem verò palmorum quinque: in anteriori autem parte coarctabant ipſum in pedalem latitudinem, & trium palmorum craſſitiem: Haſtas ferreas quattuor, quæ ſeſe in longitudinem uſque ad decem cubitos extendant, in anteriori parte clavis affigentes: totumque Arietem tribus funibus, octo juxta craſſitudinem circumquaque digitorum exiſtentibus, ſuccingentes: a loris etiam circulariter ligantes, juxta medium tribus quidem intervallis, quattuor verò ſuſtentaculis conſtringebant, funes verò, qui ab aliis canabinis funibus ab Arietariâ Machinâ pendebant, Arietem ipſum ſuſtinent, atque inferunt: à ferreis [illegible] catenis initia ſumebant. At ſcalam etiam naturicam faciebant aſſere in Arietis elatione anteriùs clavis affixo, habenteque rete contextum juxta craſſitiem ſufficiens, & juxta diſtantiam quattuor, vel etiam plurium digitorum foramina habens,*

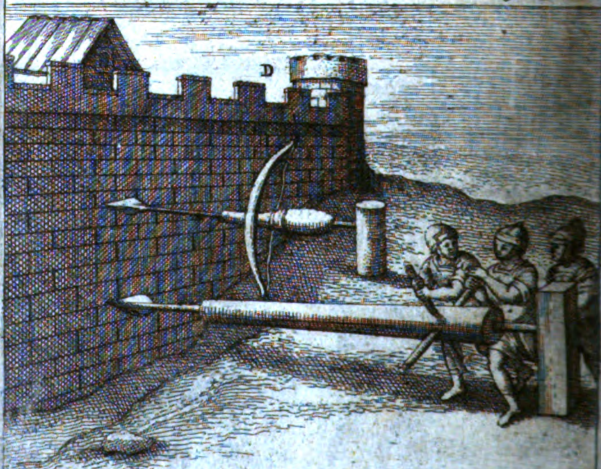
ens, ut facilè ſupra murum aſcendatur, appendebant autem ipſum & movebant in Teſtudine rotis octo prædita, quippe quæ juxta quidem infernam pavimenti longitudinem, quadraginta duo: juxta verò latitudinem, vigintiocto cubitos habebat: ipſa præterea quattuor crura, quæ in pavimento ad altitudinem juxta angulos affiguntur, ex duobus ſimul junctis lignis ſingula faciebant, longitudinem habentia ſingula cubitorum vigintiquattuor, & craſſitiem palmorum quinque: juxta verò latitudinem unius cubiti exiſtentia. In ſuperiori autem Arietariæ machinæ parte Thoracium tamquam ſepimentum ſtruebant, ut in eo tutè ſtare poſſent ſpectantes ea, quæ adverſus Arietem ab adverſariis mittuntur. Hujuſcemodi autem Arietem ſexies movebant deſtruentes à ſeptuaginta cubitis altitudinis, rurſuſque ad latera ad ſeptuaginta cubitos pervertentes, à centum autem viris allatus movebatur, totum verò, quod movebatur pondus talentorum ferè quadringentorum erat. Sciendum autem eſt quòd Arietum alii quidem à virorum multitudine reguntur, juxta quorundam antiquorum mechanicorum opinionem: alii verò à contranitentibus lignis diſtenduntur: aliique demum ſuper cylindros propelluntur: poſſunt autem quandoque etiam funibus circumvolutis adductionem, & reverſionem facientes, percuſſionem efficere, verùm ad artificem ſpectat juxta magnitudines Arietum decentem quoque operationis uſum, ac motionem excogitare.

A. Aries Simplex. B. Aries Compoſitus.

B. *Aries Compoſitus.* C. *Aries Teſtudineus, aut in Turri, ex Herone ſumptus.*

D. *Terebra, item ex Herone.*

DIALOG. II.

[illegible]catapultâ: & primùm de nomine. Majores, & Minores: tela earum, vis, & forma

CATAPULTA nunc excipit: quis de eâ ſermonem? [illegible]u Furi, ſi mea electio ſit, & votum. FVR. Homo in[illegible] calide, quid tibi vis? ORAN. Eſſe te, quod fui, [illegible]e in has partes. FVR. Quin totum eſſem tibi ha[illegible]eres eſſe nihil moror. ORAN. Vetus verbum noſtrum? [illegible] quod Titio idem jus eſto. Denique advoco te con[illegible]. non ſolùm admitto. LIPS. Heus Furi, no[illegible]que ſic videtur. Tu ille tubicen & productor no[illegible], non pugnes? CARON. Pugna, ego te in hunc lu[illegible]mno. FVR. Perillus fiam, ut video, & includar in [illegible] bovem. ORAN. Non ut ardeas tamen, ſed ut ſu[illegible] puta te ire in balneum aliquod Herculanum. FVR. [illegible]cile in me iſtuc corpuſculum videtis. Sed verba perdam, [illegible] repugnem; & ad rem magis ea ſervo. *De Catapultâ* [illegible]tur dicam: ſed utrâ? quæ lapides mittit, an quæ ha[illegible]? nam video confundi. LIPS De utrâque: non erra[illegible], nec natabis in abjungendo & diſparando. FVR. Hoc quoque ad moleſtiam? ſed mox videro: nunc de nomine [illegible] neceſſariò, quia ut ſcitè Tertullianus: *Fides nominum, ſalus eſt proprietatum.* Duplex inſtrumentum priſcis quo in hoſtes emitterent & jacularentur: altero, tela vel grandiores ſagittas; altero, lapides & ſaxa. Id prius *Catapultam* dixêre, veteres quidem, & quibus cautus & electus ſermo fuit. Nam alii poſteâ, ut dicam, con[illegible] Sed *Catapulta* igitur talis machina, Græcum nomen [illegible]. Formatum ἀπὸ τῆς πέλτης, quæ auctore Heſychio [illegible] etiam notat: id eſt, *haſtam & jaculum.* Ma[illegible] quæ talia mitteret, compoſitione quadam [illegible]: &, ut dixi, veteribus non niſi iſtæc jacit. Poly[illegible] ſemel disjungit à machinâ, quæ lapides mittit, ſive [illegible] Balliſtâ. Ut de Philippi Macedonis appa[illegible] [illegible]χθησαν δὲ καταπελτῶν μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, [illegible] ὀργάνων πέντε καὶ εἴκοσι: *Conductis in unum* [illegible] *quidem centum quinquaginta, petrariis machinis* [illegible] *Balliſtis viginti quinque.* Eodem ſenſu Livius XXVI. *Ca*[illegible] *& apparatus ingens belli, Catapultæ maximæ fermè* CXX. *minores* CCLXXXI. *Balliſtæ majores*, XXXIII. *minores* LII; Et videre eſt in utroque ſcriptore *Catapultas* crebriores & magis vulgatas fuiſſe, quàm *Balliſtas.* Quid ita? quia hæ operæ majoris, ſed & molis. In Joſepho hoc ipſum ſuggeri-

geritur, de Romanis, libro v. Excidii: Εἶχον δὲ ὀξυ-
μὲν τριακοσίους, ποσαράκοντα δὲ τῶν λιθοβόλων Habebant c
pultas trecentas, Balliſtas verò quadraginta. Valde vi
re has videtis in numero: quas ille, & alii item, ὀξυβ
vocant, quia acutum ferrum telumque emittunt; a
quàm Balliſtæ, quæ lapidum obtuſum. Plautus hoc
ſum diſcrimen palam ingerit, Captivis:

Meus eſt balliſta pugnus, cubitus catapulta eſt mihi.

Ita enim ibi Paraſitus minitabundus in obvios, & *Pugn*
ſuum, qui rotundus, cum lapide Balliſtario compa
Cubitum, qui longior, cum telo Catapultæ. Ita dico, n
nec aliter in iis verſibus utraque vox capienda, quàm p
eo quod Catapultâ emittitur aut Balliſtâ. Ita idem ali

Cui jam infortunii intenta balliſta eſt probè,

Quam ego haud multò pòſt emittam è balliſterio.

Ita hæc interpreter, & *balliſterium*, non locum, ſed m
chinam ipſam. Mens poëtæ & ſermo evincunt: ſed
conformia exempla. Athenæus de Alexandro: Ὁ
Ἀθήνας πολιορκῶν μυρίαις πανοπλίαις, καὶ ἴσοις καταπέλταις κ
ἄλλοις βέλεσιν εἰς τὸν πόλεμον ἱκανοῖς: *Cùm Athenas obſedit d
cies mille armaturis, & totidem catapultis aliiſque telis
bellum idoneis.* Niſi quis ibi καταπέλτας accipiat Peltaſtaru
levia arma, aut homines ipſos. In Appiani Libyco; Ξύλ
παχέα διπήχεα ἱέμενον, ὡς καταπέλτας, ἐκ χειρὸς ἀφῆσιν: *L
gna craſſa, bicubitalia, tamquam catapultas, è man
emiſſuri erant.* Sed hæc fortaſſe aliquis interpretando me
liùs maliſfaciat: illud manſerit, antiquis *Catapultam*, li
gni jaculam machinam eſſe, aliter ferè ad Auguſti ævum
lectos. Ibi aut circà, confuſio: & ſunt qui pro ſaxi ja
culâ etiam ponunt, ut Cæſar ipſe in II. Civilium: N
ſaxa ex catapultis latericium diſcuterent. Palàm ſaxa mit
tit: ſed & Sidonius,

Non quæ ſtridentes torquet catapulta molares.

Nec de iſto miramur: de Cæſare magis, quoniam &
Vitruvius poſt eum diſertè *Catapultam* deſcribit, qua
ſpicula & haſtes mittit; *Balliſtam* quæ ſaxa. Nec minimi
in illo ævo quemquam aliter: ut hîc quoque verear, ne
quid pro ſuo Celſus. Nam etſi vox Catapultæ tunc pæ
nè deſierat, certè obſoleverat (nec in Ammiani aut Ve
getii temerè invenias:) tamen video promiſcuè uſos, qu
ſunt uſi, Appianus in Iberico: Καταπέλται μὲν ἐπέκειντο τοῖς
πύργοις ὀξυβελεῖς τε καὶ λιθοβόλοι: *Catapultæ turribus impoſ
& quæ ſpicula mitterent, & quæ ſaxa.* Videtur commun
hoc nomen utrique ſpeciei facere, ut & in Libyco: Πα-
ρελάμβανον καταπέλτας ὀξυβελεῖς τε καὶ λιθοβόλους: *Acceperunt
catapultas haſti & ſaxi jaculas.* Sed & in Diodoro ſic me-
mini obſervare. Ariſtophanis Scholiaſtes pro hac commu-
nione:

Vide Notas.

Digitized by Google

[illegible]: Καταπέλτης εἶδος μηχανῆς, ἀφ' ἧς ἀκόντια καὶ ἄλλα [illegible]: *Catapulta, genus machinæ quâ jacula & a[illegible] mittunt.* Quæ alia? ſaxa aut & globos è [illegible]bo, ut ſermo ulterior dicet. An & hæc cauſſa con[fuſio]nis, quòd eadem machina utrumque telum ſæpè [emitt]eret? In Silio libro I.

[illegible] effundit vaſtos Balliſta molares,
Atque eadem ingeniis mutato pondere teli
[illegible] excutiens omnium media agmina rumpit.

[In I]ſidoro: *Balliſtam verbere nervorum torqueri, & ma[gna] vi jacere aut haſtas aut ſaxa.* In Athenæo, libro v. [illegible] deſcribitur, πετροβόλος τριτάλαντον λίθον ἀφιεὶς, καὶ δωδεκάπηχυ βέλος: *Petraria machina, lapidem jaciens trium [talent]orum, & haſtam duodecim cubitorum.* Hæc igitur [confuſ]a: etſi vulgò & commodè magis, cuique telo [ſu]a machina ſeorſim aptata. Nec ante Cęſarem ſanè (imò nec ſtatim poſt) nominum hæc confuſio: niſi quòd [pau]llatim, ut dixi, *Catapultæ* vox abiit, & rarò lecta [i]n meis ſcriptis. Quid ergo ejus loco? nam res manſit: *Balliſtæ* vox vênit. Valde hoc notandum, niſi natare ſemper aut falli volumus: & ea quæ antiquis, non niſi ſaxa jecit, poſtea plurimùm haſtas. Ita in Gloſſis ſub Juſtiniani ævum explicatur, καταπέλτης, *Balliſta;* & in Ammiano ac Vegetio, haud alio ſenſu legetur. Exempla id mox dicent. Sed adnoto, Βελοστάσεις etiam dictas Græcis, has Catapultas, ut quidem Hieronymus reddidit, quod in Machabæorum I. libro, cap. VI. ſcriptum: Καὶ παρενέβαλον ἐπὶ τὸ ἁγίασμα ἡμέρας πολλὰς, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ βελοστάσεις, καὶ μηχανὰς, πυροβόλα καὶ λιθοβόλα: *Et converterunt caſtra ad locum ſanctificationis dies multos, & ſtatuit illic Balliſtas, & machinas, & ignis jacula, & tormenta ad lapides mittendos.* Eadem Græca vox in Ezechielis Cap. IV. ſed ibi * *Arietes* (quod miror) converſa. Reperio & in Diodori XX. de Rhodiorum apparatu contra Demetrium: Ἐπέστησαν δὲ καὶ τοῖς ἐρυμνοῖς τῶν φορτηγῶν πλοίων ἐν τῷ λιμένι βελοστάσεις ὀχυρὰς τοῖς ἐπιτηδείοις [illegible]: ſed alio, ut mihi videtur, ſenſu, & interpreter, ſic fabrefactas ſupernè & adaptatas naves, ut in iis Catapultæ diſponi poſſent. Hæc talia loca & ſedes iis idoneas, Βελοστάσεις appellat: quaſi *Stationes telorum aut tormentorum.* Fortaſſe nec aliter in prioribus illis capiendum. Sed de nomine ſatis: ad rem venio, quę reperta eſt, Plinio auctore, à *Syris*: cui facilè aſſentior, certus pleraque artium orta ab Oriente. Græci tamen haud tam longinquè petunt, & Siciliæ adſcribunt, ut Diodorus in XIV. Καὶ τὸ καταπελτικὸν εὑρέθη κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐν Συρακούσαις: *Catapultaria ars & machinatio, re-*

* Didici μεταφορικῶς, pro Ducibus ipſis, & qui præeunt.

peri-

* Quod idem Ælianus Var. Hiſt. VI. c. XII.

perta circa ea tempora Syracuſis: tempora ſcilicet * Dionyſii ſenioris: cùm is bellum in Carthaginienſes pararet. Sed & Plutarchus refert, *Archidamum, cùm telum catapultarium vidiſſet, tunc primùm è Sicilia allatum, dixiſſe*, Ὤλετο ἀρετή: *Periit virtus*. Magnam enim conſternationem hoc telum in novitate habebat, & nulla ei virtus viſa reſiſtendo. Quid autem dixiſſent, ſi noſtra hæc fulminantia vidiſſent, & vera Cyclopum tela? Sed tunc igitur Siculis aut reperta aut agnita: & non uno etiam modo ſtructa. Fuerunt enim, ut in Livio obſervare ſuprà potuiſtis, *Majores Minoreſque catapultæ*: illæ, quæ telum ferè *trium cubitorum* emitterent; iſtæ, quæ dimidiatum. Ita enim obſervo, & in Appiani Libyco ſcriptum, cùm Scipio Uticam oppugnaret, *tormentis emiſiſſe* τριπήχη βέλη, καὶ λίθους μεγάλους, *tricubitalia tela, & lapides magnos*. Polybius item libro v. narrat, *Hieronem & Gelonem reges miſiſſe Rhodiis* πεντήκοντα καταπέλτας τριπήχεις, *quinquaginta catapultas tricubitales*. Non quòd totius machinæ modus talis, ſed quòd ejus tela. In Feſto ſanè ita lego: *Trifax, telum longitudinis trium cubitorum, quod Catapultâ mittitur*. Reſpondet planè huic modulo, quòd *Minores Catapultas* feci dimidiatas. Quid enim hoc aliud ſit, quod Diodorus aliquoties nominat & diſtinguit τοὺς τρισπιθάμους ὀξυβελεῖς, *triſpithamas catapultas*? Sicut libro XX in apparatu Demetrii: Παρήγγειλε μὲν ἐπιλέξαι τὰς μακρὰς ναῦς ἐχούσας ἐπὶ τῶν πρῴρων τοὺς τρισπιθάμους τῶν ὀξυβελῶν: *Præire juſſit longas naves, quæ in proris haberent catapultas trium ſpithamarum*. Iterùm, de eodem Demetrio: Ἀθροίσας τοὺς ἀδρομερεστάτους τῶν λέμβων, καὶ τούτους κατάφρακτα σανίσι, καὶ θυρίδας κλειστὰς κατασκευάσας, ἐνέθετο μὲν τῶν τρισπιθάμων ὀξυβελῶν τοὺς πορρωτάτω βάλλοντας, καὶ τοὺς τούτοις χρῆσθαι τρόπον χρησομένους: *Collectis firmiſſimis lemborum, eoſque muniens tabulis, & feneſtellas quæ claudi poſſent inædificans, impoſuit è catapultis triſpithamis eas quæ longiſſimè jacerent, & ſimul viros, qui uti iſtis opportunè poſſent*. Ponit expreſsè *trium ſpithamarum* fuiſſe, id eſt triginta ſex digitorum: qui ipſe modus eſt medius ad *cubitos ternos*. Sed & ex poſtremis verbis diſcas, has tales leviores ſagittas permeaſſe, quod iterùm idem indicat, cùm paullo pòſt nominat τοὺς ἐλάττονας ὀξυβελεῖς, καὶ μακροφερεῖς: *minores catapultas, & longe jacientes*. Atque hæc ita plurimùm & vulgè uſurpata: interdum tamen & machinæ & tela grandiora, imò non tela ſed tigna. Ita appellat Abbo in Lutetiæ obſidio:

——— *magno cum pondere noſtri*
Tigna parant, quorum chalybis dens ſumma peragrat.

Et ſunt in Cæſare, *Maximæ balliſtæ*, I. Civil iiſque, *miſſi*

aſſeres

[illegible] pedum duodecim, cuſpidibus præfixi. Imò in Athe- [illegible] lib. v. cubitorum duodecim, atque ii ad ſtadii ſpa- [illegible] jacti. Nihil ergo miror, ſi per plures homines ſi- [illegible] penetrarint, ut in Lucano:

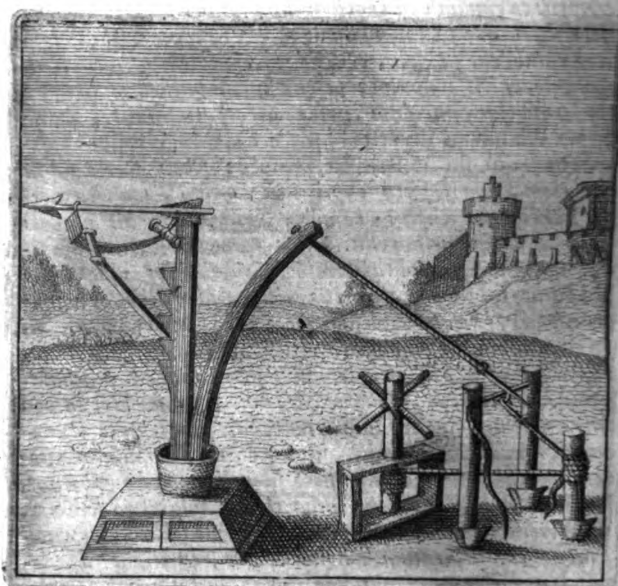
——— neque enim ſolis excuſſa lacertis
[illegible]ncea, ſed tenſo Balliſtæ turbine rapta,
Haud unum contenta latus tranſire quieſcit.

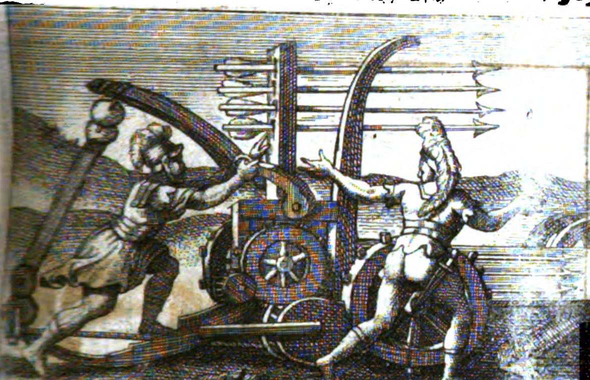
[illegible]ale Catapultæ telum eſt: ſed ipſa qualis? E ligno, [illegible], nervis formatur Ammiano lib. XXIII. Balliſtæ [illegible], inquit (hæc ei Catapulta eſt, ut dixi) docebitur [illegible]. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur [illegible], in modum regulæ majoris extentum, cujus ex [illegible]ine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus [illegible] ſtilus extenſius recto canalis anguſti meatu cavatus, [illegible] multiplici chordâ nervorum tortilium illigatus, eique [illegible]leæ duæ ligneæ conjunguntur aptiſſimè, quarum prope [illegible] adſiſtit artifex contemplabilis, & ſubtiliter apponit in [illegible] cavamine ſagittam ligneam, ſpiculo majore congluti[illegible], hocque facto, hinc inde validi juvenes verſant agi[illegible] rotabilem flexum, cùm ad extremitatem nervorum a[illegible] venerit ſummum, percita interno pulſu à balliſtâ ex [illegible] avolat, interdum nimio ardore ſcintillans. Pænè [illegible]ria Ammiano dixerit Notitiæ imperii libellus ſub[illegible]ctus, qui ſic de Balliſtæ fabricâ: Arcu ferreo ſuprà [illegible]lem, quo ſagitta exprimitur, erecto, validus ner[illegible] funis unco tractus, eamdem ſagittam magnis viribus [illegible] in hoſtem impellit. Hunc tamen funem non mani[illegible] neque viribus militum trahi fabricæ ipſius magnitudo [illegible], ſed retrò duabus rotis viri ſinguli radiorum niſibus [illegible]entes, funem retrorſum tendunt, pro difficultate rei [illegible] machinis adquiſitis. Balliſtam tamen ipſam ad di[illegible] ſeu altiùs, ſeu humiliùs tela, cochleæ machina, [illegible] utilitas, nunc erigit, nunc deponit. Hoc tamen [illegible] virtutis argumentum, tot rerum diverſitate conne[illegible], [illegible] tamen, otioſi, ut ita dicam, hominis, ad offe[illegible] tantùmmodò impulſioni ſagittam, opere gubernat. [illegible], ne ſi hominum turba hujus miniſterio ſerviret, [illegible] artis inventio. Ex hac igitur balliſtâ expreſ[illegible] telum in tantum longius vadit, ut etiam Danu[illegible], famoſi præ magnitudine fluminis, latitudinem vale[illegible] penetrare. Fulminalis etiam nuncupata, appellatione [illegible] virium teſtatur effectum. Breviùs & magis negle[illegible] Vegetius: Balliſta funibus & nervis tenditur, quæ [illegible] prolixiora brachiola habuerit, hoc eſt, quamò ma[illegible] fuerit, tantò ſpicula longiùs contorquet, quæ ſi ju[illegible] [illegible]nicam temperetur, & ab exercitatis homi[illegible], qui menſuram ejus antè collegerint, dirigatur, pe-

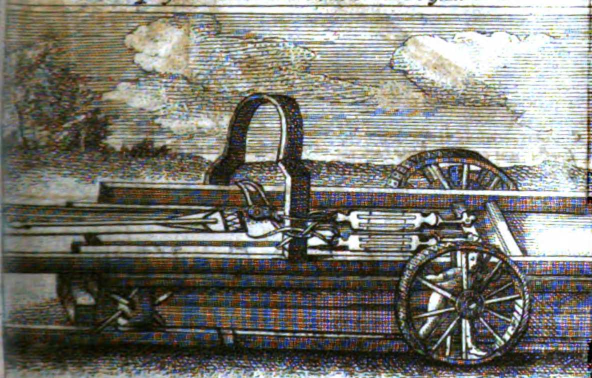
Digitized by Google

netrat quodcumque percuſſerit. Vitruvius autem omnium pleniſſimè, in Capite proprio aut Capitibus: ſed quid eſt? non intellegi hæc plenè à viris magnis video, & qui toti fuerunt in hac curâ: quid de me pudeat fateri? Formæ exſtant in Notitiâ imperii, & ab aliis delineatæ: ſed illæ obſcuræ, hæ parùm firmæ, quid tu Lipſi? LIPS. In architectis nomen non profitear: ſuſpicor hîc aliquid, non ſcio: & magis fortaſſe aperient libri Græcanici *De Machinis*, qui in bibliothecis latent. Sed & ipſas veteres Catapultas latè alibi in Armamentariis, non dubito: & vidi ipſe Bruxellæ, in alterâ meâ patriâ, ejus formam, ingenioſam & pulchellam, nec longè à priſcâ. Sed pergendum eſt.

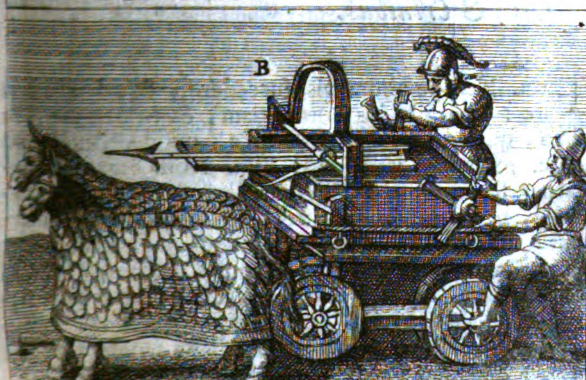

A A. Duæ Figuræ, quas reperiri aiunt, aut certè alteram, in priſcis monumentis, non mihi viſam.

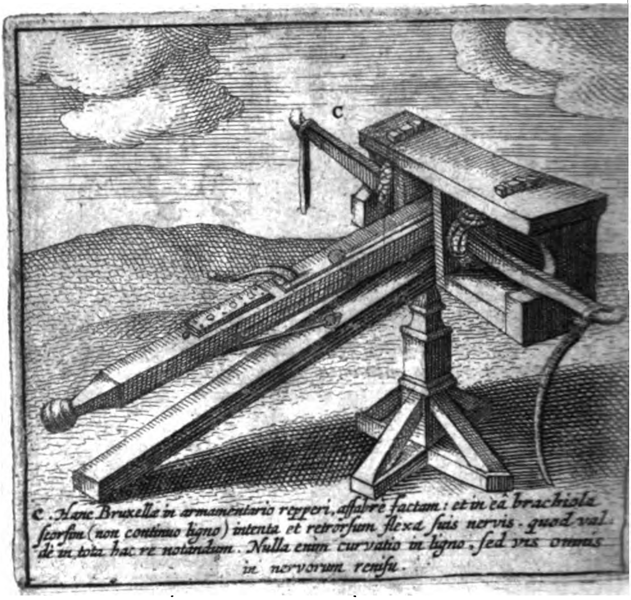
B

B B. Utraque hæc Notitia Imperii exſtat.

Digitized by Google

C. *Hanc Bruxellæ in armamentario repperi, affabrè factam: et in eâ brachiola ſeorſum (non continuo ligno) intenta et retrorſum flexa ſuis nervis. quod valdè in tota hac re notandum. Nulla enim curvatio in ligno, ſed vis omnis in nervorum reniſu.*

DIALOG. III.

De Balliſta, & Manganicis. Varia item nomina: Lapidum moles & effectus: de Nervis, & Crinibus.

FUR. Nempe alium vis ſuccedere, & ad alia nos ire? LIPS. In his morari etiam, & te pergere. Te dico, qui cœpiſti: & de *Balliſta*, quod debes, plenè dare. Stipulati ita ſumus. FUR. Non ergo reſtipulatus: ſed age, ero Tigellius ille, & cùm cœpi canere, non deſiſtam. Priſcis, ut mea quidem obſervatio eſt, *Balliſta* ſemper lapidem jacit: nec aliter ante Cæſarem legas: imò & poſt Cæſarem, Tacitus, Seneca, alii, priſco illo more uſi. Etſi tamen poſteriores variant: ſed de priſcis, Cicero II. Tuſculanâ: *Ut balliſtæ lapidum, & reliqua tormenta eo graviores emiſſiones habent, quò ſunt contentæ atque adductæ vehementiùs.* Valerius de ſerpente monſtroſo in Afri-

Digitized by Google

Africâ, ſub Regulo: *telorum jactu perferari nequiſſe, ad ultimum balliſtarum tormentis petitum, ſilicum* ...is *& ponderoſis verberibus procubuiſſe.* Et plura, ... in ipſâ re mox dabo. At poſt Cæſarem, am...iàm vox ſumpta, & ſæpè (ut ſuprà dictum) ... *Catapultâ.* Græcanicâ autem ſtirpe videtur ἀπὸ ... βάλλειν, *à jaciendo:* & ideò *Balliſtam* geminâ con...nte, vel potiùs *Balliſtam*, ut Gloſſæ, meliùs ...i. Sed quamquam ab iis vox; ipſi vix eâ uſi, & ... potius in eorum ſcriptis, quàm *Balliſtam* in ...ealego. Dicunt λιθοβόλους, πετροβόλους; πετροβόλα ὄργανα communiter magis ἀφετήρια ὄργανα: itemque ...ανα: aut μαγγανικά: in quâ poſtrema voce aliquid ...α. Valdè enim obtinuit, & Græci Latinique ..., ſed & barbari eâ uſi. *Manganum* ſanè commu... *Machina*, ut initio * Lipſius dixit: ſed huc tran...erunt, ad violentiſſimam machinarum. Abbo in ...dione Pariſienſi:

Conſiciunt longis æquè lignis geminatis
Mangana quæ proprio vulgi libitu vocitantur,
Saxa quibus jaciunt ingentia.

Liquet Petrarias intellegi, & in parte deſcribi. Leo Imperator, cap. XV. de Apparatu bellico: *Manganica alacatia, quæ ſaxa emittunt.* LIPS. Debeo interpellare, tu hæc à *Mangano* derivas? FUR. Facio. LIPS. Atqui ex Herone liceat adſtruere *Monangonem.* Nam ita ille, cap. XVII. *Lignum longum interpoſitum, in figurâ reflexi anguli; quales ſunt ii qui lapides jaciunt Monangones, quos nonnulli Fundas vocant.* Noſtros liquet intellegi, eo magis quòd de fundis addit. In ſequenti etiam capite: *Ipſa Monangonis conſtructio, ad catapulticam etiam contemplationem volentes inſtituet.* Firmiùs hæc de re dicerem, ſi aut Græca vidiſſem (nam Latina interpretatio vacillat alibi, aut lapſat:) aut ſi Athenæum, quem Barocius auctorem citat conſtructi Monangonis. Sed aliàs ego, aut pro me alius hæc pervidebit: tu proſequere. FUR. Dixi ego *Mangana*, & ab eo *Manganica*: quomodo Cedrenus: Βάλλεται δὲ ἐκ τοῦ μαγγανικοῦ λίθῳ, ὃς συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον. quod ita Paulus Diaconus libro XXI. *Dejicitur lapide emiſſo ex Mangano, & contritum eſt caput ejus & facies.* Sanè ibi *Manganicū*, ſed in Diacono *Mangon* eſt, ut tuus ferè *Monangon.* Nam hæc talia, ut fit, truncabant: atque ita *Mangas* poſterior ætas appellavit.

* Vide, & adde ſuprà, libro I. Dial. III.

Otho Friſingenſis, de geſtis Friderici lib. II. cap. XVI. *Verum quodam die, lapidem vi tormenti ex baliſtâ, quam modò Margam vulgò dicere ſolent, propulſum ad ſuperiora loca conſcendiſſe.* Ajo vero legendum *Mangam*: & benè illic notatur *Balliſtam* olim dictam. Radevicus de geſtis ejuſdem Principis, lib. II. cap. XLVII. *Tormenta quæ vulgò Mangan vocant.* Manga hîc ſincera vox, non item in Othone alio, qui Appendicem Friſingenſi ſubjunxit, cap. XVI. *Mediolanum denuò obſidione cingitur, ac diverſis magnis totâ induſtriâ oppugnatur.* Puto veriùs, *mangis* fore. Sed & *Mangapella*. *Mangonalia*, *Mangatella*, in avorum aut proavorum hiſtoriis legimus: quarum ſtudioſum virum vicinum, Lipſi, habemus *Ægydium Ruytium*, qui talia quædam exempla in Leodicenſium Chronicis adnotavit. Turpinus etiam Caroli Magni ævo, in cap. XX. *Aptatis juxta murum petrariis, & mangatellis, & troiis*: nec quiſquam putaverit, nomine inductus, *Mantellatos* ſeu *Mantellas* noſtros (Vinearum genus eſt) intellegi: errabit. In Chronico quodam Leodicenſi exſtat: *Epiſcopus miſit Leodium mangonalia, ſeu fuſtibula, ſive tribuceta, vel arietes aut ſues, vineas, biblias petrarias, ſive cattos verſatiles, neſcio quæ ex his ingeniis, in ſignum quod intendebat caſtra ſolo æquare.* In alio: *Biblia & petrariam, & cetera bellica inſtrumenta.* Ex quibus diſcendis *Biblias* quoque, hoc genus appellatum. Bill. Pleraque in prioribus iis verbis nomina, ſatis mihi nova: quæ *Tribuceta*? Fur. Ingenuè neſcio: tu Lipſi doces? Lips. Ego quoque ingenuè ... neſcio. An ad illud accedit, quod *Trybock* (voce haud nimis divertente), Germani dicunt? Ita enim in Fragmento quodam Germanicæ hiſtoriæ: *Anno Domini* MCCXII. *Otto Imperator ab Apuliâ & Italiâ reverſus, obſedit opidum Wizenſe, quod ſimiliter expugnavit uſque ad arcem. Ibi tunc primùm cœpit haberi uſus inſtrumenti bellici, quod vulgò Trybock appellari ſolet.* Neque ſcio an Gallorum non etiam vox ſit, quibus inſtrumenta aut machinulæ ſuſpenſæ & lapſiles, *Trebuchetz* appellantur. Lego & in aliis Chronicis * *Springalles*, tali aliquo ſenſu. Sed quid iſta ad veterem hiſtoriam? nec divertamus. Bill. Imò juvat interdum hæc quoque diſcere: & amplius peto. Quid *Troyæ* in Turpini ſuprà verbis? Lips. Dicam quod rideas, an non *Sues*, quæ in Chronico dicuntur, quando Gallica vox ſic reſpondet? Fuerit inſtrumentum, quo muros fodiebant & deruebant, ut terram ſus roſtro. Lamps. Imò *Sues* in Britannicis alibi Chronicis, pro *Vineis* videor legiſſe. Lips. Et ego, ſed obſcurè memini.

Anno 1313. — Anno 1238.

* In Leodicenſi, *L'Eveſque fit faire des engens & magonals & eſpringalles.*

Itaque

Neque ſeriò tibi dicam, ſeriò hæc neſcio, nec nimis inquiſivi, non item quid *Clitæ*, in * vitâ vetuſtâ Caroli Magni: *Præparaverunt Clitas, ad debellandum prædictum caſtrum.* Ne hæreamus: tu Furi perge. FUR. Illa igitur & plura nomina, in novellis hiſtoriis: atque in eiſdem *Petrariæ*, haud abſurdâ voce, & quæ exprimat Græcorum πετροβόλας. In vitâ Caroli Magni jam dictâ: *Petrarias, quas paraverunt, in ſuo plus damno ſunt, quàm illi de caſtro.* In Paulo Diacono, de geſtis Longobard. lib. v. *Juſſo imperatoris caput ejus abſciſum eſt, atque cum belli machinâ, quam Petrariam vocant, in urbem projectum eſt.* Ex quo videre eſt, his talibus machinis alia etiam quædam in urbem projecta, quàm lapides & ſaxa. Exemplum haud dubiè à Fundis eſt: & ut illis minores lapides, ita iſtis grandiores repertum projectare. Jaciebant autem vulgò, & Minoribus baliſtis, lapides ferè *centenum pondo*: atque eo ſenſit Lucilio, ipſa *Balliſta centenaria* dicitur, in Nonio: *Quid ſit balliſtas jactas centenarias.* Eſt enim idem ille ſermo, qui antè notatus, *catapultas tricubitales* eſſe. Sic Siſenna, in eodem Nonio: *Balliſtas quattuor, talentarias:* Græcè ille maluit dicere, quàm *centenarias*: quia talentum etiam paullò * plus in pondere habet. At majoribus, amplius jaciebant, & vel talenta tria. Sic in Diodori XX. *Demetrius in Helepolim ſuam* εἰσήνεγκε πετροβόλους παντοίους, ὧν οἱ μέγιστοι ἦσαν τριτάλαντοι *intulit varias Petrarias, quarum maximæ trium talentorum erant.* In Athenæi v. de Hieronis regis nave, cui faber Archimedes: Τεῖχος δὲ ἐπάλξεις ἔχον, καὶ καταστρώματα διὰ νεὼς ἐπὶ κιλλιβάντων, κατεσκεύαστο, ἐφ' οὗ λιθοβόλος ἐφειστήκει τριτάλαντον λίθον ἀφ' αὑτοῦ ἀφιείς, καὶ δωδεκάπηχυ βέλος. ἑκάτερον δὲ τῶν βελῶν ἐβάλλετο ἐπὶ στάδιον. *Murulus ſive lorica, & tabulata ſuper fulcris & ſuſtentaculis, ædificata erant. In iis Petraria quæ lapidem trium talentorum emitteret, & haſtam duodecim cubitorum, utrumque autem iſtud, ad ſtadii longitudinem.* Ac Vitruvius quoque hunc videtur habere, quaſi ſummum ponderis modum, lib. x. cap. ult. ubi de Helepoli ſcribit: *ita eam ciliciis & coriis crudis confirmatam; ut poſſet pati plagam lapidis balliſtâ immiſſi pondo* CCCLX. Sunt enim ea tria Talenta; quæ ſingula Vitruvio pendunt pondo CXX. Noſtra iſta fulminea hodie, non capiunt aut pervehunt hoc pondus. Ex his facile diſcere, & vim igitur magnam Tormento huic fuiſſe: quam Lucanus ſic expreſſit, lib. III.

At ſaxum quoties ingenti verberis ictu
Excutitur, qualis rupes quam vertice montis
Abſcidit impulſu ventorum adjuta vetuſtas,

*P. Pythœus edidit.

* Nempe cxx. pondo.

Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora preſſa
Exanimat, totos cum ſanguine diſſipat artus.

Ita profectò eſt, grande hoc pondus non contunde-bat ſolùm, ſed diffringebat omnia & disjiciebat. Hegeſippus libro III. cap. XII. *Alii telis, alii balliſtis hoſtem urgebant. Tanta autem erat hujus tormenti vis quo ſaxa in hoſtem jaciebantur, ut percuſſus unus ex ſociis Joſephi, qui propter adſtaret, comminuto capite ruerect, occipitium ejus uſque ad tertium ſtadium excuteretur. Mulier quoque alvo gravis, percuſſa uterum, ſupra dimidium ſtadii de intimâ ſede genitalis ſecreti excuteret infantem.* Hæc ita Latinus ille, Joſepho, ut ſolet, tranſſcripſit: qui ipſe & alibi auctor violentiæ hujus teli. In libro V. Excidii ſcribit: Ταλαντιαῖοι μὲν ἦσαν οἱ βαλλόμενοι πέτροι, δύο δὲ καὶ πλεῖον ἀπῄεσαν σταδίους, ἡ πληγὴ δὲ, οὐ τοῖς προεντυχοῦσι μόνον, ἀλλὰ πολὺ δὲ καὶ τοῖς μετ᾽ ἐκείνους, ἦν ἀνυπόστατος: *Talenti pondere erant lapides qui mittebantur, duo autem & amplius ſtadia pervadebant. Ipſe ictus, non iis modò quibus primis incidebat, ſed & longè retrorſum ſtantibus, erat intolerabilis.* Quæ certa & vera ſunt: nec ſcio cur interpres hoc loco, velut diffidens & corrigens verterit de *uno ſtadio*, non duobus. At prior ille locus nonne de *tertio* etiam adfirmat? LIPS. Credimus, nam & noſtra hodie Tormenta ad *mille paſſus* permeant, imò ultrà. Jovius adſerit *Colubrinam* (ſic appellat) *inventam in arce Telonæ à Ferdinando Davalo; quæ in Iſchianâ arce poſteâ collocata, navigia ab acceſſu, vel in triginta ſtadiorum diſtantiâ deterreret.* FUR. Multum eſt, ipſe viderit: ſed ad noſtra. Non rotundos ſolum lapides iſtis jaciebant: ſed enormes & *Sepulchrales*, quibus ſcilicet domos & ædificia confringerent, & quidquid incidiſſent. Reperio & equorum hominumque cadavera jacta, ſtercora fætoreſque alios, item plura, quorum partim in Chronico noſtræ urbis ſic ſcripta: *Leodicenſes caſtrum de Argenteal fortiter impugnare cœperunt, jactis lapidibus magnis cum mangonalibus, & fuſo metallo in vaſculis terreis, ferroque candenti projecto, tandem ſtercoribus etiam injectis.* Nec verò iſta ſolum, ſed & plumbeos globos emiſſos lego: quid niſi novello iſto pœnè ritu, quo ferrei? Appianus in Mithridatico id clarè dicit: Ὅτι ὁ Σύλλας ἐκ καταπελτῶν ἀνὰ εἰκοσιν ὁμοῦ μολιβδαίνας βαρυτάτας ἀφίεντο, ἔκτεινε πολλοὺς, καὶ τὸν πύργον Ἀρχελάου κατέσεισε καὶ διελυμήνατο: *quod Sulla ex Catapultis ad viginti ſimul, plumbeos graves globos emiſit; multoſque interemit, & turrim Archelai concuſſit & planè vitiavit.* Quæ verba non ſic capienda, meo judicio (etſi fecit interpres) quaſi viginti globi ex unâ machinâ ſimul emiſſi; id non facilè potuit: ſed quod aſſi-

Vide Notas.

Vide Notas.

...ibe viginti Balliſtæ (ipſe *Catapultas* appellat, & note-
...ſimul jacerent & oppugnarent. Sane ingeminaſſe vel
...n crebros ictus, non ambigimus, & Hiſpaniæ Chro-
...s notatur: *Balliſtam magnitudinis eximiam Oſcâ allatam,*
...rcis cujuſdam expugnationem, quæ noctu ingentia ſaxa
...genta jaceret; de die ad mille. Diſcimus autem ex iſtis,
...uros ſive turres concuti iis ſolere: quod plura etiam
...ant exempla. Ovidii:

Quàm grave balliſta mœnia pulſat onus.

...ecæ in Thyeſte:

Admotis nihil eſt opus
Urbes ſternere machinis,
Longè ſaxa rotantibus.

Ejuſdem in Hippolyto:

Nec torta clauſas fregerat ſaxo gravi
Balliſta portas.

Statii, in V. —— *quo turbine bellica quondam*
Librati ſaliunt portarum in clauſtra molares.

Diodori XX. Τοῖς δὲ πετροβόλοις τοῖς παμμεγέθεσι τῶν πολεμίων, καὶ τὸ διὰ τοῦ χώματος τεῖχος τῇ μὲν διέσειε, τῇ δὲ κατέβαλεν, ὡς ἂν ὑπάρχον καὶ ταπεινὸν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις: *Petrariis & machinis hoſtium, & murum qui in aggere, partim concuſſit, partim dejecit, ut qui murus illis temporibus debilis & humilis adhuc eſſet.* Quâ extremâ additione oſtendit, in validum aliquem fortemque murum parum Balliſtas potuiſſe, quod ratio etiam vult: & idem Diodorus adhibet alibi *eas quidem ad pinnas & propugnacula detergenda, arietes verò ad ipſos muros deruendos.* In eodem XX. Τὰς ἐπάλξεις μὲν ἀπέσυρε τοῖς πετροβόλοις, τὰ τείχη δὲ διέσειε τοῖς κριοῖς. Video autem & in pugnâ interdum iis uſos, ut Tacitus in III. Hiſt. ſuggerit: *Magnitudine eximiâ quintadecimæ legionis balliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: lateque cladem intuliſſet, niſi duo milites præclarum facinus auſi, vincula ac libramenta* * *tormentorum abſcidiſſent.* Ibidem quoq; *Vitelliani tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur.* Atque hæc ſuper vi aut uſu Balliſtæ dixerim. BILL. Nobis quidem miranda. Quæ tormenta noſtra pondus hoc jaciant tot librarum? nam ruminor quæ dixiſti. Sed an ex fide? FUR. Si fides in ullâ memoriâ priſcâ, in hac eſt: & confirmant Annales paullò antiquiores, quia nuper denique & avorum ævo deſiimus iis uti. Sed enim de *Forma* etiam videamus, quæ intricatior eſt, etſi ubertim ſatis Ammiano ſic deſcripta, libro XXIII. *Scorpionis, quem appellant nunc Onagrum, hujuſmodi forma eſt. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas; hique in modum* ſerra-

* An ſermento? nam de uno res.

Digitized by Google

ſerratoriæ machinæ connectuntur, ex utroque latere patentius perforati: quos inter, per cavernas funes colligantur robuſti, compagem ne diſſiliat continentes. Ab hac medietate reſtium ſtilus exſurgens obliquus, & in modum temonis jugalis erectus, ita nervorum nodulis implicatur, ut altiùs tolli poſſit & inclinari: ſummitatique ejus unci ferrei copulantur, quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda, cui ligno fulcimentum proſternitur ingens cilicium, paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum ſuper congeſtos ceſpites, vel latericios aggeres. Nam muro ſaxeo hujuſmodi moles impoſita disjectat quidquid invenerit ſubter, concuſſione violentâ, non pondere. Cùm igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ impoſito, quaterni altrinſecus juvenes, repagula, quibus incorporati ſunt funes, explicantes, retrorſus ſtilum penè ſupinum inclinant, itaque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrum, quod totius operis continet vincula, reſerat malleo forti percuſſum. Unde abſolutus ictu volucri ſtilus, & mollitudine offenſus cilicii, ſaxum contorquet, quidquid incurrerit colliſurum. Et Tormentum quidem appellatur, quòd ex eo omnis explicatio torquetur: Scorpio autem, quoniam, aculeum deſuper habet erectum, cui etiam Onagri vocabulum indidit ætas novella, eâ re quod aſini feri cùm venatibus agitantur, ita eminus lapides calcitrando poſt terga emittunt, ut perforent pectora ſequentium, aut diffractis oſſibus capita ipſa diſplodant. Hæc Ammianus, è quibus formam aliquam & fabricam effingere, haud planè difficile, ſiquis erit in ea curâ. In Vitruvio pariter deſcriptio, ſed profectò non conformis (pro meo captu:) nec ambigo, quia cum ævo alia & alia reperta. Sed mihi duo adnotanda in totâ hac paraturâ, de *Nervis* & *Fundâ*. Et *Nervos* quidem ad omnia hæc tormenta maximè requirebant, ſecundò, *Capillos*, ſi copia eorum non eſſet. In Vegetio gradus & bonitas ſic expreſſa, lib. IV. cap. IX. *Nervorum quoque copiam ſummo ſtudio expedit colligi, quia onagri vel balliſtæ, ceteraque tormenta nihil proſunt, niſi funibus nervinis intenta. Equorum tamen ſetæ de caudis ac jubis ad balliſtas utiles aſſeruntur. Indubitatæ verò, & crines fœminarum in ejuſmodi tormentis non minorem habere virtutem Romanæ ſcilicet neceſſitatis experimento cognoſcitur. Nam in obſidione Capitolii, cùm nervorum copia defeciſſet, matronæ abſciſſos crines ſuis viris obtulere.* Et nervos ſanè primo loco approbat, ut & Vitruvius: *E nervo, capilloque tortis rudentibus.* Ut Polybius, inter apparatus bellicos, libro IV. Τριχὸς εἰργασμένης τάλαντα τριακόσια, νεύρων εἰργασμένων ἑκατὸν τάλαντα. *capilli elaborati aut fracti talenta trecenta, nervorum factorum talenta centum.* Quis plus pretii in nervis, quam

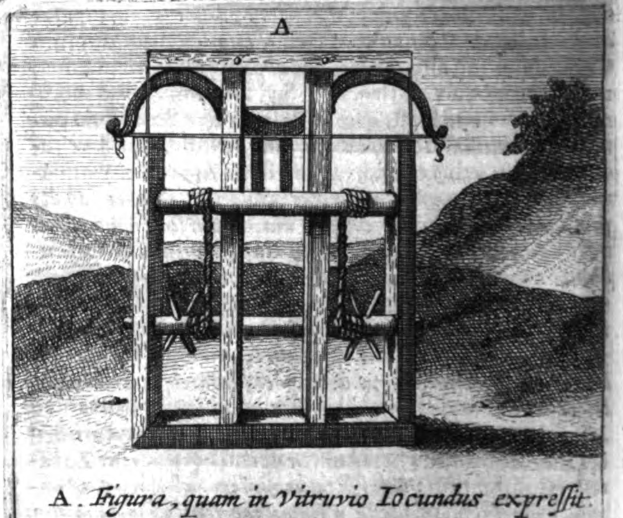
Vide Notas.

capil-

capillis; ideò pauciora eorum pondo. LIPS. Rectè dicis, & ſuggero ab Herone cap XVIII. expreſſum, qui nervi deſ. di. *Ex animalibus*, inquit, *robuſtioribus & quam-plurimùm exercitatis, ut cervi quidem, ex iis qui cruribus po-tiùs que; tauri, qui in humero ſunt.* Hoc volui nunc perge. FUR. Proximi igitur à Nervis Capilli, iique ex equis, ut leviores notat: ſed maximè muliebribus, ut cum illo utique. Vitruvius: *Contenduntur capillo maximè mulie-bri.* Cteſibius, ex quo video citari: Ὁ δὲ τῆς κόμης ... γυναικείων. αὕτη γὰρ λεπταί τε οὖσαι καὶ μακραὶ, καὶ ἐλαίῳ περιβρεχθεῖσαι, ὅταν πλεχθῶσι, ἰσχὺν πολλὴν λαμβάνουσιν, ὥστε μὴ ἀπολείπεσθαι τῆς διὰ τῶν νεύρων ἰσχύος. *Funis etiam ex capillo conſit muliebri. Ille enim cùm tenuis ſit, longus, multo oleo perfuſus; cùm plectitur, vires & intentionem validam accipit, ut nec diſſonet multum à robore nervorum.* LIPS. Ipſa toti-dem pœnè verba in Herone, qui ex Cteſibio deſcripſe-rit, memini obſervare. FUR. Hiſtoriæ etiam paſſim de hoc capillo, ut Appiani de Carthaginienſibus obſeſſis: Ἐς δὲ τὰς ἐπιτάσεις τῶν καταπελτῶν ἀπεκείροντο τὰς γυναῖκας, τριχῶν ἄλλων ἀπορίᾳ: *Ad catapultarum intenſiones raſerunt fæmi-nas, aliorum crinium inopiâ.* Strabo de hoc ipſo facto, lib. XVII. Τρίχας δὲ τοῖς καταπέλταις αἱ θεράπαιναι παρεῖχον: *Capillum tormentis ancillæ præbuerunt*: ſed ad ancillas ta-men reſtringit. Solonenſes apud Cæſarem III. Civil. *præſectis omnium mulierum crinibus, tormenta effecerunt.* Aquilejenſes, apud Capitolinum in Maximinis, *Funes de capillis mulierum fecerunt, cùm nervi ad emittendas ſagittas deeſſent.* Et de Romanis, ſuprà Vegetius, quod ipſum Capitolinus rettulit, & *Veneri calvæ*, ob hanc memo-riam, templum vult ſtructum. Sed alterum, quod dictu-riebam, de *Fundâ* eſt, quæ in Balliſtâ ſive Scorpione po-nitur ab Ammiano, *Stupea aut ferrea* fuiſſe. Cui finis? re-ceptaculum ſc licet lapidis, & in quâ firmaretur. Ammia-nus XIX. *Per ſcorpionum ferreas fundas, rotundi lapides ſubinde jacti.* Iterùm XXIV. *Poſt machinam ſcorpionis archi-tectus fortè adſiſtens, reverberato lapide quem artifex titu-banter aptaverat fundæ, obliſo pectore ſauciatus profudit ani-mam.* Cui ſimillimus eventus in Suidâ narratur ab incerto ſcriptore: Ὁ λίθος ... λίθος ὁ ἀπὸ μηχανῆς εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα κατὰ ... ἐξῆλατο, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξέκοψεν ἀμφοῖν: *Rotundus lapis à machinâ in ejus architectum exſiluit, eique ambos ocu-los excuſſit.* Funda itaque ibi: & ideò ipſas Balliſtas ſive Monangones ſcripſit Heron à *nonnullis Fundas vocari.* Sed & Græci commodè hic utuntur verbo σφενδονᾶν, ut Zona-ras in Conſtantino: Λίθων γὰρ ἐκ μηχανῶν ταλαντιαίων σφενδονουμένων: *Cùm lapides centenarii fundis jacerentur machinarum.* Quin & ipſum inſtrumentum totum, Σφενδόνη dicta, ut in Gloſſis:

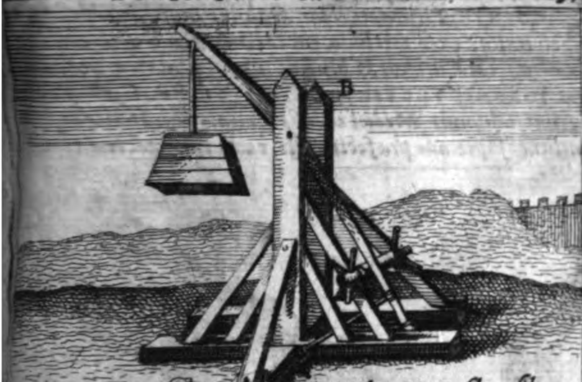
Gloſſis: *Balliſtra*, σφενδόνη, μάγγανον πολεμικόν. In Machabæorum I. cap. VI. inter machinas varias, σφενδόναι nominantur: quas rectiſſimè Hieronymus *Fundibala* vertit. Ita enim illo ævo dixerunt. Iſidorus: *Balliſta magnâ vi jacit aut haſtas, aut ſaxa, inde & Fundibalus, quaſi fundens & emittens.* Hegeſippus V. cap. XLIV. *Fundibalo ictus, in eadem voce amiſit ſpiritum.* Hanc machinam intellegit: quia Joſephus in ipſâ illâ re, λίθον ἐκ τοῦ πετροβόλου dixit, *lapidem è petrariâ.* Repetivit hoc ipſum in Anacephalæoſi ſuâ Hegeſippus: *Fundibulari ictu amiſit ſpiritum.* Roſuintha virgo Saxonica, itemque Chronica Hiſpanica: *Pelagium castiſſimum juvenem, Abderamini tyranni juſſu, fundâ machinali trans Bætim fluvium emiſſum, & ſcopuloſis rupibus illiſum tradunt*: quia ſcilicet impuro tentamini illius ſuffragium non præbuiſſet. In Gloſſis etiam, *Balliſtrarii* explicantur, σφενδονῆται: ſed, credo, minores illos funditores intellegi, ab exemplo. Ammianus XVI. *Cæſar, nequa interveniret mora, adhibitis cataphractis ſolis & balliſtariis, ad Tricaſſinos tendebat.* Funditores, inquam, puto eſſe, aut *Fuſtibalatores.* In Guntheri Ligurino. lib. IX. hæc ipſa machina *Balearica* dicitur, à cauſsâ jam dictâ, & quia Balearium Fundæ.

—— lapides agitata minores
Funda rotat, magnos Balearica machina muris
Incutit, & duro munimina verberat ictu.

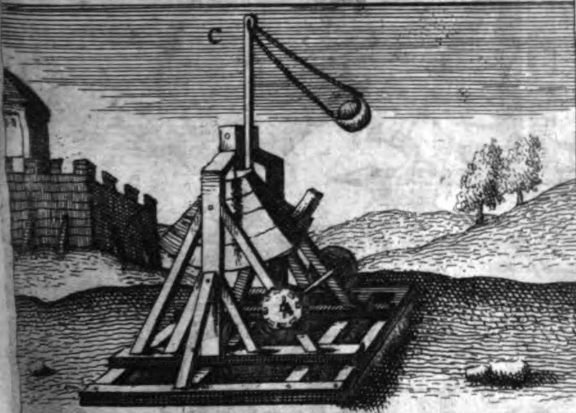

A. *Figura, quam in Vitruvio Iocundus expreſſit.*

Digitized by Google

B. E Chronicis Baſileænſibus ſumpta, et alibi reperta.

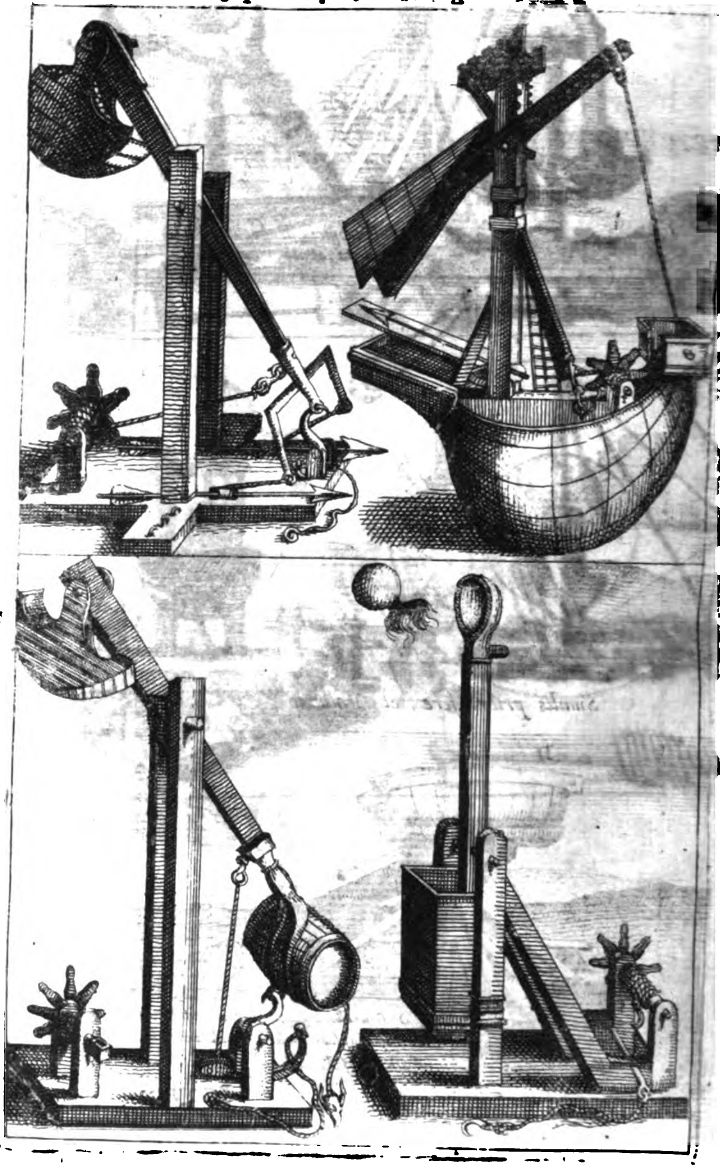

C. Similis priori ferè, et Valturio.

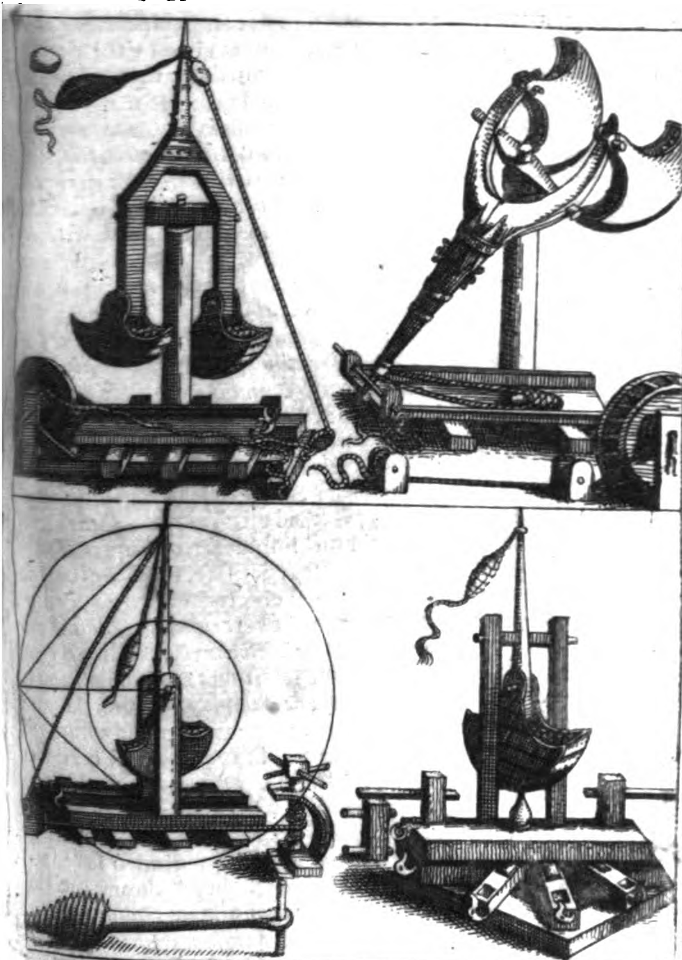

D. Bruxellæ exſtat, exigua, nec niſi forma et exemplar ad fabricandum, prouidè à maiorib, aſſeruatum. Iacet, et funes diffracti ſunt: ſed et alibi non dubito exſtare.

SEQUEN-

SEQUENTES Figuras, Lector, Gabriel Buſtelius delineavit effinxitq; ex veteri libro, qui Urbinatium Ducis, nunc Allobrogum eſt. Curavit, & benignè ſubmiſit incomparabilis heros JOANNES VELASCIUS. Comes Stab. PP. Caſtellæ, Gubernator ditionis Mediolanenſis, idemque per Italiam Regiæ militiæ ſupremus præfectus. Illi gratia publicè ductus eſto.

Digitized by Google

DIALOG. IV.

Scorpiones quid, & quo telo?

PEREGI, & te editorem, Lipſi, adſpicio: ecquid mittis? LIPS. Ego editor? bellè, qui ipſe depugnavi, & exercitus ſum plus ſatis. Sed tamen ſi ſim; nec mittam quidem, numeris nondum impletis. FUR. Omnibus & largiter, aut fallor. LIPS. *Scorpiones* ubi ſunt, vicini & adſimi-

Digitized by Google

les iſtis, adeò ut Ammianus miſceat. & *Balliſtam* (à te-
ctum) ſic appellet? FUR. Si miſcet, benè eſt: per me
ſunto, non diſjungo. LIPS. Atqui debent Furi, deber
hoc age. A Catapultis primùm Hirtius abjungit, in b
lo Africo: *Cæſar in caſtris Scorpionum, Catapultarum, ma
gnam vim habebat.* Ille idem à Balliſtis: *Balliſtis, Scorpi
nibuſque crebris, ante frontem caſtrorum collocatis.* Sene
Quæſt. Nat. II. c. XVI. *Nam Balliſtæ quoque, & Scor
piones, tela cum ſono expellunt.* Denique Livius ab utriſque
XXVI. *Catapultas* & *Balliſtas* Carthagine Novâ inver
tas numerat, & tum addit: *Scorpionum majorum mino
rumque, & armorum telorumque, ingens numerus.* Idem
paullò pòſt: *Scorpiones majores minoreſque, ad* LX *cape*
*ſcripſerim, ſi auctorem Græcum ſequar Silenum: ſi Vale
rium Antiatem, majorum ſcorpionum ſex millia, minorum
tredecim millia.* Sed prior numerus LX. falſus videtur, &
nimis ab illo abire Antiatis. Etſi enim hîc & alibi aucto-
rem iſtum elationis & vanitatis arguit: quis tamen cre-
dat ſic inſanè mentitum? & è *ſexaginta* tantùm, *tot illa
millia* feciſſe? Fuerit, V. ∞. id eſt, *quinque millia*: aut et-
iam IX. ∞. numeris non inſolenter corruptis. Sed tu,
Furi, palàm diſcrimen vides, ediſſere. FUR. Te loqui de-
cebat, ac vides iſtos magis erectos: quid me? pendeo à
tuo ore. LIPS. Dic, dic: apud novercam verba fundis FUR.
Paucis, quia pauca hîc ſcio. Deſcribit Tertullianus initio
libri, quem de hoc nomine inſcripſit: *Bellicam machinam,
& retractu tela vegetantem, de Scorpio nominant. Id ſpicu-
lum & fiſtula eſt, patulâ tenuitate in vulnus & virus; quâ
figit, effundit.* Significat clarè, & mucronem, & ad eum
canaliculum fuiſſe, qui infunderet venenum. Alii non
dicunt, ſed Vegetius ita de eo: *Scorpiones dicebant, quas
nunc Manuballiſtas ideò ſic vocari, quòd parvis ſubtilibuſ-
que ſpiculis mortem inferant.* Parva tamen adeò fuiſſe ſpi-
cula, præſertim in Majoribus, haud dicam: cùm in
Cæſare legam, *Quidam ante oppidi portam Gallus, ſcorpione
ab latere dextro trajectus exanimatuſque concidit.* In Hirtio:
*Scorpione accuratiùs miſſo, Decurio percutitur, & ad portam
Decumanam defigitur.* Cùm *trajici* iis homines, cùm *Defi-
gi* dicant: certe non nimis ii puſilli. Ex Vitruvio tamen
certum haud ſic immanes fuiſſe: & cùm *Machinam* ab
Organo diſtinguit (lib. X. c. I.) *Machinas pluribus * operibus
ait effectus habere, ut Balliſtas aut torcularium prela:
Organa autem unius * opere, prudenti tactu perficere quod pro-
poſitum eſt, uti Scorpionis & aniſocyclorum verſationes.* Ergo
vir unus dirigebat, & utebatur. Polybius in obſidione Sy-
racuſarum à Marcello, facit Archimedem *cavos palma-
res in muris diſpoſuiſſe, iiſque ſagittarios & ſcorpiunculos* (τὰ

* Forè operis
* Forè opera,

[illegible]) *appoſuiſſe*. Livius in eâdem re, & ex eo ſumens, *[illegible] cubitales* fecit: ô neglegentiam aut [illegible]! cum ille [illegible] clare ſcripſiſſet. Plutarchus in Marcello, de ipſis dixit, σκορπίους βραχυτόνους. *brevi tenſione ſcorpios*. [illegible] ergo parvi; ſic proportione & foramina illa ac ca[illegible]. In Siſennæ fragmento apud Nonium eſt: *Longiùs ſcorpios catapultas concitat.* Legendum: *Longiùs ſcorpio catapulta ſe concitat.* Et plura dicere prohibeor, non ignarus ſed imperitiâ; iterùm miſſionem peto, aut ipſe mihi do.

DIALOG. V.

Muri veterum cujuſmodi? ſeorſim & Gallorum.

LIPS. Videtis hunc Arenarium, planè ad legem? ipſe Rudem ſibi donat. O ſi meum hîc merum imperium! aut ſi plura etiam dicenda! ſed video finem, & de *Tormentis* ad aſſem credo expunctum. BILL. Haud negito, tamen aliquid etiam reliqui video, ſi plenè & firmiter vis Tormentorum eſt noſcenda. FUR. Et tu quoque telum mihi injicies? BILL. Imò munimentum in omnia tela: *Muros* oppidorum ſuggero, & velim deſcribi. Hos enim quatiebant aut diruebant *Arietes* illi & *Balliſtæ*: hos ſub *Muſculis* aut *Vineis* deruebant: & neſciemus quo robore iſti aut viribus? Caligat omnis *Machinalis* & *Oppugnatoria* iſta res: niſi hæc illuſtratur. LIPS. Tecum cenſeo ſciſcoque: ſed hoc am pliùs, Furium illum meritò dicere, qui iſtorum omnium cauſſa. Caput ſermone ſtruxit, adſtruat & hunc pedem. FUR. Quod Oranus nec Græcè auſus, ego Latine & Romane dico, Lipſi, es malus. Sed nihili tamen tua argutia: nec enim adhuc finis, *Tela* reſtant. LIPS. Fortaſſe te & illa velle addere? Si ſapis, hoc depropera, ne & alterum onus accedat. FUR. Fiat, nam iſti, ut video, peramici ſunt, quod tu vis volunt. *Muri* igitur veterum (de Vallo à Lipſio dictum) validi & operoſi fuerunt: & ut diſtincte ac proprie dicam, *Firmi, Magni, Alti.* De Firmitate primum, Vegetius lib. IV. *Murus ut numquam poſſit elidi, hac ratione perficitur. Intervallo pedum vicenum interpoſito, duo intrinſecus parietes ædificantur: deinde terra, quæ de foſſis fuerit egeſta, inter illos mittitur, vectibuſque denſatur, ita ut à muro primus paries parum inferior, ſecundus longe minor ducatur, ut de plano civitatis, ad ſimilitudinem graduum, quaſi clivo, mollius; ad propugnacula poſſit adſcendi. Quia nec murus ullis poteſt Arietibus concuti, quem terra confirmat; & quovis caſu deſtructis lapidibus, ea quæ inter parietes denſata fuerit, ad muri vicem ingruentibus moles obſiſtit.* Vegetii munitio ſatis firma,

 negati

negari non poteſt, etiam in hodierna iſta fulmina: ſed gis paullò illa Vitruvii, lib. I. c. V. *Interiore parte ſtructionis, fundamentum, diſtans ab exteriore intro amplo ſpatio conſtituendum eſt: ita uti cohortes poſſint, quemadmodum in acie, inſtructæ ad defendendum ſupra latitudinem aggeris conſiſtere. Cùm autem fundamenta diſtantia inter ſe fuerint conſtituta, tunc inter ſe alia tranſverſa, conjuncta exteriori & interiori fundamento, pectinatim diſpoſita, quemadmodum ſerræ dentes ſolent eſſe, collocentur.* Hæc, dico, ſtructura firmior, & validæ tormentorum repellendæ, pro meo quidem ſenſu. Jam quòd *Magni* & *Alti*, ab exemplis aliquot videamus. Appianus ſcribit, in Mithridatico: *Pyræi muros Athenis (Periclis opus) altitudine fuiſſe quadraginta circiter cubitorum, ſive pedum ſexaginta, ſaxo quadrato exſtructos.* Thucydides in I. de iiſdem: *Latitudine fuiſſe tanta ut duo currus juncti inter ſe, vel obvii, per murum tranſirent, introrſus autem, neque cæmentum neque lutum interpoſitum, ſed junctos & coagmentatos grandes lapides qui ſecti quadratique eſſent, eorumque exteriora ferro & plumbo revincta.* In quibus ultimis notare eſt, grandes lapides, pro more illo, in opera hæc injunctos; & contra Arietes, ne extrahi poſſent, ferro aut ære nexos. Dio Caſſius in Severo, *Byzantii veteris muros fuiſſe firmiſſimos, quorum frons exterior grandibus lapidibus conſtructa, qui craſſi quattuor pedes erant, lato ferro aut ære inter ſe vincti.* Nota craſſitiem lapidum, quos quadratos fuiſſe certum eſt, & undique pares. Herodianus lib. III. de eodem iſto opido: *Murus Mileſio quadrato lapide exſtructus, adeò tenui & inconſpicua juncturâ, ut nemini compoſitum opus, ſed ex uno perpetuoque lapide videretur.* Et addit, *nunc quoque reliquias cum miraculo conſpici, vel artis eorum ingeniique, qui primi ſtruxerint, vel roboris eorum, qui dejecerint.* Nota hîc & alibi *coagmenta ſubtilia*, ad excludendum ſcilicet Arietis acumen. Sed de ferro, eſt & in Joſepho, atque Hegeſippo (lib. V. cap. XI.) *pleraque murorum Hieroſolymis, ferro aut æro operta fuiſſe*: pro mente ſcilicet jam dictâ. Atqui *Altos* etiam cur ſic volebant? nam nos hodie deſpicimus. Cauſſa ipſis proba, & contra turres, machinaſque ligneas ad adſcenſum. Nam muri quam diu ſuper eas, tuti erant ab hac pervaſione. *Firmi* igitur, contra Arietes; *alti*, contra Turres. Tangit ſcriptor Panegyrici, ad Maximianum: *Quænam unquam mirabimur valla caſtrorum, poſt hoc novum in mari vallum? quid erit mirum, ſi qua murorum aut Arieti non ceſſerit* FIRMITAS, *aut machinas deſpexerit* ALTITUDO? Quam altitudinem & Seneca inter laudes mura-

les

Digitized by Google

lesbet, in Epiſtolis: *Multi inveniuntur, qui ignem inferunt urbibus, qui inexpugnabilia ſæculis & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus Aggerem attollunt, & muros in miram altitudinem adductos, Arietibus & machinis quaſſent.* Imò & majores noſtri Galli ſic ſtruxerunt, aut certè in Galliâ ipſâ Romani. Omitto alia. Sed Aimoinus refert, *murum Divionenſis caſtri ædificatum lapidibus quadratis, deſuper minores ſuperpoſitos habentem, altitudinem pedum triginta, in latitudinem pedum quindecim*: idque ab Aureliano Imp. nec tamen opidi appellatione dignatum. Ubi autem hodie tales muri? quia nos, ut, dixi, contemnimus: & meritò fortaſſe ob novitium hoc fulmen, quod edita magis quaſſat. Sed non illud etiam deſpicimus (quod inter artes munitionum habemus) flexus & ſinus in muris facere, ut pateat ad ictus accedens hoſtis. Id enim à veteribus, & Vegetius prodit: *Ambitum muri directum veteres duci noluerunt, ne ad ictus Arietum eſſet diſpoſitus, ſed ſinuoſis anfractibus clauſere urbes, propterea, quia ſiquis ad murum tali ordinatione conſtructum vel ſcalas, vel machinas, voluerit admovere; non ſolùm à fronte, ſed etiam à lateribus & propè à tergo, veluti in ſinum circumcluſus, opprimitur.* Obſerveſque non ſolùm Turres prominuiſſe ad hunc finem & propugnacula, ſed ipſos muros ſic ſinuosè factos. Tacitus de Hieroſolymis: *Duos colles immenſum editos, clauſerant muri per artem obliqui, aut introrſus ſinuati, ut latera oppugnantium ad ictus paterent.* Ea mente & Ammianus, XX. *Virtha, munimentum in extremo Meſopotamiæ ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatum & cornutis, inſtructioneque variâ inacceſſum.* Nec verò hæc tantum, ſed & προτειχίσματα quædam habuêre, ſive *Antemuralia*, ut in Iſidoro: *Promurale, eò quòd ſit pro munitione muri: eſt enim murus proximus ante murum.* Ammianus XXI. *Erumpentibus recurſus ad mœnia tutior, vallumque antemuranum ceſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat.* Quod credo fuiſſe quaſi *Loriculam*, ante præcipuum murum ductam. Sed enimverò, non ſolum loriculæ iſtæ, ſed veri magnique muri plures ducti, ut uno diruto aut capto, alter & alter ſupereſſent. Lubet exempla duo dare ſplendoris atque operis priſci: ad quæ neſcio an alia ætas adſpiravit, aut & dicam, adſpirabit. Prius ex Appiano, de Carthagine, quæ à Romanis capta & diruta. *Murum* ait *fuiſſe triplicem, quorum quiſque altus triginta cubitos eſſet, abſque loricis & turribus. Quæ turres ducentorum pedum ſpatio inter ſe diſtabant, & quatuor contignationes ſingulæ habebant. Ipſi muri fornicati, & capaces: & duplici quaſi contignatione facti, in quorum parte*

 imâ

Digitized by Google

imâ elephanti trecenti ſtabulari poterant, & adjunctæ cellæ ac repoſitoria ad cibos: ſuper eos, quater mille equi item cum receptaculis pabuli hordeique. Viris ipſis ibidem diverſoria & habitacula, peditibus viginti mille, equitibus quattuor mille. Atque hic bellicus apparatus & inſtructus, in ſolis mœnibus erat. Hæc ille, nec negari poteſt, hæc de equitibus & peditibus, ipſiſque equis, magnificum & commodum pariter fuiſſe. Alterum ex Joſepho, de Hieroſolymis, ſuperbâ & validâ urbium, quas hiſtoria celebrarint. Nam vana aut ignota, haud moramur. De eâ Tacitus breviter: *Urbem arduam ſitu opera moleſque firmaverant, quis vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles immenſum editos claudebant muri per artem obliqui, & turres, ubi mons juviſſet in ſexaginta pedes; inter devexa, in centenos vicenoſque attollebantur, mirâ ſpecie & procul intuentibus pares.* Quorum ſententia eſt, Turres ubi mons eſſet, in *ſexaginta* pedes elatas; ubi vallis, in *centenos* aut & *vicenos*: ſicut altitudo inter ſe omnium reſponderet, & æqua videretur. Sed murimenta hæc diffuſè & pulchrè Joſephus exſequitur lib. VI. e quo libabo, & decerpam. *Murus triplex erat: exteri r, altus viginti cubitos, lorica ejus ternos, pinnæ binos. In totum viginti quinque. Lapides in eo plerique* * *viginti cubitos longi, & decem lati. In muris Turres erant, quæ ſuper ipſos eminebant cubitis* * *vinginti: atque eadem erat latitudo. Hæc omnia ſolida, & iiſdem lapidibus, quibus muri, ſtructa. At ſuper hanc Turrium altitudinem, cubicula & cœnacula erant, & ciſternæ, & lati ad hæc omnia gradus. Ejuſmodi turres erant in eo muro nonaginta: intervalla autem cubiti ducenti inter ſingulas. Sed admirabiles in primis erant turres quattuor, quas Herodes ædificaverat. Pſephina una dicta, quæ ſeptuaginta cubitis eminebat: & ex quâ, ſole orto, Arabia proſpici poterat, & ipſum mare. Octangula ſtructa erat. Huic ex adverſo Hippicos, dicta de nomine cujuſdam amici regis; & juxtà Phaſelos, & Mariamne; illa in fratris, hæc in conjugis memoriam & nomen dedicata. Hæ magnitudine pulchritudine, firmitate, omnibus quæ* * *toto orbe ſunt præſtabant. Hippicos quidem quadrangula erat, & quæque angulus viginti quinque cubitorum, altitudo triginta: ſed hæc omnia ex ſolido, & nihil inane. Supra ſoliditatem, & ſaxis illam adunatam compagem, imbribus excipiendis puteus erat altus cubitos viginti. Super iſtum, duplici tecto domus, vigintiquinque cubitos alta, & in varia membra diviſa. Iterum ſuper eam, propugnacula & pinnæ, ad quinque cubitos. Atque ita tota altitudo, cubiti octoginta. Tertia, Phaſelos: lata ac longa fuit æqualiter, cubitos quadraginta. Totidem cubitorum, denſa & ſolida ejus altitudo. Super eam porticus ambibat, alta decem cubitos, loricis*

* *Lanè ſidem ſuperat, quæ manus aut machina conſtruxit? Iosiâ iterat.*

* *Adde Turres, & Portas: ſiet ambitus circiter ex milliarium*

*Notetur.

*& propugnaculis inſtructa, inque eâ mediâ, turris alia aſſurgebat, in membra magnifica & balneum diviſa: ut nihil à regiâ penè differret. Suprema ejus loricis & pinnis, ſicut ipſe porticus, ornata. Tota altitudo, cubiti nonaginta, & ſimulabat ſpecie turrim, quæ Pharus dicitur, & apparet Alexandriam navigantibus. Quarta, Mariamne, viginti cubitis ſolida fuit, totidem lata & longa. Supernam autem ædificationem longè magnificentiorem & diſtinctiorem aliis habebat; decorum cenſente * rege, ut ea quæ ab uxore & feminâ diceretur, ornatior comptiorque virilibus illis eſſet. Hujus altitudo omnis, quinquagintaquinque cubiti. Sed altiores etiam multo videbantur omnes hæ turres, ob loci ſitum. Nam murus ipſe in quo erant, in colle fuerat conditus: atq; is collis eminebat ad cubitos triginta. Mirabilis & lapidum moles. Non enim ex latere vulgari, aut ſaxis quæ homines ferrent, ſtructæ erant, ſed è candido marmore: quodque ſaxum viginti cubitis longum, decem latum, quinque altum. Ita autem juncta erant, ut unum ſaxum omnia viderentur, ſed manu artificum in angulos & figuras diviſa.* Hæc ita Joſephus, & plura de reliquo opere: quæ talia ſunt, ut mirer hæc publicitus non proponi & pingi, in omnium (quibus cor & ſenſus) admirationem aut voluptatem. At nos vana quædam malumus; & pravâ vilique libidine, animum paſcere juvat falſis. At enim dicent, hodie hæc non uſui: diſſiliant iſti lapides, iſtæ moles uno ictu. Eſto, ſed dabo ab antiquo etiam rude, ſed robuſtum opus, pro ſuffragio iſtorum. Muri Gallorum veterum videantur, qui in Cæſare ſic deſcripti, Comment. VII. Gallic.

* Herode

Muri autem omnes Gallici hac ſunt ferè formâ: Trabes directæ, perpetuæ in longitudinem, paribus intervallis, diſtantes inter ſe binos pedes in ſolo collocantur. Eæ revinciuntur introrſus, & multo aggere veſtiuntur. Ea autem quæ diximus intervalla, grandibus in fronte ſaxis effarciuntur. Iis collocatis & coagmentatis, alius inſuper ordo adjicitur, ut idem illud intervallum ſervetur, neque inter ſe contingant trabes, ſed paribus intermiſſæ ſpatiis, ſingulæ ſingulis ſaxis interjectis arte contineantur. Sic deinceps omne opus contexitur, dum juſta muri altitudo expleatur. Hoc cùm in ſpeciem deforme non eſt, alternis trabibus aut ſaxis, quæ rectis lineis ſuos ordines ſervant: tum ad utilitatem & defenſionem urbium ſuam habet opportunitatem, quòd & ab incendio lapis, & ab Ariete materia defendit: quæ perpetuis trabibus, pedes quadragenos plerumque, introrſus revincta, neque perrumpi neque diſtrahi poteſt. Hæc Cæſar, quem per partes luſtro. Ait: *Trabes directæ, perpetuæ, in longitudinem.*] Hoc dicit, trabes directas in ſolo poſitas, in longum non in altum: id eſt, planas jacenteſque, & quidem *perpetuas*

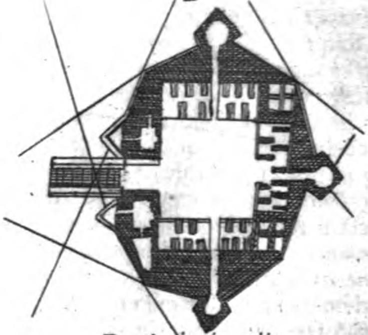
tuas ſolidaſque, non è partibus factas, tot pedum. Quo autem ſic accipere oporteat, non de ordine trabium recto & alto: verba ſequentia mox evincunt, qui opus aggeratum ait, & creviſſe, *dum juſta muri altitudo expleretur.* Atqui ſi trabes rectæ poſitæ, jam à principio altitudo juſta fuiſſet. Hoc firmiter tenendum eſt, aut à Cæſare abeundum. Ait: *Diſtantes inter ſe binos pedes, in ſolo collocantur.*] Hoc intervallum inter ſingulas trabes porrectas ſic in ſolo: iterumque tale in aliis & ſuperjectis. Quod ait, *collocari in ſolo*, eſt deponi, non defigi. & ſic in deſcriptione Muſculi. *Eæ revinciuntur extrorſus.*] Libris melioribus adhæremus & ſcribimus, *introrſus.* Revinctio illa ſub caudâm facta: id eſt tranſverſis trabibus ſeries quæque ligata, contra motum, & ne ab Ariete percuſſæ emoverentur. In quibuſdam etiam libris eſt *Ære revinciuntur*: ſed falſum putamus, nec hîc admittimus. *Multo aggere veſtiuntur,*] Injecto inter trabes medias, & ſtipato. *Intervalla grandibus in fronte ſaxis effarciuntur.*] Intervalla nempe binorum pedum inter trabes ſingulas, Tanti igitur & ipſi lapides. *Ut idem illud intervallum ſervetur, neq; inter ſe contingant trabes.*] Credo ſententiam eſſe, trabes non directè ſuper infimas, ſed ad latera earum ſuper ſaxa poſitas fuiſſe: ut alternatim trabs, aut ſaxum eſſet. Hoc ideò, quia & elegantius firmiuſque opus: & quia negat *inter ſe trabes contigiſſe.* Pergit porrò: *Pluribus intermiſſæ ſpatiis, ſingulæ ſingulis ſaxis interjectis.*] Sententiæ ejuſdem eſt, & docet teſſellatum quaſi opus fuiſſe. *Ab ariete materia defendit, quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos.*] Eſt quod ſuprà dixit & repetit, *introrſus revinctas* trabes fuiſſe, ne revelli aut repercuti de facili eæ poſſent. Sed ait *pedes quadragenos plerumque perpetuas trabes* fuiſſe. Perpetuas, meo dicto ſenſu ſuprà, integras ſolidaſque: & quidem ſelectâ hac longitudine, ut murus latior eſſet firmiorque. At quidam hoc de *quadragenis pedibus*, ad ipſas revincientes trabes ſive fibulas referunt: quod mihi aliter viſum. Adnoto autem & inferiori ævo, muros videri ligneos in Galliâ fuiſſe: cùm Sidonius, de vaſtatione Galliarum ſcribat, l. VII. ep. I. *Vidiſſe ſe ambuſtam murorum faciem*, alibi: *Fuiſſe inter ſemiuſtas muri fragilis anguſtias clauſum.* Unde enim hæc *uſtio*, niſi ab igne, & in ligno? Niſi tamen *Sudium* & *Vallorum* coronas illas intellegit: quod in medio pono. LIPS. Cùm de Sudibus, memini legere in Suidâ de *Aceſſâ*: nec ſatis ſcire, quò id traham. Verba: Ἄκεσσα, Ῥωμαϊκὸν μηχάνημα ἐκ δενδροτομίας πρὸς ἐρυμνότητα μεθοδευόμενον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ξυνέθεσαν τὸ λεγόμενον Ἄκεσσαν τῇ Ῥωμαίων φωνῇ. δενδροτομήσαντες γὰρ ἀλλεπάλληλα στελέχη, τῇ ξυνθήκῃ κατασκευάσαντες, ἀπετει-

ἀντιτείχισμα, ὡς εἶπεν, τὸ ἐνθένδε πορίμον τῆς πόλεως: *Acceſſa, Romana machina, è lignis ſectis ad firmitatem exſtructum. Romani* (verba ſcriptoris alterius) *eam quæ Acceſſa ipſorum lingua dicitur fabricarunt. Sectis enim lignis, alternatim ea locantes & adæquantes, claudunt obſepſeruntque eâ parte aditum urbis.* Sane Romaniſſat vox, & videtur *Acceſſa* dicta, quia Acceſſum aditumque munit aut claudit. Quid tamen propriè? non Herculè *Aggeſtum*, ut deſcriptio hæc eſt: an *Sudetum*? an magis ad portas talia apponi nos? In Cæſaris I. Civ. lego. *Aditus atque itinera duo, quæ extra urbem ad portum ferebant, maximis defixis trabibus, atque iis præacutis, defigit* Pompejus. Frontinus in eadem re: *Quoſdam aditus, qui ad portum ferebant, trabibus tranſmiſſis, & in denſum ordinem ſtructis, ingenti mole tutatus eſt.* Simile munimentum ad portum Xanthiorum fuiſſe, Appianus docet in Civilium quinto. Sed ultrà non te teneo. FUR. Nec volo: res & vox mea habent finem.

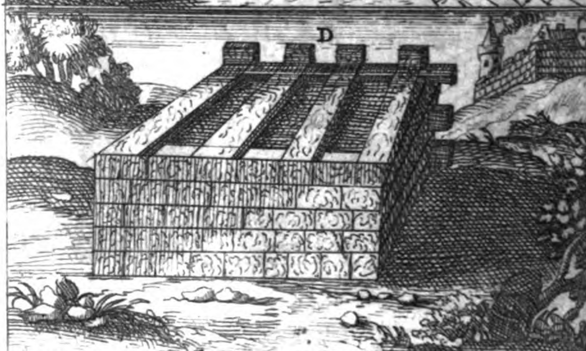

A. Muri Vegetiani.

B

B. *Muri Vitruvij*

C. *Muri Carthaginenſes, ex Appiano.* D. *Gallicani. ex Cæſare.*

Digitized by Google

DIALOG. VI.

Qui, & ubi machinas fecerint, tulerintque.

Lips. Billehee, & tu noſter hodie rex Carondelete, ſermonibus iſtis ſit modus: pauſa interponenda eſt, & ut ſic dicam, ſtrigandum. Bill. Non quidem teneo, & ſol ad meridiem abit: ſed unum breve quæſitum ſubido erat injeciſſe. Auſim Lipſi? Lips. Lege dictâ, breve, & unum Bill. Non mutabo. De *Machinis* & *Tormentis* pleraque omnia dicta: nondum *à quo quibuſve*, & *ubi* ea ſint facta. An in loco ſic ſubito ſtruebant? an domo potiùs ſecum, & ex præparato adferebant? Lips. Duo quæris, præter legem datam: ſed tu mihi eſto vel ſuper legem: dicam. Ad prius, ajo, Milites ipſos pleraque fabricaſſe: ſic tamen, ut certi iis mixti, qui fabrilem omnem artem ſcirent. In Livio, huic rei, lego lib. I. Servium Tullium regem, qui cenſum inſtituit, eumdem *inſtituiſſe duas fabrûm centurias, quæ ſine armis ſtipendia facerent, datumque munus, ut machinas in bello ferrent.* Quæ leviter tamen ſuſpecta lectio, quid enim *ferrent*? ipſine ſuis humeris? haud potuit: dixiſſet, *veherent, curarent*, aut adſimile verbum, ferrem. Sed profectò legendum ibi potiùs *facerent*: & hoc eorum munus, ut fabricarentur machinas, cùm iis opus. Advoco Dionyſium, qui in ipsâ hac re *centurias duas* ὁπλοποιῶν καὶ τεκτόνων facit: id eſt qui *armorum fabri, itemque architecti* eſſent. Hi tales, & poſteà in exercitu: atque ii ſcilicet præformabant dirigebantque opera, etſi milites quoque vulgò adjutarent. Cæſar v. Gallicorum, cùm naves ſubitò reficiendæ eſſent: *ex legionibus fabros deligit, & ex continenti alios arceſſit.* Erant igitur per legiones ſparſi, atque aliter etiam militabant. His caput unum, & operibus curator exactorque, qui *Præfectus fabrum* in hiſtoriis crebò nominatur. Eum Plutarchus alibi ἔπαρχον τῶν τεχνιτῶν appellat. Hi igitur, cum validâ illa manu militari, ſubitò opera pleraque deſtinabant, & in loco faciebant. Uſi interdum, & provincialium auxilio, eorumque, ad materiem ſubvehendam, jumentis. Cæſar II. Civil. *C. Trebonius magnam jumentorum atque hominum multitudinem ex omni provincia vocat, vimina materiamque comportari jubet.* Sed ferè, ut dixi, ad ſubvehendum: vix fuit ut inter opera militibus miſcerentur, quod autem ad

Jumen-

Digitized by Google

Jumenta, in Plutarchi Sullâ etiam ſcriptum, cùm Athenas obſideret, & mirifica opera moliretur ad Pyræum: *decem millia jugorum mularium habuiſſe, qua ſupportarent* ad hunc uſum. Sed & in agmine ac viâ horum opera, cùm machinas aliquas ſecum ferrent. Idem Plutarchus in Antonio notat euntem ad bellum Parthicum, *ſecutas in* * *trecentis plauſtris machinas, idoneas ad urbium oppugnationes.* Eodem illo tempore & *Arietem devexit* LXXX. *pedes longum*, quòd *illa regio* (addit idem ſcriptor) *ſterilis talium eſſet, & materiam puſillam ferret.* Quâ ipsâ cauſsâ Cæſar jam in Africâ, *litteras in Siciliam nunciosque miſit, ut crates materieſque congeri poſſet ad Arietes, cujus inopia in Africâ eſſet.* Ita Hirtius, in illo bello, qui oſtendit & ante tormenta, & talia quædam, conſultò advecta: *Tormenta machinaſque & advexerat ſecum, & ex Siciliâ cum commeatu miſſæ erant; & novæ in armamentario, multis talium operum artificibus incluſis, fiebant.* Bello etiam Alexandrino, Cæſar *tormenta undique conquiri, & frumentum mitti jubet.* Et eo mandato, paullò poſt, *Legio* XXXVII. *ex dediticiis Pompejanis militibus, cum frumento, armis, telis, tormentis impoſita in naves* appulit. Quin & Joſephus disertè ſcribit, Veſpaſianum in Judæam venientem, *habuiſſe in agmine ſuo machinas & tormenta, civitatibus expugnandis.* Conquiri igitur hæc talia & præparari interdum jamantè ſolent, aliâs non ſolent, & in loco, pro copiâ, parari. At ego, ô boni, non diutiùs ſedeo; & ſurgere decretum, etiamſi omnes teneatis. ORAN. Decretum? LIPS. Et quidem ϛωϊκῶς: ſcis quàm amem virilem eam ſectam. ORAN. Atqui de *Telis* totum reſtat. LIPS. Reſtet, poſteà videro: tu valetudinem hanc noſti? ORAN. Non tam commodam hercules, ac vellem. LIPS. Incommodiſſimam autem, cùm fatigatio aut fames acceſſit: nunc utrumque. LAMPS. Latum tibi hoc ſcutum valetudinis: ſæpè & variè uteris. LIPS. Niſi facerem, non viverem: ita multi, ut lacum, me & exhauriunt, & turbant. Sed heus tu ſile, & ſurge: & Theocritæum illud accipe, ——— * Πεινᾶντι γὰρ μηδὲν ἐπ' αὐτῆς.

LAMPS. Sileo, & ne mentiar,

*Οὐδὲ μὲν ἐστὶ τῆς τραπέζης πλησίον,

* Numerum adverte: ergo multæ fuerunt.

* *Eſurienti haud obvius eſto.*

* *Hic animus in menſam magis nunc imminet.*

JUSTI

JUSTI LIPSII POLIORCETICΩN

DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS,

LIBRI QUARTI

DIALOGISMUS I.

Convivium, & in eo Apri, olim ſolidi: pluſcula in hanc rem dicta.

ADHUC loquebamur, & ecce pueri qui nunciant menſam & cibos nos exſpectare. Surreximus, in cœnaculum ivimus, ducente Carondeleto, qui inquit: Amici, ego hîc parari juſſi ad illud Comicum.

Non ampliter, ſed munditer convivium.

Rure ſumus, & ſuaves etiam divitibus interdum *Timoneæ* illæ *cœnæ*. BILL. Non Timoneæ, ne dixeris: ſermones & lepôres condient: atque ego hanc malo, quàm omnem illam noſtram aulicam & purpuream vitam. Lavimus, ſedimus: Billéhei puer adſtitit, & ferinam obtulit incluſam, more noſtræ gentis, in panem. Suſpeximus, & Carondeletus: Tuus etiam ſplendor & munificentîa, Billéhee, hîc nos deprehendit? fruemur, opportunum eſt donum. BILL. Exiguum, nec pro ſplendore illo priſco. CAR. Quo priſco? BILL. Romano, dico, qui non particulas has apri, ſed ipſos totos, ſollenniter apponebant Nónne ita legi Lipſi? vos qui in libris eſtis, meliùs hæc ſcitis. LIPS. Tu quoque, etſi diſſimulas, cui nullum tantum negotium eſt (ô laudabilem morem!) quod planè abſtrahat à lectione. Reficis eâ exhauſtum actionibus animum, & pabulum hoc ſcientiæ & prudentiæ ei præbes. Sed de Apro, quod dicis, ita eſt: totos ſolidoſque apponebant in unam cænam. Suetonius in parcimonia & ſordibus Tiberii Imp. habet, quòd *dimidiatum aprum apponere*

poneret, *affirmans eadem habere quæ totum.* Sed *totum* e
more oportuit: & ita Juvenalis,

——— *quanta eſt gula, quæ ſibi totos*
Ponit apros, animal propter convivia natum;

Plinius apertiùs, qui & originem rei ponit: *Solidu*
aprum primus Romanorum in epulis appoſuit. P. Servi
lius Rullus, qui Ciceronis conſulatu agrariam legem pro
mulgavit. Tam propinqua origo nunc cottidianæ rei eſt
Et addit, *rem cottidianam* ſuo ævo jam fuiſſe, & in com
munibus etiam epulis uſurpatam. Sed hoc magi
mirum, quod ſequitur: *Et hoc Annales notarunt, ho*
rum ſcilicet ad emendationem morum, quibus notat
quidem cœnâ; ſed in principio bini pariter ternique man-
dantur apri. Plures oſtendit ſimul appoſitos, binos
ternoſque; & quamquam notata ea cœna & repre-
henſa ſit, tamen factum Is elici ſenſus e vulgatâ
illâ poteſt: ſed vide ne verior lectio, *quibus ne totâ*
quidem cœnâ. Auxerit factum & indignationem, quod
tot apri nec in totam quidem cœnam, ſed in partem
ejus, nec niſi principia apponerentur. Ita rem fuiſ-
ſe, vel ex Senecâ diſcamus, qui in epiſtolâ LXXIX.
luxum ſui ſæculi caſtigans, & diſparitatem vitæ ſuæ
ingerens: *Non jacebit in conſpectu aper, ut vilis caro,*
à menſa relegatus. Oſtendit, oſtenſum modò fuiſſe,
& quaſi in pompâ illâ menſali traductum, ſtatim ſe-
poſitum & faſtiditum. BILL. Capit me emendatio,
& Plinii cetera verba inclinant: ſed res nónne ar-
cet? Eſtne credibile, tot apros ſimul, eoſque ſoli-
dos? & unde autem in tot cœnas parandos? LIPS.
Tecum ego hæc miror: ſed cùm boni fidique auctó-
res aſſerant, quid diffidam? In Athenæo lego, con-
vivio Carani cujuſdam celebri, *illatos apros Erymanthæos*, *eoſque argenteis venabulis transfixos, & in qua-*
dratis quibuſdam lancibus SINGULOS SINGULIS
CONVIVIIS *appoſitos.* Primùm *Erymanthæos* fa-
cit, ne exiguos quoſdam aut porcellos ſuſpicere,
tum, *venabulis transfixos*; quaſi non domeſticos, ſed
in ſilvâ & venatu captos. Poſtremò, quod ad rem,
ſingulos ſingulis. Nónne hoc paullò amplius, quàm
in Plinio *binos* dumtaxat *aut ternos*? Certè enim gran-
dis ibi numerus convivarum. Jam, ne de Plinii ævo
miremur, cùm luxuria in pleno ſuo regno: veteri
magis, & ſub civilia bella, M. Antonius Trium-
vir, ſeptem aut octo apros in cænam unam parat.
Plutarchus hujus rei teſtem dat & citat, avum ſuum
Lampriam: quem ait ex Philotâ medico ſic audiſſe,
qui αὐτόπτης. *Veni*, ajebat Philotas, *Alexandriam, cùm*
Anto-

Antonius illîc cum Cleopatrâ ſuâ deliciaretur. *Audiebam de menſa, de epulis: cupido me ſubiit coràm arbitrandi & videndi. Cùm ergo innotuiſſem uni cuipiam ex Antonianis coquis, is me in culinam & in ipſam illam officinam luxus induxit. Vidi cùm alia multa, tum* APROS FEROS ASSARI OCTO. *Miratus fui, & ad coquum, Ergóne hodie tam frequentes convivæ apud Antonium? Ille riſit, & ô bone, inquit, convivæ non niſi* * *duodecim erunt: ſed quia incertum, qua ipſa hora cænaturus Antonius (celeriùs enim aliàs, aut tardiùs:) id refert, ut apri calidi & in vigore adferantur, atque ideò plures ſic aſſantur.* Ecce ingenium gulæ, & jactantiam! & tamen ex illis octo, duos trésve in cænam illatos, facile perſuademur. Atquin unde habuerint, quæris. BILL. Meritiſſimò quæro, nec ullæ ſilvæ Europæ totius fuerint ad cottidianos hos apros. LIPS. Si feros ſemper & verè ſilveſtres, tecum ſentio: ſed aliud etiam ingenium gulæ vide. Commenti ſunt huic rei apros quoſdam rure & in villis habere, quos fæturâ propagabant, & ſaginabant deinde ad culinam. De talibus Juvenalis:

* Qui ſollennis ferè numerus in pleno triclinio.

Altilis, & flavi dignus ferro Meleagri,
Fumat aper.

Nota *Altilem*: atque ibi Scholiaſtes vetus, *Paſta, vel aprugna*. Benè, à paſcendo enim, hoc genus *Paſtos* vocabant, & carnem ipſam *Paſtam*: voce quæ * hodie in ferinâ hac, pane clausâ obtinet, nec peccem fortaſſe ſi hinc petam. Martialis:

* Belgis aliiſque Gallis *Paſtéa* dicitur.

E caveâ fugiat ne malè PASTUS *aper.*

De hiſdem Seneca epiſtolâ CXI. *Animalia diu* PASTA *& coacta pingueſcere, & quæ vix ſaginam continent ſuam.* Oſtendit præpingues fuiſſe (ut ſolet id animal, in ſomni & cibi copiâ) & magni rarique ponderis: imò & *Milliarios*, ut appellabant. Idem Seneca, eâdem epiſtolâ: *Non magnam rem facis, quòd vivere ſine regio apparatu potes, quòd non deſideras milliarios apros.* Varro de re ruſt. lib. III. *Num pluris nunc tu è villa natos illic verres lanio vendis, quàm hic apros milliarios Servis?* Nihil muto, etſi alii *macellarios* volunt: & tamen auxeſim aliquam productionemque agnoſco, nec juſte fuiſſe mille librarum. Simile, quod in Plinio *Milliariæ oleæ* in Africâ appellantur, *à pondere* (ut ait) *olei, quod ferunt annuo proventu.* Hos in Palæſtrâ cibum cepiſſe, Varro idem addocet: *Vidiſtis ad buccinam inflatam, certo tempore, apros & capreas convenire ad pabulum: cùm è loco ſuperiore in* PALÆSTRAM *apris effunderetur glans, capreis vicia.* Inde aper *palæſtrita* Martiali:

--- *& con-*

——— *& concubinis*

Partitur apri glandulas palæſtritæ.

Atque hi non in ſilvâ, ſed in culinâ cæſi, eoque fac Seneca, de Brevitate vitæ: *Convivia mehercules iſtor non inter vacantia tempora poſuerim, cùm videam qu ſolicitè argentum ordinent, quàm ſuſpenſi ſint, quomo aper à coquo cæſus exeat*, quomodo exeat, è culinâ ſci cet, & ſatiſne aſſus & calidus, & in ſuâ. ἀκμῇ Et fe haud dubiè meliores, eoque Martialis in laudibus vit Rusticanę ponit:

Ibi illigatas mollibus damas plagis
Mactabis, & vernos apros.

ſi tamen mecum legitis *& veros apros*. Illi enim dome ſtici, vix legitimi: iſti è ſilvâ, germani & veri. Nil cui magis placet quod in Junii vetuſto codice: *verna apros*, quaſi peculiares & in fundis ſilviſque ejus natos CAR. Gratia Billéheo, qui huc te traxit: placent h ſermones, & decent quoque in menſâ. Sed ſcire aveo ſimpliciterne aſſi hi apri, quod è dictis obſervaſſe videor: an aliter, & ritu hoc noſtro, conditi? LIPS. Nil niſi de aſſis lêgi, nec aliter opinor. LAMPS. Mirum autem totos ſic, & tam pingues, grandes, potuiſſe. LIPS. Potuere, ſed in longo firmoque veru aut *cuſpide*, ut Martialis appellat:

Parva tibi curuâ craticula ſundet oſellâ,
Spumeus in longâ cuſpide fumet aper.

Fumare eum dicit, & in cuſpide: ergo aſſari, idque de more. Hac mente & Juvenalis ſuprà, *Fumat aper*: & Plutarchus clarè, ut audiſtis. Ponebantur autem in grandibus quadratiſque lancibus (ex Athenæo) & pomis, glandibus, aut ſtrue tali fructuum, cingebantur. Quid ut indicarent? captos in ſilvis eſſe? an ſtragem hanc talem dediſſe? Verba quidem Senecæ, De Providentiâ cap. IV. *Ingenti pomorum ſtrue cingeret primæ formæ feras captas multâ ſtrage venantium.* Sed verba ambigua, cùm quibuſdam libris, *augeret* legatur, non *cingeret*: quod aliovorſum tunc traxerim, & infarctos apros capiam, ad augendam ſpeciem ac molem. Talis in Athenæo *ſus aſſus, cujus venter ficedulis, turdis, ovorum vitellis, & id genus eduliis, plenus eſſet.* Sed & nunc in porculis aſſis (qui vicem aprorum manſere) farcto hoc pomorum, aut caſtanearum gaudemus. Sed & crudo pomo in os inſerto, inſignimus. Pro vulgatâ ſcripturâ tamen, exemplum de Squillâ, in Juvenale:

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undique cuncta
Aſparagis?

Secundùm hos ſermones, alii pluſculi fuerunt, & varii; jocoſi,

ocoſi, ſerii, plerique oblectantes. Et noſter Furius, ...us Lipſi, inquit, vivamus, imò & bibamus. ---- re-... *Dulce mihi furere eſt amico.* Lips. Pro nomine hoc ...ſit, an etiam decoro? Sed tu, quod dicis & audis, mi-...e omnium mortalium facis. Oran. Imò pro de-...o, quidni convivio & inter tales? quorum mens nive ...ndidior, & cryſtallo purior, nec ſuſpicatur, nec li-...t. Denique quo fine huc venimus? jocandi. Curæ & ...ria domi eſte, cras vos recipiam. Adam. Amo te O-...ne, quis ſcit, quàm diu licebit? Imò non diu licebit, & ...ios aliò divellemur. Ego ad meos, alius ad manes: for-...ſſe & ego, ô ancipitem & anxiam ſemper noſtram ſortem? Horat.

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curaſque acerbas ſenſibus gubernare.

...t poëta ille ait. Age, bibe hoc Lipſi: en exemplum. Lips. Sed cum affuſâ aquâ. Fur. Minimè, non amamus nymphas, & lege vetamur. Lips. Mihi fas & jus, vel ob unas Spadanas. O illa ſalutifera! quòd ſpiro, quòd ambulo, quòd ſcriptito, huic acceptum refero.

Quas tibi grates
Nymphæ reponam?
Quas meæ Muſa
Et Genius dabunt.
Donec ſpiritus
Hos reget artus,
Ego te verſo
Ego te proſo
Carmine dicam:
Et te numeris,
Et non numeris;
Collaudabo.

DIALOG. II.

Ad Tela ventum, & de Fundis primò dictum. Inventio, forma, excuſſio.

SUAVITER hæc & talia fabulati ſurreximus, & viſum conſenſu prodeambulare. Ivimus extra hortum ac Prætorium, & proceſſimus in ripâ ſecundum flumen. Lipſi, inquit Furius, ego & Oranus vos ſiſtimus: cujuſvis ſectæ potiùs; quàm Peripateticæ ſumus. Sedendum eſt; ſudare incipio. Lips. Imò & vobis exercitium magis conveniat, eamus. Fur. Non imus, ſedemus: ecce hic ſub hac quercu, umbroſum eſt. Bill. Placet Lipſi, adſideamus. Fur. Auris tuæ operam poſco Billehee, inclina. Bill. Habes. hem! jam teneo, memorem mones. Enimverò Lipſi, cùm ſic ſedimus, & ventrem habemus farctum, tamen aures vacant, & appetunt guſtatam illam dapem. Lips. Quam? Etſi pro-

propemodum ſcio quid agatis. O Furi, Furi. BILL. R
quum illud matutinæ epulæ, *de Telis*. Nónne res & ſi
tua exigunt? illa manca eſt, niſi adjicis; tu i
delis, niſi promiſſum præſtas. LIPS. Amici, r
vos fallam, dirigere poſſum, dicere non poſſum: u
que nunc à cibo. An non medici &, valetudo vetar
CAR Vetant, & ego tuus dictor, etiam hîc ero
tor: Affatim ſatis, ſi præis alicui dicturo. LIPS. l
beraliter hoc fiet: & jus ergo mihi partes adſigna
di? CAR. Per me jus, & Billéheus adnuit. FUR. E
iam ego: cum lege, ut eximii ſint, qui operam ja
navarunt. LIPS. Neſcio, videbo: hoc agite. *Tela*, quo
rum in oppugnando aut repugnando uſus, duplici
fere: *Lapides*, aut *Ligna*. Illos dupliciter iterùm mi
tebant, aut *Manu*, aut *Fundâ*. De manuario jactu
parùm eſt, & natura ac mos docent: nec moneri aliu
opus, quàm pleroſque veterum uſurpaſſe. Sed de *Fun*
dâ, is accuratior, & explicandus eſt, à quo? nan
circumſpicio: à te Lampſoni. LAMPS. Quid in me
tibi placuit? LIPS. Corpus ſtrictum, agile, manu
mobilis (in ſtilo ſcimus:) & planè bonus es pugna-
re fundâ. LAMPS. Etſi parùm honeſtum hoc telum
bonis; tamen quò me tranſſcripſeris Imperator, eò &
pareo: ac dabo operam, ut vel imum ordinem hone-
ſtem. LIPS. Placet obſequium, perge. LAMPS. Ut à
nomine ordiar, *Funda* Latinis dicta, *quòd ex eâ fun-
dantur lapides*, ait rectè Iſidorus. De inventione va-
riant, & Plinius Phœnicibus tribuit; Strabo Ætolis.
Pro Strabone Pollux videatur, qui Acarnanibus aſ-
ſignat: & Thucydides etiam de iſtis, libro II. Δο-
κοῦσι δὲ Ἀκαρνᾶνες κράτιστοι σφενδονᾶν: *videntur Acarna-
nes optimi funditores*. Et ſanè Acarnanes finitimi Æ-
tolis. At pro Plinio, communis opinio & Vegetius:
*Fundarum uſum primi Balearium inſularum habitatores
& inveniſſe, & peritè exercuiſſe dicuntur*. Quin Dio-
dorus Βαλιαρεῖς ἀπὸ τοῦ βάλλειν ταῖς σφενδόναις: dictos putat:
Baliares, quòd fundis jaciant. Hæc, dico, pro Plinio,
quid ita? quia ipſi Phœnices olim ibi coluerunt, &
artem intulerunt. Ipſe Strabo tranſire huc videtur,
libro III Σφενδονῆται, inquit, ἄριστοι λέγονται. καὶ τοῦτ' ἤσκη-
σαν, ὥς φασι, διαφερόντως, ἐξ ὅτου Φοίνικες κατέσχον τὰς νήσους:
*Baleares optimi funditores habentur, & hoc maximè ex-
ercuerunt, ut fama eſt, ex quo Phœnices inſulas eas ob-
tinuerunt*. Sanè, quod ad præſtantiam, plurimi iis te-
ſtes. Florus, libro III. cap. VIII. *Tribus quiſque fundis
præliantur. Certos eſſe quis miretur ictus? cùm hæc ſola gen-
ti arma ſint, & unum ab infantiâ ſtudium. Cibum puer
à matre*

Digitized by Google

atre non accipit, niſi quem ipſâ monſtrante percuſſit. ... primùm de tribus fundis. Ubi eæ? in capite omnes, Straboni credis. Σφενδόνας, inquit, περὶ τῇ κεφαλῇ τρεῖς ... τὴν μὲν μακρόκωλον, πρὸς τὰς μακροβολίας. τὴν δὲ βραχύκωλον, πρὸς τὰς ἐν βραχεῖ βολάς: τὴν δὲ μέσην, πρὸς τὰς ...: *Tres fundas circum caput habent, unam longioribus habenis, ad longiores jactus; alteram brevibus, ad breviores; tertiam mediis, ad medios.* De diſcrimine & ...ſâ, benè & verè: ambigo an de poſitu, & an non ...ius Diodorus, qui diſponit *unam circa caput, alteram ventrem, tertiam in ipſâ manu?* Commodius hoc videatur, aptiuſque. Et de capite, non novum: cùm etiam Mardis, genti Perſicæ, ſimile Curtius ſcribat ſolitatum. *Fundâ vinciunt frontem, hoc & ornamentum capitis, & telum eſt.* Sed fundâ, non fundis: & vidi imaginem in columnâ veteri Antonini in quâ Balearis capite, & ventre, & humeris eam geſtat. Sed addit Florus de peritiâ, & de cibo. Ipſa illa Diodorus, & Strabo, & Lycophron pluſculis verſibus, atque ad eos Tzetzes. Quid opus apponere, cùm de re conſtat? Magis materiem & formam fundæ quæramus: etſi materiem Strabo promptè ſuggerit, & fuiſſe ait μελαγκραΐνας, ἢ τριχίνας, ἢ νευρίνας: *aut è melanchræna, aut è pilis, aut nervis.* Triplex igitur materies, prima Melanchræna, quid fuit? ſpartum, opinor, & hoc ſic nominat: cujus copiam in Hiſpaniâ fuiſſe, omnes ſcimus. Plinio quidem *Melancranis* eſt ſpecies *junci acuti*; & Heſychio μελαγκράνις, ὀξύσχοινος: quid aliud Spartum? atque eo nomine linum aut cannabin etiam comprehendo. De lino, in Vegetio mox audies: de cannabi eſt in Suidâ: καὶ ἡ σφενδόνη ἀπὸ κανάβεως γίνεται: *Funda enim è canabi fit.* Totum hoc genus Virgilius tangit:

Stuppea torquentem Balearis verbera fundâ.

Altera materies, pili, & hanc priori, de quorumdam ſententiâ, Vegetius antefert: *Fundæ ex lino, vel ſetis factæ, has enim dicunt eſſe meliores.* Tertia materies in Strabone, nervi, nec exempla repperi alibi, etſi ratio non abdicit. Accipite nunc formam, quæ in monumentis obvia, nec aliud eſt, quàm funiculus in medio latior, ovali formâ, & paullatim in ſtrictius abit. An non cavitas & foramen in medio? non opinor. Etſi in Ciceronis tamen * verſiculo eſt:

Fundum Varro vocat, quem poſſis mittere fundâ,
Ni lapis exciderit, quà cava funda patet.

Sed intellegit cavam fundam, ſic manu ſtrictam; & quod patet in eâ, eſt ipſum latus. Sententia etiam Varronis, poſſe meritò fundum vocari (totum illud, quod

Lib. III. [margin, beside "ſolitatum"]

* Apud Quinctil. lib. IX. [margin note]

agro & ædificio conſtat) qui tam grandis, ut fundæ ... ctum æquet. Is autem modus eſt ferè ſexcentorum ped... quod in Vegetio clarè ſcriptum. Sed de formâ, Dio... ſius Alexandrinus hanc terram noſtram comparat c... fundâ, hiſce verſibus:

Οὐ μὲν πᾶσα διαπρὸ περίδρομος, ἀλλὰ διαμφὶς
Εὐρυτέρη βεβαυῖα πρὸς ἠελίοιο κελεύθους·
Σφενδόνῃ εἰοικυῖα.

Quos Rhemmius Fannius benè & ſcitè olim vertit:

Non tamen aſſiduo teres undique margine circum
Clauditur hæc, bifido ſed brachia litore pandens
Arctatur rapidos curſus ad Solis utrumque,
Aſſimilis fundæ.

Nec alia mens, quàm τὴν γῆν (Euſtathii interpretis verb... ἐφ' ἑκάτερα δὲ μῆκος, ἐπὶ θάτερα δὲ κατ' ὁμοιότητα τοῦ πετρο... βόλου σφενδόνης συνάγεσθαι εἰς ἐξύτερον: *terram ad latera la... tiorem eſſe; in partes ſuperas & imas, adſimilitudinem fun... dæ quæ lapides jacit, arctari & conſtringi.* Talis enim illa antiquis nota: etſi hodie navigatio aliter oſtendit. Ad medium & fundus, ut ſic dicam, fundæ, circinat... eoque Statius reſpexit:

------- teretes pars verbere fundæ
Aſſueti, vacuoque diem præcingere giro.

Ideò enim *teretes*: ſive etiam ratione rotationis in jactu. Nam rotabant circùm caput, & vires ita dabant: ter, ut videtur, ex arte aut more. Virgilius de Mezentio:

Ipſe ter adducta circùm caput egit habena.

Statius, libro I.

Terque levi ducta circùm caput actus habena
Permiſſum ventis abſcondit in aëre telum.

Vegetius tamen abnuit de ternario, & ſimplicem numerum præfert. *Semper adſueſcendum eſt*, inquit, *ut ſemel tantùm funda circùm caput rotetur, cùm ex ea emittitur ſaxum.* Sed de ſaxo diſertè addit, nunquid aliter in glande? non eſt ratio. Certè & Achilles apud Statium, ubi gloriatur hæc & illa ſe didiciſſe, II. Achill.

---- & flexæ Balearicus actor habenæ,
Quo ſuſpenſa trahens libraret vulnera tortu,
Incluſum quoties diſtringeret aëra gyro.

dat intelligi, ſæpiùs intortam fundam, & variè pro deſtinatione jactus. Sed jamnunc tetigi, duo fundis miſſa, *Lapides* & *Glandes*: id quoque docendum eſt, nequid de his fundis ſine auctore & fundo. Quod ad *lapides*, eſt in Diodoro libro. VI. Τοὺς Βαλιαρεῖς βάλλειν ἐοῦς σφενδόναις λίθους μεγάλους κάλλιστα τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων: *Baleares fundis lapides magnos jacere, optimè omnium mortalium.* Sed quàm magnos? in Suidâ ſcriptor aliquis exprimit:

Oi

Βαλεαρίδων νήσων σφενδονῆται μναιαίους λίθους ἔβαλλον: *Balea-
insularium funditores lapides minæ pondere jaciebant.*
egit Minam Atticam, quæ eſt drachmarum cen-
. Huc quadret, quod in Cæſare habes, *Fundas libra-*
ſi tamen ita legis. Ad hos igitur lapides, & ut fre-
tare ictum poſſent, ſacculos pelliceos ferebant iis
endos. Xenophon libro v. Anabaſ. Παρήγγειλε τοὺς
ας λίθων ἔχειν μεστὰς τὰς διφθέρας: *Juſſit funditores la-
plenos habere ſacculos*: inſtante ſcilicet jam pugnâ.
& Strabo ſcribit, in ſingulare certamen Pyræch-
m Ætolum, cùm recens funda tunc inventa eſſet,
iſſe μετὰ σφενδόνης, καὶ πήρας λίθων: *cum fundâ, & perâ
lapidum.* Ita igitur ferebant, & magis expeditè, quàm
(quod in lapidibus tamen video) ut ſinu etiam præ ſe fe-
rent. Telum alterum, *Glandes*: atque eæ è plumbo,
ideo μολυβίδες Græcis, & *Plumbeæ* ſimpliciter Spartiano.
Jungit utrumque Salluſtius: *Pars eminus glande, aut la-
pidibus pugnare.* Uti & Livius, libro XXXVIII. *Conſul
ingentem vim ſagittarum, glandiſque, & modicorum qui
funda mitti poſſent lapidum, paraverat*: paraverat nempe
contra Gallos, quia revera levia hæc omnia tela, bona
in pugnatores cominus validos, præſertim non ex toto
armatos. *Sphærulas*, iſtas appellat ſcriptor incertus apud
Suidam: Οἱ καρδοῦχοι σφενδονῆται ἄριστοι λίθοις τε καὶ μολιβδίναις
σφαίραις, ἃς ἐξακοντίζουσιν ἐπίσκοπα: *Carduchi optimi fundito-
res lapidibus & plumbeis ſphæris, quas ejaculantur certò
& deſtinatò.* His inſcribi aliquando ſolere, & occultè
ſic ad hoſtem mitti, memini legere. In Hirtio, de bel-
lo Hiſpanienſi: *Per idem temporis glans miſſa eſt inſcri-
pta, quo die ad opidum capiendum accederent, ſeſe ſcu-
tum eſſe poſituros.* Appianus ad iſtam rem, teſſeras quaſ-
dam plumbeas adhibet: cùm narrat in Mithridatico,
ſervos duos, Athenis à Sullâ obſeſſis, omnia quæ gere-
rentur, hoc dolo ei perſcripſiſſe (πεσσοῖς, inquit, ἐν μο-
λύβδῳ πεποιημένοις ἐγγράφοντες) *& in teſſeris plumbeis, funda-
rum jactu deinde miſiſſe.* Tangit hoc iterùm Hirtius di-
cto libello: *Indicium glande ſcriptum miſit, per quod certior
fieret Cæſar, quæ in opido ad defendendum compararentur.*
Reverà autem non iſtæ communes Glandes fuerunt
ſed tabellæ magis productę, & huic rei aptatæ. Atque
hæc Funda, ejuſque tela: quæ non temere variis genti-
bus in uſu, quia prompta, iteratu facilis, tum etiam
quia longè & fortiter feriret* Exempla ſive teſtimonia
plura ſunt: recenſeo nunc hoc Vegetii, lib. I. capite
XVI. *Sæpè adverſum bellatores caſſidibus, cataphractis, lori-
ciſque munitos, teretes lapides de fundâ vel fuſtibalo deſti-
nati, ſagittis ſunt omnibus graviores: cùm membris inte-
gris*

* Vide I v. de Milit. Dial. ult.

gris lethale tamen vulnus importent, & ſine invidia ſangui-nis, hoſtis lapidis ictu intereat. Oſtendit per ipſa arma interfeciſſe, etſi, ut ait, ſine ſanguine: quia contuſio plerumque & confractio ex ictu lapidis. Sed ipſe *de lapide: glans* profectò penetrabat, & Livius indicat lib. XXXVIII. cùm Gallogræcos maximè his telis victos Manlio oſtendit: Præmittit, eos *patentibus plagis nec tam moveri; ſed iidem,* inquit, *cùm aculeus ſagittæ, aut glandis abditæ introrſus, tenui vulnere in ſpeciem, urit. Ca ſcrutantes quæ vellant, telum non ſequitur; tum in rabiem & pudorem tam parvæ perimentis peſtis verſi, proſternunt humi corpora.* Quod cùm ita ſit, telum tamen hoc, ut initio tetigi, parum honeſtum habitum, & junioribus aut vilioribus aſſignatum. Quin Xenophon refert VII. Pædias, *Cyrum, cùm Lydos devicißet, juſſiſſe funndis exerceri:* νομίζων, inquit, τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτερον εἶναι: *exiſtimans hoc telum ſervile quiddam eße.* Itaque ipſi Romani tardò uſi, inter Auxilia habebant.

DIALOG. III.

Triplex aliud genus Fundæ explicatum.

ATQUE hæc eſt communis illa funda, & vulgò in uſu: etſi diſtinctas quaſdam ſpecies etiam lego, ut *Achaicam, Ceſtroſphendonem, Fuſtibalum.* Rei toti clarandæ, & hæc addam. De Achaicâ igitur fundâ, in Livio ita eſt, lib. XXXVIII. *Samæi in Græciâ à M. Fulvio oppugnabantur, cùm ſæpè erumperent, una ad coërcendos inventa haud magna memoratu res eſt. Centum funditores ab Ægio, Patris, & Dymis acciti, à pueris ii more quodam gentis, ſaxis globoſis quibus fermè arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt, fundâ mare apertum inceſſentes exercebantur. Itaque longiùs certiuſque, & validiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo ſunt uſi, & eſt non ſimplicis habenæ, ut Balearica & aliarum gentium funda, ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum, ne fluxâ habenâ volutetur in jactu glans, ſed librata cùm ſederit, velut nervo miſſa excutiatur.* Et monet primùm, laudatos iſtos funditores, *Ægio, Patris, Dymis accitos:* id eſt ex Achaiâ, quæ gens hac laude clara. Suidas hoc illuſtret, & illuſtretur: Ἀχαϊκὸν βέλος, ἐπὶ τῶν εὐστόχως βαλλόντων. Πειρῶσιν πάντῃ ἐπιτηδειότατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον βέλος εἰς πολιορκίαν, τὸ τῶν ἐξ Ἀχαΐας τῶν σφενδονητῶν βέλος: *Achaicum telum, de iis qui perite & feliciter jaculantur, quoniam optimum inter omnia aptiſſimum-*

Digitized by Google

[...]nque ad obſidiones eſt tale hoc telum: dico telum fun[...]mi ex Achaia. Addit Livius, longiùs, certiùs, vali[...] jaculatos, quàm Baleares: quod notetur ad vim [...] Deſcribit deinde, & ait, non fuiſſe ſimplicis ha[...]: id eſt, non ex uno ſimplicique fune. Nam id [...]na eſt, ut in exemplis ſparſim licet videre: Græ[...]κῶλον. Suidas: Κῶλα, τὰ τ̃ σφενδόνης ἑκατέρωθεν μέρη: Co[...]fundæ utrimque membra ſive partes. Ammianus id A[...]mentum dixit, lib. XXXI. Res Romana ſtetit ſuperior, nullo [...]ne alio telo, vel fundæ amento, incaſſum excuſſo. Pergit Livius, triplex ſcutale.] Quid ſit, diſputant. Glareanus de Scytale ſuſpicatur, & ſic reſcribit: fruſtrà, cùm jam olim Priſcianus locum hunc ita laudet. Alii fundum, ut ſic dicam, fundæ, & reticulatum illud, quaſi ſcutulis (inquiunt) diſtinctum. Mihi cùm preſſiùs examino, non aliud ſcutale, quàm habena fundæ videtur. Quid enim ea verba volunt, non ſimplicis habenæ eſſe, ſed ſcutali triplici? Fallor, aut pro habenâ habet, ac miſcet, an ideò, quia pars ea fundæ, cui lapis imponitur, quaſi ſcuti formam palàm refert? Ergo Scutale, quod ab eâ dependet: fortaſſe, quod ipſa ſcuta loris revincire ſolent, quæ ὄχανα Græci vocant. Dixerit ergo Livius, iſtam Achaicam triplici habenâ aut colo fuiſſe: ſive diſtinctè triplici; ſive junctim & conſertè ad robur. Ita & Scutale pro Scutulo aliquis retineat: & ex conſequenti, triplicem habenam addat. At communis & Balearica, ſimplicem modò habuit. Sed dicatur: Lycophron nónne de Balearibus ſcribit,

Τρικλῶις δικώλοις σφενδόναις ἀπλισμένοι;
Fundis tribus revincti ſunt bimembribus?

Bimembres ecce, ſive duplici habenâ eas vocat; non ergo ſimplici. Reſpondeo, alio id ibi ſenſu eſſe, & funem quidem unum, ſed videri & nunc capi ut duplicem à poëtâ, quia geminatur ſtricta & adducta ad jactum. Expande, ſimplex rurſum erit. De Achaicâ hæc novi: de Ceſtroſphendone, eſt in eodem Livio, l. XLII. *Maxime Ceſtroſphendonis vulnerabantur Romani, hoc illo bello (cum rege Perſeo) novum genus teli repertum eſt. Bipalme ſpiculum haſtili ſemicubitali infixum erat, craſſitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, velut ſagittis ſolent, circumdabantur. Funda media duo funalia imparia habebat: cum majore ſinu libratum funditor habena rotaret, excuſſum velut glans emicabat.* Tenebroſa deſcriptio, & niſi aliunde lucem accipit, diu talis. Sed juvat, aut potiùs diſſipat nubem, quod in Suidâ ſuper hac re lêgi. Nam apud eum aliquis (an non Polybius? puto, ipſe) aliquis dico ſcriptor ita: Κεσρός. ξένον ἦν τοῦτο τὸ εὕρημα κτ̃ τ̃ Περσικὸν πόλεμον.

λεμον. Τὸ δὲ βέλος τοιοῦτον διπάλαιστον ἦν, ἴσον ἔχον τῷ αὐλίσκῳ τῇ προβολῇ. Τούτῳ ξύλον ἐνήρμοστο, τῷ μὲν μήκει σπιθαμιαῖον, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαίαν ἔχον διάμετρον. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐσφήνωτο πτερύγια τρία ξύλινα βραχέα παντελῶς. Τούτου δὲ κώλων ἀνίσων ὑπαρχόντων τῆς σφενδόνης, εἰς τὸ μέσον συνηγκυλίζετο τῶν * κώλων εὐλύτως. Λοιπὸν ἐν μὲν τῇ περιαγωγῇ παρέμενον τι τῶν ἔμβεν. Ὅτε δὲ παραλυθείη θάτερον τῶν κώλων κατὰ τὴν ἄφεσιν, ἐκπίπτον ἐκ τῆς ἀγκύλης καθάπερ εἰ μολυβδὶς ἐκ τῆς σφενδόνης φέρεται, καὶ προσπῖπτον μετὰ βιαίας πληγῆς, κακῶς διετίθει τοὺς συγκυρήσαντας: *Ceſtrus, novum hoc inventum bello Perſico. Ipſum ſpeculum bipalme fuit, tubulum habens æqualem mucroni. Huic haſtile ligneum inſertum erat, longitudine ſpithamæ menſuram æquans, craſſitie digiti. In hujus medium tres pinnulæ è ligno infigebantur, planè breves. Hoc inſignia quæ duo funalia imparia habebat, in medio utroſque, amento leviter & ut ſolvi poſſet ligatum, imponebatur. Tum igitur in circumactione fundæ, intentis funalibus manebat; cùm verò alterum ſolveretur in emiſſione, excidens amento ſuo, velus glans è funda, ferebatur & cum impetu incidens, quidquid incurriſſet validè lædebat.*

*Poſſis & κώλων.

Ita Polybius deſcribit, & ex eo non dubiè Livius noſter, de ſuo more. Conferamus inter ſe paullùm & componamus, ad rei lucem. Ait Livius, *Ceſtroſphendonem* hoc telum dictum: rectè, etſi in Suidâ, pars una vocis modò eſt, *Ceſtrus*. Atqui ſolitaria ea, non niſi *veruculum* & breve telum notat: compoſitio Liviana mixtum hoc complectitur, & ceſtrum è fundâ miſſum. In Plutarchi Sullâ lègi βελοσφενδόνας: neque ſcio an idem hoc genus ſit. Videatur, niſi ſi eâ voce *tela* intellègit *amentis religata iiſque velut fundis emiſſa*. Ait ampliùs Livius, bello cum Perſeo rege Macedonum, id repertum: ergo is eſt Polybii πόλεμος Περσικὸς, *bellum Perſicum*, ne quis aliò ducat. Iterum Livius, *bipalme ſpiculum*: quod in Polybio διπάλαιστον, ergo palmus minor (id παλαιστή) intellegendus, qui eſt digitorum quatuor. Sed in Græco hoc diſtinctiùs additur, ipſum mucronem palmi fuiſſe, auliſcum ſive tubum item palmi. Mox in Livio *Haſtile ſemicubitale*: in Polybio, σπιθαμιαῖον, qui ſunt digiti duodeni. Cùm igitur cubitus communiter dictus ſit ſeſquipes, ſive digiti vintiquattuor: rectè Livius *ſemicubitum* vertit. Atque hic eſt *Palmus major*, ſive *Dodrans*: ita in toto telo digiti *viginti*, id eſt, pes & quadrans. Adduntur deinde *pinnæ tres*: ſed ex ligno, quod Græcus monet ne aut pluviâ ſcilicet, aut in valido circumactu violarentur. Illæ ipſæ ligneæ, juvabant tamen faciebantque ad volatum & directionem. Mox etiam: *Funda media, duo funalia imparia* habet. Quæ eſt funda hæc media? ipſum fundæ medium: id eſt latius illud, cui telum ſedet.

In-

[illegible]paria autem funalia habuit, (ſive habenas, ut diximus, [illegible]) utrimque duo: cur imparia, & quo ſitu? Cre[illegible] ob teli mutati modum ita factum, quod, ne excide[illegible]in circumactu, ſedem paullò majorem voluit, eam[illegible] aptam excuſſioni. Eſt igitur fundus latior, duo funes [illegible]mque contineant: ſed prior, & ubi ferrum eſt, paullò [illegible]gior latiorque; ſtrictior & brevior poſterior ille, ubi [illegible]. An hoc modo vult, utrimque unum fuiſſe, ſed alterum breviorem? Neque nego natare me in his talibus, quæ uſu abierunt, & uſu ac periculo tamen conſtant. Extremum in Livio, *Cum majore ſinu libratum*, quod eo obſcurius, quia nihil tale in Græco. Hadr. Turnebus vir laudatiſſimus, lib. XXX. cap. XXXII. vult fuiſſe duas fundas & duplicem ſinum, ſed inter ſe eas nexas: & in majore libratum telum. Ipſum videte. Ego vix aſſentior, nec video cui uſui duplex hic ſinus, utique ſi in altero modò telum. Quin ſententia ſimpliciſſima ſit, *majore ſinu libratum*, quàm vulgatæ fundæ habere ſolent: ex comparatione majorem dico, non quia ibi duplex. Nec plura Livius. qui neglegenter (in aliis etiam ſolet) totum hoc de Amento omiſit, quo telum utiliter illigatum: tum ne caderet in rotatu, tum ut violentiùs emitteretur. At Polybius disertè, & bis, hîc expreſſit; monuitque amentationem illam in medio duorum funium factam. Hæc mihi viſa ſuper *Ceſtroſphendone*, vobis intentiùs videnda. Tertium erat, *Fuſtibalus*. Vox eſt novitii ævi, neſcio an res ipſa. Appellant ita, fundam fuſti alligatam, quo incuſſo, lapidem ſcite & robuſtè emittunt. Vegetius deſcribit, lib. III. c. XXV. *Fuſtibalus*, inquit, *fuſtis eſt longus pedibus quattuor, cui per medium ligatur funda de corio, & utraque manu impulſus, propè ad inſtar onagri dirigit ſaxa.* Et qui eo utuntur, ſunt eidem Vegetio in melioribus libris *Fuſtibalatores*: non ſanè *Fundibulatores*: & *Fundibalus* diverſus eſt, ut Furius * ſuprà dixit. Hoc genus an veteribus in uſu, quæri poteſt: puto equidem fuiſſe. Ex Feſto: Librilia appellantur, *inſtrumenta bellica, ſaxa ſcilicet ad brachii craſſitudinem, in modum flagellorum loris revincta.* Videtur hoc eſſe, quod Vegetius expoſuit, aliâ voce, *Librilia* enim tunc dicebant: & ſic libri ſcripti in Cæſare, VII. Gallicorum: *Fundis, librilibus, ſudibuſque*, ubi alii junctim legunt, *Fundis libralibus*, quaſi eas dicat, quæ lapides libræ pondo emittant. At malo *Librilia* diſcrete: & fortaſſe inde *Libratores*, qui utuntur. Tacitus II. Annal. *Senſit dux imparem comminus pugnam, remotiſque paullùm legionibus, funditores libratoreſque excutere tela, & proturbare hoſtem jubet.* Nam ait eos *excuſſiſſe tela*, quod profectò in lapides manu ſolâ jactos non quadrat. Jungit ite-

* Dial. de Balliſtâ.

Digitized by Google

rùm idem cum Funditoribus, XIII. Annal. *Libri-toribus funditoribuſque attributus locus, unde emi[nus] lapides ac glandes torquerent.* LIPS. Cetera haud dam-no, Lampſoni, in Feſti *Lebrilibus* hæreo. Nam ecce *loris revincit, in modum flagellorum*: videturque miſſum telum fuiſſe, & reductum. Tale aliquid monumento Antonini obſervo, & lapidem aut fer-rum catenæ illigatum, quæ ſtipiti deinde nexa. [illegible] Cæſaris tamen verbis (ſi vetus recta lectio) lon-ginquum, non propinquum id eſt telum. Multa ſane hic conjecturalia, ut verbo uno dicam. Ad manua-rios etiam lapides cur non aliquis aptet, qui in uſu vulgò? Vegetius, lib. II. cap. XXIII. *Sed & manu ſolâ milites meditabantur libralia ſaxa jactare, qui uſus paratior creditur, quia non deſiderat fundam.* Atque vides, ſaxa etiam *libralia* agnoſcit; unde nonnemo ſcripturam vulgatam Hirtii tuetur. Vetus autem hoc de manualibus lapidibus, & quid niſi na-turâ duce? Imò ſimpliciſſimum eſt inter arma. Livius claſſi quartæ cùm *haſtam & verutum* aſſignaſſet; quin-tæ & infimæ dat *lapides miſſiles fundaſque.* Manu nempe Miſſiles, & ideò ſic diſcernit. Apud Thu-cydidem ſimilis diſtinctio, l. VI. Καὶ πρῶτον μὲν αὐ-τῶν ἑκατέρων οἵ τε λιθοβόλοι καὶ σφενδονῆται καὶ τοξόται προὐμάχοντο: *Et primum quidem utrimque & qui ſaxa manu, & qui fundis jaciebant, itemque ſagittarii, pro-pugnabant.* Xenophon V. Anabaſ. λόγχαι, τοξεύματα, σφεν-δόναι, πλεῖστοι δὲ ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι: *Lanciæ, ſagittæ, fundæ, plurimi manuales lapides.* Ipſi equites etiam alibi, in Cæſare, lapides manu mittunt. Itaque tu atque iſti, Lampſoni cogitate. LAMPS. Nihil ultrà ego, levia hæc arma leviter tracto atque habeo, & ut ſolent juſſi.

Vide Notas.

Lubet

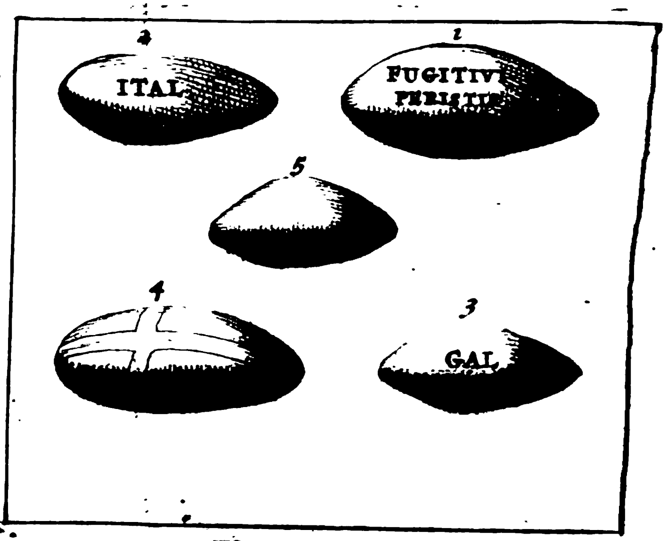
Digitized by Google

Lubet his addere, Lector, formam faciemque Glandium, quæ aliquot nuper repertæ ſunt prope Aſculum, in flumine Triunto. Ferè trilateræ ſunt, & gibboſæ, & ad veram magnitudinem hîc expreſſæ: quædam rotundæ magis, & oblongæ, ut vides. Vides & inſcriptiones, unam Imprecationis; alias neſcio an Legionum, an belli *Italici* vel Gallici indices, ut illa *Fugitivorum*, aut *Servilis*.

DIA-

Digitized by Google

DIALOG. IV.

Jaculorum diviſio, & genera. Sudes, Faces, Præpilata, Lanceæ, & adjuncta.

SED jam an non munus meum implevi Imperator? Lips. Impleſti, abi, in hunc diem immunis eſto. Succede tu Adame noſter, & de *Jaculorum lignerum* genere (nam ea ſequuntur) nobis ediſſerta. Audis? Adam. Verecundia me cunctari facit, & imperitia. Lips. Iterùm de verecundiâ? heus tu,

* Ὤρινάς μοι θυμὸν ἐνὶ ςήθεσι φίλοισιν:

pare ſubitò, aut mox ſerò. Diſciplinam ignoras? ego revocabo, ſi unum etiam verbum. Adam. Heu *Manliana imperia*! at vos ſaltem ſuggerite & juvate. *Jacula* igitur (ut in re confuſâ ordine aliquo incedam) duorum generum ſunt, *Rudia*, & *Ferrata*. Rudia appello, quæ ſimplici ligno conſtabant, non aliâ materie ad lædendum. In eo genere *Sudes* ſunt & *Faces*. Sudes, lignum in capite acutum leviter, & igni duratum. Vetus id telum, & pleriſque gentibus ſic uſitatum. Propertius, de priſcis agreſtibuſque Romanis:

Miſcebant uſtâ prælia nuda ſude.

* Commovisti animum mihi nunc in pectore caro.

Vir-

Virgilius quoque inter agreſtia numerat, lib. VII.

——— *non jam certamine agreſti,*
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis.

Si tamen meliore etiam ævo, & in legitimis bellis, uſurpata apud Curtium, lib. III. inter Darii milites ſunt [illegible] *millia*, inquit, *peditum armave-rant, pluribus* * [illegible] *ferro præfixæ haſtæ, quidam lignum igni duraverant.* Apud Arrianum: Λόγχας δὲ εἶχον ἑξαπήχεις, αἰχμὴ δὲ οὐκ ἦν ἐπ' αὐτῇ σιδηρᾶ, ἀλλὰ τὸ ὀξὺ αὐταῖς πεπυρακτωμένον ταὐτὸ ἐποίει: *Haſtas habebant ſenum cubitorum: mucro autem illis è ferro non erat, ſed caput igne duratum eumdem uſum dabat.* Apud Silium lib. III. inter Annibalis copias quidam recenſentur, * Fortè [illegible]

Contenti parcâ duraſſe haſtilia flammâ.

Quin & in Catilinæ exercitu (Salluſtius) *pauci militaribus ar*[illegible], *ut quemque caſus armaverat, ſparos, aut lanceas, alii præacutas ſudes portare.* Et quamquam ex his non certò liqueat, inter miſſilia has fuiſſe, imò quaſdam contrà ad ſtatariam pugnam: tamen etiam eminus uſurpaſſe, omnino probabile eſt, & Cæſar dixerit, ubi cum levibus armis junxit: *Fundis, librilibus, ſudibus.* Iſtæ Sudes: at *Faces* etiam reperio, id eſt non aduſtas, ſed urentes quaſdam haſtulas, è piceâ, tædâ, larice, & ſiquod tale genus.

Statius lib. v.

——— * *vaſtæque ſudes, fractique molares,* * uſtæ [illegible]
Spiculaque, & multâ crinitum miſſile flammâ.

Silius in pugnâ Cannenſi:

Ullum nec deſit teli genus, hi ſude pugnant,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili.

Lucanus in Pharſalicâ:

——— *inde ſagittæ,*
Inde faces & ſaxa volant.

Xenophon de ſuis Græcis: Τοξεύματα, σφενδόναι, λίθοι, ἦσαν δὲ οἳ καὶ πῦρ προσέφερον: *Sagittæ, fundæ, lapides, erant autem qui & ignem præferrent.* Jam in Virgilio vobis hoc notum:

Jamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat.

Ut appareat obvium & populare fuiſſe telum, quod item ex Heliodori Æthiopicôn primo, de Ægyptiis: Ὁ μὲν ξύλῳ κατεπαίετο, ὁ δὲ δαλῷ κατεφλέγετο: *Alius ligno percuſſus, iſte face aduſtus erat.* Tranſeo ad *Ferrata*. LIPS. Imò nequid nimis properes, paullum te ſufflamino: *Præpilata miſſilia* aliquoties lego, quæ ea ſunt? an non *Rudia*, & ſine ferro? ADAM. Profectò occupas, nam ego ad *Ferrata* reducere volebam, etſi ambigens, ſed video alios ſic feciſſe. Tua quæ ſententia? LIPS. Tua

quæ

Digitized by Google

quæ ſententia? Lips. Tua quæ exempla? promel, tum viderimus. Adam. Quòd è ferro, videatur ve aſtruere, quaſi pili inſtar præfixa. Sed & Ammia hic locus è l. xxiv. *Romani leviùs procedebant, & præ pilatis miſſilibus, per procurſatores principiis pugnæ tenta tis.* Hoc ille in pugnâ cum Perſis: & nónne credam ver ea & ferrata tela fuiſſe? Idem ſcriptor, in pugn cum Germanis, lib. xvi. *Præpilabantur miſſilia, & Germani agmen noſtrorum equitum invaſere.* Livii etian locus eſt, lib. xxvi. de ludis funebribus Scipionis Africani: *Tertio die rudibus inter ſe, in modum juſtæ pugnæ, concurrerunt, præpilatiſque miſſilibus jaculati ſunt.* Nam etſi ludicra ibi res, & ipſi gladii lignei, hebetes; tamen miſſilia è ferro fuiſſe, Polybius induxerit, qui hoc dixit γρόσφοις ἀκοντίζειν: *haſtis velitaribus jaculari.* Ita enim ipſe ferè appellat γρόσφους: & haſtas eas cum ferro fuiſſe, quis neſcit? Hæc pro iſtâ ſententiâ: tu Lipſi contrà? Lips. Habeo, & magis robuſta. Dico *præpilata* ſine ferro eſſe, nec aliud quàm pilæ inſtar, obtuſo acumine, rotunda. Vocem ſic explico: & firmo ex Plinio, libro ix cap. xxx. ubi de Locuſtarum marinarum cornibus, dicit ea *propria rotunditate præpilata.* De re, ex Quinctiliano ſatis liqueat lib. v. Inſtitut. *Declamationes, quibus ad pugnam, velut præpilatis, exerceri ſolebamus.* Opponit veris micantibuſque telis, præpilata: ſicut Declamationes, quæ ſcholæ & exercitii ſunt, forenſibus orationibus & pugnæ. Sed & in Hirtii, de bello Africo, cùm Cæſar elephantos ſuos exercet, ipſoſque milites & equos adſuefacit ad eorum aſpectum: *Equites in eos pila præpilata conjiciebant, atque in conſuetudinem equos * patientia beſtiarum adducebant*, quis ibi cenſebit veris ferratiſque pilis petitos? Sed etiam cùm à *Pilis* ſejungit, & reſtrictè *præpilata pila* dicit; oſtendit, non ut vulgata, cum ferr fuiſſe. Simile in Plinio lib. viii. cap. vi. item de elephantis: *L. Piſo introductos dumtaxat in Circum, atque ut contemptus eorum creſceret, ab operis haſtas præpilatas habentibus, per Circum totum actos.* Profectò ibi quoque obtuſas accipere eſt, in ludicrâ modò inſectatione & exactione. Ipſa quæ tu adduxiſti, non pro te videntur penſitata. Nam Livii locus, planiſſimè contrà eſt, & in ludicro illo concurſu commilitonum, quis tribuet haſtas ferratas? imò ad exemplum gladiorum (quod fateris) obtuſas. Ad Polybii, dico nihil obſtare verbum ibi γρόσφου accipi pro telo aut haſtulâ communiter, etiam ſine ferro. Jam ad Ammianum, ille verò aliter, hoc fateor, ſed non pro tuo ſenſu. Quin *Præpilare* ei ſcriptori non aliud

* Lego *patientia*

aliud videtur, quàm *præjaculari*: etſi *Pilare* idem uſurpat, pro prædari, vacuare. Scribit lib. XXXI. *Cato inimica pilare*: & paullò pòſt, *Pilare villas & incendere*. Aliter quam Servius, cui *Pilare* eſt *cogere, premere*: & ita interpretatur *Pilatum* agmen, denſum: & *Pilata æth ris oras*: ac plura quæ ad Feſtum eximius Scaliger notavit. Sed tu mi Adame perge: hæc ita dixerim, à te examinanda. ADAM. Ad *Ferrata* igitur jacula dixi me venire: quæ pluria & multigenera ſunt, nec aliâ in re fœcundiùs Martialia ingenia luſerunt. Ego quædam crebriora tangam, & quà opus, explicabo aut diſcernam. Primum ſit,

HASTA, Græcorum δόρυ. Etſi commune ferè id nomen eſt, & in plura valet: diciturque tam de grandi illâ, quâ cominus utuntur, quàm de leviore quam eminus jaculantur. Simile in Lanceâ & Conto: ac Strabo Græcè audiatur, lib. X. Διττὴ γὰρ ἡ τῶν δοράτων χρῆσις, ἡ μὲν ἐκ χειρὸς, ἡ δὲ ὡς παλτοῖς. καθάπερ καὶ ὁ κοντὸς ἀμφοτέρας τὰς χρείας ἀποδίδωσι. καὶ γὰρ συςάδην χρώμεθα, καὶ κοντοβολοῦντες. ὅπερ καὶ ἡ σάρισσα δύναται, καὶ ὁ ὑσσός. *Duplex enim Hastarum uſio, alia cominus, alia eminus & tamquam jaculorum, ſicut & Contus utrumque uſum præbet, nam & ſtatim utimur, & jaculantes: quod & Sariſſa poteſt & Pilum.* Notabilis locus ad hunc ritum veterem, & pleriſque gentibus communem, hodie deſitum ferè nobis quidem Europæis. Sed de Haſtâ miſſili, multa teſtimonia paſſim: & inde *Haſtati*, jaculatores olim in legionibus, ac plura paſſim legenda. Alterum communius nomen.

LANCEA, Græcorum λόγχη: atque adeò ab hac derivat Feſtus. *Lancea dicta*, inquiens, *à Græco quam illi λόγχην vocant.* Argutè, haud vere, & eſt Hiſpanica ipſa vox ut Varro & Agellius teſtificantur; Gallica, ut Diodorus. De Gallis enim ſcribit libro VI. προβάλλονται λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι λαγκίας καλοῦσι: *Jaciunt haſtas, quas ipſi Lanceas appellant.* Sed poſſunt eſſe Hiſpanicâ ſtirpe, in Galliam tamen poſt traductæ, uti & in Latium ipſum. Vox quidem *Lanceare*, quod eſt *jacere*, *mittere*, ipſis Hiſpanis Galliſque & hodie eſt in uſu. Tertullianus uſurpavit. adverſus Marcionem lib. III. c. XIII. *Aliud eſt, ſi penes Ponticos infantes in prælium erumpunt, qui antè norint lanceare, quàm lancinare.* Pulchre ludit, & mirum, inquit: ni veſtri pueri à nativitate robuſti & militares, qui poſſint priùs lanceam jacere, quàm mammam trahere. De hac autem jaculatrici, paſſim ſcriptores, ut Curtius de Horatâ Macedone, libro IX. *Igitur Macedo haud dubius eminus interfici poſſe, lanceam emiſit.* Lucanus de Craſtino Centurione:

Cujus

Cujus torta manu commiſit lancea bellum.

Ubi poëta pro Pilo uſurpat, ut eſt profectò nomen jac[ulis] commune. Itaque in Actis Apoſtolicis λογχοφόροι, b[e]nè redduntur *Jaculatores*: & ſunt iſta, quæ *Menau[la]* poſterior & deterior ætas dixit. In Leone Imp. cap. v[.] *Alii quidem habebant contraria, id eſt haſtas, quas nu[nc] Menaula, olim antiqui Lonchas nominabant.* Reperio [in] Cedreno vocem, ſed paullò aliter ſcriptam, nam dic[it] μονάυλας. Ubi de Beliſario in Perſas miſſo, qui coram le[gato] Perſico diſſimulabat conſilium, & quaſi venand[i] modò gratiâ veniſſet, miſit ſuos, inquit, in ſilvas πελέκεις τε καὶ μονάυλας βαστάζοντας: *ſecures & lanceas ferentes.* Neque enim *calamos* cum interprete viro docto reddiderim magiſque etiam ſcripſerim μηνάυλας. Nam ſic & in *Tacti[*]cis Leonis Imp.* (Excerpta Vulcanii habent) μηνάυλον, εἶδος ἐστιν ἀκοντίου: *Menaulum, jaculi genus eſt.* Litteram muta, Latinam vocem feceris *Venabulum*: & credo i[p]ſam eſſe. Nam variè tunc depravabant: & ſic ζαβλάτα, *Tablata*: & μαρζομάρβουλον, quod eſt *Martſobarbulum*, ipſa noſtra litterâ item mutante. Sunt quidem Lanceæ venatorum: & ſic in Ammiano XXIV. *Feras noſtri lanceis venatoriis & miſſilium multitudine confecerunt.* In Valerii I. cap. VII. *Lanceam petendæ feræ gratia miſſam.* Herodianus de Afris, lib. VII. Παρ' οἷς οὐδὲν πλὴν δοράτιον, οἷς πρὸς θηρία μονομαχοῦσι: *Apud quos nihil admodum præter exiguas lanceas, quibus adverſum feras præliantur.*

VERUTUM, cui nomen & formatio ab ipſo Veru, quod refert. Feſtus: *Veruta, pila dicuntur, quòd veluti verua habeant præfixa.* Itaque alii *Vervinam* dixerunt, quæ vox in Plauto: & Iſidorus explicat, *Vervina jaculi genus longum, quod aliqui Verutum nominant.* Non nemo etiam *Veru* dixit, ut Sidonius: Tertium, ſed magis ſtrictum

——— *ruit aclide foſſus*

Ille, veruque alius.

Ait *foſſus*, benè: eſt enim ſpiculum tenue & longum; aptum forare. Silius, III. ---- *tenui pugnax inſtare veruto.* Virgilius VII.

Et tenui pugnant mucrone, veruque Sabello.

Qui velut proprium Samnitium facit, imò Grammatici nomen eorum hinc petunt. Feſtus: * *Samnites haſtis appellati ſunt, quas Græci σαυνία appellant, has enim ferre aſſueti erant.* Propiùs Græcanicam dialectum tangit etymon, qui Σαυνίτας dicunt & ſcribunt. Et Saunia rectè *Veruta* reddi, diſcamus è Dionyſio: qui ubi Livius in claſſibus armandis *Verutum* ſcribit, ipſe σαυνίον. Alibi etiam σαυνίῳ διαπερονηθεὶς, *ſaunio transfoſſus*, quod hujus eſt teli. Etſi Samnites, igitur (ii cum Sabellis iidem) primò & pro-

* Tranſ-ſcripſit P. Diaconus, lib. II. De geſtis Longobar. cap. XX.

priè

priè uſi, tamen & alii Itali: tribuitque Volſcis poëta idem, II. Georgicôn:

Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcosque verutos
Extulit.

Miror hactenus ſic legi, cùm veruto veriſſimum ſit: dicitque, Ligures malo ſive labori ſuetos, Volſcos jaculationi & bello. Hoc equidem malo, quàm *Verutos* dicere, veru armatos. Livius levi armaturæ tribuit, ſed veteri, ut initio belli Punici ſecundi: *Romani pedites verutis conjectu avertêre elephantos.* Etſi *Haſtati* [Velitares] haud longè iverunt ab iſtis, ſi non eædem. Meminerunt Verutorum alii, inferiore etiam ævo, ut Plinius, lib. XXXIII. c. III. *Ferasque argenteis verutis inceſſere tunc primùm viſum.* Ita enim libri aliquot ſcripti: haud dubiè veriùs, quàm *vaſis*, quod vulgò editur, etſi alii etiam ſcripti, *haſtis*: pariter rectè. Significat autem Plinius, tantam abundantiam & profuſionem Cæſaris in venatoriis ludis fuiſſe, ut in cetero apparatu argenteo, feras etiam peti interficique juſſerit lanceis ex argento. Utitur & Ammianus l. XXVII. *Verutis hoſtilibus ferabantur, & pilis*: tribuitque Romanis. Servat ipſe diſcrimen, ut videtur, quod Vegetius ſuggeſſit lib. II. c. XV. Duplex Romanis eſſe Pilum, Majus & Minus: quorum illud *Pilum* vulgò, iſtud (inquit) *tunc Verriculum, nunc Verutum* dicitur. Ambigimus, & itáne olim *Verriculum*? non convenit ea vox in telum: magis *Veruculum*, quâ voce Plinius uſus. Sed nec id verum puto, & nónne clarum eſt priſcos *Verutum* dixiſſe? & valde quidem priſcos, quod exempla evincant. Dubito an non ſcripſerit Vegetius: *quod tunc Verutum nunc Veruta dicitur.* Genus enim ætas immutavit, atque ita in Gloſſis: Βηρῦτα, εἶδος ἀκοντίου: *Veruta, genus jaculi.* In Leone Imp. Βηρύτται, τὰ ῥιπτάρια λέγονται: *Viruttæ, Rhiptaria dicuntur.* Servile hoc telum putet aliquis à Silio dici, in libro XVII.

Qui nobis, memini, ad Cannas, lætiſſimus * *iræ,*
Servili fers ora ducis ſuffixa veruto.

* Ita lego: vulgo, *ire*.

Quod non ita eſt, ſed illîc *Servili*, longâ & duplici extrema literâ ſcribendum, capiendumque de Servilio Proconſule ad Cannas occiſo, cujus caput haſtæ præfixum. Quartum nunc

GESUM, quod alii GÆSUM ſcribunt, & ſæpiùs ſic Græci. Livius lib. VIII. in Haſtatorum manipulo leves vicenos milites locat, & addit: *Leves autem, qui haſtam tantùm geſaque gererent, vocabantur.* Geſa nempe bina, ex Varrone apud Nonium: *Qui gladiis cincti, ſine ſcuto, cum binis geſis eſſent.* In claſſibus Servianis

Geſa non nominantur, & vox ac telum peregrina vid[etur]. Athenæus quidem Romanos petiſſe ab Hiſp[anis] vult, lib. VI. Παρὰ Σαυνιτῶν θυρεοῦ χρῆσιν, παρὰ δὲ Ἰβ[ήρων] γαίσους: *à Samitibus ſcuti uſum, ab Hiſpanis geſorum.* alii magis dixerint à Gallis. Nonius: *Geſa, tela Gall[o]rum.* Et Virgilius de iis:

——— *duo quiſque Alpina coruſcat*
Geſa manu.

Propertius etiam de Virdumaro, eorum rege:

*Nobilis è * rectis fundere geſa rotis.*

*An *uectis rotis*, id eſt, eſſedo

Claudianus etiam quaſi propriis inſignibus Galliam or[nans], lib. II. de laud Stilic.

Gallia crine ferox, evinctaque torque decoro,
Binaque geſa tenens.

Comatam facit, Torquatam, Geſatam. Et in Polybi[o] lib. II. videndum, an non verius ſit Gallos illos, quo[s] *Gæſatas* dictos oſtendit, ita à telo potius quàm à mercede (quod ipſe vult) agnominatos. Statius & Macedonibus tribuit, II. Achilleidos:

——— *didici quo Pæones arma rotatu,*
Quo Macetæ ſua geſa citant.

Sed ibi quidam ſcripti libri, *tela*. Parum eſt, poëtæ hæc confundunt. Quale autem fuit? Suidas ita: Γέσοι, ὅπλον ἀκόντιον μακρόθεν κεντοῦν, ἢ Κόντος· Κρίτων ἔγραψεν ἐν τοῖς Γετικοῖς: *Geſi, telum vel contus longè feriens, ut Q. Crito in Geticis ſcripſit.* Vertit & ſic interpres Bibliorum, lib. Judith c. IX. ἤλπισαν ἐν ἀσπίδι καὶ γαίσῳ, καὶ τόξῳ: vertit inquam, *contos, ſcuta, ſagittas*. Et grandius fuiſſe jaculum, etiam Feſtus indicat: *Geſum, grave jaculum*, & Diodorus, de armaturâ Gallorum: τὰ μὲν ξίφη τῶν παρ' ἑτέροις σαυνίων εἰσὶν οὐκ ἐλάττω, τὰ δὲ σαυνία τὰς ἀκμὰς ἔχει τῶν ξιφῶν μείζω: *Gladii eorum non ſunt minores aliorum haſtis, haſtæ ferrum habent majus aliorum gladiis*, ſi tamen de Geſis hiſce, ut videtur, ſentit. Paſtoricium telum Livius id facit, lib IX. *Ivere paſtorali habitu, agreſtibus telis, falcibus biniſque geſis armati.* Silius ita ornat Paſtorem Afrum, lib. II.

——— *omnia Pœnum*
Armenti vigilem, patrio de more, ſequuntur,
Geſaque, latratorque canis.

Quintum, TRAGULA. dicta, ait Feſtus, *quòd ſcuto infixa trahatur.* Silius de Choaſpe quodam Afro:

——— *cui tragula ſemper*
Fulmineam armabat, celebratum miſſile, dextram.

Plautus: *Jam iſtam aliquo vorſus tragulam dejecero.* Idem: *Tragulam in te injicere parat.* Hiſpani uſi, & Annibal obſidione Sagunti, apud Livium, *adverſum femur tra-*

Digitized by Google

tragulâ icitur. Apud Salluſtium Metellus in Hiſpaniâ, illa tragulæ ſauciatur. Sed & Galli, apud Cæſarem: *Monet ut tragulam, cum epiſtola ad amentum deligata, intra munitiones caſtrorum adjiciat.* Ab iiſdem (quinto Gallic.) *T. Balventio utrumque femur tragulâ trajicitur.* Uſi & Romani, in Suidâ: Κόττας ἐχρήσατο τῷ ὅπλῳ, ὃ τραγούλας ἔλεγον, καὶ οὕτω βιαίαν ἀφίει πληγήν, ὥστε τὸν βληθέντα διά τε τοῦ θώρακος καὶ τῶν πλευρῶν διαπεῖραι, καὶ τῇ γῇ προσηλῶσαι: *Cotta utebatur telo quod Tragula dicebatur, quo tam validam plagam inferebat, ut percuſſum per loricam, per latera, transfigeret, & velut clavo terræ affigeret.* Validum igitur telum: ſed quale, haud aliter ſcio, niſi quòd hamatum fuiſſe ſuſpicor, ob etymon illud à trahendo. Sunt & Vegetio, lib. II. cap. XV. *Tragulæ ii, qui ad manuballiſtas vel arcuballiſtas ſagittas dirigebant*, ſignificatione paullò diverſâ. At ſexto,

SECURIS etiam in hoc numero, quam & miſſilem reperio; etſi cominus pugnaſſe eâ non nego. Sidonius de illâ. Panegyr. ad Majorianum:

Excuſſiſſe citas vaſtum per inane bipennes,
Et plagæ præſciſſe locum, clypeoſque rotare,
Ludus erat. Hoc ille de Scythis, & idem de Sigimere juvene regio, ejuſque comitibus, lib. IV. ep. XX. *Lanceis uncatis, ſecuribuſque miſſilibus, dextræ refertæ.* Horatius Rhætis etiam donat, nec exprimit tamen miſſileâ

——— quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazoniâ ſecuri
Dextras obarmet, quærere diſtuli.

Atque etiamnunc habent & ſic utuntur Boiemi, & vicini. Veteres item Galli, ex Ammiani XIX. *Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiiſque ſuccincti, patefactâ ſunt egreſſi portâ.* Procopius de Francis: *Geſtant enſem, clypeum, & ſecurem, cujus ferrum craſſum eſt, & utrimque acutum. Hanc Franci ſecurim in primo ipſo congreſſu jacere in hoſtem conſueverunt eo impetu, ut ſcuta perfringant, & ipſos ſimul interimant.* Vim teli advertite, quod ipſum an non eſt, quod * *Haggones* patriâ linguâ dixerunt? In Suidâ: Ἄγγωνες, ἐπιχώρια δόρατα παρὰ Φράγγοις. *Aggones, patria jacula apud Francos.* In Euſtathio deſcribitur: Ἄγγων, εἶδος δόρατος Φραγγικοῦ, οὔτε λίαν μακροῦ, οὔτε μεγάλου, οὗ τὸ πλεῖστον σιδήρῳ περιέχεται: *Angos, genus haſtæ Franciscæ, neque longæ ad modum, neque magnæ, quæ plurima ferro tegitur.* In Agathiâ etiam clariùs: *Brevia tela, quæ ipſi Angones vocant, cujus pars major ferro obducta eſt, ita ut ex ligno aliquid, præter manubrium, vix extet. In ſuperiori ferro, tanquam hami utrimque ſunt, & deorſum vergunt.*

* Haecken noſtrâ linguâ.

Non eſt planè *Hallebarda* noſtra: etſi hæc poteſt inde ta eſſe, Suntne Græcorum διβόλια? Plutarchus de Cim & Teutonis, in Mario: ἀκόντισμα δὲ ἦν ἑκάστῳ διβόλια: *Fa lum cuique erant, ſecures, ſive bipennes.* Ita equidem ve rim, nec aptius video, vel ad morem gentis. vel ad cem Græcam. Quæ item in Herodiano, ſed corrupta, II. Severus Imp. inquit, juſſit militibus ſuis (ex Illyri venerant) cingere & claudere Prætorianos, τάς τε διαβολ καὶ τὰ δόρατα ἐπισείειν: *& ſecures, & haſtas intentare.* Na διβολίας ſcribendum: ſicut & in Euripide eſt, δίβολος Politianus tamen doctiſſimus, illîc *Pila* maluit verter in oculis habens, credo, morem telumque Romanor Et fateor milites iſtos legionarios eſſe: ſed nempe ex I lyrico reduces, ubi talia tela in uſu. Imò cur non ip tunc Romanis in uſu? Tacitus dicet II. Hiſtor. *Omiſſo p lorum jactu, gladiis ſecuribuſque galeas & loricas perrumper* Hoc ille civili inter ſe Romanorum pugnâ: Ammianu inter Romanos & Gothos, l. XXXI. *Mutuis ſecurium ict bus galeæ perfringebantur atque loricæ.* Martiobarbuli for taſſe originem habent iſtinc, de quibus in Vegetio lib. I c. XVII. *In Illyrico dudum duæ legiones fuerunt, quæ sen millia militum habuerunt: quæ quòd his telis ſcienter & fort ter utebantur, Martiobarbuli vocabantur.* Nota, quòd i Illyrico: fortaſſis iſtæ Severianæ, & ſecurigeræ. Juva quod in Leone Imp. eſt: *Marziobarbulum, quod nun Saliba vel Tzicurim dicunt.* Retinuit enim ecce & appellationem *Securis* (id enim *Tzicurim* puto:) etſi facies leviter mutata. Deſcribuntur & depinguntur iſti in Notitiâ Imperii, atque inde aliquis petat. Addo finiens, Cantabros quoque ſecuribus uſos, more patrio, de quo Silius libro. XVI.

——— ſic fera, gentis
More, ſecurigerâ miſcebat prælia dextrâ.

Sed & Campanis idem adſignat, libro VIII.

Aclidis uſus erat, factæque ad rura bipennis.

Sunt plura nomina & formæ, ſed rariora: omnia perſequi cur lubeat, exiguo fructu? CARON. At de *Aclide*, quam nominaſti e Silio, adde. ADAM. Vix aliud ſcio, quàm exiguum & teres quoddam miſſile fuiſſe: ut in Virgilii VII.

——— teretes ſunt aclides illis
Tela, ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.

Plures ferebant, ut in Valerio Flacco, lib. VI.

Nec procul albentes, geminâ ferit aclide, parmas.

Sed quid ita Virgilius *Flagello aptat*? quo ſenſu? Servius ait, *eſſe clavas, cubito ſemis factas, eminentibus hinc & hinc acuminibus quibuſdam: quæ ita in hoſtem jaciuntur, religa-*

telis vel loro, aut peractis vulneribus poſſint redire. Neque certius dixerim: niſi quod teli ejus mentio etiam inferiore ævo in Claudio Vopiſci: *Lanceæ Herculianæ duæ, aclides duæ.* LIPS. Ego quoque in Virgiliano ſenſu hæreo. De receptione teli, ſimile antè dictum, & apud Iſidorum legi, in *Catejâ* deſcribendâ: *Cateja*, inquit, *quam Horatius Cajam dicit. Eſt enim genus Gallici teli, ex materiâ quammaximè lentâ, quæ jactu quidem non longè propter gravitatem evolat, ſed quo pervenit vi nimia perfringit. Quod ſi ab artifice mittatur, rurſus ad eum redit, qui miſit. Hujus Virgilius meminit, Teutonico ritu ſoliti torquere catejas. Unde & eas Hiſpani & Galli Teutonos vocant.* Ait ab Horatio *Cajam* dictam: ubi ab illo? nuſquam Hercules, ſcribendumque reor, *Dorcatio*, quem & alibi Iſidorus citat. Sed & pro *Cajam*, liber ſcriptus (à te Carondelete habui) *Cavam* benè refert; à formâ nimirum ſic agnominatam, unde & Silius libro III.. *pandam* dixit ——— *panda manus eſt armata cateja.* Nam Panda & Cava eadem, diverſo ſitu aut aſpectu. Q'od etiam eſt, *Teutonos* dictas eas eſſe: idem liber *Teutanos* habet, nec memini ultrà legere; niſi quod Valerius Flaccus libro VI. nominat:

Et puer è primo torquens temone catejas.

Digitized by Google

DIALOG. V.

Amenta quid fuerint, & quo fine.

ADAM. Magiſter, te aſpicio, & tacitus poſco. LIP Quid? ADAM Miſſionem. LIPS. Juſtam quî poſſum, vix expletis primis ſtipendiis? ADAM. Da gratioſam. LIPS. Indulgebo, ſi addideris de *Amentis* quæ nexa eſſe huic Jaculatoriæ rei, non ignoras. ADAM Nec auſim, nec jus eſt refragari. Pars enim me ſermonis ſunt: & Jacula aliàs manu ſolâ miſſa; alià loro revincta, & eo excuſſo adjuta. Id dicebant *Amentum* Gloſſæ: *Amentum* ἄμμα ἀκοντίων: *vinclum jaculorum* Eædem: Amentum: ὅθεν κατέχεται ἡ λόγχη: *id quo tenetu haſta.* Feſtus: *Amenta, quibus ut emitti poſſint vinciuntu jacula, ex Græco, quod eſt* ἅμμαζα, *vel quia aptantes e ad mentum trahunt.* Latini & *Nodum* vocant. ut Silius, I

Huic impulſa levi torquetur lancea nodo.

Statius in III.

Præna tenent, duplexque inſerto miſſile nodo.

Item *Anſam*, ut Latinæ gloſſæ: *Amentum, corrigia Lanceæ, quæ etiam Anſula eſt, ad jactum* Inde *Anſata* Ennii:

Anſatas mittunt è turribus. ———

Iterùm:

Poſtquam defeſſi ſunt ſtantes, ſpargere ſeſe
Haſtis anſatis.

Habenam etiam aliis, ut Guntherus poëta l. X.

Qui jaculum valido longè torquere lacerto,
Longiùs excuſsâ didicere potenter habenâ.

Græcorum id inventum eſt Plinio, qui *Ætolum Martis filium, jaculum cùm amento reperiſſe,* libro VII. tradidit. Fuit autem non aliud quàm lorum revinctum in haſtâ mediâ circiter, quod manui deinde & primoribus digitis illigabant leviter, in emiſſu cum impetu ſolvendum. Quod in mediâ, Servius: *Amentum, lorum quo haſta media religatur.* Imò Iſidorus *Lanceam* hinc format, *quia æquâ lance, id eſt æquabili amento ponderata vibratur.* Habet enim, ut præmiſit, *amentum in medio.* Et profectò hæc Græcorum μεσαίσκυλα niſi fallor: etſi quaſi teli certum genus Grammatici proponunt. Heſychius, μεσάγκυλα ἀκόντια. Feſtus, *Meſancylum, teli miſſilis genus.* Poterant & debebant explicatiùs, *telum amentatum.* Certe Græcis ἀγκύλη *amentum* eſt, & ἀγκυλίζεσθαι, *amentare* propriè; etſi interdum pro Jaculo

& Ja-

Digitized by Google

& jaculari uſurpant. Strabo libro IV. Ἔστι δέ τι καὶ γρόσφω ὅμοιον ξύλον, ἐκ χειρὸς οὐκ ἐξ ἀγκύλης ἀφιέμενον, τηλεβολώτερον δὲ βέλους: *Eſt etiam* (Gallis) *ligneum telum, haſtæ veliταris ſimile, è manu non ex amento miſſum, quod longiùs pertendit ſagittâ.* Neſcio an Geſum intellegat, an aliud levius telum. Xenophon libro V. Anabaſeos: Τοὺς πελταστὰς παρήγγελλε διηγκυλισμένους ἰέναι, ὡς ὁπόταν σημήνῃ, ἀκοντίζειν: *Peltaſtas juſſit amentis aptis tenſiſque incedere, ut cùm ſignum daret, jacularentur.* Itaque etiam ante pugnam, prompti ſcilicet & parati ſic incedebant, ſtrictis illigatiſque amentis ad digitos primores. Seneca in Hippolyto:

Amentum digitis tende prioribus,
Et totis jaculum dirige viribus.

Contrà, ubi ignavia aut metus, laxè ea habebant & ſolutè. Statius libro XII.

——— *Stat debilis altera pubes,*
Summiſſos enſes nequidquam amentaque dextris
Laxa tenent.

In alacritate & promptitudine bellandi, ſurrecti enſes ſunt, & amenta intenſa: utrumque hîc contrà. Quod etiam in pluviâ fiebat, & humor reſolvebat. Livius l. XXXVII. notat, Antiochi copias minùs utiles factas, *quòd humor arcus, fundaſque, & amenta jaculorum molliverat.* Quia amentum igitur roborat & incitat haſtam, inde metaphora Tertulliano, adverſus Marc. l. IV. *Chriſtus amentavit hanc ſententiam, Non poteſtis Deo ſervire & Mammonæ,* quod eſt fortiter & feriò edixit, & velut amento intorſit. Ita Ambroſ. VII. epiſtolar. *Intorquenda eſt illa amentata, non manipularis ſententia.* Nec Manipularis ibi gregarium militem ſignat, aut eum reſpicit; ſed ipſam comprehenſionem, quæ fit manu. Inde *Haſtæ amentatæ* Tullio & Fabio, fortes & ſic ligatæ: denique in Lucano id verbi.

Cùm jaculum parvâ Libys amentavit habenâ.

DIALOG. VI.

Arcus & Sagittarii deſcripti.

DIXI, nunc alius. CAR. Quin tu idem: decet te, & placuiſti. ADAM. Nónne miſſus ſum? CAR. A Tribuno, non à conſule: meum hîc autem primarium imperium, quod nec Lipſius negat. ADAM. O fraudem! CAR. Imò ſine fraude, tu perage inceptum. *Sagittæ* tibi reſtant. LIPS. Nam hercules Adame hoc exciderat:

derat: non miſiſſem, ſi in mentem fuiſſet, nunc rev
co iterùm ſub ſigna. ADAM. Vos traditis operas mutu:
denique verbo veteri, *Magni varros.* Atqui pare
dum, aut flendum eſt. *Sagittæ* igitur neſcio an ab a
tiquo Romanis, ego quidem vix legere memini in h
ſtoriâ veteri, & Livius aut Dionyſius ubi claſſes arman
Sagittas nuſquam dedêre. Quid Polybius? minimè
nec Graves ejus aut Leves his utuntur. CAR. Vide qu
vadas Adame: ego memini. Non crebra, fateor, men
tio: tamen eſt, & ecce in Dionyſio libro IX. ſub pri
ma tempora libertatis, Æquos narratur *caſtra Roman.*
oppugnaſſe, neque abſterritos ὑπὸ παλτῶν, ὑπὸ * τοξοτῶν
ὑπὸ χερμάδων ἀπὸ σφενδόνης ἀφιεμένων βολαῖς: *vel haſtarum*
vel ſagittarum, vel lapidum è fundâ emiſſarum jactibus.
Iterùm alibi idem: Οἱ ψιλοὶ σαυνίων τε βολαῖς, καὶ τοξεύμα-
σι, καὶ λίθοις ἀπὸ σφενδόνης μαχόμενοι: *Leves milites* (Ro
mani) *haſtarum jactibus & ſagittis, & lapidibus è fund.*
miſſis pugnantes. Denique clariſſimè Vegetius: *Quantum*
utilitatis boni ſagittarii in præliis habeant, & Cato in libri
de diſciplinâ militari evidenter oſtendit; & Claudius plu-
ribus jaculatoribus inſtitutis atque perdoctis, hoſtem, cui
priùs impar fuerat, ſuperavit. Si Cato dilaudat ille Pri-
ſcus, quid certius quàm apud priſcos fuiſſe? ADAM.
Tamen etiamnunc ambigo: nec valdè movent, quæ
adduxti. Dionyſius ſemel aut iterùm nominavit: quid
ſi incogitantiâ aut caſu? at idem, ubi opus maximè
fuit, non fecit. Vegetius ingerit: ſed nempe veterum
rerum parùm firmiter ſciens, nec peccem, ſi teſtem
hunc abjiciam aut ſpernam. In iſto ipſo loco *Sagittarios*
cùm laudatum it, Claudium adducit qui *Jaculatores*
inſtituit. Deus te amet Vegeti! ſcitus & bellus argu-
mentator es, à Sagittis ad jacula tranſis. Atqui Claudius
ille, ſive collega ejus, ad Capuam non niſi Velites in-
ſtituerunt, quos tu (& id bene) Jaculatores appellas.
Grande autem diſcrimen: ac ſubvereor ne idem in Ca-
tone ſit, & ille nonniſi tales aliquos, qui eminus mit-
tunt & jaculantur laudaverit; tu trahas etiam ad Sagit-
tas. Quidquid ſit, monere hoc volui: ſi exempla alia
refellunt, deſino libens opinionis hujus, & tuæ do ma-
num. Illud quidem haud abnuo, fuiſſe poſt Punicum
bellum ſecundum creberrimè in Romanis caſtris; ſed
Auxiliares nempe, non cives. In hoc numero maximè
Cretenſes, quos & excelluiſſe hac peritiâ certum eſt: &
quidam originem primam ad eos trahunt. Diodorus ita
ſentit, *Apollinem repperiſſe arcum, & indigenas Cretenſes*
docuiſſe ſagittariam. Iſidorus accedit: *Sagittis primùm Cre-*
tenſes uſi ſunt. Plinius tamen aliter, &, *Arcum ac ſagittam*
inquit

*Legend. τοξευμά-

Digitized by Google

it) *Scythen Jovis filium, alii Perſen Perſei filium* *iſſe dicunt.* Illi omnes oculos rettulere ad populos arte eâ clari: atque ita alii ad Scythen, quia Scythæ ent; alii ad Perſen, quia Perſæ, hoc traxerunt. nus noſter libens ſuffragium ſuum Schytis donet: d noſtrate linguâ *Sagittare*, etiam nunc eſt *Schieten.* ergo Scythæ dicti; & pro veteri pronuntiatione Y ecanici, ipſi Sagittarii hodie *Schutters.* Quid ais Lamſoni? aures arrigis? hæc valdè pro tuo Becano. LAMPS. eor, ego & plures, virum hîc amavimus (ſæpè nobis derat) virum in ſermonibus & ſubitis diſſertionibus ad miraculum promptum, & facundum. ADAM. Scythæ igitur inter inventores cenſentur, & celebratur *Arcus Scythicus*: cujus forma expreſſa in Athenæo, lib. X. Nam ibi paſtor, cùm nomen ΘΗΣΕΥΣ vellet exprimere, & ſingulas litteras rebus aut imagini cuipiam aſſimilare, ait:

Σκυθικῷ δὲ τόξῳ τὸ τρίτον ἦν παρεμφερής.

Sed tertia arcui Scythico ſimilis erat.

Et eſt ſanè vetus Græcorum Sigma, tali omnino formâ. Valerius Flaccus idem oſtendit, cùm Tanaim quâ in Mæotim erumpit, cum arcu Scythico componit, libro IV.

Atque hac Europam curvis anfractibus urget,
Hac Aſiam, Scythicum ſpecie ſinuatus in arcum.

Sed & Parthi hoc tali arcu uſi: & exſtant Nummi M. Antonii, in quibus ſic expreſſus Ab *arcu* Feſtus notat *Arquites* dictos, *arcu præliantes, qui nunc*, inquit, *Sagittarii.* Sagittæ ipſæ dictæ etiam *Virgæ*, ut in Claudiano, lib. I. de Laud. Stilic.

Quis Stilicone prior ferro penetrare leones
Cominus, aut longè virgâ transfigere tigres?

Etſi tentavi ibi aliquando, *virgatas figere tigres*: quoniam & in Silio legeram, *virgato corpore tigrim.* Sed deſino, & illud teneo, interpretorque vel Jaculum, vel Sagittam. Sic & Græci uſi voce ῥάβδου, ut Cedrenus de Nicephoro Imp. eduxiſſe eum ſcribit in Bulgaros, πολλοὺς πένητας σφενδόναις καὶ ῥάβδοις ὡπλισμένους: *multos pauperes, fundis tantùm & virgis armatos.* Iterùm, de omnibus Baſilio ad Imperium: Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς θήραν ἐξῄει, καὶ κατευστοχήσας λαγωοῦ τῇ ῥάβδῳ, τοῦ ἵππου καθήλατο αὐτὸς τὸ σφάξαι τὸν λαγωόν: *Imperator ad venationem exierat; & certo ictu cùm leporem virgâ tetigiſſet; deſcendit ex equo ut interficeret.* Sunt & in Manilio verſus, de iis qui in Sagittarii ortu orti:

——— *dabit & jaculum torquere lacertis,*
Et calamum nervis, & glebas mittere virgis,
Pendentemque ſuo volucrem deprendere cælo.

Velim & hîc Virgas pro Sagittis, niſi diceret *gleb[...] miſſas*. Atqui glandes plumbeæ, fundis profectò m[...] nuſquam (meâ ſcientia) ſagittis. An ad *Fuſtibalum* [...] refero, qui lapides glebaſque mittebat? an ad tubos [...] & canales oblongos, teretes, foratos, quibus etiam [...] Aucupes aves feriunt, emiſsâ per eos argillaceâ gleb[...] ſpiritu collecto & fortiter expreſſo? Magis adfirmare[...] ſi veteres ſcirem uſitaſſe. Sagittas tamen hîc non intell[e]gi, illud etiam vincit, quòd de iis præivit: *Et calam[...] nervis*. Nam calami, ſagittæ, quia ſæpè ex leviore illâ ma[teriâ]: etſi quædam firmiores atque etiam grandiores. Curtius de Indis, lib. VIII. *Binum cubitorum ſagittæ ſunt, quas emittunt majore niſu quàm effectû, quippe telum, cujus in levitate vis omnis eſt, inhabili pondere oneratur.* Sed & Arabes majoribus uſi, de quibus in Suidâ ſcriptor incertus: Οἱ δὲ Ἀράβιοι ἀρετῇ πολλῷ τῶν ἄλλων διαφέροντες, οἱ βέλεσιν αὐ[τ]ομ[ή]κεσι χρώμενοι, ἀντὶ τῶν χειρῶν τῷ ποδὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὸ [νεῦρον], κυκλοῦσι τὸ τόξον: *Arabes virtute multum aliis præſtant qui ſagittis hominis longitudine utentes, pro manibus pedem in nervum ponunt, ac ſic arcum intendunt*. Pleræque autem Sagittarum hamatæ, & ne facilè evelli poſſent. Propertius de Amore:

Et manus hamatis utraque eſt armata ſagittis.

Quædam triplici hamo. Statius lib. IX.

Aſpera tergeminis acies ſe condidit uncis.

Quædam quadruplici, quæ ſunt Hippocrati τετράγωνα βέλη, *quadrangulæ ſagittæ*. At illæ Parthorum mirificæ, quæ videntur aciem ſuper aciem habuiſſe: ſi Dionem ſatis intellego, in rebus Luculli contra Tigranem, libro XXXV. Καὶ ἦν τὰ τραύματα χαλεπὰ καὶ δυσίατα. Ταῖς τε γὰρ ἀκίσι διπλαῖς ἐχρῶντο, καὶ προσέτι καὶ ἐφηρμοττον αὐτάς, ὥστε τὰ βέλη εἴτε ἐμμένοι πη τοῖς σώμασιν, εἴτε καὶ ἐξέλκοιτο, τάχιστα αἴτια θανάτου εἶναι. Τὸ γὰρ ἕτερον τὸ δεύτερον σίδηρον ἔνδον, ἅτε μηδεμίαν ἀντιλαβὴν ἔχον, ἐγκατελείπετο: *Vulnera autem erant gravia & ægrè curanda. Nam duplici acie utebantur, & ſic adaptabant, ut ſive ſagittæ manerent in corporibus ſive extraherentur, celerrimum interitum adferrent. Alterum enim illud ſecundum ferrum & cuſpis, ut quod nihil haberet quo retraheretur, intus relinquebatur*. Significare videtur, velut cuſpidem ſuper cuſpidem fuiſſe, quæ tenui ferro* nexa, in corpore ferè maneret & rumperetur, ſiquis tentaret educere. *Secundum* igitur *ferrum* intellegit, illud primum in ictu: ordine quidem à ligno, ſecundum. Plutarchus qui & ipſe has ſagittas, toties in metu & noxâ Romanis, deſcribit, nihil tale: dumtaxat dicit habuiſſe ἐπιστρεφεῖς ἀκίδας: *hamatas & uncinatas acies*. Idem vires earum mirificè attollit, & terrori fuiſſe Craſſi militibus τὴν τόνον τῶν οἰστῶν καὶ τὴν ῥύ-

* Aut ut involutum inſerta.

τὴν ῥύ-

[illegible], ὅπλα τε ἐῤῥωμένως, καὶ διὰ παντὸς φερομένων ὑμένας ἀνίκα καὶ μαλακοῦ τοῦ τάγματος: intentionem tenoremque tantam ſagittarum, arma perfringentium, & per omne quod obſtaret durum aut molle penetrantium. Atque has ſagittas emiſſas ἀπὸ τόξων κρατιστῶν καὶ τῇ σκολιότητι τῆς κυρτότητος ἐπιτεταμένον τὸ βέλος ἀποστέλλεσθαι: ex arcubus validis & magnis, qui & ipſo oblique illo flexu adactum telum violentè mittebant. Ubi notabis etiam incurvos & Scythicos arcus (quid mirum? Parthi Scytharum progenies) de quibus prædixi. De ſimili violentiâ, adſtipulatur etiam Procopius, qui Romanorum Sagittarios valdè laudat ſub Juſtiniano, ac ſic deſcribit lib. 1. Bell. Perſic. *In bellum thoraci prodeunt, tibialia ſive ocreas etiam induti. Ab uno latere pharetra, ab altero enſis dependet. Sunt & qui haſtam ſuam, & parvum ſupra humerum ſcutum, ut ora cervicemque tueantur. Equitant præterea peritiſſimè, ut vel equo currente obiter hoſtem & perſequendo poſſint & fugiendo, ferire. Arcum ipſum longè validiorem uſque in dextram tendunt aurem. Tali igitur niſu emiſſam ſagittam, mirum non eſt fruſtra non mitti, cui neque Thorax ullus neque Scutum poſſit reſiſtere.* Adverte hæc poſtrema, contra vulgi ἀπιστίαν: & ſimul totam armaturam Sagittarii, qui ævo Juſtinianæo & circiter fuit. Nec enim tunc profectò nudi aut leves, quin & Vegetius *cataphractas & galeas* iis adſignat. Ideoque & in acie ſtruendâ, idem cum graviori milite miſcet. Imò verò jam ab Auguſti, & paullò ante, ævo duplices Sagittarii in exercitu, Equites Pediteſque: quos & in Tacito & alibi leges. Addo, thecas ſagittis fuiſſe, quas *Pharetras* aut *Corytos* priſci dixerunt: etſi Leo Imp. hac poſteriore voce fere utatur pro tegmine ipſo & receptaculo arcus. Idem pharetras, * *Cocura* ſive *Cocurra* identidem appellat: & agnoſcitis noſtratem vocem, qui hodieque ſic vocamus. Idem *Scorteum*, Feſto. * Kokeren.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI POLIORCETICΩN

SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS TELIS,

LIBRI QUINTI DIALOGISMUS I.

De Repugnatione additum: & primò quid in Teſtudinem, aut Scalas.

DESIERAT Adamus, atque ego abitus commonefaciebam noſtros & ſurrectionis. Sed Billéheus, Surgere quidem haud diſplicet, nec veto: abire haud placet, & planiſſimè veto. Itáne parte vel præcipuâ ſermonis neglectâ, aut omiſsâ? LIPS. Mihi non videtur, & cenſeo fideliter; quod promiſi, dediſſe. *De Machinis, Tormentis, Telis*: dediſſe dico, aut dari curaſſe. Nam & ab his æs ſolutioni in parte ſum mutuatus. Sed quid tu ultra poſcas? BILL. Quod res, quod natura, & iſti omnes. *Oppugnatio*, dicta adfatim & docta eſt: Quid *Repugnatio*, nulla erit? & miſeros illos ſic perire patimur multos & indefenſos? Mihi non videtur, & vel ipſe potiùs propugnem. LIPS. Tu facito, ſi videtur: ego me non adſtrinxi, nec dabo, CAR. Certum eſt? LIPS. Certum. CAR. Atquin cum Billéheo ſentio, faſtigium huic operi imponendum, nec idſquoque relinquendum ſine tecto. Age invicem juvemus Billéhee, tu ordire, excipiam: nec Lipſius hic ſuppetias venire negabit. LIPS. Commilitare, hoc poſſum: ſub veſtris præſertim ſignis, qui ſic amici: at ducere agmen, & præeſſe, id recuſo. BILL. Incipimus igitur, tu memento ſuccenturiatus eſſe. In *Repugnatione*, amici, ordinem haud diu quærendum ſermo cenſeo, utar eo quem Lipſius

Lipſius præivit: & quæ ſeries in oppugnando fuit, hæc ſit in tutelâ. Ad ſingula nocumenta aut plagas, pro meâ copiâ & peritiâ, medelas dabo: ſed eas dico, quas legendo didici, & vetus illa ætas ſuppeditavit. Primum igitur, quod Lipſius noſter in obſeſſos movit, idque ſubita oppugnatione, *Teſtudo* fuit, & globus militum denſus; qui incurrit, & niſi amolimur, ſcandit. Reſiſtebant, & *Saxis aut Ponderibus* adventantem obruebant, aut certè diſſipabant. Tacitus III. Hiſt. *Tum ſe telis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſuccedunt. Romanæ utrimque artes, pondera ſaxorum Vitelliani provolvunt, disjectam fluitantemque Teſtudinem lanceis contiſque ſcrutantur: donec ſoluta compage ſcutorum, exſangues aut laceros proſternerent.* Primum igitur erat (ex his verbis) ſaxis obruere: ſi pars aliqua leviter ceſſiſſet aut ſe abjunxiſſet; tum *Contos* aut *Lanceas* inſerere & jam intutos, lapidibus, pilis, aliiſque miſſilium proſternere. Lucanus hęc eadem, de Maſſilienſibus in Julianos:

——— ſed pondere ſolo
Contenti, nudis evolvunt ſaxa lacertis.
Dum fuit armorum ſeries, ut grandine tecta
Innocuâ percuſſa ſonant: ſic omnia tela
Reſpuit, at poſtquam virtus incenſa virorum
Perpetuam rupit, defeſſo milite cratem,
Singula continuis ceſſerunt ictibus arma.

Quòd ſiqui per ipſam Teſtudinem tamen ſcanderent; ii verò (ex Tacito eodem) *gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruebantur.* Hæc propriè in Teſtudinem: quid in *Scalas*, quas noſter ſubjunxit? *Furcas* video uſurpatas. Livius XXVIII. *Etiam qui erexerant ad murum Scalas, Furcis ad idipſum factis detrudebantur.* Certum fuiſſe Furcæ genus oſtendit, oblongioris, credo, aut in perticâ longiore. Scriptor in Suidâ: Παρεσκεύαστο δὲ καὶ δίκρανα, ὥστε ἀπωθεῖν τὴν τῶν λεγομένων σκαλῶν προσαγωγήν. *Præparatæ & Furcæ erant, ad impediendam Scalarum (ſic appellant) admotionem.* Dupliciter igitur Furcæ utiles, ad Scalas ipſas rejiciendas & reſupinandas, ſed & homines ipſos. Vidi & Furcæ genus in armamentario Bruxellenſi, quod brachia, collum, pedes apprehenderet, ac ſcitè tum coiret. Ita vinctum hominem trahebant & adducebant.

Digitized by Google

DIALOG. II.

Plura olei in Aſcendentes. Oleum; vaſa picis ſulphuris, bituminis, & infundis jacta Plumbum, Fenum, Arena; Retia.

HÆC igitur in iſta: an non alia communiter in Aſcendentes? ita, tum in eos dico qui Teſtudine nixi, tum & qui ſparſi aut ſine eâ. Primum inter hæc, *Liquida* quædam reperio, aut *Liquefacta*: ut *Oleum fervens*, *Picem*, *Bitumen*, *Plumbum*, & ſiquid tale. De Oleo, in Joſepho: *Cùm Romani jam invicem ſe ad adhortati, latera junxiſſent, ac deſuper protecti longioribus ſcutis inexpugnabilem globum feciſſent, muroq; ſuccederent, tum ille* (Joſephus ipſe qui ſcripſit) *ferventi Oleo perfundi eos jubet. Quod Judæi promptè & cupidè fecerunt, ipſis etiam ahenis bullientibus in eos miſſis. Quæ res Romanorũ connexionem ſolvit, & cum magno dolore à muro abibant præcipites. Celerrime enim oleũ à capite ad pedes, per omnia ſeſe arma inſinuabat, & carnem inſtar ignis depaſcebatur, quippe quod natura facile accenditur, & tarde refrigeratur, ob pinguedinem & lentorem. Loricis itaq; & galeis illigati cùm eſſent fuga non erat hujus peſtis: ſed nunc ſubſilientes, nunc dolore ſe incurvantes, decidebant de Pontibus.* Pulchrè omnia deſcripta, & graphicè atq; ego in totâ hiſtoriâ, ſiquid mei judicii eſt, Joſephum habeo prudentem probumq; ſcriptorem. Alterum quod injici ſolitum, *Pix*, *Sulphur*, *Bitumẽ*. Salluſtius, Jugurthino: *Opidani in proximos ſaxa volvere, præterea picem ſulphure & teda miſtam ardenti amittere.* Cęſar VII. *Picem reliquaſq; res, quibus ignis excitari poteſt, fundebant.* Quæ talia vaſis plurimùm inſerebant, ſive fictilibus. Ut in Herodiano, de Aquilienſibus, cùm Maximinus oppugnaret. Οἱ δὲ λίθους ἔβαλλον ἄνωθεν, καὶ κεράσαντες θεῖόν τε καὶ ἄσφαλτον πίτζαν, κοίλοις σκεύεσι ἐμβαλόντες λαβὰς ἐπιμήκεις ἔχουσι, καὶ πυρώσαντες ἄγγη τῷ προσπελάζειν

τοῖς

ἐπιῤῥίψασι τὸ ϛρατὸν, κατεσκεδάννυσαν, καὶ ἐκχέοντες ὄμβρον δίκην ἐμέ-
βαλλον: *Illi verò ſaxa deſuper jaciebant, & miſcentes pice ſulphur ac bitumini in cavis vaſis longa manubria habentibus, ubi ea ferveſ-ciſſent, appropinquanti exercitui injiciebant, & illa in medium denſe & confertim inſpergebant.* Ammianus, Corbes Sitellaſque è ferro huic rei adhibet, ut l. xx. *Corbes in modum ferreos plenos flammariū, & ſarmenta aliaq; ad ignes accendos apta jaciebant.* Ibidem: *Faces Sitellaſque ferreas multis ignibus in Arietem magnis viribus jacientes.* Alibi & Malleolos appellat, ſed ipſos vimineos & una cū materie ardente: *Quales ſimul ardentes pice & bitumine obliti.* Quę ita junctim pono, quia adſident & vicina ſunt; etſi haud ignorem, non in viros tantùm, ſed in machinas ipſas ligneas uſurpata. Nec omitto verò, hæc talia Vaſa eminus etiam projecta in hoſtem, idque auxilio fundarum. In Appiani Libyco: Ῥωμαῖοι δὲ χώματα ἤγειρον ἀντιμέτωπα τοῖς πύργοις, δᾷδάς τε ἐπικομισάμενοι καὶ θεῖον ἐν κάδοις καὶ πίσσαν, ἐπ' αὐτοὺς ἐσφενδόνων: *Romani aggeres excitarunt oppoſitos & adverſos Turribus, & Faces apparantes, itemque Sulphur & Picem in vaſis, fundis emittebant in ipſas.* Poteram aliter & *Jaculandi* comuniore verbo interpretari, ſcio: ſed præit ad illud & ducit Dionyſius, qui de priſcis illis Romanis, Capitolio à ſervis capto & inſeſſo, apertè ita ſcribit, l. x. Καὶ μὲν ἀπὸ τῶν πλησίον οἰκιῶν, ἀσφάλτου καὶ πίσσης πεπυρωμένης ἀγγεῖα σφενδόναις ἐναρμόττοντες ἐπέβαλλον ὑπὲρ τὸν λόφον. *Atq; alii à vicinis ædibus bitumine & pice fervidâ vaſa repleta * fundis inſerentes & adaptantes, jaculabantur ſuper ipſum collem.* Et ad hæc ego Vaſa, ſive Ollas, Heſychii Ἀστίοχον referendū puto, ſic deſcriptum: Ἀστίοχος, ἀγγεῖον περιφερὲς, εἰς ὃ ἐγχέοντες πίσσαν καὶ θεῖον καὶ στυππεῖον, ἐφίεσαν. Καὶ ἐκαὶε ἐφ' ὅ ἐφέρετο, ἔκαιε τὰ περιτυγχάνοντα. *Aſtiochus, Vas rotundū, in quod infundentes picem, & ſulphur, & ſtupam, emittebant, & quò deferebatur, adurebat obvia.* Magis dico, huc quàm ad Malleolos facit: & eòdem Cæſaris hoc duxerim, e Comment. v. *Galli, maximo coorto vento, ferventes fuſili ex argilla glandes fundis; & fervefacta jacula, in caſas quæ more Gallico ſtramentis erant tectæ jacere cœperunt.* Vaſa, dico, argillacea acceperim, repleta ferventi materie: & mecum Oroſius, qui in hac re ſcribit: *Teſtas, fundis, ferventes intorſiſſe*: quas Cæſar *Glandes* à ſimili uſu dixit. Jam & *Plumbum* liquefactum adnoto infuſū ſcandentibus, in Polyæno, VI. Stratag. Πάλιν οἱ μὲν πολέμιοι χελώνας προσάγοντες τὰ τείχη συνώρυσσον. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν τειχῶν μόλιβδον τηκτὸν ἐν χαλκείοις προσαθοῦντες κατέχεον, ὑφ' ὧν συνέβαινε τὴν χελώνην διαλύεσθαι. *Iterū cùm hoſtes Teſtudinē admoviſſent, muroſq; ſubruerēt, illi à muris plumbum liquefactū, in vaſis æreis protendentes, effundebant, eoq; facto teſtudo ſoluta eſt.* Nota & hîc, *protendiſſe*, nempe in perticis contiſq;: quod & in Herodiani ſuprà verbis expreſſum. Atqui non plumbo ſolū uſi, ſed & *Ferro*, quod cū fundi nō poſſet per natu-

* Manuariis: ſed & liceat in fundis balliſtarum majora pocula.

naturam; raſerunt in pulverem: eumque ignitum ſic jecerunt. Scriptor in Suidâ: Τηκτὰ τε ὅσα καὶ χυτὰ ἐς πολεμίων πυρὶ ἐξ ὑπερδεξίων ἐβάλλετο. Τά τε ἄλλα, καὶ τὴν σιδηρᾶν, ἣν πυρὶ πολλῷ διαφανῆ ἐργασάμενοι κατὰ τῶν ὑπιόντων τεῖχος * ἔχθειμελλον: *Liquida omnia & fuſilia in hoſtes, ex ſuperiore loco, ferventia mittebantur. Inter alia verò & ferri pulverem, quem multo igne candentem reddiderant, in muros ſubeuntes parabant effundere.* Cui adſimile eſt, ſed mirabilius, quod Curtius Tyriis factum in Macedonas narrat, lib. IV. *Ii clypeos æreos multo igne torrebant, quos repletos fervidâ arenâ cœnoque decocto, è muris ſubitò devolvebant, nec ulla peſtis magis timebatur, quippe ubi loricam corpuſque fervens arena penetraverat, nec ullâ vi excuti poterat; & quidquid attigerat, perurebat, jacienteſque arma, laceratis omnibus quis protegi poterant, vulneribus nudi patebant.* Hæc ipſa in eâ re Diodorus, l. XVII. niſi quòd *Arenam* ſolam nominat, nec *Cœnum* ullum miſcet: & *machinâ quadam* ſive *extrorſus eminente inſtrumento* infuſa hæc prodit. Denique & aliud in Aſcendentes eſt, diverſum formâ à dictis, ſed fine jungendum. Diodorus ſcribit, eoſdem Tyrios, *retibus piſcatoriis Macedonas ſcalis aſcendentes, involviße, & inutiles ita factos ſcalis facilè detruſiſſe.* Placuit inventum ob novitatem: & cur non gratuler faveamque humano ingenio, tuenti magis, quàm invadenti?

** ἴσχειν leg.*

DIALOG. III.

Fœnum Græcum ſparſum, Rumices, & Tribuli.

IAM aliud mihi callidum & novitium in mente, quod Joſephus repperit in Romanos. Ille, enim cùm Jotapata, cui præerat, acriter oppugnaretur, & Pontibus per Aggerem admotis, in eo eſſent ut tranſſcenderent: *Fœno Græco elixo* (Græcè dixit, τῆλιν ἑφθὴν) *juſſit tabulas pontium inſpergi & ſuperfundi, quâ re illi lapſantes & caſabundi, incerto veſtigio vacillabant, adeò ut nec progredi nec regredi rectis iis eßet, aliique ſuper ipſos pontes reſupini caderent, alii in Aggeres delaberentur.* Hoc idem an in alio legumine eſſet, neſcio, & periculi res egeret. LIPS. Mihi quidem hoc novum, & alibi non lectum. De *Rumicibus Tribuliſque* ſparſis, id magis legi: nec rarum fuit. BILL. Ita eſt, & appoſitè ſuggeris: nam & hi in Defenſionem valent. Valerius III. cap. VII. *Scipio*

Vide Notas.

Aemi-

Digitized by Google

...*ilianus*, *cùm urbem prævalidam obſideret*, * *ſuaden*-
...*quibuſdam*, *ut circa mœnia ejus ferreos Murices ſpar*-
...*omniaque vada tabulis plumbatis ſpargeret*, *haben*-
...*clavorum cacumina*, *ne ſubitâ eruptione hoſtes im*-
...*facere poſſent*: *reſpondit*, *non eſſe ejuſdem & capere*
...*s velle*, *& timere*. Hoc in obſidione Carthaginis
...ille, Plutarchus auctor in Apophthegmatis: Ubi
...*ices iſtos*, τριβόλους dicit: & *Tabulas* ſic factas,
...ας κεντρωτὰς, *aſſeres ſtimulis confixos*. De plum-
bo nihil addit, quod tamen in Valerio, & utile fuit
ad tabulas firmandas & ſtabiliendas. Reperio & *Sudes*
Plumbatas in flumine defixas, à Caſſibelauno Britanno
rege, contra Cæſarem; ut narrat quidem Beda, libro
I. c. II. *Ripam fluminis ac totum ſub aquâ vadum*,
acutiſſimis ſudibus præſtruxerat: *quarum veſtigia ſudium*
ibidem uſque hodie viſuntur, *& videtur inſpectantibus*,
quod ſingulæ earum ad modum humani femoris groſſæ, *&*
circumfuſæ plumbo, *immobiliter hæreant in profundum flu*-
minis infixæ. Plumbum iſte circumfundit, gravitati, ut
videtur, & ponderi: an immè Dio, Cæſar, aut alii qui
hoc exſecuti. Cæſar tantùm: *Ripa erat acutis ſudibus*
præfixis munita: *ejuſdemque generis ſub aquâ defixæ ſudes*
flumine tegebantur. LIPS. Memini utriuſque loci: & le-
vis mihi ſuſpicio, ſed vere levis, an non in Cæſare,
plumbo tegebantur. Flumine enim tectas quis neſcit, ſi
ſub aquâ, quod præivit? Deinde, unde hoc hauſerit
Beda, ſi non a Cæſare? ſed temerarium ſit aſſerere, &
uſu atque ætate magis in iſtis cunctor. Tu perge. BILL.
Rumices igitur ſparſi, contra ingreſſum; & in opido-
rum tuitione item utiliter poſſint: ſed & caſtrorum.
Nam ita in Tacticis Leonis Imp. Οἱ τὰς τριβόλους ἐν
σακκώμασι ἀποδεδεμένας ἔχοντες οἱ τοῦ στρατοῦ ἔῤῥιπτον ταύτας
κύκλῳ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ ὅτε μεθίστασθαι ἔμελλον, εὐκόλως αὐ-
τὰς διὰ τῶν σφηκωμάτων ἀνελέγοντο: *quòd Tribulos in acu-*
leis religatos haberent milites, *eoſque jacerent in ambitu*
caſtrorum: *ac cùm moturi illinc eſſent*, *eoſdem ita facilè*
colligebant. Utile inventum hoc ligandi, & ſic retrahen-
di. Sed &, quod in Herodiano atque alibi legas, con-
tra equos & camelos quoque (quorum molles ungu-
læ) is uſi, ſæpe cum ſucceſſu. Remedium in eos, cal-
cei ferro aut duriore ligno, quod in Polyæni Stratag. I.
obſervavi: cùm *Nicias dux Athenienſium in Siciliâ*, *tri-*
bulos contra equitatum Syracuſium ſparſiſſet, *fugam & con-*
fuſionem eorum fecit; *ſed & cædem*, *quia ipſe Peltaſtas*
ſive leviter armatos ſubmiſit qui interficerent hærentes aut
lapſos: *Peltaſtæ autem ſolida & dura calciamenta hoc fine*
habebant. In Vegetio autem *Tribuli* etiam è ligno ſunt,

* Is Polybius fuit, ex Plutarcho.

 ſed

Digitized by Google

ſed exſtantes grandeſque ſcilicet, nec ii potuerunt la
Tribulus, inquit, *eſt quattuor palis confixum propu*
culum, quod quomodo abjeceris, tribus radiis ſtat
erecto quarto infeſtum eſt. Mihi diſpliceant, nec in
gnâ re habeantur. Quid autem ampliùs? fraus ſucci
quâ Cremenſes uſi in Fridericum Imp. cùm
derentur. Radevicus ita narrat II. cap. LVII. *Qua*
inſtrumenta fabricarunt, Muſcipulis quidem ſimilia, ſe
quantitate humani corporis fortiora, eaque per vias
vallum diſpergunt: quibus ignari multi hærentes, aut
facile poterant aut occidi. Item foſſas quamplurimas hinc
de, deſuper levi operimento contegunt, quas illapſi ſimil
capiebantur aut occidebantur.

DIALOG. IV.

Dolia, Cylindri, Molares, Columnæ, Metella & talia jacta.

SED quædam ex dictis rara aut novitia: lubet ad re inter vetera, de *Doliis, Cylindris*, aliiſque talib quæ & in Homines & in Machinas uſurpabant. In D ne Caſſio ſcribitur, libro LVI. cùm Tiberius, pòſt Im perator, juſſu Auguſti in Dalmatiâ res gereret, atque pidum aliquod in rupe aſſideret: O'ι inquit, Δαλμά καὶ λίθȣς πολλȣ̀ς, τȣ̀ς μὲν σφενδόναις ἐπ' αὐτȣ̀ς ἔβαλλον, τȣ̀ς δὲ κατεκυλίνδουν, ἄλλοι τρόχους, ἄλλοι ἀμάξας ὅλας πλήρεις πετρ ἄλλοι κιβωτȣ̀ς περιφερεῖς ἐπιχωρίως πως πεποιημένας, καὶ λίθ γεμȣ́σας, ἠφίεσαν: *Dalmatarum alii lapides multos aut fu dis emittebant, aut manu devolvebant; alii Rotas, alii Cu rus totos petris plenos; alii arcas ſive Dolia rotunda, * fac more gentis, & lapidibus referta dimittebant.* Vetuſtior me tio horum talium mihi non lecta: nominatim de Doli quæ ſic lignea, oſtendit aliena à Romano uſu fuiſſe: Plinius, *Galliarum inventum* dicit. Hæc igitur ſaxis fa cire ſolent, & ſic cum pondere & impetu immittere, pr ſertim per declive. LIPS. Ut confirmem, Heron il Mechanicus pleraque iſtorum commemorat pariter, ca I. ſed ita verſus, ut pigeat recenſere. Tamen, ut in ſu luſtri nocte, aliquid videre videor, & hæc notare: C *lumnas, Rotas, Currus quadrirotos ponderibus onuſtos, Va ſa textilia lapidibus aut terrâ madefactâ repleta, cujuſmo ſunt ea quæ ex tabulis figurâ circuli compoſita, vinum, oleum & tales liquores ſuſcipiunt.* BILL. Benè juvas: ſed in Vola terris propugnandis, contra Cæſarianum exercitum, Fe

* Intellegit ut pleriquе hodie Europæi habent, lignea illa ad vinum aut liquores.

ruciu

[illegible] Florentinus hæc Dolia oppoſuit: *quæ ſaxis plena* (ita Jovii) *per dejectus ſtratæ viæ, magno ſtrepitu devol*[illegible]*tur: ita ut facile appareret univerſos hoſtes, anguſto* [illegible], *vel ſi omnes intraſſent, eâ doliorum & lapidum mole* [illegible] *potuiſſe.* Porrò nominantur & Ammiano hæc Do[lia] libro xx. ſed in Machinas: *Et vimineæ crates cùm pro*[ce]*derent confidenter, eſſentque parietibus contiguæ; Dolia* [illegible]*per cadebant, Molæ, & Columnarum fragmenta:* [illegible]*rum nimiis ponderibus obruebantur pugnatores.* Vides [illegible] in Machinas, & in viros ipſos valuiſſe. An huc re[fe]ram illud Taciti, IV, Annalium? *Miles contrà detur*[b]*are telis, pellere umbonibus, muralia pila, congeſtas lapidum moles volvere.* Et an iſtæ lapidum moles clauſæ arctatæque in vaſis ſunt? An potiùs, paratæ illîc in vallo aut mœnibus, & ſingillatim ipſi manu devolventur? Aliud aliquid vicinum, in Vegetii hiſce verbis eſt: *Inventum quoque remedium, ut de ligno Crates facerent, quas Metellas vocaverunt, lapidibuſque complerent: eâ arte inter bina propugnacula conſtituta, ut ſi per ſcalas aſcendiſſet hoſtis, & partem aliquam ipſius contigiſſet, ſupra caput ſuum vergerent ſaxa.* Quod video reipsâ diverſum à Doliis eſſe, effectu non diſſimile: & corbes quidam, aut ſportæ lapidum refertæ, in mœnibus inter duas pinnas (*propugnacula* id dicit) poſitæ, lapſiles, & ad tactum in tangentem evertendæ. Apertæ illæ igitur. [illegible] etiam in Dione nominabantur, & tuo Lipſi [illegible]one: quæ item in Vegetio, cum aliis adjunctis: [illegible] *ſaxa pondere formaque volubili, in propugnaculis** [illegible]*ntur, ut demiſſa per præceps, non ſolum obruant ſubeuntes, ſed etiam machinamenta confringant. Rotæ quoque de lignis viridibus ingentiſſimæ fabricantur; vel interciſi ex validiſſimis arboribus Cylindri (quas Taleas vocant) ut ſint volubiles, lævigantur: quæ per pronum labentia bellatores proſternunt, equoſque ſolent deterrere.* De equis in [ex]tremâ clauſulâ ſcribi, haud concoquo: nec eos oppugnationi adhibitos puto. Hoc puto, ſcribendum, *eoſque.* Aut proſternunt milites hæc talia, aut abſterrent. De *Cylindris* porrò quod ibi, etiam in Ammiano eſt, libro XXXI. *Nonnulli ſcalas vehendo, aſcenſuſque innumeros ex omni latere parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, & Columnarum fragmentis, & Cylindris.* Imo & hodie propugnandi noſter mos iſtos ſervat, & in mœnibus ſummis diſponit. Magis novi & operoſi illi *Cylindri*, quos Salluſtii fragmentum habet: *Saxaque ingentia, & axe vinctæ trabes per pronum incitabantur, axibuſque eminebant, in modum ericii militaris, veruta binum pedum.* Videtis autem & hinc,

* Eæ ſunt Tacito congeſtæ lapidum moles.

hinc, quid *Ericius militaris*, qui in Cæſaris III. C
lium, *Portis objectus* ſcribitur: & mox, *Exciſo Ericio in*
ſtra irrupiſſe. Nec aliud, quàm tranſverſariæ ad po
trabes, aculeis confixæ, eæque verſatiles: quarum
hodie uſus manet. FUR. Cetera capio, de *Molis*
prioribus Ammiani verbis ſuſtinet me & tardat. Ipſæ mo
projectæ, an lapides? & hi quoque ponderoſi & pr
graves, ac ſuffecerint vel fragmenta. BILL. Pro m
ribus hoc noſtris ſapis & ſentis. Molares illi veter
non tam grandes utique, ut nec ipſæ molæ: quę manu
riæ tantùm, & à ſervis volvendæ. Itaque crebræ eæ
ferè domeſticatim erant: atque inde toties in hac tali h
ſtoriâ, *Morales* immiſſos aut jactos. Illos, dico, m
dicos: nec ad noſtros, Furi, aptabis. Quę brachia, i
qui vectes ſubitò moviſſent?

DIALOG. V.

Saxa in Machinas, tum Ignes, quid Malleoli, Unci, Falaricæ.

ISTA ferè in Aſcendentes: imò & quædam mixti uſus in Machinas, ut dixi. At proprie in iſtas, videor debe-

libere ediſſertare: & in gratiam optimi cætus conabor. Omnes igitur è ligno Machinas duo tela valuerunt, *Saxa* & *Ignes*: in *Vineas* dico, *Pluteos*, *Muſculos*, *Turres*, & quid tale. Salluſtius Jugurthino: *Vineæ cùm paullum proceſſerant, lapidibus aut igni corrumpebantur.* Lucanus:

Sed ſuper & FLAMMIS, & magnæ fragmine MOLIS,
Et ſudibus crebris, & adusti roboris ictu,
Percuſſæ cedunt CRATES, fruſtraque labore
Exhausto, feſſus repetit tentoria miles,

& *Saxa* quidem aut *Pondera* jamnunc ſatis dicta ſunt: *Ignes*, præcipuum telum, reſtant. Ii varii. Fuêre *Faces*, communes illæ e piceâ, larice, abiete, & quibus in uſum animis domi etiam uſi: etſi hæ, credo, paullò robuſtiores & grandiores. Has manu jaciebant & deſtinabant in machinas propinquas: ſed & iis pugnabant, ut dixit Ammius noſter. Aliæ magis ſepoſitæ & militares, quas *Malleolos* dicebant. Id quoque duplex genus: Simplices & rudes, de quibus ita Nonius Marcellus: *Malleoli ſunt Manipuli ſparthei, pice contecti, qui incenſi, aut in muros, aut in teſtudines jaciuntur.* Et Feſtus: *Malleoli vocantur, non ſolùm parvi mallei, ſed etiam ii qui ad incendium faciendum aptantur, videlicet ad ſimilitudinem priorum.* Atqui hi non aliud videntur, quàm manipulus aut collectio ſparthea, ligata in medio formâ quadam mallei, & pice aut ſulphure illita, ſic projecta. Ligni, aut ferri hîc nulla mentio. At alterum genus, magis efficax & militare, quod teli in morem formatur, & aptatur. Id Ammianus ex profeſſo deſcribit, lib. XXIII. *Malleoli, teli genus, figurantur hac ſpecie. Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ* (fortaſſe *quod*, ad ipſum ferrum) *in muliebris coli formam, quo nentur linea ſtamina, concavatur, ventre ſubtiliter & plurifariàm patens; atque in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento, & ſic emiſſa lentiùs invalido arcu (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi hæſerit uſquam, tenaciter cremat: aquiſque conſperſa, acriores excitat æſtus incendiorum, nec remedio ullo quàm ſuprajacto pulvere conſopitur.* Lubet examinare & verba: Ait, *Sagittam eſſe canneam.*] Ita & Vegetius: *Malleoli, velut ſagittæ ſunt, & ubi adhæſerint (quia ardentes veniunt) omnia conflagrant.* Clariùs Herodianus & uberiùs, libro VIII. in obſidio Aquilejæ: Ἀλλὰ μὴν καὶ ταῖς μηχαναῖς προσαγομέναις δᾷδας ἐπέβαλλον ὁμοίως πίσσῃ καὶ ῥητίνῃ δεδευμένας, ἐπί τε τῶν ἄκρων βελῶν ἀκίδας ἐχούσας. αἳ ἀναφθεῖσαι φερόμεναι, ἐμπαγεῖσαι ταῖς μηχαναῖς καὶ προσεμφυεῖσαι, ῥᾳδίως αὐτὰς κατέφλεγον: *Sed & machinis admotis faces injiciebant, pariter pice & reſinâ oblitas, & in extremo ſagittæ mucronem habentes,*

Πυροβόλα ſive Ignijacula.

bentes, quæ cùm accenſæ deferrentur, infixæ & inhærentes machinis, facilè eas comburebant. Ultra in Ammiano: *gnem cum aliquo ſuſcipit alimento.*] Vult cavum illi medium, è ferro ſic aptatum, ſuſcepiſſe alimenta gnis: quæ? ab Herodiano jam dicta, & ſiquid ſimile. Heſychio, ubi Α᾽σίοχος deſcribitur, in fine additur Ἔστι δὲ καὶ γένος λίθου καὶ ξηροῦ ξύλου καὶ πιττοσωμένου: *Eſt genus etiam lapidis & ligni aridi ac pice obliti.* Huc facit: ſed magis, ſi emendes, γένος λίνου: *genus lini.* Profectò enim lapis, hîc nuſquam lectus nec res exigit: ſed linum aut ſtupa, continendis alimentis illis ignis, & ipſum alimentum. In Livio: *Alii ſtupam picemque & malleolos ferentes, totâ collucente flammis acie, advenerunt.* Et ſæpiùs de ſtupâ. Eſt in extremo: *Aquiſque conſperſi acriores excitat æſtus.*] An quia natura ea picis & ſimilium, quæ pinguia ſunt? An ſi fortè ignem Græcum intelligit, quem paullò antè, Conſtantini Pogonati temporibus inventum eſſe, Johannes Zonaras in Vitâ ejus ſcribit? Eum πῦρ ὑγρὸν Græci vocitant, *ignem humidum*, quia & in aquis vivit. De eo ejuſque vi Nicetas Choniates in Iſacio: Ἐνίεται ταῖς οἰκίαις τῶν ἀθλίων παραθαλάττιον τὸ ὑγρὸν πῦρ, ὃ τοῖς στέγουσιν ἐφυπνῶσαν σκεύεσι, καὶ τὰς ἀστραπὰς ἐξαίφνης πέμπει τὰ ἐξάλματα, καὶ πιμπρᾷ καθ᾽ ὃ ἂν ἀντιπίπτον ἀφίεται: *Injicitur ædificiis miſerorum, qui ad mare ſiti, ignis Græcus, quem tegentibus quibuſdam vaſis ſopitum habuerant, is ſtatim more fulminis erupit & exſiluit, & incendit quæcumque nactus eſt & incidit.* Sed Ammiani ætas profectò ante ignem iſtum Græcum eſt: itaque aliud verius puto. Ecce de Malleolis ſatis copioſe: ſed ſunt quæ adſideant, etſi non ipſi. Sicuti in Nicetâ Choniate lego, Armenios machinis Græcanici Imperatoris immiſiſſe σιδήρια σπινθηρίζοντα, *ferramenta minuta ſcintillantia*: item: φλογερὰ σιδήρια: *ignita ferramenta*: quæ non exiſtimo propriè Malleolos fuiſſe, ſed hamos quoſdam aut uncos ferreos ſive & Murices, qui toti igniti ad incendium adfigerentur. Docet me Radevicus in cap. LVIII. *Queties autem ignito ferri pondere &* ADUNCO, *quò leviùs* (forte *meliùs*) *høreret, machinas attentabant; qui deſuper erant, aquis ignem reſtinguendo,* UNCOS *autem &* HAMOS *ferri, contis proceris & ſudibus diſſolvendo, conatus eorum in initium revocabant.* LIPS. Optimè adnotaſti, & in Herone memini hoc ſenſu & fine legere, *Murices ignem ferentes.* BILL. Ego verò & in Diodoro, Tyrios immiſiſſe in Alexandri machinamenta μύδρους μεγάλους διαπύρους: *maſſas magnas ferreas, candentes.* Juvat notare & excerpere, ut conſtet pauca ævo iſto inventa (etſi aliter opinio est) pauca, dico,

Vide Notas.

...la, quæ non ſint ab ævo illo meliore & ſapientiore. ...ter quàm novitia res habita, quòd Stephanus Poloniæ ...per rex (plane inter magnos laudatoſque) Moſcoviæ ...et Livoniæ munimenta aliquot lignea, globis ſic can... ...ibus immiſſis accendit, & cepit? Cùm Barbarus ...ille quereretur & fremeret, jus belli violari, & armo... ...m decus pollui novâ fraude: ridentibus noſtris & ...dentibus in ſucceſſu. At hæc tormentis immiſſa, ...cet aliquis. Simile veteres, nam ego *Maſſas* illas Dio... ...dori haud aliter jaci potuiſſe cenſeam: & ſunt exempla ...aliis, palàm ita factum. Tacitus IV. Hiſtor. *Crates ...neaque parantibus, adactæ Tormentis ardentes haſtæ.* Falaricas propriè dictas intelligit, quas Livium audite, ...ſi jubet, libro XXI. deſcribentem: *Falarica erat Sagun... ...nis miſſile telum, haſtili oblongo, & cetera tereti, præ... ...terquàm ad extremum, unde ferrum exſtabat, id ſicut in ...pilo, quadratum ſtupâ circumligabant, linebantque pice. Ferrum autem tres in longum pedes habebat, ut cum armis transfigere corpus poſſet.* Terribile telum, ſi examinatis, viſu & ictu: & hæc talia, quid niſi præludia noſtrorum fulminum? Scribitur autem, *haſtili oblongo*, quod didici in melioribus libris eſſe, *haſtili abjegno*: & haſtile tamen quin oblongum; haud abnuo; cùm Tacitus *Haſtam* ideò appellet, & ipſe Livius *ferrum trium pedum* formet. Minor ergo illa, & valdè minor, quæ in Iſidoro Falarica deſcribitur, & tantùm *cubitalis*. Sed nec in Appiani Illyricis juſta magnitudo: *Figulus bicubitales ſudes, pice ac ſulphure ſtupaque componens, ex Catapultis in Delminium jacit: quæ ab impetu ſuccenſæ, & lampadarum ritu permane volitantes, quæcumque attigiſſent, igne corripiebant.* Ita hæc interpres, nec Græcorum eſt copia, quia eâ parte publicè non exſtant. Sanè Silius, ex Livio, in eâdem Saguntinâ hiſtoriâ pulchrè & floridè depingit, ſed grandem, & quaſi *Trabem.*

Armavit clauſos ac portis arcuit hoſtem
Librari multâ conſueta Falarica dextrâ,
Horrendum viſu robur, celſiſque nivoſæ
Pyrenes trabs lecta jugis: cui plurima cuſpis
Vix muris toleranda lues, ſed cetera pingui
Uncta pice, atque atro circumlita ſulfure, fumat.
Fulminis hæc ritu ſummis è mœnibus arcis
Incita, ſulcatum tremulâ ſecat aëra flammâ.

Ex arce miſſam eam facit: quia ita ſolet è locis editis turribuſque mitti, quas priſci *Falas* dicebant: atque inde *Falaricæ* nomen, ut Grammatici volunt. Atque hæc * *multâ dextrâ miſſa*, ut idem poëta: id eſt Catapultâ, ad quam plures operæ. Lucanus. de Scævâ:

*Aut quia pluriſari-

Digitized by Google

àm miſſa. & à diverſis.

Hunc aut tortilibus vibrata Falarica nervis
Obruat, aut vaſti muralia pondera ſaxi.

Sed & Vegetius: *Quòd ſi opidani exire non audeant, ma-*
re Balliſtâ Malleolos vel Falaricas cum incendio deſtin-
Iterumque ſenſit de hac Lucanus:

Tortaque per tenebras validis Balliſta lacertis,
Multifidas jaculata faces.

Denique in epiſtolâ Aureliani, apud Vopiſcum eſt: *Nulla pars muri eſt, quæ non binis terniſque Balliſtis occu-pata ſit, ignes etiam Tormentis jaciuntur.* Simile omnino genus teli, quod Herodianus Aquileienſes adhibuiſſe in Maximinum obſidentem ſcribit: Ἀλλὰ μὴν καὶ ταῖς μηχαναῖς προσαγομένας δᾷδας ἐπέβαλλον ὁμοίως πίσσῃ καὶ ῥητίνῃ δε-δευμένας, ἐπί τε τῶν ἄκρων βελῶν ἀκίδας ἐχούσας, αἳ ἀναφθεῖσαι φερόμεναι, ἐμπαγεῖσαι ταῖς μηχαναῖς καὶ προσπεφυκυῖαι, ῥᾳ-δίως αὐτὰς κατέφλεγον. *Sed & machinis, quæ muro ad-movebantur, deſuper faces injiciebant, pice ac reſinâ oblitas & in extremo mucronem habentes, quæ cùm accenſæ fer-rentur, infixæ inhærenteſque machinis, facilè eas concrema-bant.*

DIA-

DIALOG. VI.

Contra Aggeres, Cuniculi, Ignes, & alius Agger, aut elevatio.

QUID jam tu Carondelete, tu Lipſi, ſatin' ut promptum me præbui, atque etiam largum? LIPS. Affatim, dilaudo: atque etiam id quod non addis, addo, [illegible] manere hunc Carondeletum. CAR. Sic tu finibus regundis arbiter? LIPS. Sed cum arbitrio veſtro: ego dixi, videte. CAR. Haud tergiverſor: omnes mihi operam hodie cùm fuiſtis, opellam meam injuriâ ſubducam. Videris autem tu mihi, Billehée, pleraque dixiſſe *Subitæ oppugnationis*, & quædam etiam *Diuturnæ*: ego in hac ſiſtam tantùm, & pro Lipſii item ordine, videbo quid dea *Moneta* in mentem mittat. *Aggeres* in eâ conſidero primùm, qui everſi aut conſumpti duplicìter, *Cuniculo*, aut *Igne*, de illo jam olim Thucydides, in obſidione Platæenſi: Ὑπόνομον ἐκ τῆς πόλεως ὀρύξαντες, καὶ συντεκμηράμενοι ὑπὸ τὸ χῶμα, ὑφεῖλκον αὖθις παρὰ σφᾶς τὸν χοῦν, καὶ ἐλάνθανον ἐπὶ πολὺ τοὺς ἔξω, ὥς ἐπιβάλλοντας ἧσσον ἀνύτειν, ὑπαγομένου αὐτοῖς κάτωθεν τοῦ χώματος, καὶ ἱζάνοντος ἀεὶ ἐπὶ τὸ κενούμενον: *Cuniculum ex urbe cùm duxiſſent, & ſignis deſtinaſſent ſub Aggerem ipſum; terram ad ſe introrſus identidem ſubtrahebant, & diu latuere eos qui erant foris: cùm ii aſſiduè injicientes, minus tamen attollerent, ſubducto ſcilicet inferius aggere, & in locum vacuefactum aſſiduè ſubſidente.* Cæſar idem tangit, Commentario VII. *Bituriges aggerem Cuniculis ſubtrahebant, eò ſcientius quòd apud eos magnæ ſunt ferrariæ, atque omne genus cuniculorum notum eſt.* Tribuit & Aquitanis hanc peritiam, Commentario III. *Cuniculis ad aggerem vineaſque actis, cujus rei longè ſunt peritiſſimi Aquitani.* Nec ſubtrahebant ſolùm Cuniculo, ſed incendebant. Cæſar idem Commentario V. *Eſt animadverſum fumare aggerem, quem Cuniculo hoſtes incenderant.* Id quomodo factum, diſtinctè Joſephus tradidit: & ex eo ita Hegeſippus, ut parcam dare Græca: *Johannes princeps ſeditionum Cuniculum ſuffodit, & Romanorum opera ſuſpendit; ignorantibus his, quid latenti Cuniculo Judæi moliti forent, quia fultura tabularum, materiâ æquè ſubjectâ, ſuperiora cuniculorum ſuſpenderat, fraus omnis latebat. Itaque ubi opportunitas viſa, ignem appoſuêre, qui adjutus ſulphure & pice, quibus illita erat materies quæ fulturam cuniculo dabat,*

 ligna

Digitized by Google

ligna omnia facile conſumpſit, incendium ſubjectorum [...]*ſecuta eſt. Itaque Romanorum opera ſubitò lapſa, ſor*[...] *ingentem dedêre: pulvere & fumo repleta omnia plurimarum tenebrarum obduxerant, majoremque terrorem in*[...]*xerat latens cauſſa. Deinde ubi conſumptis alimentis*[...] *teris, quibus primò opertus erat, liber ignis erupit, do*[...] *prodidit.* Sed alia item, ut dixi, ratio & magis expoſi[...] deſtruendi per *Ignes*, cùm ſcilicet Faces, Malleolos, al[...] que ad inflammandum, aut jacerent eminus; aut i[...] in Aggerem inferrent. Cæſar VII. Commentario: *A*[...] *faces atque aridam materiam de muro in aggerem emini jaciebant.* Idemque de illatione ignis, II. Civil. *Maſſilie*[...]*ſes portis ſe foras erumpunt, ſecundo magnoque vento ignem operibus inferunt. Hunc ſic diſtulit ventus, uti uno tempore agger, plutei, teſtudo, turris, tormentaque flammam co*[...]*ciperent, & priùs hæc omnia conſumerentur, quàm quema*[...] *modum accidiſſet animadverti poſſet.* Eâdem de re graphi[...]cè & diſertè, ut ſolet, Lucanus:

Telum flamma fuit, rapienſque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina curſu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: tædâ ſed raptus ab omni
Conſequitur nigri ſpatioſa volumina fumi.
Nec ſolùm ſilvas, ſed ſaxa ingentia ſolvit,
Et crudæ putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubit, majorque jacens apparuit Agger.

Similiter Ammianus Perſas erupiſſe opido ait, *partim ſtrictis gladiis validam manum, partim ponè ſequentes qui flammas occultè portarent. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, nunc ultrò laceſſentes excipiunt; qui vehebant* FOCULOS, *repentes incurvi, prunas unius aggeſti inſeruère juncturis, ramis arborum diverſarum, & junco, manipuliſque conſtructi cannarum, qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis jam cremabatur, militibus cum intactis tormentis exinde periculoſè digreſſis.* Ubi notare eſt, etiam è fragili ac levi materie, ut cannis, junco, talibus, Aggerem ſtructum, ſed nempe ubi lignorum arborumque inopia eſſet. Sed heus, an non aliud remedium in Aggeres? pone tutos ab iſtis & induſtrie defenſos: tamen tertium etiam ſubſidium, molem & velut Aggerem alium opponere in ipſis muris. Noſtri mechanici æmulantur, & eſt res cottidiana hodie infenſione. Ammian. XIX. *Duo Aggeres celſi, Perſarum manu erecti, & expugnatio civitatis ſtruebatur operibus lentis, contra quod, noſtrorum quoque impenſiore curâ moles excitabantur altiſſimæ, faſtigio adverſæ altitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ.* Simile in Curtio, Gazenſes fecêre: Alexander

aggerem, quo mœnium altitudinem æquaret, exſtruxit. *...ius, ad priſtinum murorum faſtigium, novum exſtruxe-* *...imentum.* Tale in Thucydide, & Joſepho, item ... Sed & *Corbes* terrâ aut arenâ repletos, & in faſti-... ſic exſtructos lego; quod haud longe abit à *Sportis* *...abionibus* noſtris, imò iis dedit exemplum. Polyæ-... VIII. Stratag. *Timotheus oppugnabat Toronam, atque hi ... altas moles contrà erexerant corbium, quos arenâ re-...erant.* Quid tamen in hoc Timotheus? *ille,* inquit, *fal-...nalis navium impoſuit, iiſque corbes diſſecuit, ut arena ...ret.*

DIALOG. VII.

In Turres, ignes jacti: Trabes incuſſæ: aliæ Turres ſtructæ.

TURRES ſequuntur. In eas præcipuum telum *Ignes;* ſed & *ſaxa è Catapultis,* quibus perfringebant. Utrumque hoc ſatis innotuit è prædictis. Sed & tertia repugnatio, *Aſſeres aut Trabes* advenientibus incuſſa, atque ita impetu evertebant aut frangebant, Tacitus IV. Hiſtor. *Eduxerant Batavi Turrim duplici tabulato, quam Prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus erat) propinquantem, promoti contra validi Aſſeres, & incuſſæ Trabes perfregere.* Simile in Vegetio: *Interdum longiſſimas ferrataſque Trabes opponunt machinæ* (Turri) *venienti, eamque à muri vicinitate propellunt.* Sed eſt & quarta oppoſitio, ſimilis jam dictæ in Aggere: ut muros attollerent eâ parte & augerent. Vegetius: *Partem muri, ad quam machina* (Turris) *conatur accedere, cæmento atque lapidibus, poſtremò tabulatis exſtruendo faciunt altiorem. Conſtat autem inefficax machinamentum reddi, ſi inveniatur inferiùs.* Dicit & de Tabulatis: cui conſonat hoc quod Cæſar de Avaricenſibus ſcribit, à ſe oppugnatis: *Noſtrarum Turrium altitudinem, quantum has cottidianus Agger expreſſerat, commiſſis ſuarum turrium alis adæquabant.* Ita enim legendum videtur, hoc ſenſu, ut junxerint & continuarint Turres cum Turribus, ligneo aliquo muro: atque ita ipſum murum æquarint turribus ſuis, & hoſtilibus. LIPS. Intellego, vis dicere *Interturria* expleta, & à latere ad latus Turris (id Alam dixerit) ſtructum. Tamen leviter ambigo, & malim: *ſuarum turrium malis,* quod ſit, Commiſſis & oppoſitis novis aliiſque ſuis turribus, æquabant noſtras. Uſitatam quidem hanc defen-

vide Notas.

defendendi viam, Nicetas oſtendit, ubi de Oreſ ab Errico, Balduini fratre, opp gratâ: *Repperit* quit, *urbem duobus latis foſſis circumdatam. Prætereà res mœnium auctas ſublataſque pegmatis ligneis, quæ ge in aërem ibant, & centonibus, ac pellibus contra ig tegebantur. Sed & ſuper ipſas ligneas turres, mali deſix minebant, qui habebant omnia, quibus aut accendi ſpargi latiſſimè ignis poſſent. In quibuſdam verò & ſpe quædam ligneæ fabrefactæ apparebant, bellatorum rum habitacula, cujuſmodi ſolent eorum eſſe, qui ex cu culis ligneis maris profunda explorant, & piſcium pop captant. In aliis, & lapides cathenis ſuſpenſos apto habebant: qui & demitti per inſtrumenta poſſent, & at li, & converti pro uſu præſenti.* CAR. De iſtis, ut vi bitur: ego

DIALOG. VIII.

Varia in Arietem, & Vegetius explicatus.

TRANSEO ad *Arietem*, violentiſſimum machinarum & maxime terribilem: eoque plura in eum adinventa. Quę ut in uno adſpectu ferè dem, commodum mihi viſum per verba Vegetii ire, quæ ſic habent libr IV. cap. XXIII. *Adverſum Arietes etiam vel Falces, ſunt plura remedia. Aliquanti centones & culcitas funibus ca cant, & illis opponunt locis, quà cedit Aries, ut impetus machinæ materia molliore fractus, non deſtruat murum. Alii laqueis captos Arietes per multitudinem hominum de muro in obliquum trahunt, & cum ipſis Teſtudinibus evertunt. Plures in modum forficis dentatum funibus illigant ferrum, quem Lupum vocant, apprehenſumque Arietem aut avertunt, aut ita ſuſpendunt, ut impetum non habeat feriendi. Interdum baſes, columnæ marmoreæ, vibratæ impetu jaciuntur è muris, Arieteſque confringunt. Quòd ſi tanta vis fuerit, ut murus Arietibus perforetur, & decidat, una ſalutis ſpes ſupereſt, ut deſtructis domibus alius intrinſecus murus addatur, hoſteſque inter binos parietes, ſi penetrare tentaverint, perimantur.* Primùm ſcribitur *Adverſum Arietes vel Falces.*] Nequis erret, *Falces* hîc Vegetianæ capiendę ſunt, novitiæ, quæ lapides e muris extrahunt, & vicem ac vim pænè Arietis habent. Ipſe eas in Ariete deſcripſit. Aliæ ſanè ſunt veterum illæ *Falces murales*: quibus pinnas detergebant: quibus navium funes abſcindebant: atque talia patrabant. Deſcribuntur à Cęſare III. belli Gallici, nec ſunt ignotæ.

Digitized by Google

Primum remedium: *Centones & culcitas fuſtibus cal-*] Benè q i emendarunt, *funibus elatant*: primus, , Turnebus, Talia enim mollia contra vim & iem Arietis opponi moris fuit, & funibus ſuſpen-
Ita in Joſepho (ipſius machinatione & juſſu) con- Romanorum arietes, ſacci, paleâ referti ſunt de-. *Saccos*, inquit, *paleis plenos juſſit eos funibus de-ere, in eam partem quà viderent ſemper impetum Arie-ferri: ut ... & aberrare faceret ictum; aut ſi exce-et, ... redderetur mollitie & laxitate. Quæ quidem valde Romanos exercuit, nam quocumque hi conver-machinam, illi traducentes ſaccos ſubjiciebant ro-ejus, ut nihil murus reſiſtendo & renitendo incommodi ... donec & ipſi contra machinantes, longis contis ... aſſigentes, ſaccos abſciderunt.* Quæ ſimilia, & diſ-nius in Hegeſippo, lib. III. cap. XI. Convenit huc ..., quod Appianus in Mithridatico ſcribit, feciſſe zicenos: τοὺς μὲν οὖν κριοὺς, inquit, λίθοις ἀπηγκύλιζον, ... ἀνέκλων, ἢ φορμοῖς ἐρίων τὴν ἴσιν ἐξέλυον: *Arietes la-... decutiebant, aut laqueis deflectebant, aut ſportis ſac-que lanarum plenis vim infringebant.* Ubi & de laqueis habes, quod jam ſequitur: *Alii laqueis captos Arietes.*]
Ita in Dionis fragmento, ex Theodoſio: καὶ τοὺς κριοὺς τοὺς μὲν βρόχοις ἀνεῖλκον, τοὺς δὲ ἁρπάγαις ἀνέσπων: *Arietum alios laqueis ſurſum attrahebant, alios harpagonibus re-vellebant locoque movebant.* Livius in XXXVI. id inter receptiſſima fuiſſe oſtendit: *Aetoli contrà arma ſe tuebantur, nam cùm Ariete quaterentur muri, non laqueis, ut ſolet, exceptos declinabant ictus, ſed armati frequentes, quidam ignes etiam, quos aggeribus injicerent, ferebant.* Ammianus XX. *Prominentem Arietis ferream frontem, arte ſubtili illaqueatam, altrinſecus laciniis retinuere longis, ne retrogradiens reſumeret vires, neve muros ferire poſſet.* Idem in Thucydide libro II. oppugnatione Platæenſium. Sed & laqueis Falces murales ſoliti avertetere. Appianus in Punico: *Hoſtis ſubruebat Aggerem, falces injectis laqueis deflectebat.* Cæſar VII. Gallicorum: *Laqueis falces avertebant, quas cum deſtinuerant, tormentis introrſus reducebant.* Ita legendus locus, hoc ſenſu cùm falces eas illaqueaſſent captaſque tenerent, tum machinis quibuſdam, quibus funes illigati vertebantur torquebanturque, in urbem vi trahebant. At ecce remedium in Vegetio tertium: *In modum Forficis dentatum ferrum, quem Lupum vocant.*] Quod ille pluries factitatum clare dicit, nos vix legimus, & quærimus proprie hic exempla. Nam communiter de *Lupo* non deſunt. Ut apud Livium, XXVIII. *Qui jam erexe-* Vide Notas.

rant

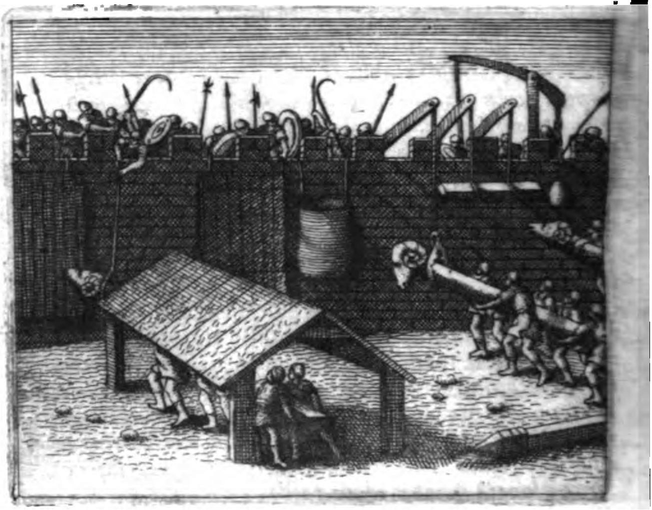
rant ad murum ſcalas, in alios lupi ſupernè ferrei injecti, in periculo eſſent, ne ſuſpenſi in murum extraherentur. Diodorus hoc idem κόρακα ſive *Corvum* dicit, in XVII. Τοῖς κόραξι καὶ ταῖς σιδηραῖς χερσὶν ἀπέσπαζον τοὺς τῆς θωρακίσεις ἐφεσ͂τας: *Corvis & ferreis manibus abripiebant eos, qui jam loricis & propugnaculis mœnium conſtiiſſent.* Vocat & Curtius libro IV. *Corvos*, ſed operoſiùs & alio fine ſtructo. *Namque ad implicanda navigia, quæ muros ſubibant, validis aſſeribus corvos & ferreas manus illigaverant, ut cùm tormento aſſeres promoviſſent, ſubitò laxatis funibus injicerent.* Quod vicinum eſt Polybiano corvo, libro I. niſi quòd ille in proris navium eum ponit. Magis pro Curtio, & nunc etiam Vegetio, quod Dio Caſſius in Severo ſcribit *Byzantinos habuiſſe in machinis quibuſdam harpagones, quos emittebant & reducebant celeriter, uti viſum.* Non nominat, ſed intellegit Tacitus IV. Hiſtor. *Præcipuum pavorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quo repentè demiſſo, præter ſuorum ora, ſinguli pluresve hoſtium ſublimè rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur.* Itaque iſti lupi: & ab hoc exemplo Vegetianus, quem deſtinatò in Arietes, validiorem haud dubiè & grandiorem, ſtruxerunt. Sed, ut dixi, in hiſtoriis vix memoria; niſi in Dione obiter, quem mox dabo. Pergit ipſe: *Interdum baſes, columnæ marmore jaciuntur.*] Parùm plene narrat, & quod *interdum* factum ait, ego reperio crebrò, & de more, factitatum. Ponderibus, inquam, grandibus supernè incuſſis aut injectis, Arietem deprimebant, aut frangebant. Livius libro XXXVIII. *In arietes tollenonibus libramenta plumbi aut ſaxorum, ſtipitesve robuſtos incutiebant.* Tollenonibus id hîc facit Livius: & Thucydides libro II. totum aperit, ut lux fiat Glareano, in Livii loco caliganti & hæſitanti. Dicit *Arietum alios laqueis avertebant, tum & hoc modo Magnas trabes adaptantes longis catenis, à capitibus utrimque ſuſpenderant ad duas antennas, ſuper muros inclinatas & extenſas. Has trabes ſurſum trahebant attollebantque obliquas, & quoties invaſura machina* (Aries) *erat, ictumque datura, trabem dimittebant, laxatis catenis, manuque remiſſâ, atque is impetus decutiebat caput Arietis.* De his ipſis Appianus capiendus in Libyco: Καὶ τῆς κεφαλῆς τὰ ὁρμὰς ἐξέλυον, ἐπιβάλλοντες ἐπικαρσίας δοκούς: *Et Arietum vim ſolvebant, injicientes trabes tranſverſas.* Quod autem iſti *Trabes* ita dicunt, id Livius *Stipites robuſtos*: qui tamen & de *Plumbo* addit, uti & lib. XLII. *Arietem admotum libramento plumbi gravatum, ad terram urgebant,* quod eſt, jactu & libratione in eum plumbi ſupernè. Id verò ipſum plumbum, in trabium formam factum, & in maſſam longiuſculam productum, ut certiùs feriret, Polyænus

lyænus

Æneas indicat libro VI. Ἀθηνοκλῆς πολιορκούμενος, πρὸς τὰς χελώνας καὶ τὰ τρύπανα, δοκοὺς μολίβδου ποιήσας, πλαγίας προσέφερεν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις. αἷς ἐμπιπτόντων τῶν πολεμίων, τὰ μηχανήματα συνετρίβετο: *Athenocles oppugnatus, adverſus Arietes & Terebras, trabes plumbeas fecit, eaſque tranſverſas in propugnaculis oppoſuit, quibus, cùm hoſtiles machinæ irruiſſent, eæ confringebantur.* Vegetius horum nihil dixit, ſed lapides & marmora eorum vicem injecit. Quod etiam Ammianus XX. *Agitantes arietes, denſo ſaxorum pondere molarium, fomentiſque ignium variis ire protinus vetabantur.* Etſi illi molares non in admotam machinam immiſſi, ſed in adventantem excuſſi tormentis videantur. Poſtremum in Vegetio: *ut deſtructis domibus, alius intrinſecus murus addatur.*) Hoc remedium, quod hodie quoque receptum contra demolitoria noſtra tormenta. Imò ut nos lunati fere formâ tum ducimus, ſic illi. In Arriano de Halicarnaſſæis, oppugnatis ab Alexandro; libro I. Ἔφθησαν γὰρ ἀντὶ τοῦ πεπτωκότος τείχους ἔσωθεν, πλίνθινον μηνοειδὲς ἀντοικοδομησάμενοι, οὐ χαλεπῶς, ὑπὸ πολυχειρίας: *Occuparunt enim pro muro exteriore dejecto, introrſus latericium ſtruere lunatâ formâ; idque facile, ob multas operas.* Appianus quoque, cùm Sulla Athenas quateret (in Mitridatico) & muri cecidiſſent, ait, *Archelaum introrſum ædificaſſe lunatos alios, quos cùm Sulla ſtatim deruere tentaret, ut qui novelli & molles eſſent, contrà cecidit, & ſuprà & à lateribus telis undique petitus, ut inter lunatos flexus, ab oppugnatione Pyræei omnino deſtitit.* Hactenus ad Vegetium: ſed & addam quædam hîc omiſſa, ut quod in Diodoro, libro XVII Καὶ τοῖς μὲν δρεπανοφόροις κεραίαις τὰς τῶν κριῶν ὁρμητηρίας ὑποτέμνοντες, ἄχρηστον τὴν τῶν ὀργάνων βίαν ἐποίουν: *Et antemnis, quibus falces præfixæ erant, funes quibus incitabantur Arietes abſcindentes, mutilos eos reddebant, & vim eludebant.* Item quod in Dionis Veſpaſiano, in rebus Judaicis (inter Fragmenta nuper editum:) Καὶ τοὺς κριοὺς τοὺς μὲν βρόχοις ἀνεῖλκον, τοὺς δὲ ἁρπάγαις ἀνέσπων, ἑτέρων τὰς προσβολὰς σανίσι παχείαις συμπεπηγμέναις τε καὶ σεσιδηρωμέναις, ἃς πρὸ τοῦ τείχους καθίεσαν, ἀπέστρεφον: *Arietes alios laqueis attrahebant; alios harpagonibus* (Lupis Vegetii) *revellebant; aliorum incuſſum & inflictum, tabulis craſſis inter ſe compactis & ferratis, quas ante murum demittebant, avertebant.* Hoc enim poſtremum, videtur non conjectus aliquis in Arietem, ſed oppoſitus & obtentio fuiſſe: ut in his vim frangeret, nec integram in muros ferret.

Digitized by Google

DIALOG. IX.

In tela alia, uſus coriorum, ciliciorum, rotarum.

SUPERESSE mihi video *Balliſtas*, *Catapultas*, & totum genus *levium telorum*: quibus omnibus unicum ferè obſtaculum & oppoſitio, *Coria*, *Cilicia*, *Vela*. His enim vim excipiebant & frangebant, molliter ita ſuſpenſis: imò & ignita jacula repellebant. In urbe, extra urbem utebantur: quia utrimque ſcilicet periculum & metus ab iſtis. In Suidâ, de Aggere: Τὸ τὸ δὲ μηχάνημα (χῶμα) οἱ ἐργαζόμενοι, περικαλύμματα πεποιήκασιν ἐξ αἰγείων τριχῶν, λεγομένων κιλικίων. Ἃ ὅσα πάχους τε καὶ μήκους διαρκῶς ἔχοντα ἀναρτήσαντες ἐκ ξύλων μακρῶν, ἐπιπροεσθεν ἐτίθεντο. Ἐνταῦθα γὰρ οὔτε πυρφόροι οἰστοὶ, οὔτε ἄλλα βέλη ἐξικνεῖσθαι εἶχον, ἀλλ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν περικαλυμμάτων ἔμενον: *Qui machinam eam* (id eſt Aggerem) *excitabant, ii tegumentum & velum habebant è caprillis pilis factum, quæ Cilicia vocant. Ea juſtâ & ſufficienti craſſitie ac longitudine ſuſpendebant è proceris lignis, & ante ſe prætendebant. Ita nec ignita jacula, nec alia tela attingere eos poterant, ſed in ipſis ibi tegumentis ſiſtebant & hærebant.* Sed & in alio opere uſurpabant: tum ne conſpici ab ho-

ſte

ſtepoſſent, tum ut & tela ſic eludi. Commodum inventum, & à noſtrâ hodie militiâ non alienum. Thucydides, in opere aliquo Platæenſium: Προκαλύμματα εἶχε δέρρεις καὶ διφθέρας, ὥστε τοὺς ἐργαζομένους καὶ τὰ ξύλα μήτε πυρφόροις οἰστοῖς βάλλεσθαι, ἐν ἀσφαλείᾳ τε εἶναι: *Tegmina habuit pelles & centones, ut nec operantes, nec ligna operis, ignitis jaculis peterentur, & in tuto eſſent.* Ammianus: *Defenſores obtentis ciliciis latebant intrinſecus, ne conſpicerentur ab hoſtibus.* Curtius: *Igitur munientibus coria velaque juſſit obtendi, ut extra teli ictum eſſent.* Arrianus pariter: Προκαλύμματα δὲ δέρρεις καὶ διφθέραι αὐτοῖς ἦσαν, ὡς μήτε πυρφόροις βέλεσιν ἀπὸ τοῦ τείχους βάλλεσθαι, τοῖς τε ἐργαζομένοις προβολὴν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι πρὸς τὰ τοξεύματα: *Tegmina iis erant coria & pelles, ut nec à muro ignitis telis peterentur, & ut operariis munimen hoc eſſet in ſagittas.* Vegetius IV. cap. VI. *Saga, ciliciaque tenduntur, quæ impetum excipiant ſagittarum. Nec enim facilè tranſeunt ſpicula, quod cedit & fluctuat.* Imò verò & lapides ſiſtunt Balliſtarum. Diodorus in XVII. Πρὸς δὲ τούτοις βύρσας καὶ διπλᾶς διφθέρας πεφυκωμένας καταρράπτοντες, εἰς ταύτας ἀπεδέχοντο τὰς ἀπὸ τῶν πετροβόλων πληγάς. Καὶ μαλακῶς τῆς ἐνδόσεως γινομένης, ἐξελύετο τῶν φερομένων πετρῶν ἡ βία: *Præterea coria ac pelles duplices, madefactas, conſuentes, in his excipiebant ictus Balliſtarum, quia molliter iis cedentibus vis lapidis reſolvebatur.* ORAN. Madefactionis hîc mentio: quo ea fine? CAR. Contra ignes, aut ignita. Aquâ enim centones, aut cilicia, & coria humectabant, quò minùs corriperent, aut corrumperentur. In Ammiano: *Aries humectis taurinis opertus exuviis.* Et propriè huic rei Acetum habebant. Siſenna hiſtoricus, in fragmento: *Aceto madefactis centonibus integit.* Appianus in Mithridatico, reſiſtere ita Cyzicenos facit: Τῶν δὲ βελῶν τοῖς μὲν πυρφόροις ὑπήντων ὄξει καὶ ὕδατι, τὰ δὲ ἄλλα περιβολαῖς ἱματίων, ἢ ὀθόναις κεχαλασμέναις τῆς φορᾶς ἔλυον: *Tela ignita refutabant aceto & aquâ, alia autem oppanſione veſtium, aut linteis laxis ſuſpenſis reſolvebant, & vim frangebant.* Sed & Vitruvius in tegendâ Teſtudine, *Paleas aceto macerat.* LIPS. Occurrit Heronis locus, qui cap. XIV. de Turribus, ubi varia remedia in Ignes, hoc quoque habet: *Utiliſſima involucra oppanſa, paleis aceto madefactis plena; ſive & retia repleta humido muſco vel algæ ſpecie, quæ Thalaſſopraſon dicitur.* Ille velut Culcitas paleis ejuſmodi humectis farcit, & in ignes opponit: quod è lanâ noſtros hodieque facere accepi, in tormenta. CAR. Polyænus communiter ita de Aceto pronunciat: Σβεστήριον πυρὸς μάλιστα ὄξος εἶναι δοκεῖ. Ἄριστον δὲ κώλυμα πυρὸς ἐπαλειφό-

μένον ὄξος. Ἥκιστα γὰρ τούτου πῦρ ἅπτεται: *Ignem reſtin & comprimere maximè Acetum videtur, ſed magis, Ac unctum aut pinguefactum: quia minimè ignis id apprehe aut adhæret.* Poſtremum hoc de *Uncto*, mihi novum & ad periculum appello. Iſthæc igitur in Tela: ſe *Catapultas* propriè; invenio & *Rotas marmoreas* q dam oppoſitas, de quibus in Diodoro, lib. XVII. Tyriis agit: Πρὸς μὲν τὰ καταπελτικὰ βέλη τρόχους κατεσκ σαν, διειλημμένους πυκνοῖς διαφράγμασι. Τούτους δὲ διά τι μηχανῆς δινεύοντες, τὰ μὲν συνέτριβον, τὰ δὲ παρέσυρον βελῶν, πάντων δὲ τὴν ἐκ τῆς βίας φορὰν ἐξέλυον: *Contra Ca pultica tela Rotas apparaŕunt, crebris intervallis aut ptis diſtinctas. Has per machinam quandam in orbem v vebant, & alia telorum frangebant, alia avertebant, omi reſolvebant.* Hîc *Rotas* ſimpliciter dicit, poſteà & *M moreas* addit. Οἱ Τύριοι πρὸ τῶν τειχῶν μαρμαρίνους τρό ἵστανον, καὶ διά τινων ὀργάνων τούτους δινοῦντες, τὰ φερόμενα λη καταπελτικὰ συνέτριβον, καὶ εἰς τὰ πλάγια παράγοντες, πράκτους, ἐποίουν τὰς πληγάς: *Tyrii ante muros Rotas marm reas conſtituerunt, quas organis quibuſdam gyrantes, i cidentia catapultica tela frangebant, aut ad latus ave tentes, inefficaces reddebant ictus.*

DIALOG. X.

Libatio in menſâ, honoris index: quibus exhibita?

OMNIA, niſi fallor, jam dicta: & ſermonem meri tò finis. Vos amici eamus. LIPS. Quò? CAR Iterùm in Prætorium, tum in urbem. Ingredimini et iam. LIPS. Quid tamen facturi? ad cymbas potiùs, die inclinavit. CAR. Imò pro operâ navatâ, ex more veteri, *mulſo ſunt accipiendi milites*, ut apud tuum Comicum. Bellaria Lipſi guſtanda ſunt. BILL. At enim breviter Carondelete hoc fiat: ſeria mea me vocant. CAR. Salus principis te hîc tenet, ecce hanc pateram, quam illi eo libatum. BILL. Diu nobis, huic patriæ, toti Reip. ſit ſuperſtes. Tibi porrò Lipſi, in hanc legem & exemplum. LIPS. Hem, quàm ſtrenuè tu bibis! ſic hauſtu uno totam? vereor ut imiter, etſi cupio. Unde autem vobis iſtæ leges aut mores? nam vulgò in conviviis video uſurpari, non invitationem, ſed adactionem ab bibendum. CAR. Mirum te quærere, à priſcis hoc inſtitutum, & fideliter nos tenemus. Ex ſcito autem tuo Lipſi,

Mori-

Digitized by Google

…bus antiquis res ſtat Romana viriſque.
De fide video, de inſtituto ambigo. CAR. Diſce … qui nos doces. Græcis & Romanis in more in… …cula & menſas, maximè ſecundas, diis primùm …, eorumque honori bibere; tum etiam benefic…s … aut amicis. In iſto numero qui magis quàm viri …pes, quorum beneficio & curâ nos & noſtra ſalvi? … igitur Græci patronis aut amicis (nam de Diis …o, rem notiſſimam) ex Ovidii loco clarum, de …eo, ibi Athenienſes convivia agitantes, ob eum …cem, poſt facta ejus enumerata, addunt:

——— pro te fortiſſime, vota
Publica ſuſcipimus, Bacchi tibi ſumimus hauſtus.

…Aſconio, III. in Verrem: cùm declarat, quid ſit …co more bibere. *Eſt*, inquit, *Græcus mos, ut Græ…cunt, συμπιεῖν κυαθιζόμενους, cùm merum cyathis libant, …tantes primò deos, deinde amicos ſuos nominatim, nam …ies merum bibunt, quoties & deos & caros ſuos nominatim …cant.* Horatius ad hunc morem:

Da Lunæ properè novæ,
Da noctis mediæ, da puer auguris
Murenæ.

Et exempla verò plura: ſed vide magis in Romanis. …lius de Q. Fabio Cunctatore, qui rem Romanam ſer… …avit, libro VIII.

Nec priùs aut epulas aut munera grata Lyæi
Fas cuiquam tetigiſſe fuit, quàm multa precatus
In menſam Fabio ſacrum libavit honorem.

Apud eumdem libro VI. Marus quidam Regulum defunctum ſervatorem & patronum habet itaque ait:

——— cui me libare Lyæi
Quod cernis latices, dignum eſt cognoſcere cauſſam.

Valerius lib. VIII. cap. XV. de C. Mario: *Poſtquam Cimbros, ab eo deletos, initio noctis nuncius pervenit; nemo fuit, qui non illi tamquam diis immortalibus, apud ſacra menſæ ſuæ libaverit.* Hoc ipſum Plutarchus: Εὐθυμούμενοι τε μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν ἕκαστοι κατ' οἶκον, ἅμα τοῖς θεοῖς καὶ Μαρίῳ δείπνου καὶ λοιβῆς ἀπήρχοντο: *Hilares lætique unà cum liberis & uxoribus, quiſque domi ſuæ, Diis ſimul & Mario libaverunt.* Quibus exemplis, Senatus decrevit in Auguſti honorem ſemper libari, quod ita in Dione expreſſum, lib. L. Καὶ ἐν τοῖς συσσιτίοις οὐχ ὅτι τοῖς κοινοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις, πάντας αὐτῷ σπένδειν ἐκέλευσαν: *Et in conviviis non ſolùm publicis, ſed & privatis, omnes ei libare & vinum defundere juſſerunt.* Quò Horatius reſpexit, IV. Carm. Od. V. ad Auguſtum.

Digitized by Google

Hinc ad vina redit lætus, & alteris
Te menſis, adhibet Deum.
Te multâ prece, te proſequitur mero
Defuſo pateris, & laribus tuum
Miſcet numen, uti Græcia Caſtoris
Et magni memor Herculis.

Quinetiam eò, apud Græcos quidem, ventum, a *ſcipuli præceptoribus ſuis benè precati libarent*: quod in thenæo libro decimo legetis. Satin' hæc probant ri antiquum, & ex eo noſtrum? LIPS. Nondum m exemplum aliquod eſſe fateor, ſed diſſimile. Simp ibi libatio, & guſtatio: ubi hæc infuſio? Abutimur, apud quoſdam profectò, quod Alexis dixit,

——— λουτρόν ἐστιν, οὐ πότος:
——— *lotio eſt, non potio.*

Ita ſe perfundunt & humeſcunt; ita dum alienæ Sal libant, ſuam lædunt. ORAN. Lipſi tu non evades, ſi Vlyſſem aſtu præſtes. LIPS. Apud Cyclopes igi ſum? ORAN Puta eſſe, nos Vulcani officinam hab mus, quod hodie dixiſti: æſtuamus igitur, & ſitim LIPS. Vobis ſitite. Nam Sophoclæum illud jure oc nam:

——— ὡς ἄκοντα τὸ πρὸς βίαν πιεῖν
ἴσον κακὸν πέφυκε τῷ διψῆν βίᾳ.

——— *bibere per violentiam,*
Par eſt malum huic, ſitire per violentiam.

DIALOG. XI.

An, & quæ machinarum, poſſint habere nunc uſum.

SED nónne imus? tu Carondelete, tu Billéhee: & abiens jam Sol vocat. BILL. Me & negotia, conſcen damus cymbam, & prono ſic fluminie feramur. Feci mus. Ego ad Billéheum, Omnia, aut pleraque dixi mus, quę ad Oppugnationem veterem: an & alio ali quo, quàm ad hiſtoriam fructu, & ut FACIS tantùm hæc loco ſint? An publicè revocari aut renovari quædam expediat? dic ſodes, Billéhee, qui hoc judicium lectio ne & periculo potes tibi vindicare. BILL. Arduum ſit, & inter noſtros quoque Martis & Bellonæ filios, videbis in his talibus diſſenſum. Qui uſum ſolum habent, & ab eo peritiam, hæc omnia naſo ſolent agere, & adſpernari: qui lectione imbuti ſunt, & curâ aliquâ ſcrutati, pluſculum

Digitized by Google

æſtimare. Qui imitari tamen auſi ſint aut reducere, paucos dixerim; etſi in quibuſdam, quoſdam. Ut breviter, ſed diſtincte aliquid pro meo ſenſu promam; *Scalas*, & hæc ſcanſoria, uſum habere nemo adneget, in nocturnis occultiſque aggreſſionibus; ſed & apertis, ut omnes ſciunt. Quædam veteribus formæ aut inventiunculæ circa hanc rem, haud aſpernandæ terrâ aut mari, ſiquis tua tametur. Jam de *Vallo* & *Foſſis* in obſidione ut te munias, illos includas: quid cogitari utilius poteſt? Piget & pudet, quàm neglecta & in vili hodie ea pars: cùm fere ſecuri aſſidemus, nec cuſtodientes ſatis, nec cuſtoditi. Labitur aliquis, erumpit: facile eſt, nocturno præſertim tempore, ſed & ſuppetias ſi qui venit, eò minùs repugnamus. Olim aliter: & Juliano aliquo opere ſi cingamur: quis obſeſſus non timeat, & quem timeant obſidentes? ſed & ſingillatim *Cervoli*, *Cippi*, *Tribuli*, *Stili*, valde impediendo hoſti ſint, aut remorando: quin & in acie victoriam alibi donent, ſi aptè & occultè adhibeantur. De *Vineis* verò, *Pluteis*, *Muſculis*, *Teſtudinibus*, & toto hoc genere, uſum ex longinquo magnum habere haud dixerim: tormenta noſtra diſſipent: propiùs ſi ſuccedatur, quod ſæpè, & parietes ſuffodiendi aut deruendi ſint, habeant clarum & certum. At *Agger* palàm hodie utilis, & ſpeciem interdum uſurpamus. Regula quæ antiquis certa, ut altiores vincerent, & telis tormentiſque prævalerent; ea & hodie, atque aggerum hæc ſtructura dederit omnia ſub ictum. Unus labor aut moles potiùs, pugnare cum ignaviâ militum, qui faſtidiunt aut ſpernunt totum hoc operari. *Turres* olim optimæ, nunc vix ſubſiſtant in illâ altitudine expoſitæ tormentis: nec ſatis muniant quæ olim, coria & vela. Memini tamen & ſcio factitatum recenter in Friſiâ: & poteſt utiliſſime, cùm conſtat obſeſſos non abundare pulvere illo fulminali. An & ratio aliqua turrium mobilium non iniri poſſet, quarum frontes terrâ, lanâ madidâ, aut tali ſtipatione muniuntur? architecti cogitanto. In *Tormentis* jacemus, fatendum eſt, unico illo & eminente Geniorum (non enim hominum) invento. Tamen *Catapultas*, *Scorpiones*, *Balliſtas* haud in totum abdicem: varie poſſunt eſſe utiles: & maximè tollenones ſive *Fundibala* illa, quæ grandiores molareſque lapides, cadavera, & talia in oppida jactant. Impenſâ minore hæc conſtant, ſed & hominum aut jumentorum haud æquâ fatigatione: quid quòd & ubique & ſemper (cùm ligni funiumque copia eſt) paranda? Denique de *Telorum* vario genere ſum in eâ ſententiâ, ut putem quædam poſſe excerpi; & maximè illa ignita, quæ diverſa jam dicta. Terrent enim hęc

 talia,

talia, & in acie equos maximè: ſed & nocent eximiè jacta in opida aut ædes. Plura aliquis dixerit: ſed & ego fortaſſe, niſi quia leviter & neglectè, non nego, (quâ enim ſpe?) hoc ago: & jam urbs in oculis, & nauta flectit ad ripam. O vos amici, ſalvete & *Fortunæ hujuſce diei* gratia, quæ me ſociavit. CAR. Tibi, Billéhee, atque iſtis omnibus gratia, qui *relictis rebus, Mihi, frequentem operam dediſtis*; ut ait Comicus. ORAN. Sed &, ut idem Comicus,

Iſtoc quidem pretio nos fuit facile
Frequentare tibi, utibileſque habere:
Ita in prandio lepidè atque nitidè
Accepiſti apud te, ut ſemper meminerimus.

Pro omnibus hoc reſpondeo: ſed nos porrò cum Lipſio. BILL. Ego ad Decanum GRIMBERCIUM, virum probiorem neſcio, an nobiliorem. Noſti eum Lipſi? debes, ornamentum noſtræ urbis eſt. At nunc ſalve, & ſalvete.

ADDI-

Digitized by Google

ADDITIUNCULÆ.

QUÆDAM hæc, Lector, viſum adnectere, quæ locis ſuis inſerere aut opportunitas aut memoria non fuit. Nec ſic quidem omnia: abſit, nolo: & aliis quoque ſit, quod pro induſtria aut ingenio ſuo notent. Nos cùm hæc direximus, in ordinem aliquem & lucem dedimus, ſatis animo iſti fecimus: ſi non ſemper alieno (nec id ſperem) veniat in partem laboris aut gloriæ ſi quis volet, ſed & noſtræ modeſtiæ, qui nemini inſultavimus, palàm aut per figuras percuſſimus, etſi occaſio alibi eſſet. Id verò mihi defuiſſe fateor, quod alteri melior Deus dabit, libros ſcriptoreſque aliquot in bibliothecis reconditos: quos Mechanica Græcis literis conſignaſſe comperi, Athenæum, Apollodorum, Heronem, alios: è quibus ſolum Heronem videre mihi fuit, atque eum in nube aut ſordibus parùm eruditæ interpretationis. Sed hæc tu, qualiacumque, cape Lector, fruere; & laudare ſi non potes ama.

Digitized by Google

Pag 473. lin. 33. *Alii ferè conſenſu, ad Periclem auctorem referunt.*] Docent quæ adduxi, & tamen Corn. Nepos, ſeu quis alius in vitâ Militiadis, facit eum in oppugnatione Pari, *Vineis ac Teſtudinibus conſtitutis, propiùs muros acceſſiſſe.* At is ſanè Pericle antiquior: ſi tamen hęc penſitate, & non de more ſic ſcripta.

Pag. 474. lin. 21. *Nónne probabile pervaſiſſe in propinquum Orientem?*] Ratio inducit, ſed & auctores. Nam Perſas ecce machinas habuiſſe atque uſurpaſſe, Xenophon docet VII. Pęd. de Cyro agens: Ὡς δ᾽ ἐγένετο πρὸς τῷ τείχει τῷ ἐν Σάρδεσι, τάς τε μηχανὰς ἀνίστη ὡς προσβαλῶν πρὸς τὸ τεῖχος, καὶ κλίμακας παρεσκευάζετο: *Ut venit ad Sardium muros, machinas erexit muris admovendas, & ſcalas præparabat.* Rerum diſtinctius: Ὁ δὲ Κῦρος αὐτὸς μένων ἐν Σάρδεσι, μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ κριοὺς, ὡς τῶν μὴ πειθομένων ἐρείψων τὰ τείχη: *Cyrus Sardibus ſubſiſtens, machinas & arietes apparabat, quibus non obtemperantium muros everteret.* Sed & Ammianus lib. XX. atque alibi (locos varie in ipſo textu adduxi) Balliſtas, Scorpiones, Malleolos, Aggeres, Vineas, aliaque adhibuiſſe ſuo ævo oſtendit. Quæ eò magis noto, quòd ſint auctores item qui adimant, & palàm machinas ſcientiamque oppugnandi ab iis ſpernant. Ut Tacitus noſter, XV. Annal. *Sed Partho ad exſequendas obſidiones nulla cominus audacia: raris ſagittis neque clauſos exterret, & ſemet fruſtratur.* Juſtinus pariter, XLI. *Parthi cominus præliari, aut obſeſſas expugnare urbes neſciunt.* Sed & Tacitus universè de illo tractu, lib. XII. *Nihil tam ignarum barbaris, quàm Machinamenta & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maximè gnara eſt.* Sed & Lucanus aperte, qui ita loqui Lentulum facit, diſſuadentem Pompejo ire in Parthos:

Non aries illis, non ulla eſt machina belli,
Haud foſſas implere valent: Parthoque ſequente,
Murus erit quodcumque poteſt obſtare ſagittæ.

Quid dicemus? an olim habuiſſe, poſt deſiiſſe, iterumque adſumpſiſſe? An de Perſis modò id verum eſt, de Parthis aliter, quos Tacitus & Lucanus privant?

DIALOG. VI.

Pag. 482. lin. 36. *Scalæ Nauticas, & mox Machinam aſcendentem.*] De Sambucis etiam ſiquis accipiat, fortaſſis nec erret.

Ibid. 483. lin. 29. *Tamen Vegetius in terrâ etiam adhibet.*] Atque ita tunc & poſteà factitatum etiam, non nego. Exemplum hujuſmo-

Digitized by Google

jusmodi Sambucæ egregium, in rebus Ferdinandi Regis Aragoniæ, obſidione Anticheræ, quam Mauris ibat ereptum. Vide inter alios Laur. Vallam lib. I de ejus rebus.

LIB. II. DIAL. IV.

In Dionyſii ſenioris rebus ponit memoratque Diodorus.] Ille vero & ante memorat, ſed non expreſsè *Ambulatorias*. Ut cùm Hannibal Carthaginienſium dux Selinuntos oppugnat, lib. XIII. Πρὸς δὲ τὴν πόλιν παραγενηθεὶς, περιεστρατοπέδευσεν αὐτὴν, καὶ τὰς μηχανὰς ἐπιστήσας, μετὰ πάσης σπουδῆς τὰς προσβολὰς ἐποιεῖτο. ἓξ μὲν γὰρ πύργους ὑπερβάλλοντας τοῖς μεγέθεσιν ἐπέστησε, τοὺς ἰδίους δὲ κριοὺς κατασεσιδηρωμένους προσήρεισε τοῖς τείχεσι: *Ad urbem cùm veniſſet, caſtra circumpoſuit, & machinas exſtruens, omni ſtudio conabatur admovere. Sex quidem Turres eximiâ magnitudine ſtruxit, proprios etiam Arietes ferratos incuſſit muris.* Ubi Arietes *Proprios* acceperim, quia inventum id peculiare Pœnorum. Sed Turres iſtas iterum idem admovet Acragantinis: ſed nec ibi expreſſum *Mobiles*, etſi opiner fuiſſe. Ceterum, quòd mox addo *Plicatiles* quaſdam Turres: earum verò mentio in obſidione etiam ſacræ Urbis, quam noſtri heroës animoſe invaſerant duce Godefrido. Ibi, inquam, traditum *Genuenſes peritos omnis generis tormentorum machinarumque, ingenti mole turrim, procul à conſpectu hoſtium, fabricatos eſſe: quæ plicatilis, ac ſoluta per partes, noctu comportari in caſtra poſſet, ut cùm deluceret, ſuis coagmentatæ compagibus urbi admoveretur.* Sed & plura talium rerum exempla, ut & Pontium mox, in Turribus, in media novellaque hiſtoriâ reperies: quid opus aggerare? Pag. 531. lin. 12.

DIALOG. V.

Cur rara aut nulla ejus mentio?] Intellego, apud antiquiores Romanos, nam poſtea ſæpe. Sed & Græci aut Perſæ videntur ſimilem uſurpaſſe: & Darii pons navalis in Boſphoro & Danubio Græcis celebratur, nec abiit illa portentoſus Xerxis, ſuper Helleſpontum. Pag. 541. lin. 34.

LIB. III. DIALOG. II.

Catapulta protelo ipſo.] Diſertè alibi Plautus: *Ita eſt amor, baliſta ut jacitur, nihil ſic celere eſt, neque volat* Pag. 560. lin. 11.

Digitized by Google

Pag. 570. lin. 30. *Enormes lapides ac ſepulchrales.*] Adde & molares. Æmilius Paulus, in obſidione Ptolemaidis à regibus Philippo Galliæ, Henrico Angliæ: *Saxorum molarium ictu, quæ Tollenonibus mittebantur, tecta domorum in urbe ſupernè perfringebantur, magnâ incolentium peſte.* Appellat ſcite doctiſſimus vir *Tollenones*, noſtras iſtas Balliſtas, quia talis quædam earum forma.

Ibid. lin. 45. *Quæ verba non ſic capienda, quaſi viginti.*] Niſi tamen minores totidem globos fuiſſe placet, variè mox ſpargendos. Nec id abnuam.

Pag. 572. lin. 25. *Iſtac Ammianus.*] Licet addere deſcriptionem Græcam Balliſtæ, quam ex Procopio manuſcripto ad me miſit vir eruditus & induſtrius David Hœſchelius. Ea ab Ammiano non abit, & ſic habet: Βελισάριος δὲ μηχανὰς ἐς τοὺς πύργους ἐτίθετο, ἃς καλοῦσι βαλίστρας. τόξου δὲ σχῆμα ἔχουσιν αὗται, ἔνερθεν τε αὐτοῦ κοίλη τις κεραία προὔχει, αὐτὴ μὲν χαλαρῶς ἠρτημένη, σιδηρᾷ δὲ εὐθείᾳ τινὶ ἐπικειμένη. Ἐπειδὰν οὖν τοὺς πολεμίους ἐνθένδε βάλλειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, βρόχου βραχέος * ἐνεργοῦ τὰ ξύλα ἐς ἄλληλα νεύειν ποιοῦσιν, ἃ δὴ τοῦ τόξου ἀκρωξυμβαίνει εἶναι. τόντε ἄτρακτον ἐν τῇ κοίλῃ κεραίᾳ τίθενται τῶν ἄλλων βελῶν, ἅπερ ἐκ τῶν τόξων ἀφιᾶσι, μῆκος μὲν ἔχοντα ἥμισυ μάλιστα, εὖρος δὲ κατὰ τὸ τετραπλάσιον. Πτεροῖς μέντοι οὐ τοῖς εἰωθόσιν ἀνέρχεται, ἀλλὰ ξύλα λεπτὰ ἐς τῶν πτερῶν τὴν χώραν ἐνείροντες, ὅλον ἀπομιμοῦνται τοῦ βέλους τὸ σχῆμα. μεγάλην δὲ αὐτῷ λίαν καὶ τοῦ πάχους κατὰ λόγον τὴν ἀκίδα ἐμβάλλοντες: σφίγγουσί τε πολλῷ οἱ ἀμφοτέρωθεν, μηχαναῖς τισί. καὶ τότε ἡ κοίλη κεραία ὠθοῦσα ἐκπίπτει μὲν, ξὺν ῥύμῃ δὲ τοσαύτῃ ἐκπίπτει τὸ βέλος, ὥστε ἐξικνεῖται μὲν οὐχ ἧσσον ἢ κατὰ δύο τῆς τοξείας βολὰς, δένδρου δὲ ἢ λίθου ἐπιτυχὸν, τέμνει ῥᾳδίως. Τοιαύτη μὲν ἡ μηχανή ἐστιν ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅτι δὲ βάλλει ὡς μάλιστα, ἐπικληθεῖσα. Ἑτέρας δὲ μηχανὰς ἐπήξαντο ἐν ταῖς τοῦ περιβόλου ἐπάλξεσιν, ἐς λίθων βομὰς ἐπιτηδείας. σφενδόναις δὲ αὗται εἰσὶν ἐμφερεῖς, καὶ Ὄναγροι ἐπικαλοῦνται.

* interpret.

LIB. IV. DIALOG. III.

Pag. 602. lin. 17 *Vetus autem hoc de manuariis lapidibus, & quid niſi naturâ duce?*] Itaque Barbari & rudes aliorum armorum his etiam nunc utuntur. Et quidam ita ſcitè & fortiter (quod de Canarienſibus Antonius Nebriſſenſis αὐτόπτης ipſe tradidit) *quaſi ex balliſtâ aut tormento aliquo ſulfurario torquerentur.* Sed & ita certè, ut *nullum oculis ſignum deſignarent, quòd non telo contingerent.*

LIB. V. DIAL. III.

Pag. 624. lin. 40. *De Rumicibus Tribuliſque ſparſis.*] Etiam Perſas factitaſſe, è Curtio diſcas. Qui ita libro IV. ſub pugnam Alexandri cum Dario: *Nondum ad teli jactum pervenerant, cùm Bion quidam tranſfuga ad regem pervenit, nuntians Mu-*

Digitized by Google

rices ferreos in terram defodiſſe Darium, quà hoſtem equites emiſſurum eſſe credebat: notatumque certo ſigno locum, ut fraus evitari à ſuis poſſet.

DIALOG. V.

Aquiſque conſperſa acriores excitat ignes.] Cujuſmodi oleum aliquod Perſas habuiſſe, quo urbes & earum portus exurebant, in Æliano leges libro v. Hiſtor. anim. cap. III. item Ammiano libro XXIII. Id autem è Napthâ compoſitum, de quâ varii. Pag. 629. lin. 36.

DIALOG. VII.

Aſſeres aut Trabes advenientibus incuſſa.] Trabe alia ita diſcuti perfringique Turres ſolere, in Paulo Æmilio eſt exemplum, bello ſacro: *Adverſus Genuenſium Turrim, malum in muro erexerant, trabemque tranſverſam ſuſpenderant, ut ejus interiore capite reducto, ac mox magnâ vi remiſſo, exteriùs in appropinquantem machinam velut aries incuteretur.* Quod etiam mox additur, *Turres alias* ſolere in eam ſtrui; id vero ex ipſo Cæſare doceatur, libo VII. de Avaricenſibus obſeſſis: *Totum autem murum ex omni parte turribus contabulaverant, atque has coriis intexerant.* Pag. 635. lin. 18.

DIALOG. VIII.

Quem Lupùm vocant.] Lupi muralis deſcriptio in Procopio manuſcripto: & ecce habes, miſſu Davidis Hœſchelii: Ἐν δὲ ταῖς πύλαις λύκους ἔξω ἐποιήσαντο, οὓς δὴ ποιοῦσι τρόπῳ τοιῷδε. Δοκοὺς δύο ἱστῶσιν ἐκ γῆς ἄχρι καὶ αὐτὰς ἐπάλξεις ἐξικνουμένας, ξύλα τε εἰργασμένα ἐπάλληλα θέμενοι, τὰ μὲν ὀρθὰ, τὰ δὲ ἐγκάρσια ἐναρμόζουσιν, ὡς τῶν ἐνεστώτων τὰ ἐν μέσῳ εἰς ἀλλήλους τετρυπημένα φαίνεσθαι. ἑκάστης δὲ ἁρμονίας ἐμβολή τις προὔχει, κέντρῳ παχεῖ ἐς τὰ μάλιστα ἐμφερής. ἔπειτα καὶ τῶν ξύλων τὰ ἐγκάρσια ἐς δοκὸν ἑτέραν προσαρμόζουσιν ἄνωθεν ἄχρι ἐς μοῖραν διήκοντα τὴν ἡμίσειαν, ὑπτίας τὰς δοκοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν ἀνακλίνουσι, καὶ ἐπειδὰν αὐτῆς ἐγγυτέρω οἱ πολέμιοι ἴωσιν, οἱ ἄνωθεν ἄκρων δοκῶν ἁψάμενοι, ὠθοῦσιν. αἳ δὴ ἐς τοὺς ἐπιόντας ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐμπίπτουσαι, τοῖς προὔχουσι τῶν ἐμβολῶν ὅσους ἂν λάβοιεν εὐπετῶς κτείνουσι. Βελισάριος μὲν ταῦτα ἐποίει. Pag. 637. lin. 44.

Iſta nunc ſatis, in Imagininibus, quædam monenda aut & addenda erant, ſed fiet cum Deo, alias, aliis etiam ſuggerentibus aut juvantibus, quod velim.

INDEX

Digitized by Google

INDEX DIALOGISMORUM

LIBRI PRIMI.

Miſcellanei ſermones, & præcipui ſemen atque occaſio. Dialog. I. Pag. 465
De nomine & ſcripturâ Leodici urbis: tum initium ſermonis Machinalis. Dialog. II. 467
Nomen Machinæ, Machiones, Mangana. Origo rei totæ inquiſita. Dialogiſm. III. 471
Diviſio operis, tum de Oppugnatione ſubitâ & per Coronam. Dialog. IV. 474
De Teſtudine militari, quid & quotuplex ea? ejus vis & robur. Dialogiſm. V. 476
De Scalis, & earum aliquot generibus. De Sambucis Dialog. VI. 482
Crates, Vineæ, Plutei, Spaliones, Leſæ, Catti, & totum hoc genus explicatum. Dialog. VII 489
Teſtudines triplices, Aggeſtitiæ, Foſſoriæ, Arietariæ. Dialog. VIII. 497
De Muſculo, & Cæſaris locus in eo examinatus. Dialog. IX. 500

LIBRI SECUNDI.

De Circumvallatione, ejus multiplicis & operoſæ exempla, Dialog. I. 506
Cæſar totus explicatus in verbis quæ ſuprà. Brachia, Lorica, Cervi, Stili cæci, & alia vicina. Dialog. II. 513
Agger totus ſtructus, & Cæſaris de eo locus. Dialog. III. 522
De Turribus. Ignoratæ olim, quando repertæ? Altitudo, Tabulata, Ferrea tegmenta. De iis Cæſar explicatus. Dialog. IV. 529
Pontium pleraque ratio. Primùm Navalis, tum in Utribus

Digitized by Google

bus, in Cuppis: & Cæſaris in Rheno illuſtratus. Dialog. v. 538

LIBRI TERTII

De Ariete diſſertio, quotuplex ille, & qualis in quoque genere. De Helepoli, & Terebrâ breviter. Dialog. 550
De Catapultâ: & primùm de nomine. Majores, & Minores: tela earum, vis, & forma. Dialog. II. 559
De Balliſtâ, & Manganicis. Varia item nomina: Lapidum moles & effectus: de Nervis, & Crinibus. Dialog. III. 566
Scorpiones quid, & quo telo. Dialogiſm. IV. 577
Muri veterum cujuſmodi: ſeorſim & Gallorum. Dialog. V. 579
Qui, & ubi Machinas fecerint, tulerintque. Dial. VI. 587

LIBRI QUARTI

Convivium, & in eo Apri, olim ſolidi: pluſcula in hanc rem dicta. Dial. I. 589
Ad Tela ventum, & de Fundis primò dictum. Inventio, forma, excuſſio. Dialog. II. 593
Triplex aliud genus Fundæ explicatum. Dialog. III. 598
Jaculorum diviſio, & genera. Sudes, Faces, Præpilata, Lanceæ, & adjuncta. Dialog. IV. 604
Amenta quid fuerint, & quo fine. Dialog. V. 614
Arcus & Sagittarii deſcripti. Dialog. VI. 615

LIBRI QUINTI

De Repugnatione additum: & primò quid in Teſtudinem, aut Scalas. Dialog. I. 620
Plura alia in Aſcendentes. Oleum; vaſa picis, ſulphuris, bituminis, & in fundis jacta. Plumbum, Ferrum, Arena, Retia. Dialog. II. 622
Fœnum Græcum ſparſum, Rumices, & Tribuli. Dialog. III 624
Dolia, Cylindri, Molares, Columnæ, Metellæ, & talia jacta. Dialog. IV. 626
Saxa in Machinas, tum ignes, quid Malleoli, Unci, Falaricæ. Dialog. V. 628.

Contra

654
Contra Aggeres, Cuniculi, Ignes, & alius Agger, aut elevatio. Dialog. VI. 633
In Turres, Ignes jacti: Trabes incuſſæ: aliæ Turres ſtructæ Dialog. VII. 635.
Varia in Arietem, & Vegetius explicatus. Dialog. VIII. 636
In tela alia, uſus coriorum, ciliciorum, rotarum. Dialog. IX. 640.
Libatio in menſâ, honoris index: quibus exhibita? Dialog, X. 360
An, & quæ machinarum, poſſint habere nunc uſum. Dialog. XI. 361

APPROBATIO.

Hos Poliorceticon Juſti Lipſii libros ad claram Hiſtoriæ cognitionem, magno ſtudiorum fructu edendos cenſeo.

Henricus Cuyckius D. Petri Lovanii Decanus, & Pontificius ac Regius librorum Cenſor.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI ADMIRANDA, SIVE DE MAGNITUDINE ROMANA LIBRI QUATTUOR.

Digitized by Google

Digitized by Google

SER^MO PRINCIPI

ALBERTO AVSTRIO

IMPERATORIS FILIO, NEPOTI, FRATRI,

S. R. E. CARDINALI,

BELGICÆ SUPREMO GUBERNATORI,

JUSTUS LIPSIUS DEDICAT CONSECRATQUE.

INTER Hiſtoriarum fructus, SER^ME PRINCEPS, ego illum eximium ſemper habui, qui ad Sapientiam & rerum in orbe ADMIRANDARUM cognitionem ducit. Quis enim paullò altior & attentior eas legit, qui non divina illa opera obſervet, magna imperia ſtabilita, aut diruta: & in iis imaginem quamdam Providentiæ ſimul & Potentiæ divinæ? Ita profectò ſe res habet, ſicut unus in ſuperis Deus eſt, qui machinam hanc totam moderatur & temperat: ſic in terris velut Curatores & Vicarios quoſdam ſuos conſtituit, qui in partibus eam tueantur & adminiſtrent. Atque horum quoſdam creſcere voluit in magnas opes, copias, opera: quid niſi in imagine oſtendens, cæleſtem illam & ſine fine ac modo potentiam, quam ipſe habet, & per rivulos ac canales illos deducit? Ut igitur cælum & micantia illa aſtra cùm intuemur, ab iis ad puram, primam, & inacceſſam quamdam lucem ducimur: ſic ab humanâ iſta MAGNITUDINE, ad auctorem illius & fontem Deum. Quis

ille fuit, qui Aſſyrios terris & gentibus impoſuit? qui Perſas, Macedonas, Romanos? quis, qui iterùm loco movit & dejecit? magnus ille auriga & rector univerſi, qui habenas in hoc mundano curru temperat; qui impellit, qui ſiſtit, & poëtæ verbo.

Divoſque mortaleſque turmas
Imperio regit unus æquo.

Quod magis ſentio, & in animum demitto, cùm in ipſa potentia & magnitudine, infirmitatem iſtorum video, aut brevitatem. Quid enim illa omnia nunc, aut ubi ſunt? abierunt, ubi ſupra fidem cumulatæ opes? defluxerunt, ubi cælo certantia opera? non apparent. Heu res mortalium vel maximorum parvæ! heu validiſſimorum inſtabiles! imò omnia illa ſomnium, umbra, nihil, ſi cum Æterno & Æternitate comparentur. Sicut Solem iſtum aſſiduè vel nubes aliqua ſubducit, vel nox condit: talis omnis hic ſplendor & felicitas, rapitur aut evaneſcit. Hæc & ſimilis cogitatio SERme PRINCEPS, jamdiu me impulit Imperiorum magna & ADMIRANDA colligere: atque ut decuit, orſum à ROMANO. Nam fallor, aut non alia major magiſque fundata, addo & laudata MAGNITUDO fuit; quam quattuor his libellis in parte expreſſi, & ad te multis de cauſſis miſi. Omitto beneficia in patriam publica, in me privata: ipſe titulus & argumentum palàm ad te ducebant. ROMANI Imperii deſcriptio cui potiùs aut juſtiùs debebatur, quàm Principi è tot ROMANIS Imperatoribus nato? Res certa & inter ADMIRANDAS eſt, ex unâ AUSTRIA, verè aureâ, ſtirpe veſtrâ, decem Imperatores, intra hos trecentos circiter annos, orbi Chriſtiano affulſiſſe: atque id ſanguinis & natalium ſerie, ſine ullo fulcro adoptionis. Quid in omni retrò Principum claſſe ſimile? duo, tres, in unâ domo, & vix fuerunt: in prima ipſa Julii, nec ultra ſextum etiam adoptio prorogavit. Iterùm dico, mirabile, & quid niſi à Deo tacita vox & teſtimonium, datam hanc familiam & demiſſam è cælo in terras eſſe, ad imperia terrarum?

Jam

Jam & ADMIRANDORUM ille titulus, an non ad te traheret, in varia virtute ſic ADMIRANDUM? Privatam tuam vitam ſi video: Pietas & Religio occurrit, quæ vel ſacerdotem deceat; Caſtitas, quæ Veſtalem; probitas, & vitæ totius Ordo ac compoſitio, quæ ipſum cælum. Nec enim ſidera illa profectò magis ordinato & certo curſu incedunt, quam tuæ actiones. Quid prudentia, in civili aut militari adminiſtratione? quid altitudo conſiliorum incredibilis? quid tranquillitas animi & vultus (proprium bonum Auſtriacæ gentis) in omni eventu aut fortuna? ADMIRANDA ſunt: & quæ Regi noſtro, ſapientiſſimo rerum hominumque arbitro, cauſſam dederunt tui inter alios eligendi, quem ad maxima imperia & Præfecturas admoveret. Ecce Luſitania adjecta Hiſpaniæ ſuæ fuit, & multa in concuſſo eo corpore adhuc ægra: te elegit qui lapſa erigeres, dilapſa colligeres, exanimata recreares. Et ſane ita feciſti, & præfuiſti, ut pæne optandum fuerit illi regno tam valide concuti, ut te pacatorem fundatoremque æterni deinceps otii haberet. Quis in diſceſſu tuo non ingemuit? nobilitas patronum, plebs parentem, leges cuſtodem, pietas vindicem viſa eſt ſibi amiſiſſe. At noſter Rex recepiſſe: & expertus quam bene humeris tuis imperium ſederet, porrò te miſit in Belgicam noſtram, id eſt in ipſum mare & Oceanum (ignoſce patria ſic loquenti) diſſenſionum & turbarum. Heu qui hic fluctus? adeò ut alibi civilia atque externa bella fuiſſe & tranſiſſe dixerim, hic ſediſſe & habitaſſe. Opportunitas ſcilicet locorum fecit, & ſimul conſpiratio eorum qui magnitudini Regiæ ſunt infenſi, ut conſilia & arma verterentur in has partes; & in noſtra iſta patria certamen certaretur, pæne dicam, de Europa. Ergo miſſus es & veniſti in medium diſcrimen: quid autem feciſti? quod nec hoſtes ſuſpicari, nec nos ſperare, imò vix nunc credere poſſumus cùm eſt factum. Aggreſſus es urbem natura, opere, milite munitam, & opportunitate

* Anno 1347 * Anno 1436. inter Galliæ primas. Urbem dico, quam * Eduardus ille felix & animoſus Anglorum Rex, undecim menſium ſpatio vix expugnavit; quam * Philippus Bonus tuus proavus, cum quadraginta millium exercitu, nec expugnavit: tu, inquam, aggreſſus cum modicis copiis, in paucis diebus claudis, oppugnas, capis. Quæ hæc vis animi, vel benignitas fortunæ? utraque enim adfuit: & illa ut auderes dedit, hæc ut poſſes. Scipio Africanus olim (nec alium juſtiùs tecum conferam) cum in Hiſpaniam miſſus eſſet, vel ferocia Pœnorum ereptam, vel infortunio Romanorum alienatam, vidit rem longi & infiniti operis, bellum circumferre per ſingulas & minutas partes. Quid facit divinus juvenis? Carthaginem Novam, ubi arma, commeatus, opes hoſtiles erant, ſitu & mœnibus (ita putabatur) inexpugnabilem, ſubitò & ignaris omnibus exercitum rapit. Venit, aggreditur, ingreditur: & in unâ urbe captâ, animos ſuis ſociiſque reddidit, hoſtibus ademit. O factum Scipione dignum! & quid niſi proludium frangendæ magnæ illius Carthaginis, & ſtabiliendi mox imperii pariter ac pacis? A te ſimilia exſpectamus, ô noſter Princeps: & ab hoc initio vince aut paca hoſtes, junge divulſos aut rebelles. Hos ipſos quàm terres ſtatim facto novo pariter, & inopinato? Abducis ab iis locis copias, & alia agens ac præferens, Hulſtum adducis. Quod iſtud Hulſtum? non opidum, ſed inſulam; nec inſulam modò, ſed propugnaculis variis magniſque, id eſt verâ æſtimatione, totidem opidis inſeſſam. Quid facis ô conſideratiſſime Princeps? quis ardor te abducit? non Mars ſolùm ea loca, ſed Neptunus tuetur & vindicat: & magnus ille Oceanus, ruptis aggerum clauſtris immiſſus, unà cum ſuis filiis latè dominatur & regnat. Ubi naves, quibus pervadas? ubi alæ quibus tranſvoles? deſunt: at non tentandi tibi animus, & patrandi item fortuna. O quàm nunc denique didici, anguſtè vires veſtras expendi, ſi quis ea tantùm quæ fieri poſſunt

à vobis

à vobis exſpectat! Audetis non audenda, facitis non facienda, humano quidem judicio: ſed Deum adhibetis in conſilio, & vos magni cum magno illo Numine participantes, legitis (ſi fas dicere) in tabulis Fatorum Itaq; invitis aut diſſuadentibus omnibus, invadis, pervadis, vincis. Hæc tua ſunt ſub initium opera, cùm alii vix operum ſolent ponere fundamenta. Et quæ non majora magiſque ADMIRANDA à te, vel in te, exſpectemus? Memini legere ALBERTUM II. inter majores tuos Auſtrios, uno tempore atque adeò uno anno, factum Regem Bohemiæ, & Hungariæ, & ROMANORUM. O quæ iſta felicitas! ſed quàm brevis felicitas! biennio enim non toto imperavit, & optimum Principem Deus cælo invexit, quia terra virtutum illarum parùm capax erat aut digna. Tibi pariter ALBERTO ominamur & vovemus ſimilia, ſed firmiora: & an non jamnunc clara ſigna Deus & Rex dederunt? ſed parco dicere, etſi non optare. O dies ille exorere, non lætus ſolùm ſed ſalutaris Belgis; nec Belgis tantùm, ſed vicinis; nec vicinis, ſed diſſitis, & quicunque ſunt in religione aut orbe Chriſtiano. Plura vellem: ſed ut ii qui apud Deum verba faciunt, corpore, geſtu, ſermone modici ſunt ac reverentes, ſic nos decet apud vos Principes, & colere atque ADMIRARI magis, quàm laudare. Facio in animo, & illo dico atque impleo, ſiquid ore aut ſtilo omiſi. Lovanii, Kal. Martiis. ∞ .I Ↄ. XCVIII.

AD LECTORUM.

ADMIRANDA *in Imperiis, Lector, quæ olim colligere cœpimus, nunc diſponere, ut vides, & vulgare. Orſi ſumus à* ROMANO, *quod quattuor his libellis damus: an totum? negabit aliquis, & ſcio eſſe quæ poſſint addi. Sed an debeant, neſcio: non certè pro meâ mente, cui propoſitum fuit eminentia tantùm & verè* MAGNA *colligere, atque eaipſa dumtaxat oſtendere in primo vultu, & deſignare. Omnia ſi penetraſſem, aut delineaſſem, præſertim quæ ad* Opera, *quis finis fuiſſet? Sed architectonica etiam hæc cura ſit, non noſtra; nec libuit ſupra plantam, quod dicitur, evagari.*

* οὐδ᾽ ἄρα πως ἦν
Ἐν πάντεσσ᾽ ἔργοισι δαήμονα φῶτα γενέσθαι.

* nec fuit unquam Omnibus in rebus gnarum omnem eſſe atque ſcientem.

Et verè fateor, nimiâ jam etiam curâ an curioſitate peccari à pleriſque noſtrûm, qui omnia hæc antiqua avidè ſcrutamur, & in maris illo fundo pænè dicam arenas. Ah, quis fructus eſt? vita & mores præeant, tum prudentia, ſed & elegantia quædam accedat: tamen ultima hæc cum modo. Peccavimus & nos fortaſſe olim: ſed nunc cum aliis annis mens eſt alia, & clamo liberè, Quædam eſſe quæ malo ignorare, quàm diſcere. *Timonis illud ſæpè mihi in mente:*

* Πολυπραγμοσύνης ὡς οὐ κενεώτερον ἄλλο.

* Multiſcientia, ut haud quiſquam vanius exſtat:

Sed ſiquid tamen ſcitu dignum omiſi, alius explebit me volente, & addet, ut fiat illud Homericum

* πλείο-

—— * πλεόνων δέ τοι ἔργον ἄμεινον. — * melius multorũ opes.

Etſi quædam tamen ſepoſita mihi, non omiſſa, & in altera ADMIRANDORUM parte opportunè reddenda. Atqui & alia mihi culpa, aut certè nota, deprecanda eſt, in attollendo nimiùm fortaſſe alibi fuiſſe. Si ita eſt, excuſetur: & quis neſcit, ubi animus & ſtilus incaluit, trahere hoc ſecum has * πανηγύρεις? Et tamen non arcem è cloacâ feci, *ut ait ille*, nec lapidem è ſepulchro veneratus ſum pro Deo; ſed res laudatiſſimas laudavi & extuli: ſi nimis, tu moderare & deprime, quiſquis frigore & ſedatiore affectu hæc legis. Denique in clauſula, magnum etiam imperium miratus ſum, & approbavi: cur contra hodiernum morem (dicet aliquis) fortaſſe & uſum? Nam diviſiones iſtæ factæ jamdudum, & inveteraverunt, & moveri ſine motu Chriſtiani orbis vix poſſunt. Non temere igitur ſuadeo; nec ſane innovo: ſi tamen Fatis & Deo viſum, hodiernam aliquam & novam MAGNITUDINEM dare, cur culpatis laudare & approbare? Multiplex ratio eam commendet: & firmiſſime iſta, quod etiamnunc, quidquid tranquilli & pacati eſt in re Chriſtianâ, id manat ab unico illo capite, quod auctoritate ſacra nobis præeſt. Romanus ille Dictator, ut ſic appellem, & Pontifex, fulcrum aut vinculum eſt, quod ſuſtinet, quod ligat, labentes aut diſſidentes in malè compacto hoc ædificio partes. Abite non impii ſolùm, ſed imperiti, qui aliter, nobis conſlat hanc ipſam Romam, & ſacrum in eâ imperium, fuiſſe & eſſe velut anchoram fluctuanti diu Europæ. Mira Dei benignitas in hanc urbem!

* laudationes.

 cùm

Digitized by Google

çum legionum vim eripuit, legum attribuit; cùm armis imperare noluit, ſacris indulſit: & ſic quoque fecit eam decus, tutelam, columen rerum. Atqui Senatus ille vetus non eſt, inquiunt. Non ille, ſed alius: & vide mihi in iſtâ purpurâ ex omni noſtro orbe ſelectos proceres, moribus, prudentiâ, annis ſpectandos. Si vetus ille Cyneas redeat, & hunc conſeſſum videat, nihil ambigat vel cum Regibus iterum, vel cum Heroibus comparare. Quid Tributa? non tam multa, ſed magis innoxia & ultronea ſunt. Quid Legationes gentium? nec ea deſunt, & ex noto ignotoque orbe (tanta diffuſio majeſtatis hujus eſt) concurritur, & jura ac leges ſacrorum hinc petunt. Ipſi Reges & Principes adeunt & inclinantur, & obnoxia capita uni huic capiti ſubmittunt. Quid Principes aut homines loquor? aërei, terreni, inferi ſpiritus ſive Genii verentur ac trepidant, & cæleſtem illam in terris poteſtatem vel inviti ac reluctantes agnoſcunt. Gaude igitur non major, ſed melior jam ROMA *; non cultior, ſed ſanctior; & diu ſedes & habitaculum ſacri hujus imperii (ex animo vovemus) eſto.*

JUSTI

JUSTI LIPSI ADMIRANDA, SIVE, DE MAGNITUDINE ROMANA LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Occaſio & ingreſſio ſermonis.

DIES æſtuoſus erat, & quales Julio menſe per Caniculam ſolent. Venit ad me AUDITOR, & Numquid turbo? inquit, non opinor. Otiari te cùm tempus, tum & mos jubet, qui publicas Ferias nunc indixit. LIPS. Otiamur, non ob cauſſas à te dictas ſolùm, ſed ob quam minimè vellem. Ea valetudo eſt, ſemper moleſta, nunc magis in iſto æſtu. O ſi Spada me habeat! quàm me recreem & refrigerem ambulando, bibendo! AUD. Omitte Spadam, illam curſus tui palæſtram. Satis nobis, ſemel ſic pro te timuiſſe. Nam quid propiùs factum, quàm ut nobis eripereris, ad alios translatus? LIPS. Factum, nec unquam ego propior periculo fui, nec manifeſtiore Dei manu ereptus. Ille me tutus eſt, & reddidit vobis. Utinam & eos redderet jungeretque per bonam pacem, qui ſic abjuncti! O quàm ſuavis vita ſit! quàm juvet communione illâ terrarum hominumque frui! AUD. Ne deſpera.

* Οὔπω μῆνας ἄγων ἔκαμ' ϑερμὸς, οὐδ' ἐνιαυτούς.

Dies, inquam, iſta componet & dabit; aut denique Deus. LIPS. Certè Dei hoc opus: quem toto pectore invoco veneror que, uti velit, Reſpiciat afflictam Belgicam tot jam luſtris, & ſatis ſit acciſam eam, non exciſam.

* *Nondum alternen-ſes, nec val-vere deſiit annos.* Theocr.

Sed quid tu volebas? Aud. Fabulari. Lips. Publica bes? Aud. Curioſe ea non curo: ſed tamen & publi tangit, quod volebam. Lips. Dic autem. Aud Spo de autem. Lips. Quid iſtud eſt? captas me? Aud. No nego, utinam ceperim! Jam diu eſt quod DE MAGNITUDINE ROMANA polliceris aliquid dicere, ſive ſcribere. Si hoc nondum potes, illud fac quod potes. Lips. Hóccine agebas, & eò ibas? & hoc illud otium quod ſuadebas? Aud. Agebam, ibam, ſuadebam. Et quid tibi hîc magni negotii? ſcio jamdiu talia & obſervata ibi, & prompta. Lips. Prorſus, ecce, os aperiam & ſponte ſe effundent. O te bellum! ſcilicet memoriâ, diſpoſitione, ad eas res non opus, etiam quas notas jam habeas & paratas. Aud. Non nego, ſed priorem Deus tibi dedit, alteram judicio ſemper aſſumpſiſti. In ſcriptis tuis hoc me delectat, ordinem & ſeriem rerum videre: interdum earum, quarum nec ordo videbatur. Malus es. Aud. Quid ita? Lips. Quia verè captatorem agis, & blandiris, ſed ut in retia tua compellas. ——— * γέρων δ' ἀλώπηξ (ait verbum) οὐχ ἁλίσκεται. Aud. Imò patiare te capi vel meâ hac cupidine, quam amare & laudare in adoleſcentiâ noſtrâ ſoles. Lips. Non nego; adamo: ſed & argumentum invitet, quod valdè item amo. Quomodo non veterem illam Romam? tot ingeniorum, artium, virtutum, vel matrem vel ſedem? Nam Potentia quidem & Militia ADMIRANDA ſunt, & magni illius imperii Opes: Virtutes amandæ. Aud. Neque aliud à te volo, quàm in umbrâ quaſi & in agine repræſentari Formam faciemque illam veterem: & qualis, & quanta Roma fuit. Lips. Ego verò ſic ſubitò nec umbram tibi auſim polliceri: fortaſſe umbellam, & imaginem aliquam imaginis, ut ſic loquar. Aud. Quidlibet, juvabit & docebit. Lips. Sic volendo, volentem & me facis. Sub hac trichilâ umbroſâ igitur ſedeamus, & ducamus MAGNITUDINIS ROMANÆ umbras.

* Vulpecula haud capitur ſenex.

CAPUT. II.

Communiter Roma & ejus Potentia laudata, per elogia pauca veterum.

Ego inter Imperia & MAGNITUDINES, quas Deus à condito orbe eſſe voluit, eminere cenſeo & primas ferre hanc ROMANAM. Hoc e *Finibus*, *Copiis*, *Opibus*, *Operibus*, denique *Viris* & *Virtutibus*, liquere poſſe arbitror: quibus rebus ſingulis, aut & junctis quibuſ-

Digitized by Google

quaſdam, aliæ fortaſſe gentes ſe oſtenderunt; nulla ſic omnibus, ut nunc oſtendam. Tu Deus lux temporum, rerum, hominum, ſcintillam aliquam tui, ſi non radium, in mentem hanc immitte: ut eâ videre, adire, ſed & reſerare poſſim, theſauros Antiquitatis & Memoriæ; quos in Ævi diffuſo implexoque ſinu, reponis & ſervas. Priuſquam igitur diſtinctè de quinque illis Magnitudinis partibus dicam, lubet univerſe aliquid de totâ eâ præfari, & quam iſtam, unà mecum, illuſtres magnique omnes viri admirati ſint. Atque illa vulgata omitto, *Romanos rerum dominos: Romam mundi caput: Mundi miraculum: Mundi compendium: Arcem nationum ac regum, lumen gentium*: magna ſunt, & à magnis: ſed compendio laudaſſe eam magnificè Martialis videtur,

Terrarum Dea Gentiumque Roma,
Cui PAR *eſt nihil, & nihil* SECUNDUM.

Subtiliter nec falſo vult, nihil accedere ad eam, nihil vel ſequi. Quod an ab illo mutuatus Frontinus eſt? in cujus libro de Aquæductibus legimus: *Regina & domina orbis, quæ terrarum dea gentiumque conſiſtit, cui par nihil, & nihil ſecundum.* Sed vereor ut aſſitum adſcriptumve alienâ manu ſit, & gravis atque eruditus reliquus Frontini ſtilus non probat aut amat laſciviam poëtarum. Compendio igitur Martialis: ſed pulchrè item & ubertim Claudianus.

Quâ nihil in terris complectitur ALTIUS *æther,*
Cujus nec SPATIUM *viſus, nec corda* DECOREM,
Nec LAUDEM *vox ulla capit, quæ luce metalli*
Æmula vicinis faſtigia conſerit aſtris.
ARMORUM LEGUMQUE PARENS, *quæ fundit in omnes*
Imperium, primique dedit cunabula juris.
Hæc eſt exiguis quæ finibus orta, tetendit
In GEMINOS AXES, *parvaque à ſede profecta*
Diſperſit CUM SOLE *manus, hæc obvia fatis,*
Innumeras uno gereret cùm tempore pugnas,
Et Gallum terris proſterneret, æquore Pœnum,
Numquam SUCCUBUIT DAMNIS, *& territa nullo*
Vulnere, poſt Cannas MAJOR *Trebiamque fremebat.*

Habes pleraque verſibus iis ab alto & animoſo poëta (talis fuit) inſerta, quæ ordine meo imus laudatum. Sed Erinna etiam poëtria audienda eſt: quam vixiſſe oportuit, ut hoc carmen eſt, ſub Pompeii, aut circiter, ævum. Nam alioqui plures eo nomine fuiſſe, non debes neſcire. Ea igitur, ad ipſam Romam:

Χαῖρέ μοι Ῥώμα θυγάτηρ Ἄρηος,
χρυσεομίτρα, δαΐφρων ἄνασσα,

Σεμνὸν

Σεμνὸν ἃ ναίεις ἐπὶ γᾶς ὄλυμπον
 Αἰὲν ἄθραυστον.
Σοὶ μόνα πρέσβιστα δέδωκε μοῖρα
Κῦδος ἀῤῥήκτω βασιλήϊον ἀρχᾶς,
Ὄφρα κοιρανήϊον ἔχοισα κάρτος
 Ἁγεμονεύῃς.
Σᾷ δ' ὑπὸ ζεύγλα κρατερῶν λεπάδνων
Στέρνα γαίας καὶ πολιᾶς θαλάσσας
Σφίγγεται. σὺ δ' ἀσφαλέως κυβερνᾷς
 Ἄστεα λαῶν.
Πάντα δὲ σφάλλων ὁ μέγιστος αἰὼν,
Καὶ μεταπλάσσων βίον ἄλλοτ' ἄλλως,
Σοὶ μόνα πλησίστιον οὖρον ἀρχᾶς
 Οὐ μεταβάλλει.
Ἦ γὰρ ἐκ πάντων σὺ μόνα κρατίστους
Ἄνδρας αἰχματὰς μεγάλους λοχεύεις,
Εὔσταχυν Δάματρος ὅπως ἀνεῖσα
 Καρπὸν ἀπ' ἀνδρῶν.

Filia ô Martis, mihi Roma ſalve,
Aureo Regina decora cultu,
Quæ vel in terrâ ſtabiles Olympi
 Incolis arces.
Nam dedit ſoli tibi cana Parca
Regium ſceptrum, minimè atterendum,
Ut potens rerum domineris una,
 Imperiteſque.
Ad tuum currum, retinente fræno,
Colla telluris tumidique ponti
Illigas, & tu populos gubernas
 Firma per ævum.
Ipſa, quæ gaudet variare cuncta,
Reſque transformare hominum, Vetuſtas;
Spirat hæc uni tibi ſemper auram à
 Puppe ſecundam.
Denique, in cunctis populis valentem
Procreas bellis ſcbolem, utque læta
Surgit è terrâ ſeges, ipſa abundas
 Fruge virorum.

Atque heus tu, virile & plenum ſpiritus muliebre hoc carmen eſt; & cur talia tam multa perierunt? Sed Poëtarum hæc laudatio eſt: audi Hiſtoricum. *Nulla umquam* Liv. 1. *Reſpublica nec* MAJOR *nec* SANCTIOR, *nec bonis exemplis ditior fuit.* Laudat à duplici illo capite quod nos attigimus, & in ſermone perſequemur, Potentiæ & Virtutis. Quod ipſum utrumque Ammianus: cùm, *Romam* IMPERII VIRTUTUMQUE *omnium Larem* appellat. Et plura ſe offerunt, quæ differo, in ſuis locis opportunius

iiùs reddenda. Hieronymi elogia audiamus, ævo jam inclinante: *Urbs* POTENS, *urbs Domina, urbs Apoſtoli voce laudata, interpretare vocabulum tuum. Roma aut* FORTITUDINIS *nomen apud Græcos eſt, aut* SUBLIMITATIS *apud Hebræos.* Duplicem interpretationem nominis rei aptam reddit: ego & tertiam, quam dederit lingua noſtra: quia * Roma, *Gloriæ & famæ* nomen eſt Germanis. Quid, quòd apud Orientales Indos *Rumes* appellantur (Oſorio ita traditum) milites boni & fortes: an quaſi Romani, & admiratio vetus apud eos manſit? an vox indigena id quoque notat? Divus Auguſtinus, pro ſummis, tria olim videre deſiderat: *Chriſtum in carne, Paulum in cathedrâ, Romam in flore.* Hoc ultimum paramus, & ad rem parteſque noſtras jam imus: aliquid tamen à te præſtipulati. AUD. Quid illud eſt? LIPS. Aſſenſum & fidem. AUD. Tibi non dem, aut habeam? vel nutu me ducas, quò velis. LIPS. Memento, nam erunt quædam inopinata, & verè ADMIRANDA. Poëta jure cecinit: Propert.

Lib. II. adu. Jovin.

* Ruhm.

Omnia Romanæ cedant MIRACULA *terræ,*
Natura hîc poſuit, quidquid UBIQUE *fuit.*

CAPUT. III.

Finis imperii Romani; quando maximi, & Provinciæ breviter adnumeratæ.

INITIA nos tenent: nec temerè jam olim dictum, *Portam itineris longiſſimum eſſe.* At ſeriò viam ingredior, & quidem per eos limites ſive terminos, quos antè obiter poſui, *Potentiæ* ac *Virtutis.* In potentiâ conſidero, *Fines, Copias, Opes, Opera*: & in hanc quadrigam, niſi fallor, ſubjungam & veham, quidquid ea ſecum trahit. Ergo de *Finibus* primò, ii verò quàm ampliſſimi fuerunt, & ſpatia terrarum ac maris, uno velut ſinu & junctim incluſa: quanta in ullo priorum aut poſteriorum imperiorum nego fuiſſe. Itaque attollunt haud vanè hæc veteres, & magnificè loquuntur, ut Cicero: *Nulla gens eſt, quæ non aut ita ſubacta ſit, ut vix extet; aut ita domita, ut quieſcat; aut ita pacata, ut victoriâ noſtrâ imperioque lætetur.* Et paſſim illi ſermones, *Romanos orbis dominos: Solem utrumque in eorum imperio currere*: & talia, animosè magis, quàm ſuperbè dicta. Petronius:

Orbem jam totum victor Romanus habebat,
Quà mare, quà terræ, quà ſidus currit utrumque.

Diony-

Dionyſius Halicarnaſſæus plane cum ipſo, etſi ante Juli: Ἡ δὲ Ῥωμαίων πόλις ἁπάσης μὲν ἄρχει γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ' ὑπ' ἀνθρώπων κατοικεῖται. πάσης δὲ κρατεῖ θαλάσσης, οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι, πρώτη καὶ μόνη τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος μνημονευομένων, ἀνατολὰς καὶ δύσεις ὅρους ποιησαμένη τῆς δυναστείας: *Romana urbs imperat toti terræ, quà quidem inacceſſa non ſit, habitaturque ab hominibus; ſed & toti mari imperat, non ſolùm huic intra columnas Herculeas, ſed ipſi Oceano, quacumque eſt navigabilis;* PRIMAQUE ET SOLA *ab omnis ævi memoriâ terminos ſibi potentiæ fecit, Orientem & Occaſum.* Ubi terras omnes & maria tribuit, ſed ut decuit hiſtoricum bonæ fidei, cum aliquâ reſtrictione aut exceptione: ſejungitque inaceſſa aut inhabitata loca, itemque maria ignota. Enimverò, ſi propiùs inſpicias, nec habitata quidem omnia loca ſub imperio habuit: non hercules: & multa ſub Parthorum jure ad Orientem fuere; multa libera, aut ſub regibus, ad Septentrionem ac Meridiem: ſed ut ego quoque pro vero magis coërceam, quidquid opportunum aut dignum vinci videbatur, vicit. Cetera non tam non potuit, quàm contempſit, & judicio reliquit. Sed illud nemo negaverit, florem Aſiæ, Africæ, Europæ in hoc imperio fuiſſe: ipſa gentium robora, ingenia, opes. Quod ut clariùs tibi liqueat; in triplici hac mundi plagâ quid habuerint, ſtrictim & per indicem dicam: atque id, cùm imperium maximum & in culmine ſuo fuit, ut ab Auguſto ad Trajanum. Termini igitur fineſque imperii ſub Auguſto erant, ab Oriente *Euphrates*; à Meridie *Nili catarractæ*, & *Deſerta Africæ*, & *mons Atlas*; ab Occidente, *Oceanus*; à Septentrione, *Danubius* & *Rhenus*. Ita enim ipſe, bono conſilio inſtituit, claudere imperium naturæ aliquibus limitibus, & cuſtodes ac milites ad eos habere. Hoc Tacitus in eo laudat: *Clauſum mari, aut amnibus longinquis imperium.* Atque idem ſcribit, Auguſtum libello, quo Rationes imperii conſcripſerat, *conſilium addidiſſe, coërcendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.* Nolebat, inquam, poſteros Auguſtus proferre terminos: ſive quia ſatis jam partum videbatur, & metuendæ bellorum ac fortunæ vices; ſive per invidiam, & ne gloriam ſuam vincerent, ut Tacitus ſuſpicatur. Sanè poſteri conſilium hoc neglexerunt, nec ſolùm regna aliquot, defunctis aut everſis ſociis Regibus, imperio adjecerunt; ſed etiam, ultra terminos, nova quæſiverunt, ut Claudius, qui *Britanniam* in ipſo Oceano devicit; ut Trajanus maximè, qui ab Oriente, *Arabiam*, *Armeniam*, *Meſopotamiam*;

1. Annal.

à Septen-

à Septentrione, *Daciam* ſubegit. Ita moti prolatique tunc termini trans Euphratem, ad *Tigrim*: iterumque parte aliâ, ad *Mare rubrum*; & trans *Danubium* ipſum, tota *Dacia* addita fuit. Hoc eſt, quod Tacitus noſter in ſuo illo Principe laudat: *Ventum inde Elephantinen ac Sienen, clauſtra* OLIM *Romani imperii, quod* NUNC *Rubrum ad mare pateſcit.* Sed, inquies, quæ hæc dictio eſt, quaſi pro magno ad *mare Rubrum* ventum nunc eſſe: nónne & antea fuit? Ipſa illa *Siene* & *Elephantine* ad Nili catarractas, oſtendunt quidquid Ægypti interjacet Nilum & Sinum Arabicum, jam olim Romanorum fuiſſe. Atqui Sinus ille, *Rubrum mare*. Reſpondeo, latiùs olim Rubrum mare patuiſſe, & paullò aliter, quam ut vulgò hodie appellatum. Nam in Taciti, & aliorum veterum verbis, in hoc nomen venit *mare Indicum*, vaſtum illud & magnum, quod ab extremo Sinu Arabico, ſive ab Africâ eâ, in *Auream* Ptolomæi *Cherſoneſum* ſe protendit. Itaque Pomponius Mela, duos Sinus in mari rubro agnoſcit, *Arabicum* & *Perſicum*. Et Seneca Tragicus, *Tigrim in mare Rubrum* exonerat atque immittit: Curtius *Indum* & *Gangem*: quos certum eſt in magnum illud mare, longè à Sinu Arabico, evolvi. Hæc vera & clara ſunt: promoti igitur termini ad mare Rubrum ſive *Indicum*, per Arabas adjectos. Eadem mens Græci ſcriptoris in Suidâ: qui *terminos imperii ad Orientem* facit *Indos & mare Rubrum*; & *Nili Catarractas, & lacum Mæotin.* Sicut & Appianus ita capiendus; cùm in Præfatione operis ſui, diſtinctè Romanum imperium limitat: *Tendit*, inquit, *ab Occaſu & illo Oceano occiduo, ad Caucaſum montem, & flumen Euphratem, & ad Æthiopas ſuperiores, per Ægyptios & Arabas, ad Orientalem Oceanum.* Hic Oceanus *Orientalis*, non aliud quam *Mare Indicum* ſive *Rubrum*, jam dictum. Sed objicies, Si iſta de Trajani terminis Appianus; quid ita *Euphratem* ponit, *Tigrim* omittit? Hoc ideò, quia Hadrianus Imp. (ſub eo Appianus ſcripſit) ſtatim à morte Trajani, hoc mutaverat, de quo Feſtus Rufus: *Invidens*, inquit, *Trajani gloriæ, ſponte Armeniam, ac Meſopotamiam, & Aſſyriam reddidit, ac medium inter Perſas & Romanos Euphratem eſſe voluit.* Tamen de Tigri etiam Claudianus: 11. Annal.

Subdidit Oceanum ſceptris, & margine cæli
Clauſit opes, quantum diſtant à Tigride Gades,
Inter ſe Tanais quantum Niluſque relinquunt.

Aud. Sed & alia dubitatiuncula, de *Meſopotamiâ*, quam tu & Rufus ab Trajano adjectam imperio ſignificatis; at Aurelius Victor jamdiu à Claudio. Lips. A Claudio? nemo hoc dixit, nec poteſt. Aud. Imò verba Victoris

Digitized by Google

ctoris ſunt: *Retenti fines, ſeu dati, imperio Roman-* *per Orientem Meſopotamia; Rhenus Danubiuſque ad Se-ptentrionem; & à Meridie Mauri acceſſere provinciis.* LIPS. Hoc eo ſenſu, ut ipſa Meſopotamia finis eſſet, non ut in finibus contineretur. Eouſque, inquam, productum imperium, non & ultra ipſam. Ea mens Victoris; aut ſi alia, eſt error. Et habes ecce in iſtis finibus, quid? per Indicem, ſi placet, videamus, & per ſingulas orbis partes.

IN ASIA:

Colchidem,	*Armeniam,*
Iberiam,	*Syriam,*
Albaniam,	*Arabiam,*
Pontum,	*Palæſtinam,*
Boſphorum,	*Ciliciam,*
Cappadociam,	*Pamphiliam,*
Galatiam,	*Lydiam, &*
Bithyniam,	*Aſiam totam minorem.*

IN AFRICA:

Ægyptum,
Cyrenaicam,
Marmaricam,
Gætuliam,
Africam propriam,
Numidiam,
Mauretaniam,
Aliaſque minores aut ignotiores.

IN EUROPA:

Italiam,	*Macedoniam,*
Hiſpanias,	*Epirum,*
Gallias,	*Græciam,*
Inalpinos,	*Thraciam,*
Rætiam,	*Mæſiam,*
Noricum,	*Daciam,*
Illyricum,	*Pannoniam.*

Habes hîc, dico, optima terrarum, latiſſima terrarum: & magnam tamen partem conſultò omiſi, quidquid *Inſularum* mari ambitur. Eæ quàm multæ, & ma-

gnæ

quæ quædam, in toto illo mari mediterraneo fuerunt, à Columnis Herculis, ad Pontum uſque? profectò, quæ vel decimam partem pænè provinciarum terreſtrium æquent, ſi *Britannias* in exteriore mari (ut debes) adiungas. Pulchra autem iſta facies, & non niſi à Providentiâ ſic ordinata & ornata: quam mecum vide. Utrimq; ad hoc mare mediterraneum Provinciæ ſe porrigunt & extendunt ipſum in medio, tot portubus & inſulis diſtinctum, quaſi via & limes eſt, per quem commerciis iungantur. Nec aliud mihi pulchrius commodiuſq; videtur in hoc imperio, quàm iſte velut in medio corpore baltheus, bullis inſularum interſtinctus: qui & dividit ſimul, & conſtringit. Dabis mihi aliud tale, & tantum? non dabis. AUD. Imò Lipſi, *Turcicum*, & Regis quoque noſtri *Hiſpanicum* imperium, haud longè abſunt. LIPS. De Turcico, fatendum eſt, in Aſiâ & Africâ latè ſe extendiſſe: ſed in validiſſimâ Europâ noſtrâ quid habet, aut potiùs non habet? Certè vel ſola Italia, Hiſpania, Gallia junctæ, opibus viribuſque pares ſint, aut ſuperent illum hoſtem. O ſi Deus daret! adeò nec provinciæ illæ Orientales pro opibus & frequentiâ priſcâ ſunt; & noſtræ iſtæ florem nunc habent & vigorem. Quid de Germaniâ dicam? illa olim horrida & rerum inops, quàm artibus, opidis, copiiſque exculta eſt, & abundat? AUD. Mirificè & hæc tamen Imperio tuo etiam deeſt. LIPS. Non ſic, ut opinare. Nam ſi terminos meos cogitas, vides ad Danubium uſque, *Retias*, *Noricum*, *Carnos*, *Pannones* incluſos: & parte alterâ ad Rhenum, *Helvetios*, *Rauracos*. *Argentoratenſes*, *Nemetes*, *Vangionas*, *Treviros*, *Ubios*, *Menapios*, *Batavos*, ad Oceanum ipſum. Quæ pleraq; omnia Germaniæ, hodiernæ nomen, & linguam, & leges etiam habent: at detracta, vides quam eam arctent, & pulcherrimis membris ſpoliatam relinquant. Certum autem, hæc poſtrema omnia, cis Rhenum, Galliæ fuiſſe olim accenſa. Itaque ſub jugo Romano. Sed de *Hiſpanico* imperio quod ajebas, id ſane, ſpatia terrarum ſi conſideras, præſertim in Novo illo orbe & inſulis, Romanum longe vel ſuperat: ſed junctio & devinctio provinciarum, viri & copiæ, quàm deficiunt & delinquunt? Nunc quidem, nam poſteà quid futurum ſit, neſcio: florebunt, creſcent fortaſſe, & ſenſum meum tibi dicam? Neſcio quo Providentiæ decretò, res & vigor ab Oriente (conſidera, ſi voles) in Occaſum eunt.

CAPUT. IV.

De copiis & præſidiis ſparſim circa limites, itemque in ipſâ urbe.

ISTI Fines igitur Romani & quidem mari, amnibus, montibus clauſi ac muniti, ſed *Milite* & *Copiis* multò magis. Nam Romanus mos & inſtitutio, duplici viâ provincias munire, *Copiis* & *Coloniis*: de quibus utriſque breviter dicendum. *Copias* intelligo, perpetuum militem, qui ad tutelam imperii, ex inſtituto Auguſti, fuit. Triplices eas reperio, *Provinciales*, *Urbanas*, *Claſſicas*: illas maximas, alteras ſatis validas, & tertias utiles atque opportunas. Omnia hæc ab Auguſto; qui ſapienter pleraque in novo imperio aut inſtituit, aut reſtituit, ut res viſæ poſtulare. Hoc autem inter nova: & in laudibus Auguſti jam mortui Tacitus ponit, *Legiones, provincias,*
1. Annal. *claſſes, cuncta inter ſe connexa.* Narrat & Suetonius: *Ex militaribus copiis, legiones & auxilia provinciatim diſtributa.* Sed bene Tacitus, *cuncta connexa*: nam ita ordo & diſpoſitio fuit, ut limitanea loca militem haberent, interiora vix haberent: & eſſent, ut in magnâ urbe, circa mœnia diſpoſiti & vallum. Cohærebant autem provinciæ; ideoque & legiones, per cohortes ſuas & alas ſparſæ, & inter ſe vicinæ. AUD. Sed non igitur Arces in locis interioribus ſaltem erant, ſi non legiones? LIPS. Apage à Romano hoc more, nuſquam in iis præſidium aut ſpes poſita Martiali huic populo, ſed in milite tantùm & armis. Et ſanè de Arcibus variè diſputari poteſt: ſed non tempeſtivè in hoc loco, pergamus. Miles igitur ad Limites, ubi minimo oneri ſubditis, maximo uſui in hoſtes eſſet. Quantus? ſub Auguſto & Tiberio *viginti quinque* legiones fuerunt, ex Dione & Tacito: quin poſteà tamen auxerint, vix dubito, & ſub Trajano atque Hadriano certum fuiſſe *triginta*, aut & ſuprà. Columella, in quâ legionum nomina, tum & alia quædam hoc evincunt: diximuſque aliquid in *Analectis Militiæ Romanæ*, illîc, ſi lubet, videndum. Hæ legiones, Auguſti & Tiberii ævo; ſic diſpoſitæ:

In Hiſpaniâ, legiones III.
In Galliâ ad Rhenum, VIII.
In Africâ, II.
In Ægypto, II.

In

Digitized by Google

In Syriâ ad Euphratem, IV.
In Mæſiâ ad Danubium, II.
In Pannonia ad Danubium, II.
In Dalmatia, II.

Sed mutabant interdum, quod Tacitus in IV. Annalium notat, & ob cauſſas huc atque illuc ibant, aut ſedebant. Quędam autem legiones & in opidis erant, etſi pleręque in caſtris: ſed in opidis dico, quæ valida aut magna, & ideò motui aut rebellioni opportuna. Talis *Alexandria* in Ægypto: de quâ Strabo. *Sunt tres in Ægypto legiones, quarum una in urbe collocata eſt, aliæ per regionem. Præter has, ſunt & novem cohortes Romanorum, tres in urbe item, tres in Æthiopiæ finibus ad Syenen, præſidium locis; tres in aliis partibus. Sunt & alæ equitum tres.* Sed & idem ſcribit, *in Babylone caſtello ſupra Delta legionem unam conſiſtere è tribus, quæ Ægyptum cuſtodiunt.* AUD. Itáne his, *ternas* hic legiones collocat? at tuus Index *binas*. LIPS. E Tacito meus index, & ſub res Tiberii jam vergentes. Recenter id tunc mutaverat, & abducta legionum una, ut ſæpè. Ante, & à Julio jam Cæſare legiones ibi ternæ, ut in Suetonio leges: tenuitque Auguſtus, & Tiberius ad id ævi, quo Strabo ſcripſit. Sed de noſtrâ jam re, legiones dico ſæpe in opidis, atque ita de Beryto Syriæ idem Strabo: *Hæc everſa fuit à Tryphone, inſtaurata & ſuſcitata à Romanis, duas legiones ſuſcipiens, quas Agrippa ibi collocavit.* Cauſſa fuit, ſedes item urbis ad ipſum mare, & locorum eorum clauſtrum. Ita à tergo aliæ legiones Syriam defendebant aut premebant, hæc ſita in fronte. In Hiſpaniâ, ut idem Strabo, Bętica quę populi erat, milite vocabat: reliqua Hiſpania habebat. Similia adnotare plura poſſim, & cauſſas dare aut tangere: ſed diffuſione non gaudeo, ubi res non poſcit. Hoc magis è primis illis Strabonis obſervo, *ſocias etiam cohortes aliaſque* fuiſſe, præter ipſas Legiones: & ut illîc vides, numero ſatis grandi. Enimverò *novem illæ cohortes* (ſociales fuiſſe dico, etſi ipſe *Romanas* appellat: ſed hoc ideo, quia militabant ſub Romanis ſignis) pæne legiones tres æquarunt, nec minores eas *millenariis* fuiſſe opinamur. Tacitus id quoque dixit: *apud idonea provinciarum, ſocias triremes, & alas, auxiliaque cohortium, nec multo ſecùs in iis virium fuiſſe: ſed perſequi*, inquit, *incertum fuit, cùm ex uſu temporis, huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minuerentur.* Ecce diſertim, *haud ſecùs*, id eſt, non minus in iis virium fuiſſe, quàm in legionibus ipſis: imò plus interdum, idem oſtendit, ubi legionis *Decimequartæ auxilia, octo cohortes Batavorum* facit. III. Hiſt.

 Atque

Atque alibi, in minoribus provinciis, ſolæ cohortes aut alę fuerunt, ut in Rætiâ, Judæâ, talibus, & quæ Procuratoribus regebantur. Interdum & in opidis interioribus, ad coërcendum: ut Lugduni in Galliâ, Tacitus *cohortem* XVIII^am locat; idem Forojulii *Ligurum cohortem*, *vetus loci auxilium*. Et tale alibi. Huc equidem Joſephi verba referam, alioqui paraloga, non ſolùm paradoxa: apud quem Agrippa ad Judæos loquens adſerit, Galliam illam tam validam, tam latam, *mille ducentis militibus in officio contineri*. Profectò octo legiones totæ fuerunt, ſed quia iſtæ in extremâ Galliâ, ipſe copias modò numerat, quæ introrſus in eâ eſſent: ſi tamen numeri illi in Joſepho ſani, quos ſæpè in eo obſervamus vitiatos. Sed hęc ita ſub Auguſto: ut tamen tetigi, creverunt, & primùm Claudius Imp. Britanniâ domitâ, legiones in eâ *tres* locavit, manſeruntque. Tum Veſpaſianus *duas* etiam in Cappadociâ: & Trajanus deinde in Daciâ *duas*. Iſtæ *Provinciales* copiæ: *Urbanæ* fuerunt, quæ ſedem Romæ & in ipsâ dominâ urbe habuerunt. Quo fine? duplici, ut Principem in eâ tuerentur, & ut ipſam urbem. Principis cuſtodiæ triplex miles fuit, *Prætoriani*, *Evocati*, *Batavi*. Primi in *novem* cohortes diviſi ab Auguſto, flos militum, fide, robore, & gente. Exemplum inſtituti hujus fuit, à Prętoriis cohortibus in exercitu, quæ circa ipſum Imperatorem, & ad ejus tutelam erant: ſed plerumque una: Auguſtus autem in bellis civilibus plures habuit, & victor quoque retinuit in pace, contra motus ſubitos, & ad plebem Romamque coërcendam. Nam fuêre *novem millia* militum, non robore ſolùm ut dixi, ſed ſtirpe & domo eximii: nec capti niſi ex *Etruriâ*, *Umbriâ*, *Latio*, & *Coloniis antiquitus Romanis*, quod Tacitus ita etiam notavit. Gloriabantur igitur hoc ſanguine: & ideò Otho iis blandiens, & in concione alloquens, *Italiæ*, inquit, *alumni*, & *Romana verè juventus*. Nam legionibus aliis, exteri jam & civitate donati, crebri miſcebantur. *Novem* dixi fuiſſe: idque apertè Tacitus: at Dio *decem* ſcribit. Nam ita in rebus Auguſti: Οἱ σωματοφύλακες μύριοι ὄντες, καὶ δεκαχῆ τεταγμένοι. *Cuſtodes corporis Auguſti* (Prætoriani) *decem mille erant*, *atque ii in decem partes*, ſive cohortes *diviſi*. Hæc diſſonant: & fallitur Dio? an pro ſuo ævo dicit? Illud poteſt, hoc vix poteſt: quia ejus ævo (vixit, ſub Alexandro Severo, & prioribus) jam plures denis illis erant. Exemplum à Vitellio, qui primus, opinor, auxit. Tacitus de eo, Romam ingreſſo: *Confuſus pravitate, vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim Prætoriæ, quatuor Urbanæ cohortes ſcribebantur, quis* SINGULA MILLIA *ineſſent.*

Lib. IV. Annal. — Tacitus I. Hist. — Lib. LV. — II. Hist.

Sed

Sed an ille tamen primus? an non Claudius Imp. anteà fecerat? Lapis vetus (quid contra eum dixerim?) affirmat: C. GAVIO. L. F. STEL. SILVANO. TRIB. COH. II. VIGILUM. TRIB. COH. XIII. URB. TRIB. COH. XII. PRÆTOR. DONIS. DONATO. A. DIVO. CLAUDIO. BELLO. BRITANNICO. En, ille verò ſub Claudio vixit, & *donis ab eo donatus* in Britanniâ: & tamen *Tribunus* ſcribitur *Duodecimæ Prætoriæ cohortis.* Sculptor errat? ſed idem eſt in *Urbanis*, ubi *Decimatertia* nominatur. Quid? an hic Gavius potiùs, juvenis Britannico bello interfuit, & tum ſenior ſub Vitellio militavit? Omnino dixerim: nec tempora refragantur, potuitque vel ſub illo, aut ſtatim ab illo, Tribunatus hos geſſiſſe. Nam eam auctionem dixerit aliquis manſiſſe: argumento eorumdem lapidum, in quibus crebrò, grandiore numero ſic legas. Iſtis *Caſtra Prætoria* fuêre, ad Portam Viminalem: ut arctiùs & in diſciplinâ haberentur, ſecreti à civibus & urbe. Sed *Evocatos* jam addo: de quibus Tacitus atque alii ſilent (quod equidem obſervaverim) at non Dio Caſſius, qui adjungit apertè. *Evocatis*, inquit, *Auguſtus uti jam cœperat in Antonium olim, eoſque & poſteà ſervavit. Sunt autem hodieque propria quædam & ſeparata manus, & vites ferunt, inſtar Centurionum.* Lib. LV.
Hoc ille, ubi ex profeſſo de cuſtodiâ Principis ſcribit. Facere hoc videtur, quod Suetonius in Galbâ notat, *dilegiſſe eum equeſtris ordinis juvenes, qui manente aureorum anulorum uſu,* EVOCATI *appellarentur, excubiaſque circa cubiculum ſuum, vice militum, agerent.* Inſtituiſſe hoc eum planè dixeris, exemplo cuſtodiæ Principalis, quia Principem ſcilicet nunc agebat: etſi non veteranos quoſdam milites, ſed Equites ipſe elegit. An non ibidem & munus iſtorum Evocatorum expreſſum? nempe ut *circa cubiculum Principis excubias agerent*? ego omnino opinor: etſi valdè miror, nuſquam (nec occaſio defuit in urbanis illis motibus, aut Principum cædibus) nuſquam, inquam, à Tacito vel Suetonio, vel ipſo Dione alibi, nominatos. Tamen quòd in lapidibus crebrò legitur, EVOKATUS AUGUSTI, me judice haud aliò eſt referendum. Tertii ſunt *Batavi*, equites pediteſque. Dio Caſſius: *Sunt & exteri Equites ſelecti, quibus Batavorum nomen eſt, iique equitandi peritiſſimi.* AUD. Da veniam, interpello te: Batavi equites? hoc eſt ſimile, ac ſi dicam Venetos equites eſſe. Et Batavi ſanè noſtri, aliis illis equis velivolis & ligneis, per Neptuni æquor optimè diſcurrunt: hos terreſtres, parcè aut parùm dextrè tractant. LIPS. Vetera loquimur: gens ea tunc Martem potiùs, quàm Mercurium colebat. Et quæ

*Menapii & Geldrii.

gloria* vicinis illorum in equite noſtrâ etiam memoria fuit: ea ipſis olim. Credo autem intellegi tunc quoque ſuperiores illos Batavos maximè, qui Geldriæ nunc accenſentur: nam inferi & ad mare, nec ipſi, nec regio eorum equis ſatis facti, aut apti. Sed Batavi igitur boni Equites: fuere & Pedites, etſi Dio ſilet. Tacitus aliique dicent, qui tamen hos modò Batavos, modò Germanos appellant: ſed dixeris Dionis ævo Pedites non fuiſſe. Cauſſa, quia Galba *Germanorum cohortem, inſtitutam jam olim à Cæſaribus, ad cuſtodiam corporis, & multis experimentis fidiſſimam diſſolvit, ac ſine ullis commodis remiſit in patriam*: quod Suetonius in eo ſcribit. Dicit *Cohortem*: ergo pedites fuere: & addit ab ipſo ſolutam militiá ac dimiſſam, nec poſteà fortaſſe reſtitutam. Non reperio quidem ultrà nominari: & in Notitiâ Imperii, dumtaxat *Batavi equites, Seniores Junioreſque.* Utraque autem hæc manus quanta fuerit, & Dio ignorare ſe fatetur: *Batavorum*, inquit, *numerum, ſicut nec Evocatorum, ſatis certò poſſim dicere*: quid ergo nos conemur? Puto tamen Batavos haud minùs duabus alis plenioribus fuiſſe, & ut minimum *mille Equites*: Pedites etiam olim ad *mille.* Evocati autem, ii quoque cohors una millenaria ſunto. Alter nunc miles in urbe, & pro urbe, duplex eſt: *Urbanæ, & Vigilum cohortes.* De prioribus Tacitus:

IV. Annal.

Quamquam inſideret urbem propius miles, tres urbanæ cohortes: & mox oſtendit eam quoque lectam, & non niſi Italicam manum fuiſſe. Sed *tres* ipſe dicit, Dio in Auguſti diſpoſitione, *quatuor.* Οἱ τῆς πόλεως φρουροὶ, inquit, ἑξακισχίλιοι, καὶ τετραχῆ νενεμημένοι: *Urbis cuſtodes, ſex millia, & in quatuor partes diviſi.* Miror & hîc diſſenſum, nec concilio. Si tamen numerus tantus; vides grandes iſtas Cohortes fuiſſe, atque etiam ſupra Prætorianas. Nam ſingulæ fuerunt *mille quingentorum* militum. In Taciti autem antè verbis, de Vitellio, notare potuiſti, ab eo denique factas *quatuor urbanas cohortes*, ſed quæ non niſi *ſingula millia* haberent: unde igitur tantas ſub Auguſto? Intricata hæc fateri oportet, & mihi pæne libido in Tacito ibi legendi, *quattuordecim urbanæ cohortes.* Cùm enim tam largiter Prætorii militem auxerit, cur non pariter & Urbis? Unica iſta cohors adjecta, in parvo ſit: & facit validè, quòd lapides ab illo ævo grandiorem hunc numerum ſuadent. In illo ſuperiùs recitato erat, TRIB. COH. XIII. URB. & in alio ſub Antonino Imp: C. CESTIO. C. F. STEL. SABINO. TRIB. COH. XIII. URB. DONAT. AB. IMP. ANTONINO. AUG. HASTA. PURA. Pluribus etiam lapidibus hi tales numeri in utriſque cohortibus, ſed nomina Imperatorum

rum

[illegible] aut ævi certa indicia non ſemper adjecta. Hic ipſe Antoninus quis fuit? fortaſſe *Caracalla* Severi filius: atque ita minùs miror, quoniam in Herodiano Severus gloriatur & loquitur, ubi filios ad concordiam hortatur: *Poſſe eos ſecurè agere, ſi velint, pecuniâ multâ à ſe paratâ*, τῆς τε ἐν Ῥώμῃ δυνάμεως αὐτῆς τετραπλασίας αὐξηθείσης, καὶ στρατοπέδου τοσούτου πρὸ τῆς πόλεως ἱδρυθέντος, ὡς μηδεμίαν εἶναι δύναμιν ἔξωθεν ἐχέγγυον μηδ᾽ ἀντίπαλον, πλήθει στρατιωτῶν, μήτε μεγέθει σωμάτων, μήτε χρημάτων περιουσίᾳ: *& copiis iis quæ Romæ ſunt* IN QUADRUPLUM *auctis, tantoque exercitu ad Urbem ſedente, ut nulla externa vis par eſſe ei poſſit, ſive* MULTITUDINEM *ſpectes, ſive corporum magnitudinem, ſive cultum & abundantiam.* Hanc mutationem & augmentum facta à Severo, cùm Juliani Prætorianos circumvênit & armis exuit, probabile eſt; & in eorum locum Illyricanos grandi numero factos. Verba quidem Herodiani clara ſunt, & ſic manſiſſe ad Conſtantinum videntur: qui faventes Maxentio ſuſtulit, nec alios ordinavit. AUD. At enim ſi in quadruplum ita auxit Severus, & Vitellius jam tot Cohortes fecerat: quid dicemus? oportuit vel ſupra LX. cohortes fuiſſe. LIPS. Neque abſurdum ſit, ſi verba penſites Herodiani. Dubitet tamen aliquis ac illa Vitelliana auctio tota manſerit: ſed quidquid ejus, illud tenendum haud dubiè auxiſſe valdè Severum, cùm Herodianus diſertè ſcribat, *cuicumque vi* EXTERNÆ *parem aut ſuperiorem hanc internam & urbanam fuiſſe.* Sed redeo ad *Urbanas* meas cohortes: quarum officium præcipuum, tueri urbem id eſt, motus aut turbas plebis coërcere; noctu circum templa, fora, baſilicas excubare; ſtationes agere contra graſſatores aut ſicarios; itemque Præfecto urbis (qui caput iis erat) apparere. Itaque & extra urbem interdum puto diſpoſitos, cùm ejus juriſdictio ad centeſimum lapidem porrigeretur. Quod autem Præfectus caput, in Tacito clare ſcriptum, de Flavio Sabino, qui tunc in eo munere: *Eſſe illi* PROPRIUM *militem cohortium urbanarum: nec defuturas Vigilum cohortes.* Quas nunc adjungo (*Vigilum* dico:) & moneo eas quoque ab Auguſto eſſe. Nam is cùm crebra incendia in magnâ illâ & frequenti urbe videret; remedium quæſivit firmum & perpetuum, militemque ex libertinis collegit, & in ſeptem cohortes digeſſit. Id factum anno urbis DCCLIX. Et quamquam præcipuus hic finis & inſtituendi cauſſa fuit, tamen ſerviiſſe etiam tutelæ urbis, & contra nocturnos fures aut graſſatores, non eſt ambigendum. Minùs lecta hæc manus fuit, & miniſterio potiùs quàm militiæ facta: tamen ut

Lib. III. (margin)

III. Hiſt. (margin)

ut regi meliùs juberique poſſent, digeſti in Cohortes, Centuriones Tribunoſque ſuos accepere.

CAPUT. V.

De copiis in mari, aut fluminibus; de Claſſibus variis, earumque ſedibus.

TERRESTRI milite ſatis limites, itemque vitalia imperii, id eſt Romam ipſam, munivimus: nunc & maritimo, ſive fluviatili etiam, muniamus. Nam cùm mare medium per totum illud imperium iret, ut diximus; cùm etiam flumina magna clauderent vel ambirent, utile cenſuerunt, *Claſſes* perpetuas in utravis parte eſſe, quæ & piratas cohiberent, & hoſtes excluderent; & ſuis etiam tranſitum aut tranſvectionem, cùm opus eſſent, ſtatim darent. Prudens & pulchra inventio: fueruntque *Claſſes in ipſo mari* quattuor; in *Fluminibus* tres, niſi fallor. Videbimus ordine, & quod occurret, dicemus. Primæ duæ majores ſe offerunt, & *Prætoriæ* dictæ, *Miſenenſis* & *Ravennas*. Quare Prætoriæ? (ſæpe enim ita in lapidibus:) opinor dignitatis cauſſâ, & quia inter minores alias, ut Prætoria aliqua navis, eminerent. Nam Præfectus ſane earum non fuit Prætor. Poſſunt & exemplo Prætoriarum cohortium eſſe dictæ, quia ad Italiæ & Principis tutelam. Sed eæ quoque ab Auguſto inſtitutæ, notante Suetonio: *Claſſem Miſeni, & alteram Ravennæ, ad tutelam ſuperi & inferi maris collocavit.* Et Tacitus de iiſdem: *Italiam utroque mari duæ claſſes, Miſenum apud & Ravennam præſidebant.* [IV. Annal.] Sed diſtinctiſſimè Vegetius, qui numerum & plura aperit, his verbis: *Apud Miſenum & Ravennam* SINGULÆ LEGIONES *cum claſſibus ſtabant, ne longiùs à tutelâ urbis abſcederent, & cum ratio poſtulaſſet, ſine morâ, ſine circuitu, ad omnes mundi partes pervenirent. Nam Miſenatium claſſis, Galliam, Hiſpanias, Mauretaniam, Africam, Ægyptum, Sardiniam, atque Siciliam, habebat in proximo: claſſis autem Ravennatium, Epiron, Macedoniam, Achajam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum, petere directâ navigatione conſueverat.* [Lib. IV.] Ait *ſingulas legiones* in ſingulis fuiſſe: pro more ſui ævi, aut parùm conſpectè, locutus. Non enim Legiones propriè erant, ſed dumtaxat *Cohortes*, eæque *decem*, & Tribunos ſuos ſive *Chiliarchos* (à numero cui præerant) habebant, itemque Centuriones. Enimverò Tacitus non ſemel oſtendit, Claſſiarios militiam legionariam, ut

honeſtiorem petiiſſe: & aliquando impetraſſe: non ergo habebant. Quomodo autem? exteri plerique, & nec cives erant. Tacitus de claſſe Ravennate: *Ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniique erant.* Et in Tabula, quæ Venetiis adſervatur: HADRIANUS. IMP. IIS. QUI. MILITAVERANT. IN CLASSE. PRÆTORIA. MISENENSI. SEX. ET. VIGINTI. STIPENDIIS. EMERITIS. DIMISSIS. HONESTA. MISSIONE. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQUE. EORUM. CIVITATEM. DEDIT. Si dedit, non antè habebant. Clara & vera hæc ſunt, ac navalis militia, vilis ſemper & vilium, apud Romanos. De Miſeni igitur claſſe, liquet apud Miſenum, pulcherrimo ſinu, eam ſtetiſſe. Virgilius doctè indicavit, cùm Miſenum illîc ſepelit Æneas.

Imponit ſuaque arma viro, remumque tubamque.

Nam & *Remum* & *Tubam* dat, præſignificans locum hunc futurum ubi & Remiges & Milites in claſſe eſſent: Milites inquam, quos Tuba notat. Etſi autem naves ibi & claſſis, tamen Caſtra etiam in terrâ & ad portum ipſum fuiſſe, commoditas eorum exigit, & lapides qui ſæpè effodiuntur, dicunt. Inter eos iſti:

D. M.
C. JULIO. QUARTO
VET. EX. PR. N. GALLO.

D. M.
TI. PETRONI. CELERIS
NAT. ALEX. EX. III. ISIDE.

D. M.
C. SENIO. SEVERO. MANIPLARIO
EX. III. FIDE. NATIONE. BESSUS.

Notæ breviores in iis, hoc volunt: *Veterano ex Prætoriâ nave Gallo*, item: *Natione Alexandrino, ex tertiâ Iſide*, iterumque: *Ex tertiâ Fide. Gallus* autem, *Iſis*, *Fides*, nomina navium ſunt, ab imagine aut tutelâ. In his item portibus, præter caſtra, *Pharos* ſive Turres quaſdam ad prælucendum noctu fuiſſe, Plinius mihi ſuggerit: ille Plinius, qui ipſe fuit claſſis Miſenatium Præfectus. *Uſus Phari, nocturno navium curſui ignes oſtendere, ad prænuncianda vada, portuſve introitum: ſicuti compluribus jam locis flagrant, ut Puteolis, & Ravennæ.* Lib. XXXVI. cap. XII. Pharus Puteolana, ad hanc Miſenenſem fuit. At verò altera, ſicut & ipſa Claſſis, *Ravennæ*. Notum & nobile etiam opidum, ob ſedem ibi poſteà regni Gothorum. Et ipſam, & Claſſem autem, Jornandes optime notificat, ex Dione: *A meridie*, inquit, *Padus, qui & Eridanus, ab Auguſto Imp. altiſſimâ foſsâ demiſſus: qui ſeptimâ ſui alvei parte mediam influit civitatem: ad oſtia ſua a-*

Digitized by Google

amœniſſimum PORTUM *habens, qui* CLASSEM *ducentar quinquaginta navium, Dione referente, tutiſſimâ dedi credebatur recipere ſtatione. Qui nunc, ut Fabius ait, qu aliquando portus fuerat, ſpatioſiſſimos hortos oſtendit, a boribus plenos, verùm de quibus pendeant non vela, ſed p ma.* In fronte verborum vides, Auguſtum aptaſſe locu & portum, foſsâ percuſsâ: in medio, Dionem a ctorem, de navibus CCL. quæ illic caperent. Sed u hoc Dio? nuſquam in libris, qui nunc ſunt, ſed dix (opinor) in Vitellii rebus, ubi multa mentio claſſis Ra vennatis, ob transfugium ejus & turbas, quas & in Ta cito habes. Ingens autem numerus: neque minor i claſſe Miſenatium, ut ratio poſcit. In ultimo auten oſtendit, eſſe deſiiſſe & portum & claſſem. Atque h duæ ſunt *Majores* illę claſſes *maritimæ*: ſequuntur dua *Minores*, prior in Galliâ, coloniâ & portu *Forojulien ſi*: tum ad ipſam Galliam, tum ad Hiſpaniæ illam o

IV. Annal.

ram tuendam. Tacitus de eâ, ejuſque auctore: *Gallia proximum Litus* ROSTRATÆ *naves præſidebant, quas Actiaticâ victoriâ captas Auguſtus in opidum* FOROIULIENSE *miſerat*, VALIDO *cum remige*. Habes Auguſtum auctorem, habes *Roſtratas* & bellicas, itemque *Validum remigium*. Satis ergo & grandis & inſtructa ea claſſis: cujus idem Tacitus in rebus belloque Othonis cum Vitellio meminit. Eſt autem hoc *Forum Julii* in Galliâ Narbonenſi, loco quem Strabo deſignat: *Navale, inquit, Cæſaris Auguſti, quod Forum Julium vocant. Situm eſt inter Olbiam & Antipolim, abeſtque Maſſiliâ ſtadiis circiter ſexcentis.* Notat *navale* ſive receptaculum claſſis eſſe: ideoque & à Plinio ipſa urbs *Claſſica* dicta, itemque *Colonia Octavanorum*, quòd octava legio eò deducta. Altera minor in ipſo *Ponto*: id eſt, in capite & fonte mediterrei maris. De eâ

III. Hiſt.

Tacitus capiendus: *Mucianus claſſem è Ponto Byzantium adigi juſſit*. Ergo ſtatio ei ſupra Byzantium fuit: ſed * ubi

* *Vide Notas.*

ignoro. Numerum ejus è Joſepho poſſum dare: *Pontica,*

Lib. II. Excid.

inquit, *omnes gentes tribus millibus militum ſubduntur, &* QUADRAGINTA *naves longæ* (roſtratæ) *illud aſperum & innavigabile pelagus tutum pacatumq; præſtant.* An non & tertia etiam Oſtiæ? Suetonius ſuggerere videatur in Veſpaſiano: *Claſſiarios qui ab Oſtiâ & Puteolis Romam per vices pedibus commeant.* Nam Claſſiarios Oſtiæ ponit: & fortaſſe Claudius inſtituit, portu eò inſtructo. Sed certum non habeo: & potuit eſſe ibi pars è claſſe Miſenenſi. Tranſeo ad *Claſſes fluminum*: & prima eſt in Rheno, de quâ Panegyricus: *Cùm totus* ARMATIS NAVIBUS *Rhenus inſtructus ſit.* Ait *totum Rhenum*: ergo diviſam per partes cenſeo, ut & militem ipſum terreſtrem: Florus

oſten-

Digitized by Google

tendit. Bonnæ & Geldubæ (ſi proba modò lectio) ſſe; ex inſtituto Druſi: *Bonnam & Geldubam pontibus* iunxit, CLASSIBUSQUE FIRMAVIT. Ergo ibi pars, pars certò ad exitum fluvii, ubi *Pharus* olim, quam nunc *Arcem Britannicam* vocant, Hanc opinor eſſe, quam *Claſſem Britannicam* Tacitus in bello cum Civili appellat: quia & in Britanniam ea commeabat. Sed tota claſſis communiter *Germanica* dicta: & ſic in eodem Tacito leges, *Julium Burdonem, Germanicæ claſſis Præfectum.* Hæc partitio claſſium Taciti loca aperiet, aut conciliabit, quæ pugnaturire inter ſe videntur, ut cùm ſcripſit, *Univerſam quattuor & viginti navium claſſem transfugiſſe* ad Civilem) *aut captam eſſe.* An igitur *univerſa* ea, non ſibi tot navium? Imo poſtea iterùm facit Cerialem navibus pugnaſſe, etſi *numero imparem, ſed magnitudine earum majorem.* Atqui ſtruere tam citò non potuit: ſed nempe ex aliâ parte, atque adeò grandiores triremium, quæ ad Oceanum & Pharum, ſumpſit. De his navibus Hegeſippus, ex Joſepho ita ſcribit: *Rhenus itaque jam non Germanorum copiis repletur, ſed Romanorum liburnis, quæ per ertantes* TOTUSQUE AD MARE *bicornis amnis fluenta, quondam liberas gentes ſervitio premunt.* Legendum autem illic, *Copulis Germanorum*: eſtque navium minorum genus, quod ipſi Germani ſic à * vinciendo & ligando dicebant. Dicit earum loco *Liburnas* jam roſtrataſque Romanorum eſſe: credo, biremes, quas & *pererraſſe* totum amnem identidem ſcribit: & an ideò *Luſorias* dictas? Vox crebra in Ammiano, Vegetio, aliiſque. Altera claſſis Fluviatilis, in *Danubio*, de quâ Tacitus: *Vannius funditur prælio, & ad claſſem in Danubio operientem perfugit.* Nominantur & Vegetio *Luſoriæ queis in Danubio* COTTIDIANIS *utuntur* EXCUBIIS. In Codice Theodoſiano titulus *De Luſoriis Danubii.* In Novellâ quadam: *Caſtrorum quinetiam ipſis, luxuriarumque curam mandamus*: legendum, *Luſoriarumque.* Credo & tertiam fluviatilem in *Euphrate* fuiſſe: quidni in magno flumine, & contra Parthos? Ammiani aliquot loca ſuadent, etſi non cogunt: nec alibi certò legi. Habes totam munitionem imperii, terrâ marique: an non validam, utilem, opportunam? ſed & aſpectu aut cogitatu pulchram, cùm imaginem proponis (Ariſtide delineante) *magnæ urbis, cujus foſſæ, flumina eſſent; turres & propugnacula, militaria in finibus caſtra aut caſtella; ipſi mœnia non è latere ullo aut lapide ſed ære ac ferro tot prætendentium legionum.* AUD. Mehercules delector, & cogitatione peragro ac ſurgo, quæ locis ſituque diviſa. Sed ipſam ſummam totius præſidii cur non expreſſiſti? LIPS. Facile eſt, & per te poſſis: quantum quidem certus partium dicta-

v. Hiſt.

*Koppelen

XII. Ann.

dictarum eſt numerus. Ubi non, divinetur. Ajo igitur in provinciis copias non minùs fuiſſe, *Legionum, Cohortium, Alarum, ducenis quinquaginta millibus*, aut circà & ſic, ut legiones nec pleniſſimas, ſed IV. millium accipiamus. In Urbe, ponere liceat in univerſum ad XXVI millia militum: & poſt Severum, vel ad *ſexaginta*. In claſſibus omnibus, haud minùs *centum millibus* militum remigumque. Ita fiant in univerſum, ſupra *quadringenta millia* ordinariorum: etſi Agathias Hiſtoricus plures etiam, & largiter, fuiſſe aſſeveret. Nam de Juſtiniani ævo loquens, *negat copias Romanorum tantas, quantas* OLIM. *eſſe: nec jam ſufficere tutelæ imperii, contra hoſtes. Cùm enim*, inquit, *ad* SEXCENTA QUADRAGINTA-QUINQUE MILLIA *militum univerſas eas colligere oporteret; vix tunc in centum quinquaginta millibus conſiſtebant.* Hæc ille ſcriptor, & credo vera atque explorata (cùm tam curioſè numeret) attuliſſe. Oportuit igitur Auxiliares copias grandes fuiſſe: & tu conſidera vim copiarumque Romanam. AUD. Imò an non legiones fortaſſe plures faciendæ ſunt, & vel ad XLIV. ordinariæ ſub Auguſto ac deinceps locandæ? Hoc enim & Oroſius & Appianus dicere videntur: & vir doctiſſimus ita affirmat. LIPS. Errat ille vir doctiſſimus: nec aliter ſub Auguſto fuit, ac dixi. De Oroſio & Appiano, hoc ſaltem dicunt, *Sexto Pompejo in Siciliâ victo* XLIV. *legiones junctis omnibus copiis* (& Lepidi nempe, & Sexti, & ipſius) *in univerſum, Auguſtum habuiſſe*: ſed hoc non addunt, & *ſervaſſe*. Ille vero non ſervavit, ſed ſparſit, & in *Colonias* miſit, de quibus ordo & hæc admonitio ſuadent jam dici.

CAPUT. VI.

De Coloniis, & modus fructuſque deducendi.

PRÆMISI verò, Præſidia militum in longinquis limitaneiſque locis fuiſſe, pauca aut nulla in provinciis mediis: imò pleræque earum ſine milite aut armis ullis. Quid ergo tuebatur interiora, & quieta præſtabat? *Coloniarum* deductio, optimo & ſapientiſſimo Romuli invento. Nam ad illum conſenſu referunt, qui victis finitimis opidis aut gentibus, partem earum ſolitus in urbem & ad ſe traducere; partem illìc relinquere, ſed ſic ut Romanos ſuos miſceret, cuſtodiam & regimen, nequid moverent. Eos ita miſſos, *Colonos* appellaverunt, *& ab agrorum novæ dedicatione culturæ* (ait Hyginus) *ipſas Colonias*

nias

Digitized by Google

nias *appellaverunt*. Ratio & modus erat, ut agri dividerentur viritim: idque à *Triumviris*, quos graves & prudentes viros huic rei legere ſolebant: qui & ſedes, agroſque, & ipſum opidum (ſi condendum eſſet) diſponebant, & jura ac formam novæ quaſi reip. dabant. Sic tamen, ut omnia Romam & urbem matrem referrent, ipſis quoque locis, Fora, Capitolia, Templa, Curiæ pro illâ imagine eſſent; & in gubernatione, *Duumviri* plerique coloniis; quaſi duo Conſules, & *Decuriones* pro Senatu. Varia in hoc inſtituto utilitas, quam licet percurramus, prima, quòd allevabatur urbs ipſa princeps, & ſuperfluam nimiamque multitudinem, ut ſanguinem emittebat. Ita victus facilior, ita turba minor; & turbæ quoque, faciles oriri inter tam confertos. Sed & ſoboli magis vacabant libentiuſque, ſic vacui: non aliter quàm arbores aut plantaria magis ſe diffundunt & propagant, ubi in arcto non ſtipantur. Altera utilitas, ipſos hoſtes aut ſubditos tangit. Ubi enim Coloniæ ſic collocatæ, loca frequentabantur, colebantur, poliebantur etiam, novorum hoſpitum adventu, & artium invectu. Divina Providentia hoc fine Græcos olim in Aſiam, Europam hanc noſtram, uſque in Hiſpaniam, per maritima loca miſit & diſpoſuit: ut rudes feroceſque humanitate & elegantiâ percolerent, atque ad mitiora ſtudia & mores transferrent. Quod idem Romani mox fecêre: & iis cultum hunc omnem debet pulcherrimus noſter Europæ tractus. Tertia utilitas, quæ præcipuè in oculis Romulo & Romanis, Præſidium in ſubjectos. Sparſa hæc tot opida, locis opportunis, & in iis Romanus ſanguis: quid niſi tot arces & propugnacula erant imperii Romani? Dicamus quidlibet: nihil tam validum, quàm talis aliqua deductio: & ubi ii qui agros in libero accepere, ſemper obligantur aut tueri jura imperii q; donantium, aut pelli, ſi & ii pellantur. Atque hîc primus, ut dixi, præcipuuſque aſpectus: acceſſere mox, valdè auctâ re Romanâ, duo alteri. Prior, ut plebem inopem & gravem ſic exhaurirent: alter, ut militibus emeritis præmia largirentur. Nam ecce in tantâ urbe, & creſcente civium tenuiorum numero, per tot manumiſſiones: quæ ratio alendi aut ſubſiſtendi fuit, niſi ut emitterent? non aliter, quàm ubi alvearia plena, nova examina in alia & nova transfunduntur. Sic &, occulto Politico conſilio, ſentina & fæx urbis educebatur: purior melior que pars aſſervabatur. Jam verò in militibus pulchrum, & quis non libens in eam Militiam ſe impenderet, ubi & poſt eam tam magna & certa præmia eſſent? Agri & ſedes dabantur, regimen illîc & honores, pecunia etiam (nam

(nam ſic Auguſtus inſtituit) ad inſtrumenta, jumenta & ſiquid opus, coëmendum. Ego verò auſim dicere nec iſto ævo Militiam ſatis bonam, fidam, facilemque futuram, niſi tali præmiorum ratione: nec difficile forataſſe, cum magno bono publico, excogitare. *Iſta* igitur deductio Coloniarum, & cauſſæ: in quibus tamen tyranni aut violenti aliquot cives fraudem & injuriam miſcuerunt, ut Corn. Sulla, qui non, ut olim, agros e hoſte captos diſtribuit, ſed in ipſa Italiâ, quod ſciebat milites appetere, ſedes iis dedit. Quod fieri non potuit niſi pacatis fidiſque populis, per ſummam injuriam & ſcelus, expulſis. Appianus auctor eſt *viginti tres* legiones ab eo ſic deductas, quæ facerent (ſi probè commemini) *centum viginti millia*, cum iis qui adjuncti. Simile & Cæſar Julius, in pace & Conſulatu fecit, qui agrum Campanum & Stellatem *viginti millibus* civium, coloniâ Capuam deductâ, diviſit. Idem jam Dictator, *in tranſmarinas colonias octoginta millia civium diſtribuit*, Suetonio auctore, id eſt, in Carthaginem maximè & Corinthum. Quod noto, ut numerus videatur deductorum: qui ſanè grandis fuit, ſive e civibus togatis, ſive è militibus veteranis. Auguſtum *centum viginti millia* deduxiſſe ſub *quintum Conſulatum* ſuum (bellis Civilibus jam finitis) lapis Ancyranus oſtendit: & poſteà multa millia adjunxit. Cave enim cenſeas, illa tantùm deduxiſſe. Imò in ſolâ Italiâ *duodetriginta colonias collocavit*, ut Suetonius notat: quid apud tot exteras gentes, & imperio tam diuturno. Itaque hujus Principis plurimæ, & in toto orbe terrarum fuerunt: quod ipſa agnomina earum oſtendunt. Denique paulatim tanta frequentia, ut negem regionem, imò vix regiunculam fuiſſe, in quâ Coloniæ aut Colonia non eſſet. Tot illis vinclis miramur orbem compeditum & aſtrictum, in Romanâ ditione & imperio manſiſſe? Non ego: ſed nec Velleii judicium valde probo, *inter perniciosiſſima Gracchi habentis, quod extra Italiam colonias poſuerit*. Equidem planiſſimè contrà ſentio: & ad hunc coërcendi finem, aliter oportuit; aut nec imperium extra Italiam proferre. Timorem quem timet, nequa Colonia potentior matre ſuâ fiat, ſic longinqua: nullus eſt, & certè locum in Romano aliquo imperio non habet. Sed nec Hiſpano: & prudentiſſimè eos cenſeo Novum orbem colonnis impleſſe. Quarum alia atque alia genera tamen erant, & quædam *Romani*, aliæ *Latini*, quædam & *Italici* juris. Reperio & *Patritias*, & *Equeſtres* agnominatas; haud dubiè, in quam digniores civium militumve deducti. AUD. Sed de numero igitur nihil certi aut definiti

... habes? Lips. In Italiâ ſolâ *centum quinquaginta* ... reperio; in Africâ, circiter *ſexaginta*; in Hiſpaniis, *ad triginta*; paullò minùs in Galliis: & idem judica de reliquo orbe. Difficile enim hæc adnumerare ſtrictè: cùm & aliqua legentem fallant, & non omnia hodie in libris legenda. Hoc Senecæ tibi ſufficerit: *Populus Romanus quot Colonias in* OMNES *provincias miſit?* UBICUMQUE VICIT *Romanus*, HABITAT. Aud. Quæro etiam, ecquid ſeriò probes hoc jus ſive morem colonicum? Lips. Dixi, & probo: atque adeò magnis Regibus adſuadeam imitari. Aud. Tune? in tam apertâ injuriâ? nam certe aliena eripiebant, poſſidebant, poſteris tradebant. Lips. Quid tum? utilitas publica magna, cum aliis, exiguum hoc iniquum diluit, vel abſorbet. Etſi, cur iniquum? qui injuriam intulit, juſtè malum & pœnam habet. Coërcendi hoc modo ſunt, & ne in poſterum noxam noceant, refrænandi. Ad Helv. Consolat.

CAPUT. VII.

Multitudo Romanorum, & ratio adſciſcendi gentes, aut transferendi.

AUD. Sed mihi hîc admiratio & quæſtio, Unde Romanis ea copia, & ſic aſſidua, vel Militum vel Colonorum? Nam cùm intueor & examino; examina habuiſſe hominum debuerunt, quæ ſic conſcriberent, aut transferrent. Lips. Haud de nihilo petis, & ſatisfaciam: ſcito. Romanos primùm pauculos fuiſſe, & cùm Romulus militiam & remp. ordinavit, vix ad *millia terna* peditum (alii *bina millia* volunt) cenſa, & equitum *trecentos*. At idem ille, cùm è vivis abiit, peditum reliquit XLVI. *millia*, & equitum *mille*. Tantum viri opeſque creverant in annis circiter, quibus Romulus regnavit *triginta ſeptem*. Res mira eſt, & quibus artibus aut induſtriâ ille hoc aſſecutus? Apertione aſyli; quæ haud dubiè aliquid adjuvit, & è vicinis, etſi non optimos, elicuit. Lege de liberis latâ, quâ juſſit quidquid natum eſſet tolli, modò ne mutilum aut monſtroſum. Receptione in civitatem, quam non exteris ſolùm confluentibus, ſed victis & hoſtibus dedit. Laudant cùm alii hoc inſtitutum ejus, tum Claudius Imp. apud Tacitum: *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus fuit, quamquam armis pollerent, niſi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantùm ſapientiâ* XI. Annal.

tiâ valuit, *ut pleroſque populos eodem die hoſtes*, *dein c*
haberet. Atque id ſane diu retentum Romæ, ut è p
vincialibus honeſtiſſimos, hoc beneficio civitatis ol
garent; & ita ſimul ſe augerent, ſimul diſcrimen,
tacitum pænè * diſſidium, inter illos conciliare.
Claudianus in Romæ laudibus:

* *Ob æmulationem inter receptos, & non receptos.*

Hæc eſt, in gremium victos quæ ſola recepit,
Humanumque genus communi nomine fovit,
Matris, non dominæ, ritu: civeſque vocavit
Quos domuit, nexuque pio longinqua revinxit.

Ita, quod ex illo apparet, diffuſum late aut undiqu
jam hoc beneficium: & cives Romani facti, quicumqu
in orbe Romano eſſent, ex conſtitutione Imp. Antonin
Excluduntur jam ergo ſoli ſervi & barbari, quo ſenſ
Sidonius ſcripſit, & appellavit *Romam verticem mundi*
patriam libertatis, *in quâ unicâ totius mundi civitate ſo*
BARBARI & SERVI *peregrinantur.* Itemque paſſim ali
Communem patriam: & ad eam his verſibus Rutilius:

Lib. I.

Feciſti patriam diverſis Gentibus unam,
Profuit injuſtis te dominante capi.
Dumque offers victis proprii conſortia juris,
URBEM *feciſti*, *quod priùs* ORBIS *erat.*

Hæc ita poſteriori ævo, nec optimo ſcilicet, nec optimè: præſtabat electio illa & ſecretio, ob varias cauſſas. Sed tertia etiam ratio augendi cives, ex inſtituto non quidem Romuli, ſed Servii Tulli. Ille cùm videret pleroſque tunc ſervorum, aut bello captos, aut è prędâ emptos eſſe; atque eos ferè è liberis & ingenuis, & antè etiam liberos: humanum bonumque putavit in civitatem recipere, ſiqui à dominis manumiſſi eſſent. Nam & Romanis moribus ingeniiſque aſſuefacti jam erant; & ſic fore providebat, ut ſemper, tamquam ex fonte domeſtico, proles ſcaturiret ad belli alioſque uſus. Difficile id perſuaſum primò civibus, & inquinari eo conſortio videbantur: ſed nempe oſtendit, & origine bonos eos eſſe, & jamdiu ipſos etiam hoſtes in hoc jus admiſſos: ita cur non idem domeſticis & fidis ſervis indulgerent, cauſſam nullam eſſe. Maxime, cùm in eorum manu totum hoc beneficium, & videre poſſe, ut nec temerè manumittendo darent; & illos adniſuros, ut omni ſedulitate ac fide emererentur. Ampliùs, futuros eos nihilominùs velut in curâ & clientelâ Patronorum: & ſic nobiliores cives, in comitiis aut ſuffragiis, ſemper manum aliquam faventem & obnoxiam habituros. Ita illis perſuaſum, ſed Regi in oculis præcipuè, frequentia & multitudo civium, fundamentum omnis potentiæ & diuturni ſtatus. Nec tamen ii æquiparati ſtatim dignioribus,
& vete-

Digitized by Google

a veteribus civibus: rejecti in quattuor urbanas tribus ſtatim, & inventa ratio, ut minimum in ſuffragiis, aut etiam publica re, pollerent. Quin & à militia legionaria & honeſtiore excluſi ſunt: donec paullatim nepotes & pronepotes eorum, verè jam Romanus ſanguis permiſcerent. Liberti ipſi & Libertini (veteri quidem republicâ) arcebantur. Hoc inſtitutum, incredibile eſt, quantum civitatem auxerit: in quâ aliquot ſervorum millia pauculis annis manumiſſa. Neque negandum eſt, utile initio & præclarum fuiſſe: ſed lapſu temporis, ut fit in humanis rebus, hîc quoque lapſus: cùm jam Syri, Cappadoces, Aſiatici, Græci, Barbari in ſervos recepti; & multi ex iis facinoroſi & perditi; qui pretio, blanditiis, aut & fœdis obſequiis libertatem meriti, quam colluviem in civitatem non invexerunt? Imò per eos effectum, ut egregia illa animi ac morum, Romana olim plebs, viliſſima facta hominum ſit, & uno verbo, cloaca ac ſentina vitiorum. Sed iſta ſæculis aliquot poſt Tullium, interea profuit largiter inſtitutum, & effecit, ut cùm primo cenſu ac luſtro Ser. Tullii LXXIV. ∞. cenſa eſſent, illo qui ſub primis Conſulibus fuit (nam Tarquinius Superbus intermiſerat) CXXX. ∞. cenſerentur: idque eorum qui puberes, & in virili togâ eſſent. Largus tibi hic numerus videtur: nihil eſt; cùm poſt aliquot ætates, id eſt, an. Urbis CCCCXIV. cenſa ſint civium CCLX. ∞: & paullò ante bellum Marſicum, anno Urbis DCXXXIX. circiter *quadringenta* millia, paullo minùs. At poſt id bellum, ſociis jam in civitate ... paullatim receptis, crevit valde numerus, & *admgenta* millia cenſa * alibi nobis doctum. Cui ipſi numero firmando, velim addi hæc Phlegontis in Chronicis, qui notat Olympiade, quâ Lucullus Amiſum cepit, & Mithridatem ad Caberia vicit (id fuit circa annum Urbis DCLXXII.) *cenſitas Romæ nonaginta myriadas civium*, & *unam*, id eſt, *nongenta & decem millia*. Quid jam ſub Auguſto? ipſe de ſe in lapide Ancyrano clarè hoc dicit, IN. CONSULATU. SUO. SEXTO. *Luſtrum condidiſſe*, QUO. LUSTRO. CENSITA. SUNT. CIVIUM. ROMANORUM. CAPITA. QUADRAGIENS. CENTUM. MILLIA. ET. SEXAGINTA. TRIA. Immanis hercle numerus: & quis jam de copiis miretur coloniiſque? At etiam crevit aſſiduè, & ſub Claudio Imperatore, Tacitus ac fidi auctores accenſent, *ſexagies novies centena ſexaginta quattuor millia*. Ultrà quærere, ſupervacuum ſit, cùm jam paſſim in civitatem totæ urbes regioneſque, ut dixi, receptę. AUD. Neque hercules quæro, affatim habeo, quod mirer. Sed illud lubet ſci-

* In I. Elector. cap. XXVII.

re, an ex ſolis igitur illis civibus copiæ ſcriptæ? LIPS. Non è ſolis, olim quidem & è Latino nomine, ut ſcis: at poſt quam ii civitate donati, Principum temporibus maxime cœperunt & è provinciis auxilia ſcribi. Auguſti id inventum: & præter conſpicuam utilitatem in militia cauſſam occultam etiam hanc habuit, ſubditos ſic exarmandi, & quaſi obſidibus traditis in fide continendi. Nam quotannis dilectus iſtos habebant, & optimum ac robuſtiſſimum quemque abducebant. Ita enervê provinciæ; & illi qui dilecti, in longinquas & diſtras oras conſultò trahebantur. Non enim facilè res novas audere aut movere, inter ignotos & alienos. Civilis qui Batavos ad rebellionem traxit, hoc quoque telo eos incitat: *Inſtare dilectum* (verba Taciti) *quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut* SUPREMUM *dividantur*. Idem Galgacus, dux Britannorum, in eodem Tacito: *Liberos ſuos cuique ac propinquos natura cariſſimos eſſe voluit: hi per dilectus* ALIBI *ſervituri, auferuntur*. Atque ejuſmodi auxiliorum, è variis gentibus, magna copia, quod & *Notitia Imperii* indicat, & Taciti hæc verba: *Nil validum in exercitibus, niſi quod externum*. Iterumque: *Provinciarum ſanguine provincias vinci*. AUD. Artem video, & ſimul auxilia bello ſcripta, ſimul materiem ſubductam rebellandi. Sed iſta profectò translatio dura: & quo exemplo? LIPS. Haud facilè dixerim: niſi quòd ſimilia jam olim noto. Romulus ipſe populos vicinos in urbem ſuam tranſtulit, Tullus Hoſtilius Albanos. Sed hæc levia, & alio quodam fine, quid ſi totas gentes tranſlatas doceam, eâdem illâ non rebellandi, aut coërcendi, cauſſâ? Fecit Auguſtus in Sugambris & Suevis, quorum *quadraginta millia* (hoc verius cenſeo ex Eutropio, quàm quod in vulgatis Suetonii libris *quadraginta* editur) tot inquam illa millia *trajecit in Galliam, juxtaque ripam Rheni, ſedibus adſignatis, collocavit*. Ita & Galliam implevit, & ex hoſte ſocium auxiliaremque fecit. Sed judicio & conſilio in hac re opus, ne plures ſuſcipiantur aut traducantur, quàm coërcere poſſis: peccatumque à ſecutis Imperatoribus (maximè poſt Conſtantinum) qui Barbaris receptis, imperium & urbem prodiderunt. Alioqui multum commodi aut tutelæ tranſlatio hęc habere poſſit. quâ Philippum Macedonem (callidum illum regnandi) uſum Juſtinus prodidit: ſcribitque eum, *ut pecora paſtores; nunc in hibernos, nunc in æſtivos ſaltus trajiciunt, ita populos & urbes, ut illi vel replenda vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem ſuam tranſtuliſſe*. Parabat & Alexander ſimile, firmando imperio, niſi mors interveniſſet. Nam in Commentariis ejus inventum

IV Hiſt.

Digitized by Google

tum Diodorus tradit, *ut civitatum aliarum in alias migrationes fierent, itemq; hominum trajectiones ex Aſiâ in Europam, ex hac in illam*: & cauſſam addit, *ut gentes connubiis, commerciis, & amicitiâ inter ſe jungeret*: quæ ipſa haud vana planè eſt, aliam tamen & intimam non expreſſit. Antipater, qui in partem potentiæ ſucceſſit, in idem hoc conſilium: & Athenienſium urbis potens, ipſam ejuſque regimen ditioribus honeſtioribuſque conceſſit, tenues, & quidquid inopiâ turbidum, eduxit, & ad XX. M. eorum in Thraciâ, agris datis, collocavit. Lego & Tigranem regem, cui bellum Pompejus fecit, *trecenta millia* è Ciliciâ & Cappadociâ in Armeniam & Meſopotamiam traduxiſſe, ad ea loca frequentanda & meliori genere implenda. Et ut vicina magis temporibus locisque tangam, Carolum magnum ſatis ſcitum eſt, Saxones ſæpè rebelles tranſlatione domuiſſe, & in Belgicæ noſtræ oris poſuiſſe. Ludovicus etiam XI. Galliæ Rex, Atrebatium fidei infenſus, & quia à vitâ divelli quàm à Burgundiaco imperio malebant, ſparſit eos per Galliæ urbes aliquot, & ſuos in locum introduxit. Quid in novo illo orbe etiam video? Reges Perũani tractus, quos *Ingas* ipſi appellant, pro firmamento ſtatus habebant, populos victos ſtatim, cum totâ ſobole, transferre ad interiora loca, & in illa limitanea alios ſuos fidoſque ſupponere. Hoc genus *Mitimaes* patriâ linguâ vocabant. Habes de multitudine, & ejus cauſſis. Ac quædam his ineſſe magnis Regibus imitanda ego ſcio: qui ſi exhauriunt ſemper (ut fit in militibus aut colonis emittendis) nec addunt: quid niſi fontem ipſum exhaurient & ſiccabunt? Seriò, ſeriò providendum eſt. Tu abi nunc, & cetera cras, ſi Deus volet, dabo. AUD. Haud libens, ſed tamen pareo, & valetudini tuæ tenui parco. Vale, & firmare.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI

DE MAGNITUDINE ROMANA

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De Priſcis populi Romani vectigalibus, Decumis, Quintis, Scripturâ, Portoriis.

LIPS. Maturè ſanè ades. AUD. Si pro meo voto, maturiùs, & vel conviva in prandio tibi fuiſſem. LIPS. Licuit, & delectarer ſanè vel aſſiduo hoc ſodalitio, ſi Romanæ aliquæ mihi OPES. Ad quas ſermo nos nunc duxit, & de iis videamus. Eas *Publicas* & *Privatas* conſiderabo: & in Publicis, *Vectigalia* ſive *Tributa*, tum & *Triumphales manubias*, denique *Liberalitates* aut *Erogationes*. Inſiſtamus ordine, & primùm in *Vectigalibus*: quæ olim triplicia fere, è *Decumis*, è *Paſtione*, è *Portoriis*. Quod ad priores duas, ita de iis & origine earum Appianus: *Romani nunc hos, nunc illos Italiæ populos ſuperando ac ſubjiciendo, partem agri iis auferebant, atque opida & colonos condebant; aut ſi opida opportunè jam condita, hos inducebant. Agri igitur quod cultum erat, colonis ferè adſignabant; quod incultum (ut multa per bellum) id aliis cupientibus elocabant,* PARTE DECIMA *fructuum ſibi retentâ in agris ſativis; in plantariis aut arboretis,* QUINTA; *in paſtionibus autem, certum pretium definiebant in capita minoris pecoris majoriſque.* Pulcher & diſtinctus in eam rem locus: & quamquam de Italiâ dicit, tamen & producere ad provincias licet, quas multas ita habitas, ex aliis ſcriptorum locis liquet. Etſi quædam arctiùs preſſiuſque habitæ; & præter hæc, Tributa etiam ſua capitis pendebant. Sed quod ad hæc tria, etiam in Aſiâ ea ſic & in Siciliâ fuiſſe, Cicero alibi oſtendit. & in his vectigalium ſummam ponit. Notabiliter in laudatione Pompeii: *Publicani familias maximas, quas in Salinis habent, quas in Agris,*

1. Civil.

Digitized by Google

gis, *quas in Portibus*. Nam quod ad *Salinas*, viri docti jamdiu emendarunt *Silvis*, ut ad Paſtiones referatur: etſi *Salibus* ego mallem, viciniore litterarum lapſu. In eâdem oratione enim aliquoties hæc tria repetit, & jungit: etſi vectigal è Salinis quoque fuiſſe, ſed non inter prima & magna, ſcimus. Et quod ad frumenti onus *Decumas*, idem Cicero in Verrinis ſatis dixerit, quid in eâ re fuerit: nec obſcurum eſt vel ex moribus hodiernis. De fructuum *Quinta* in Appiano, id obſcuriùs, imo incertius: quoniam idem Cicero in Verrem diſerte nominat, *Vini & Olei decumas*, oſtenditque Siculos ita dediſſe. Quomodo igitur *Quintas*? nam ego ex vite, oleâ, ficu, pomo, nuce, intellegi & redigi Appiani vectigal velim; nec aliunde video poſſe. Niſi tamen de ſilvâ cæduâ intellègit: quod in medio relinquo. Sed in priore ſententiâ ſi perſeverare lubet; dicendum eſt, mitius leviuſque habitos Siculos, & peculiare id ibi fuiſſe. E *Paſtionibus* genus alterum eſt, quod proprie & vulgò *Scripturam* appellabant. Exempla obvia, & jam aliis notata: cauſſam vocis Feſtus explicat: *Scripturarius ager*, inquit, *publicus appellatur, in quo ut pecora paſcantur, certum æs eſt, quia publicanus* SCRIBENDO *conficit rationem cum paſtore*. Cicero igitur de hoc vectigali capiendus: *Ita neque ex Portu, neque ex Decumis, neque ex Scripturâ vectigal conſervari poteſt*. Tertium eſt *Portorium*: quod ſcilicet in evehendo aut invehendo (ἐξαγωγικὸν καὶ εἰσαγωγικὸν) pendebant. Res nota eſt: an & illa, quòd *Portarium* etiam fuerit antiquis? In Gloſſis lego, cum diſcrimine: *Portorium*, τέλος ἐν λιμένι, id eſt, VECTIGAL IN PORTU: *Portarium*, τέλος πύλης, id eſt, VECTIGAL IN PORTA. Et verò hoc quoque fuiſſe videtur ævo præſertim inferiore, & ſub Principatu: ut & in pontibus, & in viis, & portis adeò opidorum dederint, pro tranſgreſſu aut ingreſſu. Italia hodie, ſed & Belgica, hæc non ignorat: & apud Senecam lego: *Nec indignabitur ſapiens aliquid impendere, ut limen tranſeat, cogitans & in pontibus quibuſdam pro tranſitu dari*. Herodianus quoque oſtendit exactiones fuiſſe ἐπί τε ὄχθαις ποταμῶν, καὶ λιμέσι πόλεων, ἔν τε ὁδῶν πορείαις: *in ripis fluminum, portibus opidorum, & viarum tranſgreſſibus*: ſed inter tyrannica habet, quia nova aut grandia, opinor; & ideò à Pertinace ſalubriter ſublata.

CAPUT. II.

De Tributis & Capitatione, tum inquiſitum in Modum vectigalium, & quid videantur reddidiſſe.

HÆc illa vetera ſunt, & *Vectigalia* propriè dicta: quibus dies & ſagacitas, addo & neceſſitas, aliquid ſemper addiderunt. AUD. Hæcne propriè *Vectigalia?* atqui plura in id nomen video includi. LIPS. Plura, ſed hæc primò: aut ne mentiar, ſolum ipſum *Portorium* primò; quia id ſcilicet è *Vecturâ*: unde Vectigal. Græcis etiam hîc diſcrimen aliquod, quibus *Vectigal* propriè eſt τέλος, *Tributum* φόρος. Sed & in re ipsâ differunt, quod illud res & fundos magis ſpectat & ligat; hoc capita ac mobiles opes. Sed quorſum ego iſta? ſemel & ſeriò tibi dico, verba nunc non luſtro, nec obſtricta aut tricoſa antiquitatum quæro; ſatis, in luce aliquâ tibi ponere Romanam œconomiam, circa publicas has exactiones. Ergo Tributa, ut dixi, caput ferè tangebant: atque ita peſſima conditio eorum, qui *Stipendiarii, ipſi atque agri*, ut Cicero alibi loquitur, eſſent. Tales Pœni, Hiſpani, & plures, qui per vim ultimam & bello pertinace victi eſſent. Appianus hoc ita expreſſit; ubi Scipio cum decem Legatis leges dant Carthagini victæ: *Hos*, inquit, *præmiis afficiunt, ſocios nempe populos aut reges;* τοῖς δὲ ἄλλοις φόρον ὥρισαν ἐπὶ τῇ γῇ καὶ ἐπὶ τοῖς σώμασιν: *aliis* (hoſtibus ſcilicet) *tributum definierunt in agros, & in corpora eorum.* Duo manifeſtò dicit; & Corpora ſive *Capita* (ut Latini magis loquuntur) onuſta, & terram ipſam. Tertullianus quoque ea jungit: *Agri tributo onuſti, viliores; & hominum capita ſtipendio cenſa, ignobiliora, nam hæ ſunt* NOTÆ CAPTIVITATIS. Adjungit eruditiſſimus ſcriptor, hoc non niſi in verè victos, & vi ſubditos, uſurpatum: olim quidem, ſed Imperatores, & ipſe Auguſtus produxerunt, & valde hæc Tributa dilatarunt. Ac *Capitum* vel *Capitationis* ſatis frequens mentio in poſteriorum ſcriptorum, ſed & Juris libris: ubi non *Hominum* ſolùm *capita*, ſed & *Animalium* leges: & quædam, quæ fateor in ſubnubilo mihi eſſe. At tu universè hæc nunc noveris: videamus, quod nos quærimus, ecquid *Opes* ex his annuas liceat veſtigiis odorari. Quæ veſtigia tenuiter impreſſa fateor, tamen perſequar & indagabo. Ac primùm de antiquis

In Libycis.

Digitized by Google

æquis, & liberæ reip. opibus, locum eſſe volunt in Plutarcho iſtum. De Pompeii triumpho è Syriâ & Aſiâ agit: dicitque, *Prælatum titulum, qui litteris indicaret anteà quidem Vectigalia reddidiſſe ad bis millies* HS. *ex iis autem quæ ipſe acquiſiſſet, redire ad ter millies quadringenties.* Prior ſumma, nobis efficiat *quinque milliones* (juvat his compendiis, vulgariter magis quàm eleganter uti) altera *octo milliones cum ſemiſſe.* Viri docti jam, & inter hos verè primus Budæus, exiſtimant ſcripto hoc indicaſſe Pompejum: quòd ante id tempus, univerſi reditus e vectigalibus non pluris eſſent; ab ipſo autem iidem aucti plus triente, & facti ut in extremo ſcriptum. Enimverò libido, an ratio, mihi eſt diſſentiendi? ſed diſſentio, & nego Plutarchum vel Pompejum de univerſis ſenſiſſe. Nullum tale in Græco Plutarcho verbum eſt: quod moneo, ne temerè interpretibus, qui addunt, hoc accredas. Quæ ergo noſtrâ mente ſcripti illius mens? nempe pro re ſubjectâ, & cùm de transmarinis illis triumpharet Pompejus, nec niſi ibi tunc res geſſiſſet; verba eôdem referenda, & de Aſiâ ſaltem finitimiſque capienda. Quomodo? aliter etiam, quàm viri docti, in clauſulâ. Duo enim dicit, & Aſiam illam minorem, quæ ſola ibi ante Pompejum provincia, aut præcipua; illam, inquam, è vectigalibus *bis millies* dediſſe: at verò eas provincias, quas ipſe ſuper eam quæſiſſet, ſolas reddere *ter millies & quadringenties.* Puto me rem tangere, ſi quis judicio inſpicit: & do rationes. Primò, credetne quiſquam è tot, tamque ditibus populi Romani tunc provinciis, non plus *quinque millionibus* rediſſe? Quod una Hiſpania hodie, una Gallia, vel duplum donet. Ampliùs, *Decumas* unius Siciliæ Cicero, *atque eas tenuiter æſtimatas*, fuiſſe dicit *nongies* HS: quod nobis eſt, CCXXV. *millium* Philippicûm. Decumas dico frumenti: & *hordei* non computat, & *leguminum*: quid jam *Vini*, *Olei*? quid *Portoria*, & *Paſtiones*? Valde tenui ore atque animo eſt, qui non auſit concipere hæc univerſa ex proportione, ſuprà *quadringenties*, ſive unum millionem. Atqui Sicilia, quanta pars fuit Romani illius orbis? profectò nec centeſima quidem: & valdè hoc valet ad ingentes illas Romanas opes. Ampliùs de ipsâ Aſiâ noſtrâ, Appianus ſcribit, Corn. Sullam, per bella Mithridatica, *imperaſſe illi quinque annorum vectigalia, ſed ſtatim danda.* Quantum igitur imperavit? ecce in Plutarcho hoc expreſſum, *viginti millia talentum*: ii ſunt *duodecim milliones* noſtri. Age jam, divide in quinque partes, nónne paullò minùs *millies* HS. annua habemus? Atqui duplum oportuit, inquies. Ita, pro me & Plu-

In Pompejo.

& Plutarcho: ſed hoc ipſo tamen firmiter illos refu[illegible] qui ex toto orbe *bis millies* colligunt, cùm ego dicam id[illegible] ex Aſiâ jam ſolâ. Res clara eſt. Sed quor cogitur pl[illegible] Pompeii ævo? nec id difficile dictu: ſive quia ratio col[illegible] gendi jam melior firmiorque; ſive quia bella reſederan[illegible] & ipſa Aſia cultior terae orque facta. Prodesti hæc ca[illegible] ſemper ſolere, præſertim in pace, nec hodie eſt novum. Docebo hoc clarius? ex ipſo iterùm Appiano, apu[illegible] quem M. Antonius triumvir, poſt pugnam Philippen[illegible] ſem, in Aſia in willis ad pecunias colligendas, in con[illegible] cione ſic eos affatur: *Ne urbibus agrisque pellimini, pecu[illegible] nia danda eſt in uſum militum: nec eam maximam, ſed quâ au[illegible] ditâ libenter acquieſcatis. Dediſtis hoſtibus noſtris, Caſſi[illegible] & Bruto, in duobus annis tributa decem annorum: ea ſi effe[illegible] cerint & nobis, niſi quòd danda ſunt in uno anno.* Quid hinc efficimus? en etiam iterùm Plutarchi verba, qui *decem centa millia talentum* ab Aſiâ tunc data ſcripſit. Atqui divide in decem annos: quid trepidas? *vicinti millia* annua ſurgunt, id eſt *duodecim millianes*. Et profectò, noli ambigere, præpotens & dives illa Aſia dedit. In quâ tamen obiter moneo, res ſæpe mutatas: & primò, cùm teſtamento Attali Romanis relicta eſſet, Vectigalia impoſita; id eſt *Decumas*, *Portoria*, *Scripturam*, ſolenni more. Sed cùm publicani injuriſ pro more ſuo eſſent, & ſine publico bono ſibi atterrerent ac tonderent; *C. Julius Cæſar, & injurias, & muneres ipſos ſuſtulit, ac permiſit ipſis Aſiaticis ſolidius colligere ab agricolis, ac Tributa inducit.* Hæc ita fere (etſi ipſa verba, quæ pluſcula, omiſi) in eâdem oratione Antonius apud Appianum dixit. Quando autem à Julio id factum, & de re ipsâ, apertius ſic Dio Caſſius: *A victo Pompeio, cùm Aſiam cbuer luſtraret,* τοὺς τελώνας πικρότατα σφισι χρησαμένους ἀπαλλάξας, ἐς φόρου συντέλειαν τὸ συμβαῖνον ἐκ τῶν τελῶν κατεστήσατο: *Publicanos, qui acerbiſſimi in Aſiaticos fuerant, removit, & in Tributi collationem, id quod ex Vectigalibus redibat, mutavit.* Pulchrè nota? & re ipsâ quidem melius leviuſque erat Decumas & talia dare: quare? quia pro anni proventibus dabant, plus aut minus, ut ipſi accepiſſent, nec ultra gravabantur: at eò tamen rem redegerat Publicanorum iniquitas (quos nulli Præſides aut leges ſatis domabant) ut omnes præoptarent magnum & certum aliquid dare in Tributo. Similis mens, ut addam, in Taciti loco *Achajam ac Macedoniam onera deprecantes, levari Proconſulari imperio, tradique Cæſari placuit.* Videntur enim Publicani tunc, pro veteri more, in populi provinciis fuiſſe, & cum iis rapinæ; in Cæſaris non fuiſſe. Et jam in Plutarchi loco ſatis tibi factum, aut dictum? AUD. In prior

mem-

(margin notes: v. Civil. — Lib. XLII — I. Annal.)

membro ſatis, in altero quid adfers? Firmamentum ab ipſo Pompejo, qui eodem illo tempore in Senatu glorians, *Aſiam ſe, quam ultimam Provinciarum accepiſſet, mediam reddidiſſe.* Ergo plurimum adjecit: & nominatim *Syriam* totam, illam divitem; item *Phœnicen*, *Palæſtinam*. *Ciliciam*, *Pamphyliam*. *Phrygiæ partem*, *Bithyniam*, *Pontum*, *Propontidem*. Hæc tanta, mirabimur tantò plus quam Aſiam dediſſe? Hæc de Plutarchi loco. Sed ex Portoriis etiam liquere in parte poteſt magnitudo iſtorum Vectigalium. Cicero in Verrem ſcribit, *Socios* (id eſt Publicanos) *ex Verris exportationibus perdidiſſe ſexaginta* HS. *idque ex Viceſimâ portus tantùm Syracuſani, & in pauculis menſibus.* Sunt valdè notanda. Si unus ille portus; ſi in uno homine, & in ſolâ evectione, & in paucis menſibus, tantum adferre potuit: quid reliqui portus, in omni evectione, invectione, & in totum annum? Sunt autem illa *ſexaginta*, more noſtro, circiter *mille quingenti* Philippæi. Et Cicero quidem non niſi *Viceſimam* diſertè ibi in Portorio agnoſcit: tamen *Octava*, & qui eam accipiunt *Octavarii*, in Codice Juſtinianæo memorantur. At in Quinctiliano & Symmacho, *Quadrageſima*. Sed opinandum eſt, pro locis, aut mercibus, ſed & temporibus variaſſe: maximè tamen pro mercibus, & ut gravius vectigal peregrinæ ſolverent, ad delicias magis aut pompas, quàm uſum invectæ. C. Cæſar ejus rei auctor, ex Suetonio: *Portoria peregrinarum mercium inſtituit.* Quæ haud dubiè ipſa Italia etiam pependit; cùm reliqua portoria, lege Metelli, in eâ ſublata eſſent: quod Cicero malo publico factum notat, & recitat item Dio. Hæc ſanè magna fuiſſe, quis poteſt ambigere, ex pretio & copiâ rerum? Nam gemmæ, lapides, veſtes, ebur, mancipia, aromata, unguenta, & plura ejuſmodi exotica inferebantur: quibus ſi *Octavam* imponis, quanti ea ſint? Argumento aliquo è Plinii hiſce verbis: *Arabiæ felicius mare eſt, margaritas enim mittit:* MINIMAQUE COMPUTATIONE *millies* HS. *annis omnibus India, & Seres, Peninſulaque illa, imperio noſtro adimunt.* Lib. XII. Si * *millies* HS. emptæ eæ merces; pluris mox æſtimatæ & venditæ, ergo & Portorium ex iis grande. AUD. Sed commemini alterius Pliniani loci, qui minuit, & à ſummâ illâ abit. Nam ubi de Indiâ ſermo, *Indigna res, nullo anno imperiis noſtris minus quingenties* HS. *exhauriente Indiâ & merces remittente, quæ* CENTUPLICATO *veneant.* Ecce hîc *Quingenties* modò, id eſt dimidium habes. LIPS. Sed nempe ex Indiâ ſolâ: at alter ille locus Arabiam & Seres item jungit, & ex iis quidni alterum dimidium accedat? Nota autem mihi quòd ait, *centupli-*

** Duo milliones, & ſemis.*

Lib. VI. c XXIII.

Digitized by Google

minus non poſſet, quos etiam formatos in monetâ detin
ſpectans, ut ſi vectigal contrahere potuiſſet, eos ederet. H
evincere videntur, certum genus nummi cuſum ad T
buta: & niſi fallor, Capitis, quæ ſola certitudinem
unitatem poterant habere. Nam in agris, anima lib
aut opibus, id plane variabat. Faciat aliquid Heſych
qui ſcribit: Κῆνσος, εἶδος νομίσματος, ἐπικεφάλαιον: *Ce*
ſus, genus numiſmatis, capitatio. Sed & in Sacris leg
tur, *Numiſma cenſus.* Tamen ob multa hæreo, nec
merè in hanc partem eo. Quid? *decem* igitur *aurei* in Lam
pridio, Capitatio fuiſſet? & poſteà *Triens*? In ipſo E
Matth. c. xxii. vangelio, ubi *numiſma cenſus* quæritur: mox ſubjicitur
Denarium obtuliſſe. An ergo ille tantùm æqualiter in capi
ta? ridiculum, niſi ſi Denarius aureus fuit. Quid firmè
definiam, neſcio: res tenebras, ut dixi, habet, ne
noſtrâ nunc curâ illuſtrandas. Pluſcula cogitavi aut col
legi, fateor: ſed intricatis, aut merè litterariis, no
nunc locus. Dico igitur breviter, Lampridii locum ho
tantùm efficere, *Contracta omnia vectigalia: adeò ut qu*
(pro exemplo) *decem anteà daret, nunc Semiſſem aut*
Tremiſſem: & quia imminuta illatio erat, in ejus rei
memoriam voluiſſe & nummos minores Alexandrum
cudi. Sententia autem tota & vera, *contraxiſſe eum Tri-*
buta pleraque ad Trientem, conatum & ad Quadrantem: nec
infrà potuiſſe. Quòd ſi quis pertendit, nummos pro
modo Tributi ita cuſos: ubi igitur illi ſunt? cur prægran-
des aliqui non exſtant? Denique ſtatim infinitos cuſos
oportuit, ad penſiones totius orbis. Nihil eſt: & He-
ſychii aut Chriſti verba hoc modò volunt, ipſum illud
quod ex Cenſu in Tributum darent, *Cenſum* appellatum;
atque adeò pecuniam, ſive grandis ea ſive pauca eſſet.
Quin hoc totum pro priore ſententia magis ſit, quòd
Capitatio fuerit ex cenſu. Cur enim *Numiſma cenſus*
dicatur, ſi ipſius cenſus nulla habita ratio? Plura ſunt:
ſed differo, & nunc inquiro, quod cœperam, in Capi-
tationis fructum. Multum rediſſe ex eâ, multitudo ca-
pitum dicet, quæ in Romano orbe. Joſephus de ſolâ
Ægypto ſcripſit, *habere eam* ſeptingentas & quinquagin-*
ta myriadas hominum, Alexandriâ exceptâ: idque liquere
ex tributo, quod in capita ſinguli pendunt. Poſtrema hæc
ita palàm Græcè habent: etſi interpres leviter aliò defle-
xit. Sed argumentatur & colligit de Capitum numero,
ex ipsâ Capitatione, & tabulis ſcilicet Cenſualibus, quas
inſpexit; aut ab iis qui inſpexêre, hauſit. Nam etſi non
Pueri aut Senes conferrent, ut prædixi: tamen & eo-
rum nomina ſcripta probabile eſt, contra fraudes, &
pro ceterâ diligentiâ aut curioſitate Romanorum. Si
igitur

* *Septem miliones cum dimidio.*

...r talis ille Ægyptiorum numerus (& *Alexandria* ... etiam excipit, qui ipſi ad *centena* aliquot *millia*:) ... intellectu eſt, in quantum creverit capitarium hoc ...igal. Adde enim alias provincias in partem: quarum ...ium in populis numerum ſub Auguſto voluit Suidas ...rimere, atque utinam is locus rectè haberet! *Augu-...*, inquit, *omnes ſubditos viritim adnumerare voluit, ut ... quanta multitudo eſſet.* Καὶ εὑρέθησαν οἱ τῶν Ῥωμαίων ὁ-... μυριάδες καὶ χίλιοι ιζ ἄνδρες. *Et reperti ſunt Roma-... ditionem incolentes quadringentæ & decem myriades, ... & ſeptemdecem viri.* Falſi plane numeri, & perexi-...: cùm ſola Ægyptus ultrà donet. Emendare tamen, ... niſi ejus eſt, qui divinandi artem certò tenet. At Tertulliani locum non inſuper habeo, qui egregie aſſe-...t copiam hominum, cultumque orbis, in ſuo, id eſt Severi. Imperat. ævo. De Animâ, cap. XXX. *Certè quidem ipſe orbis in promptu eſt,* CULTIOR DE DIE, *& inſtructior priſtino. Omnia jam pervia, omnia nota, omnia negotioſa. Solitudines famoſas retrò fundi amœniſſimi obliteraverunt, ſilvas arva domuerunt, feras pecora fugaverunt, arenæ ſeruntur, ſaxa panguntur, paludes eliquantur.* TANTÆ URBES, QUANTÆ NON CASÆ QUONDAM. *Jam nec inſulæ horrent, nec ſcopuli terrent:* UBIQUE DOMUS, UBIQUE POPULUS, *ubique reſpublica, ubique vita. Summum teſtimonium frequentiæ humanæ,* ONEROSI SUMUS MUNDO, *vix nobis elementa ſufficiunt: & neceſſitates arctiores, & querelæ apud omnes, dum jam nos Natura non ſuſtinet.* Nihil impreſſiùs dici poteſt de pleno frequentique orbe: quod item ad felicitatem, quæ ſub Romanis, licet ducas. Sed ut diſtinctè de Capitatione nihil dicam, tamen de univerſis Tributis aliquid, dum ſilvas & luſtra excutio, videor indagaſſe: & ponam. Velleius, ubi de auctis finibus imperii, & provinciis adjectis, ita ait: *Divus Auguſtus, præter Hiſpanias aliaſque gentes: quarum titulis Forum ejus prænitet,* PÆNE IDEM, *factâ Ægypto ſtipendiariâ, quod pater ejus Galliâ, in ærarium, reditus contulit.* Verba ea tollo & appendo, *pænè idem* ſolviſſe Ægyptum, quod Galliam: ergo iſta plus etiam dedit. Quid ſi inveniam Tributi igitur Ægyptiaci modum? propemodum in Strabone, qui ſic tradit: *Ciceronem in oratione quapiam ſcriptum reliquiſſe, tributa ex Ægypto rediiſſe Ptolemæo illi qui Cleopatræ pater fuit, talenta annua duodecim millia & quingenta.* Ubi hoc Cicero, neſcio: hodie non exſtat, & puto tamen fuiſſe in eâ pro Rabirio Poſtumo, quia argumentum ejus tale aliquid vel admittit, vel petit. Sed parùm hoc ad rem: illud maxime, quod Strabo adnectit, his verbis: *Si igitur ille rex*

In verbo Αὔγουστος

Lib. XVII

Digitized by Google

rex neglegenter & ignavè imperans, tantùm redigit : q NUNC *cenſendum eſt, cùm omnia* TANTA DILIGENTIA ET ORDINE *adminiſtrantur, itemque Troglodyticâ & Indicâ negotiatione ſic aucta?* Satis prærit nobis adſerit, multò plùs in Tributis Ægypti ſuo, id eſt Auguſti vel Tiberii, ævo fuiſſe: quam olim ſuo Ptolomæis. Atqui ſi tunc tot illa dicta talenta (ea faciunt *ſeptem milliones & ſemiſſem:*) quidni ad *decem aut duodecim milliones* producamus in ſequenti ævo? nec nimium cenſeo me dixiſſe. AUD. Cenſeo te dixiſſe Lipſi, cenſeo. Nam primùm Strabonis illud Diodorus refellit, qui luſtraſſe ſub id tempus Ægyptum ſcribit, & *accepiſſe ab iis qui res rationeſque Regias tractabant, illum accipere ſupra ſex millia talentum annua.* Jam

Lib. XVII.

de Galliâ etiam habeo quod dicam: ſed tu de iſto prius. LIPS. Semper mihi res cum Diodoris? amo ſcilicet hoc nomen, ob unum illum virum. Sed tu ſcito breviter: Diodorum ſi ab Ægyptiis hoc accepit, Ægyptiaca igitur talenta etiam intellexiſſe, quæ majora Atticis, & habent minas ſive libras *octoginta*: quod Plinius ex Varrone ſcripſit. Ita igitur ſi conſideras; haud nimis ea *ſex millium* ſumma à *Duodecim* abit, etſi tamen abit. Sed addit Diodorus, *plus* etiam accer ille: quod ipſum nos juvet: & denique Ciceroni ac Straboni lubet meritò, præ Diodoro, credere atque adhærere. Enimverò opes Ægypti magnæ, redituſque: & Joſephi verba tu

II. Excid.

hæc audi. *Tributorum*, inquit, *multò ampliùs Romanis per ſingulos menſes pendit, quàm vos, ô Judæi, toto anno: & præter pecuniam, annonam frumentumque quatuor menſium urbi Romæ.* Ita Agrippa rex in concione Judæos alloquitur, & duo ex iis diſcas, grande aliquod Ægyptios intuliſſe, & Judæos vix duodecimam eorum partem. Sed ut cœperam dicere, ſi tantum iſtud Ægyptus: quid jam Gallia, quæ plus, ex Vellejo, & ratione (nam multò grandior laxiorque eſt,) plus, inquam, longè dedit? An minùs igitur, quàm XV. *aut* XX. *milliones*? AUD. Et hîc erat Lipſi, in quo volebam te non reprehenſum fortaſſe, ſed repreſſum. Quid clamas de Galliâ? os tibi claudit Suetonius, vel te reſtituente: *C. Cæſar Galliæ* CCCC^es^. HS. *in annos ſingulos, Tributi nomine, impoſuit.* Hoc tu ita ex libris veteribus: hoc & Eutropius idem dixit. Atqui *quadringenties* illud, quid niſi *unus millio* eſt? ut videas corruere tot illos à te ſuperſtructos. LIPS. Ego tamen firmiter ſatis ſtruxi: nec machina hæc tua dejicit, aut quatit. Nam reſtitui ita, fateor, libros ſecutus: ſed quid ſi in numeris aberrantes? non inſolens eſt & hîc, cùm inquiro & penetro, planè eſt factum. Dic ſo

dei

[...]ſtu aut alios, illa ampla, illa dives Gallia (ſic enim ſemper habita & laudata) non niſi *millieſem* annuum in tributo dederit? O clementiam imperii Romani! ô illa bene meritos de urbe, quam ceperant; de populo, quem ad extremum armis provocarant! Non ſunt iſta profectò: & audeo adfirmare Suetonium atque Eutropium ſcripſiſſe ∞ ∞ ∞·∞. id eſt, *quater millies*. Ea ſumma *decem milliones* reddit: minus inquies, quàm Ægyptus: ita eſt, ſed addo, & ratio comprobat, auctahæc Tributa largiter, & vel in duplum, ab Auguſto eſſe. Nam ille cenſum per Gallias *inſtituit, opus novum & inadſuetum Gallis* (ut Claudius in Oratione apud Senatum loquitur) & eâ ratione immenſum auxit. Quod fecit idem in aliis provinciis, & in Syriâ etiam, ut ex Evangeliſtâ notum: itemque in Hiſpaniâ, ſed temporibus diverſis. At jam, mi Auditor, ſi ſolæ Ægyptus & Gallia ad XXX. *aut circiter milliones* pependerunt: quid totus orbis reliquus? An non Syria & Aſia tantum? Africa & Hiſpania? Græcia & Illyricum? Inſulæ omnes ſimul? & multa omitto: & concipere ſummas vereor, ſed ſuprà* *centum quinquaginta milliones* fuiſſe, animo hoc ſentio, & ore etiam promo.

* *Vide Notas.*

CAPUT IV.

De Ærario militari, & Vigeſimâ, Vigeſimaquintâ, Centeſimâ ad id explendum.

O IGITUR opes immenſas cùm conſidero! & maximè in *diligentia* eâ quam Strabo commemorat, cujus exemplum etiam jocoſum, lubet dare. Scribit idem alibi, *Gyarum ſe veniſſe* (non inſulam, ſed ſcopulum) *à pauculis piſcatoribus habitatam, atque eos ipſo illo tempore quo adſuit, Legatum ad Cæſarem miſiſſe, deprecatum gravitatem tributi. Nam impoſitos ſibi centum quinquaginta denarios, cùm ægrè centum poſſent pendere.* Tu rides? licet: ſed vides quàm nihil eos fugerit, & ſaxa & rupes etiam habuerint ſub tributo. Nec de magnis ſanè provinciis hoc Senecæ acceperim: *Caium Caligulam* * *centies* HS. *abſumpſiſſe, ut provinciarum tributum una cænâ fieret.* Mediocrium dico aut tenuium provinciarum: nam ampliores, quanto amplius? Et finem ego hîc putabam: ſed tamen alia etiam ſe objiciunt & occurrunt, ſine fraude magnâ Ærarii non omittenda. Nam Auguſtus ille, qui valdè rem Romanam auxit;

* CCL. M. *Philipp.*

auxit; etiam onera, & hîc quoque pro nomine ſuo
Nam is *Aerarium militare* ſeorſim inſtituit, & ad id
plendum reditus novos & certos. Suetonius ita: *Q
quid ubique militum eſſet, ad certam* STIPENDIORUM
PRÆMIORUMQUE *formulam adſtrinxit: definitis, pro g
du cujuſque, & temporibus militiæ, & commodis miſſioni
ne aut ætate, aut inopiâ, ſolicitari ad res novas poſſent.
que perpetuò, ac ſine difficultate, ſumptus ad* TUENDOS
eos PROSEQUENDOSQUE *ſuppeteret, Aerarium militare* cum
VECTIGALIBUS NOVIS *inſtituit*. Notandum eſt,
plici pecuniâ opus fuiſſe, ad *Stipendia* & ad *Præmia*
quod ſeorſim Suetonius dixit, ad *Tuendos*, in militia
ſcilicet; & ad *Proſequendos*, nempe poſt militiam, &
miſſione. Quid autem? inquies, an tot igitur illa tribu
non ſufficiebant alendo & ornando militi? Suffeciſſent
omnino, niſi & alia publica onera, eaque immen
fuiſſent, in populo paſcendo, in ludis dandis, in ope
ribus, in magiſtratibus & officiis: & quæ diſtinctè a
accuratè dicere, non ſit hujus loci. Utinam Appiani li
ber exſtaret, qui hæc omnia fuit complexus! Ita enim
ipſe, initio operis, ubi id dividit & diſponit: *Ultimus
liber*, inquit, *habebit* COPIAM MILITAREM, *quam &
quantam Romani habeant; tum &* PROVENTUS PECUNI
ASQUE, *quas per ſingulas gentes capiunt; item quid in*
CLASSES *impendant, & ſi quid erit hujuſmodi*. O pulchrum
ô deſiderabilem illum librum! ſed periit: ſcire tamen
Appianus illa potuit, tum quia & ipſe in Republica
fuit, tum quia mos rationes illas imperii in publico e
di. Suetonius de Caligulâ: *Rationes imperii ab Augusto
propoſitas ſolitas, ſed à Tiberio intermiſſas*, PUBLICAVIT.
Rationarium, ſive & Breviarium imperii, hoc idem
Suetonius alibi appellat: & Tacitus explicat deſcribitque,
cùm *prolatum* à Tiberio *libellum* ſcribit, *quo* OPES PUBLI
CÆ *continebantur, quantum civium ſociorumque in armis,
quot claſſes, regna, provinciæ; tributa aut vectigalia, &
largitiones ac neceſſitates*. O hunc quoque laudabilem mo
rem, cum Princeps rationes quaſi cum Republicâ po
nit, oſtendit nihil ſibi quæri propriè, aut inſumi. Sed
abeo à meâ re, admiratione talium: & ſemel dicenda
fuerunt. Nos igitur iterùm ſuſpenſo gradu quæramus
quæ perierunt, aut in oblivionis aquis latent. Dixi
Aerarium militare inſtitutum noviter ab Auguſto, & ad
id implendum quæſitos fontes. Tres repperit, *Viceſimam,
Viceſimam quintã, Centeſimam. Viceſima* fuit *hereditatium*:
de quâ in hunc finem inſtitutâ apertè ita Dio, in actis anni DCCLIX. *Poſtquàm multæ pecuniariæ rationes propoſitæ,
& ſpretæ fuiſſent, ad Aerarium militare: placuit tandem
ſiditque,*

Cap. XCIX

Lib. LV.

Digitized by Google

ſtitque, ut Viceſima eſſet hereditatum & legatorum quæ cuiq; dimiſiſſent teſtamento: exceptis tamen aut ſanguine valdè junctis, aut admodum pauperibus, quos hoc onere liberarunt. Pervenisse in hanc vicessimam vides, *Hereditates & Legata*: Deus bone, quanta & quàm crebra ea, vel in Romā tantùm? Quot illîc divitiæ, & quoties, per captaturas & aucupia, ad externos tranſlatæ? Solvebant igitur ſæpè Viceſimam: & nemo ambigat fuiſſe incredibile Vectigal. Excipiuntur tamen hîc *Proximi*, vel *Pauperes*: & Nerva ac Trajanus etiam, poſteà mitigarunt, quod in Plinii Panegyrico diffuſè eſt videre. Atque ut verum fatear, hoc Tributi genus imitabile videatur, nec grave etiam pendentibus: cùm lætitia magni & inopinati ſæpè proventus obruat vel minuat ſenſum inferendi. Sed fons alter, *Viceſimaquinta mancipiorum*, de quâ Tacitus: *Vectigal Quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum* (à Nerone) *remiſſum: ſpecie magis, quàm vi; quia cum venditor pendere cogeretur, in pretium emptoribus accreſcebat.* Id autem Ærario militari acceſſiſſe, Dio item ſcribit, anno poſt *Viceſimam* inſtitutam. *Cùm etiam pecuniâ*, inquit, *opus eſſet, & maximè ad Vigilum cohortes jam inſtitutas, Auguſtus vectigal Quinquageſimæ, in venditione mancipiorum, induxit.* Dico *Quinquageſimæ*: & ſic in Græco eſt, τὸ τέλος πεντηκοστῆς: an non tamen πεντεικοστῆς reſcribendum, levi mutatione, id eſt *Vigeſimæquintæ*, pro verbis claris Taciti, ſit conſiderandum. Magis eſt, ut putem ſic fuiſſe, & Romano ſcriptori accredam. Quanti hoc vectigal fuerit, is agnoſcet, qui crebra mancipia in Romano orbe, crebram mutationem, & maxima deinde eorum pretia cogitabit. De crebritate, alibi dicemus: de pretiis, quis neſcit Daphnidem vænisse (in Plinio) *trecentis millibus & ſeptingentis ſeſtertiis*? id eſt, *ſeptem millibus quingentis ſeptemdecim* Philippæis cum dimidio: grande pretium in uno fluxo & mortali homine, & quem ſolus *Grammatici* titulus commendabat. Ab eâdem claſſe & ante Lælius Præconinus (in Suetonio) emptus *ducentis millibus nummum*: quæ ſunt *quinque Philippæorum millia*. Jam Calviſius ille Sabinus (in Senecâ) *plures anagnoſtas habuit & ſingulos centum millibus emptos*. Quot aurei igitur prodeunt è talibus ſingulis? quot ex millenis aliquot, qui, cottidie pænè dixerim, væniebant? Et Juriſconſulti quidem pretia ſervorum definiunt: *in communi aliquo viginti aureos; in artifice, medico, notario: eunucho, triginta, quinquaginta, ſexaginta*: & quamquam Romani aurei ſunt (id eſt duplices noſtri) tamen modica illa æſtimatio, nec in venditione locum habet; quæ nimis ſæpè exceſſit. Alio fine à Juriſconſultis ea ſunt ſcri-

Lib. XIII Annal.

Lib. VII

pta: æſtimationis communis cauſâ; & fortaſſe a Portoria aliquis etiam trahet. Sed tertius fons, *Centeſima*, quæ *rerum vænalium* fuit: de quâ Tacitus, in Tiberii rebus. *Centeſimam rerum vænalium deprecante populo, edixit Ærarium militare eo ſubſidio niti.* Si omnium autem vænalium, quæ & quàm infinita ſumma fuit? Si in auctione tantùm; minor, ſed & ſic grandis. Suetonius quidem ſic reſtringere videtur, qui in Caligulâ *Centeſimam auctionum* appellat, & *remiſſam Italiæ* ab eo Principe notat. Finivi de Ærario militari: quod proprie quidem ad ipſum facit. Aliâs non neſcio, & pœnas ſive mulctas legum, item damnatorum confiſcationes ſæpè in hoc ærarium relatas, de quibus Plinius in Panegyrico: *Locupletabant & fiſcum & ærarium, non tam Voconiæ & Juliæ leges* (Papias intellegit, de maritando) *quàm Majeſtatis, ſingulare & unicum crimen eorum, qui crimine vacarent.* Et magna quidem hæc ratio fuit: ſed illa Majeſtatis rarò, niſi à deterioribus, uſurpata. Tetigiſſe hæc ſatis ſit: nos nunc ad alia imus.

CAPUT. V.

De *Metallis; & argenti, auri, aliarumque rerum fodinis.*

AUD. An & aliud igitur reſtat? LIPS. Aliud, aliaque potiùs, ut dixi. AUD. Hem, quoaſque accumulabimus? & vide ne patientiam omnem illis excutias tot onera ferendi: imò & mihi pænè fidem. LIPS. Confide, benè & firmiter imponam, & teſtimoniorum ſuis vinculis ligabo. In iſtâ re pecuniariâ, an ipſam ejus materiem, id eſt *Metalla* omittam? nefas, magni ex iis reditus, & in variis locis: & reditus quidem innoxii, juſti, & ſine onere ſubditorum. Terra, benigna illa mater, hæc quoque nobis donat. Caſſiodorus pulchre: *Metallarii ſine furto divitias rapiunt, optatis theſauris ſine invidiâ perfruuntur, & ſoli ſunt hominum, qui abſque ullâ nundinatione, pretia videantur acquirere.* Iterumque mox addit: *Aurum per bella quærere, nefas eſt; per maria, periculum; per falſitates, opprobrium; in ſuâ verò natura, juſtitia.* Neſcio tamen, ô bone Caſſiodore, neſcio de Juſtitiâ: & an non Sævitia aliqua admixta? certè, ut illi tunc quærebant. Nam multa millia hominum huc adigebant, quoſdam mercede conductos, pleroſque damnatos ad metalla; quos in ſubterraneo illo carcere, fames, labor,

vapor,

tempor, & ruina ſæpe etiam necabat. Ipſe Caſſiodorus non diſſimulat: *Intrant homines caligines profundas, vivunt ſine diebus, exſulant à ſole: & dum ſub terris compendia quærunt, nonnumquam lucis gaudia derelinquunt.* Ægyptiorum hoc inventum fuit, *quorum reges* (ait Diodorus) *criminis damnatos, item ex hoſtibus captos, ſive quos iniquè offendiſſet, ipſum & totam cognationem interdum, effodiendo deputabant: ſimul & facinorum pœnam ſumentes, ſimul & quæſtum uberem ex eorum labore capientes.* Atque hi tali interdum numero apud Romanos, ut Polybius ad Carthaginem Novam, fodinis in Hiſpania, *non minus* XL. *millia hominum* ſcribat *aſſiduè in opere feſſi.* Plinius etiam notat, *Cenſoriam legem fuiſſe Ictimulorum auri fodinæ in agro Vercellenſi, quâ cavebatur, ne plus quinque millia hominum in opere Publicani haberent.* Nec id credito miſeratione aut curâ pereuntium factum: ſed cautione, & diſpenſatione operis, ut ne in unâ conductione Publicani totum aurum exhaurirent. Itaque lex in elocatione dicta fuit, de numero operarum. Strabonis locus eſt, qui abdicare à Rep. aut Principe Argenti omnes fodinas videtur, relinquere tantùm Auri. Verba: Ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, ἀλλ' εἰς ἰδιωτικὰς μετέστησαν κτήσεις. τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. *Sunt autem & nunc argentariæ in Hiſpaniis, non tamen publicæ, neque* ILLIC *neque in* ALIIS LOCIS, *ſed ad privatas redempturas ſunt redactæ. Aurariæ autem pleræque publicè exercentur.* Ambigua mihi hîc ſententia eſt, velitne venditas Argentarias privatis, certâ penſione aut illatione; an dumtaxat elocatas, ut olim ſolet. At in Aurariis aliter, quas ob lucri magnitudinem ipſi Principes exercent. Ex hac quoque metallariâ parte igitur, magnum uberemque factum quæſtum, & noſtra ætas doceat: maxime cùm pulcherrimas fæcundiſſimaſque Fodinas variè haberent, ut in *Hiſpaniis, Galliis, Norico, Salaſſis, Illyrico, Pannoniâ, Thraciâ, Macedoniâ, Proconneſo*: quarum ſingulatim teſtimonia dare poſſim, ſed fidei meæ nunc hoc credes. Habuit & Italia, putatque Plinius *aliam nullam fœcundiorem metallorum quoque tellurem eſſe*: ſed interdicto Patrum cautum, ut ei, velut parenti, parceretur. Præter hæc, fuerant & *Cretariæ*, & *Picariæ*, & *Salmariæ*, *Ærariæ*, *Ferrariæ*: & nullum genus quæſtus è terrâ omiſſum.

Lib. I.

Lib. XXXIII. cap. IV.

Lib. III.

Digitized by Google

CAPUT VI.

De Urinario vectigali & Chryſargyro, item de Meretricio.

IAM & alia video. AUD. Bonâ veniâ Lipſi, etſi avidè audio, tamen tædere incipit tot illationum. Quid faciemus his opibus, & quin potiùs erogamus? LIPS. Alia, alia: & ab Auguſto & priſcis ad noviores, atque adeò avidiores, veniamus. Exordium à Veſpaſiano (nam Caligulam conſultò omitto, qui multa & infanda inſtituit, ſed mortua cum ipſo) à Veſpaſiano, dico: qui ut communiter de illo Suetonius, AUXIT *tributa provinciis, nonnullis* & DUPLICAVIT. In paucis verbis quanta acceſſio rerum, attritio ſubditorum? Et quidni ille ſolita augeret, vel duplicaret, qui inſtituit & excogitavit etiam pudenda? Nam *Urinæ vectigal commentus* eſt, quod idem ſcriptor tradidit: & notus, cùm filio pecuniam ad nares admoviſſet, in eâ re ejus jocus. Origo huic Vectigali & cauſſa, quòd in publico amphoræ aut dolia ſtabant ad Urinam reddendam: quam Fullones, opinor, vertebant deinde in ſuum uſum. Tune rides? AUD. Largiter, & vah Veſpaſiane, non alia tua ſagacitas in excogitando? LIPS. Sed Principes etiam ſecuti tenuerunt, ſive auxerunt: & videtur hoc fuiſſe triſte illud *Chryſargyrum*, hiſtoriis decantatum. Georgius Cedrenus quidem eò trahit apertè. *Chryſargyri penſio fuit*, inquit, *talis, ut quiſque mendicus aut pauper, meretrix ſive jam emerita, omnis ſervus itemque libertus, inferrent in ærarium pro* URINA & STERCORE, *jumentorum etiam & canum: ſive in agris, ſive in opidis habitarent. Et homines quidem utruſvis ſexus, Nomiſma argenteum; equus, mulus, bos tantumdem, aſinus & canis, folles ſex.* Cum Cedreno Conſtantinus Manaſſes facit: *Chryſargyrum ſuſtulit Anaſtaſius Imperator, quod erat, ut omnes viri, feminæ, pueri, ſervi, liberi, nummum argenteum, nomine* STERCORIS ET URINÆ *fiſco darent. Idem muli, equi, boves.* Proh ſancta fides! quanta hæc pecunia fuiſſe debuit, ex omni genere pæne viventium? & quæ umquam Capitatio acceſſit? Miror, & ſimul indignor, hæc tam fœda & triſtia à Conſtantino noſtro Magno inſtituta; ſi tamen ille. Nam Zoſimus aſſerit, & eum culpat: * Evagrius ex profeſſo negat, & hunc ut hoſtem optimi Principis invadit. Sanè videtur à Veſpaſiano exemplum, quicumque auxit & produxit.

* Vide lib III. Eccl. Hiſt. c. XXXIX.

AUD.

Digitized by Google

AUD. Phui, phui hæc talia! & odor mihi nares ſpurcat. LIPS. Quid tu averſiſti? viri proceres & reip. primi hoc munus colligendi ambibant, *non aliter* (Evagrii verba) *quàm militarem aliquam Præfecturam, aut Civilem magiſtratum.* O indignitas! ſed Princeps dignitatem addebat, qui & *in Sacrum ærarium hanc pecuniam recipiebat:* ut idem ille Evagrius notat. Ne miremur Juvenalem jam olim ſcripſiſſe, de iis quos fortuna amaret:

Conducunt foricas, & cur non omnia? cùm ſint
Quales ex humili magna ad faſtigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.

Atque iſti pudendarum ſordium lucrique exercitores aut conductores ſunt, quos *Foricarios* Juriſconſulti appellant. AUD. Mihi ridere hîc lubet res humanas. LIPS. Quid ita? AUD. Nam qui pulchriores ludi ſunt, quàm vel inſtitui tributum in hæc talia: vel collectores eis honeſtiſſimos admovere? An iſtud non eſt illudere & inſultare, non dicam dignitati, ſed libertati? LIPS. Tibi ſic videtur, & nobis hodie: & tamen, ut nunc quoque mores ſunt cupidines, aliquis ſeveriorum fortaſſe fuiſſet inter illos Foricæ candidatos. Sed aliquid occurrit, quid? turpe & pudendum item, & dignum ſuo auctore. Caligula *ex capturis Proſtitutarum vectigal inſtituit, quantum quæque uno concubitu mereret.* Ita Suetonius: ſed quod credo cum illo periiſſe: etſi poſteà quoque ſub Heliogabalo *Lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum fuit.* Iſta fœda, & Romano nomine indigna: nec ſuſtulit tamen optimus Imp. Alexander Severus, ſed dumtaxat Lamprid. *in Sacrum ærarium vetuit inferri, & ad inſtaurationem Theatri, Amphitheatri, Circi deputari* Ex quo verè dixeris, magnum & hoc Vectigal fuiſſe, cùm ad tantorum operum reſtitutionem conferret. Sed mittamus, & finiamus. Nam ad poſteros Imperatores & Græcanicos, non lubet ire: etſi multa & ii invenerunt aut collegerunt, & quidam eorum divitias mirandas.

CAPUT. VII.

De opibus Byzantini imperii: & clauſula ac finis Tributorum.

AUD. Etiámne Græcanici? quî verò id poteſt imperio jam tenui, diviſo, & ſic minuto? LIPS. Poteſt: nec in rationes aut vias omnes pecuniæ lubet inquirere, ipſam tibi dabo. Baſilius Imp. (vixit ſub annum Chriſtianum octingenteſimum) à Zonarâ ſcribitur, *impleſſe*

totum Ærarium, & ipſos aditus viaſque, pecuniis c[...] tim ſtipatis. Habuit, inquit, *in theſauris* DUCENTA [...] LIA *talentum auri. Nam alterius pecuniæ* NEC NU[...] RUS *iniri poterat, adeò ut terræ eam inſederet, ærariis repoſitoriis ubique repletis. Quin &* ARCULAS *habuit* [...] *pillis gemmiſque pretioſis plenas, cùm aliis, tum illis* [...] *candent, & quas Margaretas propriè appellamus.* In qui[...] verbis *ducenta illa millia talentum auri*, quid redd[...] ipſos *mille & ducentos milliones*. Ubi nunc argentum [...] lud infinitum & innumerum? ego non arbitror in[...] imò ſupra, aurum fuiſſe. Ubi gemmæ & lapilli in[...] culis? itidem æquaſſe. O mira, ô rejicienda, niſi e dic[...] & dicendis fidem caperent, & mutuò ſibi atteſtarent. Enimverò hoc grande in Græcanicis, Judæus etia[...] ſcriptor longè poſt, affirmat: cujus *Itinerarium, Benja-mini* nomine, Arias Montanus edidit, vir plurifariàm doctus, & nobis peramicus. Is ante annos circit[...] CCCC. Europam, atque alia, peragravit, & ſcribit Conſtantinopolim quoque veniſſe. *In eâ urbe*, inqui[...] *vidires atque* OPES INENARRABILES. *Deferuntur enim in Principis palatium quotannis Tributa, quibus* TUR-RES *implentur coccinea purpureaque veſte, & auro: ita ut* NULLUBI TERRARUM *par congeſtæ pecuniæ exem-plum reperiri poſſit. Affirmatur etiam ipſius* SOLIUS URBIS *vectigal, ex Foris venalium, & Portu ac mercatorum pen-ſionibus collectum, ad* VIGINTI MILLIA AUREORUM IN SINGULOS DIES *accedere.* Quid tu facis? quò abis? AUDITOR. Fugio. LIPS. Sane bellus comiſque es: poſtquam bene te ſermone ſaturavi & excepi, abis, nec vel ſalutas. AUD. Salus te amet Lipſi, ſed magis Veri-tas. Ego ut hæc tam vana, tam monſtroſa, ſtans patienſ-que audiam? Fugio, nam in os tibi reſiſtere aut refellere, pudor me arcet. LIPS. Exſolvo te hoc vinculo, fac ſi potes. AUD. Nam ſatis attendiſti Lipſi (ut *Turres auri*, & *Gemmarum arculas* omittam:) unam urbem, in unum-quemque diem, dare *vicena millia*? LIPS. Attendi. AUD. *Aureorum* etiam? LIPS. Aureorum, & fortaſſe veterum, qui duplices fuêre ad hos noſtros. AUD. Proh Deus, ubi terrarum ſum? & tu etiam auges? LIPS. Es hîc in meo ſolo. Sed age, gratiam augmenti fecero: ſint menſtrua *ſexcenta millia* aureorum noſtrorum, ſint annui *ſeptem milliones*, & pænè quadrans. Quid hoc te percutit? ma-jora diximus. AUD. Sed non in unâ urbe. Provinciarum, & quidem grandium, hoc tributum ſit: atque hodie, re-gnorum. LIPS. Non abnuo, ſed nempe Byzantium, id eſt *Nova Roma* hoc dedit: & tunc quidem in ſuo flore, quid autem cenſes (ut obiter addam) illam veterem olim de-diſſe?

dixiſſe? Sed ego ſanè hoc non nimis miror: illud magis, quæ opes eſſe potuerint, in tam exiguis tunc finibus, ad pompam & apparatum illum Principalem. Lege Curopalatem, ſi vis, *De officiis aulæ Conſtantinopolitanæ*, & adjunge Græcos alios: videbis Perſas, & Medos omnes, vinci ab his Byzantinis. At ego tamen aſſenſum tibi non impero: auctores meos dedi: tu aut alios, hæc aut aliò ire. AUD. Sed unum etiam, Lipſi, quærere liceat. Cum ſic urges tanta eos olim dediſſe: qui potuerunt miſeri, & fuerunt oneri ferendo? Nam nos ſanè hodie non poſſimus. LIPS. Non poſſimus? dico ego nos facere. AUD. Nugaris, ut liberè loquar, nam ubi hodie Principum etiam magnorum iſtæ opes, aut ærarii ubertas? LIPS. Non eſt, fateor: & cauſſæ aliæ etiam ſunt, ſed & illa quam, pro meá nunc mente, dicam. Non uni regi aut Principi, quiſque in ſuâ provinciâ, damus, ut olim: ſed variè magis & diviſim, ita ut ſumma magna ad unum non redeat, magna tamen contribuantur. Quomodo? in exemplo noſtro vide. Conferimus hodie Principi quædam; poſt eum, Ordinibus; poſt hos, Magiſtratibus opidanis; poſt illos, Toparchis municipiorum aut pagorum. Denique Eccleſiæ etiam & Eccleſiaſtici, quàm multa à nobis habent? & juſtiſſimè quidem, atque ex lege diviná, ſed tamen habent. Hæc igitur omnia ſi conferas, & in acervum jungas: affirmo tibi nos paria, aut plura dare. Quid, quòd concuſſiones & raptus militares omitto? quæ maxima ratio eſt, & miſera noſtra Belgica ſatis ſentit. Negabis in unam cœnam militarem, ruſticum aliquem plus imputaſſe, quàm in annuum tributum? Atque hæc non ſemel eveniunt, ô quando tollenda? quando ſecuritas & pax erit, aut ſaltem diſciplina militibus? quando œconomia & ordo in acceptis expenſiſque? Iſta ſint; fortiter & audacter dicam, tondeant accidantque noſtri Principes, renaſcemur.

CAPUT VIII.

Pecunia è Triumphis, & aliquot eorum inſpectio, æſtimatioque.

At ſatis in totâ re Tributariâ jam dixi: alia via ſe oſtendit & aperit (quoniam de militibus egi) *Militaris*. Quæ ea eſt? Lata, trita, & per quam cumuli atq; acervi pecuniarum invecti. Pecuniarum? imo vaſorum, coronarum, veſtium, gemmarum, & quidquid dici

Digitized by Google

dici appetendum, aut æſtimandum poteſt. Ne ce[illegible] am te, intellego *Opes* quæ è Prædâ & manubiis, per *Tri-umphos* inferantur. Quot autem iſti fuerunt? quàm mu[illegible] ſupra modum &, fidem, uberes divitesque? Livius d[illegible] & e pleroſque eorum recenſet, & deſcribit: mihi quid[illegible] pus eſt? ſatis ſit, opinor, tangere: & ſpecimen eoru[illegible] aliquot per ætates, dare. Fuêre igitur Triumphi à R[illegible] mulo, uſque ad extrema Auguſti, circiter *trecenti dec[illegible] cim*: & ex his primi non nimis uberes, tamen modici, magis magiſque creverunt. Ut ecce ſub Regibus L. Ta[illegible] quinii Superbii triumphum reperio, qui victâ *Sueſſâ P[illegible] metiâ* & captâ, *tantum prædæ rettulit*, (notante Diony-ſio) *ut ſacratæ diis decimæ explerent quadringentorum ta[illegible] torum numerum.* Ergo fuit in cumulo, *quater mille ta-lentum*: id eſt, *vicieſquater centena millia* Philippicorum. Magnæ ſanè ab uno bello & victoriâ, ſi conſideras, opes. Poſt ejectos deinde Reges; inſignis L. Papirii Curſoris de Samnitibus, habetur ab ipſo Livio: qui ſic deſcribit:

Lib. x. *Triumphavit in magiſtratu*, INSIGNI, *ut* ILLORUM TEMPLORUM *habitus erat, triumpho. Nobiles aliquot captivi, clari ſuis patrumque factis ducti. Æris gravis magna vis tranſvecta, vicies centum millia, & quingenta triginta tria millia. Id æs reductum ex* CAPTIVIS *dicebatur. Argenti quod captum ex* URBIBUS *erat, pondo mille trecenta triginta. Omne æs argentumque in ærarium reconditum, militibus nihil datum ex prædâ eſt.* Verba pluſcula dedi, ut videas unde etiam ea præda manubiæque parari ſolent: & ferè è Capitivis, quos ingenti numero ſub coronâ venumdabant; aut è Spoliis opidorum publicis privatiſque. Summa autem illa Æris efficit, *vigintiquinque millia trecentos triginta* Philippæos: Argenti, *tredecim mille trecentos*. Ac tales fere, aut minores, omnes illi uſque ad Tarentinum, triumphi: qui incidit in annum Urbis

Lib. I. capite XVIII. CCCCLXXIIX. De quo ita Florus: *Nec enim* ULLUS PULCHRIOR *aut ſpecioſior in urbem triumphus intravit, cùm* ANTE HUNC DIEM *nil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitium arma vidiſſet. Tum, ſi pompas aſpiceres, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque deliciæ.* Et valdè ipſe quidem aut nimis (ut eſt ille ſcriptor affectuum aut exceſſuum) nimis, inquam, veteres illos abjicit: & hunc tamen non immeritò attollit. In eâ urbe & parte Italiæ, guſtavit Romanus Græcanicas delicias & divitias, quas affatim poſteà hauſit. Sed nota in iiſdem Flori, *purpuram, ſigna, tabulas* illata: quod verum fuit; & deinceps etiam ſollenne. Atque adeò (digna obſervatu res) quidquid notabile aut optabile orbis, aut in eo urbs aliqua

haberet;

Digitized by Google

[illegible]ret; per hanc viam portamque Triumphalem id [illegible] ferè invectum: etſi quædam etiam extra bellum, vi aut perſuaſione magiſtratuum. Jam verò, poſtquam copiæ & arma extra Italiam miſſa, in grandes illas, & priſcis opibus, aut victoriis quoque, inclytas nationes: quid auri, argenti, ſpoliorum non relatum? Scipio ecce ex Hiſpaniâ (in Livio) *argenti præ ſe in ærarium tulit* XIV. *millia pondo, trecenta, quadraginta duo: & ſignati argenti magnum numerum.* Ea pondo faciunt, *nummum quadraginta tria millia, quadringentos, viginti* Philippæos. Etſi ille tamen Triumphus non fuit (nam ſine magiſtratu eas res geſſerat Scipio) ſed pecunia dumtaxat Triumphalis. Idem iterùm, victâ Carthagine (pariter in Livio) *intulit in ærarium argenti pondo centum millia triginta tria.* Si ita accipis, ut ſint *triginta tria millia* etiam voce κοινοῦ repetitâ (ut equidem opinor) tam erunt nobis *ter & decies centena triginta millia* Philippum. At alter Scipio, victâ & dirutâ eâdem Carthagine, rettulit (ut Plinius adnotavit) *quater millies* CCCC. LXX. M. *pondo*, & addit: *Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum imperii æmula, quod* NUNC IN MENSARUM *eſt apparatu.* Qui numeri tamen parùm fortaſſe probi ſunt: & ſi illa millia legas, qui poteſt verum eſſe, menſæ alicujus privatæ miniſterium tanti fuiſſe? Quin exiguas opes Plinius indicare voluit, ſcripſitque meâ ſententiâ: *quattuor millia, quadringenta, ſeptuaginta pondo.* Ea efficiunt *quadraginta quattuor millia* Philippicum, & *ſeptingentos.* Neque miremur minùs quàm anteà relatum, quia pleraque urbs, dum capitur, incenſa & diruta fuit. Ita opes perditæ, aut ruinis oppreſſæ. Quod autem inibi etiam ſequitur, in pari mendâ videtur: *Poſteà victâ Numantiâ, idem Africanus in triumpho militibus* XVII. *millia pondo dedit. O viros illo Imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit!* Nam quomodo audet vel parcimoniam Scipionis, vel modeſtiam militum, ſi major ſumma diviſa, quam tota Carthago habuit? Et eſſent ea pondo, *centum ſeptuaginta millia* Philippæorum: quæ redderent in *viginti millia* militum (ut ponamus tot fuiſſe) circiter *octo Philippicos cum dimidio* viritim. Nimis magna hæc largitio in illo ævo reſtricto ſit: nec ſanè pro Plinii mente. Sint *ſeptem millia pondo*: & plus ſatis erit. Sed quid facio? per Triumphos omnes ibo? finis non ſit: & Livius diſtinctè ac deſcriptè in pleriſque temporum horum fecit. Luſtra ſi voles: juvabit videre, & magis, ſiquis in ſummam & acervum colligat triumphales omnes opes. Fac vel in Aſiâ ſolâ, vel magis Hiſpaniâ: non admiratio ſolùm in animo tuo gignetur, ſed ſtupor. Fortaſſe ego * alibi

Lib. XXVIII.

Lib. XXX.

Lib. XXXIII. cap. XI.

* *In altera parte* ADMIRANDORUM.

bi: nunc, ut inſtitui, per ætates aut ſæcula quoſda
tangam. Ut hunc L. Æmilii de Macedonibus: *qui* (ut Vel-
leii verba dem) *tantum* PRIORES EXCESSIT, *vel magni-
tudine regis Perſei, vel ſpecie ſimulacrorum, vel modo pecuniæ
ut bis millies* HS. *ærario contulerit*, & OMNIUM ANTEA CTO-
RUM *comparationem amplitudine vicerit*. Simulacra ibi fuiſ-
ſe ſuper ceteros vult: & quid mirum? cùm priſci illi Ma-
cedones, quidquid hoc elegantiarum eſſet, ex Græciâ ca-
tâ & Aſiâ jamdiu collegiſſent? Pecuniæ etiam modum
producit ad *bis millies*: id eſt, *quinquagies centena milli[a]*
Philippûm. AUD. Magna ſumma eſt, & ex uno triumpho:
ſed quod fugere te non puto Lipſi (ſi fugit, ſuggero) Li-
Lib. XLV. vius eam atterit, & ad *millies* reducit. Ita enim legitur:
Summam omnem captivi auri argentique tranſlati, HS. *millies
ducenties fuiſſe Valerius Antias tradit*. Magis etiam Plinio
Lib. XXXIII. cap. III. minuitur, in quo iſta: *Intulit & Æmilius Paullus, Perſeo
rege devicto, prædam pondo trium millium, à quo tempore po-
pulus Romanus tributum pendere deſiit*. LIPS. Hæc rejici-
mus, & Critico naſo damnamus. Meritiſſimò: tu putas
Valerium illum Antiatem, qui omnia augere ſolet, & ſu-
pra verum ſæpè evehere (in Livio non ſemel notatur)
hîc ita parcum & oris modicum fuiſſe? Non arbitror, &
minimum *bis millies ducenties* ſcripſiſſe: ipſe Livius addat,
*majorem etiam ſummam, ex numero plauſtrorum, ponde-
ribuſque auri & argenti generatim ab ipſo ſcriptis, effici*.
Quod ad Plinium: is vero numerus rideri magis, quàm
carpi meretur. Et itàne *tria millia pondo auri* (ut po-
namus vel id ſolùm fuiſſe) nec amplius, Macedonia de-
derit? Hoc erat, cur populus Romanus Tributo libe-
raretur? cur iſte, ſuper *omnes priores triumphos*, cenſeretur?
Atqui *tria millia pondo auri*, faciunt *trecenta millia*
ſola aureorum. Quin tu, me arbitro, cum libris qui-
buſdam priſcis lege, *è Macedonicâ prædâ ſeſtertium
ter millies*. Eſt veritas, nec movet, quòd minus in
Vellejo ſit: fortaſſe & ille augendus: in Suidâ quidem
lego, *reperta in theſauris Regis Perſei, in auro argen-
toque, ſex millia talentum*: id eſt, *tricies ſexies centena
millia* Philippûm. Quòd ſi in ſolis theſauris & ærario
peculiari Regis, quid in reliquâ prædâ publicâ opido-
rum, aut privatâ hominum fuit? At verò Cornelius Sul-
L. XXXIII la, etſi ſplendido triumpho, minus intulit: ſcriptumque
* 1500000. aureor. in Plinio, *tranſtuliſſe auri pondo* * XV. *millia, argenti pon-
do* * *centum quindecim millia*: ſi tamen & hîc numeri in-
* 1150000. Philipp. corrupti. Exceſſit omnes deinde Cn. Pompejus, in
illo quem de rege Mithridate & Oriente duxit. Velle-
jus: *Magnificentiſſimum de tot regibus per biduum, egit
triumphum: longeque* MAJOREM OMNI *ante ſe illatâ pecuniâ*
præ-

Digitized by Google

præterquam à Paullo, ex manubiis intulit. Quid tamen illud, viciſſe omnes, præter Paullum, in modo pecuniæ? Ille verò & Paullum vicit: ſi* verè Plutarchus, *viginti millia talentum in ærarium intuliſſe*. Nam ea ſunt, *centies vicies centena millia* Philippûm. Et verè Plutarchus: & in Vellejo emendandum, *præterquam Capulio*: ut mox dicam. Vicit ergo Paullum: non tamen nummûm ſine nodo, quem ipſe Plutarchus ligat & nobis injicit, dum in Catone minore ſcribit: *Gloriatum eum, quòd tantum argenti ex Cypro, cum nec unum militem haberet, reip. contuliſſet, quantum nec Pompejus è tot bellis, & concuſſo orbe terrarum, retuliſſet.* At enim Cato retulit, non niſi *ſeptem talentorum millia*, in eodem Plutarcho: quid ergo dicemus? Illud in Catonis illatione, minutum & corruptum eſſe, ad *vigintiſeptem millia* aut circiter reformandum. Enimverò deprædicatæ illæ Cypriæ gazæ haud maximæ ſint, nec ſic per invidiam quærendæ, ſi non ultra *ſeptem talentorum millia* productæ. Sed de Pompeji quidem grandibus manubiis quis dubitet, cùm & in ſolos milites largitum, donativi triumphalis nomine, * XVI. *millia talentum* Appianus ſcribat; Magna hæc omnia ſunt & verè illo *Magno* digna: ſed hunc hîc quoque C. Cæſar, uti acie vicit & ſuperavit. Appianus ait *quater eum triumphaſſe* (nam quintum differt) *& intuliſſe ſexagintaquinque millia talentorum.* Scis tu quid hoc efficiat? *trigintanovem* nobis *milliones*: plus triplo ejus, quod Pompejus intuliſſet. Tu me reſpicis, & vultu arguis: quid eſt? AUD. Ex fide Latini ſcriptoris, hæc non ſic eſſe: tu Græco magis accedis? Nam Vellejus de omnibus Cæſaris triumphis, id eſt quinto illo Hiſpanienſi etiam addito: *Pecuniam ex manubiis latam, paullò ampliùs ſexies millies* HS. disertè ſcribit: qui ſunt duntaxat *milliones quindecim*. Et ſanè, meo animo ſufficiunt. LIPS. Credo equidem tuo animo, & arcæ etiam tuæ, ſi quis inferat: ſed non ſufficiunt, pro magnitudine tunc vel Romanâ, vel Julianâ. Imò tu reſcribe meo animo, *deciesſexies millies*: convenientiſſimè ad Appianum. Nam illa ſint *quadraginta milliones*: atque aliquid ſcilicet acceſſerit ex prædâ Hiſpanienſi. Ex paucis his vides, immenſas opes in Ærario cumulatas è Triomphis: quos non omnes, imò nec decimam partem dedi. Ergóne Plinii libris fides aut puritas ſit, dum ſcribitur C. Cæſar iſte, initio civilis belli, Ærarium compilaſſe, *& protuliſſe ex eo laterum aureorum* XVI. *millia & in numerato pondo trecenta*? Profectò non ſit: & perexigua iſta, & quaſi furfures aut folia, pro totâ illâ maſſâ, & tam vetuſtâ, auri argentique. In veteribus legitur:

Late-

* *V. de Notas. In Pompejo.*

* 9600000. *Philipp.*

Laterum aureorum XV. *argenteorum* XXXV. *millia*, *& innumerato* HS. *quadringenties*. Sed nec ea ſumma pro te triumphis: etiamſi in laterculo quoque *decem pondo* imputes, quod Budæus fecit. Sed divinare tamen omitte: cùm fulcrum non eſt cui innitar, Lucanum, ſi vis, lege furtum hoc Julianum valdè exaggerantem.

CAPUT. IX.

De *Auro Coronario*, & *Coronis dictum*.

TRIUMPHALIA habes: mentior, largiter etiam reſtat. Quid illud? *Aurum coronarium*, quod ſpecie triumphorum vel oblatum fuit, vel exactum. Origo ejus, ut ſocii & amici, victori Imperatori *Coronas aureas* offerrent, quaſi gratulantes, & meritum ei caput cingentes. Itaque primò quidem *Coronæ* ipſæ datæ, aut miſſæ: poſteà invaluit, ut pro iis pecunia offerretur. Hæc accepta à Sociis, aut Subditis: & ſicut manubias ab hoſtibus legebant, ſic ſpolia iſta occulta ab amicis. Mos planè vetus, & à Græcis, niſi erro, ad Romanos imitatione tranſlatus. Apud Athenæum quidem Chares, in rebus Alexandri magni, ait, *poſt victum Darium, miſſas* CORONAS *partim à Legatis gentium, aliiſque, æſtimatas decem millibus ac quingentis talentis*. Atque alibi talia legas. Jam apud Romanos, crebrum, ut in Livio, cùm Cn. Manlius Gallogræcos viciſſet, eoque terrore Aſiam liberaſſet; *miſſæ undique legationes non gratulatum modò venerunt, ſed* CORONAS *etiam* AUREAS, *pro ſuis quæque facultatibus, attulerunt*. Itaque idem Manlius in triumpho tulit (apud eumdem Livium) *coronas aureas ducentas duodecim, pondo*: id eſt, ut ſingulæ fuerint librales. In triumpho, inquam: & ita obtinuerat, ut eæ coronæ ante ipſum victorem latæ, populo oſtenderentur. De eo Feſtus: *Triumphales coronæ ſunt, quæ Imperatori victori aureæ* PRÆFERUNTUR, *quæ antiquis temporibus propter paupertatem laureæ fuerunt*. Jam antè etiam in Quinctii Flaminii triumpho Livius: *Coronæ aureæ*, DONA *civitatum*, *tranſlatæ centum quatuordecim*. Itemque in Scipionis Aſiatici, numerat *aureas coronas ducentas trigintaquatuor*. At verò Appianus in Cæſaris, *bis mille octingentas viginiduas*, *eaſque pondo viginti millium quadringentorum quattuordecim*: ità ut *decem pondo* aut circiter, pleraſque neceſſum ſit fuiſſe. Neque equidem pro magno aut vero habeo, quod Plinius quaſi inter raræ magnificentiæ exempla ſcripſit: *Claudius cùm de Britanniâ*

Lib. XII. Lib. XXXVIII. Lib. XXXIX. Lib. XXXIV.

triump-

[illegible]*umpharet, inter Coronas aureas, unam* VII. *pondo habuit, [illegible] contuliſſet Hiſpania citerior, alteram* IX. *quam Gal-[illegible] comata, ſicut titulus indicavit.* Minuta, minuta hæc [illegible]; nec vel Claudio, vel tam ditibus provinciis, ad [illegible]tandum, digna. Ut minimum, fuit DCC. pondo, [illegible]umque DCCCC. vel potiùs ∞. Etſi non ad uſum ta-[illegible], ſed pompam modò fuiſſe ſciamus. Ideoque & de [illegible] Tertullianus capiendus, libello de Corona: *Sunt & provinciales aureæ, imaginum jam, non virorum, capita* MAJORA *quærentes.* Bene *Provinciales*, quia ab iis da-tæ. Nec coronæ ſolùm ipſæ, ſed aurum ac pecunia ad coronas: atque id proprie *Aurum coronarium*, de quo & titulus eſt in Codice Juſtinianæo. Servius ad hoc Virgilii: *Dona recognoſcit populorum*, notat: *Aurum coronarium dicit, quod hodie à victis gentibus datur. Imponebant autem hoc Imperatores propter conceſſam vitam.* Non rectè omnino, nec ab ipſis jam victis ob vitam datum, ſed à ſociis amiciſque, ut dixi, datum tamen in pecuniâ, titulo coronario. Ut apud Polybium (in Fragmentis) οἱ Γερῤῥαῖοι ἐστεφάνωσαν τὸν Ἀντίοχον τὸν βασιλέα πεντακοσίοις ἀργυρίου ταλάντοις: *Gerræi coronarunt Antiochum regem quingentis argenti talentis.* Ut apud Livium populus quidam Aſiæ, *Manlio ingredienti fines ut cohiberet à populatione militem, in coronam auream* XV. *talenta offerunt.* Et hoc prætextu rapinas extorſioneſque uſurpatas, quis non colliget? Cicero Piſoni objicit: *Mitto aurum coronarium, quod lex & decerni & accipi vetat, niſi Imperatoribus ex provinciâ decedentibus, ad decorandum triumphum.* Sed iſtas leges ſpernebant, & Dio Caſſius quoſdam notat, *cùm res leviculas geſſiſſent, triumphum ſibi, vel à Cæſare vel ab Antonio, impetraſſe:* καὶ ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ, inquit, χρυσίον πολὺ παρὰ τῶν δήμων ἐς τοὺς στεφάνους ἐσεπράττοντο: *& iſto hoc prætextu, multum aurei à populis, quaſi ad coronas, colligebant.* Imò verò & ab ipſis Italis, qui tamen immunes talium videbantur eſſe. Cæſar quidem ita fecit, de quo idem Dio, cùm ex Aſiâ, victo Pharnace, rediiſſet: *Ibi quoque* (Romæ) *magna pecunia coacta, quam partim titulo* DONI, *ut erant* CORONÆ, *ſtatuæ, & talia, collegit; partim mutui nomine accepit.* Decretis enim coronis ſtatuiſque, pecuniam ipſam dari ſibi curabant. Ideò miretur fortaſſe aliquis, ipſum illum Græcum poſteà ſcribere, de L. Antonio M. fratre: *quòd is, cùm triumphaſſet Kalendis Januariis, in quibuſdam Mario ſe comparabat, aut & præponebat, in eo maximè, quòd is Marius aut nullam, aut unicam omnino coronam accepiſſet; ſibi verò cùm alii, tum populus tributim (quod ante ipſum nemini) coronas dediſſent.* Ait nemini id contigiſſe: atqui;

Lib. XXXIII. cap. III.

Lib. XLIX

Lib. XLII

L. XLVIII

qui, nónne ipſo narrante, jamantè Cæſari? Sed & obſervetur, *tributim*: in eo novitas, & eſt hoc quod Cicero irridet, *Patronum quinque & triginta tribuum fuiſſe.* Ideò igitur & *tributim* dederunt, novo more. Sanè Italos dediſſe, vel ex eo liqueat, quod Auguſtus de ſe in lapide Ancyrano dicit: MUNICIPIIS. ET. COLONIIS. ITALIÆ. CONFERENTIBUS. AD. TRIUMPHOS. MEOS. QUINTUM. CONSUL. REMISI. ET. POSTEA. QUOTIESCUMQUE. IMPERATOR ſum appellatus, AURI. CORONARIUM. NON. ACCEPI. Gloriatur verè, & conſonat in illo ipſo quinto conſulatu Dio Caſſius, qui notat, *eum tunc benè audiſſe vulgò*, ὅτι παρὰ τῶν πόλεων, τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, τὸ χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις προσῆκον, οὐκ ἐδέξατο: *quòd ab opidis Italiæ, aurum, ad coronas conferri ſolitum, non accepiſſet.* Cujus exemplo Hadrianus (in Spartiano) *aurum coronarium Italiæ remiſit, in provinciis minuit.* Sed & Ammianus, inter teſtimonia liberalitatis Juliani ponit, *tributorum indicta admodum levia, & coronarium remiſſum.* Eò enim paullatim jam ventum erat, ut hoc *Coronarium* non minus Tributis ferè attereret; nec in triumphis modò, ſed in lætitiâ quacumque, & primordiis imperii, daretur. In Ammiano ſcriptum, *Tripolitanas miſiſſe legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano, ob imperii primitias, oblaturos.* De ipſis coronis Syneſius, qui ſe quoq; Legatum à Cyrenenſibus ad Arcadium miſſum ait, στεφανώσοντα χρυσῷ μὲν τὴν κεφαλήν, φιλοσοφίᾳ δὲ τὴν ψυχήν: *coronaturum auro quidem caput Imperatoris, philoſophia verò ejus mentem.* Apertiſſime item Capitolinus in Antonino Pio: *Aurum coronarium, quod adoptionis ſuæ cauſſa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus reddidit.* Atque ex hoc licet intellegere, quæ ſit & quanti *Oblatio*: cùm inter Tributi genera recenſent, *Canonem, Oblationem, Indictionem* et li, alio quoque titulo & ſpecie, Oblationes. Sed de hoc noſtro, Suidas: Στεφανικὸν τέλεσμα παρὰ Ῥοδίοις οὕτως ἐκαλεῖτο, ἐπειδὴ αὐτόνομοι ἦσαν οἱ Ῥόδιοι, βραχὺ δέ τι μέρος Ῥωμαίοις ἐπὶ τιμῇ πέμποντες ἐτήσιον, ὡς οὐ φόρον ἡγεμόσι μᾶλλον, ἢ στέφανον φίλοις διδόντες: *Coronarium vectigal apud Rhodios ita dicitur, quoniam liberi ſunt Rhodii, exiguum autem aliquid Romam quotannis mittunt, non ut tributum dominis, ſed quaſi coronam amicis dantes.* Notetur illud *quotannis*: nam & hoc ita factum, ac velut honorarium tributi genus exactum. Procopius de Theodato notat, rege Gothorum: *pactum eum cum Petro, Juſtiniani Imperatoris Duce, decedere Siciliâ tota, & quotannis coronam auream mittere Juſtiniano trecentarum librarum.* Quid, quòd lego civitates in aliâ occaſione,

Orat. de Regno.

Lib. 1. de Goth.

ſione, atque etiam triſti, coronas has miſiſſe? Appianus in Sullæ funere *ſuprà bis mille coronas aureas, magna celeritate confectas, prælatas* ſcribit, atque addit expoſitè, *dona civitatum, aut legionum quibus præfuerat.* Habes & intelligis, opinor, de Coronis & Coronario. AM. Satis, ſed quid iis poſt prælationem factum, avo equidem ſcire. LIPS. In templis, & Capitolio maximè, videntur dicatæ. Plinium eò traxerim, de Coronis: *Inde natum, ut etiàm triumphaturis conferrentur, in templis dicandæ.* Nam etſi de aliis ibi coronis, tamen in occaſione tangit hunc morem. Livius, de legatis Saguntinorum: *Non grates tantùm agere juſſi ſumus, ſed donum hoc etiam, ſi vos permitteretis, coronam auream, in Capitolium, victoriæ igitur, ferre.* Quod itaque ſupra, in Vellejo erat: *Præterquam Capitolio intulit*: huc referri poteſt, ut non venerint in rationes illas *Coronæ*, & alia dona ſive aurum, quæ Jovi Capitolino Pompejus intulit aut dedit. Mos enim ita fuiſſe videtur: vel ex Suetonii de Auguſto notâ, quem ait ſedecim *millia pondo auri, una donatione, in cellam Jovis Capitolini contuliſſe*: quod fecit ſtatim ab Ægyptiaco triumpho. Imò & Triumphale ipſum aurum interdum, aut pars ejus, ibi condita, ex Plinio, qui *duo millia pondo auri periſſe, Pompeii tertio Conſulatu, Capitolini Jovis ſolio, à Camillo ibi condita*, ſcribit: fortaſſe ut religio magis ſervaret. Atque ad hoc etiam tale aurum referendum videatur, quod Suetonius in Cæſare notat: *Eum primo Conſulatu tria millia pondo auri furatum è* CAPITOLIO, *& tantundem inaurati æris repoſuiſſe.* Planè hoc eſt, nam de Ærario compilato, ad alterum Conſulatum facit, nec id quoque in Capitolio. Solent tamen & alia templa Auro coronario exornare, ut Auguſtus de ſe, in lapide Ancyrano: *In Capitolio, & in æde Divi Iulii, & in æde Apollinis, & in æde Veſtæ, & in templo Martis Ultoris conſecravi, quæ mihi conſtiterunt circiter (millenis)* AURI CORONARI *pondo trigintaquinque millibus.* At prior Cæſar, Coronas ſuas in triumpho ductas vendidit, & ex earum pretio militibus promiſſa perſolvit, quod ita Appianus.

L. XXVIII

L. XXXIII cap. I.

CA-

CAPUT. X.

Impenſæ publicæ in Militem, Magiſtratus, Populum: & de Frumentatione.

PERAGRAVI & emenſus ſum *Triumphalem* viam: tempus deſinere, nec addere ultrà, ſed erogare. Nónne videtur Auditor? AUD. Certè videtur, nam ego cenſeo, niſi expendimus largiter, omnem Romam jam illationibus tot auri implendam. LIPS. Ego verò exhauriam, & expendam non loculis, ſed totis ſaccis ut ipſum iterùm miraturus ſis, unde ad tot Expenſa ullæ Opes. Oceanus ſi Ærarium fuiſſet, dixiſſes deſiccandum. Impendia igitur ſub Principibus (ulteriora omittam) Duplicia fuere, *Neceſſaria*, & *Arbitraria*: ex quibus ſanè colligas immenſas & verè ADMIRANDAS quaſdam opes. Nam neceſſaria illa impendia, ferè trium generum: in *Militem*, in *Magiſtratus*, in *Populum*. De militibus res clara eſt; Stipendiis alendos, Emeritis proſequendos: & id perpetuò, in legionibus & præſidiis perpetuis jam factis. Hęc partitè non exſequor, ſatis à me in *Romanâ Militiâ*, & * alibi, factum. De Magiſtratibus, intellego duplices fuiſſe, in quos largiter & ſtatim expendendum: *Urbanos* & *Provinciales*. Urbanis quidem Auguſtus inſtituit, ad onera ſublevanda, ad ludos prębendos, & talia, aliquid dare: præſertim Prætoribus, quaſi ex lege. *Provinciales* autem; vel plurimum auferebant, ut ipſi plures, & per provincias diſperſi. Nam ita Suetonius: *Auctor & aliarum rerum Senatui fuit in quîs, ut* PROCONSULIBUS *ad mulos & tabernacula, quæ publciè locari ſolebant*, CERTA PECUNIA *conſtitueretur*. Et quamquam *Proconſules* modò nominat, tamen * longiùs ſpectavit, & *Præſidibus* communiter, aut & *Procuratoribus*, aliiſque *Officiis* datum. Quanta ea expenſio fuit? immenſa, vel hoc argumento: quòd Cicero L. Piſoni objicit, eunti in Macedoniam, ut Proconſuli, *ſeſtertium centies octogies, quaſi Vaſarii nomine, datum*. Ad ſola Vaſa, inquàm, id eſt ornatum & inſtructum, tot illa ſeſtertia data ſcribit; & objicit, non quia contra morem fuerit, ſed quia ſupra modum. Nimium adſignificat, colluſione quadam, ad tributum. Quid igitur? eſto vel * *Centies* tantùm ſumma ordinaria: eſto vel *Quinquagies*: in tot illis talibus, nónne immenſum accreſcet? Et plura accedunt huic generi, ut *Curatores* variorum munerum alendi,

* Com 1. ad Ann. Tac.

Cap. XXXVI.

* *Et ſolet Suetonius largè eâ voce uti.*

* 250000 25000. *Phil. Vide Notas.*

alendi, vel ornandi; ut *Legati* exterarum gentium admittendi, & munerandi: & quæ ſcimus in omni Republicâ eſſe. Jam de *Populo*, perpetui etiam & certi in eum ſumptus: & præſertim ad Alimenta. Nam jamantè inſtitutum, Principes tenuerunt, ut plebem egenam aut tenuem perpetuâ frumentatione paſcerent; atque eâ magno labore & ſumptu parandâ, advehendâ, & tum gratis diſtribuendâ. Mira hæc res ſit, ſiquis conſideret: & planè inter omnis ævi, omniumque gentium, ADMIRANDA. Sed tractavi olim in Electis, quid nunc retractem? AUD. Imò obſecro Lipſi, hîc ei ſuus locus eſt: & quid ſi aliquid firmius aut plenius tibi obſervatum? LIPSIUS. Obſervatum, non nego: ut in talibus dies diei eſt doctor. Breviter dicam, quæ pro noſtro argumento. Frumentatio igitur vetus Romæ, & ab ipſo etiam Senatu. Ille in rebus & annonâ arctâ, quaſi benignus pater, miſeritus plebis, frumentum aliquando diviſit, non tamen nullo, ſed modico ære. Acceſſere Tribuni ſtatim, & hoc tam populare ſibi vindicarunt, variis Frumentariis legibus latis. Ultimus in hac re Clodius, *Annonariam legem tulit, ut frumentum, quod anteà populo ſemiſſe æris ac trientibus in ſingulos modios dabatur*, GRATIS *daretur*. Ita Aſconius: atq; hæc origo deinde & continuatio gratuiti frumenti fuit. Senatus quidem, ſtatim à conjoratione Catilinæ, largitione hac tali uſus erat, auctore ipſo Catone: ſed neſcio, an ſine ullo pretio. In Plutarcho hoc ſic narratum, ſed verbis quæ penſitanda ſunt: Ait, *C. Cæſarem in Præturâ res novas tentaſſe, populo ſuſpenſo & mobili, ob Catilinarias illas turbas. Cato igitur, ut prævenirei*, ἔπεισε τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἄπορον καὶ ἀνέμητον ὄχλον εἰς τὸ σιτηρέσιον. ἀναλώματος μὲν ὄντος ἐνιαυτοῦ χιλίων καὶ διακοσίων καὶ πεντήκοντα ταλάντων: *ſuaſit Senatui aſſumere egenum & non diſtributum populum ad frumentationem, etſi ſumptus eſſet mille ducentorum quinquaginta talentorum*. Id ſit *trecenties* HS. more Romano; noſtro, *ſeptingenta quinquaginta millia* Philippicorum. Vides igitur impendium in hanc rem, quod illo ævo fuit: etſi alter Plutarchi locus (in Cæſare) minuit nonnihil, & ubi de hac ipſâ re agit, numerat ſumptus non niſi *ſeptingentas quinquaginta myriadas drachmarum*: quod ſit Latinis, *ducenties vicies* HS: nobis, *quingenta quinquaginta millia* Philippicorum. Sed verius eſt, hunc locum reſcribendum, augendumque ad illum priorem. Opinor autem & creviſſe poſteà impendium, lata lege Clodii, quæ totum frumentum gratificaretur, de qua dixi. Quin & ſub Impp. largiter creviſſe, cùm plures adſcripti, & claſſes etiam inſtitutæ (haud dubiè magno impendio) ad tranſvehendum.

dum. Quis tamen numerus accipientium fuit? rep
rio aliquando ad *trecenta viginti millia* cepiſſe: ſed J
lius Cæſar minuit, de quo ita Suetonius: *Ex viginti tr*
centiſque millibus accipientium frumentum è publico,
centum quinquaginta retraxit: aut ſi Dionem audis,
centum ſexaginta: quia dicit ad *mediam partem redacta*
Parvum diſcrimen: ſed Auguſtus deinde auxit, & *d*
centa millia fecit, an & Tiberius? etſi ille minimè p
pularis: tamen recenſet in Senatu (apud Tacitum) *qu*
bus è provinciis, & quanto MAJOREM *quam Auguſtus, rei fr*
mentariæ copiam advectaret. Ergo & in plures, niſi tal
diſtribuendam. AUD. Mehercules Lipſi, grandis hic nu
merus: & tot illi Romæ pauperes? LIPS. Pauperes, au
ſaltem qui ſublevari gauderent: inter quos liberti, & i
genus, maximè fuêre. Dionyſii locus notabilis, admo
Lib. IV. nentis multos ideò manumitti, *ἵνα τὸν δημοσίᾳ διδόμενον σῖ-*
τον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα, καὶ εἴ τις ἄλλη παρὰ τῶν ἡγεμόνων γίγνοι-
το τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν φιλανθρωπία, φέρωσι τοῖς δεδωκόσι
τὴν ἐλευθερίαν: ut frumentum, quod publicè datur, accipi-
entes in menſes ſingulos, & ſiqua alia liberalitas Principum
in pauperes fiat, id totum Dominis ferant à quibus facti
ſunt liberi. Vides fraudes, quæ etiam factæ: aut ſaltem,
quomodo, quos puderet ipſos è publico paſci, id fece-
rint ſuccidaneâ libertorum perſonâ. AUD. Aliquoties jam
audio de *menſtruo frumento:* ergone ea diſtributio? LIPS.
Illa ipſa, & in cujuſque menſis initio (ſive *Nonis*, ut
Suidæ viſum, unde & *Annonas* ridicule derivat) acci-
piebant. Quomodo? per *Teſſeras:* quique eas habebat,
ad *Curatores frumenti dividundi* ibat, munus inſtitutum
ab Auguſto. Quattuorviri enim erant, iique ex hone-
Lib. LIV. ſtioribus, & qui ante quinquennium Præturâ functi
eſſent: quod Dio notavit. Etſi *Præfectus* etiam *anno-*
næ proprius, illuſtri honore: ſed qui de advehendo
& adſervando in horreis ſatageret, non propriè de di-
videndo. Multa circa hanc rem: ſed minuta quid o-
pus exſequi? de numero iterùm aliquid videamus: in
quem videtur Seneca tenuiores omnes cives incluſiſſe.
Frumentum, inquit, *publicum tam fur, quàm perjurus,*
& adulter accipiunt, & ſine diſcrimine morum QUISQUIS
CIVIS *eſt.* Sed ita tamen accipio, ut admitti debue-
rint & inſcribi: atque ideò meliores libri referunt:
quiſquis inciſus eſt. In tabulas nempe, huic rei factas.
Sed de numero tamen capientium iterùm ſub Princi-
pibus fluctuo. Dixi de Auguſti *ducentis millibus:* ſed
P. Victoris, quem Schottus noſter vulgavit, ſcriptio
videatur augere. Nam ait diſertè: *Hujus* (Auguſti)
tempore, ex Ægypto urbi annua ducenties centena millia

frumen-

Digitized by Google

frumenti inferebantur. Modios ſanè intellegit: ſed quanta ea ſumma ſit ex ſolâ Ægypto? Atqui Africa jam addenda eſt, quæ duplum ad Ægyptum dedit. Hoc enim ita palàm & adfirmatè Joſephus ſcripſit, in oratione Agrippæ regis ad Judæos: *Africam octo menſibus populum Romanum paſcere, Ægyptum autem quatuor.* Valde notabilis locus: & idem eſt in Hegeſippo, qui tranſtulit. Ex hac igitur ratiocinatione, frumentum urbi illatum annuum fuerit *ſexcenties centena millia modiorum.* Sint in dies circiter, *centum ſexaginta quatuor millia & ſeptingenta triginta.* Heu, ingentem copiam! & quæ ſufficiat, ſi inſpicis, vel *viciès centenis* hominum *millibus* alendis. Nam Modius paullò plus minusve Romanis pendit XXV. libras: ſed Romanas tamen libras, id eſt duodecim unciarum. AUD. Hem Lipſi, & tu credis hæc vera eſſe? quî poſſint? nam ante duntaxat de *ducentis millibus*, aut largiſſimè, *trecentis viginti* frumentantium eſt dictum. LIPS. Dictum, ſed nempe etſi non plures caperent, plus tamen fruebantur & alebantur. Nam cenſendum eſt, pleroſque illorum qui caperent, patresfamilias fuiſſe; uxorem, liberos, ſervulos habuiſſe. Itaque largius valdè quàm in unum caput capiebant: & videtur teſſera ſive donatio ordinaria fuiſſe in ſingulos, *decem modiorum*, quod in Electis notavi. Jam & hoc cogitandum, plures etiam in conſortium hujus frumenti veniſſe. An non probabiliter Urbanos illos omnes milites? ſanè in Herodiano lego, *Severum, præter alia quæ indulſit, militibus etiam τὸ μέτρον ſive ſiumenti modium auxiſſe.* Quid ipſam deinde Aulam & Palatinos? nonne item probabile annonas ſuas hinc accepiſſe? An non & Claſſiarios ipſos in Italiâ milites? milites? Hæc conſiderari & colligi pro Victoris ſcriptione poſſint: quæ mihi tamen, ut rem dicam, * parùm eſt certa. Ingens frumenti copia ſit, & ex duabus provinciis tantùm. An igitur placeat in eo corrigi, *ad centies centena millia?* Ita univerſa illatio fuerit, cum illo Africano, *trecenties centena millia*: larga profectò lata & laxa, cùm hæc in diem toleret ad *millia hominum circiter ſeptingenta.* Facit pro emendatione, quod Spartianus de Severo ſcribit: curioſe proſpexiſſe rei frumentariæ, *& cùm moreretur reliquiſſe ſeptem annorum Canonem, ita ut* COTTIDIANA LXXV. *millia modiorum expendi poſſent.* Magna providentia ejus Principis, ſolicitè in ſeptem annos: ſed & Canon ille diurnus opportunè expreſſus, qui proximè ad noſtra *trecenties centena millia* (tecum computa, ſi voles) proximè, inquam, accedit. Minuiſſe tamen paullatim hic Canon videtur:

* Vide No. 41.

tur:

tur: ſive quia Principes in alia diſtribuerent; an & qu
minus, provinciis jam effætis, inferretur? Sanè Co
ſtantinus egregiè minuit, qui ſedem & affectum ſuu
Byzantium transferens, ut in aliis Novam hanc R
mam cum illâ Veteri, ſic & Frumentatione voluit
parte æquare. Nam claſſem Ægyptiacam Byzantio d
ſtinavit, relictâ Romæ dumtaxat illâ Africanâ. Ha
diviſio deinceps manſit: niſi quòd Byzantini frumen
modum tamen minuit filius ejus Conſtantius, offenſu
plebi ob ſeditionem temerè & aſperè motam. De eâ r
Eccleſiaſtici noſtri ſcriptores: qui & numerum expri
munt frumenti. In Nicephoro Calliſto eſt: *Octo myria*
des medimnorum frumenti quotannis à Conſtantino dat
plebi fuerant, cujus dimidiam partem Conſtantius diminui
Atque iſte totum Frumenti modum annuum facit, no
niſi *octoginta millium medimnorum*: quæ ſint Romani
circiter *quadringenta octoginta modiorum*. Haud magna
nec pro priſcis opibus, largitio: quam tamen & Socrates
ita firmat. Ἐζημίωσε δὲ τὴν πόλιν, ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου, τοῦ παρασχεθέντος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡμερησίου, ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας. Ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον τοῦ σίτου, ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων κομιζόμεναι πόλεως: *Mulctavit urbem, auferens frumenti quod pater ejus in dies adſignaverat, ſuper quattuor myriadas. Octo enim myriades circiter antea dabantur, invehebanturque ex urbe Alexandriâ.* Dicit quidem ille σιτηρέσιον ἡμερήσιον, *diurnum frumentum*: ſed exuberat ille modus in dies ſingulos, nec aliter ſentit quàm de diviſione dumtaxat diurnâ. At annua ipſa illatio, tanta: id eſt, *ii ille trecenti* in diem circiter modii, vix quattuordecim aut quindecim millibus hominum paſcendis. Heu, quantum minuimus? atque idem in ipſâ Româ veteri factum, Olympiodori locus (apud Photium, in Bibliothecâ) attendenti oſtendit. Excerptum ibi legitur: Ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ Γότθων ἅλωσιν τῆς Ῥώμης, Ἀλβῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ἔπαρχος, ἤδη ταύτης πάλιν ἀποκαθισταμένης, ἔγραψε, μὴ ἐξαρκεῖν τὸ χορηγούμενον μέρος τῷ δήμῳ, εἰς πλῆθος ἤδη τῆς πόλεως ἐπιδιδούσης, ἔγραψε δὲ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πεπῦχθαι ἀριθμὸν χιλιάδων δεκατεσσάρων: *Poſt Gothorum invaſionem & direptionem Romanam, Albinus Præfectus urbis, iterùm nunc eâ inſtauratâ, ſcripſit, Non ſufficere populo modum qui inferretur, cùm urbs jam in multitudinem largiter excreviſſet. Scripſit autem, & in unam diem ſtatutum numerum quattuordecim * millium.* Verba, quæ expreſſim de Frumento non habent; ſed eò referenda eſſe, mecum cenſebit, qui examinabit. Ergo diurnus tunc modus (ſub Honorio) *quattuordecim mille* modii: qui & ipſe minuit aut periit cum imperio ipſo Romano.

Lib. IX. cap. VII.

* Modiorum opinor.

Theo-

Theodoricus tamen rex Gothorum (ſanè , ut in illâ gente, laudandus) ſpecimen aliquod veteris moris reſtituit : Et in Ricobaldo quodam ſcriptum : *A Romanis cum gaudio ſuſceptus eſt, quibus ille ad ſubſidium, tritici ſingulis annis* cxx. *millia modiorum conceſſit.* Sed quid ad iſta eo? ADMIRANDA mea non horum temporum: quin priorum etiam Principum ævo (circa Flaviorum imperium) panis diſtribui, non ipſum frumentum, cœpit: credo, quia lucrum aliquod ex eo fiſcus captaret; & quo minore modo in plures largitio ſpargeretur. Is *Panis Gradilis* dictus; quia in gradibus divideretur; idem *Fiſcalis*, quia e publico & fiſco. Commentarius Perſii vetus, ad illud *---populi cribro decuſſa farina. Panem non delicioſius cribro diſcuſſum, ſed plebejum de populi annonâ, id eſt, Fiſcalem dicit.* Eos panes *bilibres* fuiſſe, ex Vopiſci Aureliano dicam. *Nam Aurelianus,* inquit, *eo tempore quo proficiſcebatur ad Orientem, bilibres coronas populo promiſit, ſi victor rediret. Et cùm aureas populus ſperaret, neque Aurelianus aut poſſet, aut vellet, coronas eum feciſſe de Panibus, qui* NUNC *Siliginei appellantur, & ſingulis quibuſque donaſſe, ita ut Siligineum ſuum* COTTIDIE *toto ævo ſuo unuſquiſque reciperet, &* POSTERIS SUIS *dimitteret.* E quibus inſpectis plane affirmaveris, *Bilibres*, & in *Capita* ſic datos fuiſſe. AUD. Quomodocumque Lipſi, tamen magna illa, & in magno modo (Severi canon dicit) largitio, & mihi ſemper ſtupenda. LIPS. Quid ſi accumulo, & obſonium etiam addo? *Nam idem Aurelianus* (Vopiſci item verba) *& porcinam carnem populo Romano diſtribuit, quæ* HODIEQUE *dividitur.* Quando *hodieque*? ad tempora uſque Conſtantini. Simile in *Oleo* fuit, quod perpetuum populo dedit & inſtituit Imp. Severus. *Vinum* etiam, ut nequid deeſſet, Aurelianus ſtatuerat, ſed morte præreptus non fecit. Satis hæc mi Auditor, cetera in Electis meis vide.

CAPUT. XI.

Impenſæ in Ludos carptim oſtenſæ.

TRANSIMUS ad *Arbitraria* impendia : quæ trium item generum maximè fuerunt. In *Ludos*, *Opera*, *Dona*: In *Ludos* ſingulatim ſi perſequar, aut exempla accumulem; ſeorſim Theatrum mihi ſtruendum ſit, & novi aliquot ſermònes. Capita impendiorum dicam, de quibus universè ſic Lactantius: *Quid dicendum eſt de iis, qui popu-* Lib. VI. Inſtit.

Serm. LXXXI. *lari levitate ducti, vel* MAGNIS URBIBUS *ſuffectur opes, exhibendis* MUNERIBUS *impendunt?* Item Ambroſius: *Magiſtratus in theatris, mimis, & athletis, gladiatoribus, alii que hujuſmodi generibus hominum* TOTUM PATRIMONIUM *ſuum largiuntur, & prodigit, ut exiguæ horæ favorem vulgi acquirat.* Merito damnant noſtri Patres damnoſam hanc inſaniam, & quæ privatos homines bonis per ludum exuit; Principes ipſos attenuat & delibat. Atque id diſcere cùm ex frequentiâ eorum potes, tum ex apparatu.

Sueton. Unus Auguſtus *feciſſe ludos ſe dicit, ſuo nomine quater & vicies, pro aliis magiſtratibus, qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & vicies.* Ego vix arbitror, ullos ex iſtis Principalibus ludis minoris *quingenties*, aut & *millies ſeſtertio* ſtetiſſe: quod Apparatus & Pompa facile perſuadebunt. Nam ecce in ipſo Theatro, Amphitheatro, aut Circo adornando qui ſæpè ſumptus! cùm ſemper gratia aliqua & illicium novitatis in ipsâ formâ quæreretur: & Nero (pro exemplo) *Theatrum totum, non Scænam ejus tantùm, auro illevit & obtexit. Sed & quidquid illatum fuit, & omne inſtrumentum aut choragium, aureum: itemque vela quæ ſuperne contra ſolem obumbrabant, purpurea tota, & aureis ſtellis interſtincta. Ex quo & dies ille Aureus appellatus.*

Lib. XXXIII. cap. III. Dio Caſſius hoc in Nerone, & Plinius id ipſum adſignificavit: *Nero Pompeii theatrum operuit auro, in unum diem, quo Tiridati regi Armeniæ oſtenderet.* Quid Julius Cæſar, ante Neronem, & non dum Princeps? *Is primus in*

Plin. ibid. *Aedilitate, munere patris funebri,* OMNI APPARATU *arenæ* ARGENTEO *uſus eſt: ferasque argenteis haſtis laceſſere, tum primùm viſum. Mox, quod etiam in* MUNICIPIIS *æmulantur, C. Antonius ludos ſcanâ argenteâ fecit.* Cæſar igitur hoc *primus*: ſed non ultimus, & quod Plinius addidit, paſſim & in Coloniis ac Municipiis Argenteæ jam ſcænæ. Ideò non poſſum, ut rarioris operæ aut magnificentiæ admirari, quod Plinius, ut tale, ſcripſit eodem iſto loco: *Item L. Murena, & Cajus Princeps, in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo* CXXIV. Tu hæc Plini notabile duxiſti? *centum viginti quattuor* pondo argenti? quis ex equite, & pænè dixerim plebe,

* Faciunt 1240000. Tal. tunc non it ſumpſerit? Lege* CXXIↃↃ: id eſt, *centum viginti quattuor millia*: nec id pro Cajo aliquo ſit magnum, imo nec pro privato nimium, quia argentum recipiebant, nec totum peribat: ſi tamen vellent. Plura ejuſmodi ornamenta aut inſtructus erant, & quædam in libello noſtro Amphitheatrali diximus: & vis nunc unum & extremum furorem? Heliogabalus Imp. (ait Lampridus) *fertur in Euripis vino plenis navales*

ludos Circenſes exhibuiſſe. Tu cogita quantum vini profuſum, foſſis illis & Euripis in Circo ita eo plenis, ut naves inter ſe concurrere, ac certare de velocitate poſſent. Quid jam dicam tot *Gladiatorum* millia, tot *Ferarum* ex toto orbe quæſitarum? tot equorum nobilium? in vitâ actiſque Principium aſſidua hæc legis. Addo hæc *Miſſilia* & *Sparſiones* in populum, id eſt Teſſeras ligneas cum notis rerum, aut interdum res ipſas, magno certamine diripiendas: Quæ item velut legitima jam erant in omnibus ludis, ad populum illiciendum. Horum pretia & ſumptus, ex Neronianis iſtis colligantur, apud Suetonium, *Sparſa & populo miſſilia omnium rerum per* OMNES DIES, *ſingula cottidie millia avium, cujuſque generis multiplex penus, teſſeræ frumentariæ, veſtis, aurum, argentum, gemmæ, margaretæ, tabulæ pictæ, mancipia, jumenta, atque etiam manſuetæ feræ: noviſſimè,* NAVES, INSULÆ, AGRI. Notetur hæc jactatio, quanti ea, & quantarum rerum? Præter aurum, gemmas, margaretas, *Inſulas* & totos *Agros* dedit: *Inſulas* nempe urbanas, & habitabiles domos. O res vix Suetonio fidiſſimo teſti credendas! Sed accedit & Dio ſimilia aſſerere: *Omnia*, inquit, *delicatiſſima quæ homines comedunt)* (ad *Penum* Suetonii pertinet:) *omnia pretioſiſſima, equos, mancipia, eſſeda, aurum, argentum, variam veſtem hæc dabat per ſymbola quædam & teſſeras. Globulos enim parvos inſcriptos, ut quæque eorum erant, hos jiciebat in populum, & reipsâ mox dabatur, quod quiſque eorum in teſſerâ haberet.* Neque Nero hæc ſolus: de more fiebat, etſi alius largius parciuſque, pro opibus, præberet. Titus ſanè Veſpaſiani filius, item profuſiſſime, in ludis quos per centum dies, dedicatione Amphitheatri ſui, fecit. Dio Caſſius de eo: Παρέσχε δὲ ἅττα καὶ ἐς ὠφέλειαν φέροντα αὐτοῖς. σφαιρία γὰρ ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον ἐρρίπτει σύμβολον ἔχοντα, τὸ μὲν ἐδωδίμου τινὸς, τὸ δὲ ἐσθῆτος, τὸ δὲ ἀργυροῦ σκεύους, ἄλλο χρυσοῦ, ἵππων, ὑποζυγίων, βοσκημάτων, ἀνδραπόδων, ἃ ἁρπάσαντάς τινας ἔδει πρὸς τοὺς δοτῆρας αὐτῶν ἀπενεγκεῖν, καὶ λαβεῖν τὸ ἐπιγεγραμμένον: *Dedit & quædam, utilitatem, non ſolùm voluptatem, ſpectantibus præbentia. Nam globulos ligneos quoſdam de loco ſuperiore in theatrum jaciebat, qui ſymbolum haberent, hic alicujus eſculenti, ille veſtis, alius argentei vaſi, alius aurei, equorum, jumentorum, mancipiorum; quæ oportebat eos, qui rapuiſſent, ferre ad Curatores ludorum, & ab iis accipere quamque rem inſcriptam.* Credis tu hæc per tot illos centenos dies fieri potuiſſe, ſine impensâ *bis terque milles* HS? ego non opinor & ubi ſumptus ludorum reliqui? Neque miror jam profectò Hadrianum, cùm in adoptione

optione Cejonii Commodi multa in populum profudiſſet per ſimiles ludos, & in militem: atque is Cejonius ægro corpore, vitalis non videretur: ſæpè dixiſſe, *Perdidimus quater millies* HS. *quod populo & militibus dedimus*. Qui ſunt ipſi noſtri *decem milliones*. Sed dices, Principum virorum modò hæc fuiſſe. Erras, de Milone, hoc jam olim Cicero, *tria patrimonia in has res effudiſſe*: de Meſſallâ quodam Vopiſcus, cum ſtomacho iſta narrat.

In Carino. *Legat hunc locum Junius Meſſalla, quem ego liberè culpare audeo. Ille enim patrimonium ſuum ſcænicis dedit, heredibus abnegavit, matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo: & rectè, ſi aviæ pallio aurato atque purpurato, pro ſyrmate tragœdus uteretur. Jam quid Lineas petitas Ægypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpurâ, plumandi difficultate pernobiles? Donati ſunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canuſini, Africanæ opes, in ſcænâ non priùs viſæ. Et hæc quidem iccircò ego in litteras miſi, ut futuros editores pudor tangeret, ne* PATRIMONIA SUA, *Proſcriptis legitimis heredibus, mimis & balatronibus deputarent.* Sed diſtinctiſſimè verò, & expreſſis ſummis, aliquid Olympiodorus: Ὅτι Πρόβος ὁ παῖς Ἀλυπίου, πλέονας τὴν οἰκίαν πραιτούραν, δώδεκα κεντηνάρια χρυσοῦ ἀνάλωσε. Σύμμαχος δὲ ὁ λογογράφος, συγκλητικὸς ὢν τῶν μετρίων, τοῦ παιδὸς Συμμάχου τὴν πραιτούραν πλουτῶν, εἴκοσι κεντηνάρια ἐδαπάνησε. Μάξιμος δὲ, εἷς τῶν εὐπόρων, εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ πραιτούραν, τεσσαράκοντα κατέβαλε κεντηνάρια, ἑπτὰ δὲ ἡμέραις οἱ Πραίτωρες τὰς πανηγύρεις ἐτέλουν: Quòd *Probus, filius Alypii, cùm ipſe Præturam gereret,* * *duodecim centena pondo auri abſumpſit. Symmachus verò, ille orator* (eſt noſter, qui in parte extat) *Senator* UNUS E MEDIOCRIBUS, *in filii Symmachi Præturam* * *viginti centenarios effudit. At Maximus, ſcilicet è divitibus, item in filii Præturam,* * *quadraginta. Edebant autem ludos Prætores, non niſi* SEPTEM DIEBUS. Vide dies, vide ſumptus: quantò immaniter plus olim alii? quantò ſcilicet tunc reſp. florentior, & majores privatim opes. Sed & inferiore illo ævo ipſi Conſules (nam hæc de Prætoribus) opinor, largius, de quibus in * Codice Juſtinianæo lex eſt; quæ *ſpargendi vilitate* (ita loquitur) *ſublata, ejus loco ad reparationem Aquæductuum, centena pondo auri præſtari per ſingulos conſulatus* decernit. Atque id in imminutionem, & pro beneficio, ſi igitur ſola ſparſio (id eſt, miſſilia in populum) tanti; quid reliqui omnes ludi, & eorum apparatus? Et de ludis hæc quoque ſufficiant in ſpecimen: de * *Operibus*, in proximum ſermonem differo & protollo.

*,120000 aureor.

*200000. aureor.

*400000 aureor.

Lib. XII. Tit. De Conſulib.

Lib. III. c. 9.

CA-

CAPUT XII.

Dona Principum effuſa, & primò Julii Cæſaris.

DONA ſequuntur, magnitudine ſuâ & frequentiâ non jam inter ADMIRANDA, ſed STUPENDA. Siquis Midas fuiſſe fingatur, qui omnia tactu faciat aurea; defecerit inaurare, quantum iſti ſunt largiti. Per Principes aliquot lubet ire, & hoc oſtendere: ordiarque à capite ipſo, CÆSARE JULIO. De illo univerſè ita Suetonius: *Nullum* LARGITIONIS *aut officiorum genus in* QUEMQUAM, PUBLICE PRIVATIMQUE *omiſit.* Vis magis partitè? Idem ſcriptor: *Militibus ſingula interdum* MANCIPIA *vel* PRÆDIA *viritim dedit.* Ecce ubi vos Curii aut Fabricii, qui ipſi Imperatores vix *ſeptena jugera* habebatis? nunc miles aliquis capit ab iſto donatore *Prædia* tota. Hæc & plura (mox dicenda) in militem: quid in Senatum & digniores? Idem iterùm Suetonius: *Parte magna Senatus gratuito, aut levi fœnore, obſtrictis,* ex RELIQUO *quoque ordinum genere vel invitatos, vel ſponte ad ſe commeantes,* UBERRIMO CONGIARIO *proſequebatur.* Nec hic finis: extra urbem quoque & Italiam ea largitas ſe diffudit, & *non minore ſtudio* (idem Suetonius) *Reges atque Provincias per* ORBEM TERRARUM *illiciebat: aliis captivorum* MILLIA *dono offerens; aliis quò vellent, & quoties vellent, Auxilia ſubmittens, ſuperque Italiæ, Galliarumque & Hiſpaniæ, Aſiæ quoque & Græciæ potentiſſimas* (ſive placet, *potiſſimas*) *urbes præcipuis* OPERIBUS *exornans.* Quid tibi iſte vir videtur? mihi, nil niſi novus quidam Triptolemus; qui ſublimi vectus curru, ſemina non frugum, ſed liberalitatis ſuæ, per terrarum orbem ſpargit. Atque hæc, quò magis mirêre, privatus Cæſar fecit, & nondum in faſtigio illo Principali. AUD. Affatim miror: & unde Cæſari, nondum Cæſari, opum iſta vis? LIPS. Magis mireris, ſi accogites, jam ab adoleſcentiâ profuſum hunc fuiſſe, & grandi alieno ære oppreſſum. Plutarchus apertè; *debuiſſe eum,* PRIUSQUAM ULLUM MAGISTRATUM CAPERET, (nota, de valdè igitur juvene) *mille trecenta talenta.* Ea ſunt nobis *ſeptingenta octoginta millia* Philippicûm. Quid verò jam in ipſis magiſtratibus? materies & cauſſa amplior largiendi. Itaque Appianus ſcribit, *euntem ex Prætura in Hiſpaniam, creditoribus retinentibus, dixiſſe joco: Millies ſibi opus eſſe, ut* NIHIL HABERET: id eſt, ut ſolum æs alienum ſolveret, in ſuo nihil haberet. Ea reddunt

Digitized by Google

viceſquinquies centena millia: nec ambige, neque d
ſimum Budæum audi (neſcio quâ cauſſâ) minuen
Græca palàm ſic volunt: *ὅτι δέοιτο δισχιλίων καὶ πεντακ*
μυριάδων: & Drachmæ intellegendæ, ex Græco
more. Ego verò ampliùs credo, auxiſſe etiam in c
ſulatu & deinceps ad Principatum; ut hominis hujus
genium erat, tantùm ut daret quęrentis. Sed unde, a:el
habuit & repoſuit? Non longe te duxero. Gallias
ſtras vide: iſte fons, è quo hauſit. Divites tunc her
Provincias, ſed quas fulmen iſtud afflavit & ambu
Nam quomodo ſe in iis geſſerit, breviter Suetonius:
Galliâ, fana templaque Deûm, donis referta, expilav
urbes diripuit, ſæpiùs ob prædam quàm ob delictum. D
nique è tot prœliis, acceſſit ingens captivorum mul
tudo, è quâ divenditâ pecuniam redegit. In ſolâ Ga
liâ *decies centena millia virorum in acie cepit*: quod Appi
nus ita tradidit, & *totidem occidit*: dico *virorum* & in a
cie: quid jam mulierum & puerorum? Nam nec h
parcebant, imò vel uberrima ex eâ venditione prędа
Has ſolas manubias ſi æſtimas; accedes vel ad *triginta mil*
liones, & contractâ ac parcâ capitum æſtimatione. Jam
in ipſis opidis, & agris, quanta prædarum ſeges? o-
mitto, tu cogitabis. Sed lubétne ſingulatim inſpicere
viri dona? Ecce, inſtante civili motu, in Galliâ cùm
eſſet, *L. Paullum Conſulem deſignatum, mille quingentis*
talentis flexit, ne contra ſe ſtaret: Curionem, qui ære alieno
obrutus, majore etiam ſummâ, ut pro ſe ſtaret. Illa tot talenta reddunt, *nongenta millia* Philippicûm: id eſt pæne millionem, in virum unum. Quid jam in Curionem? ampliùs longè dedit, ut Appianus dixit (nam ejus ea verba ſcito:) & niſi fallor, ipſum æs alienum ejus totum exſolvit. Nec fallor, & Dionem clarè hoc ita meLib. XL. mini ſcripſiſſe. Atqui æs illud fuit *ſexcenties* HS. quod Valerius Maximus prodidit: quî minus ergo dedit? Itaque Vellejo numerale mendum inhæſit, cùm de iſtâ re, *Curionem centies* HS. ſcribit accepiſſe. Ille veró *ſexcenties*: & ita hîc reſcribe. Ea faciunt *quindecies centena millia* Philippicûm, quid niſi plurium Senatorum cenſus? Nec largitiones ejus aliæ in primum ordinem ſcriptæ exſtant: etſi fuerunt, quod in Suetonio audiſti: & in magnos illos ſemper magnæ. Sequuntur Milites, quibus unicè ſe dedit: atque idipſum privatus. Certè adhuc in Galliâ, cùm Pompejus duas legiones, colore belli Parthici revocaret; ipſe ut animos ſibi pigneraret, ſingulis abeuntibus *ducentas quinquaginta drachmas* diviſit; quod Plutarchus, aliique prodiderunt: id eſt, *vigintiquinque* Philippicos noſtros. Cogita jam duplum

Centuriones, triplum quadruplumque in Præfectos, Tribunos: valde ea largitio creſcit. Sed quid in ipſo jam bello civili? privatim haud dubiè multa; communiter ea largitio fuit, Suetonio expreſſa. *Veteranis legionibus, prædæ nomine, in pedites ſingulos, ſuper bina ſeſtertia, quæ initio civilis tumultus numeraverat, vicena millia nummûm dedit.* Rectè ita locus habet, & in optimis libris: quid opus eſt argutari, aut interpolare? Examinemus. *Veteranis legionibus*, inquit: non enim novellis: etſi & hæ, credo, aliquid habuerunt. Veteranæ autem illæ, *decem*. In *pedites ſingulos*, inquit: cur ſuper equites omittit? quia non opus: ſicut nec Centuriones adjecit, quos notum ſcilicet erat duplum accepiſſe, de more. Etſi de equitibus hoc ego dubito: & olim eidem triplum etiam ſoliti accipere: ſed poſt Socios civitate donatos, palàm video nec honorem nec præmia tanta equitibus fuiſſe, qui plerique jam è Latinis. Lib. VIII. Pergit, *Super bina ſeſtertia*: ea ſunt *quinquaginta* nobis Philippei: dedit, inquit, *vicena millia nummûm*. Ea ſunt, ipſi Philippici *quingenti*: atque ii viritim, & in gregarios milites diviſi, cùm duplum Centurionibus eſſet, Tribunis Præfectiſque alarum quadruplum. Proh fidem (nam ſæpè exclamo, & cogor) quæ hæc, præter ſtipendia, & alia lucella aut raptus, largitio eſt? quanta in tam multos? Ne milites noſtri audite, & exempla hæc aut cupite aut ſperate. Unde enim Julius, undæ Romanæ opes? AUD. Unde & tibi animus ſic iſta credendi, & affirmandi? Nam alii viſo oculi trepidant, & in lectione commutant. LIPS. Nihil eſt, incogitantia hoc facit (imperitiam nolo dicere) veterum & largitionum, & divitiarum: quibus alia exempla mox atteſtabuntur. Etſi in hac re ſatis Græci ſcriptores: qui cum Tranquillo planiſſimè in ſummâ concordant. Nam Dio breviter, ſed clarè, *militibus quinque millenas ſolidas Drachmas* datas ſcribit. Appianus fuſiùs & diſtinctiſſimè: *Militibus à triumpho, ſuperans etiam ea quæ promiſerat; legionariis drachmas Atticas quinque mille, Ordinum ductoribus duplum, Tribunis & Alarum præfectis iterùm duplum dedit.* Viſne aliquid apertius? & cur huic conſenſui repugnemus? Nota autem nec Appianum aliquid ſeorſum de Equitibus, ut nec Tranquillum, dixiſſe. Sed quæ hæc *Promiſſa* ſunt, quæ Appianus ſignanter ſcribit *cum ſuperaſſe*? Opinor eſſe, quod in pugnâ ad Pharſalum, *ſingulis millenas Drachmas* promiſerat: iterumque, ut volentes in Africam ſequerentur, *alteras millenas*, quod utrumque in Appiano leges. Largiter igitur exceſſit,

ceſſit, niſi quid in ipsâ Africâ aut alibi etiam pro
AUD. Audéſne in faſce dare has ſummas omnes,
magis attendam? LIPS. Licet, Fuerunt legiones dec
ſed veteranæ, & ideò parùm plenæ. Sunto igitur *tri-
ta millia militum* : & ſingulis *quingenti* Philippici fac
quindecim noſtros milliones. Ubi nunc Centurion
Tribuni, Præfecti, atque ipſi Equites? Regum o
expenſas dices in donatione hac unâ. Atqui an finis
imò ſub ipsum idem tempus, largitionem ad Popul
extendit, & ut Suetonii verbis hoc quoque dicam, *Po-
lo, præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, t
cenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim
viſit, ac centenos pro morâ.* AUD. Hîc mihi vocem op
tollere, nec comprimo. Viritim toti populo tantu
frumenti, olei, pecuniæ? LIPS. Moderor, ne clam
toti populo frumentanti, nec ultrà. Dio Caſſius ita r
ſtrinxit: Τῷ ὄχλῳ τῷ σιτοδοτουμένῳ: id eſt, *Populo, qui fr-
mentum acciperet.* Ergo tenuiorem populum intellegit
& ſemel nota, Suetonium hîc atque aliâs *populi* vo
(præter morem antiquum) plebeculam iſtam jejunan
& hirudinem ærarii deſignare. Qui tamen ipſe nume
rus grandis, & ſub hoc tempus *trecenta viginti millia* e-
rant, qui è publico paſcerentur: quod antè dixi. Totu
ergo ille populus accepit *quadringentos* nummos viri-
tim: id eſt, *Minam*, ut Appianus expreſſit. Sunt Phi-
lippici *decem*: ergo in ſummam, *tres milliones ducenta
millia.* Ubi olei deinde modus, ubi frumenti? Mi Audi-
tor, ad Ovidium eundum nobis eſt ut transformemur,
& animos veteres, pro veteri ævo, capiamus. Noſtri
homulli hodie, dicant mera mendacia me flare.

CAPUT. XIII.

Auguſti Principis dona.

SED unum etiam Julium vidimus, quid tot Cæſares qui ſecuti? & ut aliis minimè, tamen in liberalitate conſecuti, aut prægreſſi. AUD. Difficile creditu eſt, nam hic homo mihi videtur de ſe, quod olim Livius Druſus poſſe dicere: *Nihil ſe cuiquam ad largiendum, præter cælum & cœnum, reliquiſſe.* LIPS. Non ita eſt: opes iſtæ Vectigalium, & quas diximus, inexhauſtæ erant, & ut perennes quidam fontes fluebant. Itaque ad AUGUSTUM veniamus, qui non diuturnitate ſolum imperii, ſed vereor ut liberalitate patrem ſuperarit. Dona ejus quædam ante imperium, alia in ipſo ſunt: & illa magis

mirandi.

Digitized by Google

nda. Primùm *militibus & Evocatis, quos contraxit Antonii, aditâ hereditate Julianâ, dedit ſingulis nas Drachmas.* Ita ipſe Appianus: interpres ejus improvide *ſeſtertios* vertit. Is numerus Evocatorum, *dena millia* fuit: ergo *quingenta* hîc Philippæorum . Ampliùs, eodem pænè tempore, cùm legiones rta & Martia ad ſe tranſiſſent ab Antonio, dedit ſin- *totidem illas Drachmas*: iterumque cùm in armis de- ſſent, & ſpeciem prœlii perite aſſimilaſſent, *alteras* : quæ certè fuerunt ad dictam facile ſummam; & longè ſuprà, ſi Equites & Centuriones (quod nec feci) ſuo more computentur. Jam verò in ipſo mo Conſulatu, cum ſignis à Mutinâ motis urbem in- t, dedit qui ſe deduxerant, ſingulis *bis mille quingenas drachmas*, ſive *ducentos quinquaginta* Philippęos: aque eæ *octo legiones* fuerunt. Minimâ legionum frequentiâ, ſurgent *ſex milliones*, & Equites ac Ductores omittentur. Ubi autem prædæ quas egit, aut ſpolia quæ cepit? adhuc nulla. Quò magis in ADMIRANDIS hæ donationes tres, à privato Octaviano, & ſolâ ſpe futuræ magnitudinis, ſuſceptæ & perfectæ. Atque hîc notandum in ultimâ, tranſiſſe eam velut in legem; & ſollenne donativum hoc habitum, quoties legiones poſtea Principem in urbem deduxiſſent. Certè Spartianus in Severo tradit, *Milites per ſeditionem dena millia popoſciſſe à Senatu, exemplo eorum, qui Auguſtum Octavianum Romam deduxerant, tantumque acceperant.* O peritos hiſtoricos vel antiquarios, & in rem ſuam lecta aptantes! Sed quarta etiam donatio à privato, in quâ lingua mihi hæret. AUD. Quiáne obſcœna aut turpis? LIPS. Non, ſed quia immenſa, aut certè immodica, & vereor refragatorem. AUD. Non me, ut ii qui de cælo tacti ſunt, ſilent & ſtupent: ſic jam pænè ego, Perge. LIPS. In Philippenſi igitur prœlio, ubi de Principatu actum vel libertate, hic ipſe Octavianus cum Antonio promiſerunt viritim *quinque mille Drachmas.* AUD. Hoc illud erat? at Cæſar jam antè totidem, & docuiſti. LIPS. Sed Cæſar *decem* legionibus tantùm: iſti *novemdecim*, quæ in pugnâ erant, & aliis *quadraginta*, quæ in præſidiis aut Italiâ ſparſæ. Appianus quidem ita narrat, vel apud eum Antonius (oratione ad Aſiaticos) ſed addit: *auctas eas jam & minutas ad* XXVIII. *rediiſſe, quæ* (inquit) *cum ſuis additamentis efficiunt virorum ſupra centum ſeptuaginta millia: præter* EQUITES, *& item* ALIUM *militem.* Quis iſte *alius miles*? opinor Auxilia, quæ haud longè infra legiones. Itaque qualis & quanta hæc ſumma conficiatur, ingenuè fateor, vix ego auſim promere:

Digitized by Google

re & ſcito eſſe ſupra *centum quinquaginta milliones.* V
eſtis qui Novum orbem, & novas in eo divitias re
periſtis? Huc ite, oſtendent & effundent eas Daum vi
iſti unicâ largitione. Atque hæc ille fecit ante Prin
patum: in ipſo tenuit & cecurrit eumdem liberalita
curſum. AUD. At hîc mihi votum & cogitatio. LIP
Prome. AUD. Si eo ſæclo ego vivam, quid niſi mil
ſim? ita omnes ad eos opes adfluent, & concurr n
LIPS. Vera narras. & ſcito ab hoc militum tunc ſer
nario, Senatorias & divites pleraſque familias orta.
Hæc præmia in civili bello iis ſunt: cùm homines u
ad imperium veniant, imperium pænè ipſum donar
Quid donant? perdunt volui dicere: & quomodo te
iſti pecuniarum cumuli, ſine apertâ pernicie provincia
lium civiumque, colligi potuere? Sanè id factum eſt
ſed Pax Poſteà, cum copiæ ſuo cornu, repoſuit o
mnia & reparavit. Enimvero Auguſtus, ut cœperam
dicere, in Principatu quoque perliberalis. Lapidem
Ancyranum lubet proponere, in quo aliquot donatio
nes ejus ordine exſculptæ.

I. LIBRI. ROMANI. VIRITIM. .... CENOS. NUMERAVI. EX. TESTAMENTO. PATRIS. MEI.

II. ET. NOMINE. MEO .... DRINGENOS. EX. BELLORUM. MANUBIIS. CONSUL. QUINTUM. DEDI.

III. ITERUM. AUTEM. IN. CONSULATU. DECIMO. EX PATRIMONIO. MEO. BIS. QUADRINGENOS. CONGIARI. VIRITIM.

IV. ITERUM. ÆRE. MERUI. ET. CONSUL. UNDECIMUM. DUODECIM. FRUMENTATIONES. FRUMENTO. PRIVATIM. COLUMBIO. EMENSUS. SUM.

V. ET. TRIBUNITIA. POTESTATE. DUODECIMUM. QUADRINGENOS. NUMMOS. TERTIUM. VIRITIM. DEDI. QUALI. MEA. CONGIARIA. FRUMENTI. ...... NUM. NUMQUAM. MINUS. QUINQUACINTA. ET. DUCENTA...... SIA.

VI. DUODEVIGINTESIMUM. CONSUL. TRECENTIS. ET. VIGINTI. MILLIBUS. PLEBIS. URBANÆ. SEXAGENOS. DENARIOS. VIRITIM. DEDI.

ET.

Digitized by Google

L. QUINIS. MILITUM. MEORUM. CONSUL. QUINTUM. VII.
MANUBIIS. VIRITIM. MILLIA. NUMMUM. SINGULA.
ACCEPERUNT. ID. TRIUMPHALE. CONGIARIUM.
COLONIAS. HOMINUM. CIRCITER. CENTUM. ET. VI-
MILLIA.

SUL. TERTIUMDECIMUM. SEXAGENOS. DENARIOS. VIII.
QUI. TUM. FRUMENTUM. PUBLICUM. ACCE.....
EA. MILLIA. HOMINUM. PAULLO. PLURA. QUAM.
DUCENTA. FUERUNT.

Vides, ſive audis lapidem, utinam peritè ſatis aut fideliter deſcriptum! Inſigne monumentum antiquitatis eſt, & hiſtoriæ Auguſtææ quaſi ſummarium. Sed multa in eo corrupta, & quædam lacera: percurram lucis, & alibi medicinæ, cauſſâ.

In primâ donatione eſt: LIBRI ROMANI. An id fuit, TRIB. P. ROMANI? id eſt, *Tribubus populi.* Res quidem eas tangit, & legavit Cæſar teſtamento viritim Romano populo, *trecenos ſeſtertios*, ut Suetonius ſcripſit; ut autem Dio, *centenos vicenos*, & adducit ipſum Auguſtum ejus rei teſtem. Et ſcripſerat hoc Auguſtus fortaſſe in Commentariis rerum ſuarum: ſed & hîc ita in Breviario iſto fuit. Explendum igitur, CENTENOS. VICENOS. Ii ſunt, *tres Philippici* in ſingulos: ſi in totum populum, immenſum eſt; ſi in frumentantes, magnum.

In II. *Quadringeni nummi* viritim dati, item in populum: qui ſunt Philippici *decem*. Id factum in *quinto Conſulatu* ejus, ut hîc ſcribitur? id eſt, ſtatim poſt Actiacam & Alexandrinam victoriam, ſub triumphum. Dio Caſſius ipſum notat in hoc anno, & in ſummâ conſentit: ſed auget acceptores, & non *viros puberesque tantùm*, *ſed etiam pueros, in gratiam Marcelli, ſororis filii*, ſcribit *adjectos*. Hoc ſi fuit, ut fuit, quis non videt ſupra duplum fere donationem creſcere, & ut minimum fuiſſe ad *ſexcenta millia* capientium? Fiunt in pecuniâ impenſâ *ſex milliones*.

In III Conſulatu decimò, ſcribit ſe item populo dediſſe, congiarium *bis quadringenos*. An ſimul, ut *octingenos* dederit? an magis ſignificat, bis ſe dediſſe? ſicut & paullò poſt, *tertiùm quadringenos*. Quæ iterationes valde ſunt liberalitati augendæ: & tu attendes.

In IV. Quid ſit illud ÆRE. MERVI. quæro. An fuit, ÆRE. MEO. UT. pependitque à prioribus? opi-

nor,

Digitized by Google

nor. Illud autem jam certò aſſequor, in Undec
conſulatu datas *duodecim Frumentationes*: quas ita ap
lat, quę ſingulis menſibus dari ſolebant. In cari
igitur annonæ, has extra ordinem, & de ſuo, ut ſcri
addidit. Nam legendum inibi PRIVATIM. COEMP
ut dudum monui, cùm lapidem hunc vulgavi.

In V. Tribunicia poteſtas duodecima, incidit in a
num urbis DCCXLI. cùm peregre & è Gallia red
Tunc igitur plebi refovendæ & conciliandę, diſtribu
ter uno anno *quadringenos*: id eſt, Philippicos *ter den*
ſive in univerſum *triginta*. Verba aliquot in vitio, a
ſic emendanda? QUALI. MEO. CONGIARIO. FRUMEN
TI. MODIUM. NUMQUAM. MINUS. QUINQUAGINTA
ET. DUCENTA. MILLIA. ut adſignificet, tantum fru
menti ſe quoque dediſſe. An verius, FRUMENTAN
TIUM. NUM. NUMQUAM. MINUS. QUINQUAGINTA
ET. DUCENTA. MILLIA? ut dicat *numerum* (id vale
NUM.) qui frumentum acciperent, & ex conſequent
congiarium, tantum tunc fuiſſe. Sed poſteà alius nu
merus, dices haud moveor, quia ſæpè id per recenſum
mutavit. Cogitetur tamen. Vir doctiſſimus & acutiſſimu
legebat, QUINQUAGINTA. ET. DUCENTA. SESTER
TIA. & referebat ad Suetonii hæc verba: *Congiaria
populo frequenter dedit, ſed diverſæ ferè ſummæ: modò qua-
dringenos, modò trecenos, nonnumquam ducenos quinqua-
genoſque nummos.* Sed refellit hoc ipſe lapis ſtatim, qui
dicit bis datos *ſexagenos denarios*: quos non niſi in *ducenos
quadragenos* nummos reſolvas. Quomodo ergo *num-
quam minus* dederit, ut hîc ſculptum? Sed & Dio in an-
no DCCXLVII. adnotat datos *Denarios ſexaginta*.

In VI. ſunt *ſexageni denarii in trecenta viginti millia capi-
ta*: quæ ad duos milliones*, paullò minùs, ſe attollit.

* Sunt *octo decies centena M.*

In VII. tenebiæ, videtur militaris donatio eſſe, ſed iis
qui in colonias miſſi, aut mittendi.

In VIII. notetur numerus frumentantium, qui tunc
fuit. Iſta de Auguſto ſufficiant: etſi liberalitates ejus
plures ex facili dederim, ut ipſe dare facilis, etiam per
ludum & jocum. Cujuſmodi iſta in Macrobio: *Omni-
bus qui ſecum pila luſiſſent, ſeſtertia centena dari Cæſar
Auguſtus juſſerat, ſoli Cælio quinquagena. Hîc ille, Quid
ergo? inquit, ego una manu ludo?* locus lepidus, ſed do-
natio magna in ludicrâ iſtâ cauſsâ, ſingulis *bis mille quin-
genti* Philippici. Iterùm totidem Græculo cuidam,
pro carmine, & audaculo dicterio, factoque: ſed tu fa-
ctum ipſum noſce, aut potiùs recognoſce. Græculus fuit,
qui Cæſari carmen obtulerat, atque ille acceperat, & ni-
hil ultrà. Græculo iterùm paranti dare, prævênit, &
carmen

Digitized by Google

camen à ſe dedit; ut oſtenderet talia & domi ſibi naſci. Hic Græculus legere, mirari, & tandem manu in pauperem bulgam demiſsâ nummos, an denarios aliquot, Auguſto offerre, cum dicto: *Si plus haberem Cæſar, plus darem.* Exemplo oſtendit & commonefecit, quid ille deberet: nec fruſtra. Nam ſtatim Auguſtus delectatus libero & acuto facto, *ſeſtertia centena* dari ei juſſit: id eſt, *bis mille Philipp. & quingentos.*

CAPUT XIV.

Aliorum Principum dona.

NON ſit modus, ſi omnia Auguſti tollam: omitto, & aliorum carptim aut ſaltuatim quædam tango. IN TIBERIO pauca ſunt, parcâ ille manu & reſtrictâ fuit: atque ita moriens in theſauris reliquit, * *viciesſepties millies* HS: *quod Caligula, non toto vertente anno abſumpſit.* Ita enim hoc Suetonius: ſed in Dione paullò aliter: & ait, *quoſdam dicere ter & vicies millies relictum; alios autem * ter & tricies.* Sanè pro meo ſenſu, poſteriori parti accedam, qui ſatis jam imbibi Romanas opes. nec in tempore abſumptæ à Caligulâ pecuniæ Dio diſſentit à Suetonio, ſi ſic legas: ὠδὲ εἰς τὸ τρίτον ἔτους μέρος ἀπ' αὐτῶν περιέσωσεν: *nec vel in tertiam anni partem quidquam Caligula ex his ſervavit.* Quod ſane cum Tranquillo & veritate convenientius, quàm ut ſit, εἰς τὸ τρίτον ἔτος, *in tertium annum.* Ille verò ſtatim exhauſtus & egens, atque ad rapinas ſe vertit. In CLAUDIO, notatur prima liberalitas in auſpiciis imperii, cùm militibus *quinadena* HS. promiſit. Ea ſunt *trecenti ſeptuagintaquinque* Philippæi: ſi tamen Suetoniana illa ſcriptio (ex eo ſumpſi) eſt certa. Nam Joſephus adauget, & *vicena* promiſſa ait, ſive ut ipſe numerat, *quina millia drachmarum*: qui ſunt *quingenti* Philippæi: & addit, *omnibus ubique militibus idem promiſſum.* Quomodo hæc quidem donatio, ſuperet omnes jam dictas, & fortaſſe dicendas. NERO ſequitur: quid de eo dicam? qui, ut Suetonius ait, *divitiarum & pecuniæ non alium fructum putabat, quàm profuſionem.* Itaque nepotinos ejus ſumptus fruſtrà colligam: in Suetonio atque aliis, patent: quædam addam quæ magni & laudabilis animi ſunt viſa. *Militi prætoriano* (in Dionis compendio) *ob cauſſam aliquam juſſerat centies* HS. *numerari*: id eſt, *ducenta quinquaginta millia* Philippicûm. *Et cùm Agrippina mater, mirata improvidam fortaſſe liberalitatem, juſſiſſet totam eam pe-*

* *Id eſt, ſexaginta ſex milliones, & quinquaginta M. Phil.*

* *Sunt octoginta & unus milliones.*

Digitized by Google

cuniam, ipſo coràm, in menſà exponi & expandi, ut vel aſpectu pœnitentiam eliceret: ille magno animo, juſſit alterum tantum addi, & Neſciebam, inquit, *tam exiguum me dediſſe.* Egregia vox: quam cur tu rides? AUD. Non ipſam, ſed meam cupidinem: & ô ſi quis *hoc exiguum* mihi? LIPS. Avidus ô homo es, nec accipies: hodie liberalitatis ejus nec umbra manet. Hoc Nero in militem: ſed quid in regii ſanguinis Teridatem? *quod vix* ipſi Suetonio *credibile videatur, octingenta nummorum millia diurna in eum erogavit, abeuntique ſuper* H S. *millies contulit.* Ut hoc & capias, & ponderes; ſcito Teridatem per *novem menſes* continuos Romæ, aut in finibus Romanis, fuiſſe: & toto eo tempore immunem habitum ab omni ſumptu. Decreta igitur ei in diem *octingenta millia*: quæ ſunt *viginti millia* Philippæorum. Numera in menſem: quid ea niſi *ſexcenta millia*? In novem menſes: *quinque milliones quadringenta millia*, Jam abeunti datum, *millies* H S. quaſi in viaticum: quod iterum efficit *duos milliones & dimidium.* An potiùs in Suetonio, *bis millies* ſcribendum? augeatur altero tanto, & palàm Dionis compendium (numeri autem in Græcis magis veri) hoc ſuadet. Atque iſta conſpicua & ſignata liberalitas Neronis eſt: quid minores aliæ & ſparſæ, ſed coaleſcentes in grandem ſummam? De quibus Tacitus: *Bis & vicies* H S. *donationibus Nero effuderat*: & addit, Patres cenſuiſſe, ut repeterentur ab iis qui cepiſſent. Ea ſunt *quinquagintaquinque milliones*, niſi calculus me fallit; quod & alibi vereor, & ignoſcendum eſt in ſermonis hoc curſu & calore. Adjungo NYMPHIDII, poſt Neronem, promiſſum: non Principis, ſed pro Principe tamen factum. Ipſe ut *Urbanum omnem militem & Prætorianum Galbæ adjungeret, promiſit iis* * *ſeptem mille & quingentas drachmas viritim; reliquis extra urbem,* * *mille ducentas quinquaginta.* In Plutarcho hoc ita leges, ingentem donationem, & qualis anteà in hoc genere nec fuit. Nam *priores illæ Drachmæ* in Urbanos, faciunt nobis *ſeptingentos quinquaginta* Philippicos: alteræ in Legionarios, *centum viginti quinque.* Quò hoc aſcendat in plura quàm *vigintiquinque millia* Urbanorum; in amplius *ducentena* Exterorum? ut Claſſes, & talia, omittam. Jure igitur Plutarchus exclamat & queritur, *pluſquam Neronem hunc renatum, nec potuiſſe eam pecuniæ molem extrui, niſi ut omne Romanum imperium atteretur aut everteretur*: præſertim poſt tot & tam recentes à Nerone ictus. Infinitæ deinde ſunt lar-

* Latinè eſſet, Triginta ſeſtertia.
* Latinè, Quina ſeſtertia.

[largitiones] in militem, vel in populum: ſed, niſi memoria imponit, infrà jam dictas. Ideò nec pono; unam. *Severi* Imp. tantùm libo. Dionis compendium; *Celebravit Decennalia imperii ſui, & dedit populo qui frumentum ſolet accipere* (nota ſemper ferè de Populo frumentario) *itemque Prætorianis decem aureos. Quâ ille ſe jactabat, revera enim* NEMO *umquam anteà tantum* SIMUL *dederat, effuſumque hac donatione* * *bis millies* HS. Decem iſtos Aureos, ſcito Romanos fuiſſe: id eſt noſtros *viginti*, aut paullo ampliùs. Ita magna vis aſſurgit, & expreſſa eſt à Dione ſumma: ſed hæreo an ſatis ex vero additum, *numquam anteà tantum* datum. Nam & Commodi Imperatoris ſuperfluens donatio fuit, in Lampridio notata; *Congiarium dedit populo, ſingulis Denarios ſeptingentos vicenos quinos.* Qui ſunt Romani aurei *viginti novem*: pænè triplum ejus, quod Severus poſteà dedit. Nam quod vir doctus quidam hîc reſcribit *ſeptuagenos quinos*, valdè eſt præter rem & Lampridii mentem. Sed ſcilicet Dionem ſcribere, *Simul numquam* tantum datum: id eſt, & Populo & Militibus. Alioqui & ſuperiores aliquot donationes militares valdè excedunt. De donis peregi, & ſimul de *Opibus publicis*.

* Quinquies milliones.

CAPUT XV.

De privatorum aliquot opibus, & materiæ hujus finis.

TRANSEO ad *Privatas opes*, quæ & ipſæ magnæ fuerunt, & per multos ſparſæ. Quis neſcit Senatores aut Senatorios plurimos fuiſſe, & plures longè Equites Romanos? Atqui primis illis, cenſus ſub Auguſto fuit *Decies* HS. ſive *vigintiquinque millia* Philippæorum. Iſtis, id eſt Equitibus, cenſus *Quadringenorum*, quæ faciunt *decem millia* Philippæorum. Hic cenſus, quem neceſſariò haberent: quàm multos autem, & pleroſque omnes, puras exceſſiſſe? Ac lubet paulliſper recenſere hos divites: inter quos quem priùs, quàm Craſſum illum cognomento *Divitem*? Cicero aliique de eo, atque etiam in eum Cicero iſta: *Multi audierunt ex te, cùm diceres, Neminem divitem eſſe, niſi qui exercitum ſuis* FRUCTIBUS *alere poſſet. Ergo hoc propoſito, numquam eris dives, antequam tibi ex tuis* POSSESSIONIBUS *tantum reficiatur, ut ex eo tueri ſex legiones, & magna equitum ac peditum auxilia poſſis.* Hæc vox Craſſi fuit, opinor, negantis

In Paradox.

ſe Divitem, etſi vulgò ita audiret: quia nemo ſic d-
cendus, niſi cui tales opes. In Plinio hoc paullò con-
Li. xxxiij. cap. x. tractius: *M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui* REDITU *annuo tueri* LEGIONEM *poſſet. In agris ſuis* HS. *bis millies poſſedit, Quiritium poſt Sullam ditiſſimus.* Qui locus inſpectione, fortaſſe & correctione eget. Primùm de *Legione* unâ ait: quod Cicero palàm de pluribus (imò & *ſex* nominat) & item Græci de *exercitu* tradunt. Itaque in Plinio quoque verti cenſeam, *Legiones*. Jam quod addit, *bis millies in agris poſſediſſe*: quid ergo in aliis? in ſervis, in pecunia, in vaſis ac ſupellectile, denique in domibus, quantum habuit? Sanè alterum tantum dixerit aliquis, ex communi tunc ratione & proportione opum. Plutarchus ſcribit, ſolos *architectos & fabros eum in ſervis habuiſſe, ultra quingentos*, quorum operam elocabat in urbe ruinis vel incendiis obnoxiâ: quid deinde ſervorum ad reliquos uſus, domi vel in agris? Hæc eò deduco, ut ſollicitem & quartam lectionem Plinii receptam: & quia non arbitror in ſolis agris ſic habuiſſe. Argumento ex Plutarcho, quòd totus cenſus ejus, *poſt Decumas Herculi datas, & epulum frumentumque plebi, non fuerit niſi* * *ſeptem millium & centum talentorum*. Atqui longè hoc
* 4260000 Phil. ab illo *bis millies* abeſt in ſolis agris. Facit & ipſe Plinius, qui paullò poſt ſubjicit, *Multos poſteà ſe cognoviſſe, ſervitute liberatos, opulentiores.* Libertos autem intellegit, qui ad *ter millies*, aut circà, pervenerunt. Non inſiſto: dico, legendum mihi videri in Plinio, *niſi qui legiones tueri poſſet ex agris ſuis. Seſtertiûm bis millies poſſedit.* Ut univerſæ opes ejus fuerint *bis millies* ſive *quinque millionum*. Quod propemodum conſonat cum illis *talentorum millibus*, è Plutarcho recitatis: & Decimas Herculanas ſi addis, proximè accedit. Senecæ item
De vitâ beatâ cap. xxi. locum huc ſubjungo: *M. Cato poſſidebat ipſe quadragies* HS. *minus ſine dubio quàm Craſſus, plus quàm Cenſorius Cato. Majore ſpatio, ſi comparentur, proavum vicerat, quàm à Craſſo vinceretur.* Moneo primò legendum, *quadringenties* HS. quod certum eſt: deinde addo, ex hac comparatione elucere, quòd haud multò ultrà *bis millies* Craſſus potuerit habere. Alioqui nimium intervallum ſit inter Catonem Uticenſem & ipſum; quod Seneca negat. AUD. At enim Lipſi, vis tu igitur Craſſum ad reditum ex agris tantùm reſpexiſſe? LIPS. Videtur, nam & Cicero ſcripſit, *niſi ſibi ex* POSSESSIONIBUS *ſuis tantùm reficiatur*: & ante, *niſi qui exercitum* FRUCTIBUS *ſuis alere poſſet.* Ea verò ad agros ſpectant: & ipſa Plinii vox, *Neminem* LOCUPLETEM *eſſe*. Etſi

haud

haud nego, multos Romanorum magna latifundia ha-
buiſſe: ſed ſumma hæc exorbitet. Alioqui L. Do-
mitius ille, ſucceſſor in Galliam Cæſari deſtinatus,
quis ſanè abundare debuit, qui (leges in ipſo Cæſare) I. Civil.
Corfinii obſeſſus, ad animandos milites, *in concione agros*
ex SUIS POSSESSIONIBUS *pollicetur, quaterna in ſingulos*
jugera, & pro ratâ Centurionibus Evocatiſque. At enim
triginta cohortes ibi militum, id eſt *duodecim* circiter
millia. Ea ſint igitur *quadraginta octo millia* jugerum:
quid jam in Centurionibus & evocatis, quibus *duplum*
debebatur? Lego & in Plinio: *Sex dominos ſemiſſem* Lib. XVIII
Africæ poſſediſſe ſub Nerone, quos ille interfecerit. Quid
Seneca, de *Pompejo* (an *Poppæo*) quodam, ſub Caligu-
la? nam qui *Ptolemæum* reſtituunt, ab ipſo mox re-
felluntur. Quid igitur de eo? *Panem & aquam de-* De Tranq.
fuiſſe, cùm TOT FLUMINA *poſſideret, in ſuo orientia, in ſuo* cap. XI.
cadentia. Si hæc vera; oportuit totas regiones poſſe-
diſſe, uti C. Antonius ille, collega Ciceronis in Con-
ſulatu, *totam Cephaleniam inſulam, velut proprium patri-*
monium habuit, atque ibi oppidum etiam novum ſtruxit: quod
traditum ita Straboni. AUD. De Antonio, eſto: nec Lib. X.
magna ea inſula. At de Poppæo, & TOT FLUMINI-
BUS, ex vero ſcriptum? LIPS. Ex vero, nec ſolus Pop-
pæus talis, plures Seneca aggregat, epiſtolâ LXXXIX.
ubi hos avaros communiter ita inſequitur: *Quouſque*
fines poſſeſſionum propagabitis? Ager UNI DOMINO *qui*
POPULUM *cepit anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras*
porrigetis, ne PROVINCIARUM *quidem ſatione contenti cir-*
cumſcribere prædiorum modum? ILLUSTRIUM FLUMINUM
per privatum decurſus, & AMNES MAGNI, *magnarumque*
gentium termini, USQUE AD OSTIUM A FONTE *veſtri*
ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis veſtris maria
cinxiſtis, niſi trans Hadrianum, & Ionium, & Ægæum ve-
ſter villicus regnet. Niſi INSULÆ, *ducum domicilia ma-*
gnorum, inter VILISSIMA *rerum numerentur.* Quid ais?
non hæc ſatis clara, ſatis certa ſunt: nec illuſtrant, ſed
augent quæ dixi? Si enim unus aut alter talis, quid at-
tinet ut publicum morbum carpere? Sed plures omni-
no fuerunt: & quidam etiam dono hæc capiebant.
AUD. Dono? id verò nullus crediderim. LIPS. Ite-
rum Seneca de Beneficiis: *Beneficium eſt, donare regio-*
nes, per quas MAGNA FLUMINA ET NAVIGABILIA
decurrant. Donarit autem eas Princeps, vel aliquis
ille dives teſtamento. Sed ecce hi verè locupletes: &
quorum fundos nec milvi oberraverint, ut ait poëta.
Sed redeo ad univerſè Divites, inter quos L. Cornelius
Balbus meritò locandus, qui (ut Dio ſcripſit *homines*

Digitized by Google

Lib.xlviij *ſuæ ætatis Divitiis & Magnitudine animi ſupergreſſus eſt: adeò ut moriens populo Romano viritim legaverit denarios viginti quinque, ſive Aureum Romanum unum.* Quid putemus nunc heredes, & legatarios habuiſſe? Seneca etiam noſter, ille doctrinæ & ſapientiæ, id eſt internorum bonorum, ita dives, quàm ratâ ſorte & externorum fuit? Eum * *ter millies* HS. *poſſidiſſe*, amicus illi Tacitus ſcripſit, & inimici cum multâ invidiâ objecerunt. AUD. Quidni Lipſi? & ille vir maximus, hoc uno titulo apud me minuit, quòd ſic in opibus abundet. Philoſophum hoc decuit? & quidem Romanum, qui facta ſibi vindicant, magis quàm verba? LIPS. Miſerum Senecam, ut video, quare? quòd non Virtus ſolùm ei, ſed Fortuna faverit: & in alio tamen aliquo hoc laudemus. Sed quia rara hæc conjunctio, præſertim in modeſto & ſapiente; & *bonæ mentis*, ut ille inquit, *ſoror eſt paupertas*: homines indignantur, livent, Senecam equis & quadrigis incurrunt. At meo judicio, ô virum hoc ipſo magnum, quòd capere potuerit, quòd uti, quòd habere (ut uno verbo dicam) & non haberi! Quid, quòd nec eas ſuſpexerit? inter media cenſuit, inter fluxa, & quæ ſi abirent, nihil auferrent, niſi ſemetipſas. Audi illum, ô Livor, & ſile. *Pone me*, inquit, *in opulentiſſimâ domo, ubi aurum argentumque in promiſcuo uſu ſit. Non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiamſi apud me, tamen extra me ſunt. In Sublicium rurſus me transfer, & inter egentes abige: non ideò tamen me deſpiciam, quòd in illorum numero conſideam, qui manum ad ſtipem porrigunt. Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quàm pontem.* Hæc vera philoſophia eſt: poſſe habere, poſſe carere; non cupere abſentes, capere & præſentes: iiſdem uti benè, & bonis ſublevandis. Sed quid evagor? dives Seneca, & noſtro more *ſeptuagies quinquies centena millia* poſſedit: plus meruit (audi & hoc Livor:) *& multi nequaquam ejus artibus pares plus habuerunt*, ut Nero ad eum dixit. Ecce *Cn. Lentulus Augur* (ait ipſe Seneca) divitiarum MAXIMUM EXEMPLUM, *antequam illum liberti pauperem facerent, quater millies* HS. *ſuum vidit. Proprie dixi* (inquit) *nihil enim ampliùs, quàm vidit.* Hic ſtupor igitur poſſedit ipſos *decem milliones*, Regum aut certè Regulorum opes. Sed indicat Seneca, libertos & plus habuiſſe. Ac ſanè de Pallante Tacitus ſcribit, *ſeſtertii ter millies poſſeſſorem* fuiſſe: quod *quater millies*, me volente, Dionis Breviarium in Nerone expreſſit. Et hoc ipſum de colliberto ejus Ælio Narciſſo, idem Dio in Claudio narravit. Sed aula hos beavit, inquies. Vis igitur & homines, non è Senatu vel aulâ? ecce è me-

Margin notes: * 7500000 Plut. — Apud Tac. xiv. Ann. — xii. Ann

è mediâ plebe unum, è Plinio : C. *Aſinio Gallo*, C. *Marcio Cenſorino Coſs.* (id fuit ſub Auguſto) C. *Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit*, *Quamvis multa civili bello perdidiſſet*, *tamen relinquere ſervorum quattuor millia centum ſedecim*, *juga boum tria millia ſexcenta*, *reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia*, *in numerato* HS. * *ſexcenties*. *Funerari ſe juſſit* HS. *undecim millibus*. Vide tu tot ſervos, boves, pecudes, tantum numeratæ pecuniæ : & miror agros non expreſſos, quos tamen ſuſpicor habuiſſe, itemque villas, & ædes. Sed utut ſit, familiam illam ſolam ſervorum vide : quis Principum habet? Aud. Valdè quidem iſti copioſi in ſervis, quod & in Craſſo notavi. Lips. Valde, & Petronius ex more, ſi non ex vero, de Eumolpo ſuo facetiſſimâ narratiunculâ ſcripſit: *Familiam quidem tam magnam per agros Numidiæ ſparſam habere*, *ut vel Carthaginem poſſet capere*. Certè aliquot millia eſſe debuerunt eorum, qui armis apti : ſicut & hiſtoricâ fide Vopiſcus de Proculo tradit, *eo tempore quo ſumpſit imperium*, *duo millia ſervorum ſuorum armaſſe*. Quid Beliſarius ille ſub Juſtiniano magnus? *duodecim millia puerorum* (ita loquuntur) habuiſſe propria, Aimoinus, Regino, aliique teſtantur. Nam illud quod in Athænæo adfirmatè ſcribitur, quale eſt? *Quoſdam Romanorum ad* DECEM *aut* VIGINTI *millia ſervorum habuiſſe*, *nec ut* QUÆSTUM *ex iis facerent*, *ſed ut aſſeclas aut ſubſequas eos modò haberent*. Hoc de ſervis, mihi ipſi timidè tardeque credendum, & tamen credendum. De aliis armentis, ſimile aliquid (etſi minus eſt) in Vopiſco item lego, de villâ Valeriani privatâ, *in qua quingenti ſervi*, *duo millia vaccarum*, *equæ mille*, *ovium decem millia*, *caprarum quindecim millia fuêre*. Quæ mea mens, cum iſta cogito? ubi noſtræ paupertinæ villæ, nec milleſimis horum inſtructæ? Et communia hæc, certè non nova, in opibus, illo ævo : auctore Senecâ, quem audi, ſuo more, increpantem : *O miſerum*, *ſi quem delectat ſui patrimonii liber magnus*, & VASTA SPATIA *terrarum colenda per vinctos*; & IMMENSI *greges pecorum per provincias ac* REGNA *paſcendi*; & FAMILIA *bellicoſis nationibus* MAJOR; & ÆDIFICIA *privata laxitatem urbium magnarum vincentia*. Hæc Seneca, ideoque pauca exempla talia aut ſcripta ſunt; ſi ſcripta, ad nos pervenerunt. Caſu factum eſt, quòd Cæſar prodiderit (& mihi caſu incidit) T. Labienum Legatum ſuum in Galliis, opidum *Cingulum conſtituiſſe in Piceno*, & *ſua pecunia exædificaſſe*. Vide in homine privato opes & animum Principis, qui eas in tota opida ſtruenda convertit : quod &

Li. xxxiij cap. x.

* *Decies. quinquies centena millia Philip.*

Lib. vi.

De Benef. l. vii. c. x.

1. Civil.

Digitized by Google

& medici quidem apud Plinium fecêre. Quid autem quod etiam inferiore ævo, rebus & imperio labentibus, magnæ iſtæ opes? Olympiodori hæc excerpta audi: Ὅτι πολλοὶ οἶκοι Ῥωμαίων προσόδους κατ' ἐνιαυτὸν ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν κτημάτων αὐτῶν, ἀνὰ τεσσαράκοντα χρυσοῦ κεντηνάρια, χωρὶς τοῦ σίτου καὶ τοῦ οἴνου, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰδῶν, ἃ εἰς * τρίτον συνέτεινεν, εἰ ἐπιπράσκετο, τοῦ εἰσφερομένου, τῶν δὲ μετὰ τοὺς πρώτους τῶν δευτέρων οἴκων τῆς Ῥώμης, πεντεκαίδεκα ἢ καὶ δέκα κεντηνάρια ἡ πρόσοδος ἦν: *Multæ Romanorum domus* (id eſt, earum domini) *in* ANNUO REDITU *accipiebant è poſſeſſionibus ſuis, ad * quadraginta centenarios auri: idque abſque frumento, vino, & aliis ſpeciebus, quæ, ſi venderentur, facile trientem æquarent illati auri. Secundariæ autem domus, quindecim centenarios aut decem recipiebant.* Hæc ille, ſub Honorii & Arcadii ævum: quàm defectâ jam Româ, & per illam Novam imminutâ. Atqui tot illi *Centenarii* (centum libræ auri in ſingulis) reddunt *quadringenta* nobis *aureorum millia*: & ubi frumentum, & reliqua? Atque etiam reditus tantùm computat, non ſervos & alia multa, quæ ſine fructu. Addam diſtinctè & unum exemplum, in quo deſino. Capitolinus de Gordiano, adhuc privato: *Ditiſſimus ac potentiſſimus, in provinciis tantum terrarum habens, quantum nemo privatus. Quæſturam magnificentiſſime geſſit. Ædilitatis ſuæ tempore, duodecim populo Romano munera, id eſt per ſingulos menſes ſingula* DE SUO *exhibuit, ita ut gladiatorum nonnumquam quingena paria exhiberet, numquam minus centenis quinquagenis. Feras Libycas una die centum exhibuit, urſos unâ die mille*: & plura deinde animalium nominatim: *quæ omnia* POPULO RAPIENDA *conceſſit.* Amplius de eo, auctor Cordo: *In* OMNIBUS *civitatibus Campaniæ, Etruriæ, Umbriæ, Flaminiæ, Piceni*, DE PROPRIO *illum per* QUATRIDUUM *ludos ſcenicos & Juvenalia edidiſſe.* Qui benè hæc tollit ſingula & penſitat, quique ſcit quid ſit ludos olim edere: neſcio quam trutinam reperiet ad tot illa ponderanda aut æſtimanda. Diducere mihi non placet, placet abjungere: & *Opes Romanas* publicè privatimque ſatis videor oſtendiſſe. Tu abi, cœna, dormi.

* Verto *Trientem*: an aliquis *Triplum* auſit?

*400000. *aureor.*

JUSTI

JUSTI LIPSI DE MAGNITUDINE ROMANA

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Ad Opera Romana tranſitum, & primò de ligneis aut temporariis dictum.

AUD. Malè mihi hac nocte fuit. LIPS. Quid ita? AUD. Quia herè nimium benè. Suaves illi ſermones animo inhæſerunt, & per cerebri hujus ſpatium inerrantes, verè dico, ademerunt mihi ſomnum. LIPS. Aliter ego dixeram: & meminiſtin', ultimi mei, *Dormi*? Atqui cautio erit ne ſic in poſterum: mittemus potiùs, aut ſuſpendemus, hos ſermones. AUD. Quin tu verbum hoc ſuſpende: nam meruit. Itane ſermones hos tollas, in quibus unica mihi ſpes ſolatii? nam ne neſcias, ut ii qui à ſcorpiis ſunt icti, ab iiſdem remedium habent: ſic ego nunc affectus. Ad te propero, qui pupugiſti. LIPS. Ad me? non ego Scorpius, ſed Aſpis: aurem claudo ad has cantilenas. AUD. Benè eſt, pungat me & hæc aſpis, ut dormiam: & ſuavi veneno infundat ſomnum. LIPS. Age, age, medebor: ſed non, ut cenſes, ſuaviter mi homo: ego verò ut faſtidientes quoſdam ægros medici, ad exercitia & OPERA te ducam. Ecce enim ea ordine ſequuntur. Duplicia autem Romana iſtæc Opera, *Temporaria* & *Diuturna*. Illa, quæ ſubitò & in breve tempus aliquod excitabantur, è terrâ aut ligno plerumque: iſta, quæ in longum, & manſura, è latere, lapide, & materie firmiore. *Temporaria*, duplicia iterùm

Digitized by Google

video, *In Militiâ*, *& extra eam* : atque utraque me-
ri juſtam admirationem. Nam ſive militiam vide-
quis *Foſſas*, *Vallos*, *Aggeres*, & talia terrea ; iteru-
que materialia, *Turres*, *Teſtudines*, *Muſculos*, *Vi-
as*, legit, tam multa, tam crebra ; & aut induſtria
aut vires hæc patrantium, non æſtimat & admiratu-
Sive extra eam quædam, in voluptatem aut ſplend-
rem ſtructa ; quomodo idem affectus non inſinu-
animo vel irrumpat ? Et militaria quidem mitto
4In ipſa Militia & Mechanicâ. * aliàs mihi explicata : pauca ex civilibus tangam. Qu-
in genere ludicra præcipuè fuêre : ut *Theatra*, *Amph-
theatra*, *Circi*, & magnæ ejuſmodi moles, ſtructæ ſæp-
in paucos dies, & pænè ut dejicerentur. Duo exempl-
in Plinio, etiam cum ejus, qui tam multa ADMIRAN-
DA viderat aut legerat, nimiâ admiratione. *M. Scau-
rus*, inquit, *fecit in Ædilitate ſuâ opus omnium* MAXI-
MUM, QUÆ UMQUAM FUERE HUMANA MANU FA-
CTA, *non temporariâ mora*, *verumetiam æternitatis de-
ſtinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex, in altitudi-
nem* CCCLX. *columnarum. Ima pars ſcenæ è marmor-
fuit*, *media è vitro*, *inaudito etiam poſtea genere luxuriæ.
Summæ tabulis inauratis columnæ*, *ut diximus* ; *imæ duo-
dequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas*, *ut indi-
cavimus*, *fuerunt tria millia numero. Cavea ipſa cepit ho-
minum* LXXX. *millia*, *cùm Pompeiani theatri*, *toties multi-
plicatâ urbe*, *tantoq́; majore populo*, *ſufficiat largè* XL. *milli-
bus. Sed & reliquus apparatus tantus*, *Attalicâ veſte*, *tabulis
pictis*, *ceteroq; choragio fuit*, *ut in Tuſculanam villam re-
portatis quæ ſuperfuerant cotidiani uſus deliciis*, *incenſa vil-
la ab iratis ſervis*, *concremaretur ad* HS. *millies.* Quid eſt ?
friges, nec excitaris ? AUD. Nihil, ipſe Plinius me te-
pefecit, cùm ſcripſit, *non temporaria mora*, *ſed æternita-
tis deſtinatione factum.* Me tepefecit, te refellit, qui inter
Temporaria hoc refers. LIPS. Téne tam lævè Plinium
capere ? prævidebam, & metuebam. Sed hoc ille dictum
voluit, iſtud Temporarium eminuiſſe etiam inter fir-
ma illa, & quæ æternitatis ſpe facta. Non aliud ſanè
dixit : & ecce alibi ejus verba. *In M. Scauri ædilitate*, *tria*
Li. XXXIV cap. VII. *millia ſignorum in ſcena tantum fuere*, *temporario theatro.*
Audin', temporario ? Iterumque alibi : *Trecentas ſexa-*
Lib. XXXV cap. II. *ginta columnas M. Scauri ædilitate ad ſcenam theatri tem-
porarii & vix uno menſe futuri in uſu*, *viderunt portari ſilen-
tio legum.* Quos locos libentiùs adfero, quia Plinius eoſ-
dem adſpexit, cùm hic ſcripſit : *ut diximus* : & *ut indi-
cavimus* : nempe his ipſis locis. Sed quod hîc etiam eſt :
(Ima pars ſcenæ è marmore.) explicat idem ſuprà in cap.
VI. *Marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri*, *non*

facili

Digitized by Google

ſilè dixerim ſectos, an ſolidis glebis politos, ſicuti eſt hodie Jovis Tonantis ædes in Capitolio, nondum enim ſecti marmoris veſtigium erat in Italia. Ultimis item verbis, *concremaustus ad HS millies:*) è manuſcriptis aliquis mallet, *ad* * *bis millies*: nec nimium ſit pro re-gio luxu. Alias operis partes tu per te, & otioſè, ſi vis, inſpice & adſtupeſce: ego alterum exemplum, ex eodem Plinio, qui dictis jam ſubnectit. *Auſert animum, & à deſtinato itinere digredi cogit contemplatio ſummæ prodigæ mentis, aliamq; connecti inſaniam è ligno. C. Curio, qui bello civili in Cæſarianis partibus obijt, funebri patris munere, cum opibus apparatuq; non poſſet ſuperare Scaurum (unde enim illi vitricus Sulla, & Metella mater, proſcriptionum ſectrix?) cùm jam ne ipſe quidem Scaurus ſibi comparari poſſit, quando hoc certe incendii ſui præmium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo poſteà par eſſet inſaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit: operæ pretium eſt ſcire quid invenerit, & gaudere moribus noſtris, ac noſtro modo nos vocare majores. Theatra duo juxtà fecit ampliſſima è ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento: in quibus utriſque antemeridiano ludorum ſpectacula edito, inter ſeſe averſis, ne invicem obſtreperent ſcenæ; & repente circumactis, ut contra ſtarent; poſtremo jam die, diſcedentibus tabulis, & cornibus inter ſe coëuntibus, faciebat Amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis auctoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inventorem an inventum? artificem, an auctorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parère, an jubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infida inſtabiliq; ſede. Quæ utilitas animarum iſta? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Ecce populus Romanus univerſus, velut duobus navigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſeipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo, luxatis machinis.* Dilertè iſta Plinius, & culpans ſimul ac laudans. Quid autem nos? Legimus, intelligimus, vix credimus (de meo ſenſu hîc fateor:) & qui quantique illi *cardines ſinguli*, qui tota theatra ſuſtinerent, verterent, jungerent, disjungerentque? De me, parum eſt: ſed coëant ipſi artifices noſtri & architectones, laborabunt in re non dicam conficienda, ſed exputanda. Plura hujus generis paſſim: ſed in circumfuſa rerum copia, excerpimus pauca & eligimus, cum judicio, ut poſſum. AUD. Hîc non adhibes, quod cum pace tuâ dicam. LIPS. Quid jam? AUD. Nam ars & ordo ita præci-

* 5000000 Phil.

præcipit : in dicendo narrandoque aſcendere, ut ille ait, *ex fumo flammam, non ex flamma [illegible] mum.* At tu culmina operum dixiſti, & minora h[illegible] dubiè dabis. LIPS. Minora? aliter dices, c[illegible] illa *Perpetua* & firma audies : quid ſi & nunc ali[illegible] in his Temporariis? Caii Caligulæ pons neſcio[illegible] ingenio, mole certè & magnitudine vincit, ſed &[illegible] ſanâ illâ ambitione ſive periculi, ſive novitatis. Sc[illegible] xit eum in ipſo mari, navibus impoſitum, magni[illegible] dine *trium milliarium & quadrantis* : id eſt, toto i[illegible] ſpatio, quantum eſt à Puteolis ad Baulos. Per hu[illegible] triumphantis ritu, cum Senatu militibuſque ince[illegible] ſpectante toto populo : in eodem epulatus, nocte[illegible] etiam pervigilem egit, inter laſcivias & ludos. Ad[illegible] autem *in paucis diebus* (nam & ſic narrant,) ponte[illegible] hunc totum ſtructum : unde tam ſubitò navibus, a[illegible] mamentis, trabibus, omni aliâ materiâ convecta[illegible] Immenſum opus perpendenti, ſed cui laudem v[illegible] nitas detrahit, nam quo fine ſtructum, niſi ut deſtrue[illegible] retur? Simile in *Caracallâ*, quem alterum *Caligulam* licet dicere. Is autem non ſuis ſolùm, ſed alienis opi[illegible] bus protervè abuſus, cùm, ut Dio ſcribit, *adigeret ho[illegible] mines Senatorii ordinis*, QUOTIES *Româ egredere[illegible] tur*, DOMOS & PRÆTORIA *varia ſtruere item* DIVERSORIA *ſplendida : etſi in plerisq; non ſolùm non acturus hæſurusve erat, ſed nec ea viſurus. Amplius, ubicunq; hiematurus erat, aut etiam putaba[illegible] tur hiematurus, cogebantur* AMPHITHEATRA & CIRCOS *ſtruere, nec in ſumptum quicquam ab eo ca[illegible] pientes : & eaipſa mox diruenda.* Quis cùm hæc legit, ſive audit, non admiratur opes & ſplendorem Se[illegible] natorum, qui patrare hæc poterant? non item de[illegible] teſtatur illius inſaniam, qui jubebat? Olim in populi totius voluptates, Theatra & Circi ſtructi : nunc in unius imaginarium uſum. Nam nec vidit hæc omnia ſæpè, ut Dio dixit.

CA-

CAPUT II.

Diuturna opera, & caput omnium Roma. De ſitu ejus, & in primis de magnitudine indagatum.

... à damnoſis iſtis & *Temporariis* ad ſtabilia & uti... veniamus, & quæ *Perpetua* dixi. In hoc genere ...a ſunt Romanæ magnificentiæ, nec in urbe ſo... aut ipſa Italia, ſed per terrarum orbem ſparſa. Li... dicere, divino munere Romanos datos, ad quidquid rude, expoliendum; ad quidquid infectum, faciendum; & loca hominesque, elegantiâ aut artibus, paſſim exornandos. Quot *Opida* nova ſtructa? vetera ampliata, aut reparata? in iis *Templa*, *Baſilicæ*, *Fora*, *Porticus*, *Aquæductus*, *Viæ*, *Theatra*, *Circi*: & plura, quæ aut uſum haberent, aut amœnitatem. Quid jam *Privata* ſtructuræ, ut *Domus* aut *Villæ*? omnia ſplendida, ab ingenio ſimul & pretio commendanda. Atque ego hîc hæreo. AUD. Quid tibi eſt? LIPS. Sine. AUD. Non pergis? LIPS. Mane inquam. AUD. In capite viæ ſiſtimus? LIPS. In capite, immenſa & vaga ſe aperit, nec ſatis ſcio quî limitem eam aut ſtringam. Poetæ animi cauſsâ ſolent dicere,

Unde tamen cœpti jam ſurgat carminis ordo?

ego ex vero: & incertus animi feror, ubi ordiar deſinamque. Nam ſi vel ſingularia tantùm oſtendenda ſunt; per omnes provincias, urbes, agros eundum eſt, ubique enim tale fuit. Infinita, inquam, iſta ſunt, & cum poëtâ principe,

——— * Ὅσσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρῃ,
Ἠΰτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά.

* quot folia aut flores in vere vireſcunt. Aut quot muſcarum dēſarum examina bombant.

Sed cogitanti hoc ſedet, ſolam *Romam* tibi oſtendere, omnium operum opes, ut ſic appellem: & in quâ ſolâ fuit, quidquid ubique fuit. Ipſam ſi in parte noſti (totam ne ſperes:) etiam illa provincialia noveris, quæ pleraque facta ad hoc exemplar. Nam & coloniæ Capitolia ſua, Fora, Beſilicas, Theatra, & talia, habebant ad urbis dominæ & parentis ſuæ ritum. Roma igitur fave, & te oſtende: & paulliſper è ruinis tuis, ſi fas eſt, veterem vultum attolle. Situm tuum primum video, & laudo: aut potiùs pro me Camillus ille apud Livium, qui te bis condidit, & dum Gallis eripuit, & dum tibi cives retinuit & firmavit. Nam abſque eo abibant,

& Veii

& Veii jam Roma erant. Ille igitur: *Non ſine cauſſa*
homineſq; hunc Urbi condendæ locum elegerunt, ſalube
mos colles; flumen opportunum, quo ex mediterraneis l
fruges devehantur, quo maritimi conventus accipiant:
mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimiâ p
pinquitate ad pericula claſſium externarum; regionum Ita
medium. Videamus, Auditor, paulliſper horum ſingul
& juvabit me recitatio, & quaſi in Roma, iterum
ſtet, AUD. Bona venia, quot jam anni ex quo luſtraſt
LIPS. Ipſi vigintiſeptem, cùm diſceſſi: ſed animu
non avelli, & antiquitas amabilis, ſed & religio ven
rabilis ſæpe eo vocant. Quod ergo dicebam, Cami
ruminemur. *Saluberrimos colles.*) Hodie vix ita ſun
ſed cauſſa, ſolitudo & deſertio; tum & auræ è vicin
paludibus vel æſtuariis, & quas alii indagent. *Flumen o*
portunum.) Tiberis ille pater, qui urbem ſecat: *latus ci*
ca eam, ut Dionyſius monuit, *quattuor jugera*, (ſive pe
des cccc:) *profundus ſic, ut maximas naves ſuſcipiat*,
portet. Addit & *Mare vicinum.*) nam diſtat XVI. *millibu*
paſſuum: ut Plinius & Antoninus metiuntur; ſive, quo
idem eſt, *centum viginti ſtadiis*, ut Dionyſius. Non er
go Strabonem audies, qui *centum nonaginta* eum com
putat: ſed numerorum & librarii ſui errore. In Appia
no an error talis, qui non niſi *centum* ſtadia computat
Nam verba Cenſorini Conſulis ſunt, ſuadentis ſive
jubentis Carthaginienſes, dirutâ urbe ſuâ, à mari abire
A mari jubemus non niſi LXXX. *ſtadia vos recedere, cùm*
nos ipſi ab eo diſtemus ſtadiis centum. Ego tamen hoc non
mutem, & verè dictum cenſeam: ſed aſpectu latæ &
magnæ illius Romæ, quæ extra prima mœnia (mox
dicam) in orbem ſe diffundebat. Ab ea ille computat:
etſi forraſſe parum adhuc verè aut decorè in Cenſori-
ni perſona. Sed ævum ſuum, ut fit, aſpexit. Claudit
Camillus, *Italiæ medium eſſe:*) Ita, in longitudine, nam
latitudinem ſi ſpectas, finem tenet. Hoc verius, quàm
Lib. IV. cap. I. quod Vitruvius etiam *mundi mediam Romam* fecit: nec
hoc nobis perſuadebit, niſi ſui forraſſe & Romani
mundi. Hæc Camillus: ſed Rutilius Gallicanus, cujus
Itinerarium exſtat, ab infimo ævo non infimi carmi-
nis, hoc quoque in ea miratur, quod *munitiſſimo loco ſita,*
nec Alpibus ſolùm ab omni vi ſubitâ, ſed Apennino
defenſa.

Si factum certâ mundum ratione fatemur;
Conſiliumq; Dei machina tanta fuit;
Excubiis Latiis prætexuit Apenninum,
Clauſtraq; montanis vix adeunda viis.

Invi-

Invidiam timuit Natura, parumq; putavit
Arctois Alpes oppoſuiſſe minis.
Sic vallavit multis vitalia membra,
Nec ſemel incluſit quæ pretioſa tulit:
Jam tum multiplici meruiſti munere cingi,
Sollicitoſq; habuit Roma futura Deos.

Hæc Rutilius pulchrè: ſed nos à Situ *Formam* videamus. Nec veterem illam revoco, *Quadratam*, & qualis ſub Romulo fuit: perfectam & plenam conſideraſſe ſit ſatis, quæ rotunda propemodum fuit (etſi haud juſtè tamen) & ſeptem ſuos colles amplexa, grandem ambitum habuit. Quem utinam firmiter metiri tibi poſſim! ah, ah. AUD. Quid ſuſpiras? etiam iterùm? LIPS. Iterumque, & ab imo pectore. Ah, cur non Romæ nunc paucos dies ſum? cur non obambulo, video, metior? cur non cum viris doctis inibi confero? firmius fortaſſe certiúſque definirem. Sed vel ſic conabor. AUD. Ego in ſuſpirio tuo rideo. Nam cur voves, quod potes, imò quò impelleris, aut invitaris? nónne Itali, & ipſa Roma, hoc faciunt? LIPS. Faciunt, & gratiam pro judicio vel affectu debeo: ſed quid dicam? Fatum meum primò me tenuit: mox & Rex; illud occulto decreto, hic aperta benignitate. Ad ſummam, video Belgæ mihi in Belgis moriendum: etſi de reviſenda ea obiter non deſpero. Sed de noſtro ambitu, ſcribunt veteres, Servium Tullium regem, ad quinque colles jam incluſos urbi, duos addidiſſe *Viminalem & Equilinum*, & talem tantamque deinceps fuiſſe Romam. Dionyſius in eâ re apertè: (Lib. IV.) *Ulterius vero* NEQUE NUNC *proceſſit urbis ambitus, fato aut numine, ut ajunt, non permittente.* Neque nunc, inquit: quando? Auguſti ævo, quo ipſe ſcripſit. Sed ille ipſe ambitus igitur quantus? idem ille docere voluit, dum ſubjicit: *Quod ſiquis metiri ambitum ejus voluerit, conferat cum Athenarum urbe, nec multò major apparebit.* (Lib. VIII.) Quod idem & alibi iteravit. Voluit, inquam, docere: vix nos docuit, ſed ſuos ſanè Græcos, qui Athenas norant. Nos quid & de hujus ambitu quæramus. Lego quidem in Dione Chryſoſtomo: (Orat. de tyrannide) *Circuitum Athenarum, cum Pyræo & Longis muris, fuiſſe ducentorum circiter ſtadiorum*: quæ nobis ſint *vigintiquinq; milliaria*: Sed an ea incluſa Athenis ſuis Dionyſius in hac collatione voluerit, hæremus. Tamen & ex Plutarcho ſimplicius colligas Athenarum ambitum, qui (in Niciâ) de *Syracuſarum* magnitudine diſſerens, addit, *urbem Athenis non anguſtiorem.* Quantæ illæ igitur Syracuſæ? *Centum octoginta ſtadiorum*, ſcripſit Strabo: atque

atque ita haud longè à Dione Chryſoſtomo abim
ſed nec à Plinio, de ipſâ Româ, cujus locus mox
dendus. AUD. Quid per ambages colligis? res hodie
liquet, & muri illi antiqui Romani ambitum hab
non niſi XIV. *aut* XV. *milliarium*; ut notant qui dime
Quid ergo ambigis? LIPS. Hos iſtos, veteres non fui
Multa ſunt, quæ arguunt: ſed ipſa maximè forma ſic
normis, & alibi ſinuans introrſus, alibi procurrens e
trorſus: prorſus, ut non à priſcâ illâ accuratione & el
gantiâ, ſed à novitiâ aliquâ neceſſitate impoſitum
ſubitum opus videatur. Neque ambigendum eſt,
mox dicam. Sed de veteri igitur ambitu, etiam Plin
locum, ut dixi, videamus, qui ex profeſſo deſcribi
MOENIA *ejus collegêre* AMBITU, *Imperatoribus Ceſſori
busq; Veſpaſianis, paſſuum* XIII. *millia ducenta. Complex
montes ſeptem, ipſa dividitur in Regiones* XIV. *compita e
rum* CCLXV. *Ejuſdem ſpatii menſurâ currente à Milliari
in capite fori Romani ſtatuto, ad ſingulas portas, efficit paſſu
um per directum* XXX. *millia*, DCC. LXV. *Ad extrem
verò tectorum cum caſtris Prætoriis, ab eodem Milliario, pe
vicos omnium viarum, menſura colligit paullò ampliùs* LXX
millia paſſuum. Rem totam hic habeas, ſi verba hæc
aut tenebras ſuas, aut & vitia, non haberent. Inſpicia-
mus. *Mœnia ambitu colligere* facit *paſſuum* XIII. *millia*.
Sanè hoc fit pro hodiernæ Romæ modo, ſi modò le-
ctio firma: quam & priſci libri ſollicitant XXX. *millia*
ſcribentes; & Leander, atque alii ſuperioris ætatis,
qui XX. *millia* legerunt, & defenderunt. Pergit, (*Ejuſ-
dem ſpatii menſurâ currente à Milliario.*) intellego idem
ſpatium, totum illum ambitum, & eo incluſum. Hoc,
inquit, ſpatium ſi metiris: unde? à *Milliario*: & intel-
legit * *Columnam* illam *Auream* in foro Romano ſta-
tutam, *in quam Italiæ omnes viæ finiunt*, ut ait Plutar-
chus. Auguſti hoc inſtitutum fuit, qui & poſuit *Colu-
mnam*, & ab eâ voluit currere menſuras. Pro hoc igi-
tur more Plinius metitur, non à portâ ad portam (ut
video quoſdam ſuſpicari) ſed palam à Milliario, quod
quaſi in urbe mediâ, ad ſingulas portas. Sed numeri
ejus manifeſtò falſi ſunt. Si XXX. millia ad quamque
portam: ergo in totâ diametro LX. ſunt: ergo in am-
bitu, *centum octoginta*, quo quid abſurdius? Et ſimile
erit, etſi minus, ſi à porta ad portam XXX. ſint, uti volunt,
nam tunc certè triplicatâ diametro, ut ſolet, exſurgent
milliaria in ambitu *nonaginta*: an ipſis fatendum, aut
nobis credendum? Jam in ultimâ menſione, *ad extre-
ma tectorum*, inquit, *ab eodem Milliario*, LXX. *millia paſ-
ſuum.* Id quoque qui poteſt? creſcent ſupra modum
hæc

* De quâ Dio, Tacit. & Iti.

hæc in ambitu, nec video excuſanda. Ut mihi nunc videtur (meliora avidè ſemper audiam, capiam, vel potius arripiam:) ſed ut mihi nunc, Plinii numeri corrupti ſunt, & ſic reformandi. *Mœnia collegêre ambitu paſſuum* XXIII. *millia* Hoc primum pono, tantam fuiſſe Romam: aut ſi placet, XXII. parùm in hoc alteroque milliari eſt. Unde doceo? ex Olympiodori quibuſdam excerptis Græcis: in quibus ad verbum eſt, *Romanæ urbis murus menſuratus ab Ammone geometrâ, quo tempore Gothi primam invaſionem fecere, habebat ſpatium unius & viginti milliarium.* Iſte uno milliario minus, quod alius addit: & Martinus Polonus, qui Chronicon ſcripſit: *In circuitu,* inquit, *Romæ ſunt milliaria vigintiduo, præter Transtiberim & Leoninam civitatem, cum quibus dicitur habere quadraginta duo millia.* Unde hæc habes Martine? ex aliquo veterum: nam pro tuo ævo, utrumque hoc planè eſt falſum. At pro veterum, & verbis Plinii, planiſſimè verum. Pro verbis, dico, Plinii corrigendis, & porrò videamus. Nam altera menſura erat, *à Milliario ad portas* XXX. *millia.* Ego dico ſcribenda ∞ ∞ ∞: id eſt, *tria millia.* Et quis neſcit ex ignorantiâ harum notarum ſæpè, cùm in Plinio, tum Livio, & alibi, peccatum? Nam putarunt *Denarios* notas eſſe: & inde nata illa *millia* XXX. Atqui aliter eſt; & ſic ſi emendas, quanta proportio & conſenſus? Roma habet in ambitu XXIII. milliaria: à milliario ad portam, *tria milliaria & paſſus ſeptingentos ſexagintaquinque*: ergo in plenâ diametro, *ſeptem millia quingentos triginta*: hanc triplica, nónne XXII. & *ſemis* in ambitu redduntur? At Plinius neglexit aut inſuper habuit de dimidio, & rotundè XXII. aut XXIII. dixit. Simile in menſurâ ultimâ, quæ *ad extrema tectorum colligit* LXX. *millia.* Tu verò fac *ſeptem millia*: & rem factam habes. Dupliciter enim metitur, à milliario primùm ad ipſos muros portaſque: deinde ab eodem, ad extrema tecta. Quare hoc? liquet enim Romam, quaſi duplicem fuiſſe: & clauſam muris; & alteram non clauſam, quæ tamen in orbe circumjecta eſſet, & continentibus ædificiis inſtructa. Utramque igitur dimenſus, dicit hanc ultimam in ſemidiametro *ſeptem milliaria* habere: duplica, ſunt *quattuordecim*: triplica, erat ambitus juſtiſſimè, *quadragintaduorum.* Et nónne hoc ipſum eſt igitur, quod Martinus dicebat? Addo probationem huic numero alteram, ex Vopiſco. Is de Aureliano Principe: *Muros urbis Romæ ſic ampliavit, ut quinquaginta* PROPE *millia murorum ejus ambitus teneant.*

Quod tamen Zoſimus Probo Imperatori perfectum opus adſcribit. Si igitur tunc *quinquaginta propemodum* (nam id notat:) ergo jam antè facilè ambitus ille ædium extremarum, *quadragintaduorum*: quia muri novi longiùs etiam paullò ab ædibus remoti. Ego in hac re nihil incerti vel infirmi video, niſi quòd libido quibuſdam eſt diſſentiendi. Sed ô boni, an adeò tale nihil alibi? Ecce, in ipsâ Italiâ urbs Locrorum (nec ea inter has maximas) *duodecim millia* in ambitu habuit, quod Livius ſcripſit. Capuam ſuperaſſe, non mihi videtur ambigendum. Quid Carthaginem illam, Romæ æmulam? XXII. *millia paſſuum* circumdedit, ut manuſcripti Oroſiani codices præferunt; ſive XXIV. ut Epitoma Liviana. Ipſa Conſtantinopolis olim XXII. ut hac quoque parte compar matri ſuæ eſſet. Denique ad Tartaros & Sinenſes ſi abeunt, hodie reperient exempla. Deſino, & ſatis firmaſſe videor: niſi quòd opponi nobis poſſunt (nihil enim diſſimulabo, & ipſe ſubjiciam) duo. Prius, quòd *Milliarium* non videtur juſtè fuiſſe in urbe mediâ, atque ita menſuratio fallet. Nam fuit in *capite*, ut Plinius ait, *fori Romani*: atqui ab eo ad Tiberim, non par reliquæ urbi ſpatium videtur, & maximè quòd ibi *Campus Martius*, omnium conſenſu, extra urbem. Reſpondeo, ut nunc quidem Roma eſt, non planè medium illîc eſſe fortaſſe (metiar, ſi illîc ſim: nunc tabulis credo:) ſed olim videtur fuiſſe. Sanè Victor, & Notitia Imperii, in foro ipſo Romano, nec longè à *Milliario*, *Umbilicum urbis* ponunt. Sed eſto tamen non exactè in medio: quid refert? non ſic γεωμετρικῶς omnia, & ad lineam regulamque veteres metiuntur. Non movet me de *Campo Martio*, quem fateor extra pomœrium habitum, & intra mœnia tamen fuiſſe. Nónne idem in *Aventino*? qui uſque ad Claudii tempora, in pomœrio habitus non fuit, & tamen à Regum tempore urbi incluſus. Et campus quidem Martius etſi olim non erat, tamen Julius Cæſar (quod Cicero ad Atticum ſcribit) deſtinabat eum includere: quî ſcio an non Auguſtus fecerit? nam & is pomœrium protulit: an denique non Nero? quem ego præcipuè puto in totâ Româ mutaſſe & innovaſſe. Et ab eo ſanè facies & forma eſt, quam Plinius deſcripſit. Alterum, quod objici poteſt. Olympiodorum non niſi *viginti & unum* milliaria attribuere ſub Honorio, cùm Roma capta fuit: ubi ergo illa *quadragintaduo* noſtra, vel Aureliani *quinquaginta*? Reſpondéo, fuiſſe, & deſiiſſe. Nam ecce cùm Conſtan-

ſtan-

ſtantinus ſedem imperii tranſtulit, & unà ſecum tot nobiles familias abduxit, frumenti etiam trientem abſtraxit, denique ſeipſum & Aulam: nónne probabile eſt, Romam iterùm valdè minuiſſe? idque in extremis & longinquis maximè, ut ſolet: atque ita reditum, collapſis aut diſiectis Aureliani muris, ad veterem ambitum & modum. Alioqui & alterum mihi argumentum non invalidum pro tanto ambitu eſt, ex ipſo Victore & Rufo, qui *Regiones urbis* ſingillatim dimetiuntur. Sunt igitur quædam, ut illa *Aventini*, quæ *habent in ambitu* XXXIII. *millia* CCCC. LXXXVIII. pedes: nónne ea reddunt *ſex milliaria* ampliùs & *ſemiſſem*? Quid in reliquis illis XIII? in quibus una item aliqua XXX. *millia pedum* habet, aliæ ferè XVI. XV. XII: & minima omnium XI. Profectò ex his junctis ingens ambitus exſurgit, & (computa ſi lubet) propemodum ille noſter. Sed tertio aliquis dixerit, quod tu antea, muros hodiernos contra nos eſſe. Sunto, tu veteres eos potes credere? & ita neſcis toties dirutam, incenſam, vaſtatam: iterumque inſtauratam & retectam eſſe? Noli arbitrari quod in iiſdem veſtigiis, nam quâ ſpe ejuſdem frequentiæ aut felicitatis? Imò Honorius contraxit, pòſt Beliſarius, Narſes, denique & Pontifices Romani, è quibus *Hadrianus primus* (ut Blondus tradit) *muros eos, qui nunc exſtant, centenis aureorum millibus è Tuſciâ contractis, exſtruxit.* Sed hæc apud alios leges: ego ſententiam meam ſine fuco liberè, & item ſine pertinaciâ (quod profiteor) dixi. Hic autem ſiſtit me & percutit miſerans quædam cogitatio. Ego te Roma illa vetus, & ſpecioſa ſuper omnes uſquam aut umquam urbes, non ſolum nõ video, ſed etiam quæ fueris, quæro? Quæ fueris? imò & ubi fueris: & qui ſcio, an non & aliquando, utrum fueris quæretur? Non magis hoc mirum, ſi ſæcla plura current, quàm nunc de Thebis Ægyptiis aut Trojâ dubitari. Nam habet hoc ætas, ut formam primò tollat, tum rem, tum famam & nomen. O ſpes & res humanæ, quid eſtis? quò itis? huc flectite. En potens & ſuperba illa Roma, quæ URBS ÆTERNA audiebat; quæ VICTURA CUM SÆCULIS; quæ DEORUM OPUS ET CURA, tota periit, condita in ruinis ſuis jacet, & laboramus eruere, & adſtruere magnitudini ejus fidem.

Digitized by Google

CAPUT III.

Magnitudo Suburbiorum Romæ, & hominum in totâ Româ multitudo.

SED philoſophandi alibi ſit locus : curramus nunc i ſtitutum curſum. Romam igitur duplicem hab mus, veteri ambitu, & novo : eſt & tertia quæda ſine ambitu,& quæ in ſuburbiis procurrit. Ea quoq ingens,& Plinii imagine oſtendenda : qui ait, *exſp. tiantia tecta multas addidiſſe urbes.* Plures, inquam, ſu urbes, & tot quot ſuburbia ipſa. Quæ *Tybur, Ocric lum, Ariciam*, atque aliò excurrebant,ſed maximè *Oſ am* & mare verſus. Illuc vel ad xv. aut circiter mi liaria procedebant : & fidem huic aſſertioni Neron conſilium ac deſtinatio faciat,cui ab hac cauſsâ viſum *Oſtiam tenus* (ait Suetonius) *mœnia promovere; atq inde foſsâ mare veteri urbi inducere* : etſi non effecit. D hac magnitudine jam ſuo ævo Dionyſius : *Omnia loc circa urbem habitata, ſine mœnibus eſſe,in quæ ſi quis in tuens* MAGNITUDINEM ROMÆ *exquirere velit fruſtrà eum fore, & hæſurum ubi deſinat urbs,ubi incipiat Adeò ſuburbana*, inquit, *ipſi urbi adhærent & innex ſunt,& ſpeciem* IMMENSÆ LONGITUDINIS *exhibent ſpectanti.* Atque eâ mente alibi ſcripſit, *nullam urbium Græcarum ſive Barbararum, vel ſpatii habitati amplitudine,vel imperii, tantam fuiſſe.* At major etiam majorque poſt illum, & Ariſtides Rhetor (ſub Hadriano vixit, cùm urbs in ſummo flore) comparat eam non ineptè cum Homericâ nive : *quæ excelſorum montium juga operit, & agros item ac pinguia virorum culta:* & addit : *Deſcendit etiam & porrigitur* AD MARE *ipſum, ubi commune eſt emporium, & omnium è terrâ gignentium diſtributio.* Atque item haud vanâ μεγαληγορίᾳ : *Tantam Romam eſſe, ut in quacumque parte quis conſtiterit, nihil impediat & in mediâ eum eſſe.* Quem locum hæc talia habeant, niſi in magnitudine iſtâ adſtructâ ? At tu vultu renides, & fortaſſe animo diſſentis. AUD. Etiam verbis, ſi licet. LIPS. Licet verò, atque adeò invito. AUD. Nam quæ tu ſic extollis & producis, Oſtiam, Tybur,aliò; hæc omnia ego atque alius dixerit,non habitata ædificia, aut urbis partes, ſed Villas, prætoria, & voluptarias ejuſmodi domos fuiſſe. LIPS. Sanè alius hoc jam dixit : memini : ſed quem rejicit, præter dicta, multitudo infi-

infinita hominum, quæ in urbe hac totâ fuit. Opportunè enim & hoc argumentum addam pro magnâ meâ Româ. Poſſumúſne igitur ſatis certò eam multitudinem colligere & adfirmare ? poſſumus è veſtigiis temporum, quæ ſagaciter ibo indagatum. Ex lapide Auguſti, ſæpè jam nominato, itemque e Suetonio conſtat, *trecenta millia* aliquando fuiſſe plebis urbanæ : plebis dico tenuioris, & quæ è publico victitaret : imo ſupra. Conſidera, & inſtitue ratiocinium : ſi tanta multitudo inopum iſtorum, quanta jam etiam divitum? Quot illi Senatores aut Senatorii, quot equites, & ex ipſa plebe honeſti ? Víſne illos quoque *trecenta millia* fuiſſe ? age, ſunto vel *ducenta* tantùm : quid conficitur ? pueros feminaſque addendas : & quo numero ? profectò duplo triploque (ſi non ultra) ſuperarunt : & ita ubique gentium aut urbium obſervamus. Si placet igitur, conſumma : habemus jamnunc in noſtra Româ (vix audeo dicere) *duos hominum milliones.* Quid tamen trepido ? verum fortiter dicendum eſt, & plura etiam addenda. AUD. Plura ? at vereor ne jamnunc extra veri metas iveris, certè opinionis. LIPS. Plura inquam, & vide. Nónne probabile eſt totidem ſervos Romæ, quot liberos fuiſſe ? AUD. Socratis inſtituto mecum agis, & interrogando inducis. Sed ego circumveniri metuo, tu tibi reſponde. LIPS. Fiat, dico totidem, dico plures. Nam tenuium quotuſquiſque fuit (ut nunc mores) cui non unus altérve ſervulus ? At divites illi agmina eorum, * *agmina* dico (ſic Ammianus loquitur) *poſt ſe trahebant.* Unus Pedanius Coſta in Tacito, *quadringentos* ſervos ſub tecto ſuo & domi habuit, cùm ab uno eorum eſt interfectus. Seneca Romanis ſuis objicit *ſervorum turbam, quæ quamvis magnam domum anguſtet.* Et crede mihi nemo divitum iſtorum aut lautorum fuit, cui minus centenis aut ducenis : qui in varia ſua officia aut munia diviſi. Sed quid ambio, aut argumenta colligo ? cape certum & fidei notum teſtem, iterùm Senecam, de ſuo ævo : *Dicta eſt aliquando ſententia in Senatu, ut ſervos à liberis cultus diſtingueret. Deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſervi noſtri numerare nos cœpiſſent.* Quid clarius dici poteſt, ſervos plures liberis fuiſſe ? Nec ſic tamen omnes habemus : adde. AUD. Abeo. LIPS. Quid tibi eſt ? AUD. Nam tres aut quattuor milliones mihi jam ſtruis, quantum nec in provinciis quibuſdam aut regnis. Quis hæc ferat ? LIPS. Si ferrè non vis, dejice : per me licet. Tamen rem tuam jam ſum dicturus. AUD. Rem meam ? LIPS. Tuam

* *Vide ſupra lib.* II. *cap.* XV.

Tuam, peregrinos traduco Romam. AUD. Hem, her maneo, ò ſiſte me illic. LIPS. Ecce, dico Peregrinos e toto orbe Romam olim veniſſe, alios negotii ſui cauſſa alios publici, multos & manſionis. Ita ſemper ea urbs referta iis, cùm hi inirent, alii exirent: atque ipſa, ut mare, admitteret, emitteret, nec creſceret minueretve. Itaque Ariſtides Romam dicit eſſe, *velut* COMMUNE TOTIUS TERRÆ OPIDUM. Item, *omnes gentes, quaſi vicatim diviſas, ad hanc ſuam arcem convenire: quæ numquam ulli ſe negat, ſed ut terræ ſolum fert omnes, ſic hæc* OMNES HOMINES *capit.* Athenæus quoque cum eo: apud quem ORBIS POPULUS Romani dicuntur, ab hac cauſſa: ipſa urbs, ORBIS COMPENDIUM ET EPITOME: quæ Polemonis Sophiſtæ, apud Galenum, vox & elogium fuit. Eadem *urbs urbium*: quia *videre in ea eſt omnes urbes collocatas*, deinde addit: *Deficiat non unus dies, ſed quotquot habet annus, ſiquis adnumerare conetur* OMNES URBES IN CÆLESTI *iſta urbe poſitas: idque ob nimiam copiam. Nam &* TOTÆ NATIONES *illic ſimul & confertim habitant: ut Cappadocum, Scytharum, Ponticorum, & aliarum complures.* At tu iterum renides. AUD. Et renitor quoque, an Græcis his credam, & ſic oratoriè loquentibus? *Dies deficiat & annus numerantem*: item, *Totæ nationes habitant*: & iſta, quæ tu ſcis dici in ſpeciem, in re non eſſe? audi, audi: quoniam Græcis parùm apud te eſt fidei (etſi in hac re Romanâ & exterâ debebat) audi, inquam, Romanum igitur teſtem, & eum Romanâ fide ac candore. Is eſt Seneca noſter, qui ſic ad Helviam matrem: *Aſpice hanc frequentiam, cui vix urbis* IMMENSÆ TECTA *ſufficiunt*: MAXIMA PARS *illius turbæ patria caret, ex municipiis, ex coloniis ſuis, ex* TOTO *deniq;* ORBE TERRARUM *confluxerunt.* Quid ea verba tibi videntur? *urbis immenſæ tecta* vix capere incolas: item, *maximam illorum partem*, exteros eſſe: denique *ex toto orbe* eò concurri. Et iſtà mox iterat: at poſtquam cauſſas recenſuit paſſim veniendi varias (lege; & jucunda ſunt:) addit: NULLUM *non* HOMINEM *genus concurrit in Urbem, & Virtutibus & vitiis magna præmia ponentem. Jube hos omnes ad nomen citari, & Unde domo quiſque ſit, quære: videbis* MAJOREM PARTEM *eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis venerit in* MAXIMAM *quidem ac* PULCHERRIMAM *urbem, non tamen ſuam.* Quid Lucanus? nónne Romam aſſerit,

------ populis, victiſque frequentem
Gentibus, & GENERIS, *coëat ſi turba,* CAPACEM
HUMANI? ------

Digitized by Google

Totum orbem hic includi potuiſſe ait: & quid poteſt clarius pro multitudine, ſive & magnitudine noſtrâ dici? Idem poëta
--- *mundi fæce repletam* Romam ſcribit: ad tot ſcilicet illas nationes aſpiciens (ex Athenæo audiſti) quæ incolebant: totæ in certis partibus aut regionibus etiam collectæ. Ita Judæi trans Tiberim, alii alibi: atque etiam cœtus & concilia ſua habuerunt. Suetonius indicat in Julii funere: *In ſummo publico luctu, exterarum gentium multitudo, ſuo quæque more, lamentata eſt.* Ut jam igitur hoc claudam & definiam, putáſne & Servos & Peregrinos minus *duobus millionibus* feciſſe? Ita in univerſum ſint *quattuor* Romæ, & circa eam: nec minus aut contractius, ut ſcripta veterum ſunt, ego poſſum. Suſpenſum te animi video: & ego ipſe pænè fluctuo: ſed validi illi venti Auctoritatum navim noſtram huc impellunt, ſiſtamus & in anchoris firmemus. Aud. Non ſanè id poteſt, nondum in tranquillo es, ne puta. Mihi quoque adſpirant venti, & ecce ab Oriente. Alexandria illa ſic celebris, ſic maxima, ſic omnium confeſſione poſt Romam ſecunda, non niſi *trecenta millia* habuit *liberorum capitum*: quod Diodorus tamen quaſi pro re magna poſuit, & adfirmavit. Atquin ea nec multo Roma ipſa minor. Lips. Reſpondeo, Alexandriam longè Roma illa triplici dicta minorem eſſe: & cujus ambitus ex Plinii dimenſione, non niſi *quindecim milliarium* eſſet. Noſtra igitur major: & ipſum hoc de Alexandriâ, contra vulgatam opinionem valeat, de Roma ſic parva. At vero de incolis, quod paucos eos facere Diodorus videtur: videſis, & inquire. *De liberis capitibus* dumtaxat definivit: ubi ſervi igitur? ubi etiam exteri & adventores, qui in tali negotioſa urbe ſanè multi? Hæc attendenda ſunt, ſed iſtud maximè, quod Diodorus de ſuo ævo ſcripſit id eſt Ptolomæi penultimi, & Romanæ adhuc libertatis. Atqui tunc Alexandria nondum in flore illo & culmine, ad quod ſub Principibus demum pervenit. Quid autem de *trecentis millibus* magnum ſit, cùm Cæſarea Cappadociæ (nec ea inter urbes principes) *quadringenta millia incolarum* habuerit? Zonaræ hoc ita proditum, ut teſtem etiam advocem: & hunc ipſum numerum, aut circa, Pariſiorum noſtra Lutetia in cenſum deferebat, ante ultimas iſtas turbas. Quid, quod Diogenes Laërtius in Empedocle prodidit, *Agrigentum Siciliæ olim octingenta millia hominum inhabitaſſe*? Plura ejuſmodi exempla ſunt: ſed hodie, nónne *Caïrum* in

Ægypto ſcribitur ad *ſeptem milliones* hominum hal
re ? & *Quinzai* illud famoſum, ad *ſedecies centena mil*
(ſtupeſco) familiarum ? Præ quibus noſtra illa fr
quens Roma decreſcat; & dum fidem adſtruo, perda
admirationem. AUD. Non apud me, ſtupeo, & ec
hodierna Roma, quàm relinquitur & abeſt ? LIP.
Nulla comparatio : ſi frons eſt, omitte. Paullus *Jo*
vius pro magno ſcripſit, *Leonis Decimi temporibus, cùm*
omnia infelici ubertate & pace, cenſa Romæ octoginta quin
que millia civium & inquilinorum : at verò, poſt clades
ſub Clemente Septimo acceptam, iterùm cenſu inito, vix a
triginta duo millia perventum. Quid verbis hîc opu
eſt ? unus pæne veteris Romæ vicus ſit tam frequen
Nec mirum eſt, nam iſta hodierna, præcipuos illo
colles & valles etiam, vacua habet & deſerta. AUD.
Optimè, is ſponte, quò ducebam. Nam nónne & tu
vetus *complura habet illa vacua* ? Ubique obvia tem
pla, porticus, baſilicæ, theatra, circi, fora, balneæ, ther
mæ, cetera publica : quæ vel magnam partem, ſi no
maximam, urbis occuparunt. Deflecte aut reſiſte,
potes, huic etiam vento. LIPS. Reſiſto, plenis veli
prorâ obverſâ. Nam iſta quæ tu vacua perperàm pu
tas, ego ajo pleniſſima fuiſſe. Balneas & Thermas no
minaſti : quid ? an non in iis multitudo curantium
miniſtrantium, ad obſervandum, purgandum; aquan
aggerendam; lavandum etiam, fricandum, ungendum
ſiquis ſervum non habuiſſet ? Templa autem, Baſili
cæ, Fora, ſuos cuſtodes & æditųos habebant; ſati
grandi ſanè numero, ob ſacrificia, ob ornatum, & tu
telam. Et paſſim curatores, & ſervi item publici, i
publicis iſtis locis. Sed duo etiam ego omiſi, valdè a
frequentiam urbis, Milites, & Palatinos. Milites to
illi, in præſidio Principis aut urbis erant : iis ſui ca
lones, & honeſtioribus ſervi plures : ſcito certò ve
ad *centena millia* excreviſſe. At Palatinos dico, to
tam Principis aulam : in quâ quot officia aut mini
ſteria fuiſſe dicemus ? Lapides antiquos inſpice : di
cent in parte, & ſuggerent materiem tibi cogitand
Eſt & tertium, ſed vereeundè vix dico. Meretrices &
ſcorta utriuſque ſexus (proh pudor! ſed res ita fuit
ingentem numerum reddiderunt, ut in urbe quàm
multi cælibes, multi exteri ſine uxoribus, inhabitaren
aut frequentarent. Quid jam gladiatores, venatore
ſcænici, quadrigarii, xyſtici ? multa millia fuerunt
& ad ſummam, mi Auditor, deſine reflare ampliu
& opponere; a it, vides, longiùs longiuſque res ha
ibit. AUD. Quieſco tuâ cauſsâ, & credo (ut ſic dicam

credens. Tamen unum etiam quæſierim: ſi tot illa millena millia, unde iis cibus? LIPS. Hoc meritò quæris, & ego decîdam, ſed paucis Senecæ verbis. *Aſpice*, inquit, *hanc civitatem, in quâ turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens, eliditur; in qua conſumitur,* QUIDQUID TERRIS OMNIBUS *aratur.* Orbis, inquam, pæne totus hanc ſuam metropolim adibat, & alebat. Quid ambigis alimenta ſuffeciſſe? Imò repete quæ ſupra dixi, de Frumentatione: & nunc Ariſtidis hæc audi. *Mare per medium veſtrum imperium porrigitur, cui undique amolæ regiones adjacent, neceſſaria pleraque vobis subminiſtrantes. Nam ex* OMNI TERRA MARIQUE, *quidquid vel anni tempora gignunt; vel regiones ſingulæ; fluvii lacus; arteſque item & ingenia tum Græcorum tum Barbarorum proferunt,* ID OMNE *ad vos defertur. Itaque ſiquis talia omnia videre deſiderat; is vel per totum orbem peregrinetur neceſſe eſt, vel in veſtra iſta urbe verſetur. Quidquid enim apud alios vel creſcit, vel conficitur, hîc affluit & abundat. Tot autem & tantæ onerariæ naves ſingulis anni temporibus appelluntur, ut urbs* COMMUNIS QUÆDAM ORBIS OFFICINA *videatur.* Ecce, merces undique habes, copias undique, frumenta, fructus. Nec plura opus de alimentis: addámne quo argumenta etiam multitudinis, atque unum ex iis jocoſum? Lampridius ſcribit, Heliogabalum *ſervis imperaſſe ut omnes araneas colligerent in urbe: atque eos collegiſſe ad decem millia pondo*, additque Heliogabalum ſubjeciſſe, *Vel hinc intelligendum* QUAM MAGNA ROMA *eſſet.* Verum eſt: & quot domorum angulos excuti oportuit, ad hoc pondus? & quidem domorum per omnes angulos fere habitatarum? Alterum argumentum triſte, & à peſte. In Euſebii Chronico traditur ſub Veſpaſio (etſi verius Tito) *Ingentem Romæ luem factam, ita ut* PER MULTOS DIES *in ephemeridem decem millia mortuorum referrentur. Decem millia* nempe in dies ſingulos: nec nimium pro Româ: quando in *Caïro* etiam lego, ad XX. ∞. hominum in dies abſumpta. Atque & in Suetonii Nerone quod vulgo legitur: *Acceſſerunt tantis ex Principe malis & fortuita quædam, peſtilentia unius Autumni quâ* XXX. *funerum millia in rationem Libitinæ venerunt*: id falſum pravumque mihi eſt. Quid enim in magnâ illâ Româ magni, cum in noſtris opidis ea ſint exempla? Omnino reſcribendum, *trecenta millia*: & interpretes debebant advertiſſe. Concludo, & moneo, per hanc frequentiam Romæ factum, ut paullatim Italia pænè deſerta eſſet; cum plerique eo confluerent, ob frumentationes, ludos, & alios

*Κοινόν τι τῆς γῆς ἐργαστήριον.

C.XXXIX.

alios uſus aut voluptates. Varro jam ſuo ævo conq
ritur, pleroſque ex agris in urbem correpſiſſe, &
luiſſe manus in theatro movere, quam in aratro. Quod
ximè fuit, poſt Frumentationes ſic largiter & firmi
inſtitutas: etſi Lucanus cauſſam in civile bellum c
jicit: quaſi ab eo ſtirps Italiæ ſic acciſa. Sed de ſoli
dine quidem, eadem canit:

------ videmus
Tot vacuas urbes, generis quò turba redacta eſt
Humani? toto populi qui naſcimur orbe,
Nec muros implere viris, nec poſſumus agros:
URBS *nos* UNA *capit.*

Quod poſtremum epiphonema ſanè eximium, pro e
imiâ noſtrâ Româ.

CAPUT IV.

De ædificiis urbis Romæ communiter, & eorum altitudo.

ET Roma quidem tanta & tam frequens fuit: in
mus nunc ipſam, & perambulamus, & luſtramus
AUD. ô ſiquis nunc quoque vel per ſomnium in ea ſ
ſtat? LIPS. Ego in ero, confide, ſomnia dicam, & um
bras, præut ipſa res & pulchritudo fuit. Periti viri eſ
mihi crede, non dicam deſcribere, ſed capere & crede
re qualis & quanta ea Roma fuit. Conabor, & minutul
dicam: & vel ſic fidem fortaſſe non inveniam, quid re
fert? aëri & herbis meis hæc ſim locutus. Tria in urb
miranda canit Claudianus:

Quâ nihil in terris complectitur ALTIUS *aër,*
Cujus nec SPATIUM *viſus, nec corda* DECOREM,
Nec laudem vox ulla capit.

Altitudinem ecce laudat, *Spatium*, & *Decorem*. De *Spa*
tio dictum, duo alia exſequamur. Quæ eſt *altitudo*? ſive
in collibus ipſis ædificatio, pulchrâ ſpecie; ſive ſingilla
tim in operibus ipſis. Quod ad colles, quomodo non
bellum, videre eos publicis privatiſque ædibus inſeſ
ſos; gradatim declinantes; & velut ſuperas quaſdam
urbes, urbi inferæ imminentes? Omnino fuit ea facies
& pulchrè expreſſit Ariſtides. *Nec verò*, inquit, *ſuperfici*
em ſolùm ſoli occupat, ſed longè ſupra exemplum in aëra
altiſſimè aſcendit. Et ſicut vir aliquis, qui robore & magni
tudin

ex illis, alios quoq; in ſe ſublatos ferre gaudeat: ita non quieſcit, niſi & alias æquales ſibi ſuperin po- bes, alteram ſuper alteram ferat: quod nominis ratio, totumque hoc quod hic videmus, robur & mia eſt. Adeo ut ſi quis eam diligenter vellet evol- diducere, & quæ nunc in ſublimi ſunt urbes, aliam aliam humi collocare; quidquid Italiæ reliquum , id impletum mihi iri videtur: imo futura una urbs ad Jonium uſque ſinum. Bellè & mul- , non nego, attollit, ſed hæ figuræ originem à bent, nec quiſquam putet elationes iſtas, niſi cauſſa & baſi eſſe. Itaque & Plinius, verus & us talium, cùm de magnitudine dixiſſet: *quo,* it, *ſiquis* ALTITUDINEM *tectorum addat,* *profectò æſtimationem concipiat, fateaturque* LLIUS URBIS MAGNITUDINEM IN OTO ORBE *potuiſſe ei comparari.* Quæ altitudo en in templis, aut publicis, fateor, maximè, ut in ilio, ad Romam: *Γ'ώμη

Exaudi genetrix hominum, genetrixq; deorum,
Non procul à cælo per tua templa ſumus.

Significat altiſſimè in aërem ea ſurrexiſſe: & quidni, cùm collibus etiam ſæpè impoſita? Ceteræ ædes, non communiter ſic altæ, nec humiles tamen fuerunt. Nam Auguſtus Princeps, cum ambitionem in ædificando videret, atque altè attollendo, eamque cum diſcrimine & periculo ruinæ; ſive etiam, quia aërem intercíperent, & nimis inumbrarent: coërcuit, ut in Strabone ſcriptum eſt, & *ſeptuaginta pedes* definivit in modo ædificiorum. Nero hoc ipſum poſteà ſecutus, cùm ab incendio Romam inſtauraret, *cohibuit* (ut Tacitus ait) *altitudinem ædificiorum.* Sed modum non expreſſit noſter: fuueritque vel ille Auguſti, quem oblitteratum, ut ſolet, jam revocavit; ſive is qui Trajano poſteà adſcribitur à Victore, *pedum ſexaginta.* Sed de priore ego malim. Dices, ergóne tam miranda hæc altitudo? & nonne hodie magis educimus? Interdum, non :ſed nec ſic communiter: & hoc quoque cogita, æ ædes, & inprimis omnes publicas, extra legem fuiſſe. Quid ſi autem & divites illi nobileſque erint? ego arbitror, ſive gratia impetrata, ſive & lecta. Et titulus ſane fuit, quia lex in futuras nodes cavebat, ſtructas non diruebat, & fas eaſdem parare. Quidquid tamen ſit, ſi vulgo ædes o- *ſeptuagenûm* pedum, ſatis conſpicua ea altitudo: præſertim ubi tecta compluviata, aut teſtudinata, quòd

Digitized by Google

quod ſæpè. Noſtra hæc pectinata, & in anguſtum ſ
gentia, aliquid de dignitate minuunt, ſed & capaci
tem tollunt. In tali autem illâ altitudine, quid mi
quàm quaterna aut quina cænacula? quorum freque
tiæ ſtudebant. Vitruvius: *In ea autem majeſtate urb*
Lib. II. *& civium* INFINITA FREQUENTIA, *innumerabiles h*
bitationes opus fuit explicare. Ergo cùm recipere non po
area plana tantam multitudinem ad habitandum in ur
ad auxilium ALTITUDINIS *ædificiorum res ipſa co*
devenire. Itaque pilis lapideis, ſtructuris teſtaceis, pariet
cementiciis, altitudines exſtructæ, contignationibus creb
coaxatæ, & cænaculorum ſummas utilitates perficiunt, &
ſpectationes. Sed hæc de ædificiis nunc non exſequo
& ſatis de Altitudine libaſſe.

CAPUT V.

Decor & ornatus ædificiorum. Excerpta quædam & primò de templo Capitolino exactiùs dictum.

AD *Decorem* tranſeo, qui varius, in mole, in m
teriâ, in artificio, in ſymmetriâ, & ſiquid aliud el
gantia aut peritia amat. In hac quoque parte
quin urbs omnes orbis urbes ſuperaverit, nemo dub
tet, nam & fidi auctores dicunt, & opes atque ambiti
Romana facilè perſuadent. Quidquid artificum in
gniorum Græcia aut Aſia habuit, Romam evoc
bantur, aut ultrò veniebant, quippe hîc præmia: &
quidam ex iis, quibus (ut Taciti verba uſurpem) *ing*
nium & audacia erat, etiam quæ natura denegaviſſet, p
artem tentare. Sed primus aut præcipuus *Decoris* huj
auctor Auguſtus, qui *urbem*, ut Suetonius ait, *neque p*
majeſtate imperii ornatam, & inundationibus incendiiſq
obnoxiam, excoluit adeò, ut jure ſit glorіatus, Marmore
ſe relinquere, quam lateritiam accepiſſet. Alter ab eo, N
ro Imperator, qui ambitione impulſus urbem ince
dit, ut novam melioremque repararet. *Videbatur eni*
ait Tacitus, *condendæ urbis novæ, & cognomento ſuo a*
pellandæ gloriam quærere. Itaque ejus juſſu, *urbis dom*
non ut poſt Gallica incendia, nullâ diſtinctione, nec paſſ
erectæ, ſed DIMENSIS VICORUM ORDINIBUS ET LA
TIS VIARUM SPATIIS, *cohibitâ ædificiorum altitudin*
ac patefactis areis, additisque PORTICIBUS *quæ front*
inſularum tegerent. Eaſque porticus Nero ſuâ pecuniâ e
ſtru

Digitized by Google

...ſtrum pollicitus eſt. Vides ibi quædam præclara & ...nda in urbe, Ordines vicorum, Latitudines via..., Porticus protegentes. Ut non temerè idem Ta... TANTAM *reſurgentis urbis* PULCHRITUDINEM mi...r, & ſcripto conſignet. Quod tunc quidem publi..., ſed & privatim in omni incendio factum Seneca ...ctavit: *Timagenes, felicitati urbis inimicus ajebat, Romæ ...incendia ob hoc unum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſur...a quam arſiſſent.* Et ſanè ita fuit, præſertim ad Trajanum uſque; cum ab illo, & à Deo, culmen fuiſſe ...etur pulchritudini urbanæ. Aud. Ain, tu, à Tra...no? Conſtantino hanc laudem Nazarius tribuit, in Oratione ad ipſum: *Celeberrima quæque urbis novis ope...bus eniteſcunt, nec obſoleta modò per vetuſtatem redivivo ...u inſigniuntur, ſed illa ipſa* QUÆ ANTEHAC MAGNIFICENTISSIMA *putabantur*, NUNC AURI LUCE *ful...ntia*, INDECORAM MAJORUM PARCIMONIAM *pro...derunt.* Vides quanto anteferat hæc nova, aut novata, omnibus antiquis. Lips. Ita, ſed nempe apud Conſtantinum. Fidem autem laudationibus iſtis qui fideliter conſtare putat, ignarus eſt oratorii moris. Struxiſſe & inſtauraſſe quædam illum Principem, lubens credo; quod ad veterem artem aut ſplendorem, da veniam, hodie non credam. Sed nos *Decorem* noſtrum videamus, quem Plinius communiter ſic dilaudat: *At urbis noſtræ miracula tranſire convenit, & ſic quoque* TERRARUM ORBEM VICTUM *oſtendere, quod accidiſſe toties penè, quot referentur miracula apparebit. Univerſitate vero acervata, & in quemdam unum cumulum collecta, non alia* MAGNITUDO *exſurget, quàm ſi* MUNDUS ALIUS QUIDAM *in uno loco narretur.* Notentur ea & ad Decorem, & ad Magnitudinem malè controverſam. Sed & Caſſiodorus vero & magno ore, de iſtâc urbe: *Ferunt priſci ſæculi narratores, fabricarum ſeptem tantum terris attributa miracula. Ephesi Dianæ templum; regis Mauſoli pulcherrimum monumentum; Rhodi Solis æneum ſignum, quod Coloſſus vocatur; Jovis Olympici ſimulacrum, quod Phidias formavit; Cyri Medorum regis domum, quam Memnon fabricavit; Babylonæ muros, quos Semiramis conſtruxit; Pyramides in Ægypto. Sed quis illa ulterius præcipua putabit, cum in una urbe tot ſtupenda conſpexerit? Habuerunt honores, quia præceſſerunt tempore: & in rudi ſeculo quidquid emerſiſſet novum, per ora hominum jure ferebatur eximium. Nunc autem poteſt eſſe veridicum, ſi* UNIVERSA ROMA *dicatur eſſe* MIRACULUM. Ecce conſonantia ...uſque judicia, ſed & voces: & Romam totam, ...per partes, *Miraculum* eſſe, & inter prima mundi ſpecta-

Lib. XXXVI.

Lib. VII.

ſpectacula, jure cenſent. Vis autem paullò diſtin membra pulcherrimi hujus corporis videamus? Te hoc quærere? non volo, ſed aveo, ſed ardeo, ut verbo dicam. LIPS. Atqui ne nimis ardeſce, nam non flumine te perfundam, ſed leviter aliquid a gam è ſummis aquis. Tu té ingurgitabis, ſi voles, po viam deſignabo & præibo. Ego autem? an ducem tiùs alium quæram ex ipsâ antiquitate; qui oſten Eſto Ammianus, qui Conſtantii ingreſſum in urb

Lib XVI. Romam deſcribens, ipſum intuentem & miran præcipua operum facit, atque ait: *Proinde Romam ing ſus, imperii virtutumque omnium larem, cum ven ad* ROSTRA, *perſpectiſſimum priſcæ potentiæ* FOR *obſtupuit: perq; omne latus, quo ſe oculi contuliſſ* MIRACULORUM DENSITATE *præſtrictus, allocutus bilitatem in* CURIA, *populumq; pro tribunali, in* PA TIUM *receptus favore multiplici, lætitiâ fruebatur opt. Deinde intra ſeptem montium culmina, per acclivitates nicie mq; poſita urbis membra colluſtrans, & ſuburba quidquid erat primum, id eminere inter alia cuncta, rabat:* JOVIS TARPEII *delubra, quantum terrena di nis præcellunt;* LAVACRA *in modum provinciarum ſtructa;* AMPHITHEATRI *molem ſolidatam Lapidis T burtini compage;* PANTHEON *velut regionem teret ſpatioſa celſitudine fornicatam; elatoſq; vertice ſcan* SUGGESTUS *conſulum, & priorum Principum imitam ta portantes, &* URBIS *templum*, FORUMQUE PAC & POMPEII THEATRUM, & ODÆUM, & ST DIUM, *aliaq; inter hæc* DECORA *urbis æternæ.* habes, qui digitum intendat, & ducat: tu ſequere, ardorem (ita loquebaris) reſtingue. AUD. Jam ri & joco me habes palàm. LIPS. Egóne? AUD. Tu, & ſi noctua ſim, ſæpiùs cantem. Nam nomencla rem mihi das locorum, & paucorum quidem: designator, enarrator, interpres? LIPS. Adeſt: ego p copiâ & ſcientiâ aliquid dicam, ſed nec ordine q dem Ammiani. Nam etſi præcipua ille tetigit; n placet tamen ordiri à *Foro* aut *Roſtris*, ſed potiùs à *Te plis*. Divina, à quibus rerum hominumque ortus, pr eant; & totum hoc pulchritudinis agmen ipſa duca Nominat ille quattuor templa, *Jovis Tarpeii, Pant on, Urbis, Pacis.* Quam pauca è multis? nam prim hoc moneo, *quadringenta vigintiquattuor templa* Ron fuiſſe, quod in Notitiâ imperii proditum leges. N li ambigere, quin pleraque ex his magnifica, & a ter atque aliter ſtructa, vel inſtructa: ſed Amm nus ſatis habuit, dignitate vel opere prima eor

Digitized by Google

Itaque à *Tarpeio* exorſus eſt, ſive *Capitolino*: non pulcherrimum ſortaſſe, ſed quia primarium, & principis; itemque quia multa ſubſtructionum ... & opibus ac tempore pleraque præibat. Alio- ... Plinius, ubi magnifica operum recenſet; hoc o- ...it: imò quaſi irridet veteres, quod *Aggeris vaſtum* ... *& Capitolii inſanas ſubſtructiones mirabantur.* Li. xxxvi ...id non eâ mente dictum, quâ videri poſſit, non ...m, deminuit aut abjicit Capitolii ipſum opus; ſubſtructiones tangit, quas L. Tarquinius Priſcus ...nas, & *inſanas*, ut ipſe loquitur, circùm collem fe-...: dum prærupta ejus adæquat, ab imo ſolo ingenti- lapidibus muro educto ſuffulcit, complanat deni- in vertice, & fundamentis parat. Hæc Plinius tan-..., & Dionyſius clarè exſequitur: quem vide. Alioqui ...m opus & ædificium non miratur mirabile viſum: ... id poſſit? cùm ſemper inter eximia fuerit, & ur- ...prima. Præter Ammianum in verbis dictis, etiam Caſſiodorus ſic attollit: *Capitolia celſa conſcendere, hoc eſt* INGENIA HUMANA SUPERATA *vidiſſe.* Et res ſanè ...ex & facies, quam etſi tenuiter, lineis aliquot adum-brabo. Mons *Saturnius* primò dictus fuit, in quo hæc ...ædes, tum *Tarpeius*, & mox *Capitolinus*, à capite homi-nis (cui vivo *Toli* nomen fuiſſe Arnobius tradidit) in-vento, dum fundamenta moliuntur. Sed hæc nota, non vulgo nimis illud, duplex *Capitolium* fuiſſe, *Vetus & Novum.* Illud in *Regione ſextâ Circi Flaminii* Victor & Noticia Imperii locant; iſtud in *Regione octava Fori Romani.* Valerius illud intellexit certò, cùm inter ſa-cerrima & vetuſtiſſima loca, adjurans nominat: *Per Romuli caſam, perque* VETERIS *Capitolii humilia tecta, & æternos Veſtæ ignes.* Lib. IV. cap. IV. Ait *Vetus*, ait *humili tecto*: quod ultimum nullo modo in *Novum* & ſublime illud con-venire poteſt. Puto & Martialem hæc diſtinguere, cùm in hominem ludit plurifariàm habitantem:

Eſquiliis domus eſt, domus eſt tibi colle Dianæ,
Et tua Patricius culmina vicus habet.
Hinc viduæ Cybeles, illinc ſacraria Veſtæ,
Inde NOVUM, VETEREM *proſpicis inde Jovem.*

Cerni ab eo utrumque Capitolium vult: *Vetus* è colle Aventino ſive Dianæ, *Novum* ex Eſquiliis & Vico Patricio. Etſi fortaſſe *Novum Jovem* Domitianum ſu-um vocat, ejuſque Palatium intellegit. Sed Varro de utroque apertius: *Capitolium Vetus, quod ibi Sacellum Jovis, Junonis, Minervæ: & id antiquius, quàm ædis quæ in*

Digitized by Google

in Capitolio facta. Ecce, dicit illud Vetus, ævo priu quàm hoc Novnm, & oſtendit in alio item loco fi Sed dices, ſi prius, ſi alibi: unde *Capitolium?* nam ea non convenit, cùm nec mons tunc nomen i habuerit, nec ipſum illud templum in monte. Reſ deo, Varronem hoc occupaſſe & ſolviſſe lectori v lanti. Nam ideò, inquit, *Capitolium* non auctor conditor, ſed poſteritas dixit; quia ut in novo & bili illo Capitolio, tres illi dii Præſides item colet tur. A ſimilitudine igitur & hoc *Capitolium* eſt dict ſed cum diſcrimine; *Vetus.* Quæras ampliùs, quis tem condidit? & hoc dicam, ſuggerente Caſſiod Nam ille in Chronico, Numæ rebus: *Capitolium q à fundamentis conſtruxit.* Ignaro lectori tenebræ ſint, falſi Caſſiodorum arguat, quis enim umquam prod Numam auctorem Capitolii? Et ſanè diſtinguere bebat, & addere, *Vetus.* Ita enim eſt: ille auctor ill undeunde hoc hauſerit Caſſiodorus; ſicut *Novi*, T quinius Priſcus. Is complanato, ut dixi, monte, ſtru cœpit, ex voto quod voverat bello Sabino: idque opi Lib. III. cap. V. Apiolis capto, ut Plinius ex Antiate refert, è manub & prædâ. Sed fato præventus, abſolvendum nepoti Tarquinio Superbo reliquit, regum ultimo: etſi Ser um quoque Tullium aliquid addidiſſe, ſociorum ſt dio adjutum, Tacitus (ſed ſolus, opinor) dixit. Præc puus tamen auctor operis Superbus, qui, ut Livius i quit, *Sueſſâ Pometicâ è Volſis capta divendita præda, c quadraginta talenti argenti auriq; recepiſſet, concepit ani eam* AMPLITUDINEM *Jovis templi, quæ digna de hominumq; rege, qua Romano imperio, quæ ipſius etiam l majeſtate eſſet.* Scribit *quadraginta* talenta: quæ nob XXIV. millia Philippæorum eſſent: ſed an non *quadri genta* reſcribendum, aliquis ex Dionyſio jure co troverta? Nam ille, ut in re non dubiâ: *tantum præd* inquit, *repperit, ut quinque minæ argenti obvenerint ſing lis militibus, decimæ autem diis ſacratæ fuerint non min* * *quadringenta talenta.* Ea eſſent, *ducenta millia* Phili pæorum: pecunia, haud nego, ſatis grandis, præſerti è ſolis dicimus: ſed res Italiæ & Latii tunc uberes & flo rentes (quod & alibi videre eſt) hoc perſuadent; tu & ipſum opus eâ amplitudine inſtitutum, quam L vius deprædicat, & quam exiguâ ſummâ nemo fa cetur. Nec tamen vel Tarquinius ſupremam man III. Hiſt. impoſuit: & *gloria operis* (ait Tacitus) *libertati reſerv Pulſis regibus, Horatius Pulvillus Conſul dedicavit,* MAGNIFICENTIA, *quam immenſæ poſtea populi Ro opes ornarent potius, quàm augerent.* Vides & à Ta

* In Plutarcho ſumma eadem.

laud

Digitized by Google

ri, & conſummatum hoc opus P…villo adſcribi. …igitur eſt, quod in Livio, multis annis pòſt lego, …uncrum militarium imperio? *Eodem anno, ne pri…m tantum operibus urbs creſceret, Capitolium quoque …adrato ſubſtructum eſt, opus* VEL IN HAC MAGNI…NTIA URBIS CONSPICIENDUM. Hoc narrat, Romam à Gallis captam, & cum ea inſtaurata a …us fuit. Ergóne tunc denique Capitolium ſaxo …rato ſtructum? nego de ipſo ædificio, fateor de …e. Itaque attende, *ſubſtructum* dicit, non *exſtructum*. Illud ipſum opus, de quo prædixi, L. Tarquinii: …d tamen rudi lapide factum, nunc mutarunt, & ſe…quadratoque ſplendidius confecerunt. Igitur Pli…m illa, de quibus item anteà, magis fuerit ad hoc …erius opus referri: & iſtæ ſunt *inſanæ illæ ſubſtru…* , è quarum ruinis vaſtos lapides erutos patrum …m ætas vidit. Sed ipſum Tarquinii Capitolium …e fuit? Deſcribit his ferè verbis Dionyſius: *Situm in alta crepidine, habetque in ambitu octo jugera: ſic ut … ſingula ducentorum ferè pedum ſint, exigua latitudinis …gitudinis differentia, niſi quod iſta illam vincit vix pe… quindenis. Qua parte frons ejus meridiem ſpectat, tri… columnarum ordine circumcingitur; ab aliis lateribus, du… In ipſo ſunt tres cellæ, ex ordine, à lateribus communione … clauſæ. Media eſt Iovis utrimq; altera Iunonis, al… …ervæ, ſub eodem laqueari eodemq; tecto.* Ita Dio…: & verba, ſi placet, examinemus. *Octo Iugerum* …u fuiſſe dicit: id eſt *pedum octingentorum*: ſed ſic ut …um eſſet, imò pæne quadratum, niſi quòd longi… *quindecim pedibus* ſuperaret. Fuit egregia capacitas, …ſideras, & aptâ proportione. Ait, *frontem ad meri… ſpectaſſe*: id eſt Forum Romanum & Palatium ver… …equentiſſimam urbis partem. Ergo ab eâ quoque *…entum gradus*, quibus (ut Tacitus, atque alii) ſu…è adibatur. Quos tamen continuos fuiſſe non ar…or; & retractiones ſuas habuiſſe, ut Vitruvius ap…: id eſt, areolas, ubi feſſi pedem figerent, & re…nt, quas poſt ſingulos ſeptem aut novem gradu…dines ſolere interponi, architecti notarunt. Gra…tem iſti haud dubiè ad majeſtatem: eoque & … templis, etſi pauciores, ſoliti uſurpari. Sed ibi …c neceſſitas & locus editior voluerunt. Addit …num *triplicem ordinem*: quas L. Sullam Athenis …ſſe, è templo Jovis Olympii, Plinius nos docet. …eas Dionyſii tempore ipſas exſtitiſſe, facilè ar…: poſt incendium, à Veſpaſiano mutatas ver…inii dat ſuſpicari. Quam multæ eæ fuerint, haud

Lib. VI.

Lib. XXXV cap. VI.

haud dixerim : quia varia proportio in collocan
de qua Vitruvius videndus. An tamen ejuſdem
cus non huc facit ? Lib. III. cap. III. Format
cnoſtylos, *Diaſtylas*, *Aræoſtylos*, *Euſtylos* ædi
ſpecies : iis enim Græcis vocibus utuntur : *&*
Aræoſtylis, inquit, *nec marmoreis nec lapideis epiſty*
uti datur, *ſed imponendæ ſunt trabes de materiâ perpet*
& ipſarum ædium ſpecies ſunt barycæ, *barycephalæ*,
miles, *latæ*, *ornantque ſignis fictilibus*, *aut æreis ina*
ratis faſtigia earum, *Tuſcanico more*, *uti eſt ad Circ*
maximum Cereris, *& Herculis*, *Pompejani item Cap*
lii. Sanè Pompejanum Capitolium nemo legit,
pinor ; nec ipſe Pompejus manum admovit, aut p
tuit : niſi quis accipit de Capitolio, quod Pomp
fuerit Campaniæ opido. Nam & coloniæ, uti
mus, Capitolia ſua habebant. Sed tamen, q
utitur hîc Romanis exemplis (vide alia:) non
ſpliceat diſtingui, *Herculis Pompejani*, *item Cap*
lii. Itaque Capitolium fuerit inter *Aræoſtyla*, id
raris columnis diſtincta. Pergit Dionyſius, *tres*
* Heſych. *ipſo cellas eſſe*, ſive ut ipſe appellat * σηκὺς. Ea res n
Σηκὸς ἐν- ta eſt, & verſus Auſonii,
δοτερ@- *Trina in Tarpejo fulgent conſortia templo.*
τόπ@- Quod imitabantur item in coloniis : eoque Arnobi
τῦ ἱερϑ. ſcripſit : *Nónne vides in Capitoliis omnibus virginales e*
ſpecies Minervarum ? duos alios deos ibi omittit.
autem non alii dii in Capitolio ? non quidem in i
templo ; excipio Juventutem, & Terminum, q
Lib. III. cedere ſcilicet noluerunt exaugurantibus. *Itaque*
rum aræ (ait alibi Dionyſius) *continentur templi a*
bitu atque una in veſtibulo cellæ Minervæ eſt, *altera*
ipsâ cellâ juxta pulvinar. Quod igitur in Tertullia
legitur : *Capitolium omnium dæmonum templum eſt*, ite
De Spe- que in P. Victore : *Capitolium*, *ubi omnium Deorum*
ctac. *mulacra celebrantur*, in Cicerone : *Deorum domicilium*
ea inquam omnia, de ipſo monte capienda ſunt, q
paſſim & pænè totus deorum aris, ſtatuis, templis i
ſeſſus : quod facile tibi inter legendum obſervita
Sed dixerat etiam Dionyſius, *cellas iſtas à lateribus com*
muni pariete clauſas. Quid hoc eſt ? ut nullum diſc
men aut interpoſitio parietum fuerit ? imò opin
fuiſſe, aut certe columnarum, & ſacelli atque ædic
læ ſpeciem ſingulas habuiſſe. Nam ita ipſe Dion
ſius, πρόναον τῆς Ἀθηνᾶς (in verbis, quæ jam verti)
ſtibulum ædis Minervæ, & ut ſic dicam *protemplum.*
& Livius : *Quadrigæ inauratæ poſitæ in Capitolio*, *in ce*
Jovis, *ſupra faſtigium ædiculæ.* Plinius verò & *De*
bri

Digitized by Google

dixit : *Proſerpinæ tabula fuit in Capitolio, in Mi-* *delubro, ſupra ædiculam Juventutis.* Diſtinctio ur : ſed mens Dionyſii, tres ipſas tamen cellas mmuni totius templi pariete clauſas. Niſi quis et- cenſet, *Aediculas* iſtas fuiſſe non niſi cava quædam ſo pariete, ad ſtatuas illocandas : quod in Pantheo mus : quibus non accedam. Iſta ex Dionyſio : & à me aliquid addo ? faciam, ſi prius diſtinxero Capitolia, quæ quattuor in hoc ipſo loco, ex or- e, fuêre. Nam primum illud Tarquiniorum, lo civili Sullano, incendio periit, neglegentiâ cuſto- m. Alterum ipſe Sulla inſtruxit, ſed non dedica- : *quod unum Felicitati ſuæ defuiſſe*, ipſe apud Plinium tur, & Tacitus adnotavit. *Lutatii Catuli nomen*, Tacitus, *inter tanta Cæſarum opera, uſque ad Vitellium* ſit. Etſi Dio tamen ſcribit, Cæſari Julio, inter a honorum, decretum à Senatu : *ut nomen ejus Ca-* *lio inſcriberetur deleto Catuli* : *idque eum admiſiſſe.* Sed Taciti aſſertio firmior, mihi quidem, fideliorque. Tertium fuit à Veſpaſiano, nam illud Catuli arſit civili rum bello Vitelliano : atque iſte reparavit iiſdem veſtigiis, ſed & dedicavit. Dedicavit inquam, & Plu- archo ſcribenti hoc accredo : magis quam Victori, qui Domitiano tribuit : *Multa*, inquit, *opera inchoata* *, vel fratris ſtudio, atque inprimis Capitolium, ab-* Non vinces hoc, ô Victor. Veſpaſianus ab- it, dedicavit : ſed à morte ejus, ſub Tito, ſtatim (Suetonius, & Dio in Tito :) atque ita quartùm mitianus inſtauravit. Habes igitur quaterna Ca- olia, ſed in eodem loco repoſita ſemper, & innova- Tacitus & Dionyſius quoque, id notarunt : ſed illius : *Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam* III. Hiſt. *jecto* CCCCXXV. *annorum ſpatio, L. Scipione, C. Nor-* *Coſſ. flagraverat.* Hoc de Sullano : de Veſpaſia- idem : *Paſſim injectæ fundamentis argenti aurique ſti-* *, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ. Præ-* *haruſpices, ne temerarentur opus ſaxo auróve in aliud* *.* ALTITUDO *ædibus adjecta, id* SOLUM *religio an-* *, & prioris templi magnificentiæ defuiſſe creditum, quo* *vis hominum retinenda erat.* Noto obiter religio- Romanorum, qui liberaliter contulerunt ad opus dum, ſtipibus conjectis. Ille enim finis, ſicut Cicerone ſcriptum de illo Sullano : *id Capitoli-* *coactis fabris, operiſque imperatis*, GRATIS *atque effectum eſſe, ita ut ex ærario nihil da-* Quod equidem miror ſatis, ſed quinto in Verrem ipſit. AUD. Religioſum ſæculum, præ noſtro,

 ſed

ſed quæ aut quanta illa multitudo hominum eſt, qu
Tacitus retineri vult? LIPS. Haud difficilis collectu.
enim latera pedum *ducentorum*, reddentur fient
in areâ pedes *quadraginta millia*. Da ſingulis inſiſt
tibus pedes *quaternos* (ſufficiunt, cùm militi in acie
cato & armato Polybius det non niſi *ſenos*) da inqu
quaternos: nonne vides *decem millia* potuiſſe retine
Sed tolle aliquid, ſi vis, in columnas & alium appa
tum: largiter tamen ſupererit pro *octo millibus*. A
Hem! magna capacitas, & rara talia noſtra temp
LIPS. Semel omitte de noſtris: vincimur, ſi compa
mur. Et tamen de mole aut magnitudine, tale aliqu
eſſe poteſt, aut & excedere: de arte, materie, orna
qui poteſt? Sed Tacitus *Altitudinem* adjectam, ſup
priorem, diſertè ſcribit: quæ fuit? haud divino: p
ſymmetriâ latitudinis oportet ingentem fuiſſe. Et
lius ita indicat, apud quem Jupiter prædicat de i
Domitiani:

Aurea Tarpeiâ ponet Capitolia rupe,
Et junget noſtra templorum CULMINA CÆLO.

In cælum educit: ſicut & Tertullianus, Apologetico
Nam etſi à Numâ concepta religio eſt, nondum tamen a
ſimulacris aut templis res divina apud Romanos conſti
bat: & nulla CAPITOLIA CÆLO CERTANTIA, *ſed t*
meraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia, & De
ipſe nuſquam. AUD. Et tu hæc recitas Lipſi? LIPS. Qu
ni recitem? AUD. Et attendis? LIPS. Quidni? AU
Atqui evertunt paullo antè à te dicta, de Capitoli
Numæ. Nam quomodo illud ſit, & cum tribus ſu
diis; ſi tùnc nulla templa, ſi nullæ ſtatuæ? LIPS. Ben
obſervaſti, & de induſtriâ plura illa verba (vide quà
fallere voluerim) adduxi. Adduxi, ut expedirem: &
ecce. Non negat ulla Capitolia fuiſſe, ſed illa alta &
cælo certantia: noſtra humilia cur deſtruat? Nam u
dem ſtatuas nondum fuiſſe (quod alibi & Varro tradi
dit:) tamen de templis idem dicere anceps ſit, & Livi
us, Dionyſius, Plutarchus refellant, qui diſertè *Termini*
Fidei, Veſtæ templa à Numâ poſita adfirmant. Et ve
rò ſi privatæ domus, ſi curiæ publicæ; cur non & e
diis eſſent? ratio videtur velle, præſertim apud homi
nes cultui deorum ſic addictos. Sed de altitudine cer
tiora non habeo: quæ minima eſſe potuit, fuit *pedum*
ducentorum: ſicut in Pantheo Agrippæ, par itemi latitu
do & altitudo. AUD. Heus tu, in loco Taciti etiam m
tenuit, quòd ait *altitudinem adjectam*: & debuiſſe, qu
tanta vis hominum retinetur. Quid ergo altitudo faci
ad laxandum locum? non intellego, niſi ſi porticu

a 2

inædificationes ſuperiores aliquæ, ut hodie in ..ſdam templis. LIPS. Apage, nihil difforme in ..rmi iſto opere: ſed Taciti mens, juviſſe & de..altitudinem ubi multitudo, ut aër laxior ac li..r, ad reſpirandum, ad refrigerandum. Alioqui, ..arctatio & compreſſio, ſcimus quàm ſubitò animo.. fiat. Quod tamen ad Porticus, non in ipſo tem.. ſed circa fuiſſe, pro communi ſtructurâ, facilè ..dam: & Tacitus indicium facit. Sed ab ædificiis ..ad Ornatum pergo: qui tamen varius in vario iſto ..re. Quis in Tarquinii? aliquid e Livio haurire eſt ..ſum, ut libro X. *Fœneratores aliquot mulctati, & ex eo ..d in publicum redactum eſt, ÆNEA in Capitolio LIMI..a, & trium MENSARUM ARGENTEA VASA in cella ..vis, Jovemq́; in CULMINE cum QUADRIGIS Ædiles ..runt.* Iterum libro XXIX. *Quadrigæ AUREÆ eo anno .. Capitolio poſitæ ab Ædilibus.* Et libro XXXV. *Ædiles ..tos pecuarios damnarunt, ex eâ pecuniâ clypea inaura..in faſtigio Jovis ædis poſuerunt.* Deniq; libro XXXVIII. *Sejuges in Capitolio AURATI ab Cn. Cornelio poſiti: Con..ſulem dediſſe, inſcriptum eſt. Et duodecim clypea ærata* (le.. aurata) *ab Ædilibus ſunt poſita ex pecuniâ qua frumen..rios damnarunt ob annonam compreſſam, & duo item ſigna ..ata.* Hæc ex Livio: iſtud è Plinio, *poſt Carthaginem ..ſam, laquearia in Capitolio inaurata eſſe*: id eſt, totum ..ud internum cælum & camerationem. Nec plura, ..ſiquidem digna, notavi. Quid verò in Catuli? omnia haud dubiè, in iſtis jam opibus, opulentiora: ..ud notabile reperio, *quòd ſua ætas* (Plinii verba) *variè de Catulo exiſtimaverit, quod* TEGULAS *Capitolii* ÆREAS INAURASSET *primus.* De quibus & in Senecâ patre: *..faſtigiatis ſupra tectis, auro puro fulgens, prælucet Capito..lium.* Sane hoc magnificum & vere ſplendidum fuit: & quis ille fulgor, Sole irradiante? Fuit & ad firmitatem aptum æs, & contra æruginem aut rubiginem valuit inductum aurum. Cetera donorum & ornamentorum varia, *Corona aureæ, Victoria aureæ, Candelabra, ..ſa,* & quæ tu tibi ſubjicias: ſed quod ex Dione omnino obſervandum, *omnibus his detractis, ex Ægyptiaca ..da aliis victor Auguſtus repoſuit: detractis ex Sc^{to} & ut ..multis his novis & melioribus locus fuerit.* Etſi quæ..dam veterum retenta, non ambigo: ſed ordine & judicio Auguſti diſpoſita, ut apta & concors tota facies ..eſſet. Id verò ipſum tempus fuit, quo *una donatione in ..Iovis Capitolini contulit* * XVI. *millia pondo auri, & * ..gentes* HS. *in gemmis*: quod in Suetonio leges. In ..am dico Jovis, quid cenſes in duas alias? nam &

Lib. xxxiii.

Lib. LI.

* 1600000. Phil.

* 1250000. Philip.

Digitized by Google

ças dona ſua accepiſſe Dio diſertim dicit. Et vel ex diſce opes & ornatum Capitolinum: qui quàm ing & ADMIRANDUS fuit, ſi unius modò Principis, & u tempore, tot dona? Pleraque tamen horum peri incendiis, ut opinor: & videamus ultimum Dom tiani. In eo *columnas Pentelicas* fuiſſe, quæ Athe advectæ item eſſent (ut & illæ Sullanæ) Plutarch in Poplicolâ ſcribit: cum hoc judicio, *quòd pulchr res Athenis viſæ ſibi eſſent, quoniam Roma dum nimis cant & polium, nitorem addidiſſent, ſymmetriam detrax ſent.* Cetera quæ & quanta, ex ejuſdem Plutarc verbis ſuſpicemur: qui ait *in ſolam inaurationem, p vatum omnem modum excedentes opes impenſas, nempe pra duodecim millia talentorum.* Ea ſunt nobis *ſeptuag bus centena millia* Philippæorum; ſive *ſeptem million* & quod excedit. AUD. Hui! verberas me. LIPS. Ser per tiro? mirum te vivere. AUD. Quid jam? LI Nam aſſiduè vulnera accipis, & oportebat jam conf ctum. AUD. Tua haſta *Pelias* eſt, & vulnerat & ſan perge. LIPS. Tanti igitur inauratio: quæ fuit non Lacunaribus ſolùm, ſed in Tegulis æreis, ut illo Carul de quibus Epigramma Græcum in Anthologiâ, ut *Æream domum in Palatio Byzantino* laudat:

Εἶξον ἀριστείοισι χάρις Καπιτωλίδος αὐλῆς,
Εἰ καὶ χαλκείην ὀρόφην ἀμφιρύσμονα πέμπεις

Cede etiam melioribus ô Tarpeja rupes,
Etſi ex æratis jacis aurea fulmina tectis.

Et Procopius adnotavit, *Gizericham regem Vandalorum cùm alia decora Romana ſecum in Africam vexiſſe, tum partem tegularum Jovis Capitolini inauratarum dimidiam.* Nec tecta modò inaurata, ſed ipſæ Fores auratæ, & craſſis laminis obductæ: quæ manſêre ad Honori Imp. ævum. Tunc in pecuniæ inopiâ, *Stilicho manda ſe perhibetur* (ſcribit Zoſimus) *ut fores in Capitolio Ro mano, quæ auro* MAGNI PONDERIS *erant obductæ, la minis iis ſpoliarentur. Cùm autem qui hoc facere juſſi erant id agerent; in parte forium ſcriptum repperérunt,* INFELI CI REGI SERVANTUR. *Quod eventus docuit, nam Stilich paullò pòſt infeliciter periit.* Ita Zoſimus: nec velim ni mis te, ut ſingularia, hæc mirari: puto in pluribus tem plis fuiſſe. Poëtæ ſanè *aurea templa* non ſemel appe lant: & auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquen tiæ: *Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa cr das, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruun tur; ſed marmore nitent, & auro radiantur?* Mamore i parietibus, auro in lacunaribus & tectis. Ideò *Micat tia* Rutilianus dixit:

Co

Confunduntque vagos delubra micantia viſus,
Ipſos crediderim ſic habitare deos.

De Templis in eâ laudatiunculâ concludam.

CAPUT VI.

Item de templo Panthei, Urbis, & Pacis.

AUD. Ego aperiam,& laxabo. Nam quid me tam fluxâ memoriâ cenſes, ut oblitus ſim Ammianum plura laudaſſe? & nominatim *Pantheon, Urbis, Pacis.* Dic de ſingulis,nec excide tuâ lineâ,quam ipſe duxiſti. LIPS. Sed ex uno illo ſpecimine, facile de aliis judicare. Tamen fidei meæ cauſsâ,cape. *Pantheon* ab Agrippâ genero Auguſti ſtructum fuit,& opus notum eſt, hodieque (etſi ornamentis omnibus ſpoliatum) ipſum corpus exſtat. Struxit in tertio Conſulatu ſuo, quod inſcriptio frontis indicat : ſed perfecit biennio pòſt & dedicavit,anno urbis DCCXXIX. ut eſt in Dione. Quæ cauſſa nominis,ipſe Dio dubitat,& ſcribit : *Pantheum ſic fortaſſe dicitur,quia plures deorum imagines in ſimulacris Veneris & Martis complecteretur; vel ut ego cenſeo, à formâ illâ devexæ rotunditatis, & quia cælum referret.* Prior explicatio pluribus placita , etſi non ipſi Dioni: & lego in Gloſſis illis priſcis, πάνθειον , *omnium deorum.* Sed & Athenis , atque alibi , τὸ κοινὸν τῶν θεῶν ἱερὸν fuiſſe, *commune Deorum templum* , ex Pauſaniâ diſco. Cui & origo eſſe apud Romanos potuit, ex communi deorum ſacro : de quo Feſtus. *Pandicularis*, inquit, *dies dicebatur* , *idem & Communicarius* , *in quo omnibus diis communiter ſacrificabatur.* Sed Dio tamen aliter: & novit eum, credo , quòd paucæ & certæ in eo ſtatuæ erant , neque diis communiter poſitæ. Fuit enim *Martis* , * *Veneris* , *& Cæſaris Julii* : ipſius *Auguſti* in veſtibulo eum ſuâ poſuit Agrippa. Ita Dio , quem miror *Jovis* omiſiſſe : cùm Plinius ſcribat , *Pantheum Jovi Ultori ab Agrippâ factum.* Itaque ille præcipuus,& præſes ibi Deus, fuiſſe videtur : ſed & plures alii, eoque nomine haud malè Panthéon , etſi Dio à cœli formâ magis petit; quoniam id ſcilicet receptaculum & ſedes Deorum. Lego autem & *Pantheus* & *Panthea*, pro ipſis Diis : ſed aliâ ſignificatione, itemque ſcripturâ ; nec aliud eſt , quàm *omnino Deus* , aut *Dea.* Idem Dio ſcribit, ſororem Caligulæ *Druſillam conſecratam ab eo* , *& ab omnibus Pantheam dictam.* In lapide item veteri exſtat : DIVO. PANTHEO. EX. * V. Sed de no-

* *In cujus auribus ſectus famoſus ille unio Cleopatræ.* Plin. l. xxv

* *Voto.*

de nomine ſatis: in re ipſa etiam quid me diffundat nisi ſi lingua poteſt in iſtis, quod non oculus: atq ecce Romæ exſtat, & imagines circumferuntur. Au Ita eſt, ſed de ornatu qui periit, ecquid habes? Li Pauca, ſed tamen hoc inter *pulcherrima operum* Plini recenſuit: quid mirum vel ab ipſo iſto corpore, ſed ſp liato & nudo? Nam artificium & ſymmetria per mnes partes maximas, minimas, in eo mirabilis; d cor, ordo, devinctio ſingularis; ut Sebaſtianus Serliu vir peritiſſimus talium, habendum cenſeat hoc velut u nicum exemplar conſummatæ Architecturæ. Latitu do atque altitudo par eſt, pedum CXLIIII. Amiſit ſpecie, quòd rudera locum ſuſtulerunt, & gradibus templum nunc deſcenditur: atqui antea aſcendebatu Tectum & ipſum æreis tegulis, quæ prægrandes al quot in fornice repertæ: nec dubitandum & has aur tas fuiſſe. Abſtulit eas tegulas Conſtantinus Heracl filius, ut pleraque alia ornamenta Romæ reliqua: av xit in Siciliam, & Saraceni invadentes omnia auf runt, in Ægyptum avehentes. Plura ſuper hoc temp haud dixerim; & omnia membra ejus deſcripſit & menſus eſt Serlius, quem fas videre. Admoneo exu ſtum fuiſſe, magno illo incendio ſub Tito, cum & Ca pitolium tertiò arſit. Id ita in Dionis compendio ſcri ptum: & refecit Domitianus, de quo Caſſiodorus cap endus in Conſulatu ejus IX. *Inſigniſſima Romæ fact ſunt, Forum Trajani, Thermæ Trajani, Meta ſudans, Pantheon.* Sed nec diu poſt, Trajani anno XIII. (quc in Euſebii Chronico eſt) fulmine ictum conflagravi & ab Hadriano reſtitutum, Spartianus dixit in ejus v ta. Itaque non ſoli ii reſtituerunt, qui in fronte op ris hodieque inſculpti leguntur, *L. Septimius Severus M. Aurelius Antoninus*: ſed jam dicti. Mutavit & tra ſiit in melioris templi viſum, & à Venere ad noſtra Virginem, faciente Bonifacio quarto Pontifice, ſ annum Chriſti DCVII. *Is petiit Phocam*, ait Regino, *in veteri fano, quod Pantheon vocabatur, & à Domitia fuerat exſtructum, Eccleſiam ſibi facere liceret; quod ann Imperator.* Iſta de Romano Panthéo, ſed reperio & provin is alibi, ad hoc exemplum. Zozomenus ce in *pago Bethelia (unde ipſe oriundus) ditionis Gazenſiu Pantheon fuiſſe ait, antiquum & apparatum templum, q in clivo manufacto, velut in arce ſitum, totum pagum deſ ctabat*: atque addit arbitrari ſe Syricâ voce *Bethelia* inde dictam, quod Græcè πάνθειον ſonat, ſive θεῶν οἶκον *eorum deorum domicilium*. Ita ille ſcriptor Eccleſ. Hiſt. lib cap. XIV. Sed tranſeo jam & luſtro obiter templu

URB

bis. Quod iſtud eſt? inquies, nempe *Domina urbis*, ... ius *Æternæ & Cæleſtis*. O inſaniam! ædificiis inanimato corpori non vitam ſolum attribue-..., ſed numen! Atqui fecerunt, & urbs hæc, in ... ſedes tanti imperii, tamquam in eâ poten-... & divinitas, ſic culta. Prudentius inter cæ-...:

------ colitur nam ſanguine & ipſa
More Deæ, NOMENQUE *loci, ceu* NUMEN, *adorant.*

...entio & adulatio à Græcis Aſiaticis eſt: apud quos III. Hiſt. ...yrnæi (quod ipſi gloriantur, & Romanis imputant, apud Tacitum) * *primi templum* URBIS ROMÆ *ſtatue-...* Nec defuerunt alii ſequi exemplum: ſtatimque *Circa annũ urbis DLVIII. Alabandenſes in ſuâ urbe ſtruxêre. Quo fine? ut pro-...cam ſibi non Urbem, ſed Urbis incolas & rectores ...rent. Itaque nolunt eos hoc neſcire; & in Livio, apud Senatum *Alabandenſes templum* ROMÆ *ſe feciſſe commemorant, & ludos anniverſarios inſtituiſſe ei Divæ.* ...ámne ludos? ita ſanè, & iſti ſunt pulcherrimi, quos ...i nunc in Senatu edunt. Quàm credis riſiſſe quoſ-...dam Patrum, in his ineptis & verè Græcanicis adula-...tionibus? ego haud minus cenſeo, quàm cum Pruſias ... ab illa Aſia, veniret ad curiam raſo capite, & pil-...us, limen curiæ oſcularetur, adoraret Senatum, & ... ſe clamaret *populi Romani*. Ita igitur initium, ... provinciis, imò nec ſub Principibus ſtatim *Ro-...*, in ipsâ Româ, templum. Lego in Hadriani rebus: *...dem Bonæ deæ tranſtulit, & Coloſſum ſtantem atque ſu-...ſum, per Demetrianum architectum, de eo loco in quo* nunc *templum* URBIS *eſt, ingenti molimine, ita ut operi* XXIV *elephantes exhiberet.* Ait, Coloſſum ſtetiſſe in loco ... *nunc urbis* templum: non ergo tunc adhuc erat. Sed ille ipſe tamen Princeps fecit: imò hanc cauſſam ...ramur tranſlati Coloſſi. In Dionis compendio eſt: *Hadrianum ſtruxiſſe Veneris & Romæ templum, atq; ejus ...ationem & diagramma miſſum ab eo ad Apollodorum ...uem architectum (cui tunc offenſior erat) ut oſtenderet abſque eo* INSIGNE OPUS *poſſe perfici, quæſivitq; ec-... placeret ſtructura? Ille vero libere reſpondit, & de Tem-..., quod ſublimius & magis cavum capaxq; fieri debuiſſet: ... in viam Sacram conſpectius ex alto emineret, & in ca-... Machinas acciperet, quæ in occulto ibi compactæ, ſubi-... ex improviſo in Theatrum induci poſſent.* Hæc ita in Græco, nam interpres, quod mirere, ſolum *Veneris templum* poſuit, *Romæ* omiſit. Atqui junctæ deæ fuêre: & ſic

& ſic Notitia imperii, *Templum Veneris & Ro[...]* [...]minat Prudentius:

Atq; Urbis Venerisq; pari ſe culmine tollunt
Templa, ſimul geminis adolentur thura deabus.

Nec ineptè Venus juncta, Æneadum mater, cum [...] prole. Ubi fuerit, ex Dione licet conjicere, quæ [...] *Sacra* adjungit: & Notitia in *Regione templi Pacis* pon[...] Claudianus in *monte Palatino.* Nam de illo capiendu[...] eſt, cum in laudibus Stiliconis facit Provincias veni[...]ſe, & adiſſe ſupplices ipſam Romam:

Lib. II. *Conveniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent*
Monte Palatino.

Crederem igitur ad radices montis fuiſſe, circa aut i[...] Comitio: & in diviſione tamen urbis accenſitum R[e]gioni Pacis. De *Machinis* autem, quod in Dione eſt, a[d] *Pegmata* pertinet: de quibus in Amphitheatro oli[m] ſcripſimus: & videntur in templis opportunis diſpoſi[...]ta, compoſita occultè (quò admirabiliora ex inopinat[o] eſſent) & ſub tempus educta. Sed ſequitur nunc *Templum* ipſum PACIS. AUD. Paulliſper mane, & nónne *Genii publici* templum etiam lego? LIPS. Legis, ſed diſtinctum ab iſto Urbis: & hoc verecundius paullò & minùs inſolenter excogitatum. Nam Genium locis, regionibus, civitatibus tribui, ſatis eſt frequens & notum. Itaque in Dione ναὸς τοῦ γενίου τοῦ δήμου, *templum Genii populi*, aliquoties nominatur: ſed diu antè *Urbis*, & quidem ab anno DCCXLI. ante Principatum Auguſti. Se[d] & Antiochiæ, Alexandriæ, atque alibi *Templum Geni[i]* leges. AUD. Ampliùs etiam, ruminor Spartiani verba de Hadriano: qui *Bonæ deæ ædem tranſtulit, & Coloſſum.* Sed quæ iſta *ædis tranſlatio*? ſi communis, ut alibi dirutam poneret; quid miri aut narrandi eſt? ſiquid ab arte aut novum latet, me doce. LIPS. Neſcio, ſed ædes totas transferri, mihi novum non eſt, & in Batavis vidi factum. Quid, quod Tiberii ævo architectus fuit, qui *maximam porticum jacentem & inclinatam, lanâ & centonibus circumdatam* (credo, ne videri artificium poſſet) *funibus & machinis, multorumq; hominum manibus adnixis, in priſtinum reſtituit, firmam & rectam?* Quod Tiberius aliique nimis mirati ſunt: etſi ille invidiâ motus, nec nomen quidem ejus Actis inſeri ſit paſſus. Quod ad *Coloſſum* autem, nonne Roma nuper in Obeliſcis ſimile vidit? Sed hoc hîc notabile, quod iſte architectus, nec inclinavit eum quidem, ſed *ſtantem*, ut ait, tranſtulit & *ſuſpenſum.* At tu extra oleas me ducis: *Pacem* autem ego jam afferebam, tu diſtuliſti. AUD. Egóne illam? ô ubi es, non Dea quidem, ſed ſummum à Deo bonum! Veni,

veni, reviſe miſeros Belgas, tot jam luſtra civilibus eriſque bellis jactatos. LIPS. Jam venit, confide: Juno aliqua eam ducit aut præit. Hanc Veſpaſianus ... conſecravit, magnâ ſpe & animo manſuram, ... civilia tunc quoque bella. Id opus à Claudio in... aliqui tradunt: ſed abnuit Suetonius, & *Fecit ... opera Veſpaſianus, inquit, templum Pacis, foro pro...* Habes & locum: ac nunc veſtigia exſtant, & ... operis ipſius forma. Grande fuit, & longitudo ... pedes attigit, latitudo *ducentos*; igitur ſupra Ca... ipſum. Hac cauſſa meritò Herodianus id ap... μέγιστον καὶ κάλλιστον τῶν ἐν τῇ πόλει ἔργων: MAXIMUM ... *pulcherrimum omnium in urbe operum.* Additque: *ditiſ...* item fuiſſe, *ornamentis auri & argenti excultum.* ...ſſe id ſub initia imperii, & poſt triumphum, ex ...pho diſcas: cujus verba lubet dare, ad univerſam ... notificationem. Libro VII. Excidii ait: *Poſt tri... & firmam imperii conſtitutionem, ſtatuis templum ... paci: fecitque citò admodum, & pulchrius meliuſque ... opinione perfecit. Magnis enim opibus in hanc rem ..., & priſcorum etiam præclara omnia adhibens, picturis & ſtatuis pulcherrimis adornavit.* OMNIA *enim in hoc templum collata & diſpoſita ſunt, ob quæ homines, videndi ... antea per* TOTUM ORBEM *vagabantur. Po... & hic è Judæorum templo vaſa aurea in iis ſibi placens: ... legem ipſorum. & vela tabernaculi aurea, in Regia ſua ..., ibi cuſtodienda.* Hæc Joſephus; & Plinius con..., qui paſſim pulcherrima aut rariſſima operum ... fuiſſe in templo Pacis. Uno etiam loco ſcri...: *Ex omnibus quæ rettuli, clariſſima quæq; in urbe jam ..., dicata Veſpaſiano Principe in templo pacis, aliiſque ... operibus, violentia Neronis in urbem convecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita.* Quod magis impreſſi... refero, ut triſtius damnum cognoſcatur, quod factum eſt templi hujus incendio ſub Commodo. Tunc enim, ut Herodianus refert, levi terræ motu prævio, ſine ictu fulminis, ſive igne è terrâ exſpirante, ſubitò & improvisò totum conflagravit, itemque Porticus, & totus ejus ambitus: malo ſanè augurio, ut tunc Romani haud vanè interpretabantur, periiſſe ſibi Pacem. Inter adjecta autem vel circumjecta, periit & Bibliotheca quæ in ambitu ejus templi erat: cujus in A. Gellio memoria exſtat.

Lib. XXXIV. c. VIII.

CA-

Digitized by Google

CAPUT VII.

Fora Romana deſcripta; & diſtinctè Romanum, Julium, Auguſtum, Tranſitorium, Ulpium.

DE Templis peregimus: ex eodem Ammiano *Fo* nunc excerpo. Quid opus eſt? inquies, aut qu magni operis in apertâ planicie? Hoc enim, pro n ſtris moribus hodie, tu aut alius dixerit: quia hæc Fo parùm, aut nihil, ornati profectò habent. Area tantù eſt, & ædificia cingunt, alta, humilia, ſplendida, vili denique ut privatorum ſolent: Quam aliud in Rom nis Foris, ſed & Græcis? de quibus Vitruvium lic audire: *Græci in quadrato* AMPLISSIMIS & DUPLIC BUS PORTICIBUS *fora conſtituunt*, CREBRISQUE C LUMNIS, & *lapideis aut marmoreis epiſtyliis adornant,* *ſupra* AMBULATIONES *in contignationibus faciunt.* A que hæc ipſa, ut addit, Romani; niſi quòd non qu drata æqualiter, ſed oblonga magis faciunt, nec ni tertiâ latitudinis parte. Sed nec columnas tam crebr interponunt: &(ut ego hoc addam) Romæ etiam m gnis circumpoſitis ædificiis, ut *Templis, Baſilicis, Chal dicis*, magis ornabant. Ut tamen formam aliquam c pias, ambitus ipſe Fori porticibus claudebatur, viis r lictis & ſpatiis ad intrandum: exteriùs deinde, Ten pla, & quæ dixi circumponebantur, & latè ſuper Po ticus illas eminebant. In parvo exemplo, nónne *Bu ſam*, ut vocant, Antverpienſium vidiſti? fac majore & oblongam eſſe: habes (quod ad Porticus attinet) ima ginem priſci alicujus Fori. Sed membra ſingula jan videmus. Ait Vitruvius, *duplices Porticus* fuiſſe: in alt tudinem, aut latitudinem? utrumque potuit: ſe credo magis in latitudinem fuiſſe, ut latiùs inambular tur. Tamen nec de illa nego, cum ſatis clarè addat, præcipiat: *ut ſuperiores columnæ, quarta parte minore quàm inferiores conſtituantur: propterea, quòd oneri ferund quæ ſunt inferiora firmiora debent eſſe, quam ſuperiora.* E go & duplex columnatio in altum ſolita uſurpari: ſe in latum ſæpiſſime, atque adeò triplex, quadruple quintuplexque: quàm pulchra tot columnarum ſeri & ſuperba facie? Capitolinus in Galieno ſcribit: *qu is Porticum Flaminiam, uſque ad Pontem Mulvium pa verat ducere, ut tetraſtiche fieret, aut etiam pentaſtiche.* I tellegit *quaternos aut quinos* iſtos ordines: qui tam

Lib. v. cap. 1.

n

...ri haud dubie erant. Jam ſuper iſtas Porticus, Ambulationes erant: quod ipſum in Antverpienſi Burſâ. ... reliqua jam, quam imaginem hodiernam admit... Baſilicæ & Templa? nullam. Quid Statuæ, & innumerus ille ornatus? nullam. Talia igitur Fora, ut communiter hoc præmiſerim: veniamus ad ea magis ſingulatim. Fora duorum generum Romæ: & in univerſum XVII. numerant deſcriptores Urbis. Erant ...ilia, erant *Vænalia*: illa, in quibus res & lites agebantur, hæc in quibus merces aut ſpecies certæ vænales, ut *Suarium Forum, Piſcatorium, Piſtorium, Boarium, Holitorium*, & talia. In utriſque & cœtus, ac circuli, ac ...rones hominum erant, ut ſolet in vacuis: ſed magis in Civilibus illis, quæ ſcito olim fuiſſe tria, *Romanum Iulium, Auguſtum.* Seneca ad hunc numerum: *...tiationes, furta, ſi audis, quibus trina non ſufficiunt fora.* Martialis:

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Etſi idem Martialis quartum etiam vidit. Nam Domitianus Imp. incohavit *Forum*, quod *Tranſitorium* vocabant, & poſtea Nerva abſolvit, ab eo *Nervæ* etiam dictum. Quintum denique addidit *Trajanus*, ab ipſo ſic appellatum. Lubet breviter luſtrare ſingula, & quædam in iis, levi oculorum injectu, præcipua obſervare. ROMANVM igitur eſt, quod *Vetus* appellant, adſpectu ad hæc poſteriora; iterumque *Magnum*, quia, ut videtur, ſpatio ſuperavit. Id à Romulo inſtitutum, inter Capitolinum & Palatinum montes, ad hujus finem; ſic ut templa Capitolina ei imminerent, Palatii variæ ſtructuræ, & varia in ambitu templa. Sed hæc poſteà fuêre: Romuli ævo, ſimplex planicies; L. Tarquinius Priſcus poſteà exornavit, & *Tabernis ac Porticibus* cinxit. Alii deinde tam multa & varia (quia quiſque opus ſuum in conſpicua maximè & celebri parte extare cupiebat) addiderunt: ut multæ & curioſæ curæ ſit ſingillatim recenſere, & jam Antiquarii noſtri à parte maximâ fecêre. Strabonis hoc audi, qui ubi *Campum Martium* valdè laudaſſet, addidit, *Quæ omnia ... videret, dicat cenſeatque reliquam urbem, non niſi additamentum campi hujus eſſe. At idem ſi in* FORVM VETVS ... *progreſſus, alia aliis hærentia & conſequentia videt, Baſilicas, Porticus, Templa, tum Capitolium ipſum, & in eo templa; tum Palatium, & Liviæ Ambulacra: ... facile priorum obliviſcatur, & omnium quæ viderat extra urbem.* Sed & Statius quædam recenſuit, in Equo Domitiani. Ille ... ex ære coloſſæum illum, & ſe inſeſſorem conſtituit

tuit in hoc Foro, narratque & laudat poëta in pri
ſuo carmine:

Quæ ſuper impoſito moles gemmata coloſſo
Stat Latium complexa forum?

Nam *Latium Forum*, hoc noſtrum Romanum eſt:
quæ *moles gemmata*? nam gemmas & lapides in æri
ſto fuiſſe, nugæ. An igitur, nitida & ſplendens? ut id
alibi, ------ *nitidis gemmantia ſaxis Balnea*: & a
gemmantes alas pavonis. Etſi alia in his cauſſa & aſ
ctus, & quod olim divinavi, in libro ſcripto etiam re
peri *geminata.* Omnino geminata & duplex illa mol
ipſa crepido ſive baſis altior; tum vir cum equo impo
tus ſuper eam. Verba qui penſitatè examinat, aſſenti
tur. Sed reliqua etiam carmina poëtæ notanda antiqu
riis, ad ſedem certam aliquot hîc ædificiorum. Na
ait:

Par operi ſedes, hinc obvia limina pandit,
Qui feſſus bellis, adſcitæ munere prolis,
Primus iter noſtris oſtendit in æthera Divis.
At laterum paſſus, hinc Julia templa tuentur,
Illinc belligeri ſublimis Regia Paulli,
Terga pater, blandoq; videt Concordia vultu.

A fronte facit fuiſſe *Limina Julia*, nam de Julio Cæſ
re hæc capienda quis ambiget, cùm à prole adopti
conſecratum, primum Cæſarum, dicat? Et eſt ipſu
templum Julii, niſi fallor. A latere deinde *Baſilica J*
lia, quam Feſtus ad Servilium lacum ponit. Nam quo
vulgò legitur, & ego recitavi, *Julia templa* in Stati
ex meo ſcripto codice, omnino verius, *Julia tecta.*
nimvero hæc *Ædes Julii* in medio circiter Foro fui
quod etiam factum in aliis Foris, & ut medium aliqu
templum decorè eſſet, mox diſces. Adjungo JULII
FORUM, quod C. Cæſar, etiam privatus, & Proconſ
adhuc Galliæ concepit, atque adeò cœpit. Nam locu
& aream emit, ac purgavit, magno ſanè, & Suetoni
dignum notari putavit ipſum pretium: *Forum*, inqu
de manubiis incohatum, cujus area ſuper HS. *millies conſti*
ſtet. Et ſumma eſt nobis (repeto, etſi meminiſſe te æſ
mationes jam oportuit) *viciesquinquies centenum milli*
Tantumne in ſolam aream? inquies. Tantum, nec m
vet, quod viri docti, ſed trepidi in talibus, diffidunt
mutare aut minuere vellent: falluntur. Quid? Plin
non erit etiam fides, in eadem re ſic numeranti? *Pyr*
mides regum miramur opera, cùm ſolum tantum foro c
ſtruendo HS. *milliès Cæſar Dictator emerit.* Nónne ip
nam

Digitized by Google

ratione & comparatione oſtendit ingentem ali-
m, nec in ſimili re tritam ſummam ? oſtendit, nec
um, cùm ædes plures in urbe intimâ emerit, disje-
it, ad aream purgandam. Ne diffidamus igitur, ſed
mus magno huic Cæſari, qui & antequàm tantus,
cepit hæc magna. Imò verò *Dictator* tunc erat, di-
: ergo jam Princeps. Nego fuiſſe, nec Plinii ea
s eſt, qui addidit quidem illum titulum, ſed ut ho-
em deſignaret & diſcerneret, non ut emptionis
us. Credamus Suetonio, palàm hoc inter Gallica
liberalitatis exempla referenti. Tùnc igitur emit;
bellis impeditus aut tardatus, non niſi poſt bellum
ricum perfecit. Appianus: *Cæſar poſt triumphos, Veneri
nitrici templum ſtruxit, quod voverat in prœlio Pharſali-
: & aream circum templum addidit, ibique voluit Romanis
rum eſſe, non id quidem rerum venalium, ſed ad* LITES
*aut negotia convenientium, ſicut & Perſis forum erat
quoddam vel juris petendi dicendiq; cauſſa, vel & diſcen-
di.* Dio Caſſius de eodem ſub idem tempus narrat: II. Civil.
Cæſar forum, quod ab ipſo dictum eſt, exſtruxit, quod PUL- LI. XLIII
CHRIUS ROMANO *eſt, etſi dignitas illius auxit ex iſto,
ſeſtumq; ut* MAGNUM *diceretur. Atq; hoc Forum, u-
na cum æde Veneris Genitricis, auctoris ſui generis, dedica-
vit.* Nota in ejus verbis, *pulchrius Romano* fuiſſe:
quod equidem credo, vel quia à Cæſare, vel quia po-
teriora opera prioribus ferè antecellunt. Quod tamen
 Ammiano vix dixeris: qui *Julium* hoc ſilet, *Roma-
num* extollit: & *priſcæ potentiæ forum* appellavit, & Con-
ſtantini *oculos in eo, miraculorum denſitate, præſtrictos.*
Fuit autem hoc *Julium* haud longè nimis à Romano,
poſt templa *Pacis & Fauſtinæ*. Tranſeo ad AUGUSTI
FORUM: quod nominatim Plinius *inter maxima operum*
collocavit. Profectò gradatim ſcandimus, & meliora
& majora in his damus. De iſto Suetonius: *Forum cum* Aug. c.
æde Martis Ultoris ſtruxit. Cauſſa exſtruendi, hominum & XXIX.
*judiciorum multitudo, quæ videbatur, non ſufficientibus duo-
bus, etiam tertio indigere.* Ergo *Mars* hîc *ultor* in medio,
ut antè *Julius*, aut *Venus*. Ovidius *Biſultorem* cognomi-
nat: quia & ob vindicatam patris necem hoc cogno-
men Auguſtus impoſuit; & ob Craſſianam cladem, ſi-
gnis à Partho receptis. Porticus in eo, de more, ad
latera: ſed hoc in iis ſingulare, & ab Auguſti invento,
quod in altera, ordine omnes Latini reges à capite &
principe Æneâ eſſent; in alterâ, Romani Reges,
duces clari, à Romulo ipſo. Ovidius de Marte V. Faſt.
illo:

Hinc

Hinc videt ÆNEAN *oneratum pondere caro,*
Et tot JULÆÆ *nobil:tatis avos.*
Hinc videt ILIADEN, ** humero Ducis arma ferentem,*
Claraque diſpoſitis ACTA *ſubeſſe viris.*

* *Tropaeophorum, ſpoliis Acronis onuſtum.*

Ille ab utroque ig tur latere hæc videbat : & de hac
Suetonius. *Proximum à Diis immortalibus honorem memoriæ Ducum præſtitit, qui imp:rium populi Romani ex mini-
mo maximum redd:diſſent :* & STATUAS OMNIUM, *trium-
phali effigie, in* UTRAQUE *foriſ:i* PORTICU *dedicavit.* Nam

Aug. c. XXXI.

etſi *Romanos Duces* modò nominat, ſanè & illos inte
legi Latinos par eſt, & poëta jubet : inter eos & ipſ
Auguſtus locum habuit, atque ejus *Tituli* & *Acta*. Vel-
leius : *Divus Auguſtus præter Hiſpanias aliasque gentes,
quarum* TITULIS FORUM EJUS *prænitet.* Ergo illic ſu
quoque viro aut ſtatuâ, ſuæ res geſtæ breviter & *Index*
quod *Acta* poëta dixit. Atque iſtæ novæ ſtatuæ : quo
deinde veteres, & priſcæ raræque artis ? Pauſanias pro-
didit, *Minervæ Aleæ ſignum, ex ebore totum, in aditu Fo-
Auguſti ſtetiſſe:* additque in eâ occaſione, & *ipſum & re-
liquos Principes, pleraque ornamentorum talium undique a-
vexiſſe, & ad opera ſua ornanda tradidiſſe.* Situm autem
hoc forum, ſupra ipſum *Romanum*, ad latu Capitolii,
poſt ædem hodie *Divæ Martinæ.* Quartum jam eſt
Nervæ, quod Domitianus incohavit, iſte perfecit &
agnominavit. Suetonius in Domitiano: *Novam ædem
in Capitolio excitavit Iovi cuſtodi; & Forum, quod nunc Ner-
væ vocatur.* Quomodo igitur tunc ? *Tranſitorium*, ut
opinor. Nam ſic Lampridius, in Alexandro. *Statuas
coloſſas, vel pedeſtres nudas, vel equeſtres, Divis Imperatori-
bus in Foro Divi Nervæ, quod* TRANSITORIUM *dicitur, lo-
cavit : omnibus cum Titulis & columnis* ÆREIS, *quæ geſto-
rum ordinem continerent, exemplo Auguſti, qui ſummorum
virorum ſtatuas, in foro ſuo, è* MARMORE *collocavit, additis*
GESTIS. Locus & ad iſta, & priora, notabilis, videſque
imitari Auguſtum in ornando hoc Foro Alexandrum
voluiſſe : quid imitari? vincere volui dicere, & cum ille
ſtatuas non niſi è marmore feciſſet, iſte ex ære, cum ti-
tulis etiam & columnis. Quæ autem iſtæ columnæ ?
an quibus, loco baſium, inſiſterent, & Acta inſcripta
eſſent ? an & alias intellegit, quæ ſeorſum Porticus ſu-
ſtinerent ? Non de nihilo ambigo, quoniam in Pauſa-
niâ lego, de *quibuſdam ædificiis ex ære ſolido*, differente t
lego, inquam fuiſſe talia, ut Minervæ templum Spartæ,
quod *Chalcioecon* ideo dicitur, atque item alibi. Sed tum
âddit in fidem, præſentaneum & ſui ævi exemplum,

In Arcad.

Lib. x.

καὶ Ῥωμαίοις, inquit, ἡ ἀγορὰ μεγέθους ἕνεκα, καὶ κατασκευῆς
τῆς ἄλλης, θαῦμα οὖσα, παρέχεται τὸν ὄροφον χαλκοῦν: *Romanis Fo-*

rum,

Digitized by Google

..., quod & magnitudine & alio apparatu omni inſtar miraculi eſt, exhibet tectum & camerationem æream. Quod illud Forum *tecto æreo*, vellem nominaſſet, nunc ſuſpicari tamen fas eſt, de iſto Nervæ capiendum: niſi de alio ædificio, quod *Chalcidicum* appellabant, quodque Foris ſolet adjungi. Nam de tecto ſuſpicari, æreis ſaltem regulis, nihil eſt: nec hoc inter rara aut ſuſpicienda. Iſtud porrò fuit ſitum, inter Capitolinum & Quirinalem colles: dictumque ideò *Tranſitorium*, quòd per id in alia opportunè, velut tranſitus eſſet. An & quia Jani in eo templum? quod *quattuor portarum* ibi fuiſſe Servius tradidit: & Martialis libro X. de eo capiendus:

Pervius exiguos habitabas antè penates,
Plurima quà medium Roma terebat iter:
Nunc tua Cæſareis cinguntur limina donis,
Et fora tot numeras Jane quot ora geris.

Dicit in anguſto olim, quadrifariàm pervium, hunc Janum fuiſſe; nunc in foro Nervæ, cingi porticibus, & quæ alia ipſe ſtruxit: ſed & ab eo iter & adſpectus ad alia fora eſſe. AUD. Vide Lipſi, non enim *Jani* in medio foro templum, ſed *Minervæ* fuit. Nam ita Victor clarè: *Nerva imperio ſe abdicavit, dedicato priùs Foro, quod appellatur Pervium: quo ædes Minervæ eminentior conſurgit, & magnificentior.* LIPS. Siſtis, & pœnè remoraris me profectò. An igitur ad latus alibi *Jani* illud templum? an hoc *Minervæ* potiùs non in ipſo medio? Nam & Statius in Silvis, de Domitiano ita ſcripſit:

Sed qui limina bellicoſa Jani
Juſtis legibus & foro coronat.

Coronat, inquit: ergo cinxit. Tamen quia Minerva etiam ibi, familiare Principi numen, forum ipſum *Palladium* item dixêre, ut Martialis:

Limina poſt pacis, Palladiumque forum.

Sed nos pergamus ad Quintum Forum, ULPIUM ſive *Trajani*. Quis fecit? ipſe Trajanus: nec dabo hoc Caſſiodoro, Domitianum vel cœpiſſe. Nam is quidem in Domitiani IX. conſulatu, facit eum *excitaſſe opera, Forum Trajani, & Thermas Trajani*, voluit *Nervæ* dicere: & jam à nobis demonſtratum. Quale autem hoc fuit? Ammianus paucis verbis dixerit, clamitans SINGULAREM *ſub omni cælo* STRUCTURAM. Quid ampliùs? *etiam* NUMINUM ASSENSIONE MIRABILEM. Deus bone! an & cælites terreſtria hæc mirentur? etiam timeant fortaſſe, nam addit, GYGANTÆOS *contextus fuiſſe, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus * appetendos.* * Id eſt imitandus, aut tentandos.

Satis oſtendit victa hoc opere, omnia illa quæ inv anteà habebamus. Quid autem Caſſiodorus? conſ tit, *Trajani forum*, inquit, *vel* SUB ASSIDUITA *videre, miraculum eſt*. Nihil poteſt efficacius dici concipi ad elegantiam, & raritatem: quæ rara ſci cet & elegans eſſet, etiam in aſſiduo aſpectu. Ha communiter adferre poſſum: quid per partes? *Apo lodorum* architectum fuiſſe, ſummum in arte virum, quem Hadrianus poſteà, livore quodam ductus, occ dit. Porticus & columnas fuiſſe, ſatis ſcitum eſt: puto in altum plures, unde enim alioqui *gyganta contextus* Ammianus diceret? Et ſanè altitudo *Col mnæ*, quæ in medio ſita fuit, hodieque appâret, eſt p dum CXXVIII: cum inſcriptione, TANTÆ. ALTIT DINIS. MONTEM. ET. LOCUM. TANTIS. OPERIBU ESSE. EGESTUM. Credo aut tam altas igitur, aut no longè infrà, Porticus ipſas fuiſſe. In quarum faſtigi ſimulacra equorum, & ſignorum militarium, de qu

Lib. XIII. cap. XIII. bus Agellius: *In faſtigiis fori Trajani* SIMULACRA *ſu ſita*, CIRCUM UNDIQUE, INAURATA *equorum, ac ſign rum militarium: ſubſcriptumque eſt, Ex manubiis*. No ta hæc omnia *inaurata* fuiſſe: & probabiliter etiam Statuas quæ ſubter Porticus collocatæ. Quas M. An toninus numero auxit: *qui nobilibus viris* (in Capito lino) *bello Germanico defunctis, ſtatuas in foro Ulpio co locavit*. Ibidem & *Templum* & *Equum æneum* fuiſſe Victor oſtendit; & circùm *Bibliothecam*, alii. Sed d *Equo* etiam Ammianus, cùm ſcribit *attonitum Conſtan tium hæſiſſe, omni ſpe hujuſmodi quidquam conandi depulſa Trajani tamen* EQUUM *ſolum, in atrii medio locatum, q ipſum Principem vehebat, imitari ſe velle dictabat. Cui pro pe aſtans regalis Hormiſdas, reſpondit geſtu gentili*, ANTE *inquit*, IMPERATOR STABULUM TALE CONDI JUBETO SI VALES. Liberè hoc Hormiſdas, & verè, quid autem poſteri manibus tale aliquid conderent? vereor ut nos & noſtri architecti, vix mente.

CAPUT VIII.

De Balneis Thermisque, & breviter de Roſtris.

AUD. Profectò, Lipſi, oculos mihi aperiſti hæc ſu ſpicienda: quæ ego non in magno anteà habebam LIPS. Fortaſſe nec ea quæ de *Lavacris*, id eſt Balne aut Thermis Ammianus adjunxit. AUD. Haud n go, magna fuiſſe, hoc ruinæ me docent, omnia va

[illegible] magnifica, nondum agnoſco. Lips. Licet per me [illegible]. Et de magnitudine quidem, nónne ea ipſa [illegible] in tot partium ædificio & membrorum? Am[illegible] ad eam, puto, reſpicit, cùm ſcribit *Lavacra in [illegible] provinciarum exſtructa*: & quaſi quæ, non urbes, [illegible] regiones totas æmularentur. Satis audax elatumque [illegible], fateor: ſed cauſſam habuit, & Caſſiodorus item [illegible] laudat & ſuggerit MIRABILEM MAGNITUDI[illegible] THERMARUM. Et vidiſti illas parietinas hodie [illegible] Thermarum, aut magis Diocletiani? mira [illegible]; & hæc Olympiodori dicent. Ἦσαν δὲ, inquit, [illegible] δημόσια παμμεγέθη, αἱ δὲ Ἀντωνινιαναὶ οὕτω καλούμεναι, [illegible] χρείαν τῶν λουομένων καθέδρας εἶχον παρακειμένας χιλίας [illegible], ἐκ μαρμάρου κατεσκευασμένας ξεστοῦ. Αἱ δὲ Διο[illegible], ἐγγὺς διπλασίους: *Erant lavacra publica* IN[illegible]TIA. *ſicut Antoninianæ Thermæ dictæ, in uſum lavan[illegible]* SELLAS *habebant mille ſexcentas, è polito marmore [illegible]. Diocletiani autem circiter* BIS TANTUM. Audin[illegible]? Diocletiani habuerint *Sellas* (alii * *Solia* ma[illegible] reddere) *ter mille ducentas*: quid niſi igitur [illegible] perſonæ inibi ſimul lavari potuêre? Ubi jam re[illegible] Thermarum corpus? Cellæ, Solia, Piſcinæ? [illegible] capaces & longæ illæ Porticus, Xyſti, Nemora, [illegible]iſteria, & reliquæ partes? Certè Ammianum jam capio & admitto, in tot ædificiis & varietatibus, cum Provinciis comparantem. Ipſum etiam Flavium Blondum; qui fortiter aſſerüit, *nec* QUATTUOR MAXIMA ITALIÆ PALATIA, *ſimul juncta, poſſe illas unas Diocletiani adæquare*. Ecce igitur magnitudinem: & [illegible] in partibus quædam, * Sidonii epiſtola ti[illegible] dicet (lege, ſi lubido eſt) & Hieronymi Mercurialis, eruditi amici noſtri, ſcripta, *Gymnaſticæ artis*. De ſplendore porrò & paraturâ earum, audi hæc Senecæ: *Pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & pretioſis* ORBIBUS *refulſerint; niſi* ALEXANDRINA [illegible] NUMIDICIS *cruſtis diſtincta ſint; niſi illis undique, & in* PICTURÆ *modum variata* CIRCUMLITIO *prætexatur; niſi* VITRO *condatur camera; niſi* [illegible] & THASIUS *lapis, quondam rarum in aliquo templo ſpectaculum, Piſcinas noſtras circumdederit; niſi aquam* ARGENTEA *epiſtomia fuderint. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad balnea libertinorum pervenero? quantum* STATUARUM, *quantum* COLUMNARUM *eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſâ? & quantum* AQUARUM *per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum venimus, ut niſi* GEMMAS *calcare nolimus*. Ea verò Senecæ increpatio aut

* Vide Notas.

Lib. II. ep. II.

delineatio, quàm clarè ſub oculos dat & ponit, e
Balneas aliquas, ſed Principum dixeris Aulas? Et q
nam ex iſtis Statius, in Balneo Etruſci.

Nil ibi plebejum, nuſquam Temeſæa notabis
Æra, ſed ARGENTO *felix propellitur unda.*
ARGENTOQ. *cadit, Labriſque nitentibus inſtat*
Delitias mirata ſuas.

Significat fiſtulas & canales argenteos fuiſſe, ipſa eti
Labra. Idem de *Vitro*:

Effulgent cameræ, vario faſtigia vitro
In ſpecies animoſque nitent.

Li.xxxiij. cap xii. Quid autem Plinius narrat & culpat cum Seneca? *Ja vero pædagogia ad tranſitum virilitatis * cuſtodiuntur a gento; feminæ lavantur, & niſi* ARGENTEA *ſolia faſtidia eademque materia & probris ſerviat; & cibis. Videret h Fabricius, &* STRATAS ARGENTO *mulierum balneas, ut veſtigio locus non ſit cum viris lavantium.* Sed de arge to parum eſt: nonne & de gemmis ſubſtratis Sene dixit? Quòd ſi igitur Privata hæc ita culta: credo equ dem & Principes in ſuis, quæ publicabant, parcos a ſordidos non fuiſſe. Ejuſmodi *Publica & Gratuita* ba nea *duodecim* P. Victor agnoſcit Romæ fuiſſe: omit alia *Publica*, quæ *Meritoria* licet agnominare. Nam parv ære, & *Quadrante*, ad ea lavatum ibant. Quid, quod Plin us ſcribit *M. Agrippinam in Aedilitate ſua gratuita præbu*

* Fibulas intellegit.

Li.xxxvj. *ſe balnea centum ſeptuaginta*? atque addit Plinius: *q nunc Romæ ad* INFINITUM *auxere numerum.* AUD. Hem tot igitur & *Privata* & *Publica* balnea? & quo fin LIPS. Quæris? ad equitandum ſcilicet, & quis neſci quòd ad lavandum? AUD. Ne ſic increpa, ego hoc rog tum volebam, cur tam multa, & an tam aſſidua lavat i LIPS. Aſſidua; & cottidie, de more, lavabant ituri ja ad cœnam. Artemidorus ſcripſit; *Balneum nihil ali ſuo ævo fuiſſe, quàm* TRANSITUM *ad cœnam.* Itaque q ſæpius etiam cibum capiebant, ſæpius lavabant. Com modus Imp. notatur *ſepties aut octies in die lavisse.* Etia inter Chriſtianos, Siſinnius quidam Epiſcopus *bis in di* non ſine ſuſpicione intemperantiæ & voluptatum. Se ille dicterio culpantes illuſit, rogatuſque *Cur Epiſcop cum eſſet, bis lavaret? Quia ter*, inquit, *non poſſum.* S gnificabat bis ſe comedere, bis igitur lavare, tertiò no ferre valetudinem. AUD. Nova hæc nobis. LIP Nova, qui deſiimus hunc morem: nec ſcio an rect quòd totum. Credam valetudini & vitæ profuturum ſi in parte ſervaſſemus, & cum modo: quem ing ſtum vetus Epigramma voluit, alibi in lapide ſcu ptum.

Digitized by Google

B. V. V. corrumpunt corpora noſtra, * Balnea, Vina, Venus.

Conſervant eadem B. V. V.

ia intellegit, quæ modicè habenda; aut cum damno enda, vel non habenda. Sed Ammiano duce ſavidimus: abeamus. AUD. Maneamus, quid tu cis aut diſſimulas, de *Theatro*, *Amphitheatro*, *Odéo*, *Suggeſtu conſulari*? LIPS. Scio, & memini: hæc per te ſatis te opinor ſcire. De *Amphitheatro* idem ſeorſim libellum ego olim ſcripſi: idem in *Theatro* & *Circo* ſit, ſi coner. Libri, inquam, res: quæ nunc omitte. Nec in *Odeo* aut *Stadio* multa dicen-: atque illud Plutarchus in Pericle tibi deſcribet, *Muſica certamina ſpectanda ſtructum fuiſſe, interiore ſedilibus inſtructâ, & multis columnis: tecto declivi, ad imaginem atque inſtar tabernaculi regis Perſarum.* AUD. Non auſim ultrà te ducere. LIPS. Nec debes, . AUD. Tamen de *Suggeſtu* tria verba. LIPS. intellegi arbitror; ſed ea quæ *Julia* dicebant, *Nova*. Nam *Vetera* illa non in tanto nunc hoe, vel uſu. Sed cur *Suggeſtum* ea dicit? à formâ, m oſtendit per gradus ſurrexiſſe cùm dicit *vertice li* fuiſſe. Dicit & *imitamenta priorum Principum* : id eſt vultus & ſtatuas eorum, quas equidem in gradibus, ad extrema latera, diſpoſitas in fuiſſe. Eorum baſim, ſive ima, *ornata roſtris ex Actiacâ victoriâ*, Dio Caſſius me docuit: & Lib. VI. itur *Roſtrorum* nomen. AUD. Sed *Conſulum ſug-* cur appellat Ammianus? LIPS. Quia initio ratus eò conſcendere ſolent, & populum ſalu-: eòdem iterùm, cùm deponerent magiſtratum. ab antiquo manſit: qui & adire, & orare illîc ac agere populo ſolent, pro honore. Sed inferiori incipum ævo, nihil factum, niſi ut conſcenderent, rent; itemque jurarent, aut ejurarent. Plinius Trajano: *Jam toties procedere in Roſtra, hîc ſuſcipere, magiſtratus, quàm dignum te fuit?* Præivit et-: *In Roſtris, ſimili religione legibus te ſubjeciſti: jura-, attendentibus Diis.* Denique Claudianus de one Conſule, inter ſollennia ponit:

ſuſa tua conſcendant Roſtra curules.

& ſediſſe illîc in Sellâ curuli videntur, & ſic ſe diſſe, quaſi auſpicii cauſſâ.

CAPUT IX.

De Statuis, & earum cuſtodelâ.

Aud. Ah, quàm juvant me hi aſpectus! quàm dol ab Ammiano ductore, aut te doctore, deſer: Lips. Vide benignitatem, da manum, porrò v ſolus ego ducam. Aud. O hominem & verba melle: non voluptatem meam te dicam, ſed ſalutem, perg ſic juvare. Lips. Unum etiam in his omnibus oper

Lib. VII. bus locisque monendum, de *Statuis*: quarum incr dibilis *multitudo*, *pretium*, *ſpecieſque*. Nullum publ cum opus, quodcumque nomines; nullus adeò loc publicus aut vacuus, ubi non hæc ornamenta. Et cr do equidem nihil magis in totâ urbe Admirandu elegantioribus ingeniis fuiſſe. Earum originem augmentum breviter in Caſſiodoro habes: *Statu primùm Thuſci in Italiâ inveniſſe referuntur, quas amplex poſteritas, pæne* parem populum *urbi dedit, quàm Na tura procreavit.* Ludit in verbo eleganter: nec mi nore copiâ factos ab arte illos homines in urbe fui ſe vult, quàm iſtos à naturâ. Ludit in verbo, in ſerio dicit, & P. Victor in fine Deſcriptionis ſuæ cla dit, tabulæ et signa sine numero. Plan ſine numero, atque ego tibi de *Tabulis* etiam oblit eram dicere, ſed hic monitor ſuggeſſit: quas ſci magnorum illorum artificum fuiſſe, & ob quarum nam alteramque, vel Romam philocali & elegant illi venirent. Jam de *Pretio* ſtatuarum, quod tetig quis non vel è materie cernat? Omitto marmore illas & æreas infinitas: dico *Argenteas*, *Aureas*, *Ebu*

Cap. 13. *neas* fuiſſe. Et argenteæ quidem ſub Auguſto maxi mè increbuerunt, Plinio & Suetonio notatum: ſe ille moderatus eſt, & ſuas conflavit: non ita alii Pri cipes, & nominatim Domitianus, qui ſuperbo arbitr (Suetonius ſcripſit) *Statuas ſibi in Capitolio, non niſi a reas argenteaſque poni permiſit, ac ponderis certi.* No materiem, nota pondus: & ex ſolido utroque igit metallo fuiſſe. Fortaſſe autem pondus in his Stati nis verſibus expreſſum:

> *Da* Capitolinis *æternum ſedibus aurum,*
> *Quo niteant ſacri* centeno *pondere vultus.*

Statuam Domitiani conſecrari ponique vult *in Capi lio*, & eam non minus *centum pondo*. In Capitolio, inq nam & hunc locum ſacerrimum profanus Princ

ſtat

Digitized by Google

ſtatuis ſuis ſedem eligebat. Plinius in Laudatione Trajani: *Itaque tuam ſtatuam in veſtibulo Jovis Opt. Max. unam alterámve, & hanc æream, cernimus: at paullò ante* ADITUS *omnes, omnes* GRADUS, *totaque* AREA, *hinc* AURO, *hinc* ARGENTO *relucebat, ſeu potiùs polluebatur, cùm inceſti Principis ſtatuis permixta Deorum ſimulacra ſiderent.* Quod autem ad illud pondus, aliæ etiam graviores, ne dubita, atque adeò Commodus Imp. *ſtatuam mille librarum auream habuit, cum tauro & vaccâ, quaſi urbis conditor*: quod in Dionis compendio eſt ſcriptum. Itaque nec pro magno aut vero ſatis habeam, quod eſt in Trebellii Claudio: *Populus Romanus, ſumptu ſuo, in Capitolio ante Jovis Opt. Max. templum, ſtatuam auream decem pondo collocavit.* Quid? Principi ſuo totus populus, & in tali loco, tantillam ſtatuam ponat? Scribe, ſcribe, oo. *pondo*: id eſt mille, & hîc quoque nota, *millenariam* notam in *Denariam* mutaſſe. Eidem Principi (idem Trebellius notat) *in Roſtris poſita columna eſt, & palmata ſtatua ſuperfixa; librarum argenti mille quingentarum.* Diſce & hinc pondus grande in utroque meliore metallo: quod crebrum omnino fuit, & crebrius etiam miſceri, & æs vel argentum inaurari. Ammianus de vulgo Romanorum nobilium: *Ex his quidam æternitati ſe commendari poſſe per Statuas æſtimantes, eas ardenter adfectant, atque* AURO *curant* IMBRACTEARI, *quod Acilio Glabrioni delatum eſt primò.* Inauratas intellegit, quod aliquoties in lapidum titulis expreſſum legi, SUB. AURO. STATUAM. PONI. In eodem Ammiano, vides ſtudium in eâ re Romanorum, quod & ante illum Dio aperuit, & ſimul repreſſum oſtendit. *Urbs*, inquit, *ſtatuis implebatur, quia licebat cuique paſſim in Tabulâ, Ære, Marmore, ſe publicare, quod Claudius Imp. vetuit, & pleraſque jam poſitas loco movit, & aliò tranſtulit; edixitque ne quis in poſterum* PRIVATUS *poneret, niſi Senatus permiſſu: excepto, ſi quod* OPUS PUBLICUM *faceret, reficeretve.* Coërcere igitur Princeps ille voluit, quia nimia jam copia: & urbem, vias, vicos, non ornabant, ſed ſtipabant & arctabant. Atqui exceptio quam ponit, & permiſſio item à Senatu, fræna iterùm laxant: & in urbe qui non poterat, is ſe in villis aut agris publicabat. Ad ſummam, mi Auditor, hæc una res ad Opes item eſt Romanas oſtendendas; & maximè ſi varias *ſpecies* Statuarum cogites, *Coloſſæas* quaſdam, *Curules*, *Equeſtres*, *Pedeſtres*, & habitu variante & diverſo. Quid quod equorum, leonum, ſphyngum, & variorum animalium? ut Obeliſcos, & hæc talia omittam. AUD. At enim mihi hîc co-

Lib. XVI.

Lib. ult.

Digitized by Google

cogitatio,& pænè cupiditas. Lips. Quæ ? Aud. In probula,nam cur non fas è ſtatuis illis aureis argentei que Deorum vel Principum , aliquid tranſeuntem al radere,vel reſecare ? Lips. Nefas homo, nefas. Tu ſtatuis Principum ? capite luiſſes violata illa ſacr Sed nec Privatorum licuit. Aud. Nam quis ſciviſſe aut dixiſſet ? de nocte. Lips. Diſce , imperitus e cuſtodiam & cautelam antiquam. Miles in urbe exci babat,*Urbanus* ille & *Vigilum* ad templa , ad loca ite publica : ſed præterea certus etiam Præfectus hu Statuarum cuſtodiæ , & qui militem haberet. Voc runt id officii , *Comitivam Romanam*, & Formula eju hæc in Caſſiodoro legitur : *Si clauſis domibus inſidia*

Lib.VII. *ſolet nequiſſimum votum , quantò magis in Romana civita te videtur illici, qui in* PLATEIS *pretioſum reperiet , quod po ſit auferri ? Nam quidam* POPULUS COPIOSISSIMU STATUARUM , *greges etiam abundantiſſimi* EQUORUM *tali ſunt cautela ſervandi , quali & cura videntur affix* Tum verò addit : *Quare per indictionem illam* COMI TIVÆ ROMANÆ *tibi concedimus dignitatem. Officium tuum* , & MILITES *conſuetos , noctibus potiùs in vigilan compelle : in die autem civitas ſeipſa cuſtodit.* Atque hi eſt qui *Comes Romanus* appellatus, quia Romam,& eju opera , ſervabat.

CAPUT X.

De Viarum magnis operibus , & nominatim de Appiâ.

An & longiùs etiam eo ? nec Romam ſolùm , ſe quædam circa eam , oſtendo ? faciam, ut inte tantas Opes & animos , me quoque largum fieri vi deas & benignum. Tria occurrunt , præter Ammia no dicta vel maximè ADMIRANDA , *Viæ*, *Aquæductu Cloacæ*. Aud. Non ſuſtineo me , nec reprimo : u *Cloacas* nobis inter magnifica , & ſordes has inter illo ſplendores ? Hoc verè eſt, quod poëta dixit : - *Hell nebulam ſpargere candidis*. Lips. Non ſic dices , vide & audi : imò & ſub terrâ theſauros tibi oſtendam , & latentium quorumdam operum moles. Sed ordin videamus : & primò judicium de his tribus Dionyſi Scriptor ille ſub Auguſto Romæ fuit , & per vigin annos circiter vixit : ergo benè eam vidit , novit , & (ut viri ingenium) dijudicavit. Profert & eloquitu

Lib.III. *Ego ſanè in tribus* MAGNIFICENTISSIMIS *operibus Rom*

Digitized by Google

è quibus MAXIME APPARENT illius imperii OPES, po- aquæductus, viarum munitiones, cloacarum ſtructuras. Neque id ſolum ad UTILITATEM ejuſmodi operum reſpiciens, ſed etiam ad IMPENDII ſumptuumque ... Ecce, hæc tria vult velut ſpecimen & argumentum eſſe Romanæ opulentiæ & potentiæ: ſive ... uſu conſideres, ſive ab impendiis & ſumptu. Quod ... cenſuit, tu accenſebis, cum ſingula diſpicies & in... luſtrabis. Primæ ſunt viæ; quas illi non in Urbe ... ſed extra eam, ad longiſſima ſpatia, plurimas, & ... primo opere, muniverunt. Stupor me habet, cùm ... unam *Appiam* conſidero: de quâ Procopium, non ... audi. *Beliſarius*, inquit, *via Latina exercitum duxit, Appia ad lævam dimiſſa. Hanc Appius Romanorum Cenſor ante annos nongentos ſtruxerat, & à ſe dederat nomen. Longitudinem ejus quinque dierum ſpatio vir expeditus poſſit* ... *Ab urbe Roma Capuam pertinet, ea latitudine, ut ... currus ex adverſo obvii, libere queant pervadere & commeare. Et eſt ſanè hæc via, præter ceteras ſpectabilis ſiquidem Appius ex alia & longinqua tunc, ut reor, regione excisos lapides, & hos quidem ſiliceos, ac ſuopte ingenio duriſſimos in hanc viam vehendos curavit. Quos planos deinde ac leves redditos, & quadratos inciſione factos, junxit & in ordine locavit, metalli nihil vel alterius rei inſerendo. Sunt tamen ita connexi, & validè inter ſe hærent, ut ſpeciem viſentibus præbeant, non conjunctos ita, ſed congenitos eſſe. Et ... tot jam ſæculis atterantur, aſſiduis plauſtris jumentisq; : tamen neque ſerie ſua vel minimum exeunt & di... neque franguntur, aut lævorem ſuum amittunt.* Hæc Græcus ille ſcriptor, & oculatus arbiter, extra argumentum hiſtoriæ ſuæ accuratè inſerüit, admiratione inductus, quæ ſtylum eò traxit. Examinemus, & libremus. Ait, *Appium ante annos nongentos ſtruxiſſe.* Imò *octingentos quinquaginta* circiter, quod Faſti docent. Si autem ſtravit lapidibus Appius: quid eſt, quod in Livio legimus. *Q. Fulvium Flaccum & A. Poſtumium Albinum Cenſores, vias ſternendas ſilice in urbe, & extra urbem glareâ ſubſtruendas, marginandasq;*, PRIMOS OMNIUM *locaviſſe*? Quomodo enim *primi omnium*, cùm hi fuerint Cenſores anno Urbis DLXXX: at Appius aliquot ætatibus præceſſit? Quid, quòd *Flaminia* via diu ante ſtrata, & ſub bellum Punicum ſecundum? An hoc Livius ſenſit, *glareâ* tunc primum ſtratas? an potius, primos ipſos *locaviſſe*? ... denique ad *Cenſores* junctim refert? per otium examinandum ſit. Obſerva autem in Livii verbis, duplicem rationem ſternendi, vel *Glareâ*,

Lib. 1. de bello Got.

Lib. XLI.

vel *Silice.* Quæ utraque & Tibullo notata, ad M ſallam:

Namq; opibus congeſta tuis hic GLAREA *dura*
Sternitur, hic apta junguntur arte SILEX.

Obſerva amplius, *marginari* ſolere: quod caput ſa erat, & Agger ille viæ cùm altiuſculus, & inſtar p villi eſſet(ita ſolet:) firmiter arctari & ſtringi lapidil grandioribus ad oras debebat, ne difflueret & ſparg retur. Hoc *marginari*: & ibidem etiam alii lapides c plices, & ad uſum duplicem. Priores, Cippi quidam minentes, in quibus inſidere feſſis, onera reclinare, a & aſcendere ex iis in equum fas eſſet. Ii crebrio diſpoſiti per totam viam: alteri autem rariores, qui Columellæ exſtabant, & notis numerorum inciſi, m liaria notabant. Utrumque hoc G. Gracchus inſtitu Plutarcho notante: & gratum in vulgus fuit. Cur ne eſſet? experti nos peregrinantes ſumus, nihil mag ad tædium, & fatigationem eſſe, quàm ignaros ſpatio rum oberrare: & contra, refici animum ac vires eâ ſ gnatione. Quinctilianus benè: *Partitio reficit au dientem, non aliter, quam facientibus iter, multum detrahunt fatigationis* NOTATA INSCRI PTIS LAPIDIBUS *ſpatia.* Rutilius eóden pertinet:

Intervalla viæ feſſis præſtare videtur,
Qui notat inſcriptus MILLIA *multa lapis.*

Hinc ille mos per *Lapides* computandi: quos Græc ab hac notatione milliarium, Σημεῖα vocant: id e *Signa*, ſive *Notas.* Sed pergit Procopius, *Longitudinem viæ Appiæ, quinque dierum eſſe.)* Quid? univerſi eju Brundiſium uſque? non opinor, nec res eſt: ſed Capu am dumtaxat, quo & Appius produxit: & verba Pro copii ita dicunt. Notavit & Frontinus: *Appia aqua inducta eſt ab Appio Claudio Cenſore, qui & viam Appiam, à portâ Capenâ uſq; ad urbem Capuam muniendam cura vit.* Neque verò ulterius ille potuit, cum nec ulterio res tunc Romani fines. Quis autem longiùs, & Brun diſium uſque muniverit, in obſcuro eſt: munitam ta men id conſtat. Ecce Strabo, *Viam Appiam Tarracina* (Lib. V.) *facit mare primum attingere, & Brundiſium uſque ſtra tam eſſe.* Tacitus Libonem conſultaviſſe: *utrùm habitu rus eſſet opes, quis viam Appiam Brundiſium uſq; pecunia* (Lib. II. Annal.) *operiret.* Denique & Horatius:

Brundiſium melius Numici via ducat, an Appi?

Producta igitur: an à Julio Cæſare, quem Plutarchu ſcripſit, *Appiæ Curatorem factum, plurimum pecuniæ i*

cau

impendiſſe? an ab Auguſto, qui pleraſque omnes vi- per Italiam ipſe, aut per alios, minuit? Nam Plinio edere, ſive is Nepos eſt, *de Viris illuſtribus*, non ſum: qui *Appium viam Brundiſium uſq; lapidibus miſſe ſcribit, unde illa Appia dicta.* Nam hoc ſanè um, loca ea id ævi, hoſtilia aut aliena Romanis . Tota autem hæc longitudo eſt, *milliarium circi-* CCCL. nequis de *quinque diebus* Procopio dictum, trahat. AUD. Atqui nec * Capuam uſque tanti , niſi ignavo & parùm accincto viatori. LIPS. Fa- , ſed flexus etiam ſuos & declinationes ſcito viam uiſſe. Addit de latitudine, *ut duo currus pervaderent.*) ſcio, neque dimenſus ſum (alibi tamen poteſt, ſtat,) ſed opinor igitur haud minus *vigintiquinque* s patuiſſe. Amplius, de materie, *ex longinqua ne lapides advectos, eoſque ſiliceos.*) Silicem intelle- , durum aſperumque lapidem, & è rupibus: nón um minutum & tenuem, quem vulgo vocamus, & qui in Glaream potiùs venit. Illo modo Plinius, Livius, atque alii locuti. Sed è qua regione pe- ti? in viciniâ tales non eſſe, hoc Procopius indi- cavit. Onufrius Panuinus hoc amplius, *montes oſten- dendos, ad Sinueſſam unum, alterum inter Puteolos & Neapolim, è quibus ſaxa ea, colore & duritie* FERRUM *re- ferentia, videantur exciſa.* At Leander ſpecus & fodi- nas in Bruttiis exſtare; ad *Seminariam*, è quibus lapi- des ad vias erui, præſertim ad Appiam. Quidquid ſit, opus mirum & laborioſum fuit. Nos in Procopio pergamus, qui addit, *Lapides planos quadratoſq; fuiſſe*) Conſpiciuntur hodie tales, diverſa magnitudine, *trium, quattuor, quinq;* etiam pedum quaquaverſus. Cetera de *junctura & firmitate*, utque *unum corpus* appareant: ſunt miranda magis, quam explicanda. AUD. Certè miri- fica hæc Via: ſed tu nempe unam & eximiam eligis, de quâ poëtâ,

Appia LONGARUM *teritur* REGINA *viarum.*

... non ad iſtam. LIPS. Mihi crede, ad iſtam, etſi hæc celebritate, & longitudine eminuit, quia à Roma in Græciam, Aſiam, & trans mare ducebat. Sed quid *Fla- minia* via, an brevior? quæ Roma Ariminum uſq;, & inde porro Aquileiam ducebat? Nam quod ad muni- tionem, pleræque ſimiles: nec in Italiâ ſolum plurimæ, ſed in provinciis ipſis. Iſiodorus ſcripſit: *Pœnos primos lapidibus vias ſtraviſſe, quas poſtea Romani penè per* TO- TUM ORBEM *diſpoſuerunt.* Et quomodo? Exciſis ſæpè montibus, complanatis vallibus, ut æquabiles, & facili- ores ita viæ eſſent. Strabo: Ἐστρώκασι δὲ καὶ τὰς ὁδοὺς, προσθέντες

ἐκκο-

*Sunt milliaria CXXIV.

ἐκκόπτοντές τε λόφους, καὶ ἐγχώννυντες κοιλάδας, ὥστε τὰς ἁρμαμάξας δέχ-
ται πορθμείων φορτία : *Statuerunt & vias, exciſis montib-*
vallibus repletis, ut currus vehere poſſint & ſuſcipere navium
onera. Habes vias, & ornatum: mentior, & itáne præci-
puum me fugiat? præcipuum dico, ſi non in uſu,
ſplendore & voluptate. Id fuit, quòd monumenta &
ſepulchra paſſim ad viam aſſita, & latus utrumque præ-
texebant. Quam pulcher ille aſpectus viantibus? quan-
ta & ſeriorum, & jocorum, materies? Illic illuſtrium
ingeniorum, aut clarorum virorum memoria & in-
ſcriptio: alibi libertorum, ſervorum, ſcortorum, ſuper-
ba monumenta. Mirari, dolere, illudere, etiam dete-
ſtari occaſio erat: & quid in tot titulis & inſcriptioni-
bus paſci? Quædam enim à meliore ingenio, & ſcitæ:
quædam aliqua nota aut inventiuncula ſpectabiles; &
iſtæ quæ hodie exſtant, dicent. AUD. Ita me Deus,
jucundum aſpectum: & ego ſi in tali via remorer, ſub-
ſiſtam, indormiam. LIPS. Sed & utilem aſpectum
Varro: *Monimenta ſecundum viam, quo prætereuntes ad-*
moneant, & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales. Quid amplius?
omnium illorum qui diſparibus monumentis tegun-
Sen. tur, parem in exitu ſortem fuiſſe. *Æquat omnis cinis,*
impares naſcimur, pares morimur.

CAPUT XI.

Aquæductuum mira.

SED *Aquæductus* jam noſtros videamus, & pulverem
ſordeſque, ſiquas è Viâ contraximus, abluamus. Quid
in iis tamen hæream? Julius Frontinus eſt in mani-
bus, qui olim *Aquarum Curator*, pulcherrimos libellos
duos de totâ re ſcripſit, & ad nos venerunt. *Ex illo,*
aut aliis, quædam libato. Diu igitur Roma ſine Aquæ-
ductibus, & Tiberis, ac ſiquî fontes nativi erant, ſuffi-
ciebant populo, ſed nondum ſic aucto. Urbe dein ma-
gna, plena, & cum in collibus, procul à flumine, dege-
Pind. rent; *Optimum rerum aqua*, ut poëta canebat, quæſita, &
per tubos ac canales, in fornicibus lateritiis, Romam
advecta. Id factum primò, anno Urbis CCCCXLI.
cùm Ap. Claudius Cenſor, idem qui Vias ſternere in-
ſtituit, hoc quoque bonum invênit. Ab eo eſt *Aqua*
Appia, per milliaria circiter *undecim* deducta. Hoc ini-
tium: ſed Deus bone, quæ mox incrementa? Nam ege-
bat ſanè ille populus aquis, non ſolum ad potum, ſed
ad

Digitized by Google

balnea, ad fullonicas, ad Naumachias & Circos. Atque ita ubertim inducta fuit, ut quiſque domi, aut in ...ino, haberet copiam: ſcribitque Strabo, FLUMINA *per urbem & Cloacas videri fluere, atq;* UNAMQUAMQUE ...UM *propemodum habere fiſtulas & canales, quibus a... inducat.* De eadem re Plinius: *Si quis diligentius ...verit* AQUARUM ABUNDANTIAM *in publico, Bal... Piſcinis, Domibus, Euripis, Hortis, Suburbanis villis, ...; advenientium exſtructos* ARCUS, *montes perfoſ... convalles æquatas, fatebitur* NIHIL MAGIS MIRAN... *fuiſſe in* TOTO ORBE *terrarum.* Copiam habes, ...lem in adducendo habes, miraculum ſuper omnia ... orbis, Plinio quidem judice, habes. Quid Caſſio...rus de iſtis? *Formas* ipſe appellat hos Ductus, quod & Juriſconſulti, atque inferior ætas fecit. De iis igi...: *In Formis Romanis utrumque præcipuum eſt, ut &* FABRICA *ſit mirabilis, & aquarum* SALUBRITAS *ſingu...ris. Quot enim illic* FLUMINA *quaſi conſtructis* MONTIBUS *perducuntur? naturales credas alveos, ſoliditates ſa...rum: quando tantus impetus fluminis tot ſæculis potuit ſuſtineri.* Credamus hoc ergo jam Frontino, paucis fi...ſque verbis effanti: MAGNITUDINIS *Romani Imperii,* ...PRÆCIPUUM *eſſe judicium.* Benè & verè, quia non Romæ tantum, ſed in Coloniis pleriſque, & majoribus opidis, hæc fuêre. Sed norimus Romanos, & alios, ab his exemplis. Ii fuere in urbem perducti *quat...* (ut Procopius eos numerat) *coctili laterculo per ... illos ædificati, eâ* LATITUDINE *ac ſimul* ALTITUDINE, *ut vir eques commodè per eos poſſit incedere.* Vide an non verè alvei quidam fluminum dicantur, cùm tam magnis ampliſque canalibus aquas vehant. Sed hæc ...tudo, de ipſis modó eſt: quid Arcus & Fornices ar...itraris? *quos in quibuſdam locis ſublevatos centum novem pedes* Julius Frontinus affirmat. O rem ſtupendam! & magis, quod à tot milliaribus continuo opere (etſi non ubique ſic alto) perducebant. Reperies quoſdam à QUADRAGESIMO *milliari* perductos eſſe: & nempe per valles, per montes, per tot inæqualia, ſupra, ...ra terram: ô iterum rem ſtupendam! & Rutili... ...audi:

Quid loquar ÆRIO *pendentes fornice rivos?*
Quà vix IMBRIFERAS TOLLERET IRIS AQUAS.
...potiùs dicas creviſſe in ſidera MONTES.
Tale GYGANTÆUM *Græcia laudat opus.*

...cerè, aut videantur, opera Gygantium, an Ge...rum aliquis dicat? & mens obnubilat Architectis noſtris,

noſtris, cum vel reliquias paucas & ruinas video. I ſtant juxta Sublaqueum *Aquæductus Claudiani* for ces, & ingentes pilæ ſuſtentantes: quas Albertus Le der ſedulò vidit & ſcrutatus eſt, erumpit deinde hæc verba; *Fieri profectò non poſſe ſcio, quin omnino inc dibilis ſit, niſi oculis uſurpetur, operis hujus ratio* ADM RANDA. *Nec enim* MAJUS QUIDQUAM *excogitari p* HUMANO INGENIO *arbitror, quàm quod hìc Romani, foſſis tanta ſpatia* MONTIUM *intimis viſceribus, fecerunt. opera patranda* NUNC TOTUS ORBIS *infirmus futu videatur.* Si quis veterum hæc dixiſſet, blanditus ſci cet ævo ſuo aut ſuis fuiſſet: quid iſte vir novitiu quid in talibus & curioſus unicè, & peritus? Loquit autem, ut dixi, de Claudii Aquæductu, de quo & P nius: *Vicit antecedentes aquarum ductus noviſſimum i pendium operis, inchoati à Cajo Cæſare* (Caligulam intell git) *& peracti à Claudio. Quippe à quadrageſimo lapide, eam* EXCELSITATEM, *ut in* OMNES URBIS MONT *levarentur, influxêre Curtius atque Cæruleus fontes. Er gatum in id opus* HS. *ter millies.* Notabile valdè, & ut le, quod in ſummos Urbis colles aqua inde & derivar & diſpenſari poſſet: adeò in altum educta erat. Hu ipſum Caſſiodorus notat, *Claudiam per tantam faſtig molem, ſic ad Aventini caput eſſe perductam, ut cum ibi e alto lapſa ceciderit, cacumen illud excelſum, quaſi ima vallem, irrigare videatur.* De pecunia autem in id op imputatâ (fuerunt, ex Plinio, *ſeptem noſtri milliones, & ſ mi*) valdè miror Budæum mutare, & pænè mutare. P fidem, quæ cauſſa eſt? imò augendi cauſſa, ſi quis ben examinet: & planè, niſi aliqua militaris, aut ſervilis ma nus ad opera damnatorum (ut Romanis mos) acceſſi ſet. Jure igitur, ut claudam, exclamat Frontinus: *T aquarum, tam multis* NECESSARIIS *molibus Pyramid videlicet otioſas compares, aut cetera inertia, ſed fama c lebrata opera.* Non compares Frontine, minimè: hæ ſunt, ut Plinius appellat, *ultra æſtimationem* INVICT MIRACULA, & quibus alius orbis tam æquo animo vi ctum ſe à Romanis, quàm armis, ferri debet. Di autem ex Procopio ſuprà, Aquæductus iſtos XIV. fuiſſ ſed auget P. Victor, & XX. numeravit. Plinius quæda de *Lacubus* aliiſque additamentis Aquæductuum ſcri pſit, non ſine miraculo etiam audienda. *Agrippa in Æ dilitate ſua, adjecta Virgine aqua, ceteris corrivatis atq; mendatis, lacus ſeptingentos fecit, præterea* SALIENT *centum quinque,* CASTELLA *centum triginta; complura cul tu magnifica. Operibus iis* SIGNA *trecenta* [illegible] *marmorea impoſuit:* COLUMNAS [illegible] *marmore* [illegible]

[illegible]

ingentas : *eaque omnia* ANNUO SPATIO. Hæc ...us Agrippa, & uno anno. O virum Auguſto Prin...e dignum ! ô virum vel Principatu dignum ! & ... credo benignius & publicè utilius ingenium, ... item modeſtius & Principi aptius, exſtitiſſe. Ta..., tales ſint vobis ô magni Reges conſiliarii & mi...ri : qui opibus per vos aucti, eas in publicum re...dant, & gratiam gloriamque ſimul, operibus ſu... apud poſteros, imperii veſtri propagent. At ſcri... Plinius *Lacus ſeptingentos* ab eo factos : rectè, *ab* ...: ſed plures longè fuêre in univerſum, & *mille* ...*ntos quinquaginta duos* Notitia imperii collegit. ...i non aliud ; quàm aquarum in publico recepta...a : è quibus petere omnibus fas eſſet, etſi gratior ...matiorque è *Salientibus* ipſis ſumpta. Nota autem ... Plinio, tot *Signa*, tot *Columnas*, ad ornatum *La*...*um*, *Salientium*, *Caſtellorum* : atque ea ab uno A...grippâ : quid arbitraris ab aliis prioribus & ſecutis fu...iſſe ? Atque alia etiam aſſidua multa impendia circa ...s aquas : quarum *Curatores* ab Auguſto inſtituti, *cum* ...*toribus*, *ſervis*, *ſcribis*, *librariis*, *accenſis*, *præconibus*, ut Frontinus ſcripſit, ipſe inter Curatores. Sed præcipu...um, quòd familiæ & homines certi ad tuenda hæc o...pera, ſumptu publico tolerati. Quod idem Frontinus prodidit, & Agrippam primò, *per ſervos privatos ſuos hæc feciſſe*, *eamque familiam Auguſto morientem legaſſe. Auguſtum deinde publicaſſe*, *& deinceps manſiſſe*, *atque habuiſſe homines circiter* CCXL. *Erat autem & altera*, inquit, *Familia Cæſaris dicta*, *& numerus ejus* CCCLX. *quam Claudius*, *cùm aquas in urbem perduceret*, *inſtituit*. Addit in utraque varia miniſteria fuiſſe : *Villicos*, *Caſtellarios*, *Curatores*, *Silicarios*, *Tectores*, alioſque opi...fices. Habes igitur perpetuos homines ſexcentos, ad Aquarum tuitionem.

CAPUT XII.

Cloacarum mira.

QUAS Aquas nunc dimitto, & ad *Cloacas* te duco. Eas ſcito à Tarquinio Priſco rege ſtructas, quo nemo regum plura aut meliora. Structæ autem ad munditiem, quod clarum eſt, ſordeſque omnes vel abluendas,

luendas, vel evehendas: ſed & ad ſanitatem, quæ i
amat. De magnitudine hujus operis, quia mirabaris
mirari, Plinii & Caſſiodori verba danda ſunt: qu
terque ſatis firmiter dicet, quid magni rarique in
re iſto fuit. Ille igitur: *Cloacæ*, inquit, OPER
Lib. XXXVI. c. XV. OMNIUM MAXIMUM, *ſuffoſſis montibus, atque urbe*
ſili, ſubterque NAVIGATA. *Fecit id Agrippa in Aedilit*
per meatus corrivatis VII. *amnibus, curſuque præci*
TORRENTIUM *modo, rapere omnia atque auferre coa*
Qui inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera qu
unt, aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnan
diverſi aquarum impetus intus: & tamen OBNOX
FIRMITAS *reſiſtit. Trahuntur moles internæ tantæ,*
ſuccumbentibus cauſſis operis; pulſant ruinæ ſponte præc
tes, aut impactæ incendiis; quatitur ſolum terræ motibus:
tant tamen à Tarquinio Priſco annis propè octinge
INEXPUGNABILES. Initio audis, *operum omnium m*
ximum fuiſſe: atque ego ac tu fortaſſe ridemus. A
Non audeo, etſi geſtio: ſed vereor turbare. L
At alia atque alia cauſſa etiam rideamus. Tu, qu
res vilis attolli videtur: ego, quia toties jam audi
operum omnium maximum, aut *maximè admirandu*
Quid? ſemper iſta maxima? & tamen res ſic habet:
quidque in manus ſumis & examinas, ſuper omnia
miraris: & cauſſas judicii ei dones: Uno verbo,
mnia miraculum: noſtrum nunc videamus, & Pli
verba penſitemus. Ait, aut indicat, *navigatas has Cl*
cas.] Quid magni, ſi tam magnæ *ut vehem fœni a*
ſtum largè tranſmitterent? Id enim non Plinius ſolù
ita ſcripſit, ſed & Strabo, cùm Romanos ait *tria m*
xime operum curam geſſiſſe, quæ neglecta videbantu
Græcis: Viarum, Aquæductuum, Cloacarum. Addit qu
Cloacas iſtas LAPIDIBUS SECTIS ET AD NORMA
POSITIS *ſuffultas, ſpatium etiam curruí fœno onuſto*
tranſitum præbuiſſe. Enimvero Marlianus, qui dime
ſus eſt, prodidit, *pedum* XVI. *latitudinem* ſe repperiſ
de altitudine vellem etiam addidiſſet, nec minor fa
fuit. Dixit amplius Plinius; *Corrivatos* VII. *amn*
Intellegi opinor, ipſas ſeptem Cloacas præcipuas,
quot ſunt montes. Nam ex iis defluebant & der
bantur aquæ ac ſordes, & in magnam unam con
bant. Quin enim plures minutæ fuerint, non a
gendum eſt: ſed iſtæ tot fuêre quaſi flumina, & a
grandiore, atque ea per plana urbis ferebantur.
[illegible]m ſic interpretor, de Tarquinio Priſco [illegible]
Lib. I. *urbis loca circa Forum*, ALIASQUE *interſeptas colles c*
VALLES, *quia ex planis locis haud facile [illegible]*

...acis è faſtigio in Tiberim ductis, ſiccat. Has olim *per pu...tum ductas* idem Livius alibi ſcripſit : *ſed urbe*, in...it, *incenſâ à Gallis*, *feſtinatio curam exemit vicos diri...i, atque ita* CLOACÆ *paſſim privata etiam ſubeunt te...* Pergit deinde Plinius firmitatem commendare, & ...ſus concutientes quattuor commemorat : quarum ...ſingulæ firmiſſima opera evertant; at non labefa... iſtud. Sunt, pugna aquarum & copia intus; Moles ...columnę vaſtæ, quę per vias, & ſuper illas, trahuntur; ...næ variæ & pondera incidentium ædificiorum; ...ique validi aliquot Terræmotus. Quidni igitur ...um & rarâ duritie opus, quod omnibus reſiſtit? & ...per tot ſæcula? Etſi tamen repararunt, aut fulſe... interim, quod omnino neceſſe fuit, notatque Li... *Cenſores detergendas Cloacas, & in Aventino atque aliis ...ibus, quà nondum eſſent, faciendas locaviſſe.* Quàm ...ptuoſa illa, aut ſimilis reparatio, dicit apud Diony... C. Aquillius, qui ſcripſit, *neglectis aliquando cloacis, ...defluentibus, Cenſores in earum inſtaurationem mille ...ta impendiſſe in redemptores.* Ea ſunt *ſexcenta millia* ...ippæorum : quid igitur & quanti paratio univer...ſâ tanta in partibus reparatio? Sed audiamus & ...odorum de iſtis, ac finiamus, SPLENDIDÆ *Ro...* ...*civitatis* CLOACÆ, *tantum viſentibus conferunt* ...M, *ut aliarum* CIVITATUM *poſſint* MIRA... *ſuperare. Videas illic* FLUVIOS, *quaſi montibus ... clauſos, per ingentia ſtagna decurrere. Videas ...* NAVIBUS *per aquas rapidas, non minimâ ſollici... navigari, ne præcipitato torrenti, marina poſſint nau... ſuſtinere. Hinc ô* ROMA SINGULARIS, *quanta in ... colligi* MAGNITUDO, *quæ enim urbium audeat ...inibus contendere, quando nec* IMA *tua poſſunt ſi... reperire?* Pulchra concluſio, & in ſcito eo ...conquieſco.

Lib. v.

Li. XXXIX.

Lib. III.

CAPUT XIIII.

Trajani Pons in Danubio.

...o. Non patiar, & te excito. Quid enim? tu & ...o deſtituamur in his Cloacis? quę ut ſint, magnę, ...e, mirabiles; tamen Cloacæ ſunt, & oletum ſu...ent. Exime nos, & mundiùs alibi pone. LIPS. ... bona monitio, ſequere me ad Danubium, & il...jus aquis lavemur. AUD. A Tiberi ad Danubi... ...ous ſaltus, quis Pegaſus nos vehet? LIPS. Ille

luendas, vel evehendas: ſed & ad ſanitatem, quæ il
amat. De magnitudine hujus operis, quia mirabaris
mirari, Plinii & Caſſiodori verba danda ſunt: qui
terque ſatis firmiter dicet, quid magni rarique in o
re iſto fuit. Ille igitur: *Cloacæ*, inquit, OPER
OMNIUM MAXIMUM, *ſuffoſſis montibus, atque urbe p*
Lib. xxxvi. c. xv. *ſili, ſubterque* NAVIGATA. *Fecit id Agrippa in Ædilita*
per meatus corrivatis VII. *amnibus, curſuque præcip*
TORRENTIUM *modo, rapere omnia atque auferre coac*
Qui inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera qua
unt, aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnan
diverſi aquarum impetus intus: & tamen OBNOX
FIRMITAS *reſiſtit. Trahuntur moles internæ tantæ, n*
ſuccumbentibus cauſſis operis; pulſant ruinæ ſponte præci
tes, aut impactæ incendiis; quatitur ſolum terræ motibus: d
rant tamen à Tarquinio Priſco annis propè octingen
INEXPUGNABILES. Initio audis, *operum omnium m*
ximum fuiſſe: atque ego ac tu fortaſſe ridemus. Au
Non audeo, etſi geſtio: ſed vereor turbare. Li
At alia atque alia cauſſa etiam rideamus. Tu, qu
res vilis attolli videtur: ego, quia toties jam audi
operum omnium maximum, aut *maximè admirandu*
Quid? ſemper iſta maxima? & tamen res ſic habet:
quidque in manus ſumis & examinas, ſuper omnia a
miraris: & cauſſas judicii ei dones: Uno verbo, o
mnia miraculum: noſtrum nunc videamus, & Plin
verba penſitemus. Ait, aut indicat, *navigatas has Cl*
cas.] Quid magni, ſi tam magnæ *ut vehem fœni a*
ſtum largè tranſmitterent.? Id enim non Plinius ſolù
ita ſcripſit, ſed & Strabo, cùm Romanos ait *trium m*
xime operum curam geſſiſſe, quæ neglecta videbantur
Græcis: Viarum, Aquæductuum, Cloacarum. Additqu
Cloacas iſtas LAPIDIBUS SECTIS ET AD NORMA
POSITIS *ſuffultas, ſpatium etiam curru fœno onuſto*
tranſitum præbuiſſe. Enimvero Marlianus, qui dime
ſus eſt, prodidit, *pedum* XVI. *latitudinem* ſe repperiſſ
de altitudine vellem etiam addidiſſet, nec minor ſa
fuit. Dixit amplius Plinius; *Corrivatos* VII. *amne*
Intellegi opinor, ipſas ſeptem Cloacas præcipuas, t
quot ſunt montes. Nam ex iis defluebant & deriv
bantur aquæ ac ſordes, & in magnam unam conflu
bant. Quin enim plures minutæ fuerint, non amb
gendum eſt: ſed iſtæ tot fuêre quaſi flumina, & alv
grandiore, atque ea per plana urbis ferebantur. D
vium ſic interpretor, de Tarquinio Priſco: *Infi*
Lib. I. *urbis loca circa Forum*, ALIASQUE *interjectas collibus* CO
VALLES, *quia ex planis locis haud facile evehebant aqu*

acis è faſtigio in Tiberim ductis, ſiccat. Has olim per pu- Lib. V. tum ductas idem Livius alibi ſcripſit : *ſed urbe*, in- ſi, *incenſâ à Gallis*, *feſtinatio curam exemit vicos diri-* li, *atque ita* CLOACÆ *paſſim privata etiam ſubeunt te-* . Pergit deinde Plinius firmitatem commendare, & ſis concutientes quattuor commemorat : quarum ſingulæ firmiſſima opera evertant; at non labefa- iſtud. Sunt, pugna aquarum & copia intus; Moles olumnę vaſtæ, quę per vias, & ſuper illas, trahuntur; æ variæ & pondera incidentium ædificiorum; ique validi aliquot Terræmotus. Quidni igitur um & rarâ duritie opus, quod omnibus reſiſtit? & er tot ſæcula? Etſi tamen repararunt, aut fulſe- interim, quod omnino neceſſe fuit, notatque Li- *Cenſores detergendas Cloacas, & in Aventino atque aliis* Li. XXXIX. *bus, quà nondum eſſent, faciendas locaviſſe.* Quàm ptuoſa illa, aut ſimilis reparatio, dicit apud Diony- C. Aquillius, qui ſcripſit, *neglectis aliquando cloacis*, Lib. III. *defluentibus*, *Cenſores in earum inſtaurationem mille ta impendiſſe in redemptores.* Ea ſunt *ſexcenta millia* ippæorum : quid igitur & quanti paratio univer- ſi tanta in partibus reparatio? Sed audiamus & dorum de iſtis, ac finiamus, SPLENDIDÆ *Ro-* *civitatis* CLOACÆ, *tantum viſentibus conferunt* M, *ut aliarum* CIVITATUM *poſſint* MIRA- *ſuperare. Videas illic* FLUVIOS, *quaſi montibus clauſos, per ingentia ſtagna decurrere. Videas* NAVIBUS *per aquas rapidas, non minimâ ſollici- navigari, ne præcipitato torrenti, marina poſſint nau- ſtinere. Hinc ô* ROMA SINGULARIS, *quanta in colligi* MAGNITUDO, *quæ enim urbium audeat ibus contendere, quando nec* IMA *tua poſſunt ſi- m reperire?* Pulchra concluſio, & in ſcito eo conquieſco.

CAPUT XIII.

Trajani Pons in Danubio.

D. Non patiar, & te excito. Quid enim? tu & deſtituamur in his Cloacis? quę ut ſint, magnę, mirabiles; tamen Cloacæ ſunt, & oletum ſu- ent. Exime nos, & mundiùs alibi pone. LIPS. bona monitio, ſequere me ad Danubium, & il- is aquis lavemur. AUD. A Tiberi ad Danubi- quis ſaltus, quis Pegaſus nos vehet? LIPS. Ille

Mentis : quæ momento ſumma,ima,propinqua, di
ſita, permeat & pervadit. Nec ad Barbaros tame
imus, ne metue. AUD. Ego verò metuo, & jam c
meum vaſa colligat atque abit. Neſcis tu pugnas ill
cùm maximè nunc pugnari ? & in quibus vita, libe
tas,religio aguntur ? LIPS. Scio, ſecurus eſto. R
manus imperator, atque is Trajanus, nobis aderit,cu
legionibus ſuis copiiſque. Utinam nunc tales ibi d
cem,tali diſciplinâ ? ô quàm Victoria mox applaud
& circumvolet purpureis ſuis pennis ? Sed ecce i
Danubio *Pontem* libet memorare, quem dictus ille In
perator ſtruxit : operum omnium fortaſſe,arte & di
ficultate maximum,ſi non ſumptu. Deſcribit graph
cè Dio Caſſius, & gratia ſectori ejus Xiphilino eſt
quòd hanc partem non recîdit. O quàm pulchras v
lenteſque ille alias ? nihil pænè nos fugeret in rebu
Romanis (tanta diligentia & accuratio fuit) ſi ſcr
ptor ille totus exſtaret. Sed de Ponte, ſunt verba
Compendio Dionis : *Trajanus Imperator pontem lap
deum ſuper Iſtrum ſtatuit,quem* EGO NEC DIGNE QUI
DEM HABEO ADMIRARI. *Nam etſi alia pulcherrim
Principis ejus opera exſtant, tamen hoc eſt* SUPER OMNIA
*Pilæ igitur ejus ſunt viginti, è lapide ſecto & quadrato, qu
altitudinem habent* CL. *pedum, latitudinem* LX. *Diſtan
inter ſe* CLXX. *pedes,fornicibus devinctæ. Quomodo aute
non aliquis* SUMPTUM *in iſtas admiretur ? quomodo n
& deſtituendi firmandique modum ? idque in flumine* MA
GNO ET VORTICOSO, *& fundo ipſo infido & limoſ
nam nec avertere quidem curſum fluminis licuit alloved
Nec verò de magnitudine fluminis ideò dixi, tamquam i
maximum ſit (imo vero alibi duplo majus eſt aut triplo, a
que inſtar pelagi ſe diffundit:) ſed quia locus ille arctiſſim
ibi locorum, & aptiſſimus ponte jungi, eſt tantus. Q
autem magis in arctum illud ex lato contrahitur, & ru
ſum in latum ſe effundit; tantò nimirum & rapidiùs fluit
& profundius exſiſtit: Ut hoc quoque difficultatem a
que arduum operis valdè auxerit. Magnitudo igitur an
mi Trajani ex eo quidem conſtat, non tamen uſum nob
nunc præbet, ſed pilæ duntaxat ſtant, quaſi in eu
finem modò ſtructæ, ut documento ſint* NIHIL ESSE QUO
INGENIO HUMANO NON POSSIT EFFICI. Addi
que deinde, Hadrianum Imp. metu ne Barbari eâ tra
ſirent,an æmulatione in Optimum Principem, *juſ
ſe ſuperiora* Pontis dirui : atque ita Pilas ſolas manſ
ſe. Quid autem ego aut tu hîc dignè miremur ? n
gat b illo ævo Dio,ſe id poſſe. Atqui plura magna
magnifica viderat, quàm nos mente concipere aut c
ſc

mare poſſimus. Putat tamen & cenſet, omnia ab hoc opere ſuperata : quod leviter adſiſtamus, & inſpe-ctemus. Ait, *Pilas viginti* fuiſſe : atqui Paulus Jovius, facetis ingenii & ſtili ſcriptor dicit etiamnunc *tri-ginta ſex* exſtare & conſpici, in confinio Valachiæ & Tranſilvaniæ, ad opidum *Severinum*. Utri credam? ſanè ſi oculi nunc convincunt ita eſſe, manus & her-bam do; videant modò & dicant, qui adſident & poſ-ſunt arbitrari. Sin rationem & ſcriptionem Dionis ſequor; adferam audacter de *viginti* : quia ſignanter notat, fluvium ibi arctiſſimum (ut in iis locis) eſſe. Atqui deſcriptio iſta viginti Pilarum, quæ *ſexaginta pe-des latæ* ſint; quarum fornices, *centum ſeptuaginta* : quid efficit & colligit, niſi fluvii latitudinem *quattuor mille ſexcentorum ſeptuaginta* fuiſſe? id eſt; pullò minus, *uno milliari*. Si aliter, aut ſi grandius; videbunt ii qui accolunt & docebunt : tum nobis opus reſcribe-re & reformare ipſum Dionem. Nam quòd aliquis dicat eum neſciſſe, aut de opinione iſta ſcripſiſſe; ipſe opinetur & erret, cùm vir ille inſignis peritiâ rerum & honoribus, in ipſis iis locis Præſes fuerit Dalmatiæ, Pannoniæque. Itaque ſcire omnino potuit; & de-buit, in curâ iſtâ rerum ſcribendarum. Vereor ut Jovius ſit, quod etiam alibi, auditionum facilis, & pa-rum diligens examinis aut veri. Sed ut dixi, vicini aut inſpectores arbitrantor. Ait Dio ampliùs : *Pila-rum intervallum fuiſſe centum ſeptuaginta pedum.*) Ita me Deus (nam exclamo) grande hoc concamera-tionis ſpatium, nec efficiendum, niſi altitudo illa Pi-larum acceſſiſſet, & tardè ac lentâ inclinatione fornix ſurrexiſſet. Præterea, *mirari ſe quomodo in tali pro-fundo flumine & verticibus Pilæ firmatæ.*) Ego tecum, ô Dio, miror : & maximè, cùm neges averti flumen potuiſſe aut derivatione exhauriri. Difficile omnino opus, & fundamentorum molitio talis è lapide : ſi ſu-blicarum & materiæ res eſſet, aliud eſſet. Sed heus tu Hadriane! ſi citare Imperatorem fas, dica & lis tibi apud me ſit, fortaſſe & punitio : quòd talem pontem tam benè ſtructum deſtruxiſti. Dicam tibi verum vel mentior? Invidiſti optimo maximoque Principi, & hanc ſuper omnes gloriam voluiſti magis, quàm me-ruiſti. Valete *Opera publica* : quin tu etiam, mi Au-ditor, in craſtinum, vale aut ſalve.

CAP.

CAPUT XIV.

Privatorum hominum Urbanæ aut Ruſtica ædes.

AUD. Ego verè nec valeo nec ſalveo (da veni immodeſtiæ:) nec amoliris me,niſi nomine p nè perſoluto. An non, poſt *Publica opera*, pollic baris *Privata* ? & certè ita diſponebas; nec tam m didâ memoriâ ſum, ut hoc effluxerit. LIPS. D ſpoſui, haud nego: ſed fatigor, niſi quòd in extr mâ tamen calce, ut curſores, ſpiritus & vires excit bo adſpectu ipſo metæ. *Privatis* igitur *Operibus* d nunc conſidero, *Domos* & *Villas*. Illæ fuerunt in ta ſplendidâ & nitenti urbe, pro ipsâ urbe, & ut pulch corporis apta ac decora membra. Domus dico ma gnificæ, ornatæ, inſtructæ, columnis, marmor auro, ſtatuis: & quidquid excogitare ambitio aut lu xuria poterat. Sed eædem etiam laxæ,patentes: quo
Lib.IIII cap.IIII. docuerint ſatis Valerii hæc verba, de Cincinnato, cu *quattuor ſola jugera aranti non ſolùm* (ut inquit) *digni tas patris familiæ conſtitit, ſed etiam Dictatura delata eſt* Et tum comparatione quædam & indignatione addi *Auguſtè ſe habitare nunc putat, cujus domus tantum pa tet, quantum Cincinnati rura patuerunt.* Quid domu
Li.XXXVI. cap.XV. imò earum aliquid membrum. Idem auctor: *Ni mirum ſic habitarunt, qui hoc imperium fecêre, quorum* AGRI *quoque minorem modum obtinuêre, quàm* CELLA
Li.XVIII. cap.II. RIA *iſtorum.* Iterumque alibi: *Bina tunc jugera po pulo Romano ſatis erant, nulliquo majorem modum attri buit: quo ſervos paullo ante Principis Neronis, contempti hujus ſpatii viridariis*, PISCINAS *juvit habere majo res: gratumque, ſi non aliquem &* CULINAS. Nec eſt in ſermone ſupergreſſio: reverà amplæ domus & præſertim magnatium virorum procerumque Quas & P. Victor ac Notitia imperii propriè *Domo* appellant; & ab *Inſulis* diſtinguunt. Itaque compu tant, *Inſulas tota urbe quadraginta ſex millia ſeptem duas, Domos mille ſeptingentas octoginta* fuiſſe, harum longè minore numero, ut quæ multo grandiores, in ſtructioreſque eſſent. Eſſe vero grandes inſtructæ que,& Apuleii hæc attende. *Igitur illas ædificiorum ſpe*
De Deo Socrat. *cies, in quas* PATRIMONIA SUA *profuderunt, amœniſſi mas & extructiſſimas deprehendas: aulas* ÆMULAS UR BIUM *conditas, domos* VICE TEMPLORUM *exornatas.*

Itáne

plane cum *Urbibus* comparat? nec ſolus, nam & Seneca, epiſtolâ XCI. ſuum vetuſque ævum diſparans: *Non habebant*, inquit, *domos* INSTAR URBIUM: quaſi dicat, at nos habemus. Alibi audaciùs (De Benefic. VII. cap. X) agnoſcit & increpat *ædificia privata laxitatem* MAGNARUM URBIUM *vincentia*. Quæ iſta ſunt? quæ item, quæ Olympiodorus, in Bibliothecâ Photii? Ὅτι ἕκαστος τῶν μεγάλων οἴκων τῆς Ῥώμης, ἅπαντα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ, ὁπόσα πόλις σύμμετρος ἠδύνατο ἔχειν. Ἱππόδρομον, καὶ φόρους, καὶ ναοὺς, καὶ πηγὰς, καὶ λουτρὰ διάφορα. Διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀπεφθέγξατο.

Εἷς δόμος ἄστυ πέλει, πόλις ἄστεα μυρία κεύθει.

Quæque magnarum domuum omnia in ſe ipſa habet, quæcumque MEDIOCRIS URBS *poſſit continere: nempe Circum, Fora, Templa, Fontes, Balnea diverſa. Idcò & poëta dixit:*

Una domus URBS *eſt, urbs* OPPIDA PLURIA *claudit.*

Examina & nota, mira ſunt: ſed Martiali etiam paucis verſibus comprehenſa. *In habentem amœnas ædes:* Lib. XII.

Daphnonas, platanonas, & aërias cypariſſos,
Et non unius Balnea ſolus habes.
Et tua centenis ſtat Porticus alta columnis,
Calcatuſque tuo ſub pede lucet onyx.
Pulvereumq; fugax Hippodromon ungula plaudit,
Et pereuntis aquæ fluctus ubique ſonat.

Sunt ipſa, quæ Olympiodorus dixit, exceptis *Foris*: quæ intellegas fuiſſe hypæthra quædam & ſubdivalia, inter illa Porticus, & ſtatuis alioque ornatu, in Fori faciem. Quid autem ſi revera ibi judicia & forenſes conventus? Fuêre, & clientium, libertorum, ſervorum ſuorum cauſſas domi cognoſcebant. Clientium autem magnus olim populus. Horatius:

---- non aliter tamen
Dimovit obſtantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quàm ſi CLIENTUM *longa negotia*
Dijudicatâ LITE *relinqueret*
Tendens Venafranos in agros
Aut Lacedæmonium Tarentum.

Vitruvius etiam ſuadet *Nobilium, & qui magiſtratus gerunt, domos laxiores fieri; Bibliothecas ibi eſſe Pinacothecas,* BASILICAS (ad judicia) *non diſſimili modo, quàm* PUBLICORUM OPERUM *magnificentia comparat, quòd in domibus eorum ſæpiùs & publica conſilia, &* PRIVATA JUDICIA *arbitriaque conficiantur.* Sed ut in re ma-[illegible], talis igitur laxitas: quid Apparatus & inſtru-[illegible]? Communiter ita Seneca: *Quid inter pueros & nos intereſt? niſi quòd nos circa Tabulas & Statuas inſanimus,* Lib. VI. cap. VIII.

 carius

carius inepti. Illos reperti in litore calculi leves & aliqu habentes varietatis delectant; nos ingentium maculæ COLUMNARUM, *ſive ex Ægyptiis arenis, ſive ex Africæ ſolitudinibus advectæ, porticum aliquam vel* CAPACEM POPULI *cænationem ferunt. Miramur parietes tenui* MARMORE *inductos, cùm ſciamus quale ſit quod abſconditur: oculis noſtris imponimus. Et cùm* AURO *tecta perfundimus quid aliud quàm mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare.* Primum in ipsâ domo eſt *Columnarum* diſpoſitio, & è longinquis petitarum: de quibus Plinii objurgationes, ſiquis volet, legito; & de generibus pretiiſque earum totus liber eius exſiſtit. Et quidem notat in unâ Cænatione *Callisti*, Claudiani liberti, *triginta* ſe vidiſſe, eaſque è Sudine lapide Germanico, cui ingens tunc pretium & novitas. Idem *in atrio Scauri collocatas maximas, atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris.* Vide hanc altitudinem in uno atrio, quam multæ domus totæ vix æquant. Alterum in Senecâ, *Parietes marmore inducti* quod genus *Incruſtationes* Latini, Græci Μαρμαρώσεις dicunt. *Primum autem Romæ parietes cruſtâ marmoris operuiſſe totius domus ſuæ, in Cælio monte, Mamurram equitem Rom. Præfectum fabrûm Cæſaris*, Plinius tradidit auctore Nepote. Id non aliud fuit, quàm marmor in tenues cruſtas ſectum parieti imponere ſcitè, & pro tectorio ei dare. Lucanus:

Lib. xxxv.

Li. xxxvi.

Nec ſummis cruſtata domus ſectiſque nitebat
Marmoribus.

Declamator apud Senecam patrem: *In hos ergo exitus varius ille ſecatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat.* Secandi autem ratio (in Plinio, & Iſidoro) arenâ, & *ſerrâ, in prætenui lineâ verſante arenas, tractuque ſecante.* Et nos in Italiâ hodie vidimus fieri. Tertium, *Auro tecta perfundi.* Significat laquearia inaurari tota ſolere, quod paſſim ſcriptores & tradunt & damnant. Muſonius apud Stobæum: Τί δ' αἱ περίστυλοι αὐλαί; τί δ' αἱ ποικίλαι χρίσεις; τί δ' αἱ χρυσόροφοι στέγαι; *Quò pertinent hæc atria Columnata? quò variæ iſtæ colorationes? quò aurata lacunaria?* In ſecundo enim membro (ut mea verſio eſt) χρώσεις legi cupiam, & ad marmora variegata parietibus impoſita referam, vel etiam ad Muſivum opus. Nam ita & Mamertinus, ad Iulianum: *Neque ei comparandæ ſunt* PICTURATÆ *marmorum cruſtæ, &* SOLIDO AURO *tecta laquearia,* [...] *majorem anni partem in nudâ humo cubat.* Ibidem & ſolidum aurum in Lacunaribus notes: quod paſſim [...] poëtis, ut in Statio:

Et nondum CRASSO *laquearia fulva* METALLO,
Montibus aut alte Graiis effulta nitebant
Atria.

Qui *montes* etiam *Grajos* poëticè nominat, grandes illas ſublimeſque columnas. Idem de utroque:

Pendent innumeris faſtigia nixa columnis,
*Robora Dalmatico lucent * ſociata metallo.* (* Vulgò *ſatiata*.)

Sed & Lucanus, de Cleopatræ regiâ:

Ipſe locus, templi (quod vix corruptior ætas
Extruat) inſtar erat, laqueataque tecta ferebant
Divitias, craſſumque trabes abſconderat aurum.

Quibus verſibus tamen pluſculum etiam latet, & trabes quidem auratas fuiſſe vult: ſed cameram gemmatam, eboratam. Utrumque enim & horum fiebat, ad ſplendorem & varietatem: præſertim in templis (cum templo autem Lucanus comparat) ut quaſi cælum imitarentur. Arnobius de templis ipſis diſſerens: *Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis ſtructa, laquearibus aut renideant aureis, ſplendeant hîc gemmæ; & ſidereos evomant variatâ interſtitione fulgores: terra ſunt hæc omnia, & ex fæce vilioris materiæ concreta.* Et tu, mi Auditor, obiter & hoc adde ad templorum ſuprà ornatum. De ebore autem, in Ciceronis Paradoxis: *Tecta ebore & auro fulgentia.* In Propertio:

Quòd non Tænariis domus eſt mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes.

Non leves porrò inductiones, aut ut poëta loquitur, ſputa fuiſſe, Panegyricus oſtendit: qui SOLIDO AURO *tecta laquearia commemorat*, & poëta ſuprà, *Craſſum aurum* dixerunt. (Ad Gaudent.) Hieronymus autem in Epiſtolâ quadam, longiùs etiam hoc producit, & ad parietes ac columnas. *Vivimus quaſi alterâ die morituri, & ædificamus quaſi ſemper in hoc ſæculo victuri. Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum.* Sed alia hîc etiam & ingenioſa luxuria, nam lacunaria iſta verſatilia faciebant, & aliâ atque aliâ ſubinde facie convivas delectabant. Seneca alibi: *Verſatilia cænationum laquearia ita coagmentant, ut ſubinde alia atque alia facies ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula, mutentur.* (Ep. xci.) En, privata ingenia & luxuriam: quid exiſtimas Principes tentaſſe & feciſſe? Nero Cæſar in veſtibulo ædium ſuarum *Coloſſum centum viginti pedum poſuit.* Hoc principium: deinde *porticus triplices* MILLIARIÆ; *item ſtagnum*, MARIS *inſtar*, *circumſeptum ædificiis ad* URBIUM *ſpeciem. Rura inſuper, arvis, atque vinetis, & paſcuis, ſilviſque varia; cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus,* CUNCTA *auro lita, diſtincta gemmis, unionumque conchis erant.*

Cænationes laqueatæ tabulis eburneis verſatilibus *, *ut f… res; & fiſtulatis, ut unguenta deſuper ſpargerentur. Præ… pua cænationum rotunda, quæ perpetuò, diebus ac noctibu… vice mundi circumageretur.* Ita verbatim iſta Sueton… us: multa ADMIRANDA, ſi tu ſingillatim explicas & … rem ducis. Sed unum in hac Principum inſaniâ (i… appellanda eſt) Plutarchi teſtimonium ſuffecerit, qu… de Capitolii magnificâ & impendioſâ ſtructurâ cùm diſſerüiſſet, addidit. *Quòd ſi quis hunc Capitolii magni… ficum inſtructum miretur, idem ſi Domitiani in aulâ una… Porticum, vel Baſilicam, vel Balneum, vel pellicum Diætas viderit; exclamet cum Epicharmo,*

Non liberalis aut benignus tu clues,
Profuſione gaudes.

Dicit ſatis clarè, omnia illa Capitolina (quæ quanta antè diximus) nugas & quiſquilias videri, præ uno membro aliquo Palatinæ domus. Quod mihi qui… dem ſtuporem incutit, non diſſimulo: & jam lingua hæret. AUD. Solvam eam quæſtiunculâ. Dixi auro diſtincta vel ebore laquearia, an non & ſilvis? id eſt, an non ibi tales ſpecies, & intermixtæ veræ aves? Nam Rutilius Gallicanus hoc dicere videatur, in Roma laudibus.

Quid loquor INCLUSAS *inter laquearia* SILVAS,
Vernula quà variò carmine ludit avis?

LIPS. Poëtæ, aut poëtarum potiùs, vulgatam phraſim non attendis: nec *inter laquearia* propriè, ſed συνεκδοχικῶς inter tecta & domos includit eas ſilvas. Luci enim & arbuſta in magnis iſtis ædibus erant: imò & ſuper ædes, quod mireris, erant. Senecam auctorem do, qui, ut ſolet, caſtigans & increpans ſuum ævum: *Pomaria*, inquit, *in ſummis turribus ſerunt, quorum ſilvæ in tectis ac domorum faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quò improbe cacumina egiſſent.* Atque ego Bruxellæ meæ (quam ut alteram patriam colo) hoc vidiſſe memini, ſponſione ita factum; ſed in breve aliquod tempus, & cùm domus oneri illi non diu eſſet. Satis de *Domibus*: ad *Villas* eamus, utinam, utinam! ſed hæc pericula & latrocinia, domo & urbe nos claudunt. O Iſcanum meum, cur non liberè te fruor & interviſo? cur natali illo aëre & aquis non me recreo? Da Deus hoc ante obitum, & pedem atque animum vagum per rura & hortos illos ferre. Sed *Villas* tamen Romanas animo & memoriâ luſtremus, ut vel diſpoſui anteâ, vel promiſi. De iis ho… universè Strabo pronunciat, vbi de Piſis & Liguria ſcribit: *Eſſe ibi lapicidinas & materiem ad ædificia uberem*

* Ita jampridem publicè legendũ docuimus.

Ep. cxxiii

ſi

quam Romani ad ædificia ferè ſua in urbe aut & Villis *[...]munt* : *Villis*, inquit, *in quibus velut more Perſarum* [...]CIAS QUASDAM *ſtruunt*. En, Prætoria aut Villæ to[...]torum *Regias*, & quidem *Perſarum*, referunt : quid [...]ampliuſque in hanc rem dicam ? Vis ſpecimen [...] aliquod in una Villa? Capitolinum audi : *Exſtat* [...] *via Prænestina*, DUCENTAS COLU[...] *uno periſtylo habens, quarum quinquaginta Caryſteæ* [...]*anæ, quinquaginta Stenitides, quinquaginta Numidi*[...] *menſura ſunt. In qua* BASILICÆ CENTENARIÆ [...]*cetera* HUIC OPERI CONVENIENTIA : & THER[...]*, quales, præter urbem, nuſquam in orbe terrarum.* Tu [...] lubet, per te ſingillatim luſtra : ductorem me ultra [...] habes. Sed nec Hadriani Villam in Tiburtino in[...], cujus ſuperbæ reliquiæ exſtant : quid tot aliarum [...] ſolo Latio, & circa Romam? Vidimus ipſi apud O[...] & Ardeam rudera : & per ſilvas illas aut veprera, [...] Columnæ aut earum fragmina, cryptæ, porticus, & deſideria ædium membra? O Deus, quæ mutatio? quàm hæc cogitatio me ad te trahit, infirma & incerta hæc omnia humana ſpectantem, & ſpernentem? Sed deſinimus de *Operibus* & *Româ* : quam decoramus Conſtantii Imp. elogio, apud Ammianum. *Is enim viſis pleriſq; cum* STUPORE HORRENDO, *de Fama querebatur ut invalida vel maligna, quod augens omnia ſemper in majus,* ERGA HÆC EXPLICANDA, QUÆ ROMÆ SUNT, OBSOLESCIT. Si fama non potuit adæquare, multiplici ſuo ore & linguâ : quid ego meo ſermone tenui, ſine ſenſuum ſubſidio, per tenues conjecturas eunte? Sed tu, aliique, nec dicta ſuſpicamini: & quidquid maximum conceperitis, fortaſſe nec id par erit. Philoſophemur autem breviter, duce Hormiſdâ : qui regii Perſarum ſanguinis, à Conſtantino interrogans in re præſenti, *Quid de Roma ſentiret? Id tantum ſibi placuiſſe dicebat, quod didiciſſet* IBI QUOQUE HOMINES MORI. Mori mi Auditor, mori : & ubi hæc omnia præclara, ampla, ADMIRANDA? quæri vides, ubi qui fecerunt ea, aut moliti ſunt? periiſſe vides. Cogita, & tibi applica, nosipſi, qui hæc meditamur aut loquimur, poſt aliquot annos, dies, horas, pulvis, umbra, nihil. Nunc vale, & abi.

JUSTI LIPSI
DE MAGNITUDINE ROMANA
LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Tranſitum ad Virtutem Romanorum, & ea in genere prædicata.

AUD. Meridies abiit, ego me tibi ſiſto. LIPS. Video, ſed quid ita triſtiore vultu? AUD. Nec læta adfero. LIPS. Quæ? AUD. Tibi. LIPS. Quæ inquam? AUD. Vereor dicere. LIPS. Aude, nec ego ex his fatuis, qui ignorare mala, mederi cenſent. AUD. Obiit tibi ex amicis tuis. LIPS. Hem! ex amicis? effare. AUD. In Galliâ. LIPS. Quis ibi? AUD. Vir doctus. LIPS. Ede nomen. AUD. Et probus quoque. LIPS. Enecas, etſi ab his notis propemodum jàm ſcio *Petrum Pythoeum* eſſe. AUD. Divinaſti, obiit. Lips. At tu me vulneraſti, ſed quo fato? AUD. Suo, & illa quam Auguſtus optabat, * εὐθανασία. LIPS. Virum magnum Gallia amiſit, & inter publicas clades aut jacturas hanc quoque licet ponas. Sed ab exemplo diſce, quam non temerè heri clauſerim & monuerim de morte. AUD. Profectò præſagium fuit: ſed tu perge ad noſtra. LIPS. Inter hæc triſtia, ad illa amoena? durus es. AUD. Quid ergo? dum vivo, non vis me vivere? Et ego Pythoeo noſtro benè eſſe ſpero, & gaudere ac ridere in beatis illis locis: cur doleam? Theodoſius Imperator, qui variè in imperio jactatus, cum mors inſtaret, inſcribi ſepulchro ſuo hoc unum verbum juſſit, ΥΓΕΙΑ: id eſt, *Sanitas*. Profectò illa medicina morborum, refugium & aſylum malorum eſt: & in in mundi his fluctibus portus, quem ſapiens numquam fugiat, imò (Deo vocante) totis velis in eum feratur. Tu autem hoc magis perge

* *morte facili.*

perge, quòd jam non amœna? ut ajebas, ſed potiùs utilia aut ſapientia dices; & , ut partitio erat, de *Viris* ac *Virtutibus* Romanorum. LIPS. Ita eſt, quartus hic noſter limes: & libentiùs inſiſtam ac decurram, quia tali argumento. Cur apud te diſſimulem? finis & fructus præcipuus mihi ſtudiorum aut lectionum, hæc talia excerpere, & exempla aut dicta enotare ad ſapientiam ac virtutem. Fabulemur autem ſi placet, ambulantes. Amat valetudo, & lingua hæc magis ſolvitur in motu. Communiter igitur primum (nec ordo hoc abnuit) laudemus *Romanos*: tum & diſtinctius quædam addamus. Plinii enunciatio eſt: *Gentium in* TOTO ORBE *præſtantiſſima una, & in* OMNI VIRTUTE *haud dubie Romana extitit.* Appellas ab hoc judice, & ſuſpectum de Romanis Romanum habes? Accipe Græcum, & Ammianus prodeat, qui brevibus & gravibus verbis, *Romani imperii* VIRTUTUMQUE OMNIUM *larem* dixit. Quid homo Gothici ſanguinis, Caſſiodorus? *Roma* VIRTUTUM OMNIUM *latiſſimum templum.* Profectò ſedes ſuas per aliquot ſæcula ibi habuêre, nec injuria ipſi Romani templum ſtruxere HONORI pariter ac VIRTUTI. Utramque colebant: ſed & *Fortunam* etiam: id eſt (ut rectè interpretemur) Providentiam & Fata ab alto, quæ incredibile eſt, quam preſſo nec tardanti pede ſecuta ſint Virtutem. His duobus incrementa ſua Roma debuit, his duobus ſtatum ſuum & firmitatem. Nullum imperium mihi dabis, & tam magnum ſimul, & tam diuturnum. Jure igitur Ammianus: *Roma ut augeretur ſublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ* VIRTUS CONVENIT *atque* FORTUNA, *quarum ſi altera defuiſſet, ad perfectam non venerat ſummitatem.* Convenerunt autem ita, ut utraque ſuum opus facere niteretur, & pænè diſſidium eſſet in evehendo. Plutarchus alibi hæc ubertim ediſſeruit: & breviter ac nervosè Annæus Florus extulit, *Ad conſtituendum Romanum imperium,* VIRTUTEM *ac* FORTUNAM *contendiſſe videri.* Sed amica contentio fuit: in qua tamen vicit, ſi Rutilium judicem capis, ipſa Virtus. Nam ille ſic Romam adfatur:

Quod regnas, minus eſt, quam quod regnare mereris,
Excedis FACTIS *grandia* FATA *tuis.*

Pulchrè, & habuit igitur Fortunam, ſive cælitum illum favorem; ſed habuit à cauſſis, quas iidem cælites, per virtutum gradus nexuſque, præſtruxerunt. Ut id liqueat, videamus primùm universè qui *Viri* in imperio illo fuerint, & tum quæ *Virtutes*.

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

Triplex ordo in populo oſtenſus, & quiſque in ſuâ parte laudabilis.

VIros conſidero dupliciter, & eos qui in Magiſtratu Imperiis, conſiliis fuerunt, id eſt *Capita Reipublicæ*: & parte alterâ, *minora* etiam *membra*, id eſt Populum & eos qui paruerunt. Dico utroſque egregios fuiſſe, nec quibus alia gens facilè aut ex vero (de Religione hic non eſt ſermo aut quæſitio) comparetur. Primores igitur illi in duplici diſcrimine ſunt, *Senatores Equiteſque*. Illos ſi inſpicias, qui propriè ſedebant ad clavum: proh Deus, quanta gravitas, ſapientia, majeſtas! Ut qui ordinem cum *Ex* REGIBUS *conſtare dixit, unus veram ejus ſpeciem cepiſſe*, Livio videatur. Is fuit Cynæas legatus Pyrrhi regis: vir nec mentis nec oris egens, qui cùm urbem luſtraſſet, atque etiam blandiloquentia & munificentia variè tentaſſet, undique repulſus, ad Regem rediit: & interroganti *Quid de hoſtium ſede ſentiret? Urbem* TEMPLUM *ſibi viſum*, *Senatum* REGUM *eſſe conſeſſum fatebatur.* Profectò talis fuit, & nec ſub Principum imperio nimis denegaverit. Caſſiodorus de ſuo ævo: *Urbs ornata tot* EXIMIIS SENATORIBUS, *beata tam nobilibus populis*: Etſi tunc quidem fateor diſceſſiſſe ab illa præſtantia, & ut grande ædificium, paullatim mole ſuâ deſediſſe, & mox ruiſſe. Erant autem in illo Senatu, ut cum Lucretio hoc dicam,

Lib. IX.

Flor. lib. I.

Ductores Danaum, delecti, PRIMA VIRORUM:

eximii, inquam, civium, genere, cenſu, virtute. Nam hæc ſpectabant: nec temere viles aut ſordidos (etſi plebeios interdum, quos magna virtus eveheret:) inopes numquam, & improbos rarò admittebant; aut ſi tales, non tenebant. Cenſores enim (ô laudabile & divinum inſtitutum!) legebant hunc Senatum: atque iidem per ſingula luſtra examinabant, ac relegebant: & ſiquis loco eo indignus, aut ſiquid in privata etiam vita turpe aut maculoſum, notabant & emovebant. Quomodo id fiebat? ſilentio, & ſine accuſatione ulla, aut cauſſæ apud judices dictione. Dumtaxat in recitando Senatu, quod publice & ſolenniter fiebat, nomen ejus præteribant, quem motum Senatu vellent. Ita cùm in albo illo non eſſet, nec in Senatu cenſebatur. Cauſſa quidem iis movendi ſemper erat, & hanc ſubſignabant,

bant, & volentibus edebant: ſed certare de ea lite, nihil opus erat, judicium ſufficiebat: quòd à tam gravibus viris (nam primores ferè Senatus erant) bonum meruiſſe, laus & approbatio habebatur; culpa & damnatio, triſte. Aud. Pulchrum, bis pulchrum: ſed cum eâ lege, ſi viri illi boni eſſent, quid ſi per affectum judicaſſent? Lips. Rarenter, aut vix eveniſſe legimus. Nam voces ſtatim omnium damnaſſent, & exagitaſſent: & fac tamen ſemel iterumque eveniſſe, quid magni mali, præ magno illo bono, erit? Non enim alia pœna, quam Ignominia: facile aut contemnenda, aut eluenda, qui publica judicia aut teſtimonia pro ſe haberet. Denique alii Cenſores mox reponebant. Nam & hoc ſcire debes, non in gravibus & grandibus peccatis hanc Cenſuram interveniſſe: ea enim legibus & judiciis ſervabantur: ſed minoribus delictis, aut domeſticis flagitiis, à quibus vacare & caſtos eſſe primos illos Ordines maximè volebant, quorum vita erat in exemplum. Aud. Iterùm exclamo, Pulchrum! Sed dic ſodes, multi igitur iſti tam lecti in Senatu? Lips. Initio à Romulo *centum* facti, & *Patres*, iidemque *Senatores*, vel a curâ, vel ab ætate dicti. Poſteà ad *trecentos* crevêre, & in libera Republica ſic mansêre, uſque ad Livium Druſum. Is in Tribunatu, cùm opes Senatus vellet extollere, eoſdem judiciis etiam præponere; numerum auxit, & ad *ſexcentos* fecit. Manſiſſe ita ad Cæſarem opinor, qui per bella civilia non opes ſolum, ſed honores multis largiturus, amplificavit, & vel ad *mille* allegit. Diſplicuit Auguſto, & magna cura, atque iterata aliquoties recenſione, purgavit: & denique ad modum veterem, id eſt *ſexcentos*, redegit. Qui ſanè ſatis amplus numerus, etſi in amplo illo imperio: atque ex his plerique, non ſolum conſiliis publicis ſemper adhibebantur, ſed etiam in provincias, ad imperia, aut exercitus mittebantur. Itaq; curia hæc velut promptuarium erat, è quo ſtatim Princeps ceperat viros, ad omnia civilia aut militaria munia aptos, & ſuffecturos. Et hoc adſpectu tenuerunt Senatum, grande vel unicum fulcrũ illius Principatus. Otho Imperator ipſe, apud Tacit. *Quid? vos pulcherrimam hanc urbem, domibus & tectis, & congeſtu lapidum, ſtare credidiſtis? Muta iſthæc & inanima intercidere, ac reparari poſſunt*: ÆTERNITATIS RERUM, & PAX GENTIUM & MEA CUM VESTRA SALUS *incolumitate* SENATUS *firmatur*. Et elogia iſta de Senatu, res & veritas multis dictavit. In Cicerone leges: *Senatum* PRINCIPEM SALUTIS, PUBLICÆQUE MENTIS. In Ammiano,

ASYLUM *mundi totius*. In Caſſiodoro, *Glorioſum Senatum*, MORUMQUE LUMINA. In Petronio, RECTI BONIQUE PRÆCEPTOREM. Jam in Tacito etiam dicitur, CAPUT IMPERII, & DECORA *omnium* PROVINCIARUM. Cur nominatim de *Provinciis*? quia jam ſub Principibus, ex omni regione capiebantur Senatores. Et ut ditiſſimi honeſtiſſimique Provincialium civitate donabantur. Equites fiebant, ita & mox Senatores. Utile inventum, & ad populos ſub unum imperium firmiter colligandos. Symmachus ea cauſſa ſcripſit: *Pars melior* HUMANI GENERIS *Senatus*. Caſſiodorus: *Quidquid* HUMANI GENERIS *floris eſt, habere Curiam*. Et Panegyricus ſcriptor: *Senſiſti Roma te tandem arcem omnium gentium, & terrarum eſſe reginam, cum ex* OMNIBUS PROVINCIIS, *Optimates viros Curiæ tuæ pigneraveris; ut Senatus dignitas, non nomine quàm re eſſet illuſtrior, cum ex* TOTIUS ORBIS *flore conſtaret*. Alter autem ab hoc ordo eſt *Equitum*: qui & ipſi ab illis notis tribus probati, aut probandi. Nam de Genere, multi erant è Senatoribus & Patribus orti: & certè liberti aut libertini, nec ſi Cenſum haberent (niſi beneficio Imperatorum) in hunc ordinem veniebant. Quod inferiore etiam ævo Alexander Imp. ſervavit, de quo Lampridius: *Numquam libertinos in equeſtrem locum redegit, aſſerens* SENATORUM SEMINARIUM *equeſtrem locum eſſe*. Erant tamen ex ingenuis multi, & ferè omnes qui Cenſum equeſtrem haberent. Is fuit *Quadringentorum*: id eſt, *decies mille* Philippicorum. Igitur latus hic ordo & amplus, ut tunc opes pleriſque amplæ erant: & ideo quod ad Vitam, coërcendus aut recidendus. Apud veteres id quoque Cenſores fecêre, ſive in *Tranſvectione* (quæ tamen eorum modò erat, qui *Equum publicum* habebant) ſive per luſtra ſingula, cùm ordines dirigebant & recognoſcebant. Nam hic quoque Album erat, ſive tabulæ, & recitabant: quique primus ex iis nominatus, *Princeps juventutis* dicebatur, planè, ut qui in Senatu primus recitatus, *Princeps* item *Senatus*, auguſto titulo, dicebatur. Sed cur *Juventutis*? an omnes juvenes? imò viri plures & ſenes erant: ſed cauſſa & origo, quod olim & prima republica, pauci Equites, nec ferè niſi filii Senatorum. Crevit paullatim largiter numerus, & magnam civitatis aut civium partem comprehendit: ſed nomen tamen *Juvenum* manſit. Sed & Juvenes antiquis dicti ad annum XLV. AUD. Jam ſemel iterumque de Senatoribus filiis; non ergo ii Senatorii, aut Senatores

tores? Lips. Cave erres: diſtinctione hoc dicam. Aliud *Senatus*, ſi Principum tempora adſpicias, aliud *Senatorius ordo*. Ille certo numero ſtetit, ut diximus, & intra *ſexcentos*, ſub Auguſto quidem: at iſte, latius patuit, & juvenes quoque ac Senatorum filii, ſed & alii equites in eum cooptati. Cenſebantur enim Senatorii, qui jus lati clavi à Principe impetraſſent: id eſt, inſigne ipſum Senatorum, & in Senatum quidem ii veniebant, ſed ſententiæ jus fuiſſe non putabis. Inſtitutum enim Auguſti fuit, quod ipſis Suetonii verbis dicam: *Liberis Senatorum, quo celerius reip. aſſueſcerent, protinus à virili togâ latum clavum induere, & Curiæ intereſſe permiſit.* Hoc ita Auguſtus, ſed reſtrictè, in *Senatorum liberis*: poſteà Caligula etiam aliis quibuſdam equitibus permiſit. Permiſit dico, aliique Principes; ſed ſic ut ab ipſis peteretur. Talis eſt ille Julius Montanus apud Tacitum, *Senatorii ordinis, ſed qui nondum honorem capeſſiſſet.* Hos ipſos *Senatores* interdum dici reperio, ut in Tacito: ubi Togonius Gallus cenſet, *Principem diligere Senatores viginti, ſorte ductos, ad cuſtodiam ſui*: & Tiberius cuſtodes oblatos hos amoliens, *Nam quos omitti poſſe, quos eligi? honoribus perfunctos, an juvenes?* Intellegit hos noſtros *Juvenes*, qui nondum propriè Senatores, ſed, ut ita dicam, Senaturiebant. Hi ſunt, qui *Illuſtres equites* à Tacito eodem, atque aliis, ad diſcrimen dicuntur: & palam ipſe Tacitus cùm Senatoribus jungit, aut coæquat. *Auguſtus*, inquit, *inter alia dominationis arcana, ſepoſuit Ægyptum, vetitis ingredi, niſi permiſſu, Senatoribus, aut illuſtribus equitibus Romanis.* Sed ne abducamur à noſtris Equitibus: genus igitur diffuſum, & in vario diſcrimine: erant qui *Equo publico*, erant qui *Judices*, erant communi nomine *Equites* dicti. Illi qui Equo publico, tempore Dionyſii Halicarnaſſæi, id eſt Auguſti, ad *quinque millia* erant, aut ſupra, ut ipſe vidit ac numeravit. Qui in Judicibus, haud pauciores: imò plures ex Plinio ſcribente, *Judicum non niſi quattuor Decurias fuiſſe primò, vixque ſingula millia in Decuriis, nondum provinciis ad hoc munus admiſſis.* Quâ adjectiunculâ notat, largiter plures ſuo ævo fuiſſe: cùm & Caligula *Quintam Decuriam* addidiſſet. Quid jam dicemus in reliquâ claſſe eorum, qui immunes fuiſſe? Atque iſti Equites, quos Perſeus rex apud Livium ita laudat & inſignit: *Equites enim illis*, PRINCIPES *juventutis; equites* SEMINARIUM *Senatus; inde lectos in Patrum numerum, Conſules, inde Imperatores creant.* Quæ omnia ſatis clara tibi, ex iis quæ dixi. Supereſt tertius

Dio. LIX.

VI. Ann.

Lib. XLII.

tertius ordo *Plebis*, de quo quid ſingulariter dicam, ni triplici diſcrimine fuiſſe, Ingenuos, Libertinos? Et militia diſcrimen erat ab hoc genere; itemque Cenſu, ſicut & in aliis muniis, ſiqua publice ſubiren Vita etiam Cenſuræ permiſſa: quam tamen neglexiſ poſteà (malo ſanè publico) Imperatores video, conter tos duplicem illum priorem ordinem recognoſc Aud. Satis decora & utilis tota hæc Ordinum diſtin ctio: ſed vulgo & in occurſu poterántne agnoſci Lips. Poterant, & ſtatim quidem, ab habitu. Nan etſi toga communis omnium civium veſtis eſſet: ta men diſcrimina alia, ab aliis notis. Ut ſolis Senatori bus, aut iſtis quaſi Senatoribus, jus *Lati clavi* geſtand erat: quod non aliud, quam velut bullæ è purpura, & capita clavorum intexta aut inſerta. Equitibus auten Aurei annuli, qui hunc ordinem, ut Plinius ait, à ple be diſtinguebant. Qui his duabus notis carebant Plebs erant.

CAPUT III.

Juſtitia & Clementia in bellis.

Viros igitur communiter jam vidiſti, & in claſſes ſuas diſtinctos: ire per Magiſtratus & officia Civilia aut Militaria, longum ſit, nec noſtri nunc ſermonis. Etſi omnia ea optimè & prudentiſſimè inſtituta, ſiqua umquam in Republica: ſed omittantur, & quod propoſitum, de *Virtutibus* addamus. Nam viros illos laudabiles, vel potiùs ADMIRABILES fuiſſe dico, idq; à duplici virtute, *Militari* vel *Civili*. Illam in imperio & republica jure conſidero, ut tutelam ejus, imò augmentum: ſine quâ fruſtrà aliquis ſtatus aut commune ſe jactat. Præmitto igitur, & duo hîc in Romanis, *Juſtitiam ac Fortitudinem*, miror. Quod ad illam, neſcio an alia gens conſideratius, & cauſſis in Rationis trutinâ libratis, bellum ſuſceperit, quàm iſta. Nam plerique, aiit regum ſuorum arbitrio arma induerunt, aut primorum aliquot in Republicâ, qui decernebant. Hîc aliter, & nec Senatui, nec populo toti, plenum hoc jus; niſi cognitio & judicatio ſacerdotum publicorum intervéniſſet, quos *Fetiales* dicebant. Eorum arbitrio ſumpta arma, poſita arma: & religio, non ſolum juſtitia, ea temperabat. Laudat & probat hoc unicè Dionyſius: & *Græcos ſuos vic[i]iſſe* eo dicit: & *ſeſe ideò obiter expoſiturum, quid moris & juris habuerint*: *ut*, inquit,

quibus

bus ignota hactenus fuit Romanorum IN BELLIS RE-GIO, *mirari deſinant felices eventus plerumque habuiſſe. Iam omnium bellorum initia & cauſſas, apparebit juſta iſſe: atque ideò Deos meritò propitios ſenſiſſe & faventes.* AUD. Prudens & pia ſcriptio Dionyſii, fateor: ſed an Lipſi? Itáne omnia bella juſta, & à talibus cauſ-? Mirum ſanè, cùm video tot regna aut regiones bello petitas, & ſubjectas; atque adeò in paucis an-, cùm extra Italiam pugnare cœperunt, domitum pæ univerſum orbem. Singularis hæc occaſio vel opportunitas, ſi omnes ſic ordine læſerunt aut laceſ-ſerunt: & planè ponenda inter tua ADMIRANDA. Quin, quod res eſt, dicimus? Bella quædam juſta, non nego: plura à duobus malorum ſtirpibus nata, Ambitione & Avaritiâ, quod nec ipſi Romani ſcri-ptores negent. Vis Salluſtium audire? *Romani ar-ma in* OMNES *habent, in eos acerrima, quibus victis* SPO-LIA *maxima ſunt.* Et iterùm: *Romanis cum natio-nibus, populis, regibus cunctis,* UNA, *&* VETUS *bellandi cauſa eſt,* CUPIDO *profunda* IMPERII *&* DIVITIA-RUM. Quid Tacitus tuus, ille judicii conſideratus ſimul & liber? RAPTORES ORBIS, *poſtquam cuncta vaſtantibus defuêre terræ, & mare ſcrutantur. Si locuples eſt hoſtis,* AVARI; *ſi pauper,* AMBITIOSI, *quos non* ORI-ENS, *non* OCCIDENS *ſatiáverit.* Audis, Lipſi, præclara hæc elogia? & ab ipſis quidem Romanis: nec tu veſte aut colore aliquo ſermonis facilè hæc teges. LIPS. Suaviter rideo. AUD. Ita video, cur autem in re ſeriâ? LIPS. Nam tuam hanc malitiam (imperitiam dicere non poſſum) qui non rideam? qui verba te dare mi-hi cenſes, in his quaſi Romanorum verbis, quæ reverà hoſtium eſſe non ignoro. Nónne priora illa Mithri-dates apud Salluſtium profert, altera Galgacus apud Tacitum? Mirum autem, ſi ii benè honeſteque de Romanis loquantur aut ſentiant, qui viris & equis ex-pugnatum eos eunt & everſum. O tuam diſſimulatio-nem! quaſi neſcias decorè hæc hiſtoriis inſeri, non quia probè aut verè, ſed quia probabiliter ab iis dicta. Nam talia non deſunt, nec umquam deerunt, magnis imperiis objectari. Miſerabiles enim ferè victi ſunt, & favemus imbecillis; & paſſi injuriam videntur, quia non fecerunt. Atqui terras eorum invaſerunt, & ce-perunt. Quid ergo? libertè & impunè læſiſſe vis? in-cipere bella, in alienâ manu eſt: non ponere cùm lubet, & ut lubet. Amittere ſua non injuſtè incipit, qui alie-na aut alios injuſtè læſit. Sed enim ordo iſte mirificus, & inter mea ADMIRANDA referendus, ut ajebas.

Ego tecum hoc ſentio, & arripio: & admirabilem planè hîc habeo Providentiam divinam. Itáne ſerie quadam bella ex bellis nata, provinciæ ex provinciis ſubactæ? Illa cauſſas dedit, aut permiſit: & ſemper duplici hoc titulo Romani uſi, ut aut pro *Salute* arma caperent, aut pro *Fide*. Pro illâ, ubi res eorum ageretur; pro iſtâ, ubi Sociorum. Et hoc de Sociis latè patuit, & eſt illa catena, quæ bella & terras conjunxit aut ſubjunxit. Cicero verè & liberè: *Noſter populus*, SOCIIS *defendendis*, TERRARUM OMNIUM *potitus eſt*. Verè inquam: & vis pauca exempla? Ecce Carthaginienſes validi ſunt, imò æmuli virium Romanarum, obſtant creſcentibus: quid fit? removendus ille obex, & cauſſam ipſi præbebunt. Siciliam invadunt, & Mamertinos: iſti ad Romanos appellant, ut Socios. Veniunt, ſubveniunt, pellunt eos, & quæſita jam ipſis ad ſe trahunt. Fit pax, & Sardinia etiam Siciliæ adjicitur, conceſſu ipſorum. Vides augmentum? Sed enim jam ſiſtimus, & illi manent ac florent? non, in Hiſpaniam malâ cupidine tranſſcendant, arma etiam Saguntinis inferant, & amicum ſociumque Romanis opidum evertant. Bellum ergo iterùm juſtum: quo fine, & fructu? Victi illi, & in Africam compulſi, Hiſpaniâ aucti Romani. At enim Græcia & Macedonia jam deſunt. Vis juſtè dari? Philippus Macedo fœdus cum Annibale coibit, Romanos & Græcos ſimul laceſſet: atque iſti eos advocabunt, & ſibi primùm, mox & Macedonibus, imponent. Talia in Antiocho, Jugurthâ, ipſo Mithridate, qui ſceleratiſſimus non regum, ſed mortalium, quid de fraude vel injuſtitiâ Romanorum queritur? ut volet; ipſe ab illis & nobis audiet, *Væ victis*. Non dicam pereant, ſed tamen pareant, qui vincere aut quieſcere non potuerunt. AUD. Hem! acriter tu pro Romanis: ſed ex animi tui ſententiâ? LIPS. Ex ſententiâ: ſaltem de antiquis illis Romanis, & ante Sullam civili bello nondum infectis &, ut ſic loquar, decoloratis. Pleraque omnia tunc pura & juſta: & liceat cum Rutilio, verè de Româ dicere,

> JUSTIS BELLORUM *cauſſis, nec* PACE *ſuperbâ*,
> *Nobilis ad* SUMMAS *gloria venit* OPES.

At poſteà degenerarunt, Avaritia & Ambitio quædam dictarunt, ad hoc Rationis examen non dirigenda. AUD. Jam remiſſiùs, & laudo; quid tamen in Rutilio audio, nec *Pacem ſuperbe* dediſſe? Imo rarò dedit, aut impotenter & ſuperbè dedit. LIPS. Neque id tibi dabo. Quoſdam populos punivit, fateor; ſed non niſi imperio ſuo, & ſtipendiario illo jugo. Quàm multis autem

& pa-

& pacem induſit, ſi uti eâ potuiſſent, aut voluiſſent? Ipſis Carthaginienſibus bis: Philippo etiam, & Antiocho, & Tigrani: atque hos omnes cùm pellere terris in eorum manu eſſet; contenti fuerunt reſtringere, & ut imagine hac utar, pennas incidere, ne temerè & laſcivè ſic evolarent. Sed ſatis ſuper Juſtitiâ.

CAPUT IV.

Fortitudo Romanorum militaris.

FOrtitudinem in militiâ nunc conſideremus. Quid tamen hîc diffundar? nónne ſatis in ROMANA MILITIA meâ feci? Opinor: ſed argumenti & contextus etiam cauſsâ, pauca dicantur. Ajo igitur & *Milites* & *Duces* præſtantiſſimos huic genti fuiſſe, & in omni ævo ADMIRANDOS. Vide mihi legiones illas, quæ binæ junctæ, & cum totidem Sociis, equitatu autem *mille octingentorum*, ad quæcumque bella & hoſtem ibant: ibant, ſed & victrices fere redibant. Tota autem ea manus, quid amplius quàm *octodecim millium* erat? Jam ſi decem legiones jungerès, quod item factum: quid niſi Hirtii verbis dicam, *vel cælum diruere* eas potuiſſe? Ecce gygantes novos, & veros, nec è fabulis petitos. An non tales ibi videbuntur, ſi in *Opere, Agmine, Acie*, paulliſper eos conſideras? Quod ad Opus, fodiebant, vallum & foſſas ducebant; aggerem, teſtudines, turres ſtruebant: omnia celeriter & induſtriè, ut fidem ſuperet paucos homines tanta in tantulo tempore, ſtruxiſſe. In * *Poliorceticis* meis dedi exempla. Jam de Agmine, quid iſtud eſt? arma omnia peditem ferre, cibos ſemeſtres aut menſtruos, utenſilia, & ſeptenos aut plures interdum vallos. Jumentum ita oneres, negabis par futurum. Adde ordinem in toto inceſſu, a ſignis non diſcedere, pari paſſu omnes ambulare, decurrere etiam, cum opus eſſet, in plenis armis. Denique in acie quis par Romano miles erit? nam non fuiſſe quidem, id conſtat. Cum omnibus gentibus, omni genere armorum aut pugnarum, concurrerunt: ecquando victi ſunt ignaviâ ſuâ aut culpâ? nam hoc addendum eſt: & optimus ille miles ſemper potior, niſi mens & directio impediret imperiti aut temerarii Ducis. Livius gloriatur: *Abſit invidia verbo, & civilia bella ſileant, numquam ab* EQUITE *hoſte, numquam à* PEDITE, *numquam* APERTA *acie, numquam æquis utique locis labo-*

* Itemq; in *Militiâ*.

Lib. ix.

Digitized by Google

laboravimus. Vera dictio, & trophæa victarum gentium adſtipulantur. Græcos aut Macedonas aliquos mihi compones? Pyrrhus ipſe Macedo refutabit: & cùm Romanæ militiæ periculum, ſed cum ſuo periculo feciſſet, vocem è pectore emiſit: *O quàm facile erat orbis imperium occupare; aut mihi Romanis militibus, aut Romanis me rege!* Atqui ſi quiſquam Regum bono & veterano milite inſtructus fuit, is fuit. Quid autem mirandum tales fuiſſe, apud quos, à primâ adoleſcentiâ, vita omnis in armis, honos omnis ab armis erat? Nemo honeſtiorum ad remp. accedere, aut magiſtratus capere poterat, niſi decem annos militaſſet. Et pedeſtris ipſa militia, viginti annorum decurſu denique terminabatur. In ipsâ pace, an quietem egiſſe cenſes? exercitia aſſidua erant, vel in Campo illo Martio, vel in ipſis alibi caſtris. Ariſtidem operæ pretium eſt in hac re audire: *Quinetiam in militari diſciplinâ vos, ô Romani, omnium aliorum inſcitiam coarguiſtis. Nec enim contra hoſtes dumtaxat milites veſtros ac Duces, ſed inter ſe primùm committitis & exercetis. Ita fit ut* COTTIDIE STENT IN ACIE, *nec umquam quiſquam* LOCO CEDAT, *ſed ut in æterno & cæleſti choro, quiſque ſtationem ſuam cognoſcat & ſervet.* Reverà ita eſt: & de *ſtatione* quod ait, quis neſcit locum in acie, vel in præſidio, militi ſervandum, vel moriendum fuiſſe? Leviter ab eo diſcedere, à vitâ erat abire: ut ſeveritas quidem volebat ſaluberrimæ illius Diſciplinæ. Inde contemptus periculorum & hoſtium: & in medios illos vel exiguam manum ſi Dux miſiſſet, quis non ſine cunctatione parebat? Exemplum illuſtre & notum, ſed ADMIRABILE eſt, in bello Punico primo. Conſul parùm providè ſuos ductans, in locum humiliorem, & collibus undique cinctum, inſinuarat. Hoſtes aditus inſederant, & ſine ferro confectum bellum videbatur. Ibi Tribunus conſilium ſuppeditat: *Conſul*, inquit, *vides tu collem illum, ab hoſtibus nondum occupatum? illuc cenſeo mittendam cohortem aliquam militum, ſi te & alios vis ſalvos. Hoſtes enim in illos irruent; intereà tu, ſi vir es, te explicabis, & pervades.* Placuit Conſuli ſententia, & vera erat: nec de militis obedientiâ dubitabat, ſed *Ducem*, inquit, *illum qui in certam mortem eat, quem habemus? Meipſum*, ait ille. Dictum, factum, quadringenti ad moriendum proficiſcuntur, & cadunt: ſolus Tribunus inter mortuos, ſemimortuus ipſe, repertus convaluit, & ſæpè utilem operam reipublicæ poſteà navavit. Viros iſtos tali robore, tali obedientiâ, alibi mihi

mihi dabis? Spartanos tamen excipio, ſolos dignos qui cum Romanis comparentur, ſi vires & copiæ majores fuiſſent, nam alia non degenerant. Sed hæc infelix audacia: illa lætior, cùm Punico item bello, fugientem eorum claſſem, pedites in mare ſe conjicientes & natantes, quaſi in camporum firmitate aggreſſi, manibus ſuis in litus retraxerunt. Paullò vetuſtiora iſta ſunt: ecce magis nova exempla. Bello Africano civili, Centurio Cæſaris cum aliquot veteranis in mari captus, ad Scipionem adverſarium Ducem perductus fuit. Ibi Scipio clementer vitam ſtatim offerre & honorem, ſi deficere à Cæſare, & pro ſe ſtare vellet. Ille autem contrà, hortari ut ipſe deſiſteret, neu contra tam invictum virum & copias pugnaret: *Quæ*, inquit, *cujuſmodi ſint, ſi minùs anteà expertus es, licet nunc cognoſcas. Elige ex tuis cohortibus unam, quam putas eſſe* FIRMISSIMAM, *& conſtitue contra me, ego autem ex meis commilitonibus, quos nunc in tuâ tenes poteſtate*, NON AMPLIUS DECEM *ſumam: tum ex virtute noſtrâ intelleges, quid ex tuis copiis ſperare debeas.* Ita Hirtius, ſive Oppius, ſive Balbus, caſte & puriter, hæc narravit. Aud. Legi equidem, & memini: ſed quid niſi militaria & vana hæc verba ſunt? Nam ut *decem* contra *quadringentos* conſiſtant, nulla ratio aut exempla dicent. Lips. Rationem nunc omitto, etſi ea quoque in veterano iſto robore eſt: ſed exemplis hoc firmari poteſt. Non tu in eodem Hirtio legiſti, *Numidarum copias, in coronæ modum, Cæſaris copias cinxiſſe? Cæſariani interim,* inquit, NON AMPLIUS TRES *aut* QUATTUOR *milites veterani ſi ſe convertiſſent, & PILA VIRIBUS CONTORTA in Numidas infeſtos conjeciſſent,* AMPLIUS DUORUM MILLIUM, AD UNUM *terga vertebant.* Hoc etſi mirum, tamen verum eſt: & niſi fallor, ipſo illo ſcriptore arbitro & inſpectore geſtum. Sicut quod idem eodem bello, de Gallis noſtris tradidit: *Accidit res incredibilis, ut equites* MINUS TRIGINTA *Galli, Maurorum equitum duo millia loco pellerent, urgerentque in oppidum.* Vis nominatim & L. Sicinium aliquem citem, qui *centies & vicies* in aciem deſcendit? *ſex & triginta* ſpolia ex hoſtibus retulit? *octo* ex provocatione occidit? *quinque & quadraginta* vulnera pectore excepit, tergo nullum? Vis Caſſium Scævam? qui in Britannico litore, cum quattuor commilitonibus in ſcopulo relictus, cùm mari abeunte hoſtibus adire fas eſſet, atque ii confertim irruerent; deſertus ab aliis, ſolus impetum ſuſtinuit, multos dejecit aut occidit, denique

Digitized by Google

armis ſuis onuſtus, ſolo ſcuto abjecto, in mare ſe dedit, & ad Cæſarem natavit. Qui ſtupens ad viri virtutem, laudare parabat: at ille diſciplinæ memor, *Da veniam Imperator*, inquit, *quòd ſcutum reliqui*. O dictum, factis illiſipſis laudabilius! & quid à tali animo, non enim jam manibus ſolùm, non ſperes? Idem Pompejano bello, ad Dyrrhachium caſtello præpoſitus, ſolus in portâ conſiſtens, contra Romanas, Romanas dico legiones & copias, id ſervavit. Quo tempore oculus ei effoſſus, humeri trajecti & femur, ſcutum *centum triginta* ictibus perforatum. Fabellas recitare hodiernis militibus videamur: ſed nos res dicimus, tam hercules quàm cùm *Onera aut Opera* narramus, adeò non imitanda, ut nec credenda. Sed in victoriâ quid milites iſtos miror? magis pænè in clade & morte. Miles in Cannenſi prœlio, cùm vulneribus confectus, manus etiam mutilatus eſſet, ſpoliare ſe conantis Numidæ cervicem brachiis invadens, ad ſe traxit, & naribus atque auribus corroſis (cùm alia tela non eſſent, aut tractare non poſſet) deforme cadaver aſpicientibus reliquit. De uno loquor: ſed *quinam illi viri fuerunt* (Flori verba dabo) *quos ab elephantis obrutos Pyrrhi prœlio accepimus? omnium vulnera in pectore, quidam hoſtibus ſuis immortui, omnium in manibus enſes, & relictæ in vultibus minæ, & in ipſâ morte ira vivebat?* Vide mihi iſtos, non homines, ſed Martes, ſi fas dicere: & nec victos quidem, vincendos. Satis de Militibus, tranſeo ad Duces: etſi quomodo non iſti omnes Duces? Imo quod Thucydides de Lacedæmoniis ſcitè dixit, ὅτι ἀρχῇ, πλὴν ὀλίγων, τὸ στρατόπεδον αὐτοῖς ἄρχοντες ἀρχόντων εἰσι: *quòd, paucis exceptis, exercitus eorum* DUCES DUCUM *eſſent*: id profectò in Romanos conveniebat. Sed tamen Duces etiam aliqui eximii: ut parens ille *Romulus*, ut *M. Furius Camillus*; ut *L. Papirius Curſor*, quem vel Alexandro parem (ſi veniſſet) Livius opponit; ut *M. Claudius Marcellus* igneo impetu; ut *Q. Fabius Maximus*, ſalubri tarditate; ut *P. Scipio Africanus prior*, divinâ felicitate: & *poſterior*, divinâ virtute; ut denique (nam omnes quis numeret?) caput & culmen *C. Julius Cæſar*: fortunâ, peritiâ, magnitudine & celeritate animi, ſuper omnes qui arma tractarunt, aut tractabunt. Sed concludimus: ſi poſt Cæſarem tamen unum addidero, alterius Cæſaris ô fidum utilemque miniſtrum! Is *M. Viſpaſianus Agrippa* fuit, vir bello providus & fortis, & vel cauſſa victoriarum Auguſti, vel inſtrumentum. Nec poſt eum, flacceſcente jam Romanâ indole quo

ſe quos mirer habeo, niſi fortè *Germanicum Cæſarem*, ſed properata mors eripuit; aut magis certè *Trajanum*, ſuo & proprio elogio OPTIMUM MAXIMUMQUE.

CAPUT V.

Pietas, Probitas, Conſtantia Romanorum.

Sed ad *Civilem* jam Virtutem venio, domi & in togâ ſpectandam. Eam per omnes ordines diffuſam triplicem maximè reperio, *Pietatem*, *Probitatem*, *Conſtantiam*. *Pietas* eminet, vana illa quidem dixerit aliquis, ſed tamen in aſſiduo Numinis cultu (pro ipſorum captu) reverenter occupata. Incredibile eſt, quàm omnia publicè & privatim religioſe cœpta, adminiſtrata, patrata: ut totam civitatem ſacris operatam & addictam poſſis arbitrari. Atque id ſecundùm vetera inſtituta, nec novitati aut mutationi dabant hîc locum. Miratur hoc Dionyſius: *quod quamquam* * *ſexcentæ nationes pæne in urbem fluxerant quibus ſingulis ſacra ſua ritusque patrii eſſent; tamen ad ſuum ævum* (inquit) *nulla peregrina religio publice ſuſcepta; aut ſiqua oraculorum monitu introducta, ea ipſa Romano more culta, abdicatis fœdis vanitatibus, aut fabularum portentis.* Quò valdè faciebat, quòd Sacris præeſſent, & ipſi non interpretarentur ſolum, ſed adminiſtrarent, viri in Republicâ primi, honoribus honeſti: qui & exemplo plebem eò trahebant; & prudentiâ ac maturitate, nova aut nocitura ſpernebant. Ab hoc deinde capite alia Virtutum membra: & in primis illa *Probitas*, quam nominavi, id eſt animi morumque integritas quædam & candor. Sine fuco, ſine fallaciâ diu mores illi fuerunt: & in proverbium abierat, *Homo Romani ingenii*, *Romana ſimplicitas*, & *Romana fides*. Incerti, ſed Romani ſcriptoris, verſus ſunt:

* Nota ad copiam exterorum.

CIVE ROMANO PER ORBEM *nemo vivit*
JUSTIUS.
Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socratas.

Et ſanè differere alibi de virtute crebrum, hîc uſurpare. Quâ in re alienum teſtimonium audiamus, & Polybii, id eſt hominis Græci. Deus bone, quàm ille dilaudat, & ſuæ genti præfert! *Apud nos*, inquit, *ſi cui talentum concreditum ſit, & extent decem ſyngraphæ, decem ſigna, bis totidem teſtes; tamen fidem vix eſt ſervare: apud Romanos autem, cùm in Imperiis aut Legationibus*

Digitized by Google

plurimum pecuniæ in manibus habeant & diſpenſent, tamen officium & fides conſtant, ſolâ juriſjurandi religione inducti. Vides probitatem in hac parte? ſed & in bello candor is fuit, & raro aſtu aut fraudibus victoria quæſita aut parta. Tangit graviter M'. Aquillium Imperatorem noſter Annæus Florus, quòd is bello Aſiatico veneno fontes miſcuiſſet, ad deditionem quarumdam urbium. *Quæ res*, inquit, *ut maturam, ita infamem fecit victoriam, quippe cùm contra fas Deûm*, MORESQUE MAJORUM, *medicaminibus impuris, in id tempus* SACROSANCTA *Romana arma violaſſet.* Jam & huic Probitati *Abſtinentia*, ſive etiam *Continentia*, adhærent: non fœdè aut injuſtè appetere alienum, parcè & modicè ſuo uti. Et illius quidem (Abſtinentiæ, dico) quàm pulchrum, nec jactatum nimis exemplum fuit ab univerſo populo editum, Marianâ & Cinnanâ proſcriptione? Quippe cùm ii hoſtium ſuorum penates, omnibus opibus aut elegantiis plenos, vulgi manibus diripiendos ultrò objeciſſent: nemo inventus eſt, nemo, qui injuſtam hanc prædam è civibus peteret, caperétve: ſed, tamquam à ſacris ædibus, omnes manus & cupidinem abſtinuerunt. Et quid in togâ miramur hæc exempla; cum in ipſo bello, & inter hoſtes, prædæ abſtinentia fuerit? quæ non niſi permiſſu capta, & ſic quoque tota ad Duces relata. Jam in Continentiâ quàm laudabiles, ſi cibum, veſtem, aut externa alia ſpectes? Plinium & Plautum teſtes habemus, populum Romanum per aliquot ſæcula, non niſi farre & pulte vulgò uſum. Quòd ſi nuptiæ, feſtivitas, aut lætius convivium eſſet? pro magno pauci piſciculi, & porcinæ aliquot pondo, in obſonium adjecta. Similis in veſtibus frugalitas: & omnium, ditium pauperumque, è lanâ; atque eâ nativi & albidi coloris, niſi quòd ditiorum ſplendentes paullò magis & nitidæ à fullonia arte eſſent. Nam Sericum, Holoſericum, ipſa Lintea, ſerò innotuerunt, & timidè etiam in uſum paucorum venerunt. Adderem Modeſtiæ laudem, & reverentem Senatus & procerum ſuorum populum: niſi Tribuniciæ interdum procellæ turbaſſent, quam ego peſtem unicam & labem reperio in re Romanâ. Denique & tertiam virtutem *Conſtantiam* feci: ô verè ADMIRANDAM in hac gente! Nam in aliis pares alios habeant: in hac nec comparandos. Mucius ille olim oraculum protulit: *Et facere, &* PATI FORTIA, *Romanum eſt*: quaſi hæc in malis magnis Patientia (quæ ipſa eſt Conſtantia) peculiaris eorum virtus eſſet. Et tu diſpice. Umquámne unum ali-

Digitized by Google

aliquem hominem, plus invicti, & obnixi in omnes caſus, roboris oſtendiſſe, quam populum hunc univerſum? Exemplis doceatur. Pyrrhus ille in Italiam venerat, cum novi generis gentiſque copiis, & inprimis inaudito terrore elephantum. Victor grandibus prœliis erat, Italiam percurrerat, & à trigeſimo pæne lapide Romam proſpexerat. Quid Romani? trepidant ſcilicet, & pacem petunt? imò oblatam ultro reſpuunt, & legatos ejus cum animoſo hoc reſponſo dimittunt: *Pyrrhus Italiâ cum copiis excedito, ubi exceſſerit, de pace ſi lubet, agito. Ni exceſſerit, arma & viros, & aciem exſpectato. Neque deſtituros ab incœpto ſe, etiamſi* SEXCENTOS LÆVINOS (ea verba Plutarchus poſuit) *pugnâ viciſſet.* Qui animi iſti, aut verba ſunt? non contra Pyrrhum, ſed contra fortunam, & pæne dixerim cælum, dimicantium. Etſi mos ille eorum ſemper in bellis (notandus & ADMIRANDUS) nihil largiri armato hoſti: ſed ubi ea poſita, & obſequioſi aut flexibiles illi viſi, tunc denique conditiones ferre & æquas, & ſæpè nec exſpectatas. Generoſiorum hoc eſt: ire in adverſos, parcere aut abſiſtere jam abjectis. Fructus autem Conſtantiæ in Pyrrhum fuit, ſponte Italia illum fugere, ipſos ejus dominos & potentes fieri. Vide & bellum Punicum primum, quot ibi clades, raræ aut novæ? Raræ in Africa ipſa, cum Atilius Regulus Conſul, cum toto exercitu oppreſſus, & vivus veniſſet in hoſtium poteſtatem. Novæ aliquot in mari: cujus antea expertes & imperiti, claſſes plures vel naufragio vel pugna amiſerant. Polybius ſcribit, & ipſe miratur, *ſeptingentas quinqueremes eo bello amiſſas fuiſſe.* Satis autem jacturam eam æſtimas aut intellegis? in quaque earum (Polybio ſic ordinante) *trecenti* remiges fermè erant, milites **centum viginti.* Hos tu ſi unà computas & colligis, videbis paullò minùs *trecentis hominum millibus* periiſſe. Et qui Romani tunc erant? nec totâ etiam Italiâ plenè adhuc potiti. O conſtantiam, ô robur, & ô fortunam! nam hæc ſe vertit, & puduit tam merentibus non ſe dare. Jam ad mortem plaga, Punicum bellum tertium. Annibal ſummus ducum in Italiam ipſam venit, ſilvam exſcindere parat, in quâ ſtabulabantur Martiales iſti lupi: & pænè fecit. Tribus prœliis magnis victor; & ultimo illo Cannenſi, quid niſi totum virilem ſanguinem Romanum exhauſit? Heu cladem! *quinquaginta millia* ſelectorum militum, unà cum altero Conſulum, cum tot Tribunis & Centurionibus, tot Senatoribus & Equitibus Romanis jacent: & tu Roma adhuc ſpiras? quibus freta? ſenibus, pueriſque, & feminis, quos

Dionyſ. lib. VIII.

* *Mari ſolùm unum.*

ſolos pænè reliquos habes? Spiro, inquit, imò alta & vetera ſpiro. De pace nulla mentio: veniat vel Romam Annibal, arx & Capitolium nos defendet, & cinere iſto ſuſcitabuntur *rerum domini Romani*. O inſanas dixerit aliquis, cogitationes! ſed res & exitus docuit constantes & felices. *Magna populi Romani fortuna* (ait Florus) *ſed* SEMPER IN MALIS MAJOR, *reſurrexit* & pueros, ſenes, vinctos, ſervos armavit: & imbecilli aut fœdo exercitu victrices illas copias profligavit. Plura poſſem, nam in omni Romanâ hiſtoriâ propria hujus virtutis exempla ſunt: ſed quid majus iſtis poſſum? Claudianus concludat:

> NUMQUAM SUCCUBUIT DAMNIS, *& territa nullo*
> *Vulnere, poſt* CANNAS MAJOR *Trebiamque fremebat.*

Et Livius: MAGNITUDINEM *populi Romani, adverſis prope rebus* ADMIRABILIOREM, *quàm ſecundis eſſe.* AUD. Atqui unum miror, & pænè doleo, à te omitti. LIPS. Quod illud eſt? AUD. De Varrone, nam quid admirabilius, quàm cum ille auctor & cauſſa tantæ cladis (nec falsò) diceretur: Romam redeunti obviam itum ab omni ordine & populo, & *Gratias actas, quod de Republicâ non deſperaſſet*? Siqua alia hæc plebs fuiſſe, itane gratias funeſto & furiali capiti? ſputa, ſaxa, tela, nec unam mortem. Illi fecerunt, quia hoc quoque Conſtantiæ proprium, mederi malis potiùs, quàm iraſci. LIPS. Eſt & minutum aliud. Nam cùm urbem ipſam Annibal obſideret, & terrêret: fundus, in quo caſtra ejus poſita, publicè ſub haſtâ Romæ væniit: nec minoris, quàm ſi liber, nec infeſſus ipſe aut Italia ab hoſte eſſent. Item alterum, eodem illo tempore, cùm ad unam portam Annibal pugnaret & invaderet, alterâ militem & auxilia in Hiſpaniam emiſerunt. Fiducia hæc, ut verum dicam, humana non fuit: à Deo inſpirante vênit.

CAPUT VI.

Contra Probitatem & Abſtinentiam dicta & obducta quædam.

Et hæc ſufficiunt, mi Auditor, de Virtute Civili: cujus cuſtodes & ſacerdotes ſi viritim recenſeam, quando finiam? te, & certè me, fatigem. AUD. Numquam me, nec ſi Iliadem ſermonis tui texas. Sed tamen

men ſi arbitrari me dicta tua vis, non ſolum audire: habeo quæ ſpecioſè aut firmiter obducam iis & opponam. Itáne Virtutem hanc attollis? Pietatem omitto: etſi ea externa tota, & miſeratione magis, quàm refutatione digna. Sed de candore & fide adjunxiſti: an non ipſo animo tuo alibi retinente, aut refragante? Proh ſancta Fides, quæ igitur lego alibi aut video, contra tuum numen aut nomen admiſſa? *Caucæi* populus Hiſpaniæ ſatis potens & notus fuit, qui cùm pares Romanorum armis & violentiæ non eſſent, legatores ſupplices in caſtra ad Lucullum Imperatorem miſerunt, pacem & fœdus quacumque lege facturos. Ille obſides imperat, & argenti ſtatim * talenta centum, equites auxiliares certo numero. Omnia fiunt ſedulò & obnoxie. Imperat tum amplius, ut *duo millia* militum in urbem ſuam accipiant, præſidii cauſſa. Id quoque factum. Sed illis occultò mandatum, ut muros portaſque occuparent: atque ita Lucullus reliquum exercitum induxit, & tuba ſignum datum, ut ſine diſcrimine, ſenes, pueri, viri, feminæ interficerentur. Ita opidum direptum, deletum: ipſa *viginti millia* hominum, per ſummum ſcelus, interempta. O candorem, ô ſimplicitatem! & ecce aliam, in eadem Hiſpania, ſimilem. Sulpicius Galba Luſitaniam hoſtiliter ingreſſus vaſtabat, mirantibus illis nec cauſſæ aut culpæ ſuis conſciis, Legatos mittunt, fœdera priora renovant: illo recipiente, & ultrò miſerante, quòd ſic afflictarentur. *Sed, inquit, egeſtas fortaſſe vos impulit prædas agere, & belli ſpeciem præbere: medebor. Tripartitò vos dividam, & in agro ac ſolo pingui collocabo, ubi reliquum beati ac tuti agatis. Venite cum uxoribus, cum liberis: in talem vallem, talis illa pars, adſignabo.* Veniunt miſeri, læti ac ſecuri, & in triplici regione diſtincti: ad quorum primos cum acceſſiſſet, arma ponere quaſi amicos ſocioſque juſſit: & iis poſitis, milites immiſit, & fidem ac deos implorantes, ad unum omnes occidit. Idem alteris, tertiiſque celeriter factum, & priuſquam fama prioris facinoris ad eos veniſſet. Aſpicio te Lipſi, & oculis vultum ac pectus verbero, ſi tale aliquid infidum & barbarum, in ulla barbarie factum? Atqui novitia hæc ſunt, dices, & reipublicæ inclinantis. Non nimis, nec longè à Bello Punico ſecundo, cum Reſpublica moribus legibuſque vel maximè floruiſſe cenſetur. Sed vis igitur antiquiora? accipe. Auſonum gens in Italia fuit, uno tempore, nullo ſatis certo crimine, exciſa. Livius ipſe narrat, ſuſpectos & delatos à paucis, quaſi deficere ad Samnites vel-

* 60000. *Thal.*

Samnites vellent: præventos autem à Romanis, qui occultè ſubmiſſis militibus, quibuſdam & togatis, portam trium opidorum occuparunt: & eâdem horâ, cædibus promiſcuè factis, urbes & gentem deleverunt. Audis tu mi doctor? quid iſtis hominibus probius aut candidius? cedunt Gallicanæ noſtræ nives. Jam & *Abſtinentiam* ac *Continentiam* laudaſti: & ut leviſſimè dicam, ſubriſi, aut irriſi. Nam quæ, aut ubi, hæc Abſtinentia? Romæ & inter cives fortaſſe? credo, & ex veteri dicto, *Corvus corvo oculum non eruit.* Sed an eadem in provinciis, & ubi occaſio aut facultas peccandi? O dii deæque (ſi fas ſic exclamare) quæ illic occulta aut aperta furta, libidines, nundinationes, raptus? Poëtæ Harpyas aliquas finxerunt, quæ contractu & unguibus omnia diriperent, aut fœdarent: in re iſti Romanorum Præſides fuerunt. Optimus & belliſſimus quiſque ita ſe gerebat, ut bella omnia domum auferret. Demades olim dictitare ſolitus, cùm ad Tribunal aut Magiſtratum iret, *ad Auream meſſem ſe ire*: mihi crede, iſti ibant, & Colchos quiſque Jaſon ſibi ſpondebat. Legiſti tu Ciceronis illa de uno Verre? Pleraque talia in aliis, & miſeri provinciales non niſi præda & ſpolium Præſidibus ſuis erant. Quòd ſi in pace talia: per bellum & arma quid ſuſpicamur fuiſſe? & tu tamen illic quoque Abſtinentiam eorum laudas. O juſte, ô meritò! & tua venia, dabo exempla. Ecce L. Sulla in Aſia, cum communiter *viginti millia talentûm* exegiſſet, privatim edixit, ut Hoſpes militi apud ſe diverenti *ſedecim drachmas* in diem daret; cœnam inſuper ipſi, & ſodalibus quot vocaſſet; Centurio autem acciperet in diem
*50. Phil. **quinquagenas drachmas*, veſtem præterea duplicem Domeſticam & Forenſem. Hæc Sulla, inquies, homo nequam, & natus ad Diſciplinam militarem diſſolvendam. Benè eſt, accipio excuſationem: quid ergo L. Paullus qui Macedoniam vicit, inter optimos civium? Deſtinatum ei Epirum totam diripere, & in prædam militibus dare, quia cum Perſeo rege ſenſiſſent. Quid facit? Ipſis Livii verbis, *Centuriones in ſingulas urbes ſub-*
Lib. XLV. *mittit, qui ſe dicerent ad præſidia deducenda veniſſe, ut liberi Epirotæ, ſicut Macedones eſſent. Denos principes è ſingulis evocavit civitatibus. Quibus cum denuntiaſſet, ut aurum & argentum in publicum proferretur; per omnes civitates cohortes dimiſit, ſic ut uno die in omnes pervenirent. Edicta Tribunis Centurionibusque erant, quæ agerentur, manè omne aurum argentumque collatum: hora quarta ſignum ad diripiendas urbes datum eſt militibus: tantaque præda fuit, ut*
*40. Phil. *in equitem * quadringenti Denarii, peditibus duceni dividerentur.*

nuntur. Centum quinquaginta millia capitum humanorum abducta. Muri deinde direptarum urbium diruti ſunt : ea fuere opida circa LXX. Quibus auribus tu candoris, tu abſtinentiæ mirator, hæc audis? Centuriones ſubmittit, per ſpeciem liberandi; decem primos evocat, ut conſilio & ducibus ſpoliet: ô candidum factum! Milites deinde immittit, diripit, cædit: ô clemens abſtinenſque factum! Sed pulcherrima clauſula, tot millia capitum abducta: nec finis, in miſeros muros & tecta ſævitum, & dirui ea juſſa. In viciná Græciá, quid Hortenſius Prætor patravit? Legati Abderitæ in ipsâ Româ audiantur, (Livii item verbis) *Flentes ante Curiam, querentesque, opidum ſuum ab Hortenſio expugnatum direptumque eſſe. Cauſſam excidii fuiſſe, quod cum * centum millia denarium, & tritici quinquaginta millia modium imperaret, ſpatium petierant, quò de eâ re ad Hoſtilium conſulem, & Romam, legatos mitterent. Vixdum ad Conſulem ſe perveniſſe, & audiſſe opidum expugnatum, principes ſecuri percuſſos, ſub coronâ cæteros væniſſe.* In ipſâ Italiâ, Locrorum opido Q. Pleminius, Legatus Scipionis Africani, cum milite præfuit. Sed quomodo? Livius iterùm dicet: *in* CORPORA *in* LIBEROS, *in* CONJUGES, INFANDÆ *contumeliæ editæ.* Libidines, & non dicenda habes: *jam avaritia* (inquit) *ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit, nec alia modò templa violata, ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri.* En religionem & pietatem, quam laudabas. Et quid ego Conſules, Prætores, Legatos, nomino aut conquiro? ecce puſillus unus Præfectus equitum, titulo tenus, Scaptius, cùm pecuniam deberi ſibi à Salaminiis diceret, illi ad Senatum appellarent, ejuſque conſultum: homo probus & juſtus, *quinquaginta equites* ab Appio Proconſule impetrat, *incluſum in Curia Senatum habet in multos dies, adeò ut interierint nonnulli fame.* Hæc Cicero ita narrat, & ſimul æquabile illud jus inter provinciales & Romanos oſtendit. Quid plura addo? claudat mihi Polybius teſtium agmen, qui ſcribit Scipionem, captâ Carthagine Novâ, *omnes obvios occidi juſſiſſe, nec ut ulli parcerent.* Tum addit, ſolennem hunc morem Romanis fuiſſe: *Videntur enim,* inquit, *terroris gratia hoc illi facere. Itaque frequenter videre eſt, quando Romani civitates capiunt, non homines modò occidi, ſed etiam canes diſſecari, & aliarum animantium membra truncari.* Heu, heu clementiam, candorem, probitatem, & omnia, quæ dixi, inter ADMIRANDA!

Lib. XLIII

*10000. *Philip.*

Lib. VI. ad Attic.

CAPUT VII.

Pariter contra Continentiam; & de luxu Romano.

JAM tu *Continentiam* etiam laudabas, in Victu & Veſte: voluntate tua, aliquid opponam? LIPS. Valde intereſt ſcilicet quid velim: tu mihi videris, ut Mithridates aliquis, non libero, ſed hoſtili ore & animo, invehi in Romanos. AUD. Non ita eſt: ſed falſa ſi dicam, uterque parati erimus, tu refellere, ego refelli. Hoc jam agis, video: ſed prius & iſtæc audi. Continentiam igitur & frugalitatem veterum illorum, ſed planè veterum, ſi laudas: ego ſuccino, & Fabricios, Curios, Quinctios tecum miror. Sin longiùs trahis; ut non ego, lectio tua & obſervatio tacitè refellent. Quid? leges illæ Sumptuariæ ab antiquo latæ, & ſub bellum Punicum ſecundum, non oſtendunt morbos in ea parte fuiſſe, cùm ad publica hæc remedia decurrendum? ipſæ cænæ, & lautitiæ quæ narrantur, non id clamant? Reminiſcere Pontificiæ illius cænæ apud Macrobium, ubi incognita & nobis quærenda ciborum genera: reminiſcere & Salluſtii verborum de Metello Proconſule, in Hiſpania: *Cænæ, ultra Romanorum, ac mortalium etiam, morem curabantur, exornatis ædibus per aulæa & inſignia, ſcæniſq; ad oſtentationem hiſtrioniam fabricatis. Simul croco ſparſa humus, & alia in modum celeberrimi templi. Præterea, ſedenti in tranſenna demiſſum Victoriæ ſimulacrum, cum machinato ſtrepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum venienti thure, quaſi Deo ſupplicabatur. Toga picta plerumq; amiculo erat accumbenti, epulæ vero exquiſitiſſimæ, neq; per omnem modo provinciam, ſed trans maria ex Mauretaniâ volucrum & ferarum, incognita antea, plura genera.* Conſidera cænaculi apparatum, cænantis habitum aut honores, cænæ ipſius exotica fercula: quis ganeonum & lurconum, poſſit vel auſit imitari? Quis noſtrum hodie aves aut feras trans mare, cænæ cauſsâ, conquirit? Atqui olim non Metellus ſolùm aliquis, ſed jam vulgus lautiorum. Petronius Arbiter:

Ingenioſa gula eſt, Siculo ſcarus æquore merſus
Ad menſam vivus deducitur, inde Lucrinis
Eruta litoribus vendunt conchylia cænis,
Ut renovent per damna famem, jam Phaſidos unda
Orbata eſt avibus, mutoq; in litore tantum
Sola deſertis adſpirant frondibus auræ.

Pul-

Pulchrè & floridè, ſed an poëticè & elatè? non opinor, imò Seneca, acer ille talium quæſitor & cenſor, Conſol. ad Helv. auget & attollit. *Non eſt neceſſe* (inquit, ad ſæculi ſui mores) OMNE *perſcrutari profundum, ac ſtrage animantium ventrem onerare, nec conchylia* ULTIMI MARIS *ex ignoto litore eruere. Dii deæq; iſtos perdant, quorum luxuria tam invidioſi* IMPERII FINES *tranſcendit. Ultra* PHASIM *capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget à* PARTHIS, *à quibus pœnas nondum repetiimus, aves petere.* Vides affectum & ſtomachum viri, & ſine bile hæc nec in ſermone quidem uſurpantis. Quid Latinus Pacatus, in Panegyrico? Laudat Theodoſium Principem, quod nihil tunc opus eſſet, *ad penum regiam flagitare exterorum litorum piſcem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem*, & tum addit imaginem prioris ſæculi: *Nam delicati illi ac fluentes, & quales ſæpè tulit Reſpublica, parùm ſe lautos putabant, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hibernæ poculis roſæ innatâſſent, niſi æſtivâ in gemmis capacibus glacie falerna fregiſſent. Horum gulæ anguſtus erat orbis noſter, namq; appoſitas dapes, non ſapore, ſed ſumptu æſtimantes, illis demum cibis acquieſcebant, quos* EXTREMUS ORIENS, *aut poſitus extra Romanum* COLCHUS *imperium, aut famoſa naufragiis maria miſiſſent.* Ecce vitia & prodigioſum luxum, omnia faſtidientem, niſi remota & ſumptuoſa. Sed interioris tantum illa ævi? imò verò, ut tetigi, à bello Punico ſecundo, aut circa: cùm ecce Cato Cenſorius publicè queſtus, *Non poſſe ſalvam eſſe urbem, in quâ piſcis pluris, quàm bos, væniret.* Attende mi Lipſi, hócne noſtro ævo ſit? & tamen in luxum invehimur, nec immeritò: at ego tibi dico, pluris quam decem boves væniiſſe unum piſcem: piſcem? piſciculum addo. Mulli in quo tunc pretio? putantur fuiſſe, quos *Barbos* hodie, aut *Regulos marinos* vocamus: ſed quidquid fuit, piſciculus, & vix quinque aut ſex librarum. O non delicias, ſed inſanias! unum ex iis *quinq;, ſex, octo, decem millibus* HS. reperio emptum. Seneca jocosè narrat de Tiberio, ſevero Principe, & luxui nec duce nec fautore. *Multum ingentis formæ (quare autem non pondus adjicio; & alicujus gulam irrito? quatuor pondo & ſelibras fuiſſe ajebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cùm in macellum deferri & vænire juſſiſſet: Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius. Ultra ſpem illi conjectura proceſſit. Licitati ſunt: vicit Octavius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cùm* HS. * *quinque millibus emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat.* Notetur hîc, quæſo, non pretium ſolum piſcis, ſed

Ep. xcv.

* centum viginti-quinque Phil.

Tibe-

Tiberii mirabilis continentia, qui in tantis opibus nec edere piſcem voluit, nec donum alteri tradere, ſed pretium ex eo fecit; quod ſordes hodie aliquis fortaſſe (neſcio an recto judicio) interpretetur. At in Plinio, *Aſinius Celer, è conſularibus, hoc piſce prodigus,* [illegible] *mercatus eſt * octo millibus.* Atque id quaſi ſummum pretium Plinius habet, cùm tamen in Suetonii Tiberio ſit, Principem eum *graviter queſtum, tres mullos triginta millibus nummûm veniſſe.* Si numeri recti; certum eſt exceſſiſſe, & ſingulos *ducentis quinquaginta* Philippicis ſtetiſſe. An falſus aut mendax ergo fui, de bobus vel decem? Jam alia ſi conquiram, vereor non longus ſolùm, ſed vanus eſſe. Dicam tamen, vel tui judicii explorandi cauſſa; & corriges, ſicubi ego, aut teſtes mei, extra fines veri ibunt. De Apicio, quem jam nominavi, res nota eſt, hominem perditæ gulæ fuiſſe: de quo, ut alia ſileantur, mors ſola judicabit, quam Senecæ verbis dicam. *Apicius,* inquit, *noſtra memoriâ* (ſub Tiberio) *vixit, qui ſcientiam popinæ profeſſus in ea urbe, è qua quondam philoſophi pulſi fuerant, diſciplina ſua ſæculum infecit, cujus exitum noſſe, operæ pretium eſt. Cum ** HS. *millies in culinam congeſſiſſet, ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit. Superfuturum ſibi* HS. *centies computavit, & velut in ultima fame victurus, veneno vitam finivit.* Quam luxuriam, & quam effuſam vitam privati hominis hanc fuiſſe putamus, cui *centies* HS. (id eſt, *ducenta quinquaginta millia* Philippæorum) paupertas & deſperatio fuit? O quàm multorum improba vota hodie ſint, vel *quinquagies* habere? Sed hunc omitto, & duos eodem nomine alios, qui in exemplar & nomen tranſierunt hujus vitii: Claudium Æſopum addamus, hiſtrionem. De eo Plinius: *Maximè inſignis eſt in hac memoria, Clodii Æſopi, tragici hiſtrionis patina, ſexcentis* HS. *taxata, in qua poſuit aves, cantu aliquo aut ſermone humano vocales, millibus ſex ſingulas coëmtas, nulla alia inductus voluptate, niſi ut in his imitationem hominis manderet.* Benè hæc poſtrema fortaſſe: ſed an non acrius, *imitatione hominem manderet*? Anthropophagum facere hunc Æſopum vult, qui aves comederet, cùm hominem non poſſet, humanas. Æſtimatio autem ea unius patinæ eſt, *quindecim millium* Philippæorum. Atque iſte etiam fuit (alii ad ejus filium referunt) qui *margaretas ſorbere ſolitus* aceto ſolutas. O ſcelus, in mare deportandum! LIPS. Ne nimis, ne nimis: & an me eò vis? nam ne neſcias, & ego margaretas, vel potius margaretulas, arte liquefactas, valetudinis cauſſa, ſoleo ſorbere. Nec res magna aut impendioſa eſt. AUD. At ego pretioſas

* ducenta Philipp.

c. xxxiiij.

* Duo milliones & ſemis.

ſio, & mens eorum eſt, qui ſcripſere. Tu autem vel aurum & gemmas ſorbe, ut vivas. Sed quod ad illos gulones, de M. Antonii & Cleopatræ ſponſione non meminiſti, cùm hæc ſe *centies* HS. unâ cænâ diceret abſumpturam? Ille negare, & rem * ἀδύνατον cenſere: ad ſummum, judex & ſculna captus Munatius Plancus. Res non differtur, ſequenti die illa cænam apparat pollucibilem, ſiquis umquam, & denique ut Cleopatra, & Ægypti regina. Nihil mirari Antonius, & calculos ad extremum poſcere: cùm illa arridens; Unum, inquit, ferculum rem confecerit, & ſimul ex compoſito, illatâ phialâ acris aceti plenâ, unionem quem aure dextrâ geſtabat, ſingulare naturæ opus, detractum in phialam demiſit, eumque, ut natura eſt, ſtatim liquefactum abſorbuit: parata & in alterum, quem ſiniſtrâ gerebat, manum injicere, ni provide & properè Munatius, victum Antonium clarè pronuntiaſſet. Quidni victum? cùm ſola ea gemma vel *centies* HS. eſſet? ſive ut noſtra æſtimatio, *ducentis quinquaginta millibus* Philippæorum. Atque illa igitur arte hoc conſecuta eſt, vel aſtu: an re ipsâ & ſimpliciter Caligula, de quo Seneca? *C. Cæſar, quem mihi videtur Natura edidiſſe, ut oſtenderet quid ſumma vitia in ſummâ fortunâ poſſent, centies* HS. *cænavit uno die, & in hoc omnium adjutus ingenio, vix repperit, quo mediocrium provinciarum tributum una cæna fieret.* Nam ſi margaretæ vel lapilli abſumendi, quid ingeniis magnis aut inventis opus? via ſtrata & nota jam erat, per veſtigia Cleopatræ. In Suetonio tamen ſic lego, de ipſo iſto Caligulâ: *Commentus eſt portentiſſima genera ciborum; unguentis calidis frigidiſque lavabatur; pretioſiſſimas margaritas, aceto liquefactas ſorbebat; convivis ex auro panes & obſonia apponebat.* Quid jam Vitellius, ille helluonum omnium altiſſimus gurges? de quo Plinius: *Vitellius in principatu ſuo * decies* HS. (ita libri veteres) *condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat.* Ego mallem (ſed tu judica) *condiit patinam*: quia non de ipsâ lance, etſi grandi & pretioſâ, ſed de inſtructo ejus & obſonio eſt ſermo. Scripſit autem Suetonius: *in hac ſcarorum jecinora, phaſianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterûm, murænarum lactes, à Carpathio uſque, fretoque Hiſpaniæ, per navarchos ac triremes petitarum, eum commiſcuiſſe.* Ubi libri veteres plerique, *à Parthiâ uſque* (non *à Carpathio*) habent: & conſiderandum eſt, ex Senecæ & aliorum ſuprà verbis. Etſi tamen ſtructura videtur hæc ad *Murænarum lactes* referre. Idem verò Vitellius, non ipſe

* quæ fieri non poteſt.

Conſol. ad Helv.

Lib. XXXV. * 25000. Phil.

ſolùm prodigus, ſed alios impellens, *indicebat eâdem d[illegible] jentacula, prandia, cœnas, comiſſationes, ipſe omnibus ſu[illegible] ciens, vomitandi conſuetudine.* Quod Suetonius cù[illegible] rettuliſſet, ita reddit: *nec cuiquam minus ſinguli ap[illegible] ratus, quadringenis millibus numm ûm conſtiterunt.* H[illegible] illuſum vel abuſum, in alienis opibus! nam ea ſu[illegible] *decem millia* Philippicorum, five ipſe cenſus equeſt[illegible] Super hæc nihil reperio, niſi in Latini Panegyrico o[illegible] ſcurè quoſdam Principum perſtrictos: *Ut taceam,* i[illegible] quit. *infami dilectu ſcriptos in provinciis aucupes, ducta ſq[illegible] ſub ſignis venatorum cohortes, militaſſe conviviis: non cognovimus cujuſdam retro Principis non prandia ſæpe, ſ[illegible]
* 25000. Phil. *fercula,* H S. *millies æſtimata, patrimoniorum equeſtriu[illegible] pretia traxiſſe?* Nec ſatis firmiter ſcio, quem aut qu[illegible] tangat: puto Vitellium tamen, ſi in verbis ejus emen[illegible] des, * H S. *mille æſtimata.* Nam de illo *millies,* qu[illegible] credat in uno ferculo abſumptum? quod nec Cleo[illegible] patræ aliquot, aut Caligulæ juncti feciſſent. In[illegible] mane hoc nimis eſt: at illud *mille* planiſſimè conve[illegible] nit, cum Plinii ſupra notâ de unâ Vitellii patinâ *de[illegible] cies* H S. æſtimata. Nam millena HS. & *decies,* Ro[illegible] manís idem ſonant. Jam de Heligabalo quid dicam
* 2500. Phil. de quo Lampridius: *Numquam minus * centum* H[illegible] *cœnaſſe, hoc eſt argenti libris* XXX. *Aliquando autem * tri[illegible]*
* 75000. Phil. *bus millibus* H S. *cœnaſſe, omnibus ſupputatis quæ impendi[illegible] Cœnas verò Vitellii & Apicii viciſſe* Ubi tamen non *argen[illegible] libras* XXX. legi calculus ullus admittit, ut paries cum *centum* H S. ſed potius CCL. quæ pura veritas eſſe[illegible] Atque ego in iſto ſuper omnes ſtupeo. LIPS. Qui[illegible] ita? nam Cleopatra, imò Caligula ſuperavit. AU[illegible] At enim hoc mihi magnum & ſtupendum, quòd ſum[illegible] ptus iſti in Heligabalo cottidiani, & *numquam mi[illegible] nus* (verba Lampridii) *centum* H S. *cœnavit.* Eſſen[illegible] *ſeptuagintaquinque millia* Philippæorum in menſem quid jam convivia, quæ ejuſdem totius ſummæ, h[illegible] unum diem interpoſuit? Ita enim & Lampridius addi[illegible] dit factum. Sed jam monſtra omittimus: aliquid a[illegible] communem morem quærimus, à quo non nimis Phi[illegible] lippus, Hortenſius, Lucullus, & hi tales, lumina reipu[illegible] blicæ, abiverunt. Piſcinæ & vivaria iſtorum not[illegible] ſunt: cænæ, ex unâ hac Lucullianâ. In famâ hom[illegible]
Tacit. de Petronio. erat lautitiarum, & quòd eſſet *non ganeo & profligator,* [illegible] *plerique ſua haurientium, ſed erudito luxu.* Cepit cupid[illegible] Ciceronem & Pompejum cognoſcendi, ſed inopinatò & ut ſeriò diſcerent quomodo in dies viveret. Inve[illegible] niunt in foro, ſalutant, cænam indicunt. Sed *heus tu[illegible]* ajunt, *eâ lege nequid præmandes, nam ſumptum ſimus in no[illegible]*
no[illegible]

placet. Illo tergiverſari primò per ſimulationem, *Cras potiùs*, inquit: cùm negarent, *Ergo nec hoc licet*, inquit, *famulo dicere in quo triclinio cænaturi* ſimus? Permittunt. Ille altâ voce, *Abi, dic in Apollinis cænaturum.* ... ſequuntur: omnia lauta, ſplendida, regia, cum tempore duorum convivarum. Sed cauſſam neſciebant ſcilicet, & totam vim habuerat ad apparatum, unum illud *Apollinis* verbum. Nam homo ita diſpoſuerat, ut cænacula ſuis nominibus diſtincta eſſent; & iis quoque tales cibi, & impendia. Eminebat autem illud Apollinis: atque ita cùm Diſpenſator aut Coquus audiſſent id nomen, ſciebant ſtatim quid, & quantum, opus eſſet. Summa enim taxata huic cænaculo, ait Plutarchus, *quinquaginta millium drachmarum* erat: quæ ſunt *quinque millia* Philippæorum. Etſi alii tamen in Plutarcho *quinque millia*, non *quinquaginta* legunt: atque ita minuunt ſummam. Quid plura ego adferam? unum hoc Senecæ, ad ævi ſui mores aptum: *Quid eſt ſumptuoſâ cœnâ flagitioſius*, & EQUESTREM CENSUM *abſumente? & tricies tamen* HS. *adjiciales cœnæ frugaliſſimi viri conſtiterunt.* Hic unus ictus, Lipſi, te conficit: vulgò *cenſus equeſtres* inſumpti: & ab ipſis *frugaliſſimis* viris, *tricies* HS. Quantum hoc poſtremum eſt? colligit *ſeptuagintaquinque millia* Philippæorum. O frugalitas in uno convivio ADMIRANDA! & quis Principum hodie vel in nuptiali, pænè epulo tantum prodigit? Silebam Lipſi, & ſtupebam: niſi quod de *Veſte* etiam aliquid ſit addendum. Summam à Cenſore noſtro Senecâ: *Quidquid eſt boni moris, extinguimus levitate & politurâ corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus anulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur.* Iſta de viris: quid de juvenibus? Pater illius Senecæ: *Torpent ecce ingenia deſidioſa juventutis, nec in ullius rei honeſtæ labore vigilatur. Cantandi ſaltandique obſcœna ſtudia effeminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum feminis, & immundiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt. Quis æqualium veſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, imò quis ſatis vir eſt? Emolliti enerveſque, quod nati ſunt, inviti manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ.* Dei fidem! luculenter utramque ætatem, ab utroque ſcriptore, laudatam! Fortaſſe de feminis addam, quas ſcimus cum veniâ peccare, ubi viri gradus ſtruunt? Tamen quid Propertius?

Epiſt. xcv.

Lib. VII Na. Quæſt.

I. Cõtrov.

Matrona incedit cenſus induta nepotum.

Seneca iterùm : *Video uniones non ſingulos ſingulis au*-*bus comparatos : junguntur inter ſe, & inſuper alii bini ſup*-*ponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubjecerat, n*-BINA AC TERNA PATRIMONIA *auribus ſingulis ſ*-*pendiſſent.* Ille de auribus queritur : alius de toto co-pore, ut Manilius:

Perque caput ducti lapides, per colla, manuſque,
Et pedibus niveis fulſerunt aurea vincla.

Pedibus etiam aurum, ut ait, ſed & gemmæ : ac Pl-nius ſcribit, *non crepidarum tantùm obſtragulis, ſed & to*-*ſocculis addi. Neque enim* (inquit) *geſtare jam margarit*-*niſi calcent, ac per uniones etiam ambulent, ſatis eſt.* Add-pro faſtigio inſaniæ, *Viſam à ſe Lolliam Paullinam, ne ſ*-*riò quidem ac ſolenni cæremoniarum aliquo apparatu, ſed m*-*diocrium etiam ſponſalium cœnâ, ſmaragdis margaritiſq*-*opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, ſpir*-*auribus, collo, manibus, digitiſque, quæ ſummam quadringe*-*ties* HS. *colligebant, ipſâ confeſtim paratâ mancupationi*-*tabulis probare.* O monſtra! ô aruſpice, non te vindi-ce Lipſi, digna! Una mulier, in uno cultu *decies. . .*-*na millia* Philippicûm habeat? habuit & pauca hæc ſa-tis ad Veſtem & cultum. Nam cingi te jam aut ſuſpi-cor, aut vereor : neque fortaſſe deceat nos juvenes no-dicam tam liberè, ſed tam liberaliter, nec in vos, ſe-apud vos loqui. At tu ſi peccavi, puni : quomodo? con-temptu & ſilentio, quæ pœna maxima mihi erit.

CAPUT VIII.

Excuſati Romani à prioribus : & primùm in Raptu vel Sævitiâ, obiter.

NEUTRUM ego faciam, ô mi Auditor. Contemnan-vel te, vel tuum hoc diſcendi ſtudium? nam ita op-poſitionem hanc interpretor. Vel ſileam etiam-quod non aliud ſit, quàm cauſſam non ſolùm perdere-ſed prodere : quod eſſe non poteſt, niſi aut improbi, au-diffidentis. Atqui non eſt magnum hoc opus, ne em-quæ tu coacervaſti, unius alteriuſque manus impulſ-deruam, nec machinâ aut ariete alio adhibito cadet-infirmi iſti muri. Triplex accuſatio à te ſtructa, in Pro-bitatem, in Abſtinentiam, in Continentiam : & videt-mus. Fraudulenti quidam aut perfidi fuêre; rapace-quidam aut crudeles; luxurioſi in cibis aliqui aut veſte-ſed quidam, ſed aliqui : & hæc prima reſponſio ſit-& ſcu

…rum pro me firmum. Quid pungis aut invadis …m totam,ob pauculos à te, tot ſæculis,alios vitio- …nominatos? Fuiſſe non miror:nec id prodigium …ſtrum, ut tu aliquoties dixiſti ; imò eſſet,ſi non … An tu in hac fæce noſtrâ hominum , puram …que virtutem aliquam vis ? ſoles nobis imperio- …lucere,ſine nube,aut tonitru,aut procellâ? nec fuê- …,nec erunt:& Deus in ſuperis illis locis & liquido …,ſerenum hoc habet,& ſervat : cetera omnia in- …, miſcentur , & turbant. Galbam aut Lucullum … in Hiſpaniâ nominas ; Hortenſium , aut Ple- … alibi:quid iſta ſunt,in tot millenis Præſidibus, …i & innoxii fuerunt ? Ut ſi guttas aliquót aceti …gnum vas aquę mulſę jaciam,non ipſum corrum- …,ſed gratiam fortaſſe magis ab acore aliquo addam: … magnis iſtis imperiis,magis ſentitur bonorum bo- …,ſi pauci interveniant,acidi aut amari. Vis tibi Ta- …ti mei verbis hoc dicam ? Cerialis apud eum rebelles Gallos ſic mitigat & componit : *Quomodo ſterilitatem aut nimios imbres , & cetera naturæ mala ; ſic luxum , vel avaritiam dominantium,tolerate.* VITIA ERUNT DONEC HOMINES : *ſed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur.* Hæ ſunt non Cerialis,aut Taciti,ſed Sapientiæ voces:tu,& alii iſti queruli,audite. Atque hæc ſi locum in exiguo aliquo nec diti imperio habeant(cottidie enim occurrunt:) quidni magis in illo amplo, diffuſo,opulento? Magna peccandi materies & illecebra erat;& quod procul ab urbe dominâ & Senatu agerent, & ubi vix cerni vel noſci vitia ſua poſſe arbitrabantur. Et tamen (quæ altera reſponſio) adverſa ſæpe fuêre, atque etiam animadverſa.Hoc excuſet Senatum & imperii præſides,quòd legibus pœnas dederunt,quicumq; convicti ſunt leges alibi violaſſe. Nonne id in Galba, Hortenſio,Pleminio,Verre,& talibus? Nec Romanis igitur univerſis fraudi aut culpæ ſit, peccaſſe aliquos, ſed impunè & liberè peccaſſe. Paullum Æmilium mihi etiam attuliſti , magnum virum , fateor,& uno illo vel colore culpæ, non enim culpâ indignum. Cur tamen cùm invidioſè rem totam narras , hoc callidè ſiles,Senatum ei juſſiſſe? Ex præſcripto id fecit:& qualecumq; eſt,non jam ipſe,ſed Senatus potiùs accuſetur. Cur tamen vel iſte? audi & diſce. Epirotæ illi omnes firmiter pro Perſe ſteterant,Romanos oppugnaverant : quæ injuria eſt,ſi hoſtes hoſtium pœnas luant ? At nimias,inquies. Nollem factum,ſi me conſulis,& clementia placeat: ſed ad coërcendas rebelliones aut defectiones,talia quædam à modeſtiſſimis Regibus aut Rebuſpublicis

Digitized by Google

f cta,poſſim docere. Addis ſolennem ſævitiam Romanorum,ut putas,in expugnatione opidorum: homines occidi,canes diſſecari, animantes truncari. Miranda ſunt,non nego: nec tamen, ut tu cenſes,referenda inter mea ADMIRANDA. Quid diſſimulas? non heri & hodie hæc fiunt in puberes & viros omnes, ubi vi ultima expectata? Et cauſſa aliqua huic rei eſt, *Terror*, quod Polybius dixit: & non facilè alioqui manum & finem bellis imponere, niſi hæc interdum, frangendæ pertinaciæ,uſurpentur. At canes etiam diſſecti, ô ridiculum te,ſi in canes non licet,quod in homines! & amo ego quoque hoc genus, ſed abſit ut ſupra noſtrum genus. Hæc dici & excuſari poſſunt,& verè poſſunt: non infiteor tamen,ſub Sullâ aliquo, Mario, aut Cæſare, & præſertim per civilia bella, jus omne & fas neglectum aut calcatum: ſed mox attollendum ab Auguſto, aut ſiquem bonum Principem Deus dedit. Illo medico opus fuiſſe fateor Rep. jam tam laxâ & opulentâ: & inter pares, ſeveritas aut terror eſſe non poterat ad ſatis reprimendum. Leges erant: ſed *invalidum earum auxilium*, ait Tacitus: *quæ vi, ambitu, poſtremò pecuniâ turbabantur*. Itaque ſub Principe ſtatus jam melior,maximè quod ad Provincias attinet: nec eæ avaritiam aut rapinas Præſidum ſic impunè ſentiebant.

CAPUT IX.

Factum idem in Luxu menſarum, aut veſtium.

SATIS, quod ad priora duo attinet, excuſavi: venio ad *Continentiam* aſſerendam, in quâ convellendâ valdè te jactaſti. Argumenta in eam præcipua duo erant: Leges ſumptuariæ ab antiquo latæ; & Exempla aliquot luxus. Quod ad Leges,vide quàm ego à te abeam: ajo & adfirmo, non firmius pro frugalitate argumentum eſſe. Nam quod eæ coërcent aut emendant, quale eſt? ex emendatione apparet, quam videamus. *Fannia* ecce lex, ſub bellum Punicum tertium lata fuit,in hanc ſententiam: *permitti diebus feſtis centenos æris; ceteris, denos*. O verè ADMIRANDA ævi continentia,cui ſatis eſſe potuit finitio jam dicta! Nam attendiſti hoc mi Auditor? *centeni* illi æris, decem drachmas nobis reddunt; *deni*, unam. O nuptias, repotia,natales,apparatu celebri,quibus Philippæus unus ſufficeret in potum, in cibum! Quis deviâ aut pontmen

mendicus pænè, non plus hodie abſumpſerit? Atqui Reſpublica tunc ſatis opulenta & florens erat: & maxime autem ſub Sullâ. Tunc & Græcanicæ, & Aſiaticæ deliciæ cognitæ: videamus igitur, & laxè lautèque jam epulemur. Ita opinor. nam ecce tulit Sulla, *ut feriis ſollennibus triginta ſeſtertios liceret inſumere; ceteris diebus ternos.* Hem, hem, hem quid iſtud eſt? itáne regredimur, & recidimus? ego autem jure progredi & accedere aliquid debere cenſebam. *Triginta* HS. ſunt, meo calculo, *ſeptem* drachmæ & ſemis, id eſt, nondum Philippicus: *terni* autem, nec drachma. AUD. Ego hæc non credo Lipſi; nec fero: ridenda & explodenda ſunt. Tales leges, tam arctas, ferat ille, qui ſic copioſè vixit? LIPS. Rem habes, & verba ipſa apud Agellium: tu vide. AUD. corrigenda ſunt: & HS. *trecenos* legendum, non *tricenos*. LIPS. O bonum promptumque Criticum! ſagacitas magna eſt: viceris vel Lucejum. Sed deſine, deſine homo: & manum tuam coërceat lex Licinia quæ præivit, in quâ non niſi *triginta aſſes* (tres denarii) *permiſſi diebus feſtis*. Laxavit igitur & auxit Sulla. Sed quid hîc ſiſtimus? Auguſtus ille, qui Romam opibus & gazâ Ægyptiâ replevit, & ſub quo illa in ipſo flore, Cibariam legem hanc tulit: *qua profeſtis diebus ducenti ſeſtertii; Kalendis, Idibus, & aliis quibuſdam feſtivis, trecenti; nuptiis autem & repotiis, milleni finiuntur.* Sunt *quinque* Philippæi, profeſtis; feſtis, *ſeptem cum dimidio*; nuptiis, *vigintiquinque*. Quid tu, cùm hæc legis, non cogitas, tot illos illuſtres Equites & Senatores, & cenſum eorum vel Principum opibus hodie comparandum? Atqui quàm coërceantur, vides: & ego tibi hodie adfirmo, rarò ſollennius paullò convivium dari, quod nuptialem illam ſummam non excedat. En, abi nunc, & luxum objice: quem totum ſatis rejeci argumento ipſo tuo legum, quia (ut veterum aliquis ait) *indicium ſobrii ſæculi eſt, ubi tali præſcripto legum, coërcetur expenſa cœnarum.* Atquin Apicios, Lucullos, Caligulas, aut Vitellios adduxiſti. Quid ad me? cùm Rempublicam laudavi, plurimos in eâ laudavi; nec adſpicere debui, ſi quæ in tanto & tam uberi agro malæ alibi & nocentes herbæ. Non obſtant, quò minùs hæc ſeges bona & laudabilis ſit: nec tales certè mihi dabis ante labentem Remp. id eſt Sullanum ævum. AUD. Imò dedi Lipſi, nónne Cato de piſce exclamavit ſupra bovem? nónne *frugaliſſimis etiam viris*, ut Seneca dixit, *cœnæ tricies* conſtiterunt? Hæc purganda ſunt, ſi potes: aut labitur tuum illud legibus ſolis nixum. LIPS. Vah, quomodo potero?

Lib. II. cap. xxiiij.

quò me vertam? Bos ille Catonis occurſat: & planè, ſi
Græcorum verbo veteri, *Bovem nunc habeo in lingua*.
Sed audi quod verum eſt, nec nimium in bove te ja
ctes. Bos & alia, minimi tunc pretii, nec credo equi
dem væniiſſe ultra *quaternas aut quinas* drachmas. AUD.
Totum bovem? LIPS. Totum. AUD. Quaternas? LIPS.
Ipſas. AUD. Si hoc doces, tum ego dixerim vel me bo
vem eſſe. LIPS. Quid ſi amplius doceo, & ad Drachmam
unam te duco? AUD. Habebo hoc caput & culmen
inter omnia hodie, heri, & nudius tertius, quartuſque
ADMIRANDA. LIPS. Da te mihi, diſces, & credes. Pli
Li. XVIII. cap. III. nius ita ſcribit, nam ipſa verba recitanda ſunt: *M. Var
ro auctor eſt, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxi
elephantos*, ASSIBUS SINGULIS *farris modios fuiſſe, item
vini congios, ficique ſiccæ pondo triginta, olei pondo decem*
CARNIS *pondo duodecim*. Hoc ille bono auctore, & o
mnis antiquitatis indagatore, Varrone protulit: &
obſervaſti? AUD. Nihil reſpondeo, ſtupeo: & tamen
nihil etiam de bove. LIPS. Vel maximè, ſed non at
tendiſti. Nam ait, *Carnis pondo duodecim, ſingulis aſſibus
væniſſe*: & fac igitur bovem pependiſſe quadringen
tas aut quingentas libras: quid erunt niſi *quaternæ* aut
circiter drachmæ? Sed illa nimis vetera ſunt, in
quies. Nec id quidem, ſed bello * Punico primo e
venerunt: haud longè à Catonis ævo. Et demus po
ſteà aliquid mutaſſe, paullatim tamen nec enormiter
& hoc Polybius nobis dicet. Ille, ipſo Catonis ævo
* Anno Urbis DII.
Lib. II. ſcribit de fertilitate & copiâ Galliæ Ciſalpinæ: *ſuit
etiam ſæpè temporibus, medimnum frumenti Siculum, quat
tuor obolis væniiſſe; hordei, duobus; metretam autem vini
tantidem quanti hordeum*. Iſta magis mira ADMIRANDA
ſunt, medimnum Siculum (ſex modios continet) non
niſi duabus Drachmæ partibus væniſſe; metretam vi
ni (* duodecim congii ſunt, ſi Atticam, quod opinor
intellegit) tertiâ parte. Addit etiam facetum corolla
rium, *Viatorem in iis locis, nihil cum diverſitore aut hoſpit
paciſci, ſed benè & lautè habitum, abeuntem ſolvere dimi
diatum Aſſem*. O ſi nobis peregrinari ita fas! tota ju
ventus dilabatur, & abeat in beatas illas oras. Sed
ego tibi promiſſum meum plenè ſolvam, & bovem
reducam ad Drachmam. Factum bello Mithridati
co, cùm Lucullus prædas è Ponto egit, ſic abundan
ter, ut *mancipium quattuor drachmis vænale eſſet; bos, ten
apræ, oves, veſtes, alia, pari vilitate*. In Appiani Mi
thridatico hoc leges. Quid tu jam? AUD. Sileo, & bo
à tuâ linguâ tranſiit in meam. LIPS. Ita ô tu, ut vole
bas in bovem. Nec tamen, ut feriò loquamur, ſer

* Libra menſurales 120.

vel aſſero, tam grandem vilitatem hanc ſemper fuiſſe: ſed analogia talem, & quam leges illæ Sumptuariæ ſatis oſtendunt. Abſque ea enim, quid niſi irriſio & illuſoriæ ſint? facit huc, quod de Pomponio Attico, inſigni viro & prædjvite, ac digno cui Agrippa gener eſſet, & progener Tiberius Princeps, Cornelius Nepos in vita ejus ſcribit. *Cùm*, inquit, *in primis lautus eſſet eques Romanus, & non parùm liberaliter in domum ſuam omnium ordinum homines invitaret, ſcimus non amplius quam terna millia æris, pleraq; in ſingulos menſes, ex ephemeride, eum expenſum ſumptui ferre ſolitum: atque hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus.* Hæc notanda profectò. Atticus inter plane divites erat, inquit; idem inter liberales; & domus ejus ac menſa cottidie omnibus patebant, etiam è Senatu: & tamen non plus in menſem, quam *tria millia æris* abſumpſit. Sunt *triginta Philippici*: ergò in diem, *Philippicus unus*. Hæc in florentiſſimâ re Romanâ facta: & Martialis ævo non diſſimilis etiam vilitas, ſed, ut opinor, in anni aliquâ ubertate:

Amphora vigeſſis, modius datur ære quaterno:
Ebrius & crudus nil habet agricola.

Obſerva, amphora XLVIII. ſextarios continet, ſive congios octo: itaque congius hac ratione ſit *duorum aſſium & ſemis*, non longe nimis à Varronianâ vilitate. Et ſimile in Modio. Sed jam ad tuum illud, ne ſubterfugere videar, de *Frugaliſſimis viris*, qui *Tricies* abſumpſere. Sed heus tu, ſatin' plenè & ex fide Senecæ verba attuliſti? Ego faciam, & pluſcula recitanda ſunt, ut de ſententiâ conſtet. Ait, contra luxuriam differens: *Non in facto laus eſt, ſed in eo, quemadmodum fiat. Quid eſt cenâ ſumptuoſâ flagitioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? Quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis, ut iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & tricies tamen HS. adjiciales cænæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt; ſi in honori, reprehenſionem effugit.* Mens hujus viri, non in re peccatum ſæpe eſſe, ſed in cauſsâ & fine. Tu epulum ſumptuoſum das, ſed gulæ aut vanitatis cauſsâ: alius dat, ſed legis & moris cauſsâ: ille peccat, hic minimè, quia non cupidini, ſed conſuetudini eſt obſecutus. Sicut, inquit, in *Adjicialibus epulis*, viri etiam frugales multum impenderunt, ſed quia debebant. Totum in eo, ut ſciamus ſeriò, quæ ſint iſtæ *Adjiciales*: ego nullas arbitror (pace eorum, qui aliter) & *Aditiales* omnino ſcribo. Intellego eas, quæ in *aditu* honoris, & auſpiciis quaſi primis, etiamnunc dari ſolent: ſed olim maxime Sacerdotiorum. Inde *Pontificiæ*, *Saliares*, *Augura-*

 gura-

Digitized by Google

guriales, Diales cænæ proverbiis celebratæ : & Seneca hîc apertè de *Aditialibus* ſcripſit, *honori eas dari.* Talis illa apud Macrobium, ex Indice Metelli Pontificis tranſcripta : *Ante diem* IX. *Kal. Septembres, quo die Lentulus* FLAMEN INAUGURATUS *eſt.* Datæ igitur in ipſa inauguratione & aditu, ut dixi : & quidni ſic *Aditiales*, ut *Initiales*? Tranquilli noſtri ſimile, in Claudio : *Seſtertium* * *octogies* PRO INTROITU *novi ſacerdotii coactus impendere* : etſi Dio videtur hoc alio ducere, & in ſumma mutat. Sed tu ne alio igitur traxeris ea Senecæ, nec à ſolennibus ſacriſque epulis, ad communem ſæculi luxum. Sed addidiſti etiam in fine de Veſtibus, & viros feminaſque laſciviiſſe. De his, non nimis nego, nec excuſo : conſeſſu omnium peccat in nugis ille ſexus, ad ſeria non aptus. Sed viri, parùm aut nihil in veteri republicâ : ſub Principibus cœpere, nec Principibus ipſis invitis. Frangi aut mitigari altos & generoſos animos, veſtium, conviviorum, ludorum, deliciis aut remiſſionibus, haud abs re eorum eſt : nec Auguſtus & ſagaciores illi ignorarunt. Itaque Tacitus ſcripſit, *Luxus menſæ, à fine Actiaci belli, uſque ad arma, quis Ser. Galba rem Romanam adeptus eſt, per annos centum, profuſis ſumptibus exercitos fuiſſe.* Sed anteà negamus : & cum Livio totum hoc de Virtute claudimus, *Nulla umquam Reſpublica nec major : nec* SANCTIOR, *nec* BONIS EXEMPLIS *ditior fuit : nec in quam tam* SERÆ *Avaritia Luxuriaque immigraverint ; nec ubi tantus, ac* TAMDIU *Paupertati ac Parcimoniæ honos fuerit.*

* 200000. *Philip.*

III. Ann.

CAPUT X.

Doctrinæ ſtudia Romæ, & Salaria in Doctores.

ABSOLVI igitur de Virtute, niſi placet ornamentum vel adjumentum ejus me adtexere *Doctrinam.* Nam & ea Romæ viguit, atque adeò à condita ipſa urbe, vel potius ante eam, ſi Dionyſio & Plutarcho credam, *Romulum & Remum litteris & omni liberali doctrina inſtitutos Gabiis fuiſſe.* Cur verò non credam? opera & facta non abnegant expolitum Romulum fuiſſe, & ſequentes item Reges : & multa Græcanica inſtituta in moribus : verba ipſa in lingua comparent. Atque adeò erat transfuſa ipſa Græcia in magnam Italiæ partem, cui & nomen reliquit. Exoleviſſe tamen hæc paullàtim fateri debemus, & uſque ad bellum Punicum

nicum ſecundum, raras Romæ vel elegantias, vel literas fuiſſe: Mars & horrida virtus omnia obtinebant. Poſteà intrata & capta ipſa Græcia, victores iterum cepit, & feliciter artes ſuas intulit & diffudit. Magno gradu nunc itum ad variam doctrinam, ſed primò ad eloquentiam maximè: ut quæ conjuncta cum rebus gerendis, & aptiſſima gubernantibus eſſet. Mox & Hiſtoria ſucceſſit, & Philoſophia, & quidquid ad animos moreſque colendos, aut honeſte oblectandos, facere videretur. O hanc quoque curam laudabilem! & maximè, quia cum modo & temperie fuit? quod nec omnes paſſim ſe darent, nec nimis etiam darent. Non omnes, ſed primores ferè & ii qui vel erant in Republicâ, vel ad eam ſe præparabant. E triplici illo ordine, Plebs ad militiam adſpirabat, neque erat harum rerum; Senatus & Equites, præter illam, animi cultum adſumebant, & mente non manu ſolùm conſpici volebant. Modum etiam plerique ſervabant, nec ut mancipia quædam literarum eſſent; ſed ut quatenus opus, haurirent, & ad rem atque uſum transferrent. Talis Scipio ille poſterior, talis Cornelius Sulla, Pompeius, Lucullus, Cæſar, alii uno verbo, quicumque in Rep. eminentes poſteà fuerunt. Quod Thucydides Athenienſes ſuos profiteri facit: Φιλοκαλοῦμέν τε μετ' εὐτελείας, καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας: *Elegantes ſumus, ſed cum parcimoniâ; philoſophamur, ſed ſine mollitie:* id, nquam, convenientiſſime Romani veteres ſibi vindicarint. Lib. II. Itaque ſtudium hoc Doctrinæ publicè viguit, & doctores paullatim, in privatis primò Principum ædibus, mox & in publico, ac ſtipendiis publicis, auditi, conducti, & præmiis variè affecti. Quis neſcit C. Cæſarem *omnes liberalium artium Doctores, qui Romæ eſſent, civitate donaſſe?* Sueton. Qui ſummus extero honos, & nulla pecunia æſtimandus. Etſi nec hæc defuit, primò quaſi è privatis loculis data: mox è fiſco annuatim appenſa. Primus id Veſpaſianus firmiter inſtituit: qui *Latinis Græciſq; Rhetoribus annua centena conſtituit.* Sueton. Ea reddunt *bis mille quingentos* Philippæos: ubi hodie vel eximiis doctoribus largiendos? Atqui & medicis *quingena* HS. mercedem annuam fuiſſe Plinius docuit: quæ ſunt *duodecim millia & quingenti* Philippæi: cur non igitur admittam vel *ſexcenta* excellenti alicui honorarium fuiſſe? Imò fuerunt *Eumenio Rhetori,* & doctori in ſcholis Auguſtoduni: quem Conſtantinus princeps ſub Auguſtis Diocletiano ac Maximiano, *ſalarium in ſexcentis millibus nummûm accipere juſſit.* Ita ipſe ſemel iterumque profitetur in Oratione, quæ exſtat, nec *ſexagena*

reſcribi

reſcribi mihi aliquis perſuadebit. Scilicet alienum ni-mis à MAGNITUDINE ROMANA eſt, *quindecim millia* Philippæorum, ſingulari doctori, & qui Magiſter Palatii fuiſſet, dari? nihil eſt: & credent mecum, qui veteres opes & animos ſatis ſciunt.

CAPUT XI.

Diuturnitas Romani imperii, & in occaſione de patriâ Conſtantini.

SED peregiſſe curſum meum ſermonis videor, & vela colligo, & navigo in portum. Vidiſti quàm magnum hoc imperium *à Finibus, Copiis, Operibus, Virtutibus Viriſque* fuerit: & potuiſſem *à tempore* addere, ac diuturno ſtatu. Nam quod alibi imperium, modicè magnum, tam diu perſeveravit? Atque iſtud maximum, tot ſæcula ſtetit: & reliquiæ ejus cum nomine, etiamnunc in Germaniâ & AUSTRIACA domo feliciter ecce vivunt. Itaque Plutarchi verba liceat uſurpare: *Cum Fortuna alata ſit ac vaga, & modo Aſſyrios, Medos, Perſas, Macedonas, Carthaginienſes luſtraverit, eoſdemque reliquerit: videtur ad Tiberim alas poſuiſſe, volubilem globum reliquiſſe, & urbem quaſi perpetim inhabitatura intraſſe.* Quid Homeri jam olim vaticinium, quàm mirabile eſt?

Iliad. γ. Νῦν δὲ δὴ Α'ινείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.
Nunc autem Trojana Æneas ſceptra tenebit,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

Ille verò tenuit, & nati ejus; inter quos Romulus primus Regum, ex eo ſanguine; & ô occultam decreti vim! primus Imperatorum, Cæſar. Etſi autem mutatio aliqua ſtatus intervenit, tamen imperium manſit: primò ſub Regibus, tum Conſulibus, tum Principibus: & ſub iſtis, ſciſſum divulſumque, & caput alterum in Thraciam aut Græciam tranſlatum. Conſtantinus id fecit, quod non ignoras: & cauſſam dedit ruinæ aut inclinationi deinde rerum. AUD. Oro te mi doctor, benignè & honeſtè de hoc viro loquamur, & qui ut ſidus illuſtravit vicinam noſtram terram. LIPS. Ego verò loquor in omni aliâ re: & præſertim quæ ſacra & pietatem tangit. Quis neſcit illum, Deo duce, depuliſſe tenebras, quæ orbem terræ denſa ſuperſtitionum nube obſidebant? Ille diſſipavit, lucem intulit,

tulit, templa nobis & Chriſto aperuit, vanis cultoribus & diis clauſit. Magnus igitur laudatuſque vir; ſed quid tamen ea lux propriè ad vicinam noſtram terram, ut dicebas? Aud. Nam quis neſcit in Britanniâ ortum hunc eſſe, & gloriam etiam redundare ad natalem terram? Lips. Ego verò * neſcio, & ambigo, & propior ſum ut negem. Aud. Túne, contra eruditiſſimis viris nuper aſſerta? & clarum hunc etiam Panegyrici ſcriptoris locum? Nam ille apud ipſum Conſtantinum hæc profert: *Pater tuus liberavit Britannias ſervitute, tu etiam nobiles* ILLIC ORIENDO *feciſti.* Quod os tuum erit, contra verba tam expreſſa, euntis? Niſi hoc dices, ævi ejus oratorem neſciſſe Principis ſui patriam, & in re tam nobili, ignavè & fœde apud ipſum erraſſe. Lips. Hoc non dicam, & os non abdicabo, imò nec perfricabo quidem. Fides apud me eſto Panegyriſtæ: ſed quid dicit igitur? *Ortum illic* Conſtantinum: at non in tuam ſententiam fortaſſe, ſed meam dicit. Ea eſt, non ipſum ibi, ſed imperium ejus ortum: non Conſtantinum, ſed Principem. Verè tibi dico, (ſiſte, nec reſilias) hæc ejus mens eſt: *Tu nobiles feciſti Britannias, quòd illic ortus factuſque es Imperator.* Prima imperii tui lux illic, & illinc, fulſit. Nec diſſimile nimis in verbo, quod paulloantè idem Orator dixit, *Conſtantine oriens Imperator.* Aud. Percuſſiſti me nova interpretatione: ſed quid tu tamen contra communem omnium aſſenſum? Lips. Nego, communem: imò nemo veterum hoc ſcripſit. Mediæ aut novellæ ætatis hæc aſſertio eſt, nec niſi ab illo imperii ortu orta. Quid? nónne Nicephorus, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptor, de Bithynia palàm affirmat? *Nam Patrem ejus Conſtantium, cùm ad Perſas legatus iret, Drepanum Bithyniæ veniſſe, diverſiſſe, Helenam hoſpitis ſui filiam noviſſe, Conſtantinum hunc genuiſſe.* Cur autem ille hoc tam conſtanter, tam nihil ambigens, aut de varietate inferens, ſi variatum tamen fuit? Atque ego arbitror, veriſſima Nicephorum tradidiſſe. Quo teſte? Quem nemo reſpuat, veteri, & ab ipſo Conſtantini ævo. Is eſt Julius Firmicus, qui Mathéſeon libros ſcripſit: & in eorum primo, hæc verba. *Dominus & Auguſtus noſter ac* TOTIUS *orbis Imperator, Pius, Felix, ac Providus Princeps* CONSTANTINUS *ſcilicet* MAXIMUS, DIVI CONSTANTII *Filius, auguſtæ ac venerandæ memoriæ Principis, qui ad liberandum orbem à* TYRANNICIS *immoderationibus, & ad comprimenda domeſtica mala, favore propitiæ majeſtatis electus eſt.* APUD THARSUM GENITUS, *à primo ætatis gradu gubernacula imperii retinens, quæ proſperis nactus fuerat auſpi-*

[Margin notes: * Vide latiùs in Notis. — Lib. VIII. Eccl. Hiſt. c. XVIII.]

auſpiciis, ROMANUM ORBEM *ſalubri gubernationis moramine ſuſtentat.* Ea de Conſtantino noſtro accipienda eſſe, primùm doceo, tum de re meâ addo. Aliquis enim dixerit *Conſtantinum ejus filium* capiendum, quoniam in libris vulgatis legitur, *Divi Conſtantini filius*: ſed profectò id improbum eſt, & *Conſtantii*, ut recitavi, legendum. Multa docent clarè, primùm quòd ait, *Totius orbis Imperatorem* fuiſſe. Atqui Conſtantinus ille, inter tres Conſtantini magni filios, ſorte dumtaxat Gallias, Hiſpanias, Britanniaſque habuit. Item, quod *Maximum* agnominat: quòd, *Tyrannos* ab eo exſtinctos; & quòd *Romanum* orbem ſalubriter facit gubernantem. Atqui partem modò, ut dixi: nec eam ipſam diu tenuit, intra triennium occiſus. Quid, quòd diſertè mox idem Firmicus, *Conſtantinum Maximum Principem, & ejus* INVICTISSIMOS LIBEROS, *Dominos &* CÆSARES appellat? Certè non habuit tales minor ille Conſtantinus, & palàm ad noſtrum hunc ſpectant. Iſta præmiſi, ſiquis (ut ſunt mores, aut ingenia) refragari vel calumniari vellet: nunc ad rem aptemus. Ait igitur, Conſtantinum illum ſuum Principem *apud Tharſum* genitum. Quæ illa eſt? an nobilis in Cilicia? non eſt, ſed in Bithynia ego eam inveni. Nam Stephanus de Urbibus, Nicetas, Porphyrogennêta, *Tarſum* hanc (ita ſcribunt, ſine adſpirante litterâ) in Bithyniâ ſignatè ponunt, juxta Nicomediam ipſam. Ego vero ajo & infero eandem cum *Drepano* eſſe, quod Nicephorus nominavit. Quo argumento: quod apud Nicomediam ſinus & curvatura maris eſt; quæ loca talia communi nomine *Drepana* Græci, quaſi *Falces*, à ſimilitudine, vocabant. Inde paſſim *Drepani* hoc nomen in maritimis, & Ortelium noſtrum vide. At proprium ejus loci opidique nomen, & magis reſtrictum, *Tarſus fuit.* Mea hæc conjectatio eſt: nec moveor, ſi poſteri, aut Britanni ſcriptores, aliter de tota re tradiderunt. Multò minùs Georgio Cedreno aurem præbeo, ſcribenti natum Conſtantinum περὶ τὴν τῆς Δακίας πόλιν, *circa urbem Daciæ.* Corrupta, aut falſa ſunt: & quoties vanitatum manifeſtus ille auctor? Pro nobis etiam validè facit, quòd ipſum iſtud Drepanum, *Helenopolis* appellatum poſteà, in honorem matris; & pontus vicinus Polemoniacus, item *Helenopontus*: ſed & ſedes imperii in viciniam tranſlata, nonne affectum in patriam teſtatur? Ipſum denique ævum Conſtantini adjuvat, ſi conſideras natum eum circa annum CIↃ. XXIII. urbis conditæ: quo tempore quieta adhuc Britannia, & turbæ pòſt motæ, & pater ad eas ſedandas miſſus. Ergo

verius

verius antè, & alibi, natum eſſe. Sed tu, aut alius, ut volent: ego ſine fraude cenſui, & Sermonem meum tuum finivi.

CAPUT XII.

Concluſio, & laudatio magni Imperii.

AUD. O ſermonem æternum mihi utilem, & jucundum! & clarâ voce fateor, nunc denique admittere & concipere me cogitationes tanto illo imperio dignas. Inter quas tamen & iſtam: Fueritne utile gentibus ſub tam magno illo eſſe? an non nimia & aſpera iſta ſervitus, ſine vindice & domino quem appellares? LIPS. Haud inepta nec importuna quæſtio: & ſcio eſſe, quæ illud damnare aut certè accuſare poſſint; ſed plura ac graviora, quæ abſolvere & allevare. Inprimis quanti facias, ſub magno tali imperio pacem ac quietem gentium ubique fuiſſe? Nuſquam arma, hoſtis, prædo; arabant, ſerebant, metebant; convivia, conjugia inibant: liberos gignebant, educabant: omnia ſecure, & nec auribus quidem læſis rumore belli. Nam ſi quod tale erat; cum barbaris nempe & longinquis, & quod velut ludicrum aut fabellum, tuti limitibus & præſidiis ſuis, audirent. Pulchrè Ariſtides: *Bella verò vix unquam nunc creduntur extitiſſe, ac pro commentis habentur à pleriſque. Quod ſi alicubi ad limites conflictus fuerit, (ut in magno & immenſo imperio facile ſit, ob Getarum inſaniam, vel Afrorum miſeriam, vel rubri maris accolarum infelicitatem, qui commodis boniſque ſuis neſcierunt uti) mox iſta, tamquam fabulæ, cum omni memoriâ evanuerunt. Tanta pax apud vos viget, ô Romani, etſi militiam bellumq; habetis inter patria inſtituta.* Atque iterùm idem (quomodo enim meliùs certiuſque vetera repræſentem, quàm veteris ſcriptoris verbis?) idem in eam laudem: *Univerſus orbis ſub vobis, tamquam feſtum diem agitans, quos olim gerere ſolebat gladios depoſuit, ad convivia autem & reliquam omnem lætitiam libere ſe convertit. Et aliæ quidem contentiones aut certamina urbes reliquerunt; unum omnes habet, ut earum quæq; pulcherrima & jucundiſſimo aſpectu appareat. Itaq; omnia plena gymnaſiis, fontibus ſive aquæductibus, porticibus, templis, tabernis, ſcholis: ut aliquis vere dixerit inclinantem & labantem mundum, reſtitutum à vobis eſſe. Nec urbes ſolum ſplendore & decore lucent, ſed tota adeo terra, inſtar horti aut paradiſi,*

paradiſi, conſpicitur exculta. Ut miſeratione planè digni ... *deantur, ſiquis imperio veſtro non ſubjacent* (*qui pauci* ... *men ſunt:*)*ut qui tantis bonis careant.* Hæc verè & flo... de dicuntur, & capiunt me recitantem: etſi non m... nus uno ictu penetrat Cornelii noſtri breviloquiu... *Quippe immota, aut modicè laceſſita pax*: quod ille ... Principum ævo ſcripſit. Jam verò alterum bonu... quanti eſt, Communicatio inter ſe hominum & r... rum, viis undique liberis commerciiſque? In anim... tuo cogita, ſi tutò nunc Byzantium, Perſarum aut S... narum regionem videre liceret: quàm tu ipſe fortaſ... atque alii libenter & avidè iretis? per tot terras & m... ria oculos pedeſque ferretis? AUD. Affectum meu... tangis, capior unicè peregrinatiunculis, & animum i... novat ac vires novitatum ille aſpectus. LIPS. Opt... mus quiſque in hac cupidine: & alti æthereique an... mi, ut ipſe æther, gaudent motu. Sed ſub tali igitu... imperio, quàm id licuit? tutiùs quam Belgis nobis ho... die, non dicam ab urbe ad urbem, ſed pænè pe... urbem aut circa eam ire. Viſere illîc licebat ma... gna aut nobilia illa opida, clara & inclyta in... genia; Athenas, Alexandriam, Rhodum; di... ſertos aut ſapientes ibi viros; denique ad ali... terrarum ſe conferre, diſciplinæ aut animi cauſſ... At mercatores, & quibus aliarum opum cupiditas, i... per maria omnia navigabant, ii per terras circuibant... unicos prædones aut piratas placantes, ſive metuentes... Publicanos. Sed uno & certo pretio placantes, nec e... gravi ſub Principe aliquo moderato & æquo. Itaqu... res longinquæ advehebantur, ignotæ anteà oſtende... bantur: & totus orbis eâ communione, quaſi una civi... tas, fiebat. Quid dicam artes barbaris traditas aut inve... ctas? quid elegantiam, litteras, & cultum animorum? Cùm etiam omnes linguis diviſi, unâ Romanâ junge... rentur, atque ea cum imperio quaquaverſum ſe propa... garet. Plinius hæc graviter & meritò attollit, in Italiâ dilaudanda: *Numine Deûm electa, quæ cœlum ipſum cla...* *rius faceret, ſparſa congregaret imperia, ritusq; molliret, &* *tot populorum diſcordes ferasque linguas ſermonis commerci...* *contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret: bre...* *viterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret.*

Lib. II. cap. V.

Iterumque alibi idem: *Videmus,* inquit, *alia aliundè* *ultrò citroque, humanæ ſaluti* (nam de herbis & re medici... illîc loquitur) *in toto orbe portari*, IMMENSA ROMANÆ PACIS MAJESTATE, NON HOMINES MODO, DI... VERSIS IN TERRIS GENTIBUSQUE, *verumetiam* MON... TES & *excedentia in nubes juga*, PARTUSQUE *eorum* & *barba...*

Li. XXVII cap. I.

bellus quoque invicem oſtentante. Nec minùs Strabo: *Romani multas gentes anteà feras, ob montes aut locorum naturam aſperam, aut ob frigus aliámve cauſſam, ſub imperium aſſumentes; eaſque ipſas ex diſiunctis & inſociabilibus, unà commerciis junxerunt, & pro agreſti vitâ, civilem agere docuerunt.* Sed & Claudianus magnificè:

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quòd veluti patriis regionibus utitur hoſpes,
Quòd ſedem mutare licet; quòd cernere Thulen,
Rurſus & horrendos quondam penetrare receſſus.
Quòd bibimus paſſim Rhodanum, potamus Orontem,
Quòd CUNCTI GENS UNA SUMUS.

O verba & res pulchræ! & poteſtne major eſſe voluptas, aut commoditas? Omitto gubernationem & leges ferè eadem; pondera, & menſuras, & numos: & plura, quorum bonorum ſenſus etiam hodie aliquis in Turcarum imperio eſt; & eſſet major, ſi leges & politia illic meliores. At noſtra Europa miſera, quàm jam à multis ſæculis expers eorum eſt? jactatur aſſiduis bellis aut diſſidiis, quare? quia regna aut dynaſtiæ parvis aut modicis finibus incluſæ, ſemper in vicinos cauſſam habent timendi vel ſperandi, querendi vel ulciſcendi. Idem & ante Romanum imperium erat; quod Plutarchus aſſeruit: & pulchrâ imagine addidit, *Illud velut* ANCHORAM *fuiſſe fluctuanti mundo.* Quid propriè de noſtrâ Galliâ triplici Cerialis apud Tacitum? *Regna bellaque per Gallias ſemper fuère, donec in noſtrum jus concederetis.* Fuère mi Auditor, & nunc erunt, donec talis aliquis eventus. AUD. Per ignem ſermones tui eunt, & vide ne amburare. LIPS. Ego verò apud te liberè, & ut Philoſophi in ſcholis, de Republicâ diſſero: neque ſunt iſta, neque erunt fortaſſe; & (dicet aliquis) nec debent. Deo eventus permitto: ego arbitror & ad Religionis unitatem, & ad ſubditorum omnium uſum, & denique contra communem Turcarum hoſtem fore, potens & validum caput unum. Tu Deus SALUS ET TUTELA RERUM, da quod expedit; da, ſi non imperio, ſaltem fœdere coïre ac jungi; da lætos & pacatos ad læta & pacata loca tua venire. In quo finio, & te mi Adoleſcens, dimitto.

NOTÆ IN LIBRI I.

CAPUT II.

Pag. 667 XΡυσόμιτζα.] Pro verſu fortaſſe melius χρυσέη μίτζα diviſim. Sed hoc leve: illud momentum habet, quod monitus à viro doctiſſimo ſum, totum hoc Carmen videri ſcriptum, non in ipſam urbem Romam, ſed εἰς Ῥώμην (nam Græca ambiguá) id eſt, in *Valentiam ſive Fortitudinem*, quaſi Deam. Acutum eſt: & argumentum habet, quòd Erinna illa celebris vixerit circa Sapphus tempora, id eſt Tarquinii Priſci, priuſquàm Roma noſtra ſic magna & admiranda. Sed mihi tamen ſeriò inſpicienti, carmen in urbem & imperium noſtrum ſcriptum videtur: & plures Erinnas fuiſſe, quod in textu indicatum volui, indicio eſt diſſenſus in ejus patriâ, de quo Suidas. Adde, quòd apud Stobæum ambigitur de auctore.

CAPUT V.

Pag. 682 *Sed ubi, ignorò.*] Ego firmiter non repperi. Duplex tamen ſuſpicio, prior de *Theodoſiâ* in Boſphoro, ubi Strabo portum collocat, *vel centum navium capacem.* Altera fortaſſe firmior, ex Dionis Fragmento in rebus Eligabali, ubi notat, *Privatum aliquem, initio ejus imperii conatum turbare & ad res novas pellicere τὸν στόλον, τὸ ἐν τῷ Κυζίκῳ ναυλοχοῦντα, claſſem, quæ Cyzici in ſtatione erat.* Sanè videtur hanc Ponticam, & ejus ordinariam ſedem deſignare: etſi Cyzicus tamen in Propontide.

CAPUT VI.

Pag. 686 *Sed nec Velleii judicium valde probo.*] Cui tamen cauſam aliquam eſſe, etiam hodie Hiſpani experiuntur: ſed non illam propriè, quam Vellejus ſuſpicatur aut timet. Hoc uſus docuerit, longinquas aut externas colonias, ſi conjugiis & ſtirpe cum indigenis miſceantur, paullatim ipſos aut poſteros tranſire in mores & affe-

Digitized by Google

affectus ejus regionis. Cavere hoc malum vis? unica ratio, à conjugiis, & (ſi poteſt) à mixtione arcendi: quod Judæi olim & nunc ſervant. Nec alia magis intima cauſſa eſt, cur creſcat aſſiduè ea gens, & in veteri lege & inſtitutis, aliena à populis, perſeveret.

LIBRI II.

CAPUT II.

In agros, & in corpora eorum.] Illud ipſum conqueritur & exaggerat Buundica regina Britannorum, in Dionis Nerone: Οὐ αὐτοὶ, τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ νέμειν καὶ γεωργεῖν ἐῶμεν, πρὸς τῶν σωμάτων αὐτῶν δασμὸν ἐτήσιον φέρομεν; *Nonne, præter cætera omnia, & paſcitis & aratis Romanis, corporum etiam* ANNUUM *tributum pendentes?* Pag.696

CAPUT III.

Pluſcula cogitavi aut collegi.] Imò & quædam edidi, Commentario ad Taciti librum I. Eruditiſſimus etiam Briſſonius videatur, in voce *Capita*, De verborum ſignificatione. Veritas tamen, opinor, eſt, indictiones fuiſſe in capita pro modo opum: quod genus hodie Galli *Taillas*, nos *Impoſitiones* aut *Æſtimationes* linguâ noſtrâ vocamus. Pag.700

Qui divinandi artem tenet.] Nec ego inter iſtos: tamen peragrando gentes provinciaſque ſubditas, & ratione colligendo, ſubduxi non infra *trecentos milliones* hominum fuiſſe in Romano orbe. Et cauſſas ſententiæ poſſim dare. Pag.701

Supra centum quinquaginta milliones.] Percuſſerit hoc quoſdam, qui noſtra aut nova cogitant tantùm; ſed ratiocinando facilè quivis adſtruat ex iis quæ dixi, & non etiam dixi. Pro magnis quidem iſtis vectigalibus, nonne ſatis fecerit vel Suetonii locus, de Veſpaſiano? *qui initio ſtatim Principatus profeſſus eſt, quadringenties millies opus eſſe, ut Reſpublica ſtare poſſit.* Sunt qui (horreſco dicere) *mille milliones* noſtro ritu: unde ſic ſubitò parandi, ſi non tales tantique reditus? Etſi & alii *quadragies millies* legunt, qui eſſent LX. nobis milliones. Sed & noſtro ævo, ut deſinant iſti obloqui, Rex Sinarum accipere in tributo annuo aſſeritur *[illegible] triginta milliones.* Et Sinas aliquis ad totum Romanum orbem comparabit? Pag.702

Digitized by Google

CAPUT VIII.

Pag. 715. *Si vere Plutarchus, viginti millia talentûm intuliſſe.*] Verba Plutarchi non ambigua: Ἀνεφέρετο δὲ εἰς τὸ δημόσιον ταμιεῖον ἐν νομίσμασι, καὶ κατασκευαῖς ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ, δισμύρια τάλαντα, πάρεξ τῶν εἰς τοὺς στρατιώτας δεδομένων, ὧν ὁ τοὐλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον δραχμὰς εἴληφε χιλίας πεντακοσίας: *Intulit in ærarium publicum in pecuniâ ſignatâ, itemque auro & argento facto, viginti millia talentorum, præter ea quæ in milites expendit. Quorum is qui minimum accepit, habuit drachmas mille quingentas.* Ergo gregarius quiſque miles accepit Philippicos *centum quinquaginta.* Magna ſanè donatio, in liberâ illa repbulicâ: ſed quam minuit Plinius; uti & ſummam illati publicè argenti, ſi eum audimus. Valdè, inquam, minuit, nam ſcribit libro XXXVII. cap. II. *Cetera triumphi ejuſdem* (Pompeii de Aſiâ & Mithridate) *quàm virilia? Reipublicæ datum mille talentûm; Legatis & Quæſtoribus, qui oras maris defendiſſent*, HS. *bina millia, commilitibus ſingulis quinquaginta.* Sanè hæc nullo modo conveniunt, neque ſana ſunt; quamvis audacter id dicam. Primùm, de *mille talentis* illatis in ærarium; nugæ, & *minuti gurgustiunculi*, ut ille inquit. & in Textu docuimus. Quid jam de Legatis & Quæſtoribus? dumtaxat *bina millia* HS? ea eſſent, *quinquaginta Philippæi*: atqui gregariis plus datum, non Plutarchus ſolùm, ſed Appianus (qui ex eo ferè haurit) oſtendit. Et omnino pro magnis illis exiguum eſt, quid in milites ſingulos? ait *quinquaginta* HS. Ii eſſent, *duodecim denarii & ſemis.* Abjice hæc omnia, & indignum eſt in Plinio tolerari aut legi. Primo numero legendum ſit ex Plutarcho, id eſt ex vero, *Reipublicæ datum vicies mille talentûm.* Hoc ex conjecturâ: in aliis libri adjuvant, & adaugent. Nam ſcripta habent: *Quæſtoribus, qui oras maris defendiſſent, datum mille talentûm: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertium.* In quibus mirum eſt, & juvat, ſic concorditer conſentire cum Græcanica ſumma illud ultimum, *de ſenis millibus* HS. Nam ii ſunt, ipſæ *centum quinquaginta drachmæ.* At prius illud de Quæſtoribus; non rectum, nec poteſt: exorbitat. Scribo, *data decem talenta*; quæ ſunt, *ſex millia* Philippûm: & error eſt ex notis ortus, denarii millenariique: quæ nimis ſæpè alternarunt. Examinanti hæc apud Plinium, & cum noſtris ac ratione conferenti, vera erunt: aut ſiquis aliunde firmiora, doceat, innitemur.

CAPUT

CAPUT IX.

Etſi non ad uſum tales.] Sicut & in torque aureo, quem centum pondo Divo Auguſto Galli dederunt, ut eſt in Quinctiliano. Hæc in ſpeciem tantùm: imò plerumque nudo nomine, Pecunia ipſa data. Pag. 717

Hic prætextu rapinas extorſioneſque uſurpatas.] Ita & Plinius igitur in Trajani laudibus ponit, *non ſpoliis provinciarum, & extorto ſociis auro, ſed hoſtilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem.* Nec aliud ab hoc coronario auro intellegit. Ibid.

Millenis auri.] Vox ea *millenis* redundare hîc videtur: aut mox intellegendum *triginta quinque millibus* ... ſed ego prius eligam. Pag. 719

CAPUT X.

Illo Decenties tantùm ſumma ordinaria.] Neque enim puto ſolùm *Decies* fuiſſe, quod exprimit Dio Caſſius in Fragmento, de Macrino Imp. Scribit eum, Aufidium Frontonem, cùm Africam Proconſul ſortitus eſſet, in urbe retinuiſſe: Τὸ γε μὴν ἐπιτίμιον γέρας καὶ οἴκοι μένοντι αὐτῷ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσε: *nihilominùs præmium adjunctum, etſi domi manenti, vicies quinque myriadas drachmarum, dari juſſit.* Id eſt Latinorum *Decies*, & nobis XXV. millia Philippicûm. Sed in univerſum & annuum ſumptum Proconſulis, parum ſit, ſiquis conſiderat: fuit duntaxat γέρας, ut loquitur, ſive *præmium operæ* ſuper ſumptus; & eſt quod Tacitus in Agricolâ, *Salarium Proconſuli dari ſolitum*, in ſimili narratione appellet. Pag. 721

Parum eſt certa.] Aliquid ad quatiendam hanc lectionem fecerit, quod in Plutarcho eſt: *Cæſarem, poſt Africanam victoriam in concione ſe venditaſſe, quòd tam latam regionem ſubegiſſet, quæ penderet vectigal annuum ducenta millia medimnûm Atticorum frumenti, porrò olei tricies centena millia librarum.* Longe à noſtro modo ſumus, ſi non amplius: neque iſta fecerint, niſi Romano more duodecies centena millia modiorum. An Auguſtus adeò produxit? an non de totâ Africâ Cæſar hoc dixit? Jure ambigas, ob modum olei, qui ſequitur, quem talem tantumque ſolis Leptitanis impoſitum Hirtius ſcribit, in extremo De bello Africo: *Leptitanos, tricies centenis millibus ponderis olei in annos ſingulos* Pag. 723

mulctat. Et verò jamdiu antè Africa vectigalis, n nisi Numidiam Cæsar addidit. Cogitetur, & forta aliquis in Hirtio reſcribat, *ter centenis millibus.* Qui quid eſt de ſummâ Africæ vel Ægypti; tamen cer etiam aliæ provinciæ ſubvenerunt, & maximam il partem, non aſſem totum confeciſſe cenſendum e Sed & Fiſcum emiſſe crebrò frumentum, Tacitus Plinius, dicent.

LIBRI III.

CAPUT II.

Pag.753 *Alibi peccatum.*] In Q. Curtio notabiliter, hiſp numeris, lib. VIII *At tibi XXX. millia mulorum captivum aurum vehunt:* quod Hermolaus in concione objici Alexandro. Sed immanis auri ſumma turgat: & omni no ∞ ∞ ∞. id eſt, *tria millia* ſcribendum. Demoſthe nes quidem pro magno refert, quòd regi Perſarum *mil le dimenti cameli* pecuniam veherent.

CAPUT. III.

Pag.761 *Paullatim Italia pæne deſerta eſt.*] Vel Lucanum audi:

At nunc ſemirutis pendent quòd mœnia tectis,
Rarus & antiquis habitator in urbibus errat,
Horrida quòd dumis, multoſque inarata per annos
Heſperia eſt, deſuntque manus poſcentibus arvis.

Idem Livius: *partem Italiæ ergaſtula à ſolitudine vindicare.* Sed & Dionyſius pleraque opida olim frequentia, ſuo ævo lapſa aut vacua fatetur. Cauſſa profectò ipſa eſt, quam dixi, quòd Roma omnia ad ſe traxit & abduxit. Itaque (conſidera) vicina urbi loca maximè in hac cauſsâ reperies, longinqua pleniora.

CAPUT VIII.

Pag.787 *Alii Solia maluerunt reddere.*] In Græco eſt [illegible], ut vides: quód magis eſt ut Sellas reddas. Sellæ autem in Frigidariis maximè, ex Sidonio: *Hinc frigidaria dilatantur, ita ut miniſteriorum ſeſe non impeditione famulatu, tot poſſint recipere Sellas, quot Solii ſigma perſonas.* Quæ lectio mihi recta eſt, etſi alii mutant. Nam ita

hic

[illegible] *ſolii*; ut poſtea idem, *Solii capacis hemycyclum.* [illegible] planè dat intellegi formam Soliarem: & fallor, [illegible] ruinis Thermarum hodieque veſtigia & ἴχνη [illegible] ſic aparent. Si tamen aliter, parùm eſt: hoc [illegible] *Solia*, à Græcis ſolere reddi ἐμβατὰς vel ἐμβάτας: [illegible] in ea lavandi cauſſâ deſcenderent. Nec aliud [illegible] fuêre, quàm ſignea quædam vaſa ſive alvei, no[illegible] quoque moribus noti: quod genus Auguſtus (in Suetonio) *Hiſpanico verbo Duretas* appellabat, atque ipſe utebatur. Ejuſdem tamen ævo alia reperta, in ipſâ terrâ effoſſa, & magnificè ſtructa; in quibus fas eſſet, ſedere, ſtare, natare. Inventio tributa, niſi fallor, Mæcenati à Dione Caſſio. Πρῶτος, inquit, κολυμβήθραν θερμοῦ ὕδατος ἐν τῇ πόλει κατεσκεύασε: *Primus Solium* (*ſive Natatorium*) *aquæ calidæ in urbe ſtruxit.* Planè huc pertinet, & notandum eſt. Solia autem hæc *capacia* fuêre, ut Sidonii verbum erat; & Martialis oſtendit, plures ſimul ſolitos lavari. Quid, quòd *Oceani ſolium* poſteà, magni maris nomine & quaſi imagine dictum? Itaque nullo modo probabile, tot illa *millena Solia* in Thermis unis fuiſſe.

LIBRI IV.

CAPUT XI.

Ego verò neſcio.] Vides ambigere me, non aſſerere; nec temeritatis in talibus damnes. Prudens inquiſitio locum ſæpè aperit repulſæ vel obſcuræ veritati. Videbar tamen ſatis ſtabiliiſſe, natum eum in Britannia non eſſe: ſed jamnunc vir impenſè doctus, & gnarus rerum veterum, amicus noſter, argumentis ſubtiliſſimæ inquiſitionis me quoque, fatendum eſt, concuſſit. Tamen recollegi me, inſpexi, & videor antiquare poſſe, ſine pertinaciæ culpâ. Ipſe atque alii judices ſunto. Ait primò, *Hiſtoricos omnes, qui de natali ſolo Conſtantini ſcripſerunt, unâ voce natum in Britanniâ aſſerere, præter duos Græculos Nicephorum & Cedrenum.*] Hoc ego non dederim, ut alii omnes. Imò ecce obduco Godefridum Viterbienſem,* cujus Chronicon ita habet: *Hanc Helenam* (matrem Conſtantini) *quidam ex patriâ Trevirorum oriundam faciunt, alius de regno Perſarum, ubi Conſtantius ad tributa colligenda miſſus, eam legitur contigiſſe.* Ecce, dubitat de *Treviris*: ſed magis ad *legationem Perſicam*, & ergo ad nos, inclinat. Ubi

Pag. 245

* Vixit ante annos quadringentos, & quod excurrit.

Ubi autem de *Britannis* ? Quin & *Acta Silveſtri Pap* quæ in Symeone Metaphraſte, iſtam Helenam apert faciunt *Bithynam* : *Cùm*, inquiunt, *in Bithyniâ verſa retur, unde orta erat.* Nónne & hoc à nobis ? Atqu Britannici ſcriptores aliter, & iis *magis fides habenda qui loco ipſi propiores.*] Hoc vix dicam. Quid ſi de Homeri patria lis certetur, & Jëtæ ſuum aſſerant, idque indigenarum teſtimonio; idem Chii, aut Colophonii eoipſo nempe refellantur, quia à domo teſtes citant Gloria patriæ quæri per hanc aſſertionem, & ideò illuc proniores cenſeantur. Et qui tamen hi teſtes ſunt ? *Henricus Huntigdonienſis*, *Guilielmus Malmesburienſis*, *Joannes Sarisburienſis*, *Galfridus Monumetenſis* : quorum antiquiſſimus ante quingentos annos non vixit. Dicitur tamen & *vita Helenæ Anglo-ſaxonicè ſcripta, ante ſexcentos ampliùs annos ita adfirmare.*] quam non vidi equidem, & eſto : quis vulgarium librorum fabellas neſcit ? Iiſdem igitur de *Bruto Trojano* credam, & *Pandraſo Græcorum rege*, & quæ alia inſcitè comminiſcuntur ? Quòd ſi tam vetus & fida hæc opinio, quid ita Bedas ille, Britanniæ ſcriptorum egregius, hoc hiſtoriæ ſuæ inſertum non ivit ? Atqui occaſio erat, ubi de Conſtantino ſic ſcribit : *Conſtantius Conſtantinum filium, ex concubinâ Helenâ creatum, Imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quòd Conſtantinus in Britanniâ creatus Imperator, patri in regnum ſucceſſit.* Ubi hîc aliquid, natum in Britannia eſſe ? *creatum Imper.* tantùm dicit. Et penſitandum hoc eſt de Bedâ, qui certè Britannus, & ævi vetus, & patrii amoris honoriſque non item incurioſus aut expers. Quid, quod nec in totâ Britanniâ monumentum aliquod aut veſtigium affectus ſui, ut in patriam, Conſtantinus edidit, aut reliquit ? At fecit in Bithyniâ, ut in Textu meo ſcripſi. Et hoc penſitandum. Sed enim, ait vir doctiſſimus, Nicephoro eò minùs fidei eſſe debet, *quia &* *in modo genituræ aniliter ineptit, & temporis ratione aberrat.*] Videamus, ait patrem Conſtantium, *Claudii ex filio nepotem.* Falsò, fateor : & Pollio meliùs hæc exſequitur, qui è fratre Claudii derivat. Quòd *nepos* igitur, non errat : at non ex filio, quod incurioſè addit. Item ait, *pallium regium Helenæ donaſſe, poſt concubitum.* Quid autem privato cum pallio regio ? inquit. Reſpondeo, *paludamentum* intelligi, vel & *prætextam veſtem*, quæ tunc in uſu honeſtiorum. Dicit &, *in Galliâ Conſtantinum Cæſarem à patre creatum* : atqui in Britannia fuit. Imò de Galliâ, etiam Beda ſatis clare dicit : & videtur inibi jam antè deſignatus à patre,

Lib. I. cap VIII.

ſed

ſed *Cæſar* dumtaxat fuiſſe. Aurelius ſane Victor *eodem tempore deſignatum Cæſarem* ſcribit, *quo Severus & Maximinus*: quod menſibus aliquot fuit ante Conſtantii mortem, & priuſquam in Britanniam Conſtantinus veniret. Facit & Panegyricus ſcriptor: *Cùm tibi pater imperium reliquiſſet, Cæſaris appellatione contentus, exſpectare maluiſti*: illâ, quam jam ante habebas. Etiam è Zonarâ adſtruas, in Gallia Conſtantinum tunc fuiſſe, & Galerium ad ipſum veniſſe. Sed quorſum iſta? nihil ad natale ſolum faciunt: & ſiquid aberrat in talibus Nicephorus, alii in aliis, & varius circa illud ævum diſſenſus. At rurſum ſcribit etiam Nicephorus, *Legatione Perſicâ genitum Conſtantinum, & patrem ex ea reverſum, mox Cæſarem creatum.*] Quæ ſi vera, viginti dumtaxat annorum fuerit Conſtantinus, cum Imperium cepit: quem tamen vel *triginta* conſtat fuiſſe. Non abnuo in eâ re errorem, niſi de aliâ legatione priori ſenſit: quod ſane potuit. Et vero ſi hæc evertunt de patria, quid Britannicis ſcriptoribus fiet, quos nulla ratio aut ingenium defendat? Omnes in Britanniam veniſſe Conſtantium, & *Coëli* regis filiam Helenam ibi noviſſe: diſtincte etiam Gaifridus, *undecimo poſt anno, mortem obiiſſe, relicto imperio huic Conſtantino.* Iſta qui conſtant? Enimvero omnes Annales mittunt Conſtantium in Britanniam, ad turbas ibi ortas ſedandas: eæ autem dumtaxat fuêre intra annos imperii ejus: & quomodo tunc Conſtantinum genuerit? Fuerit igitur ex hoc calculo undecennis Imperator. Vides ineptias, & quidem ἀσυστάτους. At verò eripitur nobis Julius Firmicus, quem ego ut fundum ſententiæ adduxeram: & in hoc ingenioſiſſimè (ita res habet) vir ille inquiſivit. Demus eripi: quid factius aut certius ſuper Conſtantino erit? non ego video: neq; enim de Britanniâ aliquid dicit. Sed teneo tamẽ, & vindico, aut certè conabor, ſine litigio, & pudore meo atque amore ſalvis. Scripſit, inquit, Julius Firmicus ſub Conſtantio Conſtantini F. non ſub iſto; ergo de illo ea ſunt, & non de Conſtantino. Argumenta, in Præfatione ipſe dicit *Mavortium Lollianum*, cui inſcribit, *Conſulem deſignatum eſſe.* Atqui Conſul ille fuit ſub Conſtantio, anno Urbis ∞.C.VII. id eſt, XVII°. circiter imperii ejus anno. Item, meminit Solaris deliquii lib. I. cap. II. *Optati & Paullini conſulatu*, & loquitur ut de annis tranſactis: qui tamen Conſules fuêre quadriennio circiter ante Conſtantini mortem, iſtis reſpondeo, primum de *Lolliano Coſ. deſignatò*: non novum olim fuiſſe, in plures annos deſignari, & multi

Principum ita fecêre. Item, Præfationes ultim olim & nunc ſcribi: & librum ipſum vetuſtiore eſſe; ac pluribus annis inter manus verſatum: quo ipſe Firmicus tibi dicet. Hæc poteram: ſed firmit illud, non cenſere me eumdem illum *Lollianum* eſſ qui ſub Conſtantino Conſul fuit. Filius potiùs eju aut gentilis alius: & iſte noſter, etſi deſignatus, no inivit, vel morte præventus, vel mutatione Princip (ut ſæpè) vel alia cauſſa. Hoc ex ipſo altero argu mento aſſeram, ubi de *Optati & Paullini* Conſulatu Nam ecce verba ſunt: *Sol medio diei fulgida denegat lu mina, quod Optati & Paullini Conſulatu (ut de recentiori bus loquar) futurum, Mathematicorum ſagax prædixi intentio.* Sanè loquitur, ut de re nova & recenti: præ teritâ quidem, ſed non obſoletâ. Imò ipſis illis annis ultimis Conſtantini, hæc ſunt ſcripta: & verba Fir mici clarè dicunt, quæ ſuper Conſtantino olim addu xi. Nam quæ ibi ſunt in ejus laudes, de *tyrannis pulſis,* & plura, palàm de ipſo ſcripta: neque negat amicus noſter. Sed ille cenſet parentheſi quadam hæc includenda, & reliqua ſic legenda: *Conſtantius ſcilicet maximus Divi Conſtantini filius, auguſtæ & venerandæ memoriæ Principis (qui ad liberandum orbem à tyrannicis immoderationibus,* &c. uſque ad illa verba, *numquam belli Fortuna decepit) apud Naiſum genitus.* Sic inquam, ut alia omnia de Conſtantio ſint, laudes illæ de Conſtantino. Sed quis mos aut ratio eſt, cùm de Principe præſenti & vivo ſcribas, ſic abire in laudes defuncti, & hunc præterire? Non ſolet hoc ejus ævi adulatio, & vivis magis blandiuntur. Sed quid opus argutiis? nullæ eæ, apud cordatum quidem, evincent, quin quæ ſequuntur de *filiis ejus*, aſſerant hæc omnia Conſtantino. Verba aperta: *Tu Jupiter, tu Gradive, tu Sol, Conſtantinum maximum Principem, & ejus* INVICTISSIMOS LIBEROS, DOMINOS ET CÆSARES NOSTROS, *conſenſu veſtræ moderationis, & Dei ſummi obſequenti judicio,* PERPETUAQUE EIS IMPERIA *decernente, facite etiam noſtris poſteris, & poſterorum poſteris, infinita ſæcula imperare.* Hoc decretorium eſt, quocumque nos vertimus: neque Conſtantius ille liberos habuit, quibus hæc aptes. At (reponit vir doctiſſimus) poſſunt de *Gallo*, aut *Juliano* capi, quos Cæſares dixit. Non poſſunt: neque enim liberi ejus fuerunt; neque uno tempore habuit, ut conveniat illud, *Dominis & Cæſares*: quin Gallo defuncto, adſcitus Cæſar fuit Julianus. Cæſar, inquam, non

Digitized by Google

filius : nec mos iſte adoptandi (niſi fallor:)
nec uſitatus. Imò Conſtantius, cùm jam Cæſarem
ſignaſſet, in concione publicâ, apud Ammia-
num alloquitur, & *Fratrem* appellat. Igitur altera
ici noſtri evaſio; votum & precationem ſaltem hæc
, ut numina nempe dent tales liberos. Appello ad
, ſi huc eunt, iterum iterumq; legenda. Vocat *in-*
viſſimos, vocat *Dominos ſuos*: & clàrè jam eſſe, non
ri oſtendit; perennare, non autem naſci rogat.
locum hunc talem, cur non alia aptantur potiùs,
quæ volentia ſequentur : quam ut hunc trahamus,
non pertrahendum ? Sed opponitur amplius, in ma-
nuſcriptis duobus exſtare, non *apud Tharſum genitum*;
ſed *apud Naiſſum*. Eſto, nec illi codices fortaſſe optimi;
& hoc ipſum quid pro Britanniâ evincat? Nam quod ad
Conſtantium applicari id cenſet, ibi genitum, mera
conjectura eſt: neque inquiro, nec ad rem meam facit.
Addo magis illud, Julium eumdem Firmicum, *Con-*
ſtantium iterum nominare, ut vivum, in ipsâ Præfa-
tione : *Cùm tibi totius Orientis gubernacula, Domini atque*
Imperatoris noſtri Conſtantini Auguſti, ſerena judicia tra-
didiſſent. Si jam diu obierat, cur non *Divum* appel-
lat, ut in aliis illis verbis *Divi Conſtantini filium*, pro
amici quidem noſtri ſenſu ? Nam nos ibi, *Divi Con-*
ſtantii, verè putamus emendari. At verba tamen ſunt,
quæ *Conſtantio*, quàm *Conſtantino* propiora, ſi verum
ſpectes : iſta. *A primo ætatis gradu Imperii guberna-*
cula retinens, *quæ proſperis nactus fuit auſpiciis*. Nam
Conſtantinus quomodo à primâ ætate, cùm non niſi
anno *trigeſimo* cœperit imperare ? at verò Conſtanti-
us, *decennis* admodum, Cæſar deſignatus fuit. Re-
ſpondeo, non hoc velle Firmicum : ſed natum Im-
peratoriâ ſtirpe, & imperio jamtunc fatis deſtinatum.
Planè ut Panegyriſtes, ad ipſum Conſtantinum :
Quamvis feliciſſimus ille dies imperii tui natalis habeatur,
jam tamen ab illo generis auctore (Claudio) *in te Imperii*
fortuna deſcendit. Iterumque : *Non repentinus ali-*
quis favoris eventus te principem fecit : Imperium naſcen-
do meruiſti. Et tertiò : *Sacrum iſtud Palatium non can-*
didatus Imperii, ſed deſignatus intraſti. Talia plura le-
ges: & me auctore in Firmico hic, *ad quæ proſperis na-*
tus fuerat auſpiciis. Deſino, nec ſerram ultrà recipro-
co: & fateor ingenuè in illo ævo, paucitate ſcripto-
rum aut incuriâ, aut etiam imperitiâ, tenebras &
ambagines eſſe, nullâ umquam curâ ſatis ad certum
aut liquidum perducendas. Quid autem (philoſo-
phari lubet) in talibus magnum facimus ? quid mea
eſt

Digitized by Google

eſt inter, ibi an ibi natus ſit Conſtantinus? Virtut ejus, non patriam videamus: & ab illâ obſcurus, a his lucem capiat, & eamdem imitatione aliis done Hoc voveo, & cum modeſtiâ ſcientiam, & magi ſapientiam, habere. Nam omnia cùm viderimus, *num ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit, hoc Sa pientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla,* (Sen. Ep. LXXXVIII.) *puerilia ſunt.* Didici, diſce.

Digitized by Google

INDEX CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

OCCASIO & *ingreſſio ſermonis.* CAP. I. PAG. 665.

Communiter Roma & ejus Potentia laudata, per elogia pauca veterum. CAP. II. 666

Fines imperii Romani; quando maximi; & Provinciæ breviter adnumeratæ. CAP. III. 669

De Copiis & præſidiis ſparſim circa limites, itemq; in ipſa Urbe. CAP. IV. 674

De Copiis in mari aut fluminibus; de Claſſibus variis, earumq; ſedibus. CAP. V. 680

De Coloniis, & modus fructuque deducendi CAPUT VI. 684

Multitudo Romanorum, & ratio adſciſcendi gentes, aut transferendi. CAP. VII. 687

LIBRI SECUNDI.

De Publicis populi Romani vectigalibus, Decumis, Quintis, Scripturâ, Portoriis. CAP. I. 692

De Tributis & Capitatione, tum inquiſitum in modum vectigalium, & quid videantur reddidiſſe. CAP. II. 694

Inquiſitum item in Capitationis modum, & penſum univerſorum Tributorum. CAP. III. 698

De Ærario militari, & Vigeſima, Vigeſimaquinta, Centeſima ad id explendum. CAP. IV. 703

De Metallis, & argenti, auri, aliarumq; rerum fodinis. CAP. V. 706

De Urinario vectigali & Chryſargyro; item de Meretricio. CAP. VI. 708

De opibus Byzantini imperii: & clauſula ac finis Tributorum. CAP. VII. 709

Pecunia

Digitized by Google

Pecuniæ è Triumphis, & aliquot eorum inſpecti, æſtimati CAP. VIII. 71

De Auro Coronario, & Coronis dictum. CAP. I 71

Impenſæ publicæ in Militem, Magiſtratus, Populum: & Frumentatione. CAP. X. 72

Impenſæ in Ludos obiter oſtenſæ. CAP. X 72

Dona Principum effuſa, & primò Julij Cæſaris. CAP. XI 72

Auguſti Principis dona. CAP. XIII. 73

Aliorum Principum dona. CAP. XIV. 73

De privatorum aliquot opibus, & materia hujus fin CAP. XV. 73

LIBRI TERTII.

Ad Opera Romana tranſitum, & primò de ligneis &c temporariis dictum. CAP. I. 74

Diuturna opera, & caput omnium Roma. De ſitu ejus, & inprimis de magnitudine indagatum. CAP. II 74

Magnitudo Suburbiorum Romæ, & hominum in totâ Roma multitudo CAP. III. 75

De ædificiis urbis Romæ communiter, & eorum altitudi CAP. IV. 76

Decor & ornatus ædificiorum. Excerpta quædam, & primò de templo Capitolino exactiùs dictum. CAP. V. 76

Item de templo Panthei, Urbis, & Pacis. CAP. VI. 77

Fora Romana deſcripta, & diſtincte Romanum, Julium, Auguſtum, Tranſitorium, Ulpium. CAP. VII. 78

De Balneis Thermiſq;, & breviter de Roſtris. CAP. VIII. 78

De Statuis, & earum cuſtodela. CAP. IX. 79

De viarum magnis operibus, & nominatim de Appia. CAP. X. 79

Aquæductuum mira. CAP. XI. 79

Cloacarum mira. CAP. XII. 799

Trajani pons in Danubio. CAP. XIII. 801

Privatorum hominum Urbanæ aut Ruſticæ ædes CAP. XIV. 804

LIBRI

LIBRI QUARTI.

Tranſitum ad Virtutem Romanorum, & ea in genere prædicata. CAP. I. 810

Triplex ordo in populo oſtenſus, & quiſq; in ſua parte laudabilis. CAP. II. 812

Juſtitia & Clementia in bellis. CAP. III. 816

Inſtitutio Romanorum militaris. CAP. IV. 819

Fides, Probitas, Conſtantia Romanorum. CAP. V. 823

Contra Probitatem & Abſtinentiam dicta & obducta quædam. CAP. VI. 826

Pariter contra Continentiam; & de Luxu Romano. CAP. VII. 830

Excuſati Romani à prioribus: & primum in Raptu vel Sævitiâ, obiter. CAP. VIII. 837

Factum idem in Luxu menſarum, aut Veſtium. CAPUT IX. 838

Doctrinæ ſtudia Romæ, & Salaria in Doctores. CAPUT X. 842

Diuturnitas Romani imperii, & in occaſione de Patria Conſtantini. CAP. XI. 844

Concluſio, & Laudatio magni Imperii. CAPUT XII. 847

APPRO-

Digitized by Google

APPROBATIO.

Quattuor hos J. Lipſi de Magnitud
ne Romanâ libros, prælo dignos ce
ſeo, quòd eruditi ſint, & pulch
varietate mirificè afficiant oblecten
que, nec non ad illuſtrationem ant
quitatum plurimum conferant, n
hil interim continentes quod Catho
licæ fidei adverſetur.

Guliel. Fabricius Noviom. Apoſtolicus Regius librorum Cenſor.

JUST

Digitized by Google

IUSTI LIPSI SATURNALIUM SERMONVM LIBRI DUO, QUI DE GLADIATORIBUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD NOBILISSIMUM AMPLISSIMUMQ. V. AUGERIUM GISLENIUM BUSBEQUIUM.

LIBROS, quos de Gladiatorum priſco ritu diu conceptos nunc profero, lucem adſpicere volui, Vir Nobiliſſime, in nomine tuo. Volui, imò debui, ſive amoris tui cauſsâ, quem in præſentem abſentemque tenes & perſeveras: ſive virtutis doctrinæque, quæ jure omnium bonorum oculos in te convertiſti, certè meos. Nempe tu ille es, qui res & conſilia tractaſti Imperatoris non unius, tu ille, qui ſummis de rebus ad ſummum Principem legatus, inter ipſos hoſtes cognomen repperiſti Boni. Scilicet ut radii ſolis in ſordes & caligantia loca conjecti, illuſtrant, non inquinantur: ſic tu, inter feros illos ſqualenteſque animos reſplenduiſti nihilominùs verâ virtutis tuæ luce. Et prudentiam ſileo doctrinamque: votum hoc tantùm interpono, ut ſimiles tui conſiliarii contingant patriæ, quàm Fata volent eſſe ſalvam. Vidimus nuper libellum duplicem Itineris & Conſilii tui, libellum: ſed qui, meo animo, ſcholas diſſertationeſque ſuperat multorum ſapientum. Brevia omnia, fateor: & eò placent magis, quia incluſa prudentia, non oſtenſa. Quin genus ipſum dictionis (etſi id minimè inter tuas curas) priſcum adſtrictumque, ſententiis occultum: &, quòd verè invideo, ſubtilis brevitas

innata tibi, aliis adfectata. Sed ne fræna ingeni meo laxem in hoc campo: munus à me cape, V maxime; non pretium, ut me devinctum liberer ſed pignus ut obſtringam. Nec enim exigua hæc, de ludis verè ludum, referendæ gratiæ eſſe volumu ſed teſtandæ. Quamquam huic ipſi operæ aliquo pretium fortaſſe erit apud eos, qui veteri germana que doctrina non perfuſi ſunt ſed tincti: qui hac ve lut face illuſtratum iri infinitos ſcriptorum locos no inviti fatebuntur. Nam novos iſtos &, ut ſic dicam muſteos homines, jure ſperno, ab his libris: qui tamquam in vænalibus, loqui adhuc Latinè tentant quique magni & beati ſibi videntur in præceptiun culis & concinnatis aliquot nugis, quas oculo recte non digner aſpicere. At mihi priſca placita; & u ille apud Comicum,

Qui utuntur vino vetere, ſapientes putat:

ſic nos, qui doctrinâ. Vale, & me ama, hæc tu re.

JUSTUS

Digitized by Google

JUSTUS LIPSIUS CHRISTOPH. PLANTINO S. DICO.

AT tu fidem etiam meam appellas; & ubi Satyræ, inquis, ubi Funus? Quid tibi vis, mi Plantine? an ut ego ſim funus? Si neſcis, hoc agitur. Difficile enim dictu credituque, quas turbas mihi dederit Satyra illa prior, parum herclè liquido auſpicio emiſſa. Clamores, convicia, ſibili. Alius, Quis iſte eſt, qui ſine ullis ſuffragiis Cenſorem publicum agit? qui invidiam ſibi non hominum, ſed gentium parat? Inſanit homo, irruit in ſe ipſe, & ſegetem incidit ſuæ famæ. Alius, Me apertè læſit: alius, Me ſchemate percuſſit, & ad ſummam ea dicta imò ſcripta de miſellâ Satyrâ, quæ ſine rubore nemo ex ergaſtulo audiat cum inuſtâ fronte. At ego fatuus etiam gratiam exſpectabam ab novitate ſcripti, ignarus ſcilicet deliciarum hujus ævi: qui eò jam venimus, ut nec vitia noſtra, nec remedia ferre poſſimus. At qui olim Seneca in Claudium ludere potuit, non cum ſale ſolùm ſed cum morſu; idque filio & conjuge ſuperſtite, imò regnante: mihi veniâ opus, leviter & leniter ineptias tangenti Critici gregis. Quid enim caſtigatione illâ mollius? adiò ut lenitate nimia prævaricatus videri poſſim publicæ cauſſæ. Reverà enim luſi, non læſi: & oſtendi vulnera, non impreſſi. At enim tectè & colore quodam nos tangis, inquiunt. O non interpretes meæ mentis, ſed divinos! qui non dictum mihi, non ſcriptum, fortaſſe nec cogitatum, tamen id ſciunt. Per colorem ego te? qui ne nunc quidem, cujus coloris ſis, ſcio. Unus aut alter perſtricti mihi, fateor: ſed adiò non tectâ aut obliqua petitione, ut nominaverim etiam, & percuſſerim, quod dicitur, manu rectâ. In te ſi culpa ſit illis:

*benè & ingenuè, quòd agnoſcis, tamen quid ego poſſu[m] ſi telo quod in alterum jeci tu occurris, & induis te t[e] ſponte? At enim Principum jus imminutum ivi. Ca[edo] ubi? quian' poeſim manare negavi ab Auguſto font[e]? Idem nunc nego, & honores, titulos, quæque alia fortun[æ] ſunt, tribui poſſe à Principibus fateor: ingenium doctri[nam]que non eripi, non dari. En crimen, quod dignum ſit tunicà moleſtà. Nec enim aliud vel fidiculis expreſſ[e]rint ex omni eo ſcripto. Itaque, ut illuc redeam, mi Pla[u]tine, fruſtrà me vocas in turbidam hanc arenam: d[e]verti in aliam, cùm voluptate magis, & ſine noxa. A[d] ludos, inquam, me dedi & ſpectacula priſca, quæ deſi[erant] & ignota noſtro ævo retraxi, & propoſui non auribu[s] ſolùm, ſed oculis; neque ut legi, ſed pænè dicam ſpecta[]ri poſſint. Hoc ipſum erit fortaſſe qui ſpernet, ut lev[e]: ſed ſpernet, non culpabit. Mihi autem ſatis, ut han[c] inquietam manum & anceps acumen ſtili conſumam i[n] re ſi non magnæ famæ, at non malæ. Nullius intereri[t] quid de Secutore aut Myrmillone delirem: & ridebi[t] aliquis in his nugis, non ringetur. Denique extra judi[]cium & proſcriptionem fuero. Jus ſcribendæ Satyr[æ] Apollinari alicui relinquam, qui id à * Principe imp[e]trabit. Tu, vir amice, pro Satura Saturnal hoc habe[to] pro Funere Munus: & tuam meamque cauſſam age[s] ſi opus erit, apud eos qui & hæc & memorias omnes ve[]teres non periſſe vellent, ſed interiſſe. Vale.*

* *Sidonii lib. I. epiſtolam XI. vide, quò ſ[pectans] reſpexi.*

JUST

JUSTI LIPSI

SATURNALIUM SERMONUM LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Occaſio & origo horum ſermonum.

MENSIS December erat, & per febriculam valetudo mihi non bona. Itaque viſendi cauſsâ ad me venerunt Victor Giſelinus & Janus Lernutius familiares mei. Et poſt ſalutem, Lernutius: Jámne melius? ait. Hujus quidem operâ, inquam ego, certè, Victor, hanc noctem clementem & cum quiete habui: & omnino commodior eſſe mihi viſus ſum poſt heſternam medicinam. Ita facilè cenſebam, ait Victor, ſed cedò venam, ſodes, ut tangam. Cùm tetigiſſet, hilariore vultu, Benè habet, inquit: reſpexit nos Hygeja. Sed duo etiam ſunt, à quibus procul habendus es, Lipſi, libri & curæ, quæ niſi vitas, ſeriò dico, teipſe evitas. Ego cum riſu, Ab alterâ quidem cauſsâ immortalis ſum, Victor. Nam libros, per hæc tædia temporum, ſummis digitis vix tango. Curarum, fateor, largiter eſt: & publica ſive privata reſpiciam, bona earum ubique ſeges. Atqui ſcito, ait Victor, non ab alio quàm curarum igne magis interfici vitalem illum in nobis fontem. At enim patria & nos periclitamur. Scio, ſed tu egoque habenas ſcilicet temperabimus publici fati? Curæ ſint hæ curæ illi, qui ſupra nos curat. Tu Anaxagoram cogita, qui increpanti cuidam, * Οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος; Εὐφήμει, ἔφη, ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος, & ſimul cælum oſtendebat. Hæc enim reverà patria nobis, & ut radii ſolis per terram ſparſi, à cælo & in cælo tamen ſunt: ſic noſter

* Nilne tibi cum patriâ? Bona verba, inquit, mihi ſummæ curæ illa patria.

animus quanquam in terris, humilia iſta ſpernat, ve-
ſeturque apud originem ſui. Dicebat hæc Victo
& ecce puer nuntians duos de viâ, uti apparebat a
veniſſe, quibus opus eſſet me convento. Surrexi,
jam ad vos redeo, inquam; ne grave ſit tantiſper ſol
eſſe ad hunc ignem. Et ſimul innui puero ligna inj
cere, & largiùs exſtruere focum. Ecce autem exier
video ad fores Duzam, Pighiumque. Cùm trepidâ gr
tulatione collum iis invaſi, Et vos eſtis? inquam,
ſperati mihi optatique ſalvete. Unde autem, & qu
per hanc anni hiemem? nec enim temerarium eſ
credo. Ego quidem è Batavis, ait Duza: & tuâ unu
cauſsâ. Pighius hic à Veteribus ſuis: junxitque nos i
viâ bonus aliquis deus. Mihi certè bonus inquam: &
jam vivo valeoque, cùm vos teneo. Sed intremus, quæ
ſo: & date duobus iſtis pariter quod gaudeant. Simu
Victor & Lernutius ad limen facti obvii, atque inte
ſe amiciſſimè complexi ſunt. Sed divelli ego, Et heus
heus, inquam, ſedeamus: neu diutiùs ignem invidet
iſtis, qui ſtupent certè à curru. Nam herclè ſtrictun
hodie frigus, &, ut ille ait,

Jam prata canis albicant pruinis.

Imò jam calemus, ait Duza, apud te quidem noſtrum
ignem. Sed quid morbi fuerat, ſodes? Nam de inva-
letudine tuâ Antverpiæ accepimus à noſtro Plantino
& mehercules etiam palles. Non nunc quidem, in-
quam ego, nam vos me hoc gaudio dediſtis in ruborem
Tamen febricula fuerat, in quâ oppugnandâ noſte
hic vere Victor. Sed ſedete, agite, mi hoſpites, ve-
tus verbum noſtis, Romanus ſedendo vincit. Cùm
ſediſſemus, Quàm ſalvè autem omnia in Bataviâ in-
quam, mi Duza? Privatim omnia, inquit. Nam de
rep. quiddicam, niſi maria malorum? Melius omina-
re, inquam, & nónne per hanc pacem ſedavit illa tem-
peſtas? Caput movens leviter Duza, Vereor, inquit,
ut paucorum modò dierum Alcedonia illa ſint, non fir-
ma tranquillitas. Facem extinctam ſi igni admoveas,
vehementiùs accenditur: ſic poſitum hoc bellum me-
tuo ut inſurgat & acriùs recrudeſcat. Heu ſæculum!
inquam ego.

Enimverò dî quaſi pilas nos homines habent,

ut ait Comicus: ita pace & bello alternis jactamur,
quaſi per luſum. Sed mittamus hæc ſcæva. Pighius no-
ſter quid, & quò? Antverpiæ, inquit neſcio quid li-
tium moleſtiarumque mihi fuit cum nummario tri-
cone: quas derterſum veni (me deſignabat) in hoc Sole.
Ego verò detergebo, inquam? & lubentiorem te faciam,
quàm

[...]m ipſa Lubentia eſt. Converſuſque ad reliquos, [...] amici, ajo, cænabitis apud me unà cum iſthoc [...]ie. Vultu renuit ſolus Duza, &, Non poteſt Li[...] inquit, nam vocata opera eſt. Quid vocata? inquam, [...]ne Adventicia hodie debita vobis? Jure commu[...]eregrinantium impetrabo hoc certè: ſi minùs, vel [...] χειρὸς νόμῳ, ut dicunt Græci. Et ſimul injiciebam [...]m. Cum ſubriſu Duza, Hæc quidem vis eſt, in[...] Cæſar videor: ita jugulum mihi petit iſte Bru[...]. Tamen, amici, relictas omnes res habeo præ [...] vos vultis. Puer modò adſit, qui ad Canterum [...]untiet. En adeſt, inquam, abi puer, & redi ci[...]us quam Aſparagi coquantur. Nos intereà ambu[...]mus. *manu-riâ lege.

CAPUT II.

[...]ni religio in menſâ. Arnobius explicatus: Livii lectio vulgata defenſa. Saturnalia, ſervorum dies. Seneca correctus explicatusque. Saturnus deus. Feſtus & Cicero emendati. Mutatio veſtis. Cænatoria. Syntheſis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

Puer redire mihi tardè viſus. Itaque ſpatiis aliquot confectis, Sedeamus, inquam: puer hic Duzæ intereà miniſtraverit. Age tu, vaſum cum aquâ. Lavimus, & cùm trepidarent de loco, Etiam inter vos hæ deliciæ? inquam. Amicitia aut pares omnes accipit, aut facit. Sede tu Duza, tu Pighi, vos reliqui. Ego accedi in imo, & cùm oculos circumtuliſſem, Heus puer, inquam, profana nobis hæc menſa eſt, ſalinum oblitus. Lernutius me adſpexit, velut cauſſam requirens ejus dicti. Ita, inquam, Lernuti. Profanam ſine ſalino menſam eſſe veterum opinio fuit, ſed & noſtra. Arnobius: *Sacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris deorum.* Quin & ſalinum ipſum inter viſa ſacra. Bene notat interpres vetus ad illud Horatii, *Salinum ſacturá menſam facit.*

——— ſplendet in menſâ tenui ſalinum.

Salinum propriè eſt patella, in qua diis primitiæ cum ſale offerebantur. Et Statius ad hanc mentem:

- ——— & exiguo placuerunt farra ſalino.

Itaque in Livio libro XXVI. ferre jam poſſum, *Ut Salinum patellamq; deorum cauſſa habeant*, etſi non peſſi-

Digitized by Google

** Vide ep. Quæſt. lib. I. ep. VIII*

me reſcripſi * olim, *culignam.* Sed affirmat vulgata etiam Valerius, qui de paupertate Fabricii & Æmili *Uterque*, inquit, *patellam deorum & ſalinum habuit.* Plinius: *Fabricius bellicoſos Imperatores plus quàm patera & ſalinum ex argento habere vetabat.* At de ſimulacr deorum, quod addit Arnobius: verum eſt, collocaſſ eos in menſa ſtatuam dei cujuſpiam velut tutelam ge niumque menſæ. Ita Herculem Epitrapezium lego i Silvis Statii: qui Vindici fuit

In menſa olim deorum imago aliqua.

------*Caſtæ Genius tutelaque menſæ.*

Et ante Vindicem, eum

** Martial. de eodem Hercule Vindicis. Hoc habuit numen Pellæi menſa tyranni.*

------ * *Pellæus habebat*
Regnator, lætis numen venerabile menſis.

Quinetiam deos ipſos initio menſæ invocabant. Quin tilianus Declamat. CCCI. *Habuiſti honorem. & illud humili limen intraſti, & adiſti menſam: ad quam cùm venire cœpimus, deos invocamus.* Inter hos ſermones puer regreſſus à Cantero. Ego inclamavi, Ades, inquam; teſtudo, non homo: & qui ignaviorem poſſis facere ipſam ignaviam. Dic, ubi moratus? Parabat reſpondere puer, ſed Duza occupavit, &, Unam hanc noxiam amitte Lipſi, inquit. Servorum hic dies eſt. Quid tu jam? inquam. Nempe, inquit, hodie Saturnalia. Cùm capite ego abnuiſſem, Ita verò, inquit, hodie legitima veterum Saturnalia, aut Faſti omnes me fallunt, qui ea conjiciunt in diem XVI. Kalendas. Atqui per id feſtum, velut uſurariam quandam libertatem ſervos habuiſſe, non ignoras. Imò jus iis datum quodam genere ſupra ipſos dominos; cum quibus commutabant etiam veſtem. Dio libro LVIII. Ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δοῦλοι τὸ τῶν δεσποτῶν σχῆμα μεταλαμβάνοντες ἑορτάζουσι, id eſt, *Saturnalibus ſervi habitum herilem ſumentes feſtivè agunt.* Atque adeò ſedebant ad dominicam menſam, dominis præminiſtrantibus. Athenæus lib. XIV. Ταῖς τῶν Κρονίων ἡμέραις ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίων παισὶν ἑστιᾶν τοὺς οἰκέτας, αὐτοὺς τὰς τῶν οἰκετῶν ἀναδεχομένους λειτουργίας. id eſt, *Saturnalium diebus, mos Romanis, præbere ſervis convivium, ſic ut ipſi officia ſervorum obirent.* Attii verſus huic rei:

Saturnalia veterũ, quo die.

Servis tunc libertas.

Imò domini fungebantur eorum vices.

Exercent epulas læti, famuloſque procurant
Quiſque ſuos.

Et Senecæ locum non invitum huc traxerim, epiſtolâ XLVII. *Inſtituerunt diem feſtum, non quo ſolùm* (ex veteri meo libro, *ſolo*, cum ſententiæ totius medicinâ) *cum ſervis domini veſcerentur, ſed quo utique honores illis in domo gerere, jus dicere permiſerunt, & domum puſillam remp. eſſe judicaverunt.* Nam intellegit hoc Saturnalium feſtum.

Seneca explicatus: correctuſq;

Digitized by Google

ſum. Ego poſt ea Duzæ verba placatior, imò verò jam hilarior, Abi puer, inquam, viciſti hoc patrono, converſuſque ad convivas, Amici, io, comburamus hunc diem. Bona Saturnalia hodie.

Quapropter educare convenit vitam,
Curaſque acerbas ſenſibus gubernare.

ut ait Matius. Id quidem in proclivi, ait Pighius. Certè, ut hic apparatus eſt, nos hodie molliùs apud te cubabimur, quàm regi Antiocho oculi ſolent. Non cibo, Pighi, inquam, (ſubita enim hæc cœnacula eſt, & velut condicta) ſed voluntate certè lubentiaque. Sed doce nos, antiquúmne hoc Saturni feſtum? Antiquiſſimum, ait Pighius. Nam Saturnus, uti ſcire te ſcio, inter veterrimos Italiæ deos, qui frugibus repertor, quique gentes eas primus docuiſſe creditur ſationes. Itaque non dubiè Latinis nomen invênit à ſatu. Ut enim à portu Portunnus, à nuptu Neptunnus; ſic diſertè à ſatu, Satunnus. Nam ita primitùs pronuntiabant. Feſtus: *Hic Deus in Saliaribus Satunnus nominatur, videlicet à ſationibus*, malè ibi vulgò, *Satinnus*, vel *Saturnus*. Nam Salii ſcilicet aliter indigetabant, quàm vulgus. Sic Tertullianus, *Exceptus à Jano, vel ut Salii volunt, Eano*. Crebra autem & vetus ea terminatio in nominibus deorum. Sic Pilunnus, Picunnus, Vertunnus, etiam hodie in antiquioribus libris: denique, ut dixi, Neptunnus. Victor hîc interfatus, De Neptuno Pighi, inquit, permitte ambigam: Cicero contra te, qui derivat à nando. Ejus verba II. De naturâ deor. *Ut à portu Portunus, ſic Neptunus à nando, primibus litteris paullum immutatis.* Pighius excepit, Imò tu permitte de ſcriptura iſta ambigam. Neptunus ais à nando? quomodo poteſt? Rem ſpectem, ſive verba: infelix originatio tua Cicero, imò falſa. Varro meliùs, *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit.* Sed, mea fide, numquam fugit id verbum ab ore Marci. Corruptum locum adſero, ſcribendumque, *à nubendo*, vel *à nuptu*. Res auctor eſt, & Cicero ipſe, qui comparat Neptuni etymon cum Portunni, ineptiſſimè, vulgata quidem illa lectio ſi vera ſit quam ego planiſſimè perſuaſus ſum ab ſtolido aliquo Hermâ eſſe, qui nubendi verbum non niſi in conjugiis noverat. Vetus ergo in Italia ille deus: etiam feſtum, ſi Macrobii centonibus fides, quos vobis non inculco. Dionyſius Halicarnaſſeus originem Saturnalium ad regem Tullum clarè refert libro tertio. At Livius

Saturni etymon Latinum.

Feſtus correctus.

Ratio terminandi inflectendique nomina deorum priſca.

In Cicerone divinatio.

Saturnalia quando inſtituta.

Livius poſt reges exactos demum feſtum id conſtitu lib. XXI. *A Sempronio*, inquit, *& M. Minutio Coſ. ædes S turno dedicata: Saturnalia inſtitutus feſtus dies.* In centenis aliquot poſt annis agnoſcere inſtitutionem jus videtur libro vigeſimo tertio: eâ mente tamen, cr do, quod aut paucis adhuc ſacer feſtuſque eſſet is die aut quod tunc demum in Decembrem menſem rej ctus, cum antea habitus alio menſe. Verba quidem L vii clara hæc: *Poſtremò, ex liberis Decembri jam menſe ædem Saturni immolatum eſt, lectiſterniumq; imperatum convivium publicum, ac per urbem Saturnalia die ac noc clamatum: populusq; eum diem feſtum habere ab ſervare perpetuum juſſus.* Nam hæc narrat Cn. Servilio & C Flaminio Coſs. bello Punico ſecundo. Ait Liviu clamatum Saturnalia. Vellem voce additâ, Jò Satur nalia. Certè is ſolemnis clamor. Dio de militibus i Claudii libertum jocantibus: Συμβοήσαντες ἐξαίφνης τῦ- δὲ τὸ θρυλλούμενον, Ἰὼ Σατουρνάλια, id eſt, *Clamantes ſtatin illud tritum, Jò Saturnalia.* Macrobius tamen, ut vulga ta lectio Livii: *Quo ſolo die apud ædem Saturni, convivi ſoluto, Saturnalia clamabantur.* Clamabant &, Bona Sa turnalia. Arrianus in Diſſertationibus Epicteti: Τοῖ- γὰρ παιδίοις ὅταν προσελθόντα κροτῇ καὶ λέγῃ, Σήμερον Σατουρνά- λια ἀγαθά, λέγομεν, Οὐκ ἔστιν ἀγαθὰ ταῦτα; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτο ἐπικροτοῦμεν. id eſt, *Pueris enim cùm adveniunt plaudentes & dicentes, Hodie bona Saturnalia, dicimusne, Non ſun hæc bona? nequaquam: ſed ipſi quoq; applaudimus.* Mar tialis alluſit,

Iſte tibi faciet Bona Saturnalia porcus.

Fortaſſe & Catullus, *Saturnalibus optimo dierum.* Cauſſ huic clamori, præter religionem, etiam lætitia, qui certè non alium diem privatim publiceque habuerun hilariorem. Inde ſermo, Saturnum Pollucis filium eſſe, *vel à pollendo* (ait Fulgentius in Mythologicis) *ve à pollucibilitate, quam nos humanitatem dicimus. Und & Plautus in comœdia Epidici ait. Bibite, pergræcamini pol lucibiliter.* Nec male Fulgentius. Omnes enim illi dies reverà jocorum conviviorumque. Inde ortum, ut præter reliqui temporis morem, Saturnalibus manè lavarent, quaſi ſtatim tranſituri ad menſam. Didici è ſolo Tertulliano. *Non lavor*, inquit, *diluculo Saturna libus, ne & noctem & diem perdam: attamen lavor hone ſta hora & ſalubri.* Et ab eâdem cauſſâ, ut ego quidem conjicio, inſtituta mutatio veſtis. Nam Imperatorum temporibus, Senatores Equiteſque, Saturnalibus, i ſyntheſi conſpiciebantur. Refero ad Imperatorum tempora, quia vix eſt, ut id obtinuerit antè; vel ex Se- necâ,

Marginal notes: Diſſenſus Livii à Dionyſio. — Jò Saturnalia. — Bona Saturnalia. — Saturnus Pollucis proles. — Lætitia Saturnalium. — Manè in iis lavabant. — Syntheſinati etiam hi neſtiores cives.

..., epiſt. XVIII. *Si te hic haberem, libenter conferrem quid ...mores eſſe faciendum; utrum nihil ex cotidiana con...udine mutandum, an & hilarius cœnandum & exuendam ...am. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore civi...s non ſolet, voluptatis cauſſa & feſtorum dierum veſtem ...tavimus.* Ita enim narrat ut videatur eam culpam ...pingere ſuo ævo. Idque in parte verum. Nam olim ...dem Togas ponebant domini, eaſque ſervi indue...at ſyntheſim ſumpſiſſe eos non credo, non lego. ... tamen Senecæ & poſt ævo; receptiſſima per eos ... Martialis:

Quando id inſtitutum.

Syntheſibus dum gaudet Eques dominuſque Senatus,
Dumque decent noſtrum pillea ſumpta Jovem.

Nec alterius ſententiæ illud epigramma:

Nil laſcivius eſt Chariſiano.
Saturnalibus ambulat togatus.

Cauſſa recipiendi, quoniam cænatoria, opinor, ea veſtis. At Saturnalia, non aliud quàm promiſcuæ epulæ & velut continentes comiſſationes. Jure ergo, tanquam in publico quodam civitatis convivio, ſumpta veſtis quæ ad convivia; eaque etiam in publico uſurpata lætitiæ teſtandæ. Finierat Pighius, ſed ad eum Victor, Velim Pighi, inquit, paullò iſta fuſiùs. Tibi hîc liquet, credo: ſed nobis in priſcis iis ritibus adhuc nubes, quam ſermonis tui luce remove. Parebo, inquit, etſi vobis eruditis rerum veterum ſatis cenſebam, ut pedem modò ponerem in viam. Romanis in duplici diſcrimine veſtis. Alia Domeſtica, alia Forenſis. Suetonius, Ammianus, Juriſconſulti. Illa intra parietes ſcilicet uſui: hæc in negotiis inque foro. Commutare eas, & domi forenſem, aut foris domeſticam induiſſe; probrum. Inter domeſticas: Cænaria, quam non fas videre publicam lucem. Martialis in lemmate, *Cænatoria*:

Quare inſtitutum.

Forenſis veſtis & Domeſtica.

Cænatoria domi tantùm.

Nec fora ſunt nobis, nec ſunt vadimonia nota:
Hoc opus eſt, pictis accubuiſſe thoris.

Itaque ut rem novam narrat Dio in Hadriano, quòd Fronto nobilis orator Turbonis tribunal adierit ἐν τῇ ... τῇ δειπνιδι, *in convivia li veſte.* Et ab hac mente idem Hadrianus Imp. *Senatores & Equites ſemper in publico togatos eſſe juſſit, niſi à cænâ reverterentur*, ait Spartianus in ejus vitâ. Et benè juvat Spartianus. Fas enim moſque, ut apparet, cum cænatoriis conſpici in publico, ſub cænæ tempus. Cur non igitur Saturnalibus diebus

Aut foris etiam, ſed ſub tempus cæna.

diebus permiſſum, per quos continuæ, ut dixi, cæn[illegible]
Hercules non aliam cauſſam video Syntheſis ſump[illegible]
Syntheſis, inter cænatoria. Nam quod probandum ſupereſt, Syntheſim adfirr[illegible]
dictam cænatoriam veſtem: utique hominum lauti[illegible]
rum. Martialis ſatis clarè:

Undecies una ſurrexti, Zoile, cæna:
Et mutata tibi eſt ſyntheſis undecies.

Tranquillus validè adjuvat, qui in Nerone obſerv[illegible] cum nota, quod *plerumque ſyntheſinam indutus, prodie[illegible] in publicum, ſine cinctu & diſcalceatus*, qui ſcilicet conv[illegible] vantium habitus. Jámne capitis? an etiam de Cæn[illegible] toriis latiùs dico? Annuiſtis: dicam. Mos ille vet[illegible]

Semper Romani veſtem in cæna mutabant. Romæ, ut domi haberent veſtes ad cænam, & ſi for[illegible] cænarent, acciperent ab amicis, aut ipſi adferrent. C[illegible] pitolinus in vitâ Maximini: *Cum ad cœnam ab Alexan[illegible] dro eſſet vocatus, in patris honorem; quòd ei deeſſet veſt[illegible] cænatoria, ipſius Alexandri accepit.* Plautus palli[illegible] um malacum id appellavit, me interprete, Bacchi[illegible] dibus:

Pallium, pro eâ veſte. Plauto lux.

Pro galeâ ſcaphium, pro inſigni ſit corolla plectilis,
Pro haſtâ talus, pro loricâ malacum capiam pal-
lium.

Nam deſcribit omnia, quæ ſolita convivio. Et be[illegible] ne, Pallium, credo enim fuiſſe ad eam formam. Mar[illegible] tialis quidem ſic appellat, ubi de ſe cum uxore accum[illegible] bente:

Ad menſam venies, ſed ſic diviſa recumbes,
Ut non tangantur pallia noſtra tuis.

Et Petronius de Trimalcione cænante: *Pallio coccin[illegible] adraſum incluſerat caput, circàq; oneratas veſte cervices la[illegible] ticlavium immiſerat mappam.* Rectè etiam, Malacum[illegible] Plautus. Reverà enim mollior pretioſiorque ea veſti[illegible] & è purpurâ ſæpè. Apud Horatium vetula amatrix:

Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? tibi nempe.
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier ſua, quàm te.

Petronius leviter emendatus. Accubitoria veſtimenta. Nam ad convivia manifeſtè accommodat. Etiam Pe[illegible] tronius: *Veſtimenta mea cubitoria* (legerim, *accubitoria*, litterulâ retractâ) *perdidit, quæ mihi natali meo donaverat cliens quidam. Tyria ſine dubio ſed jam* (malim negandi notâ, *ſed haud*; ut dibapha ſignificet) *ſemel lota.* Sed & Perſius:

...... ecce inter pocula quærunt

Romu[illegible]

[Ro]muludæ ſaturi, quid dia poëmata narrent.
[H]ic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna eſt.
[R]ancidulum quiddam, &c.

[I]n lænam circum humeros & quidem hyacinthi[nam,] veſtem hanc dixit convivialem. Lautiorum vi[deli]cet hominum cænatoria ſemper purpurea cocci[nea]que: quæ fortaſſis propriè Syntheſis dicta, & ideò tan[tum] Equiti & Senatori adtributa à Martiale, excluſa [ple]be. Dio, ubi Suetonius de Nerone, *ſyntheſinam* di[xit, ſi]ve ſyntheſim: vertit in eâdem re, χιτώνιον ἀνθινὸν. [Id e]ſt, *tunicu[la]m floridam*. Et ſcio floridam veſtem in [Ju]licio aliſque legi; ſed videte tamen ne veriùs hîc [ἀνθινὸν], ἰάνθινον, à colore videlicet, qui in ſyntheſi viola[ceus] [fuit], velut * Plinius etiam appellat, Ianthinus. Hæc [de] Cænatoriis, quem morem manſiſſe ad Sidonii tem[pora] [co]ndiſco ex libro primo Epiſtolar. ubi de convivio imperatorio, à quo jam ſurrexerat: *Paulum à proſpectu Imperatoris proceſſeramus, atque etiamnum chlamydibus in[d]uebamur, cum mihi Conſul*, &c. Oſtendit clare poſitam [il]lic chlamydem, & reſumptam.

Læna, pro cænatoriis. Tletumq, è purpurâ coccóve.

Conſuetura in Dione.

** Plinio lib. XXI. c. VI. Ianthina veſtis dicta.*

Quamdiu perſeveraverit is mos.

CAPUT III.

De Saturnalium diebus. Opalia. Suidæ lux. Auſonio medicina. Varroni lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

[P]ergis nos Pighi; ſermonibus iſtis, inquam, ſed de [n]umero dierum Saturnalium, nilne addis? Neque [eni]m liquida vulgò ea res: & Macrobius, qui conatur, [pu]lverem ob oculos nobis ſpargit, ita concinnat ne[ſci]o quid perplexi, & quod, peream, ſi umquam ce[pe]rit ipſe. Pighius, Ita ſolus ego qui conſulor? in[qui]t. Melius eſt domum aperiam, & ſolium mihi po[nam] novus * Brutus. Tamen, qua de re quæris, [ita ha]buit. Antiquitus unus Saturnalia dies: & idem [co]mmunis cum Ope. Nam Opalia & Saturnalia u[no di]e incidebant in diem XIV. Kal. Jani. Macrobius [teſt]is, & Kalendarium vetus repertum Romæ. Quid [O]palium? quorum lectus communis eſt, ut ſit di[xi]? Nam Ops ſive Rhea, uxor Saturni. Hoc niſi præ-

** Quidem liber inter priſcos Juriſconſultos*

Quot dies Saturnalium.

Opalia.

præſcimus, nunquam illud Suidæ è Lexico dexter-nu capiemus: Κρόνια, ἑορτὴ ἀγομένη Κρόνῳ καὶ τῇ Μητρὶ τῶν id eſt, *Saturnalia, feſtum celebratum Saturno & Mat-rûm.* Quid enim in ſpeciem vanius, quàm Satur-adſcribere Matri deûm, ſive Opi? At cauſſa confu-nis Græculo non injuſta, communio illa dierum me dicta. Hæc Ops opem feret Auſonio poëtæ, c-deſperatæ ſanitatis verſum etiam Æſculapius noſ-Scaliger, depoſuit: ego de viâ medicus ſanabo. In c-mine de Feriis Romanis:

Suidas explicatus & excuſatus.

Viſne ope ſanctæ ſacrum, vel Saturnalia dicam*
Feſtaque ſervorum, cùm famulantur heri?

Auſonius correctus.

Nam clarè lego, *Viſne Opis antè ſacrum.* Ambigit p-ta Opalia priùs an Saturnalia dicat, quare? quia, ut-iteravi, conveniebant ea feſta, & utrique deo, deæ, cet idem dies. Interpellavit hîc Victor: &, Correct-inquit, per-clara: non illa quam ponis dierum conc-ſio. Varro facit tenebras, qui libro quinto de L. *Saturnalia,* inquit, *dicta ab Saturno, quod eo die feriæ ej-ut poſt diem tertium Opalia, Opis.* Ecce, nónne diſer-poſt diem tertium à Saturnalibus Opalia celebrata vul-at tu ajebas die eodem. Reſpondit Pighius, His ten-bris, Victor, dabo lucem. Quæ de communione di-rum prædixi, ad Conſulum tempora pertinent & rem priſcam: non idem de C. Cæſaris & deinceps æta-ſentias. Ut enim Cæſar faſtos correxit, & huic D-cembri menſi duos addidit dies: * Saturnalia, ut ſic c-cam, ſedem mutarunt, & à XVI. Kal. numerari cœpt-non ut antè à XIV. Migrarunt igitur Saturnalia: nc-tamen Ops, quæ in die veteri ſtabilis permanſit. Hæc correctionem Cæſarianam clarum Varronem ſpecta-ſe, qui condidit eos. De Linguâ Latinâ libros (uti v-hinc diſcimus) Cæſare jam Dictatore: & feriatum di-ad Faſtos ejus aptavit. Tamen in Varrone ſcribi er-verius; *ut poſt die tertio.* Hoc mihi jam lucet, inquit V-ctor: tu perge. Iterumque Pighius: Ut ergo cœpi d-cere, inquit, unus Saturnalium dies manſit ad C. Ca-ſarem: ab illo, tres celebrari cœpti; idque Octavianu-Auguſtus tenuit, qui in legibus judiciariis triduum fe-rias ſervari juſſit. Hactenus certa poſſum: de di-quarto dicam incerta. Nam illum quis addiderit, no-lectum mihi, & credo, nunc non ſcriptum. Quintu-ſaltem diem additum à Caligula reperio. Suetoniu-*Ut lætitiam publicam in perpetuum augeret, diem adjecit Sa-turnalibus, appellavitque Juvenalem.* Diem Beroald-intellegit ſextum vel octavum. Errat, vos accipi-

Varroni data lux.

** Vide Macrobium, qui multa, lib. 1.*

Varro, quando libros de L.L. ſcripſerit. Fortaſſe is emendatus

Quomodo aucti Saturnalium dies.

Quintus dies à Caligula eſt.

quin

...tum. Dio lib. LIX. de hac ipsa re : τὰ τε Κρόνια ἐπὶ ... ἡμέρας ἑορτάζεσθαι ἐκέλευσε : id eſt, *Saturnalia per dies ...que celebrari juſſit.* Tamen ille ipſe quintus dies ... Caii cædem abolitus; ſed reſtituit Claudius docen... eodem Græco lib. LX. Τοῖς τε Κρονίοις τὴν πέμπτην ἡμέραν ... ὑπὸ τοῦ Γαΐου, καὶ μετὰ τοῦτο καταλυθεῖσαν, ..., id eſt : *Saturnalibus quintum diem, à Cajo inſti... , poſteaque omiſſum, reſtituit.* In univerſum ergo ...rnalium dies legitimi, uti videtis, quinque. Ego ... Cùm deſiiſſet Pighius, Lernutius occupavit. Sed ... ſcrupus ille de die quarto, non tollis hanc mole... pedibus? Vellem tu meo capiti, inquit, nam juxtà ... id ſcio. Divinemus, inquam ego. An Tiberius, ...rte, addidit? Certè ille ſol is interjectus Caligu... & Auguſtum. Huic vaticinio, ait Pighius, ex Ti... moribus non eſt fides. Nec enim ille unquam fau... rei ludicræ : &, ut ejus ſeveritas fuit, diminutum ... publicas voluptates iſſet, quàm auctum. Ego ...quam cum Euripideâ nutrice poſſim dicere, *Quartum quis addiderit, incertum.*

Οὐ μάντις εἰμὶ τ' ἀφανῆ γνῶναι σαφῶς:

Vates ego haud ſum, incerta certò ut noverim.

... divinem diem quartum eſſe ab Auguſto, cujus ...emis annis irrepſerit, creſcente luxu, & quia ea ...dio plebi volenti. *Videri tamen ab Auguſto eſſe.*

CAPUT IV.

Etiam quæſitum de diebus. Objectiones poſitæ, & in parte remotæ.

SUSCIPIT Lernutius. Anchoram jeciſti, Pighi, ſed ...ndum adſpicis terram. Duo me turbant. Ais à Julio Cæſare tres Saturnalium dies factos, antea unum. Ais numquam plures fuiſſe quinque. Primùm oppugnat Cicero, qui libro v. ad Atticum diu ante Julianam correctionem tertia Saturnalia nominat : *Mancipia venibant*, inquit, *Saturnalibus tertiis.* Sed & Mallius quidam apud Macrobium, cujus ibi verba. Alterum. Interrupit Pighius, Sī, inquit, turbinem hunc prius removeam, ne navi noſtræ frangat ratem. Tertia Saturnalia nominat Cicero? Fateor, hilaritas ergo triduana, ſed non feriæ, non ſacrum. Feſtus pro me : *Quinquatrus appellari quidam putant à numero dierum, qui ſcilicet errant, tam hercules quam qui triduo Saturnalia & totidem diebus Compitalia. Nam his omnibus, ſingulis diebus fiunt ſacra.* Jam dic de altero. Septem dies Saturnalium comſcerior, ait *Tres dies etiam ante Cæſarem.* *Quomodo ſeptem numerant.*

ait Lernutius, non ut tu perſeveras quinque. Lucianus in Croniis plus uno loco. Martialis,

Saturni ſeptem venerat ante dies.

& poëtæ alii. Subridens Pighius, per hanc, inquit tempeſtatem facilè ero in portu. Saturnalia legitima dixi quinque fuiſſe: tu, illique quos laudas, ſpurios adjicitis dies binos. Ut clarè dicam. Ipſa Saturnalia conſtabant diebus quinque: at Sigillaria, quæ ſubſequebantur, binis. Quæ feſtivitas quia non abhorrens à lætitiâ priori, illique continens erat: factum ut confusè numerari Saturnales ſeptem. At in re aliud fuit. Itaque ille ipſe Martialis, ubi veritatis diligentior, nominat Saturnalia modò quinque:

Et jam Saturni quinque fuere dies.

Tamen ſeptem dies etiam ante Cæſarem. Alibi: *Hæc ſignata mihi quinque diebus erunt.* Et jámne hæc res in vado? Imò, inquit Duza, ecce alius imbricitor Auſter. Nam ut Martialis ætate dies ſeptem numerentur, cauſſam video: anteriori ævo quid fiet? cùm ſeptem recenſitos reperiam multis ante Cæſarem annis? Novius Atellanarum ſcriptor:

Olim exſpectata ſeptem veniunt Saturnalia.

Sed & Mummius quidam:

---- noſtri majores veluti bene
Multa inſtituère, ſic hoc optime, frigore
Fecère ſummo dies ſeptem Saturnalia.

Nec facilis ſolutu is nodus. Et quid ais tu? Unus ante Cæſarem Saturnalia dies: binos Sigillaritios adde: ubi ſeptem? Amplius largior, tres fuerint Saturnalium: ubi ſeptem? Exſpecto quid ad iſta noſter Brutus. Tacebat Pighius. Et mehercules obbrutui, inquit. Juva in partem Lipſi. Egóne? inquam, oram reperire nullam quâ te expediam queo, & quin ad prius illud tectorium confugimus, lætitiæ fuiſſe dies plures, non feſti? Niſi id ſit, ſubmitto equidem arma.

CAPUT V.

Saturnalia Gladiatoribus ludiſque deſtinata. Ipſi Gladiatores Marti, vel potiùs Saturno ſacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento ſacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

RISIT vehementer Duza; &, Hic Auſter, ut video, inquit, vos omnes perculit. Heus puer, da vinum

Digitized by Google

huic naufrago Lipſio : ſed merum. Nam aquâ non ulla illi opus. Etiam rides ? inquam ego, ulciſcar. Da mihi puer eccillam pateram è chryſtallo : illam capacitatem dico, quæ eſt in Delficâ. Admiratus Duza, Hui! tam grandem? inquit. Non id è more tuo, non [illegible]itare. Nimirum, inquam, non Cereri, ſed Saturno hoc ſacrum ſit. Itaque, ait Duza, tu nos omnes hodie reddes ſaturos, mallem hilaros & lubentes. Sanè mos Romanus non magis conviviis hunc diem dicavit, quàm facetiis & ludis. Itaque Gladiatores, Venatio, Circenſes, quamquam aliàs; tamen his diebus propriè dabantur. Gladiatores inprimis, quorum tutela Saturnus. Erras Duza, inquam : Mars potiùs. Apud Tertullianum certè lego (libello de Spectaculis) *Martem & Dianam utriuſque ludi præſidem novimus*, ludi videlicet gladiatorii, venatoriique. Item Salvianum : *Colitur & honoratur Minerva in gymnaſiis, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palæſtris.* Duza renidens & renitens, Non pugnem, inquit, tantis ſcriptoribus libens : tamen vereor ut verior Lactantius ſit ; *Munera*, inquit, *& quæ vocantur Venationes, Saturno adtribuerunt*. Ita eum locum inſertâ copulâ lego. Nam & in Epitomâ Lactantii : *Munerum editiones Saturno facta* (lego *ſacræ*) *ſunt : ſcena Libero patri eſt.* Addicit Lactantio Auſonius,

Gladiatores Saturnalibus dati.

Eorum præſes Mars.

Vel potius Saturnus.

Et gladiatores funebria prœlia notum
Decertaſſe foro : nunc ſibi harena ſuos
Vindicat, extremo cum jam ſub menſe Decembri
Falcigerum placant ſanguine cæligenam.

Ubi duo notes, & pugnaſſe gladiatores Saturnalibus; & Saturno placando propitiandoque. Cauſſam quam putem ejus tutelæ fuiſſe, hæc eſt. Saturnus non inter ſuperos, ſed inferos deos. Plutarchus in [illegible] κεφαλαίοις Ῥωμαϊκοῖς, inquit, τ̃ Κρόνον ἡγῦνται θεὸν ὑποχθόνιον καὶ χθόνιον, & alibi, Κρόνον δὲ τ̃ κάτω θεῶν, ἐ τῶν ἄνω νομίζουσι. Eademque opinio apud Græcos ipſos. Itaque in Tartaro eum collocat Prometheus apud Æſchylum.

Saturnus inter deos inferos habitus.

Ἐμαῖς δὲ βουλαῖς ταρτάρου μελαμβαθὴς
Κευθμὼν καλύπτει τ̃ παλαιγενῆ Κρόνον
Αὐτοῖσι συμμάχοισι.

Me conſulente, in Tartari receſſibus
Habet latebra antiquitùs ſatum Cronum
Ejuſque comites.

Et in Catalogo deorum duodecim majorum omiſit Ennius,

Juno, Veſta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

non facturus, ſi inter cælites fuiſſet. Credo eam opinionem valuiſſe, quia triſte Saturni ſidus & maleficum: quale ingenium deorum inferorum. Inde eſt nænia Græcorum, Κρόνιον ὄμμα: id eſt, *Saturnius oculus*: inde ſuperſtitio, Saturni diem viæ non fauſtum. Tibullus,

Saturnus maleficus.

Tibullo lux.

Aut ego ſum cauſſatus aves aut omina dira,
Saturni aut ſacram me tenuiſſe diem.

Ovidius ad amatorem, cui iter invito ſuadet:

Nec pluvias opta nec te peregrina morentur
Sabbata, nec damnis Alia nota ſuis.

Ideò ſanguine placandus.

Jure ergo Romani, quia gladiatorum ſanguine placari manes credebant, eaque prima ludicri cauſſa; hoc ſpectaculum dedicarunt crudo & ſanguineo deo. Quò traho etiam cultum ſacerdotum ejus à reliquo vulgo ſecretum. Nam pallio coccineo myſtæ Saturni velabantur. Tertullianus de Teſtimonio animæ: *Atque id plerumque facit & vittâ Cereris redimita, & pallio Saturni coccinata, & deæ Iſidis linteata.* Idem de Pallio: *Cùm lætioris purpuræ ambitio & galatici ruboris ſuperiectio Saturnum commendat.* Coccineus enim dolor (quem Galaticum ruborem appellat, quia granum id Galatiæ frequens) ſanguinis & cædium eſt: ideoque & Imperatoriis olim paludamentis, ait Plinius, dicatum coccum. Hæc ſatis certa. Abnuere tamen nobis Prudentius tuus videtur, Victor, in Hamartigeneiâ:

Saturni ſacerdotes coccinati.

Paludamenta Imperatorum coccinea.

Diti ſacros eſſe gladiatores ex Prudentio.

Reſpice terrifici ſcelerata ſacraria Ditis,
Cui cadit infeſtâ fuſus gladiator arenâ.

Sed * Ditem qui eundem cum Saturno hîc capiat, meâ ſententiâ, haud aberret.

** Aut etiã Diti, hoc reſpectu, quod manibus placandis dati gladiatores.*

CAPUT VI.

Gladiatores olim in conviviis: Campanorum inſtituto. Romani id æmulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immanitas.

INTER hos ſermones intulerant pueri [illegible] dum, in quo gallinæ, columbæ, turdi, & [illegible] tilium minuta. Et ego ad hoſpites, En, inquam, [illegible] ad illud Comicum,

Non ampliter, ſed munditer convivium.

Tempus non tulit, nec inter eos gineones [illegible] modo

Digitized by Google

Digitized by Google

modulus eſt vitæ culina, ut ait Varro. Itaque ſumite quæſo contenti iſtis. Etiam excuſas? ait Pighius.

Sibi habeant ſua regna reges, ſibi divitias divites:

nobis dum ſic ſit. Et quæ cæna præ iſtâ, quam ſuaviſſimæ doctiſſimæque fabulæ condiunt? Vellem paullò magis, inquam: nec tu Pighi ſermonis eſſes tam parcus. Parcus ego? inquit, cui linguarium meherclè dandum fuit, ita inſolitè hac omni cænâ ſum loquax. Scis enim ingenium meum: quamque illud Homericum in me conveniat,

ἀλλ' οὔ οἱ χάρις ἀμφιπεριστέφεται ἐπέεσσιν.

Sed non illius cingebat Gratia labra.

Tace, inquam. Nam tu quidem

Λέγειν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λαλεῖν.

Bonus loqui ſed fabulari neſcius.

ut invertam illud Eupolidis. Sed quoniam cœpimus, & bella jam occaſio eſt, de Gladiatoribus placétne largius fabulari? Nam verum fateamur, non alius mos eſt, quem disertè intellegi pluris interſit veterum ſcriptorum. Quæ hiſtoria ab hac commemoratione gladiatorum, quis orator, quis poëta abſtinuit? Et quidem pleræque metaphoræ, ſimilitudines, imagines, alii flores orationis ſunt ab iſtis. Occupa ergo hanc gratiam tu Pighi, & doce nos invulgatum adhuc ritum. Egóne? ait, imò Duza hic potiùs --- παλαιά τε πολλά τε εἰδώς. --- *& priſca & pluria noſcens.* Et ſoluſne Pighius hîc pro magiſtro? Tum ego, Qui viam ad mare neſcit, amnem ſibi quærit ducem: ſic nos te Pighi, uti penetremus ad mare illud antiquitatum. Eia! urgetis modeſtiam meam, inquit, ſed enim ne alienum ſit ab hac menſâ. Renidens Duza: Adeò hic ſermo, Pighi, menſæ non diſconvenit, ut Romani rem ipſam quotidie oculis uſurpaverint ſuper menſam. Nam in lætiori convivio ſolemne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam. Ortus, ut videtur, mos à Campanis: de quibus Silius libro XI. Punicor.

Utilitas intellectæ rei gladiatoriæ.

Gladiatores olim ſuper menſam.

Auctoribus Campanis.

Quinetiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro, ſæpe & ſuper ipſa cadentum
Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis.

Strabo de iiſdem lib. quinto: Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐνετρύφησαν, ὥστ' ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλουν πρὸς ζεύγη μονομάχων, ὁρίζοντες ἀριθμὸν κατὰ τὴν τοῦ δείπνου ἀξίαν, id eſt: *Eò luxus provecti ſunt, uti convivas vocarent ad paria gladiatorum; quorum numerum augebant minuebántve pro dignitate cujuſq; convivii.* Livius libro nono: *Et Romani quidem ad honorem deûm inſignibus hoſtium armis uſi ſunt: Campani ab ſuperbiâ & odio Sam-*

Samniticum, gladiatores (quod ſpectaculum inter epulas erat) eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Ab iis ergo avidè hauſerunt Romani, de quibus Nicolaus Damaſcenus : Τὰς τῶν μονομάχων θέας, inquit, οὐ μόνον ἐν πανηγύρεσι καὶ θεάτροις ἐποιοῦντο Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑστιάσεσιν. Ἐκάλουν δ' οὖν τινες πολλάκις ἐπὶ δεῖπνον τοὺς φίλους ἐπί τε ἄλλοις, καὶ ὅπως ἂν δύο ἢ τρία ζεύγη ἴδοιεν μονομάχων, ὅτε καὶ κορεσθέντες δείπνου καὶ μέθης, εἰσεκάλουν τοὺς μονομάχους. Καὶ ὁ μὲν ἅμα ἐσφάττετο, αὐτοὶ δ' ἐκρότουν ἐπὶ τούτῳ ἡδόμενοι, id eſt : *Spectacula gladiatorum non per ferias tantum & in theatris Romani exhibuerunt ; ſed privatim in conviviis. Quin & ad cœnam ſæpe amicos vocare ſoliti, cùm ob alia, tum ut bina aut terna paria gladiatorum viderent : quos vino jam & cibo madidi intrò vocabant, atque ille quidem trucidabatur : iſti plauſum manibus dabant, tanquam in re lata.* Nec de alio ritu Horatium exaudio :

Quos Romani imitati.

Horatius explicatus.

Cædimur, & totidem plagis conſumimus hoſtem
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Lumina accipio, cænæ, præter opinionem florigeli interpretis. Perſeveravit ille mos ad extrema imperii tempora. Capitolinus de Vero : *Gladiatorum etiam frequentis* (ita inibi lego) *pugnas in convivio habuit, trahens cœnam in noctem, & in thoro convivali condormiens.* Lampridius de Antonino : *Gladiatores aute convivium pugnantes, ſibi frequenter exhibuit.* Atque hi convivales gladiatores ſunt, quos Cubicularios Lampridius in Commodo dixit : *Inter hæc habitu victimarii victimas immolavit : in arenâ rudibus ; inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus.* Ita paullò veriùs doceo, quàm Turnebus : qui Rudiarios pro Cubiculariis ſubſtituit, deâ non favente. Nam & Dio illum in publico ſine ferro ; domi gladiis, & ad cædem uſque dimicaſſe commemorat : Καὶ ἐμονομάχει, inquit, οἴκοι μὲν, ὡς καὶ φονεῦσαί τινας, ἐν δὲ τῷ κοινῷ, ἄνευ σιδήρου καὶ ἄνευ αἵματος ἀνθρωπίνου, id eſt, *Et digladiabatur domi quidem, etiam ad cædem quorumdam, in publico autem, ſine ferro, & ſine ſanguine humano.* Deſierat Duza, & ad eum ego : Sed cenſen' hanc legitimam in convivio pugnam fuiſſe, an quaſi luſum ? Hoſtibus quidem noſtris, inquit, ſit hic luſus, prorſus legitima pugna, & cum applauſu convivantium, occidebant, occidebantur. Ita Nicolaus : cujus verba, ut video, prætervolarunt tuas aures. Vultu averſatus feritatem eam Victor, Dî boni ! crudas & immanes epulas ! inquit, & jam miror Lapitharum convivia in proverbium iſſe, non iſſe Romanorum. Quid illos culpas ? reſpondit Duza, nos ecce Galli nihilo meliores. Poſidonius

Cubicularii gladiatores.

Vulgata in Lampridio lectio defenſa, diſtinctione tamen adjuta.

Cruenta Romanorũ convivia.

Κελτοὶ,

…ανὶ, inquit, παρὰ τὸ δεῖπνον μονομαχοῦσιν. *Galli ſuper* [*cœ*]*nam digladiantur.* Imò hoc ampliùs ſcribit, eò de[m]entiæ provectos, ut paullulo argento vel vaſis ali[qu]ot fictilibus conducti (quæ pacto ſcilicet propin[ar]is darentur) ſupini in ſcuto immobileſque jacerent, [do]nec ibi accedens alius jugulum iis incideret. At e[n]im, inquit Victor, de Germanis id accipi commodius [ut]riuſque eſt. Scis enim quomodo Græci uſitati vo[ca]re Κελτῶν. *Celtarum ſive Germanorum magis.*

Hac refer Figuram de Gladiatoribus, in convivio.

CAPUT VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatorii ludicri, quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Munerator. Editio, Editor. Tacitus correctus. Gladiatores ſignificatione duplici, pro re proque hominibus.

At tibi, Pighi, ſatin' ut præciſa nunc omnis tergiverſatio? Perge, cum Muſis benevolentibus. Sed muſſante etiam Pighio, ego velut commotior, Quàm lenta hęc materies? inquam, corbita celeriùs moveatur in tranquillo mari. Fac, ſiquid facis. At Pighius renidens, Sine præmediter ſaltem, inquit. Unde enim tam numerò poſſim, de re obſitâ & vetuſtâ? Nos precabimur, ait Lernutius, Numeriam deam tibi ut adſit & Monetam. De poſtremâ, inquit, accipio omen: faventior ut mihi quàm Antverpiæ ſit. Vos audite, adjuvate, & aberrantem dirigite. Spectaculorum res nec antiquis quidem ſine cura fuit: ſcripſeruntque de iis ex profeſſo, quod ſciamus, Suetonius Tranquillus, & * Tertullianus. Alterius liber nunc eſt: alterius, fuit. Sed cauſſa ſcribendi iis finiſque non una. Ille ut explicaret, noſter ut damnaret, deſcenderunt in hanc arenam. Et ſanè plerique Theologi è priſcis, cùm viderent pietatis damno, addictum devinctumque populum his ludis; paſſim invecti in eos, ut libidinis ſævitiæque fontes. Et benè illi, nec male nunc ego, qui per Suetonii veſtigia iens ritus illuſtrabo priſci & nobis ignoti ævi. Quomodo enim vel illos ipſos viros ſanctos legemus capiemuſque, niſi cognitione aliquâ imbuti rerum earum quas carpunt? Ut omittam ſcripta omnia profana; quibus immittenda lux ab hac narratione. Atque ut primas totius ſermonis lineas ducam; Spectaculorum apud Romanos quadrigas conſtituo, Gladiatores, Venationem, Circenſes, Scenam. Tria ex iis ad oculos maximè, unum pertinuit ad aures. Quæ ad oculos, propria fere Romanorum, aut ſi in aliâ gente; tenuia præ iſtis, & dictu parum digna. Scio & Agones Muſicos fuiſſe, & Gymnicos ludos: ſed novè illa traducta Romam, nec mihi nunc curæ. Dicam de Gladiatoribus ut petiſtis, quod inter omnia ſcire vos volo celeberrimum fuiſſe frequentiſſimumque Romæ. Cicero adm

Scriptores etiam olim de re ludicrâ.

** Præter hos, etiam Sinnius Capito.*

Theologi veteres invecti in ſpectacula crebrò.

Diviſio ſpectaculorum.

Gladiatorii ludi, inter omnes, celeberrimi.

[.]ſeriò, oratione pro Seſtio: *Equidem exiſtimo nullum tempus eſſe frequentioris populi, quàm illud gladiatorum: neq; concionis ullius, neq; vero ullorum comitiorum.* In quo plebs maximè vel delectabatur, vel veriùs, [.]iebat. Idem Cicero, de gladiatoribus: *id autem ſpectaculi genus erat, quod omni frequentia atq; omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur.* Idemque ſtudium appoſitè exprimit & tangit quicumque ſcriptor, De cauſſis corruptæ eloquentiæ. *Jam vero,* inquit, *propria & peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis favor, & gladiatorum equorumq; ſtudia, quibus occupatus obſeſſusq; animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios * adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſiquando auditoria intravimus?* Nam illud fœdum, incredibile, quod addit: *Ne præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent. Colligunt enim diſcipulos non ſeveritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationis.* Spectaculum hoc appellatum propriè, Munus, vel quia populo gratis daretur; vel, ut Tertullianus ait, *ab officio, quia officium ſe mortuis facere arbitrabantur.* Et bene ac perite Tertullianus, nam Munus propriè officium antiquis; ſicut Munis, officioſus. Feſtus: *Munem ſignificare certum eſt officioſum: ſicut e contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur officio.* At origo gladiatorum, ut mox dicam, à funebri re. Is qui præbebat, ab eâ voce Munerarius dictus Gloſſæ, *Munerarius,* ἀγωνοθέτης, cujus vocis primum patrem Quinctilianus facit Auguſtum lib. VIII. *Quædam in uſu,* inquit, *perquam recentia, ut Meſſalla primus Reatum, Munerarium Auguſtus primus dixerunt.* Nam antea vel domini ludorum dicebantur, ut Ciceroni de Legibus: vel Editores, & res ipſa editiones. Capitolinus in Antonino: *Abſens populi Romani voluptates per ditiſſimos editores curari vehementer præcepit.* Lapis propter Neapolim: HIC. OBLITERATO. MUNERIS. SPECTACULO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDULGEN. MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORUM. ET. OMNEM. APPARATUM. PECUNIA. SUA. EDIDIT. Alius Præneſte: OB. INSIGNEM. EJUS. EDITIONEM. MUNERIS. EIDUI. Et exempla pluria obvia vulgò. Tacitum in hac voce bene emendaſti Lipſi, lib. III. Annal. de vitiis Druſi: *Huc potiùs intenderet, diem ædificationibus, noctem conviviis traheret,* benè, inquam, *editionibus*: quia ad ludos hos cruentos edendos frequentandoſque Druſus pronus. Nec ſine cauſſa tamen

Gratiſſimi plebi.

Juventuti in deliciis.

* Exemplū habes in Suetonii Nerone, cap. XXII.

Hi ludi propriè Muneris nomine veniunt: etſi Venatio etiam comprehenſa, ut dico libro III.

Munerarius.

Dominus. Editor. Editiones.

In Tacito conjectura.

ſicta ab Auguſto illa vox nova, quia Editores Do[…] nive, communes ſunt omnibus ludis: Munerarius n[…] niſi is qui munera edit, id eſt Gladiatores aut Ven[…]tiones. Muneratorem dixit magis novè Florus [..] Spartaco: *quaſi planè expiaturus omne præteritum de[…]cus, ſi de gladiatore munerator fuiſſet.* Hìc Lernutiu[…] Sed non res ipſa, etiam *Gladiatorium* dicta? quæ vo[…] mihi alibi lecta ad illum Pighius, Lecta in Livio, i[…]quit: ſed pro * auctoramento pretioque gladiatoru[…] non pro ludis. At * Cicero aliique, plus ſemel *Gladia[…]tores*, pro ſpectaculo & munere ipſo uſurpant, homi[…]nes pro re: ut contra rem pro hominibus, cùm Servi[…]tia, Conjugia dicimus, ſervos & conjuges ipſos. D[…] verbo quod ſatis eſt dixi, ſi addidero Gladiatorem [..] Quinctiliano definiri *qui in arenâ populo ſpectante pu[…]gnavit.* Ita enim hìc appello: non eos, quos Juriſconſul[…]tus, l. ult. De jure immunitatis μονομάχους dixit; ſati[…] propriè, at parum uſitatè.

Muneratores. .. *Vide l. II cap. V. Gladiatores pro ipſis ludis. * Lib. II. ad Attic. ep. I. Phil. I. & IX. aliaſque. Gladiator quis.

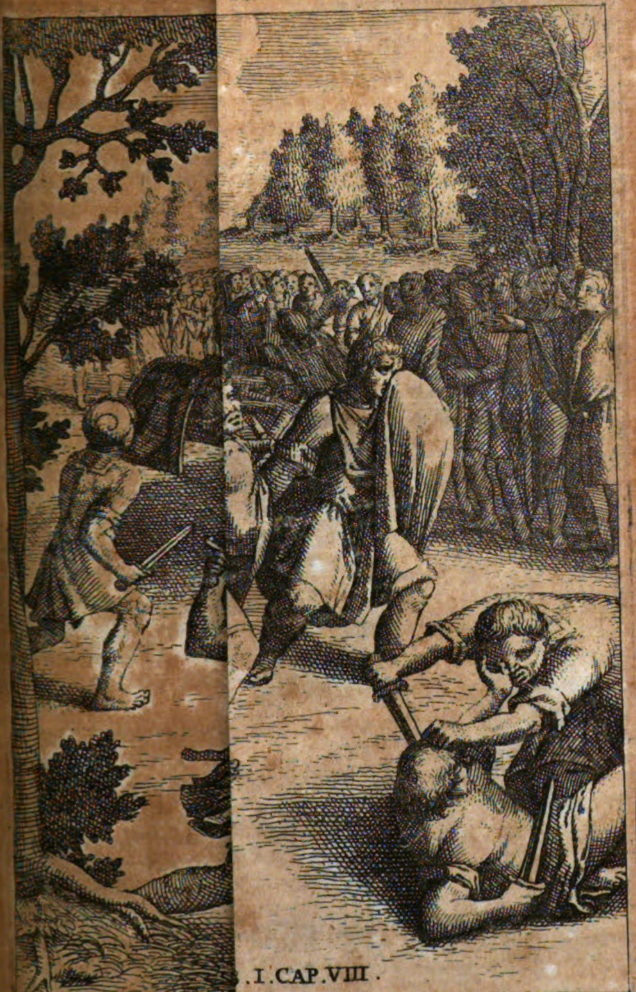
CAPUT VIII.

Diſpoſitio & ordo futuri ſermonis. Origo ludicri: & cauſſa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Auſonio præluximus, eumque emendavimus. Recenſio veterum munerum, quæ olim comprehenſa Actu, inter res ſerias. In illuſtrium funere gladiatores, mox etiam plebeio, idque ex teſtamento. Poſtremò & fœminarum.

AD ipſam rem venio, de quâ dicenda mihi quattuor, Origo progreſſuſque, Locus, Homines, Modus. Hæc ſepta non tranſiliam: ſi fecero, lineam adverſum me poſcite, ut olim urbanè Afer. Origo gladiatorum à re funebri: exemplum, ab Etruſcis, Ita Damaſcenus Nicolaus tradit: Οἱ Ῥωμαῖοι, inquit, παρὰ Θυῤῥηνῶν περιλαβόντες τὸ ἔθος: *Romani à Tyrrhenis morem hunc accepêre.* At fortaſſe Etruſci ipſi à Græcis. Hermippus certè apud Athenæum τῶν * μονομαχούντων ευρετὰς ἀποφαίνει τοὺς Μαντινεῖς, *inventores gladiatoriæ pugnæ facit Mantinenſes.* Et Statius Papinius extremo lib. VI. inter certamina ludoſque Argolicos, etiam Gladiatorios tentatos ponit: idq; priſco illo (neſcio an ſatis cautè) ævo. Undecumque exemplum; cauſſa tamen & origo, Funus. Tertullianus: *Olim quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio ſervos mercati*

Termini gladiatorii hujus ſermonis. Gladiatores orti ab Etruſcis. *Sed hoc ad duellū potius pertinere videtur, quā ad hoc ludicrum. Cauſſa præcendi, Funus.

Digitized by Google

.I.CAP.VIII.

Digitized by Google

exſequiis immolabant. Poſteà placuit impietatem voluptate adumbrare, itaq; quos paraverant, armis quibus qualiter poterant eruditos, mox edicto die inferiarum, tumulos erogabant. Hæc muneris origo. Et cum illo Servius ad hoc Virgilii, *Viventes rapit, inferias quos immolet umbris. Moris erat,* inquit, *in ſepulchris virorum fortium captivos necari. quod poſtquam crudele viſum eſt, placuit gladiatores ante ſepulchra dimicare, qui à buſti cineribus Buſtuarii dicti.* Quod ſuggerit de Buſtuariis, Cicero præibit ad lucem, ſcribenti in Piſonem: *Neq; ego poſtem, & me ipſa ſuo complexu patria tenuiſſet, ſi mihi cum illo buſtuario gladiatore* (Clodium intellegit) *& tecum certandum fuiſſet.* Mos autem vetus, quem tangunt, immolandi captivos, vel ex Homero notus, apud quem Achilles in Patrocli rogum conjecit

Δώδεκα μὲν Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλούς.

Bis ſenos juvenes Trojano ſanguine cretos.

Itaque prætextu hoc religionis dati publicè Romæ primi gladiatores. Dico publicè, quia facilè ſuſpicor, jam anteà privatim & per convivia innotuiſſe. At publicè primò in Foro boario, anno urbis CCCCXC. Dederunt M. & D. Bruti, cauſſa mortis patris. Valerius Maximus adnotavit: *Gladiatorium munus primum,* inquit, *Romæ datum eſt in Foro boario, Ap. Claudio & M. Fulvio Cos. Dederunt M. & D. Bruti, funebri memoriâ patris cineres honorando.* Et Epitome Liviana XVI. *D. Junius Brutus munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus,* ubi male tamen ſcriptoris an exſcriptoris culpâ, omiſſus Marcus. Auſonius,

Tres primas Threcum pugnas, tribus ordine ſellis
Juniadæ patrio inferias miſêre ſepulchro.

Ita rectè, & * Threces, pro quovis gladiatore. *Phæaces* non habent hîc locum, quidquid vetus liber eos ingerat, & vir doctus, qui in iis defendendis ſudat. Malè autem *tribus ordine ſellis,* pro *bellis.* Nam intellegi vult, primò data tantùm tria paria: quæ poëticè & μεγαλύνων appellat tria bella; non aliter quàm anteà *Tres Threcum pugnas.* Niſi quis tamen *tres ſellas* capiat, triplicem illum conſeſſum Senatus, Equitum, Plebis. Hæc origo, & fallor? an numquam rep. illâ priſcâ data munera, niſi in funere, &, ut Livius appellat, *mortis cauſſâ?* Non fallor. Illum ipſum ſcriptorem videamus, qui, in libris qui exſtant, pleraque ea ſeriò recenſuit & cum curâ. Livius XVI. narraverat (id enim ex Epitomâ liquet) tria paria data à Juniis. Ecce annis quinquaginta pòſt, (non enim priùs in ipſo Livio reperio) refert data paria duo & viginti, anno urbis DXL. Verba ejus è lib. XXIII.

M. Æmi-

Buſtuarii gladiatores.

Cicero explicatus.

Captivi ad buſtum immolati.

Primi publici gladiatores Romæ.

*Vide l. II. cap. XV.

Auſonius correctus & explicatus.

Olim tantum in funere gladiatores.

In Livio diligens recenſus munerum publicorum

M. Æmilio Lepido qui bis Conſul fuit, filii tres L. M. Q. dos funebres per triduum, & gladiatorum paria duo & ginti per triduum in foro dederunt. Iterum libro XXXI. terjectis quatuordecim fermè annis, P. Sulpicio Aurelio Coss. paria vigintiquinque, *Ludi,* inquit *nebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerii vini cauſſa paria quinque & viginti pugnarunt.* Et L. XX *P. Licinii funeris cauſa Viſceratio data, & gladiatores c pugnarunt.* Qui numerus grandior, quàm ut con e at in id ævum: ſcribamq; *gladiatores* LXX. Deniq etiam, anno urbis DLXXX. paria data triginta ſep quod velut primariæ magnificentiæ recenſuit. *Munera*, inquit, *gladiatorum eo anno parva aliquot data, unum ante cetera inſigne fuit, ut per triduum quat & ſeptuaginta homines pugnarint.* Nec * pluriens, qu men mihi ſuppeditet, gladiatorum mentio in Livi niſi lib. XXVIII. de Scipionis munere, quod in pr vincia præbitum, non Romæ. *Scipio*, inquit, *Carth nem ad vota ſolvenda diis, munusq; quod mortis cauſa p tris patruiq; parabat, edendum redit.* Victor hîc inte pellans, Quæſo, inquit, quod conſilium aut quod c um Livio, in gravem illam hiſtoriam res ludicras texere, & has verè nugas? Pighius, Nugas nobis, inqu non Romanis, qui hæc talia etiam referebant in A urbis, a quo inde ſcio Livium hauſiſſe. Satis id liqu ex Epiſtolâ Ciceronis ad Cælium: à quò cùm petiiſ acta omnia urbis ad ſe mitti; ille *gladiatorum compoſiti nes* miſerat, Cicerone leviter irridente & indign Sed ne excidam, quod dicitur, a linea, in funere tantu olim noti gladiatores: nec eo omni, ſed virorum prin cipum, illuſtriorumq;. Non enim dabantur, credo, ni in funere Indictivo. Cicero ſuadet II. de Legibus: *R liqua ſunt in more*, inquit, *funus ut indicatur, ſi quid l rum.* Et Feſtus: *Indictiva funera ſunt, quibus adhiben non ludi modo, ſed etiam deſultores.* Spectavit eò Spart immane factum, qui illudens, & quaſi imitatione R manâ, Crixo è ducibus ſuis cæſo, ccc. captivorum mo te parentavit, hoc gl d aterio ri u. Appianus narrat, Florus eleganter: *ille*, inquit, *de ſtipendiario Thrace mil de milite deſertor, inde latro, deinde in honorem virium gla tor, defunctorum quoq; prœlio ducum funera imperatoriis lebravit exſequiis, captivosq; circa rogum juſſit armis di care, quaſi plane expiaturus omnia; ſi eterium dedecus, fi gladiatore munerator fuiſſet.* Sed & Hiſpani in Vir funere fecerunt apud eundem Appianum: *Igni exſti cto & juſtis factis, decreverunt ut in ejus honorem gladiatorum paria ſuper ſepulchrum ejus dimicarent.* Er h

Et, quia libri alii deſunt. Nam pari cura ubiq; recenſuit.

Gladiatorum editiones Actu publicis perſcripta.

Ea non in omni morte ſed illuſtri.

Floro & hiſtoria data lux.

munamina primò in honorem Imperatorum proçue. Sed pauliatim,ut ſolet, res increbuit: & à canali in mare quoddam (fas ſic loqui) excrevit. Dare enim cœperunt vulgò etiam privati: itque ea cura in teſtamentis. Cavebant,inquam, orem ſuam tot & tot paria ſibi edi. Tertullia- *Privatorum memoriis legatariæ editiones parentant.* de brevitate vitæ: *Quidam diſſerunt etiam illa vitam ſunt, moles magnas ſepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitioſas exſequias.* Munera ad rogum, gladiatores ſunt: , qui *munia* ſubjiciunt. Apud Horatium, here-

Mox etiã in privatorum Idque ex teſtamento.

Firmata & interpretata Senecæ ſcriptura.

ſi feciſſent, gladiatorum dare centum ..mati paria.

Perſium ſenex,

----- at tu meus heres
quis es, à turbâ paullum ſeductior audi.
..gente genioque ducis centum paria ob res
..què geſtas indico

Perſius explicatus contra vulgum.

..male accipi, ſcio de Hecatombâ. Cicero pro Sul- *..pron..interpoſiti ſunt gladiatores, ſed quos teſtamen- .. deberi videmus.* Imò uſque eo mos evaluit, ut aliquo mortuo, populus Munus efflagitaret, ..bitum, & ex præſcripto legis. Exemplum in ..io inſigne, cum Tiberii reprimentis laude. *Cùm ..e plebs,* inquit, *funus cujuſdam primipilaris non ..foro miſiſſet, quam extortâ pecuniâ per vim heredi- gladiatorium munus: cohortem ab urbe, & aliam à ..gno, diſſimulatâ itineris cauſſâ, detectis repentè ar- ..diverſas portas in opidum immiſit, ac partem majo- ..is & decurionum in perpetua vincula conjecit.* Nec ..c fini, aut in virorum ſaltem funeribus, ſtetit ..tranſiit etiam (pudet pigetque) ad fæminarium. ..auctor rei ſtirps illa Veneris Cæſar Julius: *qui ..populo epulumque in filiæ memoriam pronuntiavit, ..cum nemo,* ait Suetonius, cap. XXVI. Et con- Dio: Ἐπὶ τῇ θυγατρὶ, inquit, καὶ θηρίων σφαγὰς καὶ ἀν..μαχίας ἐποίησεν, id eſt, *Filiæ ſuæ & ferarum cædes ..pugnas exhibuit.* Nec dubitare quin Divi ex.. cupidè imitatus ſit vulgus. In Spartiano certè *Hadrianum præcipuos honores ſocrui ſuæ ludis gladiatoriis impendiſſe.*

Licentia plebis in flagitandis muneribus.

In mulierum etiam funeribus dati.

Inſere Figuram de Buſtuariis Gladiatoribus.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IX.

...ſunus & religionem, etiam voluptatis cauſſâ ...gladiatores. A pleriſque magiſtratibus, etiam ...cerdotibus. Arcarius, (in quâ voce Lampridius cor-...ctus.) Imperatoribus.

...ONTEM crebræ editionis habetis, ſed unum. Al-...ter ſupereſt, Voluptas. Poſtquam enim res placere populo viſa, & omne vulgus cupiens harum ſpe-...orum: ecce anſa præbendi reperta eſt etiam citra ... Florus tangit & carpit: *Unde,* inquit, *gladiatorii ...ſus dominos ſuos exercitus? niſi ad conciliandum plebis ...orem effuſa largitio, cùm ſpectaculis indulget, ſupplicia ...dem hoſtium, artem facit.* Scilicet nimis raræ illu-...rium divitumque mortes: & inventum, ut Magiſtra-...s carent, Sacerdotes, Principes, denique omnes qui ...tiam à populo exambire vellent aut honorem. Be-...e Tertullianus ad hanc inſaniam, *Tranſiit,* inquit, *hoc ...us editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventi-...m, Quæſturas dico & Magiſtratus & Flamina & Sa-...dotia.* Et Lactantius lib. VI. *Quid dicendum eſt de ...is, qui populari levitate ducti, vel magnis urbibus ſuffe-...turas opes* (notate de effuſo ſumptu) *exhibendis muneri-...bus impendunt? Niſi eos dementes atq; furioſos, qui præſtent ...pulo quod & ipſi perdant, & nemo eorum quibus præſta-...ur accipiat.* Diſtinctè & velut per indicem de omni-...bus dicam, ſed propitia mihi eſto dea Fides: quia ve-...reor ut apud iſtos inveniam fidem. Primi è magiſtra-...tibus dederunt, ut conjicio,

ÆDILES. Quidni enim exemplum rei primum ab ...o magiſtratu cenſeam, cui, velut peculiare munus, ...? Adde quòd antiquiſſima mentio Ædilitiorum ...ot munerum Ciceroni de Officiis ſecundo: ...m eſt videre. Etiam Cæſar Ædilis munus præbu-...t e Suetonio cap. x. & Plutarcho in ejus vitâ. Edi-...tamen ea quando cœperit, non callidè ſcio: vix eſt ...tra ſexcenteſimum urbis annum, ſi non impo-...it mihi Livius. Cur enim funebria aliquot munera ...ferat, nulla Ædilitia: quæ probabile fuiſſe ampla, ...iatorii apparatus? Quandocumque cœperint, ...ere tamen ad extrema imperii, recenſetque Ca-...nus in Gordianis. *Ædilitatis ſuæ tempore, duo-*

decim

Voluptatis cauſſâ præbiti.

Ab omnibus qui in honore.

Conjectura de exortu voluptarii muneris.

decim populo Romano munera, id eſt per ſingulos menſe[s ſin]gula de ſuo exhibuit. Secundò dedêre

PRÆTORES, more item vetere. Plutarchus, in Bru[to] Caſſium facit eum alloqui : Παρὰ μὲν τῶν ἄλλων στρατ[ηγῶν] ἐπιδόσεις καὶ θέατρα, καὶ μονομάχους, παρὰ σοῦ δὲ τὴν κατάλ[υσιν] τῆς τυραννίδος ἀπαιτοῦσι, id eſt : *Ab aliis quidem Prætor[ibus] munera, & ſpectacula, & gladiatores : à te vero depulſion[em] tyrannidis populus exſpectat.* Auguſtus aliquid hac in [re] innovans & aſtringens, Τοῖς μὲν στρατηγοῖς συνέταξε ... πανηγύρεις πάσας, ἔκ τε τοῦ δημοσίου διδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσ[ας] καὶ προσαπειπὼν μήτε ἐς ἐκείνας οἰκόθεν τινὰ πλεῖον τοῦ ἐτ[έρου] ἀναλίσκειν, μήθ' ὁπλομαχίαν, μήτ' ἄλλως, εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψη[φίσαιτο], ψηφίσαιτο, μήτ' οὖν πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλ[είονων] ἢ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν, id eſt, *Prætoribus cur[am] ludorum omnium impoſuit, è publico aliquid eis dari præ[ci]piens : & interdicens, nequis à ſe aliquid amplius altero i[m]penderet, ſive in Gladiatores, ſive in alios, niſi Senatu[s] decreviſſet. Neve ſæpiùs, quam bis quoq; anno, Gladiato[res] daret, neu plurium quam ſexaginta parium* : ait Dio, [li]bro LIV. Poſteà tamen edictum illud, quà de ſump[tu] eſt, laxavit Auguſtus idem : Καὶ τοῖς βουλομένοις τῶν στ[ρατηγῶν] ... τριπλάσιον τοῦ παρὰ τοῦ δημοσίου σφίσιν ἐς τὰς πανηγύρεις δ[ι]διδομένου προσαναλίσκειν ἐφῆκεν, id eſt, *Et Prætoribus, ſiq[ui] vellent, conceſſit, ut triplum in ludos impenderent, ejus qu[od] è publico accipiebant.* Imò è publico aliquid dari ul[trà] vetuit, narrante eodem Græco, lib. LV. Τὸ ἀργύριον ... τοῖς στρατηγοῖς, τοῖς τὰς ὁπλομαχίας ποιοῦσιν, ἐκ τοῦ δημοσίου δ[ιδό]μενον, ἐκέλευσε μηκέτ' ἀναλίσκεσθαι, id eſt, *Pecuniam Pr[æ]toribus, qui Gladiatores daret, è publico tribui ſolitam, v[e]tuit ultrà in eam rem abſumi.* Caligula etiam aliquid con[]ſtituit hac in re : Καὶ δύο στρατηγοὺς, ἐς τοὺς ὁπλομαχικοὺς [ἀ]γῶνας, * ὥσπερ ποτὲ ἐγίγνετο, λαγχάνειν ἐκέλευσε : id eſt, *[Et] duos Prætores, ludos Gladiatorios, uti antea factum, ſort[iri] juſſit*, notat Dio lib. LVIII. At Claudius prorſum v[e]tuit, & à Prætoribus ea munera removit. Idem Dio : Τοῖς τε στρατηγοῖς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, id eſt, *Prætores vetuit ultrà edere Gladiatoria mu[]nera*, fortaſſe tunc, cùm Quæſtoribus impoſuit, ut d[i]cam. Videntur tamen iterùm irrupiſſe, & ſub Trajan[o] ea Juvenalis agnoſcit :

> ------ *quanti ſua funera vendant*
> *Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.*
> *Nec dubitant celſi prætoris vendere ludis.*

De arenâ enim ii verſus. Et Lampridius in Commod[o]: *Commodianum etiam Prætorem dixit, quo præſente ſæpiſſi[me] gladiator pugnavit*, ubi legam, *præſidente*. Tertiò

QUÆ[STORES]

In Prætoribus mutata ſæpe res.

E publico dati ſumptus.

Sed mox ſublati.

Credo id capiendum ut iterum publico ſum tu dederint, permiſſu Caii. Claudius prætoria munera tollit.

Quæ mox iterum in uſu.

Lampridius correctus.

Digitized by Google

QUÆSTORES; inſtituto Claudii, ut diſertè notat Tranquillus cap. XXIV. *Collegio Quæſtorum pro ſtratiarum gladiatorium munus injunxit.* Quod tamen Nero tollere, qui ſanxit, *ut ne deſignatis Quæſtoribus gladiatores edendi neceſſitas eſſet.* Sed ...it denuò Domitianus, & *Quæſtoria munera olim ...revocavit*, ut ſcribit Suetonius cap. IV. Itaque ...mentio deinceps. Capitolinus in M. Antoni...: *Gladiatorium quaſi privatus Quæſtor edidit munus.* ...in Vero: *Medius inter Pium & Marcum reſedit, Quæſtor populo munus daret.* Spartianus in Cara...; *Papinianus qui ante triduum Quæſtor opulentum ... munus.* Non levavit ſed auxit Quæſtorum ... Alexander: qui *Quæſtores candidatos juſſit ex ſuâ ... munera populo dare: ſed ut poſt Quæſturam Præ... acciperent, & provincias regerent*, ait Lampridius. ...mòdedêre.

Quæſtorũ munera Nero tollit. Fruſtrà revocante iterum Domitiano.

CONSULES, * exemplis tamen haud ita crebris. ...ero ſecundo de Offic. *magnificentiſſima Pompeii mu... ſecundo conſulatu* celebrat. Marcellus Juriſcon... L. XXXVI. De cond. & demonſtr. *Vivo Mæ... Sejus conſul deſignatus eſt, & munus edidit.* Et facit ...tonii locus, Nerone cap. IV. Hæc de magiſtratibus ...o. Jam verò dedêre etiam

** Non crebrè reperta conſularia munera. Dico de gladiatoriis: nam de Venatione ſæpè. Et ad eam hæc ipſa poſſis referre, excepto Tranquilli loco.*

...CERDOTES, atque ita Pontificales ludos in Tran... obſervo Aug. c. XLIV. & Sacerdotales ludos in ... libro VII. Epiſtolarum. Addite & Tertulliani ... quæ ſuprà. Item novo nomine & re

...ARII. Ita enim ſanè in Lampridii Alexandro ...: *Ærarios verò inſtituit qui de areâ* (ita vetus le...) *ipſi ederent munera, eademque parciora,* quamquam ...dandum cenſeo, *Arcarios inſtituit,* & mox, *de arcâ*. Arcarii enim apud * Symmachum, Caſſiodo... in Codice Theodoſii lecti, qui præerant arcæ. ...que

*Lampridius emendatus. Arca & Arcarii. * Jureti Notas ad Symach. ũ. vide, lib. I. epiſt. LXII.*

...RATORES, ita quidem frequenter, ut hoc exi... cenſuiſſe videantur inter munia Principatus. ... enim Natali ſuo: dabant Quinquennalibus, ...nnalibus, Viceſimalibus: dabant in Dedicatione ...corum operum: in Victoriâ & triumpho: & variam occaſionem, uti ex hiſtoriâ inferioris ævi ...mptum colligere, ne faſtidium vobis pariam tot ...plis.

Principes quando dederint.

CAPUT X.

Nec Romæ ſolùm, ſed in provinciis. Ubi reges daba[…] *præſideſque. Paulatim in coloniis & municipiis* […] *crebuit mos: ubi minores magiſtratus dabant. Poſ*[…] *promiſcuè privati, vario prætextu. Dies etiam, q*[…] *bus ex more dabant.*

Dati etiam in provinciis, à regibus.

Quando in Macedoniâ, & fortaſſe Græcorum, primùm.

** Quod ipſum hodie eveniret.*

Quando in Judæâ.

** Vide Joſeph. l. XIX. variis locis.*

Multitudo gladiatorũ in Judæa.

ROMÆ iſta. Quid in provinciis? certè & eas pe[…] vaſit ſtudium hujus ludicri, velut tabes. Prim[…] Perſeus Macedonum rex tranſtulit in Græciam: qu[…] docuit me Livius libro XLI. *ſpectaculorum quoque m*[…]*gnificentia*, inquit, *reges omnes vicit ſuperiores reliquor*[…] *ſui moris & copiâ Græcorum artificum: gladiatorium m*[…]*nus Romanæ conſuetudinis, primò majore cum * terror*[…] *hominum inſuetorum ad tale ſpectaculum, quàm cum volu*[…]*ptate dedit, deinde ſæpiùs dando. & modò vulneribus tenus*[…] *modò ſine miſſione etiam, & familiare oculis gratumque i*[…] *ſpectaculum fecit, & armorum ſtudium pleriſque juvenum accendit.* Nec dubiè alii reges & dynaſtæ, in ſua regna. Et profanæ ſolùm gentes? imò ipſi ecce Judæi, apud quos * Herodes rex ſub Auguſto in ſingulis pæne opidis theatra & amphitheatra conſtituit, & Agrippa unâ commiſſione dedit paria ſeptingenta, Romanos quodammodò ipſos exſuperans. Joſephus libro XIX in hæc verba: Ἐπιδαψιλευσάμενος αὐτῶν τῇ καθιερώσει μεγαλοπρεπῶς, ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ, πλῆθος μονομάχων, τὴν αὑτοῦ διασημαίνων μεγαλόνοιαν, ἔνθα καὶ τὴν κατὰ πλῆθος ἀντίταξιν, βουληθεὶς γενέσθαι τῶν θεωμένων τέρψιν, ἑπτακοσίους ἄνδρας ἑπτακοσίοις μαχουμένους ἔπεμψε, κακούργους ὅσους εἶχεν ἀποτάξας εἰς τὴν δὲ τὴν πρᾶξιν, ἵνα οἱ μὲν κολασθῶσι, τὸ πολέμου δὲ ἔργον γένηται τέρψις εἰρή[…]νης, id eſt: *Dedicationem eorum operum magnificè cele*[…]*bravit in Amphitheatro; copiâ gladiatorum, oſtendens* […] *ſui magnitudinem, ubi etiam, ut multitudine inter ſe pugnan*[…]*tium augeretur voluptas ſpectantium, ſeptingentos viros cu*[…] *ſeptingentis commiſit, noxios quotquot habuit in hanc op*[…]*ram deſtinans: ut & illi pœnas dignas luerent; & belli ims*[…]*go, oblectatio pacis eſſet.*

Dati etiam à Præſidibus.

Nec reges ſolùm infamierun[…] hanc inſaniam, ſed etiam in provinciis paſſim Procon[…]ſules Præſideſque. Abeâ mente eſt, quòd Tacitus J[…]nio Blæſo, qui Pannoniæ Præfectus, gladiatores a[…]tribuit, lib. I. Annal.

Tacitus explicatus.

Nocte proxima, inquit, *jugula*[…] *per gladiatores ſuos, quos in exitum militum habet atq*[…] *armat.* Et mox: *Pars militum gladiatores; qui è ſervi*[…]

Bl[…]

Digitized by Google

...erant, vinciunt. Et multò clariùs lib. XIII. *Edixit ... ne quis magiſtratus aut Procurator qui provinciam ... ſpectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod ... ludicrum ederet. Nam ante non minus tali largitione, ... corripiendis pecuniis ſubjectos adfligebant: dum quæ ... deliquerant, ambitu propugnant.* Ubi etiam ve... ejuſmodi editiones videtis: ſed obedientiâ, ut ... non diuturnâ. Jam verò Coloniæ & municipia ... pleraque æmulabantur: & paſſim inter reliquias ve... tuſtatis Amphitheatra etiamnunc, cædium iſtarum ſe... des. De Græciâ quidem Philoſtratus ſatis teſtabitur, IV. de vitâ Apollonii. Alius item error Athenis emen... datus eſt. *Conveniens enim populus in theatrum, quod in... ... eſt, Gladiatores ſeſe mutuò jugulantes ſpectabat, magiſ... ... tali exempla edebantur, quàm nunc Corinthi. ... magnis pecuniis empti homines nequam eò ducebantur, ... adulteri, perfoſſores parietum, ſectores marſupiorum, re... ... fugitivorum, aliique tales. Athenienſes autem eos ... inſtruentes, certare inter ſe jubebant, quam tam crude... ... conſuetudinem Apollonius illic ſuſtulit.* Videtis in ... Græciâ paſſim edita, & parum fideliter, puto, ſuſtulit ... Apollonius. Idem alibi: atque ut Romæ magiſtra... ... præbebant: ſic in coloniis municipiiſque Duum... viri ... Ædiles. Apulejus indicat libro X. *Thyaſus, in... quit, ... patriâ Corintho, gradatim permenſis honoribus, ... magiſtratu fuerat deſtinatus: & ut ſplendori ... reſponderet faſcium, munus gladiatorum tri... ... ſpectaculis pollicitus, latiùs munificentiam ſuam pro... tendebat.* Nam quod ſcribit quinquennalem magiſtra... tum, non alios intellegit quàm Ædiles quinquenna... les. Sed & multi privati dabant, nullâ lege, ad populi ... gratiam, & pecuniæ ſuæ illudentes. Sic apud ... eundem Apulejum lib. IV. in Platearum civitate De... mochares quidam, *munus gladiatorum editurus, genere ... primarius vir, & opibus pluribus, & liberalitate præcipuus, ... fortunæ ſuæ ſplendore publicas voluptates inſtruebat.* ... apud Martialem neſcio quis cerdo: quem poëta ... jure,

Das gladiatores ſutorum regule cerdo:
Quodque tibi tribuit ſubula, ſica rapit.

Apud Tacitum, Fidenis, Atilius quidam generis liber... tini. Et ab hac cauſſâ in lapidibus frequenter decreti ... honores leguntur: ut Præneſte,

A. MUNIO. A. F.
MIN. EVARISTO
* SPL. EQ. R. PAT. COL.
OMNIB. HONOR.

Dati in coloniis & municipiis vulgo.

Ab Ædilibus.

Apuleio lux ſilentio Beroaldo.

Dancetiâ a privatis.

Imò à cerdonibus.

Statua ob præbitionē, & titulis paſſim.

* *id eſt, Splendido equiti Romano, patrono coloniæ.*

Digitized by Google

NITIDE. FUNCTO
OB. INSIGNEM. EJUS. EDITIONEM
MUNERIS. BIDUI. POPULO
POSTULANTE. BIGAM
PLACUIT. EQUEST. STATUA
DECRETO. ORDINIS. EUM
ORNARI
L. D. D. D.

Item juxta Neapolim:

L. EGNATIO. INVENTO
PATRI. L. EGNATI. POLLI
RUFI. HONORATI. EQUO. P.
AB IMPERATORIBUS. ANTONINO
ET. VERO. AUG.
HIC. OBLITERATO. MUNERIS. SPECTACULO
IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDULGEN.
MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORUM
ET. OMNEM. APPARATUM. PECUNIA. SUA
EDIDIT
COLONI. ET. INCOLÆ
OB. MUNIFICENTIAM. EJUS
L. D. D. D.

Dabant pro ſalute principis.

Frequens etiam titulus præbendi, Salus Imperatoris. Sic Sueſſæ C. Titio cuidam honores decreti in marmore leguntur, QUOD. PRO. SALUTE. ET. INDULGENTIA. IMP. ANTONINI. PII. FELICIS. AUG. MUNUS. FAMILIÆ. GLADIATORIÆ. EX. PECUNIA. SUA EDIDISSET.

Vetuit Claudius fruſtrà.

Quanquam id Claudius, quod in ſe erat vetuiſſet, narrante Dione lib. ult. Τοῖς τε στρατηγοῖς, inquit, τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δή τις ἄλλος αὐτοὺς ὁπουδή ποτε ἐπιτελοίη, ἀλλὰ μὴ ὅτι πῶς κ ὑπὲρ ἑαυτοῦ σωτηρίας γινομένων σφῶν ἢ γράφεσθαι ἢ καὶ λέγεσθαι ἐκέλευσε, id eſt: *Prætoribus edixit gladiatorios ludos non præbere: & ſiquis alius eos ubicumque locorum daret, ne ſuſceptos eos factoſque pro ſalute ſuâ aut ſcriberet aut diceret.* Atque hi fortaſſe Honorarii ludi Suetonio dicti in Aug. cap. XXXII. quia in honorem Principis ſuſcepti, etſi aliam ejus verbi ſententiam haud ſperno.

Certis diebus dati. Saturnalibus. Quinquatribus.

Poſtremò non homines ſolùm certi qui darent, ſed etiam tempora quædam quibus darentur: Saturnalia inprimis, ut prædixi. Deinde Quinquatruum feſti dies Ovidius:

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro;
Cauſſa, quòd eſt illâ nata Minerva die.
Altera treſque ſuper raſâ celebrantur arena,
Enſibus exſertis bellica læta dea eſt.

Quo

Digitized by Google

Quod ait diem primam puram à ſanguine: ita capio, ut pugnaverint quidem, ſed rudibus, non ferro. Dio ad rem ſcribit lib. LIV. Auguſtum dediſſe μονομαχίας ἀγῶνας, ἐν τοῖς Παναθηναίοις, τῷ τῶν παίδων ὀνόματι, *gladiatorum ludos, Quinquatribus, filiorum nomine.* Atque etiam per intercalationem Senatus, dies unus altérve gladiatoribus ſæpè additus, in honorem Cæſaris: ut in eo ipſo ſcriptore obvia exempla. *Dies interſerti ad honorem principis.*

CAPUT XI.

Crebritas munerum, & multitudo pugnantium ſupra noſtram fidem. Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

INTERQVIESCENTE Victor, paullùm Pighio, Non teneo me ultrà, inquit & quis hic furor? quæ publica clades orbis terræ? Pighius illum intuens, Magis id dicas Victor, inquit: ſi numerum tibi dierum recenſuero quibus dati: numerum hominum, qui dati. C. Cæſar Ædilis CCCXX. paria dedit, auctore Plutarcho. *Crebritas gladiatorum & numerus.* Adrianus Cæſar *Gladiatorium munus per ſex dies continuos exhibuit*, narrante Spartiano. Gordianus, *ædilitatis ſuæ tempore duodecim populo Romano munera, id eſt, per ſingulos menſes ſingula exhibuit: ita ut* * *gladiatorum nonnunquam quingena paria exhiberet, nunquam minus centenis quiquaquagenis*, ut ſcribit Capitolinus. ** Ergo annu, ille non minus tribus millibus dedit, uno anno.* Et nugas adhuc loquor & vitreas fractas, præut Titi editio fuit; qui Gladiatores, Venatus, Naumachias per centum dies dedit, auctore Dione. *Incredibilis editio Trajani.* Quid plura? ecce bonus & moderatus Princeps Trajanus, ſpectacula ejuſmodi per dies centum vigintitres continuavit, & gladiatorum decem millia dedit. Tu Lipſi abnuas? dabo fidei meæ cauſa Dionis ipſa verba. Καὶ θέας, inquit, ἐν τρισὶ καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἡμέραις ἐποίησεν, ἐν αἷς θηρία τε καὶ βοτὰ χίλιά πῃ καὶ μύρια πῃ ἐσφάγη, καὶ μονομάχοι μύριοι ἠγωνίσαντο. Id eſt *Et ſpectacula centum & viginti dierum edidit, in quibus feras cicureſque animantes, interdum mille, interdum ad decem millia, interfectæ ſunt, gladiatorum autem decem millia pugnarunt.* Itaque magna copia Romæ & in provinciis gladiatorum: nec diutiùs conniveo in mendâ quæ Plinii codices obſedit libro XI. capite XXXVII. *Viginti*, inquit, *gladiatorum paria in Caii principis ludo fuerunt, in iis duo omnino qui contra comminationem aliquam non conniverent.* Veſtram fidem! *In Plinio mendum oſtenſum.*

in magnifici illius & in has volupta
ludo, dumtaxat viginti paria ? At e
habuiſſe unum aliquem è Quiritun
nus ecce Romæ habuit *gladiatorum*
le , ait Capitolinus , nec tamen au
aut ipſe , ad Caligulæ & illius æv
perator duo millia gladiatorum co
mavit , auctore Tacito , credo , ex
Principis fiſco. Fidenter igitur reſc
torum paria , & video erroris cauſſa
Plinium ſcilicet numerus fuit, non
ta autem millenaria hæc olim, in la
quæ ignorabilis objecta exſcriptori
ſimilitudine aliqua captus, geminat
que viginti. Nunquam mihi fides
hujus rei ſum mendax. Idem plan
tonii Tiberio , cap. LXI. de Prin
ſævitia : *Viginti*, inquit, *uno die abjecti*
eos pueri & feminæ. Corrigo utilit
Quídni corrigam ? Tacitus de ead
menſa ſtrages , *omnis ſexus* , *omnis æta*
diſperſi aut aggregati. Quæ hîc (ut c
paratragœdiat Tacitus, non eſt ut
viginti homullis. Denique * hi
quam cenſeo legatis in Dione. Q
de qua Plinius : certè magis mira
inter tam multos reperti dumtaxa
duo ; non mira, ſi inter viginti.

Et ſublatum.

Millenaria nota ſæpè corrupta.

Etiam in Suetonio.

* *Omnes enim vocati, qui accuſati in cauſſâ Seiani.*

CAPUT

Deteſtatio hujus verè ſceleris, quæq
latæ, ad coërcendam effuſam pra
rum generum, quæ certos homin
rent : quæque numerum & mod
nerent. Poſtremò tota res ſublata.
Catus & Prudentius.

ORIGINEM videtis, progreſſumq
temerè à funere orta res , quæ
ſtis orbi terræ. Credo, imò ſcio ,
tam cladem vaſtitiemque generi
quàm hos ad voluptatem ludos. N
mis veſtris recenſete dierum quos
mentior , ſi non unus aliquis ment

Calamitas orti inventa per hos ludos.

Divinatio probabilis in numero interfectorum.

Digitized by Google

...s capitum millibus aut tricenis. Heu mores! Ne... culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot ...ines vitâ interfecerunt, irâ ſive metu: ecce unus ...or, homines ſupra mille ludens interfecit, & die ...toto. Atque hæc delicias vocabant, & cibum o... : fiebantque non per unius alteriúſve laſci..., ſed velut publicâ lege, & decreto. Itaque eò ...tum eſt, ut aliis legibus effuſio iſta fuerit coërcen...: quas ordine dabo. Primò ad ambitum repri...ndum, invenio cautum, nequis daret candidatus. ...gem eam tulit M. Tullius conſul: & vis ejus ſen...tiaque expreſſa, interrogatione in Vatinium: *Cùm ... lex dilucide vetet, biennio quo quis petat, petiturúſve ſit, ...diatores dare, niſi ex teſtamento præſtitutâ die: quæ tan...tâ te ſit amentia, ut in ipſâ petitione gladiatores audeas ...re?* Et pro Seſtio: *Acta mea ait ſibi diſplicere, quis ne...? qui legem eam contemnat, quæ dilucidè vetat, gladia...ores biennio quo quis petierit aut petiturus ſit dare?* Ex qui...bus poſtremis verbis facile viſu & ſublatu mendum in ...riore loco contra Vatinium. *biennio quo quis petat.* Po...tius enim, *quo quis petiit.* Cautum etiam de numero gladiatorum aliquid, ſub idem tempus. Suetonius de Ædilitate Cæſaris, cap. X. *Cùm multiplici familiâ un...dique comparatâ, inimicos exterruiſſet: cautum eſt de nu...mero gladiatorum, quo ne majorem cuiquam Romæ habere ...ceret,* etſi id interdictum ad habitationem potiùs in urbe pertinere videatur, quàm ad pugnantium numerum. Sicut in Catilinariâ conjuratione, item remoti gladiatores ab urbe: &, *decrevere*, inquit Salluſtius, *uti gladiatoriæ familiæ Capuam & in cetera municipia diſtribuerentur.* Sed Auguſtus certe etiam de numero parium cavit, edixitque anno urbis DCCXXXII. Μηδ' ἐπαγγέλλειν πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἔτει, μήτε πλειόνων ἑξήκοντα ζευγῶν ... : *nec Gladiatores ſæpiùs quàm bis anno da...ri, nec plurium quàm* LX. *parium*, quod ipſum tamen pertinuiſſe modò cenſeo ad editiones Prætorum, qui publico, in parte, ſumptu præbebant: uti ex prioribus Dionis verbis apparet. At Tiberius firmus contra iſta, certum numerum in commune præſcripſit, narrante Tranquillo, cap. XXXIV. *Ludorum ac munerum,* inquit, *impenſas corripuit. mercedibus ſcenicorum reciſis* (an verius quàm, *reſciſſis*) *paribuſque gladiatorum ad certum numerum redactis.* Ad hoc edictum, ſive, Sc. ..., reſpexit Tacitus lib. XIII. Annal. *Non referrem vulgatiſſimum Senatuſconſultum, quo civitati Syracuſanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum concedebatur, niſi Pætus Thraſea contradixiſſet, præbuiſſetq; materiam obtre-*

Leges reprimendis editionibus.

Vetiti dare Candidati.

Cicero correctus.

Numerus definitus, ſupra quē ne haberent in urbe.

Ne darent etiam.

Tiberii edictum.

Tacitus explicatus.

Caligula nullum ... interdictū.

obtrectatoribus arguendæ ſententiæ. Sed poſt Tiberiu[m] Caligula, conculcato hoc interdicto. ἐπέτρεψε τοῖς βε[λο]μένοις καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον τὸν ἀριθμὸν τῶν μονομαχούν[των] χρῆσθαι: *permiſit volentibus cunctis, etiam ſupra nu[me]rum definitum, gladiatores præbere.* Et Domitianus g[ra]tificatus contra eandem legem ingenio ſuo & ſæcu[lo] videtur, ducente nos Plinii loco, in Panegyrico: *[...] ampliando numero gladiatorum aut inſtituendo collegio ſ[...] brûm conſulebamur: & quaſi prolatis imperii finibus, nunc i[n]gentes arcus, nunc menſes nomini Cæſarum dicabamus.* N[e]c de numero ſolùm Tiberius; aliquid etiam ſtatuit d[e] munerariis, cavitque Sc. *nequis gladiatorium munus edere[t] cui minor quadringentorum millium res*, ait Tacitus li[-]bro IV. Fortaſſe & idem vetuit, nequis edidiſſe ve[l]let libertus. Fuiſſe id ſcitum, colligo ex Suetonii Clau[-]dio cap. XXVIII. qui Harpocræ liberto, *lecticâ per ur[-]bem vehendi ſpectaculaque publicè edendi jus tribuit.* Ni[l] enim id antè vetitum, indulgeat nunc fruſtrâ. Quin & Nerone Principe ſtatutum, nequis Præſes aut Procurator qui provinciam obtineret, gladiatores daret. Tacitus auctor lib. XIII. cujus verba memini referre antè. Reperio etiam Sumptum ad munera, coërcitum plus ſemel. Antoninus Pius *Sumptum muneribus gladiatoriis inſtituit*, ait Capitolinus: id eſt, profuſionem vetuit, certâ pecuniâ definitâ. Poſt illum Marcus Philoſophus *Gladiatoria ſpectacula omnifariàm temperavit*, ſive, ut idem Capitolinus poſteà ait, *Gladiatorii muneris ſumptus modum fecit.* Alexander verò, monente Lampridio, *Habuit in animo ut munera per totum annum diſpergeret, ut per XXX. dies munus populo daretur*: ſalubri conſilio, ſed ſine effectu. Perrupit enim omnia ſepta inveterata licentia: nec jam princeps aut lex, qui capere poſſet tam effuſis cupiditatibus modum. Itaque tardè, imò ſerò, deſcenſum eò, ut gladiatoria ſpectacula prorſum tollerentur. Eam ſublationem Zonaras Nervæ Imperatori adſignat, qui, ut ait, *gladiatorum compoſitiones & certamina vetuit.* Parum caute, vereque, quoniam reverâ ſub Nervâ & poſt Nervam manſêre ii ludi: ſed ſumptus dumtaxat numerumque imminuit, & circumſpectiùs Dio, Πολλὰς, inquit, ἱπποδρομίας, ἄλλας τέ τινας θέας κατέλυσε, συστέλλων ὡς οἷόν τε δαπανήματα: *Crebros Circenſes, & alia quædam ſpectacula ſuſtulit, imminuens & temperans, quà fieri poſſet, ſumptus.* Veriùs pulcherrimæ rei laudem ad Conſtantinum Imp referemus: cujus utinam cetera fuiſſent ad hoc exemplum! Is Primus Romanorum Principum, gladiatoria ſpectacula è toto orbe Romano ſubmovit, an[no]

Feriè & Domitianus. — *Cautum qui dare poſſent, qui non poſſent.* — *Non liberti.* — *Non Præſides.* — *De ſumptu item cautum.* — *Tandem ſublati gladiatores. Zonaræ lapſus.* — *Conſtantini lex.*

Digitized by Google

burbe conditâ ∞. LXVII. pænè ſexcentis, poſt inſtitutæ ea, annis. Auctor Sozomenus lib. I. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, inquit, τότε πρῶτον ἡ τῶν μονομάχων ἐλύθη θέα: *Apud Romanos tunc primùm ſublatum Gladiatorum ſpectaculum.* Et Euſebius lib. IV. de vitâ Conſtantini: διεκελεύετο, inquit, μὴ θύειν εἰδώλοις, μὴ μονομάχων μιαιφονίαις μολύνεσθαι τὰς πόλεις: *vetuit idolis ſacrificari, vetuit gladiatorum cædibus pollui urbes.* Meminit & Calliſtus libro VII. Quinetiam nunc inſerta Juſtinianæo* Codici Conſtantini ipſa lex: *Cruenta ſpectacula, in otio civili & domeſticâ quiete, non placent, quapropter omnino gladiatores eſſe prohibemus.* Et hoc quidem rectè notatum à peritis duobus noſtri ævi Juriſconſultis: quibus ſuggero Ammiani Marcellini egregium locum libro XIV. de ſævitiâ Conſtantii: *Erat*, inquit, *diritatis ejus hoc quoque indicium nec obſcurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in Circo ſex vel ſeptem aliquotiens vetitis certaminibus pugilum viciſſim ſe concidentium perfuſorumque ſanguine ſpecie, ut lucratus ingentia lætabatur.* Nam ludicra cruenta, ita, ut Conſtantini lex *cruenta ſpectacula*, & quòd ait Pugiles, uſurpat ſanè pro Gladiatoribus, ritu Græcanico, quibus* πύκτης & πυκτεύειν etiam de iſtis. Ipſe clarè indicat, cùm addit, *ſeſe concidentium & ſanguine perfuſorum*: multòque clariùs, cùm ait, *vetitis certaminibus*, reſpiciens ſcilicet ad Conſtantini interdictum. Et repreſſit quidem igitur Chriſtianus Princeps; eoque nec apud Salvianum, qui ludos exagitat ex profeſſo, memoria gladiatorum; nec apud Caſſiodorum quidem accurata: tamen & ſub Conſtantio, & poſtea ſub Theodoſio ac Valentiniano conati irrumpere: imò irrupêre. Lex in Theodoſiano Codice eſt, quâ *Munerarii prohibentur auctoratos militiæ, vel Palatinâ præditos dignitate, in ludum producere.* Si in iſtis tantùm vetitum: jure argumentor, permiſſum in aliis. Adde & l. quanquam. Cod. Theod. De paganis. Etiam Auguſtinum lib. VI. Confeſſ. cap. VIII. qui *Alypium ſuum, gladiatorii ſpectaculi inhiatu incredibiliter abreptum* ſcribit. Etiam ſub Honorio, Prudentius locis aliquot deſcribit, & damnat: votum imò preceſque interponit ad Principem pro tollendo:

Quod genus ut ſceleris jam neſciat aurea Roma
Te precor Auſonii dux auguſtiſſime regni:
Et tam triſte ſacrum jubeas, ut cetera, tolli.*

Et paucis interſitis:

Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodque patris ſupereſt, ſucceſſor, laudis habeto.

* Lib. XI. tit. XLIII.

Ammiano data lux.

* Artemidorus in capita. περὶ μονομάχων.

Iterum in uſu gladiatores.

Lib. ult. con ra Sym.

* Bene, Sacrum, quia Diis inferis pa ſ ndis.

Digitized by Google

Ille urbem vetuit taurorum ſangu ne tingi:
Tu mortes miſerorum hominum prohibeto li are.
Nullus in urbe cadat cujus ſit pœna voluptas.
Jam ſolis contenta feris infan.u arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.

Et ſuſtulit ſanè Honorius, occaſione Telemachi cujuſdam monachi, qui gladiatores Romæ pugnantes quodam ardore diducere conatus, à populo lapid obrutus fuit. De quo facto Theodoretus lib. v. H Eccleſ. c. xxvi. & Caſſiodorus in Tripartitæ lib. x. cap Ita obviàm itum ludo non ludo: & ſublata adeò cum memoriâ gladiatorum, ut ægrè nunc ad inte gentiam retrahere poſſimus morem fugitivum.

CAPUT XIII.

Additamenti loco ad primam ſermonis partem ad Etum, de habitu Edentium: de habitu Spectanti Suetonius illuſtratus.

Habitus veſtisque Editorum.

DE origine, progreſſu, deque interdicto gladiatoria rei, quod ſatis eſt, dixi: non abſurdè adjunxero quo habitu dederint, quoque modo. Duo genera col locavi inter Editores: Magiſtratus, & privatos. Qu enim munus mortis cauſsâ dabant, plerique videlic fuere privati: tamen dabant non quaſi privati. Pe dies enim omnes muneris, prætextæ illis jus, lictorum accenſi: omninoque imaginem quamdam gereban magiſtratus. De prætextâ, Feſtus: *Prætexta pull nulli alii licebat uti, quàm ei qui funus faciebat.* Cicer in Piſonem: *Sex. Clodium qui nunquam anteà prætexta tus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare paſſus e.* Ex hoc ritu Suetonium novè interpretor Claudii cap II. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus novo more præſidi* Benè, novo more: debuiſſet enim prætextatus. S Palliolum, in morbo veſtis. Quinctilianus: *Pal lum, ſicut faſcias & focalia, ſola excuſare poteſt valetud* Seneca libro IV. Natural. Quæſtionum: *Videt quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, palle tes & ægros.* De lictoribus & accenſo, Cicero de L gibus: *Reliqua ſunt in more, funus ut indicatur, ſi quid l dorum: dominuſque funeris utatur accenſo atque lictoribus* Nec illud in occaſione prætereo, propriam quanda veſtem fuiſſe in munere funebri ipſorum ſpectat

Prætextati juere.

Suetonius novè illuſtratus. Palliolati, ægri.

Lictores & accenſus Editor.

ru:

Spectabant enim in penulâ pullâ. Dio LV. ...ἴστω καὶ ἐπιτάφιοι ἐπὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ὁπλομαχίαι, φαιὰν ... τῶν τε ἄλλων, πλὴν τῶν Αὐγούστου καὶ αὐτῶν τῶν ἤσαν ... λαβόντων, καὶ ἑνὸς πρὸς ἕνα καὶ πλειόνων πρὸς ἴσους ἐγένοντο: ...ei & funebre manus gladiatorium editum, cùm ſingulis ...tibus, tum pluribus contra pares, quod cùm alii ...s ſpectarunt in pulla veſte, tum & filii Auguſti, ...pſo excepto. Lampridius in Commodo: Contra ...tudinem, penulatos juſſit ſpectatores, non togatos ad ...u convenire; quod funeribus ſolebat; ipſe in toga pul... præſidens. Quibus è verbis utrumque diſcimus, ... funebri munere penulatos; in alio, togatos ...ctatores fuiſſe. Nec procudo ultrà ſermonem ...itis primi.

Spectatores in quâ veſte. Penulati, ad funebre munus.

Ad voluptarium, Togati.

CAPUT XIV.

Pars ſecunda, De loco, qui cùm duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inventus: quàm multi Romæ: qui præfecti & adminiſtri. De victu & ſagina gladiatorum in his ludis, qui fuêre etiam extra Romam, & aliquid de ludorum formâ.

AD locum tranſeo, qui duplex, Ludus, & Arena. Illum appello, ubi habiti aluique gladiatores: hunc, ubi dati & producti. De priore, priùs. *Ludus gla...torius*, inquit Iſidorus, *inde dictus quòd in eo juvenes ...armorum condiſcant.* Nam primò credo gladiato...res domi & in reliquâ familiâ fuiſſe; imò nec erudi...tos valdè ad pugnam fuiſſe. Polybius hoc mihi dicit, nec ratio abnuit, quæ vult prima omnia rudia ma...gis & impolita eſſe, ſed Polybius ita in fragmento a...pud Suidam: Καὶ τὸ μὲν παλαιὸν ἀπὸ τοῦ κεχτίσου ἐγίνετο ... Ῥωμαίοις ἡ μονομαχία. ἐν δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς πολλαὶ ἰδὲαι ...: *Olim & initio apud Romanos nudis viribus gladia...torum certamen conſtabat; nunc autem plures viæ & modi ...perti.* Significat nec genera tam multa fuiſſe, quàm mox dicam: nec item ludos, in quibus accuratè do...cerentur, qui tamen, creſcente numero & crebritate e...ditionum, publicè ſunt aperti, & in iis Magiſtri. ...ſi quidam ſplendidiores, etiam poſt inſtitutos lu...dos, habuêre domi eos aut apud amicos. Ita C. Cæ...ſar *Tirones neque in ludo neque per laniſtas, ſed in domibus ...per equites Rom. ac etiam per Senatores armorum peritos ...debat*, ſcribit Suetonius capite XXVI. Quod tamen perra-

De ludis gladiatorum.

Antea in domibus.

Ludi ad artem destinati. perrarum, & vulgò ars pugnandi doc
ipſis ludis. Prudentius:

Nam quid veſani ſibi vult ars impia lu
Quid mortes juvenum, quid ſanguine * p

* Malo parta.

Seneca libro II. de Irâ: *Non alia qu*
Luſoria, dicti etiam. *torio vita eſt, cum iiſdem viventium, pugna*
rium appellaſſe Lampridius videtur in
vit ſibi, inquit, *triclinium in ſummo Luſ*
deret, noxios (ita appellat gladiatores)
exhibuit, vel ut mavelim, *ibi exhibuit.*
Maſſilienſi Epiſcopo idem verbum,
eſt nunc dicere de omnibus Amphiteatris
Græcè, κατηγώγιον μονομάχων appellat H
dicas diverſorium domiciliumque.
Εἰς τοσοῦτον, inquit, προεχώρησε μανίας
βασίλειον ἐθέλειν οἰκεῖν, ἀλλὰ γὰρ μετοικισθῆναι
κατηγώγιον, id eſt, *Eò dementiæ venit, u*
& Palatium inhabitare vellet, ſed migrare
dum Gladiatorium. Quam eamdem
ſaniam etiam Lampridius & Xiphil
Suidas μονομαχοτροφεῖον dicit, contentu
Plures ludi in urbe Româ. additamento, poſuiſſe nudam vocem.
plures ejuſmodi ludi, nominibus ſuis
quorum in P. Victore mentio, & paſ
bus priſcæ urbis. Reppert iſtos. LU
Eorum catalogus. LUDUM DACICUM. LUDUM MAGNU
MERTINUM. LUDUM MATUTINUM.
Distincti ludi beſtiariorum & gladiatorū. eâ ad Piſones, *Ludum Æmilium.* E q
abnuerim, quin aliqui etiam beſtiario
certè * Matutinus. Hiſce ludis no
* Nam matutina ſpectacula, ferarum. præerant, ut dicam jam nunc, ſed etiar
ne Procuratores, nec ii de plebe, ſed e
fuitque velut inter dignitates & infula
Procuratores ludorum. pis priſcus: CURATOR. MUNERIS.
TOR. Tacitus Annali XI. *Decius qu*
& Sulpicius Rufus Procurator ludi, eâdem
ſcriptio alia vetus:

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
CURATORI. TRIUMPHI. FEL
GERMANICI. SECUNDI. IMP.
DOMITIANI. AUGUSTI. EXO
SACERDOTI. SPLENDIDISSIM
Vigeſima hereditatum. PONTIF. MINOR. PROC. * XX.
PROC. PATRIMONI. PROC. LUDI
PROC. LUDI. MATUTINI

Digitized by Google

... longè diverſi ab iſtis Curatores munerum ac ve- *Curatores munerum.*
nationum : quorum mentio Suetonio in Caligulâ, cap. XXVII. Et vis addam quod vos medici rideatis, Victor ? Medici etiam ſui ſingulis his ludis : nec id novi ſæculi invento, ſed diu ante Imperatores. Lapidem legi hunc: *Medici ludorum. liquæ veteres.*

SILVANO. SANCTO
C. AUSTRUNIUS. MEDI
CUS. LUD. GALLIC
PORTIC. ET. EXEDR.
ET. SIGN. AEN.
VOTO. SUSCEP.
L. M.
DEDIC. KAL. MAI.
L. MARCIO. ET
SEX. JULIO. COS.

In quo ſculpti Conſules incidunt annum Urbis DCLXIII. Adeò antiqua cura illa in valetudine gladiatorum. Legi & in alio lapide, EUTYCHUS AUG. L. MEDICUS. LUDI. MATUTINI. Cenſeo exemplum tranſlatum è Græciâ, apud quos medici athletis. Arrianus lib. III. Diſſertationum, Athletam compellans : Δεῖ σε, inquit, εὐτακτεῖν, ἀναγκοφαγεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἷον ὅτ' ἔτυχεν ἁπλῶς. Ἰατρῷ σε παραδεδωκέναι σεαυτὸν, τῷ ἐπιστάτῃ : *Opertet te jam in ordinem redigi, ad præſcriptum veſci, abſtinere bellariis, frigidam non bibere, nec ſi quid fortuitò incidit aut offertur. Medico enimverò obtemperare, ſed & præfecto aut doctori.* Aut quæres, cui bono medici mox morituris ? Dicam. Primo medicos haud tam artè acceperim, ut hodie; ſed incluſerim etiam chirurgos, uſurpatione priſcâ. Ii autem opus certè gladiatoribus læſis, luxatiſve. Deinde & ratio victus gladiatorii ea, ut ſalvi eſſe ſine medico non poſſent. Largè enim edebant, bibebant : & dabantur velut in saginam, eâ fini, ut Domini valentes eos producerent, &, ut Cicero ait, cum *gladiatoria totius corporis firmitate.* Cyprianus eleganti epiſtolâ ad Donatum, lib. II. *Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum ſanguis oblectet. Impletur in ſuccum cibis fortioribus corpus, & arvina aſſidui nidoris moles membrorum robuſta pingueſcit, ut ſaginatus in pœnam cariùs pereat.* Quinctilianus: *Alebat devotum corpus pravior omni fame ſagina.* Inde gladiatoria ſagina Tacito: *Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, tanquam gladiatoriam ſaginam, dividebat.* Inde Sagi-

Quod instituti exemplo Græcorum.

Quo fine iis medici.

Medici etiam pro chirurgis.

Ratio gladiatorii victus.

Sagina gladiatoria.

Digitized by Google

Saginæ nomine, ludum ipſum Propertius intell
hoc verſu,

Qui dabit immundæ venalia fata ſaginæ.

id eſt, ad gladium ſe auctorabit, & ad ludum. P
nius videtur adtribuere hordeum iis in cibum: *An*
quiſſimum, ait, *in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ri*
Menandro auctore, apparet: & gladiatorum cognomine,
Hordearii vocabantur. Sed mihi anceps adhuc ſente

De Plinii loco addubitatum.

tia ejus loci: dicam & lecto. Cedò enim, ideo
evincas hordeum antiquiſſimum in cibo Romano, qu
gladiatores ab eo dicti? atqui tota gladiatura non v
teris Romæ, ut vidimus, inventi. Sed nec credo eo uſo

Hordeaceus panis non bonus.

malè alibilis is panis, flatus genitor malique coloris, t
tui, Victor, medici volunt, ideoque ignominiæ cauſ
militibus datus qui deliquiſſent. Seneca etiam eu
inter viliſſima genera habet: *Voluptas eſt*, inquien
poſſe capere voluptatem vel ex hordeaceo pane. Qu
omnia contraria gladiatoriæ huic saginæ. Nec ta
men Plinii verbis quid faciam habeo ſine libris: &
fortaſſe priſci tenuiùs eos alebant. Sed redeo ad lu

Ludi iſti etiam in coloniis. Capuæ præſertim.

dos, quos comperior non Romæ ſolùm fuiſſe, ſed in
coloniis item municipiiſque. Capuæ inprimis &
Ravennæ. De Capuâ Cæſar lib. I. belli civilis: *Ca-*
puæ primùm ſeſe confirmant, gladiatoreſque quos ibi Cæſar
*in ludo habebat, in forum productos Lentulus * libertati con-*
firmat, atque iis equos attribuit. Cicero libro VII. ad

* Legerem, libertate, id eſt firmat conciliatque ſibi data libertate, pillei impoſitione.

Atticum: *Gladiatores Cæſaris qui Capuæ ſunt, ſanè com-*
modè Pompejus diſtribuit binos ſingulis patribus familia-
rum. Spartianus in Juliano: *Sed poſteà ſponte ſuâ gla-*
diatores Capuæ juſſit armari per Lollianum Titianum. De
Ravennâ, Strabo dilucide: Οὕτως γ' οὖν ὑγιεινὸν ἐξήτασται
τὸ χωρίον, ὥστε ἐνταῦθα τοὺς μονομάχους τρέφειν καὶ γυμνάζειν
ἀπέδειξαν οἱ ἡγεμόνες. *Adeò* inquit, *ſaluber locus, ut illic gla-*
diatores ali atque exerceri Principes voluerint. Ravennæ

Et Ravenna.

autem ludum exſtruxit, aut certè voluit, Cæſar. Sue-
tonius capite XXXI. *Ne qua ſuſpicio moveretur, & ſpecta-*
culo publico per diſſimulationem interfuit, & formam qua
gladiatorium ludum erat ædificaturus conſideravit. For-

Cellæ in iis ludis.

mam, ait, de quâ nihil dixerim, præter multiplices in
iis ludis minutaſque cellas fuiſſe, in queîs ſeorſim ha-
berentur ſinguli gladiatores. Quinctilianus: *Commo-*
rabor inter homicidas, incluſus turpiore cuſtodia & ſordida
cellarum ſitu. Idem: *An ille animus rediret in cellulam,*
ferret ſaginam, magiſtrum, perſonam denique ſceleris? Exem-

Cellæ ſerviles.

plo ſcilicet ſervorum, quibus cellæ. Seneca pater:
Ex cella ſuæ dominæ migrabit in cubiculum: vel Domina ex
cubiculo ſuo migrabit in cellam? Seneca filius, de ſerv

Pom-

Digitized by Google

Pompeii Demetrio: *Cui jamdudum divitiæ eſſe debuerant, duo vicarii & cella laxior.* Sueton. Nerone cap. XLVIII. *Receptus in proximam cellam, decubuit ſuper lectum.* Sed & meretricum cellæ (ex Juvenali & Petronio) & capitum omnium viliorum. Concludam de ludo cum Quinctiliani dicto: *In ludo fui, qua pœna nullam graviorem ſcelera noverunt, cujus ad comparationem ergaſtulum leve eſt.* Cella meretricia. Pœna ludi.

CAPUT XV.

Ludorum præfecti, Laniſtæ: qui Familiæ præeſſe dicti, eamque Ducere. Iidem Doctores, magiſtri, commentabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos inſtituti: quorum exercitium, Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno, etiamque Laniſtis fuiſſe, ac tironibus.

His ludis præfuiſſe Laniſtas monui: de quibus opportune nunc adtexo. A laniandis corporibus vulgo eam vocem formant: nec perſuadent. Iſidorum potius audio, qui Thuſcum verbum eſſe vult, & illis carnificem ſignare, & audio eò libentior, quia res gladiatoria petita à Thuſcis. Laniſtarum multa ubique mentio. Lapis Romæ: Laniſta vox.

P. POETILIUS. P. L.
SYRUS
LANISTA. AD. AP. FORIN

Gloſſarius liber, *Laniſta*, ἀνδροτρόφος, μονομαχοτρόφος, ἐπιστάτης μονομάχων. Laniſtæ avium, etiam apud Columellam, qui aves condocefaciunt ad pugnam. Pro ipſis gladiatoribus Prudentius uſurpat: parum propriè, imò imperitè: Laniſta pro gladiatoribus.

--- *ſedet illa verendis*
Vittarum inſignis faleris, fruiturque laniſtis.

Nam de Veſta i ſcribit, quæ ſpectabat gladiatores. Emebant autem laniſtæ futuros gladiatores, aut expoſititios pueros huic rei tollebant. Quinctilian. Declamat. CCCXXVIII. *Quantum ad te pertinet, non habet reipublica virum fortem, aut illum feræ laceraverunt, aut aliquis (quod multò ſit indignius) ſuſtulit leno aut laniſta.* Martialis:

Inſerit velut emptor aut laniſta.

Tota autem manus quæ ſub uno Laniſtâ, Familia appellabatur: & cum dicebant Familiæ præeſſe. Cicero pro Familia gladiatoria.

pro

pro Sullâ: *At præfuit familiæ Cornelius. Jam ſi in pa[...] da familia ſuſpicio eſt nulla; quod præfuit, nihil ad rem [...] tinet.* Nam hunc Cornelium ſcilicet fuiſſe pro lan[...] In lapide priſco MUNUS FAMILIÆ GLADIATORI[...] Suetonius Auguſti cap. XLII. *Cùm venalicios & La[...] ſtarum familias urbe expuliſſet.* Seneca de Beneficiis: [...] *niſta, qui familiam ſuam ſumma cura exercet atque om[...]*

Familiam ducere.

Hinc natum proverbium Ciceroni familiare, Duc[...] familiam: quod idem cenſeo ac familiæ præeſſe; ſu[...] ptumque ab hac ipſa laniſtarum præfecturâ, Cice[...] in Antonium: *Lucius quidem frater, ut qui peregre [...] pugnavit, familiam ducit.* Idem alibi: *Sententia, quæ f[...] miliam ducit.* Et: *Accedit, quòd familiam ducit, in jure ſci[...] tia.* Nam qui caput in aliquâ re princepſque, bene D[...] cere eum dixeris & Ducem. Sic in Hiſtoriis paſſ[...] Ducere ordines; in Quinctiliano, Ducere claſſem. N[...] vis verbi hujus adhuc ſatis intellecta: non certè ab [...] qui Adagia nobis concinnarunt.

Doctores pro Laniſtis.

Hi iidem Laniſt[...] honeſtiori & innidendo verbo Doctores dicti. Va[...] rius lib. II. *Ex ludo C. Valerii Scauri doctoribus gladia[...] rum accerſitis.* Quinctilianus Declamat. CCCII. *In lu[...] fuit. Fuerunt & doctores, & medici, & miniſtri: neque t[...] men illo gladiatorum nomine tenentur.*

Et magiſtri.

Et Magiſtri. C[...] cero III. de Oratore: *Magiſter hic Samnitium ſumm[...] ſenectute eſt.* Videlicet quia gladiatores novitios & [...] rones docebant.

Commentantur.

Quin iidem Commentari dicuntu[...] & dare Dictata: verbis omnibus à meliore ludo ſu[...] ptis. Cicero de Magiſtro Samnitium: *cottidie co[...] mentatur.*

Dictata dant.

Cæſar apud Suetonium, à pleriſque Sen[...] torum & equitum precibus eniſus eſt, *ut ipſi diſciplina[...] tironum ſuſciperent, & exercentibus Dictata darent.* Tertu[...] lianus ad Martyres: *Nec tantus ego ſum, ut vos alloqua[...] ſed tamen & gladiatores perfectiſſimos non tantùm magiſ[...] & præpoſiti ſui, ſed etiam idiotæ & ſupervacui quique ad[...] tantur de longinquo: ut ſæpe de ipſo populo Dictata ſug[...] ſta profuerint.*

Etiam in ſcriptis.

Nec inepte, Dictata: quia reverâ pr[...] cepta ſua armorum, commiſêre etiam ſcripto. Juv[...] nalis de futuro gladiatore,

Scripturus leges & regia verba laniſtæ.

Hirtius gladiatoriam hanc rationem docendi, be[...] cùm militari compoſuit lib. I. de bello Africo: *Cæſ[...]* inquit, *contra ejuſmodi hoſtium genera, non ut impera[...] exercitum, ſed et laniſta tirones gladiatores condocefacere, [...] pede ſe reciperent ab hoſte, & quemadmodum obverſi adv[...] ſariis, & in quantulo ſpatio reſiſterent,* &c. Ait, tirones g[...] diatores, quia in ludo genera duo, Tirones ſive No[...] tii, & Veterani. Veterani nobiliores, & uſu lon[...]

edo[...]

Digitized by Google

docti, ad Tirones cura & inſtitutio præcipue pertinebat. Symmachus lib. II. Epiſtolar. *Nam gladiaturæ tirones communis cura proſpiciet, quæ pars in apparatu Quæſtionis prior eſt, ut auctoramento lectos longus uſus inſtituat.* Quinctilianus: *Et inter dedita noxæ mancipia contemptiſſimus tiro gladiator, ut noviſſimè perderent calamitatis meæ innocentiam, diſcebam cottidie ſcelus.* Ratio modusque inſtituendi, ut rudibus batuerent cum Laniſtâ. Suetonius Caligulâ: *Mirmyllonem è ludo* (malim, *in ludo*) *rudibus ſecum * batuentem, & ſponte proſtratum confodit ferreâ ſicâ.* Sive etiam ad palum exercerentur, militum inſtar. Vegetius lib. I. cap. XI. *Palorum enim* (malo, *palariorum*) *uſus non ſolùm militibus ſed etiam gladiatoribus plurimum prodeſt.* Sed prius illud de Rudibus, propriè, Batuere dicebant: & gymnaſium ipſum, Batualia. Gloſſæ priſcæ, *Batualia*, γυμνάσια τῶν μονομάχων. Adamantius Martyr: *Batualia, quæ vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum vel militum ſignificant.* Nec malè addit litterator ille de militibus, nam & ii interdum rudibus pugnabant, ludendi exercendive cauſsâ. Livius lib. XXVI. Scipionis curam in milite formando deſcribens: *Tertio die rudibus inter ſe in modum juſtæ pugnæ concurrerunt.* Ita vetus liber, qui apud Lipſium: non, ſudibus, ut præferunt vulgati. Firmat Polybius, qui eâ ipſe in re ξυλίνας μαχαίρας dixit: *gladios ligneos*. Id autem ni fallor, Rudis: gladius, inquam, è * ligno. Suadeor Dionis etiam loco, in Commodo, qui poſt meridiem exercitia ejus cum gladiatoribus denarrans: Hæc dè, inquit, καὶ ἐχρῆτο τῇ ὁπλίσει τῇ τοῦ Σεκούτορος καλουμένου, τὴν μὲν ἀσπίδα ἐν τῇ δεξιᾷ, τὸ δὲ ξίφος τὸ ξύλινον ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἔχων: id eſt, *Exercebatur, & in uſu habebat armaturam Secutoris dictam: clypeum dextrâ, gladium ligneum ſiniſtrâ præferens.* Ait enim clarè ξίφος ξύλινον: ad batuendum ſcilicet, non pugnandum. Itaque Baculos eos appellat Capitolinus in Gallienis: *Pugiles baculis, non veritate pugilantes.* Ita enim ego emendem, cùm vulgò ſit, *faculis*, ex quo alii, *ſacculis*, me judice, haud aptè. Tamen vulgò aliter judicant, Icio: & ſatis habent dixiſſe Rudem, baculum fuiſſe. At ego etiam aliud eos doceo in rude. Duplicem eam fuiſſe: Laniſtarum, & Tironum ſive exercentium. Laniſtæ ſua rudis, quâ ſecerni cognoſcique potuit, eam dico è ferulâ fuiſſe, & ferulam etiam nominari à priſcis. Dio in Commodo: Ἀντηγωνίζετο δὲ αὐτῷ γυμνητής τις, ὁ καὶ μονομάχος, νάρθηκα ἔχων, id eſt: *Pugnabat cum eo Laniſta quiſpiam, vel etiam gladiator, ferulam habens.* Et nonne diſcriminat apertè? Commodo velut diſcipulo gladium

Tirones docti in ludis.

Rudibus batuebant.

** Idem Suet. in Cal. cap. LIV.*

Batualia.

Etiam milites batuebant.

Correctus Livius.

Quid Rudis?

** Et quidem pro modo cujuſque armaturæ. Threci incurvus: Secutori rectus: Retiario dentatus.*

Fortaſſe etiam è ferro, ſed tamen hebes. Vide l. II. c. XXI.

Videri eam duplicem.

Laniſtarum ferulaceam: qualia ſceptra pædagogorum.

ligneum tribuit: magiſtro ferulam. Seneca ab more ludit in Satyrâ Menippæâ: *Eum proximo mun inter novos auctoratos, ferulis vapulare placet.* Nam n auctorati, novitii gladiatores: quos rude ferula ſuâ aberrantes laniſta cædebat, velut legitimus ma ſter. Nam & hæc res à litteratio ludo. Martialis lud tortuoſum & breve, credo, jam capitis, *Vide a delectet contra retiarium ferula*, id eſt, rudis, contra dentem. De hac ferulaceâ rude Chariſius: *Ru ſcipio quem Laniſta liberandis gladiatoribus gerit.* Gloſſ *Rudis*, ῥάβδος ἡ τῶν ἐπιστατῶν τῶν μονομάχων. Varro tra ſtulit decorè: *Ad te enim rudem agriculturæ eſſe nu olim ad Stolonem fuiſſe dicunt*, id eſt, magiſterium & v lut præfecturam agriculturæ. At rudis ad gymnaſi diverſa ab hac, & gladii formâ, ut dixi; fortaſſe eti ponderoſior, graviorque. Suggerit apud Seneca Latro Portius: *Non eſt utilis exercitatio, niſi quæ op ſimillima eſt illi quod exerceat, itaque durior ſolet eſſe certamine. Gladiatores gravioribus armis diſcunt, qu pugnant: diutiùs illos magiſter armatos, quàm adverſar ſuſtinet.* Idemque in militibus notat Vegetius fact tatum: lib. I. cap. XII. *Duplicis ponderis illa crates clava ideò dabantur, ut cùm vera & leviora tiro arma ſ pſiſſet, velut graviore pondere liberatus, ſecurior alacior pugnaret.* Hæc exercitatio & velut meditatio nov gladiatoribus ad cædem, quam Cyprianus, ut cum L cretio loquar, jure increpat incilatque: *Homo*, inqui *in hominis voluptatem perimitur: & ut quis poſſit occider peritia eſt, uſus eſt, ars eſt. Scelus non tantùm geritur, ſed d cetur, quid poteſt inhumanius, quid acerbius dici? Diſciplin eſt, ut perimere quis poſſit: & gloria eſt, quod peremit.*

Tirones vapulabant ferulis.

Martiali lux.

Varroni lux.

Arma tironum gravia.

Deteſtatio eius diſciplinæ.

CAPUT XVI.

Menſæ ſecundæ, interruptus paullum ſermo de loco dictumque per occaſionem de Saturnalicius muneri bus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in men ſis, & item in ludis ſpectaculiſque.

DICEBAT etiam Pighius: cùm ego ad puerum, To le ociùs has menſas, & bellaria nobis infer. Q bellaria? inquit Victor, non opus.

----- * Τράγημα δὲ

Ὁ συμφορητὸς τοῖς φιλήκοοις λόγος.

* Bellariũ eſt Sermo bonus prudénſque cupidis auditis.

[...]ianus hic quidem ſermo ante omnia tragemata [...]ella nobis. Ecce autem dum loquimur, pueri ad- [...]nuntiantur onuſti, pomis, pyris, olivis, palmulis, [...]cis, aliaque copiâ partim domeſtici, partim exo- [...]i fructus. Miſſi erant ab Hieronymo Berchemio, [...]iliari noſtro. Hem! inquam ego, ſemper ita mu- [...]noſter Berchemius? Tutores illi dabimus, ne pro- [...]at. At vos pueri grates illi dicite gratias, & roga- [...]as ut apud nos ſit. Verſuſque ad convivas, Ami- [...]inquio, numquam vidi munera magis opportuna; [...]eò ſolùm quia allata in punctiſtitio, ut ſic dicam, [...]iſæ poſtremæ, ſed quia hoc Saturni die. Morem [...]m Romanum ſcitis, per Saturnalia, munuſcula miſ- [...]ndi ultrò citrò. Spartianus in Hadriano: *Satur- [...]ia & Sagillaricia frequenter amicis inopinantibus miſit, [...]ſe ab his libenter accepit.* Tertullianus de Idolola- [...]: *Nobis, quibus Sabbatha extranea ſunt, & Neome- [...], & feriæ aliquando à deo dilectæ; Saturnalia, & Ja- [...]ie, & Brumæ, & Matronales frequentantur: mune- [...]itant, ſtrenæ conſonant, luſus, convivia conſtrepunt.* [...]tialis:

[Sat]urnalia divitem Sabellum
[F]ecerunt, meritò tumet Sabellus:

[...]init & Suetonius Auguſto, c. LXXV. & plures alii; [...]dem moror in re tritâ? Tu Pighi, dum interjun- [...]be. Licet, inquit; nam ſitiebam in hoc ſermo- [...]æſu, puer affunde largiùs. Dum ille bibit, ad me [...]utius, De muneribus mos mihi ſatis liquidus: non [...]è de Apophoretis, quæ ipſa donata Saturnalibus le- [...] Suetonius Veſpaſ. c. XIX. *Sicut Saturnalibus dabat [...] Apophoreta, ita & Kalendis Martii feminis.* Sodes, [...]luſtra. Ne id quidem Lernutii, inquam ego, in altâ [...]octe. Nam Græco eo nomine dicta propriè, quæ in conviviis dabantur auferenda. Ipſe Martialis, qui libellum eo indice ſcripſit, interpres,

Præmia convivæ det ſua quiſque ſuo.

Et Ambroſius: *Qui ad convivium magnum invitantur, Apophoreta ſecum reportare conſueverunt.* Suetonius in Caligulâ: *Agitatori Eutycho, * commiſſatione quadam, in Apophoretis vicies HS. contulit.* Nec ignota iſta, ſcio, vobis: illud novè fortaſſe moneo, Lampridium corrigendum in hacce voce, vitâ Eligabali: *Eunuchos pro aphrodi[si]is dedit, dedit quadrigas, equos ſtratos, mulos baſternas & rhe[d]as,* reſcribendumque, *pro apophoretis dedit.* Atque hæc, Lernuti, in menſâ Apophoreta. Poſteà tranſlata ea vox ad munera etiam editionum. Ne enim lineam ſpectaculi hujus tranſiliamus, ſcitote fuiſſe ritum uti Editó-

Saturnalibus munera miſſitata.

Apophoreta item Saturnalibus.

Quid ea[...]

* Dubito an, commiſſione, ut per ludos ei hoc munus, tamen & vulgata rectè.

Lampridius correctus.

Apophoreta in ludis, vel Apophoreta.

res munuſcula aliqua amicis fautoribuſque mitterent ludis confectis, ea quoque Apophoreta dicta. Symmachus lib. II. *Filius noſter Symmachus, peracto muneri candidato, affert tibi dona Quæſtoria, & ceteras neceſſitudines noſtras pari honore participat. Quæſo igitur ut ejus nomine Dypticha & Apophoreta ſuſcipere dignemini, qui apparatus ejus plura & præclara tribuiſtis.* Et ſæpiùs Apophoretica apud eumdem, ut lib. IX. *Non aſpernabere, ut æſtimo, dyptichi & apophoretici oblationem, neque enim grave eſt verecundiæ tuæ ſollennia & votiva ſuſcipere.* Libro quinto: *Ad te dyptichum candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum miſimus, approbare cupientes editioni te noſtræ non animo defuiſſe.* Nec omitto denique Apophoretum vel Apophoretam potiùs inter genera vaſorum cenſeri Iſidoro, cujus verba De vaſis eſcarum: *Apophoreta, à Græcis, à ferendo poma vel tale quid nominata, eſt enim plana.* Deſieram ego: ſed excipiens Duza, benè & benignè doces de Apophoretis, inquit, ſed auden' tu ea dare nobis? Quænam illa? inquam, magnum ſit quod tibi negem, ô Batâva Syren. Ex medio, inquit, Saturnalium ritu cereos accenſos, ſcin' cui rei? qui nobis domum præluceant, certè enim jam tempus. Heu, inquam, Mormo, non Syren. ----- * Ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων? Vix adſedimus etiam, & faris de diſceſſu? Cave, cave, ne per hoc Saturni feſtum Saturnum te faciam ego, & novus Jupiter te dem in vincla.

Apophoreta lanx.

Cerei in Saturnalibus dati.

* quæ vox clauſo tibi fugit ab ore?

CAPUT XVII.

Iterùm ad gladiatores reditum: deque locis pugnæ dictum. Ea ſunt, Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

At tu, Pighi, redis in eandem arenam pugnatum? Ille ridens, Ego, inquit, jam miſſum me putabam. Scin' quomodo? inquam, ut mihi domino citiùs decretum ſit auctorari, quàm ut te ſolvam. Perge igitur, inquit. De loco ubi habiti, dixi: locus ſupereſt pugnæ, qui non unus. Ad rogum enim dati: in foro: in Circo: in Amphitheatro: in Septis: Vicatim & regionatim. Ad rogum olim, in exequiis: iſque antiquiſſimus locus. Poſteà non placuit circumducere populum, & omiſſo rogo ipſi gladiatores funebres in foro dati. Forum ergo locus vetus pariter & diuturnus. Vitruvius: *Italiæ non eadem ratio fuit. Nam à majoribus*

Ubi dati gladiatores.

In foro olim.

conſuetudo tradita eſt, *gladiatorum munera in foro dari. Proinde ſpatioſiora diſtribueb.int intercolumnia.* Idem alibi: *Muneribus quæ à magiſtratibus foro gladiatorum, ſcæniſque ludorum dantur.* Aſconius in Verrem: *Menius excepeat ſibi jus unius columnæ, ſuper quam tectum projiceret, unde ipſe & poſteri ejus ſpectare munus gladiatorium poſſent: quod etiam tum in foro dabatur.* Ait, *etiam tum*: quia nimirum is mos non prorſus exoluerat etiam Aſconii, id eſt, Claudii ætate. Plinii verba cavete vobis imponant, lib. xv. cap. xviii. *Ara inde ſublata gladiatoris munere Divi Julii, quod noviſſime pugnavit in foro,* ancipitis dico & fallacis ſententiæ verba. Videntur enim adfirmare poſtremum id fuiſſe in foro munus. Falsò. Nam & ſub Auguſto fuit, ex Propertio,

Seu cùm laſcivum ſternet arena forum.

& Tiberius munus gladiatorium duplex dedit, alterum in foro, alterum in Septis, auctore Tranquillo, cap. vii. At Plinius de ipſo Cæſare ſenſit, noviſſimum id fuiſſe forenſe munus, illo editore. Tamen cœptum vileſcere & forum, opinor ideò, quia loca ſeſſui & ſpectationi parum apta. Itaque magno ambitu locum in foro Conſules magiſtratuſque clientibus tribulibúſve ſuis adſignabant, & in beneficii loco. Cicero oratione pro Murenâ ſatis multis verbis: ad Atticum lib. II. epiſt. I. *Quærit ex me, num conſueſſem Siculis, locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, novus patronus inſtituam, ſed ſoror, quæ tantùm habeat conſularis loci, unum mihi ſolùm pedem dat.* Et facit eò decretum Senatus in honorem Ser. Sulpicii: *Senatus placere Ser. Sulpicio ſtatuam pedeſtrem æneam in roſtris ſtatui: circumque eam ſtatuam locum ludis, gladiatoribuſque, liberos poſteroſque ejus quoquò verſus pedes quinque habere*, apud Ciceronem Phil. IX. Igitur ſtructa * Amphitheatra, deſtinata propriè huic ludicro & Venationi. Et plerumque exhinc in iis dari gladiatores: tamen non omiſſo prorſus foro. Etiam in Septis Agrippæ. Suetonius Calig. cap. XVIII. *Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit*, & idem ſcriptor notat alias. Sed & Circus interdum huic rei, ut reperietis in Dione, ſæpè vici & XIV. regiones urbis: quod ſub Impp. factitatum obſervo. Sed non mihi mens onerare vos copiâ vulgarium exemplorum. Explicui de loco.

Plinii ambigua verba emendata.

Forum non aptè extructum ad ſpectacula.

Difficiles in eo locus & in beneficia dati.

** Adi librum noſtrum De Amphitheatro.*

Amphitheatra.

Septa.

Circus.

Vici & regiones urbis.

CAPUT XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi, unde id dictu[m] & cui rei uſuique. Obiter etiam de obſcænâ lu[di] parte.

HIc Victor, Nimium properas. Quod olim de Ha[terio] Auguſtus, de te Pighi dixerim, Sufflaminan[dus] es. Nam Spoliario quid fiet, niſi locus ei eſt i[n] loco? Caput percuſſit Pighius, & Hem! inquit, vide[te] veſtrum Cyneam. Abſque hoc monitore, res tam illuſtris elapſa mihi erat. Sed retraham. Spoliariu[m] non ipſe ludus, ſed ludi, ut appâret, pars. Ex lapide priſco, quem Tybure vidimus: CURATORI. MUNE[RIS]. PUBLICI. GLADIATORI. III. QUOT. IS. TEM[PORE]. HONORUM. CURARUMQUE. SUARUM. PLE[NISSIMO]. MUNIFICENTIÆ. STUDIO. VOLUPTATIB. ET. UTILITATIBUS. POPULI. PLURIMA. CONTU[LERIT]. LUDUM. ETIAM. GLADIATORIUM. ET. SPO[LIAR]. SOLO. EMPTO. SUA. PECUNIA. EXSTRUCTUM. PUBLICE OBTULERIT. Etiam Tertullianus ab ipſis Amphitheatris ſeparat: *Ceterùm à ſæculo coronantur & lupanaria, & latrinæ, & piſtrina, & carcer, & ludus, & ipſa Amphitheatra, & ipſa Spoliaria, ipſæque Libitinæ.* Ductum nomen à re balnearia. Nam *exteriores cellulæ in balneis, Spoliaria*, dictæ, ut notant Gloſſæ Latinæ veteres: vel, ut Græcæ, *Ἀποδυτήριον, Spoliarium.* Ubi ergo in balneis exuebantur, ſeque veſte expoliabant, Spoliaria dicta, & à cauſſa ſimili, in Ludis. Nam ibi, credo, gladiatorum veſtes, ornamenta. Plinius in Panegyrico de Ærario diſſerens: *Nunc templum, nunc verè deus, non ſpoliarium civium cruentarumque prædarum ſævum receptaculum.* Imò amplius, locus ille receptor vulneratorum cæſorumque. Caſſius Severus in Controverſia, Debilitans expoſitos. *Produc agedum familiam ſemivivam, tremulam debilem, cæcam, mancam, famelicam: oſtende nobis captivos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium.* Seneca de Providentiâ: *Videant largum in foro ſanguinem, & ſupra Servilianum lacum (id enim proſcriptionis Sullanæ ſpoliarium eſt) Senatorum capita.* Itaque crebræ illæ acclamationes Senatus, mortuo Commodo, ſunt ab hoc ritu, apud Lampridium, *Gladiatorem in ſpoliario*, &, *Gladiatoris cadaver unco tra-*

Spoliarium quid.

A balneis ducta vox.

Cui rei ſpoliaria.

Digitized by Google

...batur: *gladiatoris cadaver in ſpoliario ponatur.* Quin ...i, qui ſine ſpe curationis læſi, illic interficiebantur. ...eca epiſt. XCIIII. *Numquid aliquem eſſe tam cupi... vitæ putas, ut jugulari in Spoliario, quàm in Arenâ ma...?* Obſcænam partem ludi in eodem Seneca lego li... VII. Quæſt. Nat. extremo: nec ſcio an ad Spo...rium; an ad ludi locum fœdum, ubi * Spongia re...um: an potiùs emendem, *artem ludi,* & capiam de ...qui ſponte ſeſe auctorant.

De Seneca loco.

* De qua Martialis, Quod ſciat infelix damnatæ ſpongia virgæ. & Seneca epiſt. LXXI.

CAPUT XIX.

...is convivii ſermoniſque, per occaſionem de Diludiis, item de ratione invitandi ad hilaritatem inuſitatâ hodie. Ammianus expletus à conjecturâ. De Mu...itatione, Agellius correctus, & Nonius.

DIXI, & ſit jam ſermonum pauſa quæſo. Nam & ſerum eſt, ut video: & in me quidem omnis vis loquendi jam vacuit. Itaque domuitionem paremus. Inclementi vultu ego, Tu Pighi ceſſes? nec per limites illos eas, quos ipſe tibi poſuiſti? Non ego homo trioboli ſum, ſi id feram. Cras licebit, inquit, nunc te Lipſi, per hanc dexteram oro, mitte. Non, ſi per hanc ſororem lævam quoque, inquam. Et jámne mitto ad Prætorem, ut te nectam? Neca etiam, inquit, ſi voles. Nam mihi decretum in hoc Spoliario mori potiùs, quam ampliùs in hanc Arenam. Lernutius cum Victore interveniens: Hercules multa nox eſt, Lipſi, inquiunt: & tempus abeundi. Ego commotior, Etiam me latrant meæ canes? Sed ſurgebat jam & Duza. Itaq; ego, Hæc quidem conſpiratio eſt, inquam, at ſedete ſaltem dum patera iſta circumfertur. Nam Pighio noſtro non alia lege diludia do. Sedit iterùm & reſpexit me Duza, Diludia tu quid appellas? Appoſitè ad hanc rem, inquam. Nam *tempora quæ gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur, Diludia dicuntur,* ut ſcribit ad illud Horatii,

Diſplicet iſte locus, clamo, & diludia poſco.

vetus ſcholiaſtes. Hîc Victor, Verè fortaſſe Commentator, inquit, tamen mihi olim ſententia mea non diſplicet, Diludia eſſe cùm medii ludi alio genere ſpectaculi interrumpuntur, & quaſi diffinduntur. Ita enim mos, ut in media ſæpe comœdia aut tragœdia, Venationem aut paria aliquot gladiatorum poſcerent, tædii levandi. Horatius teſtis:

Diludia, quid.

Si diſcordet eques, media inter carmina poſcunt
Aut urſum aut pugiles.

Et Dio : qui Circenſes diffiſſos ait Venatione & A[-]
letis interpoſitis, lib. IX. Ἄρκτοι μὲν, inquit, μεταξ[ὺ]
δρόμου τῶν ἵππων ἐσφάγησαντο, καὶ ἀθληταὶ ἠγωνίσαντο, καὶ [παῖ-]
δες Ἀσιανοὶ Πυῤῥίχην ἐρχήσαντο : id eſt, *Urſi circenſibus in[ter-]*
poſiti & cæſi, & athletæ certarunt, & pueri Aſiatici Pyrrhic[am]
ſaltarunt. Approbo, ait Duza. Et ſimilis calamitas T[e-]
rentianæ Hecyræ intervenit, interpoſito funambu[lo.]
Ejus enim ſententiæ querela illa Prologi,

Ita populus ſtudio ſtupidus in funambulo
Animum occupârat.

Etiam gladiatoribus : ut ſtatim,

Primo actu, placeo; cùm intereà rumor venit
Datum iri gladiatores, populus convolat.
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Cùm dixiſſet, paterâ acceptâ ego Victorem intuit[us,]
Hanc ita ſpumantem, inquam, Latio & Latiæ. Edux[i,]
& Victori tradens, Vivamus, inquam; moriendùm e[ſt.]
Ille abominatus tam triſtem vocem, Quæſo, inqu[it,]
vitemus hanc δυσφημίαν in menſâ : & deſpue, ne ome[n]
habeat tua vox. Ego riſi, &, Homo religioſiſſime, in-
quam, ita neſcis morem antiquum? Numquam illi
hilariùs ſe invitabant, quin laceſſerent lætitiam hoc
ſermone. Atque adeò ipſa verba, ut protuli apud Vi-
bium Gallum in Controverſiâ Senecæ VII. lib. IX.
Convivæ certe tui dicunt, Vivamus, moriendum eſt. Ita
lego, non *Bibamus*, cum vulgò. Ritum non vulgarum
obſervo in hac ipsâ admonitione apud Ammianum,
lib. XVI. Nam pueri miniſtri cùm lumina menſæ in-
ferrent, ſoliti ſimilia dicere. Ita enim ſuppleam le-
gamque defecta hæc verba : *Malignitate ſimili quidem*
Agens in rebus in Hiſpaniâ, ad cænam itidem invitatus, cùm
inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex
*uſu, Vincamus * perun .... lem ne ...... inter-*
pretatum, atrociter delevit nobilem domum. Lego, *Viva-*
mus, pereundum eſt, addiditque Ammianus calumnia-
torem aliquem ſic interpretatum eſſe, ſolemne ver-
bum, tanquam machinaretur Dominus ille aliquid ma-
gnum, & cum exitii ſui metu conjunctum, aut, tan-
quam id detorſiſſet in ſævitiam Imperatoris, ſub quo
omnibus pereundum eſſet. Hoc ecphonema etiam in
veteri inſcriptione ſepulchrali,

Invitandi mira, ſed priſca ratio.

Seneca leviter correctus.

** At qui dicunt reſtituiſſe Ammianum, hæc omnia in fide omittunt.*

AMICI.
DUM. VIVIMUS.
VIVAMUS.

Er

ſententia non ſemel obvia in poëtis. Quid autem es, ſi ipſum cranium mortui in ferre in menſam m, huic rei? Epigramma Græcum diſertè: *Cranium in menſa.*

Ἡ πλωχῶν χαρίεσσα πανοπλίη, ἀρτιλάγηνος
Αὕτη, καὶ δρεσσερῶν ἀκ πιτάλων σκέφανος,
Καὶ τοῦτο φθιμβρίοιο προάσιον ἱερὸν ἐστὶν,
Ἐγκεφάλε ψυχῆς φρούριον ἀκρότατον.
Πῖνε, λέγει τὸ γλύμμα, καὶ ἔσθιε, καὶ περίκεισο
Ἄνθεα. τοιοῦτοι γινόμεθ᾽ ἐξαπίνης.

ed & in Trimalcionis convivio apud Petronium: *tantibus & accuratiſſime lautitias nobis mirantibus, larvam argenteam adtulit nobis ſervus, ſic aptam, Ut articuli us vertebræque locatæ in omnem partem flecterentur. Hanc m ſuper menſam ſemel iterumque abjeciſſet, & catenatio obilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adjecit, Heu eu nos miſeros: quam totus homuncio nil eſt.*

* * *

Sic erimus cuncti, poſtquam nos auferet Orcus.
Ergo vivamus, dum licet eſſe benè.

Quod ab Ægyptio quidem ritu videtur, qui σκελετὸν pium mortui inferre convivio ſoliti, cum monitione, ſta brevî omnes futuros. Plutarchus auctor in Convivio. Hîc Lernutius: Morem aſperum, inquit, & non longè à Scythis; quibus etiam potus in cranio mortuorum. Quin & hodie, ut audio apud quoſdam novi orbis Indos. Tamen invitatio illa in ſpecie barbara: re, optima. Quid enim homulli ſumus? aut quamdiu hæc vita! Ite mortales, & magnis cogitationibus animum implete: cras morituri. Et in calore illo ſimul effudit hos Anapæſtos: *Ita ſres vita.*

Miſerum, miſerum, mortale genus,
Cui vix orto fatum aboriri eſt:
Heu quàm fallaci jactaris
Turbine vitæ!
Ille ſuperbi limina regis
Ambit, & alter populi faſces.
Alter nullo fine parandi
Aurum congerit, & congeſto
Pauper in auro eſt.
Abneſcitis vivere, nec mori.
Moneo, moneo, ponite curas:
Curſu præcipiti ruit ætas.
Ludite, vivite, dum brevia ſinunt
Penſa ſororum.

 Cum

Digitized by Google

Cum fine verſuum omnes ſurgebant. Duzam eg
ciniâ tenui, Atque audin'? inquam, jam opus viv
Imò Bitere, ait, ut Comici noſtri loquebantur. T
pus nos admonet; certè ſomnus. Non etiam mi
Polypus mihi vidêre: ita quidquid tetigeris, te
Mittam in hanc legem, inquam, uti cras iterùm a
me ſitis, Imò apud me, ait Lernutius, Sit enim
per dies hos feſtos quædam, ut antiqui dicebant, M
tatio. Mirantibus novitatem verbi, Ita dico, inq
Mutitatio. Agellius: *Legitur in Atteii Capitonis C
jectaneis Senatus decretum vetus, in quo jubentur princi
civitatis, qui ludis Megalenſibus mutitarent, id eſt mutua i
ter ſe convivia agitarent, jurare apud Coſ.* &c. Ubi le
fide codicum, *mutua inter ſe dominia agitarent.* Do
nus antiquis, Præbitor: & Dominia, præbitiones
lariores. Lucillius: *Primùm dominia atque ſodali
omnia tolluntur.* Cicero Frumentariâ in Verrem: *H
jus argento dominia veſtra, hujus ſignis forum comitiumqu
ornari.* Mutilus hic Tullii locus apud Nonium in Do
minus: *Cicero Frumentaria: Adria argento dominus ve
ſtra*; facilis ex Cicerone correctio. Ad hæc alternan
tia convivia Virgilius reſpexit,

Mutuaque inter ſe læti convivia curant.

Etiam Pindarus Ode I. de Tantalo, qui, ἀμοιβαῖα τοῖς
φίλοισι παρέχει: id eſt, *alternantia convivia diis præbet.*
Occupavit reſpondere Duza, Ergo apud te Lernuti in
prandio cras erimus. Nam hic Lipſius petit tanquam
Cæſaris candidatus. Etiam irrides? inquam. At
enim Berchemium vocavi. Igitur & is apud nos erit,
ait Lernutius. Tu abi, & cùm nos benè curaſti, valetu-
dinem tuam cura. Et cum dicto facta diſceſſio, vel ut
ego appellabam, fuga.

Mutitatio priſcorum.

Agellius correctus.

Et Nonius.

JUST

Digitized by Google

JUSTI LIPSI SATURNALIUM SERMONUM LIBER SECUNDUS

CAPUT PRIMUM.

Quid ante diei ſecundi convivium, cum Victore diſſertatio ſuper Taciti loco, de inventione argenti apud Germanos, crebra manuum lautio antiquis.

SECUNDUS dies erat, quo Lernutio conſtitueramus: venitque ad me ante convivii horam Victor. Jamne vales? inquit. Ab animo Victor, inquam: à corpore (ut Auguſtus loquebatur) betizo. Quid ergo mirum, inquit, à morbo tam propinquo? Sed animum quòd purgas; crede mihi, ab illo fonte hic languor. Studia animum, animus corpus fatigavit. Nec vultu aſpernêre, Eſt enim & animorum laſſitudo quædam, non minor quàm corporum, ſed occultior: quæ fugienda nobis, & ſcintilla divini ignis non obruenda eſt. Sed cui rei in menſâ libri? quos pejus odiſſe te volo, quàm fullo ululam. Ne erres Victor, inquam: libris nihil nunc facio pericli. Tacitum alucinans modò in manus ſumpſeram, atque aliud agens. Ecce autem verſabar & vexabar in loco, De Germanorum moribus, *Aurum & argentum propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere, quis enim ſcrutatus eſt? poſſeſſione & uſu haut perinde adficiuntur.* Negat ecce clare inventam in Germania argenti venam, quæſitámve. At contra Annali XI. *Nec multo poſt Curtius Ruffus eundem honorem adipiſcitur, qui in agro Mattiaco recluſerat ſpecus quærendis venis argenti.* Quæ inventio argenti, quinquaginta, ante hunc libellum Taciti ſcriptum, annis. Non concilio prorſus. Libri veteres, *in agro Machiaco*. Igitur lego *Maciaco*, vel, *Mazyaco*. Non enim apud Germaniæ Mattiacos hæc Curtii foſſio, ut arbitrantur: ſed apud Macas

Taciti non certa hiſtoria locus.

De argento apud Germanos reperto.

Tacitus fortè emendatus.

Macas vel Mazyas Africæ populos,
hic Curtius præfectus. Plinius cert
nam argenti nullam, ambiguè æri
multis ſæculis pòſt, inventionem
dii temporis ſcriptores. Ditmarus
rum: *Temporibus Othonis aureum ill*
nos inventa primum venâ argenti.
nachus (vixit ante annos DC.) lib
Otho Romanos duobus prœliis vicerit
nas argenti aperuerit, imperiumque c
fice dilataverit, noſtræ tenuitatis non
liaque, Victor, hiſtorica & oble
Ne iſta quidem fas, inquit, ſed ean
decimam lineam tangit. In viâ e
nobis Duza. Bona ſcæva eſt, inqu
mine tuo omen hodiernæ volupta
oblitus, Hautenus noſter qui valet
Nam certe hoc elogium illi debemu
ter Belgas, qui noſtra linguâ viam
Ille quidem rectè, inquit: & te an
ejus famam ſcis quam premant judi
vulgi, inquam: ſed dic illi à me,
hanc novitatis invidiam: & ut arb
fama ejus æternior erit, quo tardiùs
eſt cum Manilio gloriari. -----
turbæ carmina ſcribo. In his ſermon
Lernutii ædes. Triſtior nobis vi
illum,

Quis iſtic vultus, quæ caligans triſt
Parúmne in tempore, aut parum g
le ſingulos amplexus, Vos quiden
tiſſimi, inquit. Pighius dedit me
qui puerum jam nunc miſit, & ren
gotium ſibi natum eſſe. Id tu tri
Ne veniat, an de illius veſpere vic
cidaneum ecce tibi hunc Berchemi
tâ. Simul intravit Berchemius, &
Tu certè fidem amas, & te fide
puer. Non ego, ait Victor: jam
ait Lernutius, adeò remotus à mo
ante menſam modò, ſed in conviv
gula fercula & miſſus lavabant. it
libro IV. cap. I. in Carani Ma
jam medio leges: καὶ ὡς ἀδίλω ἤχο
μεθα: *& cùm ſatis cibi ſumpſiſſemus,*
rumque pòſt aliud ferculum: καὶ νι
φανώμεθα. id eſt, *& manus loti coronas*

In uno convivio Romani ſæpiùs lavabant.

Digitized by Google

[La]mpridium in Eligabalo: *Exhibuit aliquando & tale [conv]ivium, ut haberet viginti duo fercula ingentium epula[rum], & per ſingula fercula lavarent.* Idem in eodem [pri]ncipe: *Paraſitis in ſecunda menſa ſæpe ceream cœnam, [ſæp]e ligneam, ſæpe eburneam exhibuit: cum tantum bibe[ren]t per ſingula fercula, & manus, quaſi comediſſent, la[va]rent.* Hoc quidem moleſtum more Romano, in[qui]t Victor. Quomodo enim in lecto? & ſurgebántne? Minimè, inquit, ſed avertebant à menſâ. Sido[niu]s benè adſignificat, lib. 1. cùm apud Cæſarem epu[la]retur: *Retrorſusque converſus, tanquam manibus aquam [ab]lularem, tantumque remoratus quantum ſtibadii circulum [tol]erantia miniſteria percurrunt, cubitum thoro reddidi.* Fa[te]or Lernuti, inquit, hoc me hodie doces.

Cujuſmodi ea lotio.

CAPUT II.

[I]n ipſo convivio, de Carptorum munere & vario nomine. Item de Structoribus. Tranſlatus cœptus ſermo à Pighio ad Duzam.

IAM adſederamus; & illatatæ ſunt epulæ ſanè lautæ, & quæ (ut Plauti jocus) cinerem non quærerent. Inter alia Capus, qui magnitudine ſuâ omnium oculos in ſe convertit. Tamen ad nos Lernutius: Mi hoſpites, inquit, pauca præſtinavi. Nam per hos dies, ut ſcitis, promiſcuæ cænæ non ſolùm cande, ſed vacuefaciunt annonam macelli. Itaque hic Capus prandii noſtri fundus & fundamentum eſt. Tu Duza, divide hunc ſpadonem, quod ſine fraude legis Scantiniæ fit. Carptor hîc ego? inquit Duza tibi hoc jus erat in domo tua. Mirantibus, ut videbatur, nobis inſolentiam vocis: Duza, Carptores, inquit, antiquis dicti, qui cibum ſcindentes carpenteſque præminiſtrarent. Juvenalis:

Carptores qui?

------*carptores, archimagiri.*

Ubi tamen, *fartores*, &, *captores* ſubſtituunt non boni arbitri veterum conviviorum. Proprium enim huic muneri Carpendi verbum. Apud Petronium Trimalcio, quaſi per delicias, identidem imperat, Carpe: & explicat conviva veteranus, *Vides illum qui obſonium carpit? Carpus vocatur, itaque quotieſcumque dicit, Carpe, eodem verbo & vocat & imperat.* Quod proinde eſt, quaſi tu Lernuti hunc puerum pocillatorem voces Fundum. Sciſſores iidem dicti. Petronius:

Sinceri Juvenalis lectio.

Pro-

Sciſſores. *Proceſſit ſtatim ſciſſor; & ad ſymphoniam ita geſtic* *laceravit obſonium, ut putares Darium hydraule ca* *pugnare.* Qui locus ſatis indicat, cur eoſdem Ch

Cheirono- nomontas Juvenalis dixerit, ---- *& cheironomonta*

montes. *lanti Cultello.* ---- Itemque Sidonius libro IV *ter Apicios epulones, & Byzantinos chironomontas.*

Diribitores ſcio an eos ipſos, Diribitores dixerit Apulejus li *Diribitores pluſculi ſplendide amicti, fercula copioſa ſ* *ſubminiſtrata,* an potiùs, qui fercula puerorum m bus allata commodè diſponerent, & collocarent ille jocatur) velut ſub ſignis. Utraque certè no verbo veteri Diribendi. Hos tamen poſtremos, magis trito Structores nominabant. Juvenalis:

Structores.

Structorem intereà, nequa indignatio deſit,
Saltantem ſpectas.

Petronius: *Proprium convenientemque materiæ ſtru* *impoſuerat cibum.* Athenæus l. IV. Ἰόβας ὁ βασιλεὺς τ ... εἶναί φησι τραπεζοκόμον, καὶ τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων καλούμενον στρ ... *ρα*: id eſt: *Juba rex eundem cenſet Græcorum τραπεζοκόμ* (quaſi dicas menſæ Curatorem) *cum eo quem Roma* *Structorem dicunt.* In hoc verbo Senecam velim emenda

Seneca emendatus ri libro De vitâ beatâ, capite XVII. *Quare ars eſt ap* *te, miniſtrate? nec temere & ut libet collocatur argentum* *ſed perite ſervatur, & eſt aliquis ſcindendi obſonii magiſte* reſcribique, *perite ſtruitur.* Tertullianus libello D cultu: *Structores capillaturæ*, paullò aliter dix Deſierat Duza, excepit Lernutius, De verbo opt mè, ô magiſter: rem vide. Et ſimul admovit lancen Duza caput etiam atque etiam adſpiciens, Heu gallu decumanum! inquit: & mirum ni iſtum ſubmiſerin Brugæ tuæ. Ita eſt, inquit: ſed tu Carpe carpe. Quar pinguis autem! ait inter carpendum Duza, viden', L pſi, quis fructus cælibis vitæ? Fateor, inquam: & ca libem quaſi cælitem agnoſco, nec in alio etymo Gram maticis credo magis. Sed ut epulæ tam lautæ condi mentum aliquod habeant; placetne Lernuti in Are nam redeamus, ſpectatum Gladiatores? Placet max mè, inquit. Hæret enim adhuc animo meo heſter nus Pighii ſermo, cum delectabili recordatione vete rum morum. Atque ut ii qui ſymphoniam audierun ferunt ſecum in auribus modulationem illam & du cedinem cantus: ſic ego in animo narrationem P ghianam. Sed quis abſente illo nunc Editor? Qu niſi tu dominus? inquam. Ita enim jus, mos, qui menſam, præbeat & ludos. Ain' tu? inquit. per meam editionem, ætatem eſtote ſine ludis. Et p guem ipſe potiùs, quam ut edam. Cur non auc

noſ

[n]oſter Duza? ------ Ὦ ἄνερ μὴ πολλὸν ἀμείνων. Converſi [t]aciti omnes ad Duzam ſumus, quaſi rogantes. At il[l]e, Amici, inquit, unde mihi ea vis? ab ingenio tan[t]um, an à memoriâ poſſim? Denique cœpit herè Pi[g]hius, & univerſum hoc argumentum diſpoſuit & in[t]ra ſeſe formavit. Eam partitionem ordinemque quâ [d]ivinatione adſequar? Illud modò fiet, ut ergo ipſe qui [l]udos paro, vobis ſim ludus. Imò omnes nos in [p]artem juvabimus, ait Berchemius: ſpondeo. Et [e]go reſpondeo, inquam: aude modò. Æſtuo, ait Duza,

--- *velut minuta magno.*
Deprenſa navis in mari, veſaniente vento.

Hinc preces veſtræ ſunt: illinc molimentum rei & difficultas. Tamen quoniam jubetis (nam mihi amicorum preces, juſſa) aggrediar, & quod in hac re appoſitè dicitur, * Gladiator in arenâ conſilium capiam.

** Proverbium apud Senecam epiſt. XXII.*

CAPUT III.

Propoſitio dicendorum, primoque de conditione gladiatorum, quoſdam ſervos eſſe aut quaſi ſervos: quoſdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoreſque paſſim arenâ ſe polluiſſe, quod aliis Principibus permiſſum, aliis vetitum.

COMPOSUIT ſe Duza ad dicendum: nos ad audiendum. Et meditatione aliqua interpoſitâ, ſic infit: Quattuor, ut meminiſſe potui, limitibus terminatus a Pighio hic ſermo: Origine, Loco, Hominibus, Modo. Priores duo benè & legitimè ab eo deſtituti ſunt: tertium nunc collocabo, & de Hominibus duo dicam. Quæ conditio gladiatorum fuerit: & Quæ eorum genera, quodque diſcrimen. Ad conditionem quod attinet: è ſervis plerumque comperior fuiſſe, aut captivis. Servi aut vendebantur in ludum, aut damnabantur. De venditione Tertullianus: *Olim captivos, vel malo ingenio ſervos emercati.* Et Suetonius Vitellio: *Aſiaticum ob nimiam contumaciam & ferocitatem gravatus, circumforaneo laniſtæ vendidit, dilatumque ad finem muneris repentè ſurripuit.* Adeoque id increbuit, & ob levem ſæpè cauſſam: ut Hadrianus Imp. *Lenoni & laniſtæ ſervum vel ancillam vendi vetuerit, cauſſâ non præſtitâ*, ait Spartianus. De

Quæ dicenda Duzæ.

E ſervis:

damna-

Digitized by Google

damnatione, paſſim hiſtoriæ & legum libri, damnati ad * gladium, leguntur, vel ad gladidum. Sic enim etiam loquebantur. Capitolinus Macrino: *Servos qui à dominis fugiſſent repertos, ad g dii ludum deputabat.* Eos conquiri moris etiam in p vinciis fuit; ex Tacito, qui lib. III. Annal. in G liâ nominat, *E ſervitiis gladiaturæ deſtinatos.* De c ptivis etiam, non ignotum. Aut enim venditi i ipſi laniſtis, aut ab Impp. poſtquam in triumpho (cti, dati in ludum. In vita Probi: *Edita gladiator paria trecenta, Blemiis pleriſque pugnantibus, qui per t umphum erant ducti, pleriſque Germanis & Sarmatis.* V piſcus de triumpho Aureliani: *Per ordinem ducta gl diatorum paria octingenta, præter captivos gentium barb rarum.* Sæpè & ſine triumpho. In vitâ Claud *Claudius omnes qui rebelles animos extulerant, capit, at in vincula Romam etiam mittit ludo publico deputatos.* captivos pertinere Tertulliani querelam puto: *Ce quidem & innocentes gladiatores in ludum veniunt, ut volup tis publicæ hoſtiæ fiant.* Servi ergo captivique prin ad hoc munus. Sed paullatim etiam liberi & ingenu nullâ quidem aliunde vi, ſed pretio inducti vel ma libidine pugnandi. Utrumque genus conjunxit L vius lib. XXVIII. *Gladiatorium ſpectaculum fuit, n ex eo genere hominum ex quo laniſtis comparare mos e ſervorum dilectu ac * liberorum qui venalem ſanguinem h bent: gratuita omnis pugnantium opera fuit.* At de liberi Labienus apud Senecam patrem lib. X. Controve *Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi a ferantur: non curatis quod juvenum miſerorum ſimplicitate circumveniunt, & ſpecioſiſſimum quemque maxime idone caſtris, in ludum conſiciunt.* Tertullianus ad Martyre *Quot otioſos adfectatio armorum ad gladium locat? Ce ad feras ipſas adfectatione deſcendunt, & de morſibus & c catricibus formoſiores ſibi videntur.* Lactantius libro cap. IX. *Et quod eſt ſceleratius, ut ſint religionis antiſtite qui nec vitæ quidem ſuæ parcant, ſed exſtinguendas publi animas vendant.* Manilius lib. IV.

> *Nunc caput in mortem vendunt, & funus arena*
> *Atque hoſtem ſibi quiſque parat, cum be*
> *quieſcunt.*

Et vero paullatim, non deſidentibus ſed corruent bus moribus, eò ventum, ut primæ nobilitatis viri peras arenæ locarent: quidam deſperatione & bon exuti, alii principibus gratificantes. Seneca epiſto centeſimâ: *Aſpice illos juvenes, quos ex nobiliſſimis d*

E damnatis.

* *Diſcrimen tamen aliquod Ulpianus facit inter Damnari ad ludum & ad gladium. Cujus verba infra cap. XXI.*

E captivis.

Etiam è liberis.

Qui pretio ſe vendebant.

* *Malè vulgò libertorum.*

Sæpè & nobiles, re comesâ.

in arenam luxuria conjecit. Idem epiſt. LXXXVIII. [...]nter: *O quàm vellem Catoni nunc occurrere aliquem [...] troſſulis in viâ divitibus, curſores & Numidas, & mul[...]ante ſe pulveris agentem. Hic ſine dubio cultior comita[...]quàm M. Cato videretur: hic, qui inter illos appara[...] maxime dubitat, utrùm ſe ad gladium locet an ad* [...]. Ludit ſuaviter in homines inopes ſui æris, [...] alieni: qui re cum ſpe conſumptâ, ad extre[...] deliberant Gladiatores fiant an Venatores. Id [...]valet, Ad cultrum. Putavi aliquando, *ad pulpitum,* [...]diente conjecturâ, ſed vanâ. Nam culter propriè [...]torum. Suetonius Auguſto: *Lixa quidam cultro* [...]*rio cinctus.* Martialis ad lemma *Culter venatorius:*

Si deſecta gemes grandi venabula roſtro,
Hic brevis in grandem cominus ibit aprum.

[...]ad dictum morem Juvenalis de nobilibus ſui ævi:

---- quanti ſua funera vendant
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.
Nec dubitant Celſi prætoris vendere ludis.

[...] vulgò jam ſub Principibus equites polluti arenâ [...]Senatores. Origo prima rei à C. Cæſare, opinor: *[...]munere in foro, depugnavit Furius Leptinus ſtirpe præ[...], & A. Calenus Senator quondam actorque cauſſarum,* [...]tonius in Julio capite XXXIX. Dio hoc amplius, [...]ſſe eum equitibus Romanis uti pugnarent, lib. [...]n. Eoque temeritas hæc, ſive inſania fuit, evaſit, [...] cavere Auguſtus debuerit μήτε βουλευτὴν μονομα[...]τ' ἐκ δῶλον ῥαβδουχεῖν, *nec Senatorem gladiatorem fieri,* [...] *lictorem.* Equitibus tamen palàm id permi[...] non ſine admiratione meâ & Dionis lib. LVI. Τοῖς [...] (ὃ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις), μονομαχεῖν ἐπετράπη. *Neque* [...] Calpurnius ait, *conditione gladiatoriâ quidquam* [...]*lius in vulgo.* Sed denuò id vetitum Senatuſ[...]o. Suetonius Auguſti cap. XLIV. *Ad ſcenicas* [...]*torias operas etiam equitibus Romanis aliquando eſt* [...] *verùm priuſquam Sc interdiceretur.* Et fraudem [...]ic legi fiebat, repreſſit Tiberius, apud eundem, [...] capite XXXV. *Ex juventute utriuſque ordinis* [...]orium cape & Equeſtrem) *profligatiſſimus quiſ[...] minus in operâ ſcenæ arenæque edenda Senatuſcon[...]rentur, famoſi judicii notam ſponte ſubibant. Eos* [...] *quod refugium in tali fraude cuiquam eſſet, exſilio* [...]. Sed non ad Tiberii ſeveritatem Principes ſe[...] qui ſolutè adeò permiſerunt, ut Caligula unâ [...]miſſione vigintiſex equites dederit: Nero *exhi[...] ad ferrum quadringentos Senatores, ſexcentoſque*

Seneca explicatus.

Culter venatorum.

Equites & Senatores ad gladiũ.

Permiſit Julius Cæſar.

Vetuit Auguſtus in Senatore, permiſit in Equite.

Poſteà interdictum ſub eodem.

Permiſêre iterùm alii Principes.

Digitized by Google

equites Romanos, & quoſdam fortunæ atque exiſtimati[...] integræ ex iiſdem ordinibus, confectoreſque ferarum & v[...] arenæ miniſteria. Interpellavit hîc Berchemius, [...] quadringentos Senatores? ſexcentos equites? E[...] fidem ea adſeveratio eſt, mi Duza. At fidus huic ſcriptor Tranquillus, inquit Duza, capite XII. Fate[...] ait Berchemius: neſcio an fidus exſcriptor. Num[...] nimium faciles corruptu, & vereor ut Suetonius ſc[...] pſerit, *quadragenos Senatores.* Univerſus ordo patru[...] lege Auguſti intra ſexcentos: & tam matula ego, [...] credam pugnaſſe ex iis infamem hanc pugnam qu[...] dringentos? Sed & equites in parte libero ejus culpa[...] ſcriboque, *ſexagenos*, numero ſatis etiam liberali, quo[...] niam Dio ſub eodem Nerone pugnaſſe dumtaxat ſcri[...] bit, unis ludis, triginta, ἱππεῖς, inquit, ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ἀ[...] τὰ ἐμονομάχησαν. Ego ad Berchemium, Faveo correcti[...] nì tuæ, inquam, nec magis è Suetonio maculam illa[...] eluis, quàm è nomine Romano. Sed & reliqua Tra[...] quilli ſic potiùs legerim: *Forunæ atque exiſtimatio[...] integræ. Ex iiſdem ordinibus confectores quoque ferarum[...]* fulta expletaque ſententia, quæ pendens aliter & hiu[...] ca eſſet. Duza iterùm: Jam viri eſtis, inquit, laudo. Anteà ſilentium veſtrum perpes, & non ex ſponſo: nunc cùm juvatis, paſcor opere. Igitur pergo. Vitellius quamquam ipſe infamis, infamiam hanc genere quodam ſuſtulit, *cavitque ſevere ne equites Romani ludo aut arena pollueren:ur. Priores id Principes pecunia & ſæpiùs vi perpulerant: ac pleraque municipia & coloniæ æmulabantur corruptiſſimum quemque adoleſcentium pretio illicere,* ait Tacitus libro II. Hiſtoriarum.

Præter fidè in Tranquillo numerus:

Is mutatus

Iterùm correctus idem.

CAPUT IV.

Feminas imò ipſas deſcendiſſe in hunc ludum: in public[o] depugnaſſe, donec id vetitum à Severo.

MIRABAMUR omnes protervian illam Romanæ juventutis, quæ tam prodiga ſanguinis ſui pariter & honoris. Sed Duza inſurgens, & geſtu ipſo novum aliquid dicturus, Viros habetis, inquit; vultis etiam Amazonas? Ænigmata loqueris, ait Victor: unde eæ Romæ? Dico feminas Romanas, inquit Duza. Victor caput movens, Lamiæ turres dicis, inquit, & pectines Solis. Duza, Ego feriò loquor, inquit: & jam producam. Hîc ego, Apage Duza, inquam, ait tu feminas pugnaſſe Romæ? Pugnaſſe, ait. Fortaſ[...]

pygi.

[illegible]icam pugnam, inquam ridens. Imò illam gladia-[illegible]m veram, inquit. Vel Tacitum tuum audi, libro [illegible] *Feminarum Senatorumque illuſtrium plures per arenam [illegible]i ſunt*, cum quo in eâdam narratione conſenti[illegible] [illegible], in rebus Neronis. Suetonius Domitiano: *Venatio[illegible] gladiatoreſque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec vi-[illegible] modò pugnas, ſed & feminarum.* Deque hiſdem [illegible]mitiani ludis Statius in Silvis:

*Hos inter fremitus novoſque * luſus,*
Stat ſexus rudis inſciuſque ferri:
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque phaſim
Thermodantiacas calere turmas.

Neu Principes modò cenſete hanc inſaniam inſaniiſſe: ecce apud Athenæum privatus quidam teſtamento cavet, γυναῖκας εὐπρεπεστάτας μονομαχῆσαι, id eſt, *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere.* Hoc adeò verum eſt ut, Severo Principe, vetandum Senatuſconſulto fuerit. μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν, *non ultrà feminam ullam ad gladium depugnare.* Et quid dicitis? [illegible]amne mihi fides? Fides, ait Victor. Sed ô vates Euripides! mânibus tuis benè ſit, cum poëtâ Aquinate. Lernutius ridens, Quid culpas? ait, nónne hæc nuda & * Lacæna ſimplicitas? Oculis meis ſpectaculum tale ſit, & Dianis illis Actæon ego.

Dousa ſuſcipiens, Ridemúſne etiam? inquit. Ajo non ſolùm feminas veniſſe in has pugnas, ſed pumilos & nanos, improbo quodam ſtudio novitatis. Xiphilinus in Domitiano: Πολλάκις δὲ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει, [illegible] ὅτι καὶ νάνους, καὶ γυναῖκας συνέβαλε: *Pugnas etiam noctu ſæpe exhibuit: & interdum nanos ac feminas inter ſe commiſit.* Ita enim rectè emendavit vir eruditus Theodorus Marcilius, cùm νέους legeretur. Papinius de iiſdem Domitiani ludis:

His audax ſubit ordo pumilorum;
Quos natura brevi ſtatu peracto
Nodoſum ſemel in globum ligavit.
Edunt vulnera, conſeruntque dextras;
Et mortem ſibi quâ manu minentur
Ridet Mars pater & cruenta Virtus,
Caſuræque vagis grues rapinis.

Feminæ etiam gladiatrices.

* *Malè vulgo. luſus.*

Vetitum id Senatus decreto.

* *Nam eæ in gymnaſio nudæ.*

FEMINÆ

NANI

CAPUT V.

Liberos homines qui in Arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos, pretium merceſque eorum Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis, item ſolemne gladiatorum juramentum.

SED ut veſtigia mea relegam, ex iis quæ dixi videtis, duplex genus fuiſſe inter gladiatores, Coactos & Voluntarios. Coacti, ſervi, damnati, captivi: Voluntarii, liberi, quique pretio ſe addicebant. Hi poſtremi, propriè Auctorati dicti. Vetus Horatii interpres: *Auctorati vocantur, qui ſe vendunt ludo. Auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum.* Gloſſæ priſcæ: *Auctoratus,* ὁ ἐπὶ χρήμασιν εἰς ἆθλον ἑαυτὸν βάλλων, καὶ μονόμαχος. Inde auctorandi verbum notione pari. Quinctilianus: *Quidam ut patrem ſepeliret, auctoravit ſe.* Aſinius Pollio ad Ciceronem: *Fadium quendam, quia cùm depreſſus in ludum bis gratis depugnaſſet, auctorari nolebat, vivum combuſſit.* Plinius lib. XIV. *Vineæ in tantum ſublimes, ut vindemiator auctoratus rogum & tumulum excipiat.* Ab eodem & Auctoramentum pretium ipſum gladiatoris, & merces. Paterculus: *In eâ jugulati civis publice conſtitueretur auctoramentum.* Seneca: *Quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ inveniet, nullum ſine auctoramento malum eſt.* Cicero: *Merces ipſa in mercenariis, auctoramentum eſt ſervitutis.* Seneca: *Hominem venalis animæ crebris incitabat auctoramentis.* Gladiatorium Livius appellavit lib. XLIV. *Deinde in cuſtodiam C. Caſſio tribuno mil. traditus, vix gladiatorio accepto ab rege, rex ut in eam fortunam recideret;* niſi inibi legendum, *vix gladiatorio auctoramento, ab rege rex ut in eam f. r.* Nam vulgata non mihi certa. Sed hæc auctoratio non ſimplex. Quia enim liberi, juramento ſolemni interpoſito fiebat, quod vinclum ſervitutis, jurabatque novitius gladiator, ſe omnia paſſurum auſurumque, quæ legitimum gladiatorem jus mos eſſet. Formula adeò ipſa juramenti in Petronii Arbitri fragmentis: *In verba Eumolpi, inquit, ſacramentum juravimus uri, vinciri, verberari, ferroque necari: & quidquid aliud Eumolpus juſſiſſet, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animoſque religioſiſſimè addicimus.* Horat.

Duo genera universè gladiatorũ.

Auctorati.

Auctorare.

Auctoramentum.

Juramentum in auctoratione.

Ejus forma.

Quid refert, uri, virgis ferroque necari
Auctoratus eas? an turpi clauſus in arcâ?

Seneca Epiſtolâ XXXVII. *Eadem honeſtiſſimi huius & illius turpiſſimi auctoramenti verba ſunt, uri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt quæ per ſanguinem reddant, cavetur ut iſta vel inviti patiantur: à te ut volens libenſque.* Alluſit Tibullus:

Ure meum potiùs flammâ caput, & pete ferro
Corpus, & intorto verbere terga ſeca.

Ad tria pertinuit.

Sed in Senecæ loco *Vinciri* verbum ſuſpectum habeo & fortaſſe, *Virgari.* In tria enim jurabant, Uſtionem, Verbera, Necem: quæ gladiatores patiebantur ex more. Necem cùm cecidiſſent, & ferrum juberentur recipere: flammam & verbera, ſiquando timidiùs pugnarent, aut fugerent à ferro. Acron in Horatium: *Gladiatores ita ſe vendunt, & cautiones faciunt, uri flammis, virgis ſecari, ferroque necari.* Seneca epiſt. VII. exprimens ſævientis populi voces: *Occide, ure, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obviis pectoribus excipiunt.* Ubi rideatis licet notam oræ appoſitam, *Plagis, id eſt retibus.* Imò verberibus, ô ſtupor; & tu iis dignus. Quinctiliani verba huic rei in Gladiatore: *Fremebant ubique omnia apparatu mortis. Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella adferebantur.* Item Tertulliani: *imò qui propter homicidæ pœnam ad ſpectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat invitum.*

Maſtigophori.

Hac fini Lorarii fuerunt, ut obſervo, ſive Maſtigophori in Arenâ & in Scenâ. Xiphilinus in Nerone: Καίτοι πῶς ἄν τις ἀκοῦσαι μὴ ὅτι ἰδὼν ὑπομείνειεν, αὐτοκράτορα Αὔγουστον τοὺς ἀγωνοθέτας τούς τε μαστιγοφόρους φοβούμενον. καὶ χρήματα αὐτοῖς κρύφα [illegible] ἵνα μὴ καὶ ἐλεγχθεὶς μαστιγωθῇ: *Quis verò audire nedum videre poſſet, Imp. Auguſtumque præfectos ludorum & Lorarios timentem? iiſque clàm pecuniam ſubminiſtrantem, ne reprehenſus vapularet?* Arcadius Juriſc. l. XVIII. De munerib. *Maſtigophori quoque qui agonothetas in certaminibus comitantur, & ſcribæ magiſtratus, perſonali munere ſerviunt.* Mentio eorum & Thucydidi libro quarto, & Polluci libro III. Apud Euſebium lib. v. Eccleſ. hiſtoriæ in epiſt. Viennenſium & Lugdunenſium, de martyribus qui ad beſtias dati: Ὑπέμενον πάλιν τὰς διεξόδους τῶν μαστίγων τὰς ἐκεῖσε εἰθισμένας: id eſt, *Suſtinuerunt iterùm reciprocationes flagellorum, ibi uſitatas.*

CAPUT VI.

Post finem dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum inſertæ. De orientalium parſimonia, vel abſtinentia potius, in potu. De nuntiis litteriſque per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

MISSUS ſecundus inferebatur; & Duza, dum menſæ commutantur, cibi collocantur, paulliſper interquievit. Lernutiumque adſpectans, Dic ſodes, domine, inquit: apud Orientis populos natus es tu? Quid ita? inquit Lernutius. Quia enim caninum hoc prandium eſt, ait Duza, mihi certè, qui vinum non attigi. Neſcio quis autem ſcriptor apud Suidam notat, ita receptum fuiſſe populis ad Ortum, nemo ut vinum infunderet nec biberet quiſquam inter cibum. Verba ejus: οὐ γὰρ ἐνέχει, οὐδὲ νομίζεται παρὰ τοῖς Ἑώοις βαρβάροις ἐμπίνειν δειπνοῦσι: id eſt, *Nemo vinum infundebat, nec moris eſt apud Orientales barbaros bibere cœnantes.* Colorem non tenuit Lernutius; & miniſtrum reſpiciens, Scelus pueri, inquit; caſſus oculis manibuſque es tu? Monitum hoc à me oportuit? Tamen Duza, ne neſcias, novæ imò veteris Italiæ placitus mihi mos, Sitis? poſce. Ita hic vivitur. Sed de columbis iſtis guſtas? Pone Victor, ad Duzam. Duza toto vultu renuit. Non ego, inquit, non ego. Quid ita? inquit Lernutius, fortaſſe te columbis non amicum? Amiciſſimus ſum, ait Duza. Quian' igitur Syrus es? inquit. Minimè, ait, tamen & nobis Batavis hæ columbæ ſacræ. Jure, vitam & hunc ſpiritum debemus illis. Eæ nobis obſeſſis arcanorum apud ſocios interpretes; eæ litterarum fidæ adminiſtræ; eæ rebus jam deploratis, & tantùm non funere noſtro conclamato, ſolæ indices auxilii ſalutaris. Audimus nobis hæc miracula, ait Victor, & tuum tunc robur: ſed miracula apud vulgus. Nam nos exemplum eſſe ſcimus ab D. Bruto, obſidione Mutinenſi. Nam, ut diſertè ſcripſiſti,

Orientales non bibere ſolitos ad menſam.

Quid vigil obſidio, quid arces,
Aut valla proſunt, per ſpatia invii
Euntis cæli nuntio?

Imò Victor, inquit Berchemius, in re ludicrâ inque his ipſis ſpectaculis, de quibus cùm maximè agimus, uſus olìm ſimilis columbarum. Nam patres familias

Columbæ ad litteras ferendas, in ſpectaculis.

Digitized by Google

qui in Theatrum aut Circum ibant, unde non [illegible] arbitrio reditus, columbas ſecum ſinu ferebant; [illegible] que emittebant cum tabellis, nuntias domum q[illegible] vellent. Varro de Re ruſticâ: *Columbas redire ſol[illegible] ad locum licet animadvertere, quòd multi in theatro è ſi[illegible] miſſas faciunt, atque ad locum redeunt: quæ niſi reverter[illegible] tur, non emitterentur.* Atque à theatro, credo, illud B[illegible] tinæ militiæ exemplum. Plinius factitatum idem [illegible] hirundinibus obſervat lib. x. *Cæcina*, inquit, *Vol[illegible] terranus equeſtris ordinis, quadrigarum dominus, comprehe[illegible] ſas hirundines in urbem ſecum auferens, victoriæ nunti[illegible] amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victori[illegible]* * *colore.* Dum fabulamur, Pighius ecce intrat. Gra[illegible] tulatione & ſalute à nobis excipitur; non à Lernuti[illegible] qui adductâ fronte, Homo infide, inquit, quid de [illegible] merui, ut diem tam feſtum abſentiâ tuâ redderes no[illegible] bis infeſtum? Hoc herè pollicitus? Per fidem Le[illegible] nuti, inquit Pighius, ignoſce. Neſcio quod purgamen[illegible] tum hodie egrediens calcavi: ita notabiliter toto di[illegible] infelix, & non mei juris. Et ſimul neſcio quid in au[illegible] rem Lernutio inſuſurravit· iterumque altiore voce[illegible] In Catomum poſthac malo, inquit: quàm denuò a[illegible] hos Catones. Duza ad illum, Non tu gratus Lernu[illegible] tio? mihi certè. Non ille columbarum liberatricium nuper jucundior aſpectus; quàm nunc tuus. Ecc[illegible] enim ſuppoſiticium ſibi me fecerant boni iſti Edito[illegible] res: at nunc ſcilicet per te ſolvor. Solvam ego te[illegible] ait Lernutius. Agite maſtigophori, flagella & ignem. Quid iis facturus? inquam ego. Ut hunc, ait, novum auctoratum compellam ad cœptam pugnam. Hem! inquit Duza, ab igne mihi cautio eſt, Thetidis marinæ filio. Pareo, magiſter, potiùs.

Varroni aliqua lux.

* *Factionis ſcilicet ejus quæ vicerat: puta Veneta, Praſina, &c.*

DISSERT. VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & diſcrimine. De Secutoribus primò; cauſſâ nominis: ratione pugnandi, & armis.

Varia genera gladiatorum.

PIGHIO locus ſedendi apud me fuit. At Duza iterùm ſic orſus eſt. Quod primùm ergo in Hominibus propoſui, id dixi: Genera ſequuntur & diſcrimen. Nec enim gladiatorum unum nomen aut una claſſis: ſed ab armis, à locis, à tempore, aliiſque cauſſis diverſi. Ea omnia operæ mihi eſt, ut accuratè perſequar: quia

nec

vulgo nota, & litteratorum noſtrorum in his ſæ-error. In primâ claſſe, qui armis & ratione pugnæ erſi, colloco iſtos,

SECUTORES
RETIARIOS
THRECES
MYRMILLONES
HOPLOMACHOS
SAMNITES
ESSEDARIOS
ANDABATAS
DIMACHÆROS
LAQUEARIOS

Ordiar à Secutore, is ab inſequendo Retiarium dictus, ut Iſidorus. Et verum eſt, nam ſecutor propriè adſecla, comes, ἀκόλουθος. Itaque extra rem gladiatoriam lego Secutorem Tribuni, Secutorem Cæſaris, muneris operæque nomen. Neapoli in marmore:

Secutores qui?

Secutor in militiâ, ut videtur, ex lapidibus.

TAURO. SECUTO
RI. CÆSARIS

Romæ ad columnam Antonini:

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI
MIL. COH. XIV. URB. Ɔ. PERENNI
STIPENDIOR. IV. SECUTOR. TRIBUNI

Et alibi:

M. SIL. ROMULIANUS
MIL. COH. VII. PR. Ɔ. VICTORIS
SECUTOR. TRIB.

Et fortean ſic dicti milites, qui ex inſtituto priſco Tribunos comitabantur, velut loco apparitorum: de quo Lampridius in Alexandro. Sic & Paulinus Nolanus in epiſtolâ ad militem: *In militiâ ſeculari ſocius & ſecutor contubernii tui fuit.* Ab hac eâdem notione Mars cognomento Secutor apud Mileſiarum ſcriptorem lib. VII. *Grandem hircum, annoſum, & horricomen Marti ſecutori comitique immolant*, quod cognomen ei aptum, cum ſecundus obſequenſque. Ideò rectè Comitem adjecit Apulejus, velut interpretamentum. Nec abiit ab hac proprietate idem ſcriptor lib. IV. *Non diu*, inquit, *cruciatus vitam evaſit: quem prioris exemplo ſepulturæ traditum, bonum ſecutorem Lamacho dedimus*, id eſt, qui Lamachum ſequeretur comitareturque ad Orci domum. In Petronio etiam lego Secutuleiam mulierem: *Et prô pudor*, inquit, *tanquam mulier ſecutuleja unius noctis tactu omnia vendidit*, ſi recta lectio eſt, ab hoc eodem etymo; quæ virum appetat & ſectetur ipſa. Quamquam & reſpectus ibi fortè aliquis ad rem gla-

Martis id cognomen.

Apulejus interpretatus.

Secutuleja

Petronius interpretatus.

gladiatoriam: quia fugitivi illi, quos inducit Arbi[ter] olim in Arenâ. At Secutorum, inter certa gladi[ato]rum nomina, mentio multa. Cicero ad Atticum VII. *Gladiatores Cæsaris qui Capuæ ſunt, ſanè com[mode] Pompejus diſtribuit, binos ſingulis patribus famili[arum]. Secutorum in ludo ∞.∞. fuerunt*, id eſt, duo millia. inibi malo, quàm locum Manutio & aliis, numer[um] exorbitantem. Quis enim crediderit quinque m[illia] gladiatorum Capuæ fuiſſe, & quidem Secutorianæ, [quæ] eſt unius armaturæ? Juvenalis:

Numerus in Cicerone vitioſus.

------ *cum Graccho juſſus pugnare ſecutor.*

Lapis Veronæ: ÆDONI. SECUTORI PUGN. VIII. Dio in Commodo, Ἐχρῆτο τῇ σκευῇ τῇ τοῦ Σεκούτορος καλουμένου: *u[ſus] eſt armaturâ eorum qui Secutores dicuntur.* Lampridiu[s] in ejus vitâ: *Appellatus eſt inter cetera triumphalia nomi[na] etiam ſexcenties vicies, Paulus primus ſecutorum.* Ut optem ſcribere, *Palus primus.* Certè enim nomen e[ſt] vilis alicujus gladiatoris, non cognomen Æmiliæ gen[tis]. Ille autem ſic dictus fuerit, quia immobilis invi[ctus] ctuſque adverſum oppugnantes, velut palus, ad quem milites exercebantur. Suadet hanc ſcripturam etiam Dio: Ἐπιγράψαι πρὸς τοῖς δηλωθεῖσιν αὐτοῦ ἐπωνύμοις καὶ τοῦτο, πρωτόπαλος Σεκουτόρων, ſi diductim tamen legas corri[gas]que, πρῶτος πάλος. Nam nomen proprium fuiſſe non dubium, ex ritu quo ſolent victores appellari nomine alicujus celebris gladiatoris. Lampridius: *Nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quaſi acciperet triumphalia.*

Conjectura in Lampridio.

Et altera in Dione.

Arma Secutoris deſcribit Iſidorus, neſcio an ex fide: *Secutor eſt ab inſequendo retiarium dictus. Geſtabat enim cuſpidem & maſſam plumbeam, quæ adverſarii jaculum impediret, ut antequam ille feriret rete, iſte ſuperaret. Hæc armatura ſacra erat Vulcano. Ignis enim ſemper inſequitur, ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua ſemper inter ſe inimica ſunt.* De maſſâ quidem plumbeâ nihil mihi lectum, & gladium illi tribuit Prudentius:

Secutorum arma.

Gladius.

Alti us impreſſo dum palpitat enſe ſecutor.

Clypeum adjungit Dio, de Commodo: τὴν μὲν ἀσπίδα ἐν τῇ δεξιᾷ ἔχων, quem inſerit ejus dextræ, non quia id alii Secutores, ſed quia Commodus gloriabatur jactabatque eſſe ſcæva. Idem & Galeam: quæ communis gladiatoribus pleriſque. Artemidorus libro II. aliquid juvat in ratione Secutorianâ pugnandi: *Siquis*, inquit, *cum Secutore compoſitus ſibi videbitur* εὔμορφον μὲν λήψεται γυναῖκα καὶ πλουσίαν, μεγάλα δὲ φρονοῦσαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦσαν τοῦ ἀνδρός, καὶ πολλῶν κακῶν αἰτίαν ἐσομένην, αἰεὶ γὰρ διώκει: id eſt, *pulchram quidem fœminam ſibi junget & divitem, ſed magnum ſpirantem ob opes, ideoque, & viri con[temptricem]*

Clypeus.

Galea.

[...]ptricem, & multorum malorum auctorem, ſemper enim [...]quitur. Secutores cum Myrmillonibus eoſdem eſſe [...]bit in Epiſtolas ad Atticum vir diſertus, & vellem [...]ione aliquâ id docuiſſet, aut exemplo.

CAPUT VIII.

De Retiario, unde petitum id genus, deſcriptio pugnæ & armorum, & cum quo commiſſus.

RETIARIUM ritè ſubjungam, is enim plerumque commiſſus cum Secutore. Iſidorus deſcribit his verbis: *Retiarius*, inquit, *qui contra alterum pugnantem occultè ferebat rete quod jaculum appellatur* (vellem ſcripſiſſet brevius & verius, *ferebat rete jaculum*) *ut adverſarium cuſpide inſiſtentem operiret, implicitumque viribus ſuperaret, qua armatura pugnabat Neptuno tridentis cauſſâ.* Origo & exemplum ejus armaturæ, non dubiè à Pittaco, qui inter ſapientes. Ita enim ille ex provocatione cum Phrynone pugnavit. Strabo lib. XIII. Ὕστερον δὲ ἐκ μονομαχίας προκαλεσάμενος τὸν Φρύνωνα, ἁλιευτικὴν ἀναλαβὼν σκευὴν συνέδραμε, καὶ τῷ μὲν ἀμφιβλήστρῳ περιέβαλε, τῇ τριαίνῃ δὲ καὶ τῷ ξιφιδίῳ ἔπειρε καὶ ἀνεῖλε. id eſt: *Poſteà verò ad ſingularem pugnam à Phrynone provocatus, cum piſcatoriâ ſchemâ in eum pugnavit: & retiaculo quidem hominem circumvolvit, tridente verò & pugione impulit occiditque.* Similia Diogenes lib. I. præter quod δίκτυον ὑπὸ τὴν ἀσπίδα λαθραίως habuiſſe eum ſcribit. At Retiario certè noſtro non clypeus. Juvenalis cum curâ ejus arma deſcripſit, & velut ex profeſſo; dum Gracchum quendam ex primâ nobilitate tangit, qui in arenâ retiarius pugnavit, Satyrâ VIII. *Retiarii, qui?* *Eorum origo.*

------ & illud
Dedecus urbis habe, nec myrmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce ſupinâ,
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.
Nec galea frontem abſcondit, movet ecce tridentem,
Poſtquam vibrata pendentia retia dextra
Nequiquam effudit: nudum ad ſpectacula vultum
Erigit, & tota fugit agnoſcendus arena.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cùm ſe
Porrigat, & longo jactetur ſpira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho juſſus pugnare ſecutor.

Quæ

Digitized by Google

Juvenalis explicatus: & retiariorum arma. Quæ digna explicatu. Ait, *nec clypeo Gracchum pugnantem*, non ergo Retiario clypeus: & removet à Secutoribus. Addit, *aut falce ſupinâ*, non ergo ſica: & removet à Threcibus. Deinde, *Nec galeâ frontem abſcondit*, quia contentus ſolo galero, de quo etiam *Retiarii pro galeâ. Nudo vultu.* ſubjecit, *& longo jactetur ſpira galero.* Nudâ facie erant Retiarii, ſoli ex gladiatoribus. Ad quam ſententiam aptanda ſævitia illa Claudii Tranquillo narrata, qui *gladiatores etiam forte prolapſos jugulari jubebat maxime retiarios, ut exſpirantium faciem videret*, cap. XXXIV. Item hoc Juvenalis, in loco: *nudum ad ſpectacula vultum Erigit.* Pergit, *Poſtquam vibrata pendentia retia* *Rete effundebant.* *dextra Nequiquam effudit*, & oculis ſubjicit ſolemne genus ejus pugnæ. Ita enim docti Retiarii factique ut arte quâdam, collectum ſuſpenſumque dextrâ manu rete in adverſarii caput jacerent: & ſi erraſſent, eſſe ſè fugerent donec fortè iterum rete collegiſſent. Ad hanc fugam illud, *tota fugit agnoſcendus arena*. & Ar- *Teindeſugulans.* temidori interpretatio: Ἐὰν δὲ ῥητιαρίῳ, λήψεται γυναῖκα ἄπορον καὶ ἑταιρικὴν, καὶ φυγάδα, ῥᾳδίως τοῖς ἐθέλουσι πλησιάζουσαν id eſt, *Si cum Retiario, capiet uxorem pauperem & laſciviuſculam, & fugacem, & facilem volenti cuique jungi.* Ait etiam Juvenalis, ----- *movet ecce tridentem.* Tridens enim ſive fuſcina illi, pro gladio. *Tridens ei pro telo.* Poſtremò, ----- *credimus tunicæ*, ſcilicet quia inermes retiarii, & in ſolâ tunicâ. Sic de eodem alibi * idem: ----- *tunicati fuſcina Gracchi.* Sueton. Calig. *Retiarii tunicati quinque.* Tertullianus tamen Spongiam iis attribuit, pectori nimirum tegmen. *Poterit* inquit, *de miſericordia moveri defixus in morſus urſorum & ſpongias retiariorum.* Nec plura dixerim de armis.

* *Satyr. 11.*

Et Spongia, tegm.

An & gladium habuerunt? Interrumpens Pighius, Non tu plura? inquit. Atqui etiam gladium illis fuiſſe firmare ex Valerio meo poſſum, a te negatum. Verba ejus libro I. De ſomniis: *Cùm gladiatorium munus Syracuſis ederetur, inter quietem Aterius Rufus quidam retiarii ſe manu confodi vidit: idque poſtero die in ſpectaculo conſeſſoribus narravit. Incidit deinde ut proximo ab equite loco, retiarius cum myrmillone introduceretur, cujus cùm faciem vidiſſet* (nota & hîc vultum retiarii nudum) * *idem dixit ab illo retiario ſe trucidari putaſſe, protinuſque inde diſcedere voluit. Illi ſermone ſuo metu ejus diſcuſſo, cauſſam exitii miſero attulerunt. Retiarius enim in eum locum compulſo myrmillone & abjecto, dum jacentem ferire conatur, trajectum gladio Aterium interemit.* Nónne diſertè ait gladium? Dufa excepit ambigens. Semel id lectum, inquit, & quis ſcit an gladius non venerit in locum tridentis? cujuſmodi menda pluri-

* *Mallem iiſdem.*

Dubitatũ in Valerii ſcriptum.

ſub-

ra tibi Valerius debet. Rem certè vide, quomo- gladius illi, ſi in ſiniſtrâ tridens, in dextrâ rete? ſortè ad latus ſuccinctus ille, non ad pugnæ uſum cædis, id eſt, quo proſtratum abjectumque ad- rium jugularet. Quod eò magis illabitur, quia co ξιφίδιον etiam tribuit Strabo. Victor hîc Duzæ, itur vara vibiam, inquit. Poſt Pighium, etiam ante ibo. Dixiſti Retiarium cum Secutore com- tum: ego ajo cum Myrmillone. Occupans Duza: e Victor, inquit, mane, hoc jam agebam, ut direm. Dixi cum Secutore; & rem dixi. Ju- lis. *Retiarius cum Secutore commiſſus.*

---*cum Graccho juſſus pugnare ſecutor.*

Gracchus retiarius. Suetonius Caligulâ: *Retiarii quinque numero gregatim dimicantes, ſine certami- dem ſecutoribus ſuccubuerant, cùm occidi juberen- , unus reſumpta fuſcina omnes victores interemit.* quod Lampridius ſcribit: *Commodum confeciſſe palmas retiariis victis vel occiſis.* Commodus au- ter Secutores. Nec negavi tamen de Myrmillo- cujus compoſitionis exemplum in Valerii paullò verbis, & in Feſto, *Retiario* inquit, *adverſum llonem pugnanti cantatur, Non te peto, piſcem peto.* inctiliano, apud quem Pedonis jocus *de myrmil- retiarium conſequebatur, Vivum, inquit, capere* . Nec novum ut unus cum diverſis componatur: Myrmillo ipſe etiam cum Threce. Finio de Re- , ſi verſus Prudentii addidero: *Vel cum Myrmillone.*

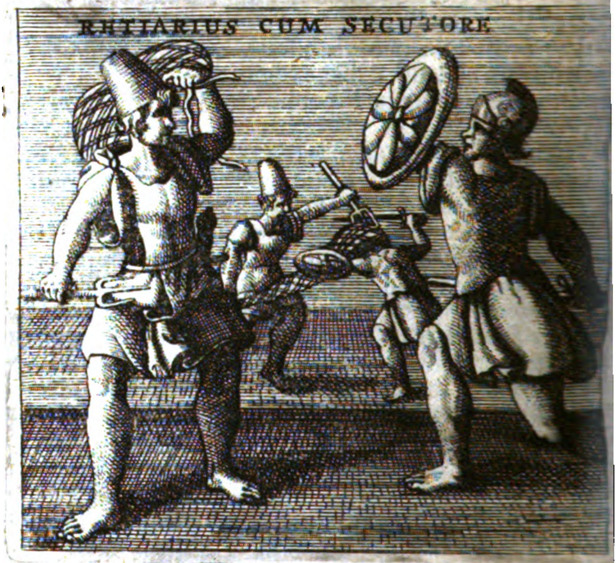
Spectant æratam faciem quam crebra tridente
Impacto quatiant haſtilia, ſaucius & quam
Vulneribus patulis partem perfundat arenæ.

inſcriptionem veterem ſatis argutam, quæ Ter- :

CONSTANCIUS. MU
NERARIUS. GLADIA
TORIBUS. SUIS. PROP
TER. FAVOREM. MU
NERIS. MUNUS. SEPU
LCHRUM. DEDIT. DE
CORATO. RÆTIA
RIO. QUI. PEREMIT. CA
ERULEM. ET. PER
EMPTUS. DECIDIT. * AM
BOS. EXTINXIT. RU
DIS. UTROSQ. PROTE
GIT.

** Significat utrumq; rudiarios fuiſſe, & præmio inductos pugnaſſe.*

GIT. ROGUS. DECORA
TUS. SECUTOR. PUG
NARUM. VIII. VALE
RÆ. UXORI. DOLO
RE. PRIVUM
RELIQUIT.

CAPUT IX

De Threce, unde & quando orti, de armis eorum; & præſertim accurate de Sica.

Threces qui, & unde dicti.

THRACEM nunc dabo, vel, ut libri fideliores ſemper, Threcem, ad quod exemplum in Maximini vitâ, Threciſcus. Feſtus de iſtis: *Threces, à ſimilitudine parmularum Thraciarum.* Imò non ab armis ſolum, ſed, credo, quia ipſi ex eâ gente. Odorari videor è veſtigiis Livianæ ſcripturæ, parum firmis tamen pleniſque, lib. XLI. ubi cùm narraſſet Perſea regem crebras gladiatorum pugnas dediſſe, imitatione Romana, addit: *Familiare oculis gratumque id ſpectaculum fecit & armorum ſtudium pleriſque juvenum accendit. Itaque*

ſi

primò ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores ... ſcere ſolutus erat, jam ſuo ** Nam quæ ſequuntur, ... in lacunâ. Tamen videtur mihi ſubjeciſſe, *jam ... è regno Romam mittebat*, aut quid tale. Et, niſi ... llor, hæc origo Threcum. Certè ſuo ingenio prona ... gens ad pugnas & cædes. Ammianus: *E Thracibus ... inter alios immaniter efferati memorantur Odryſæ, ita hu... manum fundere ſanguinem adſueti, ut cùm hoſtium copia ... daretur, ipſi inter epulas, ſuis velut alienis corporibus ... imprimerent ferrum.* Imò verò jam antiquitus ad regum ... ſingulari certamine decertabant, quod omnino obſer... vandum Herodotus ſuggeſſit, in Euterpe, ubi de riti... bus eorum ſepeliendi: Χῶμα δὲ χέοντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖ... ον ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἄεθλα τίθεται κατὰ λόγον μονομαχίης. *Tumulum ... cum fecerint, certamen varium inſtituunt, in quo maxima ... præmia ponuntur pro ratione ſingularis cujuſque pugnæ.* Sane Monomachia hæc ad Gladiatores Threcas ſpe... ctat, quorum ſparſa in libris mentio. Apud Plinium ... lib. XI. *Studioſo Threci in C. Cæſaris ludo natum eſt dextram ... fuiſſe proceriorem.* Apud Senecam, initio lib. IV. Quæ... ſtion. Natural. *Te*, inquit, *longiorem jurabo Fido Annæo ... & Apollonio Pyctâ, quamvis ſtaturam habeas Thetiſi Thre... cum compoſiti*, quæ poſtrema in libro Lipſii ſcripto, *Threcum trece compoſiti*, ex iiſque procliva correctio, *Threcum cum Threce compoſiti.* Habitum videlicet aſpicit pugnantium inter ſe Threcum, &, dum in arma ſe col... ligunt, ſubſidentium. Mentio & iſtorum Horatio,

Conatus interpretandi explendique Lun.

Threces cruenti.

---*Threx eſt Gallina Syro par?* Quæ ad verba ludus mi... hi & jocus Scholiaſtes vetus (ſi tamen ille) *Threx Galli... na*, inquit, *fuit ſecutor. Syrus autem retiarius.* O homo, * Ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὰς βαθμῖδας τῆς θύρας, ut eſt parœmia. At ecce novitius interpres configit illi oculos, & *Thrax*, inquit, *eſt myrmillo: & ſecutor idem cum retiario.* Quid reſtat? niſi ut columba ſit milvus, & ovis lupus? Nugantur illi: nos arma Threcum videamus. Feſtus dat iis parmas, etiam Martialis:

Threcem cum ſecutore confundit Horat. us interpres.

** Ipſum attigiſti nempe limen oſtii.*

Alius cum myrmillone.

> *Hæc quæ ſæpè ſolet vinci, quæ vincere rarò*
> *Parma, tibi ſcutum pumilionis erit.*

Sumpta autem parma à Thracum populo, quibus velut propria. Gloſſæ: *Parma*, Θρακικὸν ὅπλον, Plinius de Spe... culis: *Plurimumque refert concava ſint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ.* Corruptus in hac voce Alexandrinus Clemens Stromat. I. Θρᾷκες, inquit, πρῶτοι τὴν καλουμένην ἅρπην εὗρον (ἔστι δὲ μάχαιρα καμπύλη) καὶ πρῶτοι πέλταις ἐπὶ τῶν ἵππων ἐχρήσαντο: id eſt, *Thraces primi eam, quæ Parma nominatur, invenerunt, (eſt autẽ gladius incurvus) & primi peltis in equis ſunt uſi.* Quid? parma, gladius? dictu audituque novum.

Arma Threcum.

Parma.

Clemens Alexand. correctus.

Digitized by Google

Harpe, enſis falcatus: Curvo Co, es.

novum. Corrigo, τ̀ κυλλυμβ́ίω ἅρπlω, Harpe et Thracum, quæ Latinis, ſica. Joſephus lib. xx. οἱ Σικάριοι καλύμβροι (λησαὶ δέ εἰσιν ὅτοι) τότε μάλιςα ἐπ εῦωσι, χρώμλμοι ξιφιδίοις τὸ͂ ϖαραπλησίοις μ̀ϧ τὸ μέγεθΘ- τῶ Περσῶν. ἀκινάκαις, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ϖαραπλησίοις τ̀ ὑπὸ Ῥ μαίων Σίκαις καλυμβ́αις, ἀφ' ὧν καὶ τ̀ προσηγορίαν οἱ λῃς λαβον. Id eſt: *Ii qui Sicarii appellati (latronum ge eſt) tunc ſane excreverant, utebantur gladiolis, quod magnitudinem attinet, haud longe ab Perſarum Acinace verſis: ſed incurvis tamen inflexiſque, quales ſunt eæ q Romanis appellantur* Sicæ, *unde & agnominationem latr nes ii habuerunt.* Gloſſæ: *Sica* Θρᾳκικὸν ξίφΘ- ἐπικαμπὲς

Sica Romanorum qualis.

Ea Threcum propria.

Hæc autem ipſa Sica, in uſu Threci gladiatori. Sue tonius in Caligulâ: *Myrmillonem rudibus ſecum batuen tem, & ſponte proſtratum confôdit ferrea ſica.* Probabil enim, contra myrmillonem, pugnaſſe eum Threci dicis. Juvenalis clarius: ----*pugnantem falce ſupin* Quam falcem doceo interpretes Harpen eſſe ſive Si cam, & Threcem circumſcribi. Et clariſſime Art midorus, me quidem emendante: Ε'ι μ̀ϧ Θρᾳκὶ μονομαχεῖν δοκοίη τις, λήψε) γυναῖκα πλυσίαν, πανῦργον, καὶ φιλόπρωτον. Πλυσίαν μ̀ϧ, διὰ τὸ κατασκεπᾶ͂δ τοῖς ὅπλοις. πανῦργον δὲ, διὰ τὸ μὴ ὀρθὸν ἔχειν τὸ ξίφΘ-. φιλόπρωτον δὲ, διὰ τὸ ἐπιβαίνειν. Nam libri præferunt, θύραξι, & interpres nihil ſani. Mens verborum ejus hæc: *Siquis cum Threce certare ſibi videtur, uxorem ducet divitem, aſtutam, am bitioſam. Divitem, quia protectus armis, aſtutam, qui gladius illi non rectus, ambitioſam, quia attollit ſe & in ſurgit.* Ubi omnia expreſſa, quæ ad hanc armatu ram. Sicam etiam deſcribit nobis è Suetonii verbis Iſidorus, ſed, perverſis & pollutis. *Sica*, inquit, *à ſecando. Tranquillus autem dum cujuſdam gladiatoris in ludum emiſſi gladius curvatus fuiſſet ex acie recta: pro currit unus ad eum corrigendum, tumque à pugnante re ſponſum, Sic pugnabo, inde* * *Sicæ nomen datum eſt.* An mens hæc Tranquilli, neſcio & ambigo: balbutiem quidem Hiſpalenſis illius videtis. Arma Threcum, Ciceroni, aliiſque, Threcidica dicta: & pugnare Threcidicis.

Artemidorus verè emendatus.

* *Certè Sicam voce producunt, tanquam abunde etymon quam à ſecando. Threcidica ἁπλῶς, ipſa arma Threcum.*

CA-

CAPUT X.

De Myrmillone, origine nominis vix inventa, ipsi è Galliis petiti. Arma eorum, & compoſitio.

MYRMILLONEM in Arenam nunc produco, & ſimul obortus Duzæ largior riſus, Nos mirati ſumus. Quid rei ſubitæ eſt? inquam, & quem rides, aut irrides? Non poſſum, iuquit, mihi admoderarier. Virum doctum rideo, virum magnum, qui Myrmillones dictos quaſi Myrmidones cenſet, litterâ D. in L. mutante. O Muſæ! quò non penetrat Criticum acumen? ut ego me hebetiorem natum eſſe, non moleſte feram. Transfert ecce velificante unâ litterâ Myrmillones in Græciam. At ego in Galliam potiùs; unde veniſſe eos accredam Feſto: *Retiario*, inquit, *pugnanti adverſus myrmillonem cantatur, Non te peto, piſcem peto: quid me fugis Galle? quia myrmillonicum genus armaturæ Gallicum eſt, ipſique Myrmillones ante Galli appellabantur, in quorum galeis piſcis effigies inerat.* Nec abit a Feſto Plutarchus in Craſſo, qui gladiatores eos qui cum Spartaco rebellarunt, è ludo Lentuli, Gallos fuiſſe ait & Thraces. Et Gallos ceperim, Myrmillones. Deſcribere mihi hanc armaturam Tacitus videatur, lib. III. Annalium: *Adduntur è ſervitiis gladiaturæ deſtinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen.* * *Crupellarios vocant.* Nam & Myrmillones certe toti in armis. Ammianus indicat de Perſis, libro XXIII. *Pedites enim in ſpeciem myrmillonum contecti juſſa faciunt.* Videntur inter pugnam ſoliti ſubſidere, ad excipiendum adverſarium, & vitabundi. Auſonius oſtendit Præloquio Centonis ſui: *Simulantur ſpecies multæ formarum, aper beſtia, anſer volatilis, myrmillo in armis ſubſidens.* Sed & Ammian. lib. XVI. *Seque in modum myrmillonis operiens, hoſtium latus perforabat.* Capitis ergo illa Ammiani verba de Threce ſupra: quem ait ſublatum, inſultare, ſive inſurgere & velut conſcendere in hoſtem: id eſt, myrmillonem ſubſidentem. Nam ii duo plerumque compoſiti. Auſonius in Monoſyllabis:

Qui myrmilloni componitur æquimanus? Thrax.

Cicero VII in Antonium: *Myrmillo pugnavit in Aſia, cum ornaſſet Thræcidicis comitem & familiarem ſuum, illum miſerum fugientem jugulavit.* Pugnabant etiam cum Retiariis, ut monui ante. Deſinebat ſermonum hunc Duza: ſed ad eum Victor: Siccine defungeris? Turnebo modo inequitaſti (ſenſi enim) in originatione Myrmillonis: turbone, quid adferendo ſcitiam cenſes, inquit Duza, & ſi vis

Turnebi originatio ridicula ſuper Myrmillone.

Myrmillones Galli.

Videri eſt Gallicè Crupellarios dictos.

** Cenſeam ita dictos Gallis, quaſi qui ob gravitatē armorū reperent, non irent. Crupelaers, ſive Trorepers.*

Ratio pugnandi.

Artemidorus explicatus.

Myrmillo cum Threce pugnabat.

Sive etiam cum Retiario.

Myrmillonis verbū.

Digitized by Google

vis ſuſpicionem, ab Etruſcis eam eſſe vocem. Cùm enim res gladiatoria ab iis, quidni hôc unum nomen? Turnebi autem, Victor, nec deriſor nec arroſor ego, cujus probum doctumque os veneror, & quem cum uno alteroque habeo velut * λείψανον τοῦ χρυσοῦ γένους.

[illegible] Etruſcum.

* Reliquũ ſemen aurei generis.

CAPUT XI.

De Hoplomacho & Samnite, qui fortaſſis iidem. Samni[illegible] origo, & arma. Item de Provocatoribus.

HOPLOMACHOS ſubjungo & Samnites. Græcum illud nomen, univerſè ſonat quemvis gladiatorem, qui pugnet armatus. Et vix aliter Dio Caſſius, quùm ὁπλομάχους & ὁπλομαχίαν ſcripſit, ubi magis tritè dixerit μονομάχους & μονομαχίαν. Tamen etiam ſpecies certa gladiatorum. Seneca pater libro III. Controverſ. in fronte: *Quidam cum Hoplomachis, quidam cum Thræcibus optimè pugnant.* Suetonius in Caligulâ: *Hunc è ſpectaculis detractum repente Thræci, & mox Hoplomacho comparavit.* Nec enim eſt ut loca ea interpretando eludas, Martialis verſus in utrumvis valet,

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus ante,
Feciſti medicus, quod facis Hoplomachus.

Hoplomachus Græcu, pro quovis gladiatore: Romanis pro certâ ſpecie.

Dubius

Dubius animi ſum, ſeparem Hoplomachos; an cum Myrmillonibus, aut Samnitibus confundam. Puto cum alterutris. Nam & in Myrmillonem vox Græca convenit, quia tectus armis: & veriùs fortaſſe in Samnitem, cujus nomen ante Ciceronem celebre deſiiſſe ſub Imperatoribus videtur, & abiiſſe in Hoplomachum. At [illegible] armaque eadem. Samnitium ſanè memoriam poſt Auguſtum non repperi. Anteà ſæpè. Lucillius:

[illegible] fuit, Flaccorum munere, quidam
[illegible] ſpurcus homo.

[illegible] ego conſtituoque jactatum à Criticis verſum. Var[ro] [a]pud Plinium, Tritanum quempiam celebrat *Samnitium armatura celebrem*. Quem locum tranſcribens Solinus cap. IV. Polyhiſtoris, aut corrupit, aut corruptus ipſe, *Varro*, inquit, *annotavit Tritanum Samnitem gladiatorem natura fuiſſe: qui & rectis & transverſis nervis*, &c. Abſurde, quis verò gladiator natura eſt? nec id per ſomnium voluit Varro. Corrigo, *Tritanum Samnitium armaturâ fuiſſe*. Et apud Ciceronem, Horatium, aliosque, Samnites crebri. Originem eorum non celat nos Livius lib. IX. *Campani*, inquit, *odio Samnitium gladiatores eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt*. E quibus verbis etiam armatura eorum non ignota, nempe illa ipſa, quam in Samnitibus deſcribit idem Livius: *Samnites*, inquit, *præter ceteros apparatus, ut acies ſua fulgeret novis armorum inſignibus fecerunt. Duo exercitus erant, ſcuta alterius auro, alterius argento cælaverunt. Forma erat ſcuti, ſummum latius, quà pectus atque humeri teguntur, faſtigio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis cauſſa. Spongia pectori tegimentum, & ſiniſtrum crus ocrea tectum, galeæ criſtatæ*. Picturam omnem ſperno, præ hac deſcriptione: quam ordine videamus. Ait, ſcuta cælata argento. Jam ergo intellego & diſco ad Samnites referenda, quæ Artemidorus ſcribit: Εἰ δέ τις μετ' ἀργυρέων ὅπλων πυκτεύσει, λήψεται γυναῖκα εὔμορφον, πλουσίαν, πιστὴν, τὴν οἰκουρὸν, καὶ πειθομένην τῷ ἀνδρί· καὶ γὰρ ὑπέσταλται καὶ σκέπεται, id eſt, *Si quis autem cum argenteis armis pugnet, uxorem ducet mediocriter divitem, fidam, domus ſervantem, viroque obſequentem. Nam & ſubit, & tectus eſt*. Addit Spongiam pectori tegmen. Ea eſt, quam in notâ feminei ſexus, qui gladiatoriam exercebat, vocat Juvenalis Baltheum:

Quale decus rerum ſi conjugis auctio fiat.
Baltheus & manicæ, & criſtæ, crurisque ſiniſtri
Dimidium tegmen.

Nam ii verſus planè apti de induſtriâ ad armaturam Samnitum; quam ut nobiliorem, feminæ (quoniam ita Veneri cum Marte viſum) feminæ, inquam, nobiles adfecta-

F[illegible] cum Samni[illegible].

[illegible] Samnitem, emendatus.

Et Solinus.

Samnitis origo.

Arma eorum.

Scutum argentatum Artemidorus interpretatus.

Spongia ſive baltheus.

Juvenalis verſus de feminis explicati.

Digitized by Google

Ocrea in ſiniſtro crure. ſectabantur. Pergit Livius: *ſiniſtrum crus ocreâ tectum*, quid aliud Satyrius --- *crurisq; ſiniſtri Dimidium tegmen?* Poſtremò *galeæ criſtatæ*. At Juvenalis, --- *& tunicæ & criſtæ.*

Pinna in galea. Varro: *Pinnæ, quas inſigniti milites in galeis habere ſolent & in gladiatoribus Sãnites.* Hinc Pinnirapi noto illo verſu,

Juvenalis explicatus. *Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque laniſtæ.*

non alii quàm qui cum Samnite compoſiti, quique rapiunt ejus pinnas. Onomaſticon vetus Secutores eos facere videtur: *Pinnirapi*, inquit, *ſectatores gladiatores quòd pinnas rapiant.* Puto; *ſecutores*. In Cicerone tamen obſervo Provocatores componi ſolere cum Samnitibus.

Provocatores, ſive probactores. Oratione pro Seſtio: *Ex ergaſtulis emptos nominibus gladiatoriis ornavit, & ſortitò alios Samnites, alios Provocatores fecit.* Quamquam obſcuri mihi Provocatores, niſi ſi lucem iis dabunt hæc Artemidori: *Ὁ δὲ προβάκτωρ, εὔμορφον μὲν καὶ χαρίεσσαν, λαμυρὰν δὲ καὶ ἐρωτικήν*: id eſt, *Probactor autem pulchram quidem & venuſtam* (uxorem ſignificat) *ſed lubricam & amoribus deditam.* * Probactorem enim vocare videatur, quem Cicero Provocatorem: & in alterutro vox emendanda. Ad Samnites etiam pertinere illa Apuleii cenſeam è lib. XI. *Porrò alium ocreis, ſcuto, galeâ, ferroque inſignem, è ludo putares gladiatorio procedere.* Dat enim eorum arma. Nec plura de ſalebroſo hoc utroque genere: è quo non ſatis me eripio. Tu Lipſi, tu Pighi, juvate.

** Nam fieri poteſt, ut peregrinum nomen ſit ut Myrmillo.*

CAPUT

CAPUT XII.

De Eſſedariis, deque Andabatis, & de utraque ratione pugnandi.

SILENTIBUS nobis, Heu capita ſine linguâ! inquit, ſed pergo. Hactenus notiſſimos frequentiſſimoſque gladiatores produxi: ſuperſunt alii, famoſi non adæquè. Eſſedarii ſunt, qui ex eſſedo pugnant. Mentio eorum Suetonio, Calig. c. XXXV. *Cùm quodam die muneris eſſedario Porio poſt proſperam pugnam ſervum ſuum manumittenti ſtudioſiùs plauſum eſſet: proripuit ſe è ſpectaculis indignabundus & clamitans, dominum gentium populum ex re leviſſima plus honoris gladiatori tribuentem, quàm conſecratis Principibus aut præſenti ſibi.* Iterum Claudio, c. XXI. *Cùm eſſedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulſiſſet rudem, tabulam illicò miſit, admonens populum quanto opere liberos ſuſcipere deberent, quos videret & gladiatori præſidio gratiæque eſſe.* Ex quibus liquet inter legitimos gladiatores eos fuiſſe: quanquam mixtim, opinor, modò e curru, modò pedites præliati ſint. Nam deſiluiſſe eos, & pedibus pugnaſſe, præit ad ſuſpicandum Seneca in joco Julii Græcini, de Ariſtone philoſopho qui in geſtatione diſſerebat: epiſt. XXIX. *Quodam cùm conſuleretur Julius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere, neſcio enim quid de gradu faciat, tanquam de Eſſedario interrogaretur.* Ubi legerim, *de gradu.* Servum etiam habuiſſe videntur in bigâ, qui pro aurigâ: ex Tranquilli priore loco. Neſcio an in Artemidoro reſtituenda hæc vox: ὁ δὲ Ἀρ[illegible], ἀργὸν καὶ μικρὸν τῆς γυναικὸς σημαίνει: id eſt, *Aridarius, ignavam & ſtultam uxorem deſignat*, neſcio, inquam, an legendum, ὁ δὲ ἐσσεδάριος. Credo reſtituenda, quia conjungit cum Equite ſive Andabatâ, deinde ex interpretatione. Nam ἀργὸν velocem, vagam ibi acceperim: [illegible] otioſam inertemque, quod convenit cum curru, [illegible] actionibus ſtolidæ & moræ.

Andabatæ his proximi, ſive ἀναβάται, ſed Latina conformatione vetus D. interjecit. Hi pugnabant ex equis galeâ autem oculoſque tecti. Varronis Satyram fuiſſe [illegible] cui titulus, Andabatæ. Ex eâ fragmentum, quod [illegible] huic ritui firmando leviter emendatum: *Aurum,* [illegible], *non minùs præſtringit oculos, quàm* τὸ [illegible] χαρτ[illegible]. [illegible] Junius olim noſter *quàm* ἐκλείπει χαρτ[illegible]. Veriſſimè [illegible] τὸ [illegible]. Andabatam alloquitur: Et ô mi homo

Eſſedarii gladiatores.

Ratio eorum pugnandi.

Jocus apud Senecam explicatus, correctúſque.

[illegible] in Artemidoro correctus.

Andabatæ qui? Clauſis oculis pugnabant.

Varro emendatus.

homo (ait Varro) aurum non minùs excæcat oculos, quàm tua hæc galea. Certè enim pugnabant clauſis oculis, adeo ut origo adagii inde. Hieronymus contra Jovinianum: *Melius tamen eſt quod dicitur, clauſis oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa ſpicula clypeo non repellere veritatis.* Idem contra Rufinum: *Habetur dialogus apud Græcos Origenis & Candidi: in quo duos Andabatas digladiantes inter ſe ſpectaſſe me fateor.* Valeant duos cæcos. Ambigo an iidem hi ſint, qui Deſultores (enim non me fugit communius paullò id nomen fuiſſe, & pertinuiſſe ad eos qui ex equo in equum ſine ullâ pugnâ tranſiliebant, arte,) ob verba hæc Pauſaniæ lib. v. *Ad Carpentum jungebantur equæ deſſuariæ, è quibus in extremo curriculo deſilientes ſeſſores, prehenſis manu habenis, ad metam curſitabant, qui mos ætate mea ſervatur ab iis qui Anabatæ appellantur.* Sed iſti Græci: & alii, ut videntur, à Romanis. Andabatam non dubiè Artemidorus intellexit: Ἱππεὺς δὲ τὴν γυναῖκα πλουσίαν μὲν εἶναι λέγει καὶ εὐγενῆ, φρένας δὲ οὐκ ἔχουσαν. id eſt: *Eques verò uxorem prædicit divitem & nobilem, ſed quæ futura excors.* Ita enim divina, quia Eques ſine uſu oculorum. Martialem etiam de Andabatâ interpreter, ubi Hermetem gladiatorem attollit, & variis armis pugnacem facit, libro v.

Adagium unde ortum.

Artemidorus explicatus.

Hermes belligerâ ſuperbus haſtâ,
Hermes æquoreo minax tridente,
Hermes caſſide languidâ timendus.

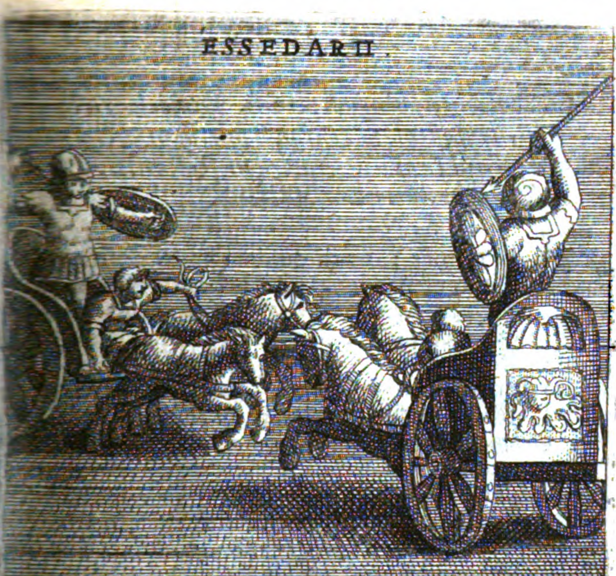
Puto enim intellegit ſingulis verſibus, Samnitem, Retiarium, Andabatam. Quid enim aliud ſit languida illa caſſis, quam hæc tenebras & languidam caliginem inducens? Iſidorus neſcio quid vani de iſtis & imperfecti: *Genera gladiatorum plura*, inquit, *quorum primum ludus equeſtrium. Duo enim equites præcedentibus priùs ſignis militaribus, unus à parte Orientis, alter ab Occidente procedebant in equis albis cum aureis galeis, minoribus & habilibus armis: ſicque atroci perſeverantiâ inibant pugnam, dimicantes quoad uſque alter in alterius morte proſiliret. Qua armatura pugnabant Marti, duelli cauſâ.* Nugæ mixtæ veris. De aureis galeis, credo illum rectè dicere: & eò ſpectat interpretamentum Artemidori, πλουσίαν. Utroſque Eſſedarios dico & Andabatas, Cicero in epiſtola ad Trebatium conjunxit: *Sed tu in re militari multò es cautior, qui neque in Oceano natare volueris, neque eſſedarios ſpectare: quàm antea ne Andabatam quidem fraudare poteramus.* Nec ad alios referri placet quæ de Equis gladiatoriis idem ille, pro Seſtio, ſcribit: *Qui quo tempore conſpectus erat, non modò gladiatores, ſed equi ipſi gladiatorum repentinis ſibilis extimiſcebant.*

Iſidori locus de Andabatis expendendus.

Galeæ iis ex auro.

Cicero explicatus.

C 4

ESSEDARII.

ANDABATÆ.

CAPUT XIII.

Quidem adjecti nondum perneti. Dimachæri, Laquearii, item oſtenſum confundi interdum dicta nomina poëtis, ſæpè à litteratoribus ſemidoctis. Artemidori caput deſcriptum, ad lucem.

Ignoti ceteris gladiatores

** in Polluce lecti διμάχαι, milites qui & peditis & equitis officio ſungebantur.*

Laquearii.

DIXI omnes; certè quidem mihi notos; Nam alii inter legendum reperti etiam, ſed non inventi. Ut in Artemidoro, * Dimachærus vel Orbelas: quem colligas facilè duobus gladiis pugnaſſe, nec ſcio ultrà.

Item in Iſidoro Laquearii: *quorum pugna erat*, inquit, *fugientes in ludo homines injecto laqueo impeditos conſecutoſque proſternere, amictos umbone pellicea.* De quibus hìc tantùm legi.

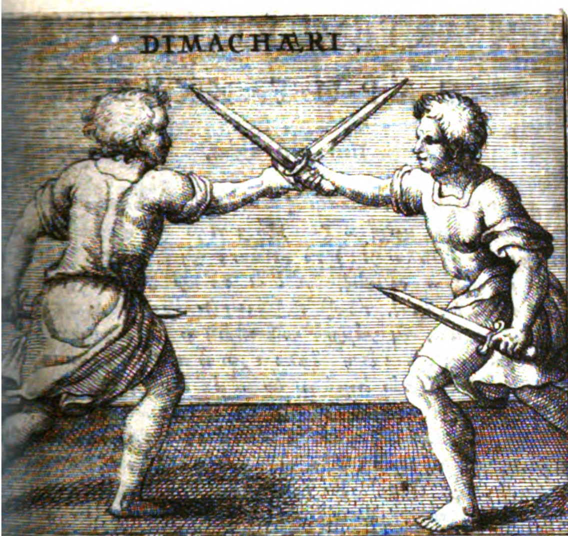
Confuſa interdum gladiatorum nomina.

Finierat Duza: excepit Lernutius, multa hercle bonaque nos docuiſti: ſed diſcrimina hæc ſemperne certa? Ferè ſemper, ait Duza. Confuſa tamen eſt cùm invenias à poëtis, ut ab Auſonio in Imperatoribus, de Commodo:

Commodus inſequitur pugnis maculoſus arena,
Threcidico princeps bello movens gladio.

** Hi enim veluſtioris Threcibus.*

Non enim ſicâ pugnavit, ſed inter Secutores, ut dixi. At Threcidicum gladium, in genere poſuit, pro gladiatorio. Sic idem, *Tres primas Threcum pugnas,* non reverà Threcum, ſed * Samnitium potiùs, aut Myrmillonum. Sic Florus contrà, Myrmillonem Spartacum appellat; quem fatetur gente Thracem fuiſſe, credo & armis. Hujuſmodi talia facile & deprehendere nobis, & excuſare: non item gregis noſtri grammaticorum peritiam, qui hæc omnia turbant, miſcent. Sed quia Artemidori mihi non ſemel mentio: jube, ſodes, promi librum, Lipſi: ut puer totum caput ex eo legat, huic gladiatoriæ rei.

DIMACHÆRI.

LAQUEARII.

EX ARTEMIDORI LIBRO II

CAPUT XXXIII.

Περὶ μονομαχίας.

Μονομαχεῖν δὲ, δικάζεσθαι σημαίνει. ἢ ἄλλον τινὰ [...] καὶ μάχην μαχέσασθαι. Μάχη τε γὰρ καὶ ἡ [...] ἐστὶ καὶ μὴ δι' ὅπλων γίνεται· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἔγγραφα καὶ δι[...] τῶν μαχομένων σημαίνει. Ἀεὶ δὲ τὰ μὲν τοῦ φεύγοντος ὅπ[...] ἐγκληθῆναι σημαίνει. τὰ δὲ τοῦ διώκοντος ἐγκαλέσαι. Ἐπετ[...] δὲ ἐγὼ πολλάκις καὶ γάμον τὸ τοιοῦτον ὄνειρον προαγορεύσαντα κα[...]κὸς τοιαύτης, οἷα ἂν ἢ ὅπλα ἔχοι ἄν τις ὑπολάβοι τοια[...]. Ἐπειδὴ δὲ ἄνευ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν οὐκ εἰσὶ σαφεῖς [...] τὰς ἀποδείξεις, χρήσομαι καὶ τοῖς ὀνόμασι. Εἰ μὲν θρ[...]τεύοι τις, λήψεται γυναῖκα πλουσίαν, πανοῦργον, καὶ φιλ[ό]πρωτον. Πλουσίαν μὲν, διὰ τὸ κατεσκευάσθαι τοῖς ὅπλοις. Π[ανο]ῦργον δὲ, διὰ τὸ μὴ ὀρθὸν ἔχειν τὸ ξίφος. Φιλόπρωτον δ[ὲ] διὰ τὸ ἐπιβαίνειν. Εἰ δέ τις μετ' ἀργυρίου ὅπλου [...]τεύοι λήψεται γυναῖκα ἠρεμαίαν, πλουσίαν, πιστὴν, καὶ οἰκουρὸν, [...] πειθομένην τῷ ἀνδρί. Καὶ γὰρ ὑπομένει καὶ ἐνίσταται, καὶ ἀμ[...]φοτέρας ἡ πανοπλία αὐτὴ τῆς προτέρας. Εἰ δὲ σεκούτορι, εὐ[...]μορφὴν μὲν λήψεται γυναῖκα καὶ πλουσίαν, μεγάλα δὲ φρονοῦ[...]σαν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦσαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ [...]κῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην. Ἀεὶ γὰρ διώκει. Εἰ δὲ ῥητιαρίῳ, λή[...]ψεται γυναῖκα ἄπορον καὶ ἐρωτικὴν, καὶ φοιτάδα, μετὰ τῶν [...]μένων πλησιάζουσαν. Ἱππεὺς δὲ τὴν γυναῖκα πλουσίαν εἶναι λέγ[ει] καὶ εὐγενῆ, φρένας δὲ οὐκ ἔχουσαν. Ὁ δὲ ἐσσεδάριος, ἀργὴν καὶ [...] μωρὰν τὴν γυναῖκα σημαίνει. Ὁ δὲ προβοκάτωρ, εὔμορφον μὲν καὶ χαρίεσσαν, λάμυρον δὲ καὶ ἐρωτικήν. Διμάχαιρος δὲ ἢ ὁ λεγόμενος ἀρβύλας ἤτοι φαρμακὴν, ἢ ἄλλως κακότροπον ἢ ἄμορφον εἶναι τὴν γυναῖκα σημαίνει. Ταῦτα, ὡς πιθανώτατον, οὐκ [...] τὸ εἰκὸς συνθεὶς λόγους γράφω, ἀλλὰ διὰ πείρας τῶν ἑκάστοτε ἀποβαινόντων πολλάκις ἐτήρησα.

ID EST,

GLADIATORIAM exercere, ſignificat judicium ſubire, aut aliud aliquod certamen ſive pugnam pugnare. Pugna enim appellatur & ipſe Pugillatus ſive Gladiatura, etiamſi abſque armis fiat, eademque illa ſignificant inſcriptiones aut jura pugnantium. Semper autem fugientis armatura ſignificat injus[...]

...rſequentis autem, trahere. Obſervatum au... ...ibi & ſæpe tale hoc ſomnium nuptias deſignare ...odi fœminæ, qualia arma erant ejus cum quo ...diari videbare. Quoniam autem ſine Nomencla... ...demonſtrare id non licet, utar & nominibus. Si... ...cum Thrace componitur, capiet uxorem divitem, ...dam, & ambitioſam. Divitem quidem, quia ...ur armis: callidam, quia gladium haud rectum ...t: ambitioſam, quia aſſurgit & invadit. Siquis ...cum argenteis armis componitur, (id eſt, Sam... ...bus) capiet uxorem ſatis divitem, fidam, domus ...viri ſervantem. Nam & invadit, & tegitur: ...pulchrior hac armatura priore. Si cum Secutore, ...ſam quidem & divitem uxorem, ſed ob opes ſu... ...m & virum aſpernantem, & malorum illi cauſ... ... Semper enim inſequitur. Si cum Retiario, ...et pauperem & laſcivam, & fugacem, facilè ...i ſe vulgantem. Eques verò mulierem divitem ...bilem prodicit, ſed amentem. Aridarius autem ...e Eſſedarius) ignavam & fatuam. Probactor, ..., venuſtam, ſed lubricam & laſcivam. ...erus, ſi ſe duobus gladiis pugnans, & is qui ... Orbitas, purgamentum aut neſcio quod piacu... ...fœminæ ſignificat, malis moribus, mala forma. ... hæc non conjiciens, ut ea ad probabilia ſermones ...dans ſcribo, ſed ab experientiâ doctus, quæ ... ſingillatim ſic eveniſſe obſervitavi.

CAPUT. XIV.

...ſa aliqua iterùm, intereà de Suppoſiticiis dictum, ...deque ſorte. Statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potiùs gladiatorum adjecta, primà Pegmares.

...INIERAT Duza; & ſimul bellaria illata ſunt menſæque poſtremæ. Duza avidè manum ad ...ſulas porrexit, quæ appoſitæ: O dapes opportunæ! ...quit, vobis mihi opus: ita irrauſi. Et jamne mu... ...raria, mittis? Nam Suppoſiticium pro me hund Li-

Suppoſiti gladiatoribus.

Lipſium dabo. Ego adſurgens, Tu me? inq
quo jure? veteri, ait Duza, quia ita recap
ut feſſo gladiatori aut victo alius atq; alius ſuffi
& contenderet cum victore. Ii Subditicii, vel S
poſiticii dicti. Martialis,

Hermes ſuppoſiticius ſibi ipſe.

* Vide Agellium lib. x. c. xx. Græci (apud quos idem in * Athletis mos) vo
ἐφέδρους. Plutarchus in Sulla: Τὸν μέντοι τελ
ἀγῶνα, καθάπερ ἔφεδρος ἀθλητὴς κεκμηκότι προσενεχθ
Σαμνίτης Τελεσῖνος, ἐγγὺς ἦλθε τοῦ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖ
θύραις τῆς Ῥώμης: *At poſtremâ pugnâ, Teleſinus Sam
tanquam ſuccenturiatus ſuffectuſque athleta, defeſſo
Sullæ comparatus, haud multum abfuit quin eum
Sæpè tluvi, unde Secundarii & Tertiarii. portas urbis Romæ funderet proſterneretque.* Subſti
batur autem ſæpè unus, alter, tertius. Unde
Gloſſis, Ἔφεδρος, *tertiarius* Dio in Caracalla: Μο
χων ἀνδρῶν ὅτι πλεῖστον ἔχαιρεν αἵματι. Καὶ ἕνα γε αὐτῶν Β
να τρισὶν ἐφεξῆς ἀνδράσιν ὁπλομαχῆσαι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀναγκ
ἔπειτα ἀποθανόντα ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἀσπασίως ἐτίμ
*Gladiatorum ſanguine in primis delectabatur, & ex
Batonem quendam, cum tribus ex ordine eodem die pug
re juſſit, eumque à poſtremo interfectum magnificè ſep*
Credo & Lactantium ſentire de hoc ritu: *Iraſc
etiam pugnantibus, niſi celeriter alter è duobus occiſus
& tanquam humanum ſanguinem ſitiant, oderunt m
alios illis comparres dari poſcunt recentiores, ut quam
mum oculos ſuos ſatient.* Itaque ades, Lipſi, &
gna mei feſſi vicem. Ego æſtuabam & tacebam
commodùm ſubvenit Pighius: Non imponis n
homo argutiſſime, inquit, non ſupponis. Mos h
ſuadet? ſed non ad arbitrium tuum. Sors decide
Ii ſorte dati ſæpe. Plinius illuſtratus. Plinius l. VIII. Epiſtolarum: *Scilicet ut in ſpecta
quibuſdam ſors aliquem ſeponit ac ſervat, qui cum
ctore contendat: ſic in Senatu ſunt aliqua pairia. ſunt ſecu
certamina: & ex duabus ſententiis, eam quæ ſuperior
rit, tertia exſpectat.* Statius lib. III. Silvarum:

*Jam placidæ dant ſigna tubæ, jam fortibus ard
Fumat arena ſacris.*

Statius correctus. ubi male vulgò, *fortibus*. Ego ad Pighium, Mi
ſervator, inquam, ſtatuam certum eſt ſtatuam tib
ita in tempore ſuppetias advenisti. Sed quid ad h
Duza? Tange hominem, licet ad tibicines mittar
Imò ad ſortes, ait Duza: nam ad eas appello. N
placet, inquit Lernutius. Duza mihi hunc di
pugnet, ſine miſſione. Heu munerarium crudun

...it Duza, ſed ſequi mihi potius eſt, quàm trahi.
...r quia de armis dictum, venio ad reliqua gene-
...ladiatorum. Inter quos primi ſe offerunt PEGMA-
... iis à loco nomen, quia pegmatis impoſiti de-
...abant. Locus unus Suetonii eſt, qui eos ad-
..., in Caligula cap. XXVI. *Gladiatorio munere, ...is interdum flagrantiſſimo Sole velis, emitti quem... vetabat, remotoque ordinario apparatu, rapidi... ...iſſimos ſenioque confectos, gladiatores quoque p...…, patresfamiliarum notos, ſed inſignes debilitate ali... corporis ſubjiciebat*, & is ipſe locus anceps. Nam ...us ſibi legerim, *gladiatoribus quoque pegmares*, hoc ...: Rabidis feris beſtiarios viles, invalidoſque: ...ladiatoribus, operas pegmares fabroſque ſubjicie... Favet huic interpretationi ipſe Suetonius in ...dio, cap. XXXIV. *Præter deſtinatos etiam levi ſubi... de cauſſa quoſdam committit, de fabrorum quoque ...ſtrorum atque id genus numero, ſi αὐτόματον vel ... vel quid tale aliud parum ceſſiſſet.* Hic victor: ...ſententia herclè perſuades, inquit. Nam * gla...tores in pegmate pugnantes quis legit? Non ego, ...Strabonis lib. VI. Joſephique lib. VII. loco hoc ...um evincere ſcio, captivos aut inſignis ſceleris ...atos in Pegmate ſolere oſtendi. De pugna ver... ...uſquam. In voce tantùm hæreo, qua enim ...tione, quoque exemplo, à Pegmate Pegmares? ...icos potiùs, & certè libri antiqui, *Pegma...* in Tranquillo plurimùm referunt: *pegmatis*, ..., alterutraque lectio retineri poteſt, ea ... ut gladiatoribus ſuppoſitos ſcribat patresfami... pegmatis, id eſt, è pegmate. Ad pegma autem ...ndum movendumque, multi è numero fa... adminiſtri. Ii ergo admoti per occaſionem ...e in arenam à Caligula. A qua interpre...tione ſtare etiam Dio videtur, qui de eadem hac ...vida, ait illum deficientibus beſtiariis rapi juſſiſ... quoſdam ἐκ τοῦ ὄχλου τινὰς ἰκρίοις ...μένων, è tur... ...que pegmatibus adſtabat.

Pegmarii gladiatores vulgò.

Ii. ſubjiciebat.

* Quorum ...mentores docti ad... ...ferunt ad... ...ſcenaſi.

Pegmares inep. à dicto.

Patresfamilias pegmatis.

C A

CAPUT XV.

Meridiani, non inter veros legitimoſque gladiato[res,] ſine armis, ſine arte, ſeminudi.

DUZA iterùm, MERIDIANI, inquit, nunc occu[r]runt, quibus hoc nomen ſcilicet à tempore, qu[od] ſub meridiem darentur. Dio in Claudio: Ἔδωκε [...] συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας. πάνυ γὰρ σφίσιν ἔχαιρε. τα[...] γὰρ ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ μέσου τῆς ἡμέρας περὶ τὸν τοῦ ἀρίστου καιρὸν [...] ἐκπολεμουμένους καὶ δίς ποτε ἐθεώρει. Cui velut interpres Suetoniu[s] cap. XXXIV. *Beſtiariis meridianiſque adeò delectabatu[r] ut etiam prima luce ad ſpectaculum deſcenderet, & meri[die] dimiſſo ad prandium populo, perſederet.* Nomina[t] eoſdem Tertullianus: *Riſimus & inter ludicras meridia[norum] crudelitates Mercurium mortuos cauterio examinan[tem]; vidimus & Jovis fratrem gladiatorum cadavera cu[m] malleo deducentem.* Nec hi tamen, ut obſervo, legi[ti]mi deſtinatique gladiatores; ſed beſtiariorum velut reliquiæ quædam & purgamenta. Duplex enim ſpe[c]tàculum, * Matutinum & Meridianum. Mane cum beſtiis depugnabant: poſt meridiem, ii qui ſu[-] perfuerant, inter ſeſe, & Meridiani gladiatores vo[-] cabantur. Ceterùm nec docti factique ad pugnan[dum] erant, nec armis in eâ utebantur aut arte. Cæd[es] tantùm promiſcua, & velut laniena. Seneca epiſto[-] lâ VII. benè explicat: *Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus exſpectans & ſales, & aliquid laxamenti quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contr[a] eſt, quidquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis mera homicidia ſunt, nihil habent qu[o] tegantur, ad ictum totis corporibus expoſiti numquam fruſtra mittunt manum. Non galeâ, non ſcuto repellunt ferrum. Quò munimenta? quo artes? omnia iſta mortis moræ ſunt,* (aut ut recte liber vetus, *mortis moræ.*) *Mane leonibus & urſi homines: meridie ſpectatoribus ſu[i] objiciuntur.* * *Interfectores interfecturis jubentur objici. & victorem in aliam detinent cædem, exitus pugnantium mors eſt. Hæc fiunt dum vacat arena.* Nec ad aliam crudelitatem gravis ejuſdem Senecæ querela ſpectat, epiſtolâ XCVI. *Homo, ſacra res, homo, jam per luſum & jocum occiditur; & quem erudiri ad accipienda infer[en]daque vulnera nefas erat, is jam* * *nudus inermiſque pro[-] ducitur, ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt.* Meher[-] cules

Meridiani.

Non veri gladiatores.

* Militibrum ter[-] ſtium.

Modus pugnæ inter meridianos.

* Ità emendamus, aliter vulgò.

* Non ergo univerſè de aliis gladiatoribus.

Digitized by Google

s. inquit Victor, pectus mihi commovit Senec-
& quas arbitrer eas feras, quæ hæc ſpectarunt *Viri ſata*
dicam lætis, ſed ſiccis oculis? * Ἀγαθοὶ *tum bene*
ἀριδακρυες ἄνδρες, ut verbum vetus eſt. At perge Duza. *prom ad*
umque ille: *lacrymas.*

CAPUT XVI.

Plura agnomina uno capite. Fiſcales ſive Cæſariani. Poſtulaticii. Catervarii. Conſummati. Ordinarii. Cauſſæ omnes nominum explicatæ.

SUPERANT mihi etiam aliquot non tam genera gladiatorum, quàm cognomenta, quos omnes promiſcuè dabo, & velut una commiſſione.

FISCALES gladiatores reperti in vita Gordiani Junioris. *Fuerunt*, ait Capitolinus, *ſub Gordiano Romæ elephanti triginta & duo, gladiatorum fiſcalium paria mille.* Sunt ii, qui in Cæſaris bonis, & velut fiſco. Nam Principes ipſi proprios & peculiares gladiatores alebant, ad inſtruendum ſuas populique voluptates. Itaque rectè Καισαρείους μονομάχους Arrianus dixit iſtos, Libro primo Diſſertationum: Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ... *Gladiatores fiſcales.* *Sive Cæſariani.* ...

τοῖς Καίσαρος μονομάχοις ἀλλὰ τοῖς ἐν ἀγωνιστῇ ... αὐτοὺς ἀγάγῃ εἰς τὸ ζῆν. *At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt quibus moleſtum eſt non produci, non compo...* Eadem ſententia (ut multa alia) expreſſa in Senec... *Myrmillonem è C. Cæſaris ludo audivi de raritate muneru... querentem. Quàm bella, inquit, ætas perit!* Nec gl... diatores ſolùm; ſed alebant etiam hiſtriones, & ſcr... pſit in Alexandri vita Lampridius, *Hiſtriones aulic... eum publicaſſe.* Ab his orti.

Hiſtriones Principum.

POSTULATICII gladiatores. Quia enim Cæſaria... ni iſti eximii viribus, arte, ornatu: ſæpè poſtulan... à populo ſolent velut muneris auctarium & orna... mentum. Seneca epiſt. VII. *Hos plerique ordinariis & poſtulaticiis paribus præferunt.* Suetonius in Domitiano: *Quæſtoriis muneribus, quæ omiſſa revocaverat, ita ſemper interfuit, ut populo poteſtatem faceret bina paria è ſu... ludo poſtulandi, quæ noviſſima aulico apparatu indu... ceret.* Ait aulicum apparatum, quod in Gallieni... Capitolinus, *gladiatores pompabiliter ornatos, cum au... ratis veſtibus matronarum.* Et credo ornatos eos * auro: præeunte mihi Spartiano in vitâ Hadriani: *Trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam miſit, ad deridenda ejus munera.* Numerum enim ibi dumtaxat præter morem fuiſſe cenſeam, non veſtem. Ad hoc hoc gladiatorum genus referendi hi loci. Suetonii in Claudio cap. XXI. *Palumbum* (ita gladiatori famoſo nomen) *poſtulantibus, daturum ſe promiſit ſi captus eſſet.* Calig. cap. XXX. *Cum Tetrinius latro poſtularetur, & qui poſtularent Tetrinios eſſe ait.* Plinii in Laudatione Trajani: *Impetratum eſt, quod poſtulabatur, oblatum quod non poſtulabatur.* Martialis:

Poſtulari gladiatores ſolent.

Suetonius explicatus.
* vide aliquid in Electis noſtris cap. XXV.

Cum peteret pars hæc Myrinum, pars illa Triumphum:
Promiſit pariter Cæſar utraque manu.

Ex quibus etiam diſcitis, nominatim hunc illumve gladiatorem flagitari in pugnam ſolere, ſive manu ſive ſcelere notum. Sunt &

CATERVARII inter gladiatores, à modo pugnæ, ſcilicet cùm non ſinguli cum ſingulis, ut moris, ſed confuſi mixtique pugnabant per catervas. Scio eſſe * qui abnuant, quique ſecus interpretentur: ſed à me omnia exempla. Suetonius Caligula: *Retiarii quinque numero gregatim dimicantes.* id eſt, velut catervatim. Dio clariſſimè de Cæſare lib. XLIII. Τάς δὲ ἄνδρας συνέβαλε μὲν ... ἀγῶνα ... ſυνέβαλε ... ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ... ἱππέων ...

* Vulgò interpretes Suetoni.

καὶ πεζοὺς πεζοῖς, ἄλλως τε καὶ ἄμιξ ἀλλήλοις ἴσους : *Viros quidem inter ſe commiſit, ut moris erat, ſingulos cum ſingulis: ſed tamen etiam majore numero in Circo confertos dedit, equites cum equitibus, pedites cum peditibus pugnantes: alios verò confuſe & permixtim, æquo utrimque numero.* Joſephus libro VII. Antiquitatum, de Tito, qui Cæſareæ ſpectaculum dabat: Καὶ πολλοὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐνταῦθα διεφθάρησαν, οἱ μὲν θηρίοις παραβληθέντες, οἱ δὲ κατὰ πλῆθος ἀλλήλοις ἀναγκαζόμενοι χρήσασθαι πολεμίοις: *Multi è captivis illic conſumpti, alii beſtiis objecti, alii catervatim & plures, more beſtium, depugnare inter ſe juſſi.* Dio iterùm in Nerone: Πεζοὺς οὐχ ὅπως ἕνα πρὸς ἕνα, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἅμα πρὸς ἴσους συνέβαλε: id eſt, *Pedites non ſolùm ſingulos cum ſingulis, ſed etiam multos cum pari numero componebat.* Nec ab hac mente Catervarii Pugiles Tranquillo, in Auguſto cap. XLV. Invenio &

VICTORES, in Plinii XXXVI. cap. XV. de Curione: *Ac ſubito è contrario repente pulpitis, eodem die Victores è gladiatoribus ſuis produxit.* Et in lapide veteri, neſcio an honoris & ab effectu; an cognomine certo, & diſcernendi cauſsâ. HIC. PRIMUS. ET. SOLUS. VICTORES. CAMPANIÆ. PRÆTIS. ET. ÆSTIM. PARIA. GLAD. EDIDIT. Item in Plinio:

CONSUMMATOS, non diſertè ſcriptos, ſed eliciunt ex ejus verbis VIII. de Elephantis *Pugnavère poſteà & ſinguli Principibus Claudio & Neroni, in conſummatione gladiatorum.* At ego abire eos à Plinii mente judico: nec aliter eum accipio; quàm quaſi dixerit, in fine gladiatorii ſpectaculi ut elephanti additi fuerint velut corollarium, ad concludendos finiendoſque ludos. Poſſis etiam accipere * conſummationem gladiatorum, cùm conjuncti omnes congregatique pugnant, redacti tanquam in unam ſummam. Poſtremò *Conſummati gladiatores, rejecti.*

ORDINARII gladiatores lecti, qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur: à prioribus illis (Poſtulaticios dico & Catervarios) diverſi. Seneca nominat epiſt. VII. & Ordinarios pugiles Sueton. Auguſto, cap. XLV. quem eumdem in Caligulâ videte, cap. XXVI. Vidi & riſi qui OBSEQUENTES gladiatores eruerent è vitâ M. Antonini philoſophi: *Armavit etiam gladiatores, quos Obſequentes appellavit,* ſed enim diſcat, Spartianum hoc ſentire, Marcum in militiam legiſſe gladiatores; quos ad velandam ignominiam honeſte Obſequentes appellavit: ſicut & ſervos, quos Volones. De hominibus dixi omnia, ut meæ quidem memoriæ captus fuit. Si quid me præteriit, ſubjicite.

* *Adi Turnebum l. XXI. c. XXXIII.*

Ordinarii gladiatores. Obſequentes qui apud Capitolinum.

Digitized by Google

CAPUT XVII.

Ad terminum de Hominibus, veſtis adjecta; Togáne fuerit, an Tunica. Item quid Ornamenta.

DIXISTI ſanè quàm accuratè, ait Berchemius; ſed quoniam invitas, velut in ſcenâ, monitor ego. De veſte & armis ecquid potes plenius? Age, inquit Duza, Et hoc velut auctarium operæ hujus. Retiariorum veſtem Tunicam dixi fuiſſe: opinor & aliorum. Certè Dio Commodum ut Securorem adornans, facit eum prodiſſe ἐν τῷ χιτῶνι καὶ ἀνυποδέτον, *in tunica & diſcalceatum*. Suetonius etiam in Claudio notat ut inſolens: *Induxit*, inquit, *unum ex nomenclatoribus ſuis, ſicut erat, togatum.* Tamen ecce Tertullianus diſertè, de Pallio: *Verùm & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur.* Et Capitolinus in Pertinace de veſte Commodi venditâ: *Toga*, inquit, *armaque gladiatoria gemmis auroque compoſita.* Nec facilè compono diverſos; niſi ſi, labenti ævo, mutata res. Togam certè, cùm in honore & uſu fuit, quis credat fœdatam miniſteriis arenæ? De armis non magnoperè habeo quod addam, niſi appellata ea antiquis propriè Ornamenta. Eò moneo, quia titubare, imò labi, video in eâ voce viros doctos. Seneca Natural. Quæſtion, libro quarto, initio: *Sic ergo formare ut ſcias te non poſſe conſequi ut ſis impenetrabilis: cùm omnia caveris, per ornamenta feriri*, honeſtiſſime à re gladiatoriâ, id eſt per ipſa arma. At *armamenta*, ibi mavult vir eruditus. Seneca epiſt. XIV. *Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt.* Et Suetonius ecce audentius, ipſos gladios appellat Ornamentá. Titi cap IX. *Inſequenti die, gladiatorum ſpectaculo, circa ſe ex induſtria collocatus, oblata ſibi ornamenta pugnantium inſpicienda porrexit.* Ille Ornamenta dicit, at Victor in eâdem re, *uſque gladios tradidit*, rectè. Tamen in Tranquillo non defuit Beroaldus ſubſtituere, *inſtrumenta*. Vos Feſtum audite: *Ornatus*, inquit, *dicitur benè aptus, ut miles, aut gladiator, aut acturus fabulam.* Bene Feſtus: & ad ejus mentem Plautus: *Ornamenta abſunt: Ajacem, hunc cùm vides, ipſum vides.* Ornamenta etiã boum, apud Catonem. De armis, videtur neſcio quid mutaſſe aut potiùs deſitũ revocaſſe Domitianus, quod Martialis indicat illo Epigrammate:

De veſte gladiatoriâ in genere.

Tunicatas videri fuiſſe, quod decuit ſervos.

At Togatos, ex Tertulliano & Capitolino.

Arma, Ornamenta dicta.

Stabilita lectio in Seneca.

> *Cùm veteres Latiæ ritus renovantur arenæ,*
> *Et pugnet virtus ſimpliciore manu.*

ſed indicat tantùm: & ideò nihil elicio certi.

CAPUT XVIII.

Finis Duziaci ſermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & invitatio, quæ ante diem muneris uſurpata, explicantur.

SED ego jam portum video. Salve ô optatum mihi Sigæum. Quid ais? inquit Victor, tu ut ſileas? ubi quartus ergo terminus de Modo? aut quis eum panget? Illi Duza, Varro opinor olim, Eſt modus matulæ: ſic nobis, mi Victor, fabulæ. Aut ſi tanta libentia audiendi vobis: agite, Victor ipſe mittatur in hoc ſtadium; cui lampada ego do. Lernutius ridens, Et ego tibi Duza rudem. Bonam ſtrenuamque hanc pugnam pugnaſti: nobis igitur ornamenta tua transfer in hunc Victorem.

Ultimus limes de modo.

Hem! inquit Victor: hoc eſt quod olim dicitur, Fabrum cadere cùm ferias fullonem. Duzæ parabam vincula, conſtringo ipſe. Tamen adeſte, audite: de Modo modicè dicam, aut potiùs intra modum.

Victori dicenda.

Libelli gladiatorii.

Tria ſermonis mei capita. Quid ante pugnam: Quid in pugnâ: Quid poſt pugnam. Ante pugnam moris, ut Editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: ſcilicet alliciendæ plebi, & exſpectationi commovendæ.

Pronuntiare munus.

Oſtendere.

Proponere.

Id vocabant Pronuntiare munus. Suetonius in Julio: *Munus populo pronuntiavit in filiæ memoriam.* Oſtendere munus. Cicero: *Etſi munus flagitare, quamvis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet niſi concitatus.* Proponere munus. Suetonius in Tito: *Omnes tantâ comitate tractavit, ut propoſito gladiatorio munere, non ad ſuum ſed ad ſpectantium arbitrium editurum ſe profeſſus ſit.*

Edicta, & edicere diem.

Ad has edictiones Senecæ locus facit, de Brevitate vitæ: *Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quidquid interjacet grave eſt: tam mehercules quàm quando dies gladiatorii muneris dictus eſt, tranſire medios dies volunt.* Quin & edicta vocat, epiſtolâ CXIX. *Nemo qui parturienti filiæ obſtetricem accerſit, edictum & ludorum * ordinem perlegit.*

** quia narra decerpta ordine & totus apparatus.*

Libelli gladiatorum.

Cicero explicatus.

Edicebant autem deſcribebantque futurum munus in libellis. Ita Cicero vocat Philippicâ II. *Quid de commentariis infinitis? quid de chirographis loquar? quorum etiam imitatores ſunt, qui ea tanquam gladiatorum libellos palàm venditent.* Nec enim placet referri ad libellos, in quibus Laniſtarum dictata. Potiùs ad libellos indices ludorum, quos vendebant deſcribebantque palam, ut in provincias mitterent & ad amicos abſen-

Digitized by Google

abſentes. Nec alium libellum Cælius Ciceroni miſerat meritus ejus notam, lib. II. epiſtolar. ad Familiares: *Quid? tu me hoc tibi mandaſſe exiſtimas, ut gladiatorum compoſitiones, & vadimonia dilata ad me mitteres?* Libellum munerarium adpoſitè vocat Pollio, in Claudio: *At ego ſcio ſepiùs inter gladiatores bonis pugnatoribus Aureoli nomen appoſitum. Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in Indice ludorum.* Alluſit & explicuit comiter bonus Seneca (patrem dico) libro IV. Controv. *Quod munerarii ſolent facere ad exſpectationem populi detinendam, qui nova paria per omnes dies diſpenſant, ut ſit quod populum & delectet & revocet: hoc ego facio: non omnes ſimul produco, aliquid novi ſemper habeat libellus.* Nec vero in libellis ſolùm pronuntiatio hæc munerum: ſed etiam in tabulis & picturâ. Pingi, inquam, jubebant habitum formamque pugnantium gladiatorum, item loci, munerisque totius. Plinius seriò notat libro XXXV. *Pingi*, inquit, *gladiatoria munera atque in publicum exponi cœpta à C. * Terentio Lucano. Is avo ſuo triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ poſuit.* Apud Horatium lib. II. Satyrâ VII. eleganter Davus:

Picta tabula gladiatorum.

Quando primùm.

** Eſt ille cujus mentio Donato in vitâ Terentii: & cui poëta is libertus.*

Horatius illuſtratus.

Vel cum Pauſiacâ torpes inſane tabellâ;
Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubique
Aut Placideiani, contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone? velut ſi
Reverâ pugnent, feriant, vitentque, moventes
Arma viri.

ubi graphicè videtis formam ejuſmodi tabularum. Illud autem, *Contento poplite*, habitum nimirum exprimit pugnantium gladiatorum: ne ad ſervum ipſum referatis; cum interpretibus lævis. De his picturis Trebellium capio in Vitâ Carini: *Memorabile maxime Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos novis ornatos ſpectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus.* Ubi neſcio an reſtituenda *Porticus Statilii*. Idemque in Venatione ſervatum eſſe ex Capitolino diſcere eſt, in Gordianis: & hodie ſervant noſtri in iſto Baſtualium ludicro, quod Gladiatorium vocant, etſi priſci illius vix umbram.

Et Trebellius Pollio.

Fortaſſe & emendamus.

CAPUT. XIX.

Quæ ipſo die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioque, compoſitiones, & oſtenſio ornamentorum. Præluſio, haſtis, rudibus, armis. Tubæ cantus, & Verſa arma.

HÆc ante muneris diem. At die ipſo, gladiatores ordine deduci in Arenam mos fuit, & inibi ſolemni quâdam pompâ circumduci. Quinctilianus: *Jam dies aderat, jam ad ſpectaculum ſupplicii noſtri populus convenerat, jam oſtentata per arenam periturorum corpora mortis ſuæ pompam duxerant.* Ad quam traductionem accommodo illud Capitolini in M. Antonino: *Fauſtinam quondam cùm gladiatores tranſire vidiſſet, unius ex his amore ſuccenſam.* Poſtquam introducti, paria inter ſe componebantur, ſive ut Græci decenter appellant, ζεύγη. Componere dixi, ita enim loquebantur. Plinius pulcherrimè de occulta quarumdam animalium diſcordiâ libro VIII. cap. XII. *Quam quis aliam tantæ diſcordiæ cauſſam attulerit, niſi naturæ ſpectaculum, ſibi paria componentis?* Ubi meliùs liber vetus, *niſi naturam, ſpectaculum ſibi ac paria componentem.* Etiam, Comparare. Quinctilianus: *Cùm me unà tamen res apud quoſdam faceret miſerabilem, quòd viderer iniquè comparatus. Certa enim arenæ deſtinabar victima, nemo munerario viliùs ſteterat.* Item Committere, cujus verbi ſæpè exempla. In hac compoſitione prima Editoris cura, ut pares cum paribus confligerent. Atque adeò id volebant ipſi Gladiatores. Seneca alibi: *Ignominiam judicat gladiator cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloria vinci, qui ſine periculo vincitur.* Lucanus libro IV.

Pompa gladiatorum.

Compoſitio & Componere.

Plinius emendatus.

Comparare.

Committere.

Pares inter ſe commiſſi.

----veluti fatalis arenæ
Muneribus, non ira vetus concurrere cogit
Productos: odere pares.

Et benè, productos, quia id quoque arenæ hujus verbum. Seneca de virtute loquens: *Produci enim illi & tentari expedit: nec ulli intelligunt, quanta ſit, quàm qui vires ejus laceſſendo ſenſerunt.* Poſt comparationem, credo gladii armaque quibus pugnaturi, Munerario oſtendebantur: explorandi cauſſâ, & an ſatis acuti. Suetonius Tito: *Cæterùm ipſos non ſolùm familiari cœnæ adhi-*

Ornamenta inſpiciebantur.

Digitized by Google

uit, ſed & inſequenti die, gladiatorum ſpectaculo, circa ſe ex induſtriâ collocatis, oblata ſibi ornamenta pugnantium inſpicienda porrexit. Nam Titus ipſe tunc Editor. Victor de eodem facto, *petiiſſe eum gladium* dicit, *quaſi ad explorandam aciem*. Dio clariſſimè in Nervâ: *Collocavit eos in ſpectaculo quodam juxta ſe, ignaros quòd proditi eſſent: iiſq; gladios tradidit, in ſpeciem quidem uti dijudicarent an ſatis acuti eſſent (quod fieri ſolet:) reverâ ut oſtenderet parum ſe ſollicitum, ſi vel ſtatim interficeretur.* Facit ad hunc invulgatum adhuc ritum, quòd Dio idem ſcribit gladios acutiſſimos * Druſianos vulgo vocatos: videlicet quia crudelis ille & cruentus editor acutiſſimos eos ſemper exigebat. Contrà leniſſimus Marcus Imperator, qui, ut Dio ait, οὕτω τι φόνοις οὐκ ἔχαιρεν, ὥστε καὶ τοὺς μονομάχους ἐν τῇ Ῥώμῃ ὥσπερ ἀθλητὰς ἀκινδύνως ἑώρα μαχομένους. Σιδήριον γὰρ οὐδενὶ αὐτῶν ὀξὺ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀμβλέσιν ὥσπερ ἐσφαιρωμένοις πάντες ἐμάχοντο, *adeò à cæde abhorruit ut & gladiatores Romæ, tamquam athletas, ſine periculo aut noxâ, pugnantes cerneret. Ferrum enim acutum nemini eorum commiſit, ſed obtuſis & velut orbiculatis gladiis omnes pugnabant.* Interpellavit hîc Lernutius, Heus tu, inquit, longum hoc tuum anteloquium: pugnam ipſam videre aveo, jam committe. Mane etiam, inquit Victor: præluſio præmittenda eſt. Viden' tu illos qui arte quâdam jaciunt haſtas? viden' qui velut feriunt gladiis? Puræ à ferro illæ haſtæ, obtuſi gladii, denique proludunt, & eludunt. Præluſionis diem Symmachus appellat lib. II. epiſtol. de canibus: *Quos præluſionis die ita Roma mirata eſt, ut ferreis caveis putaret advectos.* Sed ille de Venatione aut Circenſibus: at propriè de Gladiatoribus, Cicero de Oratore: *Sed ſi in illo ipſo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congreſſionem multa fiunt, quæ non ad vulnus ſed ad ſpeciem valere videantur; quantò hoc magis in oratione exſpectandum eſt?* Ubi ſcripſerim, *in illo ipſo gladiatorio vili certamine*. Præluſio autem in Haſtis, Rudibus, Armis. De haſtis, Cicero in iiſdem libris: *Atque ejuſmodi illa præluſio eſſe debet, non ut Samnitium qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur.* Iterùm idem: *Et ait cùm brachium concalfecerit, tum ſe ſolere pugnare, neque attendit eos ipſos* (gladiatores intelligit) *unde hoc ſimile ducit, illas primas haſtas ita jactare leviter, ut & venuſtati vel maximè ſerviant, & in reliquum viribus.* Hos Pilarios & Ventilatores Quinctilianus appellat: *qui ea quæ emiſerant ita librabant, ut venire in manus viderentur, quaque vellent decurrere.* De rudibus, Eumenius Rhe-

*Vide & conjunge, quæ ſcripſi ad lib. III Annal. Taciti.

Præluſio, ſive proluſio.

Dies præluſionis, qui præmiſſus legitimo certamini.

Haſtis proludebant.

Pilarii.

Rudibus præludebant. Rhetor in eâ quæ De inſtaurandis Mænianis : *Neque enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet … i neſciam quanta ſit inter hanc aciem fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia diverſitas. Ibi armantur ingenia, hîc præliantur : ibi præluſio, hîc pugna committitur : hîc plerumque velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur.* Nec enim ambigo quin reſcribendum *rudibus & haſtis.* *Emmenius correctus.* Unde enim ibi ſaxa ? Et hanc correctionem, amici, imputo hodie vobis. Ovidius III. De arte:

Sic ubi præluſit, rudibus puer ille relictis
Spicula de pharetrâ promit acuta ſuâ.

Tertullianus oculos hîc habuit, dum ſcripſit adverſus Valentinianos : *Congreſſionis luſionem deputa lector, haud pugnam : oſtendam, ſed non imprimam vulnera.* *Luſoria tela.* Appellabant hæc luſoria tela. Seneca : *Remove iſta luſoria arma, decretoriis opus eſt.* Item lib. II. Quæſt. Natural. *Illos verò viros altiſſimos error iſte non tenuit, ut putarent Jovem modò levioribus fulminibus, & luſoriis telis uti.* ** De pœnitentiâ.* Exercitoria tela, alibi * Tertullianus. E contrà, vera & acuta tela, Decretoria : ut in verbis Senecæ jam dictis. Credo ideò, quia hæc velut decreto Prætoris ſive Editoris dabantur, poſtquàm inſpecta acriter & probata. Hinc obſcuriores illæ metaphoræ lucem accipient in eodem Seneca : ut lib. I. De Clementia : *Niſi plus eſt quod timet quàm quod damnat, non accedet ad decretorium ſtilum.* Et Epiſtola CIII. *Intrepidus horam illam decretoriam proſpice.* *Pugnatoria arma.* Eadem arma dixêre &, Pugnatoria. Suetonius in Cajo : *Batuebat pugnatoriis armis.* Significat enim eum omiſſa rudi, uſum gladio vero. Non aliter quàm Commodus, *qui gladiatores ſpecie depugnandi, crebro trucidavit, cùm ipſe ferrum objectum veronibus plumbeis uteretur*, ait Aurelius Victor, *Aur. Victor explicatus & emendatus.* quem locum vexant variè viri docti. Reſtituo ego, *ferro obtecto veronibus plumbeis.* Hæc ſanè ſcriptoris cognominis mihi mens, mala fraude pugnaſſe Commodum : & velut luſoriis armis uteretur, uſum veris. Ferrum enim obduxiſſe dumtaxat laminis è plumbo : cùm gladium ipſum putarent eſſe è plumbo. Sed redeo ad rem. Pugnatorium mucronem Seneca pater dixit libro II. præfatione : *Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatorius mucro.* *Armis præluſêre.* Addidi etiam armis eos præluſiſſe : & rem dixi. Nam parmas aut clypeos in altum jaciebant, recipiebantque cum venuſtate. Martialis lib. IX.

Summa licet velox Agathine pericula ludas,
Non tamen efficies ut tibi parma cadat.
Nolentem ſequitur tenueſque reverſa per auras
Vel pede, vel tergo, clune, vel ungue ſedet.
Ut peccare velis, cum feceris omnia, falli
Non potes, arte opus eſt, ut tibi parma cadat.

Nec parmas ſolùm, ſed & haſtas, ut prædixi: fortaſſe & gladios. Id vocabant proprie Ventilare. Seneca pater lib. III. Controv. *Deinde res ipſa diverſa tota eſt: aliud eſt ventilare, aliud pugnare.* Seneca filius Epiſt. CXIII. *Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare?* Martialis: Ventilare.

Currit, & in toto ventilat arma bove.

Plinius etiam elephantes doctos ad hanc præluſionem oſtendit. *Vulgare erat*, inquit, *per auras arma jacere, non auferentibus ventis, & gladiatorios inter ſe edere congreſſus.* Hoc ergo, Præludere: at cum deſierint, dicuntur: eluſiſſe, aut deluſiſſe. Cicero de Iſocrate: *Non enim in acie verſatur & ferro: quaſi rudibus ejus eludit oratio.* Nec abſimili notione *Litus* definiebat Aquilius *qua fluctus eluderet*, id eſt, ludere deſineret. Plinius Deludere dixiſſe videtur, lib. XXXVII. *Luxatis potus medetur, ut licet videre gladiatores, cùm deluſerunt, hac juvari potione.* Auditiſne jam, amici, has tubas? ſignum commiſſionis ſunt & veræ pugnæ. Ideò Apulejus tubam terminalem appellat, quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretque. Libro X. *At ubi diſcurſus reciproci multinodes ambages tubæ terminalis cantus explicuit.* Virgilius: Eludere, ſive Deludere. Tuba ſigno ludi commiſſi Tuba terminalis.

At tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Quinctilianus in Gladiatore: *Sonabant clangore ferali tubæ.* Statius in Silvis:

Iam placidæ dant ſigna tubæ.

Nec alterius ſententiæ illud Satyrici ---- *digniſſima prorſus Florali matrona tuba*, id eſt, digna quæ commiſſione Floralium producatur. Idque in omnibus ludis factitatum, etiam ſcenicis. Seneca epiſt. LXXXV. *In comeſſationibus* (emendo clarè, *commiſſionibus*) *noſtris plus cantorum eſt, quam in theatro olim ſpectatorum fuit, cum omnes vias ordo canentium implevit, & cavea æneatoribus cincta eſt*, &c. Æneatores enim, Tubicines. Plinius lib. II. epiſtolar. *Qui numquam caſtra viderunt, numquam tubarum ſonum niſi in ſpectaculis audierunt.* Juvenalis de ſenum incommodis. Seneca emendatus

Quid refert magni ſedeat qua parte theatri
Qui vix cornicines exaudiet atque tubarum
Concentus? ----

Seneca hoc ſignum pugnæ intellexit. *Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare?* Dirempti ergo Præluſione, adjectiſque luſoriis armis tranſibant ad vera. Atque hoc eſt quod *Dimicare ad certum* Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, pugnare verſis armis. Caper litterator: *Inverſis armis pugnaſſe gladiatores non eſt dicendum, ſed verſis, id eſt tranſmutatis, ſic non inverſis* * *pannis agitaſſe aurigas, ſed verſis.* Plauti verſum e Caſſina illuſtrabit hæc nota:

Verſis armis pugna.

** Cum pannos ſumerent alterius coloris: puta pro ruſſato Venetum.*

Plautus explicatus.

---- *ita rem natam intellego,*
Neceſſum eſt verſis gladiis depugnarier.

Nec enim aliud in ea armorum verſione eſſe, facile perſuadeor Ovidii verſu De arte:

Ponite jam gladios hebetes, pugnetur acutis.

Aliâs ſuſpicari poſſumus, ſiquis à genere ad genus alterum tranſeat, puta à Secutore ad Retiarium, dici eum pugnare verſis armis. At placet prius, etſi in Plauti verſu ſalivam etiamnum mihi movet mea olim divinatio, *veris gladiis.*

Inſere Figuram, in qua tu, Lector, ſcito quædam à pictore eſſe ad rem ſubjiciendam oculis, non à veritate, ut oſtiolum ante Editorem, gradus in arenam: quia revera per alios interiores aditus delati gladii & arma in Orcheſtram.

CAPUT.

CAPUT XX.

[..]e ipſius deſcriptio. In ſtatu ſtabant, petebant, [..]etebant. Exibant, excedebant. Latus te[..]bant.

[Q]uæso oculos mihi nunc date & aures. Pugnam [..] vobis oſtendam: ſed cum Jove Homerico in [..]ute ſitis, & extra teli jactum. Ecce componunt [..] gladiatores & colligunt in arma: deus bone! quan[..] arte curaque, ſui defendendi, alterius petendi! [N]ec mirum. *Gladiatori enim compoſito ad pugnandum* [a]it Agellius) *hæc propoſita ſors eſt: aut occidere, ſi occupa[ver]it; aut occumbere, ſi ceſſaverit.* Hanc ex arte poſitu[..]m, vocabant Statum. Petronius de anu: *Statum præ[..]tis componit.* Plautus facetè, ut ſolet, alluſit [..]lùc:

Modus gladiatoriæ pugnæ.

In ſtatu ſtare.

---- in ſtatu ſtat ſenex
Ut adoriatur mœchum qui forma eſt ferox.

[Qua]drigarius in ſingulari certamine Galli cum T. [Ma]nlio: *Ita ut ante dixi conſtiterunt. Gallus ſua diſcipli[na] ſcuto projecto*, cantabundus (malim, *cauſabundus* [..] vitabundus.) *Manlius animo magis, quam arte [con]fiſus, ſcutum ſcuto percuſſit, atque ſtatum Galli conturba[vi]t. Gallus dum ſe iterum eodem pacto conſtituere ſtudet, [Ma]nlius iterum ſcutum ſcuto percutit, atque de loco ho[..]nem projecit.* Ubi videtis curæ iis fuiſſe atque a[..]deo laudi manſiſſe in ſtatu. Laberius:

Quadrigarius correctus apud Agellium.

[Q]uem nulla ambitio, nulla umquam largitio
Movere potuit in juventa de ſtatu.

[..]mò nec læſi deſerebant. Seneca Conſolatione ad [P]olybium: *Omnes ſcient quomodo te in iſto geſſeris vulne[r]e, utrumne ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, an in ſtatu [..] in gradu ſteteris*, quem locum tentant fruſtra. Idem [..]nem eſt, Stare in gradu. Seneca: *Quorum alter vulnus [..]mit, & conſtat in gradu.* Lucanus, ſive quis alius au[..]tor Poëmatii ad Piſonem:

In gradu ſtare.

Arma tuis etiam ſi forte rotare lacertis,
Inque gradu clauſis libuit conſiſtere membris,
Et vitare ſimul, ſimul & captare petentem.

Correctus Lucanus.

[..]ramalo prorſus, quam ut edunt, *Inque gradum*. Hinc [a]pud Tertullianum: *De gradu pellere* adverſus Marcio[n]em: *Cedere de gradu*, Præſcriptione adverſus Hære-ticos:

ticos: *Conſtruere gradum*, Apologetico. Cicero iam ab hoc gladiatorio more elegantem metaphor plus ſemel uſurpat, Dejici, deturbari, de ſtatu a mi: ſtatu mentis: & reſtituendam in Oratore ejus Brutum (libro, qui non legendus juventuti, ſed e ſcendus) cenſeo: *Quo genere nos mediocres, aut mi etiam minus: ſed magno ſemper uſi impetu, ſæpe adv ſarios de ſtatu animi dejecimus.* Sic eligam, præ v gata, *de ſtatu omni.* Certe hoc Cicero voluit, & commodat ad Hortenſium, Catilinam, Curion quibus vis illa dicendi linguam imò mentem eripu Cum hoc modo igitur paria in ſtatu: petebat alte vitabat alter. Petebat dico, ita enim proprie: & ict ipſi, Petitiones. Servius ad illud Virgilii, *Volſcente petit, in ſolo Volſcente moratur*: *Petitiones*, inquit, pr prie *dicimus impetus gladiatorum.* Cicero in Catilinam *Quot ego tuas petitiones, ita conjectas ut vitari nullo mo poſſent, parva quadam declinatione, &, ut aiunt,* * *co pore, effugi?* Idem in Oratore: *Ut enim athletas, n multo ſecus gladiatores, videmus nihil nec vitando facer caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habe at palæſtram quandam: ſic oratio neque plagam graven facit, niſi petitio fuerit apta.* Videntur etiam appellaſſ conatus invaſioneſque ſingulas, Manus. Quincti lianus lib. v. cap. xiv. *Ut gladiatorum manus qu ſecundæ vocantur, fiunt & tertiæ, ſi prima ad evocandu adverſarii ictum prolata erat: & quarta ſi geminata capt tio eſt, ut bis cavere, bis repetere oportuerit.* Idem lib IX. cap. I. *Nam ut in armorum certamine adverſos i ctus & rectas manus cum videre tum etiam propulſare facil eſt; averſæ tectæque minus ſunt obſervabiles: ſic oratio, &c.* Nec diverſa multum ratione Seneca dicit, Manum mittere, epiſt. VII. *Nunc nihil habent quo tegantur, toti corporibus ad ictum expoſiti, numquam fruſtra manum mittunt.* Paullò aliter Apulejus libro IV. *Gladiatores illi famoſæ manus, venatores iſti probatæ pernicitatis.* Significat enim veteres gladiatores, & quorum dextra non una cæde imbutæ. Magis convenit, quòd in ludo aleæ ſingulos jactus ſive miſſus, ratione ſimili appellarunt Manus. Auguſtus in epiſt. apud Tranquillum: *Nam ſi quaſcumque manus remiſi, exegiſſem* Petere igitur, arenæ verbum, etiam Repetere. In appellabant geminare ictum. Lactantius: *Percuſſu jacenteſque repeti jubent.* In Quinctiliani verbis ſupra *Ut bis cavere, bis repetere oportuerit.* Inde natum in Caligulæ cæde ſymbolum: de quo Tranquillus *Jacentem contractiſque membris clamitantem ſe vivere*

ceu

Conjectura in Ciceronem.

Petere, & Petitiones.

* *Ut Prudentius interpretatur, lateris ſinuamine.*

Manus gladiatoria.

Manus aleatoria.

Repetere.

vulneribus triginta confecerunt. Nam *ſignum erat* Tranquillo lux data.
, Repete. Hæc invadendi verba; at vitan-
vendique, Exire. Virgilius Exire.

pore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

us:

cito motu rigidos eludere ceſtus
exire levis miſſos.

Excedere. Cicero: *parva quadam declinatione,* Excedere.
ajunt, corpore exceſſi. Prudentius id ipſum, Ludere.
Manilius, Ludere vel Eludere dixit:

Nam ſi noſtra fides ſæclo jam tuta quieto,
Viribus infeſtis hoſtilique arte petita eſt:
Cur mihi fas non ſit, lateris ſinuamine flexi
Ludere ventoſas jactu pereunte ſagittas?

ambigo, num, *Sariſſas*, melius, præceſſit e-
, jactu: haſtæ autem jaciuntur pilaque, non ſa-
. Tamen in Prudentio verborum non tam a-
dilectus. In vitando præcipua cura, ut latus Latus tegere.
rent. Apud Terentium elegantiſſimo Mureto
monente jam innotuit: *Liceat modò tecto latere diſce-*
Seneca lib. IV. Quæſt. Natural. *A turba quam-*
tes te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas. Et
certè adverſarius maximè petebat. Ammianus:
in modum myrmillonis operiens, hoſtium latera,
ebat ira flagrantior, diſtrictis mucronibus perfo-
Quinctilianus in Declamatione quapiam, de
toribus qui vinci volebant: *Concurrebant lateri-*
. Tibullus.

dabis nudum, vincat ut ille, latus.

rarum erat, ut cum plura paria pugnarent,
aretur quiſpiam per alterius latus. A quâ
Ciceronis illud interrogatione in Vatinium: Per latus alterius peti.
tua tela ſic inte conjicientur, ut nemo per tuum
quod ſoles dicere, ſaucietur. Et Livius lib. XL.
me cœptum ſcelus in me finem habeat, nec per me-
latus tu petaris.

CA-

CAPUT XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læſi ſupplicabant, & arma ſubmittebant, populum, editores, orabant ſi is vellet, mittebantur. Quid miſſio, & quid ſine miſſione.

ET cum exclamatione ſubitâ hic Victor: En, en, inquit, Hoc habet. Nos commoti, Quid ſibi hic clamor vult? inquimus. Non etiam videtis? inquit, læſus eſt, cecidit Birria. Vox ea propria inſultantis adverſarii, aut acclamantis vulgi. Virgilius:

Hoc habet. in vulnere dictum.

--- teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet: hæc magnis melior data victima divis.

Prudentius meus Pſychomachia:

Tunc exarmatæ jugulum meretricis adacto
Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores.
Hoc habet, exclamat victrix regina.

Simpliciter etiam, Habet. Seneca in Tragœdiis:

Habet, peractum eſt: quas petis pœnas dedit.

Idem:

Habet, peractum eſt: fata ſe noſtra explicant.

Et apud eumpſe pluriens. Nec alius ſanè clamor eſt, quem Auguſtinus indicat lib. VI. Confeſſ. Cap. VIII. ubi de Alypio. Læſi autem gladiatores & mortis metuentes, ſubmittebant arma. Id ſignum victi fractique Seneca De providentia: *Quid ego iſtum adverſarium mihi ſumam? ſtatim arma ſubmittet, non opus eſt in illum tota potentia mea: levi comminatione pelletur.* Nec idcò tamen liberi, à nutu populi pendebat mors eorum vel ſalus. Horatius:

Submittere arma.

Populus exorari debebat à gladiatoribus.

Ne populum extrema toties exoret arena.*

Seneca: *Gladiatoribus licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare; tu neque ſubmittes arma, nec vitam rogabis, recto tibi invictoque moriendum eſt.* Idem epiſt. CVIII. alludit: *Non faciam quod victi ſolent, ut provocem ad populum.* Sive etiam ab Editoris. Cicero II. Tuſcul. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad Dominos, qui quærant quid velint ſi iis ſatisfactum non ſit, ſe velle decumbere.* Dio in Caracallâ, cum inſectatione ſævitiæ ejus: Ἀγῶνα μονομαχίας ἐν Νικομηδείᾳ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γενεθλίου ἐποίησεν. Ἔνθα λέγεται ἡττηθέντος τινὸς καὶ ἱκετεύοντος αὐτὸν

** Quia certaturi admovebant ſe ſpectaculis, unde audire poſſent.*

Editores etiam rogati.

[illegible]

πως σαφῆ, ἢ Ἀντωνῖνον εἰπεῖν, Ἄπελθε, καὶ τὸν ἀντιπάλου δεήθητι. id eſt: *Munus Nicomediæ præbuit die ſuo natali, in quo ferunt victum quempiam e gladiatoribus ſupplicaſſe Antonino uti ſervaretur, illum reſpondiſſe, Abi, & * adverſario tuo ſupplica.* Nam Antoninus ibi Editor. Quanquam revera Imperatori, cum præſens, ſemper jus liberandi. Quinimò & ſolo * ſuperventu ſuo: niſi fallunt me Ovidii verba de Ponto:

Cæſaris adventu tuta gladiator arena
Exit, & auxilium non leve vultus habet.

Hæc liberatio, Miſſio dicta. Non enim audio viros eruditos, qui cum Rude confundunt. Errare eos ſcio tota viâ. Miſſio ad victos pertinebat: Rudis ad victores. Illius effectus, ut ab imminenti periculo, & in eum diem dumtaxat liberarentur: hujus, ut ætatem. Martialis: *Nuper cum Myrino peteretur miſſio læſo,* mittebantur ei [illegible]. Itaque ſine miſſione dare gladiatores, & ſine miſſione pugna; non aliud, quam ad certam mortem committi victos: jus non eſſe, vulneratos ſupplicesque liberandi. Satis clare vim ejus verbi expreſſit Livius de Perſeo, lib. XLI. *Deinde ſæpius gladiatores dando, & modo vulneribus tenus, modo ſine miſſione etiam,* & Florus de [illegible] cum Spartaco: *Tandem eruptione facta, dignam viris obiere mortem, &, quod ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſſione pugnatum eſt.* Nec video quid iis locis poſſit opponi, non item quid huic Senecæ: *Abſciſſa miſſione gladiator, quem armatus fugerat, nudus inſequitur.* Non enim certè hic de Rude, & Senecæ mentem ſatis illuſtrarunt ſub Caio *quinque retiarii, qui totidem ſecutoribus ſuccubuerant: cumque juberentur occidi* (id eſt, abſciſsâ miſſione) *unus reſumta fuſcina omnes victores interemit.* Hinc illud Auguſti decretum, qui *Gladiatores ſine miſſione edi prohibuit,* ait Tranquillus cap. XLV. Clementer, quoniam reperti ſævi munerarii, qui omnes dabant in certam mortem. Qualem fuiſſe credimus Domitium avum Neronis, qui *Munus gladiatorium edidit* (verba Suetonii ſunt, Neronis cap. IV.) *tanta ſævitia, ut neceſſe fuerit Auguſto clam fruſtra monitum edicto coercere.* Et ſuſpicer hoc ipſum edictum eſſe, quo vetiti dare ſine miſſione. De hac miſſione Quinctilianus in Gladiatore: *Quas ego illius preces? quam pertinaces lacrymas? quam miſerabilem obteſtationem vidi! nemo unquam ſic rogavit miſſionem.* Idem: *Nec difficilem tamen ſub illo præſertim auctoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator vivere.* At hanc etiam refero, non ad militarem, variè & decenter tranſlata ſcriptorum loca, ut Senecæ: *Quid porrò prodeſt paucos*

** Aliqui adverſario nullum ſervandi jus.*

Ideo re ipſa negantis hoc reſponſum.

** Ad exemplum credo I[illegible], quæ caſu obvia prætollebant noxiorum pœnam.*

Quid miſſio propriè.

Diſcrimen inter eam & Rudem.

Sine miſſione dare gladiatores.

Vetuit id Auguſtus.

Digitized by Google

cos annos vel dies lucrifacere? ſine miſſione naſcimur. A-
puleij lib. II. ubi nequiſſima feminarum, *Hodierna pu-*
gna, inquit *non habet miſſionem*, & in ſimili nequitia
illud Petronii: *Donec Quartilla ballenaceam tenens vir-*
gam, alteque ſuccincta, juſſit infelicibus dari miſſionem.
Ejuſdem: *Inhibuitque Tryphæna tam grande facinus, non*
diſſimulata miſſione. Sed inprimis elegans Martialis e-
pigramma, quod in Catalectis vulgavit Joſ. Sca-
liger, anteà publicè non viſum: quod totum ſubjicio
libens illuſtrandæ huic rei.

Transſata ea dictio ad res alias.

Cum traheret Priſcus, traheret certamina Verus,
Eſſet & æqualis Mars utriuſque diu.
Miſſio ſæpe viris magno clamore petita eſt.
Sed Cæſar legi paruit ipſe ſuæ.
*Lex erat, ad digitum * poſitam concurrere palmam.*
Quod licuit, lances, donaque ſæpe dedit.
Inventus tamen eſt finis diſcriminis æqui.
Pugnavere pares: ſuccubuere pares.
Miſit utriſque rudes, & palmas Cæſar utriſque.
Hoc pretium virtus ingenioſa tulit.
Contigit hoc nullo, niſi te, ſub Principe, Cæſar:
Cum duo pugnarent, victor uterque fuit.

** poſita cum palma.*

Ubi tamen quid ſit, *ad digitum concurrere*, ambigo:
an non ita propinquos junctoſque pugnare, ut
digitus modo intereſſet? Alioqui & *Digitum* (op-
portune monebo) Gladiatores ſolent *tollere*, cùm vi-
ctos ſe faterentur. Vetus Scholiaſtes ad illud Perſii,
----- *digitum exere, peccas.* *Digito*, inquit, *ſublato o-*
ſtende, victum te eſſe à vitiis. Tractum à gladiatoribus,
qui victi oſtenſione digiti veniam à populo poſtulabant.

Inſere hic de pugna ipſa Figuram: quæ etiam Ca-
put ſequens tangit.

CAPUT.

CAPUT XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. Intercedebat, interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere jubebantur proſtrati: qui non uno ictu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Poſtremò Libitina in Amphitheatris.

POPULI ergo, ut videtis, in arenâ præcipuum jus: & ad ejus voluntatem Domini plerumque ſe conformabant. Intercedebat pro victis læſiſque. Seneca de Tranquillitate libro II. *Quæris quid inter duos interſit? quod inter gladiatores fortiſſimos, quorum alter premit vulnus, & conſtat in gradu: alter reſpiciens ad clamantem populum ſignificat nihil eſſe, & intercedi non patitur.* Interfici jubebat idem. Signum, converſus pollex. Juvenalis:

Populus intercedebat.

Idem occidi jubebat. Pollicem vertens.

Munera nunc edunt, & verſo pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.

Prudentius, de Veſtalibus:

---- conſurgit ad ictus
Et quoties victor ferrum jugulo inſerit, illa
Delicias ait eſſe ſuas, pectuſque jacentis
Virgo modeſta jubet converſo pollice rumpi.

Poeta vetus ἀνώνυμος,

Sperat & in ſævâ victus gladiator arenâ,
Sit licet infeſto pollice turba minax.

Hoc Tranquillus dixit, infeſtis ſpectatoribus dimicare, in Julio cap. XXVI. *Gladiatores notos, ſicubi infeſtis ſpectatoribus dimicarent, vi rapiendos ſervandoſque mandabat.* Cauſſa huic malevolæ notæ à contrario proverbio in favore pollices premendi, quod apud Plinium Horatiumque. Ceterùm in quos favor populi, in quos odium inclinare ſolitum: diſcite ab his exemplis. Cicero pro Milone: *Etenim ſi in gladiatoriis pugnis timidos & ſupplices & ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes & animoſos & ſe acriter ipſos morti offerentes, ſervari cupimus.* Seneca de Ira lib. I. *Quid gladiatoribus quare populus iraſcitur, & tam inique ut injuriam putet quòd non libenter pereunt? contemni ſe judicat, & vultu geſtu, ardore ex ſpectatore in adverſarium vertitur.* Et benè furorem hunc Quiritum tangit Lactantius lib. VI. *Quæro nunc an poſſint pii & juſti homines eſſe, qui conſtitutos ſub ictu*

Pollices premere.

Audacia & conſtantia gladiatorum accepta populo. Ignaviæ odium.

mortis ac miſericordiam deprecantes, non tantùm patiuntur occidi, ſed efflagitant. Iraſcuntur etiam pugnantibus, ni celeriter è duobus alter occiſus eſt. Exhorruimus in hac commemoratione, & Heu ſævitiam! inquit Duza: ſupra fidem meam, niſi fidos dares auctores. Certa Duza res, inquam ego, ſed meo voto, Utinam illi Buſirides omnes unum oculum habuiſſent! Sed nos ſpectemus etiam. Dic Victor. Iterumque Victor: Poſt hæc ergo, inquit, ſuffragia vulgi, ſi alba quidem favenſque ſententia; miſer ille mittebatur, ſed in eum diem aut id Munus dumtaxat, ut cen feo ſin funeſta: boni gladiatoris erat decumbere, & libenter fortiterque recipere ferrum. Id enim imperabatur, Recipe ferrum. Cicero pro Sextio: *Ipſum vero quid accuſas? num defuit gladiis? num repugnavit? num, ut gladiatoribus imperari ſolet, ferrum non recepit?* Iis verbis ſubjecta vis; ut jugulum ultrò præberent; ne membra contraherent; ne manum opponerent. Mira firmitas, ſi in re bonâ ſeriaque. Seneca epiſtola XXX. *Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi inevitabilia. Sic gladiator totâ pugna timidiſſimus, jugulum adverſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat.* Cicero prorſus graphice totam rem depinxit in Tuſculanâ ſecundâ. *Quis mediocris gladiator non modo ſtetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cùm decubuiſſet, ferrum juſſus recipere, collum contraxit?* Seneca iterùm, De Tranquillitate: *Fortuna illa quæ ludos ſibi facit, quo, inquit, te ſervem malum & trepidum animal? eo magis confodieris & convulneraberis, quia neſcis præbere jugulum. Vives tutiùs & morieris expeditiùs, qui ferrum non ſubductâ cervice, nec manibus oppoſitis, ſed animosè recipis.* Pertinet huc apud eumdem Tullium pro Roſcio, C. Fimbriæ impotens reſponſum, Scævulam accuſantis *quod non totum ferrum corpore recepiſſet.* Et alluſit poëta magnus.

Recipere ferrum.

> *Sic loquitur, juguloque haud inſcius accipit enſem.*

Etiam Prudentius:

> *Ferrum in papillas omne recepero.*

Miſerabiles famoſi gladiatoris.

Et tamen miſericordia (ſi ita placet) admixta his ſceleribus, ſiquis caderet gladiator famoſus. Statius, de leone:

> *---- quòd te populuſque patreſque,*
> *Ceu notus caderes triſtis gladiator arenâ,*
> *Ingemuere mori.*

Imò & quidam quaſi mitiores; avertebant ſe à vulneribus. Quinctilianus Declam. CCLXXIX. *Multi ſe à gladiatorum vulneribus avertunt: & quamquam non dubi-*

[...]t illud ſpectaculum eſſe in parte pœnarum, tamen ne[...]orum quoque hominum ſuprema pericula habent ſuam [...]m. At illud feritatis inauditæ, quod Lactantii ipſi [...]is ponam: *Quinetiam*, inquit, *percuſſos jacenteſque [...] jubent, & cadavera ictibus diſſipari: ne quis illos ſimu[...]orte deludat.* Et eſtne ſuper alius ad ſævitiam gra[...]? Eſt. Nam & manum mittebant in vulnus, & [...]guine velut ſe proluebant. Colligo ex Lampridii [...]ommodo: qui omen ſibi ante mortem, ut ait, non [...] fecit. *Nam cùm in gladiatoris occiſi vulnus manum [...]ſſet, ad caput ſibi deterſit.* Illud ſcilicet prodigio ha[...]tum, non quòd manum cruentaſſet (ex more enim:) [...]d quòd capiti ſuo admoviſſet, quaſi precatus ſibi ſuo[...]ue capiti eadem. Sed nec defuiſſe è populo ſcite, qui [...]ladiatorum ſanguinem ex ipſo vulneris hiatu bibe[...]ent, calidum adhuc ſpirantemque, contra morbum, [...]ateor: ſed juſtâ * Plinii deteſtatione, *cùm plagis ne [...]ferarum quidem admoveri ora fas ſit humana.* Non ergo [...]njuriâ in hanc feralem arenam illata, unà cum reliquo [a]pparatu, Libitinæ inſtrumenta, ut eſſet videlicet, quò [m]ortui ſubitò efferrentur. Quinctilianus clarè no[t]at: *Sonabant clangore ferali tubæ, illatiſque Libitinæ [...]beris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter [a]udietis lib. XXXVII. cap. III. ubi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitina, totuſque u[...]nius diei apparatus è ſuccino.* Ab hac re certa porta in Amphitheatro, quæ Libitinenſis dicta. Lampridius in Commodo: *Galea ejus bis per portam Libitinenſem elata eſt.* Dio de eâdem re: Καὶ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κράνος αὐτοῦ κατὰ τὰς πύλας, καθ' ἃς οἱ τελευτῶντες ἐκφέρονται, ἐξεκομίσθη: id eſt, *Et quòd ultimâ ſpectaculorum die, galea ejus per eam portam quâ mortui efferri ſolent, elata eſt.* Ex his videtis, opinor, ſatis, quanta iſta cruditas: & quam jure Proverbii vicem ſcripſerit Poſidippus Comicus apud Athenæum:

* Τῶν μονομαχούντων ἐσμὲν ἀθλιώτεροι.

Iterabant ictus.

Manum in vulnus mittebant.

Bibebant ſanguinem.

* L. XXVIII cap. I.

Libitina in Amphitheatro.

Plinius explicatus.

Porta Libitinenſis.

*Nos miſeriores gladiatoribus ſumus.

CAPUT XXIII.

Præmia victorum, palma, & pecunia, item Rudis. Diſcrimen inter Rudem & Pilleum. Arma ad Herculis.

INTERPATUS hic ego, Parce oculis, inquam, iſtis Victor, non enim ultrà poſſum ſine lacrimis. Lupi, non homines, quique edere ſuſtinuerunt, quique ſpe-

Digitized by Google

ſpectare. Macte Conſtantine, qui ſuſtuliſti. D etiam paullulùm, inquit Victor, jam ad exodium p ducta res: & pugna certè pugnata eſt. Venio ad quæ poſt pugnam. Præmia dico, & Rudem. Præm inquam ego, quid? utrúmne iſtis paricidis? I inquit. Auguſtini autem tecum indignantem lib. III. De civit. cap. XIV. *Pugnant etiam gladiatores, vincunt & ipſi: habet præmia laudis & illa crudelitas*. quidem præmium victori duplex, Palma & Pecuni

Palma gladiatorum.

De palmâ Suetonius Cajo: *Myrmillonem ferreâ confodit, & more victorum cum palmâ diſcurrit*. Lampridius in Commodo: *Tantum palmarum gladiatoriarum confecerat, ut mille contingeret*. Cicero pro Roſcio: *Plurimarum palmarum nobilis ac vetus gladiator*, & ibidem: *Multas ejus eſſe infames palmas, hanc primam lemniſcatam quæ Romæ deferatur*. Iiſdem & pecunia data.

Pecunia item.

Suetonius in Claudio, de ſubito gladiatorio munere loquens: *Nec ullo ſpectaculi genere communior* (ego verò legerim, *comior*: ut comitatem Claudii prædicet) *aut remiſſior erat: adeò ut oblatos victoribus aureos, prolataque ſiniſtrâ manu, pariter cum vulgo voce digitiſque numeraret*. Juvenalis Satyrâ VII.

Suetonius correctus.

Accipe victori populus quod poſtulat aurum.

Quæ donationes effuſe creverant, & coërcendæ à Principibus ſæpe. Sed & ultra legitima præmia, corollaria adjiciebantur, exemplo à ſcenâ. Suetonius Auguſto: *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus & ludis & grandia & crebra de ſuo offerebat*. Supereſt de Rude: hujus mentio jucunda mihi. * Hanc indulgebant gladiatoribus veteranis, quaſi magiſterii ſignum: aut etiam novis, in novo aliquo & ſtrenuo facto. Idque populo impetranti. Quinctil. *Quidam ut patrem ſepeliret, ſe auctoravit: ſed die muneris productus, ſub titulo cauſſæ, rudem poſtulante populo accepit*. Hanc gladiator (ſi tamen vera & germana Acronis in Horatium nota) *ſtans ad crepidinem Circi ſubcirculo Amphitheatri à populo petere & impetrare ſolebat*. Dabat eam, ut videtur, Editor, vel Laniſta etiam ipſe. Calpurnius Declam. L. in Themate: *Redemit eum Laniſta, & rudem ei in medio dedit*. Sed tamen, ut dixi, populi arbitrio aut poſtulatione, quod etiam in aliis præmiis obtinuit. Lactantius: *Non poteſt eſſe immunis à ſanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfeciſſe, qui interfectori & favit & præmium poſtulavit*. At Rudis mentio apud omnes ſcriptores crebra; ejus effectus, liberatio ab arenâ. Quod tamen diſtinctè intelligetis, aliter atque aliter pro conditione

Rude donare.

* Rudem è ferulâ: de quâ lib. I. cap. XV.

Acronis ambigua aſſertio.

gladia-

Gladiatorum. Quidam enim, (ut Duza hîc prædixit) liberi erant ſive Auctorati, qui arenæ operam pretio locabant. Ii donati rude, redibant in veterem prorſus libertatem, nullo ultrà vinculo ſervitutis. Exemplum in Opilio Macrino, de quo Capitolinus: *Plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuiſſe dixerunt, & acceptâ rudi, Africam iſſe, venatorem primò, poſt etiam tabellionem fuiſſe, deinde advocatum fiſci.* Alii e gladiatoribus, conditione ſervi. Hi donati rude, non libertatem accipiebant, ſed vacationem dumtaxat à pugnâ. Laniſtæ deinceps próve laniſtis erant, doctores tironum, & batuebant, non pugnabant. Ideò tuta rudis Ovidio dicta:

Tutaque, depoſito poſcitur enſe, rudis.

Quòd ſi libertatem etiam impetrarent: mos erat, uti pillearentur, id eſt, * pillei impoſitione liberi judicarentur. Itaque Tertullianus benè Rudem à Pilleo ſejunxit: *Et qui inſigniori cuique homicidæ leonem poſcit, idem gladiatori atroci petat rudem, & pilleum præmium conferat.* Quæ tamen præmia ne temerè conferrentur: cautum eſt quid in noxiis damnatiſque ſervaretur. Tempus rudi, tempus pilleo præſcriptum. Quod è ſolo Fragmento Ulpiani nobis innotuit, vulgato à doctiſſimo IC. Pythœo. *Eſt autem differentia*, inquit, *inter eos qui ad gladium & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati, confeſtim conſumuntur, vel certe intra annum debent conſumi, enimvero qui in ludum damnantur, non utique conſumuntur, ſed etiam pilleari & rudem accipere poſſunt poſt intervallum. Siquidem poſt quinquennium pilleari: poſt triennium autem rudem induere iis permittitur.* Ubi vel ex intervallo temporis vides pilleum rude meliorem. Qui donati rude, Rudiarii dicti. Tranquillus Tiberii c. VII. *Munus gladiatorium dedit, rudiariis quoque quibuſdam revocatis auctoramento centum millium.* Ex quo pronum colligere, non depugnaſſe ultrà rudiarios, niſi pretio aut ſponte inductos. Horatii verſus totum hunc ritum ſatis aperiunt, ad Mæcenatem ſuum:

Spectatum ſatis & donatum jam rude, quæris
Mæcenas iterùm antiquo me includere ludo.
Non eadem eſt ætas, non mens. Veianius armis
Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro.

E quibus poſtremis admonitum etiam hoc volo: morem fuiſſe, uti gladiatores emeriti arma ſua ſuſpenderent ad Herculis, ſacra videlicet ejuſmodi gymnaſiorum deo. Nam & athletis & gladiatoribus Hercules præeſſe putabatur: qui facta ejus ſcilicet & robur æmularen-

Diſcrimen in datâ rude, pro perſonæ.

Auctorati, ſtatim & plenè liberi.

Servi non item.

Sed pilleo impoſito iis opus.

** Exemplo ſcilicet reliquorum ſervorum.*

Qui damnati in ludum, non temerè liberati.

Rudiarii gladiatores.

Mos arma conſecrandi Herculi.

Hercules Athletis gladiatoribuſque præſes.

larentur. De athletis, lapis Græcus Romæ indic in quo aliquoties nominati, οἱ περὶ τὸν Ἡρακλέα ἀθληταὶ id eſt, *Herculanei athletæ.* Varro: *Ex his atque hujuſm di inſtitutis vel ad Herculis athletæ facti erant.* De gladiatoribus, præter Horatium Commodus ille teſtis. Herculem dici ſe voluit, imò pingi, fingi: quia gladiator. Igitur ut in Circo, Neptuni: in theatro, Veneris: ſic in Amphitheatro. Herculis ædes vulgò. Vitruvius indicat clarè lib. I. admonens exſtruendam ædem *Herculi, ubi gymnaſia aut amphitheatra non ſunt, in Circo.*

Ejus templum vulgo in Amphitheatris.

CAPUT XXIV.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum; item ſponſiones. Principum ipſorum crudus favor.

DIXIN' omnia, Lipſi? an eſt quod me fugit? fugit etiam. Nàm de factionibus ſponſionibuſque in Arenâ, dignum nota. Viliſſimæ enim animæ addictæ his ludis & velut conſecratæ, in partes diducebantur, & magno ſtudio huic generi gladiatorum favebant aut illi. Atque ut in Circo, alius in Venetum pannum, alius in Praſinum pronus: ſic in Amphitheatro, hic in Thracum armaturam, alius in Myrmillonum aut Secutorum. Antonius Imp. in vitâ ſuâ: Παρὰ τοῦ τροφέως, τὸ μήτε πρασιανὸς, μήτε βενετιανὸς, μήτε παλμουλάριος ἢ σκουτάριος γενέσθαι: id eſt; *Ab educatore ſuo, non Praſianus, non Venetianus, non Parmularius, aut Secutorius factus.* Parmularii videlicet fautores Thracum dicti, quia parmæ favebant: & ſimili modo Secutoriani. Martialis:

Studia & factiones in Arenâ.

Parmularii.

Secutoriani.

Vincenti parmæ cùm ſua turba favet.

Apud Arrianum Epictetus & explicat hunc morem & coërcet lib. III. Diſſertationum, cap. IV. quem vide. Sed & Sponſiones interponebantur vulgò, uter vinceret. Ovidius I. de Arte:

Sponſiones pro victoriâ.

Hos aditus Circuſque novo præbebit amori:
Sparſaque ſollicito triſtis foro.
Illâ ſæpè puer Veneris pugnavit arenâ:
Et qui ſpectavit vulnera, vulnus habet.
Dum loquitur, tangitque manum, poſcitque libellum,
Et quærit, poſito pignore, vincat uter:
Saucius ingemuit, telumque volatile ſenſit,
Et pars ſpectati vulneris ipſe fuit.

Et

At vulgus hæc tantùm? Principes imò ipſi Titus Imp. *ſtudium armaturæ Thracum præ ſe ferens, ſæpè cum populo voce & geſtu, ut fautor, cavillatus eſt*, ait Suetonius Tito c. VIII. Quo loco non iudicioſus ſed cæcus Marcanus, qui reſcribendum contendit, *non ut fautor*, cum negatione. Sed ego, voſque, capimus. Domitianus contrà, in hoc quoque diſſidens à fratre, myrmillonibus fautor. Nec ſimplex hic favor, & in re ludicrâ, ludus: in iram, inimicitiam erumpebat, imò cædem. Domitianus *Patrem familias, quòd Thracem myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è ſpectaculis in arenam, canibus objecit, cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius*, ut verba Suetonii ſunt Domitiani cap. X. Hoc volebat ſcilicet ille civis, Thracem reſiſtere myrmilloni poſſe, cui viribus par: non poſſe Editori (ipſi nempe Domitiano) à quo premebatur. Hoc dictum luit ſanguine ſuo miſer. Appoſitè & apertè hanc ſævitiam tetigit Plinius in laudatione Trajani: *Nemo ſpectator ſpectaculum factus, miſeras voluptates unco & ignibus expiavit. Demens* * *ille verique honoris ignarus, qui crimina majeſtatis in arena colligebat, & ſe deſpici ac contemni, niſi etiam gladiatores ejus veneraremur, ſibi maledici in illis, ſuam divinitatem, ſuum numen violari interpretabatur: cùm ſe idem, quod deos; gladiatores, quod ſe putabat. At tu Cæſar quàm pulchrum ſpectaculum pro illo nobis execrabile reddidiſti? Vidimus delatorum judicium, quaſi graſſatorum, quaſi latronum, non ſolitudinem illi noviter* (moneo legendum abjunctis litteris, *non iter*) *ſed templum, ſed forum inſederant*, &c. Et ſanè etiam ante Domitianum hæc factitata: ex his Senecæ verbis, lib. I. de Clementia, cap. XXVI *Non convivia ſecura ineunt, in quibus lingua ſollicitè etiam ebriis cuſtodienda eſt: non ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet*, inquit, *magna impenſa & regiis opibus, & artificum exquiſitis nominibus; quem tamen è ludo in carcerem ire juvet?*

Principes imbuti hoc favore aut odio.

Adſertio Suetonii lectio.

Cauſſa mortis hic favor.

Suetonius explicatus.

** Domitianum tangit.*

Plinius correctus.

CAPUT XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici poſſit. Solitos dari ſub belli tempus. In fine mos de reliquiis vini.

SED ego abjungo feſſus, & dicite ſeriò, nónne etiam vobis
Lumbi ſedendo, oculique ſpectando dolent?

Non mihi, ait Lernutius. Pulchri iſti & oblectan[tes] ludi. Ego ad eum adducto vultu, Quod verbum te[...] git? inquam. Ex imo pectore id dicis, an è lab[iis?] Ex pectore, inquit: atque adeò addo utiles fui[sse] non ſolùm oblectantes. Nec vultu iſto me terr[e]ris, de Romanis loquor, non de nobis: de noxior[um] cæde, non de innocentum. Et dic ſodes, tu: ge[n]tem natam ad arma, & in armis; cui fatum, vi dom[are] orbem: miraris in remiſſionibus ludicriſque ipſis pr[o]tuliſſe arma? ſanguinem oculis uſurpaſſe & cæde[m?] Ego verò à legiſlatoribus multas meditationes gym[ni]caſque inſtituta ſcio ad fortitudinem: nullum effi[ca]cius iſto. Lacedæmonii pueros ad aram cædunt, ſan[gui]nem eliciunt: tu homo miſericors, ſi intervenias, crede plores. At palæſtram eam fortitudinis patientiæ[que] Lycurgus cenſuit. Atque illi in liberis innoxiiſque corporibus ſævitiâ eâ uſi: Romanis, quos ſcelera ſua lexque damnarant, non licuit interficere animadverſioni pariter & exemplo? At enim delectati eâ cæde fuerunt. Fateor, ſed non is finis. Non delectare, ſed confirmare eo ſpectaculo mentem oculoſque voluerunt: & vivis præſentibuſque exemplis monere *fortiter agere fortiter pati.* Acceſſit tamen trepida quædam voluptas, quid mirum? Apud noſipſos, qui religione & more arcemur ab laniena, in hanc partem ſcilicet non peccatur. Præliorum igitur ſermo fit: quotuſquiſque erit, qui non è ſpeculâ aliquâ videre optet pugnantium morientiumque ſtragem? Lege in reum agatur: quis non relictis rebus in forum accurret, ut ſtrictum carnificis gladium videat, & unius miſeri purpuream cervicem? Ita eſt, queri libet de perverſitate naturæ. Hominem naſcentem videre non capimur: capimur præter fatum morientem. Sed Romanis ut dixi, qui primi ludicri auctores, non is ſcopus militiam modò & fortitudinem ſpectarunt. Cicero benè Tuſculanâ ſecundâ: *Crudele gladiatorum ſpectaculum & inhumanum nonnullis videri ſolet, & haud ſcio an ita ſit, ut nunc fit, cùm verò ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem & mortem diſciplina.* Et Plinius in Panegyrico: *Viſum eſt ſpectaculum inde non enerve nec fluxum, nec quod animos virorum molliret aut frangeret; ſed quod ad pulchra vulnera, contemtumque mortis accenderet, cùm in ſervorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur.* Itaque dabant plerumque gladiatores, ituri ad bella. Spartianus in Severo: *Profectus dehinc ad bellum Parthicum*

Pro gladiatoribus aliquid.

Bellicum eſſe ſpectaculum.

Meditationem fortitudinis.

Voluptatem ſpectantium acceſſionem eſſe, non finem.

Cupiditas humana videndi ſanguinis.

Ad mortis contemptũ facere.

Ideò dari ſolent tempore belli.

Digitized by Google

[illegible] *edito munere gladiatorio.* Et ſatis multis verbis Capitolinus in vitâ Maximi & Balbini: *Unde autem mos [illegible]ctus ſit ut proficiſcentes ad bellum Imperatores munus [illegible]atorum & venatus darent, breviter dicendum eſt. Mul[illegible] apud veteres hanc devotionem contra hoſtes factam, [illegible] ſanguine litato ſpecie pugnarum ſe Nemeſis, id eſt [illegible] fortunæ ſatiaret. Alii hoc literis tradunt, quod [illegible] illius credo, ituros ad bellum Romanos, debuiſſe [illegible] videre, & vulnera, & ferrum, & nudos inter ſe * [illegible],* (emendandum cenſeo, *Nudos inter ſe coëntes,*) [illegible] *in bello armatos hoſtes timerent, aut ſangui[illegible] pertimeſcerent.* Atque hæc ſatis, ut opinor, ad [illegible]cuſandum publicum morem, quem tamen ipſum [illegible]vatim ſi ſpectas, quid? non tu, Lipſi, momen[illegible] aliquod habuiſſe cenſes ad virtutem? Magnum. Tempora noſtra, noſque ipſos videamus. Opidum ecce unum alterumve captum, direptum eſt; tumultus circa nos, non in nobis: & tamen concidimus, ac turbamur. Ubi robur? ubi tot per annos meditata ſapientiæ ſtudia? ubi ille animus qui poſſit dicere, *Si fractus illabatur orbis?* Ignave miles, ſequere me non in philoſophicum, ſed in hunc pugnatorium ludum. Vides tu illum gladiatorem? illum barbarum? illum perditum? fortiter ecce occumbit: jugulum præbet: ferrum attemperat ſibiipſi. Tu degener, rem non trahis in exemplum? non tecum ſic loquere? Homullus ille ſine litteris, ſine diſciplinâ, mortem contemnere poteſt, extremum rerum humanarum: exſilium ego & mutationem loci formido. Ille ſanguinem amittit alacer: ego ſi ager aut reſculæ meæ mihi eripiantur, plorem. Cervorum videlicet ſimilis, quibus ut fruſtrà ingentia cornua, cùm deſit animus; ſic mihi hæc literarum tela neſcio uti. Deſierat Lernutius, & parabam reſpondere ego: ſed Duza interpellans, Ne nunc reciproca Lipſi, inquit, hanc ſerram. Diei tempus vides: contenebravit. Certè video, inquam: eamus. Et jam ſurgere nitebamur, ſed capite quaſſanti Lerutius, Non ita, non ita, inquit, non dimitto. Quid? inquam, etiam Caligulam imitabere, & incluſos necabis in hoc Circo? Prorſus, inquit, aut vos bellaria hæc tangite, ne adpoſita fruſtrà. Vin' tu, Lipſi, de hoc cannarum melle? Sacchar appellarunt Aræs. Certè convenit tibi homini tam miti & tam molli. Ego renui: &, non capio, inquam, ab hoc Falari. Apud Anthropophagos naſci debuiſti tu, non ſpectaſſes ſolùm, credo, ſanguinem, ſed guſtaſſes. Pax: bona verba, ait Lernutius, & in fermento es? exju-

* *Atqui non per cohortes pugnabant vulgò. Capitolinus correctus. Portuiſſe etiam privatim eſſe utile id ludicrum. Exhortatio ad conſtantiam.*

exjurabo potius, me priora illa dixiſſe per jocu
Vinum hoc à me cape. Cyathumque porrexit; qu
ego vix ſummo ore delibans puero tradidi, & bi
re juſſi. Non tulit Lernutius: & quæ hæc res? inq
Proba & antiqua, inquam. Ita receptum, ut in m
menſæ, puero qui à poculis, reliquias darent vi
Imo religio quædam in illo. Athenæus libro extrem
Ἔθος δὲ ἦν ἀναστᾶσι τῶν δείπνων, καὶ σπείσασι, τὸ λοιπὸν τοῦ ἀκρά-
του διδόναι παιδὶ οἰνοχοοῦντι διδόναι, id eſt: *Mos erat ut cum ſ*
gerent à menſa, cumque libaſſent, vini reliquum a puero
li darent qui bibere miniſtraſſet. Dixi, & ſurrexi. Se
Victor ad nos, Amici, inquit, cras nempe apud m
eritis. Hem! inquit Duza, cras iterum ad convivium
Hæc erit profecto, ut Græci dicunt, κυμφίας βίος. Ta-
men, ſi Pighius hic vult, me Victor, vince. Sint ſane
hæc tertia legitima Saturnalia, inquit Piggius. Ve-
niemus. Dictum ſimul, abitumque.

Reliquiæ vini ſumendæ a puero dandæ, ritu priſco.

INDEX

Digitized by Google

INDEX CAPITUM QUÆ LIBRO PRIMO.

Cap. I.

Occasio & origo horum ſermonum. 870

Cap. II.

Salini religio in menſa. Arnobius explicatus: Livii lectio vulgata defenſa. Saturnalia, ſervorum dies. Seneca correctus explicatuſque. Saturnus deus. Feſtus & Cicero emendati. Mutatio veſtis. Cænatoria. Syntheſis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti. 873

Cap. III.

De Saturnalium diebus, Opalia. Suidæ lux. Auſonio medicina. Varroni lux & medicina. Aucti Saturnalium dies. 879

Cap. IV.

Etiam quæſitum de diebus. Objectiones poſitæ, & in parte remotæ. 881

Cap. V.

Saturnalia Gladiatoribus ludiſque deſtinata. Ipſi Gladiatores Marti, vel potius Saturno ſacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento ſacro gaudens. Tibullo lux & Tertulliano. Sacerdotes Saturni. 882

Cap. VI.

Gladiatores olim in conviviis: Campanorum instituto. Romani id æmulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immanitas. 884

Cap. VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatorii ludicri, quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Munerator. Editio, Editor. Tacitus correctus. Gladiatores ſignificatione duplici, pro re proque hominibus. 887

Cap.

CAP. VIII.

Diſpoſitio & ordo futuri ſermonis. Origo ludicri: & cauſa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Auſonio præluximus, eumque emendavimus. Recenſio veterum munerum, quæ olim comprehenſa Actis; inter res ſerias. [illegible] illuſtrium funere gladiatores, mox etiam plebeio, idque [illegible] teſtamento. Poſtremò & fæminarum. 890

CAP. IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis cauſſa dati gladiatores. A plerisque magiſtratibus, etiam Sacerdotibus. Arcariis (in qua voce Lampridius correctus) Imperatoribus. 895

CAP. X.

Nec Romæ ſolùm, ſed in provinciis. Ubi reges dabant, præſidesque. Paulatim in coloniis & municipiis increbuit mos ubi minores magiſtratus dabant. Poſteà promiſcuè privati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant. 898

CAP. XI.

Crebritas munerum, & multitudo pugnantium, ſupra noſtram fidem. Plinius ac Suetonius probabiliter emendati. 901

CAP. XII.

Deteſtatio hujus vere ſceleris, quæque leges ab antiquis latæ, ad coërcendum effuſam prœbitionem. Eæ duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent: quæque numerum & modum editioni ipſi ponerent. Poſtremo tota res ſublata. Ammianus explicatus & Prudentius. 902

CAP. XIII.

Additamenti loco ad primam ſermonis partem adjectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illuſtratus. 906

CAP. XIV.

Pars ſecunda, De loco, qui cum duplex, primo de Ludo dictum. Cui rei inventus. quam multi Romæ: qui præfecti & adminiſtri. De victu & ſaginâ gladiatorum in his ludis, qui fuere etiam extra Romam, & aliquid de ludorum forma. 907

CAP. XV.

Ludorum præfecti, Laniſtæ: qui Familia præeſſe dicti, eamque Ducere. Iidem Doctores, magiſtri, commentabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos inſtituti: quorum exercitium

[illegible], Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno, et [illegible] laniſtis fuiſſe, ac tironibus. 911.

CAP. XVI.

[illegible] ſecundæ interruptus paullum ſermo de loco: dictum per occaſionem de Saturnaliciis muneribus: item de A[illegible]retis, quæ duplicia; & in menſis, & item in ludis ſpe[illegible]ſque. 914

CAP. XVII.

[illegible] ad gladiatores reditum: de quibus locis pugnæ dictum. [illegible] Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, [illegible] regiones. 916

CAP. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi, unde id dictum, & cui rei [illegible]. Obiter etiam de alia una ludi parte. 918.

CAP. XIX.

Finis convivii ſermoniſque, per occaſionem de Diludiis, item de ratione invitandi ad hilaritatem hodie. Ammianus expletus à conjectura. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

QUÆ LIBRO II.

CAP. I.

QUID ante diei ſecundi convivium, cum Victore diſſertatio ſuper Taciti loco, de inventione argenti apud Germanos, & crebra mutuatione [illegible] antiquis. 923

CAP. II.

In ipſo convivio, de Carptorum munere & vario nomine. Item de Structoribus. Tranſlatus coeptus, ſermo à Pighio ad Pezam. 925

CAP. III

Propoſitio dicendorum, primoque de conditione gladiatorum, quosdam ſervos eſſe [illegible] ſervos [illegible] liberos, [illegible]biles. Equites Senatoreſque paſſim arena [illegible], quod aliis principibus permiſſum, aliis vetitum. 927

CAP. IV.

Feminas quoque ipſas deſcendiſſe in hunc ludum: in publico [illegible]gnaſſe, donec id vetitum à Severo. 931

CAP.

CAP. V.

Liberos homines qui in Arenam venirent, proprie Auctoratos dictos, pretium merceſque eorum, Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis, item ſolemne gladiatorum iuramentum. 933

CAP. VI.

Pactâ fine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum inſertæ. De Orientalium parcimonia, vel abſtinentia potius, in potu. De nuntiis litteriſque per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis. 934

CAP. VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & diſcrimine. De Secutoribus primo, cauſſa nominis, ratione pugnandi & armis. 936

CAP. VIII.

De Retiario, unde petitum id genus, deſcriptio pugnæ & armorum, & cum quo commiſſus. 939

CAP. IX.

De Threce, unde & quando orti, de armis eorum, & præſertim accurate de Sica. 942

CAP. X.

De Myrmillone, origine nominis vix inventa, ipſis è Gallia petiti. Arma eorum, & compoſitio. 945

CAP. XI.

De Hoplomacho & Samnite, qui fortaſſis iidem. Samnitum origo, & arma, item de Provocatoribus. 946

CAP. XII.

De Eſſedariis, deque Andabatis, & de utriuſque ratione pugnandi. 949

CAP. XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachæri, Laquearii, item oſtenſum confundi interdum dicta nomina à Poetis, ſæpe à litteratoribus ſemidoctis. Artemidori caput deſcriptum, ad lucem. 952

CAP. XIV.

Pauſa aliqua iterum, interea de Suppoſiticiis dictum, de-[illegible] ſine, ſtatim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potius gladiatorum adjecta, primo Pegmares 955

CAP. XV.

Meridiani, non inter viros legitimoſque gladiatores, ſine arte, ſeminudi. 958

CAP. XVI.

Plura agnomina uno capite. Fiſcales ſive Cæſariani. Poſtulatitii. Catervarii Conſummati. Ordinarii. Cauſſæ omnes nominum explicatæ. 959

CAP. XVII.

Ad terminum de Hominibus, veſtis adjecta: Togane fuerit, an Tunica. Item quid ornamenta. 963

CAP. XVIII.

Finis Duziaci ſermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & invitatio, quæ ante diem muneris uſurpata, explicantur. 964

CAP. XIX.

Quæ ipſo die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, inductioque, compoſitiones, & oſtenſio ornamentorum. Præluſio, baſtis, rudibus, armis. Tubæ cantus, & Verſa arma. 966

CAP. XX.

Pugnæ ipſius deſcriptio. In ſtatu ſtabant. Petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant. 971

CAP. XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læſi ſupplicabant, & arma ſubmittebant, populum, editores, orabant, ſi is vellet, mittebantur. Quid miſſio, & pugna ſine miſſione. 974

CAP. XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum, intercedebat, interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere jubebantur proſtrati: qui non uno ictu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Poſtremo Libitina in Amphitheatris. 977

CAP.

Digitized by Google

CAP. XXIII.

Præmia victorum, palma & pecunia, item Rudes. Diſcrimen inter Rudem & Pilleum. Arma ad Herculis. 97

CAP. XXIV.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum, item ſponſiones Principum ipſorum crudus favor.

CAP. XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici poſſit. Sublati ludi ſub belli tempus. In fine mos de reliquiis vini 989

JUSTI

JUSTI LIPSI
DE
AMPHITHEATRO
LIBER.
IN QUO
FORMA IPSA LOCI EXPRESSA,
ET RATIO SPECTANDI.

CUM ÆNEIS FIGURIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD LECTOREM.

CUM univerſam rem ſpectaculorum veterum illuſtrare ſtatuiſſem, Muneris inquam utriuſque, tum Circi, & Scenæ; atque ad eam cogitationem parata mihi jam materia omnis & ſeges eſſet: valdè pro bono mihi viſum, imò neceſſario, de Locis ipſis eorumque formâ quædam prædici. Nam cùm ratio tota ludorum innexa iis & apta ſit: fit omnino, ut qui illa non capiat, iſtos parùm firmiter teneat, & caligans hæſitanſque neſciat, etiam quæ ſcire ſe arbitratur. Itaque cùm libros meos De Gladiatoribus jam emiſiſſem, non ſine caveæ Senatoriæ & Equeſtris aliquo plauſu; illos de Venatione in manibus haberem & perpolirem: hoc quod vides, De Amphitheatro, priùs contexui: in quo imago, facies, habitus omnis Arenæ expreſſus, quà ſtilo meo, quà penicillo. Nam nec formas & imagines operum neglexi, etſi fateor, majorem me rationem rituum duxiſſe, quàm Architecturæ. Illis enim hæc noſtra ſerviunt & prælucent, ut illos cenſemus ſcriptoribus priſcis. Tamen nec Architectura ſpreta à me prorſus, quatenus eâ quidem ad voluptatem aliquid conferre videretur, ſive admirationem. Sed quidquid hoc eſt operæ, feriatum id mihi & verè ludicrum fuiſſe, non nego. Vix enim duodecim dierum tota iſta ſcriptio & meditatio eſt: quos lege ac more ſepoſitos à feriis publiciſque Lectionibus, transferre mihi viſum ad hanc curam. Nec adfirmatione aliâ

Digitized by Google

res aget, ipſum ſyntagma oſtendet, non eâ cur ac cultu fortaſſe, quo quædam e meis. Sed qui opus, aut nervos in remiſſionibus intendere? cu ſeriò tractare ludos? Mihi (licet Invidiâ au diente & gemente hoc dicam) non iſta, non ali ex Antiquitate tractare nimis arduum: ad qua explicanda otium fortaſſe aut voluntas deeſſ mihi poterit, vix facultas. Nec placeant ſib nimis, qui neſcio quid tale adnotant & decerpunt per partes. Sed me amor alius ſtudii jam incen- dit, & acri quodam thyrſo pectus mihi percuſſit alta illa Diva. Sapientiam intellego: cujus meracos puroſque fontes numquam erit ut nimis miſceam aut diluam mitioribus iſtis ſuccis. Ad- hibebo tamen: ſed ut luſum, non ut curam; ut acceſſionem, non ut opus. Quem eumdem ani- mum in his talibus, mi Lector, ex animo tibi opto. Salve.

INDEX

Digitized by Google

INDEX CAPITUM.

CAPUT I.

DIALOGI *occaſio. Florentii Laus. Urbs diruta, non dimota: ſplendidæ ejus ruinæ.* Pag. 997

CAP. II. *Ad Amphitheatri deſcriptionem aggreſſio. Primò de nominibus ejus quæſitum. Cur Amphitheatrum dictum, & cur Cavea.* 1001

CAP. III. *Arenæ nomine dictum eumdem locum, ideò quia ſterni arenâ ſolitus. Cujus generis ea ſtratura? quàm varia? Plinius & Ovidius explicati. Arenarii. Tertullianus emendatus, & declaratus.* 1003

CAP. IV. *Ex occaſione de iis quibus Amphitheatrum ſacrum. Dianæ inprimis. Jovi Latiari, ſive Diti, item Saturno. Ara Jovis in Arena. Mactatio ad eam ſtata unius beſtiarii. Tertulliano ac Minutio lux* 1005

CAP. V. *Quando prima Amphitheatra cœpêre. videri ſerò incepiſſe: idque ſtatim poſt Venationem. Sed lignea primò fuiſſe, mox e lapide, Statilii Tauri. Auguſtum deditum Venationibus. Dio correctus. Antiquariorum error in loco Tauriani Amphitheatri.* 1006

CAP. VI. *Tauri Amphitheatrum exuſtum, & reparatum. Aliud majus à Veſpaſiano ſtructum urbe veteri mediâ. Suetonius correctus. Fortaſſe & Victor. Titus dedicavit id ipſum, poſtea collapſum & ſæpe inſtauratum.* 1008

CAP. VII. *Communis Amphitheatri Titiani forma. Altitudo, & capacitas ejus. Laus & præconia. Denique ubi ſitum. Martialis explicatus.* 1009

CAP. VIII. *Ingreſſio in particularem Amphitheatri deſcriptionem. Primùm de formâ ejus: quæ Ovalis oſtenſa. Calpurnius & Dio explicati. De ſolo Arenæ: in quo cloacæ ſive ſpecus & cui rei? Item de portis.* 1011

CAP. IX. *De Specubus ſubterraneis, amplius, item de Caveis in Amphitheatris. Livii defectus aut expletus, aut ſententia eruta. Portæ in caveis, & Plauto lux. Emiſſio ferarum & immiſſio.* 1013

CAP. X. *Aliter atque aliter ſolere ornari hanc Arenam in modum ſilvæ in modum maris. Antra pro caveis: interdum Naves. Vopiſcus, Apuleius, Calpurnius emendati.* 1014

CAP. XI. *De muro qui Arenam cingit, de Podio quod ſuper eum: ejus forma. Digniſſimum eum locum ad ſpectandum, Senatui attributum, imò magiſtratibus. Aptum ad curules ſellas. Principis ibi ſuggeſtus, Tribunal prætoris: & Veſtalium ſedes.* 1017

Digitized by Google

CAP. XII. *Quod tutamen inſimo illo Podio fuerit à fer[…] Retia ſolere prætendi bene n xa, bene firma. Verſat ha[…] quædam ligna. Cancellos ferreos & Euripos. Sudatoriu[…] Calpurnii verſibus.* 102[…]

CAP. XIII. *Gradus, & eorum forma. Diviſi accurate i[…] ſuas partes. Pulvilli in iis. Præcinctiones. Aditus. Vi[…] Cunei. Cathedræ. Porticus. Vitruvius, Tertullianus, Martialis, Calpurnius, varii ſcriptores varie emendati aut illuſtrati.* 1021

CAP. XIV. *De ordine & locis in ſedendo. Quando diſcrimen id factum. De Orcheſtrâ. de Equeſtribus: & Tribunos quoſdam novos fuiſſe inter Equites. De popularibus, deque loco Pullatorum & Fæminarum.* 1029

CAP. XV. *Confuſa aliquando locorum ſeries: eaque occupata. Aes pro locis. Plautus explicatus, & Suetonius, & Martialis. Diſſignatores, eorum munus. Excitare. Tribuni voluptatum.* 1032

CAP. XVI. *Tubi occulti in Amphitheatris ad Sparſiones. Eas è croco diluto fuiſſe. Apuleius emendatus. Videri eumdem liquorem è ſtatuis emiſſum. Plura ad banc rem exempla.* 1034

CAP. XVII. *Vela in Theatris & Amphitheatris. Quando eorum uſus cœperit. Colorata ea fuiſſe, aliquando ſerica, aliquando & purpurea, auro diſtincta. Teſtimonia plura.* 1036

CAP. XVIII. *Eadem Vela à Juvenali Velaria dicta. Quid Velarii Auguſtæi. Umbellæ uſum & cauſiæ fuiſſe, velis non expaſſis. Martialis & Vopiſcus explicati. Umbellati clavi.* 1038

CAP. XIX. *Per occaſionem, de pilleo quæſitum: fuerintne eo uſi Romani? non videri: imò nec Gallos aut Germanos. Certa tamen tempora fuiſſe, quibus permiſſum tegmen: certos item homines. Nodi plerique omnes in eâ re, & ſcriptores explicati.* 1039

CAP. XX. *Obiectio pro pilleo: eaque remota. Quis mos Romanus in capite aperiendo & operiendo. Plutarchus explicatus. Palliolum ad caput tegendum: eaque in re Seneca, Petronius, Plautus illuſtrati noviter.* 1042

CAP. XXI. *Spoliarii ubi locus fuerit. Gladiatorum cadavera unco tracta. Victor illuſtratus. De gradibus qui intra porticus.* 1044

CAP. XXII. *De Pegmatis accurate dictum. Latinis, Confixa. Apulejus explicatus nove. Pegmata libraria in Cicerone. Theatrica quâ forma, & cui uſui. Mira in iis & ſtupenda. Varii ad hanc rem ſcriptores advocati, & cum luce dimiſſi.* 1045

JUST[…]

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE AMPHITHEATRO LIBER

CAPUT PRIMUM.

Dialogi occaſio. Florentii laus. Urbs diruta, non diruta: & ſplendidæ ejus ruinæ.

CUM Romæ adoleſcens admodum agerem, luſtrandæ & noſcendæ inprimis antiquitatis: familiaritas mihi fuit ſanè utilis cum Nicolao Florentio, populari noſtro: viro, à quo elogium hoc Veritas numquam ſpernet, veræ modeſtiæ & doctrinæ. Sed illa, in eo ſtatim & aſpectu ipſo elucebat; hæc, ſecreta magis & recondita, nec eruenda niſi in conſuetudine aliquâ & uſu. Ut gemmarum, lapidumque arcanæ vires, non niſi attritu & experiendo apparent: ſic in pleriſque vera eruditio, quæ interiori animo inſita, foras non ſpectat aut pendet. Alienus enimverò hic noſter ab omni ambitione ſive typho, Batavâ quadam ſimplicitate agebat: quique ſcire ipſe, quàm ſciri; noſſe multa, quàm à multis noſci præoptabat. Sed cumprimis illi ſtudium & ſcientia locorum, monumentorumque veterum: quæ curioſè jam aliquot annos luſtrabat, indagabat: acri quodam & directo judicio, nova cum priſcis, priſca cum illis componens. Haut temerè illum fugiebat, quid, non dicam in quaque parte Urbis, ſed Italiæ, eximium fuiſſet: & ex levibus quibuſdam errantibuſq; veſtigiis, mirum quàm ſagaciter perveniebat ad cubilia ipſa rerum. Cum hoc igitur viro & ſermo mihi tunc creber, nec infrequens ambulatio fuit: cùm ſtudio quodam Antiquitatis incenſus (cujus amor, ut cum Pindaro dicam, pupugerat mihi mentem) ſæpè & peterem, & promerem aliquid, ex hoc theſauro. Quod ipſum accidit die quodam æſtivo pomeridiano, cùm ego eum ſtatim à prandio (unà enim fuera-

Nic. Florentii laus.

Doctrina vera, non jactabunda.

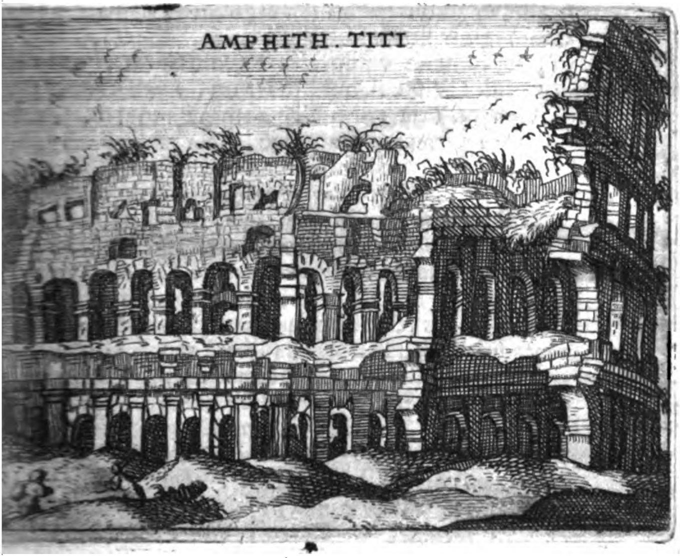
fueramus) manu prendens, Imúſne ? inquam. Qu
jam ? inquit ille. Solemni noſtro more, inquam, p
colles iſtos ambulatum. Ille paullo adductior, At ſ
Sol Romanus noxius inſuetis. lem hunc non vides Lipſi ? inquit, quem ſcire de
peregrino capiti Romæ non amicum. Ego cum riſ
De ſole ſecurus es, meâ quidem cauſsâ, inquam. Ver
ego illi alumnus, nec quidquam metuo à meo Phœb
Ita mox ſumptis palliis exivimus, & præter Vipſan
Pantheon tranſgreſſi, collem Capitolinum aſcendimu
deſcendimus: tandemque per Forum Rom. & Ti
arcum ſive fornicem euntes, haud procul ſtetimus
** Amphitheatro Titi.* Principis ejus * mole. Pedem enim hîc fixit Fl
tius, Evíſne Lipſi, inquit, diſperſa in hoc campo
paullisper legamus magnæ matris ? Romam dic
jus reliquias & velut cineres adhuc vides, etſi cre
Roma ſæpius everſa, non periit. non uno buſto, everſæ non uno fato. Tres ad pulch
rimum hoc mundi opus evertendum dii conſpirar
Cronus, Vulcanus, & * pater ipſe gentis.

** id eſt, Mars.*

Non tamen annorum ſeries, non flamma, nec enſis
Æternum potuit hoc abolere decus,

ut antiquus quiſpiam poëta vere ait. Scilicet hæc ipſ
ruta & cæſa ſpirant etiam Romam veterem, & vel
ſcintillas emittunt priſci ſplendoris. Ex parietinis ec-
Tacita quædam majeſtas ruinarum. ce iſtis, & ex lapidibus, imago ſtatim animo oboritur urbis, quæ una fuit ab omni ævo, una erit. Sed jam diſtinctiùs luſtremus. Viden' tu collem illum ad lævam ? Eſquiliæ ſunt. Radices ejus ? ibi Carinæ, paullò longiùs, Thermæ Titi. Hîc, Vicus ſceleratus. Et cùm diceret ille ſedulò atque indicaret; ego in aliâ cogitatione defixus, oculos & mentem omnem habebam in ædificio, quod exadverſum erat. Itaque latus mihi
Amphitheatri ſemiruta moles. tetigit, & Itáne aliud agis ? inquit. Ignoſce, inquam. Invitos oculos meos traxit, & velut faſcinavit, eximia illa moles. Et dic ſodes, cujus hoc opus ? quando ? quâ fini ? quâ olim formâ ? Florentius renidens, Ne tu multa ſimul & ſemel petis, inquit, ac vereor, cum Plautino illo Sycophantâ, ne face & viatico nobis opus ſit, ad tam longæ narrationis iter. Tamen doceo te in parte, tranſi huc, & propiùs luſtra.

CA-

CAPUT II.

Ad Amphitheatri deſcriptionem aggreſſio. Primo de nominibus ejus quæſitum, Cur Amphitheatrum dictum, & cur Cavea.

IAM intravimus; & videmus ecce confuſam loci faciem, & formam verè informem. Lacera omnia & dirupta, nec aliud quam egregii operis umbra & cadaver. Itaque cum ſuſpirio ad Florentium, Heu quæ iſta res? inquam. Manu omnia diruta, ut video, aut collapſa ævo: ſine articulis ullis priſci corporis, ſine membris, & quis mihi eruet ex iſtis verum vultum? Periti, inquit Florentius, inter quos non ego: tamen quoniam avide aves, lineas tibi ejus operis videor poſſe ducere, & deformare id in parte. Adjuva hoc, Florenti, inquam ego, per tuam fidem. Certe ſi ullum opus dignum memoria & notitia noſtra eſt; videtur iſtud. Nec erras, inquit. Itaque cum Ariſtophane,

* Ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλὴν σοι πάντ᾽ ἐρῶ:

* A capite adusq; calcem cuncta edisseram.

quod

quod ſcivero quidem ego, poteroque. Nam quædam etiam eſſe, in quibus hæreo & caligo, non nego.

Vaſtum igitur hoc omne quod vides, ſpectaculi locus fuit & ludicræ voluptatis. * Coliſſæum, ut ſci hodie dicunt: priſci Amphitheatrum, ſæpè Caveam ſæpè Arenam. Tria enim hæc nomina reperio. Amphitheatrum Græcâ voce ideò, quia gradus circùm undique, & ſedilia continenter diſpoſita ambibant in orbem. Dio* Caſſius: Θέατρον κυνηγετικὸν, ὃ καὶ Ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ἄνευ σκηνῆς ἔχειν ὠνομάσθη: *Theatrum venatorium, quod & Amphitheatrum dictum eſt, ex eo, quod ſedes undique in orbem habeat, ſine ulla ſcena.* At Cavea Latinis; ab interiore hac parte quæ concava, ut vides, & capaci quodam profundo. Quod nomen quidem apud antiquos (liberâ repub. dico) in * theatris fere hæſit: ſed ſub Principibus, cùm gratia & uſus Amphitheatrorum increbuiſſet, bono jure migravit ad iſta. Ammianus libro XXIX. *Alter in Amphitheatrali cavea, cum adfuturus ſpectaculis introiret.* Tertullianus contra Marcionem: *Quid? non in omnem libidinem ebullis? non frequentas ſolemnes voluptates Circi furentis, & Caveæ ſævientis, & Scenæ laſcivientis?* Ubi cùm ſævitiam Caveæ adtribuat, clarum eſt intelligi de Amphitheatro. Salvianus pariter: *Quidquid immoderationis in Circo, quidquid furoris in Caveis.* Julius Firmicus: *Nati ſubſidere Caniculæ, erunt venatores, arenarii, parabolarii, & qui ſub conſpectu populi, in Caveis, cum feris pugnent.* Prudentius:

* Quia Neronis cum capite Coloſſus in vicinia.

Trina nomina ejus ludicri loci.

* Li. XLIII.

Cavea à cavo dicta priſcis.

* Et vix aliter apud Ciceronem ac veteres.

At novis pro ipſo Amphitheatro.

*Quid pulvis Caveæ ſemper * funebris, & illa*
Amphitheatralis ſpectacula triſtia pompæ?

* Funera autem ad Scenam referri non poſſunt.

Idem iterùm de Virgine Veſtæ quæ it ad Gladiatores ſpectandos:

Inde ad conſeſſum Caveæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas.

Apulejus item apertè: *Dies ecce muneri deſtinatus aderat, & ad conſeptum Caveæ, proſequente populo, pompatico favore deducor.* Tertullianus (ſi recta lectio eſt) Caulam etiam in libello De Spectaculis dixit, novè magis quàm impropriè: *Ceterum qualia illa ſunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit? credo Circo, & utraque Caula, & omni Stadio gratiora.* Ubi eâ voce includit etiam Theatrum, niſi ſi legendum *Cavea.*

Caula, pro caveâ.

CA-

CAPUT III.

Arena nomine dictum eumdem locum, ideò quia ſterni arena ſolitus. Cujus generis ea ſtratura? quàm varia? Plinius & Ovidius explicati. Arenarii. Tertullianus emendatus, & declaratus.

SED & Arenam dixêre vulgo, ſcilicet quia is locus deſabulari ſolet, & arenâ ſterni in uſum pugnæ. Nam ſi lapide aut ruderato: in tam crebra effuſione ſanguinis, lubrico ſtatim pavimento, quæ ratio ſtandi aut certandi? Arenam injecere igitur, quæ bibula: & quam ipſam renovare & velut inarare etiam ſoliti per intervalla ludorum. Martialis oſtendit, de Leone ſubito efferato:

Cauſſa inſternendæ arenæ Quam per pueros quoſdam, non ſine luſus ſpecie, renovabant.

Nam duo de tenera juvenilia corpora turba,
Sanguineam raſtris quæ renovat humum,
Sævus & infelix furiali dente peremit.
Martia non vidit majus Arena nefas.

Et credo quidem vulgariam arenam inſterni ſolitam: niſi quod quidam raſuram lapidis albi deſtinarunt etiam huic rei, quæſitâ gratia candoris. Plinius libro XXVI. *Invenere & alium uſum ejus lapidis, in ramentis quoque, Circum maximum ſternendi, ut ſit in commendatione & candor.* Nec ſcio an ad hunc morem, mentem & calamum Ovidius flexerit, cùm (de Gladiatorum ſpectaculo ſcribit:

Arena à lapide abraſa.

Altera treſque ſuper raſa celebrantur arena.

Raſam enim arenam ingerunt hic conſenſu fidi & priſci libri, nec cauſſam adjectionis aliam facilè invenio ab iſtâ. Niſi ſi Raſa ideo, quia ſuperficies illa æquabilis, terſa vento, & velut raſa. At Principes interdum, arenæ loco, inſtravere minium aut chryſocollam. Plinius: *Viſumque eſt Neronis Principis ſpectaculis Arenam Circi chryſocolla ſpargi, cum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet.* Suetonius de Cajo: *Edidit & Circenſes quoſdam præcipuos, minio & chryſocolla conſtrato Circo.* Sed hæc monſtrorum aliquot dementia, quibus ſatis non fuit oſtentare opes ſuas in ſpectaculis: voluerunt & calcare. Ceterum Editorum vulgus contenti, ut dixi, arenâ. Inde ea vox paſſim pro certamine Amphitheatrali, proque ipſo loco. Tacitus: *Spectacula gladiatorum idem ille annus habuit, pari magnificentia ac priora*

E minio etiam aut chryſocolla.

Arena pro certamine & loco.

prior à: ſed fæminarum Senatorumque per Arenam fœdati ſunt. Juvenalis:

----- & municipalis Are

Perpetui comites.

Suetonius: *Equeſtrem ordinem ut Scen adſidue proſcidit.* Horatius:

Ne populum extrema toties exoret

Capitolinus: *Multos qui ſecum in Aren tores videre.* In edicto Ædilium: *Qui pugnandi cauſſa, ad beſtias in . miſſus fi*

Circus & Stadium, inquies arenis ſ gitur in communionem admiſſa hu ſed non admiſſa, cave credas, quot in Arenam, Arenâ mitti, taliaque i ve Hiſtoricis legis? caute accipias aut cultro, id eſt, Gladiatoribus: magis pro iſta. Imperator quiden ecce à Circo, lege VIII. C. De repu *uxorum expellet, niſi adulteram, vel C tralibus, vel * Arenarum ſpectaculis tem.* In quo uſum quemdam ſermo tiùs, quam rationem non inſtebor. narii, qui in arenâ depugnant. Syn *neris noſtri tempori adnovetur: cui la non ſufficit, ſi lautioribus Arenariis d* Juriſc n ultus: *Si ea rei conditio ſit, ubi vel ſimilem admittere cogimur.* id eſt, A lutum: ideoque infamem. Tertulli *ſticos, Arenarios illos amatiſſimos, q fæminæ autem illis etiam corpora ſua ſub* bendus indubie is locus: & ſignific noſter Cenſor, inſaniiſſe in hoc ge unam Fauſtinam. Nimirum, ut po *eſt quod amant*: imo telum. Nec alia hujus nomina. Nam ejuſdem Tertul tum, libello de Spectaculis, cap. vera evolvo. Legunt vulgò: *Quid e cam quem nec perjuria ſuſtinent? Pluribus nominibus Amphitheatrum conſecrat omnium dæmonum templum eſt.* Fruſtra na. Scribo igitur, & diſtinguo: *aſperior phitheatrum conſecratur, quam Capitoli num templum eſt.*

Ac eâ voce & Circus veniat non videri.

* Id eſt, utriuſque muneris.

Arenarii qui dicti.

* *Vulgo ſcribunt,* viris animas, fæminis aut illis.

Tertullianus declaratus. Et correctus.

CAPUT IV.

Ex occaſione, de diis quibus Amphitheatrum ſacratur. Diana imprimis. Jovi Latiari, ſive Diti, item Saturno. Ara Jovis in Arena. Mactatus ad eam ſtatim unius è beſtiariis. Tertulliano ac Minutio lux.

QUOD ut tibi liqueat: non defugiam breviter ea commemorare, quoniam id etiamque ad lucem hujus rei facit. Dedicabant imprimis locum & lucum hunc Dianæ. Tertullianus: *Martem & Dianam utriuſque ludi* (Gladiatorium & Venatorium deſignat) *præſidem novimus.* Coſſocorum, magis diſtinctè ſacta Dianæ Tauricæ. *Spectaculum,* inquit, *tantum fabricæ clarum, ſed actione teterrimum, in honorem Scythicæ Dianæ repertum, quæ ſanguinis effuſione gaudebat.* Nec ab alia cauſa, Dianam pro ipſa Venatione amphitheatrali Martialis poſuit: Diana, pro ipſa Venatione amphitheatrica. Jupiter Latiaris.

Inter Cæſareæ diſcrimina ſæva Dianæ.

Sed & Jovi ſacrabant, ſive Latiari, ſive Stygio. De illo Tertullianus Apologetico: *Ecce in illa religioſiſſima Æneadarum urbe eſt Jupiter quidam, quem ludis ſuis humano ſanguine proluunt. Sed beſtiarii tum, inquitis. Opinor hoc minus, quam hominum.* Idem ſcriptor, adverſus Gnoſticos: *Sed enim Scytharum Dianam, Gallorum Mercurium, Afrorum Saturnum, hoſtia humana placari apud ſæculum licuit. Et Latio ad hodiernum Jovi in media urbe humanus ſanguis inguſtatur.* Minutius Felix: *Jupiter tum Hammon dicitur, habet cornua: & cum Capitolinus, tunc gerit fulmina & cum Latiaris, cruore perfunditur.* Stygium ſive infernalem interpretari eum videtur Prudentius: Sive Stygius.

Quid pulvis Caveæ ſemper funebris? & illa
Amphitheatralis ſpectacula triſtia pompæ?
Hæ ſunt deliciæ JOVIS INFERNALIS, *in iſtis*
Arbiter obſcuri placidus requieſcit Averni.

Aram imò Ditis in Amphitheatro poſitam agnoſcere, quæ ſanguine hoc perfuſa.

*Funditur humanus * Latiari, in munere ſanguis;*
Conſeſſuſque ille ſpectantem ſolvit ad ARAM
PLUTONIS *fera vota ſui, quid ſanctius* ARA
Quæ bibit egeſtum per myſtica tela cruorem?

* Ita diſtinguo & capio, non ut nonnus Latiari appellet ſed ut Jovi Latiari ſu-

Quini-

ſum ſanguinem? in munere velit.

Mactatio horrenda, nec Romanorum cultu digna Tertulliani correctio.

Quinimò ex Minutio colligas,
hominis ſacrificium fuiſſe, velu
dos. Ait: *Hodieque à Romanis I*
colitur, & quod Saturni filio dignum
ſanguine ſaginatur. Mali, inquit, &
Beſtiarii. Itaque labor ut in T
primitus adtuli, cum melioribus
rii, inquitis. Opinor hoc minus, q
ter hos deos, Saturnus etiam in
telæ. Lactantius ita adſerit, ex
tonis: *Venationes & quæ vocantur*
tributa ſunt: ludi Scenici, Libero: Ci

CAPUT

Quando prima Amphitheatra cœ
repſiſſe: idque ſtatim poſt Ve
primo fuiſſe, mox è lapide, Stat
deditum Venationibus, Dio c
rum error in loco Tauriani Am

Ortus Amphitheatrorum non liquidus.

* *Quas promo l. 1. De Venat.*

Curionis verſatilis moles,

DE impiâ vanitate, ſatis, ad
redeo: cujus primum ortum
quæſivi fruſtra. Non enim ma
Amphitheatra inſtituta, quam
Quam poſteriorem Gladiatoribu
ſede diu hæſiſſe: inducor non
Nata tamen Amphitheatra, niſi
te tempora reip. deſidentis: &
primum, & è ligno. Ita Curio
nicium dico, qui tuba belli c
lem extruxiſſe, quæ diducta, duo
rumque Amphitheatrum unum
refert libro XXXVI. Et in Dio
quoddam è ligno exſtructum,
torum clade. Verba enim ejus

Conjectura in Dione.

XXXVII. Καὶ ἐν τῷ θέατρῳ αὐθις πανηγυ
μῶον ἀνετράπη, καὶ ἄνθρωποι παμπληθ
vulgò, ἐκΣύρων. ex quo interpres n
expedit ſive impedit potius,
valdè recepta & crebra, Spect

Lignea theatra & amphitheatra crebra.

quod Vitruvius etiam ſuggerit,
forte multa theatra Romæ facta quot
nem harum rerum in his fuiſſe, ſed err
Publica LIGNEA *theatra tabulation*
quas neceſſe eſt ſonare. Et Cæſar ip

Julius Cæſar exſtruxit.

Cæſar, Amphitheatrum ligneum exſtruxit in campo Martis: quod Dio Caſſius adſignificare videtur fuiſſe inventi novi, libro XLIII. Πολλοὺς inquit, καὶ παντοδαποὺς ἀγῶνας ἔθηκε, θέατρόν τι κυνηγετικὸν ἰκριώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον (ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ἄνευ σκηνῆς ἔχειν) προσερρήθη: *Multa & varia ſpectacula edidit, venatorio quodam theatro è lignis ſtructo, quod & Amphitheatrum (eo, quod undique ſedilia in orbem habeat, ſine ſcena) appellatum eſt.* Dixi ligneum, quia Dio verbo utitur ἰκριώσας: & quia poſteà memoria ejus nulla. At ſub Auguſto, & Venatio valde jam increbuit, & increvit ejus dignitas. Sive unà cum opibus augeſcente luxu: ſive potius, quia ipſe ille Princeps valde in hunc ludum pronus. Victor de eo: *Quodque eſt læti vel amœni, omni oblectabatur omni genere ſpectaculorum*, PRÆCIPUE FERARUM *incognita ſpecie & infinito numero.* Et ipſe Auguſtus in lapide Ancyrano fatetur, Venationes ſe dediſſe, QUIBUS. CONFECTA. SUNT. BESTIARUM CIRCITER. TRIUM. MILIUM. ET. QUINGENTA. Itaque ſtatim Venationi tunc reperta propria & manſura domus.

Auguſtus fautor Venationi [illegible]

Quot feras dederit ſuis muneribus.

Amphitheatrum * exſtructum è lapide, Auguſti ſuaſu; Statilii Tauri opibus & ſumtu, in campo Martio. De quo Dio libro LI. Ὁ Ταῦρος Στατίλιος θέατρόν τι ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ κυνηγετικὸν λίθινον, καὶ ἐξεποίησε τοῖς ἑαυτοῦ τέλεσι, καὶ καθιέρωσε: *Statilius Taurus in campo Martio theatrum quoddam Venatorium, lapideum, & ſtruxit ſuis impenſis, & dedicavit.* Ait Dio diſerte ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ. Antiquarii igitur noſtri quomodo non errant, qui locant id in monte Cœlio? Præſertim cum & Victor in deſcriptione ſummaria urbis, pariter ponat in regione IX. Circi Flaminii: ſub qua Martius campus. Hoc ſolum primumque lapideum Amphitheatrum Romæ fuit, ad tempora Veſpaſiani.

* Anno urbis DCCXXV.

Tauri lapideum Amphitheatrum.

Archæologi noſtri hic [illegible]

Nam quod Caligula ſtruere cæperat apud Septa, Claudius omitti voluit, Suetonio narrante in Calig. cap. XXI. Et quod Nero poſteà magnificum in campo Martio exerit, fuit ſaltem è ligno. De quo Tacitus libro XIII. Annal & Suetonius in Ner. cap. XII. Fateor & Caſtrenſe quoddam Amphitheatrum fuiſſe, Regione * Eſquiliis: quod P. Victor commemorat: ſed cujus ſtructor mihi irrepertus, niſi is Tiberius Imp. fuit, qui idem ſtruxit & Caſtra. Pompeii Amphitheatrum nullum: nec Plinius tibi imponat lib. XXXVI. cap. XV. ubi, *Pompeii Amphitheatri*, aperto librariorum errore legas, pro, *Pompejani theatri.* Quod non monerem, niſi præteritum etiam Hermolao.

Caligulæ imperfectum ſpectaculum.

Neronis item non diuturnū.

* Caſtrenſe Amphitheatrum, cujus ruinæ hodie Romæ.

Correctus leviter Plinius.

CAPUT VI.

Tauri Amphitheatrum exuſtum, & reparatum. Illud majus à Veſpaſiano ſtructum, urbe veteri media. Suetonius correctus. Fortaſſe & Victor. Titus dedicavit id opus, poſtea collapſum, & ſæpe inſtauratum.

STATILII ergo illud in multa famâ & uſu: ſed nec ambuſtum fuit ſub Nerone. Xiphilinus admonuit, ubi de magno illo incendio: Τό τε Παλάτιον ὄρος σύμπαν, καὶ τὸ θέατρον τοῦ Ταύρου κατεκαύθη: *Palatium montem univerſum, & Tauri Amphitheatrum conflagravit.* Et quamquam reſtitutum poſtea: (Victor id ſuadet qui ponit inter opera, quæ ævum ferebant ſuo ævo:) tamen quia incendio illo informius redditum & infimius, occaſio data Veſpaſiano & cupiditas ſtruendi novi. Struxit, & quidem ut Suetonius ait, in media urbe: hoc ipſum, Lipſi, quod inviſimus, quod manu oculiſque tangimus: & quod jure miremur injuriæ reſtitiſſe tot annorum, tot bellorum. Ego interrumpens, Sermonis mihi venia ſit, inquam. Hoc illud, ais, quod urbe mediâ? Valde erras. Oculis hinc urbis ambitum, ſive perticâ metire: a latere propius aberit, quàm ab umbilico. Florentius, Pomœrium te decipit adoleſcens, inquit, novæ urbis: quod ab Aureliano, & poſt illum eſt. At veterem finitionem & limitem ſi inſpicis: prope verum eſt Suetonii nota. Cujus ipſa verba referre mihi pretium, atque emendare. In Veſp. cap. IX. *Fecit Amphitheatrum urbe media, uti deſtinaſſe compererat Auguſtum. Ampliſſimos ordines & exhauſtos cæde varia & contaminatos veteri negligentia, purgavit ſupplevitque.* Scribo & interpungo: *ampliſſimum. Ordines.* Amphitheatro enim data laus & titulus, Ampliſſimi: non Ordinibus, è quibus ſoli Senatui convenire eum ſcio, nec tributum Equiti umquam. Et de juſtâ medietate tamen haud adfirmo: ſatis eſt circa fuiſſe. Struxit autem Veſpaſianus in conſulatu ſuo octavo: ideſt, vix biennio, ante vitæ finem. Inducor à Nummo: cujus inſcriptio: IMP. CÆSAR VESPASIAN. AUG. COS. VIII. P. P. parte altera expreſſi hanc Amphitheatri figuram. Itaque cœpit opus ipſe, non abſolvit; ſtruxit, non extruxit. At Titus filius ſummam manum impoſuit, idemque dedicavit. Duorum ergo Principum opus: ideoque ne

Cauſa novi Amphitheatri.

Quod urbe media Veſpaſianus cœpit.

Labes eluta in Suetonii verbis.

Solus Senatus ordo ampliſſimus.

Quando Veſpaſianus cœperit.

Titus id abſolvit.

Digitized by Google

…m malè Sex. Rufus qui ambiguè inſcripſit, *Flavii Amphitheatrum*, etſi fama & vulgus Tito magis adjudicarit: ſive favore quodam in illum, ſive potius ex Romano ritu, quo receptum opera cenſeri à dedicante. Non ſatis conſiderare igitur Eutropius & Caſſiodorus, qui feciſſe Titum id autumant: magis Aurelius Victor, qui perfeciſſe. *Biennio poſt*, inquit, *ac menſes ſere novem, Amphitheatri perfecto opere, lautuſque veneno interiit.* Ubi Lauti vox meis naribus parum elauta, quam enim habet ſententiam? ſcribamque libens, *Amphitheatri perfecto opere, Lautibuſque*: vel, *Lautiiſque.* Cenſeo enim duo opera commemorari ab eo Titi, Amphitheatrum & Thermas. Quas infrequentiori nomine Lautus appellat: uti Feſtus *Lautulas*, *Loca ubi lavandi uſum exercebant.* Durum hoc mihi ipſi videretur, niſi Victorem cogitarem, & reliquam ejus affectatæ novitatis phraſim. Atque hi duo ſoli Principes fecere; alii refecère, cùm caſu aliquo læſum, aut igne fuit. Inter eos M. Antonius Pius, ut refert Capitolinus: *Opera ejus*, inquit, *Romæ hæc exſtant. Templum Hadriani, Græcoſtaſium poſt incendium reſtitutum, inſtauratum Amphitheatrum.* Item Heliogabalus, Lampridii teſtimonio: *Amphitheatrum ab eo inſtauratum poſt exuſtionem.* Denique Senatus ipſe eam tuitionem ſuſcepit, ſub Gordianis. Capitolinus: *Quid enim opus eſt de reſtitutione templorum de * thermis Titianis, de ædificatione Amphitheatri agere?* Ita multorum curâ, & Genio quodam Perennitatis, pervenire tanta machina potuit adhoc ævi.

Victoris parum clara aut certa lectio.

Durus ipſe, & ferreis ſtyli ſcriptor.

Multi refecerunt Amphitheatrum.

* Quæ neſcio an in Agellio reſtituendæ ſint, l. III. c. I. *Apud balneas Titias.* non autē; *Sitias*, ut libri. Nec tamen adfirmo.

CAPUT VII.

Communis Amphitheatri Titiani forma. Altitudo, & capacitas ejus. Laus & præconia. Denique ubi ſitum. Martialis explicatus.

Vere enim grandis. Altitudinem hanc vides? nunc quoque miranda eſt: etſi multum à vertice decorruit, multum à pedibus ſubſedit. Nam mole & ævo, magna hæc pondera clarè deſident, terrâ cedente. Adde aggeſtum ruinarum: quantum peſit? Alta igitur, & Ammianus de eâ: *Amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tyburtini compage, ad cujus* SUMMITATEM ÆGRE VISIO HUMANA CONSCENDIT. Vides hunc orbem? is quoque capax: & ſupra … fidem. P. Victor: *Amphitheatrum*, inquit, *quod capit*

Altitudo Amphitheatri.

Capacitas caveæ grandis.

Digitized by Google

loca LXXXVII. ∞. Et de gradi
credo : in quorum pulvillis
octoginta ſeptem millia homin
lo ſuperiore & circumjectis p
minùs item ſpectarunt quàm
tiùs millia : ſive ſtantes, ſive
dentes. Jure ergo molem h
dorus, in hoc eulogium eru
Principalis, divitiarum profuſo
ficium fieri, unde CAPUT URBI
tialis ante opera omnia orbis p
poëticâ fide :

Ambitioſa ſatis laus, à Caſſiodoro.

Omnis Cæſareo cedat labor A
Unum præ cunctis fama lo

A Martiali item.

Intellegit enim hoc Titianum
illa, aut de Domitiano, ut a
vulgus. Doctorum Curia me
lùm, ſed totum Epigramma
in Titum maximè convenire
in dedicatione hujus Amphith
pænè * centum. Idem poëta
appellat :

*Xiphilinus auctor.

Hîc ubi conſpicui venerabilis
Erigitur moles, ſtagna N

& ſimul locum præit, in quo
qui pars fuit Neronianæ do
exclamavi ego, Jam ardeo
ſtingue hunc ignem : & ſi
veterem germanamque faciem
Non invitus, inquit, ſcio e
am delectationem, quæ hîc
facere ad illuſtrandam rem
Quorum cùm tam crebra me
ſcriptorum : cur fugiam ten
gui ſermonis fac? Audi igit
mnem interiorem hanc mol
& quidem, quò magis capia
enim olim Corynna ad Pind
dum eſſe, non ſacco toto.

*Τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλακῷ.

CAPUT VIII.

greſſio in particularem Amphitheatri deſcriptionem. Primùm de formâ ejus: quæ Ovalis oſtenſa. Calpurnius & Dio explicati. De ſolo Arenæ: in quo cloacæ ſive ſpecus, & cui rei. Item de portulis.

SED víſne admoveamus nos paullùm ad inferiorem hunc parietem, ubi umbra? Imò ſedeamus etiam, ſi ita viſum, inquam, in graduum his fragmentis. Simulque ſedi ego, & ridens, ad Florentium, Quis ſcit, inquam, ſi locum nunc non premam magnæ alicujus umbræ? Florentius ſe quoque jam collocans, Id quidem facile, imò neceſſum eſt, inquit. Nam ad podium ſedemus, & in Orcheſtrâ, heu, quot hîc olim Senatores? Sed ſpecta.

Arenæ hujus, primùm, ſive caveæ totius forma, non rotunda & orbicularis prorſum eſt, ut oculi tibi poſſint imponere: ſed porrecta magis paullùm, & oblonga. Dimenſio id adprobat: ratio ipſa operis: quia Amphitheatrum junctum & factum ex duobus Theatris, rejecti ſcenâ. At theatrum non juſti hemicycli formâ, ſed amplius diametri quartâ parte fuit: uti etiamnunc oſtendit figura reliqua Theatri Marcellæi. Ad quam compoſitionem & figuram Caſſiodorus prælucet: *Cùm Theatrum*, inquit, *quod eſt hemiſphærium, Græce dicatur: Amphitheatrum quaſi in unum juncta duo* * *Viſoria rectè conſtat eſſe nominatum.* Item Iſidorus: *Amphitheatrum dictum, quod ex duobus Theatris ſit factum. Nam Amphitheatrum rotundum eſt,* (non id quidem planè verum) *Theatrum verò ex medio Amphitheatro eſt, ſemicirculi figuram habens.* Ovidius clariſſime:

---- ſtructoque utrimque theatro,
Ut matutinâ cervus periturus arena.

Ovo aptiſſime comparat idem Caſſiodorus: *Ovi ſpeciem*, inquit, *eius arena concludens, ut concurrentibus aptum daretur ſpatium, & ſpectantes omnia faciliùs viderent: dum quodam* PROLIXA ROTUNDITAS *univerſa colligeret.* Itemque Calpurnius in Bucolico, de Venatione Carini:

Et geminis medium ſe molibus alligat ovum.

Nam geminas moles, duo theatra intellegit: eaque alligari vult in ovum. Qui aliter explicant, circumludunt;

Ratio fabricandi Amphitheatri.

Theatri ipſius quæ forma.

Duo Theatra juncta, Amphitheatrum exhibent.

* Ita vertit Theatra, nec impropriè aut durè.

Ovi formâ hæc loca.

Calpurnius illuſtratus.

Digitized by Google

ſententiam poëtæ non tangunt.
parat,quæ cincta undique ſupinc

Amphi. theatrum vallicincta in orbem montibus comparatum.

Qualiter hæc patulum vallis (
Et ſinuata latus, reſupinis una
Inter continuos curvatur conc
Sic tibi planiciem curvæ ſinus

Nec verſibus iis aliâ luce opus,ni
Caſſius idem voluit , cùm mo
Amphitheatro componit : Ὥς
θεάτρῳ τὸ ὄρος σύμπαν , ὡς μικρῷ μ
Habes univerſi hujus cavi form
Ordiar enim cum architectis ab
ſine ſubſtructionibus aut ædific
ſum ferarum & ad pugnam. E
bi (partem enim non deſigno)
dico cruda Ara , quæ ſacra Jovi
id te docuit : ſi verſus ejus au
Jam ſub ipsâ areâ,cloacæ. Ita cr
dreas Fulvius : qui magnam eti
lerari ab iis vult & ſuſtineri. A
rit,neſcio : ſi vera traditio ; amb
cloacæ ad exſugendum educen
lum * ſtagnorum,providè ſtruc
ræ quædam & ſpecus ſubterrane
ceptum ferarum , quas tamen i
cenſuerunt. Sive etiam ad uſum
renam occultè & ſubitò inducel
ad Naumachias. Certè cùm
die in Amphitheatrum inducer
eſt,quo loco eæ habitæ aut ſerva
ſimul emiſſæ. Si in ipsâ areâ
cum,ſi extrà : quomodo eæ ſta
ad manum ? Mea quidem opin
neos cavos fuiſſe , in quîs recon
dos : partim depoſitas eas in c
porticu , è quâ portulæ & adi
Arenam. Non tam clarè eas
mnia enim hæc ruinis aggeſta &
clariſſimè :ubi utrimque * octo,
Podii muro. At non eæ certè
quia in Arenam tantùm conduc
aut gradus.

Arena area tota libera.
Niſi quòd Ara in eâ Jovi.

Cloacæ ſubterraneæ.
* Lib. 1. De mirabilibus Urbis.
Ad quem uſum ea fuerint.
* Nam in ſtagnis Neronis ſtructum Amphitheatrũ.
Feræ quomodo ſub ipſam pugnam adſervatæ.

Portulæ in imo muro.
* Duæ enim aliæ adverſæ inter ſed ſed grandiores & veræ portæ.

Digitized by Google

CAPUT IX.

De Specubus ſubterraneis, amplius, item de Caveis in Amphitheatris. Livii defectus aut expletus, aut ſententia eruta. Portæ in caveis, & Plauto lux. Emiſſio ferarum, & immiſſio.

Et de Specubus quidem ſive cryptis, valdè ſententiam meam juvat Cyriacus Anconitanus, qui majorem ævo Itinerarium ſcripſit. In quo de Amphitheatro Veronenſi, ſic tradit: *Et nunc conſpicitur locus rotundus Arena, per totum magnis ſaxis undique ſtructus, & ut ita dicam perforatus, cùm intus* CUBATIS & ANTRIS *multiformiter redimitus ſit.* Sicut de Caveis, Livius libro XLI. loco prorſus quidem fracto & mutilo, ſed ex quo tamen non obſcurè elicio quod facit iſtuc. Ait de Cenſoribus, locaſſe eos faciendos *carceres in Circo, & ova ad notas curriculis numerandas, & * dam, & metas trans * &* CAVEAS FERREAS *pe* intromitterentur.* In Circo, ut ſcimus, olim Venatio exhibita, ante Amphitheatra, itaque huic ſimiliter Livius Caveas ferreas exſtructas, per quas beſtiæ (talem enim ſententiam fuiſſe ſuſpicor, ſi non verba) intromitterentur in Arenam. Nec de aliis Caveis Statius II. Silu. in Leone manſueto:

--- ſtat cardine aperto
Infelix Cavea, & clauſis circum undique portis
Hoc licuiſſe nefas pavidi timuere Leones.

Ubi nota mihi & Portas, quæ vel Cavearum ſunt: vel potiùs illæ Amphitheatrales, de quibus diſſero. Certè apud Plautum etiam Portæ in Circo ad beſtias emittendas, in Perſâ:

Ubi quid credideris, citiùs extemplo à foro
Fugiunt, quàm ex portâ ludis cùm emiſſus eſt lepus.

Quem locum ſilentio premit alioqui interpretes (fatendum eſt) non lucem, ſed umbram ſæpè facit noſtro Umbro. Neſcio an Ammianus de his, lib. XXVIII. *Maximinus effudit genuinam ferociam: ut ſæpe faciunt Amphitheatrales feræ, diffractis tandem ſolutæ poſticis.* An *portulis* ibi aliquis legat? ſed audax ſit, non moto. Oſtia videtur Varro adpellaſſe, De Re ruſt. *Oſtium habere debet humile & anguſtum, & potiſſimùm ejus generis quod cochleam appellant, ut ſolet eſſe in caveâ, in quâ tauri* fortaſsè, *è quâ*: non enim certè in ipsâ Caveâ pugna-

Cavea prima è ferro quando? Livius fracta verba ad eam rem.

Statius explicatus.

Portæ in caveis.

Plautus explicatus.

Digitized by Google

Leviter Varro correctus.

pugnabant; niſi ſi Caveam cap
tro) *tauri pugnare ſolent.* Atqu
petu quodam emittebantur in

Emittere feras.

Probo : *Neque erat beſtiarum in*
egredientibus ſolet, ita enim vere
lim laudatiſſimus ille Faber. C
Cùm quidam gemmas vitreas pro
jus, ſurripi quaſi ad leonem vendit
caponem emitti. Emittebantur

Item immittere.

que in eas immittebantur poſt p
Curriculi rotarumque verſata facti
am. Sed & Portulas eaſdem ad h
dare Vopiſcus videtur, qui Adit
Immiſſi deinde per omnes Aditus ſtr
vi, mille apri. Hîc ego, Sed nón
ti, iſta de Caveis itinerariis accip
clauſæ & tranſvectæ? Claudian
chrè deſcribit, III. De laudib. Sti

Hæ laqueis innexa gemunt,
ILIGNIS DOMIBUS, *fabri n*
Sufficiunt: rudibus fagis texun
Frondentes CAVEÆ, *ratibus p*
Per freta vel fluvios, exſangu
Remigis, & propriam metueb
Per terram pars ducta ratis.

Itaque potuêre in Specubus illis
poni in hiſipſis Caveis. Haud a
& addo eas Caveas ex argento &
ſpeciem ſæpè factas. Sed pergam
deſcribendo.

CAPUT

Aliter atq; aliter ſolere ornari ban
ſilvæ, in modum maris, Antra p
Naves. Vopiſcus, Apulejus, Ca

ATQUE hæc ſolens & vulgata
non nego comptum aliquem
ditum, & colorum quoſdam

Ambitioſa Editorum inventa.

cottidie ab ambitioſis Editoribus e
ſtudia ſpectantium allicerent lenoc

Arbores in arenam inlatæ.

tatis. Ita fuêre, qui arboribus hoc pl
& Arenam totam verterent in ſilva

ginem exhiberent veræ germanæque Venatio- Audax inventum, & quod non meliùs tibi expreſ- m, quam ipſis Vopiſci verbis, in Probo: *venationem liſſimam dedit, ita ut populus cuncta diriperet. Genus n ſpectaculi fuit tale. Arbores validæ per milites radi- vulſæ, connexis longe lateque trabibus adfixæ ſunt, ter- einde ſuperjecta: totuſque Circus ad ſilvæ conſitus ſpeci- atiam nobis viroris obtulit.* In qua extrema clauſula eo legas, *gratiam novi viroris.* Quomodo enim, ? nec Vopiſcus ipſe certè inter ſpectatores fuiſſe ificat: quod abnuit ætas. Neque tamen gratia aut hujus inventi penes Probum: reperio Gordianum antè factitaſſe idem etiam privatum. Capitolinum aliter accipio, ubi de magnificis ejus muneribus Quæſturâ? *Feras Libycas uno die centum exhibuit, ur- ndie mille. Exſtat ſilva ejus memorabilis, quæ * pi- ſt in domo roſtratâ Cn. Pompeii, quæ ipſius & patris ejus novi fuit.* Sed & in Titi ſpectaculis tale aliquid in- t Martialis:

Vopiſci correcti.

Capitolinus explicatus.

* Munera enim pingi ſolere, docui lib. II. Satur.

Quidquid in Orpheo Rhodope ſpectaſſe Theatro
Dicitur, exhibuit Cæſar arena tibi.
Repſerunt ſcopuli, mirandaque ſilva cucurrit,
Quale fuiſſe nemus creditur Heſperidum.

Imò æmulabantur id jam in provinciis: atque Apulejus in muneris Corinthiaci apparatu deſcribit. *Erat,* inquit, *mons ligneus ad inſtar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, ſublimi inſtructus tabulâ* (liber ſcriptus quem à Giſelino meo ſum nactus, *inſtructus fabricâ*, rectiùs refert) *conſitus viretis & VIVIS ARBORIBUS, ſummo acumine de manibus fabri fonte manante fluviales aquas eliquans.* Nec in ſolo ſolùm hæc variatio, ſed in Caveis ipſis, quarum loco invenerunt antra quædam coëuntia & deëuntia, quæ velut è terra emitterent ſubitò feras. Calpurnius hoc voluit, cùm in Carini Venatione timidè miratur.

Apuleius correctus.

Ah miſeri, quotiens nos deſcendentis arenæ
Vidimus in partes? ruptaque voragine terræ
Emerſiſſe feras? & iiſdem ſæpè latebris
Aurea cum croceo creverunt arbuta libro.

[illegible] legi ibi malim, *diſcedentis arenæ*, uti & in Plinii de Curionis Amphitheatro, *diſcedentibus tabulis*. Intel- [illegible] enim, arte quadam & machinis, antra illa, velut [illegible] terræ, & aperta celeriter & operta: iterumque [illegible]is & virgultis tamquam creſcentibus inducta. Quę [illegible] decora fuiſſe fatendum eſt, & blandientia ſenſibus imi-

Calpurnii emendatio.

Digitized by Google

imitatione quadam naturæ. At
minis, & neſcias an exemplo q

Navis ad uſum Caviæ.

Arcâ, quod Navim ædificare g
in ipsâ Arenâ, quæ ſolutilis eſſet
teret omne genus ferarum pro

Neronis parricidium, quo exemplo cæptum.

perantis. Dio id ſcribit & nar
ne : vult etiam exemplum obl
vis quâ matrem necaret, ab hac
ba ejus commemini : Ἐπεὶ δὲ
κτονῶν τὸ ἔργον, καὶ κρύφα διὰ φαρμ
λεῖν, ναῦν ἰδόντες ἐν τῷ ἀμφιθεάτρ
ἐφ' ἑαυτῆς, καὶ τινα θηρία ἀφιεῖσαν
λιν, ὥστε καὶ ἐρ[illegible], τοιαύτην ἑτέραν
quoniam eam cædem palàm non au
patrare facilè id poſſent : navim q
tro conſpicientes ita factam ut ſpon
quibuſdam emiſſis, rurſus compinge
ſtatum, viſum iis huic ſimilem ædific
rè in Severo : Τῆς δὲ δεξαμενῆς ἐ
πλοίου σχῆμα κατεσκευασθείσης, ὡς
ξάσθαι καὶ ἀφεῖναι ἀθρόως. Ἔπειτα ἐξ
ῆλθον ἄρκτοι, λέαιναι, πάνθηρες, λέοντ
σωνες, ὥστε ἑπτακόσια τὰ πάντα καὶ θη
θέοντα ὀφθῆναι καὶ σφαγῆναι. Receptac
rarum in Amphitheatro exſtructum
capere ſimul & emittere poſſet ad fera
tem de ſubito occultè ſolutâ, exſilieb
leones, ſtruthiones, onagri, biſſontes
ras aut pecudes ſimul & currere lic
naves ſolùm ejuſmodi induxère,

Mare ſive aqua in Amphitheatris.

magis admirêre, quodammodo r
enim qui hoc omne rotundum,
ductus & meatus, ſubitò aquâ r
reſtribus feris, monſtra maris oſt

Natantia in iis marina monſtra.

navalem pugnam. Ei aquarum i
aberret, qui ſubterraneos illos ca
bus ſupra. Carini Principis ludi
à ſe Calpurnius memorat:

Nec ſolùm nobis ſilveſtria cer
Contigit, æquoreos ego cum ce
*Spectavi vitulos, & *equoru*
Sed deforme pecus.

*Hippopotamos intellegit.

Et diu ante illum Nero id uſurpa
te : *Aliquando*, inquit, *belluis int*
hibita, ſubitò aquam in Amphithea
le certamen oſtendit, rurſumque

Digitized by Google

... præbuit, denique inducta iterum, magni ſumptus ... epulum. Nec aliter Domitianus, qui ut Sueto-... ait, Prælium equeſtre ac pedeſtre commiſit: & in ...phitheatro, navale quoque. Noſter Seneca inge-...ſtorum hominum miratur magis quàm laudat in ...olâ XCI. Qui euripos ſubito aquarum impetu implent aut ...t. Et oſtendit inter novas inventiones eſſe.

CAPUT XI.

...muro qui Arenam cingit, de Podio quod ſuper eum, ...ejus forma. Digniſſimum eum locum ad ſpectandum, Senatui adtributum, imò magiſtratibus. Aptum ad curules ſellas. Principis ibi ſuggeſtus, Tribunal prætoris: & Veſtalium ſedes.

...o nónne extra limitem eo, quod dicitur, extra-...que oleas? Nam cum propoſitum mihi ſaltem na-...ivam genuinamque Amphitheatri faciem oſtende-...e, addo etiam ecce colorum fucos & pigmenta, & ...eror, Lipſi, ut cum faſtidio tuo. Meóne? inquam. ...mò merum mel & nectar, Florenti, bibo in hoc ſer-...mone, quem tu magis magiſque ſitienti mihi liberaliter ...infunde, &, ut ille ait, * πίνω μᾶλλον. Florentius reni-...ſens, E genere Parthorum tu quidem es, inquit: de ...quibus increbuit, Quo plus biberint, plus ſitire. Sed ...ducam te è ſiticuloſa hac arena, & ad Podium tran-...ſeo quod adſidemus. Nam poſt Arenam murus ecce ...ſe occurrit, qui Podium ſuſtinet, quique claudit & ...ambit infimum hoc ſolum. Podium enim appello pro-...cursum hanc quæ in ſummo muro, quæ paullum pro-...cedit & propendet inſtar pedis. Unde & nomen. ...Ambulachorum ea quædam ſpecies eſt: facta in Thea-...tris, templis, ædibus, ad circumeundum, inniten-...dum, ſpectandum. Mediolani inſcriptio vetus eſt: Do-...mitianus. PODIUM. CUM. LORICA. ET. ADITUS. ...ivus. FECIT. Salerni, alia: T. TETTIENUS. FELIX. AU-...GUSTALIS. * HS. L. M. N. LEGAVIT ...D. EXORNANDAM. ÆDEM. POMONIS EX. QUA. SUM-...MA. FACTUM. EST. FASTIGIUM. ...AURATUM. PODIUM. PAVIMENTA. MARMOREA. ...Et his ipſis theatralibus, alia: THEATRUM. STRAVIT. ...PAVIMENTO. PODIO. * CIRCUMSCRIPSIT Itaque ...ſi clare capias, non aliud Podium hoc noſtrum, ...quam muri pars projectior & prominentior, ante imum

* Uberiore menſura.

Quid Podium.

* Id eſt, Sestertium quinquaginta milia nummûm.

* Benè Circumſcripſit: quia in

imum ſpectaculorum gradum: cui columnæ impo
cum epiſtyliis ad ornatum, ſive (cùm liberet) ad in
xum. Vitruvius deſcribit non obſcurè, magnitu

orbem circuibat & in ambitum.

Magnitudo & ornatus Podii.

Vitruvius explicatus.

etiam expreſſa, ſi attendis, libro v. cap. VII. ub
Theatris: *Podii*, inquit, *altitudo, ab libramento p*
cum corona & Lyſi, duodecima Orcheſtræ diametri. S
Podium, columnæ cum capitulis & ſpiris, altæ quarta
te ejuſdem diametri. Cujus mens, ut, ſi Orcheſtra
ta, in qua Senatores, (pone eam eſſe graduum q
tuor aut quinque) alta pedes XII. tum ipſum Podi
unius ſit; columnæ ejus, trium. Et addo, victor
las etiam reponi ſolere in Podiis iſtis. Spartia
ſuadet in Severo, ubi de Circi ludis: *Victoria*, inq
vento icta de Podio ſtans decidit. Et Dio Caſſius agno
ſcit in Theatri ſcenis, libro L. cùm refert inter pro
digia, ventum tam grandem fuiſſe, *ὥστε καὶ Νίκην ἀγάλ-*
μα ἀπὸ τῆς τοῦ θεάτρου σκηνῆς πεσεῖν: ut & Victoriæ ſimul

Primi Senatorum ad Podium.

crum à ſcenâ Theatri caderet. Ad hoc Podium, ſpect
re ſoliti primi è Senatu. Nam cum Orcheſtra pluriu
graduum eſſet, digniſſimus habitus ille imus qui P
dio proximus & Arenæ, quippe ex quo facillima ſp
ctatio. Juvenalis:

> *----- generoſior & Marcellis*
> *Et Catulis, Paulique minoribus, & Fabiis, &*
> *Omnibus ad Podium ſpectantibus.*

Suetonius Aug. cap. XLIV. *Factum decretum patrum,*
ut quoties quid uſquam publice ſpectandum proponeretur,

Spatii aliquid inter Podium, & Gradus.

Sellis curulibus ſpectabant.

primus ſubſelliorum ordo Senatoribus vacaret. Primus,
ſive Imus. Ac neſcio an inter ipſum Podium & Gra
dus ſpatii aliquid vacuum fuit latioris, in quo ſpecta
re ſoliti honorati, idque propriè, Ad podium ſpe
ctare. Suadeor, quod ſellis curulibus ſpectaſſe quoſ
dam reperio, ut Suetonius narrat de Auguſto: *Com*
miſſione ludorum quibus Theatrum Marcelli dedicabat,
evenit ut laxatis ſellæ curulis compagibus caderet ſupinus.

* Docui abunde ad 11. lib. Annal. Tac.

Apparitores apud magiſtratus ſuos.

Item, quòd ſellas eaſdem honoris cauſſa poſitas*
abſentibus, ſive etiam mortuis. At ſellæ ex noſtra
ut commode poſitæ in Gradibus ipſis fuerint, com
modiſſime in hoc plano. Credamque Conſules
Prætores, alioſque quibus id jus, in curulibus ſuis a
Podium ſic ſediſſe, cum lictoribus, viatoribus, &
magiſtratus ſui pompa. Tacitus hoc poſtremum
ingerit libro XVI. Annal. cum præmia deſcribi
accuſatorum: *Liberto & accuſatori præmium operæ, loca*
in Theatro inter viatores Tribunicios datur, ex quo nece
ſum, fuiſſe eos bono honeſtoque loco, & juxt
Tribunos ipſos. Nec immerito, ut quiſque mag
ſtratib

Digitized by Google

bus ſuis appareret. Nec magiſtratus ſolum ad Podium aſſignator ego colloco, ſed & Principiſum, cui tamen eminentior quidam Suggeſtructus, & velut ſua domus. Origo rei à Julio Cæſare, quem Suetonius, inter alios honores nimios recepit, admiſiſſe ait *ſtatuam inter reges,* SUGGESTUM *in Orcheſtra.* Secutique Principes id tenuere, clarum ex ejuſdem Suetonii Ner. cap. XII *Icarus, primo ſtatim conatu juxta* CUBICULUM *ejus decidit, que cruore reſperſit. Nam perraro præſidere: ceterum ... primum parvis foraminibus, deinde toto podio ... ſpectare conſueverat.* Ex quo facilè colligis Suggeſtum illum tectum & inædificatum fuiſſe, ad modici cubiculi formam, cui proprium etiam ſuum Podium (de ...im, non de grandi illo Amphitheatrali neceſſario ...quilium capis) quod oſtiis quibuſdam ſive feneſtris, ...am verſus aperiretur. Plinius hunc morem ſatis ...at, laudatione ad Trajanum: quem commendat, ... civiliter ſuſtulit. *Digna,* inquit, *victore populo ſedes* (Circo ſermo eſt) *viſendi cum cetera ſpecie, tum quod ...tus plebis ac Principis locus. Siquidem per omne ſpatium ... facies, nec magis proprius ſpectandi Cæſaris* SUGGESTUS, *quam propria quæ ſpectet. Licebit ergo civibus ... invicem contueri, dabitur non* CUBICULUM *principis, ... ipſum cernere, in publico, in populo ſedentem.* Sed præter hunc Suggeſtum, ad Podium etiam Tribunal Editoris. Cum enim aliis honoribus, ut lictoribus & veſte ...texta, inſignes voluerint eos eſſe qui ludos exhiberent; tum etiam altiori hac ſede, in qua præſiderent. Suſpicor ex Suetonii Auguſto: qui *virginibus Veſtalibus,* inquit, *locum in Theatro ſeparatim, & contra ...toris* TRIBUNAL *dedit.* Nam quod Prætorem nomi..., eo eſt, quod plerumque ludos ii exhibebant. At ... in aliis etiam Editoribus is honos & is locus, non ...bigo. Ad hoc Tribunal refero, quod Vitruvius in ... puſillo & magno Theatro *fieri vult itinera, aſcenſus, ...,* TRIBUNALIA. lib. V. cap. VII. Quod vero ad Podium ea ſedes, cum ratio evincit, tum Suetonius qui ex ...verſum collocat Veſtales. Eæ autem ad Podium. Pru...tius:

... quoniam Podii meliore in parte ſedentes
...ant, atque tam faciem quam crebra tridente
...pacto quatiant haſtilia.

Suggeſtus in Podio.
Iulius repperit.
Cubiculi ſpecies, & nomine.
Suetonius explicatus, aliter atque vulgus.
Trajanus Suggeſtum recuſavit.
Tribunal in Podio.
Veſtales ...

CA-

Digitized by Google

CAPUT. XII.

Quod tutamen infimo illo Podio fuerit à feris. Retia ſolere prætendi, benè nexa, benè firma. Verſatilia item quædam ligna: Cancellos ferreos & Euripum. Sudatum in Calpurnii verſibus.

Et de Podio quidem hactenus. Tranſeo. imò mane inquam ego, mane. Magnus mihi hic metus. Circumſpexit Florentius, velut quærens. Sed ego cum riſu, Non pro me, ne erres, inquam: ſed pro Conſulibus & hoc omni Senatu Romano, quos tu quidem in Podio collocas, id eſt, in ipſo oſtio orci. Quomodo enim hîc tuti a feris? quis leo, quæ panthera illos non invadat, tantillo ab Arenâ intervallo? Jam ſi elephas aliquis, heu! Riſit hîc largiter Florentius: & ô te hominem albo hepate! inquit, profectò mater tua numquam flebit. Quid tamen hîc periculi? Murus iſte quem vides, quique Arenam dividit, ſcito altiorem fuiſſe non paullò quam pro aſpectu. Ipſe corruit, & ſubſedit, & rudera aream allevarunt. Non minus certè olim altitudinis habuit, cum hoc Podio, duodenos quindenoſve pedes. Quæ fera hunc tranſiliat? Et tamen contra inopinatos quoque caſus, ſcito à caris illis providè proviſum. Nam primùm retia valida, nodoſa, in orbem undique Podium hoc cingebant. Plinius ea intelligit lib. XXXVII. de Neronis quodam munere: *Tanta, inquit, copia ſuccini invecta, ut* RETIA ARCENDIS FERIS PODIUM PROTEGENTIA *ſuccino nodarentur.* Et Calpurnius, qui retia illa in Carini Venatione format & torquet ex auro:

Murus Podii olim ſatis altus.

Retia ante Podium; quorum raritas ſcilicet non impediebat aſpectum. Retia illa per luxum inaurata.

---- auro quoque torta refulgent
Retia, quæ totis in Arenam dentibus exſtant.

Nec retia ſolùm, ſed verſatiles quidam trunci adpoſiti muro & huic Podio; contra ſcanſionem omnem ferarum & inſultum. Quæ ligna quidem manifeſtò in ipſis Caveis Ammianus agnoſcit, libro XIX. *Ut dicatæ in Caveis beſtiæ, tetro pædore efferatæ, evadendi ſpe* REPAGULIS VERSATILIBUS *illiduntur*: In Caveis inquam, ſed in ipſo etiam Podio aut circa, videtur Calpurnius locare, etſi verbis parum claris aut certis:

Ligna rotantia.

---- nec non ubi finis Arenæ
Proxima marmoreo peragit ſpectacula muro,
Sternitur adjunctis ebur (admirabile truncis.

* E

Digitized by Google

Et coit in rutilum, teres qua lubricus axem * Fortaſſe leg. Et coit in rotulam teretem: qua lubricus axis.
Impoſitos ſubita vertigine falleret ungues
Excuteretque feras.
...ſus enim dubiæ & intricatæ ſcriptionis. Legerem, ...*in rutilum*, ſive, *rotulam*, ut velet truncos eos ebu... ...umque in rotulam coiſſe, atque ita inſilientis ...impetum fregiſſe, & vertendo excuſiſſe. Neſcio ...tamen, *in ruplum*. Nam Ruplus in Gloſſis, *seg-* ... χαλκάγερς, καὶ ἀντίψηξ, *cardo & vertebra caveæ.* ...mentem faciliùs verſuum horum adfirmarim, ...m verba, vult omnino tranſverſa quædam ligna ...ilia objecta muro, quæ feras fallerent dum eni- ...tur. Ego hic iterùm, Anceps hoc præſidium, Flo- ...ti: & quomodo me firment verſus tam infirmi? ...è (rideas licet) ego etiam nunc in ſummâ caveâ ſpe- ...re eligam, nec invideam Senatui Orcheſtram. Con- ...lephantes enim & immanes illas feras, quid? Para- ...ma, inquit Florentius. Nam aut clathris ferreis ...nam totam circumdabant: aut, quod certius, Eu- ...is. Valde enim id genus metuens aquæ. Plinius lib. ... 11. *Universi* (de elephantis loquitur) *eruptionem ten-* ...*e, non ſine vexatione populi, circumdati clathris ferreis.* ...*de cauſſa C. Cæſar Dictator poſteà ſimile ſpectaculum* ...*us,* * *Euripis arenam circumdedit, quos Nero Cæſar* ...*it, equiti loca addens.* Et jámne ſecurus? Haud ...c etiam, inquam ego: ſed perge.

Contra grandiores belluas quod præſidii.

* Vide & Sueton. in Cæſ. cap. xxxix.

CAPUT XIII.

...dus, & eorum forma. Diviſi *accurate in ſuas par-* ...*es. Pulvilli in iis.* Præcinctiones. *Aditus. Viæ. Cunei. Cathedræ. Porticus. Vitruvius, Tertullianus, Martialis, Calpurnius, varii ſcriptores varie emendati aut illuſtrati.*

...LORENTIUS: Gradum igitur jam promoveo ad ...Gradus, & ad hos Subſelliorum, ut ſic dicam, col- ... Non male, colles quia revera per declive jacen- ...forma. Itaque Calpurnius aptè deſcripſit:

Clivoſi Gradus.

...oſque gradus, & clivos lene jacentes.

...enim aliquot libri, *divos*, nec quidquam hic ſe- ...pulvinari. Sed ut totam hanc ſedendi ſpectandi- ...tionem ſubtili quadam Minerva intelligas, non ...: opus, ut hoc omne ſpatium diſtinguam tibi per ... Quæ erunt iſtæ. Gradus: Præcinctiones: Adi- ...: Viæ: Cunei: Cathedræ: Porticus.

Diſtinctio Graduum.

GRA-

Digitized by Google

Quid hic Gradus.

GRADUS appellamus, uti ſcis, ea ipſa loca in qui[...] debant. Sic dicti in Amphitheatris, quia ad form[...] ſcalarium graduum, alii alios conſequuntur. Eo[...] dimenſio Vitruvio expreſſa: *Gradus*, inquit, [...] *ſellia componantur; ne minus alti ſint palmopede, & [...] ſex. Latitudines eorum, ne plus pedes duo ſemis, ne minu[...] des duo conſtituantur.* Palmopede, id eſt, pede & palm[...] ſive palmis quinque. Palmus enim quattuor digitos co[...] tinet: Pes quatuor palmos. Sed hæc tamen Vitruvi[...] altitudo non convenit gradibus Amphitheatri Ver[...] nenſis, qui, Torello dimetiente, alti dumtaxat [...] dem & duas uncias, id eſt, pedem & duos digitos [...] mis, & paullum quod excurrit. Sed cur tam lati? [...] rum enim ex ſymmetria & bono loci videtur, duo[...] pedes & ſemis latos eos facere. Quod verum eſt: ſe[...] latitudinem eam exigit, in contextu illo Graduum[...] ratio ſedendi. Pedes enim eorum qui in ſuperiore gra[...] du ſpectant, innixi inferiori gradui proximo, qui [...] læderent ſedentes alios, neve ipſi læderentur, o[...] habuere aliqua laxitate. Fortaſſe etiam ad pone tra[...] undum, ſi qui ſurgerent, aut ſedentibus jam aliis i[...] rent. Gradus autem iſti è lapide. Unde ſcitum illud [...] riſtippi, *Cui bono eruditio? Huic ſaltem*, inquit, *ne in Th[...] tro lapis ſedeat ſuper lapidem.* Quamquam & ſæpe è lign[...] Serò repertum, ut pulvilli inſternerentur Senatui: id [...] primus Caligula inſtituit. Dio Caſſius: Τά τε [...] λαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων [...] πρῶτον τότε ὑπετέθη, καὶ πίλους σφίσι τὸν Θετταλικὸν τρόπον ἐς τὰ θέα[...] τρα φορεῖν, ἵνα μὴ ἡλιῶσι ταλαιπωρῶνται, ἐπέτρεψε: *Pulvilli tum primum Senatoribus, ne nudis aſſeribus inſiderent, ſubjecti, & pileos Theſſalicos in Theatra iis inferre conceſſum, ne in ſo[...] latione torquerentur.* Ait clare, Senatui tantum: poſte[...] tamen id etiam Equiti conceſſum, ex Juvenali:

Cur latiores facti.

E lapide fuiſſe, plerumque,

Pulvilli iis impoſiti.

---- *exeat, inquit,*
Si pudor eſt, & de PULVINO *ſurgat* EQUESTRI
Cujus res legi non ſufficit.

Quid Præcinctiones.

PRÆCINCTIONES ſequuntur, quas, ſi bene capio[...] non aliud cenſeam quam Graduum intervalla & di[...] viſiones quaſdam in orbem. Vitruvius aliquoties no[...] minat*: ſed, ut in re tunc clara, deſcribit nobis paru[...] clare. *Præcinctiones*, * inquit, *ad altitudines Theatrum[...] pro ratâ parte faciendæ videntur neque * alterius qua[...] quanta Præcinctionis Itineris ſit latitudo.* Iterum: *Gra[...] tiones ſcalarum contra quadratorum angulos dirigantur [...] primam Præcinctionem.* Videntur autem ſive ad Vomito[...] ria & ipſos Aditus, ſive in diſcriminibus Orcheſtra[...] Equeſtrium, Popularium, Gradus quoſdam latiores [...] tiores[...]

* Cap. 11: lib. x.

* id eſt: Cingulum non altius ſit, quam latum eſt illud ipſũ ſubcingulare iter, de quo mox.

Digitized by Google

reſq; ſtruxiſſe, qui reliquos minores velut præcin-
rent & complecterentur. Unde & nomen. Torellus
rè obſervat in illo Veronenſi, * Gradum eſſe circa
dium, qui duos pedes & uncias ſex altus: cum re-
ui tantum, pedem & uncias duas. Atque ea profe-
Præcinctio etſi Vitruvius & res ipſa, plures ſuadent
a Baltheus id alio nomine vocatur, à pari cauſſa, quia
lus * cingulum quoddam latum fuit. Calpurnius in
mphitheatro Carini:

Baltheus en gemmis, en illita porticus auro.

rtullianus de ſpectaculis: *Vias enim vocant cardines
theorum per ambitum.* Ex quo diſce, ad Cingula et-
n iſta fuiſſe Vias. Diazomata item, Græcanica voce,
mmode adpellat. Vitruvius cap. VII. *Gradus diazo-
ta, pluteos.*

ADITUS deinde: qui in ipſa gradatione portæ quæ-
m ſive oſtia, per quæ ab exterioribus porticibus ve-
tur & deſcenditur in ipſas ſedes. De his Architectus:
*itus complures & ſpatioſos oportet diſponere, nec conjunctos
periores inferioribus, ſed ex omnibus locis perpetuos & dire-
os, ſine inverſuris faciendos: uti cum populus dimittitur de
ectaculis, ne conprimatur, ſed habeat ex omnibus locis exi-
s ſeparatos ſine impeditione.* Vomitoria appelat Macrob.
voce vulgi: lib. VI. Saturnal. cap. IV. Ad illud Virgilii
— *tis vomit ædibus undam. Pulchre & antique. Unde &
Vomitoria alii libri, Vomitaria) in ſpectaculis dicimus,
unde homines glomeratim ingredientes in ſedilia ſe fundunt.*
Atque hæc foramina perſpicua in hiſipſis Graduum re-
liquiis, itemque in illo Veronenſi.

Ad VIAS venio, quæ, auctore Tertulliano, ſic dupli-
ces. *Vias enim vocant, cardines Baltheorum per ambitum &
diſcrimina Popularium per proclivum.* Optime eruditus ſcri-
ptor. Vult enim Vias alias eſſe, quæ ad * cardines ſive
limites Baltheorum, in circuitum: alias, quæ à Vomito-
riis illis, in deſcenſu. Itaque ait, per proclivum. Sed cur
Popularium tantùm meminit? eaque diſcriminari, &
cuneos ſuos tribui, Viis illis ſecantibus, vult? ad-
hæreſco. Excludere enim apertè Equeſtria & Orche-
ſtram videtur: aliter quam * Suetonius, qui cuneos
[illegible]s agnoſcit: ergo & Vias. Sed Popularia largè for-
[illegible] acceperit ſcriptor Afer, pro omni populi conſeſſu.
[illegible] has modo Itinera, modo Scalaria Vitruvius appel-
[illegible]ed Scalaria tamen propriè, Vias quæ inter Cune-
[illegible] aſcenſum aut deſcenſum. In his Viis qui locum
[illegible] habebant, quique ut ſuo verbo dicam, excuneati
[illegible], ſpectabant ſtantes. Tertullianus: *Nam apud ſpe-
[illegible]lis & in Via ſtatur.* Martialis facetè de falſo quo-
dam equite, lib. V. *Sedere*

* Eminebant clariſſime Præcinctiones in Theatris.
Balthei
* Eaque re Zodiaci Zona, etiam Baltheus à Manilio vocatur.
Diazomata.
Aditus quid appellemus.
Vomitoria dicti.
Via inter Gradus, duum generum.
* Has vias vocat Itinera Præcinctionum Vitr. c. III.
* Vide iam nunc in Cuneis
Diſcrimen aliquod inter Itinera & Scalaria.
In Viis, excluſi ſpectabant.

Sedere primo ſolitus in gradu ſemper,
Tunc cum licebat occupare, Mannejus,
Bis excitatus terque, tranſtulit caſtra,
Et inter ipſas pæne tertius ſellas
Poſt Cajumque Luciumque conſedit.
Illinc cucullo proſpicit caput tectus,
Oculoque ludos ſpectat indecens uno.
Et hinc miſer dejectus in VIAM *tranſit,*
Subſellioque ſemi fultus extremo,
Et malo receptus alterò genu, jactat
Equiti ſedere, Lectioque ſe STARE.

Martiali lux data.

Cujus Epigrammatis ſententia iſta. Mannejum [illegible] ante Domitiani edictum ſedere inter equites, & quidem in Equeſtrium gradu, qui ad Orcheſtram. Sed agnitum & pulſum aliquoties à diſſignatore Lectio, tranſiſſe tandem ad ſummam caveam, & ſpectaſſe inter plebem & pullatos: tantumnon inter cathedras muliebres. Sed illinc quoque dejectum, ſpectaſſe in Via ſemi-ſtantem. Atque hujus ſententiæ etiam illud Taciti eſt, lib. XVI. de militibus, qui à Nerone diſpoſiti *Per cuneos* STABANT, *nequod temporis momentum impari clamore, aut ſilentio ſegni præteriret.* Nam ſtetiſſe

Dimenſio viarum.

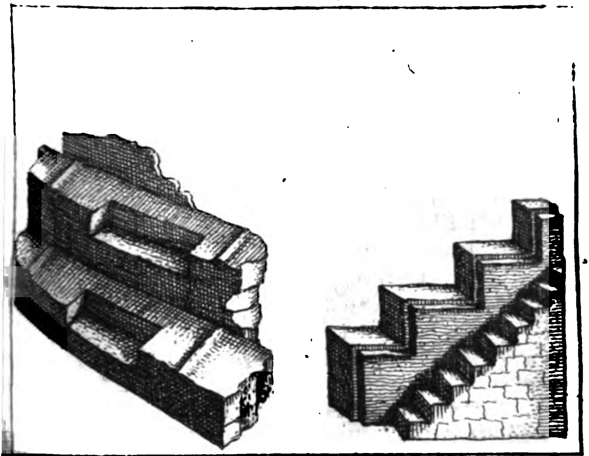
eos ſentio in his utriſque Viis. Latitudo Itineris ad Baltheum, mihi ignota, cenſeo non minus, trium quatuorve pedum. Si enim vulgarium Graduum, Vitruvio definiente, duo pedes & ſemis: quidni duplum iſtis, At Scalarium ſive Aſcenſuum altitudo, in Veronenſi apparet ſemipedis & unciæ: latitudo, pedum binum. Humiliores ergo aliis ſedentariis Gradibus,

Canaliculæ in gradibus.

parte dimidia. Addo, Canaliculas quaſdam, & derivationes aquarum ad oram extremam Graduum fuiſſe, qua Scalaria incipiebant. Apparent in fragmentis lapidum.

& uſum

Digitized by Google

& uſum, credo, habuerunt ſive aquæ cæleſtis derivandæ, ſive potiùs humanæ. Nam cùm dies totos in ſpectaculis perſederent, quin urina reddenda fuerit, non ambigimus: eique uſui tribuimus hos inciſos canales. Nam ad pluviam, ſcire te volo pendulos leviter & proclives omnes gradus fuiſſe.

At CUNEI jam (Alexis κερκίδας dixit) inter has Vias medii. Quidquid enim ſedilium dividitur Præcinctionum Itineribus, & ſecatur lateralibus Viis, in hoc nomen id venit. Nomen datum à formâ, quia reipsâ *Cunei ſpectaculorum.*
Scalarum directio talis, ut ab imo ordiens magis diffunderetur in altum: redderetque cunei formam. Hoc modo, vide. Digiti enim potiùs res eſt, quàm linguæ. Sed hoc mihi nota, Vias iſtas Scalares non *Directio*
ab imo ad ſummum rectà & ſine interciſione iſſe. *Scalarium*
Contrà eſt, dirigebantur ſaltem ab imâ Orcheſtrâ ad *alterna.*
primam Præcinctionem. Ibi deſinebant, & * alternis aliæ incipiebant, cum Cuneorum nova variatione. Ita ſi triplex Præcinctio (& id ex Vitruvio ſuſpicamur:) triplex etiam ordo & diſcrimen Cuneorum. Nec abſurdè forſaſſe ſenſerim, ſi cuneos & Præcinctiones finiam ac diſcriminem limitibus Orcheſtræ, Equeſtrium, Popularium. Architectus noſter Auguſtalis, meo animo, deſcribit non obſcurè: *Cunei,* in-

* Quod quidem clariſſimè in Veronenſi apparet.

Digitized by Google

inquit, *ſpectaculorum in Theatro ita dividantur, uti an... trigonorum, qui currunt circa curvaturam circinati... dirigant aſcenſus ſcalaſque inter Cuneos, ad primam P... cinctionem. Suprà autem alternis Itineribus ſuperiores C... nei medii dirigantur.* Et adde quæ ſcribit cap. VII *Gradationes ſcalarum inter Cuneos & ſedes dirigantur ... primam Præcinctionem, ab eà Præcinctione inter eas ... rùm mediæ dirigantur.* Et ſanè hæc præſcriptio ... parte apparet in Theatro Veronenſi ad Athe... quod deformavit (etſi παχύτερον) Torellus. A... hi Cunei Theatrorum, qui in ſcriptoribus occu... crebri. Juvenalis:

Exempla & loca de Cuneis.

---- Cuneis an habent ſpectacula totis
Quod ſecurus ames?

Martialis:

Æra ſed à Cuneis ulteriora petis.

Inde Theatrum Cuneatum Virgilio aut Severo:

---- Cuneati læta Theatri
Seditio.

Et Auſonio: *Cuneata crevit hæc Theatri immanitas.* In de excuneandi verbum, id eſt ejiciendi & velut ex Cuneum excludendi, uſurpatum Apulejo. Hi Cu nei, certi certis adſignati. Suetonius in Auguſt. ca pite XLIV. *Militem ſecrevit à populo. Maritis è ple proprios ordines* (id interpretor, vel ordines aliquo ſubſelliorum, vel etiam Cuneos) *adſignavit. Præte xtatis* CUNEUM *ſuum; & proximum, pædagogis.* Ad diſcrimina hæc Cuneorum quique in iis ſedebant, al luſiſſe mihi Tertullianus videtur De Reſurrectione carnis: *Igitur quantum ad hæreticos, demonſtravimus quocuneo decurrendum ſit à nobis.* Sed clariùs, & ad Sue tonii data verba, Martiali, lib. v.

Cunei certi certis adſignati.

Obſcura Tertulliani dicto explicata.

Sedere in equitum liceat an tibi ſcamnis,
Videbo Didyme, haud licet MARITORUM.

Cunei etiam Senatorum & Equitum.

Cuneos autem etiam Equitum & Senatorum fuiſſe clarè docet Suetonius Domit. cap. IV. *Dio prodi... omne genus rerum miſſilia ſparſit, & quia major pars intra Po pularia deciderat, quinquagenas teſſeras in ſingulos Cuneos Equeſtris ac Senatorii ordinis pronuntiavit.* Et Virgilius plebis item ac patrum agnoſcit:

---- hunc plauſus hiantem
Per Cuneos (geminatus enim) plebiſque patrumque
Corripuit.

Quid Cathedra tunc redictum.

Ad CATHEDRAM jam perveni, quam ſolus Tertul lianus mihi in Amphitheatris ſuggerit: *Cathedra, in quit, vocatur, ipſe in amfractu ad conſeſſum ſitus.* Et intel ligine amfractum in ſingulis gradibus? an potiùs

ſupe-

Digitized by Google

perum locum, ubi clivi ſubſelliorum deſinunt; & urus incipit qui porticum facit, clivoſque illos velut ngit? Nam plani aliquid ſpatii ibi fuiſſe videatur, de Cathedris poſitis ſpectarent. Poſſis Calpurnium hanc ſententiam flectere:

Venimus ad ſedes, ubi pullâ ſordida veſte
Inter fœmineas ſpectabat turba Cathedras.

Nam fœminæ & pullati *non niſi ex ſuperiore loco ſpectarent*, ex Auguſti decreto quod Suetonius memorat p. XLIV. Sellas etiam Martialis nominat, neſcio an pro cathedris, an pro ſubſelliis graduum ipſorum. Nam tenebræ mihi adhuc in iſto ejus verſu: *Cathedræ fœmineæ. Retractatus Martialis verſus.*

Et inter ipſas pænè tertius ſellas
Poſt Cajumque Luciumque conſedit.

Retuli quidem ſuprà ad fœmineas ſellas: ſed repugnante, ut vereor, poëtâ, qui non vult Equeſtria eum greſſum, ſed in aliqua ſemper eorum lineâ hæſiſſe. An ellæ etiam virorum? eaſque in gradibus ipſis collocabant? Ita prona quidem faciliſque ſententia ſit, ut licat miſellum hunc irrepſiſſe inter Caji Luciique ſellas, & pænè tertium ſediſſe cum duobus, ſed ex illis quoque latebris protractum. Et ſanè de ſellis allatis, quidam mihi ſuadent. Suetonius Nerone, cap. XXVI. *Interdiu quoque clàm geſtatoria ſella delatus in Theatrum, ſeditionibus Pantomimorum ex parte Proſcenii ſuperiore ſignifer ſimul ac ſpectator aderat.* Juvenalis, in ſuo illo non invidendo voto: *De ſellis dubitatio noſtra.*

——— & duo fortes
De grege Mæſorum, qui me cervice locatâ
Securum jubeant clamoſo inſiſtere Circo.

Nam vult & optat Sellâ ſe deferri in Circum. Vitruvii etiam ambigua verba: *Gradus, ubi ſubſellia componantur.* Tamen magis eſt ut aliter fuerit, ex iis quæ ſupra dixi. Et Suetonii Juvenaliſque loci, evincunt non niſi de ſupero loco, quod fatemur ultrò. An ergo in Martiali ſcribendum, *tertias ſellas?* capimuſque pulſum eum à primo ſubſellio ad tertium? Sed quam ſententiam aut acumen tum habebit, τὸ *pæne*? Iterùm dico, parum mihi in hoc verſu licet aut liquet. *Tentatus Martialis, ſed vereor ut manu parum fauſtâ.*

At de Porticibus ſuperioribus, è quîs tenuiores ſpectabant, ſatis certum. *Porticus quid.*

Calpurnius tangit.

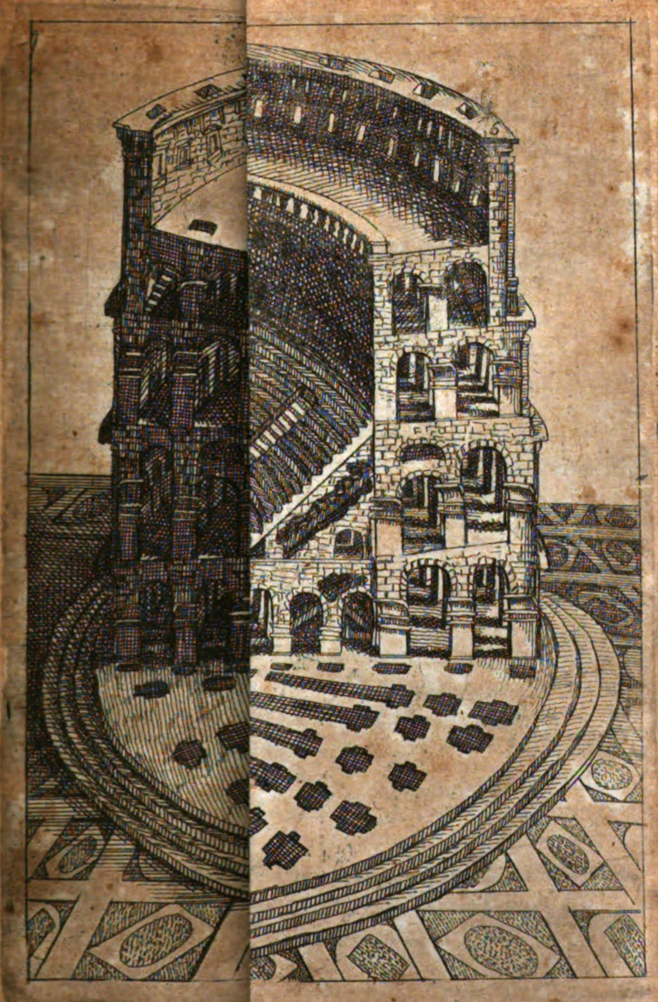
——— en illita porticus auro
Certatim radiat.

Hanc ſupremam partem Dio ἀψῖδα θεάτρου dixit in Nerone : Καὶ ἐλέφας ἀνήχθη , inquit , ἐς τὴν ἀνωτάτην τοῦ θεάτρου ἀψῖδα : *Elephas ſublatus eſt in ſummum fornicem ſive arcum Theatri.* Nec malè , quia porticus illæ , ut videtur , arcuato opere tectæ. Certè tectæ. Vitruvius : *Tectum porticus* , inquit , *quod futurum eſt in ſummâ gradatione.* Ideoque non vanè

Easdem videri cum Cameris.]

ſuſpicer à Tertulliano , Cameras , vocatas , De Spectac. *Deus etiam extra cameras , & gradus , & apulias oculos habet.* Ubi de Apuliis , digitum tollo : & fateor me non poſſe hiſcere probum de iis aut probabile verbum.

Hîc ſubjungenda Amphitheatri interior facies.

Digitized by Google

Digitized by Google

CAPUT XIV.

[...]dine & locis in ſedendo. Quando diſcrimen id fa[...]m. De Orcheſtrâ, de Equeſtribus: & Tribunos [...]oſdam novos fuiſſe inter Equites. De Popularibus, [...]que loco Pullatorum & Fœminarum.

[...]CUM & ejus membra ſatis deſcripſi, ad cujus ta[...]en lucem nonnihil etiam faciet, ſi ordinem Or[...]m in conſeſſu noris & diſcrimen. Populi enim [...]ani, ut ſcis, priſca diviſio, in Senatum, Equitem, [...]em. His diſcreta in Spectaculis ſua loca, & Gra[...] In Theatris quidem jam olim lege Roſciâ: at [...] ita diu in Circo & Amphitheatris. Promiſcuè [...] ibi ſpectabant & quovis loco liberè, quamdiu li[...]s Romæ. Plutarchus indicat in Sullâ: Ἦν μὲν, [...]iens, θέα μονομάχων, ὄντων δὲ τῶν τόπων ἀδιακεκριμένων, [...] τῷ θεάτρῳ συμμιγῶς ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ὄντος, ἔτυ[...]λησίον τοῦ Σύλλα καθεζομένη γυνὴ τὴν ὄψιν εὐπρεπὴς καὶ [...] λαμπρᾶς· *Spectaculum quidem gladiatorum erat. Lo[...]tem ad ſpectandum nondum tunc diſcretis, ſed mixtim [...]ibus viris fæminiſque: accidit, ut propter Sullam mu[...]piam ſederet, facie & genere honeſta.* At id mu[...] ſub Principibus: & diſcrimina dignitatum fa[...]no jure. Nec ſubtiliter hîc tempora exſequar; [...] opus? Hoc ſcito. Senatui in Amphitheatris [...] ſuam ſedem fuiſſe, ſuam Equiti, ſuam Plebi. [...] Orcheſtram dixêre: alteram, Equeſtria: ter[...] Popularia. De Orcheſtrâ ubique obvium, quæ [...] in ſcenâ & pulpito, tranſiit communi abuſu [...]m ad alios etiam ludos. Sed illi, ut Vitruvius [...], *inter gradus imos.* Is enim locus quia Scenæ & [...] proximus, ideoque oculis auribuſque expo[...]: optimus habitus ſpectioni, ſive auditioni. [...] de Senectute: *Ut Turpione Ambivio magis [...], qui in prima cavea ſpectat, quàm qui in ulti[...]* [...]ratius:

[...] ſpectes lachrymoſa poëmata Puppi.

[...]itudo ejus, ut conjicio, in gradibus quattuor [...] quinque, aut fortaſſe pluribus, ut etiam Sacerdo[...] ibi locum demus, & ſociarum gentium legatis. [...]ſtria autem, Senecæ nominata VII. De Be[...] *Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt, in [...] tamen, locus meus ſit proprius, quem occupavi.* Item Sue-

Populi Romani tres ordines.

Diu confuſio in Amphitheatrali ſpectaculo.

* Feci enim accuratè in Commét. ad li. XIV. Taciti.

Orcheſtra vox Græco ortu.

Ubi fuerit.

In imis gradibus, qui optimi ſpectioni.

Equeſtria.

Digitized by Google

Quàm ampla fuerint.

Suetonio, in Calig. *Decimas maturiùs dabat, ut Equeſtria ab infimo quoque occuparentur.* Et alluſit argutatrix illa apud Petronium: *Ego etiamſi ancilla ſum, nunquam tamen niſi in Equeſtribus ſedeo.* Ea Equeſtria lege veteri Quattuordecim gradus tenuêre, itaque paſſim legas ſedere in Quattuordecim: & pro ipsâ Equeſtri dignitate in Senecâ: *At mehercule multis Quattuordecim Gradus ſunt clauſi: non omnes Curia admittit.*

Aucta videri ſub Principibus.

Lege dico veteri, nam ut idem numerus ſub Principibus fuerit, aucto immaniter numero equitum, non herclè inducor ad credendum. Et impellit me in alia omnia Calpurnius, qui oſtendit totam mediam ſuperioremque caveam occupatam ab equite, ludis illis celebribus Carini:

Venimus ad ſedes ubi pulla ſordida veſte
Inter fœmineas ſpectabat turba cathedras.
Nam quæcumque patent ſub aperto libera cælo,
Aut eques, aut nivei loca complevêre Tribuni.

Oſtendit ſe in porticu ſummâ ſpectaſſe inter fæminas, quoniam Gradus omnes qui ſub dio, occupati ab Equite aut Tribunis. Nam hos quoque addit, nec intelligit illos notos Plebeios (cave erres:) ſed Militares inprimis: fortaſſe & alios, qui vario agnomine ſub Principibus ſunt nati. De quo copioſè dicendi non hic locus. Ovidius aptè ad hanc rem in Faſtis libro IV. ubi quemdam militiâ functum in Equeſtribus ſibi adſidentem loqui facit:

Tribuni inter Equites ſpectabant.

Dux mihi Cæſar erat, ſub quo meruiſſe Tribunus
Glorior, officio præfuit ille meo.
Hanc ego militiâ ſedem, tu pace paraſti:
Inter bis quinos uſus honore viros.

Et eodem illo Tribunicio jure ſpectaſſe ſe in Equite Martialis ait:

—— vidit me Roma Tribunum,
Et ſedeo quà te ſuſcitat Oceanus.

Martialis quomodo eques.

Nam quod de ære magno hujus poëtæ ſuſpicere, aut cenſu fuiſſe Equitem: errabis, tenue ſemper & exſuccum hoc genus. Ipſe id renuit loco alio, & paupertatem clarè præfert:

Sum, fateor, ſemperque fui, Calliſtrate, pauper,
Sed non obſcurus nec male notus eques.

Inter Equites igitur, quia adnexum hoc Tribunicia illi dignitati. Et quidem hi Tribuni in Gradibus primis ſpectabant, ex Hortatiano vetere interprete, qui ad locum illum Epodôn, in Mænam? *Sedilibusque*

magn

Digitized by Google

legnus inprimis Eques : commodè notat, *Otho*, inquit, *quatuordecim Gradus in Theatro equiti ſepararat, ex quibus rimi Tribunitiis poteſtatibus vacarent.* Popularia ſunt oco tertio, & nomen ea notione reperies in Suetonii Claudio, c. XXV. *Germanorum legatis in Orcheſtrâ ſedere permiſit, ſimplicitate & fiduciâ eorum motus, quòd in Popularia deducti, cùm animadvertiſſent Parthos & Armenios in Senatu ſedentes, ad eadem loca ſponte tranſierant.* Et in Domitiano, verbis quæ retuli ſuprà. Ulpianus etiam *Milites ſtationarios* diſponi à Præfecto urbis vult, *ad tuendam Popularium quietem.* Calliſtratus, in ſpectaculis *Juvenes quoſdam accommodare ſe turbulentibus acclamationibus Popularium*, ſcribit. Et ſcio utrumque ntellegere hunc plebis conſeſſum. Plebis, nam etſi populi voce utuntur, quæ communis tribus ordinibus: tamen hîc pro unâ ejus & uberiori parte. Uti & apud Juvenalem: *Popularia.* *Vide Epiſtol. noſtras l. III. ep. XVIII.* *Populi vox pro ſolâ plebe interdum.*

Æquales illic habitus, ſimilemque videbis
Orcheſtram & populum.

Intellegit enim, in hac ipſâ Spectaculorum re, plebem. Popularibus autem adtributi reliqui omnes Gradus, id eſt Cavea media, & Summa: nam Ima Senatui & Equiti vacabant. Itaque propter granditatem, diſcrimen aliquod in ipſis popularibus: & pro variâ conditione plebis, varii adſeſſus. Quoſdam, imo plerosque Suetonius expreſſit Auguſto: *Militem ſecrevit à populo, maritis è plebe proprios ordines adſignavit, prætextatis Cuneum ſuum, & proximum pædagogis ſanxitq; ne quis pullatorum mediâ caveâ ſederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos * promiſcue ſpectari ſolemne erat, niſi ex loco ſuperiore ſpectare conceſſit.* Ubi de Pullatis quod ait, illuſtrant Calpurnii verſus: *Popularia ipſa iterùm diviſa.* ** Supra ex Plutarcho.* *Pullati ad ſupremos Gradus relegati.*

O utinam nobis non ruſtica veſtis adeſſet!
Vidiſſem propiùs mea numina; ſed mihi ſordes
Pullaque paupertas, & adunco fibula morſu
Obſtiterunt.

Oſtendit enim * ſe ruſticum & pullatum ſpectaſſe in caveâ ſummâ, procul à Podio ubi Princeps. Ideò apud Senecam De Tranquillitate, *Verba ad ſummam Caveam ſpectantia*, ſunt vilia & ad guſtum minutæ plebis. At quod Fœminæ in ſummo: etiam Propertius tuus oſtendit, ubi præcepta æmulantis Cynthiæ: *Item Fœmina.*

Tu neque Pompeiâ ſpatiabere cultus in umbrâ,
Et cùm laſcivum ſternet arena forum,
Colla cave inſpectas ad SUMMUM obliqua theatrum.

Propertii alia diſtinctio & intellectus.

Ita legendi & jungendi ii verſus, & mens eſt, Cùm Gladiatores in foro: cave oculos adjicias, tu qui in equite ſpectas, ad loca ſumma, ubi mulieres.

CAPUT XV.

Confuſa aliquando locorum ſeries: eaque occupata. Æs pro Locis. Plautus explicatus, & Suetonius, & Martialis. Diſſignatores, eorum munus. Excitare. Tribuni Voluptatum.

ET hi quidem limites, hic ordo, quem tamen migrabat & miſcebat ſæpè Quiritium turbida plebs. Avidi enim multi ludorum, & excluſionis metuentes, loca de multâ nocte occupabant, & inhærebant ut ſuis. Lampridius in Eliogabalo: *Serpentes per Marſicæ gentis ſacerdotes collegiſſe fertur: eoſque ſubitò ante lucem, ut ſolet populus ad ludos celebres convenire, effudiſſe.* Benè dixi, occupabant, eo enim verbo id vulgò notabant. Martialis:

Occupare propriè, quid.

Tunc cùm licebat occupare, Mæviniſue.

Spartianus in Juliano: *Ad Circenſe ſpectaculum itum eſt: ſed occupatis indifferenter omnium ſubſelliis, populus geminavit convicia in Julianum.* Tangit & Tertullianus eam confuſionem: *Libertinos in Equeſtribus, ſubverbuſtos in Liberalibus ſedere.* Ubi Liberalia equidem non aliud, quàm liberi populi locum ceperim, quem turpe occupari à ſubverbuſtis & ſervis ſtigmatiis. Addatur Suetonius Calig. cap. XXVI. *Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de mediâ nocte occupantium, omnes fuſtibus abegit.* Ait autem Tranquillus, *gratuita loca.* Ergóne aliquid aliàs pendendum? Apparet: & quidem priſco etiam ævo. Certè Plautinus Prologus, (etſi non Plauti) id indicat receptum in ſervis:

Loca pretio aliquo diſtributa.

Plauti antelogiu lux.

Servi ne obſideant, liberis ut ſit locus.
Vel æs pro capite dent: ſi id facere non queunt,
Domum abeant.

Græci hæc Ὀπτήρια appellaſſe videntur: quæ explicant in Callimacho Scholiaſtæ, τὰ ὑπὲρ τοῦ ἰδεῖν δῶρα: *munera quæ ſpectandi cauſſâ dantur.* Nec in ſervis hoc tantùm, ſed receptum etiam in aliis è plebe opinor, qui Locariis neſcio quid pro ſedibus pendebant. Ita enim appellat Martialis, qui loca diſſignabant. In Hermetis gladiatoris laudibus:

In Martiali.

Hermes ſuppoſiticus ſibi ipſi;

Hermes

Hermes divitiæ Locariorum:
Hermes cura laborque ludiorum.

Nam Locarii, meo animo, non aliud hîc quam Diſſignatores. Quos Tertullianus in ludis agnoſcit, libello De Spectaculis: *A templis & aris inter tribus & tibias, ludos inquinatiſſimis arbitris funerum & ſacrorum, Diſſignatore & Aruſpice.* Plautinus idem ille Prologus agnoſcit in ſcena:

Locarii, qui homines locant, diſpónuntque.

Neu diſſignator præter os obambulet.

Quin etiam lictores illis attribuit:

----- neu lictor verbum aut virgæ mutiant.

Qui enim hoc refert ad lictores magiſtratuum: errat. Nullæ in hac Hiſtricâ provinciâ eorum partes. Sed ut Diſſignatores in funere publico lictores comitabantur, ſeverioris imperii cauſſa & ordinis ſervandi: ſic in Theatris. De funebri Diſſignatore, Horatii illud noſti.

Diſſignatores cum lictoribus.

----- dum ficus prima calorque
Diſſignatorem decorat lictoribus atris.

Non quia proprii Diſſignatorum ulli apparitores (viles enim ipſi olim & fortaſſe inter libertinos:) ſed accipiebant à * Domino funeris & Editore ludorum. Ex hoc genere, Lectius ille & Oceanus apud Epigrammatarium: nec magiſtri illi aut Præfecti ludorum (nugæ iſtæc interpretum) ſed meri Diſſignatores. Quorum tamen dignitas ſub Principibus aucta. Ulpianus benè monet lib. IV. de his qui not. infamia: *Diſſignatores, inquit, quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celſus probat: quia miniſterium non artem exercent. Et ſane locus iſte hodie à Principe non pro modico beneficio datur.* Horum munus, ordinibus ſua loca adnotare, pellere occupatores ab alienis. Facetè ſæpe meminit acutus & capitalis ille Hiſpanus, per occaſionem edicti Domitiani, quo *licentiam in equite promiſcuè ſpectandi* (quæ contra leges eruperat) *cohibuit.* Et id dicebant theatrali verbo, Excitare aut Suſcitare.

* In Saturnalibus dixi, lib. I.

Crevit eorum dignitas.

Tollebant loco non dignos.

Excitare.

Bis excitatus terque transtulit caſtra.

Alibi: *Et ſedes quâ te ſuſcitat Oceanus.*

Suetonius Auguſto, cap. XIV. *Cum ſpectaculo ludorum gregarium militem in Quattuordecim ſedentem excitari per apparitorem juſſiſſet.* De qua eadem re Appianus: Καὶ ὁ Καῖσαρ τὸν στρατιώτην ἀνέστησε: *Et Cæſar militem juſſit ſurgere.* Pulchrius in eodem plane verbo Græcè luſit Diogenes Cynicus (in Diogene Laërtio:) Τὸν κιθαρῳδὸν ἀεὶ μονούμενον ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν ἠσπάσατο, Χαῖρε ἀλέκτωρ. τοῦ δὲ εἰπόντος, Διὰ τί; Ὅτ', ἔφη, ᾄδων πάντας ἐγείρεις: *Citharœdum quendam, quo cantante omnes diſcedebant cumque relin-*

Digitized by Google

relinquebant, ſalutavit, Salve galle. Illo quærente, Quid ita? Quia, inquit, *cantans omnes* EXCITAS. Ipſo illo verbo argutiſſimè luſit. Sed addo etiam, labente ævo, præter Diſſignatores, videri fuiſſe digniore quodam nomine Tribunos: qui electi ad moderandas & temperandas ludicras populi voluptates. Ii dicti, Tribuni voluptatum. Quorum formula & munus, apud Caſſiodorum libro VII. Variar. Epiſt. X.

Tribuni voluptatum.

CAPUT XVI.

Tubi occulti in Amphitheatris ad Sparſiones. Eas è croco diluto fuiſſe. Appulejus emendatus. Videri eumdem liquorem è ſtatuis emiſſum. Plura ad hanc rem exempla.

VIDEOR de loco omnia dixiſſe: certè ea quæ conſpiciuntur in aperto. Nam quin lateant etiamnunc quædam, non nego: quæ tamen, lucis tuæ cauſſa, protraham in claram lucem. In eo genere tubi ſunt ſive fiſtulæ: quæ in imo & ſummo Amphitheatro diſpoſitæ, ea arte & fine, ut odoratum quemdam humorem ejacularentur leviter, & inſpergerent in ſedentes. Is humor, è croco plerumque. Seneca epiſt. XCI. *Utrum tandem ſapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in* IMMENSAM ALTITUDINEM CROCUM LATENTIBUS FISTULIS *exprimat?* Idem lib. II. Quæſt. Natural. *Numquid dubitas quin* SPARSIO *illa, quæ ex fundamentis* MEDIÆ ARENÆ *creſcens, in* SUMMAM ALTITUDINEM AMPHITHEATRI *pervenit, cum intentione aquæ fiat?* Apulejus lib. X. *Tunc de ſummo montis cacumine per quamdam latentem fiſtulam in excelſum prorumpit vino crocus* (ita emendo ex veteri codice noſtri Giſelini) *diluta, ſparſimque defluens paſcentes circa capellas odorato perpluit imbre.* Benè Apulejus, *odorato imbre*, quia è fiſtulis illis, per minuta quædam foramina ſtillabat is liquor in modum imbris. Et ſignatè locutus eſt Antonius Muſa apud Senecam patrem, qui *Sparſiones, odoratos imbres* dixit. Ubi magnus ille Turnebus à ſe & à vero abit, dum tentat ſufficere *adoratos imbres*: & perperam ad miſſilia refert. Nam rorem illum ingenioſum, Sparſiones vocabant aptè. Gloſſæ priſcæ: *Sparſio, ῥαντισμὸς ὁ ἐκ θεάτρου.* Et Martialis ſpargendi verbo in eo uſus:

Fiſtulæ Amphitheatrales.

Spargebant crocum ex ima Arena.

Apuleii correctio.

Sparſiones propriè.

Hoc

rogo non melius, quam rubro pulpita nimbo
SPARGERE, *& effuſo permaduiſſe croco.*
...itum item aliquoties appellat: ut libro I.
Cilicis nimbis hic maduere ſuis,
Libro IX.
...rica Corycio quamvis ſint pulpita nimbo.
... è fiſtulis ſolùm hic imber, ſed ſcito magis inven-
...aruis expreſſus, velut humanus quidam ſudor.
...nus clarè indicat:
...ique ſolet pariter TOTIS *ſe effundere* SIGNIS
...ryci PRESSURA CROCI: *ſic omnia membra*
...miſere ſimul rutilum pro ſanguine virus.
... ex Theatri Marcelli configuratione conſpicuum in
...edia & ſumma Præcinctione ſtatuas plures fuiſſe;
...im ad ornatum, partim ad hunc uſum. Eas autem
... licet concavas fuiſſe: & per immiſſas * fiſtulas
...as ſive æneas, minutis foraminibus, velut per po-
... & membra expreſſum hunc humorem, non ſine
...ienti quidem auxilio & manu adminiſtrorum,
...i parte inferna ſtabant. Ego interrumpens. Hæc
...hi mira, inquam: ſed dic tamen, oro te, clarius,
...omodo crocus exprimi arida potuerit in hunc im-
...? Non enim capio. Ille concuſſo capite & ridens,
... ne mera aut arida? inquit. Mi juvenis erras. Vi-
...luta fuit ut Apulejus tibi præibat, ſi filum attentè
...egiſſes ejus ſermonis. Mixtum videlicet tritumque
...m cum herbæ fuiſſe cum vino: quod vinum co-
... deinde adſumeret & odorem. Plinius aperit:
..., inquit, *vino mire congruit; præcipue dulci, tritum*
...atra replendi. Itaque liquidum crocum Ovidius
...:
...fuerant liquido pulpita rubra croco.
...iſſe eum per gradus, Spartianus in Hadriano:
...em Traiani balſama & crocum per Gradus Theatri
...ſit. Ubi de Balſamo item notabis, etſi mi-
... crebrum. At de Croco, in omnibus ſpectaculis
...um: etiam Scenicis, ideoque ſolemnes crocos
...tius agnominavit:
...a ſolemnes non oluere crocos.
... etiam ſupinorum hominum deliciis & Theatris
...vivia ſparſiones migrarint, & eâdem illâ arte un-
...is perfuſi convivæ. Plutarchus de Othone nar-
...poſuiſſe eum in triclinio variis locis ἀργυ-
... χρυσοῦς σωλῆνας, ὥσπερ ὕδωρ τὸ μύρον ἐκχέοντας: *argen-*
...que aureos canales, inſtar aquæ, unguenta fundentes.
...d item in Neronis nepotinis ſumptibus Tranquil-
... recenſuit, cap. XXXI. *Cœnationes ejus laqueatæ*
tabulis

Margin notes:
Ea ſem ...re aut nimbo ... ...rantur.
Effuſum ...ſa.
* Quas fiſtulas grandes fuiſſe ſuſpicamur, & alias minores, quæ ab illis diffuſæ per membra.
Quoque modo id fieri potuerit.
Crocus non ipſa, ſed vinum, ... ſparſiones.
Per Gradus fluebat.
Etiam balſamũ.
Sparſiones unguentorum in conviviis, ab hoc invento.

Suetonius reſcriptus.

tabulis verſatilibus eburneis, ut flores: & fiſtulis, un guenta deſuper ſpargerentur. Ita enim eum locum legamus: quoniam duo ibi verſatilia, & Tabulæ ad flores, & Fiſtulæ ad unguenta.

CAPUT XVII.

Vela in Theatris & Amphitheatris. Quando eorum uſus cœperit. Colorata ea fuiſſe, aliquando ſerica, aliquando & purpurea, auro diſtincta. Teſtimonia plura.

Vela à Q. Catulo reperta.

TEGMEN etiam Amphitheatri latet: quod ſuperduci ſolet, arcendo æſtui ac ſoli. Tegmen hoc velis. Primus inventor rei Q. Catulus: aut certæ jam inventæ, primus Romæ imitator. Valerius Maximus: *Religionem ludorum, creſcentibus opibus, ſecuta lautitia eſt. Ejus inſtinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus ſpectantium conſeſſum velorum umbraculis texit.* Ammianus de eadem re lib. x[illegible] *Ex turba verò minimæ ſortis & paupertinæ, in tabernis aliqui pernoctant atris, nonnulli velabris umbraculorum Theatralium latent, quæ Campanam imitatus laſciviam Catulus in Ædilitate ſua ſuſpendit omnium primus.* Plinius libro XIX. de velis: *Poſtea in Theatris tantùm umbram fecere, quod primus omnium invenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret.* Ejus ritus veſtigia in ipſis Amphitheatris, ubi foramina in ſummis lapidibus ad funes velorum illigandos, ut in Nemauſenſi illo clarè & in ſummo hoc Romano quædam grandiora, per quæ conjicimus trajici & in altum dirigi antennas ſolitas, velorum funes ſuſtinentes. At ipſæ deinde antennæ ſive mali, per foramina ea immiſſæ & demiſſæ mutulis quibuſdam excipiebantur, firmitatis cauſſa. Ad antennas autem ſubrectas, funes tranſverſim ligati & extenſi; ſuper quos, ducta vela. Teſtimonia etiam ſparſa in veterum ſcriptis. Propertius:

* At Ædilitati ejus id tribuit Ammianus.

Et modò tam pleno fluitantia vela Theatro.

Suetonius in Caio: *Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantiſſimo Sole velis, emitti quemquam vetabat.* Martialis:

Ducere vela & reducere.

Quamvis non modico caleant ſpectacula ſole,
Vela reducuntur cùm venit Hermogenes.

Vitru-

truvius præfatione lib. x. *In muneribus quæ à magiſtratibus, Foro gladiatorum Scenisque ludorum, quædam ſunt, quibus nec exſpectatio nec mora conceditur: ut ſunt* ... *ſpectaculorum*, VELORUMQUE INDUCTIONES. Lampridius in Commodo: *Cùm illi ſæpe pugnanti ut* ... *populus faviſſet; irriſum ſe credens, populum Romanum,* ... *militibus claſſiariis qui vela ducebant, in Amphitheatro* ... *præcepit.* In quo mihi nota milites è claſſe ... poſitos huic muneri: ſcilicet quia maritimi illi, ... periti tractandorum velorum, petunt etiam qui... , apud Plutarchum in Romulo, Velabri etymon ... hoc ritu; acutè ſed non verè. Ἔνιοι λέγουσιν, inquit, ... εἰς τὴν ἱππόδρομον φέρουσαν ἐξ ἀγορᾶς πάροδον, ἱστίοις κα... ... πετάννυσθαι τὴν θέαν περιέχοντας, ἐντεῦθεν ἀρχομένους. ... τὸ ἱστίον Βῆλον ὀνομάζουσι: *Quidam ajunt viam* ... *quæ à foro ad Circum fert ab editoribus ludorum ve...* ... *integi, initio à Velabris facto. Romani autem* ... *appellant, quod nos Hiſtium.* Non verè dico: ... Velabri vocem diu notam & natam ante hunc ... (qui Catuli ævo inductus) ſatis clarum. Co... ... variè vela iſta fuiſſe, ad ornatum, Lucretius ... endit verſibus ſanè ad hanc rem luculentis:

Et vulgo faciunt id lutea, ruſaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta Theatris
Per malos vulgata trabeſque trementia pendent.*
Namque ibi conſeſſum caveai ſubter, & omnem
Scenai ſpeciem, patrum matrumque deorumque
Inficiunt, coguntque ſuo fluitare colore.

Carbaſina vela Plinius libro XIX. nominat, cum ... ore: * *Carbaſina deinde vela primus in Theatro duxiſſe traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. Mox* ... *dictator totum forum Romanum intexit, viamque* ... *ab domo ſua uſque ad clivum Capitolinum, quod* ... *ipſo gladiatorio mirabilius viſum tradunt.* Miratur ... pet in Cæſariano facto Plinius, vel quia tantum ... inductum: vel quia velis tam pretioſis. Nam ... ea fuiſſe Dio tradidit, etſi parum adfirmate, li... XLIII. Καὶ ἵνα μηδένα τῶν θεωμένων ὁ ἥλιος λυπήσῃ, ... παραπετάσματα ὑπὲρ αὐτῶν σηρικὰ, ὥς γέ τινές φασιν, ὑπερε...: *Neve quis ſpectantium à ſole infeſtaretur, vela ſu...* *... Serica, ut quidam tradunt, extendit.* Nec ſcio ... an Plinii libris non exciderit Sericorum vox. ... Nero purpurea etiam vela ſuſpendit, ſtellis au... variè interſtincta. Xiphililinus: Τά γε μὴν παραπετάσματα τὰ διὰ τοῦ ἀέρος διαταθέντα, ὅπως τὸν ἥλιον ἀπερύκει, ... ἦν· καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἅρμα ἐλαύνων ὁ Νέρων ἐνέστικτο, ἀστέρες δὲ

Velabri vanum etymon.

Variegata ea vela coloribus.

* Nota firmari, quod ſupra monui de Antennis.

* Intellegit candicantia, & è tenuiſſimo lino. Nam Q. Catuli etiam è lino, ſed vulgari & rudi.

Dubitatio de integritate Pliniani loci.

Purpurea vela à Nerone.

ες χρυσοῖ πέριξ ἐπέλαμπον: *Vela etiam quæ per aërem ex-panſa ad arcendum ſolem, purpurea erant, inque iis medi- Nero acu pictus, currum agitans* (videlicet inſtar Phœ-bi) *circùm verò undique aureæ ſtellæ*

CAPUT XVIII.

Eadem Vela à Juvenali Velaria dicta. Quid Velarii Auguſtæi. Umbellæ uſum & cauſſæ fuiſſe, veli non expaſſis. Martialis & Vopiſcus explicati. Umbellati clavi.

Velaria.

HÆC ipſa Vela, niſi fallor, Juvenalis Velaria dixit illo verſu,

----- *pugnas Cilicis laudabat & ictus,*
Et pegma, & pueros inde ad Velaria raptos.

Juvenalis explicatus.

Nec enim interpretes hic audio, qui Velaria locum eſſe adſerunt ubi vela reconduntur. Imò aliam ego lucem Juvenali do, & ita capio: quaſi laudarit & ſtupuerit adulator ille, quòd ludis gladiatoriis, pueri è pegmate ſubitò in altum occultâ quadam machinâ rapti ſint, & ad Vela ipſa. Sanè recepti in Amphitheatris tales luſus, taleſque raptus. Qualis etiam ille Martiali expreſſus, de Tauro cum Alcide in æthera rapto, populo ſpectante & adſtupente:

Raptus & sublimes in pegmatis.

Raptus abit MEDIA *quod ad æthera Taurus* ARENA.
Non fuit hoc artis, ſed pietatis opus.

Velarii, vel [illegible].

Lego etiam in veteri inſcriptione, PRÆPOSITUS. VELARIORUM. DOMUS. AUGUSTÆ, ſed alio ſenſu: quia Velarios ibi accipio, qui præpoſiti velis in aulâ ducendis. Ita in aliis lapidibus: VELARII. DE. DOMU. AUGUSTI. & alibi: VELARII. DOMUS. AUGUSTANÆ. Sed redeo ad Theatrica noſtra Vela, quæ moneo non ſemper extenſa: quia ſæpè id impediebat ventus. Nec mirum in tam laxo & capaci circo. Hiſpanus poëta:

Vela ventus ſæpè negabat.

Aut Pompejano Vela negata, Noto.

Tunc umbella ſuccedebat, aut Pilleus.

Quid tum igitur? inquies, ſpectabántne indefenſi Sole? Non prorſus, duplex iis etiam tegmen, ſive Pillei, ſive Umbellæ. Pillei quidem Theſſalici, ut ſuprà ex Dione rettuli, quem eumdem cum Petaſo aliquis fecerit, & notavit eruditus noſter Junius in libro II. Animadverſorum, cap. VI. Uſi & *Gauſapis*, an *Cauſiâ*, loco illius Pillei? Nam varia hæc in Martiali lectio: atque alii libri aliud Lemma illud præſcribunt his verſibus Apophoretorum:

Martialis illuſtratus & correctus.

In Pompejano tectus ſpectabo Theatro:
Nam populo ventus vela negare ſolet.

...nificat diſertè, uſurum ſe tegmine. Cauſiæ contra ...em, ſi ventus invidiſſet vela. Ad eumdem uſum re...o Pilleos in Theatris ab Editoribus interdum datos, ...e birros. Vopiſcus in Carino, ubi Junium Meſ...lam ejuſque effuſionem in ludis acerbe taxat: *Donati ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canuſini.* At de ...bellâ, Martialis idem: — *Pillei quo- ſue dati.* — *Umbellæ.*

Accipe quæ nimios vincant umbracula ſoles.
Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

...am à facienda umbra dictam ſcito, nec aliud te...men quam quo hodie in Italiâ paſſim ſupra caput ...penſo utuntur, per viam & in æſtu. E linteo for...iant, inſtar obtuſæ & brevioris metæ, quod orbi...ulatâ virgâ extenſum, baculo ſuſtinent ſupra caput ...ctum. Juvenalis de eâdem: — *Earum forma.*

*En cui tu * viridem umbellam, cui ſuccina mittas.*

...Umbellati clavi apud priſcos Architectos, qui ...ite paulatim inſtar turbinis latiore: itemque Um...lati flores Fœniculi, Aniſi, Sambuci apud horten... ſcriptores. Denique umbella, quod σκιάδιον ...æcia.

* Colorabant enim, ut puto, pro favore cujuſque in hanc illamve Circi factionem: Praſinam, Venetam, &c.

CAPUT. XIX.

...r occaſionem, de pilleo quæſitum, fuerintne eo uſi Romani? Non videri: imo nec Gallos aut Germanos. Certa tamen tempora fuiſſe, quibus permiſſum tegmen: certos item homines. Nodi plerique omnes in ea re, & ſcriptores explicati.

D...IERAT Florentius, & jam ſurgebat, ſed ego ...jecta blandè manu, Viam mihi aperis ejus ...onis, inquam, in quem deferri diu mihi eſt vo..., Itaque, per tuam fidem, qui tam multa hodie ...docuiſti, hoc quoque velut ἐπίμετρον admetire, ...omanorum capite tecto ſive intecto. Nam cau... iis tribuis aut pilleum: ſed tantum per ludos, ...ergo cenſeam, reliquo eos tempore fuiſſe inte... ægrè id crediderim, in moribus noſtris tam ad... Florentius renidens, A via in ſemitam me ...ucis, inquit, quam tamen, quoniam valde velle ...vides, percurram pede levi. Caput apertum & ...e tegmine habere, non Romanis ſolum olim; ſed — *Pleræque olim gentes capite nudo.*

ſed quod magis mirere, etiam Græcis veteribus, fortaſſe Germanis, Galliſque nobis commune. Græcis: ecce apud Homerum non cauſiæ non pil uſquam mentio, nec celat nos ejus interpres, qu ſilentium id cauſſam habeat ab hoc ritu. Quin Soran in vitâ Hippocratis, anxius eſt cur imago ejus pillea cernatur, idque alii ad peregrinationes ejus rettul re, alii ad alias cauſſas, quas ibi vide. At de Ge manis inducit me facilè Tacitus: qui cirros eoru nodoſque commemorat, tegmina nuſquam, in de Suevis, clare ſatis oſtendit pugnaſſe eos etiam c pite aperto, crinibus religatis in altitudinem quan dam & terrorem. Et comatos noſtros Gallos, quid credam ea parte intectos? Niſi fuiſſent, & pleræque im Europæ gentes: non pilleum apud Parthos demu Martialis. ut novum, quæſiſſet:

Graeci.

Germani.

Galli.

Perſhi tamen pilleati, & quod alibi legiſſe ſcio Daci.

Fruſtra blanditiæ venitis ad me;
Ad Parthos procul ite pilleatos.

Sed de Romanis ipſis, ſecurius pronuntiem: quia ſ gna mihi in illis & argumenta plura. Primum num mi omnes veteres ſtatuæque (in quibus cultus ſcilice & habitus priſcus) ſine tegmine ſemper. Scr ptores item priſci, pilleum aut petaſum abſtine videntur à vulgo. Quo facit valdè Suetonii locu qui Julium Cæſarem ex omnibus decretis ſibi hono ribus, non alium libentiùs aut crebriùs uſurpaſſe ai quam jus laureæ coronæ perpetuò geſtandæ, idqu ad calvitium celandum. Obſecro ut quid, ſi pilleu aut petaſus illis? qui certè aptior & fidelior ad diſſi mulandum calvitium, quàm corona. Quintilian item Oratoris ſui deſcriptio, in quo cum veſti um omnium ſingillatim meminerit, uſque ad calceo in capite tamen format & fingit ſolum capillum Sed volſellis pugno: ecce telum. Euſtathius Home interpres diſertim ſcribit, τὸ τὰς κεφαλὰς ἀκαλύπτους ἔχειν *capita intecta habere*, ad Romanos tranſiſſe à pri Græcis Cui auctoritati quid opponas? Tamen a teor Tempora quædam & Homines ſpectandos, qui bus jus & uſus tegendi fuit. Tempora quinque: Sacri Ludi, Saturnalia, Peregrinatio, Militia. Nam Roma nos dum ſacrificabant, capite ſcimus fuiſſe velatos id que priſco quodam & obvio ritu. Idem in ludis fuiſſe docui jam ante. Etiam Saturnalibus, per quos liberri mæ vitæ dies, pilleus admiſſus, ſignum ſcilicet liber tatis. Martialis:

Argumenta quibus pilleum ſpernimus à Romanis

Excipiuntur tempora quadã. Sacrorum.

Ludorum. Saturnalium.

Permittis puto pilleata Roma. Idem:
Dumque decent noſtrum pillea ſumpta Jovem.

Se

& Peregrinatio quoque petaſum bono jure ſibi pſit, contra pluvias, æſtus, ventos. Plautus ubique cet, qui peregrè euntibus aut venientibus * pe-m aptat. Cicero item alibi in Epiſtolis, deſcri- tabellarios iturientes, *Petaſatos eos venire*, ait, & *s exſpectare ad portam*. Nec alius mentis illud onii de Auguſto: *Solis ne hiberni quidem patiens, que non niſi petaſatus ſub divo ſpatiabatur.* Ait, i quoque, quaſi novum illud & inſolens innuens, alibi quam per viam. Denique Militiæ pilleos dimo, inhibitus à Vegetio: *Uſque ad præſentem, it, ætatem conſuetudo permanſit, ut omnes milites pilleis Pannonicos vocant ex pellibus uterentur.* Nam a-, exempla etiam in militibus pilleorum rara. Jam nines etiam certi, ut dixi, quorum vertex im-is à communi more. Primum Liberti, quos pilleis fuiſſe, novâ libertate, notius & teſtatius eſt ut hîc dicam. Addo Ægros, quibus hoc quo-licuit, capiti firmando. Ovidius indicat, qui nti ſuo præit ad morbum & pallorem fingendum, illeolum tribuit inter ſigna:

rguat & macies animum, nec turpe putaris
Pilleolum nitidis impoſuiſſe comis.

temidorus etiam, qui de Somniis ſcripſit non ſo-iculoſe. Nam libro primo argutè obſervat, Ἔριά τριχῶν ἔχειν, νόσεις μακρὰς καὶ φθίσιν σημαίνει: *num pro capillis habere, longos morbos & tabem ſigni-re*: nimirum quia pilleoli iſti è lanâ. Sed & Græ- πιλίδιον receptum in morbo. Plato III. de Re-. Ἐὰν δέ τις αὐτῷ μακρὰν δίαιταν προστάττῃ, πιλίδιά τε περὶ τὴν κεφαλὴν περιθείς. Sed & Senibus pilleum buerunt, à pari cauſsâ. Varronis fragmentum ad-nificat, è libro I. De Vitâ populi Romani: * *Mi-res natu*, inquit, *capite aperto erant, capillo pexo, uti-e innexis crinibus.* Et Nicephorus Gregoras oſten-t eum morem cum Romano imperio Byzantium m tranſlatum, libro X. in extremo: *De capitis te-re*, ait, *moris apud ſuperiores Principes erat, ut ætate vectiores aulici pilleis turbinatis uterentur, ſerico tectis: res autem omnes prorſus nudis eſſent capitibus. An-ico autem Imperatore, is mos adeò exolevit, ut paſſim o-s & ſeniores & juniores pilleis uterentur, non minùs in io quàm in agris: iiſque variis & peregrinis.* Sed en permiſſum hoc potiùs ſenibus credo, quàm rò uſurpatum, Romæ quidem, nam ubi exem-? Et contra Varronis verba, nonnihil etiam in-ire poſſim, quod probabiliter obducam. Quar-

Peregrinationis.
* Qui diſtinctus tamen à Pilleo, quod ille ad umbrã faciẽdam marginatus, ut noſtri galeri (forma enim in Mercurii ſtatuis) hic non item, ſed quales dormitorii aut nautici pillei.
Militari Excipiuntur & homines.
Liberti novi.
Ægri.
Etiam apud Græcos.
Senes.
* Aliud ergo in majoribus fuiſſe videtur.

tum denique genus cum pilleis, ſed malè certis aut l
Conviva. mis. Convivæ enim fuiſſe videantur pilleati. Ho
tius ſuſpicionem clarè facit.

Ut vinoſa glomos furtiva Pyrrhia lanæ,
Ut cum pilleolo ſoleas conviva tribulis.

Nam habitum convivalem adtribuere ille neſcio
videtur, Soleas & Pilleum. Itaque vetus ibi interp
*Neve ſic ſuffarcinatus eas, ut unus de tribu, qui ad cœnam v
dens, ipſe ſibi ſoleas fert cum pilleolo.* Et paullò pòſt: *H
erat conſuetudo veteranorum, pilleum portare cum calc*

Sed ambigua ea res. Quibus verbis quid ſani ſubſit haud ſanè video.
ambigo in toto hoc ritu. Primùm, quia in tam cr
brâ conviviorum mentione pilleos non alibi inv
nio. Secundò, quia inepti iidem, me judice, conv
vantibus; ob unguenta, ob coronas. Illud credo m
gis, pilleorum uſum in balneis fuiſſe: à quibus cù
exirent, eoſdem aliquando retinuiſſe etiam in me
sâ. Certè lapis antiquus Patavii eſt, ubi convi
aliqua forma, & qui accumbunt, partim capite n
do, partim velut pilleolo aut faſcia ſunt devincti. S
hem! quod me pænè fugerat, Athænei locus d
qui neſcio an * ſtabilitor & ſtator erit pilleo con
vali. Nam loquitur apud eum lib. VI. Laurenſi
dilaudans ſuos Romanos: Ἐσθῆτας δὲ ἔχομεν καὶ ὑπ
σεις ἀπλᾶς, πίλους τε ταῖς κεφαλαῖς περικείμεθα
δερμάτων δασεῖς, id eſt: *Veſtes etiam habemus & calce
tus frugi ac ſimplices, & pilleos capitibus circumponimus e
ovium pellibus denſos ac villoſos.* Nec eſt ſanè ut pilleo
illos aliter accipiamus, quàm aut de menſalibus (i
convivio enim hæc dicta) aut peregrinantibus. Quo
poſtremum ipſe Larenſius firmare videtur, qui pr
miſit, *Romanos nihil ſuperflui in veſtitu habere*, οὔτε ἀπ
χώρους: id eſt, ut ego interpretor, *nec peregrinantes q
dem aut aliò abeuntes.*

* Sicut & Saturnaliorum pilleus, manaſſe videri poſſit à convivali ritu non aliter quà Syntheſis.

CAPUT XX.

*Objectio pro pilleo: eaque remota. Quis mos Roman
in capite aperiendo & operiendo. Plutarchus expli
catus, Palliolum ad caput tegendum: eaque in re Se
neca, Petronius, Plautus illuſtrati noviter.*

At me, Lipſi, ſermonis jam feriò tædet, & feſſi
nis. Abeo. Imò ego te etiam teneo, inquam
& nodum injicio; quem priùs neceſſum eſt ſolva
Romanos adfirmas capite intecto: & in parte mih
pa

perſuades. Sed de honore tamen quomodo expedis? quomodo caput digniori alicui aperuerunt, ſi id ſemper apertum? Nam Salluſtius ecce ſcribit: *Sullam a victoria Dictatorem, equo deſcendere Pompeio uni, aſſurgere de ſella,* caput aperire *ſolitum.* Et nequid de militiâ hîc cavillere; audi Senecam, qui recenſet ut vulgatiſſimum morem: *Si Conſulem videro aut Prætorem, omnia quibus honor ſolet haberi faciam: equo deſiliam,* caput aperiam. Riſit ſecundum iſta Florentius. Et ecce Gordium nodum! inquit, ubi Tenedia ſecuris? Non vides etiam in illis Senecæ verbis effugium, de militia aut peregrinatione? Nam deſultum etiam ex equo addit, equi autem uſus infrequens aut nullus in urbe. Sed tamen confide, non utar his effugiis: veram ſolvendi viam inſiſtam, ſine diverticulo ullo aut flexu. Quam præit mihi clarè Plutarchus, in cauſſis, clarè quidem ut verba Græca ſunt: nam interpres rem totam involvit caliginosâ & delutâ verſione. Ait: Οἱ Ῥωμαῖοι τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀξίοις τιμῆς ἀπαντῶν τες, κἂν τύχωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον ἔχοντες, ἀποκαλύπτονται. Quæ vertenda erant: *Romani, ſicui obviam facti ſunt honor habendus, & ſi forte caput veſte injecta tectum habeant, id revelant.* En capitis omnis tectio: en amictio, quæ Romæ. Laciniam togæ inquam (ea enim Plutarchi vera mens) in caput ſæpè rejiciebant, contra ventum aut æſtum: eamque detrahebant in honorati alicujus occurſu. Plutarchus idem eum habitum expreſſit in Gracchis, de Naſicâ: Τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου θέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς: *Laciniam togæ rejiciens in caput.* Et paſſim nummi & marmora præferunt, quomodo repræſentant ſacrificantes. Atque hæc vulgata tectio, & ſine notâ, aliam etiam eruo quæ delicatorum & imbecillium propria, quæque ſæpè cum ſuſpicione notæ. Ea erat, ut capite incederent palliolato. Seneca de ingenioſo noſtro, ſed enervi Muſarum patre: Mecænatem dico. *Hunc eſſe, qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio velaretur caput, excluſis utrimque auribus, non aliter quàm in mimo* * *Divite fugitivi.* Plutarchus ſuperbiam Pompæjani liberti, Demetrii taxans: *Domino ſtante ipſius*, inquit, *accumbebat* ἔχων δι' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον: *habens veſtem in capite, uſque ad aures,* Qui locus bene allucet illi Senecæ, ſicut & huic Petronii deſcribentis accubitum molliſſimi omnium Malchionum: *Pallio,* inquit, *coccino adraſum incluſerat caput.* Et Plauti verſum auſim illuc trahere, ſpeciatim propriè intellectum:

Tum iſti Græci palliati, capite operto, qui ambulant.

Caput aperuiſſe, in honore habendo, Romanos.

Quomodo id factum.

Plutarchus paullò conſideratiùs, quàm ab interprete, verſus.

Lacinia togæ caput tectum.

Interdum palliolo ſed ab ægris aut delicatis.

* Vide ſi lubet Epiſtol. Quæſt. lib. III. Epiſt. XXIII. ſuper hoc loco.

Petronio lux.

Et Plauto.

Scenicè enim tangit delicatos & molles iſtos, quod
iam aliàs ſolet per occaſionem. Sed dixi quoque ægr
eo uſos: haud dubiè cum juſtiori jam excuſatio
Nec de * alio palliolo capies illa Suetonii, Claud
capite II. *Ob valetudinem, gladiatorio munere,*
more, palliolatus præſedit. Hoc Quinctiliani: *Pal*
lum, ſicut faſcias & focalia, ſola excuſare poteſt vale
Item Senecæ: *Videbis quoſdam graciles, & palliolo fo*
lique circumdatos, pallentes & ægros.

* Etſi paulò aliter ego cepi in I. Saturnal. meorum c. XIII.

CAPUT XXI.

Spoliarii ubi locus fuerit. Gladiatorum cadavera
tracta. Victor illuſtratus. De gradibus qui
porticus.

Et ſatin' ut exſolvi hunc nodum? certè me, ja
que abeo & ſurgo bonâ fide. Simul deſcend
ego conſecutus ſum, & ad portam cùm veniſſemus q
ducit ad Forum, Heus tu, inquam: Spoliarium n
etiam in Amphitheatris? ubi illud? Florentius, N
ipſis, inquit, ſed juxta ipſa. Et cenſeo è regione ad
ram illam portam fuiſſe; quæ, niſi fallor, Libitin
dicta. Nam Spoliarium, quod receptaculum mo
tuorum aut graviter in Arenâ læſorum, jure con
tuam juxta mortualem iſtam portam. Enimverò
lent gladiatores occiſi turpiter unco per Arenam tra
hi in Spoliarium. Docent adclamationes illæ Sena
tus, quæ apud Lampridium in Commodo: *Gladiato*
ris cadaver unco trahatur: gladiatoris cadaver in ſpoliari
ponatur. Et hoc idem cenſeo Victorem ſignificare, i
Domitiano, cùm ſcribit: *At Senatus gladiatoris mo*
funus ferri, redendumque nomen decrevit. Jamque
Porticus veneramus, ad quas ſubſtitit, Vidéſne hos G
dus? inquiens. Paulùm etiam adſcende: vid
alios, ita flexos & diſpoſitos aptè, ut quantumvis co
ferta multitudo ſtatim egredi & ingredi ordinate
ſine conflictu potuerit. Ordines hi graduum ſive ſc
larum, ut vides miro artificio pænè invicem decuſſan
tur: & ad oſtiola ſua ſive Vomitoria ſinguli ducu
Jam columnæ iſtæ, jam coronæ, epiſtylia, zophori; &
uno verbo, omnia exteriora hujus operis; admirand
noſtro ſæculo, non imitanda. Sed hæc videlicet po
tentia Romana, hæ olim opes: quas etiam docti pler
que capiunt dumtaxat & vident per nubem.

Spoliarium probabiliter ad portam Libitinenſem.
Gladiatores tracti.
Quid ſit Funus gladiatorium.
Gradus interiores, per quos ad ſpectacula adſcenſus.
Incredenda impenſa potentia Romana.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XXII.

Pegmatis accuratè dictum. Latinis, Confixa. Apuleius explicatus novè. Pegmata libraria in Cicerone. Theatrica quâ formâ, & cui uſui. Mira in iis & ſtupenda. Varii ad hanc rem ſcriptores advocati, & cum luce dimiſſi.

[I]GRESSI jam eramus, & viam rectam inſtitimus ad Forum. Atque ego, Hoc unum etiam Florenti, in-[qu]am: ubi Pegmata hîc? aut quid ſibi voluit poëta [eo] verbo? Nam ruminor Martialis eccillos verſus, [qu]os adduxti:

Hîc ubi ſidereus propiùs videt aſtra coloſſus,
Et creſcunt mediâ Pegmata celſa viâ.

[F]lorentius, Properare tibi melius ſit, adoleſcens, in-[qu]it. Nam, ut dici tempus eſt, ad aulam tuam venies [...]cuis jam aulis, cœna inquam tibi comeſa erit. Sic [eſ]t, inquam: tu modò aures mihi farci, ut cum Var-[ro]ne dicam, ſcholicâ iſtâ dape: qua replear, & explear [nu]mquam. Age, inquit Florentius: ſed ut fine ja-[ctur]â tuâ ſit, inter eundum. Pegmata antiqui appel-[lar]unt machinas quaſdam è ligno, quibus uſus in Thea-[tr]is aut Arenis, vox Græca origine eſt, ἀπὸ τοῦ πήγνυμι, [q]uod eſt Figo, Gelo, Compingo. Itaque Gloſſæ [Gr]æcæ πῆγμα interpretantur * *Confixum*, & doctè [A]pulejus *confixilem machinam* dixit, adluſione ad vim [ip]ſam verbi. De Pegmatis enim ego interpretor, quæ [l]ib. IV. ſcribit in apparatu muneris: *Confixilis machi-[næ] [ſub]licæ: turres tabularum nexibus, inſtar circumfera-[nea]e domus, * floridæ picturæ: decora futuræ venationis [rece]ptacula.* Pegma paullo aliter, pro loculamentis plu-[teiſ]que librariis Cicero dixiſſe videtur libro IV. ad Att. [E]piſt. VIII. *Nihil venuſtius quàm illa tua pegmata, poſt-[quam] miſiſti, libros illuſtrarunt valdè.* At noſtrum iſtud, [n]on aliud quam grandis quædam & ingenioſa contra-[bu]ttio, quæ ſponte & occultè ſtatim creſceret, ſtatim [ſu]bſideret, ideoque compacta raris quibuſdam tabulis [ſu]bblicis. Prudentius:

Tabulis ſuperne ſtrata texunt pulpita
Rimoſa, rari pegmatis compagibus.

[Quæ] ornatus cauſſâ, tecta ſæpè argento vel auro, ſed [...]ui. Martialis:

Hæc fuerat nuper nebulâ tibi pegma perunctum.

Pegma, unde dictum.
* Dubites an non Lucillii jocus apud Cic. II. de Orat. huc ſpectaverit.
Quid Decius Nucula. An confixum vis facere? inquit: ubi & obſcœnitas ſubeſſe videtur.
* Picta enim Pegmata infrà ex Claudiano.
Argento tecta.

Etſi Cajus Princeps, ut Plinii verba ſunt, *in Circum* (lego) *pegma duxit, in quo fuere argenti pondo centum ginti quattuor.* In his Pegmatis varia inventa & pendi luſus ingeniorum, de quibus Auguſtinum lo ſentio libro XXIV. De civitat. cap. XXIV. *Ad quàm pendia opera induſtria humana pervenit? quæ in Theatris mi bilia ſpectantibus, audientibus incredibilia, facienda & exhib da molita eſt?* Nam ait, in Theatris. Seneca pleraque omnia conatus eſt exprimere, Epiſt. XCI. *His licet numeres,* inquit, *machinatores, qui pegmata ex ſe ſurg excogitant, & tabulata tacite in ſublime creſcentia, & al ex inopinato varietates: aut dehiſcentibus, quæ cohære aut quæ diſtabant, ſuâ ſponte cohærentibus: aut iis quæ nebant paulatim in ſe reſidentibus.* Creſcebant: ait, in ſublime. Ideò Martialis,

Et creſcunt mediâ pegmata celſa viâ.

Subſidebant eadem: & rectè Claudianus:

Mobile ponderibus deſcendit pegma reductis.

Sive quis legere mavult, *deſedit.* Quin interdum ch ſmate & ruinâ ſubitâ dehiſcebant: ſive tota pegma ſive homines qui impoſiti. De machinâ ipsâ, Ap lejus indicat lib. X. *Jamque totâ ſuave fragrante c montem illum ligneum terræ vorago decerpit,* ſive, ut li ſcriptus, * *decepit*: benè & propriè. De homin Petronius: *Non taces,* inquit, *gladiator obſcœne, de* RUINA *Arena dimiſit? Non taces nocturne per qui ne tum quidem cùm fortiter faceres, cum pura pugnaſti?* Significat enim apertè fugitivum illum Arenam damnatum & cum fœdâ muliere aliquâ (no diſſimili ſchemate, quo Aſinus Apulejus) commi ruina Pegmatis præter ſpem evaſiſſe. Et clarè iteru *Ergo me non* RUINA *terra potuit haurire? non etiam innocentibus mare? Aufuge judicium, Arena ſui, hoſpitem occidi, ut inter audaciæ nomina, in diverſorio Græcæ urbis jacerem.* Et ſolent interdu componere pegma & hanc ruinam; ut ii qui imp præcipites ruerent in caveas ferarum: ibique di perentur. Strabo eleganter de Siculo quodam ne qui Ætnæ filius audiebat: τοῦτον, inquit, ἐν ... μῇ, μονομάχων ἀγῶνος συνεστῶτος, εἴδομεν διασπασθέντα θηρίων. Ἐπὶ πήγματος γάρ τινος ὑψηλοῦ τεθεὶς ὡς ἂν ἐπὶ Αἴτνης, διαλυθέντος αἰφνιδίως καὶ συμπεσόντος, ... αὐτὸς εἰς γαλεάγρας θηρίων εὐδιαλύτους ἐπίτηδες ... σθείσας ὑπὸ τῷ πήγματι: *Eum nos in foro, per ludos gla torios, diſcerpi à feris vidimus. In ſublimi enim tabula tamquam in* * *Ætna, poſitus, eoque compagibus ſubitò concidente, ipſe quoque cecidit in caveas feraru*

Auguſtini ad pegmata non dubia alluſio

Graphica eorum deformatio in Senecâ.

Creſcebant ſubitò.

Deſidebant.

Ruinâ abſorbebantur.

Apulejus correctus.

*Niſi mavis, recepit.

Homines item, qui impoſiti.

Petronio lucem damus.

Homines in ſubjectas feras præcipitati.

* Forma ſcilicet montis lignei, ut in

ile exſolverentur, infra tabulatum de induſtria diſpo- Sed & flammarum quidam luſus & imago in Pegmate : ſine ullâ ejus plerumque noxâ. Clau-us:

bile ponderibus deſcendat pegma reductis.
que chori ſpeciem ſpargentes ardua flammas
na rotet, varios effingat Mulciber orbes
r tabulas impunè vagus : pictæque citato*
dent igne trabes : & non permiſſa morari
da per innocuas errent incendia turres.*

Apulejo. *Flammarum luſus in pegmate*

* Adde Apuleii locum ſuprà: *Florid. de pictura.* Pingi enim hæc pegmata ſolent.

* Etiam Apulejus ſuprà nominat.

iſcus in Carino : *Pegma præterea, cujus flammis conflagravit : quam Diocletianus poſteà magnificen- reddidit.* Duces etiam captivos & opida in Pe-tis ſolere oſtendi, Joſephus adnotat libro VII. Ju-i excidii : ſed non hæc Theatrica intellegens, m Fercula quæ portari ſolita per triumphum. Ver-jus : Θαῦμα δὲ ἐν τοῖς μάλιστα παρεῖχεν, ἡ τῶν φερο- πηγμάτων κατασκευή. Καὶ γὰρ διὰ μέγεθος ἦν δεῖσαι τῷ ῳ τῆς φορᾶς ἄπαν ἀπιστήσαντα, τριώροφα γὰρ αὐτῶν καὶ ροφα πολλὰ πεποίητο : *Maximam autem admiratio-præbuit apparatus Pegmatum, quæ ferebantur. Nam gnitudinem eorum, jure metuere licebat, & diffidere viribus portantium, quippe quædam triplici tabulato bant, quædam & quadruplici.* Satimque addit, δὲ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πηγμάτων, ὁ τῆς ἁλισκομένης πόλεως ὃν τρόπον ἐλήφθη : *Collocatus autem in quoque erat captæ civitatis dux, eo modo quo captus.* Ma-propriè ad hæc noſtra pertinent Suetonii * loci alter in Cajo, cap. XXVI. Claudio alter cap. XXXIV. vide. Ambigo an & Ariſtoteles ad Alexandrum, machinas non adſpexerit : Ὥσπερ δρῶσιν οἱ μηχανο-, διὰ μιᾶς ὀργάνου χαλαστηρίας πολλὰς καὶ ποικίλας ἐνερ-ἀποτελοῦντες. Certè * Apulejus, dum verba ea : *Machinatores fabricarum, aſtutia unius converſio-multa & varia pariter adminiſtrant.* Parapegmata nominata Vitruvio invenies, pro inſtrumentis ologorum : & in Laërtio ſcriptum, Democri- ſcripſiſſe Aſtronomica parapegmata. Inter hos nes, ventum iterùm ad Pantheon, ille ad ſiniſ-, ego ad dextram, vale dicto, deflex imus.

Captivi duces in pegmatis.

Quæ tamen diverſa paullò ab iſtis.

* De quibus non repeto mihi ſcripta II. Saturn. cap. XLV.

* Qui aureum illũ libellum vertit verbatim penè.

Parapegmata.

Digitized by Google

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE AMPHITHEATRIS QUÆ EXTRA ROMAM LIBELLVS

In quo Formæ eorum aliquot & typi.

Digitized by Google

Digitized by Google

JUSTUS LIPSIUS
BRAHAMO ORTE-
LIO
SUO S. D.

NÆ tu benefica quadam natura es, mi Orteli: qui rem omnem tuam librariam, tam prompte non offers mihi ſolum, ſed ultrò adfers. Vix injeceram de libellis aliquot: mihi premis largiter ex ubere tua penu, & ambabus, ad Græci dicunt, manibus donas. Amo jure, ut an- i virtutem modeſtiamque tuam, ſic prolixum hunc orem, nec diffiteor uſui mihi apparatum iſtum fuiſſe, meam hanc Arenam. Illa præſertim Serlii, quæ ad Architecturam externam inprimis ſpectant uam anxie hic non quæſivi:) tamen infuere iis, e in forma facieque ipſa loci: greſſus meos vacil- ntes direxerint, aut firmarint. Imagines enim a- pect talium monumentorum cum judicio & fide re- æſentat: quorum adſpectus viam nobis in parte uit, ad intellectum veterum morum. Et quam- um ipſi coram ea olim vidimus, & per biennium m ſolum preſſimus Dominæ urbis: tamen, ut ado- ſcentia noſtra tunc fuit, nec abdita illa & à fronte mota rerum penetravimus; nec cum accuratione ſa- s excerpſimus, quidquid faceret ad meliorem uſum. cilicet erravi eumdem errorem, quem plerique hodie ibi compares: & pueritiam adoleſcentiamque pere- rinationibus dedi, quæ judicium & dilectum pro- ecto quærunt, id eſt, virum. Quot mihi in animo ſeculis exiſtis, qui varias terras & maria circula- ſunt? adeò cum nullo ſuo fructu, ut plerique vi- a tantum imbiberint, & animi corporiſque morbos. artem eorum Scylla quædam libidinum abripuit: artem Charybdis aliarum voluptatum. Naſ ipſi quod dui fretum hoc enavimus; numquam alteri adſcri- pſerim,

pſerim, quam Bono meo deo. Jam illi qui rem feci ſe ſibi atque aliis videntur, quid referunt ex h mercatu? externos geſtus, veſtitus, linguas: bo moris ac virtutis, pauci igniculum aliquem aut ſ men. Atque ut Appion ille, falſo Polybiſtor, cu Homerum ab inferis magno molimine evocaſſet, n hil eum interrogavit niſi, Unde domo? ſic pleriq iſtorum adoleſcentium, in occaſione præclara diſcend futilia tantum conſectantur. Itaque ut veram per grinationem laudo, ſuſceptam maturo judicio, mat ro ævo: (dux enim illa, non nego, ad prudentiam & rerum uſum:) ſic juvenilem & vanam hanc pe nunc damno & abhorreo, quæ mihi ſimilis long navigationi vedetur, ſine meta, ſine portu. Jacta tur in navi, circumaguntur variis ventis: & cu ad terram & ad ſeipſos flectunt oculos, vident n multum ſe, ſed diu navigaſſe. Sed aberro, & i hoc peregrinationis ſermone, à re mea ipſe peregrin Domum & ad me, imo ad te redeo: cui donum mitti mus, Imaginum ejuſmodi aliquot Amphitheatralium delineationes. Ac pluria ſane ſupereſſe ſcio in Itali Hiſpania, Gallia: ſed cum omnia fere ad par exem plum, quid opus pluribus exemplis? Illuſtria aut n vata ſumpſi: & dono per ſe tenui, ac vix dono, bra ctcam aliquam verborum circumdedi, & velut lu cem noſtræ interpretationis. Tu, mi Orteli, parvum hoc, ſed non fallax animi mei monumentum hab monumentum, cui, ex vetere formula, DOLUS cert MALUS ABEST. *Vale.*

JUST

JUSTI LIPSI

DE AMPHITHEATRIS

QUÆ

EXTRA ROMAM

LIBELLI

CAPUT PRIMUM.

Amphitheatra crebra admodum in provinciis fuiſſe: eorumque aliquot recenſio.

SI ædificii aut publici operis ullum genus crebrum in Italia & provinciis fuit: reperies hoc fuiſſe, quod ad ludos ſpectat. Ut enim Romani victis gentibus linguam & mores intulere: ſic vitia, hæc præſertim quæ andiebantur, & admiſſionem ſibi poſtulabant ſpecie dam amœnæ voluptatis. Itaque Theatra, Circi, Stadia conſtructa paſſim: ſed imprimis Amphitheatra, quia omnis plebs dedita maximè in ſpectaculis illis crudis & cruentis erat. Hiſtoriæ paſſim docent, & Chriſtiana item Martyrologia; in quibus toties mentio ori illius ſacrique ſanguinis, in ferina hac ſede effuſi. Quod ſi tamen non ingerant libri: certè oculi am etiamnunc ruinæ & reliquiæ ubique occurrant ſignium locorum. Et de aliis provinciis dubitemus? Ecce Judæa illa ipſa conſcia Dei veri, Dei magni in hanc culpam veniſſe reperietur: quamquam ſine ſuâ pænè culpâ. Herodes enim, magnificus ſanè & cetera illuſtris rex, non uno loco Judææ Amphitheatra inædificavit: ſive ipſe pronus in eos ludos, ſive ſtudio quodam hac quoq; parte placendi Romanis.

Amphitheatra paſſim in provinciis. Plebs addicta ſævis ludis ſterumque. Martyres objecti beſtiis.

In ipſa Judæa. Amphitheatra. Herode ſtruente.

pſerim, quam Bono meo deo. Jam illi qui rem feci[ſſe] ſe ſibi atque aliis videntur, quid referunt ex h[oc] mercatu? externos geſtus, veſtitus, linguas: bo[ni] moris ac virtutis, pauci igniculum aliquem aut ſe[] men. Atque ut Appion ille, falſo Polybiſtor, *cu[m] Homerum ab inferis magno molimine evocaſſet, ni[] hil eum interrogavit niſi, Unde domo? ſic plerique[] iſtorum adoleſcentium, in occaſione præclara diſcendi, futilia tantum conſectantur. Itaque ut veram peregrinationem laudo, ſuſceptam maturo judicio, maturo ævo: (dux enim illa, non nego, ad prudentiam & rerum uſum:) ſic juvenilem & vanam hanc jam nunc damno & abhorreo, quæ mihi ſimilis longæ navigationi videtur, ſine meta, ſine portu. Jactantur in navi, circumaguntur variis ventis: & cum ad terram & ad ſeipſos flectunt oculos, vident non multum ſe, ſed diu navigaſſe. Sed aberro, & in hoc peregrinationis ſermone, à re mea ipſe peregrinor.* D*omum & ad me, imo ad te redeo: cui donum mittimus, Imaginum ejuſmodi aliquot Amphitheatralium delineationes. Ac pluria ſane ſupereſſe ſ io in Italia,* H*iſpania,* G*allia: ſed cum omnia fere ad par exemplum, quid opus pluribus exemplis? Illuſtria aut novata ſumpſi: & dono per ſe tenui, ac vix dono, bracteam aliquam verborum circumdedi, & velut lucem noſtræ interpretationis. Tu, mi Orteli, parvum hoc, ſed non fallax animi mei monumentum habe, monumentum, cui, ex vetere formula,* DOLUS *certe* MALUS ABEST. *Vale.*

JUSTI

JUSTI LIPSI

DE AMPHITHEATRIS QUÆ EXTRA ROMAM LIBELLI

CAPUT PRIMUM.

Amphitheatra crebra admodum in provinciis fuiſſe: eorumque aliquot recenſio.

SI ædificii aut publici operis ullum genus crebrum in Italia & provinciis fuit: reperies hoc fuiſſe, quod ad ludos ſpectat. Ut enim Romani victis gentibus linguam & mores intulere: ſic vitia, hæc præſertim quæ blandiebantur, & admiſſionem ſibi poſtulabant ſpecie quadam amœnæ voluptatis. Itaque Theatra, Circi, Stadia exſtructa paſſim: ſed imprimis Amphitheatra, quia omnis plebs dedita maximè in ſpectaculis illis crudis & cruentis erat. Hiſtoriæ paſſim docent, & Chriſtiana item Martyrologia; in quibus toties mentio puri illius ſacrique ſanguinis, in ferina hac ſede effuſi. Quod ſi tamen non ingerant libri: certè oculi cum etiamnunc ruinæ & reliquiæ ubique occurrant inſignium locorum. Et de aliis provinciis dubitemus? Ecce Judæa illa ipſa conſcia Dei veri, Dei magni in hanc culpam veniſſe reperietur: quamquam ſine ſuâ pæne culpâ. Herodes enim, magnificus ſanè & cetera illuſtris rex, non uno loco Judææ Amphitheatra inædificavit: ſive ipſe pronus in eos ludos, ſive ſtudio quodam hac quoq; parte placendi Romanis.

Amphitheatra paſſim in provinciis. Plebs addicta ſævis ludis ſterumq; Martyres objectis beſtiis.

In ipſâ Judæâ. Amphitheatra. Herode ſtruente.

Exſtruxit in ipſa urbe ſacra, ἐν τῷ πεδίῳ, ut Joſeph
ait, Ἀμφιθέατρον μέγιστον: *in Campo, maximum A*
phitheatrum. Item Cæſareæ, ait idem ſcriptor, Ἀ
φιθέατρον κατεσκεύασε πολλῶν ὄχλον ἀνθρώπων δέχεσθαι δυν
άμενον: *Amphitheatrum conſtruxit quod multam homin*
turbam caperet. Nec de Græcia mihi aliquis dubit
Africâ, Aſiâ, Hiſpaniâ, Galliâ; non certè is, q
res & mores in parte norit ſæculi vetuſti. Aude
adfirmare, raram aliquam ſive coloniam ſive mun
cipium fuiſſe, in queîs non & ludi iſti, & ludoru
ſimul ſedes. Adeò velut tabes quædam, animos o
mnium pervaſerat ludicrum iſtud ſtudium, an furo
dicam? Itaque vix aliqua provincia etiam nunc eſt
in qua non veſtigia Amphitheatrorum: quædam ob
ſcura & fugientia longo ævo, quædam clarius ex
ſtantia & viva in parte. Quorum non equidem ac
curatum Indicem polliceor: (multa me fugiunt
ſcio:) ſed pauca tantum fidei cauſſa ſubjiciam, viſa
nobis aut firmiter audita.

In orbe terrar. toto Romano.

Reliquiæ id docent.

Index Amphitheatrorum aliquot, quæ hodiè.

Exſtat igitur hodieque in Italia, ad Lyrim Campaniæ fluvium (Gariglano nunc dicunt) juxta * Minturnas, pars Amphitheatri latericii bene conſpicua.

** Hodiè Trajetto.*

Exſtat ſecundo, Puteolis, pariter Amphitheatrum latericium.

Tertio, Capuæ, ſed magnificum & è ſolido marmore.

Quarto, Albæ in Latio; è quâ materiâ (non enim vidi aut accepi) mihi incertum.

Quintò, Ocriculi, in Umbriâ, materiem ignoro.

Sextò, Veronæ pulcherrimum: cujus pleniorem deſcriptionem, unà cum deſignatione mox dabo. Hæc, quod ſciam, in Italiâ.

At in Græciâ etiam, Athenarum veterum ſolo conſpici ajunt magnificum & marmoreum.

In Iſtriâ, Polæ ad mare Hadriaticum: quod item mox ſubjiciam.

In Hiſpaniâ, Hiſpali extra muros, niſi fallor: pulchrum, ſed cujus formam nanciſci mihi non fuit.

In Galliâ, Perigeuſii in Petrocoriis (urbem eam, Veſunam Ptolomæi fuiſſe volunt) pulchrum & ſatis integrum, extra mœnia, cujus icunculam vidi, ſed parum exactam aut certam: ideoque mihi non ponendam. E lapide quadrato eſt, & Arenæ ejus longitudo xxx perticarum, latitudo, xx.

Arelate etiam eſſe ajunt, ſed parum integrum.

Bur-

Burdegalæ exſtat, quod videre multi: nec deſcri-ionem tamen ſum nactus.

Nemauſi eſt celebre & notum, cujus infra do for-mam.

Ab Ligerim mirum, & quod miror haud ſatis no-m: cujus item do formam.

Hæc præcipua, quæ ſatis quidem certò acceperim, noſtra Europa, niſi quod etiam in Helvetiis exſtat, ventici.

Dignum autem nota, quod & hodie hæc omnia erè loca, Arenas appellant: retenta priſca ſcilicet & ulgata voce.

Amphitheatra, vulgò Arenæ.

CAPUT II.

De Veronenſi Amphitheatro: & primo, quando, vel à quo ſtructum.

Post illud Romanum, inter pulcherrima & integerrima Veronenſe Amphitheatrum eſſe fatemur, quod è marmore eſt totum. Quando, & quis ſtruxerit, multi & diu quærunt. Torellus Sarayna, qui Veronam ſuam deſcripſit adfectu magis eximio, quam ſucceſſu, ſuadet nobis valdè vetus eſſe & ſtructum ante tempora Auguſti, aut certè illiſipſis. Sed argumenta huic rei quæ adfert, non ſunt profectò à dea Pitho, quæ recenſebo tamen & refellam breviter; atque ut in re ludicra, per luſum. Jamprimum hoc ſibi ſumit, Amphitheatrum antiquius eſſe quam Theatrum, quod ibidem conſpicitur juxta Atheſim flumen. At Theatrum hoc exſtructum eſt, inquit, ab Auguſto, magis igitur Amphitheatrum. Item: lapides in eo aliquot tauri effigiem habent inſculptam, taurus autem ſymbolum Auguſti: quoniam & in nummis expreſſus, & natus ipſe ad Capita bubula, uti Suetonius teſtatur, clarum igitur Auguſti hoc eſſe opus. Sed & lapis alius Veronæ, qui præfert, OCTAVIÆ C. F. ET. SORORI. CARISSIMÆ. conſtat vero Octaviam hanc ſororem fuiſſe Auguſti. Denique duodetriginta colonias per Italiam Auguſtus deduxit, eaſque variis operibus inſtruxit, narrante Tranquillo: inter eas Veronam fuiſſe, nihil ambigendum. En argumenta, è plumbo an è vitro? quæ levi & ludente manu rejiciamus. Ait primo, Amphitheatrum antiquius Theatro eſſe. Non credo, & cauſ-

Veronenſe marmoreum.

De ævo ejus quæſitum.

Quidam ad Auguſtum referunt.

Levibus his argumentis.

Quæ refutamus.

sa

Amphitheatra poſterius nata, quam Theatra.
Taurina capita, parerga operum ſunt.
Bos in Nummis coloniam notat.

ſa hæc, quia ubique ferè locorum, ludi ſceni priores origine & uſu muneralibus iſtis: igitur & e rum ſedes. Quid opponis? tauros, & illi, inqu inſculpti in hoc opere. Quid tum? nempe ut orn mentum operis, non ut auctoris indicium. Qu ſi omnia ad Auguſtum trahes, ubi tauri: quis fini Etiam Nemauſenſe illud gloriabitur ſtructore Aug ſto. Sed tamen hoc, inquit, ejus Principis ſymb lum: quoniam nummi Auguſtæi, cum impreſſo ta ro. Etiam aliorum, ô bone ſenex; quia taurus ſiv bos coloniæ deductæ nota, non peculiare aliquod ſ gnum. At enim Auguſtus natus ad Capita bubul O tu quoque inter ea! & ignoſce, non enim ult comprimo hunc lienem: non ſi ego objiciend ſim vero tauro. Sed in Octavia etiam es ſuavio ais illam fuiſſe ſororem Auguſti. Quis tibi fecit in dicium? ego imò illum lapidem ſepulcralem fuiſſe ve rius auguror, & municipalis alicujus Octaviæ: no illius Principalis, quæ mortua & ſepulta Roma Nam de coloniis, & per eas Auguſti operibus ſparſi communiter non negamus, ad Veronam tuam ſi ad ſtringis, opus ſit alio teſte. Sed ecce quoque cum inquis. Nam Cyriacus Anconitanus in Itinerari ſuo ſcribit his verbis: *Denique Veronam feraciſſima & antiquam civitatem venit, ubi non exigua veteru monumenta comperit, præſertim Labyrinthum quod Arena nunc dicitur, & habetur quod conſtructum fuerit anno imperii Octaviani Auguſti trigeſimonono. Cujus pars exterior terræ motibus corruit.* Tibicen hic aliquis, fateor: ſed parum firmus. Famæ enim innititur: quæ in his talibus, plurimum invenitur fallax. Et cur credam Auguſti ævo ſtructum in colonia hoc egregium opus: cùm ne Romæ quidem tunc fuerit, & in ipſa urbe matre? Nam Amphitheatra manſura & lapidea tarde ibi cœpere, ut docui, & ſub Auguſto. Valdè autem veriſimile, exemplum illinc manaſſe ad urbes ſubditas & minores: non autem, contra. Itaque Taurello noſtro ſive Cyriaco, nihil adſentior de tam grandi ævo. Ægrè etiam Carolo Sigonio præluſtri viro, qui nimius novitium facit, & refert ad Maximiani ævum: hoc ſolo Argumento, quod is in vicinia pleraque condiderit ampla & magnifica, Mediolani, Aquileiæ, Brixiæ Ego, etſi certus ſum nihil in hac re nunc eſſe certi, tamen paullo antiquius quam pro illo Principe ſuſpicer. Primum, quia jamtum Plinii Secundi ævo. Gladiatorum & Ferarum ſpectacula Veronæ ſatis crebra, præit ipſe in * Epiſtolis, in quadam ad Maxi-

Cyriacus cum Torello facit.
Sed ei quoque fides abrogata.
Sigonii opinio ſuper hac re, l. 1 Hiſt. occid.
Denique mea.
* Lib. VI.

ximum Africanum. Deinde, Othonis & Vitellii principatu, Placentiæ viciniſque opidis inſignia Amphitheatra fuiſſe ſcio: quî minus tunc Veronæ? Certè de Placentino, egregium teſtimonium Corn. Taciti ſecundo Hiſtoriarum: *In eo certamine* PULCHERRIMUM AMPHITHEATRI OPUS *ſitum extra muros conflagravit: ſive ab oppugnatoribus incenſum, dum faces jaculantur: ſive ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones, fraude illata ignis alimenta credidit à quibuſdam* VICINIS COLONIIS, *invidiæ æmulatione, quòd* NULLA IN ITALIA MOLES TAM CAPAX *foret*. Ubi & laudes ejus ampli operis amplas vides: & ſimul (ſi attendis) crebra jam & vulgata per Italiam Amphitheatra fuiſſe. Sed quod combuſtum Placentinum illud ait: fortaſſe hæreas, & quid? fuitne igitur ligneum? De toto, non opinor; de parte, ſuſpicor: eâ ſcilicet, quæ ſubſellia & gradus internè complexa. At exteriora omnia, firma & e lapide fuiſſe cenſeo, ni fuiſſent: cur ut de magnâ jacturâ aliquâ hiſtoricus noſter queſtus? Fuerit igitur ad eam formam, ad quam Polanum illud, quo de infrà. Nec plura de ortu Veronenſis Amphitheatri dico, aut magis certa. En ipſam formam: non eam prorſus quidem uti nunc conſpicitur, ſed adjutam, ut ſolet, levitor ab antiquariis & architectis. Ex iis enim quæ reſtant, facile conceptu totum opus & deſignatu.

Placentiæ egregium olim Amphitheatrum.

Quâ materie fuerit, & quomodo ambuſtum facile.

Huc pertinet Figura Amphitheatri Veronenſis.

CAPUT III.

Deſcriptio ejus diſtincta magis, & dimenſio.

Marmoreum Veronenſe Amphitheatrum.
Triplici ordine arcuũ.
Statua ad columnas ſiuteras.
Uſus feneſtrarum quarumdam.

ADDAM nonnulla, quæ ad formæ ejus intellectu & quod penicillus non potuit, calamus hic m explebit. Paries totus exterior (Alam vulgò cant) è marmore eſt, opere quod Ruſticum dici factus. Dividitur in Arcuum tres ordines, qui ſuper alios ſcandunt. Quiſque ordo, Arcus con net ſive fornices ſeptuaginta duo. In ſupremo or ne,ſtatuæ olim columnis adſitæ vel inſitæ potiùs, veſtigia docent; Supra eum ordinem, paries adſu rexit, in quo feneſtræ grandes,quadratæ, LXXII. E rum uſus, mè quidem judice, ad aërem & lucem h riendam, cùm Amphitheatrum velis tectum: ſive iam ad ventum: quia refrigerio certè opus, in æſt & concurſu tot animarum, nec alius hujuſmodi fo minum uſus cenſendus, in illo etiam Romano. A cuum dimenſio, auctore Sebaſtiano Serlio exim architecto, hæc. Primi arcus altitudo pedum XXI latitudo, XII.

Columnarum utrimque altitudo, pedum XXVII. Epiſtylii deinde, Zophori, Coronicis, pedum circiter VIII. & s.

Altitudo ſecundi arcus, pedum XXIV. latitudo XII Columnarum ejus altitudo pedum XXVII. s. Epiſtylii, Zophori,Coronicis,pedum IX. s.

Tertii arcus altitudo, pedum XVII. s. latitudo IX. s. Columnarum,XX. s. Coronicis,V.

Porticus triplex juncta.
Earum menſuratio.
Porta plures in Amphitheatro.
Ejus dimenſio interior
* Alii tamẽ plures volunt.
Gradnum numeru & dimenſio.

In parte imâ (ad terram enim iterùm deſcendo) triplex continuatur Porticuum ordo, quæ ambiunt & ſuſtinent totum opus. Ex iis, Porticus extima, lata pedes XIII. Media, pedes IX. s. Intima, pedes VIII. s. Ex hac, portæ ſive aditus decem & octo in Arenam, interque eas duæ grandiores oppoſitæ qua longiſſimum Amphitheatrum eſt, quarum latitudo, pedum XII. unciarum VI. At Arenæ ipſius longitudo,perticas continet XXXIX. latitudo, XXII. ita u in pertica pedes numeres VI. Gradus ſpectaculorum (* Torello definiente) non plus quadraginta duo alti ſinguli pedem & uncias II. lati, pedes II. Excipi quòd in media cavea,gradus unus eſt excelſior: (unum dico, ex Torelli mente, nam qui Formam hanc nc ſtra

Digitized by Google

ram concepit, tres adnotavit,) qui altus pedes II. uncias VI. Eum, Præcinctionem ſive Diazoma censemus. At Scalares gradus, qui ad Vomitoria: minores ſcilicet, quàm illi ſeſſiles, nec alti plus quam uncias VII. lati tamen adæquè ac ſeſſiles. Sedere in his gradibus potuêre, Torelli calculo, hominum ad *viginti tria millia centum octogintaquattuor*: ita ut ſingulis pes & medius adſignetur ad ſeſſionem. Harum omnium menſurarum auctores mihi Torellus & Serlius: nec in re quæ manuum & lineæ eſt, fidem meam ego temerè obſtringam. Plura & magis minuta quiſquis voles, apud eos vide.

Præcinctio. Scalaria.

Q. àm capax cavea tota fuerit.

Auctores, quibus hic nitor.

CAPUT IV.

De Amphitheatro, quod Polæ.

POLAM urbem Iſtriæ maritimam eſſe ſcimus, coloniam Romanorum priſcam, & quæ Julia Pietas olim dicta. In hac veſtigia & reliquiæ multæ antiquorum operum: duûmque inprimis inſignium, Theatri & Amphitheatri. Utrumque Seb. Serlio accuratè deſcriptum: cui viro præter proprias laudes, obventicia illa accedit, quòd doctor & ductor fuit ad Architectonicen, Gulielmo illi Philandro, viro verè perito & apud magnos magno. Sed hoc Amphitheatrum Polanum alia quadam forma & facie ſtructum, quam ea quæ alibi videmus: ideoque jure me allicuit ad exprimendum. Non enim è lapide aut uno opere tota moles fuit: ſed exterior tantùm pars, quæ lapide quadro adſurgit cum columnis ſuis, opere item Ruſtico facta. At interiora omnia membra, ſubſellia, aditus, gradus, podia è ligno fuiſſe certum eſt; & pro tempore conſtrui potuiſſe, deſtruique. Itaque hodiè totum illud internum vacuum apparet, nudo tantùm muro: & quod in tabella noſtra expletum hîc vides, à manu eſt & mente Serliana. Situm eſt in urbe media, ad montem; totiuſque operis dimenſiones pete, ſi voles, ab eo quem dixi, accurato architecto.

Pola ad Mare ſuperum.

Seb. Serlii laus.

Item Philandri.

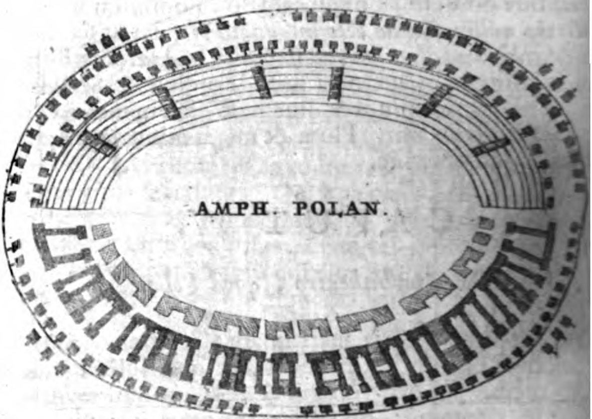
Nova forma Polani Amphitheatri.

Semilapideum fuit, & ſemiligneum.

Intus hodiè vacuum: lignis videlicet igne, vel quâ aliâ vi aſſumptis.

Digitized by Google

CAPUT V.

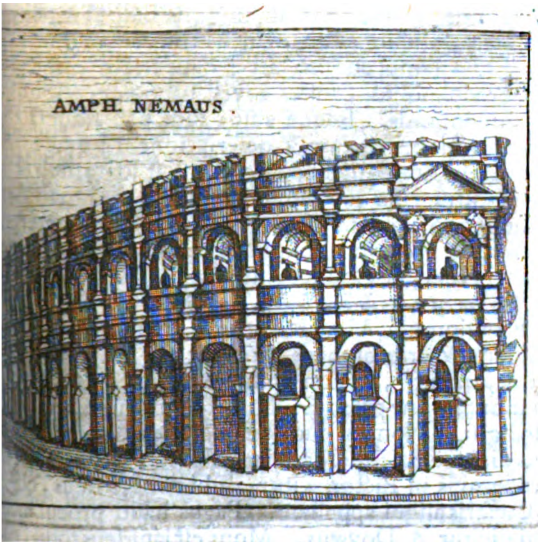
De Amphitheatro Nemauſenſi.

Nemauſenſe non olim inter maxima.
*Utrobique hic Amphitheatra nominat Euſebius in Eccl. Hiſt.
Ortus ejus ignotus.

NOTI hoc nominis & celebris, non per Galliam ſolùm, ſed per Europam. Et credunt multi, eximium etiam olim opus fuiſſe: non ego, qui ſcio majora multò & operoſa magis habuiſſe * Lugdunum Viennam, & nobiles illas Galliæ urbes. Præ quibus quid Nemauſus? Nomen tamen non injuriâ retinet: quia & pulchrum eſt quod ſatis ſit, & integrum magnâ parte. Quando vel à quo ſtructum, neſcimus: nec nugari mihi aut rixari iterùm cum aliis lubet. Hoc reperio notâ dignum, olim à Gothis loco arcis habitum, & contra vim firmatum. Rodericus Tuletanus id notat in rebus Hiſpaniæ, lib. XII. cap. VII. appellatque *Præſidium Arenarum*. Formam ejus dimidiatam hîc adpono, cetera vide & quære apud Johannem Poldum Albenatem, in libro quem inſcripſit Antiquitates Nemauſi.

AMPH

Digitized by Google

CAPUT VI.

De Amphitheatro (incolæ ſive accolæ potiùs, Arenas etiam hodie vocant) quod ad Ligerim, juxta Doveonam, in quo deſcribendo fidem meam nihil tamen obligo, vetuſne an novum, vera commenſuratio an falſa, pendeat à meo auctore.

AMPHITHEATRUM mihi ſupereſt mirum, novum: & quod latêre tamdiu in illâ Galliæ luce potuiſſe vix ſit fides. Nullúmne ex tot curioſis & avidis ingeniis vidiſſe, notaſſe, prodidiſſe? nullum. Itaque fateor, cùm delata primùm ad me res fuit (delata autem ab Cornelio Aquano, viro ejuſmodi monumentorum veterum diligente:) hæſi, medius inter credendi temeritatem & pudorem rejiciendi. Valdè enim ille aſſeverabat, & ſimul Forma, quam offerebat, videbatur non eſſe novitiæ aut calidæ inventionis. Tamen etiam hærebam, donec perveni ecce ad caput ipſum famæ hujus & formæ; qui non auribus ſuis, ſed oculis ſenſibuſque id credi volebat. Cur repugnarem? vidiſſe ſeriò adfirmabat, calcaſſe, deformaſſe. Is fuit Lævinus Kerſmakerus, vir gravitate & doctrinâ

De irreperto Amphitheatro, & tandem reperto.

Qui mihi auctor ejus deſcriptionis totius.

apud nos notus: qui in finitimis huic Amphith
tro locis, aliquot annos egit. Non ſemel ipſe luſt
rat, non ſemel cum eo alii: quos etiam nunc vi
nec procul poſitos, teſtes advocabat obſervationis ſ
& dimenſionis. Itaque auſus ſum hac fiduciâ Fo
mam totius operis dare & deſcriptionem: quæ à me
te quidem & linguâ aliena erit, à ſtilo tamen & o
dine noſtra. In quo ſiquid peccabo, deſignando a
dimetiendo: quæ mea culpa eſſe poteſt, præter cr
dulitatem? quam non nimis herclè deprecor; quo
niam revera, ut Comicus ille ait,

* Αὕτη γε χρηςῶν ἐςιν ἀνδρῶν ἡ νόσος.

* Hic morbus eſſe proprius bonis amat.

Semi nativum Amphitheatrum.

Ubi id ſitũ.

* Vulgò *põt du Sey.*

* Gallis *Dovvé.*

Montis deſcriptio.

Eſt igitur hoc Amphitheatrum, quod dico, man
quidem & arte humanâ factum; ſed ita, ut vider
poſſit à naturâ, totum enim exciſum & cavatum e
in monte, ſine externâ ullâ materiatione calcis, lapi
dis, ligni. Mons in quo & è quo id eſt, abeſt plus mi
nus diei mediæ itinere à Ligeri fluvio, parte eâ quâ a
Andegavis in Pictones itur: ubi pons priſcus, quen
* Cæſaris aliqui appellant. Pagus haud procul inde
qui dicitur * Dovæus. Mons eſt lapideus totus, cu
jus generis ibi plures: ſed lapide tamen non plan
duro, quique cæſuram & ferrum facilè admittat. Co
lor ei, qualis Tyburtino: è quo Titi Romæ Amphi
theatrum eſt. Magnitudo montis paullo minus mil
liare Gallicum in latitudine; in longitudine, duo
circiter continet, ſed ea tamen facies, ut in edito ſa
tis planus & jacens ſit, & ab lateribus utrimque cle
menter adſurgat. Cortex, ut ſic dicam, & tegumen
tum univerſi montis, è terrâ eſt: viſcera tantùm è
lapide, ideoque non gramine ſolùm, ſed ſegete ſæpè
veſtitur. In ſummo, ſed paullò tamen ad latus, hoc
Amphitheatrum repperis; haud facillimè, quia et
iam præſcios, niſi intendant animum, fallat. Cùm
enim supernè deſpicis; aliquem cavum aut puteum
cenſebis, ex iſtis qui ob lapidum excidia vulgati ibi
& crebri. Atqui aliud profectò opus eſt; & à Dæda
lo quopiam acutè inventum, adfabrè factum. Gra
dus ſubſelliorum à ſummo margine ſtatim incipiunt;
minuunturque, ut ſolet, paullatim euntes in declive.
A ſummo, dico, incipiunt: ut nunc quidem ad
ſpectus eſt, olim vix ambigo, quin cancelli aut * mu
rus aliquis circumpoſitus fuerit, ſive ad ornandum
ſive magis ad ſervandum. Aliquid enim certè ſepi
menti fuiſſe debet, ad pecudes arcendas & petul
cos. At nunc tamen deſcendens, pedem ſtatim po
nis in ipſis gradibus: quorum, primo initu, confu

Qua parte ejus, hoc opus.

Gradus in margine & à margine ſummo.

* Iſq; cum ſuis portis & januis. Nõ enim hic Vomitoria ulla aut Aditus alii in gradibus.

ſus

Digitized by Google

s ſatis adſpectus. Terrâ enim & pulvere cottidie mplentur : quæ ventus invehit aut imber.

Gradus gramine obſiti & terrâ.

Itaque amen etiam ibi paſſim : & formoſa olim nec ad ane uſum loca perambulant informes oves. Qui æc nobis narravit, addebat, cultris & ferramentis omnia à ſe & comitibus perpurgata, ut formam inerentur exactè. Gradus ajebat eſſe numero, LIV. uorum ſupremus, latus capaxque in orbem ped. CCXLII.

Eorum numerus.

Linea dimetiens in ſummo, longa pedes CXXXVI.

Amplitudo loci in ſummo.

At ab imo gradu, ſtatim ſequitur murus, qui Podium attollit & Arenam claudit : eſtque kus pedes IX.

Podii murus.

Inde area : & in ea media (præter norem quidem omnium ejuſmodi theatrorum, quod ciam) tumulus quidam rotundus, elevatus, ex eodem lapide : altus pedes VII. aut paullò amplius : longus in diametro, pedes XXX.

Arena, & in eâ tumulus.

Is planus in ſuperficie & æquus; excipio quod ad oras à medio paullùm vergit & declinat.

Foramina in tumulo.

In eo ipſo tumulo, æquis intervallis, ſex foramina quædam rotunda item, lata pedes V.

Putealia ad ea tegenda.

quibus impoſita vel adjuncta putealia (omnia, ſemel dictum volo, ex uno eodemque lapide) paullò grandiora quàm ipſa foramina; uti neceſſum, contra illapſum. His putealibus inſerti annuli craſſi ferrei fuêre, (veſtigia & ærugo clarè docent :) ut baculo iis inſerto, admoveri poſſent vel amoveri. Nam aliàs, pondus iis ſatis grande, quodque duo homines ægrè commoverint.

Scalæ ad oſtiola.

Hæc foramina velut oſtiola ſunt, quæ per ſcalas quaſdam coclides ſive incurvas, ad Viam infrà ducunt, de qua mox dicam. Scalæ igitur totidem, quot foramina : quæ ſingulæ gradibus non magnis XIII. conſtabant.

Foramina alia ad lucem.

In orbem tumuli, in ipſo muro, foramina quadra exſecta, quæ Scalis illis lumen infundebant ad aſcenſum aut deſcenſum. Foramina hæc ſingula, ita collocata, ut unum ſervire Scalis duabus poſſit; velut ex icone vides.

Cavus in medio tumuli.

At in meditullio ipſo hujus tumuli, cavus eſt rotundus ſive puteus : quem ambigebat meus doctor antiquúmne diceret, an ab hiſtrionibus illis factum, de quibus mox referam.

Cui uſui.

Certè ii uſi ſunt ad malum defigendum : à quo funes dependêrent, & per eos fluitantia vela. Formæ noſtræ ſculptor haud ſatis aptè id expreſſit : caput alioqui pronum.

Arena reliqua forma.

Circa hunc tumulum, ut dixi, depreſſior multo Area ambit : quæ lata undique uſque ad murum podii, pedes XV. Ita diametrum totius Arenæ eſſe oportet, pedum LX.

Digitized by Google

Cubicula adjuncta Amphitheatro.

Hæc Amphitheatri ipſius imago, at juxta ipſum, à ejus latere bina grandia & rotunda, ſive Cubicula ſive potiùs Cameræ occurrunt: in eodem illo lapideo monte ſeorſim exciſa. Forma eorum velut pilei nautici, ſive priſci Romani. Lata ſunt in imo pedes circiter LXXX. ſed in altum paullatim arctantur. In faſtigio utriuſque Foramen patet rotundum grande pedes IX. quod ad lumen infundendum ſervit: prorſus eo modo quo Romæ, in Agrippæ vidimus templo. Cubicula hæc, cetera paria ſunt: hoc differunt, quòd unum, aditus peregrè habet, alterum, non habet. Ita enim ſita ſunt, ut alterum Internum videatur, alterum Externum. Per hoc, in illud ingreſſus patet, per brevem & fornicatam viam: aliàs undique clauſum. At Externum aditus ſive vias habet tres. Prima ducit ſubterraneo meatu ad Tumulum qui in Arenâ, & per Scalas illas ad oſtiola tendit, ita ut infra gradus omnes ſubſelliorum totumque Amphitheatrum abeat, uti cogitanti clarum. Longitudo primæ hujus viæ pedes CXXV. latitudo, ped. VII. altitudo, ped. VIII. Altera paullò brevior, pariter meatu infero tendit infra omnes gradus, & in * muro podii emergit: ita, inquam, ut in Arenam ipſam rectà ducat. Hæc priore minùs lata, minùs ampla. Tertia via, oppoſita iſtis, foras ſpectabat & vallem montis. Per eam ingreſſus in hoc Cubiculum: per eam item, ut apparet, omnis pluvia & confluges aquarum derivatæ è toto Theatro Cubiculiſque. Forma harum viarum ſimilis, factę omnes in lapideo monte, & cavatæ in * arcum.

Situs & deſcriptio eorum.

Via in altero tres.

*Nec aliç in muro illo portulæ: contrà quàm in Romano aliiſque.

*Sic tamē ut in acutum penè deſinerēt, cameratione haud planè rotundâ.

Opus ejuſque membra (ut quidem conceptus & expreſſio mea ferunt) ſic habent: uſum, ſi placet, breviter & leviter delibemus, qui mihi etiam haud ſatis certus. Nam forma ipſa Amphitheatri videtur, clauſum enim in orbem undique, & vix tamen eſt ut Amphitheatralis uſus. Primùm tumulus ille qui in medio ſurrectior; quid ad pugnam aut curſum? Æquitatem enim ea res & planiciem poſtulat, non tumorem aut colles. Deinde area ipſa circumjecta, nónne exigua & anguſta ad Venationes? certè apparet. Quomodo enim ſatis liber in illo quindenûm pedum ſpatio, curſus ferarum hominumque, ac recurſus? An te Theatrali & ſcenico igitur uſu verius eſt? Non abhorret ille tumulus: qui inſtar ſcenæ retuliſſe videtur, in quâ ſpectari poſſent & audiri perſonæ. Foramina etiam illa ſena, non incommodum uſum habuiſſe videntur, ad actores pro tempore ſubmittendos aut

De uſu hujus loci.

Quem neſcias Amphitheatralem, an Theatralē facias.

Sunt enim quæ repugnent Amphitheatro. Et Theatro potius adducunt.

aut recipiendos. Choragium enim omne inſtrui in cubiculis illis adjunctis occulte potuit: exque iis ornari & parari hiſtriones, via ſubterraneâ, venire in hanc Scenam. Sed circumjectæ areæ tum quid fiet? cui rei ſerviet? Denique rotunditas illa loci & graduum orbis, quomodo idonea Theatro? Vultus enim certè loquentium agentiumque, obverti in unam partem tantum poſſunt: nec audiri aut cerni commodè ab iis, qui a tergo. Ideò Theatra hemicycli ſemper imagine facta, bono jure. Niſi ſi fortaſſe velo aut diſcrimine aliquo pars tumuli diviſa, & ſpectatores coacti in graduum * unâ parte. Sane fateor lippire hic mihi oculos, nec capere uſionem omnem hujus loci ſatis certò. De gladiatoribus tantùm nihil impedire videtur, quin adfirmem, quibus locus in areâ illâ ſatis laxus, quoniam in gradu fere inter pugnandum manebant & in ſtatu. Sed quid ſingillatim circumeo? credo revera varium & miſcellum hujus loci uſum fuiſſe: ideoque formam ejus mixtam, nec aptam ad ludicrum unum. Potuit venatio in eo dari, ſed ferarum paucarum: potuêre gladiatores: potuêre hiſtriones aut mimi: potuêre velut in ſtadio luctatores & pugiles, quod ipſum genus ludi, valde crebrum & gratioſum in provinciis fuiſſe, indicat & indignatur Tertullianus.

Cui tamen alia iterum obstant.

** Ita inquam, ut dimidiata tantum loci pars inſeſſa.*

Gladiatores potuiſſe commodè hic dari.

Mixtum fuiſſe hujus loci uſum.

Cubicula quæ ad latus, mihi nova & ignoti finis, potuere tamen inſtar Spoliarii eſſe, ſive etiam Odei, quod utrumque genus adjungi Amphitheatris vel Theatris ſuis ſolere, ſcimus. Receptacula etiam non incommodè fuerint, ad omnem ſcenicum vel arenarium apparatum.

Cui uſui Cubicula.

Pagum autem hunc, qui Amphitheatro haud longinquus, olim aliquid amplius fuiſſe: ſatis convincatur, vel hoc non pagani operis argumento. Viæ etiam antiquæ & publicæ reliquiis; quæ ex hoc pago pertinet ad pontem Cæſarianum, cujus viæ pars conſpicitur: pars maxima corrupta eſt, & lapides in ædificia varie abrupti aut avecti. Sed & incolæ ipſi antiquitatem aliquam jactant, & Druides ſedem habuiſſe apud ſe volunt. Ceterum bella vetera fortaſſe, & (quod magis conſtat) Anglicana, incendiis quidquid aut quo nomine id fuit deleverunt. * Doveonam Ptolomæi fuiſſe, non vane ego ſuſpicer; ex nominis quod pagus nunc præfert claro argumento, & collocatio ipſa Ptolomæi non diſſidet.

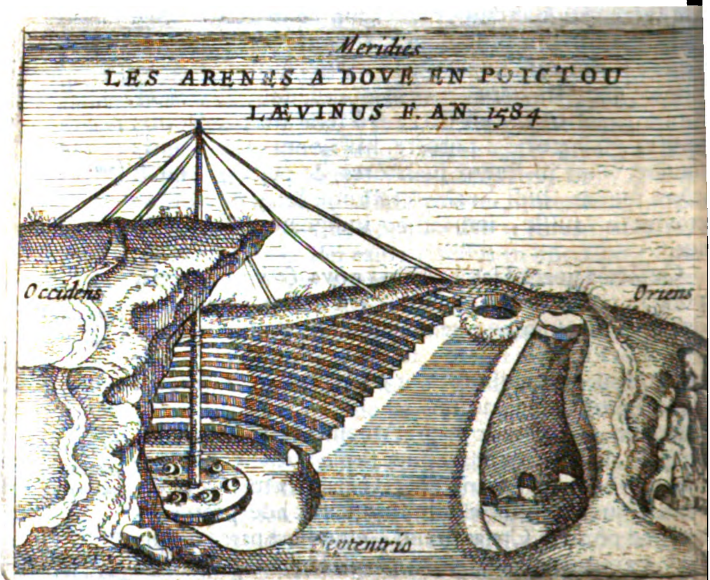
De pago ipſo, qui antiquus.

* Rectè enim ex Doveonâ, Dové; curtatâ voce, ut ſolet.

Histriones noti ita nuper hunc locum celebrarunt.

Narrant regem vel heroëm potiùs, verè magn
Franciſcum, anno ∞. D. XXXIX. circumforaneis q
buſdam hiſtrionibus, qui Apoſtolorum acta rep
ſentabant, permiſiſſe hunc Amphitheatri locum
ſpectacula ea edenda. Illos purgaſſe, ornaſſe, & m
gnum populum contraxiſſe, ex quo conventu, q
dies triginta perſeveravit, multum atque uber
quæſtum ad paganos rediiſſe. Ea re motos, impetra
à rege, Nequis in poſterum illic lapidem excidi
vellet, propius ab eo Amphitheatro perticas XXX. C
bris enim effoſſionibus, abſque eo interdicto fuiſſ
interitus jam imminebat huic loco. Tantum ſci
tantum audivi, ſiquid aliter eſt: mendacium ego fo
taſſe dixi, at non ſum mentitus.

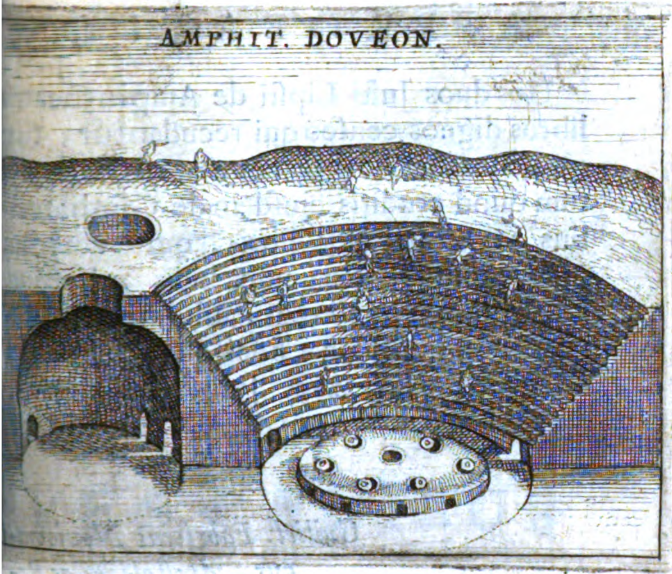
Edictum regis, pro Theatro.

AMPHIT.

Digitized by Google

AMPHIT. DOVEON.

AD LECTOREM.

MONITUM te volo, Lector, incidiſſe me cum hæc ſcripſiſſem in Eliæ Vineti eruditiſſimi viri libellum, qui Burdigalenſium Antiquitates continebat vulgata Gallorum lingua. In eo de Amphitheatro ejus urbis, hæc ferè. Situm eſſe ab urbe veteri CCCC. circiter paſſibus. Longitudinem arenæ ejus eſſe pedum CCCLXX. latitudinem, CCXXX. Vulgò palatium Gallieni appellari, fortaſſe eo quod is Princeps exſtruxerit, vocari etiam Arenam: idque nomen exſtare in monumentis Eccleſiæ S. Severini. Formam ejus etiam vidi & accepi ab amico: ſed in qua pretium nullum expreſſionis.

AP-

APPROBATIO.

Hos duos Juſti Lipſii de Amphitheatris libros dignos cenſeo qui recudantur, tum ob genus dictionis priſcum aſtrictumque, tum quod eruditis ejuſdem de Gladiatoribus ac Venatione libris, qui veterum Monumentis plurimum lucis adferunt, veluti facem præferant, nihil interim admiſcentes quod ſanæ fidei quoquo modo repugnet. Hac XXII. Julii, M.D.XCVIII.

Guiliel. Fabricius Noviomagus, Apoſtolicus ac Regius librorum Cenſor.

JUSTI

JUSTI LIPSI DE VESTA ET VESTALIBUS SYNTAGMA.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILL^MO ET REV^MO
MATHIÆ HOVIO
ARCHIEPISCOPO
MECHLINIENSI

EXIGUUM aliquid, & pænè verens, aut certè verecundans, ad te adſero ILLUSTRISSIME PRÆSUL, iſtud DE VESTA ET VESTALIBUS: quod tamen ſolus titulus excuſet, non enim dicam commendet. Res ſacrorum eſt: vanorum & veterum, fateor: ſed ſacrorum, & quæ noſtris etiam piis veriſque ſacris faciant illuſtrandis, aut approbandis. Illuſtrandis, quia multa ſuper eâ re in ſcriptis olim Doctorum noſtrorum: approbandis, quia cum illi tantum honorem paucis iſtis coactiſque à pueritia virgunculis detulerint; quid nos æquum verumque eſt facere, in devotis Deo puellis, ætate adulta, voluntate prævia, quæ divino cultui corpus atque animum manciparunt? Beata virginitas, quæ cum Angelis de gloria certat: certat? imo ſuperat, virtute, non felicitate, quia illorum tota à Dei munere eſt, iſtarum ab electione: ſine pugna aut labore, illa; iſta, à certamine parata; & quæ laudem habere, illa admirationem tantùm poteſt. Jam in veteri Roma, ſex aut ſeptem Veſtales, tot præmiis aut præconiis inſignes: iſtæ quid? auſim aſſerere, in ſola Belgica ſupra ſex aut ſeptem millia eſſe, nec ſatis etiam dixi. *O illuſtris portio* (Cypriani verba agnoſce) *gregis Chriſti* ô flos nunc in terra religionis, lucida ſidera olim in cælo! quàm undique vana & profana illa ſuperamus, veritate, aut frequentia? Accipe igitur VESTALES veteres, ſed in illis noſtras feliciores cogita; accipe tu PONTIFEX merito, quod Pontificiæ olim & nunc curæ commiſſum. Certè tu non ſolum ſacris noſtris in Belgica rector & director præſides; ſed hujus virginei cœtus tua inſpectio & arbitratio eſt, tu ducere, formare, coërcere pontificium habes; & tot millia, quarum precibus ſalus publica nititur, tua auctoritate & tutela nituntur. Non te movebit, quod multa, imò pleraque iſta, priſcæ litteraturæ ſint: ne cenſe, optime Antiſtes, alienam à Chriſtianis uſibus: imo ornamentum, imò adjumentum hæc talia, germanæ Pietatis. Vides Græcos Latinoſque illos religionis noſtræ

Duces

Digitized by Google

Duces aut ſigniferos? plerique omnes hac doctrina no[n] inſigniti tantùm, ſed inſignes fuêre: Tertullianu[s], Cyprianus, Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus; & è Græcis, Clemens, Juſtinus, Baſilius, Gregorii, & quotquot ex illo aureo ævo eſt nominare. Cur diffugimus hodie aut damnamus? Neque enim ſolum voluptatem ex iſtis aut ſcientiam probi prudenteſque ſed uſum quærunt, & ut floribus alii ad odorem aut adſpectum tantum, apes ad mellificium, medici etiam ad ſalutem utuntur: ſic illi amœniora hæc ſtudia traducunt & aptant ad ſerium animorum fructum. Quæ jacent valde, ut pleraque honeſta, in publica hac tempeſtate & bellorum nimbis: ſed tu ac tales (nam & hæc tua cura eſt) tuemini atque erigite, & Eccleſiæ dignitatem ſi ſalvam vultis, etiam illa. Neque ſemper profecto hæ procellæ, & erit tempus, quo

--- redeat Concordia, Virtus,
Cumque Fide Pietas alta cervice vagetur.

Deus cito donet: te autem ILLUSTRISSIME ET REVERENDISSIME PRÆSUL, decus & columnam huic ſtatui ſervet. Lovanii, Idibus Junii, M. DC. III.

J. LIPSIUS PP. cliens.

AD LECTOREM

CAPE *breve hoc* Syntagmation, *quod eſt de vetuſtiſſimis & celeberrimis item ſacris. Quædam alii ſparſim ſuper iis libarunt: ſed libarunt: nos ordine & methodo rem adſtruimus, atque adeo plene dedimus, ut liceat oblivia iſta & fugitiva. Siquid me quoque feſellit, aut fugit: ſit venia, nemo ita induſtria aut ingenio poteſt, ut omnia colligat, intelligat: nec veto, imo poſco, ut manum alius addat. Benigne in me conſulet, ſiquis monebit aut ſuggeret, à te peto tantum.*

Ne mea dona tibi ſtudio diſpoſita fideli,
Intellecta priùs quàm ſint, contempta relinquas.

Nam multi judicant, priuſquam legerint: quid? etiam priuſquam inſpexerint quidam, contemptores ſcilicet honeſtarum artium, & quorum voto jamdiu Doctrina omnis ſit funus. Non audi ô Deus, neque ſolem hunc è mundo tolle.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI

DE VESTA ET VESTALIBUS SYNTAGMA.

CAPUT PRIMUM.

Quid Veſta? aliis Ignem, aliis Terram eſſe, deque eâ priſcæ fabulæ.

INTER antiquas religiones, eam quæ *Veſtam* ſpectat, comperior vel præcipuam fuiſſe; Romanis quidem: & ergo ad priſci ævi ſcriptorumque lucem facere, ſiquis illuſtrat. Suſcepi hoc fine: pergite manus & calame hanc quoque operam navare iis, quos vetus & melior illa doctrina capit; & ſimul Sacris quoque noſtris auctoribus, qui hæc tangunt in occaſione, facem aliquam præferre. VESTA igitur, plurium ſenſu, Saturni ac Rheæ filia, ſorores habuit Cererem & Junonem, ipſa natu prima: fratres, Plutonem, Neptunum, Jovem. Ita Apollodorus: itemque Auſonius; 1. Biblioth.

> *Veſta, Ceres, & Juno, ſecus muliebre, ſorores.*

Vides primam locari: at Ovidius in ordine aliquid mutat:

> *Ex Ope Junonem memorant Cereremque creatam*
> *Semine Saturni, tertia Veſta fuit.*

Nam Ops eadem, quæ Rhea. Alii tamen diſſident, & Urani ſive Cæli uxorem Veſtam faciunt: myſtica hæc ſunt, ut verbo abſolvam, variè tradita, ſed in re & interpretatione concordant. Nam Cæli uxor Terra fuit: ex iis omnia nata: & 1. Veſtam ipſam 1. paſſim Terram interpretantur. Itaque & cum Cerere quidam confundunt, quæ ipſa eſt Terra: ſed diſtinguenda, quòd hæc terra dumtaxat fertilis & frugifera;

illa (Veſtam dico) ea univerſa. Inde & nomen petunt, ut Ovidius:

Stat vi Terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur:

In I. Aen. quaſi, quòd vi ſua ſtet & immota libretur. Alii (ut Servius) *quòd variis veſtita ſit rebus. Ipſa enim* (inquit) *dicitur eſſe Terra.* Plato huc facit: qui *undecim Deos, chorago & præſultore Jove, incedere* facit, *ejuſque currum* In Phædro. *ſequi*: at, inquit, μένει μὲν Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη: *manet & ſiſtit Veſta in Deorum domo ſola.* Quâ domo? hoc Lib. III. mundo, quod Arnobius explicet: *Terram nonnulli Veſtam pronunciant, quòd in mundo ſtet ſola, ceteris ejus partibus in mobilitate perpetuâ conſtitutis.* Ubi & ipſa Platonis verba expreſſa. Qui Plato, neſcio an hac mente III. De Leg. iterùm: Γῆ μὲν οὖν Ἑστία τε, οἰκήσεως ἱερὰ πᾶσι πάντων θεῶν, μηδεὶς οὖν δευτέρως ἱερὰ καθιερούτω τοῖς θεοῖς. *Terra & Veſta omnibus diis habitaculum ſacrum eſt: nemo igitur ſecundaria quædam templa iis inſtituat.* Et videatur hîc diſtinguere à Terrâ, & Ignem facere; ut mox è Plutarchi verbis diſcas. Nam hæc quoque crebra immò paſſiva opinio, Veſtam Ignem eſſe. Ovidius:

Nec tu aliud Veſtam, quàm vivam intellege flammam.

III. De Legib. Vox Græca adſonat, qui ἑστίαν *Focum*, ſive ἐσχάραν appellant. Cicero: *Cumque Veſta quaſi focum urbis ut Græco* II. De Nat. *nomine eſt appellata complexa ſit* Iterumq; alibi *Veſtæ nomen ſumtum eſt à Græcis, ea enim eſt, quæ illis* ἑστία *dicitur: viſque ejus ad aras & focos pertinet.* Servius pariter ad illa Virgilii: *Cana Fides, & Veſta*: *Veſtam*, in- In I. Aen. quit, *Religionem dicit, quia nullum ſacrificium ſine igne* III. Sat. *eſt, ipſaque in omnibus invocatur. Veſta autem dicta* ἀπὸ cap IV. τῆς ἑστίας, *ut digammos ſit adjecta: ſicut Er, Ver, Enetus, Venetus.* Eſt igitur iſta quaſi *Publicus focus*, ſicut privatim in ædibus alii conſecrantur: eoque haud abſurde Macrobius, *Veſtam inter Deos Penates, aut certe comitem eorum*, recenſet. Sed quomodo Veſta, Ignis? duplex opinio. Prior ad ipſam Terram reſtringit & refert: in quâ Phurnutus, *quòd vis ignea*, inquit, *quæ in mundo eſt, hinc nutriatur, ac per hanc ſubſiſtat: aut, quòd fecunda Terra etiam animalium ſit mater,* Lib. II. *quibus vis ignea vitæ eſt cauſa.* A priore illâ cauſſâ Dio-Antiq. nyſius eſt, qui *Veſtæ ideo ſacrari Ignem* tradit, ὅτι γῆ τε οὖσα ἡ θεὸς, καὶ τὸν μέσον κατέχουσα τοῦ κόσμου τόπον, τὰς ἀνάψεις τοῦ μετεωρίου ποιεῖται πυρὸς ἀφ' ἑαυτῆς: *quòd cum Veſta ſit Terra, atque ea medium mundi locum ſortita, accendat è ſeſe ſuperiores illos ignes.* Nota ſententia plurium veterum è Terræ vaporibus auriſque ſidera nutriri & Lib. I. exardere. Hac ipſâ mente fabula, *Veſtam nutricem* Philol. *Jovis* eſſe; Marciano Capellæ ſcriptum. Aliter paullo

Pytha-

Digitized by Google

Pythagoræi, qui Ignem medium, non Terram faciebant (nobiliſſimum quippe elementum in loco tali eſſe debere) atque ipſum Veſtam dici, & *cuſtodiam Jovis* appellari. Ariſtoteles hæc tangit: & pleniſſimè exſequitur Plutarchus, qui lucem ei donet. *Dicitur*, inquit, *Numa Veſtæ ædem orbiculari formâ igni perpetuo cuſtodiam circumjeciſſe, non ut adſimilaret Terræ figuram, tamquam ea Veſta eſſet, ſed univerſi hujus Mundi, cujus* 2 *medium Pythagorici Ignem eſſe arbitrantur: atque id Veſtam appellant, & unitatem. Terram autem neque immobilem eſſe, neque in medio circumlationis ſitam; ſed in orbe circum ignem ſuſpenſam, neque inter eximias aut primas mundi partes cenſendam. Eadem Platonem volunt jam ſenem ſenſiſſe de Terrâ, tamquam in alio loco ſita; mediam autem digniſſimamque regionem alteri alicui præſtantiori convenire.* Summa horum, Terram mediam non eſſe, Ignem eſſe: atque hunc Veſtam dici. Sed altera Phurnuti opinatio, in Terrâ ipsâ mixtum eſſe Ignem, pro quâ & Servius: *Veſta enim dicitur eſſe Terra, quam Ignem habere non dubium eſt, ut ex Ætna Vulcanoque datur intelligi.* Atque hoc quidem ſatis * παχυλῶς: cùm & aliter conſtet, Terræ paſſim mixtos genitabiles quoſdam & vitales ignes. Vides opiniones duas: ſive Ignem eſſe hanc Deam, ſed ſenſu vario; ſive Terram ipſam, & pro hac etiam Euripides:

21. De Coelo. c. x. I I I. In Numâ.

2.

* craſſè.

> Καὶ Γαῖα μῆτερ, Ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
> Βροτῶν καλοῦσιν, ἥμενην ἐν αἰθέρι:
>
> *Et Terra mater, Veſta quæ ſapientibus*
> *Agnominaris, ipſo in aere & ſedes.*

Itaque magiſtri Græci derivant Ἑστίαν παρὰ τὸ ἵστασθαι, ὅ ἐστι ἱδρύεσθαι, ἢ παρὰ τὸ ἑστάναι, ὅ ἐστιν ἐν τόπῳ ἱδρῦσθαι. Sunt qui *Statam matrem* (in Feſto) hanc eamdem opinentur; ſed opinentur.

NOTÆ.

I. Veſtam ipſam paſſim Terram.] *Et à ſimilitudine, quia Menſa nos alit, itemque rotunda eſt, ſicut Terra, notat Plutarchus.* Menſam *ipſam quibuſdam* Veſtæ nomine *dictam. In Sympoſiac.* VII. C. IV. Ἐμοὶ δή, εἶπεν, ἔδοξεν καὶ μίμημα τῆς γῆς ἡ τράπεζα εἶναι, πρὸς γὰρ τὸ τρέφειν ἡμᾶς καὶ μόνιμός ἐστι, καὶ καλῶς ὑπ' ἐνίων Ἑστία καλεῖται: Mihi videtur & Terræ ſimulacrum Veſta eſſe. Nam & alit nos, & ſtabilis præterea manet: eoquo à quibuſdam benè Veſta appellatur. *Cauſſam deinde & hanc*

dat priſci moris ſive religionis, ne Menſa vacua relinquatur: *nam nec Terram ſic eſſe volumus aut optamus.*

2. Medium Pythagorici ignem eſſe arbitrantur.] *Addendus Ariſtoteles* II. *De Cælo*, *cap.* XIII. *qui eadem diffuſe: & utrique illuſtrando Philolai Pythagorici ipſa verba, in Stobæi Phyſicis Eclogis. Eorum ſumma:* Duplicem Ignem eſſe: Supremum illum, qui circumplectitur; Medium, qui natura antiquior eſt, & centri locum tenet, quem vocari dicit τοῦ παντὸς Ἑστίαν; Veſtam ſive Larem & focum Univerſi; itemque Διὸς οἶκον, μητέρα θεῶν, βωμὸν καὶ συνοχὴν φύσεως, Jovis domum, Deorum matrem, Baſim & ſuſtentaculum Naturæ. Circa hunc, decem corpora ferri & volvi, Cælum, Planetas, Solem, Lunam, Terram, iterumque Terram oppoſitam, & deinde hunc Ignem Ἑστίας τάξιν ἔχοντα, Veſtæ aut Foci locum tenentem. *Mira ſententia, & parum adhuc nobilis. At de Igne Veſtæ, etiam Numi, ut iſte.*

CAPUT II.

Quibuſdam & Venerem dici. Sed Veſtam, pro Igne ſive Foco, antiquitus & paſſim cultam: & à quo exemplo Romæ.

ISTA igitur Veſta eſt, nam Auguſtini traditio, ut fidem habeat, vix exempla, *Veſtam etiam Venerem* De Civit. lib. IV. c. X. *dici.* Ita enim ille: *Quis ferat, quòd cùm tantum honoris & quaſi caſtitatis Igni tribuerint, aliquando Veſtam non erubeſcunt etiam Venerem dicere?* An quia 1. Satur. cap. XXI. Ignis eſt, & tale Venus? an quia (ut Macrobius ſcripſit) *Phyſici terræ ſuperius hemiſphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: inferius* verò

verò Proſerpinæ? Sed hæc longinqua, aut aliena: magis illud Apollodori, *unam è quatuor Heſperidibus Veſtam eſſe.* Nihil ad noſtram, quæ Græcis Latiniſque culta, inter præcipua numina, fuit: atque adeò i inter duodecim illa prima. Pauſanias, de ſacrificiis quæ ſolemniter in Olympiâ fiunt: Θύουσι δὲ Ἑστίᾳ μὲν πρώτῃ, δευτέρῳ δὲ τῷ Ὀλυμπίῳ Διΐ. *Sacrificant Veſtæ primùm, tum ſecundo loco Jovi Olympio.* Phurnuti nota huc facit: *Veſta,* inquit, *prima & poſtrema nota perhibetur, quòd in hanc* (id eſt Terram) *reſolvantur quæ ab eâ producuntur; & ab eâdem conſtituuntur. Quare & Græci ab illâ ſacrificiorum principium ſumpſerunt, & in illam poſtremò deſinebant.* Tradit & Servius, *Nullum ſacrificium ſine Igne eſſe, Veſtamque in omnibus invocari.* Ad principium, alludere aliquid Ovidii illud videatur:

11.Bibl.

1. Lib. v.

---- inde precando
Dicimus, ô Veſta quæ loca prima tenes.

Etſi ipſe ad veſtibulum, ubi olim Focus, refert. De poſtremo autem loco, ſic & Cicero: *Vis autem Veſtæ ad aras & focos pertinet, itaque in eâ Deâ, quæ eſt cuſtos rerum intimarum, omnis & precatio & ſacrificatio extrema eſt.* Virgilius ſervavit:

11. De Nat Deor.

1.Georg.

Dii patrii indigetes, & Romule Veſtaque mater.

Vellejus: *Jupiter Capitoline, Gradive Mars, perpetuorumque cuſtos Veſta ignium, vos publicâ voce obteſtor.* Et alius alia exempla obſervet. Sed ad Romanam propriè Veſtam ut veniamus (id inſtitui:) unde ei exemplum, & quando origo? Exemplum à Trojanis, atque unà cum Æneâ in Italiam venit. Nam primitus culta in Ilio, extulitque Æneas. Virgilius:

Sic ait, & manibus vittas Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus Ignem.

Et tam Lavinii conſtituit, conditâ à ſe urbe, & ſede regni. Inde in Albam Longam tranſtulit Aſcanius: & denique ab urbe eâ matrice coloni Romam. Hoc eſt, quod Auguſtinus tetigit: *Sacra illa fatalia* (Veſtæ) *quæ jam tres in quibus fuerant, prætulerunt civitates.* Tres jam dictas, mali nempe fati, nec diuturnas. Prudentius ambiguè, vel ad *Trojam,* vel *Athenas,* refert:

111. De civit. c.xv111.

---- in his quoniam Veſtalis origo favillæ
Urbibus, ut memorant, primo de fomite ſumpta eſt:
Sacravitque focos aut Phryx, aut Grajus, alumnus.

11. adverſ. Sym.

Et Athenis quidem Ignem cultum, mox dicam: ſed propior tamen certiorque origo à Trojanis, & Albâ: imò manſit ſacrum Albæ, etiamſi Roma jam accepiſſet. Notandum eſt, & Juvenalis ita intellegendus:

Digitized by Google

Ignem Trojanum, & Veſtam colit Alba minorem.

Scholiaſtes ibi vetus: *Romanos Tullo rege movere ea ſacra, & transferre voluiſſe: ſed magnam lapidationem de cælo factam. Et juſſi*, inquit, *ex libris Sibyllinis Pontifices ex* Sc. *ſacra Albæ renovare inde ibi perſeveranti deo, & Veſtam minorem dixit, ad compoſitionem.* Ecce, Tullo rege, notum Albam dirutam, & cives Romam traductos: tamen ſacra illa Veſtæ ait Scholiaſtes manſiſſe, monitu divino, & lapidatione territos amovere. Addit & de *libris Sibyllinis*: quos refert ſcilicet ad Tulli ævum, non Tarquinii Superbi, ut plures. Sed cum Scholiaſte etiam Varro facit. Additque, *perſeveraſſe*, quod clarius in eo meliuſque ſcribas: *renovare. Inde ibi perſeverant, ideo & Veſtam.* Sanè perſeverarunt, etiam Symmachi ævo, atque illo in epiſtolâ quadam: *Inceſtum Primogeniæ, apud Albam Veſtalis antiſtitis*, iterumque in epiſtolâ ſequenti. Igitur etſi Romam inde traducta, non tamen Albæ ſacra eſſe deſierunt. Sed quando traducta? Plutarchus ambigit: & *Fama eſt*, inquit, *Romulum etiam Ignem ſacrum inſtituiſſe, & Virgines legiſſe, quas Veſtales vocant: ſed alii tribuunt hoc Numæ.* Propertius quidem palàm Romulo de Tarpeiâ, quam facit ſacerdotem Veſtæ:

Lib. IX. epiſt. CXX.

In Romulo.

Lib. IV. Eleg. IV.

> *Et ſatis una malæ potuit mors eſſe puellæ,*
> *Quæ voluit flammas fallere Veſta tuas?*

& paſſim, totâ Elegiâ. Sed Dionyſius abit, atque adeò refellit, aitque: *Romulum dumtaxat focos ſingulis curiis conſtituiſſe, nullum Veſtæ publicum; memorem dedecoris, quod mater in Deæ ejus ſacerdotio ſubiſſet. Argumentum huic rei certum, quod Veſtæ ædes ſita ſit extra Romam quadratam, quam Romulus condidit: non futurum, ſi ille auctor. Nam publicum*, inquit, *focum ſolent omnes in præcipuâ urbis parte collocare.* Tamen & Cicero in priorem ire videatur: *Quod ſacrificium tam vetus eſt, quàm hoc* (Veſtalium) *quod à regibus æquale huic urbi accepimus.* Si æquale, ergo à Romulo. Sed tamen communior fama ad Numam refert, de quo Livius: *Virgines Veſtæ legit, Alba oriundum ſacerdotium, & genti conditoris* (ob Iliam ſcilicet) *haud alienum.* Idem Dionyſius, Plutarchus, alii.

Lib. II.

De Haruſp. reſp.

NOTÆ.

1. Inter duodecim illa prima.] *Ennii verſus in Apuleio:*
Juno, Veſta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

CA-

CAPUT III.

Numam templum ſacraſſe, atque id rotundum: viris noctu interdictum. Nulla ibi ſtatua: & tamen vulgò ejus imago.

ATQUE adeò Templum Veſtæ inſtituit,& quidquid ad certum & ſolemnem ejus cultum. Id fuit ſitum *inter Capitolium & Palatium, medio fere ſpatio*: diſertè Dionyſio ſcriptum, & extra Romulæam urbem, quæ radicibus Palatii ferè terminabatur. Indicat & Livius: *In Novâ viâ,ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ.* Nam via hæc Nova ex Palatii parte, juncta Romano foro: & in Fori parte ipſa ædes. Condidit Numa anno Urbis quadrageſimo, id eſt regni ſui ſecundo, quod Ovidius ita notat:

Dena quater memorant habuiſſe Palilia Romam, v. Faſtor.
Cùm flammæ cuſtos urbe recepta Dea eſt.
Regis opus placidi, quo non metuentius ullum
Numinis ingenium terra Sabina tulit.

Oſtendit deinde olim vile, nunc ære & marmore nituiſſe. Ære,in tecto: ſed,ut opinor,aurato.

Quæ nunc ære nitent, ſtipulâ tum tecta virebant,
Et paries lento vimine textus erat.

Addit, 1 rotundam olim & nunc fuiſſe:

Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuiſſe. I.
Dicitur: & formæ cauſſa probanda ſubeſt.

Cauſſam addit pluſculis verſibus, quia Veſta Terram notat, Terra autem rotunda. Quod ipſum in Feſto: *Rotundam ædem Veſtæ Numa rex conſecraſſe videtur, quòd eamdem eſſe terram, quâ vita hominum ſuſtineretur, crediderit, eamque in pilæ formam eſſe, ut ſimili templo Dea coleretur.* Servius amplius, neſcio an verè, ſuggerit, *Ædem hanc potiùs quàm Templum fuiſſe, neque inauguratam à Numa, ne Senatus ibi haberi poſſet.* Etſi tamen nefas non fuit viros intrare, ſed penetrare. Dionyſius indicat: qui ſcribit, *de die patuiſſe* OMNIBUS, *at* PERNOCTARE *fas fuiſſe nemini maſculo.* Docet & Neronis factum (in Tacito) qui *ſuper profectione ſua veneraturus Deos, adiit Capitolium, & Veſtæ quoque templum inivit.* Sed & Piſo (apud eumdem) *pervaſit in ædem Veſtæ.* Viri igitur intrabant, ſed non pernoctabant, neque xv. Ann.

Digitized by Google

ad intima, ut dixi, penetrabant. Ideò Metell[us] Pontifex, ſacra ab igne erepturus, apud Ovidiu[m] profatur:

Sacra vir in trabe, non adeunda viro.

nempe illa penetralia, & quò ſolæ Virgines iban[t]. In hac autem æde negant ſimulacrum ullum fuiſſ[e]. Ovidius:

Eſſe diu ſtultus Veſtæ ſimulacra putavi,
Mox didici curvo nulla ſubeſſe tholo.

InCorint. Simile in Græciâ. Pauſanias: Παρελθοῦσι δὲ ἐς τὸ τ[ῆς] Ἑςίας, ἄγαλμα μὲν ἔςιν ὐδὲν, βωμὸς δὲ, καὶ ἐπ' αὐτ[ῷ] [θύουσι]. *Progredientibus in Veſtæ, ſimulacrum nullum occurrit; [ara] tantùm, & in eâ Veſtæ ſacrificant.* Cauſſam Faſtorum ill[e] conditor reddit:

Ignis inextinctus templo cælatur in illo.
Effigiem nullam Veſta nec ignis habent.

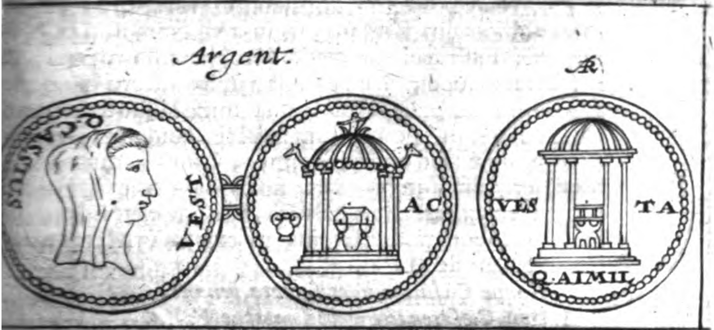
Quæ ut ita ſint, tamen Veſtæ imago paſſim in Nummis aut Statuis expreſſa; hodieque exſtat. Pliniu[s]

2\. 2 ſedentem effingi ſolitam oſtendit, à ſtabilitate: ſed Nummi hoc amplius, & ſedentem exprimunt, & alterâ manu facem, altera diſcum ſive pateram libatoriam præferentem: cum inſcriptione, VESTA. P. R. QUIRITIUM. De Face, ad ignem pertinet: de Diſco, ad ſacrificia ſollenniter & perpetim oblata. Suidas Tympanum ei tribuit: neſcio an in veteribus ſpectionibus obſervatum. Γῆς ἄγαλμα, inquit, γυναῖκα πλάττουσι τὴν Ἑςίαν, ἐπεὶ τὴν γῆν τύμπανον βαςάζουσαν, ἐπειδὴ τοὺς ἀνέμους ἡ γῆ ὑφ' ἑαυτὴν συγκλείει: *Terræ effigies, mulierem formant Veſtam, tamquam Terram, Tympanum præferentem: quoniam ventos terra intra ſe concludit.*

NOTÆ.

1\. Rotundam olim & nunc fuiſſe.] *Docent Nummi, ut iſti, atque alii plures.*

2\. Se-

2. Sedentem effingi ſolitam.] *Crebrò, ſed etiam ſtantem: & figuras aliquot è Nummis vide.*

CAPUT IV.

Aliud ab Auguſto Veſtæ templum, item de Regia, & Atrio Veſtæ.

ATQUE hoc Veſtæ igitur templum: éſtne aliud? aliud, Falſum, & Verum. Falſum, quod antiquarii hodie adtribuunt, ad Tiberim, juxta Forum Piſcarium, ſub Aventino. Ædicula exſtat; formâ

rotundâ,

tornada, & extra murum interiorem colum-
xiiii. velut porticum formant. Quia rotunda, q
extra pomœrium Romuli, faciunt veterem illam N
mæ eſſe. Falli arbitror, nec aſſertor huic opinioni,
iſto quidem loco, erit: & quis neſcit aliorum quoq
Deorum templa ſæpe eâ formâ fuiſſe? Quod ſum
extra Romuli pomœrium: valdè quidem, ſe
extra Numæ: ſed ante docuimus, hanc veram à n
bis deſcriptam, item extra unionem illam fuit
Ergo hæc valeat: altera eſt vera, & à me eruenda,
Palatio collocanda. Ovidius in extrema Metamo
phoſi palam docet:

Veſtaque Cæſareos inter ſacrata penates,
Et cum Cæſarea tu Phœbe domeſtice Veſta.

Lib. IV. extremo. Viden' duo numina in Palatio dicata, Veſtam & A
pollinem? Quod idem poëta clarius etiam, in Faſtis

Aufert Veſta diem, cognati Veſta recepta eſt
Limine: ſic juſti conſtituere patres.
Phœbus habet partem, Veſtæ pars altera ceſſit:
Quod ſupereſt illis, tertius ipſe tenes.

Diem quartum Kalendarum Maii, inquit, *Veſta au-
fert.* Quare? ſuntne tunc Veſtalia? non illa priſca
quidem, quæ incidunt in quintum Idus Junii, ipſo
Lib. VI. Ovidio atteſtante, & marmoreis Faſtis. Nam in his
hodie inſculptum eo die legitur, VEST, NE. PR. quod
ſignificat, VESTALIA. NEFAS PRÆTORI. Prior au-
tem ille dies iiſdem Faſtis in Aprili non ſignatur, quia
novellus, & dedicationis modò index. Nam Augu-
ſtus, cum omnino in Palatio habitare vellet, & mos
tamen & cerimonia haberet Pontificem Max. in domo
publica, juxta Veſtæ, habitare: ipſe Veſtam potius
ad ſe tranſtulit, & Sc. partem domus ſuæ publica-
vit, atque alteram illi conſecravit. Ovidius notat,
Patres ita cenſuiſſe: qui ſcilicet proni tunc valde in
Principum deſideria ſive affectus. Et poëta quidem
clariſſime: ſed & in aliis ſcriptoribus ſunt quæ eò du-
Lib. LIV. cant: Dio ſcribit: Ἐπειδή τε τοῦ Λεπίδου μεταλλάξαντος
ἀρχιερεὺς ἀπεδείχθη, οὐκ οἰκίαν τινὰ δημοσίαν ἔλαβεν, ἀλλὰ
μέρος τι τῆς ἑαυτοῦ, ὅτι τὸν ἀρχιερέα ἐν κοινῷ πάντως οἰκεῖν ἐχρῆν,
ἐδημοσίωσε: *Poſtquam Lepido mortuo Pontifex Max. de-
ſignatus eſt (Auguſtus) nullam domum publicam accepit,
ſed partem ſuæ, quoniam omnino Pontificem in publico habi-
tare oportebat, publicavit.* Imo non partem tantum,
Lib. LV. ſed mox totam. Ita enim idem ſcriptor: Ὁ δὲ Αὔγου-
στος τὴν οἰκίαν ἀνοικοδομήσας, ἐδημοσίωσε πᾶσαν, εἴτε διὰ
τὴν συντέλειαν τὴν παρὰ τοῦ δήμου γενομένην, εἴτε ὅτι ἀρ-
χιερεὺς ἦν, ἵν' ἐν τοῖς ἰδίοις ἅμα καὶ τοῖς κοινοῖς οἰκοίη. *Au-
guſtus*

i domum cum exædificaſſet, totam publicavit: ſive [...]collato ære à populo ſtruxerat, ſive quia Pontifex [...]cum eſſet, ut in propriis ſimul & publicis ædibus ha[...]t. Secunda cauſſa veriſſima eſt. Suetonius, [...]io Cæſare: Habitavit primo in Suburra, poſt au- Cap. XLVI.
Pontificatum max. in Sacra via, domo publica. A[...]tiine Domum publicam in Pontifice? & quidem [...] via, non procul à Veſta? Etſi Regis Sacrificuli [...]s fuiſſe etiam videtur propior, quam ipſam [...]libus Auguſtus dono dedit. Ita enim Dio ibi[...] narrat, & ſubdit: Τὴν ... τοῦ βασιλέως τῶν ἱερῶν [...]hæc legenda) ταῖς ἀειπαρθένοις ἔδωκεν, ἐπεὶ ὁμότοιχ[ος] Lib. LIV.
[...] αὐτῶν ἦν: Et tamen illam domum, quæ Re[x Sa]crorum erat, Virginibus Veſtæ dono dedit: quoniam [...]us earum CONTIGUA hærebat. De qua domo [...]s, in Feſto aliquid legas, Via Sacra, & inibi [...]ſe. An quia ipſam Regiam exemplo Numæ, in[...]uit: an quia in vicino? De Regia quidem, Ovi[...]s:

Hic locus eſt Veſtæ, qui Pallada ſervat, & ignem: Pro Mil.
Hic fuit antiqui regia PARVA *Numæ.*

[M]eminit Cicero: *Nuper quidem ad Regiam me pæne* Lib. I. Odar.
[...]ficit. Horatius:

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etruſco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis
Templaque Veſtæ

Ubi Scholiaſtes: *Regiam dicit Numæ Pompilii, qui ad Veſtæ ſuam habuit Regiam.* P. Victor, in deſcriptione Urbis: *Regia Numæ, & Templum Veſtæ.* Ibidem & *Atrium Veſtæ*; quod Regiæ huic adjunctum, etſi Ovidius confundere videatur:

Hic locus exiguus, qui ſuſtinet atria Veſtæ,
Tunc erat intonſi regia magna Numæ.

Nempe & ille locus pars Regiæ erat: non ipſa illa tota. Hoc Atrium Virginum habitationi ſerviebat, ut Regia propriè dicta Pontificum. Agellius: *Virgo Veſtalis ſimul eſt capta, & in atrium Veſtæ deducta*: ſicut nupta Lib. I. c. XII.
in domum. Plinius: *Virgines cum vi morbi Atrio Veſtæ coguntur excedere, matronarum curæ cuſtodiæque mandantur.* Obſerva igitur illic egiſſe: ſed vi morbi exiſſe, quia locus ſcilicet parum laxus, nec ægrorum curæ. Etſi major tamen, jam ab Auguſto, Regia etiam, ut dixi, iis conceſſa: ſed neque ſic amplius,

Digitized by Google

CAPUT V.

Veſtales ſacerdotes, Virgines captas, quo ævo? quo numero?

SATIS de ipsâ Deâ, & templo: de miniſterio a que ejus cultu videamus. Miniſtræ Veſtales f re, atque eæ Virgines. In Ovidio duplex ca Prior, quod Juno & Ceres, ſorores Veſtæ,

Utraque nupſerunt: ambæ peperiſſe feruntur:
Reſtitit impatiens de tribus una viri.

nempe hæc Veſta. Ergo,

Quid mirum, virgo ſi virgine læta miniſtra,
Admittit caſtas in ſua ſacra manus?

Altera cauſſa, quod Veſta Ignis, qui nihil gignit

Nataque de flamma corpora nulla vides.
Jure igitur virgo eſt, quæ ſemina nulla remittit,
Nec capit: & comites virginitatis amat.

Cicero & duas alias dedit: *Veſtæ colendæ*, inq *virgines præſunt, ut advigiletur facilius ad cuſtod ignis: & ſentiant mulieres, in natura feminarum om caſtitatem peti.* Advigilent facilius, quare? quia beræ à viro, prole, aliis curis. Caſtitatem pe quomodo? cum virgines placere Diis vident, ipſ pro parte ſua quæque, ſint caſtæ. Alii libri, p habent, non *peti*. Tum mallem, *mulieres*, na *tam*. Poteſt & ab exemplo eſſe, nam Plutarch ſcribit, *in Græcia quoque, ut Athenis & Delphis, &* *cubi ſervatur æternus ignis, præeſſe ſi non Virgines, t men Viduas & à viro caſtas.* Ejus ergo Romæ ob nuit, ut parvæ & tenera ætate caperentur, certæ p dicitiæ, & vitii expertes. Labeo Antiſtius ſcripſ *minorem quam annos ſex, majorem annos decem nata capi fas non eſſe.* Prudentius aſpicit:

11. contra Sym. *Ac primum parvæ teneris capiuntur in annis,*
Ante voluntatis propriæ quam libera ſecta
Juſta maritandi condemnet vincula ſexus.

Cap. XXXI. Et Auguſtus, apud Suetonium: *Cum in demortuæ V ſtalis locum aliam capi oporteret ambirentque multi filias in ſortem darent; adjuravit, ſi cujuſquam nept ſuarum ætas competeret, oblaturum ſe fuiſſe eam.* I ætate, palam vides: & hoc quoque, ægre parent in hanc velut cuſtodiam, & adactam virginitater ſuas dediſſe. Etſi multæ tamen non erant, nec cr bræ iſtæ lectiones. Nam Numa in univerſum qu

tu

Digitized by Google

eas inſtituit, cepitque: *Geganiam, Veraniam, ...liam, Tarpeiam:* uti nomina hæc à Plutarcho ...ntur. Duas deinde alias Servius Tullius addi-... ut Plutarchus; ſive ante eum potius Tarquinius ...us, ut Dionyſiu adſerit, & addit, *ad ſuam ætatem numerum ſic manſiſſe.* Quo fortaſſe Valerius ...at, cum de hoc Tarquinio: *Dilatavit imperii fi... cultum deorum novis ſacerdotiis auxit.* Neque enim ...e memini, de aliis ab eo ſacerdotibus inſtitutis. ...rum de numero iſto, etiam Feſtus: *Sex Veſtæ ſa... ... conſtitutæ ſunt, ut populus pro ſua quiſque parte ... miniſtram ſacrorum: quia civitas Romana in ſex ...tributa partes, in primos ſecundoſque Titienſis, Ram... Luceres.* Unus Ambroſius alter, qui ſeptem ...facit. *Quot tamen illis Virgines præmia promiſſa fe... ...* (puto, *ferunt*, legendum) *vix ſeptem Veſta... ...piuntur puellæ.* An tamen [1] non *ſex* potius ibi ...ribendum? [2] an Auguſtum, qui pleraque ſacerdo... numero, etiam Veſtale hoc cenſemus auxiſſe? ...ud quod ſuſpicer non habeo, nam quod quidam ...endunt aut excuſant, *Veſtalem maximam* extra ...rium illum numerum fuiſſe, ab Ambroſio au... includi: quis dicit? aut quæ ratio eſt? Quin ...maxime ea Veſtalis, & in miniſterio ſacrorum ſo... ...tate antecedens.

Ep. 11. contra Sym.

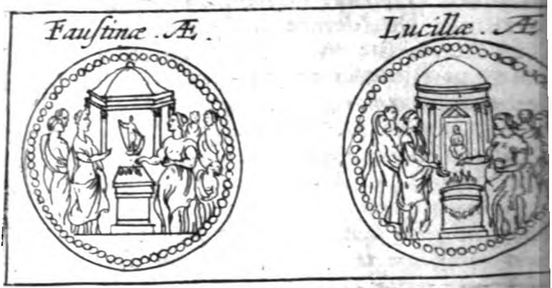
1.

2.

NOTÆ.

1. Non *ſex* potiùs ibi reſcribendum.] *Dubito, nec ... fecerim, nam & Ambroſius voculam vix addidit, ... negantem, certe minuentem. Sunt etiam Nummi ...iſtinæ Auguſtæ, quæ uxor M. Antonino Philoſopho ... in quibus ſex ſacrificantes Virgines ad aram, & una ...vula ſeptima, quam ſuſpicantur diſcipulam eſſe, & non... legitimam ſacerdotem: ideoque ſcite & caute Ambro... dixiſſe, Vix ſeptem. At ecce ſunt, qui Puerum ... faciunt, & ſacrorum camillum: & ſane difficile, certo ... Nummis arbitrari. Etiam C. Antonius Hopperus, ma... illius Præſidis filius, antiquitatum harum peritus, ad... ...bat an Veſtales eſſent, ob templi formam: quæ non ...da, ſed annularis conſpicitur, aliter, quam in reliquis ...a Nummis. Sed & alii exſtant Lucillæ inſcripti, ſub ..., ubi ſex tantum Virgines comparent, nulla minore ...te. Itaque iterum ad incertum redigimur: ſed Num... ...ſunt iſti. Vide.*

2. An-

2. An Auguſtum.] *Neque id ſedere omnino poteſt, cum Plutarchus, poſt ſex enumeratas, addat*: Καὶ δια-μένει μέχρι χρόνου τοῦ τὸ πλῆθος: & ſervaſſe, uſque ad ſua tempora, eum numerum. *Si ad ſua, id eſt Trajani, quomodo Auguſtus auxerit?*

CAPUT VI.

Alia in capiendo ſpectata, ſervataque. Sortem, & Oblationem, interveniſſe.

Quot captæ fuerint, vidimus: nunc & Modum capiendi colluſtremus. Hoc enim verbo ſollenniter utebantur: cauſſamque dat Agellius: *Capi virgo propterea dici videtur, quia Pontificis maximi manus prehenſa, ab eo parente, in cujus poteſtate eſt, veluti bello capta abducitur.* Cepit primas ipſe Numa: & ut Dionyſius ait, *jus deinceps capiendi voluit apud Reges eſſe.* At pulſis Regibus, Pontifex maximus in locum venit: ſed non libera prorſus electione, legibuſque ſuis adſtricta. E quibus *Papia* fuit (in Lib. I. c. XII. Agellio) *quâ cavetur, uti Pontificis maximi arbitratu, virgines è populo viginti legantur: ſortitioque in concione ex eo numero fiat: & cujus virginis ducta erit, ut eam Pontifex max. capiat, eaque Veſtæ fiat.* Ait primum, *Pontificis arbitratu legi*, quo ſenſu? nempe ut jus probandi rejiciendique ipſe habeat, & ſitne idonea dijudicandi. Nam non Ætatem ſolum, ſed Genus, Corpus, quæque adhærent, inſpici ſolent, & ut omnia apta honeſtaque miniſterio eſſent. In Genere quidem, ne, *cujus parentes, alter ambove ſervitutem ſerviſſent: aut in negotiis ſordidis diverſantur.* Item excu-

ſati,

Digitized by Google

, *cujus pater Flamen, Augur, Quindecimvir, aut* *mvir, aut Salius eſt*: & talia minuta, quæ in Agellio . In Corpore, *ne lingua debili, ſenſuve aurium ita, aliave qua corporis labe inſignita ſit.* Quæ rent: *ut patrima ſit & matrima, ut ne emancipata* & talia, dicto loco videnda. Sequebatur in le- *Virgines viginti.* Magno ſatis numero, ad unam taxat capiendam: ſed cauſſa eſt, ut ſors levior dat ſparſa ſic per plures. Addit, *E populo.* To- inquam, populo, non è patriciis tantum, ſed plebeiis. Imo vero Auguſti ævo, præter legem remque veterem, etiam ex libertinis captæ. Dio ſius: Ἐπειδὴ γὰρ οὐ ῥᾳδίως οἱ πάνυ εὐγενεῖς τὰς θυγατέρας ἐς τὴν Ἑστίας ἱερωσύνην ἐπεδίδοσαν, ἐνομοθετήθη, καὶ ἐξ ἀπελευ- γεγενημένας ἱερᾶσθαι: *Quoniam haud promptè inquiplane biles erant, filias ſuas ad Veſtale ſacerdotium darent, Le- ſtatutum eſt etiam è libertinis natas poſſe capi.* Sequitur, *itionem in concione fieri.* In concione, comitiis, puto Curiatis: ut coram teſtibus res fieret, & dignitas ſacerdotio accreſceret dignitate actionis. Sortitio ſortem adhibita, ut quaſi divinitus legi excerpique è pluribus talis videretur. Facit huc Suetonii illud ſupra: *Ambirentque multi ne filias in ſortem darent.* Tangit & Sortem Dio, poſt ſuperiora illa verba, adcitque: *cum ſortitio facta eſſet, Libertinam nullam tunc ductam.* Nec tamen ſemper ad Sortem ventum: Oblatio locum habebat, & talis (ſi apta) præferebatur. In Agellio: *Siquis honeſto loco natus adeat Pontificem maximum, atque* OFFERAT *ad ſacerdotium filiam ſuam, gratia Papiæ legis per Senatum fit.* Omittitur ſcilicet, Sc. interveniente, ſortitio. Vox Auguſti huc ſpectabat, *Si neptium ſuarum competeret ætas,* OBLATURUM *ſe fuiſſe eam.* Taciti item narratio: *Retulit Cæſar* (tanquam Pont. maximus) *capiendam Virginem in locum Occiæ: egitque grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, quod* OFFERENDO *filias, de officio in rempublicam certarent.* Addit deinde in ipſa oblatione electionem & arbitrium: & *prælatam Pollionis filiam, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio maneret*: id eſt, univira eſſet, quæ ipſa ſpecies aliqua caſtitatis. Habet deinde lex, *Eam Pontifex max. capiat.* Atque ipſa verba ſolennia, ex libro primo Fabii Pictoris, recenſet illuſtris Noctium ſcriptor: SACERDOTEM VESTALEM. QUÆ. SACRA. FACIAT. QUÆ. JOUS. SIET. SACERDOTEM. VESTALEM. FACERE. PRO. POPLO. ROMANO. QUIRITIBUS. UTI. Q. Lib. LV.

QUÆ

QUÆ. OPTUMA. LEGE. FOVIT. ITA. TE. AMA[TA] CAPIO. Adjicit Agellius: AMATA *inter capien[dum] à Pontifice max. appellatur, quoniam quæ prima capta [eſt] hoc fuiſſe nomine traditum eſt.* Sed ubi prima cap[ta?] Si Romæ, & à Numâ: Plutarchus redarguit, [qui] quattuor nominat, nec ullam inter ea *Amatam*. [An Albæ,] ri Albæ, aut Lavinii; hoc neſcio, & in medio [re]linquo.

CAPUT VII.

Diſciplina captarum: gradatio & adſcenſus: tem[po]ra miniſteriis: & Virgo Maxima.

SED jam igitur captæ, & ſic puellæ ac tener[æ]: quid deinde? Diſciplina ſequitur, & quomodo ad miniſteria ſua factæ. Deducebantur in Atrium Veſtæ, atque ibi à ſenioribus ad ritus & cerimonias omnes (pluſculæ erant) inſtructæ. Nam in tres velut claſſes, etſi parvus hic numerus, dividebantur: Diſcentium, Exercentium, Docentiumque. Seneca, De Vita Beata: *Virginum Veſtalium more, quæ annis inter officia diviſis, diſcunt facere ſacra, & cum didicerint, docent.* Dionyſius etiam diſtinctius: *Tempus tricennale manere eas oportet, caſtas & à nuptiis vacuas, ſacra ex more facientes, quo tempore decem annos diſcere debent, decem ſacris operari, decem docere.* Pulchra diviſio & eadem alibi in Plutarcho. Itaque non niſi xxx. annos obligabantur, & poſt id tempus licitum nubere, haud peſſima adhuc ætate. Nam pone ab anno VII. (id licebat) ingreſſam: ergo anno XXXVII. fas virum quærere, & ætate etiam frui. Ambroſius hoc irridet: *Qualis eſt iſta non morum pudicitia, ſed annorum? quæ non perpetuitate, ſed ætate præſcribitur?* Ergo & interdum nubebant, ut illa in Prudentio:

Cap. xxix.

An ſeni ger. ſit Reſp.

Nubit anus veterana, ſacro perfuncta labore.

etſi antiquitus obſervatum, infauſtas fere & parum lætabiles eas nuptias fuiſſe. Sed, ut dixi, non niſi triginta annis obligabantur: antè autem nefas excedere. Ideo Symmachus, ut Pontifex, Veſtalem quamdam increpat: *Diceris ante annos legibus definitos Veſtali ſecreto velle decedere; nondum credo rumori, ſed aſſertionem tuæ vocis exſpecto.* Hoc illam tunc ſub Chriſtianis Principibus auſam opinandum eſt, noſtræ religionis zelo ſive velo: ſed olim ſilendum manendumque,

Lib. IX. ep. CIII.

Digitized by Google

e, aut in mundo pœna erat. An eadem autem annum terminatio Albæ, unde oriundum hoc ſacerdotium? Dionyſius abnuat, ſi verba ejus germana, de Iliâ: Πενταετῆς δὲ οὐκ ἐλάττω χρόνον ἔδει ἁγνὰς διαμεῖναι: *Quinquennio autem, nec minus oportebat à nuptiis illas manere.* Itáne quinquennio tantùm; vanitas: imò πεντηκονταετοῦς, *quinquaginta annos*, in Dionyſio legendum, ut lex Albana paullo durior Romanâ etiam fuerit, quod Livius ſubindicat, qui tradit de hac ipſa Ilia, *perpetua virginitate ſpem partus ei ademptam*: & item Zonaras, qui, παρθένον διὰ βίου, *virginem perpetuam* dicit. Conſideretur, ego obſervo, pleraſque ad ultimam ætatem in ſacerdotio perſeveraſſe: & exemplum in Tacito, de Occia: quam ſcribit, *ſeptem & quinquaginta per annos, ſumma ſanctimonia, ſacris Veſtalibus præſidiſſe.* Ergo xx. circiter annos manſit, ultra ſuum tempus. Quod *Præſediſſe* ait, non traho ad dignitatem, & quaſi *Maxima* fuerit (vix anni illi admittant:) ſed omnes *Præſidere* ſacris, itemque *Antiſtites* vel *Antiſtitæ* dicuntur. Livius apertè, de omnibus: *ut aſſiduæ templi antiſtites eſſent*, & Symmachus: *Primogeniæ dudum apud Albam Veſtalis antiſtitis.* Etſi ordo tamen inter eas fuit, ſed miniſterii & ætatis. Una enim quæ vetuſtiſſima, *Maxima* dicebatur Ad ætatem, inquam, id referendum, atque ita Ovidius:

Lib. I.

Lib. IX.

IV. Faſtor.

Igne cremat vitulos, quæ NATU MAXIMA *virgo eſt.*

Suetonius, Julio: *Teſtamentum ejus demandatum Virgini Veſtali Maximæ.* Idem, in Domitiano: *Damnatam ab eo Corneliam Virginem Maximam*: quæ malè in Plinii epiſtolis, *Cornelia Maximilla.* In lapidibus ſæpè: V. V. MAXIMÆ, quod eſt, *Virgini Veſtali Max.* Quæ ipſa Dioni ἡ πρεσβεύουσα: & Tacito, *Veſtalium vetuſtiſſima* nominatur.

Cap. LXXXIII.

Cap. VII.

Lib. IV. Epiſt. XI.

Lib. LIV.

XI. Annal.

CAPUT VIII.

Munera earum, primumque tutela Ignis. Perpetuum hunc fuiſſe: ſi deſiſſet, pœna Virginum & flagra: iterumque inſtauratio.

NUMERUM, *Capturam, Diſciplinam, Ordinem*, habemus: ad *Munia* earum tranſeamus. Neque enim vacuæ umquam aut feriatæ habitæ: ſed plures frequenteſque operæ, & mireris tam paucas ſuffeciſſe. Tria præcipua, in quibus deditæ: *Vigilare, Adſervare, Sacrificare.* Vigilia ad Ignem ſpectavit, quem ſine intermiſſione ali opus, & reparari. Itaque *Æternum*

II. De Legib. ſive *Sempiternum* dicebant. Cicero : *Virgineſque* [Ve]*ſtales in Urbe cuſtodiunto ignem foci publici* SEMPIT[ER]NUM. Silius:

Et vos Virgineâ LUCENTES SEMPER *in ara.*
Laomedonteæ Trojana altaria flammæ.

Florus de Numâ *In primis focum Veſtæ virginibus co[len]dum dedit, ut ad ſimulacrum cæleſtium ſiderum cuſtos [im]perii flamma vigilaret.* Vult, ſicut ſidera æternùm [lu]cent, ſic debere, virginum aſſiduâ curâ atque ope hunc Ignem. Atque ita erat. Nam ignis σβέσιν (Dionyſius) ὑπὲρ ἅπαντα τὰ δεινὰ Ῥωμαῖοι δεδίασιν, ἀπ[ωλεί]ας τῆς πόλεως σημεῖον ὑπολαμβάνοντες, ἀφ' ἧς ποτ' ἂν αἰτίας γένη[ται]. *Exſtinctionem, ſuper omnia gravia & timenda, Romani [ti]ment : interitus aut imminutionis Reipublicæ id ſignum [in]terpretantes, à quacumque tandem cauſſa evenerit.* Liv[ius]

Lib. XXVI. 1. cum eo : *Plus omnibus aut nunciatis peregre, aut viſis d[omi] prodigiis, terruit animos hominum ignis in æde Veſtæ exſt[in]ctus.* Et miſeras Virgines, ſi eveniſſet. Nam *ignis Ve[ſtæ]* (ait Feſtus) *ſiquando interſtinctus eſſet, verberibus affi[ci]bantur à Pontifice.* Sed pudore virgineo tamen ſalv[o], *in loco obſcuro, & velo medio interpoſito*, uti Plutarchus n[o]tavit. Exempla autem hujus caſtigationis in hiſtori[is],

Lib. I. c. I. ut Valerio : *P. Licinio Pontifici maximo virgo Veſtalis, quia quadam nocte parum diligens ignis æterni cuſtos fuiſſet,*

Li. XXVIII. *digna viſa eſt quæ flagro admoneretur.* In Livio : *Ignis in æde Veſtæ eſt exſtinctus, cæſaque flagro Veſtalis, cuius cuſtodia noctis ejus fuerat.* Nota de *Flagro* utrobique : quæ ſervilis caſtigatio, nota etiam de *cuſtodia ejus noctis*, ut per vices iviſſe videatur, & ſingulæ ſuis noctibus dumtaxat excubaſſe. Quòd ſi autem exſtinctus; ſua & certa ratio accendendi iterum erat : quam Dionyſius alibi ſe dixiſſe profitetur : ſed nempe in libris, quos fatum invidit. Eſt ea tamen in Feſto : &, *Mos erat*, inquit, *tabulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quouſque exceptum ignem cribro æneo Virgo in ædem ferret.* Quam rationem eliciendi ignis Simplicius in Ariſtotelem etiam agno-

III. De Cælo. 1. ſcit : Ἀπὸ ξύλων ἐκ πυρὸς ἐκκαλοῦσι, θάτερον τῶν ξύλων, ὡς τρύπανον, ἐν θατέρῳ περιστρέφοντες : *Ignem è lignis excutiunt, alterum lignorum, tamquam terebram, in altero circum-*

Lib. II. ep. I. *vertentes.* Tangit & Iſidorus Peluſiota : & hodie aſſiduè uſurpant occidui orbis Indi. Similem ceremoniam Græcis fuiſſe, Plutarchus tradit : ſed aulis diverſam. Nam ſiquando ſacer ibi ignis devixit, *negant eum fas eſſe ex alio igne accendi, ſed novum parandum eliciendumque ex ipſo Sole.*

2. *Quod faciunt ſcaphiis five vaſculis quæ parantur ex latere Trigoni rectanguli, quod duo latera æqualia habeat : devergunt autem ex circumferentia in unum*

... centrum. Cùm igitur Soli opponuntur, ut radii ejus ... ipſum centrum cogantur & implicentur, aëre attenuato, ... levißima & ſiccißima apponunt, quæ facillime per ... & reflexionem concipiant accenſum ignem. Hæc ... alibi: Romæ, ut dixi. Addo, etiam ſine inter-... ctione ullâ Ignis, ſolere novum accendi, novo an-... Macrobius: *Prima die Martii, ignem novum Veſtæ ... ſolent accendere, ut incipiente anno cura denuò ſervandi ... ignis inciperet.* Ovidius: Lib. I. Sat. c. XII.

Adde, quòd arcanâ fieri novus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.

Uterque adducit, & argumentum habet, pro Martio, ... olim anni: ut ſciamus annum, cùm Veſtales à Numâ inſtitutæ, nondum ſic auctum & correctum. Nam Martius certè poſteà non princeps. Addit Ovidius. III. Faſt.

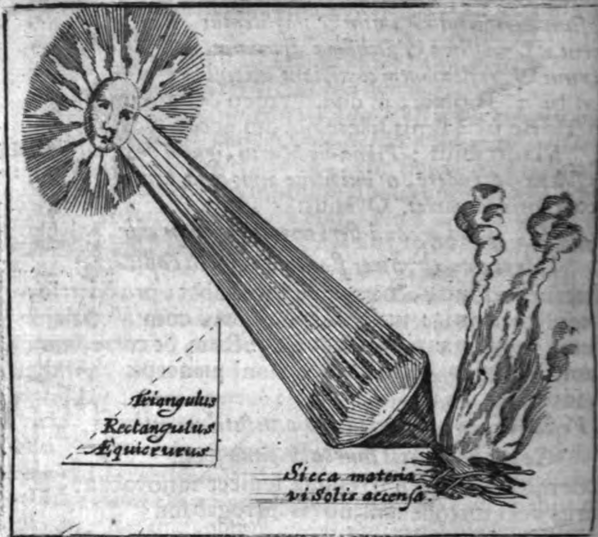
Veſta quoque, ut niteat ſolio velata recenti,
*Cedit ab Iliacis laurea * cana focis.* * id eſt. vetus.

Eodem illo primo die reliqua ſcilicet innovabant, & laurus veteres tollebant, novas ſurrogabant.

NOTÆ.

1. Tamquam terebram, in altero circumvertentes.] *Hoc genus Igniarii Theophraſtus agnoſcit, v. de Plantis, in fine: ubi &* Terebram *è Lauru ſæpe factam oſtendit.* Πυρεῖα μὲν, *inquit,* γίνεται ἐκ πολλῶν, ἄριστα δὲ ἐκ κιττοῦ: *& addit alia quædam item ligna, ut Rhamnum. Tum deinde:* δεῖ δὲ τὴν ἐσχάραν ἐκ τούτων ποιεῖν, τὸ δὲ τρύπανον ἐκ δάφνης: Igniaria è multis lignis fiunt; optima è nuce juglande. Oportet autem receptaculum ex illis facere; at terebram ex lauru. *Hunc locum opportune ſuggeſſit vetus amicus, Hieronymus Mercurialis, litteraria omni doctrina, & ſimul (raro exemplo) medicina clariſſimus.*

2. Scaphiis ſive vaſculis.] *Ea ſunt ex ære, & à Vitruvio* Scaphia *item appellantur. De forma, aut formatione, obſcuriuſcula Plutarchi verba: etſi interpretatione aliquid ego alluxi. Vult autem dictum, ex circumvolutione* Trianguli, rectanguli, æquicruri (ἰσοσκελοῦς *ſic vertam*) *Vaſcula iſta oriri, patula ſuperne, & in arctum coëuntia. En figuram.*

CAPUT IX.

Servabant, & imperii pignus, varia interpretatione: etſi plerique ad Palladium trahant. Quid illud, unde, ubi?

ALTERUM Munus dixi fuiſſe, *Adſervare.* Quid autem? arcanum IMPERII PIGNUS, ut appellabant.
Lib. XXVI. Livius: *Veſtæ ædem petitam, & æternos ignes, & conditum in penetrali fatale imperii pignus.* Lucanus:
Lib. IX. — — — *in abſtruſo pignus memorabile templo.*
VI. Faſt. Ovidius:

Vidimus Iliacæ transferri pignera Veſtæ.

III. Controv. lib. I. Seneca pater: *Veniet ad colendum Romani imperii pignus carnificis in manu inceſta?* Quid autem pignus iſtud & cujuſmodi fuerit, in arcanis habebant: & ideò variant auctores. Dionyſius ait: Ἐισὶ δέ τινες οἵ φασιν ἔξω τοῦ πυρὸς ἀπόῤῥητα τοῖς πολλοῖς ἱερὰ κεῖσθαί τινα ἐν τῷ τεμένει τῆς θεᾶς, ὧν οἵ τε ἱεροφάνται τὴν γνῶσιν ἔχουσι καὶ αἱ παρθένοι. *Sunt qui aſſerant, præter ignem, arcana & multitudini non efferenda ſacra, in deæ templo eſſe depoſita, quorum Pontificet*

m notitiam habeant, itemque ipſæ Virgines. Addit
num huic rei certum, quod cùm templum olim ar-
ret, L. Metellus Pontifex, trepidantibus Virginibus,
inſiluiſſe in ardens penetrale dicitur, & Sacra è flamma
ripuiſſe: id quod ſubſcriptum ſtatuæ ejus in Capi-
tolio legebatur. Iterumque Dionyſius: *Huic rei con-
ſcii, addunt conjecturas ſuas, alii ſervari ſacrorum partem
Samothraciâ, quæ Dardanus Trojam, Æneas in Italiam
advexerit: alii cælo delapſum Palladium, quod verum
Æneas adſportarit, nam falſum & adſimilatum Achi-
vi furto ſuſtuliſſe.* Hæc ille: videamus. Prima opi-
nio de *Sacris Samothracum*, quæ & in Plutarcho ex- In Camillo.
preſſa: *cenſere quoſdam, deos Samothracum hic condi.*
quos cum Penatibus alii confundunt. Videaturque 1.
Tacitus in hac parte, ubi de Neroniano incendio: *Nu-
mæ regia, & delubrum Veſtæ, cum Penatibus populi Romani* xv.Annal.
exuſta, quaſi Penates ecce illîc aſſervati. Sed poteſt &
aliter capi, ut Veſtæ delubrum, itemque Penatium
templum, haud procul inde in Veliâ, ſint exuſta. Al-
tera opinio, de *Palladio*, quæ in vulgus maximè rece-
pta eſt, & nobile illud fecit ac decantatum. Quid ap-
pellamus? 2 Pallatis minutam effigiem, Græcanicâ 2.
ſermonis formâ Euſtathius? Τὰ τῆς Παλλάδος εἴδωλα, In I.Iliad.
Παλλάδια τοῖς παλαιοῖς ὀνομάζεται· *Palladis imagines Pal-
ladia antiquis appellantur.* Multa ſuper iſto multi: A-
pollodorus intellegendo ſufficiet. *A cælo hoc delapſum* III.Bibl.
*eſt, & Ilo regi traditum. Erat autem magnitudine tricubi-
tali: habitu quaſi ingredientis: dextrâ haſtam ſubla-
tam præferebat, ſiniſtrâ fuſum & colum.* Exſtant in
gente Juliâ Numi, quibus Æneas inſculptus viſitur,
ſiniſtrâ Anchiſem humeris tolerans, dextrâ Palla-
dium iſtud geſtans. Itaque plurium, ut dixi, hæc
opinio. Livii, ut apparet: *Quid de æternis Veſtæ* Lib.v.
ignibus, SIGNOQUE, *quod imperii pignus cuſtodiâ ejus
templi tenetur, loquar?* Signo, nempe hoc Palladis.
Lucani certè:

----- *nullique adſpecta virorum*
Pallas, in abſtruſo pignus memorabile templo:

Obſerva, *nulli virorum*: ſolis ergo Virginibus fas vide-
re. Idem poëta, de Veſtali:

Trojanam ſoli cui fas vidiſſe Minervam.

Sed nec Pontifici Maximo fas: etſi eſſe ſciebat & Lib.I.
coli: ex Dionyſio ſuprà adſtructum. Itaque nec im-
pune Metello fuit vidiſſe, ut ſervaret. Plinius: *Me-
tellus orbam luminibus exegit ſenectutem, amiſſis incendio,
cùm Palladium raperet ex æde Veſtæ.* Ceterùm & Cicero
in hac ſententiâ: *Qui* (Brutus) *ita conſervandus eſt, ut id* Phil.XI.

ſignum quod de cælo delapſum Veſtæ cuſtodiis contin[illegible] *quo ſalvo ſalvi ſumus futuri.* Nam ait, *de cælo lap*[illegible] Propertius:

Lib. IV. Eleg. IV. *Palladis extinctos ſiquis miral itur ignes,*
Ignoſcat, lacrymis ſpargitur ara meis.

Ubi & ipſum cultum ignium Palladi adſcribit. Si[illegible] in Martyrologiis quibuſdam noſtris, *Daria ſcrib*[illegible] *Minervæ ſacerdos* fuiſſe: quæ aliis ſimpliciter eſt [illegible]
Camillo. *ſtalis.* Tertiam opinionem licet addere, ex Plu[illegible] cho: *Qui plus in his rebus volunt ſapere, duo Dolia h*[illegible] *magna recondi ajunt, atque unum ex iis plenum eſſe, obſig*[illegible] *tumque; alterum vacuum, utrumque tamen ſolis virgi*[illegible] *oculis uſurpandum.* Quæ dant & capiunt lucem e La[illegible] pridio in Eligabalo: *Qui penetrale,* inquit, *ſacrum* [illegible] *ferre eſt conatus, cumque Seriam* (ſive Dolium) *qu*[illegible] *veram rapuiſſet, quam Virgo Maxima falſam monſtra*[illegible] *rat, atque in ea nihil repperiſſet, applosam fregit.* Sed ide[illegible] Lampridius an non ſubindicat in ipsâ Seriâ Palladiu[illegible] hoc fuiſſe? Nam de eodem principe, an pecude, [illegible] *Signum quod Palladium eſſe credebat, abſtulit.* Ince[illegible] hæc igitur: & bono religioſoque animo Dionyſi[illegible] *Ego,* inquit, *adſervari à virginibus non Ignem ſolùm, ſed* [illegible] *Sacra quædam vulgo incognita, multis indiciis colligo:* [illegible] *quæ iſta ſint, neque me, neque alium qui religioſe deos & divina colit, inquirere curioſe oportere arbitror.* Atque ipſi ſane Romani velabant, ſi non vetabant. Itaque in operto habebant, in adyto & Penetrali, quod *Penum* vocabant. Feſtus: *Penus vocatur, locus intimus in æde Veſtæ tegetibus ſeptus: qui certis diebus circa Veſtalia aperitur. Ii dies religioſi habentur.* De eodem etiam Lampridius: Impius ille Eligabalus *Penum Veſtæ, quò ſolæ Virgines, ſolique Pontifices adeunt, irrupit.* Ergo & Pontifices? apparet, ſed non ut viderent. Adire, hoc ſatis iis fuit. Sed nónne ipſe Eligabalus, exemplo omnium Principum, tunc Pontifex maximus? certè, & numi centeni dicunt. Quid ergo Lampridi culpas? hactenus non potes, niſi quòd abſtulit tamen, & conatus videre. Nefas, atque ita Herodianus, ut prodigioſam rem narrat: quòd Commodi imperio *Veſtæ*
Lib. I. *templum arſerit, & nudum viſum ſit Palladium, quod Romani & colunt maxime & celant: viſum, dico, tunc primùm poſt allatum ab Ilio in Italiam.* Legas, & hæreas, ergóne *tunc primùm?* Atqui & à Metello Pontifice raptum ex incendio, & conſpectum unà dicas (unde enim oculi aliter amiſſi?) & in Dione ſcriptum, ſub Augusto
Lib. LIV. *Veſtam arſiſſe, & Virgines Palladium extuliſſe, ac poſuiſſe*

Digitized by Google

mo Auguſti. Sed dicere licet ac credere, *nudum* i viſum, quod in Herodiano erat; ſed velamento ,ſive Seriâ, obductum. Ac talis fortaſſe in Statio ſus,& alluſio ubi Tydeus Palladi vota faciens,ait;

Pervigilemque focis ignem longæva ſacerdos Lib. II. Thebaid.
Nutriet, arcanum non inſpectura pudorem.

ic Scholiaſtes vetus: *Arcanum Pudorem dicit, aut ejus mulacrum verum, id eſt Palladium: quo quidam* (Me-lus) *quondam viſo, privatus eſt viſu: aut virginitatem* is. Etſi magis pro verbis Statii videatur altera interetatio de *Virginitate*, ſive Virginal mavis dicere: atie eam partem in hoc ſigno ſemper, religione quâm obvelatam fuiſſe. Non ita in aliis, quæ nudare, vare,ungere ſollenne erat. Satis de Palladio, unum t Dionyſio ſubtexo ambiguæ vel obſcuræ notitiæ: *lautium quemdam è comitibus Æneæ, ſacerdotem Miner-* Lib. VI. *æ Urbicæ fuiſſe, ejuſque ſimulacrum ſecum Troja extuliſſe, uod*,inquit,*aſſervabant alii ab aliis ſuſcipientes. quicumque jugenis eſſent.* Eſtne de iſto noſtro, an alio? an jam lim dumtaxat adſervavit ea gens, ante conditum Veta templum? Etſi Cedrenus *à Romulo Martis ædem ſacratam* vult, *& in ea repoſitum tunc Palladium.* Ovi- VI. Faſt. dius etiam de auctore vel advectore Palladii ſatis incerto:

*Seu * genus Adraſti, ſeu furtis aptus Ulyſſes,* * Diomedes.
Seu pius Æneas, eripuiſſe ferunt.
Auctor in incerto eſt, res eſt Romana: tuetur
Veſta, quòd aſſiduo lumine cuncta videt.

NOTÆ.

I. Quos cum Penatibus alii confundunt.] *Et Nummi ſunt, qui huc facere videntur, & Penates Veſtæ jungunt, viſe.*

2. Palladis minutam effigiem.] *In Nummis ſæpe expreſſam : & hîc vide.*

CAPUT X.

Sacra etiam aſſiduè faciebant, an & Aquæ curabant? an Draconi? hæc inquiſita: & aliquid de Deo Fonte.

TERTIUM dixi Munus *Sacrificare*. Atque id adſiduum pæne erat, diu noctuque. Seneca, De Providentiâ : *Quid porrò ? non eſt iniquum nobiliſſimas Virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui ?* Prudentius: (Cap. v.)

Hoc illud meritum eſt, quòd continuare feruntur (II. contra Sym.)
Excubias, Latii pro majeſtate PalatI.

1. Et I in Nummis paſſim Veſtalis ſacrificans, ipſo habitu quem Feſtus deſcribit : *Armata Virgo dicebatur ſacrificans, cui lacinia togæ in humerum rejecta.* De quo cultu aliquid & idem Feſtus : *Suffibulum, veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Veſtales, cùm ſacrificant, ſemper habent : idque fibulâ comprehenditur.* De ſacrificiis autem ipſis, aut eorum ritibus, longum & tenue ſit, hic dicere:

tere: omitto, quod dubium ſit, magis inquiro. ...amne Aquæ Virgines curabant? Ex Suida hoc ...ſtruitur: Νῦμας τὰς Ἑστιάδας παρθένους τοῦ πυρὸς καὶ ὕδα-...ς τὴν ἐπιμέλειαν ἔχειν προσέταξε. *Numa Virgines Veſta-*... IGNIS ET AQUÆ *curam habere demandavit.* Toti-...m ferè verbis hoc legas in Georgio Cedreno. ...ur tamen aliis veterum ſilent? aut quæ hæc Aquæ ...ra? Opinor non aliam, quam quod Fonti Camœ-...rum præeſſent, exque eo ſolo aquam ad ſacra pete-...nt. Poſſit ſanè aliquis ad Phyſiologiam referre, qua-...i duo rerum principia coli Numa voluerit: ſed ad ...em ritumque firmandum Plutarchus nunc adhibea-tur. Ait, *Numam prata & campum, ubi plurimum ...m Egeria verſatus eſſet, Camœnis conſecraſſe*: tum ad-...it: Τὴν δὲ πηγὴν, ἣ κατάρρει τὸ χωρίον, ὕδωρ ἱερὸν ἀποδεῖξαι ...ταῖς Ἑστιάσι παρθένοις, ὅπως λαμβάνουσαι καθ᾽ ἡμέραν ἁγνίζωσι καὶ ...ῥαίνωσι τὸ ἀνάκτορον: *Fontem autem qui locum irrigat,* A-QUAM SACRAM *Virginibus Veſtæ attribuiſſe, ut ex eo* COTTIDIE *haurientes purificarent & aſpergerent ſacram ædem.* Niſi hæc aqua ſit, cujus curam geſſerint, non reperio: ad cottidianam quidem lavationem illam, ſcio & Ovidium reſpexiſſe, dum de Silvia Veſtali ſcribit:

Sacra lavaturas mane petebat aquas.

etſi ex alio fonte ea (quippe ſub Amulio) ſumpſit, Itemque in Perſio hoc fine, *Veſtales urnas* legas, Sat. II. & in Propertio de Tarpeja:

Urgebat medium fictilis urna caput.

Sed ut obiter addam, ille Fons Veſtalibus dedicatus, ſacer habitus, & in Deos etiam relatus, delubrum poſtea accepit, de quo Juvenalis:

Nunc SACRI FONTIS *nemus &* DELUBRA *locantur* Sat. III.
Judæis.

Cicero: *Fontis delubrum Maſo ex Corſica dedicavit.* Feſtus: III. De Divinat. *Fontinalia, fontium ſacra, unde & Fontinalis porta.* Imo ſin- Lib. I. gulariè (& ſic corrige) *Fontis Sacra.* Symmachus: *Sed* epiſt. XIV. *enim præterea etiam Camœnarum religio, &* SACRI FON-TIS *adnectitur*: (ita malo quàm *advertitur*, ex ſcripto-ris mente. Fuit & alia aqua Veſtæ haud longinqua, Ju-turnæ fons & lacus: ſed de ea, quod huc faciat, nihil legi, Simili in ambage vel nube eſt, quod in Silveſtri Pontificis Actis quibuſdam legitur, *Draconis eum ora clauſiſſe, & perpetuo ergaſtulo mancipaſſe: cui Kalendis ſingulis à Virginibus Veſtæ ſuppeditari ſolita ſint alimenta.* Nam quis veterum tale aliquid? eoque ſperni aut

 abjici

abjici à magnis viris, ut falſa, video: me cunctante, an non Tertullianus huc adſpexerit, hiſce verbis: *Romæ quidem, quæ Ignis illius inextinguibilis imaginem tractant, auſpicia pœnæ ſuæ cum ipſo* DRACONE CURANTES, *de virginitate cenſentur.* Profectò dicit & Ignem curaſſe, & Draconem: utrumque in imagine futurorum. Neque nimis abhorream, talia quædam, præter morem veterem, novitia ſuperſtitione, & cauſſa aut caſu aliquo, adſumpta: quæ ideo priſcis nec dicta. Draconem quidem una cum Bona Dea cultum, hoc legi: ſed quid ad Veſtam? in qua pergo.

1. ad Uxor. cap. VI.

NOTÆ.

1. In Nummis paſſim.] *Sacrificia & ſacrificantes exprimuntur, & item vaſa ſacrorum, ut in iſtis.*

CA-

CAPUT XI.

Præmia & privilegia earum. Jus teſtandi, Lictor, Carpentum, aliaque data.

MUNIA & labores vidimus: nunc juſtè *Præmia* & honores, quibus ad illa excitatæ. Pleraque eorum Plutarchus exſequitur: & ſiquid deficiet addam. Ait: *Honores magnos Numa iis tribuit, veluti quod vivo patre teſtari poſſint, atque alia facere ſine auctore* (ἄνευ κυρίου) *eo modo & jure, quo matribus trium liberorum id permiſſum. Item lictor præcedit exeuntes. Quod ſi reo, ad ſupplicium qui ducitur, fortuitu factæ ſint obviæ, is pœnæ liberatur. Oportet autem jurare, à caſu, non à conſilio, fuiſſe hunc occurſum. Qui verò lecticam earum aut ſellam qua vehuntur ſubit, morte id luit.* Hæc more noſtro luſtremus paullum, & illuſtremus. Ait primò, *jus teſtandi habuiſſe*, ſcilicet quia ſtatim exibant e patria itaque omni poteſtate: & ætatis deliquium leges benigne ſupplebant. Adeò ut vel *ſexennes*, id eſt primo anno quo captæ, teſtari poſſent. Sozomenus diſertim: Οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι ἀδεῶς διατίθεσθαι τὰς ἱερωμένας παρθένους, καὶ ἑξαετεῖς οὔσας, ἐνομοθέτησαν: *Priſci Romani liberè teſtari Virgines Veſtales, etiam ſexennes, lege ſanxerunt.* 1. Eccl. Hiſt. c. 1x.
Addit Plutarchus, *Præmia habuiſſe, quæ trium liberûm matres.* At reverà non Numa hoc (neque enim tunc certo jure) ſed Auguſtus inſtituit, quod Dio in loco & anno ſuo ſcripſit: Ταῖς inquit, ἀειπαρθένοις πάνθ', ὅσαπερ καὶ αἱ τεκοῦσαι εἶχον, ἐχαρίσατο: *Veſtæ Virginibus omnia, quæ matres habebant, indulſit.* Alius honos: *præcedere & deducere lictorem.* Id quoque non à Numa, ſed Triumviris referunt acceptum. Dio Caſſius: Ταῖς ἀειπαρθένοις ῥαβδούχῳ ἑνὶ ἑκάστῃ χρῆσθαι ἔδωκαν: *Virginibus Veſtæ ſingulis lictore uno uti dederunt.* Et cauſſam ſive πρόφασιν addit, quod una aliqua earum veſperi à cœnâ rediens, & incognita, malè habita ac violata eſſet. Tutela igitur & decus, Lictor additus. Seneca pater: *Precedente hac lictor ſubmovere jubebitur: huic Prætor via cedet: ſummum imperium Conſules cedent tibi.* In eodem alibi: *Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt: tibi Conſules Prætoreſque via cedunt. Numquid exigua mercede virgo es?* Attende: omnem honorem huic ſacro miniſterio, & ipſos Conſules ceſſiſſe. Quartum in Plutarcho: *morte liberaſſe, illi addictos.* Credo: ſed de Juramento fortuiti occurſus nodum aut remorâ habet, quomodo enim hic cum nec jurare omnino

Lib. LV.

Lib. XLVII.

1. Controu.

VI. Controu

Veſta-

Lib. x. c. xv. Veſtalis deberet? Ita ſanè in edicto Prætoris perpetuo, apud Agellium: *Sacerdotem Veſtalem, & Flaminem Dialem, in omni juriſdictione mea jurare non cogam.* Nec de juramento controverto: tamen in foro auditas, & pro teſtimonio dixiſſe, Tacitus palàm firmat. *Miſſus eſt Prætor*, (de Urgulania quadam, gratioſa aulica)

II. Annal. *qui domi interrogaret: cum Virgines Veſtales in foro & judicio audiri, quoties teſtimonium dicerent, vetus mos fuerit.* Veniſſe igitur in forum, teſtes adhibitas, liquet: ſed, ex Edicti verbis, non juratas dixiſſe, niſi ſi vellent. Nam eſt in Edicto, *non cogam.* Religionis igitur honore, voluerint vel injuratis credi. Ultimum in Plutarcho: *Siquis lecticam ſubiſſet, morte plecti.* In Græco eſt, τὸ φορεῖον: *geſtamen.* Quod commune nomen eſt, & plurimum Lecticam aut Sellam ſignat:

Contra Sym. atque ita latas, cum mos ſuadet, tum Ambroſii de ipſis verba: *Pompa lectica, miniſtrorum circumfuſa comitatu.* Sed addo, & Pilento ſive Carpento plurimum vectas. Prudentius.

Fertur per medias, ut publica pompa, plateas
Pilento reſidens molli.

XII. Ann. Tacitus: *Suum quoque faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi: qui mos* * *ſacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat fœminæ.*

* Vide me in Comment. Sacerdotibus, nempe iſtis Veſtæ, ſed & Flaminibus olim. Livius: *Ad fidei ſacrarium Flamines bigis curru*

Lib. I. *arcuato, vehi juſſit.* Quis ille currus *arcuatus*? carpentum, id eſt tectum supernè, & cameræ in modum. Talia enim hæc fuiſſe, Nummi hodie dicunt, qui plures exſtant: neque à *Thenſa* nimis diverſum fuit. Id quoque enim vehiculum ſacrorum. Quia igitur ita tectum, & velut ſolidum perfectumque vehiculum; Dio Caſſius dixiſſe videtur & circumſcripſiſſe, ἅρμα ὅλον. Ut in honoribus Julio Cæ-

Lib. XLII ſari, tamquam Deo decretis: Ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις, μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων, πέμπεσθαι ἔγνωσαν: *Denique & currum integrum, ſive Thenſam, una cum Deorum ſtatuis, in Circum inferri decreverunt.* Simile in libro ſequenti, de eodem Julio: Καὶ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχλον εἰσάγεσθαι ἐψηφίζοντο: Legendum videtur, ὄχον ὅλον, ex priore loco: ſi tamen lectio illa certa. Id eſſet: *Et in Circenſibus thenſam introduci cenſuerunt.* Suetonius ad iſta: *Quædam ampliora humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, Thenſam & Ferculum Circenſi pompa.* Itaque non nimis diverſa (quod ad formam) *Thenſa, Carpentum* ſive *Pilentum*: ſed prius illud diis adtributum

Digitized by Google

rum, alia, eorum etiam miniſtris. Sed ad Veſtales, quid ergo vult Plutarchus? *Siquis ſubiiſſet*, inquit, nonne per proterviam aut ludibrium, & quaſi vehendis illis revelandis? An ſignificat, in idem vehiculum aſcendiſſe? Et apparet tale aliquid factitatum ab improbulis, in matronarum tranſvectione: ſed hic, honori Virginum, morte vindicatum.

CAPUT XII.

Item ornamenta aut inſignia: ut Vittæ, Purpura in Veſte, Stipendia & Agri, Auctoritas in deprecando.

ATQUE iſti honores ſive prærogativæ ex Plutarcho: alias alibi repperi, opportune adtexendas. Sicut in ipſo cultu aliquid eximium, inprimis *Vitta* in capite, ut in Deo Deæve conſecratis. Prudentius:

——ſedet illa verendis
Vittarum inſignis phaleris. 11. Contra Sym.

Idem explicat:

——cingunt
Tempora tæniolis & licia crinibus addunt.

Ovidius, de Iliâ jam compreſſa:

Decidit ante ſacros lanea vitta focos.

Ingenioſe, quaſi non jam Veſtalis, amiſſa virginitate, nec dignanda illis inſignibus. Sic Dionyſius ſcripſit: *Licere nubere, poſt annos impletos*, ἀλλ', inquit, ἀποθείσας τὰ στέμματα, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἱερωσύνης παράσημα: *ſed depoſitis vittis, & quæ alia ſunt Sacerdotii inſignia.* Quæ igitur alia? In Ambroſio aliquid: *Inſulæ vittati capitis, purpuratarum veſtium murices.* Nota & veſtes purpuratas fuiſſe: nempe prætextâ eas uſas, id eſt limbo in oris purpureo. Nam ita Magiſtratus, atque item (ex Livio aliiſque) Sacerdotes. Ergo & Veſtales, ut ſupra in *Suffibulo* obſerves. Non pugnat cum iſtis Suidas, qui ſcripſit: Οὐ μύρῳ, οὐκ ἄνθεσιν, οὐχ ἱματίῳ χρῆσθαι συνεχώρουν πλὴν λευκοῦ *Non unguentoiis, non floribus, non veſte uti conceſſerunt, niſi alba.* Quæ vera ſunt, & inducta contra laſciviam: ſed purpuratas eas, non purpureas dicimus fuiſſe. Veſte alba uſæ, ſed limbo, ut diximus, punicante: non tamen florida, aut variegata, ut aliæ ſolent. In carbaſo etiam aut tenui lino fuiſſe, ex Valerio & Dionyſio aliquis

Digitized by Google

quis dicat: ubi de Æmilia Veſtali Dionyſius quide[m] *avulſiſſe & defregiſſe* ait, ἀπὸ τῆς καρπασίνης ἐσθῆτ[ος] ἣν ἔτυχεν ἐνδεδυκυῖα τὸν τελαμῶνα: *à carbaſina ſua ve[ſte] quam indutui habebat, laciniam*, & impoſuiſſe A[r]...
Nec de cultu alia habeo: niſi capillum in ſpi[ras] quaſdam plexum & diviſum, tum vittis illigatum [à] tergo & in cervices anulatim dependiſſe. Pruden[tii] ea mens:

> *Perfundunt quia colla comis bene, vel quia cin-*
> *gunt*
> *Tempora tæniolis.*

Neque enim vult perfundi vel flagellari ſparſo capillitio, ſed ſic aggeſto & ſuſpenſo. In Statua Romæ reperta (quam in fine repræſento) palam videbis. Ali-quis etiam ambigat, an non tonderi ſolitæ (ritu noſtra-rum Virginum quæ Deo ſacrantur) ex Plinio: *Antiquior eſt lotos, quæ capillata dicitur, quoniam Virginum Veſtalium ad eam crinis defertur*, & Feſto: *Capillatam vel Capillarem arborem dicunt, in qua capillum tonſum ſuſpendebant*. Semel igitur tonſæ, atque in ingreſſu, fortaſſe: & capillum hunc Deæ Veſtæ ſuſpendebant. An & alias crinem eò, caducum, vulſum, ſciſſum, deferebant? in obſcuro hæc, atque etiam in parvo. Magis novum & notandum de Bulla, ſive Phylacterium, aut aliud ad Ornatum fuit, quod in dicta illa Statua à pectore dependet: vide, & quæ ibi notantur. Addo, præter hæc Ornamenta aut Inſignia, res & fructus etiam acceſſiſſe, id eſt, Stipendia & Opes. Livius, de ipſo Numa: *His ſtipendium de publico ſtatuit*: ut vacuæ ſcilicet ab aliis curis, Deæ & ſacris operarentur. Et credo agros à Numa attributos, quorum vectigalibus alerentur. Incertus auctor, de Limitibus: *Ut nominibus vetuſtis utantur, ut, vectigalis ager Virginum, Veſtearis*: nempe, non *Veſtalis*, ut vulgo. Hyginus item, de Limitibus: *Virginum quoque Veſtalium & Sacerdotum quidam agri vectigalibus ſunt redditi locatim*. Sed & Auguſtus adjecit, de quo univerſe Suetonius: *Sacerdotum & dignitatem & commoda auxit; PRÆCIPUE Veſtalium Virginum*. Aliquid in Catalogo Coloniarum, quem ſcriptum vidi: *Lanuvium muro cinctum, colonia deducta à D. Julio. Ager ejus, limitibus Auguſtæis, pro parte eſt adſignatus militibus veteranis, & pro parte Veſtalium, lege Auguſtianâ, fuit.* Imò & alios agros habuerunt, à privatis pietatis ergo (ut hodieque ſolet) legatos: quos omnes Fiſcus eripuit ſub Valente & Theodoſio Princi-

Lib. XVI. c. XLIV.

Cap. XXXI.

incipibus, invidioſa & diſerta ſanè Symmachi quela: *Agros etiam*, inquit, *Virginibus & miniſtris dementium voluntate legatos Fiſcus retentat.* Plura addit que arguit: & Ambroſius noſter contra obducit: *Ita ſublata ſunt prædia, quia non religioſe utebantur iis, ne religionis jure defenderent.* Sed præter Agros, victo & Pecuniam interdum cepiſſe. Tacitus, de Tiberio: *Corneliæ Virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur,* HS. *vicies* dedit, quæ ſunt nobis, *quinquagina Philippæorum millia.* Hem, uni virgini? ſic fuit, nec immerito objicit iis Ambroſius, *Privilegia maxima,* LUCRA *ingentia.* Atque inter Privilegia, addamus: etiam ludis certo & honeſtiſſimo loco ſpectaſſe. Suetonius: *Virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatim, & contra Prætoris tribunal, dedit* Auguſtus: de quo noſtra in Amphitheatro, ſis, vide. Denique, ut finiam, Auctoritas earum maxima, & in precibus, aut alia re, vix repudianda. Cicero, cùm pro Fonteio cauſſam diceret, ſororis ejus Veſtalis interceſſione uſus: *Superbum ſit*, inquit, *ejus obſecrationem repudiare, cujus preces ſi Dii aſpernarentur, hæc ſalva eſſe non poſſent.* Atque inter exempla eſt 1. Claudia Veſtalis, *quæ fratrem injuſſu populi* (in Suetonio) *triumphantem, adſcenſo ſimul curru, uſque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare aut intercedere cuiquam Tribunorum fas eſſet.* Adeò & leges & magiſtratus reveriti ſunt hanc impotentem, ut ſic dicam, poteſtatem. Adde Suetonium in Julio cap. I. in Vitellio cap. XVI. Tacitum III. Hiſtoriarum, & plures.

III. Ann. *In Aug. c. XLIV.* *1. Tiber. c. II.*

NOTÆ.

1. Claudia Veſtalis.] *Cujus imaginem viſum appingere Fulvii Urſini gemma.*

CAPUT XIII.

Contrà, Pœnæ cùm peccaſſent, cum ævo variæ: ſed ſollennis & nobilis à Tarquinio Priſco. Pontifices arbitros fuiſſe: convictam, defoſſam & quæ huic rei.

HÆC Præmia igitur, ſed Virginum: nam pollutarum Pœnæ etiam grandes & graves. Vetus lex fuit, Feſto prodita: *Probrum virginis Veſtalis ut capite puniretur, vir qui eam inceſtaviſſet, verberibus necaretur. Lex fixa in Atrio libertatis, cum multis aliis legibus incendio conſumpta eſt, ut ait M. Cato.* Sed cujus hæc lex? credam Numæ regis; qui ſimpliciter ſtatuit *inceſtam lapidibus obrui,* ſine aliâ ſupplicii pompâ: in Cedreno ſcriptum. Alia autem Albæ, ante Romam conditam: *quæ juberet pollutam virgis ad necem cædi*, Dionyſio in rebus Iliæ tradente. Sed Tarquinius Priſcus, qui numerum earum auxit, idem & pœnam, & conſpicuam magis horrendamque fecit. Sic enim in Zonarâ: *Veſta-*
1. *lium corruptam unam, i ſpecu ſubterraneo oblongo excavato,*

atque

ne ibi lectulo poſito, & lucerna, & menſâ cibis referta, ...centibus eam multis, vivamque includens obſtruxit. ...ſic deinceps pollutas puniri obtinuit. Qui autem pollue...t, in lignum biceps, ſive in furcam, collum inſerunt, in ...i foro: atque ita ad necem eos cædunt. Dionyſius ...riter ad Tarquinium refert, & primam ſub eo Pi...riam quamdam ſupplicio iſto affectam. Quod ube...ius clariuſque tamen narrat, & verba ejus digna ap...mi. *Pœnæ*, inquit, *delinquentibus graves conſtitutæ: ...rum arbitri & exactores ſunt, ex lege, Pontifices. Qui ...igis quidem cædunt compertas levioris delicti: probroſas ...ro & inceſtas fœdiſſimo & maxime miſerabili mactant ſup...licio. Vivæ enim, funebri ritu & pompa efferuntur: amicis ...cognatis, cum luctu & lacrimis, comitibus. Delatæ autem ...d portam Collinam, intra muros, ſubterraneâ in cellâ cum ...uneralibus ornamentis, deponuntur: nec monumento por...ò dignatæ, nec parentalibus, aliiſve ſollennibus defuncto...rum.* Ita Dionyſius: inhæreamus paulliùm, & magis ...iam diffundamus. Ait, *Pontifices arbitros*, quod in ...omni earum culpâ ſive delicto obtinuit, cauſſamque ...pud hoc tribunal dixere. Livius: *Poſtumia Veſtalis de inceſto cauſſam dixit, ampliatam, deinde abſolutam, pro collegii ſententia Pontifex maximus abſtinere jocis colique ſancte potiùs quàm ſcite juſſit.* Nota obiter, & jocos, & cultum ſcitiorem vetita. Quo adſpectu Declamatores Veſtali dicam ob carmen iſtud ſcribunt: *Felices nuptæ ...moriar, niſi nubere dulce eſt*: & addunt, *Tu carmen ſcribas, tu verba pedibus ſuis emollias, & ſeveritatem templo debitam modulatione frangas?* Atque ibidem oſtenditur, *omnis cultus luxurioſior, converſatio cum viris licentior*, iis interdicta. Ampliùs nota, Pontifices omnes, id eſt collegium judicaſſe: Pontifice tamen maximo convocante, & præſidente. Plinius: *Cùm Corneliam Maximam Veſtalem defodere vivam Domitianus cupiſſet, ut qui illuſtrari ſaculum ſuum ejuſmodi exemplo arbitraretur: Pontificis maximi jure, ſeu potiùs immanitate tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in Regiam, ſed in Albanam villam convocavit.* Ubi hoc culpat, non Pontifices convocatos, ſed in talem locum, id eſt Albanam villam: cùm ſollenne eſſet, in Regiam convenire, quæ adſita templo Veſtæ. Ad hanc Pontificis maximi cognitionem Statius reſpexit, Domitiano blandiens:

Lib. IV. Sen. lib. VI Controv. ult. Lib. IV. epiſt. XI.

Templa ſuper fulges, & proſpectare videris,
An nova contemptis ſurgant pallatia flammis
Pulchrius? an tacita vigilet face Troicus ignis,
Atque exploratas jam laudet Veſta miniſtras?

In equo Domit.

Itemque Ovidius:

v. Faſt. *Si mihi bellandi pater eſt Veſtæque ſacerdos*
Auctor, & ulciſci nomen utrumque paro.

Quæ facit Auguſtum dicere, parantem ulciſci n[illegible]tem Julii, & Patris ſui, & Pontificis maximi. Ne[illegible] enim aliud voluit, cùm *Veſtæ ſacerdotem* ſcripſit: [illegible]rantem ſcilicet huic Deæ, & ſacra ejus tuentem. L[illegible] & in lapidibus: PONTIFEX VESTÆ, quo ſenſu [illegible] quia proprius aliquis ei fuit? Præter hunc Maxim[illegible] Romæ nemo: & magis fortaſſe ſit tales titulos ad p[illegible]
2. vincias coloniaſque referri: 2 ubi cùm nullæ Veſta[illegible] Pontifex aliquis & velut Flamen proprius ei Deæ f[illegible] Moneo etiam, inferiore ævo aliquid huic ponti[illegible] detractum, & cognoviſſe quidem de culpa, pœnam [illegible]men non exegiſſe: quæ Præfecto urbis reſervata f[illegible]
Lib. IX. ep. CXXII. & ſeq. Diſces è Symmacho clarè: qui *ætate proxima* id inſti[illegible]tum oſtendit, id eſt Chriſtianorum Principum ali[illegible] lege, niſi fallor. Sed ad Dionyſium, addit: *Fenebri p[illegible]pa efferri*, quod Plutarchus etiam expreſſiùs: *Lectica* In Numâ. *ditam per Forum deferri, clauſæ undique & loris vinctæ, [illegible] nec vox ejus poſſit exaudiri.* Atque hoc de Foro, alibi it[illegible]
Lib. VIII. Dionyſius, ubi de *Opimia* Veſtali (Livio eſt *Oppia*[illegible] *quam Pontifices*, inquit, *damnarunt, & demptis è capite v[illegible]tis, per Forum traduxerunt, vivamque defoderunt.* Ubi [illegible] Vittas atque ornamenta vides ablata, quia ſcilicet pol[illegible]luiſſet. Ovidius:

Nullaque dicetur vittas temerare ſacerdos
Hoc duce, nec viva defodietur humo.

Pergit Dionyſius: *Amicos cum luctu comitatos.* Plutarchus autem, non amicos tantùm, ſed *totam civitatem in luctu & gemitu ponit, neque ullam in ea diem triſtiorem. Obvios autem via decedere, vaſto ubique ſilentio, attonitoſque omnes ſtare, aut comitari.* Ampliùs Dionyſius: *Ad portam Collinam delatas*, ad locum nempe, qui *Sceleratus campus* ideò dictus. Feſtus: *Sceleratus campus proxime portam Collinam, in quo virgines Veſtales, quæ inceſtum fecerunt, vivæ defodiuntur.* Item Livius: *Eo anno Mucia Veſtalis, facto indicio viva ſub terra, ad portam Collinam, dextera via ſtrata, defoſſa Scelerato campo, ab inceſto id ei loco nomen factum.* Plutarchus deſcribit, *ſuperciliosum & tumidum eum locum eſſe, & Latina voce aggerem dici.* De quo Aggere (nec
Lib. V. Dial. XIV. enim alius iſte eſt) ego pluſcula De Militiâ Romanâ in occaſione ſcripſi, etſi non totum Aggerem huic uſui applicamus: proximam portæ tantùm ejus partem. Per-
In Numa & Quæſt. Rom. [illegible] git Dionyſius: *In ſubterranea cella.* Græcè dixit [illegible] *ædiculam ſub terra ſtructam*: ſicut Plutarchus [illegible], alibi [illegible], at Plinius *cubiculum* dixêre.

Am-

implius: *Cum funebribus ornamentis*, quod accipio, ipſam cadaver velatam & cultam. Zonaras ſuprà dicebat, *ſtulum appoſitum, & lucernam, & menſam cum cibis.* De ſtulo, neſcio: fuſtne velut ad cibum, & ut accumberan magis eſt funebrem capere, uſui quem dicam. De iis, Plutarchus etiam addicit, qui *lucernam ardentem, panis modicum, aquæ & olei*, ſcribit depoſita: *ne ſacratiſſimum illud corpus viderentur fame conſumpſiſſe.* Dionyſius inde, *in ea cella deponi.* Hoc eſt, quod Satyricus:

Sanguine adhuc vivo terram ſubitura ſacerdos.

Quod tamen priuſquam fieret (ex Plutarcho) *Pontifex maximus arcanas quaſdam preces, manibus in cælum ſublatis, fundebat: tum ipſe ſua manu eductam è lecticâ in ſcalis conſtituebat: & ſic carnifici ac miniſtris ſupplicii tradebat.* Plinius item de Cornelia: *Cùm in illud ſubterraneum cubiculum demitteretur, hæſiſſetque* (nempe in ſcalis) *deſcendenti ſtola, vertit ſe ac recollegit, cumque carnifex manum daret, averſata eſt & reſiluit, fœdumque contactum quaſi plane à caſto puroque corpore rejecit.* Atque his geſtis, ait Plutarchus, *ſcalæ attrahuntur, & ædicula multa humo injecta contegitur, donec reliquo aggeri ſolum adæquetur.* Sed vinctam illam ibi; aut ſtantem ſedentémve obrutam, nemo declarat: putem in lecto depoſitam, de quo ex Zonarâ dixi. Claudit denique Dionyſius: *Nec monumento, nec Parentalibus dignitas.* Et de monumento vel ideò monendum, quia inculpatæ in hoc quoque eximiæ, & *Veſtalium cineres* (ait Plutarchus) *in Foro ipſo recondi fas erat.* At de Parentalibus, controvertat aliquis ex eodem Plutarcho, qui ſcribit: *defoſſa Veſtali ne ſic quidem Romanos quieviſſe, religione liberos*: atque adeo μέχρι νῦν, inquit, ἐναγίζουσι οἱ ἱερεῖς βαδίζοντες ἐπὶ τὸν τόπον *uſque ad hoc ævi Pontifices parentant, ad locum ipſum euntes.* Sed quamquam uterque eodem verbo ἐναγίζειν utatur, putarim Plutarchum potiùs ad Expiationes aut Procurationes, quàm ad vera Parentalia referendum. Habes ſupplicium, & cauſſam ejus ex Ovidio: Quæſt. Rom. XCVI. VI. Faſt.

Sic inceſta perit, quia quam violavit, in illa
Conditur: & Tellus Veſtaque numen idem eſt.

Etſi duplex etiam alia in Plutarcho. Vel, *quia igne Romani mortuos cremant: igne autem funerare eam, quæ ignem parùm caſte coluit, iniquum erat.* Vel, *quia corpus maximè conſecratum cerimoniis occidere, aut manus mulieri adferre, nefas putaverunt. Sub terram igitur condi, cum victu appoſito, ut quaſi ſponte exanimata videretur.* Atque hæc ſollennia: Principes interdum immutarunt, aut mitigarunt, ut Domitianus: qui *inceſta Veſtalium*

virginum (Suetonii verba) *varie ac ſevere coërcuit: pri-ra* (ſub patre aut fratre admiſſa) *capitali ſupplicio; po-ſteriora* (ſuo principatu) *more veteri.* Addit deinde prioribus *liberum mortis arbitrium permiſiſſe; Corneliam virginem Maximam defodi imperaſſe: ſtupratoreſque vir-gis in comitio ad necem cædi.* Quod poſtremum de Stupratoribus, Zonaras è Tarquinii etiam lege fuiſſe oſtendit. Apud Declamatores reperio, *inceſtam de ſaxo dejici*: ſed ſcholicâ, opinor, & fictâ lege.

Sen. I. Controv. III.

NOTÆ.

1. Specu ſubterraneo.] *Legimus in Martyrum actis de* Dariâ, *quæ Chryſantho nupſerat, olim Veſtalis, juſſa cum marito à* Numeriano Imperatore, viâ Salariâ, in Arenario deponi, atque illîc viventes terrâ & lapidibus obrui. *In qua videntur, quaſi Veſtalem, cum ſtupratore ſuo punire voluiſſe: certe ad veterem pœnam adſpexiſſe.*

2. Ubi cùm nullæ Veſtales.] *Non opinor, neque è veteri ſcripto ullo adſtructum iri. Fama tamen & traditio eſt in pluribus locis, ut Agrippinæ, ut Valentianis noſtris, atque aliis fuiſſe: ſed fortaſſe ſacerdotulas Minervæ, aut & Veſtæ, ſed non iis legibus aut cerimoniis quibus Romæ.*

CAPUT XIV.

Quando Veſtales deſierint? in Arnobio nodus, nec ſolutus.

FINIVI de *Veſtalibus*: quæ & ipſæ finem ſuum ſub Chriſtianis mox Principibus invenerunt. Quando? extremo Theodoſii ſenioris ævo. Nam etſi concuſſæ antea, & periclitatæ ſub Valentiniano, * Theodoſio, Arcadio, quod ex Symmachi & Ambroſii epiſtolis conſtat: tamen animam traxêre ad ultimum Theodoſii, id eſt, decimum ſeptimum Imperii ejus annum: cùm ille *templa claudi, & ſacrificia tolli* lege juſſit. Præter alios, Zoſimus clarè: *Theodoſius major, everſâ Eugenii tyrannide, Romam venit, & contemptum religionum in animis omnium excitavit, publicum ſumptum ultrà dari ad ſacrificia abnuens. Pellebantur utriuſque ſexus ſacerdotes, & fana ſacrificiis abolitis deſerta relinquebantur.* Hæc ille, & lapides atque inſcriptiones etiam teſtificantur, Veſtales ad hoc ævi circiter perſeveraſſe. Itaque mirum, bis mirum, Arnobium doctum illum

* Is fuit ſextus; Theodoſii minus.

Lib. V.

Digitized by Google

um res veteres ſcriptorem , *Ignem perpetuum* inter olita aut deſita jamdiu habere. Ita enim Romanos alloquitur,& arguit , *identidem in alios mores ac ritus,priorum condemnatione , tranſiſſe.* Tum adjungit & ſtruit : *Numquid magiſtratus per populum creatis ? in neſtatibus obeundis leges conſervatis Annarias ?* 1 *inpenetralibus Veſtæ ignis perpetuos ſervatis focos ?* quas interrogationes omnes negandi mente ſuſcipi , palam eſt. Atquin Arnobium Diocletiani temporibus vixiſſe & ſcripſiſſe, id quoque palam eſt : id eſt, centum circiter ante Theodoſii finem annis. Quis hæc defendit, aut ſolvit ? nam vel maximè tunc ſacra viguiſſe,Principibus eorum ex profeſſo aſſertoribus , nemo neget. Quid etiam Symmacho & Ambroſio fiet, aliter proclamantibus ? quid ipſi Arnobio in Arnobium dicenti ? Nam ita in iiſdem libris : *Sedent in ſpectaculis publicis ſacerdotum omnium magiſtratuumque collegia , nec non & caſtæ Virgines,* PERPETUI *nutrices & conſervatores* IGNIS. De ſuo ævo dicit : nec ego , quid de priore loco dicam aut velem , habeo : manum tollo,& auxilium ſpecto.

II. Adver. Gent.

I.

Lib. IV.

NOTÆ.

1. In penetralibus Veſtæ ignis perpetuos.] *Fallor, nam ut hæc leguntur ; non ipſa Pax conciliaverit cum ſequenti loco, & cum vero. At enim libri ſcripti aliò ducunt , quod monuit me P. Heribertus Roſweydus è Societate* JESU , *vir eruditus. Illi enim :* In penetralibus & colignis perpetuos fovetis focos. *Unus :* In pene inpenetralibus & coliginis. *Sagacitatem aliorum advoco : ſuccurrat. Mihi nunc iſtud ; legendum :* In penetralibus & colinis perpetuos fovetis focos ? *Et nihil de Veſta capio , non certe illâ publicâ : ſed referam ad privatum in ædibus ritum, ubi antiquitus Ignem aſſervabant & fovebant in parte interiore , & culinâ. Id factum Larium , aut & Veſtæ privatim honori. Varro in* 1. *De Vitâ pop. R.* Colina dicta, quòd ibi colebant ignem. *Nota de* Cultu *ignis : etſi aliter fateor poſſe capi. An etiam placet ad Veſtam publicam referri , &* culignis *ſcribi ? Ut velit olim non in Arâ ignem illum ſtructum , ſed in* Culignis *& vaſis fictilibus repoſitum : uti etiamnunc foveri ſub cineribus ſolet. Si tamen* Culignæ *illo ſenſu aut uſu lectæ , quas alioqui ſcio* vas potorium , *aut* ſacrificale , *in Feſto , Varrone, Livio eſſe.*

CAPUT XV.

Alibi Ignis cultura, & ſimulacrum Veſtalium.

LUBET autem pro Corollario addere, ubi locorum
præcipue cultus etiam Ignis, ſive imago aliqua Ve-
ſtalium fuit. Apud Judæos primùm, & Dei juſſio
Lib. VI. *Ignis in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubjiciens*
ligna mane per ſingulos dies. Et mox: *Ignis eſt iſte per-*
petuus, qui numquam deficiet in altari. Habuêre & Ægy-
ptii, ac Diodorus vult *ſervandi ignem perpetuum, cæle-*
ſti ſimilem, morem ab illis natum, & ad alias gentes propaga-
tum. Item Afri, & Plutarchus auctor, in Jovis Am-
De Defectu orac. monis λύχνον ἄσβεστον, ſive *lucernam inexſtinctam*, arſiſſe.
Silius videtur & in Arâ flammas ſtatuere, ubi de hoc
Lib. III. initio. templo:

Interſtincta focis ſervant altaria flammæ.

Lib. XXIII. Apud Indos, Ammianus: *Brachmanes ferunt, ſi juſtum*
eſt credi, ignem cælitus lapſum, apud ſe ſempiternis foculis
cuſtodiri. In Perſis ſimile, & verba Procopii: *Magnum*
Lib. II. bel. Perſ. *hic Pyræum eſt* (πυρεῖον, *focus*, ſive *Vas igniarium*) *quod*
Perſæ inter omnes Deos maximè venerantur: ubi Ignem
perpetuum cuſtodiunt Magi. Hic eſt Ignis, quem Veſtam
olim Romani vocabant, atque alii plures de hoc Igne.
Lib. XV. Idem apud Cappadoces. Strabo: ἔστι πυραιθεῖα, σηκοί τινες
ἀξιόλογοι. Ἐν δὲ τούτοις μέσοις βωμὸς, ἐν ᾧ πολλή τε σποδὸς, καὶ
πῦρ ἄσβεστον φυλάττουσιν οἱ μάγοι: *Sunt Pyrathéa, ſacella,*
quædam medica: & in iis mediis Ara, in qua cinis multus,
& Ignem inexſtinctum Magi ſervant. Jam in Græciæ
Prytanéis, Pauſanias ſæpe commemorat ipſam hanc
Veſtam & æternum focum, itemque Athenæus, & alii:
iterumque diſtinctè, *Mantineæ, in templo Cereris; Athe-*
nis, in Minervæ; Delfis, in Apollinis. Imò & Virgines
Exhort. ad caſtit. c. ult. ipſas aliquot locis habuere. Tertullianus: *Novimus*
virgines Veſtæ, & Junonis 1 *apud Achaiæ gentem, &*
Atrecis apud Delphos, & Minervæ, & Dianæ. Et quem hîc
1. *Atrocem, Apollinem* interpretatur & indigerat De Mo-
nogamia idem ſcriptor. Dubitet aliquis, an non *Atre-*
Lib. X. *cem*, id eſt, ἀτρεκῆ ſive *Veracem*, à divinandi calliditate
voluerit dictum. Video & Perſas Soli virgines ſa-
craſſe, de quibus Juſtinus: *Artaxerxem regem, ne Aſpa-*
ſiam pellicem filio daret, & honeſte negaret, quod temere pro-
miſerat, Solis ſacerdotio præfeciſſe, quo perpetua illi ab omni-
bus

viris pudicitia imperabatur. Simillimum nuper, nſquam Hiſpani Regi & Religioni ſubegiſſent, in o Peruano tractu, ubi *crebra & magna templa dicata* , *& in iis virgines, ſæpe ducentas fuiſſe* tradunt qui vide-nt: *è quibus ſiqua corpus polluiſſet, morte luebat, niſi ta-mè Sole ſe conc.epiſſe* (vide credulitatem ſuperſtitioſam) *ſte adjuraſſet.* Satis de *Veſta & Veſtalibus*: quas olim biles, ſed ævo obſcuratas, iterùm in lucem protraxi-us, bono (ita confidimus) veterum ſcriptorum. P.Ciecr. & Auguſtinus Carata.

NOTÆ.

1. Apud Achaiæ ganeum, & Atrocis apud Delphos.] *lat Tertulliani, illuſtriſſimum genus & ingenium Scaliger.* *git*: Achaiæ Ægium, & Apollinis apud Delphos. *ion retractem, etſi P. Heribertus Roſweydus* Atrocem *aſ-tuum ibat, & convenire Apollini, qui apud Homerum* ἑκηβόλος, gravis Deus *dicitur apud Statium,*

---- arcu crudelis Apollo.

Intellegit autem vates ſacerdoteſque Delphicas, quæ Virgines.

INSCRIPTIONES ALIQUOT DE VESTALIBUS IN MEMORIIS PRISCIS.

Romæ, in baſi, cui Statua olim ſuperpoſita.

NVMISIÆ. MA
XIMILLÆ. * V. V.
MAX. TI. JVL. BAL.
BILLVS. * S. SOLIS
DED. IBID. JAN.
L. ANNIO. FABIANO
M. NONIO MVCIANO COS.

* Virgini Veſtali Maximæ.
* Sacerdos.

In urnula ſepulchrali.

D. M.
TEIÆ. EVPHROSINES.
RVFINÆ. V. V.
DELICATÆ.

In baſi.

COELIÆ. CLAVDIANÆ.
V. V. MAXIMÆ.
A. DIIS. ELECTÆ. MERITO
SIBI. TALEM. ANTISTITEM
NVMEN. VESTÆ. RESERVARE
VOLVIT.
COELIA. NVMERIANA. SOROR. UNÆ

Digitized by Google

CVM. PIERIO. CONJVGE. AC. LIBERIS
SVIS. ORANTES. VT. PER. * TOT. SECVLA
FACERE. DII. PERMITTANT.

* Quot nempe ipſi cum liberis eſſent. Egregia adulatio.

Romæ.

* CLOELIÆ. CLAVDIANÆ.
V. V. MAX
RELIGIOSISSIMÆ. BENIGNISSI
MAEQVE. CVJVS. RITVS. ET. PLENAM
SACRORVM. ERGA DEOS
ADMINISTRATIONEM
URBIS. ÆTERNÆ. LAVDIBVS
* S. S. COMPROBAT. OCTAVIA
HONORATA. V. V. DIVINIS
EJVS. ADMONITIONIBVS
SEMPER. PROVOCATA.
COLLOCATA XII. KAL. APRIL
C. AVFIDIO. ATTICO
C. ASINIO. PRÆTEXTATO
COS.

* Suprà *Cœliæ*: ſi tamen eadem.

* *Sanctus Senatus.*

Romæ, trans Tiberim, item in baſi.

TERENTIÆ
FLAVOLÆ. V. V.
MAXIMÆ
AVREL. JVLIVS. BAL
BILLVS. SAC. SOL
OB. PLVRA. EJVS
IN. SE. MERITA
D. D. PR. NON. APRIL.
LÆTO. II. ET CERIALE
COS.

Romæ.

TERENTIÆ. RVFILLÆ
V. V. MAX.
DED. PRID. NON. MAI
TITIANO. II. ET NEPOTIANO
COS
* CVR. AVRELIO. NICETA.

* *Curante.*

Romæ.

FL. MANILIÆ. V. V. MAX.
CVJVS EGREGIAM. SANCTIMO
NIAM. ET. VENERABILEM
MORVM. DISCIPLINAM
IN. DEOS. QVOQVE. PERVIG
ADMINISTRATIONEM
SENATVS. LAVDANDO
COMPROBAVIT
AEMILIVS. FRATER. ET
RVFINVS. FRATER. F

FLAVIL.

VII. SILVANUS. ET
NEUS. SORORIS. FILII
MILITIIS. OB. EXIMIAM
IA. SE. PIETATEM
PRÆSTANTIAMQUE

Ibidem

L. PUBLICIÆ. V. V. MAX.
NCTISSIMÆ. ET. PIISSIMÆ.
E. SUPER. OMNES. RETRO
LIGIOSISSIMÆ. PURISSIMÆ
CASTISSIMÆQUE.
UJUS. RELIGIOSAM. CURAM
ACRORUM. ET. MORUM. PRÆDI
ABILEM. DISCIPLINAM.
UMEN QUOQ. VESTÆ. COMPROBAVIT.
L. VETRUIUS. MEMPHIUS. V. E.
FICTOR. V. V. DIGNATIONIS. ERGA. SE.
ONORISQUE. CAUSA. PLURIMIS
R. SE. CONLATIS. BENEFICIIS.

Ibidem, de eadem.

L. PUBLICIÆ. V. V. MAX.
ERITO. SANCTISSIMÆ. AC. PIISSI
Æ. QUÆ. RITE. ET. PERVIGILI. ADMINIS
RATIONE. OMNES. GRADUS. LAUDE
CUMULATA. SACRA. SUA. VENERATA. VI
IT. UT. SECULARI. ÆTATE ET. MINISTERIO
ADSIT. ET. IN. FUTORO. PERSEVERET
Q. TERENTIUS. RUFUS ET. CÆNIA
VERISSIMA. PARENTES
TERENTIÆ. RUFILLÆ. V. V.
CUJUS. MULTI. TEMPORIS. BONITATEM
ET. HUMANITATEM. EJUS CIRCA. SE
IN. BREVI. SENSERUNT.

* Scripſi L. I. Elect. c. XVIII.

Ex his talibus vides adulationes laudeſque erga *Veſtales maximas*: apparetque magnas iis opes fuiſſe, ut dixi, & adminiſtrationem permiſſam, copiamque benigno faciendi. Eſt & Romæ nuper eruta, Statua, quæ adſervatur apud Illmum Cardinalem Cæſium: ubi habitus cultuſque *Veſtalis Maximæ*, quem hic vides. Sed de illo antepectorali variè quæri poteſt: nec apud veteres opinor reperiri. An proprius ornatus & inſigne *Maximæ* hujus fuit? an & novitia inferioris ævi uſurpatio? cogitetur: tu Statuam vide, ab amico meo *Jo. Hemelario*, optimo & ſuaviſſimo viro, deſcriptam & tranſmiſſam. *Statua eſt*, inquit, *è Marmore Pario candidiſſimo per-*

Digitized by Google

*perfectiſſimi operis, capite, brachiis, & ſumm-
tatibus pedum mutila: habuit & monile baccatum
è quo bulla dependebat ab humeris, ſed illud comm-
nutum eſt dum ſtatua transportabatur. A tergo appa-
rent vittæ, è collo ſive capite in nodum defluente
capillorum non apparent extremitates. Inſcriptio la-
bentis Imperii tempus referre videtur, ob litterarum
formas ductuſque imperfectiores, & interpunctiones
omiſſas,*

Digitized by Google

Monile in hanc fere formam.
Vittæ in hunc modum a tergo conſpici: untur.
COELIÆ. CONCORDIÆ. VIRGINI
VESTALI MAXIMÆ. FABIA PAU
LINA C. F. STATUAM FACIEN
DAM CONLOCANDAMQUE
CURAVIT CUM PROPTER
EGREGIAM EIUS PUDICI
TIAM INSIGNEMQUE
CIRCA CULTUM NUMINUM
SANCTITATEM TUM QUOD
HÆC PRIOR EIUS VIRO
VETTIO AGORIO PRÆTEXTA
TO V. C. OMNIA SINGULARI
DIGNOQUE ETIAM AB HUJUS
MODI VIRGINIBUS ET SA
CERDOTIBUS COLI STATU
AM CONLOCARAT.

INDEX CAPITUM.

CAP. I. *Quid Veſta? aliis Ignem, aliis Terram eſſe, de- que ea priſcæ fabulæ.* pag. 107[illegible]
II. *Quibuſdam & Venerem dici. Sed Veſtam, pro Igne ſi- ve Foco, antiquitus & paſſim cultam: & à quo exempl[illegible] Romæ.* 107[illegible]
III. *Numam templum ſacraſſe, atque id rotundum: viri- noctu interdictum. Nulla ibi ſtatua: & tamen vulgo e- jus imago.* 1079
IV. *Aliud ab Auguſto Veſtæ templum, item de Regia, & Atrio Veſtæ.* 1081
V. *Veſtales ſacerdotes, Virgines captas, quo ævo? quo nu- mero?* 1084
VI. *Alia in capiendo ſpectata, ſervataque. Sortem, aut Oblationem, interveniſſe.* 1086
VII. *Diſciplina captarum: gradatio & adſcenſus: tempora- ra miniſterii: & Virgo Maxima.* 1088
VIII. *Munera earum, primumque tutela Ignis. Perpetuum hunc fuiſſe: ſi deſiiſſet, pœna Virginum & flagra: iterum- que inſtauratio* 1889
IX. *Servabant & imperii pignus, varia interpretatione: etſi plerique ad Palladium trahant. Quid illud, unde, ubi?* 1092
X. *Sacra etiam aſſidua faciebant, an & Aquæ curabant? an Draconi? hæc inquiſita: & aliquid de Deo Fonte.* 1096
XI. *Præmia & privilegia earum. Jus teſtandi, Lictor, Car- pentum, aliaque data.* 1099
XII. *Item ornamenta aut inſignia: ut Vittæ, Purpura in Ve- ſte, Stipendia & Agri, Auctoritas in deprecando.* 1101
XIII. *Contra, Pœnæ cum peccaſſent, cum ævo variæ: ſed ſollennis & nobilis à Tarquinio Priſco. Pontifices arbitros fuiſſe: convictam, defoſſam: & quæ huic rei.* 1104
XIV. *Quando Veſtales deſierint? in Arnobio nodus nec ſo- lutus.* 1108
XV. *Alibi Ignis cultura, & ſimulacrum Veſtalium.* 1110

APPROBATIO.

Syntagma iſtud dignum luce eſt, quod ad Priſcorum lucem conferat plurimum. VII. Kalend. April.

Guilielmus Fabricius Noviomagus Apoſtolicus & Archiducalis librorum Cenſor.

JUSTI

JUSTI LIPSI DE BIBLIOTHECIS SYNTAGMA.

Digitized by Google

ILLUSTR^MO ET EXCELL^MO

PRINCIPI

CAROLO

DUCI CROIIO ET ARSCHOTANO,

PRINCIPI S. IMPERII,

EQUITI AUREI VELLERIS.

Hoc de Bibliothecis quod ſcripſi, Illustrissime Princeps, ipſum ire ad te ambiebat, vix me mittente. Quis neſcit te eximium inter Belgii proceres eſſe, qui harum rerum elegantiâ & ſtudio capiatur? Itaque cùm alia artium veterum inſtruis & adornas, tum *Nummos* & *Bibliothecas* maximè: de quibus iſtis Commentarium hunc concepi & digeſſi, non voce ſed facto tuo incitatus, qui vidi quàm magnorum illorum Regum ſive Heroum exempla, in conquirendis aut propagandis talibus, æmuleris & aſſequare. Aſſequare, inquam: mirum? omnia magna & ampla in te; aut juxta te: quem Deus, Natura, Fortuna

Omnibus ornatum voluere excellere rebus.

Stirpem

Stirpem tuam video? à regibus eſt. Opes? pænè regiæ. Animum? planè regius & quid niſi altum ac magnificum illo concipis, factis promis? Ad longinqua non eo: una HEURIA tua, huic urbi in ore atque oculis, fidem facit, quàm nihil niſi ſtirpe, opibus, animo iſto dignum cogites ac patres. Quæ tua ibi opera? ingenio cum ingenio loci pugnas ac ſuperas, ardua in plana, hæc in ardua deducis: ſed omnia ad normam & decorem dirigis: alter, ut verbo dicam, BELGICUS LUCULLUS. Non indignare, ILLUSTRISSIME PRINCEPS, cum illo componi: vera æſtimatione, inter raros magnoſque fuit: bellis victoriiſque in florente ætate celebris: & mox inclinante, ad quietem & ad ſe inclinavit, id eſt animum & ſtudia coluit, atque opes in præſentium ac poſterorum delectationem ſive uſum impendit. Ab illo Bibliothecarum Romæ præcipuum exemplum; ab illo eruditi in ſermone, menſa, domo habiti; ab illo denique Prætoria & amœnitates ſtructæ, quæ & Principes rei Romanæ poſteà frui utique æſtimarunt. Tu, inquam, noſter PRINCEPS imitaris. Nàm in caligine hac rerum temporumque, patriæ & Regi opera laudabiliter navata, copiis triumphiſque ductis; vergente jam ævo, portum hunc quietis & te reſpicis, & ab externis ad interna, id eſt vere bona, reducis. Inter varios autem ſeceſſus, HEURIAM,

Acade-

cademiæ noſtræ hoc ſuburbanum, eligis: team magnificis, ut dixi, operibus, quid iſi in artium ingeniorumque præcipuè uſum, adornas? Audeo dicere, tua illa ædificia, ambulacra, horti, fontes, arboreta, nobis ſtructa aut ſata: & non ſolùm qui nunc ſunt, fruuntur, id eſt tranſeunt, adeunt, inuunt: ſed & qui venturi, facient: venturi autem, vel hujus oblectationis deinceps, non Lovanii ſolius, cauſsâ. Omitto alia & interiora, quæ augendo vel ornando huic Athenæo cogitas: magnifica & te Principe digna, ſed in tempore magis promenda. O igitur curæ & quietis felicem! perſevera, & iſtâ te, illâ nos paſce, cum æterno bono tuo ſimul & famâ. Nos certè, qui publicè loquimur aut ſcribimus, id eſt famæ quidam præcones, cælo tuum nomen feremus: ipſum te Deus inferet, juſtus arbiter & munerator meritorum. Voveo Illustrissime Princeps

æternùm tuus

J. Lipsius.

Lovanii, xii. Kal. Jul. ∞. IↃCII.

AD LECTOREM

BREVE hoc De Bibliothecis, *id* libris, *habes: quid nobis digni* qui libros assiduè tractamus? E reverà * οὐδ' ὄναρ hoc cogitaram, n me Principis viri, cui dicatum ivimus, in b re ſtudium excitaſſet. Atque hos tales in b nis altiſque conſiliis confirmare aut & inflam mare, optimo publico cenſeo equidem fieri. Quàm pauci magnatum ſe eò dant? quàm ad priſtin ſordes & tenebras omnia videntur ire? Quà etiam, ſpretis antiquis & veris, nova qua dam hodie procudunt doctrinarum! quibus illu jure dixeris:

* nec per ſomnium.

* Οὐδὲ πυρώσης τὴν ἀτραπὸν ζατεῖς.

* Promptâ viâ & patente, quæris ſemitâ.

Viderint, nos priſca adhæremus: & utilite ſæpè (ita confido) eruimus, digerimus, illuſtra mus. Fave tu, bonæ mentis lector.

JUSTI

Digitized by Google

IUSTI LIPSI
DE BIBLIOTHECIS SYNTAGMA.

CAPUT PRIMUM.

Bibliotheca, & Libraria, quid? Reges veteres habuiſſe, atque illos Ægypti.

BIBLIOTHECA tria ſignificat, *Locum, Armarium, Libros.* Græca vox Latinis in uſum etiam venit, & quamquam *Librariam* dicunt, tamen magis eſt eâ voce tabernam capi, in quâ venales libri exſtant. Sed Bibliothecarum res vetus, &, niſi fallor, cum ipſis litteris inventa. Nam ſimul ac ſcire & ſapere natum eſt, mox etiam ſcribere: & iſtud eſſe cum fructu non potuit, niſi ut libri adſervarentur & diſponerentur, & ad præſentium & poſterorum uſum. Privata primùm ea cura, & quiſque ſibi ſuiſque ſtruebat: poſtmodum Reges & Dynaſtæ uſurparunt, nec in uſum ſolùm, ſed ambitionem aut ſplendorem. Sanè multos congerere, vix fuit privati hominis aut cenſus: cùm tarda & impendioſa deſcriptio eſſet: donec utiliſſima hæc Typographia rem in compendium miſit. Qui primus Regum illuſtrem habuit (quod memoria ſervet) is fuit Oſymanduas, Ægypti, qui inter alia operum præclara, *Sacram Bibliothecam ſtruxit, & in eius fronte præſcripſit,* ψυχῆς ἰατρεῖον: ANIMI MEDICA OFFICINA. Lib. 1.
Ita Diodorus, & quamquam ille inter veteres Regum fuerit, non tamen dubito exemplum, ſi non ipſam rem, manſiſſe, & in Ægypto Bibliothecas ſemper aliquas exinde exſtitiſſe: idque in templis præcipuè, & ſacerdotum curâ. Multa argumento, tum & illud de Homero: quem Naucrates quidem plagii accuſat, & in Ægyptum cùm veniſſet, libros repperiſſe *Phantaſiæ* fæminæ, quæ Iliadem atque Vlyſſéam ſcripſerit, & *Memphi in templo depoſuerit Vulcani.* Homerum igitur vidiſſe, ſibi adſcripſiſſe, & edidiſſe. Quæ in viro, opinor, falſa, rem tamen & morem firmant. Euſtat. in Præfat. Odyſſ.

CAPUT II.

Alexandrina Bibliotheca, cui Philadelphus primus & præcipuus auctor. Varietas & numerus ibi librorum. Combuſta, & iterùm inſtaurata.

SED reliquæ ibi in obſcuro ſunt, *Ptolemæi Philadelphi* Regis in magnâ luce & laude fuit. Is *Ptolemæi L*agi filius, ſecundus eo nomine & ſtirpe Ægypti regum: artium & ingeniorum cultor, & quod ad hæret, librorum. Itaque Alexandriæ ingentem Bibliothecam compoſuit: inſtructione & exemplo Ariſtotelis adjutus, imò & ipſis ejus libris. Nam Ariſtoteles, ut pòſt dicam, copiâ & delectu inſigni Bibliothecam adornaverat, de quâ Strabo: Ἀριστοτέλης πρῶτος, ὧν ἴσμεν, συναγαγὼν βιβλία, καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέας βιβλιοθήκης σύνταξιν: *Ariſtoteles primus, quos norimus, collector librorum fuit, & reges in Ægypto docuit Bibliothecæ ſtructuram.* Quæ tamen caute & cum ſuâ interpretatione legenda: neque enim vel *primus omnino* fuit; & certè ævo anteriori docere *Philadelphum* hunc non potuit, niſi, ut dixi, exemplo. Hoc fortaſſe verum, quod Athenæo ſcriptum: *Ariſtotelem, Theophraſto libros reliquiſſe, hunc Neleo, à quo eos mercatus Ptolemæus, cum iis quos Athenis & Rhodi coëmerat, omnes in pulchram Alexandriam transferri curavit.* Etſi alii tamen diſſentiunt, ut ſuo loco dicam. Sed Bibliothecam igitur ille undique, & omne genus libris, inſtruxit: etiam ſacris, & Judæâ peritis. Nam cùm aures ejus fama tetigiſſet Hebrææ ſapientiæ, miſit qui libros depoſcerent, & idoneos ſimul homines conduxit, qui in Græcam linguam verterent, communi omnium uſui. Ea interpretatio eſt, quam *Septuaginta*, à numero ſcilicet qui operam dederunt, dicunt. Id eveniſſe anno ejus regni XVII. Epiphanius tradidit, Olympiade CXXVII. Præerat Bibliothecæ, vir ſcriptis & factis illuſtris, Demetrius Phalereus, exul à ſuis Athenis: & quem rex benignè habitum ad hæc & majora miniſteria admovit. Idemque à Chaldæis, Ægyptiis, Romanis etiam libros petivit, & pariter in linguam Græcam transfundi curavit. De quibus Georgium Cedrenum capio: *Philadelphus libros Sacros, Chaldæos, Ægyptios, & Romanos, aliosque* *diver*

Lib. 1. [Strabo]

Lib. 1. [Athenæus]

De ponder. & menſur. [Epiphanius]

Lib. XII. [Cedrenus]

ſilingues in Græcam omnes converti curavit, in u-
nſum. ad centum millia voluminum: quæ omnia in
liotheca ſua Alexandriæ repoſuit. Duo noto, & cu-
n peregrinos libros verti di, utilem meo animo,
vobis Principibus etiamnunc uſurpandam: &
merum librorum, grandem ſatis, ſed non pro ve-
, ſi de univerſis capiamus. Quod abnuo, & Ce-
tum mentem de converſis tantùm eſſe arbitror: at-
e ipſos primogenios Græcos, longè ſuperaſſe. Hoc
ſcriptores dixerint, qui valdè adaugent, ut Sene-
noſter: *Quadringenta millia librorum Alexandriæ ar-* De Tranq. cap. IX.
unt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Sanè
lcherrimum, & ſupra gemmas omnes vel aurum: ſed
antò pulchrius, ſi uberius? Nam nec is Senecæ
merus ex vero ſatis, & ad *Septingenta millia* redi-
ndus. Joſephus doceat, qui tradit *Demetrium* (il- XII. Antiq. cap. II.
m Præfectum, de quo dixi) *aliquando interrogatum* & Euſebius De
Philadelpho, quot millia librorum jam haberet? reſpon præpar.
ſſe, ducenta millia admodum, ſed ſperare brevì ad quin- lib. VIII.
nta. Vides, quam auxerit? ſed quantò magis poſt- ex Ariſtea
a, atque etiam alii Reges? Profectò ad *Septingenta*
millia venerunt, Agellio diſertim ſcribente: *Ingens* Lib. VI.
numerus librorum in Ægypto à Ptolemæis regibus vel con- cap. ult.
quiſitus (emptione) *vel confectus* (deſcriptione) *eſt,*
ad millia ferme voluminum ſeptingenta. Idem Ammia-
nus, verbis ſtatim dandis: idem Iſidorus, ſed emen-
dandus *Septuaginta millia librorum Alexandriæ, Phila-*
delfi temporibus, inventa ſunt. Scribendum, inquam,
ſeptingenta. O theſaurum, ſed in re æternâ non æter-
num! Nam totum hoc, quidquid fuit librorum, bello
civili Pompeiano periit, cùm Cæſar in ipſâ urbe Ale-
xandriâ bellum cum incolis gereret, & tuitionis ſuæ
cauſâ ignem in naves miſiſſet; qui & vicina navali-
bus, ipſamque Bibliothecam comprehendit & abſum-
pſit. Triſte fatum, & Cæſari (etſi abſque deſtinatâ
culpâ) pudendum! itaque nec ipſe in tertio Civilium,
nec Hirtius deinde meminêre: alii tamen; ut Plutar-
chus, Dio, etiam Livius, uti ex Senecâ facile eſt hau-
rire. Nam poſt ſuperiora illa verba, addit: *Alius lau-*
daverit, ut Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium
id opus ait fuiſſe. Sunt ipſa Livii verba, ubi de hoc in-
cendio: & juſto elogio in rem & Reges. Sed de hoc
triſti igne etiam Ammianus: *Inter templa eminet Sera-* Lib. XXII.
peum, in quo Bibliothecæ fuerunt inæſtimabiles; & loquitur
monumentorum veterum concinens fides, ſeptingenta volu-
minum millia, Ptolemæis regibus vigiliis intentis compoſita,
bello Alexandrino, dum diripitur civitas, ſub Dictatore

Lib. VI. *Caeſare conflagraſſe.* Ipſe in direptione eveniſſe vu... itemque Agellius. *Ea omnia volumina*, inquit, *b... priore Alexandrino* (ad diſcrimen ejus, quod ſub A... tonio) *dum diripitur civitas, non ſponte neque opera c... ſulta, ſed à militibus forte auxiliariis incenſa ſunt.* Excu... verò ipſe non Caeſarem tantùm (quo quid libroru... aut ingeniorum amantius?) ſed Romanos milites,... culpam hanc ad exteros auxiliares ablegat: Ceteru... de direptione, non ita Plutarchus aut Dio: quos e... videre. Hic igitur finis nobilis Bibliothecae, Olym... piade CLXXXIII.: cùm vix CCXXIV. annos fu... ſet. Etſi revixit tamen, non eadem (quî id potuit?) ſed conſimilis, & eadem loci, id eſt in Serapéo, co... locanda. Auctor reparandi Cleopatra, illa amo... bus Antonii famoſa: quae ab eo in auſpicium & ve... lut fundamentum operis impetravit Bibliothecam *A... talicam* ſive Pergamenam. Itaque totam cùm don... ccpiſſet, & transferri curaſſet, iterùm adornata aucta... que eſt, & Chriſtianorum etiam temporibus, in vi... & famâ fuit. Tertullianus: *Hodie, apud Serapéum Ptolomaei Bibliothecae, cum ipſis Hebraicis literis, exhi... bentur.* (Apolog. cap. XVIII.) Nota, apud Serapéum iterùm fuiſſe, id *eſt i...* ejus porticibus: atque id vicinum portui & navali... bus, ex Strabone aliiſque diſcas. Nota, & *Ptolomaei Bibliothecas* dici: etſi reverà non illae jam eſſent, ſed conſimiles, & primogenii illi Hebraici libri, unaque LXX. interpretatio, flammâ periiſſent. Tamen ecce, tanta auctoritas & fides ab antiquo ejus Bibliothecae, ut Tertullianus gentiles eò advocet aut amandet. Credo ſtetiſſe, quamdiu ipſum Serapéum, immenſae molis & ſtupendi artificii templum: quod Chriſtiani denique, Theodoſii majoris imperio, ut arcem ſuperſtitionis, demoliti à fundo ſunt, Eccleſiaſticis ſcriptoribus traditum & laudatum. (Ruffin. II. cap. XXIII itemque Socrates & Sozomen. alii.)

CAPUT III.

Graecae Bibliothecae. Piſiſtrati & Ariſtotelis praecipuae, itemque Byzantina.

ATQUE iſta de Aegypti Bibliothecis repperi, pauca & parva fortaſſe de multis & magnis. Sed aevum ſcilicet abſorpſit: quod & in *Graeciae Bibliothecis* liceat accuſare. De quibus nobilioribus, ſtrictim Athenaeus: ubi *Laurentium* ſuum ita in hoc ſtudio pa-

ran-

orum librorum dilaudat, ut dicat eum, *Polycratem* Lib. I.
um, Piſiſtratum tyrannum, Euclydem Athenienſem,
cratem Cyprium, Euripidem poetam, Ariſtotelem phi-
um ſuperaſſe. Et de omnibus iſtis ſingillatim non
codicere : niſi de *Piſiſtrato*, cui & laudem primi
oris in hoc ſtudio Agellius adſcripſit. Et ſanè *Po-*
es ævo ferè concurrit. Sed Agellii verba : *Li-* Lib. VI.
Athenis diſciplinarum liberalium, publice ad legendum
endos, primus poſuiſſe dicitur Piſiſtratus tyrannus. Ma-
s vir (odioſum hoc modò cognomen tolle) & cui
merum etiam digeſtum & correctum numquam
turi debemus. Adeò Critica hæc cura olim Prin-
pum, imò Regum, fuit. Ea Bibliotheca ab ipſis de-
de Athenienſibus variè aucta, donec ſpoliavit &
exit Xerxes, Athenarum potitus. Sed eoſdem * mul- * Olymp. CXVII.
poſt annis, Seleucus Nicanor, Syriæ rex, liberaliter
mittendos Athenas curavit, donavitque. Et man-
ſe deinde ad Sullæ tempora, qui & ipſe Athenas ce-
t, diripuit, afflixit : poſteà tamen inſtauratam, juſtè
pinor, quomodo enim mater artium, ſine inſtru-
ento hoc librorum? Imò plures ibi Bibliothecæ
oſtea : & *Hadrianus Imp. Jovis Panellenii ædem Athe-*
is ſtruxit, & in eâ Bibliothecam, Pauſaniæ ſcriptum. Sed
e *Euclide*, quod ait Athenæus : hunc Archontem
uiſſe, inter primos ejus magiſtratus comperior : nec
ltrà. De *Ariſtotele* autem, Strabo magnifice in ver-
is, quæ ſuprà dedi : & addidi ex Athenæo, Biblio-
hecam ejus tandem ad Ptolomæos Reges veniſſe : etſi
trabo atque alii videantur negare. Nam ille ita : *Li-* Lib. XIII.
ros Ariſtotelis, qui ad Neleum veniſſent, ad poſteros deinde
ranſmiſſos, ineruditos homines; & qui ſub clavibus eos, ſine
ſu ullo habuiſſent. Denique ſub terram conditos, à blattis
& tineis vitiatos, tandem Apelliconi Teio magnâ pecuniâ
ddictos fuiſſe. Qui eroſos laceroſque deſcribi, vulgari, etſi
arum bonâ fide aut judicio curaſſet. Eo autem mortuo,
Sullam Athenis potitum, eoſdem libros ſuos feciſſe, Romam
miſiſſe, ibique Tyrannionem Grammaticum iis uſum, atque (ut
fama eſt) intercidiſſe, aut invertiſſe. Quibus ſimilia
ut eadem Plutarchus, in Sullâ. Quæ ſi vera, quo-
modo ad Philadelphum à Neleo venerint, Athenæo
uprà aſſertum? Niſi fortè (atque ego arbitror) i-
ſos quidem Ariſtotelis libros, ab illo, inquam, ſcri-
tos Neleus tenuerit, poſteriſque tranſmiſerit, ut pe-
uliarem theſaurum : at reliquam vim alienorum ſcri-
torum, vendiderit Philadelpho. Neque memoratu
igna alia de Græciæ Bibliothecis legere memini : &
Romani haud dubiè pleraque talia ad ſe tranſduxerunt,

Digitized by Google

Græciâ jam potiti: niſi placent Byzantinam his accenſere, quæ Principum ævo fuit. Nam Zonaras & Cedrenus tradunt, Baſiliſci imperio, *Bibliothecam ibi conflagraſſe, in quâ centum viginti millia librorum eſſent recondita: inter ea Draconis inteſtinum*, CXX. *pedes longum, cui aureis literis Homeri Ilias atque Odyſſea fuerint inſcriptæ.* Etſi hæc Thraciæ propriè, non Græciæ attribuenda.

CAPUT IV.

Attalica Bibliotheca, cui Eumenes auctor. Plinii & Vitruvii aliqua hîc fortè inconſiderantia. Quanta, & quàm diu fuerit.

SICUT & *Attalica* ſive *Pergamena*, Aſiæ: quæ proxima claritate ab illâ Alexandrinâ fuit. Nam Attalici Reges, è parvis progreſſi, cùm ſocietate opibuſque Romanis creviſſent: ſedem regni *Pergamum* variè, tum & Bibliothecis, exornarunt. Eumenem, Attali Regis filium, auctorem huic rei Strabo prodidit: *Eumenes*, inquit, *urbem inſtruxit, & donariis ac Bibliothecis, uti nunc eſt, eleganter excoluit.* Et Plinius, qui ſcribit, *æmulatione circa Bibliothecas Regum, Ptolomæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolomæo, membranas Pergami, ut Varro auctor eſt, repertas.* Cui paria Hieronymus, in Epiſtolâ ad Chromatium, itemque Ælianus tradiderunt: ſed *Attalum*, pro *Eumene*, nominantes. Enimverò de neutro horum ſatis convenit, ſi tempora examinas: quoniam iſti poſteriores *Philadelpho*, toto ferè ſæculo, fuerunt. Quomodo igitur, quod Plinius ait, *æmulatio* inter eos? Niſi hoc ſubvenit, *Ptolomæum* ſimpliciter nominari: qui alius à Philadelpho eſſe potuit, & *Ptolomæus Quintus*, cognomento *Epiphanes*, cum Eumene vixit. Atque ille fortaſſe (quamquam de inſigni ejus ſtudio in Bibliothecas nihil proditum) chartam ſuppreſſit, invidiâ, ne alter veterem illam novâ ſuâ æquaret. Sed error ſive inconſpectio clarior in Vitruvio, qui his verbis inſcripſit: *Reges Attalici, magnis Philologiæ dulcedinibus inducti, cùm egregiam Pergami Bibliothecam, ad communem delectationem, inſtituiſſent: tunc item Ptolomæus, infinito zelo cupiditatiſque ſtudio incitatus, non minoribus induſtriis, ad eumdem modum, contendebat Alexandriæ comparare.* Quid? ut Attalici reges ante Ale-

Lib. XIII.

Lib. XIII cap. XI.

Lib. VII. initio.

æmulati eos in hoc ſtudio? ut exemplum ardoremque iſti ab iis ſumpſerint? Imò verò contrà fuit, & neglexerant jam, cùm nec illi cogitarent. Niſi & hic licet de poſteriore aliquo *Ptolemæo* adducere & vertere, ſed velare. Ceterùm Bibliotheca hæc nec copiâ, nec ævo, Alexandrinam æquavit. Nam de utroque in Plutarchus ſcribit, Antonium III. virum, falſicrimm amoribus Cleopatræ, χαρίσασθαι μὲν αὐτῇ τὰς ἐκ Περγάμου βιβλιοθήκας, ἐν αἷς εἴκοσι μυριάδες βιβλίων ἁπλῶν *gratificatum ei Bibliothecam Pergami, in qua eſſent ducenta millia ſingularium librorum*, id eſt voluminum. Hoc enim opinor ἁπλᾶ βιβλία dici, cùm in uno volumine plures ſæpè libri: quos non vult in numerum hunc venire. Ergo ea ipſa ſtatim poſt Alexandrinam periit? ſed in ea vixit: an & in loco ſuo revixit? Certè Strabonis ſuprà verba ſi attendis, ſignificant: cùm ait, *Ubi nunc eſt excolit.* Quando nunc? Strabonis ſcribentis, id eſt, Tiberii ævo. Ut appareat, aut revectam ſub Auguſto vigere eſſe, qui pleraque irrita Antonii fecit; aut certè exſcriptam iterùm, & inſtauratam. De quo, præter ſuſpicari, non equidem dicam.

In M. Antonio.

CAPUT V.

Romanæ Bibliothecæ, privatæ: & prima publica Aſinii Pollionis.

ATQUE hæ Bibliothecæ, quas memoratu dignas apud exteros repperi: veniamus ad Romanas, ſitu & ævo magis propinquas. Satis enim tarda ibi hæc cura aut ſtudium, apud Martis non Muſarum proles: etſi, cum bono Deo, hîc quoque cultus & elegantia denique invaluit, parvis primò initiis, ut ſolet. Iſidori notario eſt: *Romam primus librorum copiam advexit Æmilius Paullus, Perſe Macedonum rege devicto: deinde Lucullus è Pontica præda.* Duos nominat, qui libros advexêre, ſed publici uſus aut juris non prorſus fecêre. Et de Æmilio, haud ultrà legi: de Lucullo, Plutarchus ubertim. *Laudanda ejus impenſa*, inquit, *& ſtudium in libris. Nam & multos, & eleganter ſcriptos, conquiſivit: eoſque ut liberaliter paravit, ita etiam utendos dedit. Patebant enim omnibus Bibliotheca, & in [illegible] adiectas atque exedras Græci præſertim recipiebantur: qui velut ad Muſarum ædem eò ventitabant, tempúſque inter ſe jucundè traducebant,*

 ab

ab aliis ciuis liberi. Sæpe & ipſe cum iis verſabatur, & philologis ſe immiſcebat, ad has porticus & ambulationes veniens. Ex quibus vides, ILLUSTRISSIME PRINCEPS, velut publicas fuiſſe has Bibliothecas, & quamquam jus mancipiumque ſibi retineret, uſum tamen eruditis conceſſiſſe: quod & benignè vos facere ſoletis. At verò tertium etiam his duobus licebat addere, Cornelium Sullam, poſteà Dictatorem: qui è Græcia Atheniſque magnam librorum vim traduxit, & Romæ depoſuit ac diſpoſuit: quod, præter Plutarchum, * Lucianus etiam ſcripſit. Tamen his omnibus verè Publica Bibliotheca nondum ſtructa: quam cogitationem primus magnanimus & magnificus ille Julius Cæſar concepit, ac, niſi fata interpellaſſent, effeciſſet. Suetonius de eo: *Deſtinabat Bibliothecas Græcas & Latinas, quam maximas poſſet, publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac dirigendarum.* O rem magni animi, atque item conſilii! Nam quis in orbe terrarum huic curæ aptior M. illo Varrone, doctiſſimo inter Græcos Latinoſque? Sed deſtinavit Cæſar, non perfecit: Auguſtus, adoptione filius, inter alia ornamenta urbis & imperii, hoc quoque pluri fariam adjunxit. Nam eo invitante atque incitante, Aſinius Pollio, orator & Senator nobilis (Suetonio narrante) *Atrium libertatis exſtruxit*, atque in eo Bibliothecam publicavit. Iſidorus: *Primus Romæ Bibliothecas publicavit Pollio, Græcas Latinaſque, additis auctorum imaginibus, in Atrio, quod de manubiis magnificentiſſimum inſtruxerat.* De manubiis, inquit: nempe Dalmatarum, quos vicit. Item Plinius: *Aſinius Pollio, primus Bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit.* In Atrio Libertatis fuiſſe, id eſt in monte Aventino, ex iſtis conſtat: quod tamen inſtructum aut reparatum ab eo magis dixerim, quam exſtructum. Nam jam diu antè id fuiſſe, & quidem à Tib. Graccho, patre Gracchorum, Plutarchus atque alii ſcriptores dicunt. Itaque ipſe refecit, & ad hunc uſum ſplendidè concinnavit. De eo Ovidius capiendus:

* Adverſus indoctum.

Lib. XXXIV. cap. II.

III. Triſt. eleg. I.

Nec me, quæ doctis patuerunt prima libellis,
Atria Libertas tangere paſſa ſua eſt.

Non enim viros doctos audio, qui hæc ad λέσχην, ſive conventum poëtarum, ducunt. Palàm libellus conqueritur, non receptum ſe in Bibliothecam Aſinii, quæ *prima patuit*, ſive publicata eſt, *doctis libris*.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT. VI.

Auguſti, Octavia; itemque Palatina. Præfecti & cuſtodes iis.

ATQUE hæc igitur ſub Auguſto prima Publica fuit: duæ mox aliæ, ab ipſo. Prior, *Octavia*: quam ſororis ſuæ memoriæ & nomini dedicavit. De eâ Dio Caſſius, in actis annis DCCXXI. *Auguſtus Porticus & Bibliothecas, à ſororis nomine Octavias dictas, extruxit.* Etſi Plutarchus tamen in ipſam Octaviam transſcribere hoc opus videtur: εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ (Μαρκέλλου) καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ δὲ θέατρον, ἐπιγράψας Μαρκέλλου: *In honorem ac memoriam defuncti Marcelli mater Octavia Bibliothecam dedicavit, Cæſar Auguſtus Theatrum, Marcelli nomine inſcriptum.* Falli Plutarchum opinor: quia Dionis quidem notatio totis decem annis citerior eſt Marcelli morte. Atque addit, ex *Dalmatarum manubiis* opera ea ſtructa: miro concurſu, ut prima atque altera Bibliotheca genti Barbaræ debeantur. De hac & Suetonius, in *Meliſſo Grammatico*: *Citò manumiſſus, Auguſto etiam inſinuatus eſt, quod eleganter curam ordinandarum Bibliothecarum in Octaviæ porticu ſuſcepit.* Nota, in ipſa *Porticu* fuiſſe: quomodo? ſuperiore ejus parte, uti arbitror, tuto & decorè: cum inferior ambulationi modò eſſet. De hac Ovidius item ſenſit; Lib. XLIX. In Marcello.

Altera templa peto, vicino juncta theatro:
Hæc quoque erant pedibus non adeunda meis. III. Triſt. eleg. I

Nam & ab hac Bibliothecâ ſpretum ſe libellus queritur: & locum ubi fuerit, deſignat. Quem? vicinum Theatro Marcelli. *Templa* autem dicit, quia in hac Porticu *Junonis ædes* fuit, & nobiles in eâ ſtatuæ quod Plinius dicet. Altera porrò ab eodem Auguſto Bibliotheca eſt, *Palatina*, a loco dicta: quia in ipſo Palatio. Suetonius: *Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit, quam fulmine ictam deſiderari à Deo haruſpices reſponderant. Addita Porticus, cum Bibliotheca Latina Græcaque.* Id factum anno Urbis DCCXXVI. ut ex Dionis LIII. initio diſcas. Itaque temporum ordinem in Bibliothecis recenſendis Ovidius ſecutus eſt, cùm primò *Aſiniam*, tum *Octaviam*, denique iſtam *Palatinam* ſic adnumerat: Cap. XXIX

Inde timore pari gradibus ſublimia celſis
Ducor ad intonſi candida templa Dei.

Signa

Signa peregrinis ubi ſunt alterna columnis,
Belides, & ſtricto barbarus enſe pater.
Quæque viri docto veteres fecere novique
Pectore, lecturis inſpicienda patent.
Quærebam fratres, exceptis ſcilicet illis,
Quos ſuus optaret non genuiſſe pater:
Quærentem fruſtra, cuſtos, & ſedibus illis
Præpoſitus, ſancto juſſit abire loco.

Præter alia, oſtendit & *Præpoſitum* ſive *Cuſtodem* huic loco fuiſſe: quem Suetonius facit C. *Julium Higinum*. Is in Grammaticis celebris, *præfuit*, ut inquit, *Palatinæ Bibliothecæ; nec eo ſecius plurimos docuit.* Imò ſeorſim *Græca* cuſtodem ſuum habuit, & *Latina*. In marmore priſco: ANTIOCHUS. TI. CLAUDI. CÆSARIS. A. BIBLIOTHECA. LATINA. APOLLINIS. In alio: C. JULIUS. FALYX. A. BIBLIOTHECA. GRÆCA. PALAT. Et ſimiles alibi inſcriptiones. Hujus Bibliothecæ meminit & Plinius: *Videmus Apollinem in Bibliothecâ templi Auguſti Thuſcanicum, quinquaginta pedum à pollice.* (Lib. XXXIV. cap. VII.) Etſi poſſis referre etiam ad Veſpaſiani Auguſti Bibliothecam, quæ in Pacis templo fuit. Apertiùs de Palatinâ, idem Plinius alibi: *Veteres Græcas litteras fuiſſe eaſdem pæne, quæ nunc ſunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ eſt hodie in Palatio, dono Principum Minervæ dicata, in Bibliotheca.* (Lib. VII. c. LVIII.) Hanc diutiſſime Romæ manſiſſe, inducor credere verbis Jo. Sariſberienſis, qui ſcribit: *Doctorem ſanctiſſimum illum Gregorium, non modo Matheſim repuliſſe ab Aula, ſed ut traditur à majoribus, incendio dediſſe probatæ lectionis.* (Lib. II. De nug. Cur.)

Scripta, Palatinus quæcumque recepit Apollo. In quibus erant præcipua, quæ cæleſtium mentem, & ſuperiorum oracula hominibus videbantur revelare. Notandum.

CAPUT VII.

Tiberii, Trajani, Veſpaſiani, item Capitolina: aliæ ignotæ.

AB Auguſto igitur, artium ingeniorumque amantiſſimo Principe, duæ iſtæ fuerunt, quid ab aliis? aliæ. Videtur enim certamen in hac re Principum fuiſſe, & velut contendiſſe de palmâ. Ecce *Tiberius* ſtatim ab Auguſto, in ipſo Palatio etiam ſtruxit, eâ parte quâ Viam Sacram ſpectat. Nam illìc Tiberii

domum

Digitized by Google

domum fuiſſe, cum non talium hodie autumant: & in domo ejus hæc locatur. Ab Agellio: *Cùm in domus Tiberianæ Bibliotheca ſederemus, ego & Apollinaris.* A Vopiſco item: qui *uſum ſe* ſcribit *libris è Bibliotheca Ulpia, item ex domo Tiberiana.* Videtur & *Veſpaſianus* deinde ſtruxiſſe, & adjunxiſſe templo Pacis, de qua Agellius: *Commentarium L. Ælii, qui Varronis magiſter fuit, ſtudioſe quæſivimus, eumque in Pacis Bibliotheca repertum legimus.* Meminitque & Galenus, De compoſit. medicamentorum. Fuit item à *Trajano* alia, de qua etiam Agellius: *Sedentibus forte nobis in Bibliotheca templi Trajani.* Atque eſt eadem, quæ à gentili Principis ejus nomine, *Ulpia* paſſim nominatur. Vopiſcus: *Hæc ego à gravibus viris comperi, & in Ulpiæ Bibliothecis libris relegi.* Iterumque: *Et ſi hic contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi Bibliotheca, cùm volueris, miniſtrabit.* Hanc in foro Trajani initio fuiſſe, ubi Principis ejus alia opera, facile perſuadeor: ſed ævo mutaſſe, & tranſlatam in collem Viminalem, ad ornandas Diocletiani Thermas, (an ab ipſo Diocletiano?) Vopiſcus inducit. *Uſus ſum*, inquit, *præcipue libris ex Bibliotheca Ulpia, ætate mea Thermis Diocletianis.* Cùm diſerte de *ſua* dicit, oſtendit igitur, alia *ætate* aliter fuiſſe. Reperio & *Capitolinam*, in urbe, de qua Euſebius, in rebus Commodi Imperatoris: *In Capitolium fulmen ruit, & magna inflammatione facta, Bibliothecam, & vicinas quaſque ædes, concremavit.* Uberiùs hoc ipſum ita Oroſius: *Flagitia regis pœna urbis inſequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio Bibliothecam illam, majorum ſtudio curaque compoſitam, adeſque alias juxta ſitas, rapaci turbine concremavit.* Quis tamen ejus auctor: adſerere haud liceat, divinare libeat, Domitianum fuiſſe. Nam ille, ſervatus olim in Capitolio, templum ibi Princeps ſtruxit: quid ſi & hanc Bibliothecam? Etſi nemo tradidit, qui nunc exſtant: Suetonius hoc tantùm de eo univerſe: *Bibliothecas incendio abſumptas impenſiſſime reparari curavit, exemplaribus undique petitis, miſſiſque Alexandriam, qui deſcriberent emendarentque.* Ubi obſerves, etiamtunc illam *Alexandrinam* velut originem & matricem aliarum habitam, & has corruptas ex eâ iterùm refectas & adornatas. Ampliùs, Principum ſtudio ab interitu vindicatas: quod niſi fuiſſet, quomodo tam multæ illæ ad P. Victoris, id eſt Conſtantini ævum, veniſſent? Nam ille ſic inter ſingularia urbis notat: *Biblio-*

theca

Lib. XIII. c. XVIII.
In Probo.
Lib. XVI. cap. VIII.
Lib. I.
Lib. XI. c. XXVII.
In Aureliano.
Lib. VII. cap. XVI.
Cap. XX.

theca publicæ, *undetriginta*, *ex iis*, *præcipuæ duæ*, *Palatina & Ulpia*. Heu, quam etiam à memoriâ perierunt! nam ex illis XXIX. vix ſeptem induſtria noſtra indagare potuit, & nomina ſaltem ab oblivione vindicare.

CAPUT VIII.

Tiburtina, & quædam etiam Privatorum uberiores. Habebant in Balneis, atque item in agris.

Lib. IX. cap. XIV. Lib. XIX. cap. V.

PLURES, inquam, Publicas non eruo: non quidem in urbe, juxta eam, Tiburi, etiam unam. De qua Agellius: *Meminimus in Tiburti Bibliotheca invenire nos in eodem Claudii libro ſcriptum*. Iterumque: *Promit è Bibliotheca Tiburti, quæ tunc in Herculis templo inſtructa ſatis commode erat*. Hîc & alibi de *Templis* adnotes, & ferè juxta ea aut in illis fuiſſe. Quidni, ſacra illa ingeniorum opera, in locis ſacratis? Fortaſſis autem Hadrianus Imp. illam Tibure inſtruxit, quem eo loco & ſeceſſu impenſe delectatum conſtat, variaque & ampla inædificaſſe. Etſi mihi certum, aliis municipiis coloniiſque Bibliothecas ſparſas fuiſſe, æquè atque artium iſtum cultum. Sed & privatim viri divites, uſus & famæ cauſſa, ſibi pararunt: & nobiles ex iis quaſdam. Sicut Tyrannio Grammaticus, Sullæ temporibus: qui *tria millia librorum* poſſedit. Sicut *Epaphroditus Chæroneus*, item Grammaticus profeſſione, quem Suidas tradit, *ſub Nerone ad Nervam Romæ vixiſſe*: & *adſidue libros ementem, uſque ad triginta millia collegiſſe, optimorum quidem & ſelectorum*. Laudo hoc ultimum: nec tam copiam quæri, quàm bonitatem, cum dilectu. Optarim hunc fuiſſe, qui Epictetum, apicem veræ Philoſophiæ, in ſervis habuerit: & ævum conſentit: ſed titulus & munus vitæ diſſentit, cùm iſte *Grammaticus* fuerit, alter è *cuſtodibus corporum Neronis*, eodem Suida prodente. Sed quiſquis iſte, ſuperavit eum *Sammonicus Serenus* in hoc ſtudio: qui Bibliothecam habuit, *in qua ſexaginta duo millia librorum cenſebantur*. Is moriens eam reliquit *Gordiano minori*, qui guſtavit Imperium: Capitolino traditum, cum hoc elogio: *Quæ Gordianum quidem* AD CÆLUM TULIT. *ſiquidem tanta Bibliothecæ copia & ſplendore donatus, in famam * hominum literatorum decore pervenit*. Vide ILLUSTRISSIME PRINCEPS; quàm hæc cura gratiam famamque pariat, vobis magnis inſatiabiliter parandam.

* Legi malim: *hominum literatorum ore pervenit*.

Atque

que hi, aut pauci alii, proditi ſunt inſigniores bibliothecas habuiſſe, plures tamen fuêre: & Seneca commune hoc ſtudium jam tunc ſuo ævo oſtendit, & damnat. Damnat, quare? *Non enim in ſtudium*, inquit, *ſed in ſpectaculum comparabant, ſicut plerisque ignaris etiam ſervilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cænationum ornamenta ſunt.* Et mox addit: *Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quidquid orationum, hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus exſtructa loculamenta. Jam enim inter balnearia & thermas, Bibliotheca quoque, ut neceſſarium domûs inſtrumentum, expolitur.* Male, fateor: & utinam tamen noſtri divites ſic laſciviant! ſemper cum alieno aliquo, ſi non ſuo, uſu & bono. Obſervare autem hîc eſt de *Balneis & Thermis* etiam: ſicut ſupra notavimus, illam *Ulpiam* in Diocletiani Thermis dicatam. Cur autem ibi? credo, quia corpori curando otioſe tunc vacabant: & igitur occaſio erat legendi aliquid, hominibus aliàs occupatis, vel audiendi. Enimverò etiam in Villis & Prætoriis paſſim habebant: ab eâdem hac, otii & vacationis ibi, cauſſa. Ad quem morem Pauli Icti reſponſum dirigitur: *Fundo legato libros quoque & Bibliothecas, quæ in eodem fundo ſunt, legato contineri.* Plinius de ſua villâ: *Parieti, in Bibliothecæ ſpeciem, armarium inſeritur.* Martialis, alterius cujuſdam Julii Martialis, villaticam Bibliothecam commendat:

De Tranq. cap. IX.

Lib. II. epiſt. XVII.

Lib. VII.

Ruris Bibliotheca delicati,
Vicinam videt unde lector urbem,
Inter carmina ſanctiora ſiquis
Laſcivæ fuerit locus Thaliæ,
Hos nido licet inſeras vel imo,
Septem quos tibi miſimus libellos.

CAPUT IX.

Ornatus Bibliothecarum, ebore & vitro. Armaria, & Foruli, & Plutei, & Cunei.

PERegi de Bibliothecis: & produxi, quas ævum quidem non ſubduxit. Ut rem dicam, paucas è multis: & *ſtillicidium de ſitula*, veteri verbo: tamen vel hæc ſatis ad ſtimulum, & exemplum. An & addam aliquid de ornatu earum ſive inſtructo? fiat. In Iſidoro lego: *Peritiores architectos neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putaſſe: neque pavimenta alia,*

quàm

quam è Caryſtio marmore, quod auri fulgor hebetet, & C[...] ryſtii viriditas reficiat oculos. Bono hoc judicio i[...] ſive à quo hauſit. Nam de fulgore, certum eſt & m[...] hi compertum, intentioni & ſtilo officere: ſicut de v[...] rore, liquet oculis recreandis eſſe. Boëtius hoc ampli[...] in Conſolatione ſuggerit: *comptos ebore & vitro parie[tes]* *fuiſſe.* Quid, parietes laterales? non ergo Armaria a[...] Plutei ad parietes (neque enim conſpicuus ſic ille o[r]natus fuiſſet) ſed in medio diſpoſita, ut hodie quoq[ue] publicæ fere Bibliothecæ uſurpant. Sane Vitra oli[m] in quadras, orbes, ova, aut rhombos diſtincta pari[e]tes ornabant, non aliter quàm marmoreæ cruſtæ: ſæ[...] piùs tamen cameras, & lacunar. Ita enim Plinius, [li]bro XXXVI. *Pulſa ex humo pavimenta in cameras tranſiere è vitro: novitium & hoc inventum.* Novitium ita, ut ta[...] men eſſet Neronis & Senecæ ævo. Nam ut de re vul[...] gata Seneca, epiſt. LXXXVI. de Balneis: *Niſi vitro a[b]ſconditur camera:* atque ibi me vide. Tamen in *parieti*[*bus*] etiam fuiſſe, præter Boëtium, Vopiſcus oſtendit in Firmo: *Nam & vitreis quadraturis, bitumine ali[is]que medicamentis inſertis, domum induxiſſe perhibetur.* Bi[...] tumen autem hic ad committendum nectendumq[ue] parieti accipio inſertum, non ad ipſas quadras jungen[...] das: quas decore magis ebur (ut in Boëtio) diſtinxit. Atque id etiam in Armariis ipſis fuit: unde *Ebore[a]*

De Tranq. cap. IX. *Bibliotheca* in Pandectis legum: & in Senecâ, *Armariis cedro atque ebore aptantur.* Armaria autem fuiſſe in Bibliothecis, res & hodierna uſio demonſtrant: ſe[d] addo, numeris ſuis diſtincta. Ita Vopiſcus: *Habet Bibliotheca Ulpia in Armario ſexto librum elephantinum.* Elephantinum, an ex Ebore, an in corio elephanti perſcriptum? Vetus Scholiaſtes Juvenalis, in illud: *Hic libros dabit & forulos.*] *Armaria*, inquit, *bibliothecam.* Etſi propriè, opinor, *Foruli*, ipſi *nidi*, ut cum Martiale dicam, librorum, ſive, cum Seneca, diſtincta *locumenta.* Sidonius & hæc & alia in Biblio-

Lib. II. epiſt. IX. theecis collocat: *Hic libri affatim in promptu, videre te crederes aut Grammaticales Pluteos, aut Athenæi Cuneos, aut Armaria exſtructa Bibliopolarum.* *Pluteos*, id eſt tabulas inclinatas tranſverſim, quibus libri legendi imponerentur: *Cuneos*, ſcamnorum ſeriem, ut in Athenæo, ſic digeſtum: *Armaria* autem plena

Lib. I. & alta, quæ dixi. Ea *Pegmata* Cicero ad Atticum videtur appellaſſe.

CAPUT

ſtatuæ doctorum, quas unà cum libris diſponebant. ...nne pulchrum, & ſuave oculis ac cogitationi fuit? ...urâ trahimur ad ſimulacra & effigies magnorum ...orum noſcendas, & illa corpora, ſive hoſpitia, qui... cæleſtis ſe animus incluſit: ecce hîc erat. Home... Hippocratis, Ariſtotelis, Pindari, Virgilii, Cicero... & alia ſcripta videres aut libares oculis: unà etiam ...ginem ſcriptoris adjunctam. Iterùm repeto, pul... ...m: &, te ILLUSTRISSIME præëunte, cur non uſur... ...mus? Romanum hoc inventum videtur: ne omnia ...ila ad Græciam referantur: & Plinius inclinat. *Nul...* Lib xxxv. cap. II. *...m majus* (inquit pulcherrimâ gnomâ) *felicitatis ſpeci... ...m arbitror, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit ...quis. Aſinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus ...bliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. ...n priores cœperint Alexandriæ & Pergami Reges, qui Bi... ...thecas magno certamine inſtituêre, non facile dixerim.* ...taque Aſinius videtur auctor, qui etiam (eodem Pli... Lib. VII. cap. XXX. ...io prodente) M. Varronis *in Bibliothecâ, quæ prima in ...be* (abſurdè in *orbe* alii) *publicata eſt, unius viventis po... ...it imaginem.* Quod tamen & aliis poſteà, indulgentiâ ...ut judicio, datum video: & nominatim Martiali poë... Præfat. l. IX. ...æ, qui gloriatur, quòd *Stertinius imaginem ejus ponere in ...liothecâ ſuâ voluerit.* Sed plerumque mortuorum, & ...quos famæ conſenſus jam ſacraſſet. Plinius: *Non eſt* Lib xxxv. cap. II. *prætereundum & novitium inventum ſiquidem non ſolùm ex ...uro argentóve, aut certe ex ære, in Bibliothecis dicantur illi, ...quorum* IMMORTALES ANIMÆ *in iiſdem locis loquun... ...tur; quinimò etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus.* Appellat *novitium*, id eſt Pollionis, *inventum*, oſtendit mortuorum, & è metallo plurimùm fuiſſe: ſed addo etiam è gypſo, in privatis (pro cujuſque ſcilicet copiâ) Bibliothecis. Juvenalis:

> —— *quamquam plena omnia*
> *gypſo*
> *Chryſippi invenias.*

Imò & in tabulis, opinor, imagines fuêre: & fortaſſe in librorum fronte picturâ etiam expreſſæ. Seneca: *Iſta* De Tranquill. *exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum.* Suetonius in Tiberio: *Scripta eorum &* Cap. LXX. *imagines, publicis Bibliothecis, inter veteres & receptos auctores dedicavit.* Plinius in Epiſtolis: *Herennius Severus, vir doctiſſimus, magni æſtimat in Bibliothecâ ſua ponere imagines Cornelii Nepotis, & Titi Attici.* Itaque utrumque, & Statuæ & Imagines fuêre. Plinius idem, de Silio

Italico: *Plures iiſdem in locis villas poſſidebat, multumque librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum: quas non habebat modò, verumetiam venerabatur. Virgilii ante omnes.* Vopiſcus, de Numeriano: *Hujus oratio tantum habuiſſe fertur eloquentiæ, ut illi ſtatua, non quaſi Cæſari, ſed quaſi Rhetori decerneretur, ponenda in Bibliothecâ Ulpiâ, cui ſubſcriptum eſt*: NUMERIANO. CÆSARI. ORATORI. TEMPORIBUS. SUIS. POTENTISSIMO. Sed & Sidonius ſibi ibidem poſitam, jure gloriatur:

Cùm meis poni ſtatuam perennem
Nerva Trajanus titulis videret,
Inter auctores utriuſque fixam
Bibliothecæ.

Significat, & in Græcâ & Latinâ Bibliothecâ, ſtatuam ſe habuiſſe. Ceterùm minores illæ imagines ſive ſtatuæ Pluteis plerumque impoſitæ videntur, ante ſuos quæque libros. Juvenalis:

Et jubet archetypos Pluteum ſervare Cleanthas

Veteris diſtichi ea mens, quod *Imagini* tali *Virgilianæ ſubſcriptum* fuit:

Lucis damna nihil tanta nocuêre poetæ,
Quem præſentat honos carminis & Plutei.

Significat, videri vivere, qui in libris & imagine vivit. Inde & *Sigilla Plutealia* apud Ciceronem, ad Atticum. Nam jamtunc Bibliothecas exornabant Deorum, ſi non auctorum ſigillis.

CAPUT XI.

In occaſione de Muſéo Alexandrino, docti viri ibi habiti atque aliti, in publicum bonum. Reges aut Imperatores ei curabant.

ET plura equidem ſuper Bibliothecis, quæ * ἀξιόλογα ſint, non habeo: unum etiam, quod ad earum fructum. Nam ſi ſolæ eæ, aut rarus adventor, ſi homines, inquam, non ſunt qui frequentent & evolvant: quò iſta congeries? & quid niſi *ſtudioſa quædam luxuria* ſint, ut Seneca appellat? Providerunt hoc quoque Alexandrini Reges: & unà cum illis *Muſéum* (ita dixerunt, quaſi *Muſarum ædem*) exſtruxerunt, in quo fas eſſet Muſis operari, à ceteris rebus feriatos. Imò & à vitæ victuſque curis vacuos: cùm alimenta iis hîc è publico darentur. Præclarum inſtitutum! quod unus Strabo optimè deſcribit: Τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐστὶ καὶ τὸ Μουσεῖον, ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν, καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλο-

* digna dici.

Lib. XVII.

λολόγων ἀνδρῶν. Ἔστι δὲ τῇ συνόδῳ ταύτῃ καὶ χρήματα κοινά, καὶ ἱερεὺς ὁ ἐπὶ τῷ Μουσείῳ τεταγμένος, τότε μὲν ὑπὸ τῶν βασιλέων, νυνὶ δ' ὑπὸ Καίσαρος: *Pars etiam Regia eſt Muſeum, quod am*-*lationi & ſeſſui loca habet, & magnam unam domum, in* *conviviunt & comedunt unà, qui Muſei conſortes ſunt,* *rati viri. Habet autem hoc collegium & pecuniam ſive* *ligalia in commune, & Sacerdotem item, qui Muſeo præ*-*ſitum à regibus, nunc à Cæſare conſtituendum.* Primùm it, *Regiæ* ſive *Aulæ partem* fuiſſe. Scilicet adnecti ſibi & jungi voluerunt Reges, ut in propinquo & promptu ſſent eruditi iſti, cum quibus diſſererent, cùm libitum, nimo docendo, & paſcendo. Habuit *Porticus* & *Exe*-*dras*: illas exercitio corporis magis; has animi, & ubi conſidentes altercarentur & conferrent. Fuit & *Do*-*mus, ubi communis iis victus & menſa*: quod ſic etiam Philoſtratus expreſſit, de Dionyſio: quem in *Muſeum re*-*ceptum* ſcribit, additque: Τὸ δὲ μουσεῖον τράπεζα Αἰγυπτία ξυγκαλοῦσα τοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐλλογίμους: *Muſeum autem eſt Ægyptia menſa, quæ convocat omnes in univerſa terra litte*-*ratos.* Verba penſitari cupio, *omnes ex omni terra*: & viden' numerum, nec rem tenuem & parvi impendii fuiſſe? Quod & Timon Sillographus indicat, etſi more & inſtituto ſuo carpens: In vita Dionyſii Milesii.

Πολλοὶ μὲν βόσκονται ἐν Αἰγύπτῳ πολυφύλῳ
Βιβλιακοὶ χαρακῖται, ἀπείριτα δηριόωντες
Μουσέων ἐν ταλάρῳ.

Permulti paſcuntur in Ægypto populoſâ
Pugnantes libris, ac ſemper digladiantes
Muſarum in caveâ.

Nam, explicante Athenæo, τὸ μουσεῖον τάλαρόν τινα καλεῖ, κατατρέχων τοὺς ἐν αὐτῷ τρεφομένους φιλοσόφους, ὅτι ὥσπερ ἐν πανάγρῳ τινὶ σιτοῦνται, καθάπερ οἱ πολυτιμότατοι ὄρνιθες: *Muſeum dixit Caveam, irridens Philoſophos qui in eo alebantur, velut pretioſa quædam aves.* Iſte Philoſophos nominat, ſed Strabo univerſè ἐλλογίμους ἄνδρας dixit, *litteratos doctoſque viros*: & omne genus haud dubie receptum. Sed *viros* ait: non ergo pueros aut juvenes, & qui velut in ſpem ſtudiorum (hodie ſolitum) educarentur. Non, quin iſtud velut præmium eruditis, & quies quædam honeſta fuit; haud aliter quàm Athenis, benè de rep. meritis victus erat in Prytanéo. Ubi eſtis PRINCIPES? & quos urit aut excitat honeſtus æmulandi ignis? Sed pergit Strabo, & *Sacerdotem* præficit, *Regum aut Cæſarum dilectu.* Magna igitur dignitas, & quæ ab ipſo Cæſare conferenda. Sed quid, quòd ipſa ibi loca idem Cæſar adſignaret? Ita enim Philoſtratus, de Dionyſio Sophiſta: Ἀδριανὸς Lib. 11

σατράπην αὐτὸν ἀπέφηνεν οὐκ ὀλίγων ἐθνῶν. Κατέλεξε δὲ τοῖς δημοσίᾳ ἱππεύουσι, καὶ τοῖς ἐν τῷ μουσείῳ σιτουμένοις : *Hadrianus Imp. Satrapam ſive Præfectum eum conſtituit non exiguarum gentium : & adſcripſit inter eos qui publice equo veherentur, itemque qui in Muſeo alerentur.* Iterùm, de Polemone: *Κατέλεξε δὲ αὐτὸν καὶ τῷ τοῦ μουσείου κύκλῳ ἐς τὴν Αἰγυπτίαν σίτησιν* : *Allegit eum* (Hadrianus) *& Muſei conventui, ad Ægyptiam menſam.* Sed notem ibi vocem *κύκλῳ*, *circulo* (etſi ego *Conventui* reddidi:) quâ ſignificari arbitror, in orbem rem iviſſe, & quoſdam allectos tempeſtivè, & in anteceſſum: id eſt, priuſquam locus vacuus etiam eſſet. Sed ſpes ſuſtentabat, & ordine ſuccedebant, qui ſic adſcripti: ut hodie in beneficiorum collatione Principes quidam uſurpant. Athenæus denique hujus donationis

Lib. xv. à Principe etiam meminit: ubi ait *Pancratem quemdam poëtam, ingenioſe Hadriano adulatum de Antinoo ſuo: atque ille*, inquit. *ἡσθεὶς τῇ εὑρέσει, τὴν ἐν μουσείῳ σίτησιν αὐτῷ ἐχαρίσατο*, *delectatus inventiuncula, cibum in Muſéo illi gratificatus eſt.* Atque hæc Strabo aliique ſuper loco & inſtituto: licet addere, non vacuam omnino aut otioſam ibi vitam vixiſſe (qui poſſent viri bono publico nati?) ſed aut ſcripſiſſe, aut diſſeruiſſe, & recitaſſe. Ita Spartianus tradit, *Hadrianum Alexandriæ in Muſeo multas quæſtiones Profeſſoribus propoſuiſſe, aut propoſitas diſſolviſſe.*

Cap. XLII. Adde Suetonium, in Claudio: qui & Muſéum hoc, altero addito, adauxit: ut certi libri ibi quotannis recitarentur. Deſino

DUX ILLUSTRISSIME, & te è magnis, ad omnia magna natum, hortor viam hanc veræ laudis porrò inſiſtere, & libris litteriſque propagandis, æternitati tuum nomen conſecrare.

APPROBATIO.

Libellus iſte utiliter admodum in lucem proferetur, quòd præter Bibliothecarum originem ac fructum, ea contineat, quæ ad ſtimulum conferant & exemplum. Quas, ſi quidem auctorum ſint optimorum ac ſelectorum, non immeritò Severinus Boëtius certiſſimas Philoſophiæ ſedes appellat, ut in quibus ipſa cum erudito lectore de humanarum divinarumque rerum ſcientiâ diſſerat.

Guilielmus Fabricius Noviomagus Apoſtolicus ac Archiducalis librorum Cenſor.

JUSTI

JUSTI LIPSI
DE CRUCE
LIBRI TRES
AD
SACRAM PROFANAMQUE
HISTORIAM UTILES.
UNA CUM NOTIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD TRES ORDINES BRABANTIAE

ANTISTITES NOBILES MAGISTRATUS.

LIBELLOS de CRUCE quos ſcripſi, meritiſſimò ad vos defero, patriæ noſtræ primores viri. Primùm, quia in ſolo veſtro concepti natique ſunt, in hac Lovanienſi urbe: tum quia aura favoris veſtri elicuit, qui me benignè huc arceſſendum putaſtis, bono rei litterariæ & juventutis. Laudo hîc animum, atque etiam miror, qui in tot circumſtantibus turbis, & cùm undique inſonuit belliſonum tuba; tibias tamen & fiſtulas, ut ſic dicam, Muſarum cogitatis, & pacis artes neglectum non itis inter media arma. Quod rectè & utiliter à vobis fieri, prudentes magis ſentiunt quàm vulgus. Nam reverà, inclyti Ordines, hæc non ornamenta ſolùm reip. ſunt, ſed auxilia & fulcra. Tollite; quid niſi ſquallor & tenebræ occupant, & ferox quędam, aut ut veriùs dicam, ferina vita? Ab omni ævo (Annales ſacros & profanos conſulite) Deus exſtare artes iſtas voluit, velut pharos & lucentes quoſdam ignes in tempeſtuoſo mari. Iſtæ pacem dirigunt, bellum dirimunt: iſtæ vitia virtuteſque premunt

aut excitant, teſtes temporum, arbitræ meritorum. Reges, & magna illa nomina, oblivionem æternam jam nunc cogitent, ni pennatus iſte currus evehat, & oſtendat per ævum & per gentes. Quid argumenta colligo? uno verbo rem dixi, Deus extare artes iſtas voluit: & hoc quoque ab eo, quod vos juvatis. Eat in ſæcula, fuiſſe in unâ provinciâ per quinque ampliùs luſtra bellum, idque civile, imò inteſtinum; collapſa tracta, aut dejecta impetu omnia; publicam privatamque inopiam: vos animo ſteciſſe dites & uberes, & de rebus ſalutaribus judicaſſe magis quàm computaſſe. Enimverò facite ita Ordines, manum labenti patriæ ſupponite, nec præſentia ſolùm in oculis habete, ſed futura. Potens ille Deus vivit, & magnus noſter Rex: uterque auxiliabitur, ille & iſte in ſuâ cauſſâ. Intereà Crucem accipite, atque etiam ferte. Ut columna, quæ recta ſtat, impoſito magis pondere firmatur: ſic altas rectáſque mentes oportet, non cedere oneri, ſed obniti. Vos per vos facietis, ita uterque ille faveat & auxilietur, quem dixi, Lovanii, pridie Nonas Novembr. ∞.IↃ.XCII.

AD

Digitized by Google

AD LECTOREM.

HABES, *Lector quæ de Cruce ſcripſimus, ſed germana. Anteà atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non ſunt noſtra. Quid ergo? non illa dictavimus? Fortaſſe. ſed ô imperitiam! quaſi edendi illo fine. Reverentiæ poſteritatis ſum: & aliud ſcio eſſe Schedia, aliud Opera; nec ſubitaria hæc noſtra dedicanda in Memoriæ templo. Quid quòd alii graviùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas noſtras, & in contumeliam mei divulgant. Aliter non accipio. Ævum hoc ut multis delictis fibulam, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod avet procaciſſimus quiſque, id etiam audet. Ego ſemel & ſerio teſtor, audite qui in Europa.* NIHIL MEUM EST, AUT ERIT, QUOD NON DE AUTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSUM. *Quicumque aliter, mihi injuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè eſſe? Ecce in bona opeſque externas jus eſt non vivo mihi ſolùm ſed mortuo, & ſolatium fati eſt voluntas ultra fatum: in iſtis animi & ingenii verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui poteſtis, & vos lectores qua poteſtis: illi puniendo, vos ſpernendo. Ego præter teſtari nihil habeo; & hoc etiam addo, Siquid uſquam præter religionem moreſque veterum, non agnoſco: & tibi adhæreo,* Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli Petrus & Paulus cum ſanguine ſuo profuderunt. *Hæc ex animo ſcripta, ut in animum demittas, te, per ſpes tuas & per quidquid carum eſt, Lector rogo.*

Hoc de Romana. Tertull. præſcript. adv. hæret. c. XXXVI.

IN
JUSTI LIPSI
V. CL.
DE CRUCE LIBRUM,
AD
PRINCIPES CHRISTIA-NOS ELEGIA JOANNIS BOCHII,
S. P. Q. ANTVERP.
A SECRETIS

Si qua ſalutiferi tangit vos gloria ſigni,
Si qua fides, ſi quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & ſtudium vos excitat ullum,
Et memores veſtri nominis eſſe juvat;
Chriſtiadum ô Proceres, poſitis advertite mentes
Rebus, & hoc uno figite corda libro.
Hîc decus, & factis ſeges hîc uberrima veſtris,
Laurus & hîc vero Principe digna viret,
Qua genus humanum devicta morte triumphat
Arbore, cui noſtræ ſtemma ſalutis ineſt.
Ipſa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Chriſti ſanguine vernat apex.

Digitized by Google

[...]e trunco ſidei pendent myſteria noſtra,
Majeſtate Deus, corpore verus homo.
[...]dicem cruor innocui puriſſimus Agni,
Qui lavat humanæ vulnera ſortis, alit.
O Crux, ô columen, ſpes unica, planta ſalutis,
O lignum ætherii fertile depoſiti!
[N]oxia prima fuit miſeris mortalibus arbor,
Damna ſed hæc medica noſtra reſarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc: erat illa doloris
Mater, at hæc plauſus lætitiæque fuit:
Perque nefas, vitiumque ſuo de ſemine, cælum
Clauſerat illa, fores hæc reſerante patent.
Illam Tænario fallax è gurgite ſerpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus:
Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obſes,
Lethæo veteres carcere traxit avos.
Nec valuit ſeros Erebo parere nepotes,
Colla ſed excuſſo libera ferre jugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperii ſigna futura ſui.
Umbrarum hæc oculis haud aſpicit arbiter æquis,
Sævit, & auxiliis expedit arma novis.
In Crucis excidium Latias aptare ſecures
Apparat, & dominæ concitat urbis opem.
Primaque Cæſareus tentavit verbera lictor
Inceſſum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quoſuis obduruit ictus,
Statque magis, quanto cæditur illa magis.
Chriſtiadumque fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium creſcere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Unus & innumeros Chriſtus in orbe Deos.

[...]I

Non

Non tamen antiquus furiarum in ſede quieſcit
Hoſtis; at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inventa, tyrannos,
Monſtra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Chriſti victoria faſces
Subdidit, & victo Cæſare jura dedit.
Hinc aquilæ ceſſere Cruci, vaſtumque per orbem
Crux fuit auguſtis gloria prima viris.
Ut quoties fera barbaries, aut nominis hoſtis
Chriſtiadum, ſacræ moverit arma Cruci;
Arſacides, vel mollis Arabs, Macedumque phalanges,
Pontus, & Iſmarii Luna ſuperba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, medius vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furiis gens agitata novis;
Protinus intrepidis animis, armiſque paratis,
Sancta ſalutifera pro Cruce turba ſtetit.
Nunc idem, & rabie nunc imminet hoſtis eadem,
O proceres, eadem cauſſa tuenda Crucis.
Jungite communes fata in communia dextras;
Ne pereant omnes, dum ſibi quiſque cavet.
Crux acies valet in medias, hoc vincite ſigno,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod Stygii tremuere lacus, quod mundus, & hoſtis,
Quo viſo, trepida perdidit arma fuga.
Hæc [illegible] antiqui ſcrutator Lipſius ævi,
Et ſtimulos ſcriptis ſubdit ad arma ſuis.
Vile crucis quondam leti genus [illegible] umbris,

Pœna

Pœnaque ſupplicii quanta, quibuſque fuit.
Exemploque docet, tantum ſi dedecus inſons
Mortis, ob humani criminis acta tulit;
Dens eſſe reus voluit, culpamque piavit,
Delevitque necem morte, cruore nefas;
Grati benefacta Crucis vos ſtringere ferrum
Pro cruce, conjunctas ſumere tela manus.
Ac vos ſancta fides (nam defenſoribus iſtis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt ſuperi victricia, teſſera Chriſtus,
Crux ſignum noſter buccina Juſtus erit.

MAXÆ-

Digitized by Google

MAXÆMYLIANI DE VRIENDT,

SENATUI GANDAVENSI A SECRETIS AD JUSTI LIPSI DE CRUCE LIBROS,

EPIGRAMMA.

SUPPLICII *ferale genus, trabs hoſpita leti,*
Crux olim, & dirus ſontibus horror erat
Tormentum inviſum, durum, execrabile lignum;
Quo gravius nullum terra noverca dabat.
At poſtquam ſata patre Deo, *ſata Virgine proles*
Diluit in celſa crimina noſtra Cruce:
Victima pro ſervis dominus, pro ſontibus inſons;
Pro læſis medicus, pro grege paſtor amans;
Ilicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophæum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hoſpite preſſa Deo *tanti Crux numinis, olim*
Crux ſcelerum Nemeſis, nunc ſcelerum una ſalus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco texit avara ſinu:
Dum veluti poſtliminio tandem extulit illam,
*Et luci lucem * Cæſar habere dedit.*
* Conſtantinus.
Fallor? an & JUSTUS *ceu* C*æſaris æmulus, atra*
Nocte laborantem tollit ad aſtra Crucem?
O *factum juſtè: ſic rident lumina juſtis,*
Invidia injuſtis lumina fracta dolent.

Anumam rex Delius indit.

DE

Digitized by Google

DE JUSTI LIPSI LIBRIS DE CRUCE,

ICHAELIS VANDER-HAGHEN ANTVERP.

DLECTOREM EPIGRAMMA.

SI te priſca juvant: hoc, docti, DE CRUCE LIPSI,
Ingentis plenum, volve, laboris opus.
upplicium Crucis ille vetus deſcribit ad unguem,
Quale fuit, noſtram SALVIFICAMQUE CRUCEM:
n quâ hominum lapſus, ſcelerumq; Piator, atrocem
Mortem, inſons, multo ſanguine paſſus erat.
Unde nova extinctis lux extitit, unde ſepultis
Vita oriens, rutilam ſuſtulit alta facem.
Unde redemptio & alma reconciliatio manant:
Unde perennantis flumina pacis eunt.
Iſta vetuſtatis reſerat penetralia, Lector,
Utere eo; & quantus, diſce, vir ille ſiet.

IN

Digitized by Google

IN CLAR^MI^ VIRI JUSTI LIPSI DE CRUCE LIBROS.

LIPSI, *Palladiæ decus coronæ,*
LIPSI, *delicium novem Sororum,*
Quo nec eſt melior benigniorque:
Jam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare ſanctam
Virtutem ſolet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa, nam tu,
Qui doctiſſimus unus es virorum,
Unus es ſimul optimus virorum.
Eſt curæ pietas, & ipſa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Teſtes DE CRUCE *ſunto tres Libelli:*
Docti, Jupiter! & pii libelli.
Conjunctam, bone Lector, hic videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthaſar Moretus J. F.

JUSTI

JUSTI LIPSI
DE CRUCE
LIBER I.

CAPUT PRIMUM.

Precatiuncula. Materies & ordo operis.

AGGREDIOR de CRUCE ſcribere, ſed tuam priùs opem auxiliumque invocans qui eam conſecraſti, & infame illud lignum inſtrumentum feciſti publicæ ſalutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta ſcribere, tibi in honorem, Cruci in ſplendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iſte. *Quid* Crux, & *Cujuſmodi* fuerit: *Ubi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quatenus* uſurpata. Hæc omnia non diſtinctè ſolùm, ſed diffusè dicam: nec diſplicebit accuratio illi, cui ſalutare hoc ſignum placebit.

CAPUT II.

Crucis nomen polyſemon. Hæc noſtra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

CRUX ſignificatione duplici, Laxâ & Adſtrictâ. Illa eſt, cùm pro omni angore, tormento, atque etiam interitu ſumunt, ut Comici paſſim, qui *Abire* jubent *in malam Crucem*: ut Grachus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: ut Plautus de homine merſo aquis, *Abſtractum in maximam malam Crucem*. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices dixit *Cruces*: nec diſſimiliter Plautus, *Aliqua mala Crux ſemper eſt, quæ aliquid petat*. Paullo diverſius illud ejuſdem, *Quæ te mala Crux agitat?* *Crux quidquid cruciat.* Menæchm. prolog. Aulular. Ibidem.

agitat? quod adfine iſtis, *Quæ larvæ, aut quæ intem-ria*? At Adſtricta ſignificatio eſt hæc mea, & vulg receptiſſima, cùm peculiariter cruciatum & interitu notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius ill mors tarda & planè cum ſenſu. Dixerunt & alio nomi ne *Gabalum*. Nonius ex Varrone citat. *Nos barbari qui nocentes in Gabalum ſuffigimus homines, vos non barba noxios abſolvitis*. Quæ vox etiam in priſcis Gloſſis, ſe vocali mediâ mutante: *Gabulum*, σταυρός; explicatqu laxè, ut vides, & pro quocumque tormento. Dixerun aliter, *Infelicem arborem, lignum, ſtipitem*. In carmine horrendo apud Livium: *Caput obnubito, arbori infelic ſuſpendito*. De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm ſic interpretatur, & Seneca: *Invenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam*. Minutius Felix: *Deus ligneus, rogi fortaſſe vel infelicis ſtipitis portio*: id eſt, Crucis. Dixit & *Infamem* Poëta incertus.

Mors in ligno. *Gabalus.* *In Gabalum.* *Infelix arbor.* Lib. I. Epiſt. c. I. *Infelix lignum.* In Octavio. *Infelix ſtipes.* *Infamis ſtipes.*

> *Noxius infami diſtrictus ſtipite membra,*
> *Sperat & à fixâ poſſe redire Cruce.*

Natæ appellationes a judicio & ſenſu vulgi, quibus hoc ſupplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apulejus (in meo quidem & priſco libro) *Damnatam Crucem* dixit. * *Damnatæ*, inquit, *iam crucis candidatus*: benè, & pro hoc ſenſu. Etſi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, ſimilitudine etiam ita dictam ſuſpenſionem aut fixionem in aliâ paraturâ, puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano ſunt *Cruces Caucaſorum*, alludenti ad Promethea illîc affixum: quem ipſum Lucianus deſcribit & appellat ἀνεσταυρωμένον. Sic & Manilius de Andromedâ, quæ in ſcopulo vincta & ceto expoſita: *Et cruce virgineâ moritura puella pependit*.

In Catalect. Virg. Lib. I. de Aſin. * Vulgò *deſtinata*. *Cruces in petrâ.* Lib. I. adu. Marc. c. I. Lib. V.

CAPUT III.

Nomina phraſeſve ad hoc ſupplicium: Figere, Configere, Cruciare, item Cruciarius, pro appendendo.

CRVCIS hæc nomina: ſupplicii quod per eam, iſta. *Cruci ſuffigere*, ut Vellejus de piratis, quos Cæſar, inquit *Cruci ſuffixit*. *In cruce ſuffigere*, ut Hirtius, *Juba Numidas eos, qui loco amiſſo fugâ ſe receperant, in cruce omnes ſuffixit*. Item *Cruci affigere*, & *Cruci figere*, crebra in libris. Illud minus, *Figere* ἀπλῶς & ſine additione. Tertullian. ſic utitur: *Tacito quod figitur* (Chriſtus) *in hoc enim venerat.*

De bello Africo. *Figere.* De pœnitentiâ, c. III.

Quod

Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Epiſcopus dixit: *Configere.* *Natali* : x. *Felic.*

Agnoſcant trepidi, quem confixere rebelles:

De Chriſto ad judicium venturo. Etſi Tertullianus paullò aliter, *veterem hominem confixum eſſe Chriſto* dicit: quod vulgò, *unà crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt, *Cruciare*. Auſonius: *De Reſurr. carn. c. XLVII.* *Cruciare.* *In Cupidine cruc.*

---- Cruciaverat illic

Spreta olim, memorem Veneris, Proſerpina Adonim.

Hegeſippus: *Capiebantur innumeri* (Judæi) *quingenti fermè ad diem cruciabantur*, quod eſt in crucem agebantur: atque Joſephus in iſtâ ipsâ re dixerat, ἀνεσταυροῦντο. Paulinus: *Lib. V. c. XVIII. Lib. VI. Excid. c. XII.*

---. Cruciata in carne coruſcum. *Natal. IX. Fel.*

Agnoſcant trepidi.

Gloſſæ veteres: *Cruciat, crucifiat*, σταυροῖ. Nota ibidem & *Crucificat*, quod in iiſdem gloſſis alibi: *Crucificatus*, ἐσταυρωμένος. A *Crucio* ſive & *Cruce* ipsâ *Cruciarius* dictus is qui in cruce, vel qui eâ dignus. In ipsâ, ut Petronius: *Cruciarii unius parentes ut viderunt noctu laxatam cuſtodiam, detraxere pendentem.* Et in Declamationibus Calpurnii Flacci inſcriptio: *Pædagogus cruciarius*: & : *Peregrinus cruciarius*, de his qui appenſi jam in cruce. At qui eâ digni, per convicium aut minas quoque ſic nominati. Iſidorus: *Cruciarius, eò quòd ſit cruce dignus.* Apulejus: *Nec tantillum cruciarius ille deterritus.* Ammianus: *Longum eſt, quæ cruciarius ille conflavit.* *Cruciarius* ἐσταυρωθείς. *In Satyr.* *Declamat. XVII. & XXIII.* *Lib. X.* *Cruciarius ὁ σταυρώσιμος.* *Lib. XXIX.*

CAPUT. IV.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Heſychius & Ovidius emendati, iſte etiam explicatus.

Ista Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρὸς & Σκόλοψ. Illud frequentius: quod tamen propriè non niſi ſtipitem ſignat ſingularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* ſive *Vallum*. Euſtathius: Σταυροὶ ὀρθὰ καὶ ἀπωξυμμένα ξύλα· τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ ἀλλήλων ἰουγενῶς· γίνονται δὲ παρὰ τὸ εἰς ἀέρα στῆναι, ἢ παρὰ τὸ εἰς εὖρος ἵστασθαι. Οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri ſunt ligna recta & præacuta: quæ & Stavara dicuntur ab iis qui minus ingenuè loquuntur, facta vox; vel quod ad aerem ſtent, vel quod in latum. Hi ipſi & Scolopes dicuntur.* Quod ait, εἰς εὖρος vel *in latum*, de pluribus junctis verum eſt, ut ſolet in caſtrorum vallo. Neque immuto; etſi ex Heſychio paullò aliter derivante, poſſim. Ille ſic: *Σταυρὸς quid?* *In Odyſſ. ξ. initio.* *Unde vox facta?*

Digitized by Google

σταυροὶ, οἱ κατεπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστ[ῶτα] ξύλα. ἀπὸ τοῦ ἱστᾶναι σταυροὶ, ἢ ὅτι τὴν εἰς τ᾽ αὔραν ἵστανται: *Sta[uri] defixi ſtipites ſunt, valli, & omnia ligna recta ſtantia: a[ut] quòd ſtent Stauri, vel quòd ad auram conſiſtant.* Alluſi[ſſe] ad poſtremum hoc etymon Prudentius videatur.

Περὶ στεφ. Hymn. XX.

---- Crux iſtum tollat in auras,
Viventeſque oculos offerat alitibus.

Luciani jocoſa derivatio.

Hæc Grammatici, ſed Lucianus ingenioſè & pro ar[gu]gumento in Judicio vocalium, derivat à Tau litera, qua[e] figura crucem refert. Ait ἀπὸ τούτου (τοῦ Ταῦ) καὶ τῷ τεχνήματι τῷ πονηρῷ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: *ab iſta etiam, in-ſtrumento peſſimo* (Cruci) *peſſimum nomen veniſſe.* Atque hoc in fine etiam dialogi iterat.

Σκόλοψ quid?

Jam Σκόλοψ propriè, vallum, ſudemque ſignificat acutam. Heſychius: Σκόλο-πες, ὀξέα ξύλα, ὀρθά: *Scolopes, acuta ligna, recta.* Homerus:

Iliad. μ. ver. 63.

----- Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ]
Ὀξέες ἑστᾶσιν.

Ibi Euſtathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὀξέα, ἃ καὶ σταυροὺς ἐκάλουν. Ἐφ᾽ οὓς οἱ κρεμασθέντες, ἀνεσταυρῶσθαι καὶ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: *Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appenſi, cruci aut vallo figi dicebantur.* Et benè, quòd duo illa verba ſuggerit, quibus ipſam crucifixioném ſignabant, Ἀνασταυροῦν & Ἀνασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compoſitè, ad elationem ſcilicet fixionemque in alto notandam: etſi alias etiam ſim-pliciter, Σταυροῦν & Σκολοπίζειν. Sunt & alia duo ver-ba, quibus vulgò valdè uſi, Προσηλοῦν & Κρεμᾶν ſive Ἀνα-κρεμᾶν. quorum illud clavationem ipſam in ligno pro-priè notat, hoc ſuſpenſionem. In illo, ſcriptoris aliquis error videtur apud Heſychium: Προσήλωται, ἀνέστρα-ται, atque ego reſcribam, ἀνεσταύρωται. *In iſto*, ſæpè interpretum, qui ad ſuſpenſionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod Arrianus narrat de Muſicano:

Heſychius correctus.

Lib. VI.

Τοῦτον κρεμάσαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτοῦ γῇ: aliter verſum legi, cùm ſic debuerit: *Hunc Alexander crucifigi in ſua regione jubet.* Curtius ſatis præit, qui ſcribit *in crucem ſublatum.* Ita quod Diodorus Siculus in ejuſdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: Τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας οὐκ ἐλάττους τῶν δισχιλίων, ἐκρέμασεν. Idem Curtius rectè: *Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris ſpatium pependerunt.* Et exempla pluſcula. Tale apud Latinos ipſum *Suſpendere*, quod ad Crucem referendum moneo juventutem, ut in Silio:

Lib XIII.

Suſpendere, quid?

Lib I.

Hunc poſtquam diro ſuſpenſum robore vidit.

Epiſt. VII.

In Senecâ: *Latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut ſuſpendatur.* In Ovidio:

Mort

More vel intereas capti ſuſpenſus Achæi, In Ibin.

Qui miſer aurifera teſte pependit aqua.

Quibus verſibus vera hiſtoria & ſenſus è Polybio redditur iſte. Antiochus rex per fraudem Achæum ex arce Sardium deduxit, & per inſidias cèpit. Καὶ ἔδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταῤῥάψαντας εἰς ὄνειον ἀσκὸν, ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα: *Et viſum eſt, primò admutilare illum miſerum & extremas partes ſuccidere, deinde capite ejus reſecto & in aſininum culleum conjecto, reliquum corpus crucifigere.* Hæc res: ſperne aliorum inanes logos. Sed & mecum lege, *teſte pependit aqua*: non *triſte* aut *reſte*, quod vulgatur. Vult enim, eum non in ipsâ auriferâ aquâ, id eſt Pactolo, ſuſpenſum: quî potuit? ſed juxta eam, atque illâ quaſi arbitrâ & inſpectante. Pactolus autem haud longe Sardes, ubi hæc geſta.

Ovidius explicatus. Lib. VIII.

Leviter emendatus.

CAPUT V.

Diviſio prima Crucium: & de ſpecie vetuſtiſſimâ dictum, Affixione. Tertullianus per occaſionem correctus, atque Iſis eadem cum Cerere exiſtimata.

VERBA non ultrà me tenent: rem ordiâmur, cui illuſtrandæ duplex genus Crucium ſtatuo, *Simplex* & *Compactum*. Illud voco, *cùm in uno ſimplicique ligno fit* *Crux ſimplex.*

affixis, *aut infixis*. Quæ crux, meo judicio, prima fuit, & in aliam ſpeciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, ut tetigi: altera ad *Affixionem* altera ad *Infixionem*. Nam aliàs ad arborem ſive ſtipitem alligabant figebantve hominem, ut in *Cupidine Crucifixo* Auſonii, quem ſic deſcribit:

Tum diſcrimen.

Eligitur mæſto myrtus notiſſima luco,
Invidioſa Deûm *pœnis. Cruciaverat illic,*
Spreta olim, memorem Veneris, Proſerpina Adonim.
Hujus in excelſo ſuſpenſum ſtipite Amorem,
Devinctum poſt terga manus, ſubſtrictaque plantis
Vincula mœrentem, nullo moderamine pœnæ
Adfigunt.

Verba omnia nota: videbis & in arboris ſtipite appenſum, nec manibus expanſis, ſed a tergo devinctis, denique nec clavis ſed funibus ſubſtrictum: niſi forte in pedibus. Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui Saturni *ſacerdotes*, ut inquit, *in eiſdem arboribus templi ſui, obumbratricibus ſcelerum, votivis Crucibus expoſuit*. In Martyrologio, de Paphnutio: *Ipſe palmæ arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur*. Nec ambigimus arbores plerumque huic rei ſerviſſe, præſertim in grandi numero cruciandorum, ſive reciſas leviter & ad Crucem aptatas ſive etiam comantes. Sed & in ſtipite ſimplici idem fuit. Ex Tertulliano: *Quantò diſtinguitur à Crucis ſtipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ ſine effigie, rudi palo & informi ligno proſtant?* Nam rudem ecce palum componit & aſſimilat cum Cruce. Sed in ejus verbis menda

Apolog. c. VIII. *In arboribus appenſis.* XXIV. Sept. *Sive in rude ſtipite.* Apol. c. XVI.

de

Digitized by Google

de Cerere Farrea. Cur enim ſic appellet? an quia far invenerit? eſto, atqui non omnis Ceres ſic effi-cta, ſed certa aliqua, & in loco quem voluit ex-preſſum: ſicut de Pallade, quæ Athenis. Legen-dum arbitror, ***Faria*** ſive ***Pharia***: quaſi dixerit Cererem, quæ in Ægypto. Et intelligi credam Iſidem: quæ nomine divertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: Δημήτηρ δὲ, Ἶσις. In Apuleio, ipſa de ſe Iſis: ***Me primigenii Phryges Peſſinuntiam matrem nominant, me Eleuſinii vetuſtam deam Cererem.*** Euſe-bius de Præparatione: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν Ὄσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἶσιν τὴν Δήμητραν: ***Ajunt Aegyptii Oſirim eſſe Bacchum, Iſidem verò Cererem.***

Tertullianus emendatus.

Ceres Pharia ſive Aegyptia.

Lib 11. de Aſin.

Lib. 11. c. 1.

Digitized by Google

CAPUT VI.

Altera Simplicis Crucis ſpecies, Infixio. Seneca, Heſychius, Plato, Plinius, illuſtrati.

Infixio quæ vulgò impalatio.

Conſolat. ad Mart. cap. xx.

Epiſt. XIV.

ATQUE hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: eſt & in eâdem Infixio, qualis? *cum nudum hominem erect acutoque ſtipiti infigebant*, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video iſtic Cruces non unius generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite converſo in terram ſuſpendere, alii per obſcœna ſtipitem egerunt.* Duo in iis verbis obſerves, & Cruces varias fuiſſe, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces & adactum per medium hominem, qui per eos emergat, ſtipitem.* Viden' clare medium hominem ſciſſum & transfoſſum? Atque id imagine etiam illuſtrat Heſychius:

Σκόλοψις, ea dicta.

Σκόλοψιν, ὡς ὄπτησιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακοῦργοῦντας ἀνεσκολόπιζον, ὀξύνοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκον: Sudifixionem dixeris, *quaſi Aſſationem. Nam antiquitus maleficos ſudi infigebant, acuto ligno penetrantes ſpinam & dorſum, ſicuti aſſos in verubus piſces,*

ſces, ubi amplius diſco, propriè hoc eſſe Σκόλοψιν, & ἀνασκολοπίζειν ubi legitur, plerumque referendum ad hanc formam. Iſta Crux neſcio an Mæcenati etiam deſcripta: cujus verſus apud Senecam jam olim ſic legimus: *Mæcenatis lux. Epiſt. c. 1.*

Hanc mihi, vel acuta
Si ſedeam Cruce, ſuſtine.
Vita dum ſupereſt, benè eſt.

Vult miſer & adſuſpirat vivere, etiam inter tormenta, & in iſtâ maximè cruciante Cruce, quam ſignanter dixit *Acutam*. Sed ait etiam *Sedere*: benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in ſuperum ſic transfixi. Hoc ipſum genus Ἀνασχινδυλεύειν, dictum Græcis, quaſi diffindere & diſſecare. Heſychius: Ἀνασχινδυλεύειν, ἀνασκολοπισθῆναι. Plato eo verbo uſus: Μαστιγώσεται, στρεβλώσεται· τελευτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασχινδυλευθήσεται: *Flagellabitur, diſtorquebitur, denique omnia mala paſſus Cruce diffindetur.* Plinii etiam verba huc referam narrantis, Polybium cum Scipione in Africâ leones homicidas *cruciſixos vidiſſe, quia ceteri metu pœnæ ſimilis absterrerentur eâdem noxâ.* Quis enim credat operoſam & compoſitam crucifixionem illam fuiſſe? non ego: & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in ſtipite infixione, ſive etiam affixione, *II. De Repub. Et Platonis. Lib VIII. cap XVI. Et Plinii.*

CAPUT VII.

In genere de Cruce Compacta: tum de prima ejus ſpecie, Decuſſatâ, & an hæc ſit Andreana?

AT *Compacta* Crux eſt, quæ *manu facta, idque è duplici ligno*. Ita ſeptuaginta Interpretes Ptolemæani, libri Joſuæ quà vulgò eſt, *lignum*, & Chaldæo paraphraſte, *Crux*; ipſi verterunt * ξύλον δίδυμον: bene ſanè, ad hanc formam. Hæc eſt plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideò *Patibulum* non ſemel dicta. Hujus ſpecies triplex, ut diſtinctè imò curioſè ediſſeram, & ſemel tollam dubitationes aut lites. Eſt *Decuſſata*, eſt *Commiſſa*, eſt *Immiſſa*. Illa prima mihi dicitur, *in quâ duo ligna directa & æquabilia, inter ſe obliquantur*. Decuſſare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus: *Decuſſare, eſt per medium ſecare, veluti ſi duæ regulæ concurrant ad ſpeciem litteræ X quæ figura eſt Crucis*. Nec minùs clarè Iſidorus: *X litera, & in figurâ Crucem, & in numero decem demonſtrat*. Obſcuriùs paullò alii ** Lignum geminum. Patibulum quid propriè? Crux Decuſſata. In Hierem. cap. XXXI. Lib. I. Orig. c. III.*

alii Patres & Doctores noſtri, ut Juſtinus Martyr : q
Adverſ. Triph. illud Platonis in Timæo, Ἐχίαζεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί: *Decu-*
Juſtini explicatus. *ſavit eum in univerſo* : adſeveranter ad Chriſtum
Crucem noſtram retulit, quo niſi hoc aſpectu? Ja
cùm tranſverſis obliquatiſque manibus benedictione
Jacobi eodem aptant : quid niſi hæc forma in oculi
Et Damaſcenus. Lib. IV. de Orth. cap. XII. Damaſcenus: Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐναλ-
λαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖ-
ον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα: *Iacob adorans extremum vir-
gæ, alternantibus manibus liberos Joſeph benedicens, etiam
ſignum hoc Crucis deſcribit manifeſtiſſime.* Quid χεῖρες illæ
ἐναλλαγμέναι etſi non ambiguum, tamen audiamus Ce-
drenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum
Jacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου,
τὴν δ' ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν τιθείς : *Iſrael*

manus permutans, dextram quidem in junioris, ſiniſtram
De Baptiſ. cap. VIII. *verò in ſenioris caput imponens.* Et Tertullianum in iſta
ipſa re : *Impoſitis & intermutatis manibus benedixit, &
quidem ita tranſverſim obliquatis inter ſe, ut Chriſtum defor-
mantes, jam tunc portenderent benedictionem in Chriſtum
futuram.* Quomodo *Chriſtum deformarunt* illæ manus?
imò *Crucem* : & ſic mihi libido aliquando legere : ſed
Crux Andreana. refræno, & accipio Chriſtum crucifixum. Hæc illa
eſt quam Andreanam hodie dicimus, valida & ſatis
veteri

Digitized by Google

…ri fama divum iſtum in ea cruciatum. Anne veraſ …it me ut ambigam Martyrologium Romanum : in …hoc ſaltem * legas, *in Cruce ſuſpenſum*, & magis …ppolytus, qui ſcribit *Crucifixum Patris in Achaiâ, …arborem olivæ rectum*. Quid magis contra famam? …que hæc fixio ad Simplicem noſtram potiùs abeat, …ngè à Decuſſata. * Uti & in Abdiâ lib. III. In Comment. Græco.

CAPUT VIII.

Commiſſa Crux quid nobis ſit? exemplis teſtibuſque aſſerta, tum etiam veſtigio noſtræ linguæ.

IAM *Commiſſam* Crucem appello, *cùm ligno erecto …ſverſum alterum ſupernè, & de ipſo capite committitur, …ut nihil exſtet*, ea forma examuſſim eſt in T littera, quam uno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus ubi Tau accuſatur: Τῷ γὰρ τούτου σώματί φασι τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησαμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα σχήματι τοιούτῳ ξύλα τεκτήναντας, ἀνθρώπους ἀνασκολοπίζειν ἐπ' αὐτά: *Hujus enim corporis filum tyrannos ajunt ſecutos, ejuſque ſpeciem imitatos, ſimili deinde figura ligna fabricaſſe, & homines in iis fixiſſe.* Palàm eſt Crucem intelligi. Tertullianus: *Ipſa enim littera Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis.* Iſidorus: *Tau littera ſpeciem Crucis demonſtrat.* Hieronymus: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus uſque hodie Samaritæ utuntur, extrema Tau Crucis habet ſimilitudinem.* Paulinus Nolanus: *Chriſtus …n multitudine nec virtute legionum, ſed jam tunc in …mento Crucis, cujus figura per litteram Græcam Tau …ro trecentorum exprimitur, adverſarios Principes de…vit.* Adſtruunt etiam picturæ, & noſtra lingua. …is quidem, paſſim hodie videas D. Antonii ve…ſſimi monachi penulæ & manui aſſui aut imponi …nc crucem. An quia Ægyptius ille vir, quibus jam olim notum, & inter ſacra hoc ſignum? Certè in obeliſcis, qui inde Romam vecti, ſculptum ſic vidimus : cum anulo tamen vel anſula supernè, nec ſatis ſolidè ſcio ad quam rem aut uſum. Sed de præcipua ipſa nota, dignum aliquid nota Eccleſiaſticæ noſtræ hiſtoriæ prodiderunt. Ruffinus: *Signum hoc dominicæ Crucis, inter illas quas dicunt ἱερατικὰς, id eſt Sacerdotales literas, habere Ægyptii dicuntur, velut unum ex iis quæ apud illos ſunt litterarum elementis. Cujus litteræ ſeu vocabuli hanc aſſerunt eſſe interpretationem*, VITA VENTURA.

III. aduer. Marcion. De vocat. gent. In Ezech. cap. IX. Epiſt. ad Seu.

Commiſſa Crux.

Antoniana Crux. *Ægyptiis inter notas.*

Lib. II. c. XXIX.

Significatio.

Lib. III. Eccl. Hiſt. cap. XV. TURA. Sozomenus: Φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ καθαιρουμένου τούτου (τοῦ Σαραπίδος) τινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένους τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι, παρ' ἐπιστημόνων δὲ τὰ τοιάδε ἑρμηνευθέντας σημαίνειν ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην. *Ajunt templo iſto* (Sarapidis) *diruto & diſjecto quaſdam ex iis, quas vocant Hieroglyphicas notas, ſimile ſigno Crucis inſcriptas lapidibus apparuiſſe. Ab iis autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam, ſignificare vitam venturam.* In Suida etiam hiſtoriola hęc breviter: Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως καθαιρουμένων τῶν Ἑλληνικῶν, ἱερῶν εὑρέθησαν ἐν τῷ Σαράπιδος ναῷ ἱερογλυφικὰ γράμματα σταυροῦ ἔχοντα τύπους, ἅπερ θεασάμενοι οἱ ἐξ Ἑλλήνων χριστιανίσαντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικὰ γινώσκουσι γράμματα ζωὴν ἐπερχομένην. *Theodoſio magno regnante, cùm fana Gentilium diruerentur, inventæ ſunt in Serapidis templo Hieroglyphicæ litteræ habentes Crucis formas; quas videntes ii Gentilium qui Chriſto jam addicti erant, ajebant ſignificare Crucem apud peritos Hieroglyphicarum notarum vitam venturam.* Atqui & à lingua argumentum petii, ſed noſtra. Nos inquam Belgæ hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachiis ſuſtentaculum ſubjicimus, vocamus ipſa Latina voce *Cruckas.*

CAPUT IX.

Affirmata Crux Immiſſa è ſcriptis maximè Patrum: ipſi alii per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

Immiſſa quid? DENIQUE *Immiſſa* crux eſt, *cum ligno erecto tranſverſum alterum injungitur atque immittitur, ſed ſic ut ipſum ſecet.* Ita eminentia hîc ſemper aliqua & capitellum, aliter quam in Commiſſa. Etiam anguli hîc ſive fines quaterni, illic terni. Quis de iſta ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ pariter & Scripturæ priſcæ. Sed illas omitto aut differo: hæ variæ & obviæ ſunt, atque ex iis eligam non colligam, noſtro more. Juſtinus ſignanter in primis deformat adverſus Tryphonem. Explicat verus illud vaticinium de Unicorni,

A Iuſtino deſcripta. & ad Crucem ſic aptat: Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν, καὶ ἀποδεῖξαι, εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν Σταυρὸν δείκνυσιν. Ὄρθιον γὰρ ἕν ἐστι τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ἐπηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται, καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ'

ᾧ ἐπο-

Digitized by Google

ϖροχθέντες οἱ συναρμοζόμενοι: *Unicornis enim cornua alteri rei figuræ haud quiſpiam ſimilia dixerit aut oſtenderit, quàm quæ Crucem refert. Rectum enim unum eſt lignum à quo*

eſt ſuprema pars in cornu ſublata, cùm alterum lignum aptatum eſt: & utrimque tamquam cornua illi uni cornu conjuncta, extrema apparent: & illud in medio defixum, & ipſum tamquam cornu eminet; in quo requieſcunt & innituntur crucifixi. Obſcuriuſcula alibi verba, ſed hac parte liquidiſſima, quod eminens unum cornu facit à vertice crucis. Jam alii Patrum, varia imagine, non ſine laſcivia quadam ingeniorum & ſtili eam deſcribunt & notificant. Ut Hieronymus: *Ipſa ſpecies Crucis, quid eſt niſi forma quadrata mundi? Aves quando volant ad æthera, formam Crucis aſſumunt. Homo natans per aquas, vel orans, forma Crucis viſitur.* Ut Tertullianus: *Victorias adoratis, cùm in Tropæis Cruces inteſtina ſint tropæorum. Omnes illi imaginum ſuggeſtus in ſignis, monilia crucium ſunt. Sipara illa vexillorum & cantabrorum ſtolæ crucium ſunt. Laudo diligentiam, noluiſtis incultas Cruces conſecrare.* Ut Minutius Felix: *Cruces nec colimus, nec optamus. Vos plane, qui ligneos Deos conſecratis, cruces ligneas, ut deorum veſtrorum partes, forſitan adoratis, nam & ſigna ipſa, & cantabra, & vexilla caſtrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces ſunt & ornatæ? Trophæa veſtra victricia non tantùm*

Ab Hieronymo, In Marc. cap. XI.
Tertulliano, Apolog. cap. XVI.
Minutio In Dialog. Octavio.

tum ſimplicis Crucis faciem , verum & affixi hominis i-
tantur. Signum ſanè Crucis naturaliter viſimus in navi, c
velis tumentibus vehitur , cum expanſis palmulis labit
& cum erigitur jugum . Crucis ſignum eſt : & cum
mo porrectis manibus Deum pura mente veneratur.
ſigno Crucis aut ratio naturalis innititur , aut veſtra reli
formatur. Ut Maximus Taurinenſis : Grande eſt Cru
ſacramentum, &, ſi intelligamus , per hoc ſignum mu
dus ipſe ſalvatur. Nam cum à nautis ſcinditur mare, pri
arbor erigitur , velum diſtenditur , ut Cruce Domini fac
aquarum fluenta rumpantur. Sed & bonus agricola , cu
parat terræ ſolum vertere , non niſi per ſignum Crucis
facere conatur. Dum enim aratro dentale ſubjicit , affi
(lege affigit) aures , ſtivam inſerit , figuram Cruc
imitatur. Cælum quoque ipſum hujus ſigni figura diſpoſitu
eſt. Nam cum quatuor partibus diſtinguitur , Oriente, Occi-
dente , Meridiano , ac Septemtrione , quatuor quaſi Cruc
angulis continetur. Ipſius etiam inceſſus hominis cum mani
levaverit , Crucem pingit , atque ideo elevatis manib
orare præcipimur , ut ipſo quoque membrorum geſtu pa
ſionem Domini fateamur. Et diſſertiſſime omnium Ju-
ſtinus : Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου (Σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον, ὃ καλεῖται ἱστίον, ἐν τῇ νηὶ σῶον μείνῃ. Γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. Σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. Τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἥ τε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ. Καὶ τὰ παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ. * μορφὴν καὶ τῶν τροπαίων, δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. Καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων Αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. Conſiderate omnia
quæ in mundo ſunt, an ſine ſigno hoc Crucis gubernentur, aut
poſſint præbere ſui uſum. Mare enim non ſcinditur , niſi tro-
pæum iſtud , quod malus appellatur, ſalvum in navi maneat.
Terra non aratur ſine eo. Foſſores verò opus non abſolvunt,
neque alii item operarii Mechanici , niſi per inſtrumenta quæ
formam hanc referant. At humana figura non aliâ re bellui
differt , quam quod, & recta ſit , & manuum extenſionem ha-
beat , & in facie à fronte protenſum naſum , per quem &
reſpiratio animalibus eſt, neque aliud demonſtrat quàm figuram
hoc Crucis. Sed & apud vos notæ hujus ſigni potentiam decla-
rant : * cum alia quædam , tum tropæa, ob quæ progreſſus &
expe

Maximus De Cruce Dom. Homil. II.

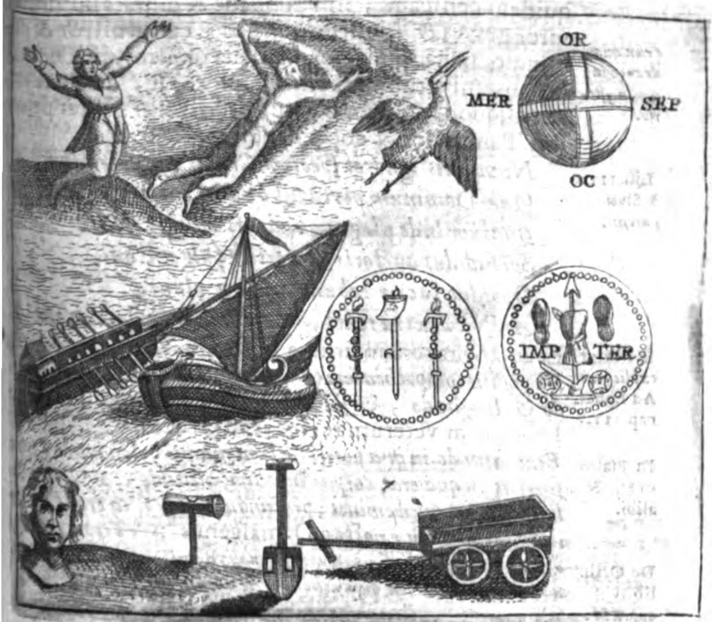
Iterum Juſtinus Apolog. II.

* Vide Not.

* Vide Not.

Digitized by Google

xpeditiones ubique vobis fiunt imperii & potentiæ ſigna in ſis præferentes, etſi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui ſunt imagines in hac figura ponitis, & Deos per litteras appellatis. Quæ pluſcula poſui, quia me quoque inter exſcribendum delectarunt inventiunculæ iſtæ Patrum. Spero & te, ſi plene intelleges: atque adminiculum, figuras iſtas, habe.

CAPUT

CAPUT X.

In qua Crucium forma Chriſtus mortem tulerit: vid in ultima, argumento è Patribus & picturis. Ruffi non bona fides notata in verbis Pauli citandis ſi explicandis.

HABES omnes Crucium ſpecies. In qua earum il mortuus, qui morte ſua nobis vita? Ne quærendu quidem cenſeam, niſi dubitaſſe & diſputaſſe videre viros graves & ſacrorum peritos, ego arbitror & pr nuncio, in hac poſtrema, in illa inquam, quæ quatuo finibus univerſum orbem complexa eſt, non ſine my ſterio, quod toti orbi mortuus, Salvator noſter pepen dit. Tangit hoc & docet Sedulius:

Crux quadrangula; quo myſterio.

Lib. III.

Neve quis ignoret ſpeciem Crucis eſſe colendam,
*Quæ Dominum portavit ovans, ratione * potenti,*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo ſacræ labuntur ſidere plantæ,
Arcton dextra tenet, medium læva erigit axem.

* Sive patenti.

D. Paulus explicatus. Ad Epheſ. cap. III.

Et auctoritas etiam firma à D. Paulo, cujus hæc verba *Ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitu do & longitudo, & ſublimitas & profundum*, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Auguſtinus: *Erat latitudo, in qua porrectæ ſunt manus; longitudo à terra ſurgens in qua erat corpus infixum; altitudo, ab illo annexo ligno ſurſum quod eminet; profundum, ubi fixa erat Crux & ibi omnis ſpes vitæ noſtræ.* Damaſcenus: Ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τό, τε ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκός τε καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ἡ ὁρατὴ καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται: *Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vinciun tur & junguntur: ſic per divinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Latitudo, ſive omnis conſpicua & inconſpicua creatura continetur.* Palàm & ipſe quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat. Ruffinus cur diſſentit? qui tres modò agnoſcit, & ipſa Apoſtoli verba (nefas!) admutilat & detruncat, *Docet*, inquit, *Apoſtolus Paulus illuminatos eſſe debere oculos cordis ad intelligendum quæ ſit altitudo, latitudo, & profundum. Deſcriptio Crucis eſt, cujus eam partem qua in terram defixa eſt, profundum appellavit: altitudinem vero illam, quæ in aerem porrecta ſublimis erigitur: latitudinem quoque illam, quæ diſtenta in dextram lævamque protenditur.* Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum ſenſu *longitudinem* ubique improvidè omi ſit,

In Pſalm. CIII. & alibi.

De Orth. lib. IV. cap. XII.

Ruffini ſingularis ſententia. In Symbol.

Digitized by Google

[...]an de induſtriâ ejecit? Culpa, ſi illud: crimen, ſi [...]d. Sed ad rem. Poëtæ quoque & Pictores ſunt à [...]ma iſtâ. Nonnus diſertè ſcribit, Chriſtum ſublatum [...] τετράπλευρον: *in lignum quadrilaterum.* Et in pri[...] ſculpturis (illis meritò fides) quadrata conſpicitur [...]c forma. Conſtantinus Imp. in Labaro ſuo expreſ[...]: & Deus ipſe in aëre ei deformarat. In columnis [...]idem Principis, quæ nunc in cognomine urbe (heu, [...]ò ea recidit?) Crux ejuſmodi ✠ inſculpta viſitur, [...] utrimque ab alatis Geniis ſuſtentatur. Quid, quòd [...] Numis plurifariam ſic appâret? quorum alibi da[...] typos. Nec meo ſenſu, ambigi profectò po[...], in tam veteri Chriſtianorum ſenſu. Tamen ſunt [q]ui de Commiſſâ ſive de Tau formâ contendunt, nec [...]mno, etſi diffideo: quia & illi ſi Titulum supernè [a]ddis, efficere atque imaginari poſſis quaternos iſtos fines. *Crux in lapidibus.*

CAPUT XI.

Apud pleraſque gentium Cruces ferè uſitatas. Apud Syros, Judæos, Ægyptios, Perſas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRUCES ſatis vidimus: ubi gentium eæ in uſu fuerint, addam. Et ſi uno verbo pænè dixerim, ubique gentium receptas. Oriens quidem pleruſque uſurpavit, idque jam olim. De Syris in Eſthêre ſcriptum: *Suſpenſus eſt Aman in patibulo, quod paraverat Mardochæo.* De Judæis, in Joſuâ: *qui regem ejus (Hai) ſuſpendit in patibulo uſque ad veſperam.* Item in Numeris: *Tolle cunctos Principes populi, & ſuſpende eos contra Solem in patibulis.* Atque in ſacris libris ſæpius. Ægyptios etiam uſos repeperio, ut Thucydides de rege Inaro: προδοσίᾳ ληφθεὶς ἀνεσταυρώθη: *proditione captus, in crucem eſt actus.* Et Juſtinus, in eâdem Ægypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in ultionem Eurydices patibulis ſuffiguntur.* Et Perſas crebrò. Herodotus de Polycrate: Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε: *Interficiens eum (quod indignum relatu ſit) Orœtes in Cruce ſuffixit.* Ammianus de ſuo ævo: *Ælianus comes & Tribuni patibulis ſceleſtè ſuffixi:* capti nempe à Perſis. Sed Afros vel omnium creberrimè: qui non in viles modò, ſed illuſtriſſimas perſonas adhibebant. Atque à Senatu Carthaginienſium etiam

Cap. VII. *Crux Syris in uſu.* *Judæis.* Cap VIII. Cap. XXV. *Ægyptiis.* Lib I. Lib. XXX. *Perſis.* In Thaliâ. Lib. XXIX. *Afris.*

Lib. 11. cap. vii. Ducas, (Valerii verba ſunt) *bella pravo conſilio gerentes, etſi proſpera fortuna ſubſecuta eſſet, Cruci ſuffigebantur*: Video & Græcos uſitaſſe. Certe Alexander Macedo Glaucum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xantippus Athenienſis Artayctam Perſam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges. Jam Romanis *vetus veterimumque* (verba Victoris uſurpabo) *ſupplicium patibulorum*. Si Livio fides, ſtatim ſub primis regibus uſurparunt: & exemplum in Horatio, cui id ſub Tullo parabatur. Etſi Cicero diſſentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tarquinium Superbum auctorem referre. *I lictor*, inquit, *colliga manus, quæ non modo hujus libertatis manſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ, ſed Tarquinii ſuperbiſſimi ac crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito.* Quæ tamen aut populariter & ad cauſſam Cicero dixerit; aut hoc ſentiens, non ab auctore illa Tarquinio fuiſſe, ſed illo maximè digna, & apud eum crebra. Utrum horum eſt, video etiam liberâ rep. ſtatim in uſu cruces. Dionyſius de ſervis conjuratis: Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀχθέντες, ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες: *Et ilicò alii quidem è domibus extracti, alii è foris abducti, omnes in Crucem acti ſunt*, & deinceps * ψαμμαγχόνοι, ut cum Græcis dicam, teſtes. Quid Germani? numquid & illi uſi? diſtrahor. Tacitus videtur dicere: *Proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt*, ſed fortaſſis ad laqueum & ſuffocationem hoc aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: *Quot patibula captivis, quæ ſcrobes*: quo niſi ſuo & Romano ſenſu?

Marginalia: Græci. — Plutarch. in Alexā. — *Romanis, & quando.* — In Conſtantino. — Lib. 1. — Orat pro Rabir. — *Cicero explicatus.* — Lib. v. Antiq. — * *Inſuenti, & ut arena.* — De mor. German. — *An Germani crucifixerunt?* — Annal. 1. Viteri.

CAPUT XII.

Apud Romanos vile fuiſſe hoc ſupplicium, & plurimùm ſervorum. Quas ob cauſſas is affecti.

PLURIFARIAM igitur receptæ Cruces, ſed vix tamen niſi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque apud eos ſervorum ferè hoc ſupplicium, aut plebejorum qui juxta ſervos. De ſervis mulier apud Juvenalem:

Pone Crucem ſervo.

Et alia apud Petronium: *Nec dii ſinant, ut amplexus meos in Crucem mittam.* Ita enim venuſtè ſervum cruciarium appellat, quâ facie ſermonis Scelus pro ſceleſto. Servus ipſe apud Plautum comiter fatetur:

Marginalia: *Servi plerumque in Cruce.* — Sat. vi. — In Satyrico.

Noli

Noli minitari, ſcio crucem futuram mihi ſepulcrum, In Milite.
Ibi majores mei ſiti ſunt, pater, avus, proavus, abavus.

Atque adeò peculiare hoc ſervis, ut nomine *Servilis* Servile
ſupplicii Crux veniat capienda. In Tacito: *Aſiaticus* ſupplicium
(enim is libertus) malam potentiam ſervili ſupplicio expia- quod
vit. Iterum: *Sumptum de eo ſupplicium in ſervilem mo-* IV Hiſt.
dum. In Vulcatio explicatius: *Centuriones rapi juſſit &* II. Hiſt.
in crucem tolli, ſerviliqué ſupplicio affici. In Capitolino: In Avidio
Nam & in crucem milites tulit, & ſervilibus ſuppliciis ſemper Caſſio.
affecit. Ergo Livium ſic evolves: *De captivis, ut quiſ-* In Macrino.
que liber, aut ſervus, ſuæ fortunæ à quoque ſumptum ſuppli- Lib. III.
cium eſt. Suæ fortunæ: nempe Crux ſervo repoſita, Livius illuſtratus.
gladius aut ſecuris libero. Ipſum hoc ita in Hirtio le-
gas: *Prehenſi ſervi tres, & unus è legione vernaculâ. Ser-* De bello
vi ſunt in crucem ſublati, militi cervices abſciſæ. Servile igi- Hiſpan.
tur hoc ſupplicium; ſed non ob levem aut cottidianam Cauſſa graviores
noxam. Horatius indicat: ad crucem.

Si quis eum ſervum, patinam qui tollere juſſus Lib. I.
Semeſos piſces, tepidumque ligurrierit jus, Serm. III
In cruce ſuffigat; Labeone inſanior inter
Sanos dicatur.

Indicat, inquam, graves fuiſſe in extremo ſupplicio ex-
timas cauſſas. Sed quas illas? ægrè univerſas dixe-
rim: quaſdam adnumerabo. Delatura domini. Per- Ut delatio.
tinax apud Capitolinum, *eos qui calumniis appetiti per* In Pertin.
ſervos fuerant, damnatis ſervis delatoribus, liberavit. In Cru-
cem ſublatis talibus ſervis. Sic Macrino jam Principe, Herodian.
συκοφάνται τε καὶ δοῦλοι, ὅσοι δεσπότας κατήγγειλαν, ἀνεσκολοπί- lib. V.
σθησαν: *Sycophantæ, aut ſervi, quicumque dominos detule-*
rant, in crucem ſunt acti. Et in genere, omnis machina Machinatio.
contra dominicam ſalutem. Paulus: *Si ſervi de domini* Lib V. Sent.
ſalute conſuluerint (Mathematicos intellige:) *ſummo* Tit. XXI
ſupplicio, id eſt Cruce, afficiuntur. Item Fuga, ſed (ut opi-
nor) diuturna, aut repetita. Cicero tangit: *Quæ Crux* Pro Deiotaro.
huic fugitivo poteſt ſatis ſupplicii adferre? Et Valerius: Lib. II.
Cruce digniſſimi fugitivi. Quin Scipio, apud eumdem, Ibidem.
transfugas Romanos, *tamquam patriæ fugitivos, Crucibus*
affixit. Simile ſub Auguſto, in Sexti milite puniendo,
qui ferè è fugitivis: Τὸ μὲν δουλικὸν, ait Dio, τοῖς δε-
σπόταις σφῶν πρὸς τιμωρίαν ἀπεδόθη· εἰ δὲ τοῦ μηδεὶς κύριος ὑπε-
ρῆν, ἀνεσκολοπίζετο: *Servitia dominis reddita ad pœnam;*
quorum domini non exſtarent, Cruci ſunt fixa. Quamquam
hîc & alia cauſſa ſuberat, Hoſtilitas in rem Romanam.
Hæ & plura in ſervis: quos mitiores duriorésve do-
mini, gravius, mitius, pro arbitrio ſunt puniti.

Digitized by Google

CAPUT XIII.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, ſed viliores aut nocentiores: ut Latrones, Sicarii, Falſarii atque alibi & Fures.

Crux indigna liberis. Lib. IV. Inſt. cap. XXVI.

QUID autem in liberis? Rara crux, ut prædixi. Quin removere prorſus ab hoc genere Lactantius videatur, ubi de Chriſto: *Cur ſi Deus fuit, & mori voluit, non ſaltem aliquo honeſto genere mortis affectus eſt? cur potiſſimum Cruce? cur infami genere ſupplicii? quod etiam homine libero, quamvis nocente, videatur indignum.*

Præſertim civibus.

Sed frænanda ea aſſertio eſt: & cive quidem indigna Crux, nec credo uſurpatam in eos niſi præter leges, & per ſævitiam: viliores liberi, & provinciales, non ab eâ profectò immunes. Atque hæc crimina in iis cruciaria: primùm, Latrocinium.

Latrones ſic puniti. Epiſt. VII. In Satyr. Lib. III. de Aſin. L. XXXVIII de pœnis.

Seneca: *Latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut ſuſpendatur.* Cave de alio ſuſpendio interpretere. Petronius: *Imperator provinciæ juſſit Latrones Crucibus affigi.* Apulejus: *Latronem iſtum, miſerorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* Calliſtratus Ic.tus: *Famoſos latrones, in his locis ubi graſſati ſunt, furcâ figendos compluribus placuit.* Scripſerat ille, *Cruce*, ut pòſt docemus. Cum ipſo Servatore utrimque ſecùs latrones duo fixi: quos duo Evangeliſtæ disertè λῃστὰς appellant, Lucas paullò communiùs κακούργους.

Et Sicarii. L. V. Sent. XXIII.

Deinde Sicariatus. Paulus: *Inhoneſtiores* (ſicarios) *pœnâ capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tolluntur, aut beſtiis ſubjiciuntur.*

Et Falſarii. Lib. VI. Math. cap. XXVI.

Tertiò, crimen Falſi. Firmicus: *Facient in crimine falſi comprehenſos in Crucem tolli.*

Alibi & Fures. In Alexand.

Anne & furtum? ita, ſed non Romæ. Lampridius: *Cùm quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi reſponderunt, Crucem.* Et mirum ni è Gallis Germaniſve iſti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: ſed ego ſileo, quæ teſtibus aut tabulis non conſigno.

CA-

CAPUT XIV.

Quæ cauſſa falsò aſſignata in Cruce Chriſti? videri Innovationem & Seditionem eſſe.

Cum hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Servatore noſtro quis prætextus (nam cauſſa numquam fuit) ad Crucem? Blaſphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut Judiciis Judæorum. Atque ipſi ſanè ita apud Pontificem accuſant, & huic noxæ teſtes quæruntur, & ipſe denique Pontifex ejus damnat. Attamen, ſi legem ſpectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac ſimpliciùs, totum illud judicium, etſi judicii diſſimile, Romanis moribus legibusque directum? Mihi videatur, & reſpondeam damnatum innoxium noſtrum agnum, quaſi Seditionis nomine & Regni affectati. Certè Romanâ lege, *auctores ſeditionis aut tumultus, pro qualitatis dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut beſtiis objiciuntur.* Quòd autem ſic etiam apud Pilatum accuſatus, Lucas clarè: *Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dare Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe.* Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen cauſſamque mortis inſcripſit, *Rex Judæorum.* Ex Judæorum quidem libris ſi rem decidimus, intricamur: nec uſquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, niſi quod Philo prodidit de Homicidis, *contra quos ait Legiſlatorem mille mortis genera, ſi potuiſſet, dilecturum fuiſſe: cùm non potuit,* τιμωρίαν ἄλλην προσδιατάττεται, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι: *pœnam aliam adjunxit, jubens homicidas & ſicarios crucifigi.* Sed tua pace Philo, ubi hoc Legiſlator? nuſquam expreſſè, hoc tantùm universè: *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum eſt, & adjudicatus morti appenſus fuerit in patibulo.* Peccatum non deſignat: & fruſtrà credo fore, ſi quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento, ego * ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα οὐ τίθημι.

Chriſtus non ob blaſphemiam fixus.

Potius ob regni cupidinem. Lib. v. Paulus. Tit. XXII.

Cap. XXIII.

Apud Judæos noxa cruciaria hodie incerta.

Libello de ſpeciali Lege.

Deuteron cap. XXI.

* *In alieno choro pedē non pono.*

Digitized by Google

CAPUT XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hoſtes, in ſeditioſos, in Chriſtianos, in fæminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine more Crux uſurpata. Interdum regnum ei largius, & præſertim apud reges. Nam hi ex libidine ſæpè ita ſævierunt in hoſtes aut rebelles, & uno tempore multos. Alexander Magnus, ut ſuprà tetigi, *duo millia Tyriorum*, capta eorum urbe, *crucifixit*. Alius Minutus Alexander in Judæâ, ἑστιώμενος ἐν ἀπόπτῳ μετὰ τῶν παλλακίδων, ἀνασταυρῶσαι προσέταξεν Ἰουδαίων ὡς ὀ: *Convivans in publico & conſpicuo loco unà cum pellicibus, juſſit in Crucem dari Judæorum ad octingentos.* Quinctilius etiam Varus, ex eâdem gente, ob neſcio quem motum, ἀνεσταύρωσε περὶ δισχιλίους: *crucifixit circiter bis mille.* At Titus in obſidione illâ exitiali, *quingenos, & plures, in ſingulos dies Crucibus affixit*: Καὶ διὰ τὸ πλῆθος χώρα τε ἐνέλειπε τοῖς σταυροῖς, καὶ σταυροὶ τοῖς σώμασι: *& ob multitudinem terra Crucibus, & Cruces corporibus deerant.* Nota, nota, hiſtoricâ hæc fide, non attollendi cauſsâ dicuntur, & ab eo qui vidit Joſepho. Nec ego miſeror, abi peſſima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè poſuiſti noſtro & tuo (voluiſſes modò) Servatori. Jam & Auguſtus confecto bello Siculo * *ſex millia ſervorum, quorum domini non exſtabant, in Crucem egit.* Et in Chriſtianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numeroſos. Lego uno tempore, uno loco, *ad millia decem ſic interfecta.* Atqui nec à fæmineo ſexu abſtinuerunt hoc ſupplicium, & Tiberius, ob adulteratam in templo Iſidis Paulinam, τούς τε ἱερέας ἀνεσταύρωσε, καὶ τὴν Ἴδην ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν: *& Sacerdotes crucifixit, & Idam* (ancillæ nomen) *quæ corruptelæ cauſſa fuerat.* E Chriſtianis etiam Beata Eulalia, *ungulas flammaſque perpeſſa, demum cruci affixa martyrii coronam accepit.* Sed & in Corſicâ, *ſancta Julia virgo crucis ſupplicio coronata eſt.* Plura in Martyrum hiſtoriis exempla reperies, &, ſi voles, addes.

Hoſtes ſic puniti. *Aut turbidi.* Joſeph. lib. XIII. Antiq. cap. XXIII. *Grandi numero ſæpè.* Joſeph. lib. II. Excid. cap. III. Idem l. V. Excid. cap. XXVIII.

* Eſt idem quod ex Dione ſuprà c. XII. Oroſ. lib. VI. c. XVIII. Martyrol. XXII. Iun. *Interdum & fæminæ.* Joſeph. XVIII. Antiq. cap. VI. Martyr. XII. Idem XXII. Maji.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
DE CRUCE
LIBER II.

CAPUT PRIMUM.

Tranſitio ad Modum figendi, præmiſſum de atrocitate hujus ſupplicii, quod Summum & Extremum dictum.

DIxi ſatis *Quid* Crux & *Cujuſmodi* fuerit, *Ubi* & *Quare* uſurpata: pergo longiùs, & univerſum hoc pœnale ædificium exſtruo; per ſingula etiam membra. Dicam enim *Quomodo* uſurpata: & non animis ſolùm, ſed pænè oculis ſubjiciam ſævitiam & fœditatem ejus ſupplicii: quæ ſanè magna. Nec temerè Cicero *crudeliſſimum teterrimumque* appellavit: & poëta Nonnus

Crudele hoc ſupplicium. In Verr. In cap. xix. Ioan.

---- ἐλέγχιστόν τινα πότμον:
---- *damnatiſſimum quoddam fatum.*

Quin etiam Juriſconſulti, nomine *Summi ſupplicii*, velut ob eminentiam, deſignant iſtud. Paulus: *Summo ſupplicio, id eſt Cruce, afficiuntur.* Ab eâdem mente *Supremum* Ulpianus dixit: *Si liberi ſint, ad beſtias dari, ſi ſervi, ſupremo ſupplicio affici*, cùm enim aliud non exprimat, & de ſervis reſponſum ſit, jure capio Crucem, cur non ignem? inquies: cùm Tertullianus etiam dixerit & cenſuerit, *Summam ignium pœnam*? Quia ex Juriſconſultorum mente, Crux etiam ſupra ignem. Certè Paulus hoc ordine *Summi ſupplicii tria genera* recenſet: *Crucem, Cremationem, Decollationem.* Præit, ut vides, Crux: & cum cauſâ, ſi infamiam, magnitudinem, & præſertim diuturnitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipſa *Extrema pœna*, ut in Apuleio de ſervo cruciando: *Certum extremæ pœnæ, quæ more majorum in eum competit.* An & ſic Arnobius? *Crucem minatur extremam, quiſquis vobis dominis ſupplicarit.* Quod tamen etiam laxè, & de peſte aut pernicie capit interpretari.

Summum dictum. Lib. v. Sent. tit. xxi. L. viii. Ad leg. Corn. Falſi. Supremũ. Ad Martyr. cap. iv. Li. v. Sent. tit. xvii. Lib. x. Et extremum. Lib. I. Adver. Gent.

Digitized by Google

CAPUT II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more ſemper anteivit.

Diviſio dicendorum. SED ſævi fœdique quid in hoc ſupplicio fuerit, Modus ipſe dixerit : quem graphicè imus repręſentatum. Ut magis poſſit; partimur, & duplicem eum facimus : *Vulgarem, & Rarum.* Illum, *qui receptiſſimus, & quo vulgò utebantur.* Alterum, *qui magis ſepoſitus, nec in tam aſſiduo uſu.* De illo priùs : & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixionem, Quæ in ipſâ, Quæ poſt ipſam.*

Flagellati ante crucem. Ante fixionem duo adhibita : *Flagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem ſollennis anteceſſor, & rarò in crucem dati niſi ſic purpurari. Apud Livium, de ſervis conjuratis : *Multi occiſi, multi capti, alii verberati crucibus affixi.* (Li. XXXIV) Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris hujus retinens, eos qui Petram obſtinatè defenderant, *omnes verberibus affectos, ſub ipſis radicibus Petræ crucibus juſſit affigi.* (Lib VIII.) Judæi, apud Joſephum, (Lib. V. Excid. cap. XXXII) μαστιγούμενοι καὶ προβασανιζόμενοι τοῦ θανάτου πᾶσαν αἰκίαν, ἀνεσταυροῦντο : *flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.* Philo item narrans Judæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco, hoc addit : (Contra Flaccum.) μετὰ τὸ αἰκίσασθαι ἐν τῷ θεάτρῳ : *poſtquam flagellati fuiſſent in theatro.* Sollennis ergo mos, imò lex : & horrendum Carmen disertè canebat : *Verbera intra aut extra pomœrium* : & tum denique ſuccinebat : *Arbori infelici ſuſpendito.* (Apud Liv. lib. I.)

CAPUT III.

Flagellorum & Virgarum diſcrimen. Illa magis vilia, & magis acerba eſſe, ſolere & talis aſperari.

VERBERATI igitur : ſed utrùm virgis an flagellis? Illas interdum reperio : ſed magis crebrò iſta. *Flagra ſervitutis propria.* Diſcrimen enim eſſe ſcimus : & quia Virgæ honeſtiores, inhoneſtiſſimo huic ſupplicio adtributa Flagra. *Cicero explicatus.* Cicero illudens & cavillans in Labienum : *Porcia lex virgas ab omnium civium corpore amovit; hic miſericors flagella retulit.* (Orat. pro Rabir. perd.) Quomodo retulit : unà cum Cruce ſcilicet, cui hæc adjuncta. Dixi inhoneſtiora fuiſſe. Ita, & propriè ſervorum. Sic apud Terentium.

ad

---- *ad necem operiere loris.* SAN. *loris liber?* ex-clamat & indignatur, ut in re inſolenti, quòd libero tentata lora. Et ab hac nota ſervilem conditionem pœnæ Horatius approbat:

Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad faſtidium.

Significat à Triumviris (Imperium iis & animadverſio in ſervos) cæſum flagris publicè, idque ſub præconis voce. Itaque & Macer Ic.tus ſcripſit, *Ex quibus cauſſis aut fuſtibus, ex his ſervum flagellis cædi.* Et Impp. reſcipſerunt, mulierem habere juſtas divortii cauſſas, *ſi verberibus, quæ ingenuis aliena ſunt, afficientem mari-tum probaverit.* Flagra hæc ipſa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fæminis remota maximè. Atque ut novum & ſeverum in Licinio Pontifice narrat Valerius: quòd ei virgo Veſtalis, *quia parum diligens ignis æterni cuſtos fuiſſet, digna viſa eſt, quæ flagro admoneretur.* Flagella autem hæc aſpera, adeò ut Ulpianus ſcripſerit, *miniſtrorum immanitate, multos ſub ejuſmodi flagellis interiiſſe.* Et *Horribile* etiam id Horatio viſum agnominare:

Nec ſcuticâ dignum, horribili ſectere flagello.

Quod magis fuit, cùm ea inſitis talis aut officulis exaſperabant. Factum Romæ, atque alibi. Euſtathius dici notat: ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, τὰς ἐξ ἀστραγάλων ὁρμαθῶν κατεσκευασμένας: *Flagra talaria, quæ talis inſertis involutiſque confecta ſunt.* Apud Athenæum quiſpiam recenſet, in Parthis optimates quoque & Satrapas, ubi viſum Regi, ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀστραγαλωτοῖς μαστιγοῦσθαι: *virgis & loris taxillatis cædi.* Apulejus agnoſcit, & *Flagrum pecuinis oſſibus cathenatum*, ſcitè appellat. Ille idem Gallis Matriſdeûm adſcribit. *Arrepto flagro*, inquit, *quod ſemiviris illis proprium geſtamen eſt, contortis tæniis lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & multijugis talis ovium teſſellatum, indidem ſeſe multinodis commulcant ictibus.* Et Plutarchus appoſitè ad ejus lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενον, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι: *Nec qui liberæ verberationis egeat, ſed flagri illius taxillati, quo Gallos aliquid offendentes in ſacris Magnæ matris coercent.* An tale aliquod flagri genus, quo Chriſtus etiam noſter cæſus? imaginantur aut pingunt per pietatem nonnulli. Haud ego aſſero: ſed illud Evangeliſtæ, cæſum eſſe & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. *Jeſum cùm flagellaſſet, tradidit ut cruciſigeretur.* Ἱμάσθλην, id eſt, loreum flagellum appellat Nonnus.

Terentius. Adelph.

Horatius. Epod. Od. IV.

Vide Fabr. in Semeſtr.

Macer. L. x. de pœnis.

L. VIII. C. I. de repud.

Valerius. Lib. I. Cap. I.

L. VIII. de pœnis. Lib. I. Sat. III.

Flagella taxillata.

Lib. IV.

Lib. VIII

Gallis uſitata

Contra Col.

Chriſtus flagris cæſus.

Ῥιγεδανῇ Χριστοῖο δέμας φοίνιξεν ἱμάσθλῃ,
Horribili Chriſti corpus rubefecit habenâ.

CAPUT IV.

Solitos ad Columnam verberari; atque alias per vi-am. De ipſa columna cui ſacrum corpus an-nexum.

Plurifariã flagellatum. SED obſerva. Flagellatio hæc non uno ſemper lo-co, aut tempore. Aut enim ante Deductionem utebantur, idque domi, aut in prætorio: quod in Servatore factum, aut in ipſa Deductione, per vi-am: quod moris fuit magis priſci. Si domi, ligaban

Ad columnam domi. interdum ad columnam. Firmamenta huic ritui non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus ubi ſomnium narrat ſervi, qui viſus ſibi ab hero δέρεσθαι, *deglubi & turpiter tangi: addit*, προσδεθεὶς κίονι πολλὰς ἔλα-

Lib. VIII Eccl. Hiſt. cap. X. πληγάς: *columnæ alligatus, multas accepit plagas.* Phile-as etiam apud Euſebium, ſævitiam in Martyres, qui Alexandriæ, referens: Ἄλλοι δὲ αὖ τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσω-ποι ἐδέοντο: *Alii autem ad columnas vultibus inter ſe adver-ſis, aſtringebantur*: & de flagellatione ſentit. An &

Plauto loc. Bacchid. Plautum ſic accipimus?

------ Abducite hunc
Intro, atque adſtringite ad columnam fortiter.

Ego quidem: etſi ad cuſtodiam modò id factum ali-

Id Chriſto factum. quis pertendat. Sed de Servatore noſtro non ambi-guum, piis quidem & in religione antiquis. Etſi e-nim Evangelia non exprimunt: tamen ſecuti Patres.

Novo Teſtam. Prudentius clarè, & cum ritus quoque priſci atteſta-tione:

------- atque columnæ
Annexus, tergum dedit, ut ſervile, flagellis.

Epiſt. ad Euſtoch. Hieronymus & ſuo ævo exſtitiſſe commemorat. *Oſten-debatur illi* (Paulæ) *Columna, Eccleſiæ porticum ſuſtinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagella-tus.* Indicat fulcri uſum habuiſſe in ædificio templi:

Ibidem. quod ipſum Prudentius. *Perſtat adhuc, templumque gerit veneranda columna.* Etſi Bedæ tempore in medio Eccleſiæ fuiſſe, ipſe teſtatur. Meminit hujus quoque

De Glor. Mart. cap. II. & miraculorum per eam, Gregorius Turonenſis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per

* Lib. III cap. III. viam? ſub furcâ id factum, de quâ in * loco dicam.

CA-

CAPUT V.

Crucem ſuam tuliſſe, aut totam, aut ejus partem.

AD Deductionem venio, in qua duo obſervo, *Ludibrium* & *Tormentum.* Ludibrium, quod ipſi coacti crucem ſuam ferre, aut certè ejus partem: ut vere eſſet illud quod dicitur. *Suo ſibi jumento malum.* Artemidorus: Βαςάζειν τινὰ τῶν δαιμόνων χθονίων κακούργῳ μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῷ σημαίνει, ἔοικε γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι, πρότερον αὐτὸν βαςάζει: *Ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in ea figendus, priùs eam portat.* Plutarchus etiam comparatione quadam utili: Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαςος τῶν κακούργων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἡ δὲ κακία τῶν κολαςηρίων ἐφ' ἑαυτὴν ἕκαςον ἐξ αὐτῆς τεκταίνει: *Et corpore quidem quiſq; maleficorum ſuam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in ſe, ex ſe, gignit & fabricatur.* Benè hoc & ſalubriter Plutarchus: & *Dii Deæque* (ait quiſpiam) *quàm malè eſt extra legem viventibus? quidquid meruerunt, ſemper exſpectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem, atque ita Johannes de Chriſto: Βαςάζων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: *Bajulans ſuam Crucem, exivit in locum Calvariæ dictum.* Qua ſola cauſſa vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores noſtri ad Chriſtum trahunt. Ut Tertullianus hoc de Iſaaco. *Cùm,* inquit, *Iſaac à patre hoſtia duceretur, & lignum ipſe ſibi portaret, Chriſti exitum jam tunc denotabat, in victimam conceſſi à Patre, lignum paſſionis ſuæ bajulantis.* Idem in Iſaiæ verbis iſtis: *Cujus imperium factum eſt ſuper humerum ipſius. Solus,* ait, *novus rex Chriſtus novæ gloriæ poteſtatem & ſublimitatem in humero extulit, id eſt, Crucem.* Et Chriſtus ſane totam plenamque Crucem tulit. Ni feciſſet, quid opus erat auxiliatore & ſubſequa, qui adlevaſſet? Alii non ſemper totam: atque ideo cautè prædixi, *ejus partem.* Nam qui ritu veteri ſub furca cæſi ducebantur* ferebant non niſi iſtam. Imò interdum nec iſtam. Nam fac in arbore aliqua crucifixum, & ſubitò, profectò, præter ſe, nihil tulit.

Crucem humeris ferebant.

Lib. II. cap. XLI.

De tarda Dei vindicta.

Petron. *Satyr.*

Fecit Chriſtus.

Cap. XIX.

Vates teſtati ſunt.

Adverſus Judæos cap. X.

Eod. lib.

* Vide lib. III.

Digitized by Google

CAPUT. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

Tractiper viam

TORMENTUM etiam in deductione: quia trahen divexare, & ſtimulis agere per viam ſolent. Dionyſius de tractione: *δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἀπέλκειν ἐκέλευσε*. *per forum flagellatum ipſum, trahere eos juſſit.* Nec dubium eſt quin impulerint, dejecerint, erexerint, per ſævitiam aut per luſum. De Stimulis etiam non temer addo, & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conſervo ſervus:

Lib. VII. Antiq.

Et ſtimuli ſoſſ.

Plautus illuſtratus.

Moſtellar.

O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, ſi noſter huc reveneris ſenex.

Habes *Stimulos*, idque in *Patibulato* (ad furcam aſtricto) & *per vias*. Jungit iterùm cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Cruceſque*, & aliàs meminit, ſed ſic ut ſeorſim eos fuiſſe ſciamus inter cruciatus & tormenta, ſicut laminas & ignes. Pictores noſtri aſſerculum ſive tabellam imæ Chriſti veſti appingunt, quæ clavis præacutis conſita pedibus calcibuſque euntis illidatur: numquid alludentes ad hanc Deſtimulationem? quæ tamen ſtimulis aliis facta, quos oblongos, ſive è ſudibus præacutis, ſive & ferro præfixis, geſtabant ad hunc uſum. Sumptum à bubus, quos ſic exſtimulabant. Sed niſi ea Pictorum mens, ipſi vidento: ego inventiunculæ ejus nec auctor ſim, nec interpres.

Aſinar.

CAPUT VII.

In ipſa Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terra depoſitam? id quæſitum, & utrumque firmatum.

ISTA ſunt quæ Ante fixionem: nunc quæ in ipſâ. Tria conſidero, *Suſpenſionem*, *Aſtrictionem*, *Inſcriptionem*. Suſpenſio præit, & ante illam etiam Nudatio, quia ſimul ad crucem ventum, ſpoliabant hominem, & ſic in eam dabant. Receptum hoc in pleriſque ſuppliciis, velut Naturæ ſuaſu, quæ nudos induxit in vitam, & educit: etiam in iſto. Artemidorus: *Σταυρωθῆναι ἀγαθὸν τῷ πένητι, καὶ γὰρ ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς. τοὺς δὲ πλουσίους βλάπτει*

Nudati ante fixionem.

Lib. II. cap. LVIII.

, γυμνοὶ γδ ςαυρϐνται. *Crucifigi bonum pauperi, quia nimis eſt cruciſixus: noxium vero diviti, quia nudi cruciſuntur.* In Chriſto factum hoc obſerves: quem Evangeliſtæ narrant recepiſſe veſtes poſt flagellationem ad deducendum, & poſuiſſe iterùm deductum. Ergo nudi dati in crucem: ſed Jacentem an Erectam? Pro jacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Ultro ſe veſtimentis ſpoliavit, & in cælum ſuſpiciens ac Deo gratias agens, ſuper lignum ſeipſum extendit, militique tradidit ut clavis configeretur.* Satis clarè: atque etiam mox clarius: *Eum igitur ligno fixum erexerunt.* Dici nihil poteſt, quin fixio hîc in Jacente facta fuerit, quæ pôſt erecta. Et ratio etiam aliqua ſuadet. Nónne enim facilius hominem ſic affigere ſupinum & inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortaſſe & reluctantem? videtur. Tamen quod in Erectam, plusculi adfirmant teſtes. Cicero in Gavianâ cruce deſcribendâ: *Quid attinuit, cùm Mamertini more atque inſtituto ſuo Crucem fixiſſent poſt urbem in via Pompeja, te jubere figere in via quæ Rhegium ſpectat?* Et verba & rei ſeriem vide, obſervabis fixam primò crucem, & tum in eam datum. Idem in Rabirianâ: *In campo Martio Crucem ad civium ſupplicium defigi & conſtitui jubes.* Stabat jam defixa, dum cauſſa diceretur, & cruciarium ſuum exſpectabat. Galba apud Suetonium, quidam inclamanti ſe civem Romanum eſſe, *multò præter ceteras altiorem & dealbatam crucem ſtatui juſſit.* Statui, ac tum ſuffigi. Joſephus de Judæo quodam à Romanis capto: Ὁ δὲ Βάσσος ανεστῆσαι κελεύσας ςαυρὸν, ὡς αὐτίκα κρεμάσων τὸν Ἐλεάζαρον: *Baſſus juſſit defigi crucem, tamquam ſtatim ſuſpenſurus in eâ Eleazarum.* Denique & libro Eſdræ: *Ut omnis homo qui hanc mutaverit juſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & erigatur, & configatur in eo.* Utrobique hîc erectio, fixionem antecedit. Nec video quid obduci poſſit: niſi iſtud infirmum, ſtatutas quidem, ſed ſub adventum noxii iterùm demiſſas. Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt etiam phraſes veteres, quas ſcimus plerumque adſimiles rebus ipſis. Dicunt enim *Tollere*, *Agere*, *Ferre*, *Dare* in crucem: quæ omnia elationis ſunt aut molitionis. Item in ipſis fontibus, *Excurrere*, *Aſcendere*, *Salire*, in crucem: quæ mihi videntur convenire non niſi in Erectam. Priorum phraſium exempla nota atque obvia ſunt: poſteriorum cape iſta. Plautus:

Quomodo in crucem dati. *Pro jacente.* *Pro Sublata.* Lib. v. in Verr. Cap. IX. Lib. VII. Excid. Jud. In cap. VI. *Rejectio cavilli.* *Iterum pro Sublata.*

> *Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem excurrerit.*

Moſtel.

Prudentius:

Crux illa noſtra eſt, nos patibulum aſcendimus; Peri ſteph. Hym. x.

Plautus:

Credo hercle adveniens nomen mutabit mihi, Bacchid.

Facietque extemplo Cruciſalum me ex Chryſalo.

Sed & teſtes, in ipſa narratione, pro Erecta. Nonnus de Chriſto:

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
Ὄρθιον ἐξετάνυσσαν.

In lignum quadratum, altum, terraque levatum,
Rectum extenderunt.

De eodem Nazianzenus: In Christo patiente.

Ἀντίχ' ὅμιλος ὑψηλοδρόμῳ ξύλῳ
Ἀνῆγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ὀρθὸς δ' εἰς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστήριζετο,
Ἐσκλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
Ἔτεινον, ἐξέτεινον, ἤλασαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum verſuum (haud ſane* optimorum, liberè dicam) hæc ſententia. *Ductum & ſubductum in altam crucem ad ultimum ejus finem: rectum ita ſtatutum: tum ad tranſverſarium lignum manus fixas: denique & pedes ad ſtipitem defixum.* Atque iſta pro Erecta. In diſſenſu autem nos quid definimus? conſenſum, qua licet. Dicimus utrumque uſurpatum, ſæpiùs tamen hoc poſtremum. Imò interim neceſſariò hoc poſtremum. Pone enim in arbore ſuſpenſos (ſæpè factum:) quomodo demitti ea potuit, & tunc attolli?

* *Neque ſcio an ipſa Tragœdia germana Nazianzeni.*

CAPUT VIII.

Clavis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi.

SED jam ad *Aſtrictionem* tranſeo; quæ facta clavis, aut funibus, ſed plurimùm illis. Seneca: *Cùm refigere ſe crucibus conentur, in quas unuſquiſque veſtrum clavos ſuos ipſe adigit.* Ita legendum, *non adjicit.* Illi, inquit, conantur tollere ſe de crucibus ſuis: vos contra, magis magiſque affigitis, & clavos adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quopiam, de Chriſto: De vita beata cap. xxi.

Γόμφοις καὶ σκολόπεσσι πικρὸν ἀνέτλησε τελευτήν:

Claviſque & palis mortem exantlavit acerbam. Apud Lactant. lib. iv. cap. xvii.

Loquitur de hac ejus morte per crucem: quia, ut Artemidorus ait, ἐκ ξύλων καὶ ἥλων γίνεται ὁ σταυρός: *ex lignis & cla-* Lib. ii. cap. lviii.

Digitized by Google

lavis crux confecta eſt. Atque ab hac re Græcis pa-
ipſa crucifixio, προσήλωσις dicta: quaſi dicas *clavi-
o.* Ulpianus in Demoſthenem explicat προσηλῶσαι, Contra Mid.
προσηλῶσαι τοῖς ἥλοις: *cruci affigi clavis.* Et fortaſſe
reſpexit Strabo cùm de Cantabris dixit, ἀνεσταυρωμένους
ἐπὶ τῶν Σταυρῶν: *ſuffixos in crucibus.* Ergo de clavis Lib. III.
num: an etiam de funibus? ſunt exempla. Auſoni-
ſuum Cupidinem facit

Devinctum poſt terga manus, ſubſtrictaque plantis
Vincula mærentem.

t communi *ligandi* verbo in hac re Artemidorus uſus: Lib. II. cap. LVIII.
Σταυροῦσθαι inquit, ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσαγορεύει, διὰ
τὴν δέσιν: *Crucifigi* (in ſomnis) *viro cælibi nuptias deſi-
gnat, ob ligaturam*, quia ſcilicet ligno jungitur copu-
laturque. Plinius inter magicas ineptias *Spartum* L. XXVIII. cap. IV.
etiam è *cruce* numerat, id eſt ſparteos funes. Quid,
quòd D. Andreas ita alligatus? Abdias apertè, & cauſ-
ſam etiam addit: *Proconſul mandat quæſtionariis, ut li-* Lib. III. Hiſt. Apo.
*gatis manibus & pedibus, non clavis affixus ſuſpenderetur,
quò diutino cruciatu deficeret.* Ex quo colligas, habitum
id magis ſævum. Etſi prima fortaſſe crucifixio talis, &
in Livii priſcis ſcriptiſque libris legas: *Arbori infelici re-* Lib. I.
ſte ſuſpendito. Reſte, inquam additur: quod tamen
heri ac nuper ejecerunt correctores. An ſic quoque
appenſi latrones bini, qui cum Chriſto? Vulgò ſen-
tiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi,
pariter ac Chriſtus, fixi. Nonnus adfirmat.

Κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ Σταυρῷ δεδέτης:
In cruce præduris clavis fixi, inque ligati. In cap. XIX.

Et magis Hiſtoria priſca quæ eſt de Helenâ Con-
ſtantini matre. Ea cùm veniſſet ſacra & Deo-ho-
mini trita loca, cupidine viſendi & venerandi: de
Cruce etiam inquiſivit noſtra illâ ſervatrice. Fo-
dit, tres reperit, ac diu animi anceps hæſit quæ
eſſet illa vera. Nam Titulus, quo dignoſci potuiſ-
ſet, jacebat ſeorſim disjectus. Denique miraculo
& divinâ indicatione opus fuit ad diſcernendum.
Quid autem opus, ſi veſtigia clavorum modò in
unâ? Argumentum certum eſt, & res ipſa per Ec-
cleſiæ annales.

Digitized by Google

CAPUT IX.

In quibus partibus clavi, & quo numero?

Clavos autem iſtos, ſive & funes in manibus pedibuſque fuiſſe ſatis notum. Nonnus de Servatore:

Καὶ ποσὶ καὶ παλάμῃσι σιδήρεα κέντρα κομίζων:

Et pedibus manibuſque ferens ſtimulos ferratos:

Adverſ. Jud. cap. x.

Tertullianus de veteri vaticinio: *Foderunt manus meas & pedes] quæ propria atrocitas crucis.* Habent *atrocia* libri ſcripti: & rectè, ut amat loqui ille ſcriptor. At quàm multi iſti clavi? enimverò diſſident. Alii de ternis aſſerunt, ut Nonnus, qui Chriſtum depingit:

Quot clavi in pedibus.

Tres quidam volunt.

...... Ἀμετρήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ

Διπλόον ἦτορ ἔχοντα μιῇ τετορημένον ὁρμῇ,

Ποσσὶν ὁμοπλεκέεσσιν.........

Facit ecce *magno & ſingulari clavo pedis utriuſque peſtoſculum transfigi, & quidem uno ictu, idque pedibus mutuò impoſitis & complicatis.* Clarum eſt, etiam illud Nazianzeni, pariter de Chriſto, ubi cruce deponitur:

In Chriſto patiēte.

Γυμνὸν τρισήλῳ κείμενον ξύλῳ λαβών:

Nudum triclavis repoſitum ligno auferens.

Alii quatuor.

At contra tamen tendunt alii, & ſuggerunt quaternos. De eodem Chriſto Gregorius Turonius: *Clavorum dominicorum, quòd quatuor fuerint, hæc eſt ratio. Duo ſunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior majorque auctor πληθυντικῶς ſcripſit: *Clavis ſacros pedes terebrantibus.* Quid, quod Plautus ex more aſtruere videtur tantos?

De Glor. cap. VI.

Serm. De Paſſione.

Moſtellar.

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit,

Sed ea lege, ut offigantur bis pedes, bis brachia.

In Plauto nova explicatio.

Niſi is tamen ibi ſenſus, ut ſervulus ad majorem quaſi cautionem, & ne facilè ſe refrigeret, voluerit non ſemel manus pedeſque, ſed bis ſingula figi: ita inquam, ut bini in quoque membro eſſent clavi. Quam magis conſidero, tam magis hoc dictum cenſeo: cùm id quoque reperiam, per ſævitiam multiplicatos alibi clavos. Ut in Martyrologia: *Agricolam plurimis clavis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibuſque, ac demum capite clavis confixo, martyrium conſummavit.* Itaque ſi morem veterem vides; arbitrarium fuit de clavis, & fruſtra litigemus. Si de

Pluribus clavis fixi.

IV. Novemb.

XXIX. Novemb.

Chriſto

[C]hriſto tamen quæritur; neſcio, & in diſſenſu Pa-[tr]um non eſt meum arbitrari.

CAPUT X.

Ordo & Modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce ſuppedaneum?

ADDO magis de figendi modo. Is fuit, ut manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus [in] Dialogo ubi Prometheus figitur. Vulcanus Mer-[c]urio loquitur: Ἀνεσταυρώσθω, ἐκπετασθεὶς τὼ χεῖρε ἀπὸ τουτουῒ πρὸς τὸ ἐναντίον: *Crucifigatur, extenſus ambas manus [a]b hac parte in adverſum.* Atque initium à manu de-[x]trâ. Ibidem Mercurius Prometheo: Ἀλλ' ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δὲ ὦ Ἥφαιστε, κατάκλειε, καὶ προσήλου, καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως κατάφερε· δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατειλήφθω εὖ μάλα καὶ αὕτη: *Sed præbe dexteram, tu autem Vulcane, aſtringe, & [co]nfige, & malleum fortiter demitte. Da & alteram quò illa [e]tiam rectè aſtringatur.* Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúſne fuerint toti moli ferendæ? Apparet enim corpus omne (præſertim ſi quis pedes inflecte-ret) pependiſſe à manibus ſolis. Ego ita arbitror. Quid-ni? Duræ & nervoſæ illæ partes, & lentè frangi. For-taſſe nec in mediâ ſemper manus volâ clavi fixi, ſed ſu-periùs paullò qua cum brachio coit, id eſt circa carpum. Plautus facit ſuſpicari, qui disertè ſcribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem ampliùs, ſi corpus gra-vius, aut manus tenuior; adminiculum ſæpè fuiſſe fu-nes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pectus medium, ad crucem adſtrictos. Hoc malim, quàm cum aliis aſſerculum ſive tabellam inducere, in quâ innixi & fixi ſimul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò de-licata. Tamen in Chriſti crúce Gregorius Turonicus agnoſcit; quiáne fuit, an quia piè imaginatus eſt? Ip-ſe quidem ſic: *In ſtipite erecto foramen factum manifeſtum eſt, pes quoque parvæ tabulæ in hoc foramen inſertus eſt: ſuper ham verò tabulam, tamquam ſtantis hominis, ſacræ affixæ ſunt plantæ.* Nec ſcio an huc Innocentii hæc referenda: *fuerunt in Cruce dominicâ ligna quattuor, ſtipes erectus, & lignum tranſverſum, truncus ſuppoſitus, & titulus ſuperpoſitus.* Nam vidi qui de *Trunco* ſic accipe-rent: etſi vox videtur abnuere: quæ parùm apta ad mi-nutam illam tabellam. Verba etiam plura & ſequentia Innocentii cùm examino, ſentire eum dixerim non de hac impoſita, ſed ere (ut loquitur) *ſuppoſito trunco*, è quo ipſa

Manus primùm fixæ.

An ferrè potuerint pendulum corpus? An ſemper in ipſâ volâ fixi?

De tabellâ ſuppedaneâ.

De Glor. Mart. cap. VI.

Serm. I. de uno Mart.

ipſa crux ſurgat. Ita enim ſenſiſſe videtur : truncum aliquem fuiſſe, ſive fulciendæ cruci in imo appoſitum (*ἀντηρείδας* Græci id genus obliqui ſuſtentaculi vocant;) ſive ſub ipſo recto ſtipite in terrâ, cui ille immiſſus, ut firmior ſtaret. Neque ego aſſero id factitatum : ſed mentem ſcriptoris pono. Trahunt etiam Irenæum illuc, qui crucem ſic deformat :

Lib. II. cap. XLII.

Ipſe habitus crucis fines & ſummitates habet quinque : duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & unum in medio ubi requieſcit qui clavis configitur. En, inquiunt, medius ille finis tabella eſt, in quâ corpus requieſcit. Fateor verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Juſtinus martyr, è quo ſumpta hæc videntur, ſic de iſto fine : *Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι* : *Et illud in medio defixum lignum, ut cornu ipſum etiam eminet, in quo ferùntur & quaſi invehuntur, qui crucifiguntur.* Cornu id appellat, & notare vult : quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne uterque ille ſcriptor aliud intellegat à jam dicto ſenſu. Dividunt crucem in quinque fines (*Apices* Tertullianus ſcitè appellat:) quatuor illos, qui noti ſunt & incurrunt : quin-

Adverſ. Tryph. Jud. *Vide ſuprà* Lib. I. cap. IX.

Lib. III. adverſ. Marc. cap. XIX.

tum, quem in mediâ cruce collocant, ubi lignum tranſverſum ſcindit tranſitque ſtipitem defixum. Hæc con-

Digitized by Google

conſideratione, quinque ſunt fines: & unus ille ſtipes (ſed ſectus) facit ternos. Quod autem ajunt *invehi* & *requieſcere*: verum eſt, corpus acclinatur ei & quaſi innititur à tergo. Auguſtinus hoc ſenſu ſcripſit, *Longitudinem crucis à terrâ ſurgentem, cui corpus erat infixum.* An totum corpus? imò pedes tantùm, quod liquet: ſed adfixum innixumque intellegit., nec ſcio an *innixum* ſcripſit. Tamen in picturis ſculpturiſque etiam priſcis veſtigium tabellæ hujus exſtare audio: non ergo temere ſpreverim, non certè à Chriſti cruce: de aliis, audaciùs. Quod enim veſtigium in ſcriptoribus antiquis? Vidi ſuprà Lib. I. cap. X.

CAPUT XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo aſcriptus, aut prælatus.

POST Aſtrictionem *Inſcriptio*. Quid ea eſt? Cauſſa ſupplicii, & ipſum crimen, & Romanâ voce *Titulus*: quâ & Johannes eſt uſus. Atque item Nonnus: Titulus quid Latinis?

Γράμμα, τό περ καλέουσι Λατινίδι Τίτλον ἰωῇ.

Matthæus Αἰτίαν bene & ſignanter dixit. Gloſſæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, *cauſſa, materia, titulus.* Eædem Latine, *Titulus*, ἔλεγχος. Latini etiam paſſim pro cauſſâ. Ut poëta: In cap. XIX.

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fini vitæ noſtræ variis & occultis cauſſis expoſito, interdum quædam immerentia ſupremi fati titulum occupant.* Atque hic Titulus præferri aut apponi ſolet damnatis. Præferri, ut in Suetonii Caligulâ: *Præcedente titulo qui cauſſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumducitur.* Epiſtola Lugdunenſium, de Attalo Martyre: Περιαχθεὶς κύκλῳ τὸ ἀμφιθέατρον, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο Ῥωμαϊστί· Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ Χριστιανός: *Circumactus per amphitheatrum, tabellâ ipſum præeunte, in quâ Latine ſcriptum, Hic eſt Attalus Chriſtianus.* Sed & appendi, aut apponi damnatis ſolet. Suetonius Domitiano: *Patrem familiâs detractum è ſpectaculis in arenam canibus objecit cum hoc titulo, Impie locutus parmularius.* Quintilianus oſtendit Gladiatores quoque ſic productos: *Quidam ut patrem ſepeliret, auctoravit ſe. Die muneris productus ſub titulo cauſſæ, rudem populo poſtulante accepit.* Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de ſervo, quem dominus agi in crucem, idque per forum juſſit: Μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως

Lib. IX. cap. XII. Damnatis anteferri ſolitus: C. XXXVIII. Apud Euſeb. lib. V. cap. I. Vel iis appoſitus. Cap. X. Declam. CCCII. Lib. LIV.

τεταὐσέως δηλοῦντων : *Cum litteris* (ſive Titulo) *quæ cauſſam mortis aperirent.* Sæpe etiam neglecto aut ſpreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id eſt ut Præconis præeuntis voce populo id nuntiaretur : de quo more alii, & ego aliàs.

Loco ejus, ſæpè vox præconis.

CAPUT XII.

Poſt fixionem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorumdam.

Mors varia in cruce, ſed ferè lenta.

BENE jam & fideliter fiximus : quid poſt fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Cuſtodia.* Mors, lenta, moleſta, & vel à ſtillante paulatim ſanguine, vel à fame. Quid ſi etiam ab avium ferarumque laniatu? videbimus, & ſingillatim diducemus. De ſanguine quem demittebant fixi, clarum eſt, nec teſtimonii eget : & tum eâ cauſſâ, tum ex acri verberatione quæ præiverat, credo invalidiores multos obiiſſe. At de fame, Euſebius ubi Martyres narrat crucifixos in Ægypto : Τετηρήκασί τε ζῶντες, εἰσόκε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῷ διαφθαρεῖεν : *& ſervati ſunt vivi, donec in ipſis patibulis fame morerentur.* Itaque legas quoſdam diu in crucibus vixiſſe, ut ingenitum ſcilicet robur erat, aut vires. Beatus Andreas *in cruce ſuſpenſus in eâ populum docens*, (ô athletam Deo dignum!) *biduo ſupervixit.* Victorinus ſub Nervâ, *juſſus ſuſpendi capite deorſum, ita per triduum vixit.* Quod ſanè miror in ſchemate illo minimè apto ad longam vitam. Magis etiam iſtud: quòd *Timotheus & Maura in Cruce novem diebus vivi pendentes, ac ſeipſos in fide corroborantes, martyrium conſumpſerunt.* Unde hæc vis aut vitalitas, niſi à vitæ ipſo fonte? Quamquam & alii quidam animosè egiſſe in extremiſſimis iſtis rebus legantur, velut Bomilcar ille apud Juſtinum: *qui patibulo ſuffixus in foro medio magno animo crudelitatem civium tulit : adò ut de ſummâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum ſcelera concionaretur.* Quidam etiam petulanter : ut protervuli apud Senecam *qui ex patibulo ſpectatores ſuos conſpuunt.* Atque etiam adnotavi, quoſdam miſeratione Principis, aut Magiſtratuum è Cruce ablatos, pòſt vixiſſe. Joſephus in vitâ ſuâ recitat : *Redibam,* inquit, *è vico quodam, & vidi multos ex hoſtibus* (Judæis) *crucifixos : & tres ex iis adgnoſcens, cum quibus antè mihi conſuetudo, valde in animo dolui, & cum lacrimis progreſſus, dixi Tito. Ille autem ſtatim depoſitos eos mandat diligentiſſime curari, atque ex iis duo inter ipſam curam obierunt, tertius ſupervixit.*

Lib. VIII. cap. VIII.

Fluſcultus diet quidã vixère.

Martyr. XXX. Novemb.

Martyr. V. Septemb.

Martyr. III. Maij.

Loquentes & ſermocinantes.

Lib. XXII.

Alii illudentes.

De vit. bea. cap. XIX.

CA-

CAPUT XIII.

Quoſdam à volucribus, aut feris etiam vivos laceratos, & pleroſque omnes mortuos, interdum & lanceis interfectos.

AT de laniatu etiam addidi, & cauſſam illam quoque feci mortis. Haud temerè, quia ſic ligati, & cùm ſe non commoverunt, dati reverà * ἑλώρια, ut cum poëtâ dicam, κύνεσσιν Οἰωνοῖσί τε πᾶσι. Atque id etiam vivi. Prudentius:

--- Crux illum tollat in auras,
Viventeſque oculos offerat alitibus.

Ab avibus laniati.
** canibus laniena.*
Atque avibus eniecti.
Περὶ στεφ. Hym. XI.

Horatius aſpexit:

Non hominem occidi, non paſces in cruce corvos.

quia ſicarii ſcilicet & homicidæ dari ſolent in crucem. Item Juvenalis:

Vultur jumento, & canibus, crucibuſque relictis
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.

Horatio Inc. Lib. I. epiſt. XVI.
Juvenali,

Quin reperio in ſententiâ judiciali quoque id aliquando expreſſum. Actis Martyrum: *Claudius, Aſterius, Neon cruci affigantur, & corpora eorum avibus laceranda relinquantur.* Itaque Apulejus proprium hunc refert *Patibuli cruciatum, cùm canes & vultures intima protrahunt viſcera.* Addit autem & *Canes*: & diſcas licet cruces non ſemper fuiſſe peraltas. Quomodo enim, ſi canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non niſi circumlocutio videtur cruciariæ hujus mortis.

Apuleio. Lib VI. De Aſin. in fine.
Opinio de Catulliano Epigrammatio.

Si Comini arbitrio populi, tua cana ſenectus
Spurcata impuris moribus, intereat:
Non equidem dubito, quin primum inimica bonorum
Lingua exſecta avido ſit data vulturio:
Effoſſos oculos voret atro gutture corvus,
Inteſtina canes, cetera membra lupi.

Iſtæ mortes, niſi quòd interdum lanceis etiam transverberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: *quibus ad ſtipitem ligatis in pedibus eorum affixi ſunt clavi; cumque tranſiſſet unus dies & nox, juſſit ambos* (Fabianus judex) *lanceis per latera verberari.* At iſtud in noſtro Domino; cui miles jam mortuo lanceâ latus apperuit, ſcilicet periculum an bonâ fide obiiſſet.

Lanceis transfixi quidam. Martyrol. XVIII. Junii.

CAPUT XIV.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

Crura non iis fracta. NON autem & crura iis fracta, inquies, atque ita interempti? Vulgò invaluit hæc opinio, ſed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident diſparata hæc ſupplicia & ſeorſim fuiſſe. Induxit vulgum, quòd in ſacrâ *Niſi fortè in Judæa.* hiſtoriâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atque ſciant pro moribus Judæorum id fuiſſe: atque illic fortaſſe *Lib. IV. cap. XXVI.* tantùm. Lactantius monuit: *Suffixus itaque Chriſtus cùm ſpiritum depoſuiſſet, neceſſarium carnifices non putaverunt oſſa ejus ſuffringere, ſicut eorum mos ferebat.* Ait *Cur ibi?* cautè *eorum mos*: nempe Judæorum. Et cur hoc Judæi? ne fraus legi fieret, quæ juſſerat ad Solem occaſum ſuſpendioſos deponi. At deponi niſi mortui non debebant: diutiùs autem plerique vivebant: ergo hac aut aliâ viâ mors feſtinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim fuiſſe hanc ſolam. Lex quam tango, eſt in Deuteronomio, *Tertull. Adverſ. Jud. cap. X* & vertit ſic doctor Afer: *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita ut judicium mortis ſit & morietur, & ſuſpendetis eum in ligno, ſed & ſepulturâ ſepelietis eum ipſâ die.* Er- *De Crurifragio.* go crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia ſe ingerit, & vile, atque item ſævum eſt juxta crucem, breviter de eo dicam. Vox ipſa proba & vetus. Gloſſæ priſcæ: *Crurifragium*, σκελοκοπία. atque alibi *Crurifrangium* rectè etiam ſcribunt. Nam *Tago & Tango*, & *Frago & Frango*, dixerunt: ſed prior ſcilicet ſcriptio magis pro archaiſmo. Diviſit elegantiæ gratiâ Apuleius: *Lib. IX. de Aſin.* *Uxor diras in eum devotiones deprecata, & crurum ejus fragium abominata*, ubi *abominata* pro vero magis & pro *Olim in uſu.* ſenſu. Ipſa res antiqua, & jam Plauti, & antè ævo, paſſim Crurifragium minati ſervis. In ejus Aſinariâ:

Aſinar.

---- *Crura hercle offringentur,*
Age impudice, niſi iſtum percies.

Ferè in ſervos. Et credam, ut crucem ipſam, peculiare fuiſſe ſervis. Seneca: *Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſervulum infe-* *De Irâ III cap. XXXII* *licem in ergaſtulum miſerimus. Quod properamus verberare* *cap. LXVII* *ſtatim, crura protinus frangere?* Suetonius Auguſto: *Thallo à manu, quòd pro epiſtolâ proditâ denarios quingenos acce-* *cap. XLIV.* *piſſet, crura effregit.* Idem in Tiberio: *Utrique mox* (miniſtro cuipiam, & tibicini) *quod mutuo flagitium exprobraſſent, crura fregiſſe.* Ergo in ſervis: ſed ita, ut liberi non immunes, ſive in crimine, ſive potiùs per ſævitiam

VIL-

Digitized by Google

vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Cornelius Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus juſſit.* Et Spendiani rebelles in Africâ, cùm Pœnorum optimates cepiſſent, κολοβώσαντες, καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔῤῥιψαν εἴς τινα τάφρον: *admutilantes, & crura conterentes ad-adhuc vivos projecerunt in foveam aliquam.* Et in Martyres noſtros plurifariam ſic ſævitum: Euſebius de his quæ in Arabiâ aut Cappadociâ: Τῶν Μαρτύρων ποτὲ πελέκει ἀναιρουμένων, ποτὲ δὲ τὰ σκέλη κατεαγνυμένων: *Martyribus alias ſecuribus interfectis, aliâs Crurifragio punitis.* Martyrologium memorat *Hadrianum Nicomediæ, cum aliis viginti-tribus, omnes ſub Diocletiano martyrium crurifragio conſummaſſe.* Idem de pluribus, atq; innominatis: *Commemoratio SS. Martyrum, qui in perſecutione Maximini fractis cruribus necati ſunt.* Et ſæpiùs. Modus hujus ſupplicii, ut incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi imponerent, validis ictibus ſic frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priſcis, quæ Surius vulgavit. Sublatum hoc ſupplicium à Conſtantino Victor aſſeverat, de quo in * loco.

Sen. de Ir. III. cap. XVIII. *Interdum & liberos.* Polyb. I. *Martyres ſic occiſi.* Lib. VIII. cap. XII. XXIII. Maij *Ratio frangendi crura.* Tom. V. die VIII. Sept. * Lib. III cap. XIV.

CAPUT XV.

Corrumpi in Cruce paſſi ſunt, & nefas ſepelire.

CORRUPTIO jam poſt Mortem. Quam ſic intellego, quòd nec mortuos deponerent, ſed tabo illic paſſi ſunt diffluere, & à Sole ac pluvia corrumpi. Valerius impreſsè hoc narrat de Polycrate, qui ab Oroete cruci affixus: *Equâ, inquit, putres ejus artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam lævam, cui Neptunus annulum manu piſcatoris reſtituerat, ſitu marcidam, Samos lætis oculis aſpexit.* De quo ipſo Afer noſter, ut ſolet, ſuccincte: *Polycrati Samio filia Crucem proſpicit de Solis unguine & lavacro Jovis.* Tangit hiſtoriam, & ſomnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens ſomnii, ſublimem in cruce madidandum à Jove cùm plueret, à Sole ungendum cùm is calidus è nudo corpore ſaniem eliceret adipemque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cùm Tyranno minanti eam reſpondit: *Suâ nihil intereſſe, humi, an ſublimi putreſceret.* Neque aliam Artemidorus, cùm malum divitibus ominatur à ſomni ita cruce: Τὰς γὰρ σάρκας ἀποβάλλουσιν οἱ σταυρωθέντες: *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi.* Ita, inquam, amittunt: ſive tempore & defluxu: ſive & laniena volucrum ferarúmque, de qua dixi.

Corrupti in Crucibus. Lib. VI. cap. IX. Tertull. de Anim. Lib. III. *Tertullianus explicatus.* Apud Cic. & Valer. *Et Artemidorus.* Lib. II. cap. LVIII.

Digitized by Google

CAPUT XVI.

Cuſtodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

Rarò ablati è cruce.
Contra Flac.
Custodes additi.
In Satyr.

ITAQUE hoc fine aſſervati in Cruce, & deponi rarum omnia fuit. Niſi quòd Philo tamen notat, *receptum moribus fuiſſe in Natali Imperatoris, aut ſimili die feſto quoſdam è crucibus deponi, & permitti ad ſepulturam: at Flaccum contrà, novos etiam tum iis affixiſſe.* Ne quis autem deponeret, miles & cuſtodia aſſedit. Petronius: *Miles cruces aſſervabat, ne quis corpora ad ſepulturam detraheret.* Plutarchus in Cleomene: Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμένον, καὶ ἀποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν ὄρνεον ἐφίπτασθαι σαρκοφάγον: *Paucis pòſt diebus, ii qui Cleomenis cruci affixum corpus cuſtodiebant, viderunt magnum ſerpentem capiti ejus circùmplexum, & faciem velantem tegentemque, ne qua carnivora avis attingeret.* Ubi utrumque habes, & cuſtoditi ſolitos mortuos; & aves faciem in primis involaſſe. Poſſis ad hanc cuſtodiam illud Evangeliſtæ referre: Ἔχετε κουστωδίαν, ὑπάγετε: *Habetis cuſtodiam, abite.* Quæ Pilati vox fuit ad Judæos petentes aſſervari monumentum. Videtur autem intelligere cuſtodiam, quæ paullò antè ad crucem, niſi quis malit, *Habete cuſtodiam*; quaſi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in utrumvis valet.

Matth. XXVII.
Ambiguus intellectus in Evangeliſtâ.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE CRUCE

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

ABUNDE, quæ ad *Vulgarem* crucifigendi modum, diximus: *Rarus* ſupereſt, quem ipſum pari cura imus expunctum. Eum ſuprà deſcripſimus (& vox præfert) *ſepoſitum, & minùs in aſſiduo uſu.* Sepoſitum *ævo*, Inuſitatum vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribus ordine & partitè dicam (juvat in his talibus) & in lucem fortaſſe protraham, quæ uſque adhuc parum claro oculo conſpecta. Ævo ſepoſita *Furca* eſt: olim quidem in creberrimo uſu, ſed quæ paulatim deſiit atque abolevit. Mentio crebra non in hiſtoriis ſolùm, ſed Comœdiis priſcis: mentio tamen magis, quàm explicatio, ego hîc faciam, & pro copia ingenii dabo in ſplendorem. Ut poſſim, duplicem illam facio, *Veterem* & *Novam*. Priorem, quæ priſcis Romanis (non enim apud alias gentes legi) uſitata: atque hanc iterùm duplicem. *Ignominioſam* & *Pœnalem*. Illa eſt, *quâ collo impoſita ſervi circumduci ſolent ob culpam aliquam, oſtentui & adirriſum.* Iſidorus: *Furcifer dicebatur olim, qui ob leve delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis quàm ſupplicii cauſſa, furcam circa urbem ferre, prædicans peccatum ſuum, & monens ceteros, ne quid ſimile peccarent.* Plutarchus in Coriolano, *Humanè habitos ſervos à priſcis dominis* notat, & addit: Ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν. Ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ φούρκιφερ: *Erat autem magna caſtigatio, ſervi delinquentis, ſi lignum currus, quo temonem ſuſtentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim paſſus, & ſic conſpectus, non ultra fidem habebat, & vocabatur Furcifer.* Talia idem in Quæſtionibus Romanis. Et Gloſſæ veteres: *Furcifer*, τιμωρούμενος, δικρανοφόρος. οἱ πταίοντες ἀντὶ τιμωρίας δίκρανον ἐν τοῖς τραχήλοις ἔχοντες [περιεχόμενοι], διὰ τῆς πόλεως περιαγόμενοι: *qui patibu-*

Quid rarus modus? Is divisus.

Furca duplex.

Iterum duplex. Ignominioſa.

Lib. x. Orig.

patibulum fert, qui furcam. Qui peccaverant, pro pœna furcam in collo habentes circuibant, per urbem undique ducti. Atque hæc illa prima eſt, ab ipſa re & fine *Ignominioſa* à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen *Pœnalis.*

CAPUT II.

De Furca Pœnali, & cæſos ſub ea ad mortem.

Ea eſt, *qua item collo impoſita circumducti, ſed cum verberibus & pœnæ cauſſa.* Atque adeò mors plerumque

Sub. furca cædi. que huic conſequatur: ſive ſub ipſa Furca ad necem cæſis,

Ad mortem. ſive cum ea in crucem latis. Seorſim utrumque explicabo, & firmabo. Sub ea ad mortem cæſi: ex Sue-

Neron. tonio, *qui pœnam more majorum* interpretatur, *nudi*

cap. XLIX *hominis cervicem inſeri furcæ, corpus virgis ad necem cæ-*

In Nerone. *di.* Atque idem etiam Victor: *Senatus ſententia conſtitutum, ut, more majorum, collo in furcam conjecto, virgis ad necem cæderetur.* Ac reperio exempla etiam

* vide Feſtum in Probrum. in hiſtoria, etſi haud crebra. Livius * inceſtum cum Veſtale ſic punitum oſtendit: *L. Cantilius ſcriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui*

Lib. XXII. *cum Floronia ſtuprum fecerat, à Pontifice Maximo eouſque virgis in Comitio cæſus, ut inter verbera exſpiraret.* Dionyſius in culpa ſimili, & de iis qui Urbem ſtupraverant:

Lib. IX. Antiq. Τῶν δὲ διαπεπραγμένων τὴν ἀνοσίαν φθορὰν, ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν: *Ex iis autem qui illicitam corruptionem patraverant, alter ſeipſum interemit, alterum ii qui ſacris præerant* (ii ſunt Pontifices) *comprehendentes, in foro flagris ſecantes, tamquam mancipium, interemerunt.* Nam etſi neuter furcæ hic mentionem faciat, tamen cùm verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu priſco factum: hoc magis, quòd Dionyſius quaſi indicans addidit, καθάπερ ἀνδράποδον, *ſervilem in modum.* Quod autem liberi etiam ſub furca interdum

Lib. LV. cæſi, exemplum in Epitoma Livii clarum, de C. Ma-

Non ad mortem. tieno: qui *accuſatus apud Tribunos quod exercitum in Hiſpania deſeruiſſet, damnatuſque, ſub furca diu virgis cæſus, & ſeſtertio nummo vaniit.* Nam etſi ille non ad veram mortem cæſus, tamen ad civilem, & libertatem civitatemque pariter amiſit. Atque ideò dixi *plerumque* mortem conſequam: cùm & in Plauto legam

Et:

Et ob eam rem in carcerem te deſſe compactum ſcio, Menæch.
Et poſtquam es emiſſus, cæſum virgis ſub furca ſcio.

Quæ objiciuntur ſeni vivo etiam & videnti.

CAPUT III.

Ligatos ad Furcam in Crucem ſolere tolli, Furcam & patibulum videri eadem, aut haud longe diſſita.

SED cum Furca in crucem latos etiam dixi: quod rei noſtræ facit, atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & ſub ea cæſi, per viam ducebantur; fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem.

Cum Furca appenſ.

Firmamus veterum ſcriptis. Arnobius: *Servum peſſime meritum per Circi aream mediam traduxiſſe cæſum virgis, & ex more, multaſſe poſt patibuli pœna.*

Lib. VII. adverſ. Gent.

Ita legimus, non *pœnam.* Et quod ait, *ex more*, huic rei ſeligimus: quaſi receptum videlicet & tralaticium poſt cæſionem hanc, ſuſpendii.

Arnobius obiter correctus.

Nam etſi Arnobius non expreſſit ſub Furca cæſum: tamen ita fuit, & in ipſa hac narratiuncula alii omnes conſenſu produnt. Livius: *Servum quidam paterfamilias nondum commiſſo ſpectaculo, ſub Furca cæſum, medio egerat Circo.*

Lib. II.

Cicero: *Servus per Circum, cum virgis cæderetur, Furcam ferens ductus eſt.*

De Divinat. I.

Valerius: *Cum ſervum ſuum verberibus multatum ſub Furca, ad ſupplicium egiſſet.*

Lib. I. cap. VII.

Denique Lactantius, qui & Patris-familiæ nomen expreſſit: *Antonius Maximus* (potius *Autronius;* ex Macrobio) *diverberatum ſervum ſub Furca, medio Circo ad ſupplicium egerat.*

Lib. II. cap. VIII.

Ergo ſub Furca ad ſupplicium acti: ſed numquid in ea appenſi? Ita, quia hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit.

Furca & patibulum eadem.

Certa auctoritas Macrobii: qui de illo ipſo facto. *Autronius*, inquit, *Maximus quidam ſervum ſuum verberatum, patibuloque conſtrictum, per Circum egit.*

Lib. I. Saturn. cap. X.

Quid hoc eſt, *patibulo conſtrictum*, niſi quod alii omnes *Furcam* dixerunt, & Livius de Horatio, *ſub Furca vinctum*? Nam ita res fuit. Alligari brachia manuſque ad hanc furcam ſolent: atque ita circumduci, mox in ea attolli. In Plauto legis, *Diſpeſſis manibus patibulum habere*, item: *ire patibulatum per vias.*

Moſtell.

Et quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre per urbem, deinde affigi cruci.*

Plautinis locis facta lux.

Nota verba & ſeriem: *Ferre*, deinde *Affigi.* Quæ ipſa in Licinii hiſtorici fragmento apud eumdem Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere, pro *patibula*) *deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur.*

In patibul.

Clare

Clarè omnia. Habes, ut in Macrobio, ligari co[nstringique] ſtringique ad patibulum; habes, circumferre; hab[es] defigi. *Circumferre* inquam, nam quod vulgò eſt *ci[r]cumferuntur*, vereor ut rectum ſit, quia non profect[i] circumlati, ſed ipſi pedibus ſuis ibant: niſi tamen c[a]pias quaſi circumductos. Sed ego malim, *circumfe[re]runt* reponi, ut ſit ligatos ad patibula, ea ipſa circum[]tuliſſe. Ita Plautus:

Correctus Livianus Macer.

Tu quidem hodie canem & furcam feras.

Caſina.

Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs, dixit, ſicu[t] & hîc: *Cum furca in urbem, tamquam Carbonarium.* At qui docendum etiam eſt, inquies, in eâ appenſos: Nónne, res clamát? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Conſtat certè in patibulo ſuſpenſos. Sed firmo & teſtibus. Feſtus: *Furcilla ſive Furcilla, quibus homines ſuſpendebant.* Cedò de quibus aliis hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Juventutis & Summani, furca ſambucea, arbore fixi.* Vix eſt ut aliter intelligas, quàm in furca ad arborem fixos. At clariſſimè jam Firmicus: *Severa animadvertentis ſententia patibulo ſuffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primo patibulo ſuffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phraſis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum ſcilicet, hoc ſenſu, pars crucis. Diſtinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces,* & quod patens hæc tranſverſaque pars ſic dicta, Seneca indicat: *Alii brachia patibulo explicuerunt*, ſicut interior defixuſque ſtipes, *Crux* propriè dictus.

In ipſa furca appenſi.

Lib. VI. Mathes. cap. XXXI.

Patibulum proprie a Cruce diverſum.

CAPUT IV.

Quæ forma Furcæ fuerit, obſcure traditum in veterum ſcriptis.

SED qualis hæc ſuſpenſio, & qua vera germanaque facie ipſa Furca; ut ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; & planè quod Græci dicunt, τὴν γνώμην ταλαντεύω. Suidas Furcam ſic deſcribit: Φοῦρκα παρὰ Ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον: *Furca Romanis eſt lignum duplex ſive geminum.* Plutarchus paullò magis videtur aperire: διπλοῦν ξύλον ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσι: *duplex lignum quod curribus ſubjiciunt.* Tamen hoc ipſum ſatis σκοτεινῶς & ἀσαφῶς. itaque diſtinctius alibi: ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι: *lignum currus, quo temonem ſuſtentant.* Atque addit

Quid Furca qualiſque?

In Cauſſis *Plutarchi deſignatio.*

: ὅ γὰρ Ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο Ῥωμαῖοι φοῦρ-
 ...καλοῦσι: *quod enim Græci Hypoſtaten & Sterigma* (ſuf-
cimentum & ſuſtentaculum) *id Romani appellant*
...cam. Benè & clarè pro ſuis Græcis: nos an ſcitio-
? In Heſychio hoc ſaltem reperio: στήριγξ (idem
...od στηρίγματα) *dici à quibuſdam*, τὸ δίκρουν ὅπερ ὑποβάλ-
... τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ: *illud biceps aut furcatum, quod*
...jiciunt currus jugo. Juvat, an moratur? iſtud potiùs,
...oniam Ζυγὸν ſcribit ſive *Jugum*, quod Plutarchus
...monem & ῥυμόν. Utri accedimus? Plutarcho magis,
...c video quid Jugo fulciendo ſubjeceris, quod depen-
...t & fertur collo boum. Ergo, me quidem arbitro,
...eſychius, in vicinis voculis, ſic corrigatur. Atque
...iſtis rem factam habeamus, ſi nota veterum curru-
...m membra. Opinamur tamen ſimilia noſtris fuiſſe,
... Dionyſium etiam audiamus. In eo, ubi pœnam
...ſcribit ſervi illius Autronii Maximi (de quo pluſcu-
... ſuprà) hæc lego: Ἀνὴρ Ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα
...ὐτοῦ ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ
...ριφανὴς ἡ τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου γένηται, δι᾽ ἀγορᾶς αὐτὸν μα-
...γούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴ τις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τό-
...ος ἐπιφανής. Οἱ δὲ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρίαν,
τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες
...ὶ τὰ στέρνα τε καὶ τοὺς ὤμους, καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διή-
...οντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα: *Vir Romanus*
haud ignobilis, ſervum ſuum ad mortis ſuppli.ium tradens
conſervis aliis ducendum, ut conſpicua & illuſtris pœna
hominis ejus fieret, per forum verberibus affectum trahere
ipſos juſſit, & ſi quis alius in urbe locus celebris. Qui au-
tem ducebant eum ad pœnam, manus ejus ambas exten-
dentes, & ad lignum alligantes, quod circa pectus & hu-
meros ad manuum volam pertingeret, ſequebantur flagris
cædentes ſic nudum. Jam Plautus imagine etiam vide-
tur voluiſſe expreſſam:

—...- ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tamquam carbonarium.

In Coriolano.
Dubitatio de Heſychii loco.
Fortaſſis emendandus.
Lib. VII. Antiq.
Dionyſii verba de Furca.
Plauti comparatio.
Caſinâ.

CAPUT V.

Ex iis tres ſententiæ erutæ, & ſingulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri.

HÆC ſunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic illuſtrandæ. Nos ex iis ſententias, an ſo-mnia noſtra? proponemus: impetrabili tamen veniâ, ſicu-

Digitized by Google

ſicubi in antiquitatis illis tenebris ſubſiſtemus; aut la-bemur. Sententias, dixi, nam tria ſunt quæ ex deſcriptiunculis elicio jam dictis: Primum, Furcam potuiſſe eſſe facie qua noſtrum hodie Patibulum: atque idipſum reliquias & exemplar eſſe à pœna priſca. Ait Plutarchus, *currui aut temoni ſubjectum fuiſſe*, quid olim, neſcio: tale aliquid in noſtris curribus ſupra ipſum axem. Ait Dionyſius, *per humeros, per pectus iiſſe*: hoc in iſto, ſi collo imponas. Obſtat tamen huic, quod diſerte ajunt ξύλον διπλοῦν, δικρῶν, δίδυμον, *lignum duplex, biceps, geminum*. Nam certe hoc triplex lignum eſt: etſi illa quoque forma Furca olim dicta. Sententia altera, Lignum fuiſſe geminum, quod à tergo per humeros, & antè per pectus; hominem medium includeret; atque ita rectum ad expanſas utraſque manus iret. Forma, quam Dionyſius ingerere videtur & ſuadere. Quid tamen hic ſimile Furcæ? quomodo in utroque iſto ligno homo ſuſpenſus? Nam anterius illud incommodaverit, imò ad guttur ſtrangularit. Sed nec in curribus quid ſimile, ſcio. Sententia tertia. Furcam, veram eſſe furcam: quam * hodieque dicimus, & quam Varro indicat, ubi Vallum ἐτυμολογεῖ: *quod ſingula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ* V. Pro hac ſententia multa ſunt. Primùm quòd *Furca* δίκρανος, in bonis priſciſque Gloſſis, item *Furcifer*, δικρανοφόρος. Atqui δικράνους Heſychius deſcribit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπὶ δύο σχιζομένας, ὥσπερ δύο τέλη ἐχούσας: *eas quæ ab uno initio & capite in duo deſinunt, tanquam duos fines habentes.* Eſt plane figura Varroniana, & litteræ jam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quà Temo cum axe coit, Furca eſt ſuſtentando illi aut fulciendo? Qua mente in Sidonio, de Baccho:

Vite capiſtratas cogebat ad eſſeda tigres,
Intrabat duplicem qua temo racemifer arcum.

Denique cum deſcriptione Dionyſii mihi convenire videtur examuſſim. Da Furcam iſtam paulatim divaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; eſt illud ipſum lignum quod deſcripſit. Jam Plauti Carbonarium, quò niſi huc referas? Ecce qui lignarios faſces aut carbonum ſaccellos hodieque ferunt, furcam jungunt, cujus caput cum exſtantia aliqua bacillorum à tergo eſt; longiores duo fines diverſi per pectus deſcendunt, & manu utraque (quaſi ad contranixum) ſuſtentantur. Atqui

Opiniones tres de Furca. Prima.

Secunda.

Tertia: atque ea firmata.

* Etiam Belgæ. *Vercam.* à Latino. IV. De L. L.

Digitized by Google

qui inquies, manus hic non in alto expanſæ. Fateor non in alto, expanſæ tamen: & cùm funibus trahe- Inſtanti
rentur, ligatis ad extremas manus, etiam protende- remota.
bantur tollebanturq;. Quin alius locus Plauti eſt, qui videatur ab hac modeſta expanſione, ſi attendis. Nam in Milite, ſervus quiſpiam in oſtio ſtabat, mulierculam redituram exſpectans, & nequa elaberetur. Ad eum ſervus alter:

Credo ego iſtoc tibi exemplo eundum eſſe actutum
extra portam,
Diſpeſſis manibus, patibulum cum habebis.

Benè eſt, inquit, forma & ſtatus in te, qui mox erit; cùm herus alligatum te patibulo per urbem ducet. Atquin ſtetiſſe ego eum opinor, manibus ante ſe projectis & leviter diductis, habitu quo ſolent captantes & apprehenſuri.

CA-

CAPUT. VI.

Ratio ſuſpendendi per ſingulas illas formas expoſita atque etiam ocalis propoſita.

TRES ſenten tias ſuper Furcæ forma habes: tu elige: etſi nos ad ultimam vides proclinatos. Quomodo autem nunc Suſpenſio? Pro formis diſtinguenda eſt. Si prima placet, res facilis, in trunco abſciſo, in paxillo infixo, imò in fiſſura ſupernè facta; potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum eſt) infra habes. Si altera, tum ſic cenſeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, ſed non cum utroque in eam actos. Quod ante pectus, depoſitum putem: manus fixas in altero; atque id ipſum in trunco, paxillo, fiſſurâ (ut prius) firmatum. Imaginem vide. Nec abſurda aut vero nimis extranea ſententia eſt: cùm & Patibulum reperiam ſingularem ejuſmodi rectumque ſtipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

In prima Furca ſuſpenſio. *In ſecunda* *Patibulum unus ſtipes etiã.*

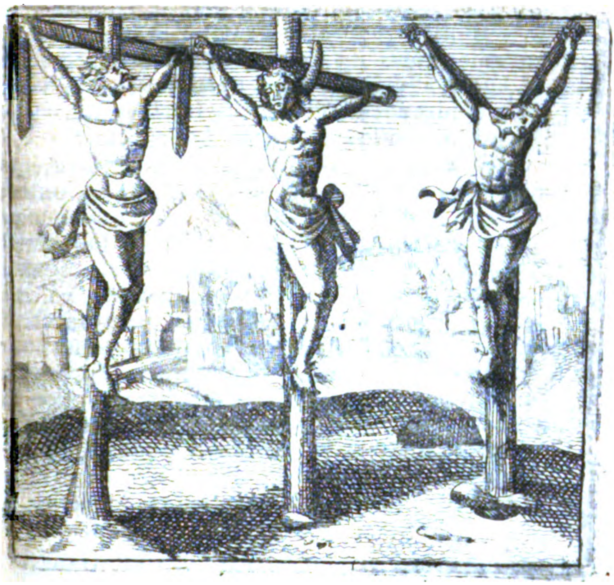
*——ſi quiſquam hodie * præter hanc*
Poſticum noſtrum pepulerit, patibulo hoc
Ei caput defringam.

* Malim, *præter hac*, ut *poſthac*, *ante hac*.

Et interpretatur *Seram*, *qua oſtia occluduntur quo hac remota valvæ pateant*. Credo eum ex ipſo argumento fabulæ ſic proferre, & quod janitor aliquis atque oſtii cuſtos hæc dicat. Certè quidem Sera eſt lignum tranſverſum quod oſtiis opponi ſolet, in poſtem utrimque immiſſum. Hodie quoque uſus. Itaque Gloſſæ: *Sera*, μοχλὸς θύρας. Et Poëta aliquis, *——excute poſte ſeram*. Atque ego ampliùs arbitror, etiamſi olim Furca alia facie fuerit: tamen commodi cauſſa, & quia pronior faciliorque hæc appenſio, ſucceſſiſſe ſingulare hoc rectumque lignum, & id tuliſſe in humeris, manibus inibi revinctis, in eoque mox figendis. At ſi tertia ſententia ſedeat, facilis ſuſpenſio, ſive in ipſa Furca defixa in terram ſimpliciter; ſive cum eâ in altiorem arborem aut lignum ſint ſublati. Figuræ videantur.

In Patibulum. Ovid. in Amor. *Furca ſpecies.* *In tertiam appenſio.*

CA-

CAPUT VII.

De novâ Furcâ, quæ noſtrum Patibulum. Tribonianum ſubſtituiſſe paſſim in Legum libris.

DE veteri Furcâ, ſic cenſemus, cum lege reſipiendi & reſiliendi, ſi quis meliora. Mutare in his talibus non mihi probrum. *Nova* ſequitur quam dixi, quia inferioris ævi inventum. Ea eſt *inſtrumentum è ligno triplici, formâ Iugi veteris, cui appenſos homines laqueo ſtrangulamus*. Hodie quoque uſum & ſpeciem hanc habet in pleráque Europâ. Non & priſcis cognita? non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expreſſa, qui facit impudicas ancillas ab Vlyſſe ſic puniri, atq; idem infamem ϗ μὴ καθαρῷ θανάτῳ (ita loquitur) *& impuram mortem* oſtendit: uti & Plinius, qui *præpoſteram* dixit, quia *ſpiritus intercluditur, cui exitus quærebatur*. Sed à Græcis uſurpatam vix reperias: nec à Romanis quidem in publico, etſi ii, in carcere, damnatis gulam * laqueo frangebant. Credo cœpiſſe, cùm crux deſiit, & vicariam illi factam. Iſidori quidem ævo nomen hoc & uſum habuit. *Patibulum vulgò*, inquit, *Furca dicitur* (ita

Quid nova Furca?

Laqueo an priſci necaverint.

* Sed non ut appenderent.

Lib. v. Orig.

Quando id cœperit?

Digitized by Google

(ita nunc quoque in Hiſpaniâ, ubi ille ſcripſit) *quaſi ferens caput. Suſpenſum enim & ſtrangulatum hæc exanimat.* In libris legum, quas Tribonianus atque ejus adjuvæ collegerunt, ſatis frequens hoc nomen: &, ut opinor, ſignificatione novitiâ: quia ſublato Crucis ſupplicio, quídni etiam Furca vetus? Itaque ipſos Juriſ-
*Cujacium Fabrum, alios. conſultos uſurpaſſe, non habet fidem apud * juris & moris antiqui peritos, qui verè notant, ſubſtitutum id pro Cruce: cauſsâ apertâ, & liquidâ, quia Conſtantinus lege latâ ſuſtulerat Crucem. Ergo ipſi quoque, qui leges collectum ibant in ævi illius & ſequentis uſum. Exempla plura ſunt, & notata aliis: quædam etiam ubi inconſpectio, ut in iſto Calliſtrati, de Pœnis:
Lib XXIX *Famoſos latrones furcâ figendos placuit.* Inconſpectè, inquam, imò ineptè. Quid? ad Furcam novam homines figuntur? certum eſt aſtringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: moverunt alterum, altero retento, quod non
Lib IX. debebant. Simile in Ulpiani de Pœnis: quod exſcriptor etiam fortaſſe corrupit. *Decuriones in metallum dari non poſſunt, nec furcæ ſubjici. Cruci* in Ulpiano fuerat:
*Ut in libris aliquoties ſcriptum vidimus cauſſam corruptelæ. ſed quis dixerit, *Cruci ſubjici*? Itaque * *ſubfigi*, vel *ſuffigi*, verum cenſeam; & eamdem [illegible] hîc agnoſcam.

CAPUT VIII.

De Raro modo in Schemate, & primùm de Inverſa ſuſpenſione.

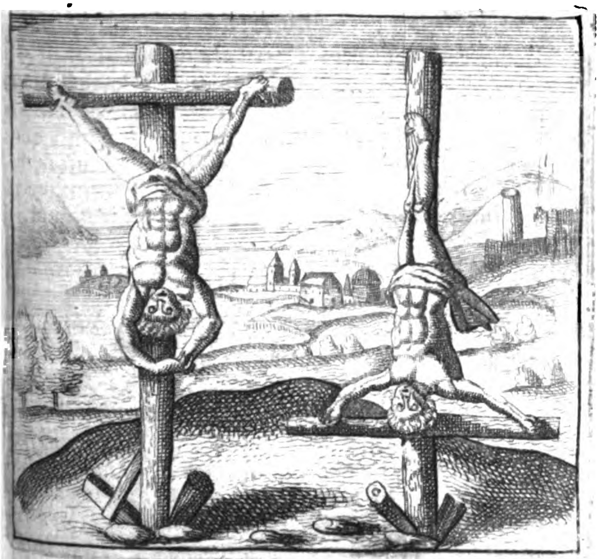
Varii figendi modi ADFATIM de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter, qui *Schemate* à vulgari diverſus. Intellego, *cùm alio atque alio habitu hominem affigebant.* Id quoque factitatum, ut ingenioſa crudelitas eſt in pœnas. Joſephus, ubi narrat Judæos juſſu Titi
Lib. V. Excid. cap. XXVIII. crucifixos: Προσήλουν δὲ οἱ στρατιῶται δι' ὀργὴν καὶ μῖσος τοὺς ἁλόντας, ἄλλον ἄλλῳ σχήματι, πρὸς χλεύην: *Affigebant milites, ab irâ & odio, eos quos ceperant, alium alio ſchemate, ad ludibrium.* Hæc ſchemata varia fuêre; quæ in lectione
Inverſo capite. vidi, tangam. Eſt illud, quod *Inverſum* dixeris, cùm hominem in caput ſuſpendunt, pedibus ſublatis. Sene-
Conſolat. ad Mart. cap. XX. ca: *Alii capite converſo in terram ſuſpendêre.* Euſebius oſtendit Martyribus in Ægypto id factum. Καὶ ἄλλοι
Lib. VIII. cap. VIII. πάλιν μὲν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατὰ κεφαλὴν προσηλωθέντες: *Atqui alii iterùm crucifixi quidam more in maleficiis recepto; quidam etiam deteriùs, inverſa figura, & in caput pendentes.* Quod ipſum

ipſum in D.Petro, ſed eo rogante, ne aſſimilaretur Magiſtro. Abdias : *Et accedens ad Crucem, rogavit ut inverſis veſtigiis figeretur.* Chryſoſtomus : Χαίροις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι οὐ θελήσας ἐν ὀρθίῳ σχήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλήν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος. : *Gaudeas ô Petre, crucis lignum deguſtans, & ad inſtar Magiſtri crucifixi recuſans in recto ſchemate, ſed magis in caput obverſus, tamquam in cælum viam à terra faciens.* Et Petrum quidem etiam clavis inibi fixum, idem Chryſoſtomus teſtatur : Ὦ εὐλογημένοι ἧλοι, ὅτινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον : *O benedicti Clavi, qui ſacra illa membra penetrarunt !* Sicut & Calliopius martyr, *poſt tormenta, verſo in terram capite Cruci affixus eſt:* Affixus, non devinctus. Tamen & funibus adſtricti, ut Simeon Metaphraſtes de Philippo Apoſtolo: *Plagis cædunt & verberant, deinde cùm funibus à telis vinxiſſent, ſublimem ſuſpendunt præcipitem.* In cruce enim aut ſtipite ſic ſuſpenſum accipio. Nec aliter Ammianum: *Dracontius & Diodotus, injectis per crura funibus, exanimati ſunt.*

Orat. in Petr. Paul.

Martyrol. VII. April.

Lib. XXII.

CAPUT IX.

De obliquâ ſuſpenſione, de varicante, & inter arbores ſciſſione.

Obliqua infixio.

REPERIO & obliquos ſuper crucem crucéſve poſitos: ut in Plutarchi Artaxerxe: Is narrat Paryſatidem regis matrem infenſam Eunucho cuipiam, arte eum redegiſſe in ſuam poteſtatem, tum juſſiſſe ἐκδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σταυρῶν ἀναπῆξαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς διαπατταλεῦσαι: *cutem vivo detrahi, & corpus quidem obliquum jacensque tribus ſtipitibus ſive crucibus infigi, pellem ſeorſim in palo poni.* Video & inter duos palos diſpeſſis manibus pedibuſque alligatos, ut in Martyrologio, de Anaſtaſiâ: *Manibus & pedibus extenſis ligata eſt ad palos.* Video & inter arbores appenſos, &, reductis iis, ſciſſos. De coronâ martyris: *Ipſa inter arbores ſciſſa, Victor autem decollatus eſt.* Quod ipſum Schema ad Cruces referendum Propertio facilè accredam, qui ſic appellat:

Decuſſata.

Martyrol. XIV. Maij.

Arboreaſque cruces Sinis, & non hoſpita Graiis.
Saxa, & curvatas in ſua fata trabes.

Senecam etiamhuc traham, ſi fidem libris priſcis habeo; qui inter genera Crucium recenſet, *diſtracta in diverſum actis cruribus membra.* Ita libri inquam, quos ego vidi. Eſt tamen vulgò *curribus*, bono & ſuo ſenſu, ad Metium enim reſpiciat: etſi vetus deſitumque id ſupplicium, nec inter uſitata fortaſſe ibi referendum.

Epiſt. XIV.

CAPUT X.

De modo qui Fine diverſus, primùm de his qui in Cruce uſtulati.

TERTIUS figendi modus rarior, qui *Fine* divertit à vulgato. Quem intelligo, cùm *Cruces aliò ſpectant, & hominem capiunt moriturum in ipſis, non per ipſas.* In exemplis diſces. Tale, cùm appenſi flammâ aut fumo necari, olim factum ex Cicerone diſcas: qui fratrem objurgans, *Quid opus fuit*, inquit, *ejuſmodi litteris, quas ad ipſum miſiſti? Illum crucem ſibi conſtituere, ex quâ tu eum antè detraxiſſes, te curaturum fumo ut combureretur, totâ plaudente provinciâ.* Verba Quincti & minæ eò ſpectant, ut homo in cruce fixus uſtuletur fumo. Alexan-

Fumo necati in cruce.

Lib. I. ad Q. Frat. epiſt. II.

Alexander etiam imp. quempiam qui fumum vendiderat, quaſi compari pœnâ affecturus, *ad ſtipitem ligari præcepit, & fumo appoſito quem ex ſtipulis & humidis lignis fieri iuſſerat necavit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum.* Atque in Martyribus noſtris hoc genus crebrum: Acta vetera de Pionio: *Confixus clavis in cruce, aggeſtis lignis, flammâ combuſtus eſt.* Nec aliter Polycarpus mortuus, antiſtes Smyrnæorum, ipſi in epiſtolâ: Μελλόντων δὲ αὐτῶν καὶ προσηλοῦν, εἶπεν, Ἄφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ διδοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδησαν δὲ αὐτόν: *Cùm pararent eum cruci ſuffigere, dixit, Relinquite me ſic, qui enim dedit exſpectare ignem, dabit & ſine veſtrâ clavorum firmitate, ſolutum manere in*

Lampr. in Alex.

Aut flammâ.

Apud Euſeb. lib. IV. cap. XV.

rogo. Illi autem non confixerunt eum, ſed ligarunt. Quin uno etiam tempore plures, *appenſi pedibus in ſublime* (nota hîc & Schema inverſum) *capite verſo deorſum, ſuffocati fumo, & lento igne conſumpti ſunt.* Non ergo injuriâ Tertullianus ſcripſit: *Licet nunc Sarmentitios & Semaxios appelletis, quòd ad ſtipitem dimidii axis revincti, ſarmentorum ambitu exurimur*, ſignificat enim adeò crebrum in majores illos noſtros & in religione proceres ſupplicium hoc fuiſſe, ut in illudium convitiumque venerit; & Chriſtiani vulgò *Semaxii*, à ſtipite cui aſtringebantur, & *Sarmẽtitii*, à ſarmentis quibus urebantur, ſint dicti.

Martyrol. XXIII. Junii.

Apolog. cap. ult.

Tertullianus explicatus.

Digitized by Google

Lib de pudicit. cap. ult.

Atque hoc eſt quod *Axem* vocat alibi *incendio conſtri-ctum*, id eſt, ad incendium jam cum homine ligatum.

CAPUT XI.

De his qui beſtiis in Cruce objecti.

Beſtiis objecti in cruce.

Apud Euſeb. lib. v. cap. 1.

CRUX & iſta Fine alia, cùm homines in eâ fixos beſtiis objiciebant. In publicis ſpectaculis id ſæpè factum. Epiſtola Lugdunenſium, de Blandinâ Martyre: Βλανδῖνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι κρεμαμένη, διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς, πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει. *Blandina in ligno ſuſpenſa proſtituta eſt eſca & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in ſpecie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem injiciebat certantibus.* Sed factum & non Chriſtianis, ut illi apud Martialem Laureolo:

Lib. 1.

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Aſſiduam nimio pectore pavit avem,
Nuda Caledonio ſic pectora præbuit urſo
Non falſa pendens in cruce Laureolus.

Martialis explicatus.

Nec ſatis capiunt, certè non revelant, interpretes. Vult quempiam ſuſtinuiſſe velut in fabulâ perſonam

Lau-

ureoli : & cùm is pro argumento crucifigendus eſ-
,ſed in ſpeciem & moris cauſâ : rem ex fabulâ Ti-
fecit; & noxium quempiam ita fixit; & fixum beſtiis
am objecit. Dico *objicit*, atque ita proprie : aliud
, dare ad beſtias. Vopiſcus in Aureliano : *Sanè*
neſtheus poſteà ſurrectus ad ſtipitem, beſtiis objectus eſt.
rrectus, valet rectus ligatus. Hic eſt *Stipes*, quem
ertullianus appellat *Leoni conceſſum*. Ita lego, non
one, libello De Pudicitia extremo. Atque ad hunc
lum morem infamis & infanda illa turpitudo Ne- *Tertullia-nus.*
nis : *quâ viros fœminaſque ad ſtipitem deligatos*, ipſe *In Sueto-nio.*
ferâ pelle contectus, emiſſus è caveâ, medios invadebat. *Sueton. cap. XLIX. In Nerone.*
iphilinus e Dione : Μειράκια καὶ κόρας γυμνὰς
...σταυροῖς προσδεδεμένα ... ἐνεδύετο καὶ προσπίπτων σφισὶν
ἠσέλγαινεν, ὥσπερ τι ἐσθίων.

CAPUT XII.

De mortuorum in Cruce ſuſpenſione.

AC poſtremò Crux *Fine* alia, cùm non vivi ſed mortui in eâ appenſi. Notabis, & quod nobis ſolenne in rotâ exponere ſupplicio jam affectos, ad notam ſceleris & infamiam, id olim in Cruce, & Orientalibus præſertim. De Romanis nondum legi, niſi quod Cæſar *piratas, à quibus captus eſſet, cùm in deditionem redegiſſet, quoniam ſuffixurum ſe cruci juraverat, jugulari prius juſſit, atque ita ſuffigi.* Sed id per clementiam, & ut ſubtraheret diuturnæ pœnæ. Alii per ſævitiam & ad infamiam, ut dixi. Ita Carthaginenſes in Hannone, *qui captus virgiſque cæſus, effoſſis oculis, & manibus cruribuſque fractis, velut à ſingulis membris pœnæ exigerentur, in conſpectu populi occiditur : corpus verberibus lacerum in crucem figitur.* Idem Paryſatis in Eunucho, de quo * ſuprà. Item Ptolomæus Ægypti rex, in Cleomene, qui etſi manu ſuâ animosè cecidiſſet, tamen κρεμάσαι τὸ σῶμα ... ἐκδείραντας : *juſſit corpus crucifigi, cùm cutem prius detraxiſſent.* Ubi obſervo obiter, antiquum illum morem excoriandi in ſuppliciis, Ægyptiis Perſiſque fuiſſe, quem & hodie Ægyptii tenent : nam graſſatores ſicarioſque ita puniunt, diu vivos, donec ad umbilicum carnifex perveniat : quod narrat Johannes Leo, qui cum fide ſatis & judicio res Africæ & Ægypti ſcripſit. Nec cadaver ſolùm, ſed imagines ſublatæ in crucem, exemplo in Celſo : cujus *corpus à cani-*

Mortui in Crucem dati.

Sueton. cap. LXXIV.

Plerumq; poſt mutilationem.

Juſtin. lib. XXI.

** Cap IX. hujus libri.*

Deglubere olim crebrum Orientalibus.

Digitized by Google

canibus conſumptum eſt, & novo injuriæ genere imago in crucem ſublata. Auctor Pollio in xxx. tyrannis.

CAPUT XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in monte plerumque defixam, ipſam ſæpè altiuſculam.

PEREGIMUS de Formâ & Modo: duo velut ſucciſiva & extra diviſionem relicta; nunc adjungo *Materiam* & *Locum*. E quâ materie Crux? è vulgato & prompto aliquo ligno. E quâ noſtri Servatoris? cenſemus è quercu. Primùm quia viri fide digni aſſerunt, fruſtra ſacratiſſimi hujus ligni quæ hodie extant, ſpeciem hanc referre. Tum, quia crebra & frequens in Judæâ olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia robuſtum lignum & fixioni, laturæque aptum. Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

Crux Chriſti è quercu.

Lib. I.

*Quem poſtquam diro ſuſpenſum * robore vidit.*

* poſſis tamen pro quovis ligno capere, more poëtarũ.

Iterùm:

Ibidem.

--- Erecto ſuffixum robore mæſtis
Oſtentabat ovans populis.

Nam quòd ſuperioris aliquot ævi ſcriptores tria aut * quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoſcunt, curioſè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumque conſpectus aliquis, & juxta vias. Exempla enim exempla eſſe deſinunt, niſi aliorum animum oculoſque in ſe vertant. Quinctilianus: *Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, ubi plurimi intueri, plurimi commoveri hoc metu poſſint.* Ita Alexander Imp. Eunuchum *in crucem tolli juſſit per eam viam quâ erat ſervis ſuis ad ſuburbana Imperatoria iter frequentiſſimum.* Quin etiam opida, certa loca habuiſſe videntur, huic rei attributa. Sic Mamertini, *more atque inſtituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ.* Sic Romæ juxta Urbem Tacitus agnoſcit *Locum ſervilibus pœnis ſepoſitum*: quod de Cruce & Crurifragio interpretamur. Hac ipsâ de cauſsâ poſita ea ſæpè in monte. Ut Servatoris noſtri, in Calvariæ: ut Polycratis, *in excelſiſſimo Mycalenſis montis vertice.* Quin ipſa ſæpe alta, præſertim in noxio aliquo inſigni.

* Cedrũ, Palmam, Cupreſſum, Olivam.

Cruces ubi? Juxta vias.

Declam. CCLXXV.

Cic. v. in Verr.

Annal. xv

In alto.

Val. Max. lib. VI. cap. ult.

Ini-

ſio Galbæ? huc pertinuit, qui cuidam *implorantis*, *& civem Romanum ſe teſtificanti, quaſi ſolatio & ore aliquo pœnam levaturus, mutari, multoque præceteras altiorem, & dealbatam, ſtatui crucem juſſit.* tiorem, ut digniori; albatam, * ut civi, qui in ſte albâ. Tale in Juſtino; de Carthalone: quem ter, *cum ornatu ſuo, in altiſſimam crucem, in conſpe orbis ſuffigi juſſit.* Et Pœni factitarunt in Regu. Apud Silium:

-----vide cùm robore pendens
Italiam cruce ſublimis ſpectaret ab altâ.

m illa Amanis præalta: qui Mardochæo *crucem quinquaginta cubitorum* poſuit, ſed ipſi aſcendendam. Sane leræque omnes altiuſculæ, atque ideò communi Tertullianus: *Timebit forſitan caro gladium gravem, ut crucem excelſam.* Quam ipſam rationem Lactantius in Dominicâ aſſignat. *Nam quoniam*, inquit, *qui patibulo ſuſpenditur, & conſpicuus eſt omnibus, & ceteris altior: crux potiùs electa eſt, quæ ſignificaret illum am conſpicuum, tamque ſublimen futurum, ut ad eum cognoſcendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent.* O inopinatam, ſed veram dictionem! cui fides maximè noſtro ævo facta: cùm, virtute & gloriâ Hiſpanicæ gentis, Novus etiam orbis venit in Chriſtianas leges.

* *Sive etiam, ut magis notabilis conſpicuaque eſſet.*

Ipſa cruces ſæpe alta.

Crux omnia amplexus.

CAPUT XIV.

Crux ſublata, atque etiam Crurifragium fortaſſe. Quando id factum, quæſitum.

NUnc pedem in ultimo velut ſpatio pono, quod eſt *Quatenus* Crux uſurpata. Poſtquam enim Vitam ipſam interfecit, non diu illi vita: & ſuſtulit ex humanis, aut certè Romanis rebus, Conſtantinus. Seriò jam ille Chriſtianus, noluit ſalutare ſignum ſubſervire ad perniciem; & colendum illud atque eximium, pœnis vileſcere damnatorum. Ergo ſuſtulit. Victor: *Vetus veterrimumque ſupplicium patibulorum, & cruribus ſuffringendis, primus removit.* Caſſiodorus: *Supplicium Crucis, quod priniùs apud Romanos erat in uſu, lege prohibuit.* Atque efficaciter etiam ſuſtulit: nec poſteà reperies reductam. Auguſtinus: *Anteà homines cruci figebantur; quod poſteà edicto prohibitum, manet.* Scholiaſtes Juvenalis ad illud ---- *Partemque cadaveris adfert*, notat: *Hominum, nam antiqui*

Conſtantinus crucem, è ſuppliciis, tulit.

 cru-

Digitized by Google

crucibus figebant. Non ergo ejus ævo, atque ex diſcas non nimis antiquum ipſum, etſi antiqua a- ctum. Quando autem ſuſtulit? ſerò, nec niſi in imperii extrema. Colligo, quia illo jam imperan- te mentio etiam crucium: quid, quòd apud ipſum Lex in ejus nomine exſtat Theodoſii Codice: qua ſer- vi ac liberti, *qui dominos aut patronos accuſare aut de- ferre tentaverint, denegatâ audientiâ, patibulo adfigun- tur.* Jam Julius Firmicus, qui ejus regno ſcripſit, non ſemel Crucis meminit ut recepti ſupplicii at- que uſitati. Supra exempla reperies, atque adde iſtud de latronibus: *Hi*, inquit, *in crucem tolluntur, aut publicâ animadverſione damnati crudeliſſimâ nece pereunt.* Atquin illa ipſa Firmicus ſcripſit, ſub finem ejus im- perii, & liberis jam adultis. Diſces ex fine libri pri- mi. Ergo ſerò, ut dixi, & ſub vitæ finem. Indicat clarè Sozomenus, qui inter omnes ab eo leges hanc recenſet poſtremam. Ἀμέλει τοι πρότερον, inquit, νενο- μισμένην Ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν νόμῳ ἀνεῖλε τῆς χρή- σεως τῶν δικαστηρίων: *Denique priùs uſitatam Romanis cru- cis pœnam, lege ſuſtulit ex uſu tribunalium ac judicio- rum.* Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quòd non- dum ſublata ex uſu omni privato? & quod dominis etiam in ſervos vetus ſuum jus? cogitandum ſit. Si- cut & illud, ſatiſne Victor ex vero de Crurifragio pa- riter ſublato ſcripſerit, verbis quæ jam ante dedi. Ratio vix eſſe videtur. Quid enim Cruci aut Chriſto etiam cum Crurifragio? niſi quia latrones fortaſſe juxta Chriſtum. Ridiculum videatur, & ſi fuit; il- lud magis ſit, quòd martyres multi eo tætro ſuppli- cio ſint interfecti. Sed profectò ſub Conſtantio ejus filio vivum id reperio. *Apollinares ambo*, ait Am- mianus *pater & filius, ut mandatum eſt, fractis cruri- bus occiduntur.* Firmicus etiam agnoſcit: *Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicâ judicum animad- verſione franguntur.* Ubi notabis, palàm, ut diver- ſum, à cruce ſejungi: quod ſuprà monui.

Tempus ſuſtulit uſque ſignum. *Appenſa verba Sozomeni.* *An Crurifragium unà ſublatum.*

CAPUT XV.

Honores quos Conſtantinus Cruci habitum ivit. Signis ea & vexillis impoſita, aut inſerta.

Honos primus Cruc.

HIc exitus Pœnalis Crucis fuit: & jam à Conſtan- tini primordiis Salutaris noſtra cœpta honorari. Cauſſi

Digitized by Google

[...]nſſa & origo à victoria contra Tyrannum. Nam [...]m Maxentium aggreſſurus eſſet, ἀγωνιῶντα δὲ ποτὲ, [...] αὐτῷ σταυρικὸν, μεσούσης ἡμέρας δι' ἀστέρων ὤφθη κατ' [οὐρ]ανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν Ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις, Ἐν τούτῳ νί[κα]. Ἐκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σταυρὸν κατὰ τὸ φανὲν τύπον [...], καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μα[ξεντί]ου συμβαλὼν ἡττᾶται καὶ ὑπερισχεῖ: *ambigenti & animo anxio ob [...], figura ei crucis media die, ſtellis effecta, apparuit in cæ[lo], & ſcriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur [e]x auro ſtatim ſubitario opere efformans crucem, juxta ſpe[ci]em quæ apparuiſſet, & hanc jubens prægredi exercitum, cum [Ma]xentianis prœlium commiſit, & ſuperavit.* Itaque ſtatim [v]ictrix illud ſignum militaribus ſignis inſeruit, & ma[x]imè Labaro, quod inter ea primum. Prudentius ad [i]pſam Romam: *In ſignis militaribus.*

Agnoſcas Regina lubens mea ſigna neceſſe eſt,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.

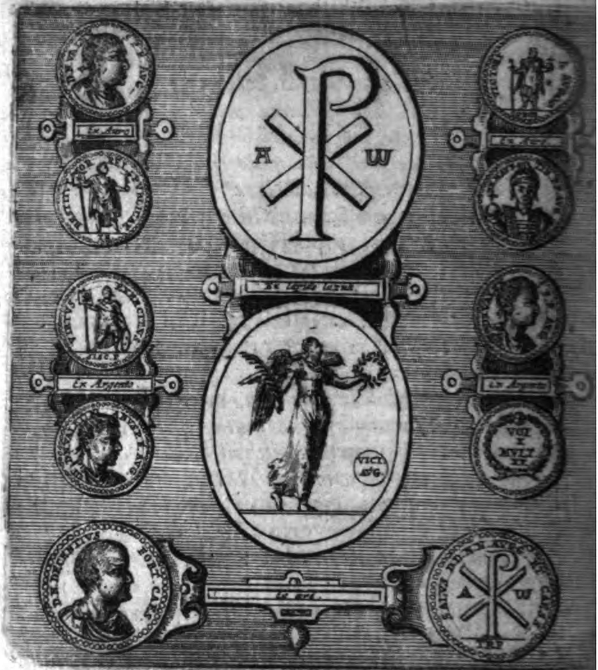
Dupliciter Poëta notat Crucem inſitam ſignis, ſemel in vexillorum purpura, gemmis intextam & expreſſam: iterum in haſtarum vertice ſuperſtantem, ſolido auro formatam. Sed, ut dixi, in Labaro maximè ea conſpicua, de quo Prudentius:

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Quomodo Chriſtus? quia & nomen ejus in ipſo velo expreſſum, & crux nihilominus in haſtâ. Euſebius diffusè: Ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα, τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ Ρ κατὰ τὸ μεσαίτατον: *Sublimis haſta auro circumveſtita, cornu tranſverſum habebat effi[ct]um in formâ crucis. Suprà verò, in ipſo culmine omnium, corona è lapidibus pretioſis & auro contexta infigebatur: juxta quam ſalutaris appellationis ſymbolum, duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, litterâ Græcanicâ P ſcilicet decuſſatâ & ſciſſâ per medium ipſo X.* Neque cruces modò ſignis inſeri voluit; ſed hoc amplius, ſolas: καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων, ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηδὲν & *aurearum imaginum cujuſmodi anteà ſolebant, nullas.* Intelligit aureas imagines vultuſque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

Duplex nota in Labaro

CAP

CAPUT XVI.

Crux in Militum armis: in Imperatorum capit[e] & manibus; & pro inſigni.

NEc verò in Signis ſolùm Crux expreſſa, ſed etiam ipſorum militum armis. Euſebius Ἤδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει: *Jam verò in armis ipſorum militum ſalutaris tropæi ſignum juſſit exſtare.* Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: ſed ita, ut Chriſti quidem ipſum nomen (litteris & notis, quibus in Labaro) clypeis inſcriberetur, Galeis autem imponeretur ſupernè Crux ipſa. Prudentius, ſic diſcriminat:

Crux in Galeis.

Contra Symmach

> ------ *clypeorum inſignia Chriſtus*
> *Scripſerat, ardebat ſummis crux addita criſtis.*

Et

eritò Christus in clypeis, eo ritu quo ſolent no- Imperatorum. Atque etiam hodiè Conſtan li ſunt columnæ, à Conſtantino, ut putatur: arum baſibus clypei cum his notis

&crucem in ſuum caput & ad Diadema Im- tranſtulit, hícne, an alius? In Hierony- idem lego: *Regum purpuras & ardentes dia- gemmas patibuli Salvatoris pictura condecorat.* do ab ipſo eſſe Conſtantino: qui, *& in figu- us ſolidorum & imaginibus propriis ſignum crucis ſcribi.* Id Sozomenus quoque aſſerit: Πλατ- ἐν νομίσμασι, καὶ εἰκόσι γραφομένας, ἐκέλευσεν ἀεὶ καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον. καὶ μαρ- ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ ἐπὶ τούτου ὄντες τοῦ σχήματος. *Im- tem ſibi in nummis, aut picto in imaginibus, per adprimi & adpingi iſtud divinum ſymbolum: antur etiamnum imagines quæ in eo ſchemate ex-* Statuam etiam ſibi erigi fecit Romæ in urbe quæ manu hoc ſalutare ſignum teneret, cum ptione quam apud Euſebium, qui volet, le- Et exemplum ſecuti Imperatores alii, in quo- * Nummis hodieque cruces variè videmus. victoriæ ſunt quæ manu eas levent; aliàs , idque dupliciter, aut enim ſolam eam ge- ſtant, aut globulum cui ea infixa. De globulo Suidas etiam tangit, & cauſſam aperuit, in Justi- niano. Qui, inquit, ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐπὶ κίονος ἔφιππον. Καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ σφαῖραν, ἐμπεπη- γότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως, τῆς γῆς ἐγκρατὴς γέγονε, σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος. πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα Θεόν: Juſtinianus *imaginem ſuam poſuit ſuper columnam in equo. Ea ſi- niſtrâ manu fert globum, cruce in eo infixâ: ſignificante quòd per fidem in crucem, terræ dominus ſit factus. Glo- bus enim terra eſt, ob hanc ejus rotundam formam: fi- des autem crux, ob Deum qui carne in eâ affixus.* Nec tamen Juſtinianus inventi ejus auctor: exſtant Theo- doſii aliorumque nummi ſic inſigniti diu ante il- lum. Quia obſervo Principes Byzantinos in pro- greſſibus publicis crucem hanc prætuliſſe ſuâpte ma- nu. Joannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς ὅπερ ἂν βούλοιτο; τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει ἀεί. *E reliquis geſtaminibus geſtat Im- perator*

Crux in Diademate.

Epiſt. ad Lætam.

Et in effigiem ... rato.

Hiſtoria Tripart. Lib. I. cap. IX.

Manu eam tenet.

De vitâ Conſt. c.XXXIII & alibi.

* Etiam quorundam qui nec Chriſtiani. Occo notat in *Galieno & Romulo* Auguſtis.

In globo fixa.

Lib. De Offic Aulæ Conſtant.

Heraclij Imp. nummus Æreus.

rator quæ voluerit cunque : Crucem autem dextera
mper geſtat. Atque infrà : Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ
*ατεῖ τὸν σταυρὸν, ὡς συνῆθές ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα ὅ-
*ταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ : Et dextra quidem manu tenet cru-
cem, ſicut ſollenne eſt teneri ab Imperatore , quoties
ſtemma fert, id eſt diadema. Ab hoc ritu etiam-
nunc crucifer ille globus inter Sacri illius Imperii
inſignia : quod tu Rudolphe Cæsar per
tot inclytos majores ad te miſſum tenes, tenebiſ-
que diu (ita voveo) bono Chriſtiani orbis.

CAP

CAPUT. XVII.

Laudatiuncula Crucis.

Sibylla apud Sozom. II. cap. I.

SED jam mihi ſalve

Ὦ ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' οὗ Θεὸς ἐξετανύσθη.

O lignum felix, in quo Deus ipſe pependit.

Lib. IV. De Orig. Fide.

Quod his elogiis cum Damaſceno lubens meri- tò afficio, Θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλ- σφραγὶς ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, τῶν κειμένων ἀνάστα- σις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτη- ρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τ- ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύ- λον ζωῆς αἰωνίυ: *Clypeus & armatura & tropæum con- tra diabolum, ſignaculum ne tangat nos everſor, jacen- tium erectio, ſtantium fulcrum, infirmorum ſcipio, paſto- rum virga, revertentium manuductio, proficientium per- fectio, animæ conſervatio & corporis, malorum averſio omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, ſtirps reſur- rectionis, lignum vitæ æternæ.* Da hanc nobis, ô Æ- TERNE.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI AD EOSDEM LIBROS NOTÆ.

ALLOCUTIO.

AD TEXTVM *etiam meum, Lector, viſum fuit breviter hæc notare. Cur non in ipſo? quia non pro omnium guſtu hæc talia, & pleriſque ſatis eſt capita rerum delibaſſe. Cauſſa etiam, quia placuit quædam explicatiùs aut firmiùs iterare. Debui ſanè, ut hoc ævum eſt: in quo calumniæ, ut ille inquit,*

Quaſi herba irrigua, ſuccreverunt uberrimè.

Inculpâ ſumus, ſive quid commiſimus, ſive etiam omiſimus: & pleriſque pulchrum, non niſi * τὰς ἀκάνθας τῶν βιβλίων ἐκλέγειν. *Ego verò ſcio* neminem eſſe tam felicem, qui non ſubjectus ſit errori, & hoc non dementis eſſe proprium, verum hominis. *Itaque ne nunc quidem cùm cavero ſatis cavero: utique in iſto vario & diffuſo ſcribendi genere, in quo,* alius alio plura invenire poteſt, nemo omnia. *Quò magis mirum, quoſdam nobis inſultare: nec cogitare quàm multa ipſi fortaſſe non reppeiſſent, ſi primi quæſiſſent. Non ſum tam Lynceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egòne? teſtor te ſumme Deus, non videor: & ſiquid olim in calidâ illâ ætate calidius, abiit, & veris me pretiis nunc æſtimo & pendo. Quò longiùs in hac vitæ viâ progredior, magis magisque aſpicio circumfuſam animo caliginem, corporis imbecillitatem. Heracleitus, ut opinor, olim dicere ſolitus,* Se cùm juvenis eſſet, nihil ſcire; cùm ſenex, nihil ignorare: *mihi planiſſimè contrà evenit, & qui olim aliquid ſcire viſus, nunc parum aut nihil. Et ô miſeri, quid nos, doctrina, fama ſumus? Ipſi pulvis, illa opinio, iſta ventus.*

* *Spinas librorum colligere.*

Atqui etiam tangunt quaſi manum injecerimus ſcriptis alie- nis. Vellem parciùs: certè non merito meo fit, qui proli- & libenter honorem ingeniis inventoribuſque habitum ivi, ni- ſicubi Dialogorum ratio & decorum id impedivit. Tale in Sa- turnalibus; neq; negamus virum magnum multa ante nos in eo argumento obſervitaſſe: ſed ſcripta ejus exſtant; quid de- traximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi inſigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude in nomê meum tranſſcriptam. Tetigit aliquis hanc aut illam materiam? quid- tum? ego fortaſſis implevi. Et vt ſeriò loquar, lectionis & collectionis tota iſta res eſt: cur alteri imputemus? Tot jam annos, imò luſtra, in iiſdē illis ſcriptoribus verſor, volvo revolvo in eaſdem curas: malè me hercules de induſtria ingenioque noſtro ſentit, quiſquis aut non lecta ea nobis cenſet, aut neglecta. Vt è fonte quod haurimus, noſtrum eſt, quiſque tamen ſuo vaſe: ſic quod è communibus illis ſcri- ptoribus, ſed quiſque pro judicii ſui modo. Denique legere, aut colligere parum eſt: ſeligere, diſponere, eloqui, poſcit laudem. Hæc & talia ſatiare nos ſcriptionis poterant: me- lior ratio revocavit, & ſuaſit publico prodeſſe quâ poſſem. Opes atque arma noſtra, ſtilus. Quem tamen in alium num- quam ſtringam aut proferam: abſit: Chriſtianum me commemini, id eſt, Sacerdotem pacis. Habet quidem Gloria, *aut Plinius*, præſertim in ſtudiis, quiddam * *ἀκοινώνητον: nolo in me expetat. & quandocumque moriar, feram mecum hanc conſcientiam, nullius me famæ invidiſſe, quoſdam meæ. Quòd ſi ævum hoc parum etiam gratum ſit: quid novi?* Suum cuique pretium poſteritas rependet. *Tu Lector vale, & iuvantem, aut certe volentem, ama.*

* Inſociabile.

NOTÆ

NOTÆ AD LIB. I.

CAPUT II.

GABALUM.] Exoticam vocem eſſe per me ſuſpicabar, didici & Hebræam origine à Mart. Antonio Delrio, doctiſſimo & amiciſſimo viro, nam illis *Gab*, excelſum: *Gabal*, terminus, aut rectus ſtipes in agris. Quid niſi tale crux, quæ erecta, & in excelſo? Reperio & in Perſicarum vocum indice (à Franc. Raphalengio noſtro habui) *Gali* notare excelſum. Jam noſtras vox quantulum abit, qui patibulum *Galgam* appellamus? Sed nec Gallica valdè abludit.

Crucis Caucaſeorum.] Potes pro ipſis ſuppliciis accipere, & cruciariâ morte. Auſonius de hac quoque Prometheâ:

Sic inter rupes Scythicas ſtetit alitibus crux,
Unde Prometheo de corpore ſanguineus ros.

Junius Baſſus apud Senecam lib. I. Controv. III. *Nihil amplius putabam adjici iſtius audaciâ poſſe, quàm quod in illâ cruce Veſtam nominaverat.* Nuſquam ſanè crux, ſed virgo dejicienda de ſaxo erat, Veſtam invocavit, & cecidit illæſa.

AD CAPUT III.

Confixum eſſe Chriſto dicit.] Eſt illud Pauli ad Romanos cap. VI. Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη.

Cruciarius.] Quomodo & *Verberonem, Flagrionem, Maſtigiam* dicimus, verbere, flagro, maſtige dignum. Tertullianus aliter hac voce utitur. *Feſtus per cruciantes & mortiferos exitus erogat hominem*: id eſt, cruciantes. Qua mente & *Vinum crucium* in Lucilio Feſtus obſervat, inſuave, acerbum.

AD CAPUT IV.

Σταυροῖς & Σκόλοψι.] Nec tamen nego pluribus etiam verbis in hanc rem uti. Ecce & Ἴκριον appellant crucem. Scriptor anonymus apud Suidam: Ἰκρίῳ Ἰουδαῖοι τὸν Σωτῆρα προσηλώσαντες: *Ligno recto Judæi Servatorem affixerunt.* Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vita quam ſcripſit Marcellinus: Ἴκριον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον Ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων: Ait quoſdam opinari Thucydidem peregre & in exſilio mortuum. *Lignum enim ſive Tabulam ſuper ſepulchrum ejus poſitum eſſe. Hic autem inanis & honorarii tumuli patrium ſignum & ſollenne Atticum haberi, in iis qui tali infortunio obiiſſent, nec Athenis ſepulti eſſent.* Sunt, inquam, qui *Crucem* aut *Furcam* vertant, nec mihi probant. Magis eſt, ut Ἴκριον hic lignum navale ſit (peregrinantis, aut abſentiæ indicium, quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Heſychium vide. Ille idem Grammaticus addit: Ἴκριον σανίδωμα. ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακοῦργοι ξέονται. Melius δέονται, id eſſet, *lignum ſive axis in quo maleſici ligantur.* Atque ita Euſtathius in Iliad. X. Σανὶς, ἐν ᾗ τοὺς κακούργους ἔδουν. *Aſſer, in quo maleficos ligabant.* Item Ariſtophanes: Βασανίζων πάντα τρόπον, ἐν σανίσι δήσας: *Omni modo torquens in aſſere ligans.* Reperio & in Euſebio Ἴκριον pro cruce, & ſuprà adduxi, lib. II. cap. XII. Σανίδα in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope: Ἀπαγαγόντες δὲ αὐτὸν ἐς τὴν ἀκτὴν, σανίδι προσπασσαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. Quod vertunt: Ex verſu 174.

Adductum hunc in litus de palis humi aſſeribus ſuſpenderunt. Vide an non σανίσι legas potius, hoc noſtro ſenſu: *Abducentes eum ad litus, aſſeri affigentes ſuſpenderunt.* Eſſet affixio in ſtipite ſimplex.

Κρεμᾶν.] Ita palàm Plutarchus in Cæſare, de piratis: Πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν αὐτούς: *Sæpè minatus crucifigere eos*, ut Latini omnes loquuntur & narrant. Eſt & Antiochi regis edictum, quo philoſophos regno pellit, & pœnam etiam affectantibus ponit iſtam: Τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἐὰν ἁλίσκωνται πρὸς τούτοις γινόμενοι, ὅτι κρεμήσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις: *Juvenum verò quicumque reperientur apud iſtos ſuſpendentur, & patres eorum hærebunt in maxumâ noxâ*: Ita Athenæus recitat lib. XII. ſed utrùm de hac noſtra in cruce ſuſpenſione, an de aliâ in trabe accipimus? in trabe, inquam, ad verberandum flagellandumque, quem morem Græcis Latiniſque fuiſſe, comœdiæ atque alia docent.

Alterum inanes logos.] Ita verè inanes. Nam Alciati quale eſt? Ait *Hiſtiæum Mileſium* intelligi, *quem Sardibus præpoſitum Artaphernes & Harpagus cruci fixerunt, capite deſecto & ad regem miſſo.* Ita Herodotus, inquit, libro ſexto. Quod verum eſt: ſed quid Hiſtiæo, cum Achæo? Reſpondet *ideò ſic vocari à poëtâ, quia Hiſtiæus Mileſius fuit. Mileſii coloni veterum Iones Achæi. Ergo à patriâ, Achæus.* Quis color in hoc ſermone? Sed nec amicum noſtrum audio ſine auctore ſcribentem: *Achæum intelligi Lydiæ regem, qui ob avaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.*

Lib. x. parerg. cap. xxxv.

AD CAPUT V.

Memorem Veneris Proſerpina Adonim.] Auſonius fabellam aſpicit, quæ eſt iſta. Venus jam olim puerum hunc deamaverat, & ut ſola frueretur, clam depoſuerat apud Proſerpinam. Sed hæc mox in eâdem flammâ: ac repetenti Veneri negat dare. Lis eſt, itur ad Iovem. Ille rem ſic componit, ut Adonis, quod ad uſum, in tres anni partes ſecaretur. Primâ, ut Adonis, Adonidis eſſet: ſecundâ, Veneris: tertiâ, Proſerpinæ. Acquieverunt, ſed enim Adonis pronior in Venerem, ſuum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. III. Bibliothecæ. Ergo iſtud eſt, quod Proſerpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipſe huc aſpexit. Eidyll. xv

Ἕρπεις, ὦ φίλ᾽ Ἄδωνι, καὶ ἐνθάδε κεἰς Ἀχέροντα
Ἡμιθέων, ὡς φαντί, μονώτατος.
Migras, ô bone Adoni: iſtuc & ad infera regna,
Semideûm, ut dicunt, ſolus.

Nam vult non alteri conceſſum, ut modò ad inferos, modò ad ſuperos iret, & alternis copiam ſui faceret duabus deabus.

Arbores receſſas leviter.] Ad has, vel ad nudum alium ſtipitem, alluſit Quinctius in epigrammate quo poëtam Græculum facetè eſt ultus. Ille Philippum & Macedones inſigni victoriâ fregerat, cujus laudem ad Ætolos transferre Alcæus quiſpiam voluit Græcâ levitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripſerat igitur.

Ἄκλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷδ᾽ ἐπὶ τύμβῳ
Θεσσαλίης τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ᾽ Ἄρεος ἠδὲ Λατίνων,
Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ᾽ ἀπ᾽ Ἰταλίης.
Indefleti, inhumati, hic campis ecce jacemus
Theſſaliæ cæſi millia ter decies,
Aetolo domiti ſub Marte, & Marte Latino,
Quos Titus è latâ duxerat Italiâ.

In Ætolos Romanis præpoſitos, & quaſi hi acceſſio illorum. Momordit Titum, & ultus eſt, ſed verſus verſu. Reſcripſit alludens:

Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοιπόρε, τῷδ᾽ ἐπὶ νώτῳ
Ἀλκαίῳ σταυρὸς πήγνυται ἠλίβατος:
Corticis uque & fronde carens, hac monte, viator,
Alcæo crux defigitur aëria.

quibus

...bus verſibus ſignificat crucem defixam ibi ſtare, quæ hominem il... expectet. Plutarchum in Quinctio lege: & ſimul nota, altani hic crucem poni, quaſi in ſcelere inſigni ſuo loco à nobis dictum.

Eſdem vero Cererem.] Ipſe Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis: *Prima Iſis repertas ſpicas capite circumtulit*, nam quæ hæc Iſis quæ ſpicas repperit, niſi Ceres?

AD CAPUT VI

Meſſio au Mæcenati deſcripta.] Ambiguè profero, quia etſi Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans ſubdit: *Suffigas licet, & acutam ſeſſuro* (ita legendum, non *cenſuro*) *crucem ſubdas, eſt tanti vulnus ſuum premere & patibulo pendere diſtrictum.* Atqui *pendere, & patibulo* quidem, vix eſt ut conveniat in noſtram Acutam. Niſi ſi tamen patibulum etiam de uno ligno, in quo homo quomodocumque expanſus: quod haud nimis velim ſperni. Si diſplicet: alia interpretatio quærenda ſit crucis hîc *acutæ*. An ideò talis, quia cum dolore acri necat? ut morbi quidam acuti medicis. Lentè probem: & mavelim opinari genus aliquod crucium triſte, rarum, in quo ſtipes, cui homo acclinatur, ſtimulis clavisque acutis ſit præfixus, ut cùm acquieſcere vellet (*ſeſſuri* vox in Senecâ) pungeretur ac ſcinderetur in corpore averſo. Nihil ſuper hoc legi, fateor: commentum eſt meum, niſi ſi quid juvat illa Reguli machina, quæ ſic armata, & in eam ipſe incluſus. Quæ etſi noſtra crux non fuit (armarium potius quoddam & arca) tamen & *crucem* Seneca appellavit epiſtolâ XCVIII itemque libro de Providentiâ cap III. Certè quidem *Acuta* vocem in Mæcenatis verſibus non ſic leviter & in ventum additam, ipſe indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quaſi in eâ ſententiæ momentum.

Jam olim ſic legimus.] Nempe in curis ſecundis: idque è libris tantum? imo ante me Pincianus, vir fidei & judicii bonus. Muretus tamen aliter: ſed qui benè examinat, ſtabit à noſtrâ, cujus ſententia, *Hanc vitam mihi ſuſtine & prorega, etiam ſedenti in acutâ cruce.*

AD CAPUT VII.

Ipſi verterunt ξύλον δίδυμον] Quod ipſum pro cruce poſuit incertus ſcriptor apud Suidam: Ε'νεργὸν δὲ Γλαῦκον ἐθορέει ἐκρίμασεν ἐπὶ δίδυμα ξύλα. *Inveniens illuſtrem corrupterem, ſuſpendit in gemino ligno.* Id eſt cruce, ut Suidas interpretatur, παρὰ Ῥωμαίοις φούρκαν. Vide ipſum in voce Δίδυμον, & Γλαῦκος.

Vi Coriſtum d formantes.] Puto ſcribendum, *ut chi deformantes.* Intellego X litteram Græcanicam, quæ verè figura manuum illarum fuit.

AD CAPT VIII.

Penula aut manus.] In penulâ aut veſte Monachorum crux, imò & cruces ſi rectè capio Nicephorum Gregoram, qui ſic de Imp. Andronico monacho novello: Ἄνω μὲν ἐρυθρὸν προέφαινε τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα: *Supernè rubrum prætulit divinæ crucis ſignum, infernè nigrum.* Duas diverſi coloris cruces appoſitas videtur dicere: niſi tamen unam intellegit, ſic diſtinctam. Quòd manu autem tulerint, hodieque in Æthiopibus ſive Abyſſinis ille mos, uti vulgus reliquum cruces è collo pendulas geſtet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud etiam mihi novitium legi, miſeros oppreſſoſque cruces prætuliſſe, haud aliter quàm olim inſulas & velamenta. Ligurinus libro VIII. de Italis hoc notat, qui jus auxiliumque poſcebant ab Imp. Frederico:

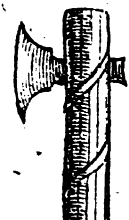
——— *ex omnibus undique multi*
Urbibus ac vicis aderant, querulaque ferebant
Innumeras clamore cruces, hoc quippe querelas
More ſolent aperire ſuas.

Cum anulo vel anſulâ.] Anſulam Becanus facit, & interpretatur (ita ingenium & ſcopus viri fuit) μυστικῶς, quaſi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid ſi oculum eſſe dicam? Juvat aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & ſignificare ait Solem. Lib I. Saturn: capite XXI. *Oſirim Ægyptij ut Solem eſſe aſſerant, quoties Hieroglyphicis litteris ſuis exprimere volunt, inſculpunt ſceptrum, inque eo ſpeciem Oculi exprimunt, & hoc ſigno Oſirim monſtrant: quia ſolem, Jovis oculum appellavit antiquitas.* Et ſanè quia ſignum hoc Tau *Vitam venturam* deſignavit: nónne appoſitè Sol aſſcriptus, qui auctor vitæ?

AD CAPUT X.

Unicornis enim cornua.] Curioſè & pænè dixerim moroſè explicat Juſtinus, ſimplicius multo Tertullianus adverſ. Jud. cap. X. *Tauri decor ejus cornua unicornis cornua ejus, in eis nationes ventilabit pariter uſque ad ſummum terræ. Non utique Rhinoceros deſtinabatur unicornis, nec Minotaurus bicornis: ſed Chriſtus in illo ſignificabatur, cujus cornua eſſent crucis extima. Nam & in antenna navis, quæ crucis pars eſt, hæc extremitates ſuas cornua vocantur; unicornis autem medius Stipitis palus.*

* Ἀλλων ἀφ᾽ ὧν καὶ τῶν τροπαίων.] Mutilus locus & aptant quidem hæc ad tropæa vulgaria, ſive monumenta victoriæ: ergo cum in verba intendo, ambigo: & neſcio quid de faſcibus potius ſubolet dictum. *Per quos* (ita verterim δι᾽ ὧν) *progreſſus in publicum fiunt*: illi verè *ſigna imperii & poteſtatis*: Atque cum inſertâ ſecuri, crucem referunt planiſſimè. Nónne etiam Tropæa; inquies. Quis neſcit? ſed præfuit fortaſſe aliquid de Tropæis illis: hic magis de faſcibus (mihi quidem) dixiſſe videtur. Nec moveor quod Τροπαίων voce utatur: nónne & ſuprà Malum in navi ſic vocavit? & Euſebius etiam Labarum illum militarem. Poſſunt & verba alia excidiſſe. Nec pono tamen iſta, ſed propono.

Αὐτοκρατόρων ἀποθνησκόντων τὰς εἰκόνας.] Quæ illæ ſunt? quis me docet? In Nummis, in ſtatuis nihil tale video, nec uſquam in cruce propoſitos Principes defunctos. Subdubitabam an ad aquilas reſpiceret, quæ volantium habitu, & in cælum tendentium paſſis alis conſpiciuntur in Nummis, & additum CONSECRATIO. Scilicet quaſi Jovis illa ales animam defuncti ferret in gremium Jovis. Certè quidem eam formam crucis eſſe & Patres monent & res ipſa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intelligere eum imagines defunctorum Principum, quæ ordine innexæ in militaribus ſignis. Nec enim vivorum ſolùm illic effigies, ſed mágis mortuorum. De iſto ipſo ævo Conſtantini Euſebius, libro II. De vita ejus, cap XVI. Deſcribit Licinii milites in pugnam, more veterum, id eſt, gentilium euntes: Οἱ δὲ, inquit πολυπληθείᾳ θεῶν θαῤῥοῦντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπῄεσαν, νεκρῶν εἴδωλα θεῶν ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι προβεβλημένοι. *Hi quidem numero deorum freti cum multa manu militari ingruebant mortuorum imagines in ſignis inanimatis præferentes.* Et ſcripſi de hoc more in Militiâ Romanâ. Ergo hoc Juſtinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cùm Imperatorum & quidem Divorum imagines proponitis in haſtis & vexillis, quid niſi in crucibus? Nam ea illis figura. Reſpexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: *Quod non ſimulacrum prius argilla deformat, cruci & ſtipiti ſuperpoſita?* Sed hoc diffuſum nimis eſt, nec tangit imperatores tantùm.

AD

AD CAPUT XI.

Popularitèr & ad cauſſam Ciceri dixerit.] Quòd hiſtoricâ fide, non o-mnes. Plinius non ei fautor lib. XXXVI. cap. XV. *Novum & inexcogitatum antea poſteaque remedium invenit ille rex*(Tarquinius ſuperbus) *ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, ſpectanda civibus, ſimul & feris volucribuſque lacerranda.* Nam liquet eum loqui de mortuis & iis qui ſe interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. At non id in vivis uſurpavit primus, ut ait, ultimuſque.

Arboribus ſuſpendunt] Haud injuriâ ambigo, ad utram pœnam referam, laquei, an Crucis Nam nec verba alterutrum evincunt, nec alia exempla. Lego in Martyrologio, die XIV. Martii, de duobus Monachis, *quos Longobardi ſuſpendio necaverunt in arbore.* In ipſis Longobardorum Legibus, Tit. c. XIV. *Si ſervus regis Morth fecerit, ita decrevimus ut componatur ipſa perſona ſicut adpreciatus fuerit: & ſervus ipſe ſuper foſſam mortui ſuspendatur, & in eum vindicta detur, & ſit cauſa finita.* Plurium (antiquorum quidem) nunc non memini: & hæc ipſa incerta, nec dijudicaverint litem.

NOTÆ AD LIB. II.

CAPUT II.

CAPUT *obnubito.*] Quod pleriſque puniendis factum, præſertim ſi gladio. Hegeſippus lib. V. cap. XLVII. *Dum percuſſor moratur, clauſis jam faſciola oculis, ſeſe proripuit ad Romanos.* In vitâ Cypriani: *Poſtea verò B. Cyprianus manu ſua oculos ſibi texit.* Sed & cum ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus IV. Annal. *Trahebatur damnatus, quantum obducta veſte & adſtrictis faucibus niti poterat clamitans.* Ammianus lib. XIV. *Carnifex rapinarum ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum ubique multatio,* Imò & torquendis hoc factum. In Curtio lib. VI. de Philotâ. *Dum obligantur oculi, dum veſtis exuitur, deos patrios, gentium jura invocabat.* Propriè autem de crucifigendis, vetus illud carmen quod jam explico: & in libro Eſther, cùm Aman ad crucem rapitur, *Statim operuerunt faciem ejus.*

AD CAPUT III.

Ἀστραγαλωταῖς μάστιξι;] Addo, ſi noſſe lubet, quaſdam etiam dictas στραγγαλωτὰς, iſtis haud abſimiles, contortas ſcilicet & nodoſas. Suidas: στραγγαλιώδεις, διεστραμμένην. Καὶ στραγγαλωτὴ μάστιξ. Addit deinde verba incerti ſcriptoris: Ὁ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιγοῦσθαι τῇ στραγγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAPUT V.

Quod opus erat auxiliatore & ſubſequa, qui adjuvaſſet] Ita vulgata quidem opinio eſt, dumtaxat adlevaſſe. At D. Hieronymus in Matthæum cenſet etiam tuliſſe, ſed ſeorſim & poſt Chriſtum. Nam cùm Ioannes apertè ſcribat Chriſtum tuliſſe, alii tres Evangeliſtæ Simonem Cyrenæum: ipſe conciliat, & *hic intelligendum eſt,* inquit, *quòd egrediens de Prætorio Ieſus ipſe portaverit Crucem ſuam: poſteà obvium habuerint Simonem, cui portandam crucem impoſuerunt.*

AD CAPUT VII.

Super lignum ſe ipſum extendit.] Quid ſi de tranſverſario tantum ligni capias, in eo figi ſolitos, & deinde ſubduci atque appendi? Pugna omnis ceſſet, & breviter fortaſſe rem dixi.

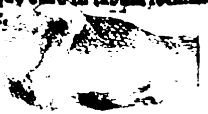
AD CAPUT VIII.

Clavis aut funibus.] Neſcio an Lucanus non utroſque memoret in his occultioris ſententiæ verſibus: qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & relegamus. lib. 6. de magâ Theſſalâ,

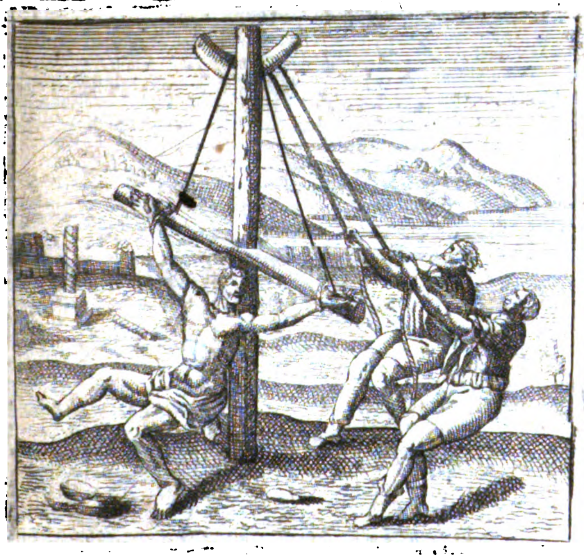
——— *Laqueum nodoſque nocentes*
Ore ſuo rupit, pendentia corpora carpſit,
Abraſitque cruces, percuſſaque viſcera nimbis
Vulſit, & incoctas admiſſo Sole medullas:
Incertum manibus chalybem, nigramque per artus
Stillantis tabi ſaniem, viruſque coactum
Suſtulit, & nervo morſus retinente pependit.

Quod ait *laqueum & nodos nocentes*, alii *nocentum* edunt: atque ita haud incommode ad vincula aptes, quibus noxii ad cruces aſtricti. Tamen in aliquot ſcriptis libris *recentes*, & id malim: credamque ad ſuſpendioſos duntaxat referendum, & qui ſeipſos illaquearunt. Reliqua jam de Cruce: & *percuſſa viſcera nimbis*, & *incoctas Sole medullas*, ſignanter dixit de corporibus quæ (ut lib. II. cap. XV. ſcripſi) in crucibus relicta, ſitu marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Jam *Incertum manibus chalybem*, clavos intelligi liquebit, ſi emendes *Inſertum*. Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius oſtendit, in deſcribendâ ferali illâ officinâ, lib. III. *Hic nares, & digiti, illic carnoſi clavi pendentium*. Sed & amplius de his funibus addo. Videri, quorumdam judicio, neceſſarios fuiſſe in omni fixione. Nam volunt manus ligatas, ne ſe ſubducerent ad ictum aut commoverent, tum etiam ut firmius & cum adminiculo penderent: deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambiiſſe ſub ipſas alas, eoque ſublevatum hominem & attractum in ſummam crucem. Id porrò factum admotis utrimque ſcalis. Ejus ſententiæ vir ſtirpe & moribus antiquis Ioannes Boiſotus eſt, qui amicè hoc ſuggeſſit. Et ſanè de ſcalis apponere eas pænè neceſſarium videtur, utique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs ſubduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus ſunt quæ ſuadeant, præter ante dicta ut Hilarius de Trinitate lib. x. *Pendali in cruce corporis pæna, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clavorum vulnera.* Jungit ſimul & funes & clavos, ut Lucanus. Etiam illud Chriſti vaticinium in Petri mortem, poſcit funes. Ioannis cap. XIX. *Extendes manus tuas, & alius te cinget.* Cinctio iſta vinculorum in cruce eſt. Theophylactus: Τὴν ἐπὶ σταυρῷ ἔκτασιν καὶ τὰ δεσμὰ δηλοῖ: *Extenſionem in cruce & vincula notat.* Tertullianus in Scorpiaco: *Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci adſtringitur.* Videndum an non in Auſonii Cupidine ſimile, qui adſtrictus deſcribitur, & mox addit, *Adfigunt.* Atque ecce in tabulâ formam duplicem fixionis, pro duplici ſubductione.

Æſchylus μασχαλιστῆρας appellat, in Prometheo.

Tres repperit.] An & duas latronum tranſtulit, non cultus ſed memoriæ cauſſa? Videtur ex Suida, ſi tamen ex meo nunc ſenſu corrigendus. In voce φόρος inquit: *Κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ τῶν δύο λῃστῶν, καὶ βικίον μύρου ᾧ ἠλείψατο ὁ Χριστὸς, καὶ πολλὰ ἕτερα ἐπισημοφόρημα, τεθέντα μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφαιρεθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου.* Nam puto legendum *δύο σταυροί*. Qui verò fuerint στρατηγοὶ ſive *duces duorum latronum*? nec id ſit idonei ullius ſenſus. Vertam igitur: *Infra forum defoſſa erant duæ cruces duorum latronum, & vaſculum unguenti quo Chriſtus unctus, & alia multa inſignia, poſita quidem à Conſtantino magno, ſublata verò ſub Theodoſio magno.* Admonitus poſteà per litteras ſum à Joanne Livineio amico noſtro, ſerio & ſine ambitione docto, vitium eſſe ab imperitia tranſcriptorum, qui cum in autographo reppeiſſent σροὶ, quod compendiaria ſcriptura σταυροὶ erat, fecerunt flagitioſè στρατηγούς.

AD CAPUT IX.

Ἀμετρήτῳ γε.] Ita benè & doctè Franc. Nanſius, cum anteà eſſent ὁμοτρήτῳ. Et ſanè clavi iſti grandes: atque ita ipſe Nonnus identidem σιδήρεα κέντρα appellat *Stimulos ferreos*.

Contrà tendunt alii & ſuggerunt quaternos.] Atque ego, etſi negavi me decidere, pronior ſum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego paſſim Chriſtum cruci affixum, diſparatis ſic pedibus pingi. Vidimus id ipſi Venetiis in gentis ejus templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treviris clavum qui aſſervantur diſertè in memoriis antiquis ſcribi *clavum pedis dextri*. Addo autem, Conſtantinum Imperatorem quoſdam ex his clavis (id quoque multitudinem ſuadet) inſeruiſſe capiti ſtatuæ quam ſuo nomine Conſtantinopoli poſuit. Zonaras: Ὁ δὲ θειότατος Αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄγαλμα (τοῦ Κ[illegible]) ἔστησε, τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἥλων ἐναρμοσάμενος οἷς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ

AD CAPUT X.

Extenſus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi. Itaque Evangeliorum vetus Gothica tranſlatio (Auctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifigere, *Vraemen*, quaſi dicas extendere. & quidem propriè de pannis, quos in palis vallisque diſtendit fullo. Ea extenſio ad manus maximè refertur. Artemidorus libro I. capite LXXVIII. Ἐὰν δέ τις ὑψηλὸς ἐπί τινος ὀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται, κακοῦργος δὲ ὢν σταυρωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: *Si quis ſublimis in loco quopiam ſaltet, in periculum & metum incidet; maleficus autem exiſtens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extenſionem.*

Epictetus apud Arrianum, ab hac cauſſa comparat falsè eos qui in balneis ſe diſtendunt & lavandos fricandoſque præbent, cum crucifixis: lib. IV. Diſſertat. c. XXVI. Ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενος, καὶ ἐκτείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, τρίβε ἔνθεν καὶ ἔνθεν. *Ut in balneo exutus & teipſum diſtendens, ut ſolent cruci fixi, fricetis hinc atque illinc.*

[...]*ium huius tabellæ exſtare audio*]Imò & video: ac miſit ad me Dio. Villerius vir veteri doctrinæ & mihi valde amicus ectypon num[...] [...]ecanici veteris, qui aureus aſſervatur in monaſterio Lætienſi in [...]onia, quem ecce habes.

[...]criptio iu ea eſt: Κόσμου τὸ λύτρον, αἷμα τοῦ Θεοῦ Λόγου: *Mundi re[...]tium, ſanguis Dei Verbi*: Miſſus is nummus cum aliis ſacris donariis ab Henrico Impetatore, tunc Conſtantinopoli, anno Chriſti [...]cc.VIII.

AD CAPUT XI

[...]αχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου,] Id dicunt Circumduci; ſicut [...]dici, cùm oſtentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & ſæpè [...]i puniendi. Suetonius in Tito, cap. VII. *Hos* (Delatores) *novißimè tra[...]ctos per amphitheatri arenam, partim ſubjici in ſervos ac venire præcepit, [...]artim in aſperrimas inſularum avehi.* Neſcio an Martialis verſus, jamdiu [...]bet in morbo, ſic ſanandus, lib 1. de hiſipſis Delatoribus & Titi facto.

Turba gravis paci placidæque inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes:
Traducta eſt titulis, nec cepit arena nocentes,
Et delator habet quod dabat exſilium.

Titulis enim vult traductos Delatores, quomodo? nonne omnium unus eſt communis? non hic: quia additum, quos & quàm illuſtres quiſque detuliſſet. Exempli cauſſa: *Hic eſt Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum*, & talia. In libris: legitur *Traducta eſt Gatulis*, in aliis, *Tradita Gatulis*: & emendarunt *Traducta eſt Gyaris*, quod ego & ratio facile refellant.

Πίνακος αὐτὸν προάγοντος.] In tabella enim hæc talia ſcribi ſolent: ſicut & Titulus Servatoris. Cyprianus de montibus Sina & Sion: *Pontius Pilatus impulſa mente à Deo accepit Tabulam, & titulum ſcripſit tribus linguis: & in capite ligni clavis tribus Tabulam cum nomine Regis Judæorum confixit.* Ex cujus verbis vides etiam Tabulam non ſuper lignum (ut multi repræſentant & pingunt) ſed in ipſo ſupremo ligno clavis fixam.

De quo more alii.]Inter eos P. Faber libris Semeſtrium, ubi & ſparſim plura de Cruce, & quædam ſelecta atque edecamata.

DA CAPUT XIV.

Disparata hac ſupplicia]Notavit & publicè ante nos monuit Cæſar Baronius, vir ſacra profanaque doctus, in Martyrologio. Sed cur frangebant iis, quos ſtatim mortuos vellent, crura? An non cauſſa in Plinio? Ille lib. XI. cap. XLV. notat in iis vitalitatem eſſe: atque addit: *Nam in ipſa genus utriuſque commiſſura, dextra lævaque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas ineſt: qua perfoſſa, ceu jugulo, ſpiritus fugit.* Aliud autem eſt à fragio crurum, *Exſecare crura*: quod in Ammiani lib. XXII. leges, in oratione Juliani: *Quiſque agmine cohærens incedat, ſciens quod, ſi remanſerit uſquam, exſectis cruribus relinquetur.* Hoc enim proinde eſt, quaſi dixiſſet, nervis aut ſuffraginibus inciſis. Vetus ſævitia, & Annibali uſurpata in Romanos. Ennius: *His pernas ſuccidit iniqua potentia Pœni.* Potentia Pœni more Græco, eſt Pœnus. Livius de ea ipſa re, in clade Cannenſi: *Quoſdam jacentes vivos ſuccisis feminibus poplitibuſque inventos fuiſſe*, nempe ne attollerent ſe, & ut deſolati morerentur. Uſurpatum eſt Tyrannis in Chriſtianos. Sozomenus lib. I. cap. X. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἐκκόψας, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών: *Maximinus ad opus metalli condemnavit, dextros eorum oculos excutiens, & ſiniſtri pedis ſuffragines abſcindens.* Euſebius oſtendit adeo

Aduri etiam ſolere, lib. VIII. cap. XII. ubi quorumdam meminit eis λαιὰς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἐκκεκαυμένων: *qui ſiniſtris pedibus, circa poplites, ferro aduſti, mutiles facti eſſent.*

Libri non communes.] Lego in Euſebii lib. VI. cap. XIX. de Appollonio Martyre, cùm is ſub Commodo Principe delatus eſſet ut Chriſtianus: accuſatori ex lege crura fracta fuiſſe. Verba huic rei: Ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα κατάγνυται τὰ σκέλη: *quoniam vivere nefas, juxta legem Principis, eorum delatores, ſtatim crura ei fracta ſunt.* Sed cujus Principis hæc lex tam commoda in Chriſtianos? Non opinor ipſius Commodi. Numquid M. Aurelii? de quo Tertullianus Apolog. c. V. *Qui ſi ut palàm ab ejuſmodi hominibus* (Chriſtianis) *pœnam dimovit; ita alio modo palàm diſperſit, adjectâ etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore.* Et quod ait de *damnatione tetriore*, poſſis vel ad Crurifragium iſtud referre: vel ad Vivicomburium, quo affici accuſatores Chriſtianorum jubet ejuſce Principis epiſtola apud Onufrium in Faſtis expreſſa.

AD CAPUT XV.

A Sole ac pluviâ corrumpi.] Exemplum huic rei etiam in libris ſacris, ut Reg. II. cap. XXI. *Dedit eos* (ſeptem viros) *in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Reſpha filia Aia cilicium ſubſtravit ſibi ſupra petram ab initio meſſis, donec ſtillaret aqua ſuper eos de cælo, & non dimiſit aves lacerare eos per diem, neque beſtias per noctem.* Hoc de pluviâ: de ſole, in Artemidoro lib. V. Ἔδοξέ τις λαμπάδας ἀπὸ τῆς ἑστίας μὴ δύνασθαι ἀνάψαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάψαι, ἐσταυρώθη καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τῷ οὐρανίῳ πυρὶ ἐθάλπετο: *Viſus aliquis faces è foco non poſſe accendere, & à cælo eas accendi, crucifixus eſt, atque iſto modo igne cæleſti concalefactus.*

JUSTI LIPSII

NOTÆ AD LIB. III.

CAPUT III.

VERBERATUM *patibuloque conſtrictum.*] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. XLIX. de Antonii ſævitiâ in Judææ regem Antigonum? Τὸν δὲ Ἀντίγονον, inquit, ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν: *Antigonum flagellavit cruci ſive furcæ alligans* (*quod nemo alius rex à Romanis unquam paſſus erat*) *ac poſtea interfecit.* Verba ita præferre videntur: nec abhorreat ab Antonii impotentiâ, ut ſerviliter ſævierit etiam in Regem. Tamen verius puto ut capias vertaſque *Palum*, ut palo, inquam, alligatus fuerit, ſolenni Romanis more, & tum ſecuri percuſſus. Quod ipſum huic Antigono factum, etſi Dio non expreſſit; notavit Strabo, citante Joſepho (nam hodie non exſtat) lib. XVI. antiqui. cap. I. Ἀντώνιος Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον ἀχθέντα εἰς Ἀντιόχειαν πελεκίζει, καὶ ἔδοξεν οὗτος πρῶτος Ῥωμαίων βασιλέα πελεκίσαι: *Antonius Antigonum Judæum Antiochiam perductum ſecuri percutit, & viſus eſt primus Romanorum ſecuri ſubjeciſſe regem.* Idem Plutarchus in Antonio.

Patons hæc tranſverſaque par. ſic dicta.] Strictè & propriè inquam. Alias quis neſcit totam crucem ſæpe venire in hoc nomen? Salluſtius utro modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum eſt apud Nonium è IV. Hiſtor. *In quis notiſſimus quiſque aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo eminens affigebantur.* Lego *mutilato corpore*: quia mos ille frequens Orientalibus, ut priuſquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes

Digitized by Google

... hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud *improbi*, qui reformandum ... Tentavi olim *in preris*. An & *improbè*? quod ſic compo... pro ſimplici, ut *in ante* & talia, apud Tertullianum repe... Exhortat. ad Caſtitat. Cap. X. An etiam *improbè*? ut ſit corpus fuiſ... improbè mutilatum? Credo enim hæc narraſſe de ſævitiâ Mithridatis ... Cyzicenos, quos terrâ marique obſedit.

AD CAPUT V.

... *quâ noſtrum hodie patibulum.*] Quæ ſententia fuit Antonii Morillo... viri ſummi futuri ſi diutiùs vixiſſet. Argumenta habebat (vidi & legi ... epiſtolâ ejus ad Lindanum, quam heredes adſervant) quod id referret ... Jugi: ferre autem jugum, ignominia & quaſi comminatio hu... morris, itaque illinc petenda forma. Amplius. Livius ait lib. I. ... Romanos *ſpectaſſe furcis duodenos à terrâ ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes*: eas furcas proclinantia utrimque ligna fuiſſe cum tertio transver... ſuperne immiſſo, quod genus *Capreolos* Latini vocant, & nos hodie *Schragas*: Ergo hanc eſſe faciem furcæ. Tertiò Hebræos hodiéque ... Tau ſic pingere: cum eo autem comparari paſſim: tale igitur eſſe. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, ſed addi po... teſt) Auſonium cum Φ litterâ Græcâ crucem comparare: at ea quoque illuc abiit. Sed hæc ſententia, etſi arguta, proba mihi non eſt ob multas cauſſas, atque hanc unicam firmiſſimam, quòd refellunt ſpectio... & monumenta omnia antiqua, omnia inquam conſenſu. Quid Chriſtianis nobis fiet, ſi ipſa imago crucis aliter ubique non pingenda ſolùm, ſed manibus cottidie deformanda? At enim jugum tale olim. ... ſed quid ad rem? militaris ſaltem ignominia illa fuit: & libero... ea hominum, non ſervorum, ut latura furcæ. De Livio, nihil impedit Furcas noſtro vulgarique more intelligi, quibus ligna transver... injecta, & ſuper ea aſſeres, ad ſpectandum inſiſtendumque. Fit & hodie, & olim primas domos ſic erectas ex Poſidonii ſententiâ puto Senecam alibi tradere, & uti pariter voce *furca*. De Hebræis, verum eſt, ſed hodiernis. Priſcas eorum litteras alias & diverſiformes fuiſſe, periti ejus linguæ atque ipſe Hieronymus tradiderunt. Jam de Auſonii verſu, is talis:

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etſi alii libri proferunt *gruis*: nec id malè. Sed ... *crucis*: veriſſimum eſt in noſtrâ etiam forma, quomodo? in cruce inquam veſtrâ, & in quâ homo appenſus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, eſt hæc ipſa litteræ forma. Subjicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

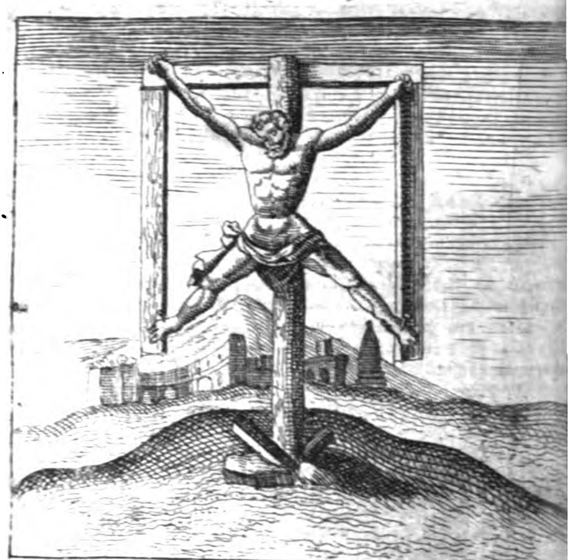
AD CAPUT VII.

... *indicas ancillas ſic puniri.*] Et eſt ſanè ignava mors, & *Feminea* etiam Panegyriſtæ dicta. *Alteri manibus ſatellitum Britannorum gula demiſſa ..., & multa feminea mortis infamia, ut ſcilicet maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio.* Victor *poſtremum* appellavit. ... illimamque, in Maximo: *Pœnas mortis genere poſtremo, fractis laqueo cervicibus luit.*

Patibulum vulgò Furca dicitur.] Quo ipſo ſenſu inferiores Græci dixerunt φουρκίζειν *in furcam agere*, aſperiore illâ litterâ mutatâ. Cedrenus in Juſtiniano Rinotmetâ: Ἐν τῷ τείχει πάντας ἐφούρκισεν, quod vertendum eſt, *In muro omnes de furcâ ſuſpendit.* Docet Zonaras qui in eâ ipſâ re: Ἐν ξύλοις περὶ τοῖς τείχεσιν ἀνῄρτησε: *In lignis apud muros ſuſpendit.* Credo autem hanc Furcam primò non niſi dimidiatum Patibulum fuiſſe, id eſt, facie adhuc aliquâ Furcæ; paullatim, & quò plures appendi poſſent, immutaſſe.

Digitized by Google

AD CAPUT VIII.

Injectis per crura funibus.] An magis placet hic ſenſus, Funes ipſos per crura eorum trajectos & tranſmiſſos? Tale in Curtio lego Alexandrum uſurpaſſe in Batin quendam lib. IV. *Per talos ſpirantis lora trajecta ſunt, religatumque ad currum traxere circa urbem equi.* Id factum à rege exemplo Achillis, qui Hectorem ſic fœdavit, ut Curtius in ... notat. Sed tamen Ammianus *Injectis* ait, non *Trajectis*, nec id ſupplicii credam vulgò uſitatum.

AD CAPUT X.

Moriturum in ipſis, non per ipſas.] Præter exempla quæ dedi, hoc rarum videatur in Philippo, de quo Euſebius in Chronico, anno XII. Claudii: *Philippus Apoſtolus Chriſti apud Hierapolim Aſiæ civitatem, dum Evangelium populo nunciaret cruci affixus lapidibus opprimitur.* Quaſi in ipſâ cruce lapidibus obrutus eſſet. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manuſcripto veſtigium non eſt horum verborum.

AD CAPUT XIII.

Viri fide digni aſſerunt.] Intèr eos eximius Theologus Alfonſus Ciacco, qui de ſignis Crucis nunc nuper accuratè ſcripſit.

Jam illa Amanis prœalta. De quâ accipienda quæ in Codice Juſtinianæo leguntur, De Judæis & cælic. ubi ſcribuntur *Judæi quodam feſtivitatis ſuæ ſolenni, Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimilatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei exurere,* atq; id facere deinceps vetantur. Totidem penè verbis in Codice Theod.

lib.

XVI. tit. VII. Ex quibus vides Judæos Amanis inimici ſui mortem ... memoria repræſentaſſe, & in cruce ſuſpenſum cum ea ipſa con... ſpecie Amanem, ... & mente Servatorem & noſtram crucem, ... meritiſſimò interdicti.

... *etiam orbis*] In quo ſanè hoc mirum, cruces repertas fuiſſe ... variàm in templis atque in ſepulchris. De India Occidua loquor. ... origine aut fine? neſcimus, niſi ſi jam tunc providus ille Deus ... voluit omen & ſignum dominatus illic crucis.

AD CAPT XIV.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyrica oratione, ſanè diſer..., quæ Theodoſio dicta, mentio etiam crucis quaſi licitæ & manen... *Et poſt hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo inſui, non diſcerpi in fruſta juſſiſti.* Et fieri ſanè poteſt ut apud gentiles, & Chriſto adverſos, ſupplicium etiam manſerit, ſicut de Slavis in Helmoldi Chronico ſcriptum, lib. I. *In illis diebus Slavi quendam Danum ſuffixe... cruci.* In ignominiam ſcilicet divinæ crucis.

AD CAPUT XV.

Ἐκ ... κατεσκεύασε σταυρόν.] Quem ſuo ævo exſtitiſſe in Palatio So... Eccl. Hiſt. lib. I. cap. I. Τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει καὶ τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται: *Huic oraculo fidem habens, conficit ſimile illud cruci tropæum, quod uſque nunc in regia ſervatur.* Idem Cedrenus: Τότε σταυρὸν χρυσοῦν κατασκευάσας, ὅς ἐστι μέχρι καὶ νῦν: *Tunc crucem auream efformans, quæ etiamnunc exſtat.* Non opinor tamen hanc eſſe, de qua Suidas: Σταυρὸς ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵστατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσταντῖνος, χρυσέμπλαστος ἐν τοῖς ἀκρωτηριακοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσίμβαφοι: *Crux ad partem Borealem fori ſtabat, ut vidit eam Conſtantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, ubi & ipſe & filii ejus conſpiciebantur aurati.*

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expreſſum cernitur, atque etiam quibuſdam uberius, *In hoc ſigno vince.* Sanè Chriſtiani libenter appellarunt *ſignum Dei* aut *Chriſti* quaſi Crucem, ipſam Imperatoris illius teſſeram aut vexillum. Juſtinianæo Codice vetatur, *ſignum Salvatoris Chriſti humi vel in ſilice inſculpi.* Quid, quòd Græci interpretes ſic legem Scævolæ accipiunt, XXXVIII. De aur. arg. mund. *Fieri volo ſubeoque ſignum Dei ex libris centum.* Accipiunt, inquam, & reddunt *Crucem.* An verè? minimè, ſcimus *ſignum Dei* ſtatuam eſſe apud Scævolam ſive Solis, ſive indigenæ cujuſpiam & familiaris dei. Sed pietas, non error, Græcos eo traxit. Monuit ſuper hac interpretatiuncula Petrus Oranus, juris & litterarum conſultus, & germanum in modum mihi amicus.

Gemmantitextus in auro Signabat labarum.] Dixi ipſi velo nomen intextum: & poëta hic apertè. Tamen ex deſcriptione Euſebii, videbis & ſupra velum ſæpe ex auro ſtatui: & exempla in nummis utriuſque poſituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipſa Labari vox qualis? vereor ut peregrina, certè novitia, & ſub Trajani aut illud ævum nata. Vetuſtior Tertulliano, qui hodie exſtant, non commeminit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait καμάτων λυτήριον εἶναι, καὶ Ῥωμαίοις ὀνομάζεσθαι: *Laborum levamen pauſamque eſſe, & à Romanis ſic appellari.* Igitur à labore derivavit, eo proclivius, quia ipſi Græci λάβωρον ſcribebant. Sed noſtri poëtæ nonne corripiunt? Quomodo etiam pauſam laboris, non alia additione, vox ea ſignificet? niſi fortè, quia ubi laborabatur in acie, ſignum illud eò ſolet ferri. Longinquum eſt, & ſerſevero externam vocem eſſe.

Duæ litteræ Christi nomen exprimentes.] Ita eſt, & conſpicuæ ſunt Nummis. Ipſum etiam Chi ſolitarium ſignabat Chriſtum. In Antiochenorum dicteriis recenſet Julianus, Miſopogone: Τὸ Χῖ, φασὶν, οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Κάππα, & addit: Ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνστάντιον. *Ibi, inquiunt, & Kappa nihil injuriæ intulerunt civitati. Nos autem didicimus initia nominum eſſe has litteras, & ſignificare velle illud quidem Chriſtum, hoc Conſtantium.* Ita Julianus, qui has ipſas litteras è Labaro poſteà, conatus removere. Fruſtrà, & vicit nomen quod æternùm vivit & vincet.

AD CAPUT XVII.

Ὦ ξύλον μακάριστον.] Verè, quia nos per illud μακαρίζει. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, *adorandum & venerabile.* Imperator novella quinta. Eaque cauſſa vetitum, in lapidibus ſculpi, quæ in ſolo. Lex extat in Codice Juſtinianæo: & apud Paullum Diaconum ſic Tiberius: *Crucem Domini qua frontem noſtram & pectora munire debemus, eam ſub pedibus conculcamus?* Tale & Synodus habita in Trullo, can LXXXIII. Quamquam autem è pavimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulſit jam olim ibi, clarum certumque ſymbolum Chriſtiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in deſcriptione tempeſtatis quæ Conſtantinopoli: Τηνικαῦτα μέν τοι πεπτώκασι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοῖς ναοῖς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν: *Tunc cecidere multa crucium, quæ templis impoſita e ferro ſi erant, ſufferre non valentes vim venti.*

APPROBATIO.

Hos J. Lipſii, Academiæ Lovanienſis Profeſſoris clariſſimi, de Crucis ſupplicio conſcriptos tres libros, una cum Notis additis, teſtor nihil ſacræ ac orthodoxæ fidei repugnans aut ab ea diſſentiens continere, inſuper & varia eruditione refertos ac prælo digniſſimos eſſe cenſeo. Lovanii XII. Calendas Decembres M. D. XCII.

Henricus Cuyckius D. Petri *Lovanii Decanus, Academiæ Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Cenſor.*

IN-

Digitized by Google

INDEX CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

PRÆFATIUNCULA. *Materies & ordo operis.* Cap. I. 1153.
Crucis nomē polyſemon. Hæc noſtra Gabalus etiā dicta, itē felix lignū, & infame. Sed & Crux non in ligno. Cap. II. ibid.
Nomina phraſeſve ad hoc ſupplicium: Figere, Configere, Cruciare, item Cruciarius, pro appendendo. Cap. III. 1154.
Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Heſychius & Ovidius emendati, iſte etiam explicatus. Cap. IV. 1155.
Diviſio prima Crucium: & de ſpecie vetuſtiſſima dictum, Affixione. Tertullianus per occaſionem correctus, atque Iſis eadem cum Cerere exiſtimata. Cap. V. 1157.
Altera Simplicis Crucis ſpecies, Infixio. Seneca, Heſychius, Plato, Plinius, illuſtrati Cap. VI. 1160.
In genere de Cruce Compacta: tum de prima ejus ſpecie, Decuſſata, & an hæc ſit Andreana? Cap. VII. 1161.
Commiſſa Crux quid nobis ſit? exemplis teſtibuſque aſſerta, tum etiam veſtigio noſtræ lingua Cap. VIII. 1163.
Affirmata Crux immiſſa è ſcriptis maximè Patrū: ipſi alii per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati. Cap. IX. 1164.
In qua Cruciū forma Chriſtus mortē tulerit: videri in ultima, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis ſive explicandis. Cap. X. 1168.
Apud pleraſq; gentiū Cruces fere uſitatas. Apud Syros, Judæos Ægyptios, Perſas, Afros, Græcos, maxime Romanos. Quādo apud eos cœperit? An & apud Germanos? Cap. XI. 1169.
Apud Romanos vile fuiſſe hoc ſuplicium, & plurimum ſervorum. Quas ob cauſas ii affecti. Cap. XII. 1170.
Etiā liberi quidā in Crucē dati; ſed viliores aut nocentiores: ut Latrones, Sicarii, Falſarii, atq; alibi & Fures. C. XIII. 1172.
Quæ cauſſa falsò aſſignata in Cruce. Chriſti: videri Innovationem & Seditionem eſſe. Cap. XIV. 1173.
Crux interdum libere & laxe vagata: in hoſtes, in ſeditioſos, in Chriſtianos, in fæminas denique Cap. XV. 1174.

LIBRI SECUNDI.

Tranſitio ad Modum figendi, præmiſſum de atrocitate hujus ſupplicii, quod Summū & Extremum dictum. Cap. I. 1175.
Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more ſemper anteivit. Cap. II. 1176.
Flagellorum & Virgarum diſcrimen. Illa magis vilia, & magis acerba eſſe, ſolere & talis aſperari Cap. III. ibid.
Solitos ad Columnam verberari; atq; alias per viam. De ipſa columna cui ſacrum corpus annexum. Cap. IV. 1178.
Crucem ſuam tuliſſe, aut totam, aut ejus partem. Cap. V. 1179.
Deductos cum vexatione, Stimulis etiā actos. Cap. VI. 1180.
In ipſa Fixione nudi in Crucem dati: an altam, an in terra di-

depoſitam?id quæſitum, & utrumq; firmatum. Cap. VII. ibid
Clavis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi. Cap. VIII. 118
In quibus partibus clavi, & quo numero? Cap. IX. 118
Ordo & modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce ſuppeda-
neum? Cap. X. 118
De Titulo, quid is Latinis? quomodo aſſcriptus, aut prælatus
Cap. XI. 1187
Poſt fixionem, quomodo mortui in Cruce? languore, aut fame;
Vitalitas quorundam. Cap. XII. 1188
Quoſdam à volucribus, aut feris etiam vivos laceratos, & ple-
roſq; omnes mortuos interdum & lanceis interfectos
Cap. XIII. 118
Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum;
& quomodo? Cap. XIV. 119
Corrumpi in Cruce paſſi ſunt, & nefas ſepelire. Cap. XV. 1191
Cuſtodia & miles ad Crucē, ne quis detraheret. Cap. XVI. 1192

LIBRI TERTII.

Tranſitio ad Ratum figendi Modum. Furca diviſa, & hic de
Ignominioſa dictum. Cap. I. 1193
De Furca Pœnali, & cæſos ſub ea ad mortem. Cap. II. 1194
Ligatos ad Furcam in Crucem ſolere tolli, Furcam & patibulū
videri eadem, aut haud longe diſſita. Cap. III. 1195
Quæ forma furcæ fuerit, obſcure traditum in veterum ſcriptis.
Cap. IV. 1196
Ex iis tres ſententiæ erutæ, & ſingulæ explicatæ. Tertiam
πιθανωτάτην videri Cap. V. 1197
Ratio ſuſpendendi per ſingulas illas formas expoſita, atque
etiam oculis propoſita. Cap. VI. 1200
De nova Furca, quæ noſtrum Patibulum. Tribonianum ſub-
ſtituiſſe paſſim in Legum libris. Cap. VII. 1201
De Raro modo in Schemate, & primum de Inverſa ſuſpenſio-
ne. Cap. VIII. 1202
De Aliqua ſuſpenſione, de varicante, & inter arbores ſciſſione
Cap. IX. 1204
De modo qui Fine diverſus, primum de his qui in Cruce uſtu-
lati. Cap. X. ibid.
De his qui beſtiis in Cruce objecti. Cap. XI. 1206
De mortuorum in Cruce ſuſpenſione. Cap. XII 1207
E quo ligno Crux fuerit? Item in morte plerumque defixam,
ipſam ſæpe altiuſculam. Cap. XIII. 1208
Crux ſublata, atque etiam Crurifragium fortaſſe. Quando id
factum, quæſitum Cap. XIV 1209
Honores quos Conſtantinus Cruci habitum ivit. Signis ea &
vexillis impoſita aut inſerta. Cap. XV. 1210
Crux in militum armis in Imperatorum capite & manibus; &
pro inſigni. Cap. XVI. 1211
Laudatiuncula Crucis. Cap. XVII. 1212

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
DIVA VIRGO
HALLENSIS.

BENEFICIA EJUS ET MIRACULA

FIDE ATQUE ORDINE DESCRIPTA.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTR

ILLUSTR^MO ET REVEREND^MO

PRAESULI

D. GUILIELMO DE BERGES,

ARCHIEPISCOPO ET DUCI CAMERACENSI,

PRINCIPI S. R. IMPERII,

COMITI CAMERACESII.

NON diu, nec ancipiti conſilii lance, deliberandum mihi fuit, magne PRÆSUL, cujus tutelæ vel gratiæ munuſculum hoc meum offerrem: tibi debebatur. Argumentum video? ſacrorum res eſt; & tu ſacrorum in ipsâ illâ provinciâ, in quâ hæc geſta narrantur, antiſtes & præſes, Hallæ, & templum & ſacrata in eo ſtatua, tuæ juriſdictionis & curæ ſunt: & jure igitur, quod de iis ſcribimus, in tuam item tutelam arbitriumque damus. Quid, quòd ipſa MIRACULA cenſionem & Tribunal tuum ſpectant? nequid vanum, ſubdolum, infirmum ſurrepat aut imponat, tuum judicium & tabella quæritur: ad te itaque imus, & velut ad Quæſitorem conjicimus hanc cauſſam. Iam ſi ſplendor aut fama operi ab illuſtris præſcriptione tituli quæritur: poſſumne magis inclytum nomen, quàm GRIMBERGIORUM, præferre? Vos olim è Ducibus Brabantiæ, & mox Marchionibus Bergezomii, vos nobiliſſimis familiis innexi, locum & lucem inter Belgarum proceres ſemper tenuiſtis. Sed tu à te etiam lucem: qui animi dotes & virtutes eas ſtatim prætuliſti, quibus vel obſcuram familiam & famam illuſtrares. Sacris, Deo duce, admotus cùm Romam & Italiam vidiſſes, Leodici in Eburo-

num urbe ſedem legiſti; atque ita ibi egiſti, ut voce ac digito ſignareris, probitatis, caſtitatis, modeſtiæ, gravitatis exemplar. Quæ ipſa ſtatim te extulerunt, & in vetuſto illo & auguſto collegio principem locum Decanatûs titulo aſſignarunt. Vidimus te hac dignitate, in amore omnium ac veneratione: & veritas ac merita, non ſimulatio aut adulatio dabant. Sed non diu vidimus: & diffusâ mox tui famâ, Philippus II. rex Hiſpaniarum Antuerpiam evocavit, ad Epiſcopale faſtigium: cui par fuiſti, & ſedem impleſti, eo dignior ſemper habitus, quo diutius imperaſſes. Denique magna etiam illa Antuerpia, anguſta Regi ac Principibus viſa, Cameracum te produxerunt: ubi nunc primariam dignitatem ſuſtines, cum favore, laude, plauſu,

Lucret. *Omnibus incutiens blandum per pectora amorem;*

ſed quem reverentia tamen temperat ac concinnat. En cauſſas dedicationis meæ, ſed publicas: privatam unam addam? Olim cùm Leodici eſſes, notitiâ & conſuetudine juncti fuimus, & priuſquam inter Principes cenſereris, amici vocabamur. Hæc me impulerunt ſcriptum ſacrum, & quod ego inter mea ab argumento amo, ad te cultus & affectus teſſeram mittere: ſuſcipe, Illme & Revme Præsul, & ſi non ab ingenio aut labore meo, ab eadem illa cauſſa ama. Lovanii, Idibus Juliis, CIↃ. IↃXCI. IV.

LECTO-

LECTORI S. M. D.

SACRA hæc ſcripſi: & ſtatim animi oculis prævidi fore, qui inclamarent: Quid in alienos fines ſcandis? quid vana hæc affers, aut ſupra verum effers? Utriſque reſpondendum breviter eſt: & prioribus obduco, Chriſtianum me, & quidem puri priſcique ritus eſſe; quid alienum facio, ſi non adoro ſolum Numen, ſed adorno? Decet nos, & laudes grateſque ei dicere, & præſertim opera ejus mira ac magna propagare: quod hic à me factum. Nam per Virginem matrem quæ Memoranda & Admiranda patrare ei viſum, narravi, narravi, inquam: non ſubtiliter aut tenuiter aliquid ſuper religione diſputavi Itaque intra fines meos manſi, & ipſum tituli mei atque inſcriptionis agrum colui, id eſt, Hiſtoriam ſcripſi. Sed vanam, vel coloratam, ajunt alii. Dei fides, quam falluntur! Nihil de mendacio aut fuco ſumimus: Acta & Regeſta legimus, & ex iis ſelegimus, quæ digniſſima videbantur provulgari. An iis fidem non habent? in oculis plurium geſta, teſtibus firmata ſunt, ſæpe magiſtratuum ſignis: & caput rei, Acta hæc majores noſtri confecerunt, religioſiſſimi homines, & ante doctrinam hanc ſpernentē Divos nati. An & de meâ fide dubitant? mittant viſere, ſi non credunt: imo mittant, ut credant. Plura reperient: & quantumvis ſint, ut cum Platone hoc dicam, * κερασβόλοι, mitigabuntur & cedent, magnitudine vel novitate rerum perſtricti. Miracula, ait vere Auguſtinus, ſunt introitus ad fidem. Quod ſiquis etiam ſic non movetur: jure ei Homericum hoc accinam.

*Præfecti ... (margin note partly illegible)

*ἦ τοι ἄυτως
Οὔνετ' ἀκερδὴ ἐστι, νόος δ' ἀπόλωλε καὶ αἰδώς.

* ... certè ... tibi tantû ... Quæ ... dic que ... as, ... Mea ... a ... ludorque (margin note partly illegible)

Sed de Actis, habuiſſe ea me deſcripta exſignataque profiteor, opera Auberti Miræi doctiſſimi viri, Canonici Antverpienſis, & Joannis Hovii, magnifici in eâdem urbe civis. Gratia iis eſto: mihi fides, qui apicem non detraxi, aut addidi: niſi quod digeſſi, concinnavi, & af-

Digitized by Google

ſectus obiter miſcui, orationi erigendæ aut animand-
Jus & laus eſt ſeri. Etſi quæ magna laus? ex fac-
mihi & jucunda opera hæc fluxit: & teſtificor, n-
decem totos dies illis impenſos. Nimirum ut auro aut eb-
ti facile eſt decus addere, cum materies per ſe nitent: ta-
iſtis gratiam à ſtilo dare, per ſe gratis. Fruere bene Le-
ctor, & Euripidis illud ſemper hic cogita:

* Τὸ σωφρονεῖν δὲ, καὶ σέβειν τὰ τῶν θεῶν,
Κάλλιστον οἶμαι γ' αὐτὸ, καὶ σοφώτατον
Θνητοῖσιν ἔργον.

* Sapere modeſtè, & colere quæ divina ſunt. Pulcherrimum puto atque ſapientiſſimum Hominibus eſſe.

Puto tecum Euripides: & odi, odi curioſulos, qui et-
iam in illa penetrant, id eſt, Gygantæo periculo in cæ-
lum ſcandunt. Tu aliter, ut tutò & feliciter ſcandas;
quod voveo, & DEUS & DIVA tibi manum
donent.

INDEX

INDEX CAPITUM.

AFFECTUS noſter vetus erga Divam: iter Hallas, & occaſio ſcripti, tum Verſus. CAP. I. Pag. 1243

Origo imaginis à Diva Elizabetha, de hac igitur præmiſſum, de ſtirpe ejus, qua genita, & quam genuit, de morte & conſecratione. CAP. II. 1245

De filia Elizabethæ Sophia, quæ in Brabantiam venit, ſtatuas accepit, diviſit, & quomodo hæc Hallis dedicata. CAP. III. 1249

Aliquid ſuper ipſo oppido Hallenſi, itemque templo. CAP. IV. 1252

Tranſitum ad Miracula, ſed primò communiter Vera hæc aſſerta, & diſcrimen triplex à Falſis datum. CAP. V. 1252

Miracula quæ ipſum oppidum, aut templum, aut ſtatuam propriè tanguntur: & tutela in ipſis Divæ palàm obſervata. CAP. VI. 1254

Duo ejuſdem rei exempla, à noſtro ævo, ſeria ſimul & jocoſa. CAP. VII. 1256

Beneficia ejus deinceps in privatos, & primò à morte ſervatus & patibulo, qui Falconem amiſerat. CAP. VIII. 1257

Quidam inter aquas ſervatus, in immani & ſubito diluvio. CAP. IX. 1259

Puer merſus in vitam revocatur. CAP. X. ibid.

Homo mali Genii hoſpes ab eo liberatur. CAP. XI. 1260

Leodici puer luminibus captus, & toto corpore æger aut impotens, ab utraque labe ſanatur. CAP. XII. ibid.

Tempeſtate jactati, & jam naufragantes erepti. CAP. XIII. 1261

Furioſa virgo mentem recipit. CAP. XIV. ibid.

Puer in Moſa jam mergendus educitur. CAP. XV. 1262

Puer jam merſus in puteo vitæ redditur. CAP. XVI. ibid.

Puer faſcia ſtrangulatus, ſpiritum & vitam recipit. CAP. XVII. 1263

Puella in puteum præceps lapſa, & ſuffocata, in vitam redit. CAP. XVIII. 1264

Puer triduum mortuus, & ſepultus, reviviſcit. CAP. XIX. ibid.

Puer diu amiſſus, & in voragine mortuus repertus, item vitam recuperat. CAP. XX. 1265

Mira, mira, de puero item reſuſcitato, aut ſub terris ſervato, non ſine aliis ſtupendis. CAP. XXI. 1267

Innocens mirabiliter à laqueo liberatus. CAP. XXII. 1269

Captivus in ultimâ Gallia è carcere, ad inſtar Divi Petri, eductus. CAP. XXIII. 1270

Mulier ſub rota molari mirifice ſervata. CAP. XXIV. 127

Sartor, qui acum temerè in os immiſerat, & porro demiſera liber ab eâ redditus. CAP. XXV. 127

Oculus ex ictu ſaucius ſtatim ſaneſcit. CAP. XXVI. 127

Bavarus nobilis in navi à morte eripitur, & item Hallas ve nit. CAP. XXVII. ibid

Auriga cum carro, & ipſe ſub eo in aquam lapſus, vitâ dona tur. CAP. XXVIII. 1274

Multiplex tutela cujuſdam militaris viri, in pugnâ, & poſt pugnam. CAP. XXIX. 1275

E carcere vir nobilis liberatur, & Hallas porro ducitur. CAP. XXX. 1277

Gacula militaris à ſuſpendio liberatus, cum Divam invocaſ ſet. CAP. XXXI. 1278

Religioſa virgo à Spaſmo libera ſtatim reddita. CAP. XXXII. 1279

Plura miracula, varii generis, variis locis, è Tabellis aut in ſcriptionibus collecta, & ſerie temporum digeſta. CAP. XXXIII. 1280

Sodalitas Beatæ Virginis, & Principum aliquot inſcriptorum nomina: tum aliquid de Supplicatione. CAP. XXXIV. 1283

Dona memorata, ſed tantum Principum, idque eorum qui Belgicæ præfuerunt. CAP. XXXV. 1284

Finis, & precatio, item Penna noſtra Divæ ſuſpenſa. CAP. XXXVI. 1288

JUSTI

Justi Lipsi

DIVA VIRGO HALLENSIS.

CAPUT PRIMUM.

Affectus noſter vetus erga Divam: iter Hallas, & occaſio ſcripti, tum verſus.

A Primâ adoleſcentiâ Divæ Virginis amorem & cultum indui, eamque patronam mihi & ducem in periculis, in moleſtiis, in omni vitæ curſu, elegi. Etiam in ſtudiis, & ſiquid accuratiùs pangendum, aut dicendum publicè eſſet, ubi Famæ vel memoriæ agebatur, precibus & votis ad eam iviſſe me fateor: & felici ferè ſucceſſu. Itaque, ut primùm licuit, in Sodalitium ejus nomen etiam dedi, quod apud Eburones, & in hac item urbe frequens honeſtumque eſt: cui Patres Societatis Jesu præſident, diriguntque. Ab eodem deinde iſto affectu Hallas diu adſpiravi, tandem ivi: locum in multâ apud noſtros & exteros famâ, & inclytum *Miraculis*, quæ tutelaris ibi Diva à multis Anno
jam annis patrat. Sed cùm veni, & calidè templum adii, ac preces cœpi fundere, ſenſi trepidò quodam gaudio, & mixtâ veneratione, corpus animumque percelli: & palam in loco Numen eſſe, quod vel ignaris mentibus ſe ſuperfundat. Precibus autem breviter tunc (veſpera erat) conceptis, & ſequenti die ſacris ritè peractis, quibus interfui; cœpi oculos avidè circumferre ad Aram ipſam, ad Sacelli reliqua, Tabulas, Donaria & plurima ibi divinæ potentiæ, aut humanæ pietatis, monumenta. Ubique Facta Miranda, ſupra captum aut fidem hominum, ſupra ipſam naturam: & inter tot miranda, ſubiit illud mirari, nondum fuiſſe, qui ea ſcripto complecteretur, & Dei ac Virginis gloriæ divulgaret. Incidit mihi cupido, fateor: cupido? quam voto etiam adſtrinxi, concepique inquirere, colligere, ſcribere, quæ huic rei eſſent. Eâ mente ad hoſpitium redii, Verſibus paullò poſt teſtatus gaudium meum in hoc adſpectu, & laudes Divæ leviter, atque inſtitutum meum, tangens. Sunt iſti:

Ode

Ode ad DIVAM HALLENSEM ab intervallo conſpectam, & veneratam.

QUEM me, quæve loci eſſe
Dicam? tene ego, Diva,
Cerno? te fruor, & datur
Ora tueri?
Ora, quæ toties mihi
Contemplarier ardor:
Pro quâ luce tot olim
Vovi ego vota.
Quorum nunc benè damnâs,
Sacram pronus ad aram
Flecto corpus, & ipſam
Conſecro mentem.
Suſcipe, & tibi deditum
O admitte clientem:
Et linguæ atque Fili mihi
Fræna relaxa.
Etſi quid tibi dicere
Dignum, Diva, habeam? tibi,
Quæ magni genus es Dei,
Cui Deus ipſe
Imputat genus, & ſuam
Inſcribit ſibi matrem.
O mirum! ſtupet hæc humus,
Et ſtupet æther.
Qui verbo omnia condidit,
Is ſeſe in gremium tuum
Verbum condidit, & tuâ
Editus alvo eſt.
Da flores puer, & ſacri
Da mî thuris honores:
Illos ſpargere, & hos ſit
Fas adolere.
Plura non datur, & licet
Prædicare ſilentio,
Quæ laudes hominum ſupra,
Quæ Geniorum es.

CA-

CAPUT II.

...i imaginis à Divâ Elizabethâ, de hac igitur præ-miſſum, de ſtirpe ejus, quâ genitâ, & quam genuit, de morte & conſecratione.

AUDARE igitur abſtinebo, narrare incipiam, & ſtilo vulgare ADMIRANDA tua opera, utinam in fines ultimos terræ poſſim! Incipiam ab ipſo ca-te, & primò dicam *Unde hæc imago*, & in hunc lo-um delata; tum *Beneficia* adjungam, & *Facta inopi-ta*, & quæ non niſi divinæ potentiæ ulla mens aſſcribat. Da mihi O DIVA, quam præſentem a-imo contemplor, quod piè ſanctéque inſtitui, ritè & liciter exſequi, nomini & cultui tuo propagando, pie-ti & ſanctimoniæ augendæ: quos duos profiteor huic riptioni eſſe fines. *Andreas ſecundus* Rex Hunga-iæ (quæ priſcorum ferè Pannoniam & Daciam con-inet) Rex, inquam, Hungariæ fuit, anno ∞.CCI. Uxorem habuit *Gertrudem*, Ducis Meraniæ, Carin-thiæ, Iſtriæ filiam: cujus ſoror (dignum monitu) *Hed-wigis*, nupta *Henrico Barbato*, Principi Sileſiæ & Polo-niæ, inſigni pietate inclaruit, adeo ut Sanctorum numeris meruerit adſcribi. Ea obiit anno ∞.CCXLIII. diu poſt ipſam *Elizabetham*, ex ſorore neptem, de quâ eo dictum. Nam Andreas ex conjuge illâ ſuâ tulit quattuor liberos, *Belam*, *Colomannum*, *Andream*, *Eli-zabetham*. Duos priores omitto, non pro re noſtrâ: è duobus aliis, *Andreas* regni expers, ob naſcendi ordi-nem, in Italiam & Venetias venit, fortunam ſibi aut ſuis facturus, atque ibi ductâ prædivite uxore conſedit. Filium *Marcum* reliquit, qui largus opum, & honorum avidus, in Galliam, florentiſſimum tunc regnum, migravit: atque ibi dignum ſtirpe regiâ conjugium & proles repperit, fundavitque inclytam hanc CROYORUM familiam, nunc quoque opi-bus & honoribus florentem. Cui magnum decus DI-VA ELIZABETHA innectitur, ſoror, ut dixi, hujus Andreæ, & filia illius Regis. Hæc ad inſtitutum no-ſtrum maximè pertinet, & ejus ergô præmittenda illa ad lucem fuerunt. Quæ admodum puella, & trimula dumtaxat, *Ludovici* filii *Hermanni*, Lantgravii Thu-ringiæ & Haſſiæ, nuptiis deſpondetur, legatis utrim-que miſſis: qui Ludovicus inter potentes Germaniæ Dynaſtas eminebat, & genus ac ſanguinem ad *Caro-lum Magnum* referebat. Deducitur in Thuringiam anno

Digitized by Google

anno pòſt, id eſt quadriennis: & ſub oculis curaque parentum, futuro marito creſcit & educatur. Quanti jamtum ſanctimoniæ indiciis, longum ſit dicere: hoc moneo, puellàm, uxorem, viduam, mirâ pietatis laude celebrem fuiſſe; ideoque à pictoribus aut ſculptoribus paſſim caput ejus triplici coronâ inſigniri, quam in quoque ordine illo jure ſibi poſcit. Sed hæc igitur grandiuſcula, & viri jam patiens, marito jungitur, annos nata circiter quattuordecim. Is mulierem matremque fecit, & genuit ex eâ anno altero *Hermannum*, primum unicumque filium: & mox biennio pòſt filiam *Sophiam*, quæ Duci noſtro Brabantiæ nupſit, ut dicam; iterumque biennio, alteram *Sophiam*, quæ matris, opinor, monitis aut exemplo, pertæſa rerum terreſtrium, & cæleſtia ſpirans, ſacrarum Virginum cœtui ſe mancipavit, in Franconiæ monaſterio *Kitzinga*. Quod ita in Chronicis Erphordienſibus fideliter ſcriptis reperio: etſi alibi, hanc non *Sophiam*, ſed *Gertrudem* dictam, & Virginitatem conſecraſſe Aldenburgi. Hi liberi, neque maritus diu ſuperfuit: cùm tactus piæ militiæ amore, anno ∞. CCXXVII. unà cum Frederico Imp. ad Terræ ſanctæ recuperationem iret: iret, nec perveniret. Nam Hydrunti in Apuliâ, dum tranſgreſſui omnia parantur, febri correptus obiit, ſive ut alii, veneno interceptus. De loco, plures conſentiunt: legi tamen qui in Siciliâ obiiſſe afferant, noſtro fortaſſe, non ſuo errore: cùm illius ævi nomenclaturâ ipſa Apulia, & regnum illud hodie Neapolitanum, Siciliæ nomine dicerentur. Duplex enim ea erat, ultra & citra fretum ſive pharum, ut loquuntur: atque ita igitur hic capiamus. Sunt etiam qui in ipſâ Terrâ ſanctâ obiiſſe, ſed temere & falsò, tradant. Loculus quidem & oſſa paullò pòſt ad mœſtam Elizabetham tranſlata: mæſtam, etiam ab injuriis, quas ab *Henrico* fratre mariti erat paſſa. Is enim à primis ſtatim nunciis de morte, Hermanni pueritiam ſuum commodum ratus, provinciam, arcem, bona invaſerat: Elizabetham cum ſuis ejecerat: ita properè & ferociter, ut miſera parvos liberos trahens, & cum fortunâ deſerta ab omnibus, vix hoſpitium reperiret, metu potentioris. Contulit ſe itaque in Haſſiam, tota pietati jam conſecrata, eique aſſidue, ductore quodam *Conrado*, religioſo & optimo viro, operatur Marburgi: ubi & diem ſuum obiit, etſi placato jam Henrico, & ideò ab opibus inſtructior, ſed quas non niſi in pauperum uſum, & ſtatim elargienda admiſit. Obiit autem quadriennio circiter à marito,

anno

[an]no ∞. CCXXXI. quod ſcriptores ejus ævi conſtanter [tra]dunt: & ergo juvenis obiit, nec niſi annos viginti [qu]attuor nata: brevi circulo quantam virtutum co[pia]m complexa? Quæ famâ, ſed & miraculis diffuſæ, [ne]c Eccleſiæ Gregorium tunc Nonum haud latue[run]t: atque is eas produxit & propalavit, & ipſam, [con]ventu & conſenſu ſacrorum procerum Peruſiæ, [cæl]eſtium numeris adſcripſit: juſſitque precibus & [ven]eratione proſequi, & feſtum quotannis diem habe[re] XIII. Kalend. Decembres, quo ex hac vitâ migraſſet. [D]iploma ipſum pontificis vaticana Bibliotheca in Re[ge]ſtis ſuis habet, promulgatum anno ∞. CCXXXV. [qu]adriennio ab ejus morte. Eo autem in Germaniam [re]lato, concurſus Marburgum factus: oſſa de humili[ore] in altiorem locum, & auguſtiorem loculum, tran[ſl]ata: cùm adeſſet Imperator ipſe Fridericus, hono[ri]s & pietatis ergo, itemque Archiepiſcopi Moguntinus, Colonienſis, Bremenſis, & magna utriusque ordinis procerum manus. Quo tempore è ſacro cadavere oleum ubertim manavit. Imperator coronâ aureâ decoravit, alii donis aliis: ego te, Diva, breviter laudibus precibusque, Salve & fave.

CAPUT III.

De filiâ Elizabethæ Sophia, quæ in Brabantiam venit, ſtatuas attulit, diviſit, & quomodo hæc Hallis dedicata.

HERMANNUM, ut dixi, filium habuit, ſed nec hunc longævum. Cùm enim octavodecimo circiter anno uxorem duxiſſet, in flore ævi, ſtatim ab ipſis nuptiis obiit, veneficio, ut conſtans fama ferebat, *Berthæ Sebergiæ*, nobilis fæminæ: incertum amore an odio, ſuo an alieno impulſæ. Sed obiit, & ſororem reliquit *Sophiam*, de qua tetigi, & nunc uberiùs dicam, vel Brabantiæ noſtræ cauſsâ, in quam venit & nupſit; itemque inſtituti, quia propioribus lineis ſacram Statuam noſtram tangit. Igitur *Henricus* II. Dux Brabantiæ tunc præerat, cognomento Bonus: qui primis nuptiis *Mariam Suevicam*, *Philippi* Imp. F. uxorem habuerat, exque eâ *Henricum* III. ſuſtulerat, Magnanimum dictum: ut tunc apud nos moris erat, principes viros titulo aliquo diſcernendi, vel potiùs honeſtandi. Is *Henricus* & poſteri in patriâ noſtrâ Principatum tenuerunt; & ſtirpe meliore deficiente, per *Margaretæ* nuptias ad inclytam BURGUNDIÆ gentem detulerunt:

quæ

Digitized by Google

quæ *Margareta*, matre item *Margaritæ*, *Joannis* neptis nupſit *Philippo Audaci*, primo noſtro inter ex nos Duci. Hæc igitur *Maria* cùm prior *Henrici* m

∞. CC. XLII. fuiſſet, abiiſſetque: junxit ille ſibi nuptiis alteris *Sophiæ* *Elizabethæ* filiam, generis nobilitate, & matris pie te demonſtratam. Ex quâ tulit item *Henricum* filiu cognomine Brabantinum dictum. Qui cùm expe paterni Ducatus eſſet, fratri prærogativâ ætatis tran ſcripti; annos jam duodecim natus adjecit ocul atque animum ad Thuringiæ & Haſſiæ Principatun materno jure & gratiâ fretus, quippe quæ in iis loci vel Divæ *Elizabethæ* memoria, vel & propriâ virtu te, ingens nomen & amicos fautoreſque reliquiſſe Sed ecce, mortuo *Hermanno* fratre *Sophiæ*, cui jus i lud ſine controverſiâ debebatur, ſucceſſit & vindicavi ſibi, excluſâ fœminâ, *Henricus* frater *Ludovici*: tenuit que quoad vixit, opibus & potentiâ valde auctus, & faciente Pontifice Innocentio II. Rex Romanorun

∞. CC. XLVII. contra *Conradum* Frederici F. electus. Quem prælio a pud Francofurtum etiam vicit: vir magni animi & ſpei, ſed quam Fata inciderunt, obiitque anno poſt ele ctionem, liberorum expers. Ea res iterùm jus & ſpem *Sophiæ* noſtræ præbere viſa, venitque multis advocan tibus in Thuringiam: etſi alii contrà nitebantur, ad vocato *Henrico* altero, Marchione Miſniæ & terræ Orientalis, nato ex ſorore Henrici Regis defuncti. So phia vetus jus prætendebat; iſte novellum, denique pa cificatione aliquoties tentatâ & irritâ, armis decretum eſt: quorum finis, ut partitione factâ, Thuringia pe nes Marchionem Miſniæ maneret, Haſſia Henrico Brabantino cederet. Idque ad poſteros obtinuit: & ſtirps iſta, quæ hodieque eſt Landtgraviorum Haſſiæ, originem & dynaſtiam ſuam Henrico, & Sophiæ ejus matri debet acceptam, itemque piæ Elizabethæ. Sed abite nunc confines hiſtoriæ; ad rem ipſam noſtram veniamus, quâ cauſsâ, & fidei ſtruendæ, hæc præmiſ ſa. Sophia igitur iſta maternæ pietatis etiam hæres & adſecla, Divæ Virginis cultui inprimis fuit mancipa ta. Putatur à matre ſtatuas aliquot accepiſſe, quas vel ob ejus memoriam caras ſanctaſque habuit: è quibus unam Vilvordiæ, in cœtu Virginum religioſarum dedit dedicavit, miraculis olim & nuper claram, cui cognomen DIVÆ CONSOLATRICIS à re inditum: quia multi malis animi corporiſque reme dia illîc aut levamenta reperiebant. Tres alias dediſſe *Mathildi* ſorori Henrici Ducis, mariti ſui: quæ alteris nuptiis juncta *Florentio* IV. Hollandiæ & Zelan-

Digitized by Google

elandiæ Comiti fuit. E quo conjugio *Guilielmus* II. le natus, illuſtre nomen, & Rex Romanorum in diſſi-io electus. Accepit, inquam, Machtildis ab ipſâ ophiâ: quod vero propius & rationi temporum aſſi-et, quàm ut à Divâ Elizabethâ, quæ diu mortua, & vix ſt ut cauſſam donandi, aut arctiorem notitiam, in tam iſſitis locis, habuerit cum iſtâ. Undecumque ea nacta, tatuas tamen habuit, coluit: & jam moritura diſpar-ivit, & locis ſuis quamque aſſignavit. Unam Grave-andæ, Hollandiæ veteri opido, quod finitimum eſt Loſdunenſi cœnobio: quod ipſa condiderat, in eo-que vitam à morte mariti caſtè pieque egerat. Alte-am Harlemi, adſervandam in ſacrario Carmelitarum: ertiam denique hanc noſtram *Hallis* Hannoniæ col-locari voluit, ſive juſſit. Quare illic, & cur extra Bata-viam? Credo, quia inter alias prolem ex Florentio marito *Adelheidem* genuerat, nuptam Joanni Aven-nenſi, Comiti Hannoniæ: & hanc igitur, ejuſque di-tionem, ſacro hoc donario ivit auctum. Hoc evenit anno Chriſti ∞.CCLXVII, quo Machtildis illa diem obiit. Addo obiter, hujus filiam fuiſſe item *Machtil-dem*, quæ nupta Comiti Hennenbergio uno partu pro-tulit CCCLXIV. proles, quas Otho Antiſtes Ultrajecti-nus ſacro fonte omnes abluit: rem fabulæ, quàm hi-ſtoriæ propiorem, niſi eam Annales noſtri conſtanti aſſenſu tradidiſſent.

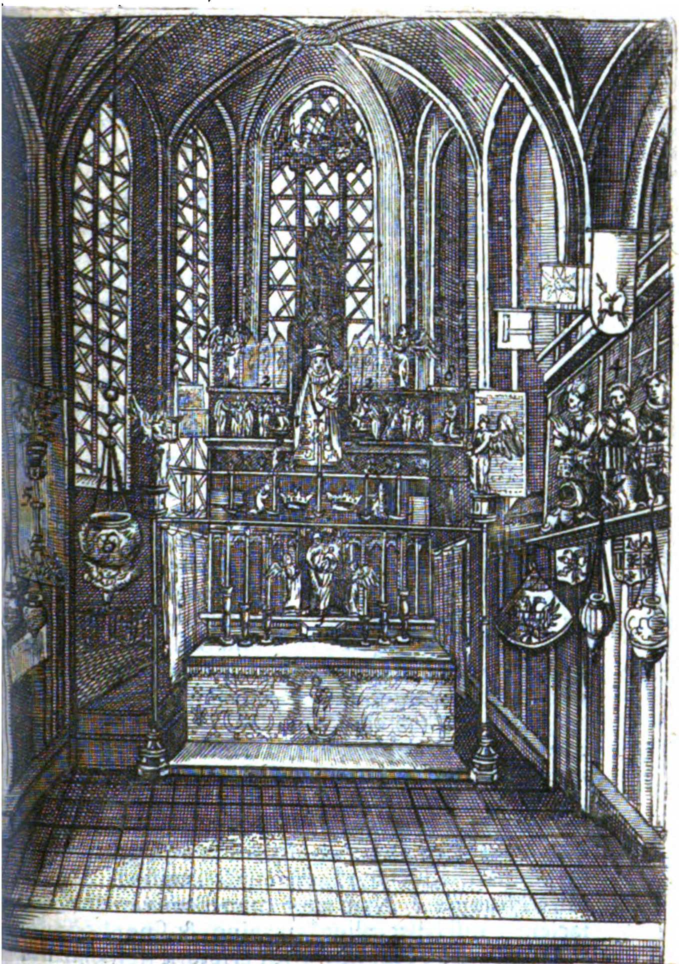
CAPUT IV.

Aliquid ſuper ipſo opido Hallenſi, itemque templo.

ERGO hæc illa, & tali origine, Statua eſt quam *Hal-lis* hodieque colimus: de quo loco & opido, ex-terorum cauſſâ, breviter libemus. Eſt illud in fini-bus Hannoniæ, quà Brabantiam tangit, tertio à Bruxel-lis noſtrâ milliari. Ipſum modicum eſt, neque opere aut ædificiis conſpicuum: ſufficit loci ſanctimonia, ad præſidium ſimul & ornamentum. Ager tamen in ambitu bonus, fœcunda pratis arviſque planicies, quam Zenna flumen interluit, & ipſum item opidum: at-que illinc rivis amnibuſque auctum Bruxellam, na-vium in eâ & extra eam patiens, venit. Nomen à tu-telâ aut conſervatione habet, ut aliæ item *Halæ*, ſive placet *Hallæ*, quæ paſſim exſtant. Enimverò vulgò etiam ædificia ſic appellamus, ubi merces aut homines

tueri ab injuriis aëris ſolent : aut littera mutante, *Salas.* Atque iſta vox Gallis nobiſque in aſſiduo uſu eſt, pro *Atriis* : cauſsâ eâdem, quia ibì conventus, & in tuto ac ſudo agunt. Sed & *Halas* Lovanii habemus, veterem lanificii & lanificum domum, eorumque receptui : nunc, meliore auſpicio, ab Arachne ad Palladem tranſlatam, in quâ optimarum artium ſcientiarumque doctores & diſcipuli cottidie operantur. Sunt & Saxonicæ *Halæ*, itemque Tirolenſes ad Oenum : à ſalis aſſervatione dictæ, ſive ab ipſo *ſale* : nam & hoc originationem ſuam primogenio huic debet. Quid enim magis, quàm *Sal*, ſervat ? quod priſcis Græcis noſtriſque *Hals*, ſive *Halt* fuit : & mox in *Salt* mutavit : ab eoque, dixerit Becanus, Latinorum *Salus.* Hoc noſtrum opidum quando conditum, neſcio : vetuſtatem tamen aliquam habet. Itemque arcem, Dynaſtarum ejus tractus olim domum, an Prætorium : in quâ egiſſe ſæpius, atque etiam obiiſſe *Philippus Audax* dicitur, is qui Flandriam cum Brabantiâ junxit. Etſi Froſſardus in opido quidem, ſed in hoſpitio Cervi (nunc quoque domus ibi, & inſigne) non autem in arce ſcripſit obiiſſe. Id fuit anno Chriſti ∞. CCCC. IV. Eſt autem templum in opido, foro imminens, eleganti ſatis opere : cujus ala ingredientibus ſiniſtra ſacellum habet & Aram, ac ſuper eam Statuam hanc DIVÆ VIRGINIS, de quâ agimus & agemus. Sacellum modicum eſt, ornatum à donariis & tabulis votivis, habet religionem à ſe, & neſcio quomodo ingredientes ea tangit. Concurſus huc olim & nunc undique, etiam à longinquis locis, & quàm latè propemodum Chriſtiani fines ſe tendunt. Quid mirum ? MIRA hoc effecerunt, quæ crebra & vel aſſidua hìc evenerunt, eveniuntque, quod boni gaudeamus & jactemus ; improbi liveant, aut calumnientur.

CAPUT

1. Statua ſacra. 2. Duodecim Apoſtoli argentei, donum Philippi Boni. 3. Statua Divæ argentea, eiuſdem munus. 4. Maximilianus Imp. Albertus Dux Saxoniæ, et quidam procerum. 5. Arbor aurea Maximiliani, inſcripta ANNO VIIII. 6. Lampas argentea Iulij II. P. M. inſcripta, ANNO VIIII. JULIUS PONT. MAX. 7. Paludamentum Caroli V. Imp. 8. Statua argentea viri geniculantis donum Fuggerorum.

CAPUT V.

Tranſitum ad Miracula; ſed primò communiter Vera hæc aſſerta & diſcrimen triplex à Falſis datum.

QUID tamen calumnientur? non certius divinitatis argumentum, quàm à MIRACULIS: quæ Deus ipſe homo factus, ut talem ſe aſſereret atque oſtenderet, palàm exhibuit & vulgavit. Sunt, & fuerunt Genii, fateor, qui ludibrio aut fraudi noſtræ ſimilia quædam patrant: ſed ſimilia, ab ipſis illis Veris non unâ aut fallaci notâ ſejungenda. Dicam, ut bonitatem noſtris præſtruam, & contra improborum, an impiorum calumnias, præferam ſcutum. Triplex nota eſt, quâ Vera à Vanis miracula differunt: *Magnitudo, Finis, & Fides.* Magnitudo, quòd non exigua aliqua aut levia ſunt in opere, ſed quæ opinionem, ſenſum, naturam omnem vincant: & quæ ipſa illa Natura non niſi domino ſuo poſſit indulgere. Legiſtíne à Moyſe, Pharaone rege arbitro, victos variè ejus præſtigiatores, aut Magos? Tale universè in Veris Vaniſque ſcito: vim illic veram & divinam eminere, ideoque & majeſtatem: hîc fallax aliquid, luſorium & illuſorium, & in exploratione leve reperiendum. Genii ſe miſcent, aërei, terrei, aut inferi, & opellas aliquot exhibent, ſed opellas: quod ex comparatione divinorum operum pervideas, & pervincas. En in veteris Scripturæ libris, tot centena millia hominum, ſecti[illegible]ſque aquis, velut per ſiccam traducta. En iterùm, in ſqualidis arentibuſque locis, è durâ petrâ, ictu virgæ, torrentes aquarum manantes. Quis non auguſtum & ingens hoc videt, in mari abductas, è lapide eductas aquas? & à quo niſi à Numine? Nam magi omnes conveniant, non facient: niſi fallaci aliquâ imagine, & ſine alio fructu mox periturâ. Idem in novæ Scripturæ libris, idem in novitiæ magis & noſtræ. Non [illegible] zonâ mulierculæ alligatam, & adverſo flumine motam; non aquam in cribro geſtatam; non manu permulſam, & tactu aëneam factam barbam; non cotem novaculâ ſciſſam: minuta & à minutis Geniis hæc facinoria eſſe dicimus. Quid ergo nos? claudos erectos; cæcos luce affectos, morbidos perſanatos; mortuos ipſos ſuſcitatos, & verâ vitali luce iterùm donatos. Imperium in elementa, in animantia, in naturam ipſam rerum Chriſtus & Chriſtiani uſurparunt, & uſurpant. Jam diſcrimen alte-

alterum à Fine eſt. Ut demus magna quædam à profanis praviſque hominibus patrari : finis diſſidet. Illi in ludibrium aut noxam faciunt : noſtri in ſerium fructum, aut ſalutem. Præſtigiatores, calculatores, & id genus, quid niſi vanâ ſpecie objectâ oculos ſenſuſque fallunt? & fallendo delectatiunculâ aliquâ fortaſſe permulcent. Magi, incantatores, venefici, nocendi palàm finem habent, & ad Dæmonum cultum adducendi, quorùm ope conſilioque hæc patrant. Itaque non fallax & iſte character, quod Vera miracula ad verum, & unum, Deum ducunt; falſa ad falſos, & multos. Tertium denique diſcrimen, Fides: atque id dupliciter. Primùm, quia vana multa ejuſmodi famâ, aut ſcriptis prodita: & Livius ipſe non ſemel agnoſcit, turbido aliquo tempore, *verſis in religionem animis, multa viſa creditaque prodigia, quæ non erant.* Natura ſcilicet humana, ſuperſtitioni prona, hæc accipit: & fraus Genialis objicit, inſinuatque. Senſu etiam altero vana, quia ſpéciem ſæpè, non rem habent: non certè perfectionem, aut diuturnitatem. Nam & Genii ecce morbos interdum, aut cæcitates, aut alia damna corporis curare videntur. Videntur, inquam, vel quia ipſi temporaneum aliquid tale intulerunt, ut auferant; vel quia non in longum curant, & eadem aut major noxa (uſu cognitum) mox adhæret. Non ſic in Venis, abſit, omnia fidem habent, ſive libris ſacris tradita, qui non magis quàm eorum auctor (is Deus eſt) mentiuntur: ſive bonis teſtibus arbitriſque affirmata: denique fidi etiam perfectique operis, nec retractantur ex facili, aut mutant. Et verò illa ipſa tamen Geniorum opera ſicui miranda videntur, ut flumen ſiſtere, pluvias immittere, futura prædicere: quid niſi in Dei potentiam pia mens ducat, quo faciente, aut certe permittente, illa ipſa eveniunt? Ac ſi minuti creati iſti ſpiritus talia; quantò majora maximus ille, conditor & creator omnium, poteſt? Vides diſcrimina: interroget me aliquis, Sed cur Miracula hæc non ipſe in ſuò nomine Deus, & magis ſæpiuſque hodie in Divorum, & ſæpiſſime Divæ ſuæ matris, edit? Cum Auguſtino reſpondeam, Non opus nunc Chriſto aſſerendo prodigiis: imò *ſiquis ex requirat, ipſum eſſe prodigium, qui mundo credente non credat.* Excipio, ſi apud gentes longinquas res geritur, & omnis fidei noſtræ adhuc expertes. At in Divis quia aliter eſt, & multi etiam Chriſtum profeſſi obſtrigillant eorum honori, aut cultui: meritò extra ordinem eos aſſerit; & quos abjiciunt, allevat; quos obtenebrant, illuſtrat. Et quis neſcit, tot iſtas hodie novellarum opinionum

De civitate Dei XII, cap. VIII.

 ſectas,

ſectas, conſenſu & velut de compacto in unam *Divam Virginem* incurrere, & decus ejus omne ire imminutum? Ergo iſte vindex tuetur,& auget cottidie: & auſim dicere, nullibi, in nullo nomine aut titulo, plura & majora *Miracula*, quàm in ejus exhiberi.

CAPUT VI.

Miracula quæ ipſum opidum, aut templum, aut ſtatuam propriè tangunt: & tutela in iſtas Divæ *palàm obſervata.*

ET noſtra jam videamus: quæ ſedulò & fideliter ex archivis aut monumentis deſcripta trademus, procul ab adſtruendo, omiſſioni propiores. Quid ita? quia, ut ævi ſuperioris ſimplicitas aut neglectus fuit, multa ab iis non conſignata ſcriptis fuêre, etiam quæ in illuſtribus perſonis patrata opinemur. Quídni opinemur, in tam frequenti ejus cultu: quem non niſi beneficiis & miraculis probabile eſt provocatum? Atqui pauca ante annum cc.CCCC. exſtant: niſi longiùs quædam ſpectant, quibus temporis nota non eſt adjecta. Queramur, imò indignemur: quamquam olim ſimile, atque ipſe Auguſtinus, ævo illo curioſo & erudito, ſcribit *multa ad memorias martyrum facta*, ignoratione aut oblivione, famâ excidiſſe, atque adeò *in ipſa urbe Carthagine eveniſſe quæ Carthago neſciret.* Simile Hallis quæ contenta noſtris factum: & demus ſimplici pietati veniam, præſenti & ſuo fructu fuit. Illud autem primùm obſervo, in ipsâ Statuâ miri aliquid videri: quæ haud magna (bipedalis circiter) & è puro nec medicato ligno, tot ſæcula perſeverat, immunis adhuc ab exitiali peſte. Immunis etiam ab incendiis: quæ urbecula illa aliquoties, vel noſtra memoria, ſenſit: cùm illa Diva & ſe, & templum ſuum, omni vicino foro, & juxta ipſam ædem ædibus ardentibus, defendit. Quid, quòd ab hoſte, & vi bellica, defendit? Incolæ præferunt, & Annales referunt, aliquoties opidum illud, nec ſitu nec opere munitum, tentatum ab hoſte, vel clàm & fraudibus, vel palàm & machinis: ſed tutela præſidioque ejus ſtetiſſe invictum. Cùm bellum civile, aut potiùs inteſtinum, inter miſeros & fato quodam huic malo deſtinatos Belgas eſſet, quo tempore *Maximi-*

Lib XXII De civit. Dei, c. VIII.

lianus

lianus Primus Auſtriacus rebus præerat, filii ſui Philippi tutor: cùm, inquam, alia Flandri atque unà Bruxellenſes, alia & meliora Hannonii & major provinciarum pars ſentirent, Principi * novo & veteri adhærentes: ecce *Philippus Clivius* partium adverſarum Dux, animo & manu ſtrenuus, Bruxellæ tunc agebat, & valdè in rem putabat *Hallas* ita propinquas capi. Uno anno bis tentat, per inſidias ſemel, & occultam intra muros conſpirationem: jamque copias ad ſex millia militum cum tormentis eduxerat, ignaris ſu[.] ſerventurus. Caſu civis (quid caſu? Numine, & Diva vigilabat) civis, inquam, Bruxellenſis à præſidiariis capitur: qui rem omnem & conjuratos ipſos detexit. Clivius ignarus advenit, & ut putabat, ignaris. Illi ſilent, diſſimulant, adire patiuntur, foſſas tranſire, muris ſubire: tum undique ex præparato, ingruunt, tela, viri, fœminæ, & magna ſua clade proturbant incautum hoſtem: deleturi etiam, ſi major aliqua manus in opido fuiſſet. Alterum eodem anno, clarioris ſubſidii. Quod fraus abnuerat, à vi Clivius vult impetratum. Venit eò cum inſtructo decem millium equitum peditumque exercitu. Ita autem ſubitus venit, ut centum viginti Hallenſes præſidiarios, lignatum & pabulatum egreſſos, ad unum omnes interciperet: triſti augurio, & damno certiore, quò minor in urbe manus, vix ducenti quinquaginta milites, remanebant. Sed DIVA ſcilicet, quæ tutelæ ſuæ totam rem facere voluit, etiam muros dirui tormentis paſſa, & aditum lato limite fieri, quà vel tria plauſtra tranſirent. Præterea ignis, ferreis cavatis globis; & qui emiſſi pateſcerent eumque funderent, in domos variè ſparſus: & quaſdam jam comprehenderat. Ubique periculum, clamor, conſternatio: ſed in unâ re cives conſtantes, ad DIVÆ opem piis votis confugiunt. Tum velut robore divinitus immiſſo, à templo feruntur in hoſtem, ipſi Sacerdotes iis mixti. Pugnatur acriter, illinc viribus, hinc animis majoribus: ac denique ſub veſperam cum multa ſua cæde hoſtis pellitur, ipſe quoque faſſus Numen ſibi palàm repugnaſſe. Intereà fœminæ & imbellis manus incendia reſtinguere, è quibus decem, una aliqua domo conſcenſa, cum ea ipſa decidunt. Mortuas & obtritas, tam gravi ruina, omnes exiſtimare: at illæ ſurgunt ſine majore aliqua noxa, & domum quæque ſuam, ſuis pedibus, eunt. Quis non tum laudes gratesque ſacræ Virgini corde, ore, plauſu dixit? Et hoſtis cùm ſequenti die iterùm

* Philippo Maximiliani F. atque ipſi Maximiliano. An. cccc LXXXVII.

oppugnare pararet: ecce tabellarius à *Carolo Cro* Chimaci Principe (qui toto hoc bello fidam & ex... miam operam Maximiliano præbuit: cujus ad illu... litteras latinè ſcriptas, ipsâ Maximiliani manu, liber... * vidi) ab eo, dico, Hallenſibus litteræ, quibus intr... triduum auxilium & copias magnanimus ille Prin... ceps promittebat. Cives gaudio exſultare, tympan... & campanæ ſonare, omnia lætitiæ ſigna dare: ut ho... ſtis non adventare, ſed adveniſſe jam auxilia ſuſpica... tus, ſive Deo etiam terrente & avertente, trepidus feſti... nuſque inde diſcederet; ne mortuorum quidem cur... aut ſuaciorum, quos in foſſis viiſque reliquit, ipſa etiam oppugnationis aut belli inſtrumenta. Sane centum circiter globos e ferro aut lapide, etiamnunc monumentum rei, in æde ſacrâ ſervant, arcis ligneis conditos, qui triginta, quadraginta, ſunt & qui ſexaginta, pondo libras pendunt.

** Reſplenden-[illegible]ſſimo Carolo. Duce Croyo & Arſcotano.*

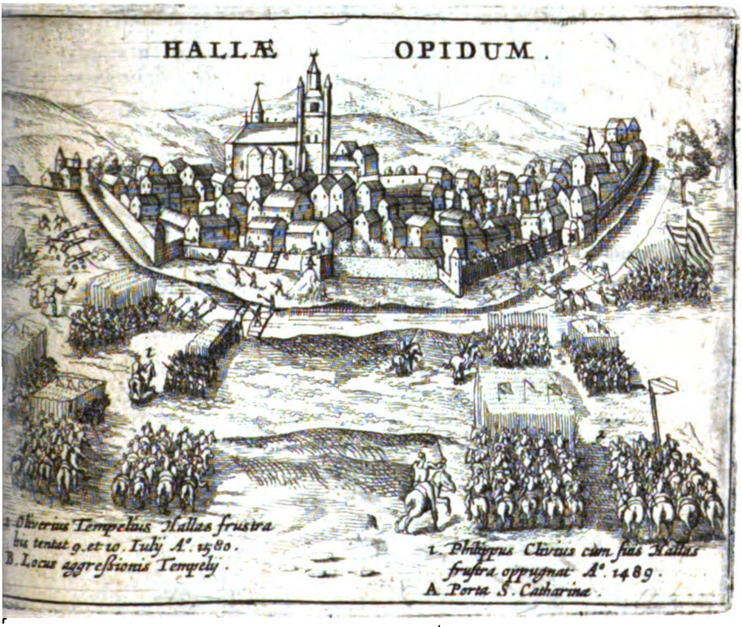
CAPUT VII.

Duo ejuſdem rei exempla, à noſtro ævo, ſeria ſimul & jocoſa.

Anno ∞. Io. LXXX.

SED hoc etiam, in eâdem tutelâ ſui & ſuorum, lepidum, & quod cum riſu admirationem habeat; geſtum haud pridem, iſto noſtro infauſto civili bello. *Oliverius Tempelius*, vir militiæ gnarus & acer, Bruxellæ præerat: quæ tunc quoque in alias partes iuerat, non capta, ſed decepta. Iſte imminebat Hallis aſſiduè: quas cum Hannoniâ & Arteſiâ, reſtitutas jam Regi audiebat. Bis igitur tentat, eò audaciùs quòd & finitima opida ſuæ poteſtatis eſſent; & in ipſis Hallis vix quadraginta novelli milites, qui tuerentur. Primo die repellitur, & callidè, quaſi omiſſo incepto, abit: ſed in animo aliud verſat, & clam conductis in unum præſidiis vires auget, & inopinatus ſub noctem ſequentem redit. Et jam cum ſcalis & reliquo apparatu, in viâ, ut fit, incedunt alacres, mutuò ſeſe adhortantes. Erat in numeris *Joannes Zwyckius* quidam, homo non religionis ſolùm & vitæ improbus, ſed linguæ. Is canere jam triumphum, & jactitare palàm, *Se ſuis manibus Hallenſi mulierculæ* (Dei parentem intelligebat) *naſum abſciſſurum.* Itur porrò, pervenitur: quid factum? Diva audierat, & quaſi talionis pœnam machinata, procurat mox, glande plumbeâ excuſſâ, ſcurræ illi-

illi ipſi naſum auferri. Pœnam habuit, & irriſum ter ipſos commilitones perpetuum meruit: qui idendem hominem ad naſum recipiendum Hallas mitbant. Sed & alter in eâdem expeditione, *Joannes yſſelmannus*, immaniore etiam ſævitiâ, & ore tetrio effuderat, *Sacratam ſe ſtatuam Bruxellam adducturum, que ibi igne ſubjecto publicè crematurum.* Deus, Deus mitiſſimam Virginem hîc omitto) audiit: & illi npio blaſphemum os ac mentum tormenti ictu abtulit, & paullo pòſt ipſam vitam. En vindicem etiam Divam: ſed magis juvat audire & videre adjutricem.

CAPUT VIII.

Beneficia ejus deinceps in privatos, & primò à morte ſervatus & patibulo, qui Falconem amiſerat.

O Quàm variè, & quàm multis! in animo, in corpore, in periculis, in calamitatibus; in languoribus, in ipsâ morte. Exempla videamus: & primum iſtud, quod lignea vetus imago repreſentat, donarium ibi & monumentum. Scripta etiam in archivis habent ple-

 nam

nam hiſtoriam : ſed annum omittunt, & rem tam veterem eſſe, cùm dictus ille typus, tum ipſa ſcript adfirmat, vetuſtioris ſtili ac linguæ. Res ita habet. A cupiûm inter nobilitatis noſtræ priſca & prima exerc tia fuit, etiam nuper: priuſquam triſti hæc bella omne ludicram honeſtamque voluptatem arcerent. Hu capturæ Falcones habebantur, impenſo pretio è Se temtrionis ferè partibus petiti, fuſci, albicantes, aut v rii: bonitate etiam varia, ut genus cuique ſuum, & e eo vigor aut rapacitas erant. Vir igitur nobilis (no men ſiletur) talem avem prædatricem æſtimatam & amatam habebat: quæ caſu, aut negligentia miniſtr avolavit. Dominus in occaſione requirere: ill muſſare, & quod res erat denique dicere, Avolaſſe Bilis huic in naribus: &, *Scelesté, ſic imponis? preti avem alienaſti, & manum mihi mendatio adis. Audin' au tem? ſeriò edico, niſi intra quinque ſeptimanas (hanc com perendinationem vita tua dono) avis compăret, tu periſti* Servus in metu, qui dominica & ſemibarbara tunc im peria norat: itaque requirit ipſe & alii undique, ſil vas & devia veſtigant, fruſtra. Dies lapſus, hero mi næ non elapſæ: quas ad rem vult conferre. Iterùm ille ſupplex precatur, & impetrat menſtruam dilatio nem. Sed nulla quæſitio juvat. Dominus crucem ju bet ſtatui, miſellum ſub ea deſtitui, jam laqueo illigan dum. Carnifex adeſt, * oculi obligantur: ſpe om ni atque ope humana abeunte, divina ſubvenit: & in mentem ei eſt *Diva Hallenſis*, quam miſerorum, & præſertim innocentium, ſæpè levamen audierat fuiſſe. Tacitis precibus invocat: atque ecce ſtatim in aëre viſus audire ſonum tintinnabulorum, quibus pedes huic avitio, ut amiſſæ ſe prodant, ſolent illigari. Jam mens, jam ſpes illi redit: & dominum ſupplex rogat paullùm revelari, ut liberis ſaltem, & erectis in cælum oculis, ultimas preces poſſit effundere. Conceditur, orat iterùm Divam, quàm ex animo quid opus dice re? pro ipſa anima. Ecce autem palàm & in con ſpectu omnium, ille ipſe Falco, nihil deterritus ea po puli multitudine, è ſublimi aëre præceps devolat, & in humero ejus conſedit. Clamor & gratulatio facta: ipſe autem, in ave vitam recuperat, dominus innocen tiam. At Diva Virgo omnium ore laudes accipit: & ab ipſo quem ſervavit teſtimonium, quod, ut dixi, nunc ibi in ligno comparet aliqua tamen diſſonantia à recitatione mea & Scripto. Nam illîc Falco non precanti & appendendo, ſed jam appenſo & illigato ſupervenit: quod magis ſum ut credam, & augendæ

* *Ita in ſcripto, hodie non uſitatum, in illo ſupplicio.*

animi-

irationi facit. Cur enim non tam vetuſto typo? uo etiam veſtitum veterem notes, ſervi tunicati & incti.

CAPUT IX.

Quidam inter aquas ſervatus, in immani & ſubito diluvio.

ALIUD ab illo ævo: ſed quod certius deſignem. Evênit enim, ut memoriæ veteres habent, anno :. CCC. XC. menſis Auguſti die, qui Petro eſt ſacer. ngianum in Hannonia opidum eſt, in declivi ſitum: bi civis quidam inter gregarios, *Paſlinus* nomine fuit. vênit die jam dicto, ut ſubita & prodigioſa tempeſtas flet; nimbi, tonitrua, fulmina, & aquæ ſic denſæ cadeent, ut torrentes ubique fluerent, domos abriperent, lateas delapidarent, molas auferrent, omnia denique, t mare, inundarent. Homines trepidare, alius in alum, alius imum fugere; ille aquas, hic fulmina: & *Paſlinus* noſter in cellam penuariam ſuam, pluribus gradibus demiſſam. Dum ibi eſt, & ſervare etiam edulia aliqua aut utenſilia ſua ſatagit; ecce aquæ vis perrumpit, cavum implet, tanta vi, ut exitus ipſi, nec ipſis quidem eſſet, niſi muris in parte perruptis & dejectis. Sed nec ſic finis, aquæ aliæ adveniunt, & jam *Paſlino* mors in oculis, *Diva Virgo Hallenſis* in ſenſibus: quam trepidus invocat, & unà (illa inſpirante) januam in ſublimi, quæ fornicem claudebat, manibus apprehendit. Tenet fortiter duas totas horas, & aquæ nihilominùs undique aſſultant, mentum & caput interim ſupergrediuntur, aut tangunt. Jam nox advenit, & mortis nuncia aut ſoror caligo: cùm ille flebiliter iterùm Divam, nec fruſtrà, invocat, quippe quæ claris radiis immiſſis locum illuſtravit, & ſimul vires ei addidit ad perdurandum. Nox & aqua abiit, ipſe emerſit, uxore & prole tamen ſubmerſis: Hallas venit, ceream imaginem obtulit, ſeptemdecim fidos teſtes adduxit, qui unà cum eo de re ſic geſta affirmarunt.

CAPUT X.

Puer merſus in vitam revocatur.

ALIA rei magnæ, ſed brevicula, & ſine tempore, aut perſona, loco, narratio: ſed vetus, & mihi fida,

Puer

Digitized by Google

Puer domo egreſſus quæritur duas horas ampliùs, i
invenitur. Pater denique in lacunam lapſum repe
capite in limo fixum, pedibus ſupernè elatis. Educ
deponit in terram, adſtat mœſtus, & explorat ſiquid a
huc animæ inſit. Exſpiraſſe videt, & hora tota jam la
ab eductione erat: cùm interno quodam inſtinctu
Virginem Hallenſem impellitur, eique puerum & prec
offert. Vix factum, vita redit, puer palpitat & erigitu
cum læto patre domum abit.

CAPUT XI.

Homo mali genii hoſpes ab eo liberatur.

ALIA item ſine tempore, ſed aliis tamen notis in
ſignita. Fuit Aldenardæ in Flandriâ *Reinerus VV*
legemius, vir mente & corpore validus: ſed in quen
ipſo aſſumptionis Divæ Virginis feſto malignus Ge
nius irruit, & domum ſibi fecit. Fremebat, ſpumaba
laniabat ſeſe & alios: fœda facies, & vel hoſti miſeran
da: quid cognatis & amicis? Illi conſenſu & voc
Hallas adſpiciunt, tutelarem hanc invocant, advertu
notum & ſæpiùs fractum hoſtem. Audit, adeſt, occul
tâ vi ejicit: & ſtatim reſtituit ſibi & ſuis, verè jam *Re*
nerum & purum. *O potens, ô benigna, nos quoque ab eoden*
fallaci ſerpente defende: & quæ caput ejus ſemel in ſacr
partione tuâ contrivisti, ne caudâ nos flagellet aut ſternat
adjuva & indulge.

CAPUT XII.

Leodici puer luminibus captus, & toto corpore æger au
impotens, ab utraque labe ſanatur.

ALIA, carmine complectenda.

In terrâ & urbe Eburonum fuit puer
Stirpe atque cenſu honeſtus, æger corporis,
Et orbe utroque lucis orbus: quod patri
Perdoluit & matri, atque amicis omnibus.
Medicina adhibita fruſtra, inhærebat malum
Et cæcitatis ſimul, & ægrimoniæ.
Sed ecce fama melior aures accidit
De Virgine hac Hallenſe. Vota nuncupant:
Et nuncupatis luce donatur puer,
Clarâ atque certâ: quique heri tenebrio
Vulgò audiebat, provocat nunc Lyncea:
Donatur & ſalute reliqui corporis.

Veri

Digitized by Google

ait parens uterque, venit & puer,
i *Nicolaus* nomen, Hallas oppidum:
tuntque Divæ ſeſe, & unà imaginem
ri & puti argenti offerunt: quæ poſteris
ficit teſtamen eſſet & fides.

ô amica mihi Eburonum urbs, & his atque aliis mentis in avitâ tuâ, quod adhuc facis, religione vera.

CAPUT XIII.

[T]empeſtate jactati, & jam naufragantes erepti.

m ad ea venio, quæ temporis, etſi non rei, magis rta. Anno ∞. cccc v. viri tredecim, quorum noina ſchidis expreſſa pretium non eſt iterare, navi è viâ Antverpiam vehebant. Tempeſtas oboritur & re fit magnum, & nox ſuperveniens mala metum auget. Magis etiam gubernator, qui victam à vi ar fasſus, oratione ſtrictâ & asperâ hortatur. *Quiſque ſe paret, Deo licet, ad meliorem vitam iturus hac amiſſâ.* gemitus, & comploratio, in genua voluuntur, manus cælum tendunt, præſentem omnes mortem exſpeat. Fuit, qui ſuggereret, Divam Virginem Hallen communibus votis vocibuſque invocandam: quod ciunt. Et facto, ſtatim clarum lumen navi ſuperfulſit, od tenebras diſpulit, metum minuit: & mox illâ gumante navis portum tenuit, è quâ totidem illi viri greſſi, omiſſis rebus, Hallas venêre, & vitam ſe Virgi debere teſtati, votum bonâ fide ſolverunt.

CAPUT XIV.

Furioſa virgo mentem recipit.

ANNO ∞. cccc VII. virgo fuit nobilis è gente Hangereliâ, quæ corpore ſana, & formâ bella, ſubitò nente capta fuit, & in furorem data. Matrem habebat alu hoc (quis de parentali affectu dubitet?) confuam & afflictam. Omnia experitur & facit: ad Divam lenique Virginem ipſa auxilii cauſsâ venit. In templo it, & preces fundit: ipſo illo momento filia abſens convaleſcit, & plenè ad mentem rediit, priuſquam mater O gaudium & amplexus! *Eamus mea filia, coràm gratias itura benigniſſimæ Patronæ, cui tu ſanitatem, ego vitam demus.* Veniunt ceream imaginem *centum decem pondo linas* offerunt, quæ filiam ipſam repreſentaret, *ἰσοβαρῆ* ut cum Græcis dicam, & ipſo illo pondere æqualem.

CA-

CAPUT XV.

Puer in Mosâ jam mergendus educitur.

ANNO ∞.CCCCVIII. Huyum opidum in terra Eb-
ronum ſuper Moſam eſt : qui medium ſcindit
interfluit, ſed ponte lapideo conjunctum. Puer
annos quattuordecim natus, cum quattuor æqualib
ſuis cymbam conſcendunt, & ſolita huic ætati laſci
in flumen perguut, ludere & vagari captantes. Sed m
ſeri in diſcrimen & angorem veniunt, venti ſurgu
& flumen à pluvia increverat : jactantur, fluctuant,
tamen adniſi ad ripam appellunt, & quattuor exſiliun
primus ille quattuordecennis puer relinquitur, rep
ſa, ut fit, pedibus aliorum cymba. Venti etiam ab
piunt, atque adeò cymbam evertunt, puer in undis vo
vitur, pueri compares Opem clamant : accurru
plures, & inter eos trepida mater. Quid faceret ? to
lit in cælum oculos, & *O Dei mater, quæ Hallis colen
matri ſuccurre. Ego & filius ſoſpites tibi ſiſtemur : vo
facio.* Dixerat, ecce puer inter ingentes undas ad po
tem abripitur, inter arcus illæſus tranſit, & ad mediu
circiter milliare ſupernatat : quo, niſi celeſti man
ſublevante ? Cujus ductu, longè infra opidum, in pr
tum devehitur (nam flumen reſtagnabat :) & ibi mo
liter deponitur, ac matri redditur. Reddunt & ip
votum Hallis, lubentes, meritò, tibi Virgo aux
liatrix.

CAPUT XVI.

Puer jam merſus in puteo vitæ redditur.

ANNO ∞.CCCCX. Bruxellæ in ſuburbio, quà Ha
las itur (*Obbruſſeliam* vocant) ruſticula mater era
quæ puerum ſexennem in viridarium ſecum duxit, her
bas & gramen jumentis reſectura. Comitatur & alte
aliquis è vicinia puer; & mater opus ſuum facit, ſuu
pueri, id eſt ludunt. Sed puteus ibi profundior erat
quo aquas hauriebant, in orbem lapidibus ſubſtructu
ut ſolet. In hunc filius fæminæ (*Lilia* illi nomen
improvidè decidit : puero altero adſtante, & ſuppe
tias clamante. *Lilia* venit, puerum non videt, pilleu
ejus ſuperfluitantem aquis videt, ipſo gravi caſu ad fun
dum demerſo. Tollit clamores, viciniam concita
è quibus unus denique cum harpagone accurrit, qu

Digitized by Google

ſnam demiſſo puerum extrahunt, ſed palàm mor-
n, & colore mortis. Nam vel atrior carbone erat,
ane ſuffocatis. Jacet ibi, & miſera parens affligi-
ſimul aliæ mulierculæ, & tandem, una aliqua præ-
te, votum Divæ Hallenſi concipitur: quod ab ea
itur, ſtatimque vitam & vires puer recipit, ſurgit,
num abit. Triduo pòſt cum matre & vicinis Hallas
iunt, factum narrant, grates laudeſque dicunt.

CAPUT XVII.

Puer faſciâ ſtrangulatus, ſpiritum & vitam recipit.

IMILE factum, & vitam puero, ſed aliter ſuffocato, redditam nunc narrabo, quod evênit anno ∞. CCCC. IX. Binchium Hannoniæ opidum eſt, aëre ſanum, u amœnum, & utraque hac dote Reginæ Mariæ Caroli Quinti ſorori commendatum, quæ amplas ibi ædes ruxit, & hortos item variè inſtruxit. Libenter hanc eroïnam (ſic appellanda eſt) memoro, quia meritis jus in Belgicam hoc debetur: quam induſtriè, integrè, bono & gaudio omnium, annos aliquot nomine fratris moderata eſt & rexit. Sed in eo, quod inſtitui, opido mulier paupertina erat, quæ operas locare mercede aliis ſolita: atque eo quæſticulo ſeſe ac liberos tolerabat. *Catharina* illi nomen, & habebat infantem in cunis adhuc jacentem, *Chriſtophorulum*. Ita eum reliquit, & ad ſollennes, ut dixi, operas ipſo profeſto Paſchatis ivit. Poſt horas aliquot quàm digreſſa, vicina mulier domum pulſat, nec artè clauſam (quid enim cuſtodiretur in illa inopia?) eam intrat. Neminem reperit, ſed videt infantem cunis appenſum è cingulo aut faſciâ, qua illigatus ſupernè erat. Obſtupuit, accedit, mortuum videt, & glacie frigidiorem. Scilicet evenerat, ut ſolus infans volutaret ſe aut verteret, & è cunis liberetur pendulus, collo obſtricto. Clamat, & quiritatur, adveniunt, atque ipſa mater, triſti jam præſagio anxia: quid cùm rem videt? Collabitur, alterum penè funus, matronæ (& honeſtiores jam quædam excitæ erant) atque unà viri ſolantur, erigunt, & conſecrare infantem *Divæ Hallenſi* ſuadent. Facit ex animo, & verbis conceptis: ecce autem infans rigidus, & tres amplius horas mortuus, animam recipit, & ſe commovet, oblata in cibum aut potum libat: denique valetudine integratâ, eum mater comitante matrona nobili *Scarſiniâ*, & aliquot notæ fidei hominibus, Hallas defert, offert, ac voti ſe abſolvit.

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

Puella in puteum præceps lapſa, & ſuffocata, in vitam redit.

HEM, magis priori illi ſimile invenio, & puellam i aquâ merſam, ad vitam revocatam. Factum in arc *Ligniacâ* anno eodem ∞. CCCC. XIX. Virguncula era (*Joanna Maillarta* nomen) quæ ad domeſticos uſu aquam petitum ivit, è profundiore puteo vicino. Is pu teus (obſerva) quadraginta circiter pedes altus à fun do erat: in ſuperiore autem parte lapidibus margina tus, & ſaxo uno grandiore, cui adſtare & inniti haurien tes ſolent. Dum ergo puella fune aquam educit & at trahit, ſaxum anterius, quod dixi, collabitur: ipſa cum eo unà. Sed præter merſionem, aliud etiam malum. Nativus lapis, ſive rupes, in parte putei imi erat: in hanc impetu decidit & impacta eſt, ut caput graviter læſerit, brachium, & tibiam. Tibiam quidem ita, ut cùm extracta fuit, intumuiſſe eam viderint ad corporis totius modum. Semihoram deinde in aquis jacuit, priuſquam auxilium adveniret: ac tum educta, mor tua apparuit, atro & fœdo colore, ad horas circiter tri nas. Mater puellæ cum pluribus, mœſtiſſima inter mœ ſtos, ſtabat: ſuggeſtum celebre notumque jam effu gium, ad *Divam* hanc Virginem. Ita preces & vota of ferunt, admittuntur: & color primùm teter puellæ abit, vita redit, plagæ perſanantur: ac denique poſt paucos dies voti damnata mater Hallas venit, puellæ comite, quam offert meritò ſuæ ſervatrici.

CAPUT XIX.

Per triduum mortuus, & ſepultus, reviviſcit.

SUNT hæc ferè uniforma, fateor: & alia etiam di cenda reſtant. Quid enim iſta omittam? aut quid magis poſſit eſſe Dei potentiæ, Matris gratiæ afferendæ, quàm mortuos per eam ſuſcitatos? Gentiles hîc ſtu peant, improbi ſileant: nec color ſit iſtis verè *Miraculi* dilvendis. Ergo non rem, ſed ſtilum tamen mutabo & vertam.

Seneffiæ, qui pagus eſt Brabantiæ
Hallis propinquus, nimia mira ediſſeram
Olim accidiſſe, audite, res certiſſima eſt,
Firmata ſcriptis ſeriis, & teſtibus,
Firmata item tapete picto, textili,

Quem

Quem nunc videre templo in Hallenſi licet.
Res ſic habet. Matrona nupta, partui
Propinqua, languet : mortuamq; prolem parit.
Amici & agnati, ut ſolet, mandant humo
Cadaver : abeunt, atque luce poſtera
Matri haud volenti non volentes nunciant:
Sed nunciant, in lacrimas hæc ſolvitur,
Diemque totum luget : ecce veſpere
Videre viſa ſpecie honeſta fœminam,
Solatii quæ hac lege faceret copiam,
Si vota concepiſſet Hallenſi Deæ.
Nihil morata concipit, dein vocat
Oratque præſentes, ſuam prolem ſibi
Saltem liceret leviter oculis tangere,
Quam menſibus tot conditam in ſinu ſuo
Mater tuliſſet, ſpernere illi, & dicere
Prolem ſepultam, & mortuam ante triduum.
Inſiſtit hæc, & precibus iterùm quærere:
Negantibuſque, verſa in iram edicere,
Se potionis & cibi expertem fore,
Iddonec impetraſſet. His victi minis,
Eunt, refodiunt, adferunt, in lectulo
Locant parentis illa lumen poſcere,
Et intueri ſedulò : quid fit? puer
Mutat colorem, è pallidoque punicat,
Movetque utrumque brachium, & bis ter gemit.
Defertur in ſacram ædem, ut undis abluant
Ex lege ſacris : ſed Sacerdos in mora eſt.
Adſtabat aræ, & incruentam victimam
Deo immolabat : immolato, iterùm tamen
Moratur, & negat puellum vivere.
Hi dicere, ille abnuere : at ecce mox puer
Et ſpiritum palàm atque aquas emittere.
Ergo ille munus fungitur ſuum, hi ſuum,
Domumque redeunt : denique à meridie
Sopitus iterùm, Chriſtiani jam gregis,
Demoritur infans, cælicamque init domum.

CAPUT XX.

Puer diu amiſſus, & in voragine mortuus repertus, item vitam recuperat.

CANTIPRATUM pagus eſt in Cameracenſi tractu, atque ibidem religioſorum cœtus cum Abbate. Vir inhabitabat, cui nomen *Joannes Bidæus*, atque illi puer bimulus, nomine *Martinus*. Dies Dominicus erat, & vir — Anno ∞. cccc. xxvii.

Digitized by Google

vir cum uxore manè ſacris operaturi, Chriſtiano more, ad templum eunt. Emanent, & alibi apud amicos prandent: nec niſi à meridie, ſecundâ horâ, domum remaneant. Statim prolem ſuam oculis & affectu requirunt (novimus parentes:) non reperiunt. Quærunt in viciniâ, & ab ipſis vicinis, ſiquis vidiſſet? negare omnes, pater percelli: & rogare igitur ſeſe in quærendo adjuvent, ſicubi fortè puer (nec longè tantillus poterat) aberraſſet. Eunt, reliquum diem illum & totam noctem quæſitioni donant, addunt diem alterum in veſperam. Tum vicini deſperantes invenire, & bonâ fide alibi periiſſe arbitrari, patri Vale dicunt, & ut idem filiolo faciat, ſuadent. Domum quiſque ſuam redeunt; etiam pater ad mœſtam uxorem, VII Martii eò uterque mœſtior, quòd frigidiſſima fortè tunc aura erat, nec tenellus puer ſub dio ſicubi eſſet, poſſet ſubſiſtere. In hoc doloris æſtu ad divam Virginem, quæ Hallis colitur, animum & preces pater vertit, & votum peregrinationis addit. Statim in ſomnum ſolvitur, & viſo monetur quærere etiam puerum, certò inveniendum. Luce ortâ vicinos iterùm adit, & rogat ſecum eamdem operam dare. Haud facilè inducuntur, & *Irritam*, ajunt, *ſpem foves, nonne biduum* [illegible] *penè quæſivimus? inventus eſſet, ſi eſſet.* Tamen inſtantem ſequuntur, & omnes agros, dumeta, foſſas ſcrutantur: donec ſub ipſam meridiem ad voraginem aliquam, limo & aquis oblitam, ventum. Pater inſtinctu aliquo interno, *Et hîc*, ait, *perquiramus.* Illi negare puerum eò pedes tuliſſe, quò ægre ipſi poſſent. Eunt tamen, ecce jacentem, & cœno atque aquis obrutum, reperiunt. Triſte ſpectaculum, nec audent tollere: nam ſponte aut caſu mortuos tangere, niſi Judice permittente, non licet. Ille igitur advocatur, venit, indulget: puerum deinde ad templum deferunt, mox, ut putabant, terræ dandum. Sed patrem ſpes non deſerit, & Diva Virgo excitat, atque internum robur addit. In altari igitur prolem collocat, ante ipſam Divæ illius ibi imaginem: & prolapſus in genua, calidis precibus lacrimiſque opem poſcit. Adſtabat turba hominum, ipſe Abbas Cantipratanus *Nicolaus*, & puer (ô mirum!) ſtatim vitam & vocem recipit, ſurgit, cum patre domum, cum eodem mox Hallas venit, gratias acturi, & laudes Divæ meritiſſimo propagaturi.

CAPUT

CAPUT XXI.

Mira, mira, de puero item reſuſcitato, aut ſub terris ſervato, non ſine aliis ſtupendis.

QUID jam narrabo? iterùm tale, ſed quod plura miracula in uno continet: & quod divinæ benignitatis & potentiæ totum fontem manat atque oſtendit. Anno ∞. cccc. xxviii. Aſſurge animo & ſtilo, & majori quodam ore hoc effer: & ut poſſim, tu Diva manum move, & mentem inſpira. *Sancti Hilarii* vicus eſt minùs nobilis, juxta Cameracum nobiliſſimum opidum: ejus incola *Stephanus Morilius* fuit, cui uxor *Firmina*: & hæc prolem ei non prolem peperit, anno ∞. cccc. xxviii. Mortua enim erat, & obſtetrix ac fœminæ omnes, quæ partioni interfuerant, ita judicabant: idque exploratò, cum laviſſent, foviſſent, igni, experiendæ aut eliciendæ vitæ, admoviſſent. Puer igitur in terrâ communi & profanâ; de more, ſepelitur: & alii quidem curam aut cogitationem ejus unà deponunt. At non mater, cui duplex luctus, & à morte prolis, & à tali morte, quòd nondum conſors & particeps divini baptiſmi & lavacri fuiſſet. Itaque plangere, & ſe affligere: & tamen ſpem vel fiduciam in Divâ Virgine ponere, eò magis quòd ſolita eſſet annuâ peregrinatione eam colere & Hallas venire, ac ſtatuam piè caſtèque venerari. Vota igitur facit, iteratque de die in diem, & contra ordinem rerum vel naturam pugnat, uſque ad diem quintumdecimum à prolis ſuæ morte. Et jam fidentior eſſe, ac palàm affirmare illam vivere: gnaram certamque ſe factam ex viſo nocturno, quod ſæpiùs eveniſſet. Mulieres denique adminiſtras importunè urget ac propellit ad hortum ire, unà cum patre Stephano, & puerum terrâ jam tot dies conditum contemplari, & arbitrari ecquid ejus rei eſſet. Refodiunt tres pedes circiter defoſſum puerum, terrâ etiam supernè pedibus inculcatâ: vident ipſum & miraculum, pulchellum, vividum, & roſæ inſtar, quod dicitur, rubentem. Nulla nota mortis in corpore, ne noxa quidem, niſi quòd maxilla altera terræ aggeſtu & impreſſione attrita leviter eſſet. Mirantur trepido gaudio, nec audent tamen tollere: quippe jamdiu mortuum: & contra calumniam omnem, ad Paſtorem ſuum eunt. Ille venit; ipſe quoque ſtat attonitus, & ſigna vitæ palàm videt: ſuadet, quoniam in Divæ Virginis patrocinio puer eſſet, deferri ad proximum pagum *Vertenguelium*, qui tre-

frequentior erat, & ubi ea colebatur. Eunt, obſtetrix, fæminæ, magna pompa: & quia dies inclinabat & pagus ſecundo lapide aberat, provida mater ſacratæ candelæ cereæ partem donat, quę in laterna prælucerer. Mirum hîc alterum, cùm lento paſſu irent, ut amat hic ſexus, pars illa cerei, cujus modulus ſeſquipalmis erat, non defecit, ne minuit quidem: & perſeveravit ardere ac lucere à ſexta veſpertina ad lucem ſequentis diei, ſine ullà, ut dixi, diminutione. Mirum tertium, via anterior, quam inibant & petebant, tota illuſtris, inſtar diei erat; ſtatim ab agmine, tenebræ & nox excipiebant. Jam in propinquo *Vertenguelii* erant; & de Paſtore audiunt non eſſe inibi, ſed in arce aliquâ (*Vertainium* ei nomen) cum Præfecto, viro nobili, convivari. Ergo pater Stephanus, cum æditui S. Hilarii uxore, quæ comes hæſerat, illuc celeri pede eunt, reperiunt arcem ſub tempus prandii clauſam, pulſant, repulſant: nemo audit, vel admittit. Quid tamen? ſponte (quartum miraculum obſerva) dum adſtant, portula majori portæ (ut fit in arcibus) inſerta, ſponte aperitur, dat aditum: ineunt, & ad alteram portam accedunt. Pulſant item, & nemine conſpecto portula aperitur: pergunt ad tertiam, fit idem. Veniunt igitur ignaris omnibus in cœnaculum: *Henricus Dammanus*, præfectus arcis, inclamat, *Quis intromiſiſſet? & ſocias, an hoſtes?* Imò exſilit, & janitore conſpecto gladium educens, in eum ingruit: Et *Scelеſte*, inquit, *ubi fides?* Ille excuſare & deprecari, ſedulò ſe portas omnes clauſiſſe neque recluſiſſe, & teſtem filiam Præfecti, quæ adfuerat, dare. Admiratio in locum iræ ſuccedit, & videt imbellem manum, & hoſtile nihil eſſe. Itaque preces admiſſi exponunt, & Paſtorem poſcere, ut *Vertenguelii* talem puerum (rei ordinem breviter addunt) velit ſacro fonte ablutum, Chriſti numeris adſcribere. Surgit novitate hac & illâ attonitus, & comitantur eum, è convivio, viri fæminæque ad viginti. Ipſe Præfectus equum inſterni jubet, & conſcenſo, cum quinque comitibus eòdem intendit. Vocata autem virgine filiâ, portas majores aperiri illicò jubet: fruſtrà, jam ſponte omnes reſeraverant; aut ut veriùs dicam, Virgo illa Mater aperuerat. Ipſe ſigno crucis identidem ſe ſignare, & tamen pergere, donec ad templum cum Paſtore advenirent. Ibi puer, omnibus conſpicuus, ſigna vitæ clara mittit, ſanguinem ſtillat è naribus, os aperit clauditque, idem in oculis, & denique gemit etiam ac lacrimatur; & veris quidem grandibuſque lacrimis, & quas detergere linteo, & excipere licebat. Ergo baptiſmum Paſtor, ince-

incoràm omnibus (ad ſeptuaginta hominum erant) indulger: & vixit puer quinque horas circiter, in arâ Beatæ Virginis reclinatus; ac mox (quintum miraculum) inſtar nivis viſus palàm liqueſcere & tabeſcere, & ſic ad mortem ire. Terræ igitur ibi ſacræ mandatur: & ſextum miraculum addam? poſſum. *Firmina* mater abſens & in lecto, ipsâ illâ horâ, ſenſit mammas ſibi areſcere, anteà lactantes, & quas nullâ arte, donec puer baptiſmo tinctus & verè mortuus eſſet (vide ſympathiam) potuit arefacere aut exſiccare. Huic rei duo pagi, & tot homines teſtes: ô rei mirandæ! & quid omnis calumnia vel impudentia hæc contrà poſſit? *Ego verò te Diva veneror ſupplex, atque invoco: quæ puerum à morte ad vitam, donec in veram vitam ſurgeret, reduxiſti: nos quoque benigna intuere & effice, ut momentaneâ hac vitâ functi ad illam æternam, te duce & directore, veniamus: quod per illum quem genuiſti; te quæ genuiſti precamur,* ô DIVA DIVARUM.

CAPUT XXII.

Innocens mirabiliter à laqueo liberatus.

SED ad alia imus: & omne genus auxilii *Miſericordiæ matrem*, ut Eccleſia appellat, in omni genere miſeriarum oſtendemus attuliſſe. *Avennæ* in finibus Hannoniæ & Picardiæ opidum eſt, Ducibus Arſchotanis jure & mancipio ſubditum: uſu tamen, & tranſactione aliquâ, Principum Belgicæ factum, ut præſidia, locare, munire & tueri faciliùs, pro ſuo arbitratu poſſent. Quid hîc mirandum evenerit, jam dicam. Erat *Joannes* quidam *Sampenoius* Gallus natione, ex opidulo *Aſpernaco* in Campaniâ, opinor. Is pietate motus, Hallis ad viſendam Virginem affectabat: & in via duos comites (heu, parum fidos!) repperit, *Nicolaum Barenium*, & *Petrum Normannum*. Illi benignè appellare, & *Quò iter? In Belgicam. Nos unà: te pietas, nos lucellum trahit, & mercatores ſumus.* Avennas juncti veniunt, ſtatim miſſi è Galliâ ſuperveniunt, quid duos illos furti & rapinarum nimis ex vero arguent: atque illi duo jam capti iſtum, falsò. Fatentur in tormentis, quattuor argenteas pateras ſe furto abſtuliſſe, vendidiſſe, & trientem pecuniæ hujus Joanni ceſſiſſe. Ampliùs, tres alias in opido S. Maxentii, partitione eâdem factâ. Denique, præter hæc atque alia furta, cædem patraſſe innoxii viatoris: & hujus quoque conſcium atque adjuvam Joannem fuiſſe. Itaque ille in iiſdem vinculis & cuſto- Anno ∞. cccc. v.

 diâ

dia habetur: & *Nicolaus* jam cunctus, & cruci admotus, in eaque ſuſpendendus, religione tactus liberat culpæ omnis Joannem, & revocat quidquid accuſarat. Alter *Petrus* contrà, & palam iterumque aſſerit, & in extremis fallere ſe Deum hominesque negat: *Joannem* conſortem facinerum illorum vere eſſe. Hic Prætor nihil ultrà ambigere, & Joannem eòdem abigere: & tamen quia innoxium ſe proclamabat, populum hortari ut ſacrificio Miſſæ intereſſe vellent, in gratiam veniamque criminum moritur. At Joannes, *imò potiùs, ò Prætor*, inquit, *Dominicam orationem & Angelicam ſalutationem ſinguli recitent, honori Beatæ Virginis Hallenſis, ad quam illam. Et quoniam in innocentiâ parum præſidii eſt, ad illam appello, ea me tueatur.* Poſt dicta, carnifex hominem cruci applicat, laqueo illigat, ſcalis dejicit: & ille vivere perſeverat, quod alii mirantur, carnifex indignatur. Itaque funem trahere, & ſtringere, genibus niti ſuper eum & premere, omnia facere, quæ accelerandæ morti eſſent. At ille tamen vivere: & palàm videre (poſteà faſſus eſt) pulchrâ & auguſtâ facie fæminam à tergo ſibi ſtantem, quæ amplecteretur & circumdaret, velut in tutelam ſuam receptum. Hora ampliùs ſic exigitur: atque ecce demirantibus ſupervenit in equo vir nobilis *Joannes Sellius*, omnibus ibi à virtute, ſtirpe, & opibus notus. Is ad Prætorem, *Domine*, inquit, *precibus à te poſco hunc innoxium hominem mihi dones, aut potiùs Beatæ Virgini, cujus nomine & monitu huc veni.* Ille impellitur, jam antè inclinatus: & ſolvi jubet ac ſibi habere. Accedit Sampenoius ad ſuum ſervatorem, grates gratias agit: ille à ſe addicat, & *ad Divam*, inquit, *Hallenſem perge cui promiſeras, auctorem tuæ ſalutis agnoſcere, & meam ab illâ depoſcere.* Nos quoque facimus, *ò pia: & ut hunc innocentem laqueo mortis exuiſti; ſic nos nocentes, & vitiis illigatos abſolve, & ad beata tecum regna perduce.*

CAPUT XXIII.

Captivus in ultima Gallia è carcere, ad inſtar Divi Petri, eductus.

Anno cccc. xxviii. GUILIELMUS *Moſterius*, Picardus gente, non bonâ ſuâ ſorte in Pictoniæ fines venit, negotii cauſsâ. Bellum autem eâ tempeſtate Anglis cum Gallis vetus & diutinum erat, manebatque, rege tunc Galliæ *Carolo Septimo*. Incidit igitur in Anglorum manus, & captivus abducitur in opidum S. Michaëlis, ac decem

citer menſes detinetur. Detinetur, nam ... dimias, as ab eo poſcebant, octo g nta aureorum, homo fornæ modicus expedire non poterat, neque ſpes erat. d nec fraude aut vi evadendi: quoniam in puteum ofundum demiſerant, atque ibidem pede utroque miter bo is illigatum habebant. Dum igitur mœſtus anxius jacet, ac forte panis fruſtum comedit, quod perne dejecerant: mentem ei tetigit memoria & afctus erga Divam Hallenſem Virginem, cujus nomen cultus tum in Picardiâ frequens etiam erat. Itaque to corde eam invocat, & à ſqualore, prædore, ac nebris illis, liberari ope ejus optat. Preces vix fuerat, ſomnus eum molliter amplectitur, & manè cùm xpergiſcitur (res ipſi & nobis ſtupenda) videt ſe liberum à vinculis & carcere, & tribus adeò milliaribus ab ipſo opido S. Michaëlis abjunctum. Dum miratur, gaudet, & vix credit: ecce Angli equites adveniunt, præfectorum & nobilium aliqua manus. Hominem jacentem in agro vident; & ipſi quoque mirati, accedunt. Erat inter eos centurio, *Turnebolius* nomine, qui agnoſcit: *& Tune captivus ille noſter es? unde huc? quâ vi, fraude, arte?* Guiliélmus ex gaudio iterùm confuſus: *Domine vera audi*, inquit. *Ne fraus, ne vis mea, aut aliena, huc adduxit, & arctâ cuſtodiâ (noſti ipſe) eduxit. Divæ Virginis hoc totum eſt, ad quam preces equidem fudi, & illa ignarum ac dormientem huc tranſvexit. Rem vides, crede, & cæleſti beneficio tu quoque ſuffragator accede.* Tetigit hominem religio, itemque alios; dimittunt, re tamen exploratâ: atque diploma, quo ſecurior tranſeat, donant eoque miraculum conſignant, cujus ſe auctores & teſtes profitentur. Id ipſe Moſterius Hallas ſecum tulit, atque ibi liberatricem Divam meritò eſt veneratus.

CAPUT XXIV.

Mulier ſub rota molari mirificè ſervata.

MOLITOR erat, *Joannes Maſſardus*, juxta Abbatiam Lobienſem in Hannoniâ, cui uxor *Catharina*, eaque fœtu gravida, & menſibus uterò legitimis ferè jam exactis. Molitor iſte idem lignarius faber erat: itaque per eam cauſſam forte egreſſus, molam & domum uxori commendat. Uxor ſedulò officium factura, rotam molarem cenſet tardiuſcule volui, atque aquæ inopem eſſe. Venit igitur, repagulum ligneum levatura, & flumen uberiùs admiſſura. Sed dum conatur, Anno MCCCC XL.

 tabu-

Digitized by Google

tabula ſi[illegible]ponticulus cui inſiſtit, frangitur : atque i[n] aquam ea, & ſub ipſam rotam lapſa hæret. Nam ro[tam] liberam volutionem non habere, & ipſa identidem rotâ premi; atque ita tum aquis mergi, tum ponde[re] ſimul cum fœtu ſuo allidi. Semihoram ampliùs ſic j[a]cet, ſed initio lapſus Divam Virginem Hallis in men[te] habet, atque invocat : quæ palam à duplici periculo, [i]mmerſionis & oppreſſionis, ſervat. Nam maritus tandem ſupervenit, & miratur molam ſiſtere, nec circumagi, uxorem etiam requirit : cùm ecce eam ſub molâ afflictam videt, & conſternatus, *Opem, Opem* clamat. Accurrunt vicini, inter eos Prætor & religioſi etiam aliquot Lobienſes; mulierem ægre ſubtrahunt, certò non arbitrariò mortuam, ut cenſebant. At illa vivam & ſanam ſe exhibet, *Sanctam Mariam* in ore ingeminans, ejuſque præſidio tutam ſe coram omnibus teſtata. Poſt dies etiam aliquot pulchrum puerum parit, qui dies duodecim ſupervixit, quod omnes jure mirabantur, tanto illo rotæ pondere ne fœtum quidem non dicam eliſum, ſed læſum.

CAPUT XXV.

Sartor, qui acum temerè in os immiſerat, & porrò demiſerat, liber ab eâ redditus.

m.cccc. xl. TEneramundæ in Flandriâ ad Scaldim fluvium ſartor opificio fuit, cui nomen *Bartholomæus Broëns*. Is cùm panni aliquid ſuiſſet, ſurgit & veſtem novam parat ſcindere. Acum igitur cum filo in os accipit, ut liberas manus haberet : & dum operi totus intendit, acus inſertæ oblitus, eam cum filamento demittit & deglutit. Poſt factum ſentit, & ſtat attonitus : ad uxorem deinde abiens, *Perii ô n ea*, inquit, ac caſum narrat. Illa una lamentari, & ad vicinos, deinde cognatos & medicos ire, opem ab omnibus aut conſilium poſcere. Multa dicuntur, & fiunt, fruſtrà omnis conatus eſt, & dies ipſos quattuor acum in corpore circumfert. Venit denique Mechliniam, ubi fratrem habebat rei medicinæ deditum : conſulit & iſtum & alios, purgant & medicantur; ſed acum hanc inter ejectamenta nuſquam vident. Fortè dies Sabbathi erat, & conviviolum aliquod Medicus inſtituerat, fratri recreando. Producunt id hilariter, & more noſtræ gentis, in veſperam. Ecce autem æs campanum ſonat, & Medicus ad templum ire ſe inſit, ad Divæ Virginis eo die ſollennes laudes. Alii tamen reſident : ipſe Bartholomæus, cui vultus quàm

animus

Digitized by Google

mnus hilarior, ſurgit & ad ignem ſolus adſtat medita-
ndus. Incidit cogitatio, quoniam frater de Sacrâ
rgine illius inclytæ Hallenſis: & ſtatim animum eò
ıtit, & corpore vovet ſecuturum, ſi ejus ope ſit ſal-
s. Vix dixerat, ſentit in dentibus aliquid volui &
plicari: digitos immittit, acum unà cum filo educit.
etus fratrem revertum lætificat, miraculum oſtendit
ciùs quàm narrat, & fidem a re facit.

CAPUT XXVI.

Oculus ex ictu ſaucius ſtatim ſaneſcit.

n pago Wachalio, apud Inſulas Flandriæ, *Joannes Cavellerius* fuit, qui binos habebat ſequioris ſexus li-eros, parvos, tenellos, vix benè adhuc ſtantes: & trien-ium major natu nondum attigerat. Dum ludunt, ab-ente utroque parente, minor cultrum réperit, & manu um verſat: majuſcula videt, & verita noxam eripere onatur, eripitque, ſed tantâ vi (alterâ ſcilicet reniten-e) ut ſibi ipſa improvidè cultri aciem in oculum de-merſerit, & pupillam ipſam perfoderit, valido ictu. Cla-nores, & fletus, parentes audiunt, accurrunt: quid onſilii? quod bonus Genius *Joanni* injecit, invocat tatim *Divam Hallenſem*, promittit ſuum & filiæ illuc ter & piam inviſionem, ſi reciperet viſionem. O bo-nitas, ô potentia! non alio remedio ſaneſcit mox puel-la, & cum parentibus viciniſque (qui atteſtati) Hal-las venit. Anno .cccc. XLIII.

CAPUT XXVII.

Bavarus nobilis in navi à morte eripitur, & item Hallas venit.

VIR nobilis erat è terrâ Bavariâ, Monachio oriun-dus, qui religione motus in Judæum, & loca Serva-tori noſtro calcata, & ſanguine ſacro reſperſa, ivit. Per-venit, & redibat, ſed in viâ cum in navi, mari Jonio, ferretur, acer eum morbus invaſit, & ad extremas Fati lineas admovit. Nauticum genus ſatis aſperum, neque ægris aut languidis amicum, hominem in imam cari-nam & angulum aliquem navis detrudunt. Ingraveſcit magis morbus, & jam in eo erat ut deſperatus in mare abjiceretur, piſcium & belluarum eſca. Senſit & oluit alius è Belgicâ noſtrâ vir nobilis, in eâdem navi ctor, is ad hominem accedit, linguæ jam impotem, entis vix compotem: ſolatur tamen & erigit verbis, .cccc. XLIII.

 qua

Digitized by Google

qua poteſt: & inter alia dicit: *Divam Virginem Hallæ coli, inſignem beneficiis, & velut publicam miſi totum tutelam ſuadet ad hanc aram confugiat. & quoniam lingua nuncupare preces aut aut vota non poſſit, corde faciat: confidere ſe de præſenti auxilio & ſalute.* Homo intelligit, arripit: etſi anteà fama nulla ejus patrocinii ad aures ejus veniſſet. Tamen è cordis penetrali ſuſpiria & preces ad eam mittit: & ipſo tempore videt agmen varium & miſcellum Geniorum malorum ſuper navim volitare: & ſimul auguſtâ formâ fœminam ante ſe ſtare, quæ prolem in brachio, & manu alterâ cereum ardentem præferret. Ea vix comparuit, cùm Genialis illa turba diſparuit: & hanc adorans, ac pacem veniamque ab eâ precatus, mox ſentit vires reſtitui, ſermonem & valetudinem veterem redire. Quod ipſe gaviſus, alii mirati ſunt, in tam ſubitâ mutatione. Ac cùm deinde patriam attigiſſet, nihil prius habuit, quàm ad Servatricem ſuam venire: quod non ſine inſigni teſtimonio pietatis fecit. Nam ipſe cum famulo totum illud iter, quàm lata pæne Germania eſt, nudipes confecit: iterumque eo habitu repedavit. En religioſum in Bavariâ pectus! neque nunc deſunt priſci & puri illic cultores, præeuntibus Principibus quos fulcrum & exemplum appellare licet avitæ pietatis.

CAPUT XXVIII.

Aüriga cum carro, & ipſe ſub eo in aquam lapſus, vita donatur.

Ex. ccc XLII. IN Gallicâ Brabantiâ erat auriga quidam, qui merces pretio vectitare ſolitus in biroto curru, quem *Carrum* nos appellamus. Fors fuit, ut ſalem veheret, venitque ad *Longcampium* pagum, ubi flumen ponte tranſmittendum erat. Cùm ſuper ipſum medium eſt pontem, malâ ſorte carrus evertitur, & in aquam ſubjectam cadit. Pejori etiam ſorte ipſe auriga, qui ſiſtere nitebatur, ſub illum. Ergo ipſe, equus, carrus, jacent: & ecce, quod Deus voluit, puella aliqua vicinos excivit. Sed mora longiuſcula interpoſita, priuſquam concurrerent, & juſta manus eſſent ad ſublevandum. Prætor denique & alii adſunt, carrum primo attollunt, & ſub eo inopinatò hominem vident, levantque. Quem illi nihil ambigentes mortuum & ſuffocatum, quà aquis, quà onere eſſe, ad domum tamen Prætoris deferunt, longulè diſſitam, & veſtibus ibi ſpoliant nihil ſentientem. Atque adeò vitæ nulla ſigna edebat,

non motum, non ſuſpirium, non halitum: unus alii ervè è turbâ, piâ miſeratione hominem æ Virgini noſtræ offerunt, & vota pro eo inponunt. Cordi etiam aliena pietas fuit: & ſtatim ſui compos, mali omnis expers redditur; ſtetit intuens intuentes. Ac poſt brevem deinde pauſa carum repetit, & viam ſuam porrò pergit. Sed eris ejus liber, religione etiam animum expedit, Divam ipſam in loco ſalutatum venit, & de beneficio grates laudeſque dictum.

CAPUT XXIX.

Multiplex tutela cujuſdam militaris viri, in pugnâ, & poſt pugnam.

COMES fani S. Paulii, nobile & notum nomen eſt in illâ & noſtrâ Galliâ. Is, cùm bella ferverent inter Anglos Galloſque variâ ſorte, factionibus alita gangræna hæc mali, membra pæne omnia florentiſſimi regni pervaderet: fors fuit ut ipſe in arce *Carlena* eſſet, tractu Picardiæ, illinc ad Delphinum iturus, qui Compendii agebat. Ecce præmittit manè (dies Sabbathi erat) metatorem ſuum, coquum, & diſpenſatorem, ut parata omnia in diverſorio Compendii reperiret. At illi leviter progreſſi, hoſtium aliquam manum vident (ad LX. aut LXX. erant) qui in ſubjectis pratis pecudes rapiebant agebantque, & ſiquid aliud in agris eſſet. Remeant igitur trepidi, domino nunciaturi: & *Hoſtes*, & *Ad arma*, clamant. Comes vir magni animi erat, nec talium expers: invocat ſuos, *arma & equos expedirent, ſequerentur, ſi quis fidem & ſe amaret*. Simul ipſe in equum, abit, aſſequitur: & una cum ipſo fidus famulorum, *Ioannes Gertrudanus* nomine, qui ſemiermis, ut feſtinatio erat, comitabatur. Idem aliquot alii, ſinguli aut bini advenientes: qui omnes tamen juncti vix octoginta, nec ab armis inſtructi ſatis erant. At hoſtes, qui in ſubſidio fuerant, jam conſpicui, & primis illis juncti, facilè ad *mille quingentos* accedebant. *Ioannes*, quem dixi, advertit, & dominum iræ properum, & animi nimium, *abire & ſibi conſulere* hortatur: *nos intereà*, inquit, *viliores manus propugnabimus, & tutum tibi receptum reddemus*. Non movetur dominus, pugnat: ſed ante eum *Ioannes*. qui ſtatim duplici ſagitta balliſtaria brachium trajicitur: & herum cùm reſpicit iterùm moniturus, tertia collum ei tranſit. Tum denique, *Domine*, inquit,

Anno M.CCCC.XLIII.

(ô amor,

(o amor, ô fides!) *conſule tuæ vitæ* : *nam de meâ q-dem eſt actum.* Et cum dicto ex equo delabitur : O-mes atque alii in vicinum opidulum fugâ delati ſe-vantur. Sed Comitem mæror tetigit, amiſſo, ut putab tam fido miniſterio : ſed quem Dei & Divæ benign tas incolumem, præter opinionem, & pænè fidem, re didit. Nam dum ibi jacet inter viros equosque, Div Hallenſis ei in mente atque ore eſt, & quæ tam mult cottidie auxilium eſſet, ut ſibi in hoc diſcrimine, prec tur. Auditus eſt, & ſimul manibus genibuſque nixu proreplit in viam proximam, ac viribus defectus il hæſit. Nondum finis, mala accumulantur, ut remedi creſcant; & diſcrimina iterantur, ut ſalutaris illa vi magis inclareſcat. Tres ex hoſtibus ſeorſum adve niunt, ſcrutaturi omnia, & prædam, ut fit, quærentes miſerum hunc vident, accedunt, pecuniam, anulos veſtem tollunt : ſublatiſque, gladio exſerto unus capu illi findit. Ne ſic quidem moritur, ſed MARIAM iden-tidem ingeminat, & in ejus ac Divæ *Barbaræ* hono-rem, ut fas ſibi ſit peccata apud ſacerdotem expiandi, precatur. Tangit etiam duros animos, Divâ faciente pietas, permittunt, imò & operam promittunt : atque ecce ruſticanum ſacerdotem per viam fortè euntem vi-dent, advocant, & homini admovent. Exſpectant ut finiat, & tum illi quoque dent ſuum finem, nam occide-re nihilo ſeciùs hominem deſtinatum erat. Sacerdote igitur etiam adſtante, unus eorum mucronem gladii, ut cenſebat, in guttur ejus defigit : Diva avertit, & ſubuculam ejus modò ſcindit. Sacerdos intereà depre-cari, & mitigare : exorat tandem, & recedunt, atque ipſe ſic ſaucium in proximum quoddam horreum par-tim ducit, partim trahit, & vulnera ejus, ut copia erat, obligat. At ecce nova hoſtium manus, inter quos Du-ces ipſi & honeſtiores militum erant, eorum metu ſa-cerdos fugere, *Joannes* conſpectis iis veniam vitamque petere : & facile impetrat ab animis nobilioribus, & quos honor & humanitas non prorſus reliquiſſent. Sed enim diſceſſu illorum, tres illi ſicarii, immani ſævitiâ, iterùm redeunt : & cùm vivere vident, gladium unus ſtrictum viribus in caput librat, ſed Divâ, quam incla-mabat, ictum moderante, humerum modò attigit, & le-viter etiam ſtrinxit. Conſilium deinde capiunt in flu-men cadaver (pro tali habebant) abjiciendi, quod fa-ciunt, & ſanguine manantem ferociter eò trahunt, quo quo tempore viſa illi palàm adſtare Diva Virgo, quæ ſolatium & juvamen benignè promitteret : conſilium etiam daret, ut mortuum ſe gereret & ſimularet. Pare-

Digitized by Google

ſem è ripa in flumen devolvunt: atque unus haſtâ
n petit, ut ſi quid fortè reliqui ſpiritus aut vitæ ei-
duceret. Sed Diva & hunc ictum irritum facit,&
item ſuum in inſulam modicam pervehit, limo-
, & leviter flumine exſtantem. Ibi confectus no-
plagis grandioribus, aquis refrigeratus, ad horas
tres jacet, erigere aut movere ſe impotens: cùm
rdos, apud quem culpas ſuas faſſus erat, miſeratione
ulſus redit,& eum quærit, & ſanguinis veſtigia ſe-
s ad flumen denique venit. Ibi non reperto, per-
itur & merſum omnino cenſet: cùm ecce oculos
giùs & intentiùs permittens, videre in limo illo in-
e viſus effigiem hominis. Neque certus tamen, ho-
an ludibrium Genii eſſet, cruce ſe ſignat,& altè in-
mat, *Adjuro te, ſi homo & Christianus es, ſignum aut vo-
cede.* Joannes audit, & manum attollit. Sacerdos
lacter in aquam inſilit, & collo tenus madidatus ad
m pervadit. Erigit, & in ſiccum, quantum poteſt,
ducit: curſu inde in opidulum propinquum fertur,
hiculum & homines adducit miſero huic ſublevan-
. Qui inibi curatus, poſt paucas etiam ſeptimanas
allas venit, Divæ præco, & omnibus narrabat quæ
x ipſe, niſi ſibi, credidiſſet.

CAPUT XXX.

E carcere vir nobilis liberatur, & Hallas porrò ducitur.

PHILIPPUS *Clivius* cognomento, quia ex illuſtri ea gente originem, ſed naturâ non lege ducebat, in opi- Anno .cccc. LXXI.
lo Burgundiæ claro & noto Divione agebat. Mili-
iam ſectabatur: neque ea proſpera illi tum fuit. Nam
aptus à Gallis, abductus *Vaucolorium* fuit, ad Lotharin-
giæ fines,& turri præaltæ creditus, quæ cubitos LXXX.
ſupra terram eminebat. Petitum ab eo lutrum ſive re-
demptionis pretium, ut à viro nobili, *quingenti aurei*.
Nimium quantum ei viſum pro fortunâ & opibus: ita-
que æger animi mærebat, & corpore etiam languebat.
Die quadam ſub meridiem cibus ei adfertur, non ſumit,
ed ſomnus eum ſtatim occupat: & dormit in ſequen-
tis diei alterum meridiem, dormiſſetque etiam (ſedens
& in vinculis) niſi cuſtos excitaſſet,& ab cibum invi-
taſſet. At ille ſprevit, neque cupido erat: ita toto ani-
mo agitabat & defixus hærebat in viſo, quod per ſom-
num erat objectum. Id tale. Videbatur Hallis eſſe, &
jacere in ipſis gradibus ſacelli, quod Divæ Virgini eſt
ſacra-

Digitized by Google

ſacratum. Ibi preces fundebat, coram ejus imagi atque ea ſolari, & animos addere, ut brevi liberan. Hoc ſomnium, dico, cùm ſuaviter menti obverſaret. cuſtodiâ abſceſſu in genua voluitur, & illam ipſa Divam precatur, ratum firmumque id velit eſſe. Sp impletur, & os arripit è carne bubulâ, quæ ei ant poſita erat, eoque velut limâ uſus (ah ſtulte, n ſtulte, quid facis? oſſe ferrum ſecas?) uſus - inquan ſtatim numellas ferreas, quibus cervix adſtricta, occ dere videt fractas. Idem in manicis, idem in comped bus. Et jam vinculis omnibus liber, fune quem e linte laneiſque veſtibus ſuis fecerat, e feneſtra ſe demitt Set turris, ut dixi, prælta erat, nec funis ſatis com petebat: tamen fiducia divini auxilii pergit demitter & illæſus in terram ſaltu fertur. Iterùm hîc miracu lum. Fugit in proximam ſilvam, & metu perquiſito rum diem totum latet: idem altero tertioque facit, noctes ſaltem itineri impendit, idque ſine ullo cibo aut etiam veſte. Diva tamen tuita eſt, ſanumque per duxit Hallas tali illo habitu, id eſt nudum & ſqua lentem.

CAPUT XXXI.

Cacula militaris à ſuſpendio liberatus, cum Divam invocaſſet.

Quod non pridem, nec procul euênit, incolis & accolis notum, Carmine complectamur. *(margin: ... IV. Kal. Sept.)*

Seditio militaris, heu, Belgas meos
Quoties malè habuit atque pæne perdidit!
Vel illa, quæ biennium ante, in oppido
WEERDTA coaluit, atque ibi fixit pedem.
Erant quaterna aut quina millia militum,
Erant calones, &, mala manus, fœminæ.
Hi juſque faſque, & imperantium jugum,
Etſi exuiſſent; attamen ſine legibus,
Aut ſpecie earum, haud agere poſſe ſe vident.
Statuta condunt ergo militariter,
Et maximè quæ commeatum tangerent:
Ut liber ille uberque poſſet advehi,
Advectus ut vænire, ſciſcunt neminem
Diripere poſſe inempta, vel ſubducere
Colore nullo, niſi dati nummi forent.
Et quiſquis aliter, capital hoc ipſum foret.
Sciſcunt, & exſequuntur, ecce ſervulos

Int

Inter, *Ioannes*, gente Lucemburgius,
Haleca dum vult emere, itemque ſolvere:
Abripitur à premente turba, & in manu
Numos tamen reſervat, iſtud conſpicit
Tubicina quidam, & incitante præmio
(Index ferebat quinquies quinque aureos)
Accuſat hunc apud Ducem, quem legerant.
Ille advocare concionem, & dicere
Reum *Ioannem*, quid, videtur? omnium
Vox una, Lex ſervetur, & pereat nocens.
Crux illicò ſtatuitur, & myſtæ duo
Sacri accientur, ut ſuas culpas pie
Piet Joannes, qui tamen reſiſtere,
Et velle ſe purgare: fruſtrà, ita omnium
Aures ad innocentis occluſæ logos.
Ergo ille tollit lumina, & mentem ſimul,
Ad alta: *Tu Regina cælitum potens,*
Quæ cultum & ædem in oppido Hallenſi tenes,
Tuere me innocentium vindex ſolens.
Dixit, ſimulque concipit fiduciam
Certam ſalutis, lictor abducit tamen,
Crucique ſiſtit: tollit inde carnifex,
Adſtringit, & devoluit, ille duplici
A fune dependebat, alter rumpere,
Alterque idem minarier, miraculum
Viſum omnibus, clamantque mitti innoxium.
Non mittit, imò carnifex magis premit
Manu genuque: donec unus militum
Conſcendit, & funem alterum gladio ſecat.
Sic liber à patibalo Joannes tunc abit,
Et venit Hallas, votaque exſolvit Deæ.

CAPUT XXXII.

Religioſa virgo à Spaſmo ſtatim libera reddita.

VIRGO nobilis *Hadriana T'ſeraſtia*, filia *Lanceloti* Anno.
Equitis religioſam vitam profeſſa in Cœnobio ∞.IↃC.
Vorſtenſi, quod lapide circiter uno à Bruxella diſtat, II.
ipſa via quà Hallas itur, annum jam agebat alterum & vigeſimum, bona ætate & bona valetudine: donec invaſit eam Spaſmus ſive Convulſio, grave malum & medicis deteſtatum, in brachio dextro. Id ita vehementer virginem adflixit, ut noctes dieſque ſomni ac quietis expers ageret: nec medicina aut chirurgia ulla, varia expertæ, ſubveniret. Quid facit virgo? Virginum adſpicit: & ſpretis humanis remediis animum,

animum, ſpem, preces ad illam vertit. Venit igitur Antiſtitam ſuam, quam Abbatiſſam vocamus: *quoniam ipſa cœnobii limitibus clauſa egredi per ſacram religionem non poſſet, vellet unam aliquam ſufficere, quæ vicem ſuam ſacrâ legatione & precatione apud Divam Hallenſem fungeretur, & ſalutem ab eâ corporis (quid ex ſalute tamen animæ eſſet) peteret, atque impetraret; nam ita animum ſibi dicere, & in Divæ benignitate proſus ſperare.* Antiſtita indulget libens, mittitur quæ donarium aliquod offerret, & ſimul auguſtum illud Sacrificium fieri, bono & voto illius ægræ, curaret. O mira, ſed vera! Ipſo tempore quo munus à fœminâ, quo ſacrificium à ſacerdote offertur; hæc Hadriana tum in templo, inter conſortes ſuas religioſas, ſentit brachium velut manu prehendi & premi: ac ſimul omnis convulſio, tremor, dolor, abierunt; neque poſt eum diem vel indicium mali rediit, bonâ fide ab optimâ Divâ detersum.

CAPUT XXXIII.

Plura miracula, varii generis, variis locis, è Tabellis aut inſcriptionibus collecta, & ſerie temporum digeſta.

Et quæ hactenus dedi, unius ferè ſæculi ſunt (duo excipio:) id eſt ab anno ꝏ.CCCC. aut circà, ad annum *quingenteſimum*, imò ad eum non pertingunt. Deinceps uſque ad hoc noſtrum ævum ferè ſilentium eſt, an non incuriâ, aut omiſſione eorum, qui Actis præfuerunt? Ego arbitror: ſive etiam ſatietas eos cepit ſcribendi aut colligendi, cùm viderent Divæ gloriam ſatis jam propagatam teſtatamque eſſe. Neque enim deſiiſſe miracula vel hæc ætas dicit: in quâ paucis ab annis memorabilia evenêre: quæ tamen non Actis comprehenſa, ſed Tabulis ferè votivis ſignata, aut depicta, breviter hîc commemorabo.

Anno ꝏ.IↃ.XXXV. quo tempore Carolus V Imp. fortiter magis, quàm feliciter Africam, & in eâ Algerium urbem tentavit: fuit in expeditione *Joannes Preſius* cum uxore, qui in reditu præſens vitæ periculum adiit, ipsâ navi, quâ vehebatur, everſâ & merſâ: cùm ille Divâ Hallenſi inclamatâ, teſtatur in Tabulâ incolumem ſeſe atque illam evaſiſſe: & modum ultrà non addit.

Anno ꝏ.IↃ.LXIV. Mantuæ Carpetanorum, quod Madritum hodie appellant, puella Aulam regiam cum parentibus ſecuta (ii autem Hallis oriundi erant) caſu è feneſtrâ ſublimi, & quadraginta ampliùs pedes altâ,

â, decidit. Divæ corde invocatæ auxilio, immunis omni noxâ ſurrexit, vocem ſtatim emittens, *O Diva* *potens me tuere.* Bona Virguncula, jam tuita erat: quid poſcis? agnoſce magis, quàm pete: ſed & hæc agnitio at, ore faſſæ quod corde voverat.

Anno ∞. IↃ. LXXI. Alfonſus Guſmannus Hiſpanus, domi nobilis, ejuſque filius, ille in gutture letale vulnus, hic in capite exceperant; & à medicis deſperati relicti, ad Divæ hujus opem verſi, ſtatim eam ſenſerant, & cum omnium admiratione intra paucos dies utrumque vulnus conſanuit.

Anno ∞. IↃ. XCI. fuit vir nobilis Antverpiæ (nomen vereeundè ſilemus) qui fœdum & immane aliquid in ſe meditans, & animi impetu victus, fræna rationis excuſſerat: ſubitò ad Divam ipſam ſeſe & preces convertens, mirabili mutatione ſenſit refrigeratum pectus, & ſcelus quod amabat, deteſtari. Quò offenſus, qui præde jam imminebat, malus Genius, ex alto loco & ſeptemdecim gradibus ſcanſili, hominem præcipitem dedit, ceciditque ſine noxâ corporis aut membrorum, pugione tantùm diffracto, quem ſceleris inſtrumentum geſtabat. Divæ igitur huic gratus tabulam poſuit, obſcurum nec obſcurum rei monumentum.

Anno ∞. IↃ. XCIII. *Nicolaus Biatta*, inter Epirotarum equitum (qui laudem à tempore *Caſtriotæ* illius, vulgò *Scanderbegi*, equeſtris militiæ tenuerunt) inter equitum dico illorum vexillationes, & alæ unius Præfectus, in Galliâ militabat *Carolo* Duci Mayennio, qui religionis cauſſam tueri cenſebatur. Cùm autem juxta Cambreſium in pago aliquo cum Aliâ ſuâ ſolus ageret, occaſio viſa Duci Longevillio (is partes Henrici IV. Regis ſequebatur) rei benè gerendæ, & hominis opprimendi. Itaque venit ſubitus, & invadit eum cum ducentis circiter equitibus, quadringentis peditibus. Impar valdè pugna, & vel numero vincitur: equus ſub eo confoditur, ipſe capitur, & ut bellis civilibus ſanguis magis quàm præda petitur, clamatum imperatumque, *Occide*. Vulnus igitur in capite letale accipit, viginti in reliquo corpore plagas: & cùm in tanto diſcrimine Divam hanc palàm invocaſſet, re ſemimortuus, opinione mortuus relictus, incolumis tamen evaſit, & voti reus Hallas paullò pòſt venit, tabulâ rem & miraculum teſtatus.

Anno ∞. IↃ. XCV. *Antonius Chamberius* Anglus natione, vicarius Centuriæ Tribuni ſui *Stanleii*: cùm Spadam in Eburonum tractu, ad laudatos illos & me-

dicatos fontes veniſſet, fors fuit (memini, & pars periculi eram) ut Batavi trecenti equites inopinati advenirent, multos opprimerent, & abducerent captivos. Iſte in eorum medio tutus & intactus (dicámne & inconſpectus?) egit: ſolâ Divâ hac Virgine, cui ſe devoverat, velante, & per medios hoſtes eripiente. Senſit & faſſus eſt, tabulâ ſcriptâ adfirmavit.

Anno ∞. IↃ. XCVII. *Stephanus Robinæus*, Montibus Hannoniæ oriundus, rei & negotii cauſsâ Luſitaniam cùm feliciter veniſſet, in reditu non eâdem fortunâ fuit. Tempeſtas occupat, & in medio mari navim frangit, & vectorum pleroſque demergit. Ipſe in Divâ Virgine fretus, tabulam arripit, & inter tenebras vaſtoſque fluctus, ſidere illo allucente ac dirigente, terram & vitam tenuit. Tabellam dedicavit, & brevi narrationi ſubſcripſit: ***Mirabilis eſt Deus in ſanctis ſuis.***

Anno ∞. IↃC. II. ***Geryon Permenterius***, nobilis vir & miles, in præſidio arcis Tornacenſis agebat, ſub Illuſtriſſimo *Philippo* Comite Solrano, virtutum & prudentiæ dotibus inſigni Principe. Improvidus, an feſtinus, decidit veſpere ſub horam octavam, denſis jam tenebris, Februario menſe, in ſubjectum arci flumen, magnum & rapidum, Scaldim. Ipſo caſu Virginem Hallenſem inclamat, & vota vovet: ſtatimque non auxilio ſolum, ſed præſentiâ adeſt, videtque coràm Divam tali effigie, quâ in æde Hallenſi aræ ſuperſtat. Et quaſi manu ſentit ſublevari ſe, & impelli ad ripam fluminis: ubi ſalicis ramum apprehendit; tenuitque firmiter, donec cymbâ ex alterâ ripæ parte appulsâ, in eam impoſitus liberatur. Hoc non ipſe magis, quàm vigiles omnes arcis teſtati ſunt, qui viderunt audieruntque.

Anno ∞. IↃC. III. quo hæc ſcribimus, uxor *Nicolai Langii* gravi morbo detinebatur, depoſita & à medicorum ope abdicata. Decem horas pro mortua jacuit: cùm maritus vota noſtræ Divæ fecit, factiſque uxor reviguit, an revixit? certè intra paucas horas plenè revaluit. Uterque Hallas venit, monumentum dedicavit. Plura liceat aggerere: ſed aut prioribus paria, quæ cum tædio iterentur: aut obſcura, id eſt, nec locis, nec temporibus, aut perſonis ſatis definita. Paſſim enim ibi ſcipiones, fulcra, mali aut tabulæ navium, variæ hominum aut eventuum figuræ: quæ latam opem oſtendunt, ſed ut dixi, incertam, & narratu haud facilem, quoniam in re iſtâ ſacrorum nec libet, nec licet, ingenio indulgere. Superſedemus & quidni ſatis ſint iſta, beneficentiæ & potentiæ ejus aſſerendæ?

ſed

a & pietati ac religioni in animis excitandæ, ſiqui al-
raque ex profeſſo non ſint alieni.

CAPUT XXXIV.

Sodalitas Beatæ Virginis, & Principum aliquot inſcriptorum nomina: tum aliquid de Supplicatione.

TRANSEO ad Exempla eorum, qui eximiè in cultu & veneratione hujus Divæ dediti fuerunt. Ii quoque multi, & dignitate ac potentiâ inter Europæ primos. Fuit * Sodalitas antiquitùs inſtituta: & Codex aſſervatur, in quem relati qui nomina dederunt. Plurimi utriuſque ſexus ſunt: ſed ferè titulis, non propriis ſuis nominibus inſigniti, in quo Actuarios equidem culpem. Scribuntur iſti, *Cæſar cum uxore & liberis. Rex Angliæ, cum uxore & liberis*, & conjicere licet, illum fuiſſe Maximilianum Auſtriacum, noſtrum: & hunc, Henricum Octavum, eidem Cæſari amicum. Eſt deinde *Dux Brabantiæ, Lotharingiæ, Limburgi, cum uxore & liberis*: item *Dux Geldriæ & Juliaci*. Et jam nominatim

* Confirmata à Pontifice, & pramiis indulgentiiſque provocata, anno ∞. CCCC. XXXIII.

Guilielmus Comes Hannoniæ, & uxor,

Alius *Guilielmus Comes Hannoniæ, Hollandiæ, & Zelandiæ, cum uxore & liberis.*

Albertus Comes Palatinus Rheni, Dux Bavariæ, Comes Hannoniæ, Hollandiæ & Friſiæ, cum uxore & liberis.

Ludovicus, Comes Flandriæ, uxor Margareta.

Fredericus, Dux Bavariæ.

Theodericus, Comes Laſſenſis.

Guilielmus Flander, Comes Namurenſis, Bethuniæ Dominus, cum Joannâ uxore.

Multi alii, Principes, Antiſtites, Nobiles, Privati, Plebeji: quos ſine fructu, aut oblectatione, nominemus. Illud addo, aliam velut Sodalitatem eſſe eorum, qui Divam Virginem ſollenni *Supplicationis* die inviſunt, & dona publicè ei ferunt, atque ipſam adeò erunt. Res explicanda eſt. Sunt duodecimi partim Opida, partim Municipia, quæ quotannis primâ Dominicâ Septembris (is ſtatus & ſollennis dies eſt) Hallis ſe ſiſtunt: id eſt, ab iis miſſi primores aliquot civium aut incolarum. Quibus Eccleſiaſtæ & Magiſtratus Hallenſis obvii fiunt, comiter & honeſtè excipiunt, & ad ædem ſtatuamque ſacram venerandam deducunt. Iiſdem vina & cibi, benivolentiæ ergò, offeruntur: Illi autem, pro ſuo quiſque opido aut municipio, Chlamydem Divæ offerunt, numero univerſè duodecim: aut

(quia affatim jam Chlamydum eſt) ipſas ab ædit[u] templi ſumunt, & certam pecuniam in pios uſus re[-] pendunt. In Supplicatione deinde, cùm Statua pe[r] urbem & ſuburbana defertur, illi comites ſunt: & or[-] dine etiam humeros ſupponunt, piâ emulatione ſacru[m] onus affectantes. Opida ſunt iſta: *Athum, Tornac[um]* *Bruxella, Valentiana, Condatum, Namurum.* Municipi[a] autem, *Lembeca, Quiurania, Criſpinum, Brania Beſig[ni]-* *cum, & Sancti.*

CAPUT XXXV.

Dona memorata, ſed tantùm Principum, idque eorum qui Belgicæ præfuerunt.

IAM ad eos venio, qui *Donis* etiam & Muneribus variè teſtati ſunt affectum. Et quamquam hic quoque magnus numerus (in Rationario templi vidi) tamen duplici cauſsâ diffundere hæc prohibeor. Primùm, quia ipſa Dona non omnia, imò exigua pars compâret: cùm olim, & nunc maximè in publicâ hac inopiâ, multa conſilio & conſenſu divendita ſint, ad templi & ſacrorum uſum. Deinde, quia eadem hîc Actuariorum ruditas culpanda, qui Dona quidem conſignant, & adpendunt: ſed donantium nomina inſuper habent, titulos indicaſſe contenti. Ut, *Dux Brabantiæ calicem dedit. Seneſchallus Hannoniæ ſtatuam argenteam armati militis. Crucem inauratam magni pretii & operis, figuris variegatam,* * *Delphinus Galliæ.* Ille ipſe *Falconem magnum argenteum inauratum.* Item, *Statua donata argentea, muliebri habitu, cum inſignibus Bavariæ.* Item, *Statua argentea, coronâ & capillis inauratis, ipſius Divæ Virginis, donante Toparchâ Montmorencio.* Multa, inquam, hæc talia lego: ſed quid memorem, perſonis & cauſſis ſic incertis? Ego verò pauca illa digeram, quæ noſtri Principes & Dynaſtæ dederunt: & initium ab illo faciam, qui Belgicam noſtram in hoc unum corpus feliciter junxit. Is eſt PHILIPPUS jure ſuo BONUS: & huic Divæ quàm addictus! Docent monumenta, quæ affectus & cultus ſui reliquit. Primò ipſius Virginis ſtatua grandiuſcula, in mediâ Arâ poſita: ſed auro puro inducta. Filium brachio uno præfert, altero florem Lilii inauratum. In pectore monilis vice ſunt, uniones ſex, puri, grandes: & in eorum medio carbunculus, ſive Pyropus lapis, quem *Rubinum* nos à colore vocamus. At in capite corona eſt puri auri. Sunt deinde in eâdem Arâ duodecim Apoſtoli, ex argento, fabrè ſatis facti: quos inibi etiam

* Qui fuit *Ludovicus* opinor, poſteà *Undecimus* Rex, diu in Belgica exſul

nunc

... eſt videre, ſimulque ad latus utrumque Aræ, duos ...tes Genios, ſive Angelos, eodem metallo, candela- ...præferentes, & venerationem Divæ exhibentes. ... has ſtatuas, ibidem duæ ſunt militares, altera Pe- ...ris, altera Equeſtris: & ſignificatum lîquet, utram- ... militiam ſuam verè BONUM Principem Divæ ...ecraſſe. Iſtæ pariter ex argento: ſed fuerunt & duæ, ...m militari habitu, puri auri: quarum Pedeſtris ſe- ...im, Equeſtris lanceam manu teneret. Idem Lampa- ...n auream, inſigne munus dedit: cui aliam inauratam ...blica neceſſitas deinde ſubſtituit. Fuit & Statua, ju- ... magnitudinis, dimidiata ex argento, donum ejus ...xoris. Conſpicitur item Feneſtra vitrea in eo ſacel- ..., variè picturata, Philippo curante & donante. Deni- ...e & Tabula eſt, in quâ ipſe Dux ſupplicis habitu ef- ...itur procumbens ad Divæ genua; & verſus aliquot ...llici inſcripti, pii magis quàm boni, in hujus laudes. ...nus ſubſcribitur ∞. CCCC. LV. Martii dies XX. ...nimverò (vides Lector) valdè hanc Divam, nec ſine ...rcede coluit, quippe quæ pariter eum extulit, & ad ...divulſas Belgicæ provincias, paullatim conciliavit, & ...nus illius imperio abjecit.

CAROLUS ejus filius, cognomento & re AUDAX: ...ue utinam non fuiſſet! Ejus ibi donum lego, Fal- ...nem argenteum: nec ultrà.

MAXIMILIANUS ſucceſſit, qui in Auſtriam gentem ...nem hanc potentiam tranſtulit, matrimonio *Ma- ...e Burgundicæ*, Caroli filiæ, junctus. Dignus eâ for- ...nâ, & majore, Princeps fuit: virtutibus, & animi ...agnitudine, itemque benignitate, cum optimis com- ...randus. Quid dicam de Scientiæ, & Sapientiæ ſtu- ...io? Quod ad Scientiam, vix alius in eo culmine lit- ...teras, & memoriam rerum veterum, magis ipſe co- ...luit, earumque gnaros honeſtavit. De Sapientiâ, ...unum, ſed eximium factum, dicat. Biennio toto ante ...mortem (& ætas adhuc bona, ac valetudo erant) ca- ...pulum è plumbo funebrem, arcæ ligneæ incluſum, cir- ...cumferri ſecum, quaquâ iret, & in dormitorio ſemper ...cubiculo deponi curavit. Theſaurum ignari cenſe- ...bant oculi: & erat, ſed Philoſophiæ, cujus ſtudium ...veteres definierunt, *Meditationem mortis eſſe.* Sed Prin- ...cipis hujus laudes arctâ paginâ non ſtringo: Pietatem ...memoraſſe contentus, quæ agmen virtutum ejus duxit. ...endit habuitque eximiè in hanc Virginem: & ... niſi ipſum teſtem demus? Conſpicitur etiam ...c, genibus nixus, in ſacelli dextro latere, tabulato ...lum altiore, loricatus, & cetero cultu militari.

Ponè eum *Albertus Dux Saxoniæ* geniculatur, itidem armatus: qui bellis tunc noſtris fidam fortemque operam Maximiliano præbuit, & filio ejus Philippo. Illum eſſe, inſignia gentilitia ſatis oſtendunt. Eſt & tertius, velut per ſubmiſſionem paullùm ab illis remotior, genu pariter flexo: quem, ex inſignibus, gentis Meluniæ eſſe apparet: ac fortaſſe *Robertum Melunium*, id ævi rebus conſiliſque mixtum. Dona Maximiliani ſunt, Calix cum patinâ inauratus: cui inſculpta Auſtriæ gentis inſignia, ſuperaddito pilleo Archiducali. Ex quo liquet, ſub initia, & Archiducem adhuc dediſſe. Ejuſdem eſt *Divi Maximiliani* ſtatua argentea, admodum bipedalis: quæ mitram capite, crucem unâ manu, alterâ gladium geſtat; & ab eo dependentes argenteas duas claves. Fama tenet (& clavium argumento adſtruas) Bruxellenſes noſtros, anteà aliarum partium, tunc in pacem ditionemque acceptos, velut mulctam dependiſſe. Eſt ab eodem Arbor, ſive Roſæ frutex, è puro auro, cum pluſculis ramis floribuſque, item bipedalis: quam ſacratam à ſe Pontifex Maximiliano donum, ipſe porrò Divæ Hallenſi miſit. An non velut omen, aut votum? ut ſuâ ope vellet Belgicam, attonſam tot bellis & attritam, ſub novo imperio iterùm revireſcere, & pace ſuaviter florere. Et verò ſæpè auxiliarem illam ſenſit, palàm in Atrebatium urbe à Francis avellendâ, & in corpus ſuum reſtituendâ. Tenebatur grandi præſidio: civium optimi, quod viribus non poterant, aſtu patrandum ſuſcipiunt: ſed trepidi & anxii, ut inter plures, ne res emanaret, aut in eventu falleret, animos ad Deum & Divam vertunt. Vovent huic, ſi adſpiraſſet, nudis pedibus Hallenſem ejus ædem inviſere; oblaturo ſine è ferro & cerâ tabulas, rei geſtæ monumentum. Ampliùs, egenis pecuniæ certum modum, ejus honori elargituros: & denique aquâ ac pane vitam toleraturos, donec votorum iſtorum ſe liberaſſent. Factum & hoc, & illud eſt: cives & urbs Principi ſuo redditi, & vota noſtræ Divæ.

Anno ∞.cccc. xcii.

Philippus ſequebatur, hujus filius: qui Hiſpaniarum regna per conjugium eſt ſortitus. Magna indoles virtutum, ſed brevi imperio & vitâ cùm ſata hanc lucem terris tantùm oſtendiſſent.

Ergo excipit Carolus Quintus, pius & felix Imperator: cujus laudes ne libare quidem hîc ſuſtineo, alibi pleno ore dicendas. Is ſæpè ad hanc ædem, religionis cauſsâ, ventitare ſolitus, donis etiam auxit. Statuam argenteam viri armati, genibus nixi, manibus

cælum ſublatis, ſupplice habitu, dedit dicavitque.
em Scyphum grandem inauratum, operis antiqui.
em militari formâ chlamydem, villoſo ſerico, auro
ertextam, inſignibus Imperii, & gentis Auſtriæ, de-
atam: quid in eâ, niſi ſuam Divæ militiam & vi-
rias, aut conſecrans, aut referens acceptas? Cives
em, ab inſito in hunc Principem affectu, donum
c ſuper alia honeſtant: & quotannis, ſolleani ſup-
tione (primâ Dominicâ Septembris) eâ chlamy-
ſtatuam Virginis ornatam, templo efferunt. Effe-
t, inquam, nam mox, viâ procedente, mos habet ſæ-
ſæpiuſque veſtes mutare, & pia aliorum etiam do-
admovere: ſed primum, ut dixi, velandi honorem
ſareum illud habet.

Iterùm PHILIPPUS ſequitur: ſed brevi in his locis
râ, affectum (ut cetera ejus pietas ſuadet) habuit
gis, quàm oſtendit.

ALBERTUS jam noſter AUSTRIACUS, & ISABELLA,
CLARA, EUGENIA, ejus uxor, optimi atque optatiſ-
i Principes, ſingulari uterque religione, eam in hoc
co & Divâ eminere etiam voluerunt. Sæpiùs ad-
unt, preces fuderunt, & ille donum ſuſpendit Lam-
dem argenteam, pondere & opere inſignem: eique
ctigal annuum addidit, ut in ævum ante effigiem ſa-
m luceret. ISABELLA autem Chlamydem ſacravit,
ro & argento intertextam.

An non liceat ALEXANDRUM Parmæ & Placentiæ
Ducem ſubjungere, cui materna ab Auſtriacis origo?
ed & idem ſi non Princeps, vicem & munus Princi-
pis plures annos feliciter hîc obivit. Sile enim livor,
& vel mortuum hunc *Camillum* noſtrum reverere,
quidni ſic dicam? quem ille titulum variis victoriis,
conſilio & virtute partis, meruit: in rebus afflictis, &
Belgicà non diviſà ſolùm, ſed in ſe armatâ. Ille ma-
gnam partem iterùm junxit, legitimo imperio ſubjun-
xit: & quia eventus tamen à Deo eſſe ſciebat, inter-
pretem apud eum & conciliatricem habuit hanc ma-
trem. Sæpè huc commeare ſolitus, & vix aliter in ex-
peditionem ullam ire, niſi precibus votiſque ad aram
ejus ritè piéque conceptis. Atque hoc in eo notabile, &
laudabile: quòd ferè aut pedes iter totum (rarum pri-
vatis, quid Principibus?) conficere, aut certè in ipsâ
viâ, ad primum conſpectum ſacræ turris, deſilire ex e-
quo, & reliquum ſic peragere, teſtandæ venerationi,
conſuerat. Dona porrò ejus ibi crebra, ſubmiſſa aut ob-
lata: ſed ferè ſtipes aut nummi fuerunt, opportuna ſola-
tia arctis tunc rebus. Hoc ipſe laudandus, quòd be-

neficium dare, non famam parare voluit: & Deum au-
torem ac muneratorem aſpexit.

CAPUT XXXVI.

Finis, & precatio, item Penna noſtra Divæ ſuſpenſa.

DONA alia & varia eſſe aut fuiſſe, jam præmonui: ſed quid commemorem? Pompâ aut opibus non certamus: & datores facilè indulgebunt ſilentio veniam, quibus præmium in ſuperis æterniſque locis ſemper paratum eſt, & ſemel partum. Nos quidem ſine noxâ lateant hæc talia: at numquam O DIVA tua benignitas, cui parem vim & potentiam es ſortita. Tu illa REGINA cæli, terræ, maris: ſupra quam nihil niſi Deus eſt: LUNA ab illo SOLE proxima: quam precibus imploro atque invoco, Publicè ac privatim tuère nos & reſpice. Vides publicè jactari quadraginta jam ferè annos fluctibus bellorum civilium: placa illud mare O MARIA, & avulſos à nobis in veterem ſocietatem, amorem, fidem compelle. Privatim etiam noſipſos, vitiis aut deliciis fractos, emenda, erige: & ad virtutem ac robur illud vetus traductos, te dignos clientes, cælo dignos incolas effice. Quæ omnia per te vis O BONA, per filium autem potes O MAGNA, O ADMIRANDA in æternum. Peregi, ipſum tamen me, & hoc quidquid ingenii ac ſtili eſt, iterùm tibi do, dico, conſecro: quod ex animo feci ante biennium, PENNA argentea in templo, ante Aram tuam, ſuſpenſa, cui hos verſus ſubſcripſi:

HAnc, DIVA, PENNAM interpretem mentis meæ,
Per alta ſpatia quæ volavit ætheris,
Per ima quæ volavit & terræ & maris:
Scientiæ, Prudentiæ, Sapientiæ
Operata ſemper, auſa quæ CONSTANTIAM
Deſcribere, & vulgare; quæ CIVILIA,
Quæ MILITARIA, *atque* POLIORCETICA;
Quæ ROMÆ MAGNITUDINEM *adſtruxit tuam;*
Variaque luce ſcripta priſci ſæculi
Affecit, & perfudit, hanc PENNAM *tibi*
Nunc, DIVA, *meritò conſecravi* LIPSIUS.
Nam numine iſtæc inchoata ſunt tuo,
Et numine iſtæc abſoluta ſunt tuo.
Porrò ô benignitatis aura perpetim
Hæc ſpiret! & famæ fugacis in vicem,
Quam PENNA *peperit, tu perenne gaudium*
Vitamque, DIVA LIPSIO *pares tuo.*

AD

AD LECTOREM.

VISUM eſt hîc in fine apponere, Lector, Pontificum aliquot approbationes, teſtimonia, indulgentias, quæ loci ſanctimoniam affirmant, & pro... cant ad colendum. Plura ſanè ſunt & vetera, ab ... anno Chriſti ∞. CCCCXVIII. ab Epiſcopis, à ...dinalibus, Legatis, ab ipſo ſupremo Capite: ſed ...o dediſſe ſatis habebo, alterum *Nicolai Quinti*, alte...m *Clementis* nunc *Octavi*, Pontificum vere Maximo...m. Illud ita habet.

NICOLAUS EPISCOPUS, SERVUS SERVORUM DEI,

UNIVERSIS *Chriſti fidelibus præſentes litteras inſpecturis, Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Dum ...celſa meritorum inſignia, quibus Regina cælorum, Virgo ... genitrix glorioſa, ſedibus prælata ſidereis quaſi ſtella ...tina præutilat, devotæ conſiderationis indagine per...mur; dum etiam intra noſtri pectoris arcana revolui..., quòd ipſa, utpote mater miſericordiæ, mater gratiæ & ...tatis, amica humani generis conſolatrix, pro ſalute fidelium ...delictorum onere prægravantur ſedula exoratrix, pervi... apud Regem quem genuit intercedit; dignum, quin potiùs ...tum arbitramur, ut Capellas & loca in honorem nomini ſui dedicata gratioſis remiſſionum proſequamur impendiis, & gratiarum muneribus honoremus. Sanè ſicut fide digna dilecti filii Magiſtri Nicolai Plonchet, Perſonæ perſonatus in parochiali Eccleſiâ S. Martini oppidi Hallenſis Cameracenſis Diœceſis, Cubicularii ac Scriptoris & familiaris noſtri continui commenſalis, relatione didicimus; quædam honorabilis Capella ad honorem & ſub titulo beatæ Mariæ Virginis præfatæ, in quâ ſingulis diebus ad laudem ejuſdem Virginis Mariæ una alta & plures aliæ ſubmiſſa vocibus cum devotione magna Miſſæ celebrantur, & ad quam copioſa Chriſti fidelium ex diverſis mundi partibus multitudo, propter loci illius devotionem, ac miraculorum quibus eadem virgo Maria inibi coruſcare dignoſcitur frequentiam & magnitudinem, confluere dietim proſpicitur in dicta Eccleſia à multis ...am tranſactis temporibus, ita quod de illius contrario hominum memoria vix habetur, ſolemniter fundata & dotata ...tit; ipſiuſque virginis Mariæ imago Dominica prima*

Septembris ſingulis annis cum magna honorificentia, tam dicti quam circumiacentium oppidorum, civitatum & villarum, aliorumque locorum Scabinis, Conſulibus, & Communitatibus, magnifica donaria in reverentiam præfatæ virginis Mariæ, & parte civitatum, oppidorum, villarum, & locorum à quibus occurrente tempore ad id ſpecialiter mittuntur, deferentibus & offerentibus, ſingularibuſque utriuſque ſexus earundem partium cum ſingulari devotione concurrentibus perſonis, cum magna ſolemnitate proceſſionaliter, Clero pſallente & populo orante defertur commeantibus. Oblationes quoque ad dictam Capellam ex ipſorum Christi fidelium erogationibus provenientes in Fabricam, quæ inibi ſumptuoſe incepta exſtitit, & dietim continuatur, nec non reparationes & ornamenta ac alias parochialis Eccleſiæ & Capellæ hujuſmodi utilitates & neceſſitates per certos probos viros ad id per Scabinos & alios ipſius oppidi oppidanos pro tempore deputatos, Eccleſiæ magiſtros nuncupatos, qui Eccleſiam & Capellam antedictas bonaque ipſorum regere & gubernare ac utiliter conſervare & diſponere tenentur, quamdiu onus geſſerint antedictum. Nos igitur cupientes ut dicta Capella congruis frequentetur honoribus, & ut Chriſti fideles ipſi eò libentiùs cauſſa devotionis confluant ad eandem, ac præfatæ proceſſioni devotiùs interſint, ac ad fabricam & reparationes aliaſque Capellæ & Eccleſiæ hujuſmodi neceſſitates manus promptiùs porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem cæleſtis dono gratiæ conſpexerint ſe refectos, de omnipotentis Dei miſericordia ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus auctoritate confiſi, omnibus & ſingulis utriuſque ſexus Chriſti fidelibus vere pœnitentibus & confeſſis, qui in Dominica qua hujuſmodi proceſſio fiet, eidem proceſſioni interfuerint, illamque à principio uſque in finem continuaverint, ac eadem nec non Epiphaniæ Domini & Exaltationis ſanctæ Crucis feſtivitatum diebus dictam Capellam devote viſitaverint; & ad fabricam & reparationes, aliaſque Eccleſiæ & Capellæ prædictarum neceſſitates, manus porrexerint adjutrices, annuatim, ſingulis videlicet diebus hujuſmodi quibus proceſſioni interfuerint, aut dictam Capellam viſitaverint, & manus porrexerint adjutrices ut præfertur, ſeptem annos & totidem quadragenas de injunctis eis pœnitentiis miſericorditer relaxamus; præſentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. *Volumus autem, quod ſi alias Capellam ſeu Eccleſiam hujuſmodi viſitantibus, & ad fabricam & reparationes aliaſque Eccleſiæ & Capellæ prædictarum neceſſitates manus adjutrices porrigentibus, ſeu alias aliqua alia indulgentia in perpetuum vel ad certum tempus nondum elapſum duratura per nos conceſſa fuerit, præſentes literæ nullius exiſtant roboris vel*

momen-

menti. *Datum Romæ apud Sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicæ milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo primo, prid. Non. Septembris, Pontificatus noſtri anno quinto.*

CLEMENS PP. VIII.

UNIVERSIS *Chriſti fidelibus præſentes litteras inſpecturis, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Ad augendam fidelium Religionem & animarum ſalutem, cæleſtibus Eccleſiæ theſauris pia charitate intenti, omnibus utriuſque ſexus Chriſti fidelibus vere pœnitentibus & confeſſis, ac ſacra Communione refectis, qui Eccleſiam parochialem beatæ Virginis Mariæ Hallenſis, diœceſis Cameracenſis, in* Conceptionis, Nativitatis, Præſentationis, Annunciationis, Viſitationis, Purificationis, Aſſumptionis, & beatæ Mariæ ad Nives feſtivitatibus, nec non Dominicâ primâ Septembris, & per totam Octavam ejuſdem Dominicæ, *quo die imago beatæ Mariæ proceſſionaliter defertur, quoque tempore peregrini undique ad dictam Eccleſiam confluunt, à primis Veſperis uſque ad occaſum Solis, feſtivitatum ac dierum hujuſmodi, devote viſitaverint, & ibi pro Chriſtianorum Principum concordia, hæreſeûm extirpatione, ac ſanctæ matris Eccleſiæ exaltatione, pias ad Deum preces effuderint,* plenariam omnium peccatorum ſuorum indulgentiam *& remiſſionem miſericorditer in Domino concedimus & indulgemus, præſentibus ad viginti annos, elapſo anno Jubilæi, dumtaxat valituris.*

Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris, die quintâ Novembris, M. D. XCIX. *Pontificatus noſtri anno octavo.*

M. Veſtrius Barbianus.

NOS

Digitized by Google

NOS GUILIELMUS DE BERGHES DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA ARCHIEPISCOPUS ET DUX CAMERACENSIS, *Viſa narratione miraculorum quæ Beata Virgo Eccleſiæ Parochialis Oppidi Hallenſis noſtræ Diœceſis Cameracenſis, pro ſummâ gratiâ qua apud Deum Omnipotentem, & Jeſum Chriſtum ejus Filium Dominum noſtrum pollet, variis temporibus patravit; & de quibus conſtitit; eadem miracula ab Ornatiſſimo Viro Domino* JUSTO LIPSIO, *Sereniſſimorum Archiducum Belgii Principum Hiſtoriographo, fideliter collecta & deſcripta, approbanda duximus, prout tenore præſentium approbamus. Datum in Palatio noſtro Archiepiſcopali Cameracenſi, ſub noſtra ſignatura & parvo ſigillo, Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quarto, Menſis vero Aprilis die quarta.*

Guilielmus Archiepiſcopus Cameracenſis.

Ut Valerianus Floſſius Vic. Generalis.
De mandato Ill^mi & R^mi Domini
D. le Meſureur Secret.

APPROBATIO.

LIBELLUS iſte non ſolùm utiliter, ſed & religioſe vulgabitur, quod in eo deſcripta miracula non tantum ad Deiparæ Virginis honorem excitent, ſed ad ipſius quoque Dei amorem mirificè accendant, ſi in illis divinæ bonitatis ac ſuavitatis erga Deiparam & Sanctos Viſcera conſiderentur; quibus, quod ſibi omnipotentiæ & divinitatis jure eſt proprium, non modò Deiparæ ac Sanctis, verum etiam (quod mirabilius eſt) eorum imaginibus; &, ut in Actis Apoſtolorum legimus, umbris, ſemicinctiis ac ſudariolis communicare dignatur. v. Kalend. Febr. ∞. DC. IV.

Guilielmus Fabricius Noviomagus, Apoſtolicus ac Archiducalis librorum Cenſor.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
DIVA SICHEMIENSIS
SIVE
ASPRICOLLIS
NOVA EJUS BENEFICIA ET ADMIRANDA.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMÆ ISABELLÆ CLARÆ EUGENIÆ INFANTI HISPANIARUM PRINCIPI ET DOMINÆ NOSTRÆ.

DIVAM VIRGINEM Sichemienſem ad te DOMINA noſtra ad fero: tuam illam, animo ſemper cultam, corpore & oculis etiam aditam atque uſurpatam. Pietas tua cui non innotuit? quam velut hereditariam virtutem vindicas, ad avis proaviſque tranſmiſſam, & vel ab ISABELLA illa (cujus nomen feliciter refers) FERDINANDI conjuge aſſumptam. O magnam reginarum! & cùm aliis laudibus, tum hac duplici eximiam, Modeſtiæ, & Pietatis, quæ utraque in te effulget. Quid autem Principibus dignius, aut decentius? Proximi à Deo ſunt, & vicem atque imaginem ejus in terris repræſentant: ergo & colere ac venerari magis par eſt, quo propiùs & norunt ſupremum illud bonum, & ſenſerunt. Tu facis, & quamquam inter turbas tumultuſque bellicos, verſa ad Deum, verſa ad Divam, votis precibuſque in hoſtem, ut PRINCEPS maritus conſiliis & armis, pugnas. Et expugnabis ô SERENISSIMA, confide: & miſerator ille Deus jamnunc ſigna mittere cœpit placati ſui in Belgas animi, aut certè placandi. Quo Miracula hæc nova pii prudenteſque interpretes trahunt, & benignitatem Numinis ſic palàm & ſubito oſtenſam, velut auroram eſſe Solis illius concordiæ & pacis mox ſecuturæ. O fiat, & exorere! & nobis bonos hos Principes habere & frui fas ſit, in tranquillitate temporum; atque ipſos Belgicam ſuam videre, qualis olim fuit, ab omni externo decore formoſam & florentem. Iterùm, FIAT. Lovanii, XV. Kalend. Maias, anno Chriſtiano ∞. IↃC. V.

AD

AD LECTOREM.

HALLENSEM DIVAM cùm nuper dedi; meritò jungetur hæc altera, ad quam non ſolùm viri magni & religionis noſtræ Antiſtites, ſed ipſe meus animus, vocarunt. Silerem ſic in propinquo, & tantâ omnium admiratione, bonorum etiam exſultatione, geſta? Diffundantur, & eant in ſæcula: & Divæ nova gloria, Miraculis fides adſtruatur. Quid enim de hominibus dicam, ſi quis non abnuit, ſed ambigit, in tam illuſtribus? nec homines eſſe; aut certè ſponte oculos claudere, ne Solem hunc admittant tam claræ veritatis. Sunt enim in ſenſibus noſtris pleraque geſta: quid etiam? ne fraus & fucus imponant, publico mandato Illmi Mechlinienſis Antiſtitis explorata & inquiſita, à Revmo Antverpienſi Epiſcopo, Joanne Miræo: qui & ſcripto ea, cum fide & induſtriâ, digeſſit & conſignavit. Ab illo hauſi: itemque à viro docto, prudenti, pio, Philippo Numanno, qui ipſe etiam lingua noſtra Belgica divulgavit. Lege igitur, & crede. Ac ſunt pleraque omnia iſta vera & mera Beneficia, in ſalute hominum curanda: corporis quidem, ſed & per eam animi, ad divinum cultum ſic excitandi. Varietatem ideò tantam non habent: neque ſtilus noſter colores, ut ſic dicam, aut ornatum. Quid etiam opus eſt? pluribus ſcripta, plures legant & intellegant: & alibi deceat, doctum aut diſertum eſſe. Non philologi, ſed philothei huc vocantur: aut etiam illi, ſed ut ſint iſti. Verſiculos interim miſcui, quaſi paritatis illius condimentum: & ſi boni ſunt, pellant oblectatione faſtidium; ſi alii, diſcutiant riſu. Sed meo animo, Lector, nihil horum valde obſerves: ſenſum intende, & finem apprehende, qui eſt pium bonumque eſſe. DIVÆ etiam novam gloriam attende: & quàm ex vero vaticinata ſit, Beatam me dicent omnes generationes. Omnes & ex ævo in ævum ſic erit.

JUSTI.

Digitized by Google

IUSTI LIPSI DIVA VIRGO ASPRICOLLIS.

CAPUT PRIMUM.

Aliquid pro fide Miraculorum: & decorum hujus ſcriptionis.

EN, coronam hanc alteram ad te, DIVA, adfero, è floribus tuis plexam, è vicino horto tuo decerptam. Et recenter decerptam: ut etiamnunc ſenſus ſuavitate, animos admiratione afficiat atque adflet. Ubi eſtis, qui paullo vetuſtiora elevatis, aut illuditis? ecce nova novitia: ecce in oculis atque auribus omnium noſtrûm geſta: ecce concurſu, plauſu fructu gentium celebrata. Quæ fides poteſt eſſe in rebus humanis, ſi hæc non eſt? Quamquam iſtaipſa, attendite, fidem vetuſtioribus etiam illis, vel ab exemplo, ſtruunt. Si enim nunc facta, & videmus: cur nuper & olim abnuam fuiſſe? Idem ille Deus eſt qui patrat, eadem illa MATER-VIRGO, per quam patrat, & quam honore hoc honeſtat, & attollit. Imprudens non dicam religionis, ſed numinis eſt, qui abjicit diffidentia, aut negat. Omni ævo fuêre, pleriſque omnibus locis: & erunt in ævum, etſi parciùs, denſiùs, ut divinæ Providentiæ viſum. Ideò piè & utiliter hæc ſcribi, & prodi poſteris arbitror: utinam majores noſtri induſtriè & intentè ſemper feciſſent! Annales condimus, & facta aut facinora hominum, imò & ſcelera propagamus: & non magis Dei Divorumque opera decet, & juvat? Decet: & de me, animum, manum, ſtilum illuc dabo, & verſu libet teſtari.

O Heliconii
Numina collis
Quondam culta,
Ite, valete.
Ego demuto, &
Transfero caſtra

En ego metam
Jamnunc video,
Palmam adſpiro
Illam cælicam,
Permanſuram.
Cetera lapſa,

Digitized by Google

Ad COLLEM *alium*
ASPERUM ACUTUM.
Graviora ætas
Gravior ſuadet.
Horam ipſa hora:
Has inter fugas,
Quid molimur.
Vani vana?
Me cùm video,
Quid facti habeo
Tot jam luſtris?
Legi publicè,
Scripſi publicè,
Quo fine, aut bono?
Famam peperi,
Hoc eſt, fumum,
Hoc eſt, umbram,
Aut, ut veriùs,
Umbræ ipſam umbram.
Sapio, fugio,
Ad quod aſylum?
Aut lapſura,
Fluminis inſtar.
Undam trudit
Veniens unda:
Atque diem dies,
O DIVA, *tuum.*
Tu reparatrix
Miſeræ ſortis
Primorum hominum,
Cælo pulſos
Iterùm cælo
Aſſeruiſti.
Et nos aſſere,
Suſcipe, dirige.
In laudes tuas
Linguam ſolvimus,
Et ſolvemus,
Dum lingua hæc erit,
Dum vita hæc erit,
Donec ea utraque
Fati lege
Diſſolventur.

CAPUT II.

Fructus hujus ſcriptionis, & Miracula ad Deum *communiter, mox propriè ad verum illum ducere.*

DECET igitur ea ſcribere, ſed & juvat. An non juvet, ubi tam palàm fructus, & tam magnus eſt? Et fructus quidem non unus. Ille primò, quòd Miracula communiter religionem in animis excitant, & Deum credere, Deum colere, ſuadent & inducunt. Quis eſt tam alienus à pietate, qui ubi rem eventumque novum, à naturâ, à ratione diſſonum videt, non moveatur animo & intimis præcordiis, & velut ictu quodam admirationis percuti ſe fateatur? itaque clauſos vel conniventes aperit oculos, ad alta tollit, & Numen aliquod in his agnoſcit, cui uni cauſſam delegat. Inde ad venerationem componitur, ad fidem diſponitur: & hic eſt primus ille, & communis, fructus Miraculorum. Alter magis diſtinctus, quòd ad veram religionem ducunt, ſive potiùs trahunt. Fit enim divinâ benignitate, & arcanâ Providentiâ, ut vera Miracula nuſquam & numquam, niſi in verâ fide, & à fidelibus patrentur: ne falſa quidem ſæpè apud alios, & certè non

Digitized by Google

non ſic conſpicua & inſignita. De *Veſpaſiano*, *Hadriano*, talibus, quædam leguntur, fronte & facie Miraculorum: ſed inſpecta dignoſcuntur, & vanitas aut ſimulatio adparent: & quod dixi, rarò eaipſa edita, ne ſi Magos quidem omnes adjungas, vel milleſimâ pro noſtris parte. Ergo ubi ea video, & tam certa & crebra video: quid, niſi favorem & inclinationem Numinis agnoſco? quid etiam, niſi velut tubam & claſſicum audio, quod ad talem fidem & cœtum appellat? Benè Auguſtinus, *Catholicæ eccleſiæ auctoritatem Miraculis eſſe* INCHOATAM, *Vetuſtate* FIRMATAM. Utrumque agnoſco, & initia, Miraculis eguerunt: & progreſſio, ævi auctoritate ſe defendit. Sed & in ipſâ Vetuſtate, Miracula uſum habent. Sicut pueris lac neceſſarium eſt ad alimentum, viris etiam utile & juvat: ſic tirones aut errones in fide Miraculis nutriuntur, viri & robuſti etiam oblectantur. Itaque idem Deus, etſi Chriſtianis, tamen extraneis à Catholicâ, hoc donum non indulget: teſſeram & ſignum veri ſui cultus ſervat. Auguſtinus: *Culmen auctoritatis obtinuiſſe Eccleſiam Catholicam hæreticis* MIRACULORUM MAJESTATE *damnatis*. Ita verò, majeſtate & ſplendore illo damnatis. An non majeſtas eſt, divina illa opera edere? cæcis lumen, claudis greſſum, ægris ſalutem, mortuis vitam reddere? Noſtri faciunt: & imperium in ipſos dæmones etiam exercent. Hæc cùm vident, qui in beato cœtu iſto ſunt, jure firmantur, & diſputationum omnes nebulas factorum Sole diſpellunt. Clamant cum pio ſcriptore: *Domine, ſi error eſt, à te decepti ſumus, nam iſta in nobis tantis ſignis & prodigiis confirmata ſunt, & talibus, quæ non niſi per te fieri poſſunt.* Et agnoſcas ſane hîc divinam bonitatem, qui non contentus libris ſacris & concionibus ducere & docere, hæc etiam Miracula ſuperiore & noſtro ævo adjungit, ſuis firmandis, aliis formandis. Nec uno eo loco, aut tempore: ſpargit & variat, ut plures certò cognoſcant, nec aurium ſolùm, ſed oculorum ſenſu hauriantur. Quid in noſtrâ Belgicâ, factionibus iſtis civilibus, & ſacris, nónne paſſim ea edidit: & jam recenter edit, in viciniâ hâc noſtrâ, limite à partibus infeſto? Edit, & triumphamus ac plaudimus: & ſunt eaipſa, quæ ſtilo eo vulgatum.

Contra Epiſt. Manich. c. 4.

De util. cred. c. XVII.

Richard. de S. Victore, De Trinitate lib. 1. c. 2.

Perge calame, perge, pange Virginis Miracula.
Quæ Sichemienſi in agro, tractu COLLIS ASPERI
Evenêre, itemque eveniunt, arbitris his ſenſibus.
Nos videmus, nos audimus: quis profeſſus abnuet?
Niſi profeſſus Scepticam ipſam, & hæreſim Pyrrhoniam.

Perge calame, perge laudes Virginis diffundere;
Illius, quæ peperit orbi Servatorem gentium,
Illius, quæ pergit orbi dare, donare, munera.
Sanat ægros animi, ſanat ægros etiam corporis.
Quàm benigna in his volens que, quàm potens & efficax;
Vis videre? videſis noſtra, ſed mentem affer & fidem.
Illam pronam, & iſtam promptam: fruſtrà alioqui iſtæc legas.
** In divina non inquire, crede, qui fructum petis.*

* *Miracula divina conſideranda ſunt, & non diſcutienda.* Gregor.

CAPUT III.

An rem ipſam, & obiter de Sichemio, & Colle, & Imagine, & Paſtore.

SICHEMIUM autem opidulum, ad Demeram fluvium ſitum, inter exigua, ſed vetera Brabantiæ habetur. Annales noſtri in ævo paullò magis remoto deficiunt, & tenebræ igitur habent: quas ſagacia ingenia conjecturis interim illuſtrant. Sanè *Sichemium*, quaſi *Aegrorum domus* dicta videtur, quia fortè ibi Valitudinarium, *Sickheim*: an meliori nomine *Sig-heim*, id eſt Victoriæ domus? Faciat, quòd propinquum opidum *Dieſt-hemium* dictum: quid niſi Martis & belli ſedes? quiáne ibi caſtra, an ipſe ille bellicus Deus olim cultus? *Dieſtum*, aut *Dienſtum* certè eum vocavimus: & dies ab ejus nomine etiamnunc adfirmat. Quid, quòd finitimum opidum *Areſcotum* (ita vetuſtiores dicunt) notas item Romani hujus ævi & ritus præfert? Eſt enim *Aquilæ repoſitorium*, aut *ſedes*. Sed utcumque iſta, Sichemium vetus opidum, & quinto milliari à Lovanio noſtro, uno circiter à *Dieſthemio* abjunctum. Paret & proprium eſt cum finitimis, Naſſoviæ genti; & in eâ tutelâ * diu floruit, donec nuper & civilibus his bellis, non florem ſolùm, ſed vitam pænè amiſit. Captum, receptum, præſidiis aut prædonibus inſeſſum; ignes etiam paſſum; ad eam infrequentiam deductum eſt, ut paucos cives habeat, relictos velut in ſemen. Sed in ejus opidi finibus, medio illinc milliari, COLLIS exſurgit, leni faſtigio: quem ACUTUM vulgò dicunt, non quia in verticem talem aut conum deſinat (imò æquabili ferè planicie eſt, & ſatis latâ:) ſed quia idiotiſmo ruſtico & metaphorâ, terram ſcabram, aridam, horridam, *Acutam* etiam dicunt: quam Latinè *Aſperam*, verè & pro ingenio loci reddas. Ita enim eſt, exſuccum, macrum,

* Ab anno circiter ∞.CCCCL.

Digitized by Google

naerum, amarum ibi ſolum, frugum & pænè herbæ vacuum, arbuſtis quàm arboribus gaudet. In ejus parte verruca ſive colliculus fuit, & in eo quercus: & in hac DIVÆ VIRGINIS adfixa icuncula: quæ culta accolis à tali initio fertur. Ajunt ante annos centum (& conſtans ita fama habet) fuiſſe paſtorem, qui oves in eo tractu paſceret: atque is repertam, neſcio quo caſu, humi imaginem ſuſtulit, in ſinum condidit, certus eam domum ſecum auferre. Parva enim erat, & privato cultui videbatur opportuna. Sed dum agitat, ecce membra ejus omnia ſtupere, pedes utique non movere, & quaſi frutex aut ſtipes ibi ſtare. Ipſe mirari, & animo quoque ſtupere, nec ad cauſſam adſurgere: herus autem villicus abſens, requirere paſtorem ſuum & gregem, nam hora jam reditui lapſa, & Sole remoto nox propinquabat. Itaque infortunii anxius, eò accurrit: & repperit defixum ſtantem, & quæ geſta ſimpliciter narrantem. At ille mentis melior, imaginem ſtatim recipit, & timidì religione in veteri ſuâ ſede & quercu reponit. Eoque facto, paſtor velut vinculis liberatur: & venerari uterque Numen domum abeunt, rem denarrant, & viciniam totam religionis implent.

Beate paſtor, cui ſacratam imaginem
Datum invenire, & tangere.
Beata vita ruſtica, ô vita innocens,
Amica ſemper numini!
Te ſolitudo, & à malis ſecreto,
Cæleſtium jungit choris.
Hæc vita quondam, ab orbe condito, fuit
Primigeniis parentibus.
Cum rure quiſque, & ſilvulis lætus ſuis,
Et conjuge atque liberis,
Luxum affluentem, & improbum cupidinem,
Neſciret, aut contemneret.
Non fora ſtrepebant litibus, non claſſibus
Infida fervebant freta.
Non purpuræ, aut argento honos: ſed præmium
Pretiumque erat virtutibus.
Hæc vita redeat, mihi ſit hæc voto, ô Dea!
Ut numen atque te colam,
Expers ab aliâ curâ, & in libris ſacris
Aut cogitationibus,
Quod temporis erit relliqui, fallam & teram,
Dum parca me fallens mea
Obrepat, atque abducat ad cæleſtium,
Præëunte Divâ te, choros.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Febrium ibi curatio. Imaginis abolitio, & alius ſubſtitutio. Aliquid de quercu.

Ab hoc deinde Miraculo, in famâ jam multâ & cultu, imago fuit: & auxit, quòd morbis, & præſertim febri, ſollennis ac pænè certa ibi medicina. Confluebant undique *Sichemio, Dieſthemio, Areſchoto*, locis finitimis, cives, pagani, milites, & ſalutarem illic opem poſcebant, & ferebant. Hoc qui vivunt boni ſenes, aut nuper vixerunt, ex fide teſtati ſunt: & liquet communi ſuffragio, ante hos viginti annos ſic fuiſſe. Itaque locus frequens & celeber, ut dixi, ſed enim evênit, & candidè fatendum eſt, ut dicta imago illa ſive ſtatua perierit; incertum quâ vi, aut caſu, niſi quòd ſuſpicio prædones culpat, in iis luſtris aſſiduos per hæc bella, non ſolùm crebros. Ea amiſſio incidit circa annum ∞. IↃ. LXXX. ut ajunt: & conſpici ibi Diva deſiit, ſed non coli. Veniebant enim nihilo ſegniùs ad locum loculumque vacuum: & opem ac ſolatium etiam inveniebant. Quis miretur, aut culpet? Perſæ, regis ſui ſellam venerati ſunt, quia majeſtas illa inſediſſet, & attactu velut ſacraſſet: cur non liceat piis loca Numini electa, & conſecrata? Nec tamen quercum illam (nemo cenſeat) ob ipſam; ſed in eâ ſtatuam, in ſtatuâ Divam; in hac Deum venerati ſunt, & adorarunt. Nec in ſtatuâ ſanè propriè vis aut virtus: quod res hîc docuit eâ amiſsâ, & mox mutatâ. Nam poſt annos ſeptem, id eſt annos ∞. IↃ. LXXXVI. religioſus quidam ſenior & Senator Sichemienſis, conſpectâ affluentium multitudine & ardore, qui inter ſicarios & tela prædonum, non abſiſtebant locum hunc petere; ſuffecit imaginem arculæ ligneæ impoſitam, & quercui ibidem affixit. Manſit, donec anno ∞. IↃCII. majore in dies concurſu, *Godefridus* Paſtor Sichemienſis, venerationi augendæ, detracta arbore, in ſacello modico, quòd è tabulis juxtà ſtruxerat, ritè & piè collocavit. Sed enimverò, cùm id anguſtum turbis (ita loquendum eſt, & ſine numero jam concurrebant) eſſet: ſacellum è lapide ſecto inchoatum abſolutumque eſt, & Divæ dicatum ſacratumque ab Illmo & Revmo *Matthiâ Hovio*, Mechlinienſi Archiepiſcopo, tanto hominum, è diſſitis etiam locis, conventu, ut id quoque inter Miranda, ſi non Miracula, cenſeri

[i]nſeri mereatur. Hoc factum anno iſto ∞. IↃC.IV. [Cal]ibus juniis, die qui SS. Trinitati eſt ſacer : & ex eo, [ip]ſa illa imaguncula ibi perſeverat. At quercus paul[l]o antè, conſilio & decreto, à ſtirpe exciſa eſt : idque [v]el ideò, quòd trunco variè ſciſſo & imminuto, cùm [f]ragmenta & aſſulas quiſque ſibi peteret, caſum jam [m]inabatur. Exciſa itaque, & Sichemium, quod ejus [s]uperfuit tranſlatum. Unde quidam, & icunculas ſibi [f]ecêre, & piè colunt : alii fruſtulis in potu uſi, & con[ſ]tat quòd cum morborum medelâ.

CAPUT V.

Sanguinis ſudor in Statuâ.

At jam ad ipſa Miracula veniamus : quæ pullulare, ut ſic dicam, & magnis auctibus augeſcere cœperunt, poſt Paſcha ſtatim anni ſuperioris, *milleſimi ſexcenteſimi tertii*. Etſi jam antè plurima : unde enim locus aliter in tanto cultu, & confluxu? ſed parùm obſervata, aut quidem conſignata ſunt : & certum nobis, nihil niſi certum dare. Primum igitur quod memorem, eſt in ipſâ ſtatuâ : quam ſanguinem ſtillaſſe, anno jam dicto, plurium oculis eſt uſurpatum. Venerant Sichemium è magiſtratibus pagorum adjacentium, negotii publici cauſſâ : eoque peracto domum quiſque redituri, ad ſacrum tamen locum, religionis & orationis ergô, divertunt. Quinque erant : atque ii dum corpore flexo orant, unus intentior in Divam, guttam ſanguinis, floridè purpurantem, in labro ejus videt. Hæret, ambigit, accedit : & audet manu tangere, & digitis primoribus abſtergere. Attonitus, oſtendit proximis, pariter mirantibus : atque ecce alia eodem loci gutta ſe oſtendit, & ab alio detergitur. Fit tertiùm, fit quartùm : quam primus ille (*Waltherus Vuckelenus* nomen) candido linteo exceptam, omnibus exhibuit, veri ſanguinis colore & facie: manſitque & in poſterum diem, denarii nummi modulo diffuſa, ſed dilutiùs rubens. Circumſpicere iis cura fuit ſacelli tectum, & num perplueret : nequis humor fortè delapſus fefelliſſet, nihil fuit: ne ipſa quidem ſtatua colore ullo novo tincta jam pridem, ſed quidquid, & quaquâ cauſſâ hoc fuit, vi cæleſti ex arido ligno ſtillavit.

Quid ſigni tamen hoc fuiſſe dicam?
An ſudas, Dea, ſanguinem hoc in ævo,
Quo ſanguis malè funditur : dolorem

Et ſic exprimis? an magis cruenta
Siſtes bella, tuiſque guttæ labris
Ut deterſa fuit, ſic & madenti
Huic fiet patria? ô benigna, fiat:
Et juva precibus, Deumque placa.

CAPUT VI.

Puella claudicans correcta.

Hoc in ſtatuâ miraculum, nunc ab ipsâ, aut ad ipſam. Areſchoti erat *Maria Leukena*, *Franciſci & Catharinæ filia*, decem admodum annos nata. Contractio huic in tibiâ & pede facta eſt dextro, & vel tres digitos minuit ab altero. Minuit etiam craſſitię, cœpitque marceſcere & tabêre. Tres annos ita fuit, difficili aut nullo inceſſu: nec medicinâ ſubvênit. Mater excita miraculis, ad Divam eam ducit, & in equo ventum ad *Demeram*, propinquum Colli flumen. Sed ibi ſalebræ, lamæ & vligines erant, infida equiti: & filia deſcendit. Pedibus conniſa, & identidem lapſabunda, ægrè quidem, tamen eò pervenit. Funduntur preces, ſtatim malum mitius, & vigor tibiæ redditur, pedibuſque ſuis donum ex facili redit. Ipſa mox tibia par & æqualis undique concinnatur, craſſa, longa, ut ante noxam illam fuit. Verbo, nullum ejus ultrà veſtigium.

Aprili. ∞. IↃC. III.

Tale fac nobis, veneranda mater:
Claudimus greſſu invalidi, atque ſcambi,
Semitam virtutis inire lenti:
Fac properemus.
Corrige incurvos, vitiiſque fractos:
Ut domum læti redeamus, illam
Quam colis cum prole tuâ, coleſque
Omne per ævum.

CAPUT VII.

Mulier oculis graviter affecta, ſtatim ſanata.

Anno ∞. IↃC. II. menſe Maijo.

FUIT *Petronella Ridderia*, uxor *Lamberti Balduini*, boni & ſtrenui equitis, in bona ſelectaque alâ *Baronis Grobbendoncquii*, quæ Dieſthemii metationem ſuam tunc habebat. Hæc mulier ab oculis graviter laborare cœpit, plures dies affligi, & velut vermium (ita loquebatur) eroſiones ſentire; donec cæca denique, prorſus & bona

bonâ fide, eſt facta. Medici culpabant aſſiduos a-
...m humorum defluxus in eam partem: culpabant,
n ſanabant. Iſta queri, lamentari, doloris & orbi-
is illius impatiens eſſe. At enim mulierculæ aliæ
ſerantes, rogant & ſuggerunt, *Ecquid ad Divam A-
icollem vellet deduci? Multis ibi medelam adbibitatam,
in manu Dei ac Divæ eſſe, ut ipſi.* Statim aſſentit, fi-
m & fiduciam habet, & jam eſt in viâ. Appropin-
...at, ecce dolores minuunt, viſio redire incipit: non-
...m tamen tota. Illa alacris pergere, & ad fontem
imò, ſive ſcaturiginem modicam ſub Sacello dedu-
. Ibi lavat aquâ oculos: venit deinde ad ipſum Sa-
...llum, proſternitur, orat: quid verba facio? dicto
...tiùs viſum & ſanitatem recipit, gaudet, clamat, cum
...etis læta domum abit.

CAPUT VIII.

Paralyſis & languor corporis ſublati.

Campaniam, tractum Brabantiæ dicimus, latum, vaſtum: ab opidis non ſic frequentem, pagis infeſſum. Planities ferè & æquor eſt, ſed ſabuloſum, aut terrâ alibi fungoſa & paluſtri: ceterùm humano cultu & improba induſtria ſic emendatum, ut fruges fructuſque exuberent, etiam quæ accolis communicentur. Mirum dictu, & citra fidem videatur: ab annis jam trigintaſeptem belli tempeſtas ferè ibi deſæviit; nec frangere patientiam hominum, aut avertere à ſoli ſui affectu & cultu potuit. Omnia etiamnunc inter prædones, inter milites, inter exercitus diſcurſantes, rapientes, vaſtantes, omnia, inquam, florent, rident, pænè ut pace: iterùm dico, rem non niſi nobis credendam, ſenſuum fide. Sed in hac Campania *Meerhoutium* pagus eſt, & in eo quid pro re noſtra evenerit, verſa oratione dicam. Anno ∞.ıↄcııı vıı. Idus April.

Petrus erat, in Meerhoutio hoc, *Honsbergius*,
Honeſtiores inter, à cenſu, & loco:
Nam * Judicem ſæpè, & Senatorem egerat. **Scabinum*
Is luſtra vitæ dena jam decurrerat,
Sed virium & ſalutis integer ſatis.
Cùm ſubitus, ecce, languor invadit; dehinc
Paralyſis inſecuta, & artuum ſtupor.
Non brachia, manus, genua, tibiæ, & pedes
Officia facere: vivus ipſe mortuus
Jamnunc videri, niſi quod os unum & caput

Vigeret, & moveret, ô ſortem malam!
Et aſperabat acer, aſſiduus, dolor,
Qui nec quietem nocte, nec die daret.
Ipsíne tantùm? imò & domeſticos ſimul
Habet inquietos, dum ferunt, dum transferunt,
A ſede in hanc ſedem, à toro in alium torum.
Medici vocati, induſtriè facere omnia:
Sed irriti artem pertinax vincit malum.
Dimittit ergo, & mittit aliò ſpes ſuas,
Auditque *Divam* mira magna in *Aſpero*
Colle patrare: adſpirat, & votum vovet,
Et vênit illuc, in die * Divæ ſacro:
Veníťne? revoco, vectus in curru fuit.
Pervectus autem (turba populi ſic erat)
Attingere aut accedere aram non poteſt?
Sed, quod poteſt, ad illum Imaginem ferunt.
Piè oſculatur, corde & ore ſupplicat:
O Numen! ecce membra perfundi novo
vigore, & omnia ad ſuum uſum vergere.
Primùm ambulare cœpit, & fulcris tamen
Inniti; at iſtis ſcipio ſuccedere;
Et ſcipioni mox pedes ſoli, ambulat,
Viget, valetque plenè, & ad veterem modum.

* *Annunciationis ipſo feſto.*

Talem ſe domi & ſuis exhibuit: talem paullò pòſt in iſtoipſo *Colle*, ubi turbæ ſe oſtendit, iterùm Divæ gratias lubens meritò egit.

CAPUT IX.

Simile in apoplexia, & cæcitate.

TALI etiam morbo (ſive apoplexia fuit *Anna Vernyckia* ſuccubuit, in pago) *Tiſledio*, qui Sichemio eſt vicinus. Alius deinde oculorum acceſſit. & viſio planè deliquit. Quæ lamenta illius miſeræ? quæ mariti afflictio? nam ille hanc immobilem ferre, referre, ad lectum, focum, menſam, ſellam, opus habebat, & deſerere aliud pænè omne opus. Tres menſes ita perſeverat: ad vicinam Divam itur, & quàm promptè & certò auxiliarem! Vix vênit, precata eſt, impetravit: & membra atque oculos, id eſt alteram vitam, recepit.

CA-

CAPUT X.

Quidam ob dicteria punitus.

TQUI & vindicem ſe, non beneficam ſolùm, eſt cùm oſtendit. *Dieſthemii* civis erat (nomen con- o non prodimus) qui uxorem ſuam aliaſque fæmi- illudebat identidem, ut fæminas: quæ ad hanc ima- culam aut pupam irent, & quæ ſolent iſti talium ntemptores. Ad Divam convicia venerunt: ab eâ pplicium, an remedium dicam? nam utrumque fuit, hoc ab eo fluxit. Statim ille, ſine cauſsâ aliâ, clau- s effectus, internis doloribus etiam adflictus, deni- e lecto adfixus. Quid ais homo? numen agnoſcis? gnoſcit, ad Divam ſe vertit, & seriò pœnitens pa- m veniamque, tum & ſanitatem apprecatur. Vovet *Collem* ire, & ivit. O benignitas! ſanitatem corporis tim recipit: an non & animi? putamus.

Evenit, evenit hoc audi impia turba, profanis
Quæ ſalibus gaudes divina illudere facta.
Eſt Numen, quod cuncta oculis hæc arbitratur:
Eſt quoque, cùm punit, ſi non; in tempore fiet,
Credite, cum fuerint vitali lumina adempta.

CAPUT XI.

Tabes, cæcitas, tumor, ſimul curata.

ALIUD, ſed eodem opido. *Joanna* ibi *Maſia* vi- dua, ex marito *Ludovico Caſtilio* infantem unius nni habebat, ſolatium & delicium, ſed quod vertit in ceram. Nam ille morbo trimeſtri affligi, tabeſcere, & ſſa ac pellis totus eſſe. Præterea, & dextrum oculum miſit, & inter cæculos jam cenſeri. Aliud? aliud, ter- ium malum tumor in gutture, quem ἀνδρυγμὸν, ab illa- ſu pravæ materiæ, Græci vocant. Et puer pænè, & nater, confecti: quid remedii? humana experta erat; llum à ſacrâ lineâ, ut ſic dicam, movet, & ad Divam oſtram venit. Ter inviſere & venerari eam, ſexto uoque die (Veneris dicimus) vovet: & incipit. Ac rimâ viſione, puerum in ipsâ arâ cùm depoſuiſſet, ad e recipit, jam mitiorem & meliorem: atq; adeò in bra- hiis ejus (olim non factum) ſuaviter indormientem. enit iterùm, iterumque meliùs, tertiùm, & jam in- ns membris valetudinem, oculo lumen recipit, & pro dique ſano deinde fuit.

CA-

CAPUT XII.

Antiſtia quædam ab Ictero liberata, itemque Angina.

PAULLÒ longiùs eo, quia jam fama & benefic
Divæ longiùs diffuſa.
Eſt oppidum *Trajectum*, & ejus finibus
Hochtum, ſacrata cœtui Veſtalium
Antiquitus ſedes, in hac Antiſtitæ
Munus gerebat, ſtirpe mulier nobili,
Franciſca Mombecana: & hanc morbus capit,
Quem *Regium* ſermo Latinus nuncupat,
Quod regiè atque molliter curari amet:
Græci *Icterum*, quòd ſanet aſpectu hæc avis.
Sed morbo eo laborat, & graviter habet.
Medicus vocatur ipſa ab urbe Eburonum,
Artis vetus, famæque, ut ægram conſpicit;
Signa haud placere, & libero ore effarier,
Vitæ aut medelæ habere ſeſe ſpem levem.
Præſcribit herbas tamen, & alia pharmaca,
Sed dicis atque moris ergô, Antiſtitam
Non fallit: abdicare ea hæc & ſpernere,
Et ſpes opeſque omnes in una ponere
Diva Aſpricolle, vota ei ergo concipit,
Et quoniam obire ipſa impotens, vicem ſuam
Fungi jubet * piam miniſtram virginem.
Venit, præcatur: jam redibat, ſed priùs
Pauxilla fruſta de ſacra quercu impetrat,
Secumque lata porrigit ea Antiſtitæ.
Hoc pharmaco illa freta, mox in potibus
Cibiſque miſcet: ô bonam fiduciam!
Fugit ecce morbus, unico hoc à pharmaco,
Et in diebus valuit illa pauculis.

* Cui nomen *Oda*.

De eadem, aliud.

At fuit, ut etiam *Angina* pòſt invaderet,
Minata fauces ſeriò intercludere:
Fit lingua nigra, & guttur, illicò vocant
Medicum, & Chirurgum: & iſte venam incidere
Lingua ſub ipſa, ut uſio hoc & ars habent.
Incidere, at non ſanguinem etiam educere
Fit biſque terque; fruſtrà, nec vel guttula
Stillare, quid tunc ergo? medici muſſitant.
At iſta nuper tam potentem Divæ opem

Ex-

Digitized by Google

xperta, eò recurrit, vota nuncupat, ꞇerumque mittit è miniſtris, illæ eunt Ledeuntque, & alma Sanitas unà redit.

CAPUT XIII.

Quidem in aſthmate & claudicatione ſanatus.

[Uyum terræ Eburonum opidum (*Jubones* Taciti fuiſſe arbitrantur) civem habet *Bertrandum*, faum ferrarium: qui ſæva correptus lumbagine, iteme ſuſpirio & aſthmate, ita virium vacuus eſt faıs, ut ægrè primò opus facere, denique deſinere deret: lecto etiam quinque circiter menſes affixus. ſſuś tam longi decubitus, pridie feſti Paſchatis tentat ꞇgere; & ecce dum connititur, tibiam ſiniſtram vi:t toto pede breviorem dextra eſſe. Miratur, angitur: lcris incipit uti, eaque alis brachiorum ſupponit, & : lentè huc illuc ſe transfert. Aliquamdiu ſic fuit: ıdit de Diva Virgine, novelliſque Miraculis: capiꞇire, & in animo obfirmat. Quid facies æger, & aude, Vulcani fili? Animus, inquit, transferet: & ıoniam opes ad currum non erant, pedibus ſuis, ilſque ligneis, dat ſe in iter, Junio præcipitante. Dies :re quinque in eo eſt, leucas decem ita conficit, & pratum collem venit: magno ſuo labore, & totius orporis fatigatione. At ſpes & animus ſublevant: & ılidas mox preces ante aram edit: denique ſacellum :r identidem orans, ambit. In ambitione altera, viıs adflari ſpiritu, aut aëre vehementiore: & cum eo ılorem & vigorem membra artuſque penetrare. Deiique tertia, ipſam tibiam ſiniſtram è contractione ıxari, extendi, parem jam alteri factam. O lætitiam ius, ſed trepidam! & vix ſibi ſenſibuſque credere. Tamen res fidem facit: & fulcris abjectis, rectus ad ıram & alacer ire, gratias agere, laudes prædicare. Fe:it & poſteà, menſibus interjectis: atque ididem vindendum ſe exhibuit, ſanum & rectum.

CAPUT XIV.

Apoplectica in pede & manu reſtituitur.

CIRCA *Aquas grani*, nobilem urbem, & *Carolo* illi *Magno* olim in amoribus, habitavit in pago *Eſſel-*

Eſſelbekâ, *Maria Iſertanda*: quæ diu in languore ſ morbo, denique paullò melior, conatur in cellam ſu terraneam (ubi penu noſtri condunt) deſcendere: in ultimo, ecce, gradu apoplexia invadit, abjicit, l tere dehinc ſiniſtro affectam, itemque pede & man ſic ut ſine motu aut vita eæ partes viderentur. Ipſa qu dem manus in pugnum aſtricta, nec aperiri vi aut a te ulla poterat. Decem ſeptimanas ita fuit, in quaru

XI. Kal. Julias. exitu, aures ejus de *Colle Aſpero* ſermo pepulit, & i inclinavit, & ivit. Ut vicina fuit, ſaſſa eſt ſentire v lut pruritum in affecta manu: & mirabatur, quia jam diu adeò ſine ſenſu ea pars, ut nec ſtimulis aut punctio nibus excitaretur. At tunc deinde, non ſenſum ſolùm ſed veterem uſum recepit: & fidem ſpectantibus, ca aperuit, movit, capiti admovit, atque adeò in proxi mo tuguriolo ſolutos capillos diſpoſuit ipſa ſibi, a que ornavit. Idem in reliquo corpore factum: ſan abiit, ſana perſeveravit.

CAPUT XV.

Claudus & paralyticus erigitur.

HENRICUS *Caphenbergius*, è terra Limburgenſi, an nos ipſos octo (tempus obſerva) claudus & ſine uſu pedum reſolutione quadam nervorum fuerat, u vix etiam fulcris poſſet ire. Multa pater conſilia ve auxilia audiverat, adhibuerat: fruſtra, non remittebat malum. Fama accidit de noſtra Diva, & iter eò in tendit: precibus effuſis ipſo * die *Viſitationis Virginis* animo & corpore factus melior, domum iterùm cœ pit reverti. Sed dum *Aquas grani* tranſit, & Divam ib tutelarem in ſua æde ſalutat, ita recreatus eſt, ut alte rum è fulcris depoſuerit, uno contentus. In fine autem Julii, noſtram Aſpricollem reviſens, iterumque præ venerans, totam ſanitatem & greſſum recuperat, nullo adminiculo ultra uſus, aut egens.

* Poſtrid. Kal. Jul.

CAPUT XVI.

Hernia, claudicatio, ventris tumor ſublata.

NAmurum ad Moſam (cum ſcidis vetuſtioribus it ſcribimus, & * originario liquet) nobile op dum eſt, & in ſuburbanis agebat *Joanna Caſſ* uxo

* Quaſi, *propinquus murus*, noſtra lingua.

Digitized by Google

ꝛr *Guilielmi Boyzii*: quæ herniosa utrimque erat, n à duodecim ferè annis. Ampliùs, cùm fœnum nentis supernè dejiceret, ipsa improvidè lapsa eſt, tibiam ſibi dextram diffregit. Medicata eſt, ſed n ut uſum veterem reciperet: clauda manſit, & tibia item retractiore. Tertium, venter intumuit magno bo, & qui vel humanum caput exæquaret. Ita ulier variè afflicta, viribus & ſpe cadere, lecto cumbere, medicos admittere, dimittere nihil adjuntes. Quin & ipſi eam deponere, & abdicare. Ad ſic flictam, è vicinis mulier venit, & *Quin tu* inquit, *gno illo remedio uteris, & Divam invocas Aſpricollem? e vide, feci in aſperrimo calculo, medicinam præſentem cepi.* Movit fœminam, cui à cælo & bono Genio ves erat) venire ea vox viſa, itaque auſcultat, & ſtam corde atque ore votum vovet. Quid hîc dicam? em effectu certiorem, quam fide: tribus poſt horis, ab plo voto, inquam, mulier plenè ſaneſcit. Hernia ntrocedit, & ſolidatur; ſtomachus detumeſcit; ipſa ibia vires ſumpſit, & de lecto ſurgens, ex facili, & ine ullo innixu ambulavit. Hoc tantùm, tibia contractior etiam paullò manſit, palmari menſura circiter: ed voto deinde ſoluto, eadem extendi cœpit, & pollex vix intereſſe inter utramque. Iterùm, Quid ego dicam? ſtupeo, quid tu calumnia? vacat hîc omnis argutia, ſile,

CAPUT XVII.

Lovanii ſtrumoſa, & ulceroſa mirificè puella, ſanatur.

SED *ades, ades, Lovanium, & tu claſſicum*
Virginei honoris inſona mihi, & tubam.
Famæ ipſa ſedes, gloriæ domicilium,
Diffunde famam gloriamque Virginis.
Experta ſæpè numen ejus es domi,
Experta nuper etiam Colle in Aſpero.
Quod tenui ego ore ediſſeram: tu ſpargere
Memento, & orbem implere nominis ſacri.

In hac urbe *Gualterus Gillonius* agit, qui vitreas ex opificio concinnat, vir ſanè bonus, & mihi quoque, ab hac opera, notus. Is filiam tredecennem habebat: quæ triennio antè infeſtari ſtrumis multiſque ulceribus cœpit, nec in una corporis parte. Caput, brachia, manus, femora, tibiæ, pedes infici: ſed caput maximè; atque ibi genæ, oculi, os ipſum, & aures obſideri,

ri, intumeſcere, ſic ut non palpebras diducere, vix
bia aperire & ſpiritum emittere poſſet. Interim & e
rumpi alibi ulcera, & tætro odore adſtantes fuga
Anxius angor parentum, atque ejus: & remedia d
ctè & ſolicitè adhibita, non juvant. Tres, ut dix
ſic annos affecta jacuit: verè jacuit, nam & ingre
invalida jam erat. Ecce audit de benefica iſta Diva:
parentes rogat, permittere illuc iter, & ſi comm
dum eſſet comitari. Annuunt, & pater vir validu
Vel humeris te meis filia, inquit, *geſtabo.* Hoc il
per pietatem deprecari, & *Quinimò pedes pater ibo*,
Diva conantem iuvabit. Certè juvit, iverunt enim, &
alii cum iis vicini, filiam miſerantes: quæ feſſa &
languida, tardo gradu, ad votivum tamen locum ve
nit. Precantur ibi omnes calidè, domum redeunt
& in via puella animo alacrior eſſe, & corpore agi
lior, cantare etiam, quaſi veterum malorum ſana, au
certè oblita. Cœnat domi, dormit manè ignar
matre ſurgit, ipſa ſe ornat & veſtit (diu non factum)
deſcendit, & interulam linteam parentibus oſtendi
mundam, & nullo pure attaminatam. Addit, dolo
rem omnem ſibi deterſum. Mirari parentes, & non
dum credere, explorant linteam, inſpiciunt corpu
ſculum, vident omnia ulcera coïviſſe, imò vix cica
trices aut veſtigia comparere. Tum ſeriò læti, grate
Divæ acclamant: atque adeò mater eodem veſpere
certa ſanitatis, inter ſanos pueros eam in lecto de
ponit.

Poſtrid. Kal. Sext.

CAPUT XVIII.

Fœdum ulcus, & cancri facie, in ſene curatum.

VICINUM Lovanio, & milliari modico abjunctum, *Berthemium* pagus: ubi *Henricus Viſſcherius* agebat, vel & nunc agit, ſenior, & LXXVI. annos natus. In hac ætate, quæ ipſa morbus, occupat tibiæ utriuſque inflatio & tumor, ita ut calceari ultrà non poſſet. Quid etiam? ab eo mox tumore, ſingula in ſingulis ulcera, quæ verè *Telephia* liceat appellare, fæda, immedicabilia, oris ſideratis, & carne exſenſa ac mortua: ut plerique *Cancrum* interpretarentur. Accedebat fœtor puris emanantis, mixto ſanguine, qui omnes fugabat: dolor etiam interior vehemens, & (ut ipſe dicebat) quaſi canes arroderent & lancinarent. Suadetur bonus ſenex ire ad *Collem Aſperum*: &

audi

ſit. Sed non à ſuis ipſe auditur, qui hominem ſic
ictum, & id ætatis, tardabant vehere: ne in viâ for-
deficeret, & in ipſo conatu moreretur. Viſum er-
, ut priùs peccata expiaret, ſacrum viaticum ſume-
: quod fecit, & in currum ita viamque ſe dedit.
r, de conſilio alicujus pii viri, vovit ire: primo
, remiſit ſe dolor & tumor; magis ſecundo; poſt
tem tertiam, cùm domum rediſſet, animo malè fa-
m eſt, & defectionem ejus ſenſit, ſic ut domeſtici
itum exſpectarent. At ille cùm ad ſe rediſſet, clama-
tibias ſibi meliùs habere: & ab eo die paullatim con-
ierunt, ſine humanâ ullâ operâ, atque ipſa caro
orticina in vivam vigentemque ſponte mutavit. Vi-
bat ante hos paucos dies, eâdem ſanitate, & cicatri-
s ulcerum oſtendebat, latas palmari modo.

CAPUT XIX.

Gibberus tumor in virgine æquatus.

TERUM noſtrum Lovanium, in quo cùm alii co-
tus Sacrarum virginum ſunt, tum frequens unus in
Læteâ dimidiatâ, quam vocant, in *Divæ Urſulæ* tutelâ.
bi *Beatrix* quædam, inter Laïcas, (ſic appellant & di-
ſtinguunt) tumore affecta eſt infra humerum, & ad
papillam dextram, parte inquam anteriore: atque ea
ſpecies Gibbi videbatur. Deforme & moleſtum ma-
lum, maximè ſiquis admotâ manu premeret: tum e-
nim acuto dolore, etiam ſanguinem per os rejiciebat.
Cauſſa, & medela mali, ignota: & ſeſquiannum jam
patiebatur. Ad Divam denique itum: & cùm preces
ibi fundit, ſentit diſtendi, & velut diſtrahi partes illas
affectas: reverſaque Lovanium, quieti ſe dat, & manè
valens ſurgit, nullo veſtigio ultrà tumoris.

CAPUT XX.

Epilepſia frequens & vetus curata.

IN terrâ *Juliacenſi Matthias Packgenius*, ſeptem annos
divexatus aſſiduè ab Epilepſiæ non uno genere erat;
& ſæpiùs in die cadere, ſpumare, frendere, verbera-
re, morſicare, cum magno aſtantium vel terrore, vel
miſeratione, ſolebat. Hic quoque ad decantatum jam
in iis locis remedium properare, & ſiſtere ſe in *Aſpero
Colle*. Decem dies manſit: & primis illis morbus nihil
remiſit, aut intermiſit, ſed quinquies, ſexies vel uno
die invaſit. Credo, ut ille manifeſtior, & medicina item

 eſſet.

eſſet. Nam pridie *Aſſumptionis D. Virginis*, pie preca... ante aram ſtatuamque, immunem illum diem hab... & mox palàm affirmavit, ſanum ſe & morbi ſolutu... Poſtero etiam die, ita viſentibus apparuit, quin & ru... bor vigorque in facie, quam pallor & luror anteà de... formabant. Domum rediit, huc poſt menſes aliquot ſemel iterumque rediit, firmiter & bonâ fide ſanus.

CAPUT XXI.

Elephantiacus mundatur.

In *Huyo* Eburonum opido, *Matthæus Croiſſcius Reneri* filius, annum duodecimum agebat: & ſcabies aut vitiligo totum corpus ejus infecit, quam *Elephantiaſin* eſſe (Græci λέπραν dicunt) arbitri & inſpectores judicabant. Deteſtabile malum, & quod extra conſortium hominum ablegat: Europæ noſtræ, ut cenſent, primùm *Cn. Pompeij* tempore cognitum, & e Syriâ Judææque illatum. Pater dolere, & pudere: & quia recèns in *Colle* noſtro fuerat, ſtatim eò mentem & filium mittere: jubetque deduci. Venit, & circum Sacellum defertur: atque in ipsâ latione clamat, introrſus totum ſe æſtuare, & velut igne comburi. O ſalutaris ignis, qui malam illam luem abſumſit! nam delatus deinde in tuguriolum, cœnavit, quievit: & manè pleraque ulcerum & tuberculorum coïverant, aut reſederant, & poſt biduum denique reliquiarum reliquiæ ſublatæ. Nihil in corpore, præter veſtigia, quæ dicerent malum fuiſſe. Amplius. Idem ille in ſcroto ipſo utrimque diruptus & herniosus; eademque divinâ ope perſanatus.

CAPUT XXII.

Herniosi atque herniosæ plures ſolidatæ.

Sed heus, quia ſæpè de *Ramice* aut tali eruptione: an non melius, tædii vitandi, in unum ea faſcem conjecta proponi? Videtur, & faciam: tu, Lector, nihilo ſequiùs miraberis ſingula, etſi junctim videbis plura.

CIↃ.IↃCIC *Joannes Hagelius* juxta Tillæmontem habitabat, annum agens ſexageſimum quartum. Anno ſuperiore, cùm ſegetem meteret, menſe Auguſto, valido & continuo illo motu, comperit viſcera ſibi rupta, & mox prominere. In dolore iſto annum hæret, VI. Idus Septem. tum ad Divam venit ipſo Nativitatis ejus feſto, & bi... deinde

unde iterat. Tertiâ vice, coaleſcunt viſcera, faſciam pit, ibique ſuſpendit, ex eo liber.

Daniel Smetius, Vilvordiæ templi æditnus, natus an- s LXVII. hernioſus ante viginti factus erat. Acceſſit morbus ventriculi, cum perpetuâ nauſeâ:& hydro- m medici præſagiebant. Uxor miſerta viri, intendit *Collem* ire, & pro eo deprecari, ipsâ horâ veſpertinâ, Menſe Septem- bri. ∞. Iↄcιιι. uà id facit, morbus nauſeæ hominem relinquit, edit, ibit ut ſanus. Eâ re motus Daniel, ipſe iter eò parat, exſequitur: nam ab herniâ nondum erat liber. Ve- it, faſciam poſuit, neque umquam reſumpſit: hoc tan- um? imo & vires novas ſumpſit; faſſus ante viginti annos vegetiorem ſe non fuiſſe.

Idem in *Franciſco Alarcone*, è familiâ Principum no- rorum: qui dum equum tractat ferociorem, herniâ rorupit, tulitque tres annos & dimidium. Ad Col- m venit, hernia ab eo abit.

Idem in illuſtri viro *Balthazare Roſſemio*, qui Tribu- us legioni Germanicæ præfuit. Et is Lucemburgi ùm ageret, diſruptus eſt, & poſt ſex annos, ſolâ inviſio- e Divæ, plenè curatus. In Se- ptembri ∞. Iↄcι. ιιι.

Idem in *Joanne Montadio*, ex interiore Galliâ, An- pliſmo urbe. Qui annos natus nonaginta, ſed crudâ dhuc ſenectute, militabat in legione Comitis Bu- koii, caſtris Oſtendanis. Fuit ut pila ferrea, tormento b hoſtibus emiſſa, palum ligneum raperet, & juxta *Montadium* (qui vigilem tunc agebat) eum ferret. Ille à i moti aëris, ſenſit concuti ſe & mox rumpi, idque la- ere ſiniſtro: tantâ quidem procidentiâ, ut caput huma- num tumor æquaret. Diſceſſit commeatu accepto, & nſulis fortè erat: auditque de hac Divâ. Vovet adire, ulcra ſua lignea capit, & jam eſt in viâ: ſentitque vires alàm ſibi augeri, & celeriùs ſolito ambulare. Jam per- enit, eſt ante aram, orat: inter orandum motus & do- or in herniâ, quaſi infans in utero ſe agitaret. Dolor, lico, qui exclamare eum, etſi invitum, coëgit. Accur- it, qui à Sacris ibi eſt, *Bartholomæus Trhonius*, allevat hominem, inſpicit, videtque reducta viſcera & re- tracta. Sic manſêre: & ipſe lætus, fulcris ſuis, & Di- væ, valedicit. ∞. Iↄc. IV. menſe Aprili.

Jam & in fæminis *Chriſtina Schobekiâ*, Antverpienſis, à primâ ætate hernioſa utroque latere fuit, manſitque annos octo. Mater denique Divæ eam ſiſtit, precatur, & in fontanâ aquâ ſubjectâ Sacello lavat. Iterùm utrumq; facit: & cùm in diverſorio eſſent, prandii cauſâ, que- ritur filia faſciam ſe ſtringere, nec ultra ferendæ eſſe. Bona mater manu illam capit, & miſerans ad Sacel-

lum reducit, vix pedem intulerant, frangitur ſpon
faſcia, & ad pedes puellæ cadit. Quid plura? ſana
rat, & ipſo illo die ſex milliaria pedibus, ſine ſen
ullo doloris, confecit.

∞ 10C. VI. menſe Iun. Denique *Gudila Schinckia* Bruxellæ, *Martini-Alard*
noti Notarii vidua, cùm eſſet annos nata triginta du
os, ſitellam aquæ grandiorem attollens rupta eſt ſiniſtr
latere, idque cùm gravida puero etiam eſſet. Ita man
ſit triginta alteros duos annos: donec ad *Collem* hunc i
vit, ibique ſanitatem recepit.

CAPUT XXIII.

Pectus gravi caſu ſaucium curatur.

Cornelius, cognomen illi *Foxius*,
Dieſthemienſis incola, ad pagum adſitum
Rei ſuæ cauſſâ ibat: in viâ cadit
Præceps in arboris reciſæ ſtipitem,
Illique pectus graviter illidit ſuum.
Medici advocati, interna læſa dicere,
Sed rebus haud mederi, ita ad *Collem* venit,
In fonte Colli ſubdito pectus lavat,
Unaque morbum, ejuſque ſenſum omnem, abluit

CAPUT XXIV.

Claudus & ulceroſus perſanatur.

Et tale factum in *Leonardo Stecquaeo*, qui juxta *Huy-um* habitabat: ſed cùm negotia eum miſiſſent Bruxellam noſtram verſus, in Silvâ Sogniacenſi prædo hominem aggreſſus, multis vulneribus afficit, & pro confecto ibi relinquit. Delatus eſt in urbem, ad publicum Noſocomium: ſanatur, exceptâ unâ plagâ grandiore in tibiâ averſâ, ſub ipſo genu, quam cæſim ſicarius intulerat, & nervos omnes valido ictu abſciderat. Itaque eâ etiam apertâ (& chirurgi ſanare deſperabant) ſurgit, in patriam redit, ſed lignis ſubalaribus fultus & adiutus. At enim delapſu humorum in partem imbecillam, alia etiam ulcera aut foramina ſponte circum plagam nata: & magis ægreſcit cottidie ac debilitatur, donec collem noſtrum vênit. Ibi novem dies manſit, poſt preces in Sacello, ad fontem ſolitus deſcendere, atque ibi plagas lavare. Illo igitur ſpatio, omnes minores aut novitiæ illæ coaluerunt; vetus & grandior, ipſo dierum fine. Nam tum inſpexit, & vidit nervos palàm creviſſe, & extenſos coiviſſe, carne etiam &
cut

te novellâ inductâ. Tantùm veſtigium concavi vulris apparebat, hiatu in quem pugnum liceret immitre. At cetera ſanus, & æqualiter utraque tibiâ valis fuit. O vim divinam! & quæ glaucoma oculis hîc teſt objici?

CAPUT XXV.

Vulgi Scorbutus tollitur.

AM non procul Dieſthemio, in pago Craſeno, mulier erat *Elizabetha Hovia*, quam morbus cepit, veribus haud certò notus: etſi quidam στομακάκην fuiſſe Latinorum *Oſcedinem*) aut σκελοτύρβην arbitrentur. Et vadit quidem os & tibias id malum, & in aliis partis ſe prodit: noſtri *Scorbutum* appellant. Atque eſt ferè ernaculus Friſiis, Batavis, Chaucis morbus: quique maritimo tractu, ſive diutiùs in mari agunt. Itaque nautas ſæpè corripit, & vexat aut occidit. Sed pro, tali iſto morbo conflictari dicta mulier viſa, & paſm liventes maculæ in corpore ſparſæ, grandes, vel Philippæi nummi modum. Valdè affligebatur, nec ie quietem, nec nocte capiebat: idque ſemeſtrè, toım eſt paſſa. Venit demum ad Divam, ad ipſam ſanis: & primò dolores ſenſit minui; & iterùm cùm reiit, & precata eſt, totam ſanam valentemque, ut nec n omni vitâ magis, ſe eſt profeſſa.

CAPUT XXVI.

Celebritas loci, concurſus, & noſtra inviſio preceſque.

O CREBRA, ô aſſidua Miracula! & quis non excitetur? Jam fama meritò vicina & longinqua imlebat, jam concurſus undique, & tanta cottidie frequentia (ipſi vidimus) ut viæ pænè commeantibus anguſtæ eſſent. Sæpè in uno die quinque, ſex, millia nota: vis & quaſi-miraculum? in uno *Nativitatis* ejus feſto, ad viginti millia ſunt obſervata. Quis, niſi Numen, in unum locum ſic conduxit, & hunc Pietatis ſenſum infudit? Nos quoque, ſub id tempus, pars inviſentium fuimus: & ad te Diva, animi magis quàm corporis cauſâ, ivimus: tamen & pro iſto apprecati, ſi ſanari & vireſcere expediret. Preces eas & verſu poſteà concepi; quas corde itero, & pono.

 Acceda,

Digitized by Google

Accedo, DIVA, trepidus ad ſacrum locum,
Quem tu colis colenda; quem notum facis
Notum per orbem, ab inclyta Miraculis,
Quæ magna, nova & inuſitata, iſtîc patras.
En, DIVA, premus aræ ego advolvor tuæ,
Tu ſupplicem audi, tabet hoc corpus mihi,
Simulque corpore ipſa mens: & hæc negat
Munus ſuum viceſque, & illud fungier.
Languore langueo, marceo, ego ſum linea,
Ut vera dicam, unius homo, tu ſubveni,
Aut ire jam mox Lipſio exſequias licet.
Sed ſubveni, rogamus hoc, per gaudia
Quæ numinis cæleſtis attulit, ſacræ
Cùm partioni te parentem deſtinat.
Rogamus hoc, & per doloris intimi
Senſus, ubi oculis ipſa conſpexti tuis
Cruentum in alta filium fixum cruce.
Miſerere. VIRGO *mitis es; fac, quod ſoles.*
Miſerere. MATER *es Dei, fac quod potes.*

CAPUT XXVII.

Sacer morbus vetus ſublatus.

SED nos porrò excerpamus, ut cœpimus. *Aegidius Liebenus*, pago *Attenhovio*, annos LXX. natus, ab anno ætatis vigeſimo, morbo Herculineo, ſive caduco, laborarat: & invadebat maximè feſtis diebus, aut divino cultui deſtinatis. Remedium à Diva in loco flagitavit, impetravit, liber rediit, & manſit. Septemb.

CAPUT XXVIII.

Aſthma & Apoplexia ſimul pulſa.

FRanciſcus Elandius, Thelogus, ſacerdos & paſtor parochiæ (*Curiam* liceat dicere: ſed receptis utendum eſt) quam *Capellam* Bruxellæ dicimus, diutino Hemorrhoïdum fluxu exhauſtus attenuatuſq; eſt; tum & aſthmate cæpit divexari, ac mirifice ſuſpirioſus eſſe. E[o] deniq; deductus, ut medici reſtitui poſſe abnegarent: [S]jam ab aqua intercute palàm metus eſſe, cùm pedes [&] tibiæ tumeſcerēt, & quattuor ſic annos langueret. Balnea, fomenta, alia adhibita: ſed in pejus ibat: & anno ipſo ſexageſimotertio, apoplexia viſus corripi, [&] mens & memoria minuta, lingua debilitata, inut[i]le[...]

n functioni ſuæ reddebant. Vertit igitur ſe ad Deum hanc Divam: quam inviſit, veneratuſque eſt: & redi-s, in ipsâ via quaſi pruritum & neſcio quem motum tibiis ſentit, & prætereà novum aliquem in nervis toto corpore vigorem. Sed domi cùm eſſet, planè :neq; ſanum ſe agnoſcit, omnia detumuiſſe, ſtoma-o vim rediſſe, Hemorrhoïdas ceſſaſſe: atque ex eo e (fatetur, & ad Dei gloriam jactat) vires & alacri-:em habuit, quam vel in media ætate umquam. Qui ffidit, ad ipſum ito: vivit, & manus ſuum cum lau-: obit.

CAPUT XXIX.

Femur fœdè ulceroſum ſaneſcit.

LLUSTRI ſtripe mulier, *Martha Roſenbergiia*, Baronis *Maxmiliani Roſenbergii* filia, maritum in militi-n noſtram ſecuta fuerat, eoque amiſſo vidua agebat, nnos circiter LX. nata. Hæc ante biennium femore ·dè affecta fuit, à ſummo eo ad genu, tribus ulceribus randibus, minoribus aliis in ambitu duodenis. Ac imùm, pudore muliebri, verecundata partes eas viris ſtendere, mulierum opera ac cura uſa fuerat: fruſtra, dhibuit & chirurgum igitur, peritum, ſedulum: fru-trà. Ad divam confugit, ſomnio etiam monita, in uo ſibi viſa videre ſtatuam ejus in *Colle*, & arcam, & ram, & ſilvam ambientem: atque experrecta, calo-e quodam & inſtinctu interno impelli ſe ad iter ſen-it. Paret, in ipsâ via paullò melior facta, magis in lo-o; maximè cùm domum rediit, ulceribus omnibus, nico excepto, ſanis. Illud ipſum reliquum, biduo pòſt ponte coivit: ipſa quoque faſſa & gloriata de melio-e valetudine & viribus, quàm quibus ante uſa fuiſſet.

CAPUT XXX.

Veneficio affecta & penè confecta mulier, ſanitatem recipit.

AT mirum etiam hîc factum eventuſque narranda, in fœmina item ſexagenaria: quæ veneficio, nec ſine Geniali opera, affecta diu languit, & in ſola Divæ benignitate repperit medelam. *Magdalenæ Preudhom-niæ* illi nomen, patria Bruxella, artificium veſtes aut crura vendere, quo quæſtu ſe & vitam tenebat. Fuit ut nno ⅭⅠↃ. IↃ. XCIII. id eſt ante annos decem, *Berthe-m um* pagum veniret, juxta Lovanium, & id tempo-re meſſis. Ibi in agro, & dum frumenta demeſſa col-liguntur, & deportantur; villicus hanc orat cuſtodiæ operam dare & nequis ſpecie ſpicas legendi auferret.

Suſcipit, & ecce femina ejuſdem pagi advenit, & ma-
nipulos aliquot capit, aſportat. Villicus ab iſtâ mo-
tus, perſequitur, & compertam malè excipit, & i-
pſum frumentum aufert. Indignata fæmilla, & huic ſi-
tim minata, ut indici: *Et tu*, inquit, *tuo malo hoc mihi*
es. Nam garrula, accuſaſti. Eunt domum utraque, &
in vicino hæc diverſabatur: venitque mala fœmina,
ſed vultu bona, & faſeolos aliquot frixos ei offert. De
irâ etiam præteritâ dicit, ſed præteritâ: obliteratum
hoc totum in animo eſſe. Magdalena haud libens, ta-
men vel hoc nomine capit, ne videatur offenſa, co-
medit pauculos, febrile aliquid eâ nocte ſentit. Mané
iterùm in agro, & dolor capitis advenit, acer, intolera-
bilis: ſic ut illa ſe torqueret, verteret, inſanum in mo-
dum. Veſpere etiam diarrhœa vehemens moleſtavit,
& perſeveravit. Notæ fæminæ, & quæ malam illam
noverant, hanc objurgare, quòd cibos de manu ejus
ſumpſiſſet, quæ venefica vulgò audiret. Serum erat, re-
dit Bruxellam Magdalena, & cubiculum ſibi conducit
apud *Simonem* quendam, in Sabuleto: ſed non diu hæ-
ret, quia ille ſordes eas & continuum (ſit honos *auribus*)
ſterquilinium abhorrens, migrare juſſit: quod etiam ter
quaterque aliis locis evênit. Omnes fugere, deſpuere:
& velut purgamentum eam habere. Plures annos in
hac miſeriâ egit, & ferè die ac nocte, quadraginta de-
jectiones habebat. Quæſierat interim remedia à *medi-
cis*, non invenerat: Berthemium etiam redierat, ab
ipsâ maleficâ petitura, ſed ſupplicio affectam accepit.
Quò nunc miſera? ad errorem aut culpam vulgariam.
Audiit enim eſſe juxta Hallas hominem talium gna-
rum, qui judicare de veneficiis, qui *liberare poſ-
ſet*: adiit, ſpem non rettulit, imò ætatem is huic
malo eam damnavit. Certè magis magiſque affligeba-
tur, & annum totum nil niſi purum ſanguinem per al-
vum emiſit. Itaque debilitari ſupra modum, vix pedi-
bus incedere, ſæpè per domum manibus pedibusque
repere. Ecce aliud igitur remedium, ſed contra malum
Genium à Genio tali. Mulier Bruxellæ conſulta, quæ
piatrix habebatur, vinum bibendum porrigit, herbu-
lis aliquot temperatum. Biberat, in viâ juxta Capuci-
norum templum malè fit, & nauſeat & (iterùm venia)
vomit: quid? octo beſtiolas, quæ muſculos recentes è
matre imitabantur, raro pilo, caudatas, & vivas. *Bi-
bit* ſecundò, nihil exit: tertiò, piſciculos minutos è
vilium capitonum genere duos ejicit, iterùm ali-
generis quattuor, denique vermem inſtar modicæ vi-
peræ. Poſt hæc melius habere viſa, & præcordia ma-

ſe

libera : ſed fluxus tamen manere, & jam cibi, ut aſ-
ntierant, emitti. Decennium, in univerſum, hæc af-
ſtio : & miſerante Deo, ſuadetur denique ad matrem
as ire, in *Aſperum* & celebrem illum *Collem*. Deſti-
it, ſed ecce fæminæ duæ è notis illuc ierant, & redi-
m earum exſpectat, auditura plura & rogatura. Cùm
diſſent, altera earum é ligno Quercus, de quâ dixi-
nus, fruſtulum cum hac participat, & ſuadet piâ in
ivam veneratione potui injiciat, & bibat. Illa avidè
ccepto, ſtatim ad templum quod *Capellam* dicunt (in
ropinquo habitabat) ire pergit; & ante Virginis altare
nclinata, illâ fervidè invocatâ, fruſtum ore ſumit, at-
erit, & demittit. Vix factum, ſentit pondus aliquod
ſtomacho ſiniſtram in partem deſcendere : ceterùm
oto copore meliùs habere, atque adeò fluxum illum
eprimi & ſiſtere. Læta igitur, ad fæminam donatri-
em recurrit, nunciat, & ſtatim ad iter ſe parat, &
cum alis adeò civibus pergit. Etiam nunc fluxus ceſ-
ſare, & fortior meliorque aſſiduè in ipsâ viâ fieri : do-
nec propinqua jam *Colli*, ubi ſuppliciorum locus eſt,
ventre ſic doluit, quaſi partus inſtaret. Et coacta ſub-
ſiſtere, alios præmiſit, exceptis duabus fæminis, qua-
rum altera filia ejus erat. Ibi adnixa arbori, emiſit par-
te genitali aliquid, inſtar cullei aut veſicæ, magnitu-
dine heminæ vinariæ circiter : atque id diſploſione
quâdam & ſonitu. Fracta autem veſica (baculis & pe-
dibus id fecêre) ſordes oſtendit varii coloris, & miſ-
cellas, è luteo, viridi, cærulo, nigro. Sed emiſsâ eâ,
nimium quantum vegeta & valida mulier facta : ac
curſu præeuntes aſſecuta, ſimul ante Divam preces, &
hæc etiam grates, fuderunt. Fuſiſque, reverſæ juxta
Lovanium diverterunt : cùm eo die Magdalena de-
cem circiter milliaria noſtra, ſine ullâ fatigatione fe-
ciſſet. Quid ampliùs quod res eſt, exſpecta : liberam &
immunem deinceps ab omni Geniali illo malo vixiſſe.
Hæc in nobili illâ urbium Bruxellâ nota ; nec niſi im-
pudentia neget, impietas cavilletur.

Et quem non Genium fuget.
Quam non Theſſalicam Striga,
Magni magna Dei parens?
De quâ Sacra profantur,
Hanc fore, quæ ſerpentis
Contereret caput improbi.
Feciſti ô Dea: Porrò fac,
Et fraudes, laqueos Mali
Detege, ſolve, aut frange.

CAPUT XXXI.

Religioſa virgo ab congenita claudicatione reſtituta.

VOLENS ſcienſque omitto quædam: nam quis finis ſit? & paritatem fugio, atque ex ea tædium. Dicam quod in noſtra hac urbe mirabile evênit, & me gnaro ac fortuito quodam teſte. *Cathărina Serraertia*, nobili ſtripe virgo, *Antonij* Equitis filia, Deo caſtitatem & vitam vovit, in cœtu Virginum Lovanii, *quas Albas* (ab habitu) vulgò vocant, *Divo Victori* ſacras. Ea ab nativitate ipsâ clauda fuerat, pede altero breviore, &, niſi cothurno adjuvaretur, inutili ad greſſum. Cauſſa in coxendice apparebat, ubi os emotum ſuo ſitu retrorſum eminebat, & velut gibbum reddebat: genu autem ſuppoſitum intrò curvabatur, & brevitatem faciebat quam dixi, palmari circiter modo. Itaque altiuſculo calceo neceſſum habebat attolli, aut nec ambulare. Quid, quòd neque ingeniculare & inflectere, niſi alterum genu, poſſet? Et res hæc nota domeſticis, & amicis omnibus; nota & calceolariis, qui nuper aut olim tales illos cothurnos adaptaſſent. Nota & chirurgis, quos variè pater advocaverat peritiſſimos: nec impendii parcus in filia, & opum largus. Omnia in naturam pro vano fuêre: ita manſit ad annum quadrageſimum ætatis. Eo tempore, fama mota tot miraculorum, & ipſa ad *Collem* adſpiravit: ſed qui quæque præerant (inter eos *Iacobus Ianſſenius*, Theologiæ Doctor, amicus noſter & Virtutis) commeatum non indulgere, & monere acquieſceret in ſorte, quam Deus adſignaſſet; & melius ita ſalubriuſque conferret. Acquievit donec ecce Illmus Princeps *Carolus-Philippus*, Haurechii Marchio, Lovanium venit, pietatis ergô ad Divam illam iturus. Hanc invitat, & veniam impetrat: & cum conſorte ſua virgine, curru illuc eſt vecta. *Dieſthemium* veſpere diverterunt, manè cum Marchione ipſa in eſſedo ad Collem: & in via, Princeps interrogare (ab ipſo audivi) *Ecquid precari Divam pro ſanitate, & reſtitutione greſſus vellet?* Illa ambigere, & nativum hoc malum dicere: tot annos tuliſſe, & porrò laturam quamdiu Deo viſum eſſe: oratum autem pro ſalute & quiete Eccleſiæ, ac patriæ, feriò veniſſe. Jam in ſacello, jam ſacro interſunt: & illa ab aure ſiniſtra dolorem viſa percipere, qui totum corpus permearet adusque femur, & tibiam adfectam. Nihil

etiam

iam ſuſpicari: ſacris peractis ad prandiolum, inde in ſelum, in eo Lovanium veniunt. Et quia veſpera rat, ſtatim (ut Antiſtitam ſalutavit,& ſe exhibuit) ad ellulam properat; ſed enim in adſcenſu, advertit calceum illum altiuſculum impedimento ſibi eſſe, & gradum refrænare. Cùm aſcendit igitur, abjicit, & videt ſeque eo (numquam anteà factum) inſiſtere, & ambulare rectam poſſe. Percipit & tenſiones quaſdam, & laxationes in tota ea parte: atque gaudio attonita, orationi incumbit, Deum & Divam rogat, firmum & proprium hoc bonum ſibi eſſe. Laſſa denique in lectulum incumbit: manè ſurgens, & experta, videt nihil cothurno opus eſſe, æquales ſoleas ſumit, & iis quaquaverſus inambulat, & Antiſtitam ac ſodales gnaras facit, & ſe oſtendit. Mirari omnes, laudes dicere, & canere: denique fama in urbem, & ſtatim ad Marchionem deferri. Ego ei fortè aderam, & ſeriis de rebus ſermones erant, conclavi etiam clauſo. Pulſant validè, ingreſſi Miraculum acclamant & narrant: ipſe gaudio exſultare,& pias lacrymas manare. Mittere tamen *Philippum Numannum* (is tum unà venerat) virum fidei & probitatis notum, cum alio nobili, ut ipſi adirent & oculis uſurparent, ſatin' certò ita eſſet? Clara,conſpecta omnia: ergo veniam impetrat, ut ſecum ea virgo Bruxellam iret, & Serᵐᵃᵉ *Iſabellæ*, Principi noſtræ,piiſſimæ fæminarum, ſiſteretur. Factum: & ipſa Virgo aſſiduè melior, non greſſum ſolùm,ſed modulum tibiæ (quæ attenuatior anteà) receperat,& gibbum in femore exſtantem amiſerat. Ipſe calceus altior eò latus, quem & nos vidimus, & menſi ſumus,ad modum ſuprà dictum: qui ad aram deinde D. Virginis appenſus, monumentum rei exſtat. Exhibuit ſe omnibus, etiam Illuſtriſſimo Antiſtiti Mechlinienſi, qui tum Bruxellæ: is inquiſivit, & comperit fraude omnia vacua, Deo plena.

CAPUT XXXII.

Prolapſus uteri ſubitò repoſitus, firmatusque.

ITA fuit, neque aliter in *Magdalenâ Heremiâ*, Bruxellæ,virgine adulta, & quinquaginta circiter annorum. Et ante annos tres eniſa aliquid ab alto ſumere, dum viribus ſe attollit & ſublimat; interiora viſcerum læſit, & uteri pars procidit, atque in loco quem fæmineus pudor celat,propendit. Turpe malum, triſte malum: & medici vix ſpondent levamẽ. Retinaculum ali-

quod

quod, faſciari & involvi, & vetare ulteriorem aut to-
tum lapſum. At dolor tamen continuus adeſt, & greſſi
impedimentum, & quiete etſi inquietâ eſt opus. In
M.DC. in illâ fuit ad Octobrem uſque menſem: & tum divi-
III. no inſtinctu, & comitatu honeſtiorum matronarum
aliquot aut virginum, ad *Collem* ſacrum eſt vecta. Ora-
vit, pars ea reducta & firmata eſt, faſcias Divæ obtu-
lit liberatrici.

CAPUT XXXIIII.

Cephalalgia continua, & permoleſta, ſublata.

SÆPE *Lovanium* noſtrum, atque etiamnunc vocat. Quid mirum? ſedes illa pietatis & doctrinæ eſt: in Deum & divina afficitur, & fructum ac gaudium ſæpè ſentit. Lovanii igitur, inter alia religioſorum cœnobia, duo ſunt, quæ Ill^mus Princeps *Guilielmus Croius*, Dux Soræ, & idem magni illius *Caroli Quinti* educator & doctor, ſuâ pecuniâ ſtruxit: aut certè, eo defuncto, uxor. Sine liberis enim erat: & magnas opes divino cultui, etiam poſt ſe, impendit. Hoc fine extra opidum, ad arcem *Heverleam*, cœtui Cæleſtinorum ſacram ædem, & ædificia alia ampla ſtruxit, inſtruxitque: in ipſa urbe, Virginum, quæ ſupremæ Virgini, *Annunciatæ* titulo, ex inſtituto ſacrantur. Inter iſtas erat *Anna Laurentia*, annos nunc ſexaginta tres nata: quæ cùm, de more, inter conſortes caneret (ante annos circiter octodecim) caneret dico, & vocem altiùs tolleret, correpta eſt dolore capitis, qui ultra patientiam eſſet: ſecutuſque tinnitus & ſonitus in eo continuus, velut horologii, per rotulas ſuas labentis. Itaque ſecedere, & divinis officiis abeſſe plurimùm coacta: cùm adeò cantum non ferret, ut vix vocem aut ſermonem elatiorem. Inſomnia accedebat & corpore ac viribus jam tabeſcebat. Fama tetigit de *Diva Aſpricolle*, animum & preces eò vertit: ſed quia, ex lege, nefas finibus ſacrati loci egredi; ecce Virgines in horto elegerant ſacellum quoddam modicum, & collapſum inſtauraverant, in quo Diva illa, atque inſtar ejus, coleretur. Huc triduum ſe contulit, pie precibus precata eſt: ſub veſperam, valdè allevata animo ac corpore, noctem eam quietam habuit, nullo ſonitu interpellante aut moleſtante. Imò experrecta, ſanam ſe ac vegetam ſenſit: ac deinceps bonâ fide manſit.

CA-

CAPUT XXXIV.

Vehemens Paralyſis curata,

ET tale in religioſâ, ſed urbe aliâ, & valetudine: Antverpiæ dico, & in Paralyſi, ac membrorum omnium ſtupore aut inuſu. Erat *Anna Bruynia* in cœtu *Clariſſarum*, Divum Franciſcum æmulantium: quæ anno cIↄ. Iↄ. XCVII. in morbum incidit ancipitem, vel ut judicabant, extremum: atque adeò bis Sacramentorum adminiſtratione ad exitum erat, communi decreto, præparata. Tamen refici leviter viſa: ſed hactenus, ut ſcipione innixa, aut parieti inclinata, ambulare lentè & trepidè poſſet. Mox incumbit malum, & plenâ reſolutione nervorum adfecta, nec ambulare ultrà, nec ingeniculare, nec ſtare quidem potuit: aut ſi loco movenda eſſet, transferri à duabus fæminis, aut certè trahi, neceſſum haberet. Ipſæ manus plurimùm ſic immobiles, ut cibari alienâ ope manuque, inſtar infantium, deberet. Sex annos impotentia hæc tenuit: nec medici, pharmaca, balnea, unguina, hilum profuerunt. Deſperata, ad piam illam Matrem reſpexit: & Antiſtitam ſuam rogavit (quoniam ipſa obſtricta non egredi) mittere è Laicis Virginibus, quæ vicem ſuam functæ, munuſculum & preces in *Aſpero Colle* offerrent. Facilè impetrat, eunt, biduum orant: ipſo tertio die, manè cùm experrecta Anna eſſet, dolor etiam habuit & angor, in morbo nondum ſoluto. Tamen confiſa dixit, *Et quis Deo legem ponit? quis miſerationi ejus terminum? Quod non eſt, eſſe poteſt: imo erit, adjuva ô Diva.* Dixerat, vigorem novum capit, & impetum ſurgendi, atque ad Chorum eundi. Arripit baculum lecto vicinum, innititur: procedit, videt opus non eſſe, abjicit: & ſine adminiculo (mirata ipſa, cruce ſe ſignans, & bis terque precata,) ad Chorum venit, proſternitur, laudes & grates Deo ac Divæ dicit. Facit idem Antiſtita ab ipsâ jam monita, & publicè univerſus ille cœtus. O gratas à piis illis laudes! & addo, ſanitatem huic ratam. V. Kal. Octob.

CAPUT XXXV.

A duro & diro Cancro virgo religioſa liberata.

ITERUM in clarâ urbium *Antverpia*, & in religioſâ Virgine *Margareta Perria*, Miraculum illuſtre. Ea

Mar-

Margareta in cœtu tertii ordinis *D. Franciſci*, agebat annum trigeſimum: & jam duos annos ac menſes quattuor infeſtata duro tumore, in utraque mamma, fuerat: quem medici conſenſu *Cancrum* definierunt. Et erat, nam præter duritiem, quæ lapidis videbatur, livor aderat, perpetuus dolor & exeſio: & ſerpebat ſub alam in dorſum uſque malum. Horrebant, qui adſpiciebant: quid illa miſera quæ ferebat? Non motum, non quietem tolerabat: ipſas noctes inſomnes plurimùm, & ſedens (nam decumbere inimicum) tranſigebat. Brachium prætereà alterum ſtupere & rigeſcere, & nec ad caput admovere poſſe. Quid etiam? ô Deus benè tuos exerces: herniæ malum jam ab octo annis affligebat. Medici, medicæ, variè advocati aut evocati, manum adhibuerunt, non remedium: & victi denique ægram deponere, & carcinoma illud non, niſi divina ope, curandum dictitare. Ea adfuit, & Diva Aſpricollis, ab hac occaſione. Jam narravi, *Annam Bruyniam* in eadem urbe miraculo perſanatam: vênit ad hujus aures, ſpem & votum concipit, & Antiſtitam ſuam adit, & commeatum poſcit. Hæc indulget, comitem è ſuis adjungit: perveniunt, orant, & trino ſacrificio Miſſæ interſunt. In primo, debilitari & langueſcere ſatis cœpit: ſed ſacro Domini corpori cùm communicaſſet, meliùs exinde habuit, & mox in tertio ſacrificio viſa manum ſentire certò, quæ fricaret & demulceret partes cauſſarias, & dolorem tolleret, atque adeò ſanaret, quam manum, niſi divinam? Illam, illam: & omni malo depulſo, extemplò, imò in templo convaluit: omni, etiam illo Herniæ, quod, ut dixi, vetus habebat. Quæ, putas lætitia ſacrarum *Virginum*, cùm ad eas rediit? quæ admiratio medicorum, & ibi civium? Omnes concurrere, ad videndum: illi etiam, ad tractandum & explorandum. Vera ſanitas erat, nihil mimicum: & vera etiamnunc manet. O Diva quæ non curanda curas, hanc deſperatam patriam etiam adſpice & adjuva. Nam

Pridie Nonas Novemb.

Altera jam bello civili volvitur ætas,
Suiſque Belga viribus
Interit, ac toti debet ludibria mundo:
Heu triſte fatum! quis modus
Et quis finis erit? finis, ſi turbida vita,
Emancipata crimini,
Mundatur, ſi vindicat hanc ſibi maſcula virtus.
Tu Diva conantes juva.
Et veluti cancer ferus ille quievit, & à te

Proli-

Prohibitus ultrà ſerpere:
Sic gangræna mali deſæviat inteſtini,
Et in vicem veniat Quies.
Illa Quies optata bonis, & ſuſpirata:
Adſpira, & indulge frui.

CAPUT XXXVI.

Languor varius mixtusque curatus.

EST Lovanii in mea vicinia, ſic ut manu tangi penè poſſit, *Thomas Blijlevius*, vir perhoneſtus & amicus noſter, vigilum vigil Præfectus. Filia illi eſt, aut fuit (nam Deo dedit & dicavit) *Michaëla*, quæ in B. Virginis *Annunciatæ* cœnobio religioſam vitam eſt profeſſa. Hæc in languorem incidit pravum, occultum, incerta cauſsâ: qui cor aſſiduè obſideret, & angeret; item ſuſpirium gigneret; imbecillitatem denique omnium virium pareret; ſudore, uno aliquo die, vel ſepties erumpente. Nauſea ſtomachi acceſſit, nec appetitu, ſed imperio, leve aliquid cibi ſumebat. Sex menſes ita languit, nec periti noſtri medici profuêre: profuit illa cæleſtis, & *Virgini Aſpricolli* ſe devovit, ejuſque ſacellum (quod antè monui) in horto ibi piè ſtructum adoratumque, inviſit. Dum illic ergo precatur, vigorem novum in corpore ſentiſcit: eodemque die in genua proſtrata, orationes aliquot ſolitas legit. Hoc ei à quinque menſibus non licitum animos addit: & nocte in pſallentium chorum ingreſſa dum cum iiſdem pſallit, ipſo momento quo inclytum illud *Salve Regina* canitur, manum ſuper humeros incumbentem & prementem percipit, atque adeò ipſos digitos tractim diducentem. Mota eſt & ſubſiliit, & reſpexit: neminem videt. Lectum & ſomnum petiit, rurſum ſurrexit, & manè in templo ſic clarum & validum voce ſua concinuit, ut mirarentur aliæ Virgines, quæ tam ſonora vox, & unde hoc robur? Talis eſt, & maneat: pro patria, parentibus, ſed & vicinis oret.

CAPUT XXXVII.

Apoplexia & Spaſmus fugantur.

EST Antverpiæ *Angela Wouteria*, patre *Matthiâ* vaſculario: quæ tredecim annos nata incidit in Apoplexiam, & præſertim dextri totius lateris. Adhærebat tremor & quaſſatio artuum, ut ire, ſtare, ſedere ſine agitatione non poſſet. Ampliùs, lingua & os primùm impe-

impediri, & balbum loqui : tum muteſcere, & ſenſ denique alienari, & palàm dementire. Spaſmum ſive convulſionem mixtam eſſe, medici etiam cenſebant ſed medelam nemo ferebat. Parentes mœſti, ſuaſi ſunt ad Divam noſtram hanc ducere : quod deſtinant vo ventque facere, utique cum eâ eorum alter. Dum in eo ſunt, Virginis feſtum, quod *Præſentatio* dicitur advênit : & pater obſervat, ac manè uxorem monet, cum filia ad templum Divæ ſacrum in eâ urbe ire, & precari. Exſequitur, cereum emit, & puellæ jubet accendere, accenſumque ante aram Divæ collocare. Quod fecit, ipsâ manu ægrâ; quam attollere tamen, niſi adjuvante alterâ, non quivit. Ecce autem hîc mirum, cereus ille ſic benè accenſus, ſponte extinguitur, ſine vento aut aliâ vi; iterumque accenditur, reponitur ut antè; exſtinguitur ſecundò, tertioque fit idem. Mater mirata, & toto corde Deum precata pro filiæ ſalute, pro ſuó ſolatio, domum redit Nihil eo die filia mutat : ſed ſequenti, benè manè ſurgit, ſeſe veſtit, calceat, deſcendit. Mirantur parentes, & trepidè gaudent: mater, *Quis te allevavit, & veſtiit?* Illa, *Ego me*, inquit. *Sine alienâ operâ? Sine ullâ.* Tum iſti ſerio gaudere: & magis cùm ambulare, ſedere, ſtare, omnia pro ſanâ facere vident. Et gratias ergo Divæ agunt, & tam inopinatam ei ſalutem meritò adſcribunt, & divulgant.

CAPUT XXXVIII.

Mirus, nec ſine Genio fortaßè morbus, tollitur.

IBIDEM etiam *Barbara à Bergis*, *Gerardi* Doctoris medici filia, in monaſterio devota Deo virgo erat, quod *Divi Auguſtini* inſtitutum & normam profitetur, inter pia opera, Elephantiacis ſive leproſis curat. Hæc & annos triginta ſex fecerat, cùm incerto morbo, ſed gravi dejicitur, qui ſex totos annos & tres menſes adfixam lectulo habet. Incerto dixi, nam medici variè differebant; alii Cancrum internum eſſe; alii Melancholiam Hypochondriacam, ſed variis ſimptomatis mixtam. Certè gravia & inſolita patiebatur, ut, cordis perpetuam ferè palpitationem; ut, angorem & animi deliquium, quod occupabat, ſimul aliquis vel leviter eam tangeret : atque ita, ut mortem in limine eſſe judicares. Inde factum, ut vix bis terque in anno lecto demoveretur, concinnandi & inſternendi cauſſâ : & hoc tâ periculoſè, ut quâdam vice in lectulum humi depoſitam, & ſic ægreſcentem, nemo auſus ſit tangere, manſeritque

ritque ad quindecim dies. Multis & primariis viris ec nota,quos novitas rei ad viſendum, aut & miſera- excitabat : atque eò res venit,ut neque linteo cor- is mundare aut tergere : quid corpus? nec ſpondam it partem lignei lecti digito libare, ſine manifeſto us deliquio, liceret. Itaque virgines, quæ curabant, ctum interim ſpinis circumdederant, nequis temerè anum admoveret, cum tantâ ægræ noxâ. Ampliùs, ontractio nervorum ex tam longo decubitu ſecuta,& niſtra tibia toto pede brevior, quàm dextra erat. Deni- ue ſex ipſos menſes (obſerva) ante curationem, lecto non moverat : viva non viva, portentum vix ho- o. Et ſanè aliquid Geniale huic toti morbo interve- iſſe, facilè ego ſuadeor : neque mirum igitur, huma- â nullâ ope ſublatum. Divinâ opus fuit, & ad hanc entum. Virgo noſtra, jam in eâ urbe celebris, invoca- ; & ipſa Præfecta cœtui, pia & amans ſuarum fœmi- , vicem ægræ, eò ivit. Rediit, nihil mutatum reppe- it : nec ægra tamen animo aut ſpe dejicitur, ſed ait, *Deſtinatum ſibi, ter eò mittere, aut certè ipſam ſe (quod ſpe- abat) tertiò illuc ire.* Sub id tempus, perhoneſtus qui- dam Canonicus Antverpiæ, ſacrificium Miſſæ in eo cœnobio fortè offerebat : oblatoque, ad ægram viſit, ut anteà ſæpiùs, & dicit, in ipſo ſacrificio memorem ſe ejus precibus fuiſſe, & decreviſſe ad Divam, vicem illius ire. Valdè lætari viſa eſt, hoc promiſſo : & ipſe in rem contulit, atque unà cum *Vulmaro Scheto*, qui Pa- ſtor in eo loco, iter ineunt, & a. d. III. Nonarum No- vembrium ibi ſe ſiſtunt. Myſticum ſacrum pro eâ of- ferunt : & ecce eodem die, vires illa abſens recipere viſa eſt, ſed mox acres dolores ſecuti, ſic ut in febrim morbus tranſiret. Sequenti autem die, iterùm emen- datio & alacritas, & unam ex aſſiſtentibus rogat, ma- num ſibi commodare levaturæ. Facit, & tactu illo (quod ſolet) non offenditur, imò adſurgit, pedibus in- ſtat : quod altera ſic miratur, ut clamet, & eam deſerat, iterùm in lectum ſic delapſam. Sed ſequenti ecce die, ſeriò & certò jam ſanam ſe approbat, veſtes manè petit, ſumit, ipſa induit, nullo adjutorio : deſcendit, ambulat, ad focum ſedet, cibum potumque capit. Quæ voces videntium, quæ gaudia? lacrimas etiam aliquæ non tenent. At illa magis magiſque vigeſcere : & faſſa eſt, infundi ſibi vires, ut aquam ab alto, & per corpus to- tum manare ac diſpergi. Sic igitur refecta, ipſa tertiam peregrinationem (quod prædixerat) ad Divam no- ſtram obivit, redivit, populiſque mirantibus ſe oſtendit.

CAPUT XXXIX.

Auditus ſurdæ redditur.

OUdergemium pagus eſt, in exitu Sogniacenſis ſilvæ, Bruxellam verſus: & ibi Virginum cœnobium à Ducibus Brabantiæ, inter plura alia inſtitutum, ut pietas majorum fuit. Inter eas *Hadriana Gouſia*, quæ ab annis jam triginta octo ſurda facta erat: ut, non dicam verba aut ſermones, ſed nec cantum, nec validum Campanis æris ſonum audiret, niſi leviter & incertò. Adhærebat dolor in vertice capitis aſſiduus, & ſtrepitus in auribus permoleſtus, qui murmur rotæ molaris referret. Poſt medicos, ad *Divam Aſpricollem* bis miſit: & à reditu, cùm noctu quieti ſe componeret, nondum etiam dormiens: vidit adſtantem lecto Divam Virginem, quæ oculis ſublatis intentiſque adſpiciebat. Primùm formidine aliquâ correpta eſt; ſed depulsâ, ad preces ſe vertit, & ſanitatem ab eâ ſupplex rogat. Statim Diva manum exſerit, tempus utrumque in capite ei tangit, tangit & oculos: & verba addidit, quæ edere Virgini non eſt viſum. At ſequenti die meliùs illa audire, & mox meliùs meliuſque, donec ad verum & veterem ſenſum venit.

CAPUT XL.

Clauda in greſſum erigitur.

MArgareta, filia *Ioannis Neomagi*, aromatarii Antverpiæ, tredecim annos nata, clauda ab infantiâ fuerat, id eſt à ſexto ætatis menſe. Clauda inquam, ut toto palmo pes alter retractior eſſet, & in calceo altiore ac ſuffulto ambularet: id quoque ægrè, nec niſi digitis primoribus, calce ſolum vix calcans. Patrem igitur orat, copiâ hac miraculorum excita, ad Divam illam ſe mitti: mittit, & cum eâ ancillam. Biduum ibi ſunt, orant: ipſo ſecundo die, Miſſæ ſacrificio, animus puellæ dicit (id eſt, bonus Genius) ſanam eſſe, adſurgeret, experiretur. Audit, ancillæ dicit, & calceum altiorem abiicit, utroque pede æqualiter inſiſtit. Dieſthemium veniunt, alios calceos pares emunt, domum redeunt, lætificant parentes.

CAP.

CAPUT XLI.

Puellá malis Geniis inſeſſa, & diu poſſeſſà, vindicatur & ſibi redditur.

Yſulas Flandriæ opidum appellamus, mercatu & opibus celebre : in quo *Catharina Buſſa* erat, ſed non o nomine ſuo pura. Malus Genius, aut veriùs Genii, n ſedem ſibi, arcano Dei permiſſu, legerant cepe-rtque, & jam ab anno ætatis decimoſexto tenebant. puellæ miſerias, aut injurias! torquebant, diſtrahe-nt, geſtus motuſque fœdos, aut ſupra naturam vo-os, edebant : & ſæpè quini aut ſeni homines non ınt coërcendæ. Quid, quòd Latinè, Græcè, Hebraï-loquebatur? Quid, quòd præterita & occulta edice-t, facta aliena, aut culpas? Et evênit, cùm duo milites lelvetii erant) ſigna & caſtra deſeruiſſent ad Oſten-m, & in opidum illud veniſſent, rumorem ſparſe-nt de eâ deditâ, & valdè adfirmarunt. Creduli cives tari, alius alii nunciare: ſed hæc, interno ſuo auctore, ſa dicere, & ampliùs addere, *Duos iſtos profugos eſſe, ex opido Noveportu argenteam thecam, Dominici corporis eptaculum, furto abſtuliſſe. Rem ſic habere, inquirerent: e autem cogi ad evulgandum à magno* (ita loquebatur) *agiſtro.* Inquiſiti, comperti ſunt : & talia multa effe-bat. Amici ad Exorciſmos, Eccleſiæ ſollennes, rem eduxerunt, ſæpè uſurpati, & iterati ſunt : cum illo de-que fructu, ut ſeptem Genii (tot ſe eſſe dixerant) icerentur. Sed falsò dixerant, plures enim erant, quod es oſtendit. Priuſquam autem ejicerentur, dignum nemoratu, per puellæ os acus multas effuderunt, item alphur, nummum argenteum eroſum, clavum ferreum almarem. Sed quod meritò admiremur, in turbâ ad-ſtentium fuit unus, qui à Divâ noſtrâ recèns veniret; uem puella deſignans, *Et tu*, inquit, *ibi es? Unde venias, uid adferas, ſatis ſcio. A Mariâ illâ Aſpricolles, quam iſum iviſti.* Alii in eum oculos conjiciunt, & ipſe ad-rator ſive Exorciſta (cui *Silveſtro* nomen, è Capuci-orum cœtu) appellat eum, & rogat. Ille fatetur, & quer-us etiam fragmentum ſe adferre. Silveſter bono con-ilio, an inſtinctu potiùs, de quercu aſſulam poſcit, & ſumit : & puellæ in os inſerit, ac jubet comedere ıc demittere. Paret, vix demiſerat, cùm Genius in gut-ture ſe oſtendit, clamat & queritur ardere ſe ac torque-ri à ligno, addidit, tres etiam reliquos ſe in hoſpitio

Digitized by Google

iſto eſſe. Iterumque adjuratus & adjurati de egreſſu facturos reſpondent, idque *virtute & interceſſione Mariæ Aſpricollis. Quo ſigno?* inquit ille: *Vitream*, inquiunt, *frangemus.* Duo egreſſi, frangunt: tertius ultimuſque clavum ferreum è pariete eductum in vitream projicit, nec tamen tangit. At ille in exitu altùm clamat, *Vivat Domina Aſpricollis, quæ egredi me cogit.* Quid? inquies, ipſe laudat & magnificat? Ita, ſic & à Christo olim ejecti, prædicabant, & teſtabantur *filium Dei eſſe.* Sed de puellâ, pura ſemel facta, ex eo manſit; ad Collem venit, novem ibi dies precata, & ſacris operata eſt. O quis ille malus Divæ vires abnuat, quas princeps malorum Genius agnoſcit?

CAPUT XLII.

Cæcus ab utroque oculo illuminatur.

ANtonius Grotius, è confinio Antverpiæ, militem ibidem in propugnaculo aliquo egit. Ante annos ferè ſeptem, defluxio in oculum dextrum facta vexavit, & adegit Antverpiam ire, medicinæ cauſsâ. Adhibita eſt, ſed adeò non juvit, ut cæcum fecerit, amiſſo prorſus oculi ejus uſu. Rediit ad militiam: & biennio pòſt idem fluxus in alterum oculum incubuit, eodem fine. Nam & hujus uſum intra dies octo planiſſimè amiſit. Ita militiam coactus deſerere, Antverpiam ſe contulit, reſculas ſuas vendidit, & paulliſper eâ pecuniâ ſe toleravit. Inſumptâ, ad mendicimonium verſus, ſtipe aut cibo vicatim quæſito ſuſtentabatur. Sed audito de Divâ Virgine, ad eam iter deſtinat, & ingreditur, puero ductore. Preces fundit, triduum hæret, ac quoque die bis aquâ ibi fontanâ oculos lavat. Primo die nihil mutat: ſequenti, dolores acutos in capite, & præſertim circa oculos, habet; tertio, cùm Dominicum corpus ſumpſiſſet, & ſub veſperam in Sacello precaretur, viſum ei vincula quædam in oculis rumpi, & ſtatim aperti ſunt, manſeruntque, ad plenam viſionem. Multi graveſque teſtes, & mali hujus, & remedii: nec ambigere eſt, niſi iis, qui ex profeſſo impugnant Divam & divina.

CAPUT

CAPUT XLIII.

Herpes exedens ſiſtitur, fugaturque.

HAdrianus Asbroekius, notum Bruxellæ nomen & in munere publico, filium *Guilielmum* habuit, quem *Herpes* occupavit, & depaſci cœpit: ex illo peſſimo genere, quem *Exedentem* medici vocant, inſtar ignis pervadentem & abſumentem. Puſtulæ erant, & papulæ, ſed ſtillantes pure ſordido: atque ex toto corpore, totâ facie ſparſæ, ut liberum nihil, præter os ſolum, eſſet. Pruritus accedebat, & pueri frictus aſſiduus, ſic ut ſanguis paſſim manaret: & jam penetrabant ulcera atque exedebant cutem, carnem, ad ipſa uſque oſſa. Fœdus aſpectus, & fugabat videntes. Medici adhibiti abſiſtere, indomitum malum cenſere: Diva advocatur. Parens uterque puerum defert, & offert: redeunt, nec medelæ copiam primò vident. Sed mox deinde apparuit ulcera ſiccari, minui, evaneſcere: ut intra undecim dies nihil maligni in corpore eſſet, ſpecie omni morbi, cum ipſo, depulſâ. Ne cicatrix quidem (ô mirabile!) uſquam conſpici potuit. VII. Kal. Julias.

CAPUT XLIV.

Vulnus incurabile curatum.

IOannes Contteſius, inter belli adminiſtros, Antverpiæ domum habebat. Forte in Campaniâ noſtrâ, ad Leodſratam arcem, in rixâ aliquâ, ictus gladio punctim fuit: idque in manu juxta pollicem, ſed ita ut ad cubitum læſio & vis pertingeret, ac nervi plerique brachii abſcinderentur. Dum curatur, inflammatio ſupervênit; & medicantium ſententia decretoria, brachium amitti atque abſcindi, aut vitam debere. Ille tamen mollior ad iſta, abnuere, & mortem potiùs eligere: ſed ante omnia ad Divam Hallenſem recurrere, & votum ei vovere. Audit ab ipſo voto, & intra paucos dies ſanitatem recipit, & vires: ita ut Antverpiam rediret, & inde Hallas iret. Ceterùm plena illa ſanitas non fuit; manus manca, & digiti tres priores rigidi, & ſine motu, manſerunt. Non impotentia hæc (nos ſcimus) numinis, ſed providentia fuit: & in partem venire Divam etiam *Aſpricollem* voluit,

 aut

aut potiùs idem Deus & Diva hîc etiam reliqua bene-
Prid. Nonas Jul. ∞.IϽC.IV ficii ire expunctum. Venit eò, invocat: globulos
quibus preces ſolet perſolvere, ſacerdoti offert, *ut ſa-*
cram ſtatuam tangant. Dum recipit, manum laxa-
tam videt, moveri, claudi, ut antea, & nihil ex con-
tractione ultrà eſſe.

CAPUT XLV.

Fœda facies membrorum correcta, & congenita reductio laxata.

PLURA ſunt, & ſciens quædam omiſi: quam mul-
ta & ipſi, qui beneficia adepti, gaudii ſui tacitâ con-
ſcientiâ contenti, non retulerunt ad Actuarium, aut
expreſſerunt? Pænè liquet, altera tanta dictis eſſe.
At claudam jam (nec Diva tamen adhuc ſuum fon-
tem:) ſed ego, inquam, claudam inſigni & nobili
curatione hominis externi, quæ Belgicam famâ &
admiratione ſui implevit. Erat Bruxellæ *Ioannes Cle-*
mens, filius *Iacobi*, Lucernæ in mediis Helvetiis na-
tus. Sed ad hæc loca cum patre venit, quo tempore
Erneſtus Auſtriacus præerat: ô Princeps bonus, &
bono noſtro natus, ſi Deo viſum diuturnum eum hîc
eſſe! Venit autem ipſe pater, in comitatu Poloni viri
nobilis, *Tobiæ Metzkuæ*, cui, in peritiâ aliquâ lingua-
rum, pro interprete eſſet. Sed enim iſte *Ioannes* à
nativitate claudus, debilis, imò monſtroſâ quâdam
facie corporis fuit. Tibiæ & pedes contracti, & an-
trorſum verſi in pectus: ſic ut genua injungerentur
& adhæreſcerent, nec eſſet digitum aut aliud immit-
tere, tamquam nativâ concretione. Imò verò cavi-
tas, & velut putei, apparuerunt ſub pectore, cùm ſana-
tus ille fuit. Idem in utroque femore, & ventre imo
jungebantur. Globoſum aliquod corpus diceres, nec
ſtare, jacere, ambulare idoneum: ſedere tantùm, &
ſedendo proſerpere, manuum aliquo nixu, quæ ful-
cris etiam juvabantur. Hæc deformitas patri dolori,
matri etiam exitio fuerat: quæ in partu obiit, cùm
ventre exſecto *Cæſo* hic prodiit, triſti fato. Talis igitur,
cum patre delatus inter impedimenta, variis Belgicæ
locis cum eo fuit: ubique viſus, deteſtatione, aut miſe-
ratione, ut ingenium hominum erat. Pater varia tenta-
vit, curando & corrigendo: etiam ad inclytas ther-
mas Aquægranenſium miſit: ſed dum ibi eſt, patrem
amiſit, à prædonibus interfectum. Nova calamitas.

Bruxel-

Digitized by Google

xellam rediit, paternam pecuniolam conſumpſit,
ignitate alienâ deinceps ſuſtentatus : ibi, Ant-
piæ, in ipsâ Bataviâ, Zelandiâ : nam & ad hæc
i errabundus ivit. Tamen religione tactus ad nos
iit, & ſtipe diurnâ victitavit ; donec moti miſe- ...1361.
one aliqui civium, picturæ artem diſcere ſuaſe-
t, & magiſtrum repperérunt. Diſcit, & inibi
brâ famâ motus, capitur ad Divam noſtram veni-
, ſi fortè & ipſe opem ac ſolatium referret. Vectus Nonis Ju-
curru, in Sacellum repſit, culpas confeſſione & lii.
enitentiâ expiavit, ſacram hoſtiam ſumpſit : &
ullò poſt angi viſus & animo collabi, item dolores
omni corpore ſentire : denique ſudor à capite ad
lces diffluere. Et dum conatur egredi, atque aëre
ſici, magis increvit morbus : manſitque volens
olens totum diem in veſperam. Tunc ſollennes
ivæ laudes canebantur, & ipſe ante aram ; ſentit-
ue palàm à terrâ ſe attolli, & pedes antè contortos &
gatos laxari, dejici : idque thorace, qui velabat,
er vim diſrupto : & ſtatim directus, pedibus ſuis
etit. Ipſe attonitus, quid alii ? in tantâ mutatione,
nimo iterùm labi & corpore viſus ; ſed erigitur, in
ede collocatur, veſtes tegendo adferuntur, & femi-
alia inducuntur. Vires deinde magis magiſque au-
eſcere : ipſæ tibiæ tenues & exſuccæ, carne & ſan-
guine impleri. Alterum autem mirum, vulnus in ca-
pite ante dies quindecim acceperat, nec id coïverat :
coïvit ſponte ipſo illo tempore, & cicatricem acce-
pit. Hæc turbis ibi viſa, hæc Lovanii cùm rediit,
hæc Bruxellæ ; & quis non concurrit ? Audivi me-
dicos primarios, & talium haud temerè credulos, ex-
clamantes, *Verè hanc vim & manum Dei eſſe.*

CAPUT XLVI.

Finis, & pro Patria preces.

VERE fuit, & tua ô DIVA : porrò benefica eſſe perge, & in corpore animum etiam cura. Cura illos, qui à Deo & à te verſi, priſca ſacra & ritus deſeruerunt, novis adhæſerunt : iterùm deſerant, & tam claris ſignis moniti hîc Deum, hîc pietatem eſſe, rebus docti aſſentiantur. Et patriæ denique adflictæ, & jam extremum pænè ſuſpirantis, miſerére : quod verſu ſeriò & calidè rogamus : audi, exaudi.

Digitized by Google

DIVA, *quæ gentes hominum, ſalutis*
Exſules, partu recreas beato:
Aſtra quæ pandis, veterumque mutas
Fata parentum.

DIVA, *quæ gaudens iterare dona*
Erigis lapſos, trepidiſque robur
Addis, & ſervas variis periclis
Undique cinctos.

Clamat hoc ætas vetus, iſta clamat:
Belgica hoc HALLIS, GRUDIISQUE, *vidit,*
Et palàm jamnunc videt in propinquo
Colle SICHEMI.

Hîc tui vultus modica eſt imago,
Sed potens præſensque levare noxas,
Quas neget curare vel Aeſculapi
Docta medela:

Cædit hîc febris mala, cedit hydrops,
Claudus hîc greſſum recipit, ſonorem
Surdus admittit, radios diei
Cæcus ab ortu.

Adſtupet quiſquis videt, & ſolutâ
Voce mox laudans, precibus fatigat,
Ut ſibi cariſque ſuis viciſſim
Suppetieris.

DIVA *fac nobis, miſerare Belgas:*
Quos nimis ſævis agitat procellis
Civicum bellum, & minitatur ipſam
Mergere navim.

Tu malis feſſos releva, & favente
Pacis, indulge, recreemur aurâ:
Tunc tibi laudes, Dea, dicit omnis
Sexus & ætas.

REJE-

Digitized by Google

EJECTIUNCULA

SANNIONIS CUJUSDAM BATAVI.

FUIT *hîs diebus, Lector, neſcio quis homo nebulo (ita eſt, & nugas meras & ſordes loquitur, & id plebeiâ ſuâ linguâ) homo, inquam, nebulo qui* DIVAM *& me peteret, conviciorum ſtrue utrumque oneraret. Vidi, legi, ſi, etſi in morbo atque eo ancipiti: denique atra etiam ilis mea, credo, incaluit, & hæc pauca apud te dice- vel fundere juſſit, quamvis neglectim. Quid enim ccuratè in illum opus, quem ego infra iram meam exiſtimo: iram? etiam vires, & primis dentibus (ne invidioſum ſit) leo leporem hunc frangam. Miſer, quid acis?* * χύτρα καὶ πέτρα, *ut verbum eſt,* ἀσυμφωνῶ *comparem aliquem tuum quære. Et quid tamen ait noſter alatbro?* Primùm me è Batavis diſceſſiſſe. *Hoc fateor, & volui, & addam debui: cur liberum mihi non eſſet?* Aluerunt te, *inquis. Quid? ſupervacuum, aut terræ onus? Ego profeſſionem meam tredecim annorum illis imputo, & cum humanitate litteras, & ſcientiam cum prudentiâ, ſparſa in eorum juventutem. Adeſte, quàm multi è diſciplinâ meâ etiamnunc fatemini? milleni, & exteros omitto.* Atqui dolo abii, & perfidiam miſcui. *De dolo agnoſco, ſed bono: de perfidiâ, quis præter iſtas caniculas dicit? Petite à Curatoribus Academiæ, petite à Senatu Leidenſi: nemo obligatum me in diem unum dicet. Liber & meæ ſpontis eò veni, liber & meæ ſpontis diſceſſi. Spem feci reditus, fateor: ſed ſpem, non promiſſum, & cùm in Spadanis aquis fui, ſtatim ad eos ſuper mente aut decreto meo ſcripſi, non mutando, etſi illi aureos montes (fatendum eſt, & benignitati habeo gratiam) offerrent. Inquirite imperiti aut juvenes, ſe-*

* Olla & petra non benè congruunt.

niores vos docebunt. *Sed altera calumnia*, In religio-ne mutavi. *Nego, in ſede veſtra, non in ſenſu fui: & ut in peregrinatione, corporis non animi requiem illic elegi. In tempore, ut meum ingenium eſt, quietè modeſteque me habui: an in ſacra aut ritus veſtros tranſivi? nec impudentia hoc dicet. Et fac feciſſe:* non ſuffundar errore (*ait Tertullianus*) quo caruiſſe delector, *& cum gaudio meliorem me recognoſcam. Bona iſta levitas, quæ attollit & ad alta ducit.* Quid *deinde etiam*? In Eburones veni, & illic rem meam feci. *Dii deæque! obolum nemo eſt in Eburonum terra qui tunc mihi dederit: meum ſalem, ut ſic dicam, linxi, & valetudini ſaltem curandæ illic vixi. Humanitas tamen & comitas inviſentium, atque etiam invitantium, non defuit, agnoſco: & amicos habui, atque habeo: & oblata jamtunc à* SER^MO^ *illo* PRINCIPE, *ad quæ nec popularium meorum benignitas acceſſit. Sed patriam antehabui: quo fine?* Ambitionis, *ait ille:* & ut purpuram viam mihi munirem. O *quàm rem tetigit! ô acre & ardens meum illud votum! Non ſic Empedocles amore immortalitatis in Aetna, ut ego in hoc igne.* Quis *leget iſta ſine riſu, imò ſine iracundia, qui me quidem vel extremis lineis norit? Modeſtia, modeſtia eſt, quam appeto, quam præfero: & quæ ſæpè jam efferendum retinuit & repreſſit. In Batavis ſigna dedi, & ſciunt amici: quid jam & olim hic? ſileo.* Reliqua *in eo ſcripto ſunt meri luſus, aut convicia: & quibus, ita me Deus, non habeo quod reponam.* Quid *enim? etiam convicia? cum Catone profiteor:* Iniquam mihi hanc pugnam fore. Nam & male audiunt iſti ex facili, & dicunt: mihi & dicere moleſtum eſt, & audiendi ſum inſolitus. *Et quæ etiam convicia? à curru, navi, ſtabulo: & quæ liberalior animus aut auris, non niſi cum nauſea admittat. Atque hæc primaria iſtorum ars, & velut profeſſio eſt, & ſicut ſimiæ nulli bono uſui, niſi ut ſaltent, morſicent, riſum moveant: ſic noſtri iſti agyrtæ. Ego me componam?*

ὗς πρὸς Ἀθηναίαν ἔριν ἤειρε, audacter dicam: nec ignam aut ſtilum maculo, talium vel contactu. Abite veſtras tenebras, quibus ſolum nomen LIPSI præſcriptum leviter vos extrahit, gravius mox deprimendos. Ego autem ſto, & fulgeo, atque ut ignis aleam exurit, aurum nitidius reddit: ſic iſta calumpia vanum aut vacuum aliquem abſumant, vera virtute gravem illuſtrant. Nos ii ſumus, cum Deo vicimus: & quidquid obiicitis, bona Famæ aura hunc cygnum levabit, & à morte canentem etiam audietis. Hæc de me: de DIVA, injurius in ipſam sim, ſi non dicam refellam, ſed repetam, quæ impudentiſſimus atque impuriſſimus tymbanotriba in eam iecit. Illa vivit, videt, atque eam invoco: ut aut cum lingua mentem meliorem iſtis donet, ſi poteſt; aut ſi nōn, malos malè perdat, quod optimum iis eſt, & ne vitia & ſupplicia accumulando conſeneſcant. Satis, & nimis in iſtum, Lector: erunt alii, erunt, qui maledictis doctioribus fortaſſe protelabunt, ut protervia & licentia eſt hujus ævi, quo palmam fert * ——— ὅς μέγα πᾶσιν ἐρίζεμεν ἔξοχός ἐστι. Faciant: nos contemnimus, & cum Demoſthene decretum habemus, * τὰς τῶν διαβαλλόντων βλασφημίας ἔργῳ διαλύειν. Deus & boni favete.

* Sus in Pallada certamen commovit.

* — qui jurgandi optimus audit.

* calumniantium maledicta bonis factis diluere.

INDEX

INDEX CAPITUM.

ALIQVID pro fide Miraculorũ: & decorum hujus ſcriptionis. CAP. I. Pag. 1297
Fructus hujus ſcriptionis & Miracula ad Deum communiter, mox propriè ad verum illum ducere. CAP. II. 1298
Ad rem ipſam & obiter de Sichemio, & Colle, & Imagine, & Paſtore. CAP. III. 1300
Febrium ibi curatio. Imaginis abolitio, & alius ſubſtitutio. Aliquid de quercu. CAP. IV. 1302
Sanguinis ſudor in Statuâ CAP. V. 1303
Puella claudicans correcta. CAP. VI. 1304
Mulier oculis graviter affecta, ſtatim ſanata. CAP. VII Ibid.
Paralyſis & languor corporis ſublati CAP. VIII. 1305
Simile in apoplexiâ, & cæcitate. CAP. IX. 1306
Quidam ob dicteria punitus. CAP. X. 1307
Tabes, cecitas, tumor ſimul curata. CAP. XI Ibid.
Antiſtita quædam ab Ictero liberata, itemque Anginâ CAP. XII. 1308
Quidam in aſthmate & claudicatione ſanatus. CAP. XIII. 1309.
Apoplectica in pede & manu reſtituitur. CAP. XIV. Ibid.
Claudus & paralyticus erigitur. CAP. XV. 1310
Hernia, claudicatio, ventris tumor ſublata. CAP XVI. Ibid.
Lovanii ſtrumoſa, & ulceroſa mirificè puella, ſanatur. CAP. XVII. 1311
Fœdum ulcus, & cancri facie, in ſene curatum CAP. XVIII. 1312
Gibberus tumor in virgine æquatus. CAP. XIX. 1313
Epilepſia frequens & vetus curata. CAP. XX. Ibid.
Elephantiacus mundatur GAP. XXI 1314
Hernioſi atque hernioſæ plures ſolidatæ. CAP. XXII. Ibid.
Pectus gravi caſu ſaucium curatur. CAP. XXIII. 1316
Claudus & ulceroſus perſanatur. CAP. XXIV. Ibid.
Vulgi Scorbutus tollitur. CAP. XXV. 1317
Celebritas loci, concurſus, & noſtra inviſio precesq; CAP XXVI. Ibid.
Sacer morbus vetus ſublatus. CAP. XXVII 1318
Aſthma & Apoplexia ſimul pulſa. CAP. XXVIII. Ibid.
Femur fœdè ulceroſum ſaneſcit. CAP. XXIX. 1319
Veneficio affecta, & penè confecta mulier, ſanitatem recipit. CAP. XXX. Ibid.
Religioſa virgo ab congenitâ claudicatione reſtituta. CAP. XXXI. 1322
Prolapſus uteri ſubitò repoſitus, firmatuſque. CAP. XXXII. 1323
Cephalalgia continua, & permoleſta, ſublata CAP. XXXXIII. 1324
Vehemens Paralyſis curata CAP. XXXIV. 1325
A duro & diro Cancro virgo religioſa liberata. CAP. XXXV. Ibid.
Languor varius mixtuſq; curatur. CAP. XXXVI. 1327
Apoplexia & Spaſmus fugantur. CAP. XXXVIII. Ibid.
Mirus, nec ſine Genio fortaſſe morbus, tollitur. CAP. XXXVIII 1328
Auditus ſurdæ redditur. CAP. XXXIX. 1330
Clauda in greſſum erigitur. CAP. XL. Ibid.
Puella malis Geniis infeſta, & diu poſſeſſa, vindicatur & ſibi redditur. CAP. XLI 1331
Cæcus ab utroque oculo illuminatur. CAP. XLII. 1332.
Herpes exedens ſiſtitur, fugaturque. CAP. XLIII 1333
Vulnus incurabile curatum. CAP. XLIV. Ibid.
Fœda facies membrorum correcta, & congenita reductio laxata. CAP. XLV. 1334
Finis, & pro Patria preces. CAP. XLVI. 1335

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
LOVANIUM:
ID EST,
OPIDI ET ACADEMIÆ EJUS DESCRIPTIO
LIBRI TRES.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILL^MO ET EXCELL^MO PRINCIPI CAROLO, DUCI CROYO ET ARSCHOTANO, S. R. I. PRINCIPI, EQUITI AUREI VELLERIS.

LOVANIUM & HEVERLEAM, *quæ deſcripſi, & quamquam nota, in majorem notitiam & lucem protraxi, an cui potiùs, quàm tibi Illuſtriſſime* PRINCEPS *donarem & dicarem? Scis vetus vinculum meum, & obſequii velut ſacramentum, quo obſtringor: ſed ipſa res huc etiam ducit, quid dicam temporis hujus opportunitas? De te, ecce* LOVANIUM, *quid niſi veteri affectu & incolatu eſt tuum? Inhabitaſti, & amaſti olim, & optimas ibi artes hauſiſti: quarum fructu ſuaviter paſceris, & aut otia temporum fallis, aut triſtitias ac curas, quæ ut ſunt humana) interveniunt, mitigas ac ſolaris. Sicut Helena illa, apud Homerum, pharmacum habuit ac propinavit*

Νηπενθές τ᾽ ἄχολόν τε, κακῶν τ᾽ ἐπίληθον ἁπάντων:

Tale ſunt amœniores, & magis graviores illæ litteræ, quas Philoſophiam appellamus. Utraſque Lovanium, noſtra Helena, propinavit: & gratiam debes, ac refers; & vel HEVERLEA *tua dicet. Quæ tu illic opera ſub terrâ, & ſupra eam paraſti, aut paras? quot ædificia, vias, hortos, fontes, arboreta inſtruxiſti & adornaſti, ingenio vel effectu admiranda? Certè* LOVANIUM, *& eo ſtudioſi, id eſt è pleraque Europâ juventus, obligantur, & voluptatem ac delectationem ſuam* DUCI CROYO & ARSCHOTANO *inſcribunt. Magne & magnanime* PRINCEPS, *fruere hac gloriâ: & illud à maximo Ariſtotele dictum tibi habe:*

Quod lectum angores mitigat, mala denique tollat.

Οὐ γὰρ

Non qui in ſe inſumit, magnifi-; cus; ſed qui in publica.

Οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλ᾽ εἰς τὰ κοι
*Alii in luxum, convivia, aleam impendunt, ut nunc ſ
mores: tu poſteritatem habes in oculis, & vix, niſi a
num fructum, in operibus tuis ſpectas. Ergo jure ha
traque tua* TIBI *offero: & offero, niſi fallor, Oppon
Quid enim? Nuptiæ tuæ ſunt, quas Belgica noſtra fa
& plauſu proſequitur: & privatim multi votis, quæ v
ſcriptis, donis teſtificantur, & conſignant. Viſum idem fa
re, monumento quod ævum ferre poſſet, & memoriam ad p
ſteros propagare magnæ hujus diei. Jungitur tecum He
illuſtriſſima, dotibus animi ac corporis laudatiſſima,* D
ROTHEA CROYA, *cognata tua: &, jungitur vinculo, qu
niſi ſola mors non diſſolvit. O felicem copulam! coeunt R
gum & Principum ſtemmata: & cùm utrimque Hungar
ſceptra fulgeant, illa etiam Hieroſolymorum adfert & m
ſcet. Nomen ipſum ſponſæ quanti eſt!* DIVINUM D
NUM: *& ita accipe, magne* PRINCEPS, *atque è pulch
arbore ſtirpem ac propaginem Deum poſce. Ecce patrem eju
Illuſtriſſimum Principem* CAROLUM-PHILIPPUM, *Ma
chionem Haurechium, inter Belgicæ culmina; idem vove
& tacitâ futuri gaudii ſpe pectus ejus ſuaviter fovetur. Qu
nos tui? palàm vota concipimus, eaque duplicia:* TE cu
TUA *incolumes eſſe, & ex* UTROQUE *ſupereſſe, qui n
men & gloriam majorum referant, & in natos natoru
propagent. Hominibus ſingulis breve curriculum, & mo
talitas: ſtirpe & ſatione æterni fiunt. Eſtote, & concept
verbis proferam:*

DEUS ET FECUNDITAS
GENTI CROYÆ
STIRPE, MERITIS, GLORIA
ILLUSTRISSIMÆ,
POSTEROS IN ÆVUM,
ET IN BONUM PUBLICUM,
DONATE.

Lovanii ſcripſit & vovit

EXTIÆ TUÆ

TT: cliens

JUSTUS LIPSIUS.

AD

Digitized by Google

AD LECTOREM.

DAMUS *aliquid ſubitarium, & ex occaſione natum, Lector, quàm in* Præfatione *meâ vides. Hiſtoricum eſt, ſed anguſtioribus finibus clauſum, & noſtros iſtos Lovanienſes vix exit. Ita tunc libuit, & decuit: alioqui fateor, eodem tenore & pænè labore, Brabantiæ hiſtoriam prætexere potuiſſem. Nam initia tenebras aut ſalebras ſuas habent: reliquus curſus eſt in proclivi. Quædam ab aliis, & præſertim* Petri Divæi, *hujus urbis civis, & talium rerum diligentis, ſcriptis hauſi: plura meâ induſtriâ addidi, & è remotioribus etiam ſcriptoribus conduxi. Non jacto, componi vellem: ſed illud addo, pleraque omnia accuratiùs inquiſita hîc eſſe, quæ alii* εὐχερῶς, *& quomodocumque tradita porrò tradunt,* ex facili.

Securi, cadat an recto ſtet fabula talo.

Nos Veritati, nos Fidei litare, ſtudium habuimus: & ubi non liceret, inopiam profiteri, nec impuris victimis ſacrum profanare. Accipe, Lector, qualecumque hoc munus: & laborem noſtrum pietatis titulo (patriam ornatum ivimus) vel excuſa, vel quod malim ama. Ego te, & ſalve hoc natali meo quinquageſimo nono, XV. *Kal. Novembr.* cIↃ. IↃC. V.

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

Occasio ſermonis, & in rem præparatio. CAP. I. 1347
De ævo & nomine Lovanii, rejectæ opiniones, aut fabellæ. CAP. II. 1349
Cōditus opidi ad Normannica tempora relatus: & de iis igitur prædictum, & immani tunc vaſtitate. CAP III. 1351
Lovanii Normanni fuerunt, ſederunt, & gravi ibi prœlio attriti, aut deleti. CAP. IV. 1353
Diei ejus lætitia, & nunc etiam memoria. Initium interioris opidi, & poſteà portarum è lapide, ac murorum CAP. V. 1356
De Arce ſive Burgo, non videri perantiquam: nec niſi Comitum domicilium fuiſſe. CAP. VI. 1358
Opidi exterioris initium. mœnium operoſitas & magnitudo. CAP. VII. 1359
Nomen Lovanii paullò vetuſtius, itemque Comitum, qui huic loco fuerunt. Aliquid de Lotharingiâ præmiſſum. CAP. VIII. 1361
Reges & mox Duces Lotharingiæ, itemque Archiduces: Comites noſtri in hac parte, & ſtirpe. CAP. IX. 1363
Comites hîc perpetui: & de Carolo Duce dictum, à quo noſtra magnitudo. CAP. X. 1365
Lambertus Comes, aliique ex ordine, ad Godefridum primum Ducem. CAP. XI. 1367
De Marchionatu Rienſi, quis ille, & quando acceſſerit. CAP XII. 1370
Idem in Brabantiâ quæſitum: qualis, & ubi ea? CAP. XIII. 1373

LIBRI SECUNDI.

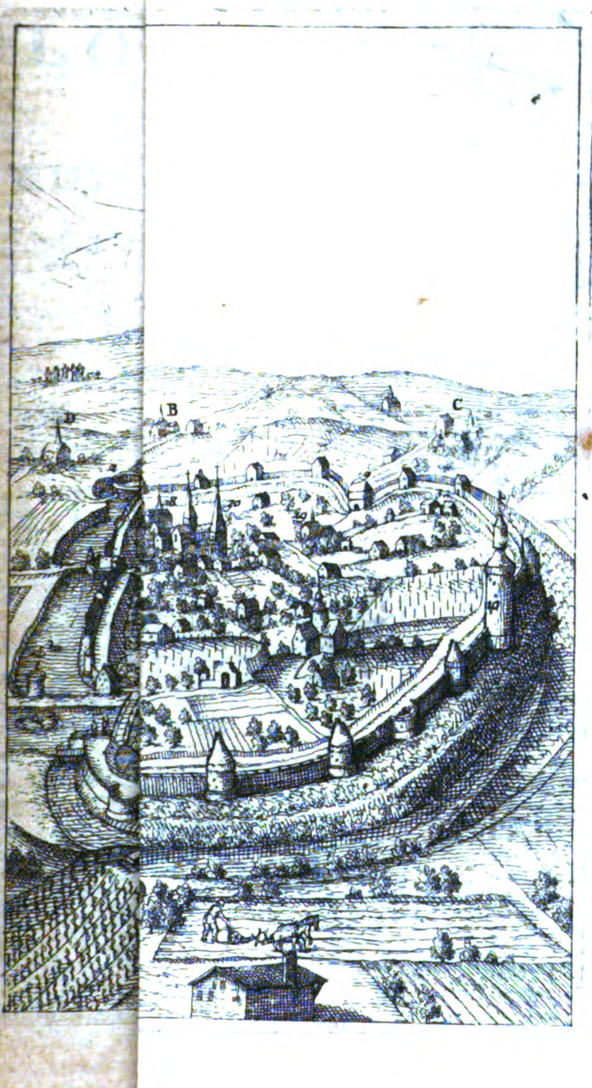
Dignitas Ducum Brabantiæ, atque opidi Lovanii: Cujus nomen in titulis prævaluit. Eaipſa caput Lotharingiæ. CAP. I. 1375
Frequentia olim Lovanii, & incolentium mira multitudo CAP. II. 1377
Nobilitatem multam fuiſſe, in ſeptem familias diviſam: ejuſque origo quæſita CAP. III. 1378
De hominibus S. Petri, qui item nobilitatis jus habent. Origo & honores. CAP. IV. 1379
Plebs olim in militiâ: & hoc fine exercita, & Gildæ. Tum de Lanificio. CAP. V. 1381
Opes Lovanienſium, ut illo ævo, notabiles: & pauca exempla CAP. VI. 1382
Pietas & Probitas Lovanienſium. CAP. VII. 1384
Facta militaria eorum, & expeditiones pro religione. Virtus Guilielmi Rodii. CAP. VIII. 1385
Facta alia militaria, & virtus in præcipuis prœliis CAP. IX. 1387
Labes urbis, & in eâ ſeditiones. Prima levior, ſecūda graviſſima, Couterelliana: eaq; accuratè deſcripta CAP. X. 1391
Seditio tertia, & diro facinore horrenda. CAP. XI. 1395
Seditio quarta, & ultima, cum motu minuſque magis quàm præſenti noxâ. CAP. XII. 1397
De arce Keſſelſteiniâ aliquid: tum Eiconiſmus urbis. CAP. XIII. 1399
De incendiis in hac urbe, tum de æde D. Petri, ejus Canonicis, & Præpoſito. Denique de turre. CAP XIV 1400
Reliquæ Parochiæ, & earum ævum percurſum: & ſiquid notandum. CAP. XV 1401
Virorum Cœnobia. CAP. XVI. 1403
Fæminarum Cœnobia, aut cœtus. CAP. XVII. 1404
Profana aliquot loca. CAP. XVIII. 1406

LIBRI TERTII.

Initium Lovanienſis Academiæ, & hic conditæ cauſſa. CAP I 1407
Martinus Quintus approbavit. Natalis Academiæ, & Lectionum CAP. II. 1409
Regimen Academiæ, Rector, Conſervator, Promotor, Senatus, obiter & de Cancellario. CAP. III. 1410
Halæ noſtræ, ſive Scholæ publicæ: item Pædagogia, & Collegium trilingue. CAP IV. 1412
Collegia alendæ juventuti, Theologiæ, Juris, miſcella. CAP V. 1413
Vetus Academiarum ſpecimen in Oriente, itemque Æthiopiâ, Africâ, Novo orbe. CAP. VI. 1414
Idem in Græciâ, Aſiâ, Italiâ, & Romæ. CAP. VII. 1416
Idem in Provinciis, & Galliâ noſtrâ: nec tamen eadem planè cum hodiernis Scholis facies. CAP. VIII. 1420
Loca ſuburbana percurſa, & deſcripta, id eſt tria Cœnobia. CAP. IX. 1422
Heverléa breviter laudata, & luſtrata. CAP. X. 1423

JUSTI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JUSTI LIPSI LOVANIUM:

ID EST, OPIDI ET ACADEMIÆ EJUS DESCRIPTIO.

LIBER I.

CAPUT PRIMUM.

Occaſio ſermonis, & in rem præparatio.

AMBULATIUNCULA inſtituta nobis fuit ſereno die, menſe Sextili, ad collem urbi vicinum : idque viſendæ antiquitatis. Fama tenebat & tenet, arcem illîc veterem fuiſſe, alii à Julianis, alii à Normannicis temporibus : cujus veſtigia exſtarent : & cupido nos ſubiit videre, & arbitrari. Feceram olim (probè memini) antè annos triginta, duce *Petro Divæo*, qui rerum noſtratium, & quæ ad hiſtoriam veterem pertinerent, cupiens admodum ſed & ſciens erat : feceram, ſed neque attenderam valdè, & in illo ævo unicus Romanarum rerum, in contemptu ferè ceterarum eram. Nam fateor hoc ſtudium meum, ſive morbum : nihil afficiebat, præter antiqua, & noſtri aut paullò ſuperioris ævi omnia, ut Barbarica & ſordentia, contemnebam. Nunc in parte mutavi judicium : & quamquam illa immenſum præfero, tamen & hæc in ſubſecivis habeo, & juvat etiam majorum noſtrorum res, ingenia, mores noſſe, & quædam ex iis in uſum aut exemplum transferre. Ergo hac mente in collem illum ivi : qui ad Orientem urbi huic imminet, & ſubjectam *Diliam* flumen parte unâ ad Septémtrionem habet; alterâ, verſus Auſtrum, *Loeni* collem & ſilvam ; antrorſus autem, interjectam urbi planiciem, pulchram, latam, & viridariis aut pratis peramœnam. *Keſſelium-montem* vocant : an non à *Caſtello* (quaſi *Caſtel-berch*) quod olim illîc fuit? Sic

Digitized by Google

Sic appâret,nec aliud reperio:ſed ad rem, illuc ivimus, & comites fuerunt quattuor è ſtudioſâ noſtrâ juventute ſelecti. Miniſtrum meum addo: & quid omitto? canes meos majores duos, qui avidè ſunt aſſectati, aut præcurrerunt, ut fervor & ingenium illorum amat. *Mopſulus* meus domi ſervavit: nec ille viſus, corpore parvo, ætate grandiuſculâ, ad longiuſculum hoc iter eſſe. Nec mei quidem volebant me, niſi equitem, ire: ſed libuit vires poſt morbum experiri, & montana illa ac prærupta equo non faciebant. Ergo ivimus: in viâ è meis unus; Lipſi, ab exteris ego venio, & è Bataviâ recèns: quàm juvaret ſcire de Lovanio veſtro ulteriora paullò & veteriora! Lovanio, quod famâ ſic diffuſum eſt; Lovanio, quod mœnibus etiam & ambitu ſic magnum. Et fuítne res tanta? an verum eſt, famam in majus omnia ferre: & majus hîc nihil, quàm quod oculis uſurpamus, affirmandum? LIPS. Imò affirmandum, ſcitote Lovanium rem inſignem, rem hiſtoriâ & notitiâ dignam fuiſſe: ſed fuiſſe, & fato rerum humanarum huc redactum. Quid enim nunc, niſi vos pauci ſtudioſi, ſuſtinetis? Pauci, ſi meum adoleſcentiæ ævum video: & ante annos trigintaſeptem, ſcio ad ſeptena aut octona millia eorum, qui Muſis operabantur, domicilium hîc habuiſſe. Pulcher aſpectus! cùm Batavi, Friſii, Menapii, ulteriores Germani, & magna nobilitas occurreret: cùm Galli, Britanni, Hiſpani, Itali, & è longinquis etiam gentibus Europæ. Hæc nos vidimus, & mixti iis fuimus: nunc, *Heu!* neque aliud, quàm *Heu*, dico. AUD. At Lipſi, bone doctor, quin tu inter ambulandum paullò altiùs repetita hæc nos edoces: & tempus viamque fallimus delectabili ſermone? LIPS. Licet, nam amo locum, ejuſque memoriam cupio ire propagatum, quídni? veteris meæ parentis, & pænè patriæ: quoniam & *Iſca* mea hanc dominam & velut matrem urbem agnoſcit: & majores etiam mei quidam originem iſtinc ducunt. Ut hæc non ſint; Muſæ & illę artes, quas colimus, hîc locum habent: & nos ipſi quot jam annos aut diſcimus hîc, aut docemus? Certè adficior, & illuſtrare opidum ingenio, ſtilo, voce capior: & jam audite. Nam ordior, vos ingeniorum Muſæ præſides, tu mater earum Memoria, adſpirate, & per obliqua aut oblîta ævi euntem ducite, & in tenebris prælucete. Tenebris, quas paucitati ſcriptorum aſſignamus: & malo fato, neque noſtrâ neque aliâ linguâ, res majorum curioſè aut fideliter proditæ; & pauca quæ exſtant, fabulis aut ludibriis aſperſa, melior mens non admittit. Vulgus probat, imò jactat, ſcio: & ab Hectore & Phrygibus, aut Romanis,

Digitized by Google

ſive etiam Scotis, petimur; & ſeries deinde texitur: dii deæque, quàm non vana ſolùm, ſed ridicula! & pueri, qui fari incipiunt, aſpernentur. Itaque talia ne exſpectate: vera & ſeria amamus; & ubi ea deſunt, ſilere aut opinari.

CAPUT. II.

De ævo & nomine Lovanii, rejectæ opinationes leves, aut fabellæ.

VENIAMUS ergo ad inclytam hanc, & Homeri verbo * ἀελδέικετον urbem: à capite inquiramus. *Quando*, *Quanta*, *Qualis* fuerit: & diſtinctè de Ævo, Magnitudine ejus, & Progreſſu aut Regreſſu dicamus. Hi limites ſermonis noſtri erunt: non excedam: ordinem amo: ſi facio, reprehendite me, & intra metas coërcete. AUD. Certè ordinem amas, gloriari potes: & eâ re palmam non aufert hæc, fortaſſe nec prior ætas. LIPS. Tu amanter, ut ſoles: ſed *baccare frontem mihi cinge*: nos pergamus. Quæſivi, *Quando*? & hanc inter primas laudes opida ſibi vindicant, antiquitatem & ævum habere. An noſtrum Lovanium? Si nomen hoc vides, non opinor: perantiquum non eſt, ſi quorumdam ſenſum aut opinationes; Cæſarem & Romanos licet jactare. *Grudios* ille memorat: ecce ſunt, qui Lovanienſes interpretentur. AUD. Bonâ veniâ, non ſunt illi, minimè gentium: & Burgenſes jam ſibi variis argumentis adſumpſerunt. LIPS. Per me habeant: utrumque opidum amo, & utraſque, ut olim appellavi, Belgicæ noſtræ Athenas. Sed mihi crede, neque hîc neque ibi firmitas eſt: ventuli opinionum ſunt, quibus nimis indulgent, & ferri ſe iis patiuntur ingenia quædam hujus ævi. Convenit in illos hoc magni vatis:

* --- Ψεύδεα πολλὰ λέγειν, ἐτύμοισιν ὁμοῖα.

AUD. At alia opinio veracior, *Levacos* Cæſaris eſſe: & magis, ſi *Lovacos* ſcribas. Quid caput moves? LIPS. Etiam abnuo. Ecce *Levacos* noſtros finitimos, *Lewenſes* eſſe, nónne vero, certè verbo, propiùs aſſidet? Quis autem feret te aut alium, pro arbitrio reſcribentem? Dicamus, quod res eſt: ignota hæc eſſe, & Ævi caligine quâdam involuta, aut ſepulta. At ipſum *Lovanii* nomen ſatis priſcum eſt: & invenio ante annos circiter DCCXX. *Regioni* nominatum. Quin vetuſtius tamen fuerit, vix ambigo: ſed firmo teſtimonio (quod ad oppidum quidem attinet) aut deſcripto, aliam tabellam

* Valde celebrem

* dicere vana haud abſona veris.

Digitized by Google

vix licet proferre. AUD. Imò alia teſtimonia. Annales noſtri habent, *centum ſexaginta* ante Chriſtum natum annis, *Lupum* quemdam Scotorum dynaſtam ſive regulum, hoc opidum condidiſſe, & nomen à ſe indidiſſe. LIPS. Qui Annales? illíne plebeii & triti, quos pleroſque (& initia præſertim) ſomniculoſa anus condidiſſe videatur? Da veniam rem dicenti: ſunt hæc * παίδων ἀθύρματα, & vere * ἀδρανέοντος ὄνειρα. Atquin etiam hoc audiendum eſt, Lupum iſtum nomen à ſe dediſſe opido, & *Lupoſinam* appellaſſe: quod Galliſſantes *Lou-ſin* mox dixerunt. O bellaria! diripiamus. Nugæ, nugæ, ſine capite, ſine auctore: tam herclè quàm illud, tempore Julii Cæſaris templum *Veſtæ* hîc fuiſſe, ipſo loco (viden' quàm ſignate?) ubi nunc *Divi Michaëlis* eſt: & quia ibi laudes diis ſolent dicere, quod noſtrâ linguâ *Loven* eſt, *Lovanium* appellatum. Quid tibi dicam? piget vel tangere, quæ alii amplectuntur: & quis huic narratiunculæ color? Scilicet templum Veſtæ in opidi portâ ſolent condere: (nam ita ibi eſt) aut laudare deos tantùm in Veſtæ. Quòd ſi alibi, & in aliis opidis: cur hæc nomenclatura hîc eximia? At ego nugas ago, cùm refello: de re cenſeo. Lovanium, quòd nunc compâret, ſub illa Normannica tempora atque annos qui in Reginone, conditum fuiſſe: (mox videbimus) nomen autem ab ipſo ſitu, linguâ noſtrâ inditum olim tractui huic eſſe. Eſt ad Orientem, quò nunc imus, ex adverſo ecce collis & ſilva iſta: quam *Lo* etiamnunc vocant, & *Lobergh*, & *Lo-boſch*: eſt & ſubjecta iſta pulcherrima planicies, ad flumen, quam vetus lingua *Vên* dixit. Inde *Venæ* Batavorum etiam hodie, unde ceſpes ille uſtibilis eruitur: & ſuperioribus annis, certò comperi in pratis hîc Martinienſium, quæ vocamus, idem genus eductum. Ergo *Lovanium*, ſive ut vulgata & vera vox eſt, *Loven*, humida planicies iſta *Loæ* ſubjecta. Latini * *Lovanium* fecerunt, Gallicam magis pronunciationem *Louvain* ſecuti: & nos retinemus, etſi in priſcis diplomatibus aut libris, mutato genere, *Lovaniam* plerumque legi. Neque aliter ſanè 1 Thomas Cantipratanus, qui ante trecentos quinquaginta circiter annos hîc vixit, ſcripſitque. Virum perdoctum etiam novi, qui in ſuis ad me litteris ſemper *Lowanium*, duplici *vv*. ſcribit: ſed quâ cauſsâ, & an cauſsâ, fateor me ignorare.

* *Luſus puerorum.*
* *Somnia tenuia.*
* Verius *Lovenium*

NOTA

NOTA.

1. Thomas Cantipratanus inter diſcipulos Alberti Magni atque ordinis ejuſdem, ſive cœtus. obiit anno ∞. CCLXIII. Scripſit de Apibus myſticis varium & jucundum opus, ſalubribus monitis exemplisque ſertum: ſunt & qui Ariſtotelis verſionem veterem, quæ in ſcholis ſtinet, illi eant adſcriptam.

CAPUT III.

Conditus opidi ad Normannica tempora relatus: & de iis igitur prædictum, & immani tunc vaſtitate.

De nomine; hoc ſcio: de primo conditu, divinum oporteat eſſe, qui certò dicat. Illud habeo aſſerere, Normannicis illis temporibus clarum fuiſſe, aut certè inclaruiſſe: & maximè à ſtrage, quam piratica & prædatoria ea gens ingentem & memorabilem hîc eſt paſſa. Res ita habet. Normanni, colluvies hominum, à Septemtrionis oris, itemque viciniore Germaniâ, exigua primò manus, mox pro ſucceſſu auctis viribus, ingentes claſſes, multa hominum millia, per annos aliquot, imò ſæcula, in Galliam, Britanniam, Italiam, Siciliam, Græciam ipſam immiſerunt. Incredibile dictu eſt, quas clades dederint: & Gothi, Hunni, Vandali, modeſtiæ laudem habeant (ſiquis comparat) præ iſtorum rapinâ, cæde, flammâ. Horror me tenet, fateor, recolentem: & priores illi Barbari impetu valuerunt, & velut fulmen percuſſerunt, abierunt; iſti iterarunt, redierunt, & repetitis tamquam ictibus Europam, irâ quâdam Numinis, non dicam afflixerunt, ſed perdiderunt. Prima origo à *Saxonibus*, qui claſſibus littora infeſtarunt, jamtum à *Conſtantini* temporibus: & ſcriptores ab eo ævo, aut infrà, meminerunt. Iidem juſtò exercitu Britannias invaſerunt, ceperunt, tenuerunt: denique mox Normanni in vicem locumque veniunt, & ab anno Christiano DCCC. auditum hoc nomen & formidatum. *Caroli Magni* imperio primùm innotuêre, & nihil vim aut magnitudinem viri reveriti, Galliæ & Germaniæ limitem invaſerunt. Sed primò limitem: mox per fluviorum ora ſe inſinuantes, ipſa penetralia petiverunt florentiſſimarum regionum. Quod maximè accidit *Caroli Calvi* imperio, circa annum DCCCXLVI. cùm *Godefridus* eorum rex in Friſiam appulit, claſſe ducentarum navium: prœliis aliquot incolas & accolas vicit: ac denique vectigalis nomine *centum viginti argenti libras* accipiunt.

Anno Christi CCCCXLVII.

Digitized by Google

piunt, & in annos paciſcuntur. *Friſiam* autem latè illa ætas appellat, & Hollandiam ipſam (obſervavi) includit. Nam & *Rineburga* & *Fladertinga*, Friſiæ (ſive, ut ipſi, *Freſia*) urbes memorantur. Atque hæc vaſta-
Anno DCCCLXVI. tio viginti annos tenuit: cùm domum reverſi, civili factione & bellis diſtinentur: non tamen in longum: iterumque Galliam repetunt, atque *oram Ligeris fluminis occupantes, Nannetenſem, Andegavenſem, Pictavenſem, Turonicam provinciam crudeliter ſunt depopulati.* Ita Regino & Sigebertus: & videſne florentiſſima Galliarum attrita? atque illinc in Germaniam auſi, à *Ludovico Secundo* Imp. repulſi ſunt, ſed non cæſi aut fracti. Nam ecce iterùm mox in Galliam, & *duo ſimul reges* (verba Reginonis dabo) *Godefridus & Sigefridus, cum*
Anno DCCCLXXXII INÆSTIMABILI MULTITUDINE *peditum & equitum advenêre.* Pervagati deinde ſunt (e Sigeberto aſſumo) *Franciam & Lotharingiam, Ambianum, Atrebates, Corbeiam, Camaracum, Tarvennam, fines Morinorum* 1 *Menapiorum, Brachatenſium, omnemque circa Scaldim fluvium terram. Inde Walam fluvium ingreſſi, totam Bataviam, palatium etiam Neomagi* (*ingentis magnitudinis*, ait Regino, *mirique operis*) *incendunt.* Heu cladem! & vis metiri? metire animo maximas & pulcherrimas regiones. Brevi ſermone hæc dicuntur, & tranſeuntur: ſed attenta miſerationem habent, & ſtuporem. Neque etiam finis. *Per Moſam mox aſcendunt, & Leodicum, Trajectum, Tungros, Coloniam Agrippinam, Bonnam, cum adjacentibus caſtellis comburunt. Aquis in palatio equos ſtabulantur, & palatium incendunt: præterea monaſterium Stabulaus, Malmundarium, Indam, Prumiam.* Hæc ita Sigebertus: Regino & alii addunt, *combuſtum Tulpiacum, Juliacum, Noveſium*, alia minora. Et modicâ quiete ſumptâ, anno ſequenti Moſellâ flumine ſubvecti, *Treverim incendunt, & Metim uſque perveniunt, ibique prœlio vincunt, & Epiſcopum occidunt.* Bone Deus, quod flagellum, imò quam procellam iræ tuæ in Europam immiſiſti? neque alia exſequor: iviſſe in Italiam, Siciliam, Græcam, & Byzantium ipſum.

NOTA.

1. Menapii, quos alii *Menapiſcos*, & *Pagum* item *Menapiſcum* ſcribunt, fuere ſupra Morinos, id eſt, ſuperiora Flandriæ tenuerunt. Qui ab illis Cæſaris Menapiis videntur, & migratione huc veniſſe.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IV.

Lovanii Normanni fuerunt, ſederunt, & gravi ibi prælio attriti, aut deleti.

AD rem meam & inſtitutum apto. Illi igitur, anno pòſt, *Franciam repetentes* (ait Regino) * *Sonum fluvium intrant, ibique conſederunt. Et poſt multas incurſiones à Carlomanno, rege Francorum, duodecim millia argenti probati pondo, pro tributo, exigunt: & ſic in duodecim annos pacem promittentes, mare repetunt.* Ecce pactionem: etiámne pacem? non fuit: & ô perfidiam! Pecuniâ illâ, aliiſque muneribus acceptis, ſtatim poſt annum, mortuo Carlomanno, redeunt: cavillati, *ſe cum rege Francorum, non etiam cum Francis fœdus pepigiſſe.* Atque ita, ut ad noſtra jam veniamus; *à Sono exeunt* (ait Regino) *& in regnum Lotharii rurſus revertentes, in loco, qui dicitur* LOVEN, *caſtra metati ſunt: & continuis infeſtationibus utraque regna fatigant.* Quæ utraque? Galliæ, & Lotharingiæ: quæ jam avulſa erat, ut in loco dicemus. AUD. Satis hæc mihi mira: quippe piratas, & navibus adveniſſe eos facis: & tamen narrationes tuæ ad penetralia terrarum ducunt. Sanè Lovanium noſtrum ſatis longinquum à mari eſt: quid Treviri, Atrebates, Camaracum & quæ narraſti? LIPS. Et verè narravi: ſed tetigi obiter & prædixi (parùm à te obſervatum) fluminibus ſe inſinuaſſe, atque ita ad ulteriora & interiora veniſſe. Præſumendum igitur, magnas minoreſque naves habuiſſe: atque illis in ſtatione alibi relictis, his minoribus aſcendiſſe, & quæ etiam tuta ab eâ peſte videbantur, vaſtaſſe. Sic Lovanium nunc veniſſe: etſi Dilia noſter grandiorum navium non eſt tolerans, ſed modicas tamen admittit. Ergo jam Lovanii ſunt, & hærent, placuit amœniſſima planicies, & in ambitu agri fertiles: nec procul Scaldis & mare, ad quod in diſcrimine recurrant. Miſit quidem in eos exercitum *Carolus Craſſus* Imp. ſed, præter dedecus, nihil retulit: atque ipſi animo auctiores, biennio pòſt *à Lovanio exeuntes* (iterùm Regino) *Sequanam ingrediuntur, & Pariſios, obſidione cingunt.* Mittit & tunc Imp. *Henricum Ducum*, cum valido exercitu: ſed iſti aſtu militari, foſſas levi ſtipulâ & terrâ integunt, & Henricum neſcium præcipitant, turbant, cædunt. Denique poſt annuam ferè obſidionem, argento accepto, abeunt: pars in *Normanniam*, *quam ad inco-*

* Hodie *Somme*: in ſcidis *Somná*.

Anno DCCCLXXXV.

incolendam à rege accepit; pars aliò delapſi, & hoſtiliter *Burgundiam, Senones, Trecas urbem incendunt, & Virdunum ac Tullum uſque omnia populantur.* Videtis per florentiſſimi regni membra, & ipſa, ut ſic dicam, vitalia, graſſari Barbaros? Pergunt etiam, & Britanniam atque Aremoricos petunt: ſed repulſi, *duodecim millia ſuorum*

Anno DCCCXCV.

amittunt. Ita Lotharingiam noſtram iterùm repetunt, & circa Moſam fluvium, obviis Arnulphi Imperatoris copiis, *cùm torrentem qui dicitur Gulid tranſiſſent, ſubſtiterunt.* Ingens ibi pugna, ſed Barbaris pro meliore fuit: & cadit inter alios *Sundolchus* (quibuſdam *Sunderoldus*) Archiepiſcopus Moguntinus; cadit & *Arnulphus* Comes, limitis Præfectus; & ex aliis multa millia. Aud. Ne grave ſit, quis ille *Gulid* torrens? & juvet noſſe à clade iſtâ memorabilem, nec longinquum nobis locum. Lips. Haud liquidò dicam, ſuſpicor eſſe in *Falckenburgenſi* tractu, paullò infra *Trajectum* opidum ubi *Vll* rivus cernitur, & quà Moſâ excipitur, pagus qui *Guel* nomen etiamnunc habet. Eſt & *Gulpen* in viciniâ rivus, & pagus: veſtigia illius nomenclaturæ. Sanè Regino paullò poſt, *Guliæ locum* etiam dixit. Sed jam adeſte, & tot iſtis triſtibus lætiora ſubnectamus. Arnulphus enim Imp. ſeriò jam excitus, & de ſalute non de dignitate ſolùm anxius, pace cum Sclavis Moraviſque factâ, *vires utriuſque regni* (Germaniæ & Galliæ) *contrahit*, & ipſe approperat, ſuo ductu rem geſturus. *Quod illi cernentes* (Reginonem recito) *ſuper fluvium, qui Thilia dicitur, ligno & terræ congerie, more ſolito ſe communiunt: & cachinnis & exprobrationibus agmina laceſſunt, ingeminantes ut memorarentur Guliæ, turpiſque ibi fugæ.* Hæc & in Fuldenſibus Annalibus reperio, ſed corrupta, his verbis: *Normanni devaſtatâ ex maximâ parte regni Hlotarici regione, prope fluvium * Clyla, loco qui dicitur * Lovonnium, ſepibus (more eorum) munitione ſeptâ, ſecuri conſederunt.* Facile ea ad verum dirigere: nos ad pugnam & victoriam eamus. Imperator enim, propinquo diſcrimine, ſuos excitat: injurias illorum, atque impia facta, commemorat. *Nam cui ſexui, ordini, ætati tot annos, in tot regionibus, pepercisse? non ſenibus, non pueris, non ſacrati ordinis viris feminiſque: quos viles ad prædam, ludibrio mactaſſent. Immanes,* inquit, *belluas, non homines, niſi à facie, videri. Nihil avaritiæ, nihil libidini, nihil ſævitiæ exceptum: nec imperium aut gloriam, prædam ſuam & alienum exitium quærunt tantùm. Et hominum dico? tectorum & aliarum templorum etiam, & contemptu religionis in Divos ipſos ferrum ignemque capiunt, & graſſantur. Exardeſcite, & dolorem*

* Vult Diliam dicere.
* Eſt Lovanium.

veſtrum

ſtrum in ultionem, iram in virtutem conferte. Agite Dei omnimumque cauſſam, & pulcherrimum titulum induite, Orbis terrarum defenſores. En robora hîc Germaniæ, & Galliæ; quidquid virium aut ſpei eſt, in manibus veſtris poſitum eſt: hæc exſerite, viros oſtendite, victores olim & nuper tot gentium, & novi imperii conditores. Pacem aut pacta cum hac latronum & ſacrilegorum colluvie nemo cogitet: vincendum, aut moriendum eſt: & vincetis, ſi perſuaſi eritis tuti. Iterùm dico, VINCETIS, *& in hoc omine ſigna canite.* Dixerat Imperator apud alacrem jam inſtinctumque exercitum: & quia hoſtes flumine aut palude claudebantur, nec in equis facile eos aggredi; omnes clamant equos dimittendos, hoſtem in receſſu ac latebris ſuis quærendum invadendumque: & faciunt. Nec illi ſegniùs pro ſalute arma expediunt, ordines inſtruunt, ſubſidiis firmant; tot prœliis & victoriis docti, vel feroces. Concurritur, impellunt & impelluntur; cædes, gemitus, clamor miſcentur; & ambigebat etiam Victoria, donec *Deo vires cælitus adminiſtrante, uſque ad interneccionem ferro hoſtes cæduntur: ita ut ex* INNUMERABILI *multitudine, vix reſiduus eſſet, qui ad claſſem nuncium reportaret.* Hæc Regino, quem libenter advoco, haud longè nimis ab eâ ætate remotum. Sed & Fuldenſe Chronicum quædam ſuppeditat, ſcribitque in fugâ pleroſque flumine merſos, *ita ut cadaveribus interceptus alveus, ſiccus appareret.* Cæſos etiam *duos eorum reges, Sigefridum & Godefridum; regia ſigna* XVI. *ablata, & in Baioariam, teſtimonium victoriæ, tranſmiſſa.* Addit & illud mirum, *à parte Chriſtianorum* UNUM *tantùm hominem occiſum*, idque compertum affirmat. Quid Helmoldus cognomento Presbyter? *Centum millibus paganorum proſtratis in bello, vix* UNUS *de Chriſtianis cecidiſſe repertus eſt.* Quem Helmoldum ante annos circiter CCCC. in Germaniâ ſcitote ſcripſiſſe: & ex eo obſervate de C. *millibus* (alii XCV. numerant) occiſis. Egregia victoria, & quæ furorem Barbaricum non repreſſit ſolùm, ſed exſtinxit. Lib. I. Chron. cap. VII.

NOTA.

1. *Guel nomen.* [Neque enim ipſum *Juliacum* eſſe arbitror (quod aliquem amicum video ſentire) etſi nomen alludit. Nam ex Reginone, ad ipſam Moſam hæc geſta, à quo diſſidet ſanè id opidum.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT V.

Diei ejus lætitia, & nunc etiam memoria. Initium interioris opidi, & poſteà portarum è lapide, ac murorum.

AUD. Certè egregia victoria: & ô felix Lovanium, in cujus finibus ea parta? LIPS. Imò in oculis ejus, & pænè dicam noſtris, parta. Videtiſne planiciem iſtam ad ſiniſtram, Diliam verſus, quæ montem *Kastelium* (quò nunc imus) interjacet, & *Arſchotanam* portam? Prata ſunt, & quædam etiamnunc paluſtria: ego nihil ambigo in eoipſo loco pugnam hanc pugnatam. Sanè porta ea ab antiquo dicta, *Duilach-poorte*: ſive à paluſtribus (*Doy-laeghe* nos ſic appellamus) ſive à mortuis, *Doo-laeghe*, & quòd cæſi ibi ſepulti. Victoriæ quidem ejus illuſtris memoria hodieque agitur, ſed non omnibus gnara aut obſervata. Nam dies ille feſti publici, qui nunc inſtat, Kalendis Septembribus, quem Supplicatione annuâ, ludis, conviviis, lætitiaque celebramus, originem iſtam habet: & monumentum eſt feliciſſimæ illius pugnæ. Hoc annales dicti Fuldenſes mihi aſſerunt, & diem hunc celebrem, auctore ipſo Arnulpho, probant. *Eodem ini loco*, inquiunt (ubi pugnatum) die .... *Kal. Leitanias rex celebrari præcepit: & ipſe, cum omni exercitu, laudes Deo canendo* PROCESSIT, *qui talem victoriam ſuis tribuit.* Habetis *Leitanias* & preces, habetis *Proceſſionem*: quæ pius Princeps pro militari triumpho uſurpavit, & diem eumdem poſteris ſacravit. Quem diem? in Chronico deficit, & lacuna eſt: ſed facilè ſupplebitur, *die Septembr. Kalendarum*. Nam ſic res fuit, & memoria nunc manet. Atque hæc igitur (ut in argumenti mei lineam redeam) prima Lovanii mentio eſt: neque opidi tamen, ſed loci. Obſervate Reginonis verba: *in loco, qui dicitur Loven*: & potuit ipſa planicies aut tractus ſic dici. Potuerunt & domus paucæ, aut vicus eſſe, more veterum Germanorum: de opido ſanè aut caſtro, nihil etiam lectum. Et vultis ſententiam meam promam? Opinor ab hac victoriâ, & à Normannorum iſtic ſeſſione, Lovanio ortum, aut certè frequentiam datam. Nam manſerunt, ut in opportuno loco, per annos circiter undecim; ſi pugna iſta fuit anno DCCCXCV. ut Sigebertus atque alii numerant: aut octo, ſi anno DCCCXCII. ut quidam. Quomodocumque; probabile, imò verum eſt, quòd ſeſe tanto illo tempore munierint, ædes aut tabernacula ſtruxerint,

receptaculum & ſuis prædis. Hoc diſertim in Re-
ionis verbis erat, ſi attendiſtis: *Ligno & terræ congerie*
initos fuiſſe: hoc in Fuldenſi Chronico, *ſepibus*
nitionem ſepſiſſe. Intelligunt vallum feciſſe, more in-
ioris ævi; terrâ infrà, ſupernè ſudibus infixis firma-
n. Atque ego hoc initium opidi fuiſſe arbitror: &
nfluxiſſe ad felicem locum, & victoriâ recenti in-
nem, plures accolas aut advenas, & caſtra illa in ur-
m vertiſſe. AUD. Víſne ergo interius iſtud opidum
am de exteriore aliud eſt) Normannica illa caſtra
munitionem fuiſſe? LIPS. Hoc volo, quid ergo?
quid, etiámne Portæ, & muri iſti ſunt ab illis? Hoc
lo, imò de muris conſtat ex archivis urbicis (etſi
uca talia ibi notantur) conſtat, inquam, è lapide pri-
ùm ſtructos anno ꝏ. C. LVI. quod fuit *Godofredo*
pio Duce noſtro imperante. Diu herclè pòſt Nor-
annos: & eouſque è terrâ aut ligno manſiſſe. Quid
ortæ? palàm vetuſtioris operis ſunt, & facilè ſexcen-
ſimum, aut ultrà, annum (ſiquid mei judicii eſt) æ-
tant. Inſpicite, & præſertim illam quæ * *Lupina* di-
tur, domui meæ vicinam; illam *Sancto-Quintinianam*;
lam *Michaëlinam*: manifeſta veſtigia ævi & antiqui-
tis præ ſe ferunt, quod idem in reliquis etiam (credo
ſto eſſe:) ſiquis examinat, & à fundamentis curiosè
ſtrat. Nam ſuperiùs, novella manus ſæpè intervê-
it, & per partes, cùm labi cœperunt, ſunt inſtaura-
. AUD. Sanè de *Lupinâ*, veterem addico: & ſunt
ui eam quoque trahant in argumentum *Lupi* illius
onditoris. LIPS. Gerræ. Lupi duo inſculpti, etſi
unc exoleſcentes, comparent, cum viro aliquo, ſive
eo medio: & ſunt qui Martem fuiſſe opinentur.
empus exêdit, neque lapis firmiſſimus eſt contra ejus
elique injurias: & ideò haud liquidò diſcernamus.
erte reliquæ duæ præſertim quas prædixi, nihil
ntiquitate huic cedunt. Quid tu Rubeni? nam di-
uturnè aliquid videris. AUD. De lupis illis inſculptis,
auſſam requiro. LIPS. Apollo ego ſum? & vis divi-
em? Potuit fortuitum aliquid eſſe: & lupus aut
ipſo loci capti, ſive interfecti. Potuit inſigne eſſe
Martialis gentis: potuit & ab arbitrio ſculptoris or-
amentum aut parergon apponi. Quid etiam? Dei
illius (ſive Mars, ſive Faunus potiùs capripes fuit, ut
mihi videtur) comites atque aſſeclas liceat cenſere.
Nam in iſtis trepido pede imus:

Quale per incertam lunam, ſub luce malignâ,
Eſt iter in ſilvis, ubi cælum condidit umbrâ
Jupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.

* Wolf-orta.

Unum

Unum illud ſcio, primum opidum ſine muris, ſine ſ[illegible] pideis portis fuiſſe: & has tamen ante illos ſtructa[s]: quid ita? quia majoris ſcilicet uſus, & pænè neceſſar[iæ] ſunt, ad claudendum, ad reſerandum. AUD. At ſa[ne] mirum, tam ſerotinos muros circumjectos. LIPS. Non mirum, majores noſtri non ſic curioſi, aut politi: ne que Italiam cogita, aut Romanos. Adſpice viciniun iſtud & vetus *Leodicum*; neque id quidem muros habui[t] niſi à ſexcentis paullò ampliùs annis. Sigebertus: *Ann* DCCCCLXX. *Regerius ordinatur Epiſcopus Leodicenſium*, *h[ic] muro urbem circumcinxit, & ædificiis honeſtavit.*

NOTA.

1. *Dullach-poorte.*] Aliquid conjiciens & ambigens dico. Sed addo poſſe videri dictum quaſi *D'vvilaege-poorte*: quia fluvio ibi grandi & coëunte, merces exponuntur & imponuntur: quod hodieque obtinet.

2. *Lapinâ.*] Quam audio, in ſchidis quibuſdam *Portam Priapi* dici: quaſi illi imago inſculpta ſit ejus Dei. Sed audio, non etiam vidi.

CAPUT VI.

De Arce ſive Burgo; non videri perantiquam: nec niſi Comitum domicilium fuiſſe.

OPIDI igitur hæc origo: quæ *Burgi*, ut vocamus, ſiv[e] Arcis? Nam ea extra vetus hoc Lovanium eſt, i[n] colle qui flumini imminet, ad Septemtrionem obver ſa. *Julium Cæſarem* auctorem inſcribunt, ſcio, & indi gnentur abnuenti: tamen ego, ut Æneas, has umbr[as] opinionum gladio rationis diverberem, & levi ictu fu gem. Cæſarem hîc fuiſſe, non equidem eo negatum quis dicit caſtra aut præſidium habuiſſe? quis arcem condidiſſe? Ipſa ſtructura ſcilicet! quæ adeò Julian aut Romani operis non eſt, ut vix Barbarici ullius ve tuſti. Sunt in parte occiduâ muri, fateor, lapides aliqu exeſi, attriti: ſed ne imponant, & antiquitatem perſu deant, ex illo fragili genere, arenoſo, cinericio aut ſu[b] ruffo, & quod in pulverem ex facili ſolvatur. Non ſun inquam, ferendo ævo. Enimverò ſiquis in Italiâ a[ut] provinciis antiqua opera vidit; primo adſpectu iſtu deſpuet: rude, vile, informe, & ut iterùm dicam, Ba[r] baricæ ac novitiæ ſtructuræ. Videtur tamen memin[iſ] ſe ejus ante annos ferè quingentos Sigebertus: *Ann[o]* inquit, CIↃ.C.XII. *Henricus Imp. Godefridum Ducem cu[m] exercitu in fines Bratuſpantium mittit, ad obſidendum*

... Lovanium : ſed ineſſicax redit. Hoc ſcimus fuiſ- ... tempore *Lamberti* noſtri, primi Comitis : ſed cur de ... ce magis, quàm opido accipiant? Ego de iſto, & ... io ſæpè *Caſtra* ab illius ævi ſcriptoribus nominari ... a opida (quia Caſtrorum militarium ritu, vallo & ... ſſis clauſa:) arces autem, *Caſtella*. Ita *Caſtrum Ant-verpiam*, *Gandam*, *Valentianas*, atque alia lego. Arcem ... itur iſtam, ſiquis meum ſenſum quærit, cenſeo à Co-mitibus noſtris ante quadringentos aut circiter annos ... ctam, ſibi domicilium : ut ſolent illâ tempeſtate ... benter in edito ædificare, & habitare. Argumentum, ... nod *Henricum Primum* Comitem Annales tradunt *in arce interfectum*. Ergo in eâ agebat : atque etiam ab-... ns *Burggravium* (ſic vocabant; iſt eſt, *Arcis-comitem*, ... ve Præfectum) habebat, qui vice ſuâ incoleret & cu-... ret. Lego inſtauratum hoc ædificium, publico Se-... tus hujus decreto & ſumptu, anno ∞. CCC. LXXV. ... que ea eſt, quam nunc videtis. O antiquitatem! ri-... amus. Quid autem anteà fuerit, liquidò neſcio: majus ... it elegantius ſuſpicari vix poſſum, etſi in æſtimatione ... cus habitus, quia vetuſta ſcilicet Comitum ſedes. ... tque & liberos ſuos ferè hîc locabant, & alebant: ... tſi alibi jam, aucto imperio, domicilium ſuum ha-... erent. Quod ad inferiora tempora obſervatum, *Ca-rolus* noſter *Quintus* dicet : qui cum ſororibus ſuis ... uer hîc eſt educatus. Lego & exteros Principes, ſiqui ... dvenirent, metationem accepiſſe, & velut per hono-... em in veteri Aulâ collocatos. Sic *Eduardus* ille, rex Angliæ, qui *Philippo* Galliæ bellum fecit, cùm in Belgicam veniſſet, ſocietatem & auxilia rogaturus; ... um uxore totam hiemem in Arce egit. Et verò pro-ſpectus circùm pulcherrimus eſt; aër etiam purus & ſalubris. Puteus in eâ miræ profunditatis : egregium ... opus, & quod unum ibi notes. Anno ∞. CCC. XXX-VIII.

CAPUT VII.

Opidi exterioris initium, mœnium operoſitas & magnitudo.

QUID jam? de Exteriore etiam opido requiritis? ne-que illud antiquum eſſe, ſed ævo pòſt, alteri cir-cumjectum, oculi ſtatim affirmant. Scilicet vetus illud Lovanium florere cœpit opibus viriſque, & aucta de-inde per lanificium maximè multitudine, opus fuit pomœrium producere, & vaſtum hunc ambitum inclu-

includere, quem videtis. Quando id factum ? Arc[illegible] va produnt, *cœptos muros eos ſtrui anno* ꝏ. CCC. LVII. *biennio ſtatim perfectos.* Id fuit *Wenceſlao & Ioan[illegible]* Principibus, quorum imperio & floruiſſe & defloruiſſe hanc urbem, verè dicam. Quid tibi eſt Santen[illegible] quid corrugas, & aſpernaris ? AUD. Non equidem rejicio temerè; ſed diffido & ſubſiſto. Tantúmne opus *biennio* ? nam ego oculis pedibuſque peragravi, & cogitatione menſus ſum: magnum, diffuſum, elegan[illegible] validum, multiplex: nec mihi videatur vel decenn[illegible] unum opidum confeciſſe. Opidum ? provincia [illegible] concurrat & conferat, multum ſit vel ſic abſolutum [illegible] eo ſpatio eſſe. LIPS. Atqui fuit, ne ambige, nec pub[illegible]cis ſcriptis fidem detrahe, quæ clarè adfirmant. *Et qu[illegible] potuit illo ævo teſtarius eſſe ? At tu noſtram inerti[illegible] aut impotentiam conſideras fortaſſe: qui validi ſumus tantùm in vita & luxum. Majores noſtri privatim haud divites, publicè erant: & in patriæ uſum aut ornamentum liberaliter ſua impendebant. Sed caput re[illegible] ſe quoque impendebant, id eſt, ipſi cives atque incolæ. credo & accolæ, manus accommodabant: & gratuito labore magna pars hæc operum ſurrexit. Ipſi qui mercedem capiebant; exiguam, ut tunc res erat, & annonæ laxitas, atque ita hîc & alibi templorum moles ædificia publica ſtruxerunt, quæ miremur magis, quàm imitemur. Sed totum igitur hoc opus biennio, quale ? videte mihi foſſas iſtas primùm latas, profundas; atque eas ſæpè per vivum ſilicem, aut ſcrupoſam terram, percuſſas. Videte muros lateritio pulchro opere, & ſectis deinde lapidibus albis, latis magniſque interſtinctos aut intectos, eoſdem validis fundamentis ab imâ foſſâ eductos: ſic ut operis tertia pars vix veniat in adſpectum. Videte turres denſas & altas, quæ diſtinguunt: atque infra eas fornices & cryptas, robuſto opere, ad condita, aut uſus militares. Videte & portas, & pontes alibi, magnifica omnia, & è candenti ſecto lapide: denique opus ipſum totâ facie æquabile & uniforme, quod nec Invidia carpat. Jam ambitus, quantus eſt ? non de opinione, ſed menſione dicam: quæ inſtituta anno ꝏ. CCCC. XXVII. procerum certamine fuit. Erant hic Aulici complures cum ipſo Duce, per occaſionem inſtitutæ nuper Academiæ: & fortè ſermo de urbis hujus magnitudine, & ecquid aliæ finitimæ æquarent, aut ſuperarent ? Sermo primùm, mox ſponſio: atque ea inter quatuor Dynaſtas, *Schonverſtium*, *Veſemalium*, *Dieſthemienſem*, *Bergizomienſem.* Incaluerant, & miſerunt gnaros talium, & metiri juſſerunt: compertum-

que

ne eſt, *Lovanium ſuperare Gandavum tribus virgis, Leonem octo, Lutetiam decem, Coloniam octodecim.* Hæc fideter ex Archivis: videtis, quid inter finitima opida ıterſit, quæ magnitudine ſe jactant: videtis etiam, ılmam Lovanio eſſe datam. AUD. Videmus, & famus: ſed *Virgas* hîc quid appellas? LIPS. Pertis, quæ alibi *ſedecim pedum & ſemis* ſunt; hic ferè *octotcim*, aut & *viginti.* Neque tamen adhuc juſtam manitudinem Lovanii habetis: ſed ea vel ex ambulaione prompta eſt, & interiore mœnium ambitu (plus n exteriore) *ſeſquimilliare* noſtrum circiter continere æpè ſumus experti. AUD. Et ego tecum, ſed Roma lla quanto major? LIPS. Et aliæ urbium veteres: ſed as omitte, noſtra pro ævo mirare.

CAPUT VIII.

Nomen Lovanii paulò vetuſtius, itemque Comitum, qui huic loco fuerunt. Aliquid de Lotharingiâ præmiſſum.

ET opidum habetis, cui, 1 ut nunc eſt, etſi principium à Normannis dedi; tamen anteà aliquid hîc fuiſſe non abnuam, conventum, ſive pagum, ſive ditionem ipſam hoc nomine inſignem. Nam *Comites Lovanienſes* jam antiquitus reperio: ut in Flandriæ Annalibus, *vivente Pipino, Burchardum Liderici primi Foreſtarii filium, Comitem Lovanienſem fuiſſe: eique ſucceſſiſſe filium Eſtoredum, quem Vandali & Hunni Lovanio pepulerunt.* Hæc eveniſſe ajunt annis DC.XLVII. & DCCXXXVII. ſed me nonnihil ambigente: nec undique huic narratiunculæ aſſentiente. Qui enim, vel unde, in hoc tractu ſub id tempus Vandali, ſive Hunni? non invenio. Itaque magis fortaſſe certa memoria in vitâ *Divi Huberti*, cui uxorem *Floruinam* tribuunt, & ſocerum *Floribertum, Comitem Lovanienſem*, quòd fuerit circa annum DC. LXX. diu ante tempora Normannorum. Imò & Clothario rege nominari invenio, ſub annum DLXIV. *Anſtrogiſilum Comitem Lovanienſem*: & in memoriis templi hujus Divi Petri, *Anſelmum Comitem*, inter ſanctos. Quid mirum olim, & plures fuiſſe, cùm perpetui nondum eſſent, & alii atque alii, pro arbitrio regum, ſubſtituerentur? Itaque noſtri Annales tam altè non repetunt: & primum faciunt *Lambertum*, circa annum DCCCC. LXX. & ex eo ſeriem deinde continuant & ſtirpē texunt. AUD. Solent initia talium obſcura ſæpè eſſe: ſed placétne inquirere, & facem nobis allucere? LIPS.

Si habeam unde accendam, velim : ſed tenebræ meræ ſunt circa id ævi, & intrantibus labyrinthi. Qui etiam ſcriptores, ad dirigendum aut firmandum ? pauci, & ſparſim aliquid aut obiter tangunt. Sed colligam, diſponam, nectam : & ordine & fide, ut poſſum, dicam. Ab alto res petenda eſt. *Carolus Magnus*, qui rebus & virtutibus hoc cognomen meruit, imperium novum in Occidente inſtituit : quo Italiam, Galliam, Germaniam eſt complexus. Tenuit vel auxit, quamdiu vixit : non ſic poſteri, & primùm *Ludovicus Pius* filius (præter hoc cognomen haud multa in eo pulchra) remiſſior fuit, & ab hoſtibus, civibus, liberis, clades aut ignominias accepit. Utcumque tamen, imperium integrum habuit : voluitque filius ejus *Lotharius* natu maximus; ſed & alii duo, *Ludovicus* & *Corolus*, reſtituerunt, & ad diviſionem verbis, mox armis vocarunt. Pugnata acris pugna in pago *Alcedronenſi* (alii, *Antiſſiodorenſi*)

Anno DCCC. XLII. ad villam *Fontanatam* : ita inquam acris, ut *nulla ætas meminerit* (verba veterum Annalium) *tantam ſtragem in gente Francorum eſſe factam.* Pleraque nobilitas, & vetus miles, periit : ipſum Imperium in diviſionem venit, quia fratres duo videbantur viciſſe. Diviſio, ut *Italia, Provincia, Burgundia citerior*, Lotharii eſſet : tum magna illa *Belgica*, ab ipsâ *Burgundia* ordiendo, & quidquid terrarum intra *Moſam* & *Rhenum* ſupernè, infernè inter illum & *Scaldim* eſſet. Vaſtum ſpatium : & quia hæc pars à reliquâ Galliâ jam dividebatur, quæ regem ſuum ſeorſim habebat cum Franciæ titulo; placuit novum huic nomen imponere, & à *Lothario*, *Lothariam*, vel noſtro verbo *Lotharijckiam* (quaſi *regnum Lotharii* dicas) appellare. Poſteri aut exteri depravarunt, & mollius *Lotharingiam* dixerunt. Hæc pars, quia plurimum Galliæ Belgicæ tenuit (non enim omnia, & ultra Scaldim ad Sequanam uſque deſunt omnia, itemque ſupra ad Matronam) ſed quia plurimum; confundunt ſcriptores, ut Otho Friſingenſis : *Lothario obvenit Gallia Belgica, quæ ex ejus nomine Lotharingia eſt dicta.* Atque idem, & alii, *Belgarum Ducem*, hunc Lotharingum appellant : non verè aut exactè, ut dixi.

NOTA.

1. Diſertè ſcripſi, *ut nunc eſt* : neque nego antè aliquid hic fuiſſe. At quas voces ſuſtinui, quia antiquius non facio ? Dicunt *literas eſſe Scaldinales*: anni DCOCCLX : ſed quid in iis ſit, non addunt. Vidiſſe vellem, & tum arbitrari de fide ſcripti, ac de ſenſu. At illi, ut Veſtalis ſecretum, ſervant.

CAP.

CAPUT IX.

Reges & mox Duces Lotharingiæ, itemque Archiduces: Comites noſtri in hac parte, & ſtirpe.

HÆc ita diviſa: ſed & iterùm mox diviſa, & vires magis magiſque, præſertim in Lotharii parte fractæ. Nam ille jam ſenior, tædio rerum aut pietate, Deo ſe conſecrat, & ſpreto imperio in Pruinienſe monaſterium concedit. Partitus tamen illud inter liberos priùs, his finibus, ut *Ludovicus* Italiam haberet; *Lotharius* cognominis, hanc noſtram; *Carolus*, Provinciam Burgundiamque. Ita, quæ pulcherrimè anteà hærebant, divulſa, nam conſideratione dignum, in primi Lotharii parte, licuiſſe ab Oceano ad mare Mediterraneum venire, itemque ab ultimâ Italiâ ad Belgarum extremos, non alio Dynaſtâ, qui interpellaret. At nunc abjuncta: iterumque magis, mortuo Lothario juniore, qui cùm legitimos liberos non haberet, *Ludovicus* & *Carolus* patrui, uterque Lotharingiam ad ſe trahere, & armis ſuper eâ certare. Mox pace factâ, partivêre: quomodo, dicet, non dicet *Diviſio* quæ in Aimoino, itemque Pythœanis ſchidis exſtat. Nam confuſa eſt ipſa, & loca multa oblitterata: ſed lucem tamen aliquam eruet, qui intendet. Sed & aliæ mox partitiones, de quibus alibi videro: obſcuræ item & multiplices; & pars Eccleſiaſticis, pars minutis Dominis abſtracta. Enimverò confuſio hîc rerum, & ſcriptorum: & addo, nimbi ac tempeſtas temporum, cùm Normanni (ut prædixi) has partes paſſim invaderent, & Galliæ reges, per ignaviam aut imbelliam, tuendis ſuis non eſſent. Itaque factum, ut Germani totam eam ſui juris facerent, quod cœpit *Arnulphus* Imp. ille victor Normannorum: nec injuriâ; nam ipſe è faucibus eorum eripuerat, & jure quodam manuum habebat. Tenuit & *Henricus* Imperator, ſed ita ut *Duces* ei non Reges darent, & in *Comitatus* etiam diviſam, beneficii ſui facerent hanc ditionem. Ita mox *Otho* Imperator, *Henrici* filius, *Brunonem* fratrem ſuum, Archiepiſcopum Colonienſem, donaſſe Ducatu Lotharingiæ legitur: quem tamen ille titulum mutavit, & *Archiducem* novo nomine ſe ſcripſit. Obſervate juvenes, non antè ea vox aut dignitas: nec in Lotharingiâ quidem poſt illum hæſit. AUD. Sed quâ cauſsâ aut exemplo excogitavit? LIPS. Opinor ſolo *Archi-epiſcopi* nomine motum: & viſum ei decorum, illud *Archi* etiam in

Anno DCCC.LV.

Anno DCCC. XCVI. & ſeqq.

Anno DCCCC.LVI.

Ducem transferre. Exemplum quidem (quod ſciam) antè non fuit: & illi *Auſtriæ*, diu ſanè pòſt uſurpatum; mirum ni iſto præeunte. Sed ad rem noſtram, hoc *Brunonis* tempore, duo fratres fuère, *Reginerius Longicollus* cognomine, & *Lambertus*: ille *Montenſium* (id eſt *Hannoniæ*) iſte *Lovanienſium* Comes. Hi duo è regum Franciæ proſapiâ, jus ſibi in Lotharingiam eſſe dicebant, & armis vindicabant. *Bruno* dolo graſſandum ratus, ne longo aut difficili bello implicaretur, ſpecie pacis utrumque *Valentianas* evocat, & *Reginerium* in vincla conjicit: *Lamberto* quid factum, non produnt. *Reginerius* igitur ibi fato aut fraude obiit: ſed duos filios reliquit, *Reginerium*, & *Lambertum*: qui concorditer inter ſe partiti, ille Montenſium, hic Lovanienſium Comitatum ut haberent. Fruſtrà. *Bruno* turbavit, & *Reginerium* vi pepulit: nec alter auſus exſpectare, uterque patriam Franciâ, & dynaſtiam exſilio mutarunt. Inde iræ, minæ, & apparatus: & Franci favebant: ſed hæc tantùm. Intereà *Otho* Imp. obiit, itemque *Bruno*: & in ſucceſſore *Othone ſecundo* non eadem vis vel auctoritas erat. Itaque liberè tunc duo fratres prorupêre, & ſuis ac Francorum copiis, *Garnerium* & *Reinoldum*, paterni patrimonii occupatores, acie vincunt. Id factum anno DCCCC. LXXII. vincunt, inquam, acie: nec tamen loca omnia occupant: & ad obſidia converſi, caſtellum *Buxidis* (*Beſſutium* hodiernum eſſe cenſent: quo ducit magis vetus ſcriptio, *Buxudis*) hoc, dico caſtellum muniunt, & refugium ſibi, ac prædis receptaculum, habent. Quas cùm effuſè agerent, aliique Imperatorem, ut læſum, in partes vocarent: venit *Otho*, & caſtellum obſidet, expugnat, evertit. Fratres tamen elapſi. Imperator Montenſem Comitatum in duos dividit, *Godefridum* & *Arnulphum*, illum *Arduennæ*, hunc Flandriæ Comitem, opibus potentes, eoque dilectos qui controverſam ditionem tuerentur. Neque noſtros tamen animus, etſi melior fortuna, deſerit: colligunt iterùm copias, & montem *Caſtrilocum* obſident, dicti duo Comites ſuppetias veniunt, pugna committitur, ambiguâ victoriâ: niſi quòd obſidio tamen ſoluta, & noſtri in Franciam relapſi. Illìc novum regni fatum, res eorum & fata correxit. Erat *Hugo Capetus*, Pariſiorum tunc Comes: ſed potens opibus, & gratiâ, & addo æſtu & ingenio: quæ regnum ei mox pepererunt. Hujus filiam *Havidam* Reginerius uxorem capit; noſter Lambertus *Gerbergam*, Caroli filiam, qui frater *Lotharii* regis tunc Francorum erat. Ita fulti opibus, & adverſariis jam territis, faciente etiam palàm & favente Rege, uter-

Anno DCCCC. LIX.

Anno DCCCC. LXXIV.

Anno DCCCC. LXXVI.

Digitized by Google

erque Comitatum ſuum recipit: & receptum, firmi-r ipſi & poſteri tenuerunt.

NOTA.

Hic & alibi *Hamaviam* ſive *Hainerviam* appellavi, quę vulgò *Hannonia* t, & incolæ *Hannones*: ſed vulgò; neque vocem eas, aut analogiam, aut ullò vetuſtiorem auctoritatem habere, opinor. Appello ad ſchidas. era ſanè vox, *Hainau*: quaſi dicas, *Haina regionem*, qui fluvius eam in-luit. Illa, inquam, vocula nobis hoc notat: atque ita *Bat-au*, *Mer-*, *Rÿn-au*, & plura formavimus: *Batiregionem* (vel commodè *bonique*, am & id prior vox notat) *Paluſtrem regionem*, *Rheni regionem*. Ab his emplis *Hámavia* Latinè: etſi reperio etiam *Hainegaiam*, vel *Henegaiam*: nimirum à litteræ *G* inſitione, quæ interponi inter duas vocales *ευφω-*ᵱ ſolet. Ita cùm *Haine-au* vellemus, *Hainegau* fecimus, & craſſiuſcu-è, *gou*, vel *goi*; ut *Auſter*, *Oiſter*, & quæ talia facilè notes. Sic & *Rÿnavi*am, pro *Rijnavia* leges.

CAPUT X.

Comites hîc perpetui: & de Carolo duce dictum, à quo noſtra magnitudo.

ET jam certus primúſque (ut apparet) perpetuus Comes Lovanienſium, *Lambertus* iſte eſt: & Annales ab eo numerant, neque ultrà tendunt. Nam quæ dixi de *Floriberto*, aut talibus; alia ratio eſt, & more priſco, poſt *Conſtantinum*, Comites, id eſt Judices provinciis ſive opidis dabantur, quos Germanica lingua *Graviones* appellat. Quidam à canicie vocem petunt, quia Seniores in hoc munere; alii à foſſis, quia ad limites; mihi leviter incidit, Græciſſante voce, quaſi *Graphiones* dictos, & quia rara tunc inter barbaros, peritia ſcribendi, & Judicibus uſurpata. Utcumque ea res ſit, *Comites* mox facti perpetui, & in Principatum ac Dynaſtiam vox ivit. Sed de *Lamberto* priuſquam alia exſequar, de *Carolo* ejus ſocero præmittam: quia illinc, & ab hoc capite, magnitudo præcipua Belgicæ eſt, quam miramur. *Carolus* igitur, è ſtirpe *Caroli* illius *Magni*, filius *Ludovici Quarti* Francorum regis fuit, frater autem *Lotharii*, qui tunc major natu regnabat. Hic *Lotharius* bellum cum *Othone* Imp. habuit: ſed pace factâ frater ejus *Carolus* Ducatum Lotharingiæ, velut pignus illius, aut donum, accepit. Neque tamen totum accepit: multum Imperator deminuit, & aut Imperio, aut aliis adſignavit. Imperio, *Aquaſgrani*, *Noveſium*, *Antverpiam* noſtram cum *Marchiâ Rienſi*, item Comitatum (ut ego opinor) *Brachantiæ*: aliis, *Leodicenſi* & *Colonienſi* Epiſcopis, multum adja-

Digitized by Google

adjacentium terrarum, aut opidorum, quæ etiamnunc latâ ſatis juriſdictione tenent. Scilicet de alieno, facile & in proclivi erat, largum eſſe: & circumcidere etiam Lotharingiæ vires, inter conſilia habebatur. Tamen *Carolus* cetera tenuit, & quindecim ferè annos poſſedit. Intereà *Lotharius* rex nullis liberis, aut non diuturnis, obiit: & iſte regnum jure & more vindicabat. Sed vis aut fraus plus potuit: & *Hugo Capetus*, de quo dixi, cùm jam diu ambitioni ſuæ viam præſtruxiſſet, non ſolùm regnum obtinuit, ſed iſtum in vincula dedit, obiitque in iis *Aureliani* ſexto circitèr pòſt anno. O res humanas, & infida ſceptrorum! Spectarunt alii, alii adjuverunt: & quamquam huic propria ſoboles eſſet *Otho*, qui Ducem Lotharingiæ agebat; tamen adſpirandi ad regnum, aut conandi, vel animus vel vires defuerunt, obiitque in ſuo Ducatu, cùm annos XIV. circiter tenuiſſet. Hic eſt, quem *Epternaci* in Leucorum ditione
Anno ∞.V ſepultum quidam credunt: ubi hodieque tumulus, in Benedictinorum cœnobio, cum inſcriptione:

Otho Comes, tibi ſit requies per ſæcula perpes.

Non putamus: & ecce *Comitis* modò titulum ille habet. Quid quòd alibi legi, Nivigellæ noſtræ hunc ſepultum eſſe? Quomodocumque, defuncto jam eo Lotharingiæ Ducatus datus ab Imperatore *Henrico* Comiti
Anno Arduennati *Godefrido*: etſi Carolus filiam *Gerbergam*,
∞.VI. ut dixi, collocaſſet *Lamberto* Comiti noſtro, anno ∞.II. ut ab *Edmundo Dintero* annotatum reperio: quæ jure ſanguinis eum vindicabat. Sed in alia hoc non valuit: dumtaxat *Comitatus Brachbantenſis*, & *Bruxellenſis*, cum iis quæ adhærebant, apud Carolinam hanc ſtirpem manſerunt, & Comitatum Lovanienſem inſigni acceſſione auxerunt. Idem alii tradunt de *Nivigellenſi*: quem *Nivellenſem* hodiernus ſermo dicit. Sane de Bruxellenſi, certum eſt, ubi crebrò egit Carolus, & jam tunc iſte locus Genium habuit, ut ſic dicam, ad Principes alliciendos, & ſuavi ac ſplendido domicilio retinendos. Scribit *Dinterus* Carolum *hìc principale dominium tenuiſſe, inter duo brachia Zennæ fluminis*, *prope Eccleſiam S. Gaugerici*. Locus etiamnunc notus, & vetus ibi (notent curioſi) in parvâ inſulâ Aula fuit. Idem Divam opidi tutelarem *Gudilam*, à *Morzellâ* in urbem tranſtulit, & in æde S. *Gaugerici* collocavit, donatam ipſam & ſacrorum miniſtros, fundis & vectigalibus, quæ etiamnum tenent. At non locum; & mox tranſlata in ſuperam partem fuit, ubi templum nunc ſuperbum viſitur, ejus nomini ſacratum.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT XI.

Lambertus Comes, aliique ex ordine, ad Godefridum primum Ducem.

LAMBERTUS igitur jam Comes, & viribus finibuſque auctior: ſed & plura appetebat. Nam ſpes de Lotharingiâ non deſerebat, & omnia occupandæ movebat e turbabat: ideoque *Godefridus* novellus Dux, ſuis & mperii viribus, in fines noſtros venit, ſummam, ut pubat, manum bello impoſiturus. Itaque Lovanium iſum obſedit, & Lambertum inibi clauſit. Qui ſunt auxilio? Deus, & cives, atque iſti mirâ virtute & conſtantiâ, poſt varios conatus aut adſultus, hoſtem irritum irriſumque dimiſerunt. Ita finis belli, non ſpei, quam tamen interpellavit Leodicenſis Epiſcopus *Baldericus*, qui ſtatim anno ſequente bellum intulit, & juxta *Hugardas* caſtra eſt metatus. Noſter advênit, manum conſerüit, & cum cæde aliquâ (trecenti obiiſſe dicuntur) Antiſtitem fugavit. Ille, quod bello non potuit, à religione voluit impetratum: & ſacrorum communione ipſum civeſque arcuit, donec Comes *Herrentium* villam, velut luendæ culpæ, ipſi poſteriſque adſignavit. Iterumque cum *Godefrido* occupatore Lotharingiæ bellum, qui Hainoviam invaſerat, quam *Reginerius*, ex fratre nepos hujus noſtri, tenebat: ideoque ſtatim ſuppetias venit, & infelix prœlium iniit, in quo vitam amiſit. Id pugnatum circa *Florennas*: ſcribitque Sigebertus, *Phylacterium à collo pendulum habuiſſe Lambertum, in quo Divorum reliquiæ: atque id in medio ardore prœlii excuſſum vel amiſſum divinitus, & vitam ei mox ereptam.* Obiit pridie Idus Septembres, vir à puero variè exercitus, & animi magnus, medius fortunæ. Sepultus eſt *Nivigellis*; ubi & uxor ejus Gerberga. Filium reliquit

Anno ∞.XII.

Anno ∞.XIV.

HENRICUM, quem didici cum matre *Gerbergâ* res aliquamdiu adminiſtraſſe: ſed in pace. Memorabile quidem nihil invenio, præter in uſus ſacrorum donationes quaſdam, ut pietas illa majorum fuit. Præfuit ita *viginti quattuor* circiter annos, noſter, ut ſic dicam, Numa. Mors tamen tragica: & à captivo quodam ſuo, viro nobili, *Hermanno* domi inſidioſè interfectus eſt, ſive ut alii exprimunt, in Arce. Factum anno ∞.XXXVIII.

Digitized by Google

OTHO ſucceſſit, *Henrici* filius, brevis ævi puer: atque annum ipſum in Principatu exegit.

Ergo patruus ejus LAMBERTUS, *Baldericus* cognomento, eum excepit, filius illius *Primi*. Aliqui confundunt, malè. Hic eſt qui *Decimas agri Lovanienſis, Collegio Canonicorum Divi Petri adſignavit*, octavo imperii ſui anno. Idem Divæ *Gudilæ* corpus, quod Bruxellæ aſſervatur, è *Gaugerici* æde ſublatum, in *S. Michaëlis* (ita tunc dicebatur) repoſuit: & ipſum illud templum auxit, vel ornavit, Canonicos inſtituit, & ampliter ſuis donavit. Factum anno ꝏ.XLVII. ut monimenta in eo ipſo templo nunc docent: adjuvante & favente in talibus optimâ conjuge Odâ, quæ filia fuit *Gozelonis Lotharingiæ* Ducis. Sed neque Martis expers hic Princeps fuit. Nam cùm Flandria bello arderet, quod *Henricus Tertius* Imp. inferebat *Balduino* Comiti, noſter arma cum vicino junxit; ſed arma parùm fauſta. Flander variè petitur, vincitur, terrâ & mari: cùm Hollandi & Zelandi in partes Cæſarianas ducti aut tracti eſſent. Itaque *Clauſulis captis* (ait Sigebertus: & puto *Sluſas* hodiernas eſſe) multam cædem Imperator fecit: ipſum *Lambertum*, cùm Tornacum obſeſſum pergeret, obvium ſibi, aut in ipsâ obſidione (ut alii) interfecit. Obiit autem (memoriæ Lavanienſes notant) XIII. Kal. Julii, anno ꝏ.LIV. Jacet Nivigellis. Et cur ibi primi ferè noſtri Comites? credo per religionem: quia certum, *Defenſores* & *Advocatos* ejus cœnobii fuiſſe.

Succeſſit HENRICUS *Secundus*, ejus filius: cui uxor *Adela*, filia Landtgravii Thuringiæ. Neque aliud de eo lego, quàm cum Hollandis variè pugnaſſe: & obiiſſe anno ꝏ. LXVIII. Hunc *Ducem Carinthiæ* (addunt aliqui, & *Auſtriæ*) ab *Henrico Quarto* factum, ſunt qui tradant: & inter eos *Wolfgangus Lazius*, vir multæ induſtriæ, & lectionis: judicium & fidem eſt ubi requiras. Sed tradunt: & hinc eveniſſe, ut inſignia utriuſque Principatus (Lovanienſis, & Auſtriaci) eadem ſint & concordent. Dubito, & Annales noſtri nihil produnt.

Hic HENRICUS *Tertius* ſufficitur, filius natu maximus: cui uxor *Gertrudis*, filia *Roberti* Comitis Flandriæ. Annos *viginti octo* rexit, pacatè, id eſt beatè: nec belli aut tumultus ſub eo ſermo. Mortem in ludicro haſtarum certamine quæſivit, à *Goſuino* viro nobili, quem

dam

m temerè provocat, & invitum ſecum concurrere igit,uno ictu confoſſus,obiit. Is fuit annus ∞.XCVI. hujus monumenta pietatis exſtant, donationes cœnobiis factæ, inprimis *Affliginienſi*. Sepultus eſt Nivillis: libros mares non reliquit: Itaque

Venit in locum frater GODEFRIDUS,duplici cognomine, *Barbatus*, & *Magnus*. Illud habuit à voce quâ ſe bligavit *barbam non ponere, donec Lotharingiæ, Ducatus debiti, compos eſſet*. Alterum ab illo ipſo manavit, uòd eâ adjectione verè jam magnus eſſet;tum & animo ac virtute merebatur. Auctores habeo, qui tradunt,quo tempore frater Henricus obiit, in Syria,nobili illâ *Godefridi* expeditione,captivum fuiſſe: eoque communi patriæ decreto, matrem *Adelam* rebus præfectam, donec de filio certiora adferrentur. Ad quem liberandum reducendumque *Oliverius Leefdalius* vir nobilis, Bruxellâ miſſus, feliciter rem confecit, & optantibus ſuis Principem reſtituit. Statim redux *Sophiam*, filiam *Henrici Quarti* Imp.uxorem cepit: atque ea ad Ducatum Lotharingiæ gradum ſtruxit. Nam cùm *Henricus Quintus* patri bellum faceret, & à partibus hujus *Henricus* Limburgenſis, Dux tunc Lotharingiæ,ſtaret;patre mortuo,cepit eum, & Ducatu ſpoliavit, tranſtulitque in hunc affinem ſuum *Godefridum*. Id factum anno ∞.C.VI. Ab hoc tempore potens jam iſte, & contra *Henricum* (cuſtodiâ elapſum) fortiter ſua defendit: itemque cum *Bertoutiis*,qui Mechliniæ,Grimbergæ,aliiſque locis latè imperabant, acre bellum, etſi parum felix,habuit. Cum Leodicenſibus autem,vario eventu. Nec in bellis *Cæſarem* facimus: in virtutibus, pietate,juſtitiâ,benignitate,Annales noſtri palmam ſuper omnes donant. Cœnobia & religioſos cœtus inſtituit,vel auxit. Auxit *Affliginium*, *S.Trudonem*, *Bigardenſe monaſterium* ſupra Bruxellam, in ipſâ Bruxellâ *Præpoſituram Capellæ*,alia: inſtituit *Parcenſe* hoc nobile,item *Fliederbecenſe*, utrumque nobis in propinquo. Obiit anno ∞.C.XL. cùm annos XLIV. imperaſſet. Sepultus eſt Affliginii. Ab illo ſeries Ducum Lotharingiæ & Brabantiæ, mox & Burgundiæ atque Auſtriæ, qui in præſentem hanc magnitudinem creverunt,quos nunc ſepono: neque ad rem Lovanienſem propriè ſpectant. Septem dedi Comites: atque ecce breviter, & in uno aſpectu,ſtirpem &c.

 STEM-

Digitized by Google

STEMMA.

MANASSES, Comes Haimaviæ. — LUDOVICUS IV. Rex Franciæ

REGINERIUS ibidem Comes. — LAMBERTUS Lovaniæ comes, ſine libris. — LOTHARIUS item Rex. — CAROLUS, Dux Lotharingiæ: uxor filia Comitis Trecenſis.

REGINERIUS, ibidem Comes. — LAMBERTUS loco patrui, ibidem. — GERBERGA uxor Lamberti. — OTHO Dux Lotharingiæ, ſine liberis. — ERMINGARDIS, nupta Alberto, Comiti Namurcenſi.

MACHTHILDIS, nupta Comiti Euſtathio Bononienſi & Bulioneſi, qui filium Euſtathium habuit, & ex eo nepotes Reges Hieroſolymorum. — HENRICUS, neſcitur uxor. — LAMBERTUS Balderitus, uxor Oda.

OTHO Ἄπαις.

HENRICUS Secundus, uxor Adela.

HENRICUS Tertius, uxor Gertrudis. Ἄπαις. — GODEFRIDUS Barbatus, idem Magnus. Uxor Sophia. primus Dux Loth. — REGINERIUS, qui in Haſſonia cæſus. Ἄπαις.

HENRICUS, vivo patre Monachus Affliginii. — GODEFRIDUS Secundus, ſucceſſor. — ADELA nupta Regi Angliæ. — IDA nupta Comiti Cliveſi. — CLARISIA, virgo.

Genus ex his videre eſt, & ſanguinem utrimque *Regium*: illum è vetuſtis *Merovæis*, hunc *Carolinis*. Adfinitates deinde, & ſanguis mixtus cum omnibus, ferè dicam, Europæ Imperatoribus, Regibus, Dynaſtis.

CAPUT XII.

De Marchionatu Rienſi, quis ille, & quando acceſſerit.

ORDINE iſti Comites: & augmenta paullatim habetis, denique Lotharingiam, tot annis debitam, exſpectatam, tandem impetratam. Quid etiam? *Brabantiam*, & *Marchiam Rienſem* addere debemus: ſed utram priùs? difficile eſt dicere, & uno ferè tempore invenio (de Comitibus noſtris loquor) titulos uſurpatos. In manuſcripto Chronico legi:

Henricus genuit Henricum Lovanienſem,
Qui libet iſtorum Romani Marchio regni.

Hæc

: ſpectant ad *Henricum Secundum*, & *Henricum Ter-*
, Comites (Catalogum in mente habete:) qui
ceſſerunt *Godefridum Magnum*, Lotharingiæ pri-
n Ducem. Itaque titulus ille anterior iſto Lotha-
giæ: ſicut & Brabantiæ, quem *Henricus Tertius* in Di-
nate ſumit, anni CI). LXXXVI. Donatione Affligini-
: *Henricus, divinâ propitiante Clementiâ, Brachatenſis*
iæ Comes & Advocatus. Poſteà de iſto, nunc de
rchiâ. Marchiam vocamus, limitem Lotharingiæ ad
ldim fluvium: quem *Pagum Rienſem* olim dixerunt:
continebat *Antverpiam* hanc nobilem, *Liram, Bre-*
, Herendatum, Bergam, & Campaniæ multos pagos.
zius *Marchiam limitis Anglicani* appellatam vult: &
ilonem Marchionem agnoſcit, jam olim anno IↃ.XI.
lduntur alii: & denique ipſi Duces Lotharingiæ ab
perarore impetrarunt, inter quos *Carolus* Lamberti
ter, & *Otho* filius, de quibus prædixi. Neque tamen
mbertus ipſe Comes obtinuit, ut apparet: legiturque
defridus Gibber, Dux Lotharingiæ, Antverpiæ inter-
ctus, tamquam ibi Dynaſta & Marchio; itemque *Go-*
fridus filius Euſtathii, *Marchio Antverpiæ* ſcribitur, &
ilitem ibi collegiſſe, cùm ad ſacram & inclytam il-
m expeditionem iret. Ideò dubitatio ſubit de *Henrico*
rtio (etſi Epigrammatium ſuprà dixit:) cùm *Godefridus*
le *Gibber*, anno CI). LXXVI. interfectus ſcribatur: qui
men Lamberto Schafnaburgenſi *Gozilo* dicitur, re &
mpore iiſdem. *Gozilo*, inquit, *Dux Lotharingorum cùm*
let in confinio Lotharingiæ & Flandriæ, in civitate quæ di-
tur Antverpha, occiſus eſt. At alii *Godefridum* hunc fra-
em faciunt *Gozelonis*, quibus magis accedo. Sed quo-
nodocumque, non potuit *Henricus Tertius* Marchio
ſſe; aut non diu eſſe: præſertim cùm *Godefridus* ille
iter eodem titulo ornetur, ſub annum CI). XCVI. Niſi
xiſtimat aliquis (nec de nihilo) Lamberti poſteros
ſurpare voluiſſe, tamquam deberetur; etſi in poſſeſſio-
e alii eſſent: aut, ſi fortè, utroſque in parte poſſediſ-
e. At illud jam conſtat, *Godefridum Magnum*, unà cum
Lotharingiæ & hunc ſumpſiſſe, atque adeò rem te-
nuiſſe. Diplomata ejus: *Godefridus Dei miſeratione,*
Dux & Marchio Lotharingiæ, Comes Lovanii: anno
CI). XXXVIII. In alio, Cœnobii Parcenſis donatio-
ne: *Ego Godefridus Dux, qui & Marchio*: & poſteri
deinceps uſurparunt. Magna acceſſio fuit: notandum-
que à Brabantiâ & Lotharingia (etſi nunc in illâ cen-
ſetur) Marchiam divulſam fuiſſe. De Lotharingiâ,
diſertè Schafnaburgenſis: *in confinio Lotharingiæ &*
Flandriæ fuiſſe. Non quin olim in Lotharingiâ non
fuerit;

Digitized by Google

fuerit: ſed nimirum Imperatores Germanici ave-
runt, & ſibi aut ſuis, quibus gratificari vellent, eam re-
varunt. Mos etiam vetus habebat, ad limites impe-
aut flumina, *Marchias* iſtas habere, & in iis præſi-
contra hoſtes.

CAPUT XIII.

Idem in Brabantiâ quæſitum: qualis, & ubi ea?

SEQUITUR de Brabantiæ acceſſione, à me poſitum ſ-
huc dilatum. Video quidem *Henricum Tertium* uſur-
paſſe, verbis quæ dedi: iterumque in manumiſſion-
puellæ cujuſdam, quam manuſcriptam vidi, *Ego Henri-
cus Comes & Advocatus* 1 *Brachbantinenſis patriæ*: ſe
Comitem ſe, non *Ducem* ſcribit. Et verò idem titulus u-
Sigefrido, actis anni DCCCC.XCVII. *Ansfridus, cù-
2 Comes fuiſſet Bratuſpantium, depoſito militiæ cingulo, fa-
ctus eſt Epiſcopus Ultrajectenſis.* Idem titulus, ſed in al-
(quod miremur) ſub idem tempus: nam ille *Henri-
cus* noſter obiit anno ∞.XCVI. Quomodo expedimus?
neque enim uno tempore duo Comites, ut opinor.
AUD. Ex facili, nam *Bratuſpantes* diverſi à *Brachant-*
ſunt, quod vel ex Cæſare conſtat. LIPS. Verè tu, ſi Cæ-
ſarem ſpectas, nam ille juxta Sueſſiones collocat, procul
à nobis: ſed Sigefridus aliter: & illam Julianam vocem
neſcio quâ affectiunculâ, ad nos transfert. Ne amb-
gas, ecce clarè in actis anni ∞.XII. *Godefridus Dux in
fines Bratuſpantium venit, & Lovanium obſedit*. Cedò, at
non Lovanium in noſtrâ Brabantiâ eſt? Equidem
hæreo: & magis, quòd in *Dintero* ſcriptum, *Gerbergam
ſucceſſiſſe fratri ſuo Othoni, in dominio Comitatus Bracbaten-
ſis, & Bruxellenſis, cum ſuis appendicibus.* Si jamtunc
Gerberga, id eſt uxor *Lamberti Primi*, ſucceſſit: cur non
ipſe, non alii ante *Henricum* dictum uſurparunt? Te-
nebræ: & omnia faciamus, nullum ingenium vel in-
duſtria examuſſim hæc adæquet incurioſè ſcripta, au-
nec ſcripta. Illud tamen video & teneo, *Comitatum*
modo Bracbantiam tunc fuiſſe: neque *Ducatus* no-
men apud noſtros reperiri ante *Henricum Quartum* Lo-
vanii Comitem, qui accepit. Nam hoc Hiſtorici noſtri
docendi ſunt: & eſt epiſtola Imperii nomine ſcripta a-
Innocentium Tertium Pontificem, & ſubſcripta inter plu-
res ab iſto: *Ego Henricus Dux Lotharingiæ, qui & Braba-
tiæ.* Item in ſepulchro ejus, in hac urbe, æde Petrinâ:
Brabantinorum Dux, regni Marchio, morum

Circa an. ∞.CC.

Re-

gula.

que de ſequentibus deinceps ambigitur : omnes mque illum, *Lotharingiæ & Brabantiæ Ducis*, aſſumunt. AUD. Satis mihi mirum, quòd ſic novellum lum facis; cùm Gallici atque alii Annales tradant, *oldum*, & mox *Arnulphum*, denique *Angiſum*, & *Pim Craſſum*, Brabantiæ Duces, & Antverpiæ Marones fuiſſe. LIPS. Scio eſſe, qui fortiter tradiderint. veteres auctores equidem requiro. Illud de iſtis ius, *Auſtraſiæ Duces* & rectores, ſub Galliæ Regifuiſſe : quæ tamen Auſtraſia hanc partem ferè tet, quæ *Lotharingia* poſteà dicta. Ubi & Brabantiam ſcimus : ſed ân nomine tam antiquo ? Erui olim quid è Pythœanis Annalibus Gallicis, ubi in Divine *Ludovici* Imp. ante mortem facta ſcribitur: *Friſiæ, rdenna, Asbania, Bragmento, Franderes*, * *Menpiſlcu* : & icatur ex connexione locorum *Brabantiam & Flanam* ſic nominare. Magis etiam accedit Diviſio vetus *roli & Ludovici regum*, anno DCCC. LXX. *In Brachanto mitatus* III. *Cameraceſium*, *Hanioum*, *Lomenſem*. ox ſanè eſt hæc ipſa, & magis ſi quis *Bracbanto* me vonte ſcribat. Sed quid igitur ? tam latè patuerit, ut *meracum* & *Hainoviam* (nam iſtud eſt *Hanioum*) cluſerit ? De *Lomenſi*, hæreo : & pronus ſim ſcri*Lovienſem*, vel * *Lovinenſem*, & capere hunc norum. Enimverò etiam Rodericus Toletanus *Brabanm* valdè producit, & cum ipsâ *Lotharingiâ* adæquat. iam in deſcriptione Germaniæ ait : *Teutonia continet is regiones, Lotharingiam ſive Brabantiam Weſtfaliam, riſiam.* Sed exteri parùm hæc accuratè exſequuntur: ille fortaſſe titulos Ducum noſtrorum ſaltem adſpeit, quibus junctim tunc utebantur. Illud comperior, *Bracbantiam* hanc poſteriorem ad *Scaldim* & *Teneram* uvios ſitam fuiſſe, & verſus Tornacum etiam ſe extendiſſe. Ex Sigefrido; in actis anni ꝏ. LIX. *In pago Bracbatenſi, juxta Tornacum.* Et in additionibus Roerti Montenſis, anno ꝏ. C. XIII. ubi tamen *Bracatenſi*, malè cenſeo ſcribi. *Pago*, id eſt regione & tractu: quomodo *pagos Helvetiorum* Cæſar dixit. Ita & Flandriæ Chronica ſcribunt, *Divum Livinum ad Eſcam, in pago Bracbatenſi, martyrio coronatum.* Quæ ſi fida ſcriptio, nónne *Bracbantiæ* hoc nomen iterùm * antiquum adſtruimus ? nam id evênit anno DC. XXXIII. Flandriæ item ſcriptor *Brando*, nominat in actis anni DCCCC. LVI. & ponit in *Pago Bracbantenſi*, *Meren*, *Crainbam*, *Bellavicum*, *Bruggicinam*, *Milunam*, *Merſken*, * *Ayngam*, *Badingam*, *Morteſelam*, & *Maſininam*. Itemque diplo-

* Sunt *Menapii*.

* A pronunciat à *Lovia*.

* Et circa tempora *Pipini*.

* Hodie *Ayga*.

Digitized by Google

diploma *Othonis Secundi*, anno DCCCC. LXXIV. commorat, *confirmaſſe eum poſſeſſiones Gandenſis cœnobii* : *in pago quidem Brachatenſi, villam Verutnam, & Flaterſele, Papingham, & Bevingam, & Giſenſele, & Holthem.* Quæ loca diſtinctè ſi inquiris, reperies pleraque palàm in hodiernæ Flandriæ finibus, inter flumina à me dicta. Quod concludimus? *Brabantiæ* nomen antiquitùs videri latiùs patuiſſe : poſteà reſtrictum aut obſcuratum, ut ſolent hæc talia, hæſiſſe in finibus Flandriæ, ubi nunc ferè eſt *Comitatus Aloſtenſis.* AUD. Mira, & unde noſtri Principes hunc titulum, ſi Flandriæ tu accenſes. LIPS. Dicam. Scito Lotharingiam noſtram olim certò ad Scaldim ſe extendiſſe, atque ita illam *Brachantiam* * in eâ tunc fuiſſe; ſed tempore ad Flandriam iviſſe. Noſtri certè Annales habent, *Teneramundam cum agris, in pretium fidæ operæ atque opis contra Grimbergios, Theoderico tunc Comiti Flandriæ acceſſiſſe, atque abjunctam deinceps à nobis eſſe.* Ita vera Bracbantia non eſt ultrà noſtrorum Principum; nomen tamen tenemus, imò diffudimus in reliquos veteres Comitatus. AUD. Quomodo id factum, aut quando? ſodes, doce. LIPS. Difficile eſt (& pudet me toties queri:) ſed ſuſpicor, cùm Duces jam Lotharingiæ noſtri eſſent, impetraſſe ab Imp. ut ille *Comitum Bracbantiæ* titulus in *Ducatum* item mutaretur. Factum, & placuit novellus hic præ illo veteri, quia ambiguus erat, & *Duces Superioris Lotharingiæ* etiam uſurpabant. Adeoque invaluit, ut obliterato Lotharingiæ & aliis, hunc retinerent, & terris ſuis communicarent.

* Ideoque & nunc *Imperialis* dicitur, eo titulo à Flandriâ diſcreta.

NOTA.

1. *Bracbantia*, vel *Brachbantia* antiquioribus ferè ſcribitur: ideo cer[illegible] *Bravabanda* Becani, originem ſic petentis, locum vix habet. *Bant* [illegible] tem ſignificat: ſic *Oiſterbant*, & *Weſterbant* appellata: quæ *Auſtrevantiam* & *Weſtrevantiam* non benè efferunt aut ſcribunt. Et fuit tam limitanea hæc regio, inter utraque regna: ideoque *Brac*, *A* craſ[illegible] fortaſſe dicta: quia ſæpè ceſſabant ii agri & inculti erant, quod nos *Braecken*, & *Braeck-lands* vocamus. Sed origines obſcuras, [illegible] omittamus.

2. Hunc Anſfridum Annales Leodicenſes *Comitem* faciunt *Lovanienſem & Dunantenſem*, quod prius quidem non opinamur, & cum [illegible] hiſtoriâ noſtrâ pugnat. Sed Comitem tamen fuiſſe in parte aliqua Brabantiæ, facilè donem: atque ita titulum exaudiendum, *Comes Brabantiæ*, id eſt in Brabantiâ, non quòd totius illius eſſet.

JUST

JUSTI LIPSI

LOVANIUM:

ID EST, OPIDI ET ACADEMIÆ EJUS DESCRIPTIO.

LIBER II.

CAPUT PRIMUM.

Dignitas Ducum Brabantiæ, atque opidi Lovanii: Cujus nomen in titulis prævaluit. Eaipſa caput Lotharingiæ.

QUANDO Lovanium noſtrum fuerit, & progreſſus ejus dixi: *Quantum*, & *Quale*, jam addam. Neque enim à præſenti fortunâ aut ſpecie æſtimate: res magna, inſignis, laudabilis fuit, & pauca in hoc axe opida, quæ potentiâ aut opibus, & addam virtutibus, æquaverint ſe aut æquent. Ut capiatis credatiſque, à capite deducam. Poſtquam Lotharingia annexa Lovanio, itemque Brabantia fuit; magna jam Ducum noſtrorum dignatio, validæ copiæ atque opes: uſqueeò, ut inter Germaniæ primos Principes (nam ad Germaniam Inferior Lotharingia pertinuit) primos, inquam, cenſerentur. Clarum & notabile argumentum, quòd cùm *Innocentius* IV. Pontifex, in Concilio Lugdunenſi, Imperii *Electores* conſtitueret, quattuor ſæculares iſtos nominavit: *Ducem Auſtriæ, Ducem Bavariæ, Ducem Saxoniæ, Ducem Brabantiæ, qui & Lovaniæ.* Hæc ita ex ipſis Actis verbatim, inter alia recitat *Matthæus Pariſienſis*, qui Hiſtoriam ante *trecentos quinquaginta* circiter annos in Angliâ, nec infideliter, ſcripſit. Atqui Electorum honore affecti, non niſi primi & potentiſſimi Germaniæ, quod ex adjunctis collegis liquet. Ergo dignitas magna Brabantiæ, & in eâ Lovanii fuit. Diſcitis ex ipſo titulo, quem dedi: *Dux Brabantiæ, qui & Lovaniæ.* Quaſi hæc additio lucem aut ſplendorem priori daret.

Et ita

Et ita fuit, tam celebre enim & diffuſum nomen h... urbis, ut non ſolùm adtexeretur illi Brabantiæ, ſed p... poneretur ſæpè, aut & pro eo ſolum poneretur. P... poni video in Diplomatis, ut Gemblacenſi donatio... anno ꝏ. C.XXIII. *Godefridus gratiâ Dei Comes Lovanien-ſis, Dux Lotharienſis.* Adtexi, in Othone Sancto-Blaſi-no, actis anni ꝏ. XCVI. de expeditione Syriacâ illâ ſa-crâ: *Cui interfuit Dux Brabantiæ de Lovain, cum multis Baro-nibus.* Solum poni, in Diplomate quod in *S. Michaël...*

Anno ꝏ. C. LXVII. Antverpiæ ſervatur: *Ego Godefridus Tertius, Dux Lova-nienſis.* In Guilielmo Malmesburienſi, Anglico ſcripto-re: *Deſponſa eſt Henrico Primo Adela, filia Ducis Lovani-*

Anno ꝏ. C. XCIV. *enſis.* In Rogerio, ejuſdem gentis: *Rex Richardus venit... Germaniâ ad portum de Anuers, & eſt ille portus in terrâ Du-cis de Luvain.* Clarum eſt Antverpiam dici, & noſtrum tunc Ducem *Henricum Primum.* Repperi & epiſtolam

Anno ꝏ. CC. III. *Comitis de Sancto Paullo*, in terrâ Sanctâ ſcriptam, & ſ... inſcriptam: *Henrico Duci de Lovanio, viro nobili.* Quor-ſum iſta? ut eminentia quædam opidi oſtendatur, ſenſu & voce exterorum etiam adfirmata: qui hanc, ut præ-cipuum & excellens Brabantiæ aut Lotharingiæ decus, ſuſpiciebant. Itaque disertè etiam lego in Malmesbu-rienſi (notent & jactent cives:) *Lovanium caput Lotha-ringiæ.* Ita inquam, *caput*: & fuit, & manſit, etſi fortuna non eadem manſit. Varia autem cauſſa hujus dignita-tis, vel quia prima ipſa poſſeſſio Principum noſtrorum fuit, & ideò velut agmen jure temporis ducit: vel qui... potentiſſima, & inter alias frequens ac florens. Sane quia prima fuit, & reliquæ dignitates pòſt acceſſere, ecce ipſa retinuit inſignia Comitum etiam Lovanien-ſium, ſive Lotharingiæ dicam. Sunt enim eadem, qua-re? nimirum quia noſtri Comites primi, Lotharin-giam ſibi jure ſucceſſionis vindicabant; & cùm rem non poſſent, inſignia ſaltem (ita ſolet) quaſi capien-dæ poſſeſſioni invaſerunt. At cùm iſti tempore mutaſ-ſent, Lovanienſes tamen illa priora tenuerunt. Ab hoc ipſo primatu eſt, quod & nunc obtinet, ut cùm Princi-pes imperium Belgicæ auſpicantur, hîc faciant, & pri-mam fidem à ſubditis ſollenniter capiant, ac donent. Denique in omni publico conventu aut conſenſu, no... Brabantiæ ſolùm, ſed aliarum provinciarum, Lovani-um vel ab eâ miſſi primas habent. Magna dignitas, & non controverſa: ac reliquæ faſces ſponte ſubmittun... Scio Antiquitatem vulgò etiam inter cauſſas cenſe... ſed quæ mihi ambigua eſt, & Annalium teſtimon...

Anno ꝏC. L. controvertant. Nam *Antverpiæ* ante mille paullò m... nus annos mentio eſt in vitâ S. Eligii: itemque... teſti...

[Te]ſtamento S. Willebrordi, qui ſcribitur *Eccleſiam ſtru-* Anno
iſſe in Antverpio caſtello, ſuper Scaldim. Neque ævo ıɔc. xc.
[B]ruxella cedit: legimuſque *S. Vinditianum apud Broſellam* Anno
(ita illæ ſchidæ) *in morbum incidiſſe.* At Lovanio hanc ıɔc.LXXX.
[v]etuſtatem firmiter vix ibis adſtructum.

CAPUT II.

Frequentia olim Lovanii, & incolentium mira multitudo.

RETULI & cauſſam ad *Frequentiam*, & *Florem*: de quo utroque nunc videamus. Et plenam frequentemque fuiſſe hanc urbem, quid clariùs quàm magnitudo & productio iſta mœnium oſtendit? quæ non in vanitatem aut oſtentationem profectò facta eſt, ſed quia res & copia poſcebat. Sunt nunc vacua multa, fateor: ſed extant in Archivis Cenſuales tabulæ anni ∞. CCC. LX. quæ palàm ponunt & docent, *omnem hunc exteriorem ambitum ædibus refertum.* Vultis & alterum argumentùm? Annales habent, tempore & Imperio *Joannis Tertii*, anno ∞. CCC. L. *tantam textorum multitudinem hîc fuiſſe, ut ad tria, imò quattuor millia textrinorum in urbe eſſent.* Addunt autem, *cuique textrino opus fuiſſe non minùs triginta aut quadraginta homines*, qui lanam præpararent, qui carminarent, qui nerent, aliaſque tales operas exercerent. Sed inprimis qui fullonicam, multis enim iis opus, cùm molæ iſtæ aquariæ ad eam rem aptatæ tunc nondum legantur. Hæc ſi vera (neque ego ambigo) oportuit ex ſolo illo genere ad *centum ſexaginta millia* in hac urbe degiſſe. AUD. Percutis me, & percellis. LIPS. Atque ipſi ſæpè alios, mi Uwene. Nam audivi à majoribus, quod & ipſi à majoribus, tantam hîc eam turbam fuiſſe, ut cùm horâ undecimâ ſignum campanâ daretur deſinendi operis; parentes ſollicitè minores liberos in ædes ducerent aut traherent, ne impetu & impulſu venientium obruerentur. Atque hi ſi tam multi: quid aliarum deinde artium cenſes? nónne [ant]iquus & pro numero oportuit coupones, ſartores, ſutores, lanios, omne aliud genus eſſe? mihi videtur. Quid deinde honeſtiores cives, quid magna illa & frequens (mox dicam) nobilitas? quid aſſeclæ eorum & famuli? Profectò ſi alterum tantùm addam, non peccem fortaſſe: non addam; & illos etiam primos, ſi vis, imminue: quid tamen minus potes hîc, quàm *ducenta millia* locaſſe? at meo animo, exceſſerunt. AUD. Dii boni, quæ

Digitized by Google

copia præ hac infrequentiâ ? LIPS. Quæ nunc ſunt, omitte : aut ego ſermonem omitto. Fuiſſe, inquam, grandem hunc numerum, etiam à Magiſtratu argumentum eſt, qui hîc, ſuprà quàm in aliâ urbe, grandis & numeroſus. Sunt enim *viginti & unus Senatores*, è quibus duo Conſules leguntur; tum ſeorſim ſeptem Scabini. Iſti omnes, è nobilitate olim : obtinuitque ad annum ∞.CCC.LX. cùm ſeditionibus (de quibus poſteà) plebs etiam ſe inſeriuit, & mixtio eſt facta. Sed vides igitur grandem Magiſtratum : quo fine aut cauſâ, niſi quia regendi multi?

CAPUT III.

Nobilitatem multam fuiſſe, in ſeptem familias diviſam : ejuſque origo quæſita.

SED de Nobilitate, quæ copioſa, & ſuper opinionem hîc fuit, accuratiùs & ab origine ejus videndum eſt: quæ tamen parùm certa adfertur, & vereor ut fabellæ miſceantur. Ajunt *Baſtinum* quemdam olim fuiſſe (tempus aliter non deſignant) corpore & animo pariter validum, qui ſeptem filias habuit, & eas totidem viris elocavit : ſed cum lege, quoniam ipſe virilis ſexus liberos non haberet, hæ nobilitatis ſuæ jus tenerent & diffunderent, atque ex iis nati, tales cenſerentur. Sive res fuit, ſive inventiuncula eſt; non tamen abſona à vero & more, quia ſeptem familiæ primariæ ſunt : quibus jus etiam eſt, ut nobilitatem per fæminas tranſmittant; ſic, inquam, ut ſiquis plebejus aut impar fæminam talem nobilem ducat; liberi è conjugio nati habeantur nobiles, & Senatoria atque alia munia uſurpent. Una traditio hæc eſt : alia origo in Annalium quibuſdam, refertur ad *Lambertum Primum* Comitem, quem *Patricios* & *Petermannos* inſtituiſſe volunt : idque ex merito virtutis. Nam primùm in obſidione illâ *Godefridi Lotharingi*, * de quâ prædixi, Lovanienſes magnum ſpecimen virtutis in repugnando edidiſſe : iterumque in prœlio illo ad *Hugardas* contra Leodicenſes. Iviſſe igitur Comitem honeſtatum eos, quorum virtus eminuiſſet, & in certas familias diſtributos, hoc nobilitatis decore ornaſſe. Utcumque origo, de numero familiarum conſtat, & de jure fæmineo : atque utraque etiamnunc durant. Familiæ autem, ſive Gentes veriùs, ſunt iſtæ : *Lhingii*, *Calſterii*, *Radingii*, *Stinii*, *Verſalii*, *Giels*, *Roden*, è qu-

* Vide lib. x. c. xi.

uibus ſingulis, alii familiarum velut rami orti, late
rguntur, & quamquam ad unum caput relati, no-
nibus dividuntur. Reperio in primâ *Limingiorum*,
quæ ſub eâ cenſentur, Familias *triginta & unam*; in
undâ, *viginti octo*; in tertia, *novem*; in quartâ, *duo-*
im; quintâ, *quatuor*; ſextâ, *ſeptem*; ſeptimâ, *novem*:
nt ita [1] centum familiæ: & vos jam quamque ea-
n in domos & capita dividite, efficietis ingentem
bilium manum, nec in aliâ urbium reperiendam.
rtè in unâ ſeditionum, de quâ poſteâ, lego *Equites*
vigintiquinque, *Scutariôs centum quinquaginta*, *captos*
ſe: & elapſi, aut abſentes, quàm multi erant? Scio
c nunc nova aut inopinata videri: ſed nos vetera
quimur, & illa pro merito laudatum imus, & ab
livione vindicatum.

NOTA.

[1] Tot familias (centum dico) Divæus numerat: alii plures. &
d minum eſt, ubi per fæminas accreſcunt. Aliæ pereunt, aliæ reſu-
ntur: ſed certum, ad illarum aliquas referri.

CAPUT IV.

De hominibus S. Petri, qui item nobilitatis jus habent: Origo, & honores.

ATQUE iſti ſunt, quos *Patricios* vulgò dicunt, & qui
ſoli in patres ſive Senatores legebantur: ſunt &
termanni, plebeio verbo, quaſi dicas *Homines Petri*,
e ut ſcripta noſtra Latina appellant, *Homines de fa-*
liâ S. Petri. E quâ dictione cauſſam & finem inſtituti
noſcitis: quòd videlicet, ut alii adſcribi honoris
gò in Aulam & familiam Principum ſolent; ſic iſti
ejus Divi fidem ac clientelam. Sunt qui confun-
nt eos cum Patriciis: & ut hodie res eſt, vix diſſi-
nt: olim aliter, ut videtur, & latiùs *Petermanni* pa-
erunt. Nam etſi facilè hoc donabo, omnes Patricios
communionem hujus honoris veniſſe; non tamen
nam, omnes *Petermannos* Patriciis accenſitos. Origo
iam utrorumque diverſa eſt, & iſtorum refertur ad
Godefridum Primum Lotharingię Ducem, & Lovanii Co-
item: item ex operâ militari. Bellum ei erat cum Leo-
dienſibus: & ipſe animo ac copiis paratior, fines iſto-
um invaſit, & *Tungros* opidum oppugnavit, & cepit. Anno ... ec. XII. ...

Digitized by Google

Hic ſucceſſus dedit audaciam, ut matrem urbium *Lo-dieum* ipſum, raptim ducto exercitu, aggrederent-Spes in celeritate erat, & ut imparatis ſupervenir-contrà fuit, intenti inſtructiq; exſpectant, rejiciunt-rejectum ipſi jam animis aucti inſequuntur. Noſtri ſu-noctem *Stippis* caſtra locant: hoſtes aſſident, & ... vicinis frequentibuſque locis, nobilitas ac plebs adſu-& in horas copiæ augentur. Adeſt ipſe Epiſcopus *Ha-go*, adeſt *Ludovicus* Comes Loſſenſis, item *Philipp-* Namurenſis, ipſe *Henricus* Dux Limburgenſis, & ... entium cuique ſelecti. Noſtri numero valdè impare-caſtris primò ſe continent: ſed poſt bidui inopia-omnibus circà hoſtilibus, auſi aciem, egrediuntur, ... hoſtem ultrò laceſſunt. Stant in principiis *Lovanien-ſes*; iiſque adjuncti *Lirani*, & *Sandthoviani*: pugn-acriter, cædunt & cæduntur: ſed hoſtes paullat-circumfuſi, reliquos noſtrûm turbant, & dant in fu-gam. Multi cadunt, aut capiuntur: ipſe Dux *Henri-cus* in diſcrimine, equo lapſus; & ſunt qui captum e-iam tradant, ſed forti & fideli operâ Lovanienſium ereptum. Illud conſtat, horum ope Ducem ſervatum: ſed cum multâ noſtrorum cæde, è quibus ad *duo mil-* periiſſe ſcribuntur, interque eos è Patriciis multi. Du-cem igitur reducem, memorem virtutis, nec ingratum in eam fuiſſe: omneſque qui ſub *vexillo Divi Petri* (... inſigne Lovanienſium erat) militaſſent, prærogati-donavit, & *Petermannos* appellavit. Hanc narrationem illud affirmat, quod etiamnunc ſint è *Liranis* & *Sandthovianis*, qui idem nomen & jus jactent. Jus au-tem olim ſingulare, & perhoneſtum: ſed ævo aut ne-glectu defecit. Lego in litteris quibuſdam publicis *Homines B. Petri Lovanienſis, liberi & privilegiati eſſe de-bent, & ſunt* PRÆ ALIIS *hominibus*. Cenſebantur, ut di-xi, in familiâ Divi Petri, imò & Ducis, quaſi Palatini quidam & domeſtici ejus. Senatorum litteras vidi anni CC. CCC. XXXIV. quibus eximitur quidam juriſdi-ctioni communi, qui *diceret ſe eſſe Hominem S. Petri, & a-familiam liberam Domini Ducis pertinere.* Habent inter cetera eximium: ut nuſquam vadari, conveniri, ju-dicari, niſi coram ſui collegii hominibus poſſint. Quos convocat Prætor, & præſidet Conſul opidanus. Ita po-ſtremùm obtinuit: initio, quia res tangere ſacra & divum Petrum videbatur; Decanus & Canonici mo-derari ſolebant, & cognitioni huic præeſſe. Sed inde corum viſum, rei divinæ addictos litibus operari, ... juſſi abdicare, ac ſuarum curarum eſſe. Iſti *Peterman-* quorum nomen vivit, jura exſtincta, aut certè langui-

ſun

t, & quamquam Princeps ex formulâ juret, *Obſervam ſe jura Eccleſiarum, & hominum ſpectantium ad fa-am B. Petri Lovanienſis* : ſit moris priſci cauſsâ, & res uſu ferè abolevit.

NOTA.

Affirmat.] Alii convellunt, & litteras producunt, in quibus Deca- & Capitulum S. Petri pro iſtis ſcribunt, anno ∞. cc. v. quod eſſet nnio circiter anterius Sed ibi dicuntur, *Homines B. Petri cenſuales*: idendum an non diſtincti ſint, & vereor non unum genus fuiſſe.

CAPUT V.

Plebs olim in militiâ: & hoc fine exercitia, & Gildæ. Tum de Lanificio.

NOBILITATEM habetis: Plebem iterùm luſtramus? Multa fuit, ut dixi: & ea ipſa, præſertim ante lanifices, honeſta & modeſta, & bonis artibus addicta. Militiam aut agros multi, alii ſellularia opificia exercebant: ſed honeſtiores, & qui præter caput aliquid censu habebant, arma etiam feſtis vacuiſque diebus tractabant. Militia tunc & tela (quod ad plebem attinet) ferè ſagittæ erant, eæque arcu vel balliſtâ emiſſæ. Igitur Collegia talia inſtituta, in quæ nomen darent, qui hoc vel illo telo uterentur. Erat unum *Sagittariorum* ſimplice arcu; duo *Balliſtariorum*; poſtremò *Sclopetariorum* acceſſit, eâ quoque machinâ * repertâ. Hæc Collegia *Gildas* noſtrâ linguâ dicunt: & imago manet, uſus periit, ille quidem verus qui ad militiam ſpectat. Nam in oblectationem aut pompam nunc uſurpant. His talibus areæ ſive *Horti*, ut vocant, deſtinati, loca idonea exercitio: ad quæ conveniebant, & diſcebant docebantque. Præmiis etiam ſe mutuò provocabant, & æmulatione excitabant, quod non privatim ſolùm, & in ſuo quique opido; ſed publicè faciebant, & plurium opidorum conventu. Lovanienſes certè & Bruxellenſes, finibus & amicitiâ ſemper juncti, ſtatum quotannis tempus habebant, quo *Furam* convenirent: amœnum locum, & pari ferè ſpatio ab urbe utraque ſejunctum. Vetuſta ibi arx eſt Principum noſtrorum, & aſſita *Sogniacenſis ſilva*: & juxta eam area, & certamen. Quod balliſtarii ſelecti certabant, & præmium victoribus vinum erat. Vidimus nos in adoleſcentiâ comiter celebrari: & *Joannes Quartus* inſtituerat, ac leges dederat in rixam aut tumultum. Quid

* *Et viſa in Belgicâ, anno ∞. CCCLVI.*

Quid etiam ? *Iſcam* meam ſileo, quæ conſors cer- minum iſtorum fuit ? nam municipium eſt, & o- dorum jura habet. Itaque publica iſta panegyris commiſſio ibi etiam celebrata, anno ∞. CCC. XVII. præmium *Cervus vivus* fuit, ſatis decorè, quóniam ſilvis ii adhabitant, & venationem in promptu ha- bent. Vicerunt, tuleruntque Lovanienſes. Atque hæc ut dixi, olim plebs erat: nec ſtudia iſta culpes, im laudes. Acceſſere deinde magis magiſque lanifices, & quia lucrum adfluebat, omnes ferè eò, etiam nobili- multi verſi. Alius opus exercebat, alius pecuniam d- bat, alius emebat aut vendebat. Imò & ad opida ac pa- gos vicinos artificium ivit: & *Dieſthemii*, *Tillemonti* *Trudonopoli* paſſim in lanis occupati. Quid verba fa- cio ? quæ gloria aut frequentia panno nunc Britanni- co tribuitur; ea Lovanienſi fuit: & hinc (* in loco dicendum) ad illos ivit. Conſtat ex Archivis urbic- cives iſtos annuatim *Francofurtum*, *Lutetiam*, *Londinium* alia loca mercatui deſtinata adiſſe, & Baſilicas ibi ſua ac tabernas, pannificii hujus gratiâ, habuiſſe. In ipſa hac urbe, proprium iis tribunal fuit, quod octo *Decanos* (ita vocant) habet, & cauſſas omnes tales cognoſceba- ac decidebat. Manet & illud, res abiit, ut ſunt huma-

*Lib. II. cap. XII.

AUD. Atque ego doleo, in flore ſanè tunc urbs erat.

LIPS. Ne dole, mi Del-Plani, quid ? nónne melior Minerva ſucceſſit ? denique ea turba & copia urbem perdidit, & quidquid honeſti ac priſci moris erat, corrupit.

CAPUT VI.

Opes Lovanienſium, ut illo ævo, notabiles: & pauca exempla.

LASCIVIA orta, & luxus, & quæ alia Opes ſequi a- mant. Nam & eæ ex his commerciis ſatis jam au- ctæ erant, & ut tunc cenſus Belgicæ, *Lovanienſes divi-* habebantur. Ipſi nobiles prædiis & villis, atque etiam dominiis (ut noſter mos habet) opulenti, & pleroſqu- vicinorum pagorum poſſidebant. Lego *Gualterum He- remachium* ex iis, in Angliam navigantem, captum *Moranto* famoſo piratâ eſſe, & redimi as *quatuor mil-* *aureorum Scutatorum* exactum eſſe, ac ſolviſſe. Ita bello Juliacenſi infauſto, cùm Dux noſter *Wenceſla-* ipſe in manus venit, duos Lovanienſium captos, a- luendum ſe dediſſe *decem millia aureorum*. Et addu-

Anno ∞. CCC. LVI.

Anno ∞. CCC. LXXI.

Ann-

Digitized by Google

nales, *grandem hanc ſummam petitam, quia conſtabat Lovanienſes divites eſſe.* AUD. Bis jam hoc elogium re-
s, & rideo: quis neſcit meram paupertatem hîc nunc
itare? LIPS. Semper me ad iſta reflectitis: ego in
igine ejus ævi hærere vos velim. Neque item in
s opibus, Hiſpaniam hodiernam aut Italiam cogita-
nec Antverpiam quidem tuam Rubeni: ſed illa tem-
ra & homines, virtutum magis quàm auri copioſos.
tamen pretia, quæ dixi, etiam hodie ſint alicui ex
oceribus redimendo. Jam & illud argumentum O-
m, quòd publicè ex ærario largiri magna & multa
ebant. *Wenceſlaus*, in auſpiciis hîc imperii, accepit à Anno
natu *Scyphos plures argenteos, itemque vinarias ampho-* ∞.ccc.
r: prætereà vini Rhenani ſex & viginti Amas, Pannos coc- LVI.
ieos (*Scarlatos* nos vocamus) *ſex, denique totidem boves
ngues.* Eidem poſt paucos annos, pro pace inter cives Anno
onciliatâ (etſi hercules parùm utili) *ex ærario trigin-* ∞.ccc.
quinque millia aureorum, quos Verveces vocant: iterum- LXII.
ue biennio pòſt, *tria millia*; & non longè, *ſex millia* do-
ata. Hæc extra ordinem, præter publica & ſollennia
ributa: ſicut & illud donativum *undecim millium aureo-
rum*, quod in vitam ejus quotannis pependerunt. Omit-
o, quæ miniſtris & Palatinis hujus Principis dediſſe
aria reperio: qui & ipſi, pro ingenio Domini, petaces
aut avari erant. Cogitate & conſummate, etiam in
iſtâ pecuniæ adfluentiâ, quam novus Orbis invexit,
juſtæ ſunt iſtæ opes. Itaque apud exteros etiam ma-
gnifici & munifici noſtri habebantur: quidni? exem-
pla edebant. Unum referre libet *Ludovici Pinnocii* pa-
tricii, & in hac urbe per annos XLIV. Prætoris. Multa
ille bella obivit, ſuo impendio & ſumptu: etiam lega-
tionem in Auſtriam, cùm publicè honeſtiſſimi quique
mitterentur, ad *Maximilianum Auſtrium* arceſſendum,
qui *Mariam* noſtram Burgundicam, & unà Belgicam,
deſponderet. Viennam venerunt: benignè accepti
ſunt à *Friderico* Imperatore, qui loca, lautia & munera
dedit; inter primos *Pinnoccio*, uti dignitas ejus & urbis
erat. Id munus fuit, magnus crater ex auro ſolido, &
intus aurei Ducati Hungarici ſtipabant. Accepit no-
ſter, & gratias egit dicam, an reddidit? nam ſequenti
ſtatim die ipſum Imperatorem (ea tunc comitas e-
rat) cum plerisque Palatinis ad convivium vocat,
ſplendidè & dapſilè accipit, omnibus mirantibus, &
vel duplum doni ſui fatentibus impendiſſe. Opinio-
nem peperit, eſſe è Principibus patriæ: & iidem
Germani cùm paullò pòſt huc veniſſent, magis mi-
rati ſunt, cùm non niſi Prætorem Lovanienſem
 agno-

agnoverunt. Sed ea viri liberalitas, an profuſio fuit, quâ factum (nam aſſiduè utebatur) ut mortuo eo vix eſſet unde juſta funeri fierent, niſi ſoror ſubveniſſet, quæ *Domino Melderatenſi* juncta nuptiis erat. Habuerat & ipſe duo Dominia, *Herſtum & Velpam*: utraque vendiderat, ſplendori & famæ ſuſtentandæ.

CAPUT VII.

Pietas & probitas Lovanienſium.

Iſta de Opibus: ſed magis laudare eos à Virtute cupior, & Probitate: quâ ſemper eximiâ ſplenduerunt. Deo & religioni addicti, exemplo ſuorum Comitum: quibus non alios dabitis, qui ſacra magis coluerunt, auxerunt vel ornarunt. Scribebant ſe, & ſuperbiebant in hoc titulo, *Advocatos*, aut *Defenſores Eccleſiarum ac Cœnobiorum*: quod Diplomata eorum paſſim oſtendunt. Scribebant, & reipsâ exhibebant, quot ab iis monaſteria inſtituta, vel aucta? quot templa, aut ſacella? quot paſſim donaria? infinitum ſit referre: & quædam tetigi, ſed quædam & poſteà tangam. His ducibus, meritò igitur cives ſecuti & æmulati ſunt pietatem: quam inviolatam ad hoc ævi, inter ruinas aut lapſus, etiam inter civiles iſtas procellas, & communem, pænè dicam, furorem, tenuerunt. Atque olim leges etiam ſanxerunt pro divino cultu: ac reperio iſtas. *Templis ædibuſque ſacris honos eſto, & nequis pilam, nève trochum in areâ, aut circum illa ludito.* Ecce, etiam pueris reverentiam illam volebant inſitam, & ſacra loca nec luſu temerare: quis nunc vetat? Alia gravior: *Diebus feſtis ſacratiſque nequis aliud agito, nemo cauponam, aut tabernam promercalem, ante publici ſacrificii finem reſerato, nève quid emito aut vendito.* De Tabernis, ſervatur fortaſſe: de cauponis quàm aliud eſt, & quam vulgò ſe in eas immergunt? Jam alia ad Probitatem. *Nequis noctu perſonatus, nève mutatâ veſte obambulato.* Item: *Ne taberna, ne caupona, poſt veſpertini æris ſignum patens eſto.* Item una ſingularis, in raptores: *Stupri raptuſve conciliator aut adjutor, exul eſto; qui autem patraverit, ligneâ ſerrâ caput abſcinditor.* Novum hercules de *ligneâ ſerrâ*, & abſterrere gravi & lento hoc ſupplicii genere voluerunt. Plures memorare poſſim ad modeſtiam, contra luxum, & vitia: ſequia etiam alibi, omitto; nec copia ſanè legum bonos

beatoſ-

Digitized by Google

ctoſque facit, ſed obſequium & cultus. Id hîc fuit: paucis legibus, populus, naturâ atque inſtitutione nus, virtutem coluit, ſive civilem hanc vides, ſive ilitarem.

CAPUT VIII.

Acta militaris eorum, & expeditiones pro religione. Virtus Guilielmi Rodii.

JAM & *Militiâ* civitas iſta excelluit, ſuper omnes finitimos, & video te avertere Uvvene, ac ri- ere. AUD. Da veniam, nihil tam alienum nunc vi- tur. LIPS. Gratia noſtris Muſis togiſque eſto, quæ icem intulerunt, & ad hanc cives formarunt: ſed oties dixi, aliam olim faciem fuiſſe? Lovanium, ræter nomen, vetera pauca habet. Sed de militiâ, ſidui in eâ olim, & præſertim multa hæc nobilitas, uæ unum id ſtudium, aut præcipuum, colebat. I- eò & honos iis atque æſtimatio: & in omnibus bellis inquiſita narro) proximi tabernaculo Principis, ut fi- i maximè & ſtrenui, tendebant. In acie etiam, ho- eſtiorem locum atque ordinem ſortiebantur. Quod amen controvertere Bruxellenſes cœperunt, anno lemum ∞. CCC. XL. Tornacenſi bello. Dux *Joan- es Tertius*, qui neutros volebat illo tempore aliena- os, ita tunc definivit: *Ut ſi in Flandriam, Hollandiam, Hainoviam arma inferrentur; ut ſemper, Lovanienſes haberent: ſin autem in Geldros, Leodicenſes, Namuren- es iretur, Bruxellenſes præferrentur.* Appâret in ulti- mâ clauſulâ non jus, ſed comitatem ſpectatam: & ut Lovanienſes longinquis, & velut hoſpitibus, cede- rent, quoties per eorum fines, aut ad propiora iis, i- retur. Sed bellatores igitur magni: & quod in laude meritò pono, in ſacrâ militiâ exerciti, & ſemper in eam proni. Dico, quoties bella hoſtibus religionis illata, ſi- ve in Oriente, ſive in Septemtrione ſunt, ſive in pro- piore Europâ noſtrâ hæreticis & turbatoribus; ſemper iſti in armis, & vel Principum ſuorum aſſeclæ, vel & cæterorum fuerunt. Quid aſſeclæ? multi & ſuâ ſpon- te & ſumptu iverunt. Prima, ecce, expeditio Duce *Godefrido Bullionio* in Syriam fuit, anno ∞. XCVI. cui noſter *Godefridus*, poſteà Dux, interfuit, quod An- nales quidam noſtri tradunt (neque enim omnes:) ſed pronâ meâ fide, quia *Henricus* frater ejus adhuc impe- rium tenebat, & probabile in tam laudabilem militi-

am, cùm aliud non alligaret, nomen dediſſe. Certè idem poſteà iterùm fecit, aut conatus eſt: & Regeſta urbis hujus habent, anno ∞. C. VI. *crucem eum cum Lotharingis & Francis pro Terrâ ſanctâ aſſumpſiſſe*, neque ultrà addunt. Idem in *Godefrido Tertio*, qui anno ∞. C. LXXXIII. expedivit, & cum eo è Lovanienſibus tres equeſtri dignitate, *Ioannes Radingius*, *Arnoldus Rodius*, *Henricus Netenius*, & mox *Ioannes Calſterius*, item eques. Et quid ordine recenſeam? fidei hoc meæ credite, vix annus eſt, quo non legam aliquos ab hac urbe in *Aſiam* iviſſe, alios in *Pruſſiam*, in *Saxoniam* contra *Stadingos* (tunc hæreticos) in *Boëmiam* contra *Huſſitas*. Nam ad ea uſque tempora pius ardor hic manſit: imò manipulatim ibant, & lego anno ∞. CCCC. XXI. perrexiſſe in Huſſitas *centum octoginta voluntarios cives, multosque è patriciis*: & anno ſequenti, iterùm *octoginta popularium, è nobilitate autem ſeptenos*. Et cur privatam etiam gloriam meam ſileam, referendam ex fide? Fuit è majoribus meis *Guilielmus Rodius*, cujus eximia facta memoriam merentur, & publicè eam in æde ſacra Dominicanorum, choro medio, habent. Lapis ibi ſepulchralis, in hanc faciem & inſcriptionem.

Videte

Miſeremini, miſeremini mei, ſaltem vos amici; quia manus Domini tetigit me.
Miſeremini, miſeremini mei, ſaltem vos amici; quia manus Domini tetigit me.
Hic jacet Dñs Wilhelmus de Rode miles qui obijt anno Incarnationis Dñi M.CCCXCII in die natalis ejuſdem.
ORATE PRO EO.
Hic jacet Dña Mabilia de Calſtris eius vxor quæ obijt anno Dñi M.CCCC.I.XIX die menſis Auguſti.
ORATE PRO EA.

Videre & miramini vel pietatem, vel robur, atque etiam felicitatem viri: qui decies octies in longinquam illam Boruſſiam ivit, redivit, quoties mercatorem aliquem aut lucripetam feciſſe, miraculo ſit. Quid etiam? *ſemel in Terram ſanctam*, ut habet inſcriptio: etſi Annales libri urbici augent, & *ter iviſſe*, palàm ſcribunt. Nec refuto, & quod eſt in epitaphiâ illâ, capiendum, ut verba ſunt, de profectione *ſub propriâ habenâ*: id eſt, quod ſemel ſuo ductu imperioque iverit, ſæpiùs alieno. Scito autem Boruſſos illos, ſive Pruſſos, gentili religione partim etiam infectos fuiſſe, & magis vicinos Lithuanos; & hæc bella inferendæ noſtræ ſuſcepta. O generoſa bella! nunc ea ſint! Sed ad *Guilielmum*, in ejus viri ſtirpem per *Ægidium Rodium* nos inſerimur, qui filias duas habuit, & priorem nuptam *Ioanni Linckebekio* viro nobili, atavo meo. Ille iterùm duas filias: & prior denupſit *Iuſto Lipſio* proavo: & villa Rodia, quamquam diviſionibus fracta (vidiſti eam Rubeni) etiamnunc eſt in manu ac poſſeſſione noſtrâ.

CAPUT IX.

Facta alia militaria, & virtus in præcipuis prælsis.

IAM alia bella videre ſi lubet (& multa noſtri Principes habuerunt) ubi non dicam præſentia, ſed gloria Lovanienſium, non eminuit? Unum aut alterum è pluribus adferam, & reliqua juſtæ Hiſtoriæ reſerventur. Ecce,

GODEFRIDUS *Tertius* Dux noſter erat, anno ↀ. C. XLIII. ſed in primâ infantiâ, & vitæ ordientis annum nondum egreſſus. Ea res animos ſpeſque movit veteri hoſti, *Bertoutiorum* genti, cum quâ bellum avo patrique ejus fuerat: & ſeptemdecim etiam juſta prœlia, neque nobis ſemper ſecunda. Hæc familia *Grimbergæ*, *Mechliniæ*, aliiſque locis præerat; tum & fœdera cum *Francis*, *Hollandis*, *Gelris*, & ab iis auxilia habebat. Itaque grandes copias in aciem educebant: occultè aut palam illis aliiſque juvantibus, quibus magnitudo noſtri Principis invidioſa, aut formidoloſa etiam eſſet. Ergo nunc opportunum rati, & infantiæ inſidiati, inſurgunt. Noſtri Proceres Lovanii conveniunt, deliberant, ante omnia Principem novum in paterno ſolio locant, & fidem ei popularium obſtringunt. Hoc facto, ad bellum accingunt: & hoſtis urgebat, nam

arcem

Digitized by Google

... *Netelariam*, itemque *Vilvordiam* jam cepe... ... ...ſſeratque. Noſtri obviàm progreſſi, in propin...io caſtra metantur, & juſtè ac piè Fecialem primò ad ...ſtem mittunt, qui conditiones æquas pacemque of...rret: redirent modò ad vetus imperium, & Do...inum quem Deus & mos huic regioni dediſſet, ipſi ... eâ mediâ, colerent agnoſcerentque. Ferociter re...lamatum eſt, & vix manus à Feciale abſtinuerunt, ...ui ut rediit, & pugnandum denunciavit, in craſti...um diem alacriter prœlio ſe parant. Haud procul Bru...ellâ res geſta, in patentibus ad Vilvordiam campis: ...lacuitque, conſilio *Godefridi Baronis Gaesbekani*, pu...um Ducem illuc deferri, & animandis noſtris ...entari. Quod ſanè factum eſt vel ipſo aſpectu miſe...abilis infantis, in cunis allati, & ad ſalicem arborem ...ita tradunt) ſuſpenſi. Quæ concio potuit diſertior hac ...acie eſſe? Conjiciunt oculos, manu qui poſſunt tan...gunt; omnes, ut numen, ſuum Principem voce & affe...ctu venerantur: & animis inflammatis in hoſtem eunt. Magna pugna, magna cædes: illinc veteranum robur, & multæ victoriæ; hinc virtus-ardor, & pro omnibus ducibus Dux infans. Quoties pedem referre cœperant, flexi ad hunc oculi reprimebant: vagitus, qui interveniebat, & ne ſacrum pignus proderent, pro omni exhortatione erat. Deniq; vi vincunt, cecidêre ex hoſtibus plerique omnes duces, aut capti ſunt: ipſa capita rebellionum, *Bertoutii*: *Zennam* fluvium cruentum fluxiſſe è reliquâ vulgi cæde, Annalium habet fides. Neque noſtris ſine nube victoria, cæſis Procerum primis, & inter eos Patriciis duobus Lovanienſibus, *Rudolfo Radingio*, & *Simone Grindelio*. Ante etiam prœlium, baltheo equeſtri cincti è Lovanienſibus fuerant, *Gerardus Dormalius*, *Radulphus Erpenſis*; inſigni in ipſo prœlio virtute. Pugna hæc pugnata XVII. Kalend. Sextiles.

JOANNES *Primus*, anno ∞. CC. LXXXVIII. bellum habuit cum *Reginaldo* Comite Geldriæ, qui de Limburgenſi Ducatu controverſiam nobis faciebat. Erant in partibus hujus plerique vicinorum Principum, atque ipſe Antiſtes Colonienſis *Siffridus*. Falcoburgi conventum habuerunt, arma & militem parantes: ſed noſter occupavit, & totâ Brabantiâ dilectu indicto, inſigni exercitu, Moſam flumem *Trajecti* tranſmiſit. It in hoſtes, illi in fugam: & Antiſtitem, ut columen partium, noſter perſecutus, Bonnam uſque pervênit, & prourbia exuſſit. Cùm pugnæ copia non fieret, redu-

xit

xit ſuos, juſſos priùs equos omnes, militari quâdam jactantiâ, in Rheno potare: factoque, * *Voringam* arcem, validiſſimum in iis locis propugnaculum, obſedit. Non deſerit ſe & ſuos Antiſtes, amicos & fœderatos è Germaniâ convocat, & ingentem exercitum facit, venitq; prœlio certaturus. Septem primarii duces erant, totidem catervæ conſpiciebantur: ipſe *Antiſtes*, *Henricus* deinde Lucemburgenſis, *Reginaldus* Geldrus, *Adolphus* Naſſovius, *Valeranus* Falcoburgenſis, & *duo* hujus fratres. Ut in propinquo fuêre, noſter Dux animandos ſuos ratus, ita infit: *Brevi & ſimplici oratione apud vos utar, commilitones; Viri eſte, aut vivi nec eſte. Quid verbis opus eſt? animis & oculis circumſpicite: cincti undique ab hoſtibus ſumus, à fronte, tergo, latere, & in mediâ eorum terrâ. Fugam aliquis cogitat? niſi alas ſumitis, non evaditis: ideoque vana aut fœda omittite; ferro viam hanc fecimus, ferro reditus eſt parandus. Glorioſum hucuſque penetraſſe, & hoſtibus profugis ſolum eorum calcaſſe aut ſubjeciſſe: ſed tantò majus periculum aut infamia eſt, remittentibus & ignavis. Procul amici, procul patria: cuique in ſe ſpes, & Deum, cauſſam, & me videte. Injuſtis armis laceſſiti ſumus: & ideo timor in illos ingruit, atque aris focisque patriis deſertis fugerunt. Quid jam? venit imbellis dux, non quia audet, ſed quia latere ultra non poteſt; & animos à deſperatione ſimulat magis, quam ſumit. Trahit ſecum ſeptem agmina: & gaudeo, divulſi ſunt. Facite cohærere: nempe ſub illo capite; quòd ſacra magis quam arma, tractare didicit, & addam, debuit. Quid tibi vis Antiſtes? Aciem, cruorem, cædem omitte: puras manus Deo offer, & ab armis ad aras iterùm refer. Si non vis, adigemus: & hoc quoque victoriæ hujus decus erit, Deo & divinis ſuum vindicaſſe. Agite ô equites peditesque vos ô mei è Brabantiâ, qui eſtis & fuiſtis exhibete. Quot victorias ego aut pater meus vobiſcum peperit? agnoſco ora manusque: & cinctus vobis vel in mediâ Barbariâ confidam. Semper ſupra pericula, extra dedecora fuiſtis: idem nunc, aut mihi quidem ſuprema hæc lux eſto. Sed abominor, hoſtibus eveniat: en ibi ſunt, in illos imus, qui me amat, vere nunc Ducem ſequatur. Imus.* Dixit, & adhuc dicentem voces interpellarunt, & tympana undique ac tubæ. Nam & hoſtes magno animo ingruebant. Concurritur, & negant Annales ab ullâ hominum memoriâ talem in iſtis partibus pugnam pugnatam. Noſter, ut promiſerat, eminet: & inter primos voce, manu, incitat aut pugnat. Atque adeò in manus hoſtium, preſſus cinctuſque multitudine, venit: ſed Brabantini eò acriùs irrumpere: interque eos primus *Arnoldus*

* *Ad Rhenum, duobus circiter infra Coloniam millibus.*

Hoſ-

ſtadius, Lovanienſis Eques, vetere militari gloriâ. disjectis aut cæſis proximis, magnâ vi Ducem ipit, & in equum ſuum ipſe deſiliens imponit. mque pedes pugnabat, & periclitabatur: ſed item egregio facinore, imminentem ſibi hoſtem inficit, equumque ejus conſcendit. Eo exemplo, & pectu Principis ſui, animati Brabantini, novo impetu invadunt ſternuntque hoſtem. *Quadringenti* ordis equeſtris viri cæſi, è ducibus *Lucemburgenſis*, & o *Falcoburgii* fratres: vulgum non numerant. Ca: ipſe, Antiſtes *Colonienſis*, *Geldrus*, *Naſſovius*, *Falburgenſis*. Memorabile ſatis eſt de Naſſovio, quod arrant captus videlicet, cùm Duci noſtro ſiſteret, rogareturque ab eo *Quis eſſet? Comes ſum*, inuit, *Naſſovius*: & addidit, *Tu autem quis es?* Noer: *Dux ſum Brabantiæ, quem bello injuſto petiiſti.* Il: *Tune autem? miror & indignor gladium meum evaſiſſe, uem in te unum acueram, & ſanguine iſto tingere averam.* Ferox & militare dictum, alium irritaſſet: oſtri altum animum ad clementiam movit: & virute ac libertate viri inductus, veniam ei, imò & amiitiam ſuam dedit. Hoc initium ajunt: familiæ ejus n Belgicam traductæ, ubi opibus gloriaque diu flouit. Sed ad inſtitutum noſtrum. claruerunt hoc belo e Lovanienſibus, præter eximium illum *Hofſtadium*, *Arnoldus Steenius*, *Leonius*, *Marſius*, *Henricus Oppendorius*, *Henricus Wilreus*, *Ioannes Rodius*, *Guilielmus* & *Arnoldus Radingii*, *Henricus Bialandenſis*, omnes quites. Alii è patriciis Scutarii aut * *Cnapones* (ut non nſcitè Annales quidam formant) multi fuêre; & lurimi è plebe.

* Nam Germanicè *Schildknapen* dicuntur, & ſimpliciter *knapen*.

CAPUT X.

Labes urbis, & in ea ſeditiones. Prima levior, ſecunda graviſſima, Couterelliana: eaque accuratè deſcripta.

ET Frequentiam ac Florem ſatis jam vidiſtis: quid exſpectatis, niſi (ut in aliis humanis) imminutionem aut lapſum? Quæ mox ſecuta à grandi populo, opibuſque: & laſcivia, diſſidia, ſeditiones fuêre, venena omnis ſtatus. Cauſſam vel initium hæc à plebe habuerunt, jam contumaci; & cùm frequentiam ſuam vidiſſet, intrepidâ: atq; ita paullatim in rectores & optimates primò minas, tum & manus auſa inferre. Adnoto primos motus fuiſſe anno cIɔ. CCC. XL. cùm ple-

plerique nobilium (ii ad hoc tempus rempublicam [...]li rexerant) in obſidione Tornaci eſſent, Anglo[...] hanc operam gratificantes. Sed dum, inquam, ab[...] plebs ſuum tempus rata, remp. invadit; & c[...] alia mutat, tum in primis exſules quoſdam ſui cor[...]ris, ſuperiore anno legibus pulſos, reducit. Patricii c[...] rediſſent, querelæ, jurgia, arma: & pugnarum atroc[...] in foro medio, ſed vicerunt Patricii, manu clientu[...] ſubnixi, & longâ armorum tractatione ſuperior[...] Fuga tamen major, quàm cædes fuit, niſi quòd [...] victoriâ ſævitum, & abſtracti ædibus ſuis, atque eti[...] ſacris, qui in eas fugerant, gladio, carcere, exilio pœn[...] dederunt. Quies deinde per vicennium, ſed infid[...], quippe animis exulceratis, & plebejorum non occu[...]to fremitu: qui in motum turbaſque iterùm erupit, [...] principio unde non timebatur. *Petrus Couterell[...]* Prætor erat anno ∞.CCC.LX. qui homo etſi nobilis, [...] è Patriciis, tamen, pravitate ingenii vel ambitu, [...] à primâ Præturâ (novennium tenuerat) omnem an[...]ſam laceſſendi aut lædendi Patrum quærebat. Obla[...]ta eſt, aut arripuit, anno jam dicto, iſtam. Civis quid[...] piſces vænales in urbem carro advehens, cùm is in l[...] hæſiſſet, equum ſubitò paſcuis eductum, ſubjunxit, [...] carrum extraxit: ſtatimque equum bonâ fide & il[...]ſum reduxit. *Couterellus* hominem, ut furti reum, in carcerem conjicit: Scabini appellantur, cognoſcun[...], inſontem pronunciant, & cùm Prætor non remit[...]teret, juriſdictione ei interdicunt, quòd contra leges, c[...]vem in vinclis haberet. Prætor illicò Bruxellam, a[...] Principem, qui tunc *Wenceſlaus* erat, *Ioannæ* marit[...], gente Bohemus, frater *Caroli Quarti* Imperatoris: quem [...] produnt cæſo matris utero in lucem veniſſe. Hunc ne[...]que pace, neq: bello optimum, certè non feliciſſimu[...] fuiſſe, licet dicere: & Lovanienſibus cauſſa non e[...], cur valdè ament. Ad rem, aures iſti Prætori credul[...] præbuit, potentiam Patriciorum calumnianti, & re[...]primendam à Principe, bono ſuo, aſſerenti. Neque fau[...]tores talium deeſſe in Aulâ poterant: inter quos *Scon[...]vorſtius* quidam, vir præpotens, ſed animi aut conſi[...] parùm rectus. Is palàm dicere, *Cornua Patriciis* (ver[...] ejus ſunt) *minuenda, qui nimium jam ferocirent. Paſſ[...] Principem ſive ſuâ operâ aut invidiâ, plebe efferri per[...]* Princeps in aperto ſententiam non tulit: hoc tam[...] Couterellus facilè vidit, non iniquis auribus a[...]miſque ſe auditum. Itaque alacer domum redit, a[...] ſuos refert, & factioſiſſimo cuique faces ſu[...] Jam in eo erat ut ſeditio erumperet: neque neſc[...]

...tres poterant, ſed remiſſiùs agebant, ſive mitigare hortate parantes, ſive fatali, ut ſolet, ignaviâ. Aderat forper hos dies *Gerardus Verſelarius*, vir & miles nobi-,cum ſelectâ Equitum alâ: qui operam ſuam Patriis ultrò obtulit, & ſuaſit uti: iſti dimiſerunt. At on incepta ſua Couterellus, qui die quodam Senatus abendi, ſuos convenire ſenſim in forum jubet: idue cum armis. Adſunt, & jam turba eſt, atque ipſe oncionabundus excitat, & *ſuperbiam Patrum, & dura peria*, inculcat. *Hos eſſe, qui ſoli rem publicam occutui, qui honores, qui pecuniam, ſua faciant, qui tot fortiſſimis iris imperent, ut ſervis. An excidiſſent, ante paucos annos, n innocentes ſui corporis, gladio, laqueo, exſilio puniti, ob liriores quaſdam voces & facta? Eadem manere ipſos, ſi viri ſint: ſed eſſent, & quem timerent? In manu,* nquit, *veſtrâ eſt, finem malis facere: audete tantùm; multi in paucos, parati in improvidos; læſi in laceſſentes; Deus hominesque favebunt. Ipſum Principem, divinâ benignitate, mitem animi habemus, & æquo eo laturum, ſiquid lli patiantur, vos faciatis. Injurias veſtras in oculis habete,* LIBERTATEM *in ore, & hæc teſſera eſto: ite, iſtam ſſerite, illas propulſate.* Dixerat, & loquente adhuc eo remitus, clamor, minæ, & ad curiam verſi manus & voces intentant: *Prodirent civium oppreſſores, ærarii redones, pœnas daturi ſcelerum, aut injuriarum.* Et jam e quiſque hortari, & vim parant. Curia clauſa erat, & trepidi Patres, neque ad reſiſtendum pares: cùm Couterellus provolat, & quaſi benignitate deditionem uadet, & nihil ultrà mali paſſuros adfirmat. Prudentium eſſe, cedere huic tempeſtati. Cedunt, & ſe dedunt. At turba ſtatim irruit, manus & vincla injicit, & in arcem captivi deducuntur. Tum aumaria & archia Senatus frangunt aut reſerant, armamentarium pariter: compilant, dilacerant, aut uſui ſuo quod erat, tollunt. Exſtant nomina & numerus captorum, paulò minùs *ducentis*: interque eos Equites *vigintiquinque*; reliqui in proximas urbes dilapſi, aut in prædiis villiſque ſuis latebant. Couterellus ſedato tumultu, & ut forma aliqua reipublicæ eſſet, novum Senatum legit, mixtum è plebe & Patriciis, nam & ex iſtis molles aut ignavos quoſdam repperit, conſiliis ſuis opportunos, quique communem injuriam præſenti honore mutarent. Tum ad captivos ſubmittit, qui periculum à plebe denuncient; ipſos quoſdam è plebe, qui turbidis vocibus circum Arcem, ad cædem eos depoſcant. Ita illi trepidi, Couterello ſupplices fiunt: & denique grandi pecuniâ, ſeorſim quiſque pacti, dimit-

tuntur. In Leucis *Wenceſlaus* erat, dum hæc geruntur, caſu an conſilio longinquus: ſed adeunt ſtatim exſules, & facta docent, & remedium atque ultionem expoſcunt. Cum frigore audiuntur: etſi nobilitas pleraque faveret, & è conſiliariis, quibus æqui honeſtique cura aliqua eſſet. Venit & ipſe Couterellus, qui auro multos ſuos fecerat: & res dilata eſt, dum Princeps rediret. Quod factum ſequenti anno, & interea imperium Couterellus continuavit. Jam Bruxellam Wenceſlaus venerat, atque ibi agminatim nobiles adeunt, orant, urgent, rem peſſimi exempli vindicare, néve ſeditioni aut licentiæ campum aperiret. Inſtant ſeorſim & Bruxellenſes, ac pro ſociâ urbe acriter nituntur. Denique perpellunt, ut conductis in unum copiis,Lovanium moveret: venitque *Bancum.* Dum ibi eſt, ſtatim Couterelliani, quibus adverſus Principem nec vis nec animus erat, ad eum veniunt, & imperata facturos ſpondent. Ita Princeps admiſſus, exſules reducit,ſed in turbatores iram aut vindictam non oſtendit. Ipſum Couterellum, caput malorum, Præturâ dumtaxat abdicatum, in novo Senatu Scabinum creat;& ejus inſtituto, Senatum ipſum mixtum è Patribus & plebe legit, ſeminarium deinde turbarum. Amor pacis & concordiæ prætexebatur: ſed prudentioribus eo facto apparuit,non imprudente, certè non illibente Prineipe, priora illa adminiſtrata. Ita quies urbi,ſed parum certa aut longa,reſtituta,nam plebs exſultare,& illis ut victis inſultare; ipſe Couterellus dominationem exercere, & augere: donec tædio præſentium, & futurorum etiam metu, Patricii plerique ſponte urbe cedunt. Lætum id Couterello fuit,& jam liberè agere, amotis æmulis: ſeque in ſequentem annum Conſulem,cum *Geldolpho Roggâ*,textore,deſignat. Et quia præſidium in auro expertus eſſe ſciebat, undique illud quærere;nec domi tantùm, ſed apud exteros, fide civitatis publicâ, corrogare, nam ſigillum in ejus manu erat. Eoque opum & potentiæ venit, ut *Henrico* Dynaſtæ Hooghſtratano filiam ſuam cum grandi dote elocaret, & quantam iſte popoſciſſet. Sed invidia etiam comitata, & crebræ apud Principem querelæ; neque gener aut *Sconvorſtius* excuſare ſatis, aut tueri poterant: eoque ventum, ut iterùm caſtra ad urbem moveret. Fiunt & iterùm eadem, illi Principem admittunt: iſte utramque partem in pacem juramento adigit,& obſides etiam capit;è Patriciis *duodecim*, è plebe *quadraginta*. Couterello Conſulatus manſit, & in communione honorum nihil mutatum. Tamen ipſe,
con-

Digitized by Google

conſcientiâ terrente, & quia alieniorem jam Princi-
pem ſenſerat, ſponte, rebus collectis, unà cum aliquot
factioſorum anteſignanis, aufugit in agrum Leodicen-
ſem. Ibi cùm infeſta itinera haberet, & mercatores
Lovanio Germaniam petentes ſiſteret, aut in vincla
daret, pecuniæ extorquendæ: iram Wenceſlai seriò
movit, qui ipſum ac vigintiquinque textorum proſcri-
ſit. Nec ſic quidem quievit, ſed conatus urbem ir-
rumpere & ſuam facere, ſubſidio clàm in eâ conſpira-
torum, ſuccéſſum non habuit, & ſupplicium de iſtis
ſumptum. Ita rebus deſperatis, ad preces verſus, &
Longbſtratani maximè operâ, veniam exſilii impetravit,
rediitque Lovanium anno ∞. CCC. LXIX. ubi vitam
ingloriam, & in publicâ exſecratione, finivit. Mi-
ſeris vel auſum talia, tam magno animo; vel deſi-
iſſe, tam vili.

CAPUT XI.

Seditio tertia, & diro facinore horrenda.

IAM exitialis ſeditio narranda eſt, quæ novem annis
poſterior, ab illo fonte manavit. Wenceſlaus, ut di-
xi, honores cum plebe communicaverat, & ſic aliquot
annis habuerat: donec bello Juliacenſi infauſto, ipſe
captus, & multa nobilitas cæſa, etiam Lovanienſium,
fuiſſet. Hoc igitur bello, cùm Patricii fidem & animum
approbaſſent, plebs tarda aut refractaria fuiſſet, nec
niſi ſexaginta Sagittarios dediſſet; Princeps è cuſtodiâ
reverſus Lovanium, illis honorem priſtinum & ma- Anno ∞. ccc. LXXIX.
giſtratum reſtituit, tantùm quòd duo deinceps Sena-
tores è plebe eſſent. Plebs ægrè tulit, ſed tulit ſexen-
nium, ad comitia uſque anni ∞. CCC. LXXVIII. quibus
iſſis, cùm ex formulâ dictâ Senatus creatus eſſet, ſed
patres inter ſe diſcordes palàm agerent, plebs diu occa-
ſioni intenta, arripuit, & ipſo *Magdalenæ* ſacro die, re-
pentè, tres quattuórve textores, totâ urbe diſcur-
rentes, clamore & pelvium ſonitu, *Ad arma, Ad arma*,
reliquos concitarunt. Concurritur, & ſtatim captâ Cu-
riâ conſules cum Scabinis in vincla dantur: *Walterus*
... textor, Præfectus urbis dictus. Placuit mox,
Gandenſium exemplo, albos galeros ſive caputia, in-
ſigne factionis aſſumi: factumque eſt, & adeò proni in
res novas turbidaſque tum ferebantur, ut Patriciorum
non pauci degenerarint, & idem inſigne capiti, animo
factionem induerunt. Intereà *Wenceſlaus* è Franciâ

 redux

Digitized by Google

redux (eò iverat) iſta edoctus, Lovanium venit: ordinemque Senatus legendi iterùm, plæbi placanda mutavit, & in dimidiam partem admiſit. Mireris in constantiam: & magis, ſi non tempori ſolùm, ſed pecuniæ hæc data, ſcribentibus credas: quam e publico aliquam multam ſanè accepit. Ceterùm cives jurejurando adegit, pacatè inter ſe agere, & ut membra unius corporis decere: quod tamen Patriciorum aliqui abnuerunt, & patriâ carere, quàm ſubjici injuriis aut contumeliis plebis, elegerunt. Ita *Areſchoti*, aut *Namuri*, plerique horum agentes, hanc infeſtabant, & in agris aut viis deprehenſam abducebant, redimias poſcebant. Contrà iſti, prædiis illorum ignem injicere, item quos poſſent capere; & quoſdam gladio carnificis ſubjecere. Denique in ipsâ urbe, qui reliqui Patriciorum eſſent, ſuſpecti agere, aut ſuſpectantes: utique poſt cædem *Walteri Leidani*, qui inter capita *Galeritorum* erat. Is fortè Bruxellam miſſus, rei publicæ gratiâ, noctu à cœna revertentes interfectus eſt, inſidiis, ut putatur, *Joannis Calſterii*, & *Guilielmi Wilrei*, Patriciorum, qui tunc in ea urbe verſabantur. Re perlatâ, turbatum Lovanium, plebs minari & fremere, optimates timere: atque hi, ut inſontes inſcioſque ſe oſtenderent, Legatos ad *Joannam* mittere (nam maritus in Galliâ etiam aberat) qui peterent inquiri in auctores cædis, & vindicari. Illo tardante, plebs ludibrium rata, aut ex compacto gerit, arma corripit, & in forum venit. Vocantur & in curiam Patres: quorum aliqui venêre, quidam triſte & ferale ominantes, mutato habitu, urbe profugére. Statim appoſita Senatui cuſtodia: & ſeditioſi furioſo animo ad fores provolant, & adſiſtunt: pars etiam, nemine prohibente, ingreſſa. Ibi auditæ voces, *Cede nobis illum & illum, Statim, Statim*. Atque ii qui intromiſſi, ad nomen ſingulos capiebant, & præcipites è feneſtris (horreo dicere) datos, plebs infernè lanceis ſpiculiſque exceptos laniabat. Periêre hac rabie ad ſeptemdecim: adiutuſq; unus è plebe, quòd is * *Planuotium*, miſertus veteris patroni, ſcamnis abditum, veſte contexerat. Hæc acta XVI. Kal. Decembris: & qui Patrum reliqui domi reperti ſunt, in cuſtodiam dati. Poſt factum, frigus & mox pœnitentia aut metus ſubiit. Nam quomodo Principem hæc laturum? qui brevi rediturus, pœnas de ſontibus inſontibuſque caperet. Itaque deprecatores parant *Lewenſes, Tillæmontanos, Dieſthemienſes, Linanos, Bruxellenſes. Eburones quoque & Tungros*: & citiùs, ecce opinione Wencellaus Bruxellam venit. Arma & machinas ille parabat, ultioni intentus: cùm legati à prx

*Planum Latinis.

prædictis civitatibus adſunt, & veniam ſuppliciter petunt, expiationem cædis, quam vellet, offerentes. Tandem, diu deliberato, præſcriptum, ut quatuordecim è plebe, præcipui auctores, in Cyprum relegarentur; cognatis cæſorum, certa pecuniæ ſumma daretur. Mitis tranſactio, & intra magnitudinem noxæ omnibus viſa: tum illud turpe, quòd ipſis relegatis pecunia in viaticum, quaſi Legatis à republicâ, attribueretur. Itaque non fuit animis placandis. Nam Patricinorum inventus fremebat, ſanguinem parentum venalem non habere, nec modicâ iſtâ pecuniâ redimendum. Jamque vicinis locis aut arcibus occupatis, bellum in ſuos ipſi cives gerebant, & prædas undique agebant. Nec ceſſare etiam plebeii: quin vim & maleficia reponere, vel augere; & denique longiùs ire, & contra Principem etiam occulta fœdera cum Gandenſibus (quia arma in Comitem tunc habebant, & totâ pænè Flandriâ dominabantur) ferire. Denique poſt mutuas utrimque cædes, doctus tandem Wenceſlaus fruſtrà & temerè plebi indultum, arma cepit, urbemque aſſedit. Illi repugnant, propugnacula erigunt, & auxilia à Gandenſibus, à ſe impares, exſpectant. Sed cùm ea fallerent, & ipſi à *Ludovico* Comite ac Francis premerentur: decurſum iterùm ad preces, quas *Arnoldus Hornanus*, Leodicenſis Antiſtes, ipſe in caſtra veniens, ad Principem tulit, & veniam certis legibus impetravit. Pauci pœna affecti; indignatione aut metu, patriam mutarunt; & præſertim lanifices, qui in Angliam iverunt. Obſervate, hæ ſunt illæ à nobis coloniæ, quæ gloriam pannificii aut intulerunt, aut valdè quidem auxerunt. Anno ∞. ccc. LXXXII.

NOTA.

1. Dixi de *albis galeris* aſſumptis, exemplo turbidorum Gandenſium: & inde obtinuiſſe vernile dictum, ſive convicium, ego arbitror, quo *Albati* Lovanienſes appellantur ab accolis: ſive noſtrâ voce *Wittingi*. Quod non aliud valet, quàm *Seditioſi*, & tu quoque ex illis fuiſti.

CAPUT XII.

Seditio quarta, & ultima, cum motu minisque magis quàm præſenti noxâ.

NECDUM finis, à lanariis ad lanios imus: atque ex iſto etiam corpore fuêre, qui rempublicam turbarent. *Paullus Leenkemus* ex infimâ plebe lanius, poſt cædem *Caroli Audacis*, & dum de matrimonio *Mariæ* cum Anno ∞. cccc. LXXVII.

Digitized by Google

Maximiliano deliberatur, partem ſe reip. fecit, & plebem ſuam. Rumores diſſipat, falsò exſpectari Maximilianum, illudere ſic Senatores: & melius tutiuſque, ipſos imperium habere & exercere. Concitat deinde dictam populi fæcem, capit & abducit ex improviſo quoſdam è Senatu, & gladio ſubjecturus erat, niſi lictor publicus ſe ſubduxiſſet. Jam & Academiæ primores ſe miſcuerunt, & auctoritate ſuâ tumultum ſedarunt. Supervenit paullò pòſt ipſa *Maria*, ut auſpicia capeſſeret, de more, Principatus: neque ſeditioſi admiſerunt aut agnoverunt, niſi nova jura & immunitates extorſiſſent. Quinetiam cùm illa, ad compeſcendum, Sagittarios ipſius urbis (honeſtiores populi) armaſſet; iſti & Sagittariorum quoſdam, impetu facto, ceperunt, & quattuor fortè obvios Senatorum. Nec niſi ægrè ſedari à *Paullo* ipſo potuêre, quin viri eos mulctarent. Tum & in Arcem, ubi diverſabatur Maria, incurrunt, & adigunt tot malis trepidam virginem, anteacta condonare, & alia pro arbitrio ſuo ſancire. Jam ut ſpecies etiam publicè novi popularis imperii eſſet, additi *Paullo*, cuſtodiæ cauſſa, viginti ſatellites, & menſtruum ex ærario ſtipendium. Atque ex eadem deinde publicâ pecuniâ laſciviebant, potabant, convivia, velut ad ſocietatem & fidem ſtabiliendam, agitabant. Sed agitantibus, opinione maturiùs *Maximilianus* advênit: quo propinquo, minui potentia *Paulli* cœpit, & ſtipatores à Senatu adempti. Tamen ipſe Maximilianus præſens, nihil etiam pro Principe agere, neque ulcus hoc tangere, niſi compos nuptiarum decrevit. Ergo iterùm poſt abitum inſoleſcere Paulliani, ſtipatores repoſcere, & res miſcere. Sed edoctus de tota re & periculo denique Maximilianus, *Engilbertum Naſſovium*, Brabantiæ Seneſchallum, cum equitatu Lovanium præmiſit, ipſe mox ſecuturus. Diffugiunt ad Solem nebulæ & nebulones, Paullus in Zelandiam, atque ibi agnitus capite luit. Pleraque horum, & certè initia, abſente *Ludovico Pinnoccio* Prætore geſta (is in Germaniam, inter Legatos, iverat) qui ut vir erat, animo promptus, manu ſtrennus, oppreſſiſſet, aut quidem repreſſiſſet: Deo & fato aliter viſum. Sed ut innui, hæc quoque ſeditio urbem minuit, multis non è plebe ſolùm, ſed optimatium in agros aut prædia ſua dilapſis, atque illîc ſedem locantibus, tædio tot turbarum. Videtis cauſſas & tempora, quibus florentiſſima olim urbs defloruit, & ex veteri gloriâ & copiâ non niſi umbram iſtam habet.

Anno ∞.CCCC.LXXVIII.

CAPUT

CAPUT XIII.

De arce Keſſelſteinià aliquid: tum Eiconiſmus urbis.

Dum in his ſermonibus ſumus, & ego atque illi intendunt, fugit nos deflectere, quà ad montem rectà itur. Itaque progreſſi etiam paullum, hæremus: & ego circumſpiciens, Amici, inquam, omnia me fallunt, ut via fefellit, de quâ uxorem ſcio monuiſſe. Ubi iam domus illa ruſtica, quam ſignaverat? atque ibi ductor noſter quęrendus, aut potiùs evocandus, nam (Juno mea hoc curavit) exſpectat. Ecce illum à tergo, em, & hoc vię fruſtrà etiam confecimus, & arduus ille deſcenſus manet? ſuccumbemus. Vir bone, vis nos ducere in hunc verticem, ad arcem illam famoſam & vetuſtam? Volo equidem Domine, inquit: aut pro me hæc filia mea; nam ego ſenex à pedibus laboro. Et tu ſuſtinebis? arrectus aſcenſus eſt. Confido, inquam. Ivimus duce mulierculâ, pervenimus: atque ego (mirantibus meis & gaudentibus) uno tenore, & ſine interquiete, clivum ſuperavi. Oſtendit rudera aliquot muri, & lapides in acervo: ſed lapides rudes, ex indigenis illis, & arenaceis, dixit, murum olim ibi fuiſſe. Ego & foſſas ſtatim adnotavi, ſatis grandes & conſpicuas, etſi vepribus vel arboribus obſitas: quæ foſſæ cinxerant hoc quidquid ædificii fuit. Ducimur deinde ad cavum ſubterraneum: ſed recenti lapſu os ejus clauſum erat, & lapides illîc accumulati. Quid fuit? inquam. Illa, Grande ſubterraneum atrium, fornicato opere, & lapidibus alibi ferro inter ſe devinctis. Intraſti? inquam. Sæpiùs, ait illa, & meus parens atque omnis vicinia; magnitudo eſt pedum quadraginta aut plurium: tum murus è latere coctili iterùm occurrit. Quid deinde? inquam. Illa, Ajunt obſeptum ibi aditum: ſed ſubterraneas cryptas eſſe, quæ Lovanium uſque in Divi Petri ducant. Ibi riſi, & ad meos: Non ſapuiſſet nobis cibus, ſine hoc fabellæ condimento, ſed res neque magna, neque vetus nimis hęc fuit; quidquid fama attollat. Nam & Gygantes ajunt inhabitaſſe. At nos ad verticis hoc labrum eamus, niſi fallor, ſub oculis omne opidum & vicina habituri. Videtíſne? ô delectabilem adſpectum! tanti fuit veniſſe, ut hoc frueremur. Quis pictor hic eſt, qui delineet, & penicillo ſuo omnia loca effingat? poteſt: & vos adſpicite. Ecce *Divi Petri, Michaëlis, Gertrudis, Jacobi*, templa alia: ecce *collegia*

Digitized by Google

illa atque illa, & notabiles etiam domos. Iterùm d[…]
derio pictorem,& qui in tabella repreſentet.

Curavi tibi Lector: atque ecce habes.

CAPUT XIV.

De incendiis in hac urbe, tum de æde D. Petri, eju[s] Canonicis, & Præpoſito. Denique de turre.

AUD. At nobis magis ſuave (nam oculis ſatis an[…] uſurpavimus) per te diſcere initia præcipuoru[m] operum,vel auctores. Hæc cupido nos tenet. LIPS. [...] quoque indulgebo, & paullùm ſedeamus. Tu me[…] accipe munuſculum, atque abi. Primùm moneo, v[e]tuſta aliqua ædificia fruſtrà hìc quæri, non quin fu[e]rint;ſed verè fuerint, & ignis violentia ſemel iterùmque abſumpſit. Nam ecce memoriæ publicæ habent, principatu *Godefridi Primi* Ducis, anno ∞. C. XXX. TOTUM LOVANIUM *fortuito igne abſumptum.* Auditis, t[o]*tum*? itaque nihil ſuperfuit operis vetuſti. Surrexit tamen iterùm,vel ex nova materia, vel rediviva:iterùmque *exuſtum penè totum*(eædem Memoriæ)*cum primario ipſo templo*, annis paullò plus quadraginta a priore flamma. Ergo fruſtra ea,ut dixi, quæramus: quæ extant, videamus. Conſpicitis in urbe media templum *Divi Petri*, quis condidit? *Lambertus Primus* Comes, & honori hujus Divi illud ſacravit, & opidum tutelæ commiſit. Idem & Canonicos inſtituit:etſi alii ad filium ejus *Lambertum Baldericum* referunt, qui etiam Bruxellæ in Divæ *Gudilæ* collocavit. Certè ille *Decimas agri Lovanienſis* iis legitur *adſignaſſe*. Initio ſeptem fuerunt,iique *Fratres* primò appellati: mox *Domini*,ad diſcrimen Minorum,qui acceſſerunt. Nam ut erat majorum pietas,quidam & è privatis opes ſuas huc contulerunt, & augendo collegio Canonicatus inſtituerunt,inter quos unum *Simon Grindelius*, è Patriciis anno ∞. C. LXIV. & poſt viginti quattuor annos ali[…]um,*Godefridus* Prætor urbis. Alios deinde (nam a[d] octodecim pervenerunt) aut Duces ipſi noſtri, au[t] item cives. *Godefridus* quidem *Primus* Dux legitur duc[…] inſtituiſſe,anno ∞. C. XL. Sed diſcrimen tamen era[t] ut tetigi: quòd illi primi ſeptem, opibus præemine[…]bant, & Decimas ſoli poſſidebant; donec anno ∞ CCC. XI. ſponte illorum, Minores in diviſionem a[d]miſſi, & ſic æquales omnes facti. Sponte, inquam

&

Digitized by Google

ò miram raramque benignitatem! nam jure laudan-
eſt: & hoc ævum, vereor, exempla non donet. Sed
Canonici: quibus *Præpoſitus* etiam, præter Deca-
m, velut caput præeſt: magna dignitas, & olim
n niſi in Principum aut Procerum filios. collata.
otantur certè ex Ducum noſtrorum liberis, item
Lucemburgenſium, aliiſque. Adhæret dignitati ho-
s, quòd is à novo Principe, quoties auſpicia imperii
ſcipit, juramentum ſollenniter exigat, capiatque: in
io & *Advocatos ſe Canonicorum Divi Petri fore* profi-
ntur. Equum deinde Principis, cui inſidet, donati-
um habet: quem tamen olim *Cantor* vindicabat, & lis
nter eos fuit. Eſt nunc in hac dignitate, vir eâ & aliâ
gniſſimus, *D. Georgius Auſtrius*: qui ipſo nomine incly-
am genus prodit, & virtutes pro genere habet. Amo-
em certè & cultum ſtudiorum, quę laudatiſſimi illius
Maximiliani Primi Imp. nepotem decent. Sed heu, deſe-
o hanc ædem, & non ſine gemitu: ut collapſa eſt? quàm
acerâ & fœdâ nunc facie? Mali fati (ſi auſim dicere) ea
uit, ſemper ignibus aut ruinis afflicta. Nam præter in-
cendia dicta, arſit etiam anno ∞.CCCC.LVIII. & tota e-
lacibus flammis abſumpta eſt: ipſum æs Campanum li-
quefactum: ſed omnia ſtatim reparata, & Turris inter-
vallo aliquo addita, anno ∞.IↃ.VII. id eſt, quinquagin-
a circiter poſt annis. Fuit ea inter egregias Belgicæ: ſed
uinæ deformarunt, prima anno ∞.IↃ.LXX. menſe No-
vembri, me audiente & ad ſtrepitum procurrente, ſub
veſperam; iterùm, anno ∞.IↃ.LXXVIII. deniq; ultimò
amnuper Decembri menſe, ante biennium. Quis exci-
tat & reponit? calamitas temporum vetat, aut & frigus
in talia, cùm ad ſuum modò quæſtum privatim quiſque
calet & callet.

CAPUT XV.

Reliquæ Parochiæ, *& earum ævum percurſum: & ſiquid notandum.*

SUNT & alia illa Templa majora, quæ videtis, & quas *Parochias* (alii *Parœcias* malunt) appellamus. *Divi Michaelis* portæ murorum veteri ſuperſtructum, anno ∞.C.LXV. Fallitur enim vulgus, qui vetuſtiſſimum cenſet, & quòd *Chriſma* ſacrum illinc petitur, & ad *D. Petri* defertur; non ea cauſſa eſt, ſed quia in viâ Leodicenſi eſt ſitum: Chriſma autem Leodico mitti olim ſolet, & illic igitur decorè deponi. Sed partitio

 ipſa

Digitized by Google

ipſa ſit deinde in æde Petri, ut vetuſtiſſimâ, & primariâ. Turrim initio & hæc ædes habuit altiorem: ſed corruit cum vicinarum ædium detrimento, anno ∞. cc.xxv. neque iterùm eſt educta.

Tertia eſt *Divi Jacobi* ædes, ævo iſtis proxima: quæ anno ∞. cc. memoratur exſtructa. Eſt in exteriore urbe, ſed ſcire licet jamtunc ea loca ædibus hominibuſque frequentia fuiſſe: & ideò templum novum aptatum. Neque alia item cauſſa *Michaëlinæ* ædis ſuperſtructæ in portâ fuit, quàm ut vicinior atque opportunior eſſet illis ſuburbanis. Flagravit *Iacobæum* de cælo tactum, anno ∞.ccc.L. reparatum eſt, & pars veteris turris etiam manet. Collegium Canonicorum habet, ſed ex tranſlatione, primitus enim Eincuriæ fuit: agente autem apud *Nicolaum Quintum* Pont. Duce noſtro *Philippi Bono*, anno ∞.cccc.LVI. huc eſt tranſlatum. Movit eum, opinor, ſolitudo aut inopia opidi, ſic etiam attollendi: movit & Academiæ adſpectus, quam Canonici decorè colerent, & ipſi ab eâ excolerentur.

Quarta, *Sanctæ Gertrudis*, quæ *Henricum Primum* Ducem auctorem inſcribit. Condita eſt anno ∞.cc.VI. ſtatim à Jacobæâ. Sacellum anteà erat: fecit aut fieri curavit ille Princeps Parochiam: itemq; *Canonicos Regulares* ibi collocavit. Fama habet, turrim iſtam ſatis egregio opere, emolitos lanifices eſſe, idque collaticio inter ſe ære: potentem hîc ſcilicet frequentemque tunc nationem. Canonici iſti initio *Præpoſitos* habuêre, fuitque primus *Franco* quidam, qui obiit anno ∞.cc. XXX. Sed anno deinde ∞.ccc. XLIV. *Henricus Furnenſis* nomen *Abbatis* Romæ impetravit, prætulitque. Non item ſucceſſor *Henricus Rodius* (è meis, niſi fallor majoribus) qui modeſtiæ amans illum *Præpoſiti* recepit, & duo item alii ſecuti. Tum *Gualterus Moliardus* iterùm Abbas, anno ∞.cccc. LXVI. & poſteri tenuerunt: inter quos nunc eſt & præſidet *Arnoldus Eyubandtius*, pius, induſtrius, prudens vir, & qui cœnobium pulcherrimo ædificio auxit & ornavit. Eſt ab eo perpetua & magna *Porticus* circum hortos, in membra & cubicula ſupernè diſtincta: ad uſum duodecim è nobili ſtirpe adoleſcentium (nam tales admittuntur tantùm) quos hîc ali, & ſcientiâ ac pietate voluit informari. Inſigne opus, & inſtitutio: laus hîc auctori & gratia, præmium in melioribus locis eſto.

Quintum, *Sancti Quintini* templum, ſtructum ſub idem cum priore ævi. Non maximum, ſed vel pulcherrimum, meo judicio, inter omnia eſt: benè & aptè commenſuratum, multâ luce undique colluſtratum. Atque

: [illegible] ſunt quinque illæ *Parochiæ*: olim unica [illegible], manſitque ad annum ∞. CC. LII. Sed no-[illegible] jamtunc populo, curas ejus Parochi alle-[illegible]ſſe, & quinque iſtas deſignatas, quas dedi.

CAPUT XVI.

Virorum Cœnobia.

[illegible] Cœnobia plura, aut Sacella: quæ luſtrabo, & [illegible] dicendum videbitur, non omittam. Primi D[illegible]CANI: qui & tempore ſunt inter religioſos c[illegible]imi. Venerunt in urbem, ſub annum ∞. CC. [illegible] haud diu ſanè poſt primam inſtitutionem. Sed cu[illegible]is ſuum aſſignavit & ceſſit (mira pietas!) *Hen-[illegible] Tertius*, anno ∞. CC. LVI. Ceſſit, inquam, iis ipsâ [illegible]ulâ ſuâ, quam in Diliæ inſulâ habebat, medio ferè ur-[illegible]is loco: quam Annales noſtri *Baſſam Curtim* (id eſt, *In-[illegible]eriorem Aulam*) vocant, ad diſcrimen illius ſuperæ, [illegible]am *Burgum* diximus fuiſſe. Ille idem Princeps tem-[illegible]lum, & alia, ibi ſtruxit: exſtantque ab illo ævo (fa-[illegible]s notabile) ipſæ feneſtræ vitreæ in Choro, quas ille [illegible] liberi donarunt. Fama tenet *Albertum Magnum* [illegible]atiſponenſem Epiſcopum huc veniſſe, & altaria [illegible]uædam in anteriore templo ſacraſſe, anno ∞. CC. [illegible]XXVI. Ajunt & diſcipulum ejus, inclytum illum *Tho-[illegible]am Aquinatem*, comitem fuiſſe, & Evangelium de [illegible]co ſuperiore ceciniſſe: ac pulpitum ipſum ſervant, [illegible]o ferunt uſum. Familiarem fuiſſe Principibus no-[illegible]ris, illud conſtat: & *Aleidem*, viduam dicti *Henrici*, ad [illegible]um Pariſiis agentem ſcriptitaſſe, & conſilia vitæ di-[illegible]gendæ petiiſſe, atque accepiſſe.

FRANCISCANI à tergo adhærent, brachio flumi-[illegible]s diviſi. Ipſi in memoriis habent (nam alii aliter:) [illegible]d ipſis credimus, huc veniſſe quinquennio poſt *D. Franciſci* mortem, qui eſſet annus ∞. CC. XXXI. non [illegible]iu poſt Dominicanos. Initio fuêre, qui *Gaudentes* [illegible]ocantur: ſucceſsêre anno ∞. IↃ. II. qui *Coletani*: & [illegible]oſt ſedecim deinde annos iſti, ex vero *Obſervantes*. Cœnobium vetus eſt: chorus templi novus, altus & il-[illegible]uſtris, ſtructus anno ∞. IↃ. XXXVI. & conſecratus IV. Nonas Julii, quem ut Dedicationis templi diem ſol-[illegible]enniter nunc ſervant.

AUGUSTINIANI cœperunt anno ∞. CC. LXIV, qui [illegible]ſicut & Franciſcani) ſtipe collata templum & ædi-[illegible]cia ſtruxerunt.

Bo-

BOGARDI fratres, olim Laici, ut appellamus, & [illegible]xendo vitam tolerabant; certis tamen inter ſe leg[illegible] & communione devincti. Fuêre ab anno ∞. [illegible] LXXX. vel antè, nam extat tunc Diploma *Ioannis* D[illegible]cis, recipientis eos in tutelam.

MARTINIANIS tenue principium ab *Henrico We*[illegible] fuit, in Divi Petri Sacellano, anno ∞.CCCC. XXXII[illegible] *Fratres* initio dicti. Aucti numero & opibus, quind[illegible]cim circiter poſt annos, mutarunt inſtitutum, & *Ca*[illegible]*nici Regulares* facti, ex norma Divi Auguſtini. Inter e[illegible] floruit, & famam ſtudiis ſcriptiſque fecit patruus me[illegible] major, *Martinus Lipſius*: qui obiit in Eburonum terr[illegible] cœnobio, quod *Crucis-Locum* dicunt, Præfectus : ann[illegible] ∞.IↃ.LV.

CARTUSIANI cœperunt circa annum ∞. CCC[illegible] LXXXIX. neque unum auctorem operi inſcribunt. A[illegible]lii alias cellas dederunt: ſed eminet *Ioannes Oosterb*[illegible]*ſius* Antverpienſis, Naſſoviorum Quæſtor. Fuerunt [illegible] duæ fœminæ auxiliatrices, *Margareta*, *Eduardi* reg[illegible] Angliæ ſoror, vidua noſtri *Caroli Audacis*; & *Mar*[illegible] *Magdalena Hamelia*, vidua item *Gvilielmi Croii*, utraq[illegible] pietate, & liberalitate in pios, inſignis. Eſt in hoc Cœ[illegible]nobio ſpectabilis Porticus, magnitudine & opera: ne[illegible] ſcio an hìc, aut in finitimis locis, alia comparanda.

PATRES SOCIETATIS JESU, primùm duo vene[illegible]runt circa annum ∞.IↃ.XLII. Pietas & eruditio [illegible]tim provexit, plures acceſſerunt, & Collegium e[illegible] factum: quod *Lævini Torrentii*, Epiſcopi Antverpien[illegible]ſis, & amici noſtri, liberalitate mirificè auxit, qui mo[illegible]riens opes ſuas ei legavit.

CAPUCINI ultimi, & per medias turbas ingreſſ[illegible] *Iacobus Bayus* Theologiæ Doctor, piè & liberalite[illegible] accepit, aream ædificiis, & hortos, itemque alia ipſ[illegible] largitus aut ab aliis impetrans, *Conditoris* nomen meru[illegible] habere.

CAPUT XVII.

Fœminarum cœnobia, aut cœtus.

SUNT & Fœminarum ſacri cœtus, omni ſanctimo[illegible]niâ & caſtimoniâ compoſiti: quæ precibus hymni[illegible]que Deum die & nocte venerantur ac placant. Sunt

BEGINÆ, non propriè aut ſtrictè Religioſæ, ſed qu[illegible] tamen eas æmulantur. Ævum earum vidi in templi l[illegible]pidibus ſculptum; *Anno* ∞.CCC.V. *hæc curia incepit.*

Hæ[illegible]

Digitized by Google

HOSPITALE magnum, ſive Xenodochium, *Divæ* *[illegible]thæ* ſacrum. Inſtitutum ab *Henrico* illo *Tertio*, [illegible]minicanos: & ſub idem ferè tempus.

ALBÆ DOMINÆ quæ vocantur, primùm fuêre *Conntus pœnitentium*, *ordinis S. Mariæ Magdalenæ*. Mutant, & aſſumpſerunt *S. Victoris Pariſienſis*, anno ∞. cc. I.

S. URSULÆ in mediâ Plateâ, cœpit à privatâ libelitate *Eliſabethæ Weſeliæ*, quæ vidua domos ibi in io loco ſuas, & hortos, & vineas, legavit hoc fine: nno ∞.cccc.xv. Sunt *Regulares*, & *Priori Bethlemitico* ibjectæ.

GRISEÆ SORORES, à leocuphæâ veſte. Dicunt ſe à icentis annis huc veniſſe, è cœnobio Thenenſi. Subnt *Abbati Gertrudano*.

NIGRÆ SORORES, ſuâ ipſas induſtriâ ſurrexerunt: Jna aut altera cœpit, & curâ ægriis impensâ (nunc uoque faciunt) nummulos corrogarunt, domum eerunt. Aliæ junctæ ſunt, in regulam *S. Auguſtini* ansjerunt anno ∞.cccc.LXII. Templum paullò pòſt ruunt, quod conſecravit *Libertus* Epiſcopus Berytens, anno ∞.cccc.LXXVIII.

CLARISSÆ, id eſt *D. Claræ* aſſeclæ, ordinis *Divi Franſci*. Inſtituit nobilis matrona *Catharina Oppendorpia*, idua *Ioannis Bloiſii* Equitis, anno ∞.IↃ.XVI.

SUB-CASTRENSES, ut vocantur, Ordinis *Ciſtertien*ſ: quibus conditor *Gualterus Templius*, vir nobilis: & cceſſit in partem eadem *Catharina Oppendorpia* jam dita. Anno ∞.IↃ.XVIII. Abbatiſſam habent.

ANNUNCIATÆ: quarum prima inſtitutio in Galliâ *Ioannâ* filiâ *Ludovici Undecimi* regis, uxore autem *Ludovici Duodecimi*. Cui cùm diu ante regnum nupſiſſet, *Duci* adhuc *Aurelianenſi*; in ipſo regno, ſuaſu miniſtroum, & ſuo ambitu, ne Britanniæ Ducatus abalienaetur, *Annam* ejus Duciſſam uxorem cepit, hac dimiſâ. Cauſſa divortii, metus præferebatur, & quòd non ponte duxiſſet: neque iſta oppoſuit, & libens ad alteius æternique Regis cultum ſe convertit. *Ducatum Biuricenſem* donum acceperat, cujus fructibus ſe toleravit, & alia piis uſibus impendit. Inſtituit has Virgines, n honorem cultumque DIVÆ VIRGINIS, anno ∞.IↃ.I. Diffuſæ ſunt in Belgicam, & Brugas venerunt: llinc huc pars earum traducta, faciente *Mariâ Hamaliâ*, de qua dixi. Ingreſſæ primitus *viginti* ſunt, è quibus *ſex Burgenſes*, quæ regimen aut exemplum novellis eſſent.

CA-

CAPUT XVIII.

Profana aliquot loca.

ABSOLVI, an & pauca in profanis opidi locis noto? ſed pauca. Ecce CURIA iſta ſpectabilis eſt, ſive Senatorum domus: tota è ſecto per artem lapide, figuris & emblematis variè ornata. Magnitudo juſta eſt, ſymmetria belliſſima: & inſigne majorum elegantiæ vel opulentiæ monumentum. Exteri cùm vident, laudant, an & invident dicam? Strui cœpit anno ∞. CCCC. L. & intra decennium (ita notant) eſt abſoluta. Cauſſa ſtruendi, abominatio prioris Curiæ, illius infauſtæ Foro veteri, ubi Patriciorum laniena, quam deſcripſi. Ab eo tempore abhorruerunt adire Senatores, & in Sagittariorum ædibus convenerant, donec hoc opus abſolveretur.

TURRIS in mœnibus, longè conſpicua, quam *Superſæperdita* vocant. Laterculo muri introrſum ſtructi, lapide deinde candido veſtiuntur: rotundâ formâ, in altum æquabiliter ſurgit, non in alium (& hoc fine factam credo) quàm Speculæ uſum. Circumjecta enim ad *multa millia* paſſuum undique detegit: & ſunt qui aſſerant Antverpiam) ſereno die, ab acribus oculis videri. Structa eſt anno ∞. CCC. LXIIII.

CATARACTES pulchro & operoſo opere, in ipſo *Diliâ*, atque illi coërcendo, aut diſpenſando, anno poſt *Turrim* illam factus. Qui tamen ex inſidiis urbem, meo ævo, pænè oppreſſit. Nam ecce, anno ∞. IↃ. LXXIII. cùm ingentes pluviæ fuiſſent, & nix item ſoluta, VI. Idus Januarias, neglegentiâ Curatoris evênit, ut obiices parùm in tempore levarentur, aquamque tranſmitterent. Stitit ſe amnis igitur, & magnâ mole intumuit, & mœnia jam ipſa æquabat; quæ juxta Cataractem denique perrupit, & toto impetu urbem invaſit. Pecudes, & hominum quoſdam abſtulit, ædificia dejecit, libros corrupit, ut aliam ſupellectilem & penum civium omittam. *Guilielmus Canterus* noſter, in ſelectâ Bibliothecâ ſuâ ingens tunc damnum & mœrorem accepit.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI

LOVANIUM:

ID EST,

PIDI ET ACADEMIÆ EJUS DESCRIPTIO.

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

Initium Lovanienſis Academiæ, & hic conditæ cauſſa.

SED heus amici, an non ſatis jam vidimus, ſatis ſedimus, & ſatias etiam ſermonum vos capit? AUD. Nos? ut verſu tibi dicam,

Ante diem clauſo componat veſper Olympo.

At te ne fatigemus, illa cautio eſt. LIPS. Ergo rgamus, in urbem vorſoriam capiamus, nam & Sol meridiem inclinat. Deſcendimus, & in viâ iterùm emus, cùm AUD. Urbem habemus, ſed præcipuum es membrum, an animam dicam, omiſiſti, publicam cholam, & quam *Academiam* ſolemus appellare. Aniam dixi, quæ enim vita aut vigor ſine eâ huic opido t? quis adveniat, aut frequentet? Nos certè exteros non ongeries hæc lapidum, aut pratorum colliumq; adſpetus trahit; ſed Muſa & Minerva, quæ hic ſedē habent, tu earum ſacerdos Lipſi. Age, originem ejus explica progreſſum: quod nos aliosq; juvet noviſſe. LIPS. Non hercules invitus fecero: & quis ſermo magis me lectet? Miles caſtra aut prœlia, ruſticus agros & ſeges loquitur: hæc mea caſtra ſunt, hic ager quem colo, ic ſeges aliqua gloriæ quam meto. Ordiamur. Cùm ovanium ſeditionibus, ut dixi, afflictum & paullatim acuefactum eſſet, mercimoniis pleriſque in Angliam ut aliò dilapſis: miſeratio & cura Principem etiam oſtrum habuit primariæ urbis inſtaurandæ, & aliâ

ali-

aliquâ viâ frequentandæ. Hæc occurrit, quam in r nibus tunc habebat: Præërat nobis *Ioannes* Dux, r imperio: & cùm bella ceſſarent, artium amor ſub & exemplum etiam, quod aliæ jam provinciæ præbebant. *Coloniæ* enim & *Lutetiæ* Academia erat: cur n florens & copioſa hæc Belgica haberet? cur libe ſuos magno impendio ad longinqua loca mitterent prompto, ſub manu & oculis eos habere? Itaque vo jam & conſilia apud Principem: ac didici *Engilbert Naſſovium*, in flagrante tunc gratiâ, & animi hon ſtum, præcipuum auctorem fuiſſe, & *Ioannem* ad A cademiam inſtituendam perpuliſſe. Ubi de re ſe de loco deliberatum eſt; & multi *Mechliniam*, aëre munditie commendabilem, ſuggerebant: ſed vicit *Lovanium*, præter miſerationis adſpectum, quem dix quòd ingenio loci hominumque non alia urbs apti otio ſtudiorum videretur. Et benè judicaſſe, q non judicat? Situ quid ſalubrius, vel amœnius? A purus & ridens: loca paſſim vacua & delectantia, pr ta, agri, vineæ, luci, & rus, ut ſic dicam, in ipſâ urb Mœnia conſcende, & perambula: quæ ſubjecta faci cujus frontem animumque non explicet iſta mirabi ſimul & delectabilis varietas? Hîc ſegetes, poma, vuæ creſcunt; hîc pecudes balant, aut mugiunt; ibi ave garriunt & cantillant. Jam pedes aut oculos extr mœnia effer, ſunt rivuli, aut flumen Dilia, vag flexu; ſunt villæ, aut Cœnobia; eſt ſuperbum ill Prætorium *Heverlea*; arboreta, aut ſilvæ intermixtæ & ubique meræ locorum deliciæ. Nam de homin civibuſque, quid prædicem? Solem non videre magis humanitatem & benignitatem factos. Appello vos, qu inſediſtis: probitatem & candorem vidiſtis, officia & alacritatem ad miniſtrandum. Itaq; mirabile, & verum eſt, velut Homericam loton hîc eſſe; & qui ſemel guſtarunt, vix avelli, aut avulſos deſiderare identidem & reſpectare. Hæc ipſi ſenſimus, hæc ab aliis audivimus: & ô ſalve amœna & amata nobis urbs,

Salvete Athenæ noſtræ, Athenæ Belgicæ,
O fida ſedes artium, & fructu bona,
Lateque ſpargens lumen & nomen tuum!
Te Gallus, & Germanus, & te Sarmata
Inviſit, & Britannus, & te duplicis
Heſperiæ alumnus, quàm frequens frequentia
Stipavit olim, & advenarum copia!
Quæ minuit aliquid civicus, fateor, furor
Et Mars cruentus: ſed fuêre, quis neget?
Et fructus etiam apparet, ô quot millia
(Ita dico) protuliſtis inſignes viros,

Au

Auxilia vel conſilia publicæ rei?
Quot Fauſta in æde conſecraſtis nomina,
Perennibus victura ſcriptionibus?
Et porrò proferetis, & jactabitis;
Si donat aliquam mitior pacem Deus.
Donabit autem, vota vos modò & preces
Concipite, & in partem advocate Virginem,
Patronam quæ veſtra audit, & Deiparam.

CAPUT II.

Martinus Quintus approbavit. Natalis Academiæ, & Lectionum.

ED hem, ne extra lineam me ejiciat affectus. AUD.
Sæpè ſic ejiciat, & tu tales voces : ſed perge. LIPS.
ecreto igitur jam de Academiâ, & de loco : viſum
ittere legatos ad Pontificem, cujus veniâ & auctori-
te opus erat ad inſtituendam graviorum artium
holam. Præerat tunc Eccleſiæ *Martinus Quintus*, è
nte *Columniâ* : id eſt, primariâ Latii familia; & quæ
llo ac pace inſignia lumina rei Chriſtianæ dedit. Sed
c Pontifex bonarum etiam artium ſciens & cupiens
at: eoque faciliùs de Academiâ impetratum. Diploma
atum eſt ſignatumque, anno ∞. CCCC. XXV. quod nobis
onſtat, & hîc aſſervatur: fruſtrà exteri ambigunt de an-
o ſequente. Poteſtatem faciebat amplam omne genus
tium docendi, doctos producendi & titulis honori-
uſque afficiendi : ſolâ tamen Theologiâ, reginâ ſcien-
rum, exceptâ. Quid moverit, neſcio : fortaſsè vulgare
octrinam eam & ſpargere, haud ex uſu cenſuit, neque
ampum nimis aperire diſputationibus & ſermonibus
uper rebus divinis. Quod tamen ipſe abnuit, ſtatim
oſt annuit *Eugenius Quartus*, quinto ipſo anno à S. ho-
inſtitutâ : cùm ſuper hac re legatos ad eum *Philippus*
onus, tunc noſter Princeps, miſiſſet. Nam *Joannes*
agno illi operi haud diu ſuperfuit; vix famam etiam,
iſi ab eo, & diſcidio cum * uxore, habiturus. Sed à
Diplomate primo impetrato, non ſtatim etiam lectio-
es habitæ, ne erretis : & rejectę eę in annum ſequen-
em, id eſt *vigeſimum ſextum*, fuerunt. Quid ita? credo,
uia Scholæ cathedris ſedilibuſque inſtruendæ; quia
Doctores eligendi; quia ipſa juventus convocanda erat,
uod fecit publico edicto *Ioannes*, & in eo invitat exte-
os & indigenas ad novam Scholam: *in quâ*, inquit, *Do-*
tores & Magiſtri lecturas ſuas, quilibet in ſuâ facultate, &

* *Jacobâ,* Holl̃adiæ Comite.

alios actus Scholaſticas, ſecundâ die menſis Octobris, inibunt. Ecce, auſpicalem diem videtis, ipſo Duce fi... firmante: & hodie hæc Schola ſervat, & illo exem... eo die lectiones quotannis renovantur, ſive ipſ... ſtrorum verbo, reſumuntur. Hoc ita verum vide... tamen aliæ memoriæ; itemque diligens talium *A... drianus Barlandus*, tradiderunt Septembri menſe ... tium factum, idque pridie *Natalem Divæ Vi*... Credo utroſque vera dicere, ſed hos de auſpiciis pri... loqui, id eſt, cùm velut in poſſeſſionem miſſi profe... res ſunt, & oratio publicè habita eſt, magno Proce... conventu (nam & id notant) perorante *Nicolao Fr... nio* Juriſconſulto. Sed oratio tantùm: & lectio... dilatæ in ſequentem menſem, ut dictum.

CAPUT III.

Regimen Academiæ, Rector, Conſervator, Promo... Senatus, obiter & de Cancellario.

INITIUM Academiæ habetis: noſcite & faciem a... quam ejus atque adminiſtrationis formam. *Rector* ... *Senatus* ſunt qui regunt, & Dux *Joannes* olim, mon... Pontificis, omne jus ſuum in eos contulit, ac liberar... poteſtatem in Studioſos permiſit. *Rector* à Senatu Aca... demico creatur, idque ſingulis ſemeſtribus, ut nunc h... habet. Anteà reperio, trimeſtrem modò dignitat... fuiſſe, atque id duraſſe ad annum CI. CCCC. XLVI. id e... per viginti circiter annos. Atque inter primos illos ... tis animi oculis vidi *Joannem Eeckhoutium*, nobile... virum è majoribus meis: qui patris mei avunculus m... jor, in Burgundicâ aulâ poſteà vixit obiitque. Magn... eſt hæc dignitas, & ſplendorem ei dant Accenſi, ſive *Bedelli*, ut vocamus: quorum unus, prælato grandi argenteo ſceptro ſemper præcedit & ducit, famulis ſe... quentibus; interdum & *octo* præeunt, cum ſuis quiſq... ſceptris, ſed in ſollenni proceſſione, aut die feſto. O... vertunt omnes ora, venerantur & cedunt: atque ... quivis honor faſces huic ſubmittit. Dicámne etiam ... narrantium fide, ajunt *Carolum Quintum*, Imperatore... illum verè Auguſtum, cùm fortè hîc eſſet, loco ceſſiſ... & latus Rectori texiſſe. Magna humanitas, ſi non de... buit; magna, etiamſi debuit. Ampliùs, inſigne poteſta... purpuram geſtat, & in humeros extenſam epomide... rejicit, cujus oræ pellibus variegatis prætexuntur. *Capi... tium* vocant, nec abs re: nam olim caput eo vel...

folt...

Digitized by Google

lent, & ſic geſtare. Hoc palàm liquet ex Pontificio diplomate, in quo Rector deſcribitur & ornatur: eſt-ie & Principum imitatione & exemplo, quorum talis e olim cultus. Hic rector, ut tetigi, jus omne in Scholiticos habet, cauſſas audit, decîdit, mulctat, punit. Cui i *Promotor* etiam eſt (ſic Prætorem noſtrum appellaus:) qui jubente aut conſentiente Rectore; neque iter, manus injicit, in cuſtodiam & vincula etiam duit. Grandioris noxæ convictos punit, vel capite, ſi ſum eſt, ſed raro viſum: & omnis iſta judiciorum veritas in pecuniarias ferè mulctas deſinit; mitigatue crimen vel ætas adoleſcentiæ, vel & favor qui ſtuiis debetur. AUD. Ita diſcimus, ſed inviſum hoc *Prouteris* nomen unde ductum? LIPS. Neque ego ſatis cio, an quia jus promovet, & lites intentat? undeune, de munere conſtat: & in ejus ævi vocibus nec 'arro ſatis Latinos fontes indaget. Barbara multa ſunt, b Italis aut Gallis invecta: quod notare potuiſtis & 1 *Bedellis*, quos ſcitiùs alii putant dicere *Pedellos*. AUD. llia etiam quæſtiuncula; recens ego à Batavis ſum: eque Rectoris ibi tam magna & mera poteſtas. Apud os autem hoc ambigo, ſi civis cum Studioſo agat, aut ontrà, quod forum aut judex eſt? LIPS. Diſtinctè icam, ſi civis agit, rei forum ſequitur, id eſt ad Rectoem venit: ſi ſtudioſus in civem, aliud huic rei tribual repertum eſt; neque ad urbanum aut ſæcularem nagiſtratum itur. Eſt enim *Conſervator* (nomen illi, uia jura noſtra tuetur & ſervat:) qui tribunal ſuum abet, & Adſeſſorem juris peritum, ad quem cauſſæ æ tales conjiciuntur & aguntur. Imò licet ad eum è otà Brabantiâ evocare, etiam æs aut aliud debitum peere: magno ſtudioſorum commodo, qui domo ſe, ut certè opido, non movent. Quid ſi aliquis non pacat? dices. Sciio igitur Eccleſiaſticum hoc tribunal ſſe, & ideo telum aut fulmen *Excommunicationis* poſſe xſerere: quod item rector. Qui autem & hoc conemnunt, in eos Judex à ſæculo advocatur. Singulare oc jus eſt, & olim ac nuper (ego uſus ſum, & ſcio) atè obtinuit: nunc pervicaciâ opidorum, quæ ſuos uentur, itemque remiſſione aut frigore noſtrorum, reſtringitur: & cauſſas alias non dico. Si tamen ſic pergitur, brevi non niſi nomen & memoria ejus erit. Huic nuneri ſolet præfici aliquis Antiſtitum, & ferè *Abbas Gertrudanus*, qui in urbe agit. Eſt & alius in Academiâ honos, ſuper illum *Conſervatoris*, quem *Cancellarium*, diunt. Is Juriſdictione abſtinet, dumtaxat titulos & honores, exactis ſtudiorum ſpatiis, auctoritate

 Pon-

Digitized by Google

Pontificiâ confert: dico *Magiſterii, Licentiæ, Doctoratus* ut Academiarum mos nunc habet. Hoc munus vindicat *Præpoſitus Divi Petri*, & illo abſente *Decanus*: ac proximum à Rectore in conventibus publicis locum tenet. Dixi regimen & capita: ſed *Senatum*, qui omnia adgubernat, quem appello? Quinque claſſes, ſive ut loquimur *Facultates*: *Theologiæ, Iuris Canonici, Iuris Civilis, Medicinæ, Artiumque*. In has Doctores omnes veniunt: adſciſcuntur & aliqui non doctores, ut prudentia aut uſus ab iis ſuadent: in illam autem *Artium* præcipue è Magiſtris. Hæc & *Decanum* habet, ſeorſim in conſeſſibus honeſtandum. Hic Senatus Rectorem, ut dixi, creat: idem omnia moderatur & temperat, & *Rector* etſi nomen magnum, tamen potentiâ ferè ut Venetorum Dux eſt, & à Senatu ſuo pendet.

CAPUT IV.

Halæ noſtræ, ſive Scholæ publicæ: item Pædagogia, & Collegium trilingue.

Hæc adminiſtratio & regimen eſt Academiæ: quæ ſtudiorum ratio, fundamenta, aut adjumenta, dicam. Primùm, eſt publicus locus, ubi tres primariæ ſcientiæ docentur, *Theologia, Iuriſprudentia, Medicina*: prima, inferiùs; ſupernè duæ reliquæ; & ſunt auditoria in univerſum quinque. Ædificium vetus eſt, nec huic uſui primò ſtructum: ſtructum autem laniſicibus, cùm ii in flore eſſent, anno ꝏ. ccc. xvii. quod duplex inſcriptio parietibus inſerta docet. Vocant *Halas*, ut ſolent iſta hominum aut mercium receptacula: licueret Latinè *Baſilicas* dixiſſe. Ut autem nunc uſus eſt, *Athenæum* appellemus; & huic rei, id eſt auditioni præcipua membra adaptarunt. Scitis etiam me ibì docere, & Hiſtorias aut antiquitates explicare. Sed præter hunc locum, qui liberis auditionibus ſervit (nemo enim adigitur) ſunt etiam *Pædagogia* quattuor, ubi ſtrictior diſciplina, & pueri vel adoleſcentes in primis artibus, atque ipsâ Philoſophiâ maximè, inſtituuntur. Egredi, aut abeſſe, ſine veniâ non fas: & præceptores jus ſuum tenent, & tempus non temerè diſpenſant. Sunt ea quattuor, *Lilium, Falco, Caſtrum, Porcus*: ita enim nomina ab inſignibus ſuis habent. Denique tertius eſt locus, linguarum notitiæ deſtinatus, quem ibi re vocant *Collegium trilingue*: nam *Hebraica, Græca, Latina* illic præceptores ſuos habet. Alio nomine *Buſlidianum*.

Digitized by Google

dicitur, nimirum ab auctore *Hieronymo Buſlidio*, præpoſito Arienſi, gratioſo apud *Carolum Quintum* viro; qui moriens opes ſuas in hos ſtudiorum uſus reliquit. Viros aliquot inſignes, & Profeſſores habuit: inter eos *Petrum Nannium*, qui alios poſt ſe, ut meum judicium eſt, reliquit, & fortaſſe relinquet. At nunc jacent ibi omnia & ſilent: heu tempora, an & heu ſupplicia dicam? ſed refræno. AUD. Non ego, & publicum deſiderium votumque eſt, præſertim Græcæ linguæ. Quando habebimus? LIPS. Tempeſtivitas expectanda eſt: tamen & ego eos qui præſunt hortor intendere, & illud Tertulliani ſeriò cogitare: *Litteraturam, inſtrumentum eſſe ad omnem vitam.* Vetus etiam verſiculus eſt, De Idol.

Δισσῶς ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα.

Qui litteras didicere, bis tanto vident.

CAPUT V.

Collegia alendæ juventuti, Theologiæ, Juris, miſcella.

PERGAMUS, nam & aliud Collegiorum genus eſt, ubi non tam docetur, quàm alitur juventus, & ſubſidia ſtudiorum in certos annos habet. Pulchrum inventum, & quod in Angliâ magnificè uſurpatur: neque credam in orbe terrarum ſimile eſſe, addam & fuiſſe. Magnæ illic opes & vectigalia: verbo vobis dicam? unum *Oxonienſe* collegium (rem inquiſivi) ſuperet vel decem noſtra. At nos plura, & ſparſa habemus: primumque omnium inſtituit, quod *Theologorum* dicitur, *Ludovicus Rijckius*, vir hîc Patricius & Principis Quæſtor. Ipſe, inquam, inſtituit anno ↀ. CCCC. XLII. ſed alii auxerunt, & fundamentis ab eo jactis, ut ſic dicam, ſuperstruxerunt. Diviſum eſt, & ut facilius regimen eſſet, alterum factum, quod *Parvum* appellant. Accepi *Beſſarionem* Cardinalem (ô magnum in Græcis virum!) hîc fuiſſe, & hoſpitio exceptum, memoriam ſui reliquiſſe, Biblia manuſcripta. Id fuit anno ↀ.IↃ.XIII. cùm Legatus à S. Sede in Belgium eſſet. Eminet iiſdem Theologiæ ſtudiis dicatum, *Collegium Pontificium*, ab auctore *Hadriano Sexto*, poſteà Pontifice: ſed cùm cœpit, Decanus hîc in æde Divi Petri erat. Alii etiam auxerunt; & induſtriâ ac probitate Præſidum incrementa cepit, ac nunc capit. Alia ſunt, ſacrata ſacris etiam ſtudiis, ſed minora: & ſatis ſit in deſcriptione urbis, breviculo inſeruiſſe. At in Jure primum fuiſſe opinor,

 quod

Digitized by Google

quod *Divi Juonis* titulo dedicarunt, & *Collegium Jur.* appellarunt. *Robertus à Lacu* præcipuus auctor, aliiq; deinde ſtudii ejus Anteceſſores, anno cIɔ. CCCC. LXIIII. Succeſſit *quadriennio* poſterius *S. Donatiani*, quod nomen ita habet, quia primus auctor, *Antonius Haneron*, Præpoſitus ejus ædis *Brugis* erat. Ille cœpit, & domum ac vectigalia aliqua dedit, ſed tenuiter: poſtea *Ioannes Carondeletus*, Epiſcopus Panormitanus, apud Cæſarem gratioſus, reparavit, ornavit, auxit, ſic luculentè, ut meritò alter conditor habeatur. Eſt & tertium *Winckelianum*, Juri dicatum, etſi (quod mireris) à Doctore medico *Ioanne Winckelio*, anno cIɔ. IC. LII. Ab his exemplis alia ſucceſſerunt, aut & quædam præiverunt: ſed longum ſit referre, nec poſſum omnia referre. Duo tamen ſunt ædificiis conſpicua, *Standonianum*, & *Dalianum*: atque illud juventute etiam frequens ſatis eſt, & floret; hoc modicè, ſed ob ſplendorem Princeps ſibi in Palatium legit, & huc veniens eò divertit. Quid ſileo? novum iſtud *Leodicenſe*? peccc. Etſi enim perfectum non eſt, tamen affectum, & ſurgit auſpiciis Sermi ERNESTI BAVARI, magnanimi Principis, & litterarum velut parentis. Inter magna enim ſumma manus ſi imponitur, & multam frugem SEMINARIUM hoc feret: ut imponatur voveo, & hanc quoque gloriam faveo Eburonum amicæ genti.

CAPUT VI.

Vetus Academiarum ſpecimen in Oriente, itemque Aethiopiâ, Africâ, Novo orbe.

De Academiâ, mei juvenes, alia non habeo quæ utiliter dicam. AUD. At ego, quod quæram. Scire lubet, & ſæpè cupido fuit, an & antiquitùs in Græcia aut Latio Academiarum iſte mos, & tali diſciplina atque exercitio habita juventus? LIPS. Fuit, & non fuit. Loca habuiſſe ſtudiis deſtinata, id verum eſt, talibus ſtudiis haud prorſus, neque hac item facie aut formâ. Longiùs repetam, & peregrinabor paulliſper, jucundâ recordatione, per orbem terræ. In Oriente unde omnia bona & pulchra, reperio Academiam in Judæâ fuiſſe, quæ *Dabir* dicta, & priùs vocabatur *Cariatſepher*, id eſt *civitas litterarum*. Græca Biblia, Τὸ ὄνομα Δαβείρ. ἡ πόλις γραμμάτων τὸ πρότερον. Sed & quidatim prætereà Scholas habebant, quas ſuo nomine *Bette Midras* vocabant (à peritis ſic accepi) inſti-

Joſue c. xv. & xxi.

-tæ pueritiæ. In Ægypto olim *Saïs* & *Heliopolis* fuê-
re artium ibi doctores Sacerdotes. Homerus eô di-
ndi cauſsâ, Solon, Thales, Plato, alii iverunt: &
ræ litteræ palàm, *Moyſen inſtitutum omni diſciplinâ*
gyptiorum: ergo loca fuêre, ubi docerentur. Inter
æ *Alexandria* poſtmodum eminuit, & jam à condi-
-e illo cœpit. Multa exempla, ſed illuſtre de *Iulio*
ſare: qui cùm pòſt Pompeii necem eò veniſſet,
πόλιν περιῄει, ait Appianus, τὸ κάλλος ἐθαύμαζε, καὶ
φιλοσόφων μετὰ τοῦ πλήθους ἑστὼς ἠκροᾶτο: *urbem circum-* II. Civil.
is, mirabatur pulchritudinem, & ſtans inter plebem Phi-
ſophos audiebat: nempe in publicis auditoriis & gym-
ſiis. Sacras etiam ibi litteras ab antiquo floruiſſe,
uſebius Cæſarienſis docet, ubi de *Pantano*. *Docebat* Lib. v.
, inquit, *Alexandriæ*, ἐξ ἀρχαίου ἔθους τοῦ διδασκαλείου Eccl. Hiſt.
τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος, ὃ καὶ παρ' ἡμᾶς
ἀποτείνεται: *cùm ex antiquo Schola illic conſtituta eſſet*
crarum litterarum, quæ & ad noſtra tempora pervênit.
-gunt & Medicina, ex Ammiano, & quidem eximiè:
-deò, inquit, *ut pro omni experimento ſufficiat medico, ad*
mmendandam artis auctoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixe-
t eruditum. Oſtendit idem ſcriptor, *in eâdem urbe do-*
trinas varias ſemper floruiſſe: donec *Aureliano* impe-
-nte civilibus diſſidiis concuſſa, *amiſit regionis maxi-*
am partem quæ Bruchion appellatur, diuturnum præſtan-
um hominum domicilium. Igitur is locus fuiſſe videtur,
bi auditoria, & domicilia doctorum: etſi mox re-
-rrexiſſe iterum ſtudia oſtendit. Certè Gregorius
Nazianzenus, ἐργαστήριον πάσης παιδείας, *officinam omnis*
doctrinæ, appellat: & diu pòſt (id eſt ante annos
-cc. & quod excurrit) *Beniaminus* Judæus ſcribit, *ſe*
xtra urbem ædificium vidiſſe magnum & ſpatioſum, quod
uiſſe dicebatur Ariſtotelis GYMNASIUM, *Alexandri præ-*
ptoris: in quo VIGINTI *ferè Scholæ ſunt, à* TOTIUS
-RBIS *hominibus olim frequentatæ.* De Ariſtotele, omit-
-o: reliqua veritatem habent. Jam in alio Oriente,
-tem Scholæ. De *Indis*, certum eſt Brachmanas &
Gymnoſophiſtas fuiſſe, & cœtus ſuos docendi diſcen-
-ique habuiſſe. Manent hodieque, & nomen ipſum
Brachmanum durat. At in *Iaponiâ*, *Bonzii* ſunt: & ii ma-
-nos diſcentium cœtus in primariis opidis habent, &
-egi, qui cum Pariſienſi aliquâ Academiâ componant.
Quid in Africâ? omitto *Abyſſinos*, quos qui nuper lu-
-ſtrarunt, ajunt juventutem litteris & Philoſophiâ im-
-bui, & novo nobis more, ad Scholas ire in elephantis.
Sed de viciniore *Africâ*, certum eſt olim ſtatua viguiſ-
-ſe, & vel *Carthago* illa Romæ æmulá dicet. Apulejus

 atque

Digitized by Google

atque alii de eâ : ſed de ſuo etiam ævo Auguſtinus: *Duæ urbes litterarum Latinarum artifices, Roma atque Carthago.* Jam diu pòſt lego, in Mauritaniâ *Al-manzorem* regem, iis propagandis, in opido *Maroco* ſuperba ædificia instituiſſe : de quibus *Ioannes Leo* teſtis atque arbiter oculatus : *Templum* eſſe, *quo majus vix reperiatur in toto orbe : in cujus Porticu centum circiter librariorum officinas, itemque alias totidem è regione fuiſſe. Præterea, Collegium ibi nobiliſſimum, in quo triginta Aulæ, ſive Aulæ, & in medio unum ampliſſimum : ubi legere publicè ſolitum, dum urbs ea, & ibi litteræ, florebant.* Sed hæc omnia periiſſe, vel certè vacua & ſine uſu, jam ſuo ævo (*Leonis Decimi* Pontificis) fuiſſe : & quod reliqui, *Feſſam* migraſſe. *In hac ipſa Feſſa, ducentas fere numerari Scholas, quarum qualibet formam habet ampliſſimæ Aulæ : & in ambitu diſpoſiti gradus, quibus pueri ceu ſedilibus utuntur.* Dicit prætereà, & *publicas Scholas* eſſe, quas aliter tamen non deſcribit. Item, notabile : præmia fuiſſe etiam Poëtis, atque eos ſolere, certo anni tempore (quamdiu reges ex *Marinorum* familiâ imperarunt) in regiam venire, ibi carmen è loco eminentiore, præſente rege aliiſq;, ut in theatro recitare : & qui victor judicatus eſſet, *equo inſigni donari, item ancillâ fæminâ, centum aureis, & veſte qua rex indutus tunc fuiſſet. Ceteris etiam omnibus, qui certaſſent, quinquaginta aureos adnumeratos.* Conſiderate, magnus ingeniorum honos & excitatio fuit : ubi in noſtro ævo aut orbe reperienda? Quid etiam? ad Novum orbem ibo? Sanè ibi barbaries : ſed tamen apud Mexicanos lego, *Scholas in Templis fuiſſe; & ad eas, divites præſertim nobileſque, filios ſuos miſſitare ſolitos ab anno ætatis quinto : ubi à præceptoribus ſuis docebantur, coërcebantur, neque egredi fas erat. Et ad uſum juventutis hujus, terræ & agri erant, è quibus fructus & annonam colligebant.*

Lupus Gomara.

CAPUT VII.

Idem in Græciâ, Aſiâ, Italia, & Romæ.

AD notiora, & propiora venio. Et de *Græcia*, quis ambigit? aut quis neſcit, acceptâ ab Orientalibus doctrinâ, non ibi ſolùm proſeminaſſe, ſed in Aſiam, Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Siciliam propagaſſe? Ita res eſt: & ubicumque Græcanicæ coloniæ, cœtus ſtatim & exercitia doctrinæ. In ipsâ Græciæ *Bœotiâ*, vetuſtam Scholam reperio *Mycaleſſi* : quam Thucydides

Lib. vii.

ſuæ

ſſe oſtendit Peloponneſiaco bello. Narrat urbem m.ex improviſo a Thracibus captam, & inter clades æcipuam fuiſſe, quòd ἐπιπεσόντες διδασκαλείῳ παίδων (ὅπερ μέγιστον ἦν αὐτόθι, καὶ ἄρτι ἔτυχον οἱ παῖδες ἐσεληλυθότες) κατέκοψαν πάντας: *incidentes in ludum litterarium (qui* MAXIMUS *ibi erat, & pueri etiam paullò ante ingreſſi) omnes interfecerunt.* Sed hanc & alias vetuſtate, opinor, arte celebritate & gloriâ, *Athenæ* ſuperarunt, de quibus Juſtinus: *Litteræ ac facundia, & hic civilis ordo diſciplinæ, velut* TEMPLUM *Athenas habent.* Adeoque ſuper reliquam Græciam fuerunt, ut Philo ſcitè ſcripſerit: ὅπερ ἐν ὀφθαλμῷ κόρη, ἐν ψυχῇ λογισμὸς, τοῦτ' Ἑλλάδι Ἀθῆναι: *Quod pupilla in oculo, in animâ mens ſive ratio, hoc in Græciâ Athenæ.* Atque alius breviter, Ἑλλάδος Ἑλλάδα, *Græciæ Græciam*, eas dixit. Hanc ultrà laudare aut deſcribere, ſit Soli lucem dare: fatum ejus deplorandum eſt, quod jamtum *Syneſii* tempore (ſub Arcadio & Honorio vixit) *nil niſi mellis fere opifices illic tegerent*, bonâ omni arte in exſilium pulsâ. Nunc autem vicus eſt, & pauculæ etiam domus. Poſt Athenas, *Rhodus* in famâ & frequentiâ maximè fuit; & celebres in Aſiâ urbes, *Epheſus*, *Tarſus*, *Mitylenæ*, & quas longum ſit numerare. In Italiam venio, atque ibi ſtatim *Thurii* occurrunt, quorum legiſlator magnus ille *Charondas*, inter alia ſcivit, τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μανθάνειν τὰ γράμματα: *Civium* OMNES *filios diſcere litteras.* Et quia videbat fore, ut pauperes inopiâ fortaſſe non poſſent; amplius ſtatuit, *ut è publico civitatis ærario honoraria præceptoribus ſolverentur.* Digna lectu, quæ in laudem ejus inſtituti Diodorus prudenter adjungit. Occurrit in eâdem Italiâ *Heraclea*, *Metapontus*, & *Croto*; ubi Pythagoras etiam ille (ait Livius) *cœtus habuit juvenum, æmulantium ſtudia doctrinæ.* Jam in Italiâ interiore *Faliſci* fuerunt, & nota eorum Schola perfidiâ magiſtri, & generoſo Camilli facto. Nec longè *Gabii*: quò, ut ad publicum ludum, ablegatos Romulum & Remum Dionyſius ac Plutarchus faciunt, ibique *inſtitutos Græcanicis litteris, item muſicâ, & tractatione armorum.* Quid *Tuſculi*? Livius apertè, in Dictatoris Romani ingreſſu, *ludos litterarum ſtrepuiſſe diſcentium vocibus.* Sed ipſa jam *Roma* me vocat, illæ Athenæ, ut ſic dicam, noſtri Occidentis. Ea enim urbs, poſtquam ipſa litteras accepit, ſtatim unà cum imperio diffudit & ſparſit in has omnes terras. Accepit autem paullò poſt Punicum primum bellum; cùm *L. Livius poëta docere fabulas Romæ cœpit*: & ſub idem tempus *ludum aperire, ac mercede Grammaticam docere Sp. Carvilius, qui libertus*

Ep. cxxxvi.

Diod. l. xii.

Agellius lib. xvii Noct. c. ult.

Sp. Carvilii erat, ejus qui primus Romæ ab uxore divortit. Ita palàm Plutarchus in Romanis Quæſtionibus, & Carvilii hujus ævum (ex Agellio, Valerio, aliis) eſt quale jam dixi. Tamen Suetonius in hæc pugnare videtur: qui libello *De Grammaticis*, ubi in ætatem eorum inquirit, *Primus*, inquit, *quantum opinamur, Grammaticæ ſtudium in urbem intulit Crates Mallotes, qui miſſus ad Senatum ab Attalo Rege, inter ſecundum ac tertium bellum Punicum, ſub ipſam Ennii mortem.* Pugnare, inquam: ſed *opinari ſe*, dicit, ſignificatque alios aliter tradidiſſe. Id quidem ejus ævum *ſexaginta* amplius annis poſterius ſit: nec mihi perſuadeat Suetonius, cùm & *Nævius* fabulas diu antè dederit, & verſus ſcripſerit *Ennius*: & probabile, cùm fructus jam eſſent, inſtitutores, &, liceat ita dicere, cultores fuiſſe. Minùs à priore ſententiâ *Licinius Porcius* abit, cujus hi verſus:

Punico bello ſecundo, Muſa pennato gradu,
Intulit ſe bellicoſam in Romuli gentem, feram.

Significat celeri paſſu, & velut curſu, Muſam & litteras tunc ingreſſas: & ita fuit. Aud. Quid ergo? non jamantè Romæ ludos palàm Livius agnoſcit, ubi
Lib. III. de Virginiâ? *Virgini*, inquit, *venienti in forum* (*ibi namque in tabernis litterarum ludi erant*) *miniſter Decemviri manum injicit.* Idem Dionyſius: & ſuprà, loca à te laudata. Lips. Ludi fuêre, ſed litterarii, id eſt in quibus legere & ſcribere, nec ultrà, docebantur. Ii doctores, *Grammatiſtæ* Græcis dicuntur, nobis *Litteratores*: at *Grammatici* nomen honeſtius, & plura complectitur, & Poëtas atque Hiſtoricos illuſtrat & docet. Ii Latinè *Litterati* appellabantur. Qui ſtatim ſub bellum Punicum ſecundum Romæ ſic increverunt, ut *temporibus quibuſdam* (verba Suetonii) *ſuper viginti Grammaticorum celebres Scholæ fuiſſe in urbe tradantur.* Addit, *ne clariſſimos quidem viros abſtinuiſſe, quo minus & ipſi aliquid de eâ arte ſcriberent.* Neque longè pòſt *Rhetores* & *Philoſophi* Romæ: denique omne genus doctrinæ, quod ingenuum hominem deceret. Aud. Iterùm de Rhetoribus ambigo, nam in Chronico Euſebiano diſerte: *Primus Quinctilianus publicam Scholam Romæ, & ſalarium è fiſco accepit*: idque in ævo Domitiani. Lips. Quid velit Euſebius, non planè ſcio, ſi de *publicâ Scholâ*, id eſt in quâ publicè doceretur, errat, & Suetonius revincit, qui de *Epidio Rhetore*: *Ludum docendi aperuit, docuitque inter ceteros M. Antonium, & Auguſtum.* Idem in pluribus aliis certum verumque eſt, publicè docuiſſe: vel ipſum Suetonium in *claris Rhetoribus* vide. Sed

Digitized by Google

opinor Euſebium voluiſſe, quòd publicè ei Scholæ fuerit, itemque ſalarium: at alii privatim alibi ludos aperiebant, & mercedes à diſcipulis capiebant. ... inè *Veſpaſianus* (ut idem Suetonius de illo) *primus è fiſco Latinis Græciſque Rhetoribus annua* * *centena conſtituit.* Atque inter iſtos primos, potuit Quinctilianus fuiſſe. Honorem quidem *Iulius Cæſar* diu antè habuerat: ... ad honorem, atque is (iterùm Suetonius) *omnes medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, civitate donavit.* Civitate, ſed non ſtipendio: obſervate. Primus ergo Veſpaſianus, ſed Rhetoribus: addidit *Philoſophos* M. Antoninus Pius, & liberalitatem etiam per provincias diffudit. *Rhetoribus & Philoſophis*, ait Capitolinus, *per* OMNES PROVINCIAS, *& honores & ſalaria conſtituit.* Quæ ſalaria provincialia (nam in urbe Veſpaſiani ſtatutum fortaſſe tenuit) fuiſſe *ſexcentos Rom. aureos*, ſive Latinè efferendo, * *ſexagena ſeſtertia*, obſervavit doctiſſimus Caſaubonus è Tatiano, qui philoſophos avaritiæ increpans, *tantum*, inquit, *à contemptu opum abſunt, ὥστε παρὰ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως ἑτησίους χρυσοῦς ἑξακοσίους λαμβάνειν τινάς ut à Romano Imperatore quidam illorum ad ſexcentos annuos aureos accipiant.* Quidam, neque opinor omnes: & Luciani notabilis locus eſt, qui huc facit. In *Eunucho*, ubi Philoſophos ſolens ſugillat, ait obiiſſe diem aliquem ex Peripateticis doctoribus, in cujus locum alii (inter eos eunuchus quidam) ſubrogari contendebant. Nec immeritò, inquit, *nam ſtipendium grande ab Imperatore conſtitutum erat ſingulis Philoſophorum generibus*: & quod illud? *decem millia drachmarum in ſingulos annos.* Ecce, minus illo quod è Tatiano dictum eſt: & ſunt hæc ſaltem Romano ſermone, * *quadragena ſeſtertia.* Variaſſe igitur videntur, & certum eſt: ſive ab ingenio Principum, ſive à meritis doctorum. Inter quos ſiquis excellens, longè amplius ſanè, ſed extra ordinem, capiebat. Tale de Eumenio, qui vel * *ſexcenta* videtur tuliſſe. Ipſe in *Oratione pro Scholis* profitetur, *ſalarium ſe accipere à liberaliſſimis* * *Principibus, in ſexcenis millibus nummûm.* Et ea dictio ac ſcriptio ter iteratur, in vetuſtis etiam libris. Cur diffidimus, aut reſcribimus? Laudat *liberalitatem* Principum: & ipſe antè in dignitate Palatinâ, & *Magiſter memoriæ* fuerat; atque extra ordinem electus Scholæ huic inſtaurandæ, cur non plus aliquid, imò largiter, acceperit? Alii tamen *ſexagena* hîc reſcribunt (quem dixi, Caſaubonus:) alii ad unam donationem referunt, Eumenio ipſo (qui *Salarium* appellat) abnuente.

Cap. XVIII.

* *Bis mille & quingentos Philipp.*

Jul. c. XLII.

* Nobis *mille quingenti Philippici.*

* *Mille Philippici.*

* *Quindecim millia Philipp.*

* *Diocletiano & Maximiano.*

Ut-

Utcumque hoc habuit, olim iis honores & præmia; atque illud ab *Hadriano* benigniſſime, qui *Doctores, qui profeſſioni ſuæ inhabiles videbantur* (ævo aut morbo) *ditatos honoratoſque à profeſſione dim.* O bonum factum! & cur non, ut militibus, emerita ſua iis eſſent? Manſerunt ſtipendia iſta ad Symmachi ævum (*Valentiniani*, *Theodoſii*, *Arcadii* Principum:) cùm rebus labentibus, artiumque etiam contemptu, *Romanæ juventutis magiſtris*, inquit, *detracta ſunt ſubſidia ſolennis alimoniæ.* Quæ tamen poſteà reſtituta dicas: certè ſub *Athalarico* Gothorum rege habuerunt, cujus pulcherrima & digna legi epiſtola eſt apud Caſſiodorum, jubentis *ſine deductione ea ſolvi, & ſemeſtribus etiam ſingulis.* O Gothos jam non barbaros! & alia multa laudabilia eorum tunc legas.

Sym. lib. x ep. xxxiii.

Lib. ix. Epiſt. xxi

CAPUT VIII.

Idem in Provinciis, & Galliâ noſtra: nec tamen eadem planè cum hodiernis Scholis facies.

ROMÆ igitur iſta: ſed ſtatim à capite in reliqua imperii membra hæc cura & amor diffuſa. Ecce in Hiſpaniâ, quæ inter primas Provinciarum adita & intrata Romanis, probabile *Emporiis*, *Rhode*, & *Sagunti* fortaſſe fuiſſe: quæ opida Græcanicæ originis, cur non inſtituta & artes habuerint Græcorum? Et ut non ibi, certè *Oſcæ* (quæ duplex fuit, in Tarraconenſi & Bæticâ: ſed hanc ego Bæticæ accipiam) *Oſcæ*, inquam, *ludum publicum Græcis Latiniſque litteris Sertorius*, animoſus ille exſul, *aperuit, & Hiſpanorum eò nobiliſſimos liberos conduxit, inſtituit, ſtipendiis è publico datis.* Diſertè hoc factum ejus Plutarchus prodit, & laudat: & quid facturum talem in pace autumemus, qui iſta in bello; quid Principem aut potentem, qui exſul concepit? At Suetonius etiam hanc diffuſionem indicat, & ad Galliam noſtram mox derivat. *Tradunt*, inquit, *L. Alpulejum* (Grammaticum) *ab Eſicio Calvino Equite R. prædivite quadringentis annuis conductum ad docendum. Nam in provincias quoque Grammatica penetraverat, ac nonnulli de notiſſimis doctoribus peregre docuerunt, maximè in Galliâ Togatâ.* Apulejus ille inter primos Grammaticos fuit: & extra Romam alibi docuit, tali illâ mercede annuâ, quam corruptè legi tamen mihi eſt certum. Nam ſcriben-

ben-

ndum, *quadragenis*: qui ſunt ipſi *mille Philippei* ſtri. Alia ſumma exorbitat, & eſt equeſtris cen-. Addit Suetonius in *Galliâ Togatâ* increbuiſſe: verum eſt, ac pulcherrima ibi ingenia, *Catullus*, *vius*, *Plinii*, *Tacitus* noſter: ſed & *Mediolanum* olam ſtatim aperuit, quæ grandis pro urbe fuit, quam & *Divus Auguſtinus* docendi cauſſâ evoca- m ſe ſcribit *impertitâ etiam publicâ evectione*: id eſt, rſu publico, & ejus gratuitâ exhibitione. Jam in eâ- m Galliâ, quis neſcit *Maſſiliam* fuiſſe, illam, ut Ta- tus dixit, *Studiorum magiſtram*? Quis *Auguſtodunum*; *rdigalam*, *Toloſam*? & locis pluribus *viguêre ſtudia*, t Ammianus, *laudabilium doctrinarum*, *incohata per rdos*, *& Eubages*, *& Druidas*. Ad quos ultimos, t Cæſar, *magnus adoleſcentium numerus concurrebat, ſciplinæ cauſſâ*. En, veſtigia ubique Academiarum, ab antiquo: ſed ſævitiâ temporum deinde, & bar- rie invadente, oppreſſa, adeò, ut laus hæc *Carolo agno* ab Annalium ſcriptoribus jure tribuatur, vin- caſſe doctrinam, & litteras in Galliam poſtliminio duxiſſe. Ille enim *iterùm à Româ artis Grammaticæ, & mputatoriæ, magiſtros ſecum adduxit in Franciam, & u- que ſtudium litterarum expandere juſſit. Ante ipſum m. Dominum regem Carolum, in Galliâ nullum ſtu- m fuerat liberalium artium.* Ab illo auctore Pari- nſis Schola, mater pænè dicam ceterarum: etſi *monia* antiquior eſſe jactat, & à *Theodoſio* Imp. d documentis parùm certis. Et loquor jam de Scho- , in hunc fère noſtrum morem diſpoſitis & ordi- atis. Quæ, incredibile eſt, quàm in Germania pul- laverint: & illa regio, in quâ, Taciti etiam ætate, *tterarum ſecreta viri pariter ac fœminæ ignorabant*, pæ- è plures nunc Academias habet, quàm reliqua Eu- pa univerſa. Sed ſatis ſit hujus excurſus: & de ho- iernis Academiis ſeorſim etiam libri exſtant: eos idete. AUD. Exſtant: ſed in formâ & ordine an ve- res illæ cum noſtris convenerint, nondum à te di- um. LIPS. Scilicet non conveniſſe. Illæ Eloquen- m & Philoſophiam, duo præcipua ſtudia habebant: oſtræ Theologiam, Juriſprudentiam, Medicinam. læ doctores nullos, niſi à re & merito, ſciebant: oſtræ titulos & honores ſuos habent, ac donant. diſcipulis etiam, Collegia aut alimenta non vi- eo: niſi quòd obiter in *Alexandri Severi* vitâ apud Lam- ridium, *Doctoribus auditoria & ſalaria decreviſſe, & di- ipulos cum annonis, pauperum filios, modò ingenuos, ri juſſit*. Sanè ibi annonæ & alimenta pauperum ſunt

Lib v. Confeſſ. cap. XIII.

Annales à Pythæo editi.

ſunt ſed neſcio an poſt ipſum (imò non puto) diutùrni. Fuit & Alexandriæ *Muſeum*, ſed viris doctis inſtitutum: pulcherrimo invento, & quod dilaudavi ac propoſui in libello *De bibliothecis*. At cui bono? pauci legunt, pauciores attendunt: & mihi credite, pigere incipit ſalutarium monitorum, quæ ſuggerimus, quo, niſi conſcientiæ, fructu? Neglectus optimarum rerum eſt, imò contemptus: & brevi de bonis honeſtiſque licebit dicere, *Vixerunt*.

CAPUT IX.

Loca ſuburbana perturſa, & deſcripta, id eſt tria Cœnobia.

SED finem denique ſermoni noſtro imponamus: nec vos ultrà abducite, rogo quæſoque. Nam ad plenam urbis deſcriptionem ſuburbana dumtaxat iſta loca pertinent, quæ breviter perſtringam. Eſt *Bancum* illud, quod videtis ad lævam, ipsâ viâ Bruxellenſi, teli jactu à portâ. Cœnobium Virginum eſt, Ordinis *D. Auguſtini*: & rectorem habet *Henricum Primum* Ducem, cujus Diploma aſſervant, datum anno ∞.c.xcvii. Inter alia, peculiari inſtituto, obligantur judicare de Leproſis: & judicatos recipere atque alere, qui ſunt quidem Lovanienſes aut Heverleenſes. Numerum novenarium non excedunt, & promiſit Dux *Ioannes* non ultrà ſe nominaturum, anno ∞.cccc.xxii. Princeps novus, priuſquam Lovanium intret, illic quoque juramentum ad altare *S. Georgii* ſolet edere, & precibus nuncupatis dono aliquo honeſtare. Ulteriùs *Fliederbeka* eſt, cui vicini jam fuimus, Ordinis *D. Benedicti* cœnobium, quod auctorem præfert *Godefridum Primum* Ducem anno ∞.c.xxv. Filia &, ut ſic dicam, tradux eſt Cœnobii *Affliginienſis*, quod e ſuis quoſdam miſit, formandæ diſciplinæ. Extremis his temporibus Oeconomiæ laude non floruit: acceſſit & à bellis calamitas, & denique (ruinas vidiſtis) pulcherrima ædificia pleraque & templum ipſum ignis abſumpſit. Nunc in urbe agunt, & præeſt *Abbatis* titulo *Liebertus Chalonius*, vir genere nobili, idemque cum probitate & modeſtiâ induſtrius: & conatur attollere, Deus vires & ſucceſſum donet. Jam è regione hîc noſtri *Parcum* videtis, item cœnobium ſed Ordinis Præmonſtratenſis. Nomen habet ab ipſa re & uſu, quem antè præbuit, fuit enim *Vivarium*, &

cus clauſus, alendis feris ad delectationem Principum, quod genus *Parcos* noſtri & finitimi dicunt. *Gofridus* ille idem, quem dixi, paullò poſt *Fliederbekam* inſtituit, & locum hunc ad meliores uſus, ut ipſe in diplomate fatetur, vertit. Vocavit eò ab urbe Lauduno Galliæ *Præmonſtratenſes*, quorum celebris tunc pietas & eruditio: operam egregiam Antverpiæ, atque alibi, navaverant contra *Tancelinum* hæreticum, qui venena opinionum varie in Belgicâ ſpargebat. Factum anno ∞.c. xxix. quinque circiter annis ante mortem ipſius *Noberti*: *Magdaburgenſis Archiepiſcopi*, qui Ordinem hunc Præmonſtratenſem inſtituit, condiditque. Abbas primus fuit *Simon* quidam: & ab eo *viginti tres* alii, uſque ad *Theodericum Tuldelium*, qui mitræ geſtandæ jus à Pontifice impetravit. Vir hic non pius ſolùm, ſed prudens fuiſſe legitur, multa in amplificationem loci feciſſe: atque idem carus *Carolo Audaci*, & mox *Maximiliano Auſtrio*, Principibus noſtris, & conſiliis eorum mixtus. Succeſſêre alii ad hoc ævi circiter triginta: & plerique omnes, divino quodam beneficio, laudabiles, legum & diſciplinæ tenaces, in œconomiâ etiam boni. Præëſt nunc *Ioannes Drutius*, ab iiſdem aliiſque laudibus æſtimandus. Amœnus hic locus eſt, ſilvâ, piſcinis, rivo, pratis delectabilis: & ſtudioſos ſæpè ad ſe trahit.

CAPUT X.

Heverléa breviter laudata, & luſtrata.

SED quàm magis *Heverléa* iſta, quæ nunc ſe aperit, & pergentibus pulchrâ facie occurrit? O videam, & ruartè noſtræ deliciæ! ô inſiſtamus, & fixo pede atque oculo, pænè dicam oſculo, libemus! Hæc eſt *Heverlea* olim dicta, *Heuriam* nunc compendio vel mutilatione appellant: & *Dominium* ſive Toparchia, non *Baronatus*, ut nunc titulus eſt, fuit. Sed potens ſatis Dominium, & *Berthemium*, *Eegenboviam*, *Silvam-Merdallam*, *Altam-Heverleam*, aliaque finitima, ad ipſas urbis portas habuit ſubjecta. Domini ſe inſcribebant, *Cubicularios Ducis Brabantiæ*: habuitque veteri ſtemmate & propagine proprios ſuos, uſque ad *Rasſonem Gravium*, *Henrici* generum; quo defuncto, emit *Antonius Croyus*, inter prudentes & opulentos Principes cenſendus, & qui magnâ apud *Philippum Burgundum* gratiâ, valdè familiæ ſuæ decus ſtabilivit vel

auxit,

Ille enim & *Comitatum Bellimontanum*, cum opido; item *Cerviam*, egregia ſanè membra, adjunxit. Obiit ipſe anno ∞.CCCC. LXXVII. At in *Baronatum* Heverléa poſteà tranſiit, cùm *Philippus Croyus* primus *Dux Areſcotanus* eſt inſtitutus. Sed prima igitur emptio ab *Antonio*; ornatus & cultus deinde, à *Guilielmo Croyo* quod clarum apud nos nomen eſſe ſcitis, & meritis ſuis illuſtre. Ille eſt, qui pro *Carolo Quinto*, poſteà Auguſto, in ſacro fonte ſpopondit; ille, qui ejuſdem juventæ rector & moderator datus; ille, qui Hiſpaniis præfuit; ille, qui pace & bello omnia apud magnum hunc Cæſarem fuit. Prudentiâ & virtute inſignis, ſed & felicitate notabilis, quòd ad extremum vitæ æquabili gratiâ vel auctoritate viguit: neque vel alienus livor, aut Principis frigus, minuit vel detraxit. Itaque magnas opes vel relictas à majoribus, vel partas à ſe habuit: ſed neque iis, neque potentiâ, niſi in publicum bonum vel ornatum uſus, hîc atque alibi egregia monumenta reliquit, alter *M. Agrippa*, ut cum ſimili viro componam. Cùm enim liberos non haberet, etſi in juvenili & nobili conjugio *Mariæ Magdalenæ Hamaliæ*; multa ſibi ſuiſque ſtruxit, plura Deo, & in uſum religionis aut ſacrorum. Alia nunc omitto, ſed ab eo ecce pulcherrima hæc Arx, etſi opere (mors enim intervênit) imperfecto: ab eo templum & cœnobium hoc amplum Cæleſtinorum, quod uxor perfecit. Nam obiit, dum curis publicis intendit, in Germaniæ *Wormatiâ*, menſe Majo, anno CIↃ.IↃ.XXI. cujus defuncti corpus relatum, * *Areſcoti* primò ſepultum eſt, mox in hoc templo, chori medio, ubi & monumentum ſuperbum & titulos eſt videre. In latere etiam ad parietem, veram ejus in tabellâ effigiem. Neque defuncto amorem & honorem *Carolus* noſter non exhibuit: imò ipſe exſequiis interfuit, & raro in Cæſaribus exemplo, funus deduxit & honeſtavit. Ille igitur auctor præcipuorum operum: ſed ecce Illuſtriſſimus & Excellentiſſimus qui nunc præeſt, *Carolus* primus *Dux Croyus*, & quartus *Areſchotanus*, immane quantum auxit & ornavit. Deus bone, quot ille opera ſtruxit, quæ apparent, & non apparent; multa enim terrâ conduntur: & valles ſuſtulit, & montes deduxit; & quidquid hîc viarum, arborum, ſepium, fontium, viridariorum, hortorum eſt, illi auctori inſcribendum. Omitto ædificia quæ fecit, cœpit, aut concepit: quibus perfectis, credite, non erit in Europâ prætorium quod jure ſe anteponat. Quò maximè facit facies ipſa loci, à Deo & naturâ ſic amœna. Ecce inter modicè

* Quem locum in *Marchionatum* attolli curaverat.

decli-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

rx jacet; flumen Dilia prætercurrit
Pura rivus; tum prata, agri, ſilvæ,
ectu recreant animum & diffun-
s, vias, & manu facta, aut facien-
videte in hac Tabulâ & diſcite!
nceps delineari juſſit, & eſt expreſ-
ualis eſt, aut qualem mente defor-

hîc Tabula HEVERLEÆ

nò non ſatis (quis enim faſtidiat?)
& Muſis factum. Has addo, quia
nceps impendia ſua & curas eò
et perficere, donet ipſum & ex eo
& Epigrammatium quod olim luſi

EVERLEAM.

rica noſtra, tolle vultus,
e lætiore luſtra
IPIS *hoc opus, ſacratum*
NERI, *& venuſtiorum*
n, ſuperba gaude
is & Hortis,
& Arboretis,
, & Ambulacris.
ſtiori!
, & abſque cultu
qua, fabuloſa:
n, quàm polita rident?
vetus, vetuſque
, ecce, BELGICA *audet*
ſit anteferre?
portam ponimus: benè eſt, venite
, prandebimus unà, & miſcebimus
id ſubducitis? tu, inquam, *Rubeni,*
ene, tu *Del-Plani.*
unc SCAZONTEM, quem ſuper in-
is ſcripſi.

ANIUM loquitur.

iſſe glorior quondam,
Belgicæ, & caput regni
ytum trahit nomen.
frequens fui teſtis?
icut æther hîc ſtellis.
s nobiles ſuam ſedem.

Iſtîc habere, multa plebs ſuam ſedem.
Vulgus Minervæ ſacrum & æmulum lanam
Tractabat & texebat, exteris mercem.
Quid nobiles? ferocis ii magis Martis
Pulſi audiebant, bella & arma poſcebant.
Meus ille civis (credet hoc ſequens ævum?)
Domi foriſque claritudinem & nomen
A Marte peperit: ille adoreas crebras
Eques pedeſque patriæ tulit terræ.
Germanus hunc miratus, acer & Gallus.
Pugnax ſimul Britannus. & quid hæc jacto?
Hunc Aſia vidit terra, vidit Ægyptus,
Et axe vidit altero ferox Livo,
Itemque Lithuanus, & Scytha, & Moſcus.
Sunt vera, & hæc fuiſſe glorior quondam;
Sed heu, fuiſſe: jam quid eſſe me dicam?
Ludibrium ſtatus prioris & fati,
Umbramque ſomniumque floris antiqui.
Huc me redegit contumacia, & fœda
Seditio, ab impotente plebe concita
Semel iterumque, quod luit quidem magno
Suo ipſa damno, pulſa, caſa, & afflicta:
Sed & ego ſenſi, ſolitudo nam vaſta
Mox inſecuta: quam fugare dum Princeps
Parat Joannes, *nobile hîc Athenæum*
Inſtituit: & res hæc habere ſucceſſum
Jam cœperat, jam cœperamque florere,
Cùm civica, ecce, bella, triſtia heu bella,
Iterùm dederunt infrequentiam priſcam.
Heu fata rerum labile, & alia ſpirate:
En illa cecidi ego alta, nec caput tollo.
Lumen decuſque Belgicæ, & caput quondam.

FINIS.

APPROBATIO.

Hoç Juſti Lipſii Hiſtoriographi ac Profeſſoris R[illegible]gii de Lovanio ſcriptum ſi emittatur in lucem, p[illegible]ſterioris ævi hiſtoriis multam adferet lucem. Dat[illegible] Lovanii, 28. Sebtemb. 1605.

Guilielmus Fabricius Noviomagus, Apoſtolic[illegible]
& Archiducalis librorum Cenſor.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI
TRACTATUS PECULIARES

De *Magiſtratibus veteris populi Romani.*

. De *vetere Latinorum Scriptura.*

I. De *pecunia veterum Romanorum.*

. De *Nominibus veterum Romanorum.*

V. De *Ritu conviviorum apud Romanos.*

VI. De *Cenſura & cenſu.*

VII. De *Anno, ejuſque ratione & intercalatione.*

Digitized by Google

Digitized by Google

JUSTI LIPSI

DE MAGISTRATIBUS VETERIS POPULI ROMANI:

TRACTATUS I.

CAPUT I.

Diviſio honorum. Quid dignitas propriè. Poteſtas. Magiſtratus. Etymon nominis.

DE Magiſtratibus dicturus, ut id compoſite & dilucide poſſim, de *honore* ejuſque diſcrimine quædam libabo. *Honorem* hic *publicum* intelligo: quem jus definio, titulumque ſuper cæteros, lege aut more conceſſum. Is duplex, *Divinus* aut *Humanus*. *Divinus*, qui ad ſuperum cœleſtemque cultum pertinet: Cui pietas & religio finis: quo in genere ſacerdotes. *Humanus*, qui curam adminiſtrationemque tangit rerum humanarum: cui ſalus & utilitas publica finis. Quo in genere tria ſenſentur: *Dignitas*, *Poteſtas*, *Magiſtratus*. *Dignitatem* appello, authoritatem in ſuadendo, conſulendo, decernendo: qualis Senatorum & judicum. *Poteſtatem*, jus legitimum regendi, jubendique extra urbem & ejus fines, ut ſunt Imperia & Præſidatus. *Magiſtratum* ſimile jus, ſed in urbe ipſa. Hi limites & diviſio ex veterum mente & uſu: Etſi miſceri interdum ſcio, & omnem fere honorem venire in nomen Magiſtratus. Ita Ariſtot. *Politic.* large & laxe ἀρχὰς definit. ὅσοις ἀποδέδοται βουλεύσασθαι περί τινῶν καὶ κρῖναι καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. Id eſt, *Quibuſcunque conceſſum eſt conſulere, judicare, jubere, atque illud maxime.* Etſi poſtrema parte iterum adſtringens & Latini *l. 1. ff. de in jus vocan.* etiam ſcriptores confundunt, qui Proconſules & rectores provinciarum *Magiſtratus* paſſim appellant. Nomen *Magiſtratus* à *magiſtro* ductum. *l. 57. ff. de verb. Magiſter* autem qui magis cæteris poteſt. Olim *Prætores* dicti videntur ab eo, quod cæteris ho-

Honor publicus quid?

Honor divinus & humanus.

Dignitas quid? Poteſtas quid?

Magiſtratus quid?

Magiſtratus à Magiſtro.

Prætor qui cæteris præeſt.

honore præirent. Ita Conſul Prætor dictus: Et priſca lege apud Livium, *lib. 7. Prætor Maximus clavum pangit.* Itaque non abſurde Varro, *lib. 4. de l. latin.* qui natum *Magiſtratus* nomen judicat, poſt Dictaturam & Magiſterium equitum. *Reliqui,* inquit, *minores quam hi Magiſtri, dicti Magiſtratus ab, ut ab albo, albatus.*

CAPUT II.

De varia diviſione Magiſtratuum.

Magiſtratus diſtincti à Tempore. Magiſtratuum autem genera & diſcrimina plura. Aut enim à temporibus dividuntur, ut ordinarii, Extraordinarii. Illi dicti, qui ſtatis temporibus & ſemper in Republica eſſent, ut, *Conſules, Prætores, Ædiles, Tribuni, Quæſtores.* Hi, qui nec eodem tempore, nec ſemper, ut *Dictatores, Cenſores, Interreges.* *Perſona.* Aut à perſonis diſcriminantur, ut *Patricii, Plebeii, Mixti.* E quibus primi dicti, qui ſolis Patriciis patent, ut *Interregnum.* Alteri, qui ſoli plebi, ut *Tribunatus, & Ædilitas plebis.* Poſtremi, qui cuique ordini; ut cæteri omnes. *Qualitate.* Aut à qualitate diſcriminantur, ut *Majores, Minores.* Idque ſenſu duplici. Aut enim *Majores Magiſtratus, Minoreſve* dicuntur, qui auſpicia majora minorave habent, de quibus Agellius, *lib. 13. cap. 14.* aut quorum poteſtas imperiumve majus minuſve: ſic Majores erant, qui lictorem viatoremque habebant, iique omnes erant exceptis Ædilibus & Quæſtoribus: minores qui non habebant. Aut denique diſtinguuntur ab inſignibus *Curules, & non Curules.* Curules, quibus jus ejus ſellæ: ut, *Dictator, Conſul, Cenſor, Prætor, Ædilis curulis.* Non Curules, quibus minime, ut cæteri omnes, *l. 31. ff. de injuriis.*

CAPUT III.

De iis qui apti ad quoſcunque Magiſtratus, & ſerie temporum, qua paulatim plebes ad omnes Magiſtratus admiſſi.

Qui apti ad magiſtratum. Diviſioni non inepte jungam, de iis qui ad quemque Magiſtratum. Aptitudo autem duplex, à gente, & ab annis. A gente olim maxime: qua

patricios admittebant ad Magiſtratum. A Romu-
d inſtitutum: qui authore Dionlſio, *lib.* I. ſanxit:
εὐπατρίδας ἱερᾶσθαι καὶ ἄρχειν καὶ δικάζειν. id eſt,
ricios ſacra facere, magiſtratum gerere, & judicia
rcere. Cui tamen legi in libertate non deinlocus.
m ſtatim anno 16. poſt reges exactos, violari cœ-
: cum novus Magiſtratus è plebe creatus, id eſt,
ibuni. (Anno urb. condit. 260.) *Liv. lib.* 3 & paula-
carpſere eam Tribuni & Plebs; donec corruit
a ſeries & ordo iſte. Primum Quæſtores è Plebe
ati, anno urb. cond. 341 *Liv. lib.* 4. *ibid.* Inde Tri-
milıtum conſulari poteſtate, anno 310. Nec
poſt Conſules ipſi: anno 378. tum Æediles Curu-
, anno uno poſt (id eſt, 389.) *De quibus convene-*
, ait Livius lib. 7. *ut alternis è plebe crearentur: po-*
promiſcuum fuit. Inde ad caput ipſum; Magiſtra-
n tranſgreſſi: Dictatorem è plebe crearunt, an-
368. etſi Magiſter equitum jam ante Plebejus fa-
, anno 385. Denique, Cenſuram etiam commu-
m fecerunt, anno 404. eodem illo primo Plebeïo
nſore, qui & Dictator. Poſtremo, ne quid inta-
m, aut inacceſſum plebi: Prætura iis communi-
a anno 417. Ita ſola Interregia poteſtas apud Patres
nſit: umbra potius, quam verus Magiſtratus.

Olim ſoli Patricii Magiſtratum gerere ſoliti.

Magiſtratus cum plebe communicatus.

Sola interregia poteſtas plebi intentata.

CAPUT IV.

e aptitudine ab annis: & quando Annalis Lex lata.

AT aptitudo altera, ab annis: quam utiliter indu-
xere, etſi tarde. *Nam apud Majores*, inquit Ta-
tus lib. 11. Ann. *virtutis id præmium fuerat, cunctiſque*
vium, ſi fiderent bonis artibus, licitum petere Magiſtratus:
ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima ſtatim inventa
Conſulatus ac Dictaturas inirent. Sed mutatum id anno
bis condit. 873. cum reipſa docti, viderunt modum
quem & limitem conſtituendum ambitioni & ca-
ri juvenili. *Itaque tum primum* (verba Livii ſunt, lib.
.) *rogatio lata eſt à L. Julio, Tribuno plebis, quot annos*
ti, quemque Magiſtratum peterent, caperentque: inde co-
men familiæ inditum, ut Annales appellarentur. Dixi
L. Julio: & ita libri: at Julios etiam plebejos fuiſſe
mus, Antonio Auguſtino docente, *in lib. de famil.*
om. Tamen alii, *Villium* hic in Livio malunt: item-
ue in Cicerone, *lib.* 8. *epiſt.* Sed hoc leve: magis nos
rquet de tempore natæ legis, quod Livius hic tam

Lex annaria lata anno V. C. 873. E. Ju. Trib. pl.

 diſcr-

Digitized by Google

diſerte ſcripſit, inquiens, *Tum primum*: Quod tam
lib. 25. idem ille everſum it, ubi de Scipione Afr
no, (multis ante legem Juliam annis) ſcribit: *Hic a*
dilitatem petenti, cum obſiſterent Tribuni, negantes ra
nem ejus habendam, cui nondum ad petendum legitima a
eſſet. Ait, ecce legitimam ætatem ei non fuiſſe. Quid c
clarius, quam etiam tum de ætate latam? Et profe
aut per errorem confuſionemque nominis aut hor
nis ſcripſit Livius, Scipioni Africano tribuens, qu
Æmiliano poſtea evenerit: (de quo Appianum vi
in Libyca & Valer. Max. *lib.* 8.) aut fateamur, nece
ſum eſt, parum caute ſcriptum in loco altero, latam
à Julio primum. Et fortaſſe per partes, jam ante c
quibuſdam Magiſtratibus ferri cœptum, quæ omni
lex Julia junctim complexa, cæteras velut abolevi
Juvat aliquid Cicero, *Philip.* 5. qui leges anna
multitudinis numero appellat. *Legibus Annalib.*
inquit; *cum grandiorem ætatem ad Conſulatum conſtitue*
bant, temeritatem adoleſcentiæ verebantur. Et Ovid. 5
Faſt.

— — finitaque certis
Legibus eſt ætas, unde petatur honos.

Hæc lex alio nomine Annaria dicta. Feſtus in ea voce: Et Lampridius, in Commodo. *Gratis Annariæ legis impetrata Conſul eſt factus.* Dicta etiam ſatis nove Comitialis; à Latino Pacato, *in laudatione Theodoſ*., ſcilicet, quia modum frenumque Comitiis daret.

CAPUT V.

Magis diſtincte de ea lege. Et qui anni cuique Magiſtratui legitimi fuere.

De ætate Quæſtura vide annotata in Commentario ad lib. 3. Annal. Tacit. pagin. 171 in exemplari Plantiniano.

SEd quia ætas proprie definita hac lege cuique magiſtratui fuerit, jure quæram: nec facile inveniam. Tenebroſus enim locus: & in quo cum nihil, aut parum expreſſi ſit, luſtramus eum per ancipites conjecturas. Atque ut à Quæſtura ordiar: adeo de ætate ejus nihil certum, ut ſint viri magni, qui eam prorſus tollant. Dux illis Paulus Manutius; *in lib. de legibus* qui negat Quæſturæ, Tribunatui, Ædilitati plebis definitam ullam ætatem: legemque Annalem tantum ſpectaſſe Curules Magiſtratus. Parum vere. Quæſturæ enim clariſſime certum annum Quintil. *libr.* 18. *cap.* 6. attribuit. *Calvus, Cæſar, Pollio, multo ante Quæſtoriam ætatem graviſſima judicia ſuſceperant.* Spartanus, in

Ju-

iano. *Quæſtor annum, quem legitima ætas ſinebat, deſi tus eſt.* Tacitus lib 3. Annal. *ut quinquennio matu- r, quam per leges, Quæſturam peteret.* Suetonius i- n *in Calig. cap. 1.* & Plutarchus, *in Cat. Utic.* Quem ium Nicolaus Gruchius 27. fuiſſe vult: ego, ut arbi- r firmius, vigeſimum quintum annum, Argumen- primum à ratione, quia tunc compleri virilem vi- rem conſtat, ut ait. Ulpianus, *l. 1. ff. de minoribus.* :oque jure apti cenſentur ad res publicas & privatas.) authoritate, quia Dio Caſſius, *lib. 51.* Senatoriam atem vigeſimo quinto anno definit. At Quæſtura mus gradus, in Senatu. Adde L. 2. de minoribus: æ ſubtilius conſiderata, adſtruit hoc ævum. De- que argumento etiam ab exemplis: quoniam repe-) Tib. Gracchum intra trigeſimum annum extin- um: & eundem tamen Quæſtorem fuiſſe, C. Man- no Conſule, circiter quadriennium ante mortem: ſſerit ergo Quæſturam neceſſum eſt anno 26. Le-) & Tib. Cæſarem Quæſtorem deſignatum 19. æ- :is anno, *Vellejus lib. 1.* at creatus eſt quinquennio ma- rius quam per leges: *Tacitus lib. 3. & Dio l. 53.* Ergo s petere Quæſturam 24. anno, & gerere 25. Sed no- is hic aliquis in Polybii loco, *lib. 6. hiſtor.* negantis lum urbanum Magiſtratum capi fas fuiſſe, niſi ab eo ii 10. annis militaſſet. Militare autem Romani de- mo ſeptimo demum anno incipiebant, *Plutarchus Gracchis*, non ergo prius pertingere poterant ad uæſturam. Dupliciter ſolvo. Primo vix credibile le ajo, ratam & firmam in Republ. fuiſſe Polybia- im legem eam ſive morem. Quis enim præterea me- init? Et tamen ut fuerit, capiendam non de militia acta, & ex delectu, ſed de voluntaria. Nam quod racchus decimum ſeptimum annum militiæ definiit: l ab ea mente eſt, ut invitus nemo legi in militem eb:ierit, ante id tempus: ſed nihil tamen impedit, obiles & eos qui aiebantur in ſpem honorum, mili- æ & caſtris jam ante interfuiſſe: qui morem hunc abuerunt, ut ſtatim à toga pura militiam auſpicaren- ır, idque in contubernio & velut cuſtodia viri ali- ujus illuſtris. Vellejus *lib.* 9. de Pompejo id tradi- it. Livius *lib. 22.* & Valerius de Scipione Africano, *b. 5. cap. 4.* & paſſim exempla. De Quæſtura non ul- ra eruo. De Tribunatu & Ædilitate videamus. Quorum annos fruſtra item incertos volunt. Quæ e- iim ratio eſt, ut Quæſturæ, quæ minor Magiſtratus, ıa ætas, fuerit: nulla majoribus iſtis? imo fuit: & e Ædilitate, clare Latinus Pacatus, in laudatione

Quæſturam non ante 25 ætatis annum capi aut ſciquam fas attingere.

Digitized by Google

Theodoſi, *Annorum*, inquit, *ita cura fuit majoribus, non ſolum in ampliſſimis Magiſtratibus adipiſcendis, ſed Praeturis quoque, aut Ædilitatibus capeſſendis ætas ſpectata petitorum. Nec quiſquam tantum valuerit animis vel gratia, qui annos Comitiali lege præſcriptos, feſtinatis honoribus occuparit.* Et quanquam firmi admodum nihil reperi: tamen attribuam fidenter Tribunatui ſive Ædilitati annum 27. aut 28. Certe quin ante trigeſimum annum includam, quia is Præturæ fuit, ut dicam. Atque hoc de utraque Ædilitate cenſeo: etſi in Curuli valde à nobis diſſentiant viri docti. Annum enim 26. illa definiunt, quod miremur. Cur enim probabile, tantum otioſi intervalli fuiſſe inter Quæſturam & Ædilitatem? Ciceronis locus, qui eos in omni hac re extra viam ejicit, non me movet. Nam cum pro lege Manilia ſcribit: *quid tam ſingulare, quam ut Senatuſconſulto legibus ſolutus, Conſul ante fieret, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet?* non ego ſane ad ætatem retulerim, ſed ad ordinem & modum. Si enim de ætate: & hoc Cicero vult, eo anno factum Pompejum Conſulem, quo per leges Annales nullum Magiſtratum capere ei liceret: ſequitur ut ante 34. annum (nam eo anno factus Pompejus Conſul, ex Appiano) locus etiam non fuerit Quæſturæ aut Tribunatui: quod vanum. Sed intelligit, inquiunt, Curulem Magiſtratum, quid ita? nec adhærebo ego tam infirmæ conjecturæ. Verum omnino eſt, mentem Tullii hanc eſſe, Pompejum factum Conſulem, cum nec illum, nec alium Magiſtratum capere poſſet. Vel quia non legitime progreſſus, vel potius, quia eques adhuc Romanus & nondum Quæſtor; *Epitom. Livii* 7. Lex autem Cornelia tranſire ad ullum Magiſtratum cvare vetuit, Quæſtura nondum geſta. Minus vero me turbat, quod exempla adferunt eorum, qui geſſerint Ædilitatem poſt trigeſimum annum. Ridiculum. Scimus enim legem nullam Annalem vetuiſſe, ne quis poſt legitimum annum peteret, gereret: ſed ne ante eum. Itaque Conſules etiam & Prætores multi facti anno 50. & poſt illum. Denique (ea veriſſima ratio) pauci feſtinabant ad hos minores Magiſtratus: quia celeritatis ejus modicus fructus, & grande nihilominus ſpacium ſupererat ad Conſulatum, id eſt, honorum metam. Prætura nunc ſequitur: cui annum tribuunt 39. petendæ, 40. gerendæ: haud alio argumento freti, quam de bienni intervallo. Itaque jure ambigo: nam D. Caſſius *lib.* 52. dicente annum 30. Præturæ dat an-

Ætas 27. vel 28. Ædilitatis, ut & Tribunatus.

Lex Cornelia.

s, inquit, καὶ ἀγορανομήσαντες ἢ δημαρχήσαντες στρατηγεῖ-
τ[illegible]αντες, id eſt, Quæſtura functi & Ædili-
, ſive Tribunatu Præturam accipiant tricenarii.
excuſabunt, quod id ſub principibus: quos le-
. annalem laxaſſe non nego. Sed quid tamen de
Bruti facto dicent, quem Prætorem reperio an-
ætatis 35. nam vixit in univerſum, ut Vellejus *lib.*
adit, annos 37. atque biennio ante mortem, Præ-
.m eum egiſſe cum Caſſio ſatis conſtat: & niſi
ri ingenium me fallit, juxta leges. Itaque ad hunc
um Præturæ finiendum labar non invitus. Con-
tus reliquus eſt: cujus ætas extra omnem litem.
cero *Philip.* 5. clarè nimis firmat. *Quid Alexander*
cedo, qui cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœ-
t, 33. anno mortem obiit? quæ ætas, noſtris legibus 10.
is minor quam Conſularis. Eſt igitur Conſularis
nus 43. ſi arctè verba Ciceronis capis: ſive 42. ſi
nigne, & magis ex vero. Satis enim fuit attigiſſe
. annum: uti docent exempla crebra. Gravis ergo
ætas, quippe in Imperio & Magiſtratu graviſſi-
): quam tamen adeo, mutato Reipublicæ ſtatu,
incipes neglexere; ut Dolobellam Cæſar conſulem
erit annos natum 25. & poſtea etiam alii [illegible]
rii facti *ex l. unica, ff. de offi. conſulum*, & *l.* 20. *ff. de*
manumiſſis vind. Qua licentia in omni alio M[illegible]
incipes pro arbitrio uſos moneo ſemel. De ordina-
s Magiſtratibus dixi: Extraordinarii ſu[illegible], qui
nen neſcio an lege comprehenſi. Etſi de Dictatore
Cenſore non difficile indicium eſt, quia creati
rumque è Conſularibus, more tamen quodam po-
is, quam lege. Sed & Interrex plerumque ex ho-
oratiſſimis Senatus.

Prætura potuit anno 35.

Annus conſularis 42.

Lex Annaria principibus neglecta

CAPUT VI.

Annalem legem etiam in provinciis aliquam fuiſſe. Item Romæ in Senatu & Equite. Et aliæ quædam leges quæ huc referuntur.

HÆc utilis illa & ſalutaris lex Annaria, cui locus etiam in municipiis & Coloniis, etſi annorum aliqua diverſitate, quam in parte haurire eſt ex Plinio, *lib.* 10. *Epiſt.* Sed & ætas Romæ, in Senatu ipſo ſpectata: etiam ſub principibus. ideoque Senatoria ætas Tacito *lib.* 25. *annal* nominata. *Annius Vivianus,* inquit,

Adlecti in equites ann. ætat. 18. in Senatum 25.

quit, *gener Corbulonis, nondum Senatoriæ ætate.* In & in equite: definitque Dio *lib.* 52. utramque. *Alle re*, inquit, *oportet in equestrem ordinem annos natos* 18. *Senatum annos datos* 25. Quod videntur à Græcis Ro mani ſumpſiſſe: cum & apud Athenienſes ἡ ἡλικία τριάκον τα fuerit, *Demoſt. contra Ambiot.* & apud Spartanos le ge Lycurgi in Senatum nulli aditus, niſi ſexagenari Addo breviter & attexo leges Annali huic non diſſi miles, qui de ordine Magiſtratuum cavebant; aut in tervallo, ut fuit lex Cornelia: quæ vetuit Præturam adipiſci ante Quæſturam, & Conſulatum ante Præ turam, Appianus; *lib.* 1. *civil.* Quod ipſum tamen in more etiam antiquo fuiſſe Livius, *lib.* 31. oſtendi ubi de Conſulatu Flaminii: Item lex de intervallo priſca: quæ vetuit eundem Magiſtratum iterare, niſi decennio interjecto. Livius, *lib.* 7. *ſub fin.* Quæ cum negligeretur, relata eſt à Sylla Dictatore, ut comme morat idem Appianus. Sed ſic quoque poſtea ſæpius ſpreta: cum mos invaluiſſet, ut homines gratioſi legi bus per Senatum aut populum ſolverentur.

Annariæ haud abſimiles: Cornelia, Priſca de intervallo.

CAPUT VII.

De Conſulibus. Nomina eorum. Inſtitutio Poteſta & munia.

Unus idemque dictus: Prætor, Judex, Conſul.

SEd univerſe de Magiſtratibus ſatis dixi: quoniam quæ ad comitia & renunciationem ſpectant, alii ſcripta: nunc diſtincte explicabo ſingulos, initio ab eo Magiſtratu facto, qui initium cæteris. Quem tri plici nomine appellarunt: *Prætorem*, *Judicem*, *Conſu lem.* Cicero 3. *de leg.* bene recenſuit. Ibique præeun do, judicando, conſulendo, Prætores, Judices, Conſules appellantur. Bene, inquam, & ordine Nam primo prætores dicti: quod nomen etſi com mune omnibus imperiis, tamen velut per excellen tiam adhæſit iſtis. Feſtus *in voce*, Prætoria porta. *Ini tio Prætores erant, qui nunc Conſules.* Juſtinianus *No Conſt.* 24. & 25. *Eſt enim*, inquit, *Prætoris nomen Ro mani Imperii proprium, & ante ipſos etiam Conſules, in ve tere atque præclara Republica conſtitutione uſurpatum.* In 12. tabulis exemplum ejus vocis reperio, cum jubent (apud Plinium, *lib.* 18. *cap.* 3. Impubem Prætor arbitratu verberare, id eſt, Conſulis; quoniam tum certe creatus nondum prætor. Itaque Livius *lib.* anno ipſo poſt 12. tabulas ſcriptas, *His temporibus*, n qui

:, *mendum consulem judicem, sed prætorem appellari fuit*. Nec falsum, à Zonara *tom.* 2. traditum, :toris nomen manſiſſe uſque ad Decemviros, iiſq; ctis, Conſulis nomen demum irrepſiſſe. Etſi llem dixiſſet, judicis: quod ex Livio antiquius e eſt illo conſulari. Dicti autem judices, a præci-) videlicet munere: quia ut olim judicia omnia in nu regum, ſic poſtea Conſulum fuere, donec tranſ- ı ea in parte ad prætores. Exemplum hujus appel- onis in priſcis commentariis eſt ad Varronem, 5. lingua lat. *Omnes Quirites viſite hæc ad judices*. Idque men antiquatum & abolitum demum crediderim ſt prætores: id eſt, proprios judices creatos: & ıc - invaluiſſe nomen Conſulis, de cujus etymo ·ıa opinio, nec inſcita. Sunt enim qui à fine deri- nt: *Florus lib.* 2. *cap.* 5. & *lib.* 2. *ff. de orig. juris.* quia ıs eſt conſulere & providere civibus. Sunt qui ab ıcio: quia conſulit, id eſt, rogat Senatum. Sunt ı à judicando interpretentur: quæ in ſolo tamen uintiliano, *libr.* 1. *cap.* 9. mihi lectum. *Sitne conſul*,]uit, *à conſulendo an judicando? nam & conſulere vete- vocavere: unde remanet illud, rogat BONI CONSU- AS, id eſt, judices*. E quo triplici etymo, primum pularius; tertium ſubtilius; medium verius ſenti- ı, quia adeo proprium conſulis interrogare & re- rre ad Senatum, ut Livius *lib.* 7. ſcripſerit partes ıs magis exquirendæ, quam dandæ ſententiæ eſſe. ıo obſervo conſulendi verbum hac notione pro- ıum & ſolenne curiæ fuiſſe. Spartianus, *in Piſon.* c docuit in 30. tyrannis. ---- *Tunc Aurelius Fuſcus*, quit, *Conſularis primæ ſententiæ ait Conſuli, conſulem- mque conſuleret eſſet, divinos, inquit, honores Piſoni de- mo*. Sed de nominibus abunde: inſtitutionem vi- :amus, quæ non obſcura. Inſtituti enim ſtatim poſt ges exactos, Anno v. c. 244. Cauſa creandi, utilitas ſe potius neceſſitas, quoniam cùm ſine rege & ca- te eſſent, fluctuanti illi corpori opus fuit, qui diri- :ret & gubernaret. Sed duo ideo: ut novam liberta- m non committerent periculoſe uni; & *diviſo Im- rio, ſi alter malus eſſe voluiſſet*, ut inquit Eutropius, ı. *alter eum, (habens poteſtatem ſimilem) coërceret*. Qua uſa, tempus etiam imperii breve datum, & annum ıntum: *ne diuturnitate inſoleſcerent, & civiles ſemper eſ- nt* (ait idem Eutropius) *qui ſe poſt annum ſcirent futu- ı eſſe privatos*. Florus *lib.* 1. *c.* 5. eleganter & acute ramque cauſam complectitur. ------ *Ex perpetuo ı perio*, inquit, *annuum placuit, ex ſingulari duplex, ne poteſtat*

Conſul à conſulendo, id eſt, rogando.

Conſules inſtituti Anno V. C. 244.

Conſules duo cur?

Cur annui?

Conſularis poteſtas regia & ſumma.

poteſtas ſolitudine vel mora corrumperetur. Loco ig
Regum creati, & quidem cum pleno eorum jure. I
que *regium imperium*, id Cicero, *de leg.* & *in orat.*
Q. Fr. non injuſte appellat: *regiam poteſtatem.* Livi
faſtigium dignitatum. Caſſiodorus, *lib.* 2. *variarum*
piſt. 2. Et Ovidius, 4 *Triſt. Eleg.* 9.

---- nullum Martia ſummum
Altius imperium Conſule Roma videt.

Qua de cauſa Græci, Conſules non tam προβούλους au
συμβούλους verterunt, vim verbi intuentes: ſed potiu
ὑπάτους, quaſi dicas ſummos, vim intuentes Impe
& poteſtatis: quoniam quod *præcellens* & *ſummum e*
priſci Græci vocabant ὕπατον, inquit Dionyſius, *lib.* 4. E

Conſularis poteſtas initio ſumma ſubinde imminuta idque ratione duplici.

ſane vis omnis & liberrimum imperium initio apu
illos: Pacem bellumque facere, fœdera ferire, coe
cere, animadvertere, jus vitæ neciſque in cives h
bere. Donec paulatim imminuta iſta: & redacta a
eum modum, qui gravis libertati non eſſet. Imm
nuta autem præcipue duplici via, provocationis &
interceſſionis.

Provocatione. Interceſſione.

Provocatio ſtatim poſt reges nata ex l
ge Valeria; *Liv. lib.* 2. qui animadverſionem in cive
abſtulit, & non obſcure imperium conſulare diſſolvi
Non enim ultra vitæ & necis poteſtas penes eos; cum
provocare ad populum, ut majorem judicem, licere
At interceſſio, quæ nata cum Tribunis, arbitriu
pacis, belli, & graviorum rerum conſulibus eripuit
quoniam intercedere, atque impedire omnes Con
ſulares actiones Tribuni poterant, velut populi voce
Cujus ſane populi vis & dignitas magis magiſque cre
vit (utique poſt Hortenſiam legem) & imperium ſib
ſumpſit, ſuper omnes Magiſtratus.

Munia Conſulum quæ ex poteſta.

Soluta igitur Con
ſulum poteſtas, non tamen fracta quam diu Reſpu
blic. ſtetit. Multa enim eorum & ampla adhuc mu
nia: quæ ſtrictim & velut per judicem recenſebo. Pri
mo, caput Reipubl. Conſules habentur: omneſq; Magi
ſtratus ſubjecti iis & obnoxii, præter Tribunos. Ita
que intercedere etiam omnium actionibus poſſunt
Secundo, militiæ jus ſummum habent; civibus & ſo
ciis imperant; *Cicer.* 3. *leg.* & *Polyb. lib.* 6. Tribuno
militum: Centuriones, Præfectos conſtituunt. Ter
tio, imperium in provincias habent, evocare ſubditu
poſſunt, coercere, punire, *Cic. in Ver.* & *Polyb. lib.*
6. Quarto, jus vocandi populi habent, cum eo agen
di, leges ferendi: iiſque nomen à ſe dandi. Quinto,
literas omnes à Præſidibus provinciarum, à populis &
urbibus accipiunt: legatos audiunt: & quicquid per Se
natum populumque conficiendum eſt, manu horum
& mi

miniſterio conficitur, *Dio Caſ. lib.* 40. *Cæſar.* 1. *civil.*
lib. 6. Sexto, ut Senatus res omnes pace belloq; tra-
bat, regebat: ſic ipſi quodammodo Senatum, quem
nvocabant, dimittebant: ſententias rogabant, nu-
erabant, dividebant: & ad ſummam, in univer-
hac navi, velut *arbitri* quidam & *gubernatores* erant.
que hæc libera Republ. fuere: at oppreſſa ea, ſte-
m imminuta Conſulum poteſtas. Princeps enim,
omnium Magiſtratuum jura ad ſe traxit: ita præci-
e Conſulum & Tribunorum. Itaque ex his omni-
s quæ dixi, pauca iis manſere nec alia fere munia
perio ſub principibus quam iſta. Ut Senatum voca-
nt & conſulerent: ut jus dicerent & tutores darent,
artianus in Vita Antonini, manumitterent, *Caſſiod.*
. 6. *epiſtol.* 1. & *Claudian. in Eutrop. lib.* 1. vectiga-
locarent, *Ovid.* 4. *Triſt. eleg.* 5. & 9. quod olim
unus Cenſorium: ludos & præſertim Circenſes e-
erent: *Arrian. lib.* 4. annis nomen darent. *Lucan. lib.*
. Quæ omnia, ut brevis ſim, teſtimoniis non dilato,
uæ tamen in hiſtoriis ac legum libris ſparſa. Vide
leraque ex iis, ſi lubet, apud Caſſiodorum, *lib.* 6.
piſt. 1.

Conſulari imperio frenum à principibus.

CAPUT VIII.

De inſignibus Conſulum.

AD inſignia venio, ſive ad ornamenta quædam externa, quæ adjuncta Conſulibus, aliiſque Ma-
giſtratibus ad augendum ſplendorem. Eorum omni-
um originem ab Etruſcis eſſe, Livius *lib.* 1. & Sym-
machus *lib.* 3. *epiſt.* 11. voluerunt: itemque Florus *lib.*
1. *cap.* 5. qui diſtincte etiam recenſet. *A Tuſcis*, in-
quit, *faſces, trabes, curules, annuli, Phaleræ, Paluda-
menta, prætexta: inde qui aurato curru quatuor equis trium-
phatur: togæ pictæ, tunicæque palmatæ, omnia denique
decora & inſignia, quibus imperii dignitas eminet.* Hæc
in Conſulibus paulo diverſa fuiſſe reperio, veteri
Rep. & nova. Veteri Rep. hæc in uſu. Faſces 12.
cum lictoribus: ſella curulis, prætexta toga, ea que
domi ſumpta primo magiſtratus die ante Deos pena-
tes, (*Livii lib.* 22. *in fin.*) Scipio eburneus in manu,
ſive ſceptrum; de quo Scipione minus quidem vul-
gata res eſt: magnis tamen authoribus mihi certa.
Dionyſius, *lib.* 3. Tarquinio regi ſceptrum eburneum
attribuit; idque manſiſſe ſucceſſoribus ejus tradit &
Con-

Inſignia Magiſtratuum ab Hetruſcis.

Vetera Conſulum inſignia.

Conſulibus ipſis. Livius lib. 3. *Gallum quendam ſcipione eburneo percuſſum à M. Papyrio* ſcripſit: conſularem hoc ſceptrum intelligens. Valerius de priſcis conſulibus, lib. 4. cap. 4. in exemplo Aquil. Calat. *Nec ſuis iis rubori, Scipione eburneo depoſito, agreſtem ſtivam aratri repetere.* In Valeriana epiſtola apud Vopiſcum in vita Aureliani. *Nam te Conſulem hodie deſigno, ſcripturus ad Senatum, ut tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces.* Hæc enim Imperator non ſolet dare, ſed à Senatu quando fit Conſul, accipere. Caſſiodorus *lib.* 6 in formula Conſulatus: *Valida manu Victoriani ſcipione nobilitas.* In Gloſſis priſcis: *ſcipiones virga Conſulum.* Et Eunodius, *in Panegyrico*, ſcipiones pro ipſo Conſulatu poſuit. *Serranum ſcipionibus aratra peperperunt.* Nec Juvenalem *Satyr.* 10. aliter quam de hoc ſcipione ceperim.

Da nunc & volucrem ſceptro qui ſurgit eburno.

Præcipitque nobis Aquilæ figuram fuiſſe in ſummo ejus ſceptro. Niſi tamen magis placet ad ſcipionem triumphalem id referri, quem plane ea forma Iſidorus *lib. 7. cap. 2.* deſcribit, & eundem in triumpho. Appianus *lib. de bellis Punic.* etiam agnoſcit. Atque hæc fere inſignia olim. Poſterior ætas ſub principibus quædam addidit, quædam immutavit, & id fere in ſuperbiam, ut ſolet, ac pompam. Non contenti enim ſimplici Prætexta, ejus loco togam pictam induxere: quæ antea triumphantium propria tantum Lampridius, in Alexan. *Prætextam & pictam togam nunquam niſi Conſul accepit: & eam quidem, quam de Jovis templo ſumptam alii accipiebant.* Ubi notari illum ritum ſerio velim, accipiendæ Conſularis ejus togæ è Capitilino templo, quem eundem ingerit opportune in eadem iſta re Capitolinus in Gordian. *Palmatam tunicam*, inquit, *& togam pictam, primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit: cum antea Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio.* Hæc eſt illa toga picta, quam Palmatam alio nomine dixere: tribuitque eam Conſulibus. Caſſiodorus lib. 6. vari epiſtola 1. *Pinge*, inquit, *vaſtos humeros vario colore palmatæ.* Et Eunodius *in Paneg.* Etſi de toga non exprimunt clare. Itaque ſuſpicari poſſis ex ſuperioribus Capitolini verbis de tunica tantum; falſo tamen ex Martiale, qui togam in hac re nominat diſerte.

Inſignia quæ poſtea Coſſ. acceſſere ſub Principibus.

Palmatæque ducem ſed cito redde togæ, id eſt, Conſulatui. Et Auſonio, qui in Panegyrico Gratiani tria hæc, *pictam palmatam, trabeam*, aperte confudit, & ſolere

ſed ſuo ævo oſtendit. Nam & *trabeam* reperies ... propriam Conſulum veſtem: & cave pro *tunica* ... ut priſci: ſed pro hac ipſa toga picta. Cau... utrumque hoc nomen ei dederint: quia auro ... uraque intexta ea fuerit, ad formam trabium, palmarium ramorum. De trabea autem conſulari ...mmachus lib. 9. epiſt. 102. *Litera* (inquit) *quæ te* ... *trabeam meruiſſe loquerentur*, &c. Et Clau... in Eutrop.

Annus qui trabeas, hic dedit exilium.

...ue idem Poeta alias ſæpe. Etiam Imperator, *l.* 1. *C.* ... Jam in faſcibus etiam ipſis aliquid muta... Laurum enim iis perpetuam addiderunt, quæ ... ſolet tantum in triumphis. Colligo ex Martiale, 10. Epigram. 9.

... tu laurifera annum qui faſcibus intras.

...ib. 12. *Epig.* 3. oſtendit etiam Laurum ædibus ...nſulum ſolere addi. Sed & Caſſiodorus *lib.* 2. *var.* ... laurum Conſulibus diſerte tribuit. Nec lau... ſolum, ſed ſecures etiam iterum relatas, in faſces, ... Valerius ademerat, (*vide Elect. Lipſ. cap.* 23.) ... oſcitans lector obſervet ex Caſſiodoro lib. 6. *Hinc* inquit, *quod etiam fuſces atque ſecures tanta pote... præcepta ſunt illigari* Et ex Claudiano aliquot locis, 2. *in Eutrop. Et in* 4. *Conſ. Honorii.* Nec ideo quia ...entia aut imperium iis creverat (contra eſt) ſed ... faſtus & ſuperbia externa, quæ ipſa etiam calce... auratos conſulibus induit, (quod ſcriptum à ſolo: ... d ſciam, Caſſiodoro. *lib.* 6. *in for. conſ.*) Satis ta... clare. *Lares, inquit, propriis calceis auratis ingre...* Quod genus calceorum in uſu Romanis fuiſſe ... doctus me docuit in Enchiridio, *cap.* 54.

CAPUT IX.

Ritus aliquot conſulares.

Omnia, vim, & inſignia Conſulum ſatis ex... addam ritus aliquot priſcos, & non ob... qui valde ad ſcriptorum veterum lucem: eos cer... vix dedero, ſed ut venient ſub ſtylum. Pri... noto, vario die initium conſulatus olim fuiſſe: ... ex Livii multis locis clarum. Donec anno de... 598. inire & ipſi & alii Magiſtratus cœpere Cal. ... hoc traditum in Epitome Liviana 47. etſi mutile ... corrupte. Primus autem hic dies Conſulibus valde ho-

Conſulatus iniri ſolitus Calend. Jan. qui dies ... ſpecialis ...

Digitized by Google

honoratus. Domum enim eorum populus & Senatus coveniebat, eoſque ſalutabat, deducebat. Claudian. lib. 2. de Conſ. Eutropio.

---- vulgata petebat
Aula ſalutatum ſtudiis; ----

De comitatu Senatus & populi, Ovidius, 4. Pont. eleg. 9.

Dumque latus ſancti cinget tibi turba Senatus,
Conſulis ante pedes ire juberet eques.

Et Claud. lib. 1.

Candida pollutos comitatur curia faſces.

Hæc officia conſulum Spartianus *in Hadriano*. notat. *Romæ*, inquit, *Prætorum & conſulum officia frequentavit*. Et Suet. in Julio, c. 15. *Relicto*, inquit *novorum conſulum officio*. Symmachus *l. 1. epiſt.* id appellat auſpiciis intereſſe, ut *Fortunati*, inquit, *ſellam tuam læto agmine proſequuntur, auſpiciis tuis quibus fati integer amicus interſit*. Et lib. 3. Epiſt. 21. *Apud egregium virum Conſulem fave abſentiæ meæ, cujus honore gloriari noſtrum eſt, auſpiciis intereſſe fœlicium*. Et appellat ideo, quia primo illo die munia omnia conſulatus ſui delibabant, velut auſpicii cauſa. Ideo & auſpicialis hic dies appellatus, de quo ſcripſi *ad lib. 4. de Annal. Taciti*. Initium autem faciebant à religione, & deducebantur ſolenni iſto officio in Capitolium primo: ut vota ſcilicet conciperent, & ſingulos boves Jovi illic immolarent. Ovid. *de Græcino Conſule*, lib. 4 de Ponto Eleg. 9.

At cum Tarpejas eſſet deductus in arces,
Dum caderet juſſu victima ſacra tuo.

Et Lampridius de Heliogab. *Deinde in Capitolium ad vota concipienda & perficienda ſolennia ire noluit: omnia per prætorem urbanum, quaſi conſules illic non eſſent, facta ſunt*. Et Livius *lib.* 41. Clare: *Conſulibus*, inquit, *quo die Magiſtratum inierunt, immolantibus Jovi ſingulis bubus, ut ſolent*. Spectatque ad hoc conſulare ſacrum, quod Suetonius in Auguſto, *cap.* 93. ſcribit. Et Plinius, *lib.* 11. *cap.* 37. Adde iterum Ovidium, *lib.* 4 *de Ponto, Eleg.* 4. A Capitolio autem in Senatum deducebantur, gratiaſque illic Principi agebant: juſſi, ut Plinius, inquit, Senatuſconſulto. Atque eodem iſto die munera Conſularia amicis mittebant: quorum mentio Symmacho, lib. 3. Epiſt. 61. *Grata mihi*, inquit *fuere ampliſſimi Conſulatus tui munera*. Vocatque hæc *ſportulam Conſularem* idem ſcriptor, *lib. 9. epiſt. ult.* Sed & in populum pecuniam ſpargebant, cujus effuſionis Caſſiodorus meminit, *l. 2. Epiſt.* 2. & *lib. 7. epiſt.* 1. Eique ſparſioni centena pondo auri attributa tuiſſe doce-

cet lex 2. C. de Conſulibus ubi tamen utilitas hæc rgendi ab Imperatoribus tollitur, & ſumma ea ad ıæ ductus reparandos transfertur. Primis etiam his -bus in leges jurabant, ſicut & reliqui omnes Ma- ratus: nec fas cuiquam ultra 5. dies gerere, niſi qui blice id juramentum præſtitiſſet. Livius, lib. 31. *Valerius Flaccus*, inquit, *quia Flamen Dialis erat, are in leges non poterat: Magiſtratum autem plus 5. s, niſi qui in leges juraſſet, non licebat gerere*, Etſi Pli- us *in Paneg.* id juramentum bis præſtari ſolitum vi- atur innuere: ſemel cum deſignati conſules eſſent, que in manum Conſulis renunciantis; iterum in ſtris, populo toto audiente, & formula etiam ipſa randi expreſſa ab eo in parte. Quem totum locum medio Panegyrico ejus omnino vide. Atque ſimi- juramentum iterum præſtabat Conſulatu jam geſto. ırabant, inquam, nihil in eo ſcienter ſe feciſſe con- a leges. Plinius. *Itaque & abiturus Conſulatu*, inquit, *raſti te nihil contra leges feciſſe*. Dio Caſſius, lib. 53. *ugeſtus*, inquit, *defunctus Conſulatu, juramentum itrio more perſtitit*. Idem de Claudio, lib. 60. *Con- latu abiens*, inquit, *idem, ut alii, juramentum per- itit, ſolitus id omnibus Conſulatibus ſuis facere*. Atque : hoc ultimo juramento Cicero, *lib. 5. epiſt. 2. & in Piſon.* capiendus. Et Plutarchus, *in Cic.* Et Dio aſſius *lib.* 37. Atque hæc pene primis diebus in uſu, uibus addo ritum, ad vim & poteſtatem Conſulum ectantem: qui interdum, poſcente ſalute publica, a aucta eſt, ut par abſolutæ & regiæ potentiæ eſſet, lodus augendi per Senatuſconſultum: quo Reſpu- lica Conſulibus permitti dicebatur, *Cic. 1. Catil*, de- endenda dari, *Cic. de aruſpic. reſp. & Phil. 5* Quod ta- ien interponi non temere ſolet, niſi in atroci nego- o ut Saluſt. *Cic. Phil. 8. & in epiſt.* ait: In ultima ne- eſſitate, ut Livius *in Catil. lib.* 3. in ipſo urbis in- endio, & deſperatione omnium ſalutis, ut Cæſar *lib. 1. ell. civil.* Formula Senatuſconſulti brevis & ſolennis æc, VIDERENT. CONSULES NE QUID RESP.)ETRIMENTI ACCIPERET. Quo uno verſiculo ſatis rmatos eos ſemper fuiſſe, etiam nullis armis datis, Cicero *pro Mil.* ſcripſit. Vis enim eorum verborum æc: ut imperium ſummum merumque Conſulibus ſſet, exercitum parare poſſent, bellum gerere, coër- ere omnibus modis ſocios atque cives; & uno ver- o, reſtituebatur iis hoc decreto jus regium vetus, per rovocationem aliaſque leges ademptum, *Saluſt. in Catil.* Antiquum autem valde hunc morem eſſe &

 cum

Digitized by Google

cum prima Rep. natum, docet Livius, *libr.* 3. q
ejus, ut jam recepti meminit: ſoletque interponi
domeſtico plerumque motu, in Tribunitiis ſeditio-
nibus, pernitioſis legibus, conjuratione occulta:
aut etiam externo diſcrimine, ſed extremo. Vide,
præter dictos, Vegetium *lib.* 3. *cap.* 1. & Dionem,
lib. 37. Ritum huic adjungo duplicem, qui ad inſi-
gnia Conſulum ſpectat & ad faſces, alterum de ſecu-
ribus ablatis, de quo ſatis dixi in Electis, *cap.* 23. al-
terum de diviſione faſcium, qui ſic habet. Conſuli-
bus duobus creatis, cum initio faſces 24. præferren-
tur, id eſt, ſingulis 12. in voce & invidia populi res
fuit: tanquam regno non depulſo ſed duplicato. Ea
cauſa Valerius inſtituit, ut 12. tantum faſces conſu-
lares conſpicerentur, iique alternis menſibus apud al-
terum Conſulem eſſent. Ita inquam, ut primo menſe
prior Conſul eos haberet, ſecundo alter, itaque in
orbem. Dionyſius *libr.* 4. & Dio Caſſius. *libr.* 51.
Sumere autem eos prior ſolebat, qui major natu eſ-
ſet: idque obtinuiſſe videtur, uſque ad legem Juliam,
qui honorem hunc detulit numero liberorum. De u-
troque vide Valer. *lib.* 4. *cap.* 1. & Agell. *lib.* 2.
cap. 15. Interea tamen Conſul is qui ſine faſcibus, ne
nullo inſigni noſcerentur, accenſum habebat, qui
eum præcederet, & lictores qui ſequerentur cum
virgis ſeu bacillis. *Dionyſ. lib.* 5. *initio*. Suetonius *cap.*
20. notat in Julio. Et Livius de Decemviris, *lib.* 3.
Denique poſtremo obſervo ritum, qui ad tempus ge-
rendi Conſulatus pertinet, quem olim annuum fuiſ-
ſe ſcimus: mutatum tamen ſtatim cum Rep. & à Ju-
lio Cæſare, Anno urb. cond. 708. plures Conſules
uno anno facti. Deſignabantur enim in tres, duos,
imo unam menſem, & alii atque alii ſubſtituebantur.
Mos novos & obvia exempla: à quo tamen manaſſe
moneo, ut duo genera Conſulum nominarentur, or-
dinarii & ſuffecti. Ordinarii, qui more priſco prin-
cipio anni, & Cal. Jan. inirent: ſuffecti autem, o-
mnes qui deinceps ſubſtituti. Illi honeſtiores cenſe-
bantur: quia nomen illorum magis celebre & æter-
num, cum ab iis tantum tempora & anni numera-
rentur. Seneca: *Conſulem me fecit, ſed non ordinarium.*
Suetonius in Domit. cap. 1. *In ſex Conſulatibus unum
ordinarium tantum geſſit.* Symmachus lib. 9. epiſtol.
120. *Delatus eſt à clementiſſimis Principibus ordinarius
Conſulatus.* Lampridius in Alex. *Conſulatum tertium
iniit tantum ordinarium.* Hæc diviſio & hic mos ad
Conſtantinum Imperatorem manſit, qui conſula-
tum

Digitized by Google

iterum annum fecit: & pro ſuffectis novum ge-
reperit, quos Conſulares dixit, ſive etiam Con-
; honorarios, quorum origo à Conſularibus orna-
.tis, quæ inſtituerat jam olim C. Cæſar apud *Sue-*
cap. 76. Extat conſularitatis formula (ita hono-
hunc appellabant, non Conſulatum) in *Caſſio-*
lib. 6. *epiſt.* 21. quem omnino ſuadeo legas, i-
que de iſtis capienda, L. 4. C. de Conſul. & N.
62.

CAPUT X.

Prætoribus. Nomen eorum. Inſtitutio. Numerus. Inſignia.

Juxta Conſules, Prætores merito ſequuntur: qui dignitate proximi & collegæ Conſulis appellantur. *lib.* 7. & *Agell. l.* 13. *cap.* 14. quoniam iiſdem auſpiciis creabantur. Nomen illis ſive quod *præirent*, ſive quod *præeſſent*, mere latinum & ſane vetus: *Varr.* *de ling. lat.* Populi enim plerique è Latio Imperatores & duces ſuos Prætores appellarunt: uti exempla Livio crebra. Sed & Etruſci Prætores habuiſſe videntur, inter ordinarios & legitimos Magiſtratus. Spartianus *in Hadr.* me docuit. *in Etruria*, inquit, *præturam Imperator egit, per Latina oppida Dictator, & Ædilis & Duumvir fuit.* Et vetus in Italia inſcriptio: PRÆTOR ETRURIÆ XV. POPULORUM. Ita ut late omnino patuerit olim id nomen: *nec ſolum*, ut Aſconius *in Verr.* ait, *veteres omnem Magiſtratum cui pareret exercitus, Prætorem appellarunt, ſed quemcunque in re profana ſive etiam ſacra Præfectum.* Sic in monumentis ...go. PRÆTOREM TIBURTINUM, PRÆTOREM SACRORUM, PRÆTOREM SACRIS VOLCANI, PRÆTOREM IUVENTUTIS. Nec ſcio, an lata ea ſignificatione Suetonius ſumpſerit: cum libros de Prætoribus inſcripſit: ſed commune tamen antea nomen & Conſulibus ipſis uſurpatum, proprium eſſe cœpit ...c Magiſtratui: qui inſtitutus anno urb. con. 388. ... inſtituendi duplex, Utilitas & Æmulatio. Utilitas, quia cum Conſules ſæpe bellis avocarentur, nec ...t in Urbe qui jus diceret, ex uſu fuit Magiſtratum creari, qui proprie huic muneri vacaret. Æmulatio, quoniam, ut Livius indicat, *initio lib.* 7. ...ricii novum hunc honorem avide quæſivere, in lo... ...cepti Conſulatus. Creatus autem initio unus:

Prætor dictus vel quod præiret vel quod præeſſet aliis.

Prætor antiquis pro omni Magiſtratu & Præfecto.

Prætoratus Urbi Romæ quando cœpit & cur inductus?

Prætor initio unus...

 poſtea

poſtea adjectus. poſtea circa annum 11. urb. cond. 510. alter adjectus qui jus item diceret: ſed diviſis muneribus, ille inter cives, hic inter cives & peregrinos. Itaque cognominibus etiam diſtincti fuere, & alter Urbanus, alter Peregrinus appellati *Sen. l. 1. de trag. vitæ cap. 4.* Ille tamen honeſtior digniorque: adeo ut velut proprio cognomento *honoratus* appelletur ab Ovid. 1. Faſt.

Prætor. Urbanus, Peregrinus.

Jus Honorarium.

Verbaque honoratus libera Prætor habet.

Et ejus quod ab eo, edictiſque ejus deſcendit, Honorarium, *l. 2. ff. de orig. jur. & l. 7. de juſt. & jur.* At poſtea duo etiam alii additi, paulo diverſo fine: quo ut priores, Conſules adjuvarunt in jure dicendo: ſic iſti in provinciis regendis: id factum anno V. C. 520. Sardinia & Sicilia in provinciam redactis. Et duo etiam adjecti. Hiſpaniis devictis, ann. V. C. 557. Ita in universum tunc Prætores ſex: è quibus duo ſoli in urbe manebant, reliqui quatuor ſtatim ac renunciati erant, in provincias ibant quas ſors aſſignarat. Id manſit donec quæſtiones perpetuæ conſtitutæ ſunt. Anno v. c. 605. & Senatui tunc viſum, ut Prætores omnes ipſo anno Magiſtratus ſui in urbe hærerent, & parte aliqua jus tangerent, ſive publicum, ſive privatum. Et paulo poſt Sylla, ut quæſtionum numerum auxit, ſic & Prætorum; factique octo, *Cic. pro Milon.* Erat n. Pomponius, *l. 2. ff. de orig. ju.* quæ aſſeverat de decem. Primus C. Cæſar denos creavit, & poſtea 16. ut Dio tradit, *lib. 42. & 53.* & majori licentia Triumviri 67. quod idem ſcriptor aſſeruit, *lib. 48.* Auguſtus tamen temperavit, & duodenario numero incluſit, ſed fruſtra: quia iterum 16. facti, quibus Claudius duos etiam adjecit, qui proprie jus dicerent de Fideicommiſſis, *l. 2. ff. de orig. jur. Ulp. in Inſt. tit. 25.* Ex his Titus unum detraxit: ſed Nerva reſtituit, cum munere, ut jus diceret inter privatos & fiſcum. Tutelarem etiam Prætorem à M. Antonino Philoſopho inſtitutum, Capitolinus prodidit, *in vita Antonin.* & meminere Leges *l. 3. & 4. in C. Theodoſ.* Ita in univerſum 18. Prætores facti: donec paulatim minuente Imperio, minuti ipſi, & tres tantum creati, lege Valentiniani & Martiani Auguſtorum, *l. 2. C. de offic. Præt.* Atque hæc de numero & argumento breviter: inſignia addam, quæ non obſcura. Prætextæ enim togæ iis jus, item ſellæ curulis. Lictores cum faſcibus ſex habuere, *Valer. lib. 1. capit. 1.* unde Polybius & Græci ἑξαπέλεκυν Prætorem plerumque vertunt. Nec lex vetus apud Cenſorinum me turbat, quæ Prætori urbano duos tantum lictores tribuit: quia capienda

Prætores una 6.

Octo à Sylla.

Decem à Caſare, & 16. 12. ab Auguſto 18 à Claudio.

Prætor tutelaris.

Prætorum inſignia.

hac mente, ut minimum duo ſemper in tribunali s adſint & appareant, non ut plures.

CAPUT XI.

De officiis Prætorum.

AD munera Prætorum præcipue tria, *Ludi, Sacra, juriſdictio*. Ludos enim varios dabant ad populi ...iam: uti exempla occurrunt paſſim, *Tac. 8. An. Plu... in Brut. Appi l. 2. bel. civ.* Sacrum etiam plerumque ...rabant *Bonæ Deæ*, quod domi eorum ab uxore fie... Plutarchus in Cæſare docet, Cicero *lib. 1. ad Att. ep.* 10. Martialis *Epigr. 41. libr.* 10. etiam ſuo ævo in ... oſtendit, ubi populare id ſacrum appellari mo... o, quia pro populo fiebat, unde & *ſolum* dictum ...tat Feſtus, etſi interpretatione addita non bona. In ...s autem duas res magni facti ſumptus. Martialis in... gro illo epigrammate oſtendit: Capitolinus, *in Mar...*, ...ii unde velut proverbii loco ab Auguſtino *lib. 6. con... ſ... cap.* 10. uſurpata ſentiunt Prætoriana precia, pro ...agna. *Ita illectus erat ſtudiis*, inquit, *ut preciis Præ... ...conficiendos ſibi codices curarit*. Hæc duo munera, ...e onera potius, ſola fere manſere Prætoribus, ta... ...nti imperio: ut non fruſtra à Boëtio *lib. 3. de conſo...* ...t. ſcriptum ſit: *Prætura, magna olim poteſtas, nunc ...ane nomen, & Senatorii cenſus gravis ſarcina*. At tertium ...aximumque olim munus, Juriſdictio: quam dupli... ...ter conſidero, in privatis & publicis judiciis. Pri...ata judicia, id eſt, res civiles, tractabant duo ſoli Prætoribus, Urbanus & Peregrinus. Publica, ſive ...s criminales, reliqui omnes: ita tamen, ut ſingulis ...rtæ eſſent quæſtiones, una pluresve. De quibus ...iffuſe & ſubtiliter dicere, non noſtrum: laus enim ...mpus, & quem merito decurrant ſoli juriſconſulti. ... quibus ante omnes legi ſuadeo Barnabam Briſſo...ium, *lib. 5. ſelect.*

Munia Prætorum. 3. Ludi, Sacra, Juriſdictio.

Sacrum populare.

Prætoriana precia.

Juriſdictio in cauſis: Privatis. Publicis.

CAPUT XII.

De Ædilibus. Eorum nomen. Inſtitutio & genera.

TErtio loco Ædiles cenſeo, quibus nomen, ut plerique omnes volunt, ab ædium cura, ſive quod ædes ſacras privataſque curarent, ut Varro ait, *lib. 4. de ling.*

Ædiles, à Cura ædium dicti.

Digitized by Google

ling. latin. & *Zonaras lib.* 2. *Ann.* & *Dionyſ. lib.* 6. ſive quod ædibus præeſſent, in quibus omnia ſcita quæ plebs deferebat, ut Pomponius, *l.* 3. *ff. de orig. jur.* Feſtus magis nove, & remote ab adeundo derivat, quia facilis ad eos plebi aditus eſſet. Sed revera utrumque etymon, ſi attentius inſpicis, labat. Et verius fortaſſe, non tum nomen id primum Romæ natum, ſed, ut pleraque, è Latio traductum, nec ex re impoſitum, ſed ab exemplo. Jam olim enim Ædilium Magiſtratus in Latinis oppidis, *l.* 30 *ff. locati.* qui *Ædiles quinquennales* cognominati in hiſtoriis & lapidibus paſſim. Spartianus clare in Hadr. *Per Latina oppida, Dictator, & Ædilis, & Duumvir fuit.* Iſque primus & ſummus, niſi fallor, municipalis Magiſtratus, ex Juvenali.

Ædilium nomen è Latio traductum.

Sufficiunt tunicæ ſummus Ædilibus albæ.

Atq; eos illic ab ædibus primo dictos nihil abnuat: quia velut minuti Cenſores quidam erant, & ædium ſacrarum privatarumque curam gerebant. Inſtituti autem Romæ una cum ipſis Tribunis plebis anno urb. cond. 271. Plebs enim Tribunos ſuos nacta, *hoc amplius à Patribus petiit* (inquit Dionyſius lib. 8.) *ut duos è plebe creare ſibi liceret, qui Tribunis velut adminiſtri & adjutores eſſent, quique eas cauſas cognoſcerent, quas illi commiſiſſent.* Itaque hi primi, *Ædiles plebis* appellati. Additi poſtea anno urb. cond. 388. duo è Patribus, qui ludorum cauſa præcipue creati, (Livium vide in *fine lib.* 6. & *initio lib.* 7.) & cum diſcrimine *Ædiles Curules* dicti, quoniam ea ſella honoris cauſa utebantur. Priores enim illi tantum ſubſelliis ſedebant, ut Tribuni & Quæſtores, *Aſcon. Pædian. in divin. Cic.* Itaque hi digniores: & μείζονα ἀρχὴν. Plutarchus appellavit hanc curulem, *in Mario initio.* Curulis autem ſella à curru dicta, ut vulgi opinio eſt: *Agel. lib.* 3. *cap.* 18. quam Iſidorus appoſite firmat. *Conſules olim,* inquiens, & *Prætores ob longinquitatem viæ curru ſolitum provectos, ideoque & ſellas, quæ poſt eas vehebantur, in quibus ſedentes jura redderent, Curules dictas.* Cui tamen derivationi ſcriptura & dimenſio repugnat: veriuſque à Curibus olim dictam. Forma ejus in nummis crebro expreſſa: nec diſſimilis ſellis iis, quas Hiſpanicas vocamus, & quarum in aulis uſus. Deſcribit Plutarchus, *in Mario* & incurvis pedibus fuiſſe oſtendit. Itaque in gloſſis priſcis ſella curulis explicatur ἀγκυλόπους, Θρόνος βασιλικός. Altas facit Silius, l. 8. Punicor.

Quando Romæ cœpti?

Ædiles plebis.

Curules.

Curulis ſella à Curibus dicta.

Forma ejus.

Hæc altas eboris decoravit honore Curules.

Item-

Itemque Lucanus, lib. 5.

...curulus è celſa ſublimis ſede profatur.

...n qu.a ſeuæ ipſæ ampliſſimæ, ſed quia adjuncti ...ius plures. Caſſiodorus lib. 6. epiſt. *Sellam Curulem ſuis magnitudine multis gradibus enifus aſcendit.* Ebore ...m ea tectæ, ideoque Horatius *lib.* 1. *epiſt.* circumſcripſit.

--- Dabitque curules

Cui volet importunus ebur ---

Athenæus *lib.* 5. *cap.* 4. de Antiocho rege, ſediſſe ...n ait eburnea ſede ritu Romanorum, ſignificans ...rulem. Nec aliter Græci vertunt, quam ἐλεφάντινον ... aut δίφρον. Quo exemplo etiam Vopiſcus *in ...rel.* ſellam eburatam dixit Cælatum & ſculptum ebur fuiſſe, Ovidius oſtendit, eleg. 9. lib. 4. de ...nt.

...a quoque in ſella noſſem formata curuli,

Et totum Numidæ ſculptile dentis opus.

...c plures Ædiles ad tempora C. Cæſaris: qui duos ...terea adjecit, anno V. C. 710. Quos è Patribus ...ari tantum voluit, & quia frumentariæ curæ præ...ti, à Cerere *Cereales* dixit. Dio *l.* 43. *extr.* & Pomponius, *l.* 2. *ff. de orig. jur.* Ita ſex in univerſum Ædiles ...ipiſci tamen diſcrimine, quos ad Conſtantini ...agni tempora in Rep. perſeveraſſe crediderim, & ...eo, ut pleroſque Magiſtratus ſublatos. *Duo Ædiles à Cæſare adjecti iique ab officio Cereales.*

CAPUT XIII.

De officiis Ædilium.

AT munera Ædilium quæ fuerint, pleraque omnia lege ſua Cicero 3. *de leg.* breviter expedit: *...muque Ædiles*, inquit, *curatores urbis, annonæ, ludorumque ſolemnium.* Ait Curatores urbis, ſicut alibi 5. *...rr.* dicere non veretur, totam urbem iis tuendam ...mmiſſam. Non male, quod ea omnia fere curabant, quæ ad ornatum aut ordinem urbis. Primum ...im opera publica inſpiciebant ac tuebantur, & tem...a Deorum. Cicero, 5. *Verr.* Varro, *de ling. lat.* 4. ...cundo, incendiorum iis cura, & ne quod ab igne ...mnum: quod munus tamen Auguſtus impoſuiſſe ...s primus videtur ex Dione, *lib.* 54. Tertio, funerum taliumque minutorum rituum inſtitutio penes ...s & conſervatio, ex Ovidio 6. Faſtorum. *Ædilibus cura quæ ad urbis ornatum omnia.*

Adde quod Ædilis pompa qui funeris irent

Artifices tantum juſſerat eſſe decem.

 Sed

Digitized by Google

Sed & matrimoniorum quodque annexum iis: ſ
tationum & meretricum coërcitio quædam & r
men, ut ſatis *in Comment. 2 ad An. Tac.* docui. I
nique balnea, aquæductus, cloacas, plateas, & l
omnia urbis curabant, ut pura ea & munda. Sen
de balneis, epiſt. 87. *Dii boni*, inquit, *quam ju*
illa balnea intrare obſcura, & gregali tectorio indu
quæ ſcires Catonem tibi Ædilem, aut Fab. Max. au
Cornelius aliquem manu ſua temperaſſe. Et alibi eleg
ter. *Invenies voluptatem circa balnea & popinas, &*
ca Ædilem metuentia. Et de munditie Plautus; *in Stic*
ubi cum ſervus imperaſſet, *Cape illas ſcopas, tu*
converre, &c. Paraſytus ſubjicit, *Sine ſuffragio pop*
Ædilitatem hic quidem gerit. Et plura ad hanc rem d
ſtincte & apte *l. unica ff. de via public.* ubi Ædil
Papinianus ἀστυνόμους ſemper vertit, quod non aliu
quam curatores urbis. Sed addit ſecundo loco Cic
ro, *Annonæ curatores.* Veriſſime, quia non rerum
vænalium ad eos cura & æſtimatio ſolum ſpectaba
ſed etiam pecudum hominumque. Apuleius, lib.
Ædilem gerimus, inquit, *& annonam curamus.* Plau
tus in Rudente. *Ita ſolet Neptunus, quamvis faſtidi*
ſus Ædilis eſt, ſi quæ improbæ ſunt merces, jactat o
mnes. Perſius Sat. 1.

Fregerit heminas Arreti ædilis iniquas.

Imo jus etiam his de rebus dicebat: Ex Dione lib. 53
init. *Mulctas imponebant.* Ex Papiniani lege, *l. unica*
ff. de vi public. Edicta concipiebant. Ex Plauto, in Ca
ptivis. *Euge editiones ædilitias hic quidem habet.* O
mniaque, uno verbo, regebant & dirigebant, qua
ad vænalium forum. Unde Græci recte ἀγορανόμους
plerumque eos vertunt, Agellium vide *lib. 4. cap.*
& Juriſconſultos, *tit. tot. ædilit. ha.* Denique pro ter-
tio munere Cicero adhuc, *Ludorum ſolennium cura-*
tionem. Et caute ſolennium, quia ſtatos ludos tantum
curaſſe videntur & publice receptos, ut Florales,
Megalenſes, Romanos, &c. Non autem privatos,
funebres aut votivos. Exempla hujus curæ & muneris
ubique prompta: & paſſim legas Ædiles ſuo ſumptu
edidiſſe ludos, præfuiſſe, ordinaſſe, præmia ſive
pœnas actoribus diſtribuiſſe: denique ſcripta etiam
examinaſſe & fabulas, quæ agendæ. Donatum vide,
in vita Terentii. Nec ſcio an ab hac ſcenica inſpectio-
ne manarit, ut jus quoddam judiciumque iis fuerit et-
iam in alios libros. Apparet ex decreto Senatus apud
Tacitum, *lib. 4. ann.* quo jubentur Ædiles cremare
Cremutii. Cordi ſcripta.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XIV.

Tribunorum nomine, Origine, & ex quo ordi- e electi.

Uartus in ordine Magiſtratus Tribunorum eſt, quorum nomen vetus & origini urbis pene æqua- Nam Tribuni Celerum. id eſt, equitum, nati in regno Romuli, *l. 2. ff. de orig. jur. §. quod ad,* aque & ducta vox, ſive a ternario numero, quia tunc tantum populi partes & ex ſingulis ſinguli mentur ad exercitum mittendi; *d. l. 2. §. iiſdem r. lib. 4. de ling. lat.* ſive a tribubus, quod earum agiis crearentur, vel quod iis præeſſent: quo ſa- exemplo a Curiis *Curiones* dicti. Utcunque de mo ſit : late fuſum eſt nomen, & vis ea fere ſub- ut. Curatorem fere ſignificet, aut Præfectum. Ita- cum additione uſurparunt : Tribunus Celerum, litum, Ærarii Plebis : & poſteriore ævo ſub prin- ibus. *Tribunus voluptatum*, Caſſiod. lib. 7. var. e- . 10. *Matrimoniorum*, Idem lib. 12. epiſt. 24. *Char- orum*, Idem lib. 7. epiſt. 47. *Provinciarum*, Idem 7. epiſt. 30. quæ genera in Caſſiodoro lego : & *bunus Chori*, in lapidibus, & *Tribunus Scholarum,* Codice Juſtinianeo. At diverſi hi noſtri ; & di- iores aliis : quorum origo à ſeditione, cum enim bs in nova libertate varie premi videretur à pa- bus, Anno urb. condit. 260. ſeceſſit in montem rum, nec reduci in urbem potuit, niſi ut propri- hunc Magiſtratum haberet, juris ſui vindicem cuſtodem. Creati autem initio duo, mox tres adje- : denique Anno urb. cond. 297. iterum quinque iti ; decemque in univerſum facti, qui numerus nceps in Repub. manſit. Et quoniam primi Tri- ni Magiſtratum occœpere 4. Idus Decembris, hoc oque obtinuit, ut Tribuni non Calend. Januar. ini- nt, ſicut Magiſtratus cæteri, ſed illo ipſo die. Dio- ſius *lib. 7.* clare, & ab ea mente Appianus *lib. 1.* . *Plutarchus problem.* 81. comitia Tribunorum re- rt in æſtate. Quia autem pro plebe creati, hoc quo- e manſit, ut tantum ex plebe, niſi quod ſemel pa- icios duos cooptatos reperio apud Livium, *lib. 3.* i- o plerumque infima plebe : donec lata lex, ut crea- tur tantum è Senatu, id eſt, ut nemo Tribunus ie poſſet, niſi qui antea Senator : Senator tamen Ple- bejus

Tribuni nomen cum urbe ipſa antiquitate certat. Feſt. li. 8. Rom. nominis.

Vis & poteſtas nominis

Tribunus chori in lapidibus. Tribunus Scholarum

Tribunorum creatio prima.

Numerus.

Quo die inibant magiſtratum.

E plebe tantum.

Digitized by Google

bejus. Id quando institutum, diserte haud ſcio, vix ipſi veteres: inter quos Appianus *lib.* 1. *civil.* ... git, referat ne id ad Syllam; *Nec conſtat, in ... eo Tribunatum uti nunc eſt, à plebe ad Senatum tran... rit.* Antejus tamen Capito apud Agell. *lib.* 14. *cap.* ... (ut ego quidem interpretor) ad Atinium plebiſci... quaſi dicat, Atinio plebiſcito lectos, è ſenatu, ... quam nec de tempore ejus plebiſciti conſtet: niſi ... P. Atinium quendam Tribunum reperio C. Jul. Caeſ. & M. Bibulo Coss. Certe quidem libera ae... Rep. id in uſu fuiſſe, docet aperte Suetonius, ... Aug. cap. 10. *In locum*, inquit, *Tribuni plebis de... candidatum ſe oſtendit, quanquam Patricius, nec dum ... nator.* Itaque non jus petendi tribunatus, niſi Sen... tori. Plinium *lib.* 2. *epiſt.* 9. ita exaudio. *Ego*, inqu... *ſexto latum clavum à Caeſare noſtro, ego quaeſtura... impetravi meo ſuffragio, pervenit ad me jus tribuna... petendi.* Et Suetonius *in Aug. cap.* 40. idem ut n... vum notat, quod comitiis Tribunitiis ſi deeſſent ca... didati Senatores, ex equitibus creavit.

Nemini jus petendi tribunatum niſi Senatori.

CAPUT XV.

De officio & Poteſtate Tribunorum.

Tribuni Coſ. objecti ad eorum potentiam coercendam.

HÆc origo Tribunorum, haec creatio, eaqu... ratione Conſulibus Romae oppoſiti, qua Lacae... demone Regibus Ephori. *Val. lib.* 4. *cap.* 5. *Cic. lib.* 3 *de leg. Plutarch. in Coriolano.* Itaque munus eorum ini... tio unum & ſimplex, auxilii latio. Creati enim con... tra vim potentiamque Magiſtratuum, ſcutum dunta... xat impediendi ac defendendi habebant, non agendi aut legendi telum. Oppreſſos juvabant, eripiebant iniqua decreta aut juſſa, ſive Senatus, ſive Magiſtra... tuum reſcindebant. Eoque fine, ut Plutarchus *Probl.* 81. notat, januae eorum nocte dieque patebant, ut paratos ſe oſtenderent, ad querelas & deſideria mi... ſerorum excipienda. Sed nec ullam noctem abeſſe ab urbe legitime poterant, ut Dio *lib.* 37. ait: ſive diem nullum, ut Agell. *lib.* 3. *cap.* 2. vel ut magis arcte Appianus. *l.* 2. *civil.* moenia egredi iis non licebat, hac eadem ſcilicet cauſa. Ad auxilium autem feren... dum, parata interceſſio, quae peragi ſolita uno & ſolenni verbo, VETO. Livius, lib. 6. *Faxo*, inquit, *ne juvet vox iſta* VETO, *qua nunc concinnentes collegas no... ſtros, jam laeti auditis.* Cujus interceſſionis tanta vis, ut

Januae tribunorum ſemper apertae.

Interceſſio.

-ivati Magiſtratuſque omnes parerent: qui non Tet; vel per viatorem tribunitium in carcerem ab-retur, vel die dicta apud populum accuſaretur, iolator ſacroſanctæ poteſtatis. Tales enim ipſi, ea-de re leges veteres apud Dionyſium & Livium, 5. *in fin.* & *lib. 7. circa medium.* Quin Cicero *pro Sex.* hoc amplius notat. Eam eſſe ſanctitatem tribuna-, ut non modo contra vim & ferrum, ſed etiam tra verba & interfationem legibus ſacratis ſint ar-i. Ea autem interceſſio valida etiam inter Tri-os ipſos, *Plutarch. in Cat. min.* adeo ut uno è col-o vetante, irritæ ſint reliquorum omnium actio-. Atque hoc eſt quod extremum tribunorum jus ſar appellat; *1. bell. civil.* Et quód etiam à Sylla re-um iis fatetur. Itaque agere, imperare, decer-e, remotum à primis Tribunis; donec paulatim icia ſancti juris progreſſi ulterius, ſunt, & limi-protulerunt ſui Magiſtratus; *Tacitus 1. ann. ubi Ti-us convocat Senatum jure Tribunitio.* Qui olim in ſe-um non veniebant, ſed ante valvas curiæ poſitis ſelliis ſedebant (Valerius *lib. 2. c. 2.* ita author) ii x Senatum convocare auſi: quod cœpiſſe primum no urb. condit. 297. Dionyſius, *lib. 10.* curioſe tat. Imo dimittere etiam ab alio convocato, quod pianus monet de Curione lib. 2. civil. *Senatum*, in-t, *re infecta dimiſit, poteſt enim hoc Tribunus plebis ere.* Denique concionem advocare, tabernas clau-jubere, leges & rogationes ferre, judicia quæ-n exercere: *Varro lib. 5. de ling. latin. Livius 9. Cic. Agr.* immenſum ſcilicet aucta poteſtate poſtquam biſcita lege Hortenſia omnem populum tenuere. que qui frenum aliis injecere, fræno ipſi egue-: & cum per hanc immoderatam licentiam mate-s crebra ſeditionum & turbarum eſſet, Sylla Di-tor poteſtatem tribunitiam valde circumcidit, imo ne exſcidit. Vetuit n. ne leges ferrent, ne concio-rentur, ne provocaretur ad eos. Solumque & nu-m jus intercedendi reliquit. Hoc amplius, ut ab-rreret homines ab eo magiſtratu capeſſendo, ſan-t, ut ne cui Tribuno aditus pateret ad alium Ma-ſtratum. Quam tamen poſtremam legem, ſtatim mortuo Aurelius Cotta Conſul abrogavit, *Aſcon. Comment. pro Corn.* ſicut reliqua etiam Pompejus Magnus in primo conſulatu. Ita Tribunis iterum rmiſſum vetus jus ad Imperatores uſque, qui Tri-nitia poteſtate ſibi ſumpta, inſignia penes eos re-querunt, & pene inane nomen. Quod tamen in perio Romano ad Conſtantini tempora manſit.

Vis Tribunitia.

Poteſtas Tribunitia à Sylla imminuta

CAPUT XVI.

De Quæſtoribus, unde dicti: Quando & quam multi facti, denique jus eorum & munus.

Quæſtores à quærendo. Eorum origo anno urb. cond. 269.

Quæſtores primitus duo, ii urbani

Quæſtores numero aucti & cur?

Munera.

QUæſtores ordine primi, dignitate ultimi inter Magiſtratus. Iis non ambigue nomen à quærendo: quod pecunias publicas conquirebant, reponebantque: *Varr. lib. 4. de ling. lat.* ideo & ζητηταὶ Græci dicti Origo eorum vetuſtiſſima inter Magiſtratus, ut Pomponius *lib. 2. ff. de orig. jur.* & Tacitus *lib. 11. Ann.* volunt: quippe qui inſtituti ſub ipſis regibus. Sed an eodem hoc munere, an potius de crimine quærendi cauſa, ambigo. Verius ſentio, Quæſtores iſtos pecuniarios, libera Rep. creatos: cum aucto videlicet populi ærario, opus fuit qui ei præeſſent: id accidit An. V.C. 269. ſi Dionyſio *lib. 8.* & Livio *lib. 3.* fides: à quibus tamen paulo diverſus Plutarchus, *in Publicola*, qui refert annos primos partæ libertatis. Tacitus ſane conſulibus primis etiam Quæſtores attribuit, ſed ita, ut ipſi eos eligerent, *donec*, inquit, *eum quoque honorem populus mandaret, quod factum Anno 23. poſt reges ejectos.* Ita enim in eo ſcribendum, non 63. Fuere autem initio duo tantum Quæſtores, qui urbanam omnem pecuniam tractarent, & Ærario præeſſent, quod in æde Saturni: iique URBANI dicti. Poſtea cum aliis etiam opus videretur, qui peregre pecuniam militarem adminiſtrarent, prædam venderent: duo iterum creati, qui Conſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent, ut Livius *lib. 4.* ait, id accidit anno Urb. cond. 332. atque is numerus diu manſit: donec ſtipendiaria tota Italia, duplicatus is eſt, factique octo: ad tractanda ſcilicet provinciarum etiam vectigalia, in quas cum Conſulibus aut Prætoribus ſorte mittebantur. Quod eveniſſe argento primum ſignato, id eſt, circa annum, urbis conditæ 439. obſervo ex Epitoma Liviana 15. Ac mox lege Syllæ viginti creati, ad Senatum ſupplendum, ut Tacitus *lib. 1. Ann.* ſuggerit: nec abſimili fini, quadraginta à Cæſare, ut Dio *libr. 43.* Hæc inſtitutio, & augmentum: nec obſcura admodum eorum munera, è quibus præcipuum, pecuniæ publicæ acceptio & expenſio: *Liv. lib. 4. & 7.* item ſignorum militarium (ex argento vel auro, non enim velis utebantur)

in ærario aſſervatio, prædæ venditio, & ſub-
atio: *Dionyſ. l.* 4. & *Pet. Faber lib.* 2. *ſemeſt.* legato-
exceptio, deductio, hoſpitii aſſignatio *Plutarch.*
ſt. 43. *Valer. l.* 5. *c.* 1. & *apud Livium aliquot. lo.* cer-
riam per Italiam perfecturæ, ut Oſtienſis & Ca-
n. De quibus Tacitus, *lib.* 4. *Ann.* & ibi nos. Et
tonius *in Claudio. c.* 20. Sed & decreto Auguſti,
aruſconſulta iis aſſervanda tradita: quæ antea pe-
Ædiles & Tribunos. Dio *lib* 45. *extr.* notat. Fuit
m ſub Imperatoribus, vel ut proprius eorum Quæ-
, qui Canditatus principis vocabatur, vel Quæ-
principis ſive Auguſti cujus munus expreſſum ab
pi *ano*, *l. unic. ff. de offic. quæſt.* De quo ſatis multa
ſonius, *l.* 1. *Select. antiq. c.* 16. *Suet. Titi cap.* 5. *Neron.*
. & *Aug. c.* 65. *Vel. Pater. l.* 2. Ab hoc origo *Quæſtoris*
stri, qui ſub Conſtantino cœpit: quæ deinceps
gna dignitas, cuiq; datum leges & decreta conde-
petitionibus ſubſcribere, & omnino juris quidam
legum cuſtos ac præſes fuit, quod nomen hodie in
ncellarium mutatum eſſe vere dixerimus. De hoc
imus de Salvio, lib. 4. *Cujus erat officium*, inquit,
are quæ Principi viderentur. Quæſtorem à Conſtan-
i temporibus appellant. Meminit & Procopius, de
l. Perſico. *Tribonianus* inquit, *ἐτας πάρεδρος τῷ βασι-*
Κονσίστωρ καλῶσι ρωμαῖοι Symmachus eleganter *lib.* 1.
ſt. 17. & *lib.* 4. *epiſt.* 50. & *lib.* 10. *epiſt.* 6. & *optime*
5. *epiſt.* 4. Caſſiodor.

Quæſtor Imperatorum Candidatus dictus.

Quæſtor in Cancellarium noſtrum deſiit.

CAPUT XVII.

De Dictatore. Unde illi nomen: Origo & cauſa eligendi, item modus. Denique vis ejus & poteſtas.

ORdinarios & perpetuos in Repub. Romana Ma-
giſtratus breviter explicavi: ſuperſunt intermiſſi
& extraordinarii: inter quos jure primum locum
m illi (qui Magiſtratuum omnium primus) Dicta-
ri. Cui nomen ſive quia *diceretur* à Conſule (ait
arro *lib.* 4. *de ling. latin.*) cujus dicto omnes audien-
s eſſent: ſive potius à *dictando*, quia crebro dice-
t, ediceretque quæ eſſent ex uſu. Quæ Dionyſii
tens eſt, *lib.* 5. & Suidæ vertentis *εἰσηγήτην τῶν λυσι-*
τελῶν, id eſt, authorem rerum utilium. Dictus alio
omine *Magiſter populi Sen. epiſt.* 309. *Cic.* 3. *de Fin.*
ſtus optima lex. Prætor Maximus: *Livi. lib.* 7. quæ
voces

Dictator à dictando.
Eadem Dictator, Magiſter Pop. Prætor Max.

Dictatura ab Albanis deſumpta.

voces præſtantiam ſcilicet Imperii præferunt & di-gnitatis. Cæterum & res & nomen Dictatoris ſum-ptum eſt ab Albanis, conſanguineo populo: quod cum a-pud Dionyſium Licinius Macer affirmet: ſuadet etiam Livius, *lib.* 7. qui jam inde ſub rege Tullo, Dicta-torem Albanum Metium Suffetium agnoſcit. Et Spar-tianus *in Hadr.* ordinarium veteris Latii magiſtratum fuiſſe docet: *Per Latina*, inquit, *oppida Dictator & Duumvir fuit.* Ipſe tamen Dionyſius à Græcis exem-plum eſſe natum; apud quos non diſſimili jure Æſy-gnetæ. Origo ejus & prima inſtitutio controverſa;

Tempus inſtituta Dictaturæ. Livius T. Largium Dictatorem primum creatum fuiſſe putat. nu. 2.

quoniam Dionyſius fidus certe & cautus ſcriptor, re-fert ad annum urb. cond. 255. At Livius & pleri-que è Latinis biennio prius, videlicet 253. creatum eum volunt, nono ſcilicet anno poſt reges exactos; etſi Livius *lib.* 1. in affirmando titubat, & obſcuram am-biguamque rem non negat. Cauſa prima eligendi, ſeditio fuit & metus ab hoſte. Cum enim ſperni vi-derent conſulare nomen, cui per provocationem adempta præcipua vis: decurſum ad hoc ſingulare imperium, ut eſſet qui rigida & regia poteſtate, ple-bem ſive hoſtes coërceret. Major enim & concordior vis in unius Imperio: quem collega nemo aut impro-be turbat, aut imperite perdat. Atque hæ præcipue ſane etiam deinceps creandi cauſæ: ſeditio, inquam, aut bellum gravius (nec alias Cicero *lib.* 3. *de leg.* commemorat) niſi quia paulatim creatus etiam cau-ſis plurib. quæ in Faſtis paſſim expreſſæ: ut, clavi fi-gendi cauſa; comitiorum habendorum: ludorum fa-ciendorum: quæſtionis exercendæ: Senatus legendi: denique quoties brevi aliquo & extraordinario Im-perio opus eſſet. Sed priores illi ſervi verique Dicta-tores, fere cum hoc titulo leguntur: REI GERENDÆ CAUSA: quia ad bellum ſpectat: Vel REIP. CON-STITUENDÆ CAUSA ſive etiam SEDITIONIS SE-DANDÆ CAUSA: quod ad turbas. Eligi porro ſolet

Electio penes Senatum, & Conſule.

alia quadam via & modo quam cæteri omnes Magi-ſtratus. Non enim ſuffragiis populi, ſed Senatu ju-bente à Conſule dicebatur: qui noctu auſpicato, ali-quem è Conſularibus, quem ſibi cumque viſum eſſet, nominabat. Quod *noctu*, Livius aliquoties docet, &

Noctu,

clare lib. 9. *Noctis deinde ſilentio, ut mos eſt, L. Papy-rium Dictatorem dixit* Quod *auſpicato*, Cicero 3. de leg.

Auſpicato. E Conſularibus,

Iſque ave ſiniſtra dictus, Magiſter populi eſto. Itemque Livius *lib.* 8. indicat. Quod *è Conſularibus* tantum, idem Livius lib. 1. *Conſularem*, inquit, *legere: ita lex jubebat, de Dictatore creando lata.* Et prudentes, quod

Digitized by Google

od unius hoc regimen creatum ab uno. Cum enim ito celerique remedio opus eſſet, quæ ratio fuit ſuffragia expectare & campum? Imo cum ſæpe tra ipſam plebem, quomodo eligeretur à plebe? anquam variarum interdum in hac re non nego: e per abſentiam Conſulum, ſive per licentiam rum qui Dictaturas invaſere. Poteſtas autem hu- Magiſtratus ampla, vel potius eximia. De pace im belloque agere, exercitus ſcribere, educere, di- ittere, omniaque negotia gerere libere & pro arbi- o poterat: adeo ut nihil horum, vel ad Senatum ferret: notant Dionyſius *lib.* 5. & Polybius *lib.* 3. ique non ſolum jus omne duorum Conſulum in um tranſlatum (qua de cauſa & *διύπατον*, quaſi du- icem Conſulem Græci eum vocant) ſed hoc am- ius, creato eo cæteri omnes Magiſtratus abdicabant, *ſt. de leg.* tribunis tantū exceptis: *Plutar. Fabio. Plut. q. Ro.* *olyb. l.* 3. relinquebaturq; velut frænum Reipublicæ in anu unius. Quin bona illi civitatemq; adimere jus, a- imadvertere in vitam & cap. civium: idque ſine ul- provocatione. *Dionyſ. Lib.* 8. Ad quod ſingulare is exprimendum 24. faſces illi præferebantur, & otidem ſecures etiam in urbe, ut nihil mirer terrori- us tantum propoſitis à Livio *libr.* 8 ſcriptum, *edictum ictatoris pro numine ſemper obſervatum.* De provoca- ione tamen non perpetuum fuiſſe Feſtus *in voce*, O- tima lex, ſuadere videtur: Et quod apud Livium *b.* 8. illuſtre exemplum extat provocationis. Et- abrogatam eam expreſſe nuſquam legerim: & video m Syllam poſterioreſque Dictatores ſummo eo ure uſos. Sed hæc tamen tanta vis merito terminis quibuſdam circumſcripta, ne exorbitaret. Primum nim ſemeſtre duntaxat illud imperium eſſe volue- unt: ne in tyrannidem ſpacio aut conſuetudine iret. Et quod quibuſdam prorogatum in annum reperias; ob neceſſitatem Reipublicæ factum ſcito & propter morem: ut in Camillo, L. Papyrio, Fabio Maximo. Nam Sylla & poſtea Cæſar, qui Dictaturam perpe- uam invaſere, leges & inſtituta Reipublicæ palam ſcilicet ſprevere. Secundo, locis etiam incluſa; nec permiſſum Dictatori cum Imperio extra Italiam ire; ſcilic. ne procul ab oculis civium & Senatus res fa- cilius innovaret. Dio *lib.* 36. clare notat. idque ſe- mel duntaxat veteri Republica violatum in Attilio Calatino, qui primus Dictator extra Italiam exer- citum duxit. Obſervat Livii Epitoma 19. Tertio e- quum aſcendere ei vetitum, niſi ad bellum ituro ſi-

Poteſtas.

Inſignia.

Semeſtri ſpacio definita.

Dictatori extra Italiam exercitum ducere.

ve ut oſtenderetur vis præcipua Romanorum in pedite; *Plut. in Q. Fabio.* ſive potius ad arrogantiam minuendam, & ut hac parte cum plebe æquaretur. Atque his cautionibus & modeſtia gerentium factum, ut per annos quadringentos quietiſſime & optimo publico Magiſtratus is gereretur: donec L. Sylla & Cæſar in tyrannidem eum verterunt, & nomen id exoſum fecere Romanis. Adeo ut poſt necem Cæſaris lata lex ſit, qua Dictatura è Republ. in æternum ſublata. Cicero, *in Philippicis.* Dio *lib.* 44. & Appianus, 3 *civi.* Hæc de Dictatore. Cui velut adjutor & adminiſter Magiſter equitum fuit: quem ipſe Dictator ſibi libere eligebat, modo is tamen è Conſularibus aut Prætoriis eſſet. Sane Dio *lib.* 42. ut inſolens notat, quod Cæſar Magiſtrum equitum M. Antonium legiſſet qui Prætor nondum fuiſſet. Itaque is loco & munere fere Prætoris fuit, ut è Cicerone 3. *de leg.* colligimus: habuitque eadem inſignia prætextam videlicet, Curulem, & ſex lictores, Dio, lib. 42. & 43.

nequicquam fas ut nec equum aſcendere.

Dictatura uſurpatio.

Sublata.

Magiſter equitum.

CAPUT XVIII.

Cenſus quando inſtitutus, itemque Cenſores. Cur ita dicti. Tempus ejus Magiſtratus: inſignia: dignitas & munus.

CEnſum rem ſaluberrimam populo Romano primus inſtituit Servius Tullius, ſextus inter Reges, nec Magiſtratum aliquem huic rei proprium attribuit, ſed exercuit ipſe: itaque regium id munus habitum: iiſque pulſis, Conſulare, donec creſcente paulatim Imperio, Conſules non fuere tot oneribus ferendis. Ita cum intermiſſa diu Cenſio eſſet (per 17. annos inquit Dionyſius) cauſa exorta deſiderandi novi Magiſtratus: & Senatu imprimis admittente creati Cenſores Anno Urb. Condit. 311. Quibus id nomen ab ipſa re datum: ſive quod ad eorum Cenſionem, id eſt, arbitrium, populus cenſeretur, ait Varro: *lib* 4. *de ling. latin.* ſive quod quiſque tanti ſua æſtimaret, quanti illi cenſuiſſent, ait Feſtus, in voce, *Cenſores.* Et ſane à cenſendis æſtimandiſque facultatibus primo dictos, veriſſimum eſt: quoniam potiſſima hæc creandi cauſa, & paulatim adjuncta cura morum. Iraque Græci etiam à taxatione vertunt

Cenſuram Reges & Coſſ. exercebant.

Cenſores creati.

Rom. nominis.

Digitized by Google

int ... Duo autem initio creati: totidem ſci-
cet quot Conſules, quorum vicem etiam hac par-
e ſuſtinebant, & creati in annos quinque: nimirum
uia luſtris duntaxat, ſingulis cenſeri populum vetus
nſtitutum fuit. Sed tamen paulò poſt, cum dignitas
c vis huic Magiſtratui creviſſet, & nimis diutur-
um id Imperium videretur, lege Æmilia cautum
ſt (tulit eam Mamercus Æmilius Dictator Anno V.
Cond. 320.) ne pluſquam annua & ſemeſtris Cenſu-
a eſſet, quod in poſterum obtinuit: & creati qui-
lem ſingulis quinquenniis, at non in quinque an-
nos. Amplius hæc tria fere ſervata in creatione eo-
um reperio. Primo, ut è Conſulibus eſſent: quod
oſt bellum Punicum ſecundum ſemper obtinuit,
nte aliter interdum. Secundo, ut ne bis crearentur:
quia oneroſa populo futura videbatur iterata ea pote-
tas, *ex Val. lib. 4. cap.* 1. Tertio ut ſine ſuffectione,
d eſt, ut mortuo uno ex Cenſoribus neminem ali-
im ſubrogari mos eſſet, imo illum ipſum ſtatim a-
ire Magiſtratu qui ſupereſſet. Livius *l.* 5. & 9. clare
otat, & Plutarchus *Prob.* 50. apud quos & cauſa.
Dignitas hæc magna: nec vi quidem, ſed honore
amen ſuper Conſules ipſos: quorum omnia etiam in-
ignia habebant, præter Lictores. Munera eorum
aria: ſed trahi ad duo capita poſſunt, æſtimatio-
nem facultatum & morum. Ex illa eſt, quod publi-
cas privataſque omnium opes deſcribebant: popu-
um juxta eas, in centurias & claſſes diſtribuebant:
ibertim nobis in Livio explicatum: itemque quod
ectigalia locabant, *Cic.* 3 *de leg. Livius* 39. & 43.
Plutarch. in Cat. Ma. & iis per provincias leges da-
bant quæ Cenſoriæ appellatæ. *Cic. lib.* 1. *ad Attic. epiſt.*
1. Opera publica erigebant, inſpiciebant, proba-
bant, hæc ſarta tecta exigebant, *Feſt. in produit.* &
Liv. 42. & 45. *Symmachus l.* 1. *epiſt.* 6. Vias publicas
uebantur & reficiebant, quam curam in urbe ſem-
per quidem habuere, extra urbem paulo ſerius ſum-
pſere, ex Livii Epitoma, 41. *in extrem.* Pretia deni-
que ſacrificiorum publicorum curabant. Plutarcho
notatum, *in Cir.* Ad morum vero æſtimationem ſpe-
ctat, quod Senatu ejicere, equum adimere, tribu
movere, Ærarios facere potuerunt. Hæ enim fere
animadverſiones Cenſoriæ, & ignominiæ quas inu-
rebant. Senatu ejicere, non aliud erat quam initio,
cum ſenatum legerent, nomen illius & illius Sena-
toris in recitando præterire. Quorum velut tacito
judicio cenſebantur loco moti, *Feſtus in Præterit. Liv.*

Cenſores duo.

Poteſtas quinquenn.

Lex Cenſura anni terminat.

Ritus in creatione illorum.

Inſignia Munia.

L. in l. Cenſoria. ff. de V. S

Digitized by Google

lib. 34. nec nomen eorum ultra in albo Senatorum. Equi ademptio ad alterum ordinem ſpectat, id eſt, equites: quos in publica recenſione moris ad Cenſorum ſellas venire, equum manu ducentes, *Feſtus in Cenſio. Plutar. in Pomp. Agell. lib.* 4. *Revardus lib.* 2. *Varr. c.* 15. quos ſi probarent, præterire & traducere equum ſolenni verbo jubebant; ſin aliter, equum adimebant, vendi jubebant. *Valer. lib.* 4. *cap.* 1. *Liv. lib.* 29. *Ovid.* 2. *triſt. ele.* 1. Tertia & quarta nota proprie ad plebejos pertinebat: quos aut tribu movebant, id eſt, (Livio interprete, *libr.* 45. mutare jubebant tribum, & ex honeſta ruſticaque, in minus honeſtam ſive urbanam transferebant:) aut Ærarios relinquebant, id eſt, ferendi ſuffragii poteſtate privabant ad hoc tantum in numero civium, ut æra tributi nomine penderent, *Aſcon. Pædia. in diu. Cic.* Id appellabant in Ceritum tabulas referre, & cauſam in Agellio vide, *lib.* 16. *capit.* 13. *Strab. lib.* 5. *epiſt.* 6. Adimebant igitur Cenſores, quod cuique ordini ſummum erat: Senatui, curiam; Equiti, publicum equum; Plebejo, tribum aut ſuffragium. Quod diſcrimen tamen ita capiendum, ut ſciamus interdum ſenatorem aut equitem gravius peccantem plerisque his notis ſimul affectum: ita inquam, ut non præteriti ſolum, aut equi adempti ſint, ſed tribu etiam moti & Ærarii facti: exempla in Valerio *lib.* 2. *cap.* 3. & Livio *lib.* 4. *de Mamer. Æmil* & 44. quo loco turpis macula eluenda, & *Ærarius* legendum, non *Operarius*, diſtinctione etiam mutata. His animadverſionibus cauſæ ſemper ſubſcriptæ: (excipio præteritionem Senatorum, cui rationem adſcribi haud veteris inſtituti fuiſſe Livius *libr.* 39. oſtendit) Admininiſtata hæc omnia in villa publica in campo Martis iiſque ordine expletis, luſtrum à Cenſoribus condi ſolitum vota pro ſalute publica concipi, & ſacrificium Suovetaurilia fieri. Manſitque integra iſta Cenſuræ vis (vinculum firmum rei Romanæ) ad P. Clodii Tribunatum: *Dio lib.* 48. *Cic. in Piſ.* & *ibi Aſconius Pæd.* qui imminuit, vetuitque aut in legendo ſenatu quemquam præteriri, aut ex aliis ordinibus ignominia affici, niſi qui legitime accuſatus & damnatus. Sed eam ipſam Clodii legem ſuſtulit paulo poſt, (Anno Urb. Condit. 702.) Metellus Scipio Conſul, vetere iterum libera poteſtate Cenſoribus permiſſa. Quæ tamen ſub Principibus iterum minuta imo mortua, niſi quod longo intervallo revixiſſe in Decio videtur: de quo apud Pollionem: *in Valeriano,* ubi

Cenſura imminuta a P. Clodio.

…i & officia Cenſuræ diſtinctè deſcripta, quæ utili-
…r legas. Conatus etiam eadem reſtituere Theodo-
us ſive Arcadius; ſed à ſenatu repudiata eſt, Symma-
ho annitente & ſuadente; Ipſe fatetur, *lib.* 4. *epiſt.* 5. & 29. & *lib.* 5. *epiſt.* 9.

CAPUT XIX.

De Interrege.

Vetus hic Magiſtratus: creatuſque proprie comitiorum cauſâ. Origo illi à morte Romul. & quia creatus per Interregnum, mediuſque inter duos reges, dictus Interrex, Græcis μεσοβασιλεύς. Ejus creatio, è Patribus tantum: tempus quinquediale. Munus idem quod Conſulum. Plura pete ab Onuphrio, *lib.* 1. *Faſtorum.* *Origo* *Duratio*

FINIS.

Tractatus I. De Magiſtratibus veteris Pop. Romani.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE VETERE LATINORUM SCRIPTURA.

TRACTATUS II.

Ut de *vetere Scriptura* pauca præmoneam: differt ea ab recentiore, quæ hodie in uſu eſt, vel *quantitate*, vel *qualitate* vel *utraque*.

Quantitas in *additione* cernitur, vel detractione. *Additio*, aut *Vocalis* eſt, aut *Conſonantis*. *Vocalis* additio, eſt in diphthongis EI & OV. Sic enim *Eidem Ious*, ſcripſere; pro *Idem Ius*. Sic *Leitem*, *Leimites*, *Meilitiæ*, *Opeima*, *Inveito*; pro *Litem*, *Limites*, *Militiæ*, *Opima*, *Invito*. Sic *Eito*, *Deixi*, *Seiverit*, pro *Ito*, *Dixi*, *Siverit*. Item *Qei*, *Sei*, *Nei*; pro *Qui*, *Si*, *Ni*. *Nei* tamen etiam pro *Ne* uſurparunt interdum, & quidem non raro. Sic *Utei*, *Ubei*, *Ibei*, pro *Uti*, *Ubi*, *Ibi*. Eandem diphthongum uſurparunt *in Genitivis ſingularibus*; ut *Dolei*, *malei*, pro *Doli*, *mali*. Item, *in Nominativis pluralibus*: ut *Iei*, *Treverei*, *Decumanei*, pro *Ii*, *Treviri*, *Decumani*. Item, *in Dativis & Ablativis pluralibus*: ut *Ieis*, *Terteis*, *Ricinieis*, pro, *Iis*, *Tertiis*, *Riciniis*, Preterea, *in Dativis ſingularibus tertiæ declinationis*: ut *Mortei*, *Clientei*; pro *Morti*, *Clienti*. Item *Alterei*, *Sibei*, pro *Alteri* *Sibi* Et frequentiſſime *in Nominativis atque Accuſativis pluralibus*: ut *Omneis*, *Civeis*, pro *Omnes*, *Cives*.

O vero ad U adjectæ, cum alia ſunt exempla, tum hæc: *Ious*, *Iouſta*, *Ioudicare*, pro *Ius*, *Iuſta*, *Iudicare*. Item *Sovo*, *Louci*, *Doucito*, pro *Suo*, *Luci*, *Ducito*. In quibuſdam utramque Diphthongum conjunxerunt *Soveis*, *Ioudicei*, pro *Suis*, *Iudici*. In nonnullis U geminum uſurparunt, pro O U ſeu U: ut *Pluus*, *Secuus*, pro *Plus*, *Secus*. Sic *Comitiatuu*, *Arbitratuu*, pro *Comitiatu*, *Arbitratu*. Interdum O poſt U interſeruerunt: ut *Queicuomque*, pro *Quicunque*.

Con-

Digitized by Google

Conſonantes quoque interſeruerunt; ut *Quotiens*, *tiensſcunque*, pro *Quoties*, *Quotiesſcunque*. Sic *Exſiguto*, *Exſercere*, pro *Exiguuto*, *Exercere*. Item, *Quips*, *quips*, pro *Quis*, *Aliquis*. In *Iouxſta* vero pro *Iuxta*, nina eſt inſertio, vocalis O & conſonantis S. In quibuſdam integram ſyllabam interſeruere: ut *Poſtidea*, *Indeteſtato*, pro *Poſtea*, *Inteſtato*. Ejuſ neris etiam *Ævitas*, videri alicui poſſit: ſed habet id legitimam *ab ævo* derivationem: in *Ætas* ve-, quod poſt uſurpari cœpit, facta eſt contractio. uibuſdam à fronte Conſonantes adjecere; ut *Stlis* o *Lis*. Nonnullis in fine: ut *Ead*. *Tuod*, *Plebed*, *auded*. pro *Ea*, *Tuo*, *Plebe*, *Fraude*. Sic in verbis, *atod*, *Removetod*, *Licitod*, *Eſtod*, pro *Dato*, *Removeto*, *ito*, *Eſto*: In *Exſercitod* autem geminata eſt additio; mi vocalis S. & mutæ D. Sic in *Leibertated*, additio t Vocalis E. & Conſonantis D.

Detractio & ipſa, *vocalis* eſt aut *conſona*. *Vocalis* etractio eſt in monophthongis illis: *Fenus*, *Femina* ro *Fœnus*, *Fœmina*. Sic *Heres*, pro *Hæres*. Quamuam eam vocem non ab *hærendo*, ſed ab *hero* deuctam malunt eruditiores. Detractio etiam quiuſdam videtur eſſe in verbis iſtis: *Adicito*, *Eici*-, *Deicitor*, *Conicere*, *Subicere*, pro, *Adjicito*, *Ejicito*, *Dejicitor*, *Conjicere*, *Subjicere*. Quod ſi ita eſt, adem ratione ſimplex *Icere*, contractum erit ex *acere*, Sic certe *Dis*, contractum ex *Diis*.

E *Conſonantibus* etiam, quæ nunc geminari ſolent, omittebant alteram; ut *Oſa*, *Claſe*, pro *Oſſa*, *Claſſe*. tem *Acerras*, *Conubia*, pro *Acerras*, *Connubia*: *Pelex*, *Tolito*, *Poluceto*, pro *Pellex*, *Tollito*, *Polluceto*.

Qualitas in commutatione potiſſimum cernitur. Ea quoque *Vocalis* eſt, aut *Conſonantis*. *Vocalis*: ut E pro I. Sic enim *Leber*, *Addecito* ſcripſere; pro *Liber*, *Addicito*. Item U pro I, *Æſtumata*, pro *Æſtimata* Sic *Optumus*, pro, *Optimus*. Eadem ratione *Poſtumum*, à veteribus dictum volunt eruditi: ut ſignificet non tam eum, qui poſt inhumatum patrem eſt editus; quam eum qui poſtremus patri, ſeu vivo, ſeu mortuo, natus eſt. Item U & Y: ut *Ægyptus*, pro *Ægyptus*, quemadmodum *Mus* quoque & *Sus*, & hujus generis alia, ex Græcis μῦς, σῦς. Frequentius O pro U; ut *Tabola*, *Porporea*, pro *Tabula*, *Purpurea*. Sic *Oſucapitor*, pro *Vſucapitor*. Item *Soper*, *Quomque*; pro *Super*, *Quumque*. Sic in *Nominum* finibus: *Patronos*, *Servos*, pro *Patronus*, *Servus*. *Vitiom*, *Manom*, pro *Vitium*, *Manum*. Nec non in *Verborum* finibus: *Conferont*, *Moritor*, pro *Conferunt*, *Moritur*. In

Digitized by Google

In nonnullis geminatur hæc mutatio: ut *Piacolom, Fortom, Foratos*, pro *Piaculum, Furtum, Furatus*. In quibuſdam hæc cum ſuperiore conjungitur: ut *Leberom*, pro *Liberum*. Sic *Ædebos, Compedebos, Noctebos, Tibicinebos, SuperStetebos*. pro *Ædibus, Compedibus, Noctibus, Tibicinibus, SuperStitibus*.

Interdum diphthongo OE & OI pro U longo uſi ſunt: ut *Oetier, Oeſocapio, Oeſorpatum*, pro *Uti, Uſucapio, Uſurpatum*. Sic *Cœratores*, pro *Curatores*. OI pro U poſitum: in *Oitier, Oitile*, & conſimilibus. Sic *Moinicipium*, pro *Municipium*.

Conſonantes quoque non paucas inter ſe commutarunt. C pro G frequenti in uſu fuit. Sic enim *Cenas* dixerunt pro *Genas*. Sic *Frucem, Lece*; pro *Frugem, Lege*. Itidemque *Lecere, Rocato*, pro *Legere, Rogato*. D. pro L poſuere, cum *Lingua*, dixere, pro *Lingua*. Sic *Federio*, pro *Feretrio*.

F pro B uſurparunt ſequente Vau: ut *Af virod*, pro *Ab viro*. Q pro C: ut *Pequnia*, pro *Pecunia*. S pro R: ut *Aſa, Neſvo, Caſmen*, pro *Ara, Nervo, Carmen*. Sic in Nominum flexionibus: *Majoſe, Minoſe, Arboſes, Pluſa*, pro *Majore, Minore, arbores Plura*. Sic *Fenoſe unciaſio*, pro *Fenore unciario*. Item in Verborum flexionibus: *Araſit, Vocaſit, Secueſit*; pro *Ararit, Vocarit, Secuerit*. T pro D: ut *Quit*, pro *Quid*.

In compoſitis, finalem Præpoſitionis conſonantem plerumque retinuerunt; ut *Conlegium, Inprobus, Adſignare, Adtribuere*. Interdum tamen etiam mutarunt: ut *Opſepito, Opturato, Optinere*.

In quibuſdam geminata eſt commutatio; altera Conſonantis, altera Vocalis: ut *Rocom, Flacitiom, Prodicos*; pro *Rogum, Flagitium, Prodigus*. Sic *Acrom, Acnom, Ticnom*; pro *Agrum, Agnum, Tignum*. Item *Fidios*, pro *Filius*: *Ofvagolatom*, pro *Obvagulatum*: *Poplicom*, pro *Publicum*: *Quoi*, pro *Cui*. *Auſom*, pro *Aurum*. Sic *Capiomtor*, pro *Capiuntur*.

In quibuſdam duarum Vocalium, & unius Conſonantis facta mutatio: ut *Contileom, Arvorſum*, ſeu *Aſuorſum, Pluſebos*, pro *Gentilium, Adverſum, Pluribus*. In nonnullis gemina conſonantis mutatio eſt: ut *Arcueſit*, pro *Arguerit*.

Interdum *quantitatis* metaplaſmos conjunxerunt, additionem ſcilicet & detractionem: ut *Iouſus, jouſit*, pro *Iuſſus, Iuſſit*. Sic *Poplei, Confeſei, Demiſeis*, pro *Populi, Confeſſi, Demiſſis*. Interdum ad *quantitatis* metaplaſmum adjunxerunt metaplaſmum *qualitatis*: ut cum unum idemque vocabulum additione & commuta-

tione

transformarunt. Sic enim *Deicundo*, *Adleictus* ata; pro *Dicendo*, *Addictus*.
Maxſumo; *Proxſumes*: *Fouſloſus*, pro *Maximo*, mus *Furioſus*. His adde *Endo*, *Entera*, *Soptus*, *Con*-, pro *In*, *Intra*, *Supra*, *Continuis*: in quibus com-tio præcedit: additio ſequitur.
tractionem quoque & commutationem quan-e copularunt, idque commutatione interdum nte: ut *Adecito*, *Poplos*, *Praſetobus*, pro *Addicito*, *lus*, *Praſentibus*. Interdum præcedente: ut *Subi*-ro *Subjicito*. Sic *Olo*, pro *Illo*: Item *Paſit*, pro *Far*-In quibuſdam triplicatus eſt metaplaſmus: ut *Pu*-, *Praſeted*: pro *Pupilli*, *Præſente*.
n *Nominum flexionibus*, præter ſuperiora, notabi-mutationem habent: *Folminis*, *Ipſos*, *Im*; pro *Ful*-. *Ipſe*, *Eum*. Sic *Oloe*, pro *illi*. In *Verbis* quoque va-præter ſupradictos, metaplaſmi à veteribus facti: ut in verbo ſubſtantivo *Eſcit* & *Eſcunt*, pro *Erit* & *nt*. Itemque *Siet*, *Sient*, pro *Sit*, *Sint*: & in futuro fecto, *Fuat*, pro *Fuerit*. Ejuſdem futuri perfecti gna in aliis quoque verbis eſt varietas: ut *Vin*-, *Verbent*, *Prohibeſit*, *Occiſit* pro *Vindicarit*, *Verbe*-, *Prohibuerit*, *Occiderit*. Item *Tagit*; pro *Tetigerit*: *Pa*-& *Pacont*, pro *Pepigerit* & *Pepigerint*: *Faxſit*, *Rupſit*, *Fecerit*, *Ruperit*: *Parat*, *Capet*, pro *Pararit*, *Ceperit*: *ſeit*, *Vixerit*, pro *Miſerit*, *Vixerit*. Item, *Duit*, *duit*, *Condoit*, *Transduit*; pro *Dederit*, *Addiderit*, *Con*-*rit*, *Tradiderit*. In paſſiva etiam forma: *Turbaſſitur*, *Turbatum fuerit*: *Fariatur*, *Nancitor*, pro *Fari velit*, *Ctum fuerit*. Item, *Darier*, *Libarier*; pro *Dari*, *Liba*-ic *Oetier* & *Oitier*, pro *Uti*.
In *Conjunctis vocibus* facta interdum ſeparatio: ut *do*, *In do*, *In du*, pro *Endo*, *Indo*, *Indu*. Sic *Indo te*-*to*, pro *Intecto*: *Endo ponito*, *Endo iacito*, *Endo manu* *jactio*; pro *Imponito*, *Injicito*, *Manus injectio*. Item *icumque* pro *Quicumque*: & conſimilia. Contra in-dum conjunguntur, quæ alioqui ſeparari ſolent: *Stato leberum*, pro *Statu liberum*.

FINIS.

Tractatus II. *De vetere Latinorum ſcriptura*.

JUSTI LIPSI

DE RE PECUNIARIA VETERUM ROMANORUM.

TRACTATUS III.

CAPUT I.

Pecunia qua materia & quando primum ſignata.

ROmani primum uſi fuerunt quadruplici moneta nempe, *Plumbea*, *Ærea*, *Argentea*, *Aurea.*

Plumbeæ uſus quando cæperit, incertum. Æs initio habuerunt rude, pondere diſtinctum, non nota. Primus Servius Tullius ſignavit æs, idque notat pecudis; unde pecunia dicta eſt: author Plinius. *lib.* 18. *cap.* 3. & *lib.* 33 *cap.* 3. Varro, *libr.* 2. *de re Ruſt. cap.* 1. & Plutarchus, *in Publicola.* Quod tamen alii Jano tribuunt, ut Athenæus *lib.* 15. & Macrobius *lib.* 1. *Sat.* Quidam Saturno, ut Eutropius *libro.* 1. Verior tamen Plinii opinio: nec repugnat, quod in priſcis nummis parte altera Jani effigies, altera navis expreſſa cernebatur, cum hanc notam Servius ipſe, vel poſteri uſurpare potuerint bonæ memoriæ cauſa. Facit huc Ovidii 1. Faſtorum.

At bona poſteritas puppim ſignavit in ære
Hoſpitis adventum teſtificata Dei.

Argentum autem ſignatum eſt anno Urb. Cond. 484. F. Pictore, & Q. Oculejo Coſſ. ut Plinius voluit, quinque annis ante Punicum bellum: ſive M. Æmilio Paulo, & Fulvio nobiliore Coſſ. ut Eutro. *lib.* 2. 15. annis poſterius.

Aurum ſignatum anno 62. poſt argentum. C. Claudio Nerone, & M. Livio Salinatore Coſſ.

Nu-

ni æreі no- a ſunt iſta.	As. Quadrans. Sextans. Triens.
nummi	Aureus.
tei hæc.	Denarius. Quinarius. Seſtertius.

CAPUT II.

De Aſſe, Quadrante, Sextante, Triente.

Sſes ex ære librales erant, & appendi plurimum ſolent, non numerari. Ex quo ritu & in rationibus pecuniariis Expenſum ferre, & ndere, & Impendium dicimus. Inde æs grave latur, & pœna æris gravis: Æris cujus legitiponderi nihil deeſſet. Livius lib. 4. *Indicibus in- denis millia æris gravis, quæ tunc divitiæ haber, data.* Et lib. 5. *Denis millibus æris gravis non mnavit.* Hæc primis temporibus. Poſtea tamen Punico ſecundo, preſſus populus Romanus alieno, ex ſingulis aſſibus libralibus, Sextantafecit: id eſt, Ex uno aſſe, ſenos, qui tamen indem valerent, *Plin. lib.* 33. *cap.* 3. Sed & tertio bello Punico, Unciales facti. Poſtremo Papyria, Semiunciales. Aſſem libralem, ut dixi, nus ſignavit Servius. Tarquinius ſuperbus cæteras s partes, ut Quadrantem, Trientem, Sextantem; olligimus ex Fragmento Feſti in voce *Ratitum-* drans (ſive Triuncis) eſt quarta pars Aſſis, plurin quidem ære cuſus ſub Imperatoribus, tum & nbo. Martial. lib. 10. Epigr. 74.

ratum merebor plumbeos die toto.

it, Quadrantes. Idem *lib.* 1. nigram monetam ellat plumbeam, iſtos ipſos quadrantes. Et fors antiquitus, quia Plautus in jocis aliquoties *mmuli plumbei* mentionem facit. Olim hæc merlegitima tranſvectionis erat, unde & quadrantes, *tri* dicti, Feſtus & Varr. *lib.* 4. *de ling. latin.* Porpræmium balneatoris. Horat. lib. 1. Sat.

--- *Dum tu quadrante lavatum Rex ibis.*

Cicero *pro Cal.* Plutarchus in Cic. *Sextantes &*

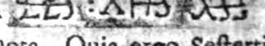
Trien-

Trientes à partibus aſſis dicti. Sextantis meminit
vius lib. 2. *Plebs*, inquit. *Agrippam extulit, ſexta*
bus collatis. Trientis, Feſtus, *in Ratito.* Valet au
As, ad æſtimationem noſtram, nummulos plu
cto: nummulos appello, ſive denarioios, qui
apud Belgas ſtuferum faciunt. Quadrans valet nu
mulos paulo amplius duos. Quadrantes 4. Aſſem co
ſtituunt. Decem ſeſtertium unum. Quadraginta
narium. Simile judicium de Sextante & Trien

CAPUT III.

De Denario, Quinario, Seſtertio.

ARgentei nummi tres ſpecies, quas dixi, omn
Varro *lib. 5. de ling. lat. Et Plin. lib. 33. cap. 3.* com
plexus eſt. *Denarii* inquit, *dicti qui dena æris, id e*
13. *Aſſes valebant: Quinarii, qui quinos Seſtertius,*
Semitertium.

Denarium pondere & æſtimatione partem drac
mæ Atticæ conſenſu faciunt antiqui. Notæ ej
veteres R. omnes Galeatæ, imago Caſtoris in
quis, bigæ & quadrigæ. Unde bigati & quadriga
nomen pro Denario frequens, ut Livius: lib. 2
Pacti in capita Romana tricenis nummis quadrigat
Tacitus de morib. Germ. *Pecuniam probant vetere*
& diu notatam, Serratos, Bigatoſque. Sed cum a
gentum ſimpliciter dicimus, intelligimus Denariu
Denarii dimidius, quinarius dictus; ideoque vulg
Victoriatus, quod victoriæ effigies in eo expreſ
ſit. Meminit hujus Cicero, *pro Fonteio* Livius, *li*
41. & Plinius *lib.* 33. *c.* 3. Seſtertius, denarii quar
pars eſt, idem alio nomine κατ' ἐξοχὴν Nummu
quia frequentiſſimus ejus in rationibus uſus. De ho
Vitruvius, lib. 3. cap. 1. *In denario*, inquit, *denos a*
ſes æreos conſtituerunt, & quartam ejus partem de du
bus aſſibus, & tertio ſemiſſe, Seſtertium vocarunt. Æ
ſtimatio denarii hodie eadem fere, quæ Regal
Hiſpanienſis, id eſt, Stuferi 3. cum dimidio. Quin
rii & Seſtertii pro proportione. Denarium nota ſte
lulæ (*) in monumentis vetuſtis. Seſtertii nota ſic
(:) At Libralis eſt libr
nota, Quia ergo Seſtertius duos aſſes continet, &
dimidium duo.

CA

CAPUT IV.

...mmo aureo, ejuſque æſtimatione itemque de u-ſu nummorum promiſcuo.

...reus ſive Solidus (quem variis nominibus ...ppellatum ab Imperatoribus invenio, *Flami-Anianum Valerianum*) valuit denarios apud ...nos 25. id eſt, *Coronatos noſtrates binos*. Id ...n tum ex pondere, tum ex monumento Dio-*lib.* 55. cui accedit Suetonius, *in Otto.cap.* 4. ...t, *Otthonem ſemper aureos ſingulos cohorti excu-dare ſolitum*. Quam eandem rem Tacitus *lib.* ...rrans, *centenos nummos* dixit. Alluſit ad hunc ...rum egregie Martialis *lib.* 10. *epigr.* 24. in hunc ...m:

Sed vitæ tribus aureis pactus.

...m intelligat aureos circiter 70. Caute legen-...T. Livii locus, libr. 28. *Pro argento*, inquit, *ſi* ...*m dare, mallem, dare convent, dum pro argenteis aureus unus valeret*. De proportione enim au-argentum loquitur, quæ tunc decima erat, ut vel hodie duodecima. Notæ aurei nummi, ...m fere quæ argentei, niſi quod creſcente am-...ne, Triumviri monetales, aut ii qui monetæ ...ndæ præerant, ſæpe gentis ſuæ inſignia, aut ...res, aut ſacerdotia inſculpebant, Sæpe & Impe-...um triumphos, res geſtas & varia emblemata, ...res quibuſdam ſuſpicionem fecit, nummos qui ...t honoris tantum cauſa excuſos fuiſſe, & non ...ci uſus, falſo; quanquam non negaverim vetu-...umiſmata & tunc quoque in precio fuiſſe, & in-...m loco mercis divendita, qua de re Ulpianum le-...ib. 9.

De Ratione per ſingulas ſpecies ſupputandi.

...Atio ſupputandi apud Romanos uſitatiſſima per ...aſſes & Seſtertios: frequentiſſima per Seſtertios, ...la intricatior; non tam ſæpe per aſſes, & hæc faci-... De iſta primo dicam. Per aſſes aut expreſſo no-...e, aut ratio numerant. Expreſſo ut Livius, lib. 28. ...*ibus quinquagenos ſenos aſſes*. id eſt, 21. aureos *diviſit*. ...ito ...it idem, lib. 33. *Triciddicies centum millia binis populo diviſerunt*, quod eſt binis aſſibus æris. Sic ...tenos æris, & mille æris, & dena millia æris apud ...ium frequentiſſime legimus, & ubique intelligen-...ſes.

Ta-

Tabula per aſſes ſupputandi hæc ſit.

Terni æris	Valent	1 ſtuferum, & ½
Deni æris		3 ſtuferos cum ½
Centeni æris		35 ſtuferos.
Centum 25. æris		51 coronatum [illegible] tem.
Dena millia æris.		100 coronatos.
Mille æris.		10 coronatos B[illegible]

Poſſunt & hæc nomina latine efferri per P[illegible] picos denos, centenos aſſes, & ſic deinceps.

DE SESTERTIIS.

PEr Seſtertios ut numeremus, duo præcip[illegible] ſunt: primum, diſcrimen eſſe inter Seſter[illegible] ſtertia: ita, ut illo numero, nempe maſculino, [illegible] guli nummi Seſtertii: iſto, nempe genere ne[illegible] ſingula millia ſignificentur, idque indubitatum [illegible] petuumque eſt.

Utriuſque diſcriminis tabula ſit hæc.

Duo ſeſtertii	Valent	Medium Regalem.
Duo ſeſtertia		50 coronatos.
10 ſeſtertii		2 Regales cum ½
10 ſeſtertia		250 coronatos.
20 ſeſtertii		5 Denarios,
20 ſeſtertia		500 coronatos reg[illegible]
40 ſeſtertii		10 coronatos, Bu[illegible]
40 ſeſtertia		1000 coronat.
50 ſeſtertii		12 Regales cum ½
50 ſeſtertia		1250 coronatos.
Centeni, vel um, ſeſterti		2 coronatos cum
Centum ſeſtertia		500 coronat.
200 ſeſtertii		5 coronatos.
200 ſeſtertia		5000 coronat.
400 ſeſtertii		10 coronatos.
400 ſeſtertia		10000 coronatos.
1000 ſeſtertii		25 coronatos.
1000 ſeſtertia.		25000 coronat. Cenſus Senatorum.

Al[illegible]

Digitized by Google

erum præceptum eſt, quemadmodum cum a iis ad ſeſtertia ſit tranſitus, numerus millies plicatur: ſic cum per adverbia decenum eaun-ıs ſeſtertia ſingula centuplicata creſcunt. Ut lico decies ſeſtertium, intelligo decies centena tia, ſive decies centena millia ſeſtertia. Ergo s ſeſtertium, & mille ſeſtertium idem valent, te Plutarchus in Antonio.

Tabula adverbiorum brevis hæc ſit.

es	Seſtertium valent.	25000 coronatos.
decies		37500 coronatos.
es		50000 coronatos.
ies		75000 coronatos.
dragies		100000 coronatos. Tonna auri.
nquagies		125000 coronat.
ties		250000 coronatos.
dringenties		1000000 coronatos. *
ies		2500000 coronatos. **
ies millies		25, viginti quinque milliones.

* id eſt, decies centena millia coronatorum.
** id eſt, vicies quinquagies centena millia coronatorum.

Hæc eſt ſumma rei nummariæ veterum Romanorum, quæ in hiſtoriis diligenter obſervanda eſt.

FINIS TRACTATUS
De pecunia Romanorum.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE NOMINIBU[S] ROMANORUM, TRACTATUS IV.

Compendioſe conſcriptus.

NOminandi ratio intricata apud Roman[o]
quam ut diſtincte explicem, dicam quatu[or]
capita. Primum de ingenuorum homin[um]
nominibus. Secundo, de libertorum & ſervor[um]
Tertio, de Fœminarum. Quarto, de Adoptivoru[m]
Ingenuorum nomina Romæ aliter quam apud Gr[æ]
cos & Barbaros. Plerumque tria nomina; Præn[o]
men, Nomen, Cognomen. Quo alludens Juv[e]
nalis, Sat. 5.

--- ſi quid tentaveris unquam
Hiſcere, tanquam habeas tria nomina ---

Auſonius, in Grypho.

Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.

CAPUT I.

PRÆNOMEN eſt, quod nominibus Gentilici[is]
præponitur, diſcriminis cauſa inter fratres [&]
Gentiles inventum, quod haud dubie reſpond[et]
noſtris nominibus, quæ appellamus, ut Petrus, J[o]
hannes, Jacobus, &c. Sed Prænomen natum e[ſt]
poſt nomen: & ideo ſervatum Romanis, ut non
quovis die, qui Luſtricus dicebatur, nomina im
ponerentur pueris. Prænomina (ut Epitoma Val[e]
rii ex Scævola refert) non ante diem togæ viril[is]
id quod in Ciceronis epiſtolis obſervare eſt, u[bi]
Ciceronis pueri ſine prænomine ſemper dicuntu[r]
Poſt togam ſumptam, Marcus filius, Quinct[us]
filius. In imponendo ſervabant, ut plerumque [fi]
lius major natu prænomen ferret patris, ſecundu[s]
avi vel patruorum. Prænomina ætate ſua Varr[o]
ſcribit circa triginta fuiſſe, è quibus uſitatiſſima 1[8]

Quo

rum alia unica litera notantur; ut hæc unde- A
A. id eſt, *Aulus*, ſic dictus, quaſi Diis alen- C
naſceretur. C. id eſt, *Caius*, à gaudio paren- D K
.D. id eſt *Decimus*, à numero naſcendi. K. id eſt,
, qui ex utero matris cæſus eſſet, Prænomen
s Fabiæ. L. id eſt, *Lucius*, ſive à Lucumone L
ruſco, ſive quod prima luce natus eſſet. M. id M
Marcus, qui natus menſe Martio, ut Valerius
, vel potius nomen Oſcum, ut Mamers & Ma-
cus. M. *Manius*, vel qui mane natus eſſet, vel M
bina lingua, qui manum dicebant bonum. N. id N
Numerius, omnis cauſa à numeris dictus. P. id eſt, P
ius, vel à pube, quod gratus populo. Q. id eſt. Q
ctus, ab ordine naſcendi. T. id eſt, *Titus*, vox T
na, vel ut alii volunt, à tuendo, quod patriam
ntur. Duabus literis ſcribuntur quatuor. AP. ut AP
ius, Sabina vox ab Atta Clauſo CN. *Cneus*, CN
vo corporis, quaſi nævus. SP. *Spurius*, à cauſa Sp
nda, quia Sabinis ſpurium, dicta pars, qua fœ-
a eſt. Iſidorus, *lib. 4. Etymol.* & Plutarchus, *in*
is. Alias dicebatur *Favonius* TI. *Tiberius*, qui ad TI
erim natus. Tribus literis hæc tria. MAM. id MAM
, *Mamercus*, prænomen gentis Æmiliæ, dictum
amerte, quod Oſca lingua Martem ſignificat,
ore Feſto. SER. id eſt, *Servius*, à Servo, quod SER
primus id prænomen tulit in ſervitute natus eſ-
. SEX. id eſt, *Sextus*, ab ordine naſcendi. Et SEX
c de 18. prænominibus, quæ maxime ſunt in uſu,
t alia in veteri hiſtoria, aliquoties obvia, ut *An-*
s, *Arvus*, *Lar*, *Hoſtius*; &c.

DE NOMINE.

Nomen dicimus, quod perpetuum eſt in aliqua gente, & Prænomen ſtatim ſequitur. Reſpon- Patronymicis Græcorum, notante Priſciano, . 2. Et ut illi *Æacidas* ab Æaco, *Theſidas*, à Theſeo: Romani *Julios* à Julo: *Antonios* ab Antonio di- unt. Itaque res digna nota, exceptis admodum cis, omnia nomina gentilicia apud Romanos us deſinere. Pauca quæ excipio ſunt, *Peducæus*, *pæus*, & fortaſſis *Norbanus*, quanquam verius ſit us familiam ignorari, quam ut Norbanus fuerit men. Nomina omnia gentilicia ducta vel ab ho- nibus, vel ab animantibus, vel à locis, vel ab e- ntu.

DE COGNOMINE.

COgnomen eſt, quod familiarum diſcernendorum cauſa tertio loco poſt nomen ponitur, id repertum à variis cauſis, quas omitto. Hoc noto, cognomina hæreditaria fuiſſe, ſed ita, ut mutari à poſteris, & nova ſumi fas fuerit. Noto hoc amplius, præter cognomen, & tribum ſolere addi ſemper auferendi caſu, ut C. Verres Romulea, & Servius Sulpitius Lemonia.

CAPUT II.

De Libertorum & Servorum nominibus.

QUæ dixi, pertinet ad ingenuos, addam de ſervis & libertis. Servi anquitus non à ſuo nomine, ſed Prænomine domini vocabant; ut Lucipor, Publipor, Marcipor, id eſt, Lucii puer, Publii puer, Marci puer. Quintilian. *l.* 1. & Plin. *lib.* 33. *c.* 1. Exolevit ille mos & obtinuit, ut uno ſaltem nomine, ſeu Græco ſeu Latino vocarentur. Et plerumque à patria, ut Davus, Syrus, Geta. Iidem manumiſſi, in nomina Dominorum veniebant, cognomine excepto; loco cognominis vetus ſuum nomen retinebant; ut Marcus, Tullius, Tyro, Ciceronis libertus. Marcus Lucius Antonius. Quod idem ſocii & extranei ſervabant, ut cujus beneficio in civitatem Romam veniſſent, nomen ejus ferrent, & prænomen, & apud Ciceronem exempla, & hiſtoricos obvia.

CAPUT III.

De nominibus fœminarum.

VEtuſtis temporibus & fœminas prænomina frequentaſſe, author eſt Varro, unde Caja, Cecilia, Lucia, Volumina. Progreſſu temporis conſtat non uſas, ſed tantum gentis nomine, vel integro, vel molliter inflexo appellatas, nec cognomen uſurparunt, ſed diſcriminis cauſa, ubi duæ ſorores eſſent, ſervatum, ut altera Major diceretur, altera Minor. Ubi plures, Prima, Secunda, Tertia, Quarta, Quinta. Vel per diminutionem Secundilla, Quartilla, Quintilla.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IV.

De nomine adoptivorum.

Est aliud in nomenclatura Romana intricatum, præter adoptionem, per quam qui alterius factæ fiebant, in omnia nomina tranſibant adoptantis, in Prænomen, Nomen & Cognomen; ...um ut priſcum genus teſtarentur. In fine cognomen addebant, ſut nomen; ſi cognomen, in... um ſervabant; ſi nomen; mutatum & inflexum. ...mplum ſervati cognominis, Marco Junio Bru... quem adoptavit Q. Servilius, Cepio, Agalo; ...us igitur poſt adoptionem, C. Servilius, Cepio, ...alo, Brutus. Exemplum inflexi nominis, in C. ...tavio, qui quoad adoptionem dictus C. Julius ...ſar Octavianus.

FINIS.

...actatus IV. De Nominibus Romanorum.

Digitized by Google

JUSTI LIPSI DE RITU CONVIVIORUM APUD ROMANOS,

TRACTATUS V.

TEMPUS

CONvivandi mos apud Romanos, ut illuſtretur, tria ſunt dicenda, Tempus, Locus, Modus. Ad tempus pertinet, quoties ſumpſerint cibum, & quando. Antiqui, ſi Feſto credimus, ter ſumpſiſſe cibum in die videntur; unde jentaculum ſive prandiculum, cibus qui mane; prandium ſive merenda, qui medio die; cœna ſive Veſperna, qui ſub Veſperam capiebatur. Si Nonio Marcello, quater, qui merendam à prandio diſtinguit, & poſt meridiem collocat. Sed equidem nomina potius iſta uſitata Romanis crediderim, præſertim Comœdiis Palliatis, quam rem ipſam. Bis enim tantum ſumpſiſſe cibum videntur, prandio videlicet & cœna. Excipio pueros, & ſi qui erant diſſoluti luxus: quanquam & prandia ipſa modica erant, & ſemper ſolitaria ſine convivis. Saluſtius, ad C. Cæſarem de Repub. ordinanda *Oratione*, id eſt, *aſperis verbis*, notat eos; *quibus bis die*, inquit, *ventrem onerare*, *nullam noctem ſine ſcorto quieſcere mos erat*. Et Suetonius, *in Vitellio, cap.* 53. tanquam rem ſummæ luxuriæ obſervat, quod epulas trifariam ſemper, interdum quadrifariam diſpartiebat, in jentacula, prandia & cœnas, commeſſationeſque. Sed ne Celſus *lib.* 1. *cap.* 3. quidem prandium ut ordinarium agnoſcit, & tenue id fuiſſe indicat his verbis. *Hyeme*, inquit *ſi quis prandet, utilius eſt exiguum aliquid, & ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere: Æſtate vero & potione & cibo corpus ſæpius eget. Ideo prandere quoque commodum eſt.* Cœna igitur præcipua convivii pars, cujus hora eadem fere quæ moribus noſtris merendæ, ſcilic. hora nona. Cic. Epiſt ult. lib. 4. ad Famil. *Accubueram*, inquit, *hora nona, cum ad te exemplum harum literarum, &c.*

Martial.

Imperat exſtructos frangere nona thoros.

Aqua

Digitized by Google

[illegible]ua hora cœnæ, dictam putant Grammatici an-
[illegible]am, res edules accommodatas ad nonam horam,
[illegible]nquam homines frugales ſæpe expectabant oc-
[illegible]m ſolis: contra, homines voluptuarii, horam
[illegible]am præcipiebant: ut illa apud Juvenalem. *Exul*
[illegible]ctava Marius bibit. Quæ convivia feſtinata, ni-
[illegible]ailor, antiqui tempeſtiva dixerunt, tanquam
[illegible]ium tempori inita, & in vitio ponebant, ut Ci-
[illegible], *pro Muræn. pro Arch. lib. 4. Ad Attic.* & Sene-
libr. 2. de tranq. cap. 28. Sicut intempeſtiva illa,
[illegible]e protrahebantur in multam noctem, aut uſque ad
[illegible]n vel lucem. Hæc de tempore Locus, in quo LOCVS.
[illegible]vivabant, triclinium dictus, ſcilicet à numero
[illegible]orum, qui circa menſam vulgo ſternebantur;
[illegible]m biclinium apud Plautum eſt, & ἑξακλίνιον in
[illegible]enæo, & Martiali legimus. *Et teſtitudineum*
[illegible]ſus quater ἑξακλίνον. Ingemuit citro non ſatis eſſe ſuo. U[illegible]
[illegible]ale ἑξακλίνον pro menſis ipſis poſitum videtur, ut
[illegible]nia apud Plinium, *lib.* 34. *cap.* 2. & 3. Pro tricli-
[illegible] poſterior ætas cœpit uſurpare Sigma, cujus for-
[illegible] videtur fuiſſe [illegible], aut lunatæ teſtudinis
[illegible]rtial.

Accipe lunata ſcriptum teſtudine ſigma.

Et alibi.

--- *Septem ſigma capit, ſex ſumus, adde lupum.*

[illegible]mpridius, in Heliogab. *Sigma de croco ſtravit*
[illegible] ſummos viros invitaſſet ad prandium. Sydonyus.
Mos erat his Dominis hybernum ſigma locare.

Errat Brodæus *Lib. 3. Miſcel. cap.* 4. qui menſam
[illegible]am eo nomine dictam cenſet. Sed & locus in
[illegible] cœnabant, Diæta dictus eſt, διαιτῶμαι, id eſt,
[illegible]o ſive verſor; vel ut Varro vult, quod in ea per
[illegible]m edatur. Sueton. *in Claudio, cap.* 10. & Juriſcon-
[illegible]i ſæpe, ut L. 43. de legat. L. penult. de donat in-
vir. & uxor. Plinius in epiſtolis, Lampridius,
[illegible]tam vel Zeteculam appellant, pro Diæta, more
[illegible]æco ſcil. apud quos Dores ζ pro δ uſurpant, ut
[illegible] pro διαβάλλω. Nec plura de loco: tranſeo ad
[illegible]odum. Romani initio ſedebant ad menſam. Ser- MODVS.
[illegible]s ad illud Virgilii.

Perpetuis ſoliti Patres conſidere menſis.

[illegible]ajores, inquit, *noſtri ſedentes epulabantur, quem mo-*
[illegible]n habuerunt à Laconibus & Cretenſibus, ut Varro in
[illegible]ro de vita populi Romani. *docet*; & ſimilia Iſido-
[illegible] *l.* 20. *cap.* 2, qui idem apud Græcos antiquitus
[illegible]iſſe, ex variis Homeri locis apparet, & Athenæo
[illegible]8. *cap.* 13. Sed paulatim creſcentibus deliciis exo-

Digitized by Google

levit ſeſſio; & in ejus locum ſucceſſit accubitus, n[on]
ſolum apud Græcos & Romanos, ſed etiam [apud] A[fros]
& Barbaros, diſcimus ex Livio, *libr.* 20. de Scipio-
ne & Aſdrubale, cœnantibus apud Sypacem. Po[rro]
forma accumbendi, repræſentari ſic poteſt. In c[œ]-
naculo menſa collocabatur rotunda, magnitudi[ne]
circiter quatuor pedum, raro amplior: *ex Plinio li[b].*
13. *cap.* 15. circa eam tres lecti, aulæis, purpu[ra]
aut alia veſte ſtragula intecti, pro opibus cujuſque.
In eos convivæ recumbebant, ſed prius poſitis ca[l]-
ceis, ne lectum conſpurcarent, quos iterum ſume-
bant abituri. Hinc illa apud Plinium in epiſtol[is]
*Quam multi, cum lector aut Comœdus introductus eſt,
calceos poſcunt, ut non minori cum tædio cubant!* Mar-
tialis.

Depoſitis ſoleis, adfertur protinus ingens
Inter lactucas, oxygarumque liber.

In uno autem lecto terni aut quaterni jacebant.
Hor.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.

Si plures ſordidum id habebatur & Plebejum.
Cicero, in Piſon. *Nihil apud hunc lautum, nihil ele-
gans.* Græci quini in lectulis ſtipati. Ita fiebat, ut
ex una communi menſa raro plures quam 2. veſce-
rentur; unde illa δωδεκάθεος cœna apud Sueton. *in
Aug. cap.* 70. Imo viri principes aut honeſtiores in
uno lecto ſoli aut bini accumbebant. Et notat in
Trajanum quaſi novum Xiphilinus, quod ſæpe quar-
tus diſcumberet, id eſt, cum tribus aliis in uno le-
cto. Quod ſi plures quam 12. convivæ vocarentur,
plures menſas & triclinia ſterni moris erat, ut ap-
paret ex Macrobio, *libr.* 3. *Satur. cap.* 13. & ex Plu-
tarch. *in Cæſare*, qui ait: *Populum Romanum ab eo in-
cliniorum viginti duobus millibus exceptum.* Modus ac-
cubitus hic erat: jacebant reclinata ſuperiore parte
corporis in cubitum ſiniſtrum, inferiori in longum
porrecta & jacente, capite leviter erecto, dorſo
pulvillis modice ſuffulto. Et primus quidem diſcum-
bebat ad caput lecti, cujus pedes porrigebantur jux-
ta dorſum ſecundi. Secundus pulvillo interjecto,
decumbebat ad umbilicum primi, pedes extende-
bantur ad dorſum tertii, & ſic deinceps. Ex hoc
decubitu manavit ſummus locus, medius & imus,
quorum frequens mentio apud hiſtoricos & Poë-
tas. Dignitatem ſi quærimus, digniſſimus inter le-
ctos medius: & in eodem lecto, loco, item me-
dius: Inde Virgilius 1. Æneidos,

Au-

------ *Aulæis jam ſe regina ſuperbis*
ea compoſuit ſponda, mediamque locavit.
ecca *lib.* 2. *de tranq. vit. cap* 10. eleganter. *Sermo-*
quem irriſit, aut palam averſatus eſt, & non in
io meo loco, ſed imo locavit. Et aliæ hujuſmodi no-
Poſt hunc honoratiſſimus locus ſummus: viliſ-
us, imus, Et hæc quidem accumbendi ratio vulgata
er omnes fuit. Excipio pueros & ſervos. Pueri
m ad fulcra lectorum ſedentes, veſcebantur.
citus de more Britan. *lib.* 13. *Ann.* Suetonius in
ud. cap. 32. & in Aug. c. 64. *Servi in ſubſelliis juxta*
um. Plautus in Sticho. *Potius in ſubſellis civium ac-*
mmer, quam in lecto. Et in Perſa. *Scis tu me eſſe imi*
ellii virum? Donatus in vita Terent. *Juſſus*, inquit,
dio recitare: ad cœnandum cum veniſſet, quod erat
emptiore veſtitu, ſubſellio juxta lectulum reſidens,
ſe dicitur. Poſt paucos vero verſus, invitatus ut ac-
beret, cœnaſſe una. Seneca, *lib.* 2 *de tranq. vit.*
. 15. Sed & fœminæ antiquitus vetabantur ac-
nbere. Valer. Max. lib. 2. cap. 1 *Fœminæ*, in-
it, *cum viris cubantibus ſedentes cœnitabant. Quæ*
ſuetudo ex hominum convictu ad Deos penetravit. Iſi-
rus, *libro* 20. *cap.* 1. Qui tamen mos jam ante Ci-
onis tempora exolevit, ut apparet ex libro quin-
, ad Attic. *Epiſt.* 20. Ex Ovidio, Propertio &
etis. Poſtremo etiam, viri in luctu aut militia
ſtinebant accumbere. Plutarchus *in Cato. uticenſ.*
ſervat, illum poſt bellum civile, nunquam niſi
ientem cœnaſſe. Et Spartianus *in Hadrian.* author
t, illum triclinia omnia abſtuliſſe è caſtris. Etiam
æſar *lib.* 3. *de bel. civil.* luxuriæ notam interpretatur
od in caſtris Pompei triclinia ſtrata reperiſſet.
æc de accubitu Romanorum. Addo corolarii lo-
, eundem accumbendi morem in Judæa fuiſſe,
hriſti temporibus. Apparet clare ex Joannne, *cap.*
. ſcribentis, *recubuiſſe ſe in ſinu* JESU. Et Lucæ, *c.*
de muliere peccatrice, quæ ſtans à tergo lavit pe-
s Chriſti. Et ejuſdem *c.* 22. 18. *cœnaculum ſtratum*
ominatur, quod de lectis capiendum. Docent &
erba ipſa, quibus in re convivali perpetuo utun-
ur Evangeliſtæ, τὸ ἀνακεῖσθαι, καὶ τὸ ἀνακλίνειν.

FINIS.

Tractatus de Ritu conviviorum apud Romanos.

Justi Lipsi

DE CENSURA ET CENSU,

TRACTATUS VI.

CEnſum Cenſionemve diſtinguo propriè à Cenſura. Cenſus enumerationem populi, æſtimatione facultatum continet; Cenſura ad judicium & animadverſionem in mores etiam pertinet. Cenſus id fere eſt, quod Græcis ἀπογραφὴ dicitur. Cenſura, quod τίμησις. Ille ſub regibus Conſulibuſque aliquandiu fuit; hæc cœpit Romæ Ann. Urb. demum 311. De utriuſque origine & modo ordine videbo. Cenſus à Servio Tullio inſtitutus, anno regni ſui 12. utiliſſimo invento, cujus tamen gloria penes Solonem, qui Athenis diſcriminandi populi cauſa quatuor claſſes fecit, ſive, ut Plutarchus & Ariſtoteles appellant, τιμήματα, in quibus cives omnes pro opibus divitiiſque ordine cenſerentur. De quibus Plutarchum omnino vide, *in Solone.* Id exemplum non dubie ſecutus Romanus Rex; numerum tamen claſſium auxit; ſive quia major populi multitudo, ſive diſcriminis ſubtilioris cauſa, & ut cujuſque opes magis diſtincte apparerent. Fecit claſſes ſex, ut Dionyſius & vulgus numerant, etſi Tubero apud Agellium, *lib.* 10. *c.* 28. quinque tantum recenſeat, nulla ratione habita ultimæ claſſis; quam & Livius Centuriam tantum appellare videtur. His claſſibus eos tantum comprehendi, qui arma ferre poſſent, recte apud Livium Fabius Pictor notavit, apparetque ex claſſium deſcriptione ipſa, in qua ſemper mentio telorum & armorum.

Claſſium typus memoriæ cauſa hic eſto.

Prima claſſis, quib. in Cenſu centum millia æris, aut ſupra, i. pecuniæ noſtratis.

circiter coronati mille. { Arma iis omnia ex ære { *Galea.* *Clypeus.* *Ocrea.* *Lorica.* } Tela { *Haſta.* *Gladius.* } }

Attributa hæc claſſis in Centurias 80. Quadragin-
iorum, totidem juniorum. Juniores intellige
Tuberonis ſententia ab anno 17. ad annum 45.
Seniores. Adjicit huic Claſſi Livius centu-
uas. Fabrorum, ſine armis; qui machinas bel-
(ea autem priſcis è ligno) geſtarent, fabrica-
irque, à quo ritu in militia Romana ſemper
ecti fabrorum. Dionyſius paulo diverſus, centu-
cas ſecundæ claſſi adſcribit; ita tamen ut ad pri-
Claſſis uſum eſſent. Seniorum una; Juniorum
a.
ecunda Claſſis, quibus in Cenſu. 75. millia æris
ſupra, uſque ad 100000. id eſt, noſtratis pecu-
, coronati ſeptingenti 50.

Arma his	*Galea.* *Scutum.* *Ocrea.*	Tela.	*Haſta.* *Gladius.*

Quod Livius ait, *Scutum pro Clypeo imperatum,*
ctur, pugnare cum eodem ſcriptore lib. 8. ubi
eos Romanis attribuit diu poſt reges exactos.
peta, inquit, *antea Romani uſi, deinde, poſtquam*
i ſunt ſtipendiarii, ſcuta pro clypeis fuere. Sed loqui
n neceſſe eſt de prima claſſe, quæ ſola clypeos
uit Servii inſtituto, & poſuit poſtquam ſtipen-
militi è publico data. Ann. Urb. 347.
Diſtributa in Centurias 20. Decem Seniorum,
dem Juniorum.

Tertia Claſis quibus in Cenſum 50000. æris, noſtra pecunia coronati 500.	Arma / Tela.	*Galea.* *Scutum.* *Haſta.* *Gladius.*

Diſtributa in Centurias 20. eodem diſcrimine,
o prior.

Quarta Claſſis quibus in Cenſu 25000. æris, noſtra pecunia coron. 250	Arma. / Tela.	*Scutum.* *Gladius.* *Verutum.*

Diſtributa in Centurias 20. Seniorum Juniorumq;

Quinta Claſſis quib. Cenſu 11000. ær. noſtræ pecun. coron. 110.	Arma iis *nulla*. Ideoque *velati* dicti: vide Feſtum.

Tela Fundæ & lapides, ut Livius ait. Vel ut Dio-
ſ. *μόνον καὶ σφενδόνη*. Diſtributa in Centurias 30. Se-
iorum Juniorumque. Huic autem Claſſi Livius ac-
nſet 3. Centurias; Cornicinum, Tubicinum (male
n Livio Tibicinum) Accenſorum. Dionyſius con-
a in quartam rejicit, Centuriaſque tantum facit

Digitized by Google

duas, ut opinor, recte. Itaque in Livio corrigendum.

Sexta, non claſſis revera ſed Centuria tantum fuit. In ea cenſi omnes quibus infra 11000. aeris cum diſcrimine tamen aliquo, ut quibus 1500. aut ſupra aeris eſſet, id eſt, 15. coronati, Proletarii dicerentur, quibus infra. Capite cenſi. Hi à Tributis & militia diu immunes. Vide Agellium, *Lib.* 16. *cap.* 10. Haec claſſium diviſio, ac telorum armorumque quod ad pedites quidem attinet, nam ad primam claſſem adjecti etiam equites, quorum Centuriae 18. iis dena millia aeris data, id eſt, 100. coronati, Livius ad equos emendos ſcribit, nec ſatis definit in Centuriaſne, an in equites ſingulos. Ejuſdem haeſitantiae quod in eodem ſequitur, viduas iis eſſe attributas quae bina millia aeris in annos ſingulos penderent. Varro *lib.* 7. *de ling. lat. ſub extr.* certe equum publicum mille aſſium fuiſſe clare indicat, non bis mille. Iſta ad Livii mentem (nam Dionyſius ab eo in ſumma pecuniaria leviter diſſentit, itemque Plinius *lib.* 33. *cap.* 3. & Agellius *lib.* 7. *cap.* 13.) de claſſibus ſint dicta, quarum inſtitutio magnae prudentiae, magni uſus in Rep. fuit. Primum ad tributa, quia ut noſter Livius ait, hac ratione à pauperibus onera in dites inclinata, quod facile intellectu. Cum enim eſſent in univerſum Centuriae 193. ex iis prima claſſis quae divitum erat, 98. habebat. Itaque tributo imperato, & aequaliter in centurias diviſo, plus quam media tributi pars, à prima ſola pendebatur. Reliquae enim omnes claſſes Centurias tantum habebant 95. & in Centuriis ipſis capita plura. Alter claſſium uſus ad Comitia, id eſt, ad ſummam Rempub. fuit, ad leges ferendas, ad bella, ad pacem, ad Magiſtratum creandum, &c. Ita ut vis omnis (ut ait Livius) penes primores civitatis eſſet. Cum enim ſuffragia non viritim, ſed per Centurias numerarentur, vinceret autem Centuriarum numero ſola prima claſſis omnes reliquas; clarum, penes illam ſummam Reipub. fuiſſe, plebe callide & ſenſim ab adminiſtratione excluſa. Claſſibus ergo, Centuriiſq; ita diſtributis, ne quis extra eas dolo malo remaneret, legem tulit de Incenſis: uti quicunque civis Romanus nomen opeſque ſuas ex fide non retuliſſet, ipſe & bona ejus publice vaenirent, quod etiam, praeter Dionyſium Zonoras obſervavit, ſolum poena, ſed etiam religione Cenſum ſanxit firmavitque. Inſtituit enim ut poſt Cenſionem certo die, in ſuis quiſq; claſ-

bus Centuriiſque cives omnes ornati inſtru-
ae in campo Martio adeſſent. In campo Martio
: ſemper enim luſtrum conditum ibi, etſi Cenſus
interdum in foro habitus, vel in villa publica ple-
que. Ibi ſolenni ſacro, triplicique victima (ſuem,
m, taurum fuiſſe convenit, unde *Suovetaurilia*
Solitaurilia dicta) exercitum luſtrabat, cum preca-
is carmine, *Uti Dii P. R. res meliores amplioreſque fa-*
nt. Etſi ea verba verecunde poſtea P. Scipio Afri-
us Cenſor immutavit. Valerius *lib.* 4. *cap.* 1. Deæ
e id ſacrum factum, quam purgationibus expiatio-
uſque præfectam ex eo ſuſpicor, quod Servius Tul-
Rex, primus templum huic Deæ condidit, uti a-
l Tacitum *lib.* 15. *Ann.* ego quidem lego: nam vulgo
Lunæ, male, ut doceo in loco. Is in cenſendo fi-
& a luendo ait Luſtrum Varro appellatum. Nam
ii certe locus in etymo parum integer ſanuſque.
od pro quinquennali deinde ſpacio uſurpatum,
a in mutatione hominum facultatumque, opus
ata Cenſione ſæpius fuit: inſtitutumque ab eo-
n Rege, ut in quinquennia ſingula Cenſus repete-
ur, atque ita ipſe deinceps quater luſtrum condi-
, authore Valerio *lib.* 3. *c.* 3. Habes rationem quæ
Servio, regibuſque & Conſulibus fuit (ii enim
nſum egerunt loco Regum) donec proprius huic
inventus Magiſtratus; quem & utilitas ſuaſit &
ceſſitas; quia populus, ait Livius, *lib.* 4. per multos
nos incenſus fuerat, nec Conſulibus, cum tot bella
minerent, operæpretium erat id negotium agere.
creati Cenſores Anno urb. 311. ſic dicti, quod ad
rum Cenſionem, id eſt, arbitrium populus cenſere-
r. Varro *lib.* 4. *de ling. lat.* Neque enim primo morum
ſciplinæque regimen iis, ut opinor, datum, ſed tan-
m cenſendi populi jus, uti ſub regibus factum. Pau-
im dignitas accrevit, & cenſura animadverſioque
mores iis permiſſa, æterno Reip. bono. De tem-
ore tamen tantæ rei nihil acceptum, niſi quod ſta-
n à creatis Cenſoribus id obtinuiſſe facile colligas
Camilli & Poſthumii Cenſura apud Valerium *lib.*
cap 9. quæ incidit in Ann. urb. 350. Munera Cenſo-
m præcipua quatuor, *Populi cenſio, Animadverſio, Ve-*
igalium locatio, Templorum, locorumque publicorum tuitio.
enſio eadem quæ ſub regibus deque forma ejus,
ſolennibus verbis Cenſorum aliquid Varro *lib.* 5. *de*
g. lat. Animadverſio, nota dicta proprie, quam
iurebant jurati Cenſores, cujus quæ vis fuerit, ex
iceroné *lib.* 4. *de Rep.* colligas. *Cenſoris judicium*, inquit,

ni-

nihil fere damnato adfert, niſi ruborem. Itaque omnis illa judicatio verſatur tantummodo in nomine. Animadverſio illa ignominia dicta eſt, quod tamen capies *ἐγγυῶ τὸ πλεῖστον.* Nam mulctam etiam interdum impoſuere Cenſores, uti Cœlibatus, ut apud Valerium *lib.* 2. *cap.* 9. & apud Feſtum *in uxorium* Animadverſio hæc in tres ordines, triplex. Cuique enim ordini adimebant quod ei ſummum eſſet: Senatori curiam: Equiti, equum publicum, Plebejo ſuffragium. Id factum hac ratione. Cenſores numero & facultatibus populi cognitis, in Curuli ſella ſedentes Senatum primo legebant; in ea lectione, palam omnium, tam veterum quam novorum Senatorum nomina, à Scriba recitabantur. Cujus nomen primo recitabat, magno id honori habitum, dictuſque eo luſtro *Princeps Senatus*: cujus nomen omiſſum, Ignominiæ iſque motus Senatu intelligebatur. Neque enim aliud, de qua agimus, Motio quam Præteritio & nota quædam tacita Cenſoris, quæ tamen per id luſtrum Senatorem omni munere & dignitate Senatoria privabat. Paulo aliter in Equitibus obtinuit, qui ſinguli citati ad Cenſores, equum manu ſua tenentes, accedebant: uti ex Plutarchi Pompejo Suetonii Auguſto, *cap.* 28 & Claudii nummis diſcimus: atque ibi, ſi omnia recta, traducere equum Cenſor jubebat; ſin quid commiſſum, equum adimebat, id eſt, mille aſſes, ad equum alendum è publico attributos, itemque annulum aureum, & inſignia ordinis equeſtris. At Plebejum noxæ alicujus compertum, aut tribu movebant, aut inter ærarios referebant, ſive in Cæritum tabulas, id eſt, jure ſuffragii ferendi, & honore omnium civium privabant, oneribus tantum relictis. Tributum enim & æra ex cenſu nihilominus dabant, tanquam cives. Quo jure & Cerites olim erant, ex Agellio *lib.* 13. *cap.* 23. hæc diſcrimina plerumque interdum enim ſi culpa gravior, pluribus notis aliquis affectus reperietur; puta, ut Senator præteritus ſit, & tribu etiam motus, item equis equo privatus, & in ærarios relatus, quod ex Livio Valerioque facile obſervabit non incurioſus lector. Cauſæ notarum, Cœlibatus, orbitas, perjurium, æs alienum, infames libidines, aliaque probra, quæ ſuis legibus non vindicabantur. Vide Suetonium *in Clau. cap.* 16. Supereſt de vectigalium locatione, & cura templorum locorumque publicorum, quæ munera ſatis clara, & paſſim de iis apud

Livi-

um; de creatione Cenſorum, & Ciceronem errinis, & ſecundo de legibus, alioſque. Cenm autem imperium primum quinquennale fuit, decennio poſt, quia nimia poteſtas ea viſa, lege Mertii Æmilii Dictatoris annua, & ſemeſtris eſt; quod poſtea ſervatum. Manſere in Repu. Cenſores ad tempora Imperatorum, qui interrunt, aut ipſi munera Cenſorum, ut libitum, runt: Tentavit reducere Decius Imperator; ut or Trebellius Pollio, *in Valer.* fruſtra, nec eum amplius cenſorum in Republica nomen nonon.

FINIS TRACTATUS,
De Cenſura & Cenſu.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI

DE ANNO, DEQU

EJUS DIVERSITATE: ITEM RATIONE INtercalandi,

Ad hiſtor, Numa Pom. Liv. l.1. Dec.1.

TRACTATUS VII.

ANnum varie derivant Grammatici. Sextu Pompejus à voce ἔνος deduci vult. Athenæu capit à circuitu temporis, quia priſcis annu *Circum* ſignificat. Quidam ab annovando, quod ſuo it redituque cuncta novet, Verior Varronis opinio, qu annum quaſi circulum dictum vult, *quia*, inquit, *ut par vi circuli annuli ſic magni dicebantur anni*. Et bene Varro Antiquitus enim unico N fuit ſcriptum *anus* & *anulus*, ſignificavitque etiam eam partem, qua ſedemus & quam honeſte ſilemus, ut Græce δακτύλιος. Alluſi ad id etymon Virg.

Atque in ſe ſua per veſtigia labitur annus.

Sunt Ægyptiorum Hieroglyphica, qui annum Draconi caudam ſuam mordenti aſſimilant. Annus autem duplex; *Naturalis*, & *Civilis*. *Naturalem* dicimus cujus initium ad curſum Solis congruit, duodecim ſigna peragrantis. *Civilem*, quem aliæ gentes aliun atque alium conſtituerunt, quædam ultra Solaren curſum, multæ citra. *Naturalis annus*, unus eſt & uniformis, & æternum ſibi conſtans. *Civilis*, pro inſti tuentium arbitrio varius fuit. Apud Ægyptios ini tio menſtruus annus fuit, & unius menſis; ut Plutarch *in Numa*. & Plinio *lib.7. cap.48.* placet: aut ut Cenſori no, bimeſtris: poſtea quadrimeſtris, ut Solinus author *cap.* 3. Denique Solaris dierum 365. quem κυνικὸν ſive ca niculare vocabant, quia initium ejus menſis eſt Chan quo caniculæ ſydus exoritur. Apud Arcades annu trimeſtris, juxta quatuor temporum vices. Apud Ca res & Acarnates Semeſtris. Apud Hebræos menſium duodecim, ad Lunæ curſum, falluntur que profani homines, qui ſpacia longioris vitæ in ſacra hiſtoria tradi

ferunt ad Ægyptiacos annos. In Italia apud Ala-
nnus decimeſtris. Apud Labinios menſium tre-
n, quoniam conſtabat dies ter centum ſeptuagin-
atuor. Nec anni ſolum diverſi; ſed & anni ini-
fuerunt, de quibus elegans Symplicii locus, in 5.
. *Non natura*, inquit, *ſed poſitione principia ſunt, quæ*
ues anni principia. A ſolſtitio æſtivo, ut Athenien-
Ab æquinoctio Autumnali, ut qui nunc voca-
Aſiam tenent. Vel ab Hyberno ſolſtitio, ut Ro-
i: vel ab Æquinoctio verno, quemadmo-
Arabes & Damaſceni. Hæc fere conſenſu tra-
ur. At de Romanorum annis, deque horum
cipio, non levis controverſia eſt. Alii decime-
eque volunt; argumento originis, & exemplo ab
anis argumento item nominis, quia ultimus men-
December, quaſi decimus dictus; Januarium enim
Februarium poſterius adjectos. In hac ſenten-
Licinius, Varro, Ovidius, Cenſorinus & pleraque
a ſcriptorum. Nec prorſus abhorret à vero, quo-
n & Græci plerique decem menſium annum ha-
unt, ut Æoles, de quibus apud Auſonium illud æ-
naticum, in Epiſt. ad Theonem.

[illegible] et, aut Æolii, menſes totos ignicomus Sol.

eo alium Homericum annum fuiſſe ut veteres
mmatici volunt, aut illud Neptuni, Nympham à
compreſſam alloquentis. *Odyſſ. λ.*

χαῖρε γύναι φιλότητι περὶ πλομένου δ' ἐνιαυτοῦ,

τέξεις ἀγλαὰ τέκνα -----

lii contra ab initio jam inde duodecim menſium
um Romanum faciunt: nec movet eos argumen-
ab Albanis aut Decembri: quia Albanos cen-
, uti oriundos ab Aſiaticis, duodecim menſes
uiſſe, & Decembrem ideo ſic dictum, quia deci-
ordine. Primus enim Maximus fuit in honorem
ti prioris, decimo loco December, poſt Januarius
Februarius. Nec menſes illos adjectos à Numa
unt, ſed tantum confuſum ordinem anni dige-
n collectumque. Tamen de ordine menſium qui
c obtinet, iterum certamen eſt. Sunt qui Numæ
ribuant, qui Januarium ab agmine ad principia
ixerit, in honorem priſci Latinorum regis Jani.
aut Tarquinio priſco: ut, Junius, Gracchanus.
Decemviris, ut Ovidius. 2. Faſt.

[illegible] creduntur ſpatio diſtantia longo,

Tempora bis quini continuiſſe viri

quidam Conſulibus primis, inter quos Plutar-
, quaſi Januarius primus factus menſis, hono-

ris

ris & omnis cauſa; quia tunc Conſules primi c
ti & reſtituta libertas. Abeo ipſe; quanquam i
ambigua, in ſententiam Ovidii, aut certe J
Gracchanii. Nam de Numa, ne credam, facit m
ſis intercalaris, quem rejicit in Februarium, q
ultimum anni; (ut dicam) Et Plutarchum erron
perti damnat refugii dies, qui omnium conſenſu
in ſextum Calen. Martias, vel in ſeptimum Cale
Junii incidit. Cæterum quomodocunque ea res
habuit: & ſive duodecim Romuli; ſive decem
tum menſes (cujus ſententiæ eſſe me haud pœnit
illud conſtat, Romuleum annum, menſeſque
batos fuiſſe, parum cum Solis & Lunæ curſu cong
entes. Ideo animum huic rei merito advertens N
ma, ſive ſuo, ſive alieno ingenio doctior, ad L
næ duodecim menſes, ad numerum Græcorum f
ctuantem reduxit annum, conſtituitque eum,
Plutarchus ſenſiſſe videtur, dierum ter centum qu
quaginta quatuor: vel ut Cenſorinus, Solinus & al
ter centum quinquaginta quinque: præter omne
rationem impari tantum, ut ajunt, numero mo
Ita ſubventum imperitiæ Romuli: ſed tantum in pa
te, nam cum ille ipſe annus Lunaris exorbitaret
Sole, futurumque in progreſſu eſſet, ut Hyem
menſes in æſtatem, æſtivi in hyemem inciderem
quæſitum huic rei remedium eſt à Numa, & i
ventum, Remedium intercalatio fuit: & ea ipſa
Græcis. Nam Græci, cum ex traditione Hipp
chi didiciſſent, ſolem ambire ſuum circum dieb
ter centum ſexaginta quinque: (quadrantis enim, q
redundat, nec à Græcis, nec à Numa habita ra
eſt: idque notatum ad intercalationem volo) vid
runt clare deeſſe ſuo anno dies undecim, quos
pellarunt ὑπερβαίνοντα ſeu tranſcendentes, nec tame
aptum viſum illis aut decorum, ſingulis annis di
illos inſerere vel appendere: ſed menſem potius n
vum repererunt ἐμβόλιμον, quaſi inſititium vel m
miſſorium dictum, quem, diebus illis multiplic
tis, ad finem tertii cujuſque anni adjiciebant. Ita
annus tertius menſium eſſet tredecim; & menſis u
timus ἐμβόλιμον dierum triginta trium. Ita enim d
Athenienſibus eleganter & clare vetus Scholaſt
tradidit in argumento Orationis Demoſthenis, Cont
Abrot. Idque non paulo verius clariuſque, quan
quod Solino aliiſque ſcriptum, ſolitos Græcos in
tercalare nonaginta dies, octavo quoquo anno. Græ
cos igitur hic ſecutus Numa eſt: ſed non veſtigiis ub
dem

. Dupliciter enim diſſentit. Primum, quod tertio quoquo anno, ſed ſecundo intercalavit viginti duos, ut clare diſcimus ex Plutarcho. ide qui non ad finem prorſus anni, ſed adulebruario intercalavit, inſeruitque ſuum menpoſt Terminalia, id eſt, Februarii viginti dies. Nam ne prorſus abiret a Græcis, ultin anni elegit quidem Numa, ſed novo exemmenſem interrupit & diviſit. Ita enim interbant Romani, ut inter vigeſimum tertium & Februarii diem, menſem interponerent interrem: eoque exacto, reliquos quinque Februadies adjungerent, retento nomine ſui menſis. do religione aliqua moti, ut Februarius, qui iſis Luſtrationum purgationumque erat, omniclauderet annum. Eum menſem inſititium inalarem poſterior ætas dixit: Numa Mercidin vel Mercidonium. Ea enim lectio Plutarchi & firmatur à Feſto: quanquam viri docti amant, ne Intercidinus in Plutarcho ſcribendum quaſi qui intercidat Februarium menſem, & indat. Et hæc è Plutarcho intercalandi ratio ſaclara eſt. Manet tantum ille ſcrupulus in Livii bis, quomodo vigeſimo demum anno ad meeandem Solis, unde exorſi eſſent, plenis anum omnium ſpaciis, dies congruerit; Vigeſi, inquam, anno: Ita enim ex fide omnium liorum ſcribendum eſt, & quod in vulgatis legitur, eſimo quarto, [illegible] à Sabellici mente. At ſi dien tercentum quinquaginta quatuor, Numæ an; & intercalavit biennio quoque dies 22. maeſtum, non vigeſimo demum anno; ſed bienquoque parem fieri Solis & Lunæ annum. Incatus hercle Livii locus: Et quo magis magiſque giro, labor illuc, ut cum Solino & Cenſorino iſſe Livium putem, quaſi Numa conſtituerit anm ter centum quinquaginta quinque dierum, ntra Græcos. Qui tamen idem Numa; cum pam perite undecim dies duplicatos intercalaret; eniebat, ut ejus annus paulatim Solarem ſupera, nona quidem intercalatione octodecim diebus. que remedium à ſe huic malo petens Numa, viſimo anno decimam intercalationem omiſiſſe vitur: ut hi anni tanto breviores eſſent, quanto ii longiores. Atque ita cum quaſi conſiſteret ſtaque per biennium Lunaris annus: facile intelleu, quomodo vigeſimo demum anno ſublata inter

Digitized by Google

ter Lunarem Solaremque diſparitas, ut neuter v[illegible] ceret aut vinceretur. Excipio tamen duos dies, adhuc ad plenum ſolarem annum deſiderabant: quorum rationem non habuit Numa. Et inde [illegible] taſſe orti errores in anno & Faſtis, quos Julius C[illegible] ſar cum ſtudio correxit.

JUSTI

Digitized by Google

JUSTI LIPSI

E ANNO, DEQUE
NNI INTERCALATIONE,
declaratio alia.

Nnus apud Romanos triplex, *Romuli*, *Nu-*
mæ, *Cæſaris*. *Romuli*, qui annorum peritior
quam ſyderum, neque ad Lunæ, (ut Græci)
e ad ſolis curſum (ut Ægyptii) annum accom-
ivit, in quo menſes decem fuerunt, dies ter
um & quatuor. *Numæ*, qui vitii manifeſti Ro-
annum correxit, additis menſibus duobus (Ja-
o & Februario) quem definivit diebus ter cen-
quinquaginta quinque: appoſitæ ad Lunæ cur-
niſi quod exuberat dies unus; nam Luna or-
ſuum diebus tercentum quinquaginta quatuor
vit. Id Numam feciſſe ſive imperitiâ, ſive ſtu-
potius numeri imparis creditum eſt. Ita ad an-
Romuli priorem unus & quinquaginta dies ad-
Sed cum hic annus Lunaris, ad ſolis curſum
me conveniret, neceſſariò, exemplo Græco-
, introducta eſt Intercalatio, id eſt, dierum a-
ot interpoſitio, quibus annus longior fieret, &
iter æquaret. Intercalabant ex inſtitutione Nu-
Pontifices biennio quoquo, idque alternis,
o 23. dies, modo 22. ut undecim illos dies &
rantem, quibus Lunæ curſus à ſolari vincitur,
quarent. Quod conveniebat pro parte, cum mo-
Græcorum, qui ſingulis octenniis dies 90. inter-
bant; Non tamen cum veritate, quia Numa
unum anno ſuo temere & ſine exemplo addi-
t. Ita fiebat, ut octo annis redundarent dies 8.
endavit hoc poſtea ſive Numa ipſe, ſive Ponti-
hoc modo, ut tertio quoquo octennio, non
nonaginta, ſed tantum ſexaginta intercalarent,
e eo compendio redirent quaſi in viam Dies il-
viginti tres ſive viginti duos, vocabant men-
intercalarem, fiebatque omnis intercalatio men-
Februario, poſt diem vigeſimum tertium, id eſt,
t Terminalia. Sed cum ne ſic quidem confuſio
aretur, vel fraude Pontificum (qui ut Publica-

Digitized by Google

nis gratificarentur, dies addebant & eximeb[illegible] vel interdum omnis intercalatio, aut per re[illegible] nem, aut per incuriam omitteretur. C. Cæſar P[illegible] tifex Maximus, tertio Coſ. curam ſuſcepit [illegible] corrigendi. Iique adhibito in conſilium Soſ[illegible] Ægyptio, aſtrorum perito, primum omnium [illegible] Lunari ſolarem annum fecit, diebus decem ad N[illegible] mæ annum additis: ita ut annus Julianus dies h[illegible] ret ter centum ſexaginta quinque. Non tamen [illegible] tercalatio prorſus ſublata, ſed imminuta. Na[illegible] cum ſolis curſus conſtet diebus ter centum ſexag[illegible] ta quinque, & quadrante, id eſt, horis ſenis; [illegible] bat ut quarto quoquo anno, dies unus redundar[illegible] quem (ne paulatim conſtitutionem anni iterum [illegible] baret) placuit Cæſari, quarto quoquo anno int[illegible] calari, menſis Februarii die viceſimo quarto: id[illegible] Biſextum vocarunt, quia bis numeramus ſexto C[illegible] lend. Martias. Dies decem, quos Cæſar addidit, [illegible] menſes ſeptem ſic diſtribuit, ut Januario, Sext[illegible] Decembri duos dies adjungeret: Aprili, Junio, Sep[illegible] tembri, Novembri ſingulos. Cætera ſatis clara [illegible] Suetonio ipſo in Julio capit. 40.

TRACTATUUM JUSTI
Lipſii finis.

INDEX
IUSTI LIPSI
In Tomum Tertium.

A

Auſus. 1473
Abaii vel Huni tympanis in be lo uſi. 225
Abbo Poëta, ſcriptor Obſi- xariſienſis, citatus 492 551. 567
ritæ quàm crudeliter ab Horten- rratore ſpoliati & cæſi 829
s Babylonius citatus 1203
ſi Extraordinariorum, tam pe es quàm Equites, in copiis ſo- libus Romanorum, qui & quot . 76. 111 252. in acie juxta Im- ratorem exercitus 182. in caſtris i metationem habuerint 252 260 264
nentia ſingularis totius populi omani in proſcriptione Mariana Cinnaniana 824. contra abſtinen- m Romanorum dicta & obdu- quædam 828. eidemque obi- excuſati. 836,837
ſlinis quæ formæ ſcholarum 1415
gus Abyſſinorum crucem è collo ndulam geſtat, monachi etiam in ano 1221
lemiarum hodiernarum vetus ſpe- men olim in Oriente, apud Judæos alibi in Aſia, in Africa, Æthio- a alibi, etiam in novo orbe, in ræcià, Italia, ac Romæ: in Pro- nciis inſuper, ut Gallia, Hiſpania :c. nec tamen eadem ea planè cum odiernis Academiis aut ſcholis fa- es, & quæ differentia. 1414 & ſeqq:
rmanes fundæ inventores quibuſ- m. 594
enſi vel adſcenſi inter Ferentarios el levis armaturæ milites, qui: un- e ſic dicti: eidem cum Adſcriptivis, iverſi à Velitibus, item & Rorariis, uibus armis aut telis uſi, quod o- lm in legione 64. 114 427. poſt Principes in acie locum habebant, an- tequàm Velites in uſu 177. cum Velitibus deſierunt in militia Roma- na 56. poſtea in funditoribus & ſa- gittariis quaſi reſurrexerunt 428
Accenſus in caſtris Romanis loco Prætoris. 330
Accubitus in conviviis. 1478
Aceſſa vel Acceſſa, inter munitiones militiæ Romanæ à Suida nominata, quidnam quæſitum. 584
Acetum contra ignita jacula hoſti- um quomodo uſurpatum 641.642
Acetum militibus in ſtipendio è publi- co apud Romanos datum conficien- dæ poſcæ. 358
Achæus non Ἀχαιός, ab Antiocho Rege per fraudem captus, & quo- modo crudeliter necatus 1157.1220
Aciei Romanæ ordo per claſſes ex in- ſtituto Servii Regis 178. diſpoſitio ejus communis & quaſi ordinaria: triplex videlicet; quomodo in ge- nera diviſa: ſignorum ducumque in ea locatio: forma inſtructionis, & huc facientia 169. 170. 171. 206. ejus iconiſmus, cum declaratione 208.209. ejuſdem breviarium 235
Acies Romanæ in longum magis quàm in denſum inſtitutæ 209. tutæ undi- que & compoſitę, à ſolius equitis incurſu rarò diſſipatæ: atque quæ in aciebus Romanis laudanda 398 399.400
Acies Romana duplex aut triplex, quæ: tum variationes in ea pro occaſio- nibus, & aliquot ejus formæ, ut ſinuata, gibbera, &c. 198. 199. quadrata item, tum variarum ali- quot formarum exempla. 204. & ſeq 210. 211. 212
Acies porrectæ in longitudinem con- tra equitatum bonæ; in ſtataria pugna invalidæ 205
Acies, pro ordinibus aciei militaris, ſeu ſerie virorum in longum aut in latus. 208
Acinaces Perſarum, Romanorum pu- gio 439

Digitized by Google

Aclides, exiguum & teres quoddam miſſile: plures uni geſtatæ: loco alligatæ ita in hoſtem jactæ ut retrahi poſſent. 612 613
Acta Apoſtolorum citata. 291
Aeneas Arcadum Dux, ejuſque ſtratagema. 234
Acuta crux Mæcenatis apud Senecam quæ, quæſitum. 1161. 1224
Adalgerio Bajorum Rex Tolbiacenſi prælio occiſus. 460.
Adjiciales cœnæ Romanis nullæ, ſed Aditiales. 841
Aditiales cœnæ, quæ datæ in aditu honorum, maximè ſacerdotiorum. ibid
Aditus in gradus Amphitheatrales, qui & Vomitoria dicti, quid & quales 1023
Adolfus Naſſovius quo feroci & militari dicto ex hoſte in amicitiam à Joanne 1. Brabantiæ Duce receptus. 1391
Adonidis potiundi cauſſâ litis in Venerem & Proſerpinam à Jove compoſitæ fabula. 1220
Adſcriptivorum nomina. 1474
Adſcriptivi eidem qui Accenſi, inter ferentarios aut levis armaturæ milites. 427
Adtubernales qui Feſto. 273
Ædes in Hollandia vulgò totæ tranſlatæ. 778
Ædificia & ſtructuræ majorum cur mirabilia potius quàm imitabilia. 1360
Ædificia Romanorum privata ſivè urbana ſivè ruſtica, quantæ magnificentiæ tam à ſtructura quàm ab interiore ornatu 764 & ſeq. eorum altitudo, vel à ſtructura, vel à ſitu: eaque cur ab Auguſta & aliis cohibita & ad certos pedes definita 762 763
Ædiles unde dicti? 1447. quando Romæ cogniti? 1448
Ædiles plebis. 1448. Curules. ibid
Ædiles duo à Cæſare additi. 1449
Ædilibus velut peculiare munus, ludi primi illi è magiſtratibus ſolius voluptatis cauſſa gladiatorios exhibuerunt, incertum quando. 895
Ædilitatis ætas legitima. 1434
Ædilium cura quæ? 1449
Ægris licitum apud Romanos pileo uti capiti firmando. 1041
Ægidio Liebeno Attenhovienſi ſacer morbus vetus ope D. Virginis Aſpricollis ſublatus 1318
in Ægypto quot myriades ho[...] fuiſſe colligat Joſeph[...] ex [...] cenſuationibus 700. quæ in ea [...] olim bibliothecæ 1123. [...]
Ægyptii ſceleton humanum con[...] perpetuum ſervandi rei [...] exemplum aliis gentibus p[...] hibiti 1110 jam olim eis inter [...] notum ſignum crucis; quale & q[...] 1163. 1114 ipſum crucis ſupplic[...] eis in uſu 1169. eorum inventi[...] noxios ad metalla damnandi. [...]
Ægyptiaca claſſis in frumentation[...] Byzantio ſeu novæ Romæ à Con[...] tinio Magno deſtinata, relictâ [...] Romæ Africanâ. [...]
Ælianus citatus 121. 166. 167 [...]
Æmilius Probus citatus. 150. [...]
Æneatores duûm generum in exer[...] Romano: quis cuique locus: qui [...] 224. eorum ciones à veteribus m[...] numentis [...]
Æneatores, tubicines. [...]
Ærarium militare novum ſeorſim i[...] tutum ab Auguſto: ejuſq. [...] Præfecti: & ad id exp[...] modo, & qui reditus [...] & certu[...] eodem adinventi. [...]
Ære dirui, quid atque id inter [...] rias militares Romanis. [...]
Æs grave. 146[...]
Æſchylus citatus. [...]
Clau Æſopi hiſtrionis immanis [...] [...]
Ætas quæ militiæ legenda. & quæ [...] regula Romanis. [...]
Æterno & æternitati comparata omn[...] ſomnium imò nihil. [...]
Ætius Medicus citatus [...]
Ætoli fundæ inventores [...] [...]
Affectus ſapientem habere non [...] ſed mediocres, Ariſtoteli. [...]
Afri in Jovis Ammonis luce [...] exſtinctam ſervare ſoliti 1110 [...] ſupplicium valdè eis olim freq[...] [...]
Africæ deſerta, Nili cataracta [...] & mons Atlas, termini Imp[...] Romani à Meridie ſub Aug[...] [...]
Agathæ querimonia de paucitate [...] piarum quæ in præſidiis Rom[...] contra invaſiones Barbarorum [...] iis citatus. 153. 203. [...] 471 611 614

Agel.

ius correctus 22. 92. 971.
39. idem citatus aut allegatus ſæpius illuſtratus 19. 21. 32. 58. 131. 202. 203. 228. 7. 369. 371. 373. 380. 439. 1. 607. 786. 956. 971. 1083. 36: 1087. 1100. 1126. 1127. 1133. 1134
castrenſis Rom: quot pedes al-, eique ſepes aliquando cir-npoſitæ, aut rami interpoſiti: idemque latitudo 275
t in oppugnatione murorum ſilium quid: unde dictus: cui ii quomodo & ex qua materia geſtus? à foſſa & vallo diver-: ejus latitudo, altitudo: quo nporis ſpatio confectus: quàm tiquis Romanis ejus uſus: & a ad ſtructuram ejus &c. ſpe-intia 522. 523. in figura repræ-ntatus 528. quid obſeſſis contra es aggeres auxilii aut remedii. 633. 634
ſtum & aggeſtus pro aggere mi-ari. 522
υλη & ἀγκυλίζεσθαι, propriè a-entum & amentare. 614
pro flexu aut ſinu terræ; i-m pro vallo, ut brachium. 513
inis militatis ordo alius quan-in pacato iter, alius cum in ſtico, aut vicino periculo 325. hoſtico eadem ferè ſpatio quæ iei: & tum plerumque qua-atum aut lateꝛculi inſtar: va-atum tamen ſæpè in forma, o occaſionibus & locis 331. 32. quæ agminum ſectio & di-ſio familiaris Cæſari. 451
inis coactores in re militari, qui 84
etius Grammaticus. 47
ariæ, compendio pro ſtationes a-ariæ 293
i toti inter miſſilia dati à Nerone 727
orum finhoi, metator 332
igentum octingentis millibus ho-minum aliquando habitatum. 757
ippa, & gener Auguſti, & vi-torum ejus cauſſa, vel inſtrumen-um, ob operibus ſeu fabricis ac maximè à virtutibus laudatus, & quaſi exemplum miniſtris Princi-pum datus 798. 799. 872. ambi-on Romæ ſtruxit. 775
Agrippa Judææ Rex exemplo Romano gladiatorios ludos ſpecioſiſſimos in Judæa exhibuit 898
Aimoinus Hiſtoricus citatus 468. 581 743
Alæ tam pedeſtrium quàm equeſtrium copiarum inter ſocios ut legiones inter Romanos, quot equites, quot pedites continuerint 77. 79. 111. ſed ſæpiſſimè ala de equeſtri intelligitur, ſociali videlicet vel auxiliari: eaque quot capitum, & in quot turmas diviſa. 71. 72. 80. δίμαται κυβαλλεια Cedreno dicta. 418
Ala pro cornu frequens Vegetio. 424
Alabandenſes templum urbi Romæ & ludos annuos inſtituere & quando. 777
Alalagmus Græcorum, & ἀλαλάζειν quid. 228. 231
Alani Scythæ laqueis hoſtem innectere, bellandi morem habuere. 443
Alares tum pedites tum equites, ut olim de ſociis Romanorum dici ſolebat, ſic poſtea de auxiliaribus, ut & alarii, quot & quomodo diviſi. 77. 78. 79. 111
Albæ in Latio reliquiæ hodiè Amphitheatri. 1054
Albæ domina Lovanii quæ, & quando ibi primum. 1405
Albertus II Imp: uno anno trium regnorum factus Rex. 661
Albertus Archidux, Belgicæ Princeps lampadem argenteam, cum vectigali annuo D. Virgini Hallenſi donavit 1287. eidem Gubernatori Belgicæ, necdum Principi, inſcripti à Lipſio de magnitudine Romana libri 657. & ſeq.
Albertus Bavarus Hollandiæ Comes cum uxore & liberis inſcripti Codici Sodalitatis D. Virginis Hallenſis. 1283
Alberti III. Bavariæ Ducis ſingularis modeſtia. 462
Alberti V. Bavariæ Ducis pietas & fortitudo. 463
Albertus Magnus, Ratiſponenſis Epiſcopus, altaria quædam in templo Dominicanorum Lovanii ſacravit, comite D. Thomâ Aquinate. 1403
Albertus Saxoniæ Dux, militiæ ſub Maximiliano I. Præfectus, D. Virgini Hallenſi valdè addictus. 1256

Alcibiadi in ſcuto pro inſigni Cupido brachiis fulmen complectens 434
Alcidamas Rhetor citatus 297 313
Aleidis vidua Henrici III. Brabantiæ ducis vitæ dirigendæ conſilia à D. Thoma Aquinate petiit & accepit. 1403
Aleſiâ quàm ſtupendi oper. munitionibus militari manu ſtructis à Cæſare circumſeſſa 335. circumvallationis deſcriptio ex ejus commentariis: eaque fuſius explicata: cum Iconiſmo 510 511 512
Alexander Magnus quo facinore Achillem imitatus 1230. firmando Imperio gentes variè transferre conſtituerat, ni mors prævenisset 690 victo Dario coronis aureis à variis undique gentibus congratulantibus donatus 716. duo millia Tyriorum cruci affixit. 1174
Alexander Severus Imp. inter optimos 290. quomodo forum Nervæ ornaverit 784. frequentiam ſpectaculorum moderari conatus. 904
Alexander Judææ regulus quot Judæos in crucem egerit. 1174
Alexandria quot millibus hominum habitata: urbis ambitus 759. auditoria Alexandriæ olim publica, & gymnaſia inſtar noſtratum Academiarum: Philoſophi ibidem profeſſores: tum & ſacræ literæ ab antiquo floruére: medicinæ præterea, omnis denique doctrinæ ibi diſciplina. 1415
Alfonſus Guſmanus Hiſpanus ejuſque filius, à lethalibus vulneribus ope D. Virginis Hallenſis ſanati. 1251
Alio die, Augurum verbum in dilatione. 317
Almanſor quàm magnificas ſcholas Marocci ſtruxerit 1416
Aluminis uſus Romanis oblinendis machinis militaribus contra incendia. 536
Amata cur à Pont. Max. appellari ſolita Virgo Veſtalis tùm eam capiebat 1038
S. Ambroſius correctus 1083. explicatus vel ſaltem citatus 320. 416. 615 726 1085 1088
Ambulatio, inter exercitia militaria: & quæ in ea ſpectata, 342
Amentum in jaculis, quid: unde dictum: etiam Nodus vocatum, item Ansa aut Habena: Græcorum inventum 614 615
Amentum fundæ, Ammiano q[...] 5[...]
Amentare & Amentatum, quid m[...] taphoricè 6[...]
Amicitia parem ſi non accepit, fa[...] 1[...]
Ammiani locus, quo forma balliſ[...] rum deſcripta 572. de malleolis a[...] incendium faciendum: itque loc[...] examinatus 629 630 ejuſdem loc[...] de ingreſſu Conſtantii in urbe[...] Romam: qui quaſi nomenclat[...] locorum ſplendidiſſimorum u[...] 766. ejus mirabiles laudes mu[...] lis fori Trajani 7[...]
Ammianus correctus 171 629 520 ſp[...] ſibi conciliatus 218 citatus & cr[...] bro illuſtratus 35 60 69 80 122 12[...] 147 148 158 171 181 18[...] 185 193 195 202 203 216 2[...] 220 224 229 230 232 239 2[...] 271 276 277 281 282 297 31[...] 319 329 331 333 360 361 37[...] 379 389 428 475 477 478 4[...] 489 492 514 522 525 531 53[...] 535 541 543 552 553 555 56[...] 573 574 578 581 599 606 60[...] 611 612 622 627 628 629 63[...] 637 639 641 648 651 658 66[...] 718 757 756 792 809 841 8[...] 859 905 943 945 973 1009 101[...] 1020 1036 1110 1125 1135 1169 120[...]
in Ammonis Jovis lucerna inextin[...]cta aſſeverata 1110
Amphitheatrum quid: unde ſic dictum: quæ ei alia nomina 1063. viſorium appellatum Caſſiodor[...] 1011 ſtructum propriè muneribus gladiatoriis & venationi 997 ipſa tamen veneratione ſerius, ſed origo incerta 1005 ligneum initio, e[...] lapide primum ſtatilii Tauri, quando & quo loco, iſque ſub Nerone ambuſtum, poſt etiam reparatum 1006 1007 lapideum à Veſpaſiano urbe veteri media ſtatui cœptum Titus perfecit & dedicavit: & ab eo vocatum: aliquo id caſu a[...] igne læſum, à quibus reſtauratum[...] ad hoc ævi magna parte permanet[...] vulgò hodiè Coliſſæum dictum: ejus communis forma, altitudo, & capacitas: laus & præconia: denique figura ut nunc viſitur 1000 1001 1009
Amphitheatri deſcriptio particularis; forma non orbicularis penitus, ſed pau-

Digitized by Google

aliwm oblongior 1011 1012 area
ıs arena ſterni ſolita: cur, quàm
ıà præterea ſtratura 1003 in area
ıus ſolo cloacæ, ſive ſpecus:
ıı rei: in imo muro illam am-
ente portulæ 1011 1012 interior
ıta facies figura repreſentata 1028
turrımis exterioris muri lapidibus
antıma immittendis antennis, qui-
ıs alligata vela contra æſtum quo-
iodo 1072 1036 1037
Amphitheatris republicâ liberâ pro
ıtcuè ordines ſpectabant, ſub prin-
ıpibus diſcrimina ſingulis facta 1029
phitheatra quædam exteriore par-
e tantum lapidea; eorumque pars
nterior, ut gradus, &c lignea 1057 1059
phitheatrorum ſtructura & archi-
ecturæ admiranda, & verum ſi-
num potentiæ Romanæ 1044
phitheatra crebra olim in coloniis
x municipiis, provinciiſq; paſſim,
mitatione urbis Principis eorum-
que aliquot recenſio: maximè quo-
rum adhuc exſtant reliquiæ: quę
dhuc vulgò Arenæ vocitantur 899 1053 1054 1055
mphitheatrum Veronenſe, quod et-
iamnum viſitur, quando vel à quo
ſtructum: ejus deſcriptio, dimenſio
atque etiam figura 1025 1026 1055
mphitheatri juxta Dortum: (Dowe)
pagum agro Andegavenſi in mon-
te exciſi & cavati accurata deſcri-
ptio & figura. 1064 1065
Amphitheatro ſyntagma quâ occa-
ſione, cui fini, & quæ forma à Li-
pſio ſcriptum: quæ ad id ſpectant,
in eo fuſè explicata 994 & ſeqq.
mphitheatrales ludi quibus diis ſacri; 1005 1006
mphora quot congiorum. 841
mpliſſimi ordinis titulus ſoli ſena-
tui tributus, nunquam Equeſtri. 1008
n. locula brevitatis cauſa in du-
bitando quomodo ſæpè inſerta au-
toribus veteribus. 49
n parati ad bellum ſolennis formula
interrogandi milites cùm irent ad
pugnam 330 451
Ἀναβολεύς, quid Græcis 158
Anagoſtæ ſervi quanti pretii aliquot
Calviſio Sabino, apud Senecam
Philoſophum. 705
Anaſtorum ad militiæ Romanæ li-
bros à Lipſio adjectorum forma &
ratio. 409 410
Ἀνασκολοπίζεσθαι cruci ſeu ſtipiti in-
figi vel transfigi, cruce diffindi. 1161
Ancyrani lapidis inſcriptio citata,
explicata, & alicubi cum non benè
deſcripta, explicata. 734 735 757
Andabatæ ἀναβάται Græcis, quod ge-
nus gladiatorum, eorumque arma
& pugnandi ratio: à qua proverbium,
Andabatarum more pugnare 949 950
Andabatæ Satyra Varronis. 949
S. Andreas biduum in cruce ſupervi-
vens, populum ex ea docuit. 1128
Andreana crux, quæ 1163
Andreæ II. Hungariæ Regi qui ex con-
juge Gertrude Meraniæ ducis filiâ
liberi: quos inter D. Eliſabetha. 1245
Ἀνευρυσμὸς tumoris in gutture ſpecies,
Græcis. 1307
Angela Wouteria Antverpienſis, puel-
la tredecennis, quomodo ope D.
Virginis ab apoplexia ſpaſmo mixta
liberata. 1327
Anguſticlavii tribuni mil. qui. 98
Animorum laſſitudo quædam non mi-
nor quàm corporum. 923
Anna Braeyn'a, Antverpiæ Clariſſa
precibus & munuſculo pro ipſa D.
Virgini in Aſpero Colle oblatis, à
vehemente paralyſi liberata. 1325
Anna Laurentia, virgo religioſa Lova-
nii, à continua & permoleſta ce-
phalalgia D. Virginis Aſpricollis o-
pe liberata. 1324
Anna Verreikia ruſtica, auxiliatrice
Diva Virgine Aſpricolli ab apople-
xia & cæcitate liberata 1306
Annales Francici citati. 1427
Annaria lex. 1431 1435
Annona undè dicta. 1477
Annonæ plebi dividendæ cura ſingula-
ris Romanis: Curatores ei rei duo
creati ab Auguſto: poſtea quatuor
pluresvè inſtituti: præfecti Annonæ
dicti; exemplo antiquorum: apud
quos tamen non perpetui: Præfe-
cturæ hujus quæ dignitas, quæ mu-
nera 722. quomodo facta diviſio;
idque circa Nonas cujuſque men-
ſis: atque hinc ridiculo acumine
Annonæ vocem derivat Suidas ibid:
Annumium vel Annumius poſteriori
ævo quid. 413
Annunciatæ Virgines à quo primum
inſti-

inſtitutæ: & quâ faciente Lovanium venerint. 1405
Anni ætatis militiæ utiles ex definitione Servii Tulli Regis. 19
Annus unde? 1486. varius fuit ibid. Romanorum qualis? 1488. 1489. ejus initium varium. 1477
Annus Romuli 1490. Numæ ibid. Cæſaris. 1491
Anſa & Anſula, pro Amento. hinc Anſatæ haſtæ. 614
Anſa ſcuti quid: duæ plerumque in ſcuto grandiori: quorum id inventum 433
Anſelmus Comes Lovanienſis inter ſanctos. 1361
Anſfridus Comes Brabantiæ quomodo intelligendum. 1374
Anſtrogiſilus Comes Lovanienſis. Chlotario Rege Antæ, latera oſtiorum 374
Antemuralia. προτειχίσματα, quid 581
Antepilani qui Vegetio 171. unde dicti. 64
Ἀντιστάται Græcis quæ. 1156
Antesignani, in acie Romana qui. 180
Antigonus Judææ Rex, primus à regibus ſecuri percuſſus à Romanis. 1229
Antiochi Syriæ regis acies & phalanx qualis. 207
Antiochi regis dictum contra Philoſophos. 1220
Antipater Rex XX. millia Athenienſium in Thraciam tranſtulit. 691
Antiſtitæ & Antiſtites, dictæ Virgines Veſtales. 1059
Antoniana crux qualis. 1163
Antonini itinerarium citatum. 452
M. Antonini vita citata. 982
Antonini Thermarum magnitudo & ornatus. 787
M. Antoninus Pius primus Philoſophis Romæ & per provincias ſalaria è publico conſtituit Amphitheatrum Titi reſtauravit 1006. certam pecuniam definivit in ſumtus editionum gladiatoriarum 904
M. Aurel. Antoninus Imp. pœnas Chriſtianorum ſuſtulit: imo in delatores eorum graves conſtituit 1228. gladiatoria ſpectacula omnifariàm temperavit. 904
C. Antonius, Ciceronis in Conſulatu collega, totam Cephaleniam inſulam poſſedit opidumque in ea novam ſtruxit. 742
M. Antonius Triumvir ſeptem aut octo apros uni cœnæ intulit 590.
ejus in Antigonum Judææ Regem crudelitas. 12..
Antonius Chamberius Anglus, D. Virgine Hallenſi ipſum velante medio hoſtium incolumis evaſit. 12.
Antonius Grotius, miles cæcus ab utroque oculo D Virginis Alpiſcollis ope illuminatus. 13.
Antonius Haveron, fundator Collegii juris S. Donatiani Lovanii: quod cognominatum quia ipſe Præpoſitus ejus ædis Brogis erat. 1414
Antverpiæ memoria quàm vetuſta reperiatur in ſcriptoribus: indidem etiam Marchia dicta. 1376
Anulis aureis uſi Tribuni mil. ut Equites Romani: at milites ferreis: donec iſtis etiam aureos indulſit Imp: Severus. 99. 100
Ajo. Appinius. 1473
Ἀπελεύθερος propriè libertus. 23
Aper totus ſolidusque appoſitus apud Romanos in unam cœnam quis primus rei auctor: quin bini ſæpe ternique uni cœnæ, idque non niſi ejus principio: in quadratis lancibus menſis illati ſtrue pomorum & aliorum fructuum cincti; vel mixti pectoribus avium, turdis, &c. atque etiam non niſi ad oſtentationem ... ti Facturâ in eum finem in villis propagati, & deinde ad culinam leginati, qui inde Auleſ ſeu Patti dicti 589. 590. 591. 592
Aper Plinio Porcus, Feſto, etiam inter ſigna militaria Romanis. 156
Apex, pro criſta. 140
Apicius, cur ipſe ſibi mortem intulerit. 332
Aplecta, vox inferioris ævi, pro Caſtris. 213
Apollo velut peculiaris Auguſto Deus poſt pugnam Actiacam. 423
Apollodori Grammatici Bibliotheca Gen: Deorum citata. 226. 1073. 1077 1093. 1220
Apollodorus Architectus ſeni Trajani Hadriano Imperatori invitus à quo etiam ſublatus 777. 786
Apophoreta & Apophoretica quæ nam quæ Saturnalibus data. 915
Apparitor quidam loco Præconis in caſtris Rom. 830
Apparitores aliquando Tribunis milit. quis ademerit: ſed poſt iterum ruperunt, 110
Appiani locus de vectigalibus Pop. Rom.

Digitized by Google

‹cam à Decumis & è Paſſiene 692.
.juſdem locus quo Carthaginis à
.cipione obſeſſæ ferma deſcribitur:
.em ab eodem Numantiæ : tum Pe-
.ſiæ ab Auguſto. 507. 508. 509. de-
.iderabilis ejus de copiis militari-
.us & proventibus annuis Romano-
.um, liber interiit 704 diſſenſus ejus
. Commentariis Cæſaris. 212
.pianus allegatus, citatus, & iden-
.idem illuſtratus 23 27 28. 30.
.8. 68. 98. 99. 158. 164. 166.
.70. 174 176. 185. 198. 207 232
.34. 273. 296. 313. 320. 323. 331.
.36. 337. 354. 359. 385. 418.
.29. 453. 482. 484. 517 525. 531
.53. 556. 560. 562. 570. 573.
.80. 585. 597. 623. 631. 637.
.38. 641. 671. 684 687. 694. 695
.96. 698. 715 716. 719. 729. 731.
733 750. 783. 840. 892 1033.
.pion vanus homo, & falſo Poly-
.iſtor dictus. 1052
.p'us Cenſor quando Viam à ſe di-
.ctam & quo uſque ſtraxerit 794.
.quq ductuum etiam primus auctor. 796
.ιε Ѳεάτϱ, quid Dioni. 1028
. ejus correctus 1016. 1046 1190
.dem citatus & explicatus 122. 127
.24. 387. 514. 804. 879. 899.
926. 937. 948. 969. 972. 976
1002. 1015. 1026 1034. 1045.
1046. 1047. 1154. 1015 1 591172
1175. 1177. 1189
.uliæ in ſpectaculis, quid ignotum. 1018
.ua, potus militaris Romanorum,
.aut mixto aceto, poſca. 560
.uæ an aliqua cura Veſtalibus 1097.
.cur aquæ modicum Veſtali ob ince-
.ſtum defoſſæ appoſitum. 1107
.ua Appia per XI. milliaria Ro-
.mam à quo ducta. 796
.uæ ductuum initium Romæ quan-
do, & à quo magnitudinis Imperii
Romani præcipuum ii indicium,
quantam urbi intulerint aqua-
rum abundantiam: quot, & quâ al-
titudine ac latitudine Romæ: qua-
libus & quantis arcubus & fornici-
bus ſublevari à quadrageſimo lapi-
de quidam continuo opere perdu-
cti, quantis impenſis: præferendi
mole & utilitate, atque hac notiſ-
ſimùm, omnibus pyramidibus & ta-
libus inertibus operibus 796.
797. eorum eiſque annexorum
quantus ornatus quæ eis tuendis
cuſtodiendiſve multitudo Ca-
ſatorum, Caſtellariorum, m niſtro-
rum, & ejus generis hominum, in ò
familiarum publicarum ad id inſtitu-
tarum. 799
Corn: Aquanus Leydæ antiquarum re-
rum curioſus. 1061
Aquila commune ſignum totius le-
gionis Romanæ 180. unius legio-
nis tantum una, præcipui Imperii
ſignum, quæ ejus origo 186. & quia
unica in una legione, per Aquilas
intellectæ quandoque legiones: nec
eam habuere Socii 189. qualiter re-
præſentata, & qua magnitudine 191.
locus ei in acie ubi 121. ubi in ca-
ſtris: & à Centurione primi pili cu-
ſtodita 257. per aquilam nonunquam
intellectus ipſe Primopilatus. 93
Aquilarum & ſignorum militarium a-
liquot iconiſmi è Columna Trajani 197
Aquila & ſigna militaria ceu Dii qui-
dam militares 42. 199 197. præ-
ter Aquilam olim etiam alia ani-
malia in pugnas ac raptus nata pro
inſignibus prætulerunt Romani
quomodo & quæ Plinio, aliis: quis
primus cæteris, ablegatis ſolam ve-
lut propriam Romanis aquilam di-
caverit 186. exemplo ut videtur Per-
ſarum. 187
Aquila duplex concorporata, ut in
inſignibus hodie Imperii, in ſcuto
militari repræſentata in Columna
Antonini, unde. 439
M. Aquilius merito culpatus à Floro,
quod veneficio ſacroſancta Roma-
norum arma violaſſet. 824
Ara in Principiis caſtrorum ſtativorum
aut hibernorum, honori ſignorum &
caſtrenſium Deorum 257
Ara in area Amphitheatri. 1028
Arabes grandioribus utentes ſagittis ar-
cum pede tendunt. 618
Arabia ab Oriente Imperio Romano
adjecta à Trajano. 670
Aranearum quot pondo à ſervis in urbe
Roma collecta juſſu Heliogabali. 768
Aratus Sicyonius quo ſcalarum genere
uſus Sicyonis arci oppugnandæ. 482
Arbor infelix vel infamis, pro cruce. 1154
Arcades quo ſtratagemate Lacedæmo-
nios ſignum interrogantes vicerint. 234

Arcatii

Digitized by Google

Aerarii qui ludos ex publico aliquando dabant. 897

Archiducis titulus unde originem aut exemplum traxerit. 1363

Archimedes quomodo Sambucas Marcelli perfregerit. 486

Arcus Scytharum & Parthorum ſimiles 617

Arcum pede immiſſo cur tendere ſoliti Arabes. 619

Area Amphitheatri, etiam ſimpliciter Arena vocata: quia arena sterni ſolita: cujuſque generis ea ſtratura & quam varia 1003 tota hæc area libera: niſi quod in ea ara Jovi ſtygio, Latiarive ſive Diti: tum in toto areæ ſpecus ſive cloacæ, cui rei: tota autem muro cincta qui Podium ſuſtinet: in eo muro portæ majores vel minores Portulæ, per quas in aream aditus: ipſa porro area aliter atque aliter ornari ſolita: in modum ſilvæ, in modum maris &c. 1011. 1012 & ſeq.

Arelate reliquiæ Amphitheatri veteris 1054

Arena fervens è muris in hoſtes projecta. 624

Arena, pro Area Amphitheatri, quia ea arena ſparſa: imo & Arenæ vox ipſo Amphitheatro certaminique Amphitheatrali numquam tamen pro Circo vel ſtadio, etſi & hæc arenâ ſternerentur 1003 hinc & Amphitheatra, quæ aut integra, aut ex parte hodiè adhuc extant, vulgus Arenas vocat. 1054 1055

Arenæ toto apparatu argenteo uſus Jul: Cæſar primus Princeps munere patris funebri 726

in Arenam damnari, & arenâ mitti, quid 1004

Arenarii qui in arena (Amphitheatrali) depingant. 1004

Areſcoto Brabantiæ opido unde nomen. 1300

Argenti in ornamentum rarus in caſtris olim uſus Rom: 362

Argenti fodinæ quando primùm in Germania inventæ 923

Argolici clypei quales. 122

Aricia quantum Româ diſtet. 452

Aries tormenti machinæve bellicæ genus, unde ſic dictum 551. an inventum bello Trajano 472. prima ejus ſpecies rudis, quæ ſimplicior aries: altera compoſita: utriuſque inventores Carthaginienſes 551 552.

compoſiti Arietis deſcriptio ex Joſepho: eaque explicata 552. 55[illegible] ejus vis quanta; iſque admotum magnum pendendæ urbis: draubus [illegible] coriis tectus, aut vinea longa contra jactus aut ignes 553 554. [illegible] tis arietis ſpecies dicta teſtudo arietaria, vel Teſtudo aries ejus ejus inventrix Carthago: deſcriptio [illegible] ejuſdem ex Vitruvio, Vegetio & [illegible] 554. 555. ex Herone 55[illegible]

Aries bellicus cur Exterminator [illegible] inſtrumentum Paulo diacono. [illegible]

Arietis bellici, cujuſcumque generis figuræ. 499 557 [illegible]

in Arietes hoſtiles varia remediorum genera à defenſoribus uſurpata [illegible] Vegetio & aliis recenſita ac deſcripta: etiam depicta. 637 638 639

Arietis vox in fabricis quandoque pro Capreolo lignove fulciente [illegible] ſtentante & modicè inclinato. 54[illegible]

Ariſtides Rhetor citatus 480 683 7[illegible] 758 761. 762. 820. 84[illegible]

Ariſtophanis ſcholiaſtes citatus 5[illegible]

Ariſtoteles inſignem bibliothecam adornavit, & exemplum pluribus dedit 1124. ad quos aut quo deſcenderit 1127 item citatus 360. 395 4[illegible] 1047. 18[illegible]

Arma duplicia, ad tegendum & ad petendum: ſed propriè quæ tegunt [illegible] indifferenter plerumque uſurpata [illegible] 1[illegible]

Arma legionariorum & auxiliarium apud Romanos diverſa: & quæ [illegible] lectione compendiaria recenſ[illegible] 161

Arma Romano militi non procerc[illegible] ſed quaſi pro membris 321 en [illegible] ſe illi exerciti 338. 339. ea abjeciſſe aut amiſiſſe in pugna in militia Romana capitale. 351

Arma Romanorum olim militum præ hodiernis à pleriſque ſpreta: aſſerta ea tamen & defenſa 354. 355. 356

Arma Romanis concuſſa pugnam aggreſſuris 229. ea autem in affectu militari elevare & cum crepitu concutere, mos Germanorum aut Gallorum potius quàm Romanorum 211

Arma Gladiatorum antiquis pugnæ appellata Ornamenta 963 eorum arma (tela videlicet) ante pugnam a munerario explorata. 964

Arma luſoria vel exercitoria, oppoſita decretoriis & pugnatoriis 968

Digitized by Google

…nis veris præludere, propriè venti… …ae. 968
…is verſis pugnare, quid. 970
…a ſubmittere, victum ſe fatentis, …r gladiatoribus & militibus, ſuper …metaphoram ad alia traducta phraſis. 974
…orum doctor, ſeu Campidoctor, …ris 340
…orum Ancilium forma è Numo …ere 431
…amentarium in caſtris etiam hiber…nis, Romanis 239 240
…aria in bibliothecis olim, ut & ho…die, eaque numeris diſtincta 1136
…atura militum civiumque ditio…rum plenior apud Romanos quàm claſſium inferiorum; & quomodo: …um armaturæ Romanæ præconium …mp: Titi 146 gravis eorum armatura laudata 397. ejus & novæ, ſeu hodiernæ, mixtio quædam commendata. 400
…maturę, compendio pro, levis armaturæ, dicti milites leves. 344
…matura, exercitii militaris genus quod Pyrrhica autem quædam ſaltatio: quæ etiam armatura vocata, nihil ad feris exercitia militaria. 344
…menia ab Oriente Imperio Romano adjecta à Trajano: ſed ſponte ab Hadriano reſtituta. 670
…milla creberrima in donis militaribus apud Romanos: & proprium hoc civibus ſeu legionariis donum. 367
…mites, an, & qui milites. 57
…nobius quando vixerit: in eo de abolitione Veſtalium nodus, nec ſolutus. 1108 1109
…nobius laudatus, citatus & explicatus 26. 767. 770. 807 873 1074. 1109. 1175
…noldus Binhoudtius, Abbas S. Gertrudis Lovanii, quo ædificio cœnobium iſtud auxerit, quaque inſtitutione ornarit 1402
…doldus Hoſſadius, Eques Lovanienſis, eximia virtute Ducem Brabantiæ hoſtilibus manibus eximit 1390
…noldus Hornæus, Epiſcopus Leodicenſis pro Lovanienſibus apud Wenceſlaum ducem Brabantiæ intercedit 1397
…nulfus Imp: in agro Lovanienſi Normannos prælio tantum non delet. 1354. 1356
…quites, pro Sagittariis. 617
Arriani in Exped: Alex: locus de pontium è navibus ſtruendorum Romanis more. ex verſione Lipſii 539 idem ex Exp. Alex: citatus 379 542 609. 639 641
Arriani diſſertationes Epicteti citatæ 190 876 509 959. 982
Artes pleræque ab Oriente in reliquum orbem defluxere. 472. 561
Artium liberalium aut humaniorum, quæ publica utilitas. 1143 1144
Artemidori caput de gladiatoribus integrum Græcè cum verſione Latina repræſentatum 954 idem citatus & aliquando illuſtratus 221. 223 344. 788. 905 938, 940 944 945 950. 952. 1141. 1178. 1179. 1180 1182 1183. 1191
Artemo Clazomenius primus apud Græcos fabricator machinarum bellicarum. 473. 497
Artifices omnes inſigniores undique Romam aut evocabantur, aut ultrò veniebant. 765
Aſcogefrus, pons utrinus: ejus deformatio in notitia Imperii 548
Aſconius Pedianus citatus & interdum explicatus 29. 37. 97. 369 390. 471 643. 721. 917
Aſia minor quantum Romanis è vectigalibus contulerit ævo Pompeii. 695. 696
Aſinius Celer quanti mullum unum emerit. 832
Aſper Collis, Sichemiæ Brabantiæ oppido vicinus, unde ſic vulgo dictus icuncula D. Virginis indidem quercui infixa quomodo avolis in magnam venerationem venerit: ejuſdem abolitio, & alterius ſubſtitutio. 1300. 1301, 1302
D. Virgini Aſpricolli ſacellum rudi opere quis primus ſtruxerit, quis è lapide ſecto ſtruxerit & dedicaverit 1302. 1303. ejus ſtatuæ ſanguineus ſudor quando viſus & abſterſus 1303
Aſpricollis diva in ſanatione quemdam Dieſthemienſem vindex, & in eumdem ſeriò pœnitentem benefica 1307. ad eam quantus quotidiè conſurſus hominum: uno Nativitatis feſto ad viginti millia obſervata: ſub id tempus & inter inviſentes Lipſius. 1317
Aſſentiendi in Senatu, item poſt allocutionem Imperatoris in exercitu, modi qui & quales 218

Aſſes appendi ſoliti 1467. ex librilibus ſextantarii facti, poſt unciales ſemiunciales ibid. à quo ſignati primum ? ibid.
Aſſis partes. 1467
Aſſis, ejuſdemque partium æſtimatio. 1468. 1470
Αςραγαλωτὴ μάςιγξ quid 1177
Αςύχοι vas pice & bitumine oppletum, quod ardens in hoſtes hoſtileſve machinas projiciebatur. 623
Aterii Rufi cujuſdam ſomnium funeſtum. 940
Athenæ olim velut templum litterarum & omnis diſciplinæ 1417. Bibliotheca ibi à Piſiſtrato cœpta, poſt variè aucta: à Seleuco Syriæ Rege reddita, tandem à Sulla Romam miſſa Sed & plures Athenis Bibliothecę. 1126. 1127. 1128
Athenarum urbis ambitus quis: ei comparatus urbis Romæ, item Syracuſarum. 751
Athenis etiam hodie conſpiciuntur reliquiæ Amphitheatri veteris. 1054
Athenienſes quos annos ætatis initio & fini militiæ ſtatuebant 20 ſolenne eorum juramentum ante militiam 185. navali militia ſolùm clari. 21
Athenæus citatus & quandoque explicatus. 61. 128. 136, 150. 434. 473. 483. 485. 560. 561. 563. 565, 590. 592. 610. 617. 644. 716. 743. 758. 874. 890. 524 526. 931. 975. 986. 1042. 1110. 1124. 1126. 1139. 1140. 1177.
Athenæi de machinis excerpta è Turnebi Adverſariis citata. 530. 532. 556
Athletæ ſub præſidio Herculis. 981
Atlas mons à meridie inter terminos Imperii Romani ſub Auguſto. 670
Atrebatenſes cives, Burgundicæ domui addicti, à Ludovico XI. per alias Galliæ urbes ſparſi. 691
Atrium libertatis Romæ ubi: à quo exſtructum in eo prima Romæ publica Bibliotheca: à quo publicata. 1130
Atrium Veſtæ quid, & ubi Romæ. 1083
Atrox (ſi non ἀτρεκὴς) Apollinis epitheton, an & cognomen. 1110, 1111
T. Pom: Attici liberalitas & frugalitas 841
Atuaticorum opidum quantis munitionibus à Cæſare obſeſſum. 395
Auctoramentum Gladiatorium, precium ſeu merces Gladiatoris voluntarii ſeu Auctorati. 911
Auctorare ſe & auctorari, addicere ſe gladiaturæ, arenæ operas locare. 911
Auctorati, qui ſe precio arenæ addicebant, Gladiatores voluntarii 911 in auctoratione tenebantur jurare in tria, uri, verberari, ferro necari, juramentique formula 533. rude donati in priſtinam redibant libertatem 980. 981
Auditori quatenus licitum aut illicitum interpellare docentum 24
Avennæ, opidum in finibus Hannoniæ, cujus dominii. 1269
Aventici in Helvetia reliquiæ aliquæ Amphitheatri veteris. 1055
Aventinus mons quatenus in urbe Roma, quatenus non 1055
Augurale, Auguraculum, ſeu Auguratorium, in caſtris Rom: quid, cui fini 105. in Prætorio id, & ad illud ara. 244
Auguratorium in caſtris, idem quod Augurale. 144
Auguſtale in caſtris Rom: quid. 142
S. Auguſtinus quę tria et ſumma potuiſſe videre deſiderarit 669. idem citatus & explicatus 52. 905. 974. 980. 1046 1076. 1078. 1168 1117 1253. 1254. 1293
Auguſtiniani quando Lovanium venerint
Auguſtinus Carata de rebus novi orbis allegatus. 1111
Auguſtus Imp liberalitate patrem Julium ſuperavit 732. 733 duas Bibliothecas Romę publicavit, Octaviam & Palatinam 1131. ſtatuas ſuas ſibive poſitas, argenteas conflavit 750. an quantum diem Saturnalibus addiderit 851. les ejus cibaria qualis 839. eadem pręmia Veſtalibus quę trium liberûm matribus conceſſit 1102. 1103. quot legiones ei initio belli Mutinenſis & Philippenſis 28. quomodo reſtrictarios ad militiam punivert 51. quantis operibus Medullum montem, quantis Peruſiam circumvallaverit 337. 506. quæ ei in bello familiaris teſſera 234 poſt pugnam Actiacam ei velut peculiaris Deus Apollo 423 quàm multas paſſim colonias deduxerit 686. 687 quas claſſes tutando Imperio inſtituerit 682

Digitized by Google

gentes totas eidem rei in alias
es tranſtulit. 690. tributa pro-
ciarum valdè auxit: ærarium
itare novum inſtituit atque ad
novos & certos reditus 703.
4. cur à poſteris terminos Im-
ii proferre diſſuaſerit quod ta-
n conſilium ab eis neglectum. 670
us primus auctor ornandę urbis
mæ 764. cui fini columnam
liariam in foro Romano ſta-
rit 752. an Appiam viam Brun-
ium uſque à Capua produxerit
5. qua magnificentia quoque or-
u forum ſtruxerit 784. maxi-
im partem ornamentorum tem-
Capitolini melioribus mutavit
3. qua occaſione novum tem-
im Veſtę ſtruxerit. 1082
ſti munificentia, & quoties ſe
l ſuo vel aliorum nomine ludos
idiſſe jactaverit 726. valdè favit
nationi Amphitheatrali 1007.
natores in arenam deſcendere
tuit, equitibus permiſit; donec
C. prohibitum 929. ſine miſſio-
gladiatores edi vetuit 975. lex
is quâ numerus parium gladiato-
m edendorum definitus, ad quos
aximè pertinuerit. 904
ſti cenſu quot civium Roma-
orum capita cenſa. 689. quot ſub
ſo hominum millia in orbe Ro-
ano fortè reperta fuerint 701
nfecto bello Siculo ſex millia
rvorum in crucem egit. 1170
uſtum ſivè Auguſti forum, ubi ab
extructum, quantâ magnificen-
â: quæ ſtatuę in utraque ejus por-
cu. 783
ici Gladiatores Romæ qui. 959
elianus Imp: an muros urbis Ro-
næ, & quantum ampliàverit. 753
igâ cum carra. & ipſe ſub eo in a-
m lapſus, vitâ beneficio D. Virginis
alſenſis donatus 1274. 1275
um Coronarium quid 717. etiam
quacunque lætitia. 718
Aurea ſtatua poſita id eſt, inaura-
a 691
ea corona in quocunque facto,
ommunis tam Græcis, Pœnis &
liis quam Romanis. 372
eus nummus quando ſignatus, 1467
jus valor 1469. notæ. ibid.
eus Rom: quot aſſium aut denario-
rum. 354

Auri proportio ad argentum. 1469
Auſonius citatus & aliquando illuſtra-
tus. 125. 166. 192. 303. 388. 441.
770. 883. 945. 952. 1026. 1073.
1183. 1219. 1224. 1229. idem emen-
datus. 306. 307. 880. 891
Auſonum in Italia gens incerto crimi-
ne à Romanis crudeliter deleta 827
Auſpicatò nihil non geſtum, præcipuè
in re majori, ut bello, à Romanis. 105
Auſpicia & ductus in regimine exerci-
tus quomodo diverſè conſiderata:
quia autem auſpicia penes Impera-
torem inde vox ipſa aliquando uſur-
pata pro Imperio 105. 106
Auſpicialis dies. 1448
Auſtraſiæ quæ olim inſignia: eadem
cum Lovanienſium. 1368
Auſtria in terras ad terrarum Imperia
demiſſa 658. ejus inſignia Area ru-
bra cum faſciâ ſive ſegmento albo
mediam dirimente, & quę eorum o-
rigo 1195. 1196
Auxilia & auxiliares Romanorum quis
eique alii à ſociis propriè dicti 44
in quorum tamen vicem ſucceſſere,
adeoque & ſociorum nomen tulé-
re: è quibuſve nationibus exteris
ſed imperati, plerumque certis bel-
licoſis gentibus tributi loco 425. non
autem provincialium arbitrio. ſed in
eum finem à Romanis miſſorum,
lecti, qui ſui compendii ſæpe ſtudio-
ſiores quàm publici ibid. eis Sociali-
bus aut Auxiliaribus copiis non mi-
nius virium roboriſque quàm in le-
gionibus 675. nec obligati, nec facti
ferendis, oneribus 318. juramento
non adigebantur à Romanis 46. nec
vel fortiſſimi quidem inter legiones
unquàm locati 212. at cum legioni
bus, pari plerumq; numero militum,
per provincias diſpoſiti: in quibuſ-
dam etiam minoribus Provinciis ſo-
læ quandoque alæ vel cohortes auxi-
liares. 675. 676

B.

BAculus geſtamen & inſigne Ducum
apud Græcos. 387
Baëren vel Bëren, Teutonicè pro In-
cendiò clamare. 229
Batin fluvium quo pontis genere cum
tranſgreſſus Cæſar. 541
L. Corn. Balbus divitiis & magnitudine
animi ſuæ ætatis homines ſupergreſ-
ſus, Dioni. 748

Digitized by Google

Balbus, quibuſdam continuationis Commentariorum Cæſaris auctor putatus. 821
Baleares inſignes funditores: adeo ut fundę inventores pleriſque: Diodoro etiam inde dicti putati: tribus autem fundis utebantur eas ſingulas differentes quomodo geſtarint 395 396 594 595
Balearica pro Balliſta Gunthero poëtæ, unde. 574
Balliſta aut Balliſtra, pro tormenti bellici genere, quid 559. quo differat à Catapulta: cum qua tamen ſæpè confuſa: imò tandem, excluſa illa voce hęc ſemper uſurpata ibid: Græcę originis dictio: vix tamen Græcis uſurpata: quas alias ejus loco uſurpaverint 567. balliſtarum uſus in bello: quanta eis vis ac violentia 534. 569 570. forma earum deſcripta ex Ammiano 571. è Procopio 630 ex una plures globi ſimul emiſſi. nonnunquam molares lapides 650. quid contra eas remedii ponendum. 640 641
Balliſta, pro ipſo telo quod balliſtâ emittitur. 649
Balliſtarum, aliarumvè Petrariarum figuræ variæ ex vetuſtis codicibus, &c. 574. & ſeqq.
Balliſterium, quid 560
Balnea publica quot Romæ gratuita: præter alia publica meritoria, ad quę parvo ęre lautum ibant. 388
Baltaſar Roſſemius, tribunus legionis Germanicę, herniosus ſolâ inviſione D. Virginis Aſpricollis plenè curatus. 1315
Balteus & balteum quid: unde dicta Varroni balteo milites Romani maximè ſuperbiebant: aureis argenteiſque bullis ſtelluliſque ornabant imò & gemmis 440.
Balteus pro Zona Zodiaci. 1023
Balteus pro præcinctione in Amphitheatro. 1022
Balteus quid Juvenali. 947
Bancum cœnobium Virginum Ordinis S. Auguſtini ſuburbanum Lovanienſe, à quo & in quod inſtitutum. 1422
Barbara à Bergis, Antverpiæ religioſa, manifeſto beneficio D. Virginis Aſpricollis, à miro nec fortaſſe ſine Genio, morbo liberata. 1328. 1329
Barbari, Græcis omnes qui non Græci. 8
Barbaricum, pro Baritu, Feſto.
Her: Barbarus allegatus.
Baritus vel barritus quid: Germ[anicæ] originis vox unde Romanis [...] facta familiaris. 22[...]
Had: Barlandus Hiſtoricus laudat[us] allegatus
Frans Barocius Interpres Heronis machinis.
Bartholomæus Broëcus, ſartor Tr[...] ramundanus, quia cum in os [...] immiſerat, à D. Virgine Hal[lensi] liber redditus. 12[...]
Baſes columnarum arietibus hoſtil[ibus] deprimendis injectæ. 6[...]
Baſilius Magnus citatus. 4[...]
Baſilius Imp. quantam vim pecun[iæ] rum coacervaverit. 709.7[...]
Baſtinus quidam creditus origine[m] ſeptem primariis nobilium Lova[niensium] familiis dediſſe, quomodo. 13[...]
Batavi inter cuſtodes Principum, [...] hodiè Helvetii, tam equites qu[am] pedites: & qui potiſſimum Batav[o]rum à militia equeſtri celebrati [...] 65[...]
Batavi cujuſdam ſannionis rejectio[...] cula Lipſiana. 12[...]
Batis, loris per talos tranſitis & a[d] currum religatis, vivus ab Alexandr[o] Magno barbarum in morem tra[...] 12[...]
Batte Midras, ſcholæ Judaicæ in[...] tuendæ juventuti. 14[...]
Batualia quid. 8[...]
Batualium hodiè ludicrum. vix um[...] bra gladiatorii priſci. 9[...]
Batuere rudibus quid 9[...]
Bavaricæ familiæ antiquitas, ſplend[or] & potentia. 4[...]
Bavarus nobilis in nave ope D. Virg[ini]ris Hallenſis à morte eripitur, [...] Hallas ipſe venit. 1273.12[...]
Joan: Gorapii Becani mira in dicend[o] promtitudo & facundia 617. id[em] allegatus: 461.12[...]
Beda citatus 191 625 659 854 12[...]
Bedelli an Pedelli, accenſi Recto[ris] Academici 1410 14[...]
Beginæ quæ: earum curia Lova[nii] quando incepérit. 14[...]
Βέλη πιτεχευα, quæ Hippocrati 61[...]
Belgis non tam frequentes [...] quam Helvetiis 7[...]
Beliſarius inſignis belli Dux ſub Juſtiniano 532 ejus beneficentia in milites 361 XII. millia ſervorum propriorum habuit 743. [...] urbis Roma[...]

Digitized by Google

næ contraxit. 755
Bellonius laudatus & allegatus. 310
...um deteſtatio. 236
Romanis ſemper juſtis de cauſſis
...a. 816
civili Pompejano quot legiones
...nanæ in armis. 28
...Plutarchi, qui. 600
...quid Græcis. 561
...ciarii in militia, & beneficiarii
...ites. 279.416
...nini itinerarium citatum. 710
Berchemius laudatus 915
...ldus allegatus. 963
...tii, Ducibus Brabantiæ ſæpè re-
...es, inſigni prælio non longè Bru-
...à cæſi. 1388
...ndus faber ferrarius Huyenſis,
...bito ter ſacello D. Virginis Aſpri-
...lis, & precibus calidis ante aram
...is, ab aſthmate & claudicatione
...atus. 1309
...rion Cardinalis Lovanii in colle-
... Theologorum hoſpitio exce-
...is, in ſui memoriam Biblia Græ-
...manuſcripta indidem reliquit. 1413
...is in cruce fixos objiciendi mos:
...que aliud eſſe, beſtiis objicere, &
...e ad beſtias. 1205.1206
...eliam Syriaca voce, idem quod,
...776
...re more Græco, quid. 643
...ex Hebræo curante Ptolemæo
...iladelpho, à ſeptuaginta interpre-
...bus in Græcum verſa. 1124
...icus interpres Latinus vetus cita-
...s. 146.259
...æ petrarilæ quid. 568
...iotheca, quæ tria ſignificet: non
...ropriè libraria vertitur: res vetus,
...d primò non niſi privatorum: quis
...ublicam primus ſtruxerit, animi-
...ue officinam Medicam inſcripſe-
...it: quem ſecuti plures: in templis
...ervatæ præcipuè publicæ in ſacer-
...otum cura 1124 1233.1234
...liothecæ Romanæ privatæ: prima
...ublica Aſinii Pollionis, 1129 1130
Duæ aliæ publicæ ab Auguſto Ro-
...næ ſtructæ, quæ & quando: iis
Præfecti & Cuſtodes dati: Græco-
...rum librorum & Latinorum, ut
...ridetur diſtinctæ 1131. 11332. prior
Auguſti, quæ Octavia vocata, ut &
quæ præceſſerat Pollionis miro con-
...curſu utraque ex Dalmatarum ma-
nubiis ſtructæ 1131. poſt in Biblio-
thecis ſtruendis velut certamen &
contentio de palma quandoque in-
ter Principes 1132. æmulatione et-
iam quædam divitum frequentes in
villis, prætoriis, imò thermis &
balneis 1134. 1135. privatorum
quædam uberiores recenſitę 1134.
quantæ inſtructæ ornatu, ebore, vitro
&c. 1135. 1146. in eis imagines
ſive ſtatuæ, Doctorum laudabili mo-
re collocatæ: cui origo ab Aſinio
Pollione. 1137.1138
Bibliothecæ in Ægypto quæ, olim ce-
lebres 1123. 1124. quæ in Græca,
quæque in Aſia. 1127.1128
Bibliotheca Alexandrina à quo ſtru-
cta, aucta: quot librorum: quando
incendio abſumta: à Cleopatra quan-
tum potuit reſtaurata, unde potiſſi-
mùm: iterumque ut ante in Sera-
peo locata 1124. 1125. hæc etiam
Domitiani ævo habita velut mater
aliarum: iis videlicet reficiendis, ſi
quandoque corruptæ. 1133
Bibliotheca Attalica ſivè Pergamena,
à quo & quando inſtituta: quanta
& quàm diu fuerit: Alexandriam
quando & à quibus tranſlata. 1126.
1128
Bibliotheca Byzantina ſivè Conſtan-
tinopolitana, quando conflagraverit.
1128
Bibliotheca Templi Pacis cum ipſo ab-
ſumta incendio. 779
Bibliotheca Tiburtina à quo fortè ſtru-
cta. 1134
in Bibliothecis armaria & Plutei ple-
rumque in medio diſpoſita, ut &
hodie in publicis bibliothecis, non
ad parietes collocata 1135. quid in
eis Pegmata Ciceroni. 1045.1136
Bibliothecæ ſine uſu, nil niſi ſtudioſa
quædam luxuria, Senecæ Philoſopho.
1138
De Bibliothecis ſyntagma qua occaſio-
ne, quo conſilio ſcripſerit Lipſius:
à quo inſcriptum id Carolo Croii
& Areſcoti Duci. 1122.1123
Biclinium unde? 1477
Bigati nummi. 1468
Bilices loricæ quæ 150.151
Binchium oppidum Hannoniæ, aëris
ſalubritate & ſitus amœnitate Ma-
riæ Hungariæ reginæ, Caroli V. ſo-
rori, valdè placitum. 1263
Bis coctus panis, δίπυρος ἄρτος.
119

Bitumen ardens è muris in conſcendentes hoſtes projectum. 623
Blandinę Martyris, beſtiis in cruce objectæ, conſtantia. 1266
Blaſphemia quomodo apud Judæos punita. 1173
Fl. Blondus allegatus 755. 787
Bochii Elegia in libros Lipſii de cruce 1146
Boëtius citatus. 1136
Bogardi qui: à quo tempore Lovanii fuerint. 1404
Bojemi & vicini, etiam hodiè ſecuribus in bello utuntur. 611
Boiſotus allegatus. 1224
Bombarda in ſuperioris ævi annalibus Lombarda vocata. 463
Bomylcaris Pœni in cruce conſtantia. 1188
Bonę Deæ ædes ab Hadriano Imp: tranſlatę 777
Bonifacius IV. P. P. Panthéon Romanum B. Virgini dedicavit. 776
Bona Saturnalia ſolennis clamor per dies Saturnales. 876
Bononienſis ſchola an antiquior Pariſienſi. 1421
Bonzii in Japponia ſcholas habent, cum magna frequentia diſcentium. 14, 15
Boodicia, Boudicea vel Voadica, vel Boundica, Jænorum in Britannia Regina, Regii & virilis animi. 216
Bos quàm vilis pretii ævo Catonis Cenſorii & aliquandò poſt. 839 840
Brabantia dicta etiam Bracbantia ſive Brachbantia: quis autem regionis tractus: quod vocis etymon: quando Comitibus Lovanienſibus acceſſerit: quo primùm titulo: quis primus Ducis ejus titulo inſignis inveniatur. 1372. 1373, 1374.
Brabantiæ Dux quantæ iam olim dignitatis: inter Electores Imperii nominatus Innocentio. IV. Pontifici. 1375
Brabantiæ Ordinibus libri de cruce inſcripti à Lipſio. 1143
Brabantiæ annales vulgares pleni anilibus ſomniis. 1350
Brachium pro vallo unde: item pro flexu aut ſinu terræ, ut ἀγκὼν Græcis. 513
Brachmanes ignem perpetuum colebant & ſervabant 1110, cœtus ſuos diſcendi docendique habuere, inſtar ſcholarum aut Academiarum 1415
Bratuſpantes Cæſaris alii à Brabantis hodiernis. 1
Breviarium Imperii ab Auguſto ptum.
Breve. brevis vel breviculum, po talago militum.
Britannia Imperio Romano ab O dente adjecta.
Britannica arx hodiè vocata Pharus olim in oſtio Rheni claſſis perpetua, Britannica Romanis.
Bruno Archiepiſcopus Colonie Lotharingia ſub titulo duca fratre Othone I. donatus. Archi titulum aſſumit, & Lambe Comitatu Lovanienſi privat.
Bruttianæ parmæ, quid.
Bruxellæ quam antiqua mentio annalibus 1377. ab annis gentis ea domicilium Princ 1366 altera quaſi patria L
Buccina quid: eadem olim quę co poſt diſcreta, quæ differentia: dicta & facta cui uſui 223 Romanos olim ea convocatos. ſignum ſingularum vigiliarum
Bucculæ galearum quid: & bucc qui Juriſconſulti.
à Budæo & aliis diſſenſum 645. allegatus. 159
Bullæ in balteis, in foribus &c.
Burchardus, Liderici I. Foreſt lius an Comes Lovanienſis dus.
Burdegalæ Amphitheatrum 1045
Burg-gravii qui.
Burta Antverpienſis, quod ad po cus, Imago aliqua priſci fori.
Auger: Giſlen: Busbequio inſcri Lipſio Saturnalium ſermonum bri deque eius itinerario Con tinopolitano Elogium.
Hieronym: Buſlidius collegium gue Lovanii inſtituit: cui fini Buſlidianum cognominatum.
Gab: Buſchii deſignationes Ferrariarum è veteri Codice.
Buſtuarii Gladiatores qui, &
Byzantini olim muri quanta quoque artificio conſtructi
Byzantini ſive Conſtantinopolit Imperii olim opes. 729

Digitized by Google

C.

Gallis & Hiſpanis hodiè ante A. O. V. pro S. pingui, ut & quanque Ch. 972
...um tam de eo quod non videtur, ...tum de eo quod non videt: ut, cevada, cæci ſcopuli &c. 519
...m vera patria, Anaxogoræ. 569
Cæſar fortunâ, peritiâ magnitudi... & promtitudine animi ſuper o...nes qui arma tractarunt aut tracta...unt 822. in eo denique omnia ſu...a vulgus. 290
Cæſar faſtos correxit 888. comes ...us Romæ medicos & liberalium ar...ium Doctores civitate donavit 843. ...timus bibliothecas Græcas & Lati...as quàm maximas publicare deſti...averat, curâ rei M. Varroni demandatâ, ſed fato præventus perficere ...equiit. 1130
Jul: Cæſar Curator viæ Appiæ factus, an eam à Capua Brundiſium ...tque produxerit 799. forum quod ...b ipſo Julium cognominatum, ex...truxit, emptâ quanto pretio, areâ 182. forum Romanum, ſeu vetus, ...otum, &c. aliquando ſericis velis obtexit 2037 quanta celeritate longiſſima itinera confecerit 322. ejus equitandi peritia 160. quæ ei in bello familiaris teſſera 234 quo ſtratagemate Pharnacem fefellerit 282. opera ejus militari manufacta ſtupenda: in Atuaticos, Helvetios, ad Aleſiam: contra Pompejum ad Dyrrhachium 335. 336. 452 510. &c.
Jul: Cæſar mirè in milites liberalis 357. primus Rom: ſtipendium eis auxit, aut duplicavit 352. quot eorum millia in novas colonias deduxerit 686, nondum Princeps toto Arenæ apparatu argenteo uſus in funebri patris munere 726. primus gladiatores in funere filiæ dedit 893. in ædilitate CCCXX paria gladiatorum dedit 901. gladiatores etiam poſt inſtitutos ludos ſeu ſcholas domi habuit & erudiri curavit 907. Amphitheatrum ſtruxit, ſed tantum ligneum & temporaneum 1006. ſpectandis ludis primus ſuggeſtum ad podium orcheſtræ habuit. 1019
C. Jul: Cæſar quantum pecuniæ ſuis quinque triumphis ex manubiis intulerit: quantum auri argentique ante ex ærario protulerit 735. portoria peregrinarum mercium ubi inſtituerit 697. profuſiſſima ejus liberalitas in donis dandis: quanto ære alieno ſe eâ re oneraverit: quibus rapinis ſe eo liberaverit: in quos & cui fini hæc omnia collata 729. 730. 731. ejus etiam in ipſis caſtris deliciæ 244
C. Jul: Cæſaris Commentarii quos hodiè habemus præſertim belli Gallici, ipſo indigni: à celſo quodam videlicet, aliiſque interpolatii mutati, vitati 211. 212, 425. 502. 560. in eis diſſenſus à Plutarcho, Appiano & Lucano 212. aciei ejus contra Afranium inſtructio explicata 210. 211. item contra Pompejum 218. eorundem locus quo Aleſiæ circumvallatio deſcripta: atque is fuiſſe explicatus, cum Iconiſmo 510. 511. & ſeq. locus de ſtructurâ & formâ Muſculi bellici atque is examinatus 500. 502. locus de aggere militari lateritio: etiam explicatus cum figura 527. 528. eorundem locus de novi generis turri ad Maſſiliam à ſuis ſtructâ, ab ignibus & telis hoſtilibus tutâ: & turris Iconiſmus 536. 537. 538. deſcriptio pontis à Cæſare in rheno ſtructi: eaque (quod à variis & quibus antè etiam tentatum) explicata 549. & ſeq. locus eorundem quo deſcripti muri Gallorum: & is explicatus. 584. 585
C. Jul: Cæſaris Commentarii correcti: nonnunquam & veteres lectiones in eis aſſertæ 89. 210, 213. 414. 429. 449 500. 518. 529. 533. 910. eidem citati & explicati. 42. 48
Cæſariani Gladiatores qui. 159
Cæſarum imagines in ſignis militaribus. 190
Caïrum Ægypti ſeptem milliones hominum hodiè habere fertur 759. 760. XX. hominum millia indies aliquando idem abſumta peſte. 761
Caletum, oliis aut lentè, aut non expugnatum pauculis diebus captum ab Alberto Archiduce. 660
Caligula ex capturis proſtitutarum vectigal inſtituit 709. quam pecuniæ ſummam anno non toto profuderit. 737. in unam cœnam quantum impenderit 833. quintum diem Saturnalibus addidit 880. una commiſſione XXVI. equites in Arena dedit 929. Amphitheatrum lapideum ince-

cepit, ſed non perfecit 1007. inſtituit ut ſenatui pulvilli in gradibus theatrorum, &c. inſternerentur. 1022

Calliopius Martyr inverſo capite cruci affixus. 1205

Calliſtratus J. C citatus. 1031, 1172

Calones, ſervi: à lixis diverſi, eorum Romanis initio nullus uſus: militiâ labente increbuit: bonone an contra 323. 324. olim rarò eorum operâ in munitionibus uſi Romani 282

Calpurnius Siculus Poëta correctus 1015. 1020. explicatus, ſaltemve citatus, 221. 440. 1011, 1015 1016. 2020. 1022. 1023 1027. 1030. 1031

Calumnia vanum aliquem aut vacuum abſumit, virtute verâ gravem illuſtrat: ut ignis paleam exurit, aurum reddit nitidius. 1339

Cameræ in Amphitheatris aut theatris, quid Tertulliano. 1028

M. Fur: Camillus inter eximios duces Romanos 822. Romæ quaſi bis conditor, unde, 750. inventor ferrei marginis in ſcutis. 126

Campani à virtute equeſtri & olim & nunc celebres 115. primi auctores moris gladiatorias pugnas conviviis adhibendi. 885

Campanulæ aut tintinabula Græcis in vigiliis ad excitandum: an & Romanis. 311

Campeſtres Exercitationes militares, quæ & unde dictæ. 340

Campicurſio ſeu campeſtris decurſio, quæ. 342

Campi Doctor, Doctor armorum unde dictus: 340

Campus ſceleratus, quis & unde ſic dictus. 1106

Campus Martius quatenus in urbe Roma, quatenus non. 754

Canaliculæ quædam ad oram extremam graduum in Amphitheatris quorſum. 1024. 1025

Canari enſes quàm fortiter & certè lapides manu emittant. 650

Cancellarii Academiæ Lovanienſis quæ dignitas: id munus ſemper Præpoſiti S. Petri ibidem, aut illo abſente, Decani. 1411

Cancer pro ariete, tormento bellico 551. quare. 555

Candidati lege Tulliâ vetiti ludos gladiatorios edere 903

Cantabri antiquitus ſecuri in bellis uſi 612

Canteſus inundatione ſubita Dilia ... minis in bibliotheca ſua Lovanii ... ve damnum paſſus. 14..

Canuleja è primis quatuor Veſtal... 10..

Jul Canus (non Canius) ludens & ca... villans ad mortem iit. 21.

Capaneus inventor ſcalarum in oppu... nationibus urbium. 4..

Capite cenſi. 141.

C. Catus, 147.

Capi Virgines Veſtales cur dicant... 103.

Capilli proximè à nervis utiles contendendis tormentis bellicis veterum, ut ex equis, item muliebres. 5..

Capitationis & tributi in capita, tam animalium quàm hominum, crebra mentio apud ſcriptores poſteriores & Juriſconſultos. 694 quid ea, & qui ab ea immunes. 698. qualis ejus apud Rom: modus, inquiſitum, an indiſcretim in omnia capita, an pro unius cujuſq; cenſu. 698, 699. tractum ejus, immenſum fuiſſe, vel ex capitum quæ in Romano Orbe multitudine conjici poteſt. 700

Capitolinus citatus & interdum explicatus. 83. 192. 193. 342. 354. 375. 385, 425, 524. 573, 718, 744, 780, 786, 809, 878, 889, 895, 897, 901. 904. 928. 959. 960, 961, 963. 981. 985. 1004. 1009. 1015. 1111

Capitolium unde ſic dictum: aliter Saturnius aut Tarpejus mons: duplex autem Romæ: vetus & novum: ubi ſingula ſita & à quibus ſtructa 767. 768. novum à Tarquinio Superbo ſtructum quale fuerit 769 mons ille pæne totus Deorum aris, ſtatuis templiſque inſeſſus. Jovis in eo præcipuum templum 770. id templum urbis Romæ præcipuum 766. quis quantuſque ejus ornatus. 772. 773. 77.

Capitolium (Tarquinianum) ter exuſtum, ter reſtauratum: & à quibus quantaq; magnificentia. 771. 772 ... eo plerumque à Senatu de negotiis bellicis actum. 415. in ejus area ... quitus dilectus militaris, tum alia omnia bellica fieri ſolita 27. in eodem bibliotheca: à quo fortè ſtructa quando concremata 11..

Capitolia ſua imitatione matris, ... lis ferè Coloniis. ...

Caporari hodie Italorum, qui alias corporales, an quaſi concorporales. 278

Cappadocum Magi ignem perpetuum ... qua...

Digitized by Google

o modo coluerint. 1110
ucinorum Lovanii Conditor Jabus Bajus Theologiæ Doctor, ando. 1404
eoli quid vulgò in re fabrili, aut ificiis. 547 etiam pro furcæ ſpecie e Belgis ſchrage. 1229
ivos in funere fortium virorum imolandi mos antiquitus originem adiatoribus dedit, qui inde Bustuadicti. 890. 891
æ urbis magnitudo. 754. ludus ibi adiatorius, ſeu ſchola 910. amtheatri è ſolido marmore ibi hodie iquiæ. 1054
t apertum & ſine tegmine plerisq; in Gentibus, Græcis, Romanis, allis, Germanis &c. Sævis etiam pugna. 1039, 1040. in honore habndo obvio Magiſtratui aut aliter id aperiri, quomodo intelligendum 43. caput autem velandi quæ Romanis tempora: quibus etiam hominibus id conceſſum. 1040
te ceoſi qui: ad militiam non niſi ceſſitate aut corruptis moribus alcti, & ad qualem. 22
it noxio obnubi aut tegi ſolitum quovis ſupplicio, præſertim gladii 1223
it ſerrâ ligneâ abſcindi, ſtupri rapſve olim pœna apud Lovanienſes. 1384
it arietis, tormenti bellici, quid & ale. 593
it porcinum, in acie militari quid 202
atium, Principum olim geſtamen, ale. 1410
calla, alter Caligula dicendus: quanoperâ in ſuum tantum imaginarin uſum aliis ſtruenda indixerit. 58. ipſe ſibi ſuum panem militariter iquando confecit. 359. qualis ei rica. 152
tamuſa pro ariete bellico. 551
on: Cardani error. 545
es primi auctores criſtarum in gale143, inventores etiam anſarum in utis, item in eis inſignium. 434
iat ſepher, id eſt, civitas literarum oſt Dabir dicta, inſtar Academiæ pud Judæos. 1414
lomannus Rex cum Normannis paiſci coactus 1353
o porcina plebi è publico Romæ ata, inſtituto Aureliani. 725
olus Magnus Imperium Occidentale inſtituit, ſub quo Italia, Gallia, Germania: id quomodo à nepotibus ejus diviſum. 1362. pontica Rheno ad Moguntiacum fluendo decennium impendit, cùm Cæſar ſuo tantum decem dies. 547 literas in Galliam poſtliminio reduxit. 1421. Saxones ſæpè rebelles tranſlatione domuit. 691. auctor Academiæ Lutetianæ: quotieſq; in Paulum diaconum miſericors, imò benignus ob eruditionem. 359
Carolus Craſſus Imp: Normannis Galliæ partem illam cui ab ipſis nomen, incolendam dare coactus. 1353
Carolus frater Lotharii Francorum Regis Lotharingiam ab Othone II. Imp. velut donum & pignus accipit, ſed valde & quomodo acciſam: fratre ſive liberis mortuo, Regnum Franciæ hereditarium infeliciter petens capitur: cujus maſcula ſtirpe deficiente, jus in filiæ Gerbergæ poſteros Comites Lovanienſes derivatum: quibus Lotharingiæ quæ tantum partes acceſſerint. 1365, 1366.
Caroli audacis D. Virgini donum falco argenteus. 1285
Carolus V. Imp. à fortitudine & temperantia laudatus. 6. puer cum ſororibus in arce Lovanienſi educatus. 1359. inter plura dona, quæ D. Hallenſi obtulit, chlamydem formâ militari dedit, quam ſupra omnia dona cives Hallenſes quomodo honeſtent. 1287
Carolus Dux Croius & Areſcotanus Lucullo comparatus. 1120. inſcripta ei à Lipſio Syntagma de bibliothecis 1119, 1120. eidem etiam inſcriptum Lovanium ejuſdem: tum & ejus cum Dorothea Croja cognata nuptiis feliciter apprecatum ab eodem Lipſio. 1343. 1344. in Heuriam Prætorium ejus Phalæci. 1425
Jac: Carondeleto, Cancellario Leodicenſi, perſona à Lipſio tributa in Polioræticis ſuis. 469, & ſeq.
Carpentum ſive Pulentum & Thenſa, non nimis diverſa. 1100
Carptores in conviviis qui: carpendi proprium ei muneri verbum. 925
Carrago hodiè uſitata aliquando vicem muniendorum caſtrorum. 401
Carthaginis veteris quis ambitus. 754. ejus à Scipione obſeſſæ deſcriptio ex Appiano. 507. item iconiſmus. 512. murorum ejus deſcriptio ex eodem.

581. figura. 585

Carthago tempore S. Auguſtini ſtudiis literarum viguit: unde illi latinarum literarum artifex appellata. 1415

Carthaginenſes quo caſu inventores arietis bellici. 550. in bello abſtinebant à vino. 361. perſonas etiam illuſtres cruci ſuffigiebant. 1169. 1170 quomodo in eos arma Romanorum 818

Carthuſiani quando Lovanii primum ceperint: à quibus poſt aucti, Porticus in eorum cœnobio magnitudine & opere inſignis 1404

Caſſiodori locus de miraculis urbis Romæ 765. de mirando opere cloacarum Romanorum 801. ejuſdem error 785 Citatus explicatus aut ſaltem allegatus 242. 339 706. 798. 787. 790 792. 797 792. 797. 798. 811. 812. 814 897. 906. 1005. 1010. 1011. 1034. 1209.

Caſſis quomodo differat à galea. 118

Caſtella in circumvallatione per intervalla interjuncta, cui fini. 521

Caſtella, inferioris ævi ſcriptoribus pro arcibus 1359

Caſtella aquarum quot Romæ. 798. 799

Caſtrenſis corona, Muralis affinis, quæ qualis qua de cauſſa data, unde etiam Vallaris dicta. 370

Caſtra Romana eximè laudata ea velut diſpoſitæ acies: gymnaſium & domicilium diſciplinę eorum inſtitutum quàm vetus Romanis: Frontini in eo error 171. 272 238. eorum muniendorum ordiniſque in eis formandis ratio imitanda etiam hodiè in multis 401. quantam aream, quantumque ambitum, duabus legionibus cum ſuis auxiliis elegerint Rom: 261. 269. ea tamen ob majorem multitudinem ſive ſociorum, ſive legionum, aucta, geminata &c. 285. 286

Caſtra Romanis ſemper uniformia: Græcis & aliis varia: pro locis & temporibus: duplicia Romanis, æſtiva & hiberna vel ſtativa: quæ utraque 239, 240. eis muniendis certus ordo, quem quilibet militum, ſeu civium ſeu ſociorum, norat 274. & militibus non minus nota quam patriæ urbes 334. hiberna autem ſive ſtativa, tabernaculis & alio opere accuratius inſtructa, inſtar opidorum: ea præſertim in finibus Imperii: ac talia origo nobilium aliquot hodiè urbium 240. caſtra æſtiva quæ: eademque & manſiones dictæ 11[illegible]

Caſtris metandis ex agmine præmiſſi metatores dicti: Tribuni mil. & ad id ſelecti Centuriones: aliquando & legati: & poſteriori ævo Metatorum munus diſtinctum 332. Caſtrametationem à loco Prætorii orditur Polybius, à Signorum Vegetius 241. pars illa ſupera circa Prætorium nihil habuit præter duces, & eorum comites aut adminiſtros 251 diſpoſitio ejus & partis ſuperioris à prudentibus conſiderata 264. ea tamen valdè mutata ex quo ſocii (propriè dicti) Romanis non fuere; & quomodo. 268. 2[illegible]

Caſtrorum forma Græcis plerumque rotunda: eadem Romanis labente Imperio etiam quandoque recepta: forma oblonga quæ Vegetio: iſt veris antiquioribus Romanis quadrangula placuit 270. 271. latera eorum, dextrum aut ſiniſtrum, frons item eorum & pars aversa. duplici & qua conſideratione 247. 261. eorum quid latitudo, quid longitudo Polybio 258. portæ caſtris quatuor majores: præter quas interſtructa e[illegible] aliquando portulæ minores 277. eorum forma in tabula exhibita, cum particulari declaratione & diſquiſitione 260. & ſeq; eorundem diſpoſitionem mirati Græci, & inprimis Philippus Macedonum, & Pyrrhus Epirotarum Reges 238. 239. verum poſteriori ævo tandem caſtra munire deſierunt. 282

Caſtra quando dicantur quieta 306. 307.

Caſtra multiplici ſcutorum ſerie cincta loco valli, quando. 281

ſub Caſtris tendebant lixæ, mercatores, advenæ &c. 344

extra Caſtra tendere juberi militem, inter ignomias militares Romanis. 328

Caſtra Prætoria & caſtrenſe amphitheatrum, à quo & quo loco Romæ extructa. 1207

Caſtra poſterioris ævi ſcriptoribus ſæpè pro opidis, ut caſtella pro arcibus. 1358

Caſtrorum tribunus quid. [illegible]

Catalogus, liber in quo nomina militantium ſcripta: hinc aliquando uſurpata vox pro legionibus aut civilibus copiis: atque in eo catalogo quomodo

›do notari mortui. 414
›hractorum Parthorum equitum alis armatura. 147.148
phractorum Icones. 155
›ulta tormentum bellicum, quid ›prie: unde dicta: quomodo à baliſ differat; etſi ſæpè confundantur: ò ea vox tandem planè in balli›m mutata 560. inventio Cata›trarum à Syris Plinio, allis à Si›is 562. earum autem aliæ majo›, aliæ minores, utræque quales qualibus telis emittendis 562. ›. in eas quid remedii olycii ›oli›m à defenſoribus. 640.641
pultarum forma è notitia imperii aliis repræſentatæ, ſed vix ſit ut ›æ, tum alia ex armamentario Bru›llenſi, ingenioſa, nec longè à priſca 563 564
arattes in Dilia Lovanii pulchro & ›eroſo opere quando ſtructus: Cu›o is ejus neglegentia quantum ›mni paſſa urbs anno. 1473
ci› genus teli Gallici non valdè diſ›mile Aclidi. 613
cilæ an torques. 368
ervarii gladiatores, item pugiles, ›i. 960.961
›harina Buſia, Inſulenſis puella, ma›is geniis infeſſa & diu poſſeſſa, in›erceſſione D. Virginis Aſpricollis ›ndicata & ſibi reddita. 1330 1331
›harina Joannis Maſſardi molitoris ›xor, ſub rota molar beneficio D. ›irginis Hallenſis mirificè ſervata. 1271. 1272
›harina Tzerraertia virgo religioſa nobilis, à congenita claudicatione miraculo D. Virginis Aſpricollis re›ituta. 1322
›tonis Cenſorii frugalitas 357 360. dictum ejus de verborum & vocum majori efficacia, quàm gladii & ma›us. 230
›onis Junioris divitiæ mediocres: quantæ tamen 740. quantum argenti è Cyproſe reipublicæ contuliſſe glo›iatus ſit. 715
›tti populi in oneribus in agmine mi›litari ferendis ſimiles Romanis. 323
›tti quid in re militari: aliud ab ag›geſtis è terra hodiernis. 494
›atullus Veronenſis citatus. 876
Catulus Capitolium à Sulla reſtauratum dedicavit 771. primus auctor velorum amphitheatralium arcendo æſtui. 1036
Caucæorum in Hiſpania aliquot millia quantâ perfidia à Romanis interemta. 827
Cavea, pro gradibus qui in Amphitheatro inter præcinctiones: cavea autem ima ſenatui & equeſtri ordini vacabat: media & ſumma plebi Romanæ atque hæ iterum inter ſe diviſæ pro varia, ipſius plebis conditione 1031. cavea verò unde pro theatro ipſo Amphitheatrove. 1002
Caveæ ferreæ, quin & argenteæ auratæve in Amphitheatris, per quas feræ intromiſſæ in Arenam inque eas rurſum immiſſæ 1013. pro eis interdum antra quædam arte quadam coëuntia fabricata emittendis ſubitò velut è terra feris 1015
Caveæ itinerariæ in quibus feræ clauſæ & tranſvectæ. 1002.1014
Caula an Tertulliano pro theatro & amphitheatro. 1002
Cauſia vox Græca, Macedonicum capitis tegmen 120. 493, ejus Romanis in ſpectaculis contra Solem, ſi ventus vela oppendi impediret. 1039
Cauſſarium, Cauſſarius, cauſſatio & in cauſſa eſſe quid, præcipuè in militia: & metaphorâ ab ea ſumtâ, cauſſarium pro quovis morbido aut malè affecto. 35
Cauſſaria miſſio in militia, ob vitium, defectum, morbum: & quia juſta, præmiis interdum honeſtè æquata. 391
Cedrenus correctus 608. idem citatus 192. 193. 231. 333. 351 413. 418. 492. 567. 708. 846 1095. 1097 1104. 1124. 1128. 1162
Celer cognomentum Metellorum. 113
Celeritas in extruendis operibus militaribus mira Romanorum. 520. 527
Cellæ gladiatorum, item ſervorum, etiam meretricum. 910.911
Celtæ communis olim Gallorum Germanorumq; appellatio apud exteros 886. 887
Celtiberi primi exteri mercenarii milites Romanorum. 450
Cenſores apud Rom: qui qualeſque viri: laudabile eorum inſtitutum ſenatum ii legebant, & ſi quem motum volebant, tantum in recitando nomen ejus præteribant 812. 813. equum publicum in Equitibus, ſi meriti aſſignabant; etiam cùm aliter

promeriti, adimebant: quod munus poſtea Principum 38. eorundem notio de miſſione militari. 391
Cenſores creati 1458, quando 1483. creati duo 1459. Senatu legebant. 1484 quamdiu fuerint. 1485
Cenſorinus citatus. 19
Cenſorum creationis ritus. 1459
Cenſorum inſignia 1459. munia quoad facultates & mores ibid. 1460. animadverſio. 1483
Cenſorum Poteſtas. 1459 1483. quinquennalis ibid. 1485. poſteà anno terminata ibid. 1585
à Cenſu miles item apud Romanos olim captus: cur & quantus ille cenſus 20 21.22.23
Cenſura imminuta. 5460
Cenſus Heſychio, aut numiſma cenſus in Evangelio quid. 699
Cenſus quid? 1480. à quo inſtitutus? ibid. ubi factus: 1483. ſex, claſſium. ibid
Centeſimæ rerum venalium vectigal ab Auguſto inſtitutum ſubſidio ærarii militaris, an id in auctione tantum. 306
Centeſimatio aliquando in multitudine delinquentium uſurpata in militia Romana. 385
Centones è muris contra impetum arietis funibus demiſſi. 636
Centunculi, pro ſtratis equorum. 161
Centuria militum, aliter ordo, dimidiata pars manipuli. 59.60
Centuriæ. 1481. 1482
Centuriæ aut ordines, an in copiis ſive alis ſocialibus fuerint itidem ut in legionibus Romanis. 78
Centuriones apud Rom: è quibus, atque à quibus creatis, tum quibus mediis & ob quas cauſſas, ut vocabant, promoti 82. 83. cur non omnes una, ſed iterata electione creati: quoque id ordine. 83.87
Centurionum unius legionis numerus, & diviſio ſeu diſcrimen dignitatis inter ipſos, triplex, à numero. genere & ſitu, quomodo: ordo inter eos dignitatum & ad eas promotio qualis. 88.89 111
Centurio autem nominatus cum additione generis, omiſſo numero intelligitur ejus generis primus, ut Princeps vel Haſtatus tertiæ legionis, id eſt. Centurio primus Principum &c. 80 eique etiam Principes ordinum, vel Principes Centurionum dicti 91. eſſe autem inter ſe cen rionibus diſcrimen dignitatis, mi militia valdè utilis. 44
Centuriones exactores munerum & o perum militarium, non actores 27 initia vigiliarum obibant, eorum al quis, forte primipili, Impera nuntiabat regibus poſitas & ca in quiete eſſe, vigilias ille clepſyd diſcernebat: ad quamque vigi buccinam ſignum dari curabat: & Centuriones vigilias obiver 306.30
Centuriones quique in acie in manip lis & centuriis ſuis à fronte 182. eo rum quidam peculiariter caſtris me tandis ex agmine præmiſſi 332. cu ram gerebant muniendorum caſt rum ſinguli in ſuis manipulis. 27
Centuriones, præcipuè Generum pr mi, ad conſilium militare ſæpè à d cibus vocati. 3
Centuriones præerant exercitio milita ri Armatura dicto. 34
Centuriones ſæpè militibus vacatione munerum pretio vendebant: po earum loco è publico iis quid ſol tum. 27
Centuriones duplex habebant ſtipendium, & qui præterea 353. eadem proportione duplum iis cedebat e donativis &c. 731. ſplendiore veſte uſi quàm cæteri milites 100. eorum inſigne vitis: unde eis denotandis loco vocis Centurio, bifurcata aut incurva vitis ſculpta aut picta in veteribus lapidibus aut codicibus, 11. 38
in Centuriones & milites primari jus capitis non erat Ducibus exercitus aut legatis, ſub Principibus 372. aut legatis, ſub Principibus. 37
Centuriones Cæſariani à Scipione in Africâ capti laudabilis in Cæſarem fides, & animoſum Scipioni datum reſponſum. 82
Cephalenia inſula tota patrimonium C. Antonii, qui Ciceroni in conſulatu collega. 741
Cerdones qui ludos gladiatorios publicè præbuerint, memorati. 59
Cereales, 144
Cerei per Saturnalia dati. 91
Ceres Faria, Pharia, ſivè Ægyptia Iſide. 111
Cervi item cervoli in re militari quid utrorumque uſus & figendi modus. 316.317

Ceſpites

Digitized by Google

pites cujus magnitudinis accom-
modi vallo militari. 275
pites pro mensis, in castris Rom. 361
...ribus. si commoditas daretur, vix
castris strata. 290
...olphendone Livii, seu Cestrus
...idæ, ex utroque descripta. 600
...æ vel Cetræ parma aut clypei ge-
...us, Astrorum & quarumdam alia-
...um nationum quale, è qua mate-
...a: eas pulsare ad numerum & can-
...um soliti quidam Hispani hostem in-
...suri. 429
...rati Græcorum ferè quales Velites
...omanorum. 121
...valet hodie Gallis & Hispanis S.
...ngue. 472
...tēas quidam aliquod machinatum
...ellicarum inventor. 531
...alcidiacum ædificium quod. 785
...alciœcon Minervę Templum Spar-
...æ, unde sic dictum. 784
...arisius correctus 37. idem citatus.
220.489. 914
...arondas quas ignominiæ pœnas mi-
...litares lege statuerit 389. gymnasia
...itteraria Thuriis suis valdè com-
mendavit aut imperavit 1417
...enturio pronuntiatum videri ævo
Polybii. 86
...uliarchæ vel Chiliarchi. in Macedo-
num Græcorumque exercitu, qui, &
quando ceperint: at non respondent
tribunis mil: Romanorum: etsi Græci
scriptores ita ferè semper vertant. 95
...ironomon, in conviviis quis vett. 926
Chirurgi medicorum nomine com-
prehensi. 909
...hlamys seu sagum. vestis militaris,
etiam ipsius Ducis seu Imperatoris.
figura ejus quæ. 107
...orona aliquando pronuntiatam vett:
pro corona 86
...hors & cohors, à Græco χόρτος: aut
Varroni à coërcendo, quid propriè 67
...hristi nominis primæ litteræ Græcæ
XP. in labaris signisque militaribus,
item in clypeis positæ jussu Constan-
tini. 1213
...hristi cruci affigendi quis prætextus
Judæis 1173. in qua crucis forma
mortem tulerit. è patribus & pictu-
ris indagatum 1168. crux ejus è quer-
cu an ipse flagris taxillatis sive ta-
lariis cæsus 1177. pedes ejus unone
clavo majore uterque, an singuli sin-
gulis transfixi 1184. 1226. an suppe-
daneum tabellam in cruce habuerit.
1185. 1186. 1227.
Christiani à tyrannis crucifixi. 1174
Christiani unde à gentilibus per convi-
cium vocati Semaxii vel sermentitii.
1205
Christianus verus, Sacerdos pacis 1218
Christina Schobek, a Antverpiensis ope
D. Virginis Aspricollis ab hernia libe-
rata. 1315. 1316
Christophorus infans fasciâ strangulatus
D. Virgini Hallensi consecratus spiri-
tus & vitam recipit. 1263
Chrysargyrum dictum tributum, quod:
quis instituerit, quis sustulerit: an i-
dem cum Urinario Vespasiani. 708.
709
Chrysocolla in luxu areæ stratæ vicem
arenæ. 1003
S. Chrysostomus citatus. 52
Χύτρα καὶ πότερς ἢ συμφωνεῖ, provèr-
bium. 1337
Alfon: Ciacco aut Ciacconius laudatus.
1230
Cibaria quæ è publico militibus in sti-
pendium data. 358
Cibaria dimidiati mensis (aliquando &
integri) ferre tenebantur milites Ro-
mani. 318
Cibi militares sùt castrēses apud Rom:
qui 358 coctos in castris vendi ve-
titum: necnon ipsis militibus, si co-
pia esset, coquere. 358
Ciceronis dissensus à Livio 1170. locus
ejus de agminis exercitiis militaribus
isque quoad onera quæ gerenda accu-
rate explicatus 317. 318. 319. 320.
legem Consul tulit quâ vetiti Candi-
dati Magistratus gladiatores dare 903
Cicero variè emendatus, auctus &c. 29.
386. 692. 875 903. 958 967. 972
Cicero citatus & multis locis explicatus
aut illustratus 31 34 49 50 67 83 88.
97. 103. 104. 105. 107. 108. 256 308.
333 377. 380. 386. 390. 416 437. 440
448. 450 522. 554 567. 595 693. 694.
695. 697. 718. 720. 728. 739. 740. 754.
770 807. 818. 829 881. 888. 889. 890
891. 892. 893 895. 897. 903. 906. 909.
910 911. 912 917. 922 933. 944 945.
948 950 964. 967. 969. 971. 973 977.
978. 980. 984. 1029. 1041. 1045. 1074
1077. 1083. 1084. 1090. 1093. 1097.
1103 1136. 1138. 1154. 1176. 1181
1191. 1195. 1204. 1208.
Ciconiæ instrumenta ponderibus è na-
vibus educendis, aut aquæ hauriendæ
483
Petrus Cieça citatus. 1111
Cilicia molliter pexa contra tela
hostilia, etiam contra ignes. 640

Digitized by Google

Cimbri & Teutones, ſecuribus uſi in bellis. 612

Cingula, genere fœminino pro cingulum. 440

Corn: Cinna inſtar triginta legionum copias habuit. 28

Cippi eminentes in marginibus viarum, quid & cui fini. 794

Cippi in munitionibus quid. 517

Circitores, qui vigilias obibant, proprium munus circa ævum Vegetii: circuitores vigiliarum ad primum pilum, velut equeſtres excubiæ ad Aquilam accubabant tres videlicet, dum quartus circumit 305. 306 qui autem circumibat, comites ſibi aſſumebat in teſtes. 309

Circuitio vigiliarum obitus aut luſtratio 305. ei neglectâ quæ pœna. 379

Circumduci, de noxiis ſupplicio afficiendis, quid. 1227

Circumvallatio hoſti obſidendo uſurpata Græcis & Romanis, eaque ſæpè duplex: contra obſeſſos, & contra hoſtem exteriorem: ejus exempla quædam 306. & ſeqq. in ea quibus locis relictæ ad ingreſſum & egreſſum viæ. 521

Circus vel Amphitheatrum arenâ ſtratus, non tamen ut illud arenâ vocatus 1004 in eo aliquando & gladiatores dati 917 ab Heliogabalo in Naumachiam vino oppletus. 726

Cives ſoli à Romanis militiæ legionariæ adſcripti 23. in dilectum aut ſortitione citati, ſine juſta cauſſa ſe non ſiſtentes quomodo multati aut gravius puniti. 32. 33

Civium Romanorum numerus unde tantum increverit: & quot eorum millia diverſis temporibus cenſa. 687

Civilis Batavus quo potiſſimùm ſtimulos ſuos in Romanos animaverit. 690

Clamor à militibus editus in aſſenſu poſt allocutionem ducis 218. poſt claſſicum qualis: quando editus idq; duplici de cauſſa. 228

Clamor in aggrediendo hoſtem variis gentibus uſitatus: iſque momentum habet ad eventum rei, prout incitatior aut ſegnior 230. 231. quandoque cum cantu aut rhythmo quodam 449. variis populis uſitatum gentis aut patriæ nomen acclamare ibid: quis Romanis clamor quibuſvè vocibus, incertum: Græcis fuiſſe vi[...]ri, Al al, cùm rem ἀλαλάζειν [...] ἀλαλάξειν vocent. 22[...]

Clariſſas Lovanii inſtituit Cath[...] Oppendorpia vidua Joannis Bolo[...] quando. 1425

Claſſes ſex populi Romani, eorum cenſus & arma. 1480. 1481 [...] 1482

Claſſicum bellicum, quid, quibus in[...]ſtrumentis, quomodo & quo accentu factum: unde ducta claſſici vox: eodem advocata antiquitus Romana concio 215. 224. ad iter quotuplex claſſicum 329. 330. claſſico etiam convocatio facta ad largitionem præmiorum militarium. 366

Claſſes civium quales inſtitutæ à Ser[...] Tullio Rege. 1931

Claſſes perpetuò Romanis in mari quatuor, in fluminibus tres: quæ illæ, quales & quot in eis milites. 680 681 682

Clathris ferreis munitum podium orcheſtræ contra inſultus ferarum. 1021

Claudiæ Veſtalis animoſum factum in protegendo fratrem injuſſu populi triumphantem: ejuſdemque Claudia imago è Muſeo Ful: Urſini. 1123

Claudianus Poëta altus & animo[...] ejus Encomium Romæ 667. idem correctus 3045. idem citatus & interdum explicatus 142. 148. 155. 165. 188. 195. 156. 345. 369. 418 423. 441. 442. 554. 617. 671 [...] 762. 778. 789. 826. 849. 1014 1046 1047

Claudii Imp: liberalitas in an[...] Imperii 737. Muſeum Alexandrinum altero addito auxit 1140 Mar[...]ſos & Cattos per legates ſuos vicit, quando: & quando ipſe Britanniam Imperio Rom: adjecerit 670 671. an templum pacis inchoaverit 779. quintum diem Saturnalibus [...] 886. vetuit pro ſalute ſua ludos edi 900. ejuſdem ſævitia. 540

C. Cæc: Claudius Iſidorus quidam ſub Auguſto quàm dives. 742

Clauſulæ, opidum Sigeberto, ut videtur, quod hodiè Flandris Sluis. 1318

Clavi, quibus cruciariorum manus pedeſque cruci olim affigebantur, an ut ſingulis manibus ſinguli, ſic & pedibus, an verò uterque per[...] majore

Digitized by Google

e ſimul transfixi 1182. 1183. 1226
entiis VIII. PP. diploma indulto- n piè D. Virginem Hallenſem irantibus. 1281
iens Alexandrinus correctus. 943
mens Spartæ Rex à Ptolemæo Æ- pti Rege mortuus in crucem actus. 1207
patra Regina quanti pretii unico- m unum unico hauſtu abſumſerit 3. bibliothecam Pergamenam, mittente Antonio, Alexandriam ntulit. 1126
ſydræ Vigiliariæ, menſuræ ex aqua rari, quibus quatuor vigiliarum mpora æqualiter diſtincta. 307
anarii qui. 848
ntes magno numero, ut populus iidam, potentioribus Romanis. 805
æ, quod tormenti bellici avo Caro- Magni genus, incertum. 569
icę urbis Romę primo à Tarquinio ntico structæ quid rari magnique eo opere, doctum è Plinio, Caſſio- ro & aliis. 800. 801
acæ ſub Amphitheatri area, adeo- ue ipſa structurâ, cui fini, quaſi- um. 1012
dii Æſopi Histrionis immanis lu- us. 832
ol: Cluſius allegatus. 310
pei rotundi: eoque differunt à utis, ſed ſæpè confunduntur: in ello plerumque equitum 122. 125. uando eis uſi Romani. 61
peis militaribus nominis Christi rmæ litteræ XP. inſculptæ juſſu Conſtantini Imp:
actilia, lanæ coactæ, quæ hodiè Fel- ta. 862
actores agminum in re militari, quid. 84
cci color paludamento &c. inter nſignia Imperatoris exercitus. 107.
cci color unde Galaticus rubor Tertulliano. 884
ocura vel cocurra, pro pharetra Leo- ni Imp. voce Teutonica. 619
odex Justinianæus citatus. 18. 52. 728. 905. 1004
odex Theodoſianus citatus 51. 94. 281. 391. 683. 897.
œnæ etiam ſua certa hora in caſtris Rom: 362. eaque militibus, ſi copia eſſet, lautior & lavior indulta quàm prandium. 358
Cœna præcipua convivii pars. 1476
Cœna terreſtris, cœna ſine ſanguine, Pontificia Saliaris, Dubia, Augura- lis, Dialis, item Adjicialis ſeu veri- us Aditialis aut initialis quæ 841 842
Cœnare ſtantes juberi (nam prandere ſtantes uſitatum) ignominioſum in militia Romana. 389
Cœnatoria ſeu cœnatoria veſtes Roma- nis quæ qualiaque: tunica ſemper in cœna etiam cum foris cœnarent, quomodo. 877
Cœnobia virorum quę & qualis Lo- vanii, à quibus & quando instituta item fæminarum. 1403 1404
Cognomen quid? 1474. hereditarium. ibid.
Cohors vel chors, à Græco χόρτος, aut Varroni à coërcendo, quid propriè. 67
Cohors militaris è tribus manipulis, quomodo & velut parva legio inter Rom: 67. aliquando etiam dicitur de equitibus 69. decem autem cohortes in legione: prima earum dignissima: eaque quæ 67. 68. 95. prætoria co- hors quæ, à Scipione Africano prio- re an poſteriore instituta, qualibus armis inſignis. 68
Cohortibus antiquitus an ſigna pecula- ria. 191
Cohortes auxiliariæ Romanorum ple- runque millenariæ. 675
Cohortes Urbanæ quæ: quæ Vigilum, quot & quot capitum, quæ munia. 678. 679
Colina, ideſt culina, unde dicta. 1109
Coliſſæum unde hodiè vulgo vocent Amphitheatrum Titi 1002
Collegia alendæ Juventuti, Theologiæ, Juris, Miſcella, quæ Lovanii 1413 1414
Collegium trilingue Lovanii, Buslidia- num à fundatore cognominatum, cui fini institutum ab Hieronymo Buslidio. 1413
Colmarienſe Chronicon citatum. 454. 555
Colonelli hodierni, ferè quales Tri- buni mil. Rom. vel χιλίαρχοι Græ- corum. 354
Coloniarum deductio, ſapientiſſimum Romuli inventum: deducendarum vetus ratio & modus: qui ad hoc de- stinati: earum qui magiſtratus: rei uti- litas: in deductione tamen fraus & injuria ſæpè à Romanis mixta, nec

non crudelis acerbitas 684. 685. 686. pleræque à militibus ipſis qui in eas ducti, ſtructæ 337. ſingulis ſua Capitolia, fora, Theatra, Baſilicæ, & cætera, ad exemplar Urbis ſuæ matris 749. 770. in eiſdem ludi ſeu ſcholæ Gladiatorum. 910. diſtinctæ etiam à privilegiis, item à dignitate deductorum: unde & quædam Patritiæ aut Equeſtres dictæ. 686

Coloniarum Romanarum per totum Imperium rudis quædam ſumma 686. 687

Coloniarum deductio quid mali in ſe habeat. & quod ei remedium 850 851

Coloniæ Agrippinæ an olim ibi Veſtales 1108. quot ea hodiè Virgis aut perticis minor Lovanio 1361

Coloſſus CXX. pedum in veſtibulo ædium Neronis. 807

Coloſſus ab Hadriano Imper: in alium locum tranſlatus. 777

Colubrina, tormenti bellici hodierni ſpecies. 570

Columbæ apud Syros ſacræ. 935

Columbæ literas ab auxiliaribus ad obſeſſos, aut contra ferentes miſſæ: ſimiliſque earum uſus in ſpectaculis. 935

Junius Columella citatus & explicatus 223. 361. 911

Columnæ quot generum, quanti pretii & quo numero, unde advectæ, etiam in privatorum domibus Romę 806. Capitolinæ à Sulla Athenis advectæ. 769

Columna Milliaria cui fini in Foro Romano ab Auguſto ſtatuta. 752

Columna cui alligatus Chriſtus cum flagellatus, ubi & quando adhuc extiterit. 1178

Columnæ integræ, earumve fragmenta deprimendis aut frangendis hoſtibus hoſtilibuſque machinis è muris provoluta. 626 627 638

Columna Trajana, quæ Romæ, index multarum rerum veterum eaq; ideo aliquoties allegata. 162. 193

Columnatio in porticibus ſæpè duplex, tam in altum quàm in latum: in latum quandoque triplex, quadruplex, quintuplex. 780

Comites ſeu aſſeclæ aut contubernales imperatoris militaris, apud Rom: qui 244

Comes Romanus quis. 752

Comites, vulgo Graviones, olim non ut hodie, perpetui, ſed alii atque alii pro arbitrio Regum ſubſtituti 1…

Comitia Centuriata propoſito Ro… in Arx vexillo indicata

Comitiva Romana, quid officii. 7…

Commentari, etiam laniſtæ dicti. 9…

Committere gladiatores, quid. …

Commoda miſſionis, ſeu juſtæ miſſi… quæ apud Rom:

Commodus Imp: quoties in die lav… 788. ſtatua ejus aurea mille librar… 791. ſuperfluens ejus donatio in pl… bem frumentariam 739 quod om… mortis ipſe ſibi paulo ante ca… cerit. 97…

Compactiles ſcalæ quæ. 482 4…

Comparare gladiatores, quid. …

Componere gladiatores, & compoſi… gladiatorum, quid. …

Configere aliquando ἁπλῶς, pro cruci… figere, aliquando pro unà cum a… crucifigere. 1154. 115…

Confixus, crucifixus ſimpliciter, a… cum alio crucifixus. 12…

Confixum & confixilis machina, qui… 104…

Conjugium aut conjugia, pro conjug… ipſiſve conjugibus. …

Conquiſitores in dilectu militari, qui, quod eorum munus 50 5…

Conſtantia Romanis ſupra omnes alias gentes admirabilis; imò quaſi eorum peculiaris virtus; idque exemplis doctum. 824. 825

Conſtantinopolis dicta, Nova Roma 710. ejus quis ambitus 758. ejus urbis ſolius vectigal in ſingulos dies ad quam ſummam acceſſerit. 710

Conſtantinopolita bibliotheca quæ, & quando combuſta. 1128

Conſtantinopolitani Imperii opes. 709

Conſtantinopolitanorum pompa & apparatus principalis ſupra omnes Perſarum & Medorum 7… in Proceſſibus publicis crucem ipſi ſuapte manu prætulerunt. 1216

Conſtantinus Magnus, etſi valdè laudandus, Imperii tamen Romani tranſlatione ejuſdem inclinationis cauſſam dedit ejus quæ patria accuratè inquiſitum 845. 846. ſuperq; eo cum viro antea diſceptatum. 856 857 85…

Conſtantinus Magnus an inſtitutor Chryſargiri tributi 705. an Roma… valdè ornaverit 765. an ſuſtulerit imagines Impp: è ſignis militaribus 190. primus Romanorum Principum gla-

Digitized by Google

ſtatoria ſpectacula è toto Orbe
nano ſubmovit 904. 905. ſub fi-
vitæ ſuſtulit ſupplicium crucis
9. an etiam crurifragiũ 1191. quos
ores Cruci habitum iverit: & qua
ſta 1210
antinus Manaſſes citatus. 708
antinus Imp: gladiatores à Con-
tino vetitos quà potuit, reduxit.
905
antii Elogium de Urbe Roma, a-
Ammianum quale. 809
antius Heraclii filius pleraque
mæ. reliqua ornamenta aliò tran-
t. 776
ellatus. ſtellulis, aut ſtellarum in
dum lineis decuſſatis ſparſus 441
ratus pes, in dimenſionibus, quis
roni. 267
l. Prætor judex olim Dem. 1436
ulares Faſces. 1444
ulares ritus, 1441
ularia munera miſſa amicis. 1442
ularis annus. 1435
ularis poteſtas ſumma. 1438. 1443.
ſt eum im mutata ibid. 1439
ularis ſportula. 1442
ulatus initi ſolitus Cal Jan: 1441
ſul & Prætor, pro ſummo militiæ
ace, ſæpè confuſa 252
ſules in curulibus ſuis ſedentes di-
ctui militari præeſſe ſoliti 26. ordi-
s dabant attollebant, pro libitu, ſed
pè uſi operâ tribunorum militari-
n 22. Præfectos copiarum Socia-
m conſtituebant. 102
ſules ſuffecti. 1444
ſules quando inſtituti. cur duo, cur
nui 1437. quando. 1445
ſules honorarii. 1445
ſules in duos treſve menſes 1444
ſuli cuique antiquitus attributæ
x legiones 27. cum in exercitu
Conſules duo, alternis imperabant.
315
ſules rarò gladiatores, ſed ſæpius
enationes exhibere ſoliti. 897
ſules in locum miſſilium per ludos
pargendorum legibus poſterioribus
bligati in reparationem aquæductu-
um. 728
nſulares, compendio, pro Legati
Conſulares. 704
nſulum inſignia olim 1439. quæ po-
ſtea. 1440
nſulum juramenta. 1443
nſulum munia quouſque exporrecta.
1438

Conſummatio Gladiatorum, quid: ſed
Gladiatores cognomine conſumma-
ti, nulli. 961
Continentia in cibis, epulis & veſtibus
veterum Romanorum ſingularis 824.
contra eam dicta & obducta quædam,
& eorum luxus exemplaribque obiter
excuſati. 838. 839. 840
Contubernium, quot hominum ſub eo-
dem tentorio. 273. 348
Contubernales, qui ejuſdem contuber-
nii 273. Imperatorum ducumve mili-
tarium Contubernales, qui 244
Contus, vox communis telo ſtatario &
miſſili 607. ſæpè pro telo equitum,
ſeu haſta concurſoria grandiori 164.
eis uſi in bello Getæ, Sarmatæ &c.
442
Conventio pro concione. 219
Convivarum juſtus numerus novem,
ad ſummum XII. & quot uno lecto.
591
in Conviviis an pileorum aliquando u-
ſus Romanis. 1042
Convivia Gallorum aut Germanorum
crebra, quæ. 886 887
Convivia tempeſtiva. 1477
Conviviorum Romanorum tempus
1476 locus 1477 modus. ibid
Conus galeæ, Græcis φάλος, quid. 141
Copiæ quæ & quantæ terrâ mariq; Ro-
manis perpetuæ; & quibus locis tu-
tando Imperio diſpoſitæ 674. & ſeq;
earundem ſumma generalis. 684
Copiarum numerus Duci indies indica-
tus, more Romano, quàm utile. 296
Copis Græcorum, quod genus gladii
442. Curtio ſua, vel Harpe. 944
Copili, Capuli aut Copulæ, navigii
Germanici parvi genus, à voce vulga-
ri Germanica nomen trahens. 633
Corbes terrâ ingeſtâ in muris aggeri
hoſtili oppoſiti, exemplum hodier-
nis Gabionibus aut Sportis. 541
Corbibus lapidibus oppletis ad ſtabili-
endas naves quæ pontes ferrent, po-
tius uſi quàm anchoris Romani,
quomodo. 635
Corbes ſarmentis &c. oppleti ardentes
in muris in hoſtes projecti. 622
D. Corbulo ſeverus exactor diſciplinæ
veteris militaris, 281, dolabrâ ho-
ſtem vincendum eſſe prædicabat. 402
Coria boum tegendis tentoriis in uſu
Romanis. 272
Coria pulleſve molliter prætenſa contra
tela hoſtilia & ignes. 640 641
Coriaceæ ſcalæ, quæ. 432

Digitized by Google

Corneæ loricæ Sarmatarum & aliorum, quales. 148
Cornelia lex. 1434. 1436
Cornelia Veſtalis à Domitiano inceſti damnata. 1107. 1108
Cornelius Nepos in Vita Attici citatus 356. 541. Ejuſdem, ſive Auctoris de viris illuſtribus error. 795
Cornelii Severi Ætna citata. 1026
Cornelius Foxius Dieſthemienſis, pectus gravi caſu ſaucius, ope D. Virginis Aſpricollis curatus. 1516
Cornicinum & Tibicinum Rom: Icones è veteri monumentis. 326
Cornificius ad Herennium citatus. 388
Cornua pro inſtrumento claſſico, quid unde dicta & facta, cui uſui 219. 223. nihil olim differebant à buccina: poſt diſcreta: Tyrrhenorum inventum putata. 322. 323
Cornua aciei, dextrum, ſiniſtrum quæ, eorum repertor Pan Poliano 158. 199
Cornua in galeis quid. 444. 445
Corollaria, ultra legitima præmia, victoribus gladiatoribus quandoque data. 580
Coronæ militibus ob virtutem datæ, multorum generum, quæ, quales, à quibus datæ. 369. 370
Coronæ aureæ ducibus Romanis poſt inſignem aliquam victoriam triumphaturis miſſæ ab amicis aut ſubditis Pop: Rom: aut earum loco pecunia, quæ aurum Coronarium vocata: qui mos à Græcorum exemplo ſumtus: hæ coronæ triumphanti prælatæ, oſtendebantur populo, poſt in templis, maximè Capitolino dicatæ: primus Cæſar ſuas vendidit & pretio promiſſa militibus perſolvit: Tales autem coronæ aut pecuniæ ſæpè in quacunque lætitia publica congratulationis ergò miſſæ: quin & quaſi ſolatio in re triſti. 716. 717. 718
Corona in ſubita urbis oppugnatione, quid: eaque duplex, triplex, &c. pro numero militum: quo ordine facta indagini venatoriæ aut ſagenæ comparata res 474. 475. corona oppugnatæ urbis repræſentatio. 475
Coronarium aurum quid, quando datum 717. ejus prætextu rapinæ extorſioneſque exercitæ. 853
Corvi in propugnationibus urbium, &c. quid. 638
Corytus, theca ſagittarum, Leoni Imperatori receptaculum ipſius arcûs. 619
Cauterelliana ſeditio Lovanienſis, [...] Couterello ſic vocata, deſcripta [...] 1392. 13[...]
CN. Cneus. 14[...]
Cranium mortui in menſam illatum [...] exhilarando convivio, more Ægyptio 921. in cranio mortui potatio Scytharum. 92[...]
Craſſus quanto ambitu quantiſque munitionibus Spartacum circumſed[...] 11[...]
Craſſus divitiis inter Romanos princeps, adeoque Dives cognominatus [...] quàm dives, & quem demum ille pro divite habuerit 413. 739. quomodo aciem juſtam quadratam [...] Parthos ſtraxerit. 2[...]
Crates in oppugnationibus, quid [...] rumque differentia. 4[...]
Crates clypeorum quid, & quid crates æratæ 125. Silio & Statis. 125. 1[...]
Credulitas morbus virorum bonorum [...] 11[...]
Cremenſes à Frederico Imp: obſeſſi qu[...] in eum dolo uſi. 62[...]
Cretenſes primi ſagittariæ inventores [...] quibuſdam. 61[...]
Crinium uſus in tormentis bellicis [...] defectu nervorum laudatus 67[...]
Criſtarum in galeis uſus quis: qui earum primi inventores, quales & quorum colorum. Romanis aliiſque gentibus: ut plurimùm triplices: le[...] aliæ digniorum, aliæ vulgarium militum: adfectatæ autem omnibus ferè gentibus, etiam Novi Orbis 14[...] 141. 342. eis plerumque diſcreti milites à Centurionibus &c. 436. au[...] aliquanto vel a genti in eis aliqui[...] mixtum. 44[...]
Criſtæ galearum à Polybio deſcriptæ [...] ſimiles pennis erectis hodiè Turcarum. 44[...]
Criſtæ militiæ veteris originem deder[...] galeis quæ hodiè familiarum ſcuti[...] ambitioſè imponuntur, ſeu ut vocan[...] tymbris cum pennachiis. 143. 44[...]
Critica cura olim etiam Principum imò Regum fuit. 112[...]
Crixus è Spartaci ducibus: cui quot [...] eo captivorum cæde parentatum. 19[...]
Crocus & alia odorata, vino aut alio liquore diluta, per ſpectacula in populum quomodo ſparſa. 1034. 10[...]
Crojorum familia Galliæ Belgicæ inclyta ab Hungariæ Regibus quomodo orta. 1245

Cru-

Digitized by Google

:llari Gallorum qui & unde for-
dicti. 945
cus eis quos ſtatim mortuos vo-
vani olim fracta. 1227
exſecare, aliud à crurifragio: ſç.
ea inciſa aut aduſta, Martyribus
ſu tyrannorum 1227. 1228
fragium, quod & crurifragium.
culare ſupplicii genus, diverſum
upplio crucis: nec in crucifixis
urpatum: olim in uſu ferè in ſer-
os: interdum & liberos: ſic mar-
res occiſi: tum quis ejus modus
190 1191. an id ſupplicium ſubla-
m à Conſtantino Magno. 1191.
, quicquid cruciat, adeoque cru-
s' nomen polyſemon ita & pro
novis ſupplio, ſed adſtricta ſignifi-
atione mors in ligno, alio nomine
iabalum vel Jabulum, item infelix
ignum & infame, Græcis etiam va-
è dicta 1153. 1154. 1219. etſi au-
em propriè in ligno, ſimilitudine
amen ita quoque dicta ſuſpenſio aut
ixio in alia paratura. 1154
cis ſupplicii atrocitas, ſummum id
& extremum dictum. 1175. apud
pleraſque gentium ferè uſitatum: an
& apud Germanos 1169 1170. apud
Romanos olim frequens, quando
ceperit, ſed vile & plerumque ſer-
vorum: ſi quandoque eo affecti li-
beri, ei è vilioribus aut nocentiori-
bus, ut latrones, ſicarii, falſarii &c.
1155. 1170. 1172. promiſcuè tamen
nonnunquam pro libidine imperan-
tium aut tyrannorum uſurpatum in
hoſtes, in ſeditioſos, in Chriſtianos,
in fœminas denique, & horum e-
xempla 1174. ſublatum id ſupplicium
à Conſtantino Magno.
ux pœnalis duûm generum: ſim-
plex vel compacta. Simplex quoque
duplex: prior cùm hominem ad ar-
borem aut ſtipitem vel alligabant,
vel figebant 1157. 1158. 1159. alte-
ra, cùm ſtipite erecto acutoque ho-
minem infigebant: per obſcœna vi-
delicet adacto ſtipite, qui per os e-
mergeret: quod ſedere in cruce di-
ctum atque hæc an crux aucta Me-
cenatis apud Senecam, inquiſitum.
1160. 1221
Crux compacta manufacta, idque è du-
plici ligno, ſeu lignum gemi-
num: etiam patibulum vocata: ea
triplex, decuſſata, commiſſa, im-
miſſa, quæ nam decuſſata, & an hæc
ſit Andreana 1161. 1162. commiſſa
quid ſit: exemplis teſtibuſque aſſer-
ta: tum etiam veſtigio linguę Teu-
tonicæ, cui cruces Antonianæ *Kruk-
ken* dicuntur 1163. 1164 immiſſa
crux, quid: è ſcriptis Patrum ea aſ-
firmata, atque inſuper imaginibus
1164. 1165. in qua Criſtus mortem
tulerit, inquiſitum: eaque quo myſte-
rio quadrangula: quæ item forma
Conſtantino Magno in abſide appar-
uerit. 1168. 1169
Crux ex obvio & promto quocunque
ligno: Salvatoris è quercu: in
monte plerumque defixa: atque ipſa
ſæpè altiuſcula: Dominico altior,
quo præſagio: nec tamen ſemper
peralta: adeo ut canes etiam ad cor-
pora pertingere potuerint: ſed ple-
rumque juxta vias publicas, in loco
conſpecto. 1190 1218
Crucis inſcriptio vel titulus, quid ha-
ſinis Damnatis anteferri ſolitus,
vel eis apponi, ejuſque loco ſæpè
vox Præconis. 1187
Cruciare pro crucifigere. 1155
Cruciarius, is qui in cruce; item is, qui
ea dignus 1155. & crux pro ſervo
cruciario, eâdem facie ſermonis, qua
ſcelus pro ſceleſto. 1170. 1171
Cruciarius pro crucians: & crucium
pro acerbum inſuave. 1219
Crucificare, crucifigere. 1155
Cruci vel in cruce figere, affigere, ſuffi-
gere, phraſes ejuſdem ſignificationis.
1154. 1155. veteri lingua Gothica
Uſſaémen, quaſi extendere, ab ex-
tenſione manuum. 1226
Crucifigendi modus vulgaris: in eo fla-
gellatio ex more, ſemper anteivit
1176. crucifigendus ad ſupplicium
vadens per ludibrium crucem ſuam,
aut totam, aut ejus partem ipſe fe-
rebat: non ſine vexatione deductus:
ſtimulis etiam quandoque actus.
1179. 1180. nudus deinde in crucem
actus 1180. an id autem in jam ere-
ctam & terræ infixam, an in jacen-
tem & cum ipſo erigendam 1181.
1223. clavis ita ut plurimùm affixus,
interdum funibus aſtrictus 1182.
1183. quibus partibus corporis clavi
transfixi & quo numero 1184. 1226.
an crucifixorum manus fuerint totæ
moli corporis ferendæ: & an tabel-
la aliqua ſuppedanea in qua juncti
& fixi pedes 1186. 1187. vel ſic ta-
men, etiamſi clavis affixæ manu
funes

funes nihilominus quoque alligando corpori neceſſarios fuiſſe videri 1124 crucifixionis forma quam imaginatus aliquando & delineavit Ant: Morillonus. 1229

Crucifigendi modi rari exoleti, & avo ſepositi, deſcripti 1193 & ſeqq. alii ſchemate rari: ut ſuſpenſio in cruce obliqua: varicans: inter arbores ſciſſio: inverſa, &c. 1203. 1230. alii etiam deſcripti rariores, ſine alio vulgato: ut, crucifixos beſtiis objiciendi: eos uſtulandi: etiam capite inverſo: mortuos poſt mutilationem in cruce ſuſpendendi, aut eorum imagines, per ſævitiam, aut ad infamiam 1204. 1205 1206. 1207

Crucifixorum qualis mors: varia ſed fere lenta: ut & quidam pluſculos dies vixerint, loquentes & ſermonantes; quin & illudentes: imò nonnulli è cruce ablati poſt vixere, quandoque, quo citius morerentur, lanceis transfixi, aut ſaltem explorandi cauſſa an mortui, crura autem eis non fracta, niſi fortè in Judæa, & cur ibi. At crucifixorum corpora de cruce raro depoſita ſepelire ea nefas: relicta in cruce volucribus & feris, aut aliter corrumpenda: cui fini appoſiti cuſtodes, ne quis detraheret. 1188. 1189. 1190. 1191

Crucis ſignum jam olim inter ſacra notum Ægyptiis, & qua forma 1163. 1164 in notis Hieroglyphicis cum annulo ſupernè depicta quid innuat 1163. 1222. in templis inſuper & ſepulchris apud novi orbis incolas pluriſariam repertæ cruces 1230. variè eæ à variis geſtatæ. 1163. 1221

Cruci quos honores habitum iverit Conſtantinus Magnus: ſignis & vexillis impoſita aut inſerta: galeis militum & armis: in Impp. capite & manibus: & pro inſigni &c. 121 crucis ſignum in lapidibus humi jacentibus, ſculpi vetitum. 1231

de Cruce librorum Lipſii materies & ordo 1153 ei Ordinibus Brabantiæ ab eodem inſcripti. 1143

Cryptæ ſub Amphitheatro, cui fini, quæſitum. 1012

Cteſibii fragmentum citatum 573. 1013 1019

Cubicularii gladiatores qui. 886

Cubitus in dimenſione, communiter dictus quot digitorum. 600

Cudones quid Silio Italico. ...

Cujacius allegatus. 11...

Culcitæ funibus è muris ſuſpenſæ con-tra impetum arietis. 6...

Culigna vas potorium fictile. 110...

Culina vel colina, unde dicta. 110...

Culina nulla in caſtris veterum Romanorum. 253

Culter propriè venatorum: hinc ſ... cultrum ſe locare, adducere &c. ... eſt, ad venationem Amphitheatra-lem. ...

Cultus tum viris tum fœminis quam... luxus & ſumtus Romanis. 5... 5...

Cuneus in acie militari, quid: inſta... literæ Δ. Cuneis uſi in acie frequen-ter Celtiberi: etiam Romani & ali... 202. 203...

Cunei Amphitheatrorum quid: unde ſic dicti: quomodo directi: non ... popularibus ſolum, ſed & in orche-ſtra: certi certis attributi: forma & diſpoſitio in parte etiamnum appare... in Amphitheatro Veronenſi 1025. 1026 1028

Cunei in bibliothecis quid. 113...

Cuneus, ſæpè multitudine populi con-fertâ, quacunque forma 20...

Cuniculi ſubtrahendo aggeri hoſtili... boni etiam incendendo, quomodo. 61...

Cupido brachiis fulmen complectens, inſigne ſcuti Alcibiadis. 434

Cupparum conficiendis pontibus qu... uſus Romanis & aliis. 543. 54...

Curæ maximæ exhauriunt ſontem vit... & ſæpè morbos gignunt. 67...

Curatores variorum munerum magni... impendiis nutriti vel ornati à Roma-nis. 720. 721

Curatores duumviri annonæ ab Augu-ſto, & poſt Quatuorviri è Prætori... creati: & quomodo frumentum po-pulo diſtribuerint. 72...

Curatores munerum ac venationum, qui: pro dignitate habitum. 901. 90...

Curia Lovanienſis qualis, & quando ſtructa.

Curia idem, quod vulgò Parochia. 1318

C. Curionis lignea moles verſatilis, quæ diducta, duo Theatra; conducta, Amphitheatrum unum ... ret 1006. quantum ei ſoli con-pendo impenderit Cæſar. 730

Joan. Curopelates citatus. 714. 711

Cutes

es Romanenſibus hodiè linguis, id. 62
urtius correctus. 95.354. Idem ci- us 105. 109. 125. 127. 187. 207. 5 231. 272. 282. 379. 429. 437. 2. 513. 514. 529. 531. 543. 595. 15. 607. 624. 634. 638. 641. 671. 1156. 1176
iles Ædiles 1448. unde dicti 1448
ſtri volubiles in muris in ſubeun- hoſtes acti. 627
ræ Pyrrhi legati, de urbe Roma, atuque Romano judicium. 812
uæ gazæ valdè deprædicatæ. 715
aci Anconitani itinerarium cita- m. 1056
anus citatus 333. 909. 914. 1184. 1227
as figuræ aut ſellæ qualis dare ſo- tus. 234

D.

Abir quaſi Academia Judaica. 1414
ia à Septentrione imperio Rom: jecta à Trajano. 771
capite tecto & pilleati, præter ultarū ſumigentium morem 1040.
racones in ſignis militaribus uſur- arunt. 194
icus gladius qualis. 442
ianum collegium Lovanii in Pala- ium ſibi ſumit eò venient Princeps. 1414
n: Damaſceni Elogium S. Crucis dem citatus 1162. 1168
:o: Damoſcenus citatus. 886 890
nianus à Goës allegatus. 1221
mnati in arenam, quid 1094. ad gladium quid. 918
mnati in ludum non temerè liberati. 981
niel Smetius Vilvordæ ædituus, ope D. Virginis Aſpricollis ab hernia ſa- natus. 1315
nubius ponte à Trajano ſtratus 542. quatenus, quando, & quamdiu li ter- minus Septemtrione fuerint Impe- rii Romani 670. in Danubio claſ- ſis perpetua Romanis, quarum na- vium. 683
aphnis Grammaticus ſervus quanti venierit. 705
aria Martyr, quæ ante Veſtalis, cum marito lapidibus obrui juſſa à Nu- merian. 1106
Daricus viginti drachmis æſtimatus. 355
Darii pons navalis in Boſphoro & Da- nubio celebris. 649
David impetu glandis fundæ Golia- thum dejecit. 899
Decanus caput contubernii militaris. 275
Decempeda & Decempedator quid. 335
Decimæ fructuum ex agris ſatvis ve- ctigal quod Romanis. 692. 693
Decimatio in militia Romana quid? patrium id eis inſtitutum, & anti- quum, ejuſque utilitas. 355
Decretorium oppoſitum luſorio, & quid: ſic Decretoria arma vel tela, quæ & unde ſic dicta. 968
Decumana porta caſtrorum unde dicta, Prætoriæ oppoſita, & plurimùm re- mota ab hoſte, & quo ſpectet: extra eam ſupplicia ſumta: eadémque Quæſtoria dicta. 277
Decuriæ in ala extra equites, ut Mani- puli inter pedites in cohorte: tres videlicet. 93
per Decurias in quaque Centuria in acie ſtetiſſe videntur milites. 417
Decuriones equitum quot in una le- gione aut in una ala Sociali & an in- ter eos quoque ordo dignitatis, ut in- ter Centuriones. 101. 111. 112
Decurſio campeſtris inter exercitia militaria, qualis, & quæ in ea ob- ſervata. 4342
Defecti membris, inhabiles ad militi- am, & qui potiſſimùm. 54
Defenſores in flumine, ſupra aut ante pontem, quid Cæſari. 547
Deglubere, in ſuppliciis frequens Per- ſis & Ægyptiis. 1208
Deliciis animos ſubditorum frangi, vo- lupe Principibus, præcipuè devicto- rum victoribus. 842
Delicta propriè militaria diſtincta à communibus, & quæ eorumque levia aut capitalia fiebant. 382
Mart: Anton: Delrius, allegatus. 452. 1219
Deludere, pro ludere, definere. 969
Demetrius Phalereus à Ptolomæo Philadelpho Bibliothecæ ſuæ Ale- xandrinæ præpoſitus. 1124. 1125
Demoſthenes Orator citatus. 16. 20. 185. 355. 372. 854.
Denariæ millenariæque notæ ſæpiſſimè in

in veteribus codicibus alternarunt, & multis erroribus cauſſam dederunt 852. 902
Denarius 1468, ſimpliciter argentum dictus: ibid. ejus pondus: ibid. notę ibid. æſtimatio ibid.
Denarius quanti ſub Auguſto: alias à denis aſſibus: decem aſſium Denarius leviter vincit drachmam: Græci tamen plerumque confundunt & drachmam vertunt. 352
Dens cauſſatius, vitioſus 35
Deprimere foſſam, phraſi militari quid. 274
Deſertor in militia quatenus aliquis habitus Romanis & Græcis. 185
Deſidere, pro ſubſidere. 342
Deſultores Equites qui: duobus equis quomodo uſi 166. 950
Deſultores in re gladiatoria, qui. 950
Diis ſui nomenclatores, horæ acclamatæ: ſpecula oſtenſa ad cultum, cibi eis appoſiti &c. 196 197
Dei cujuſpiam ſtatua in menſa velut genius tutelaque ejus poſita more Romano. Dii etiam initio menſæ invocati 874. eis inter pocula libandi mos vetus 643. Dii primarii duodecim, qui. 1078
Deorum nomina termipandi inflectendique alia ratio priſca ſaliorumque, quam vulgaris. 875
Deuteronomii liber citatus 472 514. 1173. 1190
Dextræ elatæ in aſſenſu militari. 218
Dialis cœna proverbium. 842
Dialogus de cauſſis corruptæ Eloquentię citatus. 774. 889
Διάμετρος Græcorum, Latinis Dimetiens. 118
Dianæ, in primis Tauricæ, ſacri ludi Amphitheatrales, maximè venatorii ut & Dianæ vox pro ipſa illa Venatione uſurpata ſit. 1005
Diazoma inter gradus Amphitheatrorum quid. 1023. 1027. 1028
Διβολία tela Græcorum quædam: ſecuris ſpeciem videri. 612
Dictata dare etiam Laniſtæ Dicti, quomodo.
Dictator, Magiſter populi, Prætor maximus. 1455
Dictator unde Dictus. 1455
Dictatores electi à ſenatu 1456. noctu auſpicatò ibid. è conſularibus. ibid.
Dictatori vetitum extra Italiam exercitum ducere 1457. vel equum aſcendere. ibid.
Dictatorum poteſtas 1457 inſi[...] ibi[...]
Dictatura ab Albanis deduct[...] 14[...]
Dictaturæ origo. 145[...]
Dictatura finiſtri ſpatio definit 14[...] uſurpata 1458. ſublata. ibi[...]
Δίδυμον ξύλον, crux. 1181. 122[...]
Diericus & Diedericus, nomen [...] 4[...]
Dieſt, vel Dieſthemio, Brabantiæ op[...]do unde nomen. 4[...]
Digitum tollere, victum ſe fateri [...] digitum concurrere vel pugnare, q[...] quæſitum. 97[...]
Diæta locus in quo cœnatur. 14[...]
Dignitas quid. 14[...]
Dilectus militaris, quid: apud Romanos à quibus, quorum & quomodo inſtitutus. 16. 21. 28. 29. 30 ejus modus & forma 24. 25. in Capitolio fieri ordinariè ſolitus 26. ejus futurum dies ſcripto aut præconis voce prædicta: tum alii in eo faciendo n[...]tus 26. totius dilectus formæ ſchema ſeu breviarium generale. 5[...]
Dilectus militaris ratio & forma apud Romæ Inferiori ævo tota mutata & collapſa: & qualis. 59. 5[...]
Dilectus in provinciis exteris ab Auguſto primùm habiti, quæ occulta cauſa. 690. ei autem Auxiliarium in exteris Provinciis dilectus, inter graviſſima & maximè odioſa Romani dominii. 690
Dilectus militaris quomodo [...] Græcis. 41[...]
Dilectus militaris boni utilitas 28. ejus mos Romanus optimus: ſed vix hodie revocabilis 393. ratio tamen aliqua inſtitui poſſit vulgatâ melior & qualis. 39[...]
Diiudia quid. 81[...]
Διμάχαι, Polluci, qui. 5[...]
Dimachæri. διμάχαιροι, inter gladiatores qui. 95[...]
Dimenſum menſtruum militum quale, quale ſervorum. 356
Dimetiens Latinis, quod Græcis διάμετρος. 118
Dimicare ad certum, quid Tertulliano 9[...]
Edmundus Dinterus, Hiſtoriæ Brabanticę ſcriptor citatus. 1366
Dio Caſſius quando vixerit 676. Præſes fuit Dalmatiæ & Pannoniæ. [...] ejus locus de numero & agnominibus legionum tum ſuo tum Auguſti ævo, iique fuſius explicitus 41[...] 426

o ejus locus de Parthis à Roma- s teſtudine facta repreſſis 478 479
uſdem locus Pontem à Trajano in anubio ſtructum deſcribens illuſtra- s. 802 803
ɪis Caſſii dubiæ adſeverationes .6. 677. Xilandri ejus interpretis plus & errores. 49. 423. 1006
Caſſius correctus 188. 423 705. 79. 938. 1006. 1100. idem aliquo- ts citatus & ſæpè explicatus 26. . 46. 49. 68. 83. 85. 98. 107. 108. 19. 122 125. 132. 147. 150. 152. 13. 216. 224. 229. 257. 281. 286. 92. 296. 311. 338. 371. 372. 378. 78. 387. 393. 396. 413. 418. 436 40 543. 580. 618. 625. 626. 637. 38. 639. 643. 676. 678. 681. 704. 17. & crebèrrimè è paginis ſequentibus uſque ad. 1228
Chryſoſtimus citatus 164. 233. 751
ocletiani Imp. Thermarum magnitudo & ornatus. 787
oducrus Siculus citatus 129. 130 132. 41. 222. 312. 330. 389. 395 429. 30. 433 436 439. 473. 474. 531. 533. 55. 560. 562. 569. 571. 594. 595. 596. 607. 610. 616. 624. 630. 638. 639. 641. 642. 649. 691. 702. 707. 759 1110. 1123. 1156.
onyſius Alexandrinus citatus. 596
onyſius Halicarnaſſæus quando vixerit, & quamdiu Romę: quæque ille inter magnificentiſſima opera Romana ponat 751. 772. ejus deſcripio Capitolii à Tarquinio ſuperbo ſtructi, atque ea examinata 769. 771. ejus locus de ſupplicio pollutæ Virginis Veſtalis: iſque item examinatus 1104. 1105. 1106, 1107 idem cum Plinio Juniore conciliatus 38. 39. idem correctus 42. 225. 616. 1089. Porro citatus 21. 26. 32. 33. 38. 46. 69. 91. 92. 103. 104. 109. 122. 137. 139. 145. 156. 157. 164. 177. 196. 197, 219. 223. 232. 238. 244 292. 310 312. 345. 348. 351. 352. 367. 377. 385. 431. 452. 473. 587. 608. 616. 623. 670. 718. 722. 750. 751. 756. 767 768. 770 802. 815 816. 823. 842. 875. 1074. 1078. 1079. 185. 1088. 1090. 1092. 1093. 1095. 1101. 1102. 1104. 1170. 1180. 1194. 1197. Ejuſdem interpretis lapſus 60. 92. 232
ιπυρος ἄρτος panis bis coctus. 319
Diribitores in conviviis qui. 918
Dirui ære, & ære dirutus, quid 388
Diſcingi, aut diſcinctos ire vel ſtare jubeti, inter ignominias militares Romanis. 389
Diſciplina militaris definita: & quænam contineat in genere: quot ejus partes: quanto bono: quomodo in uſum revocanda & exercenda 237. ejus ſedes, caſtra, partes, munia, exercitia, leges. 238
Diſciplinæ militaris formandis militibus neceſſitas: & quæ è Romanis potiſſimum imitanda: ea enim velut idea & exemplum eſt veræ diſciplinæ militaris. 400 401
Diſcipulò quatenus non licitum interpellare Doctorem. 24
Diſſignatores in ſpectaculis qui: item in funeribus: iique cum lictoribus, quomodo. 1038
Diti ſacri ludi Amphitheatrales: eique ara: & ad eam ſacrificium hominis noxii in Amphitheatro ad committendos ludos. 1005. 1006
Ditmarii Chronicon citatum. 624
Pet: Divæi in Belgicis antiquitatibus inveſtigandis diligentia, iſq; in ea re citatus. 1345. 1347. 1379
Dives verè quis tantum habendus judicio olim Craſſi. 413. 739. 740
Ditiores ſoli in militiam allecti à Romanis: & cur. 21. 22. 23. 24.
Doctor armorum, ſeu Campi doctor quis. 340
Doctores pro Laniſtis. 912
Doctrina Romæ viguit ab ipſa urbe condita: paulatim tamen exolevit: donec victa Græcia auctores ſuos ea iterum cepeit: inde omnia ſtudiorum genera floruerunt, maximè inter primores doctores etiam artium liberalium publicè privatimque honorati, & ſtipendiis maximis donati. 842, 843.
Dodrans palmus major ſpithama Græcis. 120
Dolabra quomodo differat à ſecuri. 504
Dolabrâ hoſtem vinci debere, dictum Corbulonis. 402. 505
Dolia antiquitus Romanis fictilia, non è ligno: lignea Galliarum inventum, Plinio. 626
Dolia lignea ſaxis oppleta è muris in hoſtem hoſtileſve machinas provolvi utile. 626

Digitized by Google

Dolus malus abeſt, formula antiqua. 1052
Dominicanorum cœnobium à quo & quando Lovanii ſtructum: à quibus uſitatum aliquando. 1403
Dominus, antiquis Præbitor, & Dominia, Præbitiones hilariores. 922
Domini ludorum, qui eos edebant. 889. 890
Domitianus Imp: eximiè Minervam coluit 423. quantum auxerit ſtipendium militare 351. quomodo Veſtales inceſti convictas punierit 1107. 1108. in ſarmàtas expeditionem paranti qualis lorica. 149
Domitianus Imp: Capitolium tertiò exuſtum reſtauravit, templumque in eo ſtruxit, fortè & ibi Bibliothecam 771. 1133. Pantheon etiam, quod ſub Tito arſerat, reſtauravit 776, ſe equo coloſſæa forma æreum inſidentem in foro Romano conſtituit 781. 782. forum tranſitorium incepit: quod Nerva abſolvit. 784
Domitianus Imp: ſtatuas ſibi non niſi aureas argenteaſve in Capitolio poni permiſit 790, canibus civem objecit qui contra eum in ſpectaculo faverat. 983
L. Domitius quantum agris abundare debuerit. 740
Domus poſteriori ævo propriè tantum major aliqua, quales magnatium, dicta: minores aut vulgariæ Inſulæ dictę: quantuſque utriuſque generis Romæ numerus. 804
Domus privatæ Romonorum quàm laxæ (inſtar urbium quædam) quàm magnificę & omni inſtructæ ornatu, quem aut ambitio aut luxuria excogitare poſſit. 804. & ſeq.
Donativa aliqua occaſione liberaliter data in legem à militibus) quandoque tracta. 733
Donatus Grammaticus citatus. 47. 356 965
Dona Principum Romanorum quàm non admiranda ſed ſtupenda, exemplis aliquot oſtenſum. 729. & ſeq.
Dona D. Virgini Hallenſi à Principibus qui Belgicæ præfuere donata, memorata. 1284. & ſeq.
Dorcatius ſcriptor ſæpè Iſidoro memoratus. 613
Dovæus (Doue) pagus vix mediæ diei itinere à Ligeri, Doviona Ptolomæi fortè fuerit: Amphitheatrum in hujus vicinio in monte exca[...] tum: idque deſcriptum & Depi[...] in eo etiam proximo ſęculo à [...] cumforaneis hiſtrionibus ſpecta[...] la exhibita. 1061. 1062. 106[...]
Drachma ſex obolorum leviter v[...] citur à denario Romano: ſed ple[...] rumque confunduntur. 11[...]
Draconis inteſtinum, cui aureis l[...] Ilias & Odyſſea Homeri inſcrip[...] cum Bibiotheca Conſtantinopo[...] na combuſtum. 11[...]
Draconis cujuſdam in aliqua cura Ve[...] ſtalibus apud Rom: 1097. 10[...]
Draconum ſigna equeſtria quę: eo[...] origo: quæ gentes iis uſæ: quomod[...] etiam inter ſigna cohortium poſt[...] riori ævo. 193. 194. 19[...]
Draconarii, ſigniferi draconum in[...] gnia ferentes. 193. 19[...]
Drepani nomen unde frequens Græc[...] maritimis locis, quę ad ſinus ſi[...] 14[...]
Druſiani gladii in proverbio: & qui ill[...] atque unde dicti 96[...]
Dubitare cum ratione, utile profice[...] in doctrina volentibus. 50[...]
Ducere & dux, de quocunque qui ca[...] put in aliqua re aut Princeps. 51[...]
Ductus & Auſpicium, in exercitus re[...] gimine quomodo conſiderata & di[...] ſtincta. 10[...]
Duplicarii in militia qui. 35[...]
Duretæ Auguſti, quid. 1[...]
Duces in exercitu Romano duûm ge[...] nerum, communes & proprii, & q[...] ſinguli 80. 81. 11[...]
Duci primario exercitus apud Ro[...] quis locus in acie 235. ipſi illi duc[...] in exemplum armis ſe exercere ali[...] quando ſoliti. 33[...]
Duces poſteriori ævo nominati qui o[...] lim Legati Prętorii ſingularum le[...] gionum. 104. 105. 29[...]
Duces Romanorum aliquot eximii no[...] minati. 12[...]

E.

Ebore decorata laquearia ditiorum Romanorum. 80[...]
Eccleſiæ Catholicæ culmen auctorita[...] tis à majeſtate miraculorum. 12[...]
Edicta in re gladiatoria, quid. 96[...]
Editor, qui ludos, ſpectacula, muner[...] ve dabat vel edebat 889. 890. ip pro[...] poſitis libellis diem, imò nomina & pa[...]

ria gladiatorum, alliciendæ plebi
nunciare ſolitus 964. per dies
neris quis ei habitus & veſtitus
6. tribunal ei ſpectandis ludis in
cheſtra ad podium 1019. tela gla-
torum ante pugnam explorabat. 966.972
dus Angliæ Rex totam hiemem
m uxore in arce Lovanienſi egit. 1359
: Eeckhoutius, è majoribus Lipſii,
er Primos Academiæ Lovanien. Rectores
anti ingeniculare, ſubmittere,
re ſeges, ſaltare, choreas duce-
, ad ſcopum jaculari, armis uti; ad
luſiones etiam armorum edocti. 969
has in ſignis Legionis Quintæ Cæ-
ianæ, unde. 198
hantia ſeu Lepra, morbus è Sy-
& Judæa illatus, nec antè Cn:
mpeii tempora Europæ cognitus. 1314
Eliſabetha Thuringiæ & Haſſiæ
ndt-gravia, quorum quæcumque
ia, conjux, genitrix: vidua Mar-
urgi diem obiit, ob ſanctimoniam
itæ in cœleſtium numerum à Gre-
orio IX. Pont: relata: oleum ex e-
us corpore uberrim manavit, &
ur triplici corona inſignita pingatur 1246. 1247
abetha Hovia ruſtica ope D. Virginis
pricollis à ſcorbutto curata. 1317
dere, pro luſum Deſinere. 969
dere hoſtiles ictus &c. quid. 973
eriti milites qui; iique ulterius mi-
itiæ nomen dare non tenebantur. 34
elbertus Naſſovius præcipuus Joan-
i 1111. Brabantiæ Duci inſtituendæ
Academiæ auctor. 1408
phroditi Grammatici quanta &
uàm ſelecta Bibliotheca: & an is
dem qui dominus Epicteti, non vi-
leri. 1134
rum non videri inventorem Arietis
machinæ bellicæ. 550
Græcis in Athletis, qui in Gla-
diatoribus Subditii Romanis. 956
igramma verus de modico uſu Bal-
neorum, Vini & Veneris. 788
Epiphanius citatus. 1124
irotæ quanta crudelitate à Romanis
puniti. 828
itrapetii dii, ſeu eorum ſtatuæ quid. 874
Equeſtris ordinis ætas. 1436
Equites ſoli aciem Romanam raro diſ-
ſiparunt niſi fortè Parthi, & cur: con-
trà ſoli pedites Romani aliquando
equites hoſtiles vicere. 399
Equites Romani lecti è civibus (ut et-
iam ſenatores) qui genere, cenſu, &
virtute eximii: nec liberti vel libertini,
etiamſi cenſum haberent, in hunc or-
dinem veniebant; niſi fortè, quod
rarum, beneficio Imperatorum: ſe-
minarium enim Equites Senatorum,
quia ex iis lecti 815. 816. quis Eque-
ſter cenſus 739. 814. à virtute quo-
modo lecti à Cenſoribus; quomodo
etiam ab iiſdem in tranſvectione, aut
per luſtra ſingula probatione, receſſio-
ne ſeu cenſione quidam rejecti 814.
815. in tranſvectione trabeis induti,
olea coronati, per turmas diviſi,
ephippiis uſi: donis militaribus, ſi
haberent, conſpicui 39. 157. 160.
373. 374
Equites Romani primò juvenes dicti:
octodecennes enim lecti: initio et-
iam pauci: iique plerique Senato-
rum filii, manſit eis tamen id no-
men 814. 815. quinam inter Equi-
tes illuſtres, inſignes, dignitate ſe-
natoria &c. dicti. 814
Equites Rom: duplici notione: alii
qui equo publico merebant: iique
propriè Equites & digniores, inde &
militares dicti: alii verò poſt, qui
cenſum modò equeſtrem haberent
&c. quique judices cognominati:
quanto utrique aliquando numero. 36. 37. 757. 814
Equitum Romanorum in militia præ-
ſtantia 86. eorum in militiam dile-
ctus olim factus ante peditum: jam
à Polybii ævo poſt 36. in una legio-
ne quot Equites: quomodo in tur-
mas & decurias diviſi 72. 100. 111.
etſi pedites in legionibus quandoque
augerentur, vix unquam Equites u-
nius legionis ſupra trecentos aucti. 73
Equites Romani olim togis tantum
aut trabeis incincti pugnabant 157.
poſt Græcanicam armaturam imita-
ti ſunt: eaque qualis 163. in acie u-
bi locati, procurrere etiam cum ve-
litibus in pugna ſoliti 178. 179. 235.
ubi locati in caſtris 260.
Equitum Rom: tirocinia qualia 346.
immunes ii ab operibus aut muni-
tionibus, niſi in neceſſitate 279. vi-

Digitized by Google

gilias circuibant 305. ante portas caſtrorum etiam nocturnas excubias faciebant 302. eorum digniores ſæpe ad conſilium militare vocati 84. excubiæ & miniſteria iis in caſtris præbita à Triariis: & quomodo. 291

Equites Romani ad quot annorum ſtipendia obligati 18. eorum ſtipendium triplum ſtipendii peditum, dum tamen id exile aut mediocre: illorum verò aucto, augebatur & his, ſed non ſemper triplicabatur 353. 356. in donativis etiam &c. aliquando iis duplum, aliquando triplum datum. 731

Equites Romani annulorum aureorum geſtamine à plebe quomodo diſtincti 99. 816. quis iis locus in ſpectaculis 1029. Saturnalibus ii, ut & honeſtiores alii, in publico ſyntheſinati, cur. 876

Equitis pluribus haſtis velitaribus inſtructi exemplum. 446

Equites Tarentini duûm generum. 167

Equites Mumidæ deſcripti. 165

Equeſtria, quis & quorum locus in ſpectaculis: quatuordecim gradus tenuére: aucta videri ſub Principibus. 1030

Equus publicus à cenſoribus datus Equitibus Romanis, aut ab eis cum probro ablatus: factum id ævo poſteriori à Principibus 37. 38. poſt confecta ſtipendia equi ei ad cenſores ab equitibus reducti 3540

Equi Conſuli aut exercitus Imperatori peculiares: quod inter eos inſignia: quali decorati ornatu, & in quem uſum ei equi. 108. 109. 162. 183

Equis inſidentes Romani antiquitus ſtratis tantum uſi, non ut hodiè, ſellis grandioribus 160 in equos autem etiam cum armis ſalire quali exercitatione edocti tirones Equites Romani; ipſi quoque equi quomodo aliquando aſſuefacti excipiendis Dominis. 158. 159

Equus olim etiam Romanis inter ſigna militaria. 186

Equus Trojanus Aries, tormenti bellici genus, Plinio. 472. 550

Equinæ jubæ in criſtis Galearum crebræ variis gentibus. 142. 443

Ericius militaris quid. 628

Erinnæ poëtriæ Carmen Sapphicum εἰς Ῥώμην in laudem illud urbis Romæ, an in Fortitudinis ſeu Valentiæ. quæſitum: tum quæ illa, & quando vixerit. 667. 668 ...

Eriſmæ in re architectonica quid ...

Erneſtus Bavarus, Elector Colonienſis & Princeps Leodicenſis, Seminarium ſeu Collegium Leodicenſe Lovanii inſtituere cepit 1414. ... dem Poliorceticon libri à Lipſio inſcripti: atque ipſe à potentia, dignitate & liberalitate laudatus 459. ...

Errare, agnatum mortalitati & hominum proprium. 12...

Eſdras citatus. 11...

Eſſedarii inter gladiatores, qui: eorumque pugnandi ratio. ...

Eſther liber citatus. 1169. 12...

Eſtoredus, Burchardi F. Liderici I. Forreſtarii N. an inter Comites Lovan... cenſendus. ...

Eſtuf, Gallica hodiè vox pro ... de. ...

Etruſci primi auctores Gladiatorum ...

Etymologicum magnum citatum. ...

Evagrius Hiſt: Eccl: citatus. 708. 7...

Euclides Athenienſis. de cujus Bibliotheca Athenæus, quis. ...

Eulalia Martyr cruci affixa. ...

Eumenes Rex inſtructor Bibliothecæ Pergamenæ aut Attalicæ. ...

Eumenius Rhetor Auguſtodunenſis quanto ſalario annuo honoratus Diocletiano. ...

Evocati milites qui 47. unde ſic dicti: è beneficiariis plerique: ... ſæpe numero in exercitu: non ... vibus ſolùm ſed & è Latio: ſub vexillo uno omnes unoque ... habiti, an in cohortes diſtributi ... ſuis centurionibus: ipſi centurionum inſtar; eiſdem inſignibus ... tis juncti, ut honeſtiſſimi: ... rem immunes niſi propulſandi ... ſtis: ordines etiam ſæpe ducebant ... quin & opidis aliquando præ... pedites plerique: quamvis & Equites evocati, ſed alio reſpectu, eodem nomine 47. 48. 49. 53 ... ubi locati in acie 182. 213. ... Cuſtodes Principum 677. ubi lo... aut locandi in caſtris 260

Evocatorum Equitum præcipui ... cum habuerint in caſtris, eorum munia & uſus. 252. 260

Evolutio in re militari quid.

Euphrates Imperii Rom: terminus ... Oriente ſub Auguſto & ſub ... no 670. 671 in eo perpetua ... nis claſſis contra Parthos ...

Euripi aquarum ſubito impetu ... q...

indoſq; aut ſecari luxu Romano- n in area Amphiteatri 1016 eu- is etiam aliquando area illa eg- nota contra potiſſimum Ele- antos 1055
ides citatus & explicatus 124 237 612. 1076
biusè Libb Hiſt Chronicove ſed a'iis citatus 190. 387. 909. 934. 60. 1125. 1133. 1159. 1178. 1187. 88, 1205. 1206. 1211. 1212. 1228. 1230
trius citatus 117. 141. 145. 159. 63 167. 209. 221. 433. 596. 611. 40. 1091. 1128. 155. 1177. 1219
opii error 71, idem correctus 703.
tatus. 690
ictoratio quid, & quomodo à iſſione differebat? atque à quo pri- num inſtituta. 392
dere ictum, tela & c. quid. 973
tare, cum vox theatralis quid. 1033
oriandi mos creber Orientalibus opulis in ſuppliciis, item Ægyptiis, iam hodie, 1203 1207
rementa humana ubi excreta aut ſpoſita in caſtris Romanis, ubi & odiè Turcarum: item antiquitus partanorum. 289
ubia militaris quot virorum. 290
ubiæ tam nocturnæ. quàm diurnæ, nocturnæ. Vigiliæ. 294, 300
ubiæ diurnę pro portis, Stationes ctæ Græcis προφυλακαὶ quaſi rocuſtodiæ. 292
oniare quid Apulejo. 1026
λεύθερος, libertinus, è liberto na- us 23
rcitii bonum. 318
rcitia in re militari Romanæ tripli- ia: primumque oneris, atque id uod 317. 318. 405. alterum ope- is, quod: ejuſque varia Exempla: iam in pace 334. 335. tertium, ar- norum, pugnæ ſine ſanguine dictum: iverſa ejus genera: eorumque me- itationes quomodo eis quotidia- æ, vel in pace, hieme ſub tecto, ereno in campo. 338. 339. 340. &c.
rcitiis militaribus præerat olim Centurio aliquis aut alius è vetera- nis, ubi peculiaris quidam doctor. 340
ercitoria tela vel arma, quæ 967. 68
rcitus nominis quod etymon. 318
Exercitus Conſulares, qui olim, 27
Exercitus præſentis numerum quoti- die duci referri ad quid utile. 256
Exire tela, ictum, manum, quid. 973
Exodi liber citatus. 699
Expenſæ Romanorum quantæ & quàm multifariæ. 720 721 & ſeqq
Exterminatorium inſtrumentum, aries bellicus, paulo Diacono quare. 554
Extraordinaria Caſtrorum porta Roma- manis quæ. 277
Extraordinarii tum pedites tum Equi- tes, ſociales in exercitu Romano qui & quomodo diviſi 75, 76. im- munes à ſtationibus quare 293. ubi in caſtris locati, 260, 264
Ezechiel Propheta citatus. 561

F.

F pro B ſæpè uſurpatum 1464
Petr. Faber allegatus. 1177
Fabrûm centuriæ duæ in militiæ uſum inſtitutæ à Ser: Tullio: eiſque ſui Præfecti: quorum crebra in hiſtoriis mentio 587. fabri hi militares operâ pleraque deſtinabant; quæ deinde militum adjutrice multitudine ce- leriter conficiebantur. 587
Q Fabii Maximi ſalutaris in bello tar- ditas. 822
Fabrica, pars caſtrorum Hibernorum 240
Fabulæ Poëticæ, etſi variè traditæ, myſticæ tamen pleræque, & in re ac interpretatione concordant. 1073
Fæminæ eò impudentiæ aliquando & petulantiæ prolapſæ, ut ſe ad palum exercuerint 343. imò & in Arenam deſcenderint & publicè depugnave- rint, adeoque & cum beſtiis, donec id S. C. vetitum ſub Severo. 930. 931
Fæmineus ſexus indulgentia quadam publica in nugis & laſciviâ veſtium luxuriari permiſſus, ut ad ſeria non aptus. 842
Fæminæ nullæ in caſtris Rom: antiqui- tus 381. non niſi è ſuperiori loco Amphitheatri ludos ſpectabant. 1027
Fæminæ quandoque crucifixæ 1174
Gab: Færnii correctiones in Comment, Cæſaris non receptæ. 210. 529
Falx turres, ligneæ. 634
Falarica, miſſile telum quale; onde no- men, ea ſtuppâ obvoluta & pice il- lita, in machinas hoſtiles iis com- burendis ſepè immiſſa. 636

Digitized by Google

Falces murales veterum quæ: quæ autem Vegetianæ. 636
Falcones viris nobilibus in aucupium unde quæſiti, & quales. 258
Falſi crimen cruciatium Romanis. 1172
Fama, ventus. 1217
Familiæ laniſtarum gladitoriæ. 911
Familiam ducere, phraſis unde ſumta. 912
Familiæ patriciæ primariæ Lovanii ſeptem: quæ. 1379
Famulus viri nobilis, ob amiſſum falconem appendendus, ope D. Virginis Hallenſis falconem domino, ſibi vitam impetrat. 1258
Famia lex cibaria, qualis. 838
Faſces conſulares. 1444. quod ibid.
Faſcium conſularium &c. cum inſerta ſecuri imago. 132
Faſcium virgultorum, &c. uſus ad aggeres militares. 523
Fax hiſtoriæ Romanæ qualis concepta ſi vita ſuffeciſſet, Lipſio: & quos libros in ejus ſpecimen ediderit. 10
Fax vel ignis in turribus vel ſpeculis apud Rom: cui fini: & iconiſmus è Columna Trajani. 312. 313
Faces, inter teli genera quid. 605
Faces quæ in uſu militari ad pugnam, item incendendis machinis hoſtilibus, quales. 629
Facium uſus in Vigiliis quis. 311. 312
Februarius menſis iuſtitius, intercalaris. 1489
Feltra quæ hodiè, Cæſari ſubcoacta, coactilia Ulpiano, lanæ coactæ Plinio. 152
Ferarum imagines inter ſigna militaria olim Germanis. 186. 187
Feræ quomodo ſub ipſam pugnam adſervatæ earumq; emiſſio, & immiſſio. 1012. 1013
Ferdinandus Aragoniæ Rex Sambucæ machinâ uſus. 649
Ferdinandus ejuſque conjux Iſabella primi auctores magnitudinis & claritudinis Hiſpaniæ. 6
Ferentarii, commune nomen levis armaturæ, tam equites quàm pedites: quod vocis etymon: iique antiquitus duplices & qui. 426
Feretrii Jovis nomen unde quibuſdam. 449
Feri, vox in acie ſæpè uſurpata Romanis. 449
Ferrucius Florentinus dolia ſaxis oppleta in adventantem hoſtem ex ſuperiori loco proturbavit. 626. 627
Ferri raſi pulvis ignitus è muris in hoſtes adſcendentes projectus 623. 624
Ferrum recipe, ſolennis vox in [illegible] gladiatoris. 971
Ferula, pro rude laniſtæ, unde. 93. 934
Feſſæ in Mauritania quales & [illegible] ſcholæ publicæ. 1415
Feſti Pompeii incauta ſcriptio [illegible] eiuſdem, ni emendandus ipſe, cum [illegible] idem aliquoties correctas, aut [illegible] rum quos citat loca 249. 250. 251. 279. 875. idem citatus & [illegible] explicatus 26. 31. 36. 41. 68. 71. 101. 107. 116. 118. 134. 135. 139. 157. 187. 202. 204. 206. 22[illegible] 229. 242. 276. 277. 322. 332. 334. 343. 344. 351. 356. 366. 367. 369. 374. 375. 378. 414. 416. 425. 426. 427. 431. 440. 485. 491. 519. 562. 601. 607. 608. 610. 614. 617. 619. 629. 693. 775. 784. 881. 892. 906. 941. 942. 943. 963. 10[illegible] 1075. 1083. 1085. 1090. 1094. 1096. 1097. 1102. 1109. 1126. 1196. 1219
Feriales qui Romanis: eorum arbitrio ſumta aut poſita arma. 116
Fibulæ loricarum quid. 143
Fibulæ in re fabrili quid. 546
Fiducia mira Romanorum etiam in adverſis 326
Figere, ἀπλῶς pro crucifigere. 1154
Figuli in militia Græca nominati, cui fini. 507
Filiifamilias quomodo in capitulationem obligati aut pro eis parentes. 699
Finitor agrorum metator. 371
Jul: Firmicus quando vixerit 857. eius de Conſtantino Magno ejuſque patre & patria locus, iſque examinatus. 845. 846. idem citatus 1001. 1272. 1196
Firmina uxor Stephani Morelli, in pago S. Hilarii juxta Cameracum, proli ſuæ donec baptizaretur vitam à D. Virgine Hallenſi impetrat 1267. 1268
Fiſcales gladiatores, proprii & peculiares Principum. 959
Fiſcalis panis quis. 735
Fiſtuca & fiſtucatio quid: ad maritimis populis valdè uſitatæ in ſtabiliendis ædificiorum fundamentis. 545
Fiſtulæ amphitheatrales occultæ, per quas odorata in populum ſparſa 1019
Flagella vel flagra in ſervorum pœnâ adhibita & cruciatiorum, ut virgæ vitis aut fuſtis in liberorum 243. 116 1176. 1177. quàm ea aſpera apud Romanos & alibi: quin talis rei officu-

Digitized by Google

iuſtitiis exaſperati: Gallis Matris
im in uſu; an iſto genere cæſus
ritus. 1177.1178
llatio ex more ſemper anteivit
cifixionem vulgarem 1176. ea ad
unionem facta: atq; alias per viam. 1178
io, flagris dignus. 1219
ines ſi nollent, ad juramentum co-
non poterant, licitum eis carpen-
vehi. 1100
ulæ idem quod vexilla equitum,
qualia. 192.193
driæ annales citati. 1361
a acies militaris quæ. 201
ſerbeka, cœnobium ſuburbanum
ovanienſe Ordinis S. Benedicti, à
io inſtitutum: eo bellis & aliis ca-
mitatibus vaſtato. Abbas & mona-
hi in urbe vivere coacti. 1369.1421
oL. Florentio prima partes in Dialo-
o, de Amphitheatro à Lipſio tributæ
99. à modeſtia, eruditione, & inpri-
mis rei antiquariæ ſtudio laudatus. 999.1000
riberius Comes Lovanienſis. D.
Huberti, ſocer. 1361
truina uxor D. Huberti, filia Floriber-
ti Comitis Lovanienſis. 1361
tri duo errores 214 porrò correctus
136. idem porrò citatus 62.69.88 167
187.240.282.336.337 377.381.441.
478.514. 541.594. 712.811. 822.
824. 826. 890. 892.895.975
umina quibus pontium generibus
tranſmiſerint Romani. 539.540
uminum avertendorum ratio, aut ho-
ſtibus aquæ uſui adimendo aut ſtru-
endis pontibus. 544.545
ocale amictus ægrorum aut mollium. 906.1044
œminarum nomina. 1474
œnum Græcum tabulis pontium quo-
modo ſuperfuſum lubricandis pro-
greſſibus hoſtilibus. 624
ons Camœnarum Veſtalibus dedicatus,
ſacer habitus, & in Deos etiã relatus
delubrum poſtea habuit: unde & fon-
tinalia ejus fontis ſacra. 1097
Foramina imminẽtĕdis malis ad ſuſpĕdĕ-
da vela, in ſummis lapidibus, muri ex-
terioris Amphitheatrorũ. 1028.1036
Foriensi Juriſconſultis qui. 309
Formæ ſeu aquæ ductibus. 797
Fontis fidelis, formula laudãdi priſca 423
Fortitudo Romanorum generaliter &
ſummatiè demonſtrata & laudata: e-
juſq; aliquot inſignia exempla. 819
820.821
Fortunæ magnam famam parere poteſt
ſola virtus bonam 7
Foruli in Bibliothecis quid. 1136
Forum Romanis ſeu Græcis qua forma,
quàm magnificè ſtrui ſolitum. Roma-
na fora duûm generum, vænaliũ &
civilia: quæ ſingula: in univerſũ quot:
Civiliã diſtinctè; deſcripta. 780.781
In Foro olim ante Amphitheatra ſtructa
dari ludi gladiatorii. 917
Fora aut eorum inſtar in ædibus priva-
torum nonnullis Romæ cui finè 805
Forum caſtrenſe, item forum quæſtoriũ,
ubi in caſtris & cui utrumq; uſui 249
Forum Julii, Galliæ Narbonenſis oppi-
dum: in cujus portu claſſis ab Augu-
ſto inſtituta, cui fini & qualis. 682
Foſſę exterius vallo caſtrenſi à Romanis
perductæ: eiq; rei propria vox perdu-
cendi: eæ quàm latæ, quàm altæ: pe-
dum menſura pari an impari: lineis
rectis vel lateribus directis: & alia
quæ ad percutiendas, perducendas,
deprimendalvé foſſas in re militari
pertinent 274.275. earum in muni-
tionibus uſus. 518
Foſſæ ſubitò ductæ à Sulla contra am-
pliſſimum equitatum Mithridatis. 402
Frago & frango idem priſcis. 1190
Franci antiquitus ſecuribus in bello uſi:
præcipuè ejus generis quod Haggones,
Angos, vel Anconas nominabant. 611
Franciſca Mombecana, Antiſtita Hoch-
tana, auxilio D. Virginis Aſpricollis
primò ab ictero, deinde ab Angina
liberata. 1308
Franciſcani qui, quales & quando Lo-
vanium venerint. 1403
Franciſcus Alarcon, è familia Principũ
Alberti & Iſabellæ, ad Collem Aſpe-
rum veniens ab hernia ſanatus. 1315
Franciſcus Elandius, Paſtor Capellæ
Bruxellis ope D. Virginis Aſpricollis
abſtinentiæ, apoplexia, aliiſq; languo-
ribus ſanatus. 1318
Fraxare, id eſt, vigilias circuire, unde. 450
Fridericus Dux Bavariæ inſcriptus Co-
dici Sodalitatis B. Virginis Hallenſis. 1283
Friſiæ, quibuſdam Freſiæ, nomen quàm
latè ſe olim extenderit.
Froiſſardus Hiſtoricus Gallicus allega-
tus. 1250
Frons aciei recta, & frons obliqua quid. 200
Frons caſtrorum duplici conſideratione 247

Digitized by Google

Sex: Jul: Frontinus olim aquarum Curator, de aquæductibus pulcherrimos libellos qui exſtant ſcripſit 796. Elogium urbis Romæ, quod in iis reperitur, non videri ipſius eſſe, ſed è Martiali ab aliquo ibi forte adſcriptum 667. caſtrorum inſtitutionem Romanis tribuit exemplo Pyrrhi, ſed non veriſimiliter 238. idem auctor correctus 214. 359. 380. idem citatus & non ſemel explicatus 90. 118. 120. 161. 181. 204. 212. 214 243. 245. 279. 307. 323. 338. 350. 384. 388. 425. 436. 437. 516. 585. 794. 796. 798. 799

Frugalitas Romanorum laudata & aſſerta 824. 839. 840. contra eam dicta & obducta quædam: atque eorum contra luxus exempla 830. & ſeq; excuſati obiter. 839. 840

Frumentatio Romæ vetus 720. quanti illa res impendii 722. frumentationum quis quandoque numerus 757 722

Frumentatio particularis quis modus & canon: diſtribuendi ratio erat per teſſeras: Nonis videlicet ſingulorum menſium datum cuicumque teſſeram ferenti à Curatoribus, frumento dividundo conſtitutis, ut autem in numero frumentantium, ſic & in Canone aliquoties variatum: à quibus Principibus, tandem Canon paulatim imminutus. 722. 723

Frumenti quis modus militibus datus apud Romanos: idque ſtato die: cur in eum uſum non data potiùs pecunia: frumentum id à milite vendi, probro ductum, equiti triplum datum & cur 355. 356. frumentum autem ſeu veſtes & alia militibus data, quomodo pro eis & quatenus pecunia aliqua de ſtipendio detracta 362. 363. ſociis verò muneri id datum à Romanis: atque inter eos quis frumenti modus, ſive equitibus ſive peditibus. 357. 362

Frumenti, quod militibus, civibus, ſociiſque datum, unde tanta Romanis copia. 356

Fuldenſes annales citati, 1354. & ſeqq;

Fulgentius citatus. 876

Fulgor in Bibliothecis aut muſeis intentioni aut ſtilo officit. 1136

Fulmen & maximè tribidum, crebrum & velut de more in ſcutis militaribus Romanorum. 423. 434

Fulminatricis cognomen antiquum legionibus quibuſdam Romanis, unde etiam noni ſub Marco Imperatore Chriſtianæ. 423

And: Fulvius qui de Mirabilibus urbis Romæ ſcripſit, allegatus. 1012

Funda unde Latinis dicta, quorum inventum 594. è qua materia, quæ forma: jaciendi quis modus, quoties circum caput rotata aut rotanda: quæ & cujus ponderis quædam miſſa. 594 595. 596

Funda commune telum multis gentibus: junioribus tamen & vilioribus, ut parum honeſtum aſſignatum: Romanis raro uſitatũ niſi in auxiliis. 895

Funda Achaica deſcripta. 594

Fundâ caput vincire quibuſdam gentibus uſitatum. 595

Fundæ Balearibus tres, diverſis formis, in quos uſus. 594

Fundarum in militia uſus utilis, imperitæ ſimiles bombardis, ni anteponendæ: earum vis inſtar tormenti veniens arma omnia rumpit: & curſus longinquus vel ſagittam ſuperat: itaque rectiſſimè: quin glandem ejus ob vehementiã impetus in aëre liqueſcere, creditum nonnullis. 594. 595

Funda inter tormenta bellica veterum quid: pro ipſo inſtrumento toto uſurpata etiam vox. 573

Fundibala & fundibalus & fundamachinalis, pro balliſta. 574

Fundibalus & fundibulatores, aliud quàm fuſtibalus aut fuſtibalatores. 601

Funditores in levi armatura 114. in militia Romana quæ eis arma, quis habitus 428. eorum iconiſmus è monumentis vett. 428. 601

Funibus cruci aſtricti interdum cruciarii, ſed fixi plerumque clavis 1182 1183

Funus publicum, indictum ſive indictivum, quodque eidem oppoſitum funus tacitum. 892

Funerum diſſignatores qui. 1033

Furca veteribus olim in creberrimo uſu duplex, ignominioſa & pœnalis: quænam ignominioſa 1193. 1194 quæ pœnalis, ſub ea cæſi plerumque ad mortem 1194. 1195. aut potiùs quàm affatim cæſi, cum ea in crucem ſublati, quomodo 1195. ... eaque furca ſub qua verberati ... nihil aliud quàm patibulum ... 1196. 1197

: veteris quæ forma fuerit, quæſi-
n: tres è ſcriptis veterum ſenten-
erutæ: quibus ſingulis explicatis
in imaginibus demonſtratis tertia
ximè veriſimilis via ac firmata
1195. 1196. 1197. 1229.
i inferioris ævi planè idem quod
hodiè patibulum: ſucceſſit in lo-
m crucis: ideoque ubicumque in
terum legum libris vox crucis oc-
rrebat, Tribonianus furcæ ſubſti-
it: eaque vox in Hiſpanorum ho-
e idiotiſmo remanet 1200. 1201.
imo autem non niſi dimidiatum
ibulum erat, quale hodiè Gallis
otence: poſt pluribus appendendis
plicatum. 1230
æ, pro eo quod hodiè Belgis *Schra-
ra*. 1229. 1230
æ quales uſitatæ Romanis impedi-
ndæ ſcalarum ad muros admotioni.
621
cifer quis & unde ſic dictus. 1199
rum cruce non punitum à Romanis
ed fortè à Gallis & Germanis.
1172
a militaria à Romanis in caſtris ſe-
erè quomodo cohibita & caſtigata.
347. 350
ſibalus, novitii ævi vox: quod fun-
iæ genus denotet, & an veteribus
cognitum. 601
ibalus & fuſtibulatores, aliud à fun-
ibalo & fundibulatoribus. 607
ituarium, pœna apud Romanos mi-
itaris, id eſt, cùm noxii fuſtibus
ad mortem cæſi: qualis ea, & ob
qualia delicta. 579
ium alia pœna militaris. caſtigando
non occidendo 580. eaque qualis &
levior quàm virgarum. 586
ilium pœna Turcis uſitata. 587

G.

Abulum, gabalus ſive gabulum, pro
cruce 1153. 1154. vox exotica, un-
de deducta: ab ea non valdè abit
Teutonicum *Galg*. 1219
abiones hodiernæ militiæ unde ex-
xerint exemplum. 635
ulp. Galbæ perfidia & crudelitas in
Luſitanos 827. quo nomine punitus.
837
Galea quid, unde dicta, è qua materia
variis gentibus: ex quo metallo Ro-
manis: qua formâ: quomodo dif-
ferat à Caſſide 118. 119. quid etiam
Buccula: quid Apex. 139 140
Galeæ centurionum & digniorum cri-
ſtis inſignibus, aut aliis notis,
diſtinctæ à vulgarium militum.
140
Galearum antiquarum multiformium
cum & ſine criſtis variæ e monumen-
tis vett. Icones. 143
Galeæ equitibus Romanis, poſt rece-
ptam Græcanicam armaturam
eædem quæ peditibus. 164
Galea in agmine cur non in capite Ro-
manis. 322
Galeis militum ſupernè impoſita crux
juſſu Conſtantini
Galea communis plerisque gladiatori-
bus 938 excepto Retiario. 940
Galea venatoria quid. 120
Galeæ criſtis ornatæ (hodiè Tymbræ
dictæ) familiarum nobilium ſcutis
impoſitæ origine unde traxerint
& quàm is mos Gallis & Germanis
antiquus. 444 445
Galenus citatus. 758. 1133
Galeri apud Virgilio, vel Galericuli
Frontino. 119
Galeriti ſeditioſi Gandavi & Lovanii,
à Galeris albis quos in tumultu plebs
aſſumſerat in ſignum conjurationis:
hinc etiam hodiè Lovanienſes vul-
gari ſcommate Wittingii appellati.
1395 1396. 1397
Galfridus Manumetenſis, hiſtoriæ An-
glicanæ ſcriptor, parum rei ſeriæ au-
ctor. 856
Galgacus Britannus quo potiſſimum
ſtimulo animos Britannorum in Ro-
manos irritaverit. 690
Gallia quomodo à Cæſare expilata &
exhauſta 729. 730. Gallici tributi
modus inquiritur, & cum Ægyptia-
ci collatus. 702. 703
in Gallia tota magna olim frequentia
ludorum literariorum, Maſſiliæ, Me-
diolani, Auguſtoduni, alibi 1420.
1421
Galliæ Ciſalpinæ fertilitas & copia,
annonæque vilitas ævo Polybii. 840
Gallicorum murorum deſcriptio à
Cæſare: eaque explicata; & eorun-
dem figura. 518
Gallorum equitum olim virtus 821.
gladios olim dextera geſtarunt 130.
ii inventores loricarum hamatarum
146. in aſſenſu militari arma con-
cutere ſoliti 219. cum ululatibus
& cantu prœlia incipere 249. eorum

Digitized by Google

ſcuta grandia ſeu longa & plana, ſed parum lata: enormes haſtæ 433. ſcuta iis & Hiſpanis quibuſdam adſimilia 429. vetus apud eos mos galeas multifariis criſtis velut cornibus adornare 444. ſecuribus in bello olim uſi 611. hodiè rarus eis uſus ſariſſarum 398. extra bellum ex conſuetudine olim ſemper capite intecto 1040. qualia iis tympana. 226

Gallorum & Germanorum nomina apud ſcriptores veteres, præcipuè Græcos, ſæpè confuſa 142. 887

Gallorum aut Germanorum convivia cruenta quæ. 886 887

Gandavum quot virgis aut perticis in magnitudine ſuperetur à Lovanio. 1361

Gegania è quatuor primis Veſtalibus. 1085

Gemmans & gemmatum, id eſt, ſplendens. 782

Gemmis interſtincta laquearia templorum luxu Romano. 805

Genio publico populi, urbis &c. templorum paſſim poſitorum crebra mentio. 778

Gentes totæ à Romanis & aliis in alias ſedes è patriis terris translatæ, in quem fidnem. 690. 691

Georgius Bavariæ Dux, cognomento Dives, Academiæ Ingolſtadienſis fundator. 462

Germanorum aut Gallorum convivia cruenta quæ 886. capite intecto incedere Germanis olim conſuetudo 1040. olim in equis vel ſtratis uti indignati, quàmvis jam grandiores ſellæ eorum quaſi peculiares 161. ſuppliciumne crucis eis in uſu more Romano, an ſuffocationis & laquei 1170

Germani in aſſenſu militari arma cum crepitu concutere ſoliti 219. galeas multifariis criſtis inſtar cornuum mos eis vetus 444. qualia eis olim ſcuta, quales haſtæ 125. 433. ſcorta omnia è caſtris abigebant etiam tempore Imp: Frederici. 381. 382

Germania ex olim inope & horrida nunc potens & cultiſſima: ſub ea comprehenſi nunc multi populi, qui olim Galliæ accenſi 673. ſola hodiè plures pænè Academias habet, quàm reliqua Europa univerſa 1421. quando in ea primùm argenti-fodinæ inventæ. 923

Germanicus Cæſar bello inſignis. 11[illegible]

Gerra & gerræ quid: & unde gerræ pro nugis. 4[illegible]

Gerræ & Gerrum, ſcuti genus quod 12[illegible]

S. Gertrudis ædem Parochialem Lovanii quis ſtruxerit, ibique Canonicos Regulares collocàrit, hi primo Præpoſitos habuere: poſt, ut & hodiè Abbates: inter hos qui illuſtriores. 14[illegible]

Geryon unde triceps dictus Suidæ. 14[illegible]

Gernon Parmenterius, vir militaris nobilis ex arce Tornacenſi in Scaldim lapſus, manifeſto D. Virginis Hallenſis beneficio ad ripam incolumis appellitur. 12[illegible]

Geſum vel Gæſum, grandioris jaculi genus, ab Hiſpanis an Gallis petitum, Romanis: bina plerumque ſinguli, paſtoritium telum Livio aliis. 60[illegible] 610

Geſati, Galli unde Polybio. 61[illegible]

Geticus ſive Dacicus, gladius qualis & ejuſdem figura è columna Trajani. 44[illegible]

Gibbera acies militaris, quæ. 201

Gildæ (ſive collegia civium militaria) Lovanienſibus quatuor: à genere telorum diſtinctæ: quæ: cui hæ inſtitutæ: harum certamina & exercitia &c. 13[illegible]

Gioſtra, quæ hodiè vocatur equeſtris, quid olim fuerit. 34[illegible]

Gladiatoriæ rei cognitio quam utilis ad veterum ſcriptorum lucem 885. 886. gladiatores, celeberrimum Romæ, frequentiſſimumque, atque adeo gratiſſimum ſpectaculorum 888. 889. eorum editiones tam inter feria Romanis ut eas in Acta urbis referrent. 892. res à Tuſcis petita 911. hodiè antiquiores venatoriis. 1[illegible]

Gladiator quis propriè: qui gladiatorum primi auctores origo eis & cauſſâ funus, quare & quomodo, hinc gladiatores Buſtuarii 890. 891. primi Romæ publicè dati à M. & D. Brutis cauſſâ mortis patris: nec priſcâ republicâ unquam niſi in illuſtrium virorum funere dati 891. 892. inde etiam in privatorum funeribus: ſæpè etiam ex teſtamento, eo uſque ut deinceps in illuſtri funere munus quaſi debitum flagitarent: tandem & in fœminarum funeribus præeunte Julio Cæſare in morte filiæ 893. Buſtuariorum Gladiatorum figura. 894

Gla-

iatores, præter ſumtû & religionem
am voluptatis cauſsâ exinde dati:
quibus 895. 867. quis ſolemne
manis factum aliquot paria in pu-
am exhibere in conviviis: à quibus
origo: hinc cubicularii gladiato-
885. 886. eorumque figura. 887
atoriorum munerum quanta pòſt
mæ crebritas: & quot aliquando
um: quantuſq; ibidem gladiato-
m numerus 901. 902. præter Satur-
lia inprimis data: & gladiatorum
ela Saturnus, an Mars, an Dis 883.
adiatores ubi dati. 916
atores paulatim in provinciis dati
Legibus & Præſidibus: in Coloniis
Municipiis à Magiſtratibus mino-
ous. Tandem promiſcuè exhibiri et-
n à privatis vel infimæ ſortis, vario
ætextu: dies inſuper deſtinari qui-
s quaſi ex more dentur. 898. 899
liatores ex quibus hominum gene-
ous è ſervis plerumq; aut captivis:
i aut venditi in ludum, aut damna-
quomodoq; hi poſtquàm in trium-
io ducti, vel etiam ſine triumpho:
ulatim & liberis & ingenuis: eiſq;
ductis ſive pretio, ſive male libidi-
pugnandi: quin & nobiliores arenæ
eras locabant. deſperatione qui-
m, bonis decoctis, alii in gratiam
incipum: quis rei auctor, eaq; variè
tita aut permiſſa 927. 928. 929. at-
ie hi voluntarii propriè Auctorati
cti. 933. gladiatoriâ autem condi-
one apud Romanos nihil humilius
29. ut in proverbium abierit, gladia-
ore miſerior. 679
liatores inſtar militum alii tyrones,
ii veterani 912. 913. tyrones inſti-
endi & exercendi modus: cui rei
di inſtituti ſeu ſcholę 913. 914
liatores initio domi cum reliqua
milia habebantur: nec tam accura-
edocti, ut poſt inſtitutos ludos: ni-
lominus ſplendidiores etiam poſt
omi habuere & erudiére ſed rarò
07. eorum victus ratio & ſagina 909
genere quæ veſtis 908. quoad arma
eriſque communis galea: ſed alia
ngulis eorum generibus diverſa. 96
diatorum genera & diſcrimen qua-
at quotnam armis & ratione pugnæ
iverſi 936. 937. nomina tamen ge-
erum inter ſe ſæpè à Poëtis & ſe-
idoctis confuſa 962. aliquot inſu-
r gladiatorum non tam genera
uàm cognomenta. 959. 960. 961

Gladiatorii, muneris quis modus ante pugnam: apparatus videlicet, invitatio & quæ alia ante diem muneris uſurpata 964. 965. quis ipſo die modus, ante tamen pugnam: ut traducere, producere, componere, committere, comparare: & quid hæc: gladii item aut arma à munerario explorata &c. 966. 967. &c. hujuſque traductionis, præluſionis & armorum explorationis figura 970
Gladiatorii muneris in ipſa pugna quis modus: gladiatores ſi tardiores ad pugnam, facibus, ferro candenti aut flagris in eam adacti: igne etiam explorati an mortui: etiam ad ſtipitem adfixi arſere in arena: tum alia quæ ad pugnæ modum deſcripta 971. & ſeq; feſſo gladiatori aut victo ſubſtitutus quandoque unus, alter, tertius, idque ſorte 956. ſine miſſione edi prohibuit Auguſtus 975 eorum ferrum recipere juſſorum conſtantia 978. in occidendo ictus repetiti, manus vulneri immiſſæ, quo conſtaret de morte 979. occiſi aut graviter læſi impacto unco per arenam tracti in ſpoliarium, atque hoc ſunus gladiatorum 1044. Veræ pugnæ & aliorum eò ſpectantium rituum figura. 976
Gladiatorii muneris quis modus poſt pugnam præmia victorum quæ: & alia. 980. 981
Gladiatores emeriti arma ſua ad Herculis ſuſpendebant, & cur. 981
Gladiatoriorum ludorum deteſtatio 902. 903. effuſa eorum præbitio paulatim quomodo coërcita: quot paria edere liceret variè reſtrictum & ampliatum, deque Gladiatorum numero S. C. & edicta: & tandem tota res prohibita & ſublata 903. 904. 905. an tamen & quatenus hi ludi excuſari poſſint 983. 984
Gladiatoria ſpectacula qui exhibebant, Munerarii, Muneratores, Domini ludorum, vel Editores dicti, & ipſa res munus. 889
Gladiatores, pro ipſo munere gladiatorio. 890
Gladiator in arena conſilium capit, proverbium. 927
Gladiatorium pro auctoramento pretioque gladiatorum. 890
Gladius Hiſpanienſis unde in uſu Romanis quæ ejus forma & magnitudo 116. 131. ſolus Triarii quitus: poſt acceſſit

Digitized by Google

ceſſit pugio 130. gladium veteri & heroico ritu loris aut balteo ab humero dependentem & ad latus demiſſum non à medio cingulo geſtabant Romani 130. 131. longior equitibus Romanis quàm peditibus contra quam hodie 160. 164. dextros an ſiniſtros geſtarint: videri in ea re variatum 130. equitibus tamen dexter, etiam cùm peditibus ſiniſter 163. 164. punctim gladiis uſi Romani, ſed & utrumque cæſim. 131

Gladii & alia tela, quibus pugnaturi gladiatores, ante pugnam publicè Muneratio exploranda exhibita. 966

Gladii ludus, gladiatura; hinc damnari ad gladium vel ad gladii ludum, ut ad cultrum, id eſt, venationem Amphitheatralem 928. 926

Gladius Dacicus vel Geticus, qualis, ejuſdem imago 442

Gladiis militum objici, qualis pœna apud Romanos. 379

Glandes plumbeæ è fundis emiſſæ: inſcripta eis aliquando quædam: nonnunquam etiam in proditionem 596. 597. aliquot fundalium glandium figuræ. 604

Glans fundæ in medio curſu impetus fervore in aëre liqueſcere credita quibuſdam, pluribus non. 394

Glarea ſternendis viis uſurpata, quid. 793. 794

Hen: Glareanus laudatus 207. ejus tamē nonnullæ hæſitationes in Livio, Suetonio &c. annotatæ: tum quidam errores. 599. 633. 983.

Globus crucifer, inter Imperii Romani perpetua inſignia. 1216

Globus militum quid. 203

Gloria præſertim in ſtudiis literarum, aliquid habet τυραννικὸν 1218

Gloſſæ vett. Græcę & Latinæ correctæ. 127. 134 141 161. 438. Eæ citatę 38. 49. 57. 124 153. 161. 163. 176. 224. 232. 240. 245. 258. 332. 340. 351. 418. 426. 430. 504. 561. 567. 574. 609. 614. 693. 911. 913. 914. 918. 933. 944. 956. 1034. 1045. 1154. 1155. 1187. 1193. 1693. 1200

Glutinum quorium in ſcuto. 125

Mich: Glycas citatus. 472

Gnoma, quis locus in caſtris Rom. 249. 450

Godefridus Gibbet Lotharingiæ dux Antverpiæ quando occiſus 13-1

Godefridus cognomento Barbarus ſeu Magnus Henrici II. filius, Hen[...] III. fratri majori in Comitatu Lo[...]vanienſi &c. ſucceſſit: primus Lo[...]ringiæ Ducis titulum [...] poſteris reliquit, qui & poſt addi[...]re Brabantiæ: ejus res geſta [...] ubi ſepultus. 11[...]

Godefridus tertius Dux Brabantiæ, in[...]fans animandis ſuis durante [...] contra Bertoutios pugna, è [...] in cunis conſilio Godefridi Baro[...] Gaesbekani ſuſpenſus. 11[...]

Godefridus Paſtor Sichemienſis [...]li D. Virgini in Aſpero Colle [...]endi primus auctor. 1[...]

Godefridus Vitribienſis citatus. [...]

Goliathus fundæ impetu à Davide de[...]jectus. [...]

Gordiano Imp: inſignis Bibliotheca [...]gata à Sereno Sammonico 1134. [...] adhuc privato quantæ divitiæ 744 in ædilitate quàm profuſus in lu[...] gladiatorios. 90[...]

Gorgias citatus. 297. 31[...]

C. Gracchus primus marginatas via[...] & cippos miliarios inſtituit. 764

Gracchus quidam è primaria nobilitate quod quaſi retiarius in Arena publicè depugnaſſet, à Juvenale notatus. 93[...]

Gradilis panis quis. 7[...]

in Gradibus quid Retractiones Vitruvio. 76[...]

Gradus & cætera interiora Amphithea[...]tri quandoque lignea, exterioribu[s] lapideis 1057. 1059. ſed plerumqu[e] omnia lapidea: Gradus quid, qu[a] forma: eorum dimenſio: per decli[...] jacentes. & penduli omnes, quor[...] pulvilli eis inſtrati Senatui, poſt [...] Equiti 1021. 1022 Amphitheatri Veronenſis quot gradus, eorumqu[e] altitudo & latitudo. 1022. 10[...]

Gradus inter porticus Amphitheatr[...] per quos aptè adſcenſus ad Vomito[...]ria & gradus ſuperiores. 1028. 104[...]

Gradus & in Gradu ſtare, de Gradu pu[...]gnare, in Gladiatura quid, atque in[...]de crebrę ad alia metaphoræ. 971 97[...]

Gradus militaris aut militarius quis: & quantum itineris in eo in horas [...]ctum 323. militaris Gradus & Ple[...]nus quomodo differant. 32[...]

Græcia victa quomodo victores ſuos Romanos vincere dicatur. 14[...]

Græciæ quæ urbes olim ab Athenis, ceu Academiis hodiernis celebres. 1416 1417

Gra

Digitized by Google

rum more bibere quid. 643
xternum focum religioſe ſerva- & colebant: etiam virgines dam inſtar Veſtalium habebant 1110
rum conſuetudo capite intecto dere 1040
rum ducum geſtamen & inſigne ilus non Vius 367. Græcanica atura equeſtris qualis 183. quod in militiâ pugnæ aut itineris ſi- m 233. caſtra eorum plerum- rotunda 270. tintinnabulis aut ipanulis in vigiliis uſi ad excitan- n 318. eorum ſtipendia militaria diverſa à Romanorum 354.355. chinarum inventionem vanè ſibi rci arrogant. 472.473
s ſupplicium crucis antiquitus uſi- um. 1170
ilus quidam quomodo carmine iudaculo facto dicterioque, libe- itatem Auguſto, & quam, expreſ- it. 736.737
mmatici ſeu literati nomen, quam ilta complectatur: ut differat à ammatiſta ſeu literatore 1418
oſa Miſſio, à militia quæ: eaque ia ſæpè injuſta à Cenſoribus quan- ique reſciſſa. 394
ones Germanica lingua unde di- i, pro Judices, aut Comites. 1365
is armatura Romanorum laudabi- 398
egorius Magnus citatus. 1300
Gregorius Nanziazenus citatus. 1182 1184. 1231
orius Turonenſis 468. 1178. 1184. 1185
nbergiorum in Belgio familiæ lendor. 1237
es ſorores quando & unde Lova- um venerint. 1405
ma quid. 332
Gruchii error 17. ejus explica- o loci Ciceroniani non recepta. 29
dii veteres, hodiè an Lovanienſes. Brugenſes, an neutris. 1349
inſtrumenta educendis è navibus oneribus, aut aquæ hauriendæ 483
Guillodii, vitreas Lovanii cinnatis, filia tredecennis ſtru- ſa & mirificè ulceroſa, ope D. ginis Aſpricollis ſanata. 1311. 1312
Gualterus Hertmachius Lovanienſis anno MCCCLVI. à famoſo pirata quater mille aureis ſcutatis redime- re ſe coactus. 1382
S. Gudila Bruxellæ patrona, à quo Morzellâ in urbem tranſlata, & in æde S. Gaugerici locata, ac fundis & vectigalibus donata: à quo rurſus inde in S. Michaëlis traducta. 1366
Gudila ſchinkia Bruxellenſis Notarii vidua ſiniſtro latere rupta, poſt XXXII. annos in colle Aſpero ſa- nitatem recuperavit. 1316
Gulielmi Bavariæ Ducis pietas. 463
Guilielmo de Berges, Archiepiſcopo Cameracenſi, inſcriptus de D. Vir- ginis Hallenſis miraculis liber à Li- pſio. 1237
Guilielmi Comites tres, duo Hanno- niæ, & Namuri tertius, cum uxori- bus inſcripti Codici Sodalitatis D. Virginis Hallenſis. 1288
Guilielmi Rodii, Nobilis Lovanien- ſis, è majoribus Lipſii, virtus mi- litaris: ejuſdemque & uxoris lapis ſepulchralis cum inſcriptione figurâ æneâ repræſentatus. 1386.1387
Guilielmus, Hadriani Asbroekii Bru- xellenſis filiolus, viſitatâ D. Virgine Aſpricolli, ab herpete exedente ſa- natus. 1333
Guilielmus Moſterus Picardus, in ul- timâ Galliâ captivus carcere, in- vocata D. Virgine Hallenſi, ad in- ſtar D. Petri eductus. 1270. 1271
Gulid flumen Reginoni memoratum, quod. 1354
Guntherus medii ævi poëta laudatus 585. idem porro citatus 382. 535. 574. 614

H.

HAbena κώλον fundæ quid. 599
Habenam pro amento. 614
Habet, Arenæ vox, quæ. 974
Hadriana, Gouſia, Religioſa Cœnobii Oudergemienſis, ab annis XXXVIII. ſurda, auditum beneficio D. Virgi- nis Aſpricollis recuperat. 1330
Hadriana Tzerarſia, virgo nobilis re- ligioſa, ipſo momento: quo Hallis pro ipſa apud D. Virginem intercedi- tur, à ſpaſmo libera reddita. 1279
Hadrianus I. Pont muros qui nunc ex- ſtant urbis Romæ exſtruxit. 755
Hadrianus VI. Pont. cùm Lovanii D. Petri

Digitized by Google

Petri decanum ageret, collegium quod ab ipſo Pontificium vocatur, indidem fundavit. 1418

Hadrianus Imp. Profeſſores ævo aut morbo inhabiles ditatos honoratoſque à profeſſione dimiſit 1420. Panellenii templum Athenis ſtruxit, & in eo Bibliothecam. 1127

Hadrianus imp. vallum ſive murum & foſſam miri operis cui fini in Britannià duxerit 337. Traiani gloriæ invidens quas ab eo regiones Imperio adiectas ſponte reddiderit 671. Pontis à Traiano in danubio ſtructi ſuperiora diruit, quâ cauſa. quæſitum & quæſtum 800. 801. gladiatorum munus per ſex continuos dies dedit 901. quantum in ludos & ſimilia ſit inutiliter profudiſſe conqueſtus 727. 728. templum Romæ & Veneri junctim ſtruxit: Pantheon fulmine ictum reparavit, & quæ alia ejus opera Romæ. 777

Hæreditatium viceſima ab Auguſto inſtituta ad ærarium militare atque ea à quibus temperata. 704

Hæreſes velut de compacto in unam D. Virginem incurrunt. 1254

Mich. vander Hagen Epigramma in laudem librorum Lipſii de cruce. 1151

Hagones, teli genus Francis olim uſitatum, ſecuris ſpecies: hodiè Belgica lingua Hacken. 611

Halæ vulgari idiomate Belgico quid: & Halç in Germaniâ oppida, unde dicta. 1249. 1250

Hilæ Lovanienſes olim ſeu Baſilicæ lanificibus ſtructæ: jam Athenæum lectionum publicarum Theologiæ, Juriſprudentiæ & Medicinç. 1412

Hallebarda vulgaris unde fortè originem traxerit. 612

Hallenſe opidum ubi ſitum: unde dictum: quando conditum: templum in eo quale: in templo ſacellum & ara D. Virginis ſuper aram ſtatua Virginis: quæ unde eò adportata 1249. 1250. ſtatuç Sacelli aræque ſuper quam indidem collocatas imago 1251. quomodo ſe ab incendiis ea, opidumque ab hoſtibus tot annos tutata 1254. 1255. quæ ei à Principibus Belgicæ variis dona data 1284. in Virginis Hallenſis miraculis deſcribendis quis ſcopus Lipſio 1239. ſcriptum ipſum Guilielmo de Bergis Archiepiſcopo Cameracenſi à Lipſio inſcriptum. 12[illegible]

Hami ferrei toti igniti ad incend[illegible] adfixi. 6[illegible]

Hamari laminas quid. 14[illegible]

Hamatæ loricç, quæ & quales: earum origo à Gallis. 14[illegible]

Hanno Pœnus à Carthaginienſibus [illegible] crucem mortuus ſublatus, 12[illegible]

Hannonia quæ hodiè dicitur, ve[illegible] Hainoan ſive Haimavia dicenda, q[illegible] Hainæ regio, à flumine qui eam [illegible] terluit 138

Har har barritus Germanorum aliq[illegible] cum impetu aggredientium. 2[illegible]

Harpagones in propugnationibus u[illegible] pati, quales. 6[illegible]

Harpo, enſis falcatus, Latinis Sic[illegible] Curtio Copis. 64[illegible]

Haſſiæ Landgravii hodiè unde origi[illegible] ducant. 12[illegible]

Haſta vox communis, tam de ea q[illegible] ſtatim pugnatur, quàm de miſſili: [illegible] que hujus uſus hodiè Iuropæis de[illegible] tus; olim pleriſq; gentibus frequen[illegible] 56. 60[illegible]

Haſtæ jaculatoriæ ſeu miſſiles. prop[illegible] Velitum, à quibus & velitares di[illegible]ctæ: olim etiam Haſtatorum 56. 116. earum longitudo, craſſities &c. & quot à velitibus geſtatæ 12[illegible] jaculatoriæ aut miſſiles etiam ha[illegible] equitibus antiquitus graciles & m[illegible] multæ: eæque porrò deſcriptæ 14[illegible] earum iis tres quatuorve in pharetra. 1[illegible]

Haſta poſteriori ævo Pilum dic[illegible] 44[illegible]

Haſtæ Triariorum quales. 1[illegible]

Haſtæ enormes Gallis olim & Germanis. 43[illegible]

Haſta aut Sariſſa, Hiſpanis hodie Reg[illegible]na armorum vocata. 1[illegible]

Haſtæ ardentes è muris adactæ in tormenta hoſtilia. 590. 61[illegible]

Haſtæ anſatç quid. 61[illegible]

Haſta pura ſine ferro, donatica, [illegible] videlicet ob virtutem data. 38[illegible]

Haſtis prçludere quid. 60[illegible]

ad Haſtam inclinare, pro ad dextram deflectere. 33[illegible]

Haſtati in militia Romana qui. è quibus lecti, unde dicti: quæ olim eorum arma: quæ poſt 56. 608. quot in una legione: in quot manipulos & ordines diviſi. 57. 11[illegible]

Haſtati antiquitus ex ſtataria & [illegible] aciè primi pugnam inibant, ſuper manipulos videlicet. Primi in acie diſpo-

poſiti cum intervallis 235. ſi ab
ſte urgerentur, à Principibus in
; aut intervallis ſuorum ordinum
ipiebantur 171. 172. recepti jun-
m cum Principibus pugnam redin-
rabant, aut poſt illos in tranſverſa
ervalla retrocedebant. 176
tis ubi locus in caſtris 260. illi
m Principibus curam habebant Prin-
iorum : item miniſteria & exqu.
is Tribunis mil: exhibebant, quo.
ndo 288. 289. 290 Haſtatus, pro
o quandoq; ordine Haſtatorum. 88
Hautenus à Poëſi Belgica laudatus. 924
vigis uxor Henrici Barbati Sileſiæ Poloniæ Principis, filià Ducis eranæ, matertera D. Eliſabethæ. 1245
ſippus correctus 683 citatus 126. 36 184. 298. 322. 418. 443. 472. 5. 527. 553. 570. 574. 580 633. 723. 1055. 1223
na mater Conſtantini cujas fuerit 55. crucem Chriſti ab aliis latro- m crucibus non niſi miraculo & ei indicio dignovit. 1183
nopolis Drepanum unde dictum. 1163
polis machina quaſſandis muris, Demetrii Poliorcetæ inventum uando 473. turris militaris ſpecies otius fuerit quàm teſtudo arietaria. 555
iodori Æthiopica citata. 605
iogabalus meretricum & lenonum ectigal inſtituit 709. navales Cir- cenſes exhibuit in euripis vino ple- i 726 727 ejus luxus 834. Am- hitheatrum Titi exuſtum reſtaura- it. 1009
opolis & Sais velut Academiæ in Egypto. 1415
imoldus Presbyter quando vixerit ut ſcripſerit 1355. ejus Chronicon itatum 1230
vetii quantæ longitudinis altitudi- iſque muro militari manu ſtructo à Cæſare cohibiti. 335
nricus Comes Lovanienſis Lam- berti I. filius, captivo ſuo Herman- no viro nobili, inſidioſè interfectus. 1367
nricus II. Comes Lovanienſis &c. filius Lamberti Balderici, an Dux Carinthiæ & Auſtriæ fuerit quando mortuus. 1368
nricus III. Henrici II. F. Comes Lovanienſis &c. in ludicro certami- ne occiſus, quando: ubi ſepultus, mortuus a'rect. 1368
Henricus IV. Lovanii Comes, Lotha- ringiæ Ducis titulum tulit: nec ante eum reperitur quiſpiam titulo Du- cis Brabantiæ: inter quos primus ejus nominis cenſetur 1372. Peter- mannos Lovanii inſtituit, quos il- los, & qua occaſione.
Henricus Caphenbergius Limburgen- ſis, viſitata bis Diva Aſpricolli, poſt octo annorum claudicationem & nervorum reſolutionem erigitur. 1310
Henricus Viſſcherius LXXVI. annos natus, à fœdo & cancri facie ulcere, ter viſitata D. Virgine Aſpricolli, ſa- natus. 1312. 1313
Hercules athletarum præſes, ejus ædes in Amphitheatro. 981
Herodes Rex multa theatra & Amphi- theatra in Judæa ſtruxit. 898. 1058
Herodianus citatus & interdum expli- catus 99. 165. 188. 359. 362. 439. 475. 541. 543 580 608. 622. 625. 630. 632. 679 693. 779. 908. 1094 1095. 1171
Herodotus correctus 1119. idem ci- tatus 143. 151. 433. 434. 475. 943. 1159 1169
Heron qui de machinis bellicis ſcripſit, quando vixerit: alius ab Herone Alexandrino vetuſtiore: verſus à Franciſco Barocio 482. 483. ejus deſcriptio Vineæ militaris, quam Teſtudinem Vineam vocat 489. locus ejuſdem de Teſtudine Arieta- ria & aliis tormentis bellicis 556. idem porro ex eadem verſione cita- tus 482. 483. 484. 531. 532. 534. 555. 567. 573 626. 627. 641
Heſychius correctus 630. Citatus 67. 124 136. 141. 203. 431. 439. 446. 472. 593. 595. 614 623. 700. 770. 1156 1160. 1197. 1219
Heurelea, ſeu vulgi Heuria, juxta Lo- vanium, Dominium olim, cujus Domini ſe Cubicularios Ducis Bra- bantiæ inſcribebant quomodo ad Crojorum familiam devenerit Baro- natus facta: Prætorium ejus à quo ceptum: quanto indidem opera ſtru- cta à Carolo Duce Crojo & Areſco- tano: locus ab amœnitate & ma- gnificentia laudatus: & velut Athe- næum ſuburbanum Lovanii, ejus denique tabula: & in eam verſus

Lipſii 1120, 1121. 1423. 1424. 1425.
Hiberna militum, cùm ob hiemem per oppida diſtributi. 239. 240
Hiberna caſtra quæ; dicta etiam Hibernacula. 239. 240
Hiemalia, pro caſtris hibernis 239 240
S. Hieronymi duplex interpretatio nominis Romæ. 669
S. Hieronymus citatus. 561. 699. 807. 950. 1161. 1163 1165. 1178. 1213. 1223
S. Hilarius citatus. 699
Hippocrates pilleatus pingi ſolitus idem citatus. 318. 618
Hirci cornua, apex galeæ Regis Pyrrhi. 140
Hirtii, aut cujuſcunque ſint, commentarii citati 50 71. 80. 108 115. 146. & deinceps ferè ſingulis paginis librorum de Militia Romana & Poliorceticôn Porrò 819. 821. 912. 1125. 1154 1171
Hirundines quomodo in locum ubi nidulabantur, pro nunciis remiſſæ. 939
Hiſpali extra muros reliquiæ veteris Amphitheatri. 1054
in Hiſpania multæ olim metalli fodinæ 707. quo prætextu Romani eâ aucti. 818
Hiſpani præ cæteris gentibus ab omni antiquitate fortiſſimi & pugnaciſſimi 8 9. quidam eorum olim cetris uſi in bello, alii ſcutis inſtar Gallicorum 429. 430. gladius Hiſpanienſis qualis, quando ejus uſus ad Romanos pervenerit 131. 132. prudenter hodiè ſariſſis in bello utuntur 399 in concertatione aut rixa Hiſpaniam ingeminare ſolent, & cùm auxilium cient 449. prudenter novum orbem coloniis implent. 636
Hiſpanicum Imperium hodiernum in quibus priſcum Romanum ſuperet, in quibus ab illo ſuperetur. 673
Hiſtriones Principibus quidam proprii & peculiares, ſive aulici. 960
Hoc habet, vox in gladiatura vel inſultantis adverſarii, vel acclamantis vulgi. 974
David Hœſchelius laudatus. 650
Hollandia à quibuſdam ſcriptoribus ſub Friſiæ nomine comprehenſa. 1352
Homericus ordo aciei non abſimilis planè Romano. 206
Homo ſtultiſſimum animalium unde videatur Polybio. [illegible]
Homines S. Petri, qui Lovanii [illegible]
Honeſta Miſſio è militia, quæ [illegible] ſtipendiis data. [illegible]
Honorarium jus. [illegible]
Honores decreti iis qui publicè [illegible] gladiatorios exhibuiſſent. [illegible]
Honorarii ludi qui Suetonio. [illegible]
Honor divinus & humanus. [illegible]
Honorius Imp. muros urbis [illegible] contraxit 754. 755. gladiatoria [illegible] qui contra Conſtantini legem [illegible] irrumperant, omnino ſuſtulit. [illegible]
Honor publicus quid. [illegible]
Haplomachus Græcis quivis gladia[tor] Latinis certa ſpecies, id eſt, [illegible] qui ante Samnis vocatus Origo, [illegible] ma, & cum quo compoſitus [illegible]
C. Ant. Hopperus antiquariæ rei p[eritus]. [illegible]
Horatius citatus & aliquando expli[catus] 56. 105. 107 230. 332. [illegible] 611 683 794. 805. 878. [illegible] 919. 933 943. 965. 974 977. [illegible] 1004 1029. 1083. 1171. 1177. [illegible] Commentatorum ejus [illegible] tores. [illegible]
Horatii Commentator ſive Scholiaſtes vetus ſeu Acron citatus. [illegible] 919. 933. 934. 980. 1030. [illegible]
Hordeacius panis non laudabilis [illegible] menti. [illegible]
Hordearium quid. [illegible]
Hordeum in cibum pro frumento [illegible] tum inter ignominias militares [illegible] manis. [illegible]
Hordeum è publico equitibus [illegible] vicem datum ad jumenta; aut [illegible] loco pecuniæ. [illegible]
Hormiſdæ è regio ſanguine Perſarum [illegible] rum & verum dictum ad Conſtanti[n]um Imp 786. aliud quoddam [illegible] ad eundem. [illegible]
Hortenſii Prætoris in Abderitas [illegible] delitas & rapinæ iſque eo nomine punitus. 829 [illegible]
Hoſpitale magnum quando & à quo Lovanii inſtitutum. 1405
Hoſti armato nihil largiri, ſed armis poſitis æquas conditiones ferre, [illegible] Romanis perpetuum & admirandum [illegible]
Fran: Hotomannus malè Turnebum culpat 490. ejus correctiones [illegible] dam in Cæſare ſpectæ. 518 [illegible]
Joan: Hovii beneficio ſuppeditata Li[pſio] [illegible]

Digitized by Google

ſ Acta Miraculorum D. Virginis lenſis. 1239
Capetus, Pariſiorum Comes, re-
m Franciæ, capto Carolo Regis
tharii fratre, obtinet. 1366
um quàm præter omnium opinio-
n expugnatum ab Archiduce Al-
to. 660
ſeu Abari, tympanis in bello u-
as, lupinus ululatus eis familia-
in auſpicandis præliis. 229
m Eburonum hodiè opidum Ta-
Juhones putatum. 1309
, inſcriptum Theodoſii Imp. ſe-
chro, quo ſenſu. 810
l. Hyginus præfectus Bibliothecæ
atinæ ab Auguſto 1132. ſcripti
omatici illius editionem deſiderat
ſius (poſt mortem tamen ejus
parte prodiit) 250. ex manuſcri-
id aliquoties citatum 80. 245.
250. 253. 258. 273. 516. 1102
ἐς Ἀ... Prover-
m ... Pilum verti debet non
utum, quoties de telo Romano
tur. 134

I.

ob filios Joſeph intermutatis
anibus benedicens quomodo ſi-
um crucis expreſſerit. 1162
acobi ædes Parochialis quando
ovanii ſtructa: quando & à quo
cotata Collegio Canonicorum. 1402
la diviſa in Rudia & Ferrata: quæ
udia 604. quæ Ferrata: eorumque
iquot genera deſcripta, etiam de-
cta. 606. 607. &c.
la & miſſilia veterum unde lau-
nda, & cum bombardis compa-
nda. 396. 397
lum miſſile quarta curſus parte
incitur à ſagitta. 397
latores in levi armatura 114. hinc
Jaculator pro Velite. 117
latores in turribus oppugnatoriis. 534
templum ubi Romæ & à quo ſtru-
tum. 725
thinus color violaceus. 879
Jappones ſcholæ Bonziorum inſtar
Academiæ Pariſienſis. 1415
annis à Tiberio crucifixis. 1174
aviæ in bellis comperti quâ igno-
miniâ affecti à Spartanis. 390
Igniarii genera, ex Theophraſto, aliis. 1090. 1091
Ignis quorundam opinione duplex, cir-
cumfuſus & circumplectens unus;
alter medius, qui centri locum te-
neat, iſque eis Veſta, lar, ſeu Focus
Univerſi. 1076
Ignis apud Romanos in ara Veſtæ quo-
modo perpetuò ſervatus, quàm
id mali præſagii quomodo tum reno-
vatus: quomodo etiam & quando
ſine ulla interſtinctione præcedente. 1090. 1098
Ignis etiam in penetralibus ædium pri-
vatarum cultus & aſſervatus 1109
Ignis cultus, ſive imago aliqua Veſta-
lium etiam apud exteras gentes, &
quas. 1077. 1103. 1104
Ignis ſacer apud Græcos ſi quando de-
fixiſſet, quomodo novum eliciebant
è Sole: idque figura demonſtratum. 1090. 1091
Ignis accendendi mos quis novi orbis
incolis frequens. 1096
Ignis Græcus, ipſis πῦρ ὑγρὸν dictus,
quando inventus. 630
Ignes caſtrorum quid. 451
Ignes in vigiliis quales. 311
Ignes, ſeu faces, in turribus ſpeculiſ-
ve cui fini: eorumque Icon è colum-
na Trajani. 312
Ignis ſeu ignita tela in crebro uſu in
militia Romana 271. quid contra ea
remedii aut præſervationis. 641 642
Ignes quomodo ab obſeſſis incenden-
dis hoſtilibus aggeribus additi. 634
Ignominiæ militares multiplices Ro-
manis: eæque ordine recenſitæ: etiam
quædam Græcorum. 387. 388
Ignominioſa miſſio quæ, ejuſque exem-
plum elegans. 391
Ἴκριον quandoque Græcis pro Cruce. 1219
Ἴλη tam cohors Græcis quàm ala aut
turma 68. Polybio potius turma
quàm ala. 71 72
Imagines cruci affixæ, ad infamiam. 1207
Imagines Impp. à gentilibus in forma
crucis poni, quomodo apud Juſti-
num Martyrem intelligendum. 1222
Immunes milites, qui: iique duûm
generum. 279
Impedimenta in agmine militari ubi
locare ſolitus Cæſar. 451
Imperandi in exercitu inſignis ordo a-
pud Romanos: ſimiliſque apud
Spar-

Digitized by Google

Spartanos. 316
Imperator, ſeu dux ſummus exercitus quis antiquitus apud Romanos: ductum & auſpicia habebat: quæ ejus poteſtas: quæ inſignia ritus eo ad exercitum profecturo qui: deductiones: vota: equi Imperatorii &c. 105. 106. 108. 110. paludamentum ei unde coccineum 884. ejus paludati Iconiſmus ex colūna Trajani 109. ad bellum ituri gladiatoria munera præbere ſoliti: cui fini. 984
Imperatori ducive ſummo exercitus quis in acie plerumque locus: ipſe ut plurimùm in equo: quinam juxta eum 182. 183. 233. ubi ejus metatio in caſtris: multique ei aſſeclæ, comites contubernaléſve: tum miniſtri, apparitores 243. 244. 251. 260
Imperator Duxve ſummus exercitus manè à Tribunis & ordinum Ductoribus ſalutatus, eâdem ſignum dabat, & aliâ pro tempore edicebat agenda 316. ſic & ſignum ab eo veſperi datum, quomodo 295. 296 ipſe nonnunquam vigilias obibat 305 ipſe etiam in exemplum quandoque manum operi admovebat 278. præcipuum jus habebat in exercitu capitis inquirendi, etiam non advocato conſilio & ſine provocatione: reiq; exempla: ſed an & idem poſt legem Porciam 377. Principes certè eam poteſtatem circumciderunt, & quomodo. 378
Imperatores ſeu Principes Romani quacunque occaſione ludos gladiatorios dabant, ut hoc quaſi eximium inter munia Principatus videretur 895. cum præſentes in ſpectaculis, ſemper eis jus liberandi gladiatores: quin ſolus Imperatoris ſuperventus gladiatorem victum liberabat. 975
Imperatorum ſeu Principum Rom: nomina in vexillis ſignisve, item ſcutis militaribus inſculpta aut inſcripta: quin quandoque militum manibus inuſta 52. 193. imagines inſuper eorum innexæ ſignis & ſcutis militaribus, præcipuè mortuorum tanquam Divorum. 1222
Imperatores in progreſſibus publicis crucem aliquando ſuapte manu præferre ſoliti. 1216
Imperii Romani diuturnitas 844. 845 Rationarium ſeu breviarium ejus, quid: atque id ſcriptum ab Auguſto 704. virium ejus & copiarum recenſus ex Tacito. 1419. 4[illegible]
Imperii Rom: pignus à Veſtali[illegible] adſervatum quid fuerit. 1093. 10[illegible]
Imperium Occidentale à Carolo M[illegible] gno ſtatutum, quomodo à tribus fratribus. ejus nepotibus diviſum. 14[illegible]
Imperia pleraque ex Oriente [illegible] in occaſum. 4[illegible]
Imperii univerſalis, aut ſaltem mag[illegible] liberior laudatio. 84[illegible]
Inclinare ad ſcutum, item Ad haſt[illegible] Græcanicâ phraſi, pro, Ad lævā[illegible] ad dextram. 3[illegible]
Incruſtationes marmoris, [illegible] quid 806 unde tympanis in bello [illegible] & qualibus. 2[illegible]
Indicæ merces immenſi pretii in Imperium Romanum quotannis invectæ & grandis ex earum portoriis [illegible] conflata. 6[illegible]
Indicum mare antiquis ſub appellatione maris Rubri comprehenſum. 6[illegible]
Indictiva funera quæ. 1[illegible]
Infamis arbor, ſtipes &c. pro cruce. 115[illegible]
Infantes ſine Baptiſmo mortuos in [illegible] profana ſepelire mos Catholicis 26[illegible]
Infans Seneffiæ Brabantiæ pago, per triduum mortuus & ſepultus, voto à matre D. Virgini Hallenſi concepto, reviviſcit, donec Baptizatus [illegible] rum exſpiraret. 1264. 126[illegible]
Infelix arbor, ſtipes, lignum pro cruce 1154
Ingæ vel Ingi veteres [illegible] ges. 6[illegible]
Ingenia pro machinis, & Ingenia[illegible] pro earum architectis. 4[illegible]
Ingolſtadienſis Academia à Georgio Divite Bavariæ duce extructa 14[illegible]
Initiandi ſacris, ſtigmate puncti [illegible] bus. 5[illegible]
Injuriam multi ſe paſſos putant, [illegible] non intulerunt. 8[illegible]
Innocentius Martyr citatus. 11[illegible]
Inſcriptiones quædam de Veſtalibus, quæ in memoriis priſcis reperiuntur 1111
Inſcriptiones antiquitus poſitæ mercenariis. 899. 900
Inſcriptiones nominum & aliæ, in ſcutis ſæpè antiquorum. 436
Inſignia Magiſtratuū ab Hetruſcis. 141[illegible]
Inſignia Prætorum 14[illegible]. Conſulum 1439. Dictatorum 1456 Cenſorum 14[illegible]
Inſignia virtutis uſurpanda in [illegible] animando militi. 4[illegible]
Inſignia, quibus milites à [illegible] bus

Digitized by Google

is, aut intèr ſe diſtinguebantur. 436
nium in ſcutis cælandorum mos
riarum gentium explicatus: quorundam propriorum ſingulis quibuſdam; quorumdam communium gentibus, legionibus, cohortibus &c. 434. 435
nium familiarum hodiè uſus, & pe abuſus. 436
læ Imperio Romano ſubditæ denam pænè provinciarum eidem bjectarum partem æquant. 672. 673
læ urbanæ ſeu ædium, totæ inter iſſilia datæ à Nerone. 727
regia poteſtas plebi intentata. 1431
regis creatio 1461. Duratio. ibid.
rturria, ſpatia in muris inter duas rres. 635
rvalla Ordinum & Generum in ie Romana, quid: ea duplicia, anſverſa Generum, directa Manipurum, eaque quanta & cui fini 171. 72. momentum ea præcipuum, & lut arcanum, aciei Romanæ 172. 75. pro locis tamen copiisq; quanoque aliàs alia. 209
aturnalia! & Saturnalia! ſolennis lamor in feſto Saturnalium apud omanos. 876
ana Ludovici XI. Francorum Regis filia, Ludovici XII. uxor, à mato dimiſſa, & ducatu Bituriensi onata, in B. Virginis honorem & ultum Virgines inſtituit, quas Annuntiatas vulgò vocant. 1405
nna Caſa Namurenſis tribus horis voto D. Aſpricolli facto, ab hernia, laudicatione, & ventris tumore ſaleſcit: votoque ſoluto tibia illi, quæ ontracta manſerat, extenſa 1310. 1311
nna Maillarta virguncula, in puteum XL. circiter pedes à fundo in altum ræceps lapſa & ſuffocata, precibus votis D. Virgini Hallenſi oblatis, n vitam redit. 1264
omnes Evangeliſta citatus 99. 1119 1187. 1124
nnes I. Brabantiæ Ducis inſignis de Reginaldo Geldriæ Comite & conſœderatis victoria, cum eximiâ virtute Lovanienſium. 1389. 1390. 1391
annes IV. Brabantiæ Dux Academiæ Lovanienſis inſtitutor. 1408
annes Carondelectus. Epiſcopus Panormitanus, velut alter conditor Collegii S. Donatiani Lovanii. 1414
Joannes Clemens Lucernenſis beneficio D. Virginis Aſpricollis à fœda membrorum facie & congenita reductione, liberatus. 1334. 1345
Ioannes Geertrudanus vir militaris, multiplici tutelâ D. Virginis Hallenſis, poſt multa grandiora vulnera incolumis ſervatus. 1275. 1276
Ioannes Courteſius, vir militaris, imploratа Hallis & in Aſpero Colle divâ Virgine, à vulnere incurabili curatus. 1333
Ioannes Hagelius, juxta Tillemontem habitans, ab hernia ope D. Virginis Aſpricollis liberatus. 1314
Ioannes Montadius Angoliſmenſis nonagenarius ab hernia in Aſpero Colle liberatus. 1315
Ioannes Preſius cum uxore ope D. Virginis Hallenſis è naufragio ſalvati. 1280
Ioannes Sampenocius Gallus à latronibus ut ſuorum ſcelerum conſcius & comes falſo accuſatus, à ſuſpendio per Ioannem Selliam monitum & & juſſu D. Virginis Hallenſis miſſum liberatus. 1276 1271
Ioannes quidam caecula militaris à ſuſpendio liberatus, cùm D. Virginem Hallenſem invocaſſet. 1278
Iornandes citatus. 681
Ioſephus celebris & prudens Hiſtoriæ Judaicæ ſcriptor 622. quid ab eo factum adimendo ſuis terrori à clamore hoſtili 230. quo aſtu Romanos Iotapatam arcem oppugnantes à ponte proturbaverit 624. ejus locus de armatura equitum Romanorum 163. locus ejuſdem de armorum exercitiis militum Romanorum, iſque explicatus 232. 239. alter de magnificentia templi Pacis Romæ à Veſpaſiano extructi 779. ejus deſcriptio murorum Hieroſolymitanorum 582.
Ioſephus correctus 274. 329. idem citatus & non ſemel explicatus 123. 130 154. 189 244. 251. 270 272. 277. 278. 305 308 315. 320. 322. 324. 329. 331. 362. 382. 437 439. 443. 475. 491. 516. 523. 525. 526. 527. 531. 534 535. 552. 553. 554. 559. 570. 588 622. 633. 637 683. 699. 700. 702. 723 779 897 944 957. 961. 1047. 1054 1125 1155. 1174. 1176 1181. 1188. 1202
Ioſuæ hiſtoria citata. 1168. 1169.
Irenæus citatus 1196

Digitized by Google

Iſabella Clara Eugenia, Belgicæ Princeps chlamydem auro & argento intertextam D. Virgini Hallenſi obtulit 1287. eidem à Lipſio inſcriptus liber de miraculis D. Virginis Sichemienſis ſive Aſpricollis. 1295

Iſca, municipium Brabantiæ, patria Lipſii, indidemque ei villa 808. ab antiquo ſub Domino Lovanii. 808

Iſidorus correctus 72. 191. 613. 1125. Idem citatus, ſæpè explicatus & quandoque ejus errores, falſæ dubiæve aſſertiones & nugamenta detecta, confutata &c. 99. 107. 116. 118. 122. 146. 153 162. 194 226. 232. 250. 272. 273. 301. 333. 387. 432. 440. 443. 479. 492 500. 561. 574. 587. 594. 608. 614. 616 631. 795. 806. 911. 937. 938. 950. 952 1011. 1129. 1135. 1155. 1161. 1163 1193

C. Cæc. claud: Iſidorus quidam ſub Auguſto quàm dives. 743

Iſidorus Peluſiota citatus. 1099

Iſis à Cerere differt nomine, numine communicat. 1159. 1221

Iſter fluvius quomodo ab Alexandro tranſmiſſus. 542

Italia à portoriis lege Metelli libera: tamen in ea peregrinarum mercium portoria inſtituta à Julio Cæſare 697. in Italia tota multi jam ab antiquo ludi literarii magna Italiæ pars deſerta, Romà omnia ad ſe trahente & abducente. 761. 762 854

Italis antiquitus ſcuta viminea. 125

Ἰτέα unde Græcis ſæpè pro ſcuto. 124

Iter juſtum diurnum in militia quod. 341

Itinera in gradibus Amphitheatralibus quæ & qualia. 1023. 1024

Itinerarium ſonare, quid Ammiano. 329

Jubæ equinæ crebræ in galearum criſtis Romanis & aliis gentibus. 142

Judæi ignem in altari, Dei juſſu, perpetuum nutriebant. 1110. ſupplicium crucis eis in uſu 1169. tecta ædium apud ipſos plerumque plana. 1514

Judæi quomodo & cur tributum capitis gravius pendere coacti Romanis quàm gentes aliæ 698. quot à diverſis Regibus aut Præſidibus in crucem acti. 1174

Judæi Romæ trans Tiberim potiſſimùm diverſabantur. 759

Judex, Conſul, Prætor idem. 1436

Julianus Imp. citatus. [illegible]

Julium Forum à Julio Cæſare [illegible] privato ceptum, quanto pretio [illegible] emtâ areâ, quando perfectum: p[illegible] chrius Romano, etſi minus [illegible] tum. [illegible]

Jumenta militibus Romanis [illegible] riis nulla niſi in uſum commu[illegible] 324. ſed publicè magnus eorum exercitu numerus, vehendis [illegible] nis & inſtrumentis fabrilibus [illegible] que militaribus: item ſubvehen[illegible] materiæ ad opera & machinas [illegible] 587 [illegible]

Jumenta ſeginaria in militia, quæ[illegible] fieri poſſit, præferenda [illegible] [illegible]

Juniores & juvenes, uſque ad qu[illegible] ætatem & unde antiquis dicti.

Jovi ſive Latiarii, ſivè Stygio, [illegible] Amphitheatrales ſacri: eique Amphiteatri area alicubi [illegible] quam ſacrificium ſolemne [illegible] ſeu noxii hominis factum [illegible] committendos ludos. 1005. 10[illegible] 1[illegible]

Jovis Feretri nomen unde quibuſ[illegible] [illegible]

Juramentum quod cohibendis [illegible] præſtare tenebantur & ſervi & [illegible] ri poſt caſtrametationem apud R[illegible] idque quomodo præſtitum: & [illegible] ejus formulæ. [illegible]

ad Franc. Juretum remiſſus lector. [illegible]

Juſtinus Hiſtoricus citatus 14[illegible] 648. 690. 1110. 1169 [illegible]

Juſtinus Martyr correctus 1222. [illegible] tatus 1162. 1164. 116[illegible]

Juſtitia imò religio Romanor[illegible] bellis. [illegible]

Juvenalis contra ſenſum veteris [illegible] pretis explicatus 93. locus e[illegible] quo à variis diſſeparatum, ex[illegible] 344. ejuſdem locus, quo Roma[illegible] ma deſcripta, iſque explicatus [illegible] ejus verſus ad armaturam [illegible] planè apti. 94[illegible]

Juvenalis correctus aut verus in e[illegible] ctio aſſerta 343. 925. Idem cita[illegible] & aliquando explicatus [illegible] 139. 345. 354. 368. [illegible] 590. 591. 592. 709 896. [illegible] 929. 939. 940. [illegible] 980. 1004. 1018. 1022, 102[illegible] 1031. 1038. 1039. 1077. 10[illegible] 1170. 1189. Idem porro Schol[illegible] ſive Commentator correctus [illegible] 1072. Idem citatus 98. 162. [illegible] 345. 387. 591. 1078. 1136 11[illegible]

Digitized by Google

es antiquitus dicti uſque ad an-
ı ætatis quadrageſimum ſextum 815
es pro Equitibus Romanis unde. 815
es pro militibus. 387
um corruptela capitalis apud
ianos : idque caſtris potius quàm
oga. 381
ta anno ætatis quadrageſimo
uo finita Romanis. 814
tutis vel Juvenum, Princeps,
tiquitus qui primus inter Equi-
à Cenſore legebatur. 814
tutis ara in Capitolio, unde. 770

K.

endarium Romanum vetus cita-
m. 879
de copiis Socialibus, in Polybio.
potius Latinè, quàm cornu. 77
Kerſmakerus Amphitheatri Do-
onenſis in Gallia inſpector ipſe
deſcriptor. 1061. 1062
ſius mons non longè à Lovanio,
is & unde dictus. 1347
ilſteiniæ arcis juxta Lovanium
næ & rudera. 1399
ιν ſive Αʼνακριμᾶν, ſuſpendere in
no ſeu cruce : malè ſæpè ab inter-
ıtibus ad ſuſpenſionem vulgariam
in laqueo aptatum. 1156
ᾶν, pro ſuſpendere in trabe ad
berandum flagellandumque. 1220
ται, quid Homero. 472

L.

aliquando cum T. alternat. 869
abatum quid 193. qualis vox,
ando nata. 1231
rum cruce & nomine Chriſti in-
ſignitum præcipuum ſignorum Con-
ſtantini contra Maxentium
atii verſus citati. 971
abienus legatus Cæſaris propriâ pe-
cuniâ oppidum Cingulum exædifica-
vit. 743
edæmonii milites ſinguli inſtar
ncum 822. ad tibiam & numeros
greſſi & congreſſi in bellis. 430
antius citatus & illuſtratus 725.
95. 928. 956. 972. 977. 979. 980.
1006 1172. 1182. 1190. 1195
Lacus, id eſt, aquarum in publico re-
ceptacula, quot Romæ. 799
Lælius Præconinus Grammaticus ſer-
vus quanto pretio emtus. 705
Læna pro veſte cœnatoria. 879
Lambertus Comes Lovanienſis à Bru-
none Archiepiſcopo Colonienſi pro
Lotharingiæ Duce ſe gerente, Co-
mitatu exuitur : ejus è fratre nepos.
Lambertus etiam vocatus, aliquam-
diu variâ fortunâ jactatus, tandem
ductâ Gerbertâ Caroli fratris Fran-
corum Regis Lotharii filiâ Comita-
tum recipit : hic primus Comitum
Lovanienſium (perpetuus videlicet)
dictus, titulum eum ad poſteros
tranſmiſit 1361. ejus porrò res ge-
ſtæ : ubi cæſus : ubi ſepultus 1367.
quidam ei Patritiorum & Peterman-
norum Lovanii inſtitutionem tri-
buunt. 1378
Lambertus Baldericus, Lamberti I.
filius, Othoni ex fratre Henrico
nepoti in Comitatu Lovanienſi &c.
ſuccedit : ejus geſta : ubi & quando
interfectus : ubi ſepultus. 1368
Lambertus Schafnaburgenſis citatus.
9371
Lambini Commentarius in Plautum
umbram ei ſæpius facit quàm lucem.
1013
Laminas hamari quid. 148
Lampridius correctus 834. 886. 896,
908, 915. 938. Idem citatus & ali-
quando illuſtratus 100 239 273. 290
319. 354 358. 387. 700, 726 739.
761. 814. 834 898. 904. 907. 918
925. 937, 941, 960. 979. 980, 1009
1032. 1037. 1044 1094. 1172,
1205
Lanæ coactæ Plinio quæ hodie Feltra.
152
Lanea lorica qualis. 152
Lanificii quanta olim gloria Lovanio.
1382
Lancea, λόγχη, Hiſpanica vox vel
Gallica : nomen jaculis commune.
607
Lancea, pro palo ad quem exercitii ti-
rones, Paulo Diacono. 452
Lanceare, ſpra jacere, mittere Tertul-
liano, vox etiam Hiſpanis Galliſque
hodiè in uſu. 607
Laniſtæ qui : etymon vocis : unde ſibi
futuros gladiatores conquirebant :
tota manus quæ ſub eis, familia di-
cta : ipſi etiam Doctores & Magiſtri
appellati : dictata dare & commen-
tari

nari dicti. 911. 912
Lapidis albi raſura uſurpata locô arenæ 1003
Lapides manuales aut miſſiles, ſimpliciſſimum inter arma. 602
Lapides è fundis miſſi: cujus aliquando ponderis: iis ſacculis pelliceis geſtari. 556. 597
Lapides, pro miliaribus viarum aut itineris, unde. 794
Laquearia tota inaurari ſolita ditioribus Romanis: quia & gemmis atque ebore ornari, præcipuè in templis 806 807
Laquearia verſatilia, ut aliâ atque aliâ facie ob'ectarent, excogitata. 807
Laqueari gladiatores qui. 443. 552
Laqueis hoſtem innectere, bellandi mos quibuſdam gentibus 443
Laqueis apprenſi arietes vel aliò deflexi ab obſeſſis. 636
Laquei pœna veteribus non uſitata ut appenderent: tantum frangendæ gulæ: eaque mors impura & infamis Homero, Plinio aliis: quando autem corpus laqueo ſuſpendere 1201 1229
Ia. Laſcaris verſio tractatus Polybii de Militia Romana qualis: in multis toto Lipſii in illum tractatum ſcripto carpta 16 & alibi
Laterculus, in diſpoſitione aciei militaris quid. 203 204
Laterculus, pro catalogo militum. 413
Lateres aut laterculi in militia Græcorum, ut capites in Romanorum. 507
Latiaris Iupiter ſive Stygius. 1005
Latinus Pacatus correctus. 358. 834. Idem citatus. 175 531. 834. 1230
Latitudo caſtrorum quæ Polybio 258. 268
Latrocinium, crimen cruciarium. 1172
Latrones duo qui cum Chriſto appenſi, clavis ut Chriſtus etiam affixi, non funibus alligati, etſi vulgò aliter fingant & pingant. 1153
Latus clavus quid. 826
Lati clavi tribuni mil. qui. 98
Latus tegere vel præbere in pugna, quid 973
per Latus alterius peti vel ſauciari, proverbiale. 973
Laterna in modum provinciarum extructa, unde dicatur Ammiano. 787
Lavari ante cœnam mos vulgaris Romanorum ſed Saturnalibus [illegible] ne, unde. [illegible]
Lautio antiquis frequens, non [illegible] convivium ſolum, ſed & in [illegible] per ſingula fercula ac miſſus, [illegible] quomodo. [illegible]
Lautulæ & lautus, pro [illegible]
Lazi, gens Barbara, quomodo [illegible] manos poſteriori ævo decep[illegible] ſtratagemate valli cæci. [illegible]
Wolf. Lazius allegatus 1358. 13[illegible]
Leander Albertus citatus 795. [illegible] dicium de admirando opere aquæ[illegible] ductuum Romanorum. [illegible]
Lecti circa menſam 1478 eorum [illegible] gnitas. 147[illegible]
Lecti militibus Romanis olim n[illegible]
Lectulus quis & cur appoſitus Ve[illegible] ob inceſtum defoſſæ. 11[illegible]
Lemputii in Lipſium officia & [illegible] quia: perſona ei à Lipſio in Fe[illegible] ceriis tributa. 466 4[illegible]
Legatis exterorum excipiendis m[illegible] impendia facta à Romanis [illegible]
Legati militares qui, [illegible] Repub[illegible] apud Rom: unde dicti eorum [illegible] ſa & inſtitutio: quam hæc ve[illegible] tanquam Centuriis Duces [illegible] Imperatoris: à quibus & qu[illegible] do electi: eorum dignitas, [illegible] poteſtas, inſignia: ſingulis tere [illegible] lis legionibus 84 103. 104 [illegible] ubi eis locus in acie 1[illegible] ubi[illegible] ſtris 251. 265 261. aliquando [illegible] metandis ex agmine præm[illegible] in diſcrimine vigilias circum[illegible]
Legati inſtar militarium veter[illegible] Principibus duum generum: [illegible] torius & Conſularis: quorum [illegible] ferant: & quæ ſinguli [illegible] quatenus unicuique [illegible] ſeu gregarios, ſeu primarios [illegible] tandem ſub Principibus Legati [illegible] cti iidem qui liberâ repub. [illegible] cti aut Imperatores: & qu[illegible] Legati, ſub Principibus Duces [illegible] 29[illegible]
Legatorum teſtamento [illegible] ſum ærarii militaris 784 [illegible]
Legere militem unde ſcitum. [illegible]
Legio unde dicta: Romani [illegible] quot primo mi[illegible] quot [illegible] 7[illegible] parte Græcis Latinis que [illegible] poſtmodum dicta & qu[illegible] uitum militum [illegible] 69[illegible]

Digitized by Google

pitum, quotpedimum, numerus aliquando & aliquoties auctus, & in proportione partium 58. 65. 111. vo Cæſaris etiam tironum non randes 212. quanta in legionem nam impensa annua 363. legionibus Romanis quod elogium à Cæſare tributum. 520
giones quo reſpectu in dextra aut ſiniſtra aciei aut agminis parte poſitæ 209
giones unde antiquitus Quadratæ dictæ. 70. 206
gionibus quatuor, id eſt, duabus ingulorum Conſulum, accomodatum ſcriptum Polybii de militia Romana. 17. 27
giones quot ordinariè Romanis: in eo pro diverſitate temporum & occaſionum variatum 28. 418. quot & quomodo per provincias limitaneas diſpoſitæ ſub Auguſto & Tiberio 674. 675. numerus is à Claudio & Trajano auctus 676
egionum agnomenta multifaria: à Legatis ſuis nomen ferebant, ut Appianæ, Varronianæ &c. ſed communis & receptiſſima ratio à numeris, juxta ordinem dilectuum, Prima, Secunda &c. 418. 419. nomina earum & agnomina recenſita ex Lapidibus antiquis. 422
egionum numerus & agnomina ævo Auguſti nec non Dionis, ex ipſo Dione 419. item ſub Tiberio, & Tacito. 420
egionariis quæ latera caſtrorum munienda. 274
Legumina inter alia militibus è publico data in ſtipendium apud Rom: 357
Lentulus Spinter primus carbaſinis velis uſus muniendis contra æſtum ſpectaculis 1037
Leo Africanus citatus aut allegatus. 1207. 1416
Leo Imp: è Tacticis ſeu de re militari citatus 153. 271. 277. 283 319. 413. 438. 567. 608. 609. 612. 619. 625
Leodegarius, nomen, unde. 469
Leodes & Leudi, priſca Dialecto Teutonicâ idē quod po milited propriè humiliores & ſubditi: ex quo *Lieden, Lnyden.* 468
Leodicam non Leodium, verum celeberrimæ urbis nomen: & quod ejus etymon, 467. 468. quan d primùm murus cinctum 1358. quot virgis aut perticis minus Lovanio. 1361
Leodienſe Chronicon vetus citatum 568 570.
Leonardus, idem Lipſio, qui Volcardus, & unde. 469
Leonardus Stocquæus, juxta Huyum habitans, ope D. Virginis Aſpricollis à claudicatione & ulceribus perſanatus. 1316. 1317
Leoninâ pelle quomodo apta â amicti milites apud varias gentes: apud Romanos plerumque ſignifcri. 119
Leopoldus, nomen, unde 469
Leſæ, id eſt, Pluteí militares. 493
Leuacos Cæſaris, hodiè Leewenſes Brabantiæ videri. 1349
Levis armatura plurium generum 114. 133
Levitici liber citatus. 1110
Leges ſumtuariæ & libariæ Romanorum veterum, indices inſignis eorum frugalitatis. 838. 839
Leges reprimendis æditionibus ſpectaculorum. 904. 905
Leges militares in genere quid. 346. 347
Leges militares hodie aut paucæ, aut malè obſervatæ 403
Libandi primùm Diis, deinde amicis & benefactoribus, inter pocula & menſas, maximè ſecundas mos antiquus Græcis & Romanis: & qualis atque in omni menſa obſervatus 643. libatio in menſa honoris index. 642
Libelli gladiatorum vel Munerarii, id eſt indices futurorum ludorum qui unicuique invitando palam editi 964
Liber elephantinus Vopiſco, an ex ebore, an in corio elephanti ſcriptus. 1136
Libri vel libri ſingulares, cùm de Bibliothecis res, pro voluminibus intelligendi. 1129
Librorum copiam qui primi Romam advexerint, atque unde. 1129
Librorum ingens copia quatenus à Seneca Philoſopho damnata. 1134
Libertinus propriè qui è liberto natus, poſt liberti & libertini vocabula confuſa & indifferenter uſurpata 23 ante Iul Cæſarem Libertinis non licebat fieri Senatorem & quādo primùm ſeu illi ſeu libertini militiā ſcripti 23
Libertorum nomina. 1474
Libitinæ inſtrumenta in areā mortuis ſubito efferendis inferri ſolita. 979

Digitized by Google

Libitinenſis porta Amphitheatri, quæ. 979.1044
Libra Romana duodecim unciarum.
Libratores in re militari unde. 601
Librilia quid veteribus, atque inde fortè libratores. 601
Licinia lex cibaria qualis. 839
Liebertus Chalonius, Abbas Fliederbekanus, laudatus. 1422
Liedericus, nomen, unde: idem cum Theoderico. 469
Ligeris pons, Cæſaris dictus, vulgo Pont du Sei. 1062
Lignum infelix, infame pro cruce. 1156
Liguſtini ſcuti forma diſſidens à Romana. 129
Lilia in munitionibus quid Romanis: & unde ſic vocata, quæſitum. 518. 519
Limites Imperii quibus copiis præſidiariis Romanorum inſeſſi ſub Auguſto, & aliis Imp. 674
Linea lorica, variis populis in uſu, quid & qualis. 150
Linei thoracis (aut lineæ loricæ) conficiendi nova & utilis fortè ratio. 151
Lingua Latina ſermonis commercio omnes nationes contrahebat ad colloquia. 848
Lingua Teutonica olim numeris & caſibus magis variavit. 469.470
Lingulati veſtes quid. 504
J. Lipſio Iſca municipium Brabantiæ ei patria 808. annos 13. Profeſſor Leidæ quo Batavorum bono. 1337
J. Lipſius à prima adoleſcentia D. Virginem patronam in omni vitæ curſu elegit: in Sodalitium ejus nomen dedit ſub Patribus Societatis Jeſu: Halles viſitat: votum concipit miracula ejus deſcribendi & ſtilo divulgandi: ode ab eo in illius Divæ laudem ſcripta 1243. 1244. Pennam argenteam eidem ſuſpendit cum ſubſcriptis verſibus 1288. D. Virginem in Aſpero colle inviſit: preces ei fundit: quas poſtea verſu concipit 1317. 1318. quos tamen libros pro ſuis agnoſcat: & cur à ſolis Plantinianis ſua excudi amet 1145. in ordine ſcribendi excellens & quæ ei ſcribendi ratio. 1349
Martii: Lipſius apud Martinianos Lovanii primò vixit: poſt Cœnobii Crucis-Lemi in terra Eburonum Præfectus, ibidem quando obierit. 1404
Litavicus Cæſaris, hodiè ſit Ludovicus, unde. 461
Literator ſeu Grammatiſta, quomodo differat à Grammatico ſeu literato: differunt enim literatus & literator. 1018
Litomarus Livii, hodiè ſit Leodemarus vel Theodemarus. 469
Litui ſunt inter cornua: diverſi à tubæ formâ aduncâ: tubæ minoris generis cum tubis aliquando confuſi: equitum fuiſſe: opinio quorundam & tubam peditum 220. litui autem & tubæ, ubi in agmina, ubi in acie. 180.181
Liticen, qui canit Lituo. 220
Livius diligens in recenſendis muneribus aut ludis publicis 891. cum Polybio conciliatus 41 locus ejus de ordinibus militaribus à Polybio diverſus, explicatus partim, partim & emendatus 60, 61, 62. 64 65, locus ejuſdem ſuper quo diſſertationes ſuas de Aciei Romanæ diſpoſitione, communi ordine &c. inſtruxit Lipſius 169 170. ejus locus de inſtructione aciei Romanorum contra Latinos, iſque explicatus 206 207 locus ejuſdem de funda Achæa aut Ceſtrophendone: iſque explicatus 598. 599. 609. locus ejus de ſitus urbis Romæ commoditate examinatus 749. 750 locus quo Samnitium armatura pulchrè deſcribitur explicatus 947. 948. locus valdè fractus & mutilus de carceribus caveiſque Circi 1013. diſſenſus ejus à Cicerone 1170. ejus allucinatio 578 579. ſæpè is à ſciolis corruptus, qui Principes in acie Haſtatis præpoſuere 170 171
Livius variè correctus 70, 76. 77. 79. 84. 89. 120. 123. 170. 222 243 382 476. 484. 578, 587. 601. 714. 778. 873. 892. 913. 933. 943. 1181. Citatus & crebrò illuſtratus 8. 14. 18. 19. & ſingulis deinceps ferè paginis in libris de Militia Romana & Poliorceticôn. Porrò 661. 712. 713. 714. 719. 754. 768. 770. 778. 777. 793. 800. 801. 812. 815. 819. 826. 829 842. 854. 876. 890 891. 892. 898. 928. 947. 973. 1078. 1079. 1079. 1090. 1093. 1100. 1102. 1105. 1106. 1109. 1125. 1134. 1171. 1176. 1183 1194. 1195 1223
Livii Epitome correcta 13. citata 18. 210 318. 380. 381. 391. 734 738. 1194.

: diverſi à coloribus. 324
: diſcreta ordinibus in Amphithea-
is quæ 1029. ſæpè tamen ſtudiis
occupantium confuſa: aliquando
iam pro locis in ſpectaculis aliquid
is dari ſolitum 1032
aril in ſpectaculis qui. 1033
ulamenta in Bibliothecis, quid 1136
renſium Legiſlator Charondas. 389
renſes quantas contumelias à Ple-
minio Romano paſſi. 829
rorum urbis in Italia aut Magna
æcia, quis ambitus. 754
nbarda annalibus ſuperioribus voca-
quæ nunc Bombarda. 463
ngitudo caſtrorum quid Polybio 253
ngobardorum leges citatæ. 1223
pez Gomara ſcriptor rerum Novi
orbis, citatus. 1415
Galeæ quid: quomodo differat à
φάλοις: etſi crebrò confundantur. 141
narii in Arena qui, & quorſum. 934
orica variæ ſignificationis vox 513.
pro armatura aut pectorali militari,
quid, unde dicta, & qualis: variæ
ejus ſpecies: & alia eò facientia 145.
& ſeq. equitibus eædem quæ pediti-
bus 164 loricatum vett. pondus 153.
154. hodiernæ quandoque ſclopeto-
rum glandibus impenetrabiles. 154
oricarum ſegmentatarum icones. 155
oricatę tunicæ forma è notitia Im-
perii repræſentata. 445.446
oricatus pro digniore inter milites,
unde. 146
orica ſeu munitiuncula in vallo, aut
alia in re militari, quibus modis
ſtructa: hodie Parapetti nomine co-
gnita. 514 516
Lotharingia ſeu Lotharia, quæ olim
ditio: unde nomen 1262. 1363.
quomodo eadem poſtea iterùm divi-
ſa: tandem tota juris Germanici: in
ducatus etiam & Comitatus diviſa
beneficii Imperatorii: & è ducibus
quidam & Archiducis Titulum ſum-
ſere. 1363
Lovanii urbis deſcriptio Carolo duci
Crôio & Areſcotano inſcripta 1343
in ea deſcribenda quam rationem
Lipſius ſequutus. 1344
Lovanium an veterum Grudiorum
urbs: quod nominis etymon plebeii,
Brabantiæ Annales adſingant: at
quod verum: Lovania quibuſdam
dictum: Lovenium potius dicendum:
& quando videatur conditum 1349.
1350. 1356. in ejus finibus quanta
victoria de Normannis, quando & à
quo parta 1353 1354. opido tamen
antiquius illud nomen: quod ditio-
nis fuiſſe videtur: quàm antiqua e-
nim Lovanienſium Comitum me-
moria 1361. tum Comitum ipſorum
ſtemma 1371. fruſtra Lovanium o-
lim à Godefrido Lotharingiæ duce
obſeſſum 1367. bis incendio totum
abſumtum & quando. 1400
Lovanii interioris opidi origo à Nor-
mannis: muri tamen ejus & portę
quando primum è lapide ſtructi: por-
tis ejus *Duy'ag poorte* & alteri
Wolf-poorte, unde nomina 1356.
exterioris Lovanii initium: mœni-
bus quàm brevi temporis ſpatio
cinctum: eorum operoſitas & ma-
gnitudo 1359, 1360 quantum ma-
gnitudine ſuperet Gandavum, Leo-
dicum, Lutetiam & Coloniam. 1360
Lovanienſis Arx ſive Burgum, quando
ſtructa videatur: quando etiam re-
ſtaurata: ejus ſitus: puteus in ea mi-
ræ profunditatis: in veteri ejus aula
exteri Principes, ſi qui advenirent,
velut per honorem collocati, in ea-
dem Carolus V. puer cum ſororibus
educatus. 1358. 1359
Lovanii quanta in Brabantiâ dignitas
caput Lotharingiæ id vocatum: pri-
mas etiam hodie inter civitates Bra-
bantiæ obtinet: unde 1375. 1376.
Inſignia ejus Comitumque veterum
unde eadem perhibeantur cum du-
cum Auſtriæ 1368. frequentia olim
Lovanii, & incolentium maximè
textorum, mira multitudo: nobili-
tas multa, in ſeptem familias pri-
marias diviſa, & quas: qui indidem
Patricii, qui Petermanni: horumque
omnium origo quæſita 1378. magi-
ſtratus olim totus è nobilitate quan-
do & quibus occaſionibus ea in re
variatum. 1378. 1392. 1393. 1394
Lovanienſium civium atque adeo Co-
mitum ſuorum exemplo, pietas &
probitas 1384. 1385. opes ut illo æ-
vo, notabiles, & quædam exempla
1382 virtus olim militaris, & expe-
ditiones pro religione 1385. factorum
aliquot militarium exempla inſignia,

non ſine fortium & nobilium è ſuis virorum cæde. 1338

Lovanienſium Parochialium templorum ævum percurſum: & ſi quid no tandum 1401. 1402. virorum fœminarumque cœnobia quæ Lovanii, qualia, à quibus, & quando inſtituta 1403. & ſeqq. Curia Lovanienſis quando ædificata: à magnitudine & ſtructuræ ſymmetria atque elegantia laudata: tum qualis in Silia flumine Cataractes. 1406

Lovanii imminutio & lapſus à ſeditionibus popularibus, quarum prima levior, ſtatimque repreſſa, ſecunda graviſſima Coutereliana: atque iſta accurate deſcripta 1391. 1392. tertia diro facinore horrenda: quali: atque ex hoc tumultu pannifici gloria retro collapſa 1396. ſeditionum quarta, & ultima, cum minus minuſque magis quàm cum præſenti noxa 1398

Lovanio reſtaurando commodum ibi Academia inſtituta, quæ ejus velut anima: quis inſtituerit: urbs ei rei aptiſſima, ab amœnitate ſoli, ſalubritate cœli, & ingenuo candore civium 1407 1408. Academia diplomate Martini V Pont. approbata: ſeclusis tamen ab ea lectionibus Theologicis: ſed quas poſt Eugenius IV. induxit: Academiæ natales, item lectionum 1409. 1410. quæ in ea ſtudiorum ratio quæ fundamenta aut adjumenta 1412. 1413 quanta ibidem olim frequentia ſtudioſorum. 1348

Lovanienſibus Kalendæ Septembres feſtæ eique ſupplicationes & alia lætitiæ publicæ indicia: quæ unde originem ducant. 1356

Lovanienſes unde etiam nunc joco populari in vicinis oppidis Wittingii audiant. 1379

Lua Dea. 1453

Lucanus correctus 450. Idem citatus 52. 90. 125. 133. 140. 146. 166. 189. 212. 306. 333. 336. 361 395. 452 478. 493 513. 524. 530. 542. 543 551. 553 563. 569. 605 607. 615. 621. 629 631. 635. 648 716. 758, 762. 806. 807. 906. 1035. 1052. 1093

Lucani, ut putatur, Panegyricus ad Piſonem correctus. 571

S. Lucas Evang. citatus. 1102. 1173

Lucerna ardens Veſtali ob inceſtum defoſſæ appoſita, cur. 1174

Luci in ædibus, imò ſupra ædes Divitum Romanorum 1251

Lucianus citatus 882. 1130. 1156. 1151

L Lucius. 1471

Luctatius in ſtatium citatus 147

L. Luculli (qui in Hiſpania bello præfuit circa initia belli Punici ter. in Cauceos Hiſpanos crudelis perfidia. 127

L. Luculli (qui Tigranem Regem vicit) eruditus luxus 834 liberalitas ejus & ſplendor in conquirendis undique libris, eorumque etiam quibusvis viris doctis concedendo 1129. Lucullo comparatus Carolus Crojus & Arſchotanus dux 1130

Lucere boſtiles ætas &c. quid. 573

Ludi ſcænici antiquiores muneralibus. 1056

Ludi amphitheatrales quibus Diis ſacri. 1065

Ludi omnes cujuſcumque generis rubro ſigno committebantur. 566

Ludi an aliqua pars obſcœnis dicta. in Amphitheatro aut alibi 919

in Ludos quanta à Romanis facta impenſa. 726 727

Ludi literarii (ſeu ſcholæ) quando primum Romæ cœperint: quanta eorum ibi deinde frequentia & quantus honos. 1418 1419

Ludus Gladiatorius pro loco, ſeu ſchola gladiatoria, quid [illegible] Senſæ: cui rei inventus: forte multi tales ludi Romæ: nominatim ſuis noti & diſcreti: etiam extra Romam: tum & Beſtiariorum. Præfecti eorum & adminiſtri vicis in eis & ſagina gladiatorem diſciplina &c. 507 505. 506

Lucovicus, nomen, unde 461

Ludovicus II Imp. Normannos repellit potius quam vincit 1331

Ludovicus XI. Attrebatenſes cives per Galliæ aliquot urbes ſparſit. 1501. cum adhuc Delphinus D. Virgini Hallenſi crucem magni pretii donavit. 1354

Ludovicus Imp. Bavariæ dux laudatus 461

Ludovicorum deorum è genere Bavarico, Severi unius, alterius Divitis prudentia 461

Ludovicus Flandriæ Comes cum uxore Margaretha, inſcripti Carie Sodalitatis D. Virginis Halle 1358

Digitized by Google

…ovici Pinnoccii, Patritii Lovaniensis, & multos annos in ea urbe prætoris, ſtrenuitas, ſplendor & magnificentia. 1383
…ovici Caſtelii Dieſthemienſis filiolus infans ope D. Virginis Aſpricollis à tabe, cæcitate & tumore ſimul curatus. 1307
…inus ſonus Abaris Hunis in prælium euntibus familiaris 229
…us etiam inter ſigna olim militaria Romanis. 186. 198
…us muralis in propugnatione contra arietes & ſcalas, quid 637. 638. ejus deſcriptio ex Procopio. 651
…ania quingentis ferè annis à regno Hiſpaniæ corpore avulſa rediit in Philippo. II 5. 6
…anorum aliquot millia perfidè crudeliter à Sulp Galba, è manibus Galbæ Imp. occiſa. 827
…ria tela vel arma, quæ. 968
…riæ naves, quæ Ammiano & Vivio, aliis. 683
…ticus dies. 1472
…rum ubi & quomodo factum. 1483
…tia Pariſiorum quadringenta millia incolarum noſtro ævo habuit 9. quot virgis aut perticis magnitudine ſuperetur à Lovanio. 1361
…us Romanorum aliquot inſignia templa. 830
…phron citatus. 595. 599

M.

MAchiavellis militiam artem eſſe non benè negat. 339
…cedones valdè in militia ad labores facti, operari, foſſas oducere, agmine onera ferre aſſueti, non de à Romanis abſimiles 282. 3 334. ſcutis vimineis olim …, æreis & argenteis ab Alexandro inſtructi. 125
…habæorum liber citatus. 574
…hina, pro omni re, in qua artis ingenii res eſt: hinc pro fraudibus, dolis, inſidiis: item pro …tiuſculis molitionibus: vox unde derivata. 471 472,
…hinæ bellicæ in genere vocatæ, …inctæ in machinas preſſè dictas, tormenta & tela: 474
Machinarum & armorum pleraque à Moyſe reperta 472. earum uſus jam inprimis initiis etiam Perſis cognitus: an & Parthis. 648
Machinarum bellicarum uſus an Romanis à Græcis: quibus ipſis earum uſus bello Trojano vix cognitus, an & cognitæ ævo Homeri 472. 473
Machinæ bellicæ in militia Romana ex deſtinatione fabrorum militari porrò manu celerrimè conficiebantur: etiam provincialium accito auxilio: jumentis pretærea ad id deſtinatis materiam ſubvehentibus: Machinarum autem quædam aut integræ, aut ſolubiles, à jumentis ſubvectæ 587. 588
Machina aſcendens, Vitruvio quæ. 483
Machinarum bellicarum veterum quæ hodiè in uſum revocari poſſint, & revocari utile ſit. 644 645
Machinamenta multa novitia putata, quæ etiam antiquis cognita. 631
Machiones pro fabris cæmentariis, qui hodiè Gallis, Naeons, quaſi Machinones. 471. 472
Machtildis, Florentii IV. Hollandiæ Comitis filia, Guilielmi Romanorum Regis ſoror, Comitis Hennebergii uxor, uno partu CCCLXIV. proles peperiſſe credita. 1249
Maciaci vel Mazyaci, Africæ populi. 924
Macrobius explicatus aut citatus. 20, 23. 736. 830, 875. 876. 879. 883. 1023. 1074. 1091. 1195 1222
Magdalenæ Horeniæ Bruxellenſi, virgini quinquagenariæ, prolapſus uteri, implorato D. Virginis Aſpricollis auxilio, ſubitò repoſitus firmatuſque. 1323. 1324
Magdalena. Preudhommia Bruxellenſis veneficio affecta & penè confecta, D. Virginis Aſpricollis auxilio medelam repperit. 1319 1320
Magiſter Equitum. 1457
Magiſter populi. Dictator. 1455
Magiſtri pro laniſtis. 912
Magiſtratus ſoli auſpicia habebant apud Rom: 106

Ad

Ad Magiſtratum ſoli Patricii admiſſi olim. 1431
Magiſtratus. 1429
Magiſtratus anni legitimi. 1431 1432
Magiſtratus cum plebe communicatus 1431
Magiſtratus diviſio, 1430
Magiſtratui aſſurgendum: caput aperiendum: equo deſcendendum: curru gladius ponendus eo obvio 1043
Magiſtratus à militia exempti 34 à Magiſtratibus tamen excluſi qui non feciſſent debita ſtipendia. 24
Magiſtratus Romani in Roſtris quaſi ſumti & poſiti, quomodo. 789
in Magiſtratus Urbanos non levia impendia à Romanis facta, ad quæ majora in Provinciales, & quæ. 720
Magiſtratus Rom. ad podium in orcheſtra ludos ſpectabant curulibus ſuis inſidentes, comitantibus lictoribus, viatoribus &c. 1018.1019
Magiſtratus quinquennalis in Coloniis. quis. 899
Magnificus quis verè 1343
Magnitudo Reip: Rom: adverſis propè rebus admirabilior, quàm ſecundis. 826
Magnitudine Romana magnitudo nulla unquam terrena major. 658
de Magnitudine Romana libri Lipſii cujus ſubjecti 662. 663. 664. inſcripti Alberto Archiduci. 657
Malacum molle. 878
Malleoli incendendis machinis hoſtilibus, duplicis generis, qui & quales 629 630
M A M. Mamercus. 1473
Conſt. Manuſſis Annales citati. 908
Manci apud Rom. ad militiam non tenebantur 34 35
Mancipia quanti interdum venierint apud Rom: 705
Mandata toto exercitu per libellos more teſſerarum quandoque celeriter ſparſa. 297
Mangana Conſtantinopoli locus ubi inſtrumenta bellica repoſita. 472
Manganum communiter pro machina 472. 567. ſed uſitatius inferiori ævo pro baliſta propriè dicta: ut & Manganicum: item Manga Mango, Mangonella, & Mangantella: quæ diverſa tamen à Mantellettis & Mantellis hodiernis. 567. 568
Manilius citatus 166. 440. 836. 928 973. 1023. 1154
Manipulus in re militari unde dictus 189. 417. qui manipuli, quæ antiqua eorum origo: quot homines quot in una legione. 58. 59. 60. 62 83. aliâ ſignificatione habente Imperio 60. in quoque manipulo duo Centuriones 85. quale antiquitus, & pòſt, Manipuli ſignum. 190
Manipulorum in acie Romana diſpoſitio & ordo: ejuſque iconiſmus 1[illegible] 206. 2[illegible]
Manipuli & ordines, Centuriæve, ſi itidem ſociis ut Romanis, an tantum cohortes. [illegible]
Manſiones poſteriori ævo pro caſtris æſtivis, ſeu paucorum dierum. 2[illegible]
Mantelletti & Mantelli hodierni, quid in mechanicis bellicis. 561
Mantinenſes an primi gladiatorum auctores. 890
Manuballiſtæ, quod aut quale inſtrumenti bellici genus. 578
Manubiarum ex aliquot triumphis Romanis ſummæ inſpectæ & æſtimatæ. 712 713
Manu ferendum, non ſacco toto, proverbium. 1010
Manus aleatoriæ, id eſt, ſinguli jactus ſive miſſus. 972
Manus gladiatoria & manum mittere in eâ re, item manum gladiatoris exire, quid. 9[illegible]
Manuum lautio veteribus frequens, non ante convivium ſolùm, ſed & in ipſo: & quomodo, 924 925
M. Marcelli igneus in bello impetus 822, ejus conatus Syracuſas ſambucis ex pugnandi quomodo ab Archimede eluſus. 455 456
Marcellus J. C. citatus. 857
Marcus Andreæ II. Hungariæ Regis nepos, fundator familiæ Croyorum in Gallia Belgicâ. 1245
M. Marcus, Manius. 1473
Margareta Petria, Antverpiæ Religioſa Tertiaria, ope D. Virginis Apricollis à duro & diro cancro atque etiam hernia liberata. 1325. 1326
Margareta Pharmacopæi Antverpienſis filia ope D. Virginis Aſpricollis in greſſum erecta. 1330
Margaretæ aceto ſolutæ, valetudini conducere putantur. 835
Margaretum quanti pretii unico hauſtu abſorptum à Regina Cleopatra. 833
Marginari vias quid: cujus inſtitutum. 790.
Maria Virgo Mater, à Deo prima ut luna à Sole 1288. incarnatur 1253 1254

Digitized by Google

…ia Hungariæ Regina, Caroli V. …oror, quanto publico bono & gau…io Belgium rexerit: Binchium Hanoniæ valdè illi à ſalubritate aëris & amœnitate ſitus, commendatum. 1263
…ria Iſertanda, è pago Eſſelbeka ad Divam Aſpricollem profecta, ab a…oplexia in pede & manu liberatur. 1310
…ria Leukens puella decennis claudicans, fuſis ad D. Virginem Apricollem precibus, correcta. 1304
Marius non ipſos ſervos militiæ adſcripſit, ſed capite cenſos & libertinos &c. 22. qualem immiſſionem …igni Pili in mucronem ferreum adinvenerit, & cur 138. primus aqui…am Romanis legionibus propriè di…avit, 1 linio 186. furcularum ferendis oneribus in uſum militum inventor; quæ ab eo Muli Mariani dictæ … ipſi milites. 322
…rmoris incruſtationes μαρμορώσεις, …quid 806. qualis marmoris ſecandi …ario ibid.
…rocci quanta magnificentia olim …cholæ publicę à Rege Almanſore. 1416
…s Teutonica olim lingua Dieſt vel …ingſt: hinc dies Martis, *Dinſgdagh* 1300
…rs ſecutor quis. 937
…rs an præſes gladiatorum 883. ludi amphitheatrales, præcipuè gladiatorii ei ſacri. 1005
…rtha Roſembergia, illuſtri ſtirpe mulier, à fœdis in femore ulceribus ope D. Virginis Aſpricollis ſanata. 1319
…rtiales quomodo Eques Romanus 1030 ejus Romæ encomium breve, ſed magnificum 667. totus ejus primus Epigrammatum libellus in Titum ejuſque ludos maximè convenit, non in Domitianum 1010. ejus Epigramma à Joſ. Scaligero primùm vulgatum, explicatũ & obiter correctum 976. Martialis porrò correctus 591. 1038. 1227. Idem citatus & & ſæpè explicatus 67. 93. 126. 149. 431. 438. 591. 767. 781. 785. 805. 841. 855. 874. 876. 877. 878. 882 899. 911. 914. 915. 929. 943. 946. 950. 956. 960. 963. 969. 975. 982. 1003. 1005. 1010. 1015. 1023. 1026 1027. 1030. 1032. 1034 1038. 1040 1045. 1046. 1135. 1136. 1137. 1206
Jul: Martialis cujuſdam villatica Bibliotheca à cognomine Poëta commendata. 1135
Martianus Capella citatus 333. 432. 1074
Martiani Fratres, pòſt Canonici Regulares S. Auguſtini, à quo primùm Lovanii inſtituti. Inter eos floruit Martinus Lipſius, Juſti patruus major. 1404
Martinus Videns, puer Cantipratanus bimulus, diu amiſſus, & in voragine mortuus repertus, ad preces à patre D. Virgini Hallenſi profuſas coram Abbate Cantipratano vitam recuperat. 1265. 1266
Martinus Polonus citatus. 758
Martiobarbulum (quibuſdam Græcis μαρζομάρβυλον) ſecuris bellicæ ſpecies. 612
Martius menſis Numæ tempore Menſis primus: hinc primus ejus dies, etiam primus anni habitus, & multa in eo auſpicata aut renovata. 1091
Martyres ſæpe beſtiis objecti in amphitheatris perſecutione tyrannica 1053
Martyrologium citatum 1158. 1163. 1174. 1184 1188. 1189. 1191. 1204 1228
Maſſada, caſtellum in Judæa altiſſimum, aggeribus & turre altius à Romanis extructis, captum: & rei iconiſmus. 526. 528
Maſſilienſes à Lucani calumnia vindicati. 530
Maſtigia, maſtige dignus. 1219
Maſtigophori in Arena qui & quorſum 934
S. Matthæus Evang. citatus 699. 1178. 1187. 1192
Matthæus Croiſecius Huyenſis, puer duodecennis, elephantiacus factus & herinioſus ab utroque malo adjutrice D. Virgine Aſpricolli ſanatus 1314
Matthæus Pariſienſis citatus. 1375
Matthias Hovius Archiepiſcopus Mechlinienſis ſacellum D. Virgini in Aſpero Colle è lapide ſecto ſtruxit & dedicavit 1302. 1303. Syntagma de Veſta & Veſtalibus ei à Lipſio inſcriptum. 1071. 1072
Matthias Packgenius, ex agro Juliacenſi, ope D. Virginis Aſpricollis à frequenti & inveterata epilepſia curatus. 1318
Matutina ſpectacula, beſtiariorum 908. 958

Mauta

Maura & Timotheus Martyres in cruce novem dies vixere 1158
Mauricius quidam apud Rom: desitum castra muniendi morem revocare conatus. 283
Maurorum duo millia à vix triginta Gallis equitibus pulsa. 821
Maximilianus I. Imp. ab omni virtutum genere laudatus, maximè à pietate quam relictis donis D. Virgini Hallensi datis quibus 1275
Maximus Taurinensis correctus 1166. idem citatus. 1156
Mazyæ vel Mazyaci, ſive Mace vel Macaci. Africæ populi. 923 924
Mechanici aliquot ſcriptores Græci alicubi in Bibliothecis etiamnum latentes. 647
Medici ſui ſingulis ludis ſeu ſcholis gladiatoriis, Romæ, ut athletis apud Græcos. 909
Medicorum quæ merces annua Romæ. 840
Medicorum quorumdam divitiæ apud Plinium. 744
Medimnus Atticus ſex modiorum 356 quot ſiculus 846
Meditatio campeſtris (exercitium militare) quæ & unde dicta. 340
Medullus mons quot milliarium foſſâ ab Auguſto cinctus. 337
Pomp. Mela citatus. 671
Melancrœna & Melanecranis, ſporti ſpecies 595
Melissus Grammaticus Præfectus Bibliothecæ Octaviæ ab Auguſto. 1151
Membranarum ſcriptioni aptarum conficiendarum ratio quæ occaſione Pergami reperta. 1125-1128
Ar. Menander J. L. citatus. 335 34. 382
Menander Hiſtoricus citatus. 225
Menapii ſive Menapiſci, populi qui. 1352
Menauli, quod poſteriori ætate teli genus. 608
Mens quæ avocatur, nihil attendit, ut nihil intentè videt oculus variè ſe inflectens. 409
Menſa ſine ſalino profana. 873
Menſæ an in caſtris Romanis: ceſpites potius earum loco. 361
Menſæ forma. 1478
Menſa quibuſdam Veſta vocata. quare. 1075
Mercenarii auxiliares qui primi Romanis. 44 45
Merces exoticæ & quales, [illegible] ſolvere debebant vel [illegible] quæ aliòqui à portoriis libera. 651
Mercidunus vel Mercidannus [illegible] 1411
Hier. Mercurialis allegatus [illegible]
Meretricum numerus ingens [illegible]
Meretriciæ cellæ. [illegible]
Meretricium vectigal à quibus Imperatoribus inſtitutum: ad quos uſus converſum ab Imp. Alexandro Severo. 79.
Meridiani, non inter veros legitimosque gladiatores, ſed qui: [illegible] ſine arte, ſeminudi. 91
Μεσάγκυλα Græcorum quid. 61.
Meſopotamia ab Oriente imperio Romana adjecta à Trajano: ſed ea ſuâ ſponte reddidit Hadrianus. 6[illegible]
Meſſallæ cujuſdam eſſianis prodigalitas in ludos ſcenicos. 728
Meta quid Feſto. 333 334
Metallorum, auri, argenti, [illegible] rum rerum. fodinæ [illegible] Romanis in diverſis provinciis: [illegible] ſolius Principes. Tum quantus è metallis reditus juſti [illegible] exiſtimandi: ad ea ſæpè damnati [illegible] xii: quod Ægyptiorum inventum. 706 707
Metare & metari quid propriè 331 & varia translata vox. 331
Metata & Metacula, pro hoſpitiis 331
Metatores caſtrorum qui olim: qui ævo poſteriore. 3[illegible]
Metatorium in Hiſt. Eccl. domus advenientibus parata 333
Metatura Novatiano quid. 331
Metaturæ in caſtris ad vexilla, ſeu pinnulos diverſi colores, item ad [illegible] las factæ. 333 334
Metellæ, in hoſtes è muris, [illegible] ſaxa effundentes, quomodo confectæ. 627
Metelli Proconſulis in Hiſpania [illegible] à Salluſtio deſcriptus. 830
L. Metellus Pontifex. Palladium è templo Veſtæ incendio flagrante rapiens. cæcus factus 1091
Metellorum cognomen Celer. 113
Metreta Attica quot congiorum. 840
Mexici ab antiquo Scholæ publicæ. [illegible] ſtat collegiorum quæ hodie in Academiis. 1416
Michaëla Bylevia, Virgo [illegible] [illegible]

Digitized by Google

vanſi, D. Virgini Aſpricolli de- ... ram, à ſanguore vario mixtoque ... ata. 1327
... itiones gentium à variis, præter... Romanis, quo conſilio inſtitu... 690
... ris virtus quanti in quovis pu... co ſtatu facienda. 816
... ri fidei continendæ ſaluberri... m, non miſceri viribus. 74 75
... es ad opera hodie induci debe... ſuaſu, imperio, exemplo, ex... itiis militaribus inſtruendi: legi... compelcendi: omnia ad mo... Romanum. 401.402
... es antiquitus apud Rom: in gene... aut cives aut ſocii 111. mili... legere, ſcribere, unde dictum 413
... es primò apud Rom. ſolenni ... ctu tantum in urbe lecti, & ... omodo forte etiam in quibuſ... m admixtâ: in re verò ſubita ... tim capti, ſine ſolenni dilectu, ... i inde ſubitarii dicti: & quo... do id factum: anxiè autem le... ab ætate, genere, moribus, ... & à cenſu: at quinquagenarii ... nollent, ſcribi non poterant. 29. 30. 31. 32
... es poſtmodò, auctâ re Romanâ, ... regionibus ſcripti, miſſis undi... conquiſitoribus aut triumviris ... id creatis: quandoque etiam Se... toribus & legionum legatis: in... nonnunquam tirones pro cu... que opibus: atque id olim ex ... is ingenuis: poſt & ex libertis, ... idem ex ſervis ergaſtulis &c. 50. ... quin & Imperatoris nomine, ... ndoque inſcripti aut in cute pun... aliove ſtigmate 52. cæterum ſive ... lecti ſive ſorte lecti, antiquo mo... nominatim citati: atque in eo ob... vatum ut primus boni ominis no... ine citaretur, ut Valerius, Salvius ... 30 31
... tes ante bellum bello præparandi ... tercitiis militaribus: qualia illa ... ad Romanos 339. & ſeq. inter ex... ra rupibus verſabant. 573
... ites ſinguli certum ſuum locum ... acie aut agmine ex more ſeu præ... ſcripto Centurionis norunt, quem ... eliquiſſe ſæpè capitale 184. in ſingu... is manipulis quot in latum, quot in ... ongum aut profundum conſtituti ... 06. 207. tum quanti in quarto lo... o in acie conſiſtere poſſint 207. 208

Milites Romani laboribus mirè ſueti & ſuprà alias gentes facti 318. 334. opera omnia & machinas militares celerrimè ii ipſi conficiebant ad deſtinationē fabrorum, qui in eum finem in exercitu 540. 588 quæ in agmine, quantique ponderis, eis gerenda, & ratio gerendi: eaque è Columna Trajana repræſentata 319. 320. ipſi foſſas, vallum atque id accincti, ſtruebant, excubias ſtationeſque obibant 274. 279. & qui ad talia opera obligati & munifices, qui eis omnibus valarent, Immunes, Principales, Beneficiarii, Promoti &c. dicebantur 279. etiam autem in pace ſtruendis operibus exerciti milites: ejuſq; Exempla. 337 338
Milites Romani nullo publico ære militarunt annis ab V. C. plus trecentis: quæ poſtea ſtipendii ratio 351. & ſeq. frumenti eis quantum dimenſum menſtruum 356 quid opſoniorum aut cibariorum datum in ſtipendium 357. ipſi ſibi panem pinſebant 359. bis in die cibum ſumſere & quomodo 358: præter ſtipendium pecuniarium emolumenta eis multa, & quæ 358
Milites Rom: quot annos militare tenebantur. 390. & ſeq.
Militum ditiorum armatura plenior quàm inferiorum claſſium 146. quæ militaria dona 369. 370. coronis aut aliis inſignibus ob virtutem honorati, eiſdem conſpicui in ludis, triumphis, & alibi, ſpectare aut ſpectandos ſe præbere poterant. 373. 374
Milites ſub Principibus dignioribus capite puniri non poterant à ducibus exercitus 378 quomodo milites delinquentes, & ubi, pro qualitate delicti puniti. 376
Militum peditum quot genera in ſingulis legionibus. 54
Milites cum pilis & ſignis circumſtabant tribunal in allocutione Imperatoris. 216
Milites ſepulti ad tubam. 222
Milites Romani nuſquam violenti aut feroces niſi in hoſtem. 403
Militum terrâ marique tutando Imperio perpetuò diſpoſitorum quot militia Romanis. 684
Milites per bella civilia Romanorum ſeminarium Senatoriarum & divitum familiarum. 734
Militum cum ſuis calonibus, ſervis, quantus numerus Romæ. 760

Fffff
Mi-

Milites quasi pilleorum quand ... nere usi 1041
Militis cujuſdam Romani clade Cannenſi mira ad extremum fortitudo. 822
Militiæ Romanæ ratio in genere laudata 7. 8 14 quando & quomodo depravata ac in mollitiem prolapſa 14. 251. ejus cognitio cui rei utilis ſit aut eſſe poſſit 9. 13 14
Militiæ definitio & diviſio 15. 16. ejus apud Romanos à quo ætatis anno initium. quæ meta: tum apud Græcos 19. 20. olim non continua, ſed quomodo interpellata. 20
Militiæ apud Romanos non adſcripti tenuioris conditionis homines bonâ & compoſitâ republica: & cur: tenuiores militiæ navali, quæ illis vilior, adſcripti 21. 22. 23. corruptâ autem republicâ, aut in neceſſitate aliter 414
Militiam detrectantes quomodo apud Rom: puniti 32. 33. detrectandi cauſſas cognoſcebant conſules: interdum & tribuni plebis & quæ juſtæ detrectandi cauſſæ. 34
Militiæ certus annorum numerus definitus apud Rom. quis equiti, quis pediti ante eos finitos ſi quis ſubduxiſſet, mors aut ſervitus pœna. 390
Militiam mutare, inter ignominias militares Romanorum: & quid. 389
Militiæ Romanæ quæ commoda, ſive emeritæ ſive aliter. 392 393. 615
Militia veterum & nova temperandæ, ut perfecta fiat. 400
Militiæ Romanæ modi quaſi breve compendium. 819
de Militia Romana Lipſii ſcriptum, ſpecimen Hiſtoricæ Facis, in quot partes diviſum, & quæ ſingulæ 10. 11. ejus modus & ordo 25. Philippo III. Hiſpaniarum Principi (poſt Regi) inſcriptum. 5 6.7.
Millenaria nota ∞. Priſciano X. circumſcriptum nominatur; ejus ignoratio, & cum denaris nota confuſio ſæpè erroribus cauſſam dedit in vetuſtis codicibus, 852. 902
Milliaribus diſtinguendis lapides poſiti à Rom: quales etiam hodiè exſtant: hinc lapidis vox pro milliari. 794
Milliaria columna aurea (ſivè milliarium aureum) in foro Romano cui fini, ab Auguſto ſtatuta. 752
Milliariç oleæ, q ç Plinio. 591
Milliarii Apri, mille ... grandes
Miltiades an vineis & teſtud... milit a uſus.
Mina Attica drachmarum c...
Minerva eximiè Domitiano ...
Minervæ templum Romæ in ... Nervæ, an circa
Minervæ urbicę ſimulachrum ... Nautio quodam clatum, ar... cum Palladio.
Minio areæ ſtratæ loco arenæ, ...
Minotaurus etiam inter ſigna ... Romanis, cur.
Minturnenſis Amphitheatri re... hodiè ſpectantur non longe ... Campanię fluvio.
Minutius Felix citatus. 15... 1154
Miracula vera triplici nota à fa... cernuntur, quibus & quom... Tu cur miracula Deus hodie ... in Sanctorum & maximè Div... matris quàm in ſuo ipſo nomine ... 1252. 1...
Miracula introitus ad fidem 1231. ... vis miraculorum in genere, aſſe... & quis eorum fructus. 1251...
Joan: Miræus Epiſcopus Antverp... miracula D. Aſpricolſis fideliter... ploravit & inquiſivit.
Aubert: Miræus, Canon: Antver: L... ſuppeditavit Acta Miraculorum ... Virginis Hallenſis.
Miſenenſis Claſſis & Ravennat... Auguſto inſtitutæ, cur ... tæ: quot in ſingulas Cohortes ... nariæ: ex cujus generis mili... quarum provinciarum ſingu... lam. Miſenum autem quis ... ad eum etiam in terra caſtra ... Phari ſeu turres, ad noctu præ... dum: tum quot navium claſſis ... ſenenſis. 1104
Miſſilia & jacula, cui uſui & ... militia.
Miſſilia dona aut eorum indices ... tulæ, in populum in ſpectaculis ... ſa, unde ſic dicta, & quæ ... nonnunquam rerum 737. coru... populum ſpargendorum loco C... ſules poſteriori ævo quot pondo ... præſtare obligati in ... aquęductuum.
Miſſio militaris quotuplex: quæ ſign...

Digitized by Google

quid à miſſione differat Exauctoratio: honeſtæ miſſionis quæ commoda, tum alia eò facientia 18.19 35. 390.391.392
Miſſio in gladiatura quid: quomodo differat à Rude: impetranda victis gladiatoribus à populo, editore, vel in præſens, Imperatore: adverſarius dandi jus non habebat, hinc mittere, miſſionem dare 975. ſine miſſione pugnare quid, quę phraſis à variis ſcriptoribus decenter ad alia translata 975
Mithimaës, Peruänis, qui. 691
Mittere principia, quid in re militari. 243
Modeſtinus J. S. citatus. 293.383
Modeſtus de voc. Mil. citatus. 424
Modius quot libras Romanas pendat. 723
Modii ſex in medimno Attico: quatuor ergo dimenſum menſtruum militum: ut & fortè ſervorum. 356
Molæ Romanis ut plurimùm non niſi manuariæ, à ſervis volvendę 628. exercitu, autem in jumentis latę. 359
Molares lapides integrè muris in hoſtes hoſtileſve machinas proturbati: ii autem quales. 626.627
Molares etiam lapides balliſtis in machinas hoſtiles adventantes excuſſi. 639.650
Monachis Græcis crux aut cruces in veſtibus: Abyſſinis etiam in manibus geſtare. 1221
Monangones Heronis, quid: & an vera ea vox. 567
Moneta nigra quadrans. 1467
Monumenta ſepulchralia antiquitus paſſim viarum margines prætexebant, magnæ viatorum oblectationi, ſæpè & monitioni. 796
Morbi impedimenta animi, ut catenæ, corporis vincti. 409
Morbidi à militia excuſati. 34
Balt. Moreti Carmen in libros Lipſii de cruce. 1152
Ant. Morillonus allegatus. 1226.1229 1230
Mors, in malis aſylum, in tempeſtate portus, in ægritudine ſanitas. 810
Mortuos ſponte aut caſu, niſi Judice permittente, tangere non licet. 1287
Mortui quandoque in crucem acti à veteribus, ad infamiam. 1207
Moſchopulus citatus. 419
Moyſes repertor machinarum. 470
Mucia Veſtalis inceſti damnata & viva defoſſa. 1106
Muli Mariani, quid: atque inde proverbium. 122
ad Mulos Imperatoris ſeu Ducis militaris pecunia è publico data apud Romanos. 244
Mullus quis piſcis, quanti aliquando Romæ vænierit. 831
Multiplicare ordines in aciè quid. 207
Munia militaria quę dicantur. 286
Munifices milites qui. 279.28
in Municipiis ludi ſeu ſcholæ gladiatorię. 910
Munitio pleraque poſteriori ævo deſita apud Romanos, interdum tamen renovata. 282 283
Munitionum bellicarum veterum quæ hodiè etiam utiles eſſe poſſint. 644. 645
Munus, propriè officium. & munis, officioſus. 289
Munus pro ſpectaculo gladiatorio, creberrimum, unde. 889
Munera funebria in penula pullâ ſpectare moris, alia in toga. 906.907
Munus pronuntiare, oſtendere, proponere, id eſt, diem ejus futuri, nominaque & Paria gladiatorum, libellis publicè propoſitis alliciendæ plebi prædicere, nec id ſolùm libellis factum: ſæpè etiam tabulis pictis, & quis rei auctor 964.965
Munerarius, qui munus gladiatorium præbebat, cujus vocis primus auctor Auguſtus. 889
Munerarius in vita aut cæde gladiatoris victi plerumque ſe conformabat ad voluntatem populi. 977
Munerario arma gladiatorum inſpicienda exhibita ante ludos. 966
Munerarii libelli qui. 965
Munerator pro Munerario. 890
M. Ant. Muretus laudatus aut memoratus. 973. ejus opinio de cauſſa ſanguinis miſſionis in furti pœna militari rejecta 380. editio ejus Senecæ qualis. 107
Murices ſparſi impediendo hoſti utiles: & quid ii 625. iis etiam Perſæ uſi. 650
Murices ferrei igniti faciendo incendio. 630
Murus aream aut Arenam amphitheatralem ambiens cujus altitudinis. 1020

Digitized by Google

Muralis Corona & illi affinis Caſtrenſis, quæ, quales & quibus de cauſſis datæ. 570

Muri veterum quantæ firmitatis, altitudinis magnitudiniſque, ex Vegetio, Vitruvio & aliis demonſtratum & quorumdam figuræ, quomodo ferro, ære, plumbo, lapides in iis connexi. 579 580

In Muris obliquos flexus & ſinus introrſus ducendi artificium ab antiquis: cui fini. 581

Muri lunatâ formâ introrſus ducti, ſi ab hoſte dejecta pars priorum. 639

Murorum Gallicorum veterum deſcriptio è Cæſare: eaque fuſius explicata 583. 584. figura. 586

Murorum ſtupendi operis exempla duo, Carthaginis & Hieroſolymorum. 581 582 584

Muri altius educti remedium contra turres hoſtiles. 635

Muri valdè alti cur hodiè contemnantur. 581 582

Muros antiquos urbis Romæ qui conſtraxerint: hodierni ſunt ab Hadriano Pont. 755

Murus, Latinis poſterioribus pro legione. 418

Muſcam cur ſe pro ſcuti inſigni habere Spartanus quidam dixerit. 434

Muſculus inter machinas militares quid: unde nomen: cui uſui: à vineis & pluteis quomodo differens: ſub teſtudinum generali nomine comprehenſus à Græcis & Vegetio: ejuſque deſcriptiones, alia Vegetii, alia Cæſaris: tum Icones Muſculi Cæſariani, item vulgò putati 500. 502. & 504. auxilium contra Muſculos, ſaxa & ignes. 629

Muſquettorum hodiernorum vis & impetus. 395

Mutitare & mutitatio, priſcis, cùm convivia & dominia inter ſe alternarent. 922

Mycaleſſi in Bœtia celebris olim ludus literarius. 1416 1417

Myrmillones gladiatores unde dicti: è Gallis petiti, & Gallicè crupellarii forte vocati: eorum pugnandi ratio, quæ arma: & cum quibus compoſiti 945. 946. non eſſe eoſdem cum Secutoribus. 939

N.

NAmurum opidum ad Moſam, unde dictum, vulgo malè Namurcum. 1314

Nani in Arena quandoque inter ſe apud Romanos commiſſi. 951

Pet. Nannius Alcmarianus allegatus. 1411

Franc. Nanſius allegatus. 1126

Naphta oleum aquâ acrius excitatur. 651

Narciſſus libertus Claudii prætor. 742

Narſes Urbis Romæ muros confecit. 711

Naſſoviæ gentis in Belgicam unde origo. 1351

Natatio ſummæ curæ Romanis in exercitiis militaribus imo & univerſa totius juventutis. 342 343

Nationes exteræ in certis ſere urbis Romæ partibus unaquæque domicilia ſua ſternebant. 719

Navalis corona, quæ, qualis, quo merito data, diſjuncta à Roſtrata. 301

Navalis militia Romanis ſemper vilis: eique adſcripti tenuiores, libertini & alii viliores 23.651. iique in viginti quinque annorum militiam obligati. 391

Naves etiam quarum in mari uſus, militeſ conficiebant: nedum ratis ſtruendis in flumine poterant: proinde nunquam iis cum alibi Romanis navium copia deeſſe poterat vel in fluvio hoſtili. 540 541

Naves cubiculares, roſtratæ, lectoriæ, quæ ſingulæ. 613

Naves ſolutiles inventæ, quæ in ipſa Arena ſubito laxatæ emitterent omne genus ferarum: ſuxerine Romani an exemplo à ſacra arca Noachi. 1016

Nauticæ ſcalæ quæ 412

Nautici milites in XXV. annos militiæ obligati. 391

Nautius quidam è Comitibus Æneæ, Minervæ Urbicæ ſimulachrum quod Troja extuliſſe fertur, an idem cum Palladio. 1095

Nazarius Panegyricus ſcriptor citatus. 67.457.705

Ant. Nebriſſenſis allegatus. 650

Neleus quidam ad quem Bibliotheca Ariſtotelis hereditate pervenit, quid ea fecerit. 1107

Neap-

mauſi Amphitheatrum, antiquum 655. id olim non unicè maxima: e-us forma repræſentata: Gothis aliquan do loco arcis habitum, nomine rattidii Arcnatum 1000. foramina in eo mirt ora ill gandis velis. 1036
ptuni etymon verum quod 875
eo ſummum opum precium exiſtimabat, eas effundere 737. Romam quoad ordinem & decorem ædificiorum valdè ornare ſtuduit, poſt incendium a ſe eo fini, ut putant, excitatum 764, ædium ejus incredibilis magnificentia deſcripta à Suetonio 107. amphitheatrum, etſi tantum ligneum, magnificum ſtruxit 1047. theatrum totum auro illevit & omnia ad id ſpectantia inſtrumenta fecit aurea &c. 726. quibus velis ſpectacula contra æſtum obtexerit 1037 1038. quantæ prodigalitatis miſſilia per ludos in populum ſparſerit. 727 tro quos Senatores & quot Equites ad ferrum exhibuerit. 929. 980
erva Imper. aliqua ſpectaculorum genera ſuſtulit, non gladiatores 904
ervorum uſus maximè requiſitus ad tormenta bellica, ut baliſtas &c. & quorum animalium. 572
icæna Synodus citata. 416
icephorus Calliſtus citatus 784. 845. 905. ejus errores. 856
icephorus Gregoras citatus 346 1241 1221. 1232
icetas Choniates citatus 123. 151. 346. 504. 537. 630. 846
icolaus Biarra, Epirotarum alæ Præfectus, à lethali vulnere & viginti plagis, in vocata D. Virgine Hallenſi ſanatus. 1281
icolai V. Pontificis diplomi indulgentiarum Capella D. Virginis Hallenſis indultarum. 1289 1290
Nicolai Langii uxor, votis à marito D. Virgini Hallenſi factis, intra paucas horas à graviſſimo morbo plenè revaluit. 1282
Nicolaus puer Leodicenſis, luminibus captus. & toto corpore æger aut impotens, ab utraque labe ope D. Virginis Hallenſis ſanatus. 1260. 1261
Nidi librorum qui Martiali. 1136
Nigræ ſorores, ſuâ ipſæ induſtriâ Lovanii ſurrexerunt: & quando templum ſtruxerint. 1405
Nili cataractæ, deſerta Africæ, & mons Atlas, termini Imperii Romani à Meridie ſub Auguſto. 670
Nivella, ſeu ut olim vocata, Nivigella, Brabantiæ Comitatus titulo inſigne opidum, 1366
Nobilis quidam vir Antverpiæ, à D. Virgine Hallenſi præſervatus à malo. 1281
Nobilis Bavarus ope D. Virginis Hallenſis ſanatus. 1278
Nobilitatis Europææ hodie inſignes aurei. unde. 368
Nodus pro amento. 614
Nomen fauſti & boni ominis captatum in primo milite ad militiam citando. 21
Nomen quid? 1473, quando, impoſitum? 1472
Nomina manumiſſorum ſeu libertorum. 1474 fœminarum ibid. adoptivorum. 1475
Nomina Principum ſignis militaribus inſcripta. 193
Nomina plerumque tria: Prænomen: Nomen & Cognomen. 1472
Nomina ſervorum à Prænomine Dominorum 1474. vel à patria. ibid.
ad Nomen citari, ad nomen reſpondere et dictiones formulares in cenſu aut dilatu. 32
Nonis aut circa Nonas menſium, frumenti largitiones fieri ſolitæ à Romanis 722
Nonius Marcellus correctus. 166 922 1195. 1200. idem citatus 33 40. 85. 118. 569. 572. 609. 629. 1153. 1195. 1200
Nonnus Poëta citatus 1175. 1177 1182 1183 1184 1187 1226
S. Norbertus Archiepiſcopus Magdeburgenſis inſtitutor Ordinis Præmonſtratenſis. 1423
Normanni (vel Normanni) qui populi: po illimas Europæ regiones depopulati, aliquibus etiam aut vi aut pacto occupatis: à variis inſuper regibus & dynaſtis capti aut repreſſi potius, quam verè victi, tandem in Lovanienſi agro ab Arnulpho Imperatore maximam cladem paſſi. 1351. 1352. 1353
Noſſe multa malle, quàm à multis, verè docti eſt 959
Notitiæ Imperii liber citatus 152. 198. 433. 435. 563 612. 690. 754 766 767. 778. 799. 804
Nova Roma Byzantium ſive Conſtantinopolis. 710
Novatianus citatus. 333

 Novel-

Novellæ Juſtiniani correctæ 683. citatæ 153. 413. 1232
Novus Orbis coloniis ab Hiſpanis prudenti conſilio impletus 686. ejus incolarum miræ ſimplicitatis erronea credulitas 530. eorum quidam exhilarandi ſui gratia è mortui cranio bibere ſoliti 921. virgines perpetuas multas ſoli religioſè ſacrare ſoliti. 1111
Nox Romanis in quatuor vigilias diviſa: in tres partes Græcis. 307
Nudati ſupplicio afficiendi cur à veteribus plerique. 1180
Numa Capitolium vetus dictum, Romæ condidit 768. quàm multa templa ſtruxerit 768. 778 Veſtam Alba Romam tranſtulit 1078. templum ei ibi, & quidquid ad certum & ſolennem ejus cultum inſtituit 1079 quatuor tantum, & quas, Veſtales cepit. 1084. 1085
Numantiæ circumvallatæ deſcriptio ex Appiano 508. 509. item Iconiſmus. 511
N: Numerius. 1473
Numerus & Numeri, manus militaris, ſive pro cohortibus, ſive pro legionibus 67. 418. 527
Numerorum liber citatus. 1169
in Numeris ſæpè peccatum ab exſcriptoribus veterum Codicum. 852. 853. 902
Numidæ equites duûm generum ſuêre, eorumque equi deſcripti 165. eorum pavor contra veteranos Romanos. 821
Numiſma cenſus in Evangelio; aut Cenſus Heſychio. 700
Nummorum aliquot veterũ inſcriptiones citatæ & explicatæ: quorumdam etiam imagines repræſentatæ 40. 187. 1008. 1076. 1081. 1086. 1096. 1098. 1214. 1215. 1227
Nymphidius quantum donativum militibus nomine Galbæ promiſerit. 738
Νυμφίς βίος, proverbium. 986

O.

Obedientiæ militaris Romanorum inſigne exemplum. 820
Obeliſci integri etiam nuper Romæ tranſlati. 778
Oblatio inter tributi genera, ſeu tributum voluntarium. 718
Obliqua acies quæ. 220
Oblonga forma caſtrorum Vegetii, quæ quadra, aut quadrangula, ſed ſed non æquilatera. 272
Obſcœna an aliqua pars ludi in Amphitheatro dicta. 989
Jul: Obſequens citatus. 109
Obſidionalis corona quæ, qualis & ob quam cauſſam donata: cum Murali confuſa ab Ammiano. 370
Oceanus Orientalis, id eſt, mare Indicum, ſeu, ut veteribus, mare Rubrum. 671
Oceanus ab Occidente terminus Imperii Romani ſub Auguſto. 670
Ocreæ quales peditibus Romanis ſingulis an duæ, an una: in utro crure. 155. 428
Ocriculi in Umbria reliquiæ hodie Amphitheatri. 1054
P. Octavius quidam quanti mullum piſcem emerit. 831
Oculus cauſſarius, pro morbido oculo. 35
Oculus variè ſe inflectens, nihil incertè videt, ſic mens quæ avocatur. 409
Oculi obligati ſuſpendendis proavorum ævo. 1258
Odeum quid & cui fini. 719
Odorati imbres, quid Senecæ patri & Apulejo. 1034
Odryſæ Thraces, quàm immaniter efferi. 941
Oleæ milliariæ quæ Plinio. 591
Oleagina corona inter præmia militaria cujus dignitatis apud Rom. 371
Olei modicum Veſtali ob inceſtum defoſſæ appoſitum, cur 1107
Oliverus Leefdalius, vir nobilis, in Syriam Bruxellà miſſus liberando Godefrido Barbato captivo, feliciter re confectà, Principem redux 1360
Oliverius Tempeſtus Hallas aggreſſus repellitur. 1256
Ollæ inter inſtrumenta militum Romanorum. 359
Olympiodori Excerpta è Bibliotheca Photii citata. 724. 728. 744. 751. 787. 805
Onomaſticon vetus correctum. 948
Onufrius Panvinius allegatus. 795. 1125
Opalia in eundem diem incidebant in quem Saturnalia. 877
Opera quàm admiranda Romani fecerint, ſive Temporaria ſive ſtabilia

, oſtenſum toto libro tertio ma
itudinis Romanæ Lipſii 745.746.
ſeq.
a militaria quàm utilia, quàm
ndabilia, Romanorum, & quàm
ſtanda 401. 402. omnia opera
ucturæ melioris ſtupenda à militi-
s Romanis quomodo poſſint fa-
i. 337
um nomina more Romano non
eo qui ſtruxit indita, ſed ab eo
i dedicavit. 1008.1009
Romanorum quantæ, ſeu publicæ
privatæ, oſtenſum toto libro ſe-
ndo magnitudinis Romanæ Lipſii
692.693 & ſeq.
ianus citatus. 480
ugnatio bellica opidorum &c Ro-
anis alia ſubita, alia diuturna: illa
alis 474. qualis iſta. 506
ugnatio opidi tutior id eſt, opidum
ntra oppugnationem tutius, Hirtio.
523
Dea, eadem quæ Rhea, uxor Sa-
urni. 879 873
... & ὀψωνιασμός, pro pecunia
ipendii, unde. 351
oniorum quid in ſtipendium è pu-
lico militibus apud Rom. datum.
357
tatus Milevitanus citatus. 133
tionatus, munus optionis, à quibus
umtum aut datum. 101
tiones velut vicarii in centuriis Cen-
urionum & in turmis decurionum:
ab ipſis lecti: atque inde ſic dicti 85.
an iidem qui Polybio Uragi & Li-
vio ſuccenturiones ibid. in legione
Romana quot 112 à tergo centuria-
rum ſuarum 182. aliquando etiam
centuriones vocati. 417
t. Orantus laudatus & allegatus 123.
ei à Lipſio in Poliorceticis perſona
tributa 466.467. & ſeq.
bel, incognitum gladiatorum ge-
nus. 952
cheſtra quis & quorum in ſpectacu-
lis locus. 1929
do vita & animæ mundi. Ejus ſemper
obſervantiſſimus Lipſius & ſignan-
ter in omnibus ſcriptis. 1349
rdines populi Romani tres diſcreta
loca in ſpectaculis habebant in Am-
phitheatro autem quæ ſingulæ.
1029
Ordo in militari Romanorum quàm
laudabilis, & multis ille etiam ho-
diè inimitabilis & imitandus. 354
Ordo militaris generaliter conſidera-
tus, ac in genera ac partes tributus.
54
Ordinum in legionibus nomina, ut
Haſtatorum, Principum &c. poſt
Sullam in re Romana quidam man-
ſerunt: ſed non ipſi amplius accura-
tè ſecundum genera in aciebus diſtin-
cta. 214
Ordo, pro Manipuli parte dimidiata:
Centuria alio nomine, aliquando &
pro toto Manipulo 59. 63. Ordini
cuique ſuus Centurio, an & ſuus
Vexillarius, in imo videlicet Mani-
pulo duo Vexilla. 64 65.56
Ordinum ductores, id eſt. Centuriones
58. qui Ordines primi, qui inferio-
res in militia: & Primi Ordines, Or-
dinumve Principes, aliquando di-
ctum, pro, Primi Centuriones 90.
91. an autem Ordines, ſive Centu-
riæ, etiam Sociis, ut Romanis, 78.
tum Ordinis in militibus ducibuſque
tabella vel Synopſis. 111.112
Ordo in pugna aut acie Romanis per-
petuo ferè unus & quis 170. & ſeq.
Ordines in acie, pro lineis virorum
ſingulis in latitudinem aut in altitu-
dinem ſive profundum 207. 208.
214. Ordines multiplicare in acie
quid 207. Ordine excedere in acie
vel agmine militi apud Rom: ſæpè
capitale. 184. 185.383
Ordines pro legionibus, ut Græcis
τάγματα. 418
Ordines militares ſive promotiones,
favore Principum conferri ubi cepe-
re, infractum paulatim omne robur
militiæ Romanæ. 82.83
Ordo & diſtinctio locorum in Amphi-
theatro quales: quando id diſcrimen
ſedendi factum. 1029
Ordinibus Brabantiæ Libri de cruce à
Lipſio inſcripti. 1143
Ordinarii Gladiatores, item Fugitives,
qui legitimo tempore, loco & ap-
paratu inducti, diverſi à Poſtulatiis
&c. 961.
Ordinatio Peditum poſt dilectum quo-
modo & ubi facta. 55
ab Oriente res & vigor, pleræque adeo
artium, in occidentem tendunt. 561
673
Orientales quidam populi ad mentam
Bibere non ſoliti 935
Ornamenta, pro armis quibus vel in-
fligitur vel propulſatur ictus: hinc,
Ornamenta gladiatorum: & per Or-

numenta ſerit. 963

Paul: Oroſius citatus 28 88. 337. 623 654 754. 1133. 1174

Ab. Ortelius allegatus 646. inſcriptus ei à Lipſio Libellus de Amphitheatris quæ extra Romam. 1051

Olex in Hiſpania ludus literarius institutus à Sertorio. 1420

Oſcedo veterum, morbus creditus qui hodiè ſcorbutus. 1317

Hier. Oſorius de rebus Emanuelis Regis allegatus. 669

Oſtendere munus (Gladiatorium) quid 564

Oſymanduas Ægypti Rex primus Bibliothecam ſacram ſtruxit, & ψυχῆς ἰατρεῖον inſcripſit. 1123

M. Sal: Otho duo millia Gladiatorum contra Vitellium armavit. 902

Otho Friſingenſis, item alter ejus continuator, correcti 565. Idem citatus 346.494

Otho Lotharingiæ Dux, Caroli filius, ubi ſepultus: 1366

Otho Comes Lovanienſis. Henrici 8. Lamberti I nepos, puer obiit. 1368

Ovidius correctus 39. 58. 1157. Idem explicatus aut ſaltem citatus 39 73. 88. 93. 105. 116. 189. 220. 223. 333. 392. 395. 433. 513. 571. 643 783. 884. 901. 908. 970. 975. 981. 982. 1003. 1011 1030 1035. 1041. 1073. 1074. 1077. 1079. 1080. 1082 1083. 1084. 1089. 1091. 1092. 1095 1097. 1101. 1105. 1106. 1107. 1131 1156. 1209

Oxonienſis collegii in Anglia magnificentia & opes. 1413

Oxus amnis quomodo ab Alexandro trajectus. 542

P.

PÆan Græcorum duplex: quid; & tum quis Chriſtianis Pæan victorialis. 231

Pædogogia Academiæ Lovanienſis, quid, quot & quæ. 1412

Pagus pro Tractum, ditione vel Regione. 1373

Palæſtritæ apti, qui. 591

Palamedes inventor teſſerarum: ſed incertum luſoriarum, an militarium 296. ſpecularis ſignificationis per ignes aut faces inventor pleriſque. 313

Palaria, inter exercitia militaria, præcipuè tironum, quid fuerint, eorumque modus. 848

Palatina Bibliotheca Romæ, quo loco, quando & à quo ſtructa: à quo [illegible] dem combuſta. 1131

Palatini ſive Aulæ Principum [illegible] quanto olim numero Romæ. [illegible]

Palladia Græcis [illegible] Palladis Palladium [illegible] cœlo delapſum, & in [illegible] an idem ſit quod Romæ pro [illegible] Imperii in æde Veſtæ ſervatum ſic vulgò pleriſque creditum [illegible] tum videlicet ab Ænea: cum [illegible] niſi falſam & aſiam [illegible] abſtuliſſent: hoc autem [illegible] Penu, & an in dolio incluſum, [illegible] ditum a Veſtalibus 1193 1094. [illegible]

Pallium [illegible], quid [illegible]

Palliolum valetudinariorum [illegible] tiorum veſtis 906 [illegible] lo ſive pallio caput tegere 1041 1044

Palliolatus quid. 1044

Palma Gladiatorum, ſignum victoriæ. 93[illegible]

Palmapus quæ menſura. 1[illegible]

Palmus major, ſpithama Græcis [illegible] Palmus major item minor, quot digitorum ſinguli. 600. 1[illegible]

Paludamentum quid, unde dictum: [illegible] natus militaris & inſigne: & [illegible] ſimùm cujus: Imperatoris [illegible] quale & cujus coloris. 106. 107. [illegible]

Paludatus quis. [illegible]

Palumbus, Gladiatoris tamen nomen [illegible]

Palus, nomen proprium gladiatoris cujuſdam, quod allusum à Commodo. [illegible]

Pan unde cornutus dictus [illegible] ctor primus pugnam cum [illegible] incipiendi & inde d[illegible]

Panici te rores. 231

Panegyrici veteres non addito auctoris nomine citati. 142. 146. 16[illegible]. 1[illegible] 206 580. 699 814 [illegible]

Panellenium ab Hadriano Imp Athenis ſtructum, & in eo Bibliotheca 11[illegible]

Panis frumenti loco in plebem publico dari quando cœperit: [illegible] ſolitus, & unde n. Gradilis, item Palatinus & Fiſcalis dictus: cui [illegible] ris: an & in capita datus. 7[illegible]

Panis bis coctus, Buccellatum dictus Græculis poſterioribus [illegible] Paxamadium. [illegible]

Panis ſubitanei coquendi militaris ratio: panem autem caſtum [illegible] in caſtris verſitum, ſed ipſe [illegible] quilibet miles. 8[illegible]

Panis

Digitized by Google

...oed excaus non laudabilis marci... 910
...modicum appositum Vestaii ob ...stum defossæ eur. 1107
...itiicia gloria eadem olim Lovanii ...r nunc in Anglia. 1382.1397
...onii equites scutis hodie utuntur ...in vigiliis hodiè mutuo sibi ac...dount & quid. 310
...oplia Romanorum laudata. 397
...thea & Pantheus, id est, omnino, ea, vel deus, hinc Panthea Veneris nomine consecrata drusilla à fratre Caligula 775
...ntheon templum Romæ à M. Agrippa quando structum, quando dedicatum & unde sic dictum plures in eo dii, sed præcipuus & primus Jupiter Ultor 775. judicio Sedri ...nicum consummatæ architecturæ exemplar habendum: ambit sub Tito, refecit Domitianus: sub Trajano fulmine ictum conflagravit: restitutum ab Hadriano: tandem à Bonifacio IV. Pont. B. Virgini dedicatum: alibi eiusdem eo nomine templa: tecti tegulæ æreæ deauratæ inde ablatæ a Constantio Heraclii filio, tandem in Saracenorum manus delapsæ. 776 777
...pinianus J. C. citatus. 93
...Papirius Cursor inter eximios duces Romanos: vel Alexandro Magno opponendus, Livio 682. ejus de Samnitibus triumphi quantæ manubiæ 712
...ralipomenon libri citati. 472
...rameriúm, παραμήριον & παραξιφίδιον ...χεῖρα, idem quod pugio, sica 130. 438
...rapegmata quid Vitruvio. 1047
...rapetti hodierni, veteribus loricæ dicti. 536
παραξιφίδιον, pugio. 439
παραζώνιον. Parazonium. & παραμήριον μάχαιρα pugio, sica 130. 438
παραζωστρίς, gladiolus, pugio. 438
...rcensis cœnobium Lovanio vicinum, ordinis Præmonstratensis, à quo institutum, & unde vocati monachi. 1423
...arisensis schola, mater cæterarum Europæ
...arma quid, quâ forma, quâ materia, quanta & unde dicta 117. 118. 420. velut propria Thracum 943. equestris forma rotunda: ea-que... si in corio... ...olim tam Romanis quàm Afris & Numidis: facile pluvia resolvebatur 162. 168
Parmularii, qui in spectaculis fautores Threcibus gladiatoribus, unde. 952. 953
Parochia vulgi, idem quod Curia. 1318
Parochiæ sive Parœciæ, Lovanii quæ: à quibus & quando institutæ. 1401. 1402
Parthi toto corpore, ipsi & equi, laminis ferreis inter se nexis contecti 147. eorum equitatus quomodo Romanos conficiebat 399. 440. modo etiam à Romanis fortitudine facta repressi 437. 470. valde luxuriebant in baltheis & cingulis, 441. capita ferarum galeis quomodo adaptabant 445. quales eis sagittæ 618. an aliquando machinis militaribus usi 648. capite tecto & pileati, præter morem multarum cum gentium. 104
Parthi quo plus biberint, plus sitiunt, proverbium. 1017
Parysatidis matris Regis Persarum, in eunuchum quendam crudelitas 1204 1207
Passuum quot millia gradum militari facta singulis horis 322
Palleæ vox Gallica hodiè, pro forma pane clauta, unde dicta. 391
Patti apti, senaltiles, qui 491
Pattinus civis Angiensis, ab inundatione, invocata D. Virgine Hallensi servatus. 1250
Pastores inter equites adscripti apud Romanos quando. 414
Patres, id est, Senatores, unde. 813
Patres Societatis Jesu quando primùm Lovanii venerint. Collegium eorum ibidem liberalitate Lav. Torrentii Episcopi Antverpiensis mirificè auctum. 1404
Pateræ an Romanis inter præmia militaria. 367
Patibulum sive Patibulus, furca 1195. pro cruce etiam usurpata vox 1201. quamvis propriè Patibulum transversa patenti; pars crucis, & crux ipsa stipes 1196 ut autem Patibulum veteribus vel furca, vel crux, ita hodiè pro furca illa quà suspenduntur usurpatur. 1200.1201
Patibulo crucis affigi, Phrasis unde 1456

Patibulo ſuſpendendis oculi videntur obligata proavorum ævo. 1258
Patria vera, cœlum Anaxagoræ. 871
Patritii & Petermanni, Lovanii qui, à quo & qua occaſione inſtituti. 1378. 1379
Franc. Patritii in Polybium de Militia Romana ſcriptum allegatum. 22
Paulinus Nolanus citatus. 673. 1155. 1163
L. Æmil: Paulus Perſe Rege victo, primus librorum copiam Romam advexit: 129. ejus de eo Rege triumphus quomodo omnes anteactos amplitudine vicerit. 714. prædictum ejuſdem, an Senatus Romani, immanis in Epirotas crudelitas. 828
L. Paulus Conſul deſignatus quâ pecuniæ ſummâ à Cæſare corruptus. 730
Paulus J. C. citatus. 1135. 1172. 1175
Paulus diaconus citatus. 413. 449 453. 554. 567. 599. 608. 1232
Pauli Jovii aſſertio de reliquiis pontis Trajani in Danubio hodie ad huc extantibus, an omnino certa 803. Idem allegatus. 570. 627. 760
Paulus Æmilius allegatus. 650. 651
Paulus Loenkenius lanius, Lovanii ſeditionis faux, in Zelandiam profugus, ibi agnitus capite luit 1397. 1398
Povoninæ pennæ in criſtis galearum virorum Principum. 148
Pauperes non niſi in neceſſitate in militiam ſcripti apud Romanos olim. 22
Pauſanias citatus. 145. 149. 151. 443. 775. 784. 950. 1077. 1080. 1110. 1127
Pacis templum Romæ à quo & quando ſtructum: maximum & pulcherrimum omnium in urbe operum: vaſa templi Judæorum aurea in eo poſita: denique quæcunque clariſſima ex toto orbe violentia Neronis traxerat: id fortuito incendio ſub Commodo, cum omnibus ornamentis, magnaque pecuniæ ibidem depoſitæ vi, ſummo & damno, & peſſimo omine abſumtum 778. 779. Pacis templo Bibliotheca fortè adjuncta à Veſpaſiano. 1133
Paxamas vel Paxamadium, Græculis Byzantinis panis bis coctus. 319
Pectorale militum vulgarium quid, quale: aliiſque ſemilorica dictum: & è qua materia. 142
Pecuniam ſupputandi ratio per æs 1468. per ſeſtertios 1470. & ſeſtertia ibid. ſeſtertium. 1471
Pecunia quæ materia & quando ſignata 1466. plumbea, ærea, argentea, aurea 1[illegible]
Pedanius Secundus CCCC. ſervos ſub tecto ſuo & domi habebat, cum eorum uno interfectus. [illegible]
Pedatura in dimenſionibus, quid 2[illegible]
Pedaturæ Manipulorum aut Turmarum diverſæ, pro numero hominum ſingulis ſed differentia plerumque in latitudinem 2[illegible]
Pedaturæ ſeu Poſitiones ſingularum acierum metatarum particulariter in caſtris Romanis, in tabula ſeparatim tali 260. ſubjectis explicati. 26[illegible]
Pedites unius legionis quatuor generum, & quæ ea 54. & ſeq. 111. eorum dilectus 15. & ſeq. 58
Pedites ad quot annos ſtipendia obligati apud Rom: 18
Peditem equo vehi, ſummæ ignominiæ. 3[illegible]
Pegmares gladiatores vulgo & Doctorum quibuſdam putati. quos nulli tales fuiſſe, oſtenſum: imo ipſam vocem ineptam. 9[illegible]
Pegmata Joſepho, fercula per triumphos portari ſolita. 104[illegible]
Pegmata. quæ machinæ. 7[illegible]
Pegmata in theatris aut Arenis, machinæ ligneæ quales: vox è Græco tracta: Latinis Conſixa, Conſixa machina Apulejo: ea ornata argento, picturis: in eis mira & ſtupenda repræſentata. 1045 104[illegible]
Pegmata pro loculamentis pluteiſque librariis. 1045 111[illegible]
in Pegmate captivi, aut inſignis ſceleris damnati oſtendi ſoliti. 9[illegible]
Pelles ferinæ in ſtrata equorum Romanis. 10[illegible]
Pelles tegendis tentoriis è publico datæ tibus aliquando datæ apud Romanos tentoria enim militum pellibus tecta Romanis & Græcis: hinc locutiones, ſub pellibus eſſe, ſub pellibus militem continere &c. 24[illegible]
Pelta. eadem quibuſdam cum Cetra. pleriſque Parma Alia Græca, cujus inventor Iphicrates, rejectis clypeis grandioribus ut Philopœmen iſtos reduxit, rejectâ illâ: Alia Thracia; qualibus Gladiatores Thraces uſi, quæque maximè Parma dicta: Alia rudius Amazonia. Superbum forma

...æ deſcriptæ, quarumdam & de-... æ è monumentis 430. 431. Peltæ ...m loris è collo dependebant. 433
...æ Græcorum ferè quales Velites ...nanorum 121
...ium templum ubi Romæ: an i... Penates populi Romani cum ſa... Samothracum. 1098
... argentea D. Virgini Hallenſi à ... ſuſpenſa, cum quibus verſibus 1288
...licæ columnæ Athenis advectæ Capitolio à Domitiano reſtaura... poſitæ. 774
...a militaris, quę thoracomachis, ...id & qualis. 152. 153
...s, quis locus in æde Veſtæ. 1094
...rimenus faber Tyrius, arietis bel... quomodo inventor. 551
...itere foſſam, phraſi militari, quid. 274
...grinationes quales laudabiles qua... contra. 1051
...les auctor machinarum bellicarum ...æeis 473. quot annis Ser. Tullio ...ege poſterior. 474
...e virgines perpetuas Soli facıare, ...nem item perpetuum, ut Veſtam ...omani, ſervare & colere ſoliti, ...10., in virgiliis ſoli Regis ſui ...udes cantitare 311. frequens apud ...s ſupplicium crucis 1169. eorum ...uta quæ & qualia 124. ſtragula eis ...ulta in equis 161. Dracones in ſi...nis militaribus 194. primi inven...ores ſagittariæ, quibuſdam 617. ...ter primos olim machinis milita...bus uſi: an & Parthi 648. murici...us uſi. 650. 651
...es Rex primus ludos gladiatorios ...anſtulit in Græciam. 898
...ius Poëta explicatus aut ſaltem ci...tus. 38. 127. 222. 878, 893 1097
...erſii Scholiaſtes aut Commentator ...etus citatus. 38. 414 725. 976
...iani olim Reges victos populos in ...teriora loca traducebant, eorum ...co alios fidos ſupponentes. 691
...uſia quantis munitionibus ab Augu...to obſeſſa 327. circumvallatæ ejus ...eſcriptio ex Appiano. 508. 509
...in dimenſionibus duplex, magnis ...& ſimplex, planus aut conſtratus ...ulgo quadratus aut ſuperficialis ...267. in dimenſionibus autem con...tinet quatuor palmos. 1022
...ſcennius Niger decem commanipu...lones ob unius gallinacei direptio...nem ſecuri percuti juſſit. 348
Peſtis immanis inſignia maximè exempla priſca: ſub Nerone uno Autumno quot millia eâ abſumta Romæ. 761. quot ibidem in ſingulos dies ſub Veſpaſiano aut Tito. 761
Petaſo Romani uſi in ſpectaculis contra ſolem, ſi ventus expanſionem velorum impediret 1038. 1039. ejuſdem uſus in peregrinationibus: à pilleo autem quomodo differat. 1044
Petere & petitiones in Gladiatura quid. 972
Petermanni & Patritii Lovanii qui, & à quo, quaque occaſione inſtituti. 1378 1379
Petrariæ quales machinæ bellicæ 569 variarum Petrariarum figuræ è veteribus codicibus. 574. 575. 576
Petronella Rudderia oculis graviter affecta, in ſacello D. Virginis Aſpricollis ſtatim ſanata. 1304
Petronius Arbiter dictus correctus 878. Idem citatus & ut plurimùm explicatus 669. 743 814. 830. 878 911. 921. 925. 933. 937. 971. 976. 1030. 1043. 1046. 1170. 1172. 1179. 1192
D. Petri ædes Lovanii, ejuſque Canonici, Præpoſitus &c. à quibus ſtructa, reparata, inſtituti, dotati: ejus inſuper turris qualis aliquando, quando collapſa: & alia hic facientia. 1100 1401
Petrus Couterellus fax ſecundæ ſeditionis Lovanienſis cui ab ipſo nomen 1392. 1393
Petrus Honsbergius Meerhoutanus ope D. Virginis Aſpricollis, à paralyſi & corporis languore ſanatus. 1305
Phalanges olim Romanis, apud Livium quo ſenſu: quo apud Athenæum, per phalanges medere. 61. 62
Phaleræ inter dona militaria, præcipue equitum: eæque diverſæ à torquibus 368
Phaleris inſignes equi imperatoris exercitus. 109
Φάλοι Galeæ quid & quomodo differat à λόφοις, quàmvis crebrò confundantur. 141
Phantaſia fœmina quædam Iliada & Odiſſéam, quæ Homeri nomen præferunt, compoſuiſſe ficta quibuſdam. 1123
Pharetra, theca reponendis ſagittis;

Cocur

Cocura, vel Cocurra, Leoni Imperatori voce Teutonica. 619
Pharnaces quo ſtratagemate à Cæſare deluſus, 282
Phialæ an inter præmia militaria Romanis. 367
Franc. *Philelphus* inventor vocabuli trapedæ. 159
S. *Philippus* Apoſtolus è cruce capite in terram converſo funibus ſuſpenſus 1204. an in ipſa cruce lapidibus obrutus. 1230
Philippus Audax, Burgundiæ Dux, Hallis Hannoniæ mortuus, quando. 1250
Philippus Bonus, Burgundiæ Dux, quam addictus D. Virgini Hallenſi: quæ eidem & quanta donaria ipſe uxorque obtulerint. 2285
Philippus Clivius Raveſteinius Hallas expugnare bis conatus, bis cum damno & dedecore repulſus 1255. ejus de re militari libellus allegatus. 528
Philippus, vir nobilis, illegitimis natalibus è gente Clivia, Vaucolorii in altiſſima turri captus, è carcere, manifeſto D. Virginis Hallenſis auxilio liberatus, & Hallas porro ductus. 1277
Philippus Numannus Miracula D. Virginis Aſpricollis lingua Belgico-Teutonica divulgavit. 1256
Philoſophia verum παναθὲς Homericum 1343
Philoſophis quis primus ſalaria è publico Romæ ſtatuerit. 1418. 1419
Philoſtratus citatus 452. 899. 1139
Phlegon Hiſtoricus allegatus. 690
Phœnices inventores fundæ, & ab eis Baliares quomodo quibuſdam. 594
Φορεῖον tam de lectica quàm de Cella, Græcis 1100
Φορμηδὸν, implexim alterno textu. ſtellatim quibuſdam. 525
Phornutus citatus. 1074. 1075
Φουρκίζειν Græcis inferioribus, in furcam agere. 1229
Phrycti Græcorum, quid. 318
Phryno quomodo è *Pittaco*: in duello occiſus. 939
Pietas & patrii ritus in religione obſervantia Romanorum ſingularis. 823
Steph. *Piphio* perſona data in Saturnalibus ſermonibus à Lipſio. 871 872
Pignus Imperii in æde Veſtæ ſervatum Romæ. quid. 1093 1094
Pila, vel globus in ſummo ſignorum militarium antiquitus Romanis. 191
Pilentum ſive Carpentum & Th[illegible] non valde diverſa. [illegible]
Pileus vel pilleus, quale tegmen [illegible] tis, & quando ejus uſus Rom[illegible] 1038. 1040. 1041. qui ſervis [illegible] toribus interdum dati in ſpecta[illegible] [illegible]
Pileo donari nonnunquam gladi[illegible] inſigniores, ſed qui & quando. [illegible]
Pilum, vox communis tam ſ[illegible] telo, quàm militi 606. [illegible] dictum 134. telum proprie R[illegible] num, & hinc populus Roman[illegible] lumnus 134. telum autem m[illegible] grave tamen & efficax: legat[illegible] commune: ejuſque accurate deſcrip[illegible] quàm longum, craſſum &c. & [illegible] plerumque militi Romano 113 [illegible] 135. 137. 399. piis emiſſis [illegible] ſubſidere aſſueti milites, quo ſ[illegible] tes ſua emittere poſſint & ſic [illegible] ceps. [illegible]
Pili Romani veri & veteris uſus poſt[illegible] riori ævo deſiit, & vox pro ſpicu[illegible] aut haſta uſurpata: Belgarum [illegible] vulgo pro Sagitta. [illegible]
Pilani milites propriè qui. [illegible]
Pillare, Ammiano quid, quid Ser[illegible] 606 [illegible]
Pilati, qui Quinctiliano. [illegible]
Pilumnus pro populo Romano. [illegible]
Pinaria Veſtalis prima viva [illegible] quod polluta eſſet. [illegible]
Pincernæ puero in fine cœnæ [illegible] liquiæ dari ſolitæ apud Rom. [illegible]
Pincianus citatus [illegible]
Pindarus citatus [illegible]
Pinnæ in galeis quid. [illegible]
Pinirapi Juvenalis, qui. [illegible]
Pionius Martyr quomodo cruci [illegible] 1181. in eâ combuſtus. [illegible]
Piræei Athenis muri quanta [illegible] & latitudinis [illegible]
Piſcina publica natationi ju[illegible] olim deſtinata Romæ. [illegible]
Piſiſtratus, etſi vulgo tyrannus [illegible] laudatus: ejus beneficium H[illegible] correctus & digeſtus: tam [illegible] mus Bibliothecæ inſtruendæ apud [illegible] cos auctor 1126. 112[illegible]
Piſtores nulli in caſtris Romanis. [illegible]
Pittacium, pro Catalogo militum. [illegible]
Pittacus retejaculo Phrynonem [illegible] lutum occidit. [illegible]
Pius, fidelis, formulæ laudatæ [illegible]
Pix, ſulphur & bitumen, in [illegible] aliiſve vaſis miſſa, ardentes [illegible]

Digitized by Google

hostes ascendentes conjecta, aut
dis immiſſa. 622.623
ntiæ egregium ævo Othonis Imp.
phitheatrum. 1057
antiarum epiſtola Lipſii excuſan-
ſe à calumniis in Satyram ſuam
nippæam ſparſis. 869
s pes in dimenſionibus, quis Var-
ri. 267
eſſum à Peloponneſiis obſeſſo-
n circumvallatio deſcripta ex
ucydide: & ejuſdem Iconiſmus.
507.511
nis ſcitum de annis militiæ utili-
s ar. cur is improbet militiam na-
lem. 23
citatus & aliquando explicatus.
344.453 475. 1041. 1074. 1161
us emendatus: Caſſinâ 970. Milite
o. Rudente. 360
rus illuſtratus, explicatus & ali-
ando ſolummodò citatus 176.225
2. 329. 341 366 388. 414 426.
7. 440 492 560. 608.610.649.
1. 878. 961. 970 991 1013 1032
33.1041 1043 1153 1172. 1175.
80.1181 1184 1185.1190. 1194.
1195.1197
s Romana triplici diſcrimine, ex
genuis, Libertinis & Libertis con-
bat: & in militia ab hoc genere
ſcrimen, itemque à Cenſu: ut et-
m in aliis quibuſdam muniis: Viſa
æterea olim Cenſuræ ſubjecta. ut
ratorum & Equitum: ſed hoc à
ncipibus neglectum. 815.816
Romana quibus notis ab aliis Or-
nibus diſcreta 816. quis ei locus
ſpectaculis. 1029
s egena aut tenuis perpetuâ fru-
entatione è publico nutrita, ma-
ique ei rei ſumtus impenſi 721
lemium infandæ contumeliæ in
ocrenſes 829 ob quas & ipſe puni-
is 837
hrum Græcorum paulò minus ju-
ro Romano. 245
illes ſcalæ, quæ. 482.487
ii ſenioris locus de admirando o-
re Theatri temporarii M. Scauri,
que breviter ex ipſo Plinio explica-
s 746 alter de duobus verſatilibus
heatris Curionis, quæ repentino
ircumactu in unum Amphithea-
um ſtupendi operis coibant 947.
ocus ejuſdem de ambitu Urbis
omæ: iſtique examinatus & emen-
itus 752. locus de Ornamentis
templi Pacis, 779. locus de magni-
tudine & utilitate operis Cloaca-
rum Romæ, atque is examinatus
800. ejuſdem de Pompeii triumpho
de Aſia & Mithridate locus exa-
minatus & correctus. 852
Plinius ſenior emendatus, aut aliquan-
do vetus ejus lectio aſſerta 28. 36.93
273. 590. 605. 713. 714. 716. 726.
740. 747.752. 832 833. 834. 852.
901. 902 966.1137
Plinius ſenior porrò citatus & ſæpiuſ-
culè elucidatus. 83.107.117 124.144
150.151.152.161.186.190.196.226.
275.296.315.345 354 359.362.367.
368.369. 371. 375. 386.413.432.
440. 472. 550. 561. 594.606.609.
616.681.682. 698 702.705. 707.
714. 719. 726. 740.746 747. 750.
756. 759. 763. 765 767.769. 771.
773. 779. 782.788 791. 796. 798.
806. 811. 815. 824. 836 840. 848.
852. 879. 884. 917. 933. 936. 948.
961. 965.969.979. 1005. 1006.1007
1015.1020.1021.1035. 1037. 1083.
1093. 1102. 1128. 1130. 1131.1136
1157. 1161 1183. 1196. 1201.1223
1227
Plinius Junior correctus 985 1090.
Item explicatus aut citatus 93. 216.
244 340. 378. 705. 789. 790. 854.
897. 918. 956. 960. 977. 988.1019
1056. 1105. 1107. 1135.1137
Plinius Junior, ſive quicumque Auctor
de Viris illuſtribus correctus, & cum
Dionyſio Halicarn. conciliatus 59.
ejuſdem error. 795
Plumæ pro ſquamis loricarum. &
hinc Loricæ plumatæ. 247
Plumbeæ ſimpliciter pro glandibus
plumbeis fundâ ejaculandis. 547
Plumbei nummi. 1496.1467
Plumbum liquefactum è muris in
aſcendentes ſuperfuſum. 622.
623
Plumbum plumbeæve maſſæ, quo-
modo in arietes hoſtiles è muris
demiſſæ. 637.639
Plutarchi de quadrata juſta acie à
Craſſo ſtructâ locus fuſè explica-
tus 204 205 ab errore quomo-
do excuſatus 69. locus ejus de
præmiis & privilegiis Veſtalium.
itque illuſtratus 1099. 1100 ejus
diſſenſus à Comment. Cæſaris.
212
Plutarchus item alibi correctus. 22
735 721 idem explicatus aut citatus
1413

Digitized by Google

14. 18. 19. 28. 34. 40. 48. 62. 97. 107. 108 117. 122. 123. 126. 128. 132. 137. 139 140. 142. 147. 150. 153. 184. 215. 230 231. 233. 239. 256 311. 318 320. 337. 340. 343. 357. 360. 363. 369. 375. 384. 385. 386. 389 390 397. 418. 436. 446. 449. 453. 479. 480. 482. 484. 486. 533. 552. 555. 562. 579. 588. 590 592 600 618. 625. 643. 695. 721. 729. 730 738. 740. 751. 752. 768. 774. 789. 794. 808. 811. 825. 835. 844. 844 849. 852. 853. 883. 896. 901. 921. 945. 956. 1029. 1035. 1037. 1043. 1075. 1078. 1084. 1085. 1088. 1090. 1091. 1097 1106 1107. 1110. 1125. 1127. 1130. 1170. 1177. 1179. 1193. 1196. 1204

Plutarchi interpretis parùm canta verſio, ni ipſe Plutarchus corrigendus 22. alii interpretis lapſus. 1043

Plutealia ſigilla, quæ Ciceroni. 1138.

Plutei, in Bibliothecis, quid. 1136

Plutei, in re bellica quid: à Cratibus, item à vineis, diſtincti olim: poſt è cratibus facti: qualis machina: cui uſui: ejuſque forma 492. 493. 494. contra eos è muris ſaxa à defenſoribus uſurpata, & ignes. 629

Pocula è ligno militibus Romanis. 362

Podiſmus, ſeu Pedatura, in dimenſionibus quid. 245

Podiſmi ſeu Pedaturę ſingularum arearum metatutarum particularium in caſtris Romanis figurâ repræſentatæ 260. & recitatæ. 276. 268

Podium quid: unde nomen: amphitheatralis podii quæ forma, ad eum dignisſimus orcheſtræ in ſpectaculis locus: Senatui & Magiſtratibus attributus: ad curules ſellas aptus: Principis ibi ſuggeſtus. Tribunal Prætoris, & Veſtalium ſedes 1018. 1019. quod ad Podium tutamen à feris retia ſolere prætendi, benè nexa, benè firma, & plurimum inaurata: verſatilia etiam quædam ligna: cancellos ferreos, & euripos. 1020. 1021

Podium cum ſuis columellis. 1028

Pœna & præmium vinculum, & conglutinum Rerumpubl. 364

Pœnarum militarium genera diverſa explicata: ob quæ delicta, & quibus eas irrogandi jus 376. 377. & ſeq. earum in caſtris multæ in Principiis exactæ 379. militares autem pœnæ leviores & ob leviora delicta, ſi ter

illa reperita, in capitalis ...

Poëtæ ſæpè res aliarum gentium ... hunt ad ritus Romanos 189. ... ævi ritus ad priſcos aptant.

Poëtarum quale certamen & ... mia apud Mantuanos. 1415 ...

Pola, colonia Romana in Iſtria ... Julia olim dicta: in ea veſtigia ... hodie multa antiquorum ope... inprimis Theatri & Amphit... hoc alia quadam forma & ... fuit quàm quæ alibi: eaque d... & depicta mente & manu Seb... 1054 ...

Joan. Poldi Albenatis Antiqu... Nemauſenſes citatæ. 10...

Poliorceticon Lipſii ſubjectum, ... & ſcripti ratio 464. Ernesto Ele... Colonienſi inſcripta. 4...

Pollicem vertere, populi erat cum ... diatoriam victum mereri vellet ... de Proverbium natum, Pollicem pre... mendi in favore. 97...

Treb. Pollio correctus 290. 798. ... Citatus 272 273. 441. 856. ... 12...

Jul. Pollux citatus 489. 594. 934 ...

Polyænus correctus 561. Citatus 14... 198. 225. 231. 272. 310. 323 ... 362. 381. 403. 623. 625. 63... 635 ...

Polybius Scipioni Æmiliano Af... cano minori acceptisſimus & ... 273. aſſenſus ejus à Vegetio ... ejuſdem de Sambuca, atque ... ſcalis, locus ex meliore ... 485. 486. ejus elogium de ... manorum 823. locus ejus de ... crudeliter necato contra aliorum o... piniones explicatus. 15...

Polybius ſolus ſupereſt ex ... qui de vera veteri Romana m... ſcripſerit 15. quale ejus de ea ... ptum: & quod ejus in eo indu... 12. quatuor legionibus aut ... exercitibus Conſularibus, ap... 16. 27. is Tractatus Græcè exh... eum verſione Lipſi & comm... uberiori, ſub titulo librorum ... Militia Romana: itaque eis ... tum ipſe Polybii tractatus ille, ... alii ejus libri variè explicantur ... aliquando corriguntur 16 & ...

Polybius extra libros de Militia Ro... na à Lipſio in aliis iam ſcriptis ... tus 482. 497. 507. 560. 561. ... 578. 600. 661. 666. 610. ... 825. 829. 840. 907. 913. 1157. 119...

carpi Martyris conſtantia 1205
crates Samiorum Rex fortunatiſſimus diu, tandem à Perſis cruci affixus: ejuſque in cruce mortui & corrupti hiſtoria. 1191 1208
idus Theſſalus, ejuſque diſcipuli iades & Chæreas, inventores communium machinarum bellicarum. 531
oetrium caſtrorum quid dici poſſit, 271
npa gladiatoria, quid 966
npeii Magni dexteritas in exercitio equeſtri 160, ejus exercitia militaria 340 primus Romanorum Euphrate m tranſivit, quo genere pontis 541. domus ejus unde Roſtrata cognominata: eaque ad Antonium Triumvirum & ejus poſteros devoluta 375. titulus ab eo in triumpho prælatus de à ſe auctis vectigalibus. quomodo in Plutarcho intelligendus 95 quas provincias populi Romani imperio adjecerit 697. quantas manubias triumpho ſuo de Mithridate & Oriente in ærarium intulit, præter a quo templis & Capitolio 714, 715 quantis operibus à Cæſare ad Dyrrhachium circumvallatus 335. ciei ejus contra Cæſarem inſtructio explicata. 211. 212, 218
npeii an Poppæi, cujuſdam Senecæ hiloſopho nominati quantæ agrorum poſſeſſiones. 741
ns in Danubio ſtructus operum omnium arte & difficultate maximum, ſi non ſumtu, Ejus ex Dione leſcriptio, eaque illuſtrata 802. 803
uperiora ejus cur ab Hadriano detructa. 802
ns in Rheno Cæſaris à quibus deſcritus quidem deſcriptio Lipſiana. 543
ntes non propriè machinis militaribus accenſendi. 537. 538, eorum ormæ. 548
ntium navalium rara apud antiquiores Romanos mentio crebra poſtea. 659
ns navalis à Puteolis ad Paulos à Caligula tanta celeritate quanta vanitate ſtructus. 748
ntes navales Darii & Xerxis memorabiles. 649
ntes in turribus oppugnatoriis, quomodo. 53
ntifex Maximus in domo publica Romæ habitare tenebatur. 1083
Pontificis Maximi apud Rom. erat legere Virgines Veſtales, & deinde capere, quomodo 1086. eo præſidente & convocante Collegium Pontificium de diliƈtis Veſtalium judicabat: inferiori ævo cognoſcebat quidem ille de culpa Veſtalium, ſed pœnam exigebat Præfectus Urbis 1105. 1106. qui autem propriè Pontifices Veſtæ dicerentur, non niſi in Provinciis is, & qui. 1105. 1106
Pontifices Maximi Chriſtiani quidam muros Urbis Romæ contraxerunt. 755
Pontificia cœna proverbium. 841
in Ponto Claſſis Romana ordinaria XL. roſtratarum: quo præſidio militari: incertum qua ſtatione: Theodoſio in Boſphoro forte, an Cyzici in Propontide. 850
Popana, placentæ genus. 168
Poplite contento, quomodo capiendum in Horatio, contra mentem vulgò interpretum. 965
Poppæo ſive Pompejo cuidam Senecæ Philoſopho nominato quanto poſſeſſiones agrorum. 741
Populare ſacrum. 1429
Popularia, conſeſſus plebis in theatris aut amphitheatralis, id eſt, cavea media, & ſumma, ab Equeſtribus & Orcheſtra diſtincta: iterùm diviſa ipſa Popularia pro varia conditione cujuſque è plebe. 1031
Populi Romani ordo triplex, & quiſque in ſua parte oſtenſus laudabilis. 812. 813
Populus Romanus in omnibus comitiis Centuriatus diviſus per tribus, quomodo & quot. 29. 30
Populi Romani univerſi ſingularis abſtinentia in proſcriptione Mariana & Cinnaniana. 824
Populus Romæ moderator & arbiter ludorum gladiatoriorum: intercedebat apud editorem, ſi ſalvari; pollicem vertebat, ſi victum gladiatorem occidi vellet 977. proinde ille victo exorandus erat impetrandæ miſſioni 974. populi itidem ſtudia quaſi per factiones diſtrahebantur in varia genera aut perſonas gladiatorum: item crebræ de alterutrius victoria ſponſiones 981 982. in quos autem gladiatores favor populi, in quos odium plerumque inclinare ſolebant. 977. 978

Digitized by Google

Populus & populares, vulgò ſæpè pro plebe uſurpantur ac confunduntur 1031
Porcus Feſto. Aper Plinio etiam inter ſigna militaria olim Romanis. 186
Porcina caro plebi è publico apud Romanos data. 725
Porrinem canor in acie militari quid. 202
Porta itineris longiſſimum, proverbium. 669
Portæ in caſtris Rom. quot, quibus locis, quomodo appellatæ 277. porta Quæſtoria quæ Livio 249. præter IIII maiores, aliquando etiã portulæ minores 277. 278. maiores autem grandes & latæ, in ſtatuis fores etiam & januæ iis impoſitæ; etiam turres. 278
Portarum Caſtrenſium vigiliæ ſeu Cuſtodiæ, quales, tam extra eas, quàm in iis. 302
Portæ in Amphitheatris duæ maiores 1012. ſed in imo muro aream aut Arenam circumambiente portulæ quædam. eiuſdem 1012. 1013. 1028. quæ in Amphitheatro porta libitinenſis. 979
Portatium vectigal à portorio diverſum apud Rom. & quæ ſingula. 693
Porticus communi ſtructura nullæ in templis olim, ſed circa. 773
Porticus maxima iacens in priſtinum machinis ab artifice reſtituta ſub Tiberio. 778
Porticus in altum duplici aliquando columnatione: in latum vero, non duplici ſolum, ſed quandoque & triplici, quadruplici; quincuplici 780. 781
Porticus Fori Auguſti quibus ſtatuis atrimique inſignes. 783
Porticus ſuperiores in Amphitheatris, quid: Ἀθρόα θεάτρου vocat Dio: ex iis ſpectabant rei uniores, aut Cameræ Tertulliano dictæ. 1027. 1028
Porticus in oppugnatione murorum, quid. 491
Portorium & portatium, vectigalia Romana quæ 692. Portorium propriè vectigal, & olim ſolum, 654. Portorii autem pro locis aut mercibus, ſed & temporibus varietas: quantum ea Reip. Romanæ annuatim intuliſſe veriſimile. 656
Poſca vel puſca potus militum Romanorum, item ſervorum, & qualis ille. [illegible]
Poſtſignani in acie Romana, e[illegible]
Poſtulatitii Gladiatores, qui 962. 9[illegible]
Poſtumia Veſtalis inceſti accuſata, externus abſoluta. 11[illegible]
Potentia Imperii conſtat in his [illegible] tuor, Finibus, Copiis, Opibus, Operibus. 6[illegible]
Poteſtas quid? [illegible]
Potus quis militibus Romanis. 3[illegible]
Præcho aliquando pronunciatur [illegible] proco. [illegible]
Præcinctiones, intervalla gradu[illegible] vel Amphitheatri, ſeu diviſio[illegible] orbem latiores: Baltei etiam voca[illegible] exque quales. 1022. 1[illegible]
Præcones in militia Græca [illegible] in Caſtris Romanis: eius loco [illegible] Accenſus aut Apparitor. 14[illegible]
L. Præconinus Grammaticus [illegible] quanti emptus. [illegible]
Prædæ agendæ quo numero & [illegible] miſſi milites à ducibus Roman[illegible] nec niſi eorum permiſſu vel ex [illegible] ſtico præda capta: & [illegible] tota ad duces relata: eaque a Qu[illegible] ſtore publice divendita, pecunia [illegible] ter milites æqualiter diviſa: & [illegible] modo: totius autem prædæ, [illegible] dium debebatur ſociis. 341. 3[illegible]
Prædocere foſſam, in re militari [illegible]
Præfecti munus arduum: & qua [illegible] terea ejuſque initio dignitas, po[illegible] litas.
Præfectus Fabrûm in exercitu: eius munus. 4[illegible]
Præfectus urbis quando primum cr[illegible] tus: quis: caput cohortium urb[illegible] narum: ejus munus & loca poſt[illegible] quæ 679. inferiore ævo quis ei[illegible] munus pœnas Veſtalium condem[illegible] natarum exigere. 11[illegible]
Præfecti titulus in militia ſociis [illegible] Auxiliaribus potius uſitatus [illegible] Romanis: ii inter illos ut inter Romanos Tribuni 74. 84. 101. 1[illegible] conſtituti autem à Conſulibus [illegible] quo munere: iii porro munus [illegible] ces, ut Centuriones & Præfecti Turmarum deſignabant 102. [illegible] locari in caſtra 260. cum eo [illegible] quari Tribunis, eorumque metatio nis pedatura. 2[illegible]
Præfecto cohortium qui & quando [illegible] ſtituti 102. quot in una legione 12[illegible] alarum

Digitized by Google

...ntarum præfecti quàm antiquæ inſtitutionis 102. quale videatur fuiſſe eis ſtipendium. 354
...luſio gladiatoria & dies præluſionis quis & qualis. 967
...mia & pœnæ vinculum & coagulum Rerumpublicarum 364
...mia militaria apud Rom. ob virtutem data, duûm generum, majora, minora: quæ ſingula: & ob quas potiſſimum res geſtas: qua pompa & quibus cærimoniis atq; à quibus data 365. 366. & ſeq. eorum omnium juſta ſylloge ex Zonara. 372
...mii militaris falſi petiti pœna capitalis. 382
...monſtratenſis ordo à quo inſtitutus ...jus fidelis opera adverſus Tancelinum hæreticum. 1423
...nomina octodecim. 1473
...nomen quid? 1472. quando impoſitum? ibid. & qua ratione? ibid.
...pilare, Ammiano, pro Præjaculari. 606
...pilum miſſile, ſine ferro, obtuſo ... acumine. 606
...poſitus S. Petri Lovanii, à Principe Imperii auſpicia ibi ſuſcipiente juramentum ſolenniter exigit & capit. 1401
...ſidere ſacris, de Virginibus Veſtalibus. 1089
...ſidia militaria quæ Romanis ſparſim circa limites Imperii, itemque in ipſa urbe. 674. & ſeq.
...ſidium deſerere, capitale in militia Romana. 383
...terhac, ut poſthac, Antehac. 1200
...texta uti permiſſum Editoribus Ludorum. 906
...tor, Conſul, Judex idem. 1436.
Prætor dictus annuus Magiſtratus. 1445
...tores Sex. 1446. Octo, ibid. decem. ibid. Octodecim. ibid.
...tor initio unus. 1445. poſtea alter adjectus. 1446
...tores Romani gladiatorios ludos voluptatis cauſſâ edere ſoliti propriis id plerumque, iiſque grandibus ſumtibus aliquando aliquatenus è publico: inque eo ſub diverſis Imperatoribus variatum. 728. 896
...tor & Conſul, pro ſummo militiæ duce, ſæpè confuſa. 251. 252
...tor inter ſocios in militia, quis. 46
...tores, στρατηγοὶ Græcorum, ferè quales hodiè Colonelli. 354
Prætoriæ porta caſtrorum quò ſpectare ſolita: unde Extraordinaria dicta. 277
Prætorium in caſtris quid: unde ſic vocatum 241. 242. ejus locus primus electus in caſtrametatione Polybiana: ejus area qualis, quàm ampla & cur: ſitus ejus in edito aut conſpicuo loco 242. 243. 261 qualis ejus forma: templo comparatum 244. ante Principia poſitum 232. adſpectus in caſtris quò verſus. 246
Prætorium pro conventu hominum ad Prætorium: & hinc Prætorium dimittere: eaque miſſio quando fieri ſolita 242. cur dimitteretur, omnia ſigna canere ſolita. 308
Prætoria caſtra, in ipſis caſtris quæ 252 quæ Romæ. 677
Prætoria Cohors, quæ: à quo Scipione, priore an poſteriore Africano, inſtituta 68. qualibus armis inſignis 68. ducibus olim ſingulæ: poſt uni plures ubi tales cohortes Prætoriæ in caſtris. 267
Prætoriani milites cuſtodes Principum, exemplo Prætoriæ cohortis, quæ circa ipſum ducem in exercitu: comitabantur uſquequaque Principem: in novem hi cohortes diviſi ab Auguſto: ſequuti quidam Principes numerum auxerunt: ſingulæ millenariæ hæ cohortes: lecti omnes milites & robore & gente, ut ex ſola ferè Italia capti 676. 677. duplum iis quod cæteris militibus ſtipendium datum: tum in quot annorum militiam obligati. 390. 391
Prætor Maximus, Dictator. 1455
Prætor quid? 1429. 1436. Unde, 1445
Prætorum inſignia. 1446
Prætor tutelaris. 1446
Prætorum munia, ludi, ſacra, juriſdictio 1447
Prætor Urbanus 1444. honoratus ibid.
Præturæ ætas. 1435
Prætura quando cœperit? 1448. cur? ibid.
Prandii ſub certa hora in caſtris militi 361. prandium autem apud Romanos in militia ſtatarium, & tenuioris quàm cœna cibi. 358. 361.
Prandium tenue. 1476

[illegible] in re Architectonica quid. 537
Primipilus, Primopilus, Primi pili Centurio, idem, id eſt primus Palanorum centurio magna ejus dignitas: velut Princeps aut præfectus legionis, & caput ac ductor omnium centurionum 84. 91. duo in qualibet legione Primopili ſed dignior dexter: is Aquilam cuſtodiebat ſeu regebat, 92. in acie ad Aquilam ſuam ſtabat 182. 235. hinc aliquando pro ipſo Primopilatu Aquilæ vox uſurpata. 93
Primopilatum iterare vel ſæpius licitum, ſed non poſt Tribunatum mil. 94
Primopilatus præter dignitatem, magna inſuper præmia & emolumenta, ut, exactâ militiâ Equites Romanos fieri, & p'ura alia. 93
Primopilarius, qui Primopili honore perfunctus, ut Conſularis &c. 94
Primopili aliud munus poſteriori ævo quàm antiquitus, nec magnæ dignitatis, & quod. 94
Primus & Primanus, Tribuni in legione qui. 414
Primi in acie emiſſis pilis, ſubſidere ſtatim ſoliti apud Romanos, quo ſequentes ſua poſſent emittere, & ſic deinceps. 207
Princeps ſenatus quis olim: poſt ipſe Imperator. 814
Princeps Juvenum vel juventutis quis olim: deinde ab Auguſto titulus ejus qui deſtinabatur ſucceſſor Imperatori: qui quoque Cæſar dictus. 814
Princeps Senatus. 1448
Principes Rom: in ſuggeſtu ad podium locato ludos ſpectabant: & quis primus rei auctor 1019. eorum favor aut odium, non minùs quàm populi in hos vel illos gladiatores 982. 983. cuſtodiæ eorum triplex miles: *Prætoriani*, Evocati, Batavi, quo numero, & qui ſinguli. 676
Principes Ordinum apud Rom. centuriones cujuſque ordinis primi. 91
Principes pro genere militum apud Rom. qui: è quibus lecti: unde dicti 56. 57. in una legione quot: eorumque quot manipuli, quot centuriæ 58. 112. poſt Haſtatos in acie collocati. Haſtatos, ſi pellerentur, inter intervalla ſua recipiebant. & pugnam renovabant: ſi ne [illegible] dem reſiſtere poſſent, & [illegible] Haſtatis à Triariis in interv[illegible] ſuorum recipiebantur 19[illegible] ubi Principibus locus in caſtr[illegible] 265. Principes uti & Haſtati, T[illegible] nis mil. miniſteria & excubias [illegible] bant in caſtris: item cura Præ[illegible] rum iis incumbebat: quor[illegible] 21[illegible]
Princeps. Haſtatus &c. quan[illegible] pro ipſo ordine.
Principales caſtrorum portæ duæ: [illegible] & unde ſic dictæ [illegible]
Principales inter milites qui. [illegible]
Principia in acie quæ. [illegible]
Principia incertore, in re militari, [illegible]
Principia, celeberrimus & ſacer[illegible] caſtrorum locus, quæ & unde [illegible] mea: in iis plerique ſolemnia [illegible] actus: ut juramentum præſtare, [illegible] dicere, edicere, alloqui, [illegible] gare &c. ea venia & [illegible] bus 258. ſacra fuere, quare: ut [illegible] in ſtativorum caſtrorum Præto[illegible] Aræ 251. 257 258. in eadem ex[illegible] ſtæ malæque pœnæ militares. [illegible]
Priſcianus citatus. [illegible]
Pro, id eſt, Ante. [illegible]
Probatio Equitum, an eadem [illegible] Tranſvectio. [illegible]
Probitas, id eſt animi Moreſque [illegible] tegritas & candor, Romano[illegible] proverbio nota 823. [illegible] dicta & obiecta quædam [illegible] iidemque obiter excuſati. 83[illegible]
Hui. *Probus* an & quantum [illegible] Romæ muros ampliarerit. [illegible]
Proconſulibus è publico [illegible] pecunia vaſa ideſt, [illegible] & inſtructum data: item certa [illegible] cunia ad mulos & tabernacula [illegible] blico conſtituta 720. cum [illegible] mum reverſis ſalarium ſive præ[illegible] operæ datum: quod [illegible] Principibus conceſſum iis [illegible] in urbe poſt datum titulum [illegible] detinuerant. [illegible]
Proconſulis vox ad alias dignitates [illegible] Officia tranſlata. [illegible]
Procopii locus de forma Baliſtæ, [illegible] Lupi Muralis 630. ejuſdem locus [illegible] viæ Appiæ, & iis commentis [illegible] 794 795. Procopius [illegible] 85 272. 319. 397. 531. 535. [illegible] 619. 718. 774 794. [illegible]
Æl. Proculus duo lectorum [illegible] [illegible]

niſſis armavit cum ſumſit Imperium. 743
curatores Ludorum aut Munerum, ui quantæque dignitatis. 908
ducere gladiatores quid. 966
feſſores artium liberalium primò rivatim, inde publicè ſtipendiis annis honorati Romæ 843. quantis id liquando: & quando detracta.
relarii qui 22 23. iique in militim non niſi neceſſitate aut corrutis moribus adlecti, & ad quæ tam munia. 22
etarii. 1482
uſio gladiatoria quid & qualis 967. 968
motiones militares per virtutem uàm laudabiles à Romanis factæ, : quam hodiè inſtaurandæ 404.
omotio & promovere ad ordines, nilitiæ verbum: obquas cauſſas iſta cta. 82
notor Academiæ Lovanienſis, quis: nde vox ducta. 1413
nus in re militari quid. 581
mittere munus, quid. 964
pertius emendatus 220. 610. Idem xplicatus aut citatus 119, 148. 167. 19. 222 229. 276 307. 308. 311. 6. 375. 434. 473. 554. 604. 618 59. 807. 836. 910. 917. 1031. 1035 1036 1094. 1097. 1204
υλακαὶ quaſi Procuſtodiæ Excuæ autem ſtationes ante portas caorum. 292
onere munus quid. 964
σκολοπίζειν, cruci figere, affigere, clavis ſcilicet. 1156
σκολοπισμός, crucifixio, quaſi Clavitio. 1183
erpinæ & Veneris ob Adonidem. 1220
ignani qui Frontino. 181
identia creatrix & curatrix omnin & ſingulorum, prudentiſſimaie ejus rerum omnium diſpoſitio. 400
inciæ Romanis duplici via muni, copiis & coloniis, & quomodo. 674
inciæ bellicoſæ non niſi auxilia & ilites, ditiores & diffuſiores umque, pecuniam & milites ſupeditare Romanis tenebantur 415. : urgente quandoque etiam ad unitiones exciti Provinciales 282.
inciarum rectoribus, præſidibus c. ad mulos, ad tabernacula &c. è publico certa pecunia conſtituta. 720
Provinciarum proconſules. Præſides, aliive Rectores, quantis nonnunquam furtis, nundinationibus, rapinis & libidinibus provinciales expilabant 828. provincialium tamen melior conditio ſub Principibus, quàm libera republicâ, unde. 837. 838
Provocatio à duce ſuo nulla militi longius mille paſſibus ab urbe 377
Provocatores, an Probactores, è gladiatorio genere, incertum qui: eum Samnite (qui & Hoplomachus) compoſiti. 542
Prudentius Poëta citatus & ſæpè illuſtratus 52. 896. 777. 778. 884 905. 908. 911. 938. 972. 973 974. 977. 978. 1002. 1019, 1045. 1077. 1084. 1088 1096. 1100. 1101. 1102. 1156. 1178. 1182. 1189 1212
Pruſiæ Regis ridicula in Romanos adulatio. 777
Pſalterium Davidis Latinum, cum interlineari verſione Teutonicâ veteri, valdè antiquum, in Bibliotheca Arn. Wachtendonkii, Decani D. Martini Leodici. 469
Ptolemæus Philadelphus qualem quantamque Bibliothecam Alexandriæ ſtruxerit: unde conquiſitis libris; Bibliis etiam ſacris additis, iiſque ut & aliis Orientalium linguarum pluribus libris, in Græcum ejus curâ verſis. 1024. 1025
Ptolemæus Epiphanes, Ptolemæorum quintus, quando regnaverit. 1128
Pubertas quando incipiat. 19
Publicani in emendendis populo ſtipendiariis valdè iniqui, iique plerumque in iis Provinciis, quæ Populi propriè dicebantur: à Julio Cæſare in Aſia quomodo ſuppreſſi. 696
P. Publius, 1474
Puella cui oculus ex ictu ſaucius, invocatâ à patre D. Virgine Hallenſi, ſtatim ſaneſcit. 1273
Puella Madriti in Hiſpania è feneſtra XL. pedes altâ lapſa, D. Virginis Hallenſis auxio ab omni noxa imminus ſurgit. 1280 1281
Puer in lacunam lapſus & limo ſuffocatus, ope D. Virginis Hallenſis in vitam revocatus. 1259 1260
Puer Huyenſis XIIII. annorum in Moſâ jam mergendus, auxiliatrice, D. Vir-

Digitized by Google

D. Virgine Hallenſi illeſus mo..i-
ter in prato deponitur. 1262
Puer ruſticanus ſexennis, Liliæ cujuſdam filius, in puteo jam merſus, voto D. Virgini Hallenſi concepto, vitæ redditur. 1262
Puer non Baptizatus mortuus poſt decimum quintum à defoſſione diem, implorato à matre D. Virginis auxilio, reſuſcitatus, aut ſub terris ſervatus, donec Baptizaretur. non ſine aliis ſtupendis 1267. 1268
Pueri expoſititii olim à lenifiis plerumque aut leonibus ſublati & alti. 911
Pugilum cruenta certamina, Ammiano, pro ludis gladiatoriis 906
Pugio minor gladius è medio cingulo dependens, non ut major ab humero: ad ſiniſtrum femur, an ad dextrum: quomodo præterea Latinè & Græcè nominatus: à quibus ejus Romanis uſus. 110. 438. 439
Pugnæ eadem ferè perpetuo Romanis forma 170. quæ iis pugnæ ſigna ſeu vocalia, ſeu alia: quæ itidem Græcis & Perſis. 231. 232
Pugnæ hodiernæ pleræque leves & quaſi velitares, raræ ſtatariæ. 397. 398
Pugnæ gladiatoriæ apud Rom. deſcriptio. ſeu quis ejus modus 971. 972. Icon. 976
Pugnare ſine miſſione quid: vetitum ab Auguſto. 975
Pugnatoria arma vel tela, oppoſita luſoriis 968
Pullati infimæ ſortis homines è plebe, qui ludos è ſuperiori Caveæ tantum ſpectabant. 1027. 1031
Pultifagi à Plauto vocati Romani. 360
Pulvilli in gradibus theatrorum Senatui inſtrati, inſtitutore Caligula: poſt etiam Equiti. 1022
Pumili Romæ quandoque inter ſe commiſſi in editionibus gladiatoriis. 931
Punctim cur præſtet ferire quàm cæſim. 131
Purum, cui nihil adtextum, mixti aut additi: ut haſta, veſtis, pura; aurum, argentum, purum &c. 966. 967
Puteolis hodie adhuc reliquiæ Amphitheatri Iateritii. 1054
Pyrathea, ſicella in quibus ignis inextinctus à Magis ſervatus apud Cappadocas
Πυρεῖον, focus ſive vas igni...
Pyropus lapis, vulgò hodie Rubi...
Pyrrhus Rex an primus ... eodem vallo communiit 23... elogium de militari fortitudine ... manorum 820. Hydræ Lernæ ... parat potentiam Romanam 21. ... lex ejus aper, dorsum hinc ... Petrus Pythœus allegatus 163. ... thei mors: iſque eximiè ...

Q.

QUadrans mercedulæ in balnei ... meritoriis publicis ... 71...
Quadratæ unde antiquitus legiones dictæ. 70. 20...
Quadratæ juſtæ aciei ... Plutarcho: iſque explicatum. 20...
Quadratæ geminæ aciei ... Livio: iſque explicatum. 20...
Quadratum agmen quod 11...
Quadratus pes, quis vulgò in dimenſionibus 11...
Quæſtores deſignati ex ſua pecunia dos gladiatorios edere quondam inſtituto obligati aliquando ... do & vetiti.
Quæſtor in militia ſæpe legatus ... ad eum deducti hoſtiles legati ... des &c 249. ubi ei in caſtris ... qui ab eo Quæſtorium dictum ... 249. nulli autem aut rari, Quæſtor in exercitibus ævo inferiori ...
Quæſtor copiarum Sociſtum ... ærarius, μισθοδότης 46. iſque ... proprius è ſuis.
Quæſtoria porta caſtrorum ... que Decumana. 2...
Quæſtorium in caſtris, ubi ... quamque amplum 249. 25... tus Prætorii dextrum aut ſini... diverſa conſideratione.
Quadrans ſive Triuncis 1467. ... moneta.
Quadrigati nummi. 14...
Quæſtores primitus duo ibid. 14... poſtea plures & cur? ...
Quæſtores unde dicti. 14...

Q

Digitized by Google

ſtor Ingenuorum Candidatus. 1455
ſtor in Cancellarium noſtrum deſiit 1455
ſtorum exigo 1454. munera. ibid.
ıllura ætas legitima. 1434
ıi pice & bitumine obliti ardentes è muris in hoſtes hoſtileſque machinas projecti. 623
uoordecim ſimpliciter, pro quatuordecim in ima cavea Amphitheatri ordini Equeſtri: hinc & Quatuordecim, pro ipſa dignitate Equeſtri 1080
rcus olim & nunc frequens in Juta: & crux Salvatoris è quercu 1208
rcus cui in Aſpero Colle affixa lim icuncula D. Virginis, exciſa, ıtraſque Sichemum translatæ, in orbis medela efficaces repertæ. 1303
narius. 1468
Quinctilianus correctus 318. Item citatus 20. 86. 219. 242. 280. 16. 869 595. 606. 697. 754 853. 74 889 890. 906 909. 910. 911. 12. 913. 933. 934 941. 966. 967. 69. 972. 973. 975. 978. 979. 980. 1040. 1187 1208
Quinctus. 1473
Quinctius, poſt Philippum & Macedonas devictos, quibus verſibus ios Poëtæ Græculi in ſe injurios erſus facetè ultus, 1220
nquageſimus ætatis annus plenè à ılitia liberabat apud Rom. ſive facis, ſive non factis ſtipendiis. 18
nctæ fructuum ex arboretis & lantariis vectigal quod Romanis . 692 693
nctana in caſtris, quid: unde dia: eaque duplex: 259. 253. 258. 259
uinctini ædes Parochialis Lovanii uando ſtructa, eaque laudata. 1402
inctus Calaber citatus. 313
nzai ſedecies centena millia famiiarum habere fertur. 760

R.

Soni aſperi litera, & in barritu uſurpati. 229
Raduvicus hiſtoricus citatus 332 534. 535. 568. 626 631
Franc. Raphelengius allegatus. 1219
Raptus quæ olim pœna apud Lovanienses. 1384
Raſum, pro Æquabili, terſo. 1003
Rationarium Imperii. 704
Ratiti nummi. 1467
Ravenna opidum nobile, ſedes poſteriori ævo Gothorum: claſſis in ejus portu ab Auguſto olim inſtituta: ea, ut & Miſenenſis, prætoria cognominata: quot ea navium: quibus provinciis tutandis deſtinata: qualis ipſe portus: & ad eum in terra caſtra, item Phari ſeu turres ad noctu prælucendum: quot cohortes in claſſe, eæque millenariæ: ex quo genere militum. 680 681. 682
Ravennæ olim ludus gladiatorius ſeu ſchola. 910
Recedendi & ſe in ſequentium intervalla recipiendi ratio in acie Romana. 173
Recipe, & recipe ferrum:, ſolennis in Arena vox victoris gladiatoris ad victum cùm occidendus. 978
Recitatio duplex, privata coram ſolis amicis, & publica; illam ut utilem in uſum revocari ſuadeat Lipſius 12
Rector Academiæ Lovanienſis qua auctoritate & dignitate: quibus creatus olim trimeſtris, nunc ſemeſtris 1409. 1410
Refugium militare poſt exſecutionem Imperatoriam quibus inditiis cognitum. 217. 218
Regino hiſtoricus citatus. 743 1349. 1353 1355. 1357
Regionum Imperio Romano cùm maximè floruit ſubditarum index. 671. 672
in Regionibus urbis ſæpè gladiatoria ſpectacula exhibita. 917
Reinerus Wilegemius Aldenardæ, mali genii hoſpes, ab eo ope. D. Virginis Hallenſis liberatus. 1260
Repete, arenæ verbum, & repetere, quid, 972
Reſpondere ad nomen, in dilectu militari quid. 32
Reſtibus quomodo Sarmatæ & vicinæ gentes in bellis uſæ. 442. 443

 Reti-

Digitized by Google

Retibus piſcatoriis deſuper è moris involuti aſcendentes ſcalis detruſi. 624

Retiarius gladiator quis: unde id genus: pugnæ & armorum deſcriptio: cum quo commiſſus 939. 940. 945

Reticulatæ ſcalæ quæ. 482

Retractiones in gradibus, quid Vitruvio. 769. 770

Regum libri Bibl. citati. 1228

Regiæ, quæ domus Romæ, & ubi. 1083

Rhæti ſecuribus in bellis uſi. 611

Rhea Dea, ſive Ops, uxor Saturni. 879. 1073

in Rheno aut per totum Rhenum ſparſa à Romanis claſſis perpetua, communi nomine Germanica dicta: ejuſque pars ad oſtium Rheni ubi Thamis Britannica vocata 682. 689. pontis à Cæſare in eo ſtructi deſcriptio explicata 544. leum 549. ſiniſtræ ejus ripæ accolæ populi olim omnes Galliæ acceuſi. 673

Rhetor quando primùm in honore quis primus eis ſtipendia ibidem è publico conſtituerit. 1418. 1419

Rhom quid. 258

Richardus de S. Victore citatus. 1299

Ricobaldus Hiſtoricus citatus. 725

Rienſis Marchia ſeu Marchionatus, qui & Antverpienſis: quis ille: quando Comitibus Lovanienſibus acceſſerit. 1370

Lud. Rykius Patritius Lovanienſis fundator Collegii Theologorum Lovanienſis. 1413

Joann: Ryſſelmannus miles, ſtatuam D. Virginis Hallenſis ſe crematurum comminatus, quomodo divinitus punitus. 1257

Rimeburga inter Friſiæ urbes ſcriptoribus quibuſdam memorata. 1352

Franc: Robertellus allegatus. 207

Robertus à Lacu præcipuus auctor Collegii D. Ivonis, ſive Juris. Lovanii. 1413. 1414

Rodericus Toletanus allegatus. 1060

Roga, infimis Græcis ſtipendium ne militare, an donativum Principis 351. 453

Romæ nominis duplex interpretatio quæ Hieronymo: tertia è Belgico ſermone, quaſi Roem id eſt gloria. 669

Romæ ſitus & forma: tum de magnitudine ejus indagatum: ejus ambitus aliquando idem ut Syracuſarum aut Athenarum 749. & ...
ſuburbiorum ejus magnitudo: ...
hominum in tota Roma multitu...
756. & ſeq. cujus commod...
alimento omnibus terris ...
ex omnibus orbis partibus ...
& alimonia adportabantur. ...

Romæ ornandæ potens auctor A...
ſtus: quem Nero etiam ...
tum quidam alii 764. de ...
ejus communiter: cœtuque ...
plitudine, decore & ſplendore ...
& ſeq.

Romæ encomia inſignia Thii, C...
ſiodori & Ammiani &c. 765. ...
communis totius terræ oppidum ...
riſtidi Rhetori, compendium ...
(epitome ...) aliis 751. com...
munis patria verè vocata 688. ...
& univerſa. miraculum 765. ...
magnificentiæ explicanda ...
reliqua exaggeratæ ſeſta. ...
elogio Conſtantii ſeq. in ejus ...
ipſis tacita quædam majeſtas ...
menti ejus hodierni ſitum ...
& novitium opus: & quis ...
ambitus 752. quàm parum ipſa ...
bita. ...

Roma Nova, Byzantii ſive Con...
nopolis nomen. ...

Romæ ut Deæ templa paſſim in ...
vinciis poſita, in Græcia, A...
ubi & quando id primitus: ...
ipſa urbe templum ei junctum ...
Veneri ab Hadriano Imp. ...
& quo loco. ...

Romana res virtute & fortuna ...
ſummum faſtigium quomodo ...
cta 814. Romana magni...
terrena nunquam ulla major ...
Romanum Imperium omnibus ...
partibus primas ferè inter ...
alia Imperia mundi: nec ...
illi aut magnitudine aut diu...
tate comparandum: ejuſque ...
comia plura veterum 666 ...
olim id velut anchora ...
mundo 663. 849. in culmine ...
fuit ab Auguſto ad Trajanum ...
ejus ſub utroque ſines aut ...
quæ regiones ſub eo comprehen...
quibus undique copiis ...
...

Romanæ ditionis quot hom...
millia reperta forè annis A...

Romanâ civitate quibus occaſi...
exteri donati: tandem & ...
...

[Ro]tatione Antonini Imp., quicunque eſſent in Urbe Romano, præter ſervos 688
[Ro]mana ſimplicitas, fides, Romani ingenii homo, proverbia unde nata 823
[Ro]manum forum, etiam vetus, & magnum cognominatum, à Romulo inſtitutum, ubi & quale: id à Tarquinio Priſco tabernis & Porticibus cinctum: tum, quantoperè variis poſt exornatum: & quæ circa illud ædificia alia publica. 781
[Ro]manorum juſtitia in bellis: & quam integra juſtarum cauſſarum [illegible] potiſſimas Provincias ſubegerint. 816. 817.
[Ro]manorum pietas, probitas, abſtinentia, continentia & conſtantia laudata 821. iidemque à nonnullis quæ iis vitio verſa, excuſati 826. 827. & ſeq.
[Ro]manorum liberalitas in conferendis ſtipibus ad opera ſacra facienda. 771
[Ro]mani ne unam quidem noctem ſine caſtris in militia 339. 340. iam bello aſſuefacti & edocti, ut pugnæ iis inſtar exercitii fuerint 338. 339. mira eorum abſtinentia à furtis & rapinis in militia 350. reſtrictio olim eorum & frugalitas. 352
[Ro]mani à quo tempore & unde machinarum bellicarum uſum acceperint 473. 474. mira eorum diligentia in operibus maximis breviſſimo tempore extruendis 92. 93. 528. 527. ſcuta iis aliquando viminea 25. gladios dextros an ſiniſtro geſtarint, videri in ea re variatum 430. cur plerumque vicerint nationes quæ cæſim ferire ſolitæ. 131
[Ro]manorum peditum in mare inſilientium felix contra Pœnos audacia. 821
[Ro]mani nunquam victi niſi Imperitia aut temeritate ſuorum ducum 819. quaſcunque clades bellis Punicis accepiſſent, nihilominus conſtantes & animoſi. 824. 826
[Ro]manorum à Pyrrho cæſorum mira fortitudo militaris 822. animoſum eorum reſponſum Pyrrho Regi datum. 825
[Ro]manorum fortitudo militaris univerſim & quaſi per recollectionem demonſtrata & laudata. 819. 820. 821
Romanorum mos in capiendis civitatibus, obviis quibusque, uſque ad canes ipſos, trucidandi 829
Romani certa quibus rationibus tantopere numero aucti: & quantopere [illegible] 487. 488
Romanorum opes publicæ quàm admirandæ 482. 483. & quam admirandæ Romæ 739. & ſeq.
Romani Veliam ex Alba Longa Romam tranſtulere: relicto nihilominus illic ſacro: atque ad quando 1073. 1074. quàm antiquum iis ſupplicium crucis: quàm frequens: ſed nile apud eos & plurimum ſervorum & ob quæ delicta. 1170
Romani ex conſuetudine capite intecto, ſine petaſo aut pileo 1039. 1040
Romulus & Remus in adoleſcentia liberalibus ſtudiis operati 842. Romulus ut Romanorum ducum primus, ita inter eximios 821. primus Tribunorum inſtituit, & quot 56 ſcutorum uſum Romanis invexit, unde ſumto exemplo. 128. primus auctor Romanis deducendarum Coloniarum 484. à qua ratione numerum civium ſuæ urbis mirum auxerit 487. 488. Romam ſuam quadratam ſtruxit 752. inſtitutor fori veteris, ſive Romani. 781.
Rorarii in levi armatura qui olim 114. 119. eorum pugnandi ratio, diverſi ab Accenſis: etiam à Velitibus 426. 427. ante ortos velites ubi iis in acie Romana locus 177. quomodo in pugna inter Antepilanos procurrerint 426. natis velitibus, in Romana militia deſierunt 56. poſtea in funditoribus & ſagittariis quaſi reſurrexerunt 427
Roſcia lex ſingulis Ordinibus ſua loca aſſignans in Theatris: non in Circo & Amphitheatris: hinc & lex Theatralis dicta. 1427
Roſtra quid Romæ: unde dicta, quis eorum ornatus: in iis populus ſalutatus, gratiæ ei actæ à Magiſtratum [illegible] ponentibus: Suggeſtus dicta Ammiano 789
Roſtra navium in poſtibus fixa ob iis qui navalem victoriam obtinuiſſent 354.
Roſtrata corona alia à navali majoris que dignationis. 471

[illegible] vestes quid. 504
Rostrum, ἔμβολον in acie militari quid 202
Rostra, navis bellici quid & quotuplicia. 552. 553
Rosciniola virgo Senensis citata. 574
Herb. Rosweidus laudatus & allegatus. 1111
Rotae è muris infidentes hostibus in proerupte [illegible] 627. Rotarum contra [illegible] usus qua his [illegible]. 642
Rubor à pudore color virtutis, praecipuè in adolescente. 227
Rudis & rudibus batuere, pugnare, dimicare, prolusione, quid. 913
Rudis quomodo differt à missione, in ac Arena 975. Rudis indultu veteranis gladiatoribus, aut in aliquo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] è [illegible], quasi [illegible] signum à quibus, [illegible] [illegible] populo, data: [illegible] [illegible] liberati ab arena: sed quo discrimine & quatenus. 980. 981
Rufinus Pictavus citatus. 914. 1126 1167 eruditus incognitus. 1168
Rufuli Tribuni, in militia qui. 97
Sext. Rufus Festus citatus 671. 755 1009
[illegible] Rufi [illegible] [illegible] [illegible] 540
Aegid. Rutius Helvetiorum modo aut novelli temporis [illegible] allegatus. 578
Rumes, inde Orientalibus milites boni & fortes, an à memoria Romanorum. 669
Rupius quid. 1081
Rutili Tribuni mil. qui 97
Ruricii [illegible] citatum 638. 751 763. 774. 794. 757. 808 811. 818

S.

SPiegue per Ch vel C. exprimunt hodie Hispani. 478
Sabelli, Samnites. 608. 609
à Sabinis an usus [illegible] Romanos. 138
Sacerdotes quatenus à militia apud Romanos excusati 34. saepè & ludos gladiatorios dabant apud Rom. 897
Sacra plerumque ab Oriente in reliquum orbem deducere. 472
Sacramentum militare Tribuni mil. vice confusum à suis legionibus exigebant: id [illegible] à tribuno [illegible] [illegible] quae [illegible] [illegible] [illegible] quam id [illegible] [illegible], [illegible] idem & quae militaris Sacramenti formula, quaesitum 1034
In Sacramentis quomodo [illegible] Romani. 1039. 1040 [illegible]
Sacrum populare. [illegible]
Sagarii Persarum qui. [illegible]
Σαγηνεύειν Graecis, quod Latinis Coronam cingere. [illegible]
Sagina gladiatoria quid. [illegible]
Sagittae & Sagittandi ars quotum [illegible] 616 617. plerumque Sagittae [illegible] quandam etiam triplices & quadruplici [illegible] Parthis 918 Sagitta quasi [illegible] [illegible] jaculum [illegible] 597. Sagittarum vis: & an [illegible] in bello [illegible] 597. Sagittae etiam virgae [illegible] 618. [illegible] dis & Arabibus 618. [illegible] ipsis Romanis usus: sed inter Auxiliares crebrò habentur. 616
Sagittarii in levi armatura 114. 115 in exercitu Romano cum Augusti tempora tam inter equites quam pedites Auxiliarium: Justiniani aevo [illegible] equites gravis armaturae 618. 619 in turribus oppugnatoriis impositi. 534
Sagittarii, Arquites olim dicti, [illegible] [illegible]
Sagum vestis militaris: item in [illegible]: & quae ejus figura [illegible]
Sais & Heliopolis veluti Academiae Aegypto. [illegible]
Sal, Salarique. unde dicta dici queat. 1150
Sal in stipendium militibus e publico datum apud Rom. 552. [illegible]
Salamanticorum Senatus [illegible] [illegible] à Scipione quodam [illegible], [illegible] ex eo quinque fame interierint. [illegible]
Salarium Proconsuli datum quid. [illegible]
Salientes, id est fontes sive aquae [illegible] quandocumque [illegible]. quae Romae 798. 799
Salinis [illegible] [illegible]. 816
Salinum sacrum mensam [illegible]; ipsum etiam inter vasa sacra quid [illegible]
Salitio inter exercitia militaris [illegible] spectabilis & quid. 346
Salix [illegible] [illegible] [illegible] 36
Sallustius Historicus citatus [illegible] 1219 Idem [illegible] [illegible] sententiae [illegible] 80. 97. 103. 106. 123. 126. [illegible] 128. 147

Digitized by Google

47.162.165 182.184. 199.305. 308 25. 331. 340. 3 2. 348 359 369. 77. 426. 490. 529 597. 605. 611. 22.627. 629. 817. 903. 1043
tus, inter exercitia militaria, quomodo. 342
vianus Maſſilienſis citatus. 888.908. 1002
Ividieni Rufi infelix ſtructura navium in mari Siculo. 542
lutationes matutinę Centurionum & Decurionum à militibus & equitibus factæ, item Tribunorum milit factæ à Centurionibus & Decurionibus. rurſus à Tribunis cum Centurionibus Decurionibuſque Ducis primarii, quo ordine ea & cui fini à Rom. factæ. 315 316
ambucæ, muſici inſtrumenti, quæ forma: ad ejus ſimilitudinem dicta machina bellica conſcendendis muris: qualis hæc: ejus uſus in aquis maximè: Vegetius etiam ſed ſolus in terra adhibet 484. 485 486. in terra adhibitę exemplum. 648.649
amnites unde dicti quibuſdam 608. 609. à Samnitibus arma & tela militaria multa ſumſere Romani: an & uſum ſcutorum: & Samnitici ſcuti forma differens à Romani. 128
anguinem Romanum bibere in aliquibus morbis ſalutare creditum. 979
anguinis miſſio. inter pœnas militares quæ & ob qualia delicta. 880
Σανὶς quandoq; Græcis pro cruce. 1219
annionis cujuſdam Batavi rejectiuncula Lipſiana. 1338
apiens nulla fortunæ Dona abnuet opeſq; in Domum non in animum admittet: divitias habere poteſt, dummodo ab iis non habeatur 742
Sardinia qua occaſione cum Sicilia Romanis acceſſerit. 818
Joan: Sariberienſis laudatus & allegatus. 1132
Sariſſa vox communis ſtatario telo & miſſili 607. pro ſtatario telo Hiſpanis hodie cognominatur regina armorum Gallis rarus earum uſus nec tam inſignes eis Helvetii ut ſoliti. 398
Sariſſę Macedonicæ, aliæ ab haſtis Triariorum Romanorum 154 utile teli genus, præcipuè contra equitatum: cur tamen à Romanis in ſua militia non receptæ. 398
Sarmatæ contis in bello uſi, item reſtibus, & quomodo 442.443 quomodo eorum præcipui cataphracti. 148
Saturnalia ſeu Saturni feſtum antiquiſſimum apud Romanos: quando inſtitutum: quo cujus menſis die celebratum: per id uſuraria quædam libertas ſervis: ex qua id origine: forum allatorium eis ſine probro ea feſtum: tum ſumma inter omnes hilaritas & lætitia: pilei ſumti: Io Saturnalia! Saturnalia! paſſim acclamatum: tum plura quæ per id feſtum obſervata. 874 875. & ſeqq. 1040
Saturnalia ante Cæſarem XIV. Kal. Januar. ab illo XVI celebrata. Duoque dies acceſſere: quartum quis addiderit, ignotum: quintum addidit Caligula: qui poſt abolitus à Claudio, iterumque ab eodem reſtitutus. 880.881
in Saturnalium ſermonum libris quod in multis cum Fabro aut aliis eadem dixerit Lipſius, veris rationibus excuſatum. 1217 1218
Saturnalia munera, quæ inter amicos ultrò citroque per Saturnalitia feſta miſſitata 915
Saturnus inter vetuſtiſſimos Italia deos, à ſatione initio Saturnus dictus crebra eâ & veteri terminatione in nominibus Deorum 875. unde Pollucis filius quibuſdam dictus. 876
Saturnus Romanis & Græcis inter inferos deos non inter ſuperos: hinc Saturnius, dies infauſtus habitus: & κρόνιον ἦμαρ Græcis: ſacerdoteſque ejus inde coccinati. 883.884
Saturnus inter præſides Gladiatorum 885. eique ex parte Ludi Amphitheatrales ſacri. 1006
Saturnius mons Romæ, Capitolium. 767
Satyra Menippæa Lipſii mirè à variis calumniis petita: & earumdem rejectio. 869 870
Σαυνίον, Verutum, jaculi genus. 608
Saurion. ſignum militaris genus, quale ignotum. 198
Saurotes, σαυρωτὴρ, quid in haſta. 163
Saxa grandia in teſtudines machinaſque hoſtiles è muris projecta. 621 619
Saxis occidi, inter pœnas militares. apud Macedones & Romanos. 897
Saxones à Carolo Magno in Belgicam traducti. 691

Digitized by Google

Caſſii Scævę, Centurionis Cæſariani, incredibiliis virtus militaris & diſciplinæ obſervantia. 383.821
Scalæ in oppugnationibus cujus inventum: quę in earum fabrica, atque etiam collocatione, obſervanda 482 earum varia genera: potiſſima enumerata, deſcripta & depicta 482. 483. 487. totis ſurrepentium, pontem que ſupra ferentium genus aliæ in turribus oppugnatoriis in muros erigendæ, 533.534
in Scalas muris adpoſitas furcæ à Romanis uſurpatæ, quomodo. 621
Scalaria in gradibus amphitheatralibus, quæ & qualia. 1023
Joſephus Jul. F. Scaliger allegatus 127 607. correctio ejus in Plutarcho 23. in Tertulliano. 1111
Scaphia ex ære, Vitruvii quæ. 1091
Scaptii cujuſdam efferа Barbaries in Senatum Salaminiorum. 829
M. Scauri Theatrum temporarium, opus omnium quæ unquam humanâ manu facta fuére, maximum, Plinio. 646 647
Sceleratus campus quis & unde ſic dictus. 1106
Scenæ totæ argenteæ, etiam in municipiis, quo exemplo. 726
Scenici ludo antiquiores munneralibus 1056
Lamb: Schafnaburgenſis citatus. 1371
Scholæ veterum ab Academiis hodiernis quomodo differant. 1421.1422
Scipionis in juventute exercitia militaria 329. Carthagine Novâ expugnata prudens conſilio Lælii factum in lite duorum competitorum coronæ muralis 382. 383. in pugna Africana cur manipulos in quincuncem non diſpoſuerit, more Romanis uſitato 174. quantam auri argentique vim ex Hiſpania, item victis Carthaginienſibus, præ ſe in ærarium tulerit. 713
Scipionis Africani majoris divina in bellis felicitas: poſterioris divina in iiſdem virtus. 828
Scipio Æmilianus, ſive Africanus minor, ſeverus veteris diſciplinæ militaris exactor 282. ipſe in ſtramento cubuit 273. ejus in obſidendis Carthagine & Numantiâ opera magnę curæ magnique molíminis 507. 508 cur iis urbibus dirutis non multum prædę obtinuerit. 718
Scire multa malle, quàm ſciri verè docti eſt. 9
Sciſſores in conviviis, qui 925.[illegible]
Sclopetorum machina quando primum in Belgica viſa [illegible]
Scorbutus morbus quis: an & quo nomine veteribus cognitus 11[illegible]
Scorpiones, quod aut quale inſtrumentum bellici genus Manuballiſtæ [illegible] cti. [illegible]
Scorta communi ſignificatu in Romanorum caſtris nulla, nec in Macedonum: ſi quando è Romanorum caſtris exacta legantur, quomodo intelligendum. 3[illegible]
Scortis caſtra comitari volentibus [illegible] rejecti apud Germanos ante pauca ſæcula. 3[illegible]
Scorteum, Feſto pro pharetra. 61[illegible]
Scriba copiarum Socialium, quis 4[illegible]
Scribere miluem, unde dictum. 41[illegible]
Scriptura, vectigal: & quis ager ſcripturarius. 6[illegible]
Scriptura vetus differt à recentiore 1462, additione ibid. detractione 1463. commutatione ibid. duabus ſimul 1465 nominum flexione ibid. ſeparatione [illegible]
Scutale fundæ, quid Livio. 5[illegible]
Scutum optimum armorum [illegible] unde dictum: è qua materia: quæ forma, duplex, ovatum & imbricatum: utrumque oblongum, ſingulorum deſcriptio & imago 122.123 & ſeq. eorum apud Romanos origo jam à Romulo: ſed ita ut & clypeis uterentur: donec iis rejectis, [illegible] ſcutis uſi: & quando atque à quibus exemplum. 91. 127.12[illegible]
Scuti ligna è qua arbore: quando compacta aut juncta: linteoque & corio ſubducta & inducta 123.124 Romanis ferreo, quibuſdam [illegible] & argenteo, margine qua parte & cur munitum 126. grandiori plerumque duæ anſæ: eæ quid & quorum inventum. 433
Scuta ſua Romani & Græci curioſè tegumentis & involucris cuſtodiebant donec tempus pugnę eſſet: an in armamentario aut repoſitorio publico aſſervata 436. 437. in decoratione militari digniores, ſi vellent, armigero ferenda dabant 342. reliquiſſe autem ſcutum in conflictu, magnum flagitium apud eos, ut & apud Germanos & Græcos. 333 34
Scuta è viminibus texta quibus [illegible] gentibus in uſu: Romanis [illegible]

peſtria, & rotunda cui ſcuta tamen Viminea improba habita. 124. 125
ta Germanorum, Gallorum, & quorumdam Hiſpanorum qualia. 429. 433
uti Liguſtini forma ſcuta & Samnitici: diſcedentes à Romani. 129 947
uta Romanorum aliorumque gentium, variè picta, etiam ab heroicis temporibus: diverſa in iis repræſenta: ut animalia, Fulmen, Imagines deorum hominumque ſigna & inſignia, & alia talia: cujus rei inventores Cares 423. 433. nomina etiam Impp & alia ſæpè inſcripta et. à libera republicâ ducum. 436
cutorum multiplicatâ ſerie caſtra loco valli à Romanis cincta quando. 282
d Scutum, inclinare, pro ad ſiniſtram deflectere, 330
cythæ in cranio mortui bibere, quandoque ſoliti. 921
cythæ primi ſagittariæ, inventores quibuſdam, adeoque à ſagittando, quod Belgis Schieten, dicta Becano, tum quæ Scythici arcus forma 617
Scythæ quomodo veſtibus uſi in bellis 443. tranſcundi flumina quis eis mos 543. ſecuribus etiam in bellis uſi 611
Secundarii Gladiatores. 956
Securis quomodo differat à dolabra. 505
Securis in re bellica, teli genus, & miſſile & quo cominus pugnabatur: variis gentibus variè uſurpata. 611. 612
Securi percuti, inter pœnas militares Romanis. 379
Secutor propriè aſſecla, comes: qui in militia ſecutores. 937
Secutor, cognomen Martis, quando. 937
Secutor, inter gladiatores, quis & unde ſic dictus 937. quæ eius arma & ratio pugnandi, & an idem cum Myrmillone. 938
Secutorii vel ſecutoriani, in re gladiatoria qui. 982
Secuteleia mulier, quæ Petronio. 937
Sedere in cruce quid. 1161
Sedes aliquando pro Caſtris. 239
Seditionis auctores; pro qualitate perſonarum, aut in crucem ſublati aut beſtiis objecti à Romanis. 1173
Seditioſi milites plerumque decimatione aut vigeſimatione puniti. 385
Sedulius poëta Chriſtianus clarus. 1168
Segmentata lorica, quid. 150
Seleucus Nicanor Athenis Bibliothecam, quam inde avexerat Xerxes, reddidit. 1127
Sellæ an ſpectandis ludis in theatra &c. illatæ 1027. in curulibus ſellis qui ludos ſpectaverint: ubi in orcheſtra eis locus: etiam honoris cauſſa abſentibus aut mortuis poſitæ. 1017 1018
Sellæ in balneis quid: & in thermis Diocletiani quot 787. 855
Sellæ in equis grandiores è ligno & ferro compaginatæ veteribus non in uſu 160. quando natæ 162. fulcra tamen ſellarum equeſtrium qualia hodiè, non prorſus nova, 446
Semaxii unde Chriſtiani per convitium vocati. 1205
Semiſpatha, pugio, 439
Senatores iidem & Patres: utrumque nomen unde: quot lecti à Romulo: quantum aucti à Livio Druſo. Cæſare. Auguſto, aliis: quanta eorum dignitas 813. ex Provincialibus etiam lecti ſub Principibus 814. lato clavo ab aliis Ordinibus dignoſcebantur 816. in publico cur ſynthe-ſinati 876. quis eis locus in ſpectaculis 1029
Senatores Romani inventi qui in Arenam deſcenderent: quod tamen vetitum poſtea. 929
Senatorius cenſus legitimus, quis: potiſſimum ſub Auguſto 739. Senatorius ordo ſub Principibus latius patuit quàm Senatus, & quomodo: quique Senatorii, & quandoque etiam Senatores dicti, etſi non iis jus ſententiæ. 815
Senatus Romanus conſtabat è civibus ſeniore, cenſu & virtute eximiis, qui à cenſoribus lecti, & electi, quomodo 812. quanta ſenatus Romani ſapientia, gravitas & majeſtas: Regum iis conſeſſus Cyneæ dictus 812. quo adſpectu is etiam à Principibus ſervatus 813. Senatu autem movere, ſola prætertitione à Cenſoribus in recitando ſenatu factum. 812
Senatus Academicus Lovanienſis ex quibus conſtet: quæ ejus munia. 1411. 1412
Seneca pater ſeu Rhetor emendatus. 1044. Idē explicatus aut citatus 83. 773. 806. 835. 910 914. 918. 920. 926

918. 946. 969. 1084. 1092. 1099. 1103. 1219
Senecæ Philoſophi mores: & præcipuè abſtinentia, veritas, ſanctitas præterque. 742
Seneca Philoſophus ſupra omnes Scriptores eximiè laudatus. 339. 742
Seneca extra commentarios in aliis Lipſii operibus paſſim correctus est 106. 740. 841. 874. 926. 934. 942. 949. 958. 963. 969. 1125. 1182. 1221. Idem citatus & plerumque explicatus 20. 35. 42. 98. 132. 160. 188. 196. 201. 245. 296. 301. 309. 310. 316. 331. 339. 342. 343. 344. 375. 395. 525. 529. 578. 580. 590. 591. 592. 687. 693. 703. 705. 722. 740. 742. 743. 757. 758. 761. 765. 781. 787. 805. 806. 808. 831. 832. 835. 842. 877. 893. 906. 908. 910. 914. 918. 919. 929. 933. 934. 959. 960. 961. 963. 965. 966. 968. 969. 970. 971. 975. 977. 978. 983. 1014. 1017. 1029. 1030. 1031. 1034. 1043. 1044. 1046. 1088. 1094. 1095. 1136. 1137. 1138. 1154. 1156. 1160. 1161. 1172. 1188. 1190. 1196. 1203. 1204. 1221
Senecæ Tragœdiæ explicatæ & citatæ 189. 219. 220. 432. 571. 615. 671. 974
Senes à militia immunes apud Romanos 34. permiſſum iis uti pileis, ſed raro factitatum. 1041
Seniores, de cujus ætatis hominibus dicatur. 19
Seniores Tribuni qui & unde dicti. 29. 292
Sentinellæ hodiernæ unde dictæ non benè hodiè ii prorſus ſolitarii. 392
in Septis Agrippæ Ludi gladiatorii aliquando dati. 917
Septuaginta Interpretum verſio Bibliorum quo auctore facta. 1124
Sepulchralia monumenta ad margines viarum publicarum plerumque à Romanis poſita. 796
Sera, lignum tranſverſum oſtiis oppoſitum, in poſtem utrimque immiſſum. 1200
Serapeum Alexandriæ, in quo celebratiſſima Bibliotheca, immenſæ molis & ſtupendi artificii templum, quando & à quibus dirutum 1125. inter ejus ruinas ſculpturæ Hieroglyphicæ Crucis repertæ, & quid denotantes. 1164
Seraing, Principis Leodicenſis Prætorium ſuburbanum. 466
Serenus Sammonicus Bibliothecam habuit in qua ſexaginta duo millia librorum. 1134
Seb. Serlii judicium de Pantheo Romano: & lectos ad eum remiſſus quoad membra & dimenſionem ejus 776. ejus de Architectura libri etiam ad rem antiquariam utiles. 1051. 1138. 1143
Serrâ ligneâ caput abſcindi, pœna olim ſtupri vel raptus apud Locrenſes. 1114
Serra in acie, aut ſerra præliari, quid. 204
Serrati nummi. 1468
Q. Sertorius Oſcæ ludum literarium aperuit, ſtipendiis è publico datis. 1420
P. Servilius Rullus integrum aprum in epulis primus Romanorum appoſuit. 590
SER. Servius. 1473
Servius Tullius Rex quot annis præceſſerit Periclem Athenienſem 474. quam ætatem militarem definierit: ejuſdemque diſtinctio claſſium in juniores, & ſeniores &c. 19. 21. quas cauſſas ſeu prætenderit, ſeu veras habuerit, libertos civitate donandi 683. Viminali & Eſquilino collibus additis Romam auxit 751. dum Veſtales quatuor à Numa captis illene addiderit, an Tarquinius Priſcus. 1088
Servius Grammaticus correctus 13. citatus 26. 47. 275. 310. 331. 367. 603. 612. 614. 717. 735. 972. 891. 1074. 1075. 1077. 1079
Servi dominis addicti & adſcripti & quia cenſui Dominorum æſtimatione accedebant, nec videri pro ſervis capitationem ſolutam 699. precia eorum quæ in communi definitione juris conſulti. 705
Servis uſurata quædam libertas Romæ per feſtum Saturnalium: imo quaſi ſupra dominos iis: quomodo. 1-4
Servi à dominis manumiſſi, ex conſtitutione Ser. Tullii Regis in cives recepti: ſed quatenus: eaque res initio utilis, paulatim ſummam vitiorum Romæ intulit. 683. 689
Servorum ſuorum operâ rarò uſi Romani ad munitiones militares 282. nec militiæ adſcripti, niſi urgente neceſſitate aut labente diſciplina 414
Servi gladiatores rude donati ab Auctoramento immunes ſiebant non liberi, niſi pileârentur. 911
Servorum dimenſum frumenti menſtruum, & cibarium quantum. 156

Servi

ervis quid quodcunque contra dominorum ſalutem machinati, item ſi ſæpius fugiſſent, cruci affixi 1171. ſex ſervorum fugitivorum millia ab Auguſto in Sicilia in crucem acta. 1174
ervile ſupplicium pro cruce. 1171
erviles cellæ. 910
ervitia pro ipſis ſervis. 890
ervorum nomina. 1474
eſſio in conviviis. 1477.1479
eſtertius 1468.nummus dictus. ibid.
ejus notæ. ibid.
extans. 1467.1468
EX Sextus. 1473
extus Empiricus citatus. 35
buna an Sybina, venabulum vel jaculum venatorium. 135
ica pro pugione, Paramerio, aut Parazonio 438.439. Romanis qualis ſica: eadem quæ Thracum Harpe: Curtio Copis: & unde dicta Iſidoro. 944
icarii à ſica dicti Joſepho. 944
icariatus crucis ſupplicio punitus. 1172
ichemium opidum Brabantiæ, quale: quorum: unde ei nomen. 1300
icilia qua occaſione Romanorum facta 818. quantus ex ea vectigalium annuus reditus ævo Ciceronis putandus. 695
iculi olim quo genere ſcutorum vulgò uſi. 124
Sicinius (aliis Siccius) Dentatus fortitudine verus Hercules Romanus: omnia is Dona militaria adeptus quæ virtus mereri potuit: eorumque enumeratio. 367 372 821
itorim fluvium in Hiſpania quo navium genere tranſmiſerit Cæſar 543
donius Apollinaris explicatus aut citatus 130. 139. 146. 162 195 276. 298. 388. 440. 534. 551. 560. 584. 608. 611. 786. 855. 870 879. 925 926 1136. 1138 1198
dera è terræ vaporibus quibuſdam. 1074
igebertus vir doctus, citatus 463. 1352 1357. 1358. 1367
igilla plutealia, quæ Ciceroni. 1138
igillaria, quæ qualiſque feſtivitas: ſubſequuta quintum diem Saturnalium. 282
ignum & vexillum antiquis ſcriptoribus ſæpe confuſa. 192
Signa militaria ex qua materia 190. haſtæ ſigni cuſpis inferior acuta, & in terram defigi ſolita 188 189. aut potius loculo ferreo terræ prius infixo, ne macularentur, indiçe [illegible] haſtç. 448
Signa ſingulis centuriis aut ordinibus ſingula, id eſt, binæ in uno manipulo, an verò uni manipulo tantum unicum 86. 180. ſociorum itidem an in manipulos an in cohortes. 191.192
Signa manipulorum qualia: imagines ex iis dependebant, deorum, Imperatorum, &c. aureæ illæ ſæpè aut argenteæ 189. 190. horum etiam nomina iis inſcripta: aut liberâ republica ducum 193
Signa in acie ubi 180 181. 235. ea ex acie non referre ignominioſum & ſæpè capitale, maximè ſignifero 196. 383. à Ducibus nonnunquam in hoſtem ea projecta, cui finé. 196
Signa militaria præcipua ubi in caſtris 157. ante Prætorium potius quàm in ipſo 189. nullus iis in caſtris definitus locus ævo, ut videtur Polybii 241 242
Signa militaria dicta & habita ſacra: & quaſi bellorum dii: deorumque cultus iis exhibitus; aſylum &c. juratum per ea: eorumque ornatus ſive cultus incultuſve, quis, qualis, & quando 42 196 197. Romæ in templis poſita: in caſtris etiam fortè in ſacello aliquo & quomodo. 188
Signia. 1477
Signiferi Romani leoninam plerumque induti 119. ſignum ab eo per metum amitti capitale. 196
Signum ad pugnam, vigilias, expeditionem, &c. verbum, verbáve pro libitu ſummi ducis, aut in urbe ipſius Imperatoris inſcripta teſſeræ. ab eo Tribunis mil. datâ: & ab his per exercitum quomodo diviſa: tum ſuper ea re plura 234. 293. 298. 316
Signa etiam ad pugnam, vigilias, expeditionem alia, ſeu vocalia, ſeu muta, ut Claſſicum, tunica ruſſa in faſtigio Prætorii in haſta extenſa. 231.234.329
Signum futuræ pugnæ quale Græcis 233

Sign-

Digitized by Google

Sigonii error de tempore ſtructi Amphitheatri Veronenſis 1056. ejuſ. allucinationes aliæ 1796. ejuſdem aliquot correctiones explicationesve in Livio, ſed pleræque non receptæ 170 207
Si'e pro galeis, unde. 139
Silices ſternendis viis uſurpati, quid. 794
Silius Italicus Poëta virorum doctorum imagines non habebat ſolum, ſed & venerabatur, maximè Virgilii 1138. is emendatus 609. Idem citatus & explicatus 15. 106. 107. 108. 115 126. 134, 136 137. 139. 142. 144. 146 147. 150. 151 155. 158. 161. 162. 164. 165 .188. 204. 298. 308. 321 339. 342. 344 368. 370. 374. 429 430. 435. 440. 442. 444. 475. 491. 519 524. 525. 533. 561. 605. 609. 610. 612 614 643. 772. 1090. 1110. 1156
Silvæ in ædibus. imò ſuper ædes divitum Romanorum 808
Silveſtris Papæ acta citata. 1097
Simeon Metaphraſtes citatus. 856
Simon Cyrenæus Chriſti crucem allevaverit duntaxat, an totam tulerit. 1223
Simplicius citatus. 1090
Sindi Scytharum populi, qui & Indi, Draconibus niſi pro ſignis militaribus. 194
Sinarum Regi quanti hodiè annui reditus è tributis. 851
Sinon bello Trojano inventor ſpecularis ſignificationis Plinio. 313
Sinuata acies. 201
Siſinius quidam Epiſcopus bis in die lautus: atque id culpantes quo joco eluſerit. 783
Σκελοτύρβη veterum, Scorbutus credita 1317
Σκόλοψ quid propriè, pro cruce vox uſurpata. ut pro crucifixione σκόλοψ, σκολοπίζειν & ἀνασκολοπίζειν 1155. 1156. ſed ad quam Crucifixionis ſpeciem plerumque referenda. 1161
Sluſæ opidum Flandriæ, Sigeberto, ut videtur, Clauſulæ dictum. 1368
Smyrnæi primi templum urbi Romæ ut deæ ſtatuere, quando. 777
Socii Romanorum qui dicti: eorum conditio: copiæ ad Romanorum civitationem legionariis punctæ: quomodo ab Auxiliariis diſcreti: quando nomē ſociorum in militia Romanâ deſierit 44. 45 415. 416. ratio iis indicendi aut imperandi: commeatus: juramentum: ſub ſignis militabant: qui eis Præfecti aut ſuperiores. 41
Sociorum copiæ in exercitu Romano, alæ vel cornua vocatæ ut Romanorum legiones: quot illæ copiæ peditum, quot equitum, & qui ſingulorum Extraordinarii, qui Alarium cur maiorem equitum ſocii bello ſuppeditare ſoliti, quam ipſi Romani. 76. 77. 111
Sociorum in acie Romanâ poſitura plerumque in Cornibus, & ad latera legionum. 179
Sociorum locatio in caſtris per manipulos an per cohortes: atque ubi 259 260. 266. quæ cum omnium latera munire iis incumbebat 274 excubiarum eorum ratio, & Menſtrua quæ Præfectis ſuis debebant, atque in militia incerta. 291. 292
Sociorum peditibus par frumenti modus datus qui Romanis, ſed equitibus minor & cur, 357. mancipiis autem iis à Romanis datum 362 pars verò in omni diviſione quando ex pacto habebant Socii 349
Sociorum legati Romæ plerumque circa Kalendas novi anni. 44
Socrates Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcriptor citatus. 724. 1126. 1231
Sodalitas B. Virginis Hallis inſtituta & à Pontif. confirmata: tum Principum aliquot ei inſcriptorum nomina 1251
Soli deſignando qua Hieroglyphica notâ uſi Ægyptii 1121
Solaria ædium Judaicarum plerumque plana. 514
Solia in balneis quid. 787. quæ in thermis Diocletiani. 78
Solinus emendatus. 54
Solutiles ſcalæ quæ. 432. 43
Somona fluvius, Somna quibuſdam aliis Sonus. 1333
Sophia D. Eliſabethæ filia, Henrici II. Brabantiæ Ducis uxor, mater Henrici Brabantini Haſſiæ poſt Langravii; ſtatuas D. Virginis plures in Brabantiam attulit: quarum unam Vilvordiæ dedicavit, quæ ibi Divæ Conſolatricis nomine claret: unam Machildi, mariti ſui ſorori, Florentiæ Hollandiæ Comitis uxori, dono dedit: earumque una ea quæ Hallis adſervatur. 1247. 1248
Sophocles citatus 297. 313.

ejuſdem Scholiaſtes citatus. 222
...crebra in omni ſolenni militiæ apud Rom. 289
...zomenus citatus 438. 443. 776. 905. 1099. 1126. 1215. 1228
...andinæ aquæ laudatæ: earumque vis contra melancholiam hypochondriacam. 593
...paliones in re militari, quid ævo poſteriori, & unde dicta vox. 493
...parſiones odoratæ, ut croceæ, roſeæ &c. occultis fiſtulis in ſpectaculis factæ: ſcito etiam invento è ſtatuis inſtar ſudoris expreſſæ. 1034 1035
...parſiones odoratæ in conviviis unguentorum &c. imitatione theatralium 1035
...partacus quantis operibus à Craſſo obſeſſus 327 Crixo è ducibus ſuis cæſo CCC. Romanorum cæde parentavit. 892
...partanorum fortitudo Romanę comparanda 821. eorum lex in bello, ſtantes in ordine vincere aut mori 285. quis iis ſtationum militarium modus 294 eorum inverecundia in excretione naturali in exercitu 289 quæ apud eos ignominiæ militares in compertos in bello ignaviæ. 390
...partanus quidam cur dixerit pro inſigni ſcuti Muſcam ſe habere. 424
...partianus emendatus 343 Explicatus aut citatus 158. 341. 348 358. 360. 361. 362. 422. 597. 718. 723. 733. 778 877. 897 901. 910. 915. 927. 960. 984. 1018 1032. 1035
...partum in Hiſpania copioſum. 595
...pectaculorum apud Romanos quatuor præcipua genera: Gladiatores, Venatio, Circenſes, *Scena*: quorum tria priora ferè iis propria 884. per ea etiam alii luſus, raptus, & ſimilia, oblectando populo repræſentata 1038. varia ſpectaculorum genera edita Saturnalibus 883
...pectaculum in Arena duplex, matutinum & Meridianum, quid utrumque 908. 958
...e Spectaculis ſcripſere Suetonius & Tertullianus, ſed diverſo fine. 883
...pectatores, ſcalarum genus quale. 483
...pecularis ſignificatio per ignes aut faces, quid & qualis veteribus: icone è columna Trajana repræſentata: quis eius inventor. 312. 313
...pecus ſubterranei ſub Amphitheatro cui fini, quæſitum. 1013. 1016
Sphærulæ, pro glandibus fundâ emittendis. 597
Spira σπεῖρα, Græcis vulgò pro cohorte, Polybio pro Manipulo. 59. 60
Spithama Grecorum, Palmus major vel dodrans Latinorum. 120
Spolia hoſtilia quid propriè: ſuſpenſa in hoſtibus & foribus eorum qui ex hoſte tuliſſent: etiam in atriis: eaque magno decori: nec fas cuiquam ea revellere, ne quidem venditis aut alienatis ædibus: fixa autem maximè à triumphalibus. 374. 375
Spoliarium in re gladiatoria quid & ubi, unde dictum, cui rei & uſui, quid itèm in balneis. 918 919. 1044
Spongia, pectoris tegmen, balteus an Juvenali. 145. 152. 947
Spongia Retiariorum. 940
Sponſio inter quatuor Dynaſtas Belgas de differentia magnitudinis Lovanii, Gandavi, Lutetiæ, Coloniæ & Leodici. 1360
Sponſiones amphitheatrales inter ſpectatores uni aut alteri gladiatorum parti faventes. 982
Sportæ lapidibus refertæ in aſcendentes hoſtes è muris effuſæ. 627
Sportula Conſularis. 1442
Spurium Sabinis pars pudenda 1473
SP. Spurius. 1473
Squameæ loricę quæ: unde ſic dictæ. 147
Stadium Romæ etiam arenâ ſtratum, non tamen ut Amphitheatrum, arena vocatum. 1004
Stantes prandere ſoliti milites Romani. 358
Stapeda vox novitia, quid. 159
Stata mater, an eadem cum Veſta. 1075
Stationem quamcunque in militia deſerere, apud Romanos 293. 383. 820
Stationes ſeu Excubię ante portas vel alibi, aliæ à vigiliis: diurnæ etenim & binæ in diem: earumque modus 292. 293. Agrariæ cognominatæ. & compendio Agrarię dictæ 293. quàm utile id Excubiarum genus. 401. 402
Stativa caſtra quæ: dicta etiam Stativæ id eſt ſedes. 239
Statius correctus 189. 442. 605. 931. 956 Idem citatus & quandoque Explicatus 98. 119. 126. 141. 146. 147 149. 161. 180. 216 220. 222. 297. 312. 395. 397. 431. 443. 474. 571. 596

Digitized by Google

576. 610. 614. 615. 618. 785. 788. 790. 806. 873. 874. 969. 978. 1013. 1095. 1105. 1111

Statuarum origo unde: earum incredibilis & admiranda Romæ multitudo, precium & species: singula fusius explicata: nimia earum frequentia à quibusdam Principibus vetita: iis autem ... appositæ, quales 790. 791. sub iis in basi aut aliter, gesta seu acta ... breviter inscripta. 784

Statuas non nisi aureas argenteasve sibi poni voluit Domitianus, Augustus argenteas sibi positas conflavit. 750

Statuæ virorum doctorum in Bibliothecis quomodo collocatæ. 1137. 1138

Statuæ & inscriptiones positæ editoribus ludorum. 899

Statuæ in summa pæcinctione Amphitheatrorum, partim ad ornatum, partim emittendis odoribus & quomodo. 1035

Σταυρὸς propriè Latinis palus vel vallus fit, id est, stipes singularis & erectus: unde facta vox: ejus jocosa Luciani derivatio: pro cruce usurpata: ut σταυρὸω & ἀνασταυρόω denotandæ crucifixioni. 1155 1156

God. Stewechius allegatus. 191

...tellatum, decussatum & transversum. 524

Stephanus Poloniæ Rex quomodo Moscorum munimenta ignea incenderit & ceperit. 631

Stephanus Robinus adjutrice D. Virgine Hallensi è naufragio salvatus. 1282

Stillicidium de tatula, proverbium. 1135

Stimuli terræ defossi, in re militari Romana quid. 520

Stipendium militare Romanis triplex, in pecunia, veste, frumento. 351. nullum militibus stipendium annis ab V. C. plus trecentis: quando primum institutum: an non antè frumentum: primi stipendii modus: quem qui auxerint 351. 352. 353

Stipendium duplicatum quinam acceperint: & quale Centurionibus, Equitibus, tribunis & alarum Præfectis 353. 354. de stipendio autem quatenus aliqua pecunia detracta, pro frumento, vestibus, & aliis è publico iis datis. 362. 368

Stipendia apud Rom. non tota militum manu. sed dimidia pars qui signa sequestrata magno ipsorum utilitatum bono 47

Stipendiorum vox pro annis militiæ. hinc stipendiis legitimis confectis, id est. anni militiæ quibus quis è obligatus expleti &c. stipendiis autem non confectis, si quis se subduxisset, mors: aut servitus pœna. 1903

Stipendia non procedere, inter ignominias seu pœnas militares Romanis. 381

Stipendia quanta olim è publico Romæ Professoribus Philosophicis aliisque data: quando ea detracta

Stipendiarii homines seu viri, qui. 654

Stipes, infelix, infamis, pro cruce. 1156

Stobæus correctus 206. Idem citatus. 850. 1076

Στρωματεῖς veterum, Stromatum dictum. 1317

Stramentum è funibus implexum ... pendentium usus contra tela bellica 537

Strabo Geographus quando vixerit. 1129. ejus locus de magnificentia fori romani. 711

Strabo correctus 453. Idem citatus. 107. 124. 130. 143. 151. 165. ... 429. 433. 434. 573. 594. 595. ... 607. 615. 675. 682. 698. 702. ... 707. 741. 750. 751. 763. 794. ... 797. 800. 808. 84... 850. 910. ... 941. 957. 1046. 1110. 1124. ... 1128. 1138. ...

Στρατηγικῶν παίγνια quid. 121

Strata equorum qua in veteribus monetis. 61

Stratagemata præcipua ad victoriam, sed circumspectè iis utendum. 4...

στρατηγία & στρατηγὸς in G... veteribus Legio. 418

στρατόπεδον in castris quasi prætorium, idem quod Prætorium. 341

Στρατηγὸς Græcorum, fere quales hodiè Colonelli 254

Strator pro eo qui in equum sublevat. 138. 139

Striga quid. 231

Structores in conviviis qui. ...

Studia amœniora ad serum animorum fructum aptum capiendi, velut floribus apes ad mellificium, medici ad sanitatem utuntur. 1623

Stuppeæ scalæ quæ. 482

Stuprator Virginis Vestalis quomodo punitus 123

[illegible]nitus apud Romã 1104. 1105. 1108
[S]tupri violenti pœna quæ olim apud Lovanienſes. 1384
[S]tygius, Jupiter. 1005
[S]ubcaſtrenſium Religioſarum Abbatiæ Lovanii qui primi conditores, & quando. 1405
[S]ubcoacta Cæſari quæ lanæ coactæ Plinio hodie Feltra. 152
[S]ubditorum animos deliciis frangi, gratum Principibus creditum. 842
[S]ubditii gladiatores qui. 956
[S]ubjices pedanei utrinque ex equis deſcendentes an cogniti veteribus. 159
[S]ubitarii milites, qui. 31
[S]ublicæ pro ariete ponti ſubjectæ, quid Cæſari. 547
[S]ubſeſſio triariorum in pugna quid. 176
Subſidia aut ſubſidiariæ legiones vel cohortes, quæ in acie Romana. 199
Subſidium unde dictum Varroni. 159
Subſignani in acie Romana qui. 181
Subſignanus miles quis: quomodo oppoſitus velitibus aut auxiliis. 59
Succenturiones vicarii centurionum iidem fortè qui Optiones. 85. 112 aliquando & Centuriones vocati. 417
Sudes proprie Valli & inde vallum: quæ ſudium vel vallorum forma: ex quo potiſſimùm ligno: etiam in munimentis opidorum. 275. 276. 277
Sudes plumbatæ, aut etiam non plumbatæ, in flumine defixæ impediendo hoſti. 625
Sudes, vetus pleriſque gentibus uſitatum teli genus. quod. 604
Sudetum quid. 276
Sues, ævo Caroli Magni inter machinas bellicas, quid. 568
Suetonii locus de admiranda magnificentia ædium Neronis 807. 808. liber ejus de ſpectaculis interiit. 888
Suetonius emendatus 49. 93. 343. 353. 370. 393. 690. 703. 731. 738. 761. 783. 808. 834. 902. 903. 913 929. 957. 980. 1008 1035
Suetonius illuſtratus, explicatus aut citatus 33. 38. 50. 76. 84. 93. 98. 127. 151. 190. 192. 193. 196. 219. 224. 239. 244. 256. 293. 296. 297. 338. 340. 342. 343. 347. 352. 355. 357. 366. 368. 369. 371. 378. 388. 389. 393. 542. 589. 674 677. 678. 680. 682. 686. 697. 704. 708. 719. 720. 722. 726. 727. 729. 730. 732. 735. 736. 737. 756. 757. 759. 764. 771. 784. 790. 815. 832. 893. 851. 897. 900. 902. 903. 906. 907. 910. 913. 915 916. 927. 929. 931. 940. 941. 944 946. 949. 958. 960. 963. 964. 966. 968. 975. 980. 983 1003. 1007. 1007. 1019. 1021. 1026. 1027 1030. 1031. 1032. 1033. 1036. 1040. 1047 1083. 1084. 1089. 1102 1108. 1130. 1131. 1133. 1137. 1181. 1181. 1188. 1190. 1194. 1227
Suffragium militare (aſſenſus) poſt allocutionem Imperatoris exercitus multis modis indicatum. 228
Suggeſtus ſpectandis ludis ad podium orcheſtræ Principi locatus: qualis & quis rei auctor 1019. 1028.
Suggeſtus quid Romæ Amiano, & unde id nomen. 789
Suidas unde geryonem tricipitem dictum faciat 142. locus apud eum ex Eunapio de ſtructura pontium navalium 539. locus ejus corruptus de hominum Romano Imperio ſubditorum numero 701. ridiculum ejus acumen 223. de ſcriptis ejus judicium. 233. 224
Suidas correctus. 158. 242. 249. 276. 392. 1219. 1226. Citatus 18. 67. 75. 82. 88. 94. 105. 117. 119. 126. 129. 131. 136. 139. 140. 145. 148. 152. 153. 158. 162. 172. 193. 194. 195. 202. 221. 222. 225. 229. 233. 273. 283. 293. 319. 333. 351. 368. 383. 319. 392. 397. 413. 428. 429. 431. 433. 439. 441. 443. 444. 450. 477. 485. 493. 515. 523. 553. 573. 584. 595. 596. 598. 599. 611. 618. 621. 640. 672. 718. 722. 850. 879. 907. 908. 935. 1080. 1097 1101. 1134. 1164. 1196. 1215. 1219. 1221. 1223. 1231
Suilla militibus è publico in ſtipendium data à Romanis. 858
Sulla quomodo ac ſubitò contra amplissimum Mithridatis equitatum tutatus ſit 402. Capitolium exuſtum reſtauravit ſed non dedicavit 771. quot millia militum in ipſa Italia in novas colonias deduxerit 636. Aſiæ minori quinque annorum vectigalia ſtatim danda imperavit 695. quibuſque eam extorſionibus vexarit. 828. ejus triumpho quæ manubiæ illa-

Digitized by Google

illatæ 714. lex ejus cibaria qualis 833 è Græcia magnam librorum vim, ipſamque adeo Bibliothecam Athenienſem Romam tranſvexit. 1127. 1128. 1130. quid felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus ſit [illegible]
Suno[illegible] vel luna[illegible]olchus. Archiepiſcopus Moguntinus à Normannis cæſus. 1354
Super pro amplius, inſuper, præterea. 529
Superficialis pes quis vulgò in dimenſionibus. 267
Supplicatio ſolennis quotannis prima Dominicâ ſeptembris Hallis fit, qua ſtatua D. Virginis circumfertur: cui aſſiſtunt delegati XII. vicinorum oppidorum & municipiorum, chlamydem ſinguli offerentes oppidorum & municipiorum nomina 1283 1284
Supplicium ſummum, ſupremum vel extremum. id eſt. crucis 1175. idem etiam, ſupplicium ſervile. 1178
in Suppliciis receptus olim mos nudare noxios. 1180
Suppliciis plerumque certa loca deſtinata ab oppidis.
Supplicia militaria plerumque extra Decumanam caſtrorum portam ſumta 277 multa in ipſis principiis 379.380
Suppoſititii gladiatores qui. 556
Suri, veteribus pro palis. 276
Surrigere quid. 176
Suſcitare, theatrali verbo quid. 1033
Suſpendere, in re ſupplicii apud vett. auctores ad crucem ſemper referendum. 1159
Suſpendioſi (crucifixi) ad ſolem occaſum apud Judæos, ipſorum lege de cruce depoſiti. 1190
Suta ferrea aut ærea, quæ ſtatio. 150
Symmachus quot centenaria auri in filii [illegible] in ludos impenderit 728 correctus 426 1056. Citatus 697. 814. 897 913 916. 967. 1024. 1088. 1089. 1103. 1106. 1108. 1109
Symphonia Iſidoro, tympanum qualia noſtratia. 226
Syneſius citatus. 311. 3358 718
Synthesis, cœnatoria veſtis hominum lautiorum in publicum in ea conſpiciebantur Saturnalibus ſenatores & Equites Rom. tanquam in continentibus [illegible]miſſationibus: cujuſque ea veſtis coloris. 879. 880
Syracuſæ, vaſtæ magnitudinis [illegible] ambitu Athenis compar, ut & tota Roma [illegible]
Syracuſii quo ſcutorum genere [illegible] 12[illegible]
Syris col[illegible] ſacra 935 ſupplicia crucis in uſu 11[illegible]

T.

T. Et L. literæ ſæpè alternare ſolita 409
T. litera quam formam crucis exprimat ſim referat. 1156.1163
Tabella in ſupremo crucis ligno [illegible] qua ſcriptum crimen cruciarii 122[illegible]
Tabellis pictis p[illegible] operibus locorum [illegible]ctorum pronunciatio, & earū [illegible] umbratio quædam quodcque [illegible]cta apud Rom. 965
Tabernacula militaria ex qua materia & quomodo facta 271.272
ad Tabernacula Imperatoris æternum pecunia è publico data apud Rom. 244
Tabulæ magnorum artificum Romæ multæ. 790 791
Tabulæ cenſuales, in quibus [illegible] ſingulorum civium Rom. nomina, ætates, opes &c. notatæ erque ii olim cives militiæ adlegendi. [illegible]
Taciti de viribus & præſidiis Imperii Romani ſub Tiberio locus circa [illegible] 41[illegible]
Tacitus correctus 149 244 27[illegible] 422 571 678 923 idem illuſtratus aut citatus 20 23. 30 35. 45. 60. 71 79. 82 83. 90. 91. 93. 94 1[illegible] 107. 108. 115. 119. 176. 180. 181. 182. 184. 188. 190. 198. 199. 187. 203. 209 216. 229 232. 234 241 244. 257. 272. 277. 279. 281. 285. 295. 303. 308 309. 310 312. 318. 329. 35[illegible]. 368. 371. 379. 381. 384 386 389. 392. 415. 429 43[illegible] 441. 450. 477. 478. 493 505. 514 525. 527 533. 545. 551. 552. 561. 625. 627. 631. 635. 638. 648 650. 674. 676. 677. 678. 679 680. 681 683. 687. 689. 690 696. 704 705 724. 733. 742. 757. 764. 768. 771. 774 813. 815. 817. 833. 932. 945. 1005. 1015. 1024. 103[illegible]. 1079. 103[illegible] 1087 1093. 1100 1103 1170. 1156
Τάγμα, τάξις, crebrum Græcis pro legione. 411

Ta[illegible]

go tagit, idem quod tango tangit, Plauto & veteribus. 1190
lentum in re ponderali, quot pondo 446. 569
lentum Ægyptiacum majus Attico. 702.
ncelinus hæreticus in Belgica quando. 1423
petes equis inſtrati ab honeſtioribus Rom. 161
entini equites duûm generum, & qui. 167
entinus triumphus quàm pretioſa & delicioſa ſpolia Romæ intulerit. 712
rpeja è quatuor Primis Veſtalibus, 1085
rpejus mons, Romæ, Capitolium. 767
rquinius Priſcus Capitolium ſtruere incepit, quod ſuperbus perfecit. 768. forum Romanum primus exornavit 781 inter multa alia opera utilia quæ Romæ ſtruxit, etiam cloacas 799 quatuor Veſtalibus à Numa captis duas illene addiderit, an Ser. Tullius 1085. pollutarum earum pœnam ſaltem auxit. 1164
rquinius ſuperbus Capitolium à Priſco inceptum perfecit. 768. ejus de Sueſſa Pomœtia triumphi quantæ manubiæ. 712
rſus, vel potius, Tarſis (non Tharſus) Bithyniæ urbs patria Conſtantini Magni: eadem quoque Dracanum vocata: unde. 846
tianus citatus. 1419
til. Taurus primus lapideum Amphitheatrum ſuaſu Auguſti Romæ ſtruxit & dedicavit quo loco: adque ſub Nerone exuſtum, poſtea reparatum 1008
urus ſive bos, coloniæ deductæ nota: ideoque ſæpè ſculpti tauri in ædificiis coloniarum. 1056
urus fortè olim etiam inter ſigna militaria Romani. 187
xilles quidam qui apud Tigranem Regem de robore militiæ Romano prædicaverit, 14 436. 437
cta ædificiorum Rom: compluria. pleraque, aut teſtudinata: non pectinata. 763. 764
ixes aliquando pro legione. 418
lemachus monachus ſub Honorio, gladiatores diducere conatus, à populo lapidibus obrutus. 906
[illegible] pro legione uſurpatum Græcis. 418
Telum propriè quo hoſtem petimus. 114
Tela luſoria vel Exercitoria & decretoria quæ. 968
Teli jactus quouſque pertingere poſſe dicatur. 209
in Tela quæcumque leviora quid remedii à propugnantibus obtendi utile. 640. 641
Tela ignita in crebro uſu in militia Romana. 271
Telorum multa antiquis genera quorum uſus etiam hodièrnâ militiâ renovari revocarique poſſit & debeat. 645. 646
Templum Deorum in commune, Athenis 775
Templa Romæ olim CCCCXIV. 766. templorum Romanorum altitudo 762. earum laquearia ſæpè inaurata, & ut cœlum imitarentur, gemmis, velut ſtellis interſtincta. 806
Tempus menſura motus quietiſque vel duratio motus, metator initii & finis, Tertulliano, in eo mundus volvitur, revolvitur. 332
Tenda pro tentorio. 279
Tendere extra vallum aut caſtra juberi, inter pœnas ignominioſas militiæ Rom. 388
Tentoria militum Rom. quæ & qualia, & quot in Manipulum. 271 272
Tentoria in caſtris ceſpite ſtrata, in ſtativis fortè glareâ aut lapide: à Cæſare etiam ſectilibus & teſſellatis. 290
Terebra, τρύπανον inter tormenta bellica, quid: non uſitatum Romanis. 556
C. Terentius Lucanus, Terentii poëtæ patronus, primus muneri futuro pronunciando tabulam pictam poſuit. 965
Terentius citatus. 921
Teridatus Rex quanta liberalitate exceptus à Nerone. 738
Termini ara in Capitolio unde. 770
Terræ vaporibus ſidera nutriri, opinio quorumdam veterum 1074
Tertiarii milites, Triarii, qui tertii in acie diſpoſiti per intervalla. 57 235
Tertiarii gladiatores. 959
Tertulliani locus de figura crucis. 1163
Tertullianus emendatus 147. 190 [illegible]. 1004. 1005. 1111. 1158. 1222. Idem citatus & plurimùm explicatus 99.

99 127 152. 196. 222. 309. 338. 338. 342. 345 367. 441. 479. 551. 559 578. 607. 615. 694. 717. 770. 772. 876. 895. 912 915 618. 926. 927. 928. 934. 940 958. 963. 968. 970 971. 981. 1002. 1004 1023. 1026. 1028. 1032 1033. 1065. 1058 1110. 1126. 1154. 1158. 1162. 1163 1165. 1175. 1179. 1184. 1186 1190 1191. 1221. 1222. 1224. 1228

Teſſera militaris unde ſic dicta: quid: duplex: in excubias aut vigilias, & in pugnam: quis ejus inventor: in vigilias à quibus teſſeræ datæ acceptæ & quaſi per manus traditæ: quis modus error non traditæ quomodo deprehenſus quandoque ſignatæ datę, nec niſi tempore & loco referendæ 295. 296. 297 earum dandarum ratio Romana melior hodiernâ 299

Teſſeræ in pugnam quomodo apud Rom. datæ: atque eæ plerumque in uno verbo, eoque boni ominis ut felicitas &c. 284

Teſſeræ ad iter aut expeditionem 298

Teſſeræ ad mandata exhibitæ: etiam inſtar epiſtolarum aut pro epiſtolis ad abſentes miſſæ 297 298

Teſſeræ ligneæ per ludos pro miſſilibus in populum ſperſæ. inſcriptæ eo quod quiſque ſua redditâ obtineret. 727

Teſſerarii aut Teſſerarii cohortium in militia qui 205

Teſtes aſſumi ſoliti à circuitoribus vigiliarum apud Rom. 309

Teſtimonium falſum capitale Romanis, etiam in militia, & cur 380

Teſtudines militares id eſt, cùm ſe manipulatim aut centuriatim in teſtudinem conglobabant Romani, quàm antiquus inventi res 473

Teſtudo militaris quid, triplici ea diſcrimine Prima in oppugnando, quæ Romanis Gallisque uſitata, ejusque deſcriptio publica è Livio additum teſtis comparata, & cujus ſpecies in Circo exhibita 476. 477. icon 481 ſecunda in pugnando: variis gentibus uſurpata: ſed raro Romanis, & quomodo facta 478. Tertia in repugnando, ejuſque accuratiſſima deſcriptio ex Dione 478 479. tum & teſtudo iterata quid 477. eaque imagine repræſentata 481. præterea teſtudine militari Romana etiam equi & currus ſuſtentati 479. teſtudo militaris in muros adeas, quomodo obruta aut diſſipata [illegible]

Teſtudo pro quavis machina bellica tegente, tam apud Græcos quam apud Latinos: præcipua eorum genera tria: ea deſcripta, atque depicta 497. 498. ex machinis [illegible] in diuturna oppugnatione uſus, quàm in ſubita 506. teſtudo [illegible] quid Heroni 4[illegible]

Teſtudo Arietaria, vel teſtudo Arietis, quid: ejus deſcriptiones ex Vitruvio & Vegetio 554. ex Herone 5[illegible]

Teutones & Cimbri ſecuribus in bello uſi 612

Θ mortalis litera, prænotata nominibus mortuorum in inſcriptionibus, item in Catalogo militari &c. 414

Theatra apud Rom. [illegible] facta in longum, fuere, non juſti hemicycli 1012. cur ea ſemper magis frequentata 1064. 1065 in iis diſcrimen ordinum Pop. Rom. facta lege [illegible] 1029

Theatra duo miro artificio à Curione ſtructa, quæ verſatili opere repentè in unum Amphitheatrum circumacta coibant 7[illegible]

Theatrum M. Scauri temporarium quantæ molis opus 7[illegible]

Theatrum totum auro illitum, cumque ejus apparatus aureus factus à Nerone 726

Θέμα Græcis novellis pro Legione & Θεματικοὶ pro Legionariis 41

Thenſa & Carpentum ſive Pilentum, non nimis diverſa 1100

Theocritus citatus 1228

Theodemarus, nomen unde 449

Theoden & Thiadon, pro Leoden, id eſt, nationes, populi, priſcis Germanis 461

Theodericus, nomen unde 449

Theodericus Gothorum Rex ſpeciem aliquod veteris frumentationis Romæ reddidit 724. 725

Theodo I. Bojorum Princeps, auxiliator Clodoveo Regi 460 461

Theodo Magnus Bojorum Princeps ditiones ſuas latè propagavit 461

Theodoretus citatus 968

Theodoricus Loſienſis comes interpretus Codici Sodalitatis B. Virginis Hallis 1288

Theodorus Cyrenaicus ſecta Philoſophus, ἄθεος cognominatus, quid

ranno mortem & in cruce putr-tionem minanti reſpondens. 1191
[illegible]doſii ſepulchralis inſcriptio [illegible]ELA, quid denotaverit 810
[illegible]doſius quando Veſtales Romæ [illegible]oleverit 1108
[illegible]ulfus nomen unde 468
[illegible]ologi ſeu Patres, veteres ſæpè [illegible]vecti in ludos gladiatorios 838
[illegible]ophraſtus citatus 1091
[illegible]ophylactus citatus 1224
[illegible]marum admiranda magnitudo [illegible]omæ: tum ſtupendus earum or-[illegible]tus quæ in iis Sellæ vel Solia, [illegible]ellæ, Piſcinæ, Porticus, Sphæriſte-[illegible]a, Xyſti, Nemora & alia 787
[illegible]eboldus, vel Thiebaudus nomen [illegible]nde 469
Thomas Aquinas comes fuit Al-[illegible]erto Magno altaria quædam in [illegible]ominicanorum templò Lovanii [illegible]ceranti: idem familiaris fuit Du-[illegible]ibus Brabantiæ 1403
[illegible]omas Cantipratanus quis: quando [illegible]ixerit, auctor veteris verſionis A-[illegible]iſtotelis quibuſdam putatus 1350
[illegible]oracomachus quid 155
[illegible]aces populi ſuo genio proni ad [illegible]ugnas & cædes 942. 943
[illegible]aces ſeu Threces, inter gladiato-[illegible]es qui: unde & quando orti: [illegible]rma eorum: & præſertim de ſica: [illegible]um quibus compoſiti: eorumque [illegible]ugnandi ratio 942 943
[illegible]recideca, pro armis Threcum gla-[illegible]iatorum 944
[illegible]ucydides citatus 231 233. 234. 311. 313. 316 352. 355. 387. 474. 507. 523. 525. 580. 594. 602. 633. 635. 637. 638 641. 822. 934. 1169.
[illegible]beris fluvius quâ circa Romam lati-tudine & profunditate 750
L. Tiberius 1473
[illegible]iberius Imp. Severus in viros nobiles qui ſe Arenâ polluerent 929. ejus e-dicta ſeu leges coërcendæ frequen-tiæ editionum 903. 904. Sacerdo-tes Iſidis in crucem egit, cur 1174. Prætorianum militem ob ſubreptum pavonem capite punivit 347. ejus continentia, an ſordes 831 caſtra Prætoria Romæ extruxit: an & Amphitheatrum Caſtrenſe 1007 ubi Bibliothecam Romæ poſuerit. 1139
[illegible]ibullus correctus 199. 200. Citatus & explicatus 36 199. 200. 274. 374. 794 914. 973
Tigranes, Rex, CCC. millia Cilicum & Cappadocum in Armeniam & Meſopotamiam traduxit 691
Tigranis Regis in Pompeii exercitum munificentia 453
Timori per oculos & aures potiſſi-mum in animum aditus 230
Timotheus & Maura Martyres novem dies in cruce vivi pependerunt 1188
Tintinabula Græcis ſive Campanulæ, in vigiliis ad excitandum 811
Tirones ævo poſteriori poſſeſſionibus indicti: & iidem in cute ſignati, quomodo 51. 52
Tirones ad labores & onera ferenda uſu aſſuefacti à Romanis. 323. 324
Tirones bis die exercebantur, Vete-rani ſemel. 339
Tirocinia equitum qualia 340
T. Titus 1483
Titi Imp. præconium armaturæ Ro-manæ 146. ejus & patris agminum ratio, ex deſcriptione Joſephi 331. 332. profuſio ejus in Gladiatores, Venationes & Naumachias 727. 901 quàm multos ille Judæos cruci affi-xerit 1174. Amphitheatrum lapi-deum à patre ceptum perfecit & dedicavit 1009
Tolleno machina bellica, qualis 483. 488. quomodo tollenonibus ſaxa, trabes, & alia pondera in accedentes arietes demiſſa 638
Tollenones pro baliſtis. 650
Torellius Saraiina allegatus 1022 1026 aſſertiones ejus de antiquitate Am-phitheatri Veronenſis refutatæ. 1055
Tormenta bellica antiquitus in turri-bus oppugnatoriis impoſita, ſed non majora 533 534. veterum tormenta bellica nihil ad hodierna: quædam il-la tamen utilia eſſe poſſint 639 640
Tormenta bellica majora hodierna ſæ-pè inutilia: & multa iis adjuncta in-commoda 396. earum tamen quanta vehementia & ad quot paſſus per-meent. 1466
Torneamenta quæ vulgò vocantur e-quitum, quid fuerint olim. 346
Torques diſtincti à phaleris. 367 368
Torques, geſtamen olim proprium & patrium Gallorum. 368
Torques aureus centum pondo à Gal-lis Auguſto datus. 853
Torques aurei unde hodie inter inſi-gnia nobilitatis Europææ 368
Laev. Torrentius teſtamento opes ſuas coll[illegible] Lovanienſi lega-

vit. 1404
Trabea quid: quando & quorum ejus uſus. 157
In Trabe ſuſpenſio Græcis Latiniſque uſitata ad verberandum flagellandumque. 1220
Trabes turribus hoſtilibus, aut aſſeres. quomodo incuſſæ. 635.651
Traductio gladiatorum quid. 966
Traductio noxiorum quid 1227
Tragula validum jaculi genus, Hiſpanis Galliſque uſitatum: unde videatur dicta: hamata fuiſſe putatur. 397. 612
Trajani Imp. verum & velut ipſi proprium elogium Optimi Maximique Ducis ac Principis: ita & optima vox ejus Præfectum ſuum Prætorii gladio ſuccingentis 823. ſub eo florentiſſima quoad militiam res Romana 421. multa ille, ut & Hadrianus, in militia Romana innovavit 171. exercitia ejus militaria 340. quas legiones Imperio Romano ab Oriente & Septentrione adjecerit 170. quanti operis pontem in Danubio ſtruxerit. 802. ab eodem & à Deo culmen fuiſſe videtur pulchritudinis urbanæ 765. ubi Bibliothecam ab ipſo Vepiam dictam Romæ ſtruxerit 1133. ejus incredibilis editio ſpectaculorum. 901
Tranſitorium forum Romę à Domitiano inchoatum, Nerva abſolvit: à quo Nervæ forum vocatum: ubi id: cur tranſitorium dictum: unde etiam Palladium nominatum: an ære tectum: & quid præterea in eo admirandi. 781. 784 735
Tranſlationis gentium quæ utilitas, ſi prudenter fiat: periculum alias, ſi ſine judicio & conſilio: & à quibus in ea re peccatum, aut contra. 690
Tranſvectio Equit Rom. quid ab eorum recognitione, cenſione aut probatione differat: à quo inſtituta: quando, quâ pompa, quibuſque ritibus & cui fini facta 38. 39. eorum tantum erat, qui equum publicum habebant 814
Trenchiz roullant, agger volubilis, inventum Gallorum memoratum Philippo Clivio Raveſteinio, militari duci claro. 528
Triarii milites qui, unde dicti: quę iis arma: quis modus pugnandi: etiam Tertiarii vocati, & antiquitus proprię Pilani, [illegible] 57. 116 unde [illegible] vocati 176. [illegible] legione: quot eorum [illegible] ordines: & cur numerus eorum [illegible] ctis legionibus non auctus, [illegible] rius generis militum. 57. 111 [illegible]
Triarii ſcutis imbricatis longum uſi & cur 123 haſtis uſi 144 [illegible] quem habebant [illegible] ſub Ma[illegible] Cæſaris ævum omiſere. [illegible]
Triarii in communi diſpoſitione [illegible] Romani poſtremi [illegible] Haſtatos Principes, ſi pel[illegible] erant in [illegible] valla ſua recipiebant, & [illegible] cum iis pugnam redintegrabant hinc, rem ad Triarios redactam, proverbium natum 170. 172. [illegible] tem ante ſe Haſtati & Principes pugnarent, ipſi ſubſidebant, cum eos inter ſua intervalla recipere [illegible] beret neceſſitas, tum ſurgentes dicti 176. at quomodo [illegible] plerumque caſtrorum, ſi in acie [illegible] tii 176 in navali etiam [illegible] ultimi locati Triarii. 44[illegible]
Triariis ubi locus in caſtris 260. 265 excubias & miniſteria debebant [illegible] quibus, quomodo 251
Tribonianus J C. ubicunque in legum libris invenit vocem [illegible] tuit furcæ, intelligens pa[illegible] hodiernum. 1260 [illegible]
Tribucera, inter machinas murales poſterioris ævi quid. 5[illegible]
Tribuli ſparſi in adventum hoſtilem [illegible] tiles: & quod in hos remedium [illegible] 6[illegible]
Tribunatum petendi jus Senatoribus tantum. 14[illegible]
Tribunatus ætas legitima 14[illegible]
Tribuni Chori 1451. Scholarum ibid.
Tribuni Conſulibus objecti ad coercendam eorum potentiam. 1452
Tribuni è plebe tantum. 1451
Tribuni nomen antiquum 1451. Unde? ibid.
Tribunitia vis 1453. à Sibilla immiuta ibid.
Tribuni pœnas militiam detrectantium aliquando interceſſione impediebant 33
Tribuni quando Magiſtratum inierint. 1451
Tribunitiæ turbæ, unica labes in veteri republica Romana. 824
Tribuni militum qui Romanis, non benè à Græcis χιλίαρχοι vocantur 95. ferè aliquo modo quales hodie Colonelli 354. unde dicti 96. quot in

n quaque legione. 96. 97
num; mil. e quibus & à quibus crea- 17. 97 pars à populo, pars à Conſulibus deſignati: digniores qui à populo: a ii Equeſtres qui & Juniores dicti: alii plebeii qui Seniores: alii ſive Laticlavii, alii Auguſticlavii, qui & quot ſinguli & quis inter eos ordo 17 27, 28, 29 97
ibunorum mil per legiones mixtio quomodo facta 29. quis in legione primas, vel Primanus Tribunus Tribunus 414 ſemeſtres tribuni mil. qui: & unde id nomen 98 315
ibuni mil. primo Romæ tantum creati: poſt mutata ratione dilectus, in provinciis & à quibus. 97
ibunorum creatio 1451. Numerus ibid.
ribunorum janua ſemper aperta. 1452
ribunorum interceſſio. ibid.
ribunorum mil quæ inſignia 99 anulo aureo uti 99. apparitores ei ademit Alexander Severus: ſed poſt iterum irruperunt. 290
ribuni mil. ubi locus in acie: in ea illi ſæpè in equis 183 235
ribunorum mil quæ in exercitu munia idque per vices: quomodo 99. 3 5. præſidentibus conſulibus, dilectum per partes adminiſtrabant 26 milites exigebant 16. ſacramentum vice conſulum à ſuis legionibus exigebant 41. juſſu & permiſſu eorundem ordines aſſignabant. 82
Tribuni mil ex agmine præmiſſi caſtris metandis 332 duo eis ex ſorte menſtrua univerſæ caſtrorum munitioni intendebant 274 conniventdo, ſi cui favebant, immunitatem a iquando ab operibus indulgebant 280. tabernacula ipſorum ubi in caſtris, & quâ inter ſe diſtantia 247 248. 260 ſuperque eo dubitatum & amplius diſſertum 262, 263. tres in diem è Principibus & Haſtatis ſorte lecti Manipuli miniſteria militaria iis exhibebant, quæ & quomodo 289. 290.
Tribuni mil. è conſilio militari 84. mane ſalutatum ibant ducem ſummi exercitus, quo comitatu & cui fini 315. 316. vigiliarum ſignum teſſeramve ab eodem petituri, pugillares ei eâdem exhibebant in quibus deſcriptus numerus copiarum præſentium &c. 296. teſſera quomodo porrò in milites tradita 295. 296. ipſi autem, ſi propius diſcrimen, vigilias circumibant 308
Tribuni mil. ubi in caſtris jus dixerint 256. jus caſtigandi milites quale habuerint, quatenus etiam capite puniendi 376. 377. 379
Tribunis mil. quale videatur fuiſſe ſtipendium 354. in donationibus, quadruplum accipiebant 731
Tribunis mil. quomodo poſt quina ſtipendia gradus & aditus ad dignitates Ordinemque Senatorium, atque ubi iis locus in ſpectaculis 24. 97. 1030. 1031
Tribunus mil. bello Punico primo prudentis conſilii dator, & audacis facti actor 820
Tribunus caſtrorum quid 99
Tribuni cohortium, quomodo capiendam 69
Tribuni ærarii peculiares ſeu proprii copiis ſocialibus è ſuis 415
Tribuni & tribunatus, vox laxa notione ævo inferiore uſurpata pro quavis adminiſtratione, ut tribunus ſtabuli, fabricæ, voluptatum &c. 98. 99. tribuni voluptatum qui 1034
Tribus Romæ ſub Romulo tres initio tantùm 69. quot poſt, diviſæ in centurias & claſſes 29. ex omni tribuum numero, ſi non magno militum numero opus, ſorte lectæ è quibus ii legerentur: quomodo: quando mos ceperit: quando deſierit 29. 30.
Tributum propriè: quot generum quomodo differat a vectigali: capita & mobiles opes ſpectat: in quos olim apud Rom. tantum uſurpatum: ſed Impp. valde id dilatarunt 649
Tributorum univerſorum Reipub. Romanæ quæ fortè fuerit ſumma 703. 851. 852. Ægyptiacorum & Gallicorum collatio 702 703.
Tributa hodierna tantundem inferunt quantum antiqua ſeu Romana, ſeu aliorum: ſed quod aliter contribuantur, ſumma univerſalis non apparet 711
Trichilæ, umbroſæ pergulæ 361
Triclinium unde dictum 1477
Triens 1467
Trigonum in acie militari quid 202
Trilices loricæ quæ 149. 150
in Triremi una Romana trecenti remiges, milites centum viginti 825

Digitized by Google

825
Triſmegiſtus citatus 24
Triumphi Romani à Romulo uſque ad extrêa Auguſti circiter CCCXII. immenſa ex iis pecunia in ærarium illata, aliquot eorum inſpecti æſtimatique 711. 712. 718
Triumviri conquirendis militibus lecti qui & quales 50
Triumviri monetales 1469
Troiæ, quod machinæ bellicæ genus Turpino, quæſitum 568
Tuba ex qua materia: propria ea peditum, litui equitum, quibuſdam 220
Tuba priſcis Græcis ignota: poſt ejus plures iis ſpecies: & quæ 221 à Græca an diverſa Romana: eadem putata quæ Tyrrhenica: adeoque ejus originem eſſe à Thyrrhenis 221. 222. vel à Tyrrheno Herculis filio 222
Tubæ Romanis uſus multiplex: in militia, in ſacris, in funeribus 221. 222. in militia ipſa triplex ſonus 224
Tubâ incinente profecti ad bellum duces aut Imperatores 106
Tuba an ad vigilias adhibita apud Rom. 308
Tubæ & litui ubi in agmine, ubi in acie apud Rom. 180
Tubâ ſignum datum inchoandis aut finiendis ludis 969
Tuba ad convivia ducum, Principum: etiam privatorum illuſtrium, apud Rom. & alias gentes: ut & hodiè in Germania &c. 221
Tuba terminalis, quid Apulejo 969
Tubicen pro quovis æneatore 224
Tubicinum & cornicinum Rom. imagines è vett. monumentis 226
Tubi in Amphitheatris occulti ad ſparſiones odoratorum quorumdã liquorum 1034
Tubi oblongi lignei per quos argillaceam glebam in aves emittunt aucupes, an veteribus cogniti 618
Tufa in ſignis militaribus quid 191
Theod. Tuldeius Abbas Cœnobii Parcenſis propè Lovanium vir pius & prudens. 1423
Tullus Hoſtilius Rex omnem diſciplinam artemque militarem Romanam condidit 69
Tumultus tollebat omnes vacationum militiæ cauſſas 85
T[illegible] miſſa in haſta extenſa in faſtigio Prætorii caſtrorum, ſignum fer pugnæ apud Romanos [illegible]
Tunica loricata, aut lorica tunicata qualis Caracallæ [illegible]
Tunicæ loricatæ forma, è Notitia Imperii 44[illegible]
Turcæ globum in ſumma haſta, & [illegible] eo pendulos pilos equinos, pro [illegible] gno militari habent 101. excubias [illegible] gentes alta voce acclamant ſibi [illegible] cem & reſpondent. 310. multa in [illegible] gmine præter arma ferre aſſueti [illegible] in militia ſua utuntur ſcutis 391. [illegible] ſtium pœna etiam iis in militia [illegible] gnita 31[illegible]
Turcarum & Orientalium hodie gladii quales 132. eorum forma repræſentata è Columna Antonini 441. 442. quales iis hodie galearum [illegible] 141. 142. Polybianis ſimiles 44[illegible] Turcarum hodiè in caſtris [illegible] 283
Turcicum hodiè Imperium quàm [illegible] comparandum priſco Romano 67[illegible]
Turma unde dicta: quot equitum: quomodo differat ab ala 71. 72. quot equitum turmæ in legione 100 101. uni turmæ unum vexillum, non decuriis ſingulis 101. Turmarum præfecti non præfecti, ſed decuriones tantùm vocati. 101 1[illegible]
Turma aliquando de peditibus 81
Turma Prætoria quæ 81
Had. Turnebus aliquoties laudatus ejuſque correctiones aliquot aut opiniones probatæ interdum non receptæ 96. 189. 637. 945. 1034. quanti Turnebus factus à Mich. Montano, & quanti revera faciendus 393. immerito ab Hermanno culpatus 416. 490. ad Turnebum ablegatus lector 233 46[illegible]. 489. 901
Turpinus Hiſtoricus Caroli Magni citatus 568
Turres in portis caſtrorum ſtativorum Rom. etiam in toto ambitu: inque iis omne inſtrumentum militare. 278
Turres expugnandis muris quando & ubi primum fabricatæ: qui earum inventores: earum genera diverſa: diverſarum magnitudinum: quomodo à Romanis ſtructæ promotæ, locatæ; & cetera eò facientia, item nonnullarum figuræ 528. 529. uſque ad 540. ambulatoriæ iſtæ turres quam antiqui inventi. [illegible]

Digitized by Google

tium bellicarum plicatilium exemplum in obſidione Hieroſolymorum duce Godefrido Bullionæo 649
...es mobiles veteris militiæ quando in hodierna uſurpari poſſint. 645
Turres oppugnatorias quid remedii: ignes præcipuè, item ſaxa è ballistis immiſſa: aſſeres aut trabes ... frangendis incuſſæ: muri altius ...lati: turres aliæ iis oppoſitæ 635. 636 651
...res in munitionibus aut circumvallatione crebræ & crebro à Romanis interpoſitæ: eæque quales: diverſæ ab aliis mobilibus. 517
...rris. aciei militaris inſtructione, quid. 203
...rris ſeu ſpecula, Impenſæ perditæ vocata, in mœnibus Lovanienſibus quando ſtructa: quàm longus ex ea proſpectus. 1406
Tympana Romanis in bello contemta; & pro Gallorum Matrisdeûm ac effœminatorum habita: & hinc Tympano tribæ vox: aliæ tamen gentes iis in bello uſi: quæ & qualibus. 225.226
Tympanum qualia noſtratia, Symphonia dictum Iſidoro 226
Typographia rem Librariam in compendium miſit 1123 quæ inſtaurandis literis data eſſe debeat, verendum ut aliquando iis profligandis ſit 250. 151
Tyrannionis Grammatici; Sullæ temporibus, Bibliotheca quot librorum 1134
Tzicuris, pro, ſecuris, Leoni Imp. 612

V.

V. Litera quomodo furiæ ſimilis 1198. quomodo figuræ illi in acie militari quam forcipem aut forficem nominant. 203
Vacatio, inter cauſſas detrectandi militiam, quid & quotuplex. 34
Vacatio militiæ beneficio Senatus aut Pop. Rom. pro meritis quandoque data. 34
Vacationes à centurionibus ſæpè redimere ſoliti milites poſt è publico centurionibus exſolutæ quomodo 279. 280.281
...iones omnes ſolutæ per tumultum. ...
Ant. Vacquerii carmen encomiaſticum in Militiam Rom. Lipſii. ...
Valentianis Belgicis, an olim Ve...
Valeriani Imp. villâ privatâ quot ... lia armentorum, pecorum &c. ...
P. Valerii Conſulis exercitia ... inter ipſos milites. 34.
Valerius Flaccus citatus 142 145. ... 164. 218. 423. 443. 612. 61...
Valerius emendatus 124 641. ... explicatus aut citatus 30 33 35. ... 40 92. 94 107. 115. 118. 145. 2.4 276. 279 2.7 367. 372. 3... 387. 388. 389. 414 567. 608. 624. 643. 767. 894. 912. 940. 1036. 1055. 1090. 1171. 1177 1187. 1191. 1195
Valetudinarium etiam in caſtris hibernis Romanorum. 240
Laur. Valla allegatus 649
Vallaris corona quæ. 370
Valli propriè ſudes, & inde compoſitum vallum 275. 276
Valli in agmine à militibus Rom. geſtati: quot a ſingulis: & cui uſui. 321
Vallum unde dictum. 275
Vallum caſtrenſe quid & quale: in eo Agger & ſudes: qui utrumque 275. ejus altitudo 270. ſæpe tot pedes latum quàm altum. 513. cur longiuſculè à tentoriis diſtans. 271
Vallum cœcum, in re militari quid: quomodo ſtructum. 519
extra Vallum tendere juberi, inter ignominias militares Romanis. 388
M. Terentius Varro quando libros de lingua Latina ſcripſerit 880. curam ei comparandarum ac diligendarum Bibliothecarum demandaverat dictator Cæſar: ſed morte Cæſaris res interturbata 1130. que... ejus de infrequentia & incultu Italiæ, ejuſque cauſſis 762. ſolius ejus imago viventis in Bibliotheca publica poſita ab Aſinio Pollione 1137
Varro in libris qui exſtant, item paſſim in fragmentis emendatus 37. 40. 56. 106 880. 949. 1013. Idem explicatus, citatus &c 33 40. 59 57. 67. 69. 72. 85. 86. 96. 101. 104. 106. 118. 116 122. 123. 134 144. 146. 160. 176. 178. 221. 223. 244. 245 338. 318. 355. 361. 388. 426. 440. 514. 516 591. 595. 609. 767. 7.6 914. 936. 947. 948. 992 1013 ...

1078. 1111. 1153. 1198
Quinct. Varus qui Judæos in crucem egerit 1174
Vaſa conclamari in exercitu quid 330
ad Vaſa in militia pecunia à Romanis è publico data, quæ dicta Vaſarium. 244
Vaſis inanibus quomodo Romani & alii uſi conſtruendis pontibus. 543. 544
Veſtes, Veſtitus & Veſticularia vita, Veſtes longati &c. quid. 504
Veſtigal quid propriè: unde dictum differens à Tributo. 504 694
Veſtigalia olim Romanis triplicia: quæ 692
Veſtigalia è frumentorum fructuumve decuma aut Quincta, quæ. 691. 693.
Veſtigalia Romanis è Paſtione quæ: ſcriptura dicta. 692. 693
Veſtigal è Portoriis, quod Romanis. 693
Veſtigalia Romanorum quantum in Aſia aucta victoriis Pompeii 695
Veſtigal quantum è ſola urbe Conſtantinopolitana ſingulis diebus ante annos CCCC. collectum. 710
Vegetius rerum antiquarum non valdè ſidus teſtis 616. quando vixerit 282. ſui & antiqui ævi inſtituta militiæ confundit. 15. aliter ac priſci ordinat aciem Romanam 171. querela ejus juſta de incurioſo electu militum 51. querela non minus juſta de promotione militum per gratiam, non per virtutem 82 veræ ejus cauſſæ noſcere præſtat, quam caſum 332. diſſenſus ejus à Polybio 208. locus de Centurionum in legione numero atque ordine: iſque fuſiùs explicatus 424. de vinea militari, & is explicatus 490. 491 492. recenſus ejus variorum in arietes hoſtiles remediorum: iſque explicatus 636 637
Vegetius correctus 192. 202. 274 276. 293. 342. 501. 609. 627. 917. Citatus 19. 60. 67. 72. 76. & paſſim deinceps in libris de militia Romana & Poliorceticôn ultrò ſe offerent loca. Porrò 680. 683. 914. 1041
Vehiculorum perexiguus uſus in militia Romana 324
Vela contra hoſtiles ignes & tela molliter prætenſa 640. 641
Vela in Theatris & Amphitheatris arcendo æſtui: quandò eorum uſus cœperit: colorata ea fuiſſe: aliquando ſerica, purpurea, auro diſtincta & quomodo inventa: hinc vela cogere & reducere, pro ardore Solis vide cet 1036. 1037
Velarii qui 1011
Velabri vanum etymon 103
Velites unde dicti: Polybio γροσφομάχοι 116. 117. qui velites inter peditès, quales, & è quibus lecti: quæ arma velitaria, (ut haſtæ velitares &c.) & indumenta militiæ qualia 56. 116. 117. 119. 121. diſtincti Velites à Rorariis & Acceſſis 486 427
Velites propriè dicti quando primum apud Romanos: Gallis & Germanis jam antè in uſu 114 115. quot in una legione non diviſi in manipulos aut centurias: nec propria ſigna aut duces habuerunt: ſed quomodo ſignanis militibus attributi adjuncti 57. 58 59. 82. 111. 427. plerumque in levi & ..... habita 502
Velitum in acie Romana varia ..... ſparſi in manipulos ..... generum, in lateribus, ... 235. ſigno dato ante aciem procurre, pugnamque ordiri 131 170 171. 179. inter equites quomodo et ..... miſti Romanis: item, Gallis, Germanis & Numidis 115 116.
Velites quem locum habuerint in agmine Rom 330 331
Velitum metatura in caſtris ubi, capitatum & dubitatum: quæ locatio potior: 266. cannis tantum & ..... mine ſine pellibus tendebant 3.. ubi vigilias habuerint, an vallum intra aut extra caſtra: quomodo per diſcubias diſpoſiti: & ante portas in ſoli 301. 302. quæ qualeſque in ad vigilias teſſeræ aut teſſerulæ: & a quo iis datæ 302. 303
Velites quando apud Romanos deſierint 115
Velites pro Jaculatoribus 116. 117.
Velleii opinio de coloniis, ... improbatum 616
Velleius Paterculus emendatus 714. 715 Idem citatus & explicatus 28. 49. 91. 99. 273 510. 701. 714 730. 784. 933. 1077. 1154
Vena ſoluta & ſanguinis miſſio, pœna militaris, quæ & ob quæ delicta 380
Venæ loca uliginoſa in Hollandia & alibi nomen unde habeant 1330
Venationis Amphitheatralis origo incerta: poſterior tamen ludis gladiatoriis

Digitized by Google

xiii 1006. in Circo exhibitæ venationes iſtę ante ſtructa Amphitheatra 1006. 1013, valdè increvere ſub Auguſto 1007
enatores ſeu beſtiarii quomodo & ubi edocti in feras pugnare, & id ſub metu flagrorum &c 345
De Venatione amphitheatrali libros duos adſectos habuit Lipſius, ſed ſuppreſſit. 995
Otho Venius pictor commendatus & laudatus 486
entilare & ventilatio, oppoſita veræ pugnę, ejuſque tantùm præludia. 969
Ventilatores qui Quinctiliano. 967
Veneris & Proſerpinæ ob Adonidem lis 1220
Veneri Calvæ ob quam memoriam templum Romæ ſtructum. 573
Verania è quatuor primis Veſtalibus. 1085
Verbero, verbere dignus. 1219
Verrius Flaccus citatus. 492
Verſis armis pugnare, de gladiatoribus: aut verſis pannis agitare, de aurigis in Circenſibus: non pro, Inverſis, ſed pro Mutatis. 970
Verſus in re Geometrica quid. 245
Verſus in Heuriam aut Heveream Prætorium Ducis Arſcotani 1425. de miſeria humana 921. in laudem D. Virginis Hallenſis 1244. de quibuſdam ejus miraculis 1264. 1265. 1278. peonæ à ſe eidem Divæ Hallenſi ſuſpenſæ ſubſcripti 1288. in honorem D. Virginis Sichemienſis ſive Aſpricollis: deque miraculis ejus beneficio factis plures 1297. 1298. in laudem Academiæ Lovanienſis 1408. item ſuper inclinatione Lovanii. 1425
Veru, inter inſtrumenta militum apud Romanos. 359
Verutum, quale jaculi genus, unde dictum: Veruina etiam dictum & veru: item fœminino genere Veruta: qui primi eo uſi: inter haſtas velitares non malè cenſeri poteſt 698. 699.
Veſpaſianus quædam tributa duplicavit: iſque urinæ vectigal commentus eſt: qua id occaſione 708. Templum pacis admiranda magnificentia ſtrexit 779. Bibliothecam ei adjunxiſſe videtur 1133. Capitolium ſecundò exuſtum reſtauravit & dedicavit 771. Amphitheatrum lapideum ſtruere cepit, quod perfecit Titus filius 1009. Primus Rhetoribus Latinis Græciſque ſtipendia annua è publico dari juſſit. 844
Veſpaſiani & Titi agminum ratio ex deſcriptione Joſephi. 332
Veſta quid, unde dicta: aliis Ignem: aliis Terram eſſe: deque ea priſcæ fabulæ & allegoriæ 1073. 1074. 1076. quibuſdam etiam Venus dicta: ſed pro Igne ſivè foco, antiquitus & paſſim culta: à quo exemplo & Romæ: & quomodo eò tranſlata 1076. 1077. 1078. exhibita ei miniſteria & cultus qui 1084. & ſeq; in ejus ara ignis perpetuus ſervabatur, quomodo: & quomodo renovari ſolitus, ſi extinctus: vel etiam primo die Martii, etſi nulla interſtinctione prægreſſa 1090 1091
Veſtæ templum Romę ubi, à quo inſtitutum: quale quâ forma; viris in id intrare quidem licitum, non pernoctare aut penetrare: nullum in eo ſimulachrum: imago tamen ejus in nummis aut ſtatuis expreſſa, & qualis 1079. 1080. 1082
Veſtæ templum aliud ab Auguſto: ubi tum Regia & Atrium Veſtæ, qui: & ubi 1081. 1082. 108
Veſtales, miniſtræ ſeu Sacerdotes Veſtæ, virgines cur: cujus ætatis captæ quot: in defectu unius, Viginti è toto populo eligebantur à Pontifice Maximo, ſed quales: ex eo numero unam forte ductam capiebat: ubi & quomodo id factum: ſi tamen aliqua apta offerretur, præferebatur ſortitioni oblatio: quæ tamen rara: pleriſque è Proceribus id potuis ſubterfugientibus: tum quæ Veſtalium Virginum habitatio 1084. 1085. 1086
Veſtales Virgines ſtatim ubi captæ deductæ ad atrium Veſtæ: ibique ad cerimonias & ritus omnes inſtructæ: ipſæ provectiores factæ alias docturæ: indidem XXX. annos manere obligatæ, Romę: Albę olim plores: annis iis exactis vel nubere eis liberum: ſed infelices plerumque talium nuptiæ: omnes præſidere ſacris dictæ: atque Antiſtites ſive Antiſtitę vocobantur: quæ tamen ætate cæteras præcedebat, Virgo Veſtalis Maxima appellata 1088. 1089. Veſtalis Maximę habitus cultuſque è ſtatua quæ Romæ ſervata apud Cardinalem Cæſium, imagine repræſenta-

ſentati, cum aliqua interpretatione 1113. 1114. 1115

Veſtalium Virginum munus, ignem in Ara Veſtæ ſine intermiſſione alere & reparare: per vices ei rei excubabant: ſi extingui contingeret, ea cujus culpa accidiſſet, flagris à Pontifice Maximo cæſa: pudore tamen virgineo ſalvo, quomodo: ignis autem quomodo renovandus 1090. 1091.

Alterum earum munus, adſervare arcanum Imperii pignus: idque iis ſolis videre permiſſum: quod iſtud, inquiſitum 1092. 1093. 1094. 1095. Tertium munus noctu diuque penè perpetuum, ſacrificare, quo habitu. Aquæ etiam an eis cura incubuerit alia quàm quod Fonti Camœnarum præerant, exque eo ſolo aquam ad ſacra petebant. An præterea iis cura Draconis cujuſdam 1096. 1097

Veſtalium Virginum præmia & privilegia: jus teſtandi vel ſexennibus: eadem conceſſa quæ matribus trium liberorum: ſingulis unum lictorem cedere: occurſu ſolo, ſi fortuitum fuiſſe conſtaret, liberare noxios à morte 975. 1099 1100. ad juramentum invitas cogi non potuiſſe: lecticâ, pilento, vel carpento vehi: qui ſubiiſſe, capite plexum: Magiſtratus pleroſque iis loco ceſſiſſe 1099 1100

Veſtalium Virginum ornamenta aut inſignia, ut Vittæ, Purpura in Veſte & alia: ſtipendia earundem de publico: Agri pecuniaque à Principibus privatiſque data, legata 1101. 1102. locus honoratus in ſpectaculis 1019. 1103 auctoritas denique ſumma in deprecando 1103. in Foro ſepulturæ. 1107

Veſtalium ſi pollutæ, quæ pœnæ Albæ: quæ Romæ: quibus Auctoribus: ſolennis maximè à Tarquinio Priſco, qualis: quibus arbitriis, & plura huic rei 1104. 1105. 1107. qui autem eam polluiſſet, quomodo punitus 1104. 1105 1108 1194

Veſtales quando Romæ defierint 1107. 1508

Veſtalium imago etiam aliqua apud Græcos & alias exteras gentes, & quas 1110

Veſtales nullæ in provinciis Romanorum: quæ Coloniæ Agrippinenſi aut Valentinianis fuiſſe perhibentur, quæ fuerint. 1108

Veſtalia quando celebrata 1052

Veſtis Romanis alia domeſtica alia Forenſis: earumque diſtinctio. 879

in Veſtibus quanti luxus vel laſciviæ Romanis tam viris quàm fœminis. 835. 836

Veſunæ Petrocoriorum Amphitheatrum antiquum adhuc extat, quale 1054

Veteranus & Tiro, quaſi appoſita in re militari 18

Veterani ſemel die exercebantur, tirones bis. 339

Vexillum & ſignum antiquis ſæpè temporibus confuſa, 86. 152 210 inferiore vexilla propriè cohortium dicta: ſed antiquitus verè equitum, & qualia: Flammulæ etiam dicta 14. 192. 193. unicum autem Turmæ non ſingulis decuriis 101. nomina eis quandoque libera repub. ducum inſcripta, poſt Principum 191

Vexillum ex arce Romæ olim propoſitum, futuro delectu militari. ut in Comitiis centuriatis 26. 27

Vexillum majus imperatorium in exercitu quale: poſteriori ævo Labarum id dictum 191

Vexillum ruſſum ſive purpureum, in Prætorio caſtrorum propoſitum ſignum ad arma concurrendi, eτ' ἀρχῆς vexillum dictum: idque à ſolo ſummo duce propoſitum: tale etiam quid in militia navali uſurpatum 732

Vexilla, inter dona militaria, qualia 361

Vexillarii legionum, & Velum Veteranorum quid 43. hi cæterorum immunes niſi propulſandi hoſtis 279 ubi metaturam in caſtris haberent 267

Vexillario de equitibus aut eorum ala 192

Viarum Romanarum magna opera & inter verè admiranda cenſenda, nominatim de Appia & Flaminia: quæ illæ & quales, fuſius explicatum 792-93

Vias ſternendi ratio Romanis duplex, Glarea & Silice: eas marginari quid & quomodo factum 793. 794. ad earum margines ſepulchralia monumenta paſſim poſita 796

Viæ caſtrenſes quàm plerumque latæ 275 quot & quæ directæ, quot transverſæ ...

ras daretur, teſſelatim diſpoſitis ſtratæ 290
Viæ in gradibus Amphitheatralibus quę quomodo præterea dictæ: earum dimenſio: forma: & canaliculæ in iis, quorſum 1023
Vicesimæ quintæ mancipiorum venalium vectigal in uſum ærarii militaris ab Auguſto inſtitutum: mentio etiam quinquageſimæ 705
Vicesimatio in Romana militia aliquando uſurpata in multitudine delinquentium 385
Vicit crux, Pæan victorialis Chriſtianorum Græcorum 231
Vex: Aurel: Victor durus & ferrei ſtili ſcriptor 1009. ejus errores 771. correctus 722. 968. 1009. Citatus 671. 785. 875. 963. 967. 1007. 1044. 1170. 1191. 1194 1230
Pub Victor [qui tamen nonnullis idem cum vulgi Sex. Aurl. habetur] è deſcriptione Urbis citatus 346. 754. 755. 763. 767. 770. 786 788 790. 798. 804. 908. 1007. 1009 1083. 1133
Victores Gladiatores qui 961
Victoriatus 1468
Victorinus Martyr capite deorſum ſuſpenſus, ita per triduum vixit 1188
Vigiles caſtrenſes armati, ſed an ſine ſcuto 309. eorum diviſio ſorte facta 302. vigilum voces quid & quæ 301
Vigilum cohortes ſeptem Romæ ex libertinis collectæ ab Auguſto inſtitutæ contra incendia: quando &c. 679. 980
Vigiliæ propriè nocturnæ 294. tota earum ratio cōſtat teſſeris 295 per manipulos diſpoſitæ, quomodo 300. iis neglectis quæ pœna 379 ſed vigilum velitum aliæ teſſeræ ab aliorum 303
Vigiliarum diviſio: ſingulæ trihoriæ 302. 306 quatuor virorum, quorum ſinguli tribus horis excubabant 307 ſingularum ſignum buccinâ datum 307. earum initia à centurionibus procurata 305. à Primopilo clepſydris diſcretę 307
Vigiliarum obitus aut luſtratio, circuitio dicta; eaſque obire vel circuire, antiquè, Frazare 305. luſtrandi aut circumeundi ratio inquiſita 305. 306 eas, ſi propius diſcrimen, interdum circumivere Tribuni mil. aliquando etiam Legati, imò & ipſe exercitus Imperator 305. 306
à Vigiliis immunes ii qui de die alicubi in expeditione fuiſſent 310
Villæ Romanorum quàm magnificæ 808. 809
Dionyſ: Villerus allegatus 1227
Vilvordiæ Brabantiæ opido D. Virgo Conſolatricis nomine miraculis diu clara 1248. 1249
Vineæ militares in oppugnationibus quid: unde iis nomen: earumque deſcriptiones variæ: tum uſus 490 491. icones 496. earum uſus quàm antiquus Romanis 473. tam ad diuturnam oppugnationem, quàm ad ſubitam adhibitæ 606. contra eas ſaxa valebant & ignes 629
Vino moderatè utendum: eoque per militiam abſtinuére Carthaginienſes 361. omnemque ejus uſum in militia interdixit in legibus ſuis Plato 458
Vinum plebi Romanæ è publico non datum, quamvis morem eum inducere conatus Aurelianus 725
Viris templum Veſtæ ingredi permiſſum apud Romanos: ſed non penetrare aut pernoctare 107
Viri tredecim è Batavia Antverpiam vecti, maxima tempeſtate jactati, votis D. Virgini Hallenſi factis, à naufragio præſervati 1261
Viri fortis eſt, oneri obniti, non cedere, ut columna impoſito pondere magis firmatur 1144
Virgæ honeſtiores quàm flagra, ut in cives adhibitæ, ſicut iſta in ſervos 1176. 1177. earum pœna in militia cum ignominia, & rarò uſurpata, niſi mors à ſecuri conſequuta 387
Virgæ pro ſagittis, ut Græcis ῥάβδοι 617
Virgilius quanti factus à Silio Italico 1183
Virgilius correctus 608. Citatus & aliquando explicatus 26. 47. 72. 84 119 122 125. 134. 140. 142. 146. 147. 150 157. 159. 175. 176. 275. 278. 292. 297. 302. 318. 361. 367. 375 395. 429. 432. 440. 517 595 596. 605. 609. 610. 681. 922. 969 973. 1026. 1077
Virginum Deo devotarum gloria Angelicæ comparata: quantuſque earum in Belgica numerus 1072
Virgines perpetuæ Soli ſacratæ à Perſis etiam olim à Novi Orbis gentibus 1110
Virgo nobilis è gente Hangerelia, in furo-

furorem data, ipſo momento, quo mater Halliis D. Virgini preces fundit, plenè ad mentem redit: qua cauſſa imago cerea ipſam repræſentans & pondere æquans Hallis oblata 1261

Virgultorum uſus ad aggeres militares 543

in Viriachi Hiſpani funere multa gladiatorum paria decertarunt. 802

Viror in Muſeis & Bibliothecis oculos recreat. 1131.

Virta in Meſopotamia munim..tum, maris ſinuoſis circumdatum 581

Virtus Romanorum in genere prædicata . 810 841

Virtutis cauſſa, velut è formula, ad ordines potiſſimum promoti milites: idque inter firmamenta militiæ Romanæ 82 83.89.90

Viri..tes, Paulo Diacono, pro robore & copiis militaribus. 418

Viſorium pro Amphitheatro 1011

A. Vitellius Imp. helluonum omnium altiſſimus gurges 833 primus numerum ..p..torum conſortium auxit 676. ſeverè cavit ne Equites Romani ludis Amphitheatralibus pollucrentur. 630

Vitigis Gothi error in promovendis ..turribus ſuis in Romanos. 531

Vitis proprium geſtamen Centurionum & Evocatorum 45.88. ea verberati delinquentes milites 386

Vitrum loco marmoris parietibus ornandis quomodo bitumine inctuſtatum 1136

Vitruvius inconſpectè tempora Bibliothecarum Alexandrinæ & Italicæ confundit 1125 Correctus 483 544. Citatus 446 474. 485 486 487 499.504. 514 524.530.531 532. 545.546.550 551.554 555 556. 560.564.569.572.578.580. 641. 764.770 780.805 916 982.1006. 1018. 1022. 1023. 1024. 1028. 1029. 1037.1047.1091. 1128

Vivamus moriendum eſt, & Vivamus dum vivimus; ſolennes veterum ad hilaritatem invitationes. 920

Vivianus laudatus. 447

Vladertinga inter Friſiæ urbes quibuſdam ſcriptoribus memorata. 1352

Ulpia Bibliotheca Romæ, quæ à Trajano erecta. 1133

Ulpium forum à Conditore Trajano ſic vocatum, ubi Romæ fuerit: à Caſſiodoro pro miraculo habitum: nec minoribus laudibus ab Ammiano exaltatum: quis ejus architectus: ſtatuis à M. Antonino ſublatum 714. 781.785.716

Ulpianus citatus 152. 699.1031.1033. 1135 1137

Ululatus Gallorum in exordio pugnæ 289

Ulyſſi in ſcuto Delphin. 434

Umbellarum ſeu Umbraculorum uſus in ſpectaculis, ſi per vectum vela expandi non poſſent: quid talis Umbella: & unde dicta. 303

Umbellarum quid ibid.

Umbilicus urbis Romæ ubi ſtatuunt à P. Victore & Notitiâ imperii. 754

Umbo aliquando pro manu etiam pro veſtis parte. ſed plerumque pro media protuberante parte ſcuti ... ut plurimum ferreus erat ex alio metallo: imò in ſcuti ex ... 10. 127

Unio uniens quanti pretii unico hauſto à Cleopatra abſorptus. 838

Volones milites è ſervis lecti ſic cognominis cauſſa agnominati à Antonino Philoſopho 591

Vomitoria, pro foraminibus per quæ aditus in gradus amphitheatrorum . 1023.1024

Vopiſcus correctus 343. 1014. Citatus & interdum explicatus 99 239.331 354 367.369 371.423.425 632. 725 728. 743. 753. 918.1014. 1015 1039 1047 1133.1136.1138

Vota & ſacra exeunte ad bellum Imperatore exercitus. 108

Uragi Polybii. Optiones tam decurionum inter Equites quàm inter pedites centurionum. 84.101

Urbanæ copiæ Romanorum quæ quantæ, & cui fini 676 171

Urbanæ cohortes quæ quot: quot militum ſinguli: earum præcipuum officium: caput iis Præfectus Urbis 678 679

Urbium magnarum fatum commune, non æternare. 755

de Urbium quinque magnarum magnitudine ſponſio quarumdam dynaſtarum Belgicæ. 1260.1361

Urinarium tributum quæ occaſione à Veſpaſiano inſtitutum à ſequentibus Imp. id ſervatum: & an idem cum hiſtoriis decantato Chryſargyro 708

Urſinus allegatus 418. correctio in Cæſare ſpreta. 529

S. Uralæ

Urſulæ coenobium Lovanii privatâ liberalitate Eliſabethæ Weſeliç ceptū, quando Uſtulandi in cruce fixos mos tyrannicus 150
conſilia neceſſaria ab ipſis militibus in agmine geſtata, & quæ 320
tribus inflatis quomodo Romani & alii uſi in tranſmittẽdis fluminibus iisque unde aliquando confectis 542. 543. 548
Icarius citatus 358. 471
tores antiquitus maritos in militia int in provincias non comitabantur: poſt irrepſit 381

W.

n. Wachtendonckius Decanus D. Martini Leodici, laudatus 465. ejus Pſalterium Latinum cum interlineari verſione Teutonica veteri manuſcriptum valdè antiquum memoratum 469
alterus Leidanus è textore Præfectus urbis Lovanienſis ſeditione populari dictus, Bruxellæ inſidiis ut putatur, Patriciorum interfectus 1396
enceſlaus Dux Brabantiæ matris utero cæſo, natus 1393. 1364. quanta ei donaria Lovanienſes dederint 1382
ndechindus Hiſtoricus citatus 924
an. Winkelius, etſi Medicinæ Doctor, Collegium Juris, quod ab pſo Winkelianum cognominatum, Lovanii fundavit 1414
ittingii unde Lovanienſes, etiam nunc vernili ſcommate audiant 1397

X.

Græcum ſeu Chi & P ſeu Rho, Chriſti nomen deſignantes, in Nummis antiquis crebræ: etiam X ſeu Chriſmon 1232
Xenodochium magnum quando & à quo Lovanii inſtitutum 105
Xenophon citatus 119. 124. 144. 51 161. 187. 234. 270. 272. 289. 294. 318. 334. 354. 387 396. 433. 543 597. 598. 602 615. 648.
Xerxes Athenarum bibliothecam potitus inde avexit 1127. pons ejus navalis ſuper Helleſpontum memorabilis 649
Xiphilinus multas pulchras & utiles partes in Dione receidit 802. loci ejus aliter quàm vulgò verſi 40. alii interpretis ejus lapſus 777. Idem correctus 981. Explicatus aut citatus 160 699. 738. 739. 742. 777. 778. 791 802. 903. 934. 1008. 1010. 1037
Ξύλον δίδυμον, Crux 1161. 1221

Z.

Zibæ Zabarium quid 153
Zona Zodiaci, Manilio Balteus 1023
Zonaræ diſſenſus à Livio tentata conciliatio 45. locus ejus de pleriſque donis militaribus 872. ejus errores 904. Idem citatus 352. 367. 573 630. 699. 709 759. 857. 1089. 1104 1107. 1128. 1226 1230
Zoſimus ut hoſtis Conſtantini Magni ab Evagrio in Hiſtoria Eccleſiaſtica culpatus 708. Idem citatus 311. 389 526. 543 754 774 1108
Joan: Zwyckius ſcurra miles naſi abſciſſionem ſtatuæ divæ Virginis Halſenſis comminatus, glande plumbeâ ſuum ipſe amiſit 1256

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google